FRANCE BEZLAJ

ETIMOLOŠKI SLOVAR SLOVENSKEGA JEZIKA

TRETJA KNJIGA

P–S

DOPOLNILA IN UREDILA
MARKO SNOJ IN METKA FURLAN

LJUBLJANA 1995

IZDALA SLOVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI
ZNANSTVENORAZISKOVALNI CENTER
INŠTITUT ZA SLOVENSKI JEZIK FRANA RAMOVŠA
ETIMOLOŠKO-ONOMASTIČNA SEKCIJA
ZALOŽILA ZALOŽBA MLADINSKA KNJIGA

Sprejeto na seji razreda za filološke in literarne vede
dne 30. maja 1995 in na predsedstvu
Slovenske akademije znanosti in umetnosti dne 3. julija 1995.

Recenzenta akad. Franc Jakopin in akad. Tine Logar

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

808.63-321.2

BEZLAJ, France
Etimološki slovar slovenskega jezika / France Bezlaj ; izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1976–(1995)

Knj. 3: P–S / dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan. – 1995

ISBN 86-11-14125-3 (knj. 3)

1. Slovenska akademija znanosti in umetnosti (Ljubljana) 2. Znanstvenoraziskovalni center. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. Etimološko-onomastična sekcija (Ljubljana)
4728325

S tretjo knjigo Etimološkega slovarja slovenskega jezika stopava pred domačo in tujo jezikoslovno javnost brez podpore in vzpodbude, ki nama jo je nesebično poklanjal avtor. Akademik France Bezlaj je svojo pot sklenil 27. aprila 1993.

V etimološki delavnici akademika Franceta Bezlaja sva pri nastajanju tretje knjige od jeseni leta 1981 oziroma od poletja leta 1983 sodelovala Marko Snoj in Metka Furlan. Po avtorjevi želji so gesla, ki jih je izdelal Marko Snoj, označena z M. S., gesla, ki jih je izdelala Metka Furlan, pa z M. F. Avtorjevih gesel nisva spreminjala. V končni redakciji sva po potrebi vnesla le drobne, pretežno tehnične popravke, v oglatih oklepajih za geslom sva tu in tam dodala relevantno literaturo, ki je avtor ni utegnil upoštevati.

Izid tretje knjige Etimološkega slovarja slovenskega jezika je priložnost, da se hvaležna pokloniva spominu najinih velikih učiteljev, akademika Franceta Bezlaja in akademika Bojana Čopa.

Rada bi se zahvalila vsem, ki so pripomogli k nadaljevanju tega dela, še posebej Alenki Šivic Dular, ki je bila vedno pripravljena prisluhniti in pomagati pri »trenju trdih orehov«.

Marko Snoj in Metka Furlan

DODATEK K BIBLIOGRAFIJI

Abh. AWGö	Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Göttingen.
Acta universitatis Lundensis	Acta universitatis Lundensis. Nova series. Första avdelningen. Teologi, juridik och humanistika ämnen. Lund.
Adelung, Wb.	J. Ch. Adelung, Grammatisch-kritisches Wörterbuch der hochdeutschen Mundart mit beständiger Vergleichung der übrigen Mundarten, besonders aber der Oberdeutschen I–IV. Neueste Ausgabe. Wien 1807–1808.
Alasia	G. A. da Sommaripa, Slovar italijansko-slovenski, druga slovensko-italijanska in slovenska besedila. Videm 1607. Faksimile. Ur. B. Gerlanc. Ljubljana – Devin-Nabrežina – Trst 1979.
Amfora, Vinski tabernakelj	D. Amfora, Vinski tabernakelj. Maribor 1983.
Andriotis, ELKN	Ν. Π. Ανδριώτη ἐτυμολογικό λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς. Δεύτερη ἔκδοση. Θεσσαλονίκη 1967.
Anić	V. Anić, Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb 1991.
Annerpov, Bot. slov.	N. Annerpov, Botaničeskij slovar'. Sanktpetersburg 1878.
APILKU	APILKU. Arbejds papirer. Udsendt af Institut for Lingvistik Københavns Universitet. København 1979–.
Arch. lingu.	Archivum linguisticum I–XVIII. Glasgow 1949–1965. New series 1970–.
ÅSIVL	Årsbok. Slaviska institutet vid Lunds universitet. Lund 1948–1949.
ASJ	Atlas slovenského jazyka. Vydatel'stvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave. V Bratislave 1968–.
Baader, Ident. Funk.	T. Baader, Die identifizierende Funktion der Ich-Deixis im Indoeuropäischen. Heidelberg 1929.
Bajec, Besedotvorje	A. Bajec, Besedotvorje slovenskega jezika I–IV. Ljubljana 1950–1959.
Balticoslavica	Balticoslavica. Biuletyn Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej. Wilna 1934–35.
Barić, Hyrje	H. Barić, Hyrje në historinë e gjughës shqipe. Prishtinë 1955.
Bartoš, Dialektologie	F. Bartoš, Dialektologie moravská. První díl: Nářečí slovenské, dolské, valašské a lašské. V Brně 1886. Druhý díl: Nářečí hanácké a české. V Brně 1895.
B. de Courtenay, DPJ	I. Boduèn-de-Kurtenè, O drevne-pol'skom" jazykě do XIVgo stolětija. Leipzig 1870.
Beekes, Development	R. S. P. Beekes, The Development of the Proto-Indo-European Laryngeals in Greek. Hague – Paris 1969.
Belarusika	Belarusika – Albaruthenica. Minsk 1993–.
Bencsics, Wb.	N. Bencsics, B. Finka, A. Šojat, J. Vlasits, S. Zvonarich, Gradišćanskohrvatski rječnik. I Nimško-hrvatsko-gradišćanskohrvatski rječnik. Eisenstadt – Zagreb 1982. II Gradišćanskohrvatsko-hrvatsko-nimški rječnik. Zagreb – Eisenstadt 1991.
Benveniste, Hitt.	É. Benveniste, Hittite et indo-européen. Paris 1962.
Bernštejn, Karp. d. atl.	S. B. Bernštejn, Karpatskij dialektičeskij atlas. Moskva 1967.
Besedišče	Besedišče slovenskega jezika I–II. Po kartoteki za slovar sodobnega knjižnega jezika zbrane besede, ki niso bile sprejete v Slovar slovenskega knjižnega jezika. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Interna objava. Ljubljana 1987.
Bezzenberger, Lit. Forsch.	A. Bezzenberger, Litauische Forschungen. Göttingen 1882.
Bielfeld, Lw.	H. H. Bielfeld, Die deutschen Lehnwörter im Obersorbischen. Leipzig 1933.
Bjal'kevič, KSUM	I. K. Bjal'kevič, Kraěvy sloŭnik uschodnjaj magilëŭščyny. Minsk 1970.
Blaznik, HTSŠ	P. Blaznik, Historična topografija Slovenije II. Slovenska Štajerska in jugoslovanski del Koroške do leta 1500 I–III. Maribor 1986–1989.
Bohorič, EGSS	A. Bohorič, Arcticae horulae. Die erste Grammatik der slowenischen Sprache. Wittenberg 1584. Herausgegeben von B. Berčič. I Text. München 1969. II Untersuchungen. München 1971.
Bornemann	E. Bornemann, Sex im Volksmund. Die sexuelle Umgangsprache des deutschen Volkes. Scharten 1984.

Božič, Ptiči Slovenije	I. Božič, Ptiči Slovenije. Ljubljana 1983.
Breznik, SP 1935	A. Breznik, Slovenski pravopis. Izdalo in založilo Znanstveno društvo. Ljubljana 1935.
Brinar, Slovarček	J. Brinar, Slovarček zemljepisnih imen, njih izvir in pomen. Celje 1928.
Brückner, Slav. Fw.	A. Brückner, Die slavischen Fremdwörter im Litauischen. Weimar 1877.
Bruckner, Spr. Lang.	W. Bruckner, Die Sprache der Langobarden. Strassburg 1895.
Buffa, Nár.	F. Buffa, Nárečie Dlhej Lúky v Bardejovskom okrese. Vydatel'stvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave. V Bratislave 1953.
Būga, KS	K. Būga, Kalba ir senovė I. Kaunas 1922 (= Rinktiniai raštai II, 7–328).
Çabej, SEFSh	E. Çabej, Studime etimologjike në fushë të shqipës. Tiranë 1982–.
Çabej, SGj	E. Çabej, Studime Gjuhësore. Botim i dytë. Prishtinë 1986–.
Cioranescu, DER	A. Cioranescu, Diccionario etimológico rumano. La Laguna – Tenerife 1958.
Constantinescu, DOR	N. A. Constantinescu, Dicţionar onomastic romînesc. Bucureşti 1963.
Corominas, BD	J. Corominas, Breve diccionario etimológico de la lengua castellana. Tercera edición. Madrid 1973.
Corominas, DCELC	J. Corominas, Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana I–IV. Bern 1954.
Cortelazzo-Zolli	M. Cortelazzo, P. Zolli, Dizionario etimologico della lingua italiana I–V. Bologna 1978–1985.
Cossuta, Parole d'origine slava	R. Cossuta, Parole d'origine slava nel dialetto triestino. Tesi di laurea. Università degli studi di Trieste. Trieste 1972–1973.
Cowgill, Idg. Gramm. I/1	W. Cowgill, Indogermanische Grammatik. Band I/1: Einleitung. Heidelberg 1986.
Čak. rič	Čakavska rič. Polugodišnjak za proučavanje hrvatske čakavske riječi. Split 1971–.
Čop, Dekl.	B. Čop, Die indogermanische Deklination im Lichte der indouralischen vergleichenden Grammatik. Razred za filološke in literarne vede. Dela SAZU 31. Ljubljana 1975.
Čop, Diss.	D. Čop, Imenoslovje zgornjesavskih dolin. Disertacija. Ljubljana 1983.
Čop, IM	B. Čop, Indogermanica minora I. Sur les langues anatoliennes. Razprave drugega razreda SAZU VIII. Ljubljana 1971.
Čop, Indouralica I	B. Čop, Indouralica I. Razred za filološke in literarne vede. Dela SAZU 30/1. Ljubljana 1974.
Čop, Prispevek	B. Čop, Prispevek k zgodovini labialnih pripon v indoevropskih jezikih. Razred za filološke in literarne vede. Dela SAZU 29. Ljubljana 1973.
Čop, STA	B. Čop, Studien im tocharischen Auslaut I. Series comparativa II. Ljubljana 1975.
Dajnko, Lehrbuch	P. Dajnko, Lehrbuch der Windischen Sprache. Ein Versuch zur gründlichen Erlernung derselben für Deutsche, zur vollkommeneren Kenntniß für Slowenen. Grätz 1824.
Dal', Slovar'³	V. Dal', Tolkovyj slovar' živogo velikorusskago jazyka. Izd. 3., pod red. I. A. Boduèna-de-Kurtenè. S. Peterburg – Moskva 1903–1909.
de Vries, NEW	J. de Vries, Nederlands etymologisch Woordenboek. Leiden 1971.
DiS	Dom in svet. Ljubljana 1888–1943.
Dolini Tolminke in Zadlašce	Dolini Tolminke in Zadlašce. Zbornik. Triglavski narodni park. Tolmin 1993.
Drews, Bay. Schimpfwb.	G. Drews, Das bayerische Schimpfwörterbuch. Nidderau 1991.
Drobnič	J. Drobnič, Slovensko-nemško-talianski in Taliansko-nemško-slovenski besednjak. Ljubljana 1858.
Duden	Duden Deutsches Universalwörterbuch. 2., völlig neu bearbeitete und stark erweiterte Auflage. Herausgegeben und bearbeitet vom Wissenschaftlichen Rat und den Mitarbeitern der Dudenredaktion unter der Leitung von Günther Drosdowski. Mannheim – Wien – Zürich 1989.
Dvojezična Koroška	Dvojezična Koroška. Seznam dvojezičnih krajevnih imen južne Koroške. Mohorjeva založba. Celovec 1982.
Dybo, SA	V. A. Dybo, Slavjanskaja akcentologija. Moskva 1981.
Dybo, Osnovy	V. A. Dybo, G. I. Zamjatina, S. L. Nikolaev, Osnovy slavjanskoj akcentologii. Moskva 1990.
Džaukjan, Očerki	G. B. Džaukjan, Očerki po istorii dopis'mennogo perioda armjanskogo jazyka. Erevan 1967.
Ebner, WSÖ	J. Ebner, Wie sagt man in Österreich. Wörterbuch der österreichischen Besonderheiten. 2., vollständig überarbeitete Auflage. Mannheim – Wien – Zürich 1980.
Ehrlich, Z. idg. Sprg.	H. Ehrlich, Zur indogermanischen Sprachgeschichte. Königsberg 1910.
Elezović	G. Elezović, Rečnik kosovsko-metohijskog dialekta I–II. Beograd 1932–1935.
Endzelin, Apr. Gramm.	J. Endzelin, Altpreussische Grammatik. Riga 1944.

Erjavec, Prirodopis živalstva[2]	Prirodopis živalstva s podobami. Za spodnje razrede srednjih šol izdelal A. Pokorny. Poslovenil F. Erjavec. Drugo predelano in pomnoženo izdanje s 490 podobami. Matica Slovenska. V Ljubljani 1872.
Erjavec, Prirodopis živalstva[3]	Prirodopis živalstva s podobami. Za spodnje razrede srednjih šol izdelal A. Pokorny. Poslovenil F. Erjavec. Tretje, po 15. nemškem povsem predelano izdanje s 552 podobami. V Ljubljani 1881.
Erjavec, Rudninoslovje	Rudninoslovje ali mineralogija za nižje gimnazije in realke. Po Sigm. Fellöckerji spisal F. Erjavec. Matica Slovenska. V Ljubljani 1867.
Erjavec, Zoologija	Schödlerjeva Knjiga prirode. IV del. Zoologija z 227 podobami. Poslovenil F. Erjavec. Matica Slovenska. V Ljubljani 1875.
ES	Ètimologičeskij slovar' slavjanskich jazykov. Praslavjanskij leksičeskij fond I–. Avtorskuju rabotu nad tekstom slovarja veli: O. N. Trubačev, G. F. Odincov, L. V. Kurkina, Ž. Ž. Varbot, O. P. Petleva, V. A. Merkulova. Pod redakciej O. N. Trubačeva. Moskva 1974–.
ÈSBM	Ètymalagičny sloŭnik belaruskaj movy I–. Ukladal'niki: G. A. Cychun, N. V. Ivašyna, R. U. Kraŭčuk, V. Dz. Labko, I. I. Lučyc-Fedarèc, A. Ja. Michnevič, R. M. Mal'ko, V. U. Martynaŭ. Rèdaktar V. U. Martynaŭ. Minsk 1978–.
ESJS	Etymologický slovník jazyka staroslověnského I–. Hlavní redaktorka E. Havlová. Autoři hesel L. Hanzíková, E. Havlová, I. Janyšková, H. Karlíková, I. Kratochvílová, P. Peňáz, H. Plevačová, B. Skalka, Ž. Šarapatková, V. Šaur, D. Tenorová, P. Valčáková. Praha 1989–.
ÈSUM	Ètymologičny slovnyk ukraïnskoï movy I–. Red. O. S. Mel'ničuk, I. K. Bilodid, V. T. Kolomijec', O. S. Tkačenko. Kyïv 1982–.
Etim. issl. 1981	Etimologičeskie issledovanija. Sverdlovsk 1981.
Evidence for Laryngeals	Evidence for Laryngeals. Janua Linguarum, Series maior XI. Ed. by W. Winter. London – The Hague – Paris 1965.
Filin, Proischoždenie	F. P. Filin, Proischoždenie russkogo, ukrainskogo i belorusskogo jazykov. Leningrad 1972.
Filippi, Lex. orn.	G. Filippi, Lexicon ornitologicum Histriae Slovenicae. Ornitološki slovar slovenske Istre. Zgodovinsko društvo za južno Primorsko. Knjižnica Annales 4. Koper 1993.
Filologija	Filologija. Zagreb 1957–.
Fink, Imenik	N. Fink, Imenik znanstvenih naziva životinja obradenih u Rječniku narodnih zoologičkih naziva M. Hirtza. Zagreb 1956.
Finsterwalder, TF	K. Finsterwalder, Tiroler Familiennamenkunde. Sprach- und Kulturgeschichte von Personen-, Familien- und Hofnamen. Innsbruck 1990.
Flexion und Wortbildung	Flexion und Wortbildung. Akten der V. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft, Regensburg, 9.–14. September 1973. Herausgegeben von H. Rix.
Freyer, Fauna	H. Freyer, Fauna der in Krain bekannten Säugethiere, Vögel, Reptilien und Fische nach Cuvier's System geordnet, mit Abbildungs-Citaten und Angabe des Vorkommens. Laibach 1842.
Freyer, Verzeichniß	H. Freyer, Alphabetisches Verzeichniß aller Ortschafts- und Schlösser-Namen des Herzogthums Krain. Laibach 1846.
Friedrich-Kammenhuber, HW	J. Friedrich–A. Kammenhuber, Hethitisches Wörterbuch. Zweite, völlig neubearbeitete Auflage auf der Grundlage der edierten hethitischen Texte. Heidelberg 1975–.
Frisk	Hj. Frisk, Griechisches etymologisches Wörterbuch I–III. Zweite, unveränderte Auflage. Heidelberg 1973.
Furlan, Diss.	M. Furlan, Indoevropske dvozložne težke baze v hetitščini. Disertacija. Ljubljana 1986.
Gasterstädt-Frings, Althd. Wb.	Althochdeutsches Wörterbuch. Auf Grund der von E. v. Steinmeyer hinterlassenen Sammlungen im Auftrag der Sächsischen Akademie der Wissenaschaften zu Leipzig bearbeitet und herausgegeben von E. Karg-Gasterstädt und T. Frings. Berlin 1952–.
Geografski vestnik	Geografski vestnik. Ljubljana 1925–.
Gluhak, HER	A. Gluhak, Hrvatski etimološki rječnik. Zagreb 1993.
Godel, Introduction	R. Godel, An Introduction to the Study of Classical Armenian. Wiesbaden 1975.
Godišnjak	Godišnjak. Centar za balkanološka ispitivanja ANU BiH. Sarajevo 1962–.
Gorjaev	N. V. Gorjaev, Sravnitel'nyj ètimologičeskij slovar' russkago jazyka. Tiflis" 1896.
Grimm, Gesch.	J. Grimm, Geschichte der deutschen Sprache. Zweite Auflage. Leipzig 1853.
Gröhler, Ursprung frz. ON	H. Gröhler, Über Ursprung und Bedeutung der französischen Ortsnamen I–II. Heidelberg 1913–1933.
Grove Dict. of Mus.	The New Grove Dictionary of Music and Musicians I–XX. Edited by S. Sadie. London – Washington – Hong Kong 1980.

Grove Dict. of Mus. Instr.	The New Grove Dictionary of Musical Instruments I–III. Edited by S. Sadie. London – New York 1984.
Güntert, Ablautprobleme	H. Güntert, Indogermanische Ablautprobleme. Untersuchung über Schwa secundum, einen zweiten indogermanischen Murmelvokal. Strassburg 1916.
Hegi-Merxmüller-Reisigl	G. Hegi, H. Merxmüller, H. Reisigl, Alpska flora. Prevedel T. Wraber. Ljubljana 1980.
Hermann, KEL	U. Hermann, Knaurs etymologisches Lexikon. München 1983.
Hesych.	Hesychii Alexandrini lexicon. Regiomontanus K. Latte. Hauniae MCMLIII–.
Hoffmann, Aufsätze	K. Hoffmann, Aufsätze zur Indoiranistik I–III. Herausgegeben von J. Narten (I–II), S. Glauch u. R. Plath (III). Wiesbaden 1975–1992.
Hraste-Šimunović, Čak. Lex.	M. Hraste, P. Šimunović, R. Olesch, Čakawisches Lexikon I–III. Köln – Wien 1979–1983.
Hrozný, SH	F. Hrozný, Die Sprache der Hethiter. Leipzig 1917.
HSCPh	Harvard Studies in Classical Philology. Cambridge (Mass.) 1890–.
Hubschmid, Voridg.	J. Hubschmid, Vorindogermanische und jüngere Wortschichten in den romanischen Mundarten der Ostalpen mit Berücksichtigung der ladinisch-bayrisch-slowenischen Lehnbeziehungen. Tübingen 1950.
HUI	Hethitisch und Indogermanisch. Vergleichende Studien zur historischen Grammatik und zur dialektgeographischen Stellung der indogermanischen Sprachgruppe Altkleinasiens. Herausgegeben von E. Neu und W. Meid. Innsbruck 1979.
Huld, BAE	M. E. Huld, Basic Albanian Etymologies. Los Angeles 1983.
IE Numerals	Indo-European Numerals. Edited by J. Gvozdanović. Berlin – New York 1992.
IJSLP	International Journal of Slavic Linguistics and Poetics. Lisse 1959–.
Illič-Svityč, IABS	V. M. Illič-Svityč, Imennaja akcentuacija v baltijskom i slavjanskom. Moskva 1963.
Illič-Svityč, OSNJ	V. M. Illič-Svityč, Opyt sravnenija nostratičeskich jazykov I–. Moskva 1971–.
IPC	Investigationes philologicae et comparativae. Gedenkschrift für H. Kronasser. Herausgegeben von E. Neu. Wiesbaden 1982.
Ismajli, Artikuj	R. Ismajli, Artikuj mbi gjuhën shqipe. Prishtinë 1987.
Ivetac, Istarski tpn.	J. Ivetac, Istarski toponimi. Pula 1982.
Ivić, Serbokr. Dial.	P. Ivić, Die serbokroatischen Dialekte. Ihre Struktur und Entwicklung I. Allgemeines und die štokavische Dialektgruppe. Slavistische drukken en herdrukken XVIII. 's-Gravenhage 1958.
Jaksche, Slav. Akz.	H. Jaksche, Slavische Akzentuation II. Slovenisch. Wiesbaden 1965.
Jakubaš, Hornjoserb. sł.	F. Jakubaš, Hornjoserbsko-němski slownik. Budyšin 1954.
Janežič[1]	A. Janežič, Vollſtändiges Taſchen-Wörterbuch der ſloveniſchen und deutſchen Sprache. I Deutſch-ſloveniſcher Theil. Klagenfurt 1850. II Popólni ročni slovár slovénskega in němškega jezika. Spisal A. Janežič. Slovénsko-němški děl. V Celovcu 1851.
Janežič[3]	I Deutſch-ſloveniſches Hand-Wörterbuch von A. Janežič. Dritte, vollſtändig umgearbeitete und vermehrte Auflage bearbeitet von A. Bartel. Klagenfurt 1889. II A. Janežičev slovensko-nemški slovar. Tretji natis. Predelal in pomnožil F. Hubad. V Celovci 1893.
Jasanoff, SMIE	J. H. Jasanoff, Stative and Middle in Indo-European. Innsbruck 1978.
JIES	The Journal of Indo-European Studies. Washington 1973–.
Jurišić, Rječnik	B. Jurišić, Rječnik govora otoka Vrgade usporeden s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima. II dio. Rječnik. Zagreb 1973.
JZ	Jezikoslovni zapiski. Zbornik Inštituta za slovenski jezik F. Ramovša. Ljubljana 1991–.
Karničar, Obir	L. Karničar, Der Obir-Dialekt in Kärnten. Wien 1990.
Kastelec-Vorenc	Novum Dictionarium Latino-Carniolicum (1710). Rokopis hrani Seminario arcivescovile v Gorici.
Keber, Leksikon imen	J. Keber, Leksikon imen. Celje 1988.
Kellner, Východolašská	A. Kellner, Východolašská nářečí II. Brno 1949.
Kenda, rkp.	Slovarsko gradivo s Tolminskega. Zbral J. Kenda. Rokopis hrani Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani. Gorica 1926.
Kiparsky, Wortakz.	V. Kiparsky, Der Wortakzent der russischen Schriftsprache. Heidelberg 1962.
Kiss	L. Kiss, Földrajzi nevek etimológiai szótára. Budapest 1978.
Klingenschmitt, AAV	G. Klingenschmitt, Das Altarmenische Verbum. Wiesbaden 1982.
Koch, MS	Ch. Koch, Das morphologische System des altkirchenslavischen Verbums I–II. München 1990.
Kolesov	V. V. Kolesov, Istorija russkogo udarenija. Imennaja akcentuacija v drevnerusskom jazyke. Leningrad 1972.

Kopečný, ESSJ	F. Kopečný, Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena. I Předložky, koncové partikule. Praha 1973. II Spojky, částice, zájmena a zájmenná adverbia. Praha 1980.
Kopitar, Gramm.	J. Kopitar, Grammatik der Slaviſchen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark. Laibach 1808.
Koštiál, rkp.	I. Koštiál, Slovenski etimološki besednjak. Rokopis hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.
Kranzmayer-Lessiak, Wb.	E. Kranzmayer und P. Lessiak, Wörterbuch der deutschen Sprachinselmundart von Zarz/Sorica und Deutschrut/Rut in Jugoslawien. Herausgegeben von M. Hornung und A. Ogris. Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie 68. Klagenfurt 1983.
Kronasser, EHS	H. Kronasser, Etymologie der Hethitischen Sprache I–II. Heidelberg 1962–1966.
Kronasser, VLFH	H. Kronasser, Vergleichende Laut- und Formenlehre des Hethitischen. Heidelberg 1956.
Kronsteiner, Alpenslaw. PN	O. Kronsteiner, Die alpenslawischen Personennamen. Wien 1981.
Kuiper, Nasalpräs.	F. B. J. Kuiper, Die indogermanischen Nasalpräsentia. Ein Versuch zu einer morphologischen Analyse. Amsterdam 1937.
Kumer, Ljudska glasbila	Z. Kumer, Slovenska ljudska glasbila in godci. Maribor 1972.
Küpper, Umgspr.	H. Küpper, Wörterbuch der deutschen Umgangssprache. Stuttgart 1987.
Kuret, PLS	N. Kuret, Praznično leto Slovencev I–II. Druga izdaja. Ljubljana 1989.
Kurkina, DS	L. V. Kurkina, Dialektnaja struktura praslavjanskogo jazyka po dannym južnoslavjanskoj leksiki. Razred za filološke in literarne vede. Dela SAZU 38. Ljubljana 1992.
Kurschat	A. Kurschat, Litauisch-deutsches Wörterbuch I–IV. Göttingen 1968–1973.
Kurylowicz, Idg. Gramm. II	J. Kurylowicz, Indogermanische Grammatik. Band II: Akzent, Ablaut. Heidelberg 1968.
LABNG	Leksyčny atlas belaruskich narodnych gavorak I–. Minsk 1993–.
Laryngaltheorie	Die Laryngaltheorie und die Rekonstruktion des indogermanischen Laut- und Formensystems. Herausgegeben von A. Bammesberger. Heidelberg 1988.
Lautg. und Etymologie	Lautgeschichte und Etymologie. Akten der VI. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft. Wien, 24.–29. September 1978. Herausgegeben von M. Mayrhofer, M. Peters und O. E. Pfeiffer. Wiesbaden 1980.
Leksika Poles'ja	Leksika Poles'ja. Materialy dlja polesskogo dialektnogo slovarja. Moskva 1968.
Leksikografija	Leksikografija i leksikologija. Zbornik radova. Ur. A. Peco. Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Posebna izdanja. Knjiga 85. Odijeljenje društvenih nauka. Knjiga 21. Sarajevo 1988.
Lessiak, Kons.	P. Lessiak, Beiträge zur Geschichte des deutschen Konsonantismus. Schriften der Philosophischen Fakultät der deutschen Universität in Prag. 14. Bd. Prag – Wien 1933.
Leumann, Lat. Gramm.	M. Leumann, Lateinische Grammatik I. Lateinische Laut- und Formenlehre. Neuausgabe 1977 der 1926–1928 in 5. Auflage erschienenen Lateinischen Laut- und Formenlehre. München 1977.
Levin, Slavic Element	J. F. Levin, The Slavic Element in the Old Prussian Elbing Vocabulary. Berkeley – Los Angeles – London 1974.
Lewis-Pedersen	H. Lewis and H. Pedersen, A Concise Comparative Celtic Grammar. Göttingen 1937.
Lidén, Arm. Stud.	E. Lidén, Armenische Studien. Göteborg 1906.
Linde	S. B. Linde, Slownik języka polskiego I–VI. Wydanie drugie, poprawne i pomnożone. Lwów 1854–1860.
Linhart, Versuch	A. T. Linhart, Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Österreichs. Laibach 1788–1791.
LKŽ	Lietuvių kalbos žodynas. Vilnius 1968–.
Lloyd-Springer	A. L. Lloyd und O. Springer, Etymologisches Wörterbuch des Althochdeutschen. Göttingen – Zürich 1988–.
Logar, Sln. narečja[1]	T. Logar, Slovenska narečja. Besedila. Ljubljana 1975.
Logar, Sln. narečja[2]	T. Logar, Slovenska narečja. Ljubljana 1993.
Logarjev zbornik	Zbornik razprav iz slovanskega jezikoslovja. Tinetu Logarju ob sedemdesetletnici. Zbral in uredil F. Jakopin. Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Inštitut za slovenski jezik F. Ramovša. Ljubljana 1989.
Lohmann, GuS	J. Lohmann, Genus und Sexus. Eine morphologische Studie zum Ursprung der indogermanischen nominalen Genus-Unterscheidung. Ergänzungshefte zur Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, Nr. 10. Göttingen 1932.

Löpelmann, EWB	M. Löpelmann, Etymologisches Wörterbuch der baskischen Sprache I–II. Berlin 1968.
Lorentz, Gesch.	F. Lorentz, Geschichte der pomoranischen (kaschubischen) Sprache. Mit einer Karte. Berlin und Leipzig 1925.
LUI	Latein und Indogermanisch. Akten des Kolloquiums der Indogermanischen Gesellschaft, Salzburg, 23.–26. September 1986. Herausgegeben von O. Panagl und Th. Krisch. Salzburg 1992.
Máchal	J. Máchal, Bájesloví slovanske. Praha 1907.
Makowiecki, SBLM	S. Makowiecki, Slownik botaniczny łacińsko-maloruski. Kraków 1936.
Mann, IECD	S. E. Mann, An Indo-European Comparative Dictionary. Hamburg 1984–87.
Malecki, DG	M. Malecki, Dwie gwary macedońskie (Suche i Wisoka w Sołuńskiem). Kraków 1934.
Marchetti, Lineamenti	G. Marchetti, Lineamenti di Grammatica friulana. Udine 1952.
Mat. i Pr.	Materyały i prace Komisji językowej Akademii umiejętności w Krakowie. Kraków 1904–1918.
Mathiassen, Studien	T. Mathiassen, Studien zum slavischen und indoeuropäischen Langvokalismus. Oslo – Bergen – Tromsø 1974.
Mayrhofer, EWA	M. Mayrhofer, Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen I–. Heidelberg 1986–.
Mayrhofer, Idg. Gramm. 1/2	M. Mayrhofer, Indogermanische Grammatik. Band 1/2: Lautlehre. Segmentale Phonologie des Indogermanischen. Heidelberg 1986.
Megiser	H. Megiser, Slovenisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch. Neugestaltung und Faksimile der ersten Ausgabe aus dem Jahre 1592. Bearbeitet von A. Lägreid. Monumenta linguae slavicae dialecti veteris. Fontes et dissertationes III. Wiesbaden 1967.
Meier, AERE	H. Meier, Aufsätze und Entwürfe zur romanischen Etymologie. Heidelberg 1984.
Miklošičev zbornik	Miklošičev zbornik. Mednarodni simpozij v Ljubljani od 26. do 28. junija 1991. Obdobja 13. Uredili J. Toporišič, T. Logar, F. Jakopin. Ljubljana 1992.
Mitrović, Rečnik	B. Mitrović, Rečnik leskovačkog govora. Leskovac 1984.
Mladika	Mladika. Družinski list s podobami. Ur. F. S. Finžgar. Prevalje (Celje) 1920–41.
MO	Le Monde Oriental. Uppsala 1906–.
MSS	Münchener Studien zur Sprachwissenschaft. München 1952–.
Murko	A. J. Murko, Şlovénʃko-Némʃhki in Némʃhko-Şlovénʃki Rózhni Beʃédnik. I Şlovénʃko-Némʃhki dél. II Deutsch-Slowenischer Theil. Gradec 1833.
Müller, Diss.	B. Müller, Zur Typisierung des Einflusses slawischer Sprachen auf den Wortschatz der deutschen Sprache. Dissertation. Berlin 1971.
Nahtigalov zbornik	Slovansko jezikoslovje. Nahtigalov zbornik ob stoletnici rojstva. Uredil F. Jakopin. Ljubljana 1977.
Národopisní věstník ČSl.	Národopisní věstník českoslovanský. Praha 1906–.
Nepokupnyj, Svjazi	A. P. Nepokupnyj, Balto-severnoslavjanskie jazykovye svjazi. Kyïv 1976.
Nonnenmacher-Pribić	E. Nonnenmacher-Pribić, Die baltoslavischen Akzent- und Intonationsverhältnisse und ihr quantitativer Reflex im Slovakischen. Wiesbaden 1961.
Novak, Slovar	F. Novak, Slovar beltinskega prekmurskega govora. Murska Sobota 1985.
NTS	Norsk tidsskrift for sprogvidenskap. Oslo 1928–.
Oettinger, Stammbildung	N. Oettinger, Die Stammbildung des hethitischen Verbums. Erlanger Beiträge zur Sprach- und Kunstwissenschaft 64. Nürnberg 1979.
OLA	Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Serija fonetiko-gramatičeskaja. 1988–.
OLA, Materialy	Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Materialy i issledovanija. Moskva 1965–.
Olesch, Juglers	R. Olesch, Juglers Lüneburgisch-wendisches Wörterbuch. Köln – Graz 1962.
Onions	C. T. Onions, The Oxford Dictionary of English Etymology. Oxford 1966.
Onyškevyč, SBG	M. J. Onyškevič, Slovnyk bojkivs'kych govirok I–II. Kyïv 1984.
Orlovský, Gemer.	J. Orlovský, Gemerský nárečový slovník. Rimavská Sobota 1982.
Otrębski, Stud. ind.	J. Otrębski, Studja indoeuropeistyczne – Indogermanische Forschungen. Vilno 1939.
Otten, HTR	H. Otten, Hethitische Totenrituale. Berlin 1947.
Pajek, Črtice	J. Pajek, Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev. Ljubljana 1884.
Papahagi	T. Papahagi, Dicţionarul dialectului aromîn. Bucureşti 1963.
Paul, Deutsche Grammatik	H. Paul, Deutsche Grammatik. 6. Auflage. Halle 1959.
Pedersen, Hitt.	H. Pedersen, Hittitisch und die anderen indoeuropäischen Sprachen. København 1938.
Pellegrini-Zamboni, FPF	G. B. Pellegrini e A. Zamboni, Flora popolare friulana I–II. Udine 1982.
Perušek, rkp.	Rokopisno gradivo Rajka Peruška. Hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.

Peters, Unters.	M. Peters, Untersuchungen zur Vertretung der indogermanischen Laryngale im Griechischen. Wien 1980.
Pfeifer, EWD	Etymologisches Wörterbuch des Deutschen I–III. Erarbeitet von einem Autorenkollektiv des Zentralinstituts für Sprachwissenschaft unter der Leitung von W. Pfeifer. Berlin 1989.
Pinguentini	G. Pinguentini, Dizionario storico etimologico fraseologico del dialetto triestino. Trieste 1954.
Pohl, Slavisch und Lateinisch	H. D. Pohl, Slavisch und Lateinisch. Klagenfurter Beiträge zur Sprachwissenschaft. Beiheft 3. Klagenfurt 1977.
Pohlin	Tu malu besedishe treh jesikov. Das ist: das kleine Wörterbuch in dreyen Sprachen. Quod est: parvum dictionarium trilingue, quod conscripsit R. P. Marcus a S. Antonio Paduano Auguſtinianus Discalceatus inter Academicos Operoſus Labacenſes dictus: Novus. 1781. Faksimile der ersten Ausgabe. München 1972.
Polański, PED	K. Polański, Polabian-English Dictionary. Paris 1967.
Polański, SEDP	K. Polański, Slownik etymologiczny języka drzewian polabskich I–. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1962–.
Prace of. B. de Courtenay	Prace lingwistyczne ofiarowane J. Baudouinowi de Courtenay dla uczczenia jego dzialalności naukowej 1868–1921. Kraków 1921.
Pregljev zbornik	Pregljev zbornik. Predavanja z znanstvenega simpozija, ki je potekal 27. 10. 1983 ob stoletnici pisateljevega rojstva. Ur. J. Mahnič. Ljubljana 1984.
Problemy ide. jaz.	Problemy indoevropejskogo jazykoznanija. Ètjudy po sravnitel'no-istoričeskoj grammatike indoevropejskich jazykov. Moskva 1964.
PSPh	Papers in Slavic Philology. Michigan Slavic Publications. Michigan 1977–.
PSS	Z polskich studiów slawistycznych. Warszawa 1958–.
Puhvel, HED	J. Puhvel, Hittite Etymological Dictionary. Trends in Linguistics. Documentation 1. Berlin – New York – Amsterdam 1984–.
Raevskij-Gabinskij	N. Raevskij, M. Gabinskij, Skurt dikcionar etimoložik al limbij moldoveneštʼ. Kišineu 1978.
Ramovš, Morfologija	F. Ramovš, Morfologija slovenskega jezika. Skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. Fr. Ramovša v l. 1947/48, 48/49. Ljubljana 1952.
Ramovš, Zbrano delo	F. Ramovš, Zbrano delo. Razred za filološke in literarne vede. Dela SAZU 23/1. Ljubljana 1971.
Recent Developments	Recent Developments in Historical Phonology. Ed. by J. Fisiak. The Hague – Paris – New York 1978.
Rečnik MS	Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika I–VI. Matica Srpska. Novi Sad – Zagreb 1967–76.
Rečnik SANU	Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika I–. Srpska akademija nauka. Institut za srpskohrvatski jezik. Beograd 1959–.
Rešetar, Štok. Dial.	M. Rešetar, Der štokavische Dialekt. Kaiserliche Akademie der Wissenschaften. Schriften der Balkankomission. Linguistische Abteilung VIII. Wien 1907.
RHA	Revue Hittite et Asianique. Paris 1930–.
RiD	Rječnik i društvo. Zbornik radova sa znanstvenog skupa o leksikografiji i leksikologiji održanog 11.–13. X. 1989 u Zagrebu. Znanstveni skupovi razreda za filološke znanosti. Knjiga 2. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb 1993.
Rigler, Razprave	J. Rigler, Razprave o slovenskem jeziku. Ljubljana 1986.
Rigler, Začetki	J. Rigler, Začetki slovenskega knjižnega jezika. Razred za filološke in literarne vede. Dela SAZU 10. Ljubljana 1968.
Ristić-Kangrga, Rečnik	S. Ristić i J. Kangrga, Enciklopediski nemačko-sprskohrvatski rečnik sa srpskofonetičnom oznakom izgovora književnoga nemačkoga. Beograd 1936.
Rohlfs, EWuG	G. Rohlfs, Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität. Halle 1930.
ROnom	Revue internationale d'onomastique. Paris 1949–.
Ruška kronika	Ruška kronika. Ur. J. Teržan idr. Ruše 1985.
SBG	Sloŭnik belaruskich gavorak paŭnočna-zachodnjaj Belarusi i jae pagraničča I–V. Red. Ju. F. Mackevič. Minsk 1979–1986.
SC	Series comparativa. Ljubljana 1975–.
Scherer, Gestirnnamen	A. Scherer, Gestirnnamen bei den indogermanischen Völkern. Heidelberg 1953.
Schmitt-Brandt, Entwicklung	R. Schmitt-Brandt, Die Entwicklung des indogermanischen Vokalsystems. Versuch einer inneren Rekonstruktion. Heidelberg 1967.
Schurter, Ausdrücke	H. Schurter, Die Ausdrücke für den "Löwenzahn" im Galloromanischen. Halle 1921.
Schuster-Šewc, HEWb.	H. Schuster-Šewc, Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache. Bautzen 1978–1989.

Schwyzer, Gr. Gramm.	E. Schwyzer, Griechische Grammatik. Zweite unveränderte Auflage. München 1953.
Scjacko, Dyjal.	P. Scjacko, Dyjalektny sloŭnik (Z gavorak Zèl'venščyny). Minsk 1970.
SDZb	Srpski dialektološki zbornik. Beograd 1905–.
Sejdiu, FESh	Sh. Sejdiu, Fjalorth etnobotanik i shqipes. Prishtinë 1984.
Sejdiu, FShK	Sh. Sejdiu, Fitonimia shqipe e Kosovës. Prishtinë 1979.
Serbo-lužickij sbornik	Serbo-lužickij lingvističeskij sbornik. Ur. L. È. Kalnyn'. Moskva 1963.
Shevelov, Prehistory	G. Y. Shevelov, A Prehistory of Slavic. Heidelberg 1964.
SIW	Studien zum indogermanischen Wortschatz. Herausgegeben von W. Meid. Innsbrücker Beiträge zur Sprachwissenschaft. Band 52. Innsbruck 1987.
SJS	Slovník jazyka staroslověnského. Lexicon linguae palaeoslovenicae. Hlavní redaktor J. Kurz. Československá akademie věd. Slovanský ústav. Praha 1958–.
Skokov zbornik	Zbornik u čast Petru Skoku o stotoj obljetnici rodenja (1881–1956). Glavni urednik M. Deanović. JAZU. Zagreb 1985.
SLA	Gradivo za slovenski lingvistični atlas. Kartoteko hrani Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
Slava	Slava. Debatni list. Filozofska fakulteta. Ljubljana 1987–.
Slavica	Slavica. Annales Instituti philologiae slavicae Universitatis debreceniensis de Ludovico Kossuth nominatae. Debrecen 1961–.
Slaw. Spr.	Die slawischen Sprachen. Salzburg 1982–.
Sln. morje in zaledje	Slovensko morje in zaledje. Zbornik za humanistične, naravoslovne in družboslovne raziskave. Koper 1978–.
Slovenski glasnik	Slovenski glasnik. Lepoznansko poučen list. Celovec 1858–1868.
Smole, Mag.	V. Smole, Govor vasi Šentrupert in okolice. Glasoslovje in naglas. Magistrsko delo. Ljubljana 1988.
SMS	Sloŭnik movy Skaryny I–II. Minsk 1977–84.
Snoj, Diss.	M. Snoj, Praslovanski *z* iz indoevropskega *s* v luči novejših akcentoloških spoznanj. Disertacija. Ljubljana 1989.
Solmsen, Beiträge	F. Solmsen, Beiträge zur griechischen Wortforschung. Straßburg 1909.
Solmsen, Unters.	F. Solmsen, Untersuchungen zur griechischen Laut- und Verslehre. Straßburg 1901.
SP	Slownik praslowiański. Opracowany przez Zespól zakladu slowianoznawstwa PAN pod redakcją Franciszka Slawskiego. Czlonkowie zespolu: W. Boryś, W. Fedorowicz, K. Herej-Szymańska, W. Namyslowska, W. Sędzik, F. Slawski, T. Szymański, M. Wojtyla-Świerzowska. Wroclaw – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1974–.
SSJLK	Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj. Filozofska fakulteta v Ljubljani. Ljubljana 1965–.
SSKJ[2]	Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana 1994.
Stabéj, Wörterverzeichnis	J. Stabéj, Wörterverzeichnis der Sprachbemerkungen und des Registers in der Biblia Dalmatins 1584. Sonderdruck aus Geschichte und Geisteswelt der Slowenen. III. Band – II. Teil: Abhandlungen. München 1976.
StBoT	Studien zu den Boğazköy-Texten. Herausgegeben von der Kommision für den Alten Orient der Akademie der Wissenschaften und der Literatur. Wiesbaden 1965–.
Steenwijk, SDR	H. Steenwijk, The Slovene Dialekt of Resia. San Giorgio. Studies in Slavic and General Linguistics 18. Amsterdam – Atlanta 1992.
Steinbauer, EU	D. H. Steinbauer, Etymologische Untersuchungen zu den bei Plautus belegten Verben der lateinischen ersten Konjugation. Unter besonderer Berücksichtigung der Denominative. Inaugural-Dissertation. Bamberg 1989.
Streitberg–Festgabe	Streitberg–Festgabe. Herausgegeben von der Direktion der vereinigten sprachwissenschaftlichen Institute an der Universität zu Leipzig. Leipzig 1924.
Stud. Brückner	Studja staropolskie. Księga ku czci Aleksandra Brücknera. Staraniem Komitetu nakladem Krakowskiej spólki wydawniczej. Kraków 1928.
Stud. Kuryłowicz	Symbolae linguisticae in honorem Georgii Kurylowicz. Wroclaw – Warszawa – Kraków 1965.
Suprun, Slav. čisl.	A. E. Suprun, Slavjanskie čislitel'nye. Stanovlenie čislitel'nych osoboj časti reči. Minsk 1969.
Sychta, SGK	B. Sychta, Slownik gwar kaszubskich I–VII. Wroclaw – Warszawa – Kraków (– Gdańsk) 1967–1976.
Symb. Taszycki	Symbolae philologicae in honorem Vitoldi Taszycki. Wroclaw 1968.
Szemerényi, SM	O. Szemerényi, Scripta minora I–IV. Selected Essays. Ed. by P. Considine and J. T. Hooker. Innsbruck 1987–1991.
Szemerényi, Studies	O. Szemerényi, Studies in the Indo-European System of Numerals. Heidelberg. 1960.

Szemerényi, Syncope — O. Szemerényi, Syncope in Greek and Indo-European and the Nature of Indo-European Accent. Neaples 1964.
Šašel, RNB — J. Šašel, Rožanski narečni besednjak. Rokopis. Hrani Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
Šašelj, Bisernice — Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada I–II. V Adlešičih nabral I. Šašelj. Ljubljana 1906–1909.
Šavli, Contributi — Gi. Šavli, Contributi alla conoscenza del Vocabolario italiano e schiavo di Alasia da Sommaripa. Tesi di laurea. Roma 1960–61.
Šimunović, Prezimena — P. Šimunović, Naša prezimena. Porijeklo – značenje – rasprostranjenost. Zagreb 1985.
Šivic Dular, Diss. — A. Šivic Dular, Pomenoslovna razčlemba besedne družine iz korena *god-* v slovanskih jezikih. Disertacija. Ljubljana 1978.
Štrekelj, SNP — K. Štrekelj, Slovenske narodne pesmi I–IV. Ljubljana 1895–1923. Faksimile. Ljubljana 1980.
Šulek, Term. — B. Šulek, Hrvatsko-njemačko-talijanski rečnik znanstvenog nazivlja. Zagreb 1874–1875.
Šulek, Wb. — B. Šulek, Deutsch-Kroatisches Wörterbuch I–II. Zagreb 1860.
Tischler, HEG — J. T. Tischler, Hethitisches etymologisches Glossar. Mit Beiträgen von G. Neumann. Innsbruck 1977–.
Titl, Problemi — J. Titl, Socialnogeografski problemi na koprskem podeželju. Koper 1965.
Toivonen, SKES — Y. H. Toivonen, E. Itkonen, A. J. Joki, Suomen kielen etymologinen sanakirja. Helsinki 1955–.
Tominec — I. Tominec, Črnovrški dialekt. Kratka monografija in slovar. Razred za filološke in literarne vede. Dela SAZU 20. Ljubljana 1964.
Toporov, PJ — V. N. Toporov, Prusskij jazyk I–. Slovar'. Moskva 1975–.
TPhS — Transactions of the Philological Society. London.
Traditiones — Traditiones. Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje. Acta Instituti ethnographicae Slovenorum. Razred za filološke in literarne vede SAZU. Ljubljana 1972–.
Trofimovič — K. K. Trofimovič, Hornjoserbsko-ruski słownik. Budyšin – Moskva 1974.
Trstenjak, Ptice — D. Trstenjak, Životinje VI. Ptice. Zagreb 1890.
TSBM — Tlumačal'ny sloŭnik belaruskaj movy I–V. Minsk 1977–1984.
Uhlenbeck, GWb. — C. Uhlenbeck, Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch der gotischen Sprache. Zweite Auflage. Amsterdam 1900.
Ušakov — V. E. Ušakov, Akcentologičeskij slovar' drevnerusskogo jazyka XIV veka. Moskva 1982.
Vaillant, La langue — A. Vaillant, La langue de Dominko Zlatarić poète ragusain de la fin du XVIe siècle I–II. Paris 1928–1931; III. Belgrade 1979.
Valjavec, Prip. — M. Valjavec, Narodne pripovedke. Varaždin 1858.
Valvasor, Ehre — J. W. Valvasor, Die Ehre des Herzogthums Crain I–IV. Laibach 1689.
van Windekens, Le tokh. — A. J. van Windekens, Le tokharien confronté avec les autres langues indo-européennes I. Louvain 1976.
Varbot, Psl. morfonologija — Z. Ž. Varbot, Praslavjanskaja morfonologija, slovoobrazovanie i etimologija. Moskva 1984.
Vasmer[2] — M. Fasmer, Ètimologičeskij slovar' russkogo jazyka I–IV. Perevod s nemeckogo i dopolnenija člena-korespondenta AN SSSR O. N. Trubačeva. Izdanie vtoroe, stereotipnoe. Moskva 1986–1987.
Vážný, Čak. nář. — V. Vážný, Čakavské nářečí v slovenském Podunají. Sborník filosofické fakulty university Komenského v Bratislavě V. č. 47/2. V Bratislavě 1927.
Vendryes — J. Vendryes, Lexique étymologique de l'irlandais ancien. Paris 1959–.
Vinja, Jadranska fauna — V. Vinja, Jadranska fauna. Etimologija i struktura naziva I–II. Split 1986.
Vopr. — Voprosy ètnogeneza i ètničeskoj istorii slavjan i vostočnych romancev. Moskva 1976.
Vrtovec, Vinoreja — M. Vertovz, Vinoréja. Ljubljana 1844.
Wackernagel, Kl. Schr. — J. Wackernagel, Kleine Schriften I–II. Göttingen 1953.
Wahrig, Wb.[4] — G. Wahrig, Deutsches Wörterbuch. 4. Auflage. München 1986.
Watkins, Idg. Gramm. III/1 — C. Watkins, Indogermanische Grammatik. Band III: Formenlehre. Erster Teil. Geschichte der indogermanischen Verbalflexion. Herausgegeben von J. Kurylowicz. Heidelberg 1969.
Weiss, Mag. — P. Weiss, Govori Zadrečke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami. Glasoslovje, oblikoslovje in skladnja. Magistrska naloga. Ljubljana 1990.
Willfort, Zdravilne rastline — R. Willfort, Zdravilne rastline in njih uporaba. Prevedli A. Kalan, V. Strgar, F. Vogelnik. Maribor 1983.
Zadravec, Zdravilstvo — J. Zadravec, Ljudsko zdravilstvo v Prekmurju. Murska Sobota 1985.

Zaliznjak	A. A. Zaliznjak, Ot praslavjanskoj akcentuacii k russkoj. Moskva 1985.
Zb. zimske pomoči	Zbornik zimske pomoči 1944. Uredili N. Velikonja, B. Borko, T. Debeljak in Z. Simčič. Ljubljana 1944.
Zdovc, Mundart	P. Zdovc, Die Mundart des südöstlichen Jauntales in Kärnten. Wien 1972.
ZDPh	Zeitschrift für deutsche Philologie. Stuttgart 1896–.
Zečević, Neutralizacije	V. Zečević, Fonološke neutralizacije u kajkavskom vokalizmu. Posebna izdanja Zavoda za hrvatski jezik. Knjiga 2. Biblioteka: Prinosi hrvatskom jezikoslovlju. Knjiga 1. Zagreb 1993.
Zelko, HTS	I. Zelko, Historična topografija Slovenije. Prekmurje do leta 1500. Murska Sobota 1982.
Zeman	H. Zeman, Hornjoserbsko-pólski slownik – Slownik górnołużycko-polski. Warszawa 1967.
ZII	Zeitschrift für Indologie und Iranistik I–X. Leipzig 1922–1936.
Zorman, Mag.	M. Zorman, Ekspresivno besedotvorje pri glagolu (starejše, verjetno podedovane kombinacije *-V/C-* + *-r/l-* – osnovni tip *-dr-* v slovenščini). Magistrska naloga. Ljubljana 1992.
ZPhon.	Zeitschrift für Phonetik und allgemeine Sprachwissenschaft. Berlin 1947–.
Zpravodaj MK	Zpravodaj Místopisné komise ČSAV I–. Praha 1960–.
ŽiS	Življenje in svet. Tedenska revija. Ljubljana 1927–39.
Žučkevič, KTSB	V. A. Žučkevič, Kratkij toponimičeskij slovar' Belorusii. Minsk 1974.

DODATEK H KRATICAM

abstr.	abstraktum
afgan.	afgansko
akt.	aktiv
alem.	alemansko
anatol.	anatolsko
anton.	antonim
a. p.	akcentska paradigma
aram.	aramejsko
atrib.	atribut
avgm.	avgmentativ
bohinj.	bohinjsko
bojk.	bojkovsko
c.	genus commune
cerklj.	cerkljansko
conj.	konjunkcija
čerem.	čeremiško
čerk.	čerkeško
črnogor.	črnogorsko
črnovr.	črnovrško
demonstr.	demonstrativ
denom.	denominativ
deverb.	deverbativ
disim.	disimilacija
dur.	durativ
elat.	elativ
enklit.	enklitika
eol.	eolsko
galic.	galicijsko
gradišč.	gradiščansko
h. i.	hišno ime
hier.	hieroglifno
hipokor.	hipokoristik
homon.	homonim
hor.	horonim
iht.	ihtionim
impers.	impersonale
indo-iran.	indoiransko
inkoh.	inkohativ
instr.	instrumental
intranz.	intranzitivno
istr.	istrsko
kal.	kaluško
karel.	karelsko
katal.	katalonsko
kavz.	kavzativ
klas.	klasično
kompoz.	kompozitum
kret.	kretsko
led. i.	ledinsko ime
major.	majorativ
maked.	antično makedonsko
mesap.	mesapsko
mold.	moldavsko
mordv.	mordvinsko
ned. obl.	nedoločna oblika
neolog.	neologizem
nepal.	nepalsko
niž. pog.	nižje pogovorno
nlat.	novolatinsko
obir.	obirsko
ojk.	ojkonim
opoz.	opozitivno
opt.	optativ
ornit.	ornitonim
pal.	palajsko
pog.	pogovorno
poleš.	poleško
pref.	prefiks
prl.	prleško
p. st.	polna stopnja
punkt.	punktualno
refl.	refleksivno
rezult.	rezultativ
sav.	savinjskodolinsko
sicil.	sicilsko
sirjen.	sirjensko
sogd.	sogdijsko
sor.	sorIško
suf.	sufiks
sumer.	sumersko
sup.	supin
škot.	škotsko
švab.	švabsko
tamil.	tamilsko
tem.	tematsko
ter.	tersko
tolm.	tolminsko
trad.	tradicionalno
tranz.	tranzitivno
ugrofin.	ugrofinsko
ujgur.	ujgursko
vogul.	vogulsko
zastar.	zastarelo
zg-	zgodnje (v sestavi)

SLOVAR

Neoznačena gesla je izdelal avtor.
Gesla, označena z M. S., je izdelal Marko Snoj.
Gesla, označena z M. F., je izdelala Metka Furlan.
Dopolnila k avtorjevim geslom so natisnjena v oglatih oklepajih in so označena z M. S. ali M. F.

P

pȁ (conj.) »aber, doch, und, denn«, na vzhodu tudi »wieder«, star. navadno le *pȁk* »aber«, adv. *kâjpak*, *kâjpada* »freilich«, *îpak* »gleichwohl« (< sbh.), *opâk* »äbicht«, gor. *vpâk* »nesprejemljivo«, *nâpak* »falsch, unrecht«, *ȁmpak* (conj.) »sondern«; *páli*, *pále* »(že) spet« (vzh. štaj.). V Briž. spom. *paki* »sed« (I, 9; II, 14), *bac* »autem« (II, 103), v 16. st. *pak* »aber, ad, sed, autem« (Megiser), v 18. st. *pak* »aſt, ſed, vero« (Pohlin), *pa*, *pak* »aber, allein« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *paky* »iterum«, *opako* »a tergo, retro«, *opaky* »retrorsum«, sbh. *pâ*, *pâk* »spet, nato, pa«, čak. *po* »pa«, mak. *pa(k)* »in, nato, pa, spet«, blg. *pak* »spet, vseeno«, r. *páki* »spet, že«, ukr. *pak* »pa«, *opak(y)* »spet«, p. *wspak* »nazaj, vzvratno, narobe«, č. *pak*, jč. *pa* »potem, tedaj, pa«, slš. *spak*, *zpak* »s hrbtno stranjo navzgor, napačno«, *spaknut'* »umakniti se«, gl. *pa(k)*, dl. *pak* »pa, spet« (Kopečný, ESS II, 536 ss.). Izhajati je treba iz psl. adv. **pâkъ*, **pâky* »ponovno, kasneje, nepravo, slabo«, kar je tvorba iz pref. **pa-* »ponoven, kasnejši, nepravi, slab«, prim. enako psl. **vȇz-na-kъ*, **nîcь*, **pêr-kъ* (podobno Zubatý, Stud. 1/2, 379, 385 ss.). Tvorba utegne biti ozko sorodna s sti. *ápāka-* »zadaj ležeč«, stvn. *abah*, *abuh* »nasproten, hudoben« < **apōko-* (Vasmer II, 269, 303; Pokorny, 54; glej Brugmann, Grdr.^{2} II/1, 482; dvomi Mayrhofer, EWA I, 85), kar je kompoz. iz ide. **apo-* »od, stran, nazaj« in **-Hk*$^{u̯}$*o-* iz **Hok*$^{u̯}$*-* »oko« s prvotnim pomenom *»ležeč stran od oči«. K razvoju v adverzativno konjunkcijo prim. hotansko *vā* »pa« < **apo-Hk*$^{u̯}$*-*. Vokalna barva v lat. *opācus* »senčen« ni jasna; morda gre za metatezo iz **apōcus*. Glej tudi *pá-*, *po I*, *pȁč*, *páčiti*, *pečáti se*, *opâk*, *ámpak*, *nâpak*, *páka*, *pakóta*, *spȁk*. M. S.

pá- (nominalni pref.) »kasnejši, nepristen, slabši«, npr. *pátoka* (f.) »Nachwein, Tresterwein«, *páberek* (m.), *-rka* »Nachlese«, *pástorka* »Stieftochter«; v neologizmih nosi osrednji del kompoz. stranski akcent, npr. *pȁjágoda* »Scheinbeere«. Pojavlja se od 16. st. dalje v različnih nominalnih tvorbah, prim. pri Megiserju *pasterek* »privignus«.

Psl. nominalni prefiks **pa̋-* (k akcentuaciji prim. **vy̋-*, **pra̋-*) poznajo vsi slov. jeziki, npr. csl. *pabirь* (f.), *pabirъkъ* »ἐπιφυλλίς«, sbh. *pȁstōrka*, *pȁstōrkinja*, čak. *pãstorka*, r. *páguba*, p. *padół*, č. *paběrki*. Izvira iz podaljšane stopnje prepozicije in verbalnega pref. **po(-)* »post« < ide. **(a)po(-)*. Razmerje med nominalnim in verbalnim pref. je vzporedno razmerju **pra-* : **pro-* (Meillet, Ét., 88, 103, 155, 161). V lit. mu ustreza pref. *pó-*, npr. *póbrolys* »ženinov spremljevalec, polbrat«. V isti funkciji zasledimo v lit. tudi pref. *pã-*, npr. *pãbrolys*, *pãmotė*. V stprus. je *pō-* nominalni, *pa-* pa nominalni in verbalni pref. (Endzelin, Apr. Gramm., 146 s.). Zaradi dvojne funkcije pref. **pŏ-* ni mogoče izreči dokončne sodbe o starosti in naravi tega (prevojnega (?)) razmerja (Schmidt, KZ XXVI, 14; Fraenkel, ZPhon. VI, 262, LEW, 520; Vasmer II, 297; Kopečný, ESS I, 160; Pokorny, 54). Zaradi lit. *po-* < balt. **pā-* se zdi verjetno le, da podaljšava ni starejša kot balto-slov., saj bi sicer pričakovali **pō-* > lit. **puo-*. Druga možnost je domneva, po kateri naj bi balto-slov. dolgi vokalizem v nominalnih prefiksih temeljil na posplošitvi primerov, pri katerih je simpleks vseboval vzglasni laringal. V tem primeru *a*-jevska barva zahteva dodatna pojasnila. Dalje glej *pȁ*, *po I*, pa tudi *pámet*, *páberek*, *pâzduha*. M. S.

páberek (m.), g. *-rka* »preostali sadež po trgatvi ali žetvi«; v 17. st. *paberek* »pritlikavec« (Hipolit), dial. tudi *pábirek* (m.), *-rka* in po asimilaciji *páperek* (jvzh. štaj., dol., bkr.), *pàporek* (pkm.); iz tega izvedeno *páberkováti*, *-ȗjem* (impf.) »paberke pobirati«, v 16. st. *paperkouati* (Dalmatin), dial. *páperkovati* (jvzh. štaj., dol., bkr.) in dalje *páberkovalec* (m.), *-lca*, *páberkovalka* (f.). Izhajati je treba iz podaljšane stopnje **-birati* k **bьrati* (zah. slov. **-běrati* k **berǫ*), prim. csl. *pobirъkъ* »racemus relictus«, blg. *báberki* (pl.), p. *pobierki* (pl.), č. *paběrek* (Miklošič, 9; Ramovš, Hgr. II, 183).

pácati I, *pâcam* (v. impf.) »mehčati, lužiti«; k temu *páca* »lužilo«. Izposojeno iz nvn. *beizen* »lužiti«, *Beize* »lužilo«; prim. tudi sbh. *pȁcati*, *pȁcovati* »namakati v paci, mehčati, lužiti«. Srvn. *beizen* je dalo star. sln. *pẹ́zati*, prim. v 18. st. *pesati* »beizen, ätzen« (Gutsmann). Sln. *pájsati*, *-am* (impf.) »mehčati, lužiti, strojiti« poleg »dolgo kuhati, razkuhati« (Suhor) in hrv. dial. *pȁjcovati* je iz bav. oblike *baissen* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 187).

pacáti II, *-âm* (v. impf.) »brozgati, mazati«, tudi *packáti*, *-âm* (impf.), pf. *po-p.* »umazati«; k temu *pâcka* »madež, lisa, umazan človek«, *pâcek* (m.), *-cka* »umazanec«. Najbližje je č. *packati* »šušmariti«, slš. *packat'* »isto« poleg r. *páčkatь* »mazati«. Ne more biti izposojeno iz pomensko enakega n. *patschen*, kor. n. *pàtz'n* »tolči, slabo delati, mazati«, *Batzen* »packa, flek«, kot mislita Štrekelj, JA XII, 463, in Striedter-Temps, DLS, 187, ampak je slov. onomatopeja (Vasmer II, 328; Machek^{2}, 425). Iz iste osnove je tudi p. *paćkać* »mazati«, slš. dial. *be(d)zgat'* »kvariti«. Tudi za sln. dial. *pacáti* »tolči, da treska« (štaj.) poleg *becáti*, *becníti*, *-cnēm* in *bácniti* »udariti, suniti« (dol.) ni nujno misliti na izposojo iz kor. n. *pàtz'n* »udariti, suniti, slabo narediti, umazati«.

[V prid domnevi o vsaj delni izposoji iz bav. in avstr. n. *patzen* »packati«, *Patzen* »packa« bi govorilo sln. *pôcar* (m.), *-ja* »počasen, nespreten človek« (SSKJ III, 660) poleg »mazač« < avstr. n. *Patzer* »slab delavec«, česar zaradi vokalne kvalitete ni mogoče imeti za avtohtono. Iz n. *patzen* izvaja tudi Skok II,

583, hrv. *păckati* »mazati s tinto« (Vinkovci), *păcka* »madež od tinte«; iz *Batzen* pa hrv. *păcka* »udarec s šibo po roki«. – M. S.]

pâcek (m.), g. *-cka* »prašiček« (bkr.), tudi *pâce* (n.), *-ta* in *pâjcek* (m.), *-cka*; v 18. st. *pazhei* »Saubär, Eber« (Gutsmann), tudi kor. *pâčej* »isto«. Pomensko najbližje je hrv. kajk. *păjcek* (m.), *-a* poleg vabilnih klicev za svinje kajk. *păjce...păjce, păjco máli* in r. *pacjúk* »pujsek«, *pacjú* »vabilni klic za svinje«, p. dial. *paciuk* »prašič«. Onomatopeja kakor *pûjs* »prašič« (Vasmer II, 328; Skok II, 586).

pácesek (m.), g. *-ska* »okleščεk« (Savinjska dol.); izvedeno iz štaj. dublete *cesati* poleg *česati* »trgati, lupiti«; prim. *cę̂sek* (m.), *-ska* »trska«, *cesíka* »odtrgan kos lesa«. Dalje glej *čésniti*.

păč (adv.) »doch, wohl, aber«, dial. *pâče* »ja, wohl« (Lašče, bkr.); v 16. st. *pazh* »fraylich, nempe« (Megiser), v 18. st. *pazh* (Pohlin), *pezh* »ja, wohl« (Gutsmann). Prim. stcsl. *pače* »potius, magis, amplius, plus«, sbh. *păče, páče* »pač«, *dàpače* »ja vielmehr«, čak. *pâče, pačȅ* »sogar, übrigens«, mak. *pače(m)* »celo«, blg. dial. *páče* »kakor da bi«, r. *páče* »več, zlasti«, ukr. *(naj)páče* »(naj)več, (naj)bolje«. Psl. **pače* je komp. adv. **pakъ* »ponovno, še enkrat« (Miklošič, 244; Mladenov, 415; Vasmer II, 228; Skok II, 583). Dalje glej *pă*. M. S.

páčiti, *-im* (v. impf.) »kvariti, potvarjati, motiti, ovirati, nagajati«, *páčiti se* »delati grimase, oponašati, blufirati; upirati se (o živini)«, v kompoz. *po-, s-, iz(o)páčiti* (pf.), sekundarni impf. *-pakováti, -ûjem*; *pakedráti, pakodráti, pakudráti* (impf.) »entstellen«; izv. subst. *pačîlec* (m.), *-lca* »kdor potvarja, kvari, moti«, *pâčka* »ovira« (Haloze), adj. *pačljîv* »potvarjajoč, ovirajoč«, subst. *pačúh* »šušmar« (tudi hrv.), v 16. st. *pazhiti* »impedire« (Megiser, Dalmatin, Trubar), v 18. st. *pazhèm sê* »cavillari, affectare« (Pohlin), *pazhim* »hindere«, *pazhim ſe* »spöttle« (Gutsmann).

Prim. hrv. *páčiti, -īm* in *pâčīm* »motiti, preprečevati, škoditi«, hrv. dial. *pačiti se* »biti objesten« (Severin), star. hrv. *păčka* »ovira«, ukr. *pačytysja* »kriviti se« (navaja Miklošič, 224), p. *paczyć* »kriviti«, *paczyć się* »kriviti, kvariti se«, č. *páčiti* »vlamljati, izsiljevati«, *p. se* »sklanjati se, izneverjati se«, slš. *páčit' sa* »ugajati, kolebati«, gl. *pačič* »dvigati, razbijati«, *pačkać so* »gugati se«, dl. *pacyś* »dvigati z vzvodom, veslati«, *pacyś se* »pririniti se, zavihteti se«. Psl. **pačīti* »delati slabo, nepristno, potvarjati« je faktitiv iz adv. **pakъ* »ponovno, nepravo, slabo« (Miklošič, l. c.). K pomenu »slab« v tej besedni družini prim. še sln. *pákost*, sbh. *păkōst, -osti* »zlobnost«, r. dial. *pakšá* »dlan in prsti leve roke«, kašub. *pak* »najslabše platno, sodrga, drhal«. Zgrešeno izvaja Skok II, 584, samo hrv. *pačiti se* »biti objesten« (< »delati grimase«) iz it. *pazziàre* »delati neumnosti, noreti«, potrjeno le v južnih dial. Dalje glej *páka, pă, păč, spăk*. M. S.

pačolât (m.), g. *-a* »koprena, pajčolan«; prim. sbh. *páćel, paćèlo, páćeo* »isto« (Vuk, Srem). Miklošič, 299, izvaja iz madž. *patyolat* »koprena« poleg *fátyol*, kar je morda preko hrv. *pačolat*, izposojeno iz it. *fazzolétto* »robec, ruta«. Kniezsa, 710, navaja tudi sbh. dubleto *váćel, vaćov* »nevestin pajčolan«. Skok II, 584, domneva, da so sbh. oblike sprejete preko ngr. τὸ φακίολι »iz tkanine narejeno žensko pokrivalo, ki se zaveže pod brado«, rum. *fachiól* »tanka tkanina, gaza« iz lat. **faciolum*. Glej tudi Benkő III, 137.

pádar (m.), g. *-ja* »zdravnik brez diplome«; v 16. st. *padar* »balneator«, *padarski hlapez* »mediastinus« (Megiser), v 18. st. *padar* »balneator« (Pohlin), *padar* »Bader« (Gutsmann). Izposojeno iz nvn. *Bader* »kopališki mojster«, dial. tudi »slab zdravnik«, srvn. *badære*, izvedeno iz srvn. *bat, -des*, n. *Bad* »kopel, kopališče« (Striedter-Temps, DLS, 187). Kopališki mojstri so bili obenem brivci, frizerji in so puščali kri.

padvăn (m.), g. *-ána* »vrsta blaga« (Vodnik); k temu *padvánka* »obleka iz padvana«. Štrekelj., Lwk., 44, in Mende, RLS, 100, izvajata iz it. *pànno paduàno* »blago iz Padove«, prim. *raš* < *Arras*; *kambrík* < trž. it. *Cambrích* iz *Camray*; *mušlin* iz *Mossul*; *fr-štánj* < it. *fustàgno, frustàgno* iz *Fostát* »del Kaira«. Vendar je furl. *padoàne* (f.) »nek kmečki ples« poleg *padoàn, paduàn* »iz Padove, padovanski«.

pagadúr (m.), g. *-ja* »blagajnik, kvestor«; v 18. st. *pagadûr* (Pohlin), *pagadur* »Shatzmeister« (Gutsmann); tudi star. hrv. kajk. *pagadur* (Belostenec, Jambrešić). Izposojeno iz ben. it. *pagadòr* »pagatore, izplačevalec« (Miklošič, Frw., 43). It. *pagàre* »plačati« se je razvilo iz lat. *pācāre* »pomiriti« k *pāx* »mir«. Glej tudi Breznik, Razpr. ZDHV III, 154.

pagát (m.), g. *-a* »igralna karta pri taroku«. Najverjetneje izposojeno iz madž. *pagát* ali iz n. *Pagat*, kar je iz it. *bagàtto*, dial. *bagàt* (Milano) »isto«, nejasnega izvora (Battisti-Alessio, 404), morda izvedeno iz lat. *bāca* »jagoda, biser«, mediteranskega izvora. Domnevno iz iste osnove je kulturna beseda *bagatę̂la* »malenkost«.

páglavec (m.), g. *-vca* »žabji mladič, razposajen otrok, pritlikavec«, tudi *páglavka* (f.) »pritlikavka«, adj. *páglav, -a* »pritlikav, razposajen«, k temu cgn. *Paglavec*; v 18. st. *paglovz, paglovzhek* »nannus, ephebus« (Pohlin), *paglouz* »Zwerg, Edelknab« (Gutsmann), dial. tudi *pùglowc* »pritlikavec«. Prim. hrv. dial. *pulòglavac* (Dubica), *puljèglavac, poljoglavac* (Dalmacija), *puljak* (Pelješac), sb. dial. *pũnoglavac* »žabji mladič«, č. *pulec* »žabji mladič, Capedo«, dial. *palohlavec, panohlavec, parohlavec, špulec*, p. *pałgowiec, pałgłowiec, pałosz, pałos* »žaba«. Prvotno verjetno kompoz. **palo-golvьcь*, prim. n. *Kaulkopf, Dickkopf, Breitschädel*; prvi del verjetno iz ide. **pō-lo-* »nabuhel, debel, velik«, prim. sln. dial. *pála* »odebelina na niti« (Bezlaj, Razpr. SAZU VII, 154). Drugače Machek[2], 406, ki izhaja iz *palica*, dvomljivo Brückner, 329, ki domneva *paliti* »žgati«, in Skok III, 74, ki izhaja iz č. *pulec*. Prim. lit. *pužùngalvis* »paglavec« in *pūgžlŷs* »kapelj« (Fraenkel, 553). Glej tudi *âlec*.

păh (m), g. *páha, pəhă* »tolkač«, dial. tudi *pę̂h* (m.), *-a*, *pehâj* (m.), *-a* »isto«. Gotovo staro **pĭs-*; z drugim pomenom tudi tolm. *păh* (m.) »past za podgane« poleg *pę̂sca* »past za miši, hlapec za obuvanje škornjev«, na Vrsnem *podpę̂sica* »ptičja past«, morda deloma križano s prevojno stopnjo **pois-* (Bezlaj, Razpr. SAZU VII, 162). Glej tudi *pášč̂iti se, pháti, pšéno*.

páhati, *pâham* (v. impf.) »veti, pihati«; pf. *páhniti*, *pâhnem* »zazibati, zamajati, planiti«, dem. *pahljáti*, *-âm*, tudi *pahetáti*, *-âm*. Nejasno; morda mešanje več osnov. V pomenu »čistiti žito« tudi hrv. dial. *pâhati*, *-am* (Vodice), *pāăt* (Žumberak) ustreza sinonimu sln. *pláti*, *pọ́ljem* »čistiti žito«, *plâlnica* »nečke za čiščenje žita« (poleg *páhavka* »plahta za čiščenje«), v drugih slov. jezikih iter. **palati*, č. *(o-)pálati obilí* in *opálka* »lopar za čiščenje«. To *pahati* je morda ekspresivna dubleta, glej *plâjhati*. Številni slov. glagoli se pomensko preveč razhajajo, da bi bilo mogoče misliti na skupno izhodišče. Suponirati je mogoče dolgo *-ō-* stopnjo k osnovi **pъ̄s-* (glej *phati*) ali k **peu̯-* (*puhati*), deloma morda celo *-a-* < *-ь/ъ-*.
[Vaillant, RÉS XLIII, 90 s., na osnovi sbh. *páhati*, *pȁhati* »iztrepati prah, vejati«, r. *pachátь*, *-šú* »pihati, vejati« (in »orati, delati«), *páchnutь* »zapihljati, zadišati«, č. *pach* »smrad, zadah« rekonstruira psl. **pachati*, **-šǫ*, kar ima za intenz. tipa **machati* k lit. *púošti*, *púošiu* »krasiti, čistiti«, lot. *pùost*, *pùošu* »čistiti, pospravljati, krasiti«. Dalje povezuje s stvn. *fegôn* »pripravljati, rediti, krasiti«, stsaš. *fegôn* »čistiti, pospravljati«, stnord. *fága* »čistiti, krasiti«, vse iz ide. **pēk'-*, **pōk'-*. – M. S.]

pajâc (m.), g. *-a* »šema, šaljivec«. Izposojeno bodisi preko n. *Bajazzo* »šema« bodisi naravnost iz it. *pagliàccio*, dial. *paiàzz* »isto« (Milano), kar je izvedeno iz it. *pàglia*, dial. *pàia* »slama« < lat. *palea* »isto«. R. *pajác* < n. *Bajazzo*, dubleta *pajas* < frc. *paillasse* »pavliha, klovn« (Matzenauer, LF XII, 184; Vasmer II, 329; Kluge[17], 45).

pajarščák (m.), g. *-a* »nek topel veter« (Caf). Pleteršnik razlaga po Trstenjaku kot »veter, ki z Bavarskega veje«, prim. n. *Bayern* »Bavarska«, kar se zdi sprejemljivo. M. S.

pajčolân (m.), g. *-a* »tančica, koprena«; v 18. st. *pajzholân* »rica«, *pajzholanaſt* »ricinus« (Pohlin), *paizholan*, *panjouzholan* »Schleyer«, *paizholanaſt* »schleyern« (Gutsmann). Ne more biti iz madž. *patyolat* (glej *pačolât*), kakor je domneval Miklošič, 299, ampak je nedvomno izvedeno iz **paǫkъ* »pajek«, prim. stč. *pavučník* »vrsta tkanine«. Dalje glej *pâjek*.

pajdáš (m.), g. *-a* »tovariš, družabnik (v slabem smislu)«; k temu *(s)pajdášiti se*, *(s)pajdâšim se* »(z)družiti se«; v 18. st. *pajdash* »comes«, *pajdasheti se* »converſari« (Pohlin). Prim. sbh. *pàjdāš* poleg *pàjtāš*, *pajdášiti* in *pajtášiti* tudi v pomenu »deliti plen«. Ne more biti izposojeno iz madž. *pajtás* »isto«, kakor je domneval Miklošič, 230, ampak je verjetneje balkanski turcizem, prim. perz. *pāydāş* »isto« in osman. turš. *pādaş* »sopotnik, prijatelj«, kar je iz sbh. prešlo v madž. (Sulár, St. Sl. IV, 409; Machek[2], 427). Iz madž. je izposojeno ukr. dial. *pajtaš*, p. dial. *pajtasz*, č., slš. *pajtáš*. V sbh. in č. se je ta beseda križala s sbh. *pȁjt* (m.), *pajta* (f.) (Bosna) »tatinski plen« oz. č. *pajt* »kradež« < n. *Beute* »plen«.

pajdížen (adj.), f. *-žna* »zgovoren, priljuden« (Ribnica), tudi *fajdížen* »isto«, cgn. *Fajdiga*. Nejasno, Perušek, rkp., izvaja iz it. dial. *fatigo* k *faticàre* »truditi se, garati«. M. S.

pâjek (m.), g. *-jka* »aranea« dial. *pajok*, *pâvok* (vzh. štaj.), *pâjenk*, *pâljek* (notr.), *pâlek* (polj., črnovr., bkr.), *opâlek* (Krško, Novo mesto, Trebnje, Tolmin); v 16. st. *pajek*, *opalik* (Trubar, Megiser), l. 1607 *pagliec* »ragno« (Alasia), v 18. st. *pajk* »araneus« (Pohlin), *panjak*, *pajenk*, *panjank*, *paik* »Spinne« (Gutsmann); tudi cgn. *Pajek*, *Pajk*, *Pajč*, *Pajank*, *Opalk*; k temu *pâjčevina*, danes knjiž. *pajčevína* »pajkova mreža«, tudi *pâjčina*, *pâječina* (gor.), *pâlječevina* (goriš., notr., dol.), *pâlječevna* (goriš., cerklj.).
Splošnoslov., prim. csl. *paǫkъ*, *paukъ*, stcsl. *paǫčina*, *pajǫčina*, sbh. *pȁūk*, *pȁučina*, *paužina*, mak. *pajak*, *paek*, *pajačina*, *pajažina*, blg. *pájak*, *pájažina*, r. *paúk*, g. *-uká*, dial. *pavók*, *-vká* in *pável*; *pautína*, ukr. *pavúk*, *-uká*, *pavutýna*, br. *pavúk*, *-uká*, *pavucína*, p. *pająk*, *pajęczyna*, č. *pavouk*, *pavučina*, slš. *pavúk*, luž. *pawk*, *pawčina*, *pawcina*. Iz slov. jezikov je madž. *pók*, dial. *pauk*, rum. *păiá(n)jen*, *paíng* »pajek«, *painjină* »pajčevina«, arum. *paingu*, alb. dial. *babaúk*, *baúk* »pajek«. Psl. **pa-ǫkъ*, deloma **pa-j-ękъ*. Sestavljeno iz prefiksa **pa-* in **-ǫkъ* »kriv«, prim. lat. *uncus* »kriv, kavelj«, gr. ὄγκος, sti. *aŋká-* (m.) »zagib, kavelj«, lit. *ánka* »zanka«, csl. *ǫkotь* »uncinus«, str. *ukotь* »kavelj, sidro« (Koštiál, IJ X, 228; Machek, LF LXIII, 132; Petersson, JA XXXVI, 150; Vasmer II, 325).
[Sln. oblike tipa *pâljek* (npr. črnovr., bkr. *pâlək*) so nastale iz *pâjek*, pri čemer sta izhodišče spremembi *j* → *l'* tvorbi *pâjčina* in adj. *pâjčji* (v slednjem primeru gre lahko tudi za disimilacijo; Ramovš, Hgr. II, 169). K pref. *o-*, prim. dol. *opâlek* (že pri Megiserju *opalik*), glej Musić, Rad CCXXIV, 215. Izhodišče tvorbam *pájčevina*, *pajčolân* idr. brez *-e-* < **-ę-* so sekundarni stranski skloni osnovne besede, npr. g. sg. *pâjka*, v katerem je nazal zaradi fonetičnega sovpada z refleksom polglasnika odpadel; prim. iregularni izpad psl. *-e-* v g. *kámna* in derivatih tipa *kamnît*. – M. S.]

pájsar (m.), g. *-ja* »vzvod, navor« (dol.). Izposojeno iz bav. avstr. *Peißer*, kor. n. *peissar* »vzvod, zakrivljen kol za vzdigovanje bremen« (Pintar, Lj. zvon, 1898, 172; Striedter-Temps, DLS, 187) iz iste osnove **bheid-* »klati, cepiti« kakor *beißen*, stvn. *bîzan*, *bîz(z)en* »gristi« (o tem Kluge[17], 69).

pájzelj (m.), g. *-zlja* in *-na* »slaba gostilna; majhna, zanemarjena soba« (SSKJ III, 510). Kakor sbh. *pàjzl* »slaba gostilna«, č. *pajzl* in slš. *pajzel* »isto« v novejšem času izposojeno iz avstr. n. dem. *Beis(e)l* »isto«, kar je preko jidiš *bajis* prevzeto iz hebr. *bajit* »hiša« (Striedter-Temps, DLSbkr., 167; Skok II, 587; Wahrig, Wb.[4], 246). M. S.

pâjž (m.), g. *-a* »vrsta ščita«, tudi *pâjs*, v 16. st. *paijsh* »Tartsch, scutum« (Megiser), v 18. st. *paish* »Schild« (Gutsmann). Kakor star. p. *paiż* izposojeno preko madž. *pajzs* iz it. *pavése* »ščit« (Miklošič, 234; Benkő III, 61). Dalje glej *pavẹ̑za*. M. S.

páka (f.) »vzpetina, grič«; po vsej verjetnosti je treba iz tega pomena izvajati tpn. *Paka* (7×, od tega 6 krajev s tem imenom leži na griču), *Paška vas*, mtpn. *Na pakah*, l. 1526 *Napakhi*, 1261 *Paka* itd. (Bezlaj, SVI II, 72), hdrn. *Paka*. Prim. sbh. tpn. *Paka*, č. tpn. (*Stará*, *Nová*) *Paka*, slš. tpn. *Paka*. Verjetno gre

za verbalni substantiv **paka*, bodisi s pomenom »nekaj dvignjenega«, prim. gl. *pačić* »podlagati, dvigati« bodisi »nekaj ukrivljenega«, prim. sin. *deska se páči* »krivi«, p. *paczyć* »kriviti«, ukr. *pačytysja* »kriviti se« (navaja Miklošič, 224). Podobno povezuje Zubatý, Stud. I/2, 386, č. tpn. z adv. **(o)pakъ* in domneva adj. (f. *paka*), ki bi označeval neko nedefinirano zemljepisno lego. Drugače Profous, MJČ III, 318, ki suponira izhodiščni pomen »severna stran« in primerja slš. *zápač* »osojno, pusto mesto«. Glej tudi *páčiti, pȁ, pȁč, opâk.* M. S.

pákelj (m.), g. *-klja* »nekaj zakrivljenega, kavelj, kvaka« (Sln. Gorice), pl. *páklji* »skrivljeni prsti«, *pákljast, pákljav* »skrivenčen, pohabljen«; k temu *pákljavec* »pohabljenec« (vzh. štaj.), *páklica, pákličje* (n.) »nerazcepljeno poleno«. Najverjetneje izvedeno iz **pa-kъl-*, prim. sln. *kę̂lj* (m.) »utež pri uri« (Bovec) poleg *kə̏l* (m.), g. *klȁ* in *kelȁk* »okel, podočnik«. Enako je tvorjeno r. dial. *páklja, pakljá* »roka«, č. dial. *pakla* »ustnice« (Kurkina, OLA, Materialy, 1980, 276). Dalje glej *kláti* in *páklica.*

pâkeljc (m.), g. *-a* »majhen zavoj, sveženj« (Glonar, Slovar, 267; SSKJ III, 510) je tako kot hrv. dial. *pȁkljec* »zavojček cigaret« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 367) z dem. sufiksom **-ьcь* motivirani prevzeti dem. iz bav. avstr. dial. nepreglašene predloge *packl* »isto«, knjiž. *Päcklein* (Striedter-Temps, DLS, 188), dem. k nvn. *Pack* »zavoj, sveženj, paket« (> pkm. *pàk* »isto«; Novak, Slovar, 68), kar je v n. prevzeto iz srniz. *pac* »sveženj, zavoj« nejasnega izvora (Kluge[22], 523). Sln. pog. *pȍk* »sveženj, zavoj« v *urno smo jo ucvrli s cokom in pokom* (iz gradiva za SSKJ) je tako kot v. *pôkati, -am* (impf.) »svežnje delati, prtljago pripravljati« prevzeto iz bav. avstr. predloge z labializiranim *a*-jevskim vokalom. Glej tudi *sakumpàk* in *pôkati II.* M. F.

páklica (f.) »nerazcepljeno poleno, krepelec«, kol. *pákličje* (n.) »Prügelholz«. Najverjetneje iz **pa-kъl-*, redukcijske stopnje ide. **kel-, *kelH-* »tolči, sekati«, prim. lit. *kùlti* »tolči, klestiti«, *kulē̃* »cepec, bat, kij«, lot. *kul̃t* »tolči, mlatiti, sekati« (o tem Fraenkel, 211). Glej tudi *kláti, kə̏l, pákelj, kladívo.*

pakóta (f.) »zoprnost, hudobija, zlo« poleg *pákost* (f.) »isto«; k temu adj. *pákosten, -tna*; prim. stcsl. *pakostь* »škoda, krivica«, sbh. *pȁkōst* »zloba«, mak. *pakost* »škoda, sitnost, zloba«, blg. *pákost*, r. *pákostь*, dial. *kapostь*, ukr. *pákist*, br. dial. *pákascь*, p. *pakość*, stč. *pakost* »hiba, škoda, nekaj slabega«, dl. *pakosć* »pogoltnost, izbirčnost«. Najverjetneje abstr. **pakostь* iz **(o)pakъ, *paky* (Miklošič, 224; Meillet, Ét., 283; Vasmer II, 303). Dvomljivo je **pa-kostь* k r. *kostítь, koščú* »oštevati, grajati, klevetati« (tako Sobolevskij, ŽMNP IX (1886), 152; Varbot, Etim. 1964, 96; proti Kurkina, OLA, Materialy, 1980, 277), prav tako primerjava z got. *skaþis*, n. *Schaden* »škoda« (Mladenov, 408).

pâl I (m.), g. *-a* »blato, glen« (vzh. štaj., pkm.), tudi *pâl* (f.), g. *palî* »isto«; pogosto v mtpn. *Palí, Palé, Palovje, Palovec, Palna njiva*; k temu *palíti, -ím* »pokriti z blatom«; *palnica* »blato, ki ostane na travi po poplavi«. Pomensko blizu je hrv. dial. *pàlača* »poplavljena barska tla« (Vinkovci) in hdrn. v Vojvodini *Palić*. Sorodno je lit. *pãlios* »močvirje, blato«, lot. *palas, pal̦i* »zamočvirjen breg jezera«, sti. *palvalá-* (n.) »luža, kal«, morda tudi lat. *palūs, -ūdis* »močvirje« (it. *palùde* > sln. *palûd*), izposojeno v alb. *pyll* »gozd«; ne spada pa zraven gr. πηλός »blato, glen, močvirje«, kljub Matzenauerju, CS, 400, s prevojem lit. *pélkė* »močvirje«, lot. *pel̦ce, pelcis* »luža«, *palce* »kopališče, hudournik«. Osnova je verjetno ide. **pel-* »siv, bled, rjavkast, plavkast« (Schulze, Kl. Schr. 112; Fraenkel, 532), vendar zveza ni jasna (dvomi Frisk II, 528).

pâl II (m.), g. *-a* »kol, tram«, tudi »cilj, tarča« (Rezija), npr. *v pal streljati.* Iz iste osnove je sln. *palâdič* (m.) »kol v vinogradu« (Vipava). Prim. star. hrv. *pal* (m.) »kol, drog« (Vetranić), dial. *pâl* »palica pri igri« (Lika), *paladič* (Istra). Izposojeno iz it. *pàlo* »kol«, furl. *pâl* »isto«, izvedeno iz lat. *pālus*, dem. **palaticius* ≥ *palâdič*; prešlo tudi v stvn. *phâl.* Izhodišče lat. besedi je ide. **pak-slo-*, za gr. πάσσαλος »kavelj, kol« pa **pak̯alo-* (Brugmann, Grdr.[2] II/1, 371; Walde-Hofmann II, 243; Battisti-Alessio, 2735; Skok II, 588).

pála I (f.) »skril«, pl. *pale* »skrilaste zemeljske plasti« (Haloze); gotovo izvedeno iz psl. **palīti* »cepiti, klati« ~ sti. *(ā-)sphālayati* »tolči«, vse k ide. **(s)p(h)el-(t)-* »cepiti«, prim. sti. *sphaṭika-* (m.) »kristal«, lit. *spãlis* »pezdir«, pl. *spãliai* »ostružki, odpadki pri trenju lanu«, lot. *spal̦i* »isto«, stprus. *spelanxtis* »trska«, lat. *spolium* »odrta koža« (Fraenkel, 859; Pokorny, 985 s.). Podobno pomensko motivirano je **opoka* »skril« in **opǫka* »isto« k v. **pokāti* oz. **pǭkati*, oboje »razpoke dobivati, cepiti se« (Boryś, Zb. f. i l. XXV/2, 11 ss.). Dalje glej *-páliti, póla III* in sin. *skrīl.* M. F.

pála II (f.) »odebelina na niti« (polj.), adj. *pálast*, npr. *pálasta prę̂ja* »der an einzelnen Stellen verdickte Spinnfaden« (polj.). Prim. p. dial. *pałka* »popek, nerazvit cvet« (navaja Karlowicz, SGP IV, 19), kašub. *pâłc, pâłka* »debel kos kruha« (navaja Sychta, SGK IV, 17). Verjetno gre za substantivizirani psl. adj. **pālъ* (f. **pāla*) < ide. **pōlo-* »nabrekel, debel« (Bezlaj, Razpr. SAZU VII, 159; Pokorny, 840, brez slov. primerov). Dalje glej *pâlec, páglavec, pâljkati.* M. S.

paláča (f.) »gosposka hiša«, v 16. st. pod it. vplivom *palazh* (m.) »palatium, aula« (Megiser, Trubar, Dalmatin), v 18. st. *palazha, palaſhtvu, kralovu poſlopje* »Palast« (Gutsmann). Kakor sbh. *pàlača* »gosposka hiša«, hrv. kajk. »največja soba v hiši«, čak. *palȁča* »velika predsoba v prvem nadstropju« (Vodice), *palȍc* »gosposka hiša« (Hvar) v različnih časih izposojeno iz rom. *palātia* za lat. *palātium*, it. *palàzzo*. Iz vulg. lat. *palāntia* je stvn. *pfalanza*, srvn. *pfalenze*, n. *Pfalz* »palača«, medtem ko je sb. dial. *pòlata*, knjiž. *pàlata, paláta*, stcsl. *polata*, r. *paláta*, *poláta* »dvorana« in ukr. *paláta* preko srgr. παλάτιον izposojeno iz istega lat. vira (Skok II, 590; Kluge[17], 540; Vasmer II, 391; po Miklošiču, 255, so sbh. oblike s *-č-* izposojene preko germ., kar se zaradi tpn. *Poreč* za *Parentium* ne zdi nujno). Lat. apelativ se je razvil iz orn. *Palātium* »Palatinski grič (ki je bil v antičnem Rimu najimenitnejši del mesta)«, negotovega,

verjetno predide. izvora (Walde-Hofmann II, 237; Ribezzo pri Skoku, l. c.). M. S.

palačînka (f.) »omleta«. V 20. st. izposojeno preko avstr. n. *Palatschinke* iz madž. *palacsinta* < *placsinta* < rum. *plăcintă* »palačinka, mlinec«, kar je edini refleks lat. *placenta* »vrsta ploščatega kolača« v rom. jezikih (Machek[2], 428; Benkő III, 67; Meyer-Lübke, 6556). Lat. beseda je izposojena iz gr. πλακοῦς, -οῦντος »isto« k πλάξ »plošča, ploskev, ravnina« (Walde-Hofmann II, 313; Frisk II, 550). Iz madž. je izposojeno še sbh., blg. *palačínka*, ukr. *palačynta* (Miklošič, 230), č. *palačinka* in slš. *palacinka*. M. S.

pâlaš (m.), g. *-a* »meč« (pkm.); prim. star. hrv. kajk. *palaš* (Jambrešić), sbh. *pàloš*, *pâloš*, blg. *páleš*, r. *paláš*, g. *-ašá* »sablja težke kavalerije«, ukr. *paláš*, p. *pałasz*, č. *palaš*, slš. *paloš*. Kakor n. *Pallasch*, it. *palàscio*, rum. *páloş* izposojeno iz madž. *pallos* »rabljev meč«, kar je tvorjeno iz izposojenke turš. *pala* »sablja«, znano tudi v sbh. *pȁla*, *pàla*, blg. *pála* »rabljeva sekira«, rum. *pálă*, alb. *pállë* »meč«, ngr. πάλα (Miklošič, Frw., 44; Matzenauer, LF XII, 186; Korsch, JA IX, 660; Benkő III, 73; Vasmer II, 305; Skok II, 589).

pálčiti, *-im* (v. impf.) »šušmariti, slepariti«; k temu pf. *spálčiti*, *spâlčim* (akcentuacija po Pleteršniku). Pomensko blizu je č. *spáliti se* »ogoljufati«, *napáliti*, slš. *opálit'*. To **opaliti* je po Machku[2], 43, star iterativ s podaljšavo v osnovi, sorodno s het. *appalāi-* »goljufati, varati«. Dvomljivo; vendar sln. *pálčiti* ne more biti samo metafora.

pâlec (m.), g. *-lca* »pollex; dolžinska mera, pribl. 2,5 cm (= n. *Daumen*)«, dial. tudi »ročaj za levo roko pri kosi«, pl. *pâlci* »zatiči na (npr. notranjem mlinskem) kolesu; klini pri stopah in na pahih, da vzdigujejo pahe; ploščati klini pri preši, ki se vtikajo nad ali pod sleme« (dol.); dem. *pâlček* (m.), *-čka* tudi »majhen škrat« (kakor n. *Däumling* »isto« k *Daumen* »palec«), »Regulus crococephalus, Troglodytes parvulus; tisti del trte, ki ga pri obrezovanju puščajo na trsu; del rogovile na kolovratu«, *pâlčič* (m.) tudi »Troglodytes p.«, po hrv. terminologiji neuspešno sprejeto *pâlčevje* (n) »Kammwerk«, *palčenják* (m.) »Kammrad«; po n. *Daumenrad* je sln. *pâlčno kolộ* (Cigale, Term., 61); v 16. st. *palz* »pollex«, v 18. st. *pauz* »Daum«, *pauzhnik*, *pauzhnjak* »Däumling«, *pauzhizh* »Zaunkönig« (Gutsmann); cgn. *Pavček*, *Palčič*, *Pav(e)c*, *Pavčnik* idr.

Prim. csl. *palьcь* »pollex«, sbh. *pȁlac*, g. *pâlca* »isto, dolžinska mera«, *pȁlac*, g. *pȁoca* »špica v kolesu, nastavek za veslo na čolnu«, čak. *pãlac*, g. *põlca*, mak. *palec*, blg. *pálec*, pl. *pálci* »pollex«, r., br. *pálec*, *-lьca* »prst«, ukr. *pálecь*, *-lьcja* »isto, zob na zobatem kolesu«, p. *palec* »prst«, č. *palec* »pollex, lesen zob na mlinskem kolesu«, slš. *palec* »prst«, gl. *palc* »pollex«, pl. *palcy* »greben mlinskega kolesa«, dem. *palč(i)k* »palček«, dl. *palc* »prst«. Psl. **pãlьcь* je tabuistični dem. iz **pãlъ* »palec« (> »prst«), prim. r. *bezpályj* »brez prstov«, *šestipály* »s šestimi prsti«, p. *paluch* »velik prst, palec pri rokavici, na nogi« (Miklošič, 230). Po verovanju se namreč v prstih skriva življenjska moč, kar je vzrok dejstvu, da ni enotnega ide. izraza za »prst« (Havers, Tabu, 63). Psl. **pãlъ* (sc. **pъ́rstъ*) je verjetno substantivizirani ide. adj. **pō̆lo-* »debel«, ki je v varianti s kratkim vokalom znan v lat. **pollos* (< **pol-no-*) → *pollēre* »moči, biti mogočen« (prim. sln. *imeti kaj pod palcem* »biti premožen«), *pollex* »palec« in preko pomena »tipati (s prsti)« z dolgim vokalom morda perz. *pālidan* »slediti, iskati«, star. blg. *pálam* »prositi, zahtevati«, stvn. *fuolen*, n. *fühlen*, ags. *fēlan*, stnord. *felma* »tipati, čutiti« (Bezzenberger, BB XVI, 120; Vasmer II, 305; Pokorny, 840 s.). Sorodno je tudi psl. **pala* in morda **palica* (Brückner, 391; Schuster-Šewc, HEWb., 1037 s.). Glej tudi *pála II*, *páglavec*, *pâljkati*. M. S.

pálica (f.) »baculum«, tudi »dolžinska mera« (Posočje), gor., dol. *pálca*, rož. *palcà*, *-è*; *rimska palica*, *páličnice* (f. pl.) »ozvezdje Orion«, dem. *páličica*, *pálička*, kol. *páličje*; *pálika*, dol. *pálka* »sprehajalna palica«; adj. *páličast*, *-a*, denom. *palíčiti*, *-íčim* (impf.) in *páličati*, *-am* (impf.) »tepsti«; v 16. st. *paliza* »baculus, fustis« (Megiser), v 17. st. *palifa* »baſtone« (Alasia), v 18. st. *paliza* »baculus«, *palzhiza* »bacillus« (Kastelec-Vorenc), *palza* »baculus, ſcipio« (Pohlin).

Prim. stcsl. *palica* »virga, baculus«, *palъka* »baculus«, sbh. *pȁlica*, čak. *pãlica*, mak. *palica*, blg. *pálka*, r. *pálka* »isto«, v narodni poeziji tudi *pálica* »vrsta orožja«, str. *palъka*, *palica*, ukr. *pálka*, *pálycja*, br. *pálka*, p. *pałka*, *palica* »palica«, *pała* »kij«, č. *palice*, dial. *palka*, *pala*, slš. *palica* »palica«, gl. *pała* »kembelj, bet«, dem. *pałka*, *palca*, *palica*, dl. *palica* »isto«. Iz slov. jezikov je madž. *pálca* in rum. *pálcă* »palica, šiba«. Psl. **pãlica* kaže na izvedbo iz **pãla* (ohranjeno v p., č., gl.), **pãlъka* pa iz **pãlь* (k besedotvorju prim. **klětь* : **klětъka*), prim. r. *pálja* »kol«, p., dl. *pal* »isto« (če to ni izposojeno iz srvn. *pfâl* < lat. *pālus* »kol«). Psl. **pãla* ima več možnih razlag. Najverjetnejši se zdi prvotni pomen »kij« < »debela (palica)« in zveza s psl. **pãlьcь* »debel (prst)«, **pãla* »odebelina, nekaj nabreklega« (podobno Brandt, RFV XXIII, 302; Brückner, 391). Druge možnosti so povezava s sln. *páliti* »tolči«, navezava na ide. **(s)p(h)el-* »cepiti, tolči« (od koder je psl. **polīca*; tako Vasmer II, 306; Pokorny, 986; Schuster-Šewc, HEWb., 1037, idr., ki ne razlagajo dolgega vokalizma) in povezava s psl. **palīti* »žgati« (tako Machek[2], 429, LF LXV, 317). Dalje glej *pála II*, *pâlec*, *páglavec*, pa tudi *-páliti*, *políca*, *plât*. M. S.

palíčiti, *palîčim* (v. impf.) »suvati, pretepati« (gor.), *páličiti*, *-im* »drezati, žokati« (pkm.), *páličati* »pretepati« (Istra); k temu tudi *opáliti koga* »udariti koga« (dol.), *opáličiti* (Posočje). Pomensko najbližje je č. *páliti* »odbijati, suvati, tepsti«, p. *palnąć* »udariti«. Machek[2], 430, suponira psl. **paliti* »tepsti, suvati«, kar naj bi odgovarjalo sti. *sphālayati* »tepsti, bičati«, *āsphālana-* »sunek, udarec« in v *e*-jevski stopnji lat. *pellō* »tepem, suvam«, oboje z negotovim sorodstvom (o tem Mayrhofer III, 542, ki za sti. *sphālayati* domneva mlado tvorbo, in Walde-Hofmann II, 286). Glej tudi *-páliti* in *pála I*.

pálilo (n.), g. *-a* »prasec, ki se pali«, npr. *ni imel pálila* »ni klal« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 284). Tako kot mak. *palilo* »kar služi za zažiganje« iz **pãlidlo*, nomena instrumenti na **-dlo-* iz psl. kavz. **palīti*, **pálišь* »smoditi, žgati«; enako spremembo slovničnega pomena izpričuje npr. sln. *berílo* »čtivo« < *»kar

se bere«. Prim. tudi hrv. kajk. sintagmo *prasca paliti* »exustulare suem« (Belostenec). Dalje glej *páliti*. M. F.

páliti, *-im* (v. impf.) »smoditi, žgati«, pf. *iz-, o-, pod-, po-, pre-, pri-, raz-, s-, za-p.*; od tod iter. *-páljati, -páljam*; subst. *pal* (m.) »smod; ožig«, *pâlež* »slana« (dol.) poleg »snet«, *palîvo* (n.) »kar se žge«, *popȃl* (m.), g. *popála* »žitna snet«; v 18. st. *paliti, palem* »inflammare«, *palêsh* »titio«, *palishe* »teſtum, hypocauſtum« (Pohlin), *palim* »brenne, heize« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *paliti, paljǫ, pališi* »inflammare, urere, ardere«, sbh. *páliti, pâlīm* »požigati, žgati«, hrv. čak. *pȍlīt, pȍlin* »isto«, mak. *pali*, blg. *pálja, -iš*, r. *palítь, paljú*, ukr. *palýty, -paljú, pályš*, br. *palícь, paljú, páliš*, p. *palić*, č. *páliti*, slš. *pálit', -i*, gl. *palić* (Trofimovič, 163), dl. *pališ*. Psl. v. **palīti, *pálišь* »žgati« (impf.) je kavz. k psl. **pol-tī, *pòl'ešь* »goreti«; slov. kavz. **polīti* »žgati«, prim. stč. *politi* »žgati« (Šimek, Sl., 127), pa implicira obstoj prez. **pel-ti, *pelešь* »goreti«, iz katerega je bil tvorjen slov. nomen acti **pȍ-pelъ* (m.) »cinis« < *»ostanek pri gorenju« (Machek[2], 429). Dalje glej *pláti II, plániti II, plámen* in *pepẹ̑l*. M. F.

-páliti, *-im* (v. impf.) »tolči«, samo v kompoz. *opáliti koga po hrbtu* (Lašče), *pripáliti* »isto« (Lašče, notr.). Prim. sbh. pf. *opáliti, òpālīm* »udariti, dati zaušnico« (Vuk), hrv. čak. *raspȍlīt, raspȍlin* »udariti (po obrazu)« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1020), r. *zapalítь* »udariti« (Dal', Slovar'[3] I, 1527), br. *ot-, za-palícь* »isto« (Nosovič, 390, 178), č. *napáliti* »udariti«, *vpáliti* »raniti« (navaja Machek[2], 430). Psl. **palīti, *pálišь* »udarjati« je tako kot sti. *(ā-)sphālayati* »tolči« poleg »cepiti« dolgovokalni kavz. k ide. prezentu **(s)p(h)él(e)ti* baze **(s)p(h)el-* »tolči, cepiti ipd.« (Machek[2], l. c.). Iz kavz. verbalne osnove je tvorjen psl. deverbativ **pȃla* (f.) v sln. *pála* »skril«, k temu verjetno dem. **pȃlica* »baculum, scipio« (Machek[2], l. c.). Glej *pála I, pálica, pọ̑l I* in *spọ̑l*. M. F.

pálj (m.), g. *-a* »korcu podobna posoda za zajemanje vode« (Sušak, Jelšane; Rigler, Jnotr. gov., 140, navaja dial. *pâl'*). Prim. z istim akcentom hrv. čak. *pȃlj*, g. *pāljȁ* (Istra), širše *pȃlj*, g. *pȃlja* »isto«. Za prvotno **pȃl'ь* priča še čak. denom. *pȁjati* »s korcem črpati vodo iz ladje« (Skok II, 594), prim. dalje sln. *prepáljati, -am* (impf.) »stresati testo v leseni posodi, da dobi zaželeno obliko«, hrv. dial. *paljati, -am* »vejati« (Gruda pri Dubrovniku), izv. *pȁlje* (f. pl.) »smeti v žitu, mekinje« (Dubrovnik idr.), kjer gre za približevanje besedni družini *pláti, póljem*.

Psl. **pȃl'ь* < **pȍlHio-*, tematizirano **-i-* deblo, je sorodno s het. [DUG]*palḫi-* »kotel« in morda s sti. *pārī* »vedro za mleko«, *pāli-, pālikā-* »lonec« iz ide. **pōl-Hi-*, prim. v drugih prevojnih stopnjah gr. πέλλα »vedro za mleko«, stnord., ags. *full* »kozarec«, sti. *pā-lavi-* »vrsta posode«, lat. *pelvis* »skleda, kotlič« (različna mnenja navajajo Friedrich, HW, 156; Mayrhofer II, 260; Walde-Hofmann, LEW II, 278; Frisk II, 498; Pokorny, 804; vsi brez slov. paralel), verjetno iz ide. baze **pelH-* »liti, stresati, polniti«. Glej tudi *pláti I, pȍl II*. M. S.

pȃljkati, *-am* (v. impf.) »paberkovati«; k temu *pȃljkar* (m.), *-ja*, *pȃljkarica* (f.) »Ährenleser(in)«. Pomensko enako je hrv. *pȁljetkovati, -ujēm* »Nachlese halten«. Blizu je tudi mak. *pala* »iskati«, blg. *pálam* »isto«. Iz iste osnove je verjetno sln. dial. *pálčiti, -im* »kvariti, šušmariti« (Lašče). Primerjati je mogoče perz. *pālidan* »iskati, zasledovati« in stvn. *fuolen*, nvn. *fühlen* »čutiti« iz ide. **pōlo-* kakor v sln. *pála* »Verdickung des Fadens« (Bezlaj, Razpr. SAZU VII, 159). Glej tudi *pâlec* in *páglavec*.

palta (f.) »consanguinitas, sanguines«, samo v 18. st. pri Pohlinu. Nejasno. Morda zapis refleksa za *-ъl-*. V 16. st. *pàlt* (m.) »genus« pri Krelju gotovo spada k stcsl. *plъtь* »caro«, čeprav ta avtor navadno zapisuje refleks za *-ъl-* z *-ol-*, z *-à-* pa sicer polglasnik. Dalje glej *pọ̑lt*. Nemogoče je misliti na izposojo iz nvn. *Balz* »parjenje« ali kakšne izvedenke od tod. M. S.

páluba (f.) »Deck«, tudi *palûba*. Izposojeno (preko hrv. *pȁluba*) iz r. *páluba* »isto«, prim. ukr. *páluba* »streha iz lubja ali trsja na vozu«. To je tvorba (tipa **pȃtoka* iz **potočīti*) iz **polubīti* »pokriti z lubjem« (Vasmer II, 307). Dalje glej *lûb*. M. S.

palûd (m.), g. *-a* »naplavina, blato« (dol.), tudi »Scirpus« (Hrušica), dial. *pạlŷt, -ŷda* »isto« in »Typfa« (rez.); *palûdje* (n.) »isto«, v 16. st. *paludje* »Juncus« (Dalmatin, Megiser), *palûdnica* »Caltha palustris«; dial. *polûd* »naplavina« (Poljane); mtpn. *Paludi, Palot* (Bezlaj, SVI II, 79). Izposojeno iz it. *palùde* »močvirje« < lat. *palūs, -ūdis* »blato, močvirje«; ben. it. *palùo*, v tpn. *Palú, Palui, Paluc, Paluello*, furl. *palût*, mtpn. *Palut, Palud, Palu*, tirol. n. *Palu, Palüd*. Dalje glej *pâl I*.

pâm (m.), g. *-a* »majhen otrok«, dem. *pâmček*. Nejasno, morda skrajšano iz *pâmprlič* »debel otrok« (tako Perušek, rkp.) ali *pȃmž*. M. S.

pámet (f.), g. *-i* »intellectus, ratio; memoria«, dial. tudi *spámet*, pkm. *pàmet*; dem. *pámetka*; *pámetva* »spametovanje«, semkaj *nespámet* (f.) »nerazumnost« (morda *»nič pameti podobnega«; o *s-* glej pri *strẹ̑m*; druga možnost je prvotni adj. *nespámeten* »brez pameti« (zanikani tip *sprásen*); subst. *nespámet* je v tem primeru retrogradna tvorba), v. *pámetiti* (impf.) »spominjati se« (prim. sbh. *pâmtiti*, izposojeno v sln. *pámtiti* in sbh. *pàmtivljek*, izposojeno v sln. *pâmtivẹ̑k*), *pámetovati* (impf.) »isto, postajati pameten, modrovati«, pf. *spametováti (se)*; adj. *pámetljiv* »eingedenk«, *nespámeten, -tna* »stultus«, *pámeten, -tna* »sapiens«, subst. *pametnják, pámetnik* »pameten človek«, *pámetnost* (f.), *-i* »razumnost«; v 16. st. *pamet* »memoria, ratio«, *pamet* »memor, ratio«, *pameten* »rationalis«, *pamoten* »prudens« (Megiser), v 18. st. *pamét* »intelectus, ratio«, *pametn* »prudens, sapiens«, *pametûjem, pametuvam* »ratiocinari« (Pohlin), *pamet* »Verstand, Vernunft« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *pamętь* »memoria, commemoratio«, sbh. *pȁmēt, -i*, lok. *paméti*, čak. *pȃmet* »pamet«, *pȃmetiti, -in* »spominjati se«, mak. *pamet* (f., m.) »isto, nasvet, spomin«, blg. *pámet*, r. *pámjatь*, str. tudi instr. pl. *pamjatьmi* (Kiparsky, Wortakz., 100), ukr. *pám'jatь*, br. *pámjacь*, p. *pamięć*, č. *paměť*, slš. *pamäť* »spomin«, z adaptacijo pref. po v. še gl. *pomjatk*, dl. dial. *pomjertk* in slš. dial. *pomet'* »spomin« (Schuster-Šewc, HEWb., 1128). Psl. **pȃmętь* (manj verjetno **pámętь*, lok. **pamętī* (tako Kul'bakin, IORJ

XI (4), 259) je kompoz. iz nominalnega pref. **pa-* »kasnejši« in **mętь* »misel« < ide. abstr. **mén-ti-s*, g. **mn̥-téi̯-s* (koren **men-* »misliti«), prim. sti. *matí-* (f.) »misel, mnenje«, av. *anu-ma'ti-* (f.) »ponavljanje v mislih«, lat. *mens* (f.), *-ntis* »pamet, razum«, got. *ga-mundus* (f.) »spomin«, lit. *mintìs* »misel, ideja«, *iš--mintìs* »pamet« (Miklošič, 188; Trautmann, BSW, 181; Vasmer II, 308; Mayrhofer II, 563; Fraenkel, 455; Pokorny, 726 ss.). Glej tudi *méniti II*, *mnéti*, *sȗm* in *pá-*. M. S.

pámetiva (f.) »dan nedolžnih otročičev (28. XII.)« (vzh. štaj.), tudi *pámetva* »isto« (vzh. štaj., gor.), *pàmetivo* (n.) »isto« (Beltinci; Novak, Slovar, 68), izv. *pámetivar* (m.), *-ja* »tepežkar«, *pametnják* (m.), *pámet(n)jak* (m.) »isto« (Kuret, PLS II, 403); v 18. st. *pametva* »festum ss. innocentium« (Pohlin).

Brez znanih paralel. Miklošič, Lex. pal., 553, SEW, 188, povezuje s stcsl. adj. *pamętivъ* »ki se dobro spominja, memor«, sln. *pámet* in sorodnim. Druga možnost je rekonstrukcija **pa-met* »nepravi pretep« (prim. sln. *mȇt* (m.), g. *męta* tudi »Ringen, Rauserei«, *pomésti koga* tudi »vreči koga na tla« (gor.)), kar se je preko adj. **pámetiv* (*dan*) substantiviziralo v pkm. *pámetivo*. Gor. *pámetva* je lahko nastalo iz *pámetiva* po vokalni redukciji in prehodu posttoničnega izglasnega *-o* v *-a* (prim. gor. *Marka* za *Marko* pri Prešernu). K besedotvorju prim. *trikraljevo* (n.) »6. I.« ← (*dan*) *treh kraljev*, k pomenu sln. *tepę̑žkanje* (n.), *tepę̑žnica*, *otę̑pnica* »28. XII.« k *tépsti*, kor. *šápavica* »28. XII.« k *šápati* »tolči, tepežkati«. Dalje glej *pámet* ali *pá-* in *mésti I–II*. M. S.

pámole (f. pl.) »špice pri kolesu« (gor.); pri Pleteršniku II, 7, domnevno napačno poknjiženo *pámolje*. Verjetno je sorodno p. dial. *pamuła* (< **pamóła*) »streha; del strehe, kjer se špirovci stikajo z legami« (navaja Karlowicz, SGP IV, 23). Prvotno **pamola* je postverbal (tipa *pátoka* ← *potočíti*) iz *pomolíti* »hervorrecken, hinstrecken«. Dalje glej *moléti*, *pomȏl*, *pá-*. M. S.

pâmprlič (m.), g. *-a* »debel otrok«. Izposojeno iz n. dial., prim. dunajsko n. *Pàmperletsch* »nemiren otrok«, kor. *Pàmpletsch* »smrkavec, pankert«, tirol. *Pàmperl* »jagenjček« in »otrok«, bav. n. *Pàmpelein* »majhna in neugledna okrogla stvar« (Štrekelj, JA XII, 464), *Pamperl*, *Bamperl* »nepomemben človek«. Glej tudi *pâm*. M. S.

pȁmž (m.), g. *pámža* »otrok« (knjiž. pejor.; SSKJ III, 517; rož.; Šašel, RNB, 83). Izposojeno iz n. dial. *pams* »trebušnik; debel otrok«, *pans* »isto« (Grimm, Wb. VII, 1421), bav. n. *pamff* »otrok; debel otrok; trebušnik; trebuh« (pejor.) (Schmeller, BWb. I, 392). Beseda je bila v pomenu »trebuh, vamp« v n. prevzeta iz frc. *panse* »vamp« < lat. *pantex*, *-icis* »trebuh, čreva« (Kluge[17], 592). Podoben pomenski razvoj izpričuje tudi sln. rož. *vamp*, *vamplovje* »zaničljivo ime za malega otroka« (Šašel, RNB, 83). Nesprejemljivo Kurkina, DS, 190, ki sln. leksem povezuje s pomensko oddaljenim r. dial. *pámža* »zaspanost; nesreča; snežni metež«, br. dial. *pamža* »nezgoda« (r. in br. gradivo citirano po Kurkini, l. c.) < **pā-mьža*. Pri takl razlagi bi za sln. refleks pričakovali obliko z novim cirkumfleksom. Glej tudi *páncer*. M. F.

panâda (f.) »kruhova juha«. Prim. hrv. dial. *pànāda* »kruh v juhi, mleku, na olju« (Dalmacija), črnogor. dial. *panâda* (Budva). Izposojeno iz furl. *panàde*, ben. it. *panàda*, it. *panàta* »isto«, izvedeno od it. *pàne* »kruh«, lat. *pānis*. Iz iste osnove je sln. *panjok* »vojaški kruh«, hrv. *panjòka* »isto« (Nemanić) iz trž. it. *pagnoca*, furl. *pagnòche*, it. *pagnòtta* »hlebec, kruh« (Mende, RLS, 101; Skok II, 596). Glej tudi *plenjír*.

pânati, *-am* (v. impf.) »izgnati, izobčiti«; k temu *pâna* »prekletstvo, izobčenje«; v 16. st. *panati* »izobčiti« (Krelj), l. 1607 *pana*, *panat* »ſcommunicare« (Alasia), v 18. st. *pana* »Bannstrafe, anathema«, *panam* »anathematizare, incantare« (Pohlin), *panam* »lege in Bann, bezaubern« (Gutsmann). Izposojeno iz srvn. bav. *pan*, *pannes*, *pannen* poleg srvn. *ban* »prepoved z grožnjo«, *bannen* »prepovedati«, stvn. *ban*, *bannan*, izvedeno iz ide. osnove **bhā-* »reči«, gr. φημί »praviti«, lat. *fārī* »reči« (Striedter-Temps, DLS, 188; Kluge[17], 50). K temu mtpn. *Panovec* »gozd, kjer je prepovedano sekati«.

páncer (m.), g. *-ja* »smučarski čevelj z nepregibnim podplatom«; v 16. st. *panzer* še v pomenu »lorica« (Megiser), enako l. 1607 *panſer* »giacco« (Alasia). Tako kot sbh. *pàncijer*, g. *pancijèra* »Harnisch, Panzer«, hrv. *pancer* »isto«, *pàncīr* (Mikalja, Vuk), p. *pancerz* »oklep« (> r. *páncyrь* »isto«, *páncirь*, ukr. star. *páncer*, *-a*, knjiž. *páncyr*; Vasmer II, 311), č. *pancéř*, *pancíř*, gl. *pancer* tudi »tank« (Trofimovič, 163), dl. *panceŕ*, *-rja* prevzeto iz srvn. *panzier*, *panzer* »oklep« < stfrc. *pancier* »bojni oklep« k lat. *pantex*, *-icis* »trebuh, čreva« (Miklošič, Frw., 44; Striedter-Temps, DLS, 188; ista, DLSbkr. 168; Kluge[17], 529). V 18. st. pri Gutsmannu izpričano *ponzar* »Panzer, perſna obranba, shelezna sraiza« je mlajše izposojeno iz bav. avstr. dial. *pǫntsɛr* »Panzer« (Striedter-Temps, DLS, 188). Glej tudi *pȁmž*. M. F.

pandol (m.), g. *-a* »vrsta palice«; izpričano v 18. st. *pandôl*, *-a* »Schlaghölzchē; coniculus« (Pohlin), *pandol* »Schlaghölzel« (Gutsmann), tudi rez. *pándul* »veliki *pi̭ndul*«, *pi̭ndul* »palica s priostrenima koncema, ki se uporablja pri igri *šklə́ba*« (Steenwijk, SDR, 290, 293). Prevzeto iz ben. it. *pandòlo* »lesena, čevelj dolga palica pri otroški igri«, tudi »otroška igra z dvema palicama, pri kateri se krajša, ki je na obeh koncih ošiljena, z udarcem daljše vrže v zrak in med letom ponovno odbije, da bi čim dlje odletela« (Boerio, DV, 401), furl. *zujâ di pandòlo* »neka otroška igra« (Pirona, VF, 692), trž. it. *pàndolo* »isto« (Pinguentini, 153). Dalje nejasno; Pinguentini, l. c., it. besede neprepričljivo povezuje z ben. it. *pandòlo* »vrsta slaščice«; nejasni it. sin. *lippa* skušajo razložiti z otroško besedo (Battisti-Alessio, 2244), kar je dvomljivo. Sln. sin. *gó-nič* »pandol; vrsta igre«, v 18. st. *gônzh* »Schlaghölzchen; tudes luſorius« (Pohlin), *gonzh* »Schlaghölzchen« (Gutsmann), je izpeljanka iz v. **gonīti* v pomenu »tolči« poleg mlajšega »gnati«. M. F.

pânj (m.), g. *-a* in *panjâ*, *panjȗ* »truncus, tectum apium«; dial. tudi *pę̑nj* (pkm.); v 16. st. *pain* (Megiser), v 18. st. *pajn* »truncus« (Pohlin), *penj* »ein voller Bienenstock« (Gutsmann); adj. *pânjski*; izv. *pânjica*, *pânjavka* »vrsta gobe«, *panjáč* »večje poleno«, dem.

panjȉč, *pânjec*, *panjȋček*. Prim. csl. *рьнь* »truncus«, sbh. *pânj*, g. *pánja*, mak. *pen*, *penjuška*, blg. *пън*, d. obl. *пънът*, r., ukr., br. *пéнь*, g. *пнjá*, p. *pień*, č. *peň*, slš. *peň*, *pňak*, luž. *pjeńk*, plb. *pan*. Izolirana beseda; stara povezava z gr. πίναξ »tabla, miza, deska« in sti. *pínāka-* (n.) »palica, bat, kij«, stvn. *witu-vîna* »grmada« je deloma osporavana (Frisk II, 539; Mayrhofer II, 281 s.; Walde-Pokorny II, 71; Pokorny, 830; Vasmer II, 333).

pánkrt (m.), g. *-a* »nezakonski otrok«, v 16. st. *pankrt* (Megiser), l. 1607 *pancrt* (Alasia), dial. tudi *pankart*, *parkant* »isto«. Prim. hrv. *pànkert*, *pànkrt*, *pànjkrt*, *pànjkert* »isto«, dl. *bańkart*. Izposojeno iz srvn. *banchart*, *bankart*, bav. avstr. *Pankert*, n. *Bankert* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 188), kar je kompoz. iz *Bank* »klop, ležišče za deklo« in *-hart*, posmehljivo po atpn. tipa *Rein-hart* ter pod vplivom sin. *Bastard*, prim. star. n. *Bankkind*, *Bänkling* ipd. »isto« (Kluge[17], 49).

pánoga (f.) »izrastek (na veji); rečni rokav, del gorovja; neprava noga; disciplina (v znanosti)«, v 18. st. *panoge* (f. pl.) »Fußeisen, compedes« (Pohlin); dial. *panoga komu biti* »kos biti« (Fram), dem. *pánožica* »Scheinfüßchen«, adj. *pánogast*, *panogât*, hdrn. *Panoga* (rokav Drave pri Ptuju).

Prim. sbh. *pȁnoga* »druga noga, ki zraste raku, če se prva odtrga« (Banat), »izrastek na zobni korenini« (Lika), »štrcelj na slabo obsekani veji«, tpn. *Panoga* (ARj IX, 617), ukr. dial. *pánoga* »debela veja, korenina«, slš. *panoha* »rogovila, razvejana korenina«, *panôžka* tudi »ponev na treh nogah« (Kálal). Psl. **pȃnoga* je kompoz. iz **pa-* »nepravi« in **nogă*. M. S.

panǫ̂gla (f.) »storž«, npr. *sirkova, koruzna panogla* (tolm.), tudi *panúgla* (rez.) poleg *panola*, *panula* (rez.). Oblike z *-gl-* so izposojene iz star. furl. *panògle* < **panŭc(u)la*, it. *pannòcchia* poleg furl. *panóle* »(sirkov) storž«, izvedeno iz lat. *pānus* »šop prosa« poleg »prisad« (Šturm, ČJKZ VI, 83; Battisti-Alessio, 2749).

pánož (m.), g. *-a* »mlad plemič, paž, oproda«. Izposojeno iz č. *panoš* »isto« (Pleteršnik II, 7), kar je tvorjeno iz *pán* »gospod« z madž. suf. *-os* za izražanje pripadnosti. M. S.

pȁnt (m.), g. *pánta* »Türband«, tudi *pánta* (f.) »isto« (Kras), dem. *pântec*; v 18. st. *pant* »compexio, cardo« (Pohlin). Kakor hrv. kajk. *pȁnt*, pri Voltiggiju tudi f. *panta*, in č. *pant* izposojeno iz bav. srvn. *pant*, srvn. *bant* »vez«, bav. n. *Band* »pant«. Iz bav. n. pomena »sorodstvena vez med otroki in starši« je sln. dial. *pȁnt* »rod, pleme« in »stas, postava« (Caf). Iz iste osnove je še apel. *pant* »travnik, ki se drži gruntarske hiše«, mtpn. *Pant* (Ljutomer), *Na pantu* (Stara Loka), *Na pantih* (Kranj); pkm. *pàntati* »vezati (ostrešje)«, *pàntovec* »vrsta vrbe za vitre in košare« (Novak, Slovar, 68). Iz bav. avstr. dem. *Pändlein*, dial. *pant'l* je izposojeno in tvorjeno zilj. *pantelče* in gor. *pangeljc* »trak« (Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 372; Skok II, 599; Striedter-Temps, DLS, 188). Stvn. *bant* je glagolski subst. k *bintan* »vezati«. M. S.

pantọ̑ka (f.) »sekira«, rož. *púntaqa* »večja ročna sekira« (Šašel, RNB, 95); izpričano v 18. st. pri Pohlinu: *pantoka* »Zimmeraxt; aʃcia«. Tako kot č. *pantok* »večja sekira z dolgim toporiščem«, tudi *pontok* »isto« (navaja Machek[2], 432), slš. dial. *pántok*, *-a*, tudi *pantok* »velika sekira z daljšim toporiščem« prevzeto iz bav. avstr. refleksa za nvn. *Bandhacke* »sekira« (Machek[2], l. c., brez sln. gradiva; Schmeller, BWb. II, 247). M. F.

paolān (m.) »kmet, ki prebiva v mestu« (Koper, Izola, Piran; Titl, Problemi, 18 z op.). Rom. izposojenka; izhajati je mogoče iz substantiviziranega adj. na *-anus* k lat. *pop(u)lus* »narod, ljudstvo«, it. *popolo* »isto« poleg »prebivalci mesta« (Bocaccio), ben. it. *pòpulo* »ljudstvo« (Battisti-Alessio, 3018; Boerio, DV, 454). Izposojenka je po vsej verjetnosti beneška: **popolàn* > **povolàn* > **pavolan* > *paolan*. Izraz se je verjetno uveljavil za poimenovanje na meščanski hierarhični lestvici nižje uvrščenih meščanov. M. F.

papagáj (m.), g. *-a* »Psittacus«, v 18. st. *popagai* poleg *plederza*, *oporiekna tiza* »Papagey« (Gutsmann). Izposojeno iz n. *Papagei*, kar je kakor srgr. παπαγᾶς, stfrc. *papegai*, it. *papagàllo* izposojeno iz zah. afriško *pampakei*, arab. *babaġāc* (Kluge[17], 529). Nknjiž. sln. *pâpiga*, *papíga* je iz sbh. *pàpiga*. V drugih slov. jezikih: r. *popugáj*, ukr. *papúga*, p. *papuga*, stč. *papúch*, č. *papoušek*, gl. *papagaj*.

pápati, *-am* (v. impf.) »jesti« (v otroškem govoru); k temu *pápa* »jed«, dial. »žrelo« (vzh. štaj.), dem. *pápica*, šaljivo *pâpež* »požeruh«. Otroška reduplikacija, poznana v več jezikih, prim. sbh. *pȁpati*, *-ām*, *pȁpiti*, *pápiti*, *-īm* »papati«, *pápa*, *pȁpa* »jed; kruh, kaša«, č. *papati*, slš. *pap(k)at'*, n. *Pappe*, lat. *pappāre*, ngr. πάπα »neka jed«. Podobna reduplikacija je *púpati* »piti«, *púpa*, *púpica* »pijača«, *pûpež* »pijanec« (Machek[2], 432; Skok II 601.). Glej tudi *pape*.

pape (f. pl.) »žrelo«, npr. *strašen plamen je gorel lintverju iz pap* (vzh. štaj.). Prim. p. dial. *papa* »gobec« (Karlowicz, SGP IV, 31), č. dial. *papárna*, *papula* »usta« (Machek[2], 432). Štrekelj, Lwk., 45, izvaja sln. obliko iz bav. avstr. *die Páppm* »der Mund, besonders ein durch Weinen oder Verdruß verzogener Mund mit vorgedrängten Lippen« (Schmeller, BWb I, 398), kar sprejema Striedter-Temps, DLS, 188, in opozarja tudi na kor. n. *páppa*, *páppe* (f.) »hrana, usta«. Ker je pomenski prehod »hrana« > »usta, žrelo« lahko tudi posameznojezikoven (Brückner, 394; Machek, l. c.) bi lahko izhajali iz domače deverbativne tvorbe **pȃpa* »hrana; usta, žrelo« iz ekspr. v. **pȃpati* »jesti«. Dalje glej *pápati*. M. F.

pâpek (m.), g. *-pka* »živinski parkelj« (bkr.). Pomensko enako je sbh. *pápak*, *-pka* »ungula« (Della Bella, Stulli, Vuk) poleg »vrsta školjke« (ARj IX, 625), *pȁponjak*, g. *pȁpōnjka* »ungula, prst, Heracleum sphondylium« (Vuk, Lika), hrv. kajk. *pàpak* »kopito« (Belostenec), na Žumberku *pāpȁk*, čak. *pōpȁk* »isto«, g. *pȍka* in *pȍvka* (Skok II, 601; Kurkina, Vopr., 143; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 869). Dalje nejasno. Morda spada zraven tudi slš. *papek*, *-a* »krajša palica, kos lesa«. Glej sin. *párkelj* in *krémpelj*. M. F.

pâpež (m.), g. *-a* »papa«; v 16. st. *papesh* (Megiser), *papeshlja* (Krelj); adj. *pâpežev*, *pâpeški*; v. *papeževáti*, *-ûjem*; izv. *pâpeževec*, *papȋst* »rimokatoli-

čan«; k temu *pâpežica* »Helianthus tuberosus«, *papeževa sveča* »Verbascum phlomoides«. Verjetno spada zraven tudi cgn. *Papež, Papeš, Papaž* (šaljivi homonim *pâpež* »požeruh« ← *pápati* »jesti«), kar je bil prvotno naslov vsakega cerkvenega dostojanstvenika. Prim. stcsl. *papežь*, star. r. *papežь*, č. *papež*, p. *papież*, star. br. *papežinec*, sprejeto preko stvn. *bâbes, pâbes* iz lat. *pāp(p)ās* »skrbnik, vzgojitelj, oče«, od 4. st. dalje tudi »škof« poleg *pāpa, -ae* in *-atis*, kar je od 5. st. dalje izpričano tudi v pomenu »papež, rimski škof«. Lat. *pāp(p)ās* in *pāpa* izvajajo iz gr. πάπ(π)ας, vok. πάπᾶ »oče«, kar je otroška reduplikacija (Walde-Hofmann II, 249; Frisk II, 471 s.). Mlajše prevzeto je gl. *bamž, bamuž*, dl. *bamž*, dial. *bamšt* (n. *Papst* s končnim *-t* v 13. st.). Iz slov. jezikov je lit. *pópiežius* »papež«, medtem ko je lot. *pāvests* in est. *pāwest* »isto« iz srspn. *pawest* (Miklošič, 231; Kluge[17], 530; Fraenkel, 638; Mühlenbach-Endzelin III, 191).

papîr (m.), g. *-ja* »Papier«, v 16. st. *papir* (Megiser), v 18. st. *popir* »papyrus« (Pohlin), *popir, prapir* »Papier« (Gutsmann), dial. tudi *pampệr* (Ramovš, Hgr. II, 103). Evropska kulturna beseda, prim. sbh. *pàpīr*, g. *papíra*, csl. *papirije* (n.), str. *papirъ*, p. *papier*, r. dial., br. *papéra*, sprejeto s posredovanjem pozno srvn. *papier*, nvn. *Papier* iz lat. *papȳrus* < gr. πάπῡρος neznanega izvora (Schrader, RL[2] II, 153). Starejše ime rastline Cyperus papyrus je βίβλος, βύβλος (iz tega sln. *bíblija*), kar je morda po feničanskem tpn. *Byblos* (Lewy, Frw., 272). Drugače Alessio, St. Etr. XVIII, 122. Glej tudi *povệr*.

pâprika (f.) »Capsicum annuum« tudi *póprika, pôprika* »isto« in »neka goba« (Branik); k temu *papricírati* »začiniti« in *pâprikaš* »vrsta jedi«. Izhodišče je sbh. *pàprika, pàprka* (izvedeno iz sbh. *pāpar* »poper«), kar je preko madž. *paprika* prešlo tudi v n. *Paprika* (Kluge[17], 580; Benkő III, 53). Dalje glej *póper*.

pár I (m.), g. *-a* »dvojica«; od 16. st. dalje *par*; k temu adv. *par* »nekaj, nekoliko«, adj. *pâren, -rna*; dem. *párček* (m.). Kakor sbh. *pâr*, č. *pár*, toda r., ukr., br. *pára* (f.) izposojeno iz srvn. *pâr*, nvn. *Paar*, to pa iz lat. *pār* »dvojen, enak« (Brückner, 395; Vasmer II, 313).

pár II (m.), g. *-a* »velik glinast lonec za kuho perila« (pkm.; Novak, Slovar, 69) < **pārъ*, kar je nomen actionis → nomen loci k **pāriti*, **pārišь* »delati paro« (Trubačev, Rem. term., 258 s.). K razvoju slovničnega pomena prim. psl. **pĕt'ь* (f.) »fornax« < *»pečenje«. Dalje glej *pâra I*. M. F.

pâra I (f.) »vapor«, tudi *pára*, starejše tudi *par* (m.); *sopâra*; adj. *páren, sopáren*; v 18. st. *pareti, parèm* »bulliente aqua perfundere, vaporare ex aestu« (Pohlin), *ſpariza, ſparniza* »Dampf, Dunst« (Gutsmann). Prim. stcsl. *para* »vapor, fumus«, sbh. *pāra*, mak. *para*, blg. *pára* »isto«, toda r. *pár* »praha«, dial. zah- in jr. *pará* (Dal'), ukr. *pára*, br. *pára* poleg *papor* »praha«, p., slš., gl. *para*, č. *pára* »para«, gl., dl. *para* »umazanija (na cesti)«, *spar* »vapor«, plb. *poro* »močvirje«. K temu sln. v. *páriti, pârim*, pf. *po-, s-páriti* »brühen«. Iz slov. jezikov je madž. *pára* »para, hlap« in rum. *pără* »plamen«. Sorodno je stprus. *pore* »vapor«, vse izvedeno iz ide. **per-*, prim. sln. *perẹ́ti* »gniti«, r. *prétь, préju* »tleti, gniti, potiti se«, p. *przeć, przeję* »prhneti, gniti« (Miklošič, 231; Vasmer II, 313; Trautmann, BSW, 231). Toda Machek[2], 434, opozarja na het. *parāi-* »pihati, sopsti«.

pâra II (f.) »živalska duša«, npr. *vol, pes ima paro, ne dušo* (tolm., bkr.), *paro vzeti* »zaklati«, bkr. *párniti, pârnem*, pkm. *pàrnoti* »poginiti, crkniti«. Tudi r. dial., p. in slš. *para* »živalska duša«. Kakor *dúša* : *dîh* in *zdehníti*, »poginiti«, *izdíhniti* »umreti« je tudi *para* »duša« k *pariti* »dampfen« (Miklošič, 231; Machek[2], 354). V nekaterih frazah, npr. *uboga para*, ni jasno, ali gre za *pâra* »duša« ali za *pâra* »hudič«.

pâra III (f.) »satan, hudič« (jvzh. štaj.), tudi *pára*. Miklošič, 231, veže to s *pâra* »sopara« in s *pâra* »živalska duša«. Vendar je p. poleg *parać się* »truditi se« (glej *-prẹ́ti*) tudi dial. *parać* »delati zlo«, slš. in č. dial. *paratit'* »razsajati, biti razposajen«, kar semantično odgovarja stnord. *fār* »jeza, sovraštvo, škoda«, srvn. *gevâre* »prevara, zvijača, slab namen« iz ide. **per-* »poskušati, riskirati; nevarnost«, lat. *perīculum* »nevarnost« (Pokorny, 818), prim. sln. *zlọ̑dej* »satan, hudič«.

paradíž (m.), g. *-a* »raj«, tudi mtpn. *Paradiž*, verjetno zelo rodovitno polje (Bach, DNK II/2, 553) in cgn. 1498 *Paradis*; v 16. st. *paradiſh* »paradiſus« (Megiser), k temu *paradîžnik* »Lycopersicum cumesculentum«, tudi *paradâjz* (< n. *Paradeis*). Evropska kulturna beseda, sprejeta preko lat. *paradīsus* < gr. παράδεισος »vrt, vrt Eden« z vzhoda. Izhodišče je av. *pa'ri-daēza-* (m.) »ograja, obzidje«, sriran. **paradēz*, perz. *pālēz* »vrt«, tudi hebr. *pardēs* »vrt, park« (Kluge[17], 531; Frisk II, 473).

parânjek (m.), g. *-njka* »vitel« (Kras). Izposojeno iz it. *parànco* »škripec« poleg *palanco*, prim. tudi hrv. *pàranak* (Dubrovnik, Vrbnik; ARj), turš. *palanko*, ngr. παλάγκο, frc. *palan, palenc* »isto«. Varianta z *r* je domnevno iz dialekta Genove (Battisti-Alessio, 2769). Etimološko kakor sln. *plânke* (< gr. φάλαγξ).

pârati, *-am* (v. impf.) »(die Naht) trennen, trgati«, *p. se* »trgati se«, pf. *na-, raz-, s-, od-p*. Prim. sbh. *párati, pârām* »isto«, *párnuti, pârnēm* »zarezati«, mak. *para*, blg. *páram, razpárjam* (r. *raspáryvatь*), p. *rozparać*, č. *párati* (dial. *šparát* »boleti (o zobeh)«), slš. *párat'*, pom. *razparac*. Psl. **parāti*, **-jǫ*, je iter. k **pőrti*, **por'ǭ* »trgati, parati« (Machek[2], 434). K sln. intonaciji prim. *kâlati* h *kláti*. Dalje glej *práti I* in *špránja*. M. S.

pâre (f. pl.), g. *pâr* »feretrum«; v 16. st. *para* (f. sg.), v 18. st. *pare* »feretrum« (Pohlin), *pare* »Bahre für Todte« (Gutsmann); Miklošič, Frw., 44, navaja tudi dl. *bora* »pare«, toda r. dial. *máry*, ukr. *máry*, p. *mary*, č. *máry*, stč. tudi *páry*, gl. *mary*. Miklošič, Frw. 37, 44, in SEW 211, 219, izvaja iz n. *Bahre*, srvn. *bâre*, stvn. *bâra, pâra* »nosila, pare«; enako Machek[2], 352. Drugače Trubačev, ZSl III, 675, ki sklepa, da je slov. **mar-* od **merti*; Brückner, 324, domneva, da je **mary* < **pary* pod vplivom **merti*. Toda r., ukr. *náry* (f. pl.) »pograd«, kljub Miklošiču in drugim avtorjem najbrž ne spada zraven (Vasmer II, 199). It. *bara* »pare« in srlat. *bara*, frc. *bière* je izposojeno iz long.

bara (Battisti-Alessio, 427). Germ. izhodišče je v ide. **bher-* »nesti«, glej *bráti*.

párez (m.), g. *-a* »kol, s katerim pri svinjkanju pastir svinjko odganja« (vzh. štaj.). Enako je tvorjeno csl. *parězъ* »assula«, hrv. dial. *pàrjez* »kol« (Žumberak), č. *pařez* »panj, štor, parobek«, slš. dial. *parez* »parobek«, *parezák, -a* »večji žepni nož«, dl. *parěz*, dial. *parjez* »sekalni meč«; slov. **pa-rězъ* (m.) je s podaljšavo v. prefiksa **po-* tako kot pri **pā-toka* (← **po-točīti*) tvorjeno iz pf. v. **po-rězati*, **po-rěz'ešь* »secare« (Miklošič, 278; Machek[2], 435). Dalje glej *rézati I*. M. F.

párhet (m.), g. *-a* »neka tkanina, der Barchent« (Caf), tudi *bárhant, bárhent, porhant*; dial. *pvárχant* kaže na prvotni končniški akcent (T. Logar, ustno); v 18. st. *parhant* »Barchet, pavounu tekanſtvu« (Gutsmann), v 19. st. *párhent* (Murko). Kakor sb. *pȁrhet, pàrhēt, pòrkēt*, v Liki *pàrkēt*, »isto« večkrat izposojeno iz n. *Barchent, Barchet*, bav. n. *Barchan(t)*, kar je preko srlat. *barracanus, parchanus* in špan., frc. *barracan* izposojeno iz arab. *barrakān* »neko grobo blago« (Kluge[17], 51). M. S.

parip (m.), g. *-a* »mrha, kljuse« (navaja Miklošič, 232). Prim. sbh. *pàrip* »kljuse«, mak. *parip* »konj, kljuse«, ukr. *parypa* (Miklošič, l. c.), p. *parepa*, č., slš. *paripa*. Kakor madž. *paripa* »jezdni konj« preko lat. *parhippus* izposojeno iz srgr. πάριππος, izvedeno iz gr. παρά »poleg« in ἵππος »konj«; v slov. jezikih domnevno z madž. posredovanjem (Miklošič, l. c.; Skok, ZRPh LIV, 197; ERHSJ II, 609; Benkő III, 107).

páriti se, *-im se* (v. impf.) »sich begatten, coire«, tudi kavzativ *páriti (koga)*. Samo ljudskoetimološko naslonjeno na *par* < n. *Paar*; pomenski prehod od *páriti* »greti« do *páriti* »brünsten« je pogosten v vseh jezikih, prim. r. dial. *parúcha, parúnьja* »koklja« ali lit. *perěti* »valiti«, lot. *perene, pere* »koklja« ali srvn. *bruot, brünstec* (Bezlaj, Razpr. SAZU VII, 171; Fraenkel, 537; Vasmer II, 318). Glej tudi *zapŕtek*.

[Akcentuacija prez. *párim se* govori za izvedbo iz sln. *pár* »Paar«; prim. tudi n. *sich paaren* poleg splošnega pomena »združevati se v par« tudi v specialnem »pariti se« (navaja Grimm, Wb. XIII, 1393). – M. S.]

párkelj (m.), g. *-klja* »krempelj«, dial. tudi *špárkelj* (vzh. štaj.), pl. *párklji* »prsti« (nknjiž.), dial. *párkelj* »kopito« (Rezija). K temu dem. *pârkeljc, pârkeljček*, adj. *párkljast, parkljȁt, párkljav, párkeljn, párkeljnat*; *párkeljnica* »bolezen na parkljih«, fit. *kozji pârkeljčki* »Lonicera caprifolium« *(lisičji) pârkeljci* »Clavaria flava«, *zajčji pârkeljci* »morska goba«; v 18. st. *parkl* »Huf, Klaue« (Pohlin); tudi cgn. *Parkelj, Parklič, Šparkl, Špari*. Zdi se, da je to treba ločiti od *párkelj, -na* »hudič; Krampus, Popanz«, kar je iz bav. avstr. *Pärtl*, kor., štaj. n. *Partl*, »spremljevalec sv. Miklavža« (Štrekelj, JA XIV, 534; Striedter-Temps, DLS, 189). Obe besedi sta se medsebojno križali; sprejemljiva se zdi ideja pri Miklošiču, Lex. pal., 1128, ki sln. *párkelj* »krempelj« primerja s pozno csl. *čьparogъ* »ungula«, čeprav je to kasneje v SEW, 38, opustil in sprejel samo sbh. *čȁporak, čȁporac*, pl. *čȁpōrci*, g. *čȁporākā* »kremplji«, č. *čpár, špár, spár* in *spára* (f.) »krempelj«. Berneker I, 169, doda še gl., dl. *špara* »krempelj, parkelj« in z rezervo tudi č. *č(e)pýrati, čeperati* »tipati, kobacati«. Machek[2], 106, opozarja še na sb. *čápak* (Vuk), v 17. st. tudi *čȁpēt* (akcent po Skoku I, 294) »krempelj«, kar je po Skoku, l. c., v zvezi s hrv. dial. *čapȁti* »ujeti« (Dalmacija). Vendar kaže sln. *šapúr* (m.) »oselnik, vodir« poleg *šapûn, šepúr*, in *čapûn, čepûn, čepộn* na prvotno **čьp(ar)-* prim. sb. *čȁpūr* (Vuk), hrv. *čȅpūr* (Dubrovnik), sbh. *čȁpr̄lj* »trunculus«. Dalje nejasno; Petersson, Het., 77, suponira ide. **kepor/n-*, prim. lot. *ķęparât, ķępurêt* »cepetati, s težavo se premikati«, lit. *kãpanotis* »ležeč se premikati«; kar po Fraenklu, 216, ni sprejemljivo.

párkot (m.), g. *-a* »pregraja v hlevu, ki se naredi teletom in ovcam« (Malhinje). Skok III, 45, primerja s hrv. *prkát*, g. *prkātȁ* »ovile« (Istra), *prkȁt, -a* »pregrajen prostor v hlevu za krave, teleta ali svinje; pregrajen prostor v staji za jagnjad« (zah. del Kastavščine, Brgud, Vodice) ter sklepa na istr. rom. ostanek izpeljanke na **parricatus* iz srlat. *parricus* »saeptum«. Kontaminacije s slov. **kotъ* poleg **katъ*, prim. r. dial. *kotúch* »štala za drobnico«, *katúch, -uchá* »isto« (Dal', Slovar'[3] II, 459, 244; Vasmer II, 646, 541), ni mogoče izključiti. Glej tudi *prekȁt* in *kótec*. M. F.

pârma (f.) »lopa za slamo, senik, votlina« (vzh. štaj., Pohorje), tudi *pârna, pârnica* »gospodarsko poslopje, skedenj, sušilnica« (dol., bkr.) »jasli, rifelj« (gor., tolm.); v 16. st. *parna* »Stadel« (Megiser), v 18. st. *parna* »Heuboden, Scheuer« (Gutsmann). Kakor hrv. *pârma* »kašča«, č. *párna, párnik, perna* izposojeno iz srvn. *barn, baren, barm* »jasli«, stvn. *barno*, bav. n. *Barn, Barm* »jasli«, kor. n. *Barm* »lopa poleg gumna, kamor spravijo snope« (Miklošič, Frw., 44; Matzenauer, CS, 64; Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 381; Striedter-Temps, DLS, 189), prim. tudi ags. *bern, beren, berern* »skedenj«.

pârnik (m.), g. *-a* »sladko pecivo«; v 18. st. *pernek, parjenk* »panis delibutus« (Pohlin), *parnik* »Süßbrot« (Gutsmann), *parnekar* »cupedarius« (Pohlin). Primerjati je mogoče č. *perník* »mali kruhek«, p. dial. *pierznik* poleg *pierz, pierzny* in *pierznikarz*. Brückner, 409, in Machek[2], 444, izvajata iz *poper*, csl. *pьprъ, pьpьrъ*, prvotno **pьpьrьnikъ*. Iz iste osnove je sln. *poprtník, poprtnják* »božični kruh«, sbh. *pȁprenjāk, paprènjāk* (hrv., Bosna; ARj, Rečnik MS), gl. *poprjanc*, dl. *paprjenc*. Z nazalnim **-ę-* je tvorjeno r. *prjánik, prjániček, puprjánik, poprjánik* »lect«, ukr. *poprjányk*, star. br. *poprjánik* »isto« (Vasmer II, 456).

parộbek (m.), g. *-bka* »štor«, dial. tudi »majhen preval v gozdu« (goriš.); *šparộbek* (v Temljinah *šparok*, v Cerknem *šparúópk*) »štor« (Štrekelj, LMS 1892, 39) z ekspresivnim *š-* kot v primerih *škrẹ́mpelj, špárkelj* ali iz prvotne prepozicionalne zveze **sъ parǫbъkъ* »nekaj parobku podobnega« kot v primeru *strệm* in tam naštetih sln. leksemih.

Prvotno **pa-rǫbъkъ* je nomen acti psl. glagola **po-rǫbīti*, prim. sln. *porộbiti* (pf.) »posekati drevo« (od tod je kasneje tvorjeno sln. dial. *porộbek* »štor« (Kranjsko)), csl. *rǫbiti* »secare« itd. Pomen »majhen preval v gozdu« izvira iz prvotnejšega »meja«, ki ga poleg r. *rubéžь*, csl. *rǫbežь* »terminus« morda izpri-

čuje še sln. tpn. _Robež_ in cgn. _Robežnik, Erbežnik._ Iz psl. _*rǫbīti_ »sekati« je tvorjeno še sln. _róbelj, -blja_ »parobek«. Dalje glej _róbiti I, rǫ̑b I._ M. S.

pârta I (f.) »okrasni trak, ki so ga belokranjska dekleta nosila na čelu« (bkr.); tako kot sbh. _parta_ »ženski, predvsem dekliški okras na čelu; žensko pokrivalo« (Srem, Durdevac), tudi »okras na moškem pokrivalu; okras na tkanini« (Srem), blg. _párta_ »z zlatimi šivi vezeno platno«, ukr. _párta_ »vrsta ženskega pokrivala« (Grinčenko, Sl. III, 97), slš. _parta_ »nevestin poročni venec« prek madž. _párta_ »dekliški naglavni venec« prevzeto iz srvn. _borte_ »Rand, Einfassung, Besatz an Kleidungsstücken«, stvn. _borto_ »rob, obšiv« (Miklošič, 232; Matzenauer, CS, 271; Benkő III, 114 s.; Kluge[17], 93). Brez madž. posredovanja je iz srvn. bav. _porte_, bav. avstr. _Porte_ prevzeto sln. _pǫ̑rta_ (f.) »oglavna poveza« (jvzh. štaj.), dem. _pǫ̑rtek_, adj. _pǫ̑rtast_ »obšit«, v. _pǫ̑rtati, -am_ (impf.) »opremljati s porto«, v 18. st. _porta_ »Borde; fimbria«, _portaſt_ »gebordiret; fimbriis ornatus« (Pohlin), sbh. _porta_ »rob, trak« (Striedter-Temps, DLS, 199; ista, DLSbkr., 175). Nesprejemljivo o blg. _párta_ Mladenov, 412, ki izvaja iz psl. _*pъrtъ_ »prt«. M. F.

pârta II (f.) »vrsta tesarske sekire« (Murko), »mesarska sekira« (Bovec), »helebarda« (Janežič). Izposojeno iz srvn. _barte_ »(bojna) sekira«, stvn. _barta_ »isto« (Striedter-Temps, DLS, 190), kar je sprejeto tudi v p. _barta_, madž. _bárd_ »tesarska sekira« in od tod v sln. _bârda_ »vrsta sekire« (pkm.) ter ukr. _bárda_ »tesarska sekira«. Starejša izposojenka iz iste germ. besede je psl. _*bordy_ ≥ sln. _brâdva, brâdlja_ »tesarska sekira« (Miklošič, 19; Berneker I, 73). Iz n. _Hellebarde_ (< srvn. _helm-barte_ »bojna sekira na dolgem ročaju«) je nknjiž. _helebârda_; iz bav. avstr. _Hellepǫrte, Helmparte_ pa v 18. st. _elemparta_ »Helleparte, bipennis« (Pohlin), _helporta_ »Helleparte« (Gutsmann). Glej tudi _brâdlja._ M. S.

pârte (f. pl.) »osmrtnica« (SSKJ III, 534). Mlada izposojenka iz avstr. n. _Parte_ »isto« k n. _Part_ »del(ež)« < it. _pàrte_ »del, stran«. Preko n. (in r.) je izposojeno še nknjiž. _pártlja_ »politična stranka« (n. _Partei_ < stfrc. _parti_ < srlat. _partita_ »oddelek«), po čemer je tvorjen kalk _strânka._ Sln. _partîja_ »igra, vloga« je izposojeno iz n. _Partie_, to pa iz frc. _partie_ iz istega srlat. vira. V to pomensko sfero sodi še dol. _pârta_ »neka družabna igra«. Zah. sln. _part_ »del«, izpričano že v 18. st. _part_ »Theil, portio« (Pohlin) z v. _partiti_, jnotr. _ra̦spârti̦t_ »razdeliti« (Rigler, Jnotr. gov., 88), mtpn. _Parte_ (Bezlaj, Slavia XXVII, 359) je sprejeto direktno iz it. _pàrte_, furl. _part_ »del« (Štrekelj, Görz., 389; Mende, RLS, 102). M. S.

pâs (m.), g. _pasû_ in _pâsa_ »cingulum«, pkm. _pojâs_; v 16. st. _paſs, paſſ, pas_ »cingulum« (Megiser), v 18. st. _pâs_, g. _pasú_ »cingulum, zona« (Pohlin), _paſa, paſez_ »Gürtel«, _pojaſs_ »Vortuch« (Gutsmann); k temu _opasíca_ »Leibbinde«, _opâsnik, opâsek, opâs_ (bkr., Prešeren), _predpâsnik_ »Vortuch«, _opasílo_ »pas« (toda drugo je _opasílo_ »žegnanje«), _pâsar, -ja_ »Gürtler«, v. _pásati, pâšem_ (impf.) »gürteln«, pf. _o-, pre-, pri-pásati_, impf. _opasováti_ itd.; prim. stcsl. _pojasъ_ »zona, cingulum«, sbh. _pȍjās_ in _pâs_, mak. _pojas_, blg., r., ukr. _pójas_, p., luž. _pas_, č., slš. _pás_. Psl. _*po-jasъ_, postverbal iz v. _*po-jasati_ iz ide. atem. glagola _*i̯ōs-mi_, lit. _júosti, júosmi_ »opasati«, lot. _juôzt, juôžu_ »privezati« in _juôsta_ »pas«, gr. ζώννῡμι »opasati«, ζῶμα »pas«, alb. _ngjesh_ »stisniti«, av. _yåŋhayeiti_ »opasati, zvezati«, _yāh-_ (n.) »pas« (Miklošič, 100; Trautmann, BSW, 108; Vasmer II, 423).

pása (f.) »proga na ženskih krilih, na živalih« (notr., dol.) Besedotvorno gre za postverbal iz v. _pásati_ »gürten, gürteln« < _*pojãsati._ Iz subst. _*pȍjasъ_ je tvorjen adj. _pâsast_, sbh. _pȍjasat, pojàsat_ »progast«, subst. sln. _pâsec_ (m.), _-sca_ »progast prasec, vrsta čmrlja«; iz ptc. _pásan_ »progast« pa subst. _pasana_ »ime progasti kozi« (pkm., Krn), _pâsanček_ »vrsta čmrlja z rumeno progo na trupu«, _pâsanec_ »isto«, pri Erjavcu »Dasypus novemcinctus« za nknjiž. _pâsavec_ »isto«. Dalje glej _pâs._ M. S.

pasânke (f. pl.) »otrobi« (Ribniška dol.). Nejasno; Šturm, ČJKZ VII, 44, sklepa o izvedenki iz verbalne osnove, ki naj bi bila izposojena iz it. _passare_; toda S. Horvat, ustno, opozarja, da je beseda napačno interpretirana in zapisana za _*pasâu̯kę_, dialektični refleks za sln. _posệvki_ »otrobi« (nom. pl. m.), prim. _posệvki_ »isto« (Lašče), _pasệu̯ki_ »isto« (Klenik), _pasêu̯kę_ (Doljna Košana). Dalje glej _posẹ́je._ M. F.

pásar (m.) »vrabec« (rez.; B. de Courtenay, Mat. I, 941), pri Steenwijku, SDR, 291: _pásara_ (f.) »isto«. Prevzeto iz furl. _pàssar_ »vrabec«, f. _pàssare_ »isto«, it. _passero_, f. _passera_ < lat. _passer, -is_ »isto« poleg »drozg« nejasnega izvora (Šturm, ČJKZ VII (1928), 44; Walde-Hofmann II, 262). M. F.

pásiha (f.) »pazljivost, pozornost«. Pleteršnik (po Miklošiču) locira v Ribnico, kjer se dial. oblika glasi _pásha_, ki se zdi tudi etimološko upravičena. Verjetno gre za postverbal v. _*páshati_ »paziti«, ki je ohranjen v bkr. _páshati se_ »kesati se, obžalovati« (Šašelj, Bisernice I, 284) < *»paziti se, skrbeti zase«, prim. k pomenu gr. μεταμέλει μοι, μεταμέλομαι »obžalovati, kesati se« k μέλω »skrbeti, paziti«. Prvotno _*páshati_ je intenziv iz _páziti_ »achtgeben« (kakor _tvẹ́rhati_ iz _tvẹ́riti_ »bolehati«; _právhati_ iz _práviti_), manj verjetno iz _pásti, pásem_ v podobnem pomenu (kakor _plâjhati_ »valoviti, pljuskati« lz _pláti_). Sin. _pâska_ (pisano tudi _pâzka_), pkm. _pàska_ »pazljivost«, hrv. _pȁska_ »nadzor« je s stališča besedotvorja in semantike možno izvajati iz _páziti_ (prim. _raška_ »prepir« iz _rášiti_ »dražiti«; _drâska_ »praska« iz _drásiti_ »drsati«), _pásti_ (prim. _(s)plẹ̑tka_, sbh. _splȅtka_ iz _(s)plésti_, sbh. _splèsti_) ali celo iz v sln. neizpričanega simpleksa _*pasъ_, prim. str. _opasъ_ »previdnost, varnost«, ukr. _ópas_ »pazljivost, skrb, straža« (Vasmer II, 270), gradišč. hrv. _pasikati_ »prežati« (navaja Bencsics, Wb. I, 316), sln. _opasen_ »oprezen, čuječ« (Bezlaj, Eseji, 62). Glej tudi _pâščiti se, samopâšen._ M. S.

pasita (f.) »gostija po krstu« (pkm.). Izposojeno iz madž. _paszita_ »isto« (Štrekelj, Lwk., 46), tudi samo »gostija«, kar je izposojeno iz hrv. _pȍsjeta_, ikavsko _pȍsita_ »obisk« (Benkő III, 119). M. S.

pásmo (n.), g. _-a_ »več vlaken skupaj, največkrat dvanajst niti snutka«; k temu poleg dial. _pósmo_ (n.) navadno _pásma, pasmína_ »rasa«. Prim. sbh. _pȁsmo_ (n.) »isto«, _pȁsmina_ »rasa«, mak. _pasmo_ »povesmo«,

pasmina »rasa«, blg. *pasmó* »povesmo«, *pásmina, pásminka* »pleme, rod«, r., ukr. *pásmo*, br. *pásma* (f.) »povesmo«, p., luž. *pasmo*, č., slš. *pásmo*. Pomensko najbližje je lot. *puõsms* »predel med dvema točkama, npr. dvema koloma v plotu« in »povesmo lanu«, medtem ko je lit. *põsmas* »klobko, štrena« izposojeno iz slov. jezikov. Dalje primerjajo srvn. *vaser, vase* »resa, franža«, stvn. *fasa, faso* »franža«, nvn. *Faser* »vlakno« (Miklošič, 233; Trautmann, BSW, 229; Endzelin, SlBEt., 197; Būga III, 7089). Iz slov. jezikov je madž. *pászma* »povesmo, šop«. Pomen »rasa, pleme, rod« v jslov. jezikih je kakor v frc. *lignage, ligne* »vrsta potomcev ene družine« < *līnea* ali v sti. *tántu-* »pramen, nit«, a tudi »spol, poreklo«. Druga, manj verjetna mnenja glej Vasmer II, 320; k pomenu Skok II, 613. Vendar glej tudi *pastúh*.

pâsport (m.), g. *-a* »potni list« (pog.); v 16. st. *posport* »Paßport, missio« (Megiser). Izposojeno iz n. *Paßport* (izpričano od 15. st. dalje) < frc. *passeport* »isto«, kar je kompoz. iz *passe* »korak, hoja, prestop« in *pórt* »pristanišče«, star. in dial. tudi »gorski prelaz (zlasti v Pirenejih)«; prvotno torej »(dovoljenje za) vstop v pristanišče ali prestop gorskega prelaza« (Kluge[22], 530; Wartburg VII, 736 ss., IX, 227). Sin. *pasapọ̑rt, pašapọ̑rt* (m.), *-a* (primor.) sta preko it. *passapòrto* »isto« izposojena iz istega frc. vira, *pâsoš* (m.), *-a* pa preko sbh. *pȃsoš, pȁsoš*, dial. *pȁsuš* iz nlat. skrajšave *passus* (Skok II, 611). M. S.

pâst (f.), g. *pastȋ* »decipula, muscipula«, dem. *pâstca, pastíca* »isto«; V 18. st. *paſt, -y* »Falle, decipula« (Pohlin), *paſt* »Falle« (Gutsmann). Prim. r. *pástь* »past, jama za lov divjih živali« (Dal', Slovar'[3] III, 54), ukr. *pástь, -y* »vrsta pasti za lov na lisice« (Grinčenko, Sl. III, 101), *pástka* »past, mišnica«, p. dial. *paść* »past«, č. *past*, slš. *pasca*, star. *past'* »isto«. Psl. **pâstь*, lok. **pastȋ* < ide. **pōd-ti-* je nomen actionis k **pâsti*, **padèšь* kakor n. *Falle* iz *fallen*; sln. *pádalica*, luž. *pasle* (madž. *paslica*), sti. *pari-pád-* »past«. Lovski termin priča, da so bile prvotne pasti jame, vendar je bil izraz primeren tudi za kasnejše priprave s sprožilnim mehanizmom. Pomenski razvoj v »prepad« je izpričan v r. in ukr. (in sbh. tpn. *Past* (pri Sarajevu)), sicer širše v prefigirani tvorbi **prȍpastь*, kajk. *prepâst* (Pleteršnik). Iz tega se je razvil pomen »žrelo, gobec«, izpričan v blg. *pást* (f.), r. *pástь*; k pomenu prim. gl. *klama* »gobec« < n. *Klamm* »prepad, brezno« (Štrekelj, JA XIV, 527; Vasmer II, 322). K prefigiranim tvorbam prim. še sln. *napâst, nápast* (f.) »napad, skušnjava, nadloga«, stcsl. *napastь* »skušnjava, nadloga«, sbh. *nápast* »skušnjava«, r. *napástь* »nesreča«, p. *napaść* »napad«; sln. *popâst* (f.) »napad, ogorčenost«, *pripâst* (f.) »pripadanje«, *prepâst* (f.) »zgražanje«. Dalje glej *pásti II*. M. S.

pásti I, *pásem* (v. impf.) »pascere«, pf. *na-, od-, o-, po-, pri-, pre-pásti, -pásem*; k temu *pâstva* »ager pascus«, *pasóvnik* »isto« (Slovenj Gradec; gor.), *pâša* »pascuum« < **pȃs'a*, prim. tudi sbh. *pȁša* »pastio, pascuum, cibus«, ukr. dial. *paša* »trava; pašnik« (Klimčuk, Leksika Poles'ja, 56), adj. *pâšen* »pripadajoč paši, pašniku«, od tod izvedeno *pâšnik*, v. *pašẹ̑vati, -am* (impf.) »zu weiden pflegen« (Zemon). V 16. st. *pàſti* »paſcere«, *paſha* »paſcuum« (Megiser), v 18. st. *pâſti, pâsém* »paſcere«, *pasha* »Weide, paſcua« (Pohlin), *paſti, paſem* »weiden«, s *ſe* v pomenu »ſich weiden, kermiti ſe«, *paſha* »Weide« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *pasti, pasǫ* »pascere«, sbh. *pȁsti, pásēm* »isto«, hrv. čak. *pȁst, pōsȅn* tudi »jesti travo (o živini)«, prim. *brôvi pōsȕ trōvȕ* (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 782), mak. *pase* »isto«, blg. *pasá, -éš*, r. *pastí, pasú, pasëšь* »pasti, čuvati«, ukr. *pásty, pasú, paséš*, dial. »jesti«, br. *pásvicь, pasú, pašéš*, p. *paść, pasę*, č. *pásti*, slš. *pást', pasiem*, gl., dl. *pasć, pasu*. Psl. **pâs-ti* (dial. tudi **pas-tĭ*), **pâsǫ*, **pasèšь* »pascere«; pomensko enako je lat. *pāscō, -ere* (< **páH-sk'e/o-*) s subst. *pāstor* »pastir« < **páH-s-tor-* z isto verbalno osnovo kot slov. **pasèšь*. Slov.-lat. pastirski termin se je razvil iz pomena »čuvati, varovati, paziti«, ki je v slov. še izpričan. K temu prim. v Briž. spom. izpričano *roti choi ſe Ih nepazem* (II 23–4) »prisege, obljube, ki jih ne držim, ki jih ne varujem, ne čuvam« s paralelnima sintaktičnima sintagmama v het. *uttar paḫš-* »čuvati, držati besedo« in sti. *vratapā-* »ohranjajoč, držeč se zakona« (Toporov, SR XI/1–2 (1958), 156 ss.); v 16. st. izpričano *paſti* »lauern, beobachten« (Megiser), v 18. st. *pâſti, pâsém* »acht geben, nachspüren; attendere«, *paska* »Hut, Aufmerksamkeit; attentio« (Pohlin), sem tudi zveza *pasko imeti na koga* (jvzh. štaj.) in adj. *opasen* »oprezen, čuječ« (Krka; Bezlaj, Eseji, 62), pf. *spasti koga* »rešiti«, stsb. *opasьnь* »oprezen, čuječ« (Daničić), r. *opasátьsja* »paziti se, oprezen biti, bati se«, *zapasátь* »oskrbovati«, pf. *zapastí* »oskrbeti«, č. *pásti po kom* »paziti koga«, slš. *pást' za kým* »isto«, plb. *post* »varovati« (Polański, PED, 113). Slov.-lat. osnova **pās-* »pascere« je formalno enaka toh. A *pās-* »čuvati« (poleg toh. B *pāsk-* »isto« = lat. *pāsc-ō*) in het. *paḫḫaš-, paḫš-* »čuvati, varovati« < **paH-es-*, **paH-s-* (Pedersen, Hitt., 187; van Windekens, Le tokh. I, 25) ter v okviru ide. verbalnega besedotvorja izpeljana iz ide. korena **paH-* »hraniti, čuvati, pasti«, prim. arm. *hoviw* »pastir« < **Hou̯i-paH-* »pastir ovac«, sti. *go-pā́-* (m.) »pastir« < **gu̯ou̯-páH-* »pastir goveda«. Zaradi eksternega gradiva z osnovo **páH-s-* pri psl. **pâs-ti* ni potrebno izhajati iz ide. **páH-sk'-* (tako Pedersen, IF V (1895), prim. tudi ide. prez. sufiks **-sk'-* > psl. **-sk-* npr. v psl. **ȋskati*, **ȋščešь* < **ēi̯-sk'ā/e-* : sti. *icchā́ti* (Arumaa, Ursl. Gramm. II, 153). Ker se pomen »čuvati, paziti« lahko razvije iz pomenske stopnje »gledati«, prim. č. *hlídati* »paziti, čuvati« : sln. *glẹ́dati* »spectare«, ni moč povsem izključiti verjetnosti, da bi se v slov. **pâs-ti*, **pasèšь* delno ne ohranjala tudi osnova **(s)pek'-* »gledati«, prim. sti. *páśyati* »isto«, lat. *speciō*, gr. σκέπτομαι. K besedotvornemu razmerju med sti. *páśyati* in psl. **pâs-ti*, **pasèšь* prim. sti. *pádyate* »pasti« : psl. **pâs-ti*, **padèšь* »isto«. Zaradi het. in toh. gradiva je danes nesprejemljivo mnenje, da naj bi se v tem psl. v. ohranjala le ide. osnova **(s)pek'-* »gledati« (tako Miklošič, 233; Matzenauer, LF XII, 191 ss.). Glasoslovno nesprejemljiva je povezava s slov. **pitati* »hraniti« (Trautmann, BSW, 207; Solmsen, KZ XXIX, 108). Zaradi razhajanja v pomenu kljub Zubatemu, JA XIII (1891), 478, prav tako ne vzdrži več kritike primerjava z lit. *puõšti, puošiù* »krasiti, lepšati, čistiti«, lot. *pùost, pùošu* »čistiti, trebiti; krasiti«. Glej tudi *opásen, opasílo, pastír, pastiríca, pastúh, samopášen, spásiti, pásiha* in *páziti*. M. F.

pásti II, *pádem* (v. pf.) »cadere«, impf. *pádati, pâdam*; v številnih pomensko razvejanih prefigiranih tvorbah z *na-*, *za-*, *od-*, *pod-*, *pred-*, *pri-*, *o-*, *do-*, *po-*, *s-po-*, *s-*, *u-*, *raz-*, *iz-p.* (pf.); sekundarni impf. *(-)padávati* (Goriš. Brda), *(-)padẹ́vati* (notr.), pf. *pádniti, pâdnem* (vzh. štaj.), deverb. tvorbe *pȁd*, g. *páda* »casus«, *pâdec, -dca* »isto, strmec, slap«, *pâdež, -a* »isto; svet, ki se pogreza« (tudi tpn. in hdrn. *Padež*, l. 1444 *Pades*), *popȁd, -áda, popâdek, -dka* »Anfall«, pl. *popâdki* »Geburtswehen«, adj. *popadljȉv, -íva* »bissig«; *prepȁd, -áda* »brezno«, *napȁd, -áda* »impetus«, adj. *napadljȉv, napadálen* »agresiven« poleg *napádav* »šepav« (prim. k tvorbi *nabel* »belkast«); *pádavica, pádeča (bolezen), pâdica* »epilepsija«, adj. *pádav, pádavičen* (prim. n. *Fallsucht* »epilepsija«; ta motivacija je znana tudi v drugih slov. jezikih), *pádalica* »past, lesa, spolzka pot«, *pâdnica* »Fallnetz«, *padâj* (m.) »Fallweite, Einfallspunkt«, *padanji, padaníten sneg* »na novo zapadli s.« idr.; v 16. st. *paſti* »cado«, *roſſa pada* (Megiser), v 18. st. *padém, paſti*; *pâdam* »cadere, labi« (Pohlin), *paſti, padati* »fallen« (Gutsmann); številna mtpn., npr. *Pádanec, Padeška pot, Prepad*.

Prim. stcsl. *pasti, padǫ*; *padati, -ajǫ* »cadere«, sbh. *pȁsti, pȁdnēm*; *pȁdati, -ām*; čak. *pȁst, pȃden* in *pōdȅn*; *pȁdot, -on*, na Vrgadi *pȁdati*, mak. *padne, padnuva*, blg. *pádna, pádam*, r. *pástь, padú, -dëšь*; *pádatь, -aju*, ukr. *pásty, padú, -déš*; *pádaty*, br. *pásci, padú, -dzéš*; *pádacь*, p. *paść, padnę*; *padać*, stč. *pásti, padu*; *padat*, danes *padnout*, slš. *padnúť, pádať*, gl. *padnyć, padać*, dl. *padnuś, padaś*, povsod z osnovnim pomenom »cadere«. Psl. **pȃsti*, **pâdǫ*, **padèšь* (o akcentskem tipu **klȃsti* Dybo, SA, 252) z iter. **pȃdati*, *-*ajǫ* je sorodno s sti. *pádyatē* »pasti«, av. *paiδya-*, *paiϑya-* »premikati se navzdol«, ags. *ge-fetan*, stvn. *gi-fezzan* »pasti« k ide. **ped-* »pasti«. To **ped-* utegne biti sorodno s **ped-* »(po)hoditi«, iz česar je izv. korenski subst. **pṓd-s*, g. **pedés* »noga« (o slednjem brez povezave s korenom »pasti« Schindler, BSL LXVII, 33). Pomenski razvoj delno pojasnjuje lat. *pēior* »slabši« < **ped-i̯ōs*, *pessimus* »najslabši« < **ped-sᵊmo-*, adv. *pessum* »k tlom, na tla« < **ped-tum*; tvorbe s pomenom »spodaj« so izvedene tudi iz lok. pl. **pēd-su/i* »pri nogah«, prim. alb. *përposh*, stir. *ís* »spodaj« (Meillet, MSL XIV, 336, Ét., 101; Trautmann, BSW, 227; Vasmer II, 300; Walde-Hofmann II, 275, 296; Mayrhofer II, 206; Bartholomae, Wb., 841; Holthausen, Ae. EW, 102). Formalno je psl. **pȃsti*, **padèšь* po vsej verjetnosti produkt križanja med neko izv. iz korena **ped-* »pasti« in balto-slov. **pṓle/a-* »pasti« (prim. lit. *pùlti, púolu* »pasti«) < ide. aor. debla **poHl-*, iz česar je tudi arm. *pᶜlanim* »pasti«, medtem ko germ. **falli/a-* (stvn. *fallan* »pasti«) temelji na ide. nazalnem prez. (z analogno vokalizacijo) **pəl-n(e)-H-* (Klingenschmitt, AAV, 171 s.). Domnevanje delovanja Winterjevega pravila tako ni potrebno. Glej tudi *pâst, pę̑š*. M. S.

pastír (m.), g. *-ja* »pastor«, pkm. *pcstér, -a* »isto« (Novak, Slovar, 69); v zvezi *dušni pastir* »duhovnik«, dem. *pastírec* (m.), *-rca, pastírče* (n.), *-ta*, f. *pastírka, pastiríca, pastirína* (iz te predloge po moderni vokalni redukciji *pastrína* (Poljanska dol.)), adj. *pastírski*, v. *pastirjeváti, -jûjem* (impf.) »biti za pastirja«. V 16. st. *paſtir* »pastor«, *paſtirska paliza* »pedum« (Megiser), v 18. st. *paſtir, -ja* »paſtor«, *paſtariza* »paſtrix, cuſtos«, tudi »Bachſtelze, motacilla«, *paſtirske* »paſtoritius, paſtoralis« (Pohlin), *paſtir* »Hirt«, *paſteriza* »Hirtin«, *paſtirſki* (Gutsmann).

Prim. stcsl. *pastyrь* »pastor«, *pastyrьskъ* »pastoralis«, sbh. *pàstīr, -íra*, hrv. čak. *pastȋr*, g. *pastīrȁ*, f. *pastirȉca*, mak. *pastir*, blg. *pastír*, r. star. *pástyrь, -rja*, ukr. *pástyr, -ja*, br. *pástyr*, p. *pasterz*, stp. tudi *pasturz* (Sł. stp. VI, 47), č. *pastýř*, slš. *pastier, -a*, gl. *pastyr, -ja*, dial. *paster* (navaja Schuster-Šewc, HEWb., 1050), dl. *pastyŕ*, dial. *pasteŕ*, plb. *postarněk* < **pastyrьnikъ* (Polański, PED, 113). Slov. nomina agentis **pastýr'ь*, g. **pastyr'á* »pastor« poleg **pȃstyr'ь* »isto« in **pastur'ь* so z internoslov. besedotvornimi postopki izvedeni iz **pȃs-ti*, **pasèšь* »pascere«. Zaradi sin. **pastúchъ* »pastir« (stcsl., blg. dial., r., ukr., br., p. in č.) in zaradi slov. sufiksa *-*yr'ь* poleg *-*ur'ь*, prim. **měchyr'ь* : **měchur'ь*, za nomen agentis ukr. *provodýr, -já* »vodnik«, ne prepričuje starejše izvajanje **pȃstyr'ь* iz lat. *pāstor* »pastir« (tako Vondrák, VGr. I, 159; Meillet, Ét., 186; Kelemina, Slov. Etn. VI–VII, 322), ki tudi s substitucijsko fonetiko ni povsem podprto (o tem Vaillant, Gr. comp. IV, 655; I, 120). Slawski v SP II, 29, sklepa, da je sufiks *-*tyr'ь* (r. *nemtýrь* »kdor je nem« ← **němъ*) nastal iz *-*yr'ь*, na katerega se je pod vplivom številnih slov. istopomenskih sufiksov kot *-*tel'ь*, *-tьlъ*, *-*tuchъ*, *-*tajь* pritaknil *-*t-*. Starejšo literaturo glej pri Vasmerju II, 322. Dalje glej *pásti I, pastiríca, pastúh*. M. F.

pastiríca (f.) »Motacilla (flava)«, *bela, božja p.* »M. alba«, *rumena p.* »M. flava«. Prim. sbh. *pastìrica* »Motacilla boarula, Budytes flava« (Lika). Ker je *božja pastirica* izpričano na Krasu, gre za ljudski kalk ali isto motivacijo kot v n. *Viehhirt* »Motacilla flava«. Rumena pastirica se namreč pogosto zadržuje med govedom ali konji in si išče hrano na pašnikih (Suolahti, VN, 92). Sin. *plíska(vica)* je tudi kozje in ovčje ime. M. S.

pástorek (m.), g. *-rka* »privignus«, tudi *pástorče* (n.), f. *pástorka, pástorkinja* poleg *pásterek, pasterka, pásterkinja*, v. *pasterkováti, -ûjem*; v 16. st. *paſterk, paſterkinja* (Megiser), toda v 18. st. samo *paſtèrk, paſtérka* (Pohlin). Prvotno f. **pa-dъtor-ъka* k **dъt'er-* »hči« (ide. **dhugHter-*), prim. csl. *pastorъka, pastorъky, pastorъkyni*, sbh. *pȁstorak*, f. *pȁstōrka*, mak. *pastorok, pastorče*, blg. *pástrok*, star. tudi *pástorok* »očim«, r. *pádčerica, pádčerka, pádočka*, ukr. *pádčirka*, br. *pádčaryca, pádčarka*, č. *pastorek*, slš. *pastorok*, f. *pastorkyňa*. Enako je tvorjeno lit. *pódũkra, pódukrė*, stprus. *poducre*, dalje glej *hčȋ* (Miklošič, 55; Meillet, MSL XIII, 28; Ét., 268: Machek, NŘ XXIX, 171). Drugače Zubatý, Slavia XIII, 315; Trautmann, BSW, 207; Mladenov, 414, ki povezujejo z lit. *pāstaras* »poslednji«; dvomljivo Oštir, WuS V, 222; podrobno Trubačev, Term. rodstva, 5.

[Psl. **pȃstorъka* je utegnilo nastati po sinkopi posttoničnega *u* v večzložnici iz ide. dial. **pā́dhugH-tor-* »neprava hči«. K *-o-*jevski stopnji v drugem členu kompozita z adverbialnim prvim členom prim. gr. εὐπάτωρ »imajoč plemenitega očeta, ki je iz plemenite družine«, k sinkopi v psl. še stcsl. *pladьne* »poldne« < **polu dines* in psl. **gȍspodь*, če iz **ghosti-pot-*. Druga možnost je izhajanje iz **pā́-pHtor-* »ne-

pravi oče« (prim. blg. *pástorok* »očim«) k **pHter-* »oče«. Takšen kompoz. bi pomenil *»pripadajoč nepravemu očetu«. – M. S.]

pāstrnak (m.), g. *-a* »Pastinaca sativa«, tudi ime ribe »Raja pastinaca«, tudi *pastinak* in cgn. *Pasternak*. Splošnoevropsko; prim. sbh. *pastȑnjak, pastȑnak* »Pastinaca sativa«, blg. *pastъrnjak, pastinak*, r. *pasternák*, dial. *pastonák*, ukr. *pasternák*, p. *pasternak*, č. *pastinák, pasternák*. Že stvn. *pastinac*, nvn. *Pasternak*, vse iz lat. *pastināca*, it. *pastinàca*, frc. *passnais*, agl. *parsnip*, furl. *pastanále, pastanàche* itd. Izhodišče je morda lat. *pastinum* »dvozoba motika« (Walde-Hofmann II, 261).

pastúh (m.), g. *-a* »žrebec«, v 16. st. *paſtuh* »admissarius« (Megiser), v 18. st. *poſtuh* »isto« (Pohlin), toda pri Murku I, 322: *páſtuk* »Beschäler«, kar se pojavlja že v 18. st. pri Pohlinu: *paſtûk* »admiſſarius«, in Gutsmannu: *paſtuk* »isto«.

Pomensko enako je csl. *pastuchъ* »equus admissarius«, hrv. *pàstūh*, g. *pastúha* »isto«, mak. *pastuv*, dl. dial. *pastuch* »žrebec« poleg stcsl. *pastuchъ* »pastir«, blg. dial. *pastúch* »isto«, r., ukr., br. *pastúch, -á*, p. *pastuch*, stč. *pastuška* (Šimek, Sl., 118). Slov. nomen agentis **pastúchъ*, g. **pastuchà* »pastir« poleg »žrebec« je izpeljan iz **pãs-ti, *pasèšь* »pascere« poleg »futuere«, prim. hrv. *pastuh pase kobilu*, mak. *pase* »isto« kot tudi sln. *razpásti se* »razširiti se, razmnožiti se«, *zapásti se* »isto«. Skok II, 614, slednji pomen razlaga kot internoslov. inovacijo iz pomenske predstopnje »pascere« sprejema Schuster-Šewc, HEWb., 1048). Toda Miklošič, Lex. pal., 557, opozarja na nvn. *Fasel* »pleme, rod«, srvn. *vasel* »isto«, stvn. *fasel* < ide. **pós-elo-*, kar je sorodno s sti. *pásas-* (n.) »penis« = gr. πέος (n.) »isto« < ide. **pés-es-* (n.) »oplojevanje«, lat. *pēnis* (m.) »penis, rep« < **pes-ni-s*, het. *pešna-* (c.) »moški« (Kluge[17], 185; Pokorny, 824). Domnevo o psl. dial. homonimnem v. *pãs-ti* »ploditi ipd.« upravičuje tudi psl. **pãsma* → **pãsm-ina*, prim. hrv. *pàsmina* »rasa« (Slavonija; Vuk), mak. *pasmina* »isto«, blg. dial. *pásmina, pásminka* »pleme, rod«.

Psl. dial. **pastúhъ* »žrebec« < »ki plodi, skrbi za rod ipd.« je nomen agentis na **-tuchъ*, prim. **pě-tuchъ* »petelin« k **pě-ti* »peti«, p. *obżartuch* »požeruh« k **ob-žer-ti, *ob-žьrǫ* »požreti« (SP I, 74). Ni jasno, ali je razmerje med sln. *pastuh* in *pastuk* pogojeno fonetično ali besedotvorno. Dalje glej *pásti I* in *pásmo*. M. F.

pašánog (m.), g. *-a* »mož ženine sestre« (Bača), *pašénog* (tolm.), *pašánec, pášanec* (dol., bkr.); *páš* poleg *pašánoga* (f.) »svakova žena«. Sbh. *pašènog, pašánac, pašenac, pačnog, pašo, paš*, hrv. le pri Belostencu *pasanoga*, »mož ženine sestre« (ARj IX, 694; Mažuranić, Prinosi, 886), star. blg. *pašenogъ* (M. Šišmanov, Sb. M. IX, 593), balk. csl. *pašenogъ, pašenogь* (Miklošič, Lex. pal., 559; ARj IX, 694).

Osamljena južnoslov. beseda; Miklošič, 233, suponira kompoz. *pa-šenogъ*; ARj I, 151, opozarja na pomensko enako *bàdenāk* »mož ženine sestre« (Dalmacija), kar je gotovo kakor sbh. *badžànak* iz osman. turš. *bacanak* »mož ženine sestre«. Mladenov, RÉS I, 50, suponira, da je tudi mak. *badžanak* in blg. *badžanák* »sestrin mož« mlada izposojenka, medtem ko je **pašenogъ* izposojeno iz protobolgarščine (glej tudi Popović, Ist., 153). Manj verjetno Oštir, AAS II, 316, in Vogelnamen, 98, ki domneva paleoevropsko **kšĕnaⁿg-* »kar pripada soprogi«, kar naj bi dalo psl. **chěnog-* > **pa-še/anogъ*.

páščiti se, *-im se* (v. impf.) »truditi se, prizadevati si«; v 16. st. *poshzhiti ſe* (Krelj), v 17. st. *poshzhiti ſe* »prizadevati si« (Dict.), danes pkm. *páščiti se za kaj* »pehati se, truditi se«, prleš. *p'aščiti* »hiteti« (Logar, Sln. narečja[1], 115), po Pleteršniku *páščiti se* »hiteti« tudi dol. in bkr.; adj. *paščljȉv* »marljiv, priden«, *paščljívost* (f.) »pridnost, prizadevnost« (pkm.), *páščiti se* »hiteti, brigati se« (dol., bkr., vzh. štaj.), *popáščiti se* (pf.) »potruditi se«. Prim. sbh. *pàštiti se, -īm se* »hiteti, truditi se«, hrv. kajk. *pàšćiti se*, v Bednji *pȍščiti sa*, čak. *pȁšćit se*, pri Reljkoviću *paštriti se*. Zgodovinske zapise navaja Mažuranić, Prinosi, 900. Dokaj nejasno; Miklošič, 369, domneva sorodstvo s stcsl. *potъštati sę* »hiteti«, csl. *potъštati* »skrbeti«, *potъštiti sę* »conturbari«, r. *tščítьsja* »prositi, prizadevati si«. Glasoslovne težave skušata premostiti Tomanović, JF XVII, 203, in Skok II, 618. Dvomljivo je tudi izhajati iz ide. **pōk'-* »zadovoljiti, zadostiti« (Bezlaj, JiS XVIII, 225). Misliti je mogoče tudi na **pa-steig-*, prim. lit. *pastaigà* »vnema, prizadevnost« poleg *steĩgtis* »truditi se, hiteti«, sbh. *stȉći, stȉgnuti*.

[Kurkina, DS, 190, rekonstruira **pa-tъščiti* k stcsl. *tъštati* »urgere«, r. *toská* »otožnost, brezup, skrb«. Možno je misliti tudi na denom. in *pâska* »pazljivost«, o čemer glej *pásiha, samopášen*. – M. S.]

pášelj (m.), g. *-šlja* »paličica pri neki igri« (Ljubljana). Navaja samo Pleteršnik. Brez znanih paralel. Verjetno prevzeto iz furl. *passèl* »klin, kol«, o čemer glej dalje *péšelj*. Manj verjetno gre za kompoz. **pã-sъl'ь* z drugim členom iz psl. **sъlъ* »palica, veja« = gr. ξύλον »les, drevo, palica«, lit. *šùlas* »doga, steber« < ide. **k'su-lo-* (o gr. Frisk II, 338; o lit. Fraenkel, 1032). Deblo **k'seu-lo-, *k'su-lo-* rekonstruira Persson, Beitr. I, 382. K besedotvorju prim sln. *pákelj* (m.), *-klja* »nekaj zakrivljenega, kavelj« < **pã-kъl'ь* k psl. **kъlъ* »kar bode: okel, kal«. O domnevnem psl. **sъlъ* glej *râšlja, trnǫ́selj* in dalje *šûlj, rašeljíka*. M. S.

pašệt (m.), g. *-a* »zložljiv lesen meter« (SSKJ III, 544). Verjetno tako kot sln. *pošệt* (m.) »colna mera« prevzeto iz furl. *passèt* »dolžinska mera, dve stopali in pol, dolžina pol koraka, ki se izmeri s seštevkom petih, po pol stopala dolgih letvic«, kar je dem. k *pàs* »korak«, it. *passo* »isto«. Merjenje z letvicami so že v Furlaniji nadomestili z zložljivim metrom (Pirona, VF, 711). Dalje glej *pošệt*. M. F.

pášten (m.), g. *-tna* »ograjen kos zemljišča s trtami« (Trst), »zelen pašnik na hribu« (goriš.), tudi *pášen* »terasa z vrsto trt« (notr.), v. *pašnati* »rigolati, obdelati«. Nejasno; Štrekelj, Lwk., 46, je domneval **pažitьnъ* k stcsl. *pažitь* (f.) »travnik«. Z rezervo sprejema Bajec, Besedotvorje 17; bolj verjetno izposojeno iz it. *pàstino* »obdelana zemlja«, trž. it. »nametana prst«, lat. *pastinum* »nova krčevina«. Kelemina, SR IV, 195, opozarja na long. *pastinato* »vrste emfitevze pri Langobardih«. Glej tudi Mende, RLS, 102.

paštệta (f.) »tucetum«; v 16. st. *pashteta* (Megiser), v 18. st. *poſhteta* »Pastete«, adj. *poſhteten*

(Gutsmann). Kakor n. *Pastete* »testenina z mesnim nadevom«, it. *pastétta* poleg *pastìccio*, stfrc. *pasté*, frc. *pâté*, agl. *pasty* iz neke neizpričane rom. oblike _*pastāta_, izvedeno od pozno lat. *pasta* < gr. τα παστά (n. pl.) »neka ječmenova jed, z moko in sirom zamešana omaka«. Sln. *pásta* »mazilo« < n. *Paste*, toda *pasta* »jed« je iz it. *pasto* »jed, hrana, obed« (Kluge[17], 534; Battisti-Alessio, 2796).

pâštuba (f.) »sušilnica za lan in sadje«, tudi *pâštba*, *pâžba*, *pâjštva* poleg *pâjštuba* »kopalnica in sušilnica« (kor.); v 18. st. *pajshtiba* »kopalnica« (Hipolit; Ramovš, Hgr. II, 173). Kakor star. hrv. kajk. *paštuba* »kopalnica« (Belostenec) izposojeno iz srvn. *batstube*, *badestube* »kopalnica«, bav. avstr. *Padstube* »sušilnica« (Štrekelj, Lj. zvon, 1889, 228; JA XIV, 433; Striedter-Temps, DLS, 190).

patakǫ̂n (m.), g. *-a* »velik bakren kovanec« (SSKJ III, 545), »bakren novec za 4 krajcarje, četrtak« (primor.; Bunc, SJ III (1940), 62). Tako kot hrv. *patakûn*, *-ūnȁ* »medeninast novec, bakren novec, vreden 4 avstrijske novce« (Rab), tudi *batàkūn*, *-a* »novec« (Gospić z okolico) prevzeto iz it. *pataccone*, *patacca* »velik novec majhne vrednosti«, trž. it. *patacòn* »star avstrijski novec«, ben. it. *patacòn* »bakren avstrijski novec v vrednosti 10 beneških soldov, ki je bil l. 1806 vzet iz obtoka«, furl. *patacòn*, *patàche* »velik novec manjše vrednosti«, tudi »novec, okrogel in ploščat predmet, npr. medaljon« (Bunc, l. c.; Skok II, 619; Cortelazzo-Zolli IV, 891; Pinguentini, 158; Boerio, DV, 415; Pirona, VF, 715). Izvajanje rom. leksema iz arab. *abū ṭāḳa* »oče okna, stebrišče«, kakor naj bi Arabci poimenovali španski denar za časa Karla V., ker naj bi v dveh Herkulovih stebrih na novcu prepoznali okno (Lokotsch, 1996), zavrača Battisti-Alessio, 2800, sprejema pa Skok, l. c. M. F.

páter (m.), g. *-tra* »Mönchpriester«, izv. *pátrka* »neka hruška« (Sv. Duh pri Krškem). Prevzeto iz cerkveno lat. *pater* »oče; v duhovnika posvečen menih« v nasprotju s *frater* »(samostanski) brat«. Sln. *patrǫ̂n*, f. *patrǫ̂n(k)a* »svetnik zavetnik« je prevzeto iz n. *Patron*, *Patrone* »isto«, slednje pa iz lat. *patrōnus* »očetovski (zaščitnik)«; sln. *patrǫ̂n(a)* »naboj« je izposojeno iz n. *Patrone* (f.) »isto, tulec s smodnikom« < frc. *patron* »šablona, izrezan vzorec«, kar je zgodovinsko prilagojena pomenska specializacija iz »model, vzorec« (ohranjeno v n. žargonih, frc. *patron*, agl. *pattern* »vzorec«) < srlat. *patrōnus* »isto«, metafore iz pomena »oče« (Kluge[17], 535). Sln. *paternǫ̂šter* (m.), *-tra* »rožni venec« je izposojeno iz bav. avstr. *Paternoster* v istem pomenu iz prvih dveh besed molitve lat. *pater noster* »oče naš« (Striedter-Temps, DLS, 191). Ostale besede iz te družine so omejene na knjižni jezik. Glej tudi *bǫ́ter*. M. S.

pátoka (f.) »slabo vino, pivo, žonta«, tudi *pátaka*, navadno pl. *pátoke*; v 18. st. *patoka* »lora, poſca« (Pohlin), *patoka* »Lauer«, *patezhi, sadnji ou* »Kofent« (Gutsmann). Prim. sbh. *pȁtoka*, mak. *patoka*, blg. *pátoka* »zadnje žganje«, r. *pátoka* »sirup, med, strd«, p. *patoka* »iztočen med«, č. *patoky* »slabo pivo«, gl. *patoki* »zadnje pivo«. Izvedeno iz _*pa-_ + _*toka_ k *téči*, *téčem* (Machek[2], 438).

patȓč (m.), g. *-tȓča* »krepelo«, dem. *patȓček* (vzh. štaj.), cgn. *Potrč*. Nomen agentis (< nomen actionis) v. _*po-tŕčiti_ »udariti«, prim. k tvorbi vzh. štaj. *zátrč* »zamašek« iz *zatŕčiti* »zamašiti« iz iste osnove. Sln. *patȓč* je primerljivo z enkrat izpričanim star. hrv. *patrč* »palica ali okleščček, ki štrli iz zemlje« (Kurkina, DS, 191, ARj IX, 703). Drugače, iz *po-tŕkniti*, je tvorjen nomen agentis *patŕcelj* (m.), *-clja* »krepelce«. Dalje glej *štŕcelj*, *tŕkati I*, *stŕčiti*. M. S.

patûlek (m.), g. *-lka* »pritlikavec« (vzh. štaj.); v 18. st. *patuljak* »Zwerg« (Gutsmann); verjetno spada zraven tudi *patúš* (m.) »Zwerg, Krüppel« (Vrsno), kar sta Štrekelj, JA XII, 464, in po njem Mende, RLS, 102, izvajala iz furl. *patùs* »senen drobir«, kar pomensko ne ustreza. Prim. sbh. *patúljak* (m.) »pritlikavec«, f. *patùljica* (Dalmacija). Skok II, 624, primerja rum. *pitíc* »pritlikavec«. Sorodno se zdi sln. *pritúliti (se)*, *pritûlim (se)* »skriviti, počepniti« (Podkrnci) poleg *túliti (se)*, *-im (se)* »krčiti (se), kriviti (se)«, csl. *prituliti* »prilagoditi«, *zatuliti* »zakriti«. Dalje glej *patúš*, *túliti II*.

patúš (m.) »pritlikavec, pokveka (rabljeno predvsem v prezirljivem pomenu)« (Vrsno; Erjavec, LMS 1875, 166). Ker akcent v leksemu ne ustreza besedotvornemu vzorcu s slov. nominalnim prefiksom _*pā̃-_ (glej *pá-*), je bilo primarno sln. _*pátuš_ < _*pā̃-tušь_ (m.) na zahodu verjetno v *patúš* preoblikovano od furl. *patùs* »drobir (predvsem za slamo, iver), smeti, ki jih uporabljajo za steljo«, tudi »revščina« in »otroštvo« (Pirona, VF, 719). To je dem. na *-ùs* (Marchetti, Lineamenti, 97) k furl. refleksu za it. *patto* »stelja« (< lat. *pactus* od *pangō*, *-ere* »zabiti, vsaditi«; Battisti-Alessio, 2808) in sorodno z it. *pattume* »smeti, nesnaga« (Battisti-Alessio, l. c.). O prvotnem slov. _*pā̃-tušь_ (m.) »kar je slabo, nepopolno, majhno ipd.«, prim. sln. *tûšek* »slabo pšenično zrno« (vzh. štaj.), sem tudi cgn. *Tušek*, apel. *tuški* »zadnje, slabo zrnje« (mariborska ok.), lahko sklepamo na podlagi hrv. adj. *pȁtūšan* »majhen, droben« (Lika; ARj IX, 707) ← _*pā̃-tušь_ poleg čak. *tȕhan* »isto« in *tȕsan* »isto« z nehistoričnim *-s-*. Štrekelj, JA XII, 464 s., je v sln. *patúš* videl furl. izposojenko. Vendar taka razlaga tudi zaradi hrv. gradiva ne prepričuje. Dalje glej *túšiti*. M. F.

pâv (m.), g. *-a* »Pavo cristatus«, f. *pavíca*, *pâvinja*, adj. *pâvji*, *pâvov*, *pâvast*, dem. *pâvič*, *pâvek*, *pâvček*. Prim. csl. *pavъ*, sbh. *pàun*, f. *pàuna*, star. hrv. tudi *pav*, blg. *paún*, *pavún*, *paúnica*, r. csl. *paunь*, r. *pavlín*, dial. *pavíč*, f. *páva*, ukr. *páva*, *pavún*, *-uná*, p. *paw*, č., slš. *páv*, luž. *pav*. Kakor stvn. *pfâwo*, nvn. *Pfau* izposojeno iz lat. *pāvō*, *-nis*, neznanega izvora; pomensko enako je gr. ταώς poleg ταώ, g. ταῶνος, kar je prav tako nejasno. Opozarjajo na tamil. *toghai* (Miklošič, 234; Schrader, RL[2] II, 163 s.; Spiess, IF LXII, 202, Frisk II, 862).

pavệza (f.) »ščit«, dial. tudi *pâjž*, *pâjs* (pkm.); v 16. st. *paijsh* »scutum« (Megiser), v 18. st. *paish* »Schild« (Gutsmann). Varianta *paveza* je kakor č. *pavéza*, slš. *pavéza*, p. *pawęż*, *pawęź* (poleg *paiz*), star. ukr. *paveza* (navaja Miklošič, 234) izposojena iz it. *pavese* »ščit«, varianta *pajž* pa iz madž. *pajzs*, kar je izposojeno iz istega it. vira. It. *pavese*, frc. *pavois*,

špan. *pavés* je nastalo iz adj. *pavē(n)sis* »iz Pavije«. Srvn. *pavese*, *pafese*, *baföse* »vrsta ščita« in rum. *pávăză* je izposojeno iz č. v času husitskih vojn (Miklošič, l. c.; Machek[2], 438; Benkő III, 61; Battisti-Alessio, 2809). Tpn. *Pavia* < antično *Papia*. Glej tudi *pâjž*.

pâvha (f.) »podklada pri sodu, da se ne vali« (Kras). Pleteršnik II, 14, primerja *pâvša* »sveženj, cula«, kar iz fonetičnih in semantičnih razlogov ni verjetno. Morda izposojeno iz neke izvedenke iz srvn. *phâl* »kol« (prim. nvn. dem. *Pfalchen*); k pomenu prim. srvn. *phalzen* »podpreti« iz *phâl* »kol«, od koder je izposojeno sln. dial. *pod-pólcati* »podpreti«, *pólc* »podpornik«. M. S.

pâvka (f.) »glasbeni instrument«; v nar. pesmi »trobenta«, v 16. st. *pauka* »boben«, *paukati* »bobnati« (Megiser), v 18. st. pl. *pavke* »bobnize« (Pohlin). Izposojeno iz nvn. *Pauke* ali že iz srvn. *bouke* poleg *pūke*, *būke* »boben«; v. *pauken* pomeni tudi »beračiti«, subst. *Pauker* »učitelj« je skrajšano iz *Hosen-*, *Arschpauker*; od tod *pauken* »poučevati«. N. besedna družina je domnevno onomatopejska (Kluge[17], 535).

pavláč (m.), g. *-a* »hodnik, balkon«, tudi *pavláča* »balkon«; verjetno kor. Pomensko blizu je č. *pavlač* »hodnik« poleg *pavlaka* »kor v cerkvi«, slš. *pavlač*, *povlač*, p. *pawlacz* (< č.). Machek[2], 438, domneva, da je izvedeno iz *vleči*, *vlačiti*, začetni *pa-* je vrddhi podaljšava *po-*, še preden se je razvilo *pod-* in opozarja na č. *podvlíknouti práh* in *na podvlakách ležící* pri Komenskem. Sln. *meso s slanino podvleči*.

pavlíha (m.), g. *-e* »šaljiva, burkasta figura v lutkovnem gledališču; šaljiv, hudomušen človek« (SSKJ III, 549), v istem pomenu se beseda najprej pojavi pri Murku I, 322, ki navaja tudi obliko *pavlúha* »isto«; od tod ime Levstikovemu časopisu *Pavliha*. Ljudsko izročilo (glej Slovenski glasnik X (1864), 241–45, 288–90, 318–19) pa priča o *Pavlihi* kot o bedastem, posmeha vrednem junaku. Tudi *pavlúha* v *pavluha nima sluha, dokler mu hrbta ne nabuha* »kdor noče poslušati, mora čutiti« tako kot goriš. *povlíha* »psovka neumnemu človeku« (Štrekelj, JA XXXV, 145) kaže na podoben pomen. Ni jasno, v katero pomensko skupino bi lahko vključili cgn. *Pavliha*, *Pavlišič*.

Štrekelj, l. c., je sklepal o sln. izpeljavi s pejorativnim sufiksom *-iha* oz. *-uha* iz sln. refleksa za lat. atpn. *Paullus* < *paul(l)us* »majhen«, ki se prav tako v pejorativnem pomenu pojavlja v srfrc. *paulet* »hipokrit« (Wartburg VIII, 56), it. *paolino*, *pagolino* »bedast človek«, *gente paolina* (Battisti-Alessio, 2754), ben. it. *restàr don Paulino* »ostati majhen, bedast, neumen« (Boerio, DV, 197). Semantična motivacija pa tako kot pri številnih šaljivih in pejorativnih prizvokih lastnih imen ni jasna.

Na sln. vzhodu *Pavlihi* ustreza *bedasti Pavše* (Kelemina, Slov. Etn. VI–VII, 36), sem cgn. *Povše*, kar je verjetno le drugačna izpeljava iz iste sln. predloge, prim. sln. cgn. *Paulšek* : *Pavšek*. K sln. pejorativnemu sufiksu *-še* prim. *krava* → *kravše*. M. F.

pávola (f.) »bombažna preja«, *pávava* (kor.), dem. *pávolica* »Flaum«, adj. *pávolnat*; v 16. in 18. st. *pavola* »Baumwolle« (Megiser, Pohlin). Izposojeno iz bav. avstr. *Paumwolle* (tirol. n. *pâⁿwolle*, štaj. n. *pą̂wuln*, kor. n. *pāmwolln*) za knjiž. *Baumwolle* »bombaž«. Sln. kor. *pavouna*, *pavoḷa*, *pavova* »Baumwolle« (Gutsmann), rož. *pávovna* (Šašel, RNB, 84) je kakor p. *bawełna*, ukr. *bavóvna*, č., slš. *bavlna*, »bombaž«, r. *bávolьnik* »Gossypium« naslonjeno na reflekse **vь̆lna* »lana« (Miklošič, 8; Berneker I, 46; Striedter-Temps, DLS, 191). Drugače Pisani, Paidea VIII, 90, ki domneva izvorno it. *bavèlla* (< *malvela*) »svilena nit« z ljudskoetimološko naslonitvijo v slov. in n. Dvomljivo; slov. material kaže na izposojo iz nemščine, sprejemljivi razlagi n. *Baumwolle* (< *Baum* + *Wolle*) in it. *bavèlla* navajata Kluge[17], 58, in Battisti-Alessio, 469. M. S.

***pavrje** (pl.) »Cancer pagurus«, izpričano le l. 1607 pri Alasiju: *paurie* »granciporri«. Prevzeto iz srlat. *(granci)... paurii* (14. st., Ancona) < lat. *(cancer) pagūrus* (Plinij) < gr. πάγουρος »Cancer pagurus«, kar je zloženo iz πάγος »skala, čer« in οὐρά »zadek« (Frisk II, 460), torej »rak s trdim zadkom«. Poleg zloženke *granciporro* »široka rakovica, Cancer pagurus« je v it. izpričan simplex *porro* »isto«, ben. it. *pòro* (Battisti-Alessio, 1858, 3026). K it. sin. *bernardo l'eremita* prim. sln. termin *rak samotar*. M. F.

pâvša (f.) »sveženj, cula«, štaj. *zapavšati* »zadelati, zamašiti (npr. luknjo v steni s čim mehkim)« (F. Jakopin, ustno). Izposojeno iz bav. avstr. *Pausch*, kor. n. *pausch* »sveženj, svitek«, tirol. n. *pausch(ɛ)* »sveženj, cula« k bav. n. *Bauschen* »cula, nekaj nabuhlega« (Striedter-Temps, DLS, 191), srvn. *bûsch* »krepelo, palica, udarec« iz ide. **bhūs-ko-*, kar je sorodno z gr. φύσκη »črevo« (Kluge[17], 58). M. S.

pâz (m.), g. *-a* »stik, fuga« poleg *spâh* (m.) »isto«. Pomensko enako je str. *pazъ* »vdolbina v tramu, ki služi za boljši stik z drugim tramom«, r., ukr. *páz*, *-a*, p., č. *paz* (poleg p. *pacha* »isto«). Verjetno je osnova ista kakor pri sln. *pâž* (m.), *opâž* (m.) »Bretterwand«. Lit. *põzas*, *pozà* »Fuge« je iz slov. jezikov. Navadno primerjajo stvn. *fah*, srvn. *vach* »jez, del prostora«, lat. *compāgēs* »stik, sklad«, gr. πάγη »zanka, past« (Matzenauer, LF XII, 326; Meringer, IF XXI, 312), vse iz ide. **pag'-*. Enako Trautmann, BSW, 209; Pokorny, 787. Glej tudi *pážiti*.

pazdȩ̂r (m.), g. *-a* »pri trenju lanu odpadli koščeк olesenelega stebla«, tudi *pazdîr*, *pezdȩ̂r*, *pazdîr*, *pezdȩ̂r*, celo *kozdȩ̂r*; v 18. st. *pesdir*, *posdier* »Splitter« (Gutsmann); k temu *pazdȩ̂rje* (n.), *pazdîrje*, *pezdîrje*, *pozdîrje*, *kozdȩ̂rje*; cgn. *Pezdirc*, *Pezderc*, *Pezdir*, *Pezdernik*, *Pezdirnik*, *Pezderšek*, *Pezdiršek* (Koštiál, DiS 1906, 705; Jakopin, JiS XXII, 118). Prim. csl. *pazderъ*, *pozderъ*, *pozderije* »stipula«, sbh. *pòzder* »odpadek pri trenju lanu ali konoplje«, hrv. dial. *pazdȉr* (Žumberak), *pùzder* (Slavonija), star. *pazder* (Jambrešić), mak. *puzder*, blg. *pazdér*, r. dial. *pázder* »slama, pazder«, f. *pazderá* »skorja, lubje, vrhnja lipova skorja«, *pazdernik* »oster severni veter; oktober«, ukr. *pazdír'ja* (Grinčenko, Sl. III, 87), br. le *pazdérnik* »oktober« (Nosovič, 390), p. *paździerz* »pazder«, k temu *październik* »oktober«, č. *pazdeří*, slš. *pazderie*, luž. *pazdźerje*. Iz slov. jezikov je rum. *puzdérie* »stipa; gneča ljudi«, madž. *pozdorja* »pazdirje«. Niso še zadovoljivo pojasnjeni začetni *po-* (*pa-*,

pu-), morda predpona *paz-* kakor v *páznohet*, *pâzduha*, tudi *poz-* (sln. *pózen*). Tako Miklošič, 41, 253; Meillet, Ét., 161; Vasmer II, 301. Machek[2], 358, dopušča možnost **po-jьz-derь*; dalje glej *dréti I*.

pâzduha (f.) »ala«, dial. tudi *pâzdiha*, *pâzika*, *pâzha*, *pâjzka* in *podpâzduha*, *podpâjzka*; v 16. st. *pasduhe* (pl.) »alae« (Megiser), l. 1607 *podpasdike* »ascelle« (Alasia), v 18. st. *pasdeh*, *pasduh* »Unterachsel« (Gutsmann). Prim. stcsl. *pazucha* »sinus, ala«, sbh. *pȁzuh* (m.), *pȁzuho* (n.), *pȁzuha* (f.), hrv. dial. *pȁzduh* (Vodice), *pȁzduha* (Istra, Vodice), sb. dial. *pàzdūh*, g. *pazdúha* (Rečnik MS), na Kosovu *pȁzuvo*, *pȁzu*; Skok II, 626, navaja še *pâzdiha*; mak. *pazuva*, blg. *pázucha*, *pázuva*, *pázva*, r., ukr., br. *pázucha*. Zaradi lot. *paduse* »isto« je treba suponirati psl. **pazducha*, sestavljeno iz *pas-* (glej *paznohet*) + **ducha*, kar primerjajo s sti. *dóḥ*, g. *doṣṇáḥ* »roka«, av. *daoš-* »rama«, stir. *doë*, g. *doat* »roka« (Miklošič, 52; Matzenauer, LF XII, 325; Pedersen, IF XXVII, 292; Trautmann, BSW, 64). Izgubo *-d-* razlaga Berneker I, 233, z disimilacijo iz *pod-paz(d)uha*. Drugače Machek[2], 358, ki dopušča tudi slov. **ducha* k *duh*, *dihati*. Verjetna je domneva, da je prišlo do križanja s pomensko enakim č. *paže*, gl., dl. *paža*, kar primerjajo s sti. *bāhú-*, gr. πῆχυς »rama, laket«. Lit. *pažastìs* »pazduha« je morda sorodno s sti. *hásta-*, av. *zasta* »roka«, mogoče pa je zaradi lot. *pazuse* misliti na skupni izvor (Zubatý, Stud. 1/2, 133; Fraenkel, LP IV, 99; Vasmer II, 302).

[Pri redukciji **-zd-* > **-z-* je možno misliti tudi na regularen, morda akcentsko pogojen izpad, prim. adv. **bь̂rzdo* (str. *bórzdo*) : adj. **bь̂rzъ* (= lit. *burzdùs*) (o tem Snoj, Belarusika I, 163 ss.). – M. S.]

páziti, *pâzim* (v. impf.) »attendere«, pf. *o-*, *za-*, *po-páziti* in sekundarni impf. *opážati*, *opazováti*. Ni izpričano pri starejših avtorjih (poleg *merkati*, *vančati*); k temu *pâznik* »custos«, *pazljȋv* »attentus«, *pâžnja* »Obhut«, *opâzka* »Bemerkung«. Prim. csl. *paziti*, *pažǫ*, sbh. *pȁziti*, *pȁzīm*, izpričano od 14. st.; mak. *pazi* »čuvati«, blg. *pázja*. Iz južnoslov. jezikov je rum. *păzí* »čuvati«, *pază* »straža«, *păznic* »paznik«. Prim. tudi ukr. (karp.) *pázyty* »paziti, čuvati; hitro delati« (Bernštejn, Karp. d. atl. II, 241). Izhajati je treba iz ide. **pā-* »čuvati, pasti«, razširjeno z determinativom **pāg'-* (Miklošič, 234; Mladenov, 408; Brückner, KZ XLIII, 309; Iljinskij, JA XXXIV, 10). Toda *roti ne pazem* »ne čuvamo prisege« v Brìž. spom. je treba brati *pasem*. Glej tudi *pásti I*.

[Pokorny, 981, na osnovi csl. *paziti* in stnord. *spakr* »pameten, bister«, *speki* »razum, modrost« rekonstruira **speg'-* »pazljivo gledati, opazovati«, kar ima za varianto baze **spek'-*, prim. lat. *specere* »gledati, opazovati«. – M. S.]

páznohet (m.), g. *-hta* »parkelj«; verjetno izposojeno iz stcsl.; vendar sln. *párnohet* »isto« (Janežič), *párnohtelj* (m.), *-tlja* »isto« (rož.), dial. *párnëχtəl* (m.), *-lna* »isto« (Šašel, RNB, 84); *párnohtnica* »bolezen na parkljih« (Janežič), *pažnohet* (m.), *-hta* »parkelj« (Jarnik, Dajnko), adj. *pažljât* »z razvitimi parklji« (pkm.). Prim. stcsl. *paznogъtь*, *paznegъtь* »ungula«, blg. arh. *páznъt*, *páznъchtьe* (Mladenov, 408), r. *páznogtь*, *páznoktь* »členek prsta, kjer raste noht«, ukr. *págnistь*, *-nostja* »noht«, br. *paznógacь*, *-gcja*, p. *paznokieć*, *paznogieć* »krempelj«, č. *pazneht*, *paznohet*, »krempelj«, slš. *paznecht* »krempelj«, gl. *panocht*, dial. tudi *panochć*, *panochta*, dl. *parnocht*, tudi f. *parnochta*. Sestavljeno iz pref. *pas-* kakor *pâzduha*, *pazder* in **nogъtь* »noht« (Vasmer II, 301). Drugače Machek[2], 358, ki rekonstruira **pa-stonъg-tь* zaradi gr. στόνυξ »nekaj ostrega, (skalna) konica« (po Frisku II, 802 < **στογχυ*), kar ni verjetno.

[Tvorba je primerljiva z lit. *posnagà*, *posnãgas* »kopito« iz lit. *nãgas* »noht«. Psl. **pȃznogъtь* je iz dem. (psl. **nȍgъtь* = lit. *nagùtis*), lit. primera pa iz osnovne besede. Glede asimilacije ide. **-sn-* v psl. **-zn-*, prim. psl. **dь̂rzъ* = sti. *dhr̥ṣú-*, psl. **žiznь* : **pě̑snь* idr. – M. S.]

pâž (m.), g. *-a* »mlad plemič«, tudi *pâže* (n.), *-ta* (nar. pesem). Kakor r. *páž*, p. *paź*, č. *paže*, slš. *páža*, *-t'a* izposojeno iz frc. *page* (izpričano v 13. st.), it. *pàggio* (14. st.) nejasnega izvora; Battisti-Alessio, 2720, opozarja na lat. *pathicus* pri Catulu iz gr. παθικός »pasiven (o mladeniču, ki se prostituira)«; Kluge[17], 527, domneva, da je izhodišče bizantinsko gr. παιδίον »fantek, mali sluga«.

pâžek (m.), g. *-žka* »palček, pritlikavec«, tudi *pâžček*. Nejasno; Matzenauer, CS, 173, domneva dem. k *pâž*, kar ni verjetno.

pážélj (m.), g. *-žlja* »krempelj, parkelj«; v 16. st. *pashel* (Dalmatin), ljudsko vzh. štaj. in pkm.; adj. *pažljât*. Verjetno kakor ukr. *pázur*, p. *pazur*, *pazdur*, č. *pazour*, gl. *pazora*, dl. *pazora* »isto«. Že Miklošič, 234, je domneval, da so to skrajšane oblike k **paznogъtь* »paznohet«; Machek[2], 439, opozarja tudi na dl. *parnocht(a)*, glej *páznohet*.

pážiti, *pâžim* (v. impf.) »obdati z lesom, zamašiti«; pf. *o-p.*; k temu *pâž*, *opâž* (m.) »vmesna stena, stenska obloga«, *páža* »mašilo«, *pažína*, *pažȋnje* »isto«, *pâžnica* »deska za opaž«, *pâžnik* »vrsta žeblja«, adj. jvzh. štaj. *pâžnat* »poln grud«, npr. *pažnata ral*. Zaradi r. *pazítь*, *pažú* »delati žlebiče, paze« je treba izhajati iz prvotnega **paziti*, **paz'ǫ*; kakor sln. je tudi č. *pažiti*, gl. *pažić* »opaževati«. Iz ide. **pāg'-* kakor sln. *pâz*; sorodno je lat. *pangere* »pribiti, zabiti«, stvn. *fuoga* »paz«, nvn. *fügen* (Trautmann, BSW, 209; Vasmer II, 301). Glej tudi *pâz*.

pážulek (m.), g. *-lka* »Pinus pinea, Pinienbaum« (Cigale, Wb., 1171), tudi »Pinus cembra« (Posočje). V 18. st. *pashulék* »Zirbelbaum, anacacabea« (Pohlin). Bezlaj, Eseji, 135, povezuje s sln. *žúlj* »ostra, bodeča rastlina«, kar naj bi bilo iz **žьld'ь* in sorodno z r. *žëldь* »Ilex aquifolium« (Dal', Slovar'[3] I, 1358) < **žьldь*. Slednja dva leksema povezuje Kurkina, DS, 200, z blg. dial. *žélde* »bosti«. Sem verjetno tudi hrv. čak. *žȕjica* »steblo, pecelj« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 554) < **žьld'ica*. Nejasno. M. F.

pécelj (m.), g. *-clja*, dial. *-c(e)ljna* »Traubenkamm, Obststengel, Blattstiel«, *rdečepécelj*, *krivopécelj* »vrsti jabolk«, adj. *pecljât*, *péceljnat* »stielig«, v. *pecljáti*, *-âm* (impf.) »odstranjevati peclje«; dial. *pe(n)telj* (m.), *-tlja*, *pénkelj* (m.), *-klja*, *pe(n)tljíga* (f.) »grozdna češulja, pecelj« (Fram, Sln. Gradec), *péntlja*, *pénklja*

(f.) »pecelj« (Sln. Konjice), v. *pentljáti, penkljáti, -âm* (impf.) »pecljati«; kol. *péntljevje, péntljičje, pentljệvje, petlíčje* (n.) »Traubenstengel«; *péntljevec* (m.) »Stengelwein«, *pétlja* »pecelj«, *rdečepétlja* »vrsta vinske trte«, *rdeča petlja* »isto« (Vrtovec), *petljíca* »pecelj« (vzh. štaj.), *petljíka* »isto, paberek«, v. *petljíkati* (impf.) »paberkovati v vinogradu«; *petljevína* »mošt iz petljevja«. V 18. st. *pêzèl, -na* »petiolus« (Pohlin), *pezel* »Stengel (der Gartengewächse)« (Gutsmann).

Prim. sb. csl. *gvozdnyje peti vь tělo jego vьchoždachu* (Miklošič, Lex. pal., 762), hrv. dial. *pecalj, -clja* (Brihovo pri Karlovcu), *petlja* (Grgurevci), *pèteljika* »pecelj«, cgn. *Pecal(j)*. Zaradi r. *pjatá, pjatník* »trn, bodica«, p. dial. *piętka* »trd vršiček na dozorelem klasu« je treba jslov. lekseme izvesti iz **pętьcьlь, *pętьlь, *pęte/ělь* k **pęta* »calx, odebeljen, zadnji ali spodnji konec nečesa«, prim. po semantični plati it. *gàmbo* »pecelj« k *gàmba* »noga«, pri Gutsmannu *repizh* »Obststengel«, po besedotvorni sln. *kọ́celj* iz *kọ́der, kodệlja*; *rọ́celj* iz *rọ́ka*, cgn. *Kmecelj, Kmecl* iz *kmet* »Bauer«. Manj verjetno izvaja Miklošič, Frw., 45, za njim Skok II, 654, in drugi samo sln. *pécelj* in hrv. *pecalj* iz it. *picciuòlo, picciòlo*, lat. *petiolus* »pecelj«, kar fonetično ne ustreza. Pisava lat. *peciolus* namreč ni upravičena, kar je treba izhajati iz **ped(i)ciolus*, dem. k *pedīculus* »nožica, pecelj« k *pēs*, g. *pedis* »noga« (Walde-Hofmann II, 269). Glej tudi *péta, zộpet, petíti* in *pẹ̑žek*. M. S.

pecívo (n.), g. *-a* »opus pistorium«; prvič zabeleženo pri Janežiču[I] II, 259: *pecivo* »Backwerk«. Tako kot sbh. *pěcīvo* »assatio, assum, panificium« (Stulli, Vuk, Popović) z nepričakovanim refleksom *-c-* za *-č-* (o cokanju Shevelov, Prehistory, 590 s., 354), prim. sb. *pečivo* »pecivo« (Timok–Lužnica), tudi »pečen prašič« (oboje ARj IX, 743), mak. *pečivo* »pečeno meso«, blg. *pečívo*, pl. *pečivá* »jedi, ki jih pečejo v pečici«, r. *péčivo* »kar je pečeno« (pskov.; Dal', Slovar'[3] III, 270), ukr. *péčyvo* »pecivo; pečeno meso; količina spečenega pri eni peki«, br. *péčivo* »količina spečenega kruha« (Nosovič, 414), p. *pieczywo* »pecivo«, č. *pečivo* »pečena jed iz moke«, slš. *pečivo, -a* »pecivo«. Psl. **pěčivo* (n.) »kar se peče« je tako kot **sěčivo* (n.) (← **sěťi, *sěčěšь* »secare«) : lat. *secīvum* »sekira« (Pohl, Slavisch und Lateinisch, 15, s starejšo literaturo) izpeljanka iz v. **pek-tī, *pečèšь* »peči«. Dalje glej *péči*. M. F.

pệč (f.), g. *pečí* »fornax, furnus; saxum«, dem. *pệčca, pečíca* »fornax parva«, rez. »kamenček«, izv. *péča* »(kraška) jama, votlina«, *pečína* »isto, skala«, *pệček* (m.), *-čka*; iz prvotne prepozicionalne zveze je tvorjeno *zapệček, zápeček, zapečě̀k* »Ofenwinkel«, *zapệčkar* »človek, ki samo doma tiči« (č. *pecivál(ek))*, *popệček* (m.) »Schürschaufel«, *pečár* (m.), *-ja* »Ofenbauer«, rez. »Steinhauer«; *pečníca* »Ofenkachel, odprtina v peči, peč; Gnaphalium leontopodium«, adj. *péčen, -čna* »fornacalis«, *pečẹ̑n, -a* »kamnit« (rez.); v 16. st. *pezh* »clibanus, furnus, fornax«, *pezh, pezhina* »ſcopulus«, *pezhniza* »clibanus, furnus« (Megiser), v 18. st. *pęzh* »fornax« (Pohlin), *pezh* »Ofen: Stein, Fels«, *ne pade v'pezh* »er geht nicht in Gefahr«, *pezhouje* »Felsengebirg« (Gutsmann); cgn. *Pečar, Pečnik, Pečnjak* idr. Nejasna je sln. fraza *peč se je podrla* »rodila je« s paralelo v kašub. *pec są rozvalił* in č. *rozbořila se pec* »isto«.

Prim. stcsl. *peštь* (f.) »fornax, caminus; specus«, sbh. *pêć* (f.), g. *pěći* »fornax«, *pèćina, pěštera* »specus«, čak. *pẹ̑ć*, g. *pěći*; *pećīna*; mak. *pešt* (m., f.) »jama, votlina«, blg. *pěšt*, d. obl. *pešttá* »(krušna) peč, vigenj«, r. *péčь* (f.), *-i* »peč«, *pečóra* »votlina«, ukr. *píč* (f.), g. *péči*; *pečéra*, br. *péč, -y*; *pečéra*, p. *piec* (m.), č., slš. *pec* (f.), gl. *pěc* (f.), g. *pjecy*; dl. *pjac* (m.), *-a* »fornax«. Iz slov. jezikov je madž. *pest* »peč«, rum. *peșteră* »jama«, lit. *pẽčius* »peč« in tirol. n. *Pötsche* »jama pod skalo«.

Psl. **pěťь* < ide. **pék[u̯]-ti-s*, g. **pek[u̯]-téi̯-s* je nomen actionis (> nomen loci) iz **pek-tī, *pečěšь* »peči«, prim. sti. *paktí-* »kuhanje, kuhana hrana«, gr. πέψις, lat. *coctio* »kuhanje«, tj. *cocti-on-*. K pomenu »kamen, skala« prim. bav. n. *Ofen* »skalna pečina« (Miklošič, 235; Vasmer II, 352; Schuster-Šewc, HEWb., 1056 s.; Mayrhofer II, 183; Pokorny, 798). Pomen »specus« je metaforičen iz »fornax« (prim. blg. *pešterá* »vdolbina v skali, ki služi za ognjišče«, lat. *fornix* »svod, obok (v jami)« k *fornax* »peč«), zato besedne družine ni upravičeno deliti in lekseme s pomenom »votlina« primerjati z lat. *specus* (tako Meillet, Ét., 166 s.). Glej tudi *péči, opêka, pệjca*. M. S.

pệča I (f.) »skrb, žalost« (Rezija, Goriš. Brda, Posočje), tudi *pěč* (m.) in *pečâl* (f.), pkm. *pačljīv* »skrben«, v Briž. spom. *petfali, petzali*. Prim. stcsl. *pečalь* (f.) »tristitia, angustia, passio, dolor«, mak. *pečal* (f.) »skrb, trud; žalost«, *pečalba* »(sezonsko) delo na tujem«, blg. *pečál* (f.) »žalost«, *pečálba* »zaslužek«, r. dial. *péča* »skrb, varstvo«, knjižno *péčalь* »žalost«, *bezpéčnyj* »varen«, br. *nebjaspéka* »nevarnost«, *nebjaspéčny* »nevaren«, ukr. *nebezpéka* »nevarnost«, p. *piecza* »skrb«, č. *péče* »skrb«, *bezpečí* »varnost«, gl. *pječa* »skrb«, prim. tudi mak. *pečali* »delati, pridobivati«. Že Miklošič, 234, je povezoval s *péči, péčem*, prim. stcsl. *popešti sę* »skrbeti«, csl. *nepopečenъ* »non curatus«, sln. *péči* »povzročati skrb«, *péči se za kaj* »skrbeti«. Drugače Machek, SPFFBU XIV, 38, ki izhaja iz primarnega **kep-* (**geb-*) »biti zaskrbljen«, lit. *prikuõpti* »skrbeti za kaj«, slov. *ne-chati* < **kōp-* (?). Drzno, vendar dvomljivo.

pệča II (f.) »vrsta pokrivala«, tudi *pečíca*; v 16. st. *pezha* »peplum« (Megiser), v 18. st. *pezha* »Haupttuch« (Pohlin). Prim. csl. *pečlja* »koža«, sbh. *pěča* »kos nečesa, vrsta rute«, blg. *peča* »usnje« (Miklošič, 234). Miklošič, l. c., primerja it. *pèzzo, pèzza* »kos«, prvotno **pettia*, domnevno galskega izvora. Skok II, 627, prišteva zraven tudi sbh. *pečina*, sln. *pečica* »reticulum«, v 18. st. *pezhéza* »reticolum« (Pohlin), kar je bolj verjetno treba izvajati od *péči*. Glej *pocelica*, a tudi *râjželjc*.

pečât (m.), g. *-a* »sigillum«, tudi *pečât* (f.), *-i*; k temu *pečátiti, -âtim* (impf.), *za-p.* (pf.), *pečâtnik* »pečatni prstan«; v 16. st. *petſhat* »ſigillum« (Megiser), v 17. st. *pechiat* »bollo, ſigillo« (Alasia); 1630 *ſ pechatjo*, 1644 *pezhat* »neprekliçen poziv«, ljudsko še danes *vabiti na pečat* (Dolenc, ČJKZ II, 84); v 18. st. *pezhat* »sigillum« (Pohlin), *pezhat, pezhatnik* »Petschaft« (Gutsmann). Prim. stcsl. *pečatь* (m.) »sigillum«, sbh. *pěčat* (m., zastar. f.), v 15. st. tudi *pečet*, mak. *pečat* in blg. *pečát* pomeni »tisk« kakor r. *pečátь* (f., star. m.), g. *-i*, ukr. *pečátь*, br. *pjačácь*, p. *pieczęć*, č. *pečet'* (f.), slš. *pečat'* (f.), *pečiatka*, luž.

pječat (m.). Največkrat izvajajo psl. **pečat*- kot konzonantno deblo z nejasnim -*ę*- v p. iz osnove **pek-ti* »peči« (Matzenauer, LF XII, 328). Srvn. *petschat*, nvn. *Petschaft* je v 14. st. sprejeto iz č. ali sln. (iz sln. izvaja Kluge[22], 538). Iz slov. jezikov je še madž. *pecsét* »pečat«, izpričano od 16. st., rum. *pecéte* (f.), *pecețíe* (f.). Dvomljivo Mikkola, PUF II, 78, ki izhaja iz turš. mong. *bit'ik* »črka, spis«. Nesprejemljivo Zubatý, Stud. 1/2, 112, ki primerja lot. *peka* »taca, noga, nekaj širokega«, gr. πεσσός »ovalen igralni kamenček«.

pečáti se, -*âm se* (v. impf.) »ukvarjati se, ubadati se, skrbeti«, star. in dial. tudi *pačáti se* »isto«, v 16. in 17. st. *nepazhaj ſe ſtem* (Dalmatin), *ſe pàzhati* (Krelj), *pazhati ali kumrati* (Trubar), *pazhati ſe* (Dict.), v 18. st. *pezhâm ſe* »umgehen, converſari« (Pohlin), pri Murku *pučati se* »isto«; pf. *s-pečáti* (pf.) »opehariti, ne se posrečiti«, *s. se* »spentljati se«, v 18. st. *spèzhâm ſe* »versündigen, gravidare« (Pohlin); *raz-*, *s-*, *po-*, *iz-pečáti* (pf.) »razprodati, raztrositi«, sekundarni impf. *-pečávati*, *-pečeváti*; adj. *pačljȋv* »skrben« (pkm.), v. *pačúhati*; bkr. *pečáti* »drezati v koga«; dem. *pečkáti* »brskati (po nosu, ušesih), drezati v koga, drobiti, uničevati, počasi ali kaj malega delati«.

Prim. sbh. *raspàčati*, -*ām* »razprodati«, *otpàčiti*, *spàčiti* »končati, opraviti« (Lika), *ot-*, *s-pàčati se* »znebiti se« poleg *pàčati se*, čak. *(i)spačȁt*, -*ộn* »izprazniti« poleg *pečȁt se* (tudi *petȁt se*) »vmešavati se« (pomešano z it. *(im)pacciàre* »ovirati, vmešavati se, zaplesti se«, prim. čak. *impačati* »vmešavati se«). Nejasno, v pomenu »razprodati« je verjetno pod vplivom (ali celo izposojeno iz) it. *spacciàre* »isto«, vendar je zaradi semantične razvejanosti pretirano misliti samo na rom. izhodišče (tako Miklošič, 229; Skok I, 718). Na pomen »skrbeti« je lahko vplivalo sln. *péča* »skrb«, vendar *pečáti se* iz akcentskih razlogov in variant z -*a*-, ki kažejo na polglasnik, ne more biti denom. od tod. Domnevati je mogoče psl. dial. **pьčā́ti* »bosti, drezati, delati karkoli«, kar je redukcijska prevojna stopnja k **pikati* »bosti«, k pomenu prim. sln. *vbâdati se* k *bósti* in *vpikováti se* »ukvarjati se, naprezati se«. Sorodstvo z ukr. *spékatysja čogo* »znebiti se«, *spékatysja z kim* »spečati se« (domnevno iz interj. *pek* »stran«) in *píčkatysja* »mazati se z glino ali malto« se zdi verjetno. Mogoče bi bilo izhajati tudi iz **pak-ja-ti* k *pačiti* »deformare, laedere«, prim. k pomenu sln. *ukvárjati se* »pečati se« k *kváriti*. Ne sodi pa sem hrv. *napétati se*, *nàpētām se* »namučiti se« (Dalmacija; po Skoku II, 648, k *peta* »calx«; glej -*pę́titi se II*) in r. dial. *pétatьsja* »truditi se« poleg *pétatь* »tolči« (po Vasmerju II, 349, k *pitati*, vendar glej -*pę́tati se II*). M. S.

péči, *péčem* (v. impf.) »torrere, assare«, »pražiti (o kavi, ječmenu)« (primor.) in »skeleti«, pf. *do-*, *iz-*, *na-*, *o-*, *pod-*, *po-*, *pre-*, *pri-*, *s-*, *u-*, *za-p.*, k temu impf. -*pę́kati*, -*pę̑kam*; subst. *pę́ka* (f.) »Backen«, pkm. *pèka* »isto«, ptc. *pečȅn*, -*éna* in iz njega številne izvedenke, npr. *pečeníca*, *pečę́nka*, *pečénje* itd. V 16. st. *pezhi* »assare, torrere«, *pezhen kamnik* »tegula«, *pezhenje* »assum« (Megiser), v 18. st. *pezhi*, *pêzhèm* »urere, aſſare, pinſere«, *pęka* »piſtura«, *pezhenina* »Braten, Brand; aſſum, anthrax«, *pezhenka* »Brätchen, aſſatura«, *perpęka sonze* »die Sonne ſticht; sol urit« (Pohlin), *pezhem*, *pezhi* »backe, brate«, *pezhenje* »Backen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *pešti*, *pekǫ* »assare, (ex)coquere«, sbh. *pèći*, *pèčēm* »assare, urere«, hrv. čak. *pȅć*, *pečȅn*, mak. *peče* tudi »kuhati«, blg. *peká*, *pečéš*, r. *péčь*, *pečí*, *pektí*, *pekčí* s prez. *pekú*, *pečёšь*, ukr. *pektý*, *pečú*, *pečéš*, br. *pékci*, *pekú*, *pečéš* (Nosovič, 396), knjiž. *pjačý*, *pjakú*, *pjačèš*, p. *piec*, *piekę*, č. *péci*, *peku*, slš. *piect'*, *pečiem*, gl. *pjec*, *pjeku*, dl. *pjac*, *pjaku*, plb. *pict* (Polański, PED, 110). Psl. **pet'ī̆* (< **pek-tī̆*) in dial. **pèt'i* (< **pèk-ti*), prim. br., č., slš., s prez. **pečešь* odseva ide. tematski prez. **pék$^{u̯}$e-si*; enako je tvorjeno sti. *pácati* »kuhati, peči« in av. *pa-ča'ti* »isto«; dalje je sorodno kimr. *pobi* »peči«, alb. *pjek* »kuhati, peči, zoreti (o plodovih)«, gr. πέσσω »mehčati, kuhati, peči, zoreti« < **pek$^{u̯}$-i̯e/o*-, δρυ-πεπ-ής »na drevesu zoreč«, vse k ide. korenu **pek$^{u̯}$*- »mehčati, zoreti, kuhati, peči ipd.« (Miklošič, 234 ss.; Vasmer II, 331; Mayrhofer II, 185; Frisk II, 519; Pokorny, 798); sem tudi lat. *coquō*, -*ere* »kuhati, peči«, kar je tako kot kimr. *pobi* prek asimilacije **k$^{u̯}$ek$^{u̯}$e/o*- nastalo iz **pek$^{u̯}$e/o*-. Lit. *kèpti*, *kepù*, *kepiaũ* »peči«, lot. *cept*, *cępu*, dial. *cepju* »isto« tako kot gr. -κόπος v ἀρτο-κόπος (m.) »pek« kažejo na premet konzonantov verbalne osnove **pek$^{u̯}$*- (Fraenkel, 241; Frisk, l. c.). Glej tudi *pę̂č*, *pecívo*, *pę̂jca*, *pečȃt*, *pę́kev*, *pečȗrka* in *pột I*. M. F.

pečkȁ (f.) »nucleus fructus«, tudi *pečȅk* (m.), -*čkȁ*, štaj. *péček* (m.), -*čka*, gor. *peškȁ*, *péška*, pkm. kol. *pečjȇ*; v 18. st. *pizhik* »Obstkern« (Gutsmann); adj. *pečkȁt*, v. *pečkáti* »odstranjevati pečke«. Prim. csl. *pъštьka* poleg »obolus, nummi minuti genus« tudi »kamenček«, hrv. dial. *pàška* (Istra), *paščȉca* (Istra), v Bosni *pašćica* (v ARj *paščica*), r. *póčka* »brstič, popek«, ukr. *póčka* »bučna pečka« (navaja le Vasmer II, 421), p. *pestka*, č. *pecka*, gl. *póčka*, dl. *packa* »pečka«. Psl. **pъt'ьka*, **pъt'ьkъ* primerjajo z lit. *pùsti*, *puntù* »oteči, nabrekniti« iz ide. **pū̆*- poleg **pū*- (Matzenauer, LF XIV, 414). Miklošič, 38, in Berneker I, 166, povezujeta r. *póčka* »popek, brst« z r. *pročknútьsja* »vzbrsteti«, sbh. *čkàti*, -*âm* (Vuk), *čȁčkati*, -*ām* »bezati«, kar zaradi ukr. *póčka* ni verjetno (Vasmer, l. c.). Štrekelj, JA XII, 464, opozarja tudi na sln. *pečkáti* »brskati, odrezati, drobiti, ribati, lenariti na delu«. O tem glej *pečáti se*.

pečȗrka (f.) »Boletus lactifluus«, (dol.), tudi *pečȗrica* »isto«. Prim. sbh. *pèčūrka*, *pèčūrica* »Agaricus campestris, Psalliota campestris«, blg. *pečúrka*, *pečjúrka*, *pečorka* »Agaricus (Psaliota) campestris«, r. *pečeríca*, ukr. *pečerýcja*, *pečarýcja*, *čeperýcja*, p. *pieczarka*, č. *pečárka*, *pečírka*, *pekárka*, slš. *pičurka*, *pencurák* »Psalliota«. Iz sln. je n. dial. *Petschenize* »Lactarius deliciosus« (Müller, ZSl XIV, 562). Nejasno; Machek[2], 441, izhaja iz karp. ukr. *pečenja turova* »vrsta Lactarius«. Miklošič, 234, prišteva zraven z metatezo tudi madž. *csiperke*, (poleg *pecsérke*) »Agaricus campestris«, rum. *ciupércă* »Boletus scaber« poleg *pitárca*, kar je po Tiktinu, Wb., 1176, manj verjetno.

[Nepokupnyj, Svjazi, 36 ss., ki opozarja na metatezo v ukr. *čeperýcja*, alb. *këburdhë* in zgoraj navedenih madž. in rum. primerih, izvaja iz **pek-ti* »peči«, kakor je ukr. dial. *prjaživka* »Lepiota procera«, ki se

imenuje tudi *pečerycja vysoka*, iz *prjážyty* in kakor je ukr. dial. *pažárak* »jurček« iz *žarýty*. Te gobe se namreč uživa le pečene, na kar kaže tudi n. *Brätling* »Boletus lactifluus« iz *braten* »peči«. Prim. tudi lot. *peka* »jurček«. – M. S.]

pêd (f.), g. *pedî* »palmus, Spanne; dolžinska mera (pribl. 20 cm)«, tudi *pẹ́den(j)* (m.), *-dn(j)a*, pkm. *pedện*, g. *pednȁ*, *pẹ́dna* in *pednjâ* (prim. pri Novaku, Slovar, 70, *pedénj, -dnjá*), *pedânj*, *pẹ́delj* »isto«, *pẹ́dnjic* »mali pedenj«, *pẹ́denjčlóvek* »zelo majhen človek, palček, homo palmus«, semkaj *pedîci* (m. pl.) »neka vrsta vešč, die Spanner«; v. *pednjáti*, *-âm* (impf.) »meriti s pedmi« > »premikati se z ukrivljanjem trupa (o gosenici, pijavki)«, *pedníti*, *-ím* (impf.), *pednáti*, *-âm* (impf.), *pednjíti*, *-ím* (impf.) »isto« (prim. dl. *pěźiś*, č. *píditi se*; semantično paralelo v lot. *sprîdis* »ped«, *sprīdêt*, *sprîžuôt* »pednjati«), k temu še *pednjáč* »Geometra« (vzh. štaj., pkm.); v 16. st. *pedajn* »palmus maior« (Megiser), v 18. st. *pẹd*, *-y* »palmus, ſpitama« (Pohlin), *ped*, *peden* »Spanne« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *pędь* »palmus«, *pędьnica* »unius palmi«, sbh. *pêd*, *-i* in *-a*, mak. *peda*, dial. *penda*, blg. *pédja*, r. *pjádь*, *pjádenь*, ukr. *p'jádь*, br. *pjádzja*, p. *piędź*; *na piędzi mąż a na łokieć broda* (prim. sln. *pedenjmožic-laketbrada* (nar. pripovedka)), č. *píd'*, *pídimužík*, slš. *piad'*, gl. *pjedź*, dl. *pěź*. Iz slov. jezikov je madž. dial. *pidja* »pritlikavec« (Miklošič, 238; Skok II, 629). Psl. **pędь* iz ide. **(s)pen-d-* »vleči, napenjati«, prim. lit. *spę́sti*, *spéndžiu*, *spándyti* »nastavljati mrežo ali past«, lat. *pendeō*, *-ēre* »viseti«; brez *-d-* determinativa še psl. **pęti*, **pьnǫ*, stvn. *spanna* »ped« (Walde-Hofmann II, 579 s.; Vasmer II, 476; Kluge[17], 719 s.; Fraenkel, 865 s.; Pokorny, 988). Glej tudi *pẹ́liti*. M. S.

pedȇntar (m.), g. *-ja* »strežnik«, tudi *pidèntar* »isto«, *pidìnivati*, *-an* »streči« (oboje pkm.; Novak, Slovar, 70). Prevzeto iz bav. avstr. *pedienen* »bedienen«, *Pedienter* »Bedienter« (Striedter-Temps, DLS, 191) k nvn. *(be-)dienen* »služiti, streči«. Iz iste predloge je tudi oblika *pedệnati*, *-am* »streči, skrbeti«. M. F.

pedóča (f.) »velika uš« tudi »užitna klapavica«; Skok II, 630, primerja črnogor. *pèdoći* (m. pl.) »Mytilus galloprovincialis« (Risan). Izposojeno iz ben. trž. *pedocio*, furl. *pedôli*, it. *pidòcchio* < lat. *pediculum* »uš«, kar je demin. iz *pēdis* »uš« (Šturm, ČJKZ VI, 79; Battisti-Alessio, 2906).

pẹ́ga I (f.) »lisa, madež«, *sončne pege* »Sommersprossen«, adj. *pẹ́gast*, *pẹ́gav*, tudi *pigúčav* (pkm.); k temu *pagâtka* »Numida meleagnis«, *pegȁt* (m.) »isto«, *pegáš*, *pegáž* »konj z rjavimi lisami«, *pẹ́gavka* »vrsta hruške«; v 18. st. *pega*, *pegast* »lentigo« (Pohlin). Prim. stcsl. *pěgъ* »varius, ποικίλος«, *pěgotivъ* »leprosus, gobav«, *pěgota* »tuberculum, lepra«, sbh. *pjȅga*, blg. dial. *péga* »pega«, r. *pégij* »pisan, marogast«, ukr. *pigánystyj* »isto«, p. *pieg*, č. *piha*, slš. *peha*, gl. *piha*, dl. *pěga*. Iz slov. jezikov je rum. *pag* »marogast« (< *peag*). Razvilo se je iz ide. **peig-*, **poig-*, dublete k **peik'-*, **poik'* »pisan«. Sorodno je sti. *piṅkte* »risati«, lat. *pingō* »rišem« (od tod cgn. *Pengov*), toh. A *pik-*, *pek-* »pisati, slikati«, B *pink-*, *pai(y)k-* »pisati« (Miklošič, 245; Zupitza, KZ XXXVII, 401; Trautmann, BSW, 210; Vasmer II, 329).

pẹ́ga II (f.) »iz desk narejen lok pri zidanju« (Lašče, gor.), navadno pl. *pẹ́ge* »isto«, po palatalizaciji *peje* (gor.); tudi *pejga* (f.), pl. *pejge* »iz desk narejen lok pri zidanju« (polj.; Pintar, LMS 1898, 172) in *podpẹ́ga* »isto« poleg »opora pri dolgem mostu« (Ribnica). V 18. st. *pẹga*, *-e* »Felge; abſis« (Pohlin). Tako kot hrv. *pega* »iz desk narejen lok, na katerem se gradi obok« (Krapina; ARj IX, 756) izposojeno iz bav. avstr. refleksa za srvn. *biege* »lok«, *biegen* »nagniti, ukriviti«, prim. *den Zimmerleuten wegen Rüsstens, Machung Piegen und Mörtltrog* (Schmeller, BWb. I, 216). Tako Pintar, l. c., ki zavrača Štrekljevo izvajanje iz pl. oblike k nvn. *Bogen* (Štrekelj, LMS 1896, 157). Zaradi pomena je manj verjetna domneva o rom. izposojenki iz it. *piega* »guba« (tako Erjavec, LMS 1883, 222). Zraven spada tudi v. *prepẹ́gniti*, *prepệgnem* (pf.) »nagniti (o posodi)«, prim. srvn. *die wâge biegen* »isto« (Lexer, Mhd. Wb. I, 266). M. F.

pệgam (m.), g. *-a* »Bombycilla garrula«, *čopasti pegam* »Ambelis garrulus«, v 17. st. *pegame* »böhmische Vögel« (Valvasor), v 18. st. *pem*, *pegam*, (sln.) *zheh* »Böhme« (Gutsmann). Sprejeto in pomensko spremenjeno iz stvn. *bêheim* »Böhmen, Češka« (Miklošič 234). Pegam namreč prileti v naše kraje samo občasno v zelo hudi zimi, menda s Češke. Prim. tudi n. dial. *Böhmer*, frc. *Grive Bohèmienne*, *Geay de Bohême* »Bombycilla garrula« (Adelung). Sem spada tudi atpn. iz narodne pesmi *Pegam* in cgn. *Pegam*, *Pegan*, *Pemič* s prvotnim pomenom »Čeh«, tj. »husit«. Mlajša izposojenka iz frc. je *bohệm*, *boệm* »kdor živi neurejeno, ne oziraje se na družbene norme«. Frc. *bohème* je prvotno pomenilo »Čeh, Cigan, potepuh«, od leta 1694 tudi »bohem« (Wartburg I, 426). Zaradi p. *piegża*, *pięga* »Sylvia curruca« in lit. *spingė́ti* »zveneti v ušesih« poleg *spiẽgti* »kričati«, lot. *spiñdzêt* »brneti, zveneti« bi se za ptičjim imenom lahko skrivala tudi slov. osnova **pęg-* < ide. **(s)ping-*, prim. nvn. *Fink*, gr. σπίγγος »Fringilla caelebs«, vendar tega ni mogoče dokazati, glej *pegulica*. M. S.

pegirig (adj.) »cupidus« (Megiser). Izposojeno iz n. *begierig*, srvn. *begirdec* »isto« k n. *gieren* »hrepeneti, želeti«. M. S.

pegla (f.) »katran, smola«; v 18. st. *pegla* »bitumen« (Pohlin), *pegla* »Schiffpech« (Gutsmann). Prim. hrv. čak. *pêgula* »katran, smola« (Rab, Krk), jčak. *pȇgula*, *pȇgola* »smola, nesreča«. Miklošič, 234, izvaja iz it. *pégola* »tekoča smola«, iz pozno lat. *picula*, dem. k lat. *pix* »smola«.

pệglati, *-am* (v. impf.) »likati«. Kakor sbh. *péglati*, *pȇglati*, *-am* »isto« izposojeno iz kor. n. *pēg'ln* za bav. avstr. *pögeln*, nvn. *bügeln* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 191). Sln. *pệglez(e)n* (m.) »likalnik« je izposojeno iz bav. avstr. refleksa za nvn. *Bügel-eisen*, skrajšano *Bügel*, prim. sln. *pệgla*, sbh. *pégla* »isto«.

Etimologija je sporna. Kluge[22], 113, domneva, da je *bügeln* denom. iz *Bügel* »lok, krivina« s prvotnim pomenom »(z vročo pripravo) kriviti ovratnik«. Kluge[17], 109, izhaja iz iste osnove, vendar domneva, da je likalnik poimenovan po zakrivljenem ročaju. Prireditelja obeh izdaj se strinjata, da razlagi nista dokončni. M. S.

pegrin (m.) »bakrova zelenica«, izpričano v 18. st. pri Pohlinu: *pêgrin* »Berggrün, chryſocolla«. Prevzeto iz bav. avstr. *Perggrün*, nvn. *Berggrün* »bakrova zelenica« < *Berg* »ruda, z rudo bogato področje« + *grün* »zelen« (Striedter-Temps, DLS, 191). M. F.

pegulica (f.) »Tringa vanellus«, tudi *pipolica*. Prim. r. *pígalica, pígalka, pigólka* »Tringa, Larus«, ukr. *pygýčka* »Larus« (Grinčenko, Sl. III, 150). Brückner, 407, pritegne tudi p. *piegża, pięgża* »Sylvia hortensis«, kar se Vasmerju II, 354, dozdeva negotovo, čeprav je že Miklošič, 238, opozoril na to primerjavo. Gotovo onomatopeja po glasu *pi-gi, ki-gi*. Manj verjetno iz **pěti* + *galka* (Iljinskij, KZ XLIII, 181; Fraenkel, Glotta IV, 33); vendar so sln. sinonima *gavec, gavek* poleg *čibes, priba, vivek*. Miklošič, l. c., je primerjal lit. *speñgti* »bučati, zveneti, čivkati«, gr. σπίγγος »Fringilla caelebs«, σπιζίας »Accipiter nissus«, stvn. *fincho*, nvn. *Fink* »Fringilla«, kar je podobna onomatopeja.

pẹ̑h (m.), g. *-a* »utrujenost, oslabelost«; k temu *pẹ̑hati, -am* (impf.) »utrujati, postajati slab«, *pẹ̑hati se* »truditi se, prizadevati si«, pf. *u-, s-, iz-p. se* »utruditi se, oslabeti«; dalje *pẹ̑šati, -am* (impf.) »postajati utrujen, slab, ginevati«, pf. *o-, s-, iz-p.*; dial. *pẹ̑šiti se* »truditi se« (Sln. Gorice), *peševáti*, oboje impf.; izv. *pẹ̑šanje* »slabljenje, izgubljanje moči«, *pešljȋv* (adj.) »kdor se hitro utrudi«, *pehóta, pehộča* »utrujenost«, *opẹ̑šek* (m.) »onemoglost«. Prim. csl. *opěšati* »viribus deficere«, *opěšiti* »fatigare«, star. hrv. *opješati* »izgubiti moč« (Belostenec, Stulli), dial. *pijèhati, pȉjehām* »dihati, hropsti«, črnogor. *pijèhnuti, pȉjehnem* »izdahniti«, sb. dial. *pénuti, pênēm* »isto« (Srem), hrv. dial. *pijèhnja* »sipnja, hropnja« (Dubrovnik), *spjèšati* »oslabeti« (na jugu); r. dial. *opéšatь*, stp. *pieszczenie* »lenoba«, stč. *pěšěti* »slabeti, hirati, giniti«, dial. *opěšávati*; dl. *pěšak* »stara goba«. Zaradi slovenskih oblik s *-h-* ne ustreza primerjava z lit. *pě̃žti, pẽžti* »imeti bolehen videz« (Machek[2], 446), a tudi izvajanje iz ide. **ped-* »noga« (glej *pẹ̑š*) je pomensko težko uskladiti (Miklošič, 245; Varbot, Etimologija 1971 (1973), 18). Glasoslovno nemogoče je ide. **pou̯-*, **pū-* »puhati, pihati« (Matzenauer, LF XIV, 415; Skok II, 654). Bezlaj, Radovi, 94, izhaja iz **poi̯kso-s*, kentumskega refleks iz ide. **pei̯k'-* »zli, slab«, podaljšan z *s*-intensivum in primerja lit. *paikěti* »poneumiti se, pomehkužiti se«, *páikinti* »pomehkužiti se«, *péikštus* »plašljiv, oslabel (o konju)«, lot. *(iz)paikt* »postati mehkužen«, *peiksts* »nezanesljiv človek, mehkužneš, slabič, crka« (glej tudi *pȇs I, píčel, opẹ́sniti*). Tudi sln. *peháti se* »prepirati se« se pomensko ujema z lit. *peĩkštis* »prepirati se« in sln. *opeháriti* »ogoljufati« s stprus. *paikemmai* »varamo«, *popaikā* »goljufa«.

péhar (m.), g. *pehárja* »pletena košarica za kruh in sadje«; starejši pomen »kozarec, čaša«, v 16. st. *pehar* »Becher« (Trubar), v 18. st. *pêhar* »alveolus«, *pehârz* »calix, scyphus« (Pohlin), *pahar, pohar* »Becher« (Gutsmann). Prim. sbh. *pèhār*, g. *pehára* in *pȅhār, -āra* »calix«, csl. *pecharьnikъ, pacharьnikъ* »točaj«. To kaže na stvn. **pehhâri*, **behhâri*, izpričano je *behhari*, srvn. *becher* »Becher« (Miklošič, 234; Kiparsky, Lw., 155; Striedter-Temps, DLS, 191). Izhodišče je gr. βῖκος »glinast vrč« > vulg. lat. **bicārium* (it. *bicchière*, agl. *pitcher* »kozarec«). Tretji pomen sln. *péhar* »pleten čebelji panj«, pri katerem Pleteršnik II, 19, opozarja na srvn. *peichar* v enakem pomenu, vendar dostopni slovarji navajajo le srvn. *bîkar, binekar*, stvn. *pîchar*, nvn. *Beicher* »koš za čebele« (Grimm, Wb. 1, 1359).

peháti, *-âm* (v. impf.) »tolči, suvati, zbadati (o bolečini)«, pf. *pehníti, páhnem* in po tej prez. osnovi sekundarno tvorjen inf. *paháti* »isto«; k temu *pehâj* »tolkač«, *pehálnik* »isto« poleg »zatič« (Slovenj Gradec) in »oblič« (Lašče). Razmerje med sln. *pháti, -âm* in *peháti, -âm* je tako kot pri sln. *tkáti* »texere« in *tekati* »isto« (Gutsmann) itd. pogojeno z retrakcijo akcenta (Bulachovskij, ZSlPh II (1925), 400 ss., s starejšo literaturo), ki se odraža v sln. mladem akutu tipa **mъglȁ* > sln. *mə̀gla*. Ta akcentski pojav je neodvisen od akcentskega mesta v r. *pëchatь* »tolči, suvati« (Dal', Slovar'[3] III, 266) in blg. *pъ́cham, -aš* »tlačiti, stiskati«. Sln. postverbalni subst. *pȁh*, g. *páha* »udarec, zatič ipd.« ima vokal v nom. verjetno posplošen iz stranskosklonskih oblik. Primarno **pь̀chъ* (m.), g. **pьchȁ* → **pь̀cha*. Od sln. gradiva imata historično upravičeno vokaliziran *-ь- > *-ə-* le inf. *peháti* in *pehníti*. Identično s sln. *pháti, phâm* < **pьchā̋ti*, **pьchā̋ješь*. Dalje glej *pháti* in *pȁh*. M. F.

pẹ́htran (m.), g. *-a* »Achillea ptarmica; Artemisia dragunculus«, tudi *pẹ́htram, betram*; v 18. st. *pehtram* »Fyrethrum« (Pohlin), *pehtram* »Spiegelkraut« (Gutsmann). Prim. stč. *peltram, beltram, pertram, bertram, peltant* »Achillea ptarmica« (Machek, JR, 246), p. *bertram* »Anacyclus Pyrethrum«. Izposojeno iz n. dial. *Berchtram*, knjiž. *Bertram*, stvn. *berhtram, perhtram* kar je prevzeto iz lat. *pyrĕthrum* < gr. πύρεϑρον »Anacyclus pyrethrum« in naslonjeno na atpn. *Berhtram* (Kluge[17], 68; Marzell, Wb. Pfln. I, 95, 251; Machek, JR, 245).

pẹ̑jca (f.) »jama, votlina« (primor.; SSKJ III, 558) < **pệčca*, kar je po moderni vokalni redukciji nastalo iz **pẹ́čica*, dem. k *pẹ́ča* »skalnata votlina« (Tublje na Krasu) < **pȇt'a*. K fonetiki prim. sln. dial. *nûəi̯co* »nocoj« (Hodiše), *nójco* (pkm.) < **nộčco* < **nȍt'ьcǫ* (Furlan, SR XLI (1993), 220 s.). Pleteršnik II, 19, povzema po Erjavcu tudi *pẹ́jica* »jama, v kateri se koplje pesek« (Malhinje), kar ni rezultat regularnih jezikovnih razvojev, ampak je oblika lahko sekundarno tvorjena po vzorcu dem. na *-ica*: *pẹ̑jca* → *pẹ̑jica*, seveda v kolikor ne gre le za hiperkorektni zapis za *pẹ̑jca*. Sem tudi orn. in mtpn. *Pe(j)ca*. Dalje glej *pẹ̑č*, pa tudi *srájca*. M. F.

pejún (m.), *-a* »slamnjača« (Štrekelj, Görz., 400). Prevzeto iz furl. *pajòn* »slamnjača, žimnica iz slame« (Pirona, VF, 684), it. *paglione* »slamnjača«, kar je tvorjeno iz *paglia* »slama« < lat. *palea* »pleva« (Battisti-Alessio, 2721). M. F.

pẹ̄k I (m.), g. *-a* »pistor« (SSKJ III, 558), črnovr. *pîək* »isto« (Tominec, 158), sem verjetno cgn. *Pek*, f. *pẹ́kinja*; v 16. st. *pek* »pistor« (Megiser), v 18. st. *pęk* »isto« (Pohlin), toda *pezhenik, pezhar, pekounik* »Bäck(er)« (Gutsmann). Tako kot hrv. *pêk* »pistor« (Žumberak, Zagreb), *pȇk*, g. *pèka* »isto« (Virovitica), čak. *pȇk* »isto« in madž. *pék* sprejeto iz srvn. bav. *peck* »pistor«, srvn. *becke*, stvn. *becko* (Miklošič, 244; Striedter-Temps, DLS, 192; Skok II, 628; Benkő III,

146). Furl. *péc* »pistor« (Pirona, VF, 721) in trž. it. *pék* »isto« je verjetno iz sln. (Cossuta, Parole d'origine slava, 154 s.). Izposoja je kljub slov. nomenu actionis **pèkъ* »pripeka, žar ipd.«, prim. blg. dial. *pék(ъt)* »sončna pripeka«, iz fonetičnih razlogov bolj verjetna. M. F.

pȅk II (m.) »penis« (Bardo; Merkù, JiS XVI (1970–71), 80), k temu verjetno trž. it. fraza *Putele, no ste scherzar col pec!* Verjetno prevzeto iz nvn. *Päcker* »penis« (Merkù, l. c.; Bornemann, 1.73). M. F.

pekáti, *-âm* (v. impf.) »udarjati ob perilnik, prati« (Sln. Gorice), *pekáti se* »tepsti se«; *pecáti, -âm* (impf.) »lahno tolči«, *peckáti* (impf.), *pecniti* (pf.) »isto«; *pecljáti* (impf.) »skakljati«; izv. s. *pekȅt* (m.), *-ẹ́ta* »Getrampel«, v. *peketáti, -âm, -ẹ́čem* (impf.) »udarjati s kopiti ob zemljo, kopitljati, štorkljati«.

Primerjati je mogoče br. *pjákacь* »udarjati ob perilnik« poleg »nakladati, vmešavati«, *pècnucь* »udariti«, *pripékacь* »zabiti (žebelj)« in morda ukr. *pékaty* »odstranjevati, poditi«, interj. *pek* »beži, stran« (navaja Grinčenko, Sl. III 105). Prvotno verjetno onomatopeja **pek*. Sln. *pecáti* »pikati«, *pecíkati* (impf.), *pecíkniti* (pf.) »isto« je kakor sbh. *pȅckati, pȅčiti, peknuti, pecnuti, upèći* »pičiti, bosti« poleg *pȅcati* »loviti ribe na trnek« možno prišteti k zgornji besedni družini ali pa povezati s **pek-ti* »peči« (tako Levstik, LMS 1880, 167). Prim. k pomenu sln. *užgáti* tudi »pičiti, udariti« poleg *žgáti* »peči«. Odveč se zdi domneva o izposoji iz it. *bezzicàre* »kljuvati, kavsati«, furl. *pizzigâ, pizzâ* (tako Štrekelj, JA XII, 464). Glej tudi *pę̑nkati, pekȅt, pǫ́kati I*. M. S.

pekȅl (m.), g. *-klȁ* »infernus«, dial. tudi »smola, deget« poleg *péklo* (n.) »infernus« (rez.), *peklȍ, pekol*; v 16. st. *pakal* (Megiser), l. 1607 *pacù* (Alasia), v 18. st. *pekl, -a* »inferi« (Pohlin), *pekeu* »Hölle« (Gutsmann); k temu adj. *peklę́nski*. V kletvicah *peklę̑n* »preklet«, *peklę́nšček* »hudič«, *peklę́nec, péklec* »isto«. Verjetno spada zraven *peklenẹ́ti* »skrbeti, žalostiti«, tudi *peklẹ́ti, peklíti* »isto«, *peklím se* »jezim se«, pri Pohlinu *peklim se* »zörnen, indignari«. Prim. stcsl. *pьkъlъ* »pix; smola, katran; infernum, tartarus, pekel«, *pьcьlъ* »smola, katran«, sbh. *pàkao, -kla* »infernum«, mak. *pekol* (m.), *peklo* (n.), blg. *pъ́kъl, pъ́klo, pъkló* tudi »smola, katran«, r. *péklo*, ukr. *péklo*, br. *pékla* »ogenj, pekel«, p. *piekło*, č., slš. *peklo*, gl. *pjekło*, dl. *pjakło*. Iz iste osnove ide. **pĭ-k-* je lat. *pix*, g. *picis* »smola, katran«, gr. πίσσα, atiš. πίττα »smola«. Iz lat. je stvn. *peh, beh* n. *Pech* »smola«; iz germ. je lit. *pìkis* »smola«, lot. *pìķis* in tudi r. *pék* »katran« (Trautmann, BSW, 217; Vasmer II, 330; Specht, Dekl., 146).

pekȅt (m.), g. *-ẹ́ta* »topot, cepet«, v. *peketáti, -âm, -ẹ́čem* (impf.) »slišno udarjati s kopiti ob tla«, pf. *odpeketáti* »oditi«. Osamljeno. Vzrok za odstopanje od regularnih glasoslovnih zakonitosti lahko tiči v ekspr. vrednosti tvorbe, lahko pa je *e* med *k* in *t* iz prvotnega **pekъ̀tъ* oz. **pekъtáti, *pekъ̀t'ešь* (> sln. **pehtáti, *pekáčem*) sekundarno vnesen po analogiji s sln. glagoli tipa *klepetáti, klepẹ́čem* (Škrabec, Cvetje X 3 c). Slov. **pekè/ъ̀tъ* (m.), g. **pekè/ъ̀ta* »topot, cepet« je gotovo ekspr. izvedenka iz slov. v. **pek(a)-ti* »teči, bežati ipd.«, ki se ohranja v r. frazi *upekátь v Sibírь* »v Sibirijo izgnati«. Pomensko in formalno enako psl. **pekâti* je lot. *pękât, -āju* »majhne korake delati« poleg »z nogo udarjati«, *pęka* »taca, šapa, noga«. Slednje Endzelin pri Mühlenbach-Endzelinu III, 193, neprepričljivo izvaja iz liv. *päkā* »gliva, goba«, est. *päkk* »isto«. V drugačni prevojni stopnji je morda sorodno tudi lit. *spàkti, spankù, spankaũ* »nach hinten, mit den Hinterfüßen ausschlagen«, *spàkteléti* »leicht mit einem Fuß ausschlagen bzw. jmd. leichten Fußtritt versetzen«. Fraenkel, 858, glagola z rezervo povezuje z lit. fonetično drugačnim *spãgas* »kaplja«. Pomen »stopati, hoditi« se lahko prek »z nogami udarjati« razvije iz »tolči, biti ipd.«, zato je osnova **pek-* verjetno sorodna s tisto, ki se ohranja v sln. *pę̑nkati* in *pekáti*. Glej *pę̑nkati, pekáti, pǫ́kati I*. M. F.

pékev (f.), g. *-kve* »pekač«, npr. *pogača v pekvi* (Trst), tudi *pę̑kva* »isto« (Trst, bkr., vzh. štaj.) in *pekla* (f.), kar je tako kot gor. in dol. *peklo* (n.) hiperkorigirano (Ramovš, Hgr. II, 152 ss.) iz primarnega **pekȳ* (f.), akz. **pèkъvь*. K temu prim. sln. dial. *bukla* (f.) »knjiga«, navadno pl. *bukle* za prvotno sln. *bûkve* (f. pl.) »knjige« ← slov. **buky* (f.) »črka«. Prim. hrv. *pȅkva* »glineni pekač« (Žumberak; Skok, JA XXXIII (1912), 367), izpričano tudi pri Belostencu: *pekva* »teſtum, teſta«, *pȅkva* »isto« (Lika; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 541), sem *pȅkvār* »kdor dela glinene pekače«, čak. tudi *pȅka* »glineni pokrov, pod katerim se peče kruh«. Izhodno **pekȳ* (f.), akz. **pèkъvь* je lahko domač nomen actionis tipa str. *potaky* (f.) »prizanašanje, razvajanje« ← iter. **potakati* (v. impf.) »prizanašati« (o teh deverbativih Arumaa, Ursl. Gramm. III, 64) iz v. **pek-tĩ, *pečèšь* »peči«, ki se je tako kot psl. *pȇt'ь* (f.) »fornax« < ide. nomen actionis **pekᵘ̯-ti-* = sti. *paktí-* (f.) »kuhanje« poleg »kuhana jed« razvil v nomen loci (Trubačev, Rem. term., 259). Deverbativ je tudi r. dial. *pekíš* »lonec, pisker« < **peky-šь* (Vasmer II, 330). Manj prepričljivo Striedter-Temps, DLS, 192, ki je sklepala o srvn. bav. izposojenki iz *peck*, srvn. *becke, becken* »posoda« (Lexer, Mhd. Wb. I, 138), ki naj bi v sln. oz. hrv. prešla v drug sklanjatveni vzorec. Dalje glej *péči*. M. F.

Pę̑kre (tpn.), n. *Pickerndorf*, pisano l. 1296 *Piker*, 1277 *Pykker*; izhajati je treba iz neizpričanega adj. **pьkrъ*, redukcijske stopnje ide. **pei̯k-* »slab, strm« (Bezlaj, Ruška kronika, 255). Nemogoče Dolar, ČZN XXIII, 279, ki domneva apel. *pekre* (f. pl.) »strop« (glej *pétro*). Kljub pisavi je mogoče primerjati hrv. hdrn. *Pakra*, l. 1228 *Pwker*, 1229 *Pukur*, kar izvaja Dickenmann, Hydr. II, 64, iz **pъkrъ*, Skok II, 588, pa iz **pьk-r-*; oba domnevata predslov. izvor, kar ni nujno potrebno. Glej tudi *píker*.

pelcati, *-am* (v. pf.) »cepiti sadno drevje«, izpričano pri Murku I, 323: *pélzati, -am* »cepiti sadno drevo« (pf.), impf. *pelzávati, -am* in *pelzíka* »cep, cepika«; goriš. *pĩéwcat* »cepiti« (Štrekelj, Görz., 115), črnovr. *pĩəwcąt* »cepiti sadno drevje«, *pĩəu̯cąr* »cepič« (Tominec, 159), rož. *pévcatə, -am* »cepiti sadno drevo«, *pévcar* »cepljeno drevo« (Šašel, RNB, 85). V 16. st. *pelzati* »impfen, inſerere« (Megiser), *vpelzati* »vcepiti« (Trubar). Tako kot sbh. *pelcovati, pelcujem* »cepiti« (Popović; ARj IX, 763) prevzeto iz bav. avstr. *pelzen* »cepiti sadno drevje«, srvn. *belzen, pelzen*,

pfëlzen, stvn. *bëlzôn*, *pëlzôn*, kar je pred delovanjem stvn. konzonantnega premika prevzeto iz prov. *em-peltar* »cepiti« < galorom. **impeltāre* »isto« k lat. *pelta* »lahek ščit (v obliki polmeseca)« < gr. πέλτη (f.) »isto« poleg »dolga sulica ali kol« (Striedter-Temps, DLS, 192; Kluge[17], 537; Walde-Hofmann II, 278). M. F.

példa (f.) »vzgled, vzor, primer« (pkm.; Novak, Slovar, 70). Tako kot hrv. čak. *pêlda* »isto«, npr. *sȅmu svȋtu za pêldu* (Žumberak; Skok JA XXXIII (1912), 367), prevzeto iz madž. *példa*, kar je kot v 18. st. izpričano sln. *pild* »Bild; imago« (Pohlin) prevzeto iz bav. avstr. refleksa za nvn. *Bild* »podoba«. O madž. *e*-jevskem refleksu za *i*-jevski vokalizem v n. predlogi Benkő III, 147. Glej tudi *píl*. M. F.

pȅlek (m.), g. *-lka* »pečka« (kraš., primor.), tudi *pelka* in *pȅljka* (f.) »isto«, *pelkíca* »neko jabolko« (Vrsno). V Dutovljah pomeni *pȅlek* še »koža grozdne jagode«. Za te besede je treba izhajati iz **pelьkъ*, medten ko sin. *plę̑ka* (tolm.), *plíka* (Kanal) in *pljèka* (Žabče) kažejo na **pelka*. Kurkina, Etimologija 1971 (1973), 91, izvaja iz v. **pelti*, **pelvǫ*, navaja besedotvorni paraleli sln. *melek* »slabo zmleta moka« iz **melti* in r. dial. *pélьki* »sence, kodri, lasje« ter pritegne še domnevno jslov. **pelǫdь* »cvetni prah«. Vendar se zdi verjetneje domnevati derivacije iz nominalne osnove **pelъ* »prah, mekina, pleva« s pomenskim prehodom na neužitni del pri sadju. Slov. in ide. sorodstvo glej pri *plę́va II*, *plę́ti*, *plevę̑l*, *pélod* in *spelude*. M. S.

pelȅs (m.), g. *-ę́sa* »vrsta trte«, tudi *pelę́sovina* »isto« (jvzh. štaj.); k temu *pelę́sast* »pisan, marogast« (notr.). Prim. stcsl. *pelěsъ* »progast«, r. *pelës*, *pelësyj*, *perepelësyj* »pisan (o živalih)«, ukr. *perepeljástyj* (Grinčenko, Sl. III, 130) »isto«, č. *pelesa* »vrsta hroščа«, *peřestý* »pisan«. Enako je tvorjeno lit. *pelė̃sis* (m.), *pelė̃siai*, *pelesiaĩ* (m. pl.) »plesen«, *pelė̃kas* »mišje siv«, *pelėsiúoti* »prekriti se s plesnijo«. Pritegniti je mogoče tudi gr. πελιδνός, tudi πελιτνός »temen, siv, bled« (Persson, Beitr., 561, 645; Trautmann, BSW, 212; Vasmer II, 323; Machek[2], 445). Glej tudi *pelíha* in dalje *plę̂sen*.

pelíha (f.) »pega, rdeča lisa na licu, mehur od opekline«, tudi *pelísa* »pega, rdeč izpuščaj, mozolj, proga (na koži)«. Brez znanih paralel. Tvorjeno iz psl. baze **pel-* »lisast« s sln. sufiksom *-iha*, ki tvori despektivne deadjektivne substantive, npr. *staríha* »starec«. Iz iste baze je med drugim še stcsl. *pelěsъ* »aspersus«, csl. *pelesъ* »pullus«, r. *pelësyj* »pisan, marogast«, sln. *pelȅs* »vrsta trte«, *pelę́sast* »lisast, marogast«, p. dial. *pielasy* »isto«, glej *pelȅs*, *plása I*, *plę̂sen*, *Ples*. M. S.

pélin (m.), g. *pelína* »Artemisia absinthium«, tudi *pelín* poleg *pélen*, *pelȅn*, *-ę́na*, enako *pelînec*, *pelȋnje* (n.). Manjša vrsta je *pelȋnka* (vzh. štaj.), dalje *pelȋnček* »Artemisia contra«. K temu *pelíniti*, *pelȋnim* »greniti«, *pelȋnkovec* »vrsta pijače«. V 16. st. *pelin* (Megiser), v 18. st. *pêlin* »Abſynthium«, *pelinovz* »Abſynthites« (Pohlin), *pelin*, *pelinek* »Wermuth« (Gutsmann). Prim. stcsl. *pelynъ*, »absinthium«, sbh. *pèlin*, *pèlim*, *pèlen*, *-a*, mak. *pelin*, blg. *pelín*, r. *polýnь*, ukr. *polýn*, *polýnь*, br. *palýn*, p. *piołun*, *piołyn*, č. dial. *peluň*, *pelyň*, knjiž. *pelyněk*, gl. *połon*, dl. *pó-łyn*, *póɫun*. Iz slov. jezikov je rum. *pelín*, alb. *pelín*, *pelínë*, ngr. πελῖνος, turš. *pelin* in lit. *pelýnas*. Sorodno je lot. *pelane*, *pelējumi*, *pelenes* »Artemisia absinthium« (Mühlenbach-Endzelin III, 194). Verjetno skupaj s *polę́ti*, *polím* »žgati, peči« iz osnove **pel-*, **pol-*. Tako Miklošič, 237; Matzenauer, LF XII, 321; Vasmer II, 401; Machek[2], JR, 247. Manj verjetna je povezava z gr. πελιός, πολιός »temen« (Preobraženskij II, 102); glej tudi Meillet, MSL XIV, 575. Dalje glej *páliti*.

pelísniti, *-ȋsnem* (v. pf.) »klofniti, udariti« (vzh. štaj.), tudi *pelískniti*, *-ȋsknem* in *pelȋščiti*, *-ȋščim*; impf. *pelískati*, *-ȋskam* »klofutati, pluskati«, npr. *dež, toča peliska*; k temu adj. *pelískav*, *pelískast*, npr. *peliskavo*, *peliskasto vreme*. Miklošič, 236, navaja samo sln. dial. *pelisnoti* in br. *pjalëskacca* »udarjati, butati«. Nedvomno onomatopeja kakor *pleskáti*, *ploskáti* poleg lit. *plaskúoti* »ploskati«, *plekšnóti* »s treskom udariti«, *plèkšteléti* »narahlo udarjati«. Dalje glej *pleskáti II*.

pę́liti, *-im* (v. impf.) »napenjati, raztegovati (obleko)«, *pę́liti se* »napenjati se (o tesni obleki)« (vzh. štaj.), *opę́liti*, *-im* (pf.) »narediti, da se obleka tesno prilega«, *opę́ljena obleka* »tesno oprijeta obleka«. Prim. hrv. *péliti*, *pêlim* »priporočati«, *zapéliti*, *zàpēlīm* »zapovedati« (Dalmacija), iter. *péljati* »mešati štreno, motati«, r. *pjálitь* »napenjati, raztegovati (kožo, tkanino)«, ukr. dial. *p'jalýty*, *p'jaljú* »nategovati, mučiti«, br. dial. *pjálicь zenki*, *pjálicca* »pozorno gledati«, p. dial. *piądlić* »napenjati (zajčjo) kožo, da se suši« in »pritiskati na koga, siliti«, č. dial. *pjadlit' sa* »vzpenjati se, vlačiti se, postopati«, slš. dial. *piadlit' sa* »vzpenjati se«. Psl. **pędlīti*, **pędlišь* »napenjati« je denom. iz psl. **pędlŏ* »priprava za napenjanje; okvir za napenjanje živalskih kož«; kar je nomen instrumenti iz psl. **pęti*, **pьnèšь* (Boryś, PF XXII, 74 s.; Bezlaj, Eseji, 127). Dalje glej *pę́ti II*, *razpę́lo*, *spę́la*. M. S.

peljáti, *pę́ljem* (v. impf.) »agere, ducere, vehere«, tudi *peljáti*, *-âm* »isto« (oboje SSKJ III, 560), pf. *do-*, *iz-*, *na-*, *o-*, *po-*, *pre-*, *pri-*, *raz-*, *s-*, *u-*, *za-peljáti*, *-pę́ljem*; *-peljáti*, *-peljâm* »isto«; s pref. *s-* in *za-* tudi »corrumpere, in errorem ducere, seducere«, k temu impf. *-peljeváti*, *-jûjem* in *-peljávati*, *-am*; subst. *peljáč* »dux«, *peljâj* »vožnja« (pkm., vzh. štaj.), *izpeljánec* »ptič, ki je pravkar zapustil gnezdo« (notr.), *opȅlj* (m.), g. *opę́lja* »Befahrung« (bkr.), *prepeljúh* »golob, ki rad druge golobe z doma izvabi in drugam prepelje« (polj.) poleg »ki rad kaj slabega naredi« (polj.), »vagabund«, tudi cgn. *Prepeluh*. V 16. st. *pelati*, *peilati* »ducere, vehere, regere«, *vprek pejlati* »trajicere«, *ſe pelati* »navigare«, *vodenapejlati* »allagare« (Megiser), v 18. st. *pêlâm* »ducere, vehere«, *pêlâti*, *pęlém* »isto«, *ſapeliv* »seductorius« (Pohlin), *pelam* »führe«, *pelam ſe* »fahre« (Gutsmann).

Prim. hrv. *pèljati*, *pèljām*, *pèljēm* »peljati, voditi v pristanišče«, čak. *peljȁti* »peljati, voziti« (Žumberak; Skok, JA XXXIII (1912), 367), *peljȁt* »voditi«, *pejȁt se* »peš iti« (Dobrinj; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 541), *pèl'at*, *pèl'am* »voditi« (Vážný, Čak. nář., 294).

Slov. *pel'ǻti »ducere, vehere« s prez. *pel'ǻješь in *pèl'ešь poleg *pel'èšь je tako kot slš. pel'at' »bežati, teči« in stp. pielać »hiteti« (Karlowicz, SJP IV, 148) izvedeno iz psl. *pel-ti, *pelǫ, ki se delno potrjuje v sln. pléti jo »teči, hiteti«. Izpričani pomeni so združljivi v »(hitro) naprej (se) premikati«, zato se o-jevska prevojna stopnja iste osnove lahko ohranja v sln. dial. pl̥ȃt, pûəlęm »riniti« (črnovr.; Tominec, 161), polati se »riniti se« (Suhor) in nazalno sufigiranem *pol-nǫ-ti »naprej se premakniti, planiti«. Na domač izvor sln. in hrv. glagola in sorodstvo s slš. in p. obliko je v nasprotju z Miklošičem, 236; Brücknerjem, 408; Štrekljem, JA XIII, 477 s., ki so ju izvajali iz it. pigliare »jemati, vzeti«, opozoril Matzenauer, LF XII, 329, 331, kar sprejemata Skok, l. c., in Kurkina, Vopr., 143, ki sklepata o sorodstvu z lat. pellō »suniti, tolči; poriniti, premakniti« < *pel-nō. Glej tudi polati se, plániti I in plužiti se. M. F.

pélod (m.), g. pelóda »cvetni prah«, adj. pelȏden (SSKJ III, 558). Filološko težavna beseda; evidentirana je prvič leta 1875 v Tuškovem prevodu Schoedlerjeve Botanike. Ker v dialektih ni izpričana, jo je Tušek verjetno povzel po sbh. pèlūd »isto«, kar je prvič izpričano leta 1860 pri Šulku, Wb., 254. Po Mareticu, ARj IX, 768, gre za umetno besedo, narejeno iz č. pel »pelod« s sbh. sufikslom -ūd. Č. pel (tudi slš. pel') se pojavi najprej pri Preslu v prvi polovici 19. st. Za to besedo trdi Machek[2], 502, da je nastala po Preslovi pomoti iz pyl »isto« (tudi slš. dial. pyl'), kar naj bi isti Presl prevzel iz p. pył ali r. pýlь »prah«. Vasmer II, 473, primerja to r. pýlь s pýl »žar, vročina, plamen«, pritegne br. pýl »vročina, prah« in ukr. pyl ter izvaja iz ide. *p(h)ū- »pihati«. Gre torej za deverbalni subst. z ide. sufiksom *-lo- (o sufiksu Čop, Indouralica I, 49) k psl. v. *py-cha-/-ska-ti. Tako je motivirano tudi psl. *pȏrchъ »prah«.

Vendar je mogoče podvomiti v razlago o umetni tvorbi sbh. pèlūd in po pomoti nastalega č. pel. Zaradi sln. spelude (f. pl.) »grinte«, špelȗd (f.) »luska, iver«, kar temelji na prepozicionalni zvezi *sъ peludь »nekaj plevi podobnega«, je mogoče rekonstruirati psl. dial. *pěludь »prah«, kar je treba razložiti iz diftongialnega debla *pelHou̯- »prah, moka« (tematizirano v psl. *pělva »pleva, mekina«) in psl. kolektivnega sufiksa *-dь (o ide. bazi Pokorny, 802; o kol. suf. Vaillant, Gr. comp. IV, 492). Tuškova adaptacija Šulkovega strokovnega termina je v tem primeru hiperkorektura, saj bi se ta pravilno poslovenjen moral glasiti *pelȗd (Snoj, SR XXXVII, 154 s.). Glej tudi spelude, pělek, pléva II, pȏljka, pepȇl. M. S.

pen (m.) »gorski vrh« (Pohorje; Novice 1859, 108). Verjetno keltski relikt, prim. stir. cenn »glava«, kimr. pen, stkorn. pen, bret. penn (< kelt. *ku̯enno-), n. Finne, pribl. l. 1106 Vin silva (Bach, DNK II, 2, 44; Kossina, PBB XX, 296; Hirt, Etym. nhd. Spr., 382). Tudi na našem ozemlju so v antiki izpričani τῶν Ἀπεννινῶν ὀρῶν (Zosima), danes tpn. Opčine, dial. u̯opkine, adj. (u̯)openski, l. 1350 Opchiena, kar že iz geoloških ozirov ne more biti iz opȏka »vrsta tal« kakor tpn. Opóčno (tako Grad, SR XXX, 230). Domnevno spada zraven hdrn. Pendirjevka; imenovana po kralju Pendirju v ljudskem izročilu < *pennodunum proti ant. Neviodunum v dolini Krke. Podrobneje Bezlaj, SR VIII, priloga Linguistica, 54.

péna (f.) »spuma«, tudi pȇnež (m.) »isto« (Haloze), adj. pénast »despumatus«, pȇnav »isto«, subst. pénavka »zajemalka, s katero pobiramo peno« (vzh. štaj.), pȇnarica »isto« (notr.), v. péniti (se), pȇnim (se) (impf.) »spumare« poleg »jeziti se«, k temu prim. csl. pěniti sę »fremere«, r. dial. penitsьja »jeziti se« (pskov.; Dal', Slovar'[3] III, 1443), č. pěniti se »besneti«, gl. pěnić so »isto« (Trofimovič, 167). V 16. st. pejna »spuma«, ſe pejniti »spumare« (Megiser), v 18. st. pęna poleg pejna »spuma«, pejnem (sê) »deſpumare, ſpumare« (Pohlin), pena, peina »Schaum«, penouka »Schaumlöffel«, peniti ſe »schaumen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. pěny (f. pl.) »spuma«, sbh. pjȅna »isto«, hrv. tudi spjȅna (Dubrovnik), čak. pȉna, mak. pena, blg. pjána, r., br. péna (r. tudi »slina«), ukr. pína, p. piana, č. pěna, jč. pína (Machek[2], 443), slš. pena, gl., dl. pěna (gl. tudi »slina«). Psl. *pě̋na (f.) »spuma«, dial. tudi *spě̋na »isto« je tako kot stprus. spoayno »pena na pivu, ki vre« iz balto-slov. *spáinā < *spōi̯-nā; sorodno je tudi lit. spáinė »penaste lise na razburkani vodi«, tudi spaĩnė »isto«, sti. phéna- (m.) »pena«, sphena- »isto«, oset. finkæ < *fai̯na-ka-, stvn. feim, srvn. veim, nvn. Feim, ags. fām (> agl. foam) < zahgerm. *faimaz, lat. spūma, sogd. pym'kh (Miklošič, 245; Vasmer II, 334; Fraenkel, 858; Walde-Hofmann II, 580; Mayrhofer II, 399). Zaradi odstopanja v vokalizmu in konzonantizmu oblike niso združljive pod skupnim ide. substantivom *spoi̯mno-/-s/ā, kot meni Pokorny, 1001, ampak tako kot ide. *(s)lei̯-no-s/-nā (> psl. *slĩna in *slinà »saliva«, lot. sliẽnas (f. pl.) »sluz«, srvn. slîn »isto«) ob *(s)lei̯-mo-/-s/-mā (> slov. *slímъ, lat. līmus »blato, glen, nesnaga«) kažejo na ide. *(s)p(h)ōi̯-no-s/-nā in *(s)p(h)oi̯-/-mo-s/-mā, tj. na dve različni tvorbi iz verbalne osnove *(s)p(h)ei̯- (Furlan, JZ 1991, 29, op. 20). Machkova povezava teh ide. izrazov z osnovo *(s)pei̯- v psl. *pl'uvǻti, *pl'ǘjǫ »sputare« (Machek[2], 443) ← *(s)pi̯-ēu̯- je zaradi pomena »slina« verjetna. M. F.

pȇndrek (m.), g. -a »gumijasta palica«. Kakor sbh. pèndrek in mak. pendrek v 20. st. preko č. pendrek (isto je slš. pelendrek) sprejeto iz dunajsko n. Bärendreck z enakim pomenom. Splošnejši jn. pomen je »kuhan sok sladkega korena, iz tega soka narejena sladka palica; Lakritzenstange« (o tem Wehle, Sprechen Sie Wienerisch, 101), česar motivacija ni popolnoma jasna, prim. n. Dreck poleg »blato, umazanija, drek« tudi »ostanek pri vkuhavanju sadja« (o tem Kluge[22], 60).

pȇnez (m.), g. -a »novec«, navadno pl. pȇnezi »denar«; v 18. st. penes »Münze«, piens, piensi »Geld« (Gutsmann). Prim. stcsl. pěnędzь, pěnęgъ »denarius, obolus«, hrv. pjȅnēz, pl. pjȅnēzi, ikavsko pȉnēzi, star. blg. pénez, ukr. pínjazь, pínjaz (Grinčenko, Sl. III, 187), br. arh. pénjazь (Nosovič, 397), p. pieniądz, pl. pieniędze, č. peníz, pl. peníze, slš. peniaz, peniaze, luž. pjenjez, pjenjeze. Stara izposojenka iz stvn. pfenni(n)g, pfending »novec«. Mlajša izposojenka iz srvn. phenni(n)c je sln. fȇnik; zraven spada tudi cgn. Penik. Iz germ. je še lit. pìni(n)gas »novec«, kasneje pẽnigas, fènigas »Pfennig«. Izhodišče germ. besede je verjetno lat. pannus »kos blaga« (Schwarz, JA XLII, 303; Kiparsky, GLS, 256; Meillet, MSL XI, 182; Vasmer II, 236). Machek[2], 443, izhaja iz lat. pondus »va-

ga« kakor n. *Pfand*. Iz slov. jezikov je madž. *pénz* »denar, novec« (Benkő III, 156) in rum. *péning*.

pẹ́nica (f.), tudi *peníca* »Sylvia«, *vrtna p.* »Sylvia hortensis«, *velika p.* »Saxicola ruberta«, *bela p.* »Saxicola rubicula«, *črna p.* »Curruca nisoria«, *trstna p.* »Curruca aquatica«; v 18. st. *penèza* »curruca, cicada« (Pohlin).

Prim. r. *pénočka, pigalica*; p. *piegża, pięga, pienica*; č. *pěnice*, dial. *pěhza, pěgza, piogza*; slš. *penica*, dl. *pěnica* (Miklošič, 239; Machek[2], 441) v glavnem »Sylviidae«. Izhajati je treba iz psl. dublet **pě(g)nica* in **pęga* »majhen ptič pevec«. Že Miklošič, l. c., je primerjal s tem lit. *spìgti* »piskati, žvrgoleti«, *speñgti* »šumeti, zveneti, čivkati«. Gre za staro onomatopejo; ide. koren **sp(h)e(n)g-* »svetiti se« označuje tudi svetle glasove (Pokorny, 989). Sorodne onomatopeje so znane v sti. *pheñcaka-, peki-* »vrsti ptiča«, *pecaka-* »sova«. Glej tudi *pinǫ́ža*. M. S.

pȇnkati, *-am* (v. impf.) »pritrkavati« (notr.). Lahko s sekundarnim ekspr. nazalom iz **pękati* »tolči, udarjati«, prim. sln. rož. *pêkatə* »klopfen«, *pêka* »lesen tolkač« (Šašel, RNB, 84), br. *pjákacь, pjáknucь* »udarjati s čim debelim in topim« (Nosovič, 543) poleg nenazaliziranega *pékacь* »tolči« (Nosovič, 395) in r. *pékatь, péknutь* »udariti«, *péknutь o zemь* »telebniti na tla« (Dal', Slovar'[3] III, 65). Glej tudi *pekáti* in *pekȇt*. M. F.

pȇntek (m.), g. *-a* »glasbeni inštrument, cimbale«, v. *pȇntekati, -am* »igrati na cimbale« (oboje Bovec; v 19. st. izpričano pri Kersniku, Testament; Kumer, Ljudska glasbila, 72). Nejasno, vendar beseda gotovo ni domača. Vir bi lahko iskali v rom. predlogi, prim. it. *pentacordo* »lira s petimi strunami«, pozno lat. adj. *pentachordus* »s petimi strunami« < gr. πεντάχοδρος (Battisti-Alessio, 2838). Glej tudi sin. *oprékelj*. M. F.

pepȇl (m.), g. *-a* »cinis«, dial. tudi *popȇl*; k temu *pepelníca* »dies cinerum«, *pepelíka* in *pepelík, pepȇlak* »lug«, v. *pepelíti, -ím, pepeléti, -ím* (impf.); v 16. st. *pepel* (Megiser), *pepeu* (Alasia), v 18. st. *pepęl* »cinis« (Pohlin), *pepel, pepeu, pepieu* »Asche« (Gutsmann). Splošnoslov., prim. stcsl. *pepelъ, popelъ*, sbh. *pȅpeo, -ela*, čak. tudi *popel*, mak. *pepel* (m.), blg. *pépel* (f.), d. obl. *pepeltá*, r. *pépel, -pla*, dial. tudi *pópel*, ukr. *pópil, -elu*, br. *pópel, -u*, p. *popiół, -ołu*, č. *popel, -a, -u*, slš. *popol, -a*, luž. *popieł*, plb. *püpel*. Pomensko enako je lit. *pelenaĩ* (pl.), lot. *pęlni* (pl.), stprus. *pelanne* »pepel«; slov. oblika je verjetno reduplikacija osnove **pel-*, v prevojni obliki **pol-*, toda Machek[2], 429, izhaja iz **po-pelъ* »kar ostane po gorenju«. Reduplikacija je v gr. παιπάλη »prah, moka«, πασπάλη poleg πάλη »isto« (Miklošič, 235; Meillet, Ét., 230; Trautmann, BSW, 212; Vasmer II, 336; Fraenkel, 566).

pér (m.), g. *-a* »merjasec«, tudi *pêrman* »isto«. Izposojeno iz stvn. bav. *pêr* »merjasec«, srvn. *bêr* »isto«, danes bav. *Bêr, Saubêr* »merjasec«, štaj. n. *Bär* (Striedter-Temps, DLS, 192).

perȁn (m.), g. *-ána* »vol z belimi lisami«; k temu tudi *pernja* »črno-belo pisana ovca« (Krn), *pírnja* ime ovci (Kanin). Pomensko enako je č. *peroško* »pisan vol«, adj. *peřestý* »pisan«, slš. redko *perestý*. Machek[2], 445, izvaja iz **pelestъ* pod vplivom **pъstrъ* »pisan«; prim. sln. *pelȇs* (m.) »vrsta trte«, *pelẹ́sovina* »isto«, *pelẹ́sast* »pisan«, *pelísa, pelíha, pelẹ́ha* »lisa, madež«, *pelísast* »poln izpuščajev« poleg stcsl. *pelěsъ* »lisast, marogast, progast«, r. *pelës(yj)* »isto«, dial. *perepelësyj*, ukr. *perepeljástyj* »pisan (živini)« (navaja Grinčenko, Sl. III, 130), br. *pjarèsty* »pisan«. Sorodno je lit. *pelė̃ti, -ė̃ja* »plesneti«, *pelė̃siai* »plesen« gr. πελιδνός »temen, temnomoder, siv«, πελιός »isto«, sti. *palitá-* (m.) »siv«, alb. *plak* »starec« (Trautmann, BSW, 212; Persson, Beitr., 561, 645; Bezenberger, BB XVII, 223; Vasmer II, 333).

peráti, *-âm* (v. impf.) »schlagen, kneten«; npr. *lončar mehki glin pera* (Dalmatin).

Prim. r. *perétь, prú* »stiskati«, *prátь* »teptati, stiskati«, p. *przeć, prę* »pritiskati, siliti«. Dalje lit. *spìrti, spiriù* poleg »upirati se« tudi »udariti«, psl. **pьrati*, **perǫ*, glej *práti II*.

perčin (m.) »kita«; po Matzenauerju, CS, 274, tudi sln. poleg sbh. *pèrčīn*, g. *perčína* »kita las«, mak. *perčin, perče* »kita, pramen las«, blg. *perčém, perčin, perček*. Kakor alb. *pérçe* (f.) »šop, čop, kita«, rum. *perciún* »koder«, *percícă* »čop, šop«, ngr. περιτζές »okras na glavi« iz osman. turš. *perçem* »isto«, to pa iz perz. *perčem* »koder« (Miklošič, 241; Lokotsch, 1629; Korsch, JA IX, 662; Mladenov, 419; Škaljić, Turcizmi[4], 515). Morda je od tod tudi sln. bkr. *pérčin* »klasec, ki se prikaže pri turščici iz perja, ko začne poganjati klase« z denom. *perčíniti se* »poganjati klase« (navaja Šašelj, Bisernice I, 285).

pereníca (f.) »ročica pri vozu«; morda spada zraven tudi *perẹ̑tnik* (m.) »spodaj raven sveder«. Izvedeno iz osnove **perti*, **pьrǫ*, sln. *podprẹ́ti, -ȇm*. Podobno je tvorjeno tudi sln. *napȇra* »gredelj, paz«, *napȇrki* (f. pl.) »palisade, zobje pri brani«, v. *napériti, -im* »pripraviti ogrodje za pletenje, opremiti kolo s špicami, brane z zobmi«. Prim. r. *períla* (pl.) »ograja, držaji«, verjetno tudi č. dial. *peření* »grmada«, *-peřiti* »pažiti, ograjevati«. Sorodno je lit. *pėrà* »opaž, oboj« (Fraenkel, KZ LXII, 190; Persson, Beitr., 144, 476; Vasmer II, 341). Dalje glej *-prẹ́ti I*.

perẹ́ti, *-ím* (v. impf.) »trohneti, goreti, tleti«; pf. *pre-p.* (adj. *prepeŕél*), dial. tudi *pérniti, pȇrnem*; adj. *pérav, pírav, pȇrjen, pȇrnat* »trhel«, subst. *pȇr* (m.) »trhel les«, *perelína* »isto«. V pomenu »goreti, tleti« knjižno samo ptc. *perȇč, -ẹ́ča* (adj.) »žgoč«, v 18. st. *perézhogn* »puſtula, gangræna« (Pohlin), dial. *pereči ogenj* »neka prašičja bolezen«, tudi *perẹ̑čnik, peričnják* »isto« (štaj.), *perâčec, perȇčec* »šen« (notr.), *perečíca* »Gnidium venosum«. Iz iste prevojne stopnje je sbh. *pèrutac, perùtac, pèrućac* »izpuščaj, ošpice« (Vuk, Rečnik MS). Psl. **perěti* je osnovna stopnja k **pariti*, **para* »vapor«. Miklošič, 240, primerja lit. *perė́ti* »valiti (jajca)«, kar vzdrži kasnejše kritike, dalje gr. πίμπρημι, πρήθω »pihati, napihniti« in »prižgati, vneti« (Persson, Beitr., 875; Fraenkel, 573). Iz druge izhodne oblike psl. **prěti* **prějǫ* je r. *prétь, préju* »trohneti, potiti se«, ukr. *príty, príju* »žareti, pripekati«, p. *przeć, przeję* »trohneti, potiti se«, dl. *pšěś, pšěju* »sušiti se, veneti, sahniti«. Glej tudi *pâra I* in *zapŕtek*.

pergamènt (m.), g. *-énta*, starejše tudi *pergamên* poleg *pergamîn* »živalska koža za pisanje«; Skok II, 639, navaja tudi sln. *brgamin* »Brieftasche«. Evropska kulturna beseda, sprejeta preko nvn. *Pergament*, srvn. *pergamente*, kar je lat. *charta Pergamēna*, *pergamen(t)um* iz tpn. *Pergamon*, lat. *Pergamum* v Mali Aziji. Sln. *brgamin* je iz it. *bergamìna*, križano s tpn. *Bergamo*; sln. sinonim *karmên* pa verjetno kljub Pleteršniku I, 388, in Skoku, l. c., ne spada k tej osnovi.

Perhtra (f.) »ime demona«, tudi *Prhtra baba*, *Pehtra baba* (gor.), *Perta* (goriš.), *Vehtra baba* (Istra), *Pehterna* (Rož), *Berhtra*, *Behtra* (J. Schmidt, ZöVk. I (1895), 413). Tako kot stč., č. *perchta* »neko strašno bitje« (navaja Machek[2], 444) izposojeno iz nvn. *Bercht*, *Berchte*, srvn. *Bërchte* »neka ženska prikazen, ki se prikazuje o novem letu«, kor. n. *Percht'l* »poganska boginja doma« (Miklošič, 242; Kretzenbacher, Mythen, 84; Striedter-Temps, DLS, 192). Domnevno izvedeno iz iste germ. osnove kot got. *baírhts* »svetel, viden« (sln. tudi *Zlata baba*).

pẹ́riti, *-im* (v. impf.) »vstavljati zobe v grablje, ščetine v dreto, napenjati špice v kolo«, pf. *na-p.* tudi »prebosti, napeti, naščuvati«, *u-*, *v-p.* tudi »predreti, vdreti«; sekundarni impf. *-pẹ́rjati*, *-perjávati*, *-perjeváti*; k temu *napêra* (f.), *pẹ́ra* (n. pl.) »špice v kolesu«, prvo tudi »osnova za pletenje«, *napêrek*, *razpêrnica*. Prim. csl. *naperiti*, *naperjǫ* »predreti«, sbh. *(na)pèriti*, *(na)pērīm*, mak. *naperi*, blg. *(na)pérja*, *napérvam*. Psl. **perīti*, **pèrišь*. Sorodno je gr. πείρω »predreti, prebosti«, περόνη »konica, ost, želo«, gr. πόρος »prehod«, got. *faran* < ide. **per(H)-* »prepeljati, prevesti, predreti« (Benveniste, BSL LI, 36 ss.; Pokorny, 816 s.; Frisk **II**, 491 s.; Mayrhofer II, 284). Glej tudi *šopíriti se*, *pereníca*. Zaradi *e*-jevskega vokalizma je psl. **perīti* najverjetneje denominativ. M. S.

perkâl (m.), g. *-a* »neka bombažna tkanina«; adj. *perkâlast*. Kakor sbh. *pàrgāl*, g. *pargála* »pannus barracanus« (Vuk, Rečnik MS), p. *perkal*, č. *perkál*, slš. *parkan* »vrsta tkanine« izposojeno preko n. *Perkal*, frc. *percale*, *percaline* »belo bombažno blago« iz perz. *pergāl* »lahka platnena ali bombažna tkanina« (Lokotsch, 1632; Battisti-Alessio, 2845).

pêrla I (f.) »Asperula odorata«, tudi *pêrlica*, *dišeča perla*. Preko nekega neznanega vira izposojeno iz lat. *asperula* in ljudskoetimološko naslonjeno na *pêrla* »biser« < n. *Perle*. Sin. *prvénec*, ki ga je Cigale prevzel po pri Šulku in Benešiću potrjenem hrv. *pr̄v(i)jenac*, je zaradi primerljive semantične motivacije v rum. *mama pădurei*, frc. *reine de bois* kljub Pleteršniku II, 358, in Ludviku, SR XX, 81, varneje povezovati s **pьrvъ* »primus« oz. tvorbe od tod **pьrvěnьcь*, kakor domnevati, da se je hrv. *pr̄v(i)jenac* razvilo iz *perlenac*. N. *Wald-meister* je samo ljudskoetimološko naslonjeno na homonim »gozdarski mojster« in izvira iz srlat. *herba Walteri magistri*, stfrc. *erbe Walter*, ker je njeno zdravilno moč v 13. st. baje odkril provansalski zdravnik magister Walter Agilon. Bav. n. **waltmeister* je dalo sln. *bulomajster*. Zaradi zdravilnih učinkov pri zdravljenju čirov, gnojnih oteklin in škrofulozi se vzh. štaj. ta rastlina imenuje *želveníca*, glej *žệlva II* (Ludvik, l. c.). Sin. še *smólec* (prim. *smolíka* »neka bolezen na bezgavkah«), *medeníca*, *prehlajénka*, *smetnjak* (*snệt* »prisad«), *máslovka*, *síriščnica* (uporabljali so jo za sirilo), *dišeča strašnica*, ker so jo uporabljali proti nočnemu strahu otrok (Ludvik, SR XX, 420). M. S.

pêrla II (f.) »biser«, v 16. st. *perlin* »margarita« (Megiser); izposojeno iz nvn. *Perle* »isto«. Iz nvn. pl. *Perlen* je sln. pl. *perlini*, k čemur je retrogradno tvorjen sg. *perlin* (Striedter-Temps, DLS, 193; Ramovš, Hgr. II, 111). Stvn. *bërla*, *per(a)la* »biser« je v 9. st. prevzeto iz vulg. lat. dem. *pernula* k lat. *perna* »biser«; lat. (in it. dial.) *perna* pomeni sicer »Pinna marina« (Plinij) < »bedro« < ide. **pտersnā*; prim. gr. πτέρνη »peta« (Kluge[17], 538; Battisti-Alessio, 2860; Walde, 577; Frisk II, 612). M. S.

perla III (f.) »služkinja, sobarica, dekla«, v 16. st. *grem k'pèrlam* »accedo ad pediſſequas« (Bohorič), v 18. st. *pèrla* »ancilla domus« (Pohlin), *perla* »Stubenmagd« poleg *perila* »Wäscherin« (Gutsmann). Rekonstruirati je mogoče **pьrьl'a* (Miklošič, 242) ali **perьl'a* k *prati*, *perem* (tako že Jarnik, Versuch, 55); prim. sln. *perílja*, hrv. *pèr̄lja* poleg sbh. *prâlja* »perica«. Zavreči je treba možnost povezave s sbh. *pr̄ljav* »umazan«, kar prvotno pomeni »ožgan«. Nesprejemljivo Stabej v Bohorič, EGSS II, 174, 205–6, ki veže s *pērla* »biser«, čeprav je n. fraza *unsere Perle* samo metafora za deklico ali odlično služkinjo.

perlik (m.) »široko kladivo« poleg *prilik* »isto« (Cigale, Wb., 282, po Vodnikovem rkp. slovarju). Prim. slš. dial. *perl'ik* »veliko kladivo« (Buffa, Nár., 195), č. *perlík* »kovaško kladivo«, p. dial. *perlik* »kladivo za razbijanje kamna«, tudi *pyrlik* »isto« (Karlowicz, SGP IV, 74 s.). Verjetno domača tvorjenka **per(ъ)l-íkъ* k **per(ъ)la* »tolkač, ročno kladivo ipd.«, prim. gl. *pjerla* »ročno kladivo«, *pyrla* »isto« (Jakubaš, Hornjoserb. sł., 292), dl. *purla* »eiserner Schlegel, Müllerhacke, Ramme«, kar je tako kot slov. **ber(ъ)la* »palica, kol ipd.« verjetno izposojeno iz germ., prim. stvn. *fërala*, *fërla* (> slov. **per(ъ)la*, madž. *pöröly* »veliko kovaško kladivo«; Benkő III, 275), *vërala* (> slov. **ber(ъ)la*; Striedter-Temps, DLS, 90), bav. n. *Ferel* »palica, s katero so v šolah za kazen udarjali po roki«; izhodišče germ. izposojenke je lat. *ferula* »šiba, prot« (Štrekelj, JA XI, 460; Berneker I, 50; Vasmer I, 79) brez jasne etimologije (Walde-Hofmann I, 487). Drugače Machek[2], 444, in Schuster-Šewc, HEWb., 1198, ki izhajata iz mlajših germ. iztočnic. Glej tudi *brlā* in *bẹrgla*. M. F.

pérnahti (f. pl.) »praznik sv. treh kraljev, epifanija« (Rož, Rezija), tudi *prinahti*; v 18. st. *pernahti* »hh. 3 Königetag« (Gutsmann). Izposojeno iz srvn. bav. *përhtnacht*, srvn. *bërhtnacht*, danes bav. avstr. *Perchtnacht*, tirol. *Perchtnacht*, štaj. n. *Berchtelnacht*, *Perchtelnacht* »noč med 5. in 6. januarjem« (Miklošič, Frw., 48; Striedter-Temps, DLS, 193).

perộ (n.), g. *-ệsa* »penna, pluma, elater, folium; brada pri ključu«, tudi *péro*, *-a* in *perộ*, *-ệta* (Savinjska dol.), *perȅ* (*pére*), *-ệta* (kor.), dem. *pệrce*, *perệsce*, kol. *pẹ́rje*; izv. *perînka* »širok list zelenjave« (vzh. štaj.), *perína*, *perjâd*, *pernâd* »perutnina«, adj. *pẹ́rnast*, *pệrnat*; v. *pẹ́riti se*, *opẹ́riti se* »dobi(va)ti perje«; *perột* (f.), *-i* »Flügel, previs v gorah« tudi *perût* (f.),

-*i* »isto«, *perotníca* in z metatezo *repetníca* »isto«; v 16. st. *peru* »pinna«, *pera* »ein grobe Feder«, *perotniza* »Fischohren, Kiewen« (Megiser), v 18. st. *perú*, *-ęsa* »Feder, Kiel; calamus«, *repétniza* »pinna« (Pohlin).

Prim. stcsl. *pero* »penna, calamus, stilus«, sbh. *pèro*, čak. *perȍ* tudi »rastlinski list«, mak. *pero*, blg., r., ukr. *peró*, br. *pjaró*, p. *pióro*, č. *pero*, *péro*, slš. *pero*, dial. *piero* »cvet«, luž. *pjero*. Psl. **pěrǫtь*, prim. sbh. *pȅrūt*, č. *perut'* »perut«, *peroutka* »perutnjača«. Iz slov. jezikov je madž. *párna*, rum. *pernă*, *perină* »blazina«, lit. *pěrynà*. Psl. **perȍ*, g. **-á* (sln. indikacije na **pěro*, g. **-ese* so sekundarne). Sorodno je poleg stcsl. *pьrati*, *perǫ* »lebdeti, leteti« še lit. *spar̃nas*, lot. *spàrns* »perut«, av. *parəna-* (n.) »pero«, sti. *parṇá-* (n.) »pero, list«, stvn. *farn* »praprot«, toh. B *parwa* (pl.) »peresa« (Miklošič, 241; Meillet, Ét., 238; Mühlenbach-Endzelin III, 987; Vasmer II, 343; Pokorny, 817; van Windekens, Orbis XI, 194). Drugače Ondruš, JČ X, 11, in za njim Machek[2], 444, ki primerja stvn. *federa*, lat. *penna*, gr. πτερόν »pero« iz **pet-* »leteti«, kakor so domnevali že Schmidt, Plur., 174 s.; Kretschmer, KZ XXXI, 427, Walde II, 282. To se zdi možno, če domnevamo heteroklitični nomen **pte-/or/n-* iz baze **pet-* »leteti«, pri čemer bi lit. *spar̃nas* vsebovalo sekundarni *s-* mobile. Po Peterssonu, KZ XVIIL, 272, je gr. πτερόν produkt kontaminacije med *περόν (= psl. **perȍ*) in πτέρυξ, kar v tem primeru ni potrebno. Glej tudi *pȓhati*. M. S.

péršelj (m.), g. *-šlja* »Perca fluviatilis«, tudi *píršelj*, *pȋršeljc*. Izposojeno iz bav. avstr. *Pörstling*, kor. n. *Perschl*, *Pörschtling*, *Pirschtling*, štaj. n. *Berschling*, *Berschtling* za knjižno n. *Barsch* »Perca fluviatilis«, stvn. *bersih*; r. dial. *bérš* je iz srniz. *berse* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 193; Kluge[17], 53; Vasmer I, 81).

Perún (m.), g. *-a* »slovanski bog«, prevzeto iz drugih slov. jezikov; ljudsko je samo *perunovi kamni* »kamena strela« (pkm.). Prim. str. *Perunъ* »bog groma«, toda p. *piorun* »grom«, č. *perun* »isto«, slš. *perunova strela*, v kletvicah *parom*. Dokaj negotovi so domnevni sledovi v jslov. onomastiki; sbh. *Perun*, hrv. orn. *Pèrūn* (Dalmacija), *Perūn*, *Perunkovac* (Istra). Kljub glasoslovnim težavam je ime težko ločiti od lot. *pḕrkuôns*, tudi *pḕrkauns*, lit. *perkū́nas*, stprus. *percunis* »grom, bog groma«. To povezujejo z lat. *quercus* »hrast« in stvn. *forha* »bor«, sti. *parkatī* »Ficus infectoria«, pandžabi *pargāī* »Quercus ilex«, kelt. *Hercynia silva* »Ἀρκύνια ὄρη«, lat. germ. *Fergunna*, stvn. *Virgunnia* < ide. **perku̯(o)-* (Schulze, KZ LVI, 287; Specht, KZ LIX, 284; Mayer, KZ LXX, 81; Fraenkel, ZSlPh XX, 59; nasprotuje Mayrhofer II, 221 s.). Od tega je težko ločiti alb. *Perëndí* »bog« (Pedersen, BB XX, 282), z zvenečim guturalom sti. *Parjánya-* »bog dežja, deževni oblak« in arm. *harkanem* »udariti«, *orot* »grom« (Lidén, Arm. Stud., 88). Ni pa mogoče povezati s *quercus* stnord. *Fjǫrgyn* »Torova mati, neka gorska ali gozdna boginja« (Brandenstein, St. idg. Grundspr., 40). Tudi slov. *Perun* brez gutturala je mogoče izvajati iz ide. **per-* »udariti« in lot. *Pḕrkuôns* iz **perk-* ni nujno povezovati z lat. *quercus* (Vasmer II, 345; Mühlenbach-Endzelin III, 209; Fraenkel, 575; Ivanov, Vopr. SlJaz. III, 106).

perúnika (f.) »Iris germanica, Iris pseudoascorus«, tudi *peruníka* »isto«; verjetno novoknjižno prevzeto iz sbh. *perùnika*; sin. sln. *sâbljica*, sbh. *sabljič*, *bogiša*. Tudi mak. *perunika*, blg. *peruníka*, *peruníga*, tudi *peperuga*, *peroniga*, *peruška*. Nejasno; morda izvedeno iz *Perun* (Jagić, JA XXXVII, 501; Meillet, Ét. 452).

pȅs I (m.), g. *psȁ* »canis«; k temu *psíca* (f.), adj. *pásji*; dial. *pə̏s* »hudič« (Planina), tudi psovka; v 16. st. *pes* (Megiser); v 18. st. *pès*, *-â* »canis«, *pèsê*, *-ęta* »catellus«, *pèsiza* »canis femina« (Pohlin), *pefs* »Hund«, *pfiza*, *pefiza* »Hündin«, adj. *pefji*, *pefinji* (Gutsmann).

Prim. stcsl. *pьsъ*, sbh. *pȁs*, g. *psȁ*, mak. *pes*, blg. *pés*, star. *pъs*, d. obl. *pésъt*, r. *pës*, g. *psá* »pes«, ukr. *pés*, br. dial. *pës*, p. *pies*, g. *psa*, č., slš. *pes*, gl. *pos*, dl. *pjas*. Verjetno je treba izhajati iz **pĭk'-* »hud, zel« (glej *psováti*), čeprav je v baltskih jezikih izpričano samo **pik-*, **pei̯k-*, **poi̯k-*, prim. lit. *pìktas* »hud, besen«, *peĩkti* »grajati, zasmehovati«, *paĩkas* »neumen«, toda sti. *piśuna-* »sovražen« (Bezlaj, SSJLK IX (1973), 12–13). Pri sln. *pẹ̑h*, *píčel* je treba računati s **poi̯k-so-* in **pei̯k-*. Manj verjetno se zdi **pei̯k'-* (glej *pisáti*, *pẹ́ga*), lit. *paĩšas* »madež« (tako Schulze, Kl. Schr., 125; Hujer, LF XL, 302; Petersson, JA XXXVI, 140). Enako dvomljivo je izhajati iz **pek'-* »dlaka, volna« (glej *psína*) kakor Iljinskij, JA XXXIV, 11, kot »čuvaj čerde« (Osthoff, Parerga I, 214 s.). Dvomljiva je tudi pomenska rekonstrukcija »čuvaj« in navezava na lat. *speciō* (Meillet, Ét., 238). Še manj sprejemljiva je primerjava s sbh. *pìšati* »scati« (Machek, Stud., 111; ZfSl. XIII, 405). Pozornost zasluži Kořínek, LF LVII, 427, ki opozarja na vabilne klice *ps, ps!*

[Podobno kot Iljinskij, o. c., Hamp, IF LXXXV, 35, ki gr. κύων »pes«, sti. *ś(u)van-*, av. *spā*, akz. pl. *sūnō* »isto« izvaja iz **p(e)k'u̯on-* ter vidi v psl. **pьsъ*, g. **pьsá* redukcijsko stopnjo istega korena. Domneva ne vzdrži, ker ide. **pk'-* v av. da *fš-*, npr. *fšu-* »govedo« (Mayrhofer, Idg. Gramm. 1/2, 118). – M. S.]

pȅs II (m.), g. *pəsȁ*, *pə̀sa* »bukov hlod, čok« (dol., notr., štaj.). Primerjati je mogoče r. dial. *pës* »bet za gnetenje ilovice« poleg r. *pést* »tolkač«, *péšnja* »lomač« in *pichátь* »tolči« (tudi sln. *psíčiti*, *psȋčim* »tolči, treti«), p. dial. *pieśnia* »drog z železno konico, lomača«; pomensko enako je lit. *piestà* »tolkač«, *peikenà* »lomač«, lot. *pìesta*, *piests* »lesen možnar«. Dalje primerjajo srspn. *vîsel* »tolkač«. Vse iz ide. osnove **pis-*, **peis-* (?) »stolči, zdrobiti«. Glej o tem Meringer, WuS I, 3; Holthausen, KZ LXXII, 204; Fraenkel, 586. Iz iste osnove je verjetno sln. *pháti*, *pšéno*, *pẹ́sta*.

pẹ̑sa (f.) »Beta vulgaris«, dial. *pejsa*, *pejza*; v 18. st. *pefa*, *peifa* »Mangold« (Gutsmann). Izposojeno iz stvn. bav. *pieza*, *bieza*, srvn. *bieze* »vrsta repe, pesa«, bav. avstr. *Bießen*, *Bießkol* »vrsta repe« (Miklošič, 244; Striedter-Temps, DLS, 193; Schmeller, BWb. I, 292 s.). To je prevzeto iz lat. *bēta* (Kluge[17], 59), it. *bièta*, *bietola*, kar se je že v antiki križalo z lat. *blitum* »isto«. To je dalo sln. *blȋtva* »Mangold«, sbh. *blȉtva*, hrv. dial. tudi *bȉtva* »Beta«, ukr. dial. *blýtva* »Mangold« (Miklošič, 13; Berneker I, 61). Oboje, lat. *bēta* in *blitum* je verjetno mediteranskega izvora

(Battisti-Alessio, 514). Sln. dial. *blede* »blitva« (Istra) je iz furl. *blède* »isto«.

pesâk (m.), g. *-a* »Cyprinus gobio« (pkm.), tudi *pesâč* (vzh. štaj.). Primerjati je mogoče r. dial. *pést, péstuš* »Gobio fluviatillis« (Archangelsk), kar povezuje Vasmer II, 348, s *pést* »tolkač, možnar«. Dalje glej *pě̃s II, peháti, pháti, pšéno.*

pę̀sca (f.) »past za podgane« (Temljine), k temu verjetno *podpę̂sica* »past za ptiče« (Solkan) in *vpę́siti, -im* »nastaviti« (Ribnica, bkr.). Nejasno; Miklošič, 267, povezuje s sln. *opę́sniti, spę́sniti se* »spodmakniti«, vendar je dvomljiva njegova primerjava s csl. *opusněti, opǫsněti, opęsněti, opysněti* »mutari«, kar je v Lex. pal., 512, enačil s pomensko enakim *opustněti*. Sporno je tudi p. dial. *przypsnąć* »prižeti se, pritisniti se« in ukr. *psnúty* »nachgeben« (navaja Miklošič, 267). Dalje glej *opę́sniti*, vendar tudi *podpę̂sica.*

pę́sek (m.), g. *-ska* »arena, sabulum«; adj. *peščę̂n, -a*, izv. *peščenják* »vrsta kamna«; v 16. st. *peiſſek*, adj. *pejszhen* (Megiser), v 18. st. *pęsk* »arena« (Pohlin), *pieſek, peſek* »Sand« (Gutsmann). Upoštevati je treba tudi oblike brez *-k-*, prim. hdrn. *Pesniza*, 1035 *Biesnicka* < *pěsьnica* (Ramovš, Hgr. II, 269; Bezlaj, SVI II, 84). Splošnoslov., prim. stcsl. *pěsъkъ*, sbh. *pijèsak*, mak. *pesok*, blg. *pjásъk*, r. *pesók, -ská* in *-skú*, ukr. *pisók, -skú*, br. *pjasók, -ská*, p. *piasek, -sku*, č. *písek, -sku*, slš. *piesok, -sku*, gl., dl. *pěsk, -a*. Brez *-k-* prim. r. *súpesь* »tla iz peska in gline«, č. *písník* »Sandgrube« in številna imena, npr. kašub. 1219 *Piasnicza*. Ker je lit. *piẽskas* »pesek« izposojeno iz slov., se zdi najverjetnejše izhodišče **pens-* poleg **pēs-*, prim. sti. *pāṁsú-* (m.) »pesek, prah«, av. *pąsnu-* »prah«, arm. *pʿoši* »prah, pesek«, het. (^NA4^)*paššila-* »kremen« (Trautmann, BSW, 216; Pedersen, IF V, 47; Meillet, BSL XXXVI, 110; Zubatý, Slavia VI, 273). Drugače Miklošič, 245, ki izhaja iz **pis-* »drobiti«, in Charpentier, MO VI, 158, ki primerja lat. *sabulum* »prod, pesek«, n. *Sand* iz **psᵒ-*.

pę̂sem (f.), g. *-smi* »carmen«, pri Murku II, 337, tudi *pę̂sma* »isto«, dem. *pę̂semca, pę̂smica, pęsmár* »cantor« (slabšalno), star. *pesmeník* »isto«, prim. v 18. st. *pesménik* »Liedſänger, pſaltes« (Pohlin); star. oblika *pę̂sen* (f.), *-sni* »carmen« se ohranja v denom. v. *pę̂sniti, -im* (impf.) »pesmi delati«, v knjiž. nomenu agentis *pę̂snik* »poeta« itd. V 16. st. *peiſim* »cantus« poleg *peiſen* »cantilena« (Trubar, Bohorič, Megiser), l. 1607 *peiſſen* »canzone« (Alasia), v 18. st. *pę́ſſim* (Kastelec-Vorenc), *pęsm, -e* »Lied, cantilena« (Pohlin), *peſem, -ſmi* »Lied«, dem. *peſemza, peſmiza* (Gutsmann).

Prim. stcsl. *pěsnь* »cantus«, sbh. *pjȅsma* (Belostenec, Jambrešić, Voltiggi, Stulli, Vuk; ARj IX, 919) in *pjȅsna* (Mikalja, Stulli, Vuk; ARj IX, 921), hrv. čak. *pȉsma*, gradišč. *pjęsma* (Bencsics, Wb. I, 325), mak. *pesna*, dial. *pesma*, blg. *pésen, pesentá*, dial. *pésnja*, str. *pěsnь* »petje, glas, pesem, hvalnica«, *pěsmica, pěsnica* »vrsta glasbila« (Sreznevskij, Mat. II, 1786 s.), r. *pésnja*, star. *pésnь, -i*, ukr. *písnja*, p. *pieśń*, dial. *pieśma* (Karłowicz, SGP IV, 98), č. *píseň, -sně*, slš. *pieseň, -sne*, gl. *pěseń, -snje*, dl. *pěsń, -ni*, plb. *pesĕn* (Polański, PED, 109). Psl. **pě̑-snь* (f.) je nomen acti < nomen actionis k **pě̑-ti* »cantare«; k sufiksu prim. **bā̆-snь* iz **bā̆-ja-ti* (Miklošič, 245; Vasmer II, 347; Schuster-Šewc, HEWb., 1058). Slov. dial. **pě̑-smь* je nastalo po asimilaciji *p – n* > *p – m*, prim. sln. dial. *bâsem* poleg knjiž. in dial. *bâsen* »fabula« itd. (Skok II, 672). Dalje glej *pẹ́ti I.* M. F.

pesíkati, *-am, -čem* (v. impf.) »brizgati«, pf. *pəsíkniti, pəsȋknem* »isto« (oboje Caf). Osamljeno; izhajati je mogoče iz **pis-ȳka-ti*, lahko tudi iz **pis-ī̆ka-ti* (prim. **bъz-ika-ti* poleg **bъz-yka-ti* k **bъzati, *bъzěti*; o tem SP I, 50), dem. tvorbe k v. **pis-a-ti* »škropiti« poleg **pis-kě-ti* »isto«. Enako je tvorjeno sln. *plâsati, -am* (v. impf.) »z zubljem goreti«, ki je zaradi psl. **pol-tī̆, *pol'ǫ* »goreti« iz **pol-sa-ti* in k temu sln. *plasíkati* (v. impf.) »z zubljem goreti«. Ničtostopenjska osnova **pьs-* k **pis-* v **pis-ȳ/ī̆ka-ti* »brizgati« se ohranja v hrv. čak. adj. *pãstar*, f. *pastrà*, n. *pastrȍ* »vlažen« (Brusje na Hvaru; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 782) < psl. **pь̀strъ* < ide. **pik'-ró-*. Dalje glej *pı̑ščiti.* M. F.

peski (m. pl.) »mladi česnovi poganjki« (Istra). Pomensko najbliže je bkr. *pasek* »popek pri goveji živini« (Šašelj, Bisernice II, 259) in hrv. dial. *pə́sək* »srček (za čebulo)« poleg »popek (za žival)« (Ozalj). Dalje nejasno. M. F.

pę̂st (f.), g. *pestı̑* »pugnus, manipulus«; v drugem pomenu »prgišče«, dem. *peščíca*; v 16. st. *peſt* »pugnus« (Megiser), l. 1607 *paſt* »pugno« (Alasia), v 18. st. *peſt, peſtiza* »Fauſt« (Gutsmann). Prim. stcsl. *pęstь* »pugnus«, sbh. *pêst*, navadno *pésnica*, čak. *pêst* (m.), g. *pêsta, pestȁ*, mak. *pesta* »prgišče«, blg. *pes(t)ník, pestníca* »pugnus«, r. *pjástь*, p. *pięść*, č. *pěst*, slš. *päsť*, gl. *pjasć*, dl. *pěsć*, plb. *päst*. Psl. **pęstь*. Navadno primerjajo stvn. *fûst* »Fauſt« (Miklošič, 239; de Saussure, MSL VII, 937; Trautmann, BSW, 218). Verjetno je tudi lit. *kùmstė* »pest«, lot. *kuñste*, stprus. *kuntis* nastalo po metatezi iz **punkste* (Fraenkel, Festschr. Vasmer, 152; LEW, 309). Prvotni kompoz. iz ide. **penkʷe* »pet« in **stā-* »stati«. Drugače Machek², 445, ki primerja stnord. *hnefi, knefi* »pest« < *hneppa* »stiskati« s slovansko metatezo.

[O ide. **pn̥kʷ-stH-i-* »mesto, kjer pet (prstov) skupaj stoji« glej Klingenschmitt, Lautg. und Etymologie, 214. Besedotvorna paralela je sti. *muṣṭí-*, toh. B *maśce* »pest« < **mu-stH-i-* *»kjer štirje (prsti) skupaj stoje«, kar je enak kompoz. z ide. **meu̯-e* »štiri«, prim. luv. *mauwa-* »štiri«, het. *mi-e-u̯a-aš, mi-e-ia-u̯a-aš* (nom. pl. c.) »štiri«, luv. *mauwa-* »isto« (povezava sti. *muṣṭí-* z ide. **meu̯-e-* D. Steinbauer, ustno). – M. S.]

pę́sta (f.) »luknja pri kolesu, luknja v kladi«, tudi *pę́sto* (n.) in *pę̂st*; v 18. st. *piesta* »Radnabe« (Gutsmann). Prim. hrv. kajk. *pešča, pešče* (n.), p. *piasta*, č. *píst* »bat« in »pesto«, gl., dl. *pěsta*. Enako je tvorjeno lit. *piestà* »možnar, stope«, lot. *pìesta, piests* »lesen možnar«. Iz iste osnove **pis-, *pei̯s-* je r. *pést*, g. *pestá* »tolkač«, č. *píst*, slš. *piest* »isto«. Dalje je sorodno lat. *pistus* »zdrobljen«, sti. *piṣ-ṭá-* »isto« (Vasmer II, 348; Machek², 451). Dalje glej *pháti, pšéno* in *pě̃s II.*

pę̀ster (adj.), f. *-tra* »varius, versicolor«; danes knjižno *pę́ster, -tra*; k temu *popestríti, -ím* (pf.) »napraviti bolj raznovrstno«. Izpričano samo novoknjižno. Prim. stcsl. *pьstrъ* »varius«, blg. *pъ́stъr*, r. *pёstryj*, p.

pstry, č., slš. *pestrý*, stč. *pestr*, *pstrý*. Redukcijska stopnja **pьs-* poleg **pisati*. Pomensko enako je gr. ποικίλος »pisan« in stvn. *fêh* »različen«, got. *filu-faihs* »isto«, toda lit. *paĩšas* »lisa, madež«, vse iz ide. **poi̯k'o-*; z *-ro*-sufiksom iz *pik'-*, kakor slov., je gr. πικρός »zbadljiv« (Vasmer II, 348; Machek[2], 446). Tedesco, Language XXIII, 383 ss., izvaja tudi sti. *śilpá-* »pisan« iz **piślá-*, kar sprejme Mayrhofer III, 343 s. Iz slov. jezikov je rum. *pestríț* »pisan«. Glej tudi *postȓv*.

pestȉč (m.), g. *-íča* »pistillum«; adj. *pestíčen*, *-čna*, izv. *pestȋčnjak*. Prim. hrv. *pèstić*, r. *péstik*, č. *pestík*, slš. *piestik* »isto«. Čeprav je to nov botaničen pojem, ni prirejen po lat. *pistillum* (tako Skok II, 645), ampak deminutiv iz *pę̑st* (f.) »pesta« (glej *pésta* in *pȩ̑s II*), primarno torej »batek«, prim. r. dial. *péstelь* »tolkač« (Dal'), ki tudi ni iz it. *pestèllo* »isto«.

pę́stovati, *-ujem*, *-ovam* (v. impf.) »nositi otroka v naročju, negovati, paziti otroka«; v 18. st. *peſtuvam*, *pęſtujem* »gerulare« (Pohlin), *peſtiem*, *peſtujem* »locke ein Kind« (Gutsmann); k temu *pestûn* (m.), redko *pestîn* (m.) poleg *pę̑stunja*, *pę̑stinja*, dial. *pę̑stna*, *pę̑strna*, *pę̑stovna*, *pę̑sternja*, v 18. st. *pęſterna* »gerula« (Pohlin), *peſtouna*, *peſtouniza* »Lockerin« (Gutsmann). Izhodno verjetno *pę́stiti*, *-im* (Rez.) kakor č. *pěstiti*, gl. *pěsćić*, ukr. *péstýty* »ljubkovati, crkljati«, ali **pěstati* kakor r. *péstatь*, vendar že csl. *pěstovati*, star. hrv. *pjestovati* (Dubrovnik), r. *péstovatь*, ukr. dial. *pistováty* (Vasmer II, 349), br. *péscicь*, *-šču*, *péstavacь*, p. *piastować*, č. *pěstovati* (*pěstiti*). Od pomenov »nositi na rokah, negovati, čuvati, upravljati« se razlikuje blg. *pestjá* »hraniti (denar)«. Izvedeno stcsl. *pěstunъ* »papas, paedagogus«, csl. *pěstuna* (f.), r. *pestún*, č. *pěstoun*, p. *piastun*, navadno f. *piastunka*; iz f. **pěstyn'i* je sln. *pę̑stinja*, *pę̑strna*, sbh. *pjȅstinja*. Iz slov. jezikov je madž. *pesztonka* »pestunja«. Vrsta avtorjev domneva prevoj k **pitati* (Miklošič, 245; Matzenauer, LF XII, 344; Meillet, MSL XIV, 353; Vasmer II, 348). Manj verjetno je suponirati metatezo osnove **kep-* (glej *pečáti se*), k temu *-st-* intensivum *pěstati* (tako Machek[2], 446). Glej *pítati II*.

pȩ̑š (adv.) »pedibus«, dial. tudi *pȩ̑ški*, *pȩ̑ške* (pkm.), *pȩ̑šice* (bkr.), v 16. st. *peshizo* (Dalmatin), starejše adj. *pȩ̑š*, f. *péša*, npr. *peš dan* »ročna tlaka« (Vodnik); *pȩ̑špot* »Fußgang«, *pȩ̑šji pot*; izv. *pȩ̑šec*, *pešák*; v 16. st. *peshez*, *pejshez* (Megiser), v. *pešáčiti*, *-âčim* »hoditi peš«, *pešadíja* »infanterija«. Splošnoslov. (adj. in adv.), stcsl. *pěšь* (adj.) »pedester«, sbh. *pjȅšicē*, *pjȅškē*, starejše *pjȅše*, mak. *peš*, *peški*, *peša*, blg. *péš*, *péši*, *pešá*, r. *péšij*, ukr. *píšyj*, br. *péšy*, p. *pieszy*, č. *pěší*, *pěšky*, slš. *peší*, *pešo*, gl. *pěši*, dl. *pěšy*. Primarno verjetno adj. **pěs-jь*, ki se je razvil iz lok. pl. **pēd-su* »na nogah«. Podobno lit. *pėsčias* »peš« < **pēds-i̯os* in alb. *për-pósh*, *pósh-të*, dial. tudi *pjét-pósht* »spodaj«, stir. *ís* »isto«. Razen v balto-slov. in alb. prevladuje drugje **-ē-*, vendar lat. *pēs*, g. *pedis* »noga«, gr. πούς, g. ποδός »noga«, sti. *pā́t*, got. *fotus*, nvn. *Fuß* kaže na prvotno ide. **pēds*, g. **podos* (Kořínek, SMS XIV, 37; Fraenkel, LP II, 104, LEW, 561). Iz iste osnove s prevojem je sln. *pȍd* in prep. *pod* (Trautmann, BSW, 209; Vasmer II, 382).

[Balto-slov. **pēdsi̯o-s* je adj., tvorjen iz adverbializiranega lok. pl. **pēd-si* »pri nogah«; k pomenu prim. sln. dial. *k nogàm* »peš« (tolm.). Prvotna paradigma ide. korenskega subst. s pomenom »noga« je najverjetneje nom. sg. **pṓ(d)-s*, g. **ped-é/ós*, akz. **pód-m̥*, lok. pl. **pēd-su/i* (Schindler, BSL LXVII, 33). Glej tudi *pásti II*. – M. S.]

pę́šelj (m.), g. *-šlja* »klin na koncu osi« (goriš., kraš.). Pomensko enako je hrv. dial. *pasèj*, g. *pasejȁ* (Buzet, Sovinjsko polje). Izposojeno iz furl. *pąssèll* »klin, kol« iz lat. *paxillus* »količek« (Šturm, ČJKZ VI, 76; Skok II, 612), dem. od *pālus* »kol«; glej tudi *pášelj*.

pȩ̑šta (f.) »pojedina, na kateri se teden ali dva po poroki zberejo vsi domači« (Gorje, Bled). Čop, XXIII. SSJLK (1987), 51, izvaja iz stfurl. refleksa za furl. *fiéste* »praznik«, it. *festa* < lat. *festa*, izvorno pl. n. adj. *festus* »svečan, slovesen«. M. F.

peštáti, *-âm* (v. impf.) »tolči, drobiti, tlačiti« (Podgorje), npr. *ukodlą̑k peštâ*; k temu *pȩ̑šta* »v kašo zdrobljeno sadje«, *peštánec* »Grundpflaster«. Pleteršnik II, 29, izvaja iz it. *pestàre* »stolči, razdrobiti«. Mogoče bi bilo misliti, kakor pri sln. *pę́šnja* »Art Meisel, Brechstange«, p. dial. *pieśnia* »tolkač, lomača, drog z železno konico« in r. *pést* »tolkač« na ide. **pei̯s-*, **pis-* »drobiti« (Bezlaj, Razpr. SAZU VII, 162). Glej tudi *pȩ̑s II*, *pȁh*, *pháti*, *pšéno*.

pȩ̑t (num. card.), g. *pétih* »quinque«; *petnájst* »quindecim« ← **pętь na desęte*, *pȩ̑tdeset* »quinquaginta«, dial. *pȩ̑tred* »isto« (kor., rez.) < **pętьdesętъ*, **pętьrędъ*; *petȩ̑r*, f. *-a*, n. *-o* »ki je petih vrst«, substantivizirano *petȩ̑r* (f.) »vprega petih konjev«, *peteríна* (f.) »isto«, *peteríca* (f.) »množica iz petih enot«, pogosto v kompoz., npr. *peterokǫ̑tnik* (m.) »lik s petimi koti«, adj. *peterozȍb*, f. *-óba* »ki ima pet zob« itd. V 16. st. *pet* »quinque«, *petdeſſet* »quinquaginta«, *petſtu* »Fünffhundert, quingenti« (Megiser), v 18. st. *pęt* »quinque«, *petnajſt* »quindecim«, *petdesęt* »quinquaginta« (Pohlin), *pet* »fünf«, *petnaiſt*, *petneſt* »fünfzehn«, *petred* »Fünfzig«, *petdeſet* »isto«, *petſtu* »Fünfhundert«, *petiru* »Fünf beyſamm«, *petiren* »fünffach«, *petguben* »isto« (Gutsmann). Prim. stcsl. *pętь* »quinque«, sbh. *pêt* »isto«, hrv. čak. *pȩ̑t*, mak. *pet*, blg. *pét*, r. *pjátь*, ukr. *p'játь*, br. *pjácь*, p. *pięć*, č. *pět*, slš. *päť*, gl. *pjeć* (indekl.), npr. *z pjeć mužemi* »s petimi možmi« (Schuster-Šewc, HEWb., 1074), dl. *pěś*, plb. *pǫt* (Polański, PED, 108). Psl. num. card. **pętь* »5« z analoškim **-t-* po num. ord. **pętъ* (Arumaa, Ursl. Gramm. II, 112) namesto fonetično pričakovanega **pęt'ь* (prim. psl. nomen loci < nomen actionis **pět'ь* »fornax« < ide. **pékʷ-ti-*) je tako kot sti. *paṅktí-* (f.) »petica«, ved. *paṅtí-* »isto« (Hoffmann, Aufsätze I, 188) izvorno abstraktum na **-i-* **penkʷ-ti-* »5« k num. ord. **penkʷ-to-s* »5.« > psl. **pę́tъ* z d. obl. **pę́tъjь* in substantiviziranim num. ord. **pętъkъ* »peti (po vrsti), peti dan v tednu, dies Veneris«, prim. sln. *péti*, f. *-a* »5.« (SSKJ), toda *pę́ti* »isto« (Pleteršnik), *pę́tek* (m.), *-tka* »dies Veneris«, stcsl. *pętъ* »5.«, *pętъkъ*, sbh. *pêtī*, *pètāk*, hrv. čak. *pȩ̑ti*, *pȩ̑tāk*, g. *pȩ̑lka*, mak. *petti*, *petok*, blg. *péti*, *pétъk*, r. *pjátyj*, *pjatók*, *-tká*, ukr. *p'játyj*, *p'játnycja*, br. *pjáty*, f. *-aja*, *pjátnica*, p. *piąty*, *piątek*, č. *pátý*, *pátek*, *-tku*, slš. *piaty*, *piatok*, *-tka*, gl. *pjaty*, *pjatk*, *-a*, dl. *pěty*, *pětk*, *-a*, plb. *pǫtě* (Polański, PED, 119). Ide. num. ord.

**penk^{u}-to-s* »5.«, prim. lit. *peñktas* »isto«, lot. *pìekts*, stprus. *penckts*, gr. πέμπτος, lat. *quin(c)tus*, stvn. *fimfto*, got. *fimfta*, stir. *cōiced*, toh. A *pänt*, B *piñkte*, je z adjektivizirajočim ide. sufiksom *-*to*- tvorjen iz ide. num. card. **pénk^{u}e* »5«, prim. sti. *páñca* »isto«, gr. πέντε, lat. *quinque*, got. *fimf*, stir. *cōic*, alb. *pesë*, arm. *hing* (Miklošič, 238; Trautmann, BSW, 213; Vasmer II, 479; Mayrhofer II, 185; Pokorny, 808), ki se ohranja v psl. **pęstь* (f.) »pugnus«. Glej tudi *pẹ̑st*, *petíčen*, *-petnájstiti*. M. F.

péta (f.), g. *péte* in *petẹ̑*; »calx«, tudi »del čevlja, tečaj pri vratih; vdolbina, kjer leži zatič, uho pri kosi, spodnji del sanic«, *tramova p.* »iz ostrešja štrleči konec trama«, *plugova p.* »spodnji del pluga«, *babje pete* »neka goba«, *péta kruha* (o slednjem zgrešeno Hubschmid, RIO VII (1955), 110), dem. *pética*; izv. *pẹ̑tnica* »kost v peti«, *petȃn* (m.) »človek z veliko peto«, *petník* »tečaj pri vratih; deska na katero je pritrjen tečaj«, *petánja* »luknja pri tečaju«; *krivopẹ̑tnica* »neko bajeslovno bitje, ki ima peto spredaj, prste pa zadaj« (Trenta); *napẹ̑tnik*, *opẹ̑tek* (m.), *opẹ̑tnica* (f.), *opẹ̑tje* (n.) »del čevlja«, *zapẹ̑tnik* »isto; kdor komu sledi«; adj. *péten*; bahuvrihi kompoz. *bosopȇt* (adj.) »barfuß«, *dolgopȇt* »langbeinig«; v. *zapetováti*, *-ȗjem* (impf.) »slediti«, *popetáti*, *-ȃm* (pf.) »pošvredrati«, *vpetáti* (pf.) »vstaviti oplen«; v 16. st. *peta* »calx« (Megiser), v 17. st. *pata* »calcagno« (Alasia), v 18. st. *pêta* »calx« (Pohlin), *peta* »Ferse« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *pęta* »calx«, sbh. *péta* »calx, uho pri kosi«, akz. kajk. *pâtu*, čak. *pêtu*; star. kajk. *peta vratna* »cardo ginglymus« (Belostenec), *pètica* tudi »vznožje gore«, čak. *pẹ̑tȁ* »calx; topi ali zgornji del sekire, kose idr.«; *pèt* (m.) »calx« (Istra), mak. *peta*, *petica*, blg. *petá* »calx«, r. *pjatá*, akz. *-ú* »calx, topi ali spodnji del nečesa, spodnji del zrna, del vrat«, str. *pjatá*, akz. *pjátu* in *pjatù*, ukr. *p'jatá* »calx«, *p'jatka* tudi »tečaj pri vratih, uho pri kosi, del vretena«, br. *pjatá* »calx, topi del kateregakoli orodja«, p. *pięta* »calx, uho pri kosi, spodnji del pluga«, *piętka* tudi »krajec kruha«, kašub. *p̄ąta* »isto, calx, prva od hloda odžagana deska«, č. *pata* »calx, vznožje gore, hrbtni del kose«, *patka* tudi »zadnji del sanic, krajec kruha«, slš. *päta* »calx, spodnja ali zadnja, navadno obla ali topa stran kateregakoli predmeta«, gl. *pjata*, dl. *pěta* »calx«. Sorodno je lit. *péntis* (m.), *-ies* »hrbet pri sekiri, peta, opetek, kresilna goba; spodnji del panja, kjer prezimujejo čebele, uho pri kosi«, lot. *piễte*, *pietis* »hrbet pri sekiri, zgornji del grabelj, na peti odebeljeni del nogavice«, stprus. *pentis* »peta« (Miklošič, 239). Vasmer II, 477, primerja po Morgenstirnu še afgan. *pūnda* »peta« (< iran. **pāntā*). Persson, Beitr., 412, za njim Trautmann, BSW, 214; Vasmer, l. c., in Pokorny, 988, imajo psl. **pętȃ* (akz. najverjetneje **pętǫ̍*) za izv. iz glagola **pęti*, **pьnǫ* »(na)peti«, prim. k pomenu r. *pnútь* »brcniti« in n. *Spann* »nart«. Druga, verjetnejša možnost je izhajanje iz sicer nepotrjenega korenskega samostalnika iz ide. korena **pent-* »stopati, iti«, iz katerega je tvorjeno ide. **pént-oH-s*, g. **pn̥tHés* »pot«. V tem primeru je izhodiščni pomen »noga, stopalo«. K pomenskemu razvoju prim. ide. korenski samostalnik **pṓd-s*, g. **pedés* »noga« iz **ped-* »stopiti«, got. *gaggan* »iti« proti sti. *jáṅghā* »spodnji del noge med kolenom in gležnjem« (podobno Schrader^{2} I, 617). Fonetično težavno je Machkovo (ESJČ^{2}, 437) izvajanje iz ide. **pertsnā* »peta«. Glej tudi *spẹ̑t*, *zộpet*, *petáti*, *petíti*, *-petíti se I*, *pẹ́ti II*, *pột II*. M. S.

petališnek (m.) »Potentilla reptans« (navaja Šulek, Im. bilja, 290, po Freyerjevem rkp. gradivu) poleg *petlista trava* »isto« (Šulek, l. c.). V 18. st. *petalishnek* »5. Fingerkraut, quinquefolium« (Pohlin), v 19. st. *petaliſhnik* »Fünffingerkraut« (Jarnik, Versuch, 58). Sln. sin. so *pet(o)prtsnik*, *trava petih listov*, *petalisnik* (< **pętolistьnikъ*), sbh. *pȇtolīst*, r. *pjatolistnik*, ukr. *p'jatylystnyk*, p. *pięć listów*, č. *pětilistnik*, n. dial. *fuinfbletter*, niz. *vijfblad*, it. *cinquefoglio*, špan. *cinco eureuma*, ngr. πεντάφυλλο (Marzell, Pfln. Wb. III, 1023) itd., ki kažejo, da je rastlina tako kot *Potentilla verna* poimenovana po pet- do sedemkratno razcepljenih listih, ki asociirajo na prste na roki, prim. sln. sin. *petperſtnik* »quinquefolium« (Kastelec-Vorenc), p. dial. *pięćperst* »Potentilla« (Rostafiński, Sł. roślin, 730, 418). Izhodni kompoz. **pętolistьnikъ* »s petimi listi« se v sln. po pričakovanju razvije v *petolistnik*, z izpadom medkonzonantnega *-t- petolisnik*. Pogojev, ki bi implicirali jotiranje oz. palataliziranje konzonantne skupine *-st-* v sln. ni pričakovati, zato so oblike s *-š-* po vsej verjetnosti izposojene iz poljske, sicer v dostopnih slovarjih neevidentirane oblike **piętoliśćnik* < **pętolistьnikъ*. Dalje glej *pẹ̑t* in *lȋst*. M. F.

petáti, *-ȃm* (v. impf.) »bežati, hiteti« (gor.). Verjetno denom. iz *péta* »calx«, prim. kašub. *p̄ątovac* »bežati« in podobno motivirano sln. *pete brusiti* »bežati«, *hlačáti* »nerodno hoditi« iz *hláče* »bracae«, čeprav ni mogoče izključiti deverbalnega izvora iz nekega refleksa ide. **pent-* »iti, stopati«, glej *péta*, *petíti*. M. S.

petẹ́če (f. pl.) »vročinski izpuščaji«, tudi *opetẹ́če* »isto« in *patẹ́čne* »koze«. Prim. sbh. *peteče* (f. pl.), *petećije*, *pètići* »izpuščaji po telesu« (Vuk, Boka), č., slš. *petéče*, *petéčne* (Machek^{2}, 447) »črne koze«, p. *petocze*. Kakor n. *Petechien*, dial. *Petetschen*, *Peteschen* »majhni krvavi izpuščaji« in iz tega madž. *patécs* »izpuščaj« izposojeno iz it. *petécchie* (f. pl.) »rdeči izpuščaji, podobni bolšjim pikom«, srlat. *peteccia*, kar je prešlo tudi v frc. *pétéchies*, agl. *petechial* »s krvnimi madeži«. Izhodišče je lat. dem. **(im-)peticula* od *impetix* »srab«, izvedeno iz *impetīgō* »isto« (Skok II, 650; Battisti-Alessio, 2879).

petélin (m.), g. *petelína* »gallus«, rož. *pëtëlən*, *-lína* »isto« (Šašel, RNB, 85), rez. *pitilə́n*, *-lı̣́na* (Steenwijk, SDR, 293), črnovr. *pętêln̥*, *pętẹlȋnạ* (Tominec, 159), jnotr. *pətəlȋn* (Topolec; Rigler, Jnotr. gov., 105), dem. *petelȋnek*, *petelȋnec*, adj. *petelȋnji*. Sem cgn. *Petelin*, *Peteln*, *Petelinc*, *Petelinek*, *Petelinšek*. V 16. st. *petelin* »gallus« in *peteh* »isto« (Megiser), v 18. st. *petélin* »isto« (Pohlin), *petelin* »Hahn«, adj. *petelinou*, *petelinſki*, *petelni* (Gutsmann).

Prim. csl. *pětelinъ* »gallus«, hrv. kajk. *petelinecz* (Belostenec), *pjetelin* (ARj IX, 927). Izvorno **pě-telīnъ* (m.) »pevec« je nomen agentis k v. **pě-ti* »cantare«. K sufiksalnemu sklopu prim. csl. *ži-telinъ* »prebivalec« k **ži-ti* »živeti« (Vaillant, Gr. comp. IV, 336). Vaillant, l. c., meni, da je tvorba **pětelinъ* "une déformation de **pětьlъ* »gallus«", prim. sln. *pẹ́tel* (m.), g. *pẹ́tla*, csl. *pětlъ* »gallus«, *pětьlъ* »isto«, hrv. *pijètao*, g. *pijètla*, *pétel* (Brinje v Liki; Hraste-Šimunović,

Čak. Lex. III, 541), mak. *petel*, pl. *-tli*, blg. *petél*, pl. *-tlí*. Vaillant, l. c., navaja za čak. tudi obliko *petelin*, vendar ta v čak. slovarjih ni zabeležena. Dalje glej *pẹ́ti I*. M. F.

peteršȋlj (m.), g. *-ílja* »Petroselinum sativum«, tudi *petŕšelj* in *peteržȋlj*, *peteržȋljka*; v 18. st. *pêtershil*, *peretshil* »petroſelinum« (Pohlin), prim. goriš. *prétɛšl'*; *pasji peteršilj* »Aethusa cynapium«. Prim. sbh. *péršin*, *péršun*, dial. *petrusil*, *petroželj*, *petresimul*, *petrusim* »isto«, r., ukr. *petrúška*, p. *pietruszka*, *pietruziele*, č. *petržel*, star. *petrežilka*, *petružel*, slš. *perašín*. Izposojeno preko n. *Petersilie*, deloma tudi lat. *petroselinum* iz gr. πετροσέλῑνον, kar je kompoz. iz πέτρος »skala« + σέλῑνον »zêlena« (Machek, JR, 156; Kluge[17], 599).

pẹ́ti I, *pójem* (v. impf.) »cantare«; k temu derivirano *prepẹ́vati*, *opẹ́vati*; v 16. st. *pjeti* (Megiser), l. 1607 *pet*, *poiat* »cantare« (Alasia), danes dem. *pôjčkati*; v 18. stoletju *pęti*, *pojem* (Pohlin). Psl. **pěti*, **pojǫ* iz osnove **poi̯-*, stcsl. *pěti*, *pojǫ* »cantare«, *vъspěti* »clamare, nunciare«, *vъspěvati* »celebrare«; sbh. *pjȅvati* »peti«, *spjȅvati* »pesnikovati«, *pòjati* »peti v cerkvi«, mak. *pee*, dial. *poe*, blg. *péja*, r. *pétь*, *pojú*, *vospevátь*, ukr. *spiváty*, br. *pécь*, *pjajú*, *spjavácь*, p. *piać*, *pieję* (o petelinu), *śpiewać*, č. *pěti*, *zpívati*, slš. *spievat'*, gl. *spěwać*, dl. *spěwaś*. Splošnoslov. izvedenka je **pěsnь*, sln. danes *pêsem*, toda v 16. stoletju *peiſen* (Bohorič) poleg *peiſim* (Megiser), prim. r. *pésnja* »pesem«, ukr. *písnja*, č. *píseň*, slš. *pieseň*, p. *pieśń* itd.; *pẹ́vec* »cantator«, novoknjižno *spȇv*, *napȇv* (m.), *-ẹ́va* »melodija« (podrobneje Vasmer II, 347).

Brez zanesljivega sorodstva; največkrat primerjajo gr. παιάν, g. -ᾶνος; παιήων, g. -ονος; παιών, g. -ῶνος »Apolonu ali Artemidi posvečena zahvalna pesem«, kar izvajajo iz παίω »udariti« (Schwyzer, IF XXX, 442). Negotova je tudi primerjava z got. *faian* »grajati« (podrobneje Vasmer II, 442). Zaradi sln. ljudskega *usẹ́kati, urẹ́zati (pesem)* se primerjava z gr. zdi možna.

[Pozornost zasluži tudi domneva Trubačeva (SR XI, 225 ss.), ki meni, da je psl. **pěti*, **pojǫ* kavz. k **piti* »bibere«. Molitev je pri poganih vedno spremljalo daritveno polivanje ognja. K pomenu prim. še psl. **zъvati*, sti. *hávate* »klicati« in sti. *juhóti* »izlivati maslo v ogenj, žrtvovati«, gr. χέω »izlivati« (Hirt, Idg. Gramm. II, 189). – M. S.]

pẹ́ti II, *pnȇm* (v. impf.) »tendere«, navadno v kompoz. *pod-*, *po-*, *o-*, *raz-*, *na-*, *s-*, *pri-*, *za-*, *od-*, *v-*, *u-pẹ́ti* (pf.), iter., sekundarni impf. *-pệnjati* in *-pȋnjati*, *-am*, *spȋnkati* (Krn), ptc. *-pệt*, sup. *-pȇt* in *-pẹ́t*; številne izv., npr. *vzpetína* »hrib, pobočje« (prim. *pẹ́ti se* »ascendere«, *spẹ́ti se*, *vzpẹ́ti se* »sich emporrichten«, p. *koń się wspiął* idr.), *prenapệtež*, *prenapệtnež* (m.), *-a* »fanatik«, *spệtnica* »spona iz protja«, *spȋnka*, *pẹ́nja* »sponka«, v *o*-jevski stopnji poleg *ponjȃva* še *spộna*, *opộna* itd. V 16. st. *napeti* »tendere« (Megiser), v 18. st. *napeti*, *-pnem*, *napenjati* »spannen« (Gutsmann).

Prim. v istem pomenu stcsl. *sъ-pęti*, *-pьnǫ*, iter. *sъpinati* »zvezati, speti«, sbh. *péti*, *pȅnjēm* poleg *ràspēti*, *rȁspnēm*, čak. *pę̄t*, *pȅńen* poleg *raspę̄t*, *rāspnen*, mak. *napne*, blg. *napъ́na se*; *pъ́na* »ovirati«, r. *pnútь*, *pnú*, *pnëšь* »brcniti«, *pjátь*, *pnú* »napeti, premakniti«, ukr. *p'jastý*, *pnúty*, *pnú*, *pnéš* »napenjati«, br. *napjácca*, *-pnúsja*, *-pnéšsja*, p. *piąć*, *pnę*, č. *pnouti*, *pnu*, slš. *pnút' sa*, *pniet' sa*, gl. *pjeć*, dl. *pěś*, *pnu*. Psl. **pęti* (morda iz **pętī*), **pьnèšь*, sekundarno **pьnǫ̃ti*, **pьnèšь*. Sorodno je lit. *pìnti*, *pinù*, lot. *pît*, *pinu* »plesti«, lit. *pántis*, stprus. *panto*, lot. *pinękls*, *pineklis* »spona, okovi (za konje)«, arm. *hanum*, *henum* »tkati«, gr. πένομαι »napenjati se, mučiti se«, πόνος »trud« (k pomenu prim. blg. *nápъn* »napor«), morda tudi alb. *pendë* »par voli« (< lat.(?)), z *s-* mobile še stvn., ags. *spinnan*, *spannan* »presti, raztegovati«, stnord. *spinna* (Miklošič, 237 s.; Trautmann, BSW, 212; Vasmer II, 379; Fraenkel, 594; Pokorny, 988; Frisk II, 504 ss.). Glej tudi *ponjȃva*, *opanka*, *ọ́pna*, *-petíti se II*, *péta*, *pẹ́liti*, *razpẹ́lo*, *spẹ́la*, *pétlja*, *opietje* in *razapnína*. M. S.

petíčen (adj.), f. *-čna* »premožen, bogat«; *opetíčiti se* »obogateti« poleg *petíca* »vrsta denarja«, v 18. stoletju *petiza* »17. Kreuzermünz; marianus« (Pohlin), kasneje *šmarijne (šmarne) petice*. Iz n. *Fünfer* »Fünfgulden« je sln. *finfar*, *fimfar* (o tem Bunc, SJ III, 63).

petíti, *-ím* (v. impf.) »zavračati, napotiti nazaj«. (dol.). Prim. r. *pjátitь*, *pjáču* »izročati, odmikati«, *pjátitьsja* »umikati se, iti nazaj«, jč. *pítiti se*, slš. *pätit'* »zadrževati«, gl. *spjećić so* »trmoglaviti, upirati se«. Psl. **pętiti* »obrniti nasproti« razlaga Machek[2], 718, po dekompoziciji kot derivat iz **vъz-/o-pętь* »spet, nazaj«. Glej tudi *-petíti se I*. M. S.

-petíti se I, *-ím se* (v.), samo v kompoz. *pri-*, *na-*, *s-*, *u-petíti se* (pf.)., iter. *pripẹ́čati se*, *pripetováti se* (impf.) »evenire, accidere«; *pripetíti se kam* »slučajno priti«, subst. *pripetljâj*, *pripệtljaj*, *pripệtek* (m.), *pripetjȇ* (n.) »eventus«, adv. *pripệtce*, *napệtce* »slučajno«. Prim. sbh. *pripétiti se*, *prìpēti se* »zgoditi se«, pri Vuku tudi tranz. *pripétiti*, *prìpētīm* »povzročiti, da se kaj zgodi« (pf.), adj. *prìpetljiv*, star. hrv. adv. *pripetno* (Jambrešić), *napece* »slučajno«; čak. *pripẹ̄tȉt se*, 3. sg. *pripę̄ti se* (pf.), *pripetȁt se*, *-ôn se* (impf.) »pripetiti se«, kajk. *pripeiťȉti se* (Bednja; Jedvaj, HDZb I, 35), čak., kajk. *speťȉti* »pohabiti« (rum. *speti* »isto«); v 18. st. *pripechaſe* »accidit, evenit« (Belostenec).

Domnevati je treba izhodiščni pomen »stopati, priti«, kar je lahko denom. iz ide. **pént-oH-s*, g. **pn̥t-H-és* »pot« iz korena **pent-* »stopati, iti, hoditi«. Denom. z n. st., ki temelji na ide. šibkih sklonih, zasledimo še v gr. πατέω »stopiti, stopati, obisk(ov)ati« (o tem Frisk II, 480 s.) < **pn̥tée̯/o-*. K pomenu prim. gr. ἀποβαίνω »pripetiti se« iz βαίνω »iti«, lat. *ēvenīre* »iziti se, dogoditi se«, *ēventus* »pripetljaj« iz *venīre* »priti«. Manj verjetno gre za denom. iz **pętā̃* v pomenu »calx« (tako Grünenthal, IORJ XVIII/4, 135; Skok II, 648). Dalje glej *pọ́t II*, *petíti*, *petáti*, *spệt*, *zộpet*, *péta*. M. S.

-pẹ́titi se II, *-im se* (v.), samo v kompoz. *vzpẹ́titi se* (pf.) »domisliti se« (Cerknica) poleg *spọ́titi se* »isto« (vzh. štaj.), *opẹ́titi* (pf.) »opaziti« (bkr.). Kakor sbh. *pétiti*, *pȇtīm* (impf.) »zapomniti si« (Banja), hrv. v Dalmaciji *napétati se*, *nàpātām se* »namučiti se«, r. *výpjatitь* »pomoliti, izbuljiti«, verjetno intenz. (tipa **koltiti* iz **kolti*) iz **pęti*, **pьnǫ* »napenjati«, prim. še sln. *opẹ́to*, *napẹ́to gledati* »pozorno g.«. Dalje glej *pẹ́ti II*. M. S.

petláti, *-âm* (v. impf.) »beračiti«, k temu *pétlar* »berač«, goriš. v. *pékl'at*, subst. *plèklɛr* (Štrekelj, Görz, 406, 486), v 16. st. *petlati* »mendico«, *petlar* »mendicus« (Megiser), *peklâm* »betteln, mendicare« (Pohlin). Kakor hrv. *pètljati*, *pèkljati*, v 18. st. *petlyàm*, *petlyar* (Belostenec) izposojeno iz bav. avstr. *petteln* »beračiti«, *Pettler* »berač«, srvn. *bëtelen*, *pëtelære*, nvn. *betteln*, *Bettler* (Striedter-Temps, DLS, 193). Glej tudi *bagláti*. M. S.

pétlja (f.) »mašna«, tudi *péntlja* in *pénklja* poleg *péntelj* (m.), *pénkelj* (m.); dem. *petljíca*, adj. *pétljast*, *petljȁt*; v. *petljáti*, *-âm*, *pentljáti*, *-âm* »delati zanke«; v 18. st. *pêkla* »pedica, trica«, *peklâm* »colligare« (Pohlin), *pekla* »Masche« (Gutsmann).

Prim. r. csl. *petlja* »ansula«, *petelьka* »laqueolus«, sbh. *pètlja* »zanka«, mak. *petlica* »gumb«, blg. *petélka* »gumb, gumbnica«, *petlíca* »našiv«, r. *pétlja*, *petljá* in dial. *pételь* (f.) »zanka«, ukr. *petljá*, br. *pjatljá*, p. *pętla*, *pętlica*, stp. *pętlik* toda č. *petlice*, slš. *petlica*. Ni jasno, ali je treba izhajati iz psl. **petьlь* s sekundarno nazalizacijo ali iz **pętьlь*, **pętьl'a*. Morda izposojeno iz neke germ. oblike **fetil*, prim. stvn. *fezzil* »vrvica, motvoz«, ags. *fetel* »pas«, srniz. *vetel* »trak, podveza« (Uhlenbeck, PBB XXVI, 269; JA XV, 105; Vasmer II, 349; Kiparsky, Lw., 255). Miklošič, 244, se z rezervo odloči za **pęt-* k **zapęti*, **zapьnǫ*; enako Brückner, 414; Mladenov, 95; Skok II, 652. Drugače Machek, Slavia XXI, 264, ki suponira izhodno **pen-tlia̯*, kar naj bi deloma dalo **pętlia̯*, deloma po disimilaciji *-n-* — *-l-* → *Ø* — *-l-* samo *petlia̯*.

petljáti, *-âm* (v. impf.) »hoditi kot pijanec«, *petljáti se* »napoto biti«, cgn. *Petljak*; verjetno kakor *petljáti se* (pf.) »spečati se«, sbh. *pètljati se* »mešati se v tuje zadeve«, r. *petljátь* »zavezati« poleg »klatiti se, laziti«, p. *pętać się*, *pętlać się* »potikati se«, s prvotnim pomenom »zapletati se« iz *pétlja* »zanka« (Vasmer II, 350). M. S.

-petnájstiti, *-ȃjstim* (v.); samo v kompoz. *opetnájstiti* »ogoljufati« (polj., štaj.), *prepetnájstiti* »isto« (Kras). Prim. slš. dial. *prepatnástit'* »ogoljufati«, č. dial. *rozpatnástit' sa* »našopiriti se, okorajžiti se«, *přepatnástěný*, *napatnástěný* »prenažrt, prenapit« (Machek[2], 447), nedvomno izvedeno iz *petnajst* < **pętь na desętę*; pomenski razvoj ni jasen.

petník (m.), g. *-a* »tečaj pri vratih, podboj, predpražnik« (vzh. štaj., pkm.) < **pętьnikъ*. Primerjati je mogoče csl. *pętьno* (n.) »ostroga, bodica« in lit. *pentìnas* »ostroga«, *ùžpentis* »petelinova ostroga«, lot. *piêsis* »ostroga« in iz slov. jezikov rum. *pínten(e)* »ostroge«. To je že Miklošič, 239, izvajal iz **pęta* »peta«; Fraenkel, 571, domneva križanje med **pęta* in **pęti*, **pьnǫ* »pripeti«. P. *piętno*, dial. *piątno* »vžgano ali vtisnjeno znamenje, pega« pojasnjuje pomenski prehod iz »vžgano znamenje«, enako r. *pjatnó*, str. *pjatьno* »pečat, znak«, mak. *petno*, blg. *petnó* »lisa, madež«. Nepotrebno suponira Vasmer II, 478, izhodni pomen »sled«, prim. n. *Spur* : *Sporn*. Iz sbh. *pùtonog* je rum. *pintenóg*, *pǎntǎnóg* »z belo liso nad kopitom (o konju, psu)« (< **pǫt-* ?); o tem Skok III, 88.

pétro (n.), g. *-a* »strop iz tramov«, tudi *peter* (m.), navadno *pẹ́tre* (f. pl.) in *pẹ́tra* (n. pl.), g. *pẹ́ter*, dial. *pẹ́ker* (m.), *pẹ́kre* (f. pl.), *pẹ́kra* (n. pl.). Prim. csl. *pętro* (n.) »lacunar«, črnogor. *pètar*, r. dial. *pjatró*, pl. *pjátra*, tudi *pjáterь*, ukr. *p'játra* (n. pl.), *p'jatrýny* (f. pl.) »police, na katere lončar spravlja že narejene posode« (Grinčenko, Sl. III, 506), p. *piętro*, *piątro* »nadstropje«, tudi *przeter* »kašča«, č. *patro*, dial. *pjatro*, *patra* (pl.) »ostrešje«, slš. *patro*, dial. *petrov* (Machek[2], 438), gl. *přatr* »kašča«, dl. *pśětš*, plb. *prǫtrü* »ostrešje«. Miklošič, 239, navaja tudi p. dial. *pl'ǫtro*, *przantrz* »nebo v ustih«, pom. *přątär* »strop, baldahin, gumno«. Nepotrebno je ločiti **pętro* in **prętro*, kar kakor **pikrъ* : **prikrъ* domnevno vsebuje anticipirani *-r-* (ločuje Matzenauer, LF XIV, 403). Etimologija ni jasna. Starejši avtorji izvajajo iz **pęti*, **pьnǫ* (Brandt, RFV XXIII, 292); Meringer, WuS I, 194, povezuje z lat. *pons* »most«. Machek, LF LXVIII, 96, rekonstruira **pelHtro-* in primerja etimološko enako temno gr. μέλαθρον »ostrešje, streha iz tramov, hiša«.

pẹ́za (f.) »teža, breme«, adj. *pezân*, *-znȁ* »težak«; v 16. st. *pefa* »pondus« (Megiser). Kakor hrv. čak. *pȋz*, g. *pīzȁ* »teža, breme; utežni kamen pri stiskanju mesa«, v. *pizȁti* (Krtole), *pezati* (Istra) izposojeno iz it. *péso* »teža, utež, breme«, *pesare* »tehtati, težiti«, furl. *pês* »teža«, *pesâ* »tehtati« (Miklošič, Frw., 45; Mende, RLS, 103; Skok II, 637) < lat. *pēnsum*, ptc. pf. k *pendere* »tehtati, ceniti, plačati, trpeti, težak biti« (Battisti-Alessio, 2875 s.). M. S.

pẹ́zati, *-am* (v. impf.) »lužiti, jedkati«; v 18. st. *pesati*, *smehkuvati*, *obmehkuvati* »beizen«, *pesa*, *smehkuvanje* »Beize« (Gutsmann), v 19. st. *pésa* »Beize«, *pésati* »beizen« (Murko). Izposojeno iz srvn. *beizen* »mehčati«, *beize* »luženje, jedka tekočina« (Lexer, Mhd. Wb. I, 162; Matzenauer, CS, 275). Ker v rom. jezikih iz osnove *pēnsum* ni zaslediti pomena »natezalnica«, je treba zaradi srvn. *beizen* »mučiti« (Lexer, l. c.) od tod (in ne kot Miklošič, Frw., 45, iz it. *péso*) izvajati tudi sln. *pẹ́zati* »mučiti (na natezalnici)«, *pẹ̑zavt* »mučilec, rabelj«, v 16. st *pefati* »crucio, muzhiti« (Megiser), v 18. st. *pefam* »torquere« (Pohlin), *pesa* »Folter, Peine« (Gutsmann), cgn. *Pezar* (Gornji Grad). Glej tudi *pácati I*. M. S.

pezdȅ (m.), g. *-ẹ́ta* »omahljivec, neodločnež, bojazljivec« (SSKJ III, 589); v 18. st. *pefdlivka* »timida«, *pefdlivz* »ignavus« (Pohlin). Pomensko enako je blg. pog. *pъ́zla* »bojazljivka«, adj. *pъzlív* »bojazljiv, strahopeten«. Verjetno iz pejor. oznake pomena nomena agentis **pьzdę̑* (n.), g. *-ę̑te* »kdor prdi« oz. ptc. **pьzdlъ* → adj. **pьzdl'ivъ* »ki prdi« prek »ničvreden, slab« razvito v »bojazljivec, neodločnež« oz. »bojazljiv, neodločen« in sorodno s **pьzdě̑ti* »pedere«. Podobni pomenski prehodi so znani tudi pri drugih imenskih tvorbah, ki označujejo pogosto tabuizirane dele telesa oz. njihove funkcije, prim. sln. *rȉt* (f.) »podex« in »neznačajen, bojazljiv človek«, *pȋzda* (f.) »žensko spolovilo« in »neznačajen, bojazljiv človek«. Dalje glej *pezdẹ́ti*. M. F.

pezdẹ́ti, *-ím* (v. impf.) »prdeti«, pkm. *spezdèti se*, *-íjn se* (pf.) »prdniti« (Novak, Slovar, 100); k temu *pezdȅc* (m.), *-ecȁ* »prdec«, *pezdȅ* (n.), *-ẹ́ta* »klavrn človek«; sem cgn. *Pezdic*, *Pezdič*, *Pezdiček*; v 16. st. *pesdeti* »pedere« (Megiser), v 18. st. *pefdęti*, *pèfdim*

»pedere«, *pèſdèz* »pœdor« (Pohlin), *pesdim* »feiſte«, *pesdliuz* »feiger Menſch« (Gutsmann).

Prim. hrv. čak. *pəzdȉti* »smrdeti« (Ozalj), blg. *pъzdjá* »neslišno prdeti« (citirano po Mladenovu, 537), r. *bzdétь*, 3. os. sg. prez. *bzdít* »pedere« (citirano po Vasmerju I, 84), ukr. *bzdýty* »isto«, stč. *pezd* (m.), g. *pzda* in *bzda* »rit« (Šimek, Sł., 119), č. dial. *bzdít* »pezdeti«, npr. *kozel bzdí*, slš. *bzdiet'*, *bzdím* »prdeti, smraditi«, plb. *pazdě* (3. os. sg. prez.) »prdeti«. Psl. **pъzděti*, **pъzdíšь*, dial. po asimilaciji po zvenu **bъzděti*, **bъzdíšь*; sorodno je lit. *bezdė́ti*, *bezdù* »prdeti, pezdeti«, *bìzdas* »rit«, *bẽzdė* »isto«. Balt. **bezdēti* je najbrž kontaminacija med **bzdēti* in **pezdēti*, prim. tudi sbh. *bàzdjeti*, *bàzdīm* »smrdeti« (Vuk) < **bъzděti* (Trautmann, BSW, 221, z literaturo). Verjetno iz ide. prez. osnove **pes-de/o-*, prim. tudi lat. *pēdō* »prdeti« (< **pezdō*), *pōdex*, *-icis* »rit«, gr. βδέω »prdeti« (< *βzδέω; Frisk I, 230) in germ. **fisti-* »prdec« v srvn. *vist*, *vîst* »isto«, nvn. *Fist* z verbalno osnovo **pes-* »prdeti« v stnord. *fīsa* »isto« (Kluge[22], 216). Pokorny, 829, misli na vpliv ide. korena **bhes-* »pihati«. Glej *pezdȇ* in sin. *prdẹ́ti*. M. F.

pȇžek (m.), g. *-žka* »Cicer arietinum, čičerka« (goriš.). Izposojeno iz furl. *pizzûl*, *pizzôl* »Cicer arietinum«. Rom. dem. sufiks je substituiran s sln. *-(e)k*. Brez adaptacije je sprejeto hrv. dial. *pičȕo* »vrsta sočivja« (Buzet). Furl. besedo izvajajo iz lat. *petiolus* »steblo, pecelj« (Skok II, 654; Pirona, 772). Sln. *pečȇk* (m.), *-čkȁ* »Cicer arietinum« (Istra) je ljudskoetimološko naslonjeno na *pečkȁ* »Obstkern« (posušeni plodovi čičerke so namreč zelo trdi), medtem ko je homon. *pečȇk* (m.) »neka vinska trta« (okolica Celja) nedvomno domača tvorba iz *pečkȁ* »Obstkern«. M. S.

pháti, *phâm*, *pšȇm* (v. impf.) »z udarjanjem odstranjevati luščine od zrnja«, prez. oblika *phȇm* »isto«, prim. črnovr. *pxə̑t*, *pxə̑m* (Tominec, 166), je tako kot sln. *tkȇm* k *tkáti* »texere« zaradi nepalataliziranega velara nehistorična in analogna po infinitivu. V 18. st. *peham* »ſtampfe Hirs« (Gutsmann).

Prim. hrv. čak. *ophati* »oluščiti (ječmen)« (Vrbnik na Krku), *ofhanje* »luščenje ječmena« (Dobrinj na Krku; o tem Boryś, Zb. f. i l. XXV/2, 13 ss.). O širšem arealu psl. v. **pьchȁti*, **pьchȁješь* poleg **pьšȅšь* »z udarjanjem odstranjevati luščine od zrnja« priča slov. **pьšenica* (f.) »phano zrnje«, ki je substantivizirana iz ptc. pf. pas. **pьšènъ*, f. **pьšenȁ*, n. **pьšenȍ* k tem. v. **pьšȅšь*. Pomensko najbližje je gr. πτίσσω »z udarjanjem odstranjevati luščine od zrnja« (← ide. **pis-i̯e/o-* ~ psl. **pьšȅšь*), gr. πτίσις »luščenje«, πτισάνη »izluščena zrna«, lit. *paisýti*, *paĩso* (3. sg. prez.) »phati, mlatiti«, kar se povezuje z ide. besedno družino iz verbalne osnove **pei̯s-*, **pis-* »tolči, teptati«, prim. lit. *piestà* »tolkač«, lot. *pàisît* »lan treti«, *pìesta* »tolkač«, sti. *pinásṭi* »tolči, mleti«, *pisṭá-* »zmlet«, (n.) »moka«, gr. ἄ-πτισ-το-ς »nesteptan«, lat. *pīnsō*, *-ere* »steptati, zdrobiti, stlačiti«, *pistus* »steptan, zdrobljen, zmlet« (< **pis-tó-* = sti. *pisṭá-* = gr. -πτιστο-). Ta nespecializirana pomenska stopnja je v slov. jezikih širše izpričana, prim. sln. *pháti*, *phâm*, *pšȇm* (v. impf.) »suvati, tolči«, npr. *vol pha*, »tlačiti« (vzh. štaj.), npr. *s kocmovjem ladjo pšem*, tudi »zbadati (v trebuhu)«, »mučiti«, npr. *kašelj me phe*, subst. *phâj* (m.) »tolkač«, *pšâj* (m.) »isto« (< **pьcha-jь* : **pьchě-jь*), *phâvec* (m.), *-vca* »kdor pha«, *pháč* (m.) »isto«, *phânje* (n.) »udarjanje« in stcsl. *pьchati*, *pьchajǫ* »percutere pugno, calcitrare«, *pьchnǫti* »calcitrare«, blg. *pə́cham* »tlačiti, stiskati«, r. dial. *pchátь* »tolči, suvati« (Dal', Slovar'[3] III, 266), ukr. *pcháty*, *pcháju*, *pchaješ* »isto«, br. *phácь*, pf. *vphácь* »tlačiti v kaj«, npr. *phai sěno vъ měšok* (Nosovič, 540), prim. sln. *(vrečo) naphati s kako rečjo* (štaj.), p. *pchać* »suvati, porivati; tlačiti, basati, vtikati; bosti«, dial. »zbadati (o bolečini)« (Karlowicz, SGP IV, 66), č. *pcháti* »bosti, zbadati«, slš. *pchat'*, *-ám* »tlačiti, potiskati; krmiti« (Miklošič, 270; Trautmann, BSW, 220 s.; Vasmer II, 362; Fraenkel, 526; Frisk II, 608; Pokorny, 796). Glej tudi *pšéno*, *peháti*, *samopȁh*. M. F.

pîč (m.), g. *-a* »kotič pri peči, Sorgenstuhl« (Kobaridski kot, ben.). Verjetno postverbal iz **pičiti se* »sesti«, kar je ohranjeno v sln. *opíčiti se*, *opîčim se* »sesti«. To je najverjetneje metafora sln. *píčiti* »zbosti«, *opíčiti* »zapičiti«. Glede pomenske razvejanosti te osnove prim. sbh. pog. *pȉčiti* »hiteti«, *spȉčiti* »ukrasti«. Dalje glej *píkati*, *pȉk I*. M. S.

pičáti, *-ím* (v. impf.) »tičati, stecken« poleg »štrleti, hervorragen«; v 18. st. *pizhim*, *-zhâti* »prominere« (Pohlin) in »brizgati, hervorsickern«, npr. *voda iz zemlje piči*, v bkr. *pívčati*, *-ím* (impf.) »hervorsickern« z domnevno interkaliranim *-v-*. Izvorno **pičati* je glagol doseženega stanja subjekta iz **pikati* »bosti«. Prim. k pomenu »stecken« sln. *tičáti*, *-ím* »isto« k *tíkati* »dotikati se«, pomen »hervorragen« je posledica takšnega stanja, »hervorsickern« pa ima pomensko paralelo v dl. *piknuś*, *pikowaś* »überlaufen, hervorquellen«, npr. *wóda ze zemje hupikujo* (Muka, Sł. II, 47, z drugačno razlago). Primer govori za psl. starost glagola **pikati* »bosti« in proti izposoji iz današnjih adstratnih jezikov. Glej tudi *pȉk I*, *píkati*, *navpîk*, *píščiti*. M. S.

píčel (adj.), f. *-čla* »slabo odmerjen«, tudi *píčen* »isto«, z metatezo *čípeł* (bkr.); subst. *píčlost* (f.), v. *pičlẹ́ti*, *-ím* (impf.) »primanjkovati«, *pičlíti*, *ím* »zmanjševati«. Izhajati je treba iz osnove **pei̯k-* (z dubleto **pei̯k'-*), prim. lit. *peĩkti* »grajati, zasmehovati, rogati se«, *papeikà* »napaka«, lot. *peiksts* »nezanesljiv človek, slaboten človek« poleg lit. *pìktas* »slab, prepirljiv, hudoben«, *pỹktis* »jeza, nerazpoloženost, nejevolja« (o tem Fraenkel, 563, 589). Manj verjetno Štrekelj, Lwk., 47, in po njem Skok II, 656, ki domnevata izposojo iz it. *pìccolo*, *pìcciolo*, furl. *pìzzul* »majhen«.

pîčka (f.) »vulva«. Prim. sbh. *pȉčka*, mak. *pička*, blg. *píčka*, p. *piczka*, kašub. *píčka*, slš. *pička* »isto«. Iz slov. jezikov je arum. *píče*, madž. *picsa* »vulva« in alb. dial. *piç*, kar kaže na izhodiščno **pȋčь* poleg **pȋča*. Od tega ni mogoče ločiti sln. *píc*, *pík*, *pîcek* »penis«, *píca*, *pícika* »vulva«, *píca* »cunnus«, sbh. *píca*, p. dial. *pica* »vulva«. Ker se podobne tvorbe najdejo tudi v drugih jezikih, prim. jit. *pizza* »penis«, agl. *pizzle* »živalski penis«, n. *pinken* »lulati«, vzh. friz. *pink*, lot. *piñcis*, *piñkulis* »penis«, stnord. *fytte* »vulva«, prov. *pichouna*, ngr. πιτσούνα »(debelo) dekle« itd., gre verjetno za tvorbe iz imitativne osnove **pĭ-*, prim. slov. **pipa*, č. *pyj*, alb. dial. *bil* »penis«. Od tod tudi blg. *pikája*, č. *pikati*, sln. *pîčkati* »mingere«, csl.

pikanina »urina« (Miklošič, 246; G. Meyer, 336 s.). Možno je pritegniti tudi ukr. *pýka* »gobec, rilec«, k pomenu prim. sln. *piski* »alae matricis« proti sev. slov. **pyskъ* »gobec, ustnica« (sln. *mŕda* »zadnjica« : r. *mórda* »gobec«). Vsaj na sinhronem nivoju so očitne metafore na relaciji »gallus, gallina« : »penis, vulva«, ki morejo temeljiti na (ljudskoetimološkem (?)) razmerju **kǖrъ/a* : **kǖrьcь*, **kǖrica*. Nekoliko drugače izvaja Skok II, 669, *pička*, *pica* kot hipokor. izv. iz *pizda*, kar se zdi možno le ob domnevi, da je bilo *-zda* pojmovano kot sufiks in zamenjano s produktivnim *-ka*. Etnografsko razlago podaja Janko, Sb. Máchalovi, 341, ki opozarja na ostanke poganskih obredov s škorcem, ki naj bi bil simbol penisa. Glej tudi *pînka II*, *pípica*, *pîšek* in *pízda*. M. S.

pičolāt (m.), g. *-a* »puranček«, tudi hrv. dial. *pičȍlat*; Skok II, 656, izvaja iz furl. adj. *pizzulàt* »majhen« (pejor.); tudi ben. it. *picolòto* »zelo majhen« (Boerio, DV, 458).

pîflati se, *-am se* (v. impf.) »vneto brez razumevanja se učiti«, k temu *pîflanje* »učenje brez razumevanja«, *pîflar* »kdor se pifla« (vse SSKJ III, 500). Prevzeto iz bav. avstr. refleksa za nvn. *büffeln* »vneto se učiti, študirati« poleg »trdo delati kot bivol«, kar je po Klugeju[22], 122, denom. k *Büffel* »bivol«. Pfeifer, EWD, 228, opozarja, da je glagol verjetno intenz. k srvn. *buffen* »tolči« in se je le ljudskoetimološko na podlagi *Ochse* : *ochsen* »vneto se učiti; tolči« < »težko delati, delati kot živina« naslonil na nvn. *Büffel* »bivol«. M. F.

píha (f.) »Hoffart« tudi *pihóta* »Hochmut, Eigendünkel«, samo v starejših slovarjih. Prim. č., p., gl. *pycha* »okras, dragocenost«, dl. *pych*, *pycha* »napuh, ponos«, adj. č. *pyšný*, r. *pýšnyj* »mehek, puhel, rahel, razkošen, bujen«; izvedeno iz onomatopeje **p(h)ū-*; iz kratkega *-ŭ-* je sln. *páhati*, *pâham* »postavljati se«. Iz iste osnove z diftongom je sln. *napȗh* (m.), tudi *napȗh* (m.) »nadutost« poleg *napúhniti*, *nabúhniti*; adj. < ptc. *zabúhel* »otečen«, *napúhel* »nadut, napihnjen«. Dalje glej *píšiti se*, *píhati*, *pútiti se*.

píhati, *-am* poleg *píšem* (v. impf.) »blasen«, npr. *vročo jed pihati*, *od jeze pihati*, *mačka piha*, tudi »wehen«, z nepravim objektom v akz. »bežati«, npr. *píhati jo* (impf.), *popíhati jo* (pf.); z objektom *ogenj* v akz. »netiti«, pf. *iz-*, *na-*, *o-*, *po-*, *pod-*, *pre-*, *pri-*, *raz-*, *s-*, *za-p.* in *píhniti*, *pîhnem* »zrak izdihniti, zaveti« poleg »ukrasti« (jvzh. štaj.); dem. *pihljáti*, *-âm* (v. impf.) »šibko, rahlo pihati«; sem *pîš* (m.) »vihar« (> sor. n. *Pisch* (m.) »isto«; Kranzmayer-Lessiak, Wb., 122), *pîš* (f.) »isto« (slednje izpričano že v 16. st. pri Trubarju in s paralelo v lot. *pūsis* »sunek vetra«; Mühlenbach-Endzelin III, 450), *pîh* (m.) »sunek zračnega toka; dih; veter«, *zápih* »snežni zamet« (Savinjska dol., Sln. gorice), *zápiš* »neurje« (pkm.). V 16. st. *pihati*, *pühati* »blasen, wähen« (Megiser), l. 1607 *picat* »soffiare« (Alasia), v 18. st. *piham*, *pihnem* »blaſen, flare« (Pohlin), *piham*, *pihnim* »blaſe«, *pihati*, *pishem*, *piham* »blaſen«, *pih* »Blaſen«, *pihanje* »isto« (Gutsmann).

Pomensko najbližje je hrv. čak. *pīhȁt*, *pīhon* »sopsti«, *pihȕra* »astma«, str. *pychati*, *pychaju* in *pyšu* »težko dihati« (Sreznevskij, Mat. II, 1760), r. *pýchatь*, *pýšu* »vonjati«, dial. *pýchatь* »kaditi«, »bujno živeti« in »plameneti« (Vasmer II, 475), br. *pýchacь*, *-aju* »puhteti, močno dihati; jeziti se«, dl. *pychaś* »močno dihati, sopihati«. Psl. **pýchati*, **pýchaješь*, **pýšešь* je iter. k **pъchāti*, prim. blg. *pъ́cham* »hropsti« (Mladenov, 539). Dalje glej *púhati I*, *píha*, *napȗh* in *píhlji*. M. F.

píhlji (m. pl.) »lasje« (Podkrnci); danes še živo v Tolminskih Ravnah (Dolini Tolminke in Zadlašce, 194), vendar tudi »lahko kokošje perje« (Sv. Lucija; Kenda, rkp., 90). Verjetno le ljudskoetimološko naslonjeno na *pihljáti*, dem. k **pýchati*, in iz **pychl'ь* poleg slov. **pûchъ* v pomenu »fino perje, prvi lasje«, čemur pomensko najbolje ustreza lit. *paustìs*, *-iẽs* »živalska dlaka« (Vasmer II, 469 s.; Fraenkel, 554). Dalje glej *pûh* in *píhati*. M. F.

pijálo (n.), g. *-a* »Larus cyanorynchus«, tudi *pijal* (m.); verjetno onomatopeja kakor *pîvljek* (m.) »Milvus regalis«, *pîvlik* »isto«, *pivelj* »Anas fusca«, v 18. st. *piul* (Pohlin), *pîvka* »Picus canus« in *pívra* »Vanellus cristatus«. Imenovanje po glasu *piv-piv*, prim. v. *pîvkati*, *-am*, *-čem*. Poleg tega pomeni *pivka* »hripavost«, npr. *pivko imeti* »biti hripav«. Prim. blg. *píjvik* »Rallus aquaticus«, r. dial. *pívik* »Vanellus cristatus« (o tem Vasmer II, 353). Glej tudi *pegulica*.

pijâvka I (f.) »sanguisuga«, tudi *pijâvica*, *píjavica*, v 18. st. *kervna pija*, *pivola*, *piaviza*, *piauka* »Egel« (Gutsmann); dial. *pívola* (gor., štaj.). Prim. sbh. *pìjavica*, blg. *pijávica*, r. *pijávka*, *pьjávka*, ukr. *p'jávka*, p. *pijawka*, č. *pijavice* »isto«. Navadno izvajajo iz **piti* »bibere«. Toda Machek[2], 448, opozarja na stč. *pihovice*, star. č. pri Jungmannu *pihalica*; *pihauka*, dial. *pihavica* »Petromyzon fluviatilis, Cobitis fossilis«, kar govori za onomatopejo po glasu; glej tudi *pegulica*, *pijálo*, *piškúr*.

pijavka II (f.) »mavrica«; v 18. st. *piuka* »Regenbogen« (Gutsmann), toda pri Murku I, 556: *pívka* »isto« in *pijávka*. Prim. p. dial. *pijawa* »mavrica« (Karłowicz, SGP IV, 103), kašub. *pijavica*, *pijòvka* (Sychta, SGK IV, 269). Nejasno; po ljudskem verovanju mavrica sesa vse, kar se nahaja v okolici njenih končajev, tj. vodo, ribe, otroke itd., zato je mogoče, da so izrazi izpeljani iz psl. **pīti*, **pьješь* »bibere«. K takšni pomenski motivaciji pri poimenovanjih za mavrico prim. rum. *curcu-beŭ*, po Puşkariu pri Koštiálu, ŽiS XXIV (1938), 123, iz lat. *circus bibit* (Koštiál, l. c.). Vendar bi zaradi izrazov, kot so psl. **dǫga* »lok; mavrica«, sln. *božji lok* »mavrica« (Šempeter pri Gorici), *nebeški lok* »isto« (kor.) in sbh. *pìjavica* »skoba, mačka; sponka« (Vuk, Srem, Šaptinovac; ARj IX, 838), mak. *pijavica* »isto«, ukr. *p'jávka* »železna skoba« (Grinčenko, Sl. III, 504), lahko sklepali tudi o slednji pomenski motivaciji. Glej tudi *-pojíti* in sin. *dǫ́ga I*, *mâvrica*. M. F.

pȉk I (m.), g. *píka* »azil v otroški igri« (Dolnji kot na Dol.), ponavadi *zapȉk* (m.) »isto« in adv. *zapȉk* v *zapik sem* »sem v azilu«; *zapîček* »zatočišče« (Ig), v. *zapekáti*, *-âm*, *zapkáti*, *-âm* (pf.) < **pikáti* »biti zavarovan v azilu (v otroški igri)«.

Prim. sbh. *pȉk* interj. v otroški igri za pridobitev azila ali primata, *pici me prvoga* (Vuk, ARj), č. *pik*

»azil, zapik«, *pikati* »počivati (v igri)«, *zapikána* »vrsta igre«, blg. *pik* »jama, v kateri je otrok pri neki igri«, p. dial. *pikier* »neka otroška igra«. Nejasno, Janko, Sb. Máchalovi, 337, domneva prvotno interj. s pomenom »zadetek!, dobitek!« in povezuje s **pikati* »bosti«, pri čemer se sklicuje na č. gloso pri Janu Husu *pik mezi všecky* »ženska slabih navad, vlačuga«. Machek[2], 449, primerja blg. *pı́kam, pı́kna* »nameščati, polagati« in domneva motivacijo *»položiti pripomočke za igro« = *»nehati se igrati«, kar se zdi še manj verjetno. Zaradi sln. *zapikováti se kam* »zatekati se« je možno domnevati **pikati* »teči«, na kar bi kazalo sbh. pog. *pı̏čiti* »hitro iti, teči«, dl. *piknuś* »priteči (o vodi), prekipeti«, sln. *pičáti* »pritekati (o vodi)«. Pomensko blizu je tudi mak. *pika se* »vsiljevati se, vrivati se«. Vse nedokazljivo. Glej tudi *navpı̂k, navpı̂č, pı́kati, -pı̂k, pı̂č, pičáti*, pa tudi *pekȇt*. M. S.

pı̂k II (m.), g. *-a* »kramp«, tudi *pı́kelj, -klja, -na* »isto, konica krampa«, *pikúlja* (f.) »isto«. Izposojeno iz bav. avstr. *Pik*, nvn. *Pike* »isto« < frc. *pique* »sulica, kopje« (Striedter-Temps, DLS, 194; Kluge[17], 550). Iz rom. osnove **pīkkare* »pikati« je tudi bask. *pikotx* »rovnica«. Osnova je ali substratna (Battisti-Alessio, 2903; Wartburg VIII, 450) ali imitativna. Sln. *napı̀k* (m.) »orodje za delanje lukenj v zemljo za sajenje« (Ribnica), *nápič* »fižolova prekla« (Polj. dol.) sta samostojni tvorbi iz *pı́kati*. Dalje glej *pikọ̑n, pı́kati*. M. S.

pı̂k III (m.), g. *-a* »ena od štirih barv pri kartah«. Izposojeno iz n. *Pik*, star. *Pike* »isto« < frc. *pique* »isto« < »sulica, kopje« k *piquer* »bosti, pikati«, glej *pı́ka II, pı̂k II*. M. S.

-pı̂k (adv.), samo v prvotnih prep. zvezah, danes adv. *navpı̂k, naopı̂k, opı̂k, opı̂kce, opı̂koma* »vertikalno«, izv. adj. *navpı́čen, -čna, navpı́čnost* (f.); v. *spı́kniti se, spı̂knem se* (pf.) »povesiti se zaradi prezrelosti (o žitu)« poleg adv. *navpı̂č* »nasproti«. Rekonstruirati je treba **(na) vъ/obъ pikъ*, prvotno akz. smeri postverbala **pikъ* iz glagola **pik(a)ti, *pičiti* »bosti«, od koder je tudi sln. *pičáti* »tičati, štrleti«. K pomenom prim. še hrv. *pòpiknuti se* »spotakniti se« in ukr., br. adv. *stórč* »navpik« k ukr. *storčáty*, sln. *strčáti* »štrleti«, *stȓčiti* »pičiti«, impf. *štȓkati* »bičati, tepsti«, *potȓkniti se* »spotakniti se«, dl. *póstarcyś* »isto«. Dalje glej *pı́kati, strčáti, pı̂č*, druge domneve pri *navpı̂k, navpı̂č*. M. S.

pı́ka I (f.) »lisa, (sončna) pega«, mlajše tudi »punctum«, pri Zagajšku *pika* »macula, punctum«; *pı̂knja* »isto«, dem. *pı́kica, pı̂knjica, pı́čica*, adj. *pı́kast*, v 17. st. »piſan« (Hipolit), »maculosus, brezaſt« (Apostel), v 18. st. »cicatricosus« (Pohlin), danes »tüpfelig« (k pomenu prim. *točji* »pegast, grahast«), izv. *pı̂kec* »kozav človek, lisast konj, neka bolezen na trti«, *Pı́ka, Pikáš* »kozje, ovčje ime«, *Pikúša* »ime svinji«.

Prim. hrv. kajk., čak. *pı̏kńa* »(sončna) pega, madež«, star. *pika* »macula« (Jambrešić), *piknyà* »punctum, macula«, *piknyàv* »maculosus, punctis distinctus« (Belostenec); imena domačim živalim *Pikica, Pikleša* idr. Izvedeno iz **pı̂kati* »bosti«, prim. sln. *pı̂knja* »vbod« in »pika«. Podobne tvorbe so tudi v drugih jezikih, ki poznajo (etimološko sorodno (?)) osnovo **pik-*, prim. agl. *pick* »madež«, frc. dial. *picassé* »pegast« (Deux-Sèvres), alb. neologizem *pikëlór*, bask. *pikarda* »isto«. Možna zveza s slov. **pъstrъ*, f. **pъstrā̃* »pester« < **pik'ró-* ni precizirana. Dalje glej *pı́kati, pı́ka III, pı́ker, pȇster*. M. S.

pı́ka II (f.) »jeza, sovraštvo«, *imeti piko na koga, piko držati, na piko vzeti* »ein Häcken auf jmd. haben«; v 17. st. *pika* »odium intimum« (Hipolit), k temu *pı̂čmot* (m.), *-a* »vrsta amfibije, hudoben človek«; prim. sbh. *imati pik na nekoga*, mak. *ima pik na nego* »črtiti ga«, r. *v píku* »navkljub«, č. *pifka* »jeza, sovraštvo«, slš. dial. *pyk, pik* »isto«. Sorodno se zdi lit. *pykà* »jeza« k *pìktas* »hudoben«, *pìkčius* »vrag«, lot. *pîkt* »ujeziti se« (Machek[2], 448; Mühlenbach-Endzelin III, 213; Fraenkel, 589). N. dial. *einen Pick haben auf jemanden*, niz. *eenem pick hebben*, madž. *pikkje van valakire*; it. *picca* tudi »jeza« izvajajo iz evr. kulturne besede *pika*, frc. *pique* »sulica, kopje« k *pikati*, frc. *piquer* (Kluge[17], 549; de Vries, 520; Benkő III, 168; Battisti-Alessio, 2899, po Machku, l. c., ni izključen slov. izvor). Morda gre za ekspr. osnovo **pı̆k(k)-* »nekaj ostrega« > »nekaj slabega«, prim. še ngr. πίκα, arum. *pícă* »jeza«, *pícean* »ničvreden človek« (Papahagi, DDA, 840, izvaja iz it.), alb. *pikëllój* »razžalostiti«, bask. *pikoka mintzatu* »zbadljivo govoriti«, frc. dial. *picanière* »slaba ledina« (Lisieaux), agl. *to pick at* »gnjaviti«. Glej tudi *pı́ka I, pı́čel, pı́ker* in *pȇs I*. M. S.

pı́ka III (f.) »malenkost, majhna količina« (že pri Hipolitu), dem. *pı́kica*; tudi *pı̂knja*, v zvezah *za eno piko* »malo«, *ne pike, ne pičice, ne pı̂nka, ne piknje* »nič«, *do pičice* »bis zum letzten Tüpfchen« (prim. frc. *tout pic*), v 17. st. *ta zherna pika na bobi* »hilum« (Kastelec, Hipolit); prim. hrv. *ni pı̏kule* »nič«, čak. *pı̂nka, pı̂nkica* »majhna količina«, *picinı̂n* »majčken«, r. dial. *pı́kušnój* »neznaten«, *pikita* »otrok« (< karel.?), p. *pikula* »malenkost«, *pik* »majhen otrok«, dial. *ani piklo* »nič«, *pycek, pyculek* »mrvica«, kašub. adv. *p'ické* »nič«, *p'icko* »malo«, č. *pikola* »zadnja (najmanjša) kumara«, dalje lot. *pīcis* »trohica, čisto malo« a tudi bask. *pikorik* »nič«, fin. *pikku, pikkuinen* »majhen«, *pikkula* »majhna soba«, karel. *pikku*, votj. *pikkorain* »majhen«, čerk. *pičik*, madž. *pici(ny)* »majčken« (Toivonen, SKES III, 557; Benkő III, 182), alb. *picërrák* »majhen«, rom. **pīkk-* »majhen«, npr. it. *pìccolo*, adv. dial. *picca*, furl. *ne pic', ne pôc, ne pìz* »nič«, rum. *un pic* »malo«, *píc*, arum. *pícă* »kaplja« (prim. alb. *pikë* »kaplja«, *pík, pikój* »škropiti, brizgati«, sln. *dež pika, pinka* »kaplja« (Meyer-Lübke, 6499; Wartburg VIII, 449 s.; Battisti-Alessio, 2899; Pirona, 746; Papahagi, DDA, 840; Vasmer II, 356), pozno stnord. *pīkka* »majhna deklica«, šved. *piga* »dekla« (Falk-Torp[1], 824). Verjetno gre za imitativno besedno družino s pomenom »nekaj majhnega«, sorodno s *pı́ka I*, vendar razmerja med posameznimi jeziki niso jasna. Zgrešeno Štrekelj, Lwk., 47, in Skok II, 656, ki za sln. in hrv. primere domnevata izposojo iz it. *pìccolo*. Glej tudi *pı́kati* in *pı́čel*. M. S.

pı́ka IV (f.) »neka vinska trta« (Goriš. Brda); verjetno sprejeto iz neke rom. predloge, prim. star. it. *piccanèllo* »z rozgo vred utrgan grozd«, dial. *pica* »grozd« (navaja Battisti-Alessio, 2899), *piccante*, furl. *picànt* »vrsta vina« (Pirona, 747). K temu sln. *pikolı̂t*

»vrsta belega grozdja«, štaj. *pîkola* »vino, narejeno iz tropin, sladkorja in vode«, hrv. *pȉkula* »vino iz tropin«, *pikanina*, *pikovina* »vrsta trte« (Šulek), alb. *pikëlór* »vrsta belega grozdja«. Skok II, 659, izvaja iz it. *pìccolo*, prim. it. *vino piccino* »lahko vino«, adj. *picato* »z okusom po smoli (o vinu)«, frc. v 14. st. *petit vin*. Dial. adv. k it. *pìccolo* je *pìcca* (Battisti-Alessio, 2899). M. S.

pikáč I (m.), g. *-a* »čelada« (šaljivo), k temu *pînč* »klobuk za vsakdanjo rabo« (Ruše); verjetno kakor lot. *pikene* »vrsta zimske kape«, *pikmice* »vrsta kape« izposojeno in prilagojeno iz n. *Pickelhaube*, *Pick(el)-mütze* (naslonjeno na *Pickel* »konica«), srvn. *beckenhûbe*, *bickelhûbe* »čelada« < lat. *bacinetum*, *bacilletum* »vrsta čelade«, izv. iz *baccīnum* »korito«, domnevno galskega izvora (Mühlenbach-Endzelin III, 214; Kluge[17], 549; Walde-Hofmann I, 91). M. S.

pikáč II (m.), g. *-a* »Picus«. Nomen agentis k *píkati* »bosti« kakor gl. *pikač*, dl. *pikac* »vrabec« h gl. *pikać*, dl. *pikaś* »čivkati«. Podobnost z lat. *pīcus* je verjetno le slučajna, čeprav ni mogoče izključiti sorodstva preko psl. **pikati*, **pichati* »bosti«. Sln. *pîvka* »Picus canus« more imeti interkalirani *-v-*, prim. v. sln. *pičáti* : *pivčáti*; pri ornit. npr. sln. *škvórec* : *škorec* »Sturnus«, sbh. *svrȁka* : sln. idr. *sráka* »Pica«. Dalje glej *píkati*. M. S.

píkati, *pîkam* (v. impf.) »bosti« in »kljuvati, po malem jesti«, tudi *pícati*, *pîcam* (impf.) »bosti«, *píkniti*, *pîknem* (pf.), *pícniti*, *pîcnem* (pf.) »isto«, *píčiti*, *pîčim* (pf.) »zbosti, ugrizniti (o kači, žuželki)«, v kompoz. *za-*, *na-*, *pre-píkati*, *-píčiti* (pf.); dem. *píckati*, *pikljáti*, *piketáti* (impf.) »picken«; izv. *pîcla* »bucika« (Krn), *pičílo* (n.), *pîček* (m.), *-čka* »želo, pik«, *pîk* (m.), *-a* »zbodljaj«, *pîkec* (m.), *-kca* »želo, trn; Datura stramonium«, *píkinja* (f.) »trn«, adj. *pikȇč*, *-éča*, *píčen*, *-čna* »stechend, scharf«; morda tudi pkm. *pîkuč* »vagabund«, cgn. *Pikuš* (iz it. *pìcaro* »vagabund« (?)); *pikáč* »kljun«, interj. *píkapók(a)*; v 17. st. *pikanje* (Kastelec-Vorenc), v 18. st. *pikati*, *pízhiti* (Hipolit), *pikam* »pungo« (Pohlin).

Prim. hrv. kajk. *pȉkati* »bosti, tipati«, *pičiti* »zbosti«, mak. *pika*, *pikne* »trpati«, r. *pikúlja* »glinena piščalka v obliki petelinčka«, dial. tudi »kljun« (Dal', Slovar'[2] III, 110), p. dial. *pikolić* »rezati, žagati, nadlegovati«, č. *píchati*, *píkati*, slš. *pichat'* »bosti«, dl. *pikotaś* »po malem jesti«, *pichadło* »želo«. Morda psl. **pĭkati*, **pĭchati* »bosti, kljuvati«, v kar je lahko sovpadlo ide. **(s)p(h)ēi-* »spitz, spitzes Holzstuck«, prim. lot. *spiks* »kratka palica«, *pikšinât* »rahlo tolči« (Mühlenbach-Endzelin III, 213, 995), stvn *spiz*, ags. *spitu* »raženj«, sti. *sphyá-* »palica, trska, veslo« (Pokorny, 981, brez slov. gradiva) in onomat. osnova **pĭ* »piepen«, navadno reduplicirano **pĭp-*, prim. č. *pikati*, gl. *pikać* »čivkati« in z reduplikacijo sln. *pípati* »tipati, skubsti, puliti«, csl. *pipati* »palpare«, mak. *pipa* »tipati, krasti« (sbh. *spȉčiti* »ukrasti«) proti dl. *pipaś* »čivkati«, lat. *pīpīre* »isto« idr. Slov. osnova, ki je podobna z it. *piccàre* »bosti«, *pìzzo* »konica«, špan., port. *picar*, frc. *piquer* »bosti, pikati, kaj malega pojesti«, *picorer* »kljuvati, kaj malega pojesti«, dial. *pigorer* »kljuvati zrnje« (Charènte), n. *picken*, *biecken* »kljuvati«, stnord. *pikka*, alb. *pickój* »ščipati«; srlat. *pica* »lancea« (Wartburg VIII, 461; Kluge[17], 549), je vseskozi imitativna in gotovo ni izposojena iz germ. ali rom. (tako Miklošič, Frw., 45; Štrekelj, Lwk., 47; Matzenauer, CS, 275; Skok II, 655), ker kaže na večjo starost vsaj adj. **pikrъ*. Medsebojnih vplivov seveda ni mogoče zanikati. Glej tudi *píka I–III*, *špîk*, *vpikováti se*, *pičáti*, *píker*, *píčel*, *pípati*. M. S.

píker (adj.), f. *-kra* »oster, jedek, izbirčen, razborit«, tudi *píkrn* »isto«; k temu *píkrost* (f.) »jedkost, razboritost, zbadljivost«. Prim. z anticipiranim *-r-* r. dial. *príkryj*, ukr. *prýkryj*, br. *prýkry*, p. *przykry*, č. *příkrý*, slš. *príkry*, vse s pomeni »jedek, trpek, odvraten, strm«. Machek, Recueil I, 104; ZfSl I, 4, 36, primerja dalje gr. πικρός »oster, jedek, trpek, boleč«, kar je sicer izvorno ista beseda kot psl. **pьstrъ*. Treba je domnevati dubleto **pik'ro-* : **pī/eikro-* in na slednje navezati še ukr. orn. *Przykra* (Hrabec, Hucul., 136) in dalje lit. *pìktas* »zli, srdit« (Holub-Kopečný, 301). Drugače Štrekelj, Lwk, 47; JA XI, 365, ki izhaja iz **piknǫti* »pičiti«. Glej tudi *píčel*, *pȇster*, *pȩ̂h*, *pȇs I*, *psováti*.

pikȏn (m.), g. *-a* »kramp« (notr.), dem. f. *pikoníca* »isto« (Kras). Tako kot hrv. dial. *pikôn* »šilasta motika« (Buzet, Sovinjsko polje), *pikún*, g. *pikūnȁ* »pertica ferrea« (Istra) prevzeto iz furl. *picòn* »rovača, kramp«, it. *piccone* »isto«, kar je izvedeno iz *piccare* »bosti, zbadati« (Matzenauer, CS, 276; Skok I, 135; Battisti-Alessio, 2903). Glej tudi *pokoníca*. M. F.

píl (m.), g. *-a* »kip, soha«, dol. *pílja* »isto«; v 16. st. *kir pilda dela* »anaglyptes, sculptor«, *pildmal* »effigies« (Megiser), v 18. st. *pild* »das Bild, imago« (Pohlin). Izposojeno iz srvn. *bilde*, bav. srvn. *pilde*, bav. avstr. *Pild*, nvn. *Bild* »podoba, kip«. Iz istega vira je dial. *píglč* »isto« (Guštjan) < **pidlč*, kar je po redukciji in metatezi nastalo iz dem. **pild-ič* (Striedter-Temps, DLS, 194; Ramovš, Hgr. II, 208). Glej tudi *példa*. M. S.

píla (f.) »lima«, dial. »hrbtenica« (Rezija) in »žaga« (notr.); v 16. st. *pila* »lima« (Megiser), v 18. st. *pila* »lima« (Pohlin), *pila*, *piliza* »Feile« (Gutsmann); k temu *píliti*, *pîlim* »feilen«, pf. *o-*, *pre-*, *s-piliti*, dial. tudi »žagati« (notr.). V slengu pomeni *opíliti* tudi »obrati za denar« < *»stanjšati«. Prim. stcsl. *pila* »serra«, sbh. *píla* »žaga, pila«, mak. *pila* »žaga«, *pilana* »pila«, blg. *pilá* »pila«, r. *pilá* »žaga«, *pílka* »pila«, ukr. *pylá* »žaga«, p. *piła* »žaga, pila«, č. *pila* »pila«. Stara izposojenka iz germ. **fīlō*, stvn. *fîla*, srvn. *vîle* »pila« (Miklošič, 246; Kiparsky, Lw., 257). Nevzdržno Mladenov, 96, ki domneva prasorodnost.

pilākar (m.), g. *-ja* »skopuh« (tolm.). Miklošič, 246, izvaja iz it. *pillàchera* »stiskač, skopuh« poleg *pillàccola* »kozji bobki«, it. dial. *piddàcchiu* »močvirna, blatna tla po dežju« (Kalabrija), *pidda* »blato«, *pilla* »črna zemlja« (Sicilija). Battisti-Alessio, 2921, meni, da je povezava z gr. πηλός »blato«, kakor izvaja Skok, Zb. RFFZ, 456, 478, in ERHSJ II, 589, težavna.

píliti se, *pîlim se* (v. impf.) »učiti se, prizadevati si«. Pomensko najbližje je csl. *pilьnъ* »izvrsten, odličen«, r. dial. *pílьnyj*, *píle*, *pilьná*, *pílьno*, ukr. *pýlьnyj* »prizadeven«, *pylьnuváty* »prizadevati si, skrbeti«, p. *pilić*, *pilać*, *pilwać*, *pilnować* »priganjati, siliti«,

adj. *pilny* »priden, marljiv, nujen«, č. *píliti, popíliti si*, k temu *píle* »trud, pridnost«, *pilný* »priden«, slš. *pilnovat', pilný, pilnost'*, gl. *pilny*, dl. *pilnowaś se, pilny* »priden«. Manj jasno je hrv. dial. *péliti, pêlīm* »priporočati, polagati na srce« (o tem Skok II, 634). S slov. **piliti sę* primerja Miklošič, 246, lit. *pi͂lnas* »priden, skrben«, kar pa je izposojeno iz p. (Brückner, 118). Tedesco, Language XXVII, 18, domneva redukcijo iz **pri-lьžьnъ*, r. *priléžnyj* »marljiv«.

píljka (f.) »čep, zamašek, luknja za čep«, tudi *pílka, pílika* »isto«. Tudi hrv. kajk. *piljka, pilka* »isto«. Miklošič, 246, podrobneje Štrekelj, JA XI, 465, domnevata izposojo iz srvn. *pîl* »luknja za čep«, *verpîlen* »zamašiti«, n. dial. *Pril*; dvomljivo; Skok II, 657, pritegne sbh. *píljak, -ljka* »rožiček na srnjakovem rogu« (nelocirano), hrv. *píljak, -ljka* »črepinja« (Dubrovnik), enako nejasno.

piljúh (m.), g. *-a* »ime za več vrst ujed; Buteo, Vultur«, tudi *pilih*; prim. hrv. dial. *pìljuga* »Astur palumbarius«, tudi *pìljug, piljûg, piljûg, piljùk, piljun*; *píljak, -ljka* »Delichon urbica«, blg. *pílek, píljak* »jastreb«, r. dial. *piljúk* »majhna sova, čuk«, ukr. *pyljúk* »jastreb« (Grinčenko, Sl. III, 151), č. *pilich* »lunj«. To izvajajo iz onomatopeje *pi-pi* (Miklošič, 246; Trautmann, BSW, 217; Vasmer II, 357; Skok II, 658). V 16. st. je sln. *pifzhenik* »milvius« (Megiser); iz iste onomatopeje je tudi sln. *pljálo* (n.) »Larus cyanorynchus«, tudi *pijal*. Dalje glej *pî-pî, piščê*.

pilun (m.), g. *-a* »birmanec« (dol.), *pilunec* »isto«. Kakor hrv. čak. *piljūn* »isto«, na Žumberku *pilijan* v frazi *níma bōžēga pilijána dōma* »doma ni žive duše«, izposojeno iz lat. *filiolus*, dem. k *filius* »sin« v cerkveni rabi (komplementarno *bóter* < stvn. *(gi)fatero* »compater«). Končni *-n* razlaga Skok II, 658, z disimilacijo, vendar ga je mogoče povezati tudi z lat. krščanskim terminom *filianus*, od koder je rum. *fín*, alb. *fiján* in ukr. *fiïn* »krščenec« (Miklošič, 58; VGr. I[2], 346; Skok l. c.). M. S.

pínca (f.) »vrsta mlečnega velikonočnega kruha, pod pepelom pečen kruh«, hiperkorektno *pínica*. Kakor hrv. *pínca, pînca*, na Reki *pinka* »vrsta velikonočnega kruha«, izposojeno iz furl. *pìnze* »isto« (Pirona, 355, 758), ben. it. *pinza* »pod pepelom pečen kruh«, kar je kakor it. dial. *pinza* »pizza« (Rimini) varianta z interkaliranim *-n-* k it. *pizza* »različne vrste pogač in kruha«. Slednje je domnevno prevzeto iz stvn. *bizzo, pizzo* »grižljaj, koščék, kos kruha, vrsta kruha, pogača« (Cortelazzo-Zolli, 938). Druga možnost je izhajanje iz lat. *picea* k *pix* »smola«, kar naj bi bil kalk po gr. atiš. πίττα »smola«, ngr. πίττα »kolač, pogača«; k semantičnemu razvoju v tem primeru prim. frc. *pain de poix* (Battisti-Alessio, 2934, 2957, 2961; Skok II, 658). Glej tudi *píta I*. M. S.

pínja (f.) »posoda za pripravljanje masla«; k temu *pín(j)iti, pîn(j)im*, izv. *pînjenec* »pinjeno mleko«. Kakor hrv. čak. *pīńa* »isto« (Kastav; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 541) izposojeno iz furl. *pìgne* »pinja«, star. it. *pigna* »lonec« (danes knjižno le *pignatta* »isto«) < adj. f. *pīnea* »pinijev (storž)« k lat. *pīnus* »pinija, bor« (Miklošič, 247; Battisti-Alessio, 2916).

pînka I (f.) »malenkost, troha« (kor.), *ni pinka* »nič«. Primerjati je mogoče hrv. čak. *pînka* »drobno jedrce«, *pinkica kruha* »trohica« (Vis). Nejasno; Štrekelj, JA XI, 365; Lwk., 47, in po njem Skok II, 655, povezujeta z it. *piccolo* »majhen«, vendar **pikk-* »majhen« ni nikjer v rom. jezikih dalo **pink-*. Pleteršnik II, 37, navaja *pînka* »Bröschen«. Morda ekspresivna nazalizacija od *pika*, prim. *pinka-polonka* poleg *pikapolộnica*. Dalje glej *píka III*.

pînka II (f.) »vulva«, tudi *fînka* »isto«. Prim. plb. *pinkă* »isto« (Polański, PED, 110). Rekonstruirati je treba **pinьka* (f.) poleg m. **pinъkъ* v kašub. *pínek* »cvek, penis«, z drugim sekundarnim sufiksom br. *pínda* (Nosovič, 415), p. *pinda* »koketa« (> lit. *pìnda* »vulva, koketa«; Fraenkel, 594). Psl. **pi-nь* je izvedeno iz imitativne osnove **pĭ-*. Zaradi sev. slov. paralel je domnevanje izposoje sln. *pînka* iz it. *fìca, fìga* »vulva« (tako s. v. *finka*) manj verjetno. Glej tudi *pípica, pîčka, pîšek* in *pízda*. M. S.

pînka pônka (f.) »denar«; ekspresivna reduplikacija; podobno nvn. *Pinke-pinke* poleg *Pinke* »denar«, kar se je nedvomno razvilo iz novohebr. in aram. *pīnkā* »skledica za denar«, pozno lat. *pinax*, gr. πίναξ »tabla, miza, deska« (iz tega *pinakotệka*). O tem Kluge[17], 551; Battisti-Alessio, 2925.

pinộža (f.) »Fringilla montifringilla«, tudi *penộža, pnộža* (f.), *pnộž* (m.), *pinộžek* (m.). Osnova je onomatopeja *pink pink* »o glasu ptiča«. Prim. hrv. čak. *pīnjac*, g. *pînjca* (Korčula), *pīnčīca, pinčić* (Lumbarda) »Fringilla« poleg *pinkũz* (Omišalj), kar je po Skoku I, 518, dalmatinski leksični relikt iz lat. *pinciō*, it. *pincióne* »Fringilla«. Enakega izvora je n. *Fink* »Fringilla«, zato je dvomljivo videti v hrv. *fink* (Gračac, Karlobag), *finko* (Hvar), *hinko* (Veli otok) izposojenko iz tega n. ornitonima (od tod sln. cgn. *Fink*). Blizu je tudi slš. *pinka, penkava, pinkavka*, č. *pěnkava* »Fringilla« in sln. *pệnkica* »Linarius spinus« (Suolahti, VN, 109). Sorodno je tudi gr. σπίγγος »Fringilla caelebs«, madž. *pinty, pina, pintyöke*, bret. *pint* in podobno (Kluge[17], 198; Battisti-Alessio, 2926; Skok I, 518). Glej tudi *pệnica*.

pînt (m.), g. *-a* »stara prostorninska mera 1,5 litra«, tudi *pînta* (f.) »isto«. Kakor stč. *pinta* (f.) »isto« in madž. *pint* izposojeno iz n. *Pinte* ali it. *pìnta*, izpričano v 14. st.; tudi frc. *pinte*, prov. *pinta* »0,93 l«, agl. *pint* »0,57 l«, izvedeno domnevno iz lat. *pinctus* »pisan« k *pingere* »slikati« (sln. cgn. *Pengov*), vendar nejasno (Kluge[17], 561; Battisti-Alessio, 2959).

píntar (m.), g. *-ja* »sodar«, v 16. st. *pintar* »vietor« (Megiser), v 18. st. *pintar* »Binder« (Gutsmann), cgn. *Pintar(ič), Pinter(ič)*. Kakor sbh. *pīntār, pìnter*, madž. *pintér* »isto«, prevzeto iz bav. srvn. *pinter*, srvn. *binder* »isto«, kar je nomen agentis k srvn., nvn. *binden* »vezati« (Striedter-Temps, DLS, 194; Benkő III, 199). M. S.

pípa (f.) »Tabakspfeife, epistomium«, dem. *pípica, pípka* (> štaj. n. *Pickerl* »kleines Holzpfeifchen«, Štrekelj, ČZN V, 56); izv. *pîpnik, pîpar*; *pîpek* »čep«, adj. *pípen, -pna*; v 18. st. *pipa* »Pippe, epistomium« (Pohlin), *pipa* »Pippe«, *pipek* »Stöpfel« (Gutsmann).

Prim. hrv. *pȉpa* »Tabakspfeife, epistomium« (Istra, Rab, Vrbnik), sbh. *pípa* »epistomium« (Vuk), r. *pípka* »Tabakspfeife, cevka«, ukr. *pýpka* »sesek, cev pri čajniku« (Grinčenko, Sl. III, 152), br. *pípka* »pipa«, p. dial. *pipa*, č. *pípa*, slš. *pip(k)a*, gl., dl. *pipa* v pomenih »Tabakspfeife« in »epistomium«. Pomen »Tabakspfeife« je kulturni semem, ki se je konec 17. st. iz it. *pìpa* (> jn. *Pi(e)p(p)e)*, n. *Pfeife*) v večini slov. jezikov usedel na refleks psl. **pīpa* »cevka, nekaj podolgovatega« k v. **pīpati* »piskati« poleg »dotikati se« (dl. *pipaś*, č. *pípati*, slš. *pípat'* »piskati«), iz česar je še csl. *pipola* »tibia« in *pipela* »sambuca« (Preobraženskij II, 59; Schuster-Šewc, HEWb., 1066). Psl. **pīpati* je reduplicirana onomatopeja kakor n. *piepen*, lit. *pýpti*, lat. *pīpare*, gr. πιπ(π)ίζω »isto« in sti. *píppakā* »vrsta ptiča« (Pokorny, 830; Vasmer II, 364). Zaradi hrv. *ȉ* = sln. *í* ni verjetna enostavna izposoja iz bav. n. *Pipe(n)* »Tabakspfeife«, kor. n. *pīpe* »epistomium« (tako Striedter-Temps, DLS, 194, podobno Vasmer II, 358); n. *Pfeife* glasoslovno ne ustreza (glej *fâjfa*), it. *pìpa* je zaradi areala manj verjetno izhodišče. Pomen »epistomium« more biti sicer domač (< *»cevka«), vendar gre najverjetneje za prevzem pomena iz avstr. bav. *pīpe*, švab. *pippe* »Röhre mit einem Drehzahn am Fasse«. Ni mogoče izključiti niti razvoja iz pomena »kokoš«, ker so pipe v 15. st. izdelovali v obliki petelina, prim. n. *Faß-*, *Wasser-hahn* »veha, vodovodna pipa« (Kluge[17], 281). Glej tudi *pípica*, *pípati* in *piplẹ̑*. M. S.

pípati, *pîpam* in *pípljem* (v. impf.) »tipati, skubsti, puliti«; *p. se* »tepsti se, kregati se«, pf. *po-*, *na-*, *za-*, *od-*, *pre-*, *u-p.*, izv. subst. *pîp* (m.) »tip, pretep, prepir«, *pípa* »pretep«, *pîpanka* »dražba« in »umazana ženska«, *pípulica* »priba, kibic«, adj. *pípav* »prepirljiv«, cgn. *Pipan*, *Pip(a)*, *Pipek*; v 16. st. *pipati* »vello« (Megiser), v 18. st. *piplem*, *-plẹti* »velitare« (Pohlin), *pipam*, *piplem* »rupfe, zupfe, raufe« (Gutsmann).

Prim csl. *pipati* »palpare«, sbh. *pȉpati*, *-ām* in *-pljēm* »tipati«, *pípati*, *pîpām* »skubsti«, *pȉpav* »počasen«, mak. *pipa* »tipati, krasti«, blg. *pípam* »dotikati se, delati, krasti«, č. *pipati*, jč. *opipávat* »otipavati« (Miklošič, 247), *piplat*, slš. *piplat' sa*, p. *pyplać*, *pyplyć*, gl. *piplić*, dl. *pimpliś* »počasi delati, brkljati, obotavljati se«. Izposoja iz sev. n. *pipeln*, *piäpeln*, *päpeln* »počasi delati, brkljati« (Bielfeldt, Lw., 212) ne pride v poštev; po Machku[2], 450, so n. besede izposojene iz slov. Dalje nejasno. Verjetno gre za reduplicirano tvorbo iz ide. imitativnega korena **pĭ-p-* »piepen«, prim. č. *pípati*, dl. *pipaś* »čivkati« in iz nereduplicirane osnove slov. **pikati* v č. *pikati* »čivkati«, jslov. **pĭkati* »pungere«. Skok II, 659, in Schuster-Šewc, HEWb., 1067, domnevata kasnejši onomat. izvor, za kar govori tvorba rum. *pipăí* »dotakniti se, otipati«. Dalje glej *pîpec*, *píkati*, *piplẹ̑*. M. S.

pîpec (m.), g. *-pca* »Taschenmesser«, štaj. *pîpič* »isto«. Samo sln. Morda m. dem. k *pípa* »piščanec« v metaforični rabi, prim. sln. *pûtec* (m.), *-tca* »pipec«, če gre za izvedenko iz *púta* »kokoš«. Alternativna razlaga je domnevanje nomena agentis glagola *pípati* »ruvati, tipati, drezati«. K tvorbi na *-ič* prim. nomen agentis sln. *rîbič* k *ríbiti* »loviti ribe«, k pomenu sln. *krọ̑šelj*, *krọ̑želj* »majhen nož« < **kros/zl'ь* ← (nepotrjeno) **krositi*, **kroziti* »rezati, trgati«, prim. sln. *krozúlja* »odlomljena veja« in sorodno. Glej *pûtec*, *pî-pî*, *pípati*. M. S.

pî-pî (interj. pri klicanju kokoši), tudi *pîc-pîc* (vzh. štaj.) in *pȋt-pȋt* (Lašče), k temu *pîcek* »petelin« (tudi cgn. *Picek* (?)), f. *pîcika* »kokoš« (bkr., štaj.), *píta*, *pîtka* »isto« (v otroškem govoru) poleg »orehovo ali lešnikovo jedro«. K pomenu prim. *púta*, *petélin* v obeh pomenih. Znano tudi v furl. *pìta*, it. *pitta*, špan. *pita* »kokoš«, it. interj. *piti-piti* (Battisti-Alessio, 2957), prim. sbh. interj. *pȉ-pȉ*; subst. *píca*, *pȉca* »kokoš«, v Istri *picič*, kajk. *picek* »petelin«. Gre za onomatopejo, ki posnema ptičje glasove (Skok II, 659 s.), prim. še sln. *piljúh*, hrv. *pȉljuh*, sb. *piljug*, csl. *piljukъ* »kanja, jastreb, milvus«, sln. *pijálo*, *pijal*, *piulk*, *pofavka* »Larus cyanorchynchus« (Freyer, Fauna, 36), interj. *pȋv* »piep«, v. *pîvkati*, *pívčati* »piepen«, *pívra* »Vanellus cristatus« (prim. r. *pívik* »Vanellus cristatus« (Rjazan)), blg. *píjvik* »Gerris lacustris« (Vasmer II, 353), sln. *pîvljek*, v Dict. *pivlik* »kanja«, *pivelj*, pri Pohlinu *piûl* »Anas aquatica«. Dalje glej *piplẹ̑*, *pípati*. M. S.

pípica (f.) »penis« (v otroškem govoru) tudi *pîpek*, *pîpček*, z ekspr. nazalizacijo *pîmpek*, *pîmpel* (m.) »isto«. Prim. r. *pípka*, gl., dl. *pipa* »pipa« in »penis«, r. *pipíkatь* »lulati«, č. *pípa* »otrok«, nazalizirano še hrv. čak. *pimpîn* »penis«, ukr. *pimperljá*, *-ti* »nedorasel otrok« (Grinčenko, Sl. III, 187), slš. *pimprlík* »lutka, majhen človek, otrok«, lit. *pim̃pis*, *pim̃pelis*, lot. *pim̃pis*, *pimpulis* »penis«. Gre za reduplicirano tvorbo **pī-pā* ob drugačnih psl. **pinьka*, **pičьka* (kakor frc. *faire pipi* »lulati« po **pissiare*), ki v slov. slonijo na **pīpa* »cevka, nekaj podolgovatega«, v balt. pa na lit. *pam̃pti*, lot. *pàmpt* »oteči« (Schuster-Šewc, HEWb., 1066; Fraenkel, 593). Podobne tvorbe so še v nvn. *Pimmel*, *Piephahn* »penis«, *pimpern* »praegnantem facere«. Glej tudi *pípa*, *pînka II*, *pîčka*, *pîšek* in *pízda*. M. S.

piplẹ̑ (n.), g. *-ẹ́ta* »pišče«, dem. *pîplič*; v 18. st. *pipleze* (f.) »pipio« (Pohlin). Prim. hrv. *pȉple*, g. *pȉpleta* »pišče«, pl. *pȉplići* (Dubrovnik, Mikalja, Della Bella, Belostenec, Voltiggi, Stulli), v. *pipliti* »čivkati«. Slov. **piplę* (n.), g. **piplęte* (k tvorbi prim. **pisklę* (n.), g. **pisklęte* »pišče«) je izvedeno iz onomatopejskega v. **pipati* »čivkati«, prim. č. *pípati*, *-ám* »isto«, slš. *pípat'*, *-am*, dl. *pipotaś*. Sln. *pípa* »kokoš«, dem. *pípica*, *pípika* kot tudi blg. *pípa* (f.), *pípe* (n.) »pišče« so lahko mlajše tvorbe, nastale na osnovi onomatopeje za privabljanje kokoši *pî-pî*, prim. hrv. *pȉ-pȉ*. Taka onomat. verbalna osnova je znana tudi v drugih ide. jezikih, prim. lit. *pýpti* »piskati, čivkati«, n. *piepen* »čivkati« (z izostankom konzonantnega premika), lat. *pīpiō*, *-āre* »isto«, gr. πιπ(π)ίζω, subst. πīπώ (f.), -οῦς »žolna«, sti. *píppakā* (f.) »vrsta ptiča«, *pippīka-* (m.) »isto« (Skok II, 639; Mladenov, 423; Machek[2], 450; Pokorny, 830). M. F.

pîr I (m.), g. *-a* »ženitovanje, gostija« (bkr.); v 16. st. *pir* »nuptiae« (Megiser); k temu *pîrnja* »proslava po ženitovanju« (notr.); verjetno spada sem tudi *pîrdlja* »nevestina družica«; v. *pirováti*, *-ûjem* (impf.) »udeležiti se gostije« (bkr.), adj. *pîroven* »ženitovanjski« (bkr.), knjiž. kompoz. *kvartopîrec* (m.), *-rca* »kdor pije in igra karte«. Prim. stcsl. *pirъ* »compota-

tio, convivium«, sbh. *pîr* (m.) »svatba«, mak. *pir, piruva*, blg. *pír, pirúvam*, r. *pír* »gostija«. Stara izvedenka (*-u*-deblo) od *píti, pîjem* (Meillet, RS VI, 131; Trautmann, BSW, 228; Vasmer II, 369). Zmotno opozarja Hirt, PBB, 336, na stvn. *fîratac* »praznik«. Dalje glej *píti I*.

pîr II (m.), g. *-a* »Triticum spelta« (vzh. štaj.), tudi *píra* (f.), *pîrje* (n.), *pîrjevica* poleg *píra* »pšeno«; v 16. st. *pireviza* »Zea« (Dalmatin), v 18. st. *pira* »Graupen von der Gerste« (Gutsmann), *pirjovza, pirjovz* (m.) »Spelta« (Pohlin); *piríka* »Agropyrum repens«, *pîrnica* »isto, Phalaris arundinacea, Ranunculus repens, vrsta hruške« poleg *pîrje* (n.), *pasja pirika* »Agropyrum caninum«, adj. *píričen, píričnat, pîrničen, -čna, pîrničast, -a, pîrničnat, -a*.

Prim. csl. *pyro* »milium«, stcsl. *pyrěnъ* »subcinericus, adoreus, farris«, hrv. *pȉr* (m.) »Triticum spelta«, v Sremu *pirèvina* »Triticum repens«, *pìrika* »isto«, mak. *pir, pirej*, blg. *pírej*, r. *pyréj*, ukr. *pyríj, -u*, br. *pýrnik, -u*, p. *perz, -u*, č. *pýr, pýř*, slš. *pýr, -u*, gl. *pyr, -ja*, dl. *pyŕ, -rja*. Sorodno je lit. *pūras* »pšenično zrno«, pl. *pūraĩ* poleg *pūrai* »pšenica«, lot. *pūŗi* »pšenica«, stprus. *pure* »stoklasa«, dalje gr. πῦρός »Triticum vulgare«, agl. *furze*, ags. *fyrs* »Triticum repens«. Dvomljivo je sti. *pūra-* (m.) »kolač«, kar že Miklošič, 269, primerja s slov. **pyrъ*, **pyra*, **pyro* (glej Mayrhofer II, 382). Obsežna literatura: Trautmann, BSW, 232; Vasmer II, 473; Schrader, RL², 647; Fraenkel, 671; Frisk II, 631. Ni gotova domneva, da gre za predide. izvor; mogoče, vendar je **pūro-* najstarejša beseda za prednike pšenice.

***pirenč** (m.), g. *-a* »medenina«, izpričano samo v 18. st. *pirenzh, -a* »Messing, orichalcum« (Pohlin). Preko sbh. *pìrinač, pìrīnča* »isto« (Vuk, ARj) izposojeno iz turš. *pirinç* < perz. *pirinğ, pirink* »baker« (Skok II, 661; Škaljić, Turcizmi, 518). Iz turš. je tudi blg. *pirínč* »medenina«. Sln. *brónec, brúnec* (m.), *-nca* »aes« poleg *brónca, brónza* in retrogradne tvorbe *brȍn* (m.), *-óna* »isto« (v 16. st. *bron* »aes« (Megiser), v 18. st. *is brona* »aenus«, *broniz* »aes« (Kastelec-Vorenc)) je preko it. *brónzo* in srlat. *bronzium* izposojeno iz istega perz. vira (Lokotsch, 1657).

pírgast (adj.), f. *-a* »pikčast«, npr. *pirgaste so slive, kadar ima perje rdeče ali rumene pike* (jvzh. štaj.); k temu verjetno *pírgoš* (m.) »kozje ime« (Podmelci). Pomensko enako je hrv. *pȉrgast* »pegav, pisan, s črnimi in belimi lisami« (Lika, Bruvno), tudi *pȉrgav* »pegav« (Virovitica) in *pirga* »pegasta žival (koza)« (Kukuljanovo), toda v Bosni »pegasta kokoš« (ARj IX, 862). Izhajati je mogoče iz denom. adj. **pýrъgastъ* ← subst. **pýrъga*. Slednji subst. je tako kot **pýrychъ* (m.), **pýrycha* (f.) → denom. adj. **pýrychastъ*, prim. sln. *pírh* (m.) »velikonočno, navadno rdeče pobarvano jajce«, *pírih* »isto«, *pírhast* »rdečkast«, hrv. *pȉrih* »velikonočno rdeče pobarvano jajce; govedo z rdečimi lisami«, *pȉriha* (f.) »krava z rdečimi lisami«, *pȉrihast* »lisast« (Vodice; Ribarić, SDZb IX (1940), 177), motivirano iz neizpričanega psl. **pýrъ* (m.) »ogenj« (< ide. **puHr-o-* (n.) »ogenj«, prim. gr. πῦρ (n.), g. πυρός »isto«, umbr. *pir* < **puHr* (nom.-akz. sg. n.), stnord. *fūrr, fyrr* ← praide. pred premetom *-*Hu̯-* > *-*u̯H-* **péHu̯r̥* (nom.-akz. sg. n.), g. **pH-u̯én-s* → **pHun̥-és* »ogenj«), ki se ohranja v **pýr'ь* (m.) »pepel ipd.« < **puHr-i̯o-s* »kar pripada ognju«, prim. č. *pýř* »vroč pepel«. Prvotno sta slov. **pýrъga* in **pýrycha* verjetno označevala rdečo, z ognjem narejeno liso, pego, nato pa realije s takšnimi lisami. Podobno pomensko motivirano je gr. πυρσός (m.), pl. tudi -σά (n.) »z ognjem narejen znak« iz πῦρ (n.), g. πυρός »ogenj« (Frisk II, 627). Skok II, 660, je hrv. *pȉrgast* povezoval s *piriti, -im* »goreti« (ARj IX, 865), kar je denom. psl. **pýrъ* (m.) »ogenj«. Podobno Kurkina, DS, 118. Glej tudi *píruh*. M. F.

Pírniče (f. pl.; tpn. na Gor.), g. *Pîrnič*, dial. *Pə́rn̥če*, g. *(i)s Pə̂rn̥č*; etn. *Pírničan*, dial. *Pə́rn̥čan*; l. 1392 *Pernekk*, 1394 *Pernek* in v prepisu listine iz l. 1118 (v 18. st.) *utrumque Bernh.* Pintar, Lj. zvon 1913, 154, 475; Ramovš, Hgr. II, 264; Ilešič, Geografski vestnik IX, 85, in Kelemina, Zb. zimske pomoči, 393, izvajajo iz n. atpn. *Bernhart*, iz česar je gotovo sln. tpn. *Pirničev dol*, l. 1309 *Pernhartztal* (M. Kos, Salzb. urb., 83) in cgn. *Pirnat*. Ker v okolici Pirnič ni tpn., nastalih iz n. atpn., je možno domnevati, da gre za domačo tvorbo s sufiksom *-j(an)e* iz apel. **pyrьnikъ* »kdor se naseli na požgano zemljo«, prim. cgn. sln. *Pirnik*, hrv. *Pirnić* (adaptirano po cgn., večinoma patronimih na *-ić*) k psl. **pýrъ* »ogenj«, denom. **pýriti* »žgati«. K tipologiji prim. sln. cgn. *Žgank, Kurnik* in hrv. *Palnik* (Snoj, Zbornik VI. jug. onom. konf., 490 s.). Glej tudi *píruh*. M. S.

pírožljek (m.), g. *-a* »vespertilio, netopir«; številne variante, npr. *píroželj, pirožȃn* (Haloze), *pirožába, pírpogača, pírpogačica, pírhpogačica, pə́rnpogačica, pírnpogačica* (dol.), *pirožla* (štaj.). Prim. star. hrv. kajk. *piracz* »veſpertīlio« (Jambrešić). Miklošič, 247, domneva, da tiči v prvem delu besede **perch-*, sln. *pŕhati* »frfotati«. Morda isto *pir-, per-* kakor v *netopír*. Vendar vse popolnoma nejasno.

píruh (m.), g. *-a* »Osterei«, tudi *pírh, pírih, píreh*; v 18. st. *pirh* »ovum paſchale« (Pohlin), *pirh* »Osterey« (Gutsmann); k temu *pírhast* »rdečkast« (Dalmatin), *pírhati, -am* (impf.) »rdeče barvati«, *zapíriti se, -im se* (pf.) »zardeti«; tudi imena živali *pírh, pírha, pîrhež, pírhana, pírunja*. Verjetno spada zraven z metatezo tudi sln. *zarípniti (od jeze), zarípel*, tudi *ripȇč, repȇč*, v 18. st. *ripęzh* »scharf, beißend«, *ripim* »scharf beißen« (Pohlin); v *-u*-jevski stopnji *rupȇč* (adj.) »zardel«, v 16. st. *rupezha oblizhja* (Dalmatin); *rupečína, rupečôst*, v 17. st. *rupezha dekloſt* (Dict.).

Prim. hrv. kajk. *pirihast* »pegast«, *pirjan* »prekajeno meso«, *pirjaniti* in s prevojem *púriti* »pražiti«, r. dial. *pýrej* »odprtina v peči«, p. *zapyrzyć się* »zardeti« (navaja Miklošič, 269), *perz, perzyna* »vroč pepel«, č. *pýř, pýření* »vroč pepel, žerjavica pod pepelom«, *pýřiti se* »zardevati«, slš. *pýr* »rdečica na licu«, *pyrina* »pepel«, gl. *pyrić* »kuriti«, *pyrić so* »zardevati«, dl. *pyrina, pyrjena, pyryś so*. Sorodno je gr. πῦρ, g. πυρός »ogenj«, umbr. *pir*, stvn. *fiur*, n. *Feuer* »ogenj«, arm. *hur*, g. *hroy* »bakla«, toh. A *por*, B *puwar*, kol. *pūwar*, het. *paḫḫur*, g. *paḫḫuenaš* »ogenj«, vse iz ide. heteroklitičnega debla (Miklošič, l. c.; Meillet, MSL XXI, 249; Frisk II, 629). Glej tudi *rípiti se, pírgast*.

[Ide. heteroklitično deblo rekonstruirajo **péH₂u̯r̥*, g. **pH₂(u)u̯én-s*, kol. **péH₂u̯ōr*, g. **pH₂un-és*, **puH₂n̥-és* (Schindler, BSL LXX/1 (1975), 10). – M. S.]

***pirȕn** (m.) »vilice«, samo dial. *pərȕn* (Kras; Godnič-Godini, Sln. morje in zaledje VII/6–7 (1987), 122), jnotr. *perȗọn* (Rigler, Jnotr. gov., 46), rez. *pirón, prún* (Steenwijk, SDR, 293). Tako kot bav. n. *piron* (Schmeller, BWb. I, 403) prevzeto iz furl. *piròn* »vilice«, trž. it. tudi »klin«, ben. it. *piròn* »vilice«. Iz iste predloge je kljub ngr. πιρούνι (n.) »vilice« (> blg. *pirón* »zagozda«, rum. *piron* »velik in dolg žebelj«, alb. *pirun* »vilica«) mogoče izvesti tudi hrv. dial. *pirún*, g. *pirūnȁ* »vilice« (Istra, Senj, Rab, Malinska, Vrbnik), *piròn* »isto« (Sovinjsko polje) in z *e* < *i* tudi *perȗn* (Božava, Poljica, Korčula; Skok II, 643), kot opozarja Skok, l. c. Izvor kulturne besede je najbolj verjetno gr. περόνη (f.) »sponka« < »sredstvo, s katerim se prebada«, tudi περονίς »isto«, prvoten nomen agentis k πείρω »prebadati, natikati« (Frisk II, 491; G. Meyer, 339; Skok, l. c.). M. F.

písan I (adj.), f. *-a* »hudoben, slab, grd«, prim. *pisana mati* »mačeha«, *pisano gledati* »grdo gledati«, *ali bo tebi pisano* »hudo«, *písanec* (m.), *-nca* »jeznoritež«. Samo sln.; izhajati je treba iz **pe̯ik'-* »zli«, v balt. jezikih z velarom, lit. *peĩkti* »grajati, ogoljufati koga«, *pỹkti* »jeziti se, biti hud«, *pìktas* »hudoben«. Iz iste osnove je *pȇs, psováti, opẹ́sniti se*, iz velarne dublete *pẹ̑h* (< **poi̯kso-*), *opeháriti* (prim. stprus. *popaikā* »on goljufa«), *peháti se* »prepirati se«, *píčel* »slabo odmerjen«, *píker* »jedek, oster« (Bezlaj, Radovi, 94). Miklošič, 270, pozna poleg sln. gradiva tudi blg. *pisana ti majka* in zaradi sln. dial. *prižana mati* domneva izhodišče v sln. *písan* »versicolor«. Glej tudi *lágoj* in *pȇs*.

pisan II (adj.), f. *-a* »versicolor«, *písanica, písanka, písanec, -nca* »(poslikan) pirh«, *písanko* »neko jabolko« (Lašče). Prim. star. hrv. kajk. *piſzan* »variegatus, multicolor, verſicolorius, picturatus, maculoſus, coloreus« (Belostenec). Prvotno ptc. pret. pas. **pisanъ* glagola **pisāti*, ki se v pomenu »slikati« ohranja še npr. v r. *pisátь* »pisati« in »slikati (z oljnatimi barvami)«. Dalje glej *pisáti*. M. S.

pisáti, *píšem* (v. impf.) »scribere«, *pisati se* »imeti priimek« poleg »dobivati barvo«, npr. *črešnje se uže pišejo* (Gornja Soška dol.), pf. *na-, od-, o-, po-, pre-, pri-, s-, v-, za-p.*; k temu impf. *-pisováti, -pisȗjem*, tudi *-pisẹ́vati, -am*; subst. *pȉs* (m.), g. *písa* »scriptio, slog«, *písa* »proga«, *pisálo* »sredstvo za pisanje«, *písanica* »pirh; vrsta jabolk, fižola«, *písanka* »pirh« (bkr., štaj.), »vrsta kač, rib« (Kostanjevica), »vrsta obadov, jabolk, neka vinska trta« (Vreme), »Phalaris arundinacea«, *pisár* (m.), *-ja* »scriptor«, *pisáren* (m.), *-rna* »isto« (izpričano že v 16. st. pri Krelju, Dalmatinu), *pisárna* (f.) »cancellaria«, *pisȃtelj* (m.) »scriptor, auctor«, *pȋsec* (m.), *-sca* »isto«, adj. *písan*, f. *-a* »različnih barv, pester«, *pisȃten*, f. *-tna* »Schreib-«, *písen*, f. *-sna* »ki se tiče pisanja«. V 16. st. *piſati* »scribere«, *piſanje* »scriptio«, *pisar* »scriba« (Megiser), v 18. st. *pisati, pishem* »scribere, exarare literas«, *pisan* »variegatus, multicolor«, *pisaniza* »scriptum, literae«, *pisar, -ja* »scriba, scriptor«, *pisarna* »cancellaria«, *pisarda* »grapharium« (Pohlin), *piſam, piſhem, piſau* »ſchreibe«, *piſan* »bunt, vielfärbig, geſtriemt«, *piſarna* »Kanzley«, *piſarniza* »isto« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *pьsati, pišǫ* »scribere, depingere, describere«, tudi *pisati* »isto«, sbh. *písati, pȋšēm* »scribere«, mak. *piše* »isto«, blg. *píša, -eš*, r. *pisátь, pišú, píšešь*, ukr. *pysáty, pyšú, pýšeš*, br. *pisácь, pišú, píšaš*, p. *pisać, piszę*, z refleksivom *się* »imeti priimek«, č. *psáti, píšu*, zastarelo *psáti se* »pisati se«, slš. *písat', píšem*, zastarelo *písat' sa* »imeti priimek«, gl. *pisać, pišu* in *pisam* zastarelo tudi »barvati« (Schuster-Šewc, HEWb., 1067), dl. *pisaś, pišu*. Psl. **pьsā́ti*, **pis'ǫ̍*, **pís'ešь* je sorodno z lit. *piẽšti, piešiù* (= psl. **pis'ǫ̍*), *piešiaũ* »z ogljem delati črte, pisati, slikati«, stprus. *peisāi* (3. os. sg. prez.) »pisati«, sti. *piṁśáti* »odreti, krojiti, pripravljati; (podobe) delati, oblikovati, krasiti«, *péśas-* (n.) »podoba, oblika, barva, okras, nakit«, av. *paēs-* »krasiti, barvati«, *paēsah-* (n.) »okras, nakit«, stperz. *ni-piš-ta-* »zapisan«, toh. AB *pik-* »slikati, pisati«, toh. B tudi »(podobe) delati, oblikovati« (Schmidt, WIS, 293 s.) < **pik'-*, gr. ποικίλος »pisan«, got. *filu-faihs* »zelo pisan«, stvn. *fêh* san«. Primarno je ide. baza **pe̯ik'-*, ki se ohranja tudi v psl. **pьstrъ* »pester« < ide. **pik'-ró-s* »vrezan, pisan« = gr. πικρός »bodeč, rezoč«, označevala »rezati«. Pomen »pisati« pa se je iz »rezati« razvil prek »(podobe) vrezovati, oblikovati« (Miklošič, 270 s.; Trautmann, BSW, 210; Fraenkel, 587; Vasmer II, 360; van Windekens, Le tokh. I, 31; Pokorny, 794 s.). Glej tudi *písmo, pȇster, postȓv*. M. F.

pȋsek (m.), g. *-ska* »peresna cevka, peresnik«, tudi *pisẹ́k* (vzh. štaj.) in pkm. *piskovjé* (kol. n.) »perje mlade perutnine« (Novak, Slovar, 71). Verjetno tako kot sln. *pȋsek* »ustnik pri pihalu« poleg *pȉsk* »isto« < **pĭ̄skъ* s sekundarnim polglasnikom iz prvotnega **pĭ̄skъ*, prim. č. *pisk* »nastavek ptičjega perja«. Slednje Zubatý, Stud. I/2, 130, primerja z lot. *pīkste* »peresna cevka« < **pīsk-t-* poleg sti. *piccha-* (n.) »repno pero« < **pi-sk'-o-* proti **pī-sk'-o-* v slov. Po nepotrebnem dvomi Machek[2], 451, ki slov. **piskъ* primerja z lit. *speiglỹs, spaiglỹs* »cevke ptičjih peres, ki so pri skubljenju ostale v koži«, lot. *spaiguḷi* »Blutfedern, Ansätze der Federn« (glej Fraenkel, 858). Mayrhofer II, 270, sprejema Machkovo ločevanje **piskъ* od sti. oblike. Dalje glej *pískati*. M. F.

pȋska (f.) »hripavost«, *piskȏta* »isto« (vzh. štaj.), v. *piskotáti, -ȃm* in *-óčem* (impf.) »hripavo govoriti« poleg *piskútati, -am* (v. impf.) »isto« (Fram), adj. *piskotljȋv* »hripav«, *piskutljȋv* »isto«. Pomensko enako je hrv. kajk. *piskúčem* »anhelo«, *piskutanje* »peripneumonea«, *piskutavec, piskutlivec* »peripneumaticus« (Belostenec), *piskutljiv* »peripneumonicus« (Jambrešič), br. *písčiki, -ov* (pl.) »hropenje« (Nosovič, 416). Slov. **pĭ̄skati* »hropsti« je sorodno s črnogor. *pijèhnuti, pȉjehnēm* »izdihniti« poleg hrv. *pljèhati, pȉjehām* »spirare, anhelare«, *pijèhnja* »schweres Atmen« (Dubrovnik), *pljehav* »asthmaticus« (Stulli), kar Skok II, 654, po Matzenauerju, LF XIV, 415, 17, razlaga kot psevdojekavizme. Vendar je mogoče izhajati iz slov. v. impf. **pěchā́ti*, **pěchā́ješь* (→ jslov. **pěchāšь*) < ide. **(s)poi̯-s-* poleg **(s)pei̯-s-* v lat. *spīrō, -āre* »dihati, pihati« in **pei̯-sk'-* v slov. **pĭ̄skati* »pihati, hropsti« z iter. podaljšavo. Obe slov. prevojni stopnji odsevata ide. bazo **(s)pei̯-s/sk'-* »pihati, dihati«, prim. sti. *picchorā, piccholā* (f.) »piščal, flavta« < **pi-sk'-*, kimr. *fflun* »dih« < **spoi̯-nā* (Pokorny, 796), ki se ohranja tudi v slov. **pĭ̄skati* »tibia canere, sibilare«. Glej tudi *pẹ̑h, pískati* in *pȋvka*. M. F.

pískati, *-am* poleg *píščem* (v. impf.) »tibia canere« poleg »sibilare«, npr. *gad pišče, piska; veter, burja piska* »pfeift, heult« (jvzh. štaj.), pf. *písniti, pîsnem* »črhniti«, *iz-, pre-, pri-, s-, za-pískati, -pískam, -píščem*; k temu *pìsk* (m.), g. *píska* »zvok pri piskanju« poleg »ustnik« in »čep pri piščali« (Lašče, Kras), *pîska* »tibia« (Kranj. Gora), *píšča* »isto« (Vipav. dol.), tudi *pîskal* (f.) »isto« (Rož) in *piščâl* (f.) »isto« poleg »golen« (v tem pomenu tudi blg. *pištjál*, č. *píšťala*, p. *piszczel*), tudi *pîščal* (Ig, jvzh. štaj.), *píščel* »isto« (dol.) in *pîščel* (gor.) poleg *pîšev* (f.), g. *pîšvi* (Vipav. dol.) < slov. **pišči* (f.), g. **piščьve*, akz. **piščьvь* zaradi palatalizirane konzonantne skupine **-sk-* verjetno primarno *i*-deblo **pišči* kot hrv. čak. *lãdva* »ladja« (Novi) iz prvotnega psl. **oldi* »isto« (Snoj, SR XLII (1994), 522, op. 218). V 16. st. *piskati* »fistulare, buccinare«, *pishal* »fistula, buccina«, *pishiz* »fistulator« (Megiser), l. 1607 *piſcat* »sibilare« (Alasia), v 18. st. *piskam* »fiſtulare«, *pisk* »fiſtulatio«, *pishal, -y* »fiſtula«, *pishuv, -shve* »fiſtula« (Pohlin), *piſkam* »pfeife«, *piſk* »Pfiff«, *piſhal, piſhou* »Pfeife«, f. *piſhala* »isto« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *piskati, piskajǫ* »tibia canere«, *pištalь* »tibia, fistula«, hrv. *piskati, -am* »vreščati, piskati, sikati« (Voltiggi, Stulli), *píštati, -īm* »žvižgati, kričati«, *piščal, -i* (Belostenec, Jambrešič), *pištala* (Stulli), čak. *piščȁt, pišćī* »žuboreti« in *pišćȉt, pišćī* »isto«, mak. *piska, pišti, pištalka*, blg. *pískam, -aš, pištjá, -iš, pištjálka*, r. *pískatь, -aju* »igrati na piščal«, *piščátь, piščú* »piskati«, *piščálь, -i* »piščal«, ukr. *pýskaty, -aju, pyščáty, -ščú, -ščýš*, dial. *pýščavka* »piščal«, br. *piščácь, -čú, -čýš*, p. dial. *piskać* »igrati na piščal« poleg »žvižgati« (Karłowicz, SGP IV, 111), knjiž. *piszczeć* »piskajoče se oglašati«, *piszczalka* »piščal«, toda *piszczel* »golenica«, č. *pískati, -ám*, zastarelo *pištěti*, knjiž. *pištěti, piští* »piskati«, *píšťala* »piščal«, slš. *pískat', -am, pišťat', pišťím*, dial. *píšťal', píštel'* (Kálal, Sł., 467) poleg knjiž. *píšťala*, gl. *piskać* »piskati; ječati«, *pišćeć, -u* »jokati, ječati«, *pišćel, -e* »piščal«, dl. *piskaś, pišćaś, pišću* in *pišćim* »čivkati, piskati«, *pišćel, -i*. Psl. v. impf. **pīskati* (< ide. **pī-sk'-ā-*, prim. balt. gradivo) s prez. **pīskaješь* in **pīščešь* »pihati, sikati ipd.« in v. impf. **piščāti* (< ide. **pī-sk'-ē-*), **piščíšь*. Od tod deverbativni subst. **piščalь* (f.) »tibia« in **piščelь* (f.) »isto«. Sorodno je lit. *pyškẽti, pýšku* »pokati (o biču), treskati, praskljati itd.«, lot. *pīkstêt* »piskati (kot miš), jokav biti, jokati«, *pīkste* »jokav otrok, godrnjavec«, sti. *picchorā, piccholā* (f.) »piščal, flavta« < **pi-sk'-* (Zubatý, BB XVII, 325; isti, KZ XXXI, 13; Trautmann, BSW, 221; Vasmer II, 364; Fraenkel, 599; Mayrhofer II, 275); vse izvedeno iz ide. **(s)pei̯-* »pihati, dihati« poleg **(s)pei̯-s/sk'-* »pihati, dihati« (Pokorny, 796), kamor spada lat. *spīrāre* »dihati, pihati«. Dvomljivo Machek[2], 451, ki misli na slov. *-sk-* tvorbo **pip-ska-ti* k **pipati*. Iz slov. jezikov je alb. *piskat* »piepe, schreie (von Vögeln)« (G. Meyer, 339), rum. *piscui* »cvrčati« (Tiktin, Wb., 1174). Glej tudi *piščẽ, pîska, piškúr, pištǫ̑la, pîvka*. M. F.

písker (m.), g. *-kra* »lonec; peč za žganje apna«, dem. *pîskr(e)c* tudi »Blumenkelch, Bienenzelle«, *pîskrček* tudi »Asarum europaeum«, *pískrič* tudi »neka goba«, *piskríca* »celica (v satju)«, *pískrca* »Primula acaulis«, *piskrár, -ja* »lončar«, *piskrovẽz, piskrovę̑zec* »Hafenbinder«, adj. *piskrę̑n, -a* »lončen«, *pîskričast, pîskrčast* »topfartig«, *pîskr(i)čast* »celičast«; v 16. st. *pisker* »Haf, olla« (Megiser), v 18. st. *piſker* »Topf, Hafen« (Gutsmann). Iz sln. je kor. n. *Pizger* »velik vrč za vodo«, iz dem. *pîskrec* štaj. n. *Pischerz, Pischgritz* »neka mera za žito« (Štrekelj, Lwk., 47 s., ČZN V, 56 s.).

Brez znanih paralel, verjetno izposojeno. Štrekelj, l. c., izvaja iz srvn. *phister, phistrîne* (f.) »pekarna« (< lat. *pistrīna*, ben. it. *pistorìa* »isto«), kar je dalo tudi sln. *hîštrna, fîštrna* »poselska soba«. Pomensko se zdi možno izhajati iz *»peč (za peko kruha)« > *»pekač (za peko kruha)« (prim. obratno razmerje v arum. *čireáp* »krušna peč« < jslov. *črěpъ* »glinen pekač«) > »lonec« (> »celica v satju«). Matzenauerjevo izvajanje (CS, 402) iz gr. πίστρον, πίστρα »kozarec« k πίνω »pijem« je zaradi nepoznanih vmesnih členov slabo utemeljeno. M. S.

piski (m. pl.) »Mutterlefzen, alae matricis« (Pohlin). Prim. r. dial. *pýsk* »gobec« (Dal'), ukr. *pýsok* »obraz, gobec«, br. dial. *pýska* (f.) »lice in sence«, p., gl., dl. *pysk* »gobec«, č., slš. *pysk* »ustnica«. To povezujejo s **pychati*, csl. *napyštiti sę* »napihniti se« (Miklošič, 268; Persson, Beitr., 248). Sorodno je verjetno lit. *pūkšlẽ* »bula«, *pùškas* »mozolj«, *puškúoti* »težko dihati« (Būga I, 476; Vasmer II, 476). Drugače Knobloch, ZSl VII, 301, in Machek[2], 503, ki primerjata sti. *púccha-* (m.) »rep, ud, okončina«.

písmo (n.), g. *-a* »scriptum, epistula«, tudi »vzorec« in »zidano znamenje ob cesti« (Srpenica pri Bovcu), *písme* (n.), g. *pismę́na* »črka« (< csl.), od tod izvedeno pozno izpričano *pismę́nka* »isto«; sem *pîsmej* (m.) »Schriftgelehrte«, v kompoz. *pismoȗk* »isto«, *pismorę̑zec* »Formenschneider« itd., adj. *písemski* »ki se tiče pisma«, *pismę̑n*, f. *-a* »ki je zapisan, ki je sposoben pisati«, knjiž. *pîsmen*, f. *-a* »isto«. V 16. st. *piſmu* »scriptum«, *piſmu na grobi* »epitaphium«, *laſtne roke piſmu* »chirographum« (Megiser), v 18. st. *pismu* »Brief, epiſtola« (Pohlin), *piſmu* »Brief, Schrift; liſt« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *pismę* »littera, scriptura, stilus«, sbh. *písmo*, hrv. čak. *pîsmo* »pismo, pisava«, mak. *pismo*, blg. *pismó*, pl. *-á*, r. *pisьmó, -á*, pl. *písьma* »pisanje, pismo«, ukr. *pysьmó, -á* »pisanje, pismenost, pismo«, br. *pisьmó, -á*, pl. *písmy*, p. *pismo* »tisk, pisava, pisanje ipd.« poleg *piśmidło* »slab literarni izdelek«, *piśmienny* »pismen« < **pisьmenьnъjь*, stp. *piśmię* »scriptum« in *pismo* »isto« (Sł. stp. VI, 145, 143), č., slš. *písmo, -a* »pisava«, gl., dl. *pismo* »pisanje, spis«. Psl. **pisьmȍ* (slov. dial. **písьmo* je po pl. **písьma*) je tako kot lit. *piešìmas* »črtanje« nomen actionis s sufiksom **-mo-* iz prez. osnove **pei̯k'-i-* ← **pei̯k'-i-/-e/o-*, prim. psl. (**pьsãti*) **pís'-ešь*, lit. (*piẽšti*) *pieši-ù* »z ogljem črte delati, pisati« (Zubatý, Sb. Fil. II, 86; Būga, RFV LXXIII, 335; Trautmann, BSW, 211; Vasmer II, 361). Psl. dial. **pisьmę* (n.) je izvedeno iz **pisьmo* (n.). K tvorbi prim. psl. **slimъ* (m.) »sluz« → **slimy* (m.), **slimene* v pom. *slə̀mi̯ń, -eńa* »slepec« (Furlan, JZ 1991, 29, op. 20; gradivo navaja Lorentz, Wb. II, 273). Fonetično razmerje med **pisьmo*, lit. *piešìmas* in **pismo*, kar se nedvomno ohranja le v p. *pismo*, lahko kaže na balto-slov. aktualizacijo pri-

marnega nomena actionis *peik'-mo-m ← v. *peik'-ti »črte delati, pisati ipd.« na podlagi aktualne prez. osnove. Poleg *pismo potrjuje obstoj verbalne osnove brez prez. sufiksa -ie/o- tudi psl. *pьstrъ < *pik'-ró-s = gr. πικρός, toda gr. ποικίλος »pester, pisan« < *poik'i-ló-s. Arumaa, Ursl. Gramm. II, 99, govori le o sekundarnem ь v r. pisьmó. Dalje glej pisáti. M. F.

piščȅ (n.), g. -éta »pullus gallinaceus«, tudi píšče (n.), -ta »isto« (jvzh. štaj.), rez. píšćę (n.), g. píšćata (Steenwijk, SDR, 293), pkm. pìšče, -èta (Novak, Slovar, 71), iz nazalne osnove pȋščanec (m.), -nca »isto«, tudi pȋščenec (m.), -nca, navadno v pluralni rabi piščánci, piščenci »isto«; knjiž. piščánec, -nca (SSKJ III, 606); kol. piščâd (f.), -i »mlada perutnina« (mariborska okolica); píščenik (m.) »Astur palumbarius«; v 16. st. piſzheta »pulli«, piſzhenej »isto«, piſzhenik »Weih, milvius« (Megiser), l. 1607 piſchiaſnez »pollastro« (Alasia), v 18. st. pishê, -éta »pullus gallinæ«, pshanz »isto«, pishzhénèk »Hühnergeyer; milvus, vultur« (Pohlin), piſhe, -eta »Hühnlein«, piſhetnik »Hühnergeyer, sakolzh« (Gutsmann).

Prim. hrv. kajk. pišče »pullus«, piščence valim »pullo« (Belostenec), pȉšanci (nom. pl.) (Zečević, Neutralizacije, 189), pȉšće (n.), -ȅta, pl. pȉšćanci (Žumberak), čak. pȉšće »perjad«, pišćȇnka »mlada kokoš« (Perušić, Čak. rič II (1986), 56), v okolici Kastva pȉšćenac (Ribarić, SDZb IX (1940), 177) poleg r. pisklënok, pl. piskljáta »ptiči, ki jih mati še hrani« (Dal', Slovar'[3] III, 286), ukr. pyskljá, -ljáty »ptiček, otročiček« (Grinčenko, Sl. III, 153), br. pisklë, -lja »ptič«, piskljá, -jáci, pl. -ljáty »pišče«, pisklënok, -nka »isto« (Nosovič, 415), p. pisklę, -cia »ptiček, mladič«, dem. pisklątko »ein Küchlein, ein junges noch nicht flückes Vögelchen, das nur pipt« (Linde IV, 131), č. pískle, -te »mlad ptiček, ki čivka« (Jungmann, Sl. III, 89), slš. piskl'a, -at'a »mladič, ki se oglaša s pronicljivim piskanjem«. Iz slov. jezikov je madž. pisze »pullus gallinaceus« (Kniezsa, 914). Slov. *pȋščę (n.), *-te je tako kot *pisklę (n.), *-te izvedeno iz slov. v. *pȋskati »sibilare« (Miklošič, 247; Brückner, 415; Skok II, 664). Ne sprejema Machek[2], 451, ki brez sln. in hrv. oblik slov. *pisklę izvaja iz *piskъ, prim. č. pisk »zarodek ptičjega perja«, ter sklepa na sorodstvo z lit. speiglȳs, spaiglȳs »cevke ptičjih peres, ki so pri skubljenju ostale v koži«, lot. spaiguļi »Blutfedern, Ansätze der Feder« (glej Fraenkel, 859). Slov. *piščãnьcь (sln., hrv.) in *pȋščenьcь (sln., hrv.) iz *pȋščę odsevata dve različni vokalni kvantiteti v prvotni deklinaciji deverbativnega nazalnega subst. *pī-sk'-en- (n.). Dalje glej pískati in pȋsek. M. F.

píščiti (v. impf.) »cureti« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 286). Verjetno po prez. osnovi tvorjeni inf. namesto primarnega *piščáti < slov. *piščãti (< *piskěti), prim. hrv. pȉštati, pȉštīm »brizgati« (Della Bella, Stulli; ARj X, 890), tudi pištiti, pištim (Voltiggi; ARj X, 891), čak. pišćȁt, pišćĩ in pišćȉt, pišćĩ, subst. pȉšćȁk, g. pišćakȁ »izvir«, č. dial. pištěti, piští »brizgati (o krvi iz nosa)«, gl. pišćeć »izvirati, pritekati (o vodi, solzah)« (Jakubaš, Hornjoserb. sł., 226) poleg dl. pišćaś »s sikajočim glasom brizgati« (Muka, Sl. II, 54), ki kaže na vpliv psl. v. *piščãti »tibia canere« poleg *pȋskati »isto«. Psl. v. impf. *piščãti, *piščišь »brizgati«, prim. slš. piskor »cev, iz katere brizga voda« (Kálal, Sl., 467). Machek[2], 452, brez jslov. gradiva tvorbo razlaga kot intenz. na *-sk- in opozarja na č. pičkati, pičkám »mingere (v otroškem govoru)« (Jungmann, Sl. III, 78). Slednja tvorba je tako kot sln. pȋčkati »mingere« lahko z dem. sufiksom -ka- motivirana iz *pičati < *piкěti »škropiti« (k pomenskemu razvoju prim. *sьcãti »mingere« < »spargere«) poleg *pikati »isto«, prim. sln. pičáti »brizgati«, npr. voda iz zemlje piči, blg. pikája, -áeš »mingere« č. pikati, pikám »isto« (Jungmann, Sl. II, 82), dl. pikowaś, piknuś, npr. wóda ze zemje hupikujo (Muka, Sl. II, 47). Zaradi sln. pesíkati »brizgati« kot tudi zaradi sln. bkr. pivčati »isto«, npr. mošt med špranjami iz soda pivči, Machkova razlaga o intenz. tvorbi na *-sk- ni verjetna, ampak je psl. *piščãti »brizgati« mogoče razložiti kot dem. *pis-kě-ti k intenz. *pi-sa-ti poleg *pi-ti »škropiti, brizgati ipd.«, od koder je sln. izvorni iter. glagol na *-va-. Glej tudi pesíkati, pičáti. M. F.

pȋsek (m.), g. -ška »kurja mrda«, pȋška »podex« (Caf). Nejasno, morda prenarejeno iz izposojenke iz n. Bischof »škof«. K pomenu prim. sln. škofíja »episcopia« in »kurja mrda« (A. Šivic Dular, ustno), kar temelji na podobni obliki škofovske mitre in kurje mrde. Druga možnost je rekonstrukcija *pȋšьkъ, *pȋšьka in primerjava s p. dial. pichna »vulva« (p. primer navaja Janko, Sb. Máchalovi, 340). Gre za derivacijo iz *pī-s-ā, prim. v enakih ali sorodnih pomenih *pī-zdā, *pī-nā, *pī-kā in *pī-pā, glej pízda, pȋčka, pȋnka II in pípica. M. S.

píšiti se, -im se (v. impf.) »dobiti izpuščaj« (Sln. Gorice), npr. usta se mi pišljo poleg píščiti se, -im se (impf.) »izgubljati izpuščaj in lupiti se (o koži)« (tolm.); k temu pȋšče (f. pl.) »izpuščaj« (vzh. štaj.), piščâj (m.), -a, pȋšči (m. pl.) »izpuščaji v ustih«. Pomensko najbližje je lit. pùkšti »dobiti izpuščaj«, pūkšlė̃ »izpuščaj, šen, oteklina«, vse iz *p(h)ūs-; na kratki -ŭ- kaže sln. izpâhek (m.), pl. izpâhki »izpuščaj«, v. izpehávati se (o izpuščaju). Iz diftonga kakor lit. pauškulė̃ »mozolj, osepnice, koze« je sln. opȗh (m.), opuhlína, izpuščâj, izpȗšek. V drugih slov. jezikih redko, prim. csl. napyštiti sę »nabuhniti«, r. pýščitь »isto« (Dal', Slovar'[2] III, 548), ópucholь (f.), -i »oteklina«.

pı́škav (adj.), f. -a »črviv, slab«, tudi piščȋv, piščljȋv, piškȃt »isto«, k temu pȋšček (m.) »črviv sadež«, pȋška »luknjica od črva, luknja v posodi«, piščȋvka »črviva hruška«, piškâvka »isto«, piščȋvec, pȋškavec »slabič«; v 18. st. piſhiu, piſhkau »wurmstichicht« (Gutsmann). Prim. sbh. pìšljiv, -a, dial. pùšljiv (Slavonija), hrv. dial. pišȉv »črviv« (Žumberak), r. dial. pýščlj »suh, tešč« (Dal', Slovar'[2] III, 548). Sorodno je lit. pùsti »nabuhniti«, pū̃sti »pihati, puhati«, pùžti, pū̃žù, tj. pužù »oslabeti«. Iz diftonga je sln. púhel (adj.), púhek (adj.) »prazen, rahel«, púhlica »puhka prst«, puhlę́ti »postajati puhel«, v 18. st. puhel »welk, modericht, wamstig« (Gutsmann), lit. paugžlȳs »puhec«, putlùs, puklùs »rahel, mehak«. Vse iz ide. *peu-, *pou- »napihniti« (Miklošič, 208; Skok II, 665; Fraenkel, 677).

piškọ̑t (m.), g. -a »ploščato pecivo iz nekvašenega testa« (SSKJ III, 607), tudi biškọ̑t »isto« (o. c. I, 138).

V 18. st. *pishkôt*, *peshkot* »Biskottenbrodt, panis bis coctus« (Pohlin). Prevzeto iz bav. avstr. *Piskotte*, štaj. n. *Bischkote*, avstr. *Biskotte* »drobno pecivo iz moke, jajc, sladkorja, vendar brez maščobe«, toda srvn. *piscot* »prepečenec«. Izhodišče je lat. ptc. *bis-coctus (panis)* »dvakrat pečen (kruh)« > it. *biscotto* »prepečen« poleg »prepečenec, pecivo, piškot« (Striedter-Temps, DLS, 195; Kluge[17], 79; Battisti-Alessio, 531). M. F.

piškúr (m.), g. *-ja* »Cobitis fossilis, Petromyzon fluviatilis«, tudi *piskọ́r*, *piškọ́r*, v 17. st. *pishkùr* (Hipolit), v 18. st. *pishkûr* (Pohlin), dial. *piškòu̯r* (pkm.); tudi cgn. *Piškur*. Prim. hrv. *pȉskor*, sb. *pȉškur* »isto«, hrv. dial. *pȉskor* »Muraena« (Dubrovnik), blg. *piskál* »Cobitis fossilis«, r. *piskárь*, *piskál*, *peskál*, ukr. *pyskír*, br. *pjačkúr*, g. *pečkurá* »Gobio gobio«, p. *piskorz*, č., luž. *piskoř*, slš. *piskor*. Psl. **piskor'ь* je najverjetneje izvedeno od **piskati*, prim. lit. *pyplỹs* »piškur« k *pỹpti* »piskati«, lot. *pīka* »piškur«, tudi *pīkste*, *pīksta* k *pīkstêt* »piskati«, tako Zubatý, BB XVII, 385; Kořínek, St. onom., 222; Machek, ZSlPh XIX, 60. Manj verjetno iz osnove **pei̯sk-*, prim. lat. *piscis* »riba«, got. *fisks*, stvn. *fisc*, stir. *íasc*, g. *ēisc* »riba« (Uhlenbeck, PBB XXX, 276; Zubatý, KZ XXXI, 13; Krogmann, KZ LXII, 267; Krahe, Spr. u. Vorzeit, 76; Porzig, Gliedrg., 110). Iz slov. jezikov je n. *Schlammbeißer*, v 15. st. *peysker*, kasneje *Beisker*, *Beitscher*, *Bißgure*, tudi cgn. *Peisker* (Štrekelj, ČZN V, 54; Kluge[17], 653). Kljub sln. dial. *pesák* »Cyprinus gobio«, r. *peskozób*, *piskozób*, ukr. *piskozóba* »isto«, kar je gotovo iz **pěsъkъ* »pesek« (Vasmer II, 360), ni potrebno **piskor'ь* izvajati iz **pěsъkъ* (tako Mladenov, 540).

pišóta (f.) »dež s snegom« (Vipav. dol.), tudi *pešóta* »isto« (pod Čavnom). Pleteršnik II, 43, izvaja iz ben. it. *pissòto* »poscan« (Boerio, DV, 444), kar pomensko ne ustreza. Zaradi sln. *pȋš* (m., f.) »neurje« poleg »dež z vetrom« (Vrtovec, Vinoreja, 16) < **pyšь* je mogoče sklepati o domači denom. izpeljavi tipa *srâm* → *sramóta*. V drugačni prevojni stopnji je sorodno hrv. dial. *pùšavica* (Poljica, Brač), *puševica* »veter in dež« (Skok III, 70, brez sln. gradiva). Dalje glej *píhati*. M. F.

pišpan (m.), g. *-a* »žrd«; v 18. st. *piſhpan* »sherv, Wischbaum« (Gutsmann). Verjetno izposojeno iz n., vendar kor. n. *wīšpãm* ne pojasni začetnega sln. *p-*; morda kontaminacija s štaj. n. *Bindbaum*, kor. n. *pintpãm* (Striedter-Temps, DLS, 195).

pištọ̑la (f.) »samokres, Pistole«. Evropska kulturna beseda, prim. agl. *pistol*, frc. (dem.) *pistolet* > r. *pistolét*, sbh. *pìštōlj*, g. *pištólja*, ki se je razširila iz nvn. *Pistole* »isto« < pozno vzhsrvn. *pitschal*, *pischalle*, kar je v 15. st. izposojeno iz č. *píšťala* »isto«, prvotno »cev, piščal« (Kluge[22], 548). O slov. besedni družini glej *pískati*. M. S.

píta I (f.) »ploščato pecivo iz krhkega testa z nadevom«. Izposojeno iz it. dial. *pitta*, izpričano prvič v Čedadu l. 1297 s pomenom »pogača«, kasneje tudi »razne vrste kruha ali peciva«, it. dial. *peta* »vrsta kolača«, kar je ali izposojeno iz germ. (got.) **pita* »grižljaj«, stvn. *pizzo*, *bizzo* »isto« k *bīzzan* »gristi« (Cortelazzo-Zolli, 938) ali pa se je razvilo iz vulg. lat. **pitta* < srgr. πίτα »kolač« (Battisti-Alessio, 2957). Sln. *píta* »zavitek« je preko sbh. *pȉta* »isto« izposojeno iz navedenega srgr. vira, iz česar je še rum. *pítă* »kruh (slabše vrste)«, str., blg., turš. *pita*, madž. *pite* in alb. *pite* »pita, burek«. Srgr. πίτα navadno izvajajo iz gr. atiš. πίττα »smola« (prim. frc. *pain de poix*), kar naj bi v Italiji prevedli s *picea* (k lat. *pix* »smola«) > it. *pizza*, glej *pínca* (Battisti-Alessio, l. c.; Skok II, 665). Ker je gr. πίσσα, πίττα v antiki izpričano le v pomenu »smola«, se zdi domnevanje germ. izvora verjetnejše. V tem primeru je srgr. πίτα prevzeto iz it. Dvomljivo je tudi iskanje izvora v gr. πακτά, πηκτή »skuta«, ngr. πηχτή »žolca, želé«, kar bi sicer dalo v rom. jezikih enake reflekse, če domnevamo izposojo iz srgr. v srlat. **picta* > it. dial. *pitta* in od tod nazaj na Balkan (tako G. Meyer, 340; Andriotis, ELKN, 283). Glej tudi *pínca*. M. S.

píta II (f.) »orehovo ali lešnikovo jedrce« (Lašče), sem tudi *púta* (f.) »orehovo jedrce« (Temljine). Izhajati je mogoče iz **pyta* (in **puta*), prevojne stopnje k psl. **pъta* poleg **pъt'a*, ki se ohranja v psl. dem. **pъt'ьka* »pečka«, **pъt'ica* > sln. *pečíca* »pečka« (zilj.). Sln. *pȋčka* »pečka« (Murko I, 346) poleg »koščica« (rez.) je iz dem. **pyt'ьka*, prim. gl. dial. *pyčka* »isto« (če to ni tako kot gl. *póčka* iz **pъt'ьka*, kot razlaga Schuster-Šewc, HEWb., 1111), in priča o obstoju slov. substantivne tvorbe **pyt'a* poleg **pyta*.

Sem verjetno tudi sln. *petelín* »orehovo jedrce« (Savinjska dol.) < **pъtelinъ*, k tvorbi prim. stcsl. *žitelinъ* »habitator, civis« k **žitъ* od **žiti* »živeti«. Dalje glej *pečkȁ*, *pútiti se* in *púča*. M. F.

pitánca (f.) »jed, hrana« (Štrekelj, Görz., 436). Izposojeno iz furl. *pitànze*, tudi *pietànze* »jed, hrana, navadno tista, ki sledi prvi, tj. mineštri« (Pirona, VF, 751, 765; Šturm, ČJKZ VI (1927), 61), it. *pietanza* »jed, hrana, ki so jo dajali kot miloščino; hrana, ki so jo dajali menihom«, frc. *pitance* »dnevni obrok hrane«, srlat. *pitantia*, kar je tvorjenka iz lat. *pietās*, *-ātis* »usmiljenje, milost« (Battisti-Alessio, 2911). M. F.

pitar (m.), g. *-ja* »Amtsdiener« (Poljanska dol.), tudi *petar* (m.), *-ja* »isto« (gor., notr.); prim. pozno csl. *pitarь* »dignitas in aula principium valachiae«, kar izvaja Miklošič, 248, iz *pita* »vrsta peciva«. Verjetneje k **pytati* »spraševati« (Miklošič, Lex. pal., 757, navaja že iz Cod. Supr. *pitanoje* namesto *pytanije*). Drugače Štrekelj, LMS 1892, 27, ki izhaja iz n. *Bieter* »licitator« k *bieten* »ponuditi«, kar je prevzeto v sln. dial. *petáti*, *-âm* »licitirati« (Ljubušnje), in Pleteršnik II, 30, ki misli na n. *Büttel* »birič« < stvn. *butil* »Gerichtsbote«, stbav. tudi »Amtsmann«, kar spada k isti germ. osnovi (Kluge[17], 115). Dalje glej *pítati I*. M. S.

pítati I, *pȋtam* (v. impf.) »spraševati, sodno zasliševati« (pkm., vzh. štaj.); k temu *pitani dan*, *pitavni dan* »Gerichtstag« (< **pitamьnъ*), *pitanje* (n.) »Gericht«, pf. *o-*, *po-*, *iz-p.*, sekundarni impf. *popitávati*, *izpitávati* »povpraševati po ovinkih« (Vipava); knjižno *izpȋt* (m.), *-a* »examen« (< stcsl. *ispytь* (f.)).

Prim. stcsl. *pytati*, *-ajǫ* »spraševati«, sbh. *pítati*, *pȋtām*, vendar tudi *nàptati* »izvohati« (Vuk), čak. *proptȁt se* »poizvedeti«, mak. *pita*, blg. *pítam*, r. *pytátь(sja)*, ukr. *pytáty*, br. *pytácь*, *pytácca*, p. *pytać (się)*, č. *ptáti se*, slš. *pýtať sa*, gl. *pytać*, dl. *pytaś*.

Psl. *pyt- poleg *pъt-. Iz slov. jezikov je rum. *ispítă* »izpit, skušnja«, *ispití* »spraševati, skušati«. Navadno primerjajo lat. *putāre* »misliti, računati, urejati, rezati«, toh. A *putk-*, *potk*, B *putk*, *pautk-* »deliti, razlikovati« (Rozwadowski, Quaest. II, 247; Mikkola, Ursl. Gramm. III, 31; Havránek, Slavia VII, 782). Drugače Machek, LF LXXII, 72, ki povezuje z gr. πεύθομαι, πυνθάνομαι »poizvedovati«.

pítati II, *pîtam* (v. impf.) »krmiti, hraniti«; k temu *píča* »krma, jed«, adj. *píten, -tna* »nasiten, hranilen«, v. *píčati, -am* (impf.) »krmiti«; *pîčnik* poleg *pîtnik* (m.), *-a* »koruza za krmo«, adj. < ptc. prez. pas. *pîtom* »krotak«, *pîtomen* »isto«, *pîtomec* »sagina«, denom. *pitomíti, -ím* »krotiti« (< sbh.); v 16. st. *pitati* »saginare« (Megiser), v 18. st. *pitati* »mäſten« poleg *tiplati* »isto« (Gutsmann), *pitanz* »obeſus« (Pohlin).

Prim. stcsl. *pitati*, *pitěti* »hraniti, vzgajati«, *pišta* »jed«, sbh. *pȉtati, -ām*, *pȉća* »krma«, r. *pitátь*, *pitáju* »hraniti«, *píšča* »hrana«, ukr. *pytómyj*, *pytýmyj* »domač, bližnji«, č. *píce*, p., luž. *pica*. Sorodno je lit. *piẽtūs* »poldne, kosilo, jug«, *pietáuti, -áuju* »kositi, južinati«, sti. *pitú-* (m.) »hrana«, av. *pitu-* »jed«, *piϑwā* »hrana, obrok hrane«. Osnova *poi̯-, *pi- kakor v sln. *pę́stovati*, *pîr*, *píti* (Pokorny, 838; Meillet, MSL XI, 6; Rozwadowski, RS II, 102; Vasmer II, 361; Mayrhofer II, 278).

pítelj (m.), g. *-tlja* »Oriolus galbula«, dial. *gospod pitelj* (Ročinj). Nejasno; komaj verjetno *pětьlъ »petelin«, kar povezujejo s *péti*, *pójem*. Morda *pytьlь, podaljšana stopnja k *pъtica, *pъtitʼь »avis« kakor lit. *pũsti* »pihati, mahljati, sopsti«, *pũtauti* »težko sopsti«, lot. *pùst* »pihati, (težko) dihati, jokati« (o tem Fraenkel, 678).

píti I, *píjem* (v. impf.) »bibere, potare«, dial. prez. *pijȇm* (gor.), *piję̂m* (pkm.), iter. *-pívati*, *-píjati, -am*, kavz. *pojíti, -ím* (impf.), pf. *na-*, *pre-*, *iz-*, *po-*, *za-*, *o-*, *od-*, *v-p.*, sekundarni impf. *-pâjati, -am*; izv. *pijáča* (f.), *na-*, *za-pîtek* (m.), *-tka*, *pît* (m.), *-a*, *pívo* (n.), *-a* »potus« (toda *pívo* »Bier« je v 19. st. izposojeno iz č.; dial. je razširjeno *pîr*, *pę̂r* (m.), *-a* < n. *Bier* (k n. *bräuen*, ags. *brēowan* »variti« (Kluge[17], 75)); *pîvnica*, *pivníca* »krčma«, adj. *píten, -tna* »potabilis«, *pívski*, ptc. *pijȁn, -ána* »ebrius«; od tod *pijânec*, *pijâvec* poleg *pîjež* »potor« (cgn. *Pijavž*, *Pijavec*, *Pivec*); *pijáč* »vrsta vinske trte«, dem. *pijȗckati* (impf.) »malo popivati«; *pîvka* »kraški požiralnik«, hdrn., tpn. *Pîvka*, tpn. *Pivkevše* (Bezlaj, SVI II, 92), cgn. *Vodopivec*. V Briž. spom. *pigem* »bibimus« (II, 38), v 16. st. *piti* »bibo«, *pivez* »potator«, *pivniza* »cella vinaria« (Megiser), v 18. st. *pyti* »bibere« (Kastelec-Vorenc), *pyanz* »bibulus, heluo« (Pohlin).

Prim. stcsl. *piti*, *piję*, *-pivati*, *napajati*, *napavati*, *pijanica*, sbh. *pȉti*, *pȉjēm*, mak. *pie*, blg. *píja*, r. *pítь*, *pьjú*, *pьëš*, ukr. *pýty*, *pʼjú*, br. *písь*, *pʼjú*, p. *pić*, *piję*, č. *píti*, *piji* in *piju*, slš. *pitʼ*, *pijem*, gl. *pić*, *piju*, dl. *piś*, *piju* in *pijom*. Psl. *pīti, *pȉję, *pьjèšь temelji na ide. *pīH-tēi̯ (tip *bhúHtēi̯ > *bŷti) ali (*péi̯H-tēi̯), prez. *pêi̯He/o- (slednje zagotavlja kavz. *pojîti), kar je po metatezi nastalo iz *peH-i-, prim. gr. πίνω, lezb. πώνω (po aor.) »piti«, sti. *píbati*, lat. *bibō*, stir. *ibid*, alb. *pi* »piti«, stprus. *poūt*, *poutwei*, *poūton*, *pūton* »piti« (Miklošič, 246; Trautmann, BSW, 228 s.; Vasmer II, 362; Fraenkel, Balt. Spr., 37; Pokorny, 839 s.). Glej tudi *pijâvka I*, *pijavka II*, *pojíti*, *pîr I*, *pítati II*, *pę́stovati*. M. S.

piti II, *píjem* (v. impf.) »mučiti«, npr. *pije me*. Kontaminacija s *pīti »bibere« je razvidna iz zvez, kot sta sln. *izpiti komu kri* »uničiti ga«, hrv. čak. *pȋt (kȍmu) kȓv* »mučiti, trpinčiti«, mak. *krvta mi ja pie* »izrabljati koga«. Prvotnejši glagolov pomen kaže v 18. st. izpričani dem. impf. v. *pivkam* »verzehren, decoquere« (Pohlin), *piukam* »verzehre« (Gutsmann). Pomensko najbliže je blg. pog. *píe me* »v notranjosti močno boleti«. Zaradi sintagem, kot sta sln. *grize me* »muči, boli me«, n. *das Herz zerreißen*, je mogoče pritegniti sbh. *pȉti*, *pȉjēm* »gristi, kljuvati« (ARj IX, 900), blg. *vpíja se* »zadirati se, zariniti se«, p. *wpić* »zasaditi, zapičiti, zarezati«. Slov. *pīti »rezati, gristi, mučiti, boleti«; Boryś, RSl XL/1 (1980), 39 ss., sklepa o pomenskem odtenku k psl. *pīti »bibere«, kar ne prepričuje. Glej tudi *-pojíti*. M. F.

pîvka (f.) »hripavost«, v. *pivkati, -am* (impf.) »hripav biti« in *pîvčati* »isto«. Izhodno *pîvъka je deverbativni nomen actionis k dem. glagolu *pîv-ъka-ti poleg *piv-ъčā-ti (< *piv-ъkē-ti) k impf. *pī-va-ti poleg *pī-ka-ti, prim. r. *píka* »gobec, rilec, sprednja stran glave« (Dalʼ, Slovarʼ[3] III, 276), ukr. *pýka* »gobec« (Grinčenko, Sl. III, 150), br. *píka* »nos, sprednja stran glave« (Nosovič, 414), p. *pik* »smrkavec, deček do treh oz. štirih let«, *pikać* »dihati, sopsti« (Karlowicz, SGP IV, 103). Psl. v. *pī-ti »dihati, sopsti« se ohranja tudi v psl. v. *pī-ska-ti in *pi-ščā-ti »dihati, sopsti« poleg »tibia canere«. K besedotvornemu vzorcu prim. psl. *pī-ti »bibere« in k temu sln. *pívati* »popivati«, dem. *pîvkati* »po malem piti«. Dalje glej *pîska* in *pískati*. M. F.

pízda (f.) »vulva«, dial. tudi »bojazljivec« in »razporek pri hlačah« (dol.), npr. *hlače na pizdo*; majorativno *pizdína*, *pizdáča*; verjetno semkaj kompoz. *pizdogrȉz* (m.), *-íza* »Ranunculus sceleratus«, *pizdočîvka* »Parus caudatus, palustris, caeruleus«, v enakem pomenu tudi *pizdúrka* in *pîzdarka*; *pizdohlȁst* (m.), *-ásta* »neka dolga riba v Savi«, *pizdomȉk* (m.), *-íka* »Ononis«; v 18. st. *pisda* »Weibchengefäß bey Thieren« (Gutsmann).

Prim. sbh. *pízda* »vulva«, *piždra* »psovka ženski«, hrv. čak. *pizdȁ*, mak. *pizda*, blg. *pízda*, *pizdá*, r. *pizdá*, ukr. *pyzdá*, br. *pizdá*, p. *pizda*, č. *pizda* »rit, danka«, slš. *pízda* »vulva« (Kálal), gl. *pjeza*, dl. *pizda* »vulva«, plb. *paizda* »rit«. Iz slov. jezikov je rum. *pízdă*. Sorodno ali izposojeno iz slov. jezikov je lit. *pyzdà*, *pyzà*, *pizė* in lot. *pìzda* »vulva«. Gotovo prasorodno je stprus. *peisda* »rit«, alb. *pidh* (m.) »vulva« (Trautmann, BSW, 211; Jokl, IF V, 359; Fraenkel, 600). Dalje nejasno; Miklošič, 248, povezuje lit. *pìsti*, lot. *pizt* »futuere«. Prusík, KZ XXXV, 600 s., izhaja iz *pi-sd- in primerja sti. *pīḍáyati* »stiskati, tlačiti«, gr. πιέζω »isto«. Prim. tudi sti. *pīḍā* (f.), *pīḍita(ka)-* (n.) »vrsta koitusa« poleg bolje izpričanega *pīḍā* »bolečina«. Manj verjetna se zdi povezava s sbh. *pȉšati*, *-ām* »scati« (Brückner, KZ XLV, 418) ali zveza s psl. *pьzděti »pedere« (Hamp, IJSLP XI, 25 s.).

[Balto-slov. in alb. gradivo je primerljivo s sti. *pīḍáyati* »tlačiti« in gr. πιέζω »stiskati, tlačiti«, če domnevamo ide. glagol *(e)pi-sed- »usesti se« > »tlačiti«.

Balto-slov. **pīzdā* (in alb. *pidh*) vsebuje v tem primeru vrddhi, ki je morda v zvezi s tvorbo kompoz. Prvotni pomen je najverjetneje »sedalo, rit«, kot ga izpričujejo še č., plb. in stprus. Kuipper, AO XII, 227, domneva pomenski razvoj ide. **(e)pi-sed-* »usesti se, tlačiti« > »coire« (prim. lit. *pìsti* »coire«, lat. *comprimere* v obeh pomenih), kar sicer z rezervo sprejema Mayrhofer III, 291. – M. S.]

pízdati se, *-am se* (v. impf.) »kremžiti se (pri joku)«, tudi *pízditi se*, *pîzdim se*, *pizdíniti se*, *-înim se*, *pizdolíniti se*, *-înim se* »isto«; mlajše *po-pízditi*, *-îzdim* (pf.) »razjeziti se«, *na-pízditi*, *-îzdim* (pf.) »nadreti« ipd. je utegnilo nastati pod sbh. vplivom. Nejasno; podobno je tvorjeno č. *pizditi*, *pízdřit* »pačiti, maličiti«, *pizditi se* »ubadati se«. Verjetno vse ekspresivno; izhajati bi bilo mogoče iz denom. k **pizdā*, ki ga v različnih pomenskih odtenkih najdemo v vseh slov. jezikih.

pížem (m.), g. *-žma* »mošus«, *pîžmar*, *pížmovec* »Moschus moschiferus«, *pîžmarica* »Anas moschata«, fit. *pížmica*, n. *Bisamkraut* »Adoxa moschatellina«, po n. *Bisamratte* v 20. st. *pīžmovka* »Ondatra zibethica«; v 16. st. *piſhem* »moſhus, bysam« (Megiser), v 18. st. *piſhm* »moſchus« (Pohlin), *pishem* »Bisam« (Gutsmann).

Kakor star. hrv. *pižma* (Belostenec, Stulli), r., br. *pížma*, ukr. *pýžmo* »Tanectum vulgare«, p. *piżmo*, č., slš., gl. *pižmo* »mošus« izposojeno iz srvn. *bisem*, stvn. *bisam(o)* »mošus« (Miklošič, 248; Matzenauer, CS, 277; Vasmer II, 355; Striedter-Temps, DLS, 195; Benkő III, 179) < srlat. *bisamum* < hebr. *bāšām* »balzamovec, balzam« (k asir. *besamō* »prijeten vonj«), kar je dalo tudi gr. βάλσαμον »isto« > lat. *balsamum* > n. *Balsam* > sln. v 16. st. *balsam* (Dalmatin), *balſam* »balſamum« (Megiser), danes *bálzam* (Lokotsch, 293; Kluge[17], 79; Frisk I, 271). Glej tudi *muškât*. M. S.

plàč (m.) »žolčni mehur« (Novak, Slovar, 71), tudi »žolč« (Zadravec, Zdravilstvo, 380). Osamljeno; komaj verjetno pomenski odtenek k **plačь* »jok«. M. F.

pláčati, *-am* (v. pf.) »solvere«, impf. *plačeváti*, *-ûjem*; star. tudi *platiti* (Trubar, Dalmatin, Krelj) poleg *plazhati*, *plazha*, *plazhilo* (Megiser), *plachiat* (Alasia); k temu *plât* (m.), *plâčva*, *plačvā̈* (gor.), *pláča* »merces«, *plačník*, *pláčar* (m.) »Zahler«.

Splošnoslov., prim. csl. *platiti*, *plaštǫ* poleg *plaštati*, *-ajǫ* »solvere, luere«, *plašta* »pretium«, sbh. *plátiti*, *plâtīm* (pf.), *plaćati*, *plâćām* (impf.), *pláća*, *pláta* »plača« mak. *plati*, *plak'a*, blg. *plátja*, *pláštam*, r. *platítь*, *plátišь*, ukr. *platýty*, *plátyš*, br. *placícь*, p. *płacić*, *płacę*, č. *platiti*, *-ím*, slš. *platit'*, *-ím*, gl. *płaćić*, dl. *płaśiś* »isto«, ponekod tudi »veljati«, plb. *plotě* »velja«. Dalje nejasno; brez zanesljivega sorodstva. Večina avtorjev povezuje s *plátno* < **poltьno*, ker je bilo platno plačilno sredstvo (Miklošič, 248; Schrader, RL[2], I, 325; Vasmer II, 366). Ni pa izključeno, da je treba tudi pri *platiti* »solvere« kakor pri sln. *platíti* »ureči« in č. *platiti* »veljati« (o tem Furlan, JiS XXIX, 123) izhajati iz ide. **spel-* »reči«.

pládenj (m.), g. *-dnja* »krožnik, podstavek«, tudi *plâdnik*, *pladnják*; v 16. st. *plandizh* < **pladnjič* (Megiser). Prim. hrv. *pládanj*, *plȁdanj*, *-dnja*, dem. *pládnjić*, *plȁdnjić*, v Bosanski krajini *plandić*. Izposojeno iz furl. *plàdine*, ben. it. *piàdena* »pladenj«. Izhodišče je gr. πλάϑανον »okrogla plošča za mesenje testa« (Miklošič, 248; Šturm, ČJKZ VI, 75, 81; Vasmer, Gr. Lw., 118; Skok, ZRPh LIV, 203).

pladrati, *-am* (v. impf.), »kramljati«; samo v 18. st. pri Gutsmannu *pladrati* »plaudern«, tam tudi *pladrauz* »Plauderer« in *pledrati* »plappern«, *pledrovez* »Plapperer«. Izposojeno iz bav. n. *plaudern*, *plodern*, tirol. n. *plôdern* »isto«. (Štrekelj, JA XIV, 535). M. S.

plâh (adj.)., f. *pláha* »timidus«, izv. *pláhec* (n.) »plašen človek«, *plahộst* »timiditas«; druge izv. glej pri *plašíti*. Prim. adj. csl. *plachъ* »vagus, vacillans, timidus«, hrv. čak. *plôh*, f. *plōhȁ* »plah«, na Hvaru atributivno *plȁh*, f. *plȁho*, n. *plȁho*, predikativno *plȁh*, *plahȁ*, *plahȍ* (Dulčić, HDZb VII/2, 593), štok. *plȁh*, *-ȁha*, star. »plah«, danes »hiter, silen, deroč, viharen, vetrnjaški, razuzdan«, mak. *plach* »plah«, blg. *plách*, *-a* (domnevno s sekundarnim akutom iz postv., prim. r. *polóch*), p. *płochy* »lahkomiseln, neresen«, kašub. *płoχi* »plašen, lahkomiseln, hiter (o vetru)«, č., slš. *plachý* »plah, negotov«, stč. »divji, nepriljuden«. Psl. dial. **pôlchъ* »plašen, vznemirjen« se je preko sintagme **onъ jestь polchъ* »on je plašen, vznemirjen« < *»on je plašnost, vznemirjenje« razvilo iz subst. **pôlchъ* (podobno pri **mьrkъ*), ki je ohranjen v ukr. *póloch* (Grinčenko, Sl. III, 288), br. dial. *pólach* (Nosovič, 462) in dl. *płoch* »vznemirjenje, strah«; slednje pa s po **strâchъ* analognim sufiksom iz ide. **pólo-* »strah, vznemirjenje«, kar je nomen actionis iz prez. **péle/o-* »vznemirjati«. Tvorbe iz tega glagola so znane v got. *us-filma*, stnord. *felms-fullr* »prestrašen« (< **pel(H)mo-*), ags. *ealfēlo* »strašen«, stnord. *fǣla* »prestrašiti« (< **pēl-i-*; Solmsen, PBB XXVII, 364; Mladenov, Slavia VII, 737), iz česar je treba zaradi ural. paralel, npr. fin. *pelko* »strah« verjetno ločiti gr. πάλλω »mahati, vihteti« in druge lekseme iz ide. **pel(H)-* »tresti, liti, mahati« (Čop, Dekl., 14; Linguistica XIII, 128; pomešano pri Vasmerju II, 398, in Pokornyju, 801; o razmerah v slov. Snoj, SR XXXV, 296 s.). Glej tudi *plašíti I* in *pláhniti II*. M. S.

pláhniti I, *plâhnem* (v. impf.) »manjšati se, izginjati«, tudi *plahníti*, *pláhnem*; npr. *oteklina že plahne*; semkaj *plahnẹ́ti*, *-ím* (impf.) »isto« (SSKJ III, 612), navadno pf. *spláhníti*, *splâhnem* »povzročiti, da se zmanjša; izginiti (o oteklini), upasti, pomiriti se (o morju, valovih)«, *u-p.* »upasti (o oteklini), oslabeti«, *o-p.* »isto«; v 18. st. *splahniti od otuka* »detumere, detumescere, deturgere« (Kastelec-Vorenc), *splahniti* »detumescere« (Pohlin).

Prim. sbh. *splȁsnuti*, hrv. tudi *splȁhnuti*, *-nēm* »zmanjšati se, splahneti«, star. hrv. *oplahnuti* »detumere« (Voltiggi), *oplasnuti* »isto« (Mikalja), mak. *splasne* »splahneti«, č. *(s)plasknouti*, slš. *spl'asnút'*, *spl'asknút'* »izginiti (o oteklini)«, gl. *spłochnyć* (pf.), *spłochować* (impf.) »izginiti, izpuhteti«. Psl. **polch-nǫ-ti* poleg **polsk-nǫ-ti* sta inkoh. s specialnim pomenom k psl. intenz. **polchati* poleg **polskati* iz **polti*, **pol'ǫ* »plati«. K pomenom prim. hrv. čak. *oplahnūt*, *oplȃhnen* »odstraniti tekočino (s hitrimi zamahi roke)« in sin. za »detumere« pri Belostencu:

odtezhem, *oplahujem*. Dalje glej *plâjhati*, *plákati II* in *pláti I*. M. S.

pláhniti II, *plâhnem* (v. pf.) »planiti«. Verjetno kakor č. *pláchnouti* »zbežati« pf. k v sln. neizpričanemu **pláhati*, denom. iz sln. **plȁh* (k akcentu prim. sbh. adj. *plȁh*) < **polchъ* »plašen, hiter, nenaden«. Vendar ni mogoče izključiti možnosti, da gre za ekspr. varianto k *plásniti*, *plâsnem* »aufflammen«, kar bi omogočila homonimija *plániti* »vzplamteti« in »hitro se premakniti«. M. S.

-pláhniti, *-plâhnem* (v.), samo v kompoz. *spláhniti* (impf.) »obledeti (o barvi)« (že v 16. st. pri Krelju), adj. *splahljȉv*, *-íva* »abschießend«. Primerjati je mogoče p. dial. *spłochnąć* poleg *splosnąć* »izgubljati prvotno barvo (o obleki)« (navaja Karłowicz, SGP IV, 199), kar more biti denom. iz psl. **polsъ*, **polchъ*, adj., ki je označeval neko pastelno barvo in ki je identičen z lit. *pálšas*, *pal̃kšvas* »plav, bled, rumen« < ide. **polHk'o-* »isto« (Fraenkel, 534; Pokorny, 804, brez slov. gradiva); prim. še lit. *pálšėti*, *pal̃šuoti*, *pálšti* »(o)bledeti (o barvi)« in p. *płowieć* »isto« k *płowy* »plav, rumen«. Alternativna razlaga je domnevanje drugačnega pomenskega razvoja psl. **sъ-pol-chъ-nǫ-ti* v sln. *spláhniti* »oprati«, glej *plákati II*. M. S.

plahọ̑der (adv.) »tako, da plahodra, opleta«, npr. *plahoder peljati* »vlačiti po tleh tako, da plahodra (npr. drevo z vejami)« (vzh. štaj.), tudi *plahọ̑droma* (Haloze), *plahọ̑drič*, *plahȗdrič* »isto«; k temu v. *plahodriti*, *-im*, *plahodráti*, *-âm* »flattern, plahoder peljati«, subst. *plahọ̑drman* (m.), *plahọ̑driga* (f.) »vzkipljiv, jeznorit človek«. Ker je *plahodráti* tudi »frfotati«, je to verjetno ekspresivna tvorba tipa *mahedráti*; verjetno spada zraven tudi *plahetáti*, *plahítati* »frfrati, valoviti se«, *plahotáti* (pkm.) in *plasíkati*, *plajzíkati* (bkr.) »plapolati (o ognju)«, *plâsati* »močno goreti«, *plásniti* »planiti«. Morda se je pomešalo več različnih osnov, prim. lot. *pluosa* »hrup, razgrajanje«, *pluôsît* »trgati« poleg lit. *plė̃šti* »trgati« (glej *plásem* in *Ples*); toda *pliẽkšti* »plapolati«, *plýkstelėti* »razpihavati (ogenj), zardeti«. Vse nepregledno, glej tudi *plâjhati*.

plâhta (f.) »(groba) odeja«, pkm. »rjuha«; v 16. st. *plahta* »lodix« (Megiser), v 18. st. *plahta* »sagma« (Pohlin), *plahta* »Decke, Platte, Zwilch« (Gutsmann); k temu *plâhtar* (m.) »izdelovalec plaht«, *plahúta* (rez., Sln. Gorice). Prim. stcsl. *plachъta* »rjuha«, sbh. *plȁhta* »prt, rjuha«, r. *pláchta* »platnena vreča, ruta«, ukr. *pláchta* »odeja, pokrivalo«, č., slš. *plachta*, p., gl., dl. *płachta*, plb. *ploxtă* »prt, rjuha«. Miklošič, 248, domneva, da je izposojeno, toda Lex. pal., 571, povezuje s **plaščь*. Enako Vasmer II, 367; manj verjetna je povezava s stvn. *flah* »ploščat« ali celo domnevanje izposoje iz stvn. *blaha*, n. *Blahe*, *Plahe*, *Plane*, bav. n. *Plachen* »kos grobega platna« (Machek[2], 453, G. Meyer, 343, ki pritegne še alb. *plaf* »odeja iz kozine«). Glej tudi *plahúta*.

plahúta (f.) »rjuha, kos lanene tkanine; kos zemlje, plahta mahu ali ledu; zanikrna ženska; Specularia speculum«, dem. *plahútica* »Specularia speculum«, denom. v. *plahutáti*, *-âm* (impf.) »kriliti, pljuskati, slepomišiti«, pf. *plahútniti*, *-ȗtnem*; ekspr. *plahúntati*, *-am* (impf.) »plahtati, plahodrati«; v 18. st. *plahuta* »Leilach«, sin. *erjuha* (Gutsmann).

Izvedeno s sufiksom *-*uta* iz psl. **plȁcha*, prim. csl. *placha* »segmentum«, r. *plácha* »klada, tnalo«, ukr. *plácha* »isto, debela deska, kos slanine«. K derivaciji prim. sln. *plẹ́ha* : *plehúta*; *mẹ̑h* : *mehúta*; k pomenu podobno derivacijo (s šibkostopenjskim sufiksom) psl. **plȁchъta* »rjuha, kos lanene tkanine« > stcsl. *plachъta*, sln. *plâhta*. K razmerju *-*ъt-* : *-*ut-* prim. psl. **polъtь* : **poluta*. O ekspr. glagolih tipa *plahítati* glej *plâjhati*, dalje še *plâhta*, *plahọ̑der*, *splahúta*, *splâh*. M. S.

plâjba (f.) »Senkblei«; tudi hrv. kajk. *plajba* »Richtschnur«. Štrekelj, JA XIV, 534, izvaja iz nvn. *Bleiwage* poleg srvn. *blî*, *blîwes* »svinec«. Prim. tudi *plâjbez* »svinčnik« iz n. *Bleiweiß*.

plâjbez (m.), g. *-a* »svinčnik«. Prim. hrv. dial. *plâjbuz*, *plâjbac* (Žumberak) »svinčnik«, *flajbac* (Primorje), star. hrv. *plajbaz* (Belostenec, Jambrešić), sb. *plȁjvāz*, dial. *plâvez* »isto« (Kosovo), dalje rum. *plăiváz* »svinčnik«, izposojeno delno s posredovanjem madž. *plajbász* iz nvn. *Bleiweiß* »svinčevo belilo« (prim. cgn. sln. *Blajvajz*), srvn. *blîwîz*. Današnje n. *Bleistift* se je razvilo iz starejšega *Bleyweißstefft*; sln. *svînčnik* in sbh. *ȍlōvka* sta kalka; izhodišče je srlat. *stilus plumbeus* (Kluge[17], 83; Benkő III, 223; Skok II, 674). Glej tudi *plâjba*. M. S.

plâjhati, *-am* (v. impf.) »valoviti, pljuskati«, na Krasu tudi tranz. »hitro gnati živino«; *valovi se razplajhujejo*; pf. *splâjhati* »splunkati«. Iz prvotnejše oblike brez imitativnega *-j-* (ta je znan še npr. v sln. *plọ̑jdra* : *plọ̑dra*, *plȗndra*; *plajzíkati* : *plazíkati*) je tvorjeno *plahọ̑t* (f.) »perot«. Na kontaminacijo z osnovo **plȁcha* in izv. (glej *plâhta*, *plahúta*) je treba misliti pri glagolih *plahítati* (impf.) »Wellen schlagen«, *plahetáti* (impf.) »frfotati, plapolati«, *plahotáti* (impf.) »plapolati (o tkanini)«, *plahtáti* (impf.) »frfotati, plapolati« (od tod *o-*, *na-plahtáti* (pf.) »nalagati, prevarati«), *plahtráti* (impf.), *plahodráti* »frfotati«. Adv. *plahọ̑der* »tako da plahodra, opleta«. Osnova je psl. **pȍlchati*, intenziv k **pȍlti*, **pol'ǭ*, kar se utegne ohranjati še v č. *špláchati*, (*šplouchati*, *šplíchati*) »plajhati«, slš. *špl'áchat'*, *špl'achtat'*, *šplechtat'*, *špliechat'* »isto« (navaja Kálal, 688) in morda v p. dial. *płochać* »trgati (obleko)«, kašub. *płòχadło* (n.) »ženska nestanovitnih čustev« in *jaxac v ploš* »jahati v galopu« (Snoj, SR XXXV, 273). Dalje glej *pláti I*, *plahọ̑der*, *pláhniti I*, *plákati II*, *plašíti II*. M. S.

plákati I, *-am* in *-čem* (v. impf.) »jokati«; v 16. st. *plakati* in *plakati ſe* (Trubar, Megiser); k temu *plâč* (m.), *-a* »jok«, v 16. st. *plazh* (Trubar, Krelj); dial. adj. *pláčen*, *-čna* (pkm.), npr. *plačna pesem* »žalostinka«.

Prim. stcsl. *plakati sę* »objokovati, jadikovati, naricati«, sbh. *plȁkati*, *plȁčēm*, mak. *plače*, blg. *pláča*, r. *plákatь(sja)*, ukr. *plákaty(sja)*, br. *plákacь*, p. *płakać*, *płaczę*, č. *plakati*, *pláču*, slš. *plakat'*, *plačem*, gl. *płakać*, dl. *płakaś*, plb. *plokăt*. Prvotni pomen je bil »tolči se po prsih v znak kesanja ali žalovanja«. Izhajati je treba iz ide. **plāk-*; sorodno je lit. *plàkti*, *plakù* »tolči, bičati«, *plõkis* »udarec s šibo«, gr. πλήσσω »tolči«, got. *flokan* »obtožiti«, stvn. *fluohhon* »kleti«, lat. *plangō* »tolčem (se po prsih)« (Miklošič,

248; Trautmann, BSW, 222; Oštir, WuS III, 205; Pokorny, 832; Vasmer II, 364). Domnevno izposojo iz germ. *flōkan (Hirt, PBB XXIII, 336) zavrača Kiparsky, Lw., 75.

plákati II, *-am* (v. impf.) »prati«, *p. se* »kopati se (o racah)«; ekspr. *plakúncati* (impf.) »plätschern«; pf. *plákniti, plâknem*, navadno v kompoz. *s-, po-, o-p.* »aus-, abspülen«, sekundarni impf. *(-)plakováti, (-)plakávati, -am*; subst. *s-, po-, o-plȃk* (m.), *-pláka* in *po-, o-plâka* (f.); v 18. st. *(o)plaknim* »schwemme, schwenke ab«, *o-, po-, ſ-plakniti, ſplaknuvati* »schwemmen«, *plaka, oplakniſhe* »Schwemme« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *plakati, plačǫ* »lavare«, csl. tudi *plaknǫti* »abluere«, sbh. *plákati, plâčēm, (s)pláknuti*, mak. *plakne*, blg. *plákna*, ukr. *polókaty* (Grinčenko, Sl. III, 286), p. *płokać*, č. *plákati*, slš. *plákat'* »prati, splakovati«. Z drugima sufiksoma je tvorjeno sln. *o-, po-, s-pláhniti, -plâhnem* (pf.) »splakniti«, hrv. *ispláhnuti, ìsplāhnēm*, dial. *splānīt* »oprati« (Žumberak), sbh. *ispláknuti*, č. *o-, vy-, s-, pro-pláchnouti, -plachovati*, slš. *pláchat'* in csl. *plaskati* »eluere«, r. *poloskát'*, ukr. *poloskáty*, br. *palaskác'* »isto«. Psl. **pol-kā-ti*, **pol-cha-ti* in **pol-ska-ti* so intenzivi k **pôlti*, **pol'ǫ* »pljuskati, vejati, plati«. Drugače Vasmer II, 397; Schuster-Šewc, HEWb., 1088, idr., ki domnevajo onomat. izvor. Povezave z gr. παλάσσω »škropiti, mazati« (Machek[2], 454), lot. *palce* »kopališče, hudournik« (Mühlenbach-Endzelin III, 57), psl. **plākati* »jokati« (Iljinskij, IORJ XX/3, 114) so vsaj nedorečene, če že ne nesprejemljive. Glej tudi *plâjhati, pláhniti I, pláti I, plašíti II*. M. S.

plámen (m.), g. *plaména* »flamma«, tudi *plamên*, dial. *plâm* (m.), *-a, pláme* (n.), g. *plaména, pléme* (n.), g. *pleména* (dol.) poleg *plámen* (m.), *-mna* (pkm.; prim. knjiž. tako *kámen, -mna*); v 16. st. *plamen* (Megiser), l. 1607 *plemen* (Alasia), v 18. st. *plamen* »Flamme« (Gutsmann); k temu v. *plamenéti, (iz-)plamtéti, plamíkati*.

Prim. stcsl. *plamy*, g. *plamene*, sbh. *plȁmēn*, čak. *plõmik, plãmik*, mak. *plamen, plam*, blg. *plámen*, r. *plámja* (< csl.), dial. *pólomja*, ukr. *pólum'ja*, br. *pólymja*, p. *płomień*, č. *plamen*, slš. *plameň*, gl. *płomjo*, star. *pwómo*, dl. *płome*. Psl. verjetno **polmę* (n.), g. **polmene* poleg (sekundarnega (?)) **polmy* (m.), g. **polmene* (dem. → **polmykъ*, npr. v p. *płomyk*) sta tvorbi iz **polti*, **pol'ǫ*, sln. *pláti, pǫ́ljem* »goreti«, *plapoláti, plasíkati*. Podobno je tvorjeno lit. *pelenaĩ* (pl.) »pepel«, *pelẽnė* »ognjišče«, alb. *pjalm* »pršič« (Miklošič, 235; Trautmann, BSW, 213; Persson, BB XIX, 258; Vasmer II, 365), glej *pláti II, plapoláti, pepệl*.

plân I (adj.), f. *plána* »neporaščen, jasen, odprt (o svetu)«; *na plâno* »na svetlo, ven«; k temu *plân* (f.), g. *planî* »neporaščen svet, ravan«, *plánja, planíca, planjâva*, nknjiž. *planóta* »isto«, *planíšče* »raven prostor«, *planína* »gora brez drevja, gorski pašnik«; od tod *planînec, planînar, planînščak, plânec* (m.), *planînka, planînarica, plânka* (f.) »prebivalec ali prebivalka (novejše tudi obiskovalec ali obiskovalka) planin«, *plânšar* (m.), *-ja*, f. *plânšarica* »Senne, Sennin«; fit. *planíka* »Gnaphalium leontopodium«; v. *planíniti, planináriti, planšáriti, planováti* (impf.) »prebivati v planinah, hoditi po planinah«; v 18. st. *planina* »Alpe« (Gutsmann), *planine* »montes ardui«, *planinez* »montanus« (Kastelec-Vorenc); orn. *Planjâva*, l. 1499 *Planava*, tpn. *Planíca, Planína, Planínica*; cgn. *Planinc, Planinšek*.

Prim. csl. *planina*, sbh. *planìna*, akz. *planìnu* in *plȁninu*; *prȍplanak* »čistina na gori«, tpn. *Plana*, mak. *planina*, blg. *planiná*, ukr. *polonýna* (Grinčenko, Sl. III, 287), p. dial. *płonina*, adj. *płonny* »nerodoviten«, č., slš. *planý* »divji, neploden, jalov«, *pláň* »planota«, gl., dl. *płony* »raven«, dl. *płoń* »ravnina«. Psl. **pôlnъ* < ide. **polH-nó-* je glagolski adj. iz baze **pelH-*, **plaH-* »razširiti, razprostranjen«. Psl. **polninā* je najverjetneje konkretizirani abstr. iz adj. **pôlnъ* tipa **zvěrīna* = lit. *žvėríena* < *-ẹ̄inā*, manj verjetno sekundarna tvorba na osnovi tipa *devī́*, v prid čemer bi morda govorile akcentske razmere. Z drugo prevojno stopnjo je sorodno lat. *plānus* »ploščat, raven«, lit. *plónas* »tanek«, lot. *plãns* »isto«. Iz jslov. je rum. *pláiu* »planjava« < **planь* (= sln. *plân* (f.), g. *planî*), n. dial. *Pluntsch* »divja jablana ali hruška« (Miklošič, 256; Pokorny, 805 s.). Napačno Machek[2], 456, ki č., slš. *pláň* in sln. *plánja* preko srvn. *plân(e)* izvaja iz lat. *plānus*. Glej tudi *plânšar*. M. S.

plân II (m.), g. *-a* »nadstropje«; kakor hrv. dial. *pjân* »nadstropje, pod« (Dubrovnik, Korčula) izposojeno iz furl. *plan* oz. it. *piano* (m.) »nadstropje, tloris, načrt« iz lat. *plānus* »raven, gladek«. Iz iste osnove je sln. *blana, blánja, blánjica* »deska, tram, hlod«, hrv. dial. *plána* »strešna greda, ki sloni na zidu«, pri Stulliju *plana*; tudi *plan* (f.), *-i* (Vetranić) in *plȁnja* (Dubrovnik), *blȁnja* (Rab, Krk), *splânja* »oblič, dleto« (Cres, Budva). Novejša izposojenka iz n. je *plân* »načrt«, *planîrati* »načrtovati« (Skok, ZRPh LIV, 437, ERHSJ II, 675).

plándovati, *-ujem* (v. impf.) »počivati, pasti (živino), pohajkovati« (bkr.). Šašelj, Bisernice I, 286 s., navaja *plandováti* »počivati« in subst. *plándišče* (n.) »prostor v kaki senci, kjer živina med pašo, navadno opoldne, počiva«.

Prim. csl. *pladьnovati* »meridiari« (od tod neuspelo izposojeno sln. *pladnováti* »počivati čez opoldne«), hrv. čak. *plandovȁti* »pohajkovati« (Vodice), tpn. *Plᵒãndišće* (Vrgada), sb. dial. *pládne, plande* »poldne«, *plândovati, plâdnovati* »meridiari«, na Kosovu *plândīšte* »mesto, kjer živina opoldne počiva«, mak. *pladnuva* »počivati, pohajkovati«, blg. *pladnúvam*, pf. *pladnjá, -íš* »južinati, okrog poldneva počivati v senci«. Jslov. **pladьnovati* je denom. iz **pladьne* (stcsl. *pladьne*) »poldne« < **pol dьne* (Miklošič, 256 s.), kar je domnevno po sinkopi nastalo iz **polъ dьne*. Alternativna razlaga je izhajanje iz konzonantnega debla **pol-* »polovica«, ki se utegne ohranjati v csl. *polь* »dimidium«, sln. *do poli* »do polovice«. K metatezi *-dn-* > *-nd-* prim. sln. *plándič*, v 16. st. *plandizh* »Teller, orbis« (Megiser) < dem. *pládnjič* k *plâdenj*; k pomenu sln. *poldnệvati* iz *pôldne, júžinati* iz *jȗg*. Dalje glej *pôldne*. M. S.

plániti I, *plânem* (v. pf.) »hitro se premakniti, navaliti«, črnovr. *płȃńt'* »hitro ven skočiti« (Tominec, 161), k temu *plȁn* (m.), g. *plána* »mah, zagon« poleg

»naval, napad«; v 18. st. *planiti*, *planem* »anfallen; adoriri«, *plan*, *-ú* »An-, Ausfall; incurſio«, *planénik* »Anfallender« (Pohlin), *planim* »falle an« (Gutsmann). Temu pomensko in besedotvorno najbolj ustreza hrv. *planuti*, *planem* v *Mačka teče v strane, Stipan za njom plane* (ARj X, 7). Psl. **pôl-nǫ-ti*, **pôl-ne-šь* »hitro se naprej premakniti« je nazalno sufigirani v. k **pôlti*, **polǫ* oz. **pol'ǫ* »riniti« < »naprej premikati«. B. Čop, ustno, opozarja na enako tvorjeno stvn., stsaš. *fallan* »pasti«, stnord. *falla* < **phol-ne/o-*, kar je sorodno z lit. *pùlti*, prez. *púolu* < **phōlō*, žem. tudi *pulnù* »pasti« < **phōl-ne/o-*, z objektom v akz. »napasti, prijeti«, lot. *pult*, *puolu* »pasti«, stprus. *aupallai* »najti«, arm. *p^clanim* »napasti« (glej tudi Kluge[17], 182; Fraenkel, 666 s.; Pokorny, 851). Osnovna prevojna stopnja k psl. tematskemu *o*-jevskemu prezentu se ohranja v slov. v. **pel'ăti*. Dalje glej *polati se* in *peljáti*. M. F.

plániti II, *plânem* (v. pf.) »vzplamteti«. Prim. stcsl. *vъsplanǫti sę* »exardescere«, sbh. *plànuti*, *plănēm* (pf.) »exardescere«, hrv. čak. *plãnut*, *plãnen* »isto«, mak. dial. *plane* »isto«, p. *płonąć* »plameneti, goreti, zardevati«, *płonica* »škrlatinka«, č. *planouti* »plameneti«, slš. *planút'*, *-niem* »goreti s plamenom«. Psl. v. pf. **pôlnǫti*, **pôlnešь* je nazalno sufigirani inkohativ k **pôlti*, **pol'ǫ* »goreti« (Miklošič, 235; Machek[2], 430; Pokorny, 805). Dalje glej *pláti II*. M. F.

plânke (f. pl.) »plot, ograja«, sg. *plânka* »sudes, palus«; k temu *plankáča*, *plenkáča* »tesarska sekira«, v. *zaplânkati* (impf.) »ograditi«, metaforično *zaplânkan* »omejen«; v 18. st. *planka* »septum ligneum« (Pohlin). Tudi hrv. *plânka* »deska«, *plankača* »sekira« (Istra), r. *plánka* »deska«, ukr. *plánka*, č. *plaňka* »lata, deska v plotu«. Izposojeno iz n. *Planke*, *Blanke* »ograja«, prvotno »utrdba«, kar je preko nekega rom. refleksa (prim. stfrc. *planche*), izposojeno iz lat. *planca* »deska ograja«, starejše *phalanga* < gr. φάλαγξ »falanga« (Vasmer II, 365; Kluge[17], 553; Skok II, 676). Manj jasno Matzenauer, CS, 278, ki izhaja iz it. *palanca* »sudes«, srlat. *palenca* »zgradba iz kolov«, kar je dalo sb. tpn. *Palanka*, ki je balkanski grecizem, prim. turš. *falaka* »bastonada«, sbh. *fălake* (f. pl.), *fálaga*, *fálanga*, arum. *fálangu*. Vse se je razširilo zaradi vojaške uporabe.

plânšar (m.), g. *-ja* »Schwaiger, Senner«, f. *plânšarica*, v. *planšáriti*, *-ârim*; izv. *plânšarstvo*, *planšárnica*, adj. *plânšarski*. Miklošič, 256, povezuje s *planína*, prim. *planováti*, *-ûjem* (impf.) »Senner, Sennerin sein«. Sln. *plânšar* se je po moderni vokalni redukciji razvilo iz **planiščar* k *planíšče* (n.) »planica«, glej *plân I*.

plânta (f.) »nasad trte, špalir trte« (Vipava); k temu *plantína* »kol za privezovanje trt«. Prim. hrv. *plánta* »bilka, sadika« (Istra) poleg *planda* »nagelj« (Dalmacija). Izposojeno iz furl. *plànte* »rastlina« (dalm. hrv. oblike so verjetno iz dalm. rom.), it. *piànta* »rastlina«, *impiantàre* »posaditi«. Iz lat. je še stvn. *pflanza* »sadika«, srvn. *phlanze*, v. *phlanzen*, kar je dalo sln. *flânca* »sadika«, *flâncati* »saditi«, izpričano že pri Trubarju in Dalmatinu (Štrekelj, JA XIV, 535; Šturm, ČJKZ VI, 82; Ramovš, Hgr. II, 240).

plântati, *-am* (v. impf.) »šepati, krivo hoditi«, tudi »trpeti, truditi se, odgovarjati (za grehe)« (že pri Trubarju); k temu adj. *plántav* »kriv, skrivenčen«, *plántavec* »šepavec«, v. *plantavíti* »kriviti«, *plantúcati*, *plantúsati* »šepati«, adj. *plantúsav*, subst. *plantúsavec*. Prim. hrv. *plȁntav* »hrom, šepast« (Virovitica), *plantast* »ploskih nog«, *plánta* »podplat« (Posavina). Izposojeno iz lat. *planta* »podplat«, it. *piànta*, kar se je razvilo iz ide. **(s)pelt(H)-*, in je sorodno z gr. πλατύς »plosk, širok« (Skok, ZRPh LIV, 432; ERHSJ II, 676; Battisti-Alessio, 2894). Toda p. *plątać* »motati, plesti«, č. *plandati*, *plantati* »plesti, opletati«, slš. *plantat' sa* »motati se, motoviliti se« je morda slov. ekspr. tvorba. Miklošič, 248, pušča brez razlage; Machek[2], 454, misli na ekspresivno izvedenko od **plesti*. Sln. *flancáti*, *-âm* in *flâncati*, *-am* »govoričiti« in č. *flanc* »bahavost, gizdavost« je iz pog. avstr. *Pflanz* tudi »prevara, pretveza«, *pflanzen* »imeti za norca«.

plapoláti, *-âm* (v. impf.) »lodern, flammern«, tudi *plapoléti*, *-ím* (impf.) »lodern, flammern«, pf. *vz-*, *za-p.*, adj. *plapolâv*, *-áva* »flammend, lichterloh«.

Prim. csl. *plapolati*, *-ajǫ* »iactari, excitari (o ognju)«, č. *plápolati*, 3. sg. *-á*, slš. *plápolat'*, 3. sg. *-á* »plapolati«, č., slš. *plápol* »plamen, plapolanje«. Psl. **polpolati*, **-ajetъ* ali **-l'etъ* (Vaillant, Gr. comp. III, 328, prim. stč. *plapole-*) je z reduplikacijo tvorjeni intenziv iz psl. **polti*, **polěti* »goreti« (Brugmann, Grdr.[2] II/3, 30; Miklošič, 235), kar je sorodno s stnord. *flōr* »topel« < pragerm. **flōwa-*, n. *flau* »medel, mlačen, slab, neugoden«, kimr. *go-leu* »luč« in bret. *gou-lou* »isto« (Pokorny, 805), r. dial. *plétь*, *pléju* »tleti, trohneti« < **plěti* (tip **grěti*); *plénь* »prhlina«, lit. *plěnis* »pepel« in dalje ural. **pal'a-* »goreti« (Čop, Linguistica XIII, 132 s.). Sln. *plapoláti* v pomenu »flattern« je izv. iz ali pomešano z besedno družino *pláti I* »valoviti, pljuskati«. Dalje glej *pláti II*, *plámen*, *plâsati*, *polẹ́ti*. M. S.

plâre (f. pl.) »neka goveja bolezen« (Pohlin: *plâre* »morbus cornigerorum«). Kakor *flare* (f. pl.) »vrsta izpuščajev« poleg *fléra* »maroga« (rez.), *flára* »isto« izposojeno iz neke srvn. oblike **plere*. Izpričano je srvn. *plerge* »vnetje na koži« poleg *vlarre*, *vlerre*, bav. avstr. *Flärre* »velika rana«, kor. n. *flarn* »velika krasta«, tirol. *Flerre* »odrgnjeno mesto na koži« (Striedter-Temps, DLS, 120).

plása I (f.) »proga, trak, kos zemljišča«, tudi *plasína*, *plasínica*. Prim. csl. *plasa* »cona«, sbh. *plȁsa* »zemljišče, polje; (odlomljen, odtrgan) kos«, hrv. čak. *plãsă* (Istra), blg. *plása* »kos usnja«, r. *polosá* »proga, leha«, ukr. *polosá* (Vasmer II, 397), br. *palasá*, *palósa* »isto«, p. dial. *płosa* »kos zemljišča«, č. *plasa*, dial. pl. *plasy* »z reso poraščen teren«. Iz slov. jezikov je rum. *plásă* »okraj, okrožje«. Najverjetnejša se zdi primerjava s srvn. *valgen*, bav. n. *falgen* »orati«, agl. *fallow* »preorati ledino (in je ne posejati)«, kot subst. »ledina«, lat. *olca* »za oranje primerna zemlja« < gal. (Zupitza, GG, 132; Löwenthal, JA XXXVII, 382; Vasmer, l. c.). Negotovo Miklošič, 256, ki pritegne lit. *pálšas* »bled« (glej *pelẽs*). Nejasno Skok II, 677, ki pomeša več homonimov. Glej tudi *pláza II*.

plása II (f.) »bela lisa na živalskem čelu«, tudi *blása*. Izposojeno iz stvn. *blasa* »bela lisa (na čelu domačih živali)«, srvn. *blasse*, nvn. *Blesse* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 93). Iz iste osnove je č. *plosa, plosina* »bela lisa na konjskem čelu«. Machek², 462, opozarja tudi na sln. *plâzka* »Fulica atra« poleg č. *ploska* »vrsta ptiča z liso na čelu«. Glej tudi *pláza I*.

plâsati, *-am* (v. impf.) »žareti, plati (o ognju)«, tudi *plasíkati, -kam, -čem*, dial. *plajzíkati* (bkr.); pf. *plásniti, plâsnem*; tudi hrv. kajk. *plasati, plasikati* »plamteti«. Miklošič, 235, domneva *s*-intensivum k *pláti, pǫ́ljem*, reduplicirano *plapoláti*. Vendar je pomensko blizu lit. *pliẽksti, plykšė́ti* »vneti« iz ide. **(s)phel-* (Bezlaj, Razpr. SAZU VII, 157).

plásem (m.), g. *-sma* »kosem«. Prim. sbh. *plȁsa* tudi »gruda (ledu, prsti), snežinka«, pri Kavanjinu še *plasna* »jama, prepad«, morda tudi rum. *plásă* »lovna mreža; rezilo«. Samo v č. je izpričan v. *plasati* »trgati«, stč. *zplasati* »raztrgati«. To je gotovo staro **plōk'-*, prim. lot. *pluôsît* »trgati, parati«, lit. *plúokštas* »prgišče, šop, vzorec« poleg lit. *plė̃šti* »trgati« (Pelikán, LF XLV, 174; Machek², 371). Ni pa jasna meja pri pomenskih razvojih s *plása* »proga«; morda tudi ne spadajo zraven vse balt. besede, navedene pri Fraenklu, 619. Glej tudi *pláza II*.

plâskati, *-am* (v. impf.) »tleskati, ploskati, klestiti, vpiti«; *plâska* »lopata na veslu, prekla za klestenje«, interj. *plȁsk* »klapps«, subst. *plȁsk* (m.), g. *pláska* »ein platzender Schall, der Platzer«. Prim. sbh. dial. *pljȁskȁti, pljâstām* »pljuskati« (Prčanj, čak.; Rešetar, Stok. Dial., 269, ARj X, 94), pom. *płaskac, plaskac* »čofotati, čvekati«. Psl. **plaskati* je identično z lit. *ploskúoti* »tleskati, ploskati, pokljati« (Fraenkel, 629, brez slov. primerov) < ide. **plaHk-sk-* k bazi **plaHk-, *plək-* »plosk, tolči« in je do psl. **plaskъ* »plosk« v enakem razmerju kot **ploskati* : **ploskъ*. Prim. tudi *-e-*jevsko stopnjo v č. *spleskati* »sploščiti, slabo narediti«, mak. *spleskan* »sploščen«. Dalje glej *plȍsk, plaščȃt, pleskáti II*. M. S.

plâst (f.), g. *plastȋ* »sloj, vrsta«, tudi *plásta* (f.), kol. *plâstje* (n.), *plâstovje* (n.), v. *plástiti, -im, plástati, -am, plastenẹ́ti, -ím, plastováti, -ȗjem* (impf.); izv. *plastȋč* (m.), *-íča* »majhen stog«, adj. *plâsten, plâstast, plastovȋt*. Prim. csl. *plastъ* (m.), sbh. *plâst* (m.), g. *plásta* »plast, sloj; okoli stoga naloženo seno ali snopi; kosem«, mak. *plast*, blg. *plást* (m.), r., ukr. *plást*, g. *plastá* »plast, lega, sklad«, č. *plást, -u* »plast«, slš. *plást* »sat«, gl. *płast* »isto«, plb. *plost*. Psl. **plastъ*, domnevno iz **plat-tъ*; sorodno je lit. *platùs* »širok, razvlečen«, *platóti* »razprostreti«. Iz osnovne prevojne stopnje je psl. **plet'e* »pleče« (Miklošič, 248; Vasmer II, 365; Fraenkel, 606), glej tudi *platíca*.

plášč (m.), g. *-a* »pallium«; v 16. st. *plash* (Megiser), l. 1607 *plaſch* »mantello« (Alasia), v 18. st. *plaſh* »Mantel« (Gutsmann); k temu *plaščíga* »slab, kratek plašč« (pkm.). Prim. stcsl. *plaštь* »pallium«, sbh. *plâšt*, g. *plášta*, hrv. čak. *plašć*, mak. *plašt*, blg. *plášt*, d. obl. *pláštъt*, r., ukr., br. *plášč*, g. *plaščá*, p. *płaszcz*, č., slš. *plášť*, gl., dl. *płašć*. Iz slov. jezikov je madž. *palást*, rum. *pláşcă* »plašč«, a tudi lit. *plõštė* »šal« in stprus. *ploaste* »rjuha, odeja«, lit. *plõščius* »plašč«. Največkrat povezujejo s *plosk*, p. *płaski* »ploščat«, sln. *plaščȃt* »platt, flach«, *pláščevka* »juncus«, *plaščeníca* »Tragband«, sb. *plaštànica* »povoji, v katere je bil zavit mrtvi Kristus; platno s podobo Kristusa v grobu«, blg. *plaštaníca* »isto«, p. *płaszczenica* (Miklošič, 248; Vasmer II, 368).

plâščar (m.), g. *-ja* »klatež, vagabund«, tudi *plaščȗr* (gor., notr.), adj. *plaščȗrski*; izv. *plaščȗrstvo, plaščȗrnica* »shajališče klatežev«. Nejasno; pomensko najbližje je lit. *plúotas* »klatež, vagabund«, *pluotúoti* »klatiti se«, kar izvaja Fraenkel, 633, iz **pleu̯-* (glej *plúti, plávati*). Iz stopnje **pleu̯-* je sln. cgn. *Plut*, r. *plút*, g. *plutá* »slepar, zvit človek«, *plutátь* »pohajkovati«, prim. lit. *plaujóti* »klatiti se«. Pomensko razmerje do lit. *plúostas* »brod« kakor r. *brodjága* »klatež«, *brodítь* »tavati« k sln. *brodíti*.

plaščȃt (adj.), f. *-áta* »ploščat«, s. *plaščȃd* (f.), *-i* »ploskev, ravnina«. Prim. p. *płaski* »ploščat, plitev«, *płask* »ploska stran kakega predmeta«, pom. *plaskatï, płoskatï, plask'ï* »ploščat«, č. *plaský* »plehek, puhel« (Jungmann), *spláskat* »spacati, slabo narediti«, p. *płaszczyć* »ploščiti«. Otrębski, LP I, 124, navaja tudi csl. *plasko-licь* »latam habens faciem«. Psl. **plaskъ* (v prevojnem razmerju s **ploskъ*) < ide. **plaHk-sko-* je sorodno z lit. *plókščias* »ploščat«, lot. *plāskaîns, plāskans* »ploščat, raven in širok«, stvn. *fluoh* »skalna stena«, lat. *plācāre* »gladiti« (Fraenkel, 603; Pokorny, 831 s.). Sln. *plaščȃt* je formalno adj. abundantiae iz subst. **plaščь/a*, prim. paralelno *ploščȃt* iz *plóšča*. Sln. *plaščȃd* je abstr. iz **plaskъ* kakor r. *plóščadь* iz **ploskъ*. Dalje glej *plâskati, plȍsk*. M. S.

plašíti I, *-ím* (v. impf.) »strašiti, poditi«, *p. se* (impf.) »bati se«, pf. *pre-, s-plašíti*; izv. subst. *plašílo* (n.) »strašilo«, *plášnost* (f.), *-i, plašnóta* »timiditas«, adj. *plášen, -šna, plašljȋv, -íva* »timidus« (= sbh. *plȁšljiv*); v 18. st. *plaſhen, plaſhliu* »schreckbar« (Gutsmann).

Prim. csl. *plašiti sę, -šǫ* »terreri«, r. *pološítь, -íšь*, ukr. *pološýty, -ýš*, br. *pološícь* (Nosovič), p. *płoszyć*, kašub. *płošëc są* tudi »hiteti«, č. *plašiti*, slš. *plašiť*, dl. *płošyś* »plašiti, strašiti, poditi«. Iz psl. **polšíti, *-íšь*, kar je denom. iz adj. **pôlchъ* »timidus« poleg subst. »strah, vznemirjenje«, je postv. **(-)pőlchъ*, prim. r. *polóch, -a, perepolóch* »vznemirjenje«, sln. *preplȃh* (m.), *-áha* »isto«, csl. *poplachъ* »terror«, p. *popłoch, przepłoch*, č. *přeplach* »isto« in od tod denom. **pőlšiti* v sln. *plášiti, plâšim*, sbh. *plȁšiti, -ȋm* (mak. *plaši*), blg. *pláša*, star. r. *polóšitь* in gl. *płóšić* »plašiti« (Snoj, SR XXXV, 269 ss.). Dalje glej *plȃh*. M. S.

plašíti II, *-ím* (v. impf.) »škropiti« (Kenda, rkp., 92), pri Erjavcu, LMS 1880, 169: *plášiti kogá z vodo* (s po Kendi napačnem akcentom) »kropiti mu vodo v obraz, ako se je onesvestil« (Podkrnci). Nedvomno paralelna poltematska varianta **polšiti* k psl. **polchati* »pljuskati, valoviti« poleg **polkati* »splakovati, prati«. Dalje glej *plȃjhati, plákati I* in *pláti I*. M. S.

plȃt (f.), g. *platȋ* »stran, del, kos«, tudi *plȃt* (m.), *-a*; v 16. st. *plat, platu* (Trubar, Dalmatin), dalje *oplȃt* (f.), *oplȃta* (f.); izv. *platníca, platȋč, oplatíca*, v. *plátati, razplatíti, platíčiti, platíščiti se*. Prim. csl.

platь »latus, pars«, sbh. *plàtica* »deska, brv, greda«, *plàtina* »klada, poleno, doga«, kar se je domnevno razvilo iz **pol-tь* k **polъ* »polovica«. Sev. slov. oblike kažejo na **polъtь*, r. *pólotь*, *-i* poleg *póltь*, ukr. *pólotь*, g. *píltja*, p. *poleć*, č. *polt*, *poltina*, *poltiti*, slš. *pôlt*, gl. *połć* »salo«, dl. *połś* (Miklošič, Lex. pal., 570; Machek[2], 470).

pláteljc (m.), g. *-a*, »list v knjigi«; v 18. st. *en platelz is buqui*, *ena ſtrán platelza* »pagina« (Kastelec-Vorenc), danes »malo vredna igralna karta«, v slednjem pomenu tudi *plȍt* (m.), g. *plóta* (gor.). Dem. k **plat*, kar je prevzeto iz n. *Blatt* »list«, pog. tudi »število kart, ki jih igralec drži v roki« (navaja Küpper, Umgspr., 110). Grimm, Wb. II, 76, navaja dem. *Blättchen* tudi v pomenu »igralna karta«, prim. *er biegt auch gerne sein Blättchen* »rad kvarta«. M. S.

pláti I, *pǫ́ljem* (v. impf.) »valoviti, pljuskati, vejati, zajemati s korcem (s polom), stresati testo v lesenem modelu (da dobi zaželeno obliko)«, pf. *o-*, *pre-*, *s-p.*; izv. *plânje* »Schöpfen, Schwingen, Wogen«; v 18. st. *pôlém*, *plati* »ejectare aquam« (Pohlin), *plati* »shitu veyati, evallere formentum«, *vodó is ladje plati* »sentinare«, *reſheta ſe oplati ali ozhiſtiti*; *ena poſſoda, s'katero ſe voda is ladje polie* »pumpa, polaza« (Kastelec-Vorenc).

Prim. p. dial. *płóć*, *płuć*, *pᵘole* »vejati, stresati nečke« (Karlowicz, SGP IV, 142) in gl. *płóć*, *płóju* »vejati, čistiti žito« poleg iter. s širšim arealom, npr. r. dial. *polátь* »isto«, ukr. *paláty*, br. *palácь*, č. *pálati*, p. *(o)palać* »veslati«, kar se morda skriva še v malo jasnem sb. *malo jezikom palat* (»otresati« (?)) *a dobro se vladat* (ARj IX, 584). Psl. **pȍlti*, **pòl'ešь* < ide. **(po-)polHi̯é/ó-* je intenziv iz baze **pelH-* »liti, stresati, polniti, frfotati, tresti«, prim. arm. *hełum* »izlivati«, lit. *pìlti* »liti, stresati«, lot. *pilêt* »kapljati«, gr. πάλλω »mahati, vihteti, stresati«, lat. *palpor* »gladim, božam« (Pokorny, 789, 801, brez slov. gradiva; Walde-Hofmann II, 241 s.; Vasmer II, 391; Schuster-Šewc, HEWb., 1087). Csl. *polъ* »haustrum«, *ispolъ* »emunctorium«, hrv. dial. *ìspō*, čak. *ȉspol* (Korčula), sb. *ìspolac*, *-ōlca*, sln. *pȍl* (m.), g. *póla* »Schöpfschaufel« in morda r. *upól* »pene na juhi«, *upolóvnik*, str. *upolovьnikъ* »zajemalka« so deverbalne tvorbe (Miklošič, 254; Vasmer II, 186; Skok II, 595). Glej tudi *plákati II*, *plašíti II*, *plâjhati*, *pȍl II*, *pálj*, *spolik*. M. S.

pláti II, *pǫ́ljem* (v. impf.) »goreti«. Psl. **polti*, **pol'ǫ* je poleg v sln. izpričano samo še v č. *pláti* »goreti« poleg nadaljnjih tvorb *pláchati*, *pláchnouti*, *plákati*. Sicer že stcsl. *polěti* in stč. *poleti* poleg sbh. *plànuti*, *plānēm* »zagoreti«, mak. *plamne*, blg. *plámna*, p. *płonąć* »goreti, razvnemati se, zardevati«, slš. *planút'*. Reduplicirani intenziv **pol-pol-* je znan v sln. *plapoláti*, csl. *plapolati*, mak. *plapoti*, č. *plápolati*, *plapol*. *S*-intenziv je sln. *plásati*, star. hrv. kajk. *plāsati*, *plasikati* »plamteti« (Belostenec, Stulli). Podaljšano **pōl-* je sln. *pâlež* (m.), *-a* »slana«, adj. *pálast* »trhel«, csl. *paležь* »rogus, incendium« in psl. kavz. **paliti*. Glej tudi *plámen*, *plániti II*, *plapoláti*, *páliti*.

platíca (f.) »Rutilus rutilus«, tudi *platníca* »isto«. Prim. blg. *platika*, r. *plotvá*, *plotvíca*, *plotvína* »Rutilus rutilus«, ukr. *plítka*, *plotýcja*, *plítka*, br. *plócь*, *plotka*, p. *płotka*, *płocica*, *płóć*, č. *plotice*, slš. *plotica*, gl. *płoćica*, dl. *płośica*, plb. *plütvaićă*. Iz slov. jezikov je rum. *plătícă* »Abramis brama« in n. *Plötze*, dial. *Pletze*, *Plätze*. Psl. morda **ploty*, g. **plotъve* k psl. **plotъ* »ploščat«, prim. lit. *platùs* »širok«, gr. πλατύς »ploščat, razširjen« (Brückner, 421; Vasmer II, 374; Fraenkel, RÉI IV, 282). Možna je tudi primerjava z lat. *platessa* »Leuciscus« (Loewenthal, WuS X, 150) in morda celo z n. *Flunder* »isto« iz nazaliziranega **plont-* (Kluge[17], 210, Machek[2], 462).

platíti se, *-ím se* (v. impf.) »biti uročen, začaran«, k temu *plâtek* (m.), *-tka* »urok« in »prostor na njivi, kjer so coprnice gnoj, smeti, slamo ali kaj podobnega sežigale« (vzh. štaj.), *uplatíti*, *-ím* (v. pf.) »ureči, začarati«, *oplatẹ́ti*, *-ím* (pf.) »postati uročen«, k temu *oplâtki* (m. pl.) »uroki«; adj. *platnjȁv* »premeten, zahrbten«, *platnjávost* (f.) »zahrbtnost, zvitost«. V 18. st. *vplatim ſe* »werde beſchrien« (Gutsmann).

Psl. **platěti* »veljati; biti dorečen, uročen« je razen v gl. dial. *płaćeć* »veljati, stati« (navaja Muka, Sł. II, 63), dl. *płaśeś* »isto« pomešano s homonimom **platiti* »plačati« v p. *płaci* (3. sg.) »velja«, kašub. *płacëc* »veljati, vredno biti« (Sychta, SGK IV, 82), č. *platí* (3. sg.), gl. *płaćić* »plačati, veljati«, *što to płaći* »koliko stane, velja«, plb. *plóte* »vredno je, velja« (3. os. sg. prez.); sorodno je tudi č. *uplatiti* »podkupiti«, *uplatniti se* »uveljaviti se«, br. *plóčenyj* (ptc. pas.) »vreden« (Nosovič, 419). Iz slov. jezikov je lit. *plõtyti* »veljati« (Kurschat, 1918). Psl. v. **platiti* (poleg **platěti*) je sorodno s psl. **plesti*, **pletǫ* »govoriti, lagati« < ide. **plet-e/o-*. K pomenskemu razvoju prim. psl. **ret'ĭ* (< **rek-tĭ* »povedati, reči«), od koder je npr. sln. *urȍk*. Dalje glej *plésti II*. M. F.

plátno (n.), g. *-a* »linteum«, adj. *platnẹ̑n*, izv. *platníce* (f. pl.) »hlače iz domačega platna« (goriš.); v 16. st. *platnu* (Megiser), *platneni guant* »vestis lintea«, v 18. st. *platnu* »tela linea« (Pohlin), *platnu* »Leinwand« (Gutsmann).

Splošnoslov., prim. stcsl. *platьno*, sbh. *plátno*, blg. *platnó*, r., ukr. *polotnó*, br. *palatnó*, p., gl. *płótno*, č., slš. *plátno*, dl. *płotno*, plb. *plâtne*. Psl. **poltьno*, prvotno adj.; navadno primerjajo sti. *paṭa-* (m.) »tkanina, blago, prt«, lit. *palà* »večji kos platna, prt«, gr. πέλμα »podplat pri čevlju«, srvn. *valte*, *valde* »tkanina, v katero zavijejo obleko« (Trautmann, BSW, 226; Schrader, RL[2], I, 325; Vasmer II, 332, 397; Fraenkel, 528). Vendar vse negotovo. Glej tudi *pleníca*.

plȃv I (adj.), f. *pláva* »bel, svetel, rumen« (pkm., bkr.); akcent ni zanesljiv, ker je beseda v knjiž. jeziku prevzeta iz drugih slov. jezikov. Prim. stcsl. *plavъ* »bel«, sbh. *plâv*, blg. *pláv*, *-a*, r. *polóvyj*, *polovój*, str. *polovyi*, ukr. *polovýj*, č., slš. *plavý*, p., gl., dl. *płowy*. Psl. adj. **polvъ* povsod označuje svetle barvne odtenke. Sorodno je lit. *pal̃vas*, *pálšas* »bled«, stvn. *falo* »rumen«, sti. *palitá-* »siv«, lat. *pallidus* »bled«, gr. πελιός, πολιός »temen, siv«, alb. *plak* »starec« (Miklošič, 256; Trautmann, BSW, 205; Vasmer II, 395; Fraenkel, 534; Pokorny, 804). Glej tudi *pelȇs*, *plavȋž*.

plȃv II (adj.), f. *pláva* »moder«; *plâvkast* »bläulich«, izv. *plâvček*, *plavȋč* (m.) »Parus caeruleus« (n. *Blaumeise*), »Centaurea cyanus« (sin. *plavíca*, *modríca*); *plâvka* »vrsta češpelj, podplutba«, *plâvec* (m.),

-vca »moder oprišč na slivah«; v 16. st. *plavu* »caerulus« (Megiser), v 18. st. *plav* »cæruleus« (Pohlin), *plavi* »blau« (Gutsmann). Kakor sbh. *plâv* »moder« in morda mak. dial. *plav* »sinji« samo formalno naslonjeno na domače *plav* »rumen, bel«, sicer izposojeno iz bav. n. *plau* za knjiž. *blau* »moder« (Miklošič, 256). Glej tudi *plẹ́ba*. M. S.

plávati, *plâvam* (v. impf.) »natare«, danes knjiž. *plâvati, -am*; pf. *na-, za-, od-, pre-, pri-, s-p.*; prvotni dem. *plâvkati* (impf.) »plunkati, pljuskati«; številne izv., npr. *plâv* (f.), g. *plavî* »Floß«, *splȁv* (m.), *-áva* »Floß; odtok«, *na splav* »hitro«, *plâvec, plâvež, splavár* »Flößer«, cgn. *Plav(e)c*; *naplȁv* (m.), *naplavína* (f.) »nanos«, *poplâva* »Überschwemmung«, *plavût, plavột* (f.), *-i* »Flosse«, *plâvnica* »kanal za splavljanje hlodov; plavalna kožica«. V 16. st. *plavati* »nato« (Megiser), v 18. st. *plavam* »nare, natare« (Pohlin), *plavati* »schwimmen« (Gutsmann); hdrn. *Plava, Plavja*, tpn. *Plave* (s paralelami Bezlaj, SVI II, 94).

Prim. stcsl. *plavati* »navigare, natare«, star. in dial. hrv. *plȁvati, -ām*, blg. *plávam*, r. *plávatь*, ukr. *plávaty*, br. *plávacь*, č. *plavati*, slš. *plávat'* »natare, navigare« (Miklošič, 252 s.; Trautmann, BSW, 223; Vasmer II, 364). Psl. **plãvati, *-ajǫ* je dolgovokalni iter. k **plũti, *plovèšь*, ki utegne imeti že ide. zasnove, prim. gr. πλώω »plavati, pluti« (Frisk II, 565). Dalje glej *plúti* in *plavíti*. M. S.

plavíš (m.), g. *-a* »zadnje, slabo žganje« (vzh. štaj.), *plavúš* »isto«, *izplâvek* (m.), *-vka* »kar se izpolje pri žitu; občinki«.

Enako je hrv. *plaviš* »patoka« (Zagorje), *plàvīć* »isto« (Krašić), čak. *plavíš* »slabo žganje« (Perušić, Čak. rič II (1986), 56), sbh. v. *splȁviti* »pri mlačvi odmesti slamo iz žita« (Vuk; ARj XVI, 30), r. dial. *plávitь* »vejati, pleti« (Dal', Slovar'[3] III, 296), gl. *płowša* »slaba pijača, pomije« (Jakubaš, Hornjoserb. sł., 230). K tej besedni družini tudi p. dial. *płyty* (adj.) »čist, brez primesi (o žitu)« (Karłowicz, SGP IV, 145). Slov. v. **plãviti* »čistiti, trebiti ipd.« (→ nomen actionis > nomen acti **plavý/ušь*), tudi ptc. **plytъ* »očiščen, otrebljen, čist«. Pomen »čistiti« (iz tega »vejati«) se je verjetno razvil prek kavz. pomena verbalnih tvorb baze **pleu-* »premikati, teči; po vodi se premikati, plavati; vodo premikati, polivati, splakovati, umivati itd.«, prim. lit. *pláuti, pláuju, pláunu* »umivati, prati, splakovati«, gr. πλύνω »umivam«, πλύμα »pomije«, πλυτός »umit«, arm. *luanam* »umivati« (Pokorny, 935 s.; Frisk II, 564 s.). Podoben pomenski razvoj je izpričan tudi pri v. **tek-tĭ* »teči« → kavz. **točĩti, *tòčišь* → **pãtoka* (f.) in iter. **tãkati* v sln. dial. *pretâkati prosộ* »z rešetom proso čistiti« (dol.). Glej tudi *splȁv*. M. F.

plaviti, *-ím* (v. impf.) »topiti«, npr. *rudo plaviti*, k temu adj. *plavljen*, npr. *plavljeno železo* (gor.). Prim. r. *plávitь, -lju* »topiti, delati tekoče« poleg *oplyvátь, oplýtь* »stopiti se (o sveči)«, str. *pláviti, plávlju* »topiti rudo« (Zaliznjak, 133), p. *pławić* »močiti, potapljati«, č. *plaviti* »topiti (o sveči)« (Jungmann, Sl. III, 108). Psl. **plãviti* »delati tekoče, topiti« je kavz. k psl. **plũti, *plovèšь* iz ide. **pleu-* »teči«, csl. *pluti, plovǫ* »fluere« (Miklošič, 252). Štrekelj, LMS 1896, 159, po nepotrebnem sln. glagol izvaja iz srvn. *blæwen, blæjen* »blasen, blähen, schmelzen und durch Gebläse schmelzen«. Dalje glej *plâvž, plívek*. M. F.

plavíž (m.), g. *-a* »sukno iz bele in črne volne« (Vodnik); adj. *plavižev* »iz plaviža narejen«, *plavižast* »plavižu podoben« (Vodnik). Samo sln.; poleg *plav* »blond«, prim. lit. *pal̃vas*, so iz iste osnove tudi nazivi za temne barve, prim. gr. πέλλος, πέλιος, πελιδνός »črnikast, temen« in πολιός, πολλός »siv«, lat. *pullus* »črn, temnosiv« poleg *pallidus* »bled, svetel«. Dalje glej *plȁv I*.

plâvšati, *-am* (v. impf.) »dvoriti, osvajati, ljubimkati« (nižje pog.; SSKJ III, 626). Prevzeto iz kor. n. *plausch* »srčno ogovarjanje« poleg bav. avstr. *plauschen* »blebetati, česnjati«, *plausch* »čenča, laž« (Grimm, Wb. VII, 1930), kar Kluge[17], 555, povezuje z nvn. *plaudern* »blebetati, česnjati«. M. F.

plâvta (f.) »setvena košara«. Navaja le Valjavec in po njem Pleteršnik kot kajk. Zapis *-vt-* je treba kakor pri *plệvta* in *cệvta* brati *-ft-*. Možno je izhajati iz nekega n. dial. refleksa **flachte* za srvn. *vlehte*, nvn. *Flechte* »pletenje, pletenina« (navaja Lexer, Mhd. Wb. III, 293). Iz izpričanih srvn. oblik ni mogoče izhajati, ker je sln. in kajk. substitut za srvn. nepreglašeni *-e-* sicer vedno *-e-*. K *-a-*jevskemu vokalizmu, ki utegne biti star, prim. got. **flahta* »pletenica, kita« (izpričan je le dat. pl. *flahtom*; Feist, Wb., 156), glej *plệvta*. M. S.

plâvž (m.), g. *-a* »Schmelzofen, Hochofen«, izv. *plâvžar*, adj. *plâvžarski, plâvški*; v 18. st. *plavsh* »conflatorium« (Pohlin), *plauſh* »Schmelzofen« (Gutsmann); tpn. *Plavž, Plavži, Plavžarica, Plavški rovt*. Najverjetneje izposojeno iz bav. srvn. **plâhûs* za srvn. *blæhûs*, prim. bav. n. *Blæhaus* poleg *Blæhütten, Blæwerk* »plavž«, štaj. n. *Blähhaus* »zidana konstrukcija, ki oklepa peč za taljenje rude« (Štrekelj, LMS 1896, 159; JA XII, 465; Striedter-Temps, DLS, 196). Druga možnost je izhajanje iz **plavežь* »taljenje (rude)« iz **plavĩti* (tako Miklošič, 252). V tem primeru je odpad *-e-* sekundaren kakor v primerih tipa *kamnît*, poleg *kámen, -mna* namesto g. sg. *kamena*. O tem glej *plavíti*. M. S.

pláza I (f.) »bela lisa na čelu živali«; k temu *plâzka* »Fulica atra«, *pláza, plâzka* »ime kobili« (goriš.); tudi *plâz* (m.), *-a* »proga, lisa«. Nejasno; Machek[2], 462, primerja č. *plosa, plosina* »bela lisa na čelu živali«, *plos* (m.), *plosák* (o konju), *plosa, ploska* (o kravi), dial. *ploš, ploška* poleg *ploska* »Ardea stellaris«, gl. *plesa* »bela lisa«, kar je gotovo izposojeno iz stvn. *blassa* »bela lisa«, srvn. *blasse*, nvn. *Blässe*. Toda to je dalo sln. *blása, plása*, prvo po Striedter-Temps, DLS, 93, zaradi *b-* izposojeno pred letom 770. Morda je sln. *pláza* refleks za germ. **blazō*, kar je po rotacizmu dalo srspn. *blare* »bela lisa na čelu živali« (o tem Kluge[17], 84).

pláza II (f.) »proga, trak«, tudi *plâz* (m.) »isto«, adj. *plázast* »gestreift«, v. *pláziti, plâzim* »anstreifen«. Zaradi lit. *plúoš(t)as* »ličje, proga« je treba suponirati ide. **(s)p(h)el-* z zvenečim determinativom *-g'-* (Bezlaj, Razpr. SAZU VII, 157). Dalje glej *plása I, plásem*.

pláziti, *plâzim* (v. impf.) »drgniti, obregati, brusiti (nož)«, navadno *pláziti se* »lesti, drseti«, pf. *opláziti, oplázniti, oplâznem*; v 18. st. *plafiti se, plafem se* »schlieffen« (Pohlin); k temu *plâz* (m.), *-a* »lazina«, v 18. st. *plas*, g. *plafu* (Pohlin); *oplȁz* (m.), *-áza* »Pflughaupt idr.«, po vsej verjetnosti *plâzka* »Fulica atra« (vendar glej tudi *pláza I*), *plâzna* »Reibebrett«, *plázica* »Parus pendulinus« (pri Pohlinu *plaseza*), *plazíka, plazíca*, novejše *plazîlec* »reptil«, adj. *plazovȉt*.

Prim. csl. *plazivъ* »lubricus«, sbh. *plȁziti, -īm, òplaznuti, òplaza, oplaznica*, blg. *pláz*, r. *pólоz* »Schlittenkufe, Boa censtriator«, ukr. *pólоz*, br. *pólaz* »isto«, p. *płozić się, płoz* (m.), *płoza* (f.), č. *plaziti* »schleppen«, *plaz* »reptil, del pluga«, slš. *plazit', plaz*. Ide. **polg'-* je v prevojnem razmerju do **pelg'-* (glej *plệzati*) in **pl̥g'-* (glej *polzẹ́ti*). Z drugim determinativom je **pelk-* v n. *Rad-felge* »platišče« (Trautmann, BSW, 218; Vaillant, RÉS XXII, 17). Drugo je sln. *opláziti koga* »udariti«, ukr. *plázom udaryty*, p. *uderzyć płazem*, kar kaže na psl. **plaz-* (Bezlaj, Razpr. SAZU VII, 156). Glej tudi *plệzati* in *polzẹ́ti*.

pláža (f.) »plevel, malovredna roba, svojat«. Treba je razlikovati novo *pláža* »peščena obala, kopališče«, č. *pláž* (m.), kar je izposojeno iz frc. *plage* »isto«, in domače **polgi̯ā*, kar je sorodno z lit. *spilgti, spelgti* »zaostati v rasti, usahniti, nazadovati« iz ide. **(s)p(h)el-* »cepiti, klati«. Podobno je tvorjeno sti. *phalgú-* »malovreden, ničev, majhen, slab« (Persson, Beitr., 563; Fraenkel, 869; po Mayrhoferju II, 386, dvomljivo). Iz iste osnove je v redukcijski stopnji in z nezvenečim determinativom tudi sln. *polča* »plevel«.

[Drugače Kurkina, Etimologija, 1979, 26, ki sln. *pláža* »plevel« izvaja iz psl. **polz'a* k **polziti*, glej *pláziti*. – M. S.]

plẹ́ba (f.) »plavilo za pranje«, tudi *plíba* (štaj.); k temu *plẹ́bati, -am* (impf.) »plaviti«. Tudi hrv. kajk. *plêba, flêba*, v. *plêbati, flêbati* »isto«. Izposojeno iz bav. avstr. *Plåue*, kor. *plēb*, dunajsko n. *blaeb*, srvn. *blæwe* »plavilo«, bav. avstr. *plåuen* »plaviti« za nvn. *(die Wäsche) bläuen* (Striedter-Temps, DLS, 196; DLSbkr., 174; Skok, JA XXX, 309). Dalje glej *plȃv II*.

plebân (m.), g. *-a* »župnik« (Istra, pkm.), tudi *plebânuš* »isto« (pkm.), *plebanîja* »župnija«. Izposojeno iz lat. *plebānus* »župnik«, pkm. preko madž. *plébános* poleg lat. *plebania*, madž. *plébánia* »župnija«, izvedeno iz lat. *plēbs* »ljudstvo«; it. *pievano, pievania* (Benkő III, 225). Mlajša knjižna izposojenka iz te lat. osnove je *plebệjec*.

pléče (n.), g. *-a*, danes *plečẹ́ta*; pl. *plẹ́ča*, g. *plệč*; »perna, scapula«, v 16. st. *plezhe* (Megiser), v 18. st. *plêzhe, -a* (Pohlin); k temu adj. *plečȁt, pléčast, pléčen, plečnȁt*; izv. *plečnják, plečúga* »človek s širokimi rameni«; *oplệče, oplệčje* (n.), *oplệčnik, oplệčnjak* (m.) »vrste obleke«, *zaplệčje, medplệčje* (n.) »deli hrbta«; cgn. *Plečnik, Plečko, Plečuh*; fit. *plečemȉk* »Tussilago farfara«, *plečárka* »vrsta hruške«.

Prim. stcsl. *plešte*, sbh. *plȅće* (n.), *-a, -ta, plȅći* (f. pl.), mak. *plek'i* »isto«, *pleška* »lopatica«, blg. *pleští, pléšti* (f. pl.), r. *plečó* (n.), ukr. *plečé, plečí*, br. *pljačó*, p. *płecy* (m. pl.), č. *plece* (n.), *plec* (f.), slš. *plece* (n.), gl. *pleco*, dl. *placo*, dial. *pleco*, plb. *plicĕ*. K temu sbh. *nàplećak* »del obleke«, čak. *upljȅćak* »vrsta ženske obleke« (Istra), r. *opléčьje*, stč. *oplečie*, slš. *oplecko, oplečko* »vrsta obleke«. Psl. **plet'e* (n.) iz ide. **pletH-*; najbližje je lot. *plęcs, plece* »pleče, rama« poleg lit. *petỹs*, pl. *pečiaĩ*, stprus. *pette* »isto«, het. *paltana-* »pleče žrtvene živali« (Benveniste, BSL L, 42; Kronasser, VLFH, 88); vendar zaradi r. *belopljókij* »z belimi rameni«, *podopljóka* »podloga pri kmečki srajci; skrit, vendar dejanski vzrok nečesa« prihaja v poštev starejša primerjava z lot. *plakt, plúoku* »sploščiti se« (Miklošič, 250; Trautmann, BSW, 225; Vasmer II, 371); podrobno glej Fraenkel, 581, 606.

plệdra (f.) »lesen lijak« (goriš.). Izposojeno iz neke rom. oblike za vulg. lat. *plētria*, prim. it. borm. *pledria* poleg ben. it. *pìdria*, furl. *plére*, trž. *plere*, tosk. *pévera* »lesen lijak za pretakanje« (Štrekelj, JA XIV, 535; Meyer-Lübke, 6597), kar Battisti-Alessio, 2906, izvaja iz srgr. **πλήτρια*.

plȇh I (m.), g. *pléha* »pasma, rod« (vzh. štaj.), tudi *plóha* (f.) »pleme, rod«; izv. *plešína* »rasa«. Prim. hrv. kajk. *plȅšina* »isto«. Skok II, 683, ima za sorodno **pled-men-* »pleme« in **plodъ* »sad«. Iljinskij, IORJ XXII/2, 223, in Slavia V, 413, domneva zvezo s *plȍh* »deska«. Bezlaj, Etimologija 1973, 187, opozarja na pomensko bližino s č. dial. *pléhnút' sa, pléhnit sa* »ploditi se, razmnoževati se«, p. dial. *plagować* »služiti, ustrezati«, gl. *plahować*, dl. *plagowaś, zblagnuś* »rediti, vzrejati«. Nejasna besedna družina. Schuster-Šewc, ZSl VIII, 864, rekonstruira samo za luž. **(s)pelgh-* »cepiti«. Dvomi Machek[2], 457, ki primerja slš. *plienit' sa*, p. *plenić się* »razmnoževati se«. Pomensko blizu je tudi lit. *plìsti, splìsti, splintù* in *spliẽsti* »širiti, razprostreti«. Bezlaj, Razpr. SAZU VII, 158, domneva z rezervo substratni izvor.

[Ni izključeno niti, da gre za kalk ali enako semantično motivacijo kot v n. *Schlag* »udarec« poleg »pleme, rod«, prim. hrv. dial. **plehati* > *plejati* »tolči, liti« (Pavlinović), pf. *plȅhnuti, -nēm* »telebniti« (Ston, Poljice) in »ven udariti« (Krk; ARj X, 38), sln. *spleháti* »stanjšati«, o čemer glej *plȇh II, -pleháti* in *plóha I*. – M. S.]

plȇh II (m.), g. *pléha* »rdeč izpuščaj na koži«, navadno pl. *pléhi* »ošpice«, v 16. st. *plehe* »variolae, Masern« (Megiser), v 18. st. tudi »škrlatinka«. Prim. p. dial. *plechy* (m. pl.) »ošpice« (navaja Karłowicz, SGP IV, 119), č. *plechý* (m. pl.) »prhljaj, kraste na glavi« (Jungmann, Sl. III, 110). Zaradi kvalitete sln. vokalov je treba rekonstruirati **pléchъ*, g. **plechà*, pl. **plechý*, zato sorodstvo s *plẹ́ša* »calvitium« < **plěša* (tako Erjavec, LMS 1880, 169) ni verjetno. Erjavčeva domneva je tudi zaradi pomena dvomljiva. Zaradi mak. *plesna* »pega, lišaj«, *plesničav* »pegav, mozoljast, lišajast« (če ne iz **plěsnь*) gre verjetno za derivacijo iz psl. **plechăti* »liti« in »tolči« poleg **pleskăti* »tolči (ob vodno površino)« s podobno motivacijo kot v psl. **pryščь* »mozolj« ob **pryskati* »brizgati«. Č. *splesknouti* »splahniti (o oteklini)« nima z navedenimi besedami nič skupnega, ker se je razvilo iz pomena »postati plosk«, prim. mak. *pleska* »ploskati, tanjšati«. Dalje glej *-pleháti, pleskáti II*. M. S.

plȅh III (m.), g. *pléha* »pločevina«, adj. *plehnȁt*; v 16. st. *pleh* »lamina« (Megiser), v 18. st. *plêh* »isto« (Pohlin), *plah*, *pleh* »Blech: Thürſchloß« (Gutsmann). Prim. hrv. kajk. *plȅh*, *plȅ*, č. *plech*, p. *blacha*. Izposojeno iz stvn. *bleh*, *pleh*, srvn. *blëch* »lamina« (Miklošič, 14; Berneker I, 59). Toda r. csl. *blъchъčii* »kovač« je verjetno iz turš. *bilihçi* »umetnik, obrtnik« (Skok II, 680).

plȅh IV (m.) samo v zvezi *na pleh orati* »orati tako, da padajo brazde na isto stran« (polj.). Sin. je *na oplȃz orati* (Vrsno). Podobno glasoslovno razmerje je med adv. *splȍh* »allgemein, überhaupt« in *splȃz* »isto«, v 17. st. *splasoma* (Dict.), kar odgovarja str. *oplosmo* »sploh«, *oploscě* »zelo na široko«. Ide. **pelH-*, **pelā-*, **plā-*, deloma podaljšano z *-g'-* determinativom, se pojavlja tudi v razmerju sln. *plȍh* »podplat pri coklah«, č. *plochý* »ploščat«, *plocha* »ploskev« poleg sln. *plâz* (m.) »proga« in *pléka*, *spljáka* »ploščat kamen«, p. *płaza* »isto«, *płaz* (m.) »ploska stran«. Torej že psl. **plazъ*; v *-e-*jevski stopnji odgovarja lit. *pleksnẽ*, *plẽksnė* »ploščata repa«, lot. *plekste* »prazen, ploščat strok« (Bezlaj, Razpr. SAZU VII, 156).

-pleh////áti, *-plehâm* (v.), samo v kompoz. *spleh※áti*, *-âm* (pf.) »stanjšati, obrabiti; pokvariti se (o blagu ali senu, ki ga toliko časa pustijo na soncu in dežju, da ni več za rabo«, npr. *splehấno blago* »ponošeno, stanjšano« (gor.), *splehán človek* »utrujen, shiran«. Pleteršnik misli na *plȅh* »pločevina«, kar se zdi malo verjetno. Sorodno je br. dial. *plechótka* »strgana cunja« (navaja Nosovič, 418) in hrv. dial. *plejati* »liti, udarjati«. Izhajati je treba iz **plek-sā-* »tolči, tanjšati« poleg **plek-skā-* v splošnoslov. **pleskā̆ti* (prim. zlasti mak. *pleska* »ploskati, tanjšati« in ukr. *pleskáty*, *pléščeš* poleg *pleskáješ* »ploskati, klepati, čofotati«) in **plok-skā-* v sln. *plóskati*, *-am* »klatschen, patschen, schlagen« (= lit. *plaskúoti* »ploskati«) iz ide. **plek-* »ploščat«, **plaHk-* »tolči« (Pokorny, 831 s., brez slov. gradiva). Iz psl. **plechā̆ti* se je pomensko drugače razvilo hrv. dial. *plejati* »liti, močno deževati«, r. dial. *plechátь* »pljuskati, liti, brizgati«; iz **plě/ešíti* (?) dl. *plěšyś* »teči, liti«; r., br. dial. *plëcha* »nemarna ženska, vlačuga« (k pomenu prim. r. *plëvaja ženščina*, n. *Strömer*, sbh. dial. *pljȅska* »nebodigatreba (za ženske)« (Lika)). Pri vseh variantah obsežne skupine iz psl. **plesk-*, **plech-*, **plosk-*, **plask-* itd. sta opazna dva osrednja pomena: »tolči, ploskati« in »pljuskati, čofotati«. Tako tudi pri slov. osnovi **pljusk-*, dalje glej *pléhek*, *plešíti*, *plóha I*, *plóskati*, *pleskáti II*, *plȍsk*. M. S.

pléhek (adj.), f. *-hka* »neokusen, voden, brez vsebine«, tudi *plehâk*, f. *plehkā̆*; abstr. *plehkóba*, *pléhkost*, *plehkóta* »Geschmacklosigkeit, fade Weichkeit«, *pleščâva* »slabost zaradi pokvarjenega želodca«, v. *plehčáti*, *plehčí* (impf.) »biti plehkega okusa«, *plešči me* (impf.) »tišči me (v želodcu)«, *splestéti*, *-í* (pf.) »pokvariti se (o jedi)« (Milčinski), jnotr. adv. *plę̄χku*, *plə̄χku*, abstr. *plaχku̯ô̤ba* (Rigler, Jnotr. gov., 112, 170).

Prim. blg. dial. *ple[a]f* »slab, redek, z redkimi listi« (Kurkina, OLA, Materialy 1976 (1978), 279). Prvotno verjetno **plechъkъ* »tekoč, voden, redek, neokusen« k **plechā̆ti* > hrv. dial. **plehati* > *plejati*, r. dial. *plechátь* »pljuskati, liti, brizgati«, prvotno »tolči, ploščiti«, na kar kaže še sln. *spleh※áti* (pf.) »stanjšati, obrabiti«. K pomenu prim. sln. *plóvek* »plehek« k *plúti*, *plóvem*; sln. *plúhek* in *plívek* »plehek« (glej *plivéti*). Semantično podobno se je razvijalo r. *plochój* »slab«, star. br. *plóchi* »bolehen«, danes dial. adv. *plócha* »slabo« (Bjal'kevič, KSUM, 333), p. dial. *płochy* »mehek, lahek, puhek, najslabši«, č. *plochý* »plosk, plehek«, *plaský* »isto« (Jungmann), sln. *splehan človek* »utrujen, shiran človek«. Sln. *pléhek* je torej v prevojnem razmerju s sev. slov. **plochъjь* (Bezlaj, Eseji, 152, Kurkina o. c., 278 ss.). Alternativna razlaga je izhajanje iz sln. **plihě̀k*, kar je po moderni vokalni redukciji dalo **pl̥hə̀k*, to pa se je lahko sekundarno različno vokaliziralo v *plehě̀k*, *plihě̀k*, *pluhě̀k*. V notr. so izpričane vse tri variante; v 18. st. pri Hipolitu tudi *plouhek* »neslan« (Erjavec, LMS 1880, 171; Ramovš, Hgr. II, 228). Glej tudi *plešíti*, *-pleh※áti*, *plóha I*. M. S.

pléka (f.) »ploščat kamenček, spljaka« (Goriš. Brda). Pomensko najbliže je gl. *plečica* »(kamena) ploščica«, *plečity* »plosk, ploščat, zaokrožen«. To Schuster-Šewc, HEWb., 1099, povezuje s pomensko že specializiranim gl. *pleča* »širok in okrogel lonec za mleko«, p. dial. *pleczka* »isto« (Karłowicz, SGP IV, 121), č. dial. *plečlík* »vrsta širokega vrča z dvema ali enim ročajem« (Jungmann, Sl. III, 110), *plečna* »posoda za pivo« (navaja Schuster-Šewc, l. c.) in izvaja iz **plèk-i̯a* »plosk predmet« ob **plòk-i̯a* »isto«, prim. sln. *plǫ́ča* »plošča, ploščat kamen itd.«, knjiž. *plóča* »isto«, sbh. *plȍča* »lapis, saxum, lamina«, blg. *plóča* »isto«. Sln. *pléka* < **plekā̃* je v istem besedotvornem razmerju do **plèk-i̯a* kot hrv. *plȍka* »lamina, lapidea, discus« (ARj X, 82) do **plòk-i̯a* in kaže, da je tako kot lot. *pl̨ę̀ka* »kravjak« < »kar je sploščeno«, tudi *plaka* »isto« (Mühlenbach-Endzelin III, 316, 368) izvedeno iz lahke osnove **plek-* poleg težke **plaH-k-*, **plə-k-* (< **plH-k-*) »širok in plosk« (Pokorny, 831). Zaradi psl. **plekā̃* ob **plèk-i̯a* sln. *plǫ́ča* in sorodnega ni mogoče izvajati iz gr. πλάξ (f.), g. πλακός »ravnina, poljana«, ampak so tvorbe medsebojno sorodne, kot je v nasprotju s kasnejšimi avtorji (Skok II, 687; Mladenov, 430) menil že Miklošič, 251, 248. Glej tudi *plǫ́ča* in *plȍsk*. M. F.

pléme I (n.), g. *plemę́na* »genus, indoles«; adj. *plemę̂nski* »primeren za pleme«; drug pomenski razvoj je v *plę̂mič*, *plemenitāš* »homo nobilis«, adj. *plemenȋt*, v. *(po-)plemenítiti*; v 16. st. *pleme* »stema nobile, genus«, *plemenit* »nobilis«, vendar tudi *plemenitu korenje* (Megiser), v 18. st. *plême* »fœtura, propago«, *pleménitnèk* »nobilis« (Pohlin).

Prim. stcsl. *plemę*, g. *-ene*, sbh. *plȅme*, *-na*, mak. *pleme*, blg. *pléme*, pl. *plemená*, r., ukr., *plémja*, g. *plémeni*, br. *plémja*, g. *plémja*, p. *plemię*, č. *plemeno*, star. *plémě*, slš. *plemeno*, arh. *plemä*. Izhodno verjetno **pled-men-* iz iste osnove kot *plod*; sorodno se zdi gr. πλῆθος »množica«, πίμπλημι »napolniti«, lat. *plēbēs* »ljudstvo«, *pleō* »napolnim« (Miklošič, 251; Meillet, MSL XX, 39; Vasmer II, 379).

[Alternativna možnost je rekonstrukcija **plét-men-* > psl. **plemę̌*, g. **plěmene* (sln. g. *plemę́na* je analogno po nom.(-akz.) sg.), izvedeno iz **plestȉ*, **pletèšь* »plesti«. Sln. dial. pomeni *pléme* namreč tudi »der einzelne Faden eines Seiles, einer Schnur« (glej *pléme II*), kar utegne biti prvotno. Splošnoslov.

semantični razvoj je v tem primeru takšen kot v jslov. **pāsma*, **pāsmina* »pasma« : psl. **pāsmo* »štrena«; frc. *lignage*, *ligne* »vrsta potomcev iste družine« < *linea*; ved. sti. *tántu-* »nit« > klas. »otrok, potomstvo« (Snoj, Linguistica XXXIII, 236 s.). – M. S.]

pléme II (n.), g. *pleména* »pramen«, npr. *kita v štiri plemena* (celjska okolica), tudi *plémen* (m.) »isto« (Temljine). Samo sln.; izhodno **plemę̨* (nom.-akz. sg. n.), g. **plemene* »pramen« < nomen actionis **plet-mēn* (n.) »pletenje, vezenje« k **plet-* »vezati, plesti«. Bezlaj, Razpr. SAZU 1970, 7, opozarja na verjetnost povezave osnove **plet-* z ide. korenom **pel-* »pokriti, zakriti«, prim. ags. *filmen* »kožica«, stfriz. *filmene* »koža«. Dalje glej *plésti I*, tudi *pléme I*. M. F.

plȇn I (m.), g. *-a* »exuvium«, denom. v. *plẹ́niti, -im* in *pleníti, -ím* (impf.) »ropati, grabiti«, pf. *zapleníti*, sekundarni impf. *zaplenjeváti*; v 16. st *plen* »Beute, Raub«, *pleniti*, *plieniti* »plündern« (Dalmatin, Megiser), v 18. st. *plenj* »Raub«, *opleniti* »plündern« (Gutsmann). Ta (vojaški) pomen je splošnoslov., prim. stcsl. *plěnъ* »praeda«, sbh. *plȉjen*, mak. *plen*, blg. *plén*, d. obl. *plénъt*, r. *polón* (poleg *plen* < csl., *vojennoplényj* »ujetnik«), ukr. *polón, -u*, br. *palón, -u*, p. *plon, -u*, č. *plen, -u*, slš. *plen*, *plien, -u*, gl., dl. *plon*. Psl. **pelnъ*. Zaradi arhaičnega pomena »izdatnost, korist, dobiček« je nedvomno sorodno lit. *pel̃nas* »zaslužek«, *pelnýti* »zaslužiti«, lot. *pęl̂ns* »zaslužek, dobiček«, verjetno iz ide. **(s)pel-* »zaslužiti«, prim. sti. *spr̥navāma* »hočemo zaslužiti« poleg *pāṇate* »prekupčevati, kupovati«, *paṇa-* (m.) »stava, pogodba, zaslužek«, stvn. *feili*, *fâli*, nvn. *feil* »na prodaj«. Manj jasno je gr. πωλέω »prodajati« (o tem Frisk II, 633). Obsežna literatura, tako Trautmann, BSW, 202; Fortunatov, JA IV, 579; Vasmer II, 396; Fraenkel, 597; Mayrhofer II, 194. Glej tudi *plȇn II*.

plȇn II (m.), g. *-a* »izdatnost pri žetvi, mlačvi« (goriš., dol.), tudi *plȇnj* (m.) »isto«, dol. tudi »rženi rožički«; nknjiž. *izplȅn* (m.), *-éna* »izkoristek«; adj. *plenjȃt*, *plenjȃv*, *plẹ́njav*, *plenjȋv*, *plenjevȋt* »izdaten«; v. *plenẹ́ti*, *pleníti*, *plẹ́njati*, *plenjáti, -âm* (impf.) »bogato, izdatno obroditi«. Primerjati je mogoče mak. *pleni*, *plenuva* »očarati, navduševati«. Pomensko enako je samo p. *plenność* »rodnost«, adj. *plenny*, *pleni* »rodoviten, bujen«, *zaplenić*, *zaplonić* »bogato obroditi«, *wyplennić* »ergiebiger machen«, *niech się ród twój pleni* »naj se tvoj rod množi«, č. *plenný* »izdaten (o semenu)«, *plinný maso* »divje meso, izrastki«, dl. *plon* »žetev«. Miklošič, 250, pušča brez razlage; najverjetneje je vse to starejši pomen psl. **pelnъ*, stcsl. *plěnъ* »praeda, exuvium«, prim. lit. *pel̃nas* »dobiček, korist, zaslužek« (Brückner, 418; Machek[2], 457). Dalje glej *plȇn I*.

plẹ́na (f.) »razpoka, škrbina, luska, plat«, tudi *plẹ́nja* poleg *plȅn* (m.), g. *pléna* »škrbina na nožu, kosi«, *izplȅn* »mlečje pri taljenju ali kovanju železa«, adj. *plẹ́nast* »škrilav«, *plẹ́njast*, *plenȋv*, *plẹ́njav* »isto«; v. *plẹ́niti se*, *plẹ́ni se* (impf.) »luščiti se, razpokati v listih«; v 18. st. *plęna* »scabrities ferri«, *plęnaſt* »friabilis« (Pohlin).

Prim. blg. *plená* »razpoka v železu« (Mladenov, 428), r. *plená* »razpoka v kovini«, *plénь* »zrno pepela v kovini«, ukr. *plínka* »lom« (navaja Miklošič, 250), *plenýtysja* »pokati«, br. dial. *plénka*, p. *płonka*, *płon* »luknja v ledu«, *wyplenić* »s kovanjem tanjšati«, č. *plena*, dial. *pleň* »razpoka v železu«, slš. *plena* »isto«. Pomensko najbližje je lot. *plâva* »luska na železu, razpoka v kovini« (Miklošič, 250), dalje nejasno; primerjati je mogoče tudi lot. *plẽne* »vroč pepel na žerjavici« (Matzenauer, LF XIII, 162; Mladenov, 428; Vasmer II, 369), kar je verjetno kakor lit. *plẽnis* »prah od pepela«, stprus. *plieynis* »isto« iz ide. **pel-* »prah« (o tem Fraenkel, 565). Machek[2], 458, pritegne tudi gr. σπληδός »pepel«, kar je križanje več osnov (Frisk II, 769).

pleníca (f.) »povoj«, dial. *plẹ́na*, *peleníca* in *pelna*, *pelníca*; v 16. st. *plena* (Trubar), v 18. st. *pelniza*, *pleniza* »Windel« (Gutsmann). Prim. stcsl. *pelena*, sbh. *pȅlena*, *pelèna*, blg., r., ukr. *pelená*, č. *plena*, slš. *plena*. Psl. **pelena* ali **pelna*; z drugim sufiksom še p. *pielucha* »plenica«, gl. *pjelcha* »isto«. Sorodno je lat. *pellis* < *-ln-* »koža«, gr. πέλλᾶς (akz. pl.) »kože«, morda ἄ-πελος »rana«, stvn. *fel* »koža«, ags. *filmen* »kožica«, lit. *plėnė̃* »kožica, mrena«, stprus. *pleynis* »možganska opna« (Trautmann, BSW, 226; Meillet, Ét., 444; Vasmer II, 332; Fraenkel, 615). Glej tudi *plátno*.

plenjír (m.), g. *-ja* »jerbas, košara za kruh«; prim. hrv. dial. *panȇr*, *panȃr* (Malinska), *pànīēra* (Čilipi) »isto«. Izposojeno iz ben., trž. it. *pianer*, it. *paniere*, izvedeno iz it. *pàne* »kruh«, lat. *pānis* (Šturm, ČJKZ VI, 72, 74; Štrekelj, JA XIV, 533; Skok II, 597). Sln. *-l-* je epentetičen. Glej tudi *panâda*.

Ples (tpn., mtpn.), *Plesa* (tpn. pri Želimljah); *Plesko* (tpn.), *Plestenice* (tpn.), *Plesišče* (tpn. na Koroškem), n. *Plaschischen*, 1256 *Blescitz*, 1362 *Plesches*, tudi mtpn. *Plesišče* v Bohinju; *Plẹ́salica* (mtpn. nad Terom), cgn. *Plestenjak*.

Suponirati smemo psl. glagol **plěsti*, **plěšǫ* s pomenom »trgati, trebiti«, prim. lit. *plė̃šti*, *plė̃šiu* »trgati, trebiti, orati novino«, lot. *plêst* »isto«, lit. *plėšinỹs* »novina, trebež, laz«. Razlage iz **plęsъ* »Tanz« ne pridejo v poštev (Kranzmayer, Carinthia CXL, 591; CXLIV, 180; ONBK I, 184, II, 33; Tuma, Imen., 43). Nemški mtpn. *Tanzboden* je samo ljudskoetimološki prevod za sln. *Plesišče*. Sln. dial. *Pųasíšče*, *Pųasíško jezero* in n. *Plaschischen* kaže na predtonični **-ě-* in ne **-ę-*. Glej tudi *plásem*.

plẹ́sati, *plẹ́šem* (v. impf.) »saltare, tanzen«, inf. tudi *plesáti*; k temu *plȇs* (m.), *-a* »saltatio, chorea«, izv. *plesíšče* »Tanzboden«, *plesâlec* »Tänzer«, f. *plesâlka*; v 16. st. *pleſati*, *ples* (Megiser), v 18. st. tudi *plesavz* in *plesâr* (Pohlin).

Prim. stcsl. *plęsati*, *-ajǫ* »saltare, choreas ducere«, sbh. *plésati*, *plȇšēm*, blg. dial. *pléša*, r. *pljasátь*, *pljašú*, *pljášešь*, p. *pląsać*, č. *plesati*, slš. *plesat'*. Sorodno je lit. *plę̃šti*, *plęšiù* »plesati, zabavati se«, medtem ko je got. *plinsjan* »plesati« izposojeno iz slov. (Trautmann, BSW, 225; Specht, KZ XXXVI, 159; Vasmer, ZSlPh IV, 359; Fraenkel, AASF Bericht LI/I, 14). Nadaljnje sorodstvo ni gotovo: Pisani, Mél. Boisacq II, 18, je primerjal gr. πλιγ-; Machek, Slavia XXII, 351, domneva staro **po-plęsati* < **po-lin(k)-sā-* kakor v lit. *palinksmė́ti* »poskakovati«. Drugi izhajajo iz **plet-sā-* »teptati, gaziti« z nazalnim infiksom. Ob-

sežno literaturo navajata Vasmer II, 379, in Skok II, 681.

plệsen (f.), g. *-sni* »mucor«; k temu adj. *plẹ́sniv, plesnȉv*, v. *plẹ́sneti, -im* in *-ejem, plesnẹ́ti, -ím, plẹ́sniveti, -im* in *plesnivẹ́ti, -ím* (impf.) »schimmeln«; v 16. st. *plesniv* »rancidus« (Megiser), v 18. st. *plesen, plesnina, plesnivost, plesnovina* »Schimmel, Kahn« (Gutsmann).

Prim. csl. *plěsnь* »mucor«, hrv. *plȉjesan, -sni*, sb. *plêsan, -sni*, mak. *plesna* »lišaj, pega«, blg. *plésen*, r. *plésenь, plésnь*, ukr. *plísenь*, g. *plíseni*; *plísnjava, plisnjá*, br. *plésnja*, p. *pleśń*, č. *plíseň*, slš. *pleseň, -sne*, gl. *plěseń*, dl. *plěseń*. Psl. **plěsnь*; sorodno je lit. *pelė̃ti* »plesneti«, *pelė̃siai* »plesen«, *pelė̃* »miš«, lot. *pelêt* »plesneti«. Če je slov. izhodišče **plěk-snь*, kot domneva Machek², 460, je najbližje sorodno lit. *plė̃kti* »trohneti« iz osnove **pel-* »bled«, glej tudi *pelȇs* (Miklošič, 236; Trautmann, BSW, 212; Matzenauer, LF XIII, 164; Vasmer II, 396).

[Snoj, Diss., 137, domneva prvotno trizložno **plě̃sьnь*, ker bi v primeru dvozložnosti v slš. domnevno pričakovali dolg korenski vokal tipa *báseň*, v hrv. in sb. pa prehod med *-a-*debla. Tvorba je najverjetneje prvotni abstr. k adj. **plěsьnъ* »plesniv« (ohranjeno v star. čak. *plijesan* »plesniv« (Mikalja pri ARj. X, 62)), kar je derivirano iz **plěsъ* »plesen« (hrv. *plijes* (Mikalja), sln. bkr. *plệs* »plesnoba«), kar je tvorba s sufiksom *-so-* iz baze **pelH-* »postati siv, lisast«. – M. S.]

plệskati I, *-am* (v. impf.) »prekrivati z oljnato barvo, slikati, beliti, risati s čopičem« (SSKJ III, 633), pf. *po-p.*; izv. *pleskár, plệskar* (m.), *-ja* »Anstreicher«. Pomensko ustreza le stcsl. *sъpleskati* poleg csl. *sъplěskati* »tvoriti, upodabljati«, *sъple/ěskanlje* »formatio, figmentum«, str. *sъpleskati* »izdelati, ustvariti«, formalno še sbh. *plj̏eskati* »ploskati, tolči« (tako tudi ekavsko), blg. *pljáskam* »pljuskati, tolči« in slš. *plieskat'* »pljuskati, tolči ob vodno površino, ploskati«. K pomenu prim. blg. *pléskam* »pacati, slabo risati«. Osnova je psl. **plěsk-* poleg **plask-* v sln. *plâskati, plaščȃt*, p. *płaski*. Dalje glej *plȍsk, plaščȃt, plâskati, pleskáti II*. M. S.

pleskáti II, *-âm* (v. impf.) »ploskati, čofotati«; interj. *plȇsk, flȇsk*, subst. *plȇsk* (m.), g. *pléska* »Platzlaut, Klatsch«, *plẹ́šča, pleša* »trlica za konopljo«, *pleščệvje* (n.), *-a* »ploha« (prim. p. dial. *plesk*, pom. *plësk, plëšč*, kašub. *plëskótńica* »dež s snegom«), v 16. st. *pleskati s perotmi* (Krelj).

Prim. stcsl. *pleskati* »plaudere«, hrv. čak. *plȇskat, -on*, knjiž. štok. *plj̏eskati* »isto«, mak. *pleska* »ploskati, tanjšati«, *spleskan* »sploščen«, blg. *pléskam* »pacati«, *pléščja* »blebetati«, r. *pleskátь, pleščú* in *pleskáju* »pljuskati, ploskati«, ukr. *pleskáty, pleščú, pléščeš* »ploskati, klepati, čofotati«, br. *plëskacь* »ploskati, čofotati«, *pléščicь* »ploščiti«, p. dial. *pleskać* »ploskati«, *pleszczyć* »ploščiti«, *pleszcz* »nedozorel, ploščat strok«, č. *pleskati* »trepljati, tleskati, pljuskati, čvekati«, *spleskat* »sploščiti, spacati«, *splesknout* »splahneti« (?), slš. *ples(k)nút'* »ploskniti, tlesniti, čofniti«, gl. *pleskać* »pljuskati«. Psl. **pleskãti* »ploskati, tolči« je v prevojnem razmerju s **ploskãti* in sorodno z lit. *pleškė́ti* »pokati, prasketati, čofotati, čvekati«, lot. *plekšêt* »čvekati, tolči po blatu«. Domnevno onomatopeja (Trautmann, BSW, 225; Vasmer II, 370), vendar v tesni zvezi s psl. **plòskъ*, f. **ploskã* »plosk«, ide. **plaHk-*, **plək-*, **plek-* »širok in ploščat« (Fraenkel, 602). Glej tudi *plóskati, plȍsk, -pleh※ti*. M. S.

plệskavica (f.) »Cannabis masculina« (Erjavec, LMS 1879, 125), tudi *ploskovníca* (Janežič), *plaskovnica* (Cigale); semkaj *plẹ́šča, pleša* »trlica za konopljo«. Prim. sbh. *poskon* (< r. (?)), *poskanica*, r. *póskonь, páskonь, paskonnyj*, ukr. *poskinь, plóskinь, poskónnyj, ploskinnyj*, p. *płoskoń, płoskońka, płoskunka, płoskunne konopie*, stp. *płoskonek*, č. *poskonné konopí*, dial. *poskovné, paskonné, poskunky*, slš. *paskonné konope, ploskovne, poskonica, poskonina, poskunky*, gl. *paskorny, paskonny* »moška konoplja«. Iz slov. prešlo tudi v sosednje jezike, madž. *paszkonca* (Kniezsa, 396), rum. *poscóniţă, ploscóniţă* »Hanfspreu« (Tiktin); lit. *plaskãnis, plaskė̃*, lot. *plaskanas* (drugače o tem Fraenkel, 604).

Psl. verjetno **poskonь*, verjetno sprejeto iz ugrofinskih jezikov; najbližje je čerem. *pot'aškəńe* »Cannabis masculina« (Kořínek, ČMF XXVI, 138 s.; Machek, JR, 93, in ESČ², 385). Drugi izvajajo iz ide. **(s)p(h)el-* in primerjajo stšved. *flas* »prhljaj«, stnord. *flasa* »razpoka«, lit. *pleĩkės* »prhljaj«, glej Būga II, 212; Persson, Beitr., 804; Preobraženskij II, 112; Fraenkel, 604. Oblike z *-l-* so naslonjene na *ploskъ* (Brückner, 422).

plésmo (n.), g. *-a* »nart« (Goriš. Brda), tudi »šina«. Po asimilaciji *p – n* > *p – m* nastalo iz *plésno* (n.) »nart«, tudi *plésna* (f.) »stopalo« (< csl.). Prim. stcsl. *plesna* »basis, planta pedis«, *plesno* »isto«, csl. *plesnica* »basis, sandalium« (> sln. *plesníca* »sandala«), hrv. čak. *plesnȍ* (n.), *plesna* (f.) »podplat«, str. *plesna* »stopalo, sled« (Sreznevskij, Mat. II, 962), r. dial. *plesná* »stopalo«, toda knjiž. *pljusná* »isto« je iz **pljuskъna*, prim. r. *pljúsk* »nekaj sploščenega« (Dal', Slovar'³ III, 334), ukr. *plésno, -a* »plesno«, tudi *plesnó, -á* (Grinčenko, Sl. III, 194), br. *plésna* (Nosovič, 418), č. *plesna* (navaja Vasmer II, 370). Psl. **plesnȍ* (n.) poleg **plesnã* (f.) iz ide. **plets-no-m/-nā* < **pletHs-no-m/-nā* je s sufiksom *-no-* motivirani ide. subst. **pletH-es-* (n.), prim. sti. *práthas-* (n.) »širina«, av. *frapah-* (n.) »isto«. Sorodno je lit. *plesnà* »nart«, dial. *plãsnas* »isto« (< **plẽsnas*; Trautmann, BSW, 225), *plãksnas, plẽksnas* »nart«, lot. *pleksne* »podplat«, *plęksna* »isto«, *plęzna, plezde*, stprus. *plasmeno* (f.) »spodnji del stopala« (< **plesmenā*; Trautmann, l. c.; Miklošič, 249; Vasmer, l. c.; Skok II, 682; Fraenkel, 601; Mühlenbach-Endzelin III, 334), stir. *less* »grad«, het. *palzah(h)a-* (c.) »podnožje, osnovna ploskev«, *palzašha-* »isto« < **plts-Ho-* < **pltHs-Ho-* (Čop, Razpr. SAZU VIII (1971), 63 s.). Nesprejemljivo Matzenauer, LF XIII, 162 s., ki veže s sti. *pā̆rṣ̌ni-* (f.) »peta«, got. *faírzna* »isto«, het. *paršina-* (c.) »stegno«. M. F.

plésti I, *plétem* (v. impf.) »flechten, stricken«; v lončarstvu *plesti lonce* »ročno, brez lončarskega kolovrata izdelovati lonce« (gor.); pf. *iz-, na-, o-, pre-, v-, za-plésti*, impf. *-plẹ̑tati*; k temu *plệst* (f.), *-î* »pletivo, pletež«, *pletár* (m.), *-ja* »der Flechter, der Strohkorb«, *pletệr* (m.), *-ja* »das Geflecht« poleg *pléter* »pletena lesa« (bkr.), *plệtek* (m.), *-tka* »kita«; iz ptc. *pletȅn*, f. *-éna* tvorjeno *pletenı́ca* (f.) »nekaj spletene-

ga, vrsta košare«, *pletenîčar* (m.), *-ja* »kdor plete košare«, *pletenjáča* (f.) »iz protja spletena košara, košara na vozu«. V 16. st. *vkulu plefti* »rädern« (Trubar), v 18. st. *plêdêm, plêfti* »plectere«, *pledéniza* »corbis« (Pohlin), prim. *plédem, plédla* (goriš., Črni Vrh, Idrija, Benečija, gor.).

Prim. stcsl. *plesti, pletǫ* »plectere«, sbh. *plèsti, plètēm* »isto«, hrv. čak. *plȅst, pletȅn*, mak. *plete* »isto«, blg. *pletá, -éš*, r. *plestí, pletú, pletëšь*, ukr. *plestý, pletú, pletéš*, br. *plésci, pljatú, -céš*, p. *pleść, plotę*, č. *plésti*, slš. *pliest', pletiem*, gl. *plesć, pletu*, dl. *plasć, pletu* in *pleśom*, plb. *plitě* (3. os. sg. prez.). Iz slov. jezikov je rum. *împleti* »plesti«, *pleată* »pletenina« (Tiktin, Wb., 764, 1185). Psl. **plesti*, **pletèšь* iz ide. prez. **plek'-te/o-* je v osnovi enako stvn. *flehtan*, ags. *fleohtan*, lat. *plectō, -ere* »plesti«; brez prez. sufiksa *-te/o-* je gr. πλέκω »plesti«, lat. *plicāre* »zložiti, zganiti, zviti« < ide. **plek'-* (Miklošič, 250; Machek[2], 375; Vasmer II, 371; Brückner, 418). Zaradi sti. *praśna-* (m.) »pletenina« > »turban« Pokorny, 834, rekonstruira ide. **plek'-*, kar Scheftelowitz, KZ LXI, 196, vidi v lit. *plaškìnis* »vrsta ribiške mreže«. Drugače Skok II, 682, ki psl. **plesti*, **pletǫ* razlaga neposredno iz **plek'-* in misli na analogijo po tipu **mesti*, **metǫ*, ter Meillet, Ét., 180, ki za slov. oblike rekonstruira **plet-*. Prez. osnova **pletè-šь* iz psl. prvotne paradigme **ples-ti* (< ide. **plek'-t-tēi̯*), **plestešь* (← ide. **plék'-te-si*) je verjetno analogno nastala po vzorcu prez. **metèšь* k inf. **mesti* (Eichner, IPC, 28). Glej tudi *pléme II, plọ̑t*. M. F.

plésti II, *plétem* (v. impf.) »govoriti, navadno kaj izmišljenega«, sem v. *pleteníčiti, pletenîčim* (impf.) »govoričiti«, *plẹ̑tka* (f.) »intriga«, *naplẹ̑ta*, nknjiž. *splẹ̑tka* »intriga«.

Prim. csl. *pletьcha* »commentum«, sbh. *plèsti, plètēm* »govoriti (laži)«, *plȅtke* (f. pl.) »intrige« (Vuk), mak. *spletka* »intriga«, blg. *spletnjá*, r. *plestí, pletú* »lagati, klevetati«, dial. *plotítь* »isto« (Arhangelsk; Dal', Slovar'[3] III, 323), *plëtki* (f. pl.) »čenče« (Dal', Slovar'[3] III, 315), ukr. *plítka* »izmišljotina«, br. *plésci, pljatú, -céš* »blebetati, lagati«, *pletácь, -táju* »lagati« (Nosovič, 418), p. *pleść* »blebetati«, *plotka* »čenča«, pom. *plesc* »lagati« (Lorentz, Wb. I, 634), kašub. *plotka* »laž« (Sychta, SGK IV, 82), č. *plésti* »govoriti, blebetati«, stč. *plésti* »karkoli govoriti, blebetati« (Šimek, Sl., 121), slš. *pletka* »kleveta«. Iz slov. jezikov je lit. *pletkà, plẽtkas* »zla beseda, čenča«, *pa-pletka* »obrekovanje« (Fraenkel, 620), morda tudi *pletavóti* »biti zgovoren«, *platavóti* »kričati, zmerjati«, *plotavóti* »biti objesten« (Kurschat, 1910, 1902, 1928), madž. *pletyka* »spletka, čenča« (Kniezsa, 426). Psl. **plesti*, **pletèšь* »govoriti, lagati« je verjetno iz ide. prez. **pléte/o-* k osnovi **(s)pel-* »vzneseno govoriti«, od koder more biti tudi lit. *plepěti* »kramljati, lagati, blebetati«, *plèpti, plepiù* »lagati« lot. *plepêt* »lagati« iz ide. **(s)ple-p-* (Furlan, JiS XXIX, 120 ss.). Drugače Brückner, 418; Vasmer II, 371; Kopečný, Slovní zásoba, 269, ki mislijo na pomenski razvoj k **plesti* »flechten«, in Machek[2], 56, 459, ki izhaja iz psl. **blęsti*, **blędǫ*. Slednje je fonetično nesprejemljivo. Glej tudi *platíti se*. M. F.

plẹ́ša (f.) »calvitium«, tudi *plẹ̑š* (m.) poleg adj. *plẹ̑š, plẹ́šast, plẹ́šav, plešȋv* in subst. *plẹ́ha* »golo mesto v gozdu« (notr.); v 16. st. *plefhaft, pelfhiv* »calvus« (Megiser), v 18. st. *plefh, plefhina* »Glatze, Kopfplatte« (Gutsmann). Pogosto mtpn. *Pleš, Plejš, Plešič, Pleša, Plešava, Plešivec, Plešavnik*.

Prim. csl. *plěšь* (f.) »calvitium«, hrv. čak. *plíša* »ledina« (Korčula; Skok II, 684), *plȉš* (f.) »golo ozemlje brez drevja« (Brač), orn. *Pljèšivica*, blg. *plešív* (adj.), r. *pléšь* (f.) »pleša« in »golo mesto na tleh«, ukr. *plíš*, br. *pléš, pléch*, p. *plesz*, č. *pleš*, slš. *plešina*, gl., dl. *plěch*. Iz slov. jezikov je madž. *pilis* »tonzura«, rum. *pléş* »plešast, gol«, *pleáşă* »golo mesto, pleša«. V drugi prevojni stopnji je slš. *plchatý* »plešast«. Sorodno je lit. *plìkas* »plešast, gol«, lot. *pliks, pleiks* »plešast« in dalje norv. *fleis* »obraz«, dial. *flein* »plešast, gol«, *fleina* »postati plešast«. Izhajati je treba iz ide. **plə̯iks-* ali **ploi̯ks-* poleg **pliks-* (Meillet, Ét., 174, 358; Fraenkel, 623; Vasmer II, 371; Pokorny, 834). Slov. **plěsnь* kljub Miklošiču, 258, in Brücknerju, KZ XLIII, 309, ne spada zraven.

plešíti, 3. sg. *-í* (v. impf.) »biti plehkega okusa« (vipav.), npr. *grozdje, ki je od suše in sončne opeke trpelo, pleši in je slabega okusa*, tudi *pleší me* »imam slab občutek v želodcu, ker sem se prenajedel sadja«. Formalno ustreza dl. *plěšyś* »izlivati, liti«. K pomenu prim. sln. *plivẹ́ti* »plešiti«, *plívek* »plehek« in *plóvek* »isto« k *plúti*, kar povečuje verjetnost, da se je sln. *pléhek* »inanis« razvilo iz *»voden, tekoč«. Sln. *plešíti* je besedotvorno najverjetneje denom. iz **plechъ*, besedotvornega predhodnika adj. **plechъkъ*, česar denom. glagol doseženega stanja subjekta je tolm. *pleščáti*, 3. sg. *-ščí* »imeti neprijeten občutek v želodcu, če se človek naje kake neizdatne hrane, zlasti sadja, pa se počuti plehkega in si zaželi močnejše hrane« (pomen navaja Kenda, rkp., 94). Glej tudi *pléhek, -pleh※áti, plóha I*. M. S.

plẹ̑ta (f.) »guba, zgib« (rez., notr.), tudi *plẹ̑tva, plẹ̑tvica* »isto«. Kakor hrv. *plìta, plèta, splèta* »plicatura, ruga« izposojeno iz furl. *plète* »guba, zavih na rjuhi«, ben. it. *pieta* (> hrv. dial. *pìètina*), izvedeno iz lat. *plicare* »zložiti, zganiti, zgubati« (Štrekelj, JA XIV, 535; Šturm, ČJKZ VI, 82; Skok II, 685).

plẹ́ti, *plẹ́vem* in *plẹ́jem* (v. impf.) »sarire«; star. tudi *plesti*, v 16. st. *plefti* »jätten, sarrio« (Megiser), v 18. st. *plefti, plẹvém* »eruncare, eradicare«, *plẹ̑tva, plẹ̑zhva* »tempus eruncationis« (Pohlin), *pleti, plejem, plievati* »jäten« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *plěti, plěvǫ*, sbh. *pljèviti, -īm*, mak. *plevi*, blg. *plevjá, plévja*, r. *polótь, poljú, pólešь*, ukr. *polóty*, br. *palócь*, p. *pleć, pielę*, č. *plíti (plet), plejí*, slš. *plet', plejem*, gl. *plěć*, dl. *plaś, plěji*. Psl. **pelti*, **pelvǫ* iz iste osnove kakor *plevẹ̑l, plẹ́va*; brez bližnjega sorodstva. Največkrat izhajajo iz **(s)p(h)el-* »odtrgati, odčrhniti« kakor lit. *spãliai* (m. pl.) »pezdir«, lot. *spaļi* »isto«, stvn. *spaltan* »razklati«, lat. *spolium* »odrta koža«, sti. *phálati* »brsteti, kaliti«, *sphálati* »izkrčiti« (Persson, Beitr. 803; Mikkola, Ursl. Gramm. III, 84; Vasmer II, 398). Manj verjetno Machek[2], 461, ki misli na **peu̯-* »čistiti«, kontaminirano z **reu̯-*, lit. *ravěti* »pleti«. Glej tudi *plẹ́va II, plevẹ̑l*.

plẹ̑tnja (f.) »velik čoln s streho, ki se rabi na Blejskem jezeru« (dial.; SSKJ III, 636). Bezlaj, JiS XXIX (1983–84), 294, izhaja iz **plъtь* oz. **plъtъ* »splav,

čoln«, prim. r. *plót*, *-á* »splav«, p. *plet*, g. *plta* »isto« (citirano po Brücknerju, 421), stč. *plet*, g. *plti* (navaja Machek[2], 463), č. *plt'*, g. *plti*, slš. *plt'*, g. *plte*, ki naj bi se v sln. ohranjalo razširjeno s sufiksom *-nja* in kazalo na zah. slov. fonetični razvoj v sln. Vendar je sln. dial. *plȩ̂tna* bolj verjetno prevzeto iz germ. jezikov. Bav. n. *die Plätten* »plovilo s ploskim dnom«, kor. n. *plette*, *plett'n* »majhna ploska ladja« je prek stvn. *platta* »prora« prevzeto iz srlat. *plata*, *platta* »navis planae species«, kar je kot prometni termin prešlo tudi v druge evropske jezike (Naglič, JiS IV (1958–59), 32; Orešnik, JiS XXXIII (1987–88), 62; Furlan, SR XLI, 220; Grimm, Wb. VII, 1909; Du Cange, VI, 359; Wartburg IX, 51; Battisti-Alessio, 893). O razvoju pletnje iz prvotnega splava v čoln Delak, Delo fijakarjev in čolnarjev na Bledu, rkp. seminarska naloga iz etnologije (1976). M. F.

plẹ́va I (f.) »veka«; prim. r. *plevá* »mrena, tenka kožica«, ukr. *plivá*, br. *pljavá* »isto«, slovin. *plìeva* »prozorna kožica«, plb. *plevo* »veka«. Sorodno je lit. *plėvė̃* »mrena«, lot. *plêve* »isto«, lat. *palear* »podvratnik pri volu«, gr. ἐπίπλοον »trebušna, črevesna mrežica« (Matzenauer, LF XIII, 164; Trautmann, BSW, 226; Vasmer II, 368; Fraenkel, 620). Drugače Būga II, 302, ki izhaja iz **pleu̯-* »pluti«. Razmerje med *plẹ́va* in *plẹ́na* skuša pojasniti Machek[2], 458.

plẹ́va II (f.) »palea«, navadno pl. *plẹ́ve*; v 16. st. *pleva* (Megiser); adj. *plȩ̂ven*, *plẹ́vast*. Splošnoslov., prim. stcsl. *plěva*, sbh. *pljȅva*, mak. *pleva*, blg. *pljáva*, *plevíca* poleg *plév* (m.) »Rimska cesta«, r., ukr. *polóva*, br. *palóva*, p. *plewa*, č., slš. *pleva*, gl. *pluwa*, navadno pl. *pluwy*, dl. *plowa*, plb. *plåvoj*. Iz iste osnove je sln. *plevȩ̂l* (m.), *-a* »herba inutilis«, stcsl. *plěvelъ*, csl. tudi *plevelъ*, mak. *plevel*, č. *plevel* »isto«. Psl. **pelva* je sorodno s stprus. *pelwo* »pleva«, lit. *pẽlūs*, lot. *pęlus* poleg *pęlavas*, *pęlęvas* in *pęlvas*, sti. *palā́va-* (m.) in lat. *palea* »isto« (Trautmann, BSW, 213; Solmsen, JA XXIV, 576; Mühlenbach-Endzelin III, 198; Persson, Beitr., 806; Vasmer II, 204). Dalje glej *plẹ́ti*, *plevȩ̂l*, *plȩ̂všati*, s prevojem morda tudi *polča* in *pláža* »plevel«.

plevȩ̂l (m.), g. *-a* »herba inutilis«; v 18. st. *plévęl* »zizanium« (Pohlin), *plevel* »Unkraut« (Gutsmann). Prim. stcsl. *plěvelъ* »zizanium«, mak. *plevel*, blg. *plévelь* (f.), str. *polovelъ*, č. *plevel*. Psl. **pelvelъ*, izvedeno od **pelva* (Persson, Beitr. 805; Vasmer II, 395). Glej *plẹ́va II*, *plẹ́ti*.

plȩ̂všati, *-am* (v. impf.) »mlatiti«, pf. *iz-*, *na-*, *o-plȩ̂všati*; v 18. st. *pleuſham* »ſchlage Hirſch aus« (Gutsmann). Štrekelj pri Pleteršniku II, 60, izvaja iz kor. n. *trād plesch'n* »die Getreidegarben ausschlagen«, kar zaradi kor. n. *-e-* proti sln. *-ȩ̂v-* fonetično ne ustreza. Izhajati bi bilo mogoče iz denom. v. k neizpričanemu substantivu **plȩ̂vša* k *plẹ́va* »palea« < **pĕlva*. K tvorbi prim. *dimša* »krava dimaste barve« k *dima* »isto«, sbh. *ìzdīrša* »garač« k *ìzdirati* »garati« (Vaillant, Gr. comp. IV, 664 s.). Dalje glej *plẹ́va II* in *plẹ́ti*. M. F.

plȩ̂vta (f.) »šiba za pletenje, Flechtreis« (Kranjsko, Valjavec). Najverjetneje izposojeno iz srvn. *vlehte* »pletenje, pletenina, kita; crates, plecta, plectula, trica« (navaja Lexer, Mhd. Wb. III, 393). Zapis *plȩ̂vta* stoji za izgovor [*plȩ̂fta*] (kakor pri Valjavcu *cȩ̂vta* za Cafovo *cȩ̂fta* < bav. avstr. *Zefte*). K asimilaciji *-ht-* > *-ft-* prim. sln. *šȋft*, g. *šífta* : *šȋht* < n. *Schicht*, srvn. *schiht*; sln. dial. *nộft* < *nộht* (o tem Ramovš, Hgr. II, 239). Glej tudi *plâvta*. M. S.

plȩ̂zati, *-am*, *-žem* (v. impf.) »klettern«, dial. tudi *plȩ̂ziti*, *-im* (pkm.), *plezáriti*, *-ârim*; izv. *plezálec*, dial. *plȩ̂zar*, *plezár*, *plezárček* »Sitta europaea«, *plezúh*, *pležúh* »Certhia familiaris«; v 18. st. *plefovt* »picus« (Pohlin).

Prim. csl. *plězati*, *plěžǫ* »serpere« poleg *plěžiti* in *plěsti*, *plěžǫ*, stcsl. *plъzati*, *plěžǫ* »serpere«, blg. *plézja*, č. *plížiti se*. Osnovna *-e-*jevska stopnja osnove **pelg'-* je samo delno ohranjena; izhodiščni glagol se je verjetno glasil **pьlsti*, **pelzǫ* ali **pelsti*, **pьlzǫ*. Dalje glej *polzẹ́ti*, *pólž*, *-plẹ́zniti se*, *pláziti*. (Miklošič, 237; Mladenov, 482; Machek[2], 456).

-plẹ́zniti se, *-plȩ̂znem se* (v.); izpričano samo v kompoz. *pre-p. se* (pf.) »obrabiti se, stanjšati se (o obleki)«, *raz-p. se* (pf.) »razpočiti se, razpasti, razpliniti se«; v ničti stopnji *razpólzniti se*, *-pộlznem se* »isto«, v primarnem pomenu *pólzniti*, *pộlznem* (impf.!) »polzeti«, pf. *spólzniti* »spodrsniti«.

Prim. hrv. *ràspuznuti se*, *-nēm se*, navadno *raspúziti se*, *ràspūzīm se* »raztopiti se, razvleči se«, sbh. *pȕznuti*, *-nēm* (pf.) »spolzeti«, č. *rozpliznouti se* »raztopiti se, razpustiti se, razpliniti se«. Psl. **-pĕlznǫti* in **pьlznǫti* sta inkohativa iz **pьlzati*, **pĕlzǫ* oz. **pьlstĭ*, **pelzěšь*. K pomenu prim. sln. *razpláziti* »(plazeč se) raztrgati si obleko«, *r. se* »razpustiti se, narazen iti«. Dalje glej *pláziti*, *polzẹ́ti*, *plȩ̂zati*. M. S.

plíbati, *-am* (v. impf.) »gomazeti, mrgoleti«, izv. *plibâd* (f.), *-i* »majhne živali, golazen«, pri Cigaletu tudi »infusoria, migetalkarji«. Nastalo verjetno iz **plȳvati* »plavati« (Pleteršnik II, 60) s sporadičnim (v danem primeru morda ekspr.) prehodom medvokalnega *-v-* > *-b-*, prim. sln. *gâbez* < **gȃvęzъ* in dial. *gríba* za knjiž. *gríva*. Prim. csl. *plyvati* »navigare«, sbh. *plȉvati* »plavati«, dial. tudi »gomazeti, mrgoleti« (ARj X, 69), mak. *pliva*, star. blg. *plívam*, p. *pływać*, *-am* »plavati«, kar je iter. k **plȳti*, **plȳjǫ*. Dalje glej *plúti*. M. S.

plida (f.) »zajemalka za mleko ali juho«; osamljeno; izhajati je treba iz ide. **pel-*, **pelH-*, **plē-* »teči, liti, polniti« kakor pri sln. *pȍl* »zajemalka, črpalka«, vendar nima nič skupnega z lit. *pìlta* »zajemalka«; morda **plěda* ali **pьlida* (?), vendar glej tudi *plȋhati*.

plígek (adj.), f. *plíhka* »plehek«, po izravnavi tudi m. *plíhek*. Najverjetneje nastalo iz variante **pl'ugъkъ* (prim. r. *pljugávyj* »zanikrn«) poleg **plugъkъ*, glej *plúhek*. M. S.

plȋhati, *-am* (v. impf.) »pljuskati, plajhati« (bkr.), pf. *plíhniti*, *plȋhnem* »pljuskniti čez rob«. Prim. star. hrv. *plihati* »plavati« (Kavanjin), *plihnuti* »izginiti«, *plih* »plima« (Stulli), ukr. *plychát́y* »viseti, vihrati, prhati, frleti« (Grinčenko, Sl. III, 196). Nejasno; možno je rekonstruirati **plichati* iz **pl'ychati*, kar je lahko intenz. iz **plȳti* »pluti, plavati« z analognim **l'* po **pl'uskati*. Soroden intenziv je **pliskati*. Druga možnost je rekonstrukcija **plichati* < **plīk-sā-* poleg

**pliskati* < **plīk-skā-*. Iz neohranjenega **plikati* more biti r. *plíca* »korec, zajemalka« (po Vasmerju II, 373, k csl. *polъ* »haustrum«, kar je prav tako verjetno), z zamenjavo sufiksov morda tudi sln. *plida* »zajemalka«. V tem primeru gre za imitativno osnovo, sorodno z lit. *plyksëti* »klofutati, tepsti«, lot. *plīkšêt* »tleskati, pokati z bičem« ali za tvorbo (kakšno (?)), sorodno s **polti*, **polchati* »plati, plajhati«. Glej tudi *plîskati*, *plida*. M. S.

plíma (f.) »accessus maris«, k temu v. *plímati*, *plimováti* (impf.), subst. *plímanje*, *plimovânje*, adj. *plímen*, d. obl. *plîmni*. Nknjiž. izposojenka iz sbh. *plȉma*; Cigale navaja tudi *plem* »Flut«. Iz ngr. πλημ(μ)ύρα »poplava« je arum. *plimíra* (Vasmer, Gr. Lw., 118; Pascu, DE Macédo-roumain II, 78; Skok, Rad CCLXXXII, 10). Osnova je ista kot v *plúti*, *plávati* (Trautmann, BSW, 223, idr.). Dvomljivo Skok II, 684, ki kakor pred njim Maretić sbh. *plȉma* preko dalm. rom. izvaja iz gr. πλήμη »isto«.

plîn (m.), g. *-a* »Gas«; denom. *uplíniti*, *-înim* (pf.), *uplínjati*, *-am* (impf.) »vergasen«. V 19. st. izposojeno iz č. *plyn* »plin«, kar je prevzeto iz p. *płyn* »tekočina«. Slednje je postverbal nazalno sufigiranega prez. p. *płynąć* »plavati, pluti, teči« = č. *plynouti* »isto«, sbh. *plínuti*, *plînēm* »poplaviti, razliti se« < **plynǫti*, **plýnešь* (Machek[2], 463). Dalje glej *plúti*, *plávati*, pa tudi *gâs*. M. S.

plînd (m.), g. *-a* »žlindra, mlečje pri kovanju železa«. Nejasno, Cigale, Wb., 416, izvaja iz *pliniti* »splakovati, ausschwemmen«, kar je iz besedotvornih in semantičnih razlogov malo verjetno. Težko je domnevati zvezo z delnim sin. *plę́na* »razpoka, škrbina, luska, plat«. Verjetno izposojeno, vendar komaj iz n. *Blende* v pomenu »pseudogalena, vrsta ničvredne rude s tankimi kovinskimi luskami« (kar je izposojeno v star. č. *plent* »ničvredna ruda« (navaja Jungmann, Sl. III, 112)), kot meni Pleteršnik II, 61. M. S.

plîskati, *-am* (v. impf.) »pljuskati«, izv. *pliščevína* »dež z vetrom«. Prim. stcsl. *plištevati* »concitare«, *plištь* »clamor«, hrv. *plȉskati se* »čofotati, premetavati se (o ribi na suhem)«, mak. *pliska* »liti, izlivati, pljuskati, valoviti«, *plisne* »brizgniti«, blg. *plískam* »brizgati«, *plísvam* »pljuskati«, br. dial. *plískacь*, pf. *plísnucь* »pljuskati čez rob, razli(va)ti se, plihati«. Verjetno gre za varianto **plîskati* < **pl'ýskati* poleg **plichati* < **pl'ychati*, prim. ukr. interj. *plýsь* poleg *pljúsь* »pljusk«, glej *plîhati*. M. S.

plîskavica (f.) »Motacilla alba, flava«, tudi *plíska*; prim. sbh. *plȉska*, *fliska*, *kliska*, *liska*, *pliskuša* »isto«, r. *plíska*, *plízgavica* »Motacilla«, ukr. *plýska*, *blýska*, br. *plíska*, dial. tudi *plísica*, p. *pliszka*, *pliskwa*, *plistwa*, stp. *pliska*, č. mor., slš. dial. *pliska* (Machek[2], 460), gl. *pliška*, dl. *spliska*. Prvotno verjetno **plisьka*, vendar nejasno. Miklošič, 250, pušča brez razlage, enako Brückner, 418. Z rezervo opozarja Vasmer II, 372, na stcsl. *plištь* »hrup«, č. *plišt'*, dl. *plišć* »tožba«. Holub-Kopečný, 278, domneva ime po sivi barvi (glej *pelȇs*, *plę̑sen*). Skok II, 684, pritegne jslov. glagol *pliskati* »čofotati«, sln. tudi *pleskáti*, *plîskati*, kar je gotovo onomatopeja. Machek[2], 460, razlaga po glasu *pis-pis*, prim. it. *pispola*, dial. *spipola* in podobno.

plîš (m.), g. *-a* »vrsta blaga«, adj. *plîšast*. Prim. sbh. *plȉš*, g. *plȉša*, r. *plís*, *pljúš*, p. *plusz*, dial. *plisz*, č., slš. *plyš*. Izposojeno iz nvn. *Plüsch*, kar je v 17. st. prevzeto iz frc. *peluche* (agl. *plush*) poleg frc. *éplucher* »lupiti, trebiti«, stfrc. *peluchier* »cufati«. Izhodišče je vulg. lat. **pilūccāre*, izvedeno iz lat. *pilāre* »oguliti« poleg *pilus* »las« (Striedter-Temps, DLS, 196; Machek[2], 464; Kluge[17], 556).

plítev (adj.), f. *-tva* »vadosus, tenuis«, metaf. »prazen, puhel«, npr. *plitva beseda*, *plitev človek*; tudi *plítek*, f. *-tka* »isto«; *plítkost* (f.), tudi *plitkǫ̑st* »kar ni globoko; površnost«, *plitkóta* (f.) »isto«, *plitec* (m.), *-tca* »peščenjak« < **plytьcь* ← adj. **plytъ*, prim. ukr. hucul. *pɫýta* »majhen, ne povsem gladek kamen«, kol. n. *pɫýt'e* »kamenje« (Hrabec, Hucul., 45); *plîtvica* (f.) »plitek prostor, latvica, pladenj, krožnik«, *plitvína* (f.) »kjer voda ni globoka«; hdrn. *Plitvički potok*, l. 1193–1200 *Plikwitz*, tpn. *Plitvica*, pribl. l. 1130 *Nobliwiz*, l. 1363 *Plytwycz*, orn. *Plitvički vrh*, mtpn. *Plitvica*, *Plitve* (Bezlaj, SVI II, 98 s.). V 18. st. *plitve* »vadoſus, tenuis«, *plitvoſt* »tenuitas« (Pohlin), *plitel*, *plitvi* »ſeicht«, *plitvoſt*, *plitluſt* »Seichte« (Gutsmann).

Prim. csl. *plytъkъ* »tenuis, seicht«, sbh. *plítak* »isto«, f. *plítka*, d. obl. *plîtkī*, hrv. *plitav* (Belostenec, Istra), *plit* (Istra), čak. *plȋtak*, f. *plīlkȁ*, n. *plȋlko*, mak. *plitok*, f. *-tka*, blg. *plítъk*, f. *-tka*, p. *płytki*, pom. *pɫĩti* »dünn und zugleich flach«, *pɫĩtk'ĩ* »dünn und flach, seicht« (Lorentz, Wb. I, 643), č., slš. *plytký*. Slov. adj. **plytvъ* je verjetno tako kot adj. **mьrtvъ* = lat. *mortuus* pod vplivom adj. tipa **živъ* nastalo iz prvotnega psl. ptc. **plytъ* »plitev«, ki se ohranja v **plytъkъ*; izhodni ptc. **plytъ* je izveden iz v. **plý-ti*, **plyvèšь* (Miklošič, 252), vendar ne v pomenu »plavati«, kot menijo Brückner, 422; Mladenov, 430, in Skok II, 685, ampak »teči ipd.«, prim. hrv. *plȉti*, *plȉjēm* »teči«, r. *plýtь*, *plyvú*, *plyvëšь* »premikati se po vodi, zraku, širiti se naokoli, prekoračiti (o bregu)«, ukr. *plystý*, *plyvtý plyvú*, *plyvéš* »teči, gladko se premikati, leteti«, tudi »usipati se (o zrnju)« (Grinčenko, Sl. III, 195 s.), br. *plýsci*, *plýscь*, *plyvú*, *-véš* »teči, osipati se (o zrnju)«, p. dial. *płynąć* »preteči, miniti« (Karlowicz, SGP IV, 145), č. *plynouti* »počasi teči, minevati«, prim. lit. *plũti*, *plūnù*, *pluvaũ* »preveč poln biti, iztekati, razlivati« (Fraenkel, 635). Ker se pomen »plitev« lahko razvije iz pomena »teči«, prim. sbh. *pòlōj*, g. *pòloja* »plitvina«, mtpn., tpn. *Poloj*, adj. *pòlojit* »plitev«, r. *polój*, *-ja* »nižina, izpostavljena poplavam« < **po-lòjь* k **liti*, **lьjǫ* »fundere«, prim. tudi lit. *ãt-lajas*, *-is*, *-ùs* »odtekanje vode; poplava, plitvina« (Fraenkel, 368), tega slov. adj. ni mogoče povezovati z lat. *plautus* »širok, plosk« (tako Varbot, OLA, Materialy 1976, 274 ss.). Neprepričljivo tudi Vaillant, BSL XXXI/2 (1931), 43 s., ki misli na prvotni **plъtъkъ* »raven, ploščat« ← **pl̥tH-ú-*, prim. sti. *pr̥thú-* »širok, velik, močan«, gr. πλατύς »raven, ploščat«, ki naj bi se pod vplivom **ply-* »plavati« preoblikoval v **plytъkъ*. Dalje glej *plúti*. M. F.

plívek (adj.), f. *-vka* »ki se dá mazati (o maščobi, medu ipd.)« (štaj.) poleg »sočen«, npr. *sadje je plivko, kadar je zelo zrelo* (vzh. štaj.), k temu adj. *plévek* »sočnat (o smokvi, grozdju)« (bkr.) poleg »stopljen«, npr. *plevko maslo* (bkr.), *plovek* »isto« (gor.) in *plúvek*. Brez znanih izvensln. paralel; verjetno gre za

deverbativne adjektive iz glagolov z različnim vokalizmom v osnovi, vendar z enotnim pomenom »teči«, tj. **plyti*, **plěvati* in **plūti*, vse k slov. besedni družini iz **plūti*, **plověšь* »fluere«. Dalje glej *plítev*, *plavíti*, *plivẹ́ti* in *plúti*. M. F.

plivẹ́ti, *-í* (v. impf.) »slabo se počutiti (o želodcu)«, npr. *plivi mi* »gre mi na bruhanje«, tudi *pljevẹ́ti*, *-í* »isto«; k temu adj. *plívek* »brez moči, plehek« (gor., okolica Ljubljane), *plẹ́vek* »isto«, npr. *plevek kruh* »kadar ni dovolj slan« (Polj. dol.), *plevak* »isto«, *plóvek* (gor.). Temu pomensko najbolj ustreza slš. *pl'úta* »slabost po prekrokani noči, maček«, *pl'ušť* »isto« (Kálal, SI., 474) kot tudi mak. *plue* »giniti, propadati, lenariti, dolgo spati«, blg. dial. *plúja*, *-úeš* »isto«. Zaradi prevojnih alternacij tipa **bl'u-* »vomere« poleg **bl'ьva-* (prim. sln. *bljeváti* »bljuvati«, r. *blevátь* »isto«), **bl'iva-* (prim. stč. *blívanina*; navaja Machek[2], 57), pri čemer je **bl'ьva-* mogoče razložiti iz prvotnega **blъva-* < **bhlu̯ā-*, prim. lit. *bliùvo*, le analogno po **bl'u-* < **bhleu̯-C-*, je pri zgornji besedni družini mogoče sklepati o slov. osnovah **pl'u-* < ide. **pleu̯-C-*, **plov-* < **pleu̯-V-* in **pl'ьvě-* → **plivě-* s pomenom »propadati, slabiti, giniti«. Ta se je po vsej verjetnosti razvil iz pomena »teči, padati«, prim. csl. *pluti*, *plovǫ* »fluere«, npr. *jako dъždu pluti*, hrv. *plȕti*, *plòvēm* »isto«, npr. *Gdi rika Tivera u more sva plove* (ARj X, 91). Pomenska specializacija iz »teči, padati« > »propadati, slabiti, giniti« je zaradi lit. *pliutė̃* »slabost želodca« poleg »driska« in lot. *pļùtas* »redko blato, driska« (Mühlenbach-Endzelin III, 374), prim. č. *plynutost*, *plynutelnost* »driska« (Jungmann, SI. III, 130), verjetno že baltoslovanske starosti. Glej tudi *plítev*, *plívek*, *plavíti* in *plúti*. M. F.

pljúča (n. pl.) »pulmones«, fit. *pljȗčnica*, *pljȗčnik*, *pljȗčnjak* »Pulmonaria, Cetraria isl., Anemone hepatica idr.«, v 16. st. *pluzhe* »Lung« (Megiser), v 18. st. *pluzhe* (f. pl.) »pulmo« (Pohlin). Zanimivo je sln. *plúka* (n. pl.) »pljuča« (Drežnica) in k temu *modri morski pluk* »die blaue Meerlunge«, kar je najverjetneje retrogradna tvorba, analogna po primerih, v katerih je *č* nastal po jotaciji iz *k* (*možáča* ob *možák*).

Prim. stcsl. *plušta*, *pljušta*, sbh. star. *plȗća* (f.), danes navadno *plúće* (n.), hrv. dial. *plúća* (Žumberak), *pljȗča* (Vodice), čak. *plūća*, str. *pljuča*, p. *płuco*, č. *plíce*, slš. *pl'úca*, gl., dl. *płuco*. Psl. **pl'ut'a* poleg **plut'a* (Bezlaj, Radovi, 87), prim. lit. *plaũčiai*, lot. *plàušas*, stprus. *plauti* »pljuča« (Miklošič, 252; Trautmann, BSW, 226) iz ide. **pleu̯-ti̯o-* poleg **pl(e)u-mon-*, prim. sti. *klóman-* (< **pl-*) »desno krilo pljuč«, gr. πλεύμων, lat. *pulmō* »pljuča« iz baze **pleu̯-* »plavati«, ker so pljuča lahka in plavajo na vodi, prim. r. *lëgkoe*, agl. *lights* »pljuča« (Vasmer II, 378; Fraenkel, 607; Schulze, KZ VL, 95; Mayrhofer I, 283; Pokorny, 836; Frisk II, 558; Walde-Hofmann II, 386). Formalni pl. v slov. in balt. je prvotni kol. s pomenom »obe pljučni krili«. Razmerje med **plut'a* in **pl'ut'a* odraža lahko ide. paradigmatski prevoj znotraj prvotno atematske paradigme ali pa je varianta **plut'a* < **plau̯ti̯ā* nastala iz **pleu̯ti̯ā* po asimilaciji na nepalatalni vokal naslednjega zloga, prim. tako **strumy* < **sreu̯mō*. Dalje glej *plúti*. M. S.

pljȗskati, *-am* (v. impf.) »strepere«, dial. tudi »klofutati« (pkm.), pf. *pljúskniti*, *pljȗsknem* poleg *pljúsniti*, *pljȗsnem* in *pljúščiti*, *pljȗščim*; pomensko enako je *bljȗzgati*; k temu *pljȗska* »plojdra, ploha, klofuta«; v 18. st. *pluſka* »Ohrfeige« (Gutsmann), tudi *pljȗzga* »brozga, plundra«, *bljȗzga* »isto« (bkr.). Izhodišče je interj. *pljȗsk* poleg subst. *pljȗsk* (m.), *-a* »zvok pri pljuskanju«; izv. *pljȗskavica* »ploha«, *pljȗskalica* »isto«, *pljȗsnica* »klofuta«, adj. *pljúskav* »patschig«. Stara onomatopeja, prim. stcsl. *pljuskъ* »sonus«, csl. *pljuskanije* »strepitus«, *pljuska* »theca«, sbh. *pljúskati* »pljuskati«, pf. *pljȕsnuti*, subst. *pljȕska* »klofuta«, blg. *pljúskam* »vklesati, nažreti se«, r. *pljúsnutь*, *pljúchnutь* »vreči, zadegati«, *pljúcha* »klofuta«, ukr. *pljúsnuty*, *pljúchnuty*, *pljúščaty* »isto«, br. *pljúsnucь*, *pljúchnucь* »ploskati«, *pljuščécь* »močno deževati« (Nosovič, 420), p. *pluskać*, *plusnąć*, č. *plískati*, *pluskati*, *plouskati*, gl. *pluskać* »brizgati«. Enako je lit. *pliauškė́ti* »čvekati«, *pliaũkšėti* »gofljati«, *pliáuškinti* »prasketati, žuboreti, pljuskati« (Būga I, 475; Meillet, Ét., 220; Trautmann, BSW, 226; Machek[2], 460; Vasmer II, 378).

pljúvati, *-am* in *pljújem* (v. impf.) »expuere«, pf. *pljúniti*, *pljȗnem*; v 18. st. *pluvâti*, *plujem*, *pluneti*, *plunem* »spuere« (Pohlin); rez. *pjuvat*; k temu *pljȗnek* (m.), *-nka*, gor., kraš. *pljȗnec*; redko *pljúna* (f.) in *pljȗn* (m.) »Spucke«.

Prim. stcsl. *plьvati*, *pljuvati*, *pljuti*, *plujǫ*, sbh. *pljùvati*, *pljùjēm*, mak. *pluka*, dial. *pljuka*, blg. *pljúja*, *pljúvam*, *pljúna*, r. *plevátь*, *pljujú*, *pljuëšь*, ukr. *pljuváty*, br. *pljavácь*, p. *pluč*, *pluję*, č. *plivati*, slš. *pl'uvat'*, *pl'ut'*, gl. *pluwać*. Psl. **pl'uti*, **pl'ьvati*, **pl'ujǫ* in v drugi prevojni stopnji **pl'ynǫti*. Sorodno je lit. *spiáuti*, *spiáuju*, lot. *spļaũt*, gr. πτύω, lat. *spuō*, got. *speiwan*, sti. *ṣṭhī́vati* »isto« (Miklošič, 251; Trautmann, BSW, 276; Meillet, MSL XIV, 358; Vasmer II, 379; Fraenkel, 866; Mayrhofer III, 409). Iz iste osnove izvaja Štrekelj, JA XXVII, 62, tudi sln. *pljúšč*, v 18. st. *plushz* »Milzkraut, aſplenium, acharon« (Pohlin), sbh. *pljȕšč*, r. *pljúšč* »Hedera helix« kakor sln. *bljúšč* poleg *bljúvati*. Glej tudi *zapljúvati se*.

plọ́ča (f.) »plošča, plosk kamen; ploska, plitva skleda, pločevina«, knjiž. *plóča*; dem. *plọ́čica*; k temu *pločevína* »Blech«, *plọ̑čnik* (m.) »Plattentrottoir«, adj. *plọ́čast*. V 18. st. *plozha* »Plotſche, Platt, ploſha« poleg »Klinge« (Gutsmann). Slednji pomen je izpričan tudi pri Murku I, 350: *plòzha*.

Pomensko enako je sbh. *plȍča*, mak. *ploča* tudi »podkev«, blg. *plóča* dial. tudi »podkev«. Psl. **plòča* < **plòki̯a* je v istem besedotvornem razmerju do hrv. *plȍka* »lamina lapidea, discus« (ARj X, 82), kot je gl. *pleča* »širok in okrogel lonec za mleko« do sln. dial. *pléka* »ploščat kamenček« (Goriš. Brda). Izhodno **ploka* in **pleka* tako kot lot. *plaka* »kravjak« < »kar je sploščeno« ob *pļeka* »isto« (Mühlenbach-Endzelin III, 316, 368) lahko ne odražata ide. kvalitativnega prevoja **e* : **o*. Zaradi gr. πλάξ (f.), g. πλακός »ravnina, poljana, planota«, kar je v nom. pl. f. πλάκες enako stnord. nom. pl. f. *flǽr* < germ. **flah-iz* s sg. *flā* »Absatz an einer Felswand« < germ. **flah-ō* = psl. **ploka* = lot. *plaka*, bi bilo mogoče izhajati iz nomena actionis **ple-k-ā*, **ple-ki-i̯ā* in poleg **plə-k-ā*, **plə-ki-i̯ā* ide. baz **ple-k* poleg **plə-k-* (< **plH-k-*) »širok in plosk; širiti, ploščiti« (Pokorny, 831 ss.; Frisk II, 550). O domačem izvoru slov. **plòča* je

sklepal že Miklošič, 251, 248, kar so kasnejši avtorji (Skok II, 687; Mladenov, 430) zaradi areala leksem skušali izvesti iz gr. πλάξ. Nekoliko drugače o tem Kiparsky, Lw., 127, ki sklepa o novotvorbi k slov. **ploka*. To pa naj bi bila neposredna izposojenka iz omenjene gr. predloge. Danes je povsem nesprejemljiva domneva o izposoji iz got. **platsja* (tako Mikkola pri Kiparskem, l. c.). Glej tudi *pléka, plȍh II* in *plȍsk*. M. F.

plọ̑d (m.), g. *plodȗ* in *plọ̑da* »fructus«; v 16. st. *plod* »fructus« (Megiser), v 17. st. *plod* »frutto« (Alasia), v 18. st. *plod* »Frucht« (Gutsmann); adj. *plọ́den*, danes *plọ́den*; *plodovȋt, plodovȋten*; v. *plodíti, -ím* poleg *plọ́dim* (impf.), pf. *za-, raz-*, sekundarni impf. *-plọjeváti, -ȗjem*; izv. *razplȍd, razplodȋtev, razplọ̑dek*.

Prim. stcsl. *plodъ*, pl. *plodove*, sbh. *plȏd*, g. *plȍda* »fructus« poleg *plodvičina* »uterus«, mak. *plod*, blg. *plód*, d. obl. *plodʹt*, pl. *plodové*, r. *plód*, g. *plodá*, ukr. *plíd*, g. *plódu*, br. *plód, -a*, p. *płód*, g. *płodu*, č., slš. *plod, -u*, gl. *płód*, g. *płoda, -u*, dl. *płod, -u*. Iz slov. jezikov je rum. *plód* »fructus«. Najbližje sorodno je kimr. *llwdn* »mladič«, stir. *loth*, bret. *loen*, srbret. *lozn* »žrebe« (Pedersen, Kelt. Gramm. I, 135, 385). Prvotno *-u*-deblo **p(h)lodu-* iz *-o*-jevske prevojne stopnje iste osnove kakor domnevno **pled-men-* »pleme« (Miklošič, 251; Meillet, RS VI, 134; MSL XX, 39; Vasmer II, 373). Machek[2], 461, primerja frc. *blé* »žito«, prov., katal. *blat*, srniz. *blād* »sadež« < germ. **blād*. Glej tudi *pléme I, plȅh I*.

plȍh I (m.), g. *plóha* »truncus«; v 16. st. *ploh* »caudex, ſtipes; der Stam eines Baums« (Megiser). Izposojeno iz srvn. *bloch, bloc*, bav. n. *ploch* »Holzblock« (Miklošič, 251; Štrekelj, LMS 1892, 28; Striedter-Temps, DLS, 197).

plȍh II (m.), g. *plóha* »lesena plošča, debela deska, deščica«. Miklošič, 251, enači s *plȍh* »truncus«, kar je sicer možno, vendar je prav tako možno domnevati substantivizacijo adj. **plochъ*, ki se ohranja v č. *plochý* »plosk, raven«, substantivizirano *plocha* »ravnina« (kar je preko hrv. sprejeto v sln. *plọ́ha* »ravnina«), *na plócho* »flach, platt« (= sln. dial. *na ploh(o) pasti* »pasti na trebuh (v vodo)« poleg **plosk-* v sbh. *plȍštimicē* »na plosko« (Lika, Dalmacija) in **plach-* v r. *plašmjá* »isto«), gl. *płocha* »ploskev, ravnina«, r. dial. *plócha* »poseka v gozdu«, p. dial. *płocha* »tkalski čolniček« (?) iz psl. adj. **plochъ*, kar je v prevojnem razmerju do vrddhirane tvorbe **placha* *»imajoča ploskev« > »nekaj ploščatega«, prim. r., ukr. *plácha* »tnalo, široka deska, ploh«, ukr. tudi »sloj sala na zaklanem prašiču«, br. *plácha* »na pol preklano bruno, tnalo«, p. dial. *płacha* »pol razčesnjenega hloda«, *płaška* »doga, iver«, slš. *plácha* »mrena« in hrv. dial. *plȅh*, g. *plehȁ* »ena stran slanine« (Istra). Izhajati je treba iz ide. **plak-so-* (z analogno vokalizacijo) poleg **plaHk-sā* in **plak-sko-* v psl. **plòskъ*, f. **ploskȃ*, lot. *plaskaîns* »ploščat, širok in raven«; **plaHk-sko-* v p. *płaski*, sln. *plaščȁt* »ploščat« poleg **plak-o-* v lot. *plaks* »ploščat, raven«. Iz drugih jezikov prim. gr. πλάξ, g. πλακός »plošča, ploskev, ravnina«, norv. *flag* »odprto morje«, lat. *placidus* »raven, gladek, prijeten« in stvn. *flah*, nvn. *flach* < **plәgo-* (Iljinskij, IORJ XXX/3, 112; Vasmer II, 367; Mühlenbach-Endzelin III, 316 s.; Kluge[17], 200; Pokorny, 831 s.). K sln. pomenu prim. kor. n. *Flecken* »deska«, stnord. *flaski, fleki* »Bretterverschlag« k n. *flach*. Glej tudi *plȅh IV, plọ́ča, plȍsk, splȍh* in *-plehâti*. M. S.

plóha I (f.) »kratek in močan naliv«, tudi *plóhavica* »isto«; v 16. st. *ploha* »ein grosser Regen«, *ploha defhia* »Platzregen, Schlagregen« (Megiser), v 18. st. *plóha* »imber, nimbus« (Pohlin), *ploha, pleha* (!) »Platzregen« (Gutsmann).

Prim. hrv. *ploha* »isto«, dial. tudi *plova* (Trebarjevo), čak. *daž gre na plohe* (Krk; ARj X, 81) in kašub. *płošava, płošëdło* »ploha« (navaja Sychta, SGK IV, 89). Psl. **plochȃ*, delno dodatno motivirano s sufiksom *-(')ava*, je nomen actionis glagola **plechȃti* »liti, brizgati« > hrv. dial. **plehati* > *plejati* »močno deževati« poleg »tolči« v sln. *splehâti* (pf.) »dünn machen«, hrv. dial. *plȅhnuti* »nespretno sesti, telebniti« < **plek-sā-* iz baze **plek-* »ploščat«, **plaHk-*, **plәk-* tudi »tolči« (Snoj, SR XXXV, 273). K pomenom prim. sbh. *pljȗsak* »ploha«, pom. *plësk, plòsk, plùsk* »sneg z dežjem«, sln. *pljȗskavica* »naliv« k *pljȗskati* poleg pom. *plùxa* »tröpfelnder Regen«. Sln. *splâhnja* »ploha« more biti nomen actionis k *spláhniti* »abschwemmen«. Glej tudi *-plehâti*. M. S.

plọ́ha II (f.) »površina, ploskev«. Verjetno kakor sbh. *plȍha* »površina« izposojeno iz č. *plocha* »površina, ploskev«, adj. *plochý* »ploščat, raven«, slš. *plocha* poleg *plochý*. Težavna beseda; po mnenju nekaterih avtorjev izposojena iz stvn. *flah*, nvn. *flach*, kar se je razvilo iz ide. **pelәg-*, **plāg-* (glej *plȍsk*). Po Miklošiču, 251, Vondráku, VGr. I, 436, Schwarzu, JA XLI, 124, spada zraven tudi r. *plochój* »slab« in ukr. *plochýj* »miren, tih«. Obširno Kiparsky, Lw., 156, dvomi Vasmer II, 375. O r. *plochój* glej drugače pri *pléhek*.

plọ̑mba (f.) »zalivka«. Izposojeno iz n. *Plombe* »isto«, kar je izvedeno iz v. *plombieren* »plombirati« < frc. *plomber* »isto«, prvotno »zaliti s svincem« k frc. *plomb* < lat. *plumbum* »svinec« (Kluge[22], 551). M. S.

plȏnkati, *-am* (v. impf.) »na nedovoljen način prepisovati v šoli« (dijaški žargon), pf. *pre-p.* (SSKJ III, 643, IV, 25). Verjetno prenarejeno po pog. n. *blank sein* »ne znati odgovoriti učitelju« poleg »biti brez denarja« (navaja Küpper, Umgspr., 110), kar je sprejeto v pog. sln. *biti plȏnk* »biti brez denarja«, prim. n. *blank* »svetel, bel«, pog. tudi »nag«. M. S.

plȍsk (adj.), f. *plóska* »planus, latus«; po Pleteršniku m. *plȏsk* (podaljšano iz *plȍsk*); subst. *plȍsk* (m.), g. *plóska* »Flache, Fläche«, *plọ̑ska* (f.) »isto«; adj. *ploščȁt, ploščȁt, plosnȁt, plóskast, plóščast, ploščnȁt, plošnȁt* »plosk«, subst. *plóšča, plọ́šča* »Platte«, dem. *plọ́ščica*; *ploščâva, plóskev* (f.), *-kve* poleg *plọ̑skva* »Fläche«; *ploščâd* (f.), *-i* »raven prostor« (v pomenu »trg« < r.), *plọ̑šček, ploščník* »krožnik«, v. *plọ́ščiti, plọ̑ščim* in *ploščíti, -ím* (impf.) »platt machen, schlagen«; v 18. st. *plosk* »pars plana«, *ploshnat* »planus, latus« (Pohlin), *plofhat, plofhnat* »platt« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *ploskъ* poleg csl. *plosknъ* »latus«, sbh. *plȍsan, -sna* »plosk«, mak. adj. *plosok* (subst. *plošt* »široko in ravno mesto«), blg. *plósъk*, r. *plóskij* (*plósok, ploská, plósko*), ukr. *plóskyj*, br. *plóski*, pom. *płωsk'ĭ*, č., slš. *ploský*. Psl. **plòskъ*, f. **ploskȃ* (v

prevojnem razmerju s **plaskъ*, **plesk-*, **plěsk-*) < ide. **plok-skó-* ali **plək-skó-* k bazi **plek-*, **plaHk-*, **plək-* »plosk, tolči«, prim. lot. *plakans* »plitev, plosk«, lat. *placidus* »raven, gladek, prijeten«, gr. πλάξ »plošča, ploskev, ravnina« (Iljinskij, IORJ XX/3, 113; Vasmer II, 374; Fraenkel, 602; Pokorny, 831 s.), slov. **plòča* »plošča« < *-*ı̯ā*, stvn. *flah*. Glej tudi *plaščât*, *pleskáti II*, *plóskati*, *pléhek*, *plóha I*, *-plehati*, *plǫ́ča*, *plâskati*. M. S.

plóskati, *-am* (v. impf.) »in die Hände klatschen«, tudi *ploskáti*, *-âm* »isto«, danes knjiž. *plôskati*, *-am*; glagol pomeni tudi »pljuskati, čofotati«, pf. *plós(k)niti*, *plǫ̂s(k)nem*; k temu subst. *plóskavica* »ploha«, adj. *plóskast* »blaten«, interj. *plȍsk*, subst. *plȍsk* (m.), g. *plóska* »zvok pri udarcu«, dial. tudi »debel otrok«. V drugih slov. jezikih le **pleskăti*. Identično je lit. *plaskúoti* »ploskati« (Fraenkel, 602). Zaradi te paralele smemo domnevati, da se je balto-slov. imitativna osnova razvila iz ide. **plok-sk-* : **plek-sk-* (**pleskăti*) »plosko udarjati«, od koder je še lit. *plekšė́ti* »tleskati, ploskati« in *pleksnẽ* »ploščata repa« (Pokorny, 831; Fraenkel, 613, brez slov. paralel). Glej tudi *pleskáti II*, *plȅh II*, *plóha I*, *plǫ́ča*. M. S.

ploskûn (m.), g. *-a* »ploščata, sodu podobna posoda, v kateri nosijo na hrbtu olje, drožje idr.« (zah. štaj.). Pomensko enako je notr. *flaškûon*. Izposojeno iz furl. *flas'ciòn*, *fiascòn* kakor hrv. v 16. st. *fraskun* (Vetranić). Oblike z začetnim *p-*, kot npr. sbh. *plòskūn* (Lika) poleg *plȍska*, *pljȍska*, so prevzete iz srlat. *flasca*, *flasco*, *flasconum*. Enako mak., blg. *plóska*, alb. *pllockë*, *plloskë* »steklenica«. Verjetno izhodišče navedenim besedam je vulg. lat. *flascō* (od koder je tudi srgr. φλασκίον), kar je izposojeno iz germ., stvn. *flasca* < **flahska* < ide. **plok'sko-* »pletenina« (Šturm, ČJKZ VI, 81; Skok II, 688; Kluge[17], 201; Battisti-Alessio, 1630). Mlajša izposojenka je sln. *blaška*, v 18. st. pri Gutsmannu *blaſhka*, *bleſha* »Flasche«, dial. *bláša* poleg *fláša*, *fláška* < stvn. *flasga*, *flaska*, srvn. *vlasche*, nvn. *Flasche* (Striedter-Temps, DLS, 120; Lessiak, Kons., 75).

plóščič (m.), g. *-a* »Abramis brama«. Najbližje je slš. *pleskáč*, *plieskač* »Abramis brama«; izvedeno iz onomatopeje **ploskati*, **pleskati*, **pljuskati*. Pomensko enake so onomatopeje *dleskati*, *leskati*, *kleskati*; ista riba se imenuje č. *dlešt'*, *dlešec*, stč. *dlešč*, r. *léšč*, g. *leščá*, ukr. *ljášč*, g. *ljaščá*, *líšč*, p. *leszcz*, stp. *kleszcz*, dl. *klěšć* (Machek[2], 120).

plǫ̂t (m.), g. *-a* poleg *plotȗ* »pletenina, ograja«; k temu dem. *plǫ̂tec* (m.), *-tca* in *plotȋč* (m.), *-íča*; kol. *plǫ̂tje* (n.) »ograja«; adj. *plǫ̂ten*, f. *-tna* »ki je v zvezi z ograjo, ogrado«, od tod *plotníca* (f.) »buča« (izpričano že v 16. st. *plotniza* »cucurbita« (Megiser), v 18. st. *plotniza* »isto« (Pohlin, Gutsmann)); *plotnína* (f.) »les za ograjo«, *plǫ̂tar* (m.), *-ja* »kdor dela ograje«, v. *plotíti*, *-ím* (impf.) »auszäunen, bezäunen«; v 16. st. *plut* »sepes« (Megiser), v 18. st. *plôt*, *-u* »septum« (Pohlin), *plot*, *plut* »Zaun«, *plotiti* »zäunen, graditi, sagrajati, plut delati«, *plutna ſhiba* »Zaungerte« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *plotъ* »maceria, saepes, saeptum«, sbh. *plôt*, g. *plȍta*, mak. *plot*, blg. star. *plót*, sodobno v istem pomenu *plet(ъ́t)*, r. *plót*, g. *plotá* »splav«, ukr. *plít*, g. *plótu* in *plotá* »plot, splav«, br. *plót*, *-a*, p. *płot*, *-u* »ograja, plot«, č. *plot*, *-u* »isto«, slš. *plot*, *-a*, gl. *płót*, g. *płotu* in *płota*, dl. *płot*, *-a* in *-u*. Psl. **plȍtъ* (m.), g. **plȍta* in **plòtъ* (m.), g. **plotà* sta deverbativa k psl. **plestī*, **plětǫ*, **pletèšь* »plectere«. Dalje glej *plésti I*. M. F.

plótar (m.), g. *-ja* »svinjski mehur, mošnja za tobak« (Temljine). Štrekelj, LMS 1892, 28, izvaja iz kor. n. *Schweinplâter* »isto«, bav. avstr. *Plâtter*, dial. *Saublàdə*, tirol. *plᶏter*, srvn. *blâttere* »sečni mehur« < germ. **blēdrōn* (Kluge[17], 82).

plȕg (m.), g. *plúga* »Pflug« in *plûg* »isto« (SSKJ III, 646), tudi »vprega, jarem«, npr. *plug volov*, v zvezi *ima brdke pluge* pomeni »vprežna žival« (Podkrnci, Kamno na Soči), »količina s plugom obdelane zemlje«, npr. *plug zemlje* (Pohorje), »površinska mera«, npr. *imeti pet plugov lesa*; »družba, skupina«, npr. *v naši vasi smo imeli tri pluge godcev* (ben.), sem tudi *plug* »lemežu podobni kosti, ki ju ima perutnina na obeh straneh hrbta proti zadnjici, del škofije« (vzh. sln.; Štrekelj, LMS 1894, 31), jnotr. *pl'ǭχ* »plug« (Brdice), *plẹ̄χ* »isto« (Sobonje; oboje Rigler, Jnotr. gov., 33, 82), rož. *pə̄χ*, g. *púha* »isto« (Šašel, RNB, 85), k temu *plûgar* (m.), *-ja* »izdelovalec plugov«, *plužár* »kdor dela s plugom«, adj. *plúžen*, f. *-žna*, v. *plúžiti*, *plûžim* (impf.) »plug voditi; pri oranju držati plug« (dol.), knjiž. »odstranjevati sneg s cest«, subst. *plužína* »Ackerfeld«. V 16. st. *plug* »aratrum« (Megiser), v 18. st. *plûg* »Pflug; aratrum« (Pohlin), *plug*, *pluh* »Pflug, oralu, ralu«, *pluſhiti* »pflügen, orati« (Gutsmann).

Prim. csl. *plugъ* »aratrum«, sbh. *plȕg*, *-a* »isto«, hrv. *plug* tudi »aratro di più paia di buoi« (Della Bella), adj. *plȕžan*, f. *-žna*, sbh. v. *plȕžiti*, *-īm*, mak. *plug*, blg. *plúg(ъt)*, str. *plugъ* (Sreznevskij, Mat. II, 971), r. *plúg*, *-a*, dial. tudi »vprega«, npr. *plug volov*, in »površinska mera«, *plúžitь* »orati s plugom« (Dal', Slovar'[3] III, 328 s.), ukr. *plúg*, *-a* »plug«, tudi »število vpreženih volov« (Grinčenko, Sl. III, 197), *plúžyty*, *-žu*, *-žyš* »s plugom orati«, br. *plúg*, *-a*, p. *pług*, č. *pluh*, dial. *plouh* tudi »delo, posel«, npr. *To jest můj pluh*, slš. *pluh*, *-u*, *plúžit'*, *-im*, gl. *płuh*, dl. *pług*, plb. *plaug*. Iz slov. jezikov je lit. *plū̃gas*, *plū́gas* »plug« (poleg *pliū̃gas* »isto« < nvn.) in domnevno tudi stprus. *plugis* »isto« (Fraenkel, 631, z literaturo), rum. *plug* »isto« (Tiktin, Wb., 1192), alb. *plug* »isto«, ngr. πλούκι »vrsta pluga« (G. Meyer, 346). Psl. **plū̃gъ* (m.) »Pflug« (k temu denom. **plū̃žiti*, *-*išь* »plug voditi, s plugom zemljo obdelovati«). Kljub številnim poskusom izvor in etimologija tega psl. leksema še vedno nista zadovoljivo pojasnjena. Zaradi germ. **plōga-* »plug«, prim. stvn. *pfluoc*, *-ges* »isto«, srvn. *pfluoc* »isto« poleg »kdor pluži« in »obrt, poklic, posel«, pozno stsaš. *plōg*, *plōh* »plug« (> agl. *plough*), spn. *plōg* (> lot. *pluogs* »isto«; Fraenkel, l. c.), stnord. *plōgr*, večina avtorjev sklepa o zgodnji germ. izposojenki pred delovanjem stvn. konzonantnega premika (Uhlenbeck, GWb., 490: Meillet, Ét., 179; Vondrák, VGr. I, 627). To je v primerjavi z izvajanjem iz katere mlajše germ. stopnje (o takšnih poskusih glej podrobnejšo literaturo pri Kiparskem, Lw., 258) s fonetičnega in pomenskega stališča sprejemljivo. Vendar izvor germ. **plōga-* ni jasen. Beseda je zaradi vzglasnega germ. **p-*

lahko ali izposojena ali pa predstavlja sporadičen in zato dokaj nepojasnjen refleks iz ide. predloge. Zato je Grimm, Gesch. I, 40, sklepal, da je germ. **plōga-* izposojeno iz psl. **plūgъ*, psl. imenska tvorba pa naj bi bila tvorjenka iz psl. v. **pluti*, **plovǫ* »navigare«. Tako izvajanje s pomenskega stališča ni prepričljivo pojasnjeno, otežuje ga pa tudi germ. besedotvorna varianta k **plōga-* v long. *plōvus* »plug« (Bruckner, Spr. Lang., 131), kar se kot langobardski relikt ohranja še v it. dial. *pióvo* »plug«, *pió* »isto«, srlat. *ploum* »quod habet duas rotas, aratrum, cujusmodi fuit illud, quod Galli plaurati aut plammorati vocabant« (Battisti-Alessio 2937; du Cange VI–VII, 374). Povezovanje tega poimenovanja za plug s Plinijevo omembo v Naturalis historia (18.172) o novem orodju iz alpskega sveta: *in Raetia Galiae et duas adderent tali rotulas quod genus plaumorati*... (**ploum aratrum*) (tako Battisti-Alessio, 2937) oz. **ploum Raetī* (Meyer-Lübke, 6609), pa je prav tako sporno (Walde-Hofmann II, 320, 324) kot tudi poskusi povezovanja germ. **plōga-* oz. **plōva-* s stit. *ploxemum*, *ploxenum* »košara na vozu« (tako Whatmough, HSCPh XLII, 154; Kluge[17], 545) in nadalje z lat. *plaustrum*, *plostrum* »tovorni voz« (tako Kluge[17], l. c.). Zato se kljub germ. variantama **plōga-* in **plōva-* v novejšem času v nasprotju s Vasmerjem II, 736; Skokom II, 690; Brücknerjem, JA XVII, 142, in Schuster-Šewcem, HEWb., 1092 s., Machek, Slavia XX, 206, isti, ESJČ[2], 463 s., in Martynaŭ, Vzaimodejstv., 175, vračata in dopolnjujeta Grimmovo razlago razmerja germ. **plōga* : psl. **plūgъ* (to je sprejel že Matzenauer, CS, 67). K novejšemu poskusu razlage germ. **plōga-* iz ide. predloge Schmid, Abh. AWGö 116 (1980), 77 ss. Knobloch, Slavica VIII (1968), 177 s., meni, da so bili psl. **plūgъ*, stvn. *pfluog* in lit. *pliū̃gas* lahko na južnem nemškem prostoru prevzeti od indoevropskega, vendar predgermanskega ljudstva. Glej tudi *plûžnja* in *plužiti se*. M. F.

plúhek (adj.), f. *-hka* »plehek«. Pleteršnik navaja besedo iz vzh. štaj., vendar je znana tudi v jnotr. adv. *pl'ǫ̑χku* »neokusno, neslano« (k fonetiki prim. jnotr. *pl'ǫ̑χ* »plug«; Rigler, Jnotr. gov., 33). Zaradi dublete *plígek*, *-hka* »neslan, pust, prazen« (notr.) poleg *plíhek* »isto« je treba izhajati iz **pl'ugъkъ* poleg **plugъkъ* in primerjati r. *pljugávyj*, ukr. *pljugávyj*, br. *pljugávy* »zoprn, grd, ogaben«, p. *plugawy* »nesnažen, grd, zoprn«, č. *plihý* »medel, mehak, plehek«, npr. *plihé vino* (Miklošič, 250; Jungmann, Sl. III, 119), tudi *plihavý*, *plíhavý*, *plouhavý* »plazeč se, umazan, blaten«, *plíhati (se)* »vlačiti (se)« in slš. *pl'uhat' sa* »isto«, *pl'uhavý* »slab, malovreden«, *pl'uha* »podlež«. Psl. **pl'ugъ* »moker, voden, umazan« je izvedeno iz ide. **pleu-* »teči, točiti, liti, plavati«, od koder je preko **plūti*, **plovèšь* poleg **plovīti*, **plyvěti* tudi sln. *plívek*, *plóvek*, *plúvek* »plehek, voden«. Zgrešeno je izvajanje iz **pljuváti* »spucken« (tako Brückner, 419, in Vasmer II, 377). Glej tudi *pléhek*, *pólhek*, *plívek*, *plivẹ́ti*, *plúti*. M. S.

plumbart (m.), g. *-a* »Jubiläumsfahrt«, samo pri Trubarju *ob vſakim Plumbarti*. Nejasno; Ramovš, ČZN X, 148, rekonstruira n. *Blumenfahrt*, kar pomensko ne ustreza. F. Kidrič, Cerk. ord., 133, opozarja na rum. *plimbá*, *primblá* »sprehajati se« < lat. *perambulāre*. Pintar, Lj. zvon XXXIV, 246, domneva primarno **rumbart* »Romfahrt«, kar sprejema tudi Ramovš, JA XXXVI, 455; Zb. Trubar II, 117. Morda iz *Jubiläumsfahrt*?

plûndra (f.) »snežna, blatna brozga«, tudi *plǫ̑dra*, *plǫ̑jdra*, *plǫ̑jba*, *plǫ̑jndra*, štaj. *plǫ̑ja*, *plúja* »isto«; *plǫ̑jalica* »dež s snegom«, adj. *plǫ̑jav*, k temu *flûndra* in verjetno tudi *flândra* »cipa, vlačuga«; v 18. st. *plundra* »Morast, Jauche; foria« (Pohlin).

Prim. hrv. čak. *plȏjba* »poplava« (Vis), č. *plundra* »cipa, pocestnica«, *pladry* (m. pl.) »obleka, cunje«, dl. *plundrawa* »razcapana ženska«, *plandraś*, *plandrowaś* »pljuskati, čofotati«, pom. *plúndrac*, *plindrotac* »isto«, *plundra* »razcapanec, raztrganec«, kašub. *plindra* »redko maslo«, *plindrac są* »obotavljati se« poleg kašub. *flundra*, *flǫdra*, *flińdra* »vlačuga«, sb. *flândra*, ukr. *flьóndra* (navaja Grinčenko, Sl. IV, 378), p. *flądra* »isto«, a tudi lit. *pliùndra* »plojavo vreme«, *pliùdra* »neprehodnost ceste zaradi deževja«, *pliù(n)dra* »vlačuga, opravljivka, lahkomiselna ženska« < ide. **pleu̯-d-* (Fraenkel, 625 ss.) s fakultativno ekspr. nazalizacijo in spirantizacijo. Prim. z *-d-* še lit. *pláusti*, *pláudžiu* »prati, čistiti«, lot. *plaûst* »izliti, zmočiti, izblebetati«, r. dial. *pljúdatь* »pljuvati«, stvn. *fliozan* »teči, cediti se« (Vasmer II, 377), pomensko še lit. *plavióti* »pohajkovati«, *plavū̃nas* »vagabund« (Fraenkel, 609). Ni jasno razmerje med slov. in lit. pomeni »zanikrna ženska, candra« ter n. *Plunderlise*, *die plundrige Frauensperson*, kor. n. *Plunder* »psovka leni ženski« poleg bav. avstr. *Fländer* »lahkomiselna ženska«, *Flander*, *Flunder* »cunja«. Dvomljivo je izvajanje iz n. Tako Schuchardt, ZRPh XXXV, 79, izvaja iz n. dial. *plaudern*, *pludern* »čvekati« in »pljuskati«; Striedter-Temps, DLS, 197, izvaja samo sln. *plǫ̑dra* iz bav. avstr. *Ploder*, tirol. *plôdɛr* »jarek, močvirje«, *plodera* »blato«; Sławski I, 232, izhaja pri slov. oblikah s *f-* iz imena *Flandrlja*. Sln. *flândra* »cipa vlačuga« in sorodne besede s *f-* bi bile tako v končni konsekvenci *»Flamka«, kar se zdi mogoče. Dvomljivo domneva tudi Skok II, 687, za čak. *plojba* rom. izvor (iz lat. *pluvia*). Iz slov. je rum. *fleándură* »razcapanec«, madž. *plundra* »candra«. Glej tudi *lâjdra*, *plâščar*, *plúti* in *pljûskati*. M. S.

plûnka (f.) »harfa, citre«; v 18. st. *plunka* »Harfe, Laute« (Gutsmann), k temu v. *plûnkati*, *-am* (impf.) »igrati na harfo«, v 18. st. *plunkam* »reſonare in utre, in dolio etc.« (Pohlin); izv. *plûnkar* (m.), *-ja*, f. *plûnkarica*. Onomatopeja kakor *plȇnk* (m.), g. *plẹ́nka* »kovinski zvok«, preneseno »denar«, *plenkáti*, *-âm* (impf.) »klempern« in »plajhati«, *plînkati*, *-am* (impf.) »klimpern«. Podobni onomatopeji sta *pẹ̑nkati*, *-am* (impf.) »schäumend fließen« poleg »pritrkavati« in *pînkati*, *-am* (impf.) »trkati (s kozarci)«, glej tudi *pẹ̑ntek*.

plúta (f.) »cortex, Kork«, tudi *plutovína* »isto«; oboje novoknjižno, k temu *plûtec* (m.), *-tca* »Quercus suber«, iz katerega pridobivajo pluto (prim. n. *Korkbaum*, *Korkeiche*, agl. *cork-tree*, r. *próbkovyj dúb* »isto«), morda *plûtnik* »Iris« (Rodik na Krasu); starejše izpričano je *plûtva* »splav«, v 18. st. *plutve* »krẹvlèz; particula ligni retis piſcatorii« (Pohlin).

Prim. sbh. *plȕta* (f.), *plȕto*, *plúto* (n.), tudi *plût* (m.), *plȕta*, hrv. čak. *putȍ* (Brač), *putvȍ* (Hvar) »cor-

tex«, mak. *pluto* (n.), *pluta* (f.), blg. *pljúto, plúta* in r. dial. *plutívo* »plovec (pri ribolovu)«. Iz slov. jezikov je rum. *plútă* »cortex«. Iz osnove **pleu̯-, *plou̯-* kakor *plúti* in dial. *plúvati* (Miklošič, 252; Mladenov, 432; z rezervo Vasmer II, 376; Skok II, 685). Dalje glej *plúti, plávati.*

plúti, *plóvem* poleg *plújem* (v. impf.) »navigare, natare, volare, undare«, pf. *za-, od-, pod-, pre-, pri-, do-, s-, iz-p.*; *plovẹ́ti, -ím* (impf.) »isto«, kavz. *plavíti, -ím* (impf.) »schwemmen, flößen, geschwemmt werden«, *plovíti, -ím* (impf.) »schiffen« (< hrv.); *plûvkati, plîvkati, plûnkati* (impf.) »plumpen«, številne izv., npr. *podplûtba* »modrica na koži«, *plûtva, plîtva* »plovba«, *plovči kamen* »Bimstein«, *plóvec* (m.) »isto, pomorščak«, *poplâva* »Überschwemmung«, *vplȉv* »Einfluß« (< č. *vplyv*); *splȃv* »odtok« in »Floß«, *na splav* »hitro«; *plâv* (f.), g. *plavî* »Floß«; *plâvež, plâvec, splavár*, pri Hipolitu *plavûtnik* »Flößer« (cgn. *Plav(e)c*), adj. *plóven* »schiffbar« idr.; hdrn. *Plava*, tpn. *Plavne*, mtpn. *Plaviš, Plavica* (Bezlaj, SVI II, 94). V 18. st. *plaveti, plavem* »schwemmen«, *plutve* »particula ligni retis piſcatorii« (Pohlin).

Prim. stcsl. *pluti, plovǫ* poleg *plujǫ* »fluere«, *plyti* »isto«, kavz. *plaviti* »facere ut fluat«, sbh. *plȕti, plòvēm* poleg *plȉti*, kavz. *plòviti*, mak. *pliva*, kavz. *plovi*, blg. *plúvam, plívam*, str. *pluti, plovu*, r. le *plóv, plovéc* »plavalec«, sicer *plýtь, plyvëšь* »plavati, pluti«, ukr. *plystý, plyvú, plyvéš*, br. *plýсь, plýsci, plyvéš*, p. *pływać*, kavz. *pławić*, č. *plouti*, slš. *plut', plujem*, gl. *płuwać*, dl. *płuwaś*. Psl. **plûti* z dvema prez.: **plûjǫ* = lit. *pláuju* (inf. *pláuti*) »umivati, prati« in prvotnejšim **plȍvǫ, *plovèšь* = sti. *plávate* »plavati«, *právate* »skočiti, hiteti«, av. *fra-fravaͥte* »opotekati se«, gr. πλέ(F)ω »pluti, plavati«, lat. *pluit* »dežuje« < **pléu̯e/o-*. Kavz. **plovîti, *plâviti* imata paraleli v sti. *plāvāyati* »povzročiti, da plava, poplavi«, av. *us.frāvayōit* »lahko bi odplavil«, gr. πλώω »plavati, jadrati, pluti«, lat. *perplovere* »prepuščati vodo«, stvn. *fluowen, flewen* »prati«, vse iz ide. **pleu̯(H)-* »teči, točiti, plavati, pluti« (Miklošič, 252 s.; Trautmann, BSW, 224; Vasmer II, 364; Pokorny, 835; Fraenkel, 609). Glej tudi *plávati, plítev, plîn, plúta, plavíš, plíbati, plûndra.* M. S.

plûtnik (m.), g. *-a* »Iris germanica« (Kras, Rodik). Nejasno, morda je treba izhajati iz **plou̯(k)-* »ploščat«, prim. csl. *pljuska* »shramba, strok«, blg. *pljúska* »mehur, žulj«, r. dial. *pljúsk* »nekaj sploščenega«, *pljúsnutь* »sploščiti«, *pljusná* »podplat«, *pljuská* »čaša, strok«, p. *pluskwa* »stenica«, č. *plucha* »strok«. Sorodno je lot. *plaũksta* »dlan«, lat. *plautus* »ploskonog« (Brückner, KZ XLIII, 310; Būga, RFV LXVIII, 338; Machek, Studie, 74; Vasmer II, 377; Fraenkel, 608).

plûzna (f.) »ženska srajca«. Sprejeto iz bav. avstr. *Pluse*, dial. *plus'n* »Bluse« (Striedter-Temps, DLS, 197). Toda sln. *blûza* (f.) »ženska srajca, suknjič pri uniformi« je kakor sbh. *blúza* »isto«, mak. *bluza*, blg. *blúza*, r., br. *blúza*, p. *bluza* »bluza, jopič«, č. *blûza* »volnena moška suknja, halja; ženska halja iz lažjega blaga, tunika«, slš. *blúza* »suknjič«, gl. *bluza* in n. *Bluse*, dan. *bluse*, šved. *blus*, agl. *blouse*, madž. *blúz* »suknjič s kratkimi rokavi ali brez njih« v 19. st. prevzeto iz frc. *blouse*, v 16. st. *belouse* »platnen ali volnen površnik kmetov, delavcev; ženska bluza«. Frc. obliki in it. *blusa* »srajčka« imajo izhodišče v srlat. *pelusia* »peluzijska obleka«, v 14. st. *blezo, bleso* »tunika«. Oblačilo je verjetno poimenovano po egipčanskem tpn. *Pelusium*, kjer so izdelovali z indigom obarvane tunike, ki so jih križarji oblačili čez svojo vojaško opremo (Lokotsch, 1647; Kluge[17], 86; Battisti-Alessio 544). M. F.

plužiti se, *-im se* (v. impf.) »pariti se (o žabah)«. Brez pomenske ustreznice v drugih slov. jezikih. Zaradi sln. sin. *jezditi se* in *žábiti se* je *plužiti se* lahko pomenski odtenek k slov. v. **plužiti*, prim. ukr. *plúžyty* »dobro iti« (Grinčenko, Sl. III, 198), r. dial. *plúžitьsja* »počasi, korak za korakom se premikati, vleči se« (Dal', Slovar'[3] III, 329), p. dial. *płużyć* »vlačiti se, potepati se« (Karlowicz, SGP IV, 145), č. *ploužiti se* »vleči se, plaziti se«, stč. *plíhati se* »bloditi, tavati« (Šimek, Sl., 121), slš. *plúžit' sa* »previdno lesti, plaziti se«. Prevojna stopnja v stč., tj. **pl'igati*, kaže na deverbativno funkcijo slov. **-g-* < ide. **-g(h)-*. Izhodno **plûžiti, *plûžišь* je lahko ide. iter. **plou̯H-g(h)-ei̯e/o-* k neizpričani prez. osnovi **pleu̯H-g(h)e/o-* »iti, naprej se premakniti ipd.«, ki bi jo bilo mogoče povezati z ide. **pleu̯(H)-* »isto«, prim. stir. *lu-* »premikati«. Slednji pomen je pri ide. osnovi **pleu̯(H)-* (Pokorny, 835) gotovo starejši in kaže, da se je pomen »plavati« razvil iz pomenske predstopnje »po vodi (se) premikati«. Ide. glagolski besedotvorni vzorec, ki se v slov. ohranja v **pel-ti, *pelvǫ* »runcare«, pa sili k domnevi, da se ide. koren **pel-* v **pleu̯(H)-* »iti, premikati« ohranja tudi v slov. **pel'âti* »ducere, vehere« in **polnǫti* »naprej se premakniti, planiti«. Pomenski razloček med »iti, premikati« in »polzeti, plaziti« je le v načinu premikanja, zato je osnova **pel-* »iti, premikati« verjetno ista, kot tista, ki se ohranja v psl. **pьlzati, *pьlzǫ* in sorodnem. K istemu pomenskemu razvoju prim. slov. **dьrkati* »drseti ipd.« k ide. **der-* »premikati, teči« (Berneker I, 225).

Drugače o č. *ploužiti se* Machek[2], 462, ki ga primerja s pomensko bolj oddaljenim, a sorodnim **pl'ugъ* »moker, vlažen, umazan« (→ sln. *plúhek*). Glej tudi *peljáti, plániti I, plȗg.* M. F.

plûžnja (f.) »prednji del pluga« (Ribnica), tudi *plûžna* (n. pl.) »isto« (Lašče, notr.), *plûžno* (n.) »plužno kolo«. Pomensko enako je č. *plužně, -te* »plužno kolo« poleg *ploužně, -te* »sprednji del pluga« (Jungmann, Sl. III, 130, 107). Vse tvorbe so substantivizirane iz adj. **plûžьnъ* (m.) »pripadajoč plugu«. Medtem ko sta sln. *plûžna* in *plûžno* substantivizirana adj. ženskega oz. srednjega spola, kaže *plûžnja* na substantivizacijo prek subst. **plûžьnь* (f.). Č. obliki sta tako kot sln. *počasnẹ̑* (n.), *-ẹ́ta* »kdor je počasen« < **po-časьnę̑* k **po-časьnъ* s substantivizirajočim sufiksom **-ę(t)-* izvedeni iz istega adj. Dalje glej *plȗg.* M. F.

pnorati, *-am* (v. impf.) »parati tkanino; aufweben, die Fäden eines Gewebes auflösen«, pf. *razpnorati* (Cigale, Wb., 123, in po njem Pleteršnik). Filološko nezanesljiva beseda, zato je vsaka analiza zgolj ugibanje. Najverjetneje denom. iz **pnór*. To je po moderni vokalni redukciji lahko nastalo iz **pinór*, slednje pa po metatezi iz **pirón* *»priprava za paranje tkanine« < »vilice« (k metatezi prim. hrv. dial. *pinur, pìnjūr*, g. *pinjúra* »vilice« (Dalmacija; ARj IX, 855)

za dial. *piròn, pirũn*) k sln. dial. *pərũn* »vilice«, kar je preko furl., ben. it. *piròn* »isto« izposojeno iz ngr. πιρούνι »isto«. Tudi v hrv., ben. it. in furl. beseda poleg »vilice« pomeni še druge, zlasti kljukaste priprave. Iz besedotvornih razlogov se zdi malo verjetno rekonstruirati **pьnorati* in izhajati iz psl. **pęti* »napenjati« = lit. *pìnti* »presti«. Glej tudi **pirũn*. M. S.

pnožati, *-am* (v. impf.) »vinskemu moštu puščati zrak« (Caf). Izposojeno iz n. *benasen* »opremiti z nosom« (Grimm, Wb. I, 1466: »naso instruere«), tj. »opremiti z dovodom zraka«. M. S.

po I (prep. z akz., lok. in dat.) »post, in, per«, z akz. npr. *po vse leto* »das ganze Jahr hindurch«, *po sredo* »po sredi« (Krelj), *do po tada* »dosihmal« (ben.), finalno *iti po gobe* »iskati g.« poleg »iti po zlu«; v Briž. spom. tudi »do«: *po( )t den* »ad hunc diem« (I, 12); v adv. *pókáj* »zakaj«, *pókraj* »poleg«, *poprẹ̑d, poprẹ̑j* »früher«, v 16. st. *pokaj, pupred, poprej* (Megiser); z lok. *po šestih dneh* »nach sechs Tagen«, *po meni je* »es ist aus mit mir« (prim. č. *už je po něm*, p. *już po nim*, dl. *tu je po swińi*), *dišati po čem* »nach etwas riechen«, *po postavi suh*, kar ustreza stcsl. *po tělu chudъ*; v adv. *postráni* »schief«, *povsə̑m*, star. *po vse* (= str. *po vьse*) »ganz«, *počási* (pri Megiserju *pozhaſu*) »langsam«, *potə̑m*; funkcija v adv. *pozími* (r. *po zime*), *ponóči* »noctu« (č. *za noci*) je blizu distributivni, prim. krajevno *po dežjũ* »im Regen«, *po oprâvkih* »nach Geschäften«. Pomen »pri« je izpričan v *porẹ̑čje* »Flußgebiet« (prim. *Zasavje* in dial. *za Savo* »pri Savi« (gor.)), s čimer je identično npr. sb. *Pòmoravlje*, č. *Polabí*, lit. *Paežerė̃*. Vezljivost z dat. je znana le v Briž. spom. *potomu* »zato« in v adverbialni zvezi *po čemu* »zakaj« = r. *po čemú* »isto«.

Drugi slov. jeziki poznajo prep. *po* (z lok., akz. in dat.) v navedenih in še nekaterih drugih pomenih, npr. stcsl. *po čьto* »zakaj«, *choditi po ovьcachъ*, *po mertveci plakachu sę*, sbh. *otići po djevojku, udariti po glavi, po volji, po božiću*, r. *itti po griby* (poleg *za gribam*), *po glazam vižu, po oseni* »na jȇsen«, *po ošibke* »pomotoma«, *po prazdnikam* »o praznikih«, *stojatь po koleno v vode*, p. *iść po wodę*; *po drodzę* »po poti«, *po chwili* »čez nekaj časa«, č. *po vás* »za vami«, *poslat po koho* itd.

Najverjetneje je treba za vse pomene izhajati iz ide. adv. **po(s)* *»k, za« > »pri, po«, kar je lativ (direktiv) debla **ep-*, **op-* (prim. het. *appa*, »potem, nazaj, spet«, *appan* »nazaj, zadaj, kasneje« < **ápo(n)*, lik. *epñ*, lok. gr. ἔπι, ἐπί, sti. *ápi(-)*), ki je znan še v lit. *pàs* »pri, na, k«, gr. (kipr., frig., ark.) πός »od, pri, po, proti, zaradi«, alb. *pa* »preden« > »brez«, z adverbialnim sufiksom *-ti-* še lat. *post*, arm. *əst* in morda alb. *pas* »po, za«; **pos-kʷē* v sti. *paścā́* »zadaj, kasneje« (Schwyzer, Gr. Gramm. II, 508; Brugmann, Grdr.[2] II, 888; Frisk II, 582; Johansson, BB XV, 311; Fraenkel, 542; Pokorny, 841; Čop, Linguistica XI, 38, Dekl., 70). Podobna pomenska razmerja pozna tudi slov. prep. **za*. Iz obširne slavistične literature glej zlasti Miklošič, VGr. IV, 226 ss.; Bajec, Besedotvorje IV, 9 ss.; Kopečný, ESS I, 178 ss. Zaradi prvotne lativne funkcije se ne zdi potrebno domnevati sovpada z ide. **upo* »(od) spodaj (navzgor)«, ki ga z več ali manj rezerve domnevajo Brugmann, o. c., 808; Němec, Slavia XXIII, 1 ss., in Machek[2], 465. Glej tudi *po- I* in *po- II, pá-, pȍd I, pózno*. M. S.

po II (prep., pref.) v distributivni funkciji »je«, npr. *po dvâ* »je zwei«, kot prep. z lok. *po kọ́su* »stückweise«, *po čə̑m* »zu welchem Preise«, *po malem* »kleinweise« (prim. p. *pomału*, sbh. *pòmalo*), kot verbalni prefiks, npr. *polovíti* (pf.) »nacheinander abfangen«, *pomoríti* »nacheinander töten«. Stična točka s pomeni »po, za« in »pri, poleg« je razvidna iz primerov *po opravkih* »nach Geschäften«, *ponóči* »noctu«. V 16. st. *pomalim* »sensim, pedentim, tarde«, v 18. st. *pozhim* »quanti«, *poſtopam* »otiari« (Pohlin). Prim. v isti funkciji npr. stcsl. *po tri, po penędzu, pomoriti*, hrv. *u svakoga po kitica cvjeća, po cijelu noć*; sbh. *po što* »po čem, zakaj«, *pomòriti*, r. *po dva, po kopéjke, pomirátь*, p. *po czemu, pomówić*, č. *po krejcaru, pomlouvat*. Distributivna funkcija je razložljiva iz pomenov »za, pri«, prim. poleg že navedenih sln. primerov še lat. *per loca inaquōsa* »po krajih brez vode«, *per domos* »po hišah« k *per* »čez, preko, po« (< *»pri«), ki kakor psl. **per-* tvori vrsto superl. (*pertinax, perdiū*) in v. pf. (*peragere*). Nadaljnja literatura je navedena pri *po I, po- I–II, pá-, pȍd I, pózno*. M. S.

po- I (verbalni pref.) izraža ponovitev dogajanja ali vzpostavitev prejšnjega stanja: *pop̀ráviti* »verbessern, reparieren«, *popustíti* »zrahljati (se), zapustiti«; iz intranz. tvori tranz. ali spreminja objekt: *pohóditi* »niedertreten«, *políti* »begießen«, *poíti* »zmanjkati«; tvori pf.: *pojẹ́sti* »aufessen« in impf. fut. *pọ́jdem* »ich werde gehen«, *porẹ́čem* »ich werde sagen« (v tej funkciji še v č., slš. in luž.). Pojavlja se še pri postv. in drugih deverbalnih tvorbah, npr. *pótok* »rivulus«, *pórok* »fidejussor«, *pomọ̑č* »auxilium«, medtem ko je pri denominalnih tvorbah običajnejši *pa-*, npr. *pátoka*. O distributivni funkciji glej *po II*, o deminutivni *po- II*. Iz historičnega gradiva prim. v Briž. spom. *boido* (3. pl. aor.) »prišli so«, *pomenemze* »reccordemur«, *pomoki* (lok.) »auxilium«, v 16. st. *ponoviti* »renovare«, *poshreti* »devorare«, *pomuzh* »auxilium« (Megiser).

Funkcije psl. **po-* v drugih slov. jezikih se v glavnem ujemajo s sln. stanjem, npr. csl. *popraviti* »corrigere«, *politi* »perfundere«, *pojasti* »comedere«, sbh. *pòreći* »revocare«, *pòpraviti, pòliti, pòjesti, pòći*, hrv. dial. *pòjti*, r. *poprávitь, polítь, poéstь, pojtí*, p. *poprawić, polać, pojeść*, č. *popraviti, políti, pojísti, půjdu* (o tem obširno Kopečný, ESS I, 190 ss.). Pomensko razmerje do prep. **po* »post, in, per« je jasno, k tipologiji prim. ide. lok. **per-* »pri« v lat. *perfundere* »politi« : *fundere* »liti«; *peragere* »izvršiti« : *agere* »delati«; n. *verlaschen* : *laschen* in funkcijo slov. **za*, npr. v sln. *zamésti*. Tako je vse te funkcije treba izvesti iz prvotne za označevanje rezultata (tj. funkcije ide. pf.), ki je še produktivna v lit., npr. *pamìnti* »tlačiti, pohoditi« : *mìnti* »stopati«, *paeĩti* »(nekam) priti, oddaljiti se« : *eĩti* »iti, hoditi«. Rezultat je nekaj, kar se zgodi na koncu dejanja, dejanju sledi in se hkrati nahaja pri njem. Zato je treba balto-slov. prefiks izvesti iz ide. lativa **po(s)* »k, za« > »pri, po«, ki je tako identičen s *po I*.

Funkcionalno je balto-slov. prefiks najbližje oset. *fæ-*, prim. *fæzūryn* »poklicati« : *zūryn* »klicati«, kar

Abaev, Problemy ide. jaz., 97, prav tako izvaja iz ide. *po(-). V toh. je pä-, p- prefiks za tvorbo imper. (npr. A pä-klyos »poslušaj«), kar je prav tako blizu slov. funkcijam (Poucha pri Kopečnem, l. c.), podobno alb. *pa eja* »pa pridi«; lat. pozna *pōnō* »postavim, položim« (»odložim«) < *pŏ-sinō k sinō »(do)pustim« (Walde-Hofmann II, 335 s.). Zato ni mogoče pritrditi Machku, Sl. Prag. IV, 437 ss.; ESJČ², 465, ki meni, da je slov. *po- sorodno z lot. *pa(r)-*, lit. dial. *par-* (npr. *par mani* »pri meni«, *parbė̃gti* »pribežati«). Iz obširne literature glej poleg pri *po I* navedene še Terras, ZSlPh XXIX, 302 ss., in Hujer, Dekl., 30. M. S.

po- II (pref.) »nekoliko, malo«, npr. *póčrn* »črnikast«, v 18. st. pri Gutsmannu *pozhern* »schwarzlicht«; *povẹ̑čji* »nekoliko večji«, *pozâl* »precej lep«, morda tudi *podolgovàt*, *podọ̑lgast* »länglich«; z v. *posedẹ́ti* (pf.) »ein wenig sitzen bleiben«, *poklečáti* »ein wenig knien«.

Prim. v komp. in dem. funkciji csl. *pobogatъ* »ditior«, *pobъděti* »ein wenig wachen«, hrv. *pȍljep* »precej lep«, *pȍbolji*, v 13. st. *poboljši* »nekoliko boljši«, mak. *poubav*, blg. *pohúbav* »lepši« (komp.), mak. *počita* »malo prebrati«, blg. *pospjá* »malo zadremati«, r. *pódolog* »malo daljši« poleg *polúčše* »malo bolje«, v. *poigrátь* »malo poigrati«, ukr. (samo s pozitivom) *pótisnyj* »precej tesen«, br. *póvysoki*, *pabólej*, p. *pobielawy* »belkast«, *pomęczyć* »malo mučiti«, č. *pomalý* »precej majhen«, *poslabší* »precej slab«, dial. *pomenší*, *povětší*, slš. *počerný* »črnikast«, *pomenší*, v. *pospat'* »malo zadremati« (Peciar, Sl. reč XXXIII, 32 ss.), gl. *póćichy*, *počorń*, dl. *pócarny*, v. *pójgraś*. Psl. *po-, ki se veže tako s komparativom kot s pozitivom, ustreza balt. *pa- v lot. *pavâjš* »slaboten«, *pasarkans* »rdečkast«, *pasauss* »precej suh«, lit. *pãjuodis* »črnikast«, *pãilgas* »podolžen« poleg lit. *pósūris* »slankast« (Miklošič, VGr. IV, 226; Sławski, PF XVIII, 429 ss.; Kopečný, ESS I, 187). V ozadju tiči ide. lativ (direktiv), lok. *po »k, pri«, ki se podaljšan z adverbialnim sufiksom *-ti- nahaja še v gr. ποτί, av. *paiti-*, stperz. *patiy* in morda v alb. tosk. *pas*, geg. *mbas* »po« (< *en-poti) k *ep-, *op- (o tvorbi lativov Čop, Dekl., 42 ss.; o alb. Mann, Alb. Hist. Gramm., 208). K pomenu prim. sln. *príčrn* »počrn« in adj. kompoz. z ide. *per, npr. slov. *per-lěpъ, lat. *per-magnus*. Podobno funkcijo ima tudi oset. *fæ-* (< ide. *po(-)) v *fæbadyn* »malo posedeti« : *badyn* »sedeti« (Abaev, Problemy ide. jaz., 97 ss.). Literatura je navedena pri *po I* in *po- I*. M. S.

pọ̑b (m.), g. *-a* »fant, deček«, tudi *pọ̑ba* (m.), *-a* »isto«, *pọ̑bič* in *pọ̑jb*, *pajb* (Murko II, 207, 448), od tod izvedeno *pojbár* (m.), *-ja* (pkm.) in *pobalîn* (m.) »razposajen fant, deček«, od tod adj. *pobalînski* »razposajen, razgrajaški«. V 16. st. *pob* »puer«, *kuhinski pob* »mediastinus«, *pobizh* »puellus« (Megiser), v 18. st. *pobei* »Knablein« (Gutsmann). Prevzeto iz srvn. bav. *puobe*, srvn. *buobe* »deček«, stvn. le atpn. *Buobo* (Striedter-Temps, DLS, 197), ags. *Bōfa* poleg *Bōja* (> agl. *boy* »isto«), kar Kluge¹⁷, 105, z rezervo razlaga kot ljubkovalno reduplikacijo h germ. *broþar »brat«.

V 16. st. izpričano *pueb* »Knab, puer« (Megiser), v 18. st. *pueb*, *puebizh* »Knab, Knablein« (Gutsmann) je prevzeto pred 13. st. iz bav. avstr. preglašene oblike *püeb* (Kluge¹⁷, l. c.; h kronološki opredelitvi Striedter-Temps, DLS, 27). Glej tudi *pûbec*. M. F.

pobọ́tati se, *-am se* (v. pf.) »poravnati se, spraviti se«, k temu impf. *pobotováti se*, *-ûjem se* in (zastarelo) *bọ́tati*, *-am*, adj. indekl. *bȍt*, *bọ̑t* »quitt« (glej *bȍt II*). V 18. st. *bôtam* »rechnen«, *pobôtam* »abrechnen« (Pohlin). Sporna izposojenka. Sln. *bȍt* najbolj odgovarja nvn. *wett* »quitt, ausgeglichen« in Gutsmann pozna v. *betati* »wetten«, prim. pkm. *böteti se* »tekmovati« (Novak, Slovar, 16), kar je iz nvn. *wetten*. Ni pa mogoče pojasniti sln. *-o-*; morda je iz neznanega germ. dialekta s starim *-a-*, prim. got. *wadi* »stava« (pragerm. *wadja-), ali iz *-ǫ-, ker se je stvn. *pfant* »isto« pomensko križalo s stvn. *wetti*; ni pa izključen tudi sln. dial. prehod *-e-* > *-o-*. Starejše razlage iz ben. it. *boto* »udarec, sunek« pomensko ne pridejo v poštev.

pobrâtim (m.), g. *-a* »kdor se s kom pobrati«; izpričano prvič pri Janežiču¹ II, 274, in izposojeno iz drugih slov. jezikov. Prim. csl. *pobratimъ* »quem fratrem appellamus«, sbh. *pòbratim* »ki je vzet za brata«, hrv. čak. *pobrȁtim* »prijatelj«, mak. *pobratim* »pobratenec«, dial. »nevestin svat«, blg. dial. *pobrátim* »pobratenec, prijatelj, vrstnik«, ukr. *pobratým*, *-a* »prijatelj«, br. *pabracím* »isto«, p. *pobracim* (Miklošič, Lex. pal., 512). Slov. *po-bratimъ »pobraten« je ptc. prez. pas. (o tem Vaillant, Gr. comp. IV, 574) denom. v. *po-brȃtiti, *po-brȃtišь k *brȃtъ ← *brȃtrъ. Enako je tvorjeno *ọ́čim* in *žẹ̑nim*. Dalje glej *bràt*. M. F.

pọ́cati, *pọ̑cam* (v. impf.) »pokati, prasketati«, npr. *roke mi pocajo od mraza* (Kras), *ogenj poca* (Pleteršnik II, 71, po Zalokarju). Prim. sbh. *pȕcati*, *-ām* »pokati«, k temu dem. *pȕckati* »prasketati, pokati (o biču), tleskati«, hrv. čak. *pȕcot* s prez. *pȕčen* »isto«, p. dial. *pęcać* »pokati« (Karłowicz, SGP IV, 78), br. *púcnucь* (pf.) »s tleskom pasti« (Nosovič, 539). Izhodno *pǫ̃cati, *pǫ̃caješь »pokati« je tako kot *pǫ̃kati, *pǫ̃kajǫ »isto« iter. k pf. *pǫ̃k-ti, *pǫ̃češь → *pǫ̃knǫti »počiti« (o tovrstnih iter. Vaillant, Gr. comp. III, 487). Dalje glej *pọ́kati I*. M. F.

pọ̑cek I (m.), g. *-cka* »gumb«, tudi *pȗcek* »isto«. Pomensko enako je hrv. dial. *pȕca* »gumb« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 368), čak. *pȕc*, *opȕc* »gumb« poleg »plod nekega zelišča« (Vrgada). Zaradi sbh. *pȕce* (n.), *-ta*, pl. *pȕca*, g. *pȕtācā* »gumb« poleg »grozdna jagoda« in »muha (na puški)« izhaja Skok III, 65, iz dem. tvorbe k *pǫ̃to (n.) »spona« k *pę̃ti, *pьnèšь »tendere«. Za sln. bi bilo mogoče izhajati iz *pǫ̃tьcь-kъ k neizpričanemu subst. *pǫ̃tь (f.), prim. lit. *pántis*, *-čio* »vez«, poleg *pǫ̃tьcь, g. *pǫ̃tьca »gumb« v hrv. *pȕtac*, g. *pȕca* »gumb« (Nemanić, Šulek; ARj XII, 789). K pomenskemu razvoju prim. hrv. gradišč. *uzao* (m.), g. *uzla* »Knopf« : sln. *vózel* »Knoten«. Vendar glej tudi *pọ̑cek II*. M. F.

pọ̑cek II (m.), g. *-cka* »brst«. Besedotvorno osamljeno. Primerjati je mogoče pomensko enako p. *pąk*, *-a* »brst, popek«, č., slš. *puk*, *-u* »isto«, s čimer Vasmer II, 462, povezuje r. *púk*, *-a* »šop, sveženj«, p. *pęk*, *-u* »isto« ter tako kot pred njim Matzenauer, LF XV, 170 s.; Brückner, 403; Preobraženskij II, 152, meni, da substantivov ne bi smeli ločevati od *pǫ̃kati »platzen«. Zaradi psl. *pǫ̃k-ti »otekati, naraščati ipd.« in zaradi pomenskega razvoja pri nvn. *Busch* »šop«, stvn., stsaš. *busc* < zahgerm. *buska- < ide. *bhusko- k

*bheu̯- »otekati« (Kluge[17], 113) bi slov. primere lahko povezali z lat. *pānus* »šop« poleg »oteklina« < **pank-no-* (tako Persson, Beitr. I, 245, op. 2) in izvedli iz **panko-*. Ide. osnova **pank-* »otekati, naraščati ipd.« je nazalizirana, prim. br. *vspókacca, raspókacca* »ježiti, napihovati se« (Nosovič, 73, 557).

Zaradi sln. *pǫ̂cek* »brst« bi bilo poleg slov. **pǫ̑kъ* »brst, šop« mogoče rekonstruirati tudi iter. **pǫ̑cati* »otekati, naraščati, brsteti ipd.« (k **pǫ̑k-ti* »isto«), iz katerega je sln. postverbalni substantiv na *-ъkъ*. K nekaterim manj prepričljivim primerjavam glej pri Vasmerju, l. c. Glej tudi *pǫ̂cek I* in *pǫ̂cek III* ter *pǫ́kati I*. M. F.

pôcek III (m.), g. *-cka* »krvavi mehur«. Pomensko najbliže je csl. *pǫčiti sę* »inflari«, blg. *pъ́ča se* »šopiriti se« < »napihovati se«, r. *púčitьsja, púčusь* »napihovati se, se rediti se«, ukr. *pukátyj* »napihnjen, debel«, npr. *pukata žaba* (Grinčenko, Sl. III, 499), br. *púcŏk, -cka* »ki je okroglega obraza« (Nosovič, 539), dl. dial. *puknuś* »oteči« (navedeno po Schuster-Šewcu, HEWb., 1189). Sln. in br. obliki sta iz deverbativa **pǫ̑cъkъ* »kar je otečeno, napihnjeno ipd.« k iter. **pǫ̑cati* »otekati, naraščati ipd.«, ki posredno priča o obstoju psl. v. **pǫ̑k-ti* »isto«. Zaradi br. *vspókacca, raspókacca* »ježiti se, napihovati se« (Nosovič, 73, 557) je **pǫ̑k-ti* nazalno infigirana osnova k **pok-* »pihati, otekati, naraščati ipd.«. Dalje glej *pǫ̂cek II*. M. F.

pocelica (f.) »vrsta ženskega pokrivala«, tudi *pocel* (m.), *pocela* (f.) »isto« (vzh. štaj., pkm.). Prim. sbh. dial. *pòcelica, pȅcelica* (Baranja). Izposojeno iz it. *pezz(u)òla* »ruta, robec« (14. st.) iz pozno lat. *peciola*, dem. od latiniziranega *pettia* »kos«, keltskega izvora (Meyer-Lübke, 6450). Glej tudi *pẹ́ča II*.

pocen (m.) »četrták iz srebra«, po zamenjavi izglasja z domačim sufiksom nastalo *pocar* »isto«, tudi *firarpocar* (Bunc, SJ III (1940), 61). Prevzeto iz bav. avstr. dial. *pǫts'n*, knjiž. *Patzen*, nvn. *Batzen* »repar« (Striedter-Temps, DLS, 197). Od leta 1495 dalje v Salzburgu, od l. 1497 dalje pa v Bernu kovane debele srebrne novce so za razliko od drugih tanjše kovanih poimenovali po zgodnje nvn. *Batzen* »gruda, kepa, debel kos« (Kluge[17], 56). Po ljudskoetimološki naslonitvi na *Betz* »medved« – v bernskem grbu je bil upodobljen medved – je nastala švic. oblika *bëtz* (Kluge[17], l. c.). Glej tudi *beč II*. M. F.

pocesna (f.) »maša za verne duše v vicah«, v 18. st. *von der Mess Pozefna 34Xr und vor die öfterliche Beicht Pozede na 4Xr 3 1/2 ϑ*; *Parochus autem in Setnica ad. S. Ursulam ibidem solvent per 34Xr 2⁰ d. ex Pozesna vicini Ecclesia contribuit 8Xr* (DAS). Zaradi verjetnega sin. *počedje*, npr. *olim pozzhedie commutatis Tomai*; 1748 *incepta sunt haec sacra et pozzhedie Tomai. sic conclusum est a communitate*, izhaja Bezlaj, Eseji, 33, iz substantiviziranega adj. **po-čěstьna (mьša)* k csl. *čěstiti, čěstǫ, -stiši* »purgare«, kar je v prevojnem razmerju s psl. adj. **čīstъ* »purus« (SP II, 83), prim. č. *očista* »opravičenje, božja katarza«, *očistec* »vice«. Izhodna psl. adj. **cě̄stъ* »purus«, f. **cě̄sta*, v zah- in jslov. substantivizirano v »via« < »očiščena trasa, pot«, in **čīstъ* »purus« sta iz **(s)koi̯Hd-to-* oz. **(s)kiHd-to-*, prim. lit. *skáistas* »svetel, jasen, bleščeč« poleg *skáidrus* »jasen, svetel« in stprus. *skīstan* »čist« (SP II, 215; Fraenkel, 808). Zato pri sln. sin. *pocedesna* tudi zaradi razhajanja v vokalizmu ni mogoče izhajati iz **po-cudesьna (mьša)* k v. **cudesiti* »čistiti« poleg **cuditi* »isto« (tako Bezlaj, l. c.), prim. p. *cudzić* »čistiti, za lase vleči, tolči«, stč. *cúditi* »čistiti«, č. *cíditi* »isto« (k problematiki tega slov. glagola glej Sławski, SEP I, 108; Brückner, 67; Machek[2], 85), ampak iz **po-cědesьna (mьša)* h kavz. **cěditi* »čistiti« poleg adj. **čīstъ* »purus« in **cě̄stъ* »isto« (Sławski, o. c., 68). Besedotvorno razmerje med **cěditi* in **(po-)cědesьna* ← psl. **cědo* (n.), g. **cědese* »čistost, čistota« je isto kot med **ložiti* »ponere, locare« in **ložesьna* k subst. **logo* (n.), g. **ložese*, tj. kavz. proti substantiviziranemu denom. adj. na *-ьnъ*, f. *-ьna* iz sigmatskega debla.

Sem tudi *pocẹ̑snje* (f. pl.) »denar, ki ga pridigar dobi za po pridigi opravljeno molitev za rajnke«, kar pravzaprav kaže, da je pri teh domačih kalkih za lat. *purgātiō, -ōnis* »čiščenje«, *purgātōrium* »vice« tako kot pri *pocesna* mogoče izhajati iz substantiviziranega adj. **po-cěstьnь* (f.) → **po-cěstьn'a*. M. F.

pȍč (m.), g. *pǫ́ča* »vodnjak« (rez.). Prevzeto iz furl. *pòz* »isto«, it. *pozzo* (Mende, RLS, 103) iz lat. *puteus* »jama, vodnjak« nejasnega izvora (Cortelazzo-Zolli IV, 965). Drugače o lat. obliki Battisti-Alessio, 3046, ki meni, da je tako kot etr. *pute* »posoda«, gr. πυτίνη »vrsta posode, pletenka« mediteranskega izvora. Walde-Hofmann II, 393, pa sklepa o historični zvezi s sti. *pota-* (m.) »ladja«, kar Mayrhofer II, 346 s., zavrača. Glej tudi *púta II*. M. F.

počéliti, *-im* (v. pf.) »poravnati« npr. *palico p.* »palico na koncu poravnati«, pf. tudi *pričẹ́liti* »gladko odrezati (o drevesu, hlodu, palici)« (vzh. štaj., Podkrnci) in *začẹ́liti* »odlomljeno ali odkrhnjeno palico na koncu z nožem gladko prirezati« (Lašče; Erjavec, LMS 1880, 178), »malo na okroglo prisekati« (dol.), impf. *čéliti, -im* »gladko odrezati, ravnati«, obir. *pərčé:lt, -am* (Karničar, Obir, 220); k temu subst. *pričẹ̑lek* (m.), *-lka* »gladek prečni prerez na koncu hloda« (vzh. štaj.), *začélnik* (m.) »ob debelem koncu odsekan koščék debla« (dol.) in *čélovnik* »koščék posekanega debla, ki ga odžagajo ali odsekajo, kadar ga čelijo« (ljubljanska okolica). Izhodišče sln. besedne družine je slov. denom. v. **čelīti*, **čèlišь* (impf.) iz psl. subst. **čelȍ* (n.) »kar je privzdignjeno (prvo (spredaj ali zadaj)) in ima gladko in prečno ali položno površino« → »frons etc.« (Erjavec, l. c.; ES IV, 39). Subst. **čelȍ* (n.) je kot hrv. *òje* (n.), g. *òja* iz prvotnega **ȍje*, g. **ȍjese* nastalo iz primarnega psl. **čě̄lo* (n.), g. **čě̄lese*, prim. r. csl. adj. *čelesьnъ* »praecipuus«. Ide. sigmatski nomen actionis **kél-os* (n.), g. **kél-es-es* je iz v. **kel-ti* »štrleti, privzdignjen biti«, prim. lit. *kélti, keliù*, žem. *kelù* »privzdigniti«, lat. *prae-cellō* »odlikovati se« ← »biti na izpostavljenem mestu« < **-kel-dō*, *celsus* »štrleč, visok« (Miklošič, 31; Pokorny, 544). Machek[2], 97, povezuje psl. **čě̄lo* (n.) »frons« s stnord. *skalli* (m.) »plešec«, norv., šved. *skalle* »isto«, šved. dial. tudi »gorski vrh« (← ide. **skel(H)-* »rezati«). V psl. **čě̄lo* (n.) »frons« sta sovpadli vsaj dve ide. osnovi. Iz istega pomenskega polja psl. **čě̄lo* (n.) kot sln. denom. v. je tvorjen tudi gl. denom. v. *čolić* »gladiti« (Jakubaš, Hornjoserb. sl., 77). Toda sln. pkm. *čelìti, -in*

»snop površno omlatiti«, k temu *čelìnka* »površno omlačen snop« (oboje Novak, Slovar, 22) in abstr. *čelóba* (f.) »čistost (pri žitnem zrnju)« (Ptuj) bi bilo zaradi pogostih pomenskih prehodov tipa r. *ceredá* »vrsta« → *ceredítь* »čistiti«, **rędъ* »vrsta« → slov. dial. **rędīti* »čistiti« bolje izvajati iz subst. **čělo* (→ kol. **čel'adь*) = gr. τέλος (n.), -ους »krdelo, četa« < ide. **kᵘ̯él-os* (Meillet, Ét., 235; Pokorny, 640). Glej tudi *čeljad* in *člóvek*. M. F.

počęti, *-čnèm* (v. pf.) »facere, initium (laborandi) facere, incipere«, *pri-*, *na-*, *za-č.* »incipere«, *s-po-č.* »concipere«; sekundarni impf. *-čęnjati*, *-am*, dial. tudi *-čînati*, *-am*; številne izv., npr. *začętek* (m.), *-tka* »initium«, *spočętje* (n.) »conceptio« ipd.; v 16. st. *ſazheti* »incipio«, v 18. st. *pozheti* »concipere«, *ſazheti* »incipere«, *eniga na shivoti nazheti* »ulcerare«, *kar ſe ſpozhnè inu porody* »quidquid concipitur et nascitur« (Kastelec-Vorenc), *pozhnêm*, *-zhęti*, *pozhejnam* »cœpi«, *spozhnêm*, *-zhęti* »concipere«, *nazhnêm*, *nazhęjnam* »amordere, concidere« (Pohlin).

Prim. csl. *počęti*, stcsl. *začęti*, *-čьnǫ* »incipere«, sbh. *pòčēti*, *pồčnēm* (3. sg. aor. *pồčē*), čak. *začēti*, *zāčneš* (Vrgada), mak. *počne*, blg. *póčna* (aor. *póčnách*, impf. *póčvam*), r. *načátь*, *-čnëšь*, ukr. *na-*, *po-čátysja*, *ná-*, *pó-čnešsja*, br. *pačácь*, *-čnéš*, p. *począć*, *pocznę*, č. *počíti*, *-čnu*, slš. *počat'*, *-čnem*, gl. *počeć*, *póčnu*, dl. dial. *póceś*, *pocnu*. Psl. **čęti*, **čьnèšь*, prefigirano **počęti*, **pòčьnešь* < **kᵊné/ó-*. Najbližje je srir. *cinim* »izvirati, izhajati, nastajati«, *ciniud*, stir. *cenél*, kimr. *cenetl* »rod, narod«; oboje iz baze **ken-* »na novo nastati, roditi se, začeti (se)«, od koder je še stcsl. *konь* »konec, rob«, csl. »začetek«, stcsl. *konьcь* »konec«, *čędo* »otrok« (morda tudi psl. **ščenę* »catulus«), sti. *kanī́na-* »mlad«, *kanyā̀* »dekle«, gr. καινός »nov«, lat. *re-cens*, *-centis* »mlad, nov«, srir. *cano* »volčič«, gal. atpn. *Cintu-gnātus*, prvotno »prvorojenec« (Miklošič, 114 s.; Pokorny, 563; Vendryes, C-103; Schuster-Šewc, HEWb., 1110 s. idr.). Pomen »spočeti, zaploditi«, ki ga najdemo tudi v drugih slov. jezikih (npr. stcsl. *začęti*, čak. *začēti* itd.) je najverjetneje prvoten; od tod sta se razvila pomena »incipere« in »facere«, slednje kakor stir. *(do)gníu*, »delati, početi« < **g'neH-ie/o-* »spočeti, zaploditi« : gr. γίγνομαι »roditi se«, lat. *gignere* »roditi, ustvariti, zaploditi«. Glej tudi *skoníka*. M. S.

počína (f.) »odprto morje«. Izposojeno iz stcsl. *pǫčina* »isto« ali iz sbh. *pũčina*, kjer poleg »odprto morje« pomeni tudi »nebeški svod, polje, sredina dneva«; r. *pučína* »brezno, morska globina, vrtinec, vir, tolmun«. Miklošič, 257, je opozarjal na sb. *puklo polje*, *pukla ravnina* »odprta« in primerjal sti. *pacati*, *pañcati* »razprostreti, narediti vidno«, To je morda sorodno s sti. *páŋka-* »blato, močvirje«, stprus. *pannean* »močvirje« ((ilir.-)lat. *Panonia*), s čimer je **pǫčina* primerjal Uhlenbeck, Ai. Wb., 151, 178. K sti. *páŋka-* je treba pritegniti še stvn. *fūcht* »vlažen« (Mayrhofer III, 184). Persson, Beitr., 245, 478, Matzenauer, LF XV, 137, in Vasmer II, 470, suponirajo **pǫčiti*, prim. sln. *pǫ́ka*, *razpǫ̑ka*, *pǫ̑knja* »Spalte, Ritze«.

pôčini (m. pl.) »volneni čevlji« (Pohorje), tudi *pôčni* (Polskava), *puôčni* »visoke copate«. Nejasno; izvedeno od *počiniti* »odpočiti se« ali *činiti* »delati«. Č. *činovatina* »pretkano platno«, *činy* »figure na tkanini«, slš. *činovat'* je izposojeno v madž. *csinvat* »Zwilich, Drillich«, vendar to na jugu ni izpričano.

počíti, *-îjem* (v. pf.) »quiescere«, *odpočíti (se)*, *-îjem (se)*; dial. tudi *počíniti*, *-înem* (pf.); impf. *počívati*, *-am*; v 16. st. *pozhiti ſi* (Krelj), *pozhivati* (Megiser), v 18. st. *pozhyem*, *pozhivam* »quiescere« (Pohlin); k temu *počîtek* (m.), *-tka*, v 18. st. *pozhink* (Hipolit, Pohlin); s prevojem *pókoj*, *pokòj* (m.), g. *pokǫ́ja*, v 16. st. *pokoj* »quies« (Megiser), v 18. st. *pokoi* »Ruhe« (Gutsmann). Splošnoslov., stcsl. *počiti*, *počijǫ*, *počivati*, sbh. *pòčinuti*, *-nēm*, *počívati*, *pòčīvām*, mak. *počine*, *počinuva*, blg. *počína*, *počívam*, r. *počítь*, *počivátь*, ukr. *spočyváty*, *-áju*; *spočýty*, *-ýneš*, *spočynúty*, *-néš*, p. *odpoczywać*, č. *odpočinouti*, slš. *odpočinút' (si)*, gl. *wotpočować (so)*, pf. *wotpočnyć (sej)*, dl. *wótpocywaś*. Splošnoslov. je tudi **pokojь*; iz iste osnove **kᵘ̯eiH-* je lat. *quiēs*, *requiēs*, *-ētis* (f.) »počitek, mir«, got. *hweila* »čas, ura«. Glej tudi *číl* (Miklošič, 116; Berneker I, 166; Trautmann, BSW, 124; Vasmer II, 420).

počîtkeno (adv.) »skoraj preveč«, tudi *počîtkino* »isto« (oboje Prvačina na Goriš.). Izhajati je mogoče iz adverbializiranega adj. n. **po-čĭtъkъno*. Izpridevniškegi adj. na **-nъ*, prim. sln. *láhen* »leicht« : *láhek* »isto« (< **lьgъkъnъ* : **lьgъkъ*), je tvorjen iz adj. **čĭtъkъ* »ves« poleg **čĭtъ* »isto«, prim. sln. *čȉt* »integer« poleg *čít* »isto« (Valjavec, Lj. zvon XIII, 568), hrv. *čȉt* »integer, ipsissimus« (Marulić), d. obl. *čȉtī* »isto« (Bosna; Vuk, ARj II, 47), r. pskov. *čítyj* »trezen« (Dal', Slovar'³ IV, 1352), br. dial. *číty* »isto« (poleg **čĭtavъ* »ves« v sbh. *čȉtav* »isto«, blg. *čítav* »nepoškodovan, cel«). Sorodno je lit. *kíetas*, *kietà*, pl. *-aĩ* »trd, čvrst«, lot. *ciêts* »isto« (Jagić, JA VIII, 154 s.; Skok I, 329; ES IV, 124). Izhajanje iz pomensko oddaljenega **čisti*, **čьtǫ* »brati, šteti« (tako Miklošič, 38, po njem Berneker I, 158, in Trautmann, BSW, 124) ne prepričuje. Glej tudi *číheren* in *po- II*. M. F.

pòd I (prep.) »sub« (knjižno samo enklitično *pod*); z akz. *pod kolô priti* »sub rotam venire«, tudi »proti«: *pod mésto* »sub oppidum« (p. *płynować pod wiatr*), *pod vęčer* »sub vesperum«, *pod jęsen*, *pod vęčer* (splošnoslov., prim. stcsl. *podъ večerъ*, p. *pod wieczór*) in »pri«: *pod mâšo péti* »in missā cantare« (ukr. *pid muzyku*); z instr. *pod grâdom* »sub castro«, kot pref. *podkupíti* »bestechen«, *podkováti* »beschlagen«, *podplât* (m.) »Fußsohle«, *podgǫ̑rje* (n.) »Fuß eines Berges«, cgn. *Podgoršek*, tpn. *Podtabor*; novejše *pod-* »vice-«, npr. *pồdžupān* »Vicebürgermeister«. V kompoz. *izpồd*, *spồd* (prep. z gen.) »ab« (tudi pref.), adv. *spódaj*, dial. *spódi*, *spóder*, *spódeh*, *spodeka* »infra«, adj. *spǫ̑dnji*, pkm. *spodánji* »inferior«, subst. *spǫ̑dnjica* (f.), *spodke* (f. pl.) »Weiberunterrock«, *spǫ̑dnjak* (m.) »Untermann« (v 18. st. pri Gutsmannu *ſpudnjak* »Untermann«) poleg »jutranji (vzhodni) veter, spodnji mlinski kamen« (v slednjem pomenu tudi *pǫ̑dnjak* (m.)), *spǫ̑dek* (m.) »spodnji del«; v 16. st. *pod*, *pud* »ſub, ſubter« (Megiser), v 18. st. *pod* »infra, sub«, *pod kosh pojdem* »morior«, *spod*, *spôdej* »infra«, *spôdn* »inferior«, *spodnêsem* »supplantare« (Pohlin).

Prim. stcsl. *podъ(-)*, sbh., mak. *pod(-)*, *pot(-)*, blg., r. *pod(-)*, ukr. *pid(-)*, br. *pad(-)*, zah. slov. *pod(-)*, večinoma z enakimi pomeni. Tudi prep. in pref. **jьz-*

-podъ(-) »od spodaj navzgor« je splošnoslov., npr. stcsl. *ispodi, ispodъ*, sbh. *ispod(-)*, str. adv. *ispodъ* »spodaj«, p. *spod*, č. *zpod*.

Najverjetneje se zdi, da je psl. **podъ* (kakor **na-dъ*, **za-dъ*, **per-dъ*, **pri-dъ*, **sǫ-dъ*) nastalo iz ide. **po-dHo-*, kar je verbalni substantiv k **po-dheH-* »(dol) postaviti«, prim. lit. *padėti* »postaviti, položiti«, csl. *poděti* »ponere«, sln. *podẹ́ti mrliča* »pokopati«. Prep. **podъ* tako predstavlja akz. smeri **podъ* »solum« (podobno Miklošič, 253 s.; Meillet, MSL XIV, 341; Kopečný, ESS I, 192 ss.). Lit. *pãdas* (kar je v tem primeru besedotvorno enako *priẽdas* »prid«) pomeni poleg »podplat, pod« tudi splošneje »spodnji del«, lot. *pads* pa samo »tlak, pod«. Drugače domnevajo Osten-Sacken, JA XXXII, 120 ss.; Brugmann, Grdr.[2] II/2, 733 s., in Fraenkel, 521, ide. osnovo **pṓ(d)s*, g. **ped-és* »noga« (gr. πούς, dor. πώς, lat. *pēs* idr.), ki naj bi se naslonila na omenjene verbalne substantive, k čemur se nagiba tudi Vasmer II, 382. Glej tudi *podbȇl* in *po I*. M. S.

pȍd II (m.), g. *póda* »tla, gumno, nadstropje«; v 16. st. *pod* »solum, horreum, granarium, area« (Megiser), v 18. st. *pod* »Boden« (Gutsmann). V sln. se je ta osnova deloma pomešala s *pọ́den* (m.), *-dna* »tla« < n. *Boden*.

Prim. csl. *podъ* »tabulatum«, sbh. *pȍd*, g. *pòda* »tla«, mak. *pod*, blg. *pód*, d. obl. *pódъt*, r. *pód*, *-a* »kurišče (ruske peči)«, ukr. *píd*, g. *pódu*, br. *pód*, g. *pódu*, p. *spód*, g. *spodu* »spodnji del, dno«, č. *půda* (f.) »tla, zemlja«, slš. *pôda* »isto«, gl. *póda* (f.), dl. *spódk*. Iz slov. jezikov je madž. *pad* »klop«, rum. *pód* »most, tlak«, *pódină* »deska, podnica«. Sorodno je lit. *pãdas* »podplat, stopalo, gumno« (po Kurylowiczu, Accent., 301, 453, izposojeno iz slov.), tako Trautmann, BSW, 209; Meillet, MSL XXII, 203; Zubatý, Stud. II/2, 29; Vasmer II, 382. Kakor sti. *padá-* »stopinja, sled«, arm. *het* »sled noge« iz ide. **ped-* »noga« (Pokorny, 790; Fraenkel, 561). Glej *pẹ̑š, pásti II*; druge domneve pri *pȍd I*.

pọ́dagra I (f.) »les z vejevjem za lonico, za drva itd.« (Volarje; Kenda, rkp., 98). Štrekelj, LMS, 1892, 28, izhaja iz **podvora*, kar je komaj verjetno. Bliže je lit. *padárga(s)* »orodje, priprava« poleg *pãdaras, pãdarynė̃* k lit. *darýti* »delati« (Fraenkel, 83, 521). Druga možnost je izvajanje iz **po(d)-draga*, prim. slš. *podražec* »mreža za jerebice«, *dražiak* »vrsta ribiške mreže« in sln. *drága* »vlačilna mreža«, kar verjetno ni iz it. *dràga* »vrsta mreže«, frc. *drague* »vlečna ribiška mreža«, kot je domneval Pleteršnik I, 166, ampak je sorodno z balt. **darža-* »ograja«, lit. *dar̃žas* »vrt«, *daržinė̃* »senik, gumno«, lot. *dā̀rzs* »vrt, ograja«, stvn. *zarga* »rob, obroba« (o tem drugače Brückner I, 213), ilir. Βουδοργίς, Κοριδοργός. O tem Trautmann, BSW, 45; Fraenkel, 83; glej *drága II*.

pọ̄dagra II (f.) »protin na palcu noge«, tudi *podâgra* »isto«. Glej *potogrȍm*. M. S.

podánek (m.), g. *-nka* »spodnji del drevesa, vznožje gore«, *podánja* »kotlasta dolina«. Prim. sbh. *pòdanak* (m.), g. *pòdānka* »dno, spodnji del drevesa, vznožje gore« (ARj X, 203) poleg *podan* in *ìzdanak* »poganjek, ki zraste iz spodnjega dela debla«. Nastalo iz **po-dъnъkъ* oz. **po-dъn'a* k **dъnȍ* »fundus«. K besedotvorju prim. sln. *obrûnek* »brazgotina, grča, klada, tnalo« iz *brûno* oz. *obdánja* »dnevni zaslužek« iz **dь̏nь* »dies«.

Iz iste osnove je še **dъnъka* > sln. *dánka* »anus«, iz česar je dalje tvorjeno *podânčica* »vrsta črevesne gliste, Oxyuris vermicularis«. Glej *dnȍ* in *dánka*. M. S.

podbȇl (m.), g. *-ẹ́la* »Tussilago farfara« (vipav., Ribnica), tudi *podbela, spodbel, izpodbẹ́l* »isto«. Valjavec navaja za *podbȇl* tudi pomen »Lappa minor«, medtem ko v Brežicah tako imenujejo neko vinsko trto, sicer znano kot *podbẹ̑lec*. Takšno poimenovanje lapuha zaradi spodaj sivih listov je znano še v sbh. *pòdbio, pòdbeo, pòdbijel* poleg *beljuška*, blg. *podbjal*, r. *podbél*, ukr. *pidbíl*, br. *padbél*, p. *podbiał*, č. *podběl*, slš. *podbel'* (Machek[2], 466, JR, 250). M. S.

pòdbrnki (m. pl.), g. *-ov* »podbradek, obradnik« (pkm.; Novak, Slovar, 72). Izvedeno iz sln. *bŕna* *»usta, ustnica« (izpričano v pomenu »živalska pustna maska«), prim. sbh. *br̃njica* »(zgornja) ustnica, nagobčnik«, *br̃nja* »nagobčnik«, čak. *brnjũsa* »dlaka v brkih« (o tem Boryś, RS XXXVII, 93 ss.), mak. *brna*, blg. *bъ́rna*, lit. *burnà, bùrna* »usta« (Bezlaj, Eseji, 128). Dalje glej *bŕna*. M. S.

pódel (adj.), f. *-dla* »hudoben, nizkoten, ničvreden«, k temu *pódlež* (m.) »ničvrednež«, abstr. *pódlost* (f.). Nknjiž. izposojenka iz sev. slov. jezikov, prim. r. *pódlyj*, ukr. *pídlyj*, br. *pódly*, p. *podły*, č., slš. *podlý*, č. tudi *podlejší*. Kakor č. *vedlejší* »sosednji, poleg ležeči« iz *vedle* »poleg« se je tudi *podlejší* verjetno razvilo iz *podle* »poleg«, domnevno najprej v p. (Brückner, 424; Zubatý, Stud. I/2, 421; Machek[2], 467; Vasmer II, 884).

podẹ́ti, *-ẹ̑m* (v. pf.) »pokopati«, npr. *podeti mrliča* (Pleteršnik II, 79, po Cafu); pomen je samo sln., vendar je tvorbo zaradi sln. *položiti koga k večnemu počitku* »pokopati ga« kot tudi r. *póchorony* (f. pl.) »pogreb« k slov. **chorniti* mogoče razložiti kot prefigirani v. **po-děti*, **po-děješь* k ide. **dheH-* »položiti«, prim. csl. *poděti, podeždǫ* »ponere«, r. dial. *podétь, podevátь* »deti, položiti, shraniti« (Dal', Slovar'[3] III, 566), p. dial. *podzieć* »položiti, skriti, spraviti, shraniti« (Karlowicz, SGP IV, 204), stč. *poděti* »dati nekam, zavreči« (Šimek, Sl., 123), lit. *padėti, pàdedu, padė́jau* »položiti, shraniti, spraviti« (Kurschat, 1663). Glej tudi *dejáti*. M. F.

podev (m.) »Hintere, Ziemer«, npr. *bikov podev* »Ochsenziemer« (Janežič[1] II, 277), tudi Murko II, 418: *podév* »zadnjica«. V 18. st. *podeu sadni* »Hinterbacken«, *jelenou podeu* »Hirſchzemmer« (Gutsmann). Štrekelj, JA XIV, 535 s., zavrača razlago o izposoji iz lat. *pōdex, -icis* »rit« (tako Matzenauer, CS, 279) in izvaja iz **po-dělъ* < **po* »za« (krajevno) + **dělъ* »pars«, prim. sln. *pod(d)ȇl* (m.) »podex«. M. F.

podgána I (f.) »Mus rattus, decumanus«; v 18. st. *podgâna* »glis« (Pohlin), *podgana, podkan* »Ratte, Ratz« (Gutsmann); adj. *podgânji, podgânski*, izv. *podgânščak* »Echium«, *podgânščica* »past za podgane«. Prim. č. *potkan*, slš. *potkan*. Izposojeno iz ben. it.

pantegàna, pategàna tudi *pantegàn* »Mus rattus, Hypudacus amphibius«, furl. *pantiàne* iz **mūs Ponticus*, gr. Ποντικός »pontski«, ker so podgane menda prišle z ladijskim prometom z vzhoda (Miklošič, 253; Battisti-Alessio, 2752). Madž. *patkány*, izpričano že v 11. st., je iz slov. jezikov (Benkő III, 132). Za »Mus decumanus« so slov. imena **ščurъ*, **krysa*, lit. *žiùrkė* poleg sbh. *pácov*, *parcov*, *štȁkor*, *stȁhor*; za obe vrsti podgan ni zadovoljive razlage.

[Habovštiak, Logarjev zbornik, 74, na osnovi razporeditve vokalov ugotavlja, da je beseda v sln. in delno v slš. prevzeta neposredno iz rom. pred prihodom Madžarov v Panonijo. V slš. dial. *patkaň* je treba zaradi vokalizma domnevati vpliv madž. *patkány*. – M. S.]

podgána II (f.) »vrsta hruške« (Krško). Verjetno iz **ponticana* iz tpn. *Pontus*, vendar it. vir v tem pomenu ni znan; furl. *colôr pantiàne* »vrsta barve«, stfrc. *aluine pontique* »vrsta pelina«, *noix pontique*, srlat. *nux pontica* »vrsta lešnikov«, gr. ποντικός »Prunus padus« (Wartburg IX, 173).

podhûjka (f.) »Caprimulgus europaeus«; v 18. st. *podhujka* »strix, caprimulgus« (Pohlin), v 19. st. *podhuika* »Bubo maximus«, *podhujka* »Caprimulgus« (Freyer, Fauna, 10, 18), *podhujka* »Ziegenmelker« (Cigale).

Prim. hrv. dial. *pothujka* »Caprimulgus« (Kip, Daruvar; Hirtz, Rj. II, 371). Težavna beseda; verjetno je treba izhajati iz **podъ-chvojьka* k **chvojā̆* »bor«, ker podhujka gnezdi in podnevi čepi najraje na tleh v borovih gozdovih. K vokalizmu prim. sln. dial. *tûr* za *tvǫ̑r*. Kljub temu je verjetno treba domnevati delno onomatopeizacijo. Ta ptica se namreč v letu oglaša z *guik*, *gu-ek* ali *kvik-kvik* (Božič, Ptiči Slovenije, 239), kar je ob dejstvu, da gre za nočno žival, omogočilo enako poimenovanje tudi za sovo, ki se oglaša z *uhu* ali *kvek-kvek* (o. c., 231), prim. sln. *hûkati* »oglašati se (o sovi)«, hrv. dial. *huhulj*, *huk* »sova« (navaja Hirtz, Rj. II, 155). Malo verjetno rekonstruira Caf (in po njem Pleteršnik II, 80, 89) **podojka* k *dojiti* »melken«. Sin. sln. *kozodój*, hrv. dial. *posiskoze* (Poljice), n. *Ziegenmelker* so mlajši kalki po lat. *caprimulgus* (Suolahti, VN, 17 ss.). M. S.

podíti, *-ím* (v. impf.) »agere, pellere«; k temu indeterminirano *pǫ́jati se* (impf.) tudi »läufig sein«; pf. *od-*, *pre-*, *za-*, *s-p.*; v 16. st. *podyti* »fugare« (Megiser), *pojati* »venari« (Trubar); izv. *pǫ́javec* »Asparagus«, tudi *pojâlnica* »isto«, *pojalnik* »Orobachne«.

Prim. csl. *pǫditi*, *pǫždǫ* »pellere«, *pǫždati* »terrere, cogere«, sbh. *púditi*, *pûdīm*, iter. *púdati*, *pûdām*, čak. *pujȍti*, mak. *padi*, blg. *pъ́dja*, star. r. *púdit'*, *pudít'*, *pužú*, *pužát'* »poditi, strašiti«, ukr. *púdyty*, *púdžu* (Grinčenko, Sl. III, 498), br. *púdzic'*, p. *pędzić*, č. *puditi*, slš. *pudit'*, dl. *pużiś*. Sln. cgn. *Poder* ustreza sbh. *pùdār* »čuvaj vinograda«, izpričano že v 13. st. Dalje nejasno; domnevno izvedeno iz osnove **pęti*, **pьnǫ* (Jokl, Sborn. Jagić, 482). Kakor lit. *spą́stas* »past«, *spándyti* »napeti«, *spę́sti*, *spę́džiu* »nastavljati pasti« (Matzenauer, LF XV, 176; Vasmer II, 461). Manj verjetna je primerjava z lit. *spáusti* »tlačiti«, gr. σπεύδω »hiteti« (Petersson, JA XXXIV, 370; Machek[2], 457).

podȋž (m.), g. *-a* »podložek pri jarmu« (Pleteršnik II, 81), rož. *pudə̑ž*, g. *pudíža* »isto« (Šašel, RNB, 93), obir. *pódəš*, g. *pudí:ža* (Karničar, Obir, 212); v 18. st. *podish* »Jochpolſter für Ochſen« (Gutsmann). Samo sln. Bezlaj, ESSJ I, 208, povezuje s sln. *igǫ̑* »iugum« < psl. **jъ̃go* »isto«. Vendar je sln. **podȋž*, g. **podíža* bolje izvajati iz deverb. **po-dvȋžь* (m.) »kar privzdigne« k pf. **po-dvízati* slov. iter. **dvízati* »dvigati«. M. F.

pódkev (f.), g. *-kve* »Hufeisen«, gor. *pǫ́χku*, g. *pǫ́χkue* (Ramovš, Hgr. II, 218), kor. (Brdo) *pȏᵃðkou*, g. *pȏᵃðkβe*, (Sveče) *puðkȏu*, pl. *puðqlȇ*, črnovr. *pǫ̑dku*, *-kwę*; tudi *pódkva*, npr. štaj. (Bobovo) *pụǫ̑tkva*, gor. *póχkua*, *póχkla*; *podkǫ̑v* (f.), *-i*, npr. pkm. (Beltinci) *podkǫ̑uv*, *-ǫ̑uvi*, in *podkǫ̑va*, npr. istr. (Dekani) *pətkûva*, štaj. (Trgovišče, Ljutomer) *pǫdkǫ̑va* (dial. gradivo po SLA); dem. *pódkevca*, *pódkvica*, *pódkovca*, *podkǫ̑vica*, fit. *konjska podkovica* »Onopordon acanthium«; *podkȍv* (m.), *-óva* »Hufbeschlag«; v 16. st. *potkov* »Rosseisen, solea« (Megiser), v 18. st. *podkou*, *podkva* »Hufeisen« (Gutsmann).

Prim. csl. *podъkovъ* »solea equi«, hrv. *pòtkova*, *pȍtkova*, sb. *pòtkov* (> alb. *potkúa*, geg. *patkú(e)*, rum. *potcoávă*), čak. *pȍlkova*, mak. *potkova*, blg. *podkóva*, r. *podkóva*, ukr. *pidkóva*, br. *padkóva* (> lit. *padkavà*), p. *podkowa*, č., slš. *podkova*, gl. *pódkow*, *pódkowa*, dl. *pódkowa*, plb. *pütt'üv* »isto«. Psl. **podъkova* (splošnoslov.) poleg **podъkovъ* (csl., gl., sln.) in *podъkovь* (sln., plb.) so deverbalni substantivi iz **podъ-kovā̆ti*, **-kujèšь* (Miklošič, 153). Sln. *pódkev* temelji na varianti **podъkȍvь* > sln. *pódku* < *podkȍv*, kar se je izenačilo s sln. *pónu* < **ponȍu̯* (< **ponə̀v* < akz. sg. **ponъ̀vь* k nom. **pȍny* < stvn. *pfanna*), iz česar so po zgledu g. *ponvȇ* > *pónve* tvorjeni stranski skloni *podkvȇ* > *pódkve* in novi nom. *pódkev*, prim. *pónev*. Varianta *pódkva* je kakor *pónva*, *rédkva* nastala na osnovi stranskih sklonov tipa dat. sg. *pódkvi* = *žéni*. Dalje glej *kováti*. M. S.

podkóšati, *-am* (v. pf.) »podrecati, podvezati; aufschürzen«, tudi *podkošiti*, *-im* (pf.) »isto«, impf. *podkâšati* (vzh. štaj.). Prim. ukr. dial. *pidkasátysja* »isto« (Grinčenko, Sl. III, 167), br. *padkasác'*, *zakasác'* »isto, zavihati« p. *podkasać*, č. *(pod)kasati*, slš. *podkasat'*, gl. *podkasać*, *kasać się*, dl. *kasaś (se)*, *pódkasaś*, *hobkasaś* »isto«, *pśekasaś* »zvezati«. Treba je izhajati iz pomena »vezati« in rekonstruirati sev. slov. **kasā̆ti* : sln. **kos'ā̆ti*, kar sta iter. sicer nepotrjenega **kosti*, **kos(')ešь* »vesti, plesti« (k besedotvorju prim. iter. **pā̆rati* poleg **por'ā̆ti* > sln. *pórjati* k **pȍrti*, **por'èšь*), iz česar je splošnoslov. **kos'ь̃* > **kȍšь*, g. **košà* »corbis« iz ide. **kᵘ̯as-* »plesti, pletenina«, prim. lat. *quālum*, *quālus* »košara« < **kᵘ̯as-slo-*. Dvomljivo je imeti sln. *podkóšati* za denom. iz **kȍš* (podobno Ramovš, ČZN X, 149) ali povezovati sev. slov. **kasā̆ti* s psl. homonimi »dotikati se, teči« (tako ES IX, 156; Schuster-Šewc, HEWb., 500, idr.). Glej tudi *kasati*, *kôsati se* in sin. *podrę̑cati*. M. S.

pǫ́dlaka (f.) »podloga«, npr. *kožuhovina za podlako* (Lašče), tudi *podlâka* »isto« (Murko I, 358) in *podlę̑ka*. Pomensko enako je mak. dial. *podlaka* »podloga«. Gotovo iz **pod-volka* oz. **pod-velka* k **velt'i* »vleči« (< **velk-ti*), prim. hrv. *pòdvlačak* »spodnji del ženske obleke« (Dalmacija; ARj X, 351),

p. dial. *podwłoczka, podwleczka* »spodnjica« (Karłowicz, SGP IV, 201). Dalje glej *vléči, vláka.* M. F.

pódlanec (m.), g. *-nca* »gumno« (Murko I, 358), *podlânec* »isto« (celovška okolica); v 18. st. *podlanz* »Tenne, Dreſchboden« (Gutsmann); toda v 16. st. *podalájniz* »area, Dreschboden« (Dalmatin, Register 1584). Nastalo iz **po-dolnь-сь* »raven prostor« k **dolnь* »isto« poleg »dlan«. Dalje glej *dlân.* M. F.

pódlanka (f.) »spodnja, mečja in manjša dlaka na živalski koži« (Lašče). Bezlaj, Linguistica VIII/1, 65; OJ I, 16, rekonstruira **pod-voldьnъka* in povezuje s psl. **voldь* »las«, prim. csl. *vladь* »isto«, str. *volodь* (Sreznevskij, Mat. I, 291). M. F.

podlâsci (m. pl.), g. *-cev* »prva brada, puh; lanugo«; v 18. st. *podlaſzi* »Milchbart, Milchhaare« (Gutsmann); tudi *podlâske* (f. pl.) »isto« (Savinjska dol.), *podlasníki* (m. pl.) »majhni lasje, zlasti po tilniku« (tolm.). Kompoz. iz *pod* in dem. *lâsek*, pl. *lâsci.* Varianta *podlasníki* je izvedena iz adj. *(pod)lásen.* Glej *pȍd I* in *lâs I.* M. S.

podlásica (f.) »Foetorius vulgaris, ermineus«. Glej *lásica.* M. S.

podléček (m.) »podloženo jajce« (pkm.; Novak, Slovar, 73); izhajati je mogoče iz sln. **pod-vleček* k psl. **velt'ī* »trahere, ducere« (< **velk-ti*). Dalje glej *vléči.* M. F.

podlẹ̑klec (m.), g. *-kleca* in *-kelca* »telovnik«, tudi *podlẹ̑klič* »isto«. Verjetno po asimilaciji $l - l < r - l$ nastalo iz **pod-reklec* »podjopič«. Dalje glej *rẹ̑keljc I.* M. F.

podlesek I (m.), g. *-ska* »Scolopax rusticola«, *podlesák* (m.), *-a* »isto«; sem verjetno *podlẹ̑ska* »neka ptica v Bovcu« (Erjavec, LMS 1882–83, 283) poleg »jerebica«. V 16. st. *podleska* »Haselhun, attagen« (Megiser), v 18. st. *podlieſk* »Schnepf«, tudi *podlieſkiza, podlieſkezh* in *bodlieſka* »isto« (Gutsmann). V sbh. je »Scolopax rusticola« poimenovan *podlešnjak* in *grmuša*, ker se ptica najraje skrije v grm in v njem ostane ves dan (Hirtz, Rj. II, 146; Trstenjak, Ptice IV (1892), 62). V sln. je jerebica poimenovana z *leščarka*, enako tudi v sbh. *lještārka*, zato je mogoče izhajati iz **podъlěsъkъ* (m.), **podъlěsъka* (f.) k slov. **podъlěsъ*, prim. gl. *podlěs* »gozd z nizkim drevjem« (Zeman, 307), poleg dem. **podъlěsъkъ* v r. *podlésok, -ska* »grmovje na robu gozda«. V Črni gori označuje *podlesak* ptico »Phyloscopus rufus«, enako pomeni tudi hrv. *podlesek* (Gerovo; Hirtz, Rj. II, 355). Vendar ni mogoče izključiti možnosti, da so oblike le ljudskoetimološko naslonjene na **podъlěsъ* in da se v poimenovanjih odraža psl. **dleskъ*, prim. sln. *dlẽsk* »Fringilla coccothraustes«, sb. *dlẽsk* »Fringilla chloris« itd. O slednjem ES V, 37; Slawski, SEP II, 220. Dalje glej *lês, dlẽsk, podlẹ̑sek II* in *podlešček.* M. F.

podlẹ̑sek II (m.), g. *-ska* »Colchium autumnale; divji žafran«, tudi *podlések* »isto« (SSKJ III, 681). V 18. st. *podleiſek* »orchis« (Kastelec-Vorenc), *podlęsk* »Stendelkraut, wilder Safran; orchis, cnicus« (Pohlin), *podleſk* »Stendelkraut, wilder Safran« (Gutsmann). Ista rastlina je v sln. poimenovana tudi *podlẹ̑sič*, kar kaže, da sta obliki lahko izvedenki iz subst. **podъlěsъ*, prim. gl. *podlěs* »gozd z nizkim drevjem« (Zeman, 307), poleg dem. **podъlěsъkъ* v r. *podlésok, -ska* »grmovje na robu gozda«. Podlesek naj bi bil tako poimenovan po značilnosti, da ga najdemo oz. da raste pod grmovjem. Enako je tvorjeno hrv. *podlesek* »Viola canina« (Šulek, Im. bilja, 300), mak. star. in v nar. pes. *podlesk* »Viola odorata«, ukr. *pídlisok, -sku* »Viola mirabilis, Viola odorata, Anemone hepatica« (Grinčenko, Sl. III, 170), r. *peréléska* »Hepatica« (Dal', Slovar'[3] III, 161), prim. ukr. *perelís, -u* »grmovnat gozd ali pokrajina« (Grinčenko, Sl. III, 124), stp. *podlaska* »Hepatica« (Sł. stp. VI, 246), č. *podléska* »isto«, gl. *podlěsk* »Anemone nemorosa« (Zeman, 307). Slednje primere sicer Machek, JR, 48, tako kot stč. *podléščka* »Hepatica« (Klaret), *podleštka* »isto« (Černý), č. *podléška*, p. *przylaszczka, przelaszczka* (navaja Machek, l. c.) izvaja iz **lěska*, kar zaradi fonetičnih ovir ne prepričuje.

Sln. sin. so *pošl, oscanica, materničnik, očunec, golobjak, mode, volovnik, dremavica, nolika* itd. Dalje glej *lẹ̑s*, pa tudi *podlesek I* in *podlešček.* M. F.

podlešček (m.) »taščica, Sylvia rubecula«, tudi *podleščica* »isto« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 260). Zaradi sbh. *podgrmuška, podgrmuša* »Sylvia communis«, *grmuša* »isto« (Hirtz, Rj. II, 355, 146) kot tudi sln. sin. *orẽšica* »taščica« (Janežič[1] I, 417) bi bilo mogoče izhajati iz **podъlěščьkъ* »ptič, ki se zadržuje pod lesko« k **lěska.* Iz iste predloge je z majhno razliko v pomenski motivaciji tvorjeno ukr. dial. *liščýnyvka* »Erithacus rubecula« (Nikončuk, Leksika Poles'ja, 456) < **lěščinovъka.* Glej tudi *podlesek I* in sin. *táščica, prẹ́sekar.* M. F.

podlína (f.) »njiva brez globoke zemlje« (Caf). Osamljeno; prek pomenske motivacije »slaba njiva ipd.« bi lahko izhajali iz **podьlina* k **podьlъ* »nekvaliteten, slab, ničvreden (tudi kot moralna oznaka)«, prim. slš. dial. *To je uš podlejši štof* (Orlovský, Gemer., 224). Morda se ta apelativ ohranja v hrv. tpn. *Podlina* (vas v Dalmaciji; ARj X–XI, 255). Glej tudi *pódel.* M. F.

podmájiti se, *-im se* (v. pf.) »potuhniti se«, adj. *podmájen, -jna* »potuhnjen«, subst. *podmâjnež, podmâjenec* (m.) »potuhnjenec«, abstr. *podmâjenost* (f.) »potuhnjenost« (štaj.). Ker je pri Cigaletu in Murku, od koder Pleteršnik povzema navedene lekseme, izpričano le *podmajiti se* poleg *potmajen, potmajenost, potmaj(n)ost*, se zdi najverjetneje rekonstruirati sln. **po-t(ə)májiti*, kar je denom. iz **po-t(ə)mâj* »potuhnjenost, potemnenje«, slednje pa izv. iz **po-tьmīti* »temneti« (= p. *ćmić*, dl. *śmiś*), kar je denom. iz psl. **tьmā̃* »tema«. K besedotvorni verigi prim. sln. *znâk* → *znáčiti* → *značâj* → *značájiti*; k pomenu v 18. st. *temnak* »Tuckmäuſer« (Gutsmann). Iz osnove **tьmā̃* je verjetno tudi jslov. **tьmurā̃*, iz česar je sbh. *tmúran, tmûran* »mračen, temen« (Skok III, 419), sln. *potmúriti se* (Branik), *podmúriti se* (Haloze, bkr.) »potuhniti se, potuhnjeno gledati« in **tьm-ulā̃* v sln. *podmúliti se* »finster zu Boden zu schauen anfangen« (dol.), *podmûljen, -a* »potuhnjen, prihuljen«. Nedosledno izvedena asimilacija *-tm-* > *-dm-* je v primeru *podmájiti* posledica nepravilne dekompozicije; po ljudski etimologiji pričakovanega prefiksa *pod-*, ki je v primeru *podmúriti se* dodatno motiviran s sim-

pleksom *múriti se* »povesiti glavo, prekanjeno gledati« (Haloze), kjer je redukcija *tm-* > *m-* ena izmed možnih regularnih rešitev. Podobno morda tudi pri *múliti* »smukati, obliti ipd.«, ki pa potrebuje kompleksnejšo razlago. Vendar glej tudi *muréti*, *múriti se*, *múliti* in *temȁ*. M. S.

podộba (f.) »imago, simulacrum«, dem. *podộbica*, adj. *podǫ́ben, -bna* »similis«, dial. tudi »fähig, geziemend«, denom. *podǫ́biti, -ộbim* (impf.) »bilden, gestalten«, pf. *u-p.*, sekundarni impf. *upodâbljati, -am*; abstr. *podǫ́bnost* (f.), *-i*; nomen agentis *podộbar* (m.), *-ja* »kipar«; *spodộb* (f.), *-i* »stas«, *spodȍb* (m.), *-ǫ́ba* »primernost«, *spodộba, spodǫ́bnost* (f.) »primernost, podobnost«, adj. *spodǫ́ben, -bna* »podoben, primeren, sposoben«, denom. *spodǫ́biti se, -ộbim se* (impf.) »sich schicken«, iter. *spodobováti se, -ûjem se* (tolm.); *prispodộba* »primerjava«, v. *prispodǫ́biti* »primerjati« (pkm.); adj. *udǫ́ben, -bna* »bequem« (< r., č.). V 16. st. *podoba* »imago, idea«, *ſe ſpodobiti* »decere«, *ſpodobnuſt, ſpodobnoſt* »imago, iustitia« (Megiser), v 18. st. *podôba* »imago, ſimiltudo, conformitas«, *podobn* »similis«, *podobſtvu* »forma«, *podobûjem* »formare«, *spodôbe meni se* »decet, expedit«, *spodobnoſt* »decentia« (Pohlin).

Prim. stcsl. *podoba* »usus, decor«, *podobiti, -bljǫ* »imitari«, *sъpodobiti* »dignum iudicare«, sbh. *(s)pȍdoba* »podoba«, *(s)pòdoban* »podoben«, mak. *podoben* »podoben, sposoben«, *podobava* »pristojati«, blg. *podóben* »podoben«, *podobáva* »spodobi se«, r. *podóbnyj* »podoben, istovrsten«, str. *podobьnyi* »podoben, enak, odgovarjajoč«, ukr. *podíbnyj* »podoben, lep, sposoben, primeren«, br. *padóbny* »podoben«, adv. *padóbna* »primerno«, p. *podobny* »podoben«, *podobać się* »biti všeč«, *ozdoba* »okras«, č. *podoba* »podoba, videz«, *podobný* »podoben«, *zdobiti* »okrasiti«, slš. *podoba, zdobit'*, gl. *podoba, podobny, zdobny*, dl. *pódoba, pódobny*. Treba je izhajati iz psl. **pȍ-doba*, adj. **po-dòbьnъ*, kar je najverjetneje nastalo iz prepozicionalne zveze **pȍ době* iz psl. **dobȁ* »oblika« (poleg »časovno obdobje«) = lit. *dabà* »lastnost« (Vasmer II, 384; Schuster-Šewc, HEWb., 155). Dalje glej *dǫ́ba I, dóba II*. M. S.

podotâj (adv.) »skrivaj«; izvorno **pod-o-tajь* k adv. **o-tajь* poleg **tajь*, prim. csl. *tai* (adv.) »λάϑρα«, r. dial. *tájь* »skrivno« poleg *táem* »isto« (Dal', Slovar'[3] IV, 710), str. *tai* v *vъ tai* »skrivno« (Sreznevskij, Mat. III, 912). Sln. adverbu je najbliže č. *podtají* »skrivno, tajno« < **podъ taji* »isto« poleg *potají* »isto«, prim. hrv. *u potaji* »tajno« (Šulek). Funkcija prefiksa **podъ* je enaka kot v sln. dial. *podmộlčkoma* »tajno« (Bajec, Besedotvorje IV, 30). Izvorni psl. substantiv **tajь* je iz ide. **taH-i̯o-* (m.) »kar se skriva, npr. kraja ipd.«, prim. sti. *tāya-* (m.) »kraja« (Pokorny, 1010; Mayrhofer I, 496). Dalje glej *tajíti*. M. F.

podpâs (m.), g. *-a* »jermen, lakotnice«; v 16. st. *podpaß* »ilia« (Megiser); semkaj *podpasíca* »podprog« in *podpâš* (m.), *podpâšnja* »podprog, del konske opreme«. Verjetno samo ljudskoetimološko naslonjeno na *pâs* < *pojas*. Pomensko najbliže je blg. *páchove* (m. pl.) »lakotnice«, r. *pách* (m.) »mesto med bedri, pazduha«, ukr. *pachá, pachvá*, br. dial. *pachvá* »isto«, p. *pacha* »podpazduha«, *pachwina* »lakotnice«, č. *pach* »lakotnice«, gl. *podpaža, podpach* »pazduha«. To razlagajo bodisi kot varianto k **pazducha* (Brückner, KZ XLIII, 309) ali kot sorodno s sti. *pakṣá-* »perut, krilo, lakotnica, bok«, oset. *faḥs* »stran, bok« (Vasmer III, 326; Mayrhofer II, 184). Glej tudi *pohvine*.

podpȩ̂sica (f.) »naprava v ptičjo lov: nad jamico, potreseno s kakim zobanjem; nastavljena skril, s klinom zelo lahko podprta« (Solkan). Besedo navaja Erjavec, LMS 1882–1883 (in po njem Pleteršnik II, 90), ki dodaja, da se *podpȩ̂sica* pravzaprav imenuje podpirajoči klin. Nepoknjiženo gotovo **podpȩ̂sca*. Izhajati je treba iz dial. *pȩ̑sca* »past za miši« (tolm.), »past za ptice« (Goriš. Brda), kar je po ošibitvi nekdaj predtoničnega vokala lahko nastalo iz dem **pastьcȁ* k **pâstь* »Falle«, prim. črnovr. *pȁscą* »past za miši« (navaja Tominec, 158). Solkansko *podpȩ̂s(i)ca* bi v tem primeru vsebovalo sekundarno podaljšani, besedotvorno pogojeni *-ȩ̂-* < *-ə̄-*. Alternativna razlaga spremembe korenskega vokala je asimilacija tipa tolm. *čl̥ȩ̑bȩk* za *člóvek*, tolm., gor. idr. *dȩ̑lȩč* za *dáleč* (o tem Ramovš, Hgr. VII, 86), kateri zadoščajo oblike za g. sg., nom. pl. in akz. pl. iz **pastьcę*. Miklošičev poskus razlage je predstavljen pri *pȩ̑sca*. M. S.

podplȁt (m.), g. *-áta* »Fußsohle«, tudi *pódplat, póplat*, g. *po(d)pláta*; k temu cgn. *Podplatnik, Poplatnik*; v 18. st. *podplat* »Schuhsole, Fußsole« (Gutsmann); v. *(o)podplatiti*. Izvedeno od **platъ* »stran« kakor sln. *platȉč* »Radfelge«, tudi *ộplat* »stran, plat« (f.), *oplâta* (f.) »isto«, *oplatíca* »obloga«, *zaplâta* »krpa«, cgn. *Zaplata, Zaplatnik*, orn. *Zaplata*; v 18. st. *ſaplata* »Flickfleck«. S sln. *podplȁt* je pomensko enako r. dial. *podpláta* (f.) »podplat« (Pskov, Tver), sbh. *pòtplat* poleg *pȍtplata* »podloga na ramenu srajce«, blg. *podpláta* »podloga«. Širši areal ima **zaplata*, prim. r. *zapláta*, č. *záplata* (Vasmer I, 442; drugače Machek[2], 453).

podpộrje (n. kol.) »bolezen, pri kateri otroci ob spremembi vremena težko dihajo« (gor.), tudi *podpori* (m. pl.) »hud kašelj«. Pomensko najbliže je ukr. *spír* (m.), g. *spóru* »astma« (Grinčenko, Sl. IV, 178) poleg str. *pora* »dihanje« (Sreznevskij, Mat. II, 1204). To je *o*-jevska prevojna stopnja k **parъ*, **pȁra* »dih(anje), sop(ihanje); duša«, prim. sln. *pâra* »živalska duša«, sbh. *pȁra* »dih« (Della Bella, Vuk), hrv. *para* »duša« (Belostenec), r. dial. *pára* »dihanje, življenje (o živalih)« (Dal', Slovar'[3] III, 35), ukr. *pára* »dih« (Grinčenko, Sl. III, 95), br. *pára* »slabo dihanje« (Nosovič, 393), p. *para* »dih, zrak« in dial. »živalska duša« (Karlowicz, SGP IV, 35), slš. *para* »dih« (Machek[2], 434), kašub. *para* »dih«, prim. *n'e puscëc parë z gąbë* »molčati« (Sychta, SGK IV, 27). Sem spada sln. denominativni glagol *párniti, pârnem* (pf.) »verenden, verrecken« (pkm.), npr. *Naj parne!* (bkr.), tudi hrv. *pȁrnuti, pȁrnēm* »crkniti, izdihniti«, pri Belostencu *parújem* »pereo, crepo«, prim. čak. *Pustȋ je pȁru* »poginiti« (Brusje na Hvaru; Dulčić, HDZb VII/2 (1985), 581), slš. dial. *vipuščil paru* »umrl je« (Orlovský, Gemer., 227). Sem gotovo tudi sln. *óprnje* (f. pl.) »bolezen v prsih, gripa« (Sln. gorice), ki kaže na redukcijsko prevojno stopnjo **pьrěti* »dihati, sopihati« poleg **por-*, **par-* »isto« (k tvorbi prim. sln. *prnja* »spor« < **pьrn'a* (f.) k slov. **pьrěti*, **pьr'ǫ* »ἀντιλέγειν«). Slov. oblikam je pomensko najbliže

het. *para-* (c.) »zrak« (k rekonstrukciji Oettinger, StBoT XXII, 46, op. 111) poleg *parāi-* »pihati« ← **preH-i̯e/o-*, kar v prevoju ustreza gr. πίμπρημι »podpihati, podkuriti, vneti«, fut. πρήσω, πρῆσις »Aufblasung, Entzündung, Verbrennung« (Frisk II, 538 s.). Glej tudi *pâra II*, *peręti*. M. F.

podrâšec (m.), g. *-šca* »Aristolochia«, tudi *podrazek*. Prim. č. *podražec* »Aristolochia«, prevzeto tudi v stp. *podrażec* poleg domačega *pódrożec* »Aristolochia clematitis«, kar izvajajo iz **dorga* »cesta« (Machek, JR, 53; po ESČ², 467, malo jasno); p. *podrożnie* »Cychorium intibus«, ukr. *prydrožnyk*, *podorožnyk*, r. *pridoróžnik* ustreza č. *pocestník* in slš. dial. *podrostník*, sln. pa poleg *popotnik* tudi *potrošník*, *potrộšnik*. Pritegniti je treba tudi r. *podoróžnik* »Plantago«, *doróžnik*, *popútnik* »Polygonum«, prim. sln. *trpótec* < **trь/ipǫtьcь*. Glej tudi *potrộšnik*.

podrę̑cati, *-am* (v. pf.) »podpasati, spodvihati (žensko obleko); aufschürzen« (Kranjsko), tudi *spodrę̑cati*, *-am* (pf.) »isto« (dol.). Domnevno bolj arhaične variante so *podbrę̑cati* (pf.), *podbrecováti* (impf.), *podbrę̑ncati* (pf.), notr. *izpodbrę̑ncati*, *izpodbrę̑cati* »isto« in po naslonitvi na *vę́zati* ali *-tę́zati* še gor. *spodrę̑zati* (< **vъz-pod-*), kar je pri Pleteršniku I, 330, domnevno hiperkorektno poknjiženo kot *izpodrę́zati*. V 16. st. *de ſe on ſpouſdreshe* (Trubar). Ramovš, ČZN X, 148 s., razloži zapis kot **s-po-vz--drec/zati*, pri čemer naj bi se *-vz-* vrinil v prefiks *po-d-* po zgledu n. *auf-schürzen* po izpadu *-b-*, ko se je *-d-* občutil kot del korena. Cigale, Wb., 1426, citira po Vodniku še *spodrasati*, *spodrasovati* »schürzen«. Izv. *izpodrę̑c*, *spodrę̑c* (m.), *-a*, *izpodbrę̑cnik*, *podbrę̑nček* (m.) »pas ali motvoz, s katerim se ženska podreca«. Dalje precej nejasno. Bezlaj, ustno, domneva *s*-intenziv k sln. *rę̑d*, prim. sln. *urediti se*, ukr. *rjadýtysja* »pripravljati se, urejati se«, csl. *rędıti* »ornare«. Ramovš, l. c., rekonstruira **podъ-bręcati* »podpasati«, kar pojmuje kot iter. k sln. *-brę́kniti*, *-brę̑knem* »oteči, napeti, nabrekniti«. Vendar to ne pojasni dosledne uporabe prefiksa *pod-*. Zato se zdi možno, da je **pod-bre(n)cati* denom. iz **brę̑nka* »sod«, *brę́ncelj* »koš«, kar je omogočilo (ljudskoetimološko vzpostavljeno) razmerje *podkóšati* »podrecati« : *kõš*. Glej tudi *brę́ncelj*, *brę̑nka*, *brę̑nta*; *-brę́kniti*, *rę̑d I* in *podkóšati*. M. S.

podréka (m.) »patriarh«. Izposojeno iz vulg. lat. oblike **padriarca* za lat. *patriarc(h)a* < gr. πατριάρχης »začetnik rodu, očak« (Ramovš, Kr. zg., 40). Cgn. *Podreka* je izpričan že l. 1275, tudi furl. *Podrecca* (Skok-Škerlj, Oko Trsta, 178). Tudi tpn. *Podreča*, l. 1334 *Patriarchsdorf*, *Podreč(j)e*, l. 1437 *de Patriarchali villa*. 78.

podrînka (f.) »mala žaba« (Šempeter pri Novi Gorici); l. 1607 *padrinca* »roſpo« (Alasia). Verjetno izvedeno iz *podríniti*, *-înem* (v. pf.) »poriniti«. Primerjati je mogoče ukr. *pidrýjka* »vrsta drobnih krapov«, tudi *pidríjka* »isto« (Grinčenko, Sl. III, 177), kar je po vsej verjetnosti izvedeno iz v. **pod-rijati*, ki je do slov. **-rīnǫti* v istem razmerju, kot je **zijati* do **zinǫti*. K semantiki prim. srir. *loscann* »žaba« < »skakalka«, sorodno stnord. *fljōta*, ags. *flēotan*, stvn. *fliozan* »fließen« (Pokorny, 837). Dalje glej *ríniti*. M. F.

podsę̑nje (f. pl.) »lopa pred hišo«, npr. *na podsenjah* (Sln. gorice); po retrakciji akcenta ln redukciji sredinskega zloga nastalo *pócnje* (f. pl.), g. *pócenj* »isto« (vzh. štaj.) ← sln. **pódsen* (f. sg.) < slov. **podъsě̃nь*; tudi *podsę̑nje* (n. kol.) »prostor pod napuščem«, kar je imel Caf, Vestnik I (1873), 3, za sln. primarno in edino historično utemeljeno tvorbo.

Prim. str. *podъsěnije* »shramba« (Sreznevskij, Mat. II, 1069), r. dial. *podsénьje* »zatemnjen kraj« (Dal', Slovar'³ III, 536), ukr. *pidsínnja* »pokrit hišni vhod pod napuščem« (Grinčenko, Sl. III, 179), p. dial. *podsienie* »napušč, pristrešek pred glavnim vhodom; hodnik pod streho ob zidu«, tudi *podsień* »isto«, *podcień* (Karłowicz, SGP IV, 193, 169), č. *podsíň*, *-ně* »veža, lopa« poleg *podsíní* »lopa pred hišo, pokrit prostor pred hišo« (Jungmann, Sl. III, 197), slš. *podsieň*, *-ne* »veža, lopa«. Izhodno **podъsě̃nьje* (n.) je kolektiv k subst. **podъ-sě̃nь* (f.) »veža, lopa«; v okviru besedotvornih možnosti je moč pričakovati tudi **podъ-sě̃nьja* (f. kol.). K temu prim. psl. **orlь* (f.) in iz tega kol. n. **orlьje* > sln. *(o-)ralje* poleg kol. f. **orlьja* v csl. *ralija* »arvum«, sb. *ralija*, ukr. *rilljá* »zorano polje, njiva« itd. Zaradi sln. sin. *podstę̑nje* in *podstrę̑šje* »podsenje« je izhodno **podъsě̃nь* (f.) verjetno zloženo iz **podъ* »sub« in **sě̃nь* (f.) v pomenu »napušč, krov, zaščita«, prim. str. *sěnь* (f.) »napušč, pristrešek; baldahin, šotor« (Sreznevskij, Mat. III, 897), r. *sénь*, *-i* »krov, streha, zaščita«. Pri tem pomenu bi bilo mogoče izhajati iz prvotnega »stena, zid«, torej **podъsěnь* »prostor pod streho«, in substantiv primerjati z lit. *síena* »stena, meja«, lot. *siẽna* »stena, stran« < **s(H)ē̃i̯-nā*, kar je tvorjeno iz verbalne osnove s podaljšanim vokalom, tj. **sH-ēi̯-* (→ het. *išḫai-*, *išḫii̯a-*) poleg **sH-ei̯-e/o-* v lit. *siẽti*, *siejù* »vezati«, vzhlit. prez. še *sejù*, pret. *sėjaũ*, lot. *sìet*, *sìenu*, *sèju* »isto« (Oštir, WuS IV, 214; Fraenkel, 782). Dalje glej *stę́na* in *sę̑nca*. M. F.

podûrek (m.), g. *-rka* »pondirek«, k temu v. *podúrniti*, *podûrnem* (pf.) »potopiti, pogrezniti« (vzh. štaj.), impf. *podurnjávati (se)* »potapljati (se)«. S tem je verjetno sorodno hrv. kajk. *pondurek* »mergus, fulix« (Belostenec, Jambrešić) s sekundarnim nazalom po sin. *pondirak* »isto« ← iter. **pondīrati* k pf. **pondьrèšь* ← **ponьrèšь* »potopiti«. Izhodiščni v. **duriti*, **durati* »potapljati« bi bilo mogoče povezati s psl. **d'ura* »luknja ipd.« (glej *júrica*) poleg **durъ*, prim. sbh. dial. *dûr* (m.) »ošiljena palica, s katero se cilja luknjo v zemlji« (Rečnik SANU V, 33), str. *duryi* v *A otъ vjaza prjamo na putь, a putemъ kъ duromu vjazu, čto stoitъ u perervy na berezě* (ES V, 162; Sreznevskij, Mat. I, 746). Psl. **dur-ъ/a* poleg **d'ura* iz **dou̯-ro/ā* oz. **deu̯-ro/ā* je lahko tvorjeno iz ide. korena **deu̯-*, prim. gr. δύω »potopiti, pogrezniti« (Frisk I, 427 s.; Pokorny, 217; oba brez slov. gradiva). Glej tudi sin. *ponîrek*. M. F.

podûst (f.), g. *podustî* »Chondrostoma nasus, Cyprinus barbus« (Pleteršnik), tudi *podûst* (f.), g. *-i* in *podustî* (SSKJ III, 702). Izpričane akcentske variante so posledica paradigmatskih izravnav in morda vpliva sln. refleksov psl. **pьstrý* »postrv«. Pričakovana paradigma bi bila *podûst*, g. *podûsti*. Pkm. *podvüjst*, *-i* »podust« (Novak, Slovar, 73) izkazuje protetični *-v-* po pkm. *vüjsta* »usta«. Dial. je izpričano še

podlêst (m.), g. *podlestā* in *podlestȇv* (f.), g. *podlestvȇ* »Cyprinus nasus«, v 19. st. *podleſtav*, *podleſtva* »Cyprinus nasus« (Freyer, Fauna, 48).

Prim. r. *podúst*, *podús* »Cyprinus nasus« (Dal', Slovar'[3] III, 547), ukr. *pidúst*, *pidústva*, *pidústovь*, *podusta*, stp. *podustwa*, č. *podoustev*, dial. *podústva*, *podúzdev*, *poduzva*, slš. *podošva*, *podustva*. Iz slov. jezikov je madž. *paduc* »podust«. Gotovo bahuvrīhi kompozitum *»ki ima spodaj usta«, prvotno najverjetneje **pod(ъ)-ūstь* (f.) in **pod(ъ)-ūstъ* (m.), prim. agl. *undermouth* »podust«. Variantna tvorba, ki kaže na **podustý*, g. **podustъvȇ*, je najverjetneje inficirana s strani **pьstrý*, g. **pьstrъvȇ* »postrv« (podobno že Machek[2], 467). Glej *pȍd I* in *ústa*. M. S.

podvízati, *-am* in *-žem* (v. pf.) »vzpodbuditi«, refleksivno *podvízati se* (pf.) »pohiteti«; beseda je izpričana že v 16. st. (Krelj) in v 17. st. (Hipolit); kompozitum *po-dvizati*; simpleks *dvȋzati se* »hiteti« je v sln. izpričan le nknjiž., domnevno izposojeno iz drugih slov. jezikov. Pomensko enako je r. *podvizátьsja*; enak iter. k **dvignǫti* je znan še v stcsl. *dvizati* »premikati«, sbh. *dȉzati*, star. *dvizati*.

podvọ̑ra (f.) »rogovila za plug, da gredoč na njivo ali z njive ne drsi po tleh« (goriš. okolica; Kras), tudi *podọ̑ra* »isto« (Kras, Ig). Erjavec, LMS 1879, 173, povezuje s sln. *návor* (m.), g. *navóra* »Hebel« in *povẹ̑rek* (m.), *-rka* »drog, na katerem se preko rame nosita dve vedrici« (Vrsno). Izhajati je mogoče iz **pȍd-vora* (f.), nomena actionis k v. **pod-vȇr-ti*, **pod-vьrešь* »zaustaviti, zavirati, ovirati« k **-vȇrti*, **-vьrǫ* »peti, vezati«, prim. sln. *podvrẹ́ti kolo* »das Rad sperren«. Dalje glej *zavọ̑ra* in *zavrẹ́ti*. M. F.

podžíl (m.) g. *-a* »lesen podvoz, okovan, kjer se vrte kolesa« (Temljine; Kenda, rkp., 100). Levstik, LMS 1880, 173, navaja *podžȋl* (m.) »oplen pri vozu«. Univerbizirano iz prepozicionalne zveze **pod žíljem* k *žȉlj*, g. *žílja* »vrv, jermen pri napregi«. Dalje glej *žȉlj*. M. S.

póga (f.) »mavrica«. Tudi hrv. kajk. *puga* »isto«. Nejasno; ni nujno, da je treba izhajati iz **-ǫ-*, kakor domneva Skok III, 68. Matzenauer, LF XIV, 407, je izvajal iz srvn. *poge*, *boge* »arcus, iris«. Enako Štrekelj, LMS 1896, 160, ki opozarja na kor. n. *Himmelpouge*. Pomensko je težko primerjati p. dial. *pęga* »sled udarca z bičem«, r. dial. *púga* »bič«, rum. *púhă* »dolg bič«.

pogáča (f.) »kolač, nekvašen kruh«; v 16. st. *pogazha* »placenta« (Megiser), v 18. st. *pogazha* »Weizenbrod« (Gutsmann); številne izvedenke tipa *pogáčica* »kolenska kost«, *pogâčka* »čipka«, *pogâčnica* »Großfrauentag« (Zilja); fit. *kozja pogača*, *svinjska pogača*. Prim. sbh. *pògača*, blg. *pogáča*, r. dial. *pogáč* (m.). Iz slov. jezikov je madž. *pogácsa*, alb. *pogáçë*, rum. *pogáce*, *bogáciu*, ngr. dial. πογάτζα, φογάτζα. Izposojeno iz rom., prim. trž. it. *fogaza*, knjiž. it. *focàccia*, < srlat. *focācia*, *focātius*, izvedeno iz lat. *focus* »ognjišče, ogenj« (Miklošič, 254; Šturm, ČJKZ VI, 57; Skok, ZRPh LIV, 204).

pogân (m.), g. *-a* »paganus« in »psovka (umazanemu otroku)«, tudi *pagân*, *pógan*, pkm. *pògan*; f. *pogânka* »pagana« in »ajda« (verjetno iz č. *pohanka* ali kalk po n. *Heidekorn*), *poganíca* »isto«; adj. *pogânski*, abstr. *pogânstvo* (n.). Pleteršnik II, 104, navaja kot kajk. še *poganȋn*, *-ka*. V 16. st. *pogan* »Haid, ethnicus«, *poganski* »haidnisch« (Megiser), v 18. st. *pogán* »paganus infidelis« (Kastelec-Vorenc).

Prim. stcsl. *poganinъ*, *poganъ*, sbh. *pògan*, *pòganin*, čak. *pogȍn*, *-āna*, mak. *poganec*, blg. *pogánec* »isto«, str. *poganinъ*, *poganyi*, ukr. *pogányn* »pogan«, br. *pagánec*, p. *poganin*, č., slš., gl. *pohan* »isto«. Iz slov. jezikov je fin. *pakana*, lit. *pagónas*, lot. *pagãns* in madž. *pogány*. Izposojeno iz vulg. lat. *pagānus* (klas. *pāgānus*) »vaški, kmečki, neolikan, poganski« > »kmet« (kar je (substantivizirani) adj. h klas. *pāgus* »vas«) v času, ko je bilo poganstvo razširjeno le še na deželi (Miklošič, 254; Meillet, Ét., 185; Brückner, 426; Vasmer II, 381; Skok II, 694). O sln. adj. *pogân* »nečist« in paralelah, kjer se ohranja lat. adj., glej *pogániti*. M. S.

pogance (f. pl.) »ajdova pogača« (Haloze). Bodisi isto kot *pogânica* bodisi izvedeno iz *poganíca*, *pogânka* »ajda«, prim. č. *pohanka* »isto«, izvedeno iz *pogan* »paganus«, ker so ajdo v 15. st. v srednjo Evropo prinesli Tatari, prim. n. *Heidekorn* »ajda« iz *Heide* »pogan«.

pogânica I (f.) »gubanica, kranjska potica« (Plužna). Zaradi sln. sin. *gubánica*, *gibánica* je mogoče izhajati iz **po-gъbanica* k pf. **po-gъbȃti* »poganiti« poleg impf. **po-gýbati*, **-gýbajǫ*, prim. sln. *pogíbati*, *pogȋbam*, *pogȋbljem* »ukriviti, zavihati«. Iz neprefigirane ničtostopenjske verbalne osnove **gъbȃti* je izvedeno mak. *banica* »pita, gibanica«, blg. *bánica* »pita«. Tolstoj, Leksika Poles'ja, 17, opozarja na poleš. *gibát'* »mesiti«. Drugače Bezlaj, ESSJ I, 142, ki substantiv izvaja iz pomensko oddaljene osnove **gab-* v sln. *gábati* »pogubiti«. Dalje glej *pogníti*. M. F.

poganíca II (f.) »mrena na očeh«, npr. *p. mu raste* (vzh. štaj.), bkr. *póganice* (f. pl.) »isto« (Podzemelj v Beli krajini; Barlè, LMS 1893, 27). Pomensko najbliže je hrv. čak. *pogãnca* »vnetje očesne sluznice« (Perušić, Čak. rič II (1986), 56). Dalje nejasno. M. F.

pogániti, *-ânim* (v. impf.) »umazati«, pf. *o-p.*; adj. *pogân* »nečist, odvraten«, subst. *pogân*, *pógan* »psovka umazanemu otroku«, *poganȋja* »neredno življenje, slabo gospodarstvo, slabo ravnanje«.

Prim. sbh. *pòganiti* »umazati«, *pògan* (adj.), f. *-a* »nečist«, *pȍgān* (f.), *-i* »nečistoča, smeti«, *pogánec* »čir, bula«, *pòganica* »kača«, *pogànija*, *pogániština*, *pogànluk* »nečistost«, mak. *pogani* »umazati«, *pogan* »nečist«, *pogan* (m. in f.) »golazen«, blg. *pogánec* »miš, podgana«, r. *pogányj* »nečist, ogaben, slab«, str. *poganyi* poleg »pogan, poganski, tuj« tudi »nečist«, *pogánka* »miš, mrzlica«, *pogánitь* »nečistovati«, ukr. *pogányj* »slab, grd«, br. *pagánicь* »umazati, kvariti, sramotiti«, *pagáno* »odvratno, grdo«.

Etimologija nejasna; starejši avtorji so ločili od *pogan* < vulg. lat. *pagānus* (Matzenauer, CS, 68; LF VII, 175; Preobraženskij II, 84) in mislili, da je to tvorba s pref. **po-* iz **ganiti* »sramotiti, zmerjati«, č. *haniti*, p. *ganić*, gl. *hanić*, r. dial. *gánitь*, ukr. *gányty*, br. *gánicь* (glej tudi *gonóba*). Drugače Brückner, 426, in Vasmer II, 381, ki vse to povezujejo s sln. *pogân* »paganus« in sorodnim. Glej *pogân* in *-gániti*.

-pógel (adj.), f. *-gla* »podplut«, izpričano le v *zapógel* »isto«, npr. *zapoglo oko* (Polica; Štrekelj, LMS 1894, 58). Pomensko najbliže je p. *pęga* »modrica, lisa na koži, ki je nastala ob udarcu z bičem« (Karlowicz, SGP IV, 80), pri Brücknerju, 403: *pęga, pąga* »isto« poleg »bič«. Slednji substantivov pomen Vasmer II, 458, po Brücknerju, KZ XLII, 360, povezuje z r. dial., ukr., br. *púga* »bič«, str. *puga* »palica« (Sreznevskij, Mat. II, 1723). Zaradi sln. in pomensko oddaljenega hrv. *pȕgva* »prišč« (13. st., Domentijan), *pȕgvica* »isto« (Stulli, Vrgada) bi bilo p. *pęga* v pomenu »modrica« mogoče izvesti iz slov. osnove **pǫg-* »nabrekniti, oteči ipd.« poleg nenazalizirane **pug-* »isto«. Sln. adj. je izvorno ptc. pret. akt. **pǫglъ* (> sln. **pógel*) in priča o obstoju slov. po vsej verjetnosti pf. v. **pǫg-ti, *pǫžešь* »podpluti, oteči ipd.«, iz katerega sta bila izvedena slov. nomina actionis **pǫgy* (f.) »podplutost, oteklost« (→ hrv. *pȕgva*) in **pǫga* (f.) »isto«. O hrv. gradivu drugače Skok III, 88, brez zgornjih primerov. Dalje glej *púgelj, pọ́žena.* M. F.

pȏglica (f.) »zaponka, kovinski nastavek pri vezalkah, medeninasta igla«, tudi *poglíca, pọ́galica, ponglíca,* dial. *pùɣḷca* (Kras). Prim. csl. *pǫgy,* g. *pǫg(ъ)ve* in *pǫgva* »corymbus«, *pǫgvica* »kroglica«, r. *púgovica, púgovka* »gumb«, ukr. *púgovycja* (Grinčenko, Sl. III, 497), str. *pugy,* g. *pugъve* in *pugъvь* »pisan okras, kroglica«, p. dial. *pągwica, pągawica, pęgwica* »gumb«, pom. *pą́gv́ica* »neka igrača v obliki škatlice«. Pomensko blizu je lot. *puogs, puõga* »gumb, semenska glavica pri lanu, hmeljev plod, zvonček« (Zubatý, BB XVIII, 264); sti. *puñja-* (m.) »kup, množica«, *pū́ga-, pūgá-* (m.) »isto« (Petersson, Glotta VIII, 70) je dvomljivo (Mayrhofer II, 209), prav tako primerjava s slov. **pǫkъ* »popek« (Persson, Beitr., 245). Tudi slov. **pǫga* »bič« ne ustreza (Preobraženskij II, 149). Ni verjetno, da bi bilo izposojeno iz got. *puggs* »mošnja za denar« (tako Miklošič, 177; Loewe, KZ XXXIX, 323), kar predstavlja s srlat. *punga* »mošnja, denarnica«, gr. πoῦγγα, πουγγίον, rum. *pungă* »isto« posebno, še nepojasnjeno skupino. G. Meyer, 357, domneva, da je slov. **pǫgy* in got. *puggs* prevzeto iz neide. jezikov. Glej tudi Kiparsky, GLS, 54, Feist, Wb., 385, in Vasmer II, 459.

pogníti, *pọ́gnem* (v. pf.) »ukriviti, zavihati«, tudi *upogníti* »isto«, *zapogníti.* Izpričano pri Murku I, 365, pa tudi v 18. st. pri Gutsmannu: *pognim, pognjen* »biege, neige«. Tako kot slš. *pohnúť, -nem* »pogniti« (od tod tvorjeni impf. *pohýnať, -am*) iz **po-gъbnǫ̃ti, *pò-gъbnešь,* nazalnega prezenta k pf. **po-gъbâti* poleg impf. **gъbâti.* Sem sln. *zapọ̑ga* (f.) »zavoj, ovinek«, tudi »zavihek pri obleki«, nomen actionis **za-pò-gъba.* Od tod tpn. *Zapọ́ge* pri Vodicah, l. 1426 *in Zapozech,* l. 1436 *Sapokh,* l. 1458 *Sapose* (M. Kos, Gradivo HTS II, 752 s.). Glej tudi *gúba I* in *pogânica I.* M. F.

pogọ́mpiti se, *-gọ̑mpim se* (v. pf.) »narediti se spečega, če preti nevarnost« (gor.). Najverjetneje refleksivni faktitiv iz subst. **gòmъpa* »grča, bula, nekaj stisnjenega ali zgnetenega« ali adj. **gòmъpъ* »grčav, neumen«, prim. sln. *gọ̑mpa, gȗmpa* »grča, bula, neumna ženska«, *gȗmpec* (m.), *-pca* »bedak«, v. *gȗmpati, -am* »tolči s stisnjeno pestjo«, adj. *gȗmpast* »štulast, top, neumen«. Psl. **gòmъpa* poleg **gòmъba* je verjetno sorodno z **gȍmoľь,* k besedotvorju prim. psl. **tъlpa᷉ < *tul-pā : *tul-upā* v gr. τολύπη, luv. *taluppi-* (o tem Čop, Prispevek, 89 s.). Pomenskega izhodišča za sln. *pogọ́mpiti se* ni mogoče točno določiti; možno je izhajati iz *»zgrbiti se, upogniti se« ali *»narediti se neumnega«. Ker gre za refleksivni faktitiv, je razumljivo, da kompoz. z drugimi prefiksi (in simpleks) ne obstajajo, prim. *ponẹ́mčiti se, pokmẹ́titi se, polẹ́niti se,* hrv. čak. *pogȍbit se* »upogniti se« iz *gȍba* »grba«. Glej tudi *gọ̑mba.* M. S.

pọ́grad (m.), g. *-a,* »(s slamo postlano) preprosto ležišče iz desk, Pritsche«, pri Cafu tudi »spletena pregradna stena«; tudi *pógrad* (m.), g. *-a,* obir. *pó:-grad* (Karničar, Obir, 213), rož. *póhrad, púhrad* »ležišče iz desk« (Šašel, RNB, 94). Iz sln. je bav. n. *Bȫgrád* »drvarjevo ležišče, napravljeno iz dveh brun, od katerih je eno pri nogah in eno pri glavi, vmes pa je postlano z mahom«, v Salzburgu *Bankrat* (naslonjeno na n. *Bank* »klop«), kor. n. *Pograden* »leseno ogrodje na peči, ki služi za ležišče«, *Pograd, die Pograden* »leseno ogrodje postelje« (Štrekelj, ČZN V, 61 s.; Schmeller, BWb. I, 251, 986), štaj. n. *Pogratte, Bongret* »slabo ležišče, opaž pri peči« (Koštiál, Svoboda (1951), 188). Beseda se je na Salzburško razširila s slovenskimi drvarji, ki so tja hodili sekat za potrebe rudnikov soli. Prim. mor. č., slš. dial. *pohrada, pohrádka* »posteljno ogrodje, postelja« (Štrekelj, l. c.). Nomen acti glagola sln. *pogradíti* kakor je npr. sln. *prẹ́grad, pré-grad* »pregradna stena v kašči, jabolku ali orehu, pretin, predel v kašči« nomen acti iz *pregradíti.* Pref. *po-* ima v danem primeru najverjetneje enako funkcijo kot pri *postláti, pọ́stelja*: ležišče se najprej zgradi, pogradi, nato pa postelje. Dalje glej *gradíti.* M. S.

pogubiti, *-ím* (v. pf.) »škoditi, ugonobiti, uničiti«; *izgubíti* »perdere«; *izgȗba* (f.) »škoda, deficit«. V pomenu »perdere« tudi stcsl. *izgubiti, izgubljati,* sbh. *(iz-)gùbiti,* mak. *gubi,* blg. *gúbja*; v pomenu »destruere« r. *gubítь,* č. *hubiti,* slš. *hubiť*; v obeh pomenih ukr. *gubýty,* br. *gubícь,* p. *gubić,* gl. *hubić,* dl. *gubiś.* Drugačen pomenski razvoj kaže plb. *pod'aiubnĕ* »pameten, prebrisan«. Psl. **gubiti* je kavzativ k **gъbnǫti, *gybati* (glej *gániti I, gíbati I, gúba*). Lit. *gū̃byti* »izgubiti, uničiti, mučiti« in lot. *gubît* »odpraviti, povzročiti abortus« poleg »oropati« je iz slov. jezikov. (Berneker I, 360; Vasmer I, 317; Fraenkel, 174).

pogȗm (m.), g. *-a* »animus fortis«, adj. *pogúmen, -mna* »animosus, fortis«, *zagomȇc komu biti* »biti komu kos«. Samo slovensko. Miklošič, 80, je to izvajal iz stvn. *gomo* »mož« s pomenskim odtenkom »možatost«. Dvomi Berneker I, 362, ki predlaga kot možno izhodišče stvn. *goumôn, goumjan* »paziti, prizadevati si«, *gouma, gauma* »pazljivost«, kar semantično še manj ustreza. Ker gre verjetno za primarni vzpodbudilni klic, je mogoče suponirati podedovano izvedenko iz ide. **gou̯-* »klicati, vpiti« (glej *gọ̑vor, gósti, gávec*). Lit. pozna poleg *gaũsti* »doneti«, *gúosti* »tolažiti« tudi oblike *pagúoda* »tolažba, sočutje, skrb« in *gúdrumas, gūdrùmas* »sredina nekega časa, višek napetosti, odločilni trenutek«, *gúdrumas vãsaros* »sredi poletja«, *naktiẽs gúdrumu* »o polnoči« poleg *gudrùmas* »zvitost, premetenost, spletka«. Vendar nejasno.

pọ́hati, *-am* (v. impf.) »cvreti, zlasti panirano živilo«; k temu *pọ́hanje* »cvrtje«, dial. tudi »flancati«

(dol.); v 16. st. *pohanje* »frixum« (Megiser), v 18. st. *pohati* »zvréti«, *pohan* »zvert«, *pohanîe* »copta« (Kastelec-Vorenc). Tako kot hrv. *pòhati* »panieren« poleg *pòhovati* »isto« prevzeto iz bav. avstr. *bachen* »peči, cvreti«, dial. *pǫχχn*, *bǫχn* »isto«, stvn. *bahhan* < germ. **bak-* < ide. **bhəg-* < **bhHg-*, prim. gr. φώγω »peči, cvreti«, poleg stvn. *backen* »isto« (Striedter-Temps, DLSbkr., 175; Kluge[17], 43; Pokorny, 113). M. F.

pohópati, *-am* (v. pf) »vzeti, ukrasti«, tudi *pohópsati*, *-am* (pf.) »isto« (SSKJ IV, 728) in »pograbiti«. Prim. csl. *chopiti*, *chopljǫ* »mordere«, *chopati*, *chopljǫ* »isto«, *chapati*, *chapljǫ* in *chapajǫ*, *chǫpati*, *chǫpajǫ* »prehendere«, blg. *hápja*, *-eš* »gristi, ujedati«, *hápvam*, *-aš* »po malem in slabo jesti; okušati«, pf. *hápna* »isto«, *hápka* »grižljaj«, str. *ochopiti*, *ochoplju* »oviti«, *ochopitisja* »oviti, objeti (se)«, *ochupati*, *ochupaju* »objemati, oklepati«, *ochapiti* »objeti«, *chopiti*, *choplju* »grabiti, gristi«, *chapati* »grabiti, gristi, pikati«, r. dial. *chopítь*, *chopljú* »prijeti, zgrabiti« (navajata Vasmer III, 260, in Dal', Slovar'[3] IV, 1220), ukr. *chopýty*, *-pljú*, *chópyš* »grabiti«, *pochipnýj* »hiter«, adv. *póchipko* »hitro«, *chapáty*, *chapáju* »grabiti, krasti; pohlepno jesti«, br. *chapícь*, *chapljú*, *chópiš* (pf.), *chapácь*, *-pljú* (impf.) »grabiti, krasti«, p. *chopnąć kogo* »primazati jo komu«, č. *chopiti*, *chopím* (pf.) »hitro prijeti, zgrabiti, hlastniti po čem«, z refl. »prijeti za kaj, poprijeti se, lotiti se česa«, impf. *chápati* »prijemati, segati po čem, hlastati, dojemati«, slš. *chopit'*, *-ím* »zgrabiti, vzeti«, impf. *chápat'* »isto«, stč. *chopiti* (pf.) »dojeti, razumeti«, *vychopiti* »iztrgati komu kaj«, gl. le dial. *khopić* »zgrabiti« (navaja Schuster-Šewc, HEWb., 395), dl. *chopiś* »začenjati, lotevati se«, delno tudi pf. in k njemu impf. *chapjaś*. Psl. v. **chopîti*, **chop'ǫ*, **chòpišь* je v večini slov. jezikov pf., h kateremu v sinhronih shemah ustreza iter. **chopâti* oz. **chapâti* oz. **chap'ati*, prim. dl. *chapjaś* »začenjati, lotevati se«. Pedersen, IF V, 64, in Machek[2], 203, sklepata o ekspr. slov. vzglasnem **ch-* iz ide. **k-* in povezujeta z lat. *capiō* »prijeti, zgrabiti, vzeti«, gr. κάπτω »goltati, požirati«, got. *hafjan* »dvigniti«, *at-hafjan* »odvzeti«. Podobno Schuster-Šewc, l. c. Mayrhofer I, 286, zavrača Scheftelowitza povezavo s sti. *kṣapayati* »razrušiti, uničiti« (ZII II, 268), ker je sti. v. *p*-kavzativ h *kṣáyati* »uničevati« in soroden z gr. φθίνω »uničiti, pogubiti« (Mayrhofer, EWA I, 428). Drugačnega izvora je sbh. *(h)ȁpsiti*, *(h)ȁpsīm* (pf.) »ujeti, zapreti«, kar je denom. v. od *(h)ȁps* »zapor« < turš. *hapis* »isto« < arab. *ḥabs* (Škaljić, Turcizmi, 311; Skok I, 654). Glej tudi *šápiti*. M. F.

Pǫ̑horje (n.), g. *-a* (orn. na Štaj.), dial. *Pȍu̯χarię*, *Pȍu̯χorię*, adj. *pǫ̑horski*, dial. *pȍu̯χərski*, etn. *Pǫ̑horčan*, dial. *Pȍu̯χərc*, f. *Pȍu̯χərka* (Ruše); tudi tpn. in mtpn. *Pohorje* (Haloze, Metni vrh pri Sevnici). Nejasno. Historični zapisi orn., prim. l. 1211 *Po[e]cher*, 1221, 1323 *Pocher*, 1359 *Pacher*, 1408 *Pochor*, 1412 *Pacher*, 1430 *Paw[e]cher*, in dial. diftong govorijo za prvotno **pōher-* + *-(ь)je*, kar ne more biti slov. izvora. Možno je domnevati izposojo iz srvn. **pochære* > n. *Pocher* »delavec, ki drobi rudo«, v danem primeru verjetno kremen za glažute. Podobno ime je znano v č. *Starý Pochr*, dial. *tə Oltpūchə*, *am Oltnpūchə*, kjer je delovala znana steklarna (č. gradivo navaja Profous, JMČ III, 418). Od tod tudi sln. cgn. *Pohar*, *Poharc*. Osnova je germ. onomat., izpričana še v n. *pochen* »tolči, drobiti (rudo)«, srvn. *bochen*, *puchen*, srspn. *boken*, *buken*, niz. *beuken*. Pleteršnik II, 362, izvaja iz n. *Pocher* sln. *pûhar* »kladivo za tolčenje kamna«. Semkaj po vsej verjetnosti tudi cgn. *Puhar* z dial. refleksom za dolgi *ō* ali iz n. *Pucher*. Pojmovanje n. imena *Bachern* kot izhodišča (tako Schmutz, Lex. I, 92 s.), ki je verjetno le ljudskoetimološko naslonjeno na *Bach* »potok«, kljub mnogim paralelam v n. onomastiki ni upravičeno, saj bi v tem primeru pričakovali pohorski monoftong *-ộ-*, prim. poh. *bộter* < stvn. *(gi-)fatero*. M. S.

pohvine (f. pl.) »podrepni jermen« (navaja samo Miklošič, 254). Prim. hrv. dial. *pȍvi*, *pȍfi* (f. pl.) »podrepni jermen« (Lika), *pohvi* (f. pl.), *pȍfe* (Dubrovnik), star. *pohve*, tudi *pohvine* (Stulli), r. *pachvá*, pl. *pachvý* »podrepni jermen«, ukr. *píchvy* (f. pl.), g. *-chov* »nožnica (za meč)«, sg. *píchva* »vulva, pestič«, br. *póchva* »vulva«, dial. tudi *páchva*, p. *pochwa*, *poszwa* »podrepni jermen«, č. *pochva*, *pošva* »nožnica«, pl. *pochvy* »podrepni jermen«. Nejasno; Miklošič, 245, rekonstruira primarno **pachy*, **-ъve* ali **pochy*, **-ъve* in pritegne r. *pách* »mesto med bedri, pazduha«. Glej *podpâs*.

pój (adv.) »potem« (gor.; Račna); l. 1607 *pai* »doppo; potle« (Alasia) z refleksom sekundarno naglašenega sln. *o* kot *aupfa* »ovca« < **ovьcȁ* v istem slovarju. Morda po redukciji tipa **mojè-ga* > sln. dial. in pog. *mójga* nastalo iz adv. **po-jè* »potem« ← **po* (prep.) »nach« + **je* (pron. demonstr. n.). Po sekundarnem vnosu nazalnega vzglasja v tem pron. je nastal slov. adv. in conj. **po-n'e-že* »potem; ker«. S sln. dial. adv. je moč primerjati hrv. čak. *pǫ̑j* »potem« in *pǫ̑j* »isto« v *Pǫ̑j olnȅs dȍma rȉbu, pǫ̑j se vrȍt u selȍ* (Brusje na Hvaru; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 82), kjer raba odraža pogovorni skladenjski vzorec z ustaljenim uvajalnim časovnim adv. na začetku stavka. Izhodno **pòjь* in **pȍjь* tu lahko odraža izmenjujočo klitično rabo pron. demonstr. Razmerje **po-jь* : **po-je* je primerljivo z istim razmerjem pri **po-tъ-lě̈* : *po-to-lě̈*, oboje »potem«. Dalje glej *pónjer* in *pótle*. M. F.

pojâta I (f.) »gospodarsko poslopje« (Lašče), »prostor, kamor spravijo voz« (Caf), »skedenj« (bkr.), »staja, tamar« (notr.), »koča« (pkm., poh.), »velika hiša« (gor.), tudi *pojât* in *pojâtina*. Prim. csl. *pojata* »streha, hiša«, sbh. *pòjata* »staja, hlev, skedenj, senik, klet, ograda za živino«, hrv. kajk. tpn. *Pojatno*, mak. *pojata* »prostor ob hiši pod nadstreškom, letna kuhinja«, blg. *pojáta* »staja, hlev, ograda za živino« (navaja Mladenov, 502). Jslov. **pòjata*, od koder je izposojeno madž. *pajta* »skedenj« in rum. *poĭáta* »staja, hlev«, pomensko ustreza hrv. čak. *jȁto* »zavetrje«, v Liki *jàtara* »kmečka koča«, p. dial. *jata* »koča«, p. *jatka* »mesnica, mesarska stojnica«, star. č. *jata* »koča«, gl. *jěta* »prodajalna« (Miklošič, 243; ES VIII, 182). Tega ni mogoče ločiti od psl. **jȁto*, **jȁta* »jata, čreda«, prim. k pomenu r. *stája* »roj, trop, jata« : blg. *stája* »soba« : sln. *stája* »ograjen prostor na pašniku, manjši hlev«. Psl. **jȁta* in **pòjata* izvajajo iz ide. **i̯ā-* »iti, hoditi«, zato smemo sklepati, da je to prvotno pomenilo nekakšno premično stajo (ES, l. c.). Manj verjetno

Miklošič, l. c., ki loči oba pomena in **jata* »koča« primerja s č. *chata*, p. *chata* »koča, kmečka hiša«.
Ni izključeno, da je iz slov. **pǒjata* preko madž. *pajta* »skedenj« in neke nepoznane germ. predloge izposojeno furl. *baite*, sev. it. *baita* »koča«, od koder je prevzeto sln. *bâjta*. Glej tudi *játa I–II*. M. S.

pojâta II (f.) »Strix passerina« (Vipava), kletvica *gromska pojata, prekleta pójata*. Nejasno; morda je treba pritegniti lit. *áit(i)varas* »mora, krilat demon, škrat«, stprus. *aytegenis* »Picus, detel« (o tem Fraenkel, 4; Oštir, Vogelnamen, 30). Zveza s slov. **jata*, **pojata* ni izključena.

pọ́jati, *-am* (v. impf.) »loviti, gnati«, z refl. tudi »klatiti se« in »goniti se«; k temu dem. impf. v. *pǭjčkati* »gnati, loviti« (Polj. dol.), *pri-p.*, *s-p.* (pf.) »splašiti«; k temu *pǒj* (m.), g. *pója* »parjenje«, *pojâtev* (f.), *-tve* »isto«, *pojáča* (f.) »läufiges Tier«, *pọ́javica* »slabo vreme, gonjenje«, *pọ́jalica* »isto«, fit. *pọ́javec* (m.), *-vca* »Asparagus officinalis«, *pọ́javka* (f.) »isto«, *pojâlnica*; adj. *pójav* »ki se goni«. V 16. st. *pojati* »venari« (Megiser), v 18. st. *pojam, pojati* »fugere, pellere«, *p. sê* »coitum appetere majalis« (Pohlin), *pojam* »treibe, jage«, *p. ſe* »bin brünſtig, läufig« (Gutsmann).
Prim. csl. *pǫždati, -ajǫ* »terrere«, hrv. *púdati, pûdām* »poditi; čistiti«, čak. *pūjãt, pũjon* »mrčesa se otresati, reševati«, *pujati* (Smokvica, Korčula), kajk. *pefje pujanje* »catulatio« (Belostenec), blg. *ot-pъ́ždam* »stran poditi«, p. *napędzać* »poganjati, priganjati«, dial. *popędzać się* »goniti se« (Karlowicz, SGP IV, 258), slš. dial. *spúdzat' sa* »upirati se, ustavljati se« (Kálal, Sl., 636). Slov. **pǫd'ãti*, **pǫdâješь*, jslov. **pǫ́d'āšь* je iter. k slov. kavz. **pǫdīti*, **pǫ́dišь*. Dalje glej *podíti*. M. F.

pojíti, *-ím* (v. impf.) »potum praebere«, pf. *na-*, *pre-*, *o-p.*; sekundarni impf. *-pâjati*, *-am*; številne izv., npr. *napǒj* (m.), *-ója* »pijača«, adj. *opójen, opọ́jen*, *-jna* »berauschend« idr.; v 16. st. ptc. *napuil*, f. *napoyla* (Dalmatin), v 17. st. *napoit* »abbeuerare« (Alasia), v 18. st. *napajam, napojim* »ansaufen, tränken« (Pohlin), *napojiti, napajati* »tränken« (Gutsmann).
Prim. stcsl. *poiti, pojǫ, poiši* »potum praebere«, *napajati, -ajajǫ* »isto«, sbh. *pòjiti, pòjīm, napâjati, nàpājām*, mak. *poi*, blg. *pojá, -íš*, aor. *poích*, r. *poítь*, *póišь* in *poíšь*, *napoítь, -íšь*, ukr. *poïty, póïš*, br. *paícь, póiš*, p. *poić, poję*, č. *(na)pojiti, -ím, napájeti, -ím*, slš. *napâjat', -am*, gl. *napójić, -ju*, dl. *napojiś*. Psl. **pojĩti*, **-íšь* je kavz. k ide. prez. **péi̯He/o-* > psl. **pьjèšь* (k fonetiki prim. psl. **l'ũdьje* < **lé̯udhei̯es*). Ta kavz. in nomen actionis **-pojь* < **pói̯Ho-* dokazujeta, da je za psl. **pĩti*, **pьjèš* treba izhajati iz **péi̯H-tēi* ali **piHtēi*, prez. **péi̯He/o-* in da je torej baza **pō(i̯)-* »piti«, kot jo navadno rekonstruirajo (Pokorny, 839 s.), nastala po metatezi laringala iz **peH-* + **-i-*, pri čemer je **-i-* najverjetneje prezentov sufiks (o tem Mayrhofer, Idg. Gramm. I, 174 s.). Dalje glej *píti I*, *pîr I*. M. S.

-pojíti, *-ím* (v. impf.), izpričano le v kompoz. *spojíti* (pf.) »zvezati, zvariti«, *pripojíti* »s sestavljanjem združiti«, k temu subst. *spǭja* (f.) »vez, skoba«, *spǭjina* »vez« (izpričano v 18. st. pri Hipolitu) in *spojína*, dial. »šibje, ki se uporablja za privezovanje plotnih kolov« (dol.). *spǭjka* »lesna skoba«; iter. *spâjati, -am*, s. *spâjka* (f.) »s čimer se veže«.
Prim. csl. *spojiti* »iungere«, sbh. *ras-*, *s-*, *za-*, *pri-pòjiti* »združiti, zvariti«, impf. *pripájati, prìpājām* »isto«, mak. *spoi (se)*, impf. *spojuva (se)*, blg. *spojá, spoíš*, impf. *spojávam, -aš*, r. *pajátь, -jáju* »spajkati«, *upói* »vrsta jermena« (Dal', Slovar'[3] IV, 1042), ukr. *spoïty, spojú, spoïš*, impf. *spójuvaty, -juju* »spajati, združevati« (Grinčenko, Sl. IV, 188), p. *spoić* »spojiti, zvariti«, impf. *spajać* »isto«, č. *pojiti* »vezati, spajati, družiti«, slš. *pójit', -ím* »vezati, spenjati«, dl. *spójiś* »isto«. Iz slov. jezikov je rum. *pripoi* »spajkati«, *pripoi* »sredstvo za spajkanje« (Tiktin, Wb., 1260), *spoi* »(mit einer Farben-, Metallschicht) überziehen« (isti, o. c., 1472 s.). Psl. **(-)pojĩti* (k temu iter. **(-)pajati*) »vezati, spajati« s pomensko specializacijo v kovaški terminologiji »variti«) je kavz. k psl. v. **pi-ti* z verjetnim pomenom »vleči, skupaj vleči, vezati«. Prvotni pomen se ohranja še v sbh. *pìjavica* »skoba, mačka« (Vuk, Srem, Šaptinovac); »sponka« (ARj XI, 838), sb. dial. *píja* »isto« (Mitrović, Rečnik, 235), ukr. *p'jávka* »železna skoba« (Grinčenko, Sl. III, 504) ter v r. dial. *pítь rotu* »priseči« (Dal', Slovar'[3] III, 291). Nasprotno o pomenu Jagić, JA XXX, 298 s., ki brez slednjih primerov sklepa, da je pomen »vezati ipd.« sekundaren, nastal iz »variti«. Kiparsky, Vopr. jaz. 1956, 5, 135 s., z navedbo starejše literature je zaradi fin. *juottaa* »pojiti, spajati«, kavz. k *juoda* »bibere«, opozoril na zvezo s psl. **pĩti* »isto«, kavz. **pojĩti*, kar naj bi kazalo na tehniko spajanja s tekočo kovino. Sprejemata Trubačev, Rem. term., 369, in Boryś, RSl XL/1, 39 ss. Nvn. *trinken* »piti«, stvn. *trinkan* »isto« k ide. **dhreg'-* »vleči« (Kluge[17], 791) pa sili k domnevi, da sta se pomena »bibere« in »iungere« razvila iz primarnega »vleči«. Machek[2], 468, opozarja na het. *pāi̯-*, *pii̯a-* »dati«, kar je pomensko bliže toh. B *pī-to* »prodaja«, stvn. *feili* »naprodaj«, nvn. *feil* (Čop, Razpr. SAZU VIII, 85 ss.). Neprepričljivo o **pojiti* Petersson, BSl., 88, ki je glagol povezoval z ide. **i̯eu̯g-* »vezati«. Glej tudi *pijavka II* in *píti I, II*. M. F.

pojmeni (adv.), izpričano le v 16. st. pri Megiserju *pojmeni* »nämlich, scilicet«; v 18. st. z drugačnim pomenom, prim. *po jimeni, per jimeni* »namentlich; sjimenam, jimenitnu« (Gutsmann). Prim. č. *ze jméne* > *zejména* »zlasti«, slš. *najmä* »isto«. Prvotno **po jьmeni* k **jь̑mę* »ime«. Podobne konstrukcije so srvn. *namelich* »imeniten«, sbh. *nàime* in sln. *námre(č)*, domnevno iz **na jьmę že*.

pǫ̂k (m.), g. *-a* »kozel« (rož.; Šašel, RNB, 88). Prevzeto iz bav. avstr. refleksa za nvn. *Bock* »kozel«, srvn., stvn. *boc, -ckes* »isto«, stsaš. *buck*, ags. *bucca*, stnord. *bukkr, bokkr* < germ. **bukka-* < ide. **bhug'-nó-* poleg **bhūg'ó-* > av. *būza-* »isto« (Kluge[17], 87). K temu prek adj. **pọ́kav* tvorjen subst. *pọ́kavec* (m.), *-vca* »razposajen otrok«, po dial. prehodu sln. *-av-* > *-ov-* tudi *pọ́kovec* »isto« (gradivo SSKJ III, 738; Furlan, RiD, 73), sem verjetno cgn. *Pokovec, Pokovc*, tudi *Pok*. M. F.

pokâl (m.), g. *-a* »lepo oblikovana posoda kot priznanje pri športnih prireditvah« (SSKJ III, 737), toda v 18. st. *pokal* »Becher« (Gutsmann). Prevzeto iz nvn. *Pokal* »kupa«, kar je tako kot pri *Panier, Pilz, Posaune, Pranke* z zamenjavo zvenečega vzglasnega

konzonanta (Kluge[17], 557) prevzeto iz it. *boccale* »posoda, vinska mera« (14. st.). To je po ljudskoetimološki naslonitvi na it. *bocca* »usta« nastalo iz pozno lat. *baucālis* < gr. βαύκαλις (f.) »posoda z ozkim grlom« egipčanskega izvora (Battisti-Alessio 546; Frisk I, 228). Glej tudi *bokâl*. M. F.

pọ́kati I, *pộkam* (v. impf.) »razpoke dobivati« poleg »udarjati, treskati« in »prihajati, pojavljati se«, npr. *zor poka* (k temu prim. pomen n. *anbrechen*), pf. *iz-*, *na-*, *o-*, *pre-*, *pri-*, *raz-*, *s-*, *za-p.* »isto«, pf. tudi *pọ́kniti*, *pộknem* in *pọ́čiti*, *pộčim* (ravno tako pf. je sln. *lọ́čiti* »trennen«); k temu *pȍk* (m.), g. *pọ́ka* »tresk« in »razpoka«, f. *pọ́ka* »razpoka«, *pộč* (m.) »tresk«, *pộč* (f.), g. *počî* »razpoka, špranja«, *počína* »isto«. V 16. st. *pokati* »crepare«, *refpozhiti* »rumpere« (Megiser), v 18. st. *pokam* »krachen, praßeln; crepare, crepitare«, *pôzhem*, *pozheti*, *pozhèl* »auseinander brechen, schlagen«, *pôzhén grosh* »Patzen, Ferl; ferula« (Pohlin), *pokam*, *poknim* »krache, berſte«, *pok*, *respok* »Kluft«, *poklina*, *pozhina* »Spalte«; *pokati* »knallen«, *pok* »Knall« (Gutsmann).

Prim. csl. *pǫkati sę*, *-ajǫ sę* »rumpi«, sbh. *pȕći*, *pȕknuti*, *-nēm* »bersten, springen, reißen, krachen«, tudi »pojaviti se«, *púčiti*, *pȕčīm* »spalten« (zah., Vuk), hrv. čak. *pȕknut*, *-nen* »počiti«, *puklinȁ* »Riß, Spalte«, mak. *puka* »pokati; pojavljati se«, pf. *pukne*, blg. *pъ́kam* »pojavljati se, pokazovati se«, *púkam* »pokati«, r. dial. *púkatь* »tleskati, udarjati« (Dal', Slovar'[3] III, 1409), ukr. *púkaty*, *púkaju* »udarjati, treskati; streljati«, pf. *púkty* in *púknuty* s prez. *púknu* »isto«, br. *púkacь*, *púknucь* »s šumom padati«, *púkacca* »počiti, brsteti« poleg *pókacь* »pokati«, p. *pękać* »pokati«, *pukač* »trkati, tolči, udarjati«, č. *pukati* »poganjati, pokati, brsteti«, *puknouti* »počiti, razleteti se«, *pučeti* »brsteti«, slš. *pukat'*, *-ám* »pokati, brsteti, poganjati«, *pučat'*, *-ím* »brsteti, poganjati«, *pučit'*, *-ím* »tlačiti«, dial. »brsteti, poganjati«, gl. *pukać* »puffen, knallen«, dl. *pukaś* »pokati, brsteti«. Kljub slov. gradivu z *-u-*jevskim vokalizmom (mak., delno blg., p.) slov. **pǫ̑k(a)ti*, **-aješь*, pf. **pǫ̑knešь* »pokati« ni mogoče z gotovostjo izvesti le iz slov. nazalizirane osnove k v. **pukati* »pokati«. Pri tej Machek[2], 498, sklepa o onomat. izvoru in opozarja na nvn. *pochen* »tolči, biti, udarjati ipd.«, po Klugeju[17], 557, prav tako onomat. izvora. Takšni izpeljavi nasprotuje br. *pókacь* »pokati« < **pokati* in slov. deverbativ **o-poka* »skril, lapor« (gotovo v stč., p., str., r., ukr., br.) poleg **o-pǫ̑ka* »isto« (o tem Boryś, Zb. f. i l. XXV/2, 11 ss.), ki kaže, da je slov. **pǫ̑k(a)ti* »pokati« lahko tudi iz slednje predloge. Kljub **pukati* »pokati« in **pokati* »isto« poleg **pekati* »tolči, udarjati« in **pękati* »isto« pa zaradi pomena »brsteti« ni mogoče povsem ovreči starejše razlage, da je **pǫ̑k(a)ti* sorodno s **pǫ̑kъ* »brst, šop« (tako Vasmer II, 462; Matzenauer, LF XV, 170 s.; Brückner, 403; Preobraženskij II, 152; Pokorny, 987). V slov. **pǫ̑kati* so po vsej verjetnosti sovpadle tri homonimne osnove. Glej tudi *pokati III*, *pọ́cati*, *pộcek II–III*, *pệnkati*, *pekáti* in *pekȅt*. M. F.

pôkati II, *-am* (v. impf.) »pripravljati prtljago«, pf. *s-p.* tudi kavz. »nagnati iz hiše« (SSKJ III, 738, IV, 854), *spôkati se* »oditi, odseliti se«, pkm. *pàkivati* »zavijati, pospravljati«, *pàkivati se* »odpravljati se« (Novak, Slovar, 68, 100). Mlada izposojenka iz n. *packen* »pripravljati prtljago, nakladati«, *sich packen* »pobrati se, izgubiti se«. Na osnovi bav. avstr. dem. *Päcklein*, dial. *packl* je tvorjeno sln. pog. *pâkeljc* (m.), *-a* »majhen sveženj, paket« (Striedter-Temps, DLS, 188). N. *Pack* »sveženj, cula« in v. *packen* je izposojeno iz srniz. *pac* »prtljaga, sveženj«. Od tod se je beseda razširila tudi v druge evropske jezike, prim. agl. *pack*, frc. (dem.) *paquet*, it. *pàcco*, pozno stnord. *pakki* »isto« (Kluge[17], 527; de Vries, NEW, 501). Glej tudi *pâkeljc*. M. S.

pokati III, *-am* (v. impf.) »hlastno jesti«, izpričano v 16. st. *pokati* »fragorem edere« (Megiser), danes živo le še v pf. *napọ́kati se*, *napộkam se* »najesti se« (v ekspr. rabi). Pomensko enako je sbh. *pukati* »jesti« (Lika) poleg *nàpucati se*, *nàpucām se* »najesti se« (Bosna; ARj VII, 539), *ȍpucati* »s tekom pojesti« (Vuk), blg. pejor. *púkam* »hlastno jesti ali piti«, br. *pókacь* »nezmerno jesti in piti« (Nosovič, 457). Slov. **pǫ̑kati* »hlastno jesti« (sln., sbh.; blg. *u*-jevski refleks je dial.) poleg **pokati* »isto« (br.) je verjetno pomenski odtenek k **pǫ̑kati*, **pokati* »tolči, udarjati ipd.« (Skok III, 67). Podoben pomenski prehod zasledimo tudi pri sln. *natépsti se* »najesti se«, dl. *pósepaś* »ein wenig schnappen nach dem Futter (v. Vögeln)« (Muka, Sł. II, 709) k **tep-tī*, **tȅpǫ* »ferire«, le da je tu zaradi lit. *tepěti*, *-ěju* »jesti, žreti, srkati«, lot. *tepêt*, *-ēju* »veliko jesti« in toh. gradiva pomenski razvoj verjetno starejši. Dalje glej *pọ́kati I* in *-tépsti III*. M. F.

pokoníca (f.) »orodje za kopanje, kramp« (Branik). Zaradi *pəkůón*, *pəkún* »isto« (Kras) in hrv. čak. *pikún* »pertica ferrea« iz furl. *picòn* »isto« Štrekelj, JA XII, 466, zavrača Erjavčevo razlago iz *kopaníca* (Erjavec, LMS 1880, 174). Vokal *o* v prvem zlogu v kraškem dialektu ni nastal po sekundarni vokalizaciji nepoudarjenega polglasnika (glej Ramovš, Hgr. VII, 61), ampak je vokalizem dem. tvorbe verjetno posledica vokalne harmonije, tj. **pikôn* > po moderni vokalni redukciji **pəkôn*, k temu dem. **pəkoníca* > *pokoníca*. Dalje glej *pikộn*. M. F.

pokộra (f.) »kazen (zlasti za kršenje božje oz. cerkvene zapovedi)«, tudi »nadloga«, sem *prikȍr* (m.), g. *prikóra* »graja«, *ukȍr* (m.), *-óra* »isto«, adj. *pokọ́ren*, f. *-rna* »ki izvršuje ukaze, ki se podreja«, v. *pokoríti*, *-ím* (pf.) »kaznovati, podrediti«, *p. se* »z izvrševanjem kazni se očistiti grehov, podrediti se«, *ukoríti*, *-ím* (pf.) »grajati, krotiti«. Sem tudi cgn. *Pokoren*, *Pokorn* poleg prevzetih *Pokorny*, *Pokorni*. V 16. st. *pokura* »poenitentia«, *pokorn*, *pokoren* »obediens«, *pokorizhina* »obedientia« (Megiser), v 18. st. *pokôra*, *pokura*, *pokorim se* »büßen«, *pokorn* »gehorſam; obediens«, *pokorshèna* »obedientia« (Pohlin), *pokorim ſe* »büſſe«, *pokorn* »gehorſam« (Gutsmann).

Pomensko najbliže je stcsl. *pokorъ* »modestia, submissio«, *pokoriti*, *-rjǫ* »subicere« poleg »subdere«, sbh. *pòkor* »graja« (Vuk), *pȍkora* »kazen« (zah.), hrv. *pokòriti*, *pòkorīm* »podrediti«, čak. *pokȍra*, *pokorȉt*, *pokȍrin*, hrv. gradišč. *pọkora*, mak. *pokor* »graja«, *pokori* »podrediti«, blg. *pokorjá* »podrediti«, r. *pokóra* »poslušnost, vdanost«, *pokór*, *-a* »očitek, graja«, *pokorítь*, *pokorjátь* »podrejati, krotiti, grajati«, ukr. *pokorýty*, *-óryš* »pokoriti«, *pokorýtysja*, *-rjúsja*, *-rýšsja* »podrediti se, vdati se«, br. *karícь*, *-rjú*, *kóriš* »očita-

ti«, p. *pokora* »pohlevnost, krotkost«, č. *pokora* »ponižnost, pohlevnost«. Slov. **pȍ-kora* (f.), tudi **po-kòra* in m. **po-kòrъ* »graja« > »kazen« je nomen actionis k v. **po-korīti*, **po-kòrišь* »grajati > kaznovati«. Dalje glej *koríti, kárati II* in *prekȍr*. M. F.

pokost (m.), g. *-a* »firnež«, adj. *pokosten*, v. *pokostiti*. Kakor hrv. *pȍkōst* (f.) »firnež« izposojeno iz č. *pokost*, p. *pokost*, ukr. *pókost* (navaja Berneker I, 583), br. *pakóst* »isto«, kar je izvedeno iz srvn. *kost(e)* »šop, čopič«, nvn. *Quast* »debel čopič« (Berneker, l. c.; Matzenauer, LF VIII, 207; Brückner, KZ XLVIII, 187). Splošno rabljeno *fírnež*, hrv. dial. *frnâjs* je iz nvn. *Firnis*, kakor pozno lat. *ver(o)nix*, it. *vernìce* iz egipčanskega tpn. v Kirenajki, srgr. *Berenike*, ki se danes glasi *Bengasi*, od koder izvira firnež. Ta tpn. je preko imena egipčanske kraljice *Berenike II* iz 3. st. pred n. št. in maked. atpn. *Bereníkē* izposojen iz gr. Φερενίκη (Kluge[17], 190).

pokoš (m.), g. *-a* »Blatta orientalis« (vzh. štaj.), tudi *pokož* (m.), *pȏlkož, pukož, pȏlkožnik* »isto«; od tega je težko ločiti *pokoža* (f.) »vrsta fižola«, *pokožnják* (Sln. Gorice), *pȏlkožnik, pokožnik* »isto«. Nejasno, morda izvedeno iz *kọ́ža*.

pọ̑l I (adv.) »dimidium«, npr. *pol petih, pol kosa*, je adverbializirani psl. substantiv **pȍlъ* (m.) »dimidia«; pri starejših avtorjih tudi v dat., prim. *k polu noči* (Krelj), lok. *v poli ene* »ob pol enih«. Iz substantivne osnove tvorjeni adj. **polovъ* »polovičen« se ohranja v subst. *polovíca* (f.) »dimidia«; denom. v. *polovíti, -ím* »halbieren« in od tod izvedeni adj. *polọ́ven*, f. *-vna* »polovičen«; v subst. rabi se tvorba ohranja v številnih zloženkah, prim. *pọ̑ldan* (m.), g. *poldnẹ̑va* »meridies«, tudi kot sklop iz adv. + subst. v g. sg. *pọ̑ldne* (n.), g. *poldnẹ̑va* »isto« < **pȍlъ dьne*, starejše *poludân* (m.), *-dnẹ̑va*, adj. *poldrȗgi*, f. *-a* »anderthalb«, *polukȍnj* (m.), *-kónja* »bitje s človeško glavo in konjskim trupom« (štaj. med Muro in Dravo) itd. V 16. st. *pul* »dimidium«, *poloviza* »dimidium«, *polmoshq* »semivir«, *pul'vre* »semihora«, *pul dan* »meridies«, *pul dne* »isto« (Megiser), v 18. st. *pol* »halb; medium«, *poloviza* »Helfte; dimidium«, *poldan, -dnęva* »meridies«, *poldanske* »meridionalis« (Pohlin), *pou* »halb, Hälfte«, *enpou, napou, poubrat* »Halbbruder«, *pouden* »Mittag«, *poune* »isto«, *pou dni, poloviza* »Halbſcheide« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *polъ* (m.), *-lu* »dimidium«, *poludьne* »meridies«, sbh. *pȏl, pȏ* »dimidium«, *pȍla* »isto«, mak. *pol* (adv.) »pol«, blg. dial. *pól* (m.) »pol«, tudi adv., npr. *pol oka rakija pie, pak se ne upiva*, r. *pól, -a* »polovica«, dial. *polá* »isto« (Dal', Slovar'[3] III, 643), ukr. *pív* »pol«, br. *pól, -u* »isto«, p. *pół*, č. *půl*, stč. *pól*, f. *póle* »polovica« (Šimek, Sl., 127), slš. *pol* (adv.) »pol«, gl., dl. *pół* »isto«, plb. *pöl*. Psl. **pȍlъ* (m.), g. **pȍlu* »dimidia« verjetno odseva ide. nomen actionis **(s)p(h)ól-u-* k ide. **(s)p(h)el-* »cepiti«, prim. sti. *phálaka-* (n.) »deska, lata«, alb. *palë* »guba, par«, lat. *spolium* »odrta koža, bojna oprava ubitega sovražnika« (Miklošič, 256; Vasmer II, 390; Skok II, 697; Schuster-Šewc, HEWb., 1122; Pokorny, 985 s.). *U*-jevska osnova se ohranja tudi v psl. **pȍlъ-tь*, prim. r. *pólotь, -i* »kos (navadno polovica) zaklane živali, večji kos mesa«. Čop, Linguistica XIII, 130, opozarja na ugrofin. **pȍlę* »polovica, plat«, adj. »pol«. Podobno pred njim že Machek[2], 499. Glej tudi *spọ̑l, pȏldne, plándovati, poltrák, plât, pólič*. M. F.

pȍl II (m.), g. *póla* »zajemalka, črpalka, rešeto«, tudi *polník* (m.), *polníce* (f. pl.) »isto«, *polják* (m.) »zajemalka«, *opâljki* (m. pl.) »kar se opolje«.

Prim. csl. *polъ* »haustrum«, *ispolъ* »emunctorium«, r. *upól* »kar se posname z juhe«, *upolovitь* »posneti pene«, *upolóvnik* »zajemalka«, str. *upolovьnikъ* »isto«. Miklošič, 254, izhaja iz *pláti, pọ́ljem*, z rezervo tudi Vasmer III, 186. Verjetnejša se zdi primerjava z lit. *pìltė* »zajemalka, korec« k *pìlti* »polniti«, lot. *pìlt* »kapljati«. Glej tudi *pláti I, pálj*.

pȍl III (m.), g. *póla* »Brückenjoch«, tudi *póla* (f.) »isto«; v 18. st. *pòli* (m. pl.) »fuga pontis« (Pohlin). Pomensko blizu je r. *pól* »pod, tla«, ukr. *píl*, g. *pólu* »pograd v kmečki izbi«, br. *pól* »nastlan prostor za spanje v kmečki izbi«, str. *polъ* (Bezlaj, Radovi, 98). Že Jarnik, Versuch, 52, povezuje s *políca, polẹ́no*. S tem primerjajo sti. *phálaka-* (n.) »deska, letev«, stnord. *fjǫl* »deska, planka« (Trautmann, BSW, 204; Matzenauer, LF XIII, 175; Pedersen, KZ XXXIX, 370; Meillet, MSL VIII, 154).

póla I (f.) »strm gorski pašnik«, tudi *políca*; mtpn. *Kozje police*. Prim. hrv. čak. *pòla, pȍla* (f.) »pečina« (Trpanj), *pòla, polȁ* »plitka zemlja, ki ni primerna niti za setev niti za oljke« (Korčula), tpn. *Pola, Pole* (Skok II, 697). Pomensko enako je retorom. *pala* (Brandenstein, GRM XXIII, 298; Sprache II, 232; Hubschmid, Alpenw., 18, 54). Osnova je domnevno ilir. **pala* < ide. **pəlā* »pašnik« k **pā-* »čuvati« (Krahe, Ill., 118).

póla II (f.) »list, plast, kos blaga, krilo vrat«. Prvič izpričano l. 1844 v Novicah (Koštiál, rkp.). Prim. sbh. *pȍla* »kos platna«, adj. *tròpol* »iz treh kosov«, *obapol* »z obeh strani«, mak. *pola*, blg. *póla*, str. *pola* »kos blaga, zavesa«. r., ukr. *polá* »škrici pri suknji«. Sorodno je lit. *palà* »velik kos platna«. Iz slov. jezikov je alb. *pollë* »kos tepiha, tkanine«, rum. *poálă* »naročje, krilo«. Navadno povezujejo s **polъ* »polovica, stran« (Miklošič, 255; Pedersen, KZ XXXVIII, 374; Vasmer II, 350). Glej tudi *plât*.

póla III (f.) »plast, sloj« (gor., dol.), npr. *troja močvirska pola*, k temu adj. *pólast* »slojevit«, npr. *polast svet, polasta gora* (navaja Cigale, Wb, 526, po Vodnikovem rkp. slovarju). Brez pomenske in besedotvorne ustreznice v drugih slov. jezikih. Izvorno slov. **polȁ* »plast, sloj« je lahko tako kot lot. *spala* »(zemeljska) plast« (Mühlenbach-Endzelin III, 982) deverbativ **(s)pholā* iz ide. v. **(s)phél-e-ti*, prim. sti. *phálati* »počiti, razpočiti se na dva dela«, in v besedotvornem razmerju s psl. **pȍlъ* »dimidia« < **(s)phól-u-*. Dalje glej *pála I, pọ̑l I* in *póla II*. M. F.

polâgoma (adv.) »počasi, postopno«, tudi *polagama* »allmählig, nach und nach« (Murko I, 374). Pomensko in besedotvorno je najbliže ukr. *polégom* »brez naglice« (Grinčenko, Sl. III, 282) poleg hrv. *làgān* »počasen«, *polagano* »paulatim; polèhku, pochaſi« (Belostenec). Sln. obliki smemo izvesti iz **pȍ-lьgo-ma* poleg **po-lìgo-mъ* (> ukr. *polégom*). Tvorbi sta iz adverbializirane sintagme **po lьgo*, na katero se je po adverbializaciji naplastil adv. sufiks **-mъ* oz.

*-*ma*. Prvotno **lьgo* (n.) poleg m. **lь̏gъ*, ki se ohranja v sln. dial. *lâg*, npr. *pojdi v lag* »pojdi počasi« (Vrsno; Erjavec, LMS 1879, 143), tudi *vlâg* (adv.) »počasi« poleg »nežno«, npr. *vlag gredoč dež*, tudi *vlâgoma* »polagoma«, *zlâgoma* »isto«. Psl. **lь̏gъ* (m.) je zaradi sln. adv. *polâhko* »polagoma«, v 16. st. *polahku* »allgemach« (Megiser), sbh. *poláko, pȍlako* »isto«, mak. *poleka*, dial. *polekum*, blg. *poléka* (adv.) »brez naglice in naprezanja«, po vsej verjetnosti prvotni *u*-jevski adj. (prim. sbh. *làgān* < **lьgъnъ*), ki se ohranja v psl. **lьgъ-kъ* »levis, facilis« < »parvus«, prim. gr. ἐλαχύς »majhen, neznaten«. Pomen »počasen« se je razvil iz »parvus«, prim. sln. *pomâlem* »polagoma« k psl. **malъ* »parvus«. Drugače o *polâgoma* Bezlaj, Linguistica VIII/1, 65, ki adv. povezuje s sln. *lazom* »razen« in primerja lit. prep. *lìg, lìgi* »do«, *lýg* »kot« (glej Fraenkel, 370), kar zaradi pomenskih razlik ne prepričuje. Prav tako ne prepričuje povezava sln. *lâg* s sln. *lágoda* »prilagodljivost« in sorodnim (drugače o tem Bezlaj, ESSJ II, 119). Iz slovanske predloge je prevzeto it. dial. *polegana* »počasnost« (Battisti-Alessio, 2990). Glej tudi *láhek, vólhek, vlážen*. M. F.

polȃj (m.), g. *-a* »Mentha pulegium«, tudi *pulȇj*; v 16. st. *polaj, polej* »pulegium« (Megiser), v 18. st. *polaj* »pulegium« (Pohlin). Prim. hrv. *polej, polajka*, kajk. *pulajtica, pilež*, r. dial. *poléj*, ukr. *políj*, č. *polej*. Izposojeno s posredovanjem nvn. *Polei*, stvn. *pulei* iz lat. *pūlēium, pūlēgium*; tudi it. *poleggio*, dial. *puleggio* > star. hrv. *pulež, puliš*. Preko srspn. je izposojeno lit. *palė̃jus* »isto« (Miklošič, 255; Matzenauer, CS, 404; Kluge[17], 558; Skok II, 697).

polati se, *-am se* (v. impf.) »riniti se« (Suhor). Sln. novotvorba iz v. **pol-ti*, **polešь* oz. **pòl'ešь* »riniti« < »naprej se premikati«, ki se ohranja v sln. črnovr. *płą̑t, pûəlęm* »riniti«, npr. *swînę pûəlę* »rije po polnem koritu in mlaska« (Tominec, 161), in v nazalno sufigiranem **pol-nǫ-ti*, **pol-ne-šь* »naprej se premakniti, planiti«. Na slednjo zvezo je opozoril že Štrekelj, LMS 1894, 35. V osnovni prevojni stopnji je s tem sorodno slov. **pel'ati* s prez. **pèl'ešь*, **pel'ešь* in **pel'āješь* »ducere, vehere« ← psl. **pel-ti*, **pel'ešь*. Dalje glej *plániti I* in *peljáti*. M. F.

polȃžar (m.), g. *-ja* »mladenič, ki na dan sv. Lucije zarano, preden domači vstanejo, pride in živini položi« (štaj.). Preko hipotetičnega nomena agentis **polâž* izvedeno iz *polâga* (besedotvorni tip *jâjčar, srâjčar*), kar je postv. iterativa *po-lâgati*, iter. iz *položíti* »dem Vieh das Futter vorlegen«. Etimološko drugo je slš. *polazeň*, p. *podłazy* »koleda«, kar je izv. iz **po(dъ)-laziti* k **lez-ti*. Dalje glej *lóžiti*. M. S.

polča (f.) »plevel«, izpričano v 19. st. *polzha* »Jatkraut« (Jarnik, Versuch, 55). Tako kot r. *pólka* »pletev« (Dal', Slovar'[3] III, 673) verjetno izvedeno iz *pláti, pǫ́ljem* < **pol-ti*, **pol'ǫ* »vejati, čistiti«. Dalje glej *pláti I* in *plę́va II*. M. F.

pôldne (n.), g. *-va* »meridies«, tudi *pǫ̂ldne* in *poldnȇ* (n.), *-va, pôldan* (m.), *-dne(va)* in *poldníca* (f.) »isto«; adj. *poldánski, poldánji, poldánšnji, poldnéven* »meridianus«; izv. *dopôldne* (n.), *-dnȇva*, štaj. *-dna*, star. tudi indekl. »dies antemeridianus« poleg adv. »ante meridiem«, *dopôldan* (m.), *-dnȇva* »isto«; jvzh. štaj. *predpôldne* (n.), *-dan* (m.), gor. *zapôldne*, dial. *zapǫ̂na* »isto«; enako *popôldne* (n.), *-dan* (m.), *popoldân* »dies postmeridius«; izv. subst. *poldnę̂vnik* knjiž. »meridian«, dial. »južni veter«, *dopôldnek* (m.), *-a* »jutro, jarem zemlje«, *predpôldnica* (gor.), *dopoldánjica* »dopoldanska malica«, *popôldnica, popôlda/enica* »popoldanska m.«, v. *poldnę̂vati, poldnîčkati* (impf.) »južinati«; orn., led. ime *Pǫ́nca* (gor.) < **poldnica, Rutarško poldne*, dial. *Rûtaršć pǫ̂ne* (Čop, Diss., 62), orn. *Poldanovec, Poldašnja špica*. Na staro **poludьne* kaže sln. *poludníca* »hudi duh, ki o poldne straši« (Caf pri Pleteršniku). V 16. st. *pul dan, pul dne* »meridies« (Megiser), v 18. st. *poldán* »meridies«, *poldnèvi* »meridianus«, *ob poldnè jesti ali spati* »meridiari«, *poldán* »meridies«, *pruti puldnèvi* »versus meridiem«, *od poldnèva* »australis« (Kastelec-Vorenc), *poldan, -dnęva* »meridies«, *poldanske* »meridionalis« (Pohlin).

Prim. stcsl. *poludьne* (n.) poleg *polъdьnьnina* (f.) in *pladьne* (n.) »meridies«, *pladьnovati* »meridiari« (izposojeno v sln. *pladnováti*; glej o tem nižje in *plándovati*), sbh. *pódne* (n.), *-dneva/-dna*, hrv. dial. na Žumberku *pôldan*, čak. *pǭlnȇ* (n.), *-ēva*; *pǭdnȇ*, *-ēva, pūlnȇ, -ēva* poleg *sridadnȇ*, na Vrgadi *pȍdnē* (n.), *-ēga* (po adj. fleksiji), sb. dial. na Kosovu *plādnê*, g. *plâdna*, mak. *pladne* (n.), redko *polden* (m.), blg. *pládne* (n.), *pládnja* (f.), r. *póldenь* (m.), g. *polúdnja, póldnja*, ukr. *pívdenь* (m.), *-dnja, póludenь, -dnja, polúdne, -nja*, br. *póŭdzenь* (m.). g. *-dnjá*; *paŭdnjá* (m.), *-dnjá*, p. *południe* (n.), *-nja*, č. *poledne* (n.), *-dne*, dial. *polodne*, slš. *poludnie*, gl. *poł(d)njo, poło(d)njo* (n.), *-ja*, dl. *półdnjo, połnjo* (n.), *-ja*, dial. *połudnjo*. Izpričane variante odražajo *-u*-jevsko fleksijo subst. **polъ*. Prvotno **polъ( )dьne* (nom.-akz. + g. sg.) »pol dneva« se je (kakor **pādъktor-* > **pāstor-*) sinkopiralo v **poldьne*, stcsl. *pladьne*. (Alternativno razlago glej pri *plándovati*.) V več slov. jezikih potrjeno **polъdьne* je najverjetneje restavrirano po stranskih sklonih, npr. lok. **polu( )dьne*, kjer sinkopa ni delovala. Podobna kompozita z ide. **dino/i-* so znana še v sln. *tę́den*, dial. *tję́den*, hrv. *tjȅdan*, č. *týden*, slš. *týždeň* »hebdomas«, lat. *nundinae* »deveti dan, semanji dan« in got. *sinteins* »vsakodneven, vedno« < **sem-* + *deino-*. Dalje glej *pǫ̂l I, dân*, pa tudi *plándovati*. M. S.

polȅg (adv., prep. z g.) »zraven, pri«, tudi *póleg* »isto«, knjiž. *pǫ̂leg* (SSKJ III, 159), pkm. *póuleg* (Novak, Slovar, 78), *polę̂gi* (vzh. štaj.), *polgi* (izpričano v 16. st. pri Bohoriču in Megiserju); *póleg* (prep. z g.) »pri«. V 16. st. tudi *polek* poleg *poleg* in *polgi* »daneben, neben, juxta« (Megiser), v 18. st. *polég* »neben; pone, penes« (Pohlin), *poleg* »neben, sraven, raven, sraunu, per« (Gutsmann). Ramovš, Hgr. II, 201, 234, navaja še sledeče historične zapise: *polak, polàk, polèk, polek, póleg, polgi*. S tem primerjajo hrv. kajk. *pòleg* »penes, juxta, secundum, prope, secus« (Belostenec), čak. *puòlig* (adv., prep. z g.) »isto« (Vážný, Čak. nář., 299), tudi *pȍlak* (okolica Karlovca; Perušić, Čak. rič II (1986), 56), gradišč. hrv. *polag* (prep. z g.) »pri« (Bencsics, Wb. I, 110), sb. *polьg* (Timok–Lužnica); stsb. *polьgь* »juxta« (Daničić), v 15. st. pogosteje *polak* kot *polag* (ARj X, 581).

Jslov. **pòlēgъ*, **polēgъ*, **polьgъ* in **polьgy* je z ojačevalno partikulo **-gъ* oz. **-gy* (k slednjemu glej Pokorny, 417 s.) podaljšano jslov. **polě* »pri, zraven«

oz. **polь* »isto« v pom. *p^uol* (prep. z g.) »pri« (Lorentz, Wb. 49). Zaradi stcsl. *podlъgъ* (prep. z akz.) »secundum, iuxta« je Miklošič, Lex. pal., 616, sklepal o izhodni obliki **po-dьlgъ* k **dьlgъ* »dolg«, za kar bi pričakovali sin. **podolg.* Zato Ramovš, Hgr. II, 201; Bajec, SR V–VII, 217, in Skok I, 453, sprejemajo Belićevo izvajanje iz **po-lьgъ* k **leg-*, **lьg-* »ležati« (Belić, SDZb I (1905), 53). Podobno Kopečný, ESS I, 72, ki oblike izvaja iz **polьgъ.* To pa naj bi po zgodnji deetimologizaciji in naslonitvi na osnovo **leg-* »ležati« nastalo iz **po-dьlgъ.* K adv. partikuli *-kъ* prim. sbh. *dȍslē* »doslej« ob hrv. *dȍslēk* »isto«, tudi *doslēka*, sln. bkr. *pótlek* »potem« ob *pótle* »isto«, *prẽcek* »brž« (dol., štaj.) poleg *prẽce* »isto«. Dalje glej *poli.* M. F.

poléno (n.), g. *-a* »kos lesa (za kurjavo)«, kol. *polẹ̑nje* (n.), dem. *polẹ́nce, polẹ́nčece* (n.); v 16. st. *polenu* »lignum« (Megiser), v 18. st. *polẹnu* »ligni frustum« (Pohlin), *polenu* »Scheit« (Gutsmann). Prim. stcsl. *polěno*, mak. *poleno* poleg f. *polenka*, star. blg. *poléno*, r. *poléno*, ukr. *políno*, br. *paléna*, p. *polano*, č., slš. *poleno.* Izvedeno iz **polěti* »goreti«, prim. stcsl. *polěti, poljǫ* »goreti, žgati«, str. *(o)polěti*, sln. *pláti, pǫ́ljem* (o ognju), *plapoláti*, kar je iz iste osnove kot *páliti* in *plámen* (Trautmann, BSW, 212; Vasmer II, 329). Nesprejemljivo Uhlenbeck, PBB XXI, 103, ki povezuje s *políca*, in Preobraženskij II, 103, ki izhaja iz **polъ* »dimidium«.

polệnta (f.) »jed iz koruznega zdroba«. Prim. sbh. *pàlēnta*, črnogor. dial. *pùlēnta* (Perast), hrv. čak. *pulênta.* Izposojeno iz it. *polènta*, ben. it. *polenta, polenda*, furl. *polènte* »isto«. Izhodišče je lat. *pollenta* »ječmenova kaša«, kar je morda kakor lat. *pollen* »fina moka« sorodno s sln. *pǫ̑ljka* (Skok, ZRPh XXXVI, 652).

polȩ̑p (m.), g. *-ẹ́pa* »meglenost, pooblačitev«, npr. *polep se je naredil, da se noben grič na obzorju ne vidi*, adj. *polẹ́pen*, f. *-pna* »z meglico obdan« (oboje Poljanska dol.), v. *polẹpíti se* (pf.) »pooblačiti se« poleg »zamrzniti (o cesti)« (gor.), *nalẹ́pljati* (impf.) »deževati«, npr. *cel dan naleplja* (dol., bkr.). Pomensko najbliže je r. dial. *lépko* »mokro, snežno (o vremenu)« (Vologda), *lepnjá, lipnjá* »moker sneg, ki pada v gostih kosmih«, *lepúcha* »isto«, *lépen, lepenь* (SRNG XVI, 367, 365), pri Dalju, Slovar'[3] II, 722, le *lepnjá* »moker sneg«. V drugi prevojni stopnji spada sem sbh. *lȁpavica* »sneg z dežjem« (Stulli, Vuk), mak. *lapavica* »plundra«, blg. *lapávica* »padavina (sneg ali dež)«, č. *lápat, u̯ápat* »padati (o gostem snegu)« (citirano po ES XIV, 28). Dalje nejasno; Trubačev, l. c., slov. **lapa(vica)* povezuje s slov. v. **lapati* »grabiti, šavsniti ipd.«, kar zaradi gradiva, ki kaže na slov. osnovo **lěp-* poleg **lap-*, ne prepričuje; drugače o istem substantivu Georgiev III, 309, ki sklepa o izgubi vzglasnega konzonanta *h-* in sorodstvu s slov. osnovo, ki se ohranja v sln. *hlâp* »vapor«. Iz slov. jezikov je rum. *lapoviţă* »dež s snegom« (Tiktin, Wb., 888). M. F.

poléti, *-ím* (v. impf.) »žgati se«, npr. *kruh v peči poli*, pf. *opolẹ́ti* »zažgati«, *zapolẹ́ti* »(s plamenom) zažgati«, tudi »od vročine zažareti, postati vroč«. Prim. stcsl. *polěti, -ljǫ* »φλέγεσθαι«, stč. *poleti* (Machek[2], 430). Slov. **polěti* »goreti, žgati se« je preoblikovana prvotna intranz. verbalna osnova **pol-tī́, *pol'ǫ̑* »isto«, prim. psl. **sop-tī́, *sopǭ* »spati« poleg **sopě̃ti, *sopī́šь* »isto«. Dalje glej *pláti II.* M. F.

poletkováti, *-ûjem* (v. impf.) »paberkovati, pobirati ostanke« poleg *polútati, polûtkati, polutkováti* »isto«, *polûtki* (m. pl.) »paberki«. Pomensko enako je tudi *lâtkati* (impf.) »paberkovati«. Pritegniti je mogoče še *nalútati* (pf.) »s težavo zbrati«, *nalûtki* (m. pl.) »s težavo zbrani ostanki« in *lúta* (f.) »paberek« poleg *lâvki* (m. pl.), *lâvke* (f. pl.) »paberki, ostanki pri žetvi«, *lâvkati* »paberkovati« s številnimi izv. kakor *lâvkanje, lâvkar, lâvkež, lâvkežka, lâvkovec, lâvkovka, lâvkašica.* Primerjati je mogoče hrv. *pȁljetkovati* »paberkovati«, *pȁljetak* »paberek«. Zgrešeno domneva Berneker I, 696, sorodstvo s sti. *lāva-* »rezoč«, *laví-* (m.) »srp«, gr. λήιον »seme, poljski pridelki«; verjetno je treba izhajati iz ide. **lēi̯-* in **lēu̯-* »pustiti, zapustiti«. Trautmann, BSW, 161, opozarja na ukr. *lǐvýty* »pustiti«, *lǐvkýj* »prazen«, kar bi bilo mogoče primerjati s sln. *lîtkast* »brez zrnja«, *lîtki* (m. pl.) »stroki brez zrnja«, *lîvka* »češnja, ki sama odpade«. Iz iste osnove je tudi *polǫ́ven* »obrabljen, obnošen«. Iz balt. jezikov lit. *liáuti* »prenehati«, lot. *ļaũt* »dopustiti«, stprus. *anlaūt* »umreti«, prim. br. *lúnucь* »poginiti«, r. dial. *luná* »smrt«, sbh. *uljúniti se* »narediti se mrtvega« (Bezlaj, JiS XVII, 104). Brez popolnega sln. gradiva Bezlaj, Eseji, 125. Glej tudi *polǫ́ven.*

[Skok II, 336, izhaja iz **palětъkъ* k **lě̃to* in domneva prvotni pomen *»to, kar ostane po pobrani letini«. V tem primeru je treba sln. *-lútati* in *lâvkati* razložiti drugače. – M. S.]

pólh (m.), g. *-a* »Myoxus glis«; dial. *pə̀h, pȅh* (tolm.); v 18. st. *povh* »Glis ſilveſtris« (Pohlin); k temu *pǫ̑lhar* »lovec polhov«, *pólšina, pólševina* »žlambor«, *pólšnica* »past za polhe«, adj. *pólšji*; *pólhovka* »kučma iz polšjih kožic«.

Prim. csl. *plъchъ*, sbh. *pȕh*, hrv. čak. *pelh* (Vrbnik), štok. v Sremu *pȕv*, star. pisano *pelh, palh, plh*, blg. *plə̀ch*, r. *polčók, -čká* »polh«, br. dial. *poúch* »podlasica« in »volk« (Bjal'kevič, KSUM, 336), p. *pilch*, č. *plch*, slš. *plch* (f.) »polh«. Iz slov. jezikov je morda madž. *pele* in zelo verjetno tudi stvn. *bilih*, srvn. *bilch(mūs)* (Miklošič, Lex. pal., 576; Matzenauer, LF XIII, 168; Kiparsky, GLS, 99; Kluge[17], 57; Vasmer II, 400). Največkrat primerjajo lit. *pelẽ* »miš« (glej *pelẽs*); Machek, ZfČPh XXVIII, 70; SPFFBU XI, 214, povezuje s stir. *luch*, kimr. *llyg* »miš« in za oboje domneva paleoevropski izvor. Avtorji, ki jemljejo za izhodišče stvn. *pilch*, nvn. *Bilch*, opozarjajo na stfrc. *bele*, frc. *belette* »podlasica«, keltskega izvora. To mnenje citira že Miklošič, l. c., druga literatura pri Vasmerju, l. c.

pólhek (adj.), f. *-hka* »plehek«, tudi *pȅlhek, pȅljhek, pelhâk* »isto«. Rekonstruirati je mogoče **plъgъkъ* in primerjati č. *plhavý* »blaten« (navaja Jungmann, Sl. III, 119), kar je iz redukcijske stopnje ob polni v psl. **pl(')ug-ъkъ/-avъjь*, prim. č. *plihavý, pluhavý* »blaten«, slš. *pl'uhavý* »slab, ničvreden« (o tem Matzenauer, LF XIII, 171). Dalje glej *plúhek.* M. S.

poli (prep. z g.) »poleg, pri«, npr. *poli vrât, poli nâs* (jnotr.; Rigler, Jnotr. gov., 77, op. 7; pkm.; Pleteršnik II, 129). Pleteršnik II, 127, navaja po Cafu tudi

póle (adv. in prep.) »poleg« (Istra). Prim. hrv. čak. *pȍli* »pri« (Dobrinj; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 542), stsb. *polě* v *polě gomilě* (Bosna, 1323), tudi *pole Boga* »pri Bogu« (oboje ARj X, 592). Jslov. **polě* (prep. z g.) »pri« se ohranja v jslov. prep. in adv. **po-lě-gъ* »pri, zraven«; v odnosu do sev. slov. prep. in adv. **podьlě* »pri, zraven« je jslov. oblika ali refleks slov. allegro oblike z zgodaj izpadlim jerom med *-*d*- in *-*l*- ali pa odraža prvotno psl. obliko, ki se je ljudskoetimološko preoblikovala na podlagi enakopomenske prep. **dьlě* oz. enakopomenskih tvorb iz **dьlgъ* »longus«, prim. sln. *vzdȏlž reke* »ob, pri r.«. V tem primeru bi primarno **polě* (adv. in prep. z g.) »pri, zraven« in **polь* »isto« (> pom. *p*[u]*ol*; Lorentz, Wb. II, 49) lahko izvajali iz slov. **po* (adv. in prep. z g.) »pri« (prim. *po-rȇčje*, *Po-moravje* ipd), na katerega se je pritaknila ojačevalna partikula *-*lě* oz. *-*lь*, prim. lit. *nù-li* (adv.) »prav sedaj«. Po tej razlagi je g. rekcija psl. **po* gotovo dediščina ide. adv. in prep. **apó*, prim. gr. ἀπ' οἴκου »od doma«. O primarnem psl. adv. in prep. **polě* in **polь* lahko pričajo tudi lit. izposojenke *palià* (prep. z g.) »vzdolž, pri« (proti gl. *pódla* (adv. in prep. z g.) »poleg, pri«, toda *pola* »isto«, dl. *pódla* (adv.) »zraven«, prep. z g. *pódla* »pri«, *póla* »isto«, *pla*) in *palỹ* »isto« ter *pale* (Fraenkel, 532; Kurschat, 1727) kot tudi nekatere oblike v posameznih slov. jezikih, prim. omenjeno luž. gradivo in p. dial. *pole* poleg *podle* (Karlowicz, SGP IV, 178, 231), pom. *p*[u]*ole* »pri«, *p*[u]*ol* »isto« poleg *p*[u]*odle* (Lorentz, o. c., 35, 50), ukr. *polí*, *piljá* (< **polь-jà*). Glej tudi *polȅg*. M. F.

políca (f.) »forulus, pluteus«; v 18. st. *poliza* »abacus, capitellum« (Pohlin). Prim. csl. *polica*, sbh. *pòlica*, blg. *políca*, r. dial. *políca*, knjiž. *pólka*, ukr. *polýcja*, br. *palíca*, p. *półka*, dial. *polica*, č. *police*, slš. *polica*, gl. *polca*, dl. *pólica*. Izvedeno iz iste osnove kakor sln. *pȍl* »Brückenjoch«. Sorodno je sti. *phálaka-* (n.) »deska, letev«, stnord. *fjǫl* »deska«, lot. *spals*, *spala* »ročaj«, n. *spalten* »cepiti« (Matzenauer, LF XII, 177; Berneker, IF IX, 364; Trautmann, BSW, 204; Vasmer II, 393). Od tega je treba ločiti sln. *zavarovalna polica*, izposojeno preko n. *Police*, star. avstr. n. *Polizza* iz it. *pòlizza*, frc. *police* »isto«. Izhodišče za to je srlat. *apodīxa* »pobotnica, račun« < gr. ἀπόδειξις »dokaz, potrdilo« (Kluge[17], 558). Zdi se, da je mtpn. *Polica*, ki se večkrat pojavi v Julijskih Alpah in ki ustreza furl. mtpn. *Pala*, samo homonim k splošnoslov. **polica*. Furl. *pala* povezujejo s *pęla* »strm, za pašo komaj primeren teren« in izvajajo iz substrata (Hubschmid, Voridg., 66 s.) ali iz ide. **pā-* »pasti, pasem« (Brandenstein, GRM XXIII, 299; glej tudi Badjura, Plan. vestnik XVI, 32 s.). Glej tudi *póla I*.

pólič (m.), g. *políča* »votla mera, ki drži pol osnovne«, npr. »pol maseljca, pol štefana«. V 18. st. *polìzh* »media menſura« (Pohlin), *polizh*, *polzh* »Halbmaaß« (Gutsmann). Prim. hrv. *pòlić* »pol (navadno kake votle) mere«, znano tudi v star. jeziku, prim. *polìch* »media menſura, media pinta« (Belostenec). Gotovo izvedeno iz psl. **polъ* »polovica«. Najverjetneje gre za mlado dem. tvorbo tipa sln. *volȉč*, hrv. *vòlić* v času, ko so stara *-u* debla že sovpadla s tematskimi. K semantiki prim. it. *mezzetta* »polič« iz *mezzo* »pol«. Iz te osnove so še cgn. sln. *Polič*, hrv. *Polić*, ki je prvotno kakor *Polovič* najverjetneje označeval kmeta, ki ima pol grunta. Dalje glej *pȏl I*. M. S.

políniti, *-ȋnem* (v. pf.) »obliti, splahniti« je prefigirani nazalni prezent **po-linǫti* od **linǫti* k **liti* »fundere«, **lьjati*, **lijati*, **lějati*, prim. csl. *ob-linǫti* »fundere«, sbh. *línuti*, *lȋnēm* »infundo« (Vuk), ukr. *lynúty*, *lynú*, *-néš* »politi«, č. *linouti* »teči, liti«, stč. *linúti* »isto« (Machek[2], 334; Furlan, SR XXXVIII (1990), 367). Manj verjetno o csl. v. Vaillant, Gr. comp. III, 232 s., ki sklepa na izvorno **o-bl(')inǫti*. Drugače o sln. glagolu Bezlaj, ESSJ II, 134. Dalje glej *líti*, *lejáti*, *lȏj*. M. F.

polír (m.), g. *-ja* »preddelavec, zlasti pri zidarjih«. Prim. č. *polír*, *palír*, slš. *palier* »isto«. Mlada izposojenka iz nvn. *Polier*, bav. avstr. *Palier*, *Perlier* (> madž. *pallér*), star. *Parlier*, kor. n. *Pallier* < srvn. *parlier*, *barlier*, prevzeto iz frc. *parlier* »kdor ukazuje (govori) zidarjem«, izv. iz *parler* »govoriti« (Kluge[17], 558; Wartburg, FEW VII, 610; Machek[2], 470).

políska (f.) »s prahom pomešana moka v mlinu«, tudi *palíska* »isto«, dol. *paljúska* »grobo mleta moka«, v 18. st. *poliska* »pollen« (Pohlin), *poliſka* »Staubmehl« (Gutsmann); k temu cgn. *Poliska*, *Paliska*; adj. *polískast*, *polískav*, *palískast*. Prim. hrv. dial. *palìska*, *polìska*, *peliska*, *paljuska*, cgn. *Pališka*, čak. *palȉska* »farina subtilis« (Istra; Nemanić, Stud. II, 40) in izv. *paliskar* »mlinar«, madž. *puliszka*, *pulyeszka* »koruzna moka«. Najverjetneje je treba izhajati iz furl. *falìsçhe* »mrvica, iver«, istr. rom. *falisca* < **fallivisca* »zmlet kot pepel« k lat. *favilla*, vulg. lat. z metatezo **falliva* »pepel« (Štrekelj, Lwk., 45; Skok II, 593). Povezavo s sbh. *pȁlje* (f. pl.) »otrobi« zavrača Miklošič, 230. Zgrešeno Matzenauer, CS, 280, ki izvaja iz madž. *por* »prah« + *liszt* »moka«, in Benkő III, 306, ki izhaja iz lat. *pollis* »fina moka«.

pǫ̂lje (n.), g. *-a* »ager«; (akcentsko analogno po prepozicionalnih zvezah tipa *na pǫ̂lje* < **nȁ pol'e*; enako v primerih *mǫ̂rje*, *jȩ̂zero*), tudi fonetično pričakovano *poljȩ̑* (n.), *-â* »isto«; pl. *poljȁ* in analogno *pǫ̂lja*, pri Trubarju sekundarno *poljesa*; dem. *pǫ̂ljce*, *pǫ̂ljiče*, izv. *poljána* »raven svet«, *poljína* »zemljišče z istim posevkom«, *polják* »poljski čuvaj« (bkr.), *poljár* »isto«, *poljánec*, *pǫ̂ljec* »prebivalec nižine«, f. *poljánka* tudi »Fumana vulgaris« (prim. n. *Heideröschen*), v kompoz. *polje-*, adj. *póljski*, *poljánski*; v 16. st. *poille*, *pule* »ager« (Megiser), v 18. st. *pole* »Feld« (Gutsmann); bogato zastopano v tpn., npr. *Poljanska dolina*, 1160 *Polan*; *Zlato polje*, 1346 *Guldenueld*, kompoz. *Dobrẹ́polje*, l. 1200 *Gv̂tenvelt*, *Drópolje*, morda tudi *Impolje*, *Vimpolje* (< **vinъ-p.* k **vinъ* »ovinek« ali **vinǒ*), iz prvotnih prepozicionalnih zvez *Zapolje*, *Prepolje*; le ljudskoetimološko ali celo le v grafiji naslonjeno na *pǫ̂lje* je kor. tpn. *Líhpolje* (pl.), dial. tudi *Lehpolje*, n. *Lichtpold* (najverjetneje iz kor. n. *Liechtwald*, dial. *Liachtbålt*) in *Žíhpolje* (pl.) < star. kor. n. *Seichbichl* (o sln. tpn. na *-polje* Snoj, Zbornik VIII. jug. onom. konf., 55–72).

Prim. stcsl. *polje*, *pole* »ager«, sbh. *pȍlje*, mak. *pole*, blg. *polé*, r., ukr., br. *póle*, p. *pole* (od tod hor. *Polska* »Poljska«), č., slš. *pole*, gl. *polo*, dl. *pólo*. Zanimiva je semantična primerjava sbh. *nȁpolje* »ven« z lit. *laũk*, *laukañ*, lot. *laũkā* »ven«, lok. sg. k lit. *laũ-*

kas, lot. *laũks* »polje«. Psl. **pȍľe* < **pólHio-* je substantiviziran in tematiziran adj., ide. **polH-i-* »širok« = het. *palhi-* »širok« iz baze **pel(H)-* »širok, razširiti«, prim. še stšved. *fala* »ravnina, stepa«, arm. *hoł* »zemlja, tla« (Miklošič, 255; Vasmer II, 391; Pokorny, 805 s.), z drugimi formanti še sln. *plân*, lit. *plónas* »tanek«, stvn. *feld* »polje« idr. K tematizaciji *i*-jevskega nevtra prim. psl. **mȏr'e* < **mário-* : **mari(-)* > lat. *mare*. Napačno Terras, ZSlPh XIX, 120 ss., ki slov. **pol'e* izvaja iz **polěti* »goreti« (kakor **tьlo* domnevno k **tьlěti*), i n Trubačev, ZSl III, 677, ki domneva izvor v ide. **pel-* »siv, svetel« (kakor lit. *laũkas* iz ide. **leuk-* »svetiti se«). Glej tudi *plân I*. M. S.

pọ̑ljka (f.) »Triticum spelta« (Branik), *pûljka* (Goriš. Brda), *polžána* (Vrsno), *póljka* (tolm.; Kenda, rkp., 105) »isto«. Možno je sicer izhajati iz **pȍľe* »ager« (besedotvorni tip *jezẹ̑rka* »jezerska postrv«), a se zdi verjetneje, da je to treba imeti le za ljudskoetimološko naslonitev. Rastlina namreč ne raste po poljih, temveč predvsem po pustih senožetih. Sorodno se zdi r. *pólba* »Triticum«. Oboje je verjetno nastalo po zamenjavi "sufiksov" iz psl. **polь̑*, g. **pòlьje* (k besedotvorju prim. r. *lódka*), kar je lahko izv. iz psl. **pȍľe* ali v zvezi z gr. πολφοί »vrsta jedi iz moke, ki so jo jedli s kašo«, πλεφίς·σησαμίς (Hesych.; Vasmer II, 391, brez sln., Frisk II, 578, brez slov. gradiva), z drugimi formanti gr. πόλτος »kaša«, lat. *puls, -tis* »pirova kaša«, *pollen, -inis* »fino mleta moka«, kar so izv. iz ide. **pel-* »prah« (Pokorny, 801, brez slov. gradiva). M. S.

pọ̑lk (m.), g. *-a* »regiment«, k temu *polkọ́vnik* »poveljnik polka«, adj. *polkọ́ven*. Novoknjižna izposojenka iz drugih slov. jezikov; iz imen ni mogoče zanesljivo rekonstruirati sledov te osnove v sln. Prim. stcsl. *plъkъ* »exercitus, phalanx«, sbh. *pûk* »ljudstvo, narod, regiment«, mak. *polk*, star. blg. *pъ́lk*, r. *pólk*, g. *polká*, dial. *pólok* »truma deklet«, ukr. *pólk, -u* »regiment«, star. »provinca«, p. *pułk, -u*, star. *pełk* »regiment«, č., slš. *pluk*, gl. *połk* »regiment«. Miklošič, 236, za njim Brückner, 448, in Mladenov, 100, imajo besedo za domačo (ide. **p(e)lē-*). Uhlenbeck, PBB XXVI, 310, jo izvaja iz stvn. *folk, folc, folh* »ljudstvo« (nvn. *Volk* je dalo sln. *fọ̑lk* »isto«, izpričano že pri Trubarju, tudi cgn. *Volkner*, pkm. *Völkner* < n. *Volkmar*). Najverjetneje je treba izhajati iz zahgerm. **folka-* ali pragerm. **fulkaz* (Uhlenbeck, JA XV, 490; Meringer, WuS V, 150; Kiparsky, Lw., 208; Vasmer II, 393). Sorodno je alb. dial. *plog* »kopica« < **plē-go-* (o tem Jokl, Stud., 71) in z drugimi formanti lat. *plēbēs*, gr. πλῆθος, πληθύς »množica«. Kljub Brücknerju, 448, in Stender-Petersenu, Lwk., 196, lit. *pul̃kas*, lot. *pùlks* »ljudstvo, truma, četa« ni izposojeno iz p. *pułk*, temveč iz str. *pъlkъ*, deloma pa tudi (lot. *pùlku* »veliko število, številno«) domače baltsko (Mühlenbach-Endzelin II, 407; Fraenkel, 665). Glej tudi *pôln*.

pólke (f. pl.) »naoknice«, pkm. *pòlka* (f. sg.) »loputa (na svinjaku)« in pl. *pòlke* »naoknice« (Novak, Slovar, 75). Prevzeto iz srvn. bav. refleksa **pǫlke* za srvn. *balke* (m.) »Balken«, stvn. *balko, balcho* »isto«, ags. *balca* < zahgerm. **balkan-* < ide. **bholg'on-*, kar je sorodno z gr. φάλαγξ (f.), -αγγος »bruno«, lit. *balžíena* »dolga greda, tram«, sln. *blazína* »prečnik pri saneh, ročica pri plugu« (Striedter-Temps, DLS, 198; Kluge[17], 46). Mlajša izposojenka je sln. pog. *pólkne* (f. pl.), g. *pólken* »naoknice«, tudi *pólkno* (n.) »isto«, navadno pl. *pólkna*, tudi *pọ́lkna* (SSKJ III, 771), kar je prevzeto iz bav. avstr. *pålken* »oknice« (Striedter-Temps, DLS, l. c.). M. F.

pôln (adj.), f. *pólna* »plenus«, določno *pôlni*, dial. *ta pôln* (Ramovš, SJ III, 48); tudi gor., dol., notr. *pôlhen*, tolm. *púhen* (Kenda, rkp., 105) in bkr. *polnaheren*; v 16. st. *poln* »plenus« (Megiser), l. 1607 *pon* »pieno« (Alasia), v 18. st. *poln, polhèn* »plenus« (Pohlin), *poun, puhen* »voll« (Gutsmann); k temu v. *iz-*, *na-*, *izpo-pólniti*; abstr. *pôlnost* (f.), *polnóta, polnọ̑ča* poleg *polnjáča* »neka posoda«.

Prim. stcsl. *plъnъ* »plenus«, sbh. *pȕn, -a*, mak. *poln*, blg. *pъ́len, -lna*, r. *pólnyj*, ukr. *póvnyj*, ned. obl. *póven, -vna, -vne*, br. *póŭny*, p. *pełny*, č., slš. *plný*, gl. *połny*, dl. *pólny*, plb. *påunĕ*. Psl. **pьlnъ* je kakor lit. *pìlnas* »poln« ptc. pf. pas. od v slov. neohranjenega glagola **pьlti* = lit. *pìlti* »nalivati, sipati, polniti« iz korena **pelH-* »isto«. Ide. **plHnó-* »napolnjen, poln« je poleg v lit. *pìlnas*, lot. *pìlns*, stprus. (akz.) *pilnan* znano še v got. *fulls*, n. *voll*, stir. *lán*, sti. *pūrṇá-*, av. *pərəna-*; v drugi prevojni stopnji še lat. *plēnus* »poln« (*plēre* »naliti«), gr. πλήρης, sti. *prāṇa-* »isto«. Miklošič, 236, opozarja na č. *spílati* »nalivati«. Podrobneje Trautmann, BSW, 218; Vasmer II, 394; Fraenkel, ZSlPh XIII, 223; LEW, 591; Pokorny, 798 ss.

pólnica (f.) »socrus«; pkm. *pùnica* »tašča, ženina mati« (Novak, Slovar, 87), *povnca* (bkr.), *pûnca* (nar. pesem, vzh. štaj.) poleg *pûnec* »tast«; v 16. st. *polniza* »ſocrus« (Megiser), v 18. st. *polniza* (Apostel).

Prim. sbh. *pȕnica* »tašča«, v 15. st. *pelnica*, v 16. st. *plnica, puonica* poleg *púnac* »tast«. Najverjetneje **pьlnica* iz **pьlnъ* »poln« (Miklošič, 256) kakor *tašča* iz **tъščь* »prazen« (Koštiál, JF IV, 182), enako Skok III, 77, ki opozarja na važnost cerkvenega termina *cognatio spiritualis* na teritoriju oglejske cerkve (o tem Vaillant, RÉS XXIII, 34).

polȍg (m.), g. *-óga* »raven, vendar nekoliko viseč svet« (Podkrnci), *polȍžič* »majhna ravnina v strmini« (Temljine; Kenda, rkp., 105); adj. *polọ́žen* »non arduus, sanft sich abdachend«, *položína* »lahno nagnjen teren, terasa«, abstr. *polọ́žnost*. Prim. star. hrv. *polog(a)* »neka vrsta zemljišča, ki se v 16. st. omenja v istem stavku kot *polje*« (ARj X, 605), danes *pȍlog*, na Reki *pọlȍg* »položen«, *pȍložit* »abdächig, geneigt, fallend« (Šulek, Dalmacija), *pȍložen, -a* »nagnjen, poševen« (Anić, 494), mak. *položit* »položen«, r. *pológij* »položen, nagnjen«, dial. *pólog* »položnost« (Dal', Slovar'[2], 256), ukr. *pológyj* »položen«. Slov. **polȍgъ* je najverjetneje označevalo rahlo nagnjeno zemljišče. To je deverbalni subst. glagola **po-leg-tь̑* v pomenu, ki se ohranja v sln. *polẹ́či*, hrv. *polèći* »nagniti se (navadno o žitu zaradi dežja, vetra ali prezrelosti)«, prim. z drugim pref. sln. *zlọ́žen*, tolm. *zlẹ̑žen, -žna* »položen« (Temljine; Kenda, rkp., 186) in iz simpleksa *lọ́žen* »položen« (Caf). Glej tudi *prélog, slȍg* in dalje *ležáti, lẹ́gati, lóžiti*. M. S.

polȍj (m.), g. *-ója* »plitko prodišče ob reki«. Domače samo v mtpn. v Posočju, npr. *Poloje* (Tuma, Imen., 53); v knjižnem jeziku izposojeno iz hrv.; k

temu *polǫ̂jnik* »Himantopus rufipes«. Prim. hrv. *pòlōj, -ója* »plitvina, poplavi izpostavljeno mesto«, v tpn. *Poloj, Polojac*, r. *polôj* (m.) »nižina, izpostavljena poplavam«. Izvedeno iz *po-líti* kakor *lǫ̂j* iz simpleksa *líti*. Iz slov. jezikov je madž. *palaj* »blatni breg, sipina, močvirje« (Berneker I, 703; Vasmer II, 296; Benkő III, 68). Dalje glej *líti* in *lǫ̂j*.

polǫ́ven (adj.), f. *-vna* v *polovna obleka* »vsakdanja, delovna obleka«; prim. sbh. *pȍlōvan, -vna*, tudi *polòvan, -vna* »ponošen, raztrgan (o obleki)« (hrv., Vodice, Kosovo), pri Vuku »halb abgetragen, attritus«, mak. *poloven* »obnošen, ponošen, rabljen«, č. *povlovný* »počasen, miren, zložen«. Machek[2], 47, pritegne tudi stcsl. *vъlovьnъ* »tardus, modestus, lentus«, csl. *vъlovьstvo* »tarditas«. Dalje nejasno; najverjetneje *po-vъ-łov- iz ide. *lēu̯- »zapustiti« (*ləu̯-). Semkaj spada tudi sln. *lę̂vka* »nezrel sad, ki odpade«, *lâvek* »paberek«, *lâvkati, lâtkati* »paberkovati«, *lîvka* »češnja, ki sama odpade« (Solkan), *lîtek* (m.) »strok brez zrnja«, *lûta* »paberek«, *polûtki* »paberki«, *nalútati* »s težavo nabrati«, *nalûtki* »s težavo nabrani sadeži«. O č. *povlovný* tako že Trautmann, BSW, 161, in Pokorny, 682. Drugače o sln. *lâvek* Berneker I, 696 (iz ide. *leu̯- »rezati«). Glej tudi Bezlaj, Eseji, 125, in *poletkováti* »paberkovati«.

[Varbot, OLA, Materialy 1982, 275, pri sln. *polǫ́vna obleka* izpostavlja pri Pleteršniku II, 132, navedeni pomen »die unvollständige Kleidung (des gemeinen Mannes am Werktagen)« in dvomi v sorodnost s č. *povlovný*, stcsl. *vъlovьnъ*, kar povezuje s psl. *vьlati »valoviti, valiti«. – M. S.]

polpę̂ta (f.) »pečena jed okrogle oblike iz zmletega mesa, namočenega kruha in dodatkov« (SSKJ III, 738). V 20. st. izposojeno iz it. *polpétta* »isto«, kar je dem. iz *polpa* »meso, jedro«. Izposojeno tudi v frc. *pou(l)petton, pau piettes de veau* (Battisti-Alessio, 3006). M. S.

Polskava (tpn.); v zgodovinskih virih l. 1164 *Pulzka, Pulzga*, 1181 *Pulzca*, 1249 *Pultzkau* itd. Kot hdrn. l. 1207 *flumen Pulzcau*, 1290 *Pulzkach*, 1359 *Pulzcau*, 1466 *Pulzka* (Zahn, ONB, 79). V bližini je bil v antiki kraj *Pultovia*, vendar je sln. ime težko naravnost povezati z antičnim. Primerjati je mogoče r. tpn. *Pskov*, staro *Plьskovъ*, prvotno hdrn., n. *Pleskau*, latinizirano *Plescovia* in gr. tpn. Πλίσκοβα, Πλίσκα, Πλίσκουβα v vzh. Bolgariji, morda tudi p. *Pszyna* (< *plьščina) v Šleziji (o tem Mikkola, RÉS I, 200; Pogodin, Sb. Belića, 171; Brückner, ZONF XI, 233). Slov. *pьlskava se presenetljivo ujema z n. hdrn. *Fils*, zapisanim l. 841 *Filiwisgawe*, 1142 *Philiscowe* in s švic. n. hdrn. *Wilisau*, l. 998 *Vilwesgewe* (o tem Schwarz, BzN IV, 317), kar razlagajo kot venetski relikt iz ide. *bhel- »bel«. Kor. n. *Pulst*, l. 961 *Bulczisc* in sln. *Boljska*, l. 1271 *Volszke*, 1275 *Vôlzk*, 1278 *Volske*, 1424 *Volczkch*, 1480 *Pulczka*, oboje iz *bьl(ь)ska, *bьl(ь)ščica je morda ilirska oblika iz iste osnove (Bezlaj, OJ 1, 14; Etimologija 1973, 183 s.).

pôlst (f.), g. *polstî* »klobučevina«; k temu adj. *polstę̂n, -a*, od tod *polstę́nka* »Aphrodite aculeata«, v. *spolstíti, -ím* (pf.) »verfilzen«. Prim. csl. *plъstь* (f.) »coactile«, hrv. *pȕst* (m., f.), adj. *pùsten*, črnogor. *pȕst* »polsteno pregrinjalo«, blg. *plъ́st, plъstína*, r. *pólstь, -i*, tudi »deka, preproga« in *pólostь, polostína*, ukr. *póvstь, -i*, p. *pilśń*, dial. *pilść* »klobučevina, preproga«, č. *plst, plsť*, slš. *plsť*, gl. *pjelsć*, dl. *pjelsń*. Iz slov. jezikov je rum. *pîslă* »klobučevina«. Sorodno je morda lot. *pulksts* »vozel v lanu, kepa korenin ali zemlje, ki ostane pri brananju« (Endzelin, IJ XIV, 334), kar kaže na *pul-; toda bliže je gr. πῖλος »polst«, lat. *pilleus, pilleum* »polsten klobuk«, stvn. *filz*, nvn. *Filz*. Torej psl. *pьlstь, vse iz osnove *pil- »lasje«, lat. *pilus* »las« (Schmidt, KZ XXXII, 387; Fortunatov, JA IV, 385; Vasmer II, 399; Frisk II, 536).

pólšter (m.), g. *-tra* »blazina« (niž. pog.); v 16. st. *polshtar, polſtar, polſtr* »pulvinar« (Megiser), v 18. st. *pouſhter* »Küſſen, vankuſh« (Gutsmann). Tako kot hrv. *polster* »Polster« (Striedter-Temps, DLSbkr., 175) prevzeto iz srvn. *polster, bolstar* »Polster«, stvn. *polstar* »isto«, ags. *bolster*, stnord. *bolstr*, vse iz germ. *bulstra- < *bulhstra-, verjetno tako kot sln. *blazína* »polšter« iz *bhelg'h- »oteči, napihniti« (Striedter-Temps, DLS, 198; Kluge[17], 558; Pokorny, 125 s.). M. F.

pôlt (f.), g. *poltî* »koža (na živem telesu)«, v Briž. spom. g. *pulti* »caro«, v 16. st. *polt* (m.) »spol« (Krelj); *kurja polt* »Gänsehaut«, dial. *do polti* »do golega, do kraja«; k temu adj. *pólten, poltân*, f. *póltna* »Haut-, Fleisch-«, *poltę̂n, -a* »čuten, mesen«. Miklošič, 253, navaja tudi obliko *pelt*, npr. *zhes njega pelt* (Trubar).

Prim. stcsl. *plъtь* »caro«, sbh. *pȗt* (f.), *-i* »polt, barva polti«, dial. tudi *pelt* (Divković), mak. *plot*, blg. *plъ́t*, r., ukr. *plótь*, br. *plócь*, p. *płeć*, g. *płci*, č., slš. *pleť*, dl. *pleś* »ten, poltenost«. Pomensko najbližje je lot. *pluta* »meso, nežna kožica, barva kože« poleg lit. *plutà* »skorja«. Kakor sln. *plę́va* »veka«, lit. *plėvė̃* »kožica« in sln. *pleníca*, lit. *plėnė̃* »membrana«, kar je težko izvajati iz *pleu̯- (tako Brückner, 410, in Mladenov, 431), je najverjetneje kakor *plátno* treba povezati s stvn. *fel* »koža«, lat. *pellis* »isto«, gr. πέλμα »podplat« (Miklošič, 253; LF XIII, 168; Trautmann, BSW, 227; Oštir, WuS V, 219; o razmerjih v balt. Fraenkel, Balticoslavica II, 22). Glej tudi *palta*.

poltrák (m.) »poljski kovanec« poleg *poltora* (f.) »ein Zweigroschenstück« (pkm.); v 18. st. *poltrâk* (m.) »semi groſſus« poleg *poltûra* »isto« (Pohlin). Tako kot hrv. *poltùra* (f.) »madžarski denar«, *poltùrak* »poljski denar« (Belostenec), *poltorák* (m.) »isto« (Habdelić), sbh. *potura* »isto« (Vuk), č. *poltůrák* »Zweigroschenstück« (Jungmann, Sl. III, 274) najbrž prek madž. *poltura* »srebrnik, vreden poldrugi groš«, l. 1635 *polturák*, l. 1614 *poltura*, l. 1699 *poltra* izposojeno iz p. *półtorak* »kovanec, vreden poldrugi groš« (Kniezsa, 431 s.; Benkő III, 245 s.). Izhodno *polъ-vъtorakъ (m.), prim. še ukr. *pivtorák, -a* »merska količina s poldrugo polovico enote« (Grinčenko, Sl. III, 157), je substantivizirano iz adj. kompoz. *polъ-vъtorъ(jь) »poldrugi«, prim. r. *poltorá* »poldrug«, tudi *polútora* »isto«, ukr. *pivtorá* (Grinčenko, l. c.), gl. *połdra* (poleg *połdrak, -a* »anderthalb Zaspel«), dl. *póltera* »poldrug« *póltora* »isto«, adj. *pólterny* »poldrugi«, *póltorny* »isto« (Vasmer II, 399; Schuster-Šewc, HEWb., 1122). Ime te denarne enote je prešlo tudi v štaj. n. *polturak* »majhen kovanec, pol krajcarja«, avstr. n. *poltracke, poltrak, poldrock*, najprej pa je l. 1765 izpričano v tirol. n. *poltrackhen* (Müller, Diss., 158). Drugače je iz istega adj. substantivizirano sln. dial.

poldrûžica (f.) »poldruga vrednost nekega kovanca«. Dalje glej *pộl I* in *tórek*. M. F.

polûtek (m.), g. *-tka* »polovica, polovica krajcarja; po dolžini odcepljen ali odžagan kos lesa; polovica zeljnate glave; pol kmetije«, f. *polûtka* »razpolovljena zeljnata glava za kisanje« (dol.) poleg knjiž. »hemisfera«; k temu adj. *polûtkast* »ki je razpolovljen (o zeljnatih glavah)« (dol.), tudi *polúta* (f.) »polovica; polovica zeljnate glave« (jvzh. štaj.) in »hemisfera«, *polutȁn* (m.), *-ána* »dvospolnik; mešanec (o rastlinah in živalih)«. Prim. hrv. *polutak* (m.), *-tka* »polovica« (14. st.; Dalmacija, Istra), »dvojčki« (Kašteli), *polùtān*, g. *polutána* »križanec«, *polùtica* »polovica« (Stulli, Boka), mak. *polutka* »presekana polovica nečesa«, *polutina* »isto«, *polutica*, str. *polutъkъ* »polovica« (Sreznevskij, Mat. II, 1141). Izhodno **polu-tъ(-kъ)* »polovica«, f. **polutā* je tako kot **pȏlъtь* »polovica« iz **polъ* »isto« s *-t-*jevskim sufiksom izvedeno iz **polu-*, stranskosklonske osnove k adj. **polъ* »isto«. Podobno je tvorjeno **plachu-ta* »rjuha, kos lanene tkanine« ob **plachъ-ta* »isto«. Prav tako iz adjektiva je subst. **pьlno-ta* (= sti. *pūrṇa-tā*) iz **pьlnъ* oz. **životъ* (**gᵘ̯iHu̯o-to-* = lit. *gyvãtas*, gr. βίοτος s sekundarno kračino) ob **živъ* (Čop, Acta Ling. Hung. XXIV (1974), 103). Dalje glej *pộl I*. M. F.

polzẹ́ti, *-ím* (v. impf.) »drseti«, tudi *pólzati se* »drseti« (Posočje), *pólzgati se* »drseti« (prim. blg. *plъzgam, plъzgav*), pf. *(s)pólzniti, (s)pôlznem*, dial. tudi impf. *pólzneti*; v 16. st. ptc. *pulſezhe* »lubricus« (Dalmatin), *polsen* (Trubar), v 18. st. *povſẹti, povſim* »ceſpitare« (Pohlin). Izv. adj. tipa *(s)pólzek, -zka* »schlüpfrig«, v *polsen* (Trubar), v 18. st. *pousek, puſki, ſpusliu* »schlipfrig« (Gutsmann); dial. *pólzav, pólzel*, tudi tpn. *Polzela* poleg *Vipolže*, 1170 *Wipelsach*, 1290 *Vipulzano*, na Koroškem *Polžova*, 1244 *Wipolsach* < **vy-pъlz-'ane*, prim. r. *vypolьzovskije žiteli* »svobodnjaki« (Bezlaj, Vopr. jaz. 1967/4, 53) in *Zapuže*, 1397 *Sapolsach* < **za-pъlz-'ane*; k temu še *opolzlák* »vrsta jegulje« in *polšč* (m.) »vrsta ribe« (Jarnik, Versuch, 173).

Prim. stcsl. *plъzěti, -žǫ* »repere«, *plъzati* »isto«, sbh. *pȕzati, pȕžēm* in *pȕzām* poleg *púziti, púzīm*, mak. *polzi*, blg. *pъlzjá*, r. *polztí, polžú, polzétь, polžú*, ukr. *povztý*, br. *paŭzcí, -zéš* poleg *póŭzacь, -áeš*, p. *pełzać, pełznąć*. Psl. **pъlzti, *pъlzěti* < **plg'-* poleg **polg'-* v sln. *pláziti* in **pelg'-* v *plẹ̑zati*; verjetno iz ide. **pel-* »vrteti« kakor z drugim determinativom **pel-k-* v stvn. *felga*, nvn. *Radfelge* »platišče« (Miklošič, 237; Trautmann, BSW, 218; Vaillant, RÉS XXII, 11; Scheftelowitz, KZ LIV, 243; JA IX, 406). Glej tudi *pólž, pláziti, plẹ̑zati*, pa tudi *plužiti se*.

pólž (m.), g. *-a* »limax«, tudi *pȏlž* (m.), g. *pólža*; v 16. st. *polsh* (Megiser), l. 1607 *pouz* (Alasia), v 18. st. *povsh* »limax« (Pohlin); cgn. *Povž, Povžek, Povžun, Pož, Puž, Puš, Pužev*, tpn. *Polževo*.

Prim. csl. *plъžь*, sbh. *pûž*, dial. *pelž, spuž, špûž, špûg*, mak. *polžav* (m.), blg. *plъ́žek, plъ́zek* (Mladenov, 431), č. *plž*, slš. *plž* < psl. **pьlz'ь*. Iz slov. jezikov je madž. *púzsa* »polž« in alb. dial. *pizhimúzh* »limax«. Dalje glej *polzẹ́ti*.

pomálu (adv.) »počasi«, tudi *pomale, pomaleh, pomâloma*. Pomensko enako je csl. *po malu* »paulatim«, sbh. *pòmalo*, r., ukr. *pomálu*, br. *pamálu*, p., gl. *pomału*, č. *pomalu*, slš. *pomaly*, dl. *pomałkem* in sbh. *mȁlo pòmalo*, blg. *málko po málko*, r. *málo pomálu*. Machek, Stud. Lehr-Spławiński, 119, suponira slov. **malъ*, prvotno **molъ*, ki ustreza n. *allmählich* »počasen«, srvn. *allmechlich* »isto« in stir. *mall* »počasen, len«. Morda spada zraven tudi sln. *domâla* »skoraj« in *zamâlo*, npr. *zamalo se mu je zdelo* »zameril je«. Celotna pomenska skupina bi potrebovala še dodatne pomenske analize, glej *polâgoma*.

pomlâd (f.), g. *-i* »ver«, adj. *pomlâden, pomládnji, pomladánski* »vernus«, adv. *pomlâdi* »vere«; tudi *spomlâd, -i* »ver«, adj. *spomlâden, spomládnji, spộmladnji, spomladánji, spomladánski*, adv. *spomlâdi*; *na pộmlad, na spộmlad* »vere«; v 16. st. *ſpumlad* poleg *mlad lejtu, mladu lejtu* »ver« (Megiser), v 18. st. *ſpumlad* »ver«, *kakòr ob ſpomladi raſti* »vernare«, *ſpomladnî* »vernus« (Kastelec-Vorenc), *pomladân, pomladanske* »vernus«, *spomlâd* »ver«, *spomladanske* »vernus« (Pohlin), *pomlad, ſpomlad, mladu letu* »Frühjahr, Frühling« (Gutsmann). Prim. hrv. dial. *spȍmnad* »pomlad« (Skok, JA XXXIII, 370). Tvorjeno iz *mlâd* »juvenis« (Kopitar, Gramm.; 217, Miklošič, 200). Besedotvorno manj jasno; morda je analogno po *po( )zími, po( )lẹ́ti* tvorjen adv. *pomlâdi* in od tod sekundarno *pomlâd*, prim. podobno **z mlad leta*, po hipostazi adv. *zmlâdlẹta* »spomladi« v štaj. *zmârlẹt* »spomladi«, po disim. *zmadlẹ̑tka*, z *-dl-* > *-rl-* *zmarlẹ̑tka* »pomlad« (o slednjem Ramovš, Hgr. II, 80, 224). *I*-jevski f. je poleg sin. kor. *vígred* tudi splošnosln. *jesẹ̑n*. Variantni *s-* je ali iz **sъ/*si* v **si pomladi* »v tej pomladi« (kakor *sinộči, snộči*) ali iz *vz-* < **vъz-*, kar kaže na premikanje od spodaj navzgor in na ponavljanje. Druga besedotvorna možnost je izhajanje iz denom. *pomladíti, *(v)spomladíti* »jung machen«, prim. razmerje med *prepộved* in *prepovẹ́dati, priskût, -i* »zoprn človek« in *priskútiti*. Sin. še *vílaž, protilẹ̑tek, protilẹ̑tje*. Glej tudi *zmarlẹ̑tka* in dalje *mlâd*. M. S.

pộmniti, *pộmnim* (v. impf.) »recordari, meminisse«, tudi *pộmneti, pộmnim* (impf.), *pomnováti, -ûjem* (impf.) »isto«; dial. prez. *pộu̯nəm* (gor.), na Bledu *pộnm̥*, dodatno prefigirano *spộmniti se* (pf.) »recordari«, v 18. st. gor. ptc. *ſpounu*, kor. prez. sg. 3. *ſpouni*; *zapộmniti si* (pf.) »meminisse«, *opộmniti* (pf.) »monere«, *pripộmniti* (pf.) »bemerken«; semkaj spada *pomẹ́niti, -im* (impf.) »bedeuten«, (pf.) »vermeinen«, *p. se* (pf.) »sich besprechen«, *spomẹ́niti, -nem* (pf.), prez. tudi *spộmenem* (Pleteršnik po Erjavcu), pkm. *spomenộti, -nẹ̑m* »erinnern, erwähnen«, *s. se* »sich besprechen«, *opoméniti, -nem* »monere« z akcentskimi variantami *opộmeniti*, ptc. akt. *opộmenil*, pas. *opộmenjen*, pkm. *opomenộti, -nẹ̑m*; sekundarni impf. *-pomínati, -am* in *-pomínjati, -am*; številne nominalne tvorbe v različnih prevojnih stopnjah, npr. *pộmnja* »Achtsamheit«, adj. *pộmnljiv, pộmljiv* »eingedenk«, subst. *pomȅn* (m.), *-ẹ́na* »Bedeutung«, *pomẹ̑mba* »isto«, adj. *pomẹ̑mben, -bna* »bedeutungsvoll, wichtig«, *spomẹ̑n*, navadno *spomîn* (m.), *-a* »memoria«, *(s)pomẹ̑nek* (m.), *-a* »pogovor«, *opomîn, opomẹ̑na, opộmba* »monitus« itd.; v Brìž. spom. *pomenem ze* »meminerimus« (II, 15), v 16. st. *ſpumnite* (Trubar), *pomeniti* »deſigno«, *ſpumniti* »recordor«, *ſpomin* »memoria«, *opomyniti*,

opominati »admoneo« (Megiser), v 18. st. *pomnem*, *-niti* »meminiſſe«, *pominam* »adhortari, meminiſſe«, *pomin* »memoria«, *spomnem*, *-niti*, *spominam se* »recordari«, *spomin* »memoria« (Pohlin).

Prim. stcsl. *pomьněti*, *-niši* »meminisse, recordari«, *pomęnǫti*, *-neši* (redko *poměnǫti*), *pominati*, *-ješi* »meminisse«, *sъpominati*, *sъpomęnǫti* »isto«, *vъzpominati* »in memoriam revocare«, *pripomęnǫti* »meminisse«, *poměnъ* »memoria«, sb. csl. *opomenovati* »monere«, hrv. kajk. *spomenūti* (Bednja; Jedvaj, HDZb I, 314), sb. dial. *pomēnūt* (piparsko; Stevanović, SDZb X, 157), sbh. *poménuti*, *pòmēnēm* »commemorare«, navadno prefigirano *o-p.*, impf. *opòminjati*, *-ām* »opominjati«, *s-p.* »omenjati« (sb. *pȍmēn* »zadušnica« < csl.), mak. *pomni* »pomniti«, *spomne* »omeniti«, *s. si* »spomniti se«, impf. *spomina*, blg. *pómnja* »pomniti«, *pómen* »zadušnica, spominski praznik«, *opómnja*, *opómnjam* »povzročiti, da se zavede«, r. *pómnitь*, *-išь* (impf.), *pomjanútь*, *-jánešь* (pf.), impf. k temu *pominátь*, *-áešь* »omeniti, spomniti se«, ukr. *pom'janúty*, *-néš* (pf.), impf. *pomynáty*, *-áješ*, br. *pómnicь*, *-iš*, *pamjanúcь*, *-néš*, *paminácь*, *-áeš* »spomniti se, spominjati se«, p. *pomnieć*, *-nę* (impf.) »pomniti«, *zapomnieć* (pf.), *zapominać* (impf.) »pozabiti«, č. *pomněti*, *pomníti* »spomniti se«, *opomenouti*, *opominouti* »zanemariti, spregledati«, *zapomenouti*, *zapomínati* »pozabiti«, *vz-p.* »spomniti«, slš. *pomnúť*, *-nem* »spomniti se«, *spomenúť*, *-niem*, *spomnuť*, *-nem*, *spomnieť*, *-iem* »omeniti«, *s-p. sã* »spomniti se«, gl. *pomnić*, *-i*, *pominać*, *-a*, dl. *pomnjeś*, *-ńu*, *pominowaś* »spominjati se«. Za sln. *pǫ́mniti* ni potrebno domnevati kontaminacije med nazalnim in poltematskim prez. (tako Ramovš, Hgr. II, 94), saj ta sln. oblika popolnoma ustreza r. in br. Izhajati je treba iz psl. **pò-mьněti* (**-iti*), **-išь* poleg **po-męnǫ̃ti*, **-nèšь* (< balto-slov. **-min-ne/a-*), iter. **po-minãti*, **-ãješь* (?) »misliti potem« ob simpleksu **mьněti*, **mьníšь*, stcsl. *mьněti*, *mьniši* »putare«, sln. *mnéti*, *mním* »isto« = lit. *minéti*, *miniù* »spominjati se«, *paminéti*, *pàmini* »omeniti«, kar se je razvilo iz ide. mediopasiva **m*ᵉ*n-ie/o-*, znanega v sti. *mányate* »misliti«, av. *mainyeⁱte* »isto«, gr. μαίνομαι »besneti«, stir. *do-moiniur* »verjeti, meniti«. Prim. tudi lit. *miñti* »pomniti«, pret. *mìnė*, vendar prez. *menù* (*nèmenu* »ne pomnim«), kar ima paralele v sti. *mánati* »omeniti«, psl. **-menǫ* v p. *-mionę*; vse iz ide. baze **men-* »misliti ipd.«

Psl. **měnı̃ti*, **měnìšь* (sln. *mẹ́niti*, *-im* »putare«, *o-m.* »erwähnen«, stcsl. *měniti* »putare«, *priměniti* »isto«, hrv. *primijéniti*, *prìmijēnīm*, r. *primenítь*, *-énišь* »uporabiti« itd.) je sporno. Možno je misliti na intenzivno podaljšavo, vendar večina avtorjev zagovarja ključitev sinonimne diftongialne baze **mei̯-n-*, **moi̯-n-* v slov. prevojni sistem zgoraj obravnavane osnove, prim. stvn. *meina* »mnenje«, *meinan* »meniti« < **moi̯ne/o-*, stir. *mian* »želja« < **mei̯no-* in sorodno (Trautmann, BSW, 165; Berneker II, 49; Vasmer II, 142; Pokorny, 714). Psl. **měnı̃ti* je v tem primeru denom. iz **moi̯-nó-* »misel, mnenje«. Glej tudi *méniti II*, *mnéti*, *pámet*. M. S.

pomȍl (m.), g. *-óla* »nekaj štrlečega, napušč«, pl. *pomóli* »balkon«; *umȍl* (m.), *-óla* »izboklina, vzpetina«. Prim. sbh. *pȍmōl* »vidik, dogled«, star. v zvezi *nȁpomōl* (akz.), *nȁpomōlu* (lok.); *pȍmolak* »isto«. Izvorno **po-/vъ-molъ* sta postverbalni tvorbi iz prefigiranih pf. **po-/vъ-molı̃ti* »hervorrecken« (Skok II, 452). Pomen »utrjen, v morje segajoč del pristanišča« je nastal pod vplivom it. *mòlo* »isto« (< bizantinsko gr. μῶλος < lat. *mōlēs* »jez, nasip«), kar je sprejeto tudi v sln. *mol* (Kette), sbh. *môl*, alb. *mol* (m.) in n. *Mole* (f.) »isto«. Sln. žurnalistično *pomȍl* »vidik« je izposojeno iz sbh. Glej tudi *pámole* in *moléti*. M. S.

pȍmp (m.), g. *pómpa* »hrup ob slovesnosti«, tudi *pômp*; k temu adj. *pompǫ̑zen*, *-zna* in abstr. *pompǫ̑znost* (f.), *-i*; verjetno tudi *pompljáti*, *-âm* »hrupno stopicati«. Izposojeno preko n. *Pomp* (m.) < frc. *pompe* (f.) iz lat. *pompa* (> č., slš. *pompa*), to pa iz gr. πομπή »slavnostni sprevod«, tvorjeno iz πέμπω »pošiljati« (Kluge[17], 550).

pomúhelj (m.), g. *-na* »Gadus morrhua«. Izposojeno iz n. *Pomuchel* »isto«, toda to je sprejeto iz kašub. *pomuχel* »Gadus callarias« iz **po-mъchъ* (dalje glej *mâh*), izpričano prvič v 16. st. (Kluge[17], 559). Sinonim: *oslı̑č*.

pónev (f.), g. *-nve* »Pfanne«, dial. lok. sg. *ponvı̏*, instr. *ponvjọ́*, nom. pl. *pónvi*, *ponvı̏* in *ponvẹ̑* (Valjavec, Rad LX, 114), tudi *pánva*, *pónva*, dem. *pónvica* in *ponvíca*; v 16. st. *ponou* »frixorium«, *ponva* »ein röstpfann oder bratpfann« (Megiser), v 18. st. *ponva* »cucumula« (Pohlin), *ponou*, *ponva*, *ponouza* »Pfanne« (Gutsmann). Prim. hrv. kajk. *pòńva*, instr. sg. *pońvû* (Prigorje; Rožić, Rad CXV, 128), z metatezo *póvna*, *pómna* (Žumberak; Skok, ZSlPh II, 399), *pòńva*, instr. sg. *pońvû*. Izposojeno iz stvn. *pfanna* < vulg. lat. *patna* za klas. *patina* (Miklošič, 231, Kluge[17], 540; o stvn. *-a* [-ə] > slov. *-y* glej Knutsson, Acta universitatis Lundensis XXIV/9, 64). Slov. substitut **pȍny* je analogno po tipu **plȍsky*, g. **ploskъvě̑* deriviral stranske sklone tipa **ponъvě̑*. Domnevo, da se baritoneza ob izposoji ohranja, potrjujejo (mlajše) izposojenke iz iste predloge v tistih jezikih, ki so stvn. korenski *a* na osnovi kvalitete substituirali s slovanskim *a* in vzpostavili akutirano dolžino, npr. csl. *pany* »pelvis«, *opany* »patina«, stcsl. *panica* »cisterna«, č. *pánev*, *-nve*, slš. *panva*, p. *panew*, ukr. *pánva* < **pãny*, g. **pãnъve*. O akcentu Snoj, SR XLII, 507. M. S.

pǫ́nga (f.), samo v *evropska ponga* »Emys europaea«. Neuspela knjiž. izposojenka, ki jo je uvedel Erjavec v Prirodopisu živalstva in ki jo povzema le Pleteršnik. Beseda je čak., izpričana na Krku kot *pónga* »Emys lutraria« (Erjavec, LMS 1882–1883, 284), *punga* »želva« (Žic, Zb. NŽOJS V, 65; Hirtz, Rj., I, 125), *pûnga* »Thalassochelys caretta« (Vinja, Jadranska fauna II, 197). Vinja, l. c., izhaja iz ben. it. *ponga* »golša pri ptičih«, prim. ben. it. *fa ponga* »je izbočen (o zidu)«, kar argumentira s predstavo, po kateri želvin oklep spominja na izbočen zid. Osnova je srlat. *punga* »žep, vreča« (rum. *púngă* »mošnja za denar«, alb. dial. *punjáshe*, ngr. πουγγί »isto«), domnevno izposojeno iz got. *puggs* »mošnja za denar«, neznanega izvora (Meyer, 357; Barić, Lingv. stud., 99 s.; Feist, Wb., 385; drugače Meyer-Lübke, 6849), kar utegne biti v zvezi s csl. *pǫgy* »corymbus«, glej *pǫ̂glica*. M. S.

poníglav (adj.), f. *-a*, »hinavski, potuhnjen, zahrbten, premeten, nagajiv«, tudi *poniglȃv*, *-áva*; akcent-

ske dublete tudi v izv. subst. *poníglávec, -vca,* f. *poníglâvka,* abstr. *poníglâvstvo, poníglávost,* v. *ponigláviti* (impf.) »biti potrt, poklapano hoditi«; v 18. st. *poniglov* »torvus«, *poniglovu gledati* »torvè aspicere«, *poniglov* »torvus«, *poniglovſt* »torvitas« (Kastelec-Vorenc). Prvotno bahuvrihi **poniklogläv* (k *ponîkniti,* prim. csl. *ponikъ* »oculi submissi«, stcsl. *poniky* »gurges«, sln. *poniknjena glava* »sklonjena g.«) > **poniglogläv* in po haplologiji *poniglāv* (Pleteršnik II, 146; Bajec, Besedotvorje III, 98). V 17. st. pri Hipolitu *poniglogleden* < **poniklogleden* govori v prid asimilaciji *-kl-* — *-gl-* > *-gl-* — *-gl.* Dalje glej *níkniti I* in *gláva.* M. S.

ponîrek (m.), g. *-rka* »podiceps«, *čopasti p.* »Podiceps cristatus«, *mali p.* »Podiceps ruficollis«; dial. *pondîrek, pandîrek, pondẹ̑rek*; Caf navaja tudi *podûrek, podûrčič* »isto«; v 18. st. *pandèrik* »mergulus, razhiza« (Kastelec-Vorenc), *pandirk* »Tuckente, mergus« (Pohlin), *pandirk* »Tuckente« (Gutsmann), v 19. st. *pandírk* »podiceps« (Freyer, Fauna, 34 s.).

Prim. hrv. dial. *pondirak* (Ogulin), star. kajk. *pondurek* »mergus, fulix« (Belostenec, Jambrešić), sb. *pondurka, pandurak, pandurka* »Steißfuß« (Popović). Prvotno **ponirъkъ* je izvedeno iz **ponirati* »potapljati se«, prim. stcsl. *ponirati* »isto«, kar je iter. iz psl. **ponerti, *-nьrǫ,* stcsl. *ponrěti, -nьrǫ* »potopiti se«, sln. *pondrẹ́ti, -ȇm* »isto«, prim. lit. *nérti, nerìu,* lot. *nirt, nirstu, niŗu* »potopiti«, *nira, niŗa* »pondirek«. Interkalirani *-d-* (ki se je razvil v skupini *-nr-*) se je v sln. *pondîrati* in hrv. dial. *pòndirati* (poleg knjiž. *pònirati*) prenesel tudi v iter. Variante s *pa-* najverjetneje sledijo staremu besedotvornemu postopku, po katerem imajo nominalne tvorbe iz s **po-* prefigiranih glagolov pref. **pa-*, prim. sln. *pátoka* ob *potočíti.* Varianta *podûrek* (hrv. dial. *pondûrek*) je iz *podúrniti, -ûrnem* »potopiti«, *podurnjeváti se* »potapljati se«, kar je lahko nastalo po disimilaciji iz **pondúrniti* (prim. z ohranjenim *-n-* še star. hrv. kajk. *ponduriti* »immergo« (Jambrešić)), to pa z ahistoričnim *-d-* po *pondrẹ́ti* iz **nuriti,* prim. r. *núritь, ponúritь* »povesiti glavo«, *nyrjátь* »potapljati se«, *nyrók* »ponirek«, p. *nurzač* »potapljati«, sbh. *gnjúrac* »ponirek«. *U*-jevska prevojna vrsta poleg *i*-jevske temelji na prez. **nъrǫ* poleg **nьrǫ* (Skok I, 580); manj verjetno gre za sorodstvo s sti. *náuti, návati* »obračati se«, lat. *nuere* »kimati, migati« (tako Vasmer II, 231). Druge možnosti glej pri *podûrek.* Dalje glej *nora.* M. S.

ponjâva (f.) »rjuha iz grobega platna, pregrinjalo, prevleka«, v 17. st. *pugnaua* »lenzuolo« (Alasia); dial. tudi *panja* (Trstenjak), *panjâva* (Janežič) »isto«.

Prim. stcsl. *ponjava* poleg *ponjavъ* »linteum«, sbh. *pònjava,* čak. *ponjȁva* (Istra), kajk. v 18. st. *ponyáva* »linteum crassum« (Belostenec), mak. *ponjava,* r. dial. *ponjáva* »pregrinjalo, prevleka, pajčolan«, *ponëva* »kratka spodnja halja«, str. *ponjava, poneva* »kos platna, pregrinjalo, zavesa, spodnja halja«, br. dial. *panëva.* Vasmer II, 405, navaja tudi ukr. *ponjáva,* česar v dostopnih slovarjih sicer ni zaslediti. Iz slov. jezikov je madž. *ponyva* »ponjava, platno« in rum. *poneávă* »rjuha«. Psl. **pon'ăva* najverjetneje temelji na **pon'ă* (kar se lajko ohranja v sln. dial. (z akanjem) *panja*), kar je tematizirano **ponь* < ide. **pŏn-* »tkanina«, prim. lat. *pannus* »cunja, krpa« (z ekspr. *-nn-*), got. *fana* (m.) »cunja, robec za brisanje potu«, stvn. *fano* nvn. *Fahne* »zastava«; z dolgim vokalom gr. πῆνος (Hesych.), πήνη, dor. πᾱ́νᾱ »tkanina, na klobko navita nit, votek« (Miklošič, l. c., Lex. pal., 624; Walde-Hofmann II, 247 s.), kar je dalje sorodno z ural. **puna-* »viti, presti«, prim. fin. *punoa* »plesti«, lap. *bâdne, pâdne* »presti, plesti«, mordv. *pona* »plesti, viti« (o tem Čop, Linguistica XIII, 125). K slov. besedotvorju prim. **mę̂čь* ali **mę̂ča* v sln. *mečâva*; **sôldь* ali **sóld'a* v sln. *slajâva* ipd. Ker v slov. jezikih ni zaslediti glagolske osnove **pon-i/ja-*, je treba zavrniti domnevo o sorodstvu med psl. **pon'ăva* in **ŏ(bъ)pona* ter **pę̂ti, *pьnèšь* (tako med drugimi Vasmer II, 405; Skok III, 8; Feist, Wb., 142; Pokorny, 788). Ide. bazi **pŏn-* »tkanina« poleg »viti, plesti« in **(s)pen-d-* »presti« < »vleči«, ki ju povezujeta Pokorny, 788, in Specht, Festschrift K. Voretzsch, 40, slednji z rekonstrukcijo **pən-*, domnevno nista v genetični zvezi (Čop, l. c.). Domnevi o izposoji sln. *ponjâva* in sorodnega iz srgr. πανίον »pannus« (Matzenauer, CS, 280) ali got. *fana* (Hirt, PBB XXIII, 336) nista utemeljeni. M. S.

pónjer (adv.) »postquam« (Izola, Korte, Abitanti; Nartnik, Slava IV (1989/90), 27), v Briž. spom. *pongese* (I 12) »potem ko«, *ponese* (III 40) »isto«, *Bonese* (II 7–8) »ker«. Enako je tvorjeno stcsl. *ponje, poneže* (conj.) »quia«, stsb. *ponježe* »ker« (Daničić), hrv. čak. *pȍnjer* »isto« (Istra, Nerezine) poleg »potem, tedaj« (Drašćići, Kaštel; Ribarić, SDZb IX (1940), 179), blg. *ponéže* (conj.) »ker«, r. *ponéže* »isto«, br. *poneže* »ker, takoj, ko« (SMS II, 67). Izvorno **po-n'e-že* je adverbializirana predložna zveza **po* »post« in pron. akz. sg. n. **je* oz. po napačni dekompoziciji nastalega psl. **n'e,* na katero se je pritaknila ojačevalna partikula *-že* (Machek[2], 471; Vasmer II, 404; Kopečný, ESS II, 574 s.). Izvorna oblika kazalnega zaimka **je* < ide. **i̯o-d* se je v slov. ohranila pri tvorbi določnih adj. oblik, prim. **dobro-je,* in verjetno v sln. časovnem adv. *pój* »potem« < **po-jè.* Pomen »ker« se je v tvorbi **po-n'e-že* leksikaliziral iz prep. zvez s prep. **po* v pomenu »do«, prim. v Briž. spom. *pot den* (I 12) »do tega dne« < **po tъ dьnь.* Variantnost akcentskega mesta v **po-n'e-že* odraža izmenjujočo klitično rabo zaimka. Glej tudi *pój, potȇm* in *pótle.* M. F.

ponudiga (m.) »vlačuga; zajedalec, vsiljivec« (Hipolit); determinativni kompozitum iz *ponúdi* (3. sg. imp.) »anbieten« + *ga* »eum«; prim. še sln. *popádiga* »birič«, *držiga, loviga* itd.; k tvorbi imperativnih kompoz. Koštiál, JA XIV, 294. Sprejema Ramovš, Letopis SAZU I (1943), 356. M. F.

pȍp I (m.), g. *pópa* »(katoliški) duhovnik«, dem. *popȋč, -íča,* pkm. *popíjč* »mlad duhovnik« (navaja Novak, Slovar, 76), *popovína* »fara«; knjiž. le *pȍp* v pomenu »pravoslavni duhovnik«; adj. *pópov, popóvski,* cgn. *Pop, Popič, Popovič,* tpn. *Popovo, Popovič, Popovci.*

Prim. stcsl. *popъ* »presbiter«, sbh. *pȍp,* g. *pòpa* »pravoslavni (redko katoliški) duhovnik«, mak. *pop,* blg. *póp(ъt),* pl. *popóve,* r. *póp,* g. *popá,* ukr. *píp,* g. *popá,* br. *póp,* g. *papá* »pravoslavni duhovnik«, zah. slov. *pop*: p. dial. »katoliški duhovnik«, knjiž. »pravoslavni d.«, č., gl. »pravoslavni d.«, pejor. »katoliški d.«, dl. »duhovnik«. Zaradi areala misli že Miklošič, 258,

Frw., 47, na izposojo iz stvn. *pfaffo* »clericus« (nadaljnja literatura pri Vasmerju II, 405), kar je preko got. arijancev prevzeto iz pozno gr. παππάς »clericus minor« (4. st.), ngr. πάπα- »oče«, kar se pridaja pred ime duhovnika. Ista gr. predloga je preko lat. *pāpās*, *pāpa* »vzgojitelj« (Frisk II, 471; Walde-Hofmann II, 249) in stvn. *bâbes* prešla v sln. *pâpež*. Zaradi feminina sb. *popàdlja*, r. *popadьjá* < ngr. παπαδιά »popova žena« in rum. *pópă*, vok. *popo*, ki more biti samo iz ngr. παπάς, menijo nekateri avtorji (literaturo navaja Skok III, 8), da je splošnoslov. **pòpъ*, g. **popá* sprejeto iz gr. brez germ. posredovanja. M. S.

pȍp II (m.), g. *pópa* »lepilo«, pkm. *pòp*, *-a* »čevljarsko lepilo« (Novak, Slovar, 76); k temu *pópati*, *-am* (v. impf.) »lepiti«, adj. *pópast* »lepljiv«; v 18. st. *popati* »pappen, lipiti, keljati« (Gutsmann). Prevzeto iz bav. avstr. *Pappe*, dial. *pǫp* »lepilo, klej« (Striedter-Temps, DLS, 198), kar je sorodno z nvn. *Pappe* »(otroška) kaša, močnik«; lepilo iz moke so včasih uporabljali v knjigoveštvu (Kluge[17], 530). Glej tudi *poproža*. M. F.

pòp III (m.), g. *pópa* »vrhnji snop na križu« (pkm.; Novak, Slovar, 76). Nejasno, morda sorodno z gl. *popa* »petnajst snopov« poleg »lutka« < n. *Puppe* (?) ali metafora iz *pȍp* »duhovnik«. M. S.

popȁh (m.), g. *-áha* »mezeg, Equus hinnus« (Pivka, kranj.). Nejasno, vendar kljub sin. *mezȅg*, *mûš*, *múla* verjetno slov. tvorba. Morda iz **polpȁh* s pomensko podstavo »polkonj«. M. F.

popásti, *-pâdem* (v. pf.) »zgrabiti«, *(s)popásti se* (pf.), pkm. *popâdnoti*, *-pâdnem*; k temu *popâdki* (m. pl.), *popâdljaj*, *popâst* (f.) »naval«, adj. *popadljȋv*; v 16. st. *popasti* »apprehendere« (Megiser), v 18. st. *popadem*, *popadam*, *popadk* »Mutterwehen« (Pohlin); enako *napásti koga*, impf. *napádati*; *napâst* (f.), *-i* »napad, nevarnost, nesreča, izkušnja«, v 16. st. *napaſt* (Trubar), v 18. st. *napaſt* »Widerwärtigkeit, Versuchung«, *napadanje* »Schicksal« (Pohlin). Prim. hrv. čak. *popȁst* »befallen«, r. *popadátь*, p. *popaść*, č. *do-*, *popadnouti*, stč. *popadnúti se*, gl. *popadnyć*, dl. *popadnuś*. Machek, SPFFBU I, 89, in ESČ[2], 425, ter pred njim že Walde, 556; Torp, 226, razlikujejo **pasti* »fallen« in **pasti* »fassen« (stvn. *faz(z)ôn* »opremljati, pripravljati«); zavrača Vasmer II, 405, ki r. *popadátь* in sorodno izvaja iz psl. **pasti* »fallen«.

popâva (f.) »Carlina acaulis«, tudi *pộpava*, *pompâva*, *pûmpava*, *pûmpila*, *kompâva*, *kộmpava*, *gompava*. Prim. sbh. *pȕpava*, *pupavac*, *pupa* (?) in stč. *pupava*, č. *pupava*, dial. *púpava* »Carlina«, slš. *púpava*, r. dial. *pópava*, *pupavka* »Arthemis (nobilis), Matricaria chamomilla«. Nejasno; *-m-* je verjetno vrinjen, vendar zanesljiva rekonstrukcija ni mogoča (Machek, JR, 259; Skok III, 75).

pộpek (m.), g. *-pka* »umbilicus, germen«, tudi *pộpec*, *pộpič*, *pộpenj* (m.), *pộpje* (n.), *pộp* (m.); v 16. st. *popek* (Megiser), v 18. st. *pôpk* »umbilicus, gemma, calyx florum« (Pohlin), *pop*, *popek*, *popizh* »Nabel« (Gutsmann); adj. *pộpkov*, *pộpkast*, *popkȃt*, v. *pộpkati* »poganjati popke«; izv. *pộpkar*, *pộpkarica* »vrsta noža«, *popkovína* »ὀμφαλός«.

Prim. stcsl. *pǫpъ* »nezrel plod«, csl. »umbilicus«, *pǫpъkъ*, sbh. *pȗp*, *púpak*, *pȕpoljak*, mak. *papok*, tudi f. *pupka*, blg. *pъ́p*, d. obl. *pъ́pъt*; *pъ́pka*, *pъpъk*, *pupok*, r., ukr. *pupók*, *-pká* poleg *púp*, g. *pupá*, br. *púp*, *-a* in *pupók*, *-pká*, p. *pępek*, *-pka*, č. *pupek* (na telesu), *poupě* (na rastlini), slš. *pupok* in *púpä*, *-äť a*, gl., dl. *pup(k)*, plb. *pǫp*. Iz slov. jezikov je rum. *púp* »brst, mavroh«, alb. *púpë* »grozd, krebuljica«. Sorodno je lit. *pam̃pti* »nabrekniti, napihniti se«, *pámpa* »sveženj, bula, oteklina«, *pampalỹs* »debeluh«, lot. *pàmpt* »nabrekniti«, stprus. *papimpis* »blazina pri sedlu«, arm. *p^camp^cušt* »sečni mehur« (Miklošič, 257; Trautmann, BSW, 205; Jagić, JA XI, 304; Matzenauer, LF XV, 178; Mühlenbach-Endzelin III, 72; Vasmer II, 465; Skok III, 78).

pópen (m.), g. *-pna* »prt, s katerim se pogrne krsta«, kraš. *pu̯ópn*. Štrekelj, JA XIV, 536, povezuje s hrv. čak. *popón* »pannus funebris« in dalje s csl. *poplunъ*, sln. *poplûn* »odeja«, sbh. *pȍplūn*, *pòplūn* »isto«, č. *paplon* (navaja Jungmann, Sl. III, 29), slš. dial. *paplan*, *paplon*, *paplún* »isto« (Kálal, 451), madž. *paplan*, rum. *plápomă* »prešita odeja«. Miklošič, TEl. II, 42, izvaja to iz turš. *pupla* »puh«, kar pomensko ne ustreza, vendar v VGr. I, 69, izvaja iz ngr. πάπλωμα »prešita odeja«. Skok III, 10, domneva, da je sln. *pu̯ópn* domače, izvedeno iz **pęti*, **pьnǫ* kakor *opộna*. Glej tudi *poplộn*.

póper (m.), g. *-pra* »piper«, štaj. *péper*, *-pra*, vzh. štaj. *pŕper*, *-pra*, pkm. *pŕpel*, *-pla*; k temu v. *(po-)póprati* »začiniti s poprom«; izv. *poprnják* »Pfefferkuchen«; v 16. st. *pepr* »piper« (Megiser), v 18. st. *pópr*, *pópèr* »piper« (Pohlin), pri Gutsmannu *poper*, *peper* »Pfefer«.

Prim. csl. *pьprъ* »piper«, sbh. *pȁpar*, *-pra*, dial. *peper*, hrv. kajk. *prper*; izv. *poprenjak*, *prprenak* »vrsta kruha«, mak. *piper*, blg. *pipér*, r. *pérec*, *-rca* »poper«, ukr. *póper* »paprika«, *pérecь* »poper«, p. *pieprz*, č. *pepř*, slš. *piepor*, gl. *popjer*, dl. *pepjeŕ*. Kakor za stvn. *pfeffar*, srir. *pipar* itd. je izhodišče lat. *piper*, kar je izposojeno iz gr. πέπερι, to pa iz sti. *pippalī́* »poprovo zrno«, neznanega izvora (Mayrhofer II, 285). Oblike *póper* so domnevno analogne po *kộper* (ali nastale po asimilaciji *pəp-* > *pop-* kakor v primeru *postȓv*); k sln. *poprnják* prim. še č. *perník* »mali kruh, lect«, prvotno »začinjen kruh«; oblike *biber* so iz turš. *biber*, *büber*, arab. *biber* (Štrekelj, Lwk., 45; Hujer, Příspěvky I, 13; Bartholomae, IF III, 168; Skok II, 601). Glej tudi *pâprika*.

poplộn (m.), g. *-a* »pregrinjalo, deka«, tudi *poplûn* »isto«. Prim. hrv. kajk. *pòplūn*, v 15. st. *poplon*, dial. *pjȇplun* »isto«, str. *papoloma* »odeja«, č. *paplon* (navaja Jungmann, Sl. III, 29), slš. dial. *paplan* »tegumentum, stragulum«, madž. *paplan* »tegumentum tarcicum«, *paplon* (od 14. st. dalje), rum. *plápomă*, *plápămă*, »prešita odeja«. Izposojeno iz ngr. πάπλωμα »prešita odeja«, nastalo na osnovi gr. ἐφαπλόω »razgrniti« (Miklošič, 258; Matzenauer, CS, 401; Štrekelj, JA XIV, 635; Vasmer II, 312; Skok III, 9). Toda sln. *poplȋn* »polsvilena tkanina« je iz frc. *popeline*, *papeline* iz it. *papalino* »papeški« (Battisti-Alessio, 2755). Glej tudi *pópen*.

poprísče (n.), g. *-a* »tekmovališče, stadium«; novoknjižna izposojenka iz drugih slov. jezikov, prim. sbh. *pồprīšte*, mak. *poprište* »isto«, *poprište*, stcsl. *popьrište* poleg *poprište*, *prьprište*, *prъpъrište*, *prъpьrište* »stadium, millia«, r. *pópriščе* »delovno področje« in *popry̋* (m. pl.) »galop«. Nejasno; največkrat izhajajo iz glagola r. *perétь* »riniti« kakor sln. *prt*, *prtína* »snežna gaz« (Matzenauer, LF XIV, 165; Slawski, Slavia XVIII, 305; Vasmer II, 406). Dvomi Miklošič, 258. Machek, Sb. Vajs, 111; RÉS XXV. 125, razlikuje po izvoru stcsl. *popьrište* »vojaški mejnik« in *prьpište* »stadium« iz **prьp-* »gibati, hiteti«.

poproža (f.), izpričano v 18. st. pri Gutsmannu: *poprosha* »Pappeln, Käsleinkraut, popovina, slies«. Prevzeto iz srvn. **papel-rôse*, nvn. *Pappelrose* »slez«, zloženo iz *Pappel* »Malva« + *Rose* »roža«. Nvn. *Pappel* »Malva«, bav. avstr. *Pappẹl*, dial. *pǫpl* (> sln. *pópelj*, *-na* »Pappelrose«; Striedter-Temps, DLS, 198), srvn. *papel(e)*, stsaš. *pappilla* je tvorjeno iz leksema, ki se ohranja v nvn. *Papp* »sluzasta juha, čorba«, ker se pri kuhanju slezovih listov dobi sluzasto kašo (Kluge[17], 530). Glej tudi *slẹ̑z*. M. F.

pọ̑r (m.), g. *-a* »Allium porrum«, tudi *pȍr*, g. *póra*, adj. *pórov*; v 18. st. *por* »der Lauch, cepæ« (Pohlin). Izposojeno iz srvn. *porre*, *phorre* (stvn. *phorro*), to pa iz lat. *porrum* »isto«; nvn. *Porree* je izposojeno iz frc. dial. *porrée* (knjiž. *poireau*), kar je dalo tudi r. *poréj*. Sorodno je gr. πράσον »Allium porrum« (< **pṛso-*), od koder je sbh. *prȁsiluk*, *praz(i)luk*, *prȁs*, *prȁz* (m.), *prasa* (f.) »isto« (Miklošič, 260; Kluge[17], 559).

porájtelj (m.), g. *-tlja* in *-na* »krepelo, povirek, kratka palica«, tudi *porájkelj* (dol., gor., vzh. štaj.) poleg *rájkelj*, *rájtelj*; v. *porájtljáti*, *-âm* in *porajkljáti*, *-âm* (impf.); v 18. st. *porajkel* »Knüttel« (Pohlin). Izposojeno iz bav. avstr. *Packreitel* poleg n. *Reitel* »krepelo« (Striedter-Temps, DLS, 198). Glej tudi *rájtelj*.

***porar** (m.), g. *-ja* »neke vrste sveder« v dial. *pûərar*, *-rję* (Črni Vrh; Tominec, 171). Prevzeto iz tirol. n. *pōrar* »sveder« (Kranzmayer-Lessiak, Wb., 47), nvn. *Bohrer* »sveder«, kar je nomen agentis k nvn. *bohren* »vrtati«, srvn. *born*, stvn., stsaš. *borōn* iz ide. **bhʔrā-* k osnovi **bher-* »obdelovati z ostrim orodjem«, prim. še lat. *forō*, *-āre* »vrtati« (Kluge[17], 89; Pokorny, 133 s.). M. F.

pọ́rčehne (f. pl.) »kor v cerkvi« (kor.) poleg m. sg. *pọ́rčehen*, *-hna* in f. pl. *porke*; Miklošič, 258, navaja tudi *potjehen* in *porke* »Emporkirche, Vorkirche«; v 18. st. *porzhéhn* »ambo, chorus« (Pohlin), *porzhehne*, *porzhehen*, *porke* »Chorgebäu in der Kirche« (Gutsmann). Miklošič, Frw., 47, je izvajal iz bav. n. *Emporkirche*, avstr. bav. n. *Porkirche*, dial. *porkirχən* »kor v cerkvi«, kar pomensko še najbolj ustreza (Striedter-Temps, DLS, 199). Miklošič, 258, domneva nvn. *Emporkirche* ali *Vorkirche*. Koštiál, ČJKZ II, 127, misli na stvn. in srvn. *phorzih* »cerkvena veža«, bav. n. *Vorzeichen* »portal«, kar je glasoslovno in pomensko neizvedljivo.

porẹ́d (m.) »opuščena njiva« (Kras); v mtpn. *Pariêt*, *na Pariêdje*, *Poredje*, *Porednica*, *Poredec*. Iz iste osnove **rędъ* je dial. *Kored*, *Koredica* (rez.), tudi mtpn. *za Koredan*, *Zakorednica* (Debeljak, SR V–VII, 173). Prim. tudi tpn. na Hrvaškem in v Bosni *Pore̮đe* (Bezlaj, SR VIII, 11).

porẹ́den (adj.), f. *-dna* »reden, pravilen, dober, pošten, precej velik, imeniten«, npr. *visoki in poredni ljudje*, *poredna vojska*, adv. *porẹ́dno* »mnogo«, npr. *poredno ljudstva* (vzh. štaj., pkm.; Dalmatin, Jarnik, Murko, Caf, Slomšek), izv. *porẹ́dnost* (f.), *-i* »rednost«; antonimno *neporẹ́den* »nagajiv, hudoben, slab« (dol., gor., kor.), *nesporẹ́den* »isto« (že pri Trubarju), izv. *neporệdnež*, f. *neporệdnica* »der, die Mutwillige«, po aferezi nikalnice *porẹ́den* »neporeden«, izv. *porệdnež*, *porệdnica* »der, die Mutwillige«, *porẹ́dnost* »Mutwille«; prim. v 18. st. *porędn* »vilis, inordinatus«, *porednoſt* »vilitas« (Pohlin), *neporeden*, *neſporeden*, *nereden* »unordentlich« (Gutsmann).

Prim. csl. *porędьnъ* »ordinatus«, sbh. *pȍredan* »pičel, srednje velik; ne dober, ne slab«, v Istri »slab, hudoben«, blg. *poréden* »zapovrstni«, r. *porjádnyj* »isto«, ukr. *porjádnyj* »pristojen, dostojen«, p. *porządny* »reden, pravilen, dostojen, pošten«, č. *pořádný* »redoljuben, sposoben, velik, zajeten«, *nepořádný* »nereden, zanikrn, površen«, slš. *poriadny* »reden, natančen, resen, pošten«, *neporiadny* »zanikrn, površen«, gl. *porjadny* »reden, precejšen«, antonim *neporjadny*, dl. *pórědny* »reden«. Psl. **pȍrędьnъ* (ali **porędьnъ*) je adj., nastal iz prepozicionalne zveze **po rędě* »po vrsti, pravilno, primerno« k **rę̑dъ* »ordo«. K besedotvorju prim. sln. *pocẹ́sten*, *pocệsten*, *po(v)prẹ̑čen*, *po(v)prẹ̑čen* ipd. Iz iste prepozicionalne zveze je še sbh. *pored* (prep.), adv. *pȍrēd* »poleg«, mak. *pored*, blg. *poréd*, č. *pořad*; csl. *porędъ* »ordo«, sbh. *pȍredak* »isto« (> sln. zastarelo *porệdek*); iz **sъ porędě* še sln. *sporẹ̑d* (adv.) »nasproti«, *spored* (prep. z g.) »poleg«, sbh. *spored* (prep.) »poleg«, adv. *spȍred* »vštric«, adj. *spȍredan* »stranski«, mak. *sporeden*, sln. *sporẹ̑d* (m.), *-ẹ́da* »red, vrsta, program«; iz **sъręd(omь)* še sln. *zrẹ̑d* »vred«, *zrệdoma* »pravilno« (Miklošič, VGr. IV, 566 s.; Kopečný, ESS I, 230 s.). Glej tudi *rẹ̑d I*, *III*, *vrẹ̑d*, *rudi*. M. S.

-porek, izpričano le v *opọ̑rek* (m.), *-rka* »mesenterium« (vzh. štaj.), pl. *opọ̑rki* tudi »maternica svinje« (vzh. štaj.) ter »salo okoli slezene pri svinji; svinjska kožica, ki se meče v sir, kateremu pravijo potem remenjak«, k temu *opornják* »mesenterium« in *oporkovína* »isto«. Pomensko enako je sb. *òpornjāk* »mesenterium« (Šumadija), kar Skok II, 12, veže s slov. **poriti* »discindere, dissecare« ob psl. **pőrti*, **por'ešь* »isto«. Dalje glej *práti I*. M. F.

poréklo (n.), g. *-a* »izvor«, mlada izposojenka, prim. csl. *poreklo* »cognomen« (> rum. *poreclă* »vzdevek, priimek« (Tiktin, Wb., 1214 s.)), sbh. *poréklo* »cognomen, origo«, ukr. *póreklo*, *-a* »vzdevek«. Slov. **poreklo* (n.) »vzdevek, priimek, izvor« je leksikalizirano iz prep. zveze **po reklě* »kar je poleg imena« iz subst. **reklo* (n.), ki je substantiviziran ptc. pret. akt. psl. v. **rek-tĭ* »dicere«; prim. r. star. *réklo* »ime« (Dal', Slovar'[3] III, 1672); enako je motivirano lit. *pãvardis*, *-džio* »priimek, vzdevek« ← *var̃das* »ime« (Miklošič, 274; Skok III, 11) Dalje glej *réči*, *po I*. M. F.

pọ́ren (adj.), f. *-rna* »prazen, prost«, npr. *nisem poren* »nimam časa«, *gre poren domov* »z voli ali konji brez voza«, *pred hišo je porno* »ni drevesa ali

grmovja«, *porni čas* »prosti čas« (goriš., kraš., istr.), v. *porníti, -ím* (impf.) »prazniti«, abstr. *pǫ́rnost* (f.) »odprtost, čistina«. Prvotno **pòrьnъ* je najverjetneje adj. k psl. **porā̆* »čas«, prim. r., ukr. *porá* »pravi čas«, br. *paróju* »včasih, redko«, p. *pora* »čas«. Sln. adj. *pǫ́ren* prvotno najverjetneje pomeni »takšen, ki ima čas«, od tod »prost« in »prazen, pust«. Psl. **porā̆* »čas« iz semantičnih razlogov ni mogoče povezati s **pȇrti* »stiskati, pritiskati, odrivati« (tako Brückner, 431; Vasmer II, 407). Csl. *pora* »vis, violentia«, mak. *pora* »generacija, pokolenje« in blg. *póra* »(življenjska) doba« narekujejo prvotni pomen »hasek, učinkovitost, moč, uspeh«, na kar kažejo še derivati sbh. *opòraviti se, -īm se* »okrevati«, dl. *póraś* »premikati«, r. dial. *pornój, pórnyj* »močan, zdrav« (Dal'), *porítьsja* »uspevati«, ukr. *póraty* »obdelovati«, p. *porać się* »zabavati se«. Zato gre verjetno za substantivizacijo adj. **(s)porъ* v obliki n. pl. ali kol. **porà (vermena)* »obdobje človekove življenjske aktivnosti« > »življenjska doba« > »(pravi) čas«. K besedotvorju prim. **nogā̆*, k pomenom psl. **vě̑kъ* »življenjska moč, energija, aktivnost« (> »čas«) < ide. **u̯oi̯ko-* »življenjska moč« (Snoj, JiS XXX, 117 ss.). S psl. **porā̆* »čas« povezuje sln. *pǫ́ren* tudi Kurkina, Logarjev zbornik, 130 s., vendar oboje povezuje s psl. **pȍrti* »parati, trgati«, kar se zdi semantično manj prepričljivo. Dalje glej *spȍr* in *spę́ti*; možno drugačno razlago pri *prázen*. M. S.

Porenta (cgn.); brez ohranjenega apelativa. Prim. sbh. *parenta* »rojak, sorodnik« (Hercegovina) in cgn. *Parenta*. Izposojeno iz it. *parènte* »sorodnik« k lat. *parens, -ntis* »roditelj«, pl. *-tes* »starši«. Skok II, 608, domneva, da se je končni *-a* v *parenta* razvil pod vplivom hrv. dial. *parentâd, -i* < ben. it., prim it. *parentàdo* »sorodstvo« iz lat. *parentātus*, na kar kaže hrv. dial. *parènta* »sorodstvo« (Vodice).

porȩ̂za (f.) »vrsta kazenske davščine«, tudi *póreza*; k temu orn. *Pǫ́rezen*, dial. *Porzen, -zna*. Prim. sbh. *pòrez* (m.) »davek«, *poreza* (f.) »isto«, mak. *porez*. Iz slov. jezikov je alb. dial. *poréz* »davek«, *porezxhi* »pobiralec davkov«. Izvedeno iz *rę́zati* (Miklošič, 278; Bezlaj, SVI II, 113; Skok II, 135).

poríč (m.) »rusticus« (Megiser) poleg »podložnik« (Dalmatin, Register). Lägreid, Megiser (1967), 98, kot tudi Stabéj, Wörterverzeichnis, 159, sta sklepala o ponesrečenem zapisu za sln. **paurič*. Vendar je sln. *porič* lahko regularna dem. oblika na *-ič*, prim. *kmȇt* : *kmę̑tič*, neizpričanega substantiva **por* »rusticus«, ki tako kot madž. *pór* »isto« lahko priča o zgodnji izposojenki (11. st.) iz srvn. bav. **pour* »rusticus«, nvn. *Bauer* »isto« (Kluge[17], 57; Benkő III, 253), bav. avstr. *Pauer* (> sln. *pâver* »rusticus« (Gutsmann; Murko II, 143)), srvn. *(ge-)bûre, (ge-)bûr* »isto« poleg »sosed, sovaščan«, stvn. *gibûro* »isto« poleg *bûr* »stanovanjski prostor, hiša, čumnata, uta«, stnord., ags. *būr* »isto« (< ide. **bhuH-ro-/rā*, prim. mesap. βύριον »stanovanje, hiša«), kar je sorodno z nvn. *bauen* »graditi«, srvn. *bûwen* »isto«, stvn. *bûan*, got. *bauan*. Pomen »kmet« se je v germ. **ge-būro* po vsej verjetnosti razvil iz pomenske predstopnje »Mitbewohner, Miteinwohner« (Kluge[17], l. c.). Glej tudi *pûra* in *pûvati*. M. F.

porkolab (m.), g. *-a* »exactor, Gerichtsdiener« (pkm.); v 18. st. *porkulâb* »castellanus« (Pohlin). Tudi hrv. kajk. *porkulab* »castellanus«. Izposojeno preko madž. *porkoláb*, kar danes pomeni »ječar«, iz srvn. *burc-grâve*. Iz tega je tudi č. *purkrabí* »grajski upravitelj« in p. *burgrabia*. Preko madž. je tudi slš. *porkoláb* »ječar« in rum. *pîrcăláb* »upravnik, oskrbnik, glavar, oblastnik« (Miklošič, Frw., 47; Kniezsa, 921; Benkő III, 257).

pōrta I (f.) »(samostanski) vhod« (Kranjsko), v 18. st. *porta* »janua« (Pohlin), *porta* »Pforte« (Gutsmann). Mlada izposojenka iz cerkvene lat., prim. klas. *porta* »vrata, vhod«, kar je prešlo tudi v hrv. *pȍrta* »samostanski vhod«, stvn. *pforta*, n. *Pforte* »vrtna vrata, vhod z vratarjem« in ngr. πόρτα »vrata« > csl. *porъta* (stcsl. *porъtьnikъ* »cubicularius«), sb. *pôrta* »vrata, dvorišče okrog samostanske cerkve, turški dvor«, rum. *poártă*, alb. *portë* »isto« (Skok III, 12). Sln. *portāl* (m.) »umetno zidan sprednji vhod pri hiši« je v 19. st. preko n. *Portal* »isto« sprejeto iz srlat. *portale* »preddverje« (kar je prvotno adj. k *porta*), nknjiž. sln. *portīr* (m.), *-ja* »vratar« je preko n. *Portier* »isto« iz frc. *portier* »vratar, hišnik«; v 18. st. pri Gutsmannu *portnar* »vratar« je iz n. *Pfortner* < srvn. *phortenære*. Morda je iz te lat. osnove tudi tpn. *Oprčan* (pri Ljubnem), če iz **Ad port(em)* + slov. *-jan(e)*, cgn. *Op(e)rčan*, prim. hrv. tpn. *Oprtalj* (Istra) < **Ad portulas* (o slednjem Skok, l. c.; Šimunović, OJ VI, 9, VII, 58). M. S.

pòrta II (f.) »ploha, naliv« (pkm.; Novak, Slovar, 76). Izhajati je mogoče iz **po-vьrtā̆* in primerjati s sb. dial. *vȑnuti, vȑnēm* (impf.) »padati (o dežju, snegu)« (Prizren, Kosovo), *vȑnjava* »ploha ali obilica snega« (Zaplanje), mak. dial. *vrne* (pf.) »padati (o dežju, toči, snegu)«, *vrnež* »dež; padavine«, blg. dial. *vъ́rne* »padati (o dežju, snegu)« (Smolsko, Pirdopsko), *vъrnéž* »dež, padavine«. Petleva, Etimologija 1977 (1979), 33 s., na podlagi blg. dial. *razvъ́rne se* »začeti močno padati (o dežju)« izhaja iz pf. **vьrt-nǫti* k **vьrtěti* »vertere« in opozarja na podobno pomensko motivacijo pri slov. **valiti* »kotaliti«, prim. blg. *valjá, -íš* »padati (o dežju, toči, snegu)«. Sln. substantiv je lahko deverb. nomen actionis **po-vьrt-ā̆*. Dalje glej *vrníti, vrtę́ti*. M. F.

porúngelj (m.), g. *-glja* in *-na* »kol, krepelo, majhna klada; kar se hlodu odžaga, da dobi lepo obliko«, tudi *porúnkelj* (m.), *-klja* in *-na* »krepelo« (gor.), *prúgelj* (m.), *-glja* »isto, klin pri plugu, kurelj«, *prúngelj* (m.), *-glja* »krepelo«; v 18. st. *prungel, -na* »ein Stock, Pflock; truncus« (Pohlin), *prugel* »secamentum«; *prugel* »secamentum, talea; ſpletene korbe dná leiš, en kol na obéh kraih odſeikan ṡa vſaditi ga v'ṡemló«, *en prugil* »secamentum; en povirik« (Kastelec-Vorenc). Izposojeno iz neke predstopnje bav. n. *Prugel*, prim. tudi s preglasom bav. n. *Prügel*, pozno srvn. *brügel*, nvn. *Prügel* »isto«. Variante s *po-* so nastale pod vplivom sln. kompozit s prefiksom *po-* in sln. *porájtelj* (< bav. avstr. *Packreitel*); *-n-* pred *-g-* je interkaliran, prim. sln. *štę̑nge* < srvn. *stëge*, sln. *cúngelj* < srvn. *zugel* (Miklošič, Frw., 47; Ramovš, Hgr. II, 101 s.; Striedter-Temps, DLS, 202). M. S.

posájati, *-am* (v. impf.) »posojati«, npr. *posajal je denarje in vse izgubil* (Tolminsko). Mlada ahistorična iter. tvorba k pf. *posǫ́diti* < **po-sǫditi* (Štrekelj, LMS 1894, 36). Dalje glej *posodíti*. M. F.

posanica (f.) »Trinkglas« (pkm.). Osamljeno; izhajati je mogoče iz **po-sъsanica* »ki je posesana, posrkana« k **sъsati* »sugere«. Dalje glej *sesáti*. M. F.

posati, *-am* (v. impf.) »punire«; izpričano v 18. st. *pôsam* »caſtigare, punire«, *pôsa*, *-e* »Ehr-, Geldstrafe; amenda« (Pohlin), *poſati* »züchtige, ſtrafe« (Gutsmann). Sem tudi obir. *pè:sat*, *-am* »büßen« (Karničar, Obir, 206). Po 13. st., ko se srvn. *z* artikulatorno približa *ß*, kot subst. **posa* »globa, kazen, pokora« in v. **pesati* »pokoro delati« prevzeto iz bav. avstr. refleksa za srvn. *buoze* »pokora, globa, povračilo« poleg »izboljšanje, poboljšanje«, *büezen* »plačati, pokoriti«, stvn. *buoz(a)* »izboljšanje«, *buozzen* »izboljšati, pokoro narediti«, stsaš. *bōta*, ags. *bōt*, stnord. *bōt*, agl. *boot* »korist« < germ. **bōtō* »poboljšanje, korist«, **bōt-ja-* »izboljšati« (Kluge[17], 114). V. *posati* je domač denominativ. M. F.

posȩ̂ben (adj.), f. *-bna* »separatus, eximius, exquisitus«, adv. *posȩ̂bno* tudi »praecipue«; izv. *posȩ̂bnež*, *posȩ̂bnik* (m.), *-a* »Sonderling«, abstr. *posȩ̂bnost* »Besonderheit«. Tvorjeno na osnovi iz prep. zveze **pò sebь* (prvotni lok.), po pron. fleksiji adaptirano **po sebě̑*, nastalega adv., ki je ohranjen v sln. *posȩ̂bej*, dial. *posȩ̂be*, *posȩ̂bi*, *posȩ̂beh* »separatim, singulariter« z izv. *posȩ̂bič* »isto«, subst. *posȩ̂bek* (m.), *-bka* »posebnost«, v. *posȩ̂bkati*, *-am* »sich absondern«, iter. *posȩ̂bkovati*, *-ujem*; v 16. st. *poſebi* (Trubar, Dalmatin, Krelj), v 18. st. *poßebe*, *poſebnu* »separatim«, *poſebe* »singulariter« (Kastelec-Vorenc), *posębej* »singulariter« (Pohlin). Besedna družina je znana še v sbh. *pòseban*, *-bna*, adv. *pòsebicē*, v Istri *pòsebe*, *posèbe*, mak. *poseben*, *-bna*. Na enak način so v sln. tvorjeni še adj. *prisȩ̂ben*, knjiž. »praesenti animo«, dial. »zugekehrt«, *zasȩ̂ben* »privatus«, samo v d. obl. *ksȩ̂bni* »na levi strani vprežen«, *odsȩ̂bni* »na desni strani vprežen«. Akcentske razmere je mogoče razložiti takole: sln. gradivo kaže na **pȍsebь/ě*, kar je analogno po prep. zvezah tipa **pȍ vodǫ* nastalo iz **pò sebь/ě*. Sbh. indikacije na **po sèbь/ě*, **posèbьnъ* (r. *sposóbnyj*) kažejo na **po se/obě̆*, kar je razložljivo z analogijo po akcentuaciji lok. *-i*-debel. Dalje glej *se I* pa tudi *sô̩seb* in o sev. slov. ustreznicah *sposóben*. M. S.

posȩ́je (f. pl.) »otrobi« (Krn), tudi *póseje* »isto« (bkr.) poleg *posȩ̂vki* »isto« (Vipav. dol., Lašče) in »zadnja groba moka« (gor.), k temu *posȩ̂vnik* »kruh iz zadnje moke« (Krn), *posevnják* »isto«. V 18. st. *posęvk* »farina vilis«, *posevnęk* »panis domeſticus«, *posevzhne* »furfureus« (Pohlin), *poſeuk* »Nachmehl« (Gutsmann).

Tako kot hrv. kajk. *poſzèje* »furfur, canica, appperema, appluda«, *poſzeichni kruh jeſzti* »appludam edere« (Belostenec), *pȍsije* (f. pl.), g. *pȍsījā* »otrobi« (ARj X, 905), p. dial. *posieje* »pleve pri pšenici« (Karłowicz, SGP IV, 279) iz nomena actionis **po-sěja* (f.) poleg **po-sěvъ(kъ)* »kar ostane pri presejanju moke« k v. **po-sějati* in **po-sěvati* »percribrare«. Enako je tvorjeno sln. *posȩ̂ja* »Ansaat« < **po-sěja* = lot. *pasēja* »setev po glavni setvi« (Mühlenbach-Endzelin III, 97, brez slov. gradiva), le da sta tu subst. izvedena iz homonimne sorodne osnove **séH-i̯e/o-* »seminare«. Dalje glej *síto*, *sejáti* in *pasânke*. M. F.

pósel (m.), g. *-sla* »opravilo, delo; služabnik«, izv. *póselstvo* (n.), *pósli* (m. pl.) »služabniki«, adj. *póselski*, npr. *poselska soba*. V 16. st. je pri Krelju izpričan še pomen »poslanec, sel«, prim. v 18. st. pri Pohlinu *posêlstvu* »Gesandtschaft, legatio«, kasneje še *póselnik* »sel, apostol«; sicer pri Gutsmannu le *poſel*, *poſeu* »Dienstboth«. V. *poslováti*, *-ȗjem* (impf.) »služiti, streči, pospravljati, delati, povreči« in nknjiž. *zaposlíti*, *-ím* (pf.) »beschäftigen«, subst. *poslánec*, *poslánik* »legatus«, adj. *brezpô̩seln* »arbeitslos«.

Prim. stcsl. *posъlъ* »legatus«, sbh. *pòsao*, *-sla* »delo, opravek«, čak. *posȏl*, g. *pȍsla* in *-slȁ* »isto«, r. *posól*, *-slá* »poslanik, sel«, ukr. *posél* in *posól*, *-slá*, br. *pasól*, *-slá*, p. *poseł*, *-sła*, č. *posel*, *-sla*, slš. *posol*, *-sla*, gl. *posoł*, *-a* in *pósła*, dl. *pósoł*, *-sła* »isto«. Sln. pomen »služabnik« je najverjetneje nastal kakor (ali pod vplivom) n. *Dienstbote* »sel« > »služabnik«. Iz slov. jezikov je lit. *pãslas* »sel«. Psl. **posъ̀lъ*, g. **-ъlá* »pošiljanje« > »sel« je (nomen actionis >) nomen agentis glagola **po-sъlãti* (Miklošič, 333; Vasmer II, 415; Bezlaj, Eseji, 121; Schuster-Šewc, HEWb., 1139). V sln. in sbh. pomenu »opravilo, delo« je ohranjen nomen actionis, k domnevni generalizaciji pomena »pošiljanje« > »opravilo, delo« prim. č. *práce*, gl. *próca* idr. »delo« < **pȍrt'a* k jslov. **pȍrtiti* »poslati, spremljati«, blg. *prátja* »poslati«, sbh. *prȁtiti* »spremljati«. Druga možnost je domneva, da je psl. **posъ̀lъ* nastalo pod vplivom prefigiranega **posъlãti* iz prvotnega simpleksa **sъ̀lъ*, g. **sъlá*. Dalje glej *posláti*, *sȇl II*. M. S.

posláti, *pǫ́šljem* (v. pf.) »mittere, senden«; ustrezno pomensko modificirano *razpo-*, *odpo-*, *dopo-s.*; impf. *pošíljati*, *-am* (z analognim *-š-* po prez. *pošljem*); številne izv., npr. *pošȋljka* »Sendung«, star. tudi *poslâtev*, *poslâtva* »isto«; *pošiljâtelj* (m.), *-a* »Absender«, zastar. tudi *pošiljáč* (m.), *-a* ipd.; v 16. st. *poſlati*, *poſhilati* »praemitto«, *poſlan* »miſſus« (Megiser), v 18. st. *prózh poſlati* »amando«, *poſlati* »remittere« (Kastelec-Vorenc), *poslati*, *poshlem*, *poshilam* »mittere« (Pohlin).

Prim. stcsl. *posъlati*, *-sъljǫ*, impf. *posylati*, *-ajǫ* »mittere«, sbh. *pòslati*, *pòšaljēm* in *pȍšljēm*, impf. *pòšiljati*, čak. *poslȁti*, *pošȁl'eš* (Vrgada), r. *poslátь*, *-šlëšь*, *posylátь*, *-áešь* (tudi z drugimi prefiksi, npr. *soslátь*, *zaslátь*), ukr. *posláty*, *-šléš*, *posyláty*, *-áješ*, br. *paslácь*, *-šléš*, *pasylácь*, *-áeš*, p. *posłać*, *poślę*, *posyłać*, č. *poslati*, *-šlu*, *posílati*, slš. *poslat'*, *-šle*, *posielat'*, gl. *pósłać*, *-sćelu*, *posyłać*, dl. *pósłaś*, *-sćelu*, *pósyłaś*, *-am*. Simpleks je izpričan v stcsl. *sъlati*, *sъljǫ* »mittere«, sbh. *slȁti*, *šljêm* in *šȁljēm*, r. *slátь*, *šlëšь*, ukr. *sláty*, *šléš* in br. *slácь*, *šljú*, *šléš*.

Psl. **sъlãti*, **sъ̀l'ešь* (≥ jslov. **pò-s(ъ)l'ešь*; razmerje do sev. slov. **s(ъ)l'èšь* je enako kot v jslov. **pòjьdešь* : sev. slov. **pojьdèšь*; sev. slov. akcentuacija utegne biti analogna po simpleksu **sъ̀l'ešь* > **sl'èšь*) nima zanesljivih zunajslov. paralel, niti zanesljive korenske povezave. Primerjava z got. *saljan* »privesti, žrtvovati«, stnord. *selja*, ags. *sellan* »prodati« iz kavz. **sel-(e)i̯e/o-* »povzročiti, da vzame« k bazi **sel-* »vzeti, zgrabiti«, prim. gr. ἑλεῖν »vzeti, dobiti v oblast«, **sel-u̯o-* v stir. *selb* (f.), kimr. *helw* (m.) »imetje« (Mikkola, Ursl. Gramm. I, 79; Trautmann, BSW, 292; Pokorny, 899) je možna le, če domnevamo

prvotno *sélu-s, g. *slu-és *»zgrabljen, vzet« > nik« > *»služabnik« (prim. psl. *sъ̀lъ in *posъ̀lъ, k besedotvorju sti. gṛhú- »berač« k v. gṛh- »jadikovati«), po metatezi *sul-és in denom. *sul-ié/ó- > psl. *sъ̀l'ešь. Psl. *sъ̀lъ in *posъ̀lъ »služabnik« bi bilo v tem primeru treba pojmovati kot sekundarni -o-debli z arhaičnim pomenom. Manj verjetna je primerjava z alb. *sulem* (pas.) »napasti, navaliti« (G. Meyer, 396), intenz. *vërsúlem*, dial. tudi akt. *sul* »isto«, saj tu ni mogoče domnevati vzglasnega *k'- ali *s-, temveč v končni konsekvenci najverjetneje *kᵘ̯(e/i)-. Lidén, Arm. Stud., 77, pritegne še arm. *slanam* »spotakniti se, leteti«, van Wijk, IF XXIV, 238, še niz. *hollen* »teči v drnec«. Ostali poskusi so še bolj problematični. Petersson, BSl., 87, primerja lit. *siũsti*, *siunčiù*, star. *suntù*, lot. *sùtît*, *-tu*, *-tīju* »poslati«, got. *sandjan* »isto«; Rozwadowsky, Mat. i pr. II, 532, primerja le na dveh mestih izpričano sti. *prá sulāmi* »porinem noter«; Ondruš, Stud. slav. Hung. VI, 193 s., povezuje z lit. *selė́ti*, *selù* »lesti, plaziti se«, kar je sorodno z gr. ἅλλομαι, lat. *salīre* »skakati«, in s čimer je psl. *sъlati primerjal že Ljapunov, Festschrift Jagić, 678 s. Glej tudi *pósel* in *sȅl II*. M. S.

poslẹ̑ (adv.) »potem«, tudi prep. z g. *posle* »isto«; k temu adj. *poslẹ̑šnji* »poznejši«. Besedotvorno enako je stcsl. *poslě* (adv.) »novissime, postremo«, sbh. *pȍslije* »postea«, hrv. čak. *pȍsli*, mak. *posle*, blg. *pósle* (adv.), str. *poslě* (adv. in prep. z g.; Sreznevskij, Mat. II, 1243), r. *pósle* (adv. in prep. z g.), p. dial. *pośle* (Karłowicz, SGP IV, 293). Psl. *pȍ-sь-lě je sestavljeno iz *po »post« + akz. sg. m. kazalnega zaimka *sь »hic« + ojačevalne partikule *lě, prim. sln. *zdajle*, *prejle* itd. (Miklošič, 297; Preobraženskij II, 113; Vasmer II, 414 s.). Sbh. refleks za jat kaže na cirkumflektirano dolžino in tako lahko potrjuje povezavo partikule z lot. *laî* (Miklošič, 162; drugače Berneker I, 697 s.). Drugače je tvorjeno istopomensko r. *posljá* (Dal', Slovar'³ III, 875), ukr. *píslja*, tudi *pisljá* (Grinčenko, Sl. III, 188), br. *pasljá*, p. dial. *pośla tego* »kasneje« (Karłowicz, SGP IV, 292). Zaradi str. *poslь* »potem« (Sreznevskij, l. c.) < *po-sь-lь (k *lь, prim. lit. *li* v *nùli* (adv.) »prav zdaj«) in stč. *poslé* »naposled, končno« (Šimek, Sl., 131) < *po-sь-lьje bi bilo pri teh tvorbah mogoče izhajati iz *po-sь-l'ā. Ukr. dial. *pósli* »potem« (Grinčenko, Sl. III, 363) < *poslě je lahko tudi v historični zvezi z ide. *pos- »potem« (tako Łoś, RS IV, 244; Mladenov, 459; dvomi Vasmer, l. c.). Glej tudi *pošle*. M. F.

poslọ̑pje (n.), g. *-a* »stavba«, v 16. st. *pofloupje* »domicilium« (Megiser), v 18. st. *poslôpje* »palatium« (Pohlin); k temu *poslopíšče* (n.) »gradbišče« (Caf). Miklošič, 432, je primerjal str. *oslopъ* »palica«, danes *oslóp*, *-a* »gorjača, klada; tepec«, kol. *oslópьje*, tudi *oslopína* »tram« poleg *oslopán* »klada, tepec« (Arhangelsk). To povezujejo z r. *ostolóp* »velik, neroden človek«, tudi *ostolób*, kar je iz iste osnove kot sln. *stólp* (o tem Sobolevskij, RFV LXIV, 142; Preobraženskij I, 663). Vasmer II, 284, opozarja na pravilnost Miklošičeve domneve in zavrača Matzenauerjev poskus razlage (LF XII, 172) r. *oslóp* iz osnove, kot je v r. *chlópatь* »tleskati, loputati«. Vsiljuje se primerjava z lit. *slapùs* »domač, zadržan, skrit«, *slaptà*, *poslaptà* »zaklonišče, skrivališče«, *slaptė̃* »domačnost, zaklonišče«, lot. *slapsts* »kot, skrivališče«, *slapsti(ķi)s* »kdor išče, kam bi se skril« (o tem Fraenkel, 826), kar je v prevojnem razmerju z lit. *slìpti*, *paslìpti* »nenadoma izginiti«, *slýpti* »skrivati se« in lit. *slė̃pti* »skrivati, skrbno hraniti«. Morda sodi k isti slov. osnovi še hucul. orn. *Słupejka*, *Słop'íka* (navaja Hrabec, Hucul., 121, 224) in br. tpn. *Slópišča* (navaja Žučkevič, KTSB, 351, ki ob tem misli na lit. *lãpė* »lisica«).

posọ̑da (f.) »Geschirr, Gefäß«, tudi singulativno »ein Stück Geschirr«; semkaj *posọ̑dva*, *posọ̑dba* (f.) in *posọ̑dje* (n.) »isto«; dem. *posọ̑dica*; izv. *posọ̑dar* (m.), *-ja* »Geschirrhändler«; v 16. st. *pofoda* »Geschirr, vas« (Megiser), v 18. st. *posôda* »das Geschirr, vaſa« (Pohlin), *pofoda*, *fodie* »Geschirr« (Gutsmann). Prim. sbh. *pȍsuda*, na Žumberku *posȗda* »posoda« (Skok III, 355). Jslov. *posǫda je poleg *sǫdьje (sln. *sọ̑dje*, sbh. *sûde*) kolektiv k psl. *sǫ̑dъ »posoda«. Dalje glej *sọ̑d I*. M. S.

posodíti, *-sǫ́dim* (v. pf.) »leihen«, inf. tudi z analogno akcentuacijo *posǫ́diti*; impf. *posǫ́jati*, *-am*; izv. *posojílo* (n.), *posọ̑ja*, *posọ̑da* »pecunia mutua«, *na pọ̑sodo vzeti* »mutuum sumere«, v 16. st. *na puſſodo vsetj* »mutuo accipere«, *poſ(ſ)oditi* »mutuari, dare mutuo« (Megiser), v 18. st. *poſſoditi* »mutuare« (Kastelec-Vorenc), *na pofod dati*, *pofoditi* »leihen«, *pofojenje*, *pofodba* »das Leihen« (Gutsmann); pri Pohlinu *posvója* »emutatio«, *posvojílu* »commodatum«, *posvojam* »mutuum dare« je dovtip v ljudskoetimološki naslonitvi na *svójʼ* »suus«.

Prim. hrv. *posúditi*, *pòsūdīm* »posoditi«, r. *ssúda* »posojilo«, *ssudítь* »posoditi«, str. *sъsuda* »posojilo«, z drugačnim pomenom stcsl. *posǫditi* »decernere, iudicare« in dalje lit. *samdà* »najem, zakup«, *samdýti*, *-daũ* »najeti« (Miklošič, Lex. pal., 643; SEW, 315; Vasmer II, 712; Fraenkel, 761). Jslov. *sǫdīti, *sǫ́dišь izgleda denominativ. Dalje glej *sọ̑d II* in *posájati*. M. S.

pȍst (m.), g. *pósta* »jejunium«, adj. *pósten*, *-tna*, denom. *postíti se*, *pǫ́stim se* in *postím se*; izv. *pọ̑stnik* »marec«, *poščénje* »Fasten«; v 16. st. *post* (Megiser), l. 1607 *postet* »digiunare« (Alasia). Prim. v enakem pomenu stcsl. *postъ*, *postiti sę*, sbh. *pôst*, *pòstiti*, *-īm*, mak. *post*, blg. *póst*, d. obl. *póstъt*, r. *póst*, g. *postá*, ukr. *píst*, g. *póstu*, br. *póst*, *-u*, p. *post*, *-u*, *pościć*, č. *půst*, g. *postu*, redko *půstu*, dial. *post*, *-u*, *postit se*, slš. *pôst*, *-u*, gl. *póst*, g. *posta*, po metatezi dl. *spót*, *-u*. Iz slov. jezikov je rum. *póst*, lit. *pãst(i)nykas* »post«, lot. *lielais pãstinieks* »petek«, stprus. *pastnygo* »post« (Fraenkel, 547).

Kljub Bernekerju, IF IX, 364; Mladenovu, 496, in Skoku III, 14, ki vidijo v stvn. *fasta* »post«, *fastên* »postiti se«, got. *(sik) fastan* »postiti se«, *fastubni* »post« samo sorodne oblike, je vendarle verjetnejše mnenje številnih avtorjev, da je slov. *postъ izposojeno iz stvn. ali got. (Miklošič, Frw., 119; Chr. Term., 46; Janko, Slavia IX, 352; Kiparsky, Lw., 261; van Wijk, JA XXXVI, 339; Vasmer II, 415). Germanske besede imajo širši pomenski razpon in trdno etimologijo (Kluge[17], 186).

[Germ. *fasta- pojmujejo kot *»kar se drži, kar je trdno« in povezujejo s stvn. *festi*, n. *fest* »trden« (Kluge[22], 204). – M. S.]

postât (f.), g. *-i* »vrsta delavcev na polju ali v vinogradu; del polja, ki ga naenkrat žanjejo; razmik med vrstami koruze, fižola; del gozda«, tudi *póstat* (bkr., štaj.), *postâtka* (bkr.). Prim. sbh. *pȍstāt* (f.) »vrsta pri žetvi« (Vuk), mak. *postacija* (m.) »najstarejši žanjec na desni strani vrste«, z drugačnim pomenom stcsl. *postatь* »pars, substantia«, br. *póstacь*, č., slš. *postat'*, p. *postać* »postava, podoba«. Iz slov. jezikov je rum. *postátă* »spona, kos zemljišča«, lit. *pastatà* »figura, postava«. Stara zloženka **po-statь* (Miklošič, 319; Vasmer II, 416; Machek^2, 474; Skok III, 15), dalje glej *státi I–II*.

pọ́stelja (f.) »lectus«, tudi *pọ́stelj* (f.) »isto«, prim. pkm. *pòsteo*, g. *-ele* (Novak, Slovar, 77); dial. *p^{u}ộstlę* (Črni Vrh), *p^{u}ộslę* (Logatec), *s pọ́stlę* (Tacen), *póstel* (Rož. dol.), *pósteu̯* (Guštanj) (Ramovš, JA XXXVII, 300), jnotr. *pûọstl'a*, *pûọsl'a* (Rigler, Jnotr. gov., 161), dem. *pọ́steljica* tudi »Nachgeburt, senki, trebež«, *postę̂ljnica* »porodnica« (Plužna pri Bovcu). Na širši sln. areal deminutivovega pomena »Nachgeburt« kaže sor. n. kalk *pettle* »posteljica (pri človeku in živini)« (Kranzmayer-Lessiak, Wb., 44). V 16. st. *poſtela* »lectus« (Trubar, Megiser), *k' poſtilij* (Krelj) (Ramovš, o. c., 305), l. 1607 *poſteglia* »letto« (Alasia), v 18. st. *poſtela* »lectus« (Pohlin), *poſtel*, *poſtela* »Bett« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *postelja* »stratum, lectulus, cubiculum«, hrv. *pȍstelja* poleg *pȍstelj* (f.), kajk. *poſztely* (Belostenec), čak. *pȍsteja*, *postȇja*, dem. *postȇjica* tudi »Nachgeburt« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 885), stsb. *postelja* »lectus« (Daničić), mak. *postela* »isto«, blg. *postélja* »ležišče«, r. *postélь*, *-i* tudi »rečna struga«, zastarelo *postélja*, str. *postelja* in *postelь* (Sreznevskij, Mat. II, 1261), ukr. *póstilь*, *-téli*, tudi *postélja*, *-li*, br. *pascélь*, *-i*, tudi *pascélja*, p. *pościel*, *-i*, stp. *pościela* in *pościel* »blazina, ležišče« (Sł. stp. VI, 464), č. *postel*, *-e* »postelja«, slš. *postel'*, *-le* »isto«, dl. *póstola* tudi »stelja«, *póstela*, plb. *pöstil'ă*, *püstil'ă*. Psl. **pòstèl'ь* (f.) in **pòstèl'a* (f.) sta deverbativa k v. **po-stèl'ešь*, **po-stьlãti* »razprostreti, zravnati, zgladiti« (Miklošič, 320; Vasmer II, 416). Ta je primarno označeval vsako površino, ki je bila poravnana, poglajena in zato primerna za ležišče. Dalje glej *stláti*. M. F.

póstol (m.), g. *postóla* »čevelj, škorenj« (bkr., Istra); v 16. st. *poſtol* (Dalmatin, Megiser). Prim. sbh. *pòstō* (m.), g. *pòstola*, tudi f. *pòstula*, blg. *postál*, r. *postóly* (pl.) »sandale«, ukr. *postíl*, g. *postolá*, č. *postol*, tudi tpn. *Postoloprty*. Toda osman. turš. *postal* »copata«, alb. dial. *bostalë*. Izvor ni jasen; lot. *pastala* »sandala« in est. *pastal* »isto« sta gotovo slov. izposojenki, dvomljivo pa je, da bi bilo izhodišče krim. tatar. *post* »usnje, koža«, kar je izposojeno iz perz. *pōst* »koža« (Miklošič, TEl. II, 144; Lokotsch, 1667). Morda domače slov. iz **pod-tol-*, vendar sti. *padatale* (du.) »dva podplata« ni izpričano in torej pri razlagi slov. besede ni uporabno (Vasmer II, 416; Mayrhofer II, 204).

postólka (f.) »Falco tinnunculus«, tudi *póstolka* (goriš.), *postộjka*, *pustólka*; *pustolộvka* (bkr.), knjiž. *postọ́vka*; k temu *postộjna* »isto« in »Falco ossifragus, Aquila fulva, Falco milvus«, *postộjnica* »Yunx torquilla«; Miklošič, 268, navaja še *postoljka*; v 16. st. *poſtoin* »aquila« (Megiser), v 18. st. *poſtolka* »cenchris« (Kastelec-Vorenc), *pèstovka* »cenchris«, *postovka* »tinnunculus, avis«, *postojna* »aquila« (Pohlin), *poſtojna* »Adler« (Gutsmann).

Prim. sbh. *pòstōlka*, *postòlōvka*, *postavka*, *postojka*, *postolka*, *postovka*, *pastalovka*, *pastolka*, *postolovka* »Falco tinnunculus«, *pust(o)lovica*, *pustovka* »Strix noctua/ulula« (Hirtz, Rj. I, 39 s., 401 s., 108), r. *pustelьgá*, dial. *pustergá*, ukr. *pustelьgá* (navaja Vasmer II, 467), br. *pustalьgá*, p. *pustułka*, *pustołka* (poleg *puszcz* »sova«), č. *poštolka*, stč. *postolka*, dial. *paštovica*, slš. *pustovka*, gl. *pustołka*, *pustawa*, dl. dial. *puštarica* (> n. dial. *Paschturlize*; Bielfeld, ZSl VIII, 348).

Iz navedenega gradiva ni mogoče rekonstruirati enotne psl. osnove. Zaradi semantične paralele n. *Wannenwäher*, v katerem je prvi del kompoz. soroden z got. **winþjan* »vejati« (Suolahti, VN, 342), *diswinþjan* »zmleti«, ags. *windwian*, stvn. *wintōn* »vejati«, je možno prvotno **po-sto-lь-ka/ga* k **postojati* »ustaviti se«, motivirano po značilnem lebdenju. Podobno Machek^2, 474, ki domneva prvotno *posto(j)lovka*, kar pa se zdi samo ena od ljudskoetimoloških naslonitev. Drugače Miklošič, 268, za njim Skok III, 82, in z rezervo Vasmer, l. c., domnevajo derivacijo iz **pustъ* »vastus«, za kar priča zlasti *u*-jevski vokal v prvem zlogu v sev. slov. Glej tudi *pustolȏv*. M. S.

postȓv (f.), g. *postȓvi* in *postrvî*, *postrvȉ* »Salmo trutta«, dial. *postrû*, g. *postrovȇ* (Jeronišče), *postəru*, g. *postrvì* (Rudno); tudi *postȓva*, *postrvȁ*, *póstra*, kor. *pójstrva*, štaj. *pestrọ́ga*, *pestrúga*, *postrúga*; v 16. st. *poſtral* [*postrȏu̯*] (Megiser), v 18. st. *poſterva* »truta, fario« (Pohlin), *poſterva* »Forelle« (Gutsmann), *postèrv*, *postrèv* (Hipolit), *postervy* (Rogerij).

Prim. sbh. *pȁstr̄vka*, *pȁstrva*, *pȁstrma*, mak. dial. *pastrva*, blg. *pъstǝ́rva* < psl. **pьstrý*, g. **pьstrъvě*, akz. **pь̏strъvь* s prvotnim pomenom »pisana riba; riba, ki ima pike« iz psl. adj. **pь̀strъ*, f. **pьstrã* »pisan« (Zubatý, JA XXV, 357; Miklošič, 270; o akcentu Snoj, SR XLII, 515). Iz slov. jezikov je rum. *păstrăv* (m.) »postrv«, alb. dial. *pestróvë* in ngr. πέστροφα »postrv«. Sln. variante s *po-* so nastale pod vplivom kompozit s takšnim prefiksom (Ramovš, Slavia IX, 54 s., ZSlPh II, 315 s.), pri čemer je utegnilo sodelovati sln. *podûst* »Cyprinus barbus, Chondrostoma nasus«. K besedotvorju prim. zlasti sbh. *plȍdva* »placenta« (Vuk), sln. dial. *sộkva* < **vysoky*, **-ъve*. Sln. *pestrọ́ga*, sb. *pàstruga* »Accipenser stellatus«, blg. *pъstrúga*, r. *pestrúcha* »neka fazanu sorodna ptica«, *pestrúška* »postrv«, ukr. *(p)strúg* »postrv« (Grinčenko, Sl. III, 493), br. *strónga* (< p.), p. *pstrąg*, č., slš. *pstruh*, gl. *pstruha*, dl. *pstrug* < psl. **pьstrǫga/ъ*, izposojeno tudi v rum. *păstrúgă* »Accipenser s.«, madž. *pisztráng* > kajk. *bistránga*, je tvorba s sufiksom **-ǫg-* (**marǫ̃ga*, sln. *črnọ́ga* = sbh. *cȑnuga* »črna svinja« (Ristić-Kangrga)), ki se ob *-y/-ъv*-deblu pojavlja še v primeru **ostrỳ* »ostrv« : **ostrǫ̃ga* »ostroga«. Dalje glej *pě̑ster*. M. S.

postȓžek (m.), g. *-žka* »najmlajši otrok v družini«, tudi *postrûžek*, *postrûšček*, *postrûžka*, *postrûžnica*, pkm. *postrüžnjak*. Prim. sbh. dial. *postružak*. Nejasno; morda samo ljudskoetimološko naslonjeno na *strgati*, *strugati*. Pomensko blizu je lot. *pastariņš*, *pas-*

tarītis »najmlajši otrok«, *pastars* »zadnji«, lit. *pãstaras* »zadnji«, *pastùrgalis* »zadnji del«. Vrsta raziskovalcev je s to baltsko osnovo (lat. *posterus* »naslednji«, *posterior* »zadnji«) povezovala slov. **pastorъka* (Zubatý, JA XIII, 315; Trautmann, BSW, 207); pozornost je vzbujalo blg. *pástrok* »očim«.

posvétiti, *-im* (v. pf.) »učinkovito zavrniti, onemogočiti« (SSKJ III, 888), npr. *ti bom že posvétil* »dir werd' ich heimleuchten«, pkm. *posvéjtiti* »maščevati se« in »posvetiti« (Novak, Slovar, 77).

Kalk po n. *heimleuchten (jemandem)* »z baklo spremiti koga domov«, kar se pog. od 18. st. dalje uporablja tudi v pomenih »zapoditi, nagnati, zavrniti«. Pkm. refleks nedvomno kaže na prvotno **světiti* in s tem ne dopušča domneve o sorodstvu s stcsl. *osvętiti* »sanctificare« poleg »ulcisci« in sbh. *osvétiti se* »maščevati se«. Dalje glej *svetíti.* M. S.

poša (f.) »velum«; prim. sbh. *póša* »črna ovratna ruta; turban«, blg. *póš*, d. obl. *póšъt* »robec«, *pušíja* »ruta, turban«, alb. *push*, ngr. πόσι »vrsta pokrivala«. Izposojeno preko turš. *puşu* iz perz. *pūš* »velum« poleg v. *pūšīden* »pokriti« (Matzenauer, CS, 281; LF XIII, 182; Škaljić, Turcizmi[4], 522; Skok III, 16).

pošáda (f.) »jedilni pribor« (Štrekelj, Görz., 436). Šturm, ČJKZ VII (1928), 26, izvaja iz furl. *possàde* »isto«, ben. it. *possàda* »isto« (> hrv. čak. *pošộde* (f. pl.) »isto«, *puš°ȃda* (f. sg.) »namizni nož« (Vrgada)), it. *posata* »jedilni pribor« k *posare* »postaviti« (Battisti-Alessio, 3033). Kljub Šturmu, l. c., ostaja furl. in ben. it. *-ss-* proti knjižnemu *-s-* nepojasnjen. M. F.

pošâst (f.), g. *-i* »monstrum«, adj. *pošásten*; dial. tudi *pošâst* »nahod« (Posočje); v 16. st. *poſhaſt* »lemeres, Nachtgespenst« (Trubar, Megiser), v 18. st. *poſhaſt* »Gespenst« (Gutsmann). Najverjetneje **po-šьd-tь* k **šьd-* »hoditi, šel«. Miklošič, 86, opozarja na ukr. *póšestь*, br. *póšascь* »epidemija« poleg gl. *chodojta*, star. tudi *chodota* »čarovnica, mora«. Iz iste osnove je sln. *príšlec* < **pri-šьdlьcь*, *našestje* »najdba; nahod«, adj. *našest* »najden« (pkm.), subst. *našest* (f.) »nahod«, *prišestek* »advent«, *prišesten* »prihodnji« (pkm.) in *prešuštvo* »zakonolom«. Morda tudi cgn. *Šavnik* < **(o)šьdlьnikъ*, prim. r. *otšélьnik* »puščavnik«, csl. *ošьlьnikъ*. Prim. tudi sln. tpn. *Ošavrce*, *Ošuca*, *Šavnica*, *Šavnce*, hdrn. *Ošlek* (Bezlaj, SSJLK I (1965), 8).

poščâga (f.) »vrsta rjave žabe« (štaj.), *poščâglja* »isto« in *oščâglja*. Izhajati bi bilo mogoče iz **pȍ-sьča-ga/-gъl'a* oz. **ȍb-sьča-gъl'a* »tista, ki poškropi« < nomen actionis na *-ga*, prim. psl. **strũga* »tok«, k psl. **sьčãti* »škropiti, brizgati, scati« < **sik^{u}ē-tēi̯*. Iz infinitivne osnove **sьcã-ti* je enako tvorjeno sln. *poscâga* »Harnfrosch« (vzh. štaj.). Prim. še sin. *scânej* »vrsta žabe«, *scanjúga* »isto«, *poscaníga*, *uscanka* »Rana temporaria« (Branik). Drugače o *oščaglja* Bezlaj, ESSJ II, 260, ki jo povezuje s sln. *oščevati.* Dalje glej *scáti.* M. F.

poščetína (f.) »majhen studenec, ki moči zemljo, posebno po travnikih«, tudi *podščetína* »isto« (Temljine; Štrekelj, LMS 1892, 29). Štrekelj, l. c., opozarja na sorodstvo s **sьk-* v psl. **sьcãti* »mingere«. Izhajati je mogoče iz **sьč-et-ina* »studenec« k neizpričanemu subst. **sьč-etь* (f.) »vrelec, izvir«, izpeljanem iz psl. **sьcãti* (< **sik^{u}ā-*) poleg iter. **sīkati*, oboje »škropiti, brizgati« poleg »mingere«. Psl. **sьč-etь* (f.) se verjetno ohranja tudi v sln. hdrn. *Ščetar* »izvir v Mačkovcu pri Krškem; pritok Dolskega potoka« < nomen agentis **sьč-et-arъ*, kar Bezlaj, SVI II, 239 s., povezuje s sln. mtpn. *V Šetin*, *Na Šetin*, *Na Šetovk*, *Šetink*, *Ščetinec*, č. tpn. *Štětín*, *Štětice*, p. *Szczecin*, *Szczecina* in sklepa, da imena ohranjajo psl. **sьčetь* »seta«. Vendar takšna semantična motivacija v hdrn. in tpn. ne prepričuje. Dalje glej *síkati II* in *scáti.* M. F.

pošệt (m.), g. *-a* »colna mera« (kranj.), tudi *šet* »isto« (Cigale, Wb., 1946) in črnovr. *fašîət*, *-a* »isto« (Tominec, 173); k temu verjetno denom. v. *pošệtovati*, *-ujem* (impf.) »s koraki meriti«. Pleteršnik II, 179, opozarja na it. *passeto* »stara dolžinska mera«, tudi furl. *passèt* »dolžinska mera, pol koraka« (Pirona, VF, 711), oboje dem. k it. *passo* »korak« oz. furl. *pàs*. Furlanska izposojenka s predakcentskim furl. *-a-* pred ali za labialnim konzonantom v sln. lahko reflektira z *o*-jevskim vokalom, prim. sln. *kopác* »sposoben« (Mende, RLS, 12) < furl. *capàz* »isto« (Pirona, VF, 99), it. *capace*, zato je Pleteršnikovo izvajanje iz rom. predloge verjetno. V sln. se je izposojenka verjetno naslonila na **po-šętъ* (m.) »korak«, prim. hrv. *pošet* »isto« (Gundulić; ARj XI, 79) kot tudi denom. glagol. Glej tudi *šệtati se*, *pašệt.* M. F.

pošéven (adj.), f. *-vna* »pravus, obliquus«, k temu *šệva* (f.) »obliquitas«, iz predložne zveze *po šệvi* »poševno« nastali adv. *pošệvi* »isto«, po redukciji *pošệv*, dem. *ševíca* »obliquitas«, od tod *švíca* »isto«, v. *pošệviti*, *-im* »delati poševno«, sem hdrn. *Poševnik*, mtpn. *Pošệna ravan* (na Trati pri Škofji Loki) < **poševna ravan* (Bezlaj, SVI II, 114), *Pšệu kwánc* (Čop, Diss., 37).

Prim. sb. *pòševica* »ukrivljena palica« (Srem), stp. *poszewy* »položen; nagnjen«, adv. *poszewo* »položno, nagnjeno« (Sł. stp. IV, 780). Izhodišče slov. besedni družini je verjetno substantiv **šěva* (f.) »kar je postrani«. Zaradi sln. pkm. *šèfati*, *-an* »postrani hoditi« (Novak, Slovar, 106) in *šebéder* »šepavec« (Caf) je **šěva* lahko mlajša izposojenka iz tistega n. dialektičnega območja, od koder je tudi sln. *vinkošti* »pentecoste« (dol., Bohorič, EGSS, 77) poleg splošnejšega *binkošti* »isto« pa tudi *finkošti* (Megiser, kor., štaj.) in sln. *vogati* »obedire« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 263) poleg *bogati* »isto« in *folgati.* K temu glej Ramovš, Hgr. II, 190 s.; Striedter-Temps, DLS, 32–36, zlasti 34. Miklošič, l. c., je slov. **šěva* izvedel iz srvn. *schief* »postrani«, kar zaradi glasoslovnih ovir ne prepričuje. Navedena srvn. oblika historično ni enaka n. dial. *scheif*, *schēf* »isto« (Matzenauer, CS, 322), zato Janko, ČMF XVI (1930), 106 s., opozarja na n. dial. *daz scheve* »kar je postrani«, *diu scheve* »poševnost«, adv. *scheve* »pošev«. Slednje oblike je moč primerjati z zgodnje nvn. *scheif* »poševen«, šlez. *scheef* »isto«, srspn. *schēf*, ags. *scāf*, stnord. *skeifr*, vse pa izvesti iz germ. **skaifa-* »poševen«. To je v besedotvornem razmerju z germ. **skīfa-* (> nvn. *schief*) in **skippa-* (> srvn. *schepp*); vse tri tvorbe so izpeljanke iz ide. osnove **skeH-i̯-*, **skei̯H-* »poševen; upogibati, majati«, od koder je tudi lat. *scaevus* »levi«, gr. σκαιός »isto« < **skəi̯-u̯ó-s* < **skHi̯-u̯ó-s* (Kluge[17], 647; Pokorny,

922). Dalje glej *šę̑ver*, *švę̑der*, *šę̑pati*, *šȅfati* pa tudi *her*. M. F.

poškȃlj (adv.) »postrani«, npr. *steza na poškalj* »semita obliqua«. Miklošič, 338, primerja č. *šikmo* »pošev«, slš. *šikmý*, izposojeno iz srvn. *schiec* »schief«. Glasoslovno težavno; morda je sln. *poškȃlj* starejša izposojenka iz neke neizpričane germ. oblike **skippa*, **skibba* »schief« (?).

poškatiti se, 3. sg. *-i se* (v. pf.) »pokvariti se, ne uspeti« (Caf, Zalokar). Izolirana beseda, verjetno refleksivni faktitiv (tipa *pogǫ́mpiti se*, *ponẹ́mčiti se*) 3. sg. **po-ščьkъ̀titъ sę*, kar je denom. iz **ščьkъ̀tь* »kvar, drobec, iver« ob **ščьknǫ̃ti*, **ščьkãti* »ščipati, manjšati«, iz česar je še **ščьkъ̀cь* v sln. *škȅc*, g. *škéca* in *škȅca* »košček, grižljaj«. K besedotvorju prim. psl. **vě̃chati* »pihati, majati« → **vě̃chъtъ* »snop« (o tvorbi obravnavanih faktitivov glej *pogǫ́mpiti se*), k pomenu r. *uščérb* »kvar, škoda« : *ščerbá* »luknja, škrbina«, lot. *šķerbala* »iver«, stvn. *scirbi* »črepinja, drobec«. Postverbal iz **po-ščьkъ̀titъ sę* je **pȍščьkъtь* > sln. *poškę̑t* (f.) kot kletvica »šembran, presnet človek, presneta reč« (dol.) z nejasnim *ę̑* namesto pričakovanega *ȃ*. Dalje glej *ščekáti*, *škȅc*, *ščekáti*. M. S.

pošle (adv.) »potem« (kor.), zilj. *pũ̓šle* »isto« (Ramovš, Hgr. II, 293), v 18. st. *poſhle*, *poſhlei* »nachmals, potiſtei dobi« (Gutsmann), tudi pri Murku I, 399: *pòſhle* »potem«, rož. *pošlẹ̄j* »potem, pozneje« (Šašel, RNB, 88). Morda tako kot sln. *poslę̑* »potem« iz **pȍ-sь-lě̀*, pri čemer je nastanku konzonantne skupine *-šl-* lahko botroval severozahodni refleks *-ie-za -ě-* (Rigler, Razprave, 209), prim. tudi zilj. *šḷpôta* < **slěpota* (Ramovš, l. c.). Tudi sbh. *pȍšlje* »potem« (nar. pes.; Vuk; ARj X, 934). Glej tudi *pošlę̑d* in *poslę̑*. M. F.

pošlę̑d (adv.) »potem«, tudi *pošlę̑di* »isto« (Podkrnci). Pomensko enako je sbh. *pòšljed* (nar. pes.; ARj X, 936), kar zaradi *-je-* ni povezljivo s slov. **slě̃dъ* »vestigium«. Tako kot **pȇr-dъ* iz **per* »pred« z ojačevalno part. **-dъ* podaljšani psl. adv. **pȍ-sь-lě̀* »potem«. Glej tudi *pošle* in *poslę̑*. M. F.

pošlę̑nček (m.), g. *-čka* »ostanek«, izpričano pri Jarniku, Versuch, 203: *poſhlénzhik* »Letztel«. Izhajati je mogoče iz **po-slědьnьčikъ* ← **po-slědьnьcь*, kar je substantivizirano iz adj. **po-slědьnъ* »zadnji« k **po-slědъ*, prim. r. *posléd* »kar je v nekem zaporedju zadnje, ostanek« (Dal', Slovar[3] III, 877), br. *paslédki* (pl.) »ostanki«, p. *pośład* »pleve, občinki«, č. *posledek*, *-dku* »ostanek, zadnji konec, zadek«. Dalje glej *pošlę̑d* in *pošle*. M. F.

poštȃjna I (f.) »apostema«; k temu *poštȅn* (m.), *-éna* »izliv krvi« (Temljine). Tudi star. hrv. *postema* (Mikalja), *poštema* (Kašić), *postima* (Andrijašević) »čir, absces«. Sln. *poštȃjna* je verjetno izposojeno iz bav. n. *Apostein* »gnojna bula«, n. *Apostem*, *poštèn* pa iz it. *postèma* (14. st.) »absces«, furl. *postème*, *postòime* »isto« poleg it. *apostèma*, *apostèmata* iz gr. ἀπόστημα »absces« (Štrekelj, Lwk., 48; Striedter-Temps, DLS, 199; Skok III, 15; Battisti-Alessio, 248, 3037).

poštȃjna II (f.) »utrdba«, tudi *baštȋja* »isto«; 1603 *poſtajnia*, *poſtaina*, *postejnja* »propugnaculum« (Megiser), v 18. st. *poſhtajna* (Rogerij); danes samo kletvica *orka poštajna*. Izposojeno iz srvn. *bastîe* »utrdba«, kar je iz stfrc. *bastide*, izvedeno iz v. *bastir* > frc. *bâtir* »graditi« iz germ. **bastjan* (Wartburg, FEW I, 277). Iz madž. oblike *bástya* je star. hrv. *bašta* »utrdba« (Vitezović, Jačke) tudi p. *baszta*, č. *bašta*, star. r. *bášnja* »stolp« (Pskov). Srednjeveški vojaški izraz; prim. *Bastilja* < frc. *Bastille*, it. *bastìa*; iz it. *bastióne* je hrv. čak. *baštljũn* (Benkő I, 256; Skok I, 119; Battisti-Alessio, 455).

poštalȅnc (m.), g. *-énca* »zloben, hudoben človek, hudič« (SSKJ III, 892); v 18. st. *poſhtalenz* »Teufel, Teufelskerl« (Gutsmann). Beseda je po Štreklju, JA XIV, 536, kot kletvica prevzeta iz nvn. *Pestilenz*, srvn. *pëstilënz*, *pëstilëncie* < lat. *pestilentia* »nezdrav zrak, kuga« ← adj. *pestilens* k *pestis* »kuga, nesreča, poguba« (Kluge[17], 539), vendar germ. predloga ne ustreza vokalizmu sln. besede. Mogoče je, da se je beseda ljudskoetimološko naslonila na *poštȃjna* »zloben, hudoben človek« (SSKJ III, 892), tudi kletvica *orka poštajna*, kar je tako kot sln. *poštȃjna* »apostema« v obeh pomenih preko germ. jezikov prevzeto iz dial. refleksa za it. *postema* »apostema« poleg »(moralno) zlo« (Battisti-Alessio, 3037). Glej tudi *poštájna I*. M. F.

poštȅn (adj.), f. *-éna* »probus«; k temu *pošténje* (n.), *pošténost* (f.); izv. *poštenják*, *poštenjȃkar*; v 16. st. *poſhten* »caſtus«, *pozhten* »pius« (Megiser), v 18. st. *poshtên* »honestus«, *poshtenje*, *poshtênoſt* »honeſtas« (Pohlin). Iz iste osnove **čьt-* je tudi *spoštováti*, *-ũjem* »revereri«, v Briž. spom. še *od zih poſtenih greh* »pro omnibus enumeratis peccatis« (I, 22); v 16. st. *pozhtouati* (Trubar), *poshtouati*, v 18. st. *poshtujem* »ehre, beehre« (Gutsmann), *sposhtujem* »revereri« (Pohlin). O tem Miklošič, 38; Ramovš, Hgr. II, 292. Prim. stcsl. *počьtenije* »honor« poleg csl. *pošьtenije*, sbh. *pòšten*, *pȍštovati*, *pȍštujēm*, blg. *počtén*, *počténost*, v. *početá* (pf.), *počítam* (impf.) itd. Glej tudi *čítati*, *štẹ́ti*.

poštorati (v. pf.) »narediti«, le v zvezi *šę usę̑ pąštũərą pą kũχn̥i* »še vse naredi v kuhinji« (črnovr.; Tominec, 173). Gotovo iz **po-sъtvorãti*, **po-sъtvòrãšь* (< **po-sъtvorãješь*), kar je pf., verjetno k iter. **sъtvorati* iz slov. pf. **sъtvoriti* > sln. *storíti*, *-ím* (pf.) »narediti«. Dalje glej *storíti*. M. F.

pọ̑t I (m.), g. *-a* in *potũ* »znoj«, adj. *póten*, *potílen*, v. *potíti se*, *-ím se* (impf.) »znojiti se«; v 16. st. *put* »sudor«, *putnu platnu* »sudarium« (Megiser); v 18. st. *put* »sudor«, *putim se* »sudare« (Pohlin). Prim. stcsl. *potъ* »sudor«, sbh. *pôt*, g. *pȍta*, mak. *pot* (f.), blg. *pót*, d. obl. *potъ́t*, v. *pótja*, r. *pót*, *-a*, ukr. *pít*, g. *pótu*, br. *pót*, g. *pota*, *-u*, p., č., slš. *pot*, *-u*, gl. *pót*, g. *pota*, *potu*. Psl. **potъ* < ide. **pok[u̯]-to-s*, preglašena prevojna stopnja k **pek-ti*, **pekǫ* »peči«; temu ustreza kimr. *poeth* »vroč, pekoč«; pomensko primerjajo lit. *prãkaitas* »pot« poleg *kaĩsti* »segreti« (Trautmann, BSW, 211; Vasmer II, 331; 351). Iz iste prevojne stopnje je sln. *opǫ̑ka* »skrilj«, č., p. *opoka*, ukr. *opóka* »skala, lapor«, r. *opóka* »glinena tla, lapor« (Miklošič, 234). O arealih **potъ* : **znojь* glej Tolstoj, Karpatskaja dialektologija i onomastika, 1972, 240–257.

pǫ́t II (f.), g. *potí* »via, iter«, tudi *pǫ́t* (m.), *-a*; v 16. st. *s paunim poton* (Trubar), *kriuizhnimi poti* (Krelj); pl. *pǫ̑ta* (n.), v 16. st. *pota greshili* (Dalmatin) in *potī* (f.). Maskulinum je še živ v ustaljenih zvezah, npr. *križev pot, vsaki pot, na potu, po tem potu.* K temu *napotíti (se), potováti, -ȗjem* (impf.), *napǫ̑ta, pǫ̑tovka, popǫ̑tnik, sopǫ̑tnik*, cgn. *Vipotnik*. Psl. **pǫtь* je bilo moško *-i*-deblo, tako stcsl. *pǫtь*, r. *pútь*, g. *putí*, br. *púcь*, sbh. *pȗt*, g. *púta*, mak. *pat*, blg. *pǝ́t*, d. obl. *pǝ́tjat*, gl. *puć*, dl. *puś*, plb. *pqt* poleg f. v ukr. *pútь*, g. *putí* (dial. tudi *put* (m.), *-a*), p. dial. *pąć*, *pątka*, č. *pout'*, *-ti*, slš. *pút'*, *-te*. V drugi prevojni stopnji je sorodno stprus. *pintis* »pot«, z drugačno deklinacijo sti. *pánthāḥ*, g. *patháḥ*, akz. *pánthām* »pot, cesta«, av. *pantā̊*, stperz. *paϑim* (akz.) »pot«, arm. *hun* »prehod, pot«, gr. πάτος »steza«, πόντος »morje«, lat. *pons* »most« (Bezzenberger, KZ XLII, 384; Meringer, WuS I, 192; Specht, KZ LXII, 285).

[Ide. paradigma je bila holokinetična, nom. sg. **pént-oH-s*, g. **pn̥t-H-és* (Schindler, Sprache XV, 154; Mayrhofer, Idg. Gramm. I/2, 136). Psl., arm., lat. in gr. primeri z *o*-jevskim korenskim vokalizmom najverjetneje temeljijo na starem lok. sg. **pont-H-í*, ki je v slov. izhodišče tudi oksitoni akcentski paradigmi. Glej tudi *péta, petáti, -petíti se I, spę̑t*. – M. S.]

pǫ̑t III (m.) »sel«; v 16. st. *pot* »nuncius« (Megiser), v 18. st. *pôt* »Both; nuntius« (Pohlin); k temu *pǫ̑tovka* »ženska, ki hodi iz kraja v kraj, da izpolnjuje naročila«. Tako kot hrv. *pot* »sel« prevzeto iz srvn. bav. *pote* »sel«, srvn. *bote* »isto«, stvn. *boto*, ags. *boda*, stnord. *boði* < germ. **buð-an-* (m.), kar je nomen agentis h germ. osnovi **bud-* (< ide. **bheu̯dh-*), ohranjajoči se v nvn. *bieten* (Striedter-Temps, DLS, 199; Kluge[17], 93). Glej tudi *slapot*. M. F.

pǫ́ta (f.) »spona«, izpričano že v 16. st. pri Trubarju, Dalmatinu, tudi »podkev« (Ribnica, Sln. gorice); k temu v. *spǫ́tati, -am* (pf.) »ukleniti«. Prim. stcsl. *pǫto* (n.) »compes«, sbh. *pȕto* »pedica«, hrv. *pȕta* (f.) »isto« (Posavina, Vinkovci), r. *púto, -a* »spona, podkev«, ukr. *púto, -a* »isto«, br. *púta* (n.), p. *pęto*, č. *pouto* »spona, vez«, slš. *púto, -a*, navadno pl. *putá* »vezi, okovi, verige«, gl. *puto*, dl. *pyto*. Psl. **pǫ̑to* (n.), **pǫ̑ta* (f.) je sorodno s **pę̑ti*, **pьnèšь* »tendere« in tako kot stprus. *panto* (f.) »spona« substantiviziran ptc. **pónH-to-s/ā* k neizpričani slov. v. osnovi v *o*-prevojni stopnji, prim. stvn. *spannan* »peti, vezati«, srvn. *spannen* »isto« < germ. **spann-a-*; drugače je iz istega ptc. substantivizirano **pónH-ti-s* v lit. *pántis, -čio* »jermen, spona« (Miklošič, Lex. pal., 765; Trautmann, BSW, 219; Vasmer II, 468 s.; Fraenkel, 537; Pokorny, 988). Sln. pozno izpričana oblika *pǫ́to* (n.) »pota« je verjetno sprejeta iz drugih slov. jezikov. Dalje glej *pę́ti II*. M. F.

potâč (m.), g. *-a* »kolo« (pkm., vzh. štaj.), *potâček, potačílo* (n.) poleg v. *potóčiti, potâkati* »sukati«. Domnevno star tkalski termin, prim. č. *potáč* prvotno »mnogo niti, ki jih lahko nasučemo na vreteno«, tudi gl. *potač*, dl. *pótac, pótack* »vreteno, tuljava« (Machek[2], 474). Glej *téči*.

potákati, *-čem* (v. impf.) »potuho dajati«, npr. *mati potače sina* (Malhinje). Sorodno je verjetno csl. *potaky, -kъve* »indulgentia« poleg »adulatio«, *potaka* »indulgentia«, *potakovьnъ* »indulgens« (Erjavec, LMS 1882–83, 226). Miklošič, Lex. pal., 643, je zadnje povezal z ukr. *potákovaty, -kuju* »pritrjevati« (Grinčenko, Sl. III, 375) in p. *potakiwać*, pf. *potaknąć* »pritrjevati, prizanašati«. K temu je Vasmer II, 375, pritegnil r. *potakátь* »pritrjevati, prizanašati, potuho dajati«, *potáka* »pritrjevanje, potuha«, dial. *táčitь komu* »potuho dajati, razvajati« (Arhangelsk; Dal', Slovar'[3] IV, 732), br. *potakóvnik* »popustljivec« (Nosovič, 483), str. *potaka* »popustljivost, potuha«, *potaky* »isto«, *potakati, potakaju* »potuho dajati, pritrjevati« (Sreznevskij, Mat. II, 1286), č. *potakati* »pritrditi, strinjati, prikimati«, stč. *potaknúti* »isto« (Šimek, Sl., 133). Tako kot Preobraženskij II, 115, in Kopečný, ESS II, 635, je Vasmer, l. c., sklepal o denom. v. k psl. **takъ* »talis«, slov. dial. tudi »da«. Sln. glagol ni denom., zato je to slov. besedno družino bolje izvajati iz iter. **po-takati* s prez. **po-takaješь* in **po-tačešь* k **po-točiti* ~ **po-tek-ti* ~ **tek-ti* »ire, currere«. Pomen »potuho dajati, prizanašati« se je prek »odobravati« lahko razvil iz »pomagati, zatočišče nuditi«, prim. csl. *pritakatelь* »qui accurrit« (Miklošič, l. c.) poleg *potešti, potekǫ* »ὠφελεῖν« (isti, o. c., 644), hrv. *pritèći* »isto«, npr. *Nedostajan, da mu Bog priteče svojim milostima* (Zoričić; ARj XII, 182), čak. *potȅklica* »potuha« (Brusje; Dulčić, HDZb VII/2 (1985), 611), sln. *utéči se* »pri kom iskati pomoči« (Erjavec, LMS 1880, 196). Sev. slov. tvorbe, ki kažejo na pozno denominacijo in specializirani pomen »bejahen«, so lahko posledica naslonitve na slov. **takъ* »da«. Dalje glej *téči*. M. F.

potanec (m.), g. *-nca* »nekvašen kruh« (Cigale, Wb., 1701, po Zalokarju) je po vsej verjetnosti deverb. substantiv **po-tьnьcь* iz *poteníti, -ím* (pf.) »tanko narediti« (Hipolit), npr. *testo po loparju poteniti* (dol.), impf. *teníti, -ím* »tanko delati, tanko vleči«, k temu *tenjeno testo* (Kobjeglava na Krasu; Erjavec, LMS 1882–83, 256). Iz substantiva **po-tьnьcь* je denom. v. *potancáti, -âm* »potolči«, od koder je tvorjeno sln. *potâncan kruh* »vrsta nizkega kruha« (Zalokar). Glagol je izpričan tudi v rož. *putancátə* »poteptati« (Šašel, RNB, 127).

Vendar črnovr. *potanec* v *ję ję̄mu γąspądâr γûət, są jęmîəl tâk pątânc* »so imeli veliko opraviti« (Tominec, 174) ni iz iste predloge. Tu bi bilo mogoče izhajati iz postverbalnega substantiva k v. (**po-*)*tancati* »plesati« < nvn. *tanzen*. Dalje glej *teníti* in *tânc*. M. F.

potášelj (m.), g. *-šlja* in *-na* »pepelika, kalijev karbonat«, dol. *patǫ́šelj* (m.), *-na* »isto« (Kuhar, Odmirajoči stari svet vasi (1972), 142, navaja *patošel* za okolico Velikih Lašč) < **potǫ́šelj*. Kakor sb. *pòtaša*, č. *potaš*, p. *potas*, r. *potáš* »isto« preko nvn. *Pottasche* izposojeno iz niz. *potas* »isto«, kar je kompoz. iz *pot* »lonec« in *as*, srniz. *asce* »pepel«. Pepeliko so namreč pridobivali s kuhanjem rastlinskega pepela v loncu. Na Dolenjskem se takšnemu loncu reče *cilak*. Iz niz. je preko nvn. izposojeno tudi it. *potàssa* in frc. *potasse* »pepelika« (de Vries, NEW, 542; Striedter-Temps, DLS, 200; Vasmer II, 417 s.; Machek[2], 386). Glej tudi *sǫ̑da*. M. S.

potȇg (m.), g. *-ę́ga* »trzljaj, sunek«, tudi *potę̑ga* (f.) »isto«, v 18. st. *potęga* »linea« (Pohlin) poleg *potȇz* (m.), *potę̑za* (f.) »črta, smer«; v 18. st. *potesa* »Schnur« (Gutsmann). Prim. sbh. *pȍtēg* (m.) »poteza,

sunek, trzljaj«, *pȍtega* (f.) »spenjač (pri vozu)«, r. *pótjag* »vajeti pri pasji vpregi«, p. *pociąg*, č. *potěh* »kneftra«. Iz slov. jezikov je madž. *pating* »uzda, vajet«, rum. *potíng* »neki obroč pri plugu«. Stara izvedenka iz **tęg-* (tudi **tęz-*, **tęž-*), dalje glej *tégniti*, *téža*, *tȩ̑htati* (Miklošič, Lex. pal., 648; Benkő III, 131; Mihăilă, Sl. Hung. XII, 262).

potehmâl (adv.) »od takrat«; v 16. st. *potehmal* »quoniam« (Dalmatin), »zato, ker« (Trubar), v 18. st. *potȩhmal* »bishieher; hactenus« (Pohlin). Nastalo iz predložne zveze **po* »post« + **těchъ*, lok. pl. k **tъ* »hic« + *mâl*, g. pl. k **malъ* »določen čas«. Toda pkm. *pokehmâl* (conj.) »nachdem, da, weil«, tudi *pokehdộb* »isto«, *pokihdộb* ohranja pron. **kyjichъ* (Bajec, SR V–VII (1956), 203). Dalje glej *mâl I* in *tâ*. M. F.

potȇm (adv., conj.) »potlej«, tudi *potȩ̑m* »isto« (SSKJ III, 900), k temu *potȩ̑mek* »potomec«. V 16. st. *potem* »nachdem, postquam« (Megiser), v 18. st. *potęm* »deinde«, *potęmtâkem* »ergo, igitur, itaque« (Pohlin), *potem*, *potemker* »nachdem« (Gutsmann). V istem pomenu tudi *zatȇm*, kar ustreza r. *zatém* (adv.) »potem« (Dal', Slovar'[3] I, 1633) < **za* »post« + **tě̄mъ*, dat. pl. k pron. **tȍ* »hic«.

V razmerju do slov. adv. **potòmь* »potlej«, adverbializirane predložne zveze **po* »post« + **tomь*, lok. sg. k **tъ* »hic«, prim. sln. *potom* »postea« (Briž. spom.), sbh. *pòtom* »isto«, mak. dial. *potom*, r. *potóm*, ukr. *pótim*, p. dial. *potom* (Karłowicz, SGP IV, 298), č., slš. *potom*, gl. *potom*, dl. *pótom*, razlagajo sln. *potem* z analoškim vokalom po instr. sg. **těmь* (Ramovš, Hgr. II, 87) oziroma naj bi na nastanek *e*-jevskega vokalizma v sln. deklinaciji *tâ*, *tȩ̑ga*, *tegȁ*; *tȩ̑mu*, *temȕ*; *tȩ̑m*, *tȇm*... vplivala paradigma **-i̯o-* osnov (Vondrák, VGr. II, 77). K razlagi je mogoče pritegniti pomensko enako hrv. *potem* »post, postea, inde« (Stulli; ARj XI, 121), mak. *potem* (adv., prep.), npr. *prvo sednuva taa, potem toj* in *potem nekoe vreme*, p. *potem* »potem«, slš. dial. *potem* »isto« (Kálal, Sl., 511), gl. *potem* (Schuster-Šewc, HEWb., 1142) kot tudi p. dial. *pote* »potem« (Karlowicz, SGP IV, 297) in č. pog. *poté* »isto« iz **potojè*. Izhodišče za nastanek omenjenih adverbov je zato mogoče iskati v adverbializaciji predložne zveze **po* (prep.) »post« + **tȍ* (demonstr. pron. nom.-akz. sg. n.), na katero se je pritaknila ojačevalna part. **-je* (prim. v **tъ-je* > sln. *tjȇ*, dial. *kȇ*), nato pa še **-mъ* (prim. v **sě̄-mъ*). Poleg izhodnega adv. **po-to-je* kaže sln. dial. *póće* »potem« < **po-tъ-je* na vzporedno tvorbo tudi iz demonstr. pron. m. K temu prim. enako razmerje v adv. **po-to-lě̀* : **po-tъ-lé* in **po-jè* (> sln. dial. *pój*; → **po-n'e(-že)*) : **po-jь* (> hrv. čak. *pộj*, *pȭj*). Dalje glej *tâ*, pa tudi *pótle*, *pój*, *pónjer*. M. F.

potȩ́pati se, *-ȩ́pam se*, *-ȩ́pljem se* (v. impf.) »klatiti se, pohajkovati«, tudi *potepávati se* (impf.) poleg pf. *potépsti se*, *potépem se* »isto«; *tepíniti se*, *tepȋnim se* (impf.) »isto«; k temu *potȇp* (m.), *-ȩ́pa* »pohajkovanje« in *tȇp* (m.), *-ȩ́pa* »isto«; *potepȇ*, *potȩ̑pej*, *potepúh*, *potepáč*, *potepȋn*, *tepȇšnik* »klatež«, f. *potȩ̑pka*, *potepénka*, *potepíca*, *potepȋnka*, *potȩ̑pnica*, *potepúha*, *potepúlja*, *potepíga* tudi »vlačuga«, tudi *tépa*, *tepíca*, *tepȩ̑šnica*; cgn. *Tepej*, *Tepeš*, *Tepež*, *Tepoš*, *Tepuš*, *Tepina*; v 16. st. *tepigovi moshje* »Pöbel« (Trubar), v 18. st. *potepam ſe*, *potiepam ſe* »schwärme, schlenkle«, *potepuh*, *potepin*, *potepina* »Vagabund« (Gutsmann), *potépênu pismu* »abschlägige Antwort«, *potépin*, *potepinz* »vagabundus«, *potȩpàm se*, *potȩplém se*, *tepiſhem se* »vagari« (Pohlin). Tudi star. hrv. kajk. *potepati se*, *potèpūh*. Izvedeno iz **tepti*, **tepǫ* »tepsti«, lit. *tèpti*, *tepù* »mazati, packati, tolči«, *ne poteptas* »virgo immaculata«, star. kajk. *ne vtepena* »isto« (Jagić, JA II, 398). Po Nahtigalu, Štud., 31, je iz redukcijske stopnje iste osnove **tьpati* treba izhajati pri stcsl. *potьpěga*, *podъpěga*, *podьpěga*, *podьběga*, *otъběga* »uxor dimissa« poleg ukr. *potipácha*, *potipáka* »potepuh«, stp. *poćbiega* (*poczbyega*) »potepuh, vagus«, stč., č. dial. *podběha* »cipa«. Za prvotno *potьpěga* se odloči že Miklošič, Lex. pal., 647, SEW, 260, ki prvotni pomen rekonstruira kot »subvariegata«, ker naj bi pobegle žene včasih kaznovali tako, da so morale nositi spodnji del obleke različne barve, in zavrača razlago iz **běg-*. Soglašajo van Wijk, Slavia XV, 231; Unbegaun, BSL XXXVIII, 136; Vasmer II, 285. Dalje glej *tépsti*.

potíca (f.) »nadevan kolač«, tudi *povitíca*, *povtíca*, *povijáča* »isto«; v 18. st. *potiza* »Kirchtagbrodt« (Pohlin), *potiza* »Flade, Flecke« (Gutsmann). Prvotno *povitíca* »povit kolač«, po moderni vokalni redukciji *povtíca* (tako še bkr.) in od tod *potíca* (Miklošič, 389). Iz sln. je trž. it. *potìza* »potica« (Pinguentini, 173). Dalje glej *víti*.

[Pomensko enako je hrv. dial. *povìtica* (Furlan, SSJLK XXX (1994), 19, op. 51). – M. F.]

potíkati se, *-ȋkam se* (v. impf.) »skrivati se«, npr. *piščeta se potikajo po grmovju pred jastrebom* (Pleteršnik). Pomensko enako je r. dial. *zatkatьsja* »skriti se«, npr. *zatkalisь v ugol* (Dal', Slovar'[3] I, 1619). Oboje pomenski odtenek k **tъkȁti* »figere«. K pomenu prim. n. *stecken* → *verstecken*. Dalje glej *tákniti*. M. F.

pótle (adv.) »potem«, rož. *potlè* »isto« (Šašel, RNB, 88), jnotr. *pu̯ộtli̯* (Rigler, Jnotr. gov., 131, op. 2), pkm. *pòtli* (Novak, Slovar, 78), črnovr. *pộtl̥* (Tominec, 174), v 16. st. *potle* »darnach, nach; deinde, post« (Megiser); s formantom **-jь* podaljšano *pótlej* »potem«, v 18. st. *potlej* »hernach; dein, poſtea« (Pohlin), pri Murku I, 406, tudi *potléj*, jnotr. *pộtlei̯*, *pu̯ộtlei̯* (Rigler, l. c.), k temu adj. *pótlejnji*, *pótlejšnji*; tudi *pótlek* »potem« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 290) in s formatom **-že potlér* »isto« (Murko I, 406), v 18. st. *potler* »potlej; hernach; dein, poſtea« (Pohlin), adj. *pótleršnji* »kasnejši«. V 16. st. *potle* »deinde, post« (Megiser), v 18. st. *potlej*, *potler* »isto«, *poklej*, *pokler* (Pohlin), *potle*, *potlei*, *potler* »hernach« (Gutsmann).

Prim. hrv. *pȍtle* (adv., prep. z g.) »potem« (Vrančić, Della Bella, Belostenec, Voltiggi, Stulli; ARj X, 160), *potli* »isto« (zahštok., čak.; ARj X, 161), *potlije* »isto«, *pȍtlje* (nar. pes.; Stulli; ARj X, 161), čak. *pȍtli*. Jslov. adv. in prep. z g. **po-tъ-lě* in **pȍ-tъ-lě* je kot **po-n'e-že* ← **po-je* nastalo s sklopom prep. zveze **po* »nach« in akz. sg. m. demonstr. pron. **tȍ* »ta«, na katerega se je pritaknila ojačevalna part. **-lě* (Miklošič, 367; Skok III, 433). Toda sln. dial. *pộtl'e̥* »potem« (Žabiče) zaradi *l'* ni izvedljivo iz **po-tъ-lě* (Rigler, o. c., 142), ampak iz **po-tъ-l'e*. Z enakim izglasjem je lahko tudi hrv. *pȍtlje* (tako tudi *dȍtlje*, *dȍklje*, *dȍslje*). Po Kopečnem, ESS II, 578, so ti adverbi po re-

dukciji nastali iz *toli, *tolě (tako že Ramovš, Hgr. II, 201; Bajec, SR V–VII (1954), 201). Vendar se da razmerje, kot je *po-tъ-lě : *po-to-lě, prim. stsb. po-tolě »postea« (Daničić), zadovoljivo razložiti z različnim spolom kazalnega zaimka, tj. *tъ̃ (m.) : *tȍ (n.). K temu prim p. pote »potem«, č. pog. poté »isto« < *po-to-jè ob sln. dial. póće < *po-tъ-jè. Enakopomensko je samo sln. póle »potem«, rož. polè »isto« (Šašel, l. c.), gor. póli, črnovr. pǫ̑l (Tominec, 62), s formantom *-jь dol. pólej in na zahodu póljer (Nartnik, Slava IV/1 (1989/90), 27). Izvajanje teh adv. iz jslov. *potъlě oz. *potъľe bi kvečjemu impliciralo fonetični razvoj iz allegro oblik, kjer je medkonzonantni -ъ- izpadel prej. Mogoče pa je adv. *polě »potem« in *poľe »isto« (→ *poľe-že > sln. dial. póljer) povezati z jslov. *polě (adv., prep. z g.) »pri«, tudi *polь »isto«, pri čemer se je pomen »potem« kot tudi »pri« leksikaliziral iz primarnega pomenskega polja slov. prep. in adv. *po < ide. *apó »(prostorsko ali časovno) premikanje k ali od nekoga oz. nečesa«, prim. sln. sintagmo v Briž. spom. pot den »do tega dne« < *po tъ dьnь. Glej tudi pónjer, potȇm, pôj in poli. M. F.

potogrȍm (m.), g. *-óma* »podagra«, tudi *potigrȍm*, *putogrȍm*, *potgrȍm* »isto«, adj. *putogrómast*, *potogrómast* »putikav« in »neokreten«, v 16. st. *putigram* (Trubar), v 17. st. *putogrom* (Dict.). Verjetno iz iste osnove je *pútika* »protin, skrnina«, dial. *pútka* »isto«, *putogrȍb* »protin, kurja bolezen« (jvzh. štaj.) poleg *putengrȍb* »isto«, adj. *potogróben*; izv. *putogrǫ̑mec* »protinast bolnik«. Izposojeno iz bav. n. *Podagram* (tirol. n. *putigrǫm*) < lat. *podagra* (Miklošič, 268, Striedter-Temps, DLS, 205). Izhodišče je gr. ποδάγρα »zanka, okovi za noge« (gr. πούς »noga« + ἄγρα »lov, plen«) > lat. *podagra*. Danes splošno evropsko, s številnimi dial. variantami. Pleteršnik II, 187, navaja bav. dial. *Podigrab*.

potǫ̑mec (m.), g. *-mca* »progenius«, tudi *potǫ̑mek* (m.), *-mka* poleg f. *potǫ̑mka* in *potȇmek* (m.), *-mka*; k temu *potǫ̑mstvo* (n.) »posteritas«. Nknjiž. izposojenka iz slov. jezikov, prim. csl. *potomьnъ* »posterior«, sbh. *pòtomak*, *-ōmka*, *potómak*, *-mka*, *potómac*, *-mca*, abstr. *potómstvo*, blg. *potómъk*, *potómec*, r. *potómok*, ukr. *potómok* »potomec«, adj. *potómnyj* »kasnejši«, p. *potomek*, *potomstwo*, *potomny*, č. *potomek*, slš. *potomok*. Izvedeno iz demonstrativa *tъ, lok. *po tomь (Mladenov, 498; Vasmer II, 419). Dalje glej *potȇm*.

potǫ́nika (f.) »Betonica, Paeonia officinalis«, tudi *potǫ́nka*, *petǫ́nka*; v 16. st. *patonika* »betonica« (Megiser), v 18. st. *patonèka* »betonica«; kočevsko n. *Petoniken* »Paeonia« (Marzell, Wb. Pfln. III, 503). Pomešano s Stachys betonica, n. *Betonie* iz lat. *bettonica*, *vettonica*, gr. βεττονική po antičnem etniku *Vectōnes*, *Vettōnes* v Španiji (Marzell, o. c. IV, 459).

potrǫ̑šnik (m.), g. *-a* »Cichorium intybus«; (Cigale, Wb., 1866, od takrat knjiž.). Nejasno, verjetno v 19. st. izposojeno iz p. *podróżnik* »isto«. S tem more biti sorodno sln. *podražnik* »isto« (Tušek, Štirje letni časi), *podrâžek*, *podrâžec*, danes *podraščec* »Aristolochia«, prim. iz *dőrga »pot, cesta, draga« še ukr. *podoróžnyk*, *prydoróžnik* (Makowiecki, SBLM, 97), r. *pridoróžnik* »Plantago, Cichorium intybus«, tj. »rastlina, ki raste ob poti«, prim. v istem pomenu še sln. *popǫ̑tnik*, *podvǫ̑rnica*, č. *pocestník*, n. *Wegwarte*. Sinonimi: *mlȇč* (sb. dial. *mleč(ak)*, blg. *sinja mlečka*), *ozlíka*, *plavir* (sbh. *plavocvet*), *radȉč*, *plavi regrat*, *legvat*, *(plavi) revar*, *skorja*, *soncokret*, *vodopija* (tudi sbh. *vodòpija* (Vuk); blg. *vodopijka*, *nedopijka*), *želtenica* (sb. *žućenica*, *žućanica*, blg. *sinja zlъčka*, *žlъčka*), ker pospešuje izločanje žolča (Machek, JR, 230; Simonović, BR, 122; Balabanov, MBRB, 135). Glej tudi *cikǫ́rija*, *endívija*, *lȇdrik* in *trpótec*. M. S.

potûha (f.) »Hehlerei, Unterschleif, Tücke«, v. *potúhniti se*, *potûhnem se* (pf.) »delitescere, sich tücken«, ptc. > adj. *potûhnjen* »heimtükisch«, subst. *potûhnjenec* (m.), *-nca* »Duckmäusiger, Anobium pertinax«, v 18. st. *potûha* »stellionatus, conniventia« (Pohlin), *potuha*, *potuhnjenoſt* »Unterschleif«, *potuknoſt* »Tuck, Tücke« (Gutsmann). Zaradi dol. *počûha*, *podščûha* »potuha«, *počúhniti se* (pf.) »pohladiti se (o hrani)«, tolm. *počúhati* (pf.) »popihati (hrano)« je treba izhajati iz psl. *tuch- poleg *ťuch-; prim. csl. *potuchnǫti* »quiescere, potolažiti« (stcsl. »obscurari«), blg. *potušávam* »gasiti«, r. *túchnutь*, *tušítь*, ukr. *túchnuty*, *tušýty*; *potúchy* (f. pl.) »moralna opora« ob sg. *potucha* v ohranjenem *pýty na potúchu* »piti na slovo«, br. *tušýcь*, *túšyš* »gasiti, dušiti (jed)«, p. *tuszyć* »upati«; dial. *potucha* »pogum«, č. *tuchnouti* poleg hrv. *ćúhnuti* »pihniti«, star. *ćuv* »spiritus, flatus« (Bezlaj, Radovi, 87 s.), p. *cuch* »zadah«, *cuchnąć* »smrdeti« (drugače o tem Slawski, SEJP I, 108, ki povezuje s sln. *čûhati I*), mak. *tuši* »pihati«. Vse iz ide. *taHus- »miren, zadovoljen«, sti. kavz. *toṣáyati* »pomiriti, prisiliti k molku«, *tūṣnī́m* »tiho, molčé«, het. *daḫušiịa-* »mirno gledati, čakati idr.«, lit. *tausýtis* »pojenjati (o vetru)«, srir. *tó* »tih« (Miklošič, 358; Trautmann, BSW, 332 s.; Vasmer III, 158; Mayrhofer I, 517, 521; Pokorny, 1056; Fraenkel, 1068; Čop, IM I, 43 ss.). Glej tudi *tûh*. Sln. *čóhniti*, *čúhniti*, *čohnéti* »smrdeti« so produkti kontaminacije s *tǫch- (Bezlaj, l. c.). M. S.

povȇr (m.), g. *-a* »bičje, Juncus«, tudi *povȋr* (m.) »isto«. Štrekelj, LMS 1896, 160, izhaja iz ben. it. *pavèra* »Typha latifolia«, furl. *pavèra*, *pavarátt*, istr. rom. *pavèr*, *paviói* (Piran). Izhodišče je lat. *papȳreus*, prvotno adj., kasneje tudi subst. k *papȳrus* < gr. πάπῡρος, neznanega izvora (Pellegrini-Zamboni, FPF I, 198; Frisk II, 472; Walde-Hofmann II, 250). Dalje glej *papȋr*.

povȇrek (m.), g. *-rka* »oklešček; drog, na katerem se preko rame nosita dve vedri«, tudi *povȋrek* »isto«. Pomensko blizu je stp. *powerek*, *powyrek*, p. dial. *powyrek*, *powerek* »drog, ki ga pri nošnji vdenejo v uho ročaja čebrička za mleko« in stč. *pověrek*, dial. *poverek*, *pověreň* »isto«. Nejasno; Machek[2], 476, domneva prvotno *po-věr-ъkъ, pritegne tudi csl. *povora* »nosilnica« in z rezervo primerja lit. *vaĩras* »dolgo veslo«, *vairùs* »krmilo«, kar Fraenkel, 1182, izvaja iz *výti*, *vejù* »gnati, zvijati«.

povẹ́smo (n.), g. *-a* »šop preje, šop trave«, tudi *povẹ́sma* (f.) in *povẹ́slo* (gor.). V 18. st. *poveſmu* »Wickel vom Flachse« (Gutsmann). Prim. hrv. *pòvjesmo*, *povismo* (n.) in *povésma* (f.) »prvovrsten lan« (Istra), blg. *povesmó*, *pojasmó*, r. dial. *pávesmo*, br. dial. *pa-*

vésma, stč., č. dial. *pověsmo*, slš. *povesno*, dial. *povesmo*. Miklošič, 392; Vasmer II, 298; Mladenov, 457, in Skok III, 18, izhajajo iz **věsiti*, kavzativa k **visěti*; drugače Machek², 476, ki suponira psl. **po-vęz-mo* k **vęzati*, kar fonetično ne ustreza.

povǫ̑dec (m.), g. *-dca* »versorius, lorum«. Prim. csl. *povodъ* »habena«, sbh. *pòvodac*, g. *pòvoca* »lorum« (Vuk, Sarajevo; ARj XI, 275), *pòvod* »isto« (Vuk), blg. *póvod* »jermen ali vrv za vodenje živine«, r. *póvod*, *-a* »povodec«, *povodók*, *-dká* »krajši povodec«, ukr. *póvid*, *-voda* »povodec«, dem. *povidéc*, *-dcjá*, str. *povodъ* »isto« (Sreznevskij, Mat. II, 1000), p. dial. *powod*, dem. *powodek* (Karlowicz, SGP IV, 311), stč. *povod* »vajet« (Šimek, Sl., 135). Iz slov. jezikov je rum. *povod* »isto«, *povodnic* »konj na vajetih« (Tiktin, Wb., 1230). Slov. **pȍvodъ* (m.) je nomen actionis iz v. **po-vesti*, **po-vedèšь* (pf.) »ducere«. Sln. sin. *vȍj* (m.), g. *vója* »Leitseil« (gor.), tudi *vója* (f.) »isto« in *vǫ̑jka* (bkr., pkm., vzh. štaj.), pl. f. *vǫ̑jke*, tudi »vsaka kratka vrv« (vzh. štaj.) je iz **vòd'ь* (m.), **vòd'a* (f.), prim. hrv. kajk. *vȍjke* »uzde« (Žumberak, Krašić), *vodica*, navadno pl. *vodice* »habena«, ukr. *vížka*, navadno pl. *vížky* »isto«, br. *vóžka*, navadno pl. *vožža* »vajeti« (Nosovič, 63), p. *wodza*, navadno pl. *wodze*, dial. *wódz*, *wódzka* »uzda« (Karlowicz, SGP VI, 157), in izvedeno iz **vodīti*, **vòdišь* »ducere« (Miklošič, 376 s.; Vasmer I, 213). K temu prim. lit. *vādžios* »povodec«, lot. *važa* »veriga« (= psl. **vod'a*), pl. *važas*, *važi* »vajeti« (Mühlenbach-Endzelin IV, 489). O r. dial. *vožžá*, navadno pl. *vožži* »vajeti« namesto pričakovanega refleksa **vožá* Vasmer, l. c., in Scheftelowitz, KZ LIV, 249. Dalje glej *vésti*, *vodíti*, *vájet*. M. F.

povǫ̑rka (f.) »sprevod, parada« (SSKJ III, 929). Mlada izposojenka iz sbh. *pòvōrka* »množica ljudi, ki gredo eden za drugim« (Vuk), tudi mak. *povorka* »procesija, kolona«, kar se je razvilo iz prvotnega pomena »vrsta, niz ipd.«, prim. sbh. *pòvōrka* »ribe, nanizane na vrvici« (Vuk; Skok III, 18). To pomensko najbolj ustreza lit. *vorà*, *-õs* »dolga vrsta, niz«, lot. *vērt*, *veŗu* »vrstiti« poleg »vesti, šivati«, prim. *virknē vērt* »na vrv nizati« (Mühlenbach-Endzelin III, 567), gr. ἀείρω »nizati, vezati, spenjati« < **αϝερι̯ω*, alb. *vjer* »obešati« (Fraenkel, 555; Frisk I, 23 s.; Mühlenbach-Endzelin IV, 567; G. Meyer, 475; Pokorny, 1150). Glej tudi *sǫ̑ra*. M. F.

povrȁz (m.), g. *-áza* »vrv, motvoz«, tudi *póvraz* »ročaj pri jerbasu ali pri kotlu« (gor., Posočje). Prim. csl. *povrazъ* »lobus, lignum rotundum et politum«, sbh. *pȍvrāz* »vrv, ročaj pri vedru«, r. dial. *pávoroz* »vrvica pri mešičku za tobak«, ukr. *póvoroz* »vrvica«, č. *provaz*, slš. *povraz*, dl. *powrjoz* »vrv«. Psl. **po-vorzъ* k csl. *povrěsti*, *povrъzǫ* »zvezati«, sbh. *vŕsti se*, *vŕzēm se* »potikati se, motati se«. Iz *e*-jevske stopnje iste osnove je sln. *povrę̑znica* »vrv na senenem vozu«, prim. tudi lit. *veȓžti*, *veržiù* »vezati, stiskati«, *viȓžis* »zaprežna vrv«, *varžýti* »vezati«. Iz iste osnove je stnord. *virgell*, stsaš. *wurgill* »vrv«. Miklošič, 386, pritegne tudi sln. *vŕzniti*, *vȓznem* »odpreti«, *vrzúkati* »loputati«. Glej tudi *povrę́slo* in *vŕša*.

povrę́slo (n.), g. *-a* »tomex«, tudi *povrę́slica*, *povrę́znica* poleg *porę́slo*; štaj. *porâjsl*; v 18. st. *poręslu* »tomex« (Pohlin), *poreſlu* »Strohseile, Waschel« (Gutsmann). Prim. csl. *povrěslo* »trutina« poleg stcsl. *povrěsti*, *povrъzǫ* »ligare«, sbh. *povrijèslo*, *povréslo*, *povrslo*, mak. *povrzlo*, blg. *povrъzló*, ukr. *peveréslo* (Grinčenko, Sl. III, 209), p. *powrósło*, č. *povříslo*, slš. *povrieslo*, gl. *powrjestło*, dl. *powrjasło*. Nomen instrumenti iz glagola **po-verz-ti*, stcsl. *povrěsti* »povezati« (Miklošič, 386). Dalje glej *povrȁz*, *vrzę̑l*.

povȓšen (adj.), f. *-šna* »nemaren, nenatančen, nepopoln«, adv. črnovr. *dîəłą pąwə̑rχ* »dela površno« (Tominec, 175) < **po vьrchù* (lok. sg.), tudi adj. *povȓhen*, f. *-hna* »površen«; sem *povȓšnež* (m.) »površen človek«. Prim. sbh. *pòvršan* »površen« (Šulek, Popović; ARj XI, 295), r. *povérchnostnyj* »isto« poleg »površinski«, adv. *póverchu* »zgoraj«, č. *povrchně* »površno«, *povrchní* »površen«, *povrchněti* »postajati površen«. Slednje Machek², 700, razlaga iz *povrch* »površje« < **po-vьrchъ* k **vьrchъ* »vrh«. Prim. podoben pomenski razvoj v nvn. *oberflächlich* »površinski, površen« k *Oberfläche* »površina«, it. *superficiale* »povrhnji, površen« k *superficie* »površina«. Dalje glej *vȓh*. M. F.

povsǫ̑d (adv.) »überall«, tudi *povsǫ̑di*, *povsǫ̑dik*, pkm. *povsed*, *povsedik*, ben. *(po)vserod* (< **vьse + ž(e) + ǫdě/y* (?)), ojačano *vsěpovsǫ̑d* »isto«; redkeje *vsǫ̑d*, *vsǫ̑dik* »isto«; *odvsǫ̑d* »od povsod«; adj. *povsǫ̑den*, *-dna*, *povsǫ̑ten*, *-tna*; *povsǫ̑denji*, *povsǫ̑dešnji* »überall gegenwärtig«; v 16. st. *pouſod* (Trubar), *povſod*, *pouſod* »vbique« (Megiser), v 18. st. *pousod* »ubique« (Pohlin).

Prim. csl. *vьsǫdu*, *vьsǫdě* »ubique«, csl. tudi *vьsǫda*, sbh. *svùdā*, *svȕd*, *svudije(r)*, blg. *vsъ́dé*, *vsъdú*, *navsъ́dé*, r. *(po)vsjúdu*, dial. *vsjudki*, str. *vьsjudu*, *vьsudu*, *vsjuda*, *vьsjudě*, ukr. *usjúdy*, *vsjúdy*, br. *usjúdy*, p. *wszędzie*, dial. *wsandy*, *sendy*, arh. *wszędy*, stp. *wsządy*, č. *všude*, *všudy*, arh. *všudež*, star. slš. *všudy*, gl. *wšudźe*, *wšudźom*, dl. *wšuźi*, *šuźi*. Psl. **vьchǫdě*, **-y*, **-a* z variantami na **-adě* ipd. (prim. slš. *všade*, č. *všady*) so adverbialne tvorbe z osamosvojenim sufiksom **-ǫ/ad-ě*, **-y*, **-a* za tvorbo lok. adverbov iz psl. **vьchъ* »ves« (Kopečný, ESS II, 737). Sln. *po-* ima posplošujočo, prvotno distributivno funkcijo. Dalje glej *vȅs*. M. S.

pozabíti, *pozábim* (v. pf.) »oblivisci«, inf. tudi *pozábiti*; pri Levstiku prez. tudi *pozabǫ́dem*; iter. *pozábljati*, *-am*, *pozabljeváti*, *-ûjem*, *pozabívati*, *-am* (impf.), adj. *pozabljȋv*, *-íva*, *pozáben*, *-bna* »obliviosus«, adv. *pozâbič*, *pozabljȋvši*, *pozâbeljši*, *pozabȋvši*, subst. *pozâbek*, *pozâba*, *pozabljívost* (f.) »oblivio«, *pozabljȋvec* (m.), *-vca*, *-ȋvka* »der, die Vergeßliche«; v 16. st. *poſabiti* »oblivisſcor«, *poſabliv* »immemor, obliviosſus« (Megiser), v 17. st. *pozabitſe* »dimenticarsi« (Alasia), v 18. st. *pošabiti* »oblivisci«, *poſabliu*, *kar se lahku poſabi* »obliviosus«, *poſablivoſt* »oblivio« (Kastelec-Vorenc), *poſabem*, *-ſabiti* »oblivisſci« (Pohlin); dodatno prefigirano še *izpozábiti se*, *spozábiti se* (pf.) »sich vergessen, sich vergreifen«, pri Ravnikarju tudi »pozabiti«. Star. in dial. je izpričano *zábiti*, *-bim*, *-bǫ̑m*, *-bǫ̑dem* (pf.) »pozabiti« z iter. *zabívati* (impf.) in adj. *zabíten*, *-tna* »pozabljiv« (Dalmatin, Murko, notr., kor., bkr.); z rinezmom semkaj verjetno še bkr. *zabúndati* »pozabiti« (Šašelj, Bisernice, 318). Fit. *nezabǫ̑dka* »Myosotis« je tvorjen po č. *nezabudka* »isto« (glej *spomȋnčica*).

Prim. stcsl. *zabyti, -bǫdǫ* »oblivisci«, star. hrv. *(po)zàbiti, (po)zàbudēm* in *(po)zàbīm* (ARj XI, 299; XXI, 696), živo v kajk., r. *(po)zabýtь, -búdu, -byvátь*, ukr. *zabúty, -búdu, -byváty*, br. *zabýcь, -búdu, -byvácь*, star. p. *zabyć, -będzę*, č. *zabýti, -budu, -bydu, pozabýti*, slš. *zabyt', -budnem, zabývat'*, gl. *zabyć, -budu*, dl. *zabyś, -budu* poleg *-by(d)nu, -bywaś*. Psl. **za-bŷti, *-bǫ̃dǫ*, iter. **byvãti* k **bŷti* »esse« (Miklošič, 26; Berneker I, 114; Brückner, 52; Vasmer I, 436, idr.). K pomenu prim. sbh. *zabòraviti*, mak. *zaboravi*, blg. *zabrávja*, star. *zaborávja* »pozabiti« k sbh. *bòraviti* »bivati«. V obeh primerih gre za semantično verigo *»biti daleč« (k pomenu prep. prim. *zapráviti* »spraviti stran«, *zavréči* »vreči proč«) > *»ne doseči« (= *»ne imeti«) > »pozabiti« v nasprotju z **do-bŷti, *do-stãti*, kjer gre za *»biti zraven« > *»doseči« (= *»začeti imeti«) > »dobiti«. K tipologiji prim. še agl. *get* »dobiti« : *forget*, n. *vergessen* »pozabiti«. Zato Machkova domneva (ZSlPh XXI, 154 ss.), po kateri naj bi bilo psl. fut. **bǫ̃dǫ* »bom« produkt deprefiksacije **za-bǫdǫ*, kar izvaja iz ide. **bheu̯dh-* »čuti, bedeti«, ni upravičena. Sln. (in sbh.) prez. *(po)zábim*, iter. *pozábljati* ipd. je omogočil občutek, da gre za poltematski glagol s korenom *zab-*, k čemur je pripomogla visoka frekventnost ptc. *pozábil*. Podobno je pri sln. (in sbh.) refleksih glagola **do-bŷti*, sln. *dobíti, znebíti, -ím*. Enak vpliv ptc. **zabylъ* je možno domnevati v č. *zabydu* in dl. *zaby(d)nu*, čeprav ni mogoče dokončno izključiti domneve o psl. **bŷdǫ* (kar bi poleg **bǫ̃dǫ* nastalo iz **bhū̃nd(h)e/o-* kakor **lŷko* = lit. *lùnkas*), ki se utegne ohranjati v mak. *bide*, sb. dial. *bȉdēm*. Slednje je sicer razložljivo tudi z analogijo po inf. **byti* iter. **byvati*. Dalje glej *bíti* »esse«. M. S.

pộzad (m.), g. *-a* »ognjišče«, zilj. *pûəzað*, poleg rož. *zid*; v 18. st. *pusad, sid* »Heerd« (Gutsmann). Gotovo **po-zad-*, tudi črnogor. *zad* »stena, ognjišče« (nar. pesem) je verjetno **zad-* in ne **zьdъ*. Prim. lit. *žaĩdas* poleg *židinỹs* »ognjišče« poleg *žiẽsti* »oblikovati lonce iz gline«, sln. *piskre zidati* (Ribnica, Poljane). Dalje glej *zídati* (Bezlaj, OJ II, 67). Zmotno Jarnik, Versuch, 116, ki izhaja iz *zad(aj)*, in Bajec, Besedotvorje I, 27, ki domneva rom. izposojenko. Tudi r. *zódčestvo* »arhitektura« iz **zъd-* kaže na prevojno iztirjenje.

pozavčȋn (m.), g. *-a* »kdor vabi na svatbo« (vzh. štaj.), tudi *pozvačȋn* »isto«; izvedeno iz *pozávati*, dial. iterativa od *zváti, zóvem*; *-a-* je podaljšava *-o-* iz prez. stcsl. *zovǫ*; tudi hrv. kajk. *dozavati* (Jambrešić). Knjiž. *pozívati* je podaljšana *-y-*stopnja infinitivne osnove **zъvati*. Podoben primer je *požagati* : *požigati* (Bezlaj, JiS XVI, 94). Dalje glej *zváti*.

pozȃvna (f.) »glasbeni inštrument«; kakor slš. *pozauna*, č. *pozoun*, p. *puzon, puzan* izposojeno iz nvn. *Posaune* (v tej obliki izpričano od Lutra dalje), srvn. *busûne, busîne*, sprejeto verjetno preko stfrc. *busine, buisine* iz lat. *būcĭna* »lovski rog« < **bou̯-canā*, kar je kompoz. iz *bōs* »govedo« in *canere* »peti« (Kluge[17], 560; Machek[2], 477).

pózno (adv.) »sero«, dial. tudi *pózdo* (rez.), *pózde, pozdę̑j, pózdi, pozdȋ*, komp. *poznéje, pozdę̑j*, elativ *prepózno, prepózdi*; v 16. st. *poſnu* (Dalmatin), v 18. st. *prepoſnu* (Pohlin), *posdi, posnu* »spät«, *preposdi* »zu spät« (Gutsmann); k temu adj. *pózen, -zna*, tudi *pozd, pózden*; izv. *pozníti se, zapozníti, zapoznéti, zapozdíti*, subst. *póznec, poznȉč, poznjȁk, pozníca* »o pozno dozorelem sadju«.

Prim. stcsl. *pozdě, pozd(ь)nъ*, sbh. *pȍzno, pȍzan*, mak. *pozno, pozen*, star. blg. *pózdno, pózden*, r. *pózdno, pózdnyj*, ukr. *pízno, píznij*, br. *pózna, pózny*, p. *późno, późny*, č. *pozdě, pozdní*, slš. *pozde, pozdny*, gl. *pozdźe, pózdni*, dl. *pózdźe, pózny. poz(d)ni*. Stara izvedenka iz prep. **po-*; Miklošič, 263, domneva izhodno **poz-*, večina kasnejših avtorjev suponira **pos-* kakor v lit. *pàs* »pri, na, k«, lat. *post*, sti. *paścā́* »zadaj, kasneje« (Meillet, Ét., 161; MSL XII, 28; Persson, IF II, 215; Zubatý, JA XIII, 315; Vasmer II, 387). Machek[2], 465, 477, ki razlikuje po izvoru pet različnih **po*, izhaja iz **opo* in primerja het. *appa* »zadaj, po«, gr. ὄπι(σ)θεν »(od) zadaj, pozneje«, alb. *pa* »brez«.

pozȍj (m.), g. *-ọ́ja* »draco«; v 16. st. *poſoi* »draco« (Megiser), v 18. st. *posoi* »Drach« (Gutsmann); adj. *pozọ́jev*. Prim. hrv. *pòzōj, -oja*, f. pri Belostencu *pozojica*, pri Jambrešiću *pozojka*, cgn. *Pozojević*, dl. *pózoj* »zmaj« (Muka, Sł. II, 168). Miklošič, 403, povezuje z *zijáti, zẹ́vati* iz ide. **g'hēi̯-, *g'hī-*, s slov. *o* tudi r. dial. *zój* »šum, krik, odmev, kreg« (o tem Vasmer I, 460). Dalje glej *zijáti*.

pozȍr (m.), g. *-óra* »attentio«, adj. *pozóren, pozọ́ren, -rna*; nknjiž. izposojenka iz drugih slov. jezikov; prvič izpričano pri Janežiču. Pomensko enako je sbh. *pòzor*, r. *pozór*, č., slš. *pozor*; stara izvedenka iz osnove *zrẹ́ti, zrȅm*. Stcsl. *pozorъ* pomeni »spectaculum«, p. *pozor* »videz«; morda je ta pomen ohranjen v sln. *pózre* (n.) »dekle« (vendar glej tudi *pózre*); mak., blg., r. tudi »sramota«. Drugo je sln. *pozȍr, pozórek* »kar pozno zori«, toda dial. *pozọ̑rna stran hriba* »prisojna« (Vrsno) je gotovo od *zrẹ́ti*.

pózre (n.), g. *-ta* »deklica 10–12 let« (vzh. štaj., Poljanska dol.). Nejasno, Pleteršnik II, 205, primerja vzh. štaj. *pósre* (n.), *-ta* »posranec«, *pósra* »posranka«. Vendar je mogoče primerjati sb. dial. *pȕzdelēk* »deklica« poleg *puzdèlekati se, puzdeleknuti se* »metati se, vreči se«, hrv. dial. *puzdrciti* (Dalmacija), v Liki *puzdrlècati* »odbijati« in *pùzdrija* »visok, suh človek«. O tem Skok III, 89, ki dvomljivo izvaja iz *puzdro*. Glej tudi *pozȍr*.

póžar (m.) »vrtinec v vodi, ki požira razne predmete« (Podzemelj v Beli krajini; Barlè, LMS 1893, 27). Osamljeno; izhodno **požarъ* je lahko deverbativ in tako kot kašub. subst. *požara, -ë* »požeruh« (Sychta, SGK, 157) kaže na obstoj slov. v. iter. **po-žarati* (poleg **po-žirati* ← **po-žьrǫ* (pf.)), ki je mogel biti tvorjen k prez. **po-žerǫ* »požreti«. Dalje glej *žrẹ́ti*. M. F.

pọ́žena (f.) »kozje ime«. Nejasno; lahko izpeljanka na **-enъ*, f. *-ena* (o tem SP I, 128) iz adj. **pǫgъ* »pisan«, prim. lot. *puogs, puôgs* »pisan, lisast«, npr. *puôgs suns* »pes z belim vratom«, *puôgis* »isto; pasje ime, žival z belim vratom«. Slednje Thomsen pri Mühlenbach-Endzelinu III, 455, primerja s p. dial. *pęga* »modrica; podplutba« (Karłowicz, SGP IV, 80). Verjetno spada zraven tudi hrv. dial. *púža* »ime kozi« (Lika; ARj XII, 818). Glej tudi *-pógel*. M. F.

požílka (f.) »bazilika, Ocymum basilicum«. V 13. st., ko se je srvn. *s* še substituiral s sln. *ž*, bav. *a* pa že labializiral v *o*-jevski vokal, prevzeto iz srvn. bav. **posilih* poleg *posîlie*, srvn. *basîlie, basilig* (> sln. *bažîljka* (f.) »Ocymum basilicum«), kar je v germ. jezike prišlo iz srlat. *basilia* oz. *basilicum* k *basilicus* »kraljevski« < gr. βασιλικός »kraljevski; krasen, sijajen« k βασιλεύς »kralj, knez, vladar«. Rastlina je bila tako poimenovana po značilnem prijetnem vonju (Kluge[22], 63). Striedter-Temps, DLS, 200, meni, da je bila sln. oblika s sufiksom **-ъka* motivirana šele v sln., kar zaradi srvn. predlog ne prepričuje. Glej tudi *pražîljka* in *bažîljka*. M. F.

póžnjak (m.) »travnik, ki ga pozno (samo enkrat) kosijo« (rož.; Šašel, 112). Šašel, RNB, 89, je sklepal o sorodstvu s sln. adj. *pózen* »kasen«, rož. *póžënj*, f. *póžnja* »isto«. Vendar se je substantiv verjetno le ljudskoetimološko naslonil na refleks psl. adj. **pozdьn'ь(jь)* ← adv. **pozdě* »potem«. Izhajati bi bilo mogoče iz subst. **pò-žьn'akъ* k **pò-žьn'ь* (m.) »travnik« poleg f. **pò-žьn'a* »isto« (v str. *požьnja* »njiva, travnik« (Sreznevskij, Mat. II, 1083), r. *póžnja* »polje, travnik; košnja«, br. *póžnja* »senožet« (Vasmer II, 387), p. dial. *požnia* »kjer se žanje« (Karlowicz, SGP IV, 324)) k **žęti*, **žьn'ǫ* »kositi, žeti«. Ista verbalna osnova se ohranja v sln. tpn. *Požnica* in morda *Poženik* (Bezlaj, Eseji, 139). K besedotvornemu razmerju med **po-žьn'akъ* : **po-žьn'ь* prim. **pъtakъ* »ptič« : **pъtъ* »isto«. Dalje glej *seženj II*. M. F.

požúnec (m.), g. *-nca* »bokal« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 291), tudi *požonec* »isto«. Tako kot hrv. *pȍžunac* »polič« (Žumberak), *pȍžunəc* »glineni vrč, ki drži 1,5 l«, *pȍžunska flȁša* »zelena steklenica, ki meri 1,5 l« (Ozalj), *požúnac, -nca* »mera za žito« (Vuk), *pòžunac, -nca* »isto« (Banija), slš. *požonka* »bratislavska mera« (Kálal, Sl., 519) prek zvez tipa *požunska mera* tvorjeno iz tpn. *Požon, Požonj* »Bratislava« (Cigale, Wb., 205), tudi *Požún* (Janežič[1] II, 546), hrv. *Pòžūn*, g. *Požúna* »isto«, slš. *Požoň, Požuň* < madž. *Pozsony* »Bratislava«, 1125 *Posun*, 1138/1329 *Pofon* (Skok III, 20; Mažuranić, Prinosi, 1071; Kiss, 523). K temu prim. č. *prešpurská měřice* »bratislavska mera« k *Prešpurk* »Bratislava« < nvn. *Pressburg* »isto«. M. F.

prá- (nominalni pref.) »ur-«, npr. *prágȍzd* »Urwald«, *prádȇd* »Urgroßvater«, *prábábica* »Urgroßmutter«, *prástȃr* »uralt«. V 19. st. izposojeno iz drugih slov. jezikov, na kar kaže še dvojna akcentuacija. V 16. st. je na tem mestu vedno *pre-*, prim. iz Megiserja *predid, prebaba* (Bajec, Besedotvorje IV, 71), kar je z enako funkcijo znano še v stcsl., p. in dl. V sln. je tudi staro gradualno funkcijo prefiksa **pra-*, ki je ohranjena v ukr., č. in slš., prevzel refleks psl. **per-*. Staro **pra-* se v sln. domnevno ohranja v štaj. *prákol* »star odslužen kol v vinogradu«.

Prim. stcsl. *pra-*, sbh. *prȃ-*, blg. *prá-*, vzh., zah. slov. *pra-*. Psl. **prā̃-* je sorodno z lit. *prá-*, prep. *prõ* »preko, skozi« (pričakovani refleks ide. **prō-* je v lot. *pruôjâm* »stran, dlje«), delno stprus. *pro(-)* »skozi« (Endzelin, Apr. Gr., 150), sti. *prā*, av. *frā*, *fərā* »pred«, gr. πρω- v πρώνη »nedavno«, πρωί, atiš. πρῴ »zgodaj, zarana«, lat. *prō-* »pred, prej«, stvn. *fruo* »zgodaj« (< ide. **prō-i* = gr. πρωΐ < lok.). Lit. refleks je problematičen, ker kaže na **prā-* (glej Fraenkel, 657); enako lit. *po-* = psl. **pā̃-* < **pā-*. Schmidt, KZ XXVI, 24, in Solmsen, KZ XXXV, 468, vidita v ide. **prō-* ritmično podaljšavo prvotnega **prŏ-*. V slov. in lit. se pojavlja **prō-* (**prā-*) samo v starih nominalnih kompoz., **prŏ-* pa v verbalnih. Enako razmerje je med psl. **pa-* in **po-* (Trautmann, BSW, 229 s.; Vasmer II, 423; Kopečný, ESS I, 205 ss.). Ide. **prō* (< **proH-*) more biti dubleta k lativu **prŏ*, distribucija v balto-slov. pa sekundarna. Dalje glej *pro-*. M. S.

prâč (m.), g. *-a* »vatel, laket« poleg *brâč* »isto« (Lašče). Izposojeno iz it. *braccio* »roka, laket, vatel«, ben. it. *brazzo*, furl. *braz*, *brac'* »roka« in »dolžinska mera 68 ali 64 cm« iz lat. *bracchium* < gr. βραχίων »roka, rama« (Mende, RLS, 48), kar je domnevno sorodno s psl. **rǫka*, lit. *rankà*.

práča (f.) »funda«, tudi *fráča* in *préča*, v 16. st. *prazha, frazha, prezha* (Dalmatin, Megiser), v 18. st. *frazha* »funda« (Pohlin), *prezha, presha, frazha* »Schleuder« (Gutsmann). Izhodno **port'a* poleg **por-(t)kъ*, prim. stcsl. *prašta*, sbh. *prȁća*, *prȁćka*, blg. *práška, práštva*, p. *proca*. R. in ukr. *prášča* (< csl.), toda str. *porokъ* »orodje za rušenje, oven, prača« poleg *prašč*, star. p. *prok*, č., slš., gl. *prok* »prača, lok«, dl. *prokadło*. Iz slov. jezikov je madž. *parittya*, rum. *prăștie* »prača«. Ni jasno, iz katerega homonima **per-* je treba izhajati. Miklošič, 259, je domneval sorodstvo s **pьrati*, **perǫ* »tolči, prati«, enako Lang, LF XLIII, 228; Vasmer II, 409. O primerjavi z gr. πέλεκυς »sekira«, sti. *paraśú-* »isto« drugače Frisk II, 497, in Mayrhofer II, 213. Najverjetneje je treba izhajati iz pomena »spleten trak«, ki je posredno izpričan v sbh., mak., r. dial. in p. (glej *pŕtiti*) in navezati na psl. **pъrtъ* »platno« < »trak, jermen«, star. lit. *spartas* »vrsta traku« (Nesselmann), gr. σπάρτη »spletena vrv« (Kurkina, Etimologija 1975 (1977), 19 ss.). Glej *pȓt I*, *pŕtiti*.

prȁg (m.), g. *prága* »limen«; v 16. st. *prag* (Megiser), dem. *prâžec*, *prâžek*; izv. *predprâžnik*. Prim. stcsl. *pragъ*, sbh. *prȁg*, mak. *prag*, blg. *prág*, d. obl. *prágъt*, r. *poróg*, ukr. *poríg, -ógu*, br. *paróg*, p. *próg*, g. *progu*, č. *práh*, slš. *prah*, g. *próh*, dl. *prog*. Psl. **porgъ*; iz slov. jezikov je alb. *prak, brak, prago*, rum., arum. *prág*. Verjetno *o*-jevska stopnja osnove **perg-* »tram, hlod« (Miklošič, 258); sorodno je lit. *pérgas* »(ribiški) čoln«, lat. *pergula* »oder, prizidek«, stnord. *forkr* »krepelo«, stsaš. *ferkal* »zaklopka«. Machek[2], 478, pritegne votj. *juh parsk* »spodnji del odlomljenega debla«, morda substrat. Drugače, manj verjetno Zupitza, KZ XXXVI, 65, ki primerja n. *springen*, Terras, ZSlPh XIX, 123, ki domneva sorodstvo z gr. πόρος »prehod«, in Mikkola, Ursl. Gramm. III, 38, ki pritegne tpn. *Praga*, č. *Praha*.

prâh (m.), g. *prahû* in *prâha* »pulvis«, dem. *prâšek*, *prâšec*, adj. *prâšen, -šna*, tudi *prašân, -šnȁ* in *prâšnat, -a*; v. *prašíti, -ím* (impf.) »vzdigovati prah, posipati s prahom«, *prašíti se* »sich wittern (o čebelah), spuščati mehurčke (o vinu)«, v kompoz. z *o-*, *za-*, *na-*, *po-*, *iz-p.* (pf.), postv. *práha* »parjenje matice«; v 16. st. *prah* »pulvis, arena«, *prafhan* »staubig« (Megiser); o razmerju *prâšen* : *prašân* »stäubig« Ramovš, JA XXXVII, 154; tudi Dybo, SA, 86 ss.

Prim. stcsl. *prachъ* »pulvis«, sbh. *prâh, -a, pràšina*, mak. *prav*, blg. *prách*, d. obl. *prachъ́t*, r. *póroch, -a*, ukr. *póroch, -u*, br. *pórach, -u*, p. *proch, -u*, č., slš. *prach, -u*, gl., dl. *proch, -u*. Iz slov. jezikov je lit. *pãrakas* »smodnik«, rum. *práf*, dial. *práh, práv, práu*. Psl. **pôrchъ* < ide. **pórso-* je tvorba tipa φόρος iz baze **pers-* »prašiti, pršeti«, prim. iz ničte stopnje sln. *pȓh* »vse, kar je podobno prahu: pepel, trhlina idr.« (postverbal (?)) = stnord. *fors* »slap«, lit. *pur̃slas* »penasta slina«, psl. **pьrstь* »humus« (Miklošič, 241 s.; Vasmer II, 410; Machek[2], 478; Pokorny, 823). Glej tudi *pȓst II, pȓh, práha II*. M. S.

práha I (f.) »Brachfeld, Brache«, *prâšnica* »isto«, *v praho puščati* »brach liegen lassen«, *prášiti, -im* »brachen«, tudi »drugič okopavati v vinogradu« (bkr.), adj. *prášen, -šna*, tpn. *Praše* (m. pl.) < **Pras'ane*, 1291 *Praschach* < lok. pl.; v 18. st. *práha* »vervactum« (Pohlin), *praha* »Brachfeld« (Gutsmann). Štrekelj, ČZN (1912), 126; Kranzmayer, DLS, 16; Striedter-Temps, DLS, 200, idr. izhajajo iz srvn. *brâche*, bav. srvn. *prâche*, stvn. *brâhha* »oranje po žetvi, neposejana zemlja«. Vendar ni mogoče povsem izključiti slov. izvora, prim. sbh. *pràhati, -ām* »orati« (Vuk), *prášiti, prâšīm* »okopavati«, *praha, pràhača* »vrsta rala«, tpn. *Prahovo* (navaja Skok III, 221), mak. *praši* »okopavati (vinograd)« (nar. pesem), blg. dial. *práša* »okopavati«. V tem primeru je sln. *práha* postverbal jslov. poljedelskega termina **porchấti*, **poršī́ti* »orati, okopavati«, kar sta denom. iz psl. **pôrchъ* »prah«. Modifikacija pomena v sln. bi nastala pod vplivom srvn. *brâche*. Sln. *prâšnik* »junij« pri Gutsmannu in Murku ima predlogo v n. *Brachmonat*, stvn. *brâh(h)mânôth* »junij«. M. S.

práha II (f.) »izlet čebel«; k temu *prašíti se, zaprašíti se* »skočiti, zagnati se«. Vsiljuje se domneva, da je sorodno csl. *isprъgnǫti* »izskočiti«, p. dial. *pierzgnąć* »isto«, kjer moramo računati z dvema pomensko enakima osnovama **(s)prūg-* (r. *prýgatь*) in **prǫg-* (o tem Lehr-Splawiński, Mél. Pedersen, 381; Slawski, Sl. occ. XVIII, 284, 284); morda je treba suponirati prvotno **(s)prōg-* (?), vendar glej tudi *prâh*.

prájtelj (m.), g. *-na* »butara (na cvetno nedeljo), potica«; v 18. st. *praitlink* »Palmbusch« (Gutsmann). Izposojeno iz bav. n. *Braitling* »vrsta kruha, kolača«, stvn. *preitinc*, srvn. *breitinc* »vrsta peciva«, štaj. n. *Osterbreitling* »velikonočni kolač«. Štrekelj, Lwk., 49, navaja več besed s pomenom »pecivo« in »butara«, tako *presnec, gibanica* (Striedter-Temps, DLS, 200).

prajzarica (f.) »vrsta denarja«, tudi *prajzerca* »isto« (Štrekelj, SNP II, 649). Bunc, SJ III (1940), 59, izvaja iz nvn. *Preußergeld* »neki pruski groš v 17. st. iz manj vredne kovine, mešanice srebra in bakra« in omenja, da so Belokranjce verjetno z njim seznanili krošnjarji, ki so hodili na sever. Sln. substitucija z *-aj-* kaže, da je bil leksem verjetno prevzet iz bav. dialektov (Striedter-Temps, DLS, 18 s.). K sln. *-z-* za nvn. *-ß-* prim. sln. gor. *majzelj* (m.), g. *-na* »železno dleto za kamen« proti nvn. *Meißel* »kamnoseško dleto«, srvn. *meisel* »isto« poleg *meizel* (Lexer, Mhd. Wb. I, 2084, 2090), stvn. *meizil* (Kluge[17], 472). M. F.

prákol (m.), g. *-a* »obrabljen kol, palica« (vzh. štaj.), kol. *prákolje* (n.) »isto«, npr. *prakolje pobirati po vinogradu* (jvzh. štaj.). Pomensko enako je hrv. kajk. *pràkolje* »stari koli v vinogradu« (Zagorje, Samobor). Izhodno **prā̃-kolъ* in k temu kol. n. **prā̃-kolьje* je zloženo iz *pra-* v funkciji »star, obrabljen« + **kòlъ* »palus«. Dalje glej *prá-* in *kȍl*. M. F.

prálica (f.) »manjšemu srpu podobno orodje za odstranjevanje plevela« (gor., dol., štaj.), črnovr. *prâlcą* »srpica« (Tominec, 176); v 19. st. *praliza* »Jäthaue« (Murko), toda v 18. st. *pralza, -e* »Jäthaue, sarculum« (Pohlin), *pralza* »Jäthaue« (Gutsmann). Pomensko najbliže je hrv. *prȁlica* »železen drog, s katerim se premika in dviguje kamenje« (Lika), »vrsta težaškega orodja« (Vrbnik). Verjetno nomen agentis **pьrā̃lica*, izveden iz **pьrā̃ti* »tolči, udarjati; prati, čistiti«. Mlajši pomen iste osnove se ohranja v hrv. *pralica* »perica« (Mikalja, Della Bella). Dalje glej *práti I*. M. F.

praliska (f.) »rima« (Dalmatin, Megiser); v 18. st. *pralifka* »Spalte; saresek v' pereti« (Gutsmann). Izhajati bi bilo mogoče iz **pő̃r-liska* k **pő̃r-ti*, **por'ǫ* »rezati, cepiti, parati ipd.«, prim. sln. *razprânje* (n.) »razpoka« (Dict.) < **orz-pő̃r-nьje*. Tvorba je verjetno denominativna (prim. **pő̃r-lь* + **-iska* (f.) kot **rъžь* : **rъžisko* »polje s požeto ržjo«; SP I, 96) in kaže na prvotni nomen actionis **pő̃r-lь* (f.) »rez, razpoka ipd.«, ki se morda ohranja v hrv. čak. *prȁjak* »razcepljeno kopito« (Kastav; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 543) < **pő̃r-l'-akъ*. Dalje glej *práti I* in *šprȃnja*. M. F.

prâm I (m.), g. *-a* »proga«, npr. *ognjen pram na nebu*. SSKJ III, 956, navaja kot star. v pomenu »pramen« in dem. *prámič*. Gre za redukcijo v izglasju iz prvotnega nom. sg. **pő̃rmy* > sln. **prami* kot v sln. *plâm* »plamen«, sbh. *prȁm, prám* »pramen«, *kȁm* »kamen«, *krȅm* »kremen«, *plȁm* »plamen« (Skok II, 26), dem. *pràmče, -ta* (tudi mak. *pramče*). Redukcija ni pogojena fonetično, ampak je po vsej verjetnosti nastala analogno po razmerju pozno jslov. **kon'it'* : *kon'* = **pramit'* : *x*; *x* = *pram*. Manj verjetno je sln. *prâm* izposojeno iz bav. avstr. *Prâm*, kor. *prâm* »obroba«, kar je izposojeno v sln. dial. *prȅm*. Dalje glej *prámen*. M. S.

prâm II (m.), g. *-a* »rjav konj«, tudi *prâmec* (m.), *-mca, prámelj* (m.), *-na, prâmče* (n.), *-ta, prâmček* (m.), *-čka* »isto«, f. *prama*. Izposojeno iz n. *(der) Braune*, kar je vzdevek rjavemu konju, tvorjen iz adj. *braun* »rjav« (Pleteršnik II, 209). M. S.

prámen (m.), g. *-a* in *-mna*; analogno tudi *praména* »skupek las, niti ali vlaken«, po drugih slov. jezikih *prámen svetlobe* »žarek«; tudi *prâm* (< nom. sg. **prām(i)*, glej *prâm I*) »trak, proga«; dem. *prámenič, pramȇnček, pramȇnec*, adj. *praménast*. Iz sln. je štaj. n. *bram-flechten* »plesti kito« (Štrekelj, ČZN V, 69).

Prim. csl. *pramenь* »filum«, sbh. *prȁmēn, -ena* poleg dial. *prami, -mena* in na osnovi nom. sg. tvorjeni dem. *prȁmik*, mak. *pramen*, pl. *-mni*, blg. *prámen, prámik* »mikana volna« (ukr. *prameno* »vlakno, nit« (Grinčenko, Sl. III, 401) < jslov., *próminь* »žarek, rečni rokav« < zah. slov.), p. *promień, -nia* »žarek, špica, napera«, č. *pramen, -ne/u* »studenec, pramen«, slš. *prameň, -ňa* »izvir, žarek«, kašub. *promèń, -eńa* (tudi brez metateze *parmèn*), dem. *prómək*. Nevtrum tipa **polmę* (r. dial., br. *pólymja*, br. dial. *pólamja*, sln.

dial. *pláme*) je izpričan v gl. *promjo*, g. *promjenja*, star. *prómjo* in dl. *promje*, g. *promjenja* »žarek, proga, predeno, kita, pletivo, rečni rokav, izvir«. Psl. **pȍrmy*, g. **pȍrmene* (akutirano intonacijo zagotavlja sln. in morda star. gl.) je nomen actionis glagola **pȍrti*, **por'èšь* »trgati«, sln. *práti*, *pórjem*, sb. dial. *raspr̂at* (Kosovo), r. *porótь*, *porjú*, *pórešь*, ukr. *poróty*, br. *parócь*, gl. *próć*, kar je sorodno z gr. σπαράσσω, atiš. σπαράττω »raztrgati« < **(s)pr̥Htie/o-* (Miklošič, 259; Skok III, 22), prim. besedotvorno psl. **pôlmy* »plamen« iz **polěti*, **pòl'ešь* (Snoj, SSJLK XXIX, 37). Zaradi zah. slov. pomenov izhaja Schuster-Šewc, HEWb., 1160, iz homonimne baze s pomenom »brizgati, sipati, sejati« (podobno Machek[2], 472), kar se ne zdi potrebno. Pomeni »žarek, rečni rokav, izvir« so izvedljivi iz pomena »trak, proga, nekaj odtrganega«, prim. psl. **strьžę̑* »nekaj odrezanega« > »rečni tok«. Dalje glej *práti I*. M. S.

prángati, *-am* (v. impf.) »sprehajati se« (samo v nar. pesmi). Štrekelj, Lwk., 49, in za njim Striedter-Temps, DLS, 200, izvaja iz nvn. *prangen* »biti lepo napravljen ob slovesnostih«, kor. n. *prångan*, *prongan* »lepo opravljen iti ven«, *prångan gean* »udeležiti se procesije sv. rešnjega telesa«.

pránger (m.), g. *-ja* »sramotni steber«, tudi *prángar* (m.), *-ja* »isto« (SSKJ IV, 957); v 18. st. *prangar* »numella«, *pranger* »palus numellarius publicus« (Kastelec-Vorenc), pri Gutsmannu le sin. *terliza*, *ogerlin*, *oberlin*, *klada*. Izposojeno iz srvn. *pranger*, *branger*, *prenger*, *brangel*, nvn. *Pranger* »sramotni steber«, kar je v 14. st. preko latiniziranega *prangerium* sprejeto iz srspn. *prenger* »isto« k *prangen*, srvn. *phrengen* »stiskati, vezati« (Lexer, Mhd. Wb. II, 290; Kluge[17], 562). Glej tudi *óbrlin*. M. S.

prápor (m.), g. *-a* »zastava«, dem. *práporec*; k temu *práporščak*, *praporščák* »zastavonoša«. Novoknjižna izposojenka iz slov. jezikov. Prim. csl. *praporъ* »vexillum, signum, tinnabulum«, sbh. *pr̂aporac* »kraguljček«, mak. *praporec*, blg. *prápor*, *práporec* »isto« (Mladenov, 503), r. *prápor* »polkovna zastava«, ukr. *prápor*, *prápir*, *-oru* »zastava«, str. *praporъ* »bandero, znak« in »zvonček«, p. *proporzec* »zastava«, č. *prapor*, slš. *prápor* »zastava«. Stara reduplikacija **por-por-o-* iste osnove kot *perô*, *perût*, r. *parítь* »leteti, jadrati« (Miklošič, 259). Sorodno je lit. *spar̃nas* »perut«, lot. *spàrns* »isto«, sti. *parṇá-* (n.) »isto«, av. *parəna-* »pero« (Rozwadowski, Quaest. II, 260; Vasmer II, 425). Podobnost z gr. πορφύρα »škrlat« (Schrader, RL[2], II, 425) je samo slučajna.

práprot (f.), g. *-i* »filix«, pkm. *pr̂aprût* (m.), jpoh. *prâprọt* (f.), tolm. *práprọt* (f.), rez. *práprut* (m.), gor. *práprọt* (f.) < **pȍrprǫtь*; kol. *práprotje*, *práprotina*. Dial. variante, ki zahtevajo drugačna izhodišča, so *páprat* (zilj. *pàprat*, *pọ́prat*, v Kanalski dol. *páprt*, v Bohinjski Beli *páprèt*) < **pȁportь*; *práprat* (rož. *př́ápřàt*, podjun. *prọ́pret*, morda dol., gor. *práprat*, v 18. st. *praprat* »filix« (Pohlin), *praprat*, *prapret* »Farrenkraut« (Gutsmann), če to ni nastalo po akanju iz *-prọt*) < **pȍrportь*; *prápot* (sev. pkm. *prâpot*, prleš. *pr̂apọt*, sev. poh. *př̂ọpot*, rez. *trapot*, ter. *prápọt*) < **pȍrpǫtь*; *prapor* (jpkm. *pr'a:por*, *pr̂apůr*, istr. *prâpor*) < **pȍrporъ*. Vse navedene variante se najdejo tudi v imenih, npr. tpn. *Praprot*, cgn. *Praprotnik*, tpn. *Praprače*, *Prapreče*, *Prapotno*, *Prapor*, *Praporčan*.

Iz prvotnega **pȍrprǫtь* je treba izvajati še star. hrv. kajk. in čak. *praprut* (Jambrešić) in *praprutac* (Stulli), iz prvotnega **pȁportь* sbh. *pȁprāt* (f.), mak. *paprat*, blg. *páprat* (f.), dial. *páprъt* (f.), r. *páporotь* z izv. *páporotnik*, ukr. *páporotь*, br. *páparacь*, p. *paproć*, pom. *paparc*, *paproc*, č. dial. *paprot*, slš. dial. *paproc*, *paproč*, gl. *paproć*, dl. *paproś*; iz prvotnega **pȍrportь* še hrv. *praprat*, tpn. *Prãpratna* (Dalmacija), stsrb. tpn. *Pupratь* in č. dial. kol. *pra-pradlí*. Na prvotno **pȍrporъ* kaže še č. *prapor* »perje, puh« (Jungmann), tpn. *Praporský les*; na varianto **paporъ* kaže sbh. *papor* »neka rastlina«, *paporčina* »ciklama« in izposojenka v madž. *pápor* »praprot«. V slov. jezikih so dalje znane še variante **ku/opor-d/tь/ъ* (r. *kuporód* »Aspidium filix mas.«, *kuporótnik*), **kapordь* v č. *kapraď* (f.) »filix« idr. Osnovna, najbolj razširjena, vendar ne edina psl. varianta je **pȁportь*. Najbliže je lit. *papártis* (*papar̃tis*, *papartỹs*), g. *-čio* in lot. *paparksts* »filix«. To je najverjetneje kompoz. s psl. **pȁ-*, balt. **pa-* (varianta s psl. **po-* se najde npr. v č. kol. *poprátí* (Kott), slš. dial. *poprač*) in **porti-* »krilo, perut«, kar je s prehodom med debla na **-i̯o-* ohranjeno v lit. *partỹs*, *-čio* »Botrychium«. Element **-ti-* je suf., kot izkazuje lot. dial. *paparksne* in r. *kuporóstnik*. Enak suf. zasledimo v srir. *raith* in gal. *ratis* »filix« < **prə/ati-*. Varianta z izglasnim debelnim *-d-* ni popolnoma jasna. Zasledimo jo ne samo v slov., temveč tudi v lot. *papards*, *papar̃de* »filix« (tip **gȍspodь* ali tvorba z drugim suf.). Z drugimi suf. prim. iz te osnove še sti. *parṇá-* (n.) »list«, av. *parəna-* (n.) »pero, krilo«, stvn. *farn* »praprot«, lit. *spar̃nas*, lot. *spàrns* »krilo, perut«, psl. **perȍ*. Varianta **pȍrprǫtь* (sln., hrv. kajk., čak.) je domnevno nastala po kontaminaciji psl. **pȁportь* in **pȁprǫtь* (prim. slš. *paprutok* »oponec, vitica«), kar je kompoz. iz **pȁ-* in **prǫtь* »prot, šiba« Starejše razlage, pri katerih večinoma izhajajo iz **porportь*, kar imajo za reduplicirano tvorbo, ne ustrezajo, saj temu nasprotuje balt. gradivo (ki zaradi intonacije ni izposojeno iz slov. (tako npr. Fraenkel, 645)), omejen areal te variante (ki je verjetneje nastala po anticipaciji *-r-*) in dejstvo, da bi bil to med redupliciranimi tvorbami (tipa **věverica*) edini primer s suf. **-ti-* (Šivic Dular, Razpr. SAZU XIII, 73–97, ista, Zbornik VIII. jug. onom. konf., 121–134, ki navaja tudi starejšo literaturo). M. S.

prasȇ (n.), g. *prasę́ta* »porculus«. Takšna akcentuacija je znana v Horjulu (T. Logar, ustno, prim. tudi Stang, Acc., 183). V več dialektih je prišlo do izravnav bodisi v *prasȇ*, *-ta* ali *práse/prasȅ*, g. *prasę́ta*. Dial. kol. *prasâd* (f.), *-i*. V 18. st. *mladu praſſè* »nefrens« (Kastelec-Vorenc), *praſe*, *-eta* »Ferkel« (Gutsmann).

Prim. csl. *prasę*, *-te* »porcus«, sbh. *prâse*, *prȁseta*, čak. *pr°âse*, *prȁseta* (Vrgada), mak. *prase*, blg. *prasé*, dial. *práse*, r. *porosënok*, pl. *porosjáta*, ukr. *porosjá*, br. *parasjá*, *parasë*, *-jáci*, p. *prosię*, č. *prase*, *-te*, slš. *prasa*, *-t'a*, gl. *proso*, dl. *prose*. Psl. **pôrsę*, g. **porsę́te* poleg **porsьcь*, **-ьcà*, f. **porsī(ca)* kaže na **pôrsъ*, kar je identično z lit. *par̃šas* »skopljen prašič« (ob stprus. *prastian* [*parsistian*]), iran. **parsa-* v sak. *pāsa*, kurd. *purs* (izposojeno v fin. *porsas*, mordv.

purts »prase« (Toivonen, SKES, 606)), lat. *porcus*, sr-ir. *orc* »prase, mlada žival«, stvn. *far(a)h*, srvn. *verhelîn* »Ferkel«, vse iz ide. **pórk'o-* »prašič« (Miklošič, 259; Trautmann, BSW, 207; Vasmer II, 409, idr.). Dalje so mnenja deljena. Holthausen, IF LXII, 155, domneva sorodnost z ags. *fearr*, stvn. *far(ro)*, stnord. *farri* »vol, tele«, ags. *fōr*, srspn. *vôr* »prase« k lat. *parere* »roditi, zaploditi« (sprejme Fraenkel, 542); Specht, Dekl., 34, pa predvideva prvotno »tisti, ki rije« in povezuje z ide. **perk'-* »riti ipd.« (sprejme Pokorny, 821, 841). Prim. k slednjemu slov. **rylьcь* k **ryti* in gr. ἐρυσί-χθων »rijoč zemljo, vol (ki orje zemljo)« (Frisk I, 570). Vendar bi v primeru ide. nomena agentis pričakovali ide. oksitonezo. Glej tudi *prášič*. M. S.

prâska (f.) »veja« (Hrušica), navadno pl. *prâske*, kol. *prâščje* (n.) »šibe, šibje« (notr.). Prim. hrv. dial. *praska*, *pràška* »veja« poleg *fràška*, *frašće* »isto« (Istra). Miklošič, 261, izvaja iz it. *frasca*, ben. it. *frasca* »veja z zelenim listjem«, kar ne more biti iz lat. **virasca* iz *virēre* (Meyer-Lübke, 9360), ampak je kakor gr. lat. *brassica*, srgr. βράσκη »zelje« verjetno mediteranski relikt z etr. *f-* (Battisti-Alessio, 1708). Glej tudi Štrekelj, JA XXVII, 58, in Skok III, 24. Glej tudi *praščíka*.

prâskati I, *-am* (v. impf.) »scabere, crepare«, pf. *o-*, *po-*, *raz-*, *s-p.*; k temu *praščáti*, *-ím* (impf.) »pokati, hreščati, dreti se«, *prásniti*, *prâsnem* (pf.) »narediti hiter gib, planiti« (glej *prâskati II*), dial. *(o)prášniti*, *-ášnem* »opraskati«; subst. *prâsk* (m.), *-a*, *prâska* (f.), *oprâsk* (m.), *-áska*, *oprâska* (f.) »lažja rana, pok, tresk«, *praskệt* (m.), *-ệta* »crepitus«, denom. *prasketáti*, *-âm* in *-ệčem* (impf.) »crepitare (o ognju)«, v 16. st. *praskanteti* »isto« (Dalmatin); *praskáč* (m.), *-a* »cviček« (prim. n. *Krätzer* »isto«), *prâsklja*, *praskûlja* »strgalo«, adj. *práskav*, *-a* »hrapav, pokalen«, v 16. st. *praskati* »fricare, radere, scabere, scalpere« (Megiser), v 18. st. *prashnem*, *-eti* »unguibus laedere« (Pohlin), *praſkam*, *praſhnim* »kratze, kreule« (Gutsmann).

Prim. csl. *praskavica* »strepidus factus ad terrendos hostes«, *vъpraštiti* »iacere cum sonitu«, sbh. *prȁsak*, *prâsak*, *prȁska* »pok(anje)«, *prȁskati*, *-ām*, *prȁštiti*, *-īm* »crepitare«, čak. *prȁskot* »isto«, *prešćȉt*, *-ī* »ščemeti, srbeti«, štok. še *prȁsnuti*, *-nēm*, čak. *prȁsnut*, *-nen* »planiti, prodreti«, blg. *práskam*, *praštjá* »crepitare«, r. *prásk* (Dal', Slovar'[2] III, 382), ukr. *prásk* »pok, zvok ob udarcu (z bičem)«, *práskaty* »pokati, treskati« (navaja Vasmer II, 425), p. *prask* »pok«, č. *práskati*, *praštěti* »prasketati«, slš. *praskat'*, *práskat'*, gl. *prask*, *prosk* »pok, šum«. Stara onomatopeja, prim. lot. *prakšķêt*, *prakšêt* »prasketati« (Matzenauer, LF LIII, 188 ss.; Vasmer, l. c.). Glej tudi *prâskati II*. M. S.

prâskati II, *-am* (v. impf.) »korakati, bežati«, pf. *prásniti*, *prâsnem* »planiti«; večinoma z nepravim objektom *prâska jo* (impf.), *prâsne jo* (pf.) »(z)beži«; k temu *práščiti*, *prâščim* (pf.) »treščiti, planiti«. Enak pomenski prehod iz psl. **praskati*, **praščiti* »crepitare« je znan še v mak. dial. *ja prašti* »zbežati, hitro oditi«. Ti jslov. pomeni so blizu č. *práskati*, slš. *práskat'* »tolči, udarjati«, gl. *wupraskać* »naklestiti« (prim. sln. *máhati jo* »korakati«, *máhniti jo* »oditi« k *máhati* »vibrare«, *máhniti* »ferire«), kar ni *-sk-* intenzivum od **pьrati* »tolči« (tako Machek[2], 480), temveč pomensko specializirano *prâskati I*. Dalje glej *prâskati I*. M. S.

prášati, *-am* (v. pf.) »interrogare« poleg *vprášati* (pf.), impf. *v-*, *s-*, *iz-praševáti*, *-ûjem*; k temu *(v)prašâj*, *(v)prašânje*; v 16. st. *vprashati* »interrogo«, *vprashanje* »queſtio« (Megiser), v 18. st. *prasham* »interrogare«, *prashanje* »quæſtio« (Pohlin). Psl. **pras'ati* je iter. k **prositi*. Prim. stsb. *prašati* poleg stcsl. *vъprositi* »interrogare«, hrv. kajk. *-prašati*, *prošivati*, mak. *prosi*, *praša*, blg. *prósja*, r. *sprášivatь*, dial. *prašatь*, p. *praszać*, *wpraszać*. Osnova je **prek'-*, preglašeno **prok'-* kakor v stvn. *frâgên* »vprašati«. Dalje glej *prosíti*.

praščíka (f.) »Asparagus acutifolius« (Kras), l. 1607 *praſchiche* »asparago« (Alasia). Verjetno dem. izpeljanka s fit. sufiksom *-ĭka* iz *prâska* »veja z listi« < it. *frasca* »isto«. Toda sln. *brščíka* »Asparagus acutifolius« (Malhinje) ni sorodno, ampak z istim besedotvornim postopkom izvedeno iz **brъstь* (f.) »poganjek« ali **brъstъ* (m.) »isto«. K pomenskemu razvoju prim. gr. ἀσπάραγος (m.) »poganjek; špargelj«. Dalje glej *prâska*, *bȓst* in *bȓšča*. M. F.

prášič (m.), g. *prašíča* »porcus«, tudi *préšič* (m.), g. *prešíča*, *práščič* (m.), g. *praščíča*, dem. *prašíček*, *prešíček*; *prásec* (m.), *-sca* »isto« (redko *prásič* (m.), g. *prasíča*, *prásek* (m.), *-ska*), f. *prasíca*, *presíca* »porca, sus«; adj. *prašíčji*, *prâsji*, v. *(o)prásiti se* »ferkeln«, *sprasna svinja* »breja s.« (sbh. *prásiti*, 3. sg. *prâsī*, rum. *prăsí* »vzrejati, rediti živali«, p. *prośna świnia*); v 16. st. *praſhizh*, *preſhizh*, *praſiza*, *preſſiza* »sus«, *morski preſhizh* »delfin« (Megiser), v 18. st. *preshizh* »porcus«, *présiza* »porca, ſus«, *prasz* »porcellus« (Pohlin), *praſe*, *praſez* »Ferkel« (Gutsmann).

Prim. hrv. *prȁšćić*, kajk. pri Jambrešiću *praſchecz* »porcellus« poleg *praſzecz pitom* »porcus«. Izhodno **porsьčĭt'ь* > hrv. *prȁšćić*, sln. *práščič* in po disimilaciji *šč* — *č* > *š* — *č* širše sln. *prášič* (Ramovš, Hgr. II, 295) je prvotni dem. k *prásec* < **porsьcь*, kar je prav tako dem. k sicer nezanesljivo potrjenemu **pôrsъ* (morda v r. dial. *poros* »bik« (če to ni le varianta k *póroz* »bik« = sln. *prâz* »plemenski kozel, oven«)) = lit. *paȓšas*, lat. *porcus* idr. < ide. **pórk'o-* »prašič«. Dalje glej *prasệ*. M. S.

prâška (f.) »prah od oglja«; zaradi sln. dial. *brâčka*, navadno pl. *brâčke* »drobni deli oglja«, *braška* »isto« (gor.), verjetno samo ljudskoetimološko naslonjeno na *prâh* »pulvis«, sicer prevzeto iz it. *brace* »žerjavica« (*braciaiuolo* »ogljar«) < poznolat. *brasa* < germ., prim. šved. *brasa* »ogenj, grmada« (Mende, RLS, 49; Battisti-Alessio, 582). M. S.

prâta (f.) »pečenka« (SSKJ III, 962), v 18. st. *prata* »isto« (Gutsmann). Prevzeto iz srvn. bav. *prâte*, srvn. *brâte* »Fleisch, Weichteile am Körper« (Lexer, Mhd. Wb. I, 342; Striedter-Temps, DLS, 201), ki je že v srvn. pod vplivom homonimnega *brâten* »peči«, sorodnega z lat. *fretāle* »ponev«, pridobilo pomen »pečeno meso« (Kluge[17], 96). Glej tudi *prótvan*. M. F.

prâtež (f.), g. *-i* »obleka, perilo« (bkr.); k temu *prâtež* (m.) »prtljaga«, tudi *pratệž* (m.), *-ệža*. Prim. sbh. *prȁtež* (m., f.) z različnimi pomeni, tako »obleka,

perilo« (Split), star. »potrebščina, posteljnina, bala«, »pohištvo, jed« (16. st.), »prtljaga, tovor, imetje, roba« (15. st.), stsb. *pratežь* »sarcinae«. Miklošič, 239, je domneval povezavo s *práti, pérem* »lavare«. Matzenauer, LF XIII, 190; Popović, JA XXXII, 472, in Skok III, 24, povezujejo s **pъrtъ* »platno«, kar je iz semantičnih razlogov težko sprejemljivo. Kurkina, Etimologija 1975 (1977), 20, izvaja iz jslov. **portiti* »nesti, poslati« (kar ima za izposojenko iz (balk.) lat. *portāre*), prvotno torej »tovor, prtljaga, pošiljka«. Glej tudi *prátiti*.

práti I, *pórjem* in *pǫ́rjem* (v. impf.) »parati, trgati«, *p. se* tudi »močno jokati«, iter. *pârati, -am* poleg *poriti* (= sbh. *pòriti*), *pórjati*; v 18. st. *porjam* poleg *porgam* »trenne Genähetes« (Gutsmann). *Porháti* pri Pleteršniku je verjetno napačno standardizirano kor. rož. *porγáti* < **porgáti*, kjer je *-g-* morda imitativen (možen primer za takšen *-g-* je sln. *nergáti*); subst. *razpȍr* (m.), *-óra* »špranja«, *razpǫ̂rek* (m.), *-rka* »isto, po šivu raztrgan del obleke, Schlitz«, *razpǫ̂ra* (f.), *razpǫ̂rec* (m.), *-rca* »Schlitz«, *razprânje v zemlji* »Erdöffnung«.

Prim. sb. dial. *rasprȁt, raspȅrem* (Kosovo; Elezović II, 196), *razaprati, -pranem*, sbh. *pòriti, -īm*, mak. dial. *pora, pori*, blg. *pórja*, r. *porótь, porjú, pórešь*, ukr. *poróty, porjú, póreš*, br. *parócь, parú, póraš*, p. arh. *próć, porzę*, danes *pruć, pruję*, gl. *próć, próju*, star. prez. *poru*, dl. *projś, projm* »parati«. Psl. **pȍrti*, prez. najverjetneje **por'èšь* z iter. **porȋti, *por'ȃti, *pȃrati* izvajajo iz ide. **per(H)-* »prepeljati, prevesti«, prim. gr. πείρω »predreti, prebosti«, πόρος »prehod«, got. *faran* »potovati« (Miklošič, 258; Trautmann, BSW, 206; Vasmer II, 410; Pokorny, 816 s.; Schuster-Šewc, HEWb., 1158), kar pomensko ne ustreza najbolje. Bliže se zdi sti. *pūrtí-, purtá-* »darilo«, lat. *pars* (f.), g. *partis* »del«, *portiō* »odmerjena količina«, gr. *πόρω v pf. πέπρωται »določeno je (z usodo)« (Dybo, SA, 249), dalje gr. σπαράσσω, atiš. -άττω »raztrgati« < **spr̥Htie/o-*, arm. *pʿertʿ* »odtrgan kos« < **sperHk-to-* in stnord. *spiqrr* »odtrgan kos blaga, cunja« < germ. **sperrō* k ide. **(s)p(h)er(Hg)-* »trgati« (baza pri Pokornyju, 992). Determinirane oblike so znane še v lit. *sprogà, spragà* »luknja (v plotu)«, *spùrga* »franža«, lot. *sprâga* »špranja«, norv. dial. *sprok(k)a* »razpoka« in morda v csl. *isprъgnǫti* »excidere«, r. *prýgatь* »skakati« (Snoj, JiS XXX, 119 s.). Glej tudi *pârati, prámen, -porek* in *šprânja*. M. S.

práti II, *pérem* (v. impf.) »lavare«; starejši pomen je tudi »tolči, gnesti«; v 16. st. *lonzhar glin pera* (Dalmatin), v 18. st. *prâti, pèrem* »lavare« (Pohlin); pf. *o-, iz-práti, -pérem*, sekundarni impf. *-pírati, -pîram*. Številne izv. tipa *perílo, períca, peráča, prálja, práljka*.

Prim. stcsl. *pьrati, perǫ* »teptati, umivati«, iter. *ispirati*, sbh. *prȁti, pȇrēm*, mak. *pere*, blg. *perá, -éš* »prati«, r. dial. *prátь, perú* »prati perilo«, ukr. *práty, peréš*, br. *prácь, pjarèš*, p. *prać, piorę*, č. *práti, peru*, slš. *prat', periem*, gl. *prać* »tolči«, *prać so* »boriti se, tepsti se«, dl. *praś* »tolči, tepsti«, plb. *perĕt*. Sorodno je lit. *per̃ti, periù* »tolči, umivati, kopati«, lot. *pȇrt* »tolči, kopati se« poleg lit. *pirtìs* »kopalnica, savna«, lot. *pìrts* »isto« (> fin. *pirtti* »soba, savna«), str. *pьrtь* »isto«, r. dial. *pértь* »karelska hiša« (Miklošič, 239; Trautmann, BSW, 215; Vasmer II, 426; Fraenkel, 578). Glej tudi *-prẹ́ti se, perla III*.

[Semkaj imena slapov *Peričnik, Peračica*, prim. bohinj. 3. sg. *vodȁ pére* »voda strmo pada čez skale« (D. Čop, ustno). – M. S.]

prátika (f.) »kmečki koledar«; izpričano od 16. st. (Trubar) dalje. Prevzeto iz lat. *practica*, it. *pràtica* (novo sln. je od tod *práktičen, prakticîrati, prâksa*). Izhodišče je gr. πρακτική »uporabna znanost« (Battisti-Alessio, 3049).

prátiti, *-im* (v. impf.) »spremljati«, bkr. tudi »ukvarjati se, delati«, *prátiti se* »odpravljati se«.

Prim. sbh. *prȁtiti, -īm* »spremljati, pošiljati«, čak. *prȁtit, -in* »spremljati«, mak. *prati, prak'a* »poslati«, blg. *prátja, práštam* »poslati«. Jslov. **pȍrtiti, *pȍrt'ǫ* je sorodno s sev. slov. **pȍrt'a*, prim. č. *práce* (f.) »delo«, p. *praca*, star. *proca*, gl. *próca*, dl. *proca*, r. dial. *práca*, ukr. *prácja*, br. *práca* »delo, trud« (< zah. slov.) (Miklošič, 261; Brückner, 434; Mladenov. 504; Schuster-Šewc, HEWb., 1157). Izhajati je treba iz **pȍrtiti* »poslati«, kar je intenz. iz ide. kavz. **por-Hé̯ie/o-* »povzročiti, da potuje« poleg iter. **porHé̯ie/o-* > got. *farjan*, stnord. *ferja* »potovati« in drugih tvorb iz ide. **per(H)-* »prevesti, prenesti, prekoračiti«, npr. gr. πορεύω »pognati v tek«, v pasivu »potovati«, πορίζω »poslati, pripravljati«, sti. *píparti* »pripeljati«, lat. *portāre, portō* »nesti« < **poritō*. K besedotvorju prim. psl. **koltȋti, *moltȋti* k **kolti, *melti*, k pomenu sln. *odprẹ́miti* »schicken« ob *sprẹ́miti* »begleiten«; *pósel* »delo« ob *posláti* »schicken«. Direktno povezovanje jslov. glagola z lat. *portāre* (tako Skok III, 25) ni mogoče. Domnevanje izposoje iz balk. lat. (tako Kurkina, Etimologija 1975 (1977), 20) je malo verjetno. Glej tudi *prâtež*. M. S.

prâveden (adj.), f. *-dna* »pošten, pravičen« (zastarelo; SSKJ IV, 964). V 18. st. *pravêdn* »rechtſchaffen; integer, ingenuus«, *pravêdnoſt* »Rechtſchaffēheit; integritas« poleg *pravaednoſt* »isto« (Pohlin), *praveden* »recht, pravi, deſen; rechtschaffen; priden, prauvdelan, poſhten«, *pravednoſt* »Rechtſchaffenheit, pridnoſt, prauvdelanost« (Gutsmann). Prim. stcsl. *pravedьno* »iuste« (Cloz. I, 641) poleg *pravьdьno* »isto«, adj. *pravedьnъ* »iustus« (Cloz. I, 328), *pravednъ* (Cloz. I, 63; Supr.), sbh. *prȁvedan*, f. *-dna* »pravičen, upravičen« (Vuk, Slavonija, Hrvaška), sb. *prȁvednīk* »pravičnik« (Kosovo), sbh. *pravetan* (Radnić, Mutović), sb. *pravitan* (Zaplanje–Svrljig), čak. v 15.–17. st. *pravadan*, tudi *prȁvedan, -dna* »pravičen« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 908), mak. *praveden* »pošten, upravičen, pravi«, blg. *práveden, -dna* »ki je brez grehov; pošten«, zastarelo tudi »pravičen«, r. *právednyj* »pošten, pravičen«, dial. tudi »Waldgeist« (Havers, Tabu, 114), dial. *právedь* (f.) »meja, steza v meji« (pskov., tver.; Dal', Slovar'[3] III, 987), ukr. *právednyj* »pravilen, pravičen«, br. *právedny* »pošten, pravičen«, toda stč. v istem pomenu *pravedlivý, pravedlný* (Šimek, Sl., 137), č. *spravedlivý* »pravičen«, *spravedlný* »isto«, slš. *spravodlivý* »pravičen«, star. *spravedlivý* »isto«, p. *sprawiedliwy* »pravičen, pošten«. Primarno verjetno adj. **pravьdьnъ* ← subst. **prȃvьda* (f.) »kar je prav, pravica ipd.« (Vasmer II, 423; Skok III, 26), oblike s polnim vokalom med *-v-* in *-d-* kažejo lahko na sin. substantiv **prȃvedь* (f.) ← adj. **prȃvъ*, prim. r. dial.

právedь, toda zah. slov. oblike kažejo na ljudskoetimološko naslonitev na ptc. pret. akt. **vèdlъ* k **vestí*, **vedèšь* »ducere«. Dalje glej *prâvi*. M. F.

prâvhati, *-am* (v. impf.) »govoriti« poleg »delati, voditi« (Poljanska dol.), *právhati*, *-am* »delati« poleg »opravljati« (Temljine; Kenda, rkp., 115), *pravhati se*, *-am se* »pogovarjati se« (Slovenj Gradec), cgn. *Pravhar*; v 18. st. *ſe prauhati* »reden« (Gutsmann). Zaradi pomena »govoriti« poleg »delati, voditi« je mogoče izhajati iz deverbativnega intenz. **prãv-ъcha-ti* k denom. v. **prãviti* »govoriti« iz adj. **prãvъ*. Dalje glej *prâvi* in *práviti*. M. F.

prâvi (adj.), f. *-a* »verus«, d. obl. k **prãv*, f. **práva* »isto«; adv. *prãv* »vero, recte«, *prãvkar* »ravnokar«; substantivizirani adj. n. *prâvo* (n.) »ius« < **prãvoje*, *pravíca* (f.) »kar je dovoljeno, moč, oblast«, tudi cgn. *Pravica* poleg *Praviček*; *praváča* (f.) »desnica«; abstr. *právost* (f.) »pravilnost«, *pravóta* (f.) »isto«; iz komp. osnove je adj. *prâvšen*, f. *-šna* »primeren, ustrezen«; adj. se pojavlja v številnih kompoz., prim. *pravopîs* (m.), *-a* »Rechtschreibung«, *pravokộtnik* (m.) »Rechteck« itd. V 16. st. *pravi* »verus«, *prau* »idoneus, comōdus«, *prov* »recte«, *praviza* »justitia« (Megiser), v 18. st. *prov* »recht, gut; recte, bene«, *prave*, *-a*, *-u* »recht, war; rectus, juſtus, verus«, *praviza* »Gerechtigkeit; juſtitia« (Pohlin), *prau* »recht, gerecht«, *praviza* »Rechte« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *pravъ* »rectus«, *pravь* (adv.) »recte, vere«, sbh. *prãv*, f. *-a* »insons«, *prâvī* »verus«, hrv. čak. *prõvi*, f. *-o*, n. *-o*, adv. *prôv* »recht«, mak. *prav* »raven, pravi«, dial. »desni«, blg. *práv*, f. *-a*, str. *pravyi* »premi, pravi, resničen« (Sreznevskij, Mat. II, 1352), r. *právyj* »desen, pravi«, ukr. *pravýj* »isto«, br. *právy* »desen«, p. *prawy* »desen, pravi, pravičen«, č., slš. *pravý* »desen, pravi, resničen«, gl. *prawy* »pravi(len), resničen, pravi, primeren, dober«, dl. *pšawy* »pravi, pravilen; primeren, dober«. Psl. adj. **prãvъ* (m.), f. **prãva*, n. **prãvo*; od tod tako kot **krivьda* (f.) iz adj. **krivъ* izvedeni abstr. **prãvьda* (f.) v sln. kot *prâvda* (f.) »zakon, pravica; tožba«, k temu denom. v. *prâvdati se*, *-am se* (impf.) »iskati pravico; voditi tožbo«, *prâvdar* (m.), *-ja* »kdor se pravda«, *pravdáš* (m.) »isto«, sem cgn. *Pravdič*, adj. *prâvden*, f. *-dna* »ki je v zvezi s pravdo«; v Briž. spom. *praudnim* (I 6, 7), *praudnu* (II 104, 105) »justis«; v 16. st. *prauda*, *pravda* »iudicius, dica«, *ſe pravdeti* »agere jure« (Megiser), l. 1607 *praudat* »litigare« (Alasia), v 18. st. *pravda* »Gerichtshandel; lis, cauſſa«, *pravdne* »des Proceſſes; litis, cauſſæ«, *pravdam se* »rechten; litigare« (Pohlin), *prauda* »Rechtshandel«, *praudam ſe*, *praudujem* »rechtſchaffen« (Gutsmann), prim. stcsl. *pravьda* »iustitia, aequitas, rectitudo«, sbh. *prâvda* »justitia, veritas, lis«, hrv. čak. *prôvda*, mak. *pravda* »pravica, resnica«, blg. *právda* »resnica; dejstvo«, str. *pravьda* »isto« r., ukr. *právda*, br. *práŭda* »resnica, pravica«, p. *prawda* »isto«, č., slš. *pravda*, gl. *prawda*, dl. *pšawda*. Iz slov. jezikov je lit. *provà* »pravo, proces«, lot. *prãva* »isto«, madž. *pravda*, *prauda* (Miklošič, 264; Fraenkel, 658). Psl. adj. **prãvъ* je soroden s psl. adj. **pь̑rvъ* »primus« < ide. **pr̥-u̯o-s* = sti. *pū́rva-* »prvi, sprednji, vzhodni«, av. *paᵘrva-*, stperz. *paruva-* »prednji«, toh. B *parwe* »sprva, najprej«, in kaže, da se je pomen »pravi, raven, resničen ipd.« tega slov. adjektiva razvil iz »na čelu, spredaj stoječ, prvi«. Povezava z ide. prepozicijo oz. preverbom **per* »pred, prej ipd.« (Pokorny, 810) in sorodstvo s formalno najbližjim germ. **frawan-* (> stvn. *frô* »gospodar«) iz ide. substantiva **pr-ou̯-on-* (m.) »gospodar; ki je na čelu, spredaj« (Kluge[17], 215) dopuščata, da bi se kvantitativno razmerje med psl. **prãvъ* in psl. **pь̑rvъ* < ide. adj. **prōu̯o-s* : **pr̥u̯o-s* pojasnilo z adjektivizacijo s sufiksom **-o-* tipa **per* »pred, prej« → adj. **per-o-s* »sprednji, oddaljen, prejšnji ipd.« iz nominativne oblike subst. **pr-ou̯-* (m., f.) »kar pripada sprednji strani« s paradigmo **pr-ōu̯ + s*, akz. **pr-ou̯-m/m̥* (→ **prōm*), g. **pr-u̯-es*. K besedotvorju prim. ide. **pH̥tér-* »oče« → **pH̥tr-ou̯-* (m.) »očetov brat, stric« v gr. πάτρως »isto«. H kvantitativnemu razmerju pri tvorbi adj. prim. psl. **stãrъ* < ide. **stáH-ro-s* : **stə-ró-s* (< **stH-ró-s*) = sti. *sthirá-* »čvrst, trd, močan«, k analogno ohranjeni dolžini pa lit. akz. sg. *šìrdį* : ide. **k'ẽrd* (nom.-akz. sg. n.), g. **k'r̥d-ós*. O psl. **prãvъ* oz. **pь̑rvъ* iz substantiva kaže tudi slov. tvorba **pьrvesьnica*. O možnem sorodstvu z gr. πρών (m.) »štrleče skale, gorski vrh« Frisk II, 608. Sorodstvo z lat. *probus* »dober, vrl« iz **pro-bhu̯o-s* k **bheu̯H-* »bi(va)ti« (Skok III, 27; Walde-Hofmann II, 366), sti. *prabhú-* »odličen, sposoben, zmožen, močan, bogat«, ags. *fram* »močan, drzen« (Vasmer II, 424) je daljno. Glej tudi *práviti*, *pȓvi*, *prâveden*, *právljica*. M. F.

práviti, *prâvim* (v. impf.) »govoriti, pripovedovati, imenovati«, z refl. *se* tudi »pomeniti«, sem *oprávljati*, *-am* (impf.) »obrekovati«, k temu *opravljâvec* (m.) »obrekovalec« (že v 16. st. pri Trubarju in Dalmatinu), adj. *opravljȋv*; *pravộč* (f.) »govorica; rek; pravljica« < **pravǫt'ь*, kar je substantivizirano iz ptc. prez. akt. f. **pravǫti* → **pravǫt'i*, prim. sln. dial. *pravoč je* »pravi se« in dl. star. *prajucy* »sagend« (Muka, Sł. II, 174). V 16. st. *praviti* »dicere« (Megiser); v 18. st. *pravem*, *pravèl*, *praveti* »dicere, narrare« (Pohlin), *pravim* »ſage, erzahle« (Gutsmann).

Prim. csl. *praviti* »narrare«, hrv. *prãviti* »pripovedovati, govoriti« (Dubrovnik), čak. *prãvit* »pripovedovati« (Dobrinj, Novi v Hrvaškem primorju; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 543), r. zastarelo *právitьsja*, dial. *právatьsja* »kleti, prisegati« (Dal', Slovar'[3] III, 990), ukr. *právyty*, *-vlju* »trditi, zahtevati« in »pripovedovati«, npr. *baĭký p.*, br. *právicь*, *-ŭlju* »govoriti, trditi«, str. *pravati*, *pravaju* »prisegati« (Sreznevskij, Mat. II, 1343), p. *prawić* »praviti«, č. *praviti* »isto«, gl. *prajić*, dl. star. *prajiś*, *prajaś* poleg *pšawiś*. Psl. v. impf. **prãviti*, **-išь* »govoriti« je denom. adj. **prãvъ* »rectus«; iz iste psl. predloge je tudi verbalna osnova s pomenom »delati«, ki se v sln. pojavlja le v kompoz. *na-*, *o-*, *pri-*, *raz-*, *s-práviti*, *-prâvim* (pf.) z impf. *-právljati*, *-prâvljam* »isto«, iz teh glagolov številni deverbativi kot sln. *naprâva* (f.) »aparat«, *priprâva* (f.) »Vorbereitung«, adj. *pripráven*, f. *-vna* »spreten, ročen«; nknjiž. *pravílo* (n.) »norma vzorec delovanja, obnašanja« in od tod tvorjeni adv. *pravȋloma* »po normi« je prevzeto po drugih slov. jezikih; v 16. st. *opraviti* »expedire, effectum dare, transigere«, *opravilu* »officium, negocium«, *ſe ſpraviti* »pacisci« (Megiser), v 18. st. *napravem*, *-veti*, *napravlam* »bereiten, parare« (Pohlin), *napravim* »bereite« (Gutsmann), prim. stcsl. *praviti* »dirigere, rectum facere«, sbh. *prãviti* »delati«, mak. *pravi* »isto« poleg »dopol-

njevati (o letih)«, r. právitь, -vlju »voditi, upravljati, popravljati, urejati«, ukr. právyty »upravljati«, br. právicь »delati«, stč. praviti »na pravo pot vesti« (Šimek, Sl., 137), gl. prawić »pripravljati, urejati«, dl. pšawiś »prav(ilno) delati; opravičevati se« (Miklošič, 246; Skok III, 27; Brückner, 434). Podobno pomensko polje kaže ide. *dei̯k'- »kazati« v lat. dīcō, -ere »govoriti«, gr. δίκη (f.) »navada, pravo, pravica«, sti. diśā (f.) »smer«, gr. δείκνῡμι »kazati«. Sporno Machek[2], 481, ki *prãviti »govoriti« loči od *prãvъ »rectus« in primerja het. palu̯āi̯- »govoriti (v sakralnem smislu)«. Dalje glej prâvi in právljica. M. F.

právljica (f.) »fabula, pripoved«, sem právljičar (m.), -ja »pisec oz. pripovedovalec pravljic«, adj. právljičen, f. -čna »ki je v zvezi s pravljico; lep, čudovit«, denom. v. pravljíčiti, -ȋčim (impf.) »pravljico pripovedovati, izmišljene stvari pripovedovati«. Prvič izpričano pri Murku I, 416: právliza »Erzählung, Fabel«, pri Cigaletu, Wb., 990: pravlica poleg pravljenka »marnja, povedka, Märchen«. V starejših slovarjih se za ta pomen navaja basen ali marenj, prim. v 16. st. basn, maryn »Fabel« (Megiser), v 18. st. baisen, maryn, smishlovanîe »fabula« (Kastelec-Vorenc), bajsn »Fabel, Gedicht; fabula, fictio« (Pohlin), marinj »Rede, Sage« (Gutsmann). V dial. prâvca (f.) »pripovedka« (goriš.), npr. kakor sem to pravco slišal, tako povem (Kras), tudi »pregovor« (notr.), právica »pripoved« (rez.), cerklj. prájęrca »isto« (Ramovš, Hgr. VII, 91). Izhodno *prãv'ica (Ramovš, l. c.) je dem. k postverbalnemu nomenu actionis *prãv'a (f.) »govorjenje« k denom. v. *prãviti (← adj. *prãvъ) v pomenu »govoriti«. Formalno enako sln. tvorbi je lahko p. dial. prawica »pripovedovalec bajk« (Karlowicz, SGP IV, 340). K pomenskemu razvoju nomen actionis → nomen agentis prim. slov. *sluga. Sln. sin. pravoč (f.) »pravljica«, izpričano pri Murku I, 417: pravózh, je substantivizirani ptc. prez. akt. *pravǫt'i (f.) → *pravǫt'ь (f.) iz istega glagola. Dalje glej práviti in sin. márenj, púča. M. F.

prâz (m.), g. -a »plemenski kozel, oven« (Kras, Brkini), l. 1607 pras »montone« (Alasia). Prim. csl. prazъ »aries«, hrv. prâz »neskopljen oven« (Istra, Lika, Cres), r. dial. póroz »bik, merjasec, severni jelen«, porozovátь »goniti se«, str. porozъ »kozel, oven«, porozja »jagnje, kozliček«. Miklošič, Lex. pal., 657, pritegne tudi kašub. pres »žrebe«, česar dostopni slovarji ne navajajo. Psl. *pȏrzъ »mladič večje domače živali« je primerljivo s pragerm. *farza-, prim. stvn. far, farro, ags. fearr, stnord. farri »bik, junec«, kar kaže na ide. *porsó-, iz česar je lahko nastalo psl. *pȏrzъ po Zupitzovem pravilu (*dȅrzъ, *męzdrã, *kъrzãti idr.). Osnova je v tem primeru ide. *per- »roditi«. Razvoj akcentuacije v psl. je po Illič-Svityču in Dyboju regularen (Trubačev, Nazv. život., 42 s.; Snoj, SR XXXIII, 402 s.). Starejše poskuse, povezavo z ide. *pórk'o- »prašič«, arm. oroj »jagnje« (slednje je bolje povezati z lit. ė̃ras »jagnje«) idr. navaja in večinoma zavrača Vasmer II, 408 s. M. S.

prázen (adj.), f. -zna »vacuus«, dial. in star. tudi prázden (Krelj), praznáhern »ganz leer« (bkr.), abstr. praznóba, praznộča, práznost, praznóta, v. prázniti, -im (impf.), pf. iz-, s-p., sekundarni impf. -praznjeváti, -pražnjeváti; v 16. st. prasen »vacuus« (Megiser), v 18. st. prasn »vacuus, vanus« (Pohlin), prasen »leer«, isprasnuvati »leeren« (Gutsmann).

Prim. stcsl. prazdьnъ »vacuus, otiosus«, sbh. prázan, -zna, d. obl. prâznī, star. tudi prazdan, mak. prazen tudi »prost (dan)«, blg. prázen, r. poróžnij, -znij, ukr. poróžnlj in poróžnyj, br. paróžni in paróžny, p. próżny, č. prázdný, slš. prázdny, gl. prózdny, dl. prozny. Psl. *porzdь̃nъ > *pórzdьnъ (poleg *porzdьn'ь (?)), d. obl. *porzdь̃nьjь > *pórzdьnьjь je nedvomno dodatno sufigirano *porzdъ, potrjeno v csl. neprazda »gravida«, stcsl. neprazdьna »isto«. Etimologija ni jasna. Možno je domnevati derivacijo iz psl. prepozicije *perz »brez« z vokalizmom kakor v *podьn'ь, *gorьn'ь. M. Furlan, ustno, opozarja na možno zvezo med adj. *porьnъ (sln. pộren »prazen«), ki temelji na neki tvorbi s korenom *por-, in *por-z--dъ, pri čemer je *-dъ sufiks za tvorbo adj. (*sẽdъ), *-z- pa istega izvora kot v tem primeru sorodnem *perz »brez«. Druga možnost je zveza s psl. *pȏrzъ »mladič večje domače živali« (glej prâz), pri čemer bi bilo treba izhajati iz adj. f. *porzdã *»takšna, ki ima mladiča« > *»ne (več) breja« > »prazna«. Za to bi poleg csl. neprazda govorilo tudi gl. prózdnik »živalski mladič, tele« (navaja Zeman, 341). K pomenu prim. lat. vacuus »prazen«, če k vacca »krava« in sti. vaśin- »prazen«, če k vaśã »krava« (Snoj, SR XXXIII, 402 ss.). Manj verjetno Vaillant, Gr. comp. IV, 578, ki primerja psl. *porchъ »prah«, in Grošelj, SR V—VII, 121, ki vzporeja het. parš- »teči, bežati«. Glej tudi práznik. M. S.

práznik (m.), g. -a »festum«, adj. prážnji, praznjȇn, praznȇn, prázničen, prázniški »festtäglich«, v. praznováti, -ȗjem (impf.), praznikováti, -ȗjem (impf.) »celebrare«; napražiti (pf.) »okrasiti«; v 16. st. prasnik »dies festus«, prasnovati »ferior«, v 18. st. prasnek »dies festus« (Pohlin), prasnik »Feyertag« (Gutsmann).

Prim. stcsl. prazdьnikъ »festum«, prazdьnovati »otiari« in »festum celebrare«, sbh. prâznīk, star. prazdnik, mak. praznik, blg. práznik, star. prazdnik. Iz csl. je izposojeno r. prázdnik, ukr., br. pri Nosoviču práznik, p. prażnik, č. práznik. Jslov. *pórzdьnikъ je izvedeno iz psl. *pórzdьnъ »prazen«, prim. zlasti mak. prazen tudi »prost (dan)«. Iz iste osnove je treba izvesti še sln. práznik, f. práznica »prešuštnik, prešuštnica«, adj. praznȋv »hurerisch« (pkm.), črnogor. pràznīk »siromak, lenuh, nečistnik« (Vuk), sln. in hrv. cgn. Praznik, stč. prázdná žena »vlačuga«, gl. próz(d)nik »brezdelnež, lenuh, puhloglavec«. Iz slov. jezikov je madž. parázna »razuzdan, pohoten«, rum. praznic »cerkvena svečanost«. Dalje glej prázen. M. S.

pražȋljka (f.) »listnato drevo, ki raste v Braziliji in daje dragocen les« in »rdeče barvilo iz lesa tega drevesa«, tudi bražȋljka »isto« (SSKJ III, 97; I, 186). Šulek, Im. bilja, 311, 315, navaja tudi sln. obliki prožiljka »Caesalpina brasiliensis« in prežilka »isto«. V 18. st. préshilèka, -e »Prasilienholz; brasilicum« (Pohlin). Verjetno domače tvorjeno s substantivizirajočim sufiksom -ka iz srvn. prësilie, prisilje »Brasilienholz« (Lexer, Mhd. Wb. II, 292, 297), nvn. Bresilien, Presilie, Presilge »isto« (Grimm, Wb. II, 372; VII, 2103), kar je v germ. prevzeto iz srlat. presilium, bresillum, brasilium, brasile »brasilicum lignum, vel coccum in-

fectorium, color ruber« (Du Change, VI, 491; I, 737). Sorodno je it. *brasile* »vrsta rdečega južnoameriškega lesa, ki so ga uporabljali za barvanje«, kar je tako kot frc. *brésil* »isto«, izpričano že v 12. st.; tudi prov. *brezil* »isto«, špan., port. *brasil*, zato Wartburg I, 506 s. z op. 9, opozarja, da je ime *Brésil*, it. *Brasile* itd. morda nastalo prav po poimenovanju tega lesa, ki se je po odkritju Amerike v glavnem uvažalo iz južne Amerike. Domovina »Caesalpina brasiliensis« je zahodna Indija (Marzell, Wb. Pfln. I, 703), zato se zdi verjetna razlaga Battisti-Alessia, 591, ki zaradi it. sinonima *verzino* »brasile, legno delle Indie orientali« in sicilj. *birczì, verczi, virzì* »isto« izvor tega evropskega poimenovanja povezuje z arab. *wars* »sezamu podobna rumena rastlina, iz katere se pripravlja tekočina proti kožnim izpuščajem« pa tudi »barvilo« (Lokotsch, 2157). M. F.

prážiti, *prâžim* (v. impf.) »frigere«, dial. tudi »dušiti« (gor.), pf. *na-, o-, po-, pre-, s-p.*; k temu *práža* (f.) »kar je spraženo«, adj. *prážen*, f. *-a* »geröstet«, *prâženek* (m.), *-nka* »krof«; v 18. st. *prâſhem, -ſhil, -ſhiti* »frixare, elixare« (Pohlin), *prashiti, prashim* »prägle, röſte, kröſche« (Gutsmann).

Prim. csl. *pražiti, pražǫ* »frigere«, tudi *prjažiti* »isto«, sbh. *prȁžiti, -īm* »urere, frigere« poleg »verpuffen«, tudi *zapràći, zapràgnuti, zàpragnēm* »posušiti«, prim. *zapragla, zapragnula stoka* »živina, ki je nehala dajati mleko« (Črna gora), *pȍtpraga* »prežganje«, hrv. čak. *prȃžit, -in* »frigere« poleg »žgati (o soncu)«, blg. dial. *práža* »frigere«, r. *prjážitь, -žu* »v maslu peči«, tudi *prjažítь, -žú* »isto«, tudi *prjáčь, prjačí* (Dal', Slovar'[3] III, 1394), prez. *prjagu* (citirano po Vasmerju II, 454), ukr. *prjážyty, -žu* »peči«, *prjagtý, prjažú, prjažéš* »isto«, dial. *prážyty* »žgati, pripekati« (Klimčuk, Leksika Poles'ja, 61), br. *prážycь, -žu* »peči, žgati«, *prágnucь* »mučiti od žeje«, p. *prażyć* »peči, pražiti; sušiti«, *pragnąć* »močno želeti«, staro *wypragły* »posušen«, č. *pražiti* »pražiti, žgati«, *prahnouti* »posušiti«, slš. *pražit', -ím* »cvreti, pražiti«, gl. *pražić* »sušiti, pražiti«, *prahnyć* »presahniti«, dl. *pšažyś* »peči, žgati, sušiti«. Iz slov. jezikov je rum. *prăji* »peči« (Tiktin, Wb., 1232). Psl. prvotno verjetno **prat'ī* (< **prag-tī*) s prez. **prăžešь* »suh biti«; k temu nazalno sufigirani prez. **prăgnešь* (pf.) »postati suh« in kavz. **prăžiti*, **prăžišь* »sušiti, pražiti«; ničtostopenjski vokalizem v v. **pь̑ržiti*, **pь̑ržišь* (impf.) »žgati, pražiti«, prim. sln. *pržíti, pȓžim* (v. impf.) »isto«, csl. *prъžiti*, sbh. *pȑžiti, -īm*, hrv. čak. *pãržit, pãržin*, mak. *prži*, blg. *pь́rža*; k temu deverbativne tvorbe kot npr. mak. *pržel, pržol* »suha in neplodna zemlja«, *prženica* »praženo meso«, dial. *prža* »ocvrti ostanki prašiča kot npr. črevesje, meso v glavi ipd.«; pomensko najbliže je lit. *spìrgti, spìrgstu, spìrgau* »peči, žareti«, tudi *spir̃gti, spirgstù, spirgaũ* »isto« (navaja Fraenkel, 873), *spìrgas* »ocvirek«, dial. *spìrgis* »isto«, lot. *spìrksts* »žareč premog pod pepelom«, kar ob slov. gradivu kaže na možni obstoj prezenta s prevojnim alterniranjem **(s)praHg(h)-* : **(s)pr̥Hg(h)-* v paradigmi; pomensko bolj oddaljeno je do sedaj primerjano lit. *sprógti, sprógstu, sprógau* »počiti, pršeti (o iskrah)«, *sprogėlė̃* »iskra«, lot. *sprâgt, sprâgstu, sprâgu* »počiti, ploskniti«, kar se kot balto-slov. tvorbe s pomenom »sušiti, pražiti, peči ipd.« povezuje z ide. bazo **(s)p(h)er-e/a(H)g-* (Pokorny, 996 s.; Miklošič, 261; Trautmann, BSW, 276 s.; Vasmer II, 452; Fraenkel, 873, 882). Zaradi obstoja ide. osnove **per-k-*, prim. lit. *pir̃kšnys* (f. pl.) »pepel z žerjavico«, stir. *riches* (f.) »žerjavica« (Pokorny, 820), se zdi verjetno, da je osnova **(s)p(h)er-e/a(H)g-* (Pokorny, 996 s.) že prajezično združevala več homonimnih osnov. Fonetično nezdružljivo s psl. **prat'ī*, **prăžešь* »suh biti« in sorodnim je lat. *frīgō* »pražiti«, gr. φρύγω (Machek[2], 393; glej Walde-Hofmann I, 548; Frisk II, 1046). Glej tudi *pŕga I, II*. M. F.

pȓč (m.), g. *-a* »neskopljen kozel« (Vreme); k temu *prčevína* »kozlovsko meso«. Iz iste osnove je sln. *pŕčiti se* in *pȓcati se* »pariti se (o kozah)«.

Prim. sbh. *pȑč*, g. *pȑča* »kozel, oven«, *pȑčetina, pȑčevina* »kozlovsko meso«, *pȑčiti se, pȑcati se* »pariti se«, mak. *prč* (m.), *prče* (n.), *prči se* »pariti se«, blg. *pъ́rč*, d. obl. *prъ́čьt* »kozel«, *prъčovina* »kozlovski smrad«, *sprъcvam* »pariti se«, ukr. *pérč* »neskopljen kozel«, *pérčyty* »oplajati samico (o kozlu)« (Grinčenko, Sl. III, 147), p. *parkocz* »smrdljiv kozel«, č. *prk*, *prčina* »kozlovski smrad«. Iz slov. jezikov je rum. *pîrciu* »kozlov smrad«, *pîrcí* »pariti se (o kozah mačkah)«, alb. *përc, përcák* »kozel«, ngr. dial. προυτσίας »neskopljen kozel«. Iz iste osnove **perk-* je tudi intenzivno sln. *pŕskati se, pȓskam se* »pariti se«, adj. *pŕskav*, kompoz. *kozopȓsk* (m.) »oktober«, 1466 *Kosowperſk* »november«, v 16. st. *kosopersk, koſoperſz* »september, oktober« (Trubar, Megiser), csl. *prъskanije* »mugitus«, r. *pórskatь* »prhati« in »coitum appetere«, *pýrskatь* »prhati«, č. *prskati*. Machek, Slavia XVL, 188, primerja sti. *spr̥śáti* »dotikati se« kakor sln. *mŕkati se, mȓkam se* »pariti se«, *mrkáč* »oven, kozel« : sti. *mr̥śáti* »dotikati se« (o tem Mayrhofer II, 677, III, 539). Glej tudi Machek[2], 482; Skok III, 28.

pȓča I (f.) »Weidestrick« (Zilja), npr. *kravo na prči pasti*, pri Jarniku *perzha*; k temu *operzhen peſ* »z verigo priklenjen pes« (dol.); v. *prtíti, -ím* »privezati živino na paši«. Pomensko najbližje je star. lit. *spartas* »vrsta traku« (Nesselmann) poleg gr. σπάρτη »vrv«, σπάργω »poviti, zamotati«, lat. *sporta* »pletena košara« (o tem Persson, Beitr., 870), brez *s-* mobile lit. *pėrà* »plast«, v drugih prevojnih stopnjah lit. *spỹris* »poganjek, klin pri lestvi«, *spùrti* »trgati«; vse izvedeno iz ide. **sp(h)erH-*, glej tudi *-prẹ́ti, prtíti*.

pȓča II (f.) »golša« (notr.), tudi *prčánec* (m.), *-nca* »isto«; nejasno, morda onomatopeja kakor sbh. *pŕćiti, napŕćiti, nàpȓćīm* »našobiti ustnice« (Skok III, 29), *pȑćiti se, -īm se* »biti ohol, visoko se držati« (Rečnik MS V, 276).

pȓčkati, *-am* (v. impf.) »paberkovati po trtah« (Goriš. Brda); pomensko enako je *bȇrkati* (Šempas). Ekspresivna varianta **ber-k-* kakor *paberkováti*. Dalje glej *páberek*.

pŕda (f.) »obleka, ki jo za nevesto nesejo na dan poroke« (Temljine); sem verjetno *pȋrdlja* (f.) »nevestina spremljevalka« < **pridlja*. Osamljeno; Štrekelj, LMS 1892, 31, je domneval o izposojenki iz nvn. *Bürde* »breme, tovor ipd.«, kar zaradi fonetičnih ovir ne prepričuje. Izhajati bi bilo mogoče iz prvotnega sln. **pridȁ* (f.) < slov. **pridȁ* (f.), kar je po moderni vokalni redukciji tako kot sln. dial. *blȁ* < sln. **bilȁ* < slov. **bylȁ* lahko dalo *pŕda*. Izhodno **pridȁ* je lahko

f. k **prídъ* (m.), **prîdo* (n.) »kar se prida, dodatek, dobiček, korist ipd.«. *A*-jevski substantiv je izpričan v sbh. *prida* »prid« (Hercegovina; ARj XI, 859), k pomenu pa prim. zlasti sbh. *prîd* »dar(ovi), s katerimi se pred poroko obdari ženina in nevesto« (Skopska Črna gora), mak. *prid* »dota« poleg »napitnina«, blg. dial. *prídъt* »dar za nevesto«, *prídan* »rute, obleke idr., ki jih nevesta daje na svatbi«. Dalje glej *prȉd*. M. F.

prdéti, *-ím* (v. impf.) »pedere«, pf. *pȓdniti, pȓdnem*; k temu *pȓda* »rit« in »vrsta piščalke«, *pȓdec* (m.), *-dca, prdȅc* (m.), *-dcȁ, pȓdež* (m.), *-a* »Furz«, *prdúlja, prdáča* »vrsta rumenih sliv«, *prdálo, prdẹ́lo, prdánja* »rit«; v 18. st. *perdẹti, perdniti* »pedere, crepitare« (Pohlin).

Prim. sbh. *pȑdjeti, -īm*, mak. *prdi*, blg. *pъrdjá*, r. *perdétь*, ukr. *perdíty*, br. *pjardzécь*, p. *pierdzieć*, č. *prděti*, slš. *prdieť*, gl. *pjerdźeć*, plb. 3. sg. *pardě*. Sorodno je lit. *pérsti, pérdžiu* »isto«, lot. *pîrst, pẹ̄rdu*, stvn. *ferzan*, gr. πέρδομαι, alb. *pjerth*, sti. *párdatē*, av. *paraϑa'ti*. Ide. **perd-* poleg **pezd-* (> sln. *pezdẹ́ti*, lat. *pēdō*, gr. βδέω), literaturo navajajo Trautmann, BSW, 220; Vasmer II, 337; Pokorny, 819; Frisk II, 511.

pre- (nominalni in verbalni pref.) »(all)zu-, durch-, über-, vorüber-, ver-, ur-«, npr. *prebíti, -bộdem, -bộm, -bȋjem* »zdržati, prestati«, *predrẹ́ti* »durchbrechen«, *predûh, prepȉh* »Zugluft«, *préstor* (m.), g. *prestọ́ra* »Raum, Platz« (štaj., gor.), *prejȍj* (interj.) »weh«, (subst.) »Jammer«; v Briž. spom. *nu ge preſtopam* »transgredimur« (II, 24–25), v 16. st. *prebyti* »resto«, *predid* »atavus« (Megiser) itd. V sln., še popolneje pa v zah. slov. (razen č.) je *pre-* nadomestil nekdaj paralelni prefiks **pro-*; v sln. v večini primerov tudi **pra-*.

Prim. stcsl. *prě-*, sbh. *prije-, pre-*, mak., blg. *pre-*, r., ukr. *pere-*, br. *pera-*, p. *prze-*, č. *pře(-)*, stč. *pře(-)*, slš. *pre(-)*, gl. *pře(-)*, dl. *pśe(-)* (Kopečný, ESS I, 162 ss.). Psl. **per(-)* je identično z lit. *peȓ* »skozi, preko, čez, k«, pref. *per-* »pre-«, lot. *par(-)*, stprus. *per(-)* »isto«, gr. eol., dor. περ »čez, bolj kot« (etnik Περόχϑεος), lat. *per(-)* »skozi, čez, pre-«, osk., umbr. *per*; verjetno tudi z got. *faír-* »ver-, ent-«, stvn. *firi* in stir. *ar* »k, pri« < ide. lok. **per* »pri oddaljenem, čez, zadaj«, s fakultativno lokativno končnico *-i* prim. gr. περι(-), sti. *pári* »čez, stran, zelo«, psl. **pri* < **prei* itd. (Miklošič, VGr. IV, 437; Trautmann, BSW, 214; Feist, Wb., 137; Walde-Hofmann II, 283 s.; Frisk, 512; Mayrhofer II, 216; Jacobson, KZ XXXII, 278; Pokorny, 810; z ural. primerjalnim gradivom ločuje Čop, Linguistica XIII, 135 s., ide. **per* »čez« od **peri* »okrog«). Elativi tipa sln. *prelệp*, stcsl. *prěblagъ* imajo paralele v lit. *peȓdidis* »prevelik«, lat. *permagnus* »isto«, *pertināx* »pretrd, trmast«, sti. *pari-prī́-* »zelo ljub«, gr. περικαλλής »prelep«. Glej tudi *pro-, pri, pred*. M. S.

prȅce (adv.) »takoj« (vzh. štaj.; že v 16. st. pri Dalmatinu in Krelju), pog. *prȅc* »isto« (SSKJ III, 984), tudi *précej* »isto« poleg *precẹ̑j* »dokaj, mnogo« in *precȅj* »isto« (SSKJ III, 984), pri Murku I, 446, v obeh pomenih *prezé* in *prezèj*; črnovr. *pręcę̑j* »dokaj, mnogo« in *prę̑ć* »brž« (Tominec, 178), jnotr. *prįę̑c* (Dolnji Zemon; Rigler, Jnotr. gov., 107), rož. *pracè* »dokaj, mnogo« (Šašel, RNB, 89); k temu adj. *precẹ̑šnji, precẹ̑jšnji* »dokajšnji«, sem tudi *prȅcek* »brž« (dol., štaj.), *prȅcer* »isto«. L. 1607 *prece* »preſto« (Alasia), v 18. st. *prezej* »alſobald, confeſtim«, *prezkej* »alſobald, actutum, ſubito« (Pohlin), *preze, prezei* »ziemlich, alſobald« (Gutsmann).

Pomensko najbliže je hrv. *prȅce* »takoj; zelo« (Belostenec, Jambrešić, Dubašnica; ARj XI, 452), čak. *prȅce* »ziemlich viel« (gradišč.; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 543). Miklošič, 331, je sln. adverb izvedel iz **perdъ sę*, prim. stč. *přece* »naprej« (Šimek, Sl., 141). V primerjavi s hrv. *prȅce*, ki kaže na izhodiščno **pêrdъ sę* (tako tudi sln. *precẹ̑j*), je sln. *prȅce(j)* mogoče izvesti iz **perdъ sę̀*, prim. rož. *pracè*. Razmerje **pêrdъ sę* : **perdъ sę̀* lahko odraža dvojno slovnično funkcijo **perdъ*, tj. adverb : prepozicija. Medtem ko se da pomenski razvoj »takoj, brž« < »spredaj« podkrepiti z it. *presto* »takoj« < lat. adv. *praestō* »navzoč, pri roki sem« ← adj. *praestus* ← v. *prae-stō* »stojim pred kom«, nastanek pomena »dokaj« ni jasen. Dalje glej *pred*. M. F.

précer (m.), g. *-ja* »prevzetnež, ošabnež«, v. *precẹ́rjati se, -am se* (impf.) »ošabno se obnašati, spakovati se, nenavadno se pretezati in stopati«, od tod *precẹ́rjenec* »človek, ki se precerja« (vse bkr.). Simpleks ni izpričan. Štrekelj, LMS 1894, 37, je glagol izvajal iz nvn. *sich zieren* »delati se, pačiti se, prisiljeno se obnašati«. Podobno je tudi sln. *precvírjati se, -am se* (impf.) »nenaravno, afektirano se obnašati« (jvzh. štaj.), kar je lahko sorodno s *precvȋrati, -am* »raztapljati, topiti (masti, špehu)« k *cvrẹ́ti, cvrȇm*. K pomenskemu razvoju prim. *kar stopila se je od veselja*; *srce se mu je stopilo od usmiljenja*. Glej tudi *-cvirjati se* in *cvrẹ́ti*. M. F.

-prẹ́či, *-prẹ́žem* (v.) »tendere, iungere«, le v kompoz. *na-, o-, pri-, pod-, v-, za-p.* (pf.) »-spannen«, slednje tudi »zapeti«, k temu impf. *-prẹ́gati, -am* in *-prẹ́zati, -am* »vezati«; subst. *na-, o-, s-, v-, za-prẹ̑ga* (f.) »Gespann, Zusammenspannen«, nknjiž. *sprẹ̑ga* (f.) tudi »konjugacija«, kar je kalk po lat. *coniugātiō* »isto« poleg »združitev«; *préga* (f.) »sponka« (kor.), prim. r. *prjážka* »zapona«, ukr. *prjážka* »isto«, p. *sprzążka* (Vasmer II, 455); *prẹ́gelj* (m.), *-lja* »zatič, ki veže jarem z ojesom«, tudi »Grendelnagel« (bkr.), *vprẹ́gelj* »isto« (notr.), *zaprȅg* (m.), *-ẹ́ga* »zatič« (izpričano že v 17. st. (Dict.)), *priprȅž* (m.), *-prẹ́ža* »Vorspann«, tudi *prípręž* »isto« (vzh. štaj.), adj. *-prẹ̑žen*, f. *-žna*. V 18. st. *prepreſhém, -pregl, -preſhén, -prezhi* »ueberſpannen, ueberweben, verſtricken; equos alteri currui jungere, supertexere«, *prepręga* »Pferdgeſchirr, Gewebe; phaleræ, tela, textum« (Pohlin), *konje preprezhi* »Pferde überſpannen« (Gutsmann).

Prim. csl. *pręšti, pręgǫ* »intendere«, *vъs-pręgati* »iungere«, *na-pręzati* »intendere«, sbh. *-préći, -prȇgnēm*, impf. *prézati, prȇžēm, po-prégnuti, pò-prēgnēm* »adducere«, mak. *prega* »zapregati«, *-preza, -pregne* »napeti«, blg. *zaprjágam*, pf. *zaprégna*, r. *prjáčь, prjačí, prjagú, prjagátь* »napenjati« (Dal', Slovar'[3] III, 1392), ukr. dial. *prjagtý, prjagú, prjažéš* »vpregati konje«, br. *vpregcí* (pf.) »vpreči«, impf. *vpregácь* »isto« (Nosovič, 69), p. *za-prząc* »vpreči«, impf. *za-przęgać*, č. *zapřáhnouti, zapřahati*, slš. *priahať, -am* »vpregati, privezovati živino k vozu, plugu ipd.«, gl. *přahać* »vpregati«, dl. *pśěgaś* »isto«. Psl. v. **pręg-ti* s

pf. prez. **pręžèšь* → **pręgnèšь* »napeti, zvezati« poleg iter. **pręzãti* in **pręgãti* »peti, vezati«; prvotni nazalno infigirani prezent **(s)p(h)réngh(-e)-ti* je izpričan tudi v lit. *spreñgti, sprengù, sprengiaũ* »napeti, zadrgniti, pritisniti« in lot. *spreñgt, -dzu* »zadrgniti, zavezati«; z istim vokalizmom v osnovi je sorodno tudi stvn. *springa* »past«, srvn. *sprinke* »isto«, vse iz ide. **(s)p(h)rengh-*, **(s)p(h)rongh-*, kar je nazalizirana osnova k ide. **(s)p(h)er-gh-* »vleči, trzniti ipd.« (Miklošič, 262; Trautmann, BSW, 278; Vasmer II, 454; Fraenkel, 879 s.; Kluge[17], 731; Pokorny, 996 s.). Glej tudi *prę́ga, prežnják, prǫ́glo, prǫ́žiti, prę́ža, prę́zati, preprǫ̑ga, -prȍg, prǫ́ga.* M. F.

pred (prep. z akz. (lokativno, temporalno) in instr. (temporalno)) »ante, pro«, tudi kot prefiks, npr. *preddûrje, preddvêrje*, gor. *prédrje* »prostor pred hišnimi vrati«, *preddvȍr* »Vor(der)hof«, tpn. *Preddvor* (l. 1488 *Vorm hoff*); večkrat je težko ločiti domačo rabo od kalkov po n. ali drugih slov. jezikih, prim. *predprę̑ga* »Vorspann«, *predložíti* »vorlegen«, *prédmet* < sbh. ali r., kar je kalk po lat. *ob-iectus*; *predstâvnik* (< r.) itd. (Bajec, Besedotvorje IV, 66), v Briž. spom. *pred boſima ozima* »ante dei oculos«, v 16. st. *pred* »vor; ante, pro« (Megiser); adv. *prę̑d* »antea, prius«, tudi *prę̑dič, prę́dej*, pkm. *prę̑di* (prim. csl. *vъ prědi*), konjunkcija *prę̑den, prę̑dno* iz adj. *prę̑den* (Murko); prep. *sprȇd, izprȇd* »ex fronte« (< **jьz-perdъ*), adv. *sprę̑d*, v 16. st. *spreda*, danes *sprę̑daj* »in fronte«, *naprę̑d* »naprej«, adj. *(s)prę̑dnji, (s)prę̑dešnji* »vorig«, subst. *prę̑dnik, prednják* »Vorgänger« poleg »predpostavljeni« in »predpasnik« ipd.

Prim. v enakih funkcijah in pomenih stcsl. *prědъ*, sbh. *pred, preda*, hrv. kajk. *prede, predi*, mak., blg. *pred*, r., ukr. *péred*, br. *perad-*, p. *przed*, č. *před*, slš. *pred*, gl. *před(e)*, dl. *pśed*. Sln. subst. *prę̑dek* »das Vordere, Vorderteil« je identičen s sbh. *prȅdak*, mak. *predok*, gl. *prědk*, dl. *prjedk, prjodk* (dl. tudi adv. »spredaj« in prepozicija »pred« (!)) < **perdъkъ*, kar je derivacija iz (*-u*-debla (?)) **pérdъ* v r. *perёd*, ukr. *peréd*, p. *przód*, g. *przodu*, č. *před* (poleg *příd'*) »sprednji del«. Psl. prepozicija **perdъ* je kakor **nadъ*, **podъ*, **zadъ* tvorjena iz prepozicije in prefiksa **per(-)*, pri čemer ni jasno, ali gre v vseh teh primerih za kompozita z drugim členom iz ide. **-dH-o-* tipa **pridъ*, **sǫdъ* ali za prvotne adjektive s sufiksom **-du-* (tako Stang, Scando-Slavica III, 236 ss.) tipa **rědъkъ*, **sědъ*. Osnovna literatura: Miklošič, 241; Vasmer II, 338; Kopečný, ESS 1, 170 ss. Glej tudi *pre-, prę̑j* in *prȇce*. M. S.

predâl (m.), g. *-a* »Fach«, dial. »visoka, zgoraj odprta naprava iz desk za shranjevanje žita« (oboje SSKJ III, 994), toda Pleteršnik II, 233, navaja *prę́dal* (m.), *-a* poleg g. *predála* »isto«, ravno tako Murko I, 418: *prédal* »Abtheilung, Scheidewand, Fach«; Murko II, 315: *prédal, predel* »Fach«. V 18. st. *kar doſti prédalzou ima* »loculatus«, *polhen prédalzou* »loculosus« (Kastelec-Vorenc), *prędal, -a* »manſiuncula, cubile«, *prędalza, -e* »isto« (Pohlin); *predal* »Lädlein im Kaſten, Stand im Stalle, Scheidewand« (Gutsmann).

Miklošič, 45, je sln. *predal* povezal s slov. **per-dělъ* »kar je pregrajeno, območje, področje«, v sln. tudi »predal«, prim. *prêdęl, -a* »Lädel im Kaſten« (Pohlin), *predel, preddel, prediel* »Lädlein im Kasten« (Gutsmann). Primerjavo sprejema Skok, Rad 272 (1948), 37, ki odstopanje v vokalizmu razlaga z *a*-jevskim refleksom za **ě*. Vendar domneva nima trdne podlage (glej Rigler, Razprave, 207–219, zlasti 211). Verjetno je to besedotvorna dubleta **pêr-dalъ* »kar je pregrajeno« k **per-dolъ* »isto« in od tod dem. **per-dolьcь* »isto«, prim. hrv. kajk. *predolac, -lca* »loculamentum, loculus, arca, theca« (Belostenec), poleg **dol'a* »del« > »usoda« (povezava ARj XI, 493), kar je tako kot lit. *dalìs, -iẽs* »del, obrok, predel«, lot. *daļa* »del, delež« (= psl. **dol'a*), dial. *dalis*, sti. *dala-* (n.) »oddelek vojske; del, kos« izpeljano iz ide. korena **del-* »cepiti, rezati ipd.«, prim. sti. *dalati* »brsteti, počiti« (Vasmer I, 361; ES V, 62; Fraenkel, 81; Mayrhofer II, 24 s.; Pokorny, 194). Glej tudi *predȇl*. M. F.

predȇl (m.), g. *-ę́la* »Scheidewand, Abteilung«, tudi »predal, Fach«, knjiž. »pokrajina«; dial. *prédel*, g. *predéla*; dem. *predę̑lek* (m.), *-lka, predę̑lček* (m.), *-čka, predę̑lič* (m.), *-a*, adj. *predę́len*, d. obl. *predę̑lni*; *predę́last, -a*; v. *predelíti, -ím* »abteilen«; v 18. st. *prêdęl* »Lädel im Kaſten« (Pohlin).

Prim. stcsl. *prědělъ* »finis, terminus, paroecia«, *prěděliti, -ljǫ* »distinguere, determinare«, hrv. *prijèdeo, prijèdio*, knjiž. *prédio, -djela*, sb. *prédeo* »pokrajina«, mak. *predel* »pokrajina, meja«, blg. *predél*, d. obl. *predélъt* »meja, kraj, pokrajina«, r. *peredél, -a* »nova delitev«, *peredelítь, -élišь* »ponovno, na novo razdeliti«, ukr. *peredíl, -u, peredilýty, -ílyš* »isto«, br. *peradzél, -u*, p. *przedział, -u* »razlika, predal, preča«, č. *předěl, -u*, slš. *predel, priedel, -u* »razdelek, meja, razvodje«, gl. *předźel* (f.) »gredelj (pri plugu)«. Psl. **perdělъ* »kar je predeljeno, kar predeljuje« > »pregrada, meja« > »regija« ipd. ob v. **perdělīti* »razdeliti« k sln. *dẹ́l* (m.), *-a*, stcsl. *dělъ* »pars«, hrv. *dȉo*, g. *dȉjela*, čak. *dīl*, g. *dīlȁ*, sb. *dêo*, g. *dêla*, blg. *djál*, d. obl. *delъ́t*, p. *dział*, č. *díl, -u*, slš. *diel, -u*, gl. *dźěl* < psl. **dělъ*, g. **dělà* (Breznik, JA XXXII, 406 s.), kar navadno izvajajo iz ide. **dəi̯-ló* (z analogno vokalizacijo) in primerjajo s stvn. *teil*, got. *dails* »del«, lit. *dailýti* »deliti«, gr. δαίομαι »trgati se«, sti. *dā́ti, dyáti* »rezati, žeti, deliti« iz baze **daH-*, **daH-i-* »deliti« (Miklošič, 45; Trautmann, 43; Vasmer I, 337; Fraenkel, 80; Pokorny, 175 s.). Druga možnost je rekonstrukcija **dēló-* in povezava z ide. **del-* »cepiti, deliti«, lit. *dalìs, dalià* »del, delež«, *dalýti* »deliti«, psl. **dol'a* »delež, usoda« idr. (z rezervo Pokorny, 195), na kar bi lahko kazala varianta sln. *prę́dal*, domnevno sekundarno *predâl*, če iz **per-dālъ*. Vendar je slednje lahko izvedeno iz nepodaljšane baze **daH-* (sti. *dā́ti*) ali pa prevojno iztirjeno po tipu **sě̄sti* : **sadīti*. K akcentuaciji kompozita **perdělъ* : **perdělīti* prim. **nasādъ* : **nasadīti*. Glej tudi *predâl*. M. S.

Prẹ́doslje (tpn.); k temu mtpn. *Prẹ́daselj, Prẹdoselj*, naravni predor v Kamniški Bistrici in pri Železni Kapli. Zaradi zapisov l. 1304 *Prerazel*, 1308 *Prerazzel*, 1387 *Preraslach*, 1436 *Prerossil* itd. (M. Kos, Gradivo HTS II, 476) ni mogoče izhajati iz atpn. *Predislav*, kakor je po Valvazorju povzel Ramovš, Hgr. II, 62. Edina možna rekonstrukcija je **prě-rǫslo* in k temu ktetik **prě-rǫsl'ane* z disimilacijo *r – r* > *r – d*, ki se pojavi prvič l. 1453 *Predassell*. Disimilacijo zasledimo tudi v imenu jezera in tpn. *Prelosno*, l. 1494 *Prerassel*, it. *Pietra rossa* pri Štivanu. Suponi-

rati smemo pomen *»naraven most, predor« iz iste osnove kakor r. *rúslo, rusló* »struga, rečni tok«, dial. *rúst* »močan tok«, hrv. mtpn. *Rust, Rusti, Ruste*, prim. dalje lit. *ręsti* »zarezati, zasekati«, *rantýti* »isto«, *reñtas, rañtas* »zareza, zaseka«, sti. *rándhra-* »odprtina, razpoka«, ags. *rendan*, agl. *to rend* »razrezati, raztrgati« (Bezlaj, Zpravodaj MK VIII, 5; Symb. Taszycki, 20; o ide. besedni družini Persson, Beitr., 773). Vasmer III, 550, zavrača rekonstrukcijo **rǫslo* (tako Mikkola, Mél. Pedersen, 412), za katero govori slovensko gradivo. Napačno Bezlaj, SVI II, 117, iz **prě-rasti*. Apelativ **predaselj* ali **predosel* ni nikjer izpričan, suponira ga Badjura, Ljud. geogr., 297. Glej tudi *róstoha*. Iz iste osnove je p. *przerębel* »luknja v ledu«.

prẹ́ga (f.) »sponka« (kor.), tudi *prẹ̑ja* »isto« (pkm., rez.). Nedvomno **pręga* iz osnove **pręg-ti, *pręgǫ*, sln. *vprẹ́či, vprẹ́žem*. Prim. sln. *vprẹ̑ga* »Gespann«, gl. *spřah*, dl. *spśěg* »isto«, lot. *spranga* poleg »krepelo« tudi »zadrega« in »spona«. Iz iste osnove je sln. *prẹ́gelj, vprẹ́gelj, -glja* »klin, ki se pri zapreganju vtakne v oje« in cgn. *Pregel(j)*. Dalje glej *-prẹ́či*.

prẹ́gniti, *prẹ̑gnem* (v. pf.) »počiti (o stroku, turu)«, tudi »razparati se«, npr. *srajca je pregnila* (Sln. gorice), impf. *prẹ́zati (se), -am (se)* »pokati (se) (o semenu, stroku), povzročiti, da poči, poskoči«, npr. *prezati lan, bolhe prezati*, tudi »trgati«, pkm. *prézati, -an* »osipavati se« (Novak, Slovar, 84); k temu *prẹ̑zljaj* (m.), *-a* »lan, ki se preza« (Lašče), *prẹ̑žljaj* (m.) »isto« (gor.), *prežnják* (m.), *-a* »isto«, *prẹ́zanec* (m.), *-nca*, *prẹ́zavec* (m.), *-vca*, *prẹ́za* (f.) »das Aufspringen der Leinsamenkapseln an der Sonne«. Primerjati je mogoče csl. *vъs-pręgnǫti* »efflorere«, hrv. *prègnuti se* »hitro se iz sna predramiti« (Vinkovci) poleg sbh. *prȅzati, prȅzām* »isto« in »ustrašiti se« (Vuk), hrv. *prȅgalj* (m.), *-glja* »vrsta črva v siru« (Dubrovnik). Slov. v. pf. **pręgnǫ̃ti, *pręgnèšь* »hitro premakniti, trzniti, napeti, počiti« je nazalno sufigirani prezent k podedovanemu nazalno infigiranemu prezentu **pręt'ĭ, *pręžèšь* »isto«, ki je v slov. postal tudi ruralni termin, prim. pomen »iungere«; splošen pomen je ohranjen tudi v *o*-prevojni stopnji, prim. stcsl. *prǫžati sę* »discerpere, dissipare«, *prǫgъ* »locusta«, sln. *prộžiti* »spuščati npr. puščice z loka, strele z orožja, hlode po drči« < psl. kavz. **prǫ̃žiti, *prǫ̃žišь*. Pomensko najbliže je stvn. *springan* »razpočiti, vzkliti«, kavz. *sprengan* »sprengen« < germ. **sprenga-*, kavz. **sprang-ja-* (Miklošič, Lex. pal., 754; Vasmer II, 450; Kluge[17], 731). Homonimija med »vpreči« in »hitro premakniti, póčiti, izskočiti« je zaradi balt. in germ. materiala ide. starosti. Kljub Miklošiču, l. c., je zveza slov. **pręgnǫti, *prǫžiti* z r. *prýgatь, -aju* »skoke delati« ter sorodnim zaradi razmerja **-ę- : *-ǫ- : *-y-* dvomljiva. Dalje glej *-prẹ́či* in *prộžiti*. M. F.

prehvápiti, *-im* (v. pf.) »presenetiti, zasačiti«. Izolirana beseda. Pojavi se v Novicah in nato pri Cigaletu, Wb., 1666, prim. *überraschen: obnagliti, prevjeti... angebl(ich) auch prehvapiti* z opazko da gre ali za prevzem iz č. *překvapiti* »presenetiti« ali za tvorbo k csl. *pochapiti* »zgrabiti«, stcsl. *chapati* »gristi«. Besedo po Cigaletu sprejmeta še Janežič in Pleteršnik, kasneje znano še pri Deteli, Debeljaku, Trdini, Feiglu, Levstiku in Sovretu. Glagol utegne biti pristen; izhajati je mogoče iz **chvapiti* »narediti hiter gib, hiteti, zgrabiti«, prim. č., stč. *chvapiti* »zgrabiti« (Gebauer, SS I, 569; Kott, Sl., 544). K pomenu prim. stč. *přechvátiti* »presenetiti« : *chvátiti* »zgrabiti, hiteti«. Psl. **chvapiti* razlaga ES VIII, 121, kot kontaminacijo med sinonimoma **chvatiti* in **chopiti, *chapiti*. Vendar se zdi prav tako možno domnevati ekspr. varianto s **skv-* > **chv-* h **kvapiti*, prim. ukr. *kvápyty* »priganjati«, p. *kwapić się* »hiteti«, č. *kvapiti* »isto«, *překvapiti* »presenetiti« (o tem Machek[2], 311). Glej tudi *hvátati*. M. S.

prẹ̑j (adv.) »antea«, tudi *prẹ̑je*; k temu *naprẹ̑j, poprẹ̑j, prẹ̑j ko nè* »verisimile est«, *prẹ̑j ali slẹ̑j* »citius serius«; v 18. st. *narpoprėj* »primum« (Pohlin).

Prim. stcsl. *prěžde*, sbh. *prȅde*, mak. *preģe, preģeska*, r. dial. *peréže, peréž* (knjiž. *prézde* < csl.), ukr. *péryže* (navaja Vasmer II, 339), stp. *przede*, p. *przede*, č. *příze*, star. gl. *prjódcy* (danes *prjedy*), dl. *pśezy*. Psl. **perd'e*, komp. n. k **perdъ* »pred«. Drugačnega izvora je *-j* v *naprẹ̑j, sprẹ́daj* ob csl. *sъ prěžda* »spredaj«. (Miklošič, 241; Vasmer II, 339). Dalje glej *pred*.

prẹ̑k (adj.), f. *prẹ́ka* »osoren, piker, nasprotovalen«, npr. *prek pogled*; *prẹ́čen, -čna*, d. obl. *prẹ̑čni* »stoječ počez, poševno«, npr. *prẹ̑čni tram* »Querbalken«, *prẹ̑čno dekle* »ungleichschultriges Mädchen«, *po(v)prẹ́čen, -čna* »durchschnittlich«, *po(v)prẹ̑čje* (n.) »Durchschnitt«, adv. *prẹ̑ko, prẹ̑k*, dial. pkm. *prẹ̑jk* (Beltinci), črnovr. *prîek* »počez«; tudi knjiž. *vprẹ̑k, po(v)prẹ̑k, vprẹ̑koma*, vzh. štaj. *prẹ̑čki* »isto«, *vprẹ̑k* tudi »navkljub«, *vsẹ̑ (po)prẹ̑k* »vse po vrsti«, *poprek gledati* »postrani g.«, *dati prẹ̑k* »čez dati (posestvo)«, *izprẹ̑koma, sprẹ̑koma, izprẹ̑čki* »od strani«, prep. z g. *prek(o)* »čez«, npr. *prek(o) Save* »čez Savo«, dial. in star. tudi »proti«, npr. *preko volje, preko sonca*; prep. *izprek* »izza«, npr. *izprek hriba*; v kompoz. *preko-*, npr. dial. adv. *prekojûtri* »čez tri dni«, *prekolétu* »čez tri leta« (bkr.), subst. *prekobába* »prababica«, in *prek-*, npr. *prekmộrski* »überseeisch«, nknjiž. hor. *Prekmurje* (regija na oni strani Mure); v. *prẹ́čiti, -im* (impf.) »postrani postaviti, razpreti (zobe pri žagi)«, *prẹ̑čkati, -am* (pf.) »iti preko«; v 18. st. *priezhiti* »zanken« (Gutsmann); *p. se* »postrani, grdo se gledati«, *izprẹ́čiti* (pf.) »postrani postaviti«, *i. se* »biti na poti«, *preprẹ́čiti* (pf.) »razdeliti prostor na dva dela, (uspešno) ovirati«, sekundarni impf. *-prečeváti*, dial. *-prečávati, -prẹ́čati*; subst. *prẹ̑k* (m.), *-a* »človek, ki se grdo obnaša«, *prẹ́ka* »prečna proga, pasa, preča« (adj. *prẹ́kast* »poševen, škilav, pasast«, v. *prekáti, -âm* »grdo se obnašati, škiliti«), *prẹ́ča, prẹ̑čnik* »Haarscheitel«, *prẹ̑čka* »prečna deščica ali črta, napera«, *preprẹ̑čka, preprẹ̑ka* »ovira«, *prẹ̑čnik* tudi »prečni tram, prepona«, *prẹ̑čnjak* »prečni tram, prečna črta«, pkm. »veža«, v Beltincih *prèčnjek* »predal, pregrada«; *prẹ́čno* (n.) »pod vozom viseča naprava, da kaj vanjo denejo«; v 18. st. *prejk* »jenseits, ultra« (Pohlin), *preik* »jenseits« (Gutsmann); v tpn. *Prečna*, prim. 1. 1180 *Preken*, 1336 *an der Priekinge*, 1351 *in der Priechin*; *Prečno*, prim. l. 1477 *Napretssnem* (M. Kos, Gradivo HTS II, 475).

Prim. csl. *prěkъ* »transversus, contrarius«, adv. stcsl. *vъprěky*, csl. *prěko, prěky* »contra«, prep. z g. (redko z akz.) *prěko* »per«, hrv. *prȉjek*, f. *prijèka* »prečen, nagel, nujen«, *prȉjeko* »čez«, *prijèčiti, prȉje-*

čīm »ovirati«, *prijèčati, prȉječām* »navzkriž vezati«, *p. se* »pričkati se«, čak. adv. *prīko*, prep. *priko*, v. *prīčīt, prīčin*, sb. adv., prep. *prêko*, v. *préčiti, prêčīm*, mak. *prek* »prečen, nagel, nujen«, *preku* »preko«, v. *preči* »ovirati, motiti«, blg. *prják, -a*, pl. *préki* »prečen«, adv., prep. *prjáko* »preko« in »proti« v *prjako voljata mi*, v. *préča, -iš* »motiti, ovirati«, r. *poperëk* »povprek«, *perèčitь* »nasprotovati, ugovarjati«, ukr. *peréka* »prepir« (Grinčenko, Sl. III, 119), br. *pérek* (adv., prep.) »preko« (Nosovič, 404), p. *przeczyć* »nasprotovati, ugovarjati«, star. *przek(o)* »počez«, stč. *napřiek(y)*, č. dial. *napřík* »proti, nasproti«, *napříč* »preko, počez«, *příčiti se* »protiviti se«, slš. *naprieky, napriek* »navkljub«, *priečit' sa* »upirati se«, vzhslš. *prik, prek* »čez«, gl. *prěki* »počez«, *prěčić* »križati, prečkati, nasprotovati«, dl. *prjeki* (adv.) »počez«, plb. *prit'ai, prit'ě* (adv., prep.) »preko«. Psl. **pêrkъ* »prečen, ki leži čez, nasproti« (→ adv., prep. **pêrko/ъ/y* in denom. v. **perčīti, *-íšь*) je adj., tvorjen s sufiksom **-ko-* > **-kъ* iz adv. **per* »čez«. K besedotvorju prim. psl. **prokъ* »oddaljen« ← adv., pref. **pro(-)* »za ipd.« (Meillet, Ét., 329; Vasmer II, 339; Kopečný, ESS I, 129, 173 ss.). Dalje glej *pre-, prȍč, pred*, pa tudi *prẹ̑kla, prẹ́koš*. M. S.

prekȁt (m.), g. *-áta* »pregrada« (notr.) poleg *prekât* »isto« (SSKJ III, 1037), k temu adj. *prekáten*, f. *-tna* »ki ima pregrado«. Brez jasne etimologije; Skok III, 45, sklepa pri sln. *párkot* »pregraja v hlevu, ki se naredi teletom ali ovcam« (Malhinje) in hrv. dial. *prkát*, g. *prkātȁ* »ovčji hlev« (Istra) o istr. rom. reliktu izpeljanke **parricatus* iz srlat. *parricus* »ovile«. Zaradi r. *katúch* »štala za drobnico« poleg *kotúch* »majhna štala, svinjska štala; umazan bivalni prostor« (Vasmer II, 541, 646), br. *kotúch, -uchá* »ograjen prostor za domače ptice« in »ječa« (Nosovič, 249) je mogoče domnevati tudi slov. tvorbo **per-kǫtъ* h **kotъ*, dem. **kotьcь*, prim. sln. *kótec* »kletka, hlev, pretin v hlevu, jama za repo«, sbh. *kòtac*, g. *kòca* »košara za jagnjad; kokošnjak; prostor za svinje ipd.« (Vuk) poleg hrv. *kȍt* »isto« (Osijek), mak. *kotec* »pregraja za ribolov«. Glej *kótec* in *párkot*. M. F.

prẹ̑kla (f.) »palica, drog«, največkrat »Fisolenstrecken«, tudi *prẹ̑tla* »isto« (Lašče); v 18. st. *prękla* »pertica« (Pohlin); k temu *šprẹ̑kla* »lata na slamnati strehi«, *šprīkla* »tenek količek ali ozka deščica; klin pri lestvi, iver«. Sorodno je mak. *pračka* »šiba«, *pritka* »prekla«, blg. *prъ̀čka* »šiba, palica«, č. *příčel* »klin pri lestvi«, slš. *priečka*, dial. *priečla* »isto«. Osten-Sacken, IF XXXIII, 243, in Leistner, ZföG, 1891, 714, izvajata sln. *prẹ̑kla* in *prẹ̑čka* iz lat. *pertica*. Machek[2], 400, domneva za č. *příčel* slov. **prěkъ*. Štrekelj, LMS 1896, 164, in po njem Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 381, ter Striedter-Temps, DLS, 225, izvajajo izolirano sln. *šprīkla* iz bav. avstr. *Sprittel* »klin pri lestvi«. Sln. *prẹ̑čka* in slš. *priečka* je gotovo iz **perčьka* k **perkъ* »prečen«, morda od tod tudi primeri z *-l*-sufiksom. Mak. in blg. gradivo kaže na **prǫčьka*. Sln. dial. *prekelj* »Nadelbrett« (Pohorje) je izposojeno iz n. dial. *prettl*, kar je dem. h knjiž. *Brett*. Bezlaj, Razpr. SAZU VII, 174, primerja lit. *spýris* »brca; klin pri lestvi«, *pásparas* »podporni tram« poleg lit. *spìrti* »upirati se, nasprotovati«, lot. *spert* »isto« iz ide. **sper-*.

prekȍr (m.), g. *-óra* »kreg, prepir«. Prim. sbh. *prijèkor* »graja, očitek« (Vuk), mak. *prekor* »isto«, dial. »vzdevek«, r. *perekór*, navadno v pl. *perekóry* »kljubovanje«, ukr. *perekír, -kóru* »boj, kljubovanje«, p. *przekora* »trma, trdovratnost«, gl. *překora* »spor, prepir, boj«, dl. *pśekora* »kljubovanje, spor«, *na pśekor* »navkljub«. Slov. **per-kòrъ* (m.), **per-kora* (f.) »prepir, spor, (besedni) boj« je postverbalni nomen actionis v. **per-korīti, *-kòrišь* (pf.) »grajati, prepirati se ipd.« (Vasmer II, 339; Schuster-Šewc, HEWb., 1172), k temu iter. v sln. rož. *preqárjatə se* »prepirati se« (Šašel, RNB, 90). Iter. verbalna osnova se ohranja v 18. st. izpričanem subst. *ſprekarjanje* »Wortſtreit« (Gutsmann). Dalje glej *koríti, kárati II, pokộra*. M. F.

prẹ́koš (m.), g. *-a* »ime progasti živali« (zlasti za prašiče), f. *prẹ́koša* »isto«; pri Murku I, 427, *prékoſha* »z rumenimi ali belimi progami ali s takšnimi lisami prekrita svinja«. Samo sln.; izhajati je mogoče iz izpeljanke na **-ošь* oz. **-oša* k adj. **pêrkъ* »prečen«. Enako je tvorjeno **junošь* »mladenič« k **junъ* »mlad« (o tem SP I, 78). Dalje glej *prẹ̑k*. M. F.

prélo (n.), g. *-a* »prehod, odprtina«. Prim. hrv. kajk. *prȇlo* (n.) »odprtina v plotu, prelaz«. Skok III, 38, rekonstruira **prě-(j)ьd-lo* k **iti, *jьdǫ*, glej *íti*.

prẹ́loč (f.), g. *-i* »ročica pri plugu«, tudi *príloč* (f.). Disimilirano iz **prě-rǫčь* »roč, držaj«, izpričano *prirộč, príroč, prerȍč* (m.), *-a* »isto«. Dalje glej *rȍč I*.

prélog (m.), g. *prelộga* »zemljišče v prahi, opuščena kulturna tla, jasa v gozdu, prehod skozi plot«, tudi *prẹ́log* in *prelȍg, -ộga*; dial. *prelong* (Šaleška dol.); v 18. st. *prelôg* »ausgebrannter Heckenwald; navale« (Pohlin). Pogosten tpn. in mtpn. *Prelog, Preloge, Prelogi*, l. 1296 *Priloch*; *Prilog*, tudi *Podlog*, l. 1483 *Prelog*; *Prevoje* < **prěloge* (Bezlaj, SR VIII, 11), cgn. *Prelog, Preloga, Prelogar, Preložnik*. Iz kompoz. tipa **otъlogъ, *perlogъ, *ulogъ* se pri vseh Slovanih tvorijo agrikulturni termini, prim. sbh. *prijèlog*, mak. *prelog*, blg. *prélog*, r. *perelóg*, p. dial. *przyłóg, odłóg, rozłóg, -ogu*, č. *příloh*, slš. *prieloh*. Iz slov. jezikov je rum. *pîrlóg* »praha«, madž. *parlag*, lot. *pãrlaga* »z grmovjem poraslo zemljišče«, lit. *atlagaĩ* »na novo preorana praha« (Berneker I, 727; Machek[2], 493; Fraenkel, 21). O funkciji glej M. Stará, Národopisní věstník ČSl. XXXIII, 285.

preluka (f.) »pharos, portus«; le v 18. st. *prelûka, -e* »Thurm am Meerhaven; pharos, portus« (Pohlin). Nejasno; morda s prvotnim pomenom »prehod, jasa« in deverbativ **per-luka* (f.) k v. **per-luk(a)ti*, h kateremu je v sln. izpričan pf. *prelúkniti* »razjasniti«, bkr. *razlukniti* »isto«, *olúkniti*, npr. *danes se je vreme oluknilo* »se spremenilo, po dežju je postalo lepo« (vse Šašelj, Bisernice I, 297, 281). Tako kot slov. **lučь* (m., f.), **luča* (f.) in lit. *laũkas* »polje«, lot. *laũks* »jasa« lahko to gradivo ohranja najstarejši pomen ide. baze **leuk-* »svetiti« poleg »videti, gledati« (Bezlaj, Razpr. SAZU VII, 169). Sem verjetno tudi hrv. dial. *prêluka* »odprtina v živi meji« (Ozalj; Težak, HDZb V (1981), 390). Glej tudi *lúč, Luče, lúkati*. M. F.

prȇm I (m.), g. *prẹ́ma* »Franse«; pl. *prẹ́mi* »Trumm« (Polj. dol.), tudi *prẹ́ma* (f.) »Tresse, Borte«; v 18. st. *priem* »Bräme, Gebräm am Kleide«, *priemati*

»brämen« (Gutsmann), novejše *oprẹ́mati, oprẹ́miti* (pf.) »verbrämen«. Izposojeno iz srvn. *brëm* (n.) »Verbrämung, Tresse«, v 16. st. *prem* (Dalmatin, Trubar, Megiser), *opremati se* (Krelj), tudi *prámati* iz bav. avstr. *Prâm*, kor. *prâm*, štaj. n. *Bram* »rob pri obleki« (Štrekelj, JA XIV, 536; Striedter-Temps, DLS, 200 s.). Tudi hrv. *premati, pramati* z enakim pomenom.

prệm II, samo v zvezah *da bi prệm, ako( )prệm, čeprệm* (Miklošič) v funkciji koncesivnega veznika »čeprav, četudi«. Prim. sbh. *prȅmda*, redkeje *prȅm*, star. *ako( )prem* »čeprav«. Tvorjeno iz adv. **prě̋mь* (stcsl. *prěmь* »recte«) k adj. *prě̋mъ* »raven, naravnan naprej«. Nastanek koncesivnega veznika je verjetno pod vplivom n. *wenn gerade* »čeprav«, kar potrjujejo kalki sln. *čerávno, čeprȁv, akorávno, akoprȁv, dasirávno* in po n. *obschon* č. pog. *dyby (na)krásně* »čeprav« (Miklošič, VGr. IV, 79; Kopečný, ESS I, 209 s., II, 582). Sln. *akoprâm* »čeprav« (Levstik) ima paralele v čak. *pram(a)* »proti«, kar pomensko ustreza štok. *prem(a)* »isto« (Kopečný, ESS I, 208; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 902). To utegne odražati ide. **prō-mo-* »naravnan naprej« (Vasmer II, 455) poleg **prō-uo-* v psl. **pravъ*. Dalje glej *prệm III, prẹ́ma, prẹ́miti se, premsati*. M. S.

prệm III (adj.), f. *prẹ́ma* »raven, usmerjen naravnost naprej«, nknjiž. izv. *prệmica*, zastarelo *prẹ́ma* »neskončna ravna črta, die Gerade«, *prệmec* »prednji del ladje«. Besedna družina v star. jeziku in dial. ni znana. Adj. je prvič izpričan pri Levstiku l. 1873 in nato pri Cigaletu, Term., 46: *gerad (rectus), prem; ungerad, neprem* s sklicevanjem na stcsl., r. in č. Psl. adj. **prě̋mъ* (ali **prě̋mъ*; prim. *prâvъ* ali **prȃvъ*), ki je izpričan v stcsl. *prěmъ* »rectus«, r. *prjamój (prjám, prjamá, prjámo)* »neposreden, raven«, ukr. *prjamýj, prjámyj*, br. *pramý* (< **pręmъjь*), č. *přímý*, slš. *priamy* »isto« (p. *uprzejmy* »vljuden«, gl. *přemo* »drug drugega, vzajemno«, dl. *promje* »proti, k«) navadno izvajajo iz podaljšane stopnje **prē-mo- : *pro-mo* v gr. πρόμος »vodja«, umbr. *promom* »naprej«, got. *fram* »naprej«, stnord. *fram* »naravnost naprej« (Miklošič, 263; Vasmer III, 455; Schuster-Šewc, HEWb., 1172). Ker so ide. adj. **pro-mo, *prŏ-uo-, *prŏ-ko-* ipd. izvedeni iz adv., slednji pa predstavljajo otrdele sklonske oblike ide. **per(o)-* »zadnja stran, oddaljen« (prim. lok. v psl. **pri(-), *per(-)*, lativ v **pro(-), *pra-)* in ker oblike **prē* v drugih ide. jezikih ni zaslediti, se zdi bolj prepričljivo domnevati adjektivizacijo adv. iz dativa smeri **p(ᵊ)rai̯* (prim. gr. παραί »pri, zraven«), sti. *paré* »dalje, na to«, lat. *prae* »spredaj, naprej, pred« → **prai̯-mo-* > psl. **prěmъ* (podobno Shevelov, Prehistory, 319). K adjektivizaciji s sufiksom **-mo-* prim. lat. *prīmus* < **prīs-mo-* iz adv. **prīs* (Walde-Hofmann II, 36). O sln. refleksih te osnove glej *prệm II, prẹ́ma, prẹ́miti se, premsati* in *prệmek* ter dalje *pri-, pre-, pro-, prá-, prâvi, pȓvi*. M. S.

prẹ́ma (f.) »prečni nepregibni nosilec zgornje konstrukcije voza, ki je nameščen na osi«, jnotr. *prệi̯ma* (Rigler, Jnotr. gov., 30). Vodnik in po njem Cigale navajata tudi pomen »lafeta«. Izpričan je tudi subst. *prệm* (f.), g. *premî* »prema« in pri Cigaletu *prệmnik* »Nagel beim Wagen«.

Prim. hrv. čak. *prȅma* »isto« (Istra, Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 543). Izhajati je treba iz **prě̋ma* poleg **prě̋mь* (f.), kar sta verjetno deverbalni tvorbi iz **prě̋miti sę* »usmeriti se naravnost naprej« z razvojem nomena actionis v nomen agentis, torej *»tista, ki je usmerjena naravnost naprej«. Prema se pri zavijanju namreč ne obrača hkrati s prednjimi kolesi. Iz bkr. *prẹ́ma* »orodje, priprava«, na Suhorju »priprava za oranje« (Štrekelj, LMS 1894, 37) in hrv. dial. *prēmà*, g. *prēmí* »isto« (Istra; ARj XI, 595) je treba rekonstruirati postverbal **prěmā̋* iz tranz. v. **prě̋miti* »usmerjati naravnost naprej, ravnati pravilno«. K različni akcentuaciji prim. r. *dremá : drëma* »zaspanost«. Ni jasno, ali je bkr. *prem* »trem, pristrešek« (Šašelj, Bisernice I, 269) tudi deverbalna tvorba, čeprav pomenska analiza bolj kaže na substantivizacijo adj. **prě̋mъ*. Dalje glej *prệm II–III, prẹ́miti se, premsati*. M. S.

premâček (m.), g. *-čka* »majhen čeber« (štaj.). Dem. k *premáč* (potrjeno v Dramljah; F. Jakopin, ustno) < *prejemáč* »posoda, ki se uporablja pri pretakanju mošta« (Caf) < *»čebriček za premeščanje vsebine iz enega v drugi, navadno večji čeber«, kar je nomen agentis glagola *pre-jệmati* *»prekladati«. Dalje glej *jẹ́ti*. M. S.

prệmek (m.), g. *-mka* »slabo žito, ki se med vejanjem pomeša med pleve«, v Gribljah (bkr.) »ajdove pleve«; navadno *oprệmek*, pl. *oprệmki* »slabše, s plevami pomešano žito« (Barlè, LMS 1893, 28); v 18. st. *oprémki* poleg *ozhinki, otrobi, pléve* »appluda« (Kastelec-Vorenc). Prim. hrv. kajk. *opremek* »appluda« (Habdelić), v Prigorju *premak* »premek« (ARj XI, 598). Izhajati je treba iz **ob(ъ)-prěmъ-kъ* k v. **ob(-)prěmiti* »čistiti žito«, **prěmiti* »delati, ravnati, usmerjati naprej« (Miklošič, 263). K pomenu prim. sln. *občînek, očînek* »pleve« iz *o(b)číniti, číniti* »čistiti žito« poleg »obdelovati« in *obravnávati* »čistiti žito« k *ráven* »prem«. Obliki brez vzglasnega *o-* sta najverjetneje nastali po aferezi. Dalje glej *prệm II–III, prẹ́miti se, prẹ́ma*. M. S.

prệmer (adv.) »preden«, samo dial. *prệmr* (Duplice), *prẹ̀mr* (jštaj.), *prệjm(e)r* (Ljubljana, dol.). Prim. csl. (glagolsko) *prije neže*, hrv. *pri ner gusa dojde* (nar. pesem) < **prě ne-že* (Miklošič, Lex. pal., 419). Sln. *-m-* razlaga Ramovš, Hgr. II, 86, z vplivom sinonima *prệdem* poleg *prệden*, vendar je mogoče misliti tudi na asimilacijo na vzglasni *p-*, prim. *pệsem*, dial. *bâsem*. Zaradi ljubljanskega *prệjmer* domneva Levstik, LMS 1882, 227, prvotno **prěd'e ne-že*, proti čemur govori jštaj. refleks. Ljubljanska oblika lahko odraža regularni dolenjski refleks ali naslonitev na adv. *prệj*. Dalje glej *pre-*. M. S.

prẹ́miti se, *-im se* (v. impf.) »odpravljati se« (Caf), navadno v kompoz. *s-, iz-p.* (pf.) »comitari«, *o-p.* (pf.) »ausrüsten, ausstatten«, *pre-p. se* (pf.) »preseliti se«, sekundarni impf. *-prẹ́mljati, -am*; postverbali *-prệma*; številne izv., npr. *spremljevâlec* (m.), *-lca* »comes«, *spremîtev* (f.), *-tve* »comitatus«; v 16. st. *ſpremiti* »comitor« (Megiser), v 18. st. *ſprejmiti, ſprejmlati* »begleiten« (Gutsmann).

Prim. csl. *prěmiti, -mljǫ* »dirigere«, *sъprěmljati sę* »consentire«, sbh. *sprȅmiti, -īm* poleg *sprémiti, sprê-*

mīm »pripraviti, opremiti, spraviti«, prìpremiti, -īm; priprémiti, pripremīm »pripraviti«, mak. spremi, sprema »pripraviti«, r. prjamítь »ravnati«, uprjámitьsja »upreti se, kljubovati«, ukr. poprjamuváty »napotiti se«, slš. upriamit' »naperiti, usmeriti (pogled, misel)«. Psl. *prěmiti (poleg *prěmīti, *-íšь) »usmeriti naravnost naprej, ravnati« je denom. iz adj. *prěmъ/ *prěmъ »usmerjen naravnost naprej« (Miklošič, 263). K pomenskim razvojem prefigiranih glagolov prim. razvoje denominativa *prāviti, npr. sln. odpráviti se »odpremiti se«, oprâva »oprema«, pripráviti : sbh. priprémiti; sbh. sprȁva, sprȅma »priprava«. Dalje glej prệm III, prệmek, prẹ́ma, premsati. M. S.

prémog (m.), g. premọ́ga »Steinkohle«, tudi prémog (m.), -a »isto«, adj. premọ́gov, f. -a »ki je od premoga«, tudi v zvezi premogova kri »nafta« (bohinj.); v 16. st. premog »draco« (Megiser), v 17. st. pri Valvasorju, Ehre III, 428, II, 143: Premogouakry »Drachenblut, premog«, v 18. st. premôg, -a »Drach, Lindwurm; draco« (Pohlin), v 19. st. pri Murku I, 431: prẽmog »Steinkohle« (kranj.), »draco« (kor.). Pomen »Steinkohle« je za prémog izpričan tudi v Vodnikovem rkp. slovarju (Stabéj, JiS XI (1966), 43). Prim. sbh. premog »draco« poleg cgn. Premag, kar je le pisna varianta za Premog (Mažuranić, Prinosi, 1101, 570). Koštiál, ZSlPh VII, 381, izvaja pomen »carbone« iz »draco« prek zveze premogova kri »zmajeva kri, smola« (prim. zmajeva kri »Drachenblut«, a tudi »smola«; Cigale, Wb., 346) in *per-mògъ (m.) izvaja iz slov. *per-mot'i, *-možešь »praevalere, superare«, kot je nakazal že Miklošič, 501. Manj verjetno Erjavec, LMS 1883, 227, ki misli na *smag-, *smog-, *mag-, *mog- »goreti« in primerja dl. smogoŕ, -rja »Pechtorf, Torf«, r. móga (kol.) »posušena goba«, kar Vasmer II, 143, izvaja iz kalm. mög, mögö »goba« < kitaj. Sln. sin. za »draco« so prilog, premrl, premol. Dalje glej móči. M. F.

premsati, -am (v. impf.) »kaznovati, zmerjati«; samo v 18. st. pri Pohlinu premsam »bestrafen, schelten; corripere«, prẹmsa »Bezüchtigung, correptio«, pf. spremsam, v 16. st. izprejmsati »okarati, ošteti« (Trubar). Brez znanih paralel. Verjetno *-ъsa-intenzivum k *prěmiti »ravnati, usmeriti naravnost naprej« v moralnem smislu. K besedotvorju prim. râvsati se. Dalje glej prệm II–III, prẹ́ma, prẹ́miti se. M. S.

-prệmsati, -am (v.); samo v kompoz. izprệmsati, -am (pf.) »izsiliti, erzwingen«, ki ga Pleteršnik I, 226, navaja po Zalokarju. Verjetno tvorjeno po n. Bremse, bav. n. Premse (»zavora«) v pomenu *»stiska«, ki ga je treba domnevati zaradi star. izposojenke prệmža »zadrega, zagata«. M. S.

prệmža (f.) »zagata, zadrega; Verlegenheit«. Izposojeno iz srvn. bremse, premis, nvn. Bremse »zavora; nekaj, kar stiska«. Pomenskega prehoda v »zagata, zadrega« pri tej n. besedi sicer ni zaslediti, vendar je ta izvedena iz glagola s pomenom »stiskati«, prim. niz. pramen »stiskati«, n. dial. (vestfal.) prām(e) »stiskalnica« (Kluge[17], 99). Tako je treba za sln. izhajati iz pomena »stiskanje«. Takšni prehodi so znani tako v n. (Klemme »sponka, škripec, zadrega« iz klemmen »stiskati«) kakor v sln., prim. zadrệga k v. zadŕgniti »zuschnüren«, stȋska idr. Mlajša izposojenka iz n. Bremse v izpričanem pomenu je sln. pog. brẹ̑mza »zavora«, v. brẹ̑mzati, -am (impf.) »zavirati«. Glej tudi -prệmsati. M. S.

preonệgati, -am (v. pf.) npr. preonegati zimo, noč »pretolči zimo, noč«, tudi »predrugačiti«; v enakem pomenu tudi preon(e)gáviti, -âvim. Gotovo pf. k onệgati, on(e)gáviti, kar je tvorjeno iz osebnega pron., prim. podobne tvorbe lit. anúoti, het. anija- »delati«, pa tudi č. onačiti »predrugačiti« iz onaký »drugačen«. Napačno Kurkina, OLA, Materialy, 1980, 276, ki misli na zvezo z nẹ́ga, nẹ́žen. Glej onegaviti. M. S.

prepelíca (f.) »Tetrao coturnus«, tudi krepelíca in putpernica. Miklošič, 253, navaja tudi oblike pódprda, podprdáča, podpodica; semkaj spada dial. potprga »Rollus crex«. K temu so nknjiž. tvorjena v. prepeléti, krepeléti, krepelíti »zamahovati s perutnicami«; v 16. st. prepeliza »Wachtel, Schmetterling« (Megiser), v 18. st. prepeliza, predpeliza »Wachtel« (Gutsmann). Prim. sbh. prèpelica, prȅpelica, prepelka, v Istri prpelica, mak. potpološka, blg. pъdpъdъ́k, dial. prepepelica, prepelica, r. pérepel, pl. perepelá; perepëlka, dial. pelepel, perepelica, ukr. pérepel, perepelýcja, p. przepiórka, č. křepelka, slš. prepelica, prepilka, gl. pocpula, dl. paśpula, dial. pacpula, plb. pipaną (n.) »prepelica«. Iz slov. jezikov je rum. prépeliță. Interj. rum. pitpalác, pitpedíche, taptalácă, mold. pătpăduchi, madž. pitypalatty je kakor sln. petpedí(k), vse o glasu prepelice, verjetno avtohtono. Tako tudi alb. potpolloshkë »prepelica«. Osnova je najverjetneje onomatopeja v posnemanju ptičjega petja (sln. pẹ̑tpedȋ), morda *per-pel-ъ (Machek, ZSlPh XX, 41 s.). Druga oblika iste onomatopeje je lit. pùtpelė, pepelà, píepala, lot. paîpala, putpẹlava, stprus. penpalo poleg pippalis »ptica« (Trautmann, BSW, 204; Fraenkel, LF II, 191), tudi bask. parpara, pospolina (Schuchardt, ZRPh XI, 479, 491, XL, 326). Miklošič, 249, rekonstruira *perpera, Brandt, RFV XXIII, 296, *pel-pel. Druga literatura pri Vasmerju II, 349.

prẹ́poka (f.) »nad površjem moleč hrbet, pravokotno preko ceste držeč«. Pleteršnik II, 265, povzema po Levstiku, ki termin uporabi v prevodu Cestnega zakona in pouka iz l. 1873 za n. Rast, kar poleg »počitek« v star. jeziku pomeni tudi »razdalja na poti, po kateri je potreben počitek, dve milji«. Najverjetneje gre za neologizem, postverbal tipa prẹ́seka, iz glagola prepọ́kati (izpričan le v za etimologijo prẹ́poka irelevantnih pomenih), iz česar je še postverbal prepȍk (m.), -ọ́ka »Durchriß« in adj. < ptc. prepọ́kel, -kla »geborsten, rissig« k pọ́kati I »bersten, springen«. M. S.

preprọ̑ga (f.) »tepih«, po Cafu tudi »tapeta«, vzh. štaj. préproga »predpasnik«, izv. preprọ̑gar »Teppichmacher«, adj. preprọ̑garski; v 18. st. z disim. prapoga »ein Tuch zum ausspannen, periſtroma« (Pohlin). Brez znanih paralel. Gre za nomen actionis (> nomen instrumenti) glagola preprẹ́či, -žem »überspannen, überziehen, umsatteln«. Prim. iz drugih prefigiranih glagolov po istem postopku tvorjeno sln. oprọ̑ga, podprọ̑ga »trebušni jermen pri konjski opravi« s paralelami v blg. podprъ́ga, dial. podprúga, r. podprúga in ukr. naprúga, poprúga »isto« poleg m. v sln. po(d)prȍg »isto«. O tem glej -prȍg in dalje prọ́ga, -prẹ́či. M. S.

prérok (m.), g. *prerǫ́ka* »propheta«, tudi *prórok* (m.), g. *prorǫ́ka* »isto«, f. *pre/orǫ́kinja*, pkm. *prorókovica*; izv. *pre/orǫ̂kba* »prophetia«, adj. *pre/orǫ́čen*, *pre/orǫ́ški*, denom. *pre/orǫ́čiti*, *-ǫ̂čim* (pf.), *pre/orokováti*, *-ûjem* (impf.) »prophetizare«; v 16. st. *prerok* »vates« (Megiser), *prorok* (Krelj), *prerok* (Dalmatin), v 17. st. *proroc* »profeta« (Alasia), *prerok* »fatiloquus, propheta« (Kastelec-Vorenc), *prerok* »prophetes« (Pohlin).

Prim. stcsl. *prorokъ* »propheta«, sbh. *prórok*, *-a*, mak. *prorok*, blg. *prorók(ъt)*, r. *prorók*, *-a*, ukr. *prorók*, *prorík*, *-oka*, br. *prarók*, *-a*, p. *prorok*, č., slš. *prorok*, *-a* > luž. *prorok*. Psl. **prorȍkъ*, g. *-ȍka* je nomen agentis iz glagola **pro-rek-tī*, **-rečešь* »reči vnaprej, prerokovati« (Miklošič, 247). Dalje glej *réči*, *otrok*. M. S.

prẹ́sekar (m.), g. *-ja* »taščica, Rotkelchen«, po moderni vokalni redukciji *prẹ́skar* (m.), *-ja* »isto«, iz te oblike *presker*. Zaradi sln. sin. *podleščček*, *šmarnica* je ime prek pomenske motivacije »ptica, ki živi v presekah« gotovo tvorjeno iz sln. *prẹ́seka* (f.) »živi plot«, npr. *vrabci trumoma letajo po presekah*, pkm. *prèsika* »izsekan pas gozda« (Novak, Slovar, 83), hrv. dial. *prȅsika* »isto« (Vodice; Ribarić, SDZb IX (1940), 183), kar je deverbativni subst. **pȇr-sěka* (f.) k **per-sět'i* (< **-sěk-tī*), **per-sěkǫ* »sekati, rezati«. Enako so tvorjena sln. cgn. *Presekar*, *Preskar*, *Presker*. Dalje glej *sẹ́či II* pa tudi sin. *táščica*, *podleščček*. M. F.

prẹ́sen (adj.), f. *-sna* »svež, surov, nekuhan, nekvašen«, npr. *p. zelje, mleko, rana, voda, platno*, tudi *presȅn*, f. *-snȁ* »isto«, pkm. *préjsen* »nekvašen« (Novak, Slovar, 81); *prẹ̑snec* (m.), *-a* poleg *prẹ̑snec* (m.), g. *prẹ̑senca*, oboje »nekvašen kruh«, tudi »vrsta gibanice« (Kras) (> it. dial. *presnitz* »orehova potica z rozinami«), »hrana iz mlincev« (notr.) in »velikonočni kruh«, *kozji presnec* »Evonymus europaeus«, s *sn* > *sl* kot sln. dial. *slegúr* »Turdus saxatilis« iz *snegúr* »isto« tudi *kozji preslec* »Evonymus europaeus«; *presnína* (f.) »kar je presno«, z asimilacijo *p – n* > *p – m* tudi *prẹ̑smec* (m.), *-a* poleg *prẹ̑semca* »vrsta daritvenega kruha« (vzh. štaj., pohor.), pkm. *prèsmec*, *-a* »cvetnonedeljska butara« (Novak, Slovar, 83); *oprẹ́sen* »nekvašen, svež«, tudi »grob (o platnu)« in »vsakdanji (o obleki)«, *oprẹ̑snik* (m.) »nekvašen kruh«, *opresnáča* »isto«; v 16. st. *opreiſſen* »ungesauert« (Megiser), *opreſhniki* »ungesäuertes Brot« (Dalmatin), v 18. st. *opprẹsn* »süß, ungeſauert« *oppresnèk* »azymus« (Pohlin).

Prim. stcsl. *prěsnъ* »recens«, *oprěsnъkъ* »ἄζυμον«, sbh. *prijèsan*, f. *-sna* »svež, nekvašen«, *prijèsnac* (Vuk), hrv. čak. *prîsan*, *prīsnȁ*, *prîsno* »surov, nezrel«, *prisnâc* »nekvašen kruh« (Baška na Krku; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 544), mak. *presen* »svež, neuvel (o cvetju), nedaven, nov; nekvašen«, *presnina* »svežina«, *presnota* »isto«, blg. *présen*, *prjásna*, *-o* »nekvašen, svež, surov«, npr. *prjasna pita* »pita, ki je bila zamešena brez kvasa«, *prjasno maslo* »surovo maslo«, str. *prěsьnyi* »nekvašen, svež«, *prěsьnьcь* »nekvašen kruh«, *oprěsьnъkъ* »isto« (Sreznevskij, Mat. II, 1702, 697), r. *présnyj*, *présen*, *presná*, *présno* »neslan, ne dovolj slan«, ukr. *prísnyj* »svež, nekvašen«, *prisnják*, *-aká* »nekvašen kruh«, br. *prèsny* »ne dovolj slan; nezačinjen; nekvašen«, p. *przaśny* »nekvašen«, č. *přesný* »presen, nekvašen«, *přesníce* »presen kruh«. Psl. adj. **prěsnъ* »svež, neobdelan«, f. **prěsnȁ*, n. **prȇsno* je mogoče izvesti iz **prěsknъ* in primerjati z lit. *prẽskas* »nekvašen, svež, pust« (> fin. *rieska*) (Fraenkel, 652). Dalje nejasno; stvn. *frisc*, srvn. *vrisch* < germ. **friska-* < ide. **prisko-* ne spada zraven, kot domnevajo Skok II, 42; Mladenov, 534; Kluge[17], 219. Machek[2], 491, vidi v slov. in lit. oblikah vrddhi tvorbo h germ. **presk-* (?); enako tako dvomljivo Matzenauer, CS, 69, ki slov. in germ. oblike primerja z lat. *prīscus* »prejšnji, daven, star, strog, resen«, kar glasoslovno in semantično ni sprejemljivo. M. F.

presenẹ́titi, *-ệtim* (v. pf.) »iznenaditi, očarati«, bkr. *presenẹ́titi se* »začuditi se, osupniti«; impf. *presenẹ́čati*, *-am* in *presenečeváti*, *-ûjem*; adj. *presenetljīv*, *-íva* »überraschend«, subst. *presenệčenje* (n.) »Überraschung«; k temu *obsenẹ́titi*, *-ệtim* (pf.) »začarati«, bkr. *obsenẹ́titi se* (pf.) »osupniti«, izv. *obsenệtba* »urok«.

Prim. hrv. *presènetiti*, *presenètiti* (= *presenȅtiti* (?)) »presenetiti, očarati«, *p. se* »začuditi se« (ARj XI, 699), v Dugi Resi *presenȇtit se* »biti presenečen« (Perušić, Čak. rič II (1986), 57), *presnititi* »presenetiti« (samo pri Šulku), v nekem (i)jekavskem govoru *osenétiti*, *osènētīm* »očarati«, prim. *djevojka je momka osenétila svojom ljepotom* (Ružičić; ARj IX, 191), pri Vuletiću (čak.) *čudno ostaše začudjeni...kazahu se prisnećeni*, tudi *prismećeni cića toga*; pri Radovčiću (čak.) *ostajem vas prismećen*, manj verjetno sodi semkaj še črnogor. *presnijetiti se* »onesvestiti se«. Nepojasnjeno. Razen črnogor. primera, ki odstopa tudi pomensko, in hrv. pri Ružičiću *osenétiti*, kjer podatki o prozodiji niso zanesljivi, izpričbe kažejo na **per-sъnẹ̑titi*, kar je s formalnega stališča lahko denom. iz ptc. *(*per*)*-sъnẹ̑tъ* ali deverb. (tipa **kol-titi*) glagola **per-sъn-ẹ̑ti*, **-ьmǫ* »presneti, prevzeti«. Sln. in hrv. (kajk.) *-e-* v prvem poprefiksalnem zlogu utegne biti refleks polglasnika, ki se je lahko vokaliziral v prez. oblikah tipa **sъnьmǫ* (stč. *senmu sě*) in se razširil na obravnavano tvorbo. Izhodiščni pomen je v primeru pravilnosti te razlage *»prevzeti«, prim. sln. *prevzẹ́ti* tudi »očarati«, k pomenskemu razvoju še it. *sorprèndere* »presenetiti« < *super* + it. *prèndere* < lat. *prehendere* »vzeti, prijeti, zgrabiti«. Drugi poskusi razlag so slabše utemeljeni. Miklošič, 291, primerja sbh. *zasjenuti* »premotiti«, kar sodi k **sěnь* »senca«, čemur nasprotuje dejstvo, da prvi poprefiksalni vokal gotovo ni **é*. Brückner, 483, povezuje s stcsl. aor. *sętъ* »rekel je« < **k'ẽ(H)n-to*, kar bi ustrezalo le, če izhajamo iz n. st. **sьn-*, to pa bi zahtevalo dodatna besedotvorna pojasnila. Iz **nětiti* izhaja za sln. *presenẹ́titi* Grünenthal, ZSlPh XIII, 342 (sprejema Skok III, 35). Vendar je tu vsaj razlaga sln. *se-*, kar pojmuje kot refl. pron. (prim. sln. *lice se mu neti*), gotovo napačna. Izhajanje iz te osnove pa ne ustreza niti akcentsko, prim. prez. sln. *presenẹ̑tim* : *nétim*. O drugačni pomenski specializaciji ptc. **per-sъn-ętъ* glej *presnẹ̑t*. M. S.

prẹ̑slec (m.), g. *-leca* in *-elca* »vreteno«; k temu *kozji preslec* »Evonymus« (tudi *prẹ̑snec*) in *prẹ̑slič* »vreteno pri stiskalnici« (poleg *prẹ́slica* »vreteno (tudi pri stiskalnici), Equisetum, Phallus esculentus«; v 16. st. *preſeniz* »Spindelwirtel, verticulum«, *preſil* »isto«, *preſliza* »Spinnrocken, Spindel« (Megiser), v 18. st. *preſelza*, *preſliza* »Spinnstock« (Gutsmann).

Prim. sbh. *prȅslica* »vreteno« in »Equisetum«, dial. tudi *presličica, prešljan, prešljica* »Equisetum«, blg. *préslica*, p. *prząsła, prząślica, prząśnica, przęślica*, č. *přeslička* »Equisetum«, gl. *přaslica* poleg sln. *preslēn* »Spinnrocken«, sbh. *pȑšljen, prȅšljen*, blg. *préšlen*, p. dial. *przęślin*, č. *přeslen*, slš. *prasleň*, gl. *přasleń* (< **pręslenъ*). Vse izvedeno iz *pręslo, pręsti, prędem* (Miklošič, 258; Machek[2], 494; Gavazzi, Lud. słow. 1, 33).

preslȩ̂gast (adj.), f. *-a* »luknjičav, neenakomerno porazdeljen«, *preslegasto platno* »ponošeno platno, tako da se že vidijo niti«. Pomensko najbližje je r. dial. *pereslëga* »izmeček pri preji, slaba preja«, tudi *peresléžina*. Verjetno je tvorjeno iz iste osnove hrv. *prȅslljež* (f.), *-i* »dolina med dvema hriboma« (prim. tudi *prèslo* »preval«), r. dial. *pereslega* »prečni tram v ostrešju« (Dal'), dial. *slegá, sljagá, sljága, slëga* »tanka žrd«, ukr. *slígy* (pl.), g. *-iv* »preko jame položeni tramovi«. Izhajati je treba iz psl. **per-slěg-* ali **per-sъlěg-*, morda k **leg-ti*, prim. sln. *lẹ́ge* (pl.) »nosilci tramov«, č. *líha* »greda«. Vendar nejasno; brez znanih paralel. Pomensko podobno je tudi č. mor. *sl'ebit* »neenakomerno spresti nit«, npr. *gatě na kol'enoch přesl'ébené*.

Povezava z lit. *slẽgti* »daviti, stiskati; žeti« se dozdeva dvomljiva (Schütz, Geogr. Term., 29), enako z gr. λήγω »zadrževati, nehati«, lat. *laxus* »ohlapen« (Matzenauer, LF XIV, 176; Prusik, KZ XXV, 602), glej tudi Vasmer II, 549; Skok III, 35, izhaja iz **pręslo*.

prẹ́slo (n.), g. *-a* »Spinnrocken, Spindel« (štaj.), tudi *prẹ́slica* »isto«; v 16. st. *prefil, prefeniz* »verticulum«, *prefliza* »colus« (Megiser), v 18. st. *prẹslèza* »pertica colus« (Pohlin), *prefelza, prefliza* (Gutsmann). Pomensko enako je sbh. *prȅslica*, mak. *preslo*, r. *prjáslo* »preslo«. Pri tem pomenu je treba izhajati iz **pręd-slo* k *pręsti, prędem* (Miklošič, 262; Trautmann, BSW, 278). V pomenu r. *prjáslo* »presledek v plotu med dvema koloma«, ukr. *prjáslo* »isto«, p. *przęsło* »plot med koloma«, č. *přáslo*, slš. dial. *prasmo* »plot« (Kálal) pa je morda homonim **pręt-slo* k **prętati* (glej *sprẹ́ten*). O tem Matzenauer, LF XIV, 401; Vasmer II, 456.

presnȩ̂t (adj.), f. *-a* »premeten, zvit; preklet, preklemanski«, adv. *presnȩ̂to* tudi »zelo, hudo«; izv. *presnȩ̂tež* (m.), *-a* »prekanjenec, hudomušnež«. Brez znanih paralel. V pomenu »premeten, zvit« je mogoče izhajati iz **per-sъn-ętъ*, ptc. k **per-sъn-ęti, *-ьmǫ* > sln. *presnẹ́ti, -snámen* (pf.) »pretočiti (vino)« s semantičnim razvojem »pretočen« > »prečiščen, rafiniran« > »premeten«, prim. sln. *prevȩ̂jan* »premeten, zvit« iz *pre-vȩ̂jati* »prečistiti žito«, it. *raffinàto*, n. *raffiniert* »prečiščen« in »premeten, zvit«. Sln. cirkumfleks je domnevno nastal v d. obl. (**-s(ъ)nętъjь*) in se posplošil na nedoločno. V pomenu »preklet« lahko izhajamo iz istega izhodiščnega pomena ali pa domnevamo razvoj iz prvotnega *pre-svȩ̂t* »allerheiligst«; k semantičnemu in fonetičnemu razvoju prim. *šmēnt* »zlomek«, kar je nastalo s križanjem *šēnt* in *svȩ̂t*. Dalje glej *jẹ́ti, snẹ́ti, presenẹ́titi*. M. S.

prȩ̂sta (f.) »pecivo iz kuhanega ali vzhajanega testa v obliki številke osem« (SSKJ IV, 54), tudi *prešta* »presta, Bretze«. Sem tudi *prẹ́šca* »kruh, ki se daje dan pred vsemi svetimi otrokom in drugim ljudem in je po sredini vrezan« (Šmartno pri Litiji, kranj.), tudi »hlebček kruha, ki ga dajo revnim otrokom za verne duše« (Tolminsko; Dolenc, Pregljev zbornik, 68), *príšca* »isto« (okolica Fare) < **prēštica* (Štrekelj, Lj. zvon IX, 230). V 16. st. *preste* (pl.) »Bretze, spira«, *preshta* »isto« (Megiser), v 18. st. *prèfta* »spira« (Kastelec-Vorenc), *prẹfta* »Bretze; spira« (Pohlin), *prefta* »Pretze« (Gutsmann).

Pomensko enako je le pri Murku II, 240, izpričano *preca* (f.) »Bretzel«, kar je tako kot madž. *perec* »presta« (> hrv. kajk. *pèrēc* (m.), *pereca* (f.) »isto«; Skok II, 639) prevzeto iz srvn. bav. *prêze* »presta«, stvn. *brezza* »drobno pecivo, zlasti v obliki prekrižanih rok« (Striedter-Temps, DLS, 201; Benkő III, 160 s.; Gasterstädt-Frings, Althd. Wb. I, 1377) poleg stvn. dem. *brezzila* »isto« (> srvn. *brêzel, prêzel* > gradišč. hrv. *preclj*; Bencsics, Wb. I, 131). Srvn. *-z-* se v sln. ne substituira s *-st-* (Striedter-Temps, DLS, 41 ss.), zato je sln. *prȩ̂sta, prešta* v primerjavi s *preca* verjetno izposojeno iz srvn. bav. refleksa za srvn. *brœzte* (navaja Kluge[17], 99), stvn. *brezzita* »isto« < samostansko lat. **brac(c)hītum* »pecivo v podobi prekrižanih rok« iz adj. *brac(c)hiātus* »ki ima roke« od *brac(c)hium* »roka, podlaket« (Kluge[17], 99). Iz tega lat. substantiva je bil tvorjen dem., prim. srlat. *bracidellus* (10. st.) »vrsta peciva«, it. *bracciatella* »presta«, prov. *brassadel* »isto«, ki je prešel tudi v stvn. *brezzitel(la)* »presta«, tudi *breztella* (Battisti-Alessio, 582, 597; Kluge, l. c.). Sln. konzonantna skupina *-st-* > *-št-* se je razvila iz **-ct-*. M. F.

prẹ́sti, *prẹ́dem* (v. impf.) »nere«, danes navadno *présti* (z analogno vokalno kvaliteto po *plésti* in morda po *prȩ̂ja* < *prȩ̂ja*); *piskre p.* »Töpfe verfertigen« (gor.), *mačka prede* »die Katze schnurrt«, *huda, trda mu prede* »er ist in einer üblen Lage«, *tanka mu prede* »er lebt kärglich«; v kompoz. *do-, na-, po-, pre-, pri-, raz-, s-, v-p.* (pf.), sekundarni impf. *-prẹ́dati, -am* (impf.), npr. *razprẹ́dati* »govoriti, razlagati«; semkaj *razprǫjíti, -ǫ́jim* (pf.), *razprǫ́jati* (impf.) »auseinanderbreiten«; številne izv., npr. *prȩ̂ja* »Spinnen, Garn« (danes navadno *prêja*), *kamnita p.* »azbest«, *prȩ̂deno* in *predéno*; *predívo* (n.) »štrena«, *prȩ̂denec* (m.), *-nca* »Cascuta epilinum, europaea«, *zaprȩ̂dek* »kokon«, *zaprȩ̂da* »zmešnjava«; *prẹ́lo* »preja«, *predíca, prȩ̂lja* »netrix« (prim. sbh. *prȅlja, prèlja* »isto«) idr.; cgn. *Prelec, Prelc*; v 16. st. *prẹ́fti* »nere«, *prefil, prefeniz* »verticulum« (Megiser), v 17. st. *preft* »filare« (Alasia), v 18. st. *prẹdem, -ẹfti* »fila ducere«, *predivu* »linum pexum«, *prediza* »netrix« (Pohlin), *prefti, -dem* »spinnen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *pręsti, prędǫ* »nere«, sbh. *prȅsti, prédēm*, aor. *prȅdoh, prȇde*, mak. *prede* (*tenko p.* »slabo mu gre«), blg. *predá, -éš* (aor. *prédoch*), r. *prjástь, prjadëšь*, ukr. *prjásty, prjadéš*, br. *prásci, pradzéš*, p. *prząść, przędę*, č. *přísti, předu*, slš. *priast', priadem*, gl. *přasć, přadu*, dl. *pśěsć, pśědu*, povsod »presti«, jslov. tudi o mački. Iz slov. jezikov je lot. *prèst* »presti« (Miklošič, 261 s.; Mühlenbach-Endzelin III, 390). Sorodno je lit. *sprę́sti, sprę́džiu* »razpeti, napeti«, lot. *spriêst, -žu, -du* »razprostreti, raztegniti, napeti« (Fraenkel, 880), ags. *sprindel* »zanka za ptiče« (Trautmann, KZ L, 66; Vasmer II, 455; Holthausen, Ae. EW, 313) iz ide. **(s)pren(H)d-* »vleči, napenjati«, kar je tvorjeno iz baze **sp(h)er(H)-, *sp(h)reH-* »na-

praviti hiter gib« kakor *(s)pen(H)d- »napeti« od *speH- »vleči«. K pomenu prim. n. *spinnen* »presti« : *spannen* »napenjati«. Glej tudi *prệslec, prẹ́slo, sprostî.* M. S.

-prẹ́sti, *-prẹ́dem* (v.), samo v kompoz. *oprẹ́sti, oprẹ́dem* (pf.) »zgruditi se, zrušiti se, pasti«. Prim. csl. *vъsprędnǫti* »dvigniti se, vstati«, sbh. *prȅdati (se), -ām (se)* »bati se«, *prȅnuti se* »planiti iz spanja«, r. *prjádatь* »skakati«, pf. *(vos)prjánutь*, ukr. *prjánuty* »vreči« (navaja Grinčenko, Sl. III, 495), br. *prjánuсь* (navaja Vasmer II, 455) »isto«. Prvotno **pręd-*, v *-o-*jevski stopnji *prǫd-* (glej *prǫ́d, prǫ́dek*). Sorodno je stnord. *spretta, spratt* »skočiti, razpočiti«, agl. *sprint* »šprint, hiter tek«, srvn. *sprenzen* »razpršiti, razkropiti« (Schmidt, Vok. II, 231; Trautmann, BSW, 277; Persson, Beitr., 873; Matzenauer, LF XIV, 185; Vasmer, l. c.).

prestȋž (m.), g. *-a* »ugled, veljava, prednost«, adj. *prestȋžen, -žna*, abstr. *prestížnost* (SSKJ IV, 57). V 20. st. izposojeno iz modernih evropskih jezikov, prim. n. *Prestige* »isto« < frc. *prestige* (m.) »vpliv, ugled, slepilo, magija« < lat. *praestīgium* (n.) < *praestrīgium*, tudi f. *-ia*, navadno pl. *-iae* »slepilo, slepari-ja« iz glagola *pre-stringō* »spodaj zadrgniti« poleg »zasenčiti, zaslepiti, zatemniti« (Hermann, KEL, 390; Kluge[22], 562). M. S.

prestížen (adj.), f. *-žna* »preventiven«, tudi *predstížen, -žna* »isto«; *pre(d)stȋžna naredba* »Präventiv--Maßregel« (Cigale, Term., 90). Neuspeli neologizem 19. stoletja, izposojen iz hrv. *prestižni, prestižna naredba* (Šulek, Wb. II, 1035), kar je tvorjeno iz hrv. *prèstići* »prehiteti, priti prej« po zgledu frc. *préventif* iz *prévenir* »prehiteti«. M. S.

presûčnica (f.) »praeputium« (Hipolit); Ramovš, Letopis SAZU I (1943), 356, izvaja iz substantiviziranega ptc. k v. pf. *presúkati, presúkniti* »durch eine Drehung anders wenden«; sin. so *kọ́žica, predkožje, zgornja kožica, obrệzek*. Dalje glej *súkati*. M. F.

prẹ́ša (f.) »stiskalnica«, tudi poimenovanje drugih priprav, npr. »klešče za skopljenje ovnov« in »Preßkuchen«; izv. *prẹ́šanec* (m.), *prešanína* (f.) »Preßmost«, *prệšar* »Kelterer«, *prẹ́šavec* »Presser«, v. *prẹ́šati, -am* (impf.) »pressen, keltern«, v kompoz. *na-, pre-, s-p.* (pf.); v 16. st. *presha* »torcular, praelum« (Megiser), v 18. st. *prẹsha* »stiska: torcular, praelum« (Pohlin), *preſha* »Presse« (Gutsmann). Kakor hrv. *prȅša* »stiskalnica« izposojeno iz stvn. *p(f)ressa*, bav. *prȅßßa*, srvn. *prësse*, nvn. *Presse* (Miklošič, Frw., 48; Striedter-Temps, DLS, 201) < vulg. lat. *pressa* »isto« (Kluge[17], 564), kar je substantiv iz ptc. *pressus* »stisnjen« k v. *premere* »tlačiti, stiskati«. M. S.

prešẹ́ren (adj.), f. *-rna* »objesten, razposajen«, tudi *prešíren, -rna* »isto«; cgn. *Prešeren*. Sorodno je verjetno č. *příšerný* »strašen« poleg *příšera* »strašilo«, dial. celo kletvica, tudi »nadutež, tečnež«. Starejši pomen je »odvraten, grd«. Etimološko nejasno; povezava s č. *šerý* »siv«, kot suponira Machek[2], 494, ni verjetna, ker je sln. *sệr* in ne **šer*. Morda nastalo iz **ševerьnъ* »krivonog«. Dalje glej *her*.

prẹ́šuštvo (n.), g. *-a* »adulterium«; Pleteršnik in drugi avtorji 19. st. naglašajo *prệšuštvo*, kar historično ni upravičeno. Beseda v današnjih dial. ni več znana; sodeč po redkih zaznambah pri starejših avtorjih je bila naglašena na *pré-*. Proti zgodnji naglašenosti tega vokala govori dejstvo, da *pre-* v dol. tekstih 16. st. nikoli ni zapisano *prei-* in da vzglasni vokal paralelne tvorbe *ušuštvo* > *šuštvo* podleže redukciji. Izhajati je treba iz oksitoniranega **prešu/əstvȍ*, k čemur je nastala akcentska dubleta **préšu/əstvo* (Ramovš, JF II, 235 s.; JA XXXVII, 133, 148, 317; Hgr. II, 305 ss.), verjetno analogno po dvozložnih primerih tipa **rojstvȍ* > *rójstvo*. Izpričano je še *préšustvo*; v. *prešus/štvováti, -ûjem, -ovam*, po haplologiji tudi *prešus/štváti* (impf.) »adulterari« (*preſhuſhiti* »ehebrechen« in *preſhuſhenie* »Ehebruch« pri Gutsmannu sta umetni tvorbi), adj. *prešúšten, -tna* (Škrabec, Zbr. sp. I, 454, navaja goriš. d. obl. *prešúštni* < **-šuštnî*), *prešuštljȋv, -íva*; subst. *prešûš(t)nik* (m.), *-a* »adulter«, f. *prešûštnica* »adulteria«; pri Pleteršniku vse z domnevno napačno akcentuacijo *prệ-*. V 16. st. *preshuſtuu, preshushtuu, ushushtuu, vshushtuu*, po vokalni redukciji (prim. *bộg* »reven« < *ubộg*) *shushtuai* (Trubar), *preshuſhtnik* »adulter«, *preshushtvati* »adulterari« (Megiser), v 18. st. *presushtnèk*, »adulter, mœchus«, *presushtujem, presushtuvam* »mœchari, adulterare« (Pohlin), po vokalni redukciji pisano tudi z *e* ali *i* [ə] ali brez korenskega vokala, npr. *preſheshtvu* (Basar, Pridige), *preſhiſhniki* (Schönleben), *preshtnèk* »adulter« (Pohlin).

Prim. star. hrv. kajk. *zbog preſeſztnéh gréhov, preſeſzté ſzvoje gréhe* (Gasparotti, Czvet szveteh I, 655 s.; citirano po Ramovšu, Hgr. II, 307). Izhajati je treba iz prasln. in kajk. **prě-*, **u-šəstvó*, kar je po zgledu dublet tipa stcsl. *chǫdožьstvije : chǫdožьstvo* prenarejeno iz **-šьstvьje* (stcsl. *šьstvije* »pot, potovanje«), slednje pa iz *(-)šьstьje* (stcsl. *šьstije* »potovanje, hoja«), kar je abstraktum pasivnega ptc. **šьstъ*, f. **šьstà* k **chodīti*. Adj. **prě-šьstьnъ* je tvorjen iz abstr. ali direktno iz ptc. (o tem Vondrák, VGr. I, 510, 591). Korenski *-u-* v sln. je posledica asimilacije na sledeči *-v-* in vokalne harmonije na sledeči *-u* < *-vo*, prim. dol. 16. st. [*préšəstu*] > [*préšust(w)u*]; g. [*préšəstwa*] > [*préšustwa*], od koder se je razširil na druge tvorbe. K asimilaciji *š – s* > *š – š* prim. sln. *sušíti* > dial. *šušíti*. Prasln. in kajk. **prěšəstvȍ* (adj. **prěšəstə̀n*) je prvotno pomenilo »transgressio; prehod«, tj. »prestopek« ali »prehod k drugemu oz. drugi«; k semantiki prim. sti. *anya-ga-, anya-gāmin-* »prešušten«, dobesedno »ki gre k drugemu oz. drugi« (Miklošič, 86; Ramovš, l. c.). Ostala mnenja, ki predpostavljajo izhodiščni *u*-jevski korenski vokalizem (Pintar, JA XXVII, 315 s., povezuje s csl. *šutъ* »nugator«; Škrabec, Zbr. sp. I, 454, domneva izposojo iz nepotrjenega n. **Brechhiusch*; Nahtigal, ČZN XII, 4 s., povezuje s *sûh*), so spričo kajk. gradiva, ki ga navedeni avtorji niso poznali, napačne. Glej tudi *prišestjȇ* in dalje *hod*. M. S.

pretaknjen (adj.), f. *-a* »suh, mršav«, npr. *pretaknjena je živina, kadar ji je trebuh upadel, ker je lačna ali bolna* (Sln. gorice). Tako predstavljeno pri Pleteršniku II, 282, za dial. obliko z nedvomnim *e*-jevskim vokalom med *t* in *k*, ki je lahko tudi iz izvornega **e* oz. **ę*. Pomensko enako je p. dial. *ściec* »shujšati«, *ściekło dziecko* »shujšan deček« (Karlowicz, SGP V, 338), z dvojno nazalizacijo *pocięknąć* »shujša-

ti« (Karlowicz, SGP IV, 158) < *-tęknǫti, pociękły »shujšan« (Karlowicz, SGP V, 338, IV, 158) < ptc. pret. akt. *-tęklъ-jь. Vse verjetno pomenski odtenek k psl. *tet'ĭ (< *tek-tĭ), *tekǫ »cadere« poleg »ire, currere«, prim. sbh. téknuti, têknē »einfallen, venit in mentem« (Vuk), hrv. tèknuti, tȅknēm »isto« (Dubrovnik), mak. tekna »isto«, blg. teká »padati, navzdol se premikati, spuščati«, r. otéklivyj kólos »o klasu, ki se osiplje« (Dal', Slovar'[3] II, 1877). Morda spada zraven tudi sln. zveza otekle lase imeti = lasje ga bole »imeti mačka«. P. gradivo potrjuje obstoj nazalno infigirane prezentove osnove *te-n-k- > slov. *tęk- k *tek- »teči«. Dalje glej téči. M. F.

prétek (m.), g. pretẹ́ka »plitvina v tekoči vodi« (notr.). Slov. deverbativ *per-tèkъ (m.), g. *per-tèka je izveden iz *tet'ĭ (< *tek-tĭ), *tekǫ »currere, fluere«. K pomenu prim. sbh. pòlōj »plitvina«, r. polój, -ja »nižina, izpostavljena poplavam« < slov. *po-lòjь k *po-liti, *po-lьjǫ »fundere«. Dalje glej téči. M. F.

pretẹ́žen (adj.), f. -žna »prevladujoč, glavni«. Cigale, Wb., 1674, navaja komp. pretežniji »überwiegend« s pripisom, da je beseda srbska, verjetno iz Vuka. Pozitiv je prvič izpričan pri Levstiku l. 1873, od koder ga je Cigale sprejel v Term., 162. Gre za nknjiž. adj. iz pretêga »kar prevaga«, v. pretegníti, -tẹ́gnem (pf.), »biti preobtežen, prevagati«, težíti (impf.) »tehtati«, tvorjen po zgledu sbh. prȅtežan »pretežen« iz prȅtega »kar prevaga«, n. überwiegend (k wiegen »tehtati«, überwiegen »biti pretežek, težji, prevagati«), č. převážný (k vážiti »tehtati«, převážiti »pretehtati, več natehtati, prevegniti«), slš. prevažný »pretežen«. Iz iste osnove je z n. sufiksom -ung tvorjeno sln. dial. pretệž(e)nga »prevelika teža, težava«, kar navaja tudi Murko I, 443 (Pleteršnik II, 338: pritệžinga »pritožba«); preko v. pretegováti (impf.), pretẹ́gniti (pf.) »hindurchziehen, strecken« še pretẹ́ga »Anstrengung«. Dalje glej tẹ́ža, tẹ́gniti, tệhtati. M. S.

-prẹ́ti I, -prȇm (v.), pas. ptc. -pȓt, -a; samo v kompoz. za-p. (pf.) »claudere«, od-p. (pf.) »aperire«, raz-p. (pf.) »divaricare, separare«, pri-p. (pf.) »anlehnen, einklemmen«, na-p. (pf.) »napeti«, sekundarni impf. -pîrati, -am, dial. -pệrati, -am; izv. subst. zapîrek (m.), -rka »žitno zrno v luščini«, zapîrka (f.), zapȋr (m.), -íra, zapȇr (m.), -ẹ́ra »zapah« idr., nomen actionis (> rei acti) zapȍr (m.), -óra »zapah, arest, zapeka«, napȍr »trud«, adj. napǫ́ren, -rna idr.; v 16. st. ſapreti, ſapirati »claudo«, ſapert »clauſus« (Megiser), v 18. st. saprêm, -prẹti »accludere« (Pohlin).

Prim. csl. zaprěti, -prǫ »claudere«, sbh. zàprijeti, zȁprēm, zàpirati, čak. zaprīt, zãpren, mak. zapre, zapira, blg. zaprá, -éš, zapíram, r. zaperétь, -prëšь poleg simpleksa perétь, prú, prëšь »riniti, tiščati«, ukr. pérty, préš »pritiskati, gnati«, br. pérci, prèš, p. przeć, prę »isto«, ki že kaže na pomenski razvoj v smer »spreti se, prepirati se«. Psl. *pertĭ (*zapérti), *pьrèšь »stiskati, tiščati« je genetično ista osnova kot v -prẹ́ti se, prim. poleg lit. spìrti »brcati, ritati (o konju), podpirati, siliti, kljubovati« še spirněti »lahno brcati«, spirtùvė »zapah«, lot. spert, speru, spêru »brcati, ritati«, sti. sphuráti »brcniti, stopiti«, av. frāsparaiti »stopiti, suniti« iz ide. baze *(s)p(h)er(H)- (Pokorny, 992 s.). Dalje glej -prẹ́ti II in -prẹ́ti se. M. S.

-prẹ́ti II, -prȇm (v.), pas. ptc. pȓt, -a; samo v kompoz. pod-p. (pf.) »fulcire«, u-p. (pf.) »stemmen«, s-p. se (pf.) »sich emporstemmen« (< *vъz-p.), o-p. (pf.) »anspreizen, stützen«; sekundarni impf. -pîrati, -am; ptc. > adj. spȓt »strm, oster (o kotu)«, subst. podpệra, podpǫ̂ra, podpȍr (m.), -óra, podpǫ̂rnik (m.), -a »Stütze«; v 16. st. podperane »fulcimentum« (Megiser), v 18. st. podpiram, podprem »unterstütze«, podpera, podporna, podpir »Stütze« (Gutsmann).

Prim. csl. prěti, prǫ »fulcire«, sbh. podùprijeti, pòduprēm, mak. potpre, blg. podprá, -éš, r. podperétь, -ëšь, ukr. pidpérty, pidipréš, br. padpérci (dial. padpjarécь), padaprèš, p. podeprzeć, -prę, č. podepříti, -přu, slš. podopriet', -priem, gl. podprěć, -ju, dl. pódprjeś in -prěś, -ěju, star. -pru »isto«. Psl. *pertĭ (*podъpérti), *pьrèšь je identično s psl. *pertĭ »stiskati«, prim. k pomenu lit. spìrti »podpirati, kljubovati«, spìrtis »podpreti se, upreti se v kaj«, spãras »podpora«, pãspara »podporni tram« (Trautmann, BSW, 276; Vasmer II, 341; Fraenkel, 874 s.). Treba je izhajati iz pomena »tiščati« (< *»udariti, pritisniti«), iz katerega je mogoče izvajati pomena »zapreti« (glej -prẹ́ti I) in »(sovražno) tiščati proti drugemu« (glej -prẹ́ti se). Pomen »fulcire« je osnovnemu pomenu najbližje, zato teh slov. in balt. besed ni nujno potrebno izvajati iz ide. *(s)per- »šperovec, drog« (tako Pokorny, 991), čeprav povezava ni izključena. M. S.

-prẹ́ti se, -prȇm se (v.), pas. ptc. -pȓt, -a; samo v kompoz. s-p. se (pf.) »sich zerzanken«, u-p. se (pf.) »widerstehen«; sekundarni impf. -pîrati se, -am se; subst. razprtîja, sprtîja, pȓnja (pkm. denom. prnjáti se), razpȓja, pȓja (v Briž. spom. akz. sg. prio; prim. stcsl. pьrja »ugovor, spor, sodni proces«, str. pьrja, p. prza, č. pře »spor, prepir«), prepȋr (m.), -a, prepîrka, prepîrščina in spȍr (m.), g. spóra »konflikt«, adj. spóren, danes spǫ́ren, -rna »streitig, umstritten«, rož. sporȇn, -rnā »hud, prepirljiv«; upȍr (m.), -óra, odpȍr (m.), -óra, dial. upîrek »resistentia«, adj. upóren, danes upǫ́ren, -rna poleg upírav, -a »widersetzlich«; v 16. st. prepirati ſe »rixor«, s befedo ſe prepirati »contendo« (Megiser), v 18. st. prepiram se »contendere«, prepiravka »altercatrix«, prepirenga, prepir »resistentia« (Pohlin).

Prim. stcsl. pьrěti, pьrǫ, pьreši (poleg pogostejšega prez. pьrjǫ, pьriši) »contendere, contradicere«, p. sę »pugnare«, sъ-p. sę »disceptare«, prěpirati, -ajǫ »suadere«, sъporъ »rixa«, uporьnъ »pertinax«, sbh. prȅti, prêm »tožiti«, p. se »prepirati se«, iter. prèpirati se, -rēm se, spȍr, mak. prepira se, spor, blg. prepíram se, spór, d. obl. spórъt, r. prétь, prjú »prepirati se« (< csl.), spór, -a, ukr. spír, g. spóru, p. przeć się, przię się »prepirati se«, spór, -oru, č. příti »tajiti«, p. se »prepirati se«. Psl. *pertĭ, *pьrèšь poleg *pьrěti, *pьrišь, iter. *pīrati in nomen actionis *(sъ)-pòrъ je sorodno z lit. spìrti, spiriù »upirati se, kljubovati, trmoglaviti«, lot. pirêtiês »prepirati se«, gr. ἀσπαίρω, σπαίρω »trzati, stresti se (o umirajočem)«. Gre torej za isto osnovo *(s)per(H)- kot v psl. *pertĭ »stiskati, tiščati«, prim. dalje sti. sphuráti »brcati, stopiti«, av. frāspara'ti »stopiti, suniti«, lat. spernere »suniti, zaničevati«, stnord. sperna »teptati, brcati«. Ta baza utegne biti sorodna s *per-(g-) »tolči«, ki se ohranja v sti. pṛ́t-, pṛ́tanā, av. pərət-, pəšanā »boj«, arm. harkanem, aor. hari »udariti«, alb. pres, aor. preva »reza-

ti, sekati«, lat. *premere* »stiskati« (Persson, Beitr., 644; Trautmann, BSW, 275; Vasmer II, 341; Fraenkel, 874; Schuster-Šewc, HEWb., 1153 s.). Glej tudi *-pręti I–II*, *pŕja*, *práti II*, *zǫ̂per* in *Perún*. M. S.

pretíti, *-ím* (v. impf.) »groziti, žugati«, pkm. *prtíti*, *-ím* »isto«; k temu *pretȋtba* »grožnja« (pkm.) poleg *prȩ̂tnja* »isto«, *pretȋvec*, *pretílo*, *pretílen*. V tpn. *Pretle*, *Pretovč* (č. *Přetín*, *Přetenice*). V 16. st. *prititi* »minari« (Trubar), *pritejnje* »minae« (Megiser), v 18. st. *protiti* »drohen«, *protna* in *protiuna beſieda* »Drohwort« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *prětiti*, *prěštǫ* »minari«, *prětъ*, *prětъka* »minae«, sbh. *prijètiti*, *prȉjetīm*, ikavsko *napritititi se* (Marulić), k temu *prijètnja*, ikavsko *prićnja*, mak. *preta*, *pretne* »nasprotovati«, blg. *zapretjá*, *zapretjávam*, *zapreštávam* »preprečevati«, r. *pretítь*, 3. sg. *-ít* »upirati se, gabiti se«, star. tudi »prepovedati« < csl., stč. *přieta*, *přěta* »grožnja«, dl. *pśěsiś*. Dalje nejasno. Machek[2], 491, domneva povezavo s *proti(vo)*; drugače Mladenov, 575, in Vasmer II, 430, ki mislita na zvezo s *preko*, *prečkati*; primerjava z lat. *pertica* »palica« (Walde-Hofmann II, 292, te možnosti ne omenja) je negotova.

prévor (m.) »snežna gaz« in tudi »žleb preko ceste v klancu« (Branik). Prim. hrv. *prijèvor* »steza med dvema hriboma« (Stulli), tpn. *Prijevor*, f. *prijevora* »isto«, dem. *privorac* »dolina med dvema hriboma« (Dalmacija), kar daje slutiti, da so sln. tpn. *Prevorje*, *Prevorska vas*, *Prevoršek*, tudi cgn. *Prevorčič*, *Prevornik*, *Prevorčnik*, *Prevoršek* tvorjena prek slednje pomenske motivacije. Pomensko in tvorbeno je slov. **per-vòrъ* najbliže lit. *pérvara*, *per̃vara* »prehod za živali«, kar Fraenkel, 555, povezuje z lit. *pérvarýti* »potisniti, pognati«, *varýti* »potiskati, gnati«, *vãras* »sila, moč«. V drugi prevojni stopnji je s tem sorodno lit. *vérti*, *veriù*, *vẽriau* »od-, za-preti (o vratih)«, psl. **-vь̑rti*, **-vьrǫ* »-preti«, lat. *aperiō* »odpreti« (Vasmer I, 184). Iz podobne pomenske predloge je slov. **per-vòrъ* izvajal že Skok III, 18, ki je navedel le sbh. *pròvrijeti*, *prȍvrē* »potisniti« (Vuk), *pròvrijeti se*, *próvrēm se* »prerinit se« (Lika). K tej besedni družini spada tudi pomensko še nespecializirani postverbalni nomen actionis sln. *prevȍr*, g. *prevóra* »velik zapah« in sbh. *prijèvor* »zapah« (Popović). Dalje glej *zavrẹ́ti* in *sǫ̑ra*. M. F.

prẹ́zati, *-am* (v. impf.) »zijala prodajati, zijati, paziti«, *naprẹ́zati se*, *-am se* (impf.) »truditi se«, *oprẹ́zati*, *-am* »opazovati, obotavljati se«, k temu *oprẹ̑z* (m.), *-a* »previdnost«, *oprẹ̑za* (f.) »isto«, adj. *oprẹ́zen*, f. *-zna* »pazljiv«; tudi *prẹ́žati*, *prežím* (v. impf.) »lauern, passen« (Pleteršnik), knjiž. *prežáti*, *-ím* »isto«, npr. *mačka preži na miš*, *prežati na priliko*, subst. *prẹ́ža* (f.) »Lauern«, *prẹ̑žec* (m.), *-žca* »kdor pazi na kaj«, *prẹ̑žar* (m.), *-ja* »isto«; sem morda cgn. *Prezelj*, *Prezel*, *Preželj*. V 18. st. *preſhâti*, *prêſhim* »zuſchauen; contueri«, *prẹſha* »ein Schauſpiel, comædia« (Pohlin), *presha* »Schauſpiel« (Gutsmann). Slednja substantiva sta kalka po n. *Schauspiel* in pričata o pomenskem odtenku »gledati«. Pomensko enako je sbh. *naprézati se*, *nàprēžēm se* »sich anstrengen«, *ȍprēz* »previdnost« (oboje Vuk), *ȍprēzan* »previden« (Šulek, Popović, Lika), tudi *prézati*, *prêžām* »zalezovati koga, prežati na koga«, *préžiti*, *préžīm* »isto« (Mikalja, Vuk, Črna gora) poleg *naprégnuti se*, *nàprēgnēm se* »sich anstrengen« in *napréći se*, *nàprēgnēm se* »isto«. Slednji primeri in csl. *opręzati*, *opręzajǫ* v *strělami opręzachomь* kažejo, da je treba izhajati iz iter. **pręzati*, **pręzaješь* in intranz. **pręžãti* (< **pręgěti*), **pręžišь* (Miklošič, 263) k **pręg-tĭ*, **pręžèšь* »intendere, iungere«. Drugače o tem Skok III, 38, ki sklepa na zvezo s slov. homonimno osnovo **pręg-* v sln. *prẹ́gniti*, *prẹ̑gnem* »počiti (o turu, stroku), parati«. Dalje glej *-prẹ́či* in *prẹ́ža*. M. F.

prẹ́ža (f.) »die Lauer, das schmarotzige Lauern bei Hochzeiten«, izv. *prẹ̑žar*, *prẹ̑žec*, *prežáč* »der Lauerer (zlasti na svatbi)«, v. *prežáti* in *prẹ́žati*, *prežím* (impf.) »lauern, passen«, *prežáriti*, *-árim* (impf.) »nepovabljen se udeležiti svatbe«; v 18. st. *preſha* »comædia« (Pohlin), *presha* »Schauspiel« (Gutsmann), morda od tod tpn. *Preže*, l. 1498 *Presen*. Iz sln. je štaj. n. *Prescherleute* (pl.) »nepovabljeni gostje na svatbi« (Müller, Diss., 163).

Prim. sbh. *prêžati*, *prȇžām* »prežati«, črnogor. *préžiti*, *-īm*. Izvedeno iz psl. **pręg-tĭ*, sln. *-prẹ́či*. Za besedotvorno razlago sta na voljo dve možnosti. Lahko gre za intranz. denom. iz **pręz'a* k csl. *opręzati* »intendere«, sln. *oprẹ́zati*, *oprezováti* (impf.) »isto«, adj. *oprẹ́zen*, *-zna* »vorsichtig«, subst. *oprẹ̑z* (m.), *-a* »Umsicht«. Morda semkaj tudi sbh. *prȇzati*, *-ām* »bati se« (Miklošič, 263; Skok III, 38). Jslov. **pręzati* je iter. k **pręg-ti*, **pręgǫ* »napenjati, vpreči«. Druga možnost je domnevanje glagola doseženega stanja subjekta **pręžati* k tranz. **pręzati* in pojmovanje sln. *prẹ́ža* in sorodnega kot denom. Glej tudi *prẹ́zati* in dalje *-prẹ́či*. M. S.

prežnják (m.), g. *-a* »socius« (pkm.), *sprẹ̑znik* (m.) »isto« (Sv. Duh pri Krškem); tako kot str. *sъprjažьnica* »soproga« (Sreznevskij, Mat. III, 807) in p. dial. *sprzążnik* »gospodar, ki svojega edinega konja vprega v par s konjem drugega gospodarja« (Karłowicz, SGP V, 210) je sln. *prežnják* prek substantivizacije ptc. **(sъ-)pręž-ьnъ* izvedeno iz **pręt'ĭ* (< **pręg-tĭ*), **pręžèšь* »iungere«, *sprẹ̑znik* pa prek ptc. **sъ-pręzьnъ* iz iter. v. **(sъ-)pręzãti* »vezati« poleg **(sъ-)pręgãti* »isto«; *-ǫ*-jevska prevojna stopnja je izpričana v sln. *sǫ́prog*, g. *sopróga* »cuniux«, kar je nknjiž. izposojenka iz drugih slov. jezikov, prim. stcsl. *sǫprǫgъ* »isto«, sbh. *sùprug*, blg. *sъprúg*, r. *suprúg* < **sǫ-prǫ̃gъ*, gotovo kalk po lat. *coniux*, *-iugis* »soproga; soprog«, gr. σύ-ζυγος »skupaj vpirežen« (Miklošič, 278; Vasmer III, 47). Dalje glej *-prẹ́či* in sln. *sovǫ̑rnik*. M. F.

pŕga I (f.) »vrsta koruzne pogače« (vzh. štaj.), tudi »moka iz posušenega sadja«, v frazi *pust kakor prga* »suh kakor p.« in *siten kakor prga*; k temu *pârga* »polgašeno apno« in »skopuška oseba«. Prim. stcsl. *prъga* »tritici grana, tosta, polenta«, sbh. *pȑga* »vrsta hrane in moka, iz katere se ta hrana naredi«, tudi »proja«, iz Dalmacije je znana zveza *drvo suho ka prga*, mak. dial. *prgovina* »vonj zasmojene hrane«, č. *prha* »vrsta arnike«, slš. dial. *prha* »isto«, str. *prъga* in *perga* »pražena žitna zrna« (Sreznevskij, Mat. II, 895). Iz slov. jezikov je rum. *pîrgă* »fast, eben reif gewordene Frucht, Erstlingsfrucht« (Tiktin, Wb., 1168). Psl. **pь̃rga* (f.) »kar je suho, pusto ipd.« je mogoče tako kot lit. *spìrgas* »ocvirek« izvesti iz ničtostopenjske osnove **(s)pr̥Hg(h)-* : **(s)praHg(h)-* »suh

biti«, prim. psl. **prat'í* (< **prag-tí*), **prä̂žešь*, lit. *spìrgti, spìrgstu, spìrgau* »peči, žareti«; denom. v. **pьržěti* (intranz.) »postajati kot **pь̋rga*«, tudi **pьržíti* (tranz.) »delati, da bo kot **pь̋rga*« se ohranja v sln. v. pf. *spržẹ́ti* »prah postati«, *spŕžiti se* »(od suše) v prah se zdrobiti«; zaradi mak. *pržel* »suha in drobna neplodna zemlja«, tudi *pržol* »isto« je sln. *pŕga* v pomenu »z ilovico in apnom pomešani pesek, grušec, Griessand«, adj. *pŕgav* »peščen«, *pŕgast* »isto«, v 18. st. *pèrga* »Steinmutter, matrix lapidis« (Pohlin), *perga* »isto« (Gutsmann), mogoče izvesti iz iste ničtostopenjske osnove **(s)pr̥Hg(h)-*. Drugače o tem Miklošič, 211, in Vasmer II, 337, ki izhajata iz verbalne osnove **pьrg-a-* : **pьrg-nǫ-*, prim. csl. *is-prьgnǫti* »excidere«, p. *opierzgnąć* »počiti«, plb. *pargně* (3. os. sg. prez.) »isto«. Primerjanje psl. **pь̋rga* s sti. *parāga-* (m.) »cvetni prah, prah« (tako Persson, Beitr. 418; Vasmer II, 337) je fonetično dvomljivo (Mayrhofer II, 215 s.). Dalje glej *prážiti, spržẹ́ti* in *pŕga II*. M. F.

pŕga II (f.) »ovčji ali kozji iztrebki« (gor.), tudi »oljne tropine« in »semena«, npr. *makove prge* (vzh. štaj.), k temu *pârga* »oljne tropine« (Pohorje). Brez slovanske pomenske ustreznice. Zaradi lit. *spirà* »bobek, kozji ali ovčji iztrebki, grahasti iztrebki drobnice«, dial. *spìras* »isto«, lot. *spiras* »kozji, ovčji iztrebki; debel sivi grah«, gr. σφυράς poleg σπυράς in σπύραϑος »ovčji in kozji iztrebki«, σπυράδες (f. pl.) »kroglice« (Persson, Beitr., 417; Fraenkel, 872; Frisk II, 772) je verjetno, da sln. oblika ohranja z *-g(h)-* determinativom motivirano ide. osnovo **(s)p(h)er-*, ki je že označevala »kozje ali ovčje iztrebke v obliki kroglic« (Pokorny, 995) in se je verjetno prek *»kar je suho, posušeno« osamosvojila iz ide. baze **(s)p(h)er-* »sušiti, žgati ipd.«, ki se motivirana ohranja v psl. **prag-tí*, **prä̂žešь* »suh biti« in sorodnem. V drugačni prevojni stopnji se ista osnova z *-dh-* determinativom ohranja v gr. σποϱϑ-ύγγια˙τϱίβολα˙τὰ διαχωϱήματα τῶν αἰγῶν, ἅ τινες σπυϱάδας (Hesych.), isl. *sperðill* »kozji iztrebek«, *sparð* (n.) »ovčji iztrebek« (Pokorny, l. c.). Toda sln. *pŕga* (f.) v pomenu »kar nagrabijo, kadar spomladi trebijo travnike« (notr.), sem tudi v. *izpŕgati* (pf.) »izbrskati«, npr. *kure seme izprgajo*, v 18. st. *pèrgam* »fein graben; fodicare« (Pohlin), je mogoče povezovati z r. *pergá* »cvetni prah na čebeljih nožicah«, ukr. *pergá* »cvetni prah, ki ga čebele prinesejo v panj« in p. *pierzga* »cvetni prah, vosek (v panju)«, kar je iz psl. homonimne tvorbe **pьrgа̋*. Glej tudi *pŕga I*. M. F.

pŕgast (adj.), f. *-a* »pisan, šekast«, k temu morda *prige* (f. pl.) »pege«. Nejasno; denom. adj. na **-astъ* je mogoče iz **prygа̋stъ* in izveden iz subst. **prygа̋* »maroga, lisa«; vse lahko sorodno z r. *prýgatь, -aju* »skakati«, kar Vasmer II, 452, primerja z lit. *sprúgti, sprúgstu* »uiti, pobegniti, uteči«. K pomenu prim. slov. **tep-ti, *tepǫ* »tepsti«, sorodno lit. *tèpti, tepù* »mazati, umazati«, *pateptas* »umazan« poleg star. kajk. *ne vtepena* »virgo immaculata« (Jagić, JA II, 398). M. F.

prgíšče (n.), g. *-a* »Handvoll« (dol., kraš., istr.), tudi *prgíšča* (pkm., Sln. Gorice) in *prgîšč* (f.), *-i* (bkr.); v 18. st. *priſhe, priſhzhe* »Handvoll« (Gutsmann). Prim. csl. *prěgrъšta* »manipulus«, *prigrъšta*, stcsl. *grъstь* (f.) »pugillus«, sbh. *prȅgr̄št* (f., m.), *prȅgr̄st* (f.), *gȓst* (f.) »prgišče«, blg. dial. *grъ́st*, d. obl. *grъsttá*, r. *prígoršnja, prigóršnja*, dial. *prígoršenь* »prgišče« poleg *górstь* »isto«, ukr. *gírstka, górstka*, p. *przygarść, przygarśnie, garść*, č. *přehršel, přehršle*, dial. *přehrštle, prohršle*, slš. *priehršt', priehrst', prehrštie*. Izvedeno iz **gъrstь* »pest«, prvotno **per-, *pri-gъrstьje* in **-ьja*. Zveza z **gъrstь*, sln. *gȓst* »prgišče« se je začela izgubljati. (Berneker I, 371; Vasmer II, 432). Glej tudi *gȓst*.

pȓh (m.), g. *-a* »nekaj preperelega, prah, pepel, plesen, puhlica«, *pŕha* »štupa«, *prhâl, prhâlica, prhâvka* »pepel«, adj. *pŕhek, prš ȉv, (o)pŕhel, prhlȁv, (o)prhljȉv* »trhel«, semkaj *pŕhanica, prhâvka* »vrsta jabolk, hrušk«; v. *pŕhati, pȓham; prhčáti, prščáti, -âm; prhnẹ́ti, -ím, prhlenẹ́ti, -ím* (impf.), pf. *(o)pŕhniti, (o)pȓhnem* »prepere(va)ti«, *razpršíti, -ím* (pf.) »dispergere«, *(za-, po-)pršẹ́ti, -í*; *pŕšati, -i* »drobno deževati«, *opȓh* »malo zapadlega snega« > kor. n. *Perch* (Štrekelj, LMS 1892, 24), *popȓšek, pŕša, pŕšavica, pršíca* »droben dež«, *pȓšec, prš ȉč* »rahel sneg«, nknjiž. *pŕha* »Dusche«; orn. *Pršivec*, cgn. *Prhne*; v 16. st. *perhak* (Bohorič), v 18. st. *pershy* »rorat, mingit«, *perhavka* »Loderasche« (Pohlin), *perhek, perhel* »moder, morsh« (Gutsmann).

Prim. hrv. *pŕhnuti, pȓhnēm* »začeti trohneti«, sbh. *pȑhao, -hla* »prhel, prhek«, *ȍprha* »malo zapadlega snega«, *prhàvica* »prhavka«, *raspršávati*, r. dial. *perchlják* »rahel sneg«, p. *pierzszyć, -y*, pom. *paršəc* »drobno snežiti«, č. *(roz)prchati se, (-)prchnouti se* »razpršiti se«, *pršeti, sprchati* »pršeti«, *prška* »droben dež«, *prcha* »dež«, slš. *pŕchat', pršat'*, gl. *pjeršić* »pršeti, brizgati«. Psl. **pь̋rchъ*, v. **pьršěti, *pьršíti*. Sorodno je lit. *pirkšnìs* »žerjavica«, pl. *piȓkšnys* tudi »die sprühende Glut«, lot. *pìrkstis* (pl.) »žareče iskre pod pepelom, žerjavica pod pepelom« poleg lit. *puȓkšti* »razpršiti, spremeniti v prah«, lot. *pȁrsla, pãrsla* »snežinka« (Schmidt, Voc. II, 28; Mühlenbach-Endzelin III, 223, 176), stnord. *fors, foss* »slap«, sti. *pŕ̥ṣat-, pr̥ṣatá-* (n.) »kaplja«, toh. AB *pärs-* »škropiti«, het. *parš(āi)-* »razbiti«, med. »razpršiti se«, *papparš-* »škropiti«, vse iz ide. **per-s-* »pršeti, prašiti« (Pokorny, 823). V tem ide. korenu je verjetno pomešano več prvotnih homonimov. Element **-s-* utegne biti denominativen, prim. brez njega fin. *poro* »pepel«, madž. *por* »prah« < ural. **pora* »pepel, prah« (Čop, Linguistica XIII, 137). Večina avtorjev od Miklošiča dalje prišteva semkaj tudi psl. **pъrchati* »frfotati, leteti«, kar je dvomljivo. Glej tudi *pȓst II, pŕskati, prâh, prhột* in *perẹ́ti*. M. S.

pŕhati, *pȓham* (v. impf.) »frfotati«, tudi »bežati«, pf. *raz-, s-p.* poleg *pŕhniti, pȓhnem*; izv. *prhȅt* (m.), *-ẹ́ta* »frfotanje«, *prhetáti, -âm* »frfotati«.

Prim. sbh. *pŕhati, pȓšēm* »leteti, frfotati«, r. *porchátь, -áju*, ukr. *pýrchaty, pérchaty, pórchaty*, br. *pýrchacь*, p. *pierzchać* »bežati«, č. *prchati*, slš. *prchat'* »isto«. Miklošič, 241 s., za njim Vasmer II, 412; Machek[2], 483, idr., povezujejo s **pьrch-* poleg **pъrch-* »prh, pršeti«. Skok III, 39, meni, da gre za onomatopejo, pomešano s to osnovo. Tako je treba razlagati sln. *pŕhati* »schnauben«. Gotovi onomatopeji sta sln. *frfotáti, frfráti* »flattern«. Vendar je zaradi sln. *pírhpogačica* »netopir«, v 16. st. *pirhpogazhiza* »veſpertilio« (Megiser), ukr. *perchač, pyrchač* (navaja Miklošič, 242) poleg sln. *piráč*, r. *letučaja mišь*,

kašub. *šątopėř* »isto« (Miklošič, 240) bolje domnevati -*s*-intenz. k psl. **pьrati*, **perǫ* »leteti«. Glej tudi *netopír* in *perộ*. M. S.

prhột (f.), g. *-i* »furfures«, tudi *prhût* (f.), *-i*, *pŕha* (f.), *prhâj*, *prhljâj*, *prhâlj* (m.), *-a* »isto«; v 18. st. *perhai* »Raude« (Gutsmann), *perhlaj* »impetigo, Raude« (Pohlin).

Prim. sbh. *pȑhūt* (f.), *-i* »prhljaj«, mak. *pršaj*, blg. *pъ́rchot*, *pъrchút*, r. *pérchotь*, dial. *pérch*, *peršá*, br. *pérchacь* »prhljaj«. Psl. **pьrchotь* in **pьrchutь*. Kljub sbh. *pȅrūt* (f.) »prhljaj« od tega ni mogoče ločiti sln. *pŕha*, *opȓh*, g. *opŕha* »izpuščaj«, *prhe na životu* »elephantia« (17. st.), blg. *pъršív* »garjav«, br., p. *parchy* (pl.) »garje«, dl. *parch* »isto«, kar kaže na to, da je obravnavano gradivo treba povezati s sln. *pȓh*, *prâh* (Miklošič, 241; Vasmer II, 346). Dalje je verjetno sorodno lat. *porrigo* »prhljaj« (Ehrlich, Zur idg. Spr., 77; dvomi Walde-Hofmann II, 342, sprejme Walde, 874). K pomenu prim. stcsl. *osъpy* »koze, kuga«, sln. *ọ́špice* »morbilli« k **suti*, **sъpǫ*. Dalje glej *pȓh*. M. S.

pri (prep. z lok.) »apud, ad«, kot pref. »herbei-, hinzu-, er- ipd.«, npr. *príti*, *prídem* »venire«, *priženíti* »durch Heirat erwerben«, *pristríči* »ein wenig schneiden«; *priîmek* »Zuname, Spitzname«, *prišestjȇ* »prihod(nost)«, *pritlíkav* »zwerghaft« (iz *tlȏ* »Boden«); k adj. tipa *príčrn* »schwärzlich«, *prísladek* »süßlich« prim. csl. *priblědъ* »subpallidus«, ukr. *prysúchyj* »suhljat«, p. *przyciemny* »temačen«, č. *přisládlý* »osladen« (Miklošič, 263; Bajec, Besedotvorje IV, 97 ss.); v Briž. spom. *priti* »venire«, *prideſ* »venis«, v 16. st. *per riſnizj* »vere«, *per godi* »mature«, *priti* »venire« (Megiser), v 18. st. *pèr* »ad, apud, cum, ſimul«, *priſtâva* »villa« (Pohlin).

Prim. stcsl., sbh., mak., blg., r. *pri(-)*, ukr., br. *pry(-)*, p. *przy(-)*, č. *při(-)*, slš. *pri(-)*, gl. *při(-)*, dl. *pśi(-)*. Psl. **pri(-)* je identično z lit. *prië*, žem. *prȳ* »pri«, kot nominalni prefiks *príe-*, *prië-*, kot verbalni *pri-*, stprus. *prei(-)* »pri, k«, lot. *pìere* »čelo« < **priere*, stlat. *prī* »prae« (klas. samo v izv., npr. *prīvus*), kar je lahko vse iz ide. dat. **prei̯* k **per-* »oddaljen«; prim. lok. **prai* (lat. *prae(-)*, osk. *prai*, *prae-*, umbr. *pre(-)*), **p^e/erai* (gr. παραί, sti. *paré*); **p^əri* (gal. *are-* (v imenih *Aremorica*, *Arebrigium*), stvn. *furi*, stnord. *fyr*) idr. (Miklošič, l. c.; Brugmann, Grdr.[2] II/2, 880 ss.; Trautmann, BSW, 230; Vasmer II, 431; Walde-Hofmann II, 285 s.; Pokorny, 811; Fraenkel, 652 s.). Glej tudi *prȋd*, *príča*, *prísten I*, *pre-*, *pro-*, *prá-*. M. S.

príba (f.) »Vanellus vanellus« in »stegnjen kozolec, langgestreckte Garbenharfe«, adj. *príbji*, npr. *príbja hoja* »Kiebitzgang«. Nejasno; brez znanih paralel. Verjetno gre za dve prvotno homonimni osnovi. Cigale, Wb., 849, in za njim Pleteršnik navajata v pomenu »Kiebitz, Tringa vanellus« poleg *príba* še *gâvek*, *gâvec*, *vîvek*, *pípulica*, *rîbič*, le Cigale tudi *čibez*, *pegulica*; k poimenovanju za »kozolec« prim. podobno besedo sln. *tríba* »vezani kozolec« (Ig), ki pa verjetno ni izhodišče za *príba*. M. S.

prìč (m.), g. *-a* »pograd, zasilno ležišče« (pkm.; Novak, Slovar, 85), tudi *prîčna* (f.) »preprosto ležišče, pograd« (SSKJ IV, 114); prevzeto iz nvn. *Pritsche* »pograd, ležišče na deskah« (V. Novak pri Novaku, l. c.). Glej tudi *prîčka*. M. F.

príča (f.) »testis«, *príčati*, *-am* (impf.) »testem esse«, nknjiž. *spričeválo* (n.) »testimonium«; v 16. st. *prizha* »Zeug« (Megiser), v 18. st. je izpričano tudi v pomenu »sedanjost«, prim. *prizha* »præsentia, testimonium; Gegenwart, Zeugniß« (Pohlin); že pri Trubarju *oprizhen* »sedanji«, tako tudi v nar. pesmi. K temu dial. *príčen* »sedanji«, *vpríčo* »sedaj, takoj«, *spríčo* »zaradi«; izv. *prepríčati*, *-prîčam* (pf.) »überreden, überzeugen«, *pričujọ́č* »navzoč«. Verjetno spada sem tudi *prîčkati se* (impf.) »prepirati se, tožariti se« (Miklošič, Lex. pal., 685). Izvedeno iz **pri-tъča* (Miklošič, 368; Meillet, Ét., 398). Prim. stcsl. *pritъča* »parabola«, hrv. čak. *prítač* (f.), g. *prítči*, novejše sbh. *prȋča* »povest, govorica«, *príčati*, *prȋčām* »govoriti, pripovedovati«, blg. *prítča*, r. *prítča*, ukr., br. *prýtča* »parabola, alegorija, primerjava, nesreča«. Iz iste osnove **pri-tъk-nǫ-ti* je z drugim sufiksom č. *potkat* »srečati«, p. *(s)potkač* »isto« (Vasmer II, 435). Glej tudi *prítka*.

prîčka (f.) »deska za glajenje, vrsta tolkača« (vzh. štaj.), k temu v. *prîčkati (se)*, *-am (se)* (impf.) »rihtarja biti«. Dem. izpeljanka k sln. neizpričanemu substantivu **prîča* »deska za glajenje, vrsta tolkača« iz nvn. *Pritsche* »ploščat tolkač«, *pritschen* »s ploščatim tolkačem biti«, srvn. *britze*, *brütsche* »ploščat tolkač« < stvn. *britissa* »isto«, kar je z germ. f. sufiksom *-*isjō* izpeljano iz stvn. *brët* »deska«, nvn. *Brett* »isto« (Kluge[17], 566). Glej tudi *prìč*. M. F.

prȋd (m.), g. *prída* »dobiček, korist« (Pleteršnik), knjiž. *prȋd* (m.) »isto«, npr. *nič ni prida* »ni dobička > ni dobro«, k temu denom. v. *prídíti*, *prȋdim* (impf.) »koristiti«, *sprídíti*, *sprȋdim* (pf.) »v korist obrniti« (Goriš. Brda), *izprîda* (f.) »Ausartung, Verderbnis«, v. *izprídíti* (pf.) »pokvariti«, *sprídíti* (pf.) »isto«, *izprîjenec* (m.), *-nca* »pokvarjenec«, adj. *príden*, f. *-dna* »koristen, uporaben; marljiv«. V 16. st. *prid* »commodum«, *priden* »utilis« (Megiser), v 18. st. *pridu*, *-a* (n.) »diligentia, comodum«, *pridn* »fleißig, nützlich; sedulus, utilis, commodus«, *pridnoſt* »Fleiß; diligentia«, *spridèm*, *-deti se* »unnütz werden«, *spridnoſt* »Verderbniß« (Pohlin), *prid*, *pridu* »Nutzen, Fleiß« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *pridъ* »commutatio, lucrum«, sbh. *prȋd*, *-a* »dodatek, korist pri izmenjavi oz. prodaji blaga« (Vuk), tudi »dar(ovi), s katerim(i) se pred poroko obdari ženina in nevesto« (Skopska Črna gora), hrv. kajk. »dobiček, delež«, npr. *nȋ prȋda ȍd ńega*; hrv. tudi *prȋd*, g. *prída*, adj. *prȋdan* »nützlich« (Skok, JA XXXIII (1912), 368), v Hercegovini tudi *prid* »prid« (ARj XI, 859), mak. *prid* »dota« poleg »napitnina«, blg. *príd(ъt)* »dar za nevesto«, tudi *pridó* (Illič-Svityč, IABS, 129), str. *pridъ* »dobiček, korist«, *sъpridъ* »dobiček« (Sreznevskij, Mat. II, 1399; III, 804). Psl. subst. **prídъ* (m.), *-*á* »dodatek, dobiček, korist« (**pridã* (f.), **pridȍ* (n.)) je tako kot lit. *priẽdas*, pl. *-ai* »dodatek (pri menjavi)«, tudi *príedas* »isto« (navaja Illič-Svityč, l. c.), lot. *prieds* »isto«, *priẽds*, *priêds* (Miklošič, Lex. pal., 666; Mühlenbach-Endzelin III, 329) podedovani kompozitum iz ide. prepozicije **prei̯* > psl. **pri* in ničtostopenjske oblike ide. korena **dheH-* »deti« (tako Miklošič, l. c.), tj. **prei̯-dhH-ó-s* oz. **prḗi̯-dhH-o-s*, ali **doH-* »dati« (tako Fraenkel, l. c.), tj. **prei̯-dH-ó-s* oz. **prḗi̯-dH-o-s*. Iz balto-slov.

gradiva lahko le na podlagi pomena, ki kaže na sém »dati« in ne »položiti«, sklepamo, da tvorbe ohranjajo ide. koren *doH- »dati«. Glej tudi *pŕda*, *prud* in podobno tvorjeno *sǫ̂d I* in *nádo*. M. F.

pridâjati, *-am* (v. impf.) »dojiti«, pkm. *nadájati*, *-an* »isto« (Novak, Slovar, 58). Tako kot **sъpajati* k **sъpojiti* je **pridãjati*, prim. še hrv. gradišč. *pridajati*, *-jem* »dojiti« (Bencsics, Wb. I, 411), slš. *pridájat'*, *-am* »isto«, iter. k pf. v. **pri-dojı̃ti*. Dalje glej *dojíti*. M. F.

pridiga (f.) »contio, oratio«, tudi *prẹ́diga*, pkm. *prẹ́dika* »isto«; k temu *prídigati*, *prídigovati*, izv. *prídigar*, *pridigovâlec*; v 16. st. *prediga*, *predigati*, *predigar* (Dalmatin, Megiser); v 18. st. *pridèga* »concio, oratio«, *prideg*û*jem*, *prideguvam* »concionari«, *pridegar* »concionator, præco« (Pohlin), *prediga* »Predigt«, *predigati*, *prediguvati* »predigen«, *prediger* »Prediger«, *predishnik* (Gutsmann). Izvedeno *prı̂žnica* < *prídižnica*; v 18. st. *priſhnèza* (Pohlin). Prim. sbh. *prı̏dika*, *prȅdika*, *prȍdika*, gl. *prědować*, dl. *prjatkowaś* »pridigati«. Kakor lit. *predikáuti* »pridigati« preko stvn. *brediga*, srvn. *predige*, *bredige*, nvn. *Predigt*, v. stvn. *predigôn*, *bredigôn*, izposojeno iz pozno lat. *praedicāre*, *predigāre* »javno povedati« iz *prae-* + *dicere* (Miklošič, 251; Kluge[17], 563).

prigba (f.) »casus, flexio«, izpričano v 18. st. *prigba* »Endung, Beugung; caſus, flexio« (Pohlin, Gutsmann). Izhodno **prigъba* je deverbativ iz v. **pri-gъba-ti* »pregibati« in tako kot sln. tudi neuveljavljeno *pregîba* (f.) »flexio« kalk po lat. *flexiō*, *-ōnis* »pregibanje, sklanjanje« iz v. *flectere* »upogniti«. Dalje glej *gíbati I*, *gúba I*. M. F.

príhek (adj.), f. *-hka* »strm«, npr. *prihka streha*; v 18. st. *prihke* »præruptus, gäh« (Pohlin). Osamljeno, najverjetneje je treba izhajati iz **priskъ-kъ* > **príshek* > *príhek* poleg **pris(k)ъnъ* v č. *přísný* »trd, strm«, npr. *přísný kopec*, dl. *pśismy* »nagel, nenaden, koleričen« (prim. k pomenu r. dial. *strëmyj* »hiter« ob sln. *stŕm*), morda tudi č. *přísný*, slš. *prísny* v pomenu »strog, resen, osoren« (kjer ni mogoče izključiti izvajanja iz **pri-ı̄stьnъ* »genuinus«) in **priskъ* v dl. *pśiski* »nagel, togoten«. Schuster-Šewc, HEWb., 1184, izvaja zah. slov. gradivo iz ide. **(s)prei̯s-* »hitro se premikati«, vendar njegova nadaljnja povezava s **prěskъnъ* »presen« ni verjetna. Glej tudi **pristren*. M. S.

príjati, *-am* (v. impf.) »po godu biti, všeč biti«. Pri starejših avtorjih glagol ni izpričan, zato je verjetno izposojen iz drugih slov. jezikov. Domače je s tem sorodno *prijâtelj* (m.), *-a* »amicus«, po sln. deklinacijskem tipu *rábəln*, g. *rábəlna* v nekaterih zah. govorih tudi g. *prijâtəlna* (Ramovš, Hgr. II, 49); f. *prijâteljica* »amica«; tudi *prjâtnik* (m.) »amicus«, *prijâtar* (m.), *-ja* »isto« (Sln. gorice); sem cgn. *Prijatelj*, *Perjatelj*, *Perjatov*; *prijâzen* (f.), *-zni* »naklonjenost, prijateljstvo«, npr. *da Bog nam svojo prijazen in dobroto izkaže* (Trubar), *prijazen je storil z Ahabom* (Dalmatin), adj. *prijázen*, f. *-zna* »comis, humanus, familiaris«. V 16. st. *priatel*, *perjatel* »amicus, favens, cognatus«, *priasn*, *perjasen*, *periasen* »amicitia, favor«, *priaſniu* »humanus«, *priasnivost* »humanitas« (Megiser), v 18. st. *perjatl*, *-a* »amicus«, *perjatleza* »amica«, *perjâſn* »amicabilis« (Pohlin), *perjatel* »Freund«, *perjasen* »freundlich« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *prijati*, *prijajǫ* »sollicitum esse, favere«, *prijatelь* »amicus«, *prijaznь* »benevolentia, amicitia, fides; amicus«, sbh. *prìjati*, *-ām*, *prı̏jatelj*, *pritelj* (Bosna), v hrv. tudi *prı̏jetelj*, *pretelj* (Istra), *prı̏jazan* (f.), *-zni* »affabilitas, amicitia, amor«, čak. *prı̏jot*, *prı̏jo*, *prı̏jatej*, mak. *prijae* (dial. samo 3. oseba) »prijati«, *prijatel* »prijatelj«, blg. dial. *prijája* (Mladenov, 525), knjiž. *prijátel*, str. *prijati*, *-aju*, *prijatelь*, *prijaznь*, star. r. *prijátь*, *-áju*, *prijátelь*, *-lja*, *prijáznь*, *-i* »prijateljstvo, naklonjenost«, ukr. *spryjáty*, *-jáju*, *-jáješ* »pomagati, ščititi«, *pryjáty*, *pryjáju*, *-jáješ* »naklonjen biti, dobro želeti« *prýjatelь*, *-lja*, *prýjaznь*, *-i* (Grinčenko, Sl. IV 190, III 455), br. *pryjácь*, *-jáju*, *prýjacelь* (m.), *-lja*, *pryjáznascь* (f.), *-i*, p. *sprzyjać* »biti naklonjen, podpirati koga, dobro mu želeti«, *przyjaciel*, *-a*, *przyjaźń*, *-ni* »prijateljstvo«, stč. *přieti*, *přěju*, *přietel*, *přiezn*, *přiezen* (vse Šimek, Sl., 146), č. *přáti*, *přeji* »želeti, naklonjen biti«, *přítel*, *-e*, nom. pl. *přátelé* »prijatelj«, *přízeň*, *-zně* »naklonjenost, dobrohotnost; sorodstvo«, slš. *priat'*, *prajem*, *priatel'*, *-a*, *priazeň*, *-zne*, gl. *přeć*, *přeju* »želeti, voščiti«, *přećel*, *-a*, dl. *pśaś*, *pśaju*, zastarelo *pśijaś*, *pśijaśel*, *-a*, *pśijaźń*, *-ni*. Primarno psl. **prьjãti*, **prьjãješь* in k temu iter. **prı̃jati*, **prı̃ješь*; sem nomen agentis **prьjãtel'ь* (m.) »ki ljubi, ima rad«, pod vplivom iter. nastalo **prı̃jatel'ь* (m.) »isto« in nomen actionis **prijã-znь* (f.). Izhodni psl. v. **prьjãti*, **prьjãješь* »dobro želeti, ljubiti, rad imeti« (poleg **prěja-*, **prěje-* in k temu nomen agentis **prě-tel'ь* (m.) v hrv.) je tako kot sti. *priyāyáte* »biti prijazen, ljubezniv« in germ. **frijōn* > got. *frijōn* »ljubiti«, ags. *frīogan* »isto«, stnord. *frjā* denominativ **prii̯aH-(i̯e/o-)* ide. adjektiva **prii̯o-* »ljub, drag ipd.«, ki se ohranja v sti. *priyá-* »lasten, svoj, ljub«, av. *frya-* »ljub, drag, lasten«. Kot psl. **prьjãtel'ь* tudi stsaš. *friuthil* »Geliebter« < germ. **frijōþila-* ohranja ide. atem. nomen agentis **prii̯áH-tel-* (Schmidt, KZ XXV, 27; Miklošič, 263; Trautmann, BSW, 231; Vasmer II, 436; Pokorny, 844). M. F.

***prijatje** »bivališče«, izpričano le l. 1607 *priathie* »alloggiamento; ſtanu« (Alasia). Izhajati je mogoče iz nomena actionis > nomena loci **per-jętьje* k **jęti*, **jьmešь* »vzeti, zgrabiti«, k temu prim. l. 1607 *priat* »riceuer« (Alasia) < **per-jęti*. Podobna pomenska motivacija se ohranja tudi v sln. tpn. *Prem*, prav tako prvotnem nomenu actionis, vendar tu izpeljanem iz prez. osnove, tj. **per-jьm-ъ* (Bezlaj, OJ I (1969), 20). Dalje glej *jéti*. M. F.

prijebiš (adj. indekl.) le v zvezi *prijebiš otroci* »nezakonski otroci« (gor.). Izvorno **pri-jeb-yšь* je deverbativ iz **(pri-)jebati*, *(pri-)jebǫ* »futuere«. Enako je tvorjeno r. dial. *skolótyš* »nezakonski otrok«, tudi *skolótnoje ditja* iz v. **sъ-koltiti* »sklatiti, skupaj znesti« (Vasmer II, 642). Dalje glej *jẹ́bati*. M. F.

prijẹ́ten (adj.), f. *-tna* »gratus, carus«; v 16. st. *prijetniv* (Trubar), *perjeten*, *priaten* (Megiser); k temu *neprijẹ́ten*, *neprijẹ́tnost*. Prim. stcsl. *prijętьnъ*, sbh. *prijetan* (Belostenec, Daničić), r. *prijátnyj*. Sorodno je lit. *im̃tinas* »zu nehmen« poleg lit. *im̃ti*, *imù*, slov. **jęti*, **jьmǫ*. Iz ptc. je tvorjeno še sln. *verjẹ́ten* in p. *obojętny* »ravnodušen«. Dalje glej *jẹ́ti*.

prîkla (f.) »Euphrasia officinalis L.« (za Krnom; Erjavec, LMS 1875, 221, z akcentom *príkla*). Ker je rastlina polzajedalka, je treba verjetno izhajati iz **prikъla* »tista, ki se prilepi«, nomena agentis k sln. *pri-kelíti* »prilepiti«. K tvorbi prim. sln. *príča* < **pri-tъča* k **pri-tъčiti*, **pri-tъknǫti*, k pomenu n. dial. *Hungerblume* »Euphrasia officinalis L.« in verjetno sln. *prímožek* »isto« < **pri-jьm-e/ožь* + **-kъ* k **pri-jęti*. Zveza s svetniškim imenom *Primož* < *Prīmus* se tu ne zdi verjetna, saj Euphrasia začne cveteti šele mesec dni po godu tega svetnika. Dalje glej *kelíti*. M. S.

priklútiti se, *-im se* (v. pf.) »prilagoditi se«, npr. *mladice se na divjak priklutijo* (Caf). Prvotno najverjetneje **pri-kútiti se* »pritepsti se od kod«, prim. antonimno *s-kútiti se* »zapustiti gnezdo, družino«, *skûtnik* »pastorek«. Semantično drugače razvito je csl. *prikutanije* »skrčenje«. K pristopu *l* med *k* in *u* prim. sln. dial. *sklútiti se* »skutiti, gnusiti se«. Alternativna, manj verjetna razlaga je domnevanje nepotrjenega **(pri-)kъl-utь* »cepič« k sln. **pri-kelíti* »prilepiti« k **kъlъ* »lepilo« in denominacija. Dalje glej *skútiti se* ali *klêj*, *prîkla*. M. S.

prîmež (m.), g. *-a* »kljuka na sredi vrat«, novejše »vrsta orodja«, tudi *prímaž*, *prímož* »isto«. Izvorno **príjьmežь*, nomen actionis > agentis glagola **pri-jęti*, **pri-jьmǫ* »prijeti«. Dalje glej *jéti*. M. S.

prînc (m.), g. *-a* »Prinz«, f. *princȩ̂sa*, *princȩ̂sinja*, k temu *princȩ̂snik* »Prinzessinapfel«, adj. *prînčev*, *princȩ̂sin*; v 18. st. *prinz* »Prinz« (Gutsmann). Kakor sbh. *prȉnc*, mak., blg., r., č., slš., dl. *princ*, gl. *prync* »isto« izposojeno iz nvn. *Prinz*, kar je preko srvn. *prinz(e)* izposojeno iz stfrc. *prince* < lat. *prīnceps* < **prīmo-caps* »ki zavzema prvo mesto« (Striedter-Temps, DLS, 201; Kluge[17], 566). Mlajša izposojenka *princîp* je prišla po isti poti iz lat. *prīncipium*. M. S.

pripeskáti se, *-âm se* (v. pf.) »zarotiti se, priseči«, impf. *pripeskováti*, *-ûjem*. Nejasno, Pleteršnik II, 322, povzema po Cafu »naj sem pes, ako...«, kar more biti samo ljudska etimologija. Bezlaj, Razpr. SAZU VII, 162, misli na sorodstvo s sln. *psína* »grobo predivo, ostanki pri trenju lanu« (ukr. *pesyk* »šop las na sencah«), kar je možno, če so Slovani res prisegali pri svoji bradi. Možno je misliti tudi na **pь-ska-ti sę* »prisegati« < »biti povezan«, intenz. k **piti*, **pьjǫ* »spajati«, prim. r. *pítь rotu* »priseči« (navaja Dal', Slovar'[3] III, 291), č. *spiknouti se*, slš. *spiknút' sa* »zarotiti se«. Dalje glej *psína* ali *-pojíti*. M. S.

príplat (m.), g. *-a* »der Eisenstreifen am Kopfe des Pfluges, damit das Holz sich nicht abnütze« (Caf). Samo sln. izv. iz prepozicionalne zveze *pri platu* k *plât* »razklan kos lesa, stran, del, kos«, ki v pomenu »del pluga« ni izpričan. K besedotvorju prim. iz čevljarske terminologije *podplȁt*, pkm. *póplat* in *nadplȁt*. M. S.

prisȩ̂ga (f.) »ius iurandum«, *zaprisȩ̂ga* (f.) »isto«, v. *priségati*, *-am* (impf.) »iurare, ius iurandum dare«. V 16. st. *perſega*, *priſſega* »juramentum«, *persegati* »jurare« (Megiser), v 18. st. *persęga* »jusjurandum«, *persęgam* »jurare« (Pohlin), *perſega* »Schwur«, *perſeshem* »ſchwöre«, *saperſega* »Schwur« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *prisęga* »ius iurandum«, *prisęža* »iuramentum«, pf. *prisęgnǫti* »attingere«, *prisęzati* »iurare«, sbh. *prȉsega*, r. *prisjága*, *prisjagátь*, *-áju*, br. *prysjága*, ukr. *prýsjága*, *prysjagáty*, *-áju*, *-áješ*, pf. *prysjagtý*, *prysjagnú*, *-gnéš*, p. *przysięga*, *przysięgać*, pf. *przysiąc* s prez. *przysięgnę* »priseči«, č. *přísaha*, *přísahati*, slš. *prísaha*, *prisahat'*, *-ám*, gl. *přisaha*, *přisahać*, dl. *pśisega*, *pśisegaś*. Iz slov. jezikov je lit. *prìsiega*, *prýsiega*, *prýsėga*, po naslonitvi na lit. prefiks *prie-* tudi *priesiega*, *priesėga* »prisega« poleg »zakonski tovariš« (Fraenkel, 655). Psl. **pri-sęga* (f.) »ius iurandum« je deverbativ psl. v. **pri-sęgati* »iurare«, kar je tako kot **pri-sęzati* »isto«, prim. sbh. *prisézati* (že Daničić), iter. k pf. **pri-sęt'ĭ* (< **pri-sęg-tĭ*), **pri-sęžešь* »iurare« poleg »manum tendere, tangere«, prim. sln. *priséči*, *priséžem* (v. pf.) »iurare« poleg »manum tendere«, v 16. st. *persezhi*, *priſezhi* »dare jusjurandum, jurare« (Megiser), v 18. st. *persęſhem*, *-sęzhi* »jurare« (Pohlin), *perſezhi*, *-ſeshem* »schwören« (Gutsmann), stcsl. *prisęšti*, *prisęgǫ* »tangere«, sbh. *priséći se*, *prìsēgnēm se* »iurare« (Miklošič, 291). Dalje glej *séči I*. M. F.

prisnováti se, *-ûjem se* (v. pf.) »nagnesti se, drenjajoč se priti«, npr. *ljudi se prisnuje v cerkev*. Najverjetneje **pri-pьsnovati* iz osnove **peịs-*, **pis-* kakor *pȁh*, *páščiti*, *pháti*, *pšéno* (Bezlaj, Razpr. SAZU VII, 161). Pri homonimih sln. *opésniti se*, *opêsnem se* »ponesrečiti se, pokvariti se, zdrkniti, zmuzniti se, umakniti se«, kar Miklošič, 267, primerja s csl. *opęsněti*, *opǫsněti*, *opusněti*, *opysněti* »spreminjati«, p. dial. *przypsnąć* »prižeti se, pritisniti se«, gre verjetno za križanje več osnov.

prisóten (adj.), f. *-tna* »praesens«, pri Pleteršniku *prisǫ́ten*; abstr. *prisótnost*, star. *prisǫ́tnost* (f.) »navzočnost«, *prisǫ̂stvo* (n.) »sedanjost«, v. *prisostvováti*, *-ûjem* (impf.) »gegenwärtig sein«; *odsóten*, star. *odsǫ́ten*, *-tna* »absens«, abstr. *odsǫ̂tnost*, *odsǫ̂dstvo*. Izpričano prvič pri Cigaletu, Term., 44, 162. Izposojeno iz drugih slov. jezikov, prim. sbh. *prìsutan*, *ȍdsutan*, *prìsutnōst*, *ȍdsutnōst*, *prìsu(t)stvo*, v. *prìsustvovati*, r. *prisútstvovatь*, *otsútstvovatь*, abstr. *prisútstvie*, *otsútstvie*, csl. *prisǫtьstvije* (n.) »adesse«, tvorjeno iz ptc. **prisy*, g. **-sǫt'a*, f. **-sǫt'i* glagola **pri-býti* »biti prisoten«, stcsl. *pribyti* »adnasci, accedere, obtingere« (Mladenov, 523; Vasmer II, 434; Skok I, 161). K tvorbi prim. lat. *praesens*, kar je ptc. glagola *prae-esse* »biti prisoten« < *prae-* »pri, pred« + *esse* »biti«. Po Mladenovu, l. c., je derivacija pod vplivom 3. pl. **-sǫtь*, kar se ne zdi nujno, prim. derivacije iz ptc. brez elementa **-ị-* v sln. *vrǫ́tek*, sbh. *vrútak*, str. *vrutecь* »izvir«. M. S.

prísten I (adj.), f. *-tna* »genuinus«, star. in dial. »rodni, pravi«, npr. *prîstni bratje* »die leiblichen Brüder«, *nepr**ísten* »nepravi«, npr. *neprîstni oča* »očim« (varianta *prísen* je nastala pod knjižnim vplivom drugih slov. jezikov in se ni uveljavila); abstr. *prístnost*, *pristóta*, *neprístnost* (f.); v 18. st. *priſten*, *-tna* »leiblich, ächt« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *prisьnъ* »cognatus, familiaris, genuinus«, *prisьno* »semper«, sbh. *prísan*, *prȉsan*, *-sna* »odkritosrčen, pravi«, čak. *prîsan*, *prisnȁ* »mil, drag, zaupen, intimen«, mak. *prisen* »blizek, intimen«, star. blg. *prísno* »vedno«, r. *prísnyj* »resničen, pravi, večen«, str. *prisnyi bratъ* »rodni b.« in morda č. *přísný*

»strog, resen, nepopustljiv« (variantno razlago glej pri *príhek*). Verjetno je treba izhajati iz **pri-ȋstьnъ* »pravi, zaresen« k **ȋstьjь* »isti«, sbh. *zȁisto, zȁista, zàista, dȍista, dòista*, slš. *ozaj* (< **ó za-isto*) »res« in adj. *ozajstný* »resničen, pravi«, p. *istny* »isto« in (izposojeno (?)) lot. *ȋstęns, ìstins* »pristen, pravi«, *ȋstniẽks* »bližnji sorodnik« (Miklošič, Lex. pal., 863, SEW, 105; Machek[2], 492, ESČ, 181; Mühlenbach-Endzelin I, 838; Stang, NTS XV, 350 s.). Semantični razvoj je tako *»pravi, zaresen« > *»trajen, večen« (> »resen, strog«) > »drag, zaupen«. Ohranitev *-t-* v sln. priča za občuteno zvezo s pron. *ȋsti*. Če akcentske razmere res kažejo na kontrakcijo, izvajanje iz **pri-stъ* (< ide. *-*stH-o-*) k **stati* (kot domneva Preobraženskij II, 126) ni možno. Še manj verjetno je izvajanje iz baze **es-* (**Hes-*) »biti« (tako Mladenov, 523; Iljinskij, JA XXXIV, 8) ali primerjava z lat. *prīscus* »prejšnji«, gr. *πρίν* »prej, pred, do« (tako Vasmer II, 433). Dalje glej *ȋsti*. M. S.

prísten II (adj.), f. *-tna* »primeren, prikladen, spodoben«. Vsekakor k besedni družini **pri-stati*, *-*stojati*, *-*stovati* »biti primeren«, prim. r. *pristátь* »spodobiti se«, *pristójnyj* »dostojen, spodoben«, sbh. *pristȍjati*, adj. *prístōjan*, sln. *pristáti, prístojim*, adj. *pristójen*. Sln. *prísten* je najverjetneje (kakor *pristójen*) prvotni izglagolski adj., domnevno iz iterativa *prístovati* »pristajati«; torej **pristovьnъ* > sln. **prístoven* > **pristuven*, po vokalni redukciji **prístven* in po redukciji *-tv-* > *-t-* (*tvọ́j* > dial. *tọ́j*; *tvȓd* > *tȓd*) > *prísten*. Dalje glej *státi II*. M. S.

***pristren** (adj.), f. *-a* »strm«, izpričano le v 18. st. *priſtrên, -a* »gäh, præruptus« (Pohlin), kar je verjetno treba brati *pristrȇn, -éna* (prim. pri Pohlinu *poshtên* za današnje *poštȇn*). Pritegniti je mogoče še *ſpreid ſtren* »praeruptus« (Kastelec-Vorenc). Osamljena beseda. Možno je domnevati psl. **prístrъ* in od tod **prístr-enъ* poleg **prís(k)nъ* v č. *přísný* »strm«, dl. *pśismy* »nagel« in **prískъkъ* v sln. *príhek* »isto«. Druga možnost je domnevanje kontrakcije in izhajanje iz *pri-ostrȇn* (tudi o koničasti gori) k sln. *ọ́ster* »acer«. Dalje glej *príhek*. M. S.

prîšč (m.), g. *-a* »izpuščaj, mozolj«, tudi *izprîšč*, *priščâj*, v. *príščiti se, izpríščiti se* »izpustiti se (o mozolju)«, adj. *príščav, príščen*.

Prim. csl. *pryštь* »pullula, tumor«, sbh. *prȋšt*, g. *príšta*, mak. *prišt*, blg. *príšt*, r. *prýšč*, g. *pryščá*, ukr. *prýšč*, g. *pryščá*, p. *pryszcz* »izpuščaj«, č. *pryskýř* »mehurček«, *pryskyřice* »smola«. V. **pryskati* »skakati, brizgati« je splošnoslov. poleg zveneče variante **bryzgati*; glej tudi *pȓskati* (Persson, Beitr., 333; Matzenauer, LF XIV, 179; Vasmer II, 453).

prišestjȇ (n.), g. *-a* »prihod« in »prihodnost« (pkm.), *príšestek* in *prišẹ̑stek* (m.), *-tka* »prihod«, adj. *prišẹ́sten, -tna* (pkm.), v Beltincih *príjšestni*; bkr. l. 1630 *priſhaſhtno* (LMS 1887, 314; Pleteršnik: *prišasten*) »prihodnji«; abstr. *prišẹ́stnost* (f.), *-i*, v Beltincih *príjšestnost* »prihodnost« (Novak, Slovar, 85), *prišẹ̑stnik* (m.), *-a* »prišlek«; v 16. st. *prisheſtie* »adventus«, *priſheſtin* »futurus« (Megiser); v 18. st. g. sg. *priſeſztyà* (Küzmič; Ramovš, Hgr. II, 308). Z asimilacijo *š — s* > *š — š* in *a*-jevskim refleksom polglasnika sodi sem še kor. *príšaštnik* (m.), *-a* »občinski sluga« (Zilja) < *»prišlek«.

Prim. hrv. kajk. *prišestnî* (pri Petroviczu, Szveti Evang. *priſeztná*) »prihodnji« (navaja Ramovš, Hgr. II, 308). Nastalo iz **pri-šьstьjȅ*, prim. stcsl. *prišьstije* »adventus« (poleg analognih tvorb *prišьstvije*, csl. *prišьdьstvije* »isto«), kar je abstraktum iz ptc. **pri-šьstъ*, f. *-*šьstà* k **pri-chodīti*. Iz csl. je izposojeno star. hrv. *prišašće, došašće* »advent«. Enako je z drugimi pref. tvorjeno sln. *našestje* »nahod« in »najdba«, stcsl. *našьstvije* »napad, prihod« (Miklošič, 86). Glej tudi *prẹ́šuštvo, nahóditi se, šȇl* in *hod*. M. S.

príšvarek (m.), g. *-rka* »hišno ime« (bkr.) in »vzdevek človeku« (kartoteka SSKJ), tudi *príšvrk* v obeh pomenih. Slednje je gotovo postverbal iz *prišvŕkniti* »udariti, brizgniti«, tudi *prišvrkniti vzdevek* (Ravljan); *prišvarek* pa utegne biti samo hiperkorektni zapis istega leksema za dial. *príšvr̥k*, kar bi se ob historični upravičenosti oblike *príšvarek* v bkr. podobno ali celo enako glasilo. Dalje glej *švŕkati*. M. S.

prítka (f.) »priložnost, prilika« (Ribnica); tako kot r. dial. *prítka*, m. *prítok* »naključje; nenaden, nepričakovan, neprijeten, nesrečen slučaj; brezupna bolezen« izvedeno iz **pri-tъkāti* k **tъkāti* »figere« (Miklošič, 368; Kurkina, Etimologija 1970 (1972), 97 s.). Škrabec, Cvetje III/3 (1882), 2, dvomi o obstoju te sln. besede. Dalje glej *tákniti, príča*. M. F.

pritlíka (f.) »majhna, nizka rastlina«, dial. »nizko, pri tleh rastoče drevesce, ki nima pravega vrha« (pod Cavnom; Savinjska dol.), adj. *pritlíkav*, f. *-a* »nizke rasti«, od tod izvedeno *pritlíkavec* (m.), *-vca* »Zwerg, Knirps«; v 19. st. *pertlíkovz* »Zwergbaum« (Jarnik, Versuch, 107), *pertlíkovez* »pátuljak, magaſh, páglóvz« (Murko II, 844). Tvorba je samo sln. Ramovš, Hgr. II, 201, je sklepal o zvezi s psl. **tьlo* (n.) »pavimentum«, torej je mogoče izhajati iz **pri-tьlīka* »pri tleh rastoča rastlina« s fit. sufiksom *-*īka*. K besedotvornemu postopku prim. psl. **dъbno* (n.) in k temu sln. *dníka* (f.) »globoka in ravna nižina« poleg sbh. *dnȉca* »danka; vrsta klobase«. Toda hrv. *patljika* »kržljavo stebelce« (Istra), adj. *patljikav* »kržljav«, kar Kurelac, Rad XII (1870), 53, povezuje s csl. *tlěti, tlějǫ* »corrumpi«, *tlja* »corruptio«, je bolje povezati s sln. sin. *patȗlek*. Dalje glej *dnȍ* in sin. *patȗlek, patúš*. M. F.

prîža (f.) »maroga, lisa«, navadno pl. *prîže* »sončne pege« poleg *prîge* »isto«, tudi *prîž* (m.) »barvna črta, obšiv«, adj. *prîžast, prížan* »pisan, marogast«, v. *prížati, -am* »črtati maroge«, *prîžec* »lisast človek (npr. od saj)«, *prížana mati* »mačeha« (prim. *pisana mati, lagója mati*). Miklošič, 264, izvaja iz nvn. dial. *prisen* »napolniti, nasuti« (švab.). Tudi Striedter-Temps, DLS, 201, pritegne srvn. *prîse, brîse* »nadev, obroba pri obleki«. Avtor, Razpr. SAZU VII, 160, domneva prasorodstvo z norv. *fregne* »sončna pega«, šved. *fräkne*, agl. *freckle* »isto«, šved. *spräkkel* »madež« iz ide. **(s)p(h)er-eg-*.

prîže (f. pl.) »Bries«, tudi *prîželjc, -a* in *špriži* (m. pl.) »isto« (vzh. štaj.), v 18. st. *priselz* »thorax, messenterium« (Pohlin). Izposojeno iz bav. avstr. *Prüs, Prüsel*, štaj. n. *Bris, Brisel*. Knjižno n. *Bries, Briesel*, tirol. *brües*, dem. *brüesel* »telečja prsna žleza, rajžla« (Striedter-Temps, DLS, 201). Etimologija negotova,

morda izvedeno iz *Brust* »prsa« (Kluge^{22}, 105). Glej tudi *bržę*.

***prížen** (adj.), f. *-žna* »čeden«, izpričano le v 18. st. *prifhn* »reinlich, mundus« (Pohlin), *prishen* »reinlich; zheden, zhitoben, zhedoviten« (Gutsmann), v 19. st. *prishen, -shna, -shno* »reinlich« (Murko). Verjetno izposojeno iz srvn. *vrisch* »svež, mlad, živahen, krepak, predrzen«. K pomenu prim. furl. *frèsc* »svež« poleg »čist, čeden« v primeru *un abit fresc* »čista in nepomečkana (= sveža) obleka« (Pirona, VF, 344). Glej tudi *fríšen*. M. S.

pȓja (f.) »contentio«, tudi *razpȓja* (f.) »isto« in *pȓnja* (f.), sem denom. v. *pernjati se* (impf.) »prepirati se« (pkm.); v Briž. spom. *i zio prio imeti* (akz. sg. f.; II 87).

Prim. stcsl. *pьrja* »contradictio, contentio, causa«, sbh. *ràspra* »spor«, hrv. *pra* (Vinodolski zakon) in stsb. *parьnja* »lis«, *pьrьnja* »isto« (Daničić), r. zastarelo *prjá, rásprja,* »razprtija, prepir«, ukr. *prja* »spor, boj«, str. *pьrja* in *prja* »boj, spor« (Sreznevskij, Mat. II, 1774), p. *prza* »spor« (citirano po Brücknerju, 442), č. *pře, -e* »spor«, *rozepře, -e* »prepir, razprtija«, slš. *rozopra, -e*. Psl. **(orz-)pьr'a* (f.) in **pьr-n'a* (f.) je izvedeno iz psl. v. **pьrěti* »litigare« s prez. **pьrišь*, **pьrěješь* in **pьrèšь*, prim. stcsl. *pьrěti, pьrjǫ, pьriši* »negare, dubitare; contendere«, sbh. *prȅti se, prêm se* »litigare«, sln. le *sprẹ́ti se, sprȇm se* (pf.) in *uprẹ́ti se, uprȇm se* (pf.), r. *prétь, prjú* »litigare« v cerkvenem jeziku iz csl. (Vasmer II, 431), p. *przeć, przę* »isto« (Brückner, 441 s.), stč. *přieti, přu, přím* »tajiti, zanikati, prepirati se«, s *sě* »prepirati se« (Šimek, Sł., 146), č. *příti se, přu se* »prerekati se«, slš. *priet' sa, priem sa* »prepirati se«, gl. *přěć, přěje* »zanikati, tajiti« (Trofimovič, 205), dl. *přěś, pru, přěju* »tajiti, zoperstavljati«, zastarelo *pśeś* »isto« (Trautmann, BSW, 276; Vasmer l. c.; Machek^{2}, 495). K temu sln. *prepírati se, prepîram se* (v. impf.) »rixari«, subst. *prepȋr* (m.), *-a* »lis« poleg *prepệrati, -am* (impf.) < **pīra-*, subst. *prepệra* (f.) »lis«, prim. sbh. *prèpirati se, prèpirēm se* »rixari«, blg. *prepíram se, prepirnjá* »debata, spor«, r. *prepirátь(sja), -áju(sь)* »prepirati (se)«, ter deverbativni nomen actionis **sъ-pòrъ* (m.), g. **sъ-porà* (→ **sъ-pòra*) k v. **sъ-perèšь* v sln. *spȍr* (m.), g. *spóra* »prepir«, hrv. *spȍr* »controversio« poleg sbh. *pàrac* (m.), g. *párca* »tožnik, pravdar«, *pàrba* »pravda« (oboje Vuk) < **pьrьcь, *pьrьbā*, mak. *spor* »spor, pravda«, blg. *spór(ъt)*, r. *spór, -a* in *-u*, ukr. *spír, -óru*, br. *spór, -u*, č., slš. *spor, -u*. Iz slov. jezikov je rum. *pîră* »proces« (Tiktin, Wb., 1167), *poară* »upor« (isti, o. c., 1194). Že Miklošič, 239, je primerjal psl. **pьrěti (sę)* s formalno in pomensko enakim lot. *pirêtiês* »prepirati se, bojevati se, kregati se«, dial. tudi *pirêt* »zmerjati, psovati« (Mühlenbach-Endzelin III, 222). To je sorodno z lit. *spìrti, spiriù, spýriau* »z nogo udariti« poleg »kljubovati, zoperstavljati se ipd.«, kamor verjetno spada tudi lit. *põrinti, põryti* »govoričiti, pripovedovati, reči«, *porà* »pripoved, pravljica« (Fraenkel, 639). Balt. material kaže, da je pomenska specializacija iz »tolči, bojevati se« (glej *-prẹ́ti se)* v »govoriti, prepirati se« že balto-slov. M. F.

pȓknja (f.) »podex« (bkr.), k temu fit. *pŕkovec* (m.), *-vca* »Lycoperdon bovista« (Trnovski gozd), prim. sin. *pezdec, prahnica, prhlič*. Sorodno je hrv. *pŕkno* »rit« (Istra), *perkno* »isto« (Vrbnik) in *prknjača* »ženska z debelo ritjo«. Tako kot **pьrn'a* (f.) »prepir« ← **pьrěti* »litigare« je izhodno **pъrkn'a* (f.) in **pъrkno* (n.) izvedeno iz **pъrkāti* »prdeti«, prim. gl. *pórkać* »prdeti«, pf. *pórknyć* (Matzenauer, LF XIV, 84), kar je dem. k *pórać* »neslišno prdeti«, pf. *pórnyć*, s podaljšano prevojno stopnjo v gl. *pyrać* »prdeti«, dl. *pyraś* »punkati«, *pyrkaś* »isto« (Muka, Sł. II, 283; Jakubaš, Hornjoserb. sl., 292). Neprepričljivo Skok III, 45 s., ki kljub Matzenauerju, l. c., sklepa na nepotrjeni glagol **prtkati* (?!). Zveza s hrv. *pȑcati, -ām* »naraščati« (Dubrovnik), s čimer Skok III, 28, veže hrv. *pȑc* »vox onomatopeica de crepitus ventris« (Istra, Dubrovnik), je možna. Schuster-Šewc, HEWb., 1133 s., brez jslov. gradiva misli na glagolov onomatopejski izvor. M. F.

pro- (pref.) »pre-, skozi«. Le v redkih primerih, npr. *prodáti, -ám* (pf.) »vendere«, *prostrẹ́ti, -ȇm* (pf.) »sternere«, *prosójen, -jna* »durchscheinend«, *prosînec* (m.), *-nca* »januar« (k *síniti* »nitescere«), po asimilaciji tipa *pệsem*, ki je omogočila ljudskoetimološko naslonitev na *zíma* tudi *prozîmec* (pkm.), v 16. st. *prof-fimez* »januarius« (Megiser); v večini primerov je pref. *pre-* izpodrinil stari *pro-*, prim. *prérok* (m.) »propheta«, v 16. st. le *prorok*; v 19. st. so umetno uvajali *pro-* po zgledu drugih slov. jezikov, prim. knjiž. *propȃd* »Verfall, Untergang« (< č. ali preko v. *propádati* iz sbh., r.) proti domačemu *prepȃd* (m.), *-áda* »Abgrund«; pref. *pro-* je ohranjen še v tpn. *Prosevnik, Proboj* idr.

Prim. stcsl. *pro(-)*, »prae-«, sbh., mak., blg. *pro-*, r., ukr. *pro(-)*, br. *pra(-)*, č. *pro(-)*, v star. plasti mlajših deverbativov *prů-*. V ostalih zah. slov. jezikih je prefiks **per-* izpodrinil **pro-*. V sln. je pomen prefiksa *pro-* ožji kot v drugih slov. jezikih, kjer pomeni še »mimo« (> »namesto«), izraža začetek ali konec dejanja idr. (o funkcijah in pomenih podrobno Kopečný, ESS I, 216 ss., Bajec, Besedotvorje IV, 69 ss.). Iz ide. **pro(H)*, kar je prvotni lativ (direktiv) k **per(o)-* »oddaljen«, je še lit. verbalni pref. *pra-* »mimo, skozi«, lot. *pra-garis* »požrešnež« (k *dzȅrt* = psl. **žerti*), stprus. *pra(-)* »skozi, za«, sti. *pra(-)* »naprej, zelo«, av. *fra-* »naprej, stran«, gr. πρo, πρo- »spredaj, naprej, pred«, lat. *pro-*, osk., umbr. preverb *pro-*, *pru-* »naprej«, stir. *ro-* »mnogo, pre-, do-«, got. *fra-* (stvn. *fir-*, nvn. *ver-* < lok. **per*) in vsaj delno het. *parā* (= [pra] ali [prā]) »naprej, nadalje, daleč« (Miklošič, VGr. IV, 234; Brugmann, Grdr.^{2} II/2, 873; Trautmann, BSW, 229 s.; Vasmer II, 437; Pokorny, 815; splošno o lativu Čop, Dekl., 42 ss.). Glej tudi *prá-*, *pre-* in *pri*. M. S.

prộbka (f.) »pluta, zamašek«, *probkovína* »pluta«. Mlada izposojenka iz r. *próbka* »pluta«, kar je prevzeto iz spn. *propke, prop* »zamašek« (Koštiál, JA XXXVII, 400). Matzenauer, CS, 282, je za izhodno obliko domneval niz. *prop* poleg spn. *prop(k)e* (Vasmer II, 437).

prọ́cajna (f.) »jerbas, košara za kruh«, tudi *prộcaj, prộcek* (dol.). Tudi hrv. *prȍcajna* (Žumberak) poleg *krȍcajna* »košara za žlice« (Gornja krajina). Izposojeno iz bav. avstr. *Prôtzeine* »košara za kruh«, zloženo iz *Brot*, dial. *Prot* in bav. avstr. *Zeine* »košara«, srvn. *zeine*, kor. *zâne*, kar je (morda delno preko long. *zain(ja))* prešlo v it. *zàna, zàina*, istr. rom. *zaina*,

sln. *câjna, cánja, cenja* (o tem Miklošič, Frw., 8, SEW, 27). K *prǫ́cajna* Štrekelj, LMS 1886, 161; Striedter-Temps, DLS, 201, k hrv. dial. *kròcajna* (< *pro*- pod vplivom *krošnja, koš, kotarica*) Skok, JA XXXIII, 368, in ERHSJ II, 207.

procke (f. pl.) »dereze, spletene iz tankega šibja« (Valvasor). Osamljeno; izhajati je mogoče iz substantiviziranega adj. **prǫtьskъ*, f. **prǫtьska* k **prǫ̂tъ* »šiba, veja«. Dalje glej *prǫ̂t*. M. F.

prȍč (adv.) »stran« poleg dial. *prẽč* (gor.), *prȩ̂č* »isto« (Tominec, 187). V 16. st. *prozh pujti* »discedere«, *prozh poſlati* »ablegare« (Megiser), l. 1607 *proch* »uia« (Alasia), v 18. st. *prózh poiti* »odhajati« (Kastelec-Vorenc), *prêzh* »weg, hinweg« (Pohlin), *prezh* »weg, hinweg, hin, hindan, ab«, *prozh* »weg« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *pročeje* »iam, ultra«, *pročii* (adj.) »ceter, reliquus«, csl. *pročь* (adv.) »procul«, hrv. dial. *prȍč* »weg« (Žumberak; Skok III, 48), *prȍčī* »alter« (Iveković-Broz II, 244), str. *pročь* in *proče* »ven, proč, na prostost; razen, brez« (Sreznevskij, Mat. II, 1607), r. *próčь* (adv.) »stran«, ukr. dial. *prič* »isto«, br. *proč* poleg *prečь* »isto« (Nosovič, 534, 495), p. *oprócz* »razen, mimo, brez«, *prócz*, dial. *procz* (Karlowicz, SGP IV, 350) poleg *precz* »proč«, stč. *přič* »isto«, *přěč*, *preč* (Šimek, Sl., 145, 137), slš. *preč*, gl. *preč*. Psl. adv. **pròčь* »stran« je z adverbializirajočim sufiksom **-i̯o* kot v psl. adv. **pěšь* »pedibus« < **pēdsi̯o-s* ← lok. pl. **pḗd-s* (Čop, Dekl., 36) poleg **pḗd-su* k **ped-*, **pod-* (m.) »noga« tvorjeno iz adj. **prokъ* »oddaljen«, prim. stcsl. *prokyi* »ceter, reliquus«, str. *prokyi* »isto« poleg *prokъ* »ostanek« (Sreznevskij, Mat. II, 1539). Ide. adj. **pro-ko-s* je iz adverba **pro(-)* »naprej, proč itd.«, prim. gr. πρὸ »spredaj, naprej«, sti. *prá-* »spredaj, naprej, proč« (Miklošič, 264; Osthoff, IF VIII (1898), 48 s.; Vasmer II, 449; Pokorny, 813). Pomensko najbliže je av. *fraka* »naprej, z mesta«, *a-fraka-tak-* »takšen, ki od strahu ne zbeži« (Bartholomae, Wb., 976, 100, brez slov. gradiva), lat. *procul* »daleč, v daljavi« < **pro-ko-li* (Walde-Hofmann II, 367 s.) in srvn. *vort* »fort«, ags. *forð* »isto« < **pr̥-to-* (Kluge[17], 213). Avtorji navadno pritegnejo tudi tvorbeno enako, vendar pomensko oddaljeno gr. πρόκα (adv.) »takoj« (o izglasnem vokalu Frisk II, 599, z literaturo), stlat. *procum* (g. pl.) »glavarjev, plemičev«, lat. *procerēs*, *-um* (pl.) »glavarji, plemiči«.

Toda sln. *prẽč* kot tudi br. *prèč*, stč. *přěč* in gl. *preč* ne moremo izvesti iz **prъčь* (> stč. *preč*, p. *precz*; tako Machek[2], 489), ampak le iz **prèčь* (tako Schuster-Šewc, HEWb., 1153, zaradi luž.). Razmerje **prò-čь* : **prè-čь* tako kot **pro-ti* : **pre-ti* (glej *prǫ̂ti*) odraža ide. kvalitativno razmerje **pre-* : **pro-*. M. F.

prǫ́d (m.), g. *-a* »grušec, naplavina; mivkasto obrežje« (Pleteršnik), *prǫ̂d* (m.), *-a* (SSKJ), pl. *prodi* »Flußinseln«, rez. *prót*, g. *próta* »struga« (Steenwijk, SDR, 298); dem. *prǫ́dec* (m.), *-dca*; *prǫ̂dnik* (m.) »okrogel kamen v produ« (Temljine), tudi »Tringa« (prim. sb. *prudnik* »isto«; Popović), adj. *prǫ́den* »schotterig«, *prǫ̂dnat* »isto«; k temu cgn. *Prodnik*, *Prodničar*, mtpn. *Prǫ́d*, *Prǫ́di*, *Prǫ́de*, *Prodé*, *Prodič*, *Prodnica*, *Prodnjáča*, *Prodovje*, tpn. *Prodni Vrh*, l. 1473 *Santperg*, pred 1574 *Prodtvrch*, okoli 1700 *Prodyverch*, hdrn. *Prodnik*, *Prodji potok* itd. (o **prǫdъ* v toponomastiki Miklošič, ONapell., 483; Bezlaj, SVI II, 123). Iz sln. je sor. n. *prǭəd*, *prǭd* »prodec, sipina« (Kranzmayer-Lessiak, Wb., 124). L. 1607 *prot* »argine« (Alasia), v 18. st. *prod* »Kies, ſandichtes Ufer« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *prǫdьnъ* »asper, scopulosus«, csl. *prǫdъ* »agger«, sbh. *prȗd*, g. *prúda* »Sandbank, Düne«, str. *prudъ* in *prǫdъ* »tok, sila, gat« (Sreznevskij, Mat. II, 1613), r. *prúd*, g. *prudá*, zastarelo tudi g. *prúda* »ribnik; povodenj«, ukr. dial. *prúd*, *-u* »hiter vodni, rečni tok«, br. *prúd*, *-a* »mlin« (Nosovič, 535), p. *prąd* »tok«, č. *proud* »isto«, slš. *prúd*, *-u*. Iz slov. jezikov je madž. *porond* »Sand, Sandbank« (Benkő III, 257), rum. *prund* »Kies, Schotter« (Tiktin, Wb., 1274), lit. *prū̃das*, *prū́das* »ribnik, jama, vodni rezervoar; apno«, lot. *prùods* »majhen naraven ribnik« (Fraenkel, 659). Psl. **prǫ́dъ* (m.), g. **prǫdà* je tako kot formalno enako srvn. *spranz* »Aufspringen, Aufsprießen« (Trautmann, BSW, 278) iz ide. nomena agentis **(s)prondó-s* k prez. **(s)prénd-e-ti*; psl. **prę̃stī*, **prędèšь* »hitro se premakniti« se ohranja v iter. **prę̃dati*, prim. csl. *prędati*, *prędajǫ* »salire, trepidare«, r. *prjádatь*, *-aju* »skakati«, in v nazalno sufigiranem prez. **prę̃dnešь*, prim. hrv. čak. *prȅnuti*, *prȅnen* »ustrašiti« < »hitro premakniti« itd. Dalje glej *oprésti*, *-prę́sti* in *prǫ́dek*. M. F.

prodáti, *-ám* (v. pf.) »vendere«, v funkciji impf. *prǫ́dati*, *-am* »isto« (gor.) iz jslov. prez. **prò-dāšь* < **pro-dāješь*; sicer impf. *prodâjati*, *-am*, *-em* »isto«, tudi *prodávati*, *-am* (pkm.); *prǫ̂daj* (m.) »venditio«, danes živo v zvezi *na prǫ̂daj* »isto«, tudi adverbializirano *naprǫ̂daj*, f. *prodâja* »isto«, *prodâvec* (m.), *-vca* »venditor« (izpričano v 16. st. pri Trubarju, Krelju, Megiserju), nknjiž. *prodajâlec* (m.), *-lca* »isto«, adj. *prodán*, f. *-a*, sem cgn. *Prodan*, *Prodanič* poleg *Predan*, *Predanič*, *Perdan*, hrv. cgn. *Prodan* (11. st. v Splitu), *Prodanić*, *Prodanović*, ki zaradi cgn., kot sta sln. *Kuplen* in *Kupl(j)enik*, lahko kažejo na obredno prodajo, predajo otrok (Šimunović, Prezimena, 157 ss.). Sem tudi cgn. izpričan l. 1595 *(Lucas) DobrPredal* (Breznik, Razpr. AZU II (1944), 58). V 16. st. *predati* »vendere«, *prodan byti* »venire, vel venum ire«, *prodauz* »venditor«, *blagu na prodajo* (Megiser), l. 1607 *prodat* »vendere« (Alasia), v 18. st. *predâm* »verkaufen; vendere« *prudej*, *predaj* »Verkauf, venditio«, *predajovka* »Verkäuferin, venditrix« (Pohlin), *predam*, *priedam* »verkaufe«, *prudam* »isto«, *prudaja* »Verkauf«, *prudei* »isto«, *predai* (Gutsmann).

Prim. stcsl. *prodati*, *prodamь* »vendere«, *prodažda* »venditio«, sbh. *pròdati*, *-ām*, *prȍdaja*, hrv. čak. *prodȁt*, *prodõn*, v 15. st. tudi *dajȁt* »prodajati« (Bakar, Crikvenica; Tentor, Razpr. SAZU I (1950), 72), mak. *prodade*, impf. *prodava* »isto«, blg. *prodám*, *prodadéš* (pf.), *prodávam* (impf.), r. *prodátь*, *-ám*, k temu impf. *prodavátь*, *-dajú*, *-dajëšь*, dial. *pródažь* (Dal', Slovar'[3] III, 1253), knjiž. *prodáža*, ukr. *prodáty*, *-dám*, *-dasí*, impf. *prodaváty*, *-ajú*, *-aëš*, *pródaž*, *-u*, tudi *-i* (f.) »prodaja«, *na prodáj* »za prodajo« (Grinčenko, Sl. III, 464), br. *pradácь*, *-ám*, *-así*, p. *sprzedač*, *sprzedaż* »prodaja«, toda dial. *sprzedáj* »isto«, *na sprzedaj* »na prodaj« (Karlowicz, SGP V, 210), č. *prodati*, impf. *prodávati*, *prodej*, *-e* »prodaja«, slš. *predat'*, *-ám*, *predaj*, *-a*, gl. *předač*, dl. *pśedaś*. Slov. trgovski

termin *_pro-dā̆ti_, *_pro-dási_ (v. pf.) »dati za protivrednost« poleg *_per-dā̆ti_ »isto« s subst. *_pro-/per--dad’ь_ (m.) »venditio« poleg *_pro-/per-da-jь_ (m.) kaže, da je za psl. mogoče domnevati reduplicirano in nereduplicirano verbalno osnovo ide. korena *_doH-_ »dati«, tj. psl. *_da-_ poleg *_dad-_. Dalje glej _dáti_, _pro-_ in _prá-_. M. F.

prọ́dek (adj.), f. _-dka_ »živahen, čil«, npr. _prodka voda_. Pomensko blizu je ukr. _prudkýj_ »bister, nagel«, č. mor. _proudký_ »isto«. Gotovo psl. *_prǫdъkъ_, prevoj k *_pręd-_, kar je ohranjeno v sln. _oprẹ́sti_, _-dem_ »zgruditi se, obnemoči«, sbh. _prȅnuti se_, _-nēm se_ »zbuditi se«, r. _prjádatь_ »skakati«, csl. _prędati_ »skakati, tresti se« (Miklošič, 262, 265; Trautmann, BSW, 277; KZ L, 56). Dvomljivo Skok III, 60. Glej tudi _prọ́d_, _-prẹ́sti_, _sprẹ́ten_.

-prȍg (m.), g. _-prọ́ga_, samo v kompoz. _podprȍg_, vzh. štaj. _póprog_ »jermen, s katerim je sedlo privezano na konja«, _poprȍg_ »isto« in _oprȍg_ »isto, oprtavnica«, adj. _podprọ̑žen_.

Prim. sbh. _pòprug_ »podprog(a)« poleg _prȕg_ »podolgovat« (adjektivizacija kakor v sln. _mȓk_ »temen, turoben«, mak. _pouk_ (komp.) »učen«), mak. _poprag_, _potprag_ »podprog«, ukr. _prúg_ »rob«, _poprúg_ »brazgotina«, _uprúg_ »ploščinska mera, oral, četrtina delovnega dne« (navaja Grinčenko, Sl. III, 493, 340, IV, 348), br. _uprúg_ »vprega« (Nosovič, 663), p. dial. _popręg_ »podprog«, č. _pruh_ »proga, podplutba, trak«, _popruh_ »podprog«, slš. _pruh_ »proga«, _popruh_ »oprtavnica«. Psl. *_prǫ̂gъ_, *_po(dъ)prǫ̃gъ_, *_oprǫ̃gъ_ so nomina actionis (> instrumenti, rei acti) iz *_pręg-tȋ_, *_prę̂gǫ_ »vpreči« (kakor *_vôlkъ_ iz *_velk-tȋ_, *_vêlkǫ_), pri čemer ni jasna funkcionalna razmejitev do nomena actionis *_-prǫga_. Ta se delno pojavljajo na drugem arealu (pri konjski terminologiji v blg., r. in ukr.), vendar pozna vsaj sln. oba tipa prefigiranih tvorb, glej _preprọ̑ga_, _prọ́ga_, _soprọ̑g_, _prọ́žiti_, _prọ́glo_, _sprọ̑ga_, _prẹ́ga_ in dalje _-prẹ́či_. M. S.

prọ́ga (f.) »lacinia, linea, macula longa, vibex« in »progasta krava«, dem. _prọ́žica_, adj. _prọ́gast_, _progȃt_, _-áta_, _prọ́gav_ »gestreift, gebändert«, denom. _prọ́gati_, _-am_ (impf.), pf. _o-_, _pre-p._ »prevleči s progami«; v 16. st. _proga_ »vibex« (Megiser), v 18. st. _proga_ »Strieme, plaga« (Pohlin), _proga_ »Strieme« (Gutsmann), v novejšem času tudi _železniška proga_ »Eisenbahnstrecke«.

Prim. sbh. _prúga_ »sled, proga, črta«, _prȕgast_ »progast«, mak. _pruga_ (< sbh.), (r. dial. _prúga_ »vzmet« (Dal’, Slovar’[3] III, 1386) z izv. r. _pružína_ je postv. iz *_prǫžiti_), p. _pręga_ »proga, črta, brazgotina«, č. _prouha_ »madež, lisa, maroga, podplutba«, gl. _pruha_, dl. _pšuga_ »proga«. Psl. *_prǫgā̆_ je nomen actionis (> instrumenti, rei acti) glagola *_pręg-tȋ_, *_prę̂gǫ_ kakor *_volkā̆_ iz *_velk-tȋ_, *_vêlkǫ_ (Miklošič, 262; Skok III, 31; Schuster--Šewc, HEWb., 1164). Semantična veriga je *»vpreganje« > *»jermen za vprego, trak« > »brazgotina, podplutba, proga«. Glej tudi _-prȍg_, _prọ́glo_, _preprọ̑ga_, _prọ́žiti_, _sprọ̑ga_, _prẹ́ga_, _soprọ̑g_ in dalje _-prẹ́či_. M. S.

prọ́glo (n.), g. _-a_ »zanka, past«, tudi _prọ́gla_ (f.) in _prọ́gel_ (m.); v 18. st. _prôgla_ »Schlageisen, Kluppe« (Pohlin). Prim. sbh. _prúglo_ »zanka za ptičji lov; vzmet«, r. dial. _prúglo_ »isto«, tudi _prúga_, _pružína_, č. _pruhlo_, gl. _prudło_, dl. _pšudło_ »isto«. Iz iste osnove *_(s)prǫg-_ je sln. _oprȍg_ (m.), _-ọ́ga_ »jermen pri sedlu«, _oprọ̑ga_ »jermen«, prim. blg. _pъ́rgav_ »gibčen, hiter«, str. _prugъ_ »kobilica«. Pomensko najbližje je nvn. _Sprenkel_ »past za ptiče« (Trautmann, BSW, 278; Persson, Beitr. 869; Vasmer II, 450). Dalje glej _-prẹ́či_, _prọ́žiti_, _sprọ̑ga_, _prọ́ga_.

prȍj (m.), g. _prója_ »Spannholz, Sperrleiste (der Weber)«, tudi _sprȍj_ (m.), g. _sprója_ in _sprọ̑ga_ »isto«, navadno pl. _proje_, _sprọ̑je_, _sproge_. Glej _sprostȋ_ in _prọ́glo_. M. S.

proja (f.) »nekvašen kruh, pečen v žerjavici« (Savinjska dol.); gotovo *_prǫd’a_, prim. r. dial. _prudítьsja_ »segrevati se«, _oprudítьsja_ »odrgniti se (otroške rane)«, č. _pruditi_ »žgati, povzročati vnetje«, _slunce prudilo_ »je žgalo«, _opruzeny_ »odrgline kože« (Miklošič, 265; Vasmer II, 451). Dalje nejasno; povezava s *_prǫdъ_ »prod« pri Vasmerju, l. c., je dvomljiva; Machek[2], 488, primerja nvn. _Brand_ »ogenj, požar« in _brennen_ »goreti«, če je to iz *_brenden_ (drugače o tem Kluge[17], 99).

[Sbh. _prója_ »koruzni kruh ali pogača« in »proso« je v dial., ki nimajo _-h-_, nastalo iz _próha_ »proso«. Ker se v Savinj. dolini _-h-_ ohranja in ker variante _proha_ »proso« v sln. sicer ni zaslediti, bi bilo domnevanje genetične zveze med sln. in sbh. besedami težavno. Besedi sta ali slučajno podobni ali pa je savinj. _proja_ izposojeno z juga. – M. S.]

prokšen (adj.), f. _-a_ »poreden, samopašen, kočljiv, izbirčen« (bkr.), k temu v. _prokšiti_, _-im_ (impf.) »razvajati«, _p. se_ »biti trmoglav, samopašen« (pkm.), _prokšenost_ (f.) »porednost, prešernost«; v 16. st. _prokshen_ »kočljiv, delikaten« (Megiser).

Prim. hrv. _prokšen_ »razvajen, razuzdan, predrzen«, izpričano od 16. st. predvsem kajk., čak. poleg _prokšiti_, _prokšivati_ tudi _prokša_ »ovčje ime«. Verjetno spada zraven sln. cgn. _Prokš_, _Prokšelj_, hrv. _Prokšelj_, _Prokšef_. Morda je treba povezati s *_prokъ_, sln. _prȍč_, _prȇč_ (Miklošič, 269). Iz it. _procàce_ < lat. _procāx_ k _procus_ »aroganten« izhaja Štrekelj, citirano po Jagiću, JA XXXI, 550, kar zavrača Skok III, 50.

prọ̑lenk (m.), g. _-a_ »prašiček« (vzh. dial.; SSKJ IV, 239), štaj. _prọ̑lek_ »isto« (F. Jakopin, ustno), obir. _prò:leq_ (Karničar, Obir, 221), rož. _prúlińq_ »mlada svinja za pleme, Brühling« (Šašel, RNB, 93) in v tiskani izdaji istega slovarja _prȗlińq_, kjer Ramovš izvaja iz kor. n. _prüelink_ »ein junges Schwein« (Šašel, 112), nvn. _Brüling_ »porcus anniculus, frischling, wie es in den brül getrieben wird« (Grimm, Wb. I, 426). Vendar je zaradi sln. soobstajanja _-ọ̑-_ : _-ȗ-_ tako kot pri sln. _pọ̑b_ : _pȗb_, _šọ̑štar_ : _šȗštar_ itd. (Striedter-Temps, DLS, 26) obliki bolje izvajati iz srvn. bav. fonetične ustreznice nvn. _Brüling_. M. F.

prónar (m.), g. _-ja_ »posestnik, ki stanuje na graščinskem zemljišču« (Trstenjak, Slovenski glasnik XI (1865), 122). Izposojeno iz srvn. _vrôner_, _vrœner_ »delavec v graščinski službi, sluga, pisar«, nvn. _Frohner_, _Fröhner_ »isto« (Štrekelj, Lwk., 49). Izhodišče je germ. *_frawan-_ »gospod«, sorodno psl. *_pьrvъ_ (Kluge[17], 220, 215).

prosȋnec (m.), g. _-nca_ »januar«, deloma »december« (pkm.). L. 1466 _Profynicz_ (Martin iz Loke); v 16.

st. *proſſiniz*, *Proſſimiz*, *Proſſimez* (Trubar, Dalmatin), glej Ramovš, ČJKZ III, 48; v 17. in 18. st. *Proſeniz* (Kastelec, Hipolit), *prosęnz* »januarius« (Pohlin), tudi *simez* »Jäner« (Gutsmann); kot atpn. *Prosinec* (potrjeno l. 1379), tudi tpn. *Prosinec*, cgn. *Prosenec*, *Prosinc*.

Prim. stcsl. *prosinьcь* »januar«, hrv. *pròsinac* »december«, star. r. *prósinec* »januar«, p. dial. *prosinien*, stp. *prosień* »december«, *prosiniec* »januar«, č. *prosinec*, star. in dial. tudi *prasinec* »december«. Etimološko nejasno. Starejši avtorji so izhajali iz *prositi* in razlagali kot »Bittmond«; Miklošič, 295, je mislil na osnovo *sijati*, za kar se je odločila večina raziskovalcev (Vasmer II, 442), prim. fin. *kaimala* »januar« k *kaimo* »lux levissima« (Holyńska-Baranowa, Slavia XXXVII, 45 ss.). O sln. imenih Stabej, ZSlPh XXXVI, 114.

prosíti, *prǫ́sim* (v. impf.) »petere«, k temu *prǫ́šnja* »cogatio«, dial. *prǫ̑ška* »procesija« (pkm.), *prǫ̑škar* (m.), *-ja* »romar«; v 16. st. *proſyti*, *proshnia*, *proshna* (Megiser), v 18. st. *prositi*, *-em* »poſcere, orare«, *proshna* »preces« (Pohlin), *proſiti*, *poproſiti* »bitten«, *proſhnia*, *poproſhnia* »Bitte« (Gutsmann). Preko *prosják* (m.), *-a* »berač« tudi *prosjáčiti* »beračiti, moledovati«.

Prim. stcsl. *prositi*, *prošǫ*, sbh. *pròsiti*, *prȍsīm*, mak. *prosi*, blg. *prósja*, r. *prosítь*, *prošú*, *prósišь*, ukr. *prosýty*, br. *prasícь*, p. *prosić*, *proszę*, č. *prositi*, slš. *prosiť*, gl. *prosyć*, dl. *pšosyś*, plb. 3. sg. *prüsě*. Pomen variira med »bitten« in »fragen«, jslov. tudi »beračiti« in »potegovati se za dekle, snubiti«. Ta pomen je izpričan v lit. *piřšti*, *peršù* »snubiti« kakor lat. *procus* »snubec« poleg sti. *pṛcchā́ti* »vprašati«, av. *pərᵊsaⁱte* < **pr̥k'-sk'e/o-*. Slov. oblike so iz **prok'-*, kakor lit. *prašýti* »prositi, zahtevati«, lot. *prasît* »spraševati, prositi«, kar se je razvilo iz starega iterativa **prok'-eie/o-*. Glej tudi *prášati* (Miklošič, 265; Trautmann, BSW, 216; Vasmer II, 442; Fraenkel, 598, 647).

prosộ (n.), g. *-â* »Panicum miliaceum«; adj. *prosȇn*, *-a*; v 16. st. *proſſu* »milium« (Megiser), v 18. st. *prasu* »milium«, *prasęna kasha* »Hirſebrein, milium« (Pohlin). Prim. csl. *proso*, sbh. *prȍso*, mak. *proso*, blg. *prosó*, r., ukr. *próso*, br. *prósa*, p., č., slš., gl. *proso*, dl. *pšoso*, plb. *prösü*. Iz slov. je verjetno stprus. *prassan* (Brückner, JA XX, 496; XXIII, 626), enako madž. *prósza* »proso« (Miklošič, 265). Dvomljivo je sorodstvo z lat. *porrum*, gr. πράσον »por« in ags. *fyrs* »Genista germanica« (Fick, BB III, 163; Jokl, Zb. Jagić, 182). Drugi povezujejo slov. **proso* in lit. *sóra* »isto« z metatezo iz balto-slov. **psārā* iz ide. **bhes-* »mleti« (Hirt, Idg. Gramm. I, 83, 308; III, 262; Otrębski, Stud. ind., 137; Niemenen, KZ LXXIV, 162; zavrača Fraenkel, 857). Machek[2], 485, domneva predide. izvor. Razbor posameznih mnenj Vasmer II, 443; Niedermann, Symbolae Rozwadowski I, 112. Zanimivo je sln. dial. *žíto* »proso« (bkr.).

prosộra (f.) »ponev«; prim. hrv. *pr̃sura*, *pr̃šura*, *parsũra* (Dalmacija), v Boki *pròsulja*. Izposojeno iz lat. *frixōrium*, *frixōria*, v dalmatinsko rom. spomenikih 14. st. *frechsura*, *frechsora*, v Trstu *frissoras*, *frissora*, *fresorium*, ben. it. *fersòra*, furl. *farsòrie*, *fersòre* »ponev«, izvedeno iz lat. *frīgere* »pražiti« (Miklošič, 265; Šturm, ČJKZ VI, 73; Skok III, 58).

prȍst (adj.), f. *prósta* »liber«, k temu *preprȍst* »candidus, sincerus, simplex«, *prostáški* »pervulgaris«, *prostodúšen* »ingenuus«; v 16. st. *prost* »liber«, *preprost* »ſimplex« (Megiser); k temu *próstec* (m.), *prostȋč* (m.), *prostíca* (f.) »kol v plotu« (sbh. *pròstac*, *pròštac* »isto«).

Prim. stcsl. *prostъ* »simplex, rusticus, inconsultus, profanus, rectus«, sbh. *prȍst*, f. *pròsta*, mak. *prost*, blg. *próst*, r. *prostój*, ukr. *próstyj*, br. *prósty*, p., gl. *prosty*, č., slš. *prostý*, dl. *pšosty*, plb. *pröstě*, slednje poleg »nor« tudi »besen, stekel«. Iz slov. jezikov je madž. *paraszt* »tlačan, kmet« (> sbh. *parasnik*), rum. *próst*, f. *proástă* »preprost, prostaški« in dokaj verjetno tudi lit. *prãstas*, dial. *prãsnas* »enostaven, navaden, slab«, lot. *prasts* »isto« (drugače Būga II, 110 s., ki domneva derivacijo iz lit. *pràsti* »navaditi se, spoznati«). Psl. **prostъ* večina avtorjev razlaga kot zloženko iz **pro-* in **stā-*, psl. **stati*, prim. sti. *prastha-* »gorska ravan« ali lit. *atstùs* »oddaljen«, gr. δύστος, δύστηνος »nesrečen« (Schmidt, Plur., 346; Meillet, Ét., 161, 234; Trautmann, BSW, 281; Vasmer II, 444). Miklošič, 321, je mislil na disimilacijo iz **prostrъ* k *prostrẹ́ti*, *prostrán*; Machek[2], 485, je domneval sorodstvo z lit. *pràsti* »navaditi se, spoznati«. Dvomljivo.

próstor (m.), g. *prostǫ́ra* »spatium«; tudi *préstor*, g. *prestǫ́ra*, adj. *prostǫ́ren*, *prestǫ́ren* »qui spatium implet«, *prostrán* »spatiosus«, v. *razprostrẹ́ti*, *-ȇm* »sternere«. K temu *obstrẹ̑t* (f.), *-i* »svetniški sij okoli glave« (nknjiž. *obstrẹ̑t* (m.), *-a*) in *obstrẹ̑tek* (m.), *-tka* »krožec okoli prsne bradavice«; v 16. st. *proſter* »ſpatium« (Megiser), v 18. st. *preſtor*, *proſtor*, *proſtar* »Raum, Platz« (Gutsmann).

Prim. csl. *prostorъ* »spatium«, sbh. *próstor*, *pròstor*, *-a*, mak. *prostor*, blg. *prostór*, r. *prostór*, ukr. *prostír*, *-óru* in *próstir*, g. *próstoru*, br. *prastór* (m.), *-u* in *prastóra* (f.), č. *prostor*, slš. *priestor*, toda p. *przestwór*. Stara deverbalna tvorba iz glagola **pro-ster-ti*, **-stьrǫ*, iter. **-stirati*, redko ohranjenega kot simpleks v slov. jezikih. Sorodno je sti. *prastará-* »slama, ravnica«, alb. *shtríj* »iztegniti«, *shtrój* »razgrniti«, lat. *sternere* »isto«, gr. στέρνον »prsi« (Miklošič, 321; Trautmann, BSW, 287; Hirt, IF XXXII, 241; Vasmer II, 445). Glej tudi *strẹ́ti*, *strân*, *prostrán*.

prostrán (adj.), f. *-a* »amplus, laxus«, pkm. (d. obl.) *prostràni*; tudi *prestrán*, *-a* »isto«, izv. *prostrânstvo* (n.) »širjava, prostor«, denom. *razprostrániti*, *-ânim* (pf.) »razširiti, podaljšati«; Miklošič navaja tudi *prestraniti* »laxare«; v 16. st. *proſtran* »amplus«, *proſtranu ſturiti* »dilatare« (Megiser), *praſtran* (Dalmatin), v 18. st. *preſtrán* »amplus, latus, laxus«, *reſproſtraniti* »dilatare« (Kastelec-Vorenc); k temu morda dol. orn. *Prestrana*.

Prim. stcsl. *prostranъ* »latus«, sbh. *pròstran*, *-a*, hrv. čak. *prostrᵒān*, *-ᵒāna* »dolg, raztegnjen« (Vrgada), mak. *prostran*, blg. *prostránen*, *-nna*, r. *prostránnyj* (< csl.) »isto«, ukr. *próstoronь*, *-i* (f.) »prostranstvo« (Grinčenko, Sl. III, 482), p. *przestroń*, *przestrzeń* (f.), *-ni* »prostor, prostranstvo«, *przestronny* »prostran, (pre)širok«, gl. *přestřěń* (f.) »prostor, področje, ravnica«. Psl. **pro-stōrnъ* poleg **pro-stērnъ* »širok« (z abstr. **-stornь*, **-sternь*) < ide. **pro-stórH-no-*, **pro-stérH-no-* je adj. iz baze **sterH-* »razprostreti«, izpričane še v psl. **stérti*, **stьrěšь* »isto«, **stôrnь*,

**storn̄ã* »stran« in **prostórъ* (Miklošič, 321). K besedotvorju prim. psl. **sôlnъ* »slan« ob **sòlь* »sol«, psl. **polnъ* »širok« k **pelH-*. Dalje glej *strẹ́ti, strân, próstor*. M. S.

prộšek (m.), g. *-ška* »sladko vino, narejeno iz posušenih grozdnih jagod« (SSKJ IV, 253). Izposojeno iz it. *prosécco*, furl. *prossèc*, kar domnevno temelji na tpn. pri Trstu, sln. *Prósek* (Battisti-Alessio, 3110, Skok III, 245), lok. *na Proséku*, adj. *prosêški*, l. 1289 *Prosech*; it. *Prosécco*. Tpn. je slov. in izvira iz **pro-sě̆kъ* > sln. dial. *prosek* »preseka« (KLSI I, 198 ss.), prim. hrv. tpn. *Prosijek* (Dalmacija) in apel. *pròsjek* »(v skalo) vklesana pot«, dalje glej *sẹ́či II*. M. S.

prȍšt (m.), g. *próšta* »Propst«. Izposojeno iz srvn. *brobest*, *probest*, *brobst* »predstojnik«, stvn. *probist*, *probost*, kar je preko stfrc. *provost* prevzeto iz lat. *prōpositus* (Kluge[17], 567; Miklošič, 264). Iz n. je izposojeno še str. *probošćь*, p. *proboszcz*, č. *probošt* »prošt«.

prột (m.), g. *-a* »virga; šiba, vitra«, dial. »debela šiba« (vzh. štaj.), »prekla« (bkr.), »ribiška palica« (Vipava), »krepelce« (Velike Lašče), »pasji ali mačkov penis« (Koštiál, JA XXXVII, 397), dem. *prộtec*, *prộtek*, *prộtič* (m.), kol. *prọ́tje* (n.) »šibje, vejevje«, izv. *protíca* »debela šiba, prekla«, *protíka* »šiba v plotu«, *protníca* »vrsta sekire« (Savinjska dol.); v 18. st. *prot* »Fischreute«, *protje* »Gesträuch«, *prutiza* »Gerte« (Gutsmann).

Prim. csl. *prǫtъ* »virga«, stcsl. kol. *prǫtьje* (n.) »virgae«, sbh. *prût*, *-a* mak. *prat*, blg. *prъ́t(ъt)* »drog«, r. *prút*, g. *prutá*, *prúta*, dem. *prutók*, *-tká*, ukr., br. *prút*, *-a*, dem. *prutók*, *-tká*, p. *pręt* (> lit. *preñtas*), *prątek*, č. *prut*, *proutek*, kol. *prutí*, slš. *prút*, *prútok*, kol. *prútie*, gl. *prut*, dl. *pšut* »prot«. Psl. **prǫ̂tъ* še ni zadovoljivo razloženo. Brückner, KZ XLII, 361, primerja p. dial. *pryciać* »hiteti«, r. *prýtь* »naglica«, *prýtkij* »hiter« (k pomenu prim. sln. *šíba*, dl. *šyba* k r. *šibátь* »vreči«, *šíbkij* »hiter«), kasneje (SEP, 436) pa r. *prjátatь* »skriti«, sbh. *prètati*, *prěćēm* »pokrivati s pepelom (ogenj)«. Vasmer II, 452, poveže s psl. **prǫ́dъ*, g. **prǫdà* »tok, pesek«, stnord. *spretta* »brsteti, brizgati«, kar Schuster-Šewc, HEWb., 1164 s., precizira kot ide. **preu̯+n+th-* in primerja norv. *spraut(a)* »količek v pasti«, ags. *spreōt* »kol«, niz. *spriet* »rogovila« k ide. bazi **(s)p(h)er-*, **spreu̯-(d-)* »sejati, sipati; brsteti, zganiti«. Če so germ. leksemi iz ide. **(s)pre-u̯d-*, je treba za slov. domnevati **(s)pre-nt-* in **prǫ̂tъ* izvesti iz ide. sicer nepotrjenega **prónto-*. Glej tudi *protína*, *protje*. M. S.

prộti (prep., adv.) »contra, vicissim«, vzh. štaj. *prộtje*, rez. *prūća* (rez.), *proki*, reducirano gor. *pŕki*, *pŕkə*, *pŕke*, štaj. *prâu̯k(e)*, v 16. st. *pruti* »contra, viciſſim«, v 17. st. *pruki*, *pruke* (Skalar), *proke* (Pohlin); izv. *naprộti* »entgegen«, tudi *naprộtje*, *naproki*; dalje *nasprộti* »gegenüber«, *sprộti* »sogleich«, v. *protíviti se*, *nasprotováti*, subst. *protȋvnik*, *nasprộtnik* idr.

Prim. csl. *proti* »ad, cum«, stcsl. *protivъ*, *protivo* »contra«, sbh. *prȍti(v)*, *prȍću*, *sùproć*, mak. *protiv*, *sproti*, *sprotiv*, blg. *protív*, r. *prótiv*, star. tudi *protívu* star. in dial. ukr. *(na)protyv*, br. *próci*, p. *naprzeciw*, č., slš. *(na)proti*, gl. *(na)přećiwo*, dl. *(na)pśeśiwo*. Najverjetnejša psl. rekonstrukcija je **protiva* (Zubatý, Stud. II, 50). Ide. **proti*, **preti* je ohranjeno v gr. dor. προτί in sti. *práti* (poleg gr. ποτί, av. *paʾti*, stperz. *patiy* »proti, pri«), z *-e*-jevskim vokalizmom poleg sti. *práti* še gr. dial. περτ', πρές, lat. *pretium* »cena«, lot. *pretība* »nasprotovanje, upor« (Brugmann, IF XIII, 87; Jacobsohn, KZ XLII, 289; Meillet, MSL XIV, 349; Vasmer II, 446; Kopečný, ESS I, 222). Glej tudi *sprộti*.

protȋn (m.), g. *-a* »arthritis, podagra«, tudi *prtȋ* (f. pl.), pri Vodniku *prtij* (m.) »rahitis«, k temu *protȋnovec* »Atropa belladona«, *protȋnovka*, *protinščica* »Scabiosa achroleuca, Ranunculus flammula«. Nejasno; Štrekelj, ČZN V, 72, navaja tudi n. dial. *Protin*. Lessiak, ZfdG LIII, 157, je izvajal iz *proti iti*; res poroča Jarnik (rkp.) *čez proti iti* »prekoračiti kraj, kjer so se psi, mačke ali kače parile« in Koštiál, JA XXXVII, 395, suponira pomen **prǫtъ* »penis«; pomensko blizu je hrv. ali črnogor. *prȉjet* (m.) (Boka) = hrv. dial. *prêt* (Lastovo) »Stich in der Schulter«, kar primerja Skok III, 43, s stcsl. *prětiti*, *prěštǫ* »minari, increpare«, glej *pretíti*.

protína (f.) »dolga klop« (Cigale, Janežič), »dolga štirinožna klop brez naslonjala« (bkr.), pri Šašlju, Bisernice I, 295, *prótina* »klop, stolica«. Brez znanih paralel. Element *-ina* je najverjetneje avgmentativni suf. Morda *»iz protja spletena klop« k *prột* »virga«, prim. slš. *prútené kreslo* »iz protja spleten stol«. K besedotvorju prim. *ličína* »vez iz ličja«. Dalje glej *prột*, pa tudi *protje*. M. S.

protje »norišnica«, izpričano le v 18. st. *protje* »Tollhaus, vaſcera« (Pohlin), *protja* »Tollhaus« (Gutsmann), v 19. st. *prótje* »Tollhaus« (Jarnik, Versuch, 177). Nejasno; verjetno gre za nomen loci < kol. s pomenom *»norci«, morda v zvezi s *protȋ* »mesto, kjer se parijo psi ali mačke«, navadno v *črez proti iti* »iti čez takšno mesto in zato ohrometi ali dobiti protin« (Zilja, Jarnik), iz česar izvaja Koštiál, JA XXXVII, 395 ss., tudi sln. *protȋn*, *prtíj* »podagra, Gicht«. Osnova je v tem primeru psl. **prǫtъ* »virga« v metaforičnem pomenu »penis«, izpričanem v sln. dial., glej *prột*, *protȋn*, *protína*. M. S.

prótvan (m.), g. *-a* »pekač«, tudi *prótfan* »isto«, gor. *brótfan*. Tako kot hrv. *prȍtvon* »pekača«, tudi *prótvon* »isto« (Ozalj) in slš. *protvan* (Kálal, Sl., 553) izposojeno iz bav. avstr. refleksa za srvn. *brât-pfanne* »arula« (Lexer, Mhd. Wb. I, 343), kar je zloženo iz srvn. *brâten*, nvn. *braten* »peči« in srvn. *pfanne*, nvn. *Pfanne* »ponev«. O labializaciji srvn. *â* > bav. avstr. *ộ* Striedter-Temps, DLS, 11 s. Dalje glej *prâta* in *pónev*. M. F.

proviānt (m.), g. *-a* »vojaška prehrana«; v 16. st. *profant* poleg *fontig* (iz madž.); v 18. st. *frônta* »victus, annona« (Pohlin), *profiont* »Proviant« (Gutsmann). Izhodišče je lat. *praebenda* »državna podpora privatni osebi«, kar je dalo stfrc. *provende*, it. *proviànda*. Najstarejša n. oblika je l. 1450 tirol. *prouiant*; tudi star. hrv. *profont*, mlajše *provijant*, č. *profant* (Kluge[17], 567; Battisti-Alessio, 3122).

prožína (f.) »Sprungfeder«; prim. blg. *prъžína* »žrd pri vozu z žitom«, r. *pružína* »Sprungfeder«, ukr. *pružýna* »isto«, č. *pružina* »šiba«, dl. *pšužyna*

»krivina pri loku«. Izvedeno iz osnove *pròg-, *pròžiti (Miklošič, 265; Trautmann, BSW, 278; Vasmer II, 451), glej *prǫ́žiti, prǫ́glo, prǫ́ga, -prẹ́či*.

prǫ́žiti, *-im* (v. impf.) »spuščati, npr. puščico z loka, strel iz orožja, hlode po drči« poleg »napenjati« in »nuditi«; knjiž. tudi *prožíti, prǫ́žim*; pf. *na-p.* »nastaviti kako prožilo«, *s-p.* »losgehen machen«; adj. *prǫ́žen*, f. *-žna* »ki se lahko napne, elastičen«, *prožȋv*, f. *-íva* »isto«, *prǫ̑žnica* (f.) »proglo«, *(s)prožílo* (n.) »isto« poleg »vzmet«; v 18. st. *ſproshim* »mache rege« (Gutsmann).

Prim. sbh. *prȕžiti (se), -īm (se)* »stegniti, ponuditi, dati«, *prúžati (se), prȕžām (se)* »isto« poleg »raztezati (se), npr. o obali«, hrv. čak. *prȕžit, prȕžin* (pf.) »ponuditi roko, pomagati«, *prūžȃt, prũžon* (impf.) »isto«, mak. *pruži* (pf.) »stegniti, napeti«, redkeje »ponuditi«, r. dial. *prúžitь* »vpregati, napenjati« (Dal', Slovar'[3] III, 1387) in knjiž. *prúžitьsja, -žusь* »naprezati se (pri delu)«, p. *prężyć* »napenjati, nategovati«, č. *pružiti* »isto«, slš. *pružit' sa, -ím sa* »postajati prožen«, gl. *pružić* »biti prožen, napenjati, razprostirati«. Psl. v. *prǫ̑žiti, *prǫ̑žišь; pomena »napenjati; stegovati« poleg »naprej pomikati; nuditi roko, pomagati« kažeta, da je to kavz. k psl. nazalno infigiranemu prezentu *prętʼī (< *pręg-tī), *pręžešь »tendere, iungere« poleg »premakniti«. Slov. homonima *prǫ̑žiti k *pręg-tī, *pręgǫ »tendere, iungere« in *prǫ̑žiti k *pręgnǫti »premakniti« sta medsebojno sorodna. Psl. kavz. *prǫ̑žiti je formalno enako z germ. kavz. *sprangjan v stvn., nvn. *sprengen*, stnord. *sprengja* (Vasmer II, 451; Miklošič, 262). Dalje glej *-prẹ́či* in *prẹ́gniti*. M. F.

prpríca (f.) »železni prečnik na zgornjem mlinskem kamnu«, tudi *prepríca, popríca, kopríca* »isto«. Prim. csl. *prъprica* »turbo, trochus«, sbh. *pàprica* »v spodnji mlinski kamen pritrjen kos železa, v katerega se vtakne os, železen klin v spodnjem mlinskem kamnu, cev v mlinskem kamnu«, tudi *pȑprica* (Lika, Belostenec), mak. *prplica, paprica*, blg. *pъ́prica*, str. *porplica*, p. dial. *paprzyca, pamprzyca*, č. *papřice, kypřice*, stč. *pipřicě* »železna ali lesena os v spodnjem mlinskem kamnu, ki ga povezuje z mlinskim kolesom«. Iz slov. jezikov je rum. *pîrpăriță, pérpeliță, prépeliță* »železo v spodnjem mlinskem kamnu«. Zanesljiva rekonstrukcija ni mogoča. Miklošič, 231, 243, je gradivo porazdelil na dve gesli. Domnevno stara zloženka iz *pre- + *pьr-, kakor *zaprẹ́ti, zapȍr* (Matzenauer, LF XII, 189; XIV, 165). Machek[2], 433, domneva prvotni pomen »kar podpira zgornji mlinski kamen«. Mladenov, 538, povezuje z blg. *pъ́pra, pъrpórja* »prhati, frfotati«, podobno Skok II, 603, ki domneva sorodnost s sbh. *pȑporiti se* »drstiti se«.

[Kurkina, OLA, Materialy 1976 (1978), 290 ss., precizira Machkovo razlago tako, da domneva prvotno reduplicirano tvorbo. Z navedenim gradivom primerja še blg. dial. *pъpъrèc* »ročaj pri kosi«, sbh. *pȑporak* »podtaknjenec vinske trte«. – M. S.]

pŕsi (f. pl.), g. *pȓsi* »pectus«, tudi *pŕsa* (n. pl.), g. *pȓs*; v 16. st. *perſi* (Megiser), l. 1607 *prſa* »petto« (Alasia), v 18. st. *perse* »pectus« (Pohlin), *perſe, perſa* »Brust« (Gutsmann); k temu adj. *pŕsen, -sna*, d. obl. *pȓsni, prsȃt, pȓsnat, pŕsast*; v. *(iz)pŕsiti se, (iz)pȓsim se*; dial. subst. *pȓsnik* »telovnik«, *prsníca* »del konjske opreme«.

Prim. stcsl. *prъsi* (f. pl.) »pectus«, sbh. *pȑsa* (n. pl.), r. *pérsi*, tudi sg. *pérsь*, ukr. *pérsy, pérsa*, br. *pérsi* »prsni koš pri konju«, p. *pierś* (sg.), *piersi* (pl.), č. *prsa* (n. pl.), slš. *prsia* (n. pl.). Sorodno je lit. žem. *pìršys* (f. pl.) »konjske prsi«, šaljivo tudi »ženske prsi«; prvotni pomen ide. *perk'- je »rebro«, prim. sti. *párśu-* (f.) »rebro«, oset. *fars* »stran, bok, pokrajina«, av. *pərəsu-* (f.) »rebro, stran« (Miklošič, 342; Trautmann, BSW, 220; Vasmer II, 344; Pokorny, 820). Machek, Recherches, 60, povezuje *perk'- s *perst-, slov. *pьrstъ »prst«, ker dajejo dojenčku najprej sesati prst.

pŕskati, *pȓskam* (v. impf.) »brizgati (slino), štrkati, prhati«, pf. *pŕs(k)niti, pȓs(k)nem*; izv. subst. *prskȍt* (m.), *-óta* »šibek dež«, *prsketáti, -ȃm* in *-ẹ́čem* »prasketati«, potrjeno že v 17. st. v Dict.

Prim. sbh. *pŕskati, pȓskām* (impf.), pf. *pŕsnuti*, 3. sg. *pȓsnē* »brizgati«, *pȓsnuti* »počiti«, mak. *prska, prsne* »brizgati, počiti«, blg. *prъ́skam, prъ́sna* »brizgati«, r. *pórskatь* »prhati, s silo napadati«, *porskátь* »s kričanjem plašiti divjad na lovu«, ukr. *pórskaty, -áju* »brizgati«, pf. *porsnúty, -néš*, br. dial. *pórskacь* »kihati, puhati«, p. *parskać* »prhati«, č. *prskati* »prasketati, brizgati (slino)«, slš. *prskat'* »isto«, gl. *porskać*, dl. *parskaś* »kihati, brizgati«. Psl. *pъrskati »brizgati (slino), puhati« vsebuje ničto stopnjo k *porskati (samo gl. *próskać* »prasketati, ploskati«) in je sorodno z lit. *puȓkšti, purkščiù*, lot. *pùrskât, purkstêt, pûrkšt* »prhati, pihati«. Slov. glagoli so izvedeni s sufiksom *-kā-* (prim. *-lā-* v lot. *spuȓslât* »prhati, pihati«) iz baze *per-s- »pršeti, brizgati«. Dalje glej *pȓh, prâh* (Vasmer II, 410; Fraenkel, 673 s.). Za jslov. ni potrebno domnevati sovpada z domnevnim *prъskati, kar bi bila ničta stopnja k delnemu sinonimu blg., vzh., zah. slov. *pryskati (glej *príšč*), kot domnevata Miklošič, 266, in Vasmer II, 452 s. Isti psl. glagol se v specializiranem pomenu ohranja v *pŕskati se*.

pŕskati se, *pȓskam se* (v. impf.) »pariti se (o kozah)«, tudi *pŕkati se, -am se, pȓčiti se, -im se* in *pȓcati se* »isto«; k temu *pȓsk* (m.) »čas parjenja«, *kozopȓsk* »oktober«, 1466 *kosowperſſchk* »november«, 1577 *koſopersk* »oktober« (Trubar), *kosopersk, koſoperſz* »september, oktober« (Megiser); *prskáč* »kozel v času parjenja«, adj. *pŕskav*; semkaj *pȓč*, jnotr. *pə̀rč* (Rigler, Jnotr. gov., 96) »kozel«, *prčevína* »kozlovo meso«.

Prim. sbh. *pȓskati se, pȓcati se* »pariti se (o kozah)«, *pȓč* »kozel«, blg. *pъ́rca se* (3. sg.) »pari se«, *pъ́rč* »kozel«, r. *pórskatь* poleg *prýskatь* »coitum appetere«, ukr. *pérčyty* (Grinčenko, Sl. III, 147), p. *parkocić się* (poleg *pyrkać się*), č. mor. *prčiti se, prskati se* »pariti se«, *prča* »koza«, *prk* »kozlov smrad«, *prkati* »smrdeti (o kozlu)«. Psl. *pъrkati, intenz. *pъrskati; pomensko enako je lit. *buȓkšti* »pariti se (o kozah, ovcah)«, kar je verjetno onomatopeja. Machek, Slavia XIV, 188, opozarja na sti. *spr̥śáti* »dotikati se« kakor sln. *mŕkati se* »pariti se (o ovcah)«, sti. *mr̥śáti* »dotikati se«. Mayrhofer II, 335, navaja samo sti. *pr̥śaní* (f.) »poželjivost, ljubica«, ne pa *pr̥ks-* »oploditi«, na kar se sklicuje Machek. Miklošič, 243, pritegne rum. *pîrciu* »kozlov smrad«, *pîrcí* »pariti se (o kozah, mačkah)« in alb. *përç, përçák* »kozel« iz slov. jezikov. Vendar glej tudi *pŕskati*.

pȓslek (m.), g. *-a* »vestija, telovnik«, tudi *preslek* (Slovenj Gradec), *prusluk* (nar. pesem), *prȗštek*. Izpo-

sojeno iz n. *Brustfleck*, bav. avstr. *Prustflek, Prusflek*. Tudi sbh. *pr̂sluk, pr̀sluk* poleg *prȕsluk* (Skok, Slavia XV, 612; ERHSJ III, 57). Glej tudi *prúslek, prúštof*.

pȓst I (m.), g. *-a* »digitus«, dial. tudi *pȓst* (m.), g. *prstȁ* in *prsta*, dem. *pȓstec, pȓstek*, fit. *pȓstec* »Clavaria flava«, *babji prstec* »Digitalis purpurea«, *pȓstec* »Lithodomus lithopagus (star. dactylus)« < hrv. *pr̀stac*; izv. *prstníca* »pest«, *napȓstnik, napȓstek* »Fingerhut«, adj. *pȓsten, dolgopȓsten*; *imeti dolge prste* »rad krasti« (prim. č. *dlouhoprsťák* »tat«, nvn. *langfingerig* »kradljiv«); v 16. st. *pèrst* (Megiser), v 18. st. *perſt* »digitus« (Pohlin), *perſt* »Finger« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *prьstъ* »digitus«, sbh. *pȓst, -a*, hrv. dial. *pȓst*, g. *prstȁ* (Lepetane, Prčanj, Ozrinići), mak. *prst*, blg. *prъ́st*, d. obl. *prъ́stъt*, r. dial. *pérst*, g. *perstá, perës, péres*, star. br. *pérst*, g. *perstá*, č., slš. *prst*, gl. *porst*. Psl. **pь́rstъ*, g. **pьrstá* je identično z lit. *pir̃štas*, pl. *-ai* (soglasje v akcentu je sporno), lot. *pìrksts, pìrsts* »prst« (sekundarno nazalno deblo je znano v stprus. *pirsten* »prst«), sti. *pr̥ṣṭhá-* (n.) »štrleč hrbet, vrh« < ide. **pr̥-stH-ó-* »spredaj stoječi, štrleči« iz **pr̥-* »naprej« (k **per-* »skozi ipd.«) in **staH-* »stati«. Podobne tvorbe so še sti. *pr̥ṣṭí-* (f.) »rebro«, gr. παστάς »podboj, prizidek, predprostor s stebriščem«, stvn. *first* »konica, sleme« (< **per-*) (Miklošič, 243; Trautmann, BSW, 220; Vasmer II, 344; Pokorny, 813; po Illič-Svityču, IABS, 52, 128, prvotno **pŕ̥-stHo-m*). Meillet, Ét., 302, in Miklošič, l. c., upravičeno zavračata primerjavo s sti. *spr̥ṣ́áti* »dotikati se«, *sparśa-* »prijem«. Glej tudi *pŕstan*. M. S.

pȓst II (f.), g. *prstȋ* »humus«, adj. *prstę̑n, -a, prstę̑nast, -a*, v. *prstenéti, -ím* (impf.) »prhneti«; *prstnína* »zelenjava, ki raste v zemlji: repa, korenje idr.«; v 16. st. *parſtena poſoda* »vas fictile« (Megiser), v 18. st. *perſt* »terra« (Kastelec-Vorenc), *perſt* »humus, terra«, *perſtęn* »terrestris« (Pohlin).

Prim. stcsl. *prьstь* (f.) »pulvis, humus«, star. mak. *prst* »(razkopana) zemlja«, *prsipleva, prst i pleva* »zelo veliko«, blg. *prъ́st* (f.), d. obl. *prъsttá* »zemlja«, r., ukr. *pérstь*, star. p. *pierść*, č., slš. *prsť*, gl. *pjeršć*. Psl. **pь̑rstь* (f.) »prah, zemlja«. Sorodno je lot. *pìrkstis* (pl.) »žareče iskre v pepelu«, kar je kakor psl. **pь̑rstь* tvorjeno s sufiksom **-ti-/-tei̯-* iz baze **pers-* »prašiti, pršeti; prah«, prim. dalje lit. *pir̃kšnys* (f. pl.) »žerjavica pod pepelom« (Schmidt, Voc. II, 28; Miklošič, 243; Mühlenbach-Endzelin III, 223; Vasmer II, 344; Fraenkel, 596; Pokorny, 823). Dalje glej *pȓh, prȃh*. M. S.

pŕstan (m.), g. *-a* »anulus«, dial. tudi *pŕsten, -a* »isto« (gor.); izv. *pŕstanec* »Ringfinger«. Prim. stcsl. *prьstenь* (m.) »anulus«, štok. *pr̂stēn, -ena*, čak. *pr̂sten, -a* (Vrgada), mak. *prsten*, blg. *prъ́sten*, r. *pérstenь, -tnja*, g. pl. *pérstnej* (poleg sekundarnega *perstnéj*), ukr. *pérste/inь, -(e)nja*, br. *pérscenь, -nja*, p. *pierścień, -nia*, č. *prsten, -nu*, slš. *prsteň, -a*, pom. *pė̃rščėń, -eńa*. Psl. **pь̑rsty/ę*, g. **pь̑rstene* zaradi evidentnega akuta ni direktno izvedljivo iz **pь́rstъ*, g. **pьrstá* »prst« (tako med drugimi Specht, KZ LIX, 245, ki domneva deadjektivno tvorbo iz adjektiva **pьrstenъ*). Verjetneje gre za tvorbo iz neizpričanega **pь̑rstъ* »prstan« < ***»pripadajoč prstu«, kar je vrddhirano psl. **pь́rstъ*, g. **pьrstá* »prst« = sti. *pr̥ṣṭhá-* »hrbet« < **pr̥-stH-ó-*. Psl. **pь̑rsty/ę* (potrjeno je le stranskosklonsko deblo **pь̑rsten-*) je do domnevnega **pь̑rstъ* v enakem besedotvornem razmerju kot stprus. *pirsten* »prst« (Elb. vok.) do balto-slov. **pirstá-* »isto« (Snoj, SSJLK XXIX, 37 s.). Sln. *pŕstan* (namesto pričakovanega *pŕsten*) je utegnilo nastati analogno po dubletah tipa *sršȃn* poleg *sŕšen*, v katerih *-a*-jevski vokalizem sufiksa kaže na sekundarni *-ě-* (za palatali > *-a-*) tipa štok. *kȍrijen*, ki je nastal po kontaminaciji nom. sg. **sьršę̑, *korę̑* s stranskimi skloni, npr. akz. sg. **sь̑ršenь, *kȍrenь* → **korę̑n-, *sьršę̑n-* > jslov. **korěn-, *sьršěn-* > **-an* (o tem Vaillant, La langue I, 222). Dalje glej *pȓst I*. M. S.

prstjȇn (adj.), f. *-éna* »neprijeten, zoprn« (gor.; SSKJ IV, 270). Navaja tudi Ramovš, Hgr. II, 316, ki izhaja iz **pristujȇn*, f. *-éna* »isto«, npr. *pristujen človek* (gor.), *Bogu pristujene želje*, kar je ptc. pret. pas. **pri-stud'ènъ*, f. **pri-stud'enȁ* od v. *pristúditi* »narediti neprijetno, zoprno«. Sem tudi *pristújenec* »pristujen človek« (gor.). Pomensko enako je sln. *prstę̑n*, f. *-a* (SSKJ, l. c.; Ramovš, l. c.), kar je po Ramovšu, l. c., nastalo iz istega ptc. Vendar bi bilo mogoče izhajati tudi iz ptc. v redukcijski stopnji **pri-stъdènъ* (> sln. **prstȇn*), ki se je lahko ljudskoetimološko naslonil na adj. *prstę̑n* k *pȓst* »zemlja«. Dalje glej *stȗd*. M. F.

pršȗt (m.), g. *-a* »na zraku posušeno svinjsko stegno«. Tudi hrv. *paršutak, pr̀šutak* poleg *pršȗt*, sbh. *pr̀šut*, alb. *përshutë*. Izposojeno iz ben. it. *persùto*, furl. *persùt*, knjiž. it. *prosciutto* »isto«. Izhodišče je lat. *per-ex-sūctus* »izsušen«, ptc. glagola *ex-sūgere* »izsesati, izpiti, izsušiti« ← *sūgere* »sesati« (Štrekelj, Lwk., 62; Skok, ZRPh LIV, 224, 227).

pȓt I (m.), g. *pŕta* »kos tkanine«, semkaj *prtȋč* »robec, ruta«, *pŕtje* (n.) »laneno blago«, *prtenína* »isto«, adj. *prtę̑n* »lanen, grob«, tudi *prtnę̑n*; *prtneník* »lanena obleka«, *prteníce* »lanene hlače«; v 18. st. *pert, part* »linteum«, *partnęn, pertnęn, pertenina* (Pohlin).

Prim. stcsl. *prъtъ* »pannus, linteolum«, hrv. *pȓt* »(lanena) obleka«, sbh. *pȓten* »lanen«, mak. *prtenica, prten*, blg. *pъrtušína* »ponošena obleka« (Mladenov, 539), r. dial. *pórt* »groba tkanina«, pl. *portý* »hlače iz grobega platna«, *portkí* »isto«, *portnój* »krojač«, ukr., br. *port* »lanena nit, kos platna«, p. *part* »grobo platno«. Psl. **pъrtъ* navadno izvajajo iz **por-ti, *por'ǫ* »parati« (Meillet, Ét., 351; Vasmer II, 441). Vendar je kljub nasprotnim mnenjem verjetnejša zveza s star. lit. *spartas* »vrsta traku« (Nesselmann), gr. σπάρτος »neka rastlina, ki jo uporabljajo za izdelovanje vrvi, trakov«, σπάρτον, σπάρτη »spletena vrv« (kar so verjetno vse tvorbe iz ptc. **spor-to-* ali **spr̥H-to-*), arm. *pᶜarem* »opasati«, gr. σπεῖρα »spirala, pletenina« k ide. **sper(H)-* »viti, plesti« (Matzenauer, LF XIV, 168; Kurkina, Etimologija 1975 (1977), 19 ss.). Zgrešeno izvaja Radloff, Wb. IV, 1313, slov. besedo iz turš. *pyrty*. Glej tudi *pŕtiti, prȃča*.

[Semkaj sln. *poprtnják, poprtník* »vrsta ploščatega velikonočnega kruha«, v 16. st. *popertniak* »ein gattung eines suessen kuchens, ein opfferkuchen« (Megiser), *popertnik* »panis feſtivus« (Pohlin), *popertnik, podpertnik* »Weihnachtsbrot« (Gutsmann). — M. S.]

pȓt II (f.), g. *prtȋ* »gaz v snegu«, bkr. *prtína*; v. *pŕtiti, -im* (impf.) »delati gaz v snegu«. Prim. sbh.

př̄t, -i, dial. g. pr̀ti (Poljice) in př̄ta (m.), pr̀tina »gaz v snegu«, mak. prt (m.), prtina, v. prti, blg. pъrtína. V sev. slov. jezikih je pomen razširjen, prim. r. dial. pértь, ukr. pértь »steza za ovce« (Grinčenko, Sl. III, 147), p. perć, dial. pyrć »gorska steza« (< slš.; Brückner, 402), pierzeja »čelna stran hiš v ulici«, č. dial. prť, slš. prť, pŕť (poleg pirť, pirta, pirc, pyrť) »gozdna steza, ki so jo utrle ovce; gorska, gozdna pot«, zato je malo verjetno, da bi bila beseda rum. izvora (proti Brückner, 402). Psl. *pьrtь je prešlo v rum. pîrtie »gaz v snegu«, kar je sprejeto nazaj v p. pyrć, slš. pyrť, pirť »gozdna, gorska pot« (Cranjala, Vlivy, 356). Sorodno je gr. πείρω »prebosti«, περάω »prenesti, prodati, priti skozi«, πόρος »prehod«, lat. portus »vhod, pristan«, stvn. faran, furt (Trautmann, BSW, 215; Vasmer II, 341). Enako Machek², 487, ki šteje pomen »gorska steza« za karpatizem.

prtȇn (adj.), f. -a v zvezi prtena klobasa »klobasa iz drobovine, z rižem ali kašo, ne iz mesa« (gor., celjska okolica), prten modrljan »kvazi modrijan«. Primerjati je mogoče sbh. prten »slab« (Vuk), hrv. »slab, reven« (Istra, Topolovac; ARj XII, 512), čak. Ovȍ dītȅ ti je partenȍ »To dete je slabega zdravja« (Brusje; Dulčić, HDZb VII/2 (1985), 584); sem verjetno pr̀tēnka »jed iz krompirja in koruzne moke« (Šušnjevo Selo; Čakovac). Bezlaj, Eseji, 118, povezuje z r. pórtitь, pórču »kaziti, kvariti«, pórčennyj »pokvarjen«, pórča »kvarjenje, uročitev«, str. prъtiti in pъrtiti »trošiti« (Sreznevskij, Mat. II, 1752), p. parcieć »zgubljati na sočnosti (o sadju, zelenjavi)«, č. prt »nekaj starega, pokvarjenega« (Jungmann, Sl. III, 725) in opozarja na lit. pũrti, puřsti »postajati mehak, skrotovičen, zabuhel«. Izhajati je mogoče iz adj. *pъrtenъ k subst. *pъrtъ (m.), ki ga izpričuje č. in se ohranja v slov. denom. v. *pъrtiti »kvariti ipd.«. Povezava s psl. *pъrtъ (m.) »pannus ipd.« je ljudskoetimološka. Glej tudi prtlj in zapŕtek. M. F.

prtij (m.) »rahitis«, tudi prtija (f.) (Vodnik). Sorodno se zdi str. isprъtiti »pokvariti« (Sreznevskij, Mat. I, 1140), r. pórtitь, pórču »kaziti, kvariti«, p. parcieć »zgubljati na sočnosti (o sadju, zelenjavi)«, ukr. pórča »kvar«. Miklošič, 249, povezuje z zapŕtek, kar povezujejo z lit. pẽras »ličinka, ikra«. Drugače Matzenauer, LF XIV, 167, in Machek, Recherches, 21, ki primerjata lit. pũrti »postajati puhel, krhek«. Glej tudi Vasmer II, 481, in Fraenkel, 675. Drugače o tem glej pri protȋn.

pŕtiti, př̄tim (v. impf.) »privezati živino na paši« (Jarnik, Versuch, 177), navadno p. se (impf.) in pŕtati, -am (impf.) »naložiti (si) tovor na hrbet« poleg »pripravljati se, truditi se, naprezati se«, bkr. »nerodno lesti«, notr. prtíti se, -ím se »težko delati« (Levstik, LMS 1882/83, 232); v kompoz. opŕtati, opŕtiti; opŕčiti, opr̄čim (pf.) »naložiti si tovor na hrbet«, oprtováti, -ȗjem, oprčeváti, -ȗjem (impf.) »isto«, na-p. »isto«, raz-p. »razložiti tovor«; izv. opȓt (m.), g. opŕta poleg opȓta (f.), opŕt(av)nica, opȓtica, prtộvnica »jermen za nošnjo na hrbtu, naramnica«, opȓtnik, oprtnják, prtộvnik (m.), -a »naramni koš«, napȓtek (m.), -tka, opȓča, pȓtež »tovor«, adj. opŕten, -tna, opŕtaven, -tna, opŕtav, -a; adv. opŕtiv/-av (stari ptc. pf.); v 18. st. operzhen pefs »Kettenhund« (Gutsmann).

Prim. sbh. pȑtiti, -īm, sekundarni impf. o-, na-pŕćati »dvigati na hrbet, nalagati, nositi«, ȕprta, hrv. dial. na Žumberku úprte, opȓte »oprtavnice«; adv. nȁupr̄t »oprtiv«, čak. opȓta »vez iz lipovega ličja« (Kastav pri Reki; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 539).

Jslov. *pŕtiti »privezati (tovor na hrbet)« je denom. iz psl. *pь̑/ьrtъ »kos platna« poleg »vrv, jermen«, prim. sln. pŕča »vrv za privez živine na paši« (Zilja) < *pъ/ьrt-ja in psl. *põrt-ja v čak. prãća, štok. prȁća »vrv za privez tovora na živali, ki lahko služi tudi za streme«, mak. prak'a »streme, jermen«, p. proca »jermen za pričvrstitev komata« poleg splošnoslov. pomena »prača« k ide. *(s)per(H)- »viti, plesti« (*pr̥H-to- in *porH-to- sta verjetno prvotna ptc.); k pomenu prim. psl. *strěmy < *strebh-men- »nekaj spletenega«. Kurkina, Etimologija 1975 (1977), 19 ss., k tej besedni družini pritegne še sln. pratȇž »prtljaga« in sorodno, prátiti »spremljati«, kar se zdi možno, ne pa tudi njeno izvajanje vsega tega iz (balk.) lat. portāre. Glej tudi pȓt I, prtljâga, práča. M. S.

prtljâga (f.) »impedimenta, Reisegepäck«, prvič izpričano v 19. st. pri Janežiču. Cigale, Wb, 169, 614, navaja prtljaja »Bagage, Gepäck«; nknjiž. izv. prtljâžnik »Gepäckträger«. Izposojeno iz sbh. pȑtljāg (m.), pȑtljāga (f.) »isto« (Vuk), kar je izvedeno iz sbh. pȑtljati »nositi« (Skok III, 59). Dalje glej pŕtiti, prtljarȋja. M. S.

prtljarȋja (f.) »ropotija, ničvredna šara« (bkr.), denom. prtljáriti, -ârīm (impf.) »brkljati, herumstöbern«. Z ekspr. sufiksom -(a)rija (< n. -(e)rei) izvedeno iz *prtljati = sbh. pȑtljati, kar je dem.-iter. k pŕtiti »nositi«. Hrv. pozna drugačne pomenske specializacije, prim. prtljavina »prtljaga« (Stulli) in v. prtljáriti »ubogo živeti« (Primorje). Dalje glej pŕtiti, prtljâga. M. S.

prud (m.) »dobiček, korist«, izpričano le v 16. st. pri Krelju (Miklošič, Lex. pal., 66; Pleteršnik II, 358), k temu v. prúditi, -im (impf.) »prinašati dobiček, korist«, pf. zaprúditi, -ȗdim »zapraviti, pokvariti« (Caf). Prim. hrv. prȗd (m.), g. prúda (m.) in prȗd (f.), -i, oboje »korist, dobiček« (14. st.), adj. prȗdan, na Vrgadi prȗdan »koristen«, v. prúditi, -īm »koristiti« (Dalmacija), kajk. prúdim »hasnem« (Belostenec). Nejasno; Miklošič, l. c., in SEW, 266, je sklepal o besedotvorni varianti k psl. *prídъ »korist, dobiček«; drugače Schuchardt, KZ XX, 252, in Kiparsky, Lw., 122, ki izvajata iz srlat. prōde < lat. prōdesse, prōsum »koristiti«; Skok III, 60, meni, da je rom. oblika prōde vplivala na vokalizem psl. *prídъ; Kiparsky, l. c., prepričljivo zavrača Hirtovo izpeljavo iz srvn. vruot »Gedeihen, Klugheit« (Hirt pri Kiparskem, l. c.). Glej tudi prȋd. M. F.

prȗh (m.), g. -a »kila, prejed« (gor.). Prevzeto iz bav. avstr. Pruch za knjiž. n. Bruch »kila« poleg »špranja, razpoka, zlom« k brechen »razbiti, zlomiti«. Semantično enako ali podobno motivirani domači izrazi so pộčiti »einen Leibesbruch bekommen«, pộčen, pretȓgan, prejẹ̑den »kilav«. M. S.

prȗht (m.), g. -a »rod, pasma, pokolenje«, npr. krava dobrega pruhta, na Vrsnem tudi »rast, konstitucija«, npr. ta mladenič je šibkega pruhta. Zgodaj

izposojeno iz srvn. *vruht* »pokolenje, rod« (Erjavec, LMS 1882/3, 232) poleg splošnejšega pomena »sadež« < lat. *fructus*. M. S.

prúhtiti se, *-im se* (v. impf.) »bahati se« (tolm., gor.), semkaj štaj. *frúhtati se* »bahati se« (Dramlje; F. Jakopin, ustno) in *prúhtiti* »karati, zmerjati« (?), slednje izpričano le pri Murku I, 459, s prevodom »schelten«. Nastalo po metatezi iz intenz. **hrúptiti* k *hrûp* »Lärm, Geschrei«. K besedotvorju prim. *púhtiti* »puhniti« iz *pûh*, k pomenu sln. *hrúpiti* »ustiti se, bahati se«, k metatezi sln. *habati* »bahati« < *báhati*. Dalje glej *hrupéti*, *hŕpati*. M. S.

prúka (f.) »cerkvena klop«, z vrinjenim nazalom *prunka* »isto«, dem. *prúčica* »klopca, podnožnik«, *prúčka* »isto«. V 18. st. *pruka* »Bank, Stuhl; scamnum«, *pruzhèza* »Schemmel; scabellum« (Pohlin), *pruka* »Stuhl, Bank, Schemmel« (Gutsmann). Prevzeto iz srvn. bav. *prucke*, srvn. *brucke*, *brücke* »most« poleg »privzdignjen oder za sedenje, ležišče iz desk pri peči«, stvn. *brucka* »most« < germ. **brugjō(n)* (Štrekelj, JA XIV (1892), 537; Striedter-Temps, DLS, 202; Kluge[17], 103; Pokorny, 173), kar je sorodno s psl. **brъvьno* v sln. *brūno*. M. F.

Prúle (mtpn.; f. pl.), pisano l. 1328 *Prûl*, 1465 *Pri^el* (M. Kos, Srednjeveška Ljubljana, 40). Izhajati je treba iz stvn. *brüel* »močvirnat, z grmovjem poraščen travnik blizu obzidja«, srvn. *brüel*, nvn. *Brühl* »močviren travnik«, prevzeto iz srlat. *bro(g)ilus* »izsekano zemljišče, park«, kar je izposojeno iz gal. **brogilos* (Kluge[22], 109). Prvič izpričano l. 887 *Pruvil* pri Regensburgu, kasneje tpn. *Brühl*, *Bruch*, *Bracht* (Dittmaier, ZdA LXXXIV (1952), 178; Schwarz, DNF II, 170). V Furlaniji tpn. l. 1327 *Broylum*, 1392 *Broyli* (Marchetti, Ce fastu IX, 31), v Franciji tpn. *Breuil*, *Breil*, *Bréau*, *Bruel* (Longon, Noms, 275). Druga literatura Bach, DNK II/1, 379; Förster, Themse, 152. Pri Slovanih mtpn. *Prule* v sev. Makedoniji (SEZb. LXVII, 395); nejasno je č. *Břílice*, l. 1366 *Brzulicz*, kar izvajajo iz č. *břídla*, *břidlice* »skril«.

prûn (adj.), f. *prúna* »moder« (zilj., kor.). Prevzeto iz stvn. *prûn* »vijoličast« (srvn. *brûn*, nvn. *braun* »isto (predvsem za označevanje takšnih sadežev)«), kar je po delovanju stvn. konzonantnega premika prevzeto iz lat. *prūnum* »sliva« (Striedter-Temps, DLS, 202; Kluge[17], 97). Toda rož. *prûn* »vol črne barve« (Šašel, 112) je iz stvn. bav. *prûn*, stvn. *brûn* »rjav, temen«, kar je sorodno z r. dial. *brunétь*, *brynétь* »siveti, beleti« (Dal', Slovar'[3] I, 321), gr. φρύνη (f.), φρῦνος (f., m.) »krota« < »rjava«, vse k ide. **bher-* »svetel, rjav« (Kluge[17], l. c.). Izvor pri Janežiču[1] II, 353, izpričanega pomena »zelen, travnato zelen« ni povsem jasen. Štrekelj, JA XII, 467, zato opozarja na pogosto variiranje pomenov pri adj. za barve. *U*-jevski refleks za stvn. *û* kaže na mlajšo izposojenko v primerjavi s sln. *mîta* < stvn. **mûta*. Glej tudi *brûn*. M. F.

prûsec (m.), g. *-sca* »equus tolutarius, gradarius«. Prim. sbh. *prus* (m.), *prùsac*, hrv. kajk. *prusec* »konj, ki hodi z majhnimi koraki«, *prusavac* poleg *prȕskati* »hoditi z majhnimi in hitrimi koraki«, mak. *prusa*, *prusne* »drobencljati«, blg. *prúsam*, *prúsna* »hoditi z drobnimi koraki« (Mladenov, 533). Iz slov. jezikov je madž. *poroszkál* »dirjati, skakati«. Matzenauer, LF XIV, 93, izvaja iz etnika *Prus* v primerjavi z n. *Wallache*. Mladenov, 533, suponira ide. **preu-*, **prou-* + *-ds-/-ts-*, prim. nvn. *froh*, stvn. *frao*, *frô* »vesel«, sti. *pravatē* »skakati«. Ista osnova je v r. *prýtь* »naglica, urnost«, *prýtkij* »uren« (Skok III, 60).

prúslek (m.), g. *-a* »telovnik« (pkm.). V. Novak pri Novaku, Slovar, 87, sklepa o germ. izposojenki iz bav. avstr. *prustfleck* »Brustfleck«, od koder je tudi madž. *pruszlik*, *pruszlék* »isto« (Benkő III, 298) in sln. *proslek* (m.), *-a* »isto« (Slovenj Gradec). Toda sln. *pŕslek* (m.), *-a* »oprsnik, telovnik« kot tudi sb. *napŕslьk* »platneno vezeno ali nevezeno oblačilo, s katerim si dekleta in žene pokrijejo prsi« (Elezović II, 244) kažeta, da se je germ. izposojenka ljudskoetimološko naslonila na slov. **pьrsi* (f. pl.) »pectus«. Podobno naslonitev kaže tudi hrv. *pȑsluk* »telovnik« poleg *prusluk* (Vuk), *pruštluk* (Telekija, Vinkovci), *pròsluk* (spodnja Podravina), le da se je tu besedno izglasje turciziralo (Skok III, 51; Škaljić, Turcizmi, 527, ki navaja tudi sbh. *pȑsaluk* iz okolice Mostarja). Posredna izposoja preko madž., kot domneva Skok, l. c., ni nujna. Glej tudi *pŕslek* in *prúštof*. M. F.

prúštof (m.), g. *-a* »naprsnik, telovnik«, tudi *prúštah* (Zilja), *prúštoh*. Izposojeno iz srvn. *brusttuoch*, bav. *prusttuoch* (Ramovš, Hgr. II, 239; Štrekelj, JA XII, 489; Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 378). Sem spada še oblika *pruslek* »del moške obleke« (nar. pesem) poleg *proslek* »telovnik« (Slovenj Gradec), *pŕslek*, kar izvajajo starejši avtorji iz n. *Brustlatz*, Striedter-Temps, DLS, 202, pa kakor v sbh. *pȑsluk*, *prȕsluk* vidi tu samo slovenizacijo bav. srvn. *-tuoch* z domačim sufiksom. Bolje Skok III, 57, ki pritegne posredovanje madž. *pruszlik* < n. *Brustfleck* (Hamm, Rad CCLXXV, 22; Benkő III, 298). Glej tudi *prúslek* in *pŕslek*.

pȓvi (num. ord.), f. *pŕva*, »primus«, semkaj *prvệjši*, *prvénji* (pkm.), *prvéšnji* (že pri Dalmatinu), *pŕvljenji*, *pŕvlje(š)nji* »prejšnji«; adv. *pŕvo*, *spŕva* »primum«, *pŕvlje*, *pŕlje* (vzh. štaj.) < komp. **pьrv-je* in k temu *Prlek* (m.), *-a* »prebivalec dela vzh. Štajerske«, ker tam rečejo *pŕle* »prej« (Ramovš, Hgr. II, 62), *topȇru*, *teprve* (< **to/e-pьrv-*) »najprej«, *stộprv* (< **sь-to-pьrv-*), *stộpram*, *stộprav*, *stộprv* »šele«, že v 16. st. *ſtoprou* (Dalmatin), naslonjeno na *prȃv* (Ramovš, Hgr. II, 149), tudi kajk., prim. še č. dial. *tepráv* (knjiž. *teprv*); sln. *pŕvič*, *pŕvikrat* »primum«, *pŕvnik* »prvi sir, narejen v planini« (tolm.), tudi »januar, prvenec«, *prvệsnica*, *prvéšnjica*, *pŕv(n)ica*, *prvenjíca* »(krava,) ki prvič rodi«, *prvíči* (m. pl.), *prvénec* (m.), *-nca*, *prvínec* (< csl.), *pŕvec* (m.), *-v(e)ca* in od 19. st. dalje *prvák* ipd. »princeps«, danes tudi »favorit«; vendar prim. k temu tpn. *Prvačina*, l. 1298 *Prebätsch*, mak. *prvak* »prvorojenec«; dalje *prvína* »začetek, element«, številna kompozita, delno kalki tipa *prvorojénec*, *prvo(raz)rệdni*; v Briž. spom. *priuuœ* »prej« (II, 30), v 16. st. *pervi* »primus«, *pervine* (f. pl.) »primitiae« (Megiser), v 17. st. *perue* (Alasia), v 18. st. *perve* »primus« (Pohlin) idr.; cgn. *Prvin(j)šek*.

Prim. stcsl. *prъvъ* »primus«, sbh. *pȓvī* (ARj), hrv. tudi *pȑvī* (Anić, 583), *pȓvī* (Dubrovnik), čak. *pȓvī* (Vrgada), *pãrvi* (Susak), *parvî* (Hvar), mak. *prv*, *prvi*, blg. *pǝ́rvi*, r., ukr. *pérvyj*, br. *péršy*, p. *pierwszy*, adv. *pierw(ei)* »sprva«, č., slš. *prvý*, dl. *pjerwy*, gl. le

star. *pjerjeńca* (Schuster-Šewc, HEWb., 1082). Psl. najverjetneje **pъ̑rvъ*, d. obl. **pъ̑rvъjь* < ide. **pr̥H-u̯o-* = sti. *pū́rva-* »sprednji, prvi, prejšnji«, ags. superlativ *forwost, forwest*, alb. *i/e parë* »isto«, z drugim sufiksom lit. *pìrmas* (Miklošič, 244; Vasmer II, 336 s.; Fraenkel, 597 s.; Kopečný, ESS II, 684 s.; Pokorny, 815). O možni nelaringalistični razlagi dolžine glej *prâvi*. M. S.

pržọ̑n (m.), g. *-a* »zapor«; izposojeno iz it. *prigióne* »zapor«, furl., ben. it. *presòn*, istr. rom. *parśoń*, prim. dalje frc. *prison* < lat. **pr(a)ehēnsiō* k *pr(a)ehendere* »vzeti, zgrabiti« (Šturm, ČJKZ VI, 71). Hrv. dial. *paržun* (Božava), *peržȗn* (Cres), *pržȗn* (Crmnica), *př̀žūn* (Lika) je izposojeno iz istr. rom. oblik (Skok III, 129 s.).

psíčiti, *-ȋčim* (v. impf.) »težiti, tlačiti« (gor.); izhajati je treba iz **pьs-* < ide. **pik'-* kakor *pə̀s, psováti* in *psína* »nezvestoba, hudobija« (vzh. štaj.). V balt. jezikih samo z velarnim *-k-*, lit. *pìktas* »slab, hudoben, pregrešen, prepirljiv«, lot. *pikts* »slab, nasilen, prepirljiv«. Iz diftonga **pei̯k'-* je sln. *písan* »grd, jezen, hudoben«, kar je Miklošič, 270, povezoval s *pisáti* »scribere«. Morda spada zraven tudi *psíka* »Ligustrum vulgare« poleg *psíkovec, psíkovina*, č. *psí trní* »Ligustrum«, ljudskoetimološko naslonjeno na *pə̀s* »canis«. Sln. *pestíti* »mučiti«, morda ljudskoetimološko naslonjeno na *pẹ̄st* »pugnus«, bi kazalo na **pěs-*, prim. lit. *peĩkti* »grajati, zasramovati«, *paĩkas* »trmast, omejen« (o balt. Fraenkel, 525, 563, 589).

psína (f.) »torje, odpadki pri trenju lanu, groba lanena preja«, *psínovo platno* »grobo platno«. Izvedeno iz ide. **pek'-* »puliti dlako«, redukcijska stopnja slov. **pьs-*; verjetno spada sem tudi sln. *pripeskáti se, -âm se* »priseči (na dlako, na brado (?))«. Sorodno je r. *psóvaja, gustopsóvaja sobáka* »dolgodlaki pes«. Morda je sln. *psoglâvec* iz te osnove in samo ljudskoetimološko naslonjeno na **pьsъ* »canis« (Bezlaj, Baltistica II, 15). Dalje je sorodno lit. *pèšti, pešù* »puliti dlako, lasati«, gr. πέκω »česati«, πέκος (n.) »volna«, niz. *vacht* (f.) »volna«, vendar tudi z dubleto **pek-*, prim. lit. *pẽkus*, stprus. *pecku* »živina« (Fraenkel, 564; Pokorny, 797).

psováti, *psȗjem* (v. impf.) »zmerjati, preklinjati«; k temu *psọ̑vka* »Schimpfwort«, pkm. *psȗja* »isto«, *psọ̑st* (f.) »zmerjanje, zasmehovanje«, širše *psovânje, psovâtelj, psováč*. Pomensko enako je sbh. *psòvati, psȕjēm, psôvka*, blg. *psúvam*, csl. *pьsovati, pьsuję*. Toda sev. slov. pomeni »kaziti, kvariti«, r. dial. *psovátь, psuvátь, psítь*, ukr. *psuváty, psujú*, br. *psavácь, psujú*, p. *psuć, psuję*, č. *psouti, psovati*, dial. *psut'*, slš. *psut'*. Navadno izvajajo iz **pьsъ* »canis« (Machek, Studie, 116; Vasmer II, 458). Vendar je lit. *pỹkti* »jeziti se, biti hud(oben)«, *peĩkti* »grajati, zasmehovati«, stnord. *feiken* »pokvariti«. Verjetno spada zraven tudi mak. *pcovisa, psovisa* (pf.) »crkniti, poginiti«, prim. stvn. *feigi* »ubog, zapisan smrti«, ags. *fǣge*, agl. *fey* »blizu smrti« (o tem Pokorny, 795).

pšéno (n.), g. *-a* »phano žito, kaša«, v 18. st. *pſhenu, peſhanu* »Hirſchbreu ungekocht« (Gutsmann); tudi *pšeníka* »zdrob, kaša«, dol. *všéno*, gor. *šén*, v 18. st. *ushênu, pshènu* »creminum« (Pohlin).

Prim. csl. *pьšeno* »farina«, hrv. *pšéno* »Kornfrucht, caryopsis«, *pšéna* »pšenica« r. *pšenó* »kaša«, ukr. *pšonó, pšenó*, p. arh. *pszono*, č., slš. *pšeno*, dl. *pšono*. Stari ptc. pret. pas. n. **pьšeno* od **pьchati*, sln. *pháti*. Nadaljnja izv. je sln. *pšeníca* »Triticum«, tudi *všeníca, šeníca*, stcsl. *pьšenica*, sbh. *pšènica*, dial. *všènica, šènica*, mak. *pčenica*, blg. *pšeníca*, r. *pšeníca*, ukr. *pšenícja*, br. *pšaníca*, p. *pszenica*, č. *pšenice*, slš. *pšenica*, gl. *pšeńca*, dl. *pšenica*. Iz iste osnove je tudi sln. *samopâh, samopə̀h* »vrsta ječmena«, hrv. dial. *samopah* »isto« (Istra), č. *samopše* »pira« in sln. *opâški* (m. pl.) »otrobi s pomijami« (Miklošič, 270; Trautmann, BSW, 220; Meillet, Ét., 445; Vasmer II, 472). Dalje glej *pháti*.

ptíca (f.) »avis«, tudi *tíca* poleg *ptȋč, vtȋč, tȋč* (m.), *-íča* »isto«; v 16. st. *ptiza* »avis« (Megiser), l. 1607 *tich* »uccello« (Alasia), v 18. st. *tiza, tizh* »avis, volucris« (Pohlin), *tiza, tizh* »Vogel« (Gutsmann); cgn. *Tič, Vtič, Ptičko*, vendar tudi *Ptaček, Ptačnik* poleg *Tičar, Vtičar, Ftičar*; orn. *Tičarica*, mtpn. *(P)tička*; fit. *tičarica, tičenca* »Prunus avium«, *tičje mleko* »Ornithogalim«, *tičji lim* »Viscum album«, *ptičje proso (seme, zrno)* »Lithospermum«, *tičji česen* »Gagea lutea«, *ptičica* »Bellis perennis«. Izhodišče je v r. csl. izpričano *pъta* (str. *potka*) »ptica«, k temu dem. stcsl. *pъtica* poleg m. *pъtištь*, prim. sbh. *ptȉca*, dial. *tȉca, vtica, ftica*, hrv. kajk. *ptiček*, čak. *ptȉć, tȉć*, mak. *ptica*, blg. *ptíca*, r. *ptíca*, toda ukr. *ptách*, g. *-a* in *ptachá*, br. *ptách, -a, ptúška*, p. *ptak*, č. *pták*, slš. *vták*, gl. *ptak*, dl. *ptašk*. Iz adj. **pъten(ьcь)* je č. dial. *ptenec*, plb. *påtinăcka* »ptičica« (prim. sln. cgn. *Tenca, Tence*). Morda so iz te osnove tudi sln. cgn. *Petovar, Petohleb*. Najbližje sorodno je lot. *putns* »ptica« in ako spada zraven tudi lit. *paũkštis* »ptica«, lahko domnevamo ide. **pu-*, **pou̯-* (o tem Solmsen, IF XXXI, 474; Trautmann, BSW, 233; Vasmer II, 458). Manj verjetno iz **pet-* »leteti« (tako Machek[2], 496).

pȗb (m.), g. *-a* »mala krota, Kreuzkröte« (Potočnik; Cigale, Wb., 1705), *pȗbič* (m.), *-a* »Bombina bombina« (Erjavec), pkm. *pùnkač* »isto« (Novak, Slovar, 87).

Prim. sbh. dial. *pupac* (Lika), *punkač* »Bombinator igneus« (Hirtz; Rj. I, 13), Cigale, l. c., navaja še sln. sin. *upa, kuk*. Slednjemu ustreza sbh. dial. *kukavica, kunkač* (Hirtz, l. c.). Gre za onomatopeje po žabjem glasu (Cigale, l. c.). Onomatopoetskega izvora je tudi n. *Unke*, lat *bombina, bombinator* »isto«. M. S.

pȗbec (m.), g. *-bca* »fant, deček« (štaj.; SSKJ IV, 282), tudi *púbe* (m.), *-ta* »Bube, Knabe«, *púbizh* »Knäblein, Bübschen« (Murko I, 469), rož. *pȗb* »fant«, *pȗbara* »dekle, ki se rado druži s fanti« (Šašel, 113), *pubač* »pohajavi fant, vasovalec« (Kanal); v 18. st. *pubèzh* »puellus« (Pohlin). Tako kot sln. *pọ̑b* »fant, deček« prevzeto iz srvn. bav. *puobe*, srvn. *buobe* »deček« (Striedter-Temps, DLS, 197). K soobstajanju *u*-jevskih in *o*-jevskih refleksov za srvn. *-uo-* prim. sln. *froštek* : *fruštek*; *šostar* : *šustar* itd. glej Striedter-Temps, o. c., 25 s. Glej tudi *pọ̑b*. M. F.

pùc (m.), g. *púca* »konjederec«, pkm. *püjc* »isto«, k temu cgn. *Puc* (vzh. štaj., pkm.). Nejasno; Striedter-Temps, DLS, 202, izvaja iz bav. avstr. *Putz* »škrat, strašilo«, srvn. *butze* »škrat, ki trka: strašilo«, štaj. n. *Putz* »hišni škrat«, kar pomensko ne ustreza.

púča (f.) »prazno govorjenje« (gor.) in »pravljica«, k temu v. *pučáti se, -âm se* (impf.) »prazno govoriti«. Formalno najbližje je p. dial. *pucać* »napihovati se« poleg *pucyć się* »isto« (Karlowicz, SGP IV, 448), pomensko najbližje pa hrv. *pȕtiti, -īm* »prazno govoriti« (Dubrovnik, Vuk), br. *napútacь* »lagati, gobezdati« (Nosovič, 539) in tudi ukr. *pútryty, -ryš* »oštevati, zmerjati« (Grinčenko, Sl. III, 502). Izhodni v. **put'ăti* »prazno govoriti, gobezdati, lagati« (→ subst. **put'a* (f.) »prazno govorjenje ipd.«) poleg »napihovati« je tako kot **putăti* (br.) iter. k **putīti* (impf.) »prazno govoriti ipd.« poleg »napihovati«. Ničtostopenjska osnova **pъt-i̯a*, dem. **pъt'-ьka* se ohranja v sln. *pečkà* »nucleus« < »napihnjeni predmet ipd.«. K pomenskemu razvoju prim. lot. *pùst* »pihati, dihati« poleg »lagati« (Mühlenbach-Endzelin III, 450). Dalje glej *pútiti se*. M. F.

púčel (m.), g. *-a* »sod«, k temu *pučelár* (m.), *-ja* »sodar« (oboje vzh. štaj.). Tako kot gl. *pičel* »sod, kad« prevzeto iz srvn. dem. oblike k *pütsche* »posoda, sod za slanico« poleg *butze, butsche* »isto«, dem. *bützel* (Lexer, Mhd. Wb. III, 311, I, 403) < srlat. *bucellus*, dem. k *butta* »cupa, dolium« (Miklošič, Frw., 48). Glej tudi *púta II*. M. F.

pûf (m.), g. *-a* »dolg«, *vzeti na puf* »na upanje, na kredit« (nižje pog.; SSKJ IV, 284), kraš. *n' pùf* »na kredit, na zaupanje«. Lahko rom. izposojenka, prim. furl. *cioli a pùf* »vzeti na kredit«, trž. it. *a puf* »na kredit«, frc. *faire pouf* »dolgove delati«, dial. *su l'pouf* »zastonj«, it. tudi *buffa* v *andar di buffa in baffa* »andare a male«, *a buf* »na kredit« (Pirona, VF, 822; Pinguentini, 174; Battisti-Alessio, 3140, 628, 627). Pomen »dolg, kredit« se je verjetno razvil iz onomatopeje *puff, buff*, kot meni Battisti-Alessio, 627, pred njim že Pinguentini, l. c., ki opozarja na zapis: *è onomatopeica: per traslato, chiamasi dunque "puf" anche alla stoccata che dà alla tua borsa lo specciatore di baje, il quale promettendoti mari e monti ti lascia con le mani piene di mosche.* Vendar tudi n. pog. *Puff* »posojilo« (Küpper, Umgspr., 633), *auf puff geben* »na kredit dati«, *auf puff nehmen* »na kredit vzeti« (Grimm, Wb. XIII, 2209), kar kaže, da je sln. *pûf* ponekod lahko izposojeno tudi iz germ. Tako kot v rom. jezikih je tudi n. *Puff* »posojilo« verjetno razvito iz onomatopeje *puff*, ki označuje zamolkel glas (Grimm, o. c., 2208). K pomenskemu razvoju prim. tudi n. *Pump* »posojilo« poleg »zamolkel glas« (Grimm, o. c., 2227). M. F.

púgelj (m.), g. *-glja* »koštrun«, npr. *tolst kot pugelj* (bkr.), tudi *púglje* (n.), *-ta* »koštrunček« (bkr.). Osamljeno; verjetno ekspr. izpeljanka **pugъl'ь* (m.), g. **pugъl'a* »tolstež« k nomenu actionis **puga* »oteklost, nabreklost ipd.«, prim. r. *púga* »topi konec jajca«, *púgovina* »vzboklina, grba« (Dal', Slovar'[3] III, 1404), kar je sorodno z lot. *pàuga* »blazina, mehka ovratnica pri jarmu«, *pugulis* »mehurčasta izboklina«, gr. πυγή (f.) »zadnjica« (Vasmer II, 459, s starejšo literaturo). K besedotvornemu postopku prim. sbh. *gȕbālj* »garjav konj, ničvrednež« : *gȕba* »gobavost, garjavost, pokvarjenost« (oboje Vuk). Sem verjetno cgn. *Pugelj, Pugel, Pugl*. Glej tudi *-pógel*. M. F.

pûh (m.), g. *-a* »fino perje, prva dlaka«. Prim. mak. *puvka* »čop«, blg. *púch*, d. obl. *púchъt*, r., ukr., p., č., slš., gl., dl. *puch*. Pomensko blizu je lit. *paustìs* »živalska dlaka«, toda lit. *pū̃kas* »puh« je izposojeno iz slov. jezikov. Osnova je verjetno ista kakor v *púhniti, púhel*, prim. sln. *puh* »Artemisia vulgaris«, *puhovka, puhalca* »Lycoperdon bovista«, sbh. *pùhara*, mak. *puvka* »isto«; sln. tudi *puhara* »Scleroderma vulgare«, r. *pušíca* »Daunengras« (Vasmer II, 470; Fraenkel, 664). Neverjetno Machek[2], 497, ki primerja č. *kvap* »puh«.

púhati I, *-am, púšem* (v. impf.) »v sunkih zrak izdihavati«, npr. *mačka puha; od jeze puhati*, tudi »pihati (o vetru, na glasbilo)« in »kaditi (tobak)«, pf. *iz-, na-, o-, pre-, pri-, s-, za-p.* poleg *púhniti, pûhnem; puhtéti, -ím* (impf.) »močno dihati«, npr. *prsi puhtijo* (dol.), »dišati« in »in Gestalt eines Dunstes oder Duftes entströmen«; k temu *pûh* (m.) »sunek zračnega toka; para; dim; vonj«. V 16. st. *puhati* »schnauben, blasen« (Megiser), v 18. st. *puham* »flare, æſtuare«, *puhtim* »exhalare« (Pohlin), *puham* »ſchnaube, blaſe«, *puhtim* »dufte, dünſte aus« (Gutsmann).

Pomensko najbliže je sbh. *púhati, pûhām, pûšēm* »pihati, puhati, sopihati, neslišno prdeti«, hrv. čak. *pūhăt, pūšen* tudi »jeziti se«, mak. *puva* »pihati«, blg. *púcham*, tudi *puchtjá, -íš* »puhati«, r. *púchatь* »puhteti, sopihati«, pf. *púchnutь* »isto« (Dal', Slovar'[3] III, 1427), p. dial. *puchać* »glasno in močno dihati, puhati; pihati« (Karlowicz, SGP IV, 448), gl. *puchać* »puhati (o lokomotivi)« (Jakubaš, Hornjoserb. sl., 290), dl. *puchaś* »močno dihati, pihati, jeziti se«. Psl. **puchăti*, **puchăješь* in **pǔšešь*; slednji glagol lahko ob **pъchăti*, prim. blg. *pъ́cham* »hropsti«, → iter. **pȳchati* kaže na psl. tem. v. **pus-ti*, **pušešь* iz ide. baze **p(h)ou̯-s-*, **p(h)u-s-* poleg **p(h)eu̯-t-*, **p(h)eu̯-k-* ide. onomat. korena **p(h)eu̯-*, **p(h)u-*. Pomensko najbliže je lit. *pū̃sti, pučiù, pūčiaũ* »veti, pihati, dihati, puhati, sopsti itd.«, lot. *pùst, pùšu* oz. *pušu, pùtu* »veti, pihati, dihati, sopsti, stokati itd.« iz **p(h)eu̯-t-* (tudi v sln. *pútiti se*), lot. *pūsis* »sunek vetra«, prim. sln. *pîš* (f.) »vihar«, *pūsma* »Hauch, Lufthauch, Windhauch, Atemzug«, sti. *phuphusa-* (n.) »pljuča« poleg *phūt-karoti* »pihati, puhati, kričati na vse grlo«, gr. φῦσα (f.) »dih, pih; meh; napihovanje«, φυσάω »puhati, pihati, veti, sopihati« < **phuk-i̯ā* oz. **phut-i̯ā*, oz. **phus-i̯ā* (Pokorny, 847; Fraenkel, 678 s.; Mühlenbach-Endzelin III, 398, 307, 450; Mayrhofer II, 398; 307; Frisk II, 1056). Glej tudi *púhel, píhati, píha, napûh, puhộr, píšiti se, pútiti se*. M. F.

pûhati II, *-am* (v. impf.) »rudo gruščiti, drobiti«, k temu *pûhar* (m.), *-ja* »kladivo za lomljenje, drobljenje kamna«. V 16. st. *puhati* »das Erz pochen, puffen, schlagen« (Megiser). Striedter-Temps, DLS, 203, sprejema Pleteršnikovo domnevo o germ. izposojenki (Pleteršnik II, 362) in izvaja iz štaj. n. *Pucher* »Erzgesteinzerkleiner, Erzpocher«, *puchen* »rudo drobiti«, nvn. *pochen* »isto«. Vendar je sln. tudi *phati* »Erz pochen«, k temu *phač* (m.) »delavec v rudarski stopi« (Cigale, Wb., 1179), kar lahko priča, da je iz germ. prevzeti strokovni termin (glej *Pộhorje*) pomensko specializacijo sprožil v domači besedni družini. Sln. *pûhati* je lahko denom. v. **pûchъ* »udarec, sunek«, k temu prim. sln. *stârati* k *stăr* < **stărъ*. Glej tudi *púhniti* in *púšiti*. M. F.

púhel (adj.), f. *-hla* »redek, prazen, negost; duhovno prazen«, npr. *puhla repa*, *puhla pšenica* »ki ima malo zrn«, *puhla glava*, *puhla beseda*, tudi *púhek*, f. *-hka* »puhel, ohlapen (o obleki)«, denom. v. *puhlẹ́ti*, *-ím* (impf.) »postajati puhel«, subst. *puhlíca* (f.) »pusta, nerodovitna zemlja, ki se od zmrzali rada privzdigne« (Podkrnci, Lašče), »neko jabolko« (gor.), »puhla beseda«, abstr. *puhlóba* (f.) »nabreklost, praznina«, *púhlost* (f.) »isto«, v adj. kompoz. *puhloglȃv*, f. *-áva* »ki nima nič v glavi«. V 18. st. *puhla rẹpa* »rapa flaccida« (Pohlin), *puhel* »welk, modericht, wamſtig« (Gutsmann).

Pomensko najbliže je csl. *puchlъ* »cavus«, *puchliti* »flaccum reddere«, hrv. čak. *pȗhal*, *puhlȁ*, *pȗhlo* »votel« poleg »vzhajan, napihnjen (o testu)« in »aufgebläht, aufgedunsen«, stč. *púchlý* »prazen« (Šimek, Sl., 151), č. *pouchlý* »nerodoviten, jalov, prazen«. Tako kot r. *púchlyj* »otekel, nabrekel; bujen, debel«, *púchl*, *puchlá*, *púchlo*, ukr. *púchlyj* »isto« poleg *puchkýj* »rahel, mehek (o kruhu, zemlji)«, br. *púchly* »poln, okrogel, mehek«, *púchlascь*, *-i* »oteklost«, *púchki* »mehek, lahek, nagnjen k otekanju«, p. *puchlina* »oteklina, nabreklina, bula«, č. *opuchlý* »nabrekel, otekel, zabuhel«, slš. dial. *puchký* »vlažen, moker« iz psl. ptc. pret. akt. **pȗchlъ* (m.) »napihnjen, otekel ipd.«, f. **puchlȁ*, n. **pȗchlo*, ki je bil tvorjen iz v. **pus-ti*, **pušešь*, ki se motiviran ohranja v **pucha̋ti*, **puchā̋ješь* (→ jslov. **púchāšь*) »pihati, otekati, naraščati; dihati ipd.« (Machek[2], 476, 498; Pokorny, 848). Dalje glej *púhati I*, *puhọ̑r*. M. F.

púhniti, *pȗhnem* (v. pf.) »udariti, suniti«, v 18. st. *puhniti*, *puhnem* »stoſſen, trudere, tundere« poleg *puh* »Schwall, Gewalt; vis, impetus« (Pohlin), *puhnim* »ſtoſſe« (Gutsmann). Pomensko najbližе je blg. *púcham* »udarjati, z lahnimi udarci odstranjevati prah, tolči« poleg sb. *prìpušiti*, *-īm* »pritisniti, potlačiti« (Bačka) < **-pǘšiti*. Dalje nejasno; Mladenov, 536, povezuje blg. glagol s *pъ́cham* »pritiskati, tlačiti«, ki ga izvaja iz **pьchati* »tolči, teptati ipd.«, kar ni povezljivo z *u*-jevsko prevojno stopnjo. Izpričani glagoli so lahko vsi denom. iz **pȗchъ* »udarec, sunek« < **pē/ōu̯-s-o-s*, ki bi ga bilo mogoče povezati z lit. *pùsė* »polovica«, lot. *puse* »isto«, stprus. *pausan*, *pauson* »isto«, toh. A *poṣi* »stran, stena, rebro« in rekonstruirati osnovo **peu̯s-*, **pus-* (Fraenkel, 676; van Windekens, Le tokh. I, 384) »tolči, udarjati, cepiti ipd.«. K pomenskemu razvoju prim. psl. **pȏlъ* »polovica« k ide. **(s)phel-* »tolči, udarjati, cepiti«. Glej tudi *pȗhati II* in *púšiti*. M. F.

puhọ̑r (m.), g. *-a* »vodni mehurček« (Murko I, 461); v 18. st. *puhôr*, *-ja* »bulla matricallis« (Pohlin), *puhor*, *-ja* »Waſſerblaſſe« (Gutsmann). Besedotvorno enako je dl. *puchoŕ*, *-rja* »mehur, sečni mehur« poleg pomensko bolj oddaljenega sbh. *pȕhor* »švigajoči pepel« (Vuk). Sem dalje motivirano č. *puchořina* »mehur, svinjski mehur« (Jungmann, Sl. III, 753). Slov. **pȗchorʼь* »mehur« je izvedeno iz prez. osnove **puchā̋ješь* (→ jslov. **púchāšь*) poleg **pǘšešь*, inf. **puchā̋ti* »pihati, puhati, otekati«. K sufiksu **-orʼь* Vaillant, Gr. comp. IV, 650. Dalje glej *púhati I*. M. F.

pȗjs (m.), g. *-a* »prašič« poleg vabilnega klica za prašiče *pujs...pujs*; k temu dem. *pȗjsek* (m.), *-ska*, *pȗjcek* (m.), *-c(e)ka* (vzh. štaj.), *pȗjska* (f.). Prim. sbh. *pȕjs* vabni klic za svinje (Lika), *pusan*, *pusić* »pujs« (Lika) poleg hrv. kajk. *pȕjcek* (Trebarjevo). Ta *pu-* je verjetno onomatopeja kakor pomensko enako *pa-* v sln. *pâjcek*, *pâcek* (bkr.), sbh. *pȁjce...pȁjce*, *pȁjco* (n.), r. vabni klic *paciú* poleg *pacjúk*, p. dial. *paciuk* »prašiček« (Brückner, Slavia XIII, 273; Vasmer II, 328; Skok II, 586).

púkati, *púkam* in *púčem* (v. impf.) »puliti«, pf. *púkniti*, *pȗknem*; k temu *pukanína*, *púkanica*, *púkanje* »razcufana tkanina«, *pȗkež*, *púkavec* »ruvač«; v 16. st. *pukati* (Trubar), v 18. st. *pukam* »eradicare« (Pohlin). Tudi hrv. dial. *pȕkati*, *pȕkām*, *pȕčēm*, *ispuknȉti*, *ispūknêm* »cufati, puliti«. Nejasno; na it. *piluccàre* »puliti«, kar je prešlo v nvn. *pflücken* »puliti«, je kljub Skoku III, 71, komaj mogoče misliti. Miklošič, 267, pušča brez razlage. Morda je sorodno *púliti*.

pȗkec (m.), g. *-kca* »prdec (v otroškem govoru)« (SSKJ IV, 286), *púk*, *-a* »isto«, *púkati*, *pȗkam* (v. impf.) »prdeti« in s sekundarnim nazalom *punkati* (impf.) »isto«. Prim. r. *púkatь* »pedere« poleg »pokati« (citirano po Vasmerju II, 462), pom. *pᵘuŋk* »prdec«, *pᵘuŋkác* »prdeti« (Lorentz, Wb. II, 88), slš. gemer. *púkatʼ* »isto (v otroškem govoru)« (Orlovský, Gemer., 274), gl. *punkać* »neslišno prdeti«. Slov. **pu(-n-)kati* »pedere« je pomensko enako arm. *pᶜukᶜ* »prdec« poleg »dih, veter« < **phuko-* k ide. **pheu̯-*, **phu-* »pihati, puhati ipd.«, od koder je tudi slov. **puchā̋-ti* »dih, dah od sebe dajati« (Pokorny, 847). Schuster-Šewc, HEWb., 1191, brez izvenluž. gradiva sklepa o onomat. izvoru. Dalje glej *púhati I*. M. F.

púkel (m.), g. *-kla* »grba« (SSKJ IV, 286), tudi *púkla* (f.) »isto«, pkm. *pükeo* (m.), g. *pükla* »isto«, adj. *püklavi* »grbav« (Novak, Slovar, 87). V 16. st. *pukel*, *pukl* »gibbus«, *puklaſt*, *puklat* »gibbosus« (Megiser). Tako kot hrv. dial. *pȕklja* (Žumberak) in *pukla* »isto« (Križevci), slš. dial. *pukel*, *-klä* »isto« (Orlovský, Gemer., 274) prevzeto iz bav. avstr. *Puckel* »grba«, nvn. *Buckel* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 202; Skok III, 71). Kluge[17], 107 s., opozarja, da se pomen »grba« pojavi v 16. st. in se je razvil iz prvotnega »polkrožno izbočeni kovinski okov pri ščitu«, srvn. *buckel* »isto« (l. 1200) < stfrc. *boucle* < lat. dem. *buccula* k *bucca* »lice«. M. F.

púliti, *-im* (v. impf.) »extrahere, eradicare«; v 18. st. *puliti*, *pulem* »extirpare« (Pohlin), *pulim* »raufe aus« (Gutsmann). Prim. sbh. *púliti*, *pȗlīm* (Slavonija) in *púljiti*, *pȗljīm* »ausraufen«. Miklošič, 267, primerja tudi blg. *púlja oči*, *opúlvam oči* »buljiti«, tudi mak. dial. *opuli* »odpreti oči«. K temu č. *vypouliti oči* »izbuliti oči«, kar je nezveneča varianta k *bouliti*, sln. *búliti*, č. dial. tudi *špuliti*, *čpuliti*, *špouliti*, toda sln. *púliti* »extirpare« se pomensko razlikuje od *búliti*, Matzenauer, CS, 284, primerja ags. *pullian*, *āpullian* »vellere«. Glej tudi Francev, JA XXIX, 385; Holub-Kopečný, 74, 289, in Skok III, 73.

pulpret (m.), g. *-a* »vrsta pulta«; izpričano samo pri Megiserju. Izposojeno iz bav. avstr. *Pulprett*, nvn. *Pulbrett*, štaj. n. *Pulpret*, *Pulbrett* »pult«, srvn. *pulpit*, prevzeto iz lat. *pulpitum* »oder iz desk«, it. *pùlpito* »prižnica«. Izhodišče je lat. **pelpo-* »narejen iz desk«, sorodno s sti. *parpá-* (m.) »klop«, *parpá-* (n.) »hiša«.

Tudi č., slš., p. *pulpit*. Iz iste osnove je sln. *pûlt*, n. *Pult*. (Striedter-Temps, DLS, 203; Kluge[17], 569; Machek[2], 499), glej tudi *pûlt*.

pûlt (m.), g. *-a* »stojalo za (mašno) knjigo ali note«, danes tudi »prodajna miza, delovna miza v kuhinji«. Prvič izpričano pri Cigaletu, Term., 91. Izposojeno iz nvn. *Pult* »stojalo za (mašno) knjigo ali note, pisalnik«, kar je v zgornji n. skrajšano lat. *pulpitum* »oder iz desk, kateder, prižnica«, ide. izvora (Kluge[17], 569). Neposredno iz cerkvene lat. je izposojeno sln. *pulpit* »stojalo za knjigo« (Cigale, l. c.), kar pa se ni uveljavilo. Dalje glej *pulpret*. M. S.

pum (m.) »navijak na statvah« (rož.; Šašel, RNB, 95), v 18. st. *pum* »Weberbaum« (Gutsmann). Med l. 800 in 1000 prevzeto iz stvn. bav. *poum*, stvn. *boum* »Baum« (Kranzmayer, DLS, 11; Striedter-Temps, DLS, 203). M. F.

pûma (f.) »pasja pasma Pommer, Spitz«, tudi *pumerelj* (Vodnik); sin. *špicelj*. Izposojeno iz star. n. *Pommer* »pasma psov s koničasto glavo, katerega domovina je Pomorjansko« (Adelung III, 807). Drugega izvora je nknjiž. *pūma* »ameriški lev«, kar je preko znanstvenega imena *Puma concolor* in špan. *puma* prevzeto iz jezika kečua (Peru) *púma* »isto« (Corominas, BD, 482). M. S.

pûmpa (f.) »črpalka«, dem. *pûmpica*; v. *pûmpati*, *-am* (impf.) »črpati«, pri Glonarju, Slovar, 324, tudi »sposojati si denar«. Kakor sbh. *pûmpa* »črpalka«, *pûmpati*, *-ām* »črpati« izposojeno iz nvn. *Pumpe*, »črpalka«, *pumpen* »črpati«, prvotno le v rokovnjaščini tudi »sposoditi si«, kar je prešlo tudi v knjiž. jezik (Striedter-Temps, DLS, 203). Nvn. *Pumpe* je preko srspn. *pompe*, *pumpe* in srniz. *pompe* (niz. *pomp*) izposojeno iz špan., port. mornarskega termina *bomba* »črpalka na ladji«, ki temelji na lat. *bombus* »donenje, brnenje, šum« (Kluge[17], 570; de Vries, NEW, 538; Corominas, BD, 101), kar je stara, podedovana onomatopeja. Glej tudi *pûmpez*. M. S.

pûmpala (f.) »vodna vila, nimfa« (gor.). Verjetno metafora k *pûmpala*, *pûrpala* »Papaver rhoeas«, prim. sln. *gospodičnica* »Papaver rh.« (Solkan), n. dial. *Frauna*, *fürige Madam(e)*, it. dial. *don(n)e* »isto« (Marzell, Wb. Pfln. III, 551). Dalje glej *pûrpelica*. M. S.

pûmparice (f. pl.) »hlače s spodaj stisnjenimi hlačnicami« (SSKJ IV, 287). Prenarejeno po n. *Pumphose* »široke hlače s pregibi« (Striedter-Temps, DLS, 203), kar je kompoz. iz spn. *pump* »blišč, pomp« < lat. *pompa* »isto« in n. *Hose* »hlače« (Kluge[17], 570). Dalje glej *pȍmp*. M. S.

pûmpez (m.), g. *-a* »velik kozarec«. Nomen instrumenti (< actionis) glagola **pûmpati* v sicer nepotrjenem pomenu *»piti, srkati, sesati«; k pomenu prim. pkm. *posanica*, k besedotvorju sln. *lę̂mez*, *vî-dez*. V. **pûmpati* »piti« je verjetno metafora k *pûmpati* »črpati«, čeprav ni mogoče z gotovostjo izključiti domačega izvora, ekspr. nazalizirane variante k *púpati* »piti«. M. S.

pûmpež (m.), g. *-a* »udarec s pestjo po prstih«, ponavadi v zvezi *glâdež (bûnkež), pûmpež* »igra, pri kateri položijo igralci roke na mizo, eden izmed njih pa s pestjo drsa po mizi in nenadoma koga udari z njo« (SSKJ IV, 288). Izvedeno iz interj. ob udarcu *pûmp*, v. **pûmpati* »tolči« < srvn. *pumpern* »trkati, tolči, razbijati«, onomat. izvora. Sin. *bûnkež*, ki ga v tej zvezi navaja le SSKJ, l. c., poleg splošnejšega v. *bûnkati* »tolči s pestjo, trkati«, *bûnka* »udarec, oteklina«, interj. *bûnk* je podobna onomatopeja kot srvn. *punken*, *punkeln* »tolči«, *bunge* »bula, oteklina« in najverjetneje ni izposojena. M. S.

pûnca (f.) »puella«; v 18. st. *punzhize* »pupa; dékelzhiza, s'katerimi ſe ty mladi otroci ygrajo« (Kastelec-Vorenc), pri Hipolitu *púnza*, *púnzhiza*, vendar tudi *punzhiza* »taterman, s katerim se otroci igrajo«, 1760 *punza*, *punzhika* »otrok«. Tudi *pûnčka*, *pûpca* »puella« poleg dial. *pûca*, *púža*, *poža*, dol. *punčę̂la*, *punčâra*. Vendar tudi *pûnčica* »pupilla«, v 18. st. pri Gutsmannu *punzhiza* »Samenhülse, Augenapfel« poleg *punza* »Puppe, Mädchen«. Nejasno; Miklošič, Frw., 48, je opozarjal na it. *pulcella* »dekle, devica«, stšpan. *puncella*, frc. *pucelle* »punca« (podobno v SEW, 266), kar je tvorjeno na osnovi lat. *pullus* »mladič«. Tudi hrv. *pȕca*, kajk. *pȕcica* »puella« poleg v Dubrovniku *pȕncjela* »isto«. Skok, ZRPh XXXVIII, 545, in LIV, 208, izhaja iz rom. dem. *pullicella*. Možnost povezave s *polnica* zavrača že Caf, Vestnik I, 121, sprejme pa Škrabec, Zbr. sp. 1/4, 442. Malo verjetno Koštiál, JF II, 305, ki izvaja iz n. *Punze(n)*, *Bunze(n)* »pečat, žensko spolovilo, dekle« < lat. *punctiō*. Glej tudi *púža*.

púnčoha (f.) »obuvalo na vezalke«, tudi *púnčoh* (m.), štaj. *pûnčuh*, v 18. st. *punzhah* »Bundschuh« (Gutsmann); tudi cgn. *Punčoh*, *Punčuh*, *Punčah*. Prim. hrv. kajk. *punčuh*, sb. *pundžuka* (Popović), f. pl. *pȕndžuke* (Šabac, Čačak), č. *punčocha* »nogavica«, slš. *pančucha*, p. *pończocha*, gl. *punčoch*. Izposojeno iz srvn. *buntschuoch*, *puntschuoch*, nvn. *Bundschuh* »kmečki čevelj na jermene« (Miklošič, 267; Striedter-Temps, DLS, 204; Machek[2], 489).

pûnec (m.), g. *-nca* »žig«, npr. *čistinski punec* »žig, ki jamči čistost kovine«; prevzeto iz bav. avstr. *Punze* »čistinski žig«, nvn. *Punze* »žig v kovini; sredstvo za obdelavo kovin, lesa«, *Bunze* »isto«, srvn. *punze* »dletce, dolbilo« < it. *punzone* »trd kos jekla, ki služi za graviranje, razilo, kovni pečat« < lat. *punctiō*, *-ōnis* »vbod« (Lexer, Mhd. Wb. II, 309; Kluge[17], 570; Battisti-Alessio, 3153). M. F.

pûngrat (m.), g. *-a* »sadovnjak«, v 16. st. *pungert* »arbuſtum«, *pungart* »pomarium« (Megiser), v 18. st. *pungart* »Baumgarten« (Gutsmann); tudi tpn. *Pungert*, l. 1291 *Paumgarten*, mtpn. *Pungret*, *Pungart*. Izposojeno iz srvn. *poumgart*, *bûngarte*, *boumgarte* »sadovnjak«, kar je kompoz. iz srvn. *bôm*, *boum* »drevo« in *garte(n)* »vrt« (Skok, Etnolog VII, 37; Bezlaj, SVI II, 127; Striedter-Temps, DLS, 204).

púnja (f.) »pest« (notr.). Prim. hrv. *pȕnja* »udarec s pestjo« (nar. pesem), tudi *pȕnj* (m.) »pest« (Istra). Izposojeno iz it. *pùgno*, furl. *pugn* < lat. *pugnus* »pest« (Šturm, ČJKZ II, 74; Meyer-Lübke, 6814; Skok, 78).

púnkelj (m.), g. *-klja* »sveženj«, rož. *púnqəl*, *-na* »cula« (Šašel, RNB, 95). Prevzeto iz bav. avstr. nepre-

glašene oblike *punk'l* »cula«, nvn. *Bunkel* »isto« (Grimm, Wb. II, 525) poleg kor. n. *Bünkel* »sveženj, cula« (Striedter-Temps, DLS, 204), kar je po vsej verjetnosti prek srvn. *nd* > *ng*, v izglasju *-nk*, prim. nvn. *schlingen* »požirati«, srvn. *slinden* »isto«, stvn. *slintan* poleg nvn. *Schlund* »goltanec«, srvn. *schlunk* (Paul, Deutsche Grammatik I^6, 303), nastalo iz srvn. *bündel*, nvn. *Bündel*, od koder je preko bav. avstr. refleksa sprejeto v 16. st. izpričano *pintel* »sarcina« (Megiser) in pkm. *pìnklec* »culica« (Novak, Slovar, 71). Glej tudi *pȗntek*. M. F.

pȕnt (m.), g. *púnta* »upor, vstaja«, v 16. st. tudi »zveza, zaveza« (Trubar; Dalmatin, Register), sicer pri Megiserju *punt* »seditio, foedus, conspiratio, factio, calyptra«, v 18. st. *punt* »seditio« (Pohlin); izv. *púntar* (m.), *-ja* »upornik«, adj. *púntarski* »uporniški«, v. *púntati, -am* »ščuvati k puntu«, *p. se* (impf.), *s-p. se* (pf.) »upreti se«, v 16. st. *punt* »coniuratio, seditio«, *puntar* »conjurati; vkup perſegli«, *puntarski* »ſeditiosus«, v 18. st. *puntar* »rebellis«, *puntam se* »reſiſtere, repugnare« (Pohlin). Kakor sbh. *pȕnta* »punt«, sb. zlasti »laž, obrekovanje«, č. *punt*, p. *bunt*, r. *búnt* »upor« izposojeno iz srvn. bav. *punt*, srvn. *bunt*, n. *Bund* »zveza«, kar je verbalni substantiv k *binden* »vezati«. Pomen »upor«, ki se pojavlja v slov. jezikih, je treba vsaj delno iskati že v n., prim. star. nvn. *einen bund machen wider einen* »sich gegen jemanden verbünden« (Miklošič, Frw., 8, SEW, 24; Berneker I, 101; Vasmer I, 44; Striedter-Temps, DLS, 204; Grimm, Wb. II, 516). M. S.

pȗnta (f.) »podpora, podporni drog« (SSKJ IV, 289), v zidarskem žargonu *podpȗntati, -am* (pf.) »podpreti«. Izposojeno iz it. *puntàre* »upreti se (v kaj)« iz rom. osnove *punctum* »vbod, pika« (Battisti--Alessio, 3149; Meyer-Lübke, 6847). Iz it. *puntèllo* »podpora« je hrv. čak. *puntel* »isto« (Vrbnik), iz it. *pùnto* »točka« zah. sln. *pȗnt*, hrv. čak. *pȕnat* »isto« (večkrat tpn.) in iz it. *pùnta* »konica, zemeljski jezik« sln. mtpn. *Punta* (Piran, Izola), hrv. čak. *pȕnta* »rt«, kar je pogosto tudi v toponimiji (Tominec, 189; Skok III, 75 s.). M. S.

pȗntek (m.), g. *-tka* »iz žime in sukna narejena svitku podobna priprava, okoli katere ženske ovijajo kite« (bkr.); v 18. st. *puntek* »Hirnbändel; frontis faſcia« (Pohlin). Internosln. izpeljanka iz sln. refleksa za bav. avstr. dial. *punt*, bav. avstr. *Pund*, nvn. *Bund* »vez, zveza, svitek« (Striedter-Temps, DLS, 204). Glej tudi *púnkelj*. M. F.

pȗpa (f.) »lutka«, primor. »dekle«, dem. *pup(i)ca*. Kakor hrv. *pȕpa* »isto«, p. *pupa* »lutka«, kašub. *pupa, pupka* »isto« in morda slš. *púpä, -t'a* »otroče« izposojeno iz n. *Puppe* »lutka, dekle«, it. *pùpa* »punčka, dekle« < lat. *pūpa* »isto«. Glej tudi *pȗnca, pȗpek, pộb, pȗbec*. M. S.

pȗpek (m.), g. *-pka* »žabji mladič, paglavec« (Cigale, Wb., 842), *pupič* »isto« (M. Kranjec), *veliki pupek* »Triturus cristatus« (Erjavec). Prim. sb. dial. *popić* »paglavec« (Niš) poleg sbh. *pupac* »Triturus cristatus« (Lika; Hirtz, Rj I, 116, 126). Dalje nejasno, morda gre za m. k sln. *pȗpa* »mlado dekle«, torej prvotno *»mladič«. K pomenu prim. sln. *páglavec* »žabji mladič« in »fantič«. Izposoja iz it. *pùpa* ali n. *Puppe* »buba« ne pride v poštev, ker oba termina slonita na metaforični rabi lat. *pūpa* »buba« poleg prvotnejšega pomena »punčka«. Metaforična raba je v lat. prvič potrjena šele v Linéejevem Systema naturae (Cortelazzo-Zolli, 1003). Glej tudi *pȗpa*. M. S.

pȗra (m.) »kmet« (zilj.; Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 365), tudi *pȗr* (m.) »isto« (Kranzmayer, DLS, 34). Prevzeto iz stvn. bav. refleksa za stvn. *gibûro* »sosed, sovaščan, kmet«, srvn. *(ge-)bûre, (ge)bûr* »isto« (Grafenauer, l. c.; Striedter-Temps, DLS, 204). Dalje glej *porič*. M. F.

purân (m.), g. *-a* »Meleagris gallopavo«, tudi *pȗrman*, f. *pȗra, pȗrica*, dem. *pȗrek, purȉč* poleg *purčȅ, purȅ* (n.), *-ę́ta, pȗrče* (n.), *-ta* »mlad puran«, adj. *pȗrji, purę̂čji*; izv. *purečják, purę̂čja trava* »Achillea«; v 18. st. *purman* »gallus indicus«, *pura* »gallina indica« (Pohlin), *purman*, f. *pura* »indianische Henne« (Gutsmann). Sin. *kâvrej, kavráč, morák*. Tudi sbh. *pùrān* (m.), *pùra* (f.) poleg *ćùrān* (m.), *ćurka* (f.). Ker je blg. *kúrka*, rum. *cúrcă*, ngr. κούρκα »pura« poleg lit. *kùrka* »isto«. Skok II, 240, domneva, da imamo opravka s *p-* namesto *k-*, ako ni morda iz adj. *peruano* k *Peru*; upoštevati je treba tudi vabilne klice *pùr...pùr* poleg *ćùr...ćùr* (Skok I, 365, III, 80).

pȗrpelica (f.) »Papaver rhoeas«, tudi *pȗrpolica, pȗrpalica, pȗrpala, pȗrpola, pȗrpara, pȗrpelič, prpolica, purpava, pumpala, pȗtfala*. Prim. sb. *peperuga, preperuga* (Marinković), hrv. *pupulini* (Šulek) »isto« (Simonović, BR, 336), blg. *paparónka, paporúna* (Mladenov, 411). Nejasno; Machek, RÉS XXIII, 55, omenja ngr. παπαροῦνα »mak«, rum. *paparoánă*, kar izvajajo iz it. **papaverone* ≤ lat. *papāver* (Andriotis, 261). Glej tudi *pȗmpala*.

pȗst (m.), g. *-a* »karneval«, adj. *pȗsten* »Fastnachts-«, v. *pustováti, -ȗjem* (impf.) »den Fasching feiern«; v 16. st. *puſt* »bacchanalia« (Megiser), *od Boſshyzha do Puſta* (Trubar), v 18. st. *puſt* »Bacchus, Bacchanalia« (Pohlin). Skrajšano iz *mesopȗst* »isto«, glej tam. M. S.

pustíti, *-ím* (v. pf.) »relinquere, sinere«, impf. *púščati, -am* tudi »sanguinem mittere« poleg *posoda pušča* »das Gefäß rinnt«; ustrezno pomensko modificirano v kompoz. *iz-, do-, na-, o-, od-, po-, pre-, pri-, raz-, s-, za-pustíti* (pf.), *-púščati* (impf.); adj. *pȗst*, f. *pústa* »vastus, desertus«; izv. *pȗstež* (m.), *pustę̂la* (f.) »pust človek«, *delopȗst* (m.), *-pústa* »Feierabend«, *dopȗst* (m.), *-a* »počitnice«, *odpȗstek* »remissio«, *napȗšč, nápušč* (m.), g. *napúšča* »proiectura«, *púšča, pustín(j)a, pustóba, pustóta, puščâva* (f.) »neobdelana zemlja« in »desertum«, *puščâvnik, pȗščnik* (m.), *-a* »eremita«; tpn. *Puščava, Pstica, Pustika* (Miklošič, ONapell., 223; Bezlaj, SVI II, 128 s.), cgn. *Pustovrh* idr.; nknjiž. *pustǫ́šiti* »verwüsten« (impf.) je iz sbh., prim. *pȕstoš*, stcsl. *pustošь* »pustinja«, *pustošiti*. V 16. st. *pustu* »vaſto«, *puſtiti* »unterlassen, eynlassen«, *puſhava* »desertum« (Megiser), v 18. st. *puſtim* »sinere, pati«, *pusham* »incidere venam, relinquere«, *puſt* »deſertus, vaſtus, acerbus«, *puſtliza* »terra inanis«, *puſtoſt, puſtota* »acerbitas« (Pohlin), *puſham* »lasse (aber)« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *pustiti, puštǫ* »dimettere«, sbh. *pùstiti, pȕstīm*, čak. *pustȉt, pȕstin*, mak. *pušti*, blg. *púščam*,

púskam r. *pustítь, pústišь*, ukr. *pustýty, pústyš*, br. *puscícь, púsciš*, p. *puścić, puszczę*, č. *pustiti, -ím*, slš. *pustit', -ím*, gl. *pušćič, -ću*, dl. *pušćiś, -im*. Iz slov. jezikov je lot. *puõsts, pūsts*, lit. *pūstas*, madž. *puszta*, rum. *pustíu* »pust«, *pustií* »opustošiti«, *năpustí* »zapustiti«, lot. *pūšķa* »pustinja« (Miklošič, 267; Vasmer II, 467). Psl. **pustīti*, **pústišь* (sln. kaže na *-íšь) je najverjetneje denom. iz adj. **pûstъ* (poleg **pûskъ*) »neobljuden, zapuščen«, prim. stprus. *pausto-catto* »divja mačka«, *paustre* »pušča«, tpn. *Pewstern, Pewsten* (Trautmann, BSW, 208 s.; Fraenkel, 677). Dalje primerja Solmsen, IF XXXI, 483, gr. παύω (< **pau̯se/o-*) »zadržati, pustiti, nehati, ustaviti«, ἀνάπαυμα tudi »praha«, kar sprejmejo Pokorny, 790, Machek[2], 501, z rezervo tudi Trautmann, l. c., in Vasmer, l. c.; dvomi Frisk II, 483. Psl. **pûstъ* je lahko prvotni ptc. pas. (z analognim vokalizmom) k prez. **pau̯se/o-*. Glej tudi *pustóta, postǫ́lka, puščíca, mesopûst*. M. S.

pustolȍv (m.), g. *-óva* »avanturist«, tudi *pustolǫ̂vec* (m.), *-vca*, f. *-vka*, adj. *pustolǫ̂vski*, abstr. *pustolǫ̂vstvo* (n.), *pustolovína* (f.). V 19. st. prevzeto iz sbh. (tudi dial.) *pustòlov, pȕstolov* »avanturist«, *pustolova* »isto, deček, ki zapusti šolo«, *pustòlovina* »nevarno početje, pustinja, domačija brez moškega nasledstva«, *pustòlovac* »brezdelnež, veternjak, postopač« poleg *pùstolina* »isto, divjina, pustinja«, kar so izv. iz sbh. **pustol* »pustinja«. Skok III, 82, trdi, da je besedna družina ljudskoetimološko naslonjena na kompoz. iz *loviti*. Sufiks *-ov* izvaja iz madž. *-ó* (prim. *lopov*), kar ni nujno, saj gre verjetneje za sbh. besedotvorni dubleti *pùstolina* : *pustòl-ov-ina*, prim. podobno *vrb(-ov-)ina*. V madž. namreč ni zaslediti ustrezne tvorbe na *-ó*. Pejorativni *-l-* sufiks zasledimo pri tej osnovi še v sbh. *pustolegija, pustelegija* poleg *pustèkan* »pustolovec, razposajenec« (Lika), hrv. v Dalmaciji *pustelekati* »potepati se« in morda v *pustolka* »neka ptica«, glej *postǫ́lka* in dalje *pustíti*. M. S.

pustóta (f.) »neobdelano zemljišče, opuščeno zemljišče«, tudi *pustotína*, adj. *pustóten*, etn. *pustǫ̂tnik, pustǫ̂tar*, tudi cgn. *Pestotnik, Pstotnik, Stotnik, Zapušek, Pušnjak, Pušnik, Pušovec* (kranj., primor., ben.). Izpričano prvič l. 1286: *de mansis non locatis qui dicuntur pustote* (Kos, SR III, 397). Izposojeno tudi v furl. *pustòt, postòt* (m.), *pustòte* (f.), *pustòs, pustòtis, pustèr* »neobdelano, zapuščeno zemljišče; zemljišče, ki je izgubilo rodovitno moč« (Pirona, VF, 829: Quarina, Ce fastu X, 250). Poleg furl. mtpn. *Pustòs, Pustòt, Pustòtis, Pustòta, Pustotti*, ki segajo celo prek Tilmenta, se proti vzhodu pojavljajo z istim pomenom druge izvedenke, prim. mtpn. *Pustíca, Pustíka, Pustína, Pustara, Pustače, Pušča, Puščak, Zapust(ek)* itd. Vse izvedeno iz *pûst, pustíti, -ím* (Bezlaj, SR VIII, 12), glej *pustíti*.

púša (f.) »majhna škatla«, dem. *púšica* tudi »Sammelbüchse«, v 18. st. *pushèza* »pyxis«, *pukſhiza* »Büchſe, Doſe«, *pukſha za ofer* »Opferbüchſe« (Gutsmann). Kakor p. *puszka* »skrinjica, kelih« > lit. *pūčkà* »isto« (pomen »kelih« je že srlat.), č. mor. *puščica* »škatlica«, stč. *puška* »posoda, puša«, slš. *puška* »torba«, br. *púška* »šatulja« izposojeno iz srvn. *bühse*, stvn. bav. *puhsa* (Striedter-Temps, DLS, 205) < **buhsi̯a-* < lat. *buxis, -idis* »škatlica, šatulja, doza, zlasti za mazila in zdravila« (> frc. *boîte*, agl. *box*), prvotno »škatlica iz pušpanovega lesa«, kar je izposojeno iz gr. πυξίς »škatlica iz pušpanovega lesa, škatlica za strup; valj, v katerem tolče bat« (Kluge[17], 107). Iz nvn. *Büchse* je mlado izposojeno pog. sln. *pîksna* »konzervna škatla«. Dalje glej *pûšpan* in *pûška*. M. S.

pûšati, *-am* (v. pf.) »poljubiti«, tudi *púšniti, pûšnem* (pf.) »isto« (notr.), impf. *puševáti, -ûjem* poleg *pušovati* (Kopitar, Gramm., 408), tudi dem. *pûškati* (pf.) (notr.), k temu *pûšek* (m.), *-ška* »poljub« (notr.); sprejeto iz srvn. bav. *pussen*, srvn. *bussen* »(po-)ljubiti« (Miklošič, Frw., 48; Striedter-Temps, DLS, 205). Pred prehodom srvn. *b* v srvn. bav. *p* je prevzeto sln. dial. *bûšati* (impf.) »poljubljati«, pf. v rez. *bušnú̩t* »isto« (Steenwijk, SDR, 245). M. F.

puščíca (f.) »sagitta, lancea«, adj. *puščíčast*, *puščíčen*; v 17. st. *piſhiza* »lancea« (Kastelec), v 18. st. *puſhiza ſa metájne* »ſhyda, shpeſsa, ratisze« (Hipolit), *pshiza* »sagitta« (Pohlin), *puſhniza* »Lanzette« (Gutsmann). Najverjetneje izvedeno iz *púščati, pustíti* (Miklošič, 267), podobno *sûlica* k *suváti, súniti*. Sbh. *pȕščica* je dem. k *pȕška*. Tudi v str. *puskiča, puska* »vrsta strelnega orožja pri obleganju« je po Vasmerju II, 467, ista osnova kot v *puška*. M. S.

pûšeljc (m.), g. *-a* »šopek«, dem. k *púšelj* (m.), *-šlja* in *-na* »sveženj, šop, cvetlični šopek« (Murko I, 462), tudi *púšl'* poleg *púšl'c* (Štrekelj, Görz., 397, 402) in pkm. *pūšeo, -la* »šop, butara, česulja« (Novak, Slovar, 88); v 16. st. *pushl* »Federbusch« (Megiser), v 18. st. *pushèlz* »Buſchen; faſcis« (Pohlin), *puſhel, -na, puſhelz* »Büſchel« (Gutsmann). Tako kot hrv. *pušel* »sveženj«, kajk. *pušelj* »isto«, *pûšьl* (Virje), dem. *pûšlec* poleg *pûšlek* prevzeto iz nepreglašene bav. avstr. oblike *Puschel* »šopek«, dem. k *Pusch* »grm«, srvn. *büschel(în)* »Büschel« poleg *busch* »Busch«, stvn., stsaš. *busc* (Striedter-Temps, DLS, 205; ista, DLSbkr., 179; Matzenauer, CS, 285; Skok III, 85), vse iz zahgerm. osnove **busk-* k ide. **bheu̯H-* »oteči« (Kluge[17], 113). M. F.

púšiti, *pûšim* (v. impf.) »štrleti, moleti«, npr. *Vidiš, kako mu pušijo v torbo nabasane reči?* (bkr.). Osamljeno; intranzitivni glagolov pomen sili k domnevi o napačni rekonstrukciji infinitiva na podlagi prez. paradigme. Morda prvotno **pušẫti* (< **puchěti*), **pûšišь*, kar je lahko denom. tvorba k **pûchъ* »udarec, sunek ipd.«, prim. v 18. st. izpričani substantiv *puh* »Schwall, Gewalt; vis, impetus« (Pohlin). Iz istega substantiva je lahko izvedeno sln. *púšiti, pûšim* (v. impf.) »rojiti«. Dalje glej *púhniti* in *púhati I*. M. F.

pûška (f.) »Schießgewehr, Flinte«, dem. *pûškica*, adj. *pûškin, puškár, -ja* (m.) »izdelovalec pušk«; star. in dial. *pûkša* »puška« poleg »železna cev v pestu« (dol.); *púša* »puška, železna cev v pestu« (gor.), »vezna cev« (Idrija); v 16. st. *pukſha* »ſclopus« (Megiser), v 18. st. *pukſha* »sclopetum« (Pohlin), *pukſha, puſhka* »Flinte, Büchse« (Gutsmann); cgn. *Puškar*. Kakor sbh. *pȕška*, star. hrv. tudi *pukša, pučka, puša*, mak., č., slš. *puška*, blg. *púška* »puška«, r., ukr., br. *púška* »top«, star. r. *pušьka*, p. *puszka*, gl. *buškej*, dl. *buška*, madž. *puska* »puška« in »škatlica«, alb. *púshkë*, rum. *púşcă* »top, puška«, lit. *pūčkà* »puška«, lot. dial. *puška* »top«, delno preko sosednjih jezikov in v različnih obdobjih izposojeno iz stvn. bav. *puhsa*, srvn. *bühse*

»škatlica, doza, šatulja, lesen valj«, srvn. od 14. st. dalje preko pomena »votel valj, cev« tudi »strelno orožje« (Striedter-Temps, DLS, 205) < lat. *buxis, -idis* < gr. πυξίς, -ίδος »škatlica (iz pušpanovega lesa)« (Miklošič, 268; Machek[2], 501, ki domneva direktni prevzem iz srlat. **busca*). V pomenu »strelno orožje« je beseda znana še v srvn. *hakĕbusch*, niz. *bus, haakbus* (od tod stfrc. *hacquebusche*, it. *archibùgio, -us(i)o* »puška«) in norv. *bøsse* (Falk-Torp,[1] 129 s.; Battisti-Alessio, 273). Poskuse drugačnih razlag (iz ustreznic sln. *pustíti, púšiti, púhniti*) zavrača Vasmer II, 471. Dalje glej *púša, pûšpan*. M. S.

pûšpan (m.), g. *-a* »Buxus sempervirens«, dial. tudi *fûšpan, pûjšpaj*, celo *buksbaun* (Murko); adj. *pûšpanov*, izv. subst. *pûšpanka* »vrsta pipe«, *pušpanovína* »pušpanov les«; v 16. st. *pukshpain* (Megiser), v 18. st. *puſhpan* »Buxbaum« (Gutsmann). Izposojeno iz n. *Buxbaum*, srvn. *buhsboum*, srvn. bav. *puhśpâm*, koč. n. *pukschpam* (Marzell, Wb. Pfln. I, 703). Tudi hrv. *pušpan*, p. *bukszpan*, č. *pušpan*, r. *bukšpan*, furl. dial. *puspàn* (Gorica) (Pellegrini, FPF I, 288). O slov. oblikah Striedter-Temps, DLS, 205. Izhodišče je lat. *buxus* »pušpan«, gr. πύξος »pušpan«, kar je verjetno tujega izvora; morda maloazijska beseda, ki je kakor arm. *boys* »rastlina« nastala iz ide. **bheu̯-* »rasti«. (Frisk II, 626). Glej tudi *pûška, púša*.

***pušpek** (m.), g. *-a* »škof«; samo pkm. *püšpek* (Novak, Slovar, 88), tj. **pȕšpek*. Izposojeno iz madž. *püspök* »škof«, izpričano že l. 1448 kot *pifpek*, kar je nastalo po metatezi iz lat. *episcopus* < gr. ἐπίσκοπος »škof« s starejšim pomenom »varuh, nadzornik« (Benkő III, 321 s.). Dalje glej *škȍf*. M. S.

púta I (f.) »kokoš«, dial. tudi »orehovo jedrce« (prim. *petélin* »isto«); *pútica bę́la* »Tetrao lagopus«; v 18. st. *puta* »gallina« (Pohlin). Izvedeno iz vabilnega klica *pût...pût* za kokoši. Prim. č. *put'ka, putička, putěnka* »kokoš«, luž. *puta* »isto«. Enako je nastalo nvn. *Pute* »pura«. Ker se v tem pomenu pojavlja tudi sbh. *púćak* (m.), *-ćka* »puran« (Vuk, Daničić), r. dial. *pútъka* »pura«, je to morda izposojeno (Štrekelj, Lwk., 49). Iljinskij, RFV LVI, 386, domneva, da so to slov. besede, sorodne s **pъtica*, kar je zaradi akcenta malo verjetno. Važný, NR XLI, 287, izhaja za slov. in n. iz vabnega klica. K pomenu »orehovo jedrce« glej tudi *píta II*.

púta II (f.) »brenta« (Murko I, 462), pkm. *püta* »isto«, *püjtar, -a* »brentač« (Novak, Slovar, 88, 87); v 18. st. *puta* »Butte, diesha, vedru« (Gutsmann). Prevzeto iz srvn. bav. nepreglašene oblike *put(t)e* »posoda, brenta; Butte, Bütte«, srvn. *büt(t)e, büten* »isto«, stvn. *butin(na)* (Striedter-Temps, DLS, 205), kar je verjetno prevzeto iz neke rom. predloge. Prim. it. dial. *botino* »velika kad, čeber«, kar Battisti-Alessio, 572, tako kot gr. tarant. βυτίνη· λάγυνος η ἀμίς (Hesych.), tudi πυτίνη »pletenka«, izvaja iz balk. **putina*, prim. rum. *putină* »vrsta posode za vodo«, in opozarja na zvezo z etr. *pute* »posoda«, lat. *puteus* »jama, vodnjak«. Drugače o gr. oblikah Frisk I, 278, ki pritegne srlat. *butina* »čeber«, in meni, da je slednjo in gr. obliko bolje povezovati s pozno lat. *buttis* »sod«. Iz te oblike je verjetno tudi izvedenka, ki se prevzeta v germ. ohranja v stvn. *buterich* »meh, posoda« poleg *putirih* »isto« (Hubschmid, Schläuche, 53 s.). Glej tudi *pûtrih, púčel, pȍč* in *beč I*. M. F.

pútav (adj.), f. *-a* »nedozorel (o živalih)«, *pútavec* »nezrelo bitje, zelenec«. Štrekelj, Lwk., 49, izvaja iz bav. n. *Butt* »majhna, čokata oseba, žival ali rastlina«, *verbutten* »zaostati v rasti«, *buttet* »s kratkim trupom, gol ptič, nag«. Dvomljivo; bolje Skok III, 87, ki pritegne sln. *pútast* »golšav« in izhaja iz ide. **pou̯-* »napihniti«, glej *pútiti se*.

pûtec (m.), g. *-tca* »žepni nož« (Caf). Morda metaforično iz *»petelinček« k *púta* »kokoš«, prim. sln. *pîpec, pîpič*, če iz *pípa* »kokoš«. M. S.

púter (m.), g. *-tra* »surovo maslo«, v 16. st. *puter* »Butter, Schmalz« (Megiser), v 18. st. *pûtr* »butyrum« (Pohlin), *puter* poleg *smedenz* in *ſrovu maſlu* »Butter« (Gutsmann). Izposojeno iz bav. avstr. *Putter* za srvn. *buter*, nvn. *Butter* »isto«, od koder je še hrv. *pütar, pùter, bùter* (Striedter-Temps, DLS, 205). Zahgerm. beseda (prim. tudi agl. *butter*, niz. *boter*) je kakor it. *bùrro*, frc. *beurre* preko lat. *būtȳrum* sprejeta iz gr. βούτῡρον »isto«, kar je kompoz. iz βοῦς »krava, govedo« in τῡρός »sir«, prvotno torej »kravji sir«. K tipologiji prim. stvn. *chuo-smëro*, r. *koróvьje maslo* »puter« (Kluge[17], 115; Schrader, RL[2] I, 177; Frisk I, 261). M. S.

pútiti se, *-im se* (v. impf.) »napihovati se, kujati se (o otrocih)« (bkr.), k temu *púta* »kila« (Caf), »golša pri perutnini« (jvzh. štaj.); *pût* (m.), *-a, putáča* (f.), *putân* (m.), *-a* »golša pri perutnini«, v 16. st. *putan* »Kroff« (Dalmatin), v 18. st. *putân* »ingluvies« (Pohlin), *putan* »Kropf« (Gutsmann); adj. *pútast, -a* »imajoč veliko golšo (o perutnini), velik trebuh ali kilo«, *pútav, -a* »isto, nezrel (o živalih)«, subst. *pútavec* (m.), *-vca* »pohabljenec« (vzh. štaj.), »bik« (Ščavnica), »nezrelo bitje, rumenokljun« (Caf), »Antirrhinum orontium«.

Prim. hrv. kajk. *pùtača, putȁča* »golša«, v 17. st. *putànya ptizhja* »ingluvies, prolobus«. Zaradi sln. *krpútiti se, -pûtim se* (impf.) »jezno se napenjati (o živali)«, *nakrpútiti se, -pûtim se* »našopiriti se, gizdavo se obleči (o ženski)« (Vrsno), z ekspr. pref. *kr-*, je treba izhajati iz psl. **putīti sę*, **pútišь sę* »napihovati se« < (balto-slov.) **pau̯tī́-*, kar je iter. k **put-i̯é/á-* > lit. *pùsti, pučiù*, lot. *pùst, pùšu* »pihati, dihati«, inkoh. lit. *pùsti, puntù* »oteči, nabrekniti, zrediti se«; prim. dalje lit. *paũtas* »jajce, modo«, lot. *pàuts* »isto«, stprus. *pawtte* (pl.) »jajca«. Na psl. **putīti*, **put'ãti* kaže še p. dial. *pucyć się, pucać się* »napihovati se« (Karlowicz, SGP IV, 448) (poleg *puczyć się* »isto« = č. dial. *pučiti se* »začeti rasti (o rastlinah)« < **pou̯kī-*) in hrv. dial. (Dubrovnik) *pȕtiti, -īm* »prazno govoriti« (akcent v inf. je po prez.) iz ide. baze **peu̯-t-* »pihati, napihovati« (Pokorny, 847 s., Skok III, 87 s.). Domnevi, po kateri je sln. *pútiti* denom. od *púta* »kokoš« (prim. *petelíniti se*) nasprotujejo akcentske razmere (v tem primeru bi pričakovali sln. prez. **pûtim se*), p. primer in sln. *krpútiti se*. Levstikovo mnenje, po katerem je slednje nastalo iz **krěputiti sę* (Pleteršnik I, 479), se zdi malo verjetno, ker obstoj denominativov na *-utiti* v sln. sicer ni dokazljiv. Glej tudi *púča, pečkȁ*, pa tudi *píhati, púhati I*. M. S.

pûtla (f.) »sito«, rož. *pútla* »sito v obliki žakeljca v mlinu« (Šašel, RNB, 96), obir. *pù:tla* »Mühlbeutel« (Karničar, Obir, 223); v 18. st. *putla* »Mehlbeutel in der Mühle« (Gutsmann). Prevzeto iz stvn. bav. *pûtil*, stvn. *bûtil*, srvn. *biutel*, nvn. *Beutel* (Štrekelj, JA XIV, 538; Striedter-Temps, DLS, 205) brez znane etimologije (Kluge[17], 81). Mlajša izposojenka iz bav. avstr. dial. *paitl* »Beutel« je v 18. st. pri Pohlinu izpričano *pajtel*, *-na* »Mahlsieb, saccus cilicinus«, *pájkelj*, *-na* »sito« (Striedter-Temps, o. c., 187). M. F.

pûtrih (m.), g. *-a* »lesen ročni sodček«, tudi *pûtrh* »isto« (oboje dial.; SSKJ IV, 296) in *púterh* (Murko I, 463); k temu verjetno cgn. *Putrih*, l. 1498 *Ambros Puttrich* (M. Kos, Prim. urb. II, 231). L. 1607 *putric* »bottaccio« (Alasia), v 18. st. *putèrh* »Lägel; lagenula lignea«, *putershz* »kleines Fäßchen; acratophorum« (Pohlin), *puterh*, *putreh* »Lägel, Pitrich« (Gutsmann). Tako kot hrv. *pȕtrih* »ročka v obliki soda« (Vodice, Buzet, Sovinsko polje, Žumberak; Skok III, 89) prevzeto iz srvn. bav. *puterich*, srvn. *buterich*, *büterich* »meh, posoda«, stvn. *putirih* (Miklošič, Frw., 49; isti, SEW, 269; Hubschmid, Schläuche, 58; Striedter-Temps, DLS, 205; Trubačev, Rem. term., 300, 182) poleg *buterich* iz rom. predloge (o tem podrobneje Hubschmid, o. c., 53 s.). Po morfofonemski zamenjavi *-ih* z *-a* je na slov. tleh nastalo sln. *pûtra* »lončena posoda z ozkim grlom (predvsem za kis)« (vzh. štaj.), pkm. *püjtra* »vrč z ozkim grlom« (Novak, Slovar, 87) kot tudi hrv. *pútra* »trebušasta posoda z ozkim grlom« (Virovitica), *pûtra* »isto« (Virje). Glej tudi *púta II*. M. F.

pûvati, *-am* (v. impf.) »zidati, bauen« (kor., štaj.), cgn. *Puvar*, *Püvar*; v 18. st. *puvanje* »Bau, sidarʃtvu, zimper« (Gutsmann). Izposojeno iz srvn. bav. *pûwen* »bauen«, srvn. *bûwen*, stvn. *bûan*, got. *bauan* (Štrekelj, JA XIV, 538; Striedter-Temps, DLS, 206). Mlajša izposojenka je sln. gor. *bâvati* »zidati, bauen« (Grafenauer, Razpr. ZDHV I (1923), 367). Glej tudi *porič*. M. F.

puzȇr (f.), g. *-i* »mehur«, *žolčna puzer* »žolčnik«; najbližje je r. *puzýrь* (m.), *-yrjá* »mehur, steklenica, pritlikavec«, ukr. *puzýr* (m.) »mehur«; izvedeno iz ide. **peu̯-*, **pou̯-*, **pū-* »napihniti«, prim. lit. *pãpauškas* »žulj, kurje oko« poleg *paugžlỹs* »paglavec«. Miklošič, 268, je to spojil s *puzdro* (glej *púzdrovina*) in *puzo* »trebuh«, enako Vasmer II, 462, ki dopušča tudi možnost povezave s č. *puchýř*, p. *pęcherz*, gl. *pucher*, *-ja*, dl. *puchoŕ* »mehur«.

púzrovina (f.) »slabo, žilavo meso« (Ljubljana). Pomensko najbližje je sbh. *pȕzdra* »tetiva, živalski penis«, hrv. dial. v Grobniku »žilavo meso«, *pȕždra* »živalski penis; srajca, ki moli otrokom iz hlač; praeputium«, hrv. adj. *pȕzdrav* »sluzast« (Crikvenica), mak. *puzdra* »žilavo meso«. To je sorodno z r. *púzo* (n.) »trebuh, vamp«, dial. *púzdro*, *puzdró* »del živalskega trebuha pod popkom«, *púzdrja* »debeluh«, ukr. *puzdró* »sečni mehur, moda« (Grinčenko, Sl. III, 498) in dokaj verjetno tudi s p. *puzdro* »trebušast sod, etui«, č. *pouzdro*, slš. *puzdro* »etui«, kar nekateri raziskovalci izvajajo iz germ. **fōdra-*, got. *fodr* »nožnica«, stvn. *fuotar* »podloga, etui«, sorodno s het. ([GI])*pattar-* »plošča (?) košara (?)« (prim. tudi sln. izposojenko *futer*, *podfútrati*). Slov. **puzъro*, kakor rekonstruira Miklošič, 268, ali **put-dro-* (Būga, IORJ XVII/1, 37) iz ide. **peu̯-*, **pou̯-* »nabuhniti, napihniti«, primerjajo z lit. *pùžas* »kapelj, trebušnik« ali z lit. *paũtas* »jajce, modo« (Vasmer II, 461). Glej tudi *puzȇr*.

púža (f.) »dekle, lutka« (štaj.), dem. *púžika*; *púže* (m.), *-ta* »fant«, adj. *púžast* »lutkast«; tudi *póža* »dekle«; v 18. st. *pusha* »Puppe« (Gutsmann). Prim. hrv. kajk. *pûža* »dekle«, črnogor. *púša*, *púšo* »deček 5–6 let«; to izvajajo iz lat. *pusa* »dekle«, *pūsus* »fant«, *pusillus* »majčken«, it. *pusìllo* »deček«. Nejasnega izvora, verjetno sorodno z lat. *putus* »deček«, it. *pùtto* »fant«, *pùtta* »dekle« (Walde-Hofmann, 392 s.; Battisti-Alessio, 3158). Morda substratni relikt. Glej tudi Matzenauer, LF XIV, 412; Koštiál, JF II, 309; Skok III, 90. Glej tudi *pûnca*.

pužal (m.) »bakla«; Matzenauer, CS, 286, je izvajal iz lat. *facula* »bakla«, kar je glasoslovno težavno. Bezlaj, Alpes orientales V, 22, domneva **puržal* (kakor *dežela* < *držela*), kar je lahko izposojeno iz gr. πυρσός »bakla«. Za *-u-* je dovolj primerov v dalmatinskih izposojenkah iz grščine.

pužína (f.) »luščina okoli pešk pri jabolkih in hruškah« (Poljanska dol.), adj. *pužínast*, v. *púžiti*, *-im* (impf.) »peške zametavati, kadar se jé koščeno sadje«, *pužináti*, *-âm* (impf.) »odstranjevati pužine« poleg *púžica* »mešiček«; dial. *pežína* »pužina« (gor.). Vse iz ide. **peu̯-*, **pou̯-*, **pū-* kakor *puzȇr* »mehur« in *púzrovina* »slabo meso«. Pomensko blizu so izv. iz ide. **bheu̯-*, **beu̯-*, **bū-*, sln. *bužína* »pužina« (tolm.), *bûžnica* »vrsta jabolka« (Maribor), *búžiti*, *búžgati* »luščiti, ružiti« poleg *búža* »majhna živalca ali stvarca«, *búžika* »goska«, morda tudi *búža* »terasasti nasad vinograda«. Prišteti je treba tudi oblike z rotacizmom *-ž-* > *-r-*, sln. *búra* »orehovo jedrce« (Bovec), *búrica* »olupljen kostanj« (Posočje), *búriti* »lupiti« (Posočje). V balt. jezikih najdemo lit. *paugžlỹs* poleg *pūgžlỹs* »kapelj«, *pažùngalvis* »paglavec«, *pùžas* »trebušen«, *pùžti* »oslabeti« poleg *baũžas* »brez rogov«, *babaũžė* »parkelj; pošast, s katero strašijo otroke«, *bùžulas* »bunka, kroglica«, *buožis* »debela glava« itd. Podrobno o tem Machek, Recherches, 14; Fraenkel, ZPhon. VII, 430; LEW, 37, 553.

[Pleteršnik I, 73, pri sln. *bužína* misli na izposojo iz (neke dial. ustreznice k) it. *bùccia* »lupina, koža«. – M. S.]

R

rába (f.) »Equisetum palustre, arvense« (kraš.), »Triticum repens«; *ráva* »isto« (goriš.), *rabûd* (f.), *hrabûd* (m.), *hrbûd* (m.) »groba trava, slaba krma« (štaj.), »vrsta rogoza« (Sln. Gorice), »grmovje« (Caf), kol. *rabûdje* (n.) »isto«, *rabúda* »grmovje, naplavina«, *robúda* »slaba trava«, *rabozę̂l* (f.) »nek plevel« (Razdrto), *rabozę̂l* (m.) »Melilotus officinalis« (Ilirska Bistrica), *rabazov*, *rabizov* »Cytisus hirsutus« (< kol. **rabo/ъz-elъ/ь*, prim. **pelv-elъ/ь* in sln. *robzę̂l* (m.) »Rubus fruticosus« < **rob-ъz-elъ* ≤ lat. *rubus*). Morda sodi k tej osnovi še pkm. *rabùnda*, *rabúndija* »krmna pesa« (Novak, Slovar, 89) in *rabúš* (m.) »Ononis spinosa« (Goričko). Najverjetnejše izhodišče se zdi **chraba*, prim. r. dial. *chrábaz* »dračje, suhljad«, ukr. *chrabúz* »deblo, steblo« (navaja Grinčenko, Sl. IV, 412), p. dial. *chrabęź* »goščava« (Bezlaj, JiS XX, 114; k pomenu prim. sln. *hvošč* »Equisetum« k psl. **chvostъ* »metlica, rep«, sln. *hôsta* »gozd, goščava«), kar Iljinskij, IORJ XVI/4, 9, in Vasmer III, 269, primerjata z r. dial. *chróbost* »šum, hrup«, p. *chrobotać* »šumeti, šelesteti«. K tvorbam na *-oz-* prim. še sln. *raboza* »Viburnum«. Vendar ni mogoče izključiti derivacije (ali vsaj vpliva) psl. **vȏrba*, prim. r. *voróba* »vrvica ali deščica, ki služi kot šestilo«, pl. *voróby* »naprava za razmotavanje preje«, *vórob* (m.) »motovilo«, kar Vasmer I, 227, primerja s stprus. *ar-warbs* »svora«, lot. *virba* »lesen ali železen drog, kopje«, lit. *vir̃bas* »šiba«, ide. **u̯er-b(h)-* »vrteti, kriviti se«, psl. **vьrba* »Salix«. K pomenu prim. sln. *prę̂slica* »vreteno« in »Equisetum arvense« (Bezlaj, Eseji, 134; Vopr. jaz. 1967/4, 52). M. S.

rabárbara (f.) »Rheum palmatum«, dial. tudi *bárbara*. Kakor sbh. *rabàrbara*, *ràbarbar*, *ràbarber* »isto« v 19. st. izposojeno iz n. *Rhabarber* (izpričano od 16. st. dalje, star. *reubarbar* < srlat. *rheum barbarum*) < it. *rabàrbaro* < srlat. *rhabarbarum* < gr. ῥᾶ βάρβαρον, pri čemer je gr. ῥᾶ izposojeno iz perz. *rāwend* »rabarbara« in naslonjeno na gr. hdrn. Ρᾶ »Volga« (od koder je rastlina prišla v Grčijo), βάρβαρον »barbarski« pa označuje tuj izvor (Kluge[17], 598; Marzell, Wb. Pfln. III, 1317). Perz. *rāwend* je izhodišče za r. *revénь*, *-njá*, *-njú* (> č. *reveň*, sln. *revenj*), sb. dial. *ravên* (Kosovo), *roven* (Pirot), hrv. *raved*, *rèved* (Dubrovnik), v Bosni *revanj*, alb. *ravén*, rum. *revént*, ngr. ῥαβέντι (Skok III, 142), gr. tudi ῥῆον (Dioskurides) > lat. *rheum*. Sin. *kozji rep*, *ščavelj*. Glej tudi *raved*. M. S.

rábelj (m.), g. *-blja* in *-na* »carnifex«, tudi *ráblin*, adj. *rábljev*, *rábeljski*; v 16. st. *rabl*, *rablin* »carnifex« (Megiser), v 18. st. *rabèl*, *-na* »carnifex« (Pohlin), *rabel* »Scharfrichter, Freymann« (Gutsmann). Verjetno izhodišče je n. *Raffer*, *Raber*, bav. dial. *Râber* »grabež« (Ramovš, Hgr. II, 111; Striedter-Temps, DLS, 206). Drugače Štrekelj, JA XXVIII, 525, ki suponira stvn. bav. *reifâri* »mož z vrvjo« k srvn. *reif* »vrv«.

rabíti, *rábim* (v. impf.) »uti, prodesse«, dial. »laborare«, inf. tudi *rábiti*; ustrezno pomensko modificirani pf. *ob-*, *po-*, *u-po-*, *iz-r.*; nknjiž. *zlorábiti* (pf.) »mißbrauchen«, *zlorába* »Mißbrauch«; sekundarni impf. *-rábljati*, *-am* redko *-rabljeváti*, *-ûjem*, adj. *ráben*, subst. *rába* »usus«. Prim. csl. *rabiti*, *-bljǫ* »in servitutem redigere«, *rabovati* »servire ex«, sbh. *rábiti*, *râbīm* »služiti«, r. dial. *róbitь*, *-blju* »delati«, ukr. *robýty*, *-bljú*, *róbyš*, br. *rabícь*, *-bljú*, *róbiš*, p. *robić*, č. *robiti*, slš. *robit'*, dl. *robiś* »isto«. Psl. **orbīti*, **órbišь* »služiti« je denom. iz oksitonega **órbъ*, g. **orbá* »ujetnik, suženj, hlapec« (Miklošič, 225; Vasmer II, 525), glej *rȍb II*. M. S.

rabljáti, *-âm* (v. impf.) »otepati«, npr. *okoli sebe rabljati* (dol.); semkaj *rabúriti*, *-ûrim* (impf.) »tolči po vodni površini, patscheln«. Prim. r. dial. *rabóšitь* »tolči, trepljati, razbijati« (Pskov; Dal', Slovar'[3] III, 1460) in morda č. dial. *rablovat* »ropotati, razsajati«, kar je sicer po Machku[2], 503, kakor č. dial. *rab(l)ancovat* »loputati z vrati«, izposojeno iz n. dial. *(g)rabanzen* »biti hrupen, razgrajati«. Dalje nejasno. Lot. *rabât* »mlatiti žito« je domnevno izposojeno iz fin., prim. liv. *rabb*, est. *rabama* »tolči« (Mühlenbach-Endzelin III, 460). Glej tudi *râjbati*. M. S.

rabôta (f.) »tlaka, prisilno, naporno delo«, osamljeno tudi *robôta*; dial. *rábota* in *rábot* (f.), *rabôt* (f.) (akc. van Wijk, JA XXXVI, 364 s., in IF XL, 279). V urbarjih 15. st. *rabat*, *robat* »angaria, opera« (M. Kos, Prim. urb. II, 82), l. 1468 *robota id est angaria* (Stud. Gor. VI, 120). Pri Krelju v 16. st. adj. *rabotna reč* »težka zadeva«, v. *rabôtati*, *rabotáti*, *rabotíti*, *robotáti*, dalje izvedenke *rabôtar*, *rabotník*, *rabotníca*, *rabôtanje*, *rabotnína*; tudi mtpn. *Robotnica*, *Robutnica*, *na Rabuti*. Dvojne oblike z *a* in *o* tudi hrv. kajk. in čak. *ràbota*, *rabotnik*, *rabotati*, *rabotovati* poleg *robota*, enako r. *rabóta* »delo«, dial. *robóta* (Dal', Slovar'[3] III, 1458), str. *robota* »suženjstvo; delo; obveza« in *rabota* »isto« (Sreznevskij, Mat. III, 126, 2 s.), stcsl. *rabota* »servitus, servitudo, servitium«, *robota* »isto«, mak. *rabota* »delo, posel«, blg. *rábota*. V drugih slov. jezikih samo oblike z *o*, č. *robota* »tlaka, težko delo«, *robotiti* »delati, garati«, slš. *robota*, *robotit'*, *-ím* »delati«, p. *robota* »delo, trud«, ukr. *robóta* »delo, opravilo, posel«, gl., dl. *robota* »težko delo, tlaka«. Iz slov. jezikov je prešlo tudi v sosednje jezike, madž. *rabota*, *raboda* »delo, tlaka« (Benkő III, 325), furl. *rabòte* »lavoro per la comunità; per il signore territoriale« (Schuchardt, Slavod., 78), istr. rom. *rabuóta*, *rebóta* »lavori non pagati« (Deanović, Ric. slav. III, 63), lit. *rabatà* »delo, napor, nesreča, zlo« (< p.), lot. *rabata* »dajatev, denarna globa« (Fraenkel, 682).

Kljub glasoslovnim razlikam v razmerju do *robъ* : *rabъ* < **orbh-* izvaja večina avtorjev tudi *rabota* iz iste osnove **orb-ota* in primerja z got. *arbaiþs* »trud, delo«, stvn. *arabeit* »delo«. Glej Miklošič, 225; Torbiörnsson, LM I, 59; Meillet, Ét., 295; Vasmer II, 480. Na glasoslovne težave v slov. in germ. opozarja Machek[1], 419, ki sklepa pri vsej tej skupini na paleoevropski izvor. Enako Oštir, Razpr. ZDHV VI, 199, o **robъ*. Glej tudi *rabíti*.

rabûka (f.) »razgrajanje, upor, hrup, prepir, pretep«, pkm. *rabùka* »isto«. Nastalo verjetno po onemit-

vi *h-* iz *hrabûka* »isto« (pkm. po Pleteršniku) < *harabûka* »isto« (bkr., pkm.), kar je varianta k *halabûka* »isto« z denom. *halabúčiti, -ûčim* (impf.), *halabûkati, -am* (impf.) »tumultieren«, v 18. st. *halujem, -uvati* »tumultuare« (Pohlin), *halabuka* »Tumult« (Gutsmann).

Prim. star. hrv. kajk. *halabuka* »tumultuatio« (Belostenec, Jambrešić). Oboje je po naslonitvi na sln. *halováti* »razsajati, kričati« oz. hrv. kajk. *halovanyim* »tumultuo« (Belostenec) in sln. *bûka*, sbh. štok. *bùka* »hrup, hrušč«, prevzeto iz štok. *kalàbuk* »množica, hrup, rabuka« (nar. pes. iz 18. st.; ARj IV, 763) < *kalabàluk* »isto« (Vuk), kar je kakor mak. *kalabalak*, blg. *kalabalăk*, rum. *calabalîc* in alb. *kallaballëk* »gneča, množica« izposojeno iz turš. *kalabalık* »množica ljudi« (Škaljić, Turcizmi, 385; Skok I, 545). Naslonitev na pref. *raz-* najdemo v sln. varianti *razbûka*, naslonitev na *búriti* v sln. *halabûra* »rabuka, nevihta«. Prim. še sbh. *t(a)rlàbuka* »rabuka«. Manj verjetno je domnevanje kompozita **or-buka*, v katerem bi bil prvi člen v zvezi s sbh. *òriti se* »razlegati se (o pesmi)« (tako Šuman, JA XXX, 299), oz. *hala-buka* s prvim členom iz sln. *halováti* in z drugim iz psl. **bũka* »hrup, hrušč«. Glej *halabûka*. M. S.

rabúrati, *-am* (v. impf.) »paberkovati«, k temu *rabûra, rabûrka* (f.), *raburáč, rabûrec* (m.) »paberkovalec«; semkaj verjetno *rabútati, -am* in *-ûtam* (impf.) »klatiti sadje z drevesa, krasti sadje« (kranj.). Ekspr. izvedenka iz srvn. *rouben* »ropati«, *roup, roub* »rop, žetev« (Lexer, Mhd. Wb. II, 516), ki je prišla v sln. po prehodu srvn. *au* v bav. *ā* (okoli 1200). Iz istega vira je še č. *rabovati*, p. *rabować* »pleniti«, r. dial. *rabovátь*, madž. *rabol* »ropati, pleniti«. Dalje glej *rôp, râjbati*. M. S.

ráca I (f.) »anas«, dial. tudi *rẹ́ca* (vzh. štaj.); k temu m. *râcman* poleg *racák*, dial. *rệcman, recák*; v. *racáti, -âm* (impf.) »stopati kot raca«; v 16. st. *raza* »Ent« (Megiser), v 18. st. *raza* »anas«, *razhje* »anatinus«, *razmàn* »anas mas« (Pohlin), *raza* »Ente«, *razhnik, razman* »Enter«, adj. *razhji, razhni* (Gutsmann). Tudi hrv. dial. *răca, rācăk, rácman* »anas«. Pomensko enako je furl. *ràzze* (f.), *razzàt* (m.), madž. *réce*, rum. *rață* in *reață*, alb. *rosë*, a tudi nvn. dial. *Ratsch, Rätsch* poleg *Rätschent* (Suolahti, VN, 423), n. cig. *hirezza* in bask. *eratsa, erhatsa, erhatsu* »raca« (Löpelmann, EWB, 313). Č. *racek, -cka* »galeb« je verjetno iz jslov.; izvor nejasen; Miklošič, 271, in Mda. der Zigeuner VIII, 54, je izhajal iz n.; Štrekelj, Lwk., 50, iz ben. it. *anaráza*; Skok, Südostforsch. XVII, 298, in ERHSJ III, 92, se odloči za lat. *ratis* »splav«. Machek^2, 504, domneva mediteranski izvor.

[Sintetično o dosedanjih raziskavah tega problema Budrovich, Atti e memorie della società dalmata di storia patria 15/4, 1992, 1 ss. – M. F.]

ráca II (f.) »ovčje ime« (Krn). Sorodno je verjetno slš. *racky* (pl.) »vrsta ovac« (Kálal, Sl., 560); dalje nejasno. Poimenovanje je mogoče povezati s č. adj. *racochatý* »kosmat, dlakav« (Jungmann, Sl. III, 776), *racoši* »ki ima dolge razmršene kocine«, kar Machek^2, 504, neprepričljivo izvaja iz *rozcuhati* »razkuštrati, razmršiti«. M. F.

racuniti (v.) »ceniti«, izpričano v 18. st. *razunim* »schätzen, æstimare, cenſere«, *razunik* »Schätzmeiſter, appretiator« (Pohlin), *razunim* »schätze«, *razunik* »Schätzer« (Gutsmann). Zaradi sln. *číslo* »število, račun, spoštovanje« in s tem sorodnega v. *čîslati* »šteti, ceniti, spoštovati« bi bilo mogoče izhajati iz rom. izposojenke **racun* poleg *račûn* »Rechnung, Ursache«. Fonetično razmerje je isto kot pri sln. *štacun(a)* »trgovina«, sbh. *štacun* »isto« poleg *stačun* (← lat. *statiō, -ōnis*) in kaže na časovno različni izposoji. Neprepričljivo o fonetičnem razmerju *štacûn* (hrv. kajk., Bosna) : *stačun* (Zadar) Skok II, 323, ki sklepa o sinhroni izposoji ter varianto s *-c-* razlaga z metatezo *st – tš* > *št – st*. Dalje glej *račûn I, ražún* in *štacúna*. M. F.

ráča (f.) »mreža za račji lov« (pkm.; Novak, Slovar, 89). Od tod izposojeno madž. *rácsa* »isto« (Miklošič, Sl. El., 50; Kniezsa, 726). Zaradi slš. *raca, racka* »mreža (za vezenje)« (Kálal, Sl., 560), ukr. *račók*, g. *račká* »vrsta vezenja« (Grinčenko, Sl. IV, 8) kot tudi p. dial. *racica* »sito za presejanje peska« (Karlowicz, SGP V, 2) le ljudskoetimološko naslonjeno na sln. *răk*. Izhodno **rat'a* (f.) »mreža« bi bilo prek pomenske motivacije »kar je redko« mogoče povezati z lat. *rētia* »mreža za (ribo-)lov«, *rēte, -is* (n.) »isto«, lit. *rẽtis, -čio* »sito«. Ide. razmerje **raHti̯ā* : **reHti̯ā* odraža dvojno vokalno izglasje dvozložne težke baze **eraH-* oz. **ereH-* »ločiti (se); ločen, redek ipd.« K temu prim. psl. **rě-dъ-kъ* »rarus«, lot. *rę̃ds* »negost« (< **réH-do-s*) proti sorodnemu lat. *rārus* »redek« < **ráH-ro-s*. Dalje glej *rẹ́dek, rejâva, rẹ́čica*. M. F.

râčar (m.), g. *-ja* »Circus aeruginosus L.«, v 19. st. *razhar* »Circus rufus; Rohrweihe« (Freyer, Fauna, 10). Prim. hrv. dial. *račvar* »Milvus« (Londžica v Slavoniji) iz sbh. *răčve* (f. pl.) »rogovila«, prim. sin. sln. *škârnik*, v 19. st. *ſhkárnjèk* »Milvus« (Freyer, o. c., 9), sbh. *(k)rakljaš, vilaš*, n. dial. *Furkelgīr, Gäbelwī, Gabelwei, Gabler, Scherschwanz*. Ta vrsta ujed je dobila ime po škarjastih repnih peresih. Ljudska terminologija pogosto ne razlikuje med poddružinami kraguljev. Mešanja so zlasti pogosta med imeni za lunje (Circinae) in škarnike (Milvinae), prim. n. *Weih, Weihe* »Circus«, star. tudi »Milvus«, sln. *postọ̑jna* »Falco ossifragus, Aquila fulva, Milvus«. Etimologija sbh. *răčva* (in sln. *râšlja*) »rogovila« ni jasna. Zveza s psl. **rãkъ* (Skok III, 94) se zdi možna; morda prvotno **răči*, g. **-čьję* in prehod v *-ъv*-deklinacijo (in dalje v *-va*) kot v primeru hrv. čak. *lãdva* (Novi). Glej tudi *râšlja*. M. S.

račîgla (f.) »neka vinska trta« (Branik), tudi *rečigla* »bela, manj žlahtna vinska trta« (Vrtovec, Vinoreja, 1844, 27). Nejasno, vendar zaradi izglasja *-igla*, prim. sln. *barigla* »sod« poleg *barila* »isto« < pozno lat. *barrīclus*, verjetno iz neznane predloge prevzeto z rom. jezikovnega področja. Glej tudi *čîgla*. M. F.

ráčiti, *râčim* (v. pf., impf.) »hoteti, izvoliti«, *ráčiti se* »vzljubiti se, prijati«; prvič v Briž. spom. *raſite napomoki biti* (III 20), *iezi razil* (III 68); kasneje še pogosto v 15. in 16. st.; danes živo samo še v vzhodnih dial. od Prekmurja do Bele krajine. K temu adj. *račljīv*, f. *-íva* »ljub, zaželen« (vzh. štaj.), *râčenje* (n.) »hotenje, nagnjenje« (pkm.). Prim. stcsl. *račiti, račiši* »hoteti, želeti« (Supr.), sbh. *ráčiti se, râčī se* »vzljubiti se«, tudi *pro-, raz-račiti, ráčēnje*, blg. dial. *ráča, -iš*

»hoteti«, r. dial. *ráčitь* »brigati se, skrbeti, hoteti, želeti«, tudi *račítь* »isto« (Dal', Slovar'[3] III, 1661), ukr. *ráčyty, -ču, -čyš* »želeti, hoteti«, br. *ráčycь* »želeti, naklonjen biti« (Nosovič, 561), p. *raczyć* »ponujati, gostiti«, č. *ráčiti* »hoteti, želeti«, slš. *ráčit', -im*. Lit. *rõčyti* »blagovoliti, želeti« je izposojeno iz p. ali br. (Fraenkel, 741). Prasorodno je stvn. *(gi)ruochan* »skrbeti, brigati se«, nvn. *geruhen*, sti. *racáyati* »vršiti, tvoriti«, toh. A *rake*, B *reki* »beseda«, kar je iz iste osnove **rēk-* kakor **rě̑čь* (f.) in v. **rek-ti* (Zupitza, GG, 198; Pokorny, 863; Vasmer II, 498). Dalje glej *réči*.

račlátə, *-am* (v. impf.) »klepetati« (rož.; Šašel, RNB, 99). Besedotvorno osamljeno; izhajati je mogoče iz **rěčľáti*, ekspr. izvedenke k denom. v. **rěčiti* k **rě̑čь* (f.) »govor«, prim. č. dial. *řečiti* »govoriti«. Dalje glej *réči*. M. F.

račûn I (m.), g. *-a* »Rechnung«, k temu v. *račúnati, -am* (impf.) »rechnen«, jnotr. *ročýnot* »isto« (Rigler, Jnotr. gov., 104), pkm. *račúnati* »isto« poleg »soditi, misliti« (Novak, Slovar, 89), tudi *račúniti, račûnim* (impf.) »rechnen«, subst. *račûnar* (m.), *-ja* »Rechner«. V 16. st. *razhun* »numerus, ſuma« (Megiser), v 18. st. *razhûn* »Rechnung, arithmetica, ratio«, *razhunam* »rechnen, raiten; calculare«, *razhunar, -ja* »Rechenmeiſter, logiſta« (Pohlin), *razhun* »Ursache, Rechnung«, *razhunati, razhunim* »rechnen« (Gutsmann). Tako kot hrv. *ràčūn, -úna* »ratio«, *račûn* (Žumberak, Božava), čak. *račũn*, g. *račūnȁ* prek jslov. iztočnice **račúnъ*, g. **računá* prevzeto iz lat. *ratiō, -ōnis* »račun, obračun itd.« (Skok III, 93), kar je kot got. *raþjō* »obračun, število«, stvn. *radja* »računanje, govor« iz **rə-tiōn* (← ide. **rH-tí-*) »misel ipd.« in sorodno z lat. *reor* »urejati (misli), ceniti, meniti« ← ide. **reH-ie/o-*, lit. *rėti, rėju* »urejati« (Walde-Hofmann II, 419, 429; Pokorny, 59). Izposoja iz katere mlajše rom. stopnje (poskus pri Miklošiču, Frw., 49) glasoslovno ni možna. Glej tudi *racuniti* in *ražún*. M. F.

račûn II (m.), g. *-a* »priprava za sekanje, obsekovanje, navadno z ukrivljenim koncem; klestilnik« (dial.; SSKJ IV, 201); po akanju nastalo iz sln. *ročûn* (Pohorje), *ročộn* »kosir« (Celje), kar Štrekelj, Lwk., 51 s., izvaja iz furl. *roncè(j)e* »strumento rurale da taglio, a lama adunca, fissa nel manico« oz. bolje *ronceòne* »isto« (Pirona, VF, 896). Skoka III, 172, Štrekljevo izvajanje ne prepričuje. Izgubo medglasnega *-n-* je mogoče razložiti z disimilacijo ali ljudskoetimološko naslonitvijo na sln. *róka* »manus«. Glej tudi *ročộn* in *rončelíca*. M. F.

rȁd I (adv.) »satis« (Rezija), tudi *ráde* poleg *zarȁd* »dovolj, veliko, zelo«, adj. *zaráden* »zadosten«. Pomensko enako je *rât* (adv.) »satis«, npr. *rat imam* (ben.), tudi *ráten*, f. *-tna* (adj.) »uspešen, zadovoljiv, dober«, tudi »trmast, kljubovalen« (Tolmin), kar je po Miklošiču, 273, izposojeno iz stvn. *rât* »sredstvo, zaloga, imetje«. Dvomljivo. Pri **radъ* je mogoče misliti na ide. **rōdh-*, prim. sti. *rādha-* (m., n.) »blagoslov, uspeh, darežljivost«, *rā́dhyate* »po godu iti, prav iti«, *rādhnóti* »prav delati, uspevati« kakor sln. v. *raditi* »skrbeti, ukrepati«, sbh. *ráditi, râdīm* »delati«; po mnenju starejših avtorjev tudi **radъ* in **radi*. Dalje glej *rȁd III*.

rȁd II (adj.), f. *ráda* »vesel, srečen« (vzh., bkr., Solkan), npr. *radi smo, ako prideš vsak dan*; *jaz bi že rad bil, če bi mi pomagal*; k temu denom. v. *radováti se, -ûjem se* (impf.) »veseliti se«, pri starejših avtorjih tudi *radati, radam* »isto«, prim. v 18. st. *radam, radujem* »jocari, gaudere, deliciari« (Pohlin), *radam, radujem* »ſcherze« (Gutsmann). Adj. je pogosten v atpn. tipa *Radomir, Radoslav*, hipokoristik *Rado*, toda *Radovan* kaže na deverb. izpeljavo **radov-anъ* iz denom. v. **radovati*; ta imena se pogosto ohranjajo v tpn. (Bezlaj, SVI II, 134 s.; isti, Eseji, 27, 160, 163).

Prim. stcsl. *radъ* »pulcher, salvus, laetus«, hrv. *rad* »iucundus« (Belostenec, Mikalja, Della Bella), mak. *rad* »vesel« (narodna pesem), npr. *ali si rada, devojče, večer da dojdam*, blg. dial. *rád*, f. *-a* »radosten«, r. *rád*, f. *-a* »vesel«, ukr. *rád*, d. obl. *rádyj* »isto«, br. *rád*, d. obl. *rády*, p. *rad*, č. *rád, ráda, rádo*. Psl. **rādъ* (m.), f. **-a*, n. **-o* »vesel« (adj. živi še v slov. subst. **rādostь* (f.) »veselje«) in po vsej verjetnosti dial. tudi **rodъ* »isto«, o čemer je mogoče sklepati na podlagi hrv. dial. *rodica* »mavrica« (Valjavec; ARj XIV, 92). K temu prim. r. dial. *vesёlka* »isto« (Dal', Slovar'[3] I, 456) k adj. **veselъ* pa tudi r. *ráduga* »mavrica« iz **radъ* (Miklošič, 272). Trautmann, BSW, 235, je psl. **rādъ* v pomenu »froh« in »gern« povezal z ags. *rōt* »vesel, dober«, v drugi prevojni stopnji *ā-rētan* »razveseliti«, tudi stnord. *rōtask* »vesel postati« (Pokorny, 853). Pomensko blizu je tudi av. *urvād-* »zopet vesel postati«, *urvādah-* »veselje, radost« (Bartholomae, Wb., 1543; Szemerényi, Vopr. jaz. 1967, 4, 4 ss.), kar kaže, da sta psl. **rādъ* »vesel« in ags. adj. iz **urōdo-s*. Osnovo povezuje Szemerényi, l. c., s tisto v slov. **rājь* »Paradies«, češ da so tu nebesa podobno pomensko motivirana kot v *eden*, kar izvira iz hebr. *ᶜēden* »slast, veselje«. Pri Gutsmannu so nebesa poimenovana z *veselja vrt*. R. dial. *rájduga* »mavrica« (Dal', Slovar'[3] III, 1582) poleg *ráduga* »isto« je verjetno nastalo še v času, ko je mogla biti ta pomenska motivacija pri tvorbi poimenovanja za mavrico še živa. Dalje glej *rȁd I, HI, râdi, rádost, rajati II* in *rȁj I*. M. F.

rȁd III (adj.), f. *ráda* »pripravljen, voljan«, le v predikativni rabi, npr. *radi ti pomagamo, radi bi nastopili*, tudi »ljub«, npr. *sta mi rada* »sta mi ljuba«. V isti funkciji tudi v zvezah tipa *rad oz. rada bi, da kupiš, rad oz. rada bi, da bi nam pomagali*, kjer gre lahko za elipso ptc. **bylъ*. Drugače Erjavec, LMS, 1879, 179, ki sklepa o aor. funkciji *bi*. V isti skladenjski vlogi je rabljen tudi komp. *râjši* »lieber« < **rādьšьjь* in *râji* »isto« < **rad'ьjь*. V rez. je izpričan adv. *ráde* »gern« < **radě* ali **radoje*, d. obl. n. adj. k **rādo*. V Briž. spom. *Iradze chocu caiati* (III, 47–48), v 16. st. *rad* »libenter, volens, lubens«, *rajshi* »potius« (Megiser), v 18. st. *kateri radi na vojsko gredo* (Kastelec-Vorenc), *rad* »gern, lubens«, *rajshi* »lieber, libentius« (Pohlin), *rad* »gern« (Gutsmann).

Prim. sbh. *rȃd*, f. *-a*, n. *-o* »gern«, hrv. kajk. *rad prijemlyem, rad bi jeſzti* (Belostenec), čak. *rộd*, f. *rãda*, n. *rôdo* »willig, bereit«, npr. *Jõ san ti rõd pomõć, ma nĩmon kȁda*, r. *on rad umerétь za otéčestvo*, p. *rad* »gern«, slš. *radi by sme ukázat'*, gl., dl. *rad*, npr. dl. *to ja rad cynim*, plb. *rådo* < **rāda*. Iz slov. jezikov (br. ali p.) je lit. *rõdas* »rad, pripravljen, prijeten, ugoden« (Fraenkel, 741). Psl. adj. **rādъ*, f. **-a*, n. **-o* »pripravljen, voljan« poleg psl. dial. **rodъ* »isto« v gl. dial. *ród* »gern« (Schuster-Šewc, HEWb., 1200).

Večina avtorjev meni, da sta psl. adj. *rădъ »vesel« in *rădъ »pripravljen, voljan« medsebojno sorodna (tako Miklošič, 272; Trautmann, BSW, 235; Pokorny, 59 s.; Vasmer II, 481; Schuster-Šewc, l. c.), toda zunanje gradivo kaže, da je psl. *rădъ »vesel« iz ide. *u̯rō-do-s, psl. *rădъ »pripravljen, voljan« pa iz ide. *rō-dho-s. S psl. *rădъ »pripravljen, voljan« in v. *radīti, *rádišь »skrbeti, marati za kaj«, sln. tudi rodíti, ródim »isto«, se pomensko namreč mnogo bolj kot z ags. rōt »vesel, dober« ujema s sti. rādhyate »po godu iti, prav iti«, rādhnóti »prav delati, uspevati«, aor. a-rādha-t »prav narediti«, rādhas- (n.) »naklonjenost; dar«, av. rāda'ti »pripravljati«, rāda- (m.) »skrbnik«, rādah- (n.) »uredba«, stperz. rādiy »zaradi«, got. ga-redan »skrbeti za kaj«, stvn. râtan »skrbeti, misliti na kaj, preudarjati, uganjevati«, stir. no-rādim »reči« (Trautmann, BSW, 235; Feist, Wb, 199; Mayrhofer III, 54). Glej tudi răd I, răd II, râdi, rodíti. M. F.

râdi (prep. z g.) »ob, propter, de, causa«, navadno zarâdi; v 17. st. zarad (Kastelec). V sln. samo prepozicija proti sbh. râdi (Vuk), tudi rădi (Slavonija, Lika, Dalmacija, Bosna), pòrādi, ȉzrādi, zàrādi, v starejši rabi postpozicija kakor sln. zategadelj, pri Gutsmannu sa delu, sa njega delu »zaradi« (glej -delj). Prim. csl. radi (prep. z g., redko z akz.) »gratia«, radьma (postpoz. z g.) »propter«, mak. zarad (prep.) »zaradi«, zaradi »isto«, blg. rádi, poradí, zaradí, r. rádi, ukr. rády, zarády. Pomensko enako je stperz. postpozicija rādiy, vendar je verjetnejše prasorodno, ne pa izposojeno iz iranščine, kot so mislili nekateri starejši avtorji. Navadno izhajajo kakor pri *radъ iz *rōdh-, prim. sti. rādha- (m., n.) »uspeh, blagoslov, darežljivost« (Miklošič, 272; Trautmann, BSW, 235; Mladenov, Don. Schrijnen, 417; Vasmer II, 482). Drugače Szemerényi, Vopr. jaz. 1967, 4, 3, in pred tem deloma v Sprache, XII, 212, ki izhaja iz instr. sg. i- debla iz *u̯rādh- »biti vesel, vznemirjen«, sorodnega z gr. ῥᾴδιος »srečen, ugoden, lahek«. Soglaša Kopečný, ESS I, 229. Dalje glej răd II.

radȋč (m.), g. -íča »Cichorium intybus«; kakor sin. ledrik, jedrik izposojeno iz it. radicchio, kar je iz lat. dem. rādīcula k rādīx »koren«. Najbliže so furl. oblike radìc, radrìc, ridrìc poleg ladrìc, lidric (Pellegrini-Zamboni, FPF, 641). Tudi sbh. ràdić (Popović, Iveković), kor. n. Radici, ngr. ραδίκι. Sln. sin. cikurka in cikorlja, hrv. čikorlja (Šulek, Im. bilja, 57), r. dial. cichórlj poleg cikórlj (Dal', Slovar'[3] IV, 1262, 1260), nvn. Cichoriblume iz lat. cichorium < gr. κυχόρεα je domnevno mediteranskega izvora (Battisti-Alessio, 921). Sin. potrošnik in popotnik so kakor hrv. podrožnik (Voltiggi, Stulli) iz *po-doržьnikъ in *po-pǫtьnikъ.

radȋrati, -am (v. impf.) »radieren«; pf. z-, po-r.; izv. radȋrka »Radiergummi«, radȋranka »Radierung«. Prvič izpričano pri Cigaletu, Wb., 1222, v pomenu »jedkati«. Neuspela domača termina za »radirati« sta v 19. st. stŕgati (impf.) in strúgati (impf.).

Kakor č. radýrovati (z izv. radýrka), slš. radírovat' in madž. radíroz, izposojeno iz nvn. radieren, star. tudi rodi(e)ren, kar je v 15. st. izposojeno iz srlat. ustreznice lat. rādere »strugati, strgati, praskati« (Kluge[17], 578). M. S.

rádost (f.), g. -i »gaudium, laetitia«, stilistično tudi radộst (f.) »isto« (SSKJ IV, 307); pkm. s prehodom v a-deklinacijo radošča (f.) »isto«, adj. rádosten, f. -tna »vesel«, tudi radộsten. V 18. st. radoſt, -e »Fröhlichkeit, Wonne; jocunditas, deliciæ, voluptas« (Pohlin), radoſt »Fröhlichkeit« (Gutsmann). Prim. stcsl. radostь »laetitia, gaudium«, sbh. rădōst »isto«, hrv. čak. rãdost, mak. radost, blg. rádost, -ttá, r. rádostь, -i, zastarelo »svatba«, ukr. rádistь, -osti, br. rádascь, -i, p. radość, -ści, č. radost, -i, slš. radost', -ti, gl., dl. radosć, plb. rådüst »poroka«. K pomenskemu razvoju prim. p. wesele »svatba« : sln. vesélje »radost« < *veselьje k *veselъ »laetus«. Psl. *rădostь (f.) »veselje« je abstraktum iz psl. adj. *rădъ v pomenu »vesel«, prim. sln. dial. răd, f. ráda »srečen, vesel« (vzh., bkr., Solkan). Dalje glej răd II. M. F.

rag (m.) »ledena sveča« (Jarnik, Versuch, 96); v 18. st. raga (f.) »Eißzapfen, stiria« (Pohlin), raga »Eiszapfen«, ragist »isto« (Gutsmann). Sorodno je verjetno blg. ovrág »globel, soteska«, r. dial. ovrág »isto« (Dal', Slovar'[3] II, 1646). Vse -ō- stopnja k slov. *rogъ »rog«. V isti prevojni stopnji je sorodno lit. r(i)ogsóti »štrleti«, r(i)õglinti »kopičiti«. K semantiki prim. lit. rãgas »rog« – raguvà »prepad, globel« (Fraenkel, 684). Drugače o blg. in r. oblikah Mladenov, 372, ki prek *vьragъ izhaja iz *virъ, *vьrěti. Dvom o tem pri Vasmerju II, 250. Dalje glej rộg.

rágar (m.), g. -ja »Ardea cinerea, siva čaplja«, tudi rángar, -ja, dem. rángarček; rájgar, -ja. V 16. st. ragar »ardea«, rangar »isto« (Megiser). Že Pohlin, Glossarium slavicum (1792), 76, je sklepal na prevzetje iz germ. jezikov, prim. stvn. reigaro, srvn. reiger, nvn. Reiher poleg stvn. heigaro, srvn. heiger »isto«. Osnova je onomatopeja *kraikr-, kar je dalo germ. *hraigran- > *haigran (prim. fin. haikara, est. haigri); iz iste osnove je frc. héron »čaplja« (Kluge[17], 593). Nejasen je sln. -n-, ki v nemških dialektih ni nikjer izpričan (Suolahti, VN, 376); morda disim. *hraigran-.

râglja (f.) »Ratsche, Rassel« (gor., Rovte), tudi »klopotec (ptičje strašilo)« in »klepetulja«; v. ragljáti, -âm (impf.) »kvakati, ropotati z ragljo, čvekati«, izv. ragljálo (n.) »klepetulja, čvekač«, adj. ragljàv, -áva »quackend, geschwätzig«; iz iste osnove še ragúša »hrup«, v. ragúšati, -am (impf.) »delati hrup«, ragotáti, -otâm in -óčem »kvakati«; v 18. st. ragla »Klappenwerk, crepitaculum«, raglâm, ragôzhem, ragotâti »ſchreyen wie ein Froſch, wie eine Ulſter; croaxare, garire« (Pohlin), raglam, ragozhem, reglam, regetam »schreye wie die Frösche: plaudere« (Gutsmann).

Podobnost med sln. râglja < *rágъl'a in it. raganèlla »raglja, vrsta žabe« < racanèlla »isto« iz ràcano »kuščar« (Battisti-Alessio, 3197, 3190) je za etimologijo irelevantna. V drugih slov. jezikih je psl. baza *rag- slabše izpričana, prim. iz *rach- č. rachotiti »ropotati, hrumeti, drdrati«, rachot »ropot«, rachat »kvakati, kruliti«, vzh. č. rachlat »hreščati, treskati« (Machek[2], 506), slš. rachotat', racholit' »ropotati, bobneti, hrumeti«, rachnut', -nem »počiti, pasti, treščiti«, rachot »ropot, tresk, hrušč«, gl. rachlić »ropotati, razgrajati« (manj verjetno iz nvn. röcheln; tako Schuster-Šewc, HEWb., 1203); iz *rag- z drugim sufiksom r. dial. rágoza »prepir, prepirljivec«, str. ragoza »spor«, ragozitisja »biti sovražen, vojskovati se«

(Vasmer II, 481). Psl. **rag-*, **rach-* (< **rag-s-*) je v prevojnem razmerju z **rog-*, **roch-*, kar je izpričano v sln. *rogítati* »razgrajati«, *rohnéti* »hrumeti, divjati«, r. dial. *róchatь* »kruliti«, p. *rechot* »kvakanje, krohot«, *rechotać* »kvakati, krohotati se«. Tudi k osnovni prevojni stopnji **reg-* je izpričana podaljšana **rēg-*, prim. č. *říhati* »kolcati se« (če to ni nastalo sekundarno iz **rygati*). Dalje glej *rogítati*, *rohtáč*, *rohnéti*, **rehljati se*, *régati II*, *rožljáti*. M. S.

-ráhati »kuštrati«, izpričano le v pf. *razráhati* »razkuštrati«. Formalno je sln. glagol lahko iter. k prez. **rošešь* »kuštrati«, o katerem posredno lahko priča mak. adj. *rošav* »razkuštran (o laseh, bradi, brkih)«. Dalje glej *róuštati* in *ráhel*. M. F.

ráhel (adj.), f. *-hla* »mellis, laxus, solutus«, tudi *ráh*, f. *-a* »isto« (vzh. štaj., pkm.); v. *rahljáti*, *-âm* (impf.) in *rahlíti*, *-ím*, *rášiti*, *-im*; *ráhlica* (f.) »prhka zemlja; česalo za volno«, *rahlína* (f.) »prhkost«, *ráhlost* (f.) »isto«; v 18. st. *râhl* »lockericht, poroſus, rarus«, *rahlâm* »lockericht machen, rarefacere«, *rahliza* »Kamm, Kartaſche« (Pohlin), *rah*, *rahel* »lockericht, zart, ſacht«, *rahliza* »Kamm, Kartätſche« (Gutsmann). Prim. hrv. *rȁhal*, dial. *ràhal* (Istra), sbh. *rȅhav* (Vuk), mak. *rošav* »skuštran, razmršen«, blg. *róhav* »redek, rahel«, *róhkav* »isto«, *róhъk* in *róšav* »neraven, razmršen«, r. dial. *róchlyj* »nezrel, zelen« poleg »rahel« in »slab, bolehen« (Dal', Slovar'[3] III, 1724). Psl. **rъch-* poleg **rach-* (a tudi **rūch-*, prim. *rýchlyj*). S tem primerjajo lit. *rèkšti*, *reškiù* »trgati, puliti«, stnord. *raska* »razmršiti« in n. bav. *raschen* »trgati, puliti« (Matzenauer, LF XVII, 189; Scheftelowitz, KZ LVI, 182; Fraenkel, 716; Vasmer II, 540). Glej tudi *-ráhati*, *dráhati* in *róuštati*.

ráhtati, *-am* (v. impf.) »glasno kokodakati« (Lašče), sem *rahtȃn* (m.), *-ána* »zelena žaba«. Izhajati je mogoče iz ekspr. deverbativa **rach-ъtati* k **rachati*, prim. č. *rachati* »kvakati, hreščati« poleg *rachtati* »isto«, kar je v besedotvornem razmerju z **rochati* v r. dial. *róchatь* »kruliti« (Dal', Slovar'[3] III, 1724), p. dial. *rochać* »kruliti (o svinji)« (Karlowicz, SGP V, 28), č. *rochati* »isto« poleg *rochtati*. O obstoju slov. **rachati* pričajo tudi sln. *râhna* (f.) »zgovorna ženska« = č. dial. *rachna* »prepirljiva ženska, raglja« < **rachъna*, sln. *rahóvš* »hrup, trušč« (notr.), č. *rachot* »ropot«, *rachota* »ropotija, stara šara ipd.« (k pomenu prim. sln. *ropotîja* k *ropȍt*), v. *rachotiti* »ropotati, hrumeti, bobneti«, slš. *rachot*, *-u* »ropot, trušč; šum«, *rachotit'*, *-ím* »ropotati, hrumeti«, ukr. dial. *ráchkaty*, *-aju* »kvakati« (Grinčenko, Sl. IV, 7) < **rach-ъka-ti*. Machek[2], 506, opozarja pri slov. onomat. glagolih **rachati*, **rochati*, **rechati* na istopomensko onomat. osnovo v **grochati*, npr. sln. *gróhati* »kruliti (o svinji)«, *krohȍt* »bučen smeh« itd. Izpad vzglasnega fonema pri **rach-*, **roch-*, **rech-* tudi zaradi slov. sinonimnega in sorodnega glagola **reg-ot-ati* oz. **reg-ъt-ati* ni verjeten. Dalje glej *rohnéti*, *rohtáč*, **rehljati se*, *réhtiti se*, *gróhati II*, *grohȍt I*, *krohȍt*. M. F.

rȃj I (m.), g. *rája* »paradiž«, k temu *rȃjni*, *rȃjnki*, *rȃjnik* »umrli«, adj. *rȃjski* »nebeški«. V 16. st. *rajnik* (Trubar), v 18. st. *raj* »Paradies« (Pohlin). V religioznem pomenu *sveti raj* »nebo, nebesa«, *rȃjčica*, *rȃjka* »Paradisea apoda«. Splošnoslov. predkrščanski relikt; prim. stcsl. *rai* »paradisus«, sbh. *rȃj*, *rȃjni*, mak. *raj*, blg. *ráj(at)*, r. *ráj*, *-a*, ukr., br. *ráj*, *-u*, p. *raj*, č. *ráj*, *-e*, slš. *raj*, *-a*, gl., dl. *raj*. Psl. **rajь* brez pomenskih paralel drugod; rum. *raĭŭ* »paradiž, trizna« (Tiktin, Wb., 1294), lit. *rõjus* »paradiž« in lot. *raja* »isto« je izposojeno iz slov. jezikov (Fraenkel, 742). Navadno primerjajo sti. *rayí-* (m., f.) »dobrina, bogastvo, imetje«, *rā́ti* »dati, darovati« (tako Miklošič, Lex. pal., 782; Vasmer II, 486; Machek[2], 506), kar je iz ide. **rē-* (Pokorny, 860). Drugače Szemerényi, Vopr. jaz. 1967, 4, 8, ki rekonstruira **urāio-*, **urādhi-* »radost, zadovoljstvo«. Glej tudi *rȃdi* in *rȁd II*.

rȃj II (m.), g. *-a* »ples«, npr. *visoki raj* (Zilja); v 16. st. *raj* (m.) (Dalmatin), v 18. st. *raja* (f.) »Tanz, Reihen, saltus« (Pohlin), *rai* (m.), *raja* (f.) »Tanz« (Gutsmann), danes otroško *ringa-raja*; k temu *rájati*, *-am* (v. impf.) »plesati«, v nar. pes. tudi *rájavec*, *rájavka* »plesalec«. Kot hrv. *raj* (Istra), ukr. *rej* (navaja Miklošič, 272), p. *rej* »ples«, č. *rej*, *-e* »rajanje, ples«, gl., dl. *reja* »ples« izposojeno iz srvn. *reie*, *reige* »vrsta spomladanskega in poletnega plesa na prostem«, nvn. *Reigen*, *Reihen*, kar je prevzeto iz stfrc. *raie* »ples« neznanega izvora (Miklošič, Frw., 49; SEW, 272; Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 374; Kluge[17], 592).

rája I (f.) »lesena palica, prekla«, tudi *ráha* (f.) »isto« poleg *râhla* (štaj.), *râgla* (Senožeče), dem. *râglica*. K temu *râjček* (m.), *-čka* »vrsta gobe, Fingerschwamm«, *rájičnjak* (m.), *rájičnica* (f.) »vrsta fižola« (vzh. štaj.), *râjhati* »klatiti orehe s palico« (gor.). Prim. hrv. *ragno* (n.) »zatič, ki drži jadro« < č. *rahno* »isto«, r. dial. *réj*, *réja* (f.), *rájna* »jambor« (Dal', Slovar'[3] III, 1671), p. *reja* »jadrni prečnik«, č. *ráhno*, *rahno* »zatič na jamborju, na katerega se pritrdi jadro«, slš. *rahno* »jambor«. Izposojeno deloma iz nvn. *Rahe* »jambor«, srvn. *rahe*, starejše nvn. tudi še *Raa*, srniz. *ra(a)*, *rae*, *re(e)*, germ. **rahō* < ide. **rek-* »drog« (Matzenauer, CS, 287; Brückner, 457; Holub-Kopečný, 308; Vasmer II, 507).

rája II (f.) »turški podložniki; revnejši ljudje, ki nimajo pravice odločanja« (SSKJ IV, 311). V 20. st. izposojeno iz sbh. *rȃja* »isto«, kar je kakor blg. *rajá*, rum. *raiá* in alb. *rajë* preko turš. *ráya*, *reaya* »podložniki« izposojeno iz arab. pl. *ra'āya* »isto« k sg. *ra'īya* »podložnik« (Lokotsch, 1693; Škaljić, Turcizmi[4], 540; Skok III, 101, ki navaja tudi ngr. ῥαιᾶς). M. S.

rȃjati I, *-am* (v. impf.) »rojevati« (Brkini), tudi »prinašati, donašati (v smislu rodovitnosti, koristnosti)«. Pogosteje izpričano v kompoz., npr. *narȃjati se* (impf.) »naroditi se« (pkm.), *po-*, *pre-*, *za-rȃjati*. Tako kot stcsl. *raždati*, *-ją* »parere, generare«, sbh. *rádati*, *rȃdām* »(večkrat) roditi«, *r. se* »vziti (o soncu)«, hrv. čak. *rȍjāt*, *rȍjon* »rojevati«, mak. *raga* »isto«, *r. se* »pojavljati se (o soncu, mislih)«, blg. *ráždam (se)* tudi »pojavljati (se)«, r. dial. *raždátь*, *-áju* »porajati« (Dal', Slovar'[3] III, 1698) iz iter. **rad'ā̆ti*, **rad'ā̆ješь* (→ jslov. **rád'āšь*) h kavz. **rodī́ti*, **ròdišь*. Dalje glej *rȍd I*. M. F.

rajati II, *-am* (v. impf.) »zabavati se, kratkočasiti se« (ljubljanska okolica). Osamljeno; sklepati je mogoče o pomenskem odtenku k sln. *rájati*, *-am* »plesati«, vendar se vsiljuje domneva, da glagol odseva tistega, ki ga Szemerényi, Vopr. jaz. 1967, 4, 8 z op. 15, pred-

postavlja pri nastanku psl. *rājь (m.) »Paradies« < »veselje, radost, ugodje« < ide. *u̯rā-i̯o-s in povezuje s psl. adj. *rādъ »vesel, radosten«. Dalje glej *rāj I* in *rād II*. M. F.

râjbati, *-am* (v. impf.) »klatiti, npr. orehe« (gor.), k temu *râjba* (f.) »tanka, dolga palica« (kranj., notr.). Pomensko enako je sln. *rabûtati, -am* »sadje klatiti«, ki kaže, da je mogoče sklepati o glagolu *rabati »klatiti«. K besedotvorju prim. sln. *skakutati* ob *skakati*, zato je *-j-* v *râjbati* lahko tako kot v sln. *plajhati* »valoviti, pljuskati« < *pol-cha-ti ← *pol-ti, *pol'ešь sekundaren, verjetno ekspr. izvora. Izhodno *rabati je po l. 1200, ko se je srvn. *ou* že razvil v bav. avstr. *â* (Striedter-Temps, DLS, 24), prevzeto iz bav. avstr. refleksa za srvn. *rouben* »ropati«. Dalje glej *rộp* in *rabûrati*. M. F.

râjh (m.), g. *-a* »omet« (gor., tolm.), v. *râjhati, -am* (impf.) »(zid z malto) ometati in gladiti«, pkm. *ràjhati, -an* »isto« (Novak, Slovar, 89); pf. *obrâjhati, -am*; tudi *frâjh* (m.), *-a* »omet«, v. *frâjhati, -am* (impf.), pf. *o-f.* (gor., dol., kor., rovt.); izv. *ràjhanca* »deščica za glajenje ometa« (Beltinci, Novak, l. c.) in morda *ràjhelj* (m.), *-na* in *-hlja* »vrsta deske« (jvzh. štaj.); v 18. st. *fraih* »crusta, šhkorja«, *fraihati, pofraihati* »incrustare«, *eden kateri en šyd fraiha, ali beili* »tector« (Kastelec-Vorenc), *frajh* »Tünche, calx tectoria«, *frajham* »tünchen, incruſtare«, *frajhar* »incrustator« (Pohlin), *fraih* »Tünch«, *fraiham* »tünche«, *fraihar* »Tüncher« (Gutsmann).

Prim. hrv. dial. *frâjhati* »ometati zid z malto« (Ozalj; Težak, HDZb V, 356), *frâjkati, -am* »z malto ometati notranje prostore« (Primorje; M. Moguš, ustno). Nejasno. V sosednjih jezikih ni zaslediti ustrezne predloge. Pleteršnik I, 202, misli na n. *verreifeln*, česar nemški slovarji ne navajajo. V. Novak pri Novak, l. c., domneva izposojo iz n. *reichen*, kar pomensko ne ustreza. Ni izključeno, da gre za avtohtono imitativno tvorbo, prim. hrv. *frakati* »brizgati«. K fonetičnim spremembam prim. sln. *plâjhati* k *pláti, plákati*. Glej tudi *fŕkati*. M. S.

râjmati se, *-am se* (v. impf.) »spodobiti se, biti primeren«, pf. *v-r. se* »posrečiti se, sklopiti se« (gor.), *na-r.* »naleteti«, *na-r. se* »zgoditi se«; v 18. st. *ràjma se* »decet, convenit«, *rajmam* »aequum, conveniens eſſe«, *narajma se* (< *ne-) »abſonat«, *narajmam* »reperire« (Pohlin), *raima ſe* »es schickt, füget sich« (Gutsmann). Izposojeno iz n. *sich reimen* »skladati se« (Striedter-Temps, DLS, 206), kar je denom. iz n. *Reim* »rima« > sln. v 16. st. *rejm* »verſus«, *rejme delati* »componere verſus« (Megiser). Dalje glej *rīma*. M. S.

rájmeželj (m.), g. *-žlja* »kol za nabijanje topa; Ladestock« in »klinec, s katerim otroci prerivajo kroglice skozi bezgove puške«, tudi *rájmežen* (m.), *-žna* (polj.), *rámeželj* (m.), *-žlja* (gor.) in *râjmar* (tolm.) »isto«; v 18. st. *rajméſhèl, -na* »Ladestock, virga ſtipatoria« (Pohlin), *ramar*, *rameshel* »Ladstock« (Gutsmann). Izposojeno iz n. *Räumeisen* »železna palica za čiščenje (topov)«, *Raumer*, *Räumer* »priprava za čiščenje topov« k n. *räumen* »pospravljati, čistiti« (Štrekelj, LMS 1892, 33; Striedter-Temps, DLS, 206). M. S.

rajna (f.) »latvica«; Miklošič, Frw., 49, navaja tudi obliko *ranglja*; pomensko enako je *rẹ̑na, rîna, rînja*. Prim. hrv. *rájna, ranglja, rantla, râjnlika, râjnglika, rájnlika, rájlika* poleg *rajlek* (m.), *râjglik* (m.), p. *rynka* »ponev, kozica«, ukr. *rýnka* »vrsta glinene posode«, č. *rendlík*, dial. *randlík* »manjša ponev«, tudi *ryndlík* »isto« (navaja Machek[2], 512), stč. *renlík* (Klaret), slš. *rajnica* »ponev«, dial. *rajndlica* »isto«. Vse izposojeno iz srvn. bav. *rîne*, stvn. *rîna*, bav. avstr. *Rein* »ponev, posoda«, dem. *Reindl*, kor. n. *reine* »latvica« (Miklošič, 272; Striedter-Temps, DLS, 209; Skok III, 101; Machek[2], 512). Germ. *rīna povezuje Janko, ČMF XXIII, 224, z nvn. *Rain*, starejše *rein* »krajec, rob«. Glej tudi *rẹ̑na*.

râjni (adj), f. *-a* »pokojni, umrli«, npr. *rajne duše*; k temu *râjnik* (m.) »umrli moški«, *râjnica* (f.) »umrla ženska«, črnovr. *râi̯nk* »rajnik«, *rânca̯* »rajnica« (Tominec, 189). Besedotvorno nejasen je adj. *râjnki* »pokojni«, izpričan že v 18. st. pri Pohlinu: *ranke, -a, -u* »weiland, ſelig; defunctus«, tudi *ranze, -a, -u* »isto«. V 16. st. *rajnik* »umrli moški« (Trubar), v 18. st. *raini, rainſki* »weiland, verſtorben«, *meni ſe toshi po rainem ozhi* »mir ist lang Weile nach dem verstorbenen Vater« (Gutsmann). Prim. sbh. *râjnī* »pokojni«, *râjnīk* »pokojnik«, *râjnica* »pokojnica«, hrv. čak. *rôjnik* »deček, ki je umrl pred sedmim letom starosti«, f. *rôjnica* »deklica, ki je umrla pred sedmim letom starosti«, tudi *rajnīk*, g. *rajnikȁ*. Izhodni adj. *rajьnъ(jь) »pokojni, umrli« < »ki pripada raju« je tvorjen iz *rājь (m.) »Paradies« (Miklošič, 272; Skok III, 100). Dalje glej *rāj I*. M. F.

rájniš (m.), g. *-a* »goldinar«, tudi *rájniški, rajnš, rajnški, rajnšek* (štaj.), *rajnček* (bkr.). L. 1607 *raines* »fiorino« (Alasia). Tudi sbh. *rajnčki* (m. pl.; ARj XIII, 5). Izposojeno iz nvn. *rheinischer Gulden*. Iz srvn. *rînisch, rînsch* je p. dial. *reński* »avstrijski goldinar« (Karłowicz, SGP V, 21), ukr. *rýńskyj, rymskyj* »goldinar« (citirano po Miklošiču, Frw., 50). Preko sev. slov. oblik je prevzeto sln. hdrn. *Ren*, hor. *Porenje*, adj. *renski* (Miklošič, l. c., in SEW, 277; Striedter-Temps, DLS, 207).

rájnišar (m.) »žrebec«. Matzenauer, CS, 288, izvaja iz srvn. *reinisch* »goden za pleme«, stvn. *reinesker, reinischer* »žrebec« poleg srvn. *rein, reine*, stvn. *reinno* »isto«.

râjšpa (f.) »špičasto ošiljen konec sodovega obroča«, tudi »konec drete z iglo«, *râšpa* »isto«. Verjetno mlajša germ. izposojenka, vendar predloga ni povsem jasna; morda prevzeto iz nvn. *Reispe* poleg *Rispe* »fasciculum, panicula« poleg »vozel ali podobni nastavek, ki se naredi pred in po šivanju, vezenju ipd.«, npr. *beim anhang eines jeden ganges legt man mit den fingern der linken hand immer einen oder zwey faden herauf und ebenso viel herunter und nennt solches die rispe* (Grimm, Wb. XIV, 750, 1042). M. F.

rājtar (m.), g. *-ja* »konjenik« (SSKJ IV, 312), sem verjetno cgn. *Rajtar, Rajter*. Tako kot sb. *raitar* »isto« (18. st.) prevzeto iz nvn. *Reiter* »jezdec, konjenik«, kar je nomen agentis k *reiten* »jezditi«, srvn. *rîten* »isto«, stvn. *rîtan*, stnord. *rīđa* »sem in tja se premikati« < germ. *rīdan, kar se povezuje s srir. *rīad(a)im* »voziti« (Skok III, 100; Kluge[17], 594; Pokorny, 861). Glej tudi *iblájtar*. M. F.

rájtati, *-am* (v. impf.) »računati«, kor. »misliti, meniti«, vzh. štaj. *rájtati se* »posvetovati se«; pf. *po-r.* »poračunati, opaziti«, *z-r. se* »spomniti se«, *pre-r. se* »uračunati se«; izv. *prerâjt* (m.), *-a* »preračun«, *rájtinga* »račun«; v 16. st. *raitati* »rechnen, supputere«, *rajtinga* »Rechnung, supputatio, ratio«, *s'rajtati* »ausraiten, ausrechnen; ratiocinari« (Megiser), v 18. st. *rajtam* »computere«, *rajtenga* »arithmetica«, *porajtam* »obſervare« (Pohlin), *raitam* »rechne, meine« (Gutsmann). Izposojeno iz srvn. *reiten* »pripravljati, šteti, računati, preudarjati«, *reitunge* »račun«, štaj. n. *reiten* »računati, razmišljati« (Miklošič, Frw., 49; Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 380; Striedter-Temps, DLS, 207) k stvn. *bereit(e)*, nvn. *bereit* »pripravljen«, got. *garaiþs* »določen«, stnord. *g-reiðr* »pripravljen, lahek, voljan, svetel« < ide. **rēi̯-dh-* »ustrezati« (Pokorny, 60). M. S.

rájtelj (m.), g. *-tlja* in *-na* »krepelo«, tudi *rájkelj* (m.), *-klja* in *-na* »isto« (gor., goriš., kor.), bkr. *ratelj* (Šašelj, Bisernice I, 297); denom. *rajtljáti*, *-âm* (impf.) »zategovati s krepelom; reiteln«, rož. *zrajtlátə* (pf.) »s preklo navreti vez na sveženj« (Šašel, RNB, 113). Kakor hrv. *râtalj* »kol (za pričvrščevanje sodov na voz), s katerim se napne veriga«, *raklič* »isto« izposojeno iz srvn. *reitel* »krepelo, kratka palica«, n. *Reitel*, dial. *Reidel* »krepelo, ki ga uporabljajo za zategovanje verige ali vrvi« (Miklošič, Frw., 49; Skok III, 112; Striedter-Temps, DLS, 207). Glej tudi *porájtelj*. M. S.

râjžati, *-am* (v. impf.) »potovati«, pf. *pri-*, *od-r.*, subst. *râjža* »potovanje«; v 18. st. *rajſham* »reisen, proficiſci«, *raiſha* »die Reiſe, iter« (Pohlin). Izposojeno iz srvn. *reisen* »potovati«, *reise* »potovanje«, nvn. *reisen*, *Reise* (Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 376; Striedter-Temps, DLS, 207). M. S.

rájželj (m.), g. *-žlja* »palica, na katero se obesi meso, da se prekadi« (kranj., kor.), tudi *rážełj* »raženj«. Verjetno izposojeno iz srvn. *rîselîn*, nvn. *Reislein*, *Reisel* »paličica, poganjek, mladika« (kar je dem. k srvn. *rîs*, nvn. *Reis* »poganjek, mladika«) in delno pomešano s podedovanim leksemom *rážen̂j*. M. S.

râjželjc (m.), g. *-a* »del tankega črevesa pri teletu«, star. pisano *râjžljec*, *-a* in *-željca*. Izposojeno iz štaj. n. *Reisel* poleg *Reissel*, *Reistel* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 207), kar je domnevno dem. k srvn. *rîse* »vrsta pajčolana«, prim. k pomenu sln. *péčica* »Darmfell, Gekröse« iz *péča* »vrsta ženskega pokrivala« (Pintar, LMS 1898, 174). Dalje glej *ríža II*. M. S.

ràk I (m.), g. *ráka* »cancer«, f. *rákovica*, *râklja*, *rakúlja*, *rákovka*, *rákinja*, dem. *râčec*, *râkec*, *râček*, *račìč*, adj. *râčji*, *rákov*; *rakovît*, *rakovíten*; v. *ráčiti*, *-im* (impf.), *rakáriti*, *-ârim* (impf.) »rake loviti«, izv. subst. *rákovnik* »potok, kjer je mnogo rakov« (večkrat tpn., prim. za *Rakovnik* pri Ljubljani l. 1364 *Chreussenpach bey Leybach*, pri Medvodah l. 1336 *Chrepzzenbach*, 1352 *in der Rakownich*; Kos, Gradivo HTS II, 504), *rákovnica* »voda, kjer žive raki«, *râkar* (m.) »kdor lovi rake« (tudi cgn. *Rak(ar)*); *râštvo* (n.) »gojenje rakov«, *râčnica*, *račílo* »sak za račji lov«, kompoz. *rakojẹ̑dka* »Ardea caerula« (po n. *Krabbenfresser*), *rakolȍv* »lov na rake«. Frazi *iti rakom žvižgat* »iti po zlu«, *pojdi rakom žvižgat (in žabam gost)* »pojdi se solit« brez znanih paralel in motivacij je treba morda razložiti iz **iti rakomь* »iti nazaj, nazadovati« (prim. p. *iść rakiem* »iti rakovo pot, nazadovati, umikati se«) in imeti v. *žvižgati* za kasnejši dodatek, ki se je utegnil pritakniti po vzoru n. *flötengehen* »iti rakom žvižgat«. To je domnevno prevzeto iz jid. (Kluge[22], 223) in le ljudskoetimološko naslonjeno na n. *flöten* »igrati na flavto«. Sln. *ràk* v pomenu »bula, izrastek na telesu ali deblu, kraste po deblu ali po vejah« poleg novejšega »karcinom« je kakor n. *Krebs* z enakimi sopomeni kalk po lat. *cancer*, gr. καρκίνωμα, kar je v pomenu »bula, izrastek« izpričano od Hipokrata dalje. Podobno je v vseh slov. jezikih. Historični zapisi od 16. st. dalje *rak*.

Prim. csl. *rakъ*, sbh. *ràk*, *-a*, čak. *ràk*, g. *rãka*, mak. *rak*, blg. *rák(ъt)*, r., ukr., br. *rák*, *-a*, p., č., slš., gl., dl. *rak*, *-a*, č. dial. tudi *rák*, *-a* »isto«. Iz slov. jezikov je madž. *rák* in rum. *rác*. Tudi stprus. *rokis*, *rakis* »rak« imajo navadno za izposojeno iz slov. (dvomi Levin, Slavic Element, 104), enako norv. *raeke*, dial. *raekja*, *raeka*, *raekje*, šved. *räka*, dan. *reie*, *raege* »Cancer squila« (Drugače Falk-Torp[1] II, 929, ki rekonstruira pragerm. **(h)rākiōn)*. Domneva o izposoji iz slov. se zdi bolj utemeljena, ker proti sorodstvu govorijo fonetični (germ.) in morfološki (stprus.) kriteriji. Psl. **râkъ* navadno povezujejo s sti. *karkaṭa-* »rak«, gr. καρκίνος, lat. *cancer* < **karkro-* »isto« (Walde-Hofmann I, 151), pri čemer domneva Pokorny, 531, prvotno psl. **krakъ* in disimilatorični izpad vzglasnega *k-*; Shevelov, Prehistory, 233, pa t. i. *k-* mobile (prim. psl. **koza* : lit. *ožỹs*; psl. **kostь* : sti. *ásthi-*). Psl. dolžina je problematična, morda gre za vrddhi **(k)rāko-* »tisti, ki pripada oklepu, skorji« ob ide. **krako-* »trd, skorja«, prim. kimr. *crach* »skorja«, *craig* »skala«, srir. *crach* »trd« poleg reduplicirane tvorbe v sti. *karkara-* »trd«. Vendar so možne tudi druge razlage. Schuster-Šewc, HEWb., 1205, 126, enači s homon. gl. *rak* »kosmič«, č. dial., slš. *rak* »strdek v mleku«. Tipološko bi se dalo primerjati hrv. dial. *kozmelj*, *kosmelj* »morski rak« iz **kosmъ*, glej *razkuzmáti*. Brückner, KZ XLV, 108, povezuje z lit. *érkė* »klop«, Iljinskij, RFV LXXIV, 126, z lit. *ràkti*, *rankù* »brskati, bezati«. Iz lat. *cancer* je preko frc. *chancre* izposojeno sln. *čánkar*, sbh. *čànkīr* »razjeda, ki jo povzročajo nekatere spolne bolezni« (Skok III, 101). M. S.

rak II (m.) »od 12—15 cm dolga in 3—5 cm široka na obeh krajih rogovilasta deščica, na katero se navija nit za tkanje trakov« (Adlešiči; Mantuani, Carniola VI (1915), 153). V Vinici z okolico se enaki napravi pravi *drvce*, na Gorenjskem pa *žaba* (Mantuani, l. c.). Bezlaj, V. SSJLK (1969), 2, je izhajal iz psl. **orkъ* in primerjal z gr. ἄρκυς (f.) »mreža« in lot. *ẽrkulis* »vreteno« (< šved. dial. *erkul* »preslica«; Mühlenbach-Endzelin I, 575). Morda pa je naprava poimenovana po značilnih krakih in je poimenovanje po disimilaciji *k — k > ø — k* nastalo iz sln. *krâk* (m.) < **kôrkъ*, prim. mak. dial. *krak* »noga« poleg »kar je razcepljeno, veja«. Dalje glej *krâk II*, *korák*. M. F.

ráka (f.) »vodni jarek«, navadno pl. *rake* »Mühlgerinne«; v 18. st. *rake* »Wasserleitung, der Mühlgang« (Pohlin, Gutsmann). Izposojeno iz lat. *arca*, ki kasneje pomeni tudi »Art Flußverbau« (Wartburg I, 126), vendar sprejeto v sln. že pred metatezo likvid. Miklošič, 272, navaja iz iste osnove srvn. *arch* »Vorrichtung

zum Fischfange«, bav. tirol. *archen* »isto«. Glej tudi Kiparsky, Lw., 253. Novejša izposojenka *arka* »arca« pri Pohlinu in Gutsmannu pomensko ustreza nvn. *Arche* »skrinja, barka«, prim. hrv. *arka* »isto«, č. *archa* (Matzenauer, CS, 58).

rákev (f.), g. *-kve* »krsta« poleg *ráka* »grobnica«. Prva oblika je izposojena iz č. *rakev* (f.), *-kve* »krsta«, tudi slš. *rakva* »isto« in kaže na izhodno slov. **orky*, g. **orkъve*, domnevno sprejeto s posredovanjem germ. **arkō* iz lat. *arca* »skrinja« (Miklošič, 272; Uhlenbeck, JA XV, 490; Meillet, MSL XI, 179). Oblika *raka* pa je iz got. *arka*. Pomen »grob, grobnica« je tudi v sbh. *răka* »grobnica«, blg. *ráka* »skrinja za relikvije«, stcsl. *raka* »monumentum; sarcophagus, loculus«, r. *ráka* »grobnica za relikvije«, ukr. *ráka* »grobnica«. Lat. *arca* »skrinja« je poleg v germ. **arkō* prešlo tudi v srgr. ἄρκα, kar pa ni moglo preiti splošno k Slovanom. Drugače Kiparsky, Lw., 252; obširno Vasmer II, 487; Skok I, 60, suponira posredovanje balk. latinščine.

rakîta (f.) »Salix repens«, tudi kol. *rakîtje* (n.) in *rakîtovje*, *rakítovec* (m.), *-vca*; v 18. st. *rakita* »Bachweide; Siler«, *rakitje* »Weidenwald, salicetum« (Pohlin), *rakita*, *rakitje* »Weide, Weidenwald« (Gutsmann); tpn. *Rakitna*, l. 1265 *Raquitina*, *Rakitovec*, pribl. l. 1400 *Rakitowecz*, *Rakitnica*, 1427 *Rakittnich*; z asimilacijo *k — t > t — t* tudi orn. *Ratitovec*. Splošnoslov., prim. sbh. *ràkita* »Salix purpurea, viminalis«, mak. *rakita* »Salix purpurea«, *rakida* »isto«, blg. *rakíta*, r. *rakíta* »vrba«, *rokíta* »Salix fragilis«, ukr. *rokýta* »vrba«, p. *rokita* »Salix rosmarinifolia«, tudi *młokita* < **molkyta* k **molka* »mlaka, močvirje« (Brückner, 340), č. dial. *rokyta*, slš. *rakyta* »vrba«, dial. *rokyta* »isto«, gl. *rokot* »Salix aurita«, dl. *rokit*, *-a* in *rokita* tudi »Salix cinerea«, plb. *rüt'aîtnə* »iva« < **orkytьna* (Polański, SEDP III, 663). Iz slov. jezikov je madž. *rakottya* (navaja Miklošič, 226), rum. *răchită* (Tiktin, Wb., 1291) in alb. *rakitë* (G. Meyer, 361). Miklošič, 226, opozarja na dubleto č. dial. *makyta* »vrba«. Psl. verjetno **orkýta* z nejasnim sorodstvom; največkrat primerjajo lot. *ërcis*, *ẽrškis* »Juniperus«, gr. ἄρκευθος (m.) »isto« (Lidén, IF XVIII, 507; Trautmann, BSW, 71; Vasmer II, 488). Vendar je ide. **ark^{u}-* negotovo. Grimme, Glotta XIV, 17, domneva, da je gr. ἄρκυς (f.) »mreža« neindoevropskega izvora; tudi lot. *ẽrkulis* »vreteno« je bolj verjetno izposojeno iz šved. dial. *erkul* »preslica« (Mühlenbach-Endzelin I, 575). Machek, JR, 133, primerja slov. **ork-* z germ. **solk-*, stvn. *sal(a)ha* »vrba«. Glej tudi *rokitje*.

râkla (f.) »debela in dolga palica« (Soška dol.), »kol v vinogradu z ostanki vej« (jvzh. štaj.), dem. *raklîč* (m.), *-íča*, izv. *râklovec* »fižol, ki se ovija okoli rakel« (tolm.); *dež gre kakor rakle* »lije kot iz škafa« (Soška dol.).

Verjetno izposojeno iz furl. *ràcli* »kol z ostankom vej, ki se uporablja za oporo ovijalkam« (Pirona, VF, 840), kar povezujejo z it. dial. *ràcia* »suha veja« (Valmaggiore), *racca* »odpadki« (Avelino) in *ràcchio* »grozdni češuljek, grozd z maloštevilnimi jagodami, ki po trgatvi ostane na trti« (Battisti-Alessio, 3190) in izvajajo iz **racchiare* < vulg. lat. *(e)radiculāre* »izruvati, izkoreniniti« (Cortelazzo-Zolli, 1018). Domnevno istega izvora je še kor. n. *rak'l* »ostrv« (iz česar Pleteršnik II, 372, izvaja sln. *râkla*). Obravnavano besedno družino verjetno ne gre povezovati z malo jasnim sbh. *ràklje* (f. pl.) »rogovila«, sb. dial. *rákla* »zaponka« (Leskovac), kar Skok III, 94, izvaja iz psl. **răkъ* »cancer«, Matzenauer, CS, 288, pa domneva izposojo iz germ., prim. niz. *rakel* »burkle«. M. S.

rákno (n.), g. *-a* »vrsta obleke, dežni plašč, mrtvaški prt«, tudi *râknič* (m.), *râknec* (m.). Prim. csl. *rakno* (n.) »vestis« poleg *raklъ* (m.) »isto«, hrv. *rákno* »isto«. Miklošič, 272, pušča brez razlage; Skok III, 103, se sklicuje na Rohlfsa, EWuG, 1839, in izvaja iz gr. ῥάκος (n.) »capa, cunja«, srlat. *racăna*, dalm. rom. *racana* »odeja« (Battisti-Alessio, 3190).

râkša (f.) »neka psovka, para« (Ščavnica; Pajek, Črtice, 189). Osamljeno; morda ekspr. izvedenka na **-ъša* k slov. **rakă*, prim. r. *raká* »puhloglavec, bedak« (Dal', Slovar'[3] III, 1583), str. *raka* »isto« (Sreznevskij, Mat. II, 64), kar je izposojeno iz gr. ῥακά »puhloglavec, malopridnež, nespametnež« (Nova zaveza) hebrejskega izvora (Vasmer II, 488; Sreznevskij, Mat. III, 64). Pajek, o. c., 199, vidi isto osnovo tudi v sln. cgn. *Rakuž*, *Rakuš*. M. F.

rakûn (m.), g. *-a* »Procyon lotor«. Uvedel Enjavec l. 1881 v 3. izdaji prevoda Pokornyjevega Prirodopisa živalstva (str. 28) po agl. *rac(c)oon* »isto«, prvič izpričano pri J. Smithu kot *rahaugcum*, *rarowcun*, kar je prevzeto iz indijanskega jezika Virginije (Onions, 735). Iz agl. je tudi sbh. *ràkūn* »isto«. Pokornyjev izvirnik in Brehm poznata za tega malega medveda le naziva *Waschbär* in *Schupp*. M. S.

râl (f.), g. *ralî* »oranje« (Branik, štaj.), tudi »čas oranja« (Branik, bkr.), »zorana zemlja« in »površinska mera«, pkm. *ráo*, g. *ráli* »ral, oranje« (Novak, Slovar, 89); pod vplivom v. *orati* po delovanju metateze likvid nastalo *orâl* (f.) »oranje; orna zemlja; površinska mera« in *orâl* (m.) »površinska mera«. V 17. st. *ral* »aratio« (Dict.), v 18. st. *orau* (m.) »Pflüg-, Jochacker« (Gutsmann). Prim. hrv. *râl* (f.), *-i* »oranje, zorana njiva, površinska mera«, tudi *râl* (m.), *-a* »iugerum« (Istra) in sbh. *ràl* »isto« (Vuk, Popović), str. *ralь* »polje« (Sreznevskij, Mat. III, 65). Psl. **ôrlь* (f.), g. **ôrli* je verjetno internoslov. na podlagi besedotvornega vzorca **-ъ → *-ь* za tvorbo pojmovnih in verbalnih subst. iz prvotnih adj. oz. ptc. nastalo iz psl. ptc. pret. akt. **ǒrlъ* (m.), f. **ǒrla* iz prvotnega psl. v. **ǒrti* »arare« → **orâti* »isto«, kar je iz ide. **arH-* »arare«, prim. lat. *arvum* »orno polje, livada, trata«, gr. ἄρουρα (f.) »orna zemlja, polje« ← **árH-u̯r̥* (Pokorny, 63; Frisk II, 147).

K psl. **ôrlь* je tvorjen kol. **orlьjě* (n.) > sln. *(o)ralje* (n.) »zorana površina, njiva; površinska mera«, br. *rallë*, *-já* »oranje, zorano polje« (Nosovič, 554), č. zastarelo *rolí* (n.) »polje, njiva« (Jungmann, Sl. III, 845), tudi **orlьjă* > csl. *ralija* »arvum«, sb. *ralija* »ager, arvum« (ARj XIII, 26), str. *rolija* »njiva, orna zemlja; poljedelstvo« (Sreznevskij, Mat. III, 164), r. *rólьja*, »orna zemlja, polje« (Dal', Slovar'[3] III, 1713), ukr. *rilljá*, *-lí* »isto«, br. *ralljá*, *-lí*, p. *rola* »sveže zorana zemlja, polje«, dial. »površinska mera; kmetija z ok. 50 oralov zemlje« (Karlowicz, SGP V, 33), stp. *rolâ*, akz. *rolą* (Łoś, Zb. Jagić, 336), č. *role* »polje«, slš. *rol'a*, *-le* »njiva«, dial. *ral'a*, *-le* »isto«, gl., dl. *rola*

»orna zemlja, njiva«, plb. *rül'ă* »zorano polje«. Kol. substantiv je v sln. izpričan tudi kot *orolje*, prim. v 18. st. izpričano *orolje* »jugerum, arvum« (Pohlin), *en kos pojla od 8 oroljov* (isti, Kmetam, 44), pripis *orole* »iugerum« v Kastelec-Vorenčevem slovarju kot tudi *orolje* (Linde V, 63), kar je lahko internosln. nastalo iz nepoudarjenega prvotnega sln. *a*-jevskega vokala (Furlan, SR XLI (1993), 226 ss.). Toda r. *rólja* »orna zemlja, polje« (Dal', Slovar'[3] III, 1713) in ukr. dial. *roljá*, *-lí* »isto« sta verjetno iz **orl'a*. Stč., č. zastarelo *rolí* (f.) »polje« < **orlьji* kaže na izpeljavo iz cirkumflektirane oblike m., prim. č. *pán* (m.) → f. *paní*, ki jo odražata tudi sln. *orâl* (m.) »ploščinska mera« in hrv. *râl*, *-a* »iugerum« (Istra). Slov. **ôrlъ* je substantivizirani ptc. pret. akt., ki verjetno tako kot slov. **dâlъ*, f. **dală* k **dắti* kaže na kasnejše slov. akcentske spremembe.

Machkovo izvajanje slov. **orlьja* iz ide. substantiva, ki ga odseva gr. ἄρουρα (f.) < **arə-u̯r-i̯ə* ← **árH-u̯r̥* (isti, 516), fonetično ne prepričuje. Dalje glej *oráti*. M. F.

ráliti, *-im* (v. impf.) »s sukancem ali svilo delati po obleki barvne črte«, npr. *šivilja rali* (bkr.), tudi »prešivati« (dol., bkr.), pf. *pre-r.* »isto« (dol.); k temu *ralica* (f.) »vrsta vezenja na rokavcih« (bkr.), tudi *ralice* (f. pl.) »pri ženskih rokavih na ramenih s črno in rdečo svilo okrašen košček platna« (Podzemelj v Beli krajini; Barlè, LMS 1893, 29). Osamljeno; lahko v besedotvornem razmerju s sbh. *rado* »vzorec za bosenski vez« (Bosna; ARj XII/3, 904) in *rádo* »pajek« (Bosna), *ráde* »isto« (Travnik; oboje ARj, l. c.), p. dial. *radno* »plahta, vrsta platna« (Karlowicz, SGP V, 5) (če ni tako kot r. *rjadnó* »močno platno« iz **rędъno*; Vasmer II, 562) in prek psl. **ŏrdъ*, v. **ŏrdliti* sorodno z lat. *ordior* »snovati (v tkalski terminologiji), nizati, osnovati, začeti«, *ordō*, *-inis* »red, vrsta« in gr. ὀρδέω »lege ein Gewebe an« (Frisk II, 412; Walde-Hofmann II, 221). Glej tudi *rę̂d I*. M. F.

rálo (n.), g. *-a* »aratrum«, kor. »majhen plug brez koles«, po členih besedne družine, ki niso bili podvrženi metatezi likvid, sekundarno nastalo *orálo* (n.) »plug« (kor., Kamnik, Staro Sedlo), tudi »polplug« in »površinska mera«, rož. *vorávə*, *-a* »leseno ralo brez rezavnice« (Šašel, RNB, 144), k temu adj. *rálen*, f. *-lna* »ki se orje«, npr. *râlni svet*, *orálen*, f. *-lna* »ki pripada plugu; ki se orje«, denom. v. *ráliti*, *-im* (impf.) »orati«. V 18. st. *ralu*, *oralu* »Pflug« (Gutsmann). Prim. stcsl. *ralo* »ἄροτρον«, sbh. *rȁlo* »isto«, hrv. čak. *rȃlo* »Hakenpflug«, mak. *ralo* »ralo; površinska mera; par (navadno za obuvalo, obleko)«, blg. *rálo*, pl. *ralá*, dial. tudi »površinska mera, par«, r. *rálo*, dial. *orálo*, ukr. *rálo*, br. *rála*, p. *radło*, č. *rádlo*, slš. *radlo*, gl., dl. *radło*, plb. *rådlü*. Psl. **ŏrdlo* (n.) »aratrum«; pred metatezo likvid je izposojeno srvn. *arl* »ralo« (Lexer, Mhd. Wb. I, 92), n. dial. *arl* (f.) »isto« (Kluge[22], 40). Sorodno je lit. *árklas* »plug«, lot. *aȓkls* »isto« poleg »površinska mera« < **arH-tlo-m*, gr. ἄροτρον (n.) »ralo«, kret. ἄρατρον, stnord. *arðr* »isto«, arm. *araur*, lat. *arātrum* s sekundarnim *-ā-* po *arāre* »orati«; tvorbe **arH-dlo-m* ← **arH-tlo-m* in **arH-tro-m* so nomina instrumenti iz **arH-* »orati« (Miklošič, 225; Trautmann, BSW, 13; Pokorny, 62; o arm. obliki Godel, Introduction, 78). O ide. sufiksu za tvorbo nomina instrumenti **-tlo-* in njegovih variantah Olsen, APILKU VI (1987), 15 s., zlasti 58, z Rasmussenovo tezo o psl. **-dl-* iz **-tl-*. Dalje glej *oráti*. M. F.

ráma (f.) »brachium« poleg *rámo* (n.) »isto« (ben.) in *ráme* (n.), g. *ramę́na* (Posočje); v 16. st. *ramma* »humerus«, *rama* »brachium« (Megiser), v 18. st. poleg *rama* »Achſel« tudi *kramez* (m.) (Gutsmann); k temu *râmnica* (f.) »Achselriemen, Tragriemen«, *narâmnica* (f.) »isto«, *râmenica*, adj. *rámav*, *raménski*, *ramàt*, *ramenat*, *rámast*. Zaradi stcsl. *ramo* »humerus«, csl. *ramę* »isto«, sbh. *rȁmo*, mak. *ramo*, *-ena*, blg. *rámo*, pl. *ramená*, r. *rámo* (Dal', Slovar'[3] III, 1587) je verjetno prvotno psl. **ormo* (n.) in šele kasneje analogno **ormę* (n.), g. **ormene*, prim. sbh. *rȁme*, ukr. dial. *rámja* »rame«, zastarelo *raméno*, br. *ráme*, *-ja* (Nosovič, 554), knjiž. *ráma*, p. *ramię*, č. zastarelo *rámě*, knjiž. *rameno*, slš. *rameno*, zastarelo *ramä*, gl. *ramjo*, *-mjenja*, dl. *ramje*, *-mjenja*, plb. *râmą*. Izhodišče je ide. **arHmo-*; sorodno je stprus. *irmo* »roka«, stvn. *ar(a)m* »isto«, got. *arms*, sti. *īrmá-* (m.) »isto«, av. *ar^{ə}mō*, lat. *armus* »pleče, rama«, arm. *armukn* »komolec«, oset. *ärm* »dlan« (Miklošič, 272; Vasmer II, 490; Machek[2], 507; Fraenkel, 186 s.). Lit. *armaĩ* »del voza«, lot. *ȩ̃rmi* je iz n. dial. *arme* »del voza« (Fraenkel, 16).

rámen (adj.), f. *-mna* »krepak, nagel, velik«, tudi *namen* »isto«, verjetno iz **naramen*; k temu adv. *rámeno* »krepko, naglo, zelo, daleč«; prvič pri Megiserju v 16. st. *ramino* (Miklošič, Lex. pal., 783). Prim. r. zastarelo *ramjányj* »obilen, močan«, tudi *rámo* »moč, sila, oblast« (Dal', Slovar'[3] III, 1587), str. *ramjanyi* in *raměnyi* »močen, hiter, vnet, velik« (Sreznevskij, Mat. III, 67), r. csl. *raměnъ* »impetuosus«, *raměnьstvo* »vis«, *ramjano* »zelo«, ukr. dial. *narémnyj* »nagel« (Grinčenko, Sl. II, 515), č. *náramný* »zelo velik, izvrsten«, p. dial. *naremny* »nagel, hiter, uren«, *naremnica* »ploha« (Karlowicz, SGP III, 259), atpn. *Naram*, tpn. *Naramowice*, slš. *ramenitý* »košat, bujen; hiter«, *ramenito* »močno«.

Od Miklošiča, Lex. pal., 783, dalje primerjajo s stvn. *irmin(-deot)* »močan«, alb. *jerm* »blodnja«, lit. *eȓmas* »pošast, groza«, lot. *ȩ̄rms*, *ȩ̃rms* »opica« poleg »nenavaden pojav«, arm. *arman* »čudo«, gr. ὄρμενος »visok« (Brückner, KZ XLV, 107, in SEP, 355; Schnetz, JA XL, 70, in Stud. Etr. IV, 217; Vasmer II, 490; Fraenkel, 122; Pokorny, 58, 328). Drugače Miklošič, 273, ki misli na stnord. *rammr* »močan, oster« (tako Kluge[17], 579 s., in Machek[1], 318).

ramica (f.) »pristojbina od blaga, poslanega čez mejo« (Ribnica na Pohorju, Miklavec); prim. str. *rama* »meja; polje, ki meji na gozd«, r. *ráma* »krajina«, *rámenьje*, *rámenь* »gost gozd; na polje meječ gozd«. Sem sodi še sln. *rameše* »jasa« (Trstenjak) in morda tpn. *Ramšak* pri Slovenj Gradcu kljub historičnim zapisom, pribl. 1375 *in der Schulter*, 1452 *Rabenschel*; mtpn. *Stara ramena*, *Ramenca*, cgn. *Ramšak*, *Ramšek*, *Remšnik*, *Remšak* in sb. ter mak. tpn. *Ramniše*, *Ramna*, *Ramnice* (Bezlaj, SR XII, 123; Eseji, 138 s.; Vopr. jaz. 1967/4, 53). Psl. **ormy*, **ŏrma* »meja« (= »polje ali gozd«) < ide. nomen actionis **orH-men-*, **órH-mā* h glagolski bazi **erH-* »narazen iti, redek biti«, kavz. v psl. **orīti*, **-íšь* »povzročiti, da razpade«. Iz ide. **érHā/o-* je het. *arḫa-* »meja, krajina«, lid.

aara »posestvo« poleg het. *irha-* »vrsta, omejitev, meja« (praanatol. **ērHa/ā*); iz **érH-men-* je het. *irma(n)* »bolezen«, iz **r̥H-mo-* sti. *ĩrmá-* »rana« < *»kar ločuje, razdira« (o het. Burrow. Arch. Lingu. VII, 154; Čop, Razpr. SAZU VIII, 22, Linguistica VIII, 46; Tischler, HEG, 55 s., 365 s., 369). Glej tudi *oboríti, rẹ̑dek*. M. S.

ramōnike (f. pl.) »harmonika« (pkm., bkr.), v Beltincih *ramùnike* (Novak, Slovar, 89), kraš. *ramọ̄nika* (f. sg.) »isto«. Kakor gor. *hərmọ́nka*, črnovr. *χərmûənkẹ* (f. pl.), knjiž. *harmọ́nika*, sbh. *harmònika*, izposojeno iz nvn. *(Zieh)harmonika*, kot je Damian, izumitelj harmonike, l. 1829 na Dunaju poimenoval svoje glasbilo. N. *Harmonika* je bilo prej v rabi za »stekleno harmoniko« (danes n. *Glasharmonika)*, kar je prenarejeno po it. *armònica* (adj. f.) »harmonična, soglasna«, kakor je B. Franklin poimenoval svojo izboljšavo tega glasbila (Grove Dict. of Mus. Instr. II, 725 s.). Iz iste osnove je še sln. *harmọ́nij* < n. *Harmonium* < frc. *harmonium*, kot je Debian l. 1840 v Parizu preimenoval Grenéjevo glasbilo iz l. 1802, prej znano kot *orgue expressif* (Kluge[17], 289). K sln. pl. prim. *ọ̑rgle*, kar je skoraj v vseh slov. in balt. jezikih pl. tantum. M. S.

Ramọ̑vš (cgn.), tudi *Ramọ̑vž, Ramuš*, izv. *Ramuščak*, l. 1763 *Ramusch Marco* (urbar v Pleterjah), l. i. *Ramusje* pri Mengšu, tpn. *Ramovš, Ramšek*. Prevzeto iz n. cgn. *Ramous*, kar je nastalo po disimilaciji iz cgn., atpn. *Rasmus* < lat. *Erasmus* (n. varianto navaja Bach, DNK I/1, 133), prim. brez disimilacije in brez lat. končnice *-us* še tirol. n. cgn. *Rasom, Rassom, Rosim* (navaja Finsterwalder, TF, 435, 448). Na *Erasmus* temeljijo še sln. cgn. *Ražem, Rožman, Ražman*, brez afereze še *Oražem, Ažman* idr. (o tem Jakopin, PSPh I, 150). Drugače o cgn. *Ramovš* Breznik pri Šolarju, SR III, 441, ki izhaja iz *Romanus* in kar Ramovš pri Šolarju, l. c., precizira kot izposojenko iz lad. *romau(n)š* < **romanice*. M. S.

rámšelj (m.), g. *-šlja* »Polygala vulgaris«, tudi *rámželj, rámšel* »isto«. Izposojeno iz n. *Ramsel* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 207), kar je tam pogosteje v rabi za »Allium ursinum«. Nazivi za ti dve rastlini, ki si sicer nista podobni, se često mešajo, prim. sln. *divji česen, medvedji česen* »Allium ursinum« in »Polygala vulgaris«, čemur je morda iskati razlog v dejstvu, da kot primes kravje krme obe kvarno vplivata na okus mleka (Marzell, Wb. Pfln. II, 874). N. *Rams, Ramsel* iz pragerm. **hramesōn* je sorodno s psl. **čermъs'a* »Allium ursinum« (Marzell, o. c. I, 210 s.; Kluge[17], 580), psl. **kremušь* »Alliaria off.«. Glej *črẹ̑mož, kremuc*. M. S.

ramúš (m.), g. *-a* »hrup, trušč«, tudi *ramúh* (m.), *-a* in *ramọ̑vš* (m.), *-a* »isto«, v 18. st. *ramuſh* »Getös« (Gutsmann). Prim. č. *rámus*, slš. *rámus* »hrup, trušč«, z drugimi sufiksi še p. *ramota*, dial. »čenča, opravljanje«, knjiž. »literarno skrpucalo«, *ramol* »neroda, sklerotik«, *ramot* »trušč, hrušč«. Machek[2], 508, pravilno povezuje s slš. *romonit'* »grmeti, treskati«, glej *romọ̑n*. Gre za tvorbe z ekspr. sufiksi iz p. st. ide. onomatopoetske baze **rē(i̯)- : *rō(i̯)-*, ki je v slov. znana še npr. v csl. *rarъ* »sonitus« (glej *rárog, rarašek*), č. *ráchati* »delati hrup«, *rachot, -u* »tresk«, slš. *ráchat', rachnut'* »tolči, udrihati«, *rachot, -u* »hrup, tresk«, sln. *rahọ̑vš* »hrup«, glej *rahtati*. Sln. tvorbe na *-ovš* in *-avš* (*româvš*) niso jasne. Hipotetično lahko temeljijo na **-ŏu̯-i/us-i̯o-* (*româvš*) poleg **-ŏu̯-s-i̯o-* (*ramúš*) in **-ŏu̯-s-o-* (*ramúh*). Takšne tvorbe so navadno deadj. poimenovanja oseb in stvari, npr. *grdúh, grdúš, grdâvš* »grd človek«, *belúš* »asparagus«. M. S.

rân (adj.), f. *rána* »zgoden, matutinus«, *prerán, -ána* »prezgoden«, adv. *zarâna, zrâna* (temporalni g. ned. obl.), *ráno*, pkm. *ràno*; *ráni, zaràn, zarân, zarâno*, pkm. *z rânje* (= stcsl. *ranije*) »mane«, subst. *ránčič, ránica, ranína, rânka* »zgodnje vrste sadja ali trte«; v 16. st. označeno kot hrv., dalm., istr. in kraš. *rano* za kranjsko *sguda* (Dalmatin, Register), v 18. st. *rano* »summo mane« (Pohlin). Substantiv *rano* »jutro« je izpričan v vzh. štaj. *dobro rano* »dobro jutro«, prim. gl. *dobro ranje* in p. *rano*, č., slš. *ráno* »jutro«.

Prim. stcsl. *ranъ* »matutinus«, *rano* »mane«, *rana, ranije* »tempus matutinus«, sbh. *rân* (ARj XIII, 41), navadno v d. obl. *rânī, -ā* in adv. *rȁno*, komp. *rànijē*, denom. *rȁniti, -īm* »zgodaj vstajati«, čak. *rõni, -a, -ǫ*, adv. *rãno*, denom. *rãnit, -in*, mak. *ran*, blg. *rán, -a, -o, ránen, -nna, -o*, r. *ránnyj*, adv. *ráno*, ukr. *ránnyj, ráno*, br. *ránni, rána*, p. *ranny, rano*, č. *raný, ranní*, adv. *ráno*, slš. *raný, ranný*, adv. *ráno*, gl. adv. *rano*, adj. *rańši*, dl. *rany*, adv. *rano*.

Psl. adj. **rânъ* < ide. **u̯rōdh-nó-* »pripadajoč rojstvu sonca«, adv. **rãno* < **u̯rõdh-no-m* (od tod sev. slov. in blg. adj. **rãnьnъ*) primerjajo z gr. ὄρθ-ρο-ς »čas pred zoro« < **u̯ordh-ro-* iz baze **u̯eredh-* »rasti, dvigovati se«, psl. kavz. **rodīti*, prim. blg. *raždа se slъnceto* (Lidén, Anlautsges., 24; Vondrák, VGr.[2] I, 528; Benveniste, Orig., 19; Pokorny, 1167; Frisk II, 416). Izvajanje iz ide. **rōi̯-no-* in primerjava z lit. *rýtas*, lot. *rîts* »jutro« (Trautmann, BSW, 246; Machek[1], 414, in Recherches, 47 ss.) je zaradi nedokazljive monoftongizacije dolgega diftonga dvomljivo. Še manj verjetna je primerjava z alb. *errët (i/e)* »temen« (bolje h gr. Ἔρεβος; Çabej, SGj I, 166 s.), gr. ὄρφνη »tema, noč« < **org[u̯]hnā* (tako Oštir, JA XXXVI, 44) ali srind. *rom* »zgoden« (tako Machek[2], 508). M. S.

rána (f.) »vulnus«; k temu *rániti, rânim* (v. pf.) »sauciare«, *ránjenec* (m.), *-nca* »saucius«. Od 16. st. dalje *rana* »vulnus«, *raniti* »sauciare« (Megiser). Splošnoslov., prim. stcsl. *rana* »vulnus, cicatrix«, sbh. *rȁna* tudi »tur«, mak. *rana*, blg. *rána* »vulnus«, r., ukr., br. *rána*, p. *rana*, slš. *rana*, gl., dl. *rana*, č. *rána* tudi »udarec, sunek, strel, pok«, plb. *råno* »rana«. Iz slov. jezikov je rum. *rană* (Tiktin, Wb., 1296) in lit. *ronà* »rana« (Fraenkel, 742). Psl. **rana* < **u̯rōnā*, prim. alb. *varrë* »rana«, sti. *vraṇá-* (m.) »rana, praska« (Lidén, Anlautsges, 19; Rozwadowski, Quaest. II, 254; Meillet, Ét., 445; Trautmann, BSW, 236; Mayrhofer III, 277). Iz osnove **u̯or-n-* je sln. *vrânj* (m.) »čep«, sbh. *vrânj* »isto«, mak. *vrana* »vrez na lubenici«, blg. *vraná* »luknja v sodu«, r. dial. *voroná* »odprtina za jambor«, *vorónka* »lijak« (Dal', Slovar'[3] I, 598), ukr. dial. *vorónka* »isto« (Grinčenko, Sl. I, 255), p. *wrona* »luknja« (Karlowicz, SJP VII, 723), č. *vrana* »luknja pri sodu« (Jungmann, Sl. V, 171). Iz slov. jezikov rum. *vrană* »luknja za čep« (Tiktin, Wb., 1775 s.). Sorodno je lot. *vārna* »čok z žlebovi za navijanje vrvi« (Mühlenbach-Endzelin IV, 506). Vse iz ide. korena **u̯er-*

»dolbsti, izpraskati« kakor z drugimi determinativi sln. *vrêd*, *vrâska*. Morda spada zraven tudi sln. *rene* (f. pl.) »motovilo«.

rânca (f.) »čoln« (Podravje); k temu verjetno tpn. *Ranče* (< **rančane*). Kor. n. *ranze* »čoln« je verjetno prevzeto iz sln. Prvotno verjetno **vornica*, prim. blg. *vránica* »čoln«, kar je po Miklošiču, 396, izposojeno v turš. *oraniça* »vrsta čolna« in to spet v sbh. *orànica* (Vuk), *ormànica* »vrsta čolna«. Tiktin, Wb., 1092, izvaja iz tega tudi rum. *oraniță* »drog za veslanje«. Mladenov, 78, izhaja iz ide. **u̯er-*, **u̯or-* (glej *vrêlec*), kar zavrača Skok II, 563, iz semantičnih razlogov. Georgiev, BER I, 183, pušča brez razlage, dodaja pa rum. *oraniță*, *vraniță* »čoln«. Verjetno staro **u̯or-*, prim. sln. *vȍr* (m.), g. *vóra* »splav, čoln«, izpričano že v 18. st. pri Pohlinu: *vôr* »Floß, rates«, in Gutsmannu: *vor* »Floß«; *vorénka* (f.) »vrata v plotu« (jvzh. štaj.), č. *vor* »splav«, r. dial. *vorók* »ograja« (Dal', Slovar'[3] I, 409), ukr. *vorýna* »obdelan dolg kos lesa, ki se uporablja za ograje«, redkeje »ograja, plot iz takega lesa«, lit. *apì-varas* »kašča«.

rânčoha (f.) »polvisok čevelj« (kranj.; Murko), v 18. st. *ranzhoha* »Halbstüfel, cothurnus« (Pohlin). Izposojeno iz n. *Rahmschuh*, *Rahmenschuh* »vrsta polvisokega čevlja«, kor. n. »vrsta finega čevlja« (Matzenauer, CS, 286). Pleteršnikovo (II, 373) izvajanje iz n. **Randschuh* je dvomljivo, ker takšen leksem v n. ni izpričan (Striedter-Temps, DLS, 207). M. S.

rándiga (f.) »spor, pravda«; v 18. st. *randiga* »Zank, Streithandel« (Gutsmann); izposojeno iz trž. it. *radigàr* »prepirati«, ben. it. *radegàr* »isto«, furl. *radegâ*, *radigâ* »prepir« z vrinjenim *-n-* (Štrekelj, Lwk., 51); manj verjetno naslonjeno na n. *Randal* »hrup« (Schuchardt, ZRPh XXXV, 79) ali celo prevzeto iz n. *Randal* (Štrekelj, JA XIV, 532). Izhodišče je lat. *errāticus* »zmoten« k *errāre* »motiti« (Meyer-Lübke, 2905).

ránfol (m.), g. *-a* »neka vinska trta, (roter) Heunisch« (štaj.), dial. *ranful*, *ranfolíca* »isto«, *ranfolína* »der Kölner, der Beltliner, der Ranfler« (štaj.), *rambolína* »isto« (Celje). Sprejeto iz n. Grimm, Wb. XIV, 701, navaja štaj. variante *Ranful*, *Ranfel*, *Ranfler*, *Ranfoliza*, *Ranfol(i)na* za standardizirano n. *Rainfal* < srvn. *reinfal*, *-val*, *rainfal* poleg *raival*, *rêval* »vrsta v srednjem veku cenjenega južnega vina« (Lexer, Mhd. Wb. II, 293). Prvotna srvn. oblika *raival* je izposojena iz srlat. *vinum rivale*, *revole*, *rabiole*, star. it. *rivuola*, *ribuola*. Dalje nejasno. Ker gre domnevno za vrsto istrskega vina, izvaja Schmeller, BWb. II, 105, ime iz istr. it. tpn. *Rivoglio*. Vendar tega tpn. v Istri ni zaslediti, zato misli Stenzel, ki poudarja, da ta vrsta raste pri Proseku, na it. tpn. *Rivallo* pri Trstu; J. Grimm pa na *Rivoli* pri Veroni (Grimm, l. c.). Kopitar pri Schmellerju, l. c., etimološko enači n. *Rainfal* z it. *ribòla* »rebula«, kar podpre s trditvijo, da imajo Kranjci to vino za vipavsko. Enačenje se zdi malo verjetno, glej *rebúla*. Trditev, da so *ranfol* poznali tudi na Vipavskem, potrjuje podatek "izkušenega vinogradnika" iz l. 1756, po katerem se to vino imenuje *vibacum* »vipavec« (Grimm, l. c.). M. S.

rânko (adv.) »kakor, nekako«, npr. *ustavil se je, ranko da bi se rad nekaj pogovoril*; *ranko je nejevoljen* (dol.; SSKJ IV, 317). Izhajati je mogoče iz sklopa **ravnoko* »prav kot« < adv. *ravno* »prav«, npr. *ravno danes se je zgodilo*, + conj. *ko* »kot«, pri čemer je izpadu medglasnega *-o-* botrovala moderna vokalna redukcija, izgubi *-v-* pa asimilacija *-u̯n-* > *-n-*, prim. sln. *sọ̑nce* < *sôu̯nce* < *sọ̑lnce* (Ramovš, Hgr. II, 130). Dalje glej *ráven I*. M. F.

rânta (f.) »letva«; k temu *rântež* (m.) »dolgin«; adj. *rântast* »ranti podoben«; v 16. st. *ranta* »sudes, Zaunsteck« (Megiser), v 18. st. *ranta* »lange Stange, contus« (Pohlin), *ranta* »lange Stange« (Gutsmann). Prim. hrv. *ranta* »letva« (Prigorje, Posavina). Izposojeno iz n. *Rante* »letva« (Miklošič, 273; Striedter-Temps, DLS, 207; Skok III, 112).

rántaha (f.) »plahta«, tudi *rántoha* (jvzh. štaj.); v 18. st. *rantoha* »Ausbreittuch« (Pohlin, Gutsmann). Kakor p. dial. *rańtuch* »bel pleten šal; brisača« (Karlowicz, SGP V, 10) in ukr. dial. *rantúch*, *-uchá* »vrsta rute; fina bombažna tkanina« izposojeno iz n. dial. *Ranttuch* »zarobljena tkanina« poleg *Randtuch* »isto« < *Rand* »rob« + *Tuch* »rjuha« (Miklošič, 273; Striedter-Temps, DLS, 207).

rápa (f.) »guba na koži«, adj. *rápast*, *-a* »gubast«, *rápav*, *-a* »isto«, vzh. štaj. »puhel (o repi)«, gor. »klavrn« (< *»naguban«), pkm. v Beltincih *ràplavi* »hrapav, grudast« (Novak, Slovar, 89; lahko tudi iz **hraplav*); subst. *rapína* »neravno mesto« (pkm.), *rapînje* (n.) »nagubana zemeljska skorja« (pkm.).

Nastalo verjetno po onemitvi vzglasnega konzonanta iz *vrápa* »guba«, *vrápast*, *vrápav* »gubast« (k onemitvi prim. sln. *rẹ̑s* »Erica« iz *vrẹ̑s* »isto«), prim. gl., dl. *ropa* »guba«, gl. *ropić*, dl. *ropiś* »gubati«, č. *vrap* »guba«, star. tudi *vrapa* »isto«, č. mor. *vrapovat* »gubati«. Machek[2], 698, in Schuster-Šewc, HEWb., 1236, rekonstruirata psl. **vorpa* in primerjata n. *sich werfen* »upogibati se (o drevesih)« oz. lit. *várpa*, lot. *vãrpa* »klas«, lit. *var̃pas* »zvon«. Vendar se zdi bolj verjetno izhajati iz psl. **korpa* »neravna površina«, prim. r. *koropávyj* »hrapav«, *koropávka* »žaba«, sln. *krápavica* »isto« (prim. dalje lit. *kárpa* »bradavica«) in domnevati spremembo nastale konzonantne skupine **kr-* v **chr-* (sln. *hrápav*, č. *chrápavý*), **gr-* (sln. *grá(m)pa*), **vr-* (sln. *vrápa*, č. *vrap(a)*) in **r-* (sln. *rápa*, luž. *ropa*) kot v primerih sbh. *krȕška* : sln. *hrûška* : r. *grúša*; sln. *hrabud* : *rabud*; *grábec* : *vrábec*. Iz iste osnove je preko v. (**korp-ska-ti* >) **vraskati*, prim. stč. *vráskati sě* »gubati se«, tvorjeno tudi č. *vráska* »guba«, *vraskatý* »gubav«, sln. *vráskav*, *ráskav* »hrapav, grob«. Podrobneje o tem glej *vrâska*, dalje še *vrapa*, *hrápav*, *grápav* in *ráskav*. M. S.

rarašek (m.), g. *-ška* »zli demon« (pkm.); v 18. st. *rarashk* »böſer Geiſt« (Pohlin). Pomensko najbliže je slš. *rarach*, *-a* »zli duh«, dem. *rarášok*, *-ška* tudi »vladar demonov, satan, škrat« in č. *rarach* »hudič, demon«, dem. *rarášek*, dial. *radášek*, *randášek*, *jarášek* (navaja Machek[2], 508), toda slš. *rároh*, *-a* »stara šara, ropotija; suhe veje«, tudi *rároha* »isto«. Drugod prevladuje pomen »vrsta sokola«, prim. ukr. *rárig*, *-oga* »Falco laniarius« (Grinčenko, Sl. IV, 6), p. *raróg* »Falco cherrug«, č. *raroh* »vrsta sokola«, slš. *rároh* »Falco cherrug«, gl. *raroh* »Würgfalke«; toda sln. *rarog* in *jarog* »Palinurus vulgaris« (Miklošič, 271) je kakor

hrv. dial. *rarog* »Palinurus quadricornis« in »P. vulgaris« (Martinšćica na Cresu; ARj XIII, 67). Izhajati je treba iz ide. **rā-* »kričati, lajati«, prim. csl. *rarъ* »sonitus«, r. dial. *ráj* »isto«, *rájatь* »zveneti, odmevati« (Dal', Slovar'[3] III, 1582, 1661), lit. *rojóti* »ob nepravem času glasno, hreščavo peti (za petelina)«, lot. *rãt, rãju* »zmerjati, psovati«, sti. *rā́yati* »lajati« (Miklošič, l. c.; Meillet, Ét., 405; Trautmann, BSW, 242). Drugače Machek[2], l. c.; Kiparsky, NphMit. XLV, 47, ki domnevata izposojenko iz iran. jezikov, av. *vārə(n)gan-*, sogd. *w'rγn'k* »lovski sokol«. Glej tudi *rárog*.

rárog (m.), g. *-a* »Palinurus vulgaris«, f. *rárožica*. Pleteršnik povzema po Erjavcu, ki je besedi zabeležil na Cresu; torej gre za izposojo iz čak., prim. *rȁrog* (Vrgada), *rārȍg* (Senj), štok. *ràrog* (m.), *-a* »isto«. To je gotovo ista beseda kot ukr. *rárig, -óga* »vrsta sokola, lunj« (Grinčenko, Sl. IV, 6), p. *raróg, -oga*, č. *raroh*, slš. *rároh*, gl. *raroh* »isto« < psl. **rarogъ*, kar je tvorba tipa **tva/orogъ*, **pirogъ*, **ostrogъ*, **jьnogъ* (o tvorbi Slawski, SP I, 67) iz psl. **rarъ* »šum« (csl. *rarъ* »sonitus«), slednje pa tvorba tipa **pîrъ*, nastala po napačni morfemski delitvi psl. **rājati*, prim. r. dial. *rájatь, ráju* »šumeti, zveneti«, lit. *rojóti, -óju* »(slabo) kikirikati«, lot. *rãt, rãju* »karati«, kar Pokorny, 859, navezuje na onomatopoetsko bazo **rē̆i̯-*, čeprav lit. gradivo nesporno kaže na izhodišče **rā-i̯ā-*. Manj verjetno Machek[2], 508, ki domneva izposojo z vzhoda, prim. av. *vārə(n)-gan-* »nek ptič«, sogd. *w'rγn'k* »vrsta sokola«.

Zaradi hrv. sin. *škripavac*, na Braču *rarovina, rarovac*, Vinja, Jadranska fauna II, 84, domneva, da je hrv. poimenovanje tega raka – enako kot sev. slov. ornit. – neposredni nomen agentis, motiviran po šumu, ki ga rarog povzroča s svojimi dolgimi tipalkami. Vendar bi bilo tudi za hrv. treba upoštevati možnost prvotnega pomena »sokol, lunj« in prenosa poimenovanja ptice roparice na roparskega raka. O besedni družini glej še *rarašek, romộn* in *ramúš*. M. S.

rása (f.) »genus«, tudi *ráca* »isto« (notr.). Evropska kulturna beseda, prim. nvn. *Rasse* »genus«, it. *razza* (> sln. *ráca*, sbh. *rȁca* (Dalmacija, Lika, Črna gora), č. *ráce*), frc., agl. *race*, špan., port. *raza*. Najverjetnejše izhodišče se zdi arab. *ra's* »glava, izvor« (Oberrummer, Forsch. u. Fortschr. XI, 265). Starejši avtorji so izvajali iz lat. *ratiō, -ōnis* oz. *generātiō, -ōnis* »generacija, družina« (Spitzer, Essays in Hist. Semantics, 147).

ráskav (adj.), f. *-a* »hrapav« (dol.); po napačnem etimologiziranju pisano tudi *rázkav* »isto« (Levstik). Nastalo iz *vráskav* »gubast, razpokan« (od koder je po naslonitvi na *práskati* tudi *práskav* »raskav« in **bráskav* → *brâskljav, -a* »hrapav, razpokan«), kar je adj. iz *vrâska* »guba (na koži), razpoka, brazgotina«. Dalje glej *vrâska*. M. S.

râst (f.), g. *rastî* »navidezna razpoka v kozarcu« (Pleteršnik II, 374; Cigale, Wb., 288, po Vodnikovem rkp. slovarju: *ráſt* (f.)). Gotovo isti subst. kot *râst* (f.), g. *rastî* »vozel v steklu« (Polica; Štrekelj, LMS 1894, 39) in *râst* (f.), g. *rastî* »žila v kamnu, zlezica«, adj. *rastện* »žilnat, ki rad poči« (oboje Temljine; Kenda, rkp. 127). Brez pomenske ustreznice v drugih slov. jezikih. Formalno in pomensko najbližje je lit. *rúožtas* »brazda (na polju), črta, proga«, kar je substantivizirano iz ptc. **u̯roHg'-to-s* sicer neizpričane verbalne osnove **u̯roHg'-* »črte delati, raziti« poleg **u̯reHg'-(-i̯e/o)-* »rezati, raziti« v psl. **rě̑zati, *rě̑z'ešь* »rezati«, lit. *rė́žti, rė́žiu* »raziti, praskati, tolči«, gr. ῥήγνυμι »zlomiti, strgati, razpršiti«. Osnovno prevojno stopnjo izpričuje tudi gr. ptc. αὔρηκτος »nepolomljen« < **ἄ-Ϝρηκτος* ← **u̯reHg'-to-s*. K temu spada po substantivizaciji tipa **-o-s* (ptc., adj.) → **-i-s* (subst.) tvorjeni nomen actionis **u̯reHg'-ti-s* v gr. ῥῆξις (f.), eol. Ϝρῆξις »prediranje, prelom«. Lit. *rúožtas* s sekundarno vnesenim *-ž-* namesto pričakovanega *-š-* (< **-k't-* < **-g'-t-* po enakopomenskem lit. *rúožas* »raza, proga, linija«) razlaga Fraenkel, 726, po kvalitativnem prevoju tipa φόρος ← φέρω iz osnove **u̯reHg'-*. Pri ptc. na **-to-* je potrjen le kvantitativni prevoj, zato **u̯roHg'-to-s* (> lit.) → subst. **u̯roHg'-ti-s* (> sln.) posredno kaže na obstoj atem. ali tem. verbalne osnove z dolgim *o*-jevskim vokalom **u̯roHg'-(e/o)-*, ki se motivirana lahko ohranja v psl. **rāziti, *rāzišь*. Kot **râstь* (f.) je tvorjeno psl. **mâstь* (f.) < **moHg'-ti-* ← **moHg'-(e/o)-* »namazati, onečediti«.

Psl. **râstь* (f.) »razpoka« oz. **râstъ* (m.) »isto« se ohranjata v slov. fit. poimenovanjih za »Anemone nemorosa« in »Primula veris«, prim. ukr. *rást, -u* »Primula veris, Anemone nemorosa« (Grinčenko, Sl. IV, 7), p. dial. *raść* »Anemone nemorosa« (Karlowicz, SGP V, 12). K pomenski motivaciji pri fit. prim. sln. sin. *rupetica* »Anemone nemorosa«, *rupovnica* »isto« (oboje iz Medvedovega rkp.; Šulek, Im. bilja, 341), *režíka* »Primula veris« (Caf), furl. *jerba da tai* »Anemone nemorosa« (Gardena, Badia; Pellegrini-Zamboni, FPF, 51). Dalje glej *ráziti* in *rẹ́zati I*. M. F.

rásti, *rástem* (v. impf.) »crescere« po sinhroni morfemski segmentaciji inf. na **ras-ti* je tvorjen prez. *rásem* (gor.), črnovr. *râsẹm* (Tominec, 190); tudi »večati, daljšati se (o luni, dnevu)« in »navzgor iti, vzhajati«; pf. *do-, iz-, na-, ob-, od-, po-, pre-, pri-, raz-, z-, za-rásti, -rástem, -rásem* in k temu iter. *-ráščati*; subst. *râst* (f.), g. *rastî* »incrementum« poleg »postava, stas« in pl. »penis«, tudi *râst* (m.) »isto«, *rastína* (f.) »herba, planta« poleg splošne oblike *rastlína* »isto«, dial. *rastlíka* »isto« (vzh. štaj.), *rášča* (f.) »rast« (= ukr. dial. *rošča* »isto«; Klimčuk, Leksika Poles'ja, 66), kar je tako kot *râšč* (f.), g. *raščî* »isto« nomen actionis k iter. *-ráščati*; adj. *râšč*, f. *rášča* »nanašajoč na rast; ki dobro rodi« < **orst'ь*, npr. *ti orehi so rašči* (gor.). V 16. st. *raſti* »crescere« (Megiser), l. 1607 *raſt* »naſcere« (Alasia), v 18. st. *raſti, râsem* »wachſen, creſcere« (Pohlin).

Prim. stcsl. *rasti, rastǫ* »crescere«, sbh. *rásti, rástēm* »rasti, naraščati, vzhajati (o testu)«, hrv. čak. *rȇst, rẹstȅn* »rasti«, mak. *raste* in *rasne*, blg. *rastá, -éš*, r. *rastí, rastú, rastëšь* (< csl.) poleg *rostí* (Dal', Slovar'[3] III, 1719), ukr. *rostý, rostú, rostéš*, br. *rascí, rastú, rascëš*, p. *róść, rostę*, pogosteje *rosnąć, rosnę*, č. *růsti, rostu*, slš. *rásť, rastiem*, gl., dl. *rosć, rostu*, plb. *rüst*. Psl. **orstī*, dial. po retrakciji **órsti, *orstǫ, *orstèšь* »crescere« je verjetno tako kot psl. **plesti, *pletǫ* < **plek'-te/o-* **-te/o*-prezent (Brugmann, Grdr.[2] II/3, 262 s.; Vaillant, Gr. comp. III, 150); nadaljnja interpretacija verbalne osnove **orste/o-* je zaradi konzonantne skupine *-st-* preverljiva le s pomenskega stališča. Zaradi lat. *arbor* »drevo« < nomen actionis

**árdh-os* (n.) se zdi verjetno izhajati iz **ardh-te/o-* k ide. osnovi **ardh-* »rasti« (Vaillant, l. c.). Nadaljnje gradivo, ki se navadno povezuje s to osnovo (glej pri Pokornem, 339), ni povsem gotovo. Lat. *arduus* »strm, visok, pokončen« poleg gal. *arduo-* v *Arduenna silva*, stir. *ard* »visok, velik« (povezava Lidén, Anlautsges., 23; isti, BB XXI, 113; Schmidt, Vok. II, 295;) je zaradi lat. *-d-* < ide. **-d-* s to osnovo povezljivo le z aplikacijo ide. **-dh-* < praide. **-dH-*. Sti. *ṛdháti* »uspevati«, *árdhuka-* »uspevajoč« (povezuje Mladenov, 557) ima lahko tudi ide. **l̥*, prim. gr. ἄλθομαι »rasti, uspevati« (tako Mayrhofer I, 124; EWA I, 118). Starejše razlage o **-ste/o-* osnovi v psl. **orsti*, **orstǫ* (tako Meillet-Vaillant, 215; Endzelin, Mél. Pedersen, 429; Fraenkel, ZSlPh 20 (1950), 282) in povezave z gr. ὄρμενος »kal, poganjek« oz. ὄρνῡμι »dvigniti, pognati« Frisk II, 419, 422, sploh ne omenja. Ondruš, Jaz. Čas. IX (1958), 150, išče povezavo med **orsti*, **orstǫ* in **rȍdъ*. Glej tudi *râšč*. M. F.

rástiti, *-im* (v. impf.) »ploditi, množiti, pariti (o kokoših, ptičih)« (Kras), pkm. *rástiti*, *-in* »pariti se (za perutnino)« (Novak, Slovar, 90), *r. se* »isto« (Kras, kor.); adj. *ráščen* »oplojen«. Pomensko enako je sbh. *rástiti (se)*, *rástīm (se)* »rastiti« (ARj XIII, 298), hrv. čak. *rãstīt se*, *kȍkoš se rȃsti* »isto« (Susak; HDZb I, 1956, 175), tudi *narástiti*, *nàrāstīm* »isto«, *nárast* »coitus galli«, r. *róstitьsja* »ploditi, množiti, pariti (se)« (Dal', Slovar'[3] III, 1719), brez refleksiva »kokodakati pred iznositvijo jajca (o kokoši)«. Verjetna se zdi Miklošičeva razlaga (SEW, 213; sprejema Vaillant, RÉS XXII (1946), 21) iz slov. denom. v. **norstīti*, **nórstišь* k **nôrstь/ъ*, prim. r. dial. *nórostь* (f.) »čas, ko ribe drstijo«, tudi (m.) »ikre, mrest« (Dal', Slovar'[3] II, 1440), lit. *nar̃štas* »drest, čas drstenja, roj«, poleg **nêrstь/ъ* v sln. *mrệst* in *drệst*. Glagol se je v posameznih slov. jezikih ljudskoetimološko preoblikoval; v r. se je zaradi akanja verjetno naslonil na denom. v. **orstīti* k **ôrstь* »rast«, glagolovo vzglasje se je verjetno še pred metatezo likvid v p. ljudskoetimološko segmentiralo na prefiks *na-*, prim. p. *narościć się* »pariti se (o kokoših)« (Karlowicz, SGP III, 261); v sln. se je tako kot v sbh. *rastiti* vzglasna konzonantna skupina v nasprotju z *mrệst* < **nrest* < **nêrstь* in *drệst* < **ndrest* < **nrest* < **nêrstь* poenostavila v *r-* < **nr-*. Dalje glej *mrêst*, *drệst*, *nesti jajca*, *ráščiti (se)*, *rejec*. M. F.

ràstvec (m.), g. *-a* »stoja na glavi«, npr. *ràstveca postavlati* »na glavo se postavljati« (pkm.; Novak, Slovar, 90). Izhajati je mogoče iz **orz-stavьcь* z reduciranim drugim nepoudarjenim vokalom kot pri pkm. *sirmák* »siromak« < **siromákъ*. Pomen »stoja na glavi« se je lahko metaforično razvil na podlagi ruralnega termina *razstâva* (f.) »skupina navadno desetih pokonci postavljenih snopov«, pkm. *rástava* »isto« (Novak, Slovar, 90), hrv. dial. *râstava* »pokonci postavljeni snopi žita ali koruze« (Ozalj), kar je deverb. nomen actionis → nomen acti v. **orz-stāviti* »narazen dati«. Dalje glej *stáviti* in *raz I*. M. F.

râš (m.), g. *-a* »vrsta grobe tkanine iz lanu in volne; žensko krilo iz takšne tkanine« (polj.), *râs* (m.) »dlakava tkanina« (Cigale), »vrsta grobe volnenene tkanine« (vzh. štaj.), »žensko volneno krilo« (Bovec, Zilja), dial. *râša* »volneno spodnje krilo« (Rigler, Jnotr. gov., 167); *áras* (m.) »isto« (Murko), *ráša*, *rášеvina*, *raševína*, *rášеvnik* »isto«, adj. *rášev*, *-va*; *rášеvnat*, *râsast*, *árasast* »narejen iz raša«, subst. *râska* (f.), *râsovnice* (f. pl.), *râsovnik* (m.) »vrsta raševih oblačil«, *râšar* »kdor izdeluje raš«; semkaj *podrâšnik*, *podrâš*, *podrâševnik*, *-a* »ženska spodnjica«. V 18. st. *rash* »pannus pſeudoſericus, veſtis muliebris«, *aras* »ein härener Zeug, cilicinum« (Pohlin), *rash* »Tripp, Weiberrock« (Gutsmann).

Sln. *râš* je izposojeno iz nvn. *Rasch* »isto«; sln. *áras* pa kakor č. *haras*, p. dial. *(h)aras* »isto« > r., ukr., br. *gárus*, r. dial. *gárasь*, slš. *haras* »barvana volnena preja« iz srvn. *arraz*, *arras* »lahka volnena tkanina, raš«. Blago je dobilo ime po valonskem mestu *Arras*, *Artois* (lat. *Atrebates*), kjer so ga izdelovali v velikih količinah (Miklošič, Frw., 2; Berneker I, 30; Vasmer I, 260; Lexer, Mhd. Wb. I, 97; Striedter-Temps, DLS, 208). Drugega izvora je sbh. *rȁša* »vrsta grobega domačega sukna«, p. *ras(z)a* »isto«, kar kakor it. *ràscia* »isto« temelji na stsb. tpn. *Raša*, danes *Ras*, *Raška* (Miklošič, l. c.; Skok III, 111; Brückner, 6; Battisti-Alessio, 3209). Glej tudi *áras*. M. S.

râšč (f.), g. *raščî* »rast«, npr. *trebiti kako pregosto rašč, npr. koruzo, gozd*. Prim. ukr. *róšč* (f.), *-i* »isto« (Grinčenko, Sl. IV, 83). Tvorbi moreta spadati v plast slov. deverbativov tipa sln. dial. *svẹ̑ž* (f.), *-i* »vprega dveh volov«, *smẹ̑lj* (f.), g. *smeljî* »kar je zmleto« itd. Izhodno **orst'ь* (f.), g. **orst'i/ě* je izpeljano iz iter. **orst'ati* »-raščati« k v. **orstīti* od **ôrstь* poleg v. **orstī*, **orstǫ* »crescere«. Dalje glej *rásti*. M. F.

ráščiti (se), *-im (se)* (v. impf.) »ploditi, pariti (se) (o perutnini)« (štaj.), rož. *rášətə se*, *-əm se* »breznati«, prim. *máčqe se rášlje* (Šašel, RNB, 100), obir. *rášt*, *rášəm* »pariti, ploditi«, subst. *rášuc* (m.), *-a* »zarodek v jajcu« (Karničar, Obir, 223) < **ráščevec*, rez. *rášćit* »pariti se (o ptičih)« (Steenwijk, SDR, 302). Zaradi istopomenskega slov. **norstīti* k **nôrstь/ъ* »drstenje ipd.« bi bilo mogoče izhajati iz denom. v. **norst'iti* k tematiziranemu subst. **norst'ь* »isto« poleg **nôrstь* v r. dial. *nórostь* »čas, ko ribe izvržejo ikre«, tudi (m.) »ikre, mrest« (Dal', Slovar'[3] II, 1440). Dalje glej *rástiti*. M. F.

râšec (m.), g. *-šca* »Trapa natans«; tudi sb. dial. *rašak* »isto« (Vuk, Srem). Sln. sin. *orešek*, *vodni oreh*; nedvomno iz **orašьcь* ali **orьšьcь*, prim. nvn. *Wassernuss*, r. *vodjanój orech* (Simonović, BR, 473), p. *orzech wodny* itd. Dalje glej *óreh*.

râšek (m.), g. *-ška* »motovilo«. Prim. sbh. *ràšak* »isto«, hrv. *rãšȁk* »motovilo« (Istra), čak. *rãšak* (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 544). Trubačev, Rem. term., 115, pritegne zraven rum. *rășchĭa* »motati na motovilo«, kar razlagajo iz rom. **rasciare* »praskati« (Meyer-Lübke, 7072). Glasoslovno bi bilo mogoče primerjati r. *voróba*, navadno pl. *voróby* »motovilo« < **vorb-*, prim. lit. *var̃pstė* »vreteno«, lat. *verbēna* »vejica«. Glej tudi *rába*.

rašeljíka (f.) »divja višnja, Prunus mahaleb« (goriš.), dial. *rəšəl'íka* (Štrekelj, Görz., 437). Erjavec in po njem Pleteršnik navajata *rašẹ̑ljika* »isto« (Trnovski gozd, Kras), Freyer pri Šulku, Im. bilja, 325, *rašelka*. Izv. *rašẹ̑ljikovica* »liker iz raševljike«, orn. *Rašljike* (Pivka). Prim. sbh. štok. *ràšeljka*, hrv. čak. *rašȍjka*

(Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1029) < *-al'ka, rašēljka (Jurišić, Rječnik, 179) »Prunus mahaleb«, tpn. Rašeljka (ARj XIII, 377). Nejasno. Direktna zveza z rašlja ali rastlina (tako Skok III, 94) je iz fonetičnih razlogov malo verjetna. Morda gre za kompoz. *orz-šel'ь + *-ka, *-ika z drugim členom, sorodnim z r. dial. šelýga »šiba, bič«, šeljúga »Salix rubra«, ukr. šeljugá, šéljug »Salix acutifolia«, p. dial. szelina »goščava, gozd«, csl. šelyga »pertica«, hrv. dial. šeljka »zatič pri tečaju« (Turopolje; ARj XVII, 529), kar temelji na psl. *šel'ь »šiba, veja«, domnevno iz ide. *k'su̯el-, prevojne variante k *k'seu̯el-, prim. iz dvojne ničte stopnje gr. ξύλον »les, palica, drevo, drva«, lit. šùlas »doga, steber, palica«, psl. *sъlъ (glej râšlja, trnǫ́selj), iz *k'seu̯lo- psl. *šulo, *šul'ь. Manj verjetna je zveza s č. řešetlák »Rhamnus catharica«, slš. rašetliak, p. szakłak, sakłak, szelestena, dl. rjašeśin, rješeśin »isto«, ki jo domneva Šulek, l. c., ker slednje navadno povezujejo s psl. *rešetŏ (tako Schuster-Šewc, HEWb., 1221). M. S.

rášiti I, *rāšim* (v. impf.) »drezati, grebsti,«, npr. *rašil je po žerjavici in kmalu je zagorelo* (SSKJ IV, 322), tudi *posteljo rašiti* (Caf), pkm. *rášiti, -in* »rahljati« (Novak, Slovar, 90), sem *rašílo* (n.) »greblja« (Janežič). V 19. st. pri Murku I, 467: *ráſhiti, -im* »auflockern, locker machen«. Pomensko najbližje je hrv. *narašiti* »rahljati (o blazini)« (Krašić) poleg č. *rašiti* »kliti, poganjati, brsteti«. Izhodno *rašiti, *-išь* je sorodno z jslov. ptc. pret. akt. *rãchlъ, prim. sln. *ráhel*, f. *-hla* »ki ni sprijet, ni gost; šibek, nežen«, hrv. *rȁhal*, f. *rȁhla* »prhek, sipek«, in adj. *rachъ, d. obl. *ráchъjь, prim. sln. pkm. *ráhi* »rahel, nežen« (Novak, Slovar, 89). Slednji tvorbi potrjujeta obstoj slov. v. *ras-ti, *rašešь, kar more zaradi slov. gradiva, ki je sorodno s sln. pkm. *róuštati, -an* »brskati, iskati«, odsevati prezentovo osnovo z dolgim *o*-jevskim vokalizmom kot *pãs-ti, *padèšь (pf.) »cadere«. Iz slov. v. *ras-ti, *rašešь »grebsti, drezati, praskati ipd.« je morda *rãšьl'ь (m.) »greblja (v obliki rogovile)«, tudi *rãšьl'a (f.) »isto«, prim. sln. bkr. *rašelj*, g. *-šlja* »rogovila« (Šašelj, Bisernice, I, 296), dol. *râšlja* (f.) »isto«, sbh. *rȁšlja*, navadno *rȁšlje* »rogovila, burkle« (Kurkina, DS, 143; glej tudi Skok III, 99). V prid takemu izvajanju bi lahko kazala bkr. variantna oblika *rošlja* (f.) »rašlja« (Šašelj, Bisernice, 299), ki je verjetno izvedena iz sinonimne v. osnove *ros-ti, *rošešь, prim. stč. *rochati* »pokati, praskati« (Šimek, Sl., 154) in drugo gradivo v geslu *róuštati*. Dalje glej *róuštati, -ráhati, ráhel* in *râšlja*. M. F.

rášiti II, *-im* (v. impf.) »dražiti«, k temu deverbativ *raška* »prepir«, izpričano v 18. st. pri Gutsmannu: *raſhka* »Zank, Streitigkeit«, pa tudi v 19. st. pri Murku II, 815: *rashka*. K besedotvornemu vzorcu prim. sln. *opáziti : opâzka*. Pomensko najbližje je lit. *naršýti, naršaũ* »dražiti, ščuvati«, kar Fraenkel, 485, razlaga kot intenz. k *neršti, neršiù* »drstiti se« poleg »dražiti, ščuvati«; vendar bi bilo tudi zaradi lit. *nar̃štis, -ščio* »jeza, sovražnost« primere bolje povezati z lit. *nir̃šti, nirštù* »jeziti se, togoten biti, divjati«, *nértėti* »jezen postati, divjati«, stprus. *nertien* (akz.) »jeza« in sorodnim (o tem Fraenkel, 504 s.; Pokorny, 765). Iz sln. primera ni mogoče ugotoviti, ali je treba izhajati iz slov. deverbativa *noršiti = lit. *naršýti* ali iz denom. v. *norst'iti k *norst'ь »jeza, prepir ipd.« = lit. *nar̃štis, -ščio* »jeza, sovražnost«. V obeh primerih se je tako kot pri sln. *rástiti* »ploditi, pariti« < *norstiti prvotna vzglasna konzonantna skupina *nr- poenostavila v *r-*. Pomensko enako je tudi sln. dial. *drástiti, -im* »dražiti«, v 16. st. *draſtiti, nadraſtiti* »irritare, incitare, instigare« (Trubar, Dalmatin, Bohorič, Megiser), kar bi kljub stč. *drastiti sě* »upirati se« (Šimek, Sl., 43) zaradi sln. *drę̂st* < *nẽrstъ veljalo povezati z zgornjimi primeri in sklepati o slov. substantivu *nôrstь : *norstiti. Glej tudi *drástiti, rástiti* in *raškar*. M. F.

raškar (m.), g. *-ja* »kavka, Pyrrhocorax«, *râškarica* »isto«. Izvedeno iz sln. *râška* »prepir«, ker se kavke, ki navadno letijo v jatah, oglašajo tako, da spominja na prepir. Sln. *râškar* je tako le slučajno podobno s p. *raszka*, dial. tudi *raska* »taščica, penica«. Dalje glej *rášiti II*. M. S.

râšlja (f.) »rogovila« (dol.), bkr. *rašelj* (m.), *-šlja* in *rošlja* (f.) »isto« (Šašelj, Bisernice I, 296, 299), adj. *rašljast* »rogovilast« (Cigale, Šašelj).

Prim. sbh. *rȁšlja*, navadno pl. *rȁšlje* »rogovila, burkle«. Nejasno. Možno je domnevati kompoz. *õrz-sъl'ь, *-sъl'a, v katerem je drugi člen izveden iz psl. *sъlo »veja, palica«, prim. gr. ξύλον »les, palica, drevo, drva«, lit. *šùlas* »doga, steber« < ide. *k'súlo- : *k'seu̯lo- v psl. *šulo, *šul'ь »kol, štor«. Psl. *sъlo je mogoče domnevati tudi v sln. *trnǫ́selj* ipd. »Prunus insititia«. Varianta *orz-sъl'a je v tem primeru verjetno prvotni kol. ali du. K besedotvorju prim. sln. *pákelj* < *pã-kъl'ь k psl. *kъlъ »okel«, k pomenu psl. *orz-socha »rogovila, razsoha« k *socha »veja«. Druga možnost je domnevanje notranje skrajšave iz *õrzsocha (> sln. *rázsoha*), prim. k notranji skrajšavi sln. *páželj*, č. *pazour*, p. *pazur* »parkelj«, če iz *paz-nogъtь (o tem Otrębski, Życie wyrazów, 324), r., ukr. *pachá* »pazduha« iz *paz-(d)ucha (o slednjem Fraenkel, LP IV, 101). Primerjavo s sbh. *rȁčve, rȁklje* »rogovila« in izvajanje iz psl. *rãkъ »cancer« (tako Skok III, 94) je fonetično težavno. Možno je le ob nedokazljivi domnevi, po kateri bi bilo iz *rãkъ »cancer« tvorjeno *rakъl'a poleg *račьl'a, prim. k sufiksu lit. *skridulẽ* »strugalo« (navaja Leskien, Nomina, 487) in stlit. *dagilè* »caput spinosum cardui« (Szyrvid; Leskien, o. c., 482).

Malo verjeten je rom. izvor, prim. furl. *ras'cièl, rastièl*, it. *rastrèllo*, dial. *rastèllo* »grablje« < lat. *rastellus* »motikica«. Glej tudi *trnǫ́selj, šûlj* in *râčar* ter še en poskus pri *rášiti I*. M. S.

râšpa (f.) »orodje za obdelovanje nekovinskih predmetov«, v. *râšpati, -am* (impf.) »z rašpo obdelovati nekovinske predmete«. Striedter-Temps, DLS, 208, izvaja iz bav. avstr. *Raspe* »rašpa« poleg nvn. *Raspel* »isto« (> sln. *râšpla*), kar je mlado tvorjeno po *raspeln* »strugati, piliti«, iter. k nvn., srvn. *raspen*, stvn. *raspôn* (Kluge[17], 583). Toda na zahodnem sln. govornem območju je isti leksem lahko prevzet iz rom. jezikov, prim. it. *raspa* »rašpa«, furl. *ràspe* »isto«. To Battisti-Alessio, 3210, razlaga kot domač deverbativ k it. v. *raspare*, ki je germ. izvora. M. F.

rašpet (m.) »(vojaška) postelja«; v 16. st. *rashpet* »Lotterbet, grabatum« (Megiser), v 18. st. *rashpęt*,

rashpetel, -na »Schubbett, lectus rotabilis« (Pohlin), *raſhpet* »Schubbett« (Gutsmann). Po razvoju srvn. *ei* v kor. n. *â* prevzeto iz srvn. kor. refleksa za nvn. *Reisbett*, srvn. *reisbette, reispet* »postelja, ki se uporablja na potovanjih« iz srvn. *reis, reise* »pot, potovanje, vojni pohod« in *bette, bett* »postelja« (Štrekelj, Lwk., 52; Lexer, Mhd. Wb. III, 393; Striedter-Temps, DLS, 208). M. F.

rátaj (m.), g. *-a* »arator, agricola«, tudi *ratâj* »isto«, *orátaj* (bkr.) in *oratâj*, sem cgn. *Rataj, Ratajec, Ratajc, Ratej*, tudi *rátar* (m.), *-ja* »arator«, *ratár* »isto« (dol., gor., štaj.), *orátar* (vzh. štaj.), *orâtar*, cgn. *Ratar*. V 18. st. *ratar, -ja, oratar, -ja* »arator« (Pohlin). Prim. stcsl. *ratai* »ἀροτήρ«, sbh. *ràtaj* »isto«, *rȁtār*, hrv. čak. *rãtoj*, mak. star. *rataj* »opravljalec težkih del«, *ratej* »isto«, blg. *rátaj* »hlapec«, str. *ratai* »orač«, r. *rátaj* (tudi »vojak«, kar je tvorjeno iz **ratь* »vojna«), ukr. *ratáj, -tajá* in *rátaj, -a*, p. *rataj* »dninar«, med 14. in 15. st. »vladar, upravnik« (Brückner, 454), č. dial. *rataj* tudi »pristavnik« in »hlapec«, slš. star. *rataj, -a* »orač«, dial. *ratár* »isto« (Kálal, 956), gl. *ratar, -ja* »kmet«, dl. *rataj* tudi »prvi hlapec«. Psl. **ortājь* (m.) »arator« (in slov. dial. **őrtajь* (m.) z akc. kot **őrdlo* (n.) itd.) je enako lit. *artójas* »arator, agricola«, stprus. *artoys* »agricola« (Miklošič, 225; Trautmann, BSW, 13; Fraenkel, 17). Ide. izhodna oblika **arH-tā́-i̯o-s* je tako kot gr. ἀροτήρ (m.) »arator« in lat. *arātor* »isto« < **arH-ter/tor-* (lat. *-ā-* je tako kot pri *arātrum* sekundarno vpeljan po v. *arāre*) nomen agentis iz **arH-* »orati«. Slov. **ortar'ь* (sln., sbh., slš., gl.) je sekundarno nastalo po morfemski zamenjavi sufiksa **-ājь* z bolj živim **-ar'ь* (Schuster-Šewc, HEWb., 1208). Slov. sufiks za tvorbo nomina agentis **-tajь* npr. v sln. *vozataj* »voznik« je sufiksalni konglutinat iz ide. **-tā-*, prim. slov. **juno-ta*, gr. ἀρότης, ἀγο-τής, in **-i̯o-* (Vondrák, VGr. I, 588). Slednji sufiks ima isto slovnično vrednost kot **-i̯u-* v **arH-tā--i̯u-* (> lit. *artõjus* »arator, agricola«), za katerega je funkcija za tvorbo nomina agentis izpričana npr. v sti. *stā-yú-* »tat«, *iraj-yú-* »kdor se ukvarja z urejanjem« (Brugmann, Grdr. II/1[2], 615). Dalje glej *oráti* in *râl*. M. F.

ratíšče (n.), g. *-a* »ročaj pri sulici, kosi, sekiri«, tudi *rantíšče* (n.), kar je naslonjeno na *ranta*; v 16. st. *ratiſhe* »hastile« (Megiser), v 18. st. *ratishe* »Spießſtange; haſta, haſtile« (Pohlin). Prim. csl. *ratište* »hasta«, *ratovište* »pertica«, hrv. *ratište* »ročaj pri košari« (Krk), r. *rátovišče* »držalo kopja«, ukr. *rátyšče, -a* »držalo kopja, kopje« tudi *ratjúga* »isto« (Grinčenko, Sl. IV, 7), č. zastarelo *ratiště* »ročaj pri kopju«. Nejasno; Miklošič, 273, primerja z n. *Rante*; Machek[2], 509, suponira neko psl. **ratь*; germanisti iščejo sorodstva s stvn. *ruota* »šiba, palica«, stnord. *rōða* (Holthausen, Ae. EW 262; Kluge[17], 617), kar z rezervo navaja tudi Vasmer II, 495, ki se mu zdi verjetnejša izvedenka iz **ratь* »vojna« (tako Preobraženskij II, 185).

râtka (f.) »otka, vrklja«. Pomensko enako je hrv. kajk. *szvita redka* »ralla« (Belostenec). Dalje nejasno; vsiljuje se domneva o domači tvorjenki s sufiksom **-ъka* iz prevzete predloge v srvn. *reide* »kar je zvito, ukrivljeno« k *rîden* »vrteti, obračati«, pri čemer refleksa kažeta na kronološko različno izposojo. K substitutu *-a-* poleg *-aj-* prim. sln. *ratelj* (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 297) poleg *rájtelj*. Glej tudi *rájtelj, rída*. M. F.

raved (m.) »Rheum rhaponticum«, prim. sbh. *raved* (Pizzelli, Kuzmić, Mattei), *ravent* (Pančić), *rèved* (Dubrovnik; Vuk), *reventa* (Popović), *ruved* (Stulli), blg. *reven, raven, revent*, r. *revénь, -njá* in *-njú*, ukr. *revénь, -enju* »Rheum« (Grinčenko, Sl. IV, 9), č. *reveň, -eně* (< r.). Izhodišče je perz. *rēwend* »Rheum barbarum«, zašlo v Evropo s turškim posredovanjem *ravénd*, ngr. ῥαβέντι, rum. *revent*. Sin. *rabárbara*, ki se je širše uveljavil, je iz srlat. *rheum barbarum* (Miklošič, 277; TEl. II, 146; Matzenauer, CS, 293; Vasmer II, 501). Glej tudi *rabárbara*.

ráven I (adj.), f. *-vna* »planus, aequus, directus«, tudi »sod (o številih)«, prim. *neráven* (adj.) »lih«, in »pravi, ustrezen, dober«, npr. *r. srce*, adv. *rávno* »prav, pravkar«, v sklopih s conj. tipa *čerávno* »čeprav«, *akorávno* »isto«, substantivizirano *rávna* (f.) »ravnina« in *ravníca* »isto«, *ravnína*, tudi *ravnộč* (f.), *ravnóta* in *rávnost* (iz predložne zveze *na rávnost* nastali adverbialni sklop *narávnost* »aperte, plane«), deadjektivno tvorjeno je tudi *rávnja* (f.) »ravnina« < **orvьn'a* in *ravân*, g. *ravnî* < **õrvьnь* (f.), s sekundarno vnesenim vokaliziranim jerom v stranskih sklonih tudi g. *ravâni* »ravnina«; adj. se pojavlja v številnih adj. kompoz. kot npr. *ravnonȍg*, f. *-óga* »geradebeinig«; denom. v. *ravníti, -ím* (impf.) »ravno delati«, od tod mlad nomen instrumenti *ravnílo* (n.) »priprava za risanje ravnih črt« in nomen agentis *ravnîtelj* (m.) »voditelj« (pkm.), širše je izpričan denom. *ravnáti, -âm* (v. impf.) »ravno delati« poleg »pripravljati; delati« (polj., tolm.), »skrbeti, gojiti« (goriš., Kras) in »čistiti (o žitu)« (Dalmatin, Kras, goriš.), *r. se* »uspevati«, npr. *to otroče se ne bo ravnalo* »ta otrok bo umrl« (goriš.), pf. *doravnáti* »narediti ravno« in »dobiti vse zobe (o ovcah)« poleg »očistiti (o konopnem semenu)«, *izravnáti* »ravno narediti«, *naravnáti* »isto« poleg »urediti; pripraviti; očistiti (o žitu)«, *obravnáti* »isto« poleg »vzgojiti«, *poravnáti* »ravno narediti; urediti (o prepiru, dolgu)«, *preravnáti* »urediti (o prepiru, dolgu); preusmeriti, preoblikovati; počistiti (o žitu)«, z refl. »posteljice se očistiti« (Slovenj Gradec), *zaravnáti* »zgladiti površino«, *zravnáti* »ravno narediti« poleg »vse zobe dobiti (o ovcah)«, »urediti«, z refl. »v pokončno držo se postaviti«; k večini teh pf. se tvori impf. na *-va- -ravnávati, -ravnávam*, iz teh so tvorjeni deverbativi tipa *obravnâva* (f.) »urejanje«, *poravnâva* »sprava« pa tudi *obravnâvek* (m.), *-vka* »količina žita, ki se enkrat da v rešeto« (notr.). Sem tudi *ravnâtelj* (m.) »voditelj (določenih ustanov)«, kar je mlada izposojenka iz hrv. nomena agentis *ràvnatelj* »isto« < č. redko *rovnatel*. V 16. st. *raun* »erectus, procerus«, *ravn* »planus«, *raun narejati* »aequare«, *raun* »Ebene, planicies«, *rovnati, rounati* »handeln, schlichten; negociari, dirigere« (Megiser), l. 1607 *raunat* »nodrire« (Alasia), v 18. st. *ravn* »glat, eben; planus, rectus«, *rajmno* »eben, recte« (< *-vn-*), *ravnek* »ebener Platz, planities«, *ravniza* »Ebene«, *ravnoſt* »isto«, *rovnâm* »ordnen, ebnen; diſponere, æquare« (Pohlin), *raun* »eben, glatt«, *ramnu, raimnu* »eben, recht« *raunam* »richte, mache eben« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *ravьnъ* »planus, aequalis, similis«, sbh. *rávan*, f. *-vna*, d. obl. *râvnī* »isto«, hrv. čak. *ravȁn*, f.

-*vnȁ*, n. -*vnȍ* (Susak), tudi *r°âvan*, f. *r°ȁvnȁ*, n. *r°âvno* (Vrgada), štok. *râvan*, f. *rámna*, n. *râmno* (Dubrovnik), čak. *rȍvan*, f. *rȍvnȁ*, n. *rôvno*, d. obl. *rȍvni* (Dračevica na Braču), mak. *ramen*, dial. *raven*, blg. *ráven*, f. -*vna*, r. *róvnyj* »raven, gladek, enak«, ned. obl. *róven*, f. *rovná*, n. *róvno*, ukr. *rívnyj* »isto«, br. *róŭny*, p. *równy*, č., slš. *rovný*, slš. star. tudi *roven*, f. *rovna*, n. -*vno* »enak«, gl. *runy* »raven«, dl. *rowny*. Psl. adj. **orvь̀nъ*, f. **orvьnȁ*, d. obl. **órvьnъjь* »planus, aequus« je verjetno tvorjen iz psl. substantiva **ôrvo* (n.), g. **ôrva*, sekundarno **ôrvese*, s prvotnim pomenom »plan, ravnina«. Tega je mogoče rekonstruirati na podlagi r. *rovésnik* »vrstnik«, p. *rówieśnik* »isto« < **orvèsьnikъ* ← adj. **orvesьnъ* in p. dial. *rowienka* »ravno področje brez gozda« (Karlowicz, SGP V, 36), slš. *rovenica* »vrstnica«, dial. *rovianka* »isto« (Kalál, Sl., 577), kašub. *ròveńica*, *ròveńik* »vrstnik« (Sychta, SGK IV, 344), gl. *rowjenk* »isto«, *rowjenica* »vrstnica« (Jakubaš, Hornjoserb. sł., 301) < **orvěn-ica/ъka* ← adj. **orvěnъ*. Izhodno psl. **ôrvo* (n.) (slov. dial. adj. **ôrvьnъ*, f. **orvьnȁ* z akcentskim mestom po iztočnici namesto pričakovanega **orvь̀nъ*) je lahko tako kot psl. **dêrvo* leksikalizirano iz akrostatične a. p. ide. substantiva **ŏru* (nom.-akz. sg. n.), g. **ár-u-s*. Iz sekundarne proterokinetične a. p. z g. **r-éu̯-s* »plan, ravnina« je mogoče izpeljati het. *aruna-* (c.) »morje« < **r-éu̯-no-* in verbalno bazo **reu̯H-* »razprostreti, odpreti« (> toh. AB *ru-* »odpreti«), iz katere je tvorjen germ. adj. **rū-ma-* »prostran«. Iz iste paradigme je tudi nomen actionis **réu̯H-es-* (n.) v av. *ravah-* »prostor, svet«, lat. *rūs*, g. *rūris* »dežela, polje«. Sorodni stprus. adj. *arwis* »pravi, resničen«, adverbialno *perarwi* »isto« in *isarwis* je razložljiv z osamosvojitvijo iz prvotnih prefigiranih adj. **per-arwis* oz. **is-arwis* (= psl. adj. **jьz-orvь* → **jьz-orvьnъ* > sbh. *ȉzrāvan* »neposreden, jasen«). Ti so po vzorcu *biiugis* tvorjeni iz sicer tudi v balt. neizpričanega substantiva **arva-* »plan, ravnina«. Podlaga tej ide. besedni družini je verjetno ide. adj. *aru-* »raven«, ki se lahko ohranja v gr. adj. ἀρπεδής »raven, plosk« ← *ἀρύ-πεδος k πέδον (Furlan, Linguistica XXXIII (1993), 49 ss.; Vasmer II, 526; Machek[2], 520; Szemerényi, Syncope, 288, op. 2; Toporov, PJ II, 75 s.; van Windekens, Le tokh. I, 409; Pokorny, 874). Glej tudi *ravę́na*, *ráven II* in *rânko*. M. F.

ráven II (prep. z g.) »poleg« in »po«, npr. *raven evangelija* (Trubar), tudi prefiks *raven-* v *ravenžena* (f.) »concubina«, širše je rabljeno *zrâven* (adv.; prep. z g.), *zdrâven* »isto« (pkm.), *zdrâven* (sev. goriš.), *zrâm*, *zrə̂m* (adv.), *zrə̂m* (prep.) (Tominec, 249). V 16. st. *ravenshena* »concubina« (Megiser), v 18. st. *ſravn* »nebenbey, penes«, *ſravnbesęda* »Nebenwort, adverbium«, *ſravnoſt* »circumſtantia«, *rajmnodejdèzh* »Miterb« (Pohlin), *raven* »dabey«, *sraven*, *raven*, *sraunu* »neben, per, poleg«, *sravendelu* »Nebenarbeit«, *sravenlubnik* »Nebenbuhler«, *sravenshena* »Kebsweib, perlesheniza, perſpanjiza, hotniza« (Gutsmann). Sem cgn. *Ravnohrib* s pomensko motivacijo »tisti, ki stanuje poleg hriba, pri hribu«. Izhodno **vъz-orvьnь* je adverbalizirana predložna zveza iz **vъz-* »ob, pri«, in substantiva **orvьnь* (f.) »planitia«. Tako Miklošič, VGr. IV, 565, ki meni, da je ta samo sln. prep. oz. adverb nastal po vzorcu nvn. *neben* »poleg«, srvn. *nëben* »isto«, kar je skrajšano iz srvn. *en-ëben* »poleg, na isti strani, vštric«, stvn. *inëben* »isto« < prep. *in* + *ëbanî* »enakost« (Kluge[17], 505). Dalje glej *ráven I*. M. F.

ravę́na (f.) »ravan, ravnina« (vzh. štaj.). V 19. st. kot *ravéna* »Ebene« izpričano pri Dajnku, Lehrbuch, 101. Ker je leksem znan le iz štaj. področja, kjer kvaliteta dolgega vokala *e* ni določljiva, ga ni mogoče enoumno razložiti. Zaradi slov. gradiva, ki dopušča rekonstruirati adj. **orvěnъ* »raven ipd.«, bi lahko izhajali iz substantiviziranega adj. f. **orvěnȁ* oz. **ôrvěna*. K temu prim. funkcionalno enako substantivizacijo **ôrvьnь* (f.) »ravan« ← adj. **orvь̀nъ* »raven«. Vendar je tudi mogoče, da leksem tako kot sln. *slezę̂na* »vranica« < slov. **sêlzena* poleg **selzenȁ* (> sbh. *slezèna*) priča o obstoju psl. nazalne osnove **orven-*, ki je mogla biti tvorjena iz ide. substantiva **oru-*, **aru-*, iz katerega je leksikaliziran tudi psl. **ôrvo* (n.) »plan, ravnina« → psl. adj. **orvь̀nъ* »planus«. O slov. nazalnem deblu lahko priča tudi p. dial. *rowiennik* »vrstnik«, tudi *rówiennik* »isto« (Karlowicz, SGP V, 36, 64) < **orvenьnikъ*, prim. psl. **korę* »koren« → adj. **korenьnъ*, npr. v p. *korzenny* »koreninski« (Furlan, Linguistica XXXIII (1993), 56 z op. 45). Dalje glej *ráven I*. M. F.

ravnodȋl (adj.), f. -*íla* »ploskonog, flachfüßig«, *ravnodílec* (m.), -*lca* »človek s ploskim stopalom« (Mavhinje na Krasu, Lašče), *ravnodílast* (adj.) »švaplast«, npr. *ravnodil(j)ast rog* »Tellerhuf« (Cigale). Erjavec, LMS 1882–83, 283, izvaja iz *raven* in n. *Diele* »deska, dila; pod«. M. S.

râvsati se, -*am se* (v. impf.) »prepirati se«, k temu *râvs* (m.) »prepir«. V 18. st. *ravs* »litigium, tricæ«, *ravsam* »litigare« (Pohlin), *rauſam* »zanke«, *rauſs* »Zank« (Gutsmann). Pomensko najbliže je gl. *raws* »razgrajač, pretepač; nepridiprav« (Trofimovič, 243). Substantiva sta deverbativa, tj. nomen actionis (sln.) → nomen agentis (gl.) k v. **rȃvъsati*, prim. sln. *ravsati* »sunkovito grabiti; gristi (o prašičih)«, intenz. tvorbe na *-ъsa-* (o tem SP I, 51) h kavz. **rȃviti* »grabiti, trgati, puliti ipd.« (prim. pom. *ravka* »Messer zum Abschälen«; Lorentz, Wb. II, 103) ← prez. **rovèšь* (→ sln. *rováti se*) poleg **rýti*, **ryjǫ* »puliti«. K pomenu prim. sln. *rváti*, *rújem* »puliti« : *rváti se* »prepirati se«. Zaradi gradiva, ki dopušča besede izvesti iz slov., se zdi odveč izvajanje iz bav. *anraussen* »anfahren, ungestüm anreden« (tako Pleteršnik II, 377) oz. *raufzen* »wild und ungestüm anreden« (tako Bielfeldt pri Schuster-Šewcu, HEWb., 1208) kot tudi domneva o onomat. tvorbah (tako Schuster-Šewc, l. c.). Dalje glej *rováti se* in *ríti*. M. F.

râvš (m.), -*a* »Rhododendron, Alpenröslein«, tudi *râvšelj* (m.), -*šlja* »isto« (gor.) in kol. *râvšje* (n.); mtpn. *Râušje* (Planica; Čop, Diss., 32). Prevzeto iz bav. avstr. *Rausch* »Alpenrose; Rhododendron hirsutum«, štaj. n. *Rauschkräutel* »Alpenrose« (Striedter-Temps, DLS, 208), srvn. *rusch*, *rusche* »ločje« (Lexer, Mhd. Wb. II, 555) < lat. *rūscum* »Ruscus aculeatus, mišji trn« (Kluge[22], 585; Meyer-Lübke, 7460; Hubschmid, Voridg., 84). Iz sln. kol. *râvšje* je it. dial. *rausiè* (Hubschmid, ZRPh LII, 82). Dalje glej *rúševec* in *rûš*. M. F.

râvšelj (m.), g. -*šlja*, -*na* »vrsta mreže«, v 18. st. *ravshèl*, -*na* »Fiſchreuſſer, naſſa, fiſcella« (Pohlin),

raufhel, -na »Fiſcherreiſche« (Gutsmann). Prevzeto iz diftongizirane oblike za srvn. *rûse* »vrša, sak« poleg srvn. *riuse* »ribiška mreža«, stvn. *riusa* »isto« poleg *rûsia*, norv. dial. *rūsa, rȳsa, rȳsja* < germ. **rews-(j)ōn*, **rūs(j)ōn* »mreža iz trstja«, kar je sorodno z got. *raus* »cev, trstje«, stvn., srvn. *rôr* »isto« < zahgerm. **rauza* (Kluge[17], 597, 650) < ide. **rou̯sā*. M. F.

raz I (prep. z akz.) »de, ex«, npr. *raz konja pasti* »s konja p.«, *vzeti klobuk raz glavo* (→ adj. *razoglȁv* »brez pokrivala«), *dere se kot bi jermene razenj rezali* »er schreit, als ob man Riemen von ihm herabschnitte« (Miklošič, VGr. IV, 441); pod vplivom sin. *z/s* tudi z gen.: *raz života* (Ravnikar); pref. *raz-* (dial. in star. tudi *rez-*) »dis-«, npr. *raznésti* »auseinandertragen«, *razodéti* »enthüllen, offenbar machen«, *razbíti* »zerschlagen«; *razgréti* »erwärmen«, *razjókati se* »zu weinen anfangen«, *razíti se* »auseinandergehen, sich trennen«, *razsladíti* »osladkati«, *razpǫ́t* (m.), *razpǫ̂tje* »križišče«; reducirano v *z-/s-* knjiž. *spárati, zdrápati*, pogosteje dial., npr. gor. *zbə̏t* »razbiti« ipd.; izpričano v Briž. spom.: *raſboi* »homicidium«, v 16. st. *reſbiti* »conquaſſo«, *raſboi* »latrocinium«, v 18. st. *ressuti* »disrumpere« (Pohlin); v tpn. *Razkrižje, Razloge, Razgor(je)* ipd.

Prim. hrv. redko *raz* »brez« (*raz-toga*) in »zaradi«, npr. *došao sam upravo raz tebe*, sicer samo kot pref., prim. stcsl. *raziti sę* »dissolvi«, *razdrěšiti* »solvere«, sbh. *razíći se*, mak. *razotide se*, blg. *razdeljá*, r. dial., str. *rozdьrtь*, r. dial. *rózdertь* »polje na krčevini« (knjiž. *raz-* < csl.), ukr. *rozijtýsja*, br. *razyscísja*, p. *rozejść się*, č. *rozjeti se*, slš. *rozíst sa* (o slš. *raz-, roz-, rôz-*, č. *růz-* glej Nonnenmacher-Pribić, 122 ss.), gl. *rozeńć so*, dl. *rozejś se*. Meillet, Ét., 154; Vasmer II, 530, idr. izvajajo psl. **orz-* (Rozwadowski, RS II, 87) iz ide. **ordh-* (prim. sti. *árdha-* »del, polovica«) z analognim *-z* po **bez*, **perzъ*, **vъzъ*, kar ne prepričuje. Verjetneje gre za bližnje sorodstvo s psl. **oríti* »ločevati« (Kopečný, ESS I, 149), vendar ne z izglasnim palatalom (Machek[2], 520, podpre palatal s het. *arḫa* »proč«, kar pa je lativ het. subst. *arḫa-* »meja, področje«, lat. *ōra* »rob, breg, področje« < **orHā* (?) k bazi **erH-* »ločiti«; glej Belardi in Laroche pri Puhvel, HED I, 145), temveč iz izglagolskega adv. **ors* (> psl. preverb **orz-*) poleg **orsú*, ki ga odseva **orsu̯oi̯* v str. *rozv-ě*, stcsl. (> r.) *razvě* »praeter«. K besedotvorju prim. ide. **ou̯p-su* (stir. *ōs, uas*) poleg **ŭp-s* »gor« (psl. **vysòkъ*, f. *-okā̃*) iz v. **eu̯p-ti* »iti gor« (= het. *up-zi*) in ide. **mok'-s(ŭ)* »kmalu« (lat. *mox*, sti. *makṣū́, makṣú*) iz ide. **mek'-* »teči« (toh. B *mək-*; o tem Čop, Linguistica XI, 36–40), k *-rs-* > *-rz-* prim. psl. **dь̑rzъ*, **pôrzъ*, **perzъ*. Glej tudi *rázen, razûm, razbǫ̑ra, razȍr, Razdȓto* itd. M. S.

rȁz II (m.), g. *ráza* »skalnat greben v steni« (SSKJ IV, 327), orn. *Čez raz, Na razu*. Prim. č. *ráz, -u* »udarec, poteza, karakter«, slš. *ráz, -u* (če je dolžina iz č.) »karakter« < psl. **rā̃zъ*, kar je bodisi nomen agentis tipa φόρος iz **rě̃z(a)ti*, lit. *rė̃žti* ali postverbal iz iter. **rā̃ziti*. Sln. pomenskim prehodom do neke mere ustreza razvoj sln. *(gorski) grebę̑n* < »glavnik, strgalo« < *»tisti, ki grebe«. Dalje glej *ráziti, rẹ́zati I, obrȁz*. M. S.

razan (adj.), f. *razana (mera)* »gestrichen, glatt« (bkr.), k temu *rázati, -am* (v. impf.) »streichen beim Messen des Getreides«. Pomensko enako je *rešę̑n*, npr. *rešena mera* (Krn), tudi *rešân* (Vrsno, Kobarid) in *rẹ́šen*. Matzenauer, CS, 291, izvaja iz it. *raso* »glatt, gestriechen, voll« < lat. ptc. *rāsus* »abgeschabt«, prim. furl. *râs* »poln do roba« (podobno Meyer-Lübke, 7782). Vendar se je vsaj deloma naslonilo na slov. **razъ*, **raziti*.

razapnína (f.) »dežnik« (Sv. Duh pri Krškem). Izhajati je potrebno iz deverbativa **orzъ-pьn-īna* »kar se razpne« oz. »kar je razpeto« k v. **orzъpę̑ti*, **orzъpьnešь* »razpeti« z analoško vnesenim vokaliziranim *ъ po verbalni osnovi, prim. hrv. *razàpēti, ràzapnēm* »razpeti (tudi za dežnik), razširiti« (ARj XIII, 437; podobno Erjavec, LMS 1883, 233; A. Šivic Dular, ustno). V preverbu **orzъ-* predstavlja *-ъ- vokalno varianto **orzv-*, ki se lahko ohranja v sln. dial. *rázbor*. K suf. *-ina* prim. sln. *raztopína* ← *raztopíti, -ím*. Dalje glej *pę́ti II, raz I* in *rázbor*. M. F.

razâra (f.) »ozara; postrani brazda na koncu polja«. Poleg *ozâra, vzâra, zâra* »isto« najverjetneje postverbal iz prefigiranega glagola sln. *razârati* (impf.) »auseinanderpflügen« poleg neizpričanega **(o-)vzârati*. Sln. *razârati* je sekundarni impf. k pf. *raz-oráti, -órjem*, glej *oráti*. M. S.

rázbor I (m.), g. *razbóra* »razloček, razlikovanje« (npr. v 18. st. *resbor* »Unterscheid« (Gutsmann)), »razum« (bkr., kajk.), »analiza« (Cigale), adj. *razbǫ́ren, -rna* »pameten, razsoden« (bkr.), *razborît, -ta* »bister, pameten« (dol.), abstr. *razborîtost* (f.) »bistrost, razumnost«.

Prim. csl. *razborъ* »consideratio«, adv. *razborьně* »in considerate«, sbh. *rázbor* »razumnost, bistrost«, *rázboran, ràzborit* »razumen, bister«, mak. *razbor* »razum«, *razborit* »bister«, blg. *razbór* »analiza, obravnava«, *razbràn* »razumljiv«, r. *razbór* »analiza, obravnava; vrsta«, ukr. *rozbír, -óru* »isto«, br. *razbór, -u* »isto«, p. *rozbiór* (< **-berъ*) »delitev, analiza«, č., slš. *rozbor* »isto«. Slov. **orz-borъ* je nomen acti glagola **orz-bьrati*, **-berǫ* »razlikovati, (analitično) premišljevati«, prim. zlasti mak. *razbere, razbira*, blg. *razberá, razbíram* »razumeti«, csl. *razb(ь)rati, -berǫ* »diiudicare« in sln. *razbráti, -bérem* »sortirati, razlikovati«, dial. »opaziti, razumeti, razložiti« (bkr., dol.). Razširitev izraza za analitično mišljenje na sintetično zasledimo še v splošnoslov. **orz-umъ* »razum«. Sém »zbirati« se za pojem »razumeti« pojavlja tudi v lat. *intelligō* < **inter-legō*. Drugo je sln. tpn. *Rázbor*, ki je morda primerljiv s tpn. *Zabork* in dalje z r. *zabór* »plot« (o tem Bezlaj, SR VIII, 15). Dalje glej *bráti*. M. S.

rázbor II (m.) »preča v laseh«. Zaradi pomensko enakega sln. *pǫ́tec* (jvzh. štaj.), *póutec* (pkm.; Novak, Slovar, 78), mak. *patec, -tci*, slš. dial. *pútec*, g. *púca* (Orlovský, Gemer., 276) k **pǫ́tь* »via, iter« je mogoče izhajati iz pomenskega odtenka k **orz-òrъ* > sln. *razȍr* »sulcus« poleg *razbor* »isto« (dol.) in *rázɣor* (Štrekelj, Görz., 406), *râzɣər*, lok. *pər râzɣar̥i̯* »jamič« (Rigler, Jnotr. gov., 88). Slednji fonetični realizaciji pričata o vmesni stopnji **razvor*, kjer je *-v-* tako kot pri sln. *razven* poleg *razven* (← **orzvьnъ* : **orzьnъ*) ohranjen (A. Sivic Dular, ustno). Dalje glej *raz I, oráti, razȍr*. M. F.

razbȏra (f.) »sora pri vozu«, tudi *rázbor* (m.) »isto« (rož., Pohorje), obir. *rá:zbura* (Karničar, Obir, 224), *rázbar* »osrednji drog voza, ki drži sprednji in zadnji konec skupaj« (rož., Šašel, RNB, 101), tudi *razvȏra* (f.) »sora pri vozu«. V 18. st. *rasbora* »Langwiede beym Wagen« (Gutsmann). Pomensko enako je ukr. *rozvóra* »drog, s katerim se voz podaljša« (Grinčenko, Sl. IV, 36), p. *rozwora* »sora pri vozu«, č. *rozvora* »isto«, slš. *rázvora*. Pomensko bolj oddaljeno je csl. *razvorъ* »circulus, vectis«, sbh. *rázvor* »greda, letva, s katero se kaj nategne« (Šulek, Popović), r. *razvóry* (pl. m.) »s čimer se kaj nategne, napne« (Dal', Slovar'[3] III, 1488)) < csl. Slov. **orz-vora* (f.), m. **orz-vòrъ*, g. **orz-vòra* je nomen actionis > nomen agentis iz v. **orz-vȇr-ti*, **orz-vьrǫ̑* »razpeti, raztegniti« k **vȇr-ti*, **vьrǫ̑* »peti, pnem« (Machek[2], 703). Dalje glej *sȏra* in *zavrẹ́ti*. M. F.

razbȏta (f.) »hrup, ropot, trušč«, npr. *hrup in razboto je črtil*; *ljubi le šum, razboto in smeh* (oboje Ravnikar), v. *razbótati*, *-am* (impf.) »kričati, razbijati«, adj. *razbóten*, f. *-tna* »kričeč, vpijoč«. Prim. črnogor. *bȍtati*, *-ām* »udarjati, udariti, stiskati, tolči med dlanmi« (Rečnik SANU II, 79), r. dial. *bótatь*, *-aju*, *botátь*, *-áju* »z ribiškim kolom po vodi udarjati in proizvajati ropot, biti, mlatiti, bresti po blatu ipd.«, *botítь* »doneti, proizvajati šume, ropot«, *botькátь* »tolči« (Dal', Slovar'[3] I, 292), č. *botati*, *-tám* »cepetati« (Jungmann, Sl. I, 165). Sln. subst. je nomen actionis **orz-bota* k **orz-botīti* »tolči, udarjati, proizvajati šume, ropot«. Slov. **botīti* »isto«, tudi **bòtati*, s podedovanim dolgim vokalizmom **batъ* »kol, palica, bat«, **batati* »tolči, mlatiti«, **batiti* »isto«. Verjetno iz ide. osnove **bhaHt-*, **bhət-* (< **bhHt-*) in sorodno z gal. *-bata* »bojujoč« v *anda-bata* »slepi bojevnik; gladiator, ki se bori s čelado brez odprtin za oči, tj. slep«, prim sti. *andhá-* »slep, temen«, av. *andō* »isto«, lat. *battuō* »tolči, biti« »isto« < gal. (SP I, 341; Vasmer I, 112, s starejšo literaturo; Berneker I, 78; Walde-Hofmann I, 99, 46; Pokorny, 111 s.). Zaradi sln. *klopȍt* »ropot« : p. *kłopot* »skrb, zadrega, sitnost« Berneker, l. c., z zgornjo slov. besedno družino povezuje r. *zabóta* »skrb«, *zabótitьsja* »skrb si delati, truditi se«, ukr. *zabóta* »skrb, trud«. O slednji povezavi zaradi str. *zabota* »skrb« poleg *zobota* »isto« itd. dvomi Vasmer I, 434. Sln. *bútati* »tolči« in sorodno glasoslovno ni povezljivo z **botiti*. Glej *bȃt*, *bȍt I*, pa tudi *bútati*. M. F.

razdẹ́žiti se, *-im se* (v. pf.) »póčiti in razlesti se«, npr. *klobasa se je razdežila* (gor.). Treba je izhajati iz neizpričanega simpleksa sln. **dẹ́žiti* »tolči, biti« = br. dial. *dzjážycь* »tolči, tepsti, mučiti« (navaja Bjal'kevič, KSUM, 154) < psl. **dęžīti*, **dęžišь* poleg **dęgāti*, **-āješь* v sln. *degáti*, *-âm* (impf.) »vreči, premikati sem in tja, dražiti, mučiti«, *d. se* »tepsti, prepirati se«, hrv. (ali črnogor.) *dégati se*, *dêgām se* in *dègām se* »prepirati se« (Boka). K pomenu sln. *razdẹ́žiti se* prim. sln. *raz-póčiti se*, *raz-bíti se*, *raz-trẹ́ščiti se*. Psl. **dęg-* v navedenih pomenih je najbližje lot. *diêgt* »bosti, tolči« in lit. *dìngt mán peȓ šìrdį* »zbodlo me je pri srcu« (navaja Fraenkel, 89) poleg *déngti* »teči« (prim. p. *dążyć*, *-ę* »iti, nameravati«; k pomenu prim. sln. *udáriti jo* »oditi«) iz ide. **dhengh-*, prim. stir. *daingen* »močan, čvrst«, psl. **ne-dǫgъ* »bolezen«, sti. *daghnóti* »segati« (Pokorny, 250). Zveza s sln. *dẹ́ga* »jermen pri jarmu«, csl. *dęgъ* »lorum«, r. *djága* »usnjen pas« in r. dial. *djánutь* »okrepiti se«, *djágly* »krepak, močan, zdrav« (Bezlaj, Eseji, 136; Slawski, SP III, 95 s., 105 s.; ES V, 24 s.) še ni dovolj pojasnjena. Glej tudi *dẹ́ga*, *nedóžen*. M. S.

Razdȓto (tpn. 4×), dial. za Razdrto na Notr. *Rəzd'ərtu*, g. *z Rəzd'ərdγa*, etn. *Rəzd'ərc*, f. *Rəzdərš'ica* (*Rəzd'ərčanka*), adj. *rəzd'ərški* (S. Horvat, ustno); l. 1457 *Rasdartw* (pri Šentjerneju). Prvotni ptc. **orz-dьrtъ*, d. obl. n. **orzdьrtoje (pol'e)*, česar abstr. je str., r. dial. *rózdertь* (f.) »polje na izkrčeni zemlji« (Vasmer II, 531). To se ohranja tudi v sln. mtpn. *Zdrt*, g. *Zdrti* (Bezlaj, Eseji, 139) < **razdrt*; k *raz-* > *s/z-* prim. sln. *spârati*, *stalíti* < *razpârati*, *raztalíti*. Dalje glej *drẹ́ti I*. M. S.

rázen (prep. z g.) »sine«, tudi *zarázen*, *rázven*, *rázun* poleg *nârazen* »ločeno«; k temu *narâznič*, *nârazno* (adv.), *nâraznost* (dol., vzh. štaj.). V 16. st. *rasen* »sine« (Megiser), v 18. st. *narasen*, *resrasen*, *srasen* »auseinander« (Gutsmann). Prim. stcsl. *razьnъ* »varius«, *rosnъ* »isto«, *razьno* (adv.) »varie, variis modis«, sbh. *rázan*, *râznī*, mak. *razen*, f. *-zna*, blg. *rázen*, f. *-zna*, adv. *rázno* »različno«, r. *róznyj* »različen«, subst. *róznь*, *-i* »sovraštvo«, ukr. *ríznyj* »različen, drugačen«, adv. *ríznо*, br. *rózny* »različen, drugačen«, p. *różny* »isto«, č. *různý* »različen«, dial. *různo* »različno«, slš. *rôzny* »isto«, gl. *rózno* »narazen, ločeno«. Izvedeno iz **orz-* »raz-« s sufiksom *-ьnъ* (Miklošič, 226; Vasmer II, 531). Dalje glej *raz I*.

razhȏdnik (m.) »Solanum dulcamara«, tudi *razhûdnik* »isto«. Prim. sbh. *razhodnik*, *razodnjak*, *razodnik*, *razvodnik*, *rasodnik* »isto« (Šulek, Im. bilja, 325, 324), blg. *razvodnik*. V sev. slov. jezikih pomeni tudi »Sedum«, prim. ukr. *roschídnýk* »Arctostaphylos, Uva ursi; Sedum acre; Glechoma hederacea« (Grinčenko, Sl. IV, 82), p. *rozchodnik* »Sedum«. Rostafiński, Symb., 184, tolmači »się po ziemi rozchodzi«, kar sprejema tudi Machek, JR, 95. Dalje glej *hod*.

ráziti, *râzim* (v. impf.) »zarezovati, delati raze, praskati; ravnati mero (žita na merniku)«. Semantično se sln. *ráziti* kaže kot denom. iz *ráza* »brazda, razpoka, guba« (dem. *rázica*, denom. *rázati*, *-am* (impf.) »ravnati žitno mero«), *râz* (m.), *-a* »v mehko snov narejena brazda; deščica za ravnanje žitne mere«. Akcentuacija glagola ustreza le denominaciji iz *ráza* (če iz **rāza*) Deverbativ je gotovo *po-ráziti*, *-râzim* (pf.) »udariti, raniti, uničiti«; *iz-r.* (pf.) »exprimere« je izposojeno iz r. *výrazitь* »izraziti«; *raz-r.* (pf.) »razpraskati«, *ob-r.* (pf.) »opraskati, raniti, obrisati, formirati«, *od-r.* (pf.) »odsevati« z iter. *-rážati*, *-am* in *-razováti*, *-ûjem* so lahko denom. ali deverb.; subst. tipa *izrȃz* (m.) »Ausdruck«, *obrȃz* (m.), *-áza* »facies«; kot kajk. navaja Pleteršnik še *zarázovati* (impf.) »žaliti«. V 16. st. *poraſyti* »laedere, sauciare«, *obraſyti* »laedere, offendere« (Megiser), v 18. st. *obraſèm* »sculpere, pingere imagines« (Pohlin).

Prim. stcsl. *poraziti*, *-žǫ* »ferire, percutere«, sbh. *porázíti*, *pòrāzīm* »poraziti«, mak. *porazi* »poraziti, ubiti, začuditi«, blg. *porazjá* »poraziti, uničiti, narediti globok vtis«, r. *razítь*, *-íšь* »tolči (sovražnika), zaudarjati«, *porazítь* »udariti, zadeti, poraziti«, ukr. *razýty*, *-ýš* »tolči, tepsti«, br. *parazícь* »potolči«, p. *razić* »tol-

či, udarjati, prizadevati«, č. *raziti* »kovati, krčiti pot, klestiti«, slš. *razit'* »isto«, gl. *razyć* »tiskati, tolči, kovati (denar)«, dl. *razyś* »isto«. Sln. *râz* ima paralelo v sbh. *râz* »plužna deska, razalo«. Psl. **rãziti*, **-išь* (če je prvotna akcentuacija, na katero kaže sln.) je iter. k **rẽz(a)ti*, **rẽz'ešь*, lit. *rěžti* »rezati, tolči«. Tvorbo iz iter. (s sicer nepodaljšano prevojno stopnjo) zasledimo v alb. *rrah* »tolči, biti« < **urog'h-sk(')e/o-* (Çabej, SGj II, 86). Akcentuacija **razîti*, **-íšь*, na katero kažejo drugi slov. jeziki, je razložljiva kakor v **sadíšь* ali z vplivom denom. iz **râzъ*. Slednje je v sln. in sbh. še nomen agentis (formalno ustreza lit. *rúožas*, pl. *ruožaĩ* »trak, pas, cona, okraj«, kar pa je lahko lit. inovacija tipa *brúožas* k *brěžti*) in je tvorba tipa φορός iz psl. **rẽz(a)ti*, lit. *rěžti*. Blg. in sev. slov. **rãzъ* »udarec, krat, en...« je razložljivo kot postverbal iz **rãziti* ali kot nomen actionis tipa φόρος iz istega glagola. Bolj problematično je sln. *ráza*, pri čemer dem. *rázica* narekuje prvotno **rãza*. Vendar je akcentuacija dem. lahko analogna po glagolu (ali sln. refleksu osnovne besede), kar dopušča izvedbo iz psl. **razã*, akz. **-ǫ́*, to pa bi bilo možno enačiti z lot. *ruôza* »grič v gozdu ali nad močvirjem, trak, pas, travnik« in gr. ῥωγή »razpoka« ter imeti za glagolski abstr. tipa psl. **skorã*, gr. τομή. Osnovna literatura: Miklošič, 273 s.; Trautmann, BSW, 254 s.; Vasmer II, 484 s.; Fraenkel, ZSlPh XXII, 99; Pokorny, 1181 s.; Schuster-Šewc, HEWb., 1208 s. Glej tudi *râz II*, *rẹ́zati I*, *obrâz*. M. S.

razkojek (m.) »poleno« (Medana). Erjavec, LMS 1883, 233, je sklepal o dial. refleksu za sln. *razkoljek* < **orz-kòl'ъkъ*, kar je deverb. izpeljanka na **-ъkъ* k **(orz-)kõlti*, **kol'ǫ*, **kòl'ešь* »scindere«. V tem dialektu je *-j-* regularen refleks za **-l'-*, npr. *pẹ̄jou̯* »peljal«, *pastȋẹi̯ä* »postelja« (Ramovš, Hgr. VII, 58, 60), zato ga ni mogoče enačiti s tistim v csl. *jemešь* poleg *lemešь* (tako Erjavec, l. c.). Dalje glej *kláti*. M. F.

razkọ̑š (f.) »luxus, Lust«; beseda se prvič pojavi v 19. st. pri Cigaletu, Term., 71, 141; k temu *razkọ̑šje* (n.) »isto«, adj. *razkọ́šen*, f. *-šna* (oboje SSKJ IV, 346). Prevzeto po drugih slov. jezikih, prim. csl. *raskošь* »voluptas«, sb. *ráskoš* (f.), *-oši* »razkošje« (Popović), r. *róskošь*, *-i* »razkošje, obilje«, ukr. *róskiš*, *-oši* »bujnost, izobilje« (Grinčenko, Sl. IV, 66), p. *rozkosz*, *-y* »užitek, razkošje«, č., slš. *rozkoš*, *-e* »isto«. Slov. **orz-košь* (f.) je nomen actionis k slov. **(orz-)kochati*, prim. p. *kochać* »ljubiti, rad imeti«, stč. *rozkochati* »razveseliti, razvedriti« (Šimek, Sl., 156), simpleks stč. *kochati* »razveseljevati, ljubiti, militi« (Šimek, o. c., 64), č. *kochati* »isto« (Jungmann, Sl. II, 96). Vendar izvor tega glagola ni povsem jasen. Poskuse razlage glej pri Machku[2], 267, in Vasmerju II, 537, z literaturo. M. F.

razkuzmáti, *-âm* (v. pf.) »razkuštrati, zerzausen« (dol.), *okuzmáti* (pf.) »oskubiti« (Jurčič), *pokuzmáti* (pf.) »pocukati (za lase ali brado)« (Jurčič); simpleks *kozmáti*, *-âm* (impf.) »kuštrati« (Caf), pisano tudi *kezmáti* (impf.) »isto« s pf. *pokezmáti* »pocukati« (jvzh. štaj.).

V sln. je izpričano še *razkosmáti*, *-âm* (pf.) »razkuštrati« in *kosmáti*, *-âm* (impf.) »kuštrati, cukati, česati volno«, *k. se* »sich balgen«, v 18. st. *vouno kosmati* »Wolle zupfen« (Gutsmann), kar je sorodno s hrv. *kȍsmati*, *-ām* »kuštrati, česati volno« (Ston, Reka) in izvedljivo iz psl. dial. **kosmãti*, **-ãješь*, denom. k **kòsmъ*, g. **kosmà* »las, kosem«. Nihanje v grafiji sln. predtoničnega vokala odraža po moderni vokalni redukciji nastali dial. polglasnik *ə*. Prehod *s* → *z* je domnevno ekspr. narave in ga v okviru te slov. besedne družine zasledimo še v hrv. čak. *kozmat* (adj.) »hud, popadljiv (o psu)« (Kašteli) < *»naježen« in morda hrv. *kozmelj* »morski rak« in »Borrago off.« poleg *kosmelj* »isto« (Skok II, 161); prim. še r. dial. *múzolitь* »sesati, sliniti« ob *mús(o)litь* »isto« (Vasmer II, 170, 178) in r. ekspr. suf. *-za* : *-sa*, npr. *rýmza* »cmera« k *rymonitь*; *múrzá* »pacek« k *múryj* ipd. : *pláksa* »cmera« k *plákatь*. Dalje glej *kosmȁt*. M. S.

ráznoga (f.) »veja«, adj. *raznogȁt*, *-áta* »vejnat«. Prim. p. dial. *roznożka* »vejica« (Karlowicz, SGP V, 51) in dl. *roznoga* »veja« (Muka, Sl. II, 335). Psl. **orznoga* »veja« je nominalni kompoz. iz **orz* + **nogã*, pri čemer (sicer redko tudi nominalni) prefiks poudarja razvejanost. K tvorbi prim. še *pánoga* »izrastek na veji« in sln., sbh. idr. tpn. *Zanoga*, ukr. hucul. tudi apel. *zanoha* »stranski rečni rokav, gorsko zakotje« (Hrabec, Hucul., 52, 153). Drugače, iz v. **orz-nožiti* »razkrečiti noge« je tvorjeno r. *raznóga*, *raznóžka* »razpor med nogami«, č., slš. *roznožka* »vrsta telovadne vaje« (> sln. *raznọ̑žka* »isto«) in sln. adj. *raznóžen*, *-žna* »krivonog«. Dalje glej *nóga*, *pánoga*, *Zanoga*. M. S.

razȍr (m.), g. *razóra* »sulcus«, tudi *rázor* »isto«, črnovr. *rûəzạr*, g. *rạzûəra*, lok. *u rạzûəri* (Tominec, 192, 38), tudi *razûor*, g. *razûorje* (Cerkljanski Vrh); po živem jezikovnem občutku o zvezi z **orãti* je v dial. s sekundarnim vzglasnim dvoustničnim konzonantom morda nastalo **razvor* (o drugi možnosti glej pod *rázbor II*), od tod pa *rázbor* »isto« (dol.). Sem verjetno tpn. *Razor*, *Razvor*, *Razbor*. L. 1607 *razar* »solco« (Alasia), v 18. st. *rofôr*, *-a* »Furche, lira« (Pohlin) z drugim dolgim *o*-jevskim vokalom, ki je v nom. tako kot v cerkljanskovrški obliki analogen po casus obliqui. Prim. sbh. *râzor* »brazda« < štok. **rázor* (glej Ivić, Serbokr. Dial., 180, 204, 228 itd.), sb. *rázor* »isto« (Srem), ukr. *rozóra* »brazda med dvema poljema ali gredama«, bojk. *rózorok* »vrsta oranja« (Onyškevyč, SBG, 186), br. *rozóra* »brazda«, tudi *rozórina* »isto« (Nosovič, 565), p. *rozora* (Karlowicz, SGP V, 51), č. *rozor* »brazda«, *rozvor* »odprtina, špranja«, slš. dial. *rôzor*, *-u* »vrsta oranja«. Iz slov. jezikov je rum. *răzor*, *răzvor*, *rozor* »mejni razor, proge po zemlji« (Tiktin, Wb., 1316, 1341). Slov. **orz-òrъ* (m.), g. **orz-òra* je nomen actionis > nomen acti iz **(orz-)orãti*, **(orz-)òr'ešь*, **(orz-)or'èšь* »razorati« (Miklošič, 225).

Sln. oblike z *o*-jevskim vokalom tipa *rózar* so po regresivni vokalni asimilaciji *a* – *o* > *o* – *o* nastale v stranskosklonskih oblikah in analogno prešle tudi v nom. (Ramovš, Slavia IX (1930–31), 53; isti, Mél. Mikkola, 1932, 236; isti, Kr. zg., 92; Furlan, SR XLI (1993), 223 s.). Dalje glej *raz I*, *oráti*, *rázbor II* in *rózar*. M. F.

razpẹ́lo (n.), g. *-a* »crucifixus« (Miklošič; danes knjižno), bkr. *razpela* (f.) »isto« (Šašelj, Bisernice II, 261). Prim. csl. *raspęlo* »crux«, hrv. kajk. *raspélo* »crucifixus«. Jslov. **raz-pę(d)lo* »križ« je nomen in-

strumenti glagola **raz-pęti* »razpeti, pribiti na križ«. Jvzh. štaj. *razpetjȇ* (n.) »crucifixus«, sbh. *raspéće*, blg. *razpétie*, r. *raspjátie* »isto« temelji na nomenu actionis, prim. sln. *razpę́tje* (n.) »križanje«, stcsl. *raspętije* »crucifixio«, sbh. *raspéće*, star. *raspet(i)je* »isto«. Dalje glej *pę́ti II*, *pę́liti*, *spę́la*. M. S.

razposajȅn (adj.), f. *-éna* »razpuščen, razuzdan«, *razposajénec* (m.), *-nca* »razpuščenec, razuzdanec«, abstr. *razposajénost* (f.) »razpuščenost, razuzdanost«, tudi *neposajȅn* (adj.), f. *-éna* »nemiren, razpuščen«, *neposajénec* (m.), *-nca* »nemirnež, razpuščenec«. Besedna družina temelji na pf. v. **po-sadī̋ti*, **posádišь* »na določeno mesto dati, postaviti ipd.«, iz katerega so bili prek antonimičnega v. **ne-po-sadī̋ti* in kompoz. **orz-po-sadī̋ti* tvorjeni ptc. **orz-po-sad'ènъ* in **ne-po-sad'ènъ*. Podobno pomensko motivacijo odraža tudi sln. *razsájati*, *-am* (v. impf.) »divjati, besneti«, ki je iter. tipa *pójati* ← *podíti* iz v. **orz-sadī̋ti* »z določenega mesta iti, jemati«. Zveza s slov. kavz. **sadī̋ti* je formalno bolj utemeljena (A. Šivic Dular, ustno), kot je izvajanje iz **orz-pojas-enъ* še pred kontrakcijo **pȍjasъ* »cingulum« > sln. *pâs* »isto«, prim. sbh. *raspòjas* »razuzdan«, *rȁspojasān* »isto«, mak. *raspašan* »razpuščen«, *raspaše se* »nedisciplinirati se« poleg »odpočiti se«, blg. *razpásvam se* »ne podrejati se disciplini«, pf. *razpasá se*, *-séš se*, r. *raspojásyvatьsja* »postavljati se z nedisciplino«, č. *rozpásaný* »razpuščen, razuzdan«, p. *rozpasać się* »razuzdan postati« (Šivic Dular, SR XX, 115). Dalje glej *sadíti*. M. F.

rázsoha (f.), tudi *razsộha* »v dva ali več krakov razraslo drevo, debelna rogovila«, cerklj. *razsŭóha* »isto«, *rasóha* »močna dvovejnata palica, s katero prijemajo trnje« (Temljine), pl. *razsohe* »senene vile« (vzh. štaj.), pkm. *ràsoje* »vile«, dem. *ràsoška* »vilica« (Novak, Slovar, 90). Prim. csl. *rasocha* »furca«, sbh. *rasoha* »les, deblo na dva kraka«, pl. *rȁsohe* »vile«, hrv. čak. *rasȍha* »kraj, kjer se dolini ločita«, blg. dial. *razsócha* »razcepljen les«, r. *rassócha* »rogovila, ročka pri ralu«, dial. *rossócha* »isto«, ukr. *rozsócha* »razcepljena veja; kraj, kjer se kaj razcepi«, v pl. *rozsóchy* »lesene gnojne vile« (Grinčenko, Sl. IV, 58), p. *rosocha* »rogovila«, č. *rozsocha*, *rosocha*, *rasocha* »razcepljena veja« (Jungmann, Sl. III, 921), slš. *rázsocha* »isto«, gl. *rozsoch*, *-a* »vile«, dl. *rozsocha* »razcepljena veja«. Slov. **ő̋rz-socha* (f.) in **orz-sòha* »veja z razcepljenim krakom« je kompoz. iz psl. **orz-* »raz-« in **sochā̋*, akz. **sȍchǫ* »veja« (Vasmer II, 493; Machek[2], 521; Schuster-Šewc, HEWb., 1242 s.). Dalje glej *raz I* in *sóha*. M. F.

rázsol (m.), g. *-a* »slanica«, tudi »sirilo« in »zelnica; repnica« (bkr.), v SSKJ IV, 408: *razsȍl*, g. *razsóla* »slanica«; tudi f. *rázsola* »soljenje« (Lašče). V 18. st. *rafol* »Laab« (Gutsmann). Prim. sbh. *rásō*, g. *rásola* »slanica«, hrv. čak. *rȉba na rōsộl* »v slanici konzervirana riba«, *r°āsõ*, g. *r°āsȍla* »stisnjen česen z vodo in oljem« (Vrgada), mak. *rasol* »kislo zelje«, blg. *razsól* »kislo zelje; salamurja; le s soljo kuhano meso«, r. *rossól*, *-a* »slanica«, tudi *razsól* »isto«, ukr. *rozsíl*, *-sólu*, br. *rasól*, *-u* »slana voda z začimbami; naravna slana voda; slana raztopina«, tudi »kri« in »tekočina iz nosa« (Nosovič, 567), p. *rosół*, *-ołu* »hladetina«, č. *rosol*, *-u* »slana voda, hladetina«, slš. *rôsol*, *-u* »hladetina; slana raztopina za konzerviranje mesa in zelenjave«, gl., dl. *rozsoł*, *-a* »slanica«.

Slov. **orzsòlъ* (m.), g. **orzsolá* → **orzsòla* je nomen actionis > nomen loci oz. nomen acti iz v. **orz-solī̋ti*, **orz-sòlišь*; simpleks **solī̋ti* izvaja Vasmer II, 538, iz subst. **sȍlь* (f.) »sal«, Machek[2], 517, pa opozarja, da je ta verbalna osnova ista kot lit. *apsálti*, *apsanlù* poleg *apsalstù* in *apsą̃lù* »raztopiti« (Kurschat, 106) in het. *šalliįa-* »raztopiti, raztaliti«. Glej tudi *sộl*. M. F.

ráztoka (f.) »plotni kol z dvema rogljema«. Pomensko najbliže je slš. *ráztok* »razklana veja« (Kálal, Sl., 567). Izhodno **orz-tokъ*, f. **orz-toka* je nomen actionis > nomen acti iz **(orz-)točī̋ti*, **(orz-)tòčišь* »razvoditi, razhajati«. Dalje glej *točíti I*. M. F.

razûm (m.), g. *-a*; knjiž. »inteligentia«, vzh. štaj. in pkm. »significatio«, v. *razumę́ti*, *-ȇjem*, knjiž. *-ûmem* (pf.) »intellegere«, pkm. *ràzmiti*, knjiž. *razúmiti* »isto«, dol. »povzročiti, da razume«, adj. *razúmen*, *-mna*; *razumę́ven*, *-vna*; *razumljȉv*, *-íva* »verständig, verständlich«, subst. *razûmnik* »intellegens« (< csl.), *razumȇtek* »Verständnis« (vzh. štaj.), *razumȇvek* »isto«, *razûmek* »pojem«; v 16. st. *refoumeti* (Trubar), *rasumeti* (Krelj), *rasumeiti* (Dalmatin); *rafumen* »peritus, sapiens« (Megiser), v 18. st. *rašumnoſt* »intellectio« (Kastelec-Vorenc), *resum* »Vernunft, Verstand« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *razumъ* »intellectus, mens«, *razumĕti*, *-ějǫ* »cognoscere«, sbh. *rȁzūm*, lok. *razúmu*, v. *razùmjeti*, *-ùmijem*, kavz. *razúmiti*, *ràzūmīm*, čak. *rãzum*, *razumȉt*, *-mîn*, mak. *razum*, *(v)razumi*, blg. *rázum*, *razuméja*, r. *rázum*, str. *rázum*, lok. *razumú*, *pó razumu* (Ušakov, 299), ukr. *rózum*, *rozmíty*, *-íju*, br. *rózum*, *razumécь*, *-éju*, p. *rozum*, *rozumieć*, č. *rozum*, *rozumĕti*, slš. *rozum*, *rozumiet'*, gl. *rozum*, dial. *rozom*, *-ym*; *rozumić*, dl. *rozym*, *rozmješ*, *rozmĕś*. Iz slov. jezikov je lit. *rãzumas* »razum«. Psl. **ôrzumъ* je najverjetneje nominalni kompozitum iz psl. pref. **orz-* in **úmъ*, g. **umà* < ide. **(H)au̯-mó-*. Osnovna literatura: Miklošič, 372; Vasmer II, 486; Pokorny, 78; Vaillant, Gr. comp. III, 516; Schuster-Šewc, HEWb., 1244. Dalje glej *úm I*, *jáviti*. M. S.

razvica (f.) »Benedictenkraut; Geum«. Osamljeno; zaradi sln. sin. *plazeča sretena* kot tudi n. dial. *Klettn* (Marzell, Wb. Pfln. I, 684) je poimenovanje lahko po moderni vokalni redukciji nastalo iz sln. izhodnega substantiva **raz-vī́tica* < **orz-vī́tica* k **vī́tica* (f.) »Ranke«. Dalje glej *vítica* pa tudi sin. *sretena*. M. F.

razvrȁt (m.), g. *-áta* »prevrat, prekucija« (Cigale, Term., 124), mlajše »nemoralnost, izprijenost, razuzdanost«; adj. *razvráten*, *-tna* »subverziven«, mlajše »nemoralen«, izv. *razvrâtnik*, *razvrâtnež* (m.) »prekucuh«, mlajše »razuzdanec«.

Sprejeto iz csl. *razvratъ* »seditio«, izv. *razvratьnъ* »evertus, perversus«, stcsl. *razvratьnikъ* »subversor« (tudi sbh. *ràzvrat* poleg »razuzdanost, izprijenost« tudi »prevrat, anarhija«, *ràzvratan* »izprijen«, r. *razvrát* »razuzdanost«), kar je nomen actionis stcsl. *razvratiti* »evertere, distorquere, corrumpere« k psl. **vortiti* »obračati, vrteti«. Podoben pomenski razvoj je znan še v sln. ptc. *razvȓt*, *-vŕta* »objesten, razposajen« (Senožeče) k *razvrę́ti* »razmetati«, č. *převrat* (> sln. *prevrȁt*),

p. *przewrót* »prekucija«, lat. *pervertere* »(s)prevrniti, popačiti, razrušiti«, *perversus* »prevrnjen, popačen, krivičen, hudoben, izprijen«. Dalje glej *vrátiti*. M. S.

ráža (f.) »Raja clavata«. Izposojeno iz hrv. *räža* »isto«, kar je preko dalm. rom. prevzeto iz lat. *raia* »isto«, prvotno domnevno fit. (Rohlfs pri Vinji, Jadranska fauna I, 75). Iz iste rom. osnove je preko ben. it. *razza* »raža« (navaja Meyer-Lübke, 7016) izposojeno v 18. st. sln. *raſa* »Rochfisch, raja« (Pohlin), *raza* »raja; ena ploshnîata s'velikim rèpom, inu s'oſtro koshọ morška riba, morška platiza« (Kastelec-Vorenc), kasneje znano le še pri Cigaletu: *raza* »Engelroche«, in po njem pri Pleteršniku. M. S.

ráženj (m.), g. *-žnja* »veru«; v 16. st. *rashin* »veru« (Megiser), v 18. st. *râſhn* »Bratſpieß; veru« poleg *raſhnik* »Brattenwender; veru automaton« (Pohlin), pri Gutsmannu tudi *roſh* (m.) »Roſt«. Prim. stcsl. *ražьnъ* »stimulus«, sbh. *rážanj*, mak. *ražen*, *-žni*, blg. *rъžén*, r. *rožón*, *-žná* »zašiljen kol, drog«, toda pl. *rožný* »železne gnojne vile« (Dal', Slovar'[3] III, 1705), ukr. *rožén*, *-žná* »dolga palica s priostrenim koncem; raženj«, p. *rożen*, *-żna* »raženj«, č. *rožeň*, *-žně* »isto«, slš. *ražeň*, *-žňa*, gl. *rožeń*, *-nje* »raženj; drog, na katerem se suši meso«, dl. *rožon*, *-a*, redko *rožeń*, *-nja* tudi »sulica«. Težko je izhajati iz **oržьn-* ali **orzn̥io-* (Miklošič, 227; Brückner, 466; Mladenov, 565), prav tako iz **rogъ* (Brandt, RFV XXIII, 100; Machek[2], 521), čeprav poudarja Vasmer II, 529, da je **raziti*, **razъ* mogoče povezati z **rogъ*. Druga, manj verjetna mnenja so pri Matzenauerju, LF XVI, 175, ki primerja lit. *rãginti* »svariti, siliti«, in Loewenthalu, JA XXXVII, 391, ki pritegne gr. ὀρχάς »ograda, plot«.

ražún (m.) »prav, pravo«. Prevzeto iz furl. *rasòn* »isto«, ben. it. *rasòn*, it. *ragione* < lat. *ratiō*, *-ōnis* »račun(anje), posel, korist, preudarek, pravilo, prav itd.« (Štrekelj, Görz., 400; Pirona, VF, 851; Battisti-Alessio, 3198). Dalje glej *račûn I*. M. F.

rbâdje (n.), g. *-a* »pašnina« (notr.), k temu *rabâdnica* (f.) »tuja ovca, na pašo vzeta«. Prim. hrv. dial. *arbadiga* »globa, ki jo plača lastnik živali, ki se pase na tujem« (Šurmin), *arbâdija* (Vodice), *erbadig* (Rab) »travarina«, *rubàdnica* »čreda ovac« (vzh. čak.), *rbadiga* »herbaticum«. Izposojeno iz nekega rom. refleksa, sorodnega z it. *erbàtico* »pašnina«, kar je izvedeno iz lat. *herba* »trava, zel« (Miklošič, 284; Skok I, 54; Bezlaj, Alp. orient. V, 26). M. S.

ŕčati, *rčím* (v. impf.) »renčati, hreščati, mrmrati«, adj. *rčäv*, f. *-áva* »godrnjav, mrmrav« (Haloze). Po pkm. izpadu vzglasnega *h-* nastalo iz sln. *hŕčati*, *hrčím* »hreščati, renčati« < **chъrčāti*, **chъrčīšь*, prim. mak. *frči* »piskati, hropsti«, tudi *'rči* »isto«, blg. dial. *harčí* »smrčati«, r. dial. *harčátь* »naporno dihati« (Vologda), »hripati, govoriti s hripavim glasom« (Dal', Slovar'[3] IV, 1169), ukr. *harčáty*, *-čú*, *-čýš* »hropsti, težko dihati«, p. *charczeć* »hropsti, brbotati«, č. *chrčeti*, *chrčí* »hreščati«, slš. *chrčat'*, *-í* »isto«, dl. *charcaś*, kar je tako kot **chъrkati* v prevojnem razmerju s **chrakati*, **chrękati* (ES VIII, 146). Glej tudi *reklàti se* in *hŕkati*. M. F.

rdȅč (adj.), f. *rdę́ča* »ruber«, substantivizirani adj. f. tudi »rubor«, iz tega dem. *rdečíca* »isto« poleg »škrlat; mlado dekle; vrsta rdeče mravlje; neka hruška, vrsta jabolk« (Skrilje pod Čavnom), *rdę̑čka* »mesena klobasa; rdeča krava, kobila; neka hruška«, pl. *rdę̑čke* »otroška bolezen rubeola«, v. *rdečíti*, *-ím* (impf.) »delati rdeče«. Adjektiv je pogosta tpn. baza, prim. sln. orn. *Rdeča brda*, mtpn. *Rdeča dolina*, *Rdeča njiva* itd., hdrn. *Rdeča voda* itd. V 16. st. *erdezh* »ruber«, *erdezhe vinu* »vinum rubeum« (Megiser), v 18. st. *ardęzhe*, *erdęzh* »ruber«, *erdezhiza* »rubedo« (Pohlin), *erdezh* »rot« in po metatezi *drezh* »rdeč« (Gutsmann). Tako kot hrv. kajk. *erdéch* »rdeč« (Belostenec) adjektivizirano iz psl. ptc. prez. akt. **rъdę̄*, f. **rъdę̄t'i* k v. **rъdēti*, **rъdīšь* »postajati rdeč« (Miklošič, 284). Dalje glej *rdę́ti* in *rûd*. M. F.

rdę́sen (m.), g. *-sna* »Polygonum«, tudi *ardrę̑sen*, *drę́sen* (m.), *-sna*, *rdę́selj*, *ardę̑selj*, *drę́selj* (m.), *-slja* »isto«. Primerjalno gradivo je navedeno s. v. *dręsen*, kjer je povzeta Machkova etimologija, po kateri se je prvotno poimenovanje za v vodi rastočo Polygonum amphybium vr. aquaticum Leyss., na katero ribe menda rade odlagajo ikre, preneslo na ostale podvrste, prim. n. *Laichkraut*, *Hechtkraut* »Polygonum« (Machek, JR, 86; Marzell, Wb. Pfln. nima), *Krötenkraut* (Marzell, o. c. III, 890). Vendar je slov. gradivo težko izvedljivo iz **nerstьnъ*, kot domneva Machek, zato bi bilo primerneje izhajati iz **rъdresьnъ* k **rъdrъ* »rdeč«, saj ima rdesen rdečkaste cvetove, prim. zlasti sln. dial. *rdrȉč* (m.), *-íča* (dol.) »Polygonum«, hrv. *črnec*, *rusno zelje* »isto« (Šulek), n. dial. *Rotes Kraut*, *Fleischblume*, frc. dial. *chambe rojhe* (tj. *jambes rouges*), rum. *iarbă roşie* »Polygonum bistorta« (n., frc. in rum. gradivo navaja Marzell, o. c. III, 913). Dalje glej *rûd*, *rdȅč*. M. S.

rdę́ti, *rdím* (v. impf.) »rubescere«, pf. *zardę́ti*, *-ím* »isto« (slednja oblika je izpričana že v 16. st. pri Dalmatinu). Prim. stcsl. *rъděti sę*, *rъždǫ sę* »rubescere«, str. *rъdětisja* »isto« (Sreznevskij, Mat. III, 203), r. *rdétь*, *rdéju* »rdeti, uspevati, zoreti«, č. *rdíti se* »rdeč biti, rdeti, zardevati, sramovati se«, slš. *rdiet' sa*, *rdiem sa*. Psl. **rъdēti* »postajati rdeč« s prez. **rъděješь* in **rъdīšь* (< **rudhē-i̯e/o-* : **rudhē-i̯-*) tako kot lit. *rudė́ti* »postajati rdečkast, lisičje rdeč«, lot. *rudêt* »rdečkast, rjav postajati«, lat. *rubeō*, *-ēre* »biti rdeč«, stvn. *rotên* »rdeč postati«, stir. *ruidi* »je rdeč« in gr. ἐρύθη-μα (n.) »rdečica« odseva verbalno osnovo **rudh-ē-* »posta(ja)ti rdeč«. Osnova **rudh-ē-* je zaradi lit. *rùdas* »lisičje rdeč, rjavordeč«, lot. *ruds* »rdečkast, rdečerjav, siv« < **rudho-s* in zagotovljenega denom. vzorca tipa lit. *sẽnas* : *senė́ti* kljub tranz. pomenu gr. ἐρεύθω »rdeče barvati«, stnord. *rjōđa* »delati krvavo« in ags. *rēodan* »rdeče barvati« lahko denominativna (k problematiki Specht, KZ LXII, 33; Watkins, TPhS 1971, 51 ss.). Dalje glej *rdȅč* in *rûd*. M. F.

ŕdža (f.) »bolehnost, slabost«, adj. *ŕdžav* »bolehen, slab« (oboje bkr.; Šašelj, Bisernice I, 298). Zaradi *-dž-*, ki je namesto pričakovanega *-j-* za slov. **d'* v sln. možen le v pkm. (Ramovš, Hgr. II, 164), tako kot bkr. *ridžan* (m.) »živinče rdečkaste ali rjavkaste barve« poleg domačega bkr. *ríjan* »isto« verjetno izposojeno iz hrv. *rda* »slabič, ničvrednež«, sem verjetno tudi zveze *Rdo jedna!*, *Rda te ubila!* »vattene in malora«, *rdav* »slab, ničvreden, zel«, čak. *arjov* »isto«, npr. *arjavo vrime* »slabo vreme« (Komiža na Visu; Božanić,

Čak. rič XII/1–2, 207), _rđak_ »mladiček, ki se še ni postavil na noge«, _rdaković_ »ničvrednež«, kar Skok III, 118, razlaga kot internoslov. metaforo k _*rъd'ă_ »robigo«. Vendar je zgornjo besedno družino bolje povezovati z lit. adj. _rudìs_ »ubog, reven« (Kurschat, 2104), lot. _rūdêt_ »gniti, pustiti gniti, propadati«. Pomensko blizu je tudi stnord. _rot_ (n.) »gnitje, slabost«, _rotinn_ »gnil«, ags. _rotian_ »gniti, veneti«, stvn. _rôzzen_ »gniti« < germ. _*rautjan_ < ide. kavz. _*rou̯déi̯e/o-_, kar Pokorny, 869, združuje z osnovo _*reu̯d-_ »trgati«, prim. lat. _rūdus, -eris_ »razklano kamenje, prod«. Glej tudi _ridža_ in _rjä_. M. F.

rebâd (f.) »kožni izpuščaji, ošpice« poleg _rubâd_ »isto« (Kras) in _rbâd_ (notr.). Rigler, Jnotr. gov., 71, na podlagi opažanja v jnotr. sistemu, kjer je izpričano _rebât_ »ošpice« (Sabonje), _rąbât_ »isto« in _robât_ (Hrušica), izhaja iz sln. izhodne oblike z _o_-jevskim vokalizmom. Izhodno verjetno kol. _*rǫbadь_ (f.) k _*rǫbъ_ (m.), prim. p. dial. _rąb_ »praska, brazgotina, obrunek« (Karłowicz, SGP V, 14), r. _rubéc, -bcá_ »brazgotina«, ukr. _rubécь, -bcjá_ »isto«. Isti substantiv se verjetno ohranja v sln. denom. adj. _rǫ́bav_ »zgrbančen« in _rǫ́bast_ »neraven«, npr. _robasta pot_. Pomensko blizu je lot. _rum̃ba_ »vsaka majhna in podolgovata izboklina na ravni površini«, kar Mühlenbach-Endzelin III, 558, povezuje z lot. _aprembêt_ »pokriti se s skorjo« poleg »v rasti zaostajati«, _rẹ̄m̃bulains_ »neraven, grčav« in nadalje s slov. _*rǫbiti_ »sekati« (Trautmann, BSW 236), kar se zaradi nvn. _Ausschlag_ k _schlagen_ zdi verjetno. Bezlaj, Eseji, 78 s., se pri sln. gradivu odloča za izhodno _*rębędь_, kar zaradi stalnega sln. vokala _-a-_ ne prepričuje. Dalje glej _rǫ́biti I_. M. F.

rệbast (adj.), f. _-a_ »kratkorep«, npr. _rebasta kokoš_. Pomensko blizu je hrv. _rebast_ »brez repa« (Istra; ARj XIII, 801). Miklošič, 274, je hrv. adj. izvajal iz slov. osnove _*reb-_, Skok II, 118, pa povezal s hrv. _reba_ (f.), _-i_ »ime ovci, mulier parva« (Istra), dem. _rebica_. Morda sta sln. in hrv. adj. _*rębastъ_ sorodna z lit. _rémbėti, rémbiu, -ėjau_ »počasi in nezadostno rasti (o rastlinah)« poleg »len biti« in lot. _aprembêt_ »v rasti zaostajati«, kot je menil Matzenauer, LF XVI, 117. K problematiki bi lahko pritegnili tudi r. _rjabý_ (pl.) »nizko, ukrivljeno grmovje, ki raste na močvirnatih tleh«, kar Vasmer II, 561, z rezervo izvaja iz pomensko oddaljenega fin. _rääpiö_ »neshojen in zato nedostopen prostor, močvirje«. Bezlaj, Linguistica VIII/1 (1966–68), 68, povezuje sln. adjektiv z glagolom _rẹ́bati, -bam, -bljem_ »glodati (kost, drevo)«, kar razlaga kot osnovno prevojno stopnjo k _*rǫbiti_ »sekati«. Dalje glej _rǫ́biti I_. M. F.

rẹ́bati, _-am_ in _-bljem_ (v. impf.) »glodati«, ekspr. _rebệncati_ »isto«; k temu _rẹ́belj_ »Franse, Spitze, Streifen«, _rebeníka_ »vrsta jabolka (Schlotterapfel)«, adj. _rebện_ »puhel«, _rệbast_ »kratkorep«. Prim. r. dial. _rébez, rebezók_ »svilena krpa, rob« (kal.) < _*ręb-_ (Kurkina, Etimologija 1971 (1973), 90 s.). Psl. _*rębâti_ je _e_-stopnja k _*rǫbъ_ »Rand, Ranft«, _*rǫbîti_ »sekati, rezati«, ki je znana še v lit. _rem̃bti_ »poleniti se«, _rémbėti_ tudi »biti grčav, zaostajati v rasti« (Bezlaj, Linguistica VIII/1 (1966–68), 68). Štrekelj, JA XIV, 540, izvaja gl. _rěbl_, dial. _rěbjel_ »lestev, jasli«, dl. _jabeŕ, jabŕ, rjaber_ »lestev, vrhnji del gar«, v Bibliji »jarem« in sln. _rẹ́belj_ iz n. _Reff_ »lojtrnice na vozu«. Avtohtoni izvor je treba domnevati vsaj za zgoraj navedeno sln. in r. besedno družino. Dalje glej _rǫ̂b I, rệbast, rǫ́biti I, rẹ́var II_. M. S.

rẹ́bec (m.), g. _-bca_ v zvezi _ovčji rẹ́bec_ »neka vinska trta« (Branik; Erjavec, LMS 1882–83, 311). Pred tem navaja Vrtovec, Vinoreja, 1844, 24: _ovzhji rébiz_, in omenja, da spada trta med bele, bolj žlahtne in da je znana le na Vipavskem. Nejasno. Morda sln. izpeljanka iz predloge, ki je bila prevzeta iz nvn. _Rebe_ »trta, vinska trta«, prim. č. _réva_ »vinska trta«, slš. zastarelo _réva_ »isto«, dl. _rewa_ (Machek[2], 513). Bezlaj, Linguistica VIII/1 (1966–68), 68, ime trte povezuje s sln. _rẹ́bati, -am_ (v. impf.) »glodati«. Morda spada zraven cgn. _Rebec_. M. F.

***rebeka** (f.) »vzdevek glasni in kričavi ženski« v rož. _rabéqa_ (Šašel, RNB, 99). Prim. tudi slš. gemer. _rebeka_ »prepirljiva stara ženska« poleg »debela in lena ženska« (Orlovský, Gemer., 280). Nejasno. Izvajanje iz atpn. _Rebeka_ pomenskomotivacijsko ni razložljivo. Morda izposojeno. Prim. furl. _rebèc_ »razdražljiv, ki se pusti izzvati; razdražljivec«, v. _rebecâsi_ »prepirati se, razjeziti se« (Pirona, VF, 857). M. F.

rebeljún (m.) »Rebellion« (Štrekelj, Görz., 411). Iz oblike ni moč ugotoviti, ali je prevzeta iz nvn. _Rebellion_ ali iz furl., ben. it. _rebeliòn_ »upor, vstaja« (Šturm, ČJKZ VI (1927), 77; Boerio, DV, 486; Pirona, VF, 857), it. _ribellione_ »isto«, tudi _rebellione_ < lat. _rebelliō, -ōnis_, kar je tvorjeno iz adj. _rebellis_ »uporen«, substantivizirano »upornik, puntar« < _re-_ »proti, kontra« + _bellum_ »vojna« (Battisti-Alessio, 3246). Sln. pkm. _rebèriti se, -in se_ »upirati se«, subst. _reberíja_ (f.) »revolucija, vstaja«, _rebèriš_ (m.) »razgrajač, rogovilež« (Novak, Slovar, 91) je verjetno pred progresivno asimilacijo _r – l > r – r_ prevzeto iz nvn. _rebellieren_ »upirati se«, _Rebell_ »upornik«, _Rebellion_ »vstaja«; v n. je ta besedna družina prevzeta iz frc. (Kluge[22], 586). M. F.

rẹ́ber (f.), g. _-bri_ »vzpetina«, redko _rẹ́bro_ (n.); k temu adj. _rẹ́brn_, f. _-rna_ »strm«, _rebernȁt_ »isto«, _rebrína, rebrníca_ »gozd na strmini«; adv. _vrệber, navrệber, navkrệber, navkrebri_ »navzgor«; v 18. st. _rębr_ (m.) »clivus« (Pohlin), _reber, -bra_ »grič, vzpetina« (Gutsmann). Pogosto v tpn. in mtpn. _Reber, Rebra, Rebro, Rebre, Rebernik, Rebernica_, l. 1331 _Rebers_, 1343 _Reberz_, prevajano večkrat z _Leyten_ (Bezlaj, SVI II, 195). Tudi hrv. dial. _rebarja_ »obronek«, sbh. _ȉzrēbar_ »od strani«, _ȉzrēbra_ »isto« (ARj IV, 290). Tudi mak. _rebro_ »gorsko pobočje«, blg. _rebró_, pl. _-á_ »strmina, grič«. Miklošič, 274, primerja avstr. n. _leber_ »Grenzhügel«. Vendar je etimološko verjetno isto kakor _rẹ́bro_ (n.) »costa«. Dalje glej _rẹ́bro_.

rệbovt (m.), g. _-a_ »gosto kuhana in z moko zgoščena jabolka, nekakšna čežana« (Tacen). Nejasno. M. S.

rebríka (f.) »Viburnum lantana«. Variante _matpríka, mapríka, metríka, mepríka, napríka, nepríka_ in _dobríka_ so verjetno istega izvora. Brez znanih paralel. Interna rekonstrukcija ni zanesljiva, morda kompoz. s prvim členom _ma-_ kot v _macésen_ »Larix«. Pleteršnik I, 557, domneva _ma- + dobrika_. M. S.

rẹ́bro (n.), g. _-a_ »costa«; k temu _rẹ́bernica_ (f.) »skelet«, _rẹ́brnica_ »smrt« (Štrekelj, LMS 1894, 40); v

16. st. *rebru* »costa« (Megiser), v 18. st. *rebru* »coſta, pleura«, *rebernek*, *rebrenek* »scheleton«, *rebrenêza* »libitina«, toda *rębr* (m.) »clivus« (Pohlin), *rebru* »Rippe«, *rebrouje*, *rebrenik* »Todtengerippe, Skeletron« (Gutsmann). Prim. stcsl. *rebro* »costa«, sbh. *rèbro* »isto«, pl. *rȅbra*, mak. *rebro*, blg. *rebró*, pl. *-á*, r. *rebró*, *-á*, pl. *rȅbra*, ukr. *rebró*, *-á*, ljudsko *lebró* (navaja Vasmer II, 500), br. *rabró*, *-á*, pl. *rèbry*, p. *żebro*, č. *žebro*, slš. *rebro*, *-a*, gl. *rjebło*, dl. *rjobro*, *rjobło*, plb. *rebrü* »lestev« (prim. sln. *brezovo rebro* »Birkenleiten«). S tem primerjajo stvn. *rippi* »costa«, srvn. *rippe* < ide. **rebhi̯o-* (slov. **rebro*) iz ide. **rebh-* »pokriti«, gr. ἐρέφω »pokriti« (Miklošič, 274; Trautmann, BSW, 221; Vasmer, l. c.; Frisk I, 556). Glej tudi *ręber*.

rebúla (f.) »vrsta trte in vina«, tudi *rebulíca*. Izposojeno iz furl. *ribuèle*, *rabuèle* »isto«, it. *ribola*, l. 1324 *raybolum* (Istra), 1425 *rabiolus* (Videm). Izvedeno iz lat. *rubellus* »rubinasto rdeč« (Mende, RLS, 105; Battisti-Alessio, 3246).

récelj (m.), g. *-clja* »štula, štrcelj odrezanega uda«, tudi *ręcelj* (m.), *-clja* »isto«, iz tega pomena cgn. *Recelj*, l. 1377 *Marinus Reçil* (Cerkno), ostali pomeni so še »ročaj pri kosi za levo roko«, »ročaj pri žlici« (Laško, Lašče), »krcelj odlomljene veje«, *recljânje* »drobna repa« (Hudajužna), adj. *recljȁt*, v. *récljati*, *-âm* (impf.); v 18. st. v pomenu »caulis, caudex« (Hipolit, Pohlin, Gutsmann). Redko *rǫcelj*, *rócelj* »ročaj«, *rúcelj* »ročaj pri statvah, pah« (Vodnik), »kratek ročaj na koncu kosišča« (Temljine), *rûcek* »oružen koruzni storž« (vzh. štaj.).

Tudi hrv. *rêcelj* »ročaj pri kosi ali veslu; oružen koruzni storž« (Šušnjevo Selo, Čakovec, Kralje v Turški Hrvaški, Lika), *rúcelj* »ročaj; gol koruzni storž« (Lepoglava, Belac), *rucálj* (Varoš pri Slavonskem Brodu), *rûcanj* »ročaj; gol koruzni storž« (Vinkovci). Matzenauer, LF XVI, 177, primerja z n. *Ränkel*, dem. k *Ranke* »veja, poganjek na trti«. Skok III, 119 in 164, to zavrača in nastavi prevojno stopnjo **ręk-* (napačno jo primerja s p. *ręka*, ki je tudi iz **rǫka*) k splošnoslov. **rǫka*, pri geslu *rùcela* meni, da je *rȅcalj*, *-clja* iz *pecelj* (< it. *picciuolo*), križanega z **rǫka*, *rúcelj* pa je tvorjeno iz lok. sg. **rǫcě*. Enako Bezlaj, JiS XXII/1, 7 s., le da izpeljuje *recelj* iz **ręk-* po tretji palatalizaciji in edini slov. relikt osnovne prevojne stopnje primerja z lit. *riñkti*, *renkù* »zbirati, pobirati«, *rúcelj*, sln. *rócelj* ipd. pa iz **ręc-*, križanega z izpeljankami od **rǫka*. Dalje glej *róka*.

récen (adj.), f. *-cna* »razločen, jasen, razumljiv« (dol., štaj.), npr. *recno govoriti*; danes knjiž. v rabi le *izręcen* »isto«, v adv. rabi tudi »samo, le«, npr. *predstava je izrecno za povabljence*, tudi *izręčen* »isto«, kar z ožino dolgega *e* kaže na vpliv tvorbe s historičnim sln. ozkim *e*. Izhajati je mogoče iz prvotnega ptc. **rečьnъ* k **rek-tī́*, **rekǫ́*, pri čemer so na zamenjavo *č* s *c* tako kot pri hrv. *(ne-)izrèciv* »(ne-)izrekljiv« (Stulli) poleg *neizrèčiv* »isto« verjetno vplivale imperativne oblike s historičnim *c*. Dalje glej *réči*. M. F.

rę̑č (f.), g. *rečî* »stvar; res«, tudi »imetje«, npr. *Janez, ki ima zdaj Jurinovo reč*, vendar pkm. *réjč* »beseda« in k temu *réjčnik* (m.) »slovar, besednjak«. V 18. st. izpričano *rezhnik* »orator« (Pohlin) pa kaže na izpeljavo iz še starejše pomenske stopnje »govor«. V Briž. spom. *Vliſnih reſih* (III 34) »v lažnih besedah«, v 16. st. *rezh* »res« (Megiser), v 18. st. *ręzh*, *-y* »res, factum« (Pohlin), *riezh* »Dinge, Sache«, *rezh* »Wort, Sache« (Gutsmann). Prim. stcsl. *rěčь* »verbum, sermo«, sbh. *rȉječ*, *-i* »beseda, govor«, lok. sg. *u rljèči*, hrv. čak. *rîč*, lok. *rīčȉ* »beseda« poleg »govor«, prim. *bȉt rîč*, vendar v Vodicah poleg »beseda« tudi »stvar« (Ribarić, SDZb IX (1940), 187), mak. *reč* »isto«, blg. *réč*, *rečtá* »govor(jenje)«, ljudsko tudi »beseda«, r. *réčь*, *-i* »beseda, govor(ica)«, star. »stvar, predmet, delo«, ukr. *ríč*, *-y* »govor« poleg »stvar, predmet«, br. *reč*, *-y* »stvar, opravilo«, p. *rzecz* »stvar, predmet, dejanje, zadeva«, č. *řeč* »govor, beseda, jezik«, slš. *reč* »jezik, govor(ica), beseda«, gl. *rěč*, dl. *rěc*, plb. *rec*. Psl. **rě̂čь* (f.) < ide. **rēk-i-* > toh. A *rake*, B *reki* »beseda« (van Windekens, Le tokh. I, 400, z literaturo) je primarno nomen actionis k psl. v. dicendi **rek-tī́*, **rečěšь* »dicere«; k besedotvorju prim. gr. δῆρις (f.) »prepir, boj« k δέρω »tolči, tepsti, biti« (Miklošič, 274; Trautmann, BSW, 243; Meillet, MSL XIV, 333). Dalje glej *réči*. M. F.

réči, *réčem* (v. pf.) »dicere«, rož. *rěčə*, *račàm* »isto« (Šašel, RNB 101); k temu iter. *rękati*, *rę̑kam* (impf.) »govoriti«, rož. *ríqatə* »rekati, praviti« (isti, l. c.); prefigirane oblike obeh osnov ustvarjajo številne pomenske nianse, ki se združujejo v nove besedne družine, npr. *narę̂kati* »mrtve obžalovati«, k temu *nárek* »obžalovanje mrtvih« (pkm.) poleg knjiž. *narȅk*, g. *naréka* »dictatum«, oboje iz slov. postverbalnega subst. **narèkъ* (m.), g. **narekȁ*; *obréči* (pf.), *obrę́kati* (impf.) »opravljati«, *obrȅk* (m.) »opravljanje«, prim. hrv. čak. *obreći* »calumniare« (15. st.); *poréči se* »spreti se« (pf.), *porę́kati se* (impf.) »prepirati se«, *sporéči* (pf.) »spreti« itd. V 16. st. *rezhi* »jubere, dicere, locui« (Megiser), l. 1607 *rech* »dire, det« (Alasia), v 18. st. *rezhi*, *rêzhem* »dicere«, *porêzhem* »dicam« (Pohlin), *rezhem* »ſage«, *riekam* »ſage öfter« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *rešti*, *rekǫ* »dicere«, sbh. *rèći*, *rȅčēm* »dicere«, tudi »obljubiti« (Držić, Gundulić, Vuk), sb. pf. tudi *rȅknēm* (Vojvodina, Kosovo), hrv. čak. *rȅć*, *rȅčen*, tudi *rečȅn*, k temu hrv. tudi *rȉjeći* »dicere« (Boka) poleg *rȉjeti* (zlasti Dubrovnik), *rȉt* (Babina Greda, Posavina), kar je tako kot sb. csl. *rěti* sekundarno nastali inf. po aor. osnovi s podaljšanim vokalizmom (Miklošič, 274), mak. *reče* (pf.), blg. *reká*, *rečéš* (pf.), r. *rečí*, *reščí*, *rekú*, *rečëš*, ukr. *rektý*, *rečú*, *rečéš* »prositi, moledovati«, p. *rzec*, *rzeknę*, stč. *řeci* (pf., impf.) »govoriti, povedati« (Šimek, SI., 161), č. *říci*, *řeknu* »reči, povedati«, impf. *říkati*, slš. *riecť*, *rečiem* (pf.), gl. *rjec*, *rjeknu*, dl. *rjac*, *rjaknu*, plb. *rict*, *ricą* < **rečǫ*. Psl. **rek-tī́*, slov. dial. **rèk-ti*, **rečèšь*, dial. **rèčešь* (pf.), tudi **rèknešь*; k temu iter. **rě̂kati*; glagol je star verbum dicendi, prim. toh. A *rake*, B *reki* »beseda« < **rēk-i-* > psl. **rě̂čь* (f.) »isto« in »stvar« (van Windekens, Le tokh. I, 400, z literaturo). Iz iste ide. osnove **rek-* »govoriti, praviti« je s podaljšanim osnovnim vokalom tudi lit. *rė̃kti*, *rėkiù*, *rėkiaũ* »kričati, zmerjati, psovati, jokati«, lot. *rèkt*, *rę̄cu* »rjoveti, kričati, vpiti, jokati« (Fraenkel, 716). K pomensko bolj oddaljenim tvorbam, ki jih prištevajo k tej osnovi, glej pri Pokornem, 863. Glej tudi *rę̑č*, *račlátə*, *ráčiti*, *rȍk*, *poréklo*. M. F.

ręčica (f.) »mrežasta kožica na želodcu in črevesju« (Vrsno, notr.). V 16. st. *riezhiza* »ometum, retiolum« (Dalmatin, Register 1584). Pomensko najbliže je hrv. *rěčica* »trebušna mrena pri svinji« (Buzet, Sovinjsko polje), kajk. *rečica* »tanka kožica okoli drobovja, jeter, možganov; opna« (Trebarjevo) poleg slš. *rie(d)čica* »mreža« (Kálal, Sl., 572). Zaradi slednje oblike in sln. *ręděica* »mrežasta kožica v živalskem telesu, želodčna opna« je mogoče izhajati iz **rědъčica* »redka, prozorna mrena, mreža«, kar je substantivizirano iz adj. **rědъkъ*, **rědъka* »rarus« (Pleteršnik II, 413; Skok III, 120). Manj verjetno Erjavec, LMS 1880, 181, ki domneva, da se v tem terminu ohranja osnova **rěč-*, prim. stcsl. *rěčьno* »linum, linteamen«. Dalje glej *ręděk*, *rejâva* pa tudi *ráča*. M. F.

rečov (f.) »pivo brez droži«, izpričano v 18. st. pri Gutsmannu: *rezhou*, *rezhvu*, *rezhat* (f.) »Wirzen, Bier noch ohne Germ«, in v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 15: *rezhol*, *rezhat* »Wirzen, Bier ohne Gerben«. Tvorba spada v skupino substantivov tipa *cerkev*, g. *cerkve*, prim. *zirkou*, *bukov* (Gutsmann). Zaradi pomensko enakega dl. *brjacka* »Bierwürze« poleg »mlado pivo, sladko pivo« in »drevesni sok, zlasti brezov«, gl. *brěčka* »mlado pivo« poleg »mošt, sadni sok« in »drevesni sok, brezov sok«, p. *brzeczka* »izvleček iz sladu, pivska brozga, medena brozga«, č. *břeče* »drevesni sok« (Kott, Sl. I, 94), *břečka* »brozga, mošt«, tudi »drevesni sok, slad«, slš. *brečka* »brozga«, kar je sorodno s sln. *bręča* »drevesni sok; višnjeva smola«, bi bilo mogoče izhajati iz slov. **brěči* (f.), g. **brěčьve*. To je lahko tako kot hrv. dial. *ladva* »ladja« (Belostenec, Stulli) ← psl. **oldi* »isto« (Snoj, SR XLII, 522, op. 218) primarno slov. **brěči* (f.) → **brěča* (f.). Izguba konzonanta *b-* je v kor. dialektih znana pri adj. *dobro* > kor. *doro*, adv. *dro*, v Žihpolju, v ok. Radiš, v Selah, Škocjanu in Šentanelu v refleksu za sln. knjiž. *bramor*. Pojav je morda posledica ošibitve *b*-ja, ki se je artikulatorno približal *v* (Grafenauer, JA XXVII, 197; Ramovš, Hgr. II, 189), prim. kor. *vrômar* »bramor« (Skomar), kor. sufiks *-va* za **-ьba*, in nato izpadel. Sln. besedotvorni varianti iz slov. **brěči* in **brěčadь* < **brěkědь* silita k domnevi, da je izvor te slov. besedne družine domač (tako brez obravnavanih sln. primerov že Schuster-Šewc, HEWb., 62 s.). K besedotvorju prim. slov. **moča* : **moči* : **močadь* < **mokědь* v sln. *móča*, *močve* (f. pl.) in *močad*. Sintezo dosedanjih mnenj glej v ES III, 15.

Sln. *rečov* kot tudi slov. **brěči*, **brěča* pa ni niti sorodno niti prevzeto iz germ. sin. **wirtaz-* »sladka tekočina« (< ide. **u̯er(H)dos-*) v stvn., srvn. *wirz* »sladka tekočina, slad«, ags. *wyrt*, agl. *wort* »poparek žita za izdelovanje piva«; nvn. *Wirz* »Bierwürze« je v 16. st. sovpadlo z nvn. *Würze* »aroma, začimba« (Pfeifer, EWD, 1998; Kluge[22], 801), kar je iz bav. n. v sln. prevzeto kot *bírce* »Gewürz« (Skalar; Ramovš, Hgr. II, 190). Sem tudi v 18. st. izpričano *qvirz*, *-a* »Gewürz, aroma« (Pohlin) iz bav. avstr. *Gewürz* (Striedter-Temps, DLS, 164). Glej tudi *bręča*. M. F.

rêd I (m.), g. *-a*, tudi *redû* »ordo«, npr. *v red dejati* »urejati«, *rokavici nista v red* »r. nista par«, adj. *ręden*, f. *-dna* »pravilen«, tudi *poręden* »reden, pravilen, dober, pošten, velik, imeniten«, npr. *visoki in poredni ljudje*, *izręden*, f. *-dna* »odličen«; v. *obredíti*, *-ím* (pf.) »v red spravljati«, *preredíti*, *-ím* »v drugačen red spraviti, spremeniti«, *uredíti*, *-ím* »v red spraviti«, k temu impf. *uréjati*, *-am* »isto« in *urejeváti*, *-ûjem*; pkm. *réd*, *-a* »vrsta, red, ocena«, adj. *redáti* »redat, enovrsten« (oboje Novak, Slovar, 91). V 16. st. *red* »Ordnung, ordo; ordninga«, *po redi ali ordningi* »ordenlich, ordine; po verſti« (Megiser), v 18. st. *red*, *-a* »Orden, Ordnung; ordo« (Pohlin), *red* »Orden, Ordnung«, *red* (f.) »Reihe, Zeile« (Gutsmann). Prim. stcsl. *rędъ* »ordo, successio«, sbh. *rêd*, *-a*, lok. *rédu* »vrsta, urejenost, red«, *rȅda* (f.) »isto«, hrv. dial. *rêd* (m.) »vrsta, niz«, tudi *rêd* (f.), *-i* »niz« (Vodice; Ribarić, SDZb IX (1940), 186), čak. *ręd* (m.), lok. *rędû* »Ordnung, Furche, Reihe«, mak. *red* »vrsta, zaporedje, urejenost, plast«, blg. *red(ă̈t)* »vrsta, red, linija«, r. *rjád*, *-a* »vrsta, red«, *rjáda* »dogovor, združitev«, ukr. *rjád*, *-u* »vrsta, zaporedje; konjska oprava«, p. *rząd*, g. *rzędu* »vrsta, niz; konjska oprava; red, urejenost, ureditev«, č. *řad* »vrsta«, *řada* (f.) »isto«, *řád* »red, stan; čin«, slš. *rad*, *-u* »vrsta, zaporedje; vrsta pokošene trave«, gl. *rjad* »zaporedje, red«, *rjada* »vrsta, smer; vrtna greda«, *rjany* »lep« < **rędьnъjь* »urejen«, dl. *rěd* »vrsta, red; vrsta pokošene trave; orodje«, *rěda* (f.) »vrsta; vrsta pokošene trave«, *rědniś*, *-im* »krasiti«, *rědny* »urejen, prijeten, lep«. Iz slov. jezikov je madž. *rend* »vrsta, red« (Benkő III, 378) > sln. pkm. *rènda* »isto« (V. Novak pri Novak, Slovar, 92), rum. *rînd* »vrsta, red« (Tiktin, Wb., 1325 s.), alb. *rénd* »vrsta, niz; urejenost, ureditev«. Psl. **rędъ* (m.) in k temu po vzorcu **vôrnъ* (m.) → **vőrna* (f.) tvorjeni f. **ręda*; zaradi sorodstva z **o-ródьje* (n.) »sredstvo, priprava« (Pedersen, KZ XXXVIII, 310 ss.), sorodnega sln. gradiva z jatom (sln. dial. *vried* »čas«) in lit. žem. *rindà* »vrsta, linija«, lot. *rīdā* »redoma«, *rīdams* »isto« (Vasmer II, 561; Machek, l. c.; Schuster-Šewc, HEWb., 1218) je potrebno izhajati iz ide. deverbativa **rn̥d-o-s* »urejen; urejenost, red« k nazalno infigiranemu v. **ré-n-d-ti* : **rn̥d-ónti* »nizati, urejati ipd.«. Podstavna verbalna baza **red-* je sorodna z lat. *ordior* »snovati, začeti«, *ordō*, *-inis* »red, vrsta« (Pedersen, l. c.; Walde-Hofmann II, 221). Glej tudi *ráliti*, *redílj*, *rêd II*, *red III*, *vried*, *réditi II*, *-rediti*, *srę̂nja*, *urâd*, *orôdje*, *poręden* in *ręsa II*. M. F.

rêd II (m.) »deset«, tudi f. *ręd*, g. *redî* »isto« v glavnih števnikih od 40–90, prim. opozicijo *petredi* : *petredov* : *petred*, ki kaže na zvezo glavnega števnika **pętь* + g. pl. *i*-jevskega : *u*-jevskega substantiva in obliko brezkončniškega g. (Ramovš, Hgr. II, 112); rož. *danštíradi* »42«, *dbanpetrîd* »52«, *dbandavetrêd* »92«, *šēstənšēstrêd* »66« (Šašel, RNB, 21, 124, 117), *tri redi*, *štiri redi* (gor., kor.), rez. *paterdú* »50«, *šestredo* »60«. V 18. st. *petred* »50«, *ſhieſtred* »60«, *ſedemred* »70«, *ſedemredni* »70.«, *oſemred* »80«, *oſemredlieten* »osemdesetleten« (Gutsmann). Ramovš, o. c., razlaga izraz iz poljedelskega življenja, češ da se je pomen »10« razvil iz prvotnega **rędъ* (m.), f. **rędь* »vrsta«, ker so v vrste polagali po deset snopov. Razlago sprejema Suprun, Slav. čisl., 13, ki opozarja na podoben pomenski razvoj v okviru leksema **kopa* »kup, kopica > 60« v slovin. *pùótkùopnï* »30.« (Lorentz, Wb. II, 82) in ukr. dial. *dva piv kopy* »32«. K slednjemu bi bilo mogoče pritegniti tudi sln. rož. *kopà* »60 snopov«, prim. *pét qúp snopóv* »5×60 snopov« (Šašel, RNB, 55), vendar tudi »eine Zahl von Vier« (Murko 1, 140). Dalje glej *ręd I*. M. F.

red III (m.) »pravi čas«, npr. v 16. st. izpričano *končani so bili, preden je bil red* (Dalmatin), tudi adv. *vrȇd* »istočasno«, npr. *pri tebi in pri njem vred*; sem tudi *prerẹ́dno* (adv.) »prezgodaj« (Čemšenik), *zá-red* »zgodaj«, *záredi* »isto«.

Pomensko blizu je hrv. *red* »čas 24 ur« (ARj XIII, 830) poleg *ovȍ vrȇt* »ovo doba« (Cres), *nȁvret* (adv.) »takoj« (Ozalj), *vrȇda* »isto« (Žumberak, Ozalj), *vrièda* »isto« (sev. gradišč.), *prȋ rȇda* »ob pravem času«, npr. *Ženȁ mi je rodȉla prȋ rȇda* (Dračevica na Braču), mak. *red* »čas, ugoden čas, čas za izvršitev nečesa«, npr. *sega e tvoj redot*, blg. pog. *red* »čas, primeren čas za kaj«, r. *vrjád* »ob pravem času; čas«, npr. *vrjad by emu už i vorotitьsja* (Dal', Slovar'[3] I, 641). Izhodno **rę̂dъ* (m.) »čas, pravi čas« je gotovo sorodno s psl. **rę̂dъ* (m.) »vrsta, red«. K pomenu prim. sln. *dóba* »način, vrsta; časovno obdobje«, sti. *ṛtú-* (m.) »določen, čas; red, pravilo«. Poleg pomena »čas, pravi čas« je izpričano tudi »krat«, prim. r. dial. *odnorjád*, *vdrugorjád*, kar se je sodeč po sln. dial. *čas* »krat« poleg slov. **časъ* »tempus«, n. *zweimal* k *Mal* »čas«, agl. *three times* »3×« k *time* »čas« moglo razviti iz pomenske predstopnje »(pravi) čas«. Dalje glej *rę̂d I* in *vried*. M. F.

rẹ́dek (adj.), f. *rẹ́dka* »rarus«, tudi *redâk*, f. *rẹ́dka* »isto« in *porẹ́dek* »isto«; k temu v. *rẹ́diti*, *-im* (impf.) »delati redko« (vzh. štaj., dol.), pf. *poredíti*, *-ím*, *rẹ́dči-ti*, *rȇdčim* (impf.) »isto« poleg »trebiti o gozdu, koruzi ipd« (goriš.), *rẹ́dčina* (f.) »kraj v gozdu, kjer so drevesa redka« (vzh. štaj.), tudi »del vinograda, kjer so trte redke«, *rẹ́dčica* »isto« poleg »mrena v živalskem telesu, npr. trebušna prepona«, abstr. *rẹ́dkost* (f.) poleg *redkọ̑st*, adv. *rȇdkoma* »selten«, *porȇdkoma* »isto«, *po-rẹ́dci* (pkm.). V Briž. spom. *redka zloueza* (I 1) »pauca verba«, l. 1607 *redec* »raro« (Alasia), v 18. st. *rędk* »rarus«, *redkuſt* »raritas« (Pohlin), *riedek*, *-dka* »nicht dicht, ſeltſam, ſchitter« poleg *redek* »isto« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *rědъkъ* »rarus, paucus«, csl. *rědy* (adv.) »raro«, *porědy* »isto«, sbh. *rijèdak*, *rijètka*, hrv. čak. *rȋdak*, f. *rȋlkȁ*, *rȋlko*, d. obl. *rȋlki*, toda komp. *rjȅdī*, čak. *rȉdī* (Vrgada), mak. *redok*, f. *-tka*, blg. *rjádъk*, f. *-dka*, r. *rédkij*, ned. obl. *rédok*, *redká*, *rédko*, ukr. *ridkýj*, br. *rèdky*, p. *rzadki*, č. *řídký*, slš. *riedky*, gl., dl. *rědki*, plb. *ŕott'ă* < **rědъkoje* (Polański, PED, 126). Psl. **rě̂dъ-kъ*, f. **rědъkā̃* »rarus« je tako kot adj. **krěpъkъ* ← adj. **krěpъ* izpeljano iz adj. **rědъ* »isto« (k sufiksu prim. **sě-dъ*, **blě-dъ* itd.), ki je enak lot. *rę̃ds* »negost« poleg *rę̃ns* »isto«, lit. *rẽtis*, *-čio* »rešeto«, *rẽtas* »negost, redek«, lat. *rēte*, *-is* »morska, lovska mreža« k ide. **er-*, **erH-*, **reH-* »ločiti (se); ločen, redek, prostoren, rahel ipd.«, kamor spada tudi slov. kavz. **orīti* »ločevati, rušiti«, lit. *er̃dvas* »oddaljen, prostoren«, *ìrti*, *yrù*, *iraũ* »ločiti se«, gr. ἐρῆμος »samoten, zapuščen, pust«, sti. prep. *ṛté* »brez«, *ī́rma-* (m., n.) »rana« (Miklošič, 277; Mühlenbach-Endzelin III, 518; Fraenkel, 15 s.; Vasmer II, 503 s.; Pokorny, 332). Glej tudi *rej*, *rejâva*, *rẹ́čica*, *rẹ́dos* in *voraden*. M. F.

redílj (m.) »vrsta pokošene trave« (Branik); verjetno iz **rę̂dy̆l'ь*, kar mora biti tvorjeno iz **rę̂dь* (f.) »vrsta«, specializirano »vrsta pokošene trave«, prim. sln. *rę̂d* (f.), g. *redȋ* »isto« (Bovec, kor.), ali tudi **rę̂dъ* (m.) »vrsta«. K besedotvorju prim. slov. **kostyl'ь* ← **kostь*, tudi **gъrbyl'ь* : **gъrbъ* (Slawski, SP I, 112). Pomensko enako, vendar drugače tvorjeno je tudi sln. *rę̂den* (m.), *-dna* »isto« (Vipav. dol.). Dalje glej *rę̂d I*. M. F.

redíti I, *-ím* (v. impf.) »alere«; z obsežno besedno družino *rẹ́ja*, *vzrẹ́ja*, *prirẹ́ja*, *zredíti se* »odebeliti se«, *rȇjec*, *rejénec*, *redník*, adj. *rejȅn* »debel«. V 16. st. *rediti* »educare« (Megiser), v 18. st. *rédim* »alere«, *rednik* »nutritius«, *redniza* »nutrix«, *ręja* »paſtus, nutritio«, *rêjen* »debel, pitan«, *rejnik* »nutritius«, *rejz* »alumnus«, *rejzhe*, *-ęta* »isto« (Pohlin), *redim* »nähren«, *rednik* »Nährvater«, *reja* »Nahrung, Zucht«, *rejez* »Koſtkind« (Gutsmann).

Edina zanesljiva paralela je csl. *redъ* »cibus«, na katero je opozoril Miklošič, 277, ki pritegne tudi blg. *redjá*, *-íš* »pflegen«. Persson, Beitr., 275, rekonstruira izhodno **uredh-*, *e*-jevsko stopnjo k **rodъ*, **roditi* in primerja lit. *rẽsnas* »postaven, korpulenten, močan«, lot. *ręsns*, *rẽšņs* »rejen, grob« (enako Fraenkel, 722). Dalje glej *rọ̑d I*.

rẹ́diti II, *-in* (v. impf.) »delati, izdelovati« (pkm.; Novak, Slovar, 91); knjižno v tem pomenu le pf. *narediti*, *-ím* »storiti«, črnovr. *nąrȩ̂st*, *nąrdȋm* (Tominec, 136), rož. *naredȋtə*, *-ím* (Šašel, RNB, 76), k temu impf. *narẹ́jati*, *-am*. V 16. st. *lepu narejen* »geziert, ornatus«, *raun narejati* »Eben machen, aequare« (Megiser), l. 1607 *nariedit* »accomodare« (Alasia), v 18. st. *narédim* »thun, machen; efficere«, *naręjam* »isto« (Pohlin), *naredim*, *narejam* »thue, mache, ordne« (Gutsmann). Pomensko enako je hrv. ptc. *narédil* »naredil« (Ozalj) in str. *rjaditi* »delati« poleg *rjadъ* »delo« (Sreznevskij, Mat. III, 229, 233), kar kaže, da je slov. v. **rę̂dīti*, **rę̂dišь* »delati« denominativ k **rę̂dъ* (m.) »delo« < **rę̂dъ* (m.) »red, vrsta«. K pomenu prim. slov. **čĭnъ* »delo« poleg »red, vrsta«. Dalje glej *rę̂d I*. M. F.

-rediti, *-im* (v.) »čistiti«, izpričano le v pf. *obredí-ti*, *-ím* »žito s presevanjem očistiti« in k temu impf. *obrẹ́jati* »isto« (oboje Savinjska dol.). Pomensko enako je gl. *rjedźić*, *-u* »čistiti, snažiti«, dial. *rjadźić* »isto«, kar Schuster-Šewc, HEWb., 1224, primerja s hrv. čak. *rẹdȉt*, *rȩ̄din* »ordnen, in Ordnung bringen, reinigen« in povezuje z **rę̂dъ* (m.) »vrsta«. Vendar je ta čak. glagol izpričan le s pomenoma »ordnen« in »aufräumen« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1054). Pomen »čistiti« se je mogel razviti iz pomenskega polja slov. denom. k **rę̂dъ* (m.) »vrsta«, tj. **rę̂dīti*, **rę̂dišь*. K pomenskemu razvoju prim. r. *čeredítь* »čistiti, snažiti« k *čeredá* »vrsta«. Dalje glej *rę̂d I*. M. F.

rẹ́dkev (f.), g. *-kve* »Raphanus sativus«, *divja redkev* »Raphanus raphanistrum«, tudi *redkva* »Raphanus s.«, dem. *rẹ́dkvica*. V 16. st. *redkov*, *retkvu* »raphanus« (Megiser), l. 1607 *retcou* »rapano« (Alasia), v 18. st. *rêhkuv*, *rehqva* »raphanus« (Pohlin), *redkou*, *redkva* »Rettich« (Gutsmann). O slov. **redьký* (f.), g. **redьkъvé* »Raphanus sativus« pričajo tudi str. *redь-kovь* (citirano po Vasmerju II, 504), p. *rzodkiew*, *-kwi*, č. *ředkev*, *-kve*, slš. *red'kev*, *-kvi*, gl. *rjetkej*, *-kwje*, dl. *rjadkej*, *-kwje*. Le pri Murku II, 560, izpričani varianti *rétka* v slov. svetu ustrezajo r. dial. *rëd-ka*, ukr. *rédьka*, br. *rèdzьka*, str. *retьka* (Sreznevskij,

Mat. III, 216) < *redъka. Poleg tega kažejo hrv. ràdakva (ok. Dubrovnika), sbh. àrdakva (Perast, Vasojevići, Črna gora), rdakva (Kosovo), blg. rъdъkva (Mladenov, 542) in str. rьdьky (Sreznevskij, l. c.) na izhodno obliko *rьdьky poleg *rodьky v sbh. rȍtkva, rodakva, po -tk- > -k- rokva (Pounje; ARj XIV, 149; Skok III, 96). Iz slov. predloge *rьdьky izvaja Būga, ZSlPh I, 42, lit. ridìkas »Raphanus sativus« poleg vzhlit. rudìkas »isto«, kar Mühlenbach-Endzelin III, 567, tako kot ruduks, rutks razlaga z ljudskoetimološko naslonitvijo na lit. rùdas oz. lot. ruds »rdeč« (sprejema Fraenkel, 728). Izvor slov. *redьky, *redьka, *rьdьky, *rodьky še ni pojasnjen. Miklošič, 284, ki je pritegnil tudi pomensko oddaljeno csl. rъdъky »lactuca«, je gradivo izvajal iz stvn. retih, ratih »redkev«. Vendar morejo biti s tega jezikovnega področja slov. oblike izposojene še pred delovanjem stvn. konzonantnega premika, tj. pred l. 600, ko se je iz lat. rādīx, akz. rādīcem »koren; redkev; izvir« z realijo vred (o tem Plinij, Nat. hist. 19, 39) izposojena beseda v germ. glasila še *radik oz. po preglasu *redik, prim. tudi stspn. redik, oz. *radikō in *redikō, kot sta sklepala Uhlenbeck in Mayer pri Kiparskem, Lw., 276. Nasprotno Skok, l. c., izvaja oblike z o-jevskim vokalom iz lat. predloge. Toda Kiparsky, l. c., kljub Skoku meni, da se vse slov. oblike prevzete iz germ. jezikov, pa čeprav istočasno opozarja, da osnova na -y zaradi pogostih slov. poimenovanj za rastline na -y sama ne more biti trdno merilo za germ. izvor. Oblike z redukcijskim vokalom izvajajo Meillet, Ét., 184; Knutsson, Lw., 39; Stender-Petersen, ZSlPh VI, 292, prav tako iz germ. in tako kot germ. kratki a kažejo na naglas v izglasnem zlogu germ. izhodiščne besede. V sln. se najde tudi oblika andrkva »redkev«. Podobno je hrv. ándrkva (ok. Dubrovnika), andarkva (Belostenec). To Skok, l. c., po disimilaciji r – r > n – r izvaja iz slov. predloge z redukcijskim vokalom, pri čemer pri interkaliranem r opozarja na furl. radrìc »radič«. Vendar so te oblike lahko nastale po ljudskoetimološki naslonitvi na adj. *rъdrъ »rdeč«. O akcentski paradigmi *redьky in redukciji vokala -e- v slov. Snoj, SR XLII (1994), 507). M. F.

redle (adj., delno indekl.) »čil, uren« (Trubar, Dalmatin, Krelj), npr. redli postano »fortes fient«, redliga ſerza, redle ino mozhan (Trubar); redlih »justus, candidus«, redlikost »fortitudo« (Megiser), v 18. st. le adv. rêdlè »wohlan, hurtig; age!« (Pohlin), redle »wohlan; le nu, bodi tai« (Gutsmann), kasneje pozabljeno.

Izposojeno iz srvn. redlich, rędelîch »razumen, bister, vrl«, bav. n. redlich, dial. rédlì, rédlə »isto« (Miklošič, Frw., 49; SEW, 274; Striedter-Temps, DLS, 209) < stvn. rędilîh, kar je izvedeno iz stvn. rędia »odgovornost« (Kluge[17], 588). Iz n. redlich je tudi gl. komp. redliši »boljši« (Schuster-Šewc, HEWb., 1209 s.). M. S.

rẹ́dos (m.) »veliko rešeto za presevanje žita« (Sln. gorice; Murko I, 483). Po Koštiálu, ZSlPh XIV (1937), 296 s., naj bi oblika po krajšanju nastala iz redosẹ́ja »isto«, tudi redkosẹ́ja (Haloze), štaj. redesẹ̄ja (Dramlje; F. Jakopin, ustno) z delovanjem vokalne harmonije v neakcentuiranih prvih dveh zlogih; zloženke iz adj. *rědъ »redek« = lot. rẹ̄ds »isto« oz. *rědъkъ in *sěja, nomena actionis k *sě(ja)ti, *sějǫ »percribrare«. Podobno je tvorjeno mak. redoséjalka »vrsta sejalnika«, redosejačka »isto«. Vendar bi bilo mogoče sklepati tudi o starejši tvorbi iz ide. *rēdo-sHo-s z ničto stopnjo ide. korena *seH- »percribrare«. K besedotvorju prim. psl. *pridъ iz *prei̯-dHo-s. Tudi samo sln. istopomensko rekosẹ́ja (jvzh. štaj.) je fonetično prek *reχkosẹ́ja razvito iz ředkosẹ́ja. Glej tudi rẹ́dek, posẹ́je, sẹ́játi, síto. M. F.

refnati, -am (v. impf.) »puliti«. Izpričano le v 18. st. refnâm »zupfen Gold, vellicare« (Pohlin), refnam »zupfe Gold« (Gutsmann). Prim. slš. dial. réfat', -ám »treti (lan)« (Orlovský, Gemer., 280). Dalje nejasno. M. F.

refǫ̂šk (m.), g. -a »trta z velikimi temnomodrimi grozdi, ki se goji na Primorskem, v Istri«, tudi »vino iz takšne trte«, dial. refǫ̂ško (m.) »isto« (oboje SSKJ IV, 458), rafúóš »vrsta vinske trte« (Štrekelj, Görz., 400). Prim. hrv. dial. rafoško, -a »vrsta rdečega grozdja« (Buzet, Sovinjsko polje). Prevzeto iz furl. refòsc »una delle più antiche e migliori qualità d'uva della regione«, refòsc-blanc, refòsc-dòlz, tudi rafòsc »isto« in rifòsc (Pirona, VF, 859, 843, 876). Šturm, ČJKZ VII (1928), 36, je omahoval med lat. izhodiščem fuscus »temen« in refossus (ptc.) »izkopan, prekopan« (← re-fodiō »izkopati, prekopati«). Skok III, 97, se odloča za drugo razlago. Nejasno. M. F.

regâl I (m.), g. -a »kos pohištva, sestavljen iz polic in omaric, pritrjenih na steno« (SSKJ IV, 458). Prvič izpričano pri Cigaletu, Wb., 1249: Regal »polica za bukve; večji tiskarske čerke, regal«. Mlada izposojenka iz nvn. Regal »isto«, kar se prvič pojavi v Nürnbergu l. 1678. Leksem je prvotno trgovski termin in temelji na it. rìga »vrsta, črta, ravnilo« (prim. l. 1712 v Leipzigu Regal »ravnilo«), kar je izposojeno bodisi iz long. rīga »vrsta, črta« (Battisti-Alessio, 3252) bodisi iz stvn. rîga »kriva črta, krivina« (Kluge[17], 590). M. S.

regâl II (m.), g. -a »vladarju ali državi pridržana pravica do vira dohodkov« (SSKJ IV, 458). Izposojeno preko nvn. Regal(e) (n.) »isto« iz lat. rēgālis »kar je kraljevo«, kol. regalia »isto«, kar je kot kulturna beseda prešlo še v stfrc. regaile (f.), frc. régale (f.) »regal« (Wartburg X, 203). Ista lat. osnova je izpričana še v sln. regîrati, rệgeljc in tam navedenih leksemih. M. S.

regâl III (m.), g. -a »orgelski jezični register s kratkim odmevnikom«, star. in v muzikološki terminologiji tudi »manjše prenosne orgle z jezičnimi piščali in z enim manualom, ki so bile v rabi od 15. do 18. st.«; v 18. st. regól »majhne órgelze, éne órgle« (Hipolit), v 19. st. Regal in der Orgel »regal, človeški glas posnemajoča piščal; register vox humana« (Cigale), kasneje redko. Izposojeno iz nvn. Regal »isto«, kar je s tem pomenom izpričano od l. 1712. Starejši pomen je »manjše prenosne orgle«. Nvn. Regal v navedenih pomenih izvajajo iz frc. régaler »enakomerno razdeliti, izravnati« < re- »ponovno« in égaler »izenačiti«, égal »enak(omeren)« < lat. aequālis »enakomeren« (Kluge[17], 590). Glej tudi regolice. M. S.

regâl IV (m.), g. -a »darilo« (primor.), v 18. st. Regal »darſtvu, obdaritje, daruvanſtvu, regal; Ge-

schenk«; *regalieren* »obdariti, regalirati; beſchenken« (Gutsmann). Izposojeno iz it. *regàlo* »darilo«, *regalàre* »obdariti« oz. nvn. *Regal* »darilo«, *regalieren* »obdariti«. N. beseda je izposojena iz it., ta pa iz špan. *regalo* »darilo« k v. *regalar* »prijazno pogostiti, obdarovati« (Battisti-Alessio, 3222; Cortelazzo-Zolli, 1045), izpričano tudi v frc. *régaler* »(slavnostno) pogostiti, zabavati, plačati zapitek«. Corominas, BD, 499; DCELC III, 1053, domneva, da je špan. *regalar* izposojeno iz frc. *ré-galer* k sev. frc. *galer* »zabavati se, gostiti«, od koder je tvorjeno srfrc. *gale* »zabava« > it. *gàla* (od 16. st.) »slavnostni sprejem«, *galànte* »galanten« ipd. Frc. *galer* je v stfrc. izpričano kot *galer* in *waler*, kar dopušča povezavo z lat. *valēre* (prim. frc. *guêpe* < lat. *vespa*; Meier, AERE, 170) ali domnevanje galorom. **walare* »dobro se imeti, zabavati se«, kar naj bi bilo tvorjeno na osnovi izposojenke iz stfrank. *wala* »dobro« (Wartburg XVI II, 473, 481). Corominas, DCELC I, 616, domneva izvor v stfrank. **wallan*, stvn. *wallan* »kipeti, vrveti«. Zaradi stfrc. *waler* je treba zavreči starejši domnevi, po katerih naj bi bila obravnavana rom. besedna družina izposojena iz arab. *chil'a* »vrsta slavnostnega oblačila« (tako Kluge[17], 228) ali izvedena iz lat. *regalis* »kraljevski« (tako Battisti-Alessio, 3222). M. S.

rẹ́gati I, *-am* (v. impf.) »zijati, pokati«, pf. *rẹ́gniti*, *rẹ̑gnem* »počiti«; k temu *rẹ́ga* (f.) »razpoka«, tudi *raga* (f.) »isto« poleg *režáti*, *režím* (v. impf.) »zijati, smejati se«, *rẹ́ža* »razpoka«. K temu tudi *regáča* »Aegopodium podagraria«, *regáčica*, dial. *rẹgẹ̀čica*, *rẹd'ẹ̀čica* »isto« (Ramovš, Hgr. II, 235). V 18. st. *reſhim*, *reſhâti* »zerſpringen; lachen« (Pohlin). Prim. sbh. *régnuti*, *rêgnēm* »odpreti usta«, *réžati*, *réžīm* »renčati, odpirati usta«. Splošnoslov. je samo **-ǫ-* stopnja, sln. *rǫ́gati se*, stcsl. *rǫgati sę* »zasmehovati«, č. *rouhati se* tudi »preklinjati«. Iz slov. jezikov je rum. *rînji* »režati« (Tiktin, Wb., 1328). Sorodno se zdi stprus. *rānctwei* »krasti«, lat. *ringor* »režati, renčati« (Vasmer II, 543; Walde-Hofmann II, 436). Dalje glej *rǫ́gati se*.

rẹ́gati II, *-am* (v. impf.) »kvakati«, *regljáti*, *-âm* (impf.) »kvakati, vpiti (kot sraka), čvekati«, abstr. *regẹ̑t* (m.), *-ẹ́ta* »kvakanje«, *regetáti*, *-âm* in *-ẹ́čem* (impf.) »regljati«, izv. *rẹ́gelj* (m.), *-lja*, *rẹ̑geljček* (m.), *-čka*, *rẹ́gica*, *regetâljka*, *regljâvka*, *rẹ̑gljica*, *regačíca* (f.) »(drevesna) žaba«, *rẹ́ga* »isto, kvakanje«, *rẹ̑gljec* (m.), *-geljca*, *rẹ̑gljica* (f.) »Anas querquedula«, *regâljka*, *regetâljka*, *regetúlja*, *rẹ̑glja* »raglja, Ratsche«, adj. *rẹ̑gljast* »quakerisch«; v 18. st. *regetâm* »kürren, lachen; hinire, effuſe ridere« (Pohlin), *reglam*, *regetam* »schreye wie die Frösche: plaudere« (Gutsmann).

Prim. hrv. *rȅgati*, *-ām*, *regètati*, *règećēm* »kvakati« poleg *rekètati*, *rèkećēm* »dreti se kot sraka«, r. *regotátь*, *regočú* »krohotati se, vpiti«, dial. *rëgot*, *-a* »glasen smeh, vpitje«, ukr. *regotáty(sja)*, *-očú(sja)*, *-óčeš(sja)*, *régit*, *-otu* »krohot«, br. *ragatácь*, *-ačú*, *-óčaš* »krohotati se«, star. *rëgot*, *-u* »krohot, rezget« (Nosovič), p. dial. *rzegotać*, *-oce* »kvakati, regljati, krohotati se«, *rzechotać*, *rechotać* »isto«, *rzegocić* »čvekati, blebetati«, č. *řehotati* »rezgetati, krohotati se«, *řehot* »rezget, krohot«, *řehonit* »blebetati, žlobudrati«, *ř. se* »krohotati se«, slš. *rehotat' sa*, *-ocem sa* »krohotati se«, *rehtat'*, *-cem* »rezgetati«, *r. sa* »krohotati se«, *rehot*, *-u* »krohot, rezget«, *rehúňat' sa* »krohotati se«, gl. *rjehotać* »rezgetati, krohotati se«, *rjehot* »rezget, krohot«, dl. *rjagaś*, *-am*, *rjagotaś*, *rjegotaś*, *-ocu* in *-am* »kvakati, vreščati; ropotati, razbijati«, *rjagot* »kvakanje, hreščanje, prasket«. Psl. **regāti*, **-āješь*; **regotāti*, **-òt'ešь*; **regъtāti*, **-āješь*; **regъtъ*, **rogotъ* najverjetneje temelji na ide. bazi **(u̯)reg-* »odpreti usta, ziniti«, katere fonetična struktura dopušča (re)onomatopeizacijo. Psl. **regāti* je tako nenazalizirana varianta k psl. **rẹgnǫti* »póčiti«, **rę̣žāti* »zijati«, lat. *ringor* »isto«. Zanesljivih refleksov ide. **(u̯)re(-n-)g-* v drugih ide. jezikih ni zaslediti. Navezava na ide. **(u̯)re(n)g-* »vrteti« (tako Vasmer II, 543; Pokorny, 1154) se ne zdi prepričljiva. K pomenu prim. psl. **rę̣žāti* »hiare« v sln. *režáti se* »krohotati se« in psl. **zьjāti* »hiare« v sln. *zljáti* »isto« in »vpiti« (pa še »buljiti«). Glej tudi *râglja*, **rehljati se*, *rohtáč*, *rogítati*, *rožljáti*, *rohnẹ́ti*, *orǫ̑žje*. M. S.

rẹ́gelj (m.), g. *-glja* »Lycopus europaeus« (Caf). Izvedeno iz *rẹ́gati*, *rẹ́gniti* »počiti, razpočiti se« zaradi nazobčanih listov. Sin. *volčja noga* je kalk po srlat. *lycopūs* (< gr. λύκος »volk« + πούς »noga«) ali nvn. *Wolfsfuß*, *Wolfstrapp*. Iz psl. **rẹg-* je v fitonimiji izvedeno še sln. *regáčica* »Aegopodium podagraria«. Sin. *kozja noga* in *medvedova tacą* sta kalka po lat.-gr. oz. nvn. Sbh. *regovača*, kar Šulek, Im. bilja, 327, razlaga s sin. *redkozubica*, po Simonoviću, BR, 12, najverjetneje pomeni »Aegopodium podagraria«. Dalje glej *rẹ̑glja*, *rẹ́gati I*. M. S.

rẹ̑geljc (m.), g. *-a* »predpis, pravilo« (pog.; SSKJ IV, 459, navaja *rẹ̑gelc*), v 19. st. *régelza* (f.) »die Regel« (Murko), *réglica* »pravilo« (Drobnič, 137). Izposojeno iz srvn. *rëgelîn* »isto« (navaja Lexer, Mhd. Wb. II, 372), kar je dem. srvn. *rëgele*, *regel* (f.) »isto«. Sln. *rẹ̑geljc* vsebuje dem. sufiks **-(ь)c(ь)*, f. **-ica*, ki je substitut srvn. *-lîn*, prim. tako še *rẹ́keljc* iz srvn. *röcke-lîn* k *roc* »halja, suknjič«. Srvn. *rëgele* < stvn. *regula* je izposojeno iz srlat. *rĕgula* »pravilo« (prim. iz istega vira ags. *rĕgol*, stfrc. *riule*) za klas. lat. *rēgula* »vrvica ali letev za ravnanje žita v merniku, pravilo« (> sragl. *riule*, *reule* > agl. *rule* »pravilo, predpis«), kar je tvorjeno iz *regere* »ravnati, upravljati, vladati« (Kluge[17], 590; Walde-Hofmann II, 427). Iz iste lat. osnove je kasneje preko n. izposojeno še *regulâren* (adj.), f. *-rna* »pravilen, reden«, *regulîrati* (pf., impf.) »uravna(va)ti, urejati«. Glej tudi *regâl II* in *regîrati*. M. S.

regîrati, *-am* (v. impf.) »vladati, določati, usmerjati« (SSKJ IV, 460), gor. tudi *regirati voz* »usmerjati«; v 16. st. *regirati* »gubernare« s sin. *krailovati*, *guſpodovati* (Megiser), v 18. st. *regirati* »regieren«, *regiravez* »Regierer«, sin. *kraluvauz*, *ladavez*, *goſpoduvauz* (Gutsmann). Izposojeno iz srvn. *rëgieren* »vladati«, kar je v 13. st. prevzeto iz stfrc. *reger* »kraljevati, vladati« < lat. *regere* »isto«, prvotno »usmerjati, ravnati«. Slednje je sorodno z lat. *rēx* »kralj«, ide. izvora. Glej tudi *rẹ̑geljc* in *regâl II*. M. S.

rẹ̑glja (f.) »podolgovato pecivo iz kvašenega testa z navzkrižnimi zarezami na zgornji strani« (SSKJ IV, 462), »nekak kruh z navzkrižnimi regami« (Ljubljana), pri Cigaletu, Wb., 287: *reglja* »gekauftes Weiſbrot, Bäckerbrot, trenta, hlebec«, v 18. st. *rẹgla*, *-e* »zerſchnittene Semel; cruſtatus panis« (Pohlin). Izha-

jati je mogoče iz *ręgъl'a k *ręga (f.) »reža, razpoka«. Dalje glej *régati I*. M. F.

regolice (f. pl.) »orgle« (Fram). Najverjetneje dem. k *regâl* »manjše prenosne orgle«, kar je v 18. st. izpričano kot *regól* »éne órgle, majhne órgle« (Hipolit). Ker akcentsko mesto ni znano, ni mogoče izključiti možnosti, da je *regolice* (če *règolice) nastalo po metatezi in spremembi vokalne kvalitete iz *òrgolice, dem. k *òrgole* »orgle« (tako pkm.; Novak, Slovar, 66). K metatezi prim. jvzh. štaj., bkr. *ramōnike* (f. pl.), primor. *ramonika* »harmonika«. Dem. *ǫrglice* je pri Janežiču in Cigaletu izpričan v pomenu »orgle«, štaj. »panove piščali, trstenke«, danes navadno le »Mundharmonika«. Dalje glej *regâl III* in *ǫrgle*. M. S.

ręgrat (m.), g. *-a* »Taraxacum officinale«, tudi *ręgrad* (m.) »isto«, *regvat* (jvzh. štaj.), *regvant* (Sln. gorice), *vérgrad*, *vírgrad* (Ribnica) poleg *rêvar* (m.), *-ja* »Cichorium intybus« (kor.). Verjetno spada zraven tudi hrv. kajk. *jergot*, *jergut*, *jergota* »Taraxacum« (Zagreb). Nejasno; pri Levstikovem izvajanju (LMS 1882, 83) iz n. *Rohrleinkraut* vztraja še vedno Skok I, 774. Drugače Kurelac, Rad XXII, 137, in Štrekelj, Lwk., 52, ki izhajata iz n. *Wegwart* »Cichorium intybus«. Striedter-Temps, DLS, 209, dopušča to tolmačenje samo za obliko *rêvar*, za *ręgrat* pa opozarja na bav. avstr. *Rörelkraut*, tip *vęgrad* pa naj bi bila kombinacija med *Wegwart* in *Rörelkraut*. Dvomljivo. Pritegniti je treba tudi oblike *legrat*, *lederče* in *ręgratnik* »Hieratium, Hyoseris foetida«. Med številnimi imeni pri Marzellu, Wb. Pfln. IV, 599–655, in pri Schurterju, Ausdrücke, 1521, ni nobenega varnega vzorca za sln. oblike. Glej tudi *rêvar I*.

***rehljati se**, *-am se* (v. impf.) »smejati se na vsa usta« v črnovr. *rę̂χlęt sę, sę ręχlâ* (Tominec, 194). Pomensko najbliže je p. dial. *rzechotać się* »glasno in bedasto se smejati« poleg »hreščati, regetati; šelesteti« (Karlowicz, SGP V, 85), kašub. *řeχotac* »glasno se smejati« poleg »regetati«, *řeχot* »rezget; glasen smeh« (Sychta, SGK IV, 383). Tvorbe so ekspr. izvedenke *rechl'ati oz. *rechotati iz slov. v. *rechati, prim. r. dial. *rěchatь*, *-aju* »kruliti (o svinjah), puhati ipd.« (Dal', Slovar'[3] III, 1682). Pomensko blizu je č. *řehtati se* »glasno se smejati, režati se«, slš. *rehtat' (sa)* »smejati se« (Kálal, Sl., 567) poleg knjiž. »hrzati« < *regъtati, ukr. *regotáty(sja)*, *-gočú(sja)*, *-góčeš(sja)* »krohotati se« poleg »rezgetati«, gl. *rjehotać so* »silno se smejati, režati se«, ki kažejo na slov. sin. glagol *regati. Fonetično razmerje *rechati »režati« : *regati »isto« more odsevati podedovano besedotvorno razmerje *reg-s-: *reg-. Slednja osnova se v slov. kot tudi v lat. ohranja v nazalizirani obliki, prim. sbh. *régnuti*, *rêgnēm* »odpreti usta, renčati«, lat. *ringor* »zobe kazati, režati, srditi se«, ptc. *rinctus* poleg starejše izpričanega *rictus* < *reg-to-s, in kaže, da se je pomen »režati ipd.« tu tako kot pri *zьjāti razvil iz pomenske predstopnje »zijati, odprt biti«. Dalje glej *régati I*, *ręhtiti se*, *rohtáč*. M. F.

rę̂hta (f.) »rešeto« (gor.), jnotr. *rî̦eχta* »isto« (Dolnje Vreme; Rigler, Jnotr. gov., 172); *rę̂htar* (m.), *-ja* »izdelovalec rešet«; k temu *rę̂htati*, *-am* (v. impf.) »presevati žito« (dol.), jnotr. *rî̦eχtat* »isto« (Dolnje Vreme; Rigler, l. c.). V 18. st. *ręhta* »cribrum craſſum«, *ręhtam* »cribrare« (Pohlin), *rehta* »groſſe Reuter« (Gutsmann). Po besedotvornem vzorcu *plahtrati* (v. impf.) »plapolati, frfotati« ← *plahtati* (v. impf.) »isto« (< *polchъtrati ← *polchъtati) spada zraven v. *rę̂htrati*, *-am* (impf.) »rešetati« in subst. *rę̂htra* (f.) »rešeto«. Ta besedna družina glasoslovno ni povezljiva s sln. dial. *rę̂tra* »rešeto« < stvn. *rîtera* »isto« (Miklošič, 277). Izhajati bi bilo mogoče iz *rèchъta (f.) »cribrum«, besedotvorne variante k *rešetò (n.) »isto«, *rěšeto (n.) (> csl. *rěšeto*). Izpeljava tipa *vi̋chъta »tempestas« (v sln. *nevîhta* »isto«) iz v. *vi̋chati kot tudi *re/ěš-etò priča o obstoju v. *res-ti, *rešešь oz. iter. *rěchati »vejati, žito čistiti«, kar se lahko primerja z lot. *rekselêt*, *-ẽju* »z rešetom žito vejati«, *rekšelêt*, *-ẽju* »isto« poleg *rekšêt* (Mühlenbach-Endzelin III, 508, brez sln. gradiva). M. F.

ręhtiti se, *-im se* (v. impf.) »šeperiti se, mogočno ali ošabno se vesti«, tudi *rehtíniti se*, *rehtînim se* (v. impf.) »isto«, kar je tako kot sln. *srtíniti* iz *srtína* denom. v. iz sln. neizpričanega subst. *rehtína. Izhajati bi bilo mogoče iz v. *rèchъtiti in subst. *rèchъtъ (m.), k temu prim. sln. *puhtiti* : *puht*, in glagol priključiti k slov. besedni družini iz *rech-a-ti (< ide. *reg-s-) poleg *roch-a-ti, *rach-a-ti, od koder je izvedeno hrv. *roholiti*, *roholim* »ohol biti«, tudi *raholiti se* »isto«. K besedotvorju prim. slov. *bьrboliti k *bьrbati (SP I, 54). Skok II, 549, navaja omenjena hrv. glagola v geslu *òhō*. Dalje glej *rehljati se. M. F.

rej (m.), g. *-a* »Seitenteil des Fischernetzes«; v 18. st. *rěj*, *-a* »Seitentheil des Fiſchernetzes, sagenæ partes extimæ« (Pohlin). Morda iz *rě̋d'ь (m.) in sorodno z r. *réža* »redka ribiška mreža«, tudi *réžь* »isto«, kar Vasmer II, 505, izvaja iz *rěd'a (f.) k adj. *rědъ(-kъ) »rarus«. Glej tudi *rejâva* in *ręděk*. M. F.

rejâva (f.) »prazna plan, goličava«, tudi *ręja* »isto«. Kakor ukr. *ríža*, g. *ríži* »gozdna poljana« (Grinčenko, Sl. IV, 21) iz *rěd'a k adj. *rědъ(-kъ) »rarus«, od koder je tudi r. *réža* »redka ribiška mreža« (Vasmer II, 505). Izvorno je slov. *rěd'a abstraktum in do adj. *rědъ(-kъ) v enakem besedotvornem razmerju kot slov. *súša »siccitas« do *sûchъ »siccus«. Dalje glej *ręděk*. M. F.

rejec (m.) »merjasec« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 298). Osamljeno. Morda fonetično razvito iz prvotnega slov. *nerstь̀cь (m.), g. *nerstьcà »merjasec«. V sekundarno nastalem konzonantnem zaporedju *-stc-* [*stts*] je tako kot pri sln. *kǫ̂cka* < *kostьka prišlo do premeta predkonzonantne skupine *-st-* > *-ts-* in nastanka *nrētsca [*tsts*] > *nrēcca. To se je lahko tako kot pri sln. knjiž. *nocǫ́j* ob dial. *nójco* < *not'ьcǭ̋ (Furlan, SR XLI (1993), 220 s.) poenostavilo v *nrēca. Pod naglasom pa so bili ustvarjeni pogoji za nastanek prehodnega *-j-*: *nréjca. Konzonantna skupina *-jc-* se je v paradigmi posplošila. Poenostavitev jslov. konzonantne skupine *nr- v *-r-* je verjetno starejša kot zgornji fonetični razvoji in jo pri tej slov. besedni družini potrjujeta tudi v. *rástiti* in *ráščiti (se)*. Dalje glej *merjásec*, *rástiti* in *ráščiti (se)*. M. F.

ręka (f.) »flumen«, dem. *ręčica*, adj. *ręčen*, f. *-čna*; *rečíšče* (n.) »rečna struga«; pogosta baza v onomastiki, prim. številna sln. hdrn. *Reka*, tudi tpn. *Cerkljanska Reka*, l. 1336 *uilla Creycha*, l. 1377 *Reycha*, *Brčice*

< *vъ rěčīcě, n. *Wertschitz* (Ramovš, Slavia VI, 782), *Rečica*, lokalno štaj. in kor. tudi *Ročica* (pritok Pesnice) < *rěčīca s prehodom nenaglašenega *-e-* > *-o-* v soseščini *-r-* (Ramovš, o. c., 781), *Rečnik* (pritok zgornje Kolpe) itd. (Bezlaj, SVI II, 146 ss., 159). V 16. st. *reka*, *rika* »flumen« (Megiser), v 18. st. *ręka* »flumen« (Pohlin), *rieka* »Fluß, Bach« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *rěka* »fluvius, rivus«, sbh. *rijèka* »isto«, hrv. čak. *rīkȁ*, lok. sg. *rīkȉ*, mak. *reka*, blg. *reká* tudi »množica«, r. *reká*, ukr. *riká* tudi »večja količina premikajočega«, br. *raká*, p. *rzeka*, č. *řeka*, slš. *rieka*, gl., dl. *rěka*, plb. *rekă*. Psl. *rěkā́ (f.) »flumen« < ide. *roi̯-kā »tok« je nomen actionis na *-kā, prim. gr. ϑήκη »shramba« < *dheH-kā, iz ide. osnove *rei̯(H)-, *roi̯(H)- »teči, tok« < *erei̯- »isto«, ki se ohranja v slov. *rȍjь »tok« (m.) < ide. *roi̯Hó-s »tekoč« ← ide. prez. *rei̯He/o- »teči«, prim. sti. *raya-* (m.) »tok, tek, naglica«, csl. *z brěga rětь* »trudere«, *rī́-nǫti »potisniti, poriniti«, kar je mogoče primerjati z osnovo v gr. ὀρΐνω < *ορι-νι̯ω »pomakniti; ščuvati«, sti. *rināti* »pustiti teči«; iz iste osnove je drugače tvorjeno lat. *rīvus* »potok, reka«, sti. *rīti-* »tok«, gal. hdrn. *Rēnos* < *rei̯(H)-no-s (Miklošič, 277; Trautmann, BSW, 243; Vasmer III, 507 s.; Pokorny, 331). K laringalni interpretaciji psl. *rěkā́ ← praide. *roi̯Hᵘ̯-s Martinet, Word XII, 1 ss. Glej tudi *rȍj*, *ríniti*. M. F.

rę̑keljc I (m.), g. *-a* »moški suknjič«; prim. hrv. kajk. *rekl* (m.) poleg *rékla*, *reklja*, *rekljac*, *rȅklec* »jopič«, slš. *reklík*, *-a* »isto«. Kakor madž. *rékli* »jopič« in rum. *recăl* izposojeno iz n. dem. *Röckel*, bav. avstr. *rëckl*, tudi *rekkl*, *rekklɛ* iz n. *Rock*, stvn. *(h)roc* iz zahgerm. *rukka-, kar je dalo srlat. *roccus*, frc. *rochet* »koretelj«. Dalje nejasno; iz podobnega pragerm. *hrukka- v stvn. *hroc* je frc. *froc* »kuta«, agl. *frock*, kar je dalo sln. *frȃk* (Striedter-Temps, DLSbkr., 183; Schneeweis, Lw., 18; Skok III, 125; Benkő III, 372). Glej tudi *podlę̑klec*.

rékeljc II (m.) »vrsta kruha, reglja« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 298). Z domačim sufiksom motivirana predloga iz srvn. dem. *röckelîn*, *röggelîn* poleg *röckel*, *röggel* »kruhek iz ržene in pšenične moke« (Lexer, Mhd. Wb. II, 480), kar je tvorjeno iz srvn. *rocke*, *rogge* »rž«. M. F.

réketaš (m.) »ribežen za kruh« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 298). Prim. hrv. *reketȃš* »vrsta ribežna (za hren, limono ipd.)« (Ozalj), *rakateža* »ribežen« (Mikalja), čak. *rakatę̑ž* »isto« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1008), *gratakež* in *gratàkijež* (oboje Dubrovnik) poleg *ragatᵒāč*, *-āčȁ* (Vrgada) in v. *ragatȁti*, *-ᵒȃš* »ribati (o siru ipd.)« (Vrgada). Izposojeno iz rom., prim. it. *grattacacio* »ribežen za sir«, f. *grattacàcia* »isto«, srednjeveško lat. *gra(c)tacas(i)um* (14.–15. st.), tosk. *grattacacia* (Tentor pri Ribariću, SDZb IX (1940), 186; Skok, Term., 96; isti, ERHSJ I, 609), kar je imp. kompoz. iz v. *grattare* »praskati, drgniti«, frc. *gratter* »isto« + it. *cacio* »sir« < lat. *cāseus* »isto« (Battisti-Alessio, 1864). Premet zlogov *ta – ke* → *ke – ta* in izpad vzglasnega *g-* je slov. Preglas *a* > *e* pred palatalom je po Skoku, l. c., značilen za dubrovniško dalm. rom., zato preseneča areal preglašene iztočnice *gratakě́žь, ki je širši. *E*-jevska vokala ozaljske oblike sta posledica asimilacije *a – e* → *e – e*: *gratakě́žь > *ratakě́žь > *raketážь > *reketážь > hrv. *reketȃš* (Ozalj). Sln. oblika je iz hrv. M. F.

reklàti se, *-án se* (v. impf.) »izkašljevati se«, k temu *rèčki* (m. pl.) »izpljunki« (oboje pkm.; Novak, Slovar, 92, 91). Izhajati bi bilo mogoče iz subst. *chręčьkъ in v. *chręklʼati ter tvorbi povezati s psl. v. *chrękā́ti poleg *chręčā́ti, oboje »kašljati«, prim. sln. *hrę́cati* »pokašljevati« (štaj.) ob *hrékati* »isto«, hrv. *hrékati* »hrkati« (Vrančić; ARj III, 692), ukr. dial. *chrjákaty* »isto«, *chrjákatysja* »odkašljevati se« (Grinčenko, Sl. IV, 417), p. *chrząkać* »hrkati, kašljati; kruliti«. Psl. *chrękā́ti je v besedotvornem razmerju s *chrakati »isto« in *chъrkati (ES VIII, 89, 147). Glej tudi *hŕkati* in *ŕčati*. M. F.

rę́lih (m.), g. *-a* »macesen« (Pohorje), pkm. *rälof leis*. Tako kot pkm. *rèlha* »macesen«, tudi *rèla* »isto« pred sln. premetom *l – r* > *r – l* prevzeto iz srvn. *lërche* »macesen«, nvn. *Lärche* »isto« (Matzenauer, CS, 292; Ramovš, Hgr. II, 316, 236). Beseda je prek stvn. *lerihha* »Lärche« prevzeta iz lat. *larix*, *-icis* »isto«, kar je gotovo predrom. izvora, prim. bask. *lerr*, *leher* »Pinus epicea« (Skok I, 58; Kluge[17], 423; Pellegrini-Zamboni, FPF, 13; Walde-Hofmann I, 765; Hubschmid, Alpenw., 20 s.). Drugače o sln. obliki Bezlaj, Eseji, 102, ki domneva, da se je premet izvršil že v lat. Iz iste srvn. predloge je tudi pkm. *lèr* »macesen« (Novak, Slovar, 52). Glej tudi sin. *macésen*. M. F.

relika (f.) »Cytisus, Genista radiata, Sarothamnus sceparius«, tudi *reličevina*. Nejasno; ni znan niti areal niti ni v dostopni literaturi uporabnih paralel. Morda spada sem tudi *rę̑lje* »neka zel, ki jo ob hudi uri zažigajo« (goriš.). Pri Pohlinu in Gutsmannu najdemo *vred* (m.) »podrast«, *vrediti se* »unterwachsen«, kar je tudi nejasno.

rę̑lje (n.) »neka zel, ki jo ob hudi uri zažigajo« (goriš.). Verjetno »Acconitum napellus«, prim. *relje* »isto« (Willfort, Zdravilne rastline, 384). Poimenovanje je osamljeno. Morda iz kol. *gorě̃lьje (n.) h *gorě̃ti, prim. sln. *gorę̑lec* »debela veja« (Ig) in *gorę̑lka* »premog«. Dalje glej *grę́ti* in *relika*. M. F.

rę́ma (f.) »okvir; snovača (pri statvah)«; v 18. st. *ręmel* »die Rahme, margo« (Pohlin), *rema*, *remel* »Rahme« (Gutsmann). Izposojeno iz srvn. *reme* »podpora, okvir, ogrodje«, kor. n. *Rem* »sklednik«, štaj. n. *Rem* »okvir, ogrodje, leseno stojalo za krožnike« (Štrekelj, JA XIV, 539; Striedter-Temps, DLS, 209), kar je preglašena varianta k srvn. *ram*, *rame* »podpora, okvir pri statvah«, glej *rȏm* in *rę̑melj*. M. S.

rę̑mec (m.), g. *-mca* »Parus pendulinus; plašica« (Erjavec, Prirodopis živalstva[2], 84); k temu verjetno cgn. *Remec*, *Remc*, *Remic*; v 18. st. *rémiza* »Beutelmeiſe« (Pohlin, Glossarium). Nejasno; pri Freyerju, Fauna, 19, se pojavlja n. *Remiz* »Beutelmeisen, Pendulini«, prav tako pri Cigaletu, Wb., 1266: n. *Remitz* »Sumpfmeise, seniza mlakariza«. Toda v dostopnih nemških slovarjih tako n. poimenovanje ni izpričano. V novejših ornitoloških delih je ptica predstavljena z lat. imenom *Remiz pendulinus*, kjer je prvi del zveze gotovo neolatinizem. Pomensko enako je r. *rémez*, *-a* »Parus pendulinus«, ukr. *rémez*, *-a* »isto«, br. *rèmez* (< p.; Vasmer II, 510), p. *remiz*, dial. *remisz* (Karlo-

wicz, SGP V, 21), č. *remiz*, *remiš* (Jungmann, Sl. III, 815), kar izvajajo iz nvn. *Riedmeise*, niz. *rietmeese* (Vasmer, l. c., s starejšo literaturo) oz. *Rohrmeise* (Machek², 512). Vasmer, l. c., zavrača domnevo Iljinskega, da naj bi bila beseda domačega izvora in sorodna s sln. *romộn* »trušč«. Vendar so gotovo prevzete le p. in č. oblike, ki so lahko tudi iz katerega drugega slov. jezika. V gl. je »Parus pendulinus« *ramuška*, kar je mogoče povezati s sln. *ramuh* oz. *ramuš* »trušč« in pri imenu sklepati o isti pomenski motivaciji, kot pred tem že Iljinskij pri Vasmerju, l. c. Ptičevo petje je namreč ščebetajoče in cvrčeče (Božič, Ptiči Slovenije, 336). Utrditev domačega izvora slov. **remezъ* oz. **remьcь* pa otežuje neevidentirana verbalna osnova z *e* vokalom **rem-*. Lit. *rẽmeza* »Beutelmeise« Fraenkel, 717, izvaja iz p. oz. br.; o slov. izvoru lit. *remèsas* »isto« sklepa Kurschat, 2076. Dalje glej *romộn*. M. F.

rệmek (adj. indekl.) »mojstrovina«, npr. *remek delo*. Prevzeto preko sbh. *rèmek djȇlo* iz madž. *remek* »mojstrovina« (o tem Benkő III, 375). Vprašanje je, ali je s tem sorodno stcsl. *remьstvo* »ars«, csl. *remezьstvo* »isto«, kot domneva Miklošič, 279, prim. še r. *remesló*, *-á* »obrt, rokodelstvo«, ukr. *remestvó* »isto«, br. *remestvó* (Nosovič, 562), p. *rzemiosło*, č. *řemeslo*, gl. *rjemjesło*, kar primerjajo z lot. *remesis* »obrtnik, tesar«, lit. *remẽstas* »obrt«; osnova je verjetno ista kakor v lit. *remti* »podpirati«, *ramtýti* »sekati« (Vasmer II, 511). Drugače Machek², 438, ki primerja lit. *rimti* »mirovati«. Dalje glej *rộb I*.

rệmelj (m.), g. *-mlja* in *-na* »na štiri ogle obdelan tenek kol, letev v plotu«, dial. *rĭéml*, *lĭémar* (Kras), *rîəml̥* (Črni Vrh); *rîml̥* (m.), *-na* »(strešna) letev« (Tacen).

Izposojeno iz n., vendar zanesljiva predloga ni znana. Alternacije v sln. vokalizmu kažejo na srvn. *ie* (ali *î*), kar dopušča izvajanje iz bav. n. *Riemling* »2 coli debel in 15 col širok ploh« (navaja Schmeller, BWb. II, 95). Glasoslovno manj verjetno je izvajanje iz bav. n. *Rämling* »vrsta kola« (tako Pleteršnik II, 417, po Levstiku, rkp.) ali n. *Rähmel*, *Remel* (tako Ramovš, Hgr. II, 79), kar je pri Grimmu, Wb. XIV, 804, izpričano le v pomenih »proga, majhna jasa; rogovilasto poleno, ki se ne da razklati«. Zaradi pri Murku I, 481, izpričanega sln. *rema* »Wandleiste« poleg »Rahme(n)« in v 18. st. izpričanega sln. *ręmel*, *-na* »die Rahme, margo« (Pohlin), ni izključena sln. derivacija iz *ręma* »okvir« < srvn. *reme* »isto«. M. S.

rémen (m.), g. *remẹ́na* »Riemen«. Glej *jermen*. M. S.

remènka (f.) »pirh«, tudi *remenìca* »isto« (oboje pkm.; Novak, Slovar, 92); po moderni vokalni redukciji nastalo iz **rumènъka* »rdeča« oz. **rumeníca* »isto«, kar je substantivizirano iz adj. **rumènъ* »rdeč; rumen« oz. f. **rumenȃ* »isto« (V. Novak pri Novaku, l. c.). Sln. sin. so *pírh*, *písanica*. Dalje glej *rumȇn*. M. F.

remẹ́sel (m.), g. *-sla* »Lonicera caprifolium« (Branica). Nejasno, morda nastalo po metatezi iz izposojenke iz furl. *madresèlve*, *madresilva*, it. *madresélva* »isto« (Tuma, Stud. Gor. II, 177; Šturm, Ce fastu XI, 121; Pellegrini-Zamboni, FPF II, 453) < srlat. *matresĭlva* »isto«, dobesedno »mati gozda« (prim. jfrc. *madé-sélvo*) poleg *matris silva*, *mater silva*, *silvae mater*, prevedeno v star. sp- ali srn. *Holtmuterkraut*, *Waldmutter* (Marzell, Wb. Pfln. II, 1384). Sin.: *gubanec*, *živa trta*, *kovačnik*, *kozji zizek*, *kukavičje zelenje*, *kukovača*, *cevka*, *trobelika*. M. S.

remeta (m.), g. *-e* »puščavnik«, samo pri Miklošiču, 275; prim. sbh. *rèmeta*, hrv. *remita* »puščavnik, cerkovnik«, kajk. pl. *remete*; tudi cgn. *Remet* poleg *Izremič*. Prek hrv. ali sb. izposojeno iz gr. ἐρημίτης, kar je izvedeno od ἐρῆμος »pust, samoten«. Iz gr. tudi pozno lat. *erēmīta*, it. *remitorio* »bivališče puščavnika« (Battisti-Alessio, 1515; Skok III, 127).

[Sem *Romitovka* »votlina nad Krko v strmem bregu pri Rumanji vasi na Dolenjskem«, tudi »ime celotne soteske Krke med Gradiščem in Rumanjo vasjo« (J. Dular, ustno). – M. F.]

rệna (f.) »pokrovka, latvica«, tudi *rîna* (Savinjska dol.); *rînja*; v 16. st. *renja* »operculum« (Megiser), v 18. st. *ręna* »operculum« (Pohlin), *rena* »Hafendekel; altes Eiſen« (Gutsmann). Iz istega vira je tudi mlajša izposojenka *rajna* »kozica« in *ranglja* »isto«. Dvomljivo je, če spada zraven tudi *rene* (f. pl.) »motovilo« (Striedter-Temps, DLS, 209). Prim. hrv. *rajna*, *ranglja*, *rȃjnglika*, *rȃjnlika*, ukr. *rýnka* »plitvejša glinena posoda«, p. *rynka* »ponev, kozica«, č. *rendlík*, dial. *randlík* »manjša ponev, kozica«, stč. *rajina* (Klaret), slš. dial. *randlica* »kozica, ponev«, tudi *randlík*, *-a* »isto«, knjiž. *rajnica*. Izhodišče je srvn. bav. *rîne*, stvn. *rîna*, bav. avstr. *Rein* »posoda, ponev«, kor. n. *reine* »isto«, bav. avstr. tudi *Reind'l* (Miklošič, 272; Frw., 49; Skok III, 101). Prvotni pomen stvn. *rîna* je »kraj, rob«; razvoj nemških pomenov Janko, ČMF XXIII, 224. Glej tudi *rajna*.

renčáti, *-ím* (v. impf.) »oglašati se z zamolklim grozečim glasom; govoriti z nizkim, neprijaznim glasom« (SSKJ IV, 473), tudi *rẹ́nčati*, *renčím* »knurren, brummen« (Pleteršnik II, 417) in črnovr. *rę̀inčęt*, *ręnčî* (Tominec, 194). V 18. st. *rénzhim*, *renzhâti* »brummen wie ein Bär, uncare« (Pohlin), *renzhim* »brumme wie ein Bär« (Gutsmann). Osamljeno; pomensko enako je sln. bkr. *hŕnčati* (Šašelj, Bisernice I, 258) poleg *vŕnčati* »godrnjati«, kar je mogoče primerjati s sbh. *vȑnčati*, *vȑnčām* »zornig reden« (Vuk; ARj XXI, 525). To je po Skoku III, 621, z vrinjenjem nazala nastalo iz slov. **vъrčati*. Paradigma sln. *renčáti* priča o verbalnem tipu na *-ěti*, *-íšь*, zato je nazal *-n-* tu lahko sekundarno vnesen. Prvotni glagol se še ohranja v sln. dial. *vrečáti*, *-ím* (v. impf.) »kričati, dreti« (Vreme). S tem je s poenostavljeno vzglasno konzonantno skupino **vr-* verjetno sorodno č. mor. *řačet* »hrumeti, bučati, ropotati« (pri Machku², 528, nejasno). Pomensko blizu je č. zastarelo *vroukati* »mrmrati, godrnjati, renčati, gruliti« < **vrǫkati* : **vrękěti* (> sln. *vrečáti*, č. mor. *řačet*). Erjavec, LMS 1882/3, 263, je *vrečáti* neprepričljivo izvajal iz sln. *vreščáti*. Glej tudi *vŕnčati*, *vrčáti*, *vŕkati*. M. F.

rene (f. pl.) »motovilo, Garnwinde« (Cigale, Wb., 574). Nejasno. Zaradi sln. sin. *motovílo* in *vreténo* se vsiljuje domneva o besedotvorni varianti k psl. **vert-enȏ* (n.) < ide. **u̯erte-no-m*. Morda se v sln. *rene* ohranja dubleta iz atem. glagola, tj. **u̯ert-nā* (f.) >

psl. *verna. S tem je mogoče povezati r. verenícа »niz, dolga vrsta (gosi, rac), črta«, br. veraníca »dolga vrsta«. K pomenskemu razvoju prim. psl. *vьrstā »niz, zaporedje« < *»obrat« kot tudi sln. vreténce »cvetni listi, ki so na cvetni osi razvrščeni v isti višini«, kar je formalno dem. k vreténo. Sem morda tudi dl. rjenik »Flachsknotenbund«, kar Schuster-Šewc, HEWb., 1226, povezuje z r. verenícа. Dalje glej vreténo, vrtẹ́ti in rẹ̑na. M. F.

rẹ̑ngati, *-am* (v. impf.) »nepravilno *r* izgovarjati«, k temu *rẹ̑nglja* (f.) »kdor renga« (oboje bkr.). Pomensko enako je hrv. *rèngati, rèngām* (Bjelovar; ARj XII, 870), kar je po Skoku III, 128, izvedeno iz onomatopeje *reng*. Vendar sta oba glagola verjetno z ekspresivnim *-n-* tvorjena iz slov. **rẹgati, *rẹgaješь* »nerazločno govoriti, kvakati ipd.«. Dalje glej *rẹ́gati II*. M. F.

rentáčiti, *-âčim* (v. impf.) »z grobim, zadirčnim govorjenjem izražati jezo, nezadovoljstvo, godrnjati«, črnovr. *rẹntâčt'* »isto« (Tominec, 194). Brez vzporednice v drugih slov. jezikih; gotovo ekspr. tvorjeno, vendar zaradi izoliranosti natančnejša razlaga ni možna. Povezovanje s sln. sin. *renčáti* je lahko le ljudskoetimološko. M. F.

rȇp (m.), g. *rẹ́pa* »cauda«; v 16. st. *rep* »cauda« (Megiser), v 18. st. *ręp* »cauda, pennis« (Pohlin); k temu *podrepna muha* »sitnež«; adj. *repàt*; *zvezda repatica* »komet«. Izvedenke so večinoma nejasne. Prim. sbh. *rêp* »cauda«, hrv. čak. *rẹ̑p*, g. *rẹ̄pȁ* »isto«, ukr. *répycja* »trtica« (Grinčenko, Sl. IV, 13), p. *rząp* »rep«, *rzępoła* »isto« (Slawski, Sl. occ. XVIII, 382), č. dial. *řap, řáp* »ročaj, držalo«, gl. *rjap, -a* »hrbtenica, greben«, dl. *rěṕ, -pja* »hrbtenica, trtica«. Psl. **rępь* (m.) je brez znane etimologije. Grošelj, SR V–VII, 423, je izvajal iz ide. **u̯repos*, prim. alb. *vrap* »tek«, gr. ῥέπω »upogibati se«. Podobno je že prej Scheftelowitz, IF XXXIII, 843, izhajal iz nazalizirane oblike **u̯rempi-*; Matzenauer, LF XVI, 182; XVIII, 262, primerja šved. *rumpa* »rep«, nvn. *Rumpf* »trup«. Drugače Schrader, KZ XXX, 481; IF XXXIII, 143.

rẹ́pa I (f.) »Brassica rapa«, pkm. *rèpa* »repa, pesa« (Novak, Slovar, 92), *kisla r., sladka r.; divja r.* »Brassica napus«, *laška r.* »krompir«, *svinjska r.* »Bryonia alba«, dem. *rẹ́pica*, tudi »Brassica napus, Helianthus tuberosus«, *repíca* »krompir« (rož.; Šašel, RNB, 101), *repáč* (m.) »neko jabolko« (okolica Ljubljane), *rẹ̑plja* (f.) »repi podobno jabolko«; v 18. st. *repla* »Rubenapfel« (Gutsmann), prim. črnogor. *rȅplja* »repa« < psl. **rěp'a*; *rẹ̑par* (m.), *-ja* »kdor se ukvarja z repo«, *rẹ́pišče* (n.) »njiva, s katere je bila pospravljena repa«, tudi »mala repa«, adj. *rẹ́pen*, f. *-pna*, iz adj. osnove *rẹ̑pnica* (f.) »repna voda; jama, kjer se hrani repa«, »črna, repi podobna smokva« (goriš. okolica), »njiva, kjer sadijo repo«, *rẹ̑pnik* (m.) »isto«. V 16. st. *repa* »rapum« (Megiser), v 18. st. *rępa* »rapa«, *repnèza* »aqua rapicia« (Pohlin), *repa* »Rübe« (Gutsmann).

Prim. csl. *rěpa* »rapa«, sbh. *rȅpa* »Brassica rapa«, hrv. dial. tudi »krompir«, čak. *rȋpa*, mak. *repa, repka* »Brassica rapifera«, blg. *rjápa* »isto«, r. *répa*, br. *rèpa*, ukr. *rípa*, dial. tudi »krompir«, p. *rzepa*, dial. »krompir« (Karlowicz, SGP V, 87), č. *řepa, řípa* tudi »sladkorna pesa«, *švabská řepa* »krompir« (Jungmann, Sl. III, 816), slš. *repa* tudi »pesa«, dial. »krompir«, gl., dl. *rěpa* »repa«, dl. tudi »notranjost roga«, plb. *repă* in *repo* (Polański, PED, 121 s.). Iz slov. jezikov je madž. *répa* »repa« (Benkő III, 383), k temu *cukorrépa* »sladkorna pesa«, *sárgarépa* »rumena repa« → »koren-je« > sbh. *šargarȅpa* »isto«, alb. *repë* »repa«, rum. *rapiță* »Raps, Senfkohl« < blg. *rápica* »Brassica rapa«, kar je iz nvn. *Raps* (Tiktin, Wb., 1298; Mladenov, 557). Psl. **rěpa* (f.) poleg **rěp'a* (f.) pomensko in formalno ustreza stvn. *râba* »repa«, srvn. *râbe* < ide. **rēpā*, švic. *rāb(e^n)* < **rēpi̯ā* poleg stvn. *ruoba, ruoppa*, srvn. *ruobe, rüebe*, nvn. *Rube, Rübe* < **rāpā* : **rāpi̯ā*; pomensko enako je tudi lit. *rópė* »Brassica rapa« poleg »krompir«, *ropienà* »z repo posejana njiva«, lat. *rāpa, rāpum, rāpīna* »repa« poleg »z repo posejana njiva« < **rāpei̯nā* = lit. *ropienà* »isto« (Brugmann, Grdr. II/1^2, 275), gr. ῥάπυς (f.), ῥάφυς »repa«; sem tudi kimr. *erfin* (pl.) »repa«, bret. *irvin* »isto« < **arbīno*. Praide. prevojno alterniranje **-ē-* : **-ā-* ni dokazano, zato je to evropsko poimenovanje za »repo« tudi zaradi konzonantne alternacije **-p-* : **-ph-* : **-b-* verjetno predide. izvora (Trautmann, BSW, 237; Machek, JR, 57; Fraenkel, 743; Kluge[17], 610; Frisk II, 645; Pokorny, 852; Oštir, Beiträge, 77), vendar je zaradi formalnega ujemanja tvorb v posameznih ide. jezikih, npr. psl. z germ., lit. z lat. itd., mogoče sklepati, da je bil leksem v ide. jezike iz neznanega predide. vira na evropskih tleh sprejet pred dokončno razselitvijo na historična mesta. Drugače Skok III, 129, ki domneva, da je bilo slov. **rěpa* v 5. st. prevzeto iz lat. predloge. Oštir, l. c., je bask. *arbi* »repa« imel za evropsko substratno obliko, Löpelmann, EWB, 73, pa jo izvaja iz rom. jezikov in opozarja na galic. *rabenar*. Glej tudi *repûsec*. M. F.

rẹ́pa II (f.) »umazanija« v zvezah *imeti repo v ušesih; repa ti raste v ušesih* »imeti umazana ušesa«. V podobni rabi se slov. **rěpa* »umazanija ipd.« pojavlja tudi v p. *brudne uszy, że można rzepę siać* »imeti dolgo neumita ušesa«, slš. *ruky, že by na nich mohol repu sadit'* »zelo umazane roke«, gemer. *Šva si neumíváž nohi, ve už repa t'i narosne na nich* »imeti zelo umazane noge« (Orlovský, Gemer., 281) poleg *repa* »umazanija (v laseh)« (severno od kraja Lučenec; ASJ IV/1, 403). Verjetno le ljudskoetimološko naslonjeno na **rěpa* »rapa« in sorodno z lot. *ap-rept* »umazan biti«, *rẽpaîns* »umazan«, *rẽpêt, -ẽju* »krastav postati, skorjo dobiti« (Mühlenbach-Endzelin I, 115; III, 520). M. F.

repár (m.), g. *-ja* »vrsta denarja«; l. 1607 *repar* »da sei ſoldi« (Alasia), v 18. st. *repàr, -ja* »ein Patzen; baccio« (Pohlin), v 19. st. *répar* »Münze zu 4 Kr« (Jarnik, Versuch, 91). Izposojeno iz nvn. *Rappen* »vrsta denarja«, srvn. *rappe* »isto«, švic. n. *Rappe* »centime«. Izhodišče je *Rabe* »krokar«, zaničljivo ime za orla (Kluge[17], 582).

repẹ́nčiti se, *repẹ̑nčim se* (v. impf.) »prevzetno se obnašati, jeziti se, razburjati se«, črnovr. *rẹpîənčt' sẹ* »isto« (Tominec, 194), adj. *repẹ́nčast*. V 18. st. *repęnzhem* poleg *hrêpęnzhem, hrepenzhiti sê* »altum ſapere, inflari« (Pohlin). Vzglasni *h-* v črnovr. dial. ne izpada, prim. *χrâst* »hrast«, *χrẹ̌šâi̯nẹ* »hreščanje«, *χrẹ̑n* »hren« (Tominec, o. c., 99), zato je Pohlinova oblika s *h-* verjetno ahistorična. Vsiljuje se primerjava z r. *repénitь* »hitro govoriti« (Novgorod), »zmerjati, psovati«

(Saratov; Dal', Slovar'[3] III, 1678), kar je Iljinskij pri Vasmerju II, 513, primerjal s slov. **ropъtati* in **ropotati*. Tvorbeno sta r. in sln. glagol denominativna in kažeta na adj. **repènъ*, iz katerega je bil tvorjen subst. **repenьcь*, o katerem priča sln. glagol. K besedotvorju prim. psl. adj. **studènъ* »mrzel« → **studenьcь*. Izhodno **repènъ* je lahko ptc. tematskega prezenta, ki je v slov. posredno potrjen še v hrv. čak. *repečiti* »mrdati se, šopiriti se« (Matić, Rad 315, 68), neposredno pa ga potrjuje sti. *rápati* »govoriti, blebetati, šeperiti, mrmrati« < **répe-ti*. Drugače o hrv. čak. *repečiti* Kurkina, DS, 100, ki ga povezuje s slov. besedno družino, kamor spada tudi sln. adj. *rupẹ̀č* »goreč, skeleč« ← ptc. prez. **rupę̋*, f. **rupę̋t'i*. Dalje glej *repẹ́ti* in *ropotáti*. M. F.

repẹ́ti, *-ím* (v. impf.) »kruliti (o razdraženi svinji)« (pkm.). Schuster-Šewc, HEWb., 1220, povezuje glagol s stp. *rzeptać* »contumeliam dicere« (Sł. stp. VIII, 101), r. *repétь* »godrnjati« poleg »mrmrati« (Dal', Slovar'[3] III, 1678), tudi *repítь* »isto« in *reptovátь*. Pred njim je Iljinskij pri Vasmerju II, 513, r. gradivo povezal s slov. **ropъtati*, **ropotati*. Po Pleteršniku II, 419, je pkm. oblika nastala po izpadu vzglasnega *h-* in je identična s sln. *hrepẹ́ti*, *-ím* »heiser klingen, übel klingen, kreischen, hüsteln«. Toda vzglasni *h-* je lahko tako kot pri *hrepenčiti* (Pohlin) poleg *repenčiti* ahistoričen. Dalje glej *repẹ́nčiti se* in *ropotáti*. M. F.

repíncelj (m.), g. *-clja* »Valerianella olitoria« (štaj.). Izposojeno iz kor. n. *Rapünzel*, knjiž. *Rapunzel* »motovilec«, prim. zgodnje nvn. *Rapintzle*, *Rapüntzle*, *Rabüntzle*, koč. n. *repenzl*; vse izposojeno iz srlat. *rapuncium*, *rapontium* ≤ (akz.) **rādīcem puntiam* »vrsta baldrijana«, prvotno *»pontski koren«. Prim. še it. dial. *raponzolo*, frc. *raiponce*, dan. *rapunsel* »Valerianella olitoria« (Marzell, Wb. Pfln. IV, 1005; Kluge[17], 582). Drugače Wartburg LXXIII, 72 s., ki izvaja n. *Rapünzel* iz it. dial. *raponzolo*, kar veže z lat. *rāpum* »repa«. M. S.

repînec (m.), g. *-nca* »Arctium lappa« (dol.), *repílj* (m.), *-a* (vipav.), kol. *repjȇ* (n.) in *rẹ̑pje* (n.) »isto«; v 18. st. *erpje*, *-a* (n.) »lapa, arctium«, adj. *erpjôve*, *-a*, *-u* »lapae« (Pohlin); *repúh* (m.) »Petasites off., Arctium lappa, Tussilago pratensis«, *repík* »Agrimonia eupatoria«, *repi* (m. pl.) »Lappa«.

Prim. hrv. *rȅpinac* »Xanthium«, *rèpūh*, g. *repúha*, *rèpūš*, *repùšina*, *rijep*, *ripanj*, *ripnjak* »Arctium lappa, Petasites off., Tussilago farfara, Lappa maior« (Simonović, BR, 504, 261, 343), blg. *répej* »Arctium lappa«, *repuch*, *repuni* »Petasites«, r. *repéj* »Arctium lappa«, ukr. *rep'jách*, *ripjak*, *ripejnyk*, *riplach*, *rypjak* »isto« (Makowiecki, SBLM, 200), p. *rzep*, *rzepiej* »isto«, č. *řepík* »isto, Agrimonia eu.«, stč. *řepí* »lapuhov plod«, slš. *repík* »Arctium lappa, Agrimonia eu.«, gl. *rěpik* »Agrimonia eu.«. Izvorno **rěpъ*, **rěp'ь*, **rěpuchъ*, **rěpьjь*, **rěpikъ*, **rěpinъ*, **rěpil'ь* ipd. »Arctium lappa« (od tod preneseno na Petasites zaradi velikih listov in siceršnje podobnosti, prim. reflekse psl. **lopuchъ* s posameznojezičnimi pomeni »Arctium lappa« in »Petasites off.«, n. dial. *(weiche) Klette* »Arctium lappa, Petasites off.« (Marzell, Wb. Pfln. III, 625) in na Agrimonijo ter Xantium zaradi oprijemajočih se plodov, prim. alb. *rrodhe* »Arctium lappa«, *rodhëz* »Agrimonia eu.«, oboje domnevno izvedeno iz *rrok* »prijeti, zgrabiti« (za *rrodhe* tako Sejdiu, FShK, 254)) je izvedeno iz psl. **rěpiti* »zgrabiti, prijeti«, prim. sln. *vrẹ́piti se* »pridružiti se, oprijeti se, nameriti se«, p. dial. *rzepić się* »zlepiti se«, slš. dial. *repit' sa* »oprijemati se« (Brückner, 475; Machek, JR, 106 s.; Schuster-Šewc, HEWb., 1215). Dalje glej *-rẹ́piti se*, *repúlja*, *srẹ̑p*. M. S.

-rẹ́piti se, *-rẹ̑pim se* (v.); izpričano samo v kompoz. *vrẹ́piti se* (pf.) »pridružiti se« (Caf), »nameriti se, oprijeti se«, npr. *vrẹ́piti se, da bi kaj storil*; *vrẹ́piti se česa ali k čemu* (Haloze; po Cafu). Najverjetnejše pomensko izhodišče je »oprijeti se«, kar narekuje primerjavo s p. dial. *wrzepić się* »obtičati, oprijeti se«, npr. *kwiat łopuchu wrzepił się we włosy*; *wrzepić*, *wrzepiać* »prilepiti, pridati«, *rzepić się* »zlepiti se, zamotati se« (Karłowicz, SGP VI, 168; V, 87), slš. dial. *repit' sa* »oprijemati se, zagrabiti, prisesati se«, *pri-repit' sa* »zagrabiti, oprijeti se« (Kálal, 570, 547), s čimer je morda sorodno sln. *prirẹ́piti*, *-ẹ̑pim* (pf.) »priključiti«. Slednja sln. paralela ni zanesljiva, ker gre tu lahko za denom. k *rẹ̑p* »cauda«, ki je nedvomno potrjen v sln. *rẹ́piti*, *rẹ̑pim* (impf.) »slediti, hoditi kot zadnji v družbi«. Psl. **rěpiti* je iter. k lit. *(ap-)rẽpti*, *-piu* »zgrabiti« in sorodno z *rẽplės*, *rãples*, stprus. *raples* (pl.) »klešče«, gr. ἐρέπτομαι »skubsti, tepsti, žreti«, alb. *rrjep* »odreti, oropati«, lat. *rapere* »zgrabiti, iztrgati« iz ide. **rēp-* »grabiti« (Machek, NŘ XXIX, 110 ss.; ESČ, 433; ESČ[2], 530; JR, 106, 254, 286, brez sln.; Fraenkel, 721; Pokorny, 865, brez slov. gradiva). Psl. baza **rēp-* je bolje izpričana v fitonimiji. Glej *repúlja*, *repînec* in *srẹ̑p*. M. S.

rẹ̑pkati, *-am* (v. impf.) »paberkovati«, tudi *repkáti*, *-âm* poleg *repljáti*, *-âm* »isto«; v 16. st. *repkovati* (Dalmatin). Pomensko blizu je lit. *rẽpti*, *rẽpti* »grabiti, pobirati« iz ide. **rep-* »puliti, trgati«, prim. lat. *rapiō* »iztrgati, zgrabiti«, alb. *rrjep* »odreti, oropati«, gr. ἐρέπτομαι »skubsti, tepsti, žreti«, nvn. *raffen* »grabiti« (o tem Fraenkel, 721). Iz iste osnove je p. *wrzepić* »prilepiti, pridati, označiti koga (kot kazen)«, slš. *repiet'*, *-í* »tičati, temeljiti na«, stč. *vřepiti* »zaplesti, zamotati«, *vpeřiti* »isto« (navaja Machek[2], 530) in rastlinska imena tipa sln. *repînec* »Lappa minor« (Brückner, 474; Machek, NŘ XXIX, 110 ss.). Glej tudi *srẹ̑p* in *rẹ̑plja*.

rẹ̑plja (f.) »grozdova vejica z malo jagodami, grozdova češuljica«, *repẹ̀k* (m.), *-pkȁ* poleg *rẹ̑pek* (m.), *-pka* »grozdova češuljica« (goriš.), v. impf. *repljáti*, *-âm* (kraš., vipav., goriš.), *repkáti*, *-âm* poleg *rẹ̑pkati*, *-am* (kraš., primor., dol.), v 16. st. pri Dalmatinu *repkovati* »paberkovati (v vinogradu)«. Zaradi goriš. *ráplja* »majhen grozd, del grozda« (Štrekelj, Görz., 430; pri Pleteršniku domnevno neupravičeno normirano *râplja*), ki kaže na slov. **ę̋* > goriš. *á*, prim. goriš. *ráp* »rep« (Štrekelj, o. c., 17) poleg *rapúlja* »paberek na trti« (Zalokar), v. *rapuljáti*, *-âm* (impf.) »paberkovati« (Zalokar, Caf), je treba izhajati iz slov. **rę́pъl'a*, **rę́pъkъ*, **rępȗl'a*, v. **rępъ/ul'ā̋ti* ipd., kar so izv. iz psl. **rę́pъ*, g. **rępá*, prim. sln. *rẹ́p*, *rẹ̑p*, g. *rẹ́pa* poleg »cauda« tudi »pecelj« (goriš., notr.; Zalokar, Cigale) in »grozdova češuljica« (goriš.); *repe pobirati* »paberkovati«. K pomenu in besedotvorju prim. sln. *petljíka* »paberek v vinogradu« (iz *pétlja* »pecelj« < **pętъl'ā̋* k **pętā̋*), v. *petljíkati* »paberkovati v vinogradu«. Za-

to se sln. *repljáti* »paberkovati«, kar je v Ljubljani izpričano v pomenu »pohajkovati«, ne zdi upravičeno povezovati z lit. *rèplióti* »plaziti se«, lot. *rāpât* »isto« (tako Snoj, JiS XXVII, 149 s.). Dalje glej *rȩ̑p*. M. S.

repúlja (f.) »Bromus«, tudi *repíga* »isto« (k suf. prim. blg. *ovsíga* »Bromus«), *repáča* »Bromus arvensis« (vzh. štaj.); *rapúlja* »Bromus (arvensis)«. Prim. sb. dial. *divlja rapulja* »Bromus arvensis« (Simonović, BR, 80). Nejasno, komaj iz **rępъ* »cauda«. Verjetno je treba primerjati sbh. *rȇpnica* »Barbarea vulg., Raphanus raphanistrum« in dalje stč. *sveřep*, jč. *š(t)verepec* »Bromus«, č. dial. *sveřepec* »Aegilops«, r. *svirepa, surepka* »Barbarea vulg.«, star. hrv. kajk. *ſzverepek nekoi* »aegilops, festuca« (Belostenec). Psl. **sverěpъ* je domnevno kompoz. iz ide. **su̯e-rēpo-* »ki se sam prime« (> »divje rastoč, nekultiviran, divji, grozen«) k ide. **su̯e-* »se, svoj« in **rȇp-* »(z)grabiti«, prim. psl. **rěpiti,* lit. *(ap)rēpti* »isto« (Machek, NŘ XXIX, 112; JR, 286, brez sln. in sbh. nekomponiranih tvorb). Sln. *repúlja* ipd., prvotno »(rastlina) ki se (sama) prime« (prim. podobno motivirano sln. *samoníca* »Vaccinum vitis idaea«), je v tem primeru sorodno s sln. *repînec* »Arctium lappa«, čeprav gre za popolnoma drugačno semantično motivacijo. Sln. *rapúlja* je lahko le zapis dial. *rəpúl'a*, česar pa ni mogoče trditi za sb. dial. *rapulja*. Sln. sin. so *stóklasa, kostréba, ljȗlj* (prvotno »Lolium tumul.«), *norski oves* (prim. blg. *ovsíga*, niz. *wilde ijdele haver* ipd.), *kopîtnik, glîstnik*. Dalje glej *repînec, -répiti se, srȩ̑p*. M. S.

repȗšec (m.), g. *-šca* »Campanula rapunculus«, tudi *rapuncel, krapuncel*. Pomensko enako je hrv. *repušac* (Visiani), *repušica, ripušica* (Šulek, Im. bilja, 330), *ripušnica* (Skok III, 108). Oblike *(k)rapuncel* so mlade izposojenke iz n. dial. *Rapunzel* »isto«, kar je sprejeto iz stit. *raperonzolo*, tudi *raponzo(lo)*, ben. it. *rampònzolo*, furl. *rapònzul, raspònzul* »isto«. Verjetno je to izvedeno iz lat. *rāpum* »repa«, medtem ko je sln. *repȗšec* morda domače, prim. blg. *rjapovidno zvъnče* »Campanula rapunculus« (Davidov, BBR, 501), č. *řepka* »isto« (Jungmann, Sl. III, 817). Repi podobne korenine so jedli spomladi v solati in ime se je kasneje preneslo tudi na Varicello, od katere so jedli liste. Podrobno o tem Wartburg X, 73, enako Kluge[17], 582; Battisti-Alessio, 3210; Marzell, Wb. Pfln. I, 770. Glej tudi *repíncelj*.

rȩ̑s (adv.) »vere, in veritate«, tudi *zarȩ̑s* »isto«; adj. *zarȩ̑sen*, f. *-sna*, toda *rẹ́sen*, f. *-sna* »severus«; k temu *resníca* (f.) »veritas«, *resnóba* »severitas«, *uresníčiti* (v. pf.) »ad effectum aducere«; v 16. st. *riſniza* »veritas«, *reſnizhen* »verax«, *resnoba* »severitas«, *reſnou* »severus« (Megiser), v 18. st. *rȩs* »wahrlich, wahrhaft; sane, profectio«, *sarȩs* »profecto« (Pohlin). O sln. oblikah Ramovš, ČJKZ III, 46. Prim. stcsl. *rěsnъ* »verus, rectus«, *rěsnota* »veritas«, sb. csl. *rěsьnotivъ* »verus«, *urěsьniti* »confirmare«, hrv. čak. *rȇska* »à propos« (Cres; Tentor, Razpr. SAZU I (1950), 83), v 14. st. *resni sveti* »resni nasveti«, v 15. st. *res* »zares«, r. csl. *resnój* »vere«, *resnotá* »veritas«. Psl. **rěsknъ*; sorodno je lit. *raiškùs* »jasen, razumljiv«, *réikšti, réiškiu* »objaviti, razglasiti«, *ryškùs, riškùs* »jasen, zgovoren, prepričljiv« (Miklošič, 278; Jagić, JA II, 397; XXX, 299; Meillet, Ét., 435; Trautmann, BSW, 242; Vasmer II, 515; Skok III, 131; Fraenkel, 714).

rẹ́sa I (f.) »Calluna vulgaris, Erica arborea«, *hribja r.* »Alchemilla vulgaris«; tudi *vrȩ̑s* (m.), *vrẹ́sa* (f.), *vrȇsek* (m.), kol. *vrȇsje* (n.) »Calluna vulgaris«, *beli vres* »Euphrasia officinalis«; adj. *vrẹ́sast, vresȁt*, dem. *vrẹ́sica*; *vresíšče* (n.) »Heidefeld«; v 18. st. *vrieſs* »Heidach, Heide, öde Fläche« (Gutsmann), v 19. st. *vréſa*, adj. *vreſni*, kol. *vreſje* (Jarnik). Prim. sb. csl. *vrěsьnъ* »september«, sbh. *vrȉjes, vrȉjesak*, r. *véres(k)* »Calluna vulgaris«, ukr. *véres*, br. *véras* »isto«, ukr. *véresenь* »september«, p. *wrzos*, č. *vřes*, dial. tudi *vřasa, řasa, břes, res, břez*, slš. *vres*, gl., dl. *wrjós, -osa*, kašub. *vřos* »Calluna vulgaris«. Sorodno je lit. *vìržės*, lot. *vir̃zis, vìrsis* »Calluna vulgaris« (Fraenkel, 1264), gr. ἐρείκη, stir. *froech*, kimr. *grug* (Frisk I, 551), alem. *brüsch, prig* »isto«. Rekonstrukcija praoblike ni možna; slov. zahteva **u̯erk'-*, balt. **u̯rg'(h)-*, gr. **u̯ereik'-* in kelt. **u̯roik'-*. Zato Machek, LP II, 158; JR, 178 ss., domneva izvor v substratu. Dvomljivo Skok III, 626, ki izhaja iz ide. **u̯er-g'h-* »vrteti«, v slov. z dodatnim determinativom **-s-*. M. S.

rẹ́sa II (f.) »arista, fimbria« in »trša dlaka, ščetina«, *resína* »isto«, dem. *rẹ́sica*, adj. *rẹ́sast, resȁt, -áta, rȇsnat* »aristatus, fimbriatus«, v. *rẹ́siti se, -im se* (impf.) »upirati se, trmoglaviti, jeziti se«, *resíniti se* »isto« (< *»ježiti se, imeti naježeno dlako«), tolm. »lomiti se (o resinah pri suhem klasju)«, *rȩ̑snica* »resasta pšenica, trše dlake med ovčjo volno«, tolm. *rẹ́slja* < *rẹ́sulja* »ženska z razmršenimi lasmi«, *rẹ́selj* »uvula (pri živalih)« (Kenda, rkp., 129). V 18. st. *rȇſſe na shitnim klaſju* »arista« (Kastelec-Vorenc), *rȩsa* »Aeherſpitz, Antherices«, *erſnáta psheniza* »triticum ariſtatum«, *ersje* »ariſta« (Pohlin), *reſa* »Ehrenspitze; Sacher, Wassergewächs«, *rese* »Schnautzbart« (Gutsmann).

Prim. csl. *rȩsa* »iulus, ornatus«, *rȩsьnъ* »fimbriatus«, *rȩsьnъ, rȩsьnica* »cilium«, sbh. *résa*, pl. *rȇse* »resa pri klasu, kozja brada, žrelnica (uvula), franža, okras (v vencu); vrsta, niz«, adj. *rȇsast, rȇsat* »ki ima rese«, hrv. čak. *rēsȁ* »kita, resa (kot okras na blagu)« (Vrgada), *rȩsȁ* »franža« (Brač), mak. *resa*, blg. *resá* »cvet na trti, lasek na rastlini«, *resná* »franža«, r. dial. *rjasá, rjása* »vrvica, vrsta, franža«, *rjasój* »gost (o plodovih), obilen«, ukr. *rjása* »ržen ali ovsen klas, dlačice na cvetovih«, *rjasnýj* »obilen«, p. *rzęsa* »trepalnica«, dial. tudi »uhan«, *rzęsysty* »gost, obilen«, č. *řasa, řása* »trepalnica, guba«, *řáseň, -sně* »guba, pregib (na obleki)«, slš. *riasa* »trepalnica, guba (na obleki), klas«, gl. *rjasa* »Lemnacea, Wasserlinse«, dl. *rěsa* »moški cvet vrbe, jelše ali breze v obliki klobasice«. Psl. **rȩsȁ* (ukr., delno r., č. in sln. kažejo na **rȩ̑sa* (?)) z domnevnim pomenom *»ščetina, resa (pri klasu), klas«. Dalje nejasno. Vasmer II, 563, izpostavi pomen »vrsta, niz« in izvaja iz **rȩd-sa* k **rędъ* »vrsta, red«, s čimer lahko soglaša tudi pomen »ornatus«, prim. csl. *rȩditi* tudi »ornare«. Vendar se zdi malo verjetno, da bi se iz tega razvil širše znani pomen »resa, ščetina«. Mladenov, 560, (za njim Skok III, 131) primerja sti. *raśanā́, raśmí-* »vrv, vajet, jermen«, kar pomensko prav tako ne ustreza najbolje in je tudi fonetično problematično (oživlja Schuster-Šewc, HEWb., 1220 s.). Dvomljivo tudi Machek[2], 529, ki izhaja iz nekega sicer nepotrjenega **rȩsati* < **ręp-sa-ti*, kar naj bi bilo sorodno z n. dial. *rampfen* »ruvati, puliti«. M. S.

reskáti, *-âm* (v. impf.) »pokati, treskati«, pf. *réskniti, rêsknem* »od sebe dati kratek, rezek glas«, tudi *resketáti, -âm, reskéčem* (impf.) »pokati, treskati«, interj. *rèsk* posnema glas pri prelomu, pretrgu, trenju, npr. *resk, in mreža je pretrgana.* Tudi sln. *vréskati, -am* (impf.) »razpoke dobivati, pokati«, pf. *vréskniti, vrêsknem* »počiti«, npr. *lonec vreskne* (dol.) in k temu pomensko najbliže hrv. *vreskav* »ruptus« (navaja Miklošič, 384). To Miklošič, l. c., povezuje s slov. **verskъ, *verščati* < **verskěti.* Sprejema Skok III, 628. Dalje glej *vréskati.* M. F.

restâlnica (f.) »raglja« (notr.), tudi *roštâlnica, reštâlnica.* Z onemitvijo začetnega *h-* iz **hrestalnica* kakor *hréstelj, hrêstar, hrêstlja* »raglja«. Dalje glej *hreščáti.*

rêšek (m.), g. *-ška* »Sonchus asper« (Krn; Erjavec, LMS 1879, 126). Persson, Beitr., 841, primerja z lit. *erškẽtis* »trn, trnika«, lot. *ẽršķis* »trnat grm, bodica, trn«, *ẽrkšis, ẽrkšķis* »isto«; s tem soglaša Fraenkel, 122. Bezlaj, Baltistica II (1977), 17, pritegne hrv. dial. *rèkeš* »Eryngium« (Dubrovnik). Vse je iz ide. baze **ers-* »bosti, zbadati, pičiti«, prim. sti. *ṛṣáti* »suniti, zbosti«, *arṣaṇī́* (f.) »ostra bolečina«, *ṛṣṭí-* (f.) »kopje«, av., stperz. *aršti-* »isto« (Pokorny, 335). M. F.

réšen (adj.), f. *-a* »poln (o merski enoti)«, tudi *rešân* »isto« in *rešên*, npr. *rešan mernik, rešna mera* (Vrsno, Kobarid), *rešena mera* (Krn). Erjavec, LMS 1880, 182, je domneval o domači izpeljavi iz furl. *râs* (adj.) »poln do roba«, v. *rasâ* »porezati, s palico ali s podobnim sredstvom z mernika odstraniti odvečno zrnje«, tudi *rassâ* »isto« (Pirona, VF, 849), it. *raso* »zvrhan«, npr. *misura rasa* »zvrhana mera«, poleg »ostrugan, obrit, gol« < lat. ptc. *rāsus* k *rādere* »strugati, praskati, gladiti« (Battisti-Alessio, 3210). Sln. *-š-* kaže, da bi bilo sln. oblike mogoče izvesti iz furl. historično nejasne predloge v v. *rassâ*, sln. *re-* za furl. *ra-* pa je lahko internosln. izvora, prim. *yrétč* za *gradíč, Kobérd* za *Kobaríd* (Kobarid; Ramovš, Hgr. VII, 78). Drugače o slednjem Erjavec, l. c., ki navaja furl. *res* »do roba poln«. Vendar Pirona te oblike ne navaja. Glej tudi *razan.* M. F.

rešéto (n.), g. *-a* »cribrum«; k temu *rešetár, -ja* »izdelovalec rešet«, tudi cgn. *Rešetar, Rešeta, Rešete,* v. *rešetáti, -âm* (v. impf.) »sejati«; od 16. st. *reshetu* »cribrum« (Megiser), v 18. st. *reshêtu* »Reuter«, starejše *reshétârem, -shetareti* »cribra vendere«, *reshetâr, -ja* »cribrarius« (Pohlin), *reſhetu* poleg *reshitu* »Reuter«, *reſhetuvati* »reutern« (Gutsmann). Nknjiž. *rešétka* »mreža«, *za rešetkami* »v zaporu«.

Prim. csl. *rešeto* »cribrum«, tudi *rěšeto* »isto«, sbh. *rešèto*, mak. *rešeto*, blg. *rešéto*, r. *rešetó, -á*, ukr. *réšeto*, dial. »vrsta bobna, tamburin«, br. *rèšata*, p. *rzeszoto*, č. *řešeto*, dial. *řešato*, slš. *rešeto*, gl. *rješo, -šeća* »kupček; majhno sito; košarica« (< **rešę, *-te*), plb. *risetě* < **rešeto* (Polański, PED, 122). Iz slov. jezikov je madž. *résta, rosta* »rešeto« (Benkő III, 448). Etimološko nezadovoljivo pojasnjeno. Večina avtorjev primerja lit. *règzti, rezgù* »plesti«, ker je lit. *rẽkstis* »pletenina, košara, mrežasta vreča za seno« iz starejšega *rẽgztis* »mreža, mrežasta vreča za seno«, lat. *restis* »vrv« (Matzenauer, LF XVI, 183; Machek, LF LV, 148). Zaradi večkrat csl. zapisanega *rěšeto* primerjajo tudi slov. **rědъkъ* (Brückner, 476; dvomi Vasmer II, 518). Enako težavna je primerjava z **rěšiti*, lot. *rìste, rĩkste* »šiba«, kar je izvedeno iz *rist, risu* »vezati« (Mladenov, 560; Mühlenbach-Endzelin III, 539, 531 s.). Glej tudi *rêhta.*

réšiti, *-im* (v. pf.) »solvere, liberare, redimere, conservare«, iter. *reševáti, -ûjem* (impf.), kompoz. *raz-(d-)réšiti* (pf.), *-reševáti* (impf.) »dati narazen, odrezati« (glej tudi *dréšiti*), *od-r.* (pf.), *-reševáti* (impf.) »conservare, redimere«; izv. *rėšenje* (n.), *rêšba* (f.) »liberatio, conservatio«, *rešîtev* (f.), *-tve* »isto«, v Savinjski dolini tudi »godovni dan«, *odrešîtev* (f.), *-tve* »Rettung«, *rešîtelj* (m.), *-a, reš(e)ník* (m.), *-a, odrešeník* (m.), *-a* »redemtor«, redkeje *rêšec* (m.), *-šca, rešîvec* (m.), *-vca* »isto«; *réšenec* (m.), *-nca*, f. *réšenka* »der, die Befreite, Gerettete«, adj. *réšen, -šna, réšnji, -ja, rešîlen, -lna; rešît(v)en, -t(ve)na* »erlösend, rettend«; v 16. st. *ſaſtavo reshiti* »redimere pignus«, *odreshiti* »liberare, redimere«, *odreshen* (f. *-ena*) »liberatus«, *odreshenik* »redemtor« (Megiser), *odreſhenik* (Dalmatin, Register), v 18. st. *odreshénik* »isto«, *reshiti, rẹshèm* »redimere« (Pohlin), *rieſhiti* »retten« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *rěšiti, -šǫ* »solvere«, sbh. *rijèšiti, rȉješim* »isto, odločiti«, čak. *rĩšȉt, rĩšin*, mak. *reši*, blg. *rešá, -íš*, r. *rešítь, -íšь*, str. *rěšíti, -íšь* (Zaliznjak, 140) »isto«, ukr. *rišýty, -ýšь*, br. *rašýcь, -šú, rèšyš*, p. samo v kompoz. *zrzeszyć* »združiti« (kot antonim glagola **rozrzeszyć* (?)), č. *řešiti*, slš. *riešit'* »solvere«, dl. *rěšyś* »premikati, pospravljati, čistiti«. Etimologija je sporna. Psl. **rěšíti, *rěšišь* (z nejasnim akcentom prez. v r., str., ukr. in blg.) < ide. **rois-ī-* je lahko iter. (ali kavz.) ide. glagolske baze **rei̯-s-* »trgati, praskati, rezati«, prim. stnord. *rīsta* »isto«, *ristill* »lemež«, lot. *risums, risiêns* »razporek, reža«, av. *raēša-* »razpoka (v zemlji)«, pomensko dlje, a formalno bliže sti. *reṣáyati* »škodovati, kaznovati«, kar je kavz. k *riṣyati, reṣati* »biti poškodovan« (Persson, Beitr., 334 ss.; Lidén, Anlautsges., 11; Pokorny, 859; Mayrhofer III, 62; proti Specht, ZSlPh XIX, 127 ss.). Prvotni pomen psl. iter. (ali kavz.(?)) je tako »dajati narazen, razdeliti, razrezati«, iz česar sta izvedljiva tudi pomena »premikati« v dl. in »česati (se)« v mak. dial. *reši (se)*, blg. *rešá (se).* Pedersen, IF V, 79; Brückner, JA XXXIX, 4; Būga, RFV LXXIII, 340 ss. (= RR I, 476 ss.); Vasmer II, 519, idr. povezujejo psl. **rěšiti* z lit. *raišýti, -šaũ* »privezovati«, lot. *ràisît, -su* »razreševati, razvezovati«, v ničti stopnji lit. *rìšti, rišù* »vezati« in primerjajo dalje gr. ῥοικός »kriv, krivonog«, lat. *rīca* »ruta«, av. *urvisyeˈti* »vrteti se«, srvn. *ric* »vez, vozel«. Pri pomenski plati povezave domneva Pedersen, l. c., razvoj **rěšiti* »vezati« (prim. pom. *řešəc* »vezati«; Fraenkel, Slavia XIII, 12) → **orz(d)rěšiti* »razvezati« in dekompozicijo v **rěšiti* »isto« (podobno stcsl. *lǫčiti*, sln. *lóčiti*, č. *loučiti* »separare« : p. *łączyć* »združiti, spojiti«); Būga, l. c., pa opozarja na pomen »razvezati« tudi v navedenih balt. glagolih. Vendar na osnovi primerjalnega balt. in slov. gradiva rekonstruirano deblo **roi̯k(')s-, *roi̯sk(')-* ne ustreza navedenemu gradivu iz drugih ide. jezikov. Psl. **x/š* je namreč mogoče vzporejati z balt. *š* le znotraj ide. glasovnih skupin **rs, *ks* in eventualno **sk* (ne pa tudi **sk', *k's*). O problematiki ide. **s* v balt. tudi v obravnavanem primeru glej še Iljinskij, RFV LXIX, 15; Endzelin,

SlBEt., 29 ss.; Fraenkel, l. c., LEW, 738; Būga, l. c. Glej tudi *drę̂šiti*. M. S.

rę̂šta I (f.) »niz, venec plodov na žici, vrvici«, npr. *rešta fig, česna, kostanja, rešta koruze* »šop oličkane, na trto nabrane koruze« (tolm., dol.), tudi »množica«, npr. *cîəłą rę̂įštą lędî* (Tominec, 194). Tako kot sbh. *rȅšta* »venec, niz« (ARj XIII, 903 s.) poleg *resta* »isto« (ARj XIII, 896) in hrv. čak. *rȅšt* (Brusje na Hvaru) prevzeto iz it. *resta* »venec (čebule, fig ipd.)« < lat. *restis* »vrv« (Skok III, 132, s starejšo literaturo). Starejše izposojeno je hrv. *rêst, -i* »vrv« (Cres) < lat. M. F.

rę̂šta II (f.) »klaftra«, npr. *rešta drv*, k temu *rę̂štati, -am* (v. impf.) »drva v klaftre zlagati«. V 18. st. *ręshta* »eine Klafter Holz« (Pohlin), *reſhta* »isto« (Gutsmann). Nejasno; Matzenauer, CS, 293, je izvajal iz n. dial. *Reiste* »Holzrutsche, Holzriese«, Štrekelj, JA XIV, 539, pa iz bav. n. *Tristen* »Haufen, Schober« (Schmeller, BWb. I, 676). M. F.

rešta III (f.) »krogla, ki ostane pri metu na istem mestu, kamor je padla« (Štrekelj, Görz., 430). Iz neznane imenske predloge prevzeto iz furl. substantiva k v. *resta* »ostati«, it. *restare* »isto« < lat. *restāre*. M. F.

rę̂ta (f.) »veliko rešeto«, dol. *rę̂įta* »isto« poleg *rę̂tra* (gor., Tolmin), po disimilaciji *r — r > l — r léitra* (goriš.), tudi m. *rejter* (kor.), *rę̂ter* (Kranj. Gora). K temu v. *rę̂tati, -am* (impf.) »sejati«, *rę́titi, -im* »isto«, adj. *rę̂tast, rę̂tar* (m.), *-ja* »izdelovalec rešet«. Večina avtorjev izvaja iz stvn. *rîtera* »rešeto«, srvn. *rîter*, avstr. n. *Reiter* (Miklošič, 277; Matzenauer, CS, 293; Striedter-Temps, DLS, 310). Bezlaj, Linguistica VIII/1, 69, dopušča možnost, da je prišlo do mešanja med nemško izposojenko (*retra) in domačo podedovano obliko (*rēta), ki odgovarja pomensko enakemu lit. *rẽtis* »rešeto, rešeto iz ličja« (o tem Būga, KZ LI, 135; Fraenkel, 724).

rę̂teš (m.) »vrsta kolača«; kakor hrv. kajk. *ritež* »gibanica« izposojeno iz madž. *rétes* »gibanica, štrudelj«, izvedenega iz *rét* »plast« (Skok III, 148; Benkő III, 397).

Retje (tpn.); verjetno prvotno *vrětьje, prim. r. *verétь, verétьja, verétija, veretéjka* »majhna vzpetina med močvirji, ozemlje, ki ni poplavljeno« (Dal', Slovar'[3] I, 422) poleg r. tpn. in mtpn. *Veretьje* (o tem Grinkova, Movoznavstvo XIV, 1957, 122). O sln. *Retje* Bezlaj, Slavia XVII, 361; JF XXV, 91; SR XI, 47; Vopr. jaz. 1967, 4, 53). Izhajati je treba iz *vert-, verjetno kot *vrę́ča, zavrę́ti* (Potebnja, RFV V, 126), manj verjetno *vrtę́ti* (Vasmer 1, 187). Glej tudi *rę̄tje*.

rę̄tje (n.), g. *-a* »močan kraški izvir« (dial.; SSKJ IV, 491). Izhajati je mogoče iz nomena actionis *vę̄rtьje (n.) k *ver-ti, *vьrǫ »izvirati«, izvedenega iz iste psl. imenske tvorbe kot sln. pomensko enako *vrètina* »vrelec, izvir, talna voda« (pkm.; Novak, Slovar, 124). Sem gotovo *Retje*, ponor na Cerkniškem jezeru, pri Valvasorju, Ehre IV, 634: *Rethie*. Ni jasno, če spada zraven tudi *Retje*, topel izvir pod Terenjskim hribom pri Trbovljah in prav tam tudi tpn. *Retje*, l. 1265 *Reteyach*. Sln. ime *Retje* je homonimno. O drugačni pomenski motivaciji glej *Retje*. M. F.

rę̂va (f.) »miseria« in »homo miser«, npr. *v revah biti* »in Nöten sein«; *uboga reva* »armer Mensch«; dem. *rę̂vica*; abstr. *rę́vščina, rę́vnost, rę̂vinja* »miseria«, druge izv. *rę̂vček, rę̂vec* (m.), *rę̂vče, rę̂vše, rę̂višče, -ta* »ubog človek«, adj. *rę́ven, -vna* »ubog«, v. *rę́viti, rę̂vim* (impf.) »mučiti, trpinčiti«; rož. *rîva, rîvšəna, rîvaž* (Šašel, RNB, 103), v 15. st. *reywo* (Stiški rkp.), v 16. st. *reva* »miſeria«, *reven* »miſer« (Megiser), v 18. st. *ręva* »miſeria« (Pohlin), *riva* »Elend, Drangsal« (Gutsmann).

Izposojeno iz bav. srvn. *reuwe za srvn. *riuwe* > n. *Reue* »kesanje, žalost, bolečina, trpljenje, slab izgled« (Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 365; Striedter-Temps, DLS, 210). Sln. *-ę-* je substitut za srvn. (13. st.) *-eu-*, tj. nepreglašeni refleks za srvn. *-öu-* < srvn., stvn. *-iu-* (Striedter-Temps, o. c., 22). Zato sln. *rę̂va* ni mogoče izvesti direktno iz stvn. *hriuwa*, srvn. *riuwe* »žalost, beda, zlo« (tako Oblak, LMS 1891, 151). Takšno izhodišče se zdi možno, vendar ne obvezno, le za kor. *rîva*. Glej tudi *grę́vati*. M. S.

rę̂var I (m.), g. *-ja* »Taraxacum officinale« (kor.; Štrekelj, Lwk., 52), *plavi revar* »Cichorium intybus«. Izposojeno iz n. *Wegwart* »Cichorium intybus« (Štrekelj, l. c.) z asimilacijo *w — w — r → r — w — r* (Striedter-Temps, DLS, 209), prim. s podobno asimilacijo sln. dial. *rę́gvat* »regrat« (tudi cgn. *Regvat*). K motivaciji n. *Wegwart*, dobesedno »čakajoč na poti« prim. sln. *potrošnik*, p. *podróżnik*. Dalje glej *rę́grat*. M. S.

rę́var II (m.), g. *-ja* »bramor« (obir.; Karničar, Obir, 226, 132); v 18. st. *revar* poleg *mramor, mremar, ramar, podjedez*, vse »Werl« (Gutsmann). Samo sln.; izhajati je mogoče iz nomena agentis *rę̄bar'ь (m.) »kdor gloda, spodjeda (korenine)« k sln. v. *rę́bati, -am* (impf.) »glodati (kost, drevo)« < *rę̄bati s kor. refleksom *-v-* za *-b-* (Grafenauer, JA XXVII, 197; Ramovš, Hgr. II, 189) kot pri kor. *ſtrieva* »Nachgeburt« (Gutsmann) < *jьz-terba k v. *jьz-terbīti »iztrebiti, očistiti«. Izhodiščni v. *rę̄bati je verjetno iter. tipa *tēkati ← *tek-tī »currere« in soroden z v. *rǫbīti, *rǫ́bišь »rezati, sekati ipd.«, ki tako kot *rę̄bati implicira obstoj tem. v. *ręb-tī »praskati, tolči, rezati, sekati ipd.« → psl. *rǫ̂bъ, prim. p. dial. *rąb* »praska, brazgotina, obrunek« (Karlowicz, SGP V, 14). Dalje glej *rę́bati* in *rǫ́biti I*. M. F.

rę̂vkati, *-am* (v. impf.) »lajati, bevskati; kričati«, rož. *rę́vqatə, -am* »izgovarjati *e* kot *ea*, tj. po obirsko« (Šašel, RNB, 101), pf. *rę́vkniti, rę̂vknem* »lajajoči glas od sebe dajati«, k temu subst. *rę̂vk* (m.) »lajež«, *rę̂vkanje* (n.) »isto«, adj. *rę̂vkast* »lajajoč«. V 18. st. *revkam* »zurückbellen, obganire« (Pohlin), *reukam* »belle zurück, rede grob zurück« (Gutsmann). Samo sln.; verjetno z ekspr. *-ъka- podaljšana prez. osnova *rę̄vǫ, *rę̄vešь »tuliti, kričati ipd.«, prim. sln. dial. *rę̂vem* »rjuti« (Ponikve). Dalje glej *rjúti*. M. F.

rę̂vsati, *-am* (v. impf.) »bevskati, lajati«, rož. *rę́vsatə, -am* »zadirčno govoriti« (Šašel, RNB, 101); k temu *rę̂vskati, -am* »isto« poleg »zadirati se na koga« (Poljanska dol., bkr.) in pf. *rę́vsniti, rę̂vsnem*. Verjetno pozno slov. intenz. na *-ъsa- (o tem SP I, 51) k prez. osnovi *rę̄vǫ, *rę̄vešь »tuliti, kričati ipd.«. Dalje glej *rjúti*. M. F.

rezánji (m. pl.) »vrsta testenin« (Logatec, Borovnica; Ramovš, Hgr. II, 78), tudi *rezáni* (m. pl.) »isto«. Pod vplivom sin. *ręzanci* »narezane testenine« k *ręzati* nastalo iz rom. izposojenke *lęzanji*. Ramovš, l. c., meni, da je bila sprememba v konzonantizmu tudi fonetično podprta z disimilacijo *l – n > r – n*. Dalje glej *lezânji*. M. F.

ręzati I, *ręžem* (v. impf.) »scindere, castrare«, *ręzati jo* »hiteti«, ustrezno pomensko modificirano *na-*, *od-*, *pre-*, *pri-*, *z-*, *iz-*, *raz-*, *po-*, *ob-r.* (pf.), sekundarni impf. *(-)rezávati*, *-am* in *-rezováti*, *-ûjem*; s. *ręz* (m.), *-a* »rezanje«, *prerẽz* (m.), *-ę́za* »Durchschnitt«, *ręz* (f.), g. *rezî* »rezanje, zareza, red pokošene trave, rezanica, rezilo« (splošnoslov., prim. tudi lit. *rẽžis* »zareza«), *zarẽza* »Einschnitt, Kerbe«, *ręzenj* (m.), *-znja* »krhelj«, *ręženj* (m.), *-žnja* »odrezan kos, šnita«, *režânj* (m.), *-žnjȃ*, *ręželj* (m.), *-žlja* »isto«; *rezáč*, *rezák*, *rezílo*, *rezálo*, *ręzba*, *ręzbar*, *rezína*, *rezník*, *rezâtev*, *rezjẽ* ipd.; v. *rezę́ti*, 3. sg. *-í* (impf.) »biti ostrega okusa«, inkoh. *(po-)rę́zniti*, *(po-)ręznem* (pf.); dem. *rezljáti*, *-âm* (impf.), *ręzkati*, *-am* (impf.) »strugati«, denom. *režljáti*, *-âm* (impf.) »rezati v režlje«; v 16. st. *reſati* »castro«, *raiſan koni* »ein verschnitten ross«, *reſar* »lapicida« (od tod cgn. *Rezar*), *obreſanje* »circumcifio« (Megiser), v 18. st. *ręſhém*, *-ſati* »scindere«, *ſaręſa* »incifio« (Pohlin).

Prim. stcsl. *rězati*, *-žǫ* »secare«, sbh. *rȅzati*, *-žēm* »rezati«, čak. *rȉzat*, *-žen*, mak. *reže*, blg. *réža*, r. *rézatь*, *-žu*, ukr. *rízaty*, *-žu*, br. *rèzacь*, p. *rzezać*, *rzeżę*, stp. *rzezać*, *rzazać*, č. *řezati*, slš. *rezat'*, gl. *rězać*, dl. *rězaś* »isto« (Miklošič, 278). Psl. **rězati*, **rěžǫ* je sorodno z lit. *rė́žti*, *rė́žiu* »rezati, trgati, brazdati«, lot. *riezt* »rezati«, gr. ῥήγνῡμι »raztrgati, razbiti« ≤ **u̯réHg'-nu-*, ῥήσσω »isto« < **u̯reHg'-i̯e/o-*, arm. *ergicanem* »isto« (< **u̯rei̯(H)g'-*), alb. *rrah* »tolči, razbiti« iz ide. **u̯reHg'-*, **u̯rəg'-* »razbiti, rezati« (Trautmann, BSW, 245; Vasmer II, 505 ss.; Pokorny, 1181 s.; Fraenkel, 725 s.). Glej tudi *ráziti*, *obrȃz*, *porę̑za*, *párez*, *ręzek*, *ręzva*, *rîžnica*, *râst*. M. S.

ręzati II, *ręžem* (v. impf.), samo v *ręzati vino* »mešati več vrst vina, zaradi poenotenja okusa« (SSKJ IV, 499). Kalk po n. *Wein schneiden* »dodajati vinu razne dodatke, ki izboljšajo ali izostrijo okus«, *Wein verschneiden* »mešati dobro vino s slabim« (navaja Grimm, Wb. XV, 1260; XXV, 1133). M. S.

ręzek (adj.), f. *-zka* »ostrega okusa, pikanten, oster, piker«, tudi *ręzen*, *-zna* »isto« in *rezân*, *-znȃ* »isto«, abstr. *reznôst*, *ręzkost* (f.), *-i* »pikrost, zadirčnost, pikantnost«. Prim. csl. *rězvъ* »audax«, sbh. *rȅzak* »rezek, oster«, mak. *rezok*, blg. *rjázъk*, *-zka*, r. *rézkij* »isto«, *rézvyj* »razposajen«, ukr. *rizkýj* »oster, trd«, *rízvyj* »razposajen«, č. *řezavý* »oster, piker«. Psl. **rězъkъ* < **u̯rēg'u-*, **rězvъ* < **u̯rēg'u̯o-* je adj. iz glagolske osnove **rězati*. M. S.

ręzen (adj.), f. *-zna* »ostrega okusa«, npr. *rezno vino*, tudi *rezân*, f. *-znȃ*. Verjetno kontaminacija dveh različnih osnov, ker je *vino rezati* kalk po nvn. *Wein schneiden* poleg nekega slov. **ver-sk-/zg-* »kisel, skisan«, sln. *obrę́zgniti*, *obrę̑zgnem* »skisati« (Tolmin) in *vrîsk* (m.) »nekaj zelo kislega«. Machek, Recherches, 80, in JR, 166, navaja r. csl. *obrъzgnǫti*, *obrězgnǫti* »acorem verti«, r. dial. *obréznutь* »skisati se (o mleku)« (Dal', Slovar'[3] II, 1584), p. dial. *obrzyzg* »kvas« (Karlowicz, SGP III, 372), *obrzazg* »neprijeten okus po kislem zaradi fermentacije; ustni zadah; trpkost; nevolja«, *obrzask* »isto«, *brzazg* (Karlowicz, SJP III, 513), č. *obřesknouti* »geilsüß werden« (Jungmann, Sl. II, 796), slš. *brznút'*, *-nem* »začeti se kisati (o mleku)«. Pomensko blizu je lit. *vìrkšti* »postati velik«, a tudi »sesiriti se, oboriti«, v prevoju *varškė̃* »skuta«. S to Machkovo primerjavo kljub glasoslovnim težavam soglaša Fraenkel, ZSlPh XXIII, 345 ss.

rezgetáti, *-âm*, tudi *-ę́čem* in *-áčem* (v. impf.) »hinnire«, dial. tudi »krohotati se«; *rezgę́tniti*, *-ętnem* (pf.); *rezetáti*, *-âm*, *-áčem* (impf.) »isto«, potrjeno že pri Dalmatinu in Gutsmannu; *rzgetáti*, *-âm*, *-ę́čem*, *-áčem* (impf.) »isto«, kontaminirano s *hŕzati* še *hrzgetáti*, *-âm*, *-ę́čem* (impf.) »isto«; subst. *rezgẽt* (m.), *-ę́ta* »rezgetanje, krohot«; izv. *rezgetljîvec* (m.), *-vca*, *rezgetljîvka* (f.) »kdor se krohota«, *režgotînec* (m.), *-nca* »neka ptica« (v 18. st. *reſhgotinz* »Anthus« (Pohlin), v 19. st. *reshgotinz* »Tyrot« (Freyer, Fauna, 40)). V 16. st. *erſgetati* »hinnire« (Megiser), v 18. st. *reſhgetâm*, *reſhgâzhem* »isto« (Pohlin), *ersgetati*, *resatati* »wiehern« (Gutsmann).

Prim. hrv. *rzgotati*, *-am* »hrzati« (Zagorje; ARj XIV, 369). Na nekdanjo medglasno konzonantno skupino kaže še sln. *rzgáti*, *-âm* »isto« in p. dial. *rdzeć*, *rdzę*, *rdzys* »isto« (Karlowicz, SGP V, 93; knjiž *rżeć*, *-ę*) < **rъzděti*. K *-zd-* > p. *-dz-* prim. p. *bardzo* : dial. *barzdo* < psl. **bъrzdo*. Izvorno **rъzgъ/otȃti*, **-ȃješь/-ȍt'ešь*, subst. **rъzge/otъ* je izvedeno iz psl. **rъzgěti* > **ržȃti* (prim. r. *ržátь*, *ržëšь* »rezgetati«, ukr. *(i)ržáty*, *(i)ržéš*, br. *iržácь*, *-èš*, p. *rżeć*, č. *ržáti*, slš. *erdžat'* »isto«) = lit. *ruzgė́ti*, *-gù* »renčati, godrnjati«. Psl. **rъzȃti*, **-ȃješь*, **rъ̀z'ešь* (prim. stcsl. *rъzati* »hinnire«, sln. *(h)rzáti*, *-am*, sbh. *ȑzati*, *ȑžēm* ipd.) je zato najverjetneje prav tako preko prvotnejše psl. **rъzgȃti* (prim. sln. in p. dial. zgoraj) izvedeno iz ide. **ru-zgā-/-skā-* in ne iz **rug'-*, kot se navadno domneva (glej *hŕzati*). K domnevno akcentsko pogojenim spremembam konzonantizma v medglasju prim. psl. **bъ̀zgъ*, g. **bъzgà*, **bъ̀zdъ* g. **bъzdà*, : **bȗzъ* »Sambucus«. Podaljšana stopnja korenskega vokalizma je znana v hrv. *rizgetanja* (f.) »rezgetanje« (ARj XIV, 47), slš. dial. *rižat'*, *ryžat'* »rezgetati« (Machek[2], 528), p. dial. *ryzać* »isto« (Karlowicz, SGP V, 82) in lit. dial. *rūzgė́ti*, *-gù* »renčati, godrnjati«. Iz ide. onomatopoetske baze **rėu̯-*, **rū̆-* »rjoveti, vreščati ipd.« prim. sti. *ráuti*, *ruváti* »rjoveti, ropotati«, lat. *rūmor* »ropot, hrušč, klic«, stcsl. *ruti*, *rovǫ* »rjuti«, z različnimi determinativi še sti. *rudáti*, *róditi* »jokati, jadikovati«, lat. *rūgīre* »rjoveti (o levu)«, psl. **rykati* idr. (o tem Pokorny, 867). Glej tudi *rozgotáti* in dalje *rjúti*. M. S.

ręzva (f.) »Cichorium endivia« (štaj.). Verjetno izvedeno iz **rězati* ali **rězъ-kъ* zaradi grenkega okusa ali zaradi nazobčanih listov. Sufiks je v tem primeru analogen po fit. tipa *ję̑lva*, *mȓkva*, *blîtva*, prim. semantično podobno motivirano č. *štěrbák*, *ščrbúk*, p. *szczerbak*, ukr. *ščerbák* »Cichorium endivia«, hrv. *štȑbka* »isto« (Simonović, BR, 122 po Kišpatiću), kar so izv. iz psl. **ščьrba* (Machek, JR, 231). Vendar v primeru sln. *ręzva* ni mogoče izključiti možnosti, da gre za substantivizirani f. psl. adj. **rězvъ* »oster; takšen, ki reže« > r. *rézvyj* »živahen, razposajen«. M. S.

režâda (f.) »soržica, zmes pol pšenice in pol rži« (Podkrnci), tudi *ržâda* »isto«. Erjavec, LMS 1880, 182, je izhajal iz izpeljanke s furl. sufiksom *-ada*, it. *-ata* k sln. *ȓž* (f.), *-ȋ* »secale«. Dalje glej *ȓž*. M. F.

režgotȋnec (m.), g. *-nca* »vrsta ptiča« (Pleteršnik), v 18. st. *reſhgotinz* »ein Tyrott, anthus« (Pohlin), *reſhgotinz* »Tyrott Vogel« (Gutsmann), v 19. st. *reshgotinz* »Tyrot« (Freyer, Fauna, 40; Jarnik, Versuch, 186). Brez ustreznice v drugih slov. jezikih. Verjetno gre za ptiča »Oriolus galbula«, ki je v n. poimenovan s *Tyrolt*, *Byrolt* in *Pirol* (Cigale, Wb., 1654; Grimm, Wb. XXII, 1998), za katerega je značilno hreščeče oglašanje. Gotovo iz nomena agentis **rъzgotinьcь* (← **rъzgotína* ← **rъzgotъ*) k v. **rъzg(ъt)ati* »vreščati, hreščati«, sln. *rezgetáti*, *-âm* (v. impf.) »isto«, v 18. st. *reſhgetâm* »hinire« (Pohlin). K besedotvorju prim. sln. nomen agentis *strugotínec* (m.), *-nca* »mizar« (pejor.) k *strúgati*, *-am* (v. impf.) »dolbsti ipd.«. Sln. sin. so *vólga*, *vuga*, *vonga*, *kobilar*, *štókavec* (Žabče na Tolminskem; Erjavec, LMS 1875, 132), *jûrka*. Dalje glej *rezgetáti*. M. F.

režimbaba (f.) »Mutterkraut; Matricaria«, izpričano v 18. st. *reſhimbaba* »isto« (Pohlin), *reshimbaba* (Gutsmann), v 19. st. *reshimbaba* (Jarnik, Versuch, 46). Izposojeno iz č. *řimbaba* »Matricaria« (Breznik, Razpr. ZDHV III, 160) poleg »Chrisanthemum parthenium« (> slš. *rimbaba*; Kalál, Sl., 573), dial. *řimbala*, *řimbava*, kjer je sekvenca *rež-* substitut za č. *ř-*. Dalje manj jasno; ker se imena za fit. *Matricaria* rada prenašajo na imena za rman (glej *rmân*), sklepa Machek[2], 532 s., da se v prvem delu determinativnega kompoz. ohranja adjektivizirani substantiv *řim-* »rimski«, v drugem delu pa *baba* v pomenu »žajbelj, Salvia«. Prvotni pomen kompoz. bi torej bil »rimski žajbelj«, prim. srvn. *rœmische salbeie* »Chrisanthemum vulgare«. Manj verjetno Holub-Kopečný, 324, skuša č. *řimbaba* prek elipse in afereze izvesti iz botaničnega imena *Pyretrum corymbosum*. Sln. sin. so *materičnjak*, *materna trava*, *materna dušica*, *klasni duščki*, *kamilica*, *mrvca*, *modrijana*, *romaška* (Cigale), pri Gutsmannu: *amarak*, *matena duſhiza*. Dalje glej *Rím* in sin. *rmân*. M. F.

ríba (f.) »piscis« in »(debela) mišica na roki ali nogi«, *svinjska riba* »Jungferbraten«, v frazi *zdrav kot riba* »popolnoma zdrav«, dem. *ríbica* tudi »lepisma; mišica, svinjska riba, ledvica; Achilea millefolium«, *človeška ribica* »Proteus anguineus«; izv. *rȋbnik*, *-a* »piscina«, *rȋbnica* »kraj, kjer so ribe; ribiška palica s trnkom vred«, *ribíšče* »kraj, kjer so ribe«, adj. *rȋbji*, *ríbast*, *ribȁt*, *ribovȋt*, *ríben*; *ribičȁt*; v. *ríbiti*, *rȋbim* (impf.) »piscari«, nomen agentis *rȋbič*, *-a* »piscator« in »Sterna hirundo, Mergus merganser, Vanellus, Alcedo ispida«, *ribár*, *-ja* »piscator«, v. *ribáriti*, *-ârim* (impf.) »piscari«; v kompoz., npr. *ribolȍv* (m.), *-lóva* »Fischfang«; v 16. st. *riba* »piſcis«, *ribar*, *ribizh* »piſcator«, *ribnik* »piſcina« (Megiser), v 18. st. *riba* »piſcis«, *ribzh* »piſcator«, *ribja*, *ribna koſt* »teſtus, os piſcis« (Pohlin), *riba* »Fisch«, *ribiza* »Fischlein«, *ribnik*, *ribnjak* »Fischhalter«, *ribizh*, *ribar* »Fischer«, *ribne jaize* »Fischrogen«, *ribiti* »fischen« (Gutsmann); tpn. *Ribnica* (7×), prim. na Dol. l. 1220 *in Rewenicz*, 1241 *in contrata Reifenitz*, hdrn. *Ribnica* (danes 5×), prim. v Bohinju l. 1493 *Reifnitz* (tudi v Avstriji *Raming*, l. 1143 *Rubinicha*; *Reifling*, l. 1293 *Reivenich*), tpn. *Ribno*, l. 1245 *Riuenere*, l. 1343 *Reiuen* (Bezlaj, SVI II, 153 s.; Kos, Gradivo HTS II, 519 ss.), *Ribnik*, *Ribjek*, *Ribnek* ipd. so znani po vsem slov. svetu; cgn. *Ribič*, *Ribičič*, *Ribar*, *Ribarič*, *Ribnik*, *Ribnikar* idr.

Prim. stcsl. *ryba* »piscis«, izv. *rybьnikъ*, *rybarь*, adj. *rybii*, *rybьnъ*, sbh. *rȉba*, *rȉbič*, *rȉbār*, *ribáriti*, *rìbārīm*, adj. *rȉblji*, mak. *riba*, blg. *ríba*, r., ukr., br. *rýba*, p., č., slš., gl., dl. *ryba*, stč., č. dial. *rýba*, plb. *reibó*. Psl. **rýba* je tabuistična inovacija, ki pomensko ustreza refleksom **pei̯sk-* ali **g'hdū-* v drugih ide. jezikih. Psl. besedo navadno primerjajo s stvn. *rûp(p)a* »gosenica, menek«, srvn. *ruppe*, *rûpe* »menek«, nvn. *Raupe* (Uhlenbeck, PBB XXVI, 290; Mikkola, RFV XLVIII, 279; Vasmer II, 554; Machek[2], 526; Schuster-Šewc, HEWb., 1255 s.). Vendar izvajajo n. lekseme skupaj z dan. *robbe* »tjulenj« iz pragerm. **rūb-jō* »dlakava«, n. *Aalraupe* pa zaradi srvn. *ruppe*, *rutte* preko stvn. **rupta* iz lat. *rubēta* »krastača« (Kluge[17], 587, 603). Tudi druge razlage ne zadovoljujejo. Vaillant, RÉS IX, 123, povezuje s psl. **ryti* »riti«; Mladenov, 560, primerja z **rychlъ* »hiter«, Petersson, PBB XL, 96, s stnord. *rjúpa* »snežna jerebica«, lot. *rubenis* »ruševec« in Toporov, Etim. issl. I, 11, z **rębъ* »pisan«, r. *rjabój* »lisast, brazgotinast«, br. *rjabéc* »losos«. To je zaradi težko dokazljivega prehoda **unC* > **yC* malo verjetno. Jakobson, Word VIII, 306, misli na derivacijo s slov. **-ba* iz ide. **ūr-* »voda, močvirje« in domneva metatezo tipa sb. *Lìpljan* (tpn. na Kosovu) < lat. *Ulpiana*, kar je semantično še najbolj ustrezno, vendar problematično z več vidikov. Če bi šlo za staro tvorbo, bi pričakovali protetični *v-*, v pozni psl. pa zaradi siceršnje odsotnosti te baze v slov. takšne tvorbe ni mogoče domnevati (Shevelov, Prehistory, 399; proti tudi Toporov, l. c.). Jakobson, Selected Writings I, 546 ss., vidi dodatni primer za metatezo **ūrC-* > **ry-* v r. atpn. f. *Lybedь* < stnord. *Ulfheiðr*. Prvotni pomen tvorbe domneva »Wassergemeinschaft« ali »Wassergeschlecht«. Beseda naj bi bila tabuistični nadomestek za staro poimenovanje (tj. ustreznico lit. *žuvìs* ali lat. *piscis*). Szemerényi, SM IV, 2185, pritrdi Jakobsonu, vendar rekonstruira **i̯ūrba*, pri čemer vzglasni **i̯-* enači z onim v lit. *jū́ras* »morje« in arm. *ǰur* »voda«. To naj bi po metatezi dalo **jryba*, vzglasni **j-* pa naj bi se pred likvido obrusil. M. S.

ríbast (adj.) »pisan« (Tolmin). Komaj verjetno od **rýba*; bliže je ukr. *ribyj* »pisan«, kar primerjajo z lit. *raĩbas* »pisan, marogast«, lot. *ràibs* »isto«, stprus. *roaban* »pisan«, stir. *rīabach* »pikast, pester« iz ide. **rei̯-*, **roi̯-* »pisan, marogast« (Zubatý, JA XVI, 409 s.; Trautmann, BSW, 235 s.; Pokorny, 859; Fraenkel, 686).

rȋbati, *-am* in *-bljem* (v. impf.) »radere«, zlasti »strgati z ribežem«, pf. *u-r. (se)*, *na-r.*; v 16. st. *ribati* »frico« (Megiser), v 18. st. *ribati* »reiben« (Gutsmann). Kakor hrv. *rìbati* (že pri Belostencu) izposojeno po letu 1050 iz stvn. *rîban*, srvn. *rîben* »reiben« < pragerm. **wrīban* (Miklošič, 278; Striedter-Temps, DLS, 210; Kluge[17], 391). Zanimivo je ljud. *zarȋbati koga* (pf.) »jemandem aufziehen«. Glej tudi *rȋbežen*, *rȋpsati*. M. S.

rȋbez (m.), g. *-a* »Ribes rubrum«, tudi *rȋbezelj*, *-zlja* in *-na* »isto«, *črni ribez* »Ribes nigrum«; v 18. st.

se pri Kastelec-Vorencu za lat. *ribes* najde še opisna razlaga *tú ardezhe lašhku grošdyzhe na vertih*. Kakor sbh. *rȉbīz* (m.), *rȉbīzla* (f.), mak. *ribizla*, č. *rybíz*, slš. *ribezle*, *ríbizle*, *rybéz* pozno izposojeno iz bav. avstr. *Ribis(e)l* (dem.) < srlat. *ribes* (Matzenauer, CS, 294; Striedter-Temps, DLS, 210) < arab. *rībāz*, *rībās* »neka kislica«, perz. *ribāğ* »isto« (Lokotsch, 1717). M. S.

rîbežen (m.), g. *-žna* »radula«, tudi *ríbež*; v 18. st. *ribeshel* »Reibeisen« (Gutsmann). Kakor hrv. kajk. *rì-beženj*, *ríbež*, pri Belostencu *ribès*, *ribeſeny* izposojeno iz srvn. *rîbîsen*, dem. *rîbîselîn* (Matzenauer, CS, 294; Striedter-Temps, DLS, 210), kompoz. iz srvn. *rî-ben* »ribati« in *îsen* »železo«. M. S.

riček I (m.) »mlečni zob«. Navaja Miklošič, Lex. pal., 810: *detetu že prvi rički van rijejo*. Verjetno dem. od nomena agentis **ry-čь*, prim. č. *rýč* »motika, rovača«, k **ry-ti*, **ry-jǫ* poleg **rъvati*, **ryvati* »pritiskati ipd.«, od koder je izvedeno tudi sln. *riváč* »čekan pri svinji« (gor.). Dalje glej *ríti*. M. F.

riček II (m.) »rumenjak«, tudi »Camelina sativa« (Cigale, Wb., 956); v 18. st. *rizhek* »Dotter«, *rizhkou olei* »Dotteröl«, *ermen kaker rizhek* »dottergelb« (Gutsmann), v 19. st. *rizhek* »Dotter (eine Öhlpflanze)« (Jarnik, Versuch, XVI), tudi pri Murku II, 238: *rizhik* »Dotter«, ki besedo označuje kot koroško. Izhajati je mogoče iz **ryd'ьkъ* (m.), substantiviziranega adj. **rýd'ь* (m.), f. **ryd'ā* »rumen, rdeč«, pri čemer primeri kažejo na areal sln. dial. refleksa *-dž-* < sln. *-j-*, ki je širši od poznanega prekmurskega (glej Ramovš, Hgr. II, 164). Medvokalni *-č-* je v nom. uveden po stranskosklonskih oblikah, kjer je delovala asimilacija po zvenu *-dž-k-* > *-čk-*. Fit. *riček* kaže, da je rastlina tako kot r. *ryžik* »Camelina sativa« (Dal', Slovar'[3] III, 1755) < **ryd'ikъ* ← adj. **rýd'ь* poimenovana po rumenih cvetovih ali rumenkastih semenih, prim. n. dial. *Gel(b)samen* »Camelina sativa« (Marzell, Wb. Pfln. I, 754 s.). Kot sln. *riček* je tvorjeno in motivirano kašub. *rizk* »Lactarius deliciosus« (Sychta, SGK IV, 328) < **ryd'ьkъ*, ker je sirovka oranžno rdeče barve. Enako pomensko motivacijo izpričuje tudi dl. *ryst* »Camelina sativa« < ide. **rūdh-to-s* (Iljinskij pri Schuster-Šewcu, HEWb., 1260). Dalje glej *rîdž*. M. F.

rîčet (m.), g. *-a* »jed iz ječmenovih zrn, fižola, zelenjave, mesa ipd.« in »zmešnjava«, v frazah *pojdi v ričet!* »pojdi se solit!«, *ričet jesti* »biti v zaporu«. Kakor hrv. *rìčet*, *ričet* izposojeno iz štaj. n. *Ritschet*, *Ritschert* »enolončnica iz fižola, ječmena, slanine, suhega mesa, graha in leče«, tudi »mešanica«, kor. n *ritschad(e)* »enolončnica iz ječmena in graha ali leče«, bav. n. *Rütscher* »isto« (Štrekelj, JA XIV, 540; Striedter-Temps, DLS, 210; Skok III, 137). M. S.

rìčka (f.) »rdeča kobila« (pkm.; Novak, Slovar, 92), pri Murku I, 489: *rízhik*, g. *rizhka* »rjav konj«. Tako kot hrv. *rîčka*, tudi *rȉčka* »ime domačim živalim rdečerumene barve« (ARj XIII, 943), č. *ryzka* »rdečka (o živalih)« iz **rýd'ьka* k adj. **ryd'ь* (m.), f. **ryd'a* »rdeča, rjava ipd.«. K pkm. refleksu *-dž-* za sln. *-j-* < slov. **-d'-* Ramovš, Hgr. II, 164. Dalje glej *rîdž*. M. F.

rída (f.) »ovinek, vrsta« > »množica«, npr. *rída gǫr*; *rída ljudí*, *vojákov* »brazda, ki jo barka dela po morju« in »sprednji oplen pri vozu, s katerim se zavija« (notr.); pl. *ríde* »serpentine«; semkaj *râjda* »ovinek, proga, vrsta« > »množica«, adj. *râjdast* »črtast, progast«. V pomenu »sprednji oplen pri vozu« je izpričano še notr. *rîdof*, dol. *rîdnik*, *rîdovnik* (m.) »pri vozu štanga; zatič, ki gre skozi ročico«, *râjdnik* (m.) »pri vozu zatič, ki povezuje sprednji del s soro«; v. *rídati*, *-am* (impf.), *râjdati*, *-am* (impf.) »zavijati, krmiliti«, *rệdati*, *-am* (impf.) »krmiliti«, *zarídati* (pf.) »zavoziti«; v 18. st. *rida* »ordo, diſpoſitio«, *ridam* »ordinare« (Pohlin), *rida* »Reihe, Wendung« (Gutsmann). Izposojeno iz srvn. **rîde*, prim. kor. n. *Reide(n)* »ovinek, zavoj«, tirol. *Reide* »isto«, srvn. *rîden* »zaviti, spremeniti smer« (Miklošič, 278; Štrekelj, JA XII, 467; Striedter-Temps, DLS, 210). M. S.

rîdž (adj.), f. *-a* »lisičje rumen« (vzh. štaj.); k temu *rídža* (f.) »rdečkasta krava« (Haloze), tudi *rídžana* (vzh. štaj.), *rîdžec* (m.) »rdečkast vol«, *rîdžko* (n.), *rîdžka*, *rîdžek* (m.) »rdečkast konj« (štaj., bkr.). Prim. stcsl. *ryždь* »rufus«, sbh. *rîđ*, *rîđa* »lisičje rumen«, blg. *rížd*, f. *-a* »rumenkasto rdeč«, *ríž*, f. *-a* »isto«, r. *rýžij* »rdečkastorumen, rumenkastordeč«, ned. obl. *rýž*, f. *ryžá*, *rýže*, ukr. *rýžyj* »rdečkastorumen«, br. *rýžy* »isto«, p. dial. *rydzy* »rdeč« (Karłowicz, SGP V, 78). Toda č. *ryzí* »čist, pravi« poleg »rdeč«, slš. *rýdzi* »isto« (Kálal, 591) in gl., dl. *ryzy* »lisičje rdeč, rdeč« in »pravi«. Psl. **ryd'ь* < **rūdh-*. Splošnosln. bi pričakovali **rij*, prim. *ríja* »rja«, adj. *rîjnat*, *ríjat* »rjast«, dial. *ríjan* »živina z rdečkasto dlako« (bkr.). Sem spada tudi *rîček* poleg *rîdžek* »Silene linicola«. Sorodno je lit. *rūdis*, *-iẽs* »rja«, *rūdýti* »pražiti« (Trautmann, BSW, 239; Vasmer II, 555). Dalje glej *ríjan*, *riček II*, *rìčka*, *rîščiti*, *rûd*, *rjȁ*, *rjȁv*, *rdȅč*.

ridža (f.) »butec, neumnež, trap« (pkm.; Novak, Slovar, 92). Osamljeno, vendar komaj pomenski odtenek iz psl. adj. **rýd'ь* »rjav, rdečerjav, rdeč, rumen(kast) ipd.« oz. substantiva **ryd'ь* (m.) »robigo«. Izhajati je mogoče iz sinonimnega adj. f. **ryd'a* in primerjati s pomensko enakim lat. *rudis*, *-e* »neobdelan, neotesan, surov; zarobljen«, *rullus* »surov« < **rud-lo-s*, kar tako kot sti. *Rudrá-* (m.) »ime boga« (< **rud-ló-s* = str. *Rъglъ* »ime božanstva«; Trubačev, Etimologija 1991–1993, 23 ss.), *ráudra-* »ki je takšen kot bog Rudra, tj. trdosrčen, grozen«, pali *ludda-*, *rudda-* »isto« (Mayrhofer II, 66) povezujejo z ide. osnovo **reu̯d-* »trgati ipd.«, prim. stnord. *reyta* »abreißen, zerreißen, zerpflücken« < germ. **rautjan* < ide. **roudéie̯/o-* (Persson, Beitr., 299; Pokorny, 869). Glej tudi *rîdža*. M. F.

rîf (m.), g. *-a* »vatel, laket« (vzh. štaj.; bkr. (Šašelj, Bisernice I, 298)). Miklošič, 274, navaja za sln. tudi *ref* »isto«, ki v sln. gradivu nikjer drugod ni izpričano, zato se vsiljuje domneva, da je oblika kajkavska, prim. *reff* »ulna« (Habdelić, Belostenec). Sbh. *rîf*, g. *rífa* »ulna, cubitus« (Vuk, Vojvodina), *rȉf* (Kosovo, Hrv. primorje, Žumberak), slš. *rýf*, *ríf* »vatel« (Kálal, Sl., 591, 572), ukr. *rif* (navaja Miklošič, l. c.). Leksem je izpričan tudi v madž. *rőf* »longitudo cuius curie est Septaginta cubitorum, qui uulgo appellatur Reyf; vatel«, *réf* »isto« in ga Benkő III, 454, izvaja iz nvn. *Reif* »obroč, vrv« poleg »dolžinska mera, klaftra; dolžinska mera 10 vatlov« (Adelung, Wb. III, 1046). Slov. lekseme je fonetično mogoče izvajati iz madž. oblik

(Miklošič, l. c.). Domneve o turškem izvoru madž. leksema (Miklošič, l. c.) Benkő, l. c., ne omenja več. M. F.

rífelj (m.), g. *-flja* in *-na* »grebenjača« (bkr.), črnovr. *rîfl̥*, *-ę* »naprava za rifljanje, česanje lanu« (Tominec, 199), po sln. prehodu *-f-* > *-h-* (Ramovš, Hgr. II, 240) nastalo *ríhelj*, *-hlja* »isto«, tudi *rípelj*, *-plja*, kar je verjetno tako kot sln. dial. *aspalt* : *ašfalt* starejši fonetični substitut za isti germ. leksem. V. *rifljáti*, *-âm* (impf.) »grebenati (o lanu)« (bkr.), črnovr. *rę̂flęt*, *ręflâm* »isto« (Tominec, l. c.) in *rihljáti*, *-âm*, od tod izveden adj. *rihljančen*, npr. *rihljančno platno* »polfino laneno platno« (jvzh. štaj.), tudi *ripljáti*, *-âm*; impf. tudi *rifnáti*, *-âm* »rifljati«. Sem verjetno cgn. *Rifelj*, *Rifel*, *Rifl*, *Rihelj*, *Rihl*. Tako kot hrv. *rihlàm* »grebenati«, *rihàlo* »rifelj« (Belostenec), čak. *rȉfljača* »perilnik«, *rȉfljat* »prati na perilniku« (Perušić, Čak. rič II (1986), 59) prevzeto iz nvn. *riffeln* »grebenati (o lanu)«, *Riffel* »grebenjača«, srvn. *rifelen*, *riffeln* »isto«, *rifel*, *riffel* »rastrum« (Striedter-Temps, DLS, 221; Skok III, 139), stvn. *riffila* »žaga, grablje«, *riffilôn* »žagati, izboljševati« (Kluge[22], 601). Germ. substantiv **rifila* (f.) → denom. v. **rifilōn* je nomen instrumenti ide. **ripelā* iz ide. osnove **reip-*, **rip-* »praskati, trgati, rezati« (Pfeifer, EWD, 1428).

Metaforično je iz sln. *rífelj* »grebenjača« nastalo sln. *rífelj* »zob, ki ga ustnice ne prekrijejo« (Striedter-Temps, l. c.), v 18. st. *rifel*, *-na* »Waffen der Schweine, dens aprinus« (Pohlin). Sorodstvo tega sln. leksema z dl. *rypak*, *rypank* »zob, zlasti tisti, ki je izpadel oz. je bil od drugega izpodrinjen, mlečnik« k slov. **ry-pa-ti* : **ry-ti* namreč ni moč dokazati. Glej tudi *riček I*. M. F.

ríga (f.) »Aconitum lycoctonum«. Verjetno je treba izhajati iz *rigati*, kar v Posočju pomeni tudi »bruhati«. Rastlina je strupena. Dalje glej *rígati* in sin. *omej*, *nálep*.

rígati, *rîgam* (v. impf.) »ructari«, tudi o oglašanju osla; pkm. *rìgati*, *-an* »rigati, kolcati se, spahovati se« (Novak, Slovar, 92); k temu pf. *iz-r.* »isto« in *rígniti*, *rîgnem*; *rîg* (m.) »kolc; oglašanje osla«; v 16. st. *riga* »ructus«, *rigati* »ructari« (Megiser), v 18. st. *rigam* »rudire, ructare« (Pohlin), *rigati* »rölpſen«, *riganje* »Rölpſen«, *rigavez* »Rölpſer« (Gutsmann).

Prim. csl. *rygati*, *-ajǫ* »ructare«, sbh. *rìgati*, *-ām* »erugere«, tudi *rȉgati*, *-ām* »isto« (Kosovo, Dubrovnik; ARj XIII, 950), hrv. čak. *rȉgot*, *-on* »isto«, mak. *riga* tudi »bljuvati«, blg. dial. *rígam* »isto«, r. *rygátь*, *-áju* »rigati, bljuvati«, ukr. *rygáty*, *-áju*, *-áješ* »bljuvati«, br. *rygácь*, *-áju* »bruhati (tudi o ognju); kolcati«, p. *rzygać* »kolcati, rigati, bljuvati«, č. *říhati* »rigati, kolcati« poleg »hrzati; kričati«, gl. *rihać* »bljuvati, kolcati«, dl. *rygaś* »kolcati« poleg *rigaś* »kričati«. Iz slov. jezikov je rum. *rigăi* »ructare« (Tiktin, Wb., 1323). Psl. **rýgati*, **rýgaješь* (psl. dial. **rigati* iz **r'ygati* posredno kaže na obstoj prez. **r'užešь* ← **réug-e/o-* v slov., prim. lit. *riáugėti* »rigati«) je iter. k **rъg-* (< ide. **rug-*; k temu nazalno infigirani prez. **rygnǫti* < ide. **ru-n-g-*, kar se ohranja tudi v gr. ἐρυγγάνω »bljuniti«; Brugmann, Grdr. II/3, 286) poleg slov. **rug-* v sln. *rúgati se*, *rúgam se* (v. impf.). Sorodno je lit. *rúgti*, *rúgstu* in *rūgiu* »kolcati, bljuvati« poleg *ráugti*, *ráugiu* »isto«, lot. *rûgt*, *rûgstu*, *rûgu* »bljuvati«, gr. ἐρεύγομαι »isto« in ἐρυγή »bljuvanje«, stvn. *it-ruchen* »prežvekovati«, ags. *rocettan* »bljuvati« (< germ. **rukatjan*), arm. *orcam* < **o-ruc-am*, nperz. *ā-rōγ* »kolcanje«, lat. *ērūgō*, *-ere* »kolcati, rigati«; vse k ide. osnovi **reug-*, **rug-* »kolcati, bljuvati« (Miklošič, 286; Vasmer II, 554; Fraenkel, 746, 705; Walde-Hofmann I, 418; Frisk I, 554). Glej tudi *ríga*, *rúgati se*. M. F.

rígelj (m.), g. *-glja* in *-g(e)ljna* »zapah, prečni tram pri kozolcu« (SSKJ IV, 508), v. *zarîgljati* (pf.) »zapahniti, zakleniti«; v 16. st. *rigel* »ein Rigel, Sperling; peſſalus« (Megiser), *rigel* »sapor, sasvor, saſov« (Dalmatin, Register), v 18. st. *rigel* »Riegel« (Gutsmann), tpn. *Rigel*. Kakor hrv. *rȉgalj* (m.), *rígla* (f.) izposojeno iz srvn. *rigel* »lesen ali železen zapah, prečni tram«, nvn. *Riegel* »zapah« (Striedter-Temps, DLS, 211). M. S.

rîgeljc (m.), g. *-ljca* »Bellis perennis« (gor.), pisano tudi *rîgljec* za dial. *rîgl̥c*; dem. *rîgeljček*, *rîglječek* »isto«. Pleteršnik II, 426, navaja še pomena »Buphthalmum salicifolium« in »Chrysanthemum leucanthemum«; že v 18. st. pa je izpričan tudi pomen »Calendula officinalis«: *rigèlz* »Ringelblume, Caltha« (Pohlin), *rigelz* »Ringelblume« (Gutsmann), kar je znano tudi kasneje, prim. *rigelc*, *ringelc*, *ringelca* »Calendula off.« (Willfort, Zdravilne rastline, 205). Izposojeno iz n. dial. *Ringelken*, *Ringelblümchen* »Bellis perennis«, knjiž. *Ringelblume*, dial. *Ringila*, *Ringula* »Calendula off.«, *Ringelblümchen* »Chrysanthemum leucanthemum«, *Ringele*, *Ringelbluem* »Buphthalmum salicifolium«, kar je izvedeno iz n. *Ring* »obroč« po obliki cveta. Ime, ki se prvotno nanaša na Calendulo off., je kasneje preneseno na podobne cvetice (Marzell, Wb. Pfln. I, 563, 716, 970, 696). M. S.

rîhta (f.) »kuhana jed« (SSKJ IV, 509); *pokrita rihta* »potuhnjen človek«; v 16. st. *rihta* »Tracht, ferculum« (Megiser), v 18. st. *rihta* »daps« (Pohlin), *rihta* »coena ambulans« (Kastelec-Vorenc). Izposojeno iz srvn. *rihte*, *riht* »pripravljena jed«, nvn. *Gericht* k srvn. *rihten* »pripravljati, upravljati« (Striedter-Temps, DLS, 211). Glej tudi *ríhtar*. M. S.

ríhtar (m.), g. *-ja* »sodnik, župan«, *ríhta* »sodni proces«; v. *ríhtati*, *-am* (impf.) »skrbeti, oskrbovati«, pf. *po-*, *z-ríhtati*; v 16. st. *rihta* »judicium«, *rihtar* »judex«, *rihtni ſtoll* »tribunal«, *rihtsheit* »regula, norma« (Megiser), v 18. st. *rihta* »judicium«, *rihtne hlapz* »apparitor« (Pohlin), *rihtar* »Richter«, *rihtati* »richten«, *rihta* »Richte« (Gutsmann); cgn. *Rihtar*, *Rihter*, *Rihtaršič* ipd.

Kakor star. hrv. *rihtar*, *rihta* izposojeno iz srvn. *rihtære*, *rihter* »sodnik«, *rihten* »upravljati, voditi, soditi« (Striedter-Temps, DLS, 211) k n. *recht* »pravi«, *Recht* »pravica« (Kluge[17], 598). Glej tudi *rîhta*, *bríhten*. M. S.

ríja (f.) »robigo«, jnotr. *rȋi̯a* »isto«, adj. *rȋi̯astu* »rubiginosus« (Ilirska Bistrica), *rȋi̯ast* »isto« (Dolnje Vreme), *rȋi̯au* (Žabiče; vse Rigler, Jnotr. gov., 97), rez. *ríja* (Steenwijk, SDR, 303). L. 1607 *riu* »rugginoso« (Alasia), v 18. st. *rija*, *riu* »Roſt«, *riaſt* »roſtig«, *riati*, *rljam* »roſten« (Gutsmann). Izhajati je mogoče iz slov. **ryd'ă* (f.), kar je substantivizirano iz adj. **rýd'ь*, f. **ryd'ă* »ruber«. K temu prim. br. *ryžá* »rja« (Scjacko,

Dyjal., 139), kar je enako lit. *rūdẽ* »robigo« (k temu prim. psl. **zem'ā* : lit. *žẽmė*, dial. *žemẽ*), *rūdìs*, *-iẽs* »isto«, *rūdýti* »rjaveti«, *rūdėti* »isto«, lot. *rūdêt*, *-u*, *-ẽju*. Dalje glej *rjā*. M. F.

rîjan (m.) »živinče rdečkaste ali rjavkaste dlake«, »ime volu« (oboje bkr.; Šašelj, Bisernice I, 298). Tako kot sbh. *rìdan*, tudi *rìdān* »konj rdečkastorumene barve«, hrv. kajk. tudi *rȉđan* »krava ali ovca lisičje barve« izvedeno iz adj. **ryd'ь* »rjav, rdečerjav, rdeč, rumen(kast) ipd.«, prim. sln. dial. *rijáv* »rdeč« (Tomšič, Noč je moja, dan je tvoj, 238), in od tod substantivizirano **ryd'avьcь* v cgn. *Rijavec*. Dalje glej *rîdž*. M. F.

ríkati, *rîkam* in *ríčem* (v. impf.) »rjoveti«, k temu *rîk* (m.) »rjovenje«; v 18. st. *rikati* »erjoveti, erjoviti, brüllen wie ein Löw« (Gutsmann). Prim. stcsl. *rykati*, *-ajǫ* »rugire«, tudi *rikati* »ὠρύομαι« (Supr.), sbh. *ríkati*, *rîkām* in *rîčēm* »mugio«, pf. *ríknuti*, *rîknēm*, mak. *rika* »tuliti, rjoveti«, blg. star. *ríkam* »tuliti (o živalih)«, r. *rykátь*, *-áju* »vpiti, grobo govoriti«, tudi *rýkatь* »isto« in *rykátь*, *ryčú*, *ryčátь* tudi »mukati« (Pskov; Dal', Slovar'[3] III, 1756), ukr. *rýkáty*, *-aju* »rjoveti, tuliti«, br. *ryklívyj* »kdor pogosto tuli« (Nosovič, 570), p. *ryczeć* »rjoveti, tuliti, kričati, režati se«, pf. *ryknąć*, *ryk* »rjovenje, tuljenje«, dial. *rykać* »rjoveti, rezgetati; govoriti; prdeti« in »teči (o krvi iz rane)« (Karłowicz, SGP V, 79), č. *ryk* »krik, rjovenje«, *ryknouti* »zakričati, zarjoveti«, *ryčeti* »kričati, rjoveti« tudi *řičeti* »rezgetati, hreščati«, slš. *ryčat'*, *-ím* »tuliti (o zvereh); šumeti (o vodi)«, gl. *ryčeć*, *ryču* »rjoveti; šumeti; škripati«, dl. *ricaś* »rjoveti, zavijati, kričati, tuliti«, dial. *rycaś* »isto« poleg *rikaś* »prdeti«. Psl. **ryčāti* »rjoveti« < **rykēti* in **rykāti* »isto« s prez. **rykāješь* in **rýčešь*; dial. slov. **rik/čati*. Slednji obliki sta ahistorični in kažeta, da se je vzglasni konzonant osnove **rъkā-* (< ide. **rukā-* = stvn. *rohôn* »rugire«) oz. **rъčā-* palataliziral pod vplivom prez. osnove s podedovanim osnovnim vokalizmom. K pojavu prim. psl. **r'uti*, **r'ujǫ* »rugire« < ide. **reu̯-i̯e/o-* ob psl. **rъvāti* in ahistoričnem slov. dial. **r'ьvāti*. Zaradi vrste slov. kot tudi balt. primerov, ki kažejo na analoško mehčane osnove tipa psl. **bl'ьvā-* »bljuvati« = lit. *bliùvo*, se zdi verjetna domneva, da je slov. dial. **rik/čati* iter. podaljšana osnova iz **r'ьkati* < **rъkati* in ne iz **r'ykati* kot domneva Trautmann, BSW, 247, in sprejema Pokorny, 868. Trautmann, l. c., opozarja na prav tako palatalizirani vzglasni konzonant v lot. *ŗùkt* poleg *rùkt* »bučati, divjati, rjoveti«. Dalje glej *rúkati*. M. F.

rȋl (m.), g. *-a* »odžagan kos debla, klada; Stammstück«. Pleteršnik navaja po Murku, Janežiču, Danjku in z vzh. Štaj.; akcent je torej rekonstruiran. Pkm. *riù* »ril, hlod« (Novak, Slovar, 93) utegne kazati na to, da bi se beseda korektno standardizirano glasila *rȋl*, g. *rîla*, čemur ustreza č. dial. *rýl*, stč. *ryl*, *rýl*, jč. *rejl* »čok, panj, klada«, kar Machek, ESČ[1], 430, verjetno napačno povezuje z r. *réj* »jambor« (< niz. *ree* »isto«), v ESČ[2], 527, pa izvaja iz n. *Riegel*. Bolje je domnevati psl. **rýlъ* : **ry-mъ* v gl. *rym* »kol, krepelce«, kar ne more biti onomat. (tako Schuster-Šewc, HEWb., 1258). Morda sodi sem še tpn. sb. *Rio*, g. *Rila* (Smederevo), hrv. *Rioca* (Hercegovina). Dalje nejasno, morda stara izv. iz **rýti* »fodere«. M. S.

rȋlec (m.), g. *-lca* »rostrum«, v zvezi *rilec kuhati* »mulo kuhati; zameriti komu« (bkr.), tudi »vsak štrleči del, npr. sprednji del ladje«, adj. *rȋlčast*. V 18. st. *rivz*, *-a* »roſtrum, proboſcis« (Pohlin), *rivez*, *riuz*, *reuz* »Rüſſel« (Gutsmann). Iz sln. je tirol n. *ri̯uetſ* »rilec« (Kranzmayer-Lessiak, Wb., 129). Prvotni nomen agentis **rý-lьcь* »kdor rije« (prim. csl. *rylьcь* »ligo«, p. *rylec*, *-lca* »dleto« poleg *ryło* »rilec«) in nomen instrumenti **rý-dlo* (n.) »s čimer se rije« (> sln. *rílo* »rilec«, stcsl. *rylo roso atoje* »δίκελλα« < **rydlo orzsochatoje*, sbh. *rȉlo* »usta«, mak. *rilo* »rilec«, *rilka* »isto« poleg »usta«, r., ukr. *rýlo* »smrček, obraz«, č. *rydlo* »rovača«, gl. *rydło* »gobec, rilec« (Trofimovič, 269)) sta izvedena iz psl. **rý-ti* »naprej, ven, notri pomikati, pritiskati, suvati, tlačiti«. Toda v 18. st. pri Gutsmannu izpričano *slonou rulez* »Rüſſel« kaže na izpeljavo iz polnostopenjske verbalne oblike **ròvešь* → ptc. pret. akt. **rulъ* → **rulьcь*. Dalje glej *ríti* in *rováti*. M. F.

Rím (m.), g. *-a* (tpn.) »Roma«, ktetik *rímski*, etn. *Rimljān* (m.), *-ána*; izv. *Rimčice* »Orion«, *Rimska cesta* »via lactea«; v frazi *iti v Rim* »roditi« (SSKJ IV, 510), tpn. v Sloveniji *Rimsko*, *Rimščak*, *Rimske Toplice*; v 16. st. *Rim*, *Rimlan*, *rimski* (Krelj), pri Megiserju *rimski polin* »abſinthium montanum«, v 17. st. *Rima* »Roma«, *rimſk* »romano« (Alasia), v 18. st. *Rim* »Roma«, *Rimlar*, *-ja* »Romanus« (Pohlin). Prim. stcsl. *rimъ*, *rimьskъ*, sbh. *Rîm*, g. *Ríma*, čak. *Rĩm*, g. *Rīmȁ* (Vrgada), mak. *Rim*, blg. *Rím*, r. *Rím*, *-a*, str. *Rimъ*, ukr. *Rým*, p. *Rzym*, č. *Řím*, slš. *Rím*. Jslov. **Rýmъ* je najverjetneje ob Jadranu v 7.–8. st. izposojeno iz vulg. lat. oz. rom. **Rǭma* < klas. *Rōma*, ko se je tamkajšnji substitut za rom. dolgi ozki *ǭ* (slov. *y*) akustično že začel približevati mehkemu *i*. Zato se je jslov. (fonološki) *y* pri razširitvi tpn. k zah. in vzh. Slovanom (pa tudi v stcsl.) substituiral z mehkim *i*. Tako še v besedah **križь* < **kryžь* < rom. (stfurl.) *krǭ(d)že* < vulg. lat. **crǭcem* < klas. *crūcem* (o slov. *y* kot substitutu za rom. *ǭ* Grad, Linguistica XII, 95 s., ki pa ne izpostavi problema mehkega *i*; o slednjem Bidwell, Word XVII, 120) in **žydъ* < vulg. lat. **žūdėu* (?) < klas. *iūdaeus*, ki sta se prav tako širili s krščanstvom (Stieber, PSS II (1963), 19–21; RS XXVI, 33 s.). Starejša razlaga – izposoja preko stvn. ali got. **Rūma* (izpričan je le dat. sg. *Rūmai*; Feist, Wb., 400) (Miklošič, 279; Vasmer III, 522, idr.) – ne pojasni palatalnega vokala.

Lat. *Rōma* je prvotni kol. k atpn. **Rōmo-s* (prim. dem. *Rōmulus* < **Rōmelo-*, na osnovi česar je izv. etr. gentilno ime *rumelna*) s prvotnim pomenom *»Rōmos in njegova družina« (Klingenschmitt, LUI, 90). Glej tudi *rômar* in *rmân*. M. S.

rīma (f.) »stik na koncu verza«, v. *rīmati*, *-am* (impf.) »rime delati«, *r. se* (impf.) »skladati se, ujemati se«, *rimováti* (impf.) »isto«; izv. *rimáč* (m.), *-a* »slab pesnik«; dial. adj. *zarîman*, *-a* »zagaman, slab« (Tacen) < *»takšen, ki ima napačne, slabe rime«; v 18. st. *rim*, *beſedni ſpadek*, *beſedosloshnoſt* »Reim«, *rimna visha* »Reimart«, *rimati*, *rimuvati*, *peſme delati*, *popeuke smiſhluvati* »reimen«, *rimar* »Reimer« (Gutsmann). Ker je v 16. st. pri Megiserju izpričano *rejme* (f. pl.) »versus«, gre verjetno za več izposoj iz srvn. *rîm*, nvn. *Reim* (m.) in vpliv it. *rìma* (f.) »isto«.

Razlaga te evropske kulturne besede (prim. frc. *rime*, agl. *rhyme*, č. *rým*) je sporna. Battisti-Alessio, 3253 s., izvaja it. *rìma* preko frc. *rime* iz lat. *rhythmus* (< gr. ἀριθμός »število«), kar je v srlat. pomenilo tudi »verz«. Kluge[17], 593, domneva, da se je stfrank. **rīm*, stvn. *rîm* »vrsta, zaporedje, število« (kar je domnevno sorodno z gr. ἀριθμός) razširilo v rom. jezike, kjer je subst. f. **rīma* postverbal galorom. glagola **rīmāre* (soglaša Kluge[22], 591). Beseda naj bi bila v n. izposojena v 12. st. preko niz. Cortelazzo-Zolli, 1077, izvaja it. *rìma* iz lat. *rhytmum* »ritem« preko frc. *rime*, na kar naj bi eventualno vplivalo stfrank. *rīm* »vrsta, število«. Druge ljudske primere iz te osnove glej pri *râjmati*. M. S.

ringlộ (m.), g. *-ja* »vrsta mirabele; Prunus claudiana Poir.«, adj. *ringlộjev*. Kakor sbh. *rìnglō*, *rìnglōv* »isto« preko dunajsko n. *Ringló*, avstr. n. *Ringlotte* »isto« izposojeno iz frc. *reine-claude* »isto«, l. 1628 izpričano še kot *prune de la Reine Claude*. Ta kulturna vrsta slive Prunus insititia je dobila ime po kraljici Klavdiji z začetka 16. st. (Marzell, Wb. Pfln. III, 1123). Direktno iz frc. je strokovno sln. *renklộda* »Prunus claudiana Poir.«. M. S.

ríniti, *rînem* (v. impf.) »promovere, trudere«, pf. *po-r.* »isto«, pkm. *porîjnoti*, *pornóuti* »isto« (Novak, Slovar, 76), *pre-r.* (pf.) »hindurchschieben«, *p. se* »sich hindurchdrängen«, *prerínkovati se*, *-ujem se*, *-ovam se* (impf.) »drenjati se«, *od-r.* (pf.) »wegschieben« in »odpotovati«, *odriniti jo* »odpotovati«, *vz-r.* (pf.) »priti na spregled«. Izpričani so še pf. s prefiksi *pod-*, *pri-*, *do-*, *izpod-*, *v-* in *z-*. Izv. *rînec* (m.), *-nca* »sunek, trk«, *porînek* (m.), *-nka* »isto«, *odrînek* (m.), *-nka* »kar se odrine«, *izrînek* (m.), navadno pl. *izrînki* »izpuščaji«, *zarînek* »zapah«; adj. *vrinljìv*, *-íva* »aufdringlich«, po ptc. tvorjeno še *vrînjenec* (m.), *-nca* »der Eindringling«. V 16. st. *iſriniti* »abrogo«, *iſrinoti* »hinwegthun« (Megiser), v 18. st. *rinem* (Pohlin), *poriniti* »stossen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *rinǫti sę*, *-neši sę* »ruere«, *porinǫti* »trudere, iacere«, sbh. *rȉnuti*, *-nēm*, čak. *rȉnut*, *-nen* (pf.) »riniti«, *rȉvat se* »prerivati se« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 545), mak. *rine* »kidati (sneg, gnoj)«, blg. *rína* »isto«, r. *rínutь*, *rínu* »hitro teči, vreči, poriniti«, ukr. *rýnuty*, *rýnu* »dreti (o vodi)«, br. *rýnucь*, *rýnu* »teči, odrivati«, č. *řinouti* »curljati«, dial. *vyrynút'* »izteči«, slš. *rinút' sa* »teči (o tekočini)«. Psl. **rȋnǫti* (**rȋnyti*), **rȋ-nǫ* »teči« je intranz. inkoh. (v jslov. in delno v vzh. slov. sekundarno tudi tranz.; povsod, razen v sbh., se imperfektivizira) iz ide. baze **erei̯(H)-* »teči«, prim. sti. *rinā́ti* »teči, spustiti«, gr. ὀρίνω, lezb. ὀρίνω »vznemiriti, premakniti, zbuditi«, z drugimi sufiksi še stcsl. *rějati*, *rějǫ* »riniti, gnati, siliti«, r. *réjatь* »hitro teči (o vodi)« (< **rěi̯-e/o-*), stcsl. *ristati*, str. *riskati* »teči«, lat. *orior*, *orīrī* »vstati, vzhajati, izvirati«, arm. *ari* (imper.) »vstani«, lot. *riẽtêt* »valiti, pritekati, prihajati«; v nominalnih tvorbah psl. **rěkā̃*, **rȍjь*; str. *rěnь* »sipina, položen breg«, stir. *rían* »morje«, gal. hdrn. *Rēnos* »Ren«, ags. *rið* »tok, potok«, alb. *ritë (i/e)* »vlažen« (če iz **rinētē*), lat. *rīvus* »potok«, sti. *rītí-* »tok« (Miklošič, 278; Persson, Beitr., 769; Trautmann, BSW, 243; Vasmer II, 59 s.). Glej tudi *rívati*, *rísniti*, *rȍj*, *rẹ́ka*, *podrînka*. M. S.

rînka (f.) »prstan, obroč, člen verige«, rož. *rìnq* (m.), g. *rínqa*, pl. *rínčə* »v krog zvite smrekove ali vrbove vejice, da držijo par kolov v plotu skupaj« (Šašel, RNB, 102), pkm. *rîjnek* »obroček«, *rìnčica* »uhan«, v. *rìnkati*, *-an* »svinjam obročke v nos staviti« (Novak, Slovar, 92 s.), gor. *ríngelj* »obroč«; v 16. st. *ring* »circulus«, *rinka* »fibula«, *rinka na garli* »monile«, *narozhna rinka* »armilae« (Megiser), v 18. st. *rinka* »annulus« (Pohlin), *rink*, *rinka* »Ring (in der Kette)« (Gutsmann).

Kakor hrv. *rînka* »prstan, obroč, kolo, uhan, vrsta« izposojeno delno iz srvn. *rinke*, *ringge* (m., f.), nvn. *Rinken* (m.) »zaponka (na pasu)« < stvn. *ringa* (f.), prim. stnord. *hringja* »zaponka, šponga« < pragerm. **hrengjōn* »nekaj okroglega«, delno iz srvn. *rinc* (m.), g. *ringes*, nvn. *Ring* »krog, obroč, prstan« < stvn. *(h)ring*, prim. ags., stfriz. *hring*, stnord. *hringr* < pragerm. **hrenga-* »krog« < ide. **krengho-*, kar je sorodno s psl. **krǫgъ* (Štrekelj, Lwk., 52; Striedter-Temps, DLS, 211; Kluge[17], 601). Mlajša izposojenka iz nvn. *Ohrring* »uhan«, bav. dial. dem. *Ohrringel* je sln. dial. *oríngelj* (m.), *-na* »isto«. Na nvn. *Ring* temelji tudi sln. *ringarâja* »vrsta otroškega plesa v krogu« (glej tudi *râj II*). Sln. led. i. *Rinka*, *V Rinki*, orn. in hdrn. *Rinka* imajo paralele v avstr. in bav. n. led. i. *Ringel*, *Ringl*, *Ringgl*. Ta imena so prvotno najverjetneje označevala okrogla zemljišča (Battisti, DTA I, 1, 274; Bezlaj, SVI II, 155; Kluge[17], l. c.). M. S.

rinkati, *-am* (v. impf.) »zavzemati se«, izpričano le v 18. st. *rinkam* »sich um etwas annehmen; suas partes tueri« (Pohlin), od tod štaj. *ríjati* v frazi z *njim je težko rijati* »ga obvladovati« < **rinjati*. Izposojeno iz srvn. *ringen* »boriti se, truditi se« < stvn. *ringan*, prim. ags. *wringan*, agl. *wring* »zvijati se, kriviti se«, stfriz. *wringa* < pragerm. **wringan* »premikati se sem ter tja, truditi se« (o germ. Kluge[17], 601). Iz srvn. *ringen*, bav. n. *riŋen* »boriti se« je tudi sln. *rinjati*, izpričano v 18. st., navadno v frazi *rinam is smertjo* »mit dem Tode ringen, agonizare« (Pohlin), *se ſmertjo rinjati* »isto« poleg *rinjam*, *rinam* »ringe« (Gutsmann). K sln. *ń* iz bav. n. *ŋ(g)* prim. *drẹ́njati se* (poleg *drẹ́ngati se*), domnevno iz n. *(sich) drängen*. M. S.

rintati, *-am* (v. impf.) »garati«, k temu *rintanje* (n.) »garanje« (Besediščе II, 320). Starejši pisni viri glagola ne navajajo, vendar je malo verjetno, da bi bil izposojen iz istopomenskega sbh. *rîntati*, *rîntām* (Vuk, Srbija, Lika), mak. *rinta* »isto«. Skok III, 144 s., sbh. glagol izvaja iz psl. **rȋ-nǫti* »riniti«, češ da naj bi bil deminutiv na *-tati*. Toda deverbativi na **-ъta-* iz nazalnih prezentov niso znani. Bolj verjetno gre za ekspr. nazalizirano tvorbno k **ri-ta-ti*, **ri-ta-ješь* ob **rȋ-nǫti*. Dalje glej *rítati* in *ríniti*. M. F.

rípiti se, *rîpim se* (v. impf.) »rdečiti se«, npr. *češnje se ripljo*; pf. *zarípniti*, *zarípiti*, *zaripẹ́ti* in k temu impf. *zaripljeváti*, *zaripljûjem*; v 18. st. *ripęzh* »ſcharf, beißend, pruriginoſus«, *ripim* »scharf beißen, prurire« (Pohlin), *ripezh* »ſharf beißend« (Gutsmann), adj. *ripẹ̑č* »zardel od notranje vročine«, npr. *ripezh madesh* (Dalmatin), poleg *repẹ̑č* (pkm.), *repečíca*, *repečína* in *ripečíca*, *ripečína*, a tudi adj. *rupẹ̑č*, pri Dalmatinu *rupezha kakor plamen*; v 17. st. *rupezhina*, *rupezhost* »vnetje«, *rupezha deklost* (Dict.).

Izhajati je mogoče iz prvotnega *rupiti; sorodno je r. dial. *rupá* »hrepenenje, domotožje«, *rúpitь* »zdeti se« (Dal', Slovar'[3] III, 1744), ukr. dial. *rúpyty, -yš* »zanimati«, br. *rúpicь, -plju, -piš* »skrbeti«, *rúpota* »skrb« (Nosovič, 569) in po mnenju nekaterih tudi č. *rupati* »pokati, prasketati«, dial. *rupěti* »pokati (o snegu pod nogami)«. Sorodno je dalje tudi lit. *rūpěti, rúpinti* »skrbeti«, *rūpùs* »zaskrbljen«, lot. *rũpes* (pl.) »skrbi, tesnobe«; pomensko blizu je tudi sti. *rúpyati* »trgati (o bolečinah v telesu)«, kavz. *ropáyati* (Vasmer II, 548; Machek[2], 525; Trautmann, BSW, 240; Brückner, KZ XLII, 313; Fraenkel, 750, 526).

rîpsati, *-am* (v. impf.) »ribati; drsati (predvsem za sedenje)«, *r. se* »drsati, čohati se« (Cigale, Wb., 1887). V 18. st. *ripsam* »wetzen; cevere« (Pohlin), *ripſam* »wetze den Hintern«, *ripſavez* »Wetzer« (Gutsmann). Verjetno intenz. na *-ъsa- iz sln. *rîb-sa-ti k *rîbati* »reiben«, kot opozarja Pleteršnik II, 427. Dalje glej *rîbati*. M. F.

rîs I (m.), g. *-a* »Felix lynx«, tudi *rîsa* (f.), dial. *risu* (indekl.) poleg *rísev* (m.), *-sva* in *lîsavt* (m.), *risopès* (m.), *-psà*; adj. *rîsji, rîsov*; *risína* »risov kožuh«; v 16. st. *riſſa* »lynx« (Megiser), v 17. st. *riſſa* (Dict.), *biſtrogledni riſ* (Hipolit), v 18. st. *risa* »leopardus« (Pohlin), *riſa, riſs* »Luchs«, *riſena, riſina* »Panterthier« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *rysь* (m.), *-i* »pardus, lynx«, tudi *rysъ* »isto«, sbh. *rîs, risopas*, mak. *ris* (m.) »Felis lynx«, blg. *rís(ъt)* »isto«, toda r., ukr., br. *rýsь* (f.), *-i*, p. *ryś*, g. *rysia*, č., slš. in dl. *rys, -a*. Kljub različnemu vzglasnemu konzonantu je sorodno lit. *lū̃šis* »lynx«, lot. *lũsis*, stprus. *luysis*. Vzglasni *l-* je tudi v stvn. *luhs* »lynx«, gr. λύγξ (m., f.), g. λυγκός, arm. *lusanunk*[c] (pl.), srir. *lug*, zato je verjetno primarno *lŭk-, balto-slov. *lūk'-. Slov. *r-* razlagajo bodisi iz iranske neizpričane oblike (Kořínek, LF LXVII, 280; Janko, LF XL, 302). Po Spechtu, Dekl., 171, 203, je bil *r-* prvotno splošen. Drugi domnevajo, da je slov. *rysь ali izvedeno ali vsaj naslonjeno na slov. *rysъ »pisan, rdečkast«, prim. sln. *riságа* »vrsta grozdja«, p. dial. *rysawy* »rdeč« (Karlowicz, SGP V, 81), č. *rysý* »isto«, *ryšavý* (Matzenauer, LF XVII, 193; Štrekelj, JA XXVIII, 488; Śmieszek, Mat. i Pr. IV, 404). Manj verjetna je kontaminacija z *rykati (Brandt, RFV XXIV, 145) ali *rъvati (Walde, 442). Glej tudi Miklošič, 286; Trautmann, BSW, 164; Hujer, LF XL, 302; Vasmer II, 557; Fraenkel, 392. Pozornost zasluži sln. *lisâvt*, naslonjeno na *lísa*.

ris II (m.), g. *-a* »gigas«; v 16. st. pri Megiserju: *ris* »gigas«, v 18. st. pri Pohlinu: *ris* »gigas«, in Gutsmannu: *riſs* »Rieſe«. Izposojeno iz stvn. *risi, riso* »gigas«, srvn. *rise* »isto«, nvn. *Riese* z nejasno etimologijo (Kluge[17], 599). Izhodna oblika je domnevno *wrisi, prim. stsaš. *wrisilīc* »gigas«, stfrank. *wrisil* (Lidén, Anlautsges., 14). Dvomi Persson, Beitr., 275, ki izhaja iz *u̯erdh- in primerja tudi slov. *redъ »cibus«, sln. *redîti*.

rîs III (m.), g. *-a* »1000 pol papirja; vrsta grobega papirja v velikih polah«. Kakor hrv. *rîs* »1000 pol papirja« (Deanović) izposojeno iz nvn. *Ries* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 211) < srvn. *ris, rîs, riz, rist*, zgodnje nvn. *ris, reis* (prim. gor. *rajs papir* »vrsta grobega papirja«), kar je izposojeno iz srlat. *risma*, to pa preko špan. in port. *resma* v 13. st., ko so tam prevzeli tehniko izdelovanja papirja iz bombaža od Mavrov, iz arab. *rizma* »paket, sveženj«. Obrusitev zadnjega zloga v srvn. *ris, rîs* razlaga Kluge[17], 599, kot okrajšavo v trgovskem pisanju. Iz istega srlat. vira je preko it. izposojeno sln. *rîzma* »ris«, hrv. *rìzma* »mera za papir, patrone ali smodnik« (Skok III, 149; Lokotsch, 843; Meyer-Lübke, 7343). M. S.

riságа (f.) »vrsta grozdja«. Osamljen ostanek psl. *rysъ (adj.) »rdeč, rdečkast«, prim. r. *rysъ* »rdeč« (16. st.), p. dial. *rysawy* »rdeč« (Karlowicz, SGP V, 81), č. *ryšavý* »rdeč, rjav«, *ryšavec* »rdečelasec«, dial. *ryšák* »vrsta svetlordečega vina iz belega in rdečega grozdja«. Izhajati je treba iz *rūds- z dolgim *-ū-* kakor v lit. *rūdìs, -iẽs* »rja« ali stcsl. *ryždь* »rufus« (Machek[2], 527 s.). Glej tudi *rûs* in *rîdž*.

risâle (f. pl.) »binkošti«, tudi *risâli* (m. pl.) »isto«, adj. *risâlski* »binkoštni«, k temu *risâlščak* (m.) »maj« (vse pkm.). Kot stcsl. *rusalija* »pentecoste«, sbh. *rùsālje* (f. pl.) »isto« (Dubrovnik, Kotor; Vuk), *rùsalji* (m. pl.) »isto« (Boka; Vuk), hrv. čak. *rusȁje* (Smokvica), blg. dial. *Rusálja* »binkoštna nedelja«, *rusalíja*, navadno pl. *rusalíi* »kdor se udeleži obrednih iger na binkoštno nedeljo«, k temu prim. mak. *rusalija* »udeleženec obrednih iger (s sabljami)«, str. *rusalija* »poganski pomladanski praznik; nedelja pred binkoštno; igre, ki so se v tem času odvijale« (Sreznevskij, Mat. III, 197) prevzeto iz lat. *rosālia* »vsakoletno okraševanje grobov, praznik mrtvih«, tudi *rosāria* »isto«, oboje izvedeno iz *rosa* »vrtnica« (Miklošič, 283; Krek, Sl. Lg., 407; Ramovš, JF VII, 193; Vasmer II, 549, s podrobnejšo navedbo starejše literature). Termin je iz jslov. jezikov prešel v č. dial. *rusadla, -del* (tudi *rusalie, -ií*), slš. star. *rusadlá, -diel* »binkošti«, kjer se je izglasje ljudskoetimološko naslonilo na sufiks *-dlo-, rum. *Rusalĭĭ* »binkošti« (Tiktin, Wb., 1347). Iz lat. predloge je gotovo srgr. ῥουσάλια »binkošti«, zato ni mogoče povsem izključiti srgr. posredovanja. V pkm. se *-u-* v kratkih nenaglašenih zlogih razvije v *i*-jevski vokal (Ramovš, Hgr. VII, 186), zato so večkrat navajane pkm. oblike tipa *rusâle* gotovo poknjižene. Skokovo oz. Šturmovo izvajanje pkm. oblike *risâle* iz starejše lat. predloge (Skok III, 175; Šturm, ČJKZ VI, 75), zato ne vzdrži kritike. M. F.

risati, *rîšem* (v. impf.) »vleči črto, delineare«, pf. *na-, po-, iz-, v-, ob-, pre-r.*; subst. *rîs* (m.), *-a* »narisana črta«, zlasti »Zauberkreiß«, *rísa* (f.), *râjsa* (f.) »vrezana črta«, izv. *rîsanica* »cev z žlebovi; puška s cevjo s spiralastimi žlebovi, risana puška«, *rîsar, -ja*, *rísalec, -lca* »delineator« (denom. *risáriti*), *risálo* (n.) »priprava za risanje«, pri Vodniku in Cigaletu »delovna miza puškarjev, na kateri vrezujejo žlebove v cevi«; *obrîs* »skica«, nknjiž. *tlǫ́ris, náris*; adj. *risálen, rîsarski*; v 18. st. *riſſati* »delineare« (Kastelec-Vorenc), *ris* »delineatio«, *risanza* »sclopus diductus« (Pohlin), *riſam* »reiße, zeichne«, *riſanza* »gezogenes Rohr« (Gutsmann).

Kakor hrv. *rȉsati, -šēm* poleg *rísati, -šēm* »risati«, *rȋs* »čarobni ris«, r. *risovátь* < p. *rysować* »risati«, *rys* »črta, poteza«, č. *rýsovati* »risati«, *rys* »ris«, slš. *rysovat', rys*, izposojeno iz srvn. *rîzen* »včrtovati, risati, pisati, vrezovati«, *rizze* »praska, obris«, *riz* »očrt, ob-

ris«, stvn. *rîzan*; nvn. *reißen*, *Riß* (Miklošič, Frw., 50; SEW, 279; Štrekelj, LMS 1892, 34; Jagić, JA II, 480 s.; Striedter-Temps, DLS, 211; Skok III, 146; Brückner, 472 s.; Machek[2], 527), kar je sorodno z ags. *wrītan*, agl. *write* »pisati«. Sln. in hrv. *-i̯e/o-prez. je domnevno pod vplivom pomensko sorodnega sln. *píšem*, sbh. *pȉšēm*. M. S.

rîsel (m.), g. *-na* »ošpice« (rož.; Šašel, RNB, 103). Izhajati je mogoče iz **rysьl'ь* (m.), g. **rysьl'a* »bolezen, za katero je značilen rdeč osip« k **rȳsъ* »rdeč, rjavkast«, prim. hrv. *rȋs* »rdečkast, pisan«, č. *rysý* »isto« (Jungmann, Sl. III, 971). Iz iste predloge je tudi hrv. *rìsulja* »ime rdečkasti kravi« (Lika; ARj XIV, 39) < **rysūl'a*. K pomenski motivaciji »rdeča bolezen« → »ošpice« prim. n. *Röteln*, frc. *rougeole*, it. *roseola*. Dalje glej *rûs* in *riséga*. M. F.

rísniti, *rîsnem* (v. pf.) »planiti, skočiti« (gor.; SSKJ IV, 514). Nazalni inkoh. pf. k v sln. neizpričanemu impf. **ristati*, **rîst(a)ješь*, prim. stcsl. *ristati* »currere«, r. *ristátь*, *-áju*, *-ščú* »teči, dirjati«, ukr. *rýstь* »dir«, ali **riskati*, **riskaješь*, **riščešь*, prim. star. hrv. *riskati*, *-kam* »plesati, skakati« (Stulli), dial. *rištati*, *rišćem* ali *rištem* »teči, dreti (o vodi)« (Topolovac; ARj XIV, 40), str. *riskati*, *rišču* »hiteti, teči, skakati«, r. *rýskatь*, *-kaju* in *-šču* »begati«. Psl. **ri-stā-ti*, **ri-skā-ti* sta intenz. iz ide. **erei̯(H)-* »teči«, prim. sti. *rināti* »teči, spustiti«, *rītí-* »tek, tok; tek stvari« > »način«, gr. lezb. ὀρίνω »vznemiriti, premakniti, zbuditi«. Balt. ima pri tem korenu suf. **-sto-*, **-sko-*, prim. lit. *raĩstas* »čas parjenja«, lot. *riests* »isto«, lit. *rìstas* »hiter« poleg lot. *riksis* »dir«, *rizga* »nemiren otrok«, germ. **-sko-* v srvn. *risch* »hiter, uren«, a tudi samo **-s-*, prim. got. *urreisan*, stnord. *rīsa* »vstati, vzdigniti se« (Trautmann, BSW, 242; Vasmer II, 524, 557; Skok III, 146 s.; Pokorny, 331). K intonaciji **rîsnem* < **rîst/kne-* prim. sln. *rîtnem*, sbh. *rȉtnēm* ob impf. **ritāti*, **rît'ešь* ali **ritāješь*. Glej tudi *ríniti*, *rívati*, *rízati se*, *rítati*. M. S.

rîstanc (m.), g. *-a* »otroška igra, pri kateri skakaje mečejo ali brcajo ploščate kamenčke v polja na tla zarisanega lika« (SSKJ IV, 514). Tvorjeno v 20. st. po n. besedotvornem vzrocu iz sln. *rísati* »vleči črto« in n. *Tanz* »ples«. Direktna n. predloga ni znana. K tipologiji prim. še mlajše sln. *gumi tvist* »otroška igra, pri kateri skačejo in se zapletajo v napeto elastiko« (po l. 1960) z 2. členom iz agl. *twist* »vrsta plesa«. M. S.

ríščiti, *-im* (v. impf.) »rdeti«, pf. *zariščiti*, *-im* »zardeti« (oboje Podzemelj v Beli krajini; Barlè, LMS 1893, 30, 42). Prim. hrv. čak. *zarìšćen* »zdravo rdeč v lice« (Perušić, Čak. rič II, 68). Jslov. v. **ryščiti* je zaradi intranz. pomena verjetno analogen iz primarne paradigme **ryščāti*, **ryščišь*. Zaradi slov. adj. **rysъ* »rdeč, rjavkast« < ide. **rūdh-so-s* »isto« bi bilo mogoče izhajati iz denom. v. **ryščāti*, **ryščišь* k adj. **ryskъ* »rdeč«, ki ga posredno potrjuje lot. gradivo, prim. lot. adj. *rūsgans* »rdečkast, rjavkast, rdečerjav«, tudi *rūzgans* »isto« in *ruzgs* (Mühlenbach-Endzelin III, 573, 565). Glej tudi *riček II*, *riséga*, *rîsel* in *rîdž*. M. F.

rȋt (f.), g. *rîti* »podex«, v otroškem govoru *rîta* »isto«, pkm. *rìt* (f.) »spodnji del snopa« (Novak, Slovar, 93); dem. *rîtka* »podex parvus« in »majhna posoda, debelejši konec jajca; del jabolka, kjer je pecelj; debelejši konec snopa ali debla«; izv. *rîtek* (m.), *-tka* »zadek, snop slame«, *rîtina* »debelejši konec snopa ali posekanega debla; prizemni del rastline«, *odrîtek* (m.), *-tka*, *odrîtnik* (m.) »spodnji, debelejši del debla« (dol., notr.), *rítovje* (n.) »debelejši konec snopa; prizemni del rastline, zlasti lanu ali konoplje«; *rîtnica* »medenica, danka«, *rîtnjak*, *rîtnik* (m.) »danka«, pkm. *rìtosnica* »zadnjica«; *rîtež*, *rîtec* (m.) »človek z debelo ritjo«, adj. *rítast*, *rîten*, *-tna*; adv. *rítenski*, *-sko* »z zadnjim delom naprej«, pkm. *návzrit*, *názrt*, *návzrt*, *názdrt* »isto«; iz prepozicionalne zveze *v rit (suniti)* še *vrîtnik*, *vrîtnjak* (m.) »brca v rit«, v. *vritnjáčiti*, *-âčim* (pf.) »v rit suniti«. Kompoz. *ritopâš* (adj.), f. *-áša*; *ritopášen*, *-šna* »požrešen«, *ritopâš* tudi subst. »požrešnež« (prim. p. *pasożyt*, *pasorzyt* »parazit«; k tvorbi sln. *samopâš* »takšen, ki se vedno sam pase (o živalih), prešeren, sebičen« k *pásti* »weiden«), *srborȋt* (adj.), f. *-íta* »nemiren razposajen« z izv. *srborîtež* ipd. »razposajen človek«, *srborîtka* »šipkov plod«, v. *srborítiti*, *-îtim* (impf.) »razsajati«; *jeznorȋt* (adj.) »jezav«, *skoporȋt* (adj.) »skop«, subst. *zlatorȋt* (m.) »scrkljan otrok«, *zlatorîtka* »Liparis chrysorrhoea«; v 16. st. *rit* »anus«, *ritenskj* »retrorsum« (Megiser), v 18. st. *rit* »podex, clunis« (Pohlin), *rit* »Arsch« (Gutsmann); mtpn. *Ritnik*, *Na Riti*, *Farjeva Rit* in morda cgn. *Ritonja*.

Prim. csl. *ritь* »podex«, hrv. kajk. in zah. čak. *rît*, g. *rȉti* (Iveković), *rȉt* (Žumberak), *rìt* (Istra), kajk. *rítak* »snop slame«, str. *ritь* »kopito (?)« v *oselъ meča ritьmi*; p. *rzyć* »rit, spodnji del snopa«, *rzytowie* »spodnji del snopa«, pom. *řəc* »rit«, *řəcəna* »spodnji del snopa«, č. *řit'*, slš. *rit'*, *rit'ovie* »debelejši del snopa«, gl. *rić* »rit«, *rićizna* »spodnji del snopa«, adv. *ritman*, *ritmo* »narobe«, dl. *riś* »rit«. Psl. **rītь* primerjajo z lit. *rietas* »stegno, krača, stegnjenica«, lot. *riẽta* »noga« (Miklošič, 279) in arm. *eri* (< **rēi̯to-* (?)), g. *ervoy* »pleče pri živalih« (Lidén, Mél. Pedersen, 88 ss.), iz česar rekonstruira Pokorny, 863, ide. **rēi̯ti-* : **rēi̯to-* »pleče«. Fraenkel, 731 s., ima balt. **rēi̯ta-* za sorodno z lit. *riẽsti* »kriviti« (zaradi česar tudi Schuster-Šewc, HEWb., 1216 s., psl. **ritь* izvaja iz pomena »krivina«), kar bi bilo zaradi intonacije možno le ob domnevanju akrostatičnega korenskega subst. **rḗi̯ts*, g. **rḗi̯ts*. Drugi povezujejo z ide. **erei̯(H)-* »teči«, bodisi preko motivacije »tek, cursus«, prim. sti. *rītí-* »isto« (Miklošič, Lex. pal., 800; Löwenthal, ZSlPh VII, 406) bodisi kot nomen actionis k iran. **rī-* »cacare« (Meillet, Ét., 278), av. *ray-* »isto«. Psl. **rȳtь* ima stranski pomen »odebeljen del«, kar bi bilo mogoče povezati z ide. **erei̯(H)-* »teči« samo preko **réi̯H-ti/o-* »oteklina«. Glej tudi *rítati*, *rîtek*, *ríniti*, *rívati*. M. S.

rítati, *-am* in *-čem* (v. impf.) »brcati z zadnjimi nogami (o konju), brcati, biti nemiren (o otroku)«, tudi *ríntati*, *-am* in *ríncati*, *-am* (impf.) »isto«; pf. *rítniti*, *rîtnem*, rož. *rincnətə*, *-əm* »brcniti« (Šašel, RNB, 102). Prim. sbh. *rítati se*, *rîtām se* (Vuk), pf. *rȉtnuti*, *-nēm*, v Vodicah *rîkniti se* »brcniti (zlasti o konju)«, mak. *rita (se)*, *ritne (se)* »isto«, blg. *rítam*, *rítna* »isto«. Jslov. **ritāti*, **ritāješь* poleg **rít'ešь* imajo za denom. (tipa **dělati*) iz **rītь* »podex« (Miklošič, 279; Mladenov, 561 s.; Skok III, 147), kar je zaradi pomena, areala, besedotvornih (pričakovali bi poltematski denom.) in akcentskih razmer malo verjet-

no. Pritegniti je treba še č. *řítiti* »pasti, valiti se«, stč. *řítí se z neho pot* »znoji se« (Machek[2], 533) in primerjati stcsl. *ristati*, r. *ristátь*, *-áju*, *-ščú* »teči, dirjati«, kar kaže na deverbativ (tipa **metăti* **pĭtati*) iz ide. **erei̯(H)-* »teči, hitro se premikati«. Glej tudi *rísniti*, *ríniti*, *rívati*. M. S.

rîtek (m.), g. *-tka* »šop slame za pokrivanje streh«, tudi *rîtka* (f.) »jabolčni pecelj; debelejši konec snopa« in *rîtina* (f.) »spodnji del debla«. Prim. hrv. kajk. *rítek*, *-tka* »slama za pokrivanje streh«. Skok III, 147, meni, da so to metaf. izvedenke od *rȉt* »podex«. Dalje glej *rȉt*.

ríti, *rîjem* (v. impf.) »fodere«, dial. tudi »iz zemlje kopati gomoljaste sadeže; izdirati trn iz kože«; pf. *raz-*, *ob-*, *(iz)pod-*, *pre-*, *pri-*, *iz-r.*, sekundarni impf. *-rívati*, *-am*, pri Cigaletu tudi *izpodríjati*, *preríjati*. Zaradi sovpada iter. *rívati* (< **rȳvati* in **rivăti*) je prišlo do besednega križanja z *ri-ni-ti*, prim. *preríti se*, *preríniti se* (pf.) »sich drängen«, *ríti se*, *prerívati se* (impf.) »isto«, pkm. *razríjnoti* »razriti« (Novak, Slovar, 91). Izv. subst. *prerîv* (m.) »predor«, *podrîvec* (m.), *-vca* »vrsta pluga«, *riváč* (m.) »svinjski okel«, *razriváč* (m.) »rovar, ščuvalec«, *rîtev* (f.), *-tve* »gneča«, *rítje* (n.) »das Wühlen«; v 18. st. *ryem*, *ryl*, *ryt*, *ryti* »arctare, ſtipare; fodere« (Pohlin), *riti*, *rijem* »wühlen«, *rijenje*, *ritje* »das Wühlen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *ryti*, *ryjǫ* »fodere«, sbh. *rȉti*, *rȉjēm*, *razrívati*, *ràzrīvām*, mak. *rie*, *razriva*, blg. *ríja*, *razrívam*, r. *rýtь*, *róju*, *ryvátь*, ukr. *rýty*, *rýju*, *rozryváty*, br. *rýcь*, *rýju*, *rozryvácь*, p. *ryć*, *ryję*, *rozrywać*, č. *rýti*, *rýju*, *vyrývati*, slš. dial. *ryt'*, *ryjem*, gl. *ryć*, *ryju*, *rozrywać*, dl. *ryś*, *ryju*, *rozrywaś*. Psl. **rýti*, **rýjǫ* z iter. **rȳvati*, **rȳvajǫ* (**ryvăti*, **-ăjǫ* je verjetno prvotni iter. k **rъvăti*) je najbližje stnord. *rȳja* »ovcam puliti volno« < **rū-i̯e/o-*, v p. st. lit. *ráuti*, *ráuju* »puliti, skubsti, pleti«, lot. *raût*, *raûju* »puliti, grabiti«, lat. *ruere*, *ruō* »razrušiti (se), pasti, hiteti«, toh. AB *ru-* »ruvati« iz ide. baze **reu̯(H)-* »riti, kopati«. K besedotvorju prim. psl. **krýti*, **mýti* (Miklošič, 283; Trautmann, BSW, 247; Vasmer II, 558; Fraenkel, 708 s.; Schuster-Šewc, HEWb., 1257; van Windekens, Le tokh. I, 408; Pokorny, 868). Ide. **reu̯(H)-* primerja Čop, Indouralica I, 111, z ugrofin. **repe-* »cepiti, trgati«. Glej tudi *rváti*, *rȍv*, *rîlec*, *riček I*, *rîl*, *rîvsati se*. M. S.

rívati, *-am* (v. impf.) »potiskati«, pkm. *ríjvati*; navadno v kompoz. *po-r.* »trudere«, *pre-r. se* »drenjati se, tepsti se«, *od-r.* »wegschieben«, vse impf. Izpričani so še kompoz. z *na-*, *(iz)pod-*, *pri-*, *v-*, *raz-* in *iz-* ter iter. *odrivávati*, *-am*. Postverbali *na-*, *pri-*, *pre-*, *iz-pod-*, *po-rîv* (m.), *-a*; druge izv. *odriváč* (m.), *odrivâlnik*, *odrívalnik* (m.) »odbijač na vozu«, *poriválo* (n.) »del statev«, *porívanec* (m.), *-nca* »brezdomec, ki se ga povsod otepajo«, *biti na porivališču*, *porivati se po svetu* »biti brezdomec«. V 16. st. *noter porivati* »intrudo« (Megiser), v 18. st. *porivati* »stossen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *rivati* »trudere«, sbh. *rȉvati*, *-ām* (impf.) »potiskati«, čak. *rȉvat* »prerivati se« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 545) in morda mak. dial. *suriva* »spuščati se«. Jslov. **rivăti*, **-ăjǫ* (sln.) je impf. k **rînǫti*. Tvorba je verjetno analogna po glagolih s korenom na velarni vokal, prim. **rȳvati*, **bȳvati*, **plȳvati* : **plýnǫti* in je zato ni mogoče ožje povezovati s sti. *rínvati* »teči«, lat. *rīvus* »potok«, csl. *rьvьnъ* »aemulans«, stcsl. *rьvьnije* »vnema, prepir«. V hrv. je znan še impf. *rijevati* (Ljubiša), kar razlaga Skok III, 145, kot psevdoijekavizem. Širše izpričan je impf. **rě-jati*, ki se pojavlja v stcsl., r., ukr. in blg. Dalje glej *ríniti*. M. S.

rîvsati se, *-am se* (v. impf.) »prerivati se«, k temu *rîvs* (m.) »prerivanje«; samo sln.; intenz. **rȳv-ъsa-ti* je izveden iz **rý-va-ti*, prim. hrv. dial. *rȉvati* »stossen« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 369), kar je iter. k **rý-ti* »fodere«. K pomenu prim. sln. *rîtev* (f.), *-tve* »gneča«, k besedotvorju pa slov. **kremъsati*, **kromъsati* : **kremiti*, **kromiti* »krušiti, drobiti« (SP I, 51); **plý-ti* → **plȳ-va-ti* (> sbh. *plȉvati*). Dalje glej *ríti*, *rívati* in *rváti*. M. F.

rizačiti, *-im* (v. impf.) »rezgetati«, izpričano v 18. st. pri Gutsmannu: *risazhim* »wiehere« poleg *hersati*, *ersgetati*, *resatati* »isto«. Pri Cigaletu, Wb., 1894, je glagol predstavljen kot *risačiti*, kar je verjetno le napačno prebrano Gutsmannovo *risazhim*. Izhajati je potrebno iz denom. v. neevidentiranega subst. **ryzakъ*, ki je bil izveden iz slov. iter. **ryzati* »rezgetati«, prim. sln. dial. *rízati se*, *rížem se*, *rízam se* (v. impf.) »rezgetati« poleg »smejati se« (Temljine; Kenda, rkp., 130), p. dial. *ryzać* »rezgetati« (Karlowicz, SGP V, 82), k psl. v. **rъzăti*, **rъz'ešь* »isto«, prim. sln. *hŕzati*, *hŕžem*, *hŕzam* s protetičnim vzglasnim *h-*, stcsl. *rъzati*, *rъžǫ*, *rъžeši* »hinnire«, sbh. *ȑzati*, *ȑžēm* »isto«, stč. *rzáti*, č. dial. *rzat'*, *zerzat'* (citirano po Machku[2], 528). Dalje glej *hŕzati*. M. F.

rízati se, *rížem se* (v. impf.) »igrati se (o mladih živalih, otrokih)« (goriš., kraš.). Če je pri Pleteršniku navedeni pomen »igrati se« pravilen, prim. sbh. dial. *ríza* »neka igra z gumbi ali kovanci«, *rízati se* »igrati se *rizo*« (Kostajnica; ARj XIV, 47). Erjavec, LMS 1880, 183, navaja še hrv. *riža* »neka igra« (Zagreb). Nejasno; izvajanje iz it. *ruzzàre* »igrati se, šaliti se«, švic. n. *rützen* »isto« (tako Erjavec, l. c.) je iz fonetičnih razlogov malo verjetno. Morda je treba rekonstruirati **rizgati*, kar je lahko po asimilaciji nastalo iz **riskati*, prim. star. hrv. *riskati* »plesati, skakati« (Stulli) in z asimilacijo še lot. *rizga* »nemiren otrok«, o čemer glej dalje *rísniti*. Vendar Kenda, rkp., 130, sln. *rízati se* navaja za Temljine le s pomenom »rezgetati, smejati se z bolj visokim glasom, ne na glas (o otrokih)«. Glej tudi *rísniti*, *ríniti*, *rívati*, *rítati*. M. S.

rîzling (m.), g. *-a* »vrsta belega vina in trte«, navadno z atributom *renski r.*, *laški r.* (SSKJ IV, 517). Izposojeno iz nvn. *Riesling* »isto«. Ta vrsta trte izvira iz Porenja. Ime je prvič izpričano l. 1490 kot *rüßling*. Tvorbeno najverjetneje kot *Flücht-ling* »begunec«, *Schwäch-ling* »slabič«. Etimologija ni znana. Kluge[17], 600, zavrača starejše poskuse razlag, po katerih naj bi ime temeljilo bodisi na srvn. *rîsen* »(od)padati«, bodisi na n. hor. *Ries*, švab. n. *Rīəs* < lat. *Raetia*. M. S.

rîznica (f.) »soba za shranjevanje oblek, zakladnica« (Zalokar, Levstik, Erjavec). Izposojeno iz sbh. *rȉznica* »isto«, stcsl. *rizьnica* »aerarium, thesaurus, vestiarium«, kar je preko adj., sbh. *rȉzan*, stcsl. *rizьnъ* »vestium«, tvorjeno iz stcsl. *riza* »vestis, amictus«, sbh.

rȉza »ogrinjalo, štola, trak, vez«, prim. dalje mak. dial. *riza* »srajca, brisača, robec«, blg. *ríza* »srajca«, r. *ríza* »mašni plašč«, ukr., br. *rýza* »isto«, č. *říza* »dolga obleka« in domnevno sorodno lit. *ráižas* »zareza, črta, trak« k *raižýti* »zarezovati, bosti«. Slednje temelji na diftongialni bazi **u̯rēig'-* : **u̯rēg'-* v psl. **rězati*, lit. *rěžti* (Fraenkel, 692 s.; Iljinskij, RFV XXXIV, 121 s.; Trautmann, BSW, 245; druge možnosti za slov. **ríza* navajata Vasmer II, 521, in Skok III, 149). Na psl. **rěz-* temelji gl. *ryzwo*, star. *rěza* »mašni plašč«. Iz stcsl. *črъnorizьcь* »monachus« je izposojeno sln. *črnorîzec* (m.), *-zca* »isto«. M. S.

rizvânec (m.), g. *-nca* »vrsta štajerskega vina in trte«, tudi *rîzvanec* (m.), *-nca*. Gre za križanca med renskim rizlingom in zelenim silvancem, iz česar je umetno narejeno tudi sln. *rizvanec* < *riz(ling)* + *(sil)vanec*. N. se ta trta navadno imenuje *Müller-Thurgau* (po njenem domnevnem vzgojitelju Müllerju iz Thurgaua), vendar je znan tudi izraz *Rieslaner* < *Riesl(ing)* + *(Silv)aner*; k tipologiji poimenovanj rastlinskih križancev prim. še n. *Josta* < *Jo(hannisbeere)* »ribez« + *Sta(chelbeere)* »kosmulja«. M. S.

rîž (m.), g. *-a* »oryza«, pkm. *ríža* (f.) »isto«, izv. *rîževica*, *rižíšče*, adj. *rîžev*, *rîžast*, gor., dol., rovt., notr., kor. *râjž* (m.), *-a* »riž« z izv. *rájžišče*, *râjževica*; v 16. st. *rajsh* poleg *orishi* »Reyß, oryza« (Megiser), v 18. st. *rajsh* »oryza« (Pohlin), *raiſh*, *raiſhkaſha* »Reis, Frucht« (Gutsmann).

Kakor hrv. *ríža*, r. *rís*, p. *ryż*, č. *rýže* preko srvn. *rîs*, nvn. *Reis* izposojeno iz srlat. *risus*, *risum* < gr. ὄρυζα < iran., prim. afgan. *vrižē* (f. pl.), sti. *vrīhí-* (m.) »riž«, neznanega izvora (Striedter-Temps, DLS, 211; Vasmer II, 523; Kluge[17], 593; Frisk II, 429; problematiko o izvoru obravnava Mayrhofer III, 282). Sb. *òriz* je sprejeto iz gr.; *pirinač* iz turš. *pirinç* < perz. *pirinğ*, *birinğ* iz istega iran. vira (Skok I, 43 s.; Skaljić, Turcizmi[4], 518). Sln. ljudsko *rizi-bizi* je iz ben. it. *risi-bisi* »jed iz riža in graha«, *rižǫ̑ta* iz it. *risòtto*. M. S.

ríža I (f.) »drča« (gor., dol., štaj.). Izposojeno iz n. *Riese*, štaj. n. *Rise*, *Riese*, srvn. *rise* »isto, žleb« (Striedter-Temps, DLS, 212), kar je v prevojnem razmerju s stvn. *rîsan*, srvn. *rîsen* »padati« poleg »vzpenjati se«, ohranjenem v n. *reisen* »potovati« (Kluge[17], 600, 594). Glej tudi *râjžati*. M. S.

ríža II (f.), izpričano samo v kranj. narodni pesmi Ribniška Alenčica: *katera sprelepo t(e)ke / pretanke riže šljaraste* (Štrekelj, SNP I, 150). Pleteršnik II, 428, domneva pomen »trak, der Streifen«, s čimer se ne strinja Pintar, LMS 1898, 174, ki meni, da beseda pomeni »peča«. Izposojeno iz srvn. *rîse* »vrsta pajčolana, ki se priveže ob licih in pod brado, peča« (Štrekelj, LMS 1896, 162; Pintar, l. c.; Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 364; Striedter-Temps, DLS, 212), po Weinholdu, Die deutschen Frauen im Mittelalter II, 329, le »peča, tesno prilegajoče se žensko pokrivalo« in nikakor »pajčolan«. Srvn. *rîse* je domnevno izv. iz *rîsen* »padati« (Lexer, Mhd. Wb. II, 458). Glej tudi *râjželjc* in *ríža I*. M. S.

rȋžnica (f.) »Capsella bursa-pastoris; plešec« (Lovrenc na Pohorju; Erjavec, LMS 1882–83, 298). Prvotno **rěžьnica* (o psl. **-ě-* > jpoh. *-ī-* Ramovš, Hgr. VII, 165) k ukr. *ryžúcha*, *rižúcha* »isto; Draba verna, nemorosa; Lepidium sativum« (Makowiecki, SBLM, 77, 133, 208), r. *režúcha*, *rezúcha* »Lepidium s.«, p. *rzeżucha*, č. dial. *režucha*, *řežucha*, *žerucha*, knjiž. *řeřicha* »isto« (Machek, JR, 60). Imena za »Capsella b.-p.« in »Lepidium s.« se zaradi podobnih listov pogosto mešajo, prim. bav. n. *Kresseblaemei*, srvn. *gansecresse* (13. st.), šved. *willkrasse* »Capsella b.-p.« k n. *Kresse* »Lepidium s.« (Marzell, Wb. Pfln. I, 798). K isti osnovi sodi še sln. dial. *režnik* »Cardamine pratensis«, prim. k pomenu n. dial. *wilde*, *falsche Kresse*, *Wieskresse*, p. *rzeżucha dzika* »isto«.

Navedena fit. so najverjetneje izvedena iz adj. **rěz-jь* k psl. **rězati*, **rěž'ǫ* zaradi nazobčanih listov, prim. podobno morda sln. *rẹ̑zva* »Cichorium endivia«. Na osnovi ukr. *žerucha* »Capsella b.-p., Lepidium s.«, r. *žerucha*, p. *żerucha* in č. dial. *žeřucha* »Lepidium s.«, domneva Machek, l. c., derivacijo iz psl. **žer-ti* »žreti«. Takšna semantična motivacija je pri plevelih sicer pogosta, prim. n. dial. *Hunger* »Capsella b.-p.« (Marzell, o. c., 795), vendar jpoh. *-ȋ-* v *rȋžnica* dopušča le izvajanje iz **-ě-* (ali **-è-*), kar onemogoča izhajanje iz psl. **žertī* (sbh. *ždrijèti*), čeprav ni mogoče izključiti mešanja ali celo dveh izhodišč za sev. slov. fit. Dalje glej *rẹ́zati I*, *rẹ̑zva*. M. S.

rjȁ (f.) »robigo«, tudi *ŕja*, g. *ŕje* »isto«, pkm. *èrja* »robigo« (Novak, Slovar, 30), cerklj. *rě̄ję* < **rǫ̑ja* (Ramovš, Hgr. VII, 91) < **rəjȁ*; *rěi̯a* »neka rastlinska bolezen« (Ribnica; Škrabec, Cvetje X, 5 s.); sem adj. *ŕjast* »robiginosus«, *rjȁv*, f. *-áva* »isto« in *ŕjav*, v. *rjavẹ́ti*, *-ím* (impf.) »postajati rjast«. V 16. st. *erja* »rubigo, ferrugo«, *erjav* »rubiginosus«, *erjavina* »rubigo, ferrugo« (Megiser), v 18. st. *erjá*, *arjá* »Roſt«, *erjav* »roſtig«, *erjovim*, *-vẹti* »roſten, æruginire« (Pohlin), *erja*, *arja*, *erjavinoſt* »Roſt«, *erjau* »roſtig«, *erjati*, *erjaviti* »roſten« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *rъžda* »rubigo«, sbh. *r̀đa*, akz. *r̀đu* »isto«, adj. *r̀đav*, hrv. čak. *rjȁ*, *arjȁ*, adj. *rjȍv*, f. *rjȁva*, tudi *arjȍv*, mak. *'rga* tudi »snet«, blg. *rъždá* tudi »snet«, *rъždív*, f. *-a*, r. dial. *ržá* tudi »snet«, *ržávyj*, ukr. *(i)ržá*, *(i)ržávyj*, br. *(i)ržá*, p. *rdza* tudi »snet«, *rdzawy* »rjavkastordeč, rdečkast«, stč. *rzě* (Šimek, SI., 160), č. *rez* (f.), g. *rzi* »rja, snet«, tudi *rez* (m.), *-u* »isto«, *rzavěti* »rjaveti«, slš. *hrdza*, *-e* »rja«, *hrdzawý* »rjast«, dl. *rza*, tudi *zarz* (m.), *-a*, *rzaś*, *rzu*, *rzym*, *rzawy*, *rzywéś*, gl. *zerz*, *-a* tudi »snet«. Psl. **rъd'ь* (m.) in f. **rъd'ā* »robigo«; č. paradigma *rez* (f.), g. *rzi* (< **rъd'ь*, g. **rъd'i*) ni historična; k temu denom. adj. **rъd'āvъ* »robiginosus« in **rъd'īvъ* »isto«. Substantiva sta tako kot srvn. *rot* »robigo« < ide. **rudho-s* = lit. *rùdas* »rjavkastordeč«, lot. *ruds* »rdečkast« substantivizirana adj. m. **rъd'ь*, f. **rъd'ā* »rjav, rdeč, rumenkast ipd.« : **ryd'ь*, f. **ryd'a* »isto«, prim. sln. dial. *rîdž* »lisičjerumen«, sbh. *rîđ* »isto«, f. *ríđa*, blg. *rížd*, *-a*, *ríž*, *-a* »rumenkastordeč«, r. *rýžyj* »rdečkastorumen, rumenkastordeč« itd. Besedotvorno razmerje med adj. **rudho-s* in **rudhi̯o-s* (> psl. **rъd'ь*) je primerljivo z razmerjem med ide. **neu̯o-s* »nov« = psl. **novъ* in **neu̯i̯o-s* »isto« = sti. *návya-*, gr. jon. νεῖος, gal. *Nevio-*, *Novio-dūnum*, got. *niujis*, stir. *nūë*. Pomensko in formalno je enako stnord. *ryðr* »robigo« < ide. **rudhi̯o-* = psl. **rъd'ь*, lit. *rūdě̃* »isto«, *rūdìs*, *-iẽs*, *rūdýti* »rjaveti«, *rūděti* »isto«, lot. *rūdêt*, *-u*, *-ẽju*, lat. *rōbīgō*, *-inis* »rja«, gr. ἐρυσίβη (f.) »medena rosa«,

kar je iz ide. osnove *reu̯dh-, *rudh- »rdeč, rjavordeč, rjav ipd.« (Miklošič, 284; Trautmann, BSW, 239; Pokorny, 872). Dalje glej *ríja*, *rûd*, *rúda I*, *rdẹ́ti*, *rjȁv*. M. F.

rjȁv (adj.), f. *-áva* »fuscus, fulvus«, obir. »z zdravo barvo obraza« in k temu *rjávec* »človek zdravega videza« (oboje Karničar, Obir, 228); tudi *rjâvec* (m.), *-vca* »ki je rjave glave, rjava žival«, tudi fit. »Vanessa polychloros urticae«, *rjâvka* »ženska rjavih las ali rjavega obraza; krava takšne dlake« (Tolmin), »Anas marila«, pkm. *erjavíca* »rjava mravlja«, sem cgn. *Rjavec, Rjavc, Erjavec, Erjavc, Erjauc, Erjautz, Erjavšek* ipd.; tpn. *Erjavec, Erjavci*, mtpn. *Rjava, Rjavec* itd., hdrn. *Rjavski potok* (Bezlaj, SVI II, 157). V 16. st. *eryauu* (Trubar), v 18. st. *erjav* »feuerroth, rufus«, *erjavka* »Rothhaaricht« (Pohlin), *erjau* »braun, feuerroth«, *erjaukaſt* »braunlicht, feuerröthlicht« (Gutsmann). Prim. csl. *rъždavъ* »rufus«, hrv. dial. *rjav* »rdečkast (o laseh)« (ARj XIII, 798), blg. *rъždív, -a* »rumenordeč«, r. *ržávyj* »rumenkastorjav« (Dal', Slovar'[3] III, 1684) poleg »rdečelas« (Kopečný, Slovní zásoba, 314), ukr. *(i)ržávyj* »isto«, br. *(i)ržávy*, č. *rezavý* »rjaste barve«, gl. *zerzawy* »rjast; nezdrav«, dl. *zarzawy* »rjast«. Slov. adj. *rъd'ȃvъ je izveden iz slov. subst. *rъd'ȃ »kar je rdečkaste, rjavkaste barve« poleg »robigo«. Dalje glej *rjȁ*. M. F.

rjavíca (f.) »neka rjava, skoraj rdeča ilovica« (jvzh. štaj.), sem verjetno *jérovica* »rjavkastordeča zemlja« (Branik; Erjavec, LMS 1875, 139) in »rodovitna rdeče rjava prst na krasu« (SSKJ II, 225) z vzglasjem *jér- tako kot sln. *jérmen* za izhodno sln. *remen* iz psl. *remy, g. *remene »lorum«, kar je povzročilo disimilacijo *j – j > j – ø*. Gotovo substantivizirano iz adj. *rjȁv* < *rъd'ȃvъ »rjav, rdečerumen, rdeč ipd.«. Ista pomenska motivacija je verjetno botrovala nastanku p. *rędzina*, pl. *rędziny* »rodovitna zemlja, nastala na apnenčastih skalah«, dial. »glinena zemlja, pomešana z ilovico, pepelnato glinico, pepelnata ali črna (humusna) zemlja z glino in apnom« (Karłowicz, SGP V, 24) < *rǫdina, kar Slawski, Sl. occ. XVIII, 267, izvaja iz *rǫdъ »rdeč«, slov. nazalizirane osnove k *rûdъ »isto«, Brückner, 458, pa neprepričljivo povezuje z *rǫdъ »neraven, kodrast ipd.«. Verjetno spada zraven tudi sln. *rodína* »Humuserde« (pkm.). Dalje glej *rûd*, *rúda I*, *rodína*. M. F.

rjúha (f.) »linteum«, dial. tudi *rúha* »isto« (dol., vzh. štaj.) poleg »prt« in »vrsta mreže iz ličja za spravljanje sena« (Ribnica), dem. *rúhica*; tudi *rúho* (n.) »platno« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 329) in »rjuha, prt«, adj. *rušenski* v *rušensko platno* »tanko platno, tančica« (pkm.). Sem *rûhar* (m.), pl. *rûharji* »nevestini svatje, ki ji ruho na njen novi dom pripeljejo, da jo med svate razdeli« (bkr.), prim. hrv. *rûhar*, f. *rûharica* »nevestin(a) spremljevalec(-lka) bale ob svatbi« (Ozalj), slš. *rúšnica* »starejša ženska, ki skrbi za nevestino balo« (Kálal, Sl., 590). V 16. st. *arjuha* »lodix« (Megiser), v 18. st. *erjûha* »isto« (Pohlin), *erjuha* »Leilach« (Gutsmann).

Pomensko najbliže je csl. *rucho* »pannus« poleg »spolia« in »onus (navis)«, hrv. *rȗho* »obleka, tkanina, platno; bala, darovi in stvari, ki jih žene poleg bale prinesejo v moževo hišo«, *ruha* »obleka, oprava« (Habdelić), »plahta« (Vodice, Buzet, Sovinjsko polje), mak. *ruvo* »obleka, običajno zgornja; noša«, blg. dial. *rúho* »isto«, r. cerkveno *rúcho* »obleka, oblačilo, oprava«, stp. *rucho* »obleka«, *rucha* »ruta« (Sl. stp. VIII, 42, 41), č. *roucho* »slavnostno oblačilo, oprava; ruta«, slš. *rúcho, -a* »slavnostno oblačilo« in dial. »nevestina dota«, gl. dial. *ruška* »prt« (navaja Schuster-Šewc, HEWb., 1254). Iz slov. jezikov je ngr. ρoῦχo »tkanina, oblačilo«, rum. *rufă* »(osebno in posteljno) perilo« (Tiktin, Wb., 1342). Slov. *rũcho (n.) poleg *rũcha (f.); sln. oblika *rjúha* ob *rúha* je verjetno tako kot sln. *prjasec* ob *prasec* < *porsьcь ahistorična s prehodnim *-j-* (Ramovš, Hgr. II, 74 ss.); zaradi slov. *rǭbъ, npr. v gl., dl. *rub* »lanena rjuha, ponjava«, k *rǫbìti »rezati, sekati« bi bilo mogoče izhajati iz prvotnega pomena »odrezan kos tkanine« in tvorbi izvesti iz v. *rũchati »rezati, deliti, trgati ipd.« poleg *rũšati »isto«, prim. r. dial. *rúšatь* »rezati (kruh), deliti« (Dal', Slovar'[3] III, 1750). Oba glagola sta tako kot lit. *raũsti, rausiù, -siaũ* »riti«, lot. *ràust, -šu, -su* »riti, rahljati, brskati, drgniti, čistiti« deverbativa iz psl. *rũti, *ruješь »puliti, trgati ipd.« oz. lit. *ráuti, ráuju* »puliti, trgati«, lot. *raût, raûju* (Schuster-Šewc, HEWb., 1254; Vasmer II, 553). Drugače Miklošič, 282, ki je zaradi slov. *ruchlo v r. dial. *rúchlo* »premično imetje« (Dal', Slovar'[3] III, 1747), str. *ruchlo* tudi »tovor, breme« (Sreznevskij, Mat. III, 198 s.) izhajal iz prvotnega pomena »premično imetje« in izvajal iz *rušiti »premikati«. Fonetično nesprejemljivo Machek[2], 519, izvaja č. *roucho* iz *rubacha*. Dalje glej *rúšiti I*. M. F.

rjúti, *rjóvem* in *rjújem* (v. impf.) »tuliti«, pf. *na-, pre-, pri-, za-rjúti, -rjóvem*, pf. tudi *zarjovẹ́ti, -ím* »zarjuti«; k temu *rjútje* (n.) »tuljenje«, *rjûtev* (f.), *-tve* »isto« in *rjovénje* (n.). V 16. st. *erjovo na ſvoih Poſtelah* (Dalmatin, Register 1584), v 18. st. *erjóvem, -viti* »rugire«, *erjovenje* »rugitus«, *erjóvoſt* »isto« (Pohlin), *erjoveti, erjoviti* »brüllen« (Gutsmann).

Prim. csl. *rjuti, revǫ* »rugire«, sbh. *rèvati, rèvȇm* »rigati (o oslu)«, hrv. *razrèvati se* »razjokati se« (Dubrovnik), čak. *revȁt, revȅn* »kričati, tuliti« poleg *rovȁt, rovȅn* »isto«, *rȕt, rovȅn* (Susak; Jurišić, Rječnik, 183), hrv. gradišč. *ruti, rujen* »tuliti« (Bencsics, Wb. I, 123), mak. *reve* »isto« poleg »šumeti«, blg. *revá, -éš* »rjuti«, pf. *révna, -eš*, str. *ruti, rovu* poleg *rjuti, revu* (Sreznevskij, Mat. III, 198, 228), r. *revétь, revú, -vëšь*, ukr. *revíty, revtý, revú, revéš* tudi »dalj časa glasno jokati«, pf. *revnúty, revnú, revnéš*, br. *révci, revú* tudi »ihteti« (Nosovič, 562), stp. *rzuć, rzwać, rzwieć* s 3. os. sg. prez. *rzuje* in *rzwie* »rjuti« (Sl. stp. VIII, 106), p. *rzwieć, rzwę* »isto«, stč. *řúti, řevu* (citirano po Machku[2], 534) poleg *řváti, řevu* (Šimek, Sl., 161) in *řvu* (Jungmann, Sl. III, 820), slš. *revat', revem* »rjuti, kričati«, gl. *ruć, ruju*, dial. *rjuć* (Schuster-Šewc, HEWb., 1249), dl. *ruś, ruju* poleg *ryś, ryju* in *ryjom*. Psl. *r'utĭ ob prez. *rovèšь poleg *r'uješь. Prvotni prez. *rovèšь se je pod vplivom *r'u- (< ide. *reu̯-) preoblikoval v *r'ovèšь > *r'evèšь (Miklošič, 279). Palatalnost vzglasnega konzonanta v *r'uti oz. v *r'evǫ se je razširila tudi na aor. osnovo *rъva- > *r'ъva- > *r'ьva-, prim. stp. *rzwać*, č. *řváti, řvu* »rjoveti«. K pojavu prim. psl. *bl'ьva- »bljuvati« = lit. *bliùvo* namesto *blъva- oz. lit. *blùvo*; *pl'ьvé- »propadati, slabeti« (> *pl'ivě-) poleg *pl'u- »isto« k psl. *pluti, *plovǫ (glej *plivẹ́ti*). Sln. nepreglašene oblike

so restituirane pod vplivom verbalnega tipa _*pluti_, _*plovèšь_. K temu prim. še starejše stanje v sln. črnovr. _arjẹ̄vęm_ »rjovem«, inf. _arjẹ̄t_ (Tominec, 195). Sorodno je sti. _ravati_ (~ psl. _*rovèšь_), _ráuti_ (~ psl. _*rẽvešь_), _ruváti_ (< _*ruu̯é/ó-_ = psl. _*rъve/o-_ → _*r'ьve/o-_ v p. in č.) »tuliti, kričati«, _ráva-_ (m.) »rjovenje, trušč«, _rāva-_ (m.) »rjovenje, javk«, gr. ὠρύομαι »rjoveti, javkati« (k poskusom razlag vzglasnega ω- Frisk II, 1152, z literaturo), vse k ide. osnovi _*reu̯(H)-_ »tuliti, kričati, bevskati ipd.« (Miklošič, l. c.; Trautmann, BSW, 241; Vasmer III, 502). Glej tudi _rúliti_, _rẹ̑vkati_, _rẹ̑vsati_. M. F.

rkȅlj (m.), g. _rkljȁ_ »(smrekov) hlod« (dol.), _ŕkelj_, _-klja_ »isto« (Savinjska dol.), _rekȅlj_, _-kljȁ_ »isto« (Cigale), dial. _rə̀ku_, g. _rə̀klę_ (Cerkno) < _*rə̀kl̥'_ (Ramovš, Hgr. II, 51), mtpn. _Reklanica_, _Na Reklih_, _Ŕeklevc_. Nejasno. Domnevanje izposoje iz avstr. n. _Rigel_, _Sagrigel_ »hlod« (Levstik, rkp.) ali n. _Reitel_ (> sln. _rájkelj_, _rájtelj_) zaradi akcentskih in fonetičnih razmer ni ravno verjetno. Možno je misliti na razvoj iz sln. _dŕkelj_ »krepelo«, pri čemer ostaja nerazložen odpad _d-_. Enako verjetno je domnevanje metateze iz _*kъrь-l'ь_, prim. sln. _kȓlj_ »kratko deblo«, hrv. _kȑlj_ (m.), sb. _kȑlja_ (f.) »štor, panj«, ali disimilacije iz _*kъrь-kъ-l'ь_, prim. sbh. dial. _krklja_ »deblo, hlod« (brez lokacije navaja Skok II, 203 s.), kar je izvedeno iz psl. _*kъrь_ oz. _*kъrь-kъ_, prim. č. _keř_ (m.), g. _kře_, _keře_, dial. _křok_ »grm«, slš. _ker_ (m.), g. _kra_ »isto«, p. _kierz_ (m.), g. _krza_, _krzu_, tudi _krzew_, dem. _kierzek_, dial. _kerzek_ »isto«, str. _korь_, _kъrь_ »poganjek, ki raste iz štora«, r. dial. _kórь_ »visoko grmovje«, _korëk_, _-rьká_ »gozdič« (o tem ES XIII, 242 s.). V okviru iste besedne družine je znana še izv. _*kъr'akъ_, prim. ukr. dial. _krák_ poleg _krják_, p. _krzak_ »grm« in z drugim sufiksalnim vokalom sbh. _krêk_, disimilirano v _hrêk_, _hreb_, _hrev_ »štor, hlod«. Glej tudi _dŕkelj_, _kȓlj_. M. S.

rmân (m.), g. _-a_ »Achillea millefolium«, tudi _rmânc_, _jermânec_, _hrmân_, _ermân_ poleg _vodni rmanec_ »Myriophyllum«, _armânec_; v 18. st. _armân_ »Fliegenkraut; achylæ, perſicaria«, _ermân_ »Schafripp; achillea«, _ermanov_ »achilleæ« (Pohlin). Prim. hrv. _rman_ (Istra), _román_, _romonika_ (Mikalja), _ràman_ (Vuk, Dubrovnik), _ruman_ (Stulli), kajk. _armen_, _jermen_, _ermen_, _armanj_ »Achillea, Matricaria, Anthemis«, črnogor. _rȁmenak_, blg. _roman_, _romon_ »Anthemis austriaca«, r. _romáška_, _romén_ »Anthemis nobilis« (Dal', Slovar'[3] III, 1713), ukr. _román_, _-u_ in _romén_, _-u_ poleg knjiž. _romáška_, vse »Matricaria«, br. _ramón_, _-u_, _ramónak_, _-nku_, p. _roman(ek)_ »Euphorbia«, _rumianek_ »Matricaria« (Karlowicz, SJP V, 559, 769), č. _rmen_ »Anthemis«, _heřmánek_ »Matricaria«, _heřmánek římský_ »Anthemis nobilis« (Jungmann, Sl. I, 671), slš. _ruman_, _-u_ »Anthemis tinctoria«, _harmanček_, _harmánok_, _harmún_ »Matricaria« (Kálal, Sl., 163). Poleg tega zasledimo tudi sbh. _mȑmanj_, slš. _marmúček_ »Anthemis« (navaja Machek, JR, 244) in tudi rum. _roman_ »Anthemis cotula, Matricaria inodorata«, _rómoniţă_ »Matricaria«. Tudi lit. _ramùlė_, _ramùnė_, _ramùlis_ »Matricaria«. Od Miklošiča, 281, dalje izvajajo ta imena iz lat. _anthemis romāna_, _chamaemellum romānum_ (Matzenauer, CS, 407; Marzell Wb. Pfln. I, 323; Vasmer II, 534; Fraenkel, 696). Verjetno je gr. χαμαίμελον po disimilaciji, kontaminaciji in metatezi vplivalo na nastanek teh oblik (podrobno o tem Machek, l. c.).

rộb I (m.), g. _-a_ »margo; hrbtna stran, greben, pečina; platno, groba srajca«, pl. _robi_ »skale« (polj.), _po robu se postaviti_ »nasprotovati«, dem. _rọ́bek_, _rộbič_, _rọ́bček_; _rọ́bec_ tudi »Taschentuch, Kantapfel«; adv. _narộbe_ »verso, falso« iz prvotne prep. zveze _na robe (obrniti suknjo)_, prim. č. _na ruby_ »isto«, od tod adj. _narọ́ben_. Izv. _robáča_ »(groba) srajca, Hordeum vulgare, Kantbirne«, _robáč_ (m.), _-a_ »krojač, robec, Kantapfel«, _robjẹ̑_ (n.) »perilo«; _robânka_, _robanica_, _robunjica_ »vrsta jabolk ali hrušk«, _rộbje_ (n.) »gore, skale« (rez.), _porȍb_ (m.), _-ọ́ba_, _porộbek_ »štor«, _parộbek_ tudi »majhen preval v gozdu«; adj. _rọ́bast_, _-a_; _robȁt_, _-áta_ tudi »grob«, _(ob)rọ́ben_, _-bna_ »marginalen«; _robenska drča_ »Holzriese« (dol. listina iz leta 1672), _rọ́bav_ »puhel (o repi)« (prim. hrv. kajk. _rubȅn_ »isto«). V 16. st. _robazha_ »induſium, ſubucula« (Megiser), v 18. st. _rôb_, _-ú_ »fimbria, ora«, _robât_ »fimbriatus«, _rôbz_ »ora consuta, muccinum« (Pohlin), _rob_ »Saum, Naht, Bug, Rain« (Gutsmann). Osnova _*rǫbъ_ »obrobek, meja, greben, pečina« je bogato izpričana v onomastiki, prim. tpn., mtpn. _Rob_, _Zarob_, ojk., cgn., tpn. _Robnik_, cgn. _Narobe_, _Robežnik_, _Robovnik_ idr., orn. _Rob_ (Pustertal; Schöpf, TI, 560), tpn. tudi _Robež_ (= r. _Rubež_), česar ni potrebno izvajati iz veneto-ilir. _*rowwja_ (lad. _royba_ »rana«), kot je domneval Kelemina SR, VIII, priloga Linguistica, 87 (Bezlaj, SVI II, 158).

Prim. csl. _rǫbъ_ »pannus«, _rǫbežь_ »terminus«, sbh. _rûb_, _-a_, mak. _rab_, blg. _rъ́b_, d. obl. _rъbъ́t_, r. dial. _rúb_, _-a_ »groba obleka, cunje, rob«, knjiž. _rubáška_, _rubácha_ »srajca«, _rubéž_ »meja«, ukr. _rúb_, _rubíž_, br. _rúb_, _rubéžь_, p. _rąb_, g. _rębu_, č. _rub_ »hrbtna stran, rob«, slš. _rub_, gl. _rub_, dl. _rub_ (Miklošič, 281). Iz slov. jezikov je lit. _rubà_, _rubẽžius_, lot. _rubezis_ »meja«, _rũbas_ »obleka«. Psl. _*rǫ̑bъ_. Sorodno je lit. _ruñbas_, pl. _rumbaĩ_ »kraj, rob, obšiv«, srvn. _rumph_, niz. _romp_ »štor, parobek«, isl. _rumpr_ »podex« < ide. _*rm̥bó-_, v _o_-jevski stopnji stvn. _ramft_, srvn. _ranft_ »Rand« k ide. _*remb-_ »sekati, rezati« (Trautmann, BSW, 236; Vasmer II, 541 s.; Fraenkel, 696; Pokorny, 864 s.; de Vries, NEW, 488). Pomen »meja« tolmači Fraenkel, IF XLVI, 103, iz prvotnega *»zareza, oznaka na drevesu«. Pomen »srajca, robec ipd.« je treba izvajati iz *»ukrojena obleka, odrezan kos blaga«. Glej tudi _rọ́biti I_, _robíti II_, _rúbiti_, _parộbek_, _rộbka_, _rebâd_, _robániti_. M. S.

rȍb II (m.), g. _róba_ in _rọ́ba_ »suženj, jetnik« (pkm.), f. _rọ́binja_, _róbinja_; abstr. _porộba_ (f.), _rộbstvo_ (n.) »sužnost«, v. _zarobíti_, _-ím_ (pf.) »zasužnjiti, zajeti (ubežnika)«. Varianta z _a_-jevskim vokalom je znana v Briž. spom. (vok.) _i tebe bosi rabe_ »et tibi, Dei famule« (III, 45–46) in v cgn. _Rabič_ (poleg _Robič_).

Prim. stcsl. _robъ_, pogosteje _rabъ_ »servus«, sbh. _rȍb_, g. _róba_, v. _ròbiti_ »plenjati, nabirati sužnje«, mak. _rob_, blg., r. _rób_, č., gl. _rob_, sbh., mak., blg. _(božji) rab_, str. _robja_ »otrok« (pl. v r. _rebjáta_), vzh. slov. _ráb_, g. _rabá_, p., č., slš. _rab_. Jslov. varianta z _o_ je prevzeta iz sev. slov. preko trgovine s sužnji, o kateri poroča listina iz l. 903–5. Za izposojo priča tudi pomen: jslov. _rabъ_ je večkrat uporabljeno v sakralnem smislu (stcsl. _rabъ božii_), _robъ_ nikoli. Jslov. _rabъ_ je preko csl. prišlo v sev. slov. jezike (Nachtigal, Akzentbewegung, 271 s.; Vasmer II, 479, 499, 525). Iz slov. jezikov je madž. _rab_, rum. _rób_, alb. _rob_ »servus«. Psl. _*órbъ_, g. _*orbá_ je sorodno s sti. _árbha-_ »majhen, šibek«, arm. _orb_ »sirota«, _arbaneak_ »služabnik«, gr. ὀρφο-βότης »skrbnik

sirot«, ὀρφανός »osirotel, sirota«, lat. *orbus* »oropan, osirotel«, stir. *orb*, »dedič, dediščina«, got. *arbi*, *arbja*, stvn. *arbi*, *erbi* »dediščina« (Miklošič, 225; Walde-Hofmann, 219 s.; Pokorny, 781; Frisk II, 431). Dvomljivo je izvajanje iz substrata (tako Oštir, Vogelnamen, 5, 12), vzporejanje z lit. *dárbas* »delo« (Havers, Tabu, 123) ali domnevanje dublet **orbъ* (ali **rabъ*) in **robъ* (Skok III, 151). Glej tudi *rabíti*, *rabǫ̑ta*. M. S.

rǫ́ba (f.) »blago, oprava«; v 18. st. *roba* »Zeug, Geräth, Waare« (Gutsmann). Kakor sbh. *ròba*, redkeje *rȕba* »roba, obleka«, v 16. st. *rob*, mak. *roba*, *ruba* (preko turš. *uruba* (?)), alb. *rróbë*, r. *róba*, n. *Robe* »tkanina, vrsta obleke« izposojeno iz it. *ròba*, furl. *róbe* »stvar, roba«. Rom. beseda je prevzeta iz stvn. *rauba* »oblačilo«, kar je domnevno sorodno z *roub* »rop, plen« (Miklošič, 270, Frw., 50; Mende, RLS, 106; Vasmer II, 525; Battisti-Alessio, 3272; Kluge[22], 602). Glej tudi *rǫ̑p*. M. S.

robániti, *-ânim* (v. impf.) »razgrajati, razbijati«, *robántiti* (impf.) »isto«. Ekspr. izv. iz psl. **rǫbāti* »sekati, tolči«, prim. z nazalnim sufiksom še r. *rubanútь*, *-nëšь* (pf.) »usekati, udariti«. O psl. iter. **rǫbāti*, ki v sln. sicer ni izpričan, glej *rǫ́biti I*. V obravnavano semantično polje izv. iz psl. baze **rǫb-* sodi verjetno še sln. *robâvs*, *robâvt*, cgn. *Robas*, *Robavs*, adj. *robȁt* »neotesan«, *rǫ́biti* »neotesano govoriti«, *zarǫ́bljen*, *-a* »neotesan« ipd. R. *róbandatь* »močno kipeti« in madž. *robban(t)* »razpočiti, eksplodirati« je samo slučajno podobno s sln. *robániti*. Dalje glej *rǫ́biti I*, *robíti II*, *rǫ̑b I*, *robâvs*. M. S.

robatîn (m.), g. *-a* »trdo usnje pri čevlju iznad pete« (Solkan). Izposojeno iz nezabeleženega dem. k furl. *ribòt* »podplat, dodatno usnje v obliki polmeseca iznad pete pri čevlju ali škornju«, ben. it. *rebòto* »ojačitev na podplatu« (Štrekelj, JA XVI, 557; Pirona, VF, 871; Boerio, DV, 486) < *re-* + furl. *bòt* »udarec, zamah«, it. *bòtto*. M. S.

robâvs (m.), g. *-a* »grobijan«, f. *robâvslja*; m. tudi *rǫ̑bavt*, *-a* »isto«. Verjetno tvorjeno s pejor. sufiksoma *-avs* in *-avt* iz *rǫ̑b I*, adj. *robȁt* »derb«, prim. *grdâvs*, *bahâvs*, *grbâvs*; *zmîkavt*, *ję̑čavt*, *drẹ̑mavt*. Vendar ni mogoče izključiti izposoje ali vsaj interakcije (prim. sln. *grobijân*, ljudskoetimološko naslonjeno na *grǫ̑b*, vendar izposojeno iz n. *Grobian*) z n. *Rabau*, navadno *Rabauke* »neotesanec, grobijan«, kar je preko niz. *rabauw*, srniz. *rabaut*, *rabauw*, *ribaut*, prevzeto iz stfrc. *ribaut*, frc. *ribaud* »vagabund, vlačugar, razuzdanec« k stfrc. *riber* »razuzdano se vesti« < srvn. *rîben* »pojati se« (o tem Kluge[17], 576). M. S.

robída (f.) »Rubus fruticosus«; v 16. st. *rubida* »dumus, rubus«, *rubidje*, *robidie* »dumetum, frutex« (Megiser). Tudi hrv. čak. *rubida* (Istra). Miklošič, Frw. 50; SEW, 279, izvaja iz lat. *rubus* »robida; robidovje«. Štrekelj, Lwk., 53, sklepa na lat. adj. *rubidus* »temnordeč«; primernejša izhodna oblika je lat. *rubētum* »robidovje; robida« (Meyer-Lübke, 7407), it. *roveto*, lomb. *roveda* (Mende, RLS 106).

rǫ́biti I, *-im* (v. impf.) »einsäumen, ecken« poleg kranj. »podirati drevje, sekati drva; neotesano govoriti« rož. »luščiti, ružiti« (Šašel, RNB, 103), zilj. *rǫ́biti se* »tepsti se«; pf. *od-r.* »odsekati«, *za-r.* »einsäumen« in »prirezati«, *za-r. jo* »izustiti kaj neotesanega« (ptc. *zarǫ́bljen*, *-a* »neotesan (o človeku)«, od tod *zarǫ́bljenec* (m.), *-nca* »neotesan človek«), *ob-r.* »umsäumen« in »obtesati«, *pre-r.* »presekati«, sekundarni impf. *-rǫ́bljati*, *-am*; izv. *robȋlnica* »velika sekira« (dol., tolm., kraš.), *robníca* »isto, majhna motika«; *obrǫ̑ba*, *zarǫ̑ba* (f.), *zarǫ̑bek* (m.), *-bka* »Um-, Einsäumung«; v 18. st. *rôbèm*, *robil* »circumnere« (Pohlin), *(ob-, sa-)robiti* »einsäumen« (Gutsmann).

Prim. csl. *rǫbiti*, *-iši* »secare«, sbh. *rúbiti*, *rûbīm* »delati rob, rezati, sekati, uničevati«, mak. dial. *rъmb'a* »odsekati« (Malecki, DG, 98), knjiž. le *rabi* »delati rob«, blg. *rъ́bja*, aor. *rъ́bích* »isto«, r. *rubítь*, *rúbišь* »sekati, podirati drevje, tesati, postavljati leseno hišo«, *r.-sja* »boriti se s hladnim orožjem«, ukr. *rubýty*, *rúbyš* »delati rob«, *rubáty*, *-áješ* »sekati, podirati drevje«, *r.-sja* »boriti se«, br. *rubícь*, *rúbiš* »delati rob, graditi leseno kočo«, *r. z pljača* »predrzno govoriti«, p. *rąbać* »tolči, sekati«, *r. komu pravde* »zabrusiti komu resnico v obraz«, *r. się* »spoprijeti se, sabljati se«, č. *roubati* »sekati, cepiti«, *roubiti* »tesati, zarezovati, cepiti, obrobljati«, *rubati* »sekati, tolči, kopati«, slš. *rúbat'* »sekati (drva, drevje), pobijati, kritizirati«, *rúbit'* »obrobljati, obkrožati«, gl. *rubać* »sekati«, dl. *rubaś* »isto«. Psl. **rǫbīti*, **rǫ́bišь* »sekati« ustreza lot. *rùobît* »vrezovati« (česar zaradi pomena ne gre izvajati iz str.), kar je iter. iz ide. baze **rem-b-* »sekati, rezati«, prim. lit. *rémbėti* »postati brazgotinast, grčav; zaostajati v rasti, poleniti se«, z drugim determinativom lit. *ramtýti* »vrezovati, obtesovati«, lot. *ruotît* »presekati, prerezati«, *ram̃stît* »sekati s topo sekiro«, tematsko *nùoriest*, *apriest* »odsekati, skrajšati«. Psl. **rǫbāti*, **-āješь* je prvotno prav tako iter. in po tvorbi identičen z lit. *rumbúoti*, *-úoju* »obrobljati, vrezovati« (Vasmer II, 542; Schuster-Šewc, HEWb., 1247 s.; Fraenkel, 696, idr.). Glagol **rǫbīti* v pomenu »obrobiti, einsäumen«, ki se pojavlja v več slov. jezikih, je denom. iz psl. **rǫ̑bъ* »margo ipd.«, ki je (razen prvotno akcentsko) sovpadel z obravnavanim iter. Glej tudi *robíti II*, *rúbiti*, *rẹ̑bast*, *rẹ́var II*, *rǫ̑b I*, *robâvs*, *rǫ̑bka*, *robániti*, *rebâd*, *rẹ́bati*. M. S.

robíti II, *-ím* (v. impf.) »ropati, pleniti« (pkm.). Pleteršnik navaja po Valjavcu tudi za kajk., npr. *varaše robiti*. Izpričano tudi v 18. st. pri Gutsmannu: *robiti* »rauben«.

Najverjetneje gre za akcentsko dubleto psl. **rǫbīti*, **-íšь* (poleg **rǫ́bišь*), ki je dokazljiva tudi v slš. *rubit'*, *-ím* »rubiti«. Dalje glej *rúbiti* in *rǫ́biti I*. Besedotvorno manj jasno je pkm. *rob* (m.) »ropar« (navaja Miklošič, 271, in po njem Pleteršnik), cgn. *Rop*. Tu gre lahko za nomen agentis tipa φορός, ki jih v slov. jezikih v glavnem zasledimo le v kompoz. tipa **vodonósъ*, manj verjetno za izposojo iz neke germ. predloge, prim. bav. srvn. *roupære* > sln. *rǫ̑par*, bav. srvn. *roupen* > sln. *rǫ̑pati*, o čemer glej *rǫ̑p*. Glej tudi *rúbiti*. M. S.

rǫ̑bka (f.) »zelena orehova lupina«, tudi *robína*, *rebína*, *rbína*, *rba*, *robčevína*, *robčína*, *rǫ̑bkovina* (f.), *robotînje*, *robǫ̑tje* (n.), *robâd* (f.), *-i* »isto«; adj. *robínast* »luskinast«, izv. *rǫ̑bkanec* (m.), *-nca* »oreh brez vrhnje (zelene) lupine«; semkaj morda *rȗcek* (m.), *-cka* »izluščen koruzni storž«, če iz **rǫ̑bьcь* + *kъ*.

Izhajati je treba iz pomena »luščiti«, ki se ohranja v rož. *róbətə* »luščiti« (Šašel, RNB, 103) in čak. *rūbȉt, rũbin* »isto«, sln. (dem. ali denom.) *rộbkati, -am* (< **rǫ́bъkati*) > gor. *rộfkati* »isto« in sbh. dial. *brubati* »isto« (< **(o)b-r.*; Skok III, 163). V navedenih primerih gre najverjetneje za pomensko specifikacijo psl. **rǫbīti* »sekati, tolči«. Iz sln. je n. dial. *reppeln* »robkati koruzne storže« (Koštiál, Svoboda V (1951), 187). Dalje glej *rộb I, rộbiti I, robíti II, otrộbi, rebâd.* M. S.

roboza (f.) »Viburnum opulus« (Caf), *rabộtovina* »Viburnum lantana« (Postojna). Zaradi rez. *robýka, iorobýka* »jerebika, Sorbus aucuparia« (Pellegrini-Zamboni, FPF I, 158), *obríka* »isto« (Caf) je treba tudi za *roboza, rabộtovina,* ki pomenita vrsti podobnega visokega grmovja, izhajati iz variante *rob-* k *jerebíka* »Sorbus aucuparia«. Prim. tudi r. dial. *chrabína* »isto«. Dalje glej *jerebíka.* M. S.

rȍč I (m.), g. *rộča* »držaj, ročaj«, tudi *rộča* (f.); k temu pl. *roče* »naramnice«; dem. *rộček, róčec*; mlajša oblika je *ročâj,* tvorjeno kot *držaj.* Razen hrv. dial. *rùča* (Lika) samo sln. Po tvorbi in po pomenu je najbliže lot. *ruôcis, ruoce* »ročaj« (Trautmann, BSW, 237; Fraenkel, 698). Gotovo iz iste osnove kakor **rǫka,* prim. lit. *rankenà, rànkinė* »ročaj, držaj«. Glej tudi *obrộč,* z baltskim in slovanskim drugačnim pomenskim razvojem *récelj* »ročaj« in *róka.*

róč II (m.) »Büschel von Weinrebenzweigen«, po Štreklju, Görz., 391: »eine Rebe mit Trauben«. Po Šturmu, ČJKZ VI, 54, izposojeno iz furl. *ròcie* < got. *rŭkka* »Spinnrocken« (Meyer-Lübke, 7433). Glej tudi Skok III, 156.

róča (f.) »vrč z ročajem«, tudi *róčka, rộčica.* Izvedeno iz **rǫka,* prim. stcsl. *rǫčьka* »urna«, mak. *račka* »držaj, roč«, blg. *rъ́čka* »isto«, r. *rúčka* »držalo, kljuka«, slš. *rúčka* »ročica, držalo«. Iz slov. jezikov madž. *rocska* »ročka«, l. 1405 *ronchica* (Štrekelj, Lwk., 50; Benkő III, 428). Dalje glej *róka.*

róčen (adj.), f. *-čna* »hiter, spreten«, adv. *róčno*; nejasno, morda samo ljudskoetimološko naslonjeno na **rǫka* (prim. *priróčen*). Pomensko blizu je ukr. *rúčyj* »nagel, brz, okreten« (Grinčenko, Sl. IV, 90), p. *rączy* »hiter, uren, živahen«, *rączo* »isto«, č. *ručí* »hiter«, adv. *ruče* »hitro«, slš. *rúči* »sposoben, ročen, spreten«, gl. *ruče* »hitro, jadrno, gibčno«. Psl. **rǫčьjь* (adj.), **rǫčě* (adv.). To povezuje Szober, PF XVI, 601, dokaj neprepričljivo z ags. *ranc* »ponosen, hraber«, stnord. *rakkr* »vitek, pokončen, drzen«, sti. *ŕjyati, r̥ñjáti* »naprezati se, hiteti«, *r̥jrá-* »hiter« < **r̥g'-ró-,* gr. ἀργός »isto (o psih)« z disimilacijo *r – r > r – ø.* Preobraženskij II, 228, in Machek[2], 522, izhajata iz **rǫka* »roka«. Vasmer II, 553, in Schuster-Šewc, HEWb., 1249, pa mislita na zvezo z **ručьjь.* Glej tudi *Skarúčna* in *rukáva.*

ročȋn (m.), g. *-a* »zbirka listin s privilegiji deželnega plemstva« (SSKJ IV, 524). Prvič izpričano v Recljevih Gorskih bukvah: *kakur ie Vdeſhelſkim rozhinu sapopadenú.* Verjetno kalk po n. *Landeshandfeste* (Oblak, LMS 1889, 179). Tvorba je lahko substantiviziran adj. **rǫčьnъ,* prim. č. *ručení* »jamstvo, poroštvo«. H grafiji prim. v istem rkp. *maihina* »majhna«. V razlago o kalku dvomi Dolenc, »Gorske bukve«, 1940, 69, op. 122. M. F.

ročíti, *-ím* (v. impf.) »segati, držati«, *r. se* (impf.) »iti po sreči«, navadno v kompoz. *po-r.* »izročiti, zaupati, obvestiti, omožiti«, *p. se* »maritari«, *za-r.* »verloben«, *iz-po-r., s-po-r.* »predati (sporočilo, imetje)«, *pri-po-r.* »empfehlen« (zaradi naslonitve na *réči* impf. tudi *priporáčati*), *na-r.* »auftragen, anordnen«, *iz-r., pre-r.* »aushändigen«, *o-po-r.* »zapustiti (v oporoki)«, *v-r.* »einhändigen« idr.; sekundarni impf. *-rộčati, -am*; številne izv., npr. *porộka* »Trauung« in »poroštvo«, *pórok* (m.), *-óka* »Bürge«, *oporộka* »testament«, *poroč* »ograja«, *poručník* »sel, birič« (po drugih slov. jezikih *porộčnik* »Leutenant«), *porộček, (s)poročílo* »obvestilo«; v 16. st. *porozhiti* »mandare«, *hporozhtvu saſtaulen* »obses«, *porozhen mosh* »maritus« (Megiser), v 18. st. *porozhim* »copulare, deſponſare«, *porók* »fidejuſſor«, *porôka* »deſponſatio«, *porozham, narozhim, -am* »commendare«, *zarôki* »sponſalia« (Pohlin), *porozhim* »empfehle, traue«, *porozhilu* »aufgegebenes Geschäft«, *porok* »Bürge«, *poroka* »Vermahlung«, *oporoka, oporozhenje, srozhenje* »Testament« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *porǫčati* »commendare«, *porǫčati sę* »cavere, spondere«, *porǫčiti* »commitere, praeficere, reservare, subdere, tradere; desponsare, praecipere«, csl. *porǫka* »indicium«, *porǫkъ* »sponsio«, *rǫčati sę* »fideiubere«, *prěporǫčati* »commendere«, *oporǫčiti* »mandare«, *oporǫčenije* »desponsatio«, *narǫčiti* »mandare«, sbh. *porúčiti, pòrūčīm* »sporočiti, poslati, naročiti«, *pòruk* »porok«, *preporúčiti* »priporočiti«, *ȍporuka* »testament«, *narúčiti* »naročiti«, *pòruka* »sporočilo«, dial. »poroka«, mak. *porača* »sporočati«, *poraka, porač* »obvestilo«, blg. *porъ́ka* »zahteva, ukaz«, *porъ́čam* »naročati«, r. *poručítь, -účišь* »naročiti, izročiti v varstvo«, *porúka* »jamstvo«, *poručítelь* »porok«, ukr. *poručýty, -účyš* »izročiti v varstvo, naročiti«, *porúka* »poroštvo«, br. *paručýcca* »jamčiti«, *parúka* »jamstvo«, *paručýcelь* »porok«, p. *poręczyć* »jamčiti«, *poręka* »poroštvo«, č. *poručiti* »ukazati, priporočiti, zapustiti (dediščino)«, *poručník* »varuh«, slš. *ručiteľ* »porok«, *záruka* »poroštvo«, *porúčať sa* »priporočati se (v varstvo)«, gl. *poručić* »svetovati, zaupati v varstvo«, star. *sym ruki* »jamčim«, dl. *rucyś* »jamčiti«. Psl. **(po)rǫčīti, *-číšь* (sln.) z impf. **(po-)rǫ́čati* »da(ja)ti v roke« = »pooblastiti, naročiti, zaupati, dati zamož, zapustiti, jamčiti« je denom. iz **rǫkā̃* »manus«. Schuster-Šewc, HEWb., 1251, razlaga kot »z rokovanjem utrditi dogovor«, kar se zaradi semantične paralele lat. *mandāre* »izročiti, zaupati, naročiti, ukazati«, *commendāre* »priporočiti« iz *manus* in ide. **dheH-* »postaviti« ne zdi potrebno. Pri jslov. pomenu »maritari« je treba morda izhajati iz pomenske predstopnje »zaupati«, prim. n. *trauen* »zaupati, zanesti se« in »poročiti«, hrv. *vjȅriti se* »zaročiti se«. Dalje glej *róka.* M. S.

-ročiti (v.) »vezati, peti« izpričano le v pf. *zaročiti* »s klinom dva droga povezati«. Pomensko najbliže je r. dial. *ročítь verevku* »zategniti, privezati, napeti vrv« (Dal', Slovar'[3] III, 1724). Pri tem Vasmer II, 540, brez sln. gradiva, zavrača povezavo z r. *ryčág* »vzvod« (tako Gorjaev pri Vasmerju, l. c.) in pušča brez razlage. Varbot, Etimologija 1973 (1975), 23 s., slov. v. **ročiti* povezuje s slov. besedno družino v. dicendi **rek-ti.* Prav tako le na osnovi r. dial. gradiva Merkulova, Etim. issl. 1981, 119 ss., rekonstruira psl. v. **orčiti* in

ga povezuje s psl. **orkýta* (f.) »rakita«, gr. ἄρκυς (f.) »mreža«. Zaradi sln. gradiva je bolje izhajati iz psl. v. **ročíti* »vezati, spenjati«, tudi **răčiti* »isto«, prim. r. dial. *zaráčitь* »natakniti« (Arhangelsk). Glagola sta verjetno sorodna z lot. *raķêt, -ēju* »presti (o vrvi)«, k temu *raķis* »motovilo« poleg *raķi* »leseni križ, ki napenja mrežo«, *naudas raķis* »vrsta globljega mošnjička« (Mühlenbach-Endzelin III, 476). Izoliranih sln. oblik s pomenom »vitra, vitica ipd.«, npr. *rȍč* (m.), g. *róča* »Wiede«, *ročíca pri vinski trti* »vitica« itd. ni mogoče zanesljivo ločiti od slov. **rǫkă* »manus«. M. F.

ročọ̑n (m.) »kosir« (Celje), *ročûn* »isto« (poh.), *rokûn* »sekira« (štaj.). Tako kot hrv. čak. *rankún* »kosir« (Istra) izposojeno iz it. *roncone* »večji kosir«, *ronca* »kosir«, furl. *roncòn* »večji kosir« iz lat. *runcō, -āre* »pleti« (Štrekelj, Lwk., 51). Skok III, 172, sprejema to tolmačenje z rezervo. Glej tudi *račûn II* in *rončelíca.*

rọ̑d I (m.), g. *rodâ*, tudi *rọ̑da* in *rodû* »genus, generatio«, toda pkm. *róud* »rodnost« in *ròd* »sorodstvo« poleg »soroden«; *rọ̑dba* (f.) »sorodstvo, družina«, *rodovína* »isto«, adj. *róden*, f. *-dna* »nanašajoč se na rojstvo, sorodstvo, rodovitnost«, npr. *rodni dan* »rojstni dan«, *rodni brat, rodno polje*, tudi *rodân*, f. *rodnȁ* »nanašajoč se na rojstvo«, v. *rodíti, -ím* (pf. in impf.) »partu edere, parere, generare«, iz te osnove je nomen agentis *rodítelj* (m.) »ki povzroča rojstvo« > »eden izmed staršev; oče«, pl. »starši«, iter. v. *rodẹ́vati, -am* (Zemon). V 16. st. *rod, rud* »cognatio, genus, necessitudo«, *roditi* »parere«, *ſe roditi* »nasci«, *rojen* »natus«, *rodovit* »fertilis« (Megiser), v 18. st. *rôd, -u* »Stamm, Geſchlecht, Geburt«, *rodim* »parere, gignere, producere« (Pohlin), *rod* »Geſchlecht, Stamm, Geburt«, *rodim* »gebähre«, *rodovitn* »fruchtbar« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *rodъ* »partus, genus, generatio, natura«, *roditi, roždǫ* »generare, parere«, sbh. *rôd*, g. *rȍda* »spol, rod, sorodstvo, sad«, *ròditi, rȍdīm* »roditi, obroditi, vziti (o soncu)«, hrv. čak. *rọ̑d*, g. *rȍda, rodȉt, rodȉn* (pf.), mak. *rod, rodi (se)* (pf.), blg. *rod(ǝt), rodjá (se), -íš (se)*, r. *ród, -a, rodítь, rožú, rodíšь*, ukr. *ríd*, g. *ródu, rodýty, rodžú, ródyš*, br. *ród, -u, radzícь, ražú, ródziš*, p. *ród*, g. *rodu, rodzić (się)*, č. *rod, -u, roditi* tudi »uspevati«, slš. *rod, -u, rodit', -ím*, gl. *ród*, g. *rodu* in *roda, rodźić, rodźu*, dl. *rod, -a, roźiś, roźim*, plb. *rüdi să* (3. os. sg. prez.). Psl. **rȍdъ*, g. **rȍda*; kavz. **rodíti, *ròdišь*. Sorodno je lot. *rads* »sorodnik, spol, izvor, sorodstvo«, *radît, -u, -ĩju* »roditi, tvoriti«, *-tiês* »roditi se, ploden biti«, *raža* »uspeh, napredek, bogata žetev, številna družina« (Miklošič, 280), kar je izvedljivo iz ide. nomena actionis **uródho-s* ← prez. **urédhe/o-* oz. kavz. **urodhéie/o-* in sorodno s sti. *várdhati* »množiti, večati, na moči pridobivati«, av. *varᵊd-* »rast pospeševati, oplajati, množiti, večati« (Trautmann, BSW, 234; Vasmer II, 528; Pokorny, 1167; Mayrhofer III, 157). Brückner, JA XL (1926), 12, ugotavlja, da je psl. **rodъ* prvotno pomenilo »uspeh, napredek ipd.«. K temu prim. sln. adj. *rod* »roden«, npr. *slive so rode* (dol.), ki mora biti star in tako kot pkm. *ròd* lahko odraža ide. adj. **urodhó-s*, prim. besedotvorno gr. φορός »nesoč, ugoden« k φέρω »nesti«. Ondruš, Jaz. Čas. IX (1958), 150, išče povezavo med **rodъ* in **orstĭ*, **orstǫ*. Glej tudi *râjati I, národ, redíti I, rân.* M. F.

rọ̑d II (adj.), f. *rọ́da* »kosmat, luskinast, kodrast, pust, neobdelan«, tudi *rọ́dast*; k temu *rodina* »ledina«, *rodica* »slab svet«; tpn. *Rodež*, ok. l. 1350 *Rodes*; *Rodne*, 1258 *Rodin*; *Rodine*, 1436 *Rodin*; *Rodica*, 1426 *Rodicz* poleg mptn. *Rodence, Rodišče, Rodjak* (Bezlaj, SVI II, 159), živalsko ime *Rodan.*

Prim. sbh. *rûd*, f. *rúda* »razmršen, mehak« poleg hrv. *rùdāč*, sb. *rùdica*, sbh. *rudȉna* »trata, polje, livada« in številna tpn. (Skok III, 165), mak. *rud* »mlad, bujen, svež« poleg »kodrast«, *rudina* »planinska poljana«, *rudica* »kodrasta ovca«, blg. *rúd*, f. *-a*, epitet za ovco ali jagnje z mehko in kodrasto dlako, dial. *rudíca* »ovca z mehko in kodrasto dlako«. Iz slov. jezikov je alb. *rudë* »fina volna«. Psl. **rǫdъ* brez jasne povezave. Miklošič, 281, in Mladenov, 563, primerjata stvn. *arandi* »hrapav«; Matzenauer, LF XVIII, 266, pritegne lot. *randa* »nizka košenica, globel«, kar je verjetno iz est. *rand* »obrežje« (Mühlenbach-Endzelin III, 477), Loewenthal, PBB LV, 317, pa ime nordijske boginje zemlje *Rinðr.* Glej tudi Štrekelj, JA XI, 465, ki navaja tudi sln. *ruditi* »kodrati« in *rudilo* »priprava za kodranje«; Petersson, JA XXXIII, 142, pa r. dial. *rjam* »močvirje s slabim gozdom«, kar je verjetno izposojeno iz karel. *rieme* »močvirje z gozdom«, fin. *räme* »isto« (Kalima pri Vasmerju II, 562).

róda (f.) »Ciconia«; samo v otroški pesmi *Rọda, roda, roda, štrk, štrk, štrk, zlati stric brez brk* (Štrekelj, Lwk., 51). Sicer samo sbh. *róda* »Ciconia, Euphorbia«. Izpričane so tudi sbh. oblike *agirode* (Trstenjak; Skok III, 153), *hadžirode* (Kolombatović), *hadžiroda* (Đurašin). Đokaj nejasno; z možnostjo ide. **rədā* primerjajo lat. *ardea* »čaplja«, gr. ἐρωδιός (m.), ἐρῳδιός, ῥωδιώς, »isto« in z rezervo stnord. *arta* »Anas crecea«. Vendar oblike kakor *hadžiroda* (Đurašin) dopuščajo možnost križanja z germ. **haigiro* (it. *airone, aghirone*, frc. *héron*), prim. tudi sln. *rágar, rángar* »čaplja« (Solmsen, Unters., 75 s.; Pokorny, 68; Frisk I, 572; Skok III, 153).

róden (adj.) »deževen (o oblaku)« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 299). Pomensko blizu je ukr. *rudá* »dež, ki pada ob sončnem vremenu« (Grinčenko, Sl. IV, 85) in gl. dial. *ruda* »rosa« (gradivo po Schuster-Šewcu, HEWb., 1250). Đalje nejasno. Izhajati bi bilo mogoče iz psl. **rǫdă* »dež, rosa ipd.« (→ **rǫdьnъ* »deževen, rosen«), nazalizirane osnove k ide. **red-*, **rod-* »teči« poleg **erd-*, **ord-* »isto«, prim. sti. *árdati* »teči«, *ārdrá-* »vlažen«, kelto-ligurski hdrn. *Rodanos* (Pokorny, 334). Morda spada zraven tudi črnogor. *rúditi, -īm* (impf.) »prelivati (o sirotki)«, kar Skok III, 166, z rezervo povezuje z **rûdъ* »rdeč«. Isto izhodišče domneva Schuster-Šewc, l. c., za gl. dial. substantiv. Tako izvajanje lahko potrjuje slš. pog. *hrdza padá* »dež, ki pada v sončnem vremenu«. Seveda če slednja sintagma ni le ljudskoetimološka in jo je sprožila sev. slov. homonimija med refleksoma za slov. **rudă* »rdeča« in **rǫdă* »dež, rosa ipd.«. M. F.

rodína (f.) »Humuserde« (pkm.). Pomensko najbliže je p. dial. *rędzina* »rodovitna zemlja« (Karlowicz, SGP V, 24), knjiž. *rędziny* (f. pl.) »rodovitna zemlja, nastala na apnenčastih tleh«, kar je Miklošič, 281, povezal s sbh. *rudȉna*, akz. *rȕdinu* »trata, polje, livada« (ARj XIV, 231) in pustil brez razlage. Brückner, 458, je obe besedi povezal s slov. **rǫdъ* oz. **rudъ*

»kodrast«, kar zaradi pomena ne prepričuje. H gradivu je mogoče pritegniti tudi mak. *rudina* »planinska poljana« (nar. pes.), blg. dial. *rudiná* »isto«. Zaradi gl. *ruda* »rdeča zemlja« poleg »železova ruda« in dl. *ruda* »vlažna rdeča železna prst«, tudi »polja, bogata z železovo rudo« in »železova ruda« je mogoče sklepati o prvotnem **rǫdinā* poleg **rudinā* »rdeča zemlja, rodovitna zemlja, področje s tako zemljo«, izpeljanki iz **rǫdъ* »rdeč« poleg **rudъ* »isto«. Nazalizirana osnova k **rûdъ* < ide. **roudo-s* zaradi psl. **lýko* »lubje« < **lu-n-H-ko-m*, prim. sti. *lunā́ti* »odrezati« ob stprus. *lunkan* (akz.) »lubje«, lit. *lùnkas* »isto«, lot. *lûks*, verjetno ni ide. starosti, ampak je tako kot lot. dial. *ruõds* »rdečkast« (Mühlenbach-Endzelin III, 577) in sln. dial. *drûəχ*, g. *drûəχą* »svat« poleg v istem dial. izpričanega *ąn drûiγ bột* »drugič« (Tominec, 86) < **drǫgъ* : **drugъ* mlajšega nastanka. Mladenov, 564, izvaja blg. leksem iz ide. **reudh-* »krčiti«. Glej tudi *rûd*, *rúda I*. M. F.

rodíti, *rộdim* (v. impf.) »skrbeti, zmeniti se, brigati se«; izpričano prvič v 16. st. *ti nishter ne rodish*; *oni ſa to ne ſo rodili* (Trubar, NZ 150, 93); knjižno še do začetka 19. st., danes živo le v robnih dial. (dol., Posočje); iz starega **neroditi* je dial. *rộditi* »ne marati« (Pohorje), k temu *neróden*, *nerodljȋv* »neskrben, brezbrižen«, v 17. st. *boga neroden* »brezbožen« (Dict.), novejše »neokreten, neudoben«, *nerộda*, *nerộdnost*.

Prim. stč. *neroditi* »ne hoteti«, *neroda* »nevolja, stud, prenasičenost«, *neródný*, *nerodný* »trmast, trdovraten« (Šimek, Sl., 93), č. *neruda* »godrnjač, sitnež«, *nerudný* »godrnjav, siten«, gl. *rodźić* »želeti, marati«, *rodźeć* »isto«, *njeroda* »nered, nemarnost, zanikrnost, malopridnost«, dl. *rożeś*, *rożim* »hoteti, marati«; stcsl. *neroditi*, *neroždǫ* »obtemperare, non curare«, *nerodьno* »neglegenter« poleg *neraditi*, *neraždǫ*, *neradiši* »contemnere«; enako str. *roditi*, *rožu* »skrbeti« in *raditi*, *ražu* »isto« (Sreznevskij, Mat. III, 133, 12), r. dial. *radétь* (Dal', Slovar'[3] III, 1465), sbh. *ráditi*, *râdīm* »delati«, blg. *radjá* »delati, skrbeti«, *radéja* »skrbeti«. Prasorodno je lit. *ródyti* »kazati«, got. *rodjan* »reči, govoriti«, sti. *rā́dhyate* »po godu iti, prav iti«, *rādhnóti* »prav delati, uspevati«, av. *rāda-* (m.) »skrbnik«, isti koren **redh-*, **rədh-* kakor **rādъ* (Miklošič, 279; Trautmann, BSW, 235; Vasmer II, 482; Fraenkel, 741). Dalje glej *râd III*.

rộg (m.), g. *rogâ* in *rộga* »cornu« in »buška«, rož. *rûχ*, g. *rohá* (Šašel, RNB, 105), črnovr. *rûəχ*, g. *rə̄γu*, notr. *rûχ*, gor. *rộχ*; *deževni r.* »mavrica«, *jelenov r.* »Rhus cotinus«, *koruzni r.* »k. storž«; v frazi *ugnati v kozji rog* »ins Bockhorn jagen«; dem. *rožȋč* in *róžič*, g. *rožíča* tudi »vrsta kruha, Ceratonia siliqua, Sclerotium clavus«, *rožȋček* tudi »ledena sveča, Sclerotium c.«, *róžec*, *rộgec*, *róžek*; izv. *rógelj* (m.), *-glja*, *rogêlj*, *-gljâ* (notr. *rûǫgəl*, pkm. *rogéu*, *-glá*) »rog« in »Zacke, Ecke, Spitze«, dem. *rógljec*, *rógljič*, *rogljȋč* tudi »škrat« (tolm.), *rộglja* »rogovila; obeljena smrekova vejica, na katero natikajo jagode; ostrv«, dem. *rộgljica* tudi »žvrklja«, denom. *rogljáti*, *-âm* (impf.) »žvrkljati«, *r. se* »tepsti se«; *rogîn* (m.) »vol z dolgimi rogovi, rogač«, *rogáč* (m.) »Lucanus cervus, vol, hudič«, *rogáča* »krava«, *rogovíla*, *rogúlja* »furca«, *roževína*, *rogovína*, *rož(e)nína* »massa cornea«, *roženíca* »iz roga narejena posoda, sprednja plast zrkla« (= n. *Hornhaut (des Auges)*, kalk po lat. *cornea* »roženica«); *rožník* (m.) »škarnik«, *rogúša* »rogovilasta palica, vrsta potice, mala ped (širina dlani z iztegnjenim palcem)«, kol. *rogộvje* (n.) »cornua«; adj. *rožện*, *-a* »narejen iz roga ali roževine«, *róžen*, *-žna*; *rožênast*, *rộgast* »Horn-, hornartig«, *rogȃt*, *rogljȃt*, *rógljast* »cornatus«, *rogúljast*, *roguljȃt*; *rogovílast*, *rogovilȃt* »furcillatus«, v. *roženéti*, *-ím* (impf.) »spreminjati se v roževino«, *rožíčiti se*, *-ȋčim se* (impf.) »dobivati obliko roga (o slivah)«; *párog* »izrastek na jelenovem rogu« je izposojeno iz č. *paroh*. V 16. st. *rug*, *rogazh* (Megiser), lok. pl. *rogeh* (Trubar); instr. pl. *srogmi* (Krelj), v 17. st. *roc* »corno« (Alasia), v 18. st. *rog*, *-ú*, *rogat*, *rogazh*, *rógl*, *rogovile* (Pohlin), *rog*, *rogel*, *rogla*, *rogliza*; *rozhnik*, *rozhniza* »Handhabe« (Gutsmann). Orn. *Rog* (Kočevje, Medvode, Tolmin), *Roglja* so imena dolgih slemenastih gor (glej še Badjura, Ljud. geogr., 136; Sašel, Svoboda 1951, 95), mtpn. *Na rogu*, *V rogovilah*, tpn. *Rogatec*, *Rožično*, cgn. *Rožič*, *Rogel(j)* (Bezlaj, SVI II, 160, 166).

Prim. stcsl. *rogъ*, *roglъ*, *rožьcь* »cornu«, *rogatъ* »cornatus«, sbh. *rôg*, g. *rȍga*, lok. *u rògu*, mak. *rog*, blg. *róg*, d. obl. *rógъt* in *rogъ́t*, r. *róg*, *-a*, pl. *rogá*, ukr. *ríg*, g. *róga*, br. *róg*, p. *róg*, g. *rogu*, č., slš. *roh*, gl. *róh*, dl. *rog*. Psl. **rȍgъ* (pri Dyboju, SA, 22, **rògъ*, na kar bi delno kazala blg., vendar prim. čak. *r[u]ôχ*, *rȍγa* (Susak)) je sorodno z lit. *rãgas* (pl. *ragaĩ*) »rog, rtič, bula«, lot. *rags* »rog«, *ragu(o)lis* »ročica pri plugu«, stprus. *ragis* »rog« (Miklošič, 280). Dalje nejasno; prvotno verjetno **rógo-* »štrlenje« ali substantivizirano »štrleči« (slov.), **rogó-* »štrleč« (balt.) k lit. *regė́ti*, lot. *redzêt* »gledati« < *»stati pokonci, štrleti«, prim. intenz. v lit. *rogsóti*, *riogsóti* »štrleti« in dalje *rógas*, *ruogùs* »kup zemlje« (s čimer Fraenkel, 736, primerja gr. ῥογός »kašča«), lot. *rẽguôtiês* »prikazati se (v temi), grozeč se pojaviti«, *rȩ̄gi* (pl.) »strahovi, prikazni«, *ragā* »na vidiku«, *ruõga* »prazen klas« (Jēgers pri Fraenklu, 712, 684; Schuster-Šewc, HEWb., 1231). Zavrniti je treba primerjavi z nvn. *ragen* »štrleti« (tako Mladenov, 562) < **krok-*, in lat. *cornū* (Baader, Ident. Funk.), kar upravičeno kritizira Krahe, IF LII, 71 s. Glej tudi *rogovíliti*, *rógoz*, *ržâdec*, *rogúša*, *rožánec* in *rag*. M. S.

rógati se, *-am se* (v. impf.) »zasmehovati«; k temu adj. *porogljȋv*, f. *-íva* »zasmehljiv«, *porogávati se*, *porȍg* (m.), *porộga* (f.). Prim. stcsl. *rǫgъ* »irrisio«, csl. *rǫgati sę*, *-ajǫ sę* »illudere, insolenter tractare«, sbh. *rúgati se*, *rúžiti se* »grditi«, *rúžan* »grd«, hrv. *rûžan* »velik« (Žumberak), *ružen* »isto« (kajk.), sbh. *rûg* (m.), *rúga* (f.), hrv. *rugo* (n.) (čak., Dubrovnik), sbh. *pȍruga*, hrv. *nàruga*, mak. *ruga* »oštevati, karati«, blg. *rъ́gam* »isto«, r. *rugátь(sja)*, *-áju(sь)* »rogati (se)«, ukr. *porúga* »zasmeh«, *narúga* »isto«, br. *porúga* »sramotenje, zasmehovanje«, *urúga* »očitek« (Nosovič, 475, 664), p. *urągać* »zasmehovati, rogati«, č. *rouhati se* »rogati se, zasmehovati, preklinjati«, slš. *rúhat' sa*, *-am sa* »rogati se, norčevati se«. Sorodno je lit. *išrangúoti* »zasmehovati«, stprus. *rānctwei* »krasti«, lat. *ringor* »zijati, režati; jeziti se«; osnova **ureng-* k **uer-* »viti« (Miklošič, 276; Osten-Sacken, IF XXVIII, 421; XXXIII, 294; Rozwadowski, Quaest. II, 254; Vasmer II, 543). Glej tudi *rę́gati I*, *rộžen*.

rogitati, *-am* (v. impf.) »razgrajati, ropotati« (Caf, Štaj.), *rogátati, -am* (impf.) »isto« (pkm.). Tvorjeno z ekspr. suf. iz neizpričanega sln. **rogati, *-am*, prim. k tvorbi sln. *cokítati, -am* iz *cokáti, -âm* »isto«; *mahatáti, -âm* »cepetati« iz *máhati*; *hromátati, -am* »cepetati« iz *hrómati, -am* »isto«, denom. k *hrȍm* »lahm«. Domnevno sln. **rogati, *-am* je sorodno s sln. *rohtáč* »Rana esculenta« (< **rog/chъtačь* iz **rog/chъtati*), *rohnéti, rẹ́gati, râglja*, gl. *rachlić* »razgrajati, ropotati« ipd. Manj verjetno je domnevanje izvornega **rǫgā̃ti* (glej *rožljáti*) ali **rogā̃ti*, kar naj bi bil denom. iz **rȍgъ* »cornu«. Slednjo možnost dopuščata primera *rogovíliti* »razgrajati« ob *rogovíla* in *rogljáti se* »tepsti se« ob *rogljáti* »žvrkljati« in *rộglja* »žvrklja«. Dalje glej *rohtáč, rožljáti, rẹ́gati II, râglja, rohnéti*. M. S.

rogovíliti, *-îlim* (v. impf.) »kriliti z rokami, nerodno se premikati; razgrajati«, izv. *rogovîlec, rogovîlež* (m.) »razgrajač, nerodnež«, *rogovîlstvo* (n.) »razgrajaštvo«; v 18. st. *rogovilem, -vileti* »überall anprellen; ubique impingere« (Pohlin). Morda denom. iz *rogovíla* »Gabelholz« kot simbola nečesa nerodnega. K tvorbi prim. *motovíliti* ob *motovílo*; k pomenu še sln. *rogljáti se* »tepsti se« iz *rộglja* »rogovila«. Alternativna razlaga je domnevanje samostojnega sufiksalnega konglutinata *-o/ev-il-iti*, za kar bi govorila menjava sufiksov v *rongíniti se, -înim se* (impf.) »rogoviliti« (Goriš. Brda). Enako še *šestovíliti, križevíliti* (Zorman, Mag., 61 s.). Dalje glej *rộg, šestovíliti*. M. S.

rógoz (m.), g. *rogóza* »Typha«, tudi *rogȍz*; g. *-óza* (jvzh. štaj., bkr.), kol. *rogộžje* (jvzh. štaj.); druge izv. *rogozíca* »Typha (latifolia)« (dol.), *rogožnják* »vrsta rogoza«, *rogozína* »suh rogoz«, *rogộzka, rogộznica* »plahta iz rogozine«, *rogóža* »iz rogozine pletena ponjava, cekar«, *rogộžar* »rokodelec, ki se ukvarja s pletenjem rogoza; cekar«, *rogožína* »pletenina iz rogoza«, adj. *rogózast, rogozovît*; v. *rogóziti, rogộzim* (impf.) »z nastavki rogozovih listov tesniti prostor pod dogami«; tpn. *Rogoza*, tpn., hdrn. *Rogoznica*.

Prim. csl. *rogozъ, rogožь* »papyrus«, *rogoz(ь)nica, rogožie, rogoža*, stcsl. *rogozina* »matta, storea«, sbh. *rògoz, -a*, na Kosovu *rogȍza* »Typha latifolia«, *rògoža, rògozina, rògoznica*, mak. *rogoz* »Typha«, *rogozina, rogoža*, blg. *rogóz, -ózka*, r. *rogóz, ragóz, -a*, dial. *rogozá*, pl. *-ý*, ukr. *rogíz, -ózu*; *rogóza*, pl. *-ý*, br. *ragóz, -u* »typha«, p. *rogoża* »rogoz« in »rogoznica«, *rogóżka* »rogoznica«, dial. *rogoza* »trst«, č. *rohož* »rogoznica« (*rákosí*, *rákos* »trstje«), slš. *rohož* »rogoznica«, gl. *rohodź, rohož* »trst, biček«, dl. *rogož* »isto«, plb. *rüd'ůză* »trst«. Iz slov. jezikov je rum. *rogóz* »trst«, madž. *rogosz* »isto«, ngr. ραγάζι in lit. *ragãžė* »rogoznica« (Miklošič, 280). Psl. **rogòzъ*, g. **-òza* izvajajo iz **rȍgъ* »cornu« (Brückner, 461; Vasmer II, 527; Schuster-Šewc, HEWb., 1231), pri čemer ostaja element **-(o)zъ* nejasen. Možno je domnevati kompoz. **rog-ozdo-* (z drugim členom ide. **ózdo-*, prim. arm. *ost*, gr. ὄζος, got. *asts* »veja«) in **-zd-* > **-z-* kot v psl. **lozā̃, *bь̑rzъ* (= lit. *lazdà, burzdùs*) s prvotnim pomenom »štrleča veja«, prim. lit. *regė́ti* »gledati« < *»štrleti«, intenz. *rogsóti* »štrleti« k *rãgas* »rog, kar štrli« (Snoj, Belarusika I, 166 ss.). Druge razlage se zdijo manj verjetne. Holub-Kopečný, 313, primerja s psl. **rozga* »veja«, kar je fonetično težavno; Machek[2], 515, domneva paleoevropski substratni izvor in vzporeja n. *Rohr*, got. *raus* »cev, trs«. M. S.

rogúša (f.) »mala ped, kolikor je dlan široka z iztegnjenim palcem« (notr., jvzh. štaj., bkr.). Prim. hrv. *ròguša* »dolžina med iztegnjenim palcem in kazalcem« (Belostenec, Della Bella, Stulli; Mostar), tudi *roguha* »isto« (Mostar), *rogũša* »površinska mera« (Žumberak), sb. *rȍgūš*. Izhodno **rogũša* (f.), **rȍgušь* (m.) je izpeljano iz **rȍgъ* (m.) »cornu« (Skok III, 154), ker sta bila ob merjenju štrleča prsta asociirana na rogovje (ARj XIV, 138). Sln. in žumberški pomen sta v tem oziru gotovo sekundarna. Podobno pomensko motivacijo ohranja sln. *rogúša* »posebna vrsta potice na svatovščini« (notr.), prim. hrv. *ròguša* »kruhek, ki se mesi ob božiču in ima obliko rogov« (Brač; ARj XIV, 139). Dalje glej *rộg*. M. F.

***rohljati** (v. impf.) »rositi« izpričano v zilj. *nə mau̯ rəhlâ* (Brdo) in *lę nə mau̯ ię rəhláə̣* (Blače), toda v Podkloštru *raslátẹ̄* za sln. knjiž. *rosljáti* »rositi«. Zaradi ekspr. verbalnega tipa **rosъl'ā̃ti* ← **rosȉti* »rorare«, prim. *rosljáti* »rositi, mezeti« (Ziljska Bistrica, Podklošter), bi bilo verjetno najbolje izhajati iz izhodnega v. **rochъl'ā̃ti* »rosljati«, kar je tako kot **čechъl'ā̃ti* ob **česъl'ā̃ti* ekspr. fonetična varianta k prav tako ekspr. v. **rosъl'ā̃ti*. Čeprav se v Brdu in Blačah tudi neakcentuirani *a* razvije v *ə*, se zdi manj verjetno izhajati iz sln. izhodnega **rahljáti* ← v. **raháti* < slov. **vorchā̃ti, *vorchā̃ješь* »deževati«, kar bi bilo mogoče povezati s sti. *varṣá-* (n.) »dež«, *varṣā́* (f.) »deževno obdobje«, *vā́rṣati* »deževati«, gr. ἔρση, ἑέρση (f.) »rosa«, dor. ἔρσᾱ < **u̯ersā*, jon. atiš. οὐρέω »scati« < **u̯orséi̯e/o-*, οὖρον (n.) »seč« < **u̯orso-m*, het. *u̯arša-* (c.) »naliv« (Pokorny, 81). K pomenu »deževati« ob »scati« prim. slov. **sьcā̃ti* ob **sȋkati* »brizgati, škropiti«. Dalje glej *rósa*. M. F.

rohnéti, *-ím* (v. impf.) »hrumeti, divjati« poleg »renčati, kruliti«, črnovr. *rộχnt', rẹχnî*, npr. *swînę rẹχnî, kǻdar wâb młạdîčę* (Tominec, 195), sem *rohnẽ* (n.), *-ẹ́ta* »kdor rohni«, iz te podstave cgn. *Rohne*, adj. *rohnȉv*. Štrekelj, Lwk., 57, je glagol kot sln. *ruhmati* izvajal iz madž. *roham* »napad, juriš«, *rohan* »drveti, hiteti«, vendar razlaga tudi zaradi areala ne prepričuje. Zaradi slov. v. **rochati*, prim. r. dial. *rochatь, róchkatь* »kruliti« (Dal', Slovar'[3] III, 1724), *rochóba* »Lärm, Tumult, Wirrwarr« (Vasmer II, 540), br. *róchacь* »kruliti (o svinji)« (Nosovič, 567), *róchkacь* »isto«, p. dial. *rochać* (Karlowicz, SGP V, 28), č. *roch(t)ati*, dial. *rochně, -te* »prašič«, o njem pričajo tudi r. dial. *róchkatь* »kruliti« (Dal', l. c.), ukr. *róchkaty, -aju* »isto«, je sln. v. lahko domač. Izhodišče sln. besedne družine je verjetno denom. v. **rochъně̃ti*, **rochъníšь* iz nominalne tvorbe **rochъnъ* »hrum, ropot ipd.«, o kateri posredno priča zgornji č. substantiv. Vasmer II, 540, povezuje vzhslov. gradivo z r. *rěch* »krulež« < **rěchъ*. Dalje glej **rehljati se* pa tudi *rohtáč, ráhtati, rẹ́htiti se*. M. F.

rohtáč (m.), g. *-a* »Rana esculenta«, tudi *rohtȃn*, g. *-ána* »isto« in *rộhtelj, -tlja*. Gotovo tvorjeno iz sln. v. **rohtati*. Zaradi sln. *-ht-*, ki je lahko iz **-gъt-* in tudi iz **-chъt-* oz. **-kъt-*, ni mogoče ugotoviti, ali gre za izpeljavo iz slov. v. **rog-ъta-ti* ob **reg-ъta-ti*, prim. č. *řehtati* »rezgetati, klepetati, ropotati«, *řehtač* »rezgetač, krohotač« (Jungmann, Sl. III, 811), slš. *rehtat'*, *-hcem* »rezgetati«, ali iz sorodnega v. **roch-ъta-ti* k **rochati*, prim. p. dial. *rochać* »kruliti (o svinjah)«

(Karlowicz, SGP V, 28), ukr. onomatopejo *roch* za kruljenje, *rócha* »svinja«, *róchkaty* »kruliti«, v osnovni prevojni stopnji slš. *rechtat'* »žvenketati, rožljati« (Kálal, Sl., 569), gl. *rjechtać* »kruliti (o svinjah)« < **rech-ъta-ti*. Dalje glej **rehljati se*, *rohnéti* in *rožljáti*. M. F.

rȍj (m.), g. *rója* »examen«, dem. *rójec* (m.), *-jca*, izv. *rojílo* (n.), *rojítev* (f.), *-tve* »das Schwärmen«, *rojíšče* (n.) »mesto, kjer čebele rojijo«, *roјáč* (m.), *-a* »čebelar« (pkm.), v drugem pomenu *roјáč* (m.), *-a*, *rojȋlec* (m.), *-lca* »klatež« (po n. *Schwärmer*), adv. *rộjema* »schwarmweise«, denom. *rojíti*, *-ím* »schwärmen« poleg »potepati se« (po n. *herumschwärmen*), *rojiti po glavi* »premišljevati« (prim. n. *schwärmen* »rojiti« in »sanjariti« ter ukr. in p. spodaj); v 16. st. *roi* »examen« (Megiser), v 18. st. *rój* »examen apum«, *rojim*, *-jiti* »in examine avolare« (Pohlin), *roi* »Bienenschwärm«, *rojim* »schwärme« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *roi* »turba«, mlajše tudi »examen apum, conventus«, csl. *naroi* »impetus«, sbh. *rôj*, g. *rȍja*; *ròjiti se*, *-īm se*, čak. *rộj*, g. *rȍja*; *rojȉt se*, *rojī se*, mak. *roj*, *roi se*, blg. *rój*, d. obl. *rójat*; *rója se*, *rojíš se*, r. *rój*, g. *rója*; *roítьsja*, 3. sg. *roítsja*, ukr. *ríj*, g. *róju* in *rojá*; *roȉtysja*, *roȉtsja*; *roïtysja v goloví* »spominjati se«, br. *rój*, g. *róju*, pl. *raí*; *raícca*, 3. sg. *raícca*, p. *rój*, g. *roju*; *roić się* (*roić* »sanjariti«), č. *roj*, *rojiti se*, slš. *roj*, *roit' sa*, gl. *rój*, g. *roja*, *rojić so*, dl. *roj*, *-a*; *rojś se*. Psl. **rȍjь* (denom. **rojīti*, 3. sg. **rojítъ*) ustreza sti. *raya-* »tok, tek, naglica« < ide. **rói̯-(H)o-*, kar je nomen actionis baze **erei̯(H)-* »teči«, prim. lat. *rīvus* (< **rei̯(H)-u̯o-*) »potok«, psl. **rěkā* (< **roi̯(H)-kā*), sti. *riṇā́ti* »spustiti«, psl. **rějati* »teči«, **ristati*, **riskati* »isto«, **rinǫti*, **rivati* »potiskati«. Prvotni pomen »tok« odraža še dl. dial. *huro/ej(owa)ś se* »odpadati (o prezrelem zrnju)« in »rojiti« (Trautmann, BSW, 243; Vasmer II, 532; Machek[2], 515; Schuster-Šewc, HEWb., 1232). M. S.

rộja (f.) »jarek, kanal, struga«, navadno pl. *rộje*, tudi »vodni žleb za mlinsko kolo« (Tolminsko; Dolenc, Pregljev zbornik, 68). Pogosto v toponomastiki, prim. *Roje*, l. 1261 *Royn*, *Rawan*, hdrn. *Roja*, mtpn. *Roja*, *Roje*, *Rojica*, *Rojka*, *Rojce* (Bezlaj, SVI II, 162). Izposojeno iz furl. *rȍja*, *rò(j)e* »odvodni kanal«, izpričano prvič l. 1110 (Marchetti, Ce fastu IX, 16) iz lat. *arrūgia* »rov v rudniku«, domnevno predrom. izvora (Meyer-Lübke, 678; Wartburg I, 148; Battisti-Alessio, 3276; Hubschmid, ZRPh LXVI, 35). Glej tudi Šturm, Ce fastu IX, 7; ČJKZ VI, 67, 69; Skok III, 156.

róje (f. pl.) »polje«, k temu dem. *rójice* »isto« (okolica Gorice; Erjavec, LMS 1880, 183), l. 1607 *roie* »campagna, pianura, polei« (Alasia). S tem je verjetno sorodno v 18. st. izpričano *rojèze* »blaue Feldblum, flos paſcualis« (Pohlin). Erjavec, l. c., je tako kot kasneje Savli, Contributi, 104, leksem povezoval s sln. *roje* »jarek, kanal, struga«, kar je iz furl. *ròja*, *rò(j)e* »umetni, iz tekoče vode speljani kanal, ki se uporablja za namakanje polj ali za katero drugo kmečko opravilo« < lat. *arrūgia* »rov v rudniku« (Meyer-Lübke, 678). Pomena »polje, njiva ipd.« domnevana furl. iztočnica ne izpričuje, pa tudi izposojenke praviloma ne razširjajo pomenskega polja, zato povezava ne prepričuje. Vendar ostaja ta maloštevilna besedna družina nejasna. M. F.

rojíti, *-ím* (v. impf.) »glasno se jeziti, razburjati se« (SSKJ IV, 532), navadno pf. *vzrojíti*, redko *z-*, *po-rojíti*. V novejšem času akcentsko sovpadlo z *rojíti*, *-ím* »schwärmen«, v 18. st. izpričano še (poknjiženo) *rộjim*, prim. *rôjem*, *rojil*, *-jiti* »lärmen, tumultuari« proti *rojim*, *rojil*, *-jiti* »schwärmen« (Pohlin). Sorodno je p. dial. *roić* »naraščati, kipeti, burkati se« (navaja Karlowicz, SGP V, 32) in č. dial. *rojit'* »zmerjati, psovati« (Machek[2], 515). Psl. **rojīti*, **ròjišь* »kipeti, naraščati« je iter. neizpričanega **rei̯é/ó-* »teči«, iz česar je splošnoslov. nomen actionis (> acti) **rȍjь* »examen« (z denom. **rojīti*, **-íšь*) in prez. s podaljšano stopnjo **rějati*, **rějǫ* »hitro se premikati, teči«, ki je izpričan v stcsl., r., ukr. in blg. Glej tudi *rȍj*, *ríniti*, *rívati*. M. S.

rȍk (m.), g. *rộka* »doba, termin«, dial. tudi »spomin (= znamenje pred smrtjo), strah« (polj., notr.), *urȍk*, štaj. *úrok* (m.), g. *urộka* »čar, usoda, termin«, *na úrok* »zagotovo« (denom. *urộčiti*, *urộčim*, štaj. *vúročiti* »začarati«, adj. *urộčen*, *-čna* »začaran, čarovniški, določen«); z drugimi prefiksi *vz-rȍk* »causa« (denom. *(po)vzročíti*, *-ím*), *ob-r.* »obrekovanje, delež hrane, termin«, *ná-r.* »termin«, *za-r.* »delo na akord«, *pré-r.*, *pró-r.* »propheta«; v 16. st. *ſrok* »caussa«, *prerok* »vates« (Megiser), *prorok* (Krelj), v 17. st. *proroc* »profeta« (Alasia), v 18. st. *urôki* »die Beſchreyung, faſcinum«, *prerok* »prophetes« (Pohlin), *srok* »Ursache« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *rokъ* »praestitutum tempus«, *obrokъ* »promissio«, *prorokъ* »propheta«, csl. *vъzrokъ* »causa«, *urokъ* »sententia«, sbh. *rôk*, g. *rȍka* »termin«, *ùrok*, *ùzrok*, *prórok*, *òbrok*, mak. *(s)rok* »termin«, *prorok*, *obrok*, *urok*, blg. *srók*, *prorók*; *obrók* »žegnanje«, r. *rók*, *-a* »usoda«, dial. »leto, termin«, *prorók*; *srók* »doba«, *urók* »lekcija«, *obrók* »odkupni davek od kmečkega dela«, ukr. *rík*, g. *róku* »leto«, *proríк*, *prorók*; *obrík* »obljuba, vrsta konjske krme«, br. *rók* »leto« (Nosovič), *prarók*; *abrók* »vrsta davka, konjska krma«, p. *rok* »leto«, *prorok*; *obrok* »krma, davek na zemljo«, č. *rok* »leto, narok«, *úroki* »obresti«, star. »uroki«, *prorok*; *obrok* »krma, nadarbina«, slš. *rok* »leto«, *prorok*, dl. *rok* »leto«. Psl. **rȍkъ* »kar je dogovorjeno, dogovorjeni čas« je nomen actionis (> acti) glagola **rek-tī́*, **rečěšь* »reči«. Prefigirane nominalne tvorbe večinoma sledijo semantičnim razvojem prefigiranih glagolov, prim. sln. *obrȍk* : v. *obréči* »napovedovati, obrekovati«, *urȍk* : v. *uréči* »začarati« ipd. Iz slov. jezikov je lit. *rãkas* »čas, konec«, lot. *raks* »cilj, meja«, madž. dial. *abrak* »hrana«, rum. *oboróc* »predaja živil, odmerjen dnevni obrok«, *proróc* »prerok« (Miklošič, 247; Vasmer II, 532, 245; Fraenkel, 693). Dalje glej *réči*, *prérok*, *otrok*. M. S.

róka (f.) »manus«, kor., notr. in dol. tudi regularno *rộka*. Akcentska varianta *róka* je analogna po *nóga*, saj imajo dialekti, ki poznajo *rộka* navadno analogno *nộga* (Rigler, Jnotr. gov., 41), npr. rož. *rộqa*, *nộha* (Šašel, RNB, 103, 78). Star. lok. *v róc(i)*; v frazah *iti na rộko* »biti uslužen« (prim. č. *být komu k ruce*), *prositi za rộko* »snubiti«; dem. *ročíca* »parva manus« in »ročica pri vozu, roč, vitica, del strešnega odra«, *rộčka* tudi »roč, vrč«, *rộčica* »vrč«; izv. *(na)ročâj* (m.), *narộčje*, *nár(o)če* (n.) »Armvoll«, *podrộčje* (n.) »resor«, *ročník* (m.), *-a* »roč, rokavica; vitra, s katero

privežejo lojtro k ročici«, _ročníca_ »srp, ročna torba«, _ró̦celj_ (m.), _-clja_ »roč« (< _*rǫčьcьl'ь_), _nárokva_ »manšeta«, adj. _róčen, -čna_ tudi »spreten« (prim. agl. _handy_ »ročen, spreten, priročen«), _róčast, ročȁt, rokȁt_; kompoz. _trirȍk, -ǫ́ka_ »dreihändig«, _oborȍk_ »ambidexter«, v. _rokováti, -ûjem_ (impf.) »manipulirati«, _r. se_ »sich die Hände reichen«, _vzrȍk, srȍk si dati_ »isto«; iz prep. zvez so adj. _uró̦čen, priró̦čen, -čna_ »pripraven, spreten, dober, bližnji, na levi strani vprežen (konj)«, _odró̦čen, -čna_ »nespreten, nesprejemljiv, oddaljen, na desni strani vprežen (konj)«, adv. _zneró̦k_ »daleč«, _nárok_ »blizu«; kompoz. _rokodȩ̂lec, rokodȅl_ »obrtnik«, _rokomâlh(ar)_ »potepuh, rokovnjač« ipd.; v 16. st. _roka_ »manus«, _narozhai_ »bracchium« (Megiser), v 18. st. _róka_ »manus«, »abolla«, _rokomavhar_ »agyrta«, _rokodȩlz_ »opifex«, _oborok_ »ambidexter« (Pohlin), _roka_ »Hand« (Gutsmann).

Prim. stcsl. _rǫka_ »manus«, sbh. _rúka_, akz. _rûku_, čak. _rukȁ_, akz. _rûku_, mak. _raka_, blg. _rъká_, pl. _rъcé_, r. _ruká_, akz. _rúku_, ukr. _ruká, v rúku_, br. _ruká_, p. _ręka_, č., slš., gl., dl. _ruka_, plb. _rǫkă_. Psl. _*rǫkã_, akz. _*rǫ̑kǫ_ je sorodno z lit. _rankà_, akz. _rañką_, g. _rañkos_, lot. _rùoka_, stprus. _rancko_, akz. _rānkan_ »roka«, kar je nomen actionis (> instrumenti) s prvotnim pomenom *»zbiranje« glagola, ki je izpričan v lit. _riñkti, renkù_ »pobirati, brati, zbirati« (Miklošič, 275; Meillet, Ét., 255; Trautmann, BSW, 237; Vasmer II, 545; Fraenkel, 697; Schuster-Šewc, HEWb., 1251). Balto-slov. _*rankã_, akz. _*rañkan_ je verjetno nastalo iz ide. _*u̯rónkā_ > (gal. >) lat. _branca_ »šapa, taca« (Kurylowicz, Mél. Vendryes, 205 ss.). Manj verjetna je domneva, po kateri je roka motivirana kot »ukrivljena«, kar bi sugeriralo primerjavo s stnord. _wrā_ »kot«, _wrangr_ »kriv«, škot. gal. _frōg_ »votlina« (tako Mikkola, IF XXXIII, 120 s.; Pokorny, 1155). Glej tudi _rokáv, rȍč I, róča, obrôč, rokovȩ̂t, ročíti I, récelj_. M. S.

rokáv (m.), g. _-a_ »manica« poleg »stranska rečna struga«; slednji pomen je izpričan šele v 19. st. in je verjetno kalk po n. _Flußarm_, toda pomen »rokavu podoben kos polja« je zaradi mtpn. kot _Rokavi_ (pri Horjulu), _V rokav_ (pri Vrhniki) starejši; pl. _rokávi_ »kratka do pasu segajoča ženska srajca« (prim. gl. _rukawy_ (pl.) »isto«), dem. _rokávec_ (m.), _-vca_, pl. _rokavci_ »kratka do pasu segajoča ženska srajca« (jvzh. štaj.), pkm. _rokȁvci_ (m. pl.), _-cov_ »ženska srajca s kratkimi rokavi« (Novak, Slovar, 93), _rokâvnik_ (m.) »površnik z rokavi« (gor.) in od tod _brezrokâvnik_ »telovnik«; denom. v. _rokáviti se, -im se_ (impf.) »tepsti se, boriti se«. V 16. st. _rokau_ »Ermel, manica« (Megiser), l. 1607 _rocaua_ »manica« (Alasia), v 18. st. _rokâvu, -a_ (n.) »manuela«, _rokavz_ »Vorſteckärmel, manulea mobilis«, _rokavnek_ »Aermelrock, abolla« (Pohlin), _rokau_ »Aermel« (Gutsmann). Prim. csl. _rǫkavъ_ »manica«, sbh. _rùkāv, -áva_ »isto«, hrv. čak. _rukȍv_, g. _rukōvȁ_, mak. _rakav_ tudi »rečni rokav«, blg. _rъkáv_ tudi »rečni rokav«, r. _rukáv, -avá_ tudi »rečni rokav« in »cev, črevo za pretakanje tekočine; tat«, ukr. _rukáv, -avá_ »rokav«, br. _rukáv, -avá_, navadno pl. _rukávy_, p. _rękaw_, č., slš. _rukáv_, slš. tudi »žleb, ki vodi na kolo«, gl., dl. _rukaw_, plb. _rǫkəv_. Psl. _*rǫkávъ_ (m.), g. _*rǫkavȁ_ »manica« je tvorjeno iz _*rǫkã_ (f.) »manus« (Miklošič, 276) po vzorcu lat. _manus_ »roka« → _manica_ »rokav«, kar je tvorjeno na podlagi gr. _χείρ_ (f.), g. _χειρός_ »roka« → _χειρίς_ (f.), -ῖδος »rokav(ica)« (Meillet, Ét., 186). Lit. _rankóvė_ »rokav; rečni rokav; tanek in ozek del; proge (na površini)« je kalkirano po slov. jezikih (Fraenkel, 698), lot. _ruokāvs_ »rokav« pa po lit. (Endzelin pri Mühlenbach-Endzelinu III, 580). Besedotvorno je psl. _*rǫkávъ_ »pripadajoč roki (= Arm)« substantivizirani adj., o čemer priča iz istega adj. tvorjeni splošnoslov. subst. _*rǫkavíca_ (f.) »Handschuh«. Psl. _*rǫkã_ (f.) je torej na stopnji tvorbe adj. _*rǫkávъ_ označevala tako »Arm« kot tudi »Hand«. Besedotvorni vzorec _*rǫkã_ → _*rǫkávъ_, prim. še _*dǫbrъ_ → _*dǫbrava_ (ob _*dǫbrova_), odraža podaljšano preglašeno stopnjo ide. sufiksa pripadnosti oz. posesivnosti _*-eu̯-_, prim. gr. πατήρ (m.) »oče« → πάτρ-ως (m.) »očetov brat« < _*-ōu̯-s_ (Vondrák, Vgl. Gr. I, 519; Schmeja, IF LXVIII/1 (1963), 22 ss.). Dalje glej _róka_ in _rukáva_. M. F.

rokavec (m.), g. _-vca_ »Leimkraut, Silene inflata« (kranj.; Erjavec, LMS 1875, 126). V sbh. je ta rastlina poimenovana s _trava od uroka_ (Vuk), v č. dial. _houročnik_ (navaja Machek, JR, 79), slš. dial. _úročník_, tudi _úrečník_ po veri, da ima čarodejno moč pri izdiranju trnov, trsk ipd. (Machek, JR, 79; Marzell, Wb. Pfln. IV, 328). V sln. služi ista tvorba za poimenovanje »Anthyllis vulnearia, Wundklee«. K temu prim. tudi sln. _uročníca_ (f.) »neka trava za uroke«. Sln. _rokavec_ je verjetno po aferezi nastalo iz sln. _*urokavec_ < _*urokavьcь_, nomena agentis iz adj. _*urokavъ_ »uročen«, sln. _uró̦kav_ »isto«. Besedotvorno razmerje med _*urokъ_ → _*urokavъ_ → _*urokavьcь_ in _*urokъ_ → _*uročьnъ_ → _*uročьnikъ_ je funkcionalno isto. Dalje glej _urȍk_ in _réči_. M. F.

rokitje (n. kol.) »trsje«, izpričano v 18. st. pri Pohlinu: _rokitje_ »Schilfboden, cannetum«, in Gutsmannu: _rokitje_ »Schilfboden, terſtni pod«. Zaradi sorodstvenih verig kot sta npr. nvn. _Weide_ »vrba«, stvn. _wîda_ < germ. _*wīþwō_ < _*u̯iH-tu̯ā_ > psl. _*vĩtva_ v p. _witwa_ »vrsta vrbe«, sln. _vȋtva_ »vitra« (Šempas) oz. slov. _*vьrbã_ (f.) »salix«, prvotno verjetno kol. k _*vь̃rbъ_ »vitra«, prim. lit. _vĩrbas_ »isto«, bi bilo sln. primera mogoče povezati s slov. kol. _*orkýtьje_ (n.) k _*orkýta_, prim. sln. dial. _rekȋtje za pliȩ̂st_ (Žusem), č. dial. _rokití_ »Juncus« (Jungmann, Sl. III, 845). Sln. oblika z _o_-jevskim vokalom je mogla internosln. nastati v tistem dial. okolju, kjer je neakcentuirani sln. _a_ prešel v _o_-jevski vokal (Furlan, SR XLI (1993), 224 ss.). Dalje glej _rakȋta_ pa tudi _rȃl_. M. F.

rokomâlhar (m.), g. _-ja_ »rokovnjač« (gor.), tudi _rokomâlh_ »isto« in _rokomâls_, kar je nastalo po napačni restituciji singulara na podlagi pl. _*rokomalsi_ (ŽiS XXII (1938), 191), prim. rož. _trîbəχ_ »trebuh«, _v trîbəsə_ (Šašel, RNB, 131). V 18. st. _rokomavhar, -ja_ »Landſtreicher; agyrta« (Pohlin), _rokomauhar_ »Landſtreicher« (Gutsmann). Nezloženo je _mâlhar_ »berač«, kar mora biti deverb. nomen agentis k _malháriti, -ârim_ (v. impf.) »z malho okoli hoditi in prosjačiti, beračiti«. Z isto podstavo je znano tudi _špehomâlhar_ (m.), _-ja_ »berač, ki z malho okoli hodi in špeha berači«, _špehmâlhar_ »isto«, _špehomâlh_, kar je mogoče izvesti iz sintaktične zveze _(za) špeh malhariti_ »(za) špeh beračiti«. Istega vzorca ni mogoče aplicirati pri _rokomâlhar_. Morda se je pomen »rokovnjač« tu prek »klatež« razvil iz prvotnega »berač« < »kdor z malho v roki okoli hodi in prosjači«. Dalje glej sln. _rokovnjáč_ in _róka, mâlha_. M. F.

rokovệt (f.) »prgišče, šop«, tudi *rokovât* (f.) »isto« (vzh. štaj.), *rokovâd* (Dajnko); v 16. st. *rokovad* (Dalmatin). Prim. stcsl. *rǫkojętь* »manipulus« poleg *rǫkovętь* »isto« (oboje Supr.), sbh. *rȕkovēt*, blg. *rъkójka* »šop žitnega klasja kolikor se s srpom nažanje na en mah«, r. *rukojátь, -i* »držaj, ročaj«, p. *rękojeść, -ści* »ročaj«, č. *rukověť, -ti* »isto«, *rukojeť*, slš. *rukoväť, -ti* »isto«. Stara zloženka iz **rǫkou̯* (star lok. du. od **rǫka*) in **jęti, *jьmǫ* (Trautmann, BSW, 104; van Wijk, JA XXXVI, 354; Fraenkel, ZSlPh XIII, 207; Vasmer II, 546). Dalje glej *róka*.

rokovnjáč (m.), g. *-a* »v prvi polovici 19. st. pripadnik med seboj povezanih organiziranih skupin, ki so se ukvarjale z ropanjem zlasti premožnih ljudi«, pejor. »ničvrednež« (SSKJ IV, 537), pri Pleteršniku II, 437, »klatež, vagabund«, tudi *rokavnjáč* »isto«, *rokộvnik, rokovník*, f. *rokộvnica* »nevarna potepuhinja«. Levstik, Zbr. sp. II (1891), 302, je na podlagi ustnega izročila, po katerem naj bi rokovnjači otrokom sekali roke, da bi z njihovimi prsti v temi svetili, izhajal iz **rǫkā̃* »manus«. Vendar se apel. formalno ne dajo izvesti iz **rǫkā̃*. Morda so po aferezi nastali iz **urokavьnikъ* oz. **urokavьn'ačь* »ki ima uročno moč« ← *urȍk* »Behexung« in odražajo ljudsko prepričanje, da so imeli rokovnjači posebno moč, ki jih je pri hudodelstvih naredila nevidne. Keleminovo poknjiženje *rakałnač* in razlaga »človek, ki nosi rakolano«, ki naj bi jo podpiral sin. *plâščar* (Sln. etnograf VI—VII (1954), 325), je nedokazana, ker subst. *rakolana* v sln. leksiki ni evidentiran. O rokovnjačih Benkovič, DiS 1890, 18, 52, 81, 115, 146, 218, 246, 276; Kumer, Traditiones XIII (1984), 35 s. Dalje glej *urȍk* in sin. *rokomâlhar, plâščar* in *štekljâčar*. M. F.

rȍm (m.), g. *róma* »okvir; obroba pri podplatu« (gor., štaj.). Izposojeno iz bav. avstr. *Rahm* (f.), dial. *rǭm*, srvn. *ram* (m.), *rame* (f.); nvn. *Rahmen* (m.) »podpora, ogrodje, okvir« (Striedter-Temps, DLS, 212), iz česar je še r. *ráma, rámka*, ukr. *ráma, rjáma*, br. *ráma*, p. *rama*, č., slš. *rám*, gl. *ramik*, dl. *ram* »okvir« (Matzenauer, CS, 288; Schuster-Šewc, HEWb., 1205). Stvn. *rama* (f.) »steber, podpora« je možno povezati z dvema germ. osnovama, prim. srniz. *rame* »okvir pri statvah, okenski okvir«, niz. *raam* »okvir, okno« iz ide. **rem-* »podpreti« (lit. *remti* »podpreti«) in stsaš. *hrama* »okvir«, got. *hramjan* »križati«, kar je sorodno s psl. **kromā̃* »rob« (Kluge[17], 579). Glej tudi *rẹ́ma*. M. S.

rộmar (m.), g. *-ja* »peregrinus«, f. *rộmarica*, dem. *rộmarček*, adj. *rộmarski*, abstr. *rộmarstvo*, v. *rộmati, -am* (impf.), redkeje *romáriti, -ârim* (impf.) »iti na božjo pot, potovati«, pf. *pri-, po-r.*; cgn. *Romar*; v 16. st. *rumar* »peregrinus« (Megiser), v 18. st. *romar, -ja* »romipeta, peregrinus« (Pohlin), *rumar, romar* »Pilger, Wahlfahrter« (Gutsmann). Kakor hrv. kajk. *romar, rumar* »isto« izposojeno iz star. it. *romèro* »romar« (Miklošič, Frw., 50; Mende, RLS, 106), kar je kakor frc. *romier*, špan. *romero* »isto« tvorjeno iz lat. *rōmaeus* (it. *romèo*, prov. *romieu*) »isto« < adj. »rimski; ki hodi v Rim«, nastalo iz gr. ktetika Ῥωμαῖος »rimski« (Skok III, 144; Meyer-Lübke, 7368). Glej tudi *Rím, rmân*. M. S.

romộn (m.), g. *-a* »govor, mrmranje« (rez.), *rozeanski romon* »rezijansko narečje«, k temu *romonẹ́ti, -ím* in *romộniti, -im* (impf.) »govoriti« (rez.); z drugimi sufiksi še *romúliti, -ûlim* (impf.) »mrmrati«, *romotáti, -âm* in *-ộčem* (impf.) »ropotati« (štaj.), *romátati, -am* in *-čem* »isto« (jvzh. štaj.), subst. *româst* (f.), *-i* »hrup«, *româvš* (m.) »hrušč«.

Prim. sbh. *rȍmōn* (m.), *-ona* poleg *rȍmōr* (m.), *-ora* (ARj XIV, 157, navaja nom. *rȍmor*) »glas, šum, zvok, žuborenje, kapljanje dežja«, *romòniti, ròmonīm* in *ròmonīm* »mrmrati, šepetati«, *romòriti, ròmorīm* »isto, žuboreti«, *romìnjati* »rositi, deževati tako, da se sliši enakomerno kapljanje«, star. hrv. kajk. *romulim* »mutio, mufacio, timide et imperfecte loquor« (Belostenec), mak. *romon, romol, romor* »šum, žuborenje«, *romoni, -li, -ri* »šumeti, žuboreti«, blg. *rómon* »mrmranje, šepet, šum, žuborenje«, *romónja, romoljá, -íš* »mrmrati, šepetati, šumeti«, r. dial. *romodá* »množica, hrup« (če ne iz *gromáda*), p. dial. *rumot* »hrušč, hrup«, *rumotać* »kričati, robantiti, zganjati hrup«, *rumolić, rumulić* »rositi, deževati v drobnih kapljah«, *rumować* »ropotati« (Karłowicz, SGP V, 72), pom. *rǫmu̯ot, rëmu̯ot* »trušč, hrušč«, *rumcovac* »delati hrup«, č. *romon* »šum«, *romoniti* »šumeti, žuboreti«, *romusiti* »ropotati«, slš. *romonit'* »grmeti, treskati«. Psl. **rȍmonъ* »šum, žuborenje, ropot, govor« je nedvomno tvorba iz ničte stopnje ide. baze **rē(i̯)-* »vpiti, rjuti, ropotati«, v sufiksu in pomenu podobna s stnord. *rōmr* »glas, izgovor« < **rā/ōmo-* (Iljinskij, IORJ XVI/4, 13). Psl. sufiks **-monъ* je osamljen. Ni izključeno, da se je v tej ekspr. tvorbi ohranila *o*-jevska stopnja ide. sufiksa **-me/on-*, ki je prvotno tvoril izglagolska abstrakta. Ostale tvorbe vsebujejo tipične ekspr. sufikse. Tvorbe z ide. polno stopnjo **rā/ō-* so obravnavane pri *rarašek, rárog* in *ramúš*. Glej tudi *rệmec*. M. S.

romplјáti, *-âm* (v. impf.) »ropotati«. Pleteršnik II, 437, opozarja na istopomensko nvn. *rumpeln*. Vendar ta iztočnica glasoslovno ne ustreza sln. obliki; v. je tako kot sln. *rompotati* »ropotati« (Cigale, Wb., 1303), *ropộntati, -am* »isto« (< **ropotā̃ti*) z vrinjenjem ekspr. nazala nastal iz **rop'ā̃ti*, kar je verjetno iter. k slov. **ropī̃ti* poleg **ropā̃ti* »ropotati«, prim. sln. pkm. *ropati* »isto«, hrv. kajk. *ropati* »perstrepo« (Belostenec), mak. dial. *ropa* »tolči«. Dalje glej *ropotáti*. M. F.

rọ́na (f.) »Beta vulgaris«, dial. tudi *rȕna* (Prlekija). V 18. st. *rona* »rothe Rübe« (Gutsmann). Izposojeno iz nvn. *Rohne*, avstr. n. *Rane, Rone* »pesa« (Miklošič, Frw., 58; Striedter-Temps, DLS, 212). Tudi hrv. *ròna* »blitva« (Lika), *róna* (Karlovac), *runa* (Varaždin). Skok III, 156, dopušča možnost, da so nekatere od teh oblik sprejete iz furl. *ròna* »isto«. Nemške oblike *Rane, Rone* (tirol., kor. n.) so neznanega izvora (Marzell, Wb. Pfln. I, 586).

rončelíca (f.) »kosir« (Tolmin, Vipava), tudi *renčelica* »isto«. V 19. st. omenja Jarnik, Versuch, 108, besedo *ronzhelíza* kot goriško, češ da je sin. kor. *hojnik* in *pretoſek* »Pletzer, um Nadelholzäſte zur Streu aufzuhaken«. Štrekelj, Lwk., 51, izvaja iz furl. *roncèe, roncèje* »vrsta kosirja«, medtem ko Miklošič, 281, misli na it. *ronca* »kosir«, *roncola* »kosa«. Osnova je verjetno lat. *runcō, -āre* »pleti«. Glej tudi *ročộn, račȗn II*.

rónec (m.), g. *-nca* »torba, nahrbtnik«; v 18. st. *rónz* »Reiſebündel; sarcina« (Pohlin), *ronz* »Reiſeſack,

Ranze« (Gutsmann). Prim. sbh. *ránac, -nca*, r. *ránec, -nca*, č. *ranec, -nce* »sveženj, cula; nahrbtnik«, slš. *ranec, -nca* »cula, nahrbtnik«, gl. *ranca* »(potovalna) torba« (navaja Schuster-Šewc, HEWb., 1206), dl. *rancel* »isto«. Izposojeno iz starejše n. *Rantz*, danes *Ranzen* »torba, bisaga« (Machek², 508; Vasmer II, 491; Kluge¹⁷, 581).

rônek (m.), g. *-nka* »viseči svet, vinograd« (goriš.), tudi *rônec, -nca* »viseči svet« (Tolmin). Prim. hrv. čak. *rûnka* (f.) »plodno zemljišče« (Cres). Izposojeno iz furl. *rònc* »terasast vinograd ali sadovnjak«, it. dial. *ronc* »krčevina«, rum. *runc* »jasa v gozdu« (Štrekelj, JA XIV, 467; Meyer-Lübke, 7444). Izhodišče je lat. *runcō, -āre* »pleti«. Pomensko blizu je tudi sln. *obrônek* »strmina, breg«. Glej tudi *róniti*.

róniti, *-im* (v. impf.) »solze pretakati« (bkr.; Šašelj, Bisernice II, 261). V tem pomenu je psl. v. impf. **ronīti, *rònišь* izpričan v večini slov. jezikov, prim. sbh. *ròniti, rònīm* »potapljati se; spodjedati; pretakati solze«, *r. se* »usipati«, *obroniti (se)* »stresati, rušiti se«, k temu *ȍbronak*, g. *òbrōnka* »strma stran« (Vuk, Lika; Skok I, 581), prim. sln. *obrônek* (m.), g. *obrônka* »strmina«, npr. *obronki Rogaške gore*, tudi »viseč svet ob vodi« (Spodnja Idrija), hrv. čak. *ronȉt, rȍnin* »potapljati se«, mak. *roni* »mrviti (o kruhu), ružiti (koruzo); hirati; točiti«, blg. *rónja* »padati (zrnje, listje); krušiti, mrviti; jokati«, r. *ronítь, ronjú, róništь* »podirati (drevesa), kositi; spuščati«, ukr. *ronýty, -njú, róniš* »izgubljati (drevo listje, klas zrnje ipd.); jokati«, br. *ronícь, -njú, róniš* »izgubljati, ne prizanašati« (Nosovič, 566), p. *ronić, ronię* »izgubljati (liste), točiti (solze), spuščati; plod splaviti«, č. *roniti* »točiti (o solzah, krvi, potu)«, slš. *ronit', -ím* »točiti (tudi o solzah)«, *r. sa* tudi »valiti se«, gl. *ronić* »spuščati, izgubljati, pretakati solze«, dl. *roniś* »spuščati, izgubljati, pretakati (o solzah)«, npr. *žyto se roni* »izgublja zrnje«, *póroniś* »abortieren«.

Psl. kavz. **ronīti, *ròniшь* »povzročati, da gre nekaj navzdol, da se spušča ipd.« je mogoče primerjati z germ. v. **rannjan* »povzročati, da se kaj premika (za tekočo in netekočo stvarnost)« v stvn., srvn. *rennen*, nvn. *rennen*, got. *ur-rannjan* »povzročati, da vzide«, kar je zaradi germ. **rinnan* ← ide. **renu̯ō* v got. *rinnan* »teči«, stvn. *rinnan* »isto«, nvn. *rinnen* verjetno nastalo iz prvotnega **ranjan* ← ide. **ronéi̯e/o-* (Trautmann, BSW, 237). Ide. osnovo **ren-, *ron-* »teči, točiti« je moč izvajati iz ide. **er-én-* (> **ren-*) k ide. korenu **er-, *or-* »premikati«, iz katerega je izvedeno **r̥néu̯ti* v het. *arnuzzi* »naprej premakniti«, sti. *r̥nóti* »dvigniti, premakniti se«, gr. ὄρνῡμι »storiti, da se kaj dvigne, požene« (Pokorny, 327 s.). Vasmer III, 501, in Pokorny, 1182, povezujeta s psl. **ronīti* tudi gr. ῥαίνω »škropiti, sipati« < **u̯r̥ən-i̯ō* (Solmsen, KZ XXXVII, 590 s.), ki posredno potrjuje obstoj verbalne osnove **u̯ren-*. Gr. glagol je Szemerényi, KZ LXXXIII, 74, povezal s het. *ḫurnāi̯-* »škropiti«, kar je napačno prebrano za het. *ḫarnāi̯-* »isto« (Neu, StBoT 26, 55).

Machek², 516, izvaja psl. **roniti* iz psl. kavz. **noriti*, kar je sorodno z lit. *nérti, neriù* »potopiti (se)«. Glej tudi *nora* in *rônek*. M. F.

rônz (m.) »po hrbtu bel, sicer rdeč vol«, adj. *rônzast* (Štrekelj, Lj. zvon IX (1889), 293). Nejasno. M. F.

rôp (m.), g. *-a* »Raub«, k temu *rôpar* »Räuber«, *rôpavec, rôpnik* »isto«, f. *rôparica*, adj. *rôparski, rôpavski, rôpen*; v. *rôpati, -am* (impf.) »rauben«, pf. *o-, na-, iz-r.*; v 18. st. *rôp* »præda, ſpolium«, *ropam* »prædari«, *ropar* »prædo« (Pohlin), *rop* »Raub«, *ropati* »rauben« (Gutsmann). Izposojeno iz stvn., srvn. bav. *roup* »rop«, *roupen*, srvn. *rouben* »ropati«, srvn. bav. *roupære*, srvn. *roubære* »ropar«. Iz nvn. *rauben* je kasneje izposojeno sln. *rávbati, -am* (impf.) »isto«, cgn. *Ravbar*, tpn. *Ravbarkomanda* ipd. (Miklošič, Frw., 50; Striedter-Temps, DLS, 212). Glej tudi *rabúrati*. M. S.

ropa (f.) »šota«, tudi pl. *rupe* »isto«; Pleteršnik II, 445, pritegne tudi *rúpa* »ruša« in fit. *huda rúpa* »plevel z dolgimi koreninami«. Prim. r. *rópa* in *ropá* »gnoj, sokrvica«, *ropá, rapá* »slanica« (Dal', Slovar'³ III, 1591), ukr. *ropá* »slanica; voda slanih jezer«, dial. »nafta; sokrvica; znoj«, br. *rópa* »sokrvica« in »voda v jezerih in morskih zalivih z višjo koncentracijo soli«, *rapá* »isto«, p. *ropa* »gnoj, sokrvica; nafta«, č. *ropa* »nafta« < p. (Machek², 516), *rapa* »nasičena solna raztopina« (Jungmann, Sl. III, 794), slš. *ropa* »nafta« je sprejeto iz p., prav tako hrv. *ropa* »gnoj«, toda adj. *ropisti* (oboje Stulli) je iz r. csl. *ropistъ* (Miklošič, Lex. pal., 804). Omeniti je treba tudi kašub. *ropa* »para« (Sychta, SGK IV, 340). Nejasno; Matzenauer, LF XVII, 174, izvaja iz **rop-* »raniti«, sti. *rápas-* (n.) »rana, telesna hiba« (dvomi Mayrhofer III, 41); Leskien, Abl., 365, in Brückner, 462, primerjata lot. *rept* »celiti se«. Mladenov, JA XXXVI, 125, povezuje *ropa* z *rupa* »jama« iz **rĕu̯-, *rū-*, kar sprejema Skok III, 172. Machek, Stud., 123, izhaja iz neizpričanega pomena »vred«, v ESČ², 516, pa opozarja na p. *rob* »lekarniška mešanica zdravilnih sokov« arabskega izvora (arab. *rubb*, perz. *rob* »sadni sirup«). Oboje zavrača Plevačová, ESS Ukázkové číslo, 85 s.

rópiti, *rôpim* (v. pf.) »udariti, vdreti, naskočiti«, *v glavo mu je ropilo* »dobil je fiksno idejo«, *zarópiti* (pf.) »anschmettern«, *rópniti, rôpnem* (pf.) »hereinstürzen«; v 18. st. *rôpem* »incidere, allidere« (Pohlin). Prim. hrv. *rȕpiti, hrȕpiti, -īm* »nenadoma se pojaviti«, dial. *rȕpati, -ām* »skitati se, slepo dirjati« (Makarska). Manj zanesljivo je sorodno še r. dial. *rúpitь* »vznemirjati«, *rúpit(sja) mne* »zdi se mi, skrbi me«, ukr. *rúpaty, rúplju* »zanimati, želeti« (?), br. *rúpicca* »skrbeti«, p. *rupić się* »pehati, truditi se«, kar je lahko sorodno tudi s sln. *rípeti se, rípiti se*. Psl. **rǫ̃pati* (impf.), **rǫ̃piti* (pf.) »suvati, dregati, vznemirjati«. R. dial. *runítь* »hitro delati ali jesti«, p. *runąć* »planiti, pasti«, sb. *rȕnuti, -nēm* »močno udariti«, sln. *rúniti, rûnem* »dregniti, udariti« (*rôntati* »hitro prevračati« (bkr.)) je lažje izvesti iz **rǫpnǫti* (**rǫpnyti*), inkoh. k **rǫpiti*, kakor iz **ruchnǫti* k **ruchъ* »nemir« (za p. in r. tako Brückner, 468, in Vasmer II, 548). Iz slednjega je gotovo r. *rúchnutь* »prevrniti« in sln. *rúhniti* »einbrechen«. Dalje nejasno; domneva o izposoji iz lit. *rūpė́ti*, lot. *rũpêt* »skrbeti« (tako Vasmer II, 548) je možna le za sev. slov. gradivo. Sln. vokalizem govori za **rǫ̃p-*, kar more biti nazalizirana varianta, ide. **u̯rō-m-p-* k slov. **vьrpti*, r. csl. *vьrpsti, vьrpu* »trgati, puliti, ropati«, lit. *vìrpti, vir̃pti, virpė́ti* »tresti, gugati se«, *varpýti* »dregati«, alb. *vrap* »tek«; vse iz baze **u̯er-(e)p-* »vrteti, viti«. M. S.

ropotáti, *-âm, -ǫ́čem* (v. impf.) »fragorem, strepitum edere«, k temu *ropȍt* (m.), *-óta* »fragor, strepitus«, *ropótec, -tca* »priprava, s katero se ropoče«, rož. *ropotə̀c* »isto« poleg »vzdevek kričavemu moškemu« (Šašel, RNB, 104), črnovr. *rąpǫ̑c* (Tominec, 196), sem cgn. *Ropotec, Rapotec, Rapoc* in morda *Ropotar*; *ropotúlja* (f.) »priprava, s katero se ropoče; kdor veliko in glasno govori«. O tej osnovi v toponomastiki Bezlaj, SVI II, 164. V 16. st. *ropotati* »tumultuari« (Megiser), l. 1607 *roputat* (Alasia), v 18. st. *ropotâti, -tâm, -ôzhem, -otshem* »fragorem ciere« (Pohlin), *ropotam* »klappere, rumple«, *ropotez* »Klapper«, *ropotula* »Rodel« (Gutsmann).

Prim. hrv. *ropòtati, ròpoćēm* »ropotati, bučati, godrnjati«, *rȍpōt* »ropot, bučanje, negodovanje«, blg. *rópot* »vik; negodovanje«, r. *rópot, -a* »mrmranje, godrnjanje«, dl. *ropot* »ropot«, *ropotaś, ropocu* »ropotati«, gl. *ropot, ropotać* »isto«, sem morda tudi mak. *ropot* »nezadovoljstvo, godrnjanje« ob *roptae* »godrnjati«, ki kaže, da bi substantiv lahko izvedli iz **ropъtъ*. Slov. **ropotā̆ti, *ropotā̆ješь* poleg **ropòt'ešь*; glagol je tako kot **ropъtā̆ti, *ropъtā̆ješь* ob **ròpъt'ešь*, prim. sln. *roptáti, -âm* »ropotati« (impf.), hrv. *ròptati, rȍpćēm* »godrnjati, bučati, renčati«, mak. *roptae* »godrnjati«, blg. *roptája* »kričati, negodovati«, r. *roptátь, ropščú, rópščešь* »mrmrati, godrnjati«, ukr. *roptáty, -pčú, -pčeš* »drug čez drugega govoriti; žuboreti (o vodi)« (Grinčenko, Sl. IV, 65), slš. *roptat'* »isto« (Kálal, Sl., 576), z ekspr. sufiksom **-ot-* oz. **-ъt-* izveden iz **rop(a)ti* »ropotati ipd.«, prim. sln. *ropati* »ropotati« (pkm.), hrv. kajk. *ropati* »perstrepo« (Belostenec), mak. dial. *ropa* »tolče«, *ropti* »isto«. Redukcijska prevojna stopnja je izpričana v stcsl. *rъpъtati, -štǫ* »murmurare«, *rъpъtъ* »murmur«, stsb. *rьpьtati* »murmurare« (Daničić), p. dial. *reptać* »blebetati« (Karlowicz, SGP V, 22), stč., č. *reptati* »godrnjati«, slš. *reptat', -pcem* in *-ám* »godrnjati«; osnovna prevojna stopnja pa v stp. *rzeptać* »contumeliam dicere« (Sł. stp. VIII, 101), dl. *rjapotaś* »ropotati«, gl. *rjepotać* »škripati, ropotati, treskati«. Slov. **ropā̆ti* je verjetno tako kot **rop'ā̆ti* v sln. *rompljáti* iter. k **ropī̆ti*; osnovna prevojna stopnja te ide. osnove se ohranja v slov. **rep(a)ti* → **repъtā̆ti* in adj. **repènъ*, ki priča o izpeljavi iz tematskega prez. **répe/o-*, prim. sti. *rápati* »govoriti, blebetati, šepetati, mrmrati«, dan. *rappe* »žlobudrati« (Matzenauer, LF XVI, 168; Mladenov, 563; Vasmer II, 536, in Machek[2], 512 s., ki osnovo neprepričljivo povezuje z lat. *strepō* »ropotati, šumeti, doneti«). Schuster-Šewc, HEWb., 1236, govori le o onomat. osnovah **rop-, *rep-, *rъp-*. Glej tudi *repẹ́ti, repẹ́nčiti se, rompljáti* in *stropȍt*. M. F.

ropotȋja (f.) »navlaka, šara«, k temu *ropotârnica* »shramba za stare odvečne stvari«, tudi *ropotârna* »isto«. Prim. hrv. istopomensko *ropotárnica* (Posavina, Prigorje, gornja Hrv.), kar je kalk po nvn. *Rumpelkammer, -kasten* (Skok III, 158), le da je drugi del zloženke v sln. in hrv. preveden s sufiksom **-arьnica*, ki tvori nomina loci. Toda sln. *ropotȋja* je bolj verjetno kalk po nvn. *Gerümpel* »ropotija«, prvotnem nomenu actionis k v. *rumpeln* »ropotati«. Dalje glej *ropotáti*. M. F.

rộpšic (m.), g. *-a* »divji lovec« (Kamnje; Čop, Diss., 60), po dial. prehodu *-au̯-* > *-ộ-* in asimilaciji po zvenu nastalo iz sln. *râvbšic* »isto« (SSKJ IV, 323), kar je izposojeno iz nvn. *Raubschütz* »divji lovec« (Grimm, Wb. XIV, 233) < *Raub* »rop« + *Schütz* »strelec«. Glej tudi *rộp* in *šícati*. M. F.

rộr (m.), g. *-a* »dimnik« (vzh. štaj.), *róur* »isto« (pkm.), tudi »pečica«, vendar je bolj splošen pomen »cev«. V 16. st. *ror* »tubus« (Megiser), v 18. st. *ror* »Rohr, alveus, canna« (Pohlin), *ror* »Rohr« (Gutsmann). Tako kot hrv. *ror* »dimnik« (Belostenec, Habdelić, kajk.), tudi »pečica« (Ozalj) prevzeto iz srvn. *rôr* »cev; kar je narejeno iz cevi«, stvn. *rôr*, g. *rôres* »Rohr« < germ. **rauza*, prim. got. *raus* »isto« (Miklošič, Frw., 50; Striedter-Temps, DLS, 212; Skok III, 158; Kluge[17], 605). Iz iste predloge je v sln. po disimilaciji *r – r* > *l – r* nastalo *lor* »dimnik«, tudi *lu̯ộr* »cev« (Kras; Ramovš, Hgr. II, 77). K temu prim. z obratno disimilacijo hrv. *rôl* »isto« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 369), *rôlj* (sev. Hrv.; ARj XIV, 149), o kateri priča tudi sln. dial. *rolič* »cev (kot piščalka)« poleg »membrum virile« (Karničar, Obir, 229). M. F.

rósa (f.) »ros«, npr. *medena r.* »mana na drevesnih listih«, *strupena r.* »peronospora«, v. *rosíti, -ím* (impf.) »v drobnih kapljah deževati«, adj. *rósen*, f. *-sna* »moker, vlažen«, *rosā̆t, rosnā̆t*; sem fit. *rosíka* (f.) »Drosera«, tudi *rosna trava* »isto«, prim. hrv. *rosica* »isto« (Dubrovnik), blg. *rosjanka* »Drosera rotundifolia«, *rosnica* »isto«, r. *rosíčka*, ukr. *rosýčka*, p. *rosiczka* »Drosera«, č. *rosička* »isto«, *rosnatka* (Machek, JR, 94), slš. *rosička* »Drosera rotundifolia«; vse verjetno kalk po latinskem imenu *rōrida* »Drosera rotundifolia« (Machek, l. c.; Marzell, Wb. Pfln. II, 167 s.), kar je f. lat. adj. *rōridus* »orošen« k *rōs* (m.), g. *rōris* »rosa«. Enako pomensko motivirano je tudi botanično ime *Drosera* ← gr. δροσερός »orošen« k δρόσος »rosna kaplja«. Ta žužkojeda rastlina je namreč tako poimenovana zaradi bleščečih, lepljivih in dišečih kapljic, s katerimi privablja žuželke. V 16. st. *roſſa, roßa* »ros« (Megiser), v 18. st. *rósa* »ros«, *rosim* »rorare«, *rosanósne* »rorifer« (Pohlin), *roſa* »Thau«, *roſim* »thaue, riesle« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *rosa* »ros, imber, humor«, sbh. *ròsa* »isto«, hrv. dial. *rȍsa* (Žumberak), čak. *rosȁ*, akz. *rȍsu*, mak. *rosa* tudi »potna kaplja«, blg. *rosá* tudi »potna kaplja«, r., ukr. *rosá*, br. *rasá*, p. *rosa*, č. *rosa* tudi »pot, solza«, slš. *rosa* tudi »drobna kaplja (navadno potu ali solz)«, gl., dl. *rosa*, plb. *rösă*. Psl. **rosā̆* (f.), akz. **rȍsǫ* »ros« je formalno enako lit. *rasà* »rosa« in lot. *rasa* »rosa, droben dež«, kar je zaradi lat. korenskega substantiva *rōs* (m.), g. *rōris* »rosa« verjetno tako kot sti. *rása-* »rastlinski sok, tekočina« < **rés-o-* in *rasā́* (f.) »tekočina, tok« < **resā́*, v RV tudi mitološka reka, prim. še av. hdrn. *Raŋhā̆-*, skit. Pā̆ »Volga«, leksikalizirano iz paradigme korenskega substantiva **rṓs* »rosa«, akz. **rós-m̥*, g. **rés-s* → **rés-es*. Korenski substantiv je deverbativ ide. verbalne osnove **res-* »teči« iz **eres-* »isto« k **ers-*, prim. het. *aršzi* »isto« < **érs-ti*, sti. *árṣati* (Trautmann, BSW, 237; Miklošič, 283; Vasmer II, 537; Skok III, 158; Mayrhofer III, 48, I, 53). Povezovanje z gr. δρόσος (f.) »rosa« (Meillet pri Vasmerju, l. c.) ne prepričuje, prav tako ne z gr. ἐρωή (f.) »hitro premikanje, naval« (tako Persson, Beitr., 837; drugače Frisk I, 573). Glej tudi **rohljati, rosopâs, rosúlja* in *rozica*. M. F.

rosomah (m.) »Gulo borealis« (Cigale, Wb., 1801; Erjavec, Prirodopis živalstva[3], 26). Tako kot p. *rosomak* (< č. *rosomák*; Machek[2], 517) in sirjen. *ręssęmak* »Gulo borealis« (Wichmann-Uotila pri Vasmerju II, 537) prevzeto iz r. *rosomácha* »Gulo borealis, roparska zver v severni Rusiji in Sibiriji«, ukr. *rosomácha* »isto«. Po Trubačevu, Vopr. SlJaz. 1958, 3, 123, je izhodna r. oblika po tabuističnem premetu nastala iz **soromacha*, kar naj bi bilo izpeljano iz r. **sorom* < **k'or-mo-s*. To tvorbo pa povezuje s starim poimenovanjem za kuno, tj. **k'ormōn*, prim. lit. *šarmuõ* »Hermelin, Mustela erminea«, lot. *sar̃mulis* »isto«. Drugače o r. leksemu Räsänen, ZSIPh XX, 450, ki ga izvaja iz pomensko bolj oddaljenega fin. **rosso-maha* »Darmmagen« poleg *rosso-suoli* »debelo črevo« k *suoli* »črevo«. Pogostokrat navajano lat. izhodišče *rosomacus* je umetna tvorba, nastala po latinizaciji zah. slov. oblik (Vasmer, l. c.). O starejših nesprejemljivih razlagah Vasmer, l. c. Glej tudi sin. *gránoselj*. M. F.

rosopȁs (m.), g. *-ása* »Chelidonium maius«, dial. tudi »Alopecurus« (goriš.). Pri drugih Slovanih večinoma »Chelidonium«, prim. sbh. *rȍsopās* (f.) »Chelidonia«, *rosopast* (f.) »isto«, *rosopad*, *rosopast* (m.) »kača« (Hirtz), blg. *rusopas* »Chelidonium maius«, *rusopas* »Fumaria«, ukr. *rostópastь*, *-ty* »Chelidonium maius«, *rostópaš*, *-u* »isto«, *rostópaška* (Grinčenko, Sl. IV, 80), slš. *rostopac* (citirano po Machku, JR, 55). Iz slov. jezikov je rum. *rostopască*, *răstopastă* »Chelidonium maius« (Tiktin, Wb., 1339). Skok III, 159, razlaga "koja pase rosu", po Machku, l. c., nejasno. Dalje glej *pásti I* in *rósa*.

róstoha (f.) »zajeda med dvema hriboma«, cgn. *Rostohar* (Krško). Prim. sbh. mtpn. *Rust*, *Rusti*, *Ruste*, kar kakor r. dial. *rust* »brzica« (Dal', Slovar'[3] III, 1746) kaže na **rǫst-*. Sorodno je lit. *rañtas*, *reñtas* »zareza, zaseka, zajeda«, *rentinỹs* »jašek za vodnjak«, s formantom *-b-* kot sln. *rọ̑b*, *rọ́biti* je lot. *rùobît* »zarezati, zasekati«, *rùobs* »zaseka, zajeda, luknja«, *rum̃ba* »brzica, slap« in lit. hdrn. *Rumba*. O tem Bezlaj, Zpravodaj MK VIII, 5; Symb. Taszycki, 20. Dalje glej *rọ́biti I* in *Prẹ́doslje*.

rosúlja (f.) »njiva v dolini, po kateri rada voda stoji« (bkr.). Prim. sb. *rosȕlja* »slaba zemlja« (Elezović), k temu hrv. dial. tpn. *Rosuja* (Cres), mtpn. *Rosuje* (f. pl.) pri Vrbniku na Krku, *Rosulja* pri Zadru (ARj XIV, 176), *Rosuljak* pri Gospiću, sem sbh. cgn. *Rosuljaš* (ARj XIV, 176), kar kaže, da bi bilo isto pomensko motivacijo mogoče predpostavljati tudi v sln. cgn. *Rosulnik*. Izhodno **rosȕl'a* (f.) »navlažena zemlja, prekomerno navlažena zemlja, slaba zemlja« je ekspr. izvedenka iz psl. **rosȁ* (f.) »rosa, droben dež«. Dalje glej *rósa*. M. F.

rošnja (f.) »Weile« (Metlika; Miklošič, Frw., 51; Šašelj, Bisernice I, 299). Miklošič, l. c., je sklepal o sln. izpeljanki na *-nja* iz germ. izposojenke iz srvn. *raste*, stvn. *rasta*, nvn. *Rast* »počitek, odmor« (> č. zastarelo *rast*, *-u* »isto«). Vendar sln. izpeljanka na *-nja* < **-n'a* zahteva deverb. izpeljavo. Leksem zato posredno priča o obstoju sln. v. **roštati* »počivati« < srvn., nvn. *rasten*. O sln. *o* za srvn. *a* Striedter-Temps, DLS, 2. M. F.

rọ̑št (m.), g. *-a* »Rost«, v. *rọ̑štati*, *-am* (impf.) »pražiti, cvreti«, *rọ̑štanje* (n.) »prežganje«; v 18. st. *rôshtam* »einbräumen, condire cibos« (Pohlin), *roſhterz* »Roſt« (Gutsmann), prim. hrv. *rošter* »Rost« (Belostenec, Jambrešić), *rošterić* »isto« (Belostenec), *roštir* (Tomiković). Kot č., slš. *rošt*, *-u* »raženj«, p. *roszt*, *-u* »isto« prevzeto iz srvn. *rôst*, *rôste* »rešetka, mreža« poleg »žar, ogenj«, *ræsten* »na rešetke postaviti, na rešetke biti postavljen, peči, pečen biti«, *rôsten* »isto«, *roester*, *rôster* »frixorium«, stvn. *rôst*, *rôsta* »pletenina, mreža, rešetka«, *rôsten* »na rešetki peči« (Miklošič, Frw., 51; Striedter-Temps, DLS, 212; Kluge[17], 609). Toda istopomensko *rọ̑š* (m.) »raženj«, npr. *na rošu pečen, razbeljen roš*, v 16. st. *rosh* »cratis« (Dalmatin, Megiser), v 18. st. *rôsh*, *-ſha* »Rost, craticula« (Pohlin), *roſh* »Roſt«, *roſhna pezhenka* »Roſtbraten« (Gutsmann), je kot hrv. *roš* »raženj« (Mikalja), s hiperkorekcijo *rož* »isto« (Della Bella, Stulli) prevzeto iz bav. avstr. *Rosch*, srvn. *rôsch* »raženj« (Striedter-Temps, DLS, 212). Glej tudi *rọ̑štilj*. M. F.

rọ̑štati, *-am* (v. impf.) »kričati, vpiti«, tudi »šumeti« in »ropotati«, k temu *rọ̑št* (m.) »vpitje, hrup«; v 16. st. *roshtati* »strepere« (Megiser). Prim. hrv. *rôštati*, *-am* »žvenketati« (Ozalj), *rȍštati*, *-am*, *-ćem* »ropotati« (Belostenec, Stulli, Reka, Krašić, Žumberak), kar Skok III, 160, z navedbo sln. ustreznice pušča nerazloženo. Toda sln. istopomensko je *rọ̑vštati*, *-am*, kar je verjetno le zapis za podaljšani *-ō-* iz **-ò-*. Izhajati bi bilo mogoče iz ekspr. deverbativne osnove **ròž-ьta-ti*, **ròž-ьtajǫ*, **ròž-ьt'ǫ* k v. **rožȉti* »hrup delati«, prim. sbh. *rožiti (se)*, *-im (se)* »jeziti (se)« (ARj XIV, 199). Glej tudi *rožljáti*. M. F.

rọ̑štilj (m.), g. *-a* »raženj« (SSKJ IV, 544). Mlada izposojenka iz sbh. *ròštīlj*, g. *roštílja* »isto«, kar je prevzeto iz madž. *rostély* (Skok III, 160). To pa je tako kot hrv. *roštelj* (Habdelić, Jambrešić) iz avstr. n. *Roschtl* (Striedter-Temps, DLSkr., 187; Benkő III, 448). Rum. *rosteĭŭ*, *roșteĭŭ* »raženj« je iz sbh. (Tiktin, Wb., 1339). Pri Miklošiču, Frw., 51, navedena sln. oblika *roštelj*, ki jo navaja tudi Tiktin, l. c., je kajkavska. Glej tudi *rọ̑št*. M. F.

rȍt (m.), g. *róta* »Salmo hucho; sulec«, v 18. st. *rot* »Huchen Fisch, ſulz« (Gutsmann). Zaradi značilnega ribinega velikega gobca je Jarnik, Versuch, 93, leksem povezal s slov. **rъ̀tъ*, g. **rъtá* »usta, gobec«, prim. r. *rót*, g. *rtá* »isto«, dial. g. *róta* »usta«, str. *rъtъ* tudi »vrh; smrček« (Sreznevskij, Mat. III, 206 s.), ukr. *rít* in *rót*, g. *róta* »isto«, tudi »odprtina pri saku« (Grinčenko, Sl. IV, 24), č., slš. *ret*, g. *rtu* »ustnica«, gl. *rót*, *rot*, g. *rota* in *rta* »usta«, plb. *råt* »usta, gobec« (Vasmer II, 539). Sln. oblika je tako kot sln. dial. *mógla* < **mǻgla* < **mьglȁ*, *órjau̯* »rjav« < **ǻrjau̯* < **rъd'ȁvъ* itd. nastala iz prvotnega sln. **rȁt*, g. **rǻta*. Dalje glej *r̂t* pa tudi sin. *sȗlec*. M. F.

róta (f.) »iuramentum«, npr. *prisežem s to mojo roto* (Prisege iz 17. in 18. st.), k temu *rotíti*, *-ím* (v. impf.) »prositi, moledovati«, tudi »klicati, preklinjati, zmerjati«, *r. se* »prisegati, zaklinjati se«, pf. *zarotíti se*, *-ím se* »priseči, obljubiti«, od tod subst. *zarọ̑ta* (f.) »prisega, obljuba«, tudi *porọ̑ta* »skupina ljudi, ki je prisegla, da bo na porotnem sodišču po vesti odločala o obtoženčevi krivdi« (od tod *porọ̑tnik* (m.) »član po-

rote«) < sbh. *pòrota* »porota« > alb. *porotë* »isto«. Sem cgn. *Rotnik*, *Rotman*, prim. *rộtnik* (m.) »kdor je zaprisegel«, *rộtman* (m.) »isto«. Leksem je izpričan že v Briž. spom.: *Uzpitnih rotah* (III 33), *roti choi ſe Ih nepazem* (II 23–4). Pri slednji zvezi Toporov, SR XI/1–2, 156 ss., opozarja na paralelne sintaktične zveze v het. *uttar paḫš-* »čuvati, držati besedo« in sti. *vratapā-* »ohranjajoč, držeč se zakona«. V 16. st. *rotejnje*, *rotenje* »juramentum« (Megiser), v 18. st. *rótim* »adjurare«, *rotivz* »imprecator«, *rotnik* »incantator« (Pohlin), *rotim* »(be)ſchwöre« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *rotiti sę*, *-štǫ sę* »detestari, anathemizare«, *rotьnikъ* »coniuratus«, hrv. *rot* (m.) »iuramentum« (Dubrovnik l. 1247), stsb. *rotь* (m.) »isto« (Daničić), sbh. *ròta* »isto«, *ròtiti se*, *ròtīm se* »zaklinjati se«, r. dial. *rotá* »prisega«, *rotítь* »preklinjati, zmerjati«, *rótitьsja* »priseči« (Dal', Slovar'[3] III, 1722), str. *rota* »zakletva, prisega; prekletstvo«, *rotitisja* »prisegati« (Sreznevskij, Mat. III, 176 s.), p. *rota* »prisežni obrazec«, stč. *rota* »prisega, prisežni obrazec« (Šimek, Sl., 155), č. *růta* »prisega« (16. st.; Jungmann, Sl. III, 961), *rotiti* »kleti, preklinjati« (Jungmann, o. c., 850), *r. se* »prisegati«, gl. *roćić so* »priseči«. Psl. **rotā̃* (f.) »prisega«, tudi **rotъ* (m.), denom. v. **rotīti*, **rotíšь* (impf.) »prisego izgovarjati« je (tako kot gr. βροτός (m., f.) »človek« < »smrten« < ide. **mr-o-to-s* k **mer-* »mreti«) substantivizirani ptc. **u̯r-o-tó-s* (m.), f. **u̯r-o-tā̃* »povedano, izrečeno« k ide. korenu **u̯er-* »govoriti, reči«, prim. pal. *u̯erti* (3. os. sg. prez.) »klicati«, het. *u̯erii̯a-* »klicati, imenovati« = gr. εἴρω »govoriti«; enako tvorjeno je sti. *vratá-* (n.) »zapoved, postava, obljuba« in av. *ᵘrvata-* (n.) »zapoved, ukaz« poleg *urvāta-* (n.) »isto« in gr. ῥητός »izrečen, povedan« < **u̯reH-to-s* (Miklošič, 282; Trautmann, BSW, 238; Vasmer II, 539; Mayrhofer III, 278). Glej tudi *vréti*, *vrȇm II*, *vráč*. M. F.

rote (f. pl.) »locus cultificatus«, izpričano v 18. st. pri Pohlinu: *rôte* (f.) »Geräut, locus cultificatus«; sem cgn. *Rotar* in verjetno mtpn. *Rota*, *Rotek*. Po dial. prehodu *-ou̯-* > *-o-* nastalo iz *rộvte* (f. pl.) Dalje glej *rộvt*. M. F.

rộtovž (m.), g. *-a* »mestna hiša, magistrat« (SSKJ IV, 545); pri Murku II, 551: *rávtesh*; Striedter-Temps, DLS, 208, navaja po Kranzmayerju, DLS, 12, tudi sln. kor. *ratovž* in *rothavz*. V 16. st. *rotaush* »Rathauß, curia« (Megiser), v 18. st. *rotovsh*, *-ſha* »curia civica« (Pohlin).

Posamezni refleksi kažejo kronološko različno izposojo srvn. zloženke *rât-hûs*, nvn. *Rathaus* »svetna hiša« < *Rat* »nasvet« + *Haus* »hiša«; medtem ko je na nastanek *rothavz* iz *rộtovž* vplivala živa jezikovna zveza z nvn. *Haus*, je *rộtovž* v primerjavi z *ratovž* mlajše izposojeno iz ustrezne bav. avstr. predloge, ko se je izvorni *a* že razvil v *ǫ*. Bav. avstr. diftongizacija *-ou-* < srvn. *-û-* je namreč starejša od bav. avstr. labializacije historičnega *a*. O tem Striedter-Temps, l. c. Najstarejše izposojeno je verjetno p. *ratusz* »rotovž«. M. F.

róuštati, *-an* (v. impf.) »brskati, iskati« (pkm.; Novak, Slovar, 93). Prim. istopomenski mak. v. *roška* »brskati, iskati (po žepih)«, pf. *rošne* »isto« in adj. *rošav* »razmršen, razkuštran«. Izhajati bi bilo mogoče iz ekspr. deverbativa **ròš-ъta-ti* (> sln. **rộštati*) oz. **roš-ъka-ti* iz slov. tem. glagolske osnove **roše-* »mršiti, brskati ipd.«; drugačno deverbativno izpeljavo kaže črnogor. v. *rohȍliti* »mešati«, pf. *razrohòliti*, *-ròholīm* »pomešati (o slami, travi, senu)« ← **roch-*. Sem tudi blg. *róhav*, *róhkav* »rahel, mehek« poleg *réhav* »ki ni gost, ni zbit, redek«, *rehkav* »isto«. Pomensko blizu je tudi sln. *rášiti*, *rāšim* (impf.) »drezati, grebsti«, npr. *ogenj r.* (iz te glagolske osnove izpeljano sln. *rašílo* (n.) »žeželj, grebljica«), poleg »rahljati« (prim. pkm. *rášiti*, *-in* »isto«; Novak, Slovar, 90), npr. *rašiti posteljo*. Temu pomensko in formalno najbolje ustreza hrv. *narašiti* »rahljati (o blazini)« (Krašić; Skok III, 99). Besedotvorno razmerje med členi besedne družine kaže na obstoj prez. osnove v osnovni (hrv. *rȅhav* »redek«, mak. dial. *reav* »isto«) in *o*-prevojni stopnji (sln., črnogor., mak., blg.). Izhodni slov. v. **res-ti*, **rešešь*, ki je verjetno pomenil »grebsti, rahljati, razprostirati«, prim. mak. dial. *reši (se)* »česati (se)«, blg. *réša* »česati«, je mogoče prek **reg-s-e/o-* povezati z bazo **reg-* »režati, narazen, odprt biti ipd.« v lat. ptc. *rictus* »odprt« < **reg-to-s* in psl. **reg(a)ti* »odprta usta imeti, režati« v slov. **reg-ъt-ati*, **reg-ot-ati* »krohotati se ipd.«. Pomensko razmerje med zgornjo besedno družino in tisto iz psl. osnove **reg-* in **rech-* »smejati, režati se« kaže ob lat. gradivu na zgodnjo pomensko specializacijo osnov za označevanje odprtih ust in s tem povezanega smeha oz. krohota. Baza **reg-* je morala biti sinonimna ide. **g'heH-* »zijati, odprt biti«, prim. csl. *zějati*, *zějǫ*, *zěješi* »hiare« itd. Glej tudi *-ráhati*, *ráhel*, *rášiti I* in **rehljati se*. M. F.

róuta (f.) »določena delovna skupina; soseska« (pkm.; Novak, Slovar, 93). Verjetno za sln. **rộta*, kar je prevzeto iz srvn. *rot(t)e* »skupina, krdelo; skupina 4, 10 ali več ljudi«, tudi »srenja, soseska« (> nvn. *Rotte* »oddelek, skupina, truma; četa«). To je iz stfrc. *rote* »četa, skupina« < srlat. *rutta*, *rupta* k lat. ptc. *rupta* (f.) od v. *rumpere* »prelomiti« (Lexer, Mhd. Wb. II, 504 s.; Kluge[17], 610; Wartburg X, 572). Iz nvn. *Rotte* je prevzeto p. *rota* »četa; tropa, krdelo« (> r., ukr. *róta* »četa«; Vasmer II, 537), č. *rota* »stotnija; krdelo, drhal« (> gl. *rota* »isto«; Schuster-Šewc, HEWb., 1239), slš. *rota* »večja enota v vojski; tolpa; rodbina«. Iz iste predloge more biti tudi sb. *rota* v *Beograd se razdeli na četiri "rote"* (ARj XIV, 183) poleg »četa« (ARj, l. c.). M. F.

rȍv (m.), g. *róva* »fossa, cuniculus«, *rovíšče* (n.) »jarek«, tpn. *Rovišče* (pri Krškem), l. 1359 *Rowicz*, 1436 *Robisch*, v Zasavju l. 1392 *Robisch* (M. Kos, Gradivo HTS II, 526), *Ruše* (< **Roviščě*), n. *Maria Rast*, k fonetiki prim. pkm. hdrn. *Sast*, kar je domnevno izposojeno iz n. *Sast*, to pa iz sln. **sovišče* (Kranzmayer, Sitzungsberichte WAW Nr. 4, 226; Bezlaj, Ruška kronika, 26; isti, SVI II, 171), cgn. *Rovišnjak*, *Rovšček*, *Rušek*, *Rušnik*; v 18. st. *rou* »Kanal, Rinne« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *rovъ* »fovea«, sbh. *rôv*, g. *rȍva*, mak. *rov*, blg. *róv*, d. obl. *róvъt*, r. *róv*, g. *rvá*, dial. *róv*, g. *róva*, ukr. *rív*, g. *róvu*, br. *roŭ*, g. *róva*, p. *rów*, g. *rowu* »jarek, rov«, č., slš. *rov*, gl., dl. *row* »grob« Psl. **rȍvъ*, g. **rovȁ* (če tako, prim. sln., blg.) je postverbal (tipa **kȍvъ*) glagola **rovā̃ti*, **rúješь*. Če je pravilna rekonstrukcija **rȍvъ*, je možno izhajati iz ide. nomena ac-

tionis *réu̯o-. Osnovna literatura: Miklošič, 285; Vasmer II, 525; Schuster-Šewc, HEWb., 1239. Lit. rãvas, rẽvas, riãvas in stprus. rawys »jarek« je domnevno sprejeto iz slov. jezikov (Fraenkel, 709). Dalje glej ríti, rováti, rváti. M. S.

rováš (m.), g. *-a* »Kerbholz«, tudi *rováša* (f.), v. *rovášiti, -âšim* (impf.) »einkerben« poleg *rọ́š* (m.) »rovaš«, npr. *na roš* »na račun«, *naredimo roš* »glasujmo« (ben.) poleg *rộž* »Blechmarke« (gor.). O rovaših oz. roših kot najstarejših pravnih dokumentih pri nas Žontar, Mladika XXI (1940), 310 s. Morda sem cgn. *Roš*; v 18. st. *rôsh, -ſha* »lignum notorium« (Pohlin).

Pomensko enako je sbh. *ròvāš* poleg *raboš* in hrv. *rvaš* (okolica Zadra), črnogor. *ràbūš*, mak. *rabuš*, blg. *ráboš, rábuš, rъboš* (Mladenov, 541), č. dial. *rabuše* »palčka za vrezovanje dobljenega na rovaš; zareza s tako palčko« in *rováš* »isto«, slš. *rováš, -a* star. »palčka za vrezovanje popitega na rovaš«, dial. »zareza s tako palčko«, star. *pit' na r.* »piti na dolg«, p. *rowas, -u* »dolg, kredit; zareze na paličici kot znak količine popite vodke na rovaš« (Karlowicz, SJP V, 570), ukr. *raváš, -a, reváš, -a* (oboje Grinčenko, Sl. IV, 9, 1). Vendar tudi madž. *rovás* »zareza«, n. *Rabusch, Rabisch, Rawisch* poleg *Rosch, Rasch*, rum. *răvaş, răboj*, alb. *rabush*. Izhodišče je madž. *rovás*, kar je bolj verjetno izvedeno iz madž. *ró* »zarezati« (Štrekelj, Lwk., 53) kakor iz slov. **rovъ* (Miklošič, 282), kljub p. *rowek, -wka* »brazda, žleb, utor«. Nemške oblike so iz slov. jezikov (Steinhauser, Slaw. im Wiener., 96), toda sln. *roš, rož* je iz kor. n. Glej tudi Štrekelj, ČZN VI, 48; Brückner, JA XLII, 137. Napačno Matzenauer, CS, 286, ki izhaja iz stvn. *ruabâ, ruawâ* »število«, in Levstik, LMS 1880, 183, iz it. *rovescio* »hrbtna stran novca«. Glej tudi *rovâtek*.

rovâtek (m.), g. *-tka* »Griffel; Rechenstein« (pkm.) poleg *rovằt* (m.) »zvezek s črtami«, *rovatanje* »črtanje« (pkm.). Izposojeno iz madž. *rovat* »zareza, rubrika«, *rovátėk* »zareza« (Štrekelj, Lwk., 57). Izhodišče je madž. *ró* »rezati« (Benkő III, 451), manj verjetno slov. **rovъ*. Dalje glej *rováš*.

rováti, *rújem* (v. impf.) »puliti«, adj. *roválen* »rvalen«, postverbal *rộv* (f.), g. *rovî* »pri tleh ležeča skala« (Temljine); *rováti, rọ́vljem* (impf.) »riti«, npr. *krt po zemlji rovlje*, izv. *rováča, rọ́vnica* »vrsta motike«, *rovína* »vsak sadež, ki se okopava«, *rộvka* »sorex«, *rovár* (m.), *-ja* »spletkar«, denom. v. *rováriti, -ârim* (impf.) »spletkariti« (k pomenu prim. n. *wühlen*); *rovâjsati, -am* (impf.) »razgrajati«.

Prim. sbh. *ròvati, rȕjēm* »riti«, star. hrv. *rújem* »rostro, terram fodio, disjecto« (Belostenec). Psl. dial. verjetno **rováti, *rúješь* poleg **ròv'ešь* ustreza lit. *ravė́ti, raviù* »pleti, puliti«, pri čemer je psl. **rúješь* < **rou̯-i̯é/ó-*; **ròv'ešь* pa vsebuje po inf. analogno vokalizacijo. Dalje glej *ríti, rváti, rȍv*. M. S.

rováti se, *rújem se* (v. impf.) »goniti se (o kobili)« (Temljine), jnotr. *ŕi̯a se* (3. sg. prez.) »isto« (Sobonje; Rigler, Jnotr. gov., 34) in *ŕjem se* (gor., vzh. štaj.) ← **rъjèšь sę*. Pomensko enako je p. *ruja* »pojanje, gonjenje«, stč. *řújě, řijě* »rukanje, parjenje (srnjakov)« (Šimek, Sl., 161), č. *říje* »isto«, *říjeti* »goniti se, pariti se«, redko *říti* »isto«. Iz slov. jezikov je lit. *rujà* »parjenje«, *rujóti* »pojati se, goniti se« in lot. *rùoja* »parjenje«, *rũja* »isto« (Trautmann, BSW, 241; Būga, RFV LXXV, 141). Toda lit. *rujõs mė̃nuo* »september« < »mesec parjenja«, *rùjis* »mesec parjenja, september«, *rùjaus mė̃nuo* »isto« kljub istopomenskim slov. tvorbam ne more biti izposojeno iz slov. jezikov, prim. sbh. *rûjan*, g. *rûjna* »september«, r. dial. *rjújenь, rúvenь* »isto« (Dal', Slovar'[3] III, 1730), str. *rjujenъ* (Sreznevskij, Mat. III, 228), č. *říjen, -jna* »oktober«, stč. *řújen* »isto« (Fraenkel, 747) < **r'ujenь, *r'ujьnъ* »čas parjenja; september, oktober«. Na vsaj balto-slov. starost te besedne družine kaže tudi lot. *raũnas laiks* »čas parjenja pri mačkah«, kar Machek[2], 532, povezuje z besedotvorno bližjim moravsko slš. *rúňat' sa* »pariti se«, lot. *raudas* »pojanje« (Mühlenbach-Endzelin III, 482) in *rũte* »čas parjenja pri psih« (isti, III, 574) < **rū-tē*. Slednja tvorba kaže, da dl. *rytovaś* »pojati se (o ovcah)« in gl. *rytować* »isto (o divjadi)« ni izposojeno iz nvn. *rütten* »tresti, drmati«, kot domneva Schuster-Šewc, HEWb., 1260, ampak domače tvorjeno iz substantiva **rytъ* (m.) »pojanje ipd.«. Zaradi pogostih pomenskih prehodov »pritiskati, udarjati se« > »goniti se, pariti se« bi bilo to sedno družino bolje povezati z ide. osnovo **(e)reu̯(H)-* »pritiskati, porivati«, prim. psl. **rъváti, *rujǫ* »isto«. Drugače o tem Machek[2], 534, in Vasmer II, 599, z navedbo starejše literature, ki sklepata o pomenskem razvoju iz psl. **r'uti, *r'evešь* »rjoveti« k ide. **reu̯-* »isto«. Glej tudi *rváti se, rúkati* in *rújen*. M. F.

rộvt (m.), g. *-a* »s travo poraslo izkrčeno zemljišče v hribovskem oz. gorskem svetu«, npr. *po rovtih kosijo, po planinah pa le pasejo* (gor.), f. pl. *rộvte* »isto« poleg »samoten, odmaknjen svet v hribovitem področju« (SSKJ IV, 546), tudi *rût* (m.) »rovt«, v nar. pes. *pojdam v rute* (akz. pl. f.); k temu *rộvtar* (m.), *-ja* »posestnik rovta« (gor., notr.), cgn. *Rovtar, Rutar*; sem številna tpn. *Nemški Rovt* (nad Bohinjsko Bistrico), l. 1287 *de bonis in Vochino quod dicitur Gerute*, l. 1464 *an dem Gereut, Rovte* pri Podnartu na Gor., l. 1444 *im Gerewt*, l. 1484 *im Grewt, Ruta* (Pohorje), l. 1289 *in dem Gerewt*, hdrn. *Rovtarica* itd.

Prevzeto iz srvn. bav. refleksa **rout* za srvn. **rût* (> sln. *rût*) poleg *riute* (n., f.) »krčevina«, *riuten* »reuten, krčiti«, stvn. *riuten* »isto«, kar je sorodno z av. *raoⁱdya-* (adj.) »ki je za krčiti«, oboje k ide. osnovi **reu̯-dh-* »krčiti« iz **reu̯-* v psl. **ruti, *rovǫ* (Striedter-Temps, DLS, 212; Kluge[17], 598; Pokorny, 869). Sln. cgn. *Rautar, Rauter, Ravtar, Ravter* priča o mlajši izposojenki **ravt* »rovt«, prim. štaj. n. *raut* »Rodung«, tirol. n. *raut* »krčevina«, kor. n. *raut* tudi »senožet« (Striedter-Temps, DLS, 212). Glej tudi *rote*. M. F.

rózar (m.) »kanal, Kloake« (cerklj.; B. de Courtenay, JA VIII (1885), 449). Šturm, ČJKZ VI (1927), 69, je sklepal o rom. izposojenki iz ben.-furl. neizpričane predloge **rozár*, ki naj bi odsevala rom. tvorjenko na *-arium* iz lat. *arrūgia* »rov v rudniku« > furl. *roia, roe* »umetni kanal«, ben. it. *roza* »isto« (Boerio, DV, 514), Skok III, 156, pa opozarja, da je ta rom. tvorjenka v sln. prevzeta prek karnijskega posredovanja. Rom. izposojenka iz tvorbe na lat. *-arium* bi bila v sln. prevzeta z novim akutom na sln. dolgem izglasnem vokalu in bi retrakciji ne bila podvr-

žena. Danes je v Cerknem leksem še slišati: *rûozar* (m.), g. *z rûozarje* »kanal oz. vdolbina, ki nastane pri zadnji vrsti oranja« (F. Benedik, ustno). Zato bi bilo ta cerklj. leksem tako kot sln. *rûəzər*, g. *rəzûəra* »razor« (črnovr.; Tominec, 38) mogoče razložiti kot internosln. asimilacijski produkt **rāzȍr* → **rōzȍr*, g. **razóra* → **rozóra*, po retrakciji akcenta **rózor*, g. **rozóra*, po akanju **rózar*, g. **razóra* (cerklj.); pred akanjem posplošitev baritonirane nom. oblike z dolgim vokalom vred **rózor*, g. **rózora*, po akanju **rózar*, g. **rózara* (Cerkno). Slov. izhodno **orzòr'ь*, g. **orzòr'a* oz. **orzòrъ*. g. **orzòra* je bilo deverb. tvorjeno iz slov. **orz-orãti*, **orz-òr'ešь* »razorati« (Furlan, SR XXXIX, 255 s.). K pomenu prim. sb. *rázor* »Furche, Grenzfurche, Wasserfurche« (Srem) poleg sbh. *râzor* »isto«. Sor. n. *rouzar* »razor« kaže na izposojo iz sln. oblike z dolgim vokalom *á*, tj. *rázor*, v času pred n. dial. labializacijo srvn. *â*, prim. srvn. *rât* »nasvet« , sor. n. *rout* (Kranzmayer-Lessiak, Wb., 126). Dalje glej *razȍr*. M. F.

rôzga (f.) »mladika trte«, pkm. *ròzga* »isto«; *zlata rôzga* »Solidago virga aurea«; v prvem pomenu tudi *rôzgva*; v 18. st. *terſova rosgva*, *prerosgviza* »Rebenſchoß« (Gutsmann); k temu kol. *rôzgovje* (n.), *rôžje*, adj. *rôzgast*.

Splošnoslov., prim. stcsl. *rozga* »palmes«, *roždije* »palmites, sarmentum«, *raždije* »isto«, sbh. *rȍzga*, hrv. *rožga*, sbh. *rȍzgva* »šiba, palica, lestev, dračje« (Vuk), hrv. kol. *rožde* (Belostenec), *rožje* (Vrbnik, Istra, Buzet, Sovinjsko polje), blg. *rozgá* »prekla, količ«, r. *rózga* »šiba, veja«, r. csl. *razga* »palmes«, ukr. *rízka* »šiba«, br. *rózka* »isto« (Nosovič, 565) in *rózga*, p. *rózga* »vejica brez listov«, č. zastarelo *rozha*, tudi *růzha* »enoletna vejica« (Jungmann, Sl. III, 874), stč. *rózka* »enoletna vejica« (Šimek, Sl., 156), slš. *rázga* »suha veja«, dl. *rozga* »isto«, plb. *rözgă*, *rözgo* »veja, prekla, grm« (Polański, PED, 123). Iz slov. jezikov je madž. *rőzse*, l. 1870 *rőzsgye* »dračje« (Miklošič, 227; Benkő III, 459). Etimološko nejasno; največkrat primerjajo lit. *règzti*, *rezgù* »plesti, vezati«, lat. *restis* »vrv«, sti. *rájju-* (f.) »vrv« (Meillet-Vaillant, 131; Mikkola, Berühr., 158; Scheftelowitz, IF XXXIII, 134). Dvomljive so povezave z lot. *razga*, *razda* »obrabljena metla« (Mühlenbach-Endzelin III, 492) in lit. *rãžas* »strn, metličje, stara metla« (Specht, Dekl., 215; Fraenkel, 710). Zgrešeno Miklošič, 227, in Trautmann, BSW, 245, ki izhajata iz **orzga* (o tem Vondrák, VGr. I, 501; Vasmer II, 530), prav tako z *rogoz*, *raženj* (Sobolevskij, RFV LXIV, 113) ali z **orsti* »rasti« (Mikkola, BuSl., 35).

rozgotáti, *-âm* in *-óčem* (v. impf.) »krohotati se« (Caf). Prim. hrv. dial. *rozgotãt se*, *-ōčem se* »isto« (Žumberak; Skok III, 161; JA XXXII,369), *rozgot* (m.) »krohot« (ARj XIV, 194). Nejasno. Najverjetneje gre za prvotno **rozgòtъ*, kar je s prevojnim iztirjenjem tvorjeno iz **rъzg(e/ot)ãti* (> sln. *rezgetáti*) po vzorcu **teptĩ*, **tepãti* → **topòtъ* → **topotãti*. Enaka možnost velja tudi za hrv. *rožditi* »peti z nizkim glasom« (Prigorje) in *rezgotati* »smejati se« (Volosko v Istri; oboje navaja Skok III, 162). Onomatopoetske monoftongialne baze **re/ozg-* sicer ni zaslediti. Glej tudi *rezgetáti*. M. S.

rozica (f.) »vrsta kače«; izpričano v 18. st. pri Pohlinu: *roſiza* »Hausnatter; coluber«. Kasneje pri Freyerju, Fauna, 43, navedeno kranj. *roſíza* »Würfelnatter, C. tessellatus«, Pleteršnik II, 445, pa po Cafu navaja *rusíca* »isto«. Podobna poimenovanja so tudi hrv. *rosnica*, *rosinjača*, npr. *zmija rosinjača, što izade jutrom po rosi* (Poljica v Dalmaciji), *rosulja* (Bokanjac v Dalmaciji) (vse Hirtz, Rj. I, 131), ki jih Skok III, 158 s., izvaja iz **rosã* »ros«. Takšno izpeljavo potrjuje tudi Freyerjevo opozorilo, da se C. tesselatus najraje zadržuje na vlažnih travnikih, v svetlih steljnikih, hišah. Morda je Pohlinova oblika pod nejasnimi pogoji nastala iz prvotnega sln. *rosíca*. Dalje glej *rósa*. M. F.

rozína (f.) »suha grozdna jagoda«. Kot p. *rozynki*, *rozenki*, *rodzynki*, č. *rozinka* (poleg *hrozinka* s sekundarnim vzglasnim *h-* po č. *hrozen* »grozd«), gl. *rózynka* (poleg *hrózynka* pod č. vplivom; Schuster-Šewc, HEWb., 1244), dl. *rozyna* (prim. tudi *rozynkowe tykańc* »Rosinenkuchen«), plb. *rozint'ai* (nom.-akz. pl.) prevzeto iz nvn. *Rosine* »isto« (Striedter-Temps, DLS, 213; Brückner, 465 s.), srvn. *rosîn* (f.) (l. 1288) < srspn. *rosîn(e)*, kar je v germ. jezike prek frc. *roisin*, *rosin* poleg knjiž. *raisin*, stfrc. *roizin* prišlo iz lat. *racēmus* »grozdni pecelj, grozd, jagoda«, po l. 800 *racīmus*; lat. leksem je verjetno predide. mediteranskega izvora (Kluge[17], 608; Wartburg X, 11 ss.; Hubschmid, Med. Substr., 59; Meillet, MSL, 164; Walde-Hofmann II, 414).

Toda izvor v 18. st. izpričane oblike *rozminka* »rozina«: *roſminka* (Pohlin), *rosminka* (Gutsmann), ni jasen. Germ. predloga **rosmine* ni evidentirana, rom. oblike z *-m-*, prim. še it. *racemo* oz. *racimolo* s sufiksom po *gracimolo* (Battisti-Alessio, 3192), pa zaradi glasoslovnih ovir ne pridejo v poštev. V izglasju se sln. oblika ujema z r. *izjúminka* »rozina«, *izjúmina* »isto« poleg *izjúm* »rozine« iz osman. *üzüm* »isto« (Vasmer I, 476). Sln. sin. so *cvêba*, *civêba*, *cibeba* < nvn. *Zibebe*, prvič izpričano l. 1516 < sicilj. *zibibbo* »vrsta rozin« < arab. *zibība* »rozine«, *zibīb* »rozina« (Lokotsch, 2214); *bainperlini* (Kastelec-Vorenc), prim. nvn. *Weinbeerlein*; *suhev*, *-hvi* (Ravnikar), prim. čak. *sühva* »rozina«; *zobrince* (Pohlin, Gutsmann). Glej tudi sin. *opâša*. M. F.

rozólija (f.) »vrsta likerja«, pkm. *ržóuliš* »močna žgana pijača« (Novak, Slovar, 94). Izposojeno iz it. *rosòlio* < frc. *rossolis* »liker iz žganja, sladkorja in različnih dišav« k frc. *rossolis* »Drosera rotundifolia, rosika« < lat. *rōs sōlis* »isto« (dobesedno »sončna rosa«), ker so iz te rastline kuhali žganje. Za to priča še štaj. n. *Rosóli* »žganje iz rosike«. Iz istega vira je tudi sbh. *ròzōlija*, čak. *rožȍlj*, *rižulîn*, č. *rozolka*, madž. *rozsólis*, n. *Rosoli(um)* »rozolija« (Matzenauer, CS, 297; Striedter-Temps, DLS, 213 (ki neutemeljeno sledi Kranzmayerju, DLS, 13, po katerem naj bi bilo sln. *rozólija* v 16.–17. st. izposojeno iz n.); Wartburg X, 475; Cortelazzo-Zolli, 1106 (ki zavrača Alessiovo domnevo o it. *rosòlio* kot kompoz. iz it. *ròsa* »vrtnica« in *olio* »olje«)). M. S.

rôža I (f.) »vrtnica«, tudi »vsaka cvetlica«, k temu številna fit. kot *pasja r.* »Rosa canina«, *so(l)nčna r.* »Helianthus annuus, Tragopogon pratensis«, *r. sv. An-*

tona »Arnica montana«, *r. sv. Janeza* »Hypericum perforatum« itd.; dem. *rộžica* in k temu po vsej verjetnosti zveza *govoriti kakor bi rožice sadil* »lepo govoriti« in *v rožicah biti* »vinjen biti«, dial. »angeheitert sein« (Karničar, Obir, 230); *romarska r.* »Origanum«, *božja r.* »Bellis perennis«; adj. *rộžen* (k temu zveza *rộžni venec* »molek«, kar je kalk po n. *Rosenkranz*, prim. sln. *rộženkranc*), *rộžast, rožnat* in iz adj. osnove tvorjeno *rộžnik* (m.) »rožni šopek, cvetlični lonček«, tudi »junij«, kar je tako kot dl. *rožowy* »isto« kalk po nvn. *Rosenmonat*. V 16. st. *rosha* »rosa«, *roshinu ojle* »oleium rosaceum« (Megiser), l. 1607 *roufa* »rofa« (Alasia), v 18. st. *rôfha* »Blume, Rose; flos«, *rofhânz* »florum cultor« (od tod sln. cgn. *Rožanc*) (Pohlin), *rosha* »Rofe, Blume«, adj. *roshen* (Gutsmann).

Tako kot hrv. *rôža*, blg. dial. *rúža*, r. dial., ukr. *róža*, p. *róża*, č. *růže* tudi »šen«, gl. *róža*, dl. *roža* tudi »šen« prevzeto iz srvn. *rôse* »Rose«, stvn. *rôsa* »isto«, ags. *rōse* (Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 365; Striedter-Temps, DLS, 213), kar je po podaljšanju lat. *o* v odprtem zlogu (6. st.) izposojeno iz lat. *rosa* »vrtnica« (Kluge[17], 607). Slednjo obliko kljub ne povsem jasnemu glasoslovnemu razmerju (o tem Leumann, Lat. Gramm., 180; Walde-Hofmann II, 443, s starejšo literaturo) izvajajo iz gr. ῥόδον (n.) »vrtnica«, eol. βρόδον »isto« oz. izvedenke ῥοδέα »vrtnična palica«, kar je kot arm. *vard* »vrtnica« iz stiran. **u̯rda-* > nperz. *gul* »vrtnica« (Schwyzer pri Frisku II, 661). Glej tudi *rožlîn*. M. F.

rộža II (f.) »rdeč nazobčan izrastek na vrhu petelinove glave«. Pomensko enako je hrv. čak. *rôžica* »petelinov greben« (Vrgada), *r*ᵘ*ōža* »isto« (Susak; oboje Jurišić, Rječnik, 183) poleg sb. *ruža* (Dakovo; ARj XIV, 349). Morda zaradi barve le ljudskoetimološko naslonjeno na sln. *rộža* »rosa« oz. hrv. *roža*, sb. *ruža* »isto« in iz **ròža* »štrleči izrastek na glavi« k **rȍgъ* »kar je štrleče« > »cornu«. Glej sin. *grebện*, pa tudi *rộg*. M. F.

rožánec (m.), g. *-nca* »podboj«, črnovr. *ręžânc* »podboj pri vratih« (Tominec, 196), *režánec* »pokončna stebra na prag pri vratih« (Sv. Lucija; Kenda, rkp., 129), *ražá:nc, -a* »pokončni nosilni tram v skednju« (Migolica pri Mirni; V. Smole, ustno). Izhajati je potrebno iz **rožánьcь* (m.), kar je tako kot sln. pkm. *rožеnìca* »tram ostrešja, ki sega od slemena do kapa, špirovec« (Novak, Slovar, 93) in bkr. *rožník* »isto« lahko substantivizirano iz slov. denom. adj. **rožánъ*, **rožènъ* in **rožьnъ* k **rȍgъ* (m.) »cornu« z ohranjeno pomensko motivacijo o (pokončno) štrlečem predmetu, prim. stcsl. *rožanъ* »corneus« (→ *rožanьcь* »lok«), *rožьnъ* »corneus«. Pomenska specializacija se je izvršila že v izhodiščnem subst., prim. hrv. *rȍg* »tram ostrešja, ki sega od slemena do kapa, lemez« in črnogor. *rogovi* (m. pl.) »navpični in prekrižani trami, ki nosijo streho; konci tramov, ki štrlijo nad streho« (ARj XIV, 125), dl. *rogi* (pl.) »konci škarnic (v ostrešju)« (Muka, Sl. II, 314). Kot sln. pkm. subst. je tvorjeno hrv. *rožènica* »tram« (Habdelić, Belostenec; ARj XIV, 197), od tod denom. v. *roženičiti, -am* »tigna conjungo« (Belostenec; ARj XIV, 198); kot sln. bkr. pa hrv. *ròžnīk, -íka* »tram ostrešja, ki sega od slemena do kapa, lemez«. Dalje glej *rộg*. M. F.

rộžen (adj.), f. *-žna* »gnusen, grd« (Caf), sem zveza *rožno pogledati* »grdo, debelo pogledati« (Kranj. Gora), abstr. *rộžnost* (f.) »gnusoba, grdoba«. Prim. stcsl. *rǫžьnъ* »irridens«, sbh. *rúžan*, f. *-žna*, d. obl. *rûžnī* »grd«, v. *rúžiti, rûžīm* »grditi, psovati«, hrv. *ružnik* »homo infamis« (Stulli), tudi *rûžan*, f. *rúžna*, n. *rûžno* »isto«. Izhodni slov. adj. **rǫžьnъ*, f. **rǫžьnā* »grd, gnusen« je denom. adj. k **rộgъ* (m.) »sramotenje, zmerjanje«, ki se ohranja v denom. v. **rǫgā́ti*, **rǫgā́ješь* (> jslov. **rộgāšь*) »sramotiti, zmerjati«, čemur pomensko najbolje ustreza lit. *išrangúoti* »zasmehovati« (Vasmer II, 543; Skok II, 166). Dalje glej *rộgati se*. M. F.

rožepila (f.) »šen«, tudi hrv. dial. *risipjela* (Dubrovnik). Izposojeno iz it. star. *erisipele* (16. st.), danes *erisipela, resipola*, furl. *risìpule, rosepìle* (Pirona, VF, 900), frc. *érysipèle*, vse preko lat. *erysipelas* iz gr. ἐρυσίπελας (n.), -τος pri Hipokratu (Štrekelj, LMS 1894, 4; JA XXIX, 289). Izhodišče je gr. ἐρυθρός »rdeč« in neka sicer neznana beseda πέλας, kar primerjajo s πέλμα »stopalo«, lat. *pellis* »koža« in slov. **pelna* (Frisk I, 570; II, 499). Iz neke neizpričane ljudske oblike sprejeto verjetno z vzhgerm. posredovanjem se je moglo razviti sln. dial. *jarbolec* in *vrbanec* »šen«.

rožíčevec (m.), g. *-vca* »Ceratonia siliqua«, sadeži *rožíči* (m. pl.), tudi *rózci*, adj. *rožičeva (moka)*; v 18. st. *rofhizh* »Bockshörnlein; fœnum græcum« (Pohlin). Prim. stcsl. *rožьcь* »siliqua«, sbh. *rògāč, roščići* (m. pl.), blg. *róžkov* »Ceratonia siliqua«, r. *rožkóvoje derevo* »isto«, *róžki* (Dal', Slovar'[3] III, 1705), ukr. *rižkovecь, rožky* (Makowiecki, MSB, 89), p. *rożkowiec, różki* (Rostafiński, Sł. roślin, 201), č. *rohovník, rožec, -žce*; iz slov. jezikov rum. *roşcov, roşcovă* »Ceratonia siliqua« (Tiktin, Wb., 1337). Izvedeno iz **rogъ*, prim. n. *Hornbaum, Bockshorn*. Sin. hrv. *kàruba* (Mikalja), *kaluber* (Hvar; Šulek, Im. bilja, 137) je kakor it. *carruba*, frc. *caroube* s posredovanjem arab. *ḫarrūb* sprejeto iz asir. *ḫarūbu* prek aram. *ḥārūβā* (Marzell, Wb. Pfln. I, 899; Lokotsch, 832). Dalje glej *rộg*.

rožlȋn (m.) »Althaea rosea; visoka vrtna rastlina z belimi, rdečimi, rumenimi cveti« (SSKJ IV, 549). Navaja tudi Šulek, Im. bilja, 339, ki ima to sln. poimenovanje iz Freyerjevega rkp. gradiva. V 18. st. *rofhlin* »Sigmarswurz, alcea« (Pohlin). Zaradi sln. sin. *rdeči slez, rožasti slez*, hrv. *crveni slez* (Šulek, Im. bilja, 360), blg. *rúža* »Altaea«, ukr. *róža* »Malva«, p. *róża ślazowa*, č. *slezová růže* »Althaea rosea« (Machek, JR, 147) verjetno tvorjenka iz *rộža* oz. srvn. *rôse*. Iz besedotvornih razlogov je leksem bolj verjetno prevzet, kot pa domače tvorjen. Vsiljuje se izpeljava iz srvn. dem. *roeselîn, roselîn* k *rôse*, čeprav dostopni n. slovarji pri tej tvorbi pomena »Althaea rosea« ne navajajo. O izposojenkah na *-lin* Ramovš, Hgr. II, 109 s. Dalje glej *rộža I*. M. F.

rožljáti, *-âm* (v. impf.) »(armis, catenā, clavis) concrepare«, npr. *rožljati z verigo*; *sablje, verige rožljajo*; pf. *za-, pri-, po-, pre-, z-r.*, izv. *rožljánec* (m.), *-nca* »veriga, s katero je priklјenjena krava« (dol.), v 18. st. *rófhèl, -na* (m.) »catena« (Pohlin); *rộžkati, -am* (impf.) »prepevati brez besedila sam zase; trällern« (dol.).

Izvedeno z ekspr. sufiksoma *-l'a- in *-ъka- iz sln. rǫ̑žiti, -im »hrumeti, ropotati«, npr. s pestnico po stolu rožiti (vzh. štaj., pkm.), kar je najverjetneje sorodno s hrv. kajk. ružiti, -im »razbijati, ropotati«, prim. v 18. st. rùſim »strepido, strepidum edo«, ruſiti na vrate »vehementem pulſare portam« (Belostenec) < *rǫžīti : *rǫgăti v sln. rógati se »verhöhnen«, *(o)rǫžьjȇ v sln. (o)rǫ̑žje ipd. Ni izključeno, da je psl. iter. *rǫžīti, *rǫ́žišь v sln. sovpadel z nenazalizirano varianto *rožīti, *ròžišь, prim. sbh. ròžiti, -im »hrumeti, jeziti se, biti neprijazen do koga« in dalje sbh. rogobòriti »isto«, rogobátiti se, rogobášiti se »bahati se, kazati se pogumnega«, kjer je zveza z *rogъ »cornu« verjetno le ljudskoetimološka. Dalje glej rǫ́gati se, orǫ̑žje, pa tudi rẹ́gati I–II, regítati, rohnẹ́ti, râglja, *rehljati se, rohtáč. M. S.

rožmarȋn (m.), g. -a »Rosmarinus officinalis«, k temu rožmarȋnec (m.), -nca »der Rosmarinapfel«, rožmarȋnovec, -vca »isto« (prim. hrv. rožmarinke (f. pl.) »vrsta jabolka« (Vinica, Varaždin)). V 16. st. roſmarin »libanotis coronaria« (Megiser), v 18. st. roſmarin »Roſmarin; roſmarinus« in tudi v. roſmarinèm se »schmäucheln; adblandiri« (Pohlin), roshmarin »Rosmarin« (Gutsmann). Evropska kulturna beseda; prek nvn. Rosmarin, prvič izpričano l. 1482 kot roßmarin in prevzeto iz lat. rōsmarīnus »rožmarin« < rōs marīnus »morska rosa«, pri Vergilu le rōs »isto« (Striedter-Temps, DLS, 213; Kluge[17], 608). M. F.

ȓt (m.), g. ŕta »konica (noža, meča), gorski vrh«, tudi ŕt »isto«; po sbh. tudi »skrajni del polotoka« (v tem pomenu prvič izpričano pri Cigaletu, Term., 67), dem. rtȋč (m.), -íča »vrh«, majorativ rtína, izv. rtinják (m.) »gorjanec«, rtáč (m.) »šilo«, rtâlec (m.), -lca »rilec«, adj. ŕtast »koničast«; v 16. st. artizh »collis«, parvi art »Schiffschnabel, rostrum«, ſadni art »Schiffshinderthail, puppis« (Megiser), v 18. st. artaz »stylus acutus«, artizh »vertex montis, navis« (Pohlin), artizh »Wipfel« (Gutsmann); tpn. Rtiče, Artiče (Zasavje, Haloze, Kozjansko, Dol.), Debeli rtič (Koper).

Prim. stcsl. rъtъ »prorae sedes, prora, apex, rostrum«, sbh. ȑt, ȓt, -a »vrh noža, konec polotoka«, čak. rôt, g. rȃta, ratȁ in rôta »greben, polotok, konica«, ȁrt, g. artȁ »polotok«, mtpn. Artȉć, Artȋna (Vrgada), mak. dial. rót »obraz«, blg. ръ́т, d. obl. ръ́тът »grič«, r. rót, g. rtá, dial. g. róta »usta«, ukr. rót, rít, g. róta »isto«, br. rót, -a »isto«, str. rъtъ »usta, vrh, kljun pri ladji«, č., slš. ret, g. rtu »ustnica«, gl. ert, g. erta, star. in dial. tudi ort, rot, hort »usta«, kašub. tpn. Retk (neka pustinja), Na Retk (tolmun v jezeru Klęczno). Psl. *rъ̀tъ, g. *rъtá povezujejo z *rȳti, *rъvắti, *rȳlьcь (Miklošič, 285; Vasmer II, 539; Schuster-Šewc, HEWb., 208). Endzelin (Mühlenbach-Endzelin III, 565) pritegne še lot. rutulis »obtesan kos lesa, zaključek trama, zaobljena klada«. Interna rekonstrukcija narekuje ide. *rutó- »nekaj štrlečega«, kar utegne biti substantivizirani ptc. glagolske osnove *(e)r-eu̯- »dvigati«, prim. gr. ὄρνῡμι »dvigati, vznemirjati«. sti. r̥ṇóti »dvigati se, premikati se«. Glej tudi rtíče, rut, rȍt. M. S.

rtíče (f. pl.) »kratke sani za rudo« (kor.), »dvojne kratke sani pri enem vozilu« (gor.). Pleteršnik pripominja, da bi bilo leksem bolj upravičeno poknjižiti kot m. pl. rtíči, kar potrjuje rož. rtíče (m. pl.), g. -ov »težke kratke sani« (Šašel, RNB, 104), »prednji del sani« (Šašel, 114).

Prim. hrv. dial. ȑtve (f. pl.), g. ȑtāvā »vrsta kratkih smuči« (Lika), r. dial. írta, navadno pl. írty (Orlovska in Smolenska gubernija; SRNG XII, 210), str. rty »isto«, br. dial. írty, -aŭ (f. pl.) »isto« (ÈSBM III, 398). Moszyński, Kult. I, 641, navaja tudi ukr. dial. írty in irtý »smuči«. Vasmer II, 199; Skok III, 162, idr. izhajajo iz psl. *rъtъ »vrh, konica, kljun, nekaj štrlečega« in po Brücknerju, 356, KZ XLV, 107, pritegnejo še r. nárta »majhne široke sani«, p. narty »smuči« (kar je morda izposojeno iz ugrofin. jezikov; glej Trubačev pri Vasmerju[2] III, 46) in č., sln. nárt, gl. narć »Rist«, prvotno »vrh obuvala« < *na (prep.) + *rъtъ, prim. sbh. dial. nàratak (m.), -tka »del obuvala, ki pokriva vrhove prstov« (Sarajevo). Če je zgornja razlaga slov. izrazov za »smuči« (> »sani«) pravilna, moremo rekonstruirati jslov. *rъty z dem. *rъtyt'a/ь : vzh. slov. *rъta, pl. *-y in domnevati pomenski razvoj »nekaj štrlečega« > *»smuči s štrlečim sprednjim delom«. Glej tudi nárt in ȓt. M. S.

rúbiti, -im (v. impf.) »jemati premoženje za povračilo dolga; pfänden«, npr. rubiti živino; pf. za-r., iter. rubováti, -ȗjem, zarubljeváti, -ȗjem (impf.); rúbati, -am (impf.) »isto« (gor.), »pleniti, ropati«; izv. rûbež (m.), -a, star. rûbež (f.), -i, gor. rubẹ̑ž (m.), -ẹ́ža »Pfändung«, dial. tudi »zarubljeno, zaplenjeno blago« in »sodni plenilec«, rubệščina, rubežína »zarubljeno blago«, rûbščina »Pfand«, rubệžnik, rubȋlec, rûbnik, rûbec (m.) »sodni plenilec«, adj. zarúben, rûbežen, rubljȋv, f. -íva »pfändbar«; v 18. st. rûbiti »pfänden« (Pohlin), rubiti »isto«, rubati »rauben«, rublenik »Pfänder« (Gutsmann), semkaj cgn. Rubežnik, Erbežnik.

Prim. csl. knęgi židovstii ruběaachǫ vsę (Miklošič, Lex. pal., 814 s. v. rǫbiti »secare, rapere«), hrv. rúbiti, rûbīm, sbh. rubati, -am »pleniti, ropati«, stsb. načeše rubiti, plěnovati (Daničić, Rj. III, 57), str. rubiti »nabirati, novačiti«, rubežь »nasilje, rop, nabor«, slš. rubit', sg. -ím »določati višino davka«, gl. rubić »ropati«, rubjež »rop«, dl. rubiś »ropati, pleniti«. Iz slov. jezikov je star. lit. rubyti »ropati«, rubà »rop« (Fraenkel, 744). Miklošič, 271, Frw., 51; Striedter-Temps, DLS, 23, 212, idr. domnevajo izposojo iz zgodnje stvn. raubian »ropati«, o čemer glej dalje rǫ̂p, râjbati, rabúrati. Druga možnost je domnevanje razvoja iz psl. *rǫbīti, *rǫ́bišь »sekati, rezati« > »jemati davek, pleniti«, prim. k pomenu stnord. rupl »rop, plen« k ruppa, rupla »odtrgati« (Schuster-Šewc, HEWb., 1248), sbh. pȍrez »davek« k rȅzati. V prid izvajanju iz psl. *rǫbī̂ti govori še pkm. in kajk. robíti, -ím (impf.) »ropati, pleniti«, kar kaže na akcentuacijo prez. *rǫbíšь, znano iz slš. rubit', -ím. K sln. -u- iz psl. *-ǫ- ob labialu prim. múka (poleg mǫ́ka) < *mǫ̑ka. Glej tudi robíti II, dalje rǫ́biti I in rǫ̂b I. M. S.

rúbja (f.) »Marrubium vulgare« (notr.). Šturm, ČJKZ VI (1927), 74, izvaja iz ben. it. marùbio »isto«, it. marrobbio, malrobbio < lat. marrubium, kar je neznanega izvora (Meyer-Lübke, 5376; Walde-Hofmann II, 43). Po disimilaciji m – b > m – l nastala rom. oblika *marrulium se ohranja v hrv. marula »Marrubium vulgare; neka trava«, màrulja »isto« (Vuk, Dubrovnik), blg. marúlja »ločika« (> rum. marolă, maru-

lă »isto«; Tiktin, Wb., 955), ngr. μαρούλι, turš. *marul* (Skok II, 380). Sln. sin. so *klaš*, *somrak*, *sumrak*, *črna meta*, *volčja noga*. M. F.

ruca (f.) »Gobio« (pkm.). Gotovo iz **(g)ruz(i)ca*, prim. č. *řízek* »isto«, *hrouzek*, stč. *hrúz*, *hříz* (citirano po Machku[2], 185), slš. *hrúz(ik)*, gl. *hrjuz*, dl. *gruzk*. Zahodnoslov. naziv ribe, ki se rada zadržuje na rečnem dnu. Izvedeno iz **grǫziti*, sln. *grozíti* poleg *(po)grezati*. Enako lit. *gramždas*, *-dė* poleg nejasnega *grùžas*, *grùžė*, *gružlỹs* »Gobio« h kavz. *gramzdýti* poleg *grimsti* »pogrezati« (Berneker I, 356; Machek, l. c.; Fraenkel, 169). Nvn. *Kresse*, *Gresse* je po Machkovem mnenju iz slov. jezikov; drugače Kluge[17], 403.

rùča (f.) »naramnica, oprtnica« (pkm.; Novak, Slovar, 93); štaj. *rộča* »isto« (F. Jakopin, ustno); izpričano tudi pri Murku I, 498: *rúzha* »der Tragriem (an Ruckenkorben, Butten u. dgl.)«. Izhajati je mogoče iz **rǫ̑ča* *»pripadajoča roki« k **rǫkȁ* »manus«. Glej tudi *rȍč I*. M. F.

rúček (m.) »zajtrk«, *ručenje* (n.) »isto«, v. *ručévati* (impf.) »zajtrkovati« (vse bkr.; Šašelj, Bisernice I, 299). Pomensko enako je sbh. *rúčak*, *-čka* »kosilo, obed«, *rúčati*, *rȗčām* (impf., pf.) »kositi, zajtrkovati, obedovati«, hrv. dial. *rúčiti*, *rȗčīm* »isto«, čak. *rūčȁk* (m.), g. *rūška* »drugi opoldanski obrok«, *rūčȁt*, *rūčon* »jesti drugi opoldanski obrok«, mak. *ruček*, *-čki* »opoldanski obrok hrane; čas, ko se jé takšen obrok«, *ručok*, *-ci* »isto«, *ruča* (impf., pf.) »kositi«, dial. »jesti«, blg. dial. *ručók*, pl. *-ci* »kosilo«, *rúčam* »jesti«, ukr. *ručevaty* (navedeno po Miklošiču, 282). Miklošič, l. c., je sklepal o izvornem slov. *u*-jevskem vokalu v osnovi. Sprejema Vasmer, Zb. Ivšić, 393 ss., ki slov. besedno družino izvaja iz v. **ručȁti*, **rúčāšь* (od tod deverbativ **ručьkъ*), kar je izposojeno iz germ. **rokjan* »oskrbovati ipd.«, prim. stnord. *røkia* »skrbeti«, stsaš. *rōkian* »isto«, stvn. *ruohhjan*, *ruochen* poleg subst. **roka* (m.), **roko* (f.) »skrb« v stvn. *ruoh* »isto«, *ruohha*, srvn. *ruoch*, *ruoche*. Podoben pomenski razvoj kot slov. jeziki kažejo tudi germ. izposojenke v fin. *ruoka* »obrok, hrana«, *ruokko* »skrb, reja«, *ruokkia* »krmiti« (Vasmer, l. c.). Drugače Skok III, 165, ki sklepa o sorodstvu s slov. **rǫkȁ* »manus« in opozarja na it. *colazione* »zajtrk« < lat. *collatiō*, *-ōnis* »zbiranje« h *collātus*, ptc. k v. *con-ferō*, *conferre* »zbirati, skupaj spravljati«, češ da termin kaže na čas, ko se je jedlo še z rokami. M. F.

rȗd (adj.), f. *rúda* »rdeč, rjav«, k temu denom. v. *rudíti*, *-ím* (impf.) »rdečiti«, *r. se* »rdeti«, npr. *svetloba se je rudila po zidu*. Prim. sbh. *rȗd*, f. *rúda*, d. obl. *rȗdī* »rdečkast«, hrv. čak. *rȗd*, f. *rūdȁ*, n. *rȗdo*, d. obl. *rūdi* »rjavordeč«, blg. *rúd*, f. *-a* epitet za ovco z rdečkasto dlako, str. *rudъ* »rdeč«, r. *rúdyj* »isto«, *rudój*, ukr. *rudýj* »rdečkastorumen«, br. *rudý* »temnordeč«, p. *rudy* »rjavkastordeč, rdečkast«, č. *rudý* »rdeč«. Psl. adj. **rȗdъ*, f. **rudȁ*, n. **rȗdo*, d. obl. **rúdъjь* je enako lit. *raũdas*, *-à*, pl. *-aĩ* »lisičje rdeč«, lot. *ràuds* »rdeč, rdečkastorjav, svetlorjav«, tudi *raũds* »isto«, got. *raudai* (dat. sg. f.) »rdeč«, ir. *rúad* »isto«, lat. *rūfus* »rdečelas«, sti. *lohá-* »rdečkast«, (m.) »rdeča kovina, baker«, kasneje le »kovina« < ide. **roudhó-* (Trautmann, BSW, 238; Vasmer II, 544; Pokorny, 872 s.). Iz psl. **rȗdъ* »ruber« izpeljani inkohativni denom. **rudě̄ti*, **rúdišь*, prim. sln. *rudẹ́ti*, *-ím* »rot machen« (Murko I, 495; tranzitivni pomen kaže na kontaminacijo z glagoli na *-iti*, *-im*), sbh. *rúdjeti*, *rúdīm* »subrubesco«, hrv. čak. *rūdȉt*, *rūdin* »sich rötlich färben (o zori)«, p. *rudzieć* »rdečkast postajati«, je podlaga za nastanek ptc. prez. akt. **rudę̌*, f. **rudę̌t'i* »ruber« → sln. dial. *rudě̀č*. Glej tudi *rdẹ́ti*, *rdě̀č*, *rúda I*, *-ruljen*. M. F.

rúda I (f.) »lapis aerarius« poleg »rudna jama« in »kamnolom« (Št. Peter pri Mariboru), adj. *rúden*, f. *-dna* »nanašajoč se na rudo, minerale«, sem *rudníca* (f.) »kjer se koplje rudo«, *rȗdnik* (m.) »isto«, *rudnína* (f.) »mineral«, *rudár* (m.), *-ja* »kdor koplje rudo«, *rȗdar* »isto«, v. *rudíti*, *-ím* (impf.) »kopati rudo«, cgn. *Rudar*, *Rudnik*, k slednjemu prim. gl. *rudnik* »rudar«. V 16. st. *ruda* »Ertz, Kupfer, Metall«, *jama od rude* »Ertzgruben«, *ruda od ſlata* »Goldgruben« (Megiser), v 18. st. *rûda* »metallum«, *rudar*, *-ja* »metallurgus«, *rudina* »puteus metallicus« (Pohlin), *ruda*, *rudſtvu* »Erzt, Metal, Mineral«, *rudina*, *rudiſhe* »Erztgrube« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *ruda* »metallum, fodina«, sbh. *rúda* »isto«, mak. *ruda*, blg. *rúda* poleg *rudá*, str. *ruda* tudi »rudnik« (Sreznevskij, Mat. III, 187), r. *rudá* tudi »kri«, p., č., slš. *ruda* »ruda«, gl. *ruda* »ruda, železnjak; rdeča zemlja«, dl. *ruda* »drnovec; močvirnata rdeča zemlja, bogata z železom« in »polja, bogata z drnovcem«. Psl. **rudȁ* (f.), dial. **rȗda* (blg.) je substantivizirani adj. f. k **rȗdъ* »ruber«, f. *rudȁ* (Vasmer II, 544, s starejšo literaturo). Psl. dial. oblika z akutom lahko kaže na vrddhirano tvorbo iz adj., kar bi impliciralo pomensko podstavo »tista, ki ima lastnost rdeče barve, rdeča«, k besedotvorju prim. sti. *Rudrá-* (m.) »ime boga« in od tod *ráudra-* »ki je takšen kot Rudra, trdosrčen, grozen«. Izraza **rȗda* in **rudȁ* sta torej sprva označevala le rdečkaste kovine. K temu prim. sorodno sti. *lohá-* »rdečkast«, substantivizirano »rdečkasta kovina, baker« in mlajše (m.) »kovina«, tudi stnord. *rauði* »rdeča železna ruda« (Mayrhofer III, 119; Pokorny, 873). Podobno pomensko motivacijo zasledimo pri **mědь* »baker, ruda«, kar je sorodno s het. *mīta-*, *mīti-* »rdeč« (Čop, SR XI/1–2, 27 ss.). Drugače Hirt, Gramm. I, 168, ki opozarja na sumer. *urudu* »baker« in sklepa, da bi bilo izvor poimenovanjem, kot je psl. **rudȁ*, **rȗda*, lat. *raudus*, *-eris* »brezobličen kos rude, ki služi kot kovanec«, nvn. *Erz*, stvn. *aruz(zi)*, stsaš. *arut*, potrebno iskati v tej sumerski predlogi. Dalje glej *rȗd*. M. F.

ruda II (f.) »vinska rutica, Ruta graveolens« (primor., vipav.), po sekundarni nazalizaciji *rȗnda* (f.) »Ruta divarcata« (Rodik na Krasu), dem. *rȗndica* »isto«. Tudi sbh. *rȕda* »Ruta graveolens« (Črna gora, Prčanj, Kvarner), hrv. *rudȁ* »isto« (Istra), plb. *rüdo*, *rüd'a* < srnn. *rude* »divja ruta« (Grimm, Wb. XIV, 318). Sln. in sbh. oblike so prevzete iz furl. *rùde* »Ruta graveolens«, it. *ruta* »isto« < lat. *rūta*, kar je izposojenka iz gr. ῥυτή (f.) »isto« neznanega izvora (Skok III, 177; Battisti-Alessio, 3299; Walde-Hofmann II, 456; Frisk II, 667). Glej tudi *rúta II*. M. F.

rudi (adv.) »stalno, vedno, kar naprej; immerwährend« (rez.), dial. *rȗdy* (B. de Courtenay, Rez., 15), po današnjem načinu zapisovanja *rụ́di*, npr. *to ję rụ́di jtọ́* »to je še vedno isto« (Steenwijk, SDR, 305), v Teru *rude* (M. Matičetov, ustno).

Nejasno. Vzglasni *r-* lahko predstavlja prvotni *r-*, *vr-* ali *gr-*; vokal *ų́* pa praviloma le etimološki *ū*. Etimona, ki bi fonetično ustrezal, ni mogoče najti. Morda gre za prvotno **vŏ rędě > *ųŭ rędě*, kar bi po vokalni harmoniji dalo **ųŭ rūdě > *ųu rûdē* in po moderni vokalni redukciji (*bộg < ubộg*) ali aferezi izpričano *rų̂dy*. K pomenskemu razvoju prim. sln. *rệd* → *rẹ́dno*, n. *Regel* → *regelmäßig*. Dalje glej *rệd I*. M. S.

ruditi, *-im* (v. impf.) »kodrati«, k temu *rudílo* (n.) »železna priprava, s katero so včasih kodrali lase« (Štrekelj, JA XI (1888), 465), adj. *rudljast* »kodrast« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 299). V 18. st. *sruditi, poruditi* »kraufen«, *sruditje* »Kraufen« (Gutsmann).

Pomensko enako je hrv. *rûd* »kodrast«, *rudac* »riccio, ricciutello« (Della Bella, Stulli), *ruditi, -im* »kodrati«, *rudilo* »priprava za kodranje las«, čak. *rûd* »kodrast«, *rûdast* »nakodran«, *rūdȉti, rūdin* »kodrati« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1080 s.), mak. *rud* »kodrast«, blg. *rúd*, f. *-a* epitet za ovco z voljno in kodrasto dlako, *rudíca* »kodrasta ovca«. Zaradi pomensko enakega *rodi lasje* »kodri« bi bilo mogoče sklepati o sln. *u* refleksu za slov. **ǫ* (Štrekelj, l. c.) in slov. besedno družino povezati s slov. **rǫ̂dъ* »asper« (Miklošič, 281; Mladenov, 563), prim. sln. *roda polt* »groba, negladka, neravna polt«, kar je sorodno z lit. *rámdas, rándas* »brazgotina« (Fraenkel, 697, brez slov. gradiva). Dalje glej *rộd II*. M. F.

rúdo (n.), g. *-a* »oje« (vzh. štaj.), tudi *rúd* (m.) »isto« (pkm.). V 18. st. *rudu* »Deichfel«, *rudoun konji* »Deichfelpferd; oinizhen konj« (Gutsmann). Prim. sbh. *rúdo* (n.) »krmilo« poleg *rúda* (f.) in *rûd* (m.), *rúdnjak*, hrv. *rudar, rúdni konj* »konj pri ojesu«, ukr. dial. *rudá* »oje pri saneh« (Grinčenko, Sl. IV, 85). Miklošič, 283, pritegne tudi madž. *rúd* »drog«, rum. *rudă* »oje« in izvaja z rezervo iz stvn. *ruota* »veja, drog«. Verjetno izposojeno iz madž. (Kniezsa, 935; Benkő III, 461).

rudúga (f.) »ime svinji«. Zaradi sln. *rdečúga* »rjavkastordeča svinja« poleg *rdečọ́ga* »isto« je mogoče izhajati iz pejor. izpeljanke na *-uga*, prim. tudi sln. *črnúga* »črna svinja«, k adj. **rûdъ* »rdeč«. Dalje glej *rûd*. M. F.

rufijân (m.), g. *-a* »zvodnik«, dem. *rufijânčič*; f. *rufijána, rufijânka*, adj. *rufijânski*. Izpričano že v 17. st. Kakor p., č. *rufián* »zapeljivec« izposojeno iz it. *ruffiàno* »isto«, od koder je tudi bav. n. *Ruffian*, ngr. ρουφιανός, frc., špan. *rufian* »isto«. Za sln. ni mogoče izključiti n. posredovanja (Miklošič, Frw., 50; SEW, 282; Matzenauer, CS, 295; Mende, RLS, 107). It. *ruffiano* nima trdne etimologije. Battisti-Alessio, 3294, domneva derivat z it. sufiksom *-ano* (prim. f. *puttana*) iz it. *rùffa* »umazanija na koži« < long. *hruf* »prhljaj«. M. S.

rugati, *-am* (v. impf.) »kodrati«, k temu *rugalica* (f.) »železna priprava, s katero so včasih kodrali lase« (Murko I, 496); glagol je izpričan tudi pri Jarniku, Versuch, 97: *rugati, -am* »kraufen«. V 18. st. *rugati, -am* »kraufeln«, *narugani lasi* »Kraufe«, *rugalza* »Krauseifen« (Gutsmann). Pomensko enako je hrv. *rugati, -am* »kodrati«, npr. *rugam lafzi* (Belostenec; pomen »kodrati« je izpričan tudi pri Voltiggiju; ARj XIV, 241) poleg »gubati, grbančiti«, npr. *narugati chelo* (Belostenec). Skok III, 166, je brez sln. gradiva sklepal o denom. v. k hrv. *ruga* »naborek, guba« (Šulek), kar je kot sln. *ruga* »Runzel« (Janežič[3] II, 613), p. *rug* »guba« (Karlowicz, SJP V, 766), č. *ruh* (Jungmann, Sl. III, 951) verjetno iz lat. *rūga* »guba« (Skok, l. c.; Walde-Hofmann II, 448). Zaradi pomensko bližjega lit. *rañgas* »zavoj, krivina«, *rangóti, -óju* »zavijati, kodrati«, *rangúoti* »zavijati«, *rangýti* »viti, zavijati« je sln. in hrv. gradivo v pomenu »kodrati« oz. »koder« bolje izvajati iz denom. v. **rǫgā̃ti, *rǫgā̃ješь* »zavijati, kodrati« = lit. *rangóti*. Pri lit. primerih Fraenkel, 697, opozarja na sorodno ags. *wrencan* »vrteti, viti; goljufati«, srvn. *renken* »drehend ziehen«, kar Pokorny, 1154, združuje pod nazalizirano osnovo **ųreng-* »vrteti, obračati« poleg **ųer-g-* v sti. *vr̥nákti* »obračati, vrteti«, pas. *vr̥játe*, lat. *vergō, -ere* »nagniti se, obrniti« itd. M. F.

rúgati se, *-am se* (v. impf.) »rigati se« (?). Kurkina, OLA, Materialy 1980, 278, opozarja na lit. *ráugas* »kvašeno testo, kislina«, *ráugti* »kisati«, *ráugėti* »rigati« poleg *rū́gti* »skisati, vreti«, kar je izpričano v splošnoslov. **rygati*. Dalje glej *rígati*.

rúhati, *-am* (v. impf.) »premikati, stresati«, sem verjetno *rúhati se* »pršeti« (oboje vzh. štaj.). Prim. r. *rúch, -a* »premikanje, nemir«, *rúšitь, rúšu* »premikati«, ukr. *rúch, -u* »premikanje, kretnja«, *rúšyty* »premikati«, br. *rúch, -u* »premikanje, nemir«, *rúchacь* »premikati, gibati«, *rúšicь* »isto«, *ruchómyj* »premičen« (Nosovič, 569), p. *ruch, -u* »gib, kretnja«, *ruchomy* »premičen, premakljiv«, *ruszyć* »premikati, dotikati se«, *ruszać* »isto«, č. *ruch* »gibanje, premikanje«, *rušný* »živahen, glasen«, slš. *ruch, -u* »vrvež«, *rušat' (sa)* »premikati (se), gibati (se), hiteti, teči«, *rušný* »živ(ahen)«, dl. *ruš, -a* »glasno premikanje«. Psl. nomen actionis **rũchъ* (m.) »premikanje« in k temu v. **rũšiti, *-išь* (tranz.) »premikati« in **rũchati* »isto«. Toda ptc. prez. pas. **ruchomъ* »premičen« je iz tem. prez. **rus-ti, *rušešь* »premikati«. Sorodno lit. *rusė́ti* »gibati se, premikati se« (Kurschat, Wb., 2113), *rusénti* »dirjati« (isti, l. c.), *rusnóti* »rahlo teči, curljati, pršeti; teči s kratkimi koraki, drobencljati« kaže na lahek vokalizem v osnovi. K tej slov. besedni družini spada tudi ptc. pret. akt. **rychlъ* »hiter«, prim. p. *rychły* »hiter, nagel«, č. *rychlý* »isto«, slš. *rýchly*, gl., dl. *rychły* »hiter, uren, ročen«, ki tako kot nomen actionis **rũchъ* (m.) »premikanje« implicira obstoj verbalne osnove z dolgim vokalizmom. Besedna družina s primarnim pomenom »premikati, teči, hiteti« tvori z v. **rũšiti, *-išь* homonim z genetično nesorodnim iter. **rũšiti, *-išь* »riti, kopati, lomiti, rezati, praskati, rahljati ipd.«, kar je verjetno povzročilo tudi prenašanje pomenov na nehomonimne tvorbe, npr. r. *rýchlyj* »rahel, krhek, sipek«. Psl. v. **rus-ti, *rušešь* »premikati« je kot zgoraj omenjeno balt. gradivo in šved. *rūsa* »divjati, hiteti« gotovo motivirano iz ide. baze **(e)reu̯-* »hitro premikati«, prim. lat. *ruō, -ere* »hiteti, navzdol se premikati, teči, liti«, npr. *ruit imber* »lije«, *ruere portis* »drveti iz«, srir. *rūathar* »naskok, naval, napad« < **reu̯-tro-* (Pokorny, 331 s.; Trautmann, BSW, 241). Fraenkel, 751, lit. *rusénti* »gibati se, premikati se« brez povezave s slov. fonetično primerljivim gradivom s pomenom »premikati, teči, hiteti ipd.« izvaja

iz lit. *raũsti, rausiù, rausiaũ* »riti«. Prek pomena »teči, hiteti, divjati, besneti« je z ide. bazo **reu̯-s-* mogoče povezati tudi sti. *róṣati* »mrziti, godrnjati«, *rúṣyati* »godrnjav biti«, kavz. *roṣáyati* »jeziti« (tako Pokorny, l. c.). Mayrhoferju III, 81, je izvor te sti. besedne družine nejasen. Glej tudi *rúšiti I*. M. F.

rûhmati, *-am* (v. impf.) »besneti, divjati, hrumeti«, k temu *rûhma* (f.) »nenadna nevihta, trušč, ropot« (Sln. gorice). Nejasno; Štrekelj, Lwk., 57, je izvajal iz madž. *roham* »napad, juriš«, *rohamoz* »napasti, jurišati«, kar tudi pomensko popolnoma ne ustreza. Morda z prestavitvijo vzglasnega *h-* v besedno medglasje nastalo iz sln. *hrúmati, hrûmam* (v. impf.) »divjati besneti«, tudi *hruméti, -ím* »isto« in *hrúmiti, hrûmim*. Brez vzglasnega *h-* je pkm. *rüjm* »hrum, odmev«, *rüjmiti, -in* »hrumeti, doneti« (Novak, Slovar, 94). Dalje glej *hruméti*. M. F.

rûj (m.), *-a* »Rhus cotinus, R. coriaria«, tudi *roj, rej, rij* in *rujevína, rojevina* »isto«. Prim. sbh. *rûj*, g. *rûja* »Rhus«, *rùjevina* »rujev les«, dial. *rujȅvina* »isto« (Kosovo), mak. *ruj* »Rhus cotinus«, blg. *rúj(at)* »isto« (č. *ruj* »isto« < jslov.). Nejasno je sln. dial. *rúja* »Achillea millefolium« (Kras), kar morda ne spada sem, vendar je rum. *ruen, ruin, ruĭan* »Scabiosa«. Najverjetnejše izhodišče je lat. *rhūs* »ruj«, gr. *ῥοῦς* v odvisnih sklonih. Mladenov, 564, misli na sorodstvo z **ruda*. Glej tudi sin. *sumah*.

rújen (adj.), f. *-jna* z nejasnim pomenom, samo *rujno vince*. Prim. blg. *ruino vino* »čisto, dobro vino«, sbh. *rûjno vino* (Vuk). Miklošič, 282, izvaja iz *ruj* »Rhus«, enako Skok III, 168, medtem ko Mladenov, 564, domneva osnovo **rei̯-, *roi̯-* »teči«. Toda slš. *rujný* pomeni »živahen, razposajen«, kar povezujejo s č. *říje* »parjenje srnjakov, čas njihovega parjenja«, p. *ruja* »parjenje, gonjenje« (> lit. *rujà*), lot. *rùoja* »parjenje«. N. *Kindermacher* (Valvasor) za vipavsko vino, ki učinkuje kot afrodiziak. Sem spada tudi stcsl. *ruinъ* »september«, sbh. *rûjan* »isto«, č. *říjen, -jna* »oktober«.

rûjhtati, *-am* (v. impf.) »regetati«, k temu *rûjht* (m.) »Rana esculenta«, *rujhtáč* »isto« (vse v 19. st. izpričano pri Murku I, 496). Pomensko enako je sln. *rohtáč* (m.), *rohtân, -ána* in *rộhtelj* < **rog/chъtáčь, *rog/chъtânъ, *ròg/chъtьl'ь*, kar zaradi vokalizma ni povezljivo z zgornjimi primeri. Izhajati bi bilo mogoče iz sln. dial. (pkm.?) refleksa za slov. ekspr. deverbativ **r'ûch-ъta-ti* k **r'ûchati*, prim. r. *rjúchatь* »rjoveti, kruliti«, *rjúcha* »svinja«, *rjúška* »isto« (Dal', Slovar'[3] III, 1774 s.), br. *rjúchacь* »kruliti« (Nosovič, 571). Slov. **r'û-ch-ati* je deverbativ k **r'ûti, *r'evèšь* »rjuti« (Preobraženskij II, 239; Vasmer II, 560). Dalje glej *rjúti* in *rúkati*. M. F.

rúkalica (f.) »Bellis perennis« (Fram), tudi *rukalca* »isto«. Prevzeto iz avstr. n. *Ruckerl* »Bellis perennis«, tudi *Rockerl* »isto«, oboje nejasnega izvora (Marzell, Wb. Pfln. I, 566 s.). M. F.

rúkati, *-kam, -čem* (v. impf.) »rjoveti, tuliti (o kravah, volih, jelenih)«, tudi *rúčati, -ím* (v. impf.) »isto« (vzh. štaj.); k temu *rúkanje* (n.) »rjovenje«.

Prim. hrv. *rúčati* »dreti se, zvijati se (od bolečin)« (Ozalj), *rúkati, rûčēm* »dreti se, rjoveti«, čak. *rūkȁt, rūčeš* »dreti se, tuliti« (Vrgada), mak. *ruka* »vpiti, kričati, tuliti«, slš. *rúkat', -am* »kričati, vpiti (zlasti o biku)«, *ruknút'* »zavpiti«, gl. *ručeć, rukać* »zamolklo tuliti (o volih)« (navaja Schuster-Šewc, HEWb., 1249). Psl. **rukâti, *rukâješь* »rjoveti, tuliti ipd.« in **rûčešь* poleg **ručâti* »isto« < **rukěti*. Sorodno je lit. *rū̃kti* »rjoveti«, lot. *rûkt, rùkt* »isto« poleg »hrumeti, bučati, divjati«, tudi *ŗùkt* »isto«, stvn. *rohôn* »rugire« < **rukā-, ruhen* »isto«, ags. *rȳn* »rjoveti« < germ. **ruhjan*; vse tvorbe so združljive pod ide. bazo **reu̯k-, *ruk-* »rjoveti, tuliti ipd.«, ki je tvorjena iz ide. **reu̯(H)-* »isto« v psl. **r'ûti, *r'evèšь* »rjuti« (Miklošič, 286; Trautmann, BSW, 247; Vasmer II, 555; Fraenkel, 747; Pokorny, 867). Miklošič, l. c., s to besedno družino povezuje le sln. *rúkati* »goniti se (o jelenu)« (v. impf.), *rûk* (m.) »pojanje jelenov«, s čimer je v drugi prevojni stopnji sorodno r. *rýk* »čas parjenja (pri svinjah)« (Pskov; Dal', Slovar'[3] III, 1756). Zaradi pogostih pomenskih prehodov »pritiskati, udarjati ipd.« > »goniti se, pariti se« bi bilo tako kot pri sln. *róvati se, rújem se* »goniti se (o kobili)« in sorodnem bolje izhajati iz omenjene pomenske predstopnje. Glej tudi *ríkati, rúkati se* in *rjúti*. M. F.

rúkati se, *-am se* (v. impf.) »rvati se, puliti se« (črnovr.; Tominec, 196), nižje pog. *rūkati, ŗûkam* »suvati«, rož. *rəqàtə, rúqam* »tresti (vrata)« (Šašel, RNB, 101); pf. *rúkniti, rûknem* »suniti«. V 18. st. *rukam* »removere, trudere«, *ruknem, -kneti* »isto« (Pohlin), *rukam, ruknim* »ſchiebe weg« (Gutsmann).

Pleteršnik II, 443, je pri sln. pf. glagolu sklepal o n. izposojenki, verjetno iz n. *rucken* »premakniti, poriniti«. Zaradi sln. *rúčiti, rûčim* (v. pf.) »udariti«, ki sledi domačemu glagolskemu vzorcu tipa sln. *pộkati* (impf.): *pộčiti* (pf.), kot tudi zaradi sln. *rúkati* »goniti se (o jelenu)«, *rûk* »pojanje jelenov« in r. *rýk* »čas parjenja (pri svinjah)« (Pskov; Dal', Slovar'[3] III, 1756), kar je verjetno specializirano iz pomena »naprej potiskati, suvati«, je mogoče, da se je n. izposojenka pomešala z domačim v. **rukâti* »isto«, pf. **ruknǫti*, prim. hrv. dial. *rûknati* »poriniti« (Ozalj) < n. (?), mak. *ruka, rukne* »dreti (o tekočini, množici)«, blg. *rúkvam, rúkna* »isto«. Ide. baza **reu̯-k-*, ki je tvorjena iz ide. **(e)reu̯-* »naprej premikati, potiskati, dreti ipd.« (Pokorny, 331 ss.), se nazalizirana ohranja v slov. adj. **rǫčьjь* »hiter«. Dalje glej *rváti, ríti, rúkati, Skarûčna, róčen* in *zarûkan*. M. F.

rukáva (f.) »potok srednje velikosti« (Koper, Kubed); verjetno spada zraven hdrn. *Rokava* »ime Dragonje v zgornjem toku« in *Rokav(a)* »hudournik pri Marezigah«, ki jih Bezlaj, SVI II, 162, izvaja iz **rǫkavъ*. Štrekelj, LMS 1894, 41, je suponiral izvorni *-u-* in prevzel Miklošičevo mnenje o osnovi **rǫk-* poleg **ruk-* v **ručьjь* (SEW, 282). Glej tudi *Skarúčna* in *róčen*.

rúkulja (f.) »Eruca sativa« (Šempeter), tudi »Diplotaxis« (Breg v Istri) in »Sisybrium officinale«. Tako kot hrv. *rùkola* »herba quaedam« (Nemanić), *rukula* »ruchetta, eruca« (Mikalja) prevzeto iz furl. *rùcule* »Eruca sativa, Nasturtium officinale«, trž. it. *rùcola* »Brassica eruca«, ben. it. *rùcola* »isto«, knjiž. it. *rucola, ruca* < lat. *ērūca* »kodrasti ohrovt«, tudi »Eruca sativa« (Štrekelj, JA XII (1890), 468; Battisti-Alessio, 3293). Izvor lat. izraza ni jasen (o tem Walde, 259). Zaradi podobnosti listov se je sln. izraz prenesel tudi na poimenovanje za »Ruta graveolens«, prim. sln. *rûklja*, kar je tako kot kraš. *rùkla* »Eruca

sativa« in »Ruta graveolens« (Godnič-Godini, Sln. morje in zaledje VII/6–7 (1984), 123) nastalo po vokalni redukciji. Glej tudi sin. *kréša*. M. F.

rukzak (m.), g. *-a* »oprtnik, nahrbtnik«, pkm. *rùksak* »isto«, črnovr. *rukzǫ̂k* (Tominec, 93). Tako kot hrv. *rũksak* »isto«, *rũsək* (Ozalj) prevzeto iz nvn. *Ruck-sack* »vreča, ki se nosi na hrbtu, oprtnik«. M. F.

rúla (f.) »vrsta skrilaste rudnine, gnajs« (izpričano pri Cigaletu, Wb., 657, z oznako, da je leksem češki, toda kasneje pri Erjavcu, Rudninoslovje, 86, brez nje). Prevzeto iz istopomenskega č. *rula*, kar je iz n. dial. *rull*, *grull*, nvn. *Gerölle* »prod, grušec« k *rollen* (Koštiál, JA XXXVII (1920), 402; Machek[2], 524). Tujega izvora je tudi sln. *gnâjs* < nvn. *Gneis* (16. st.), kar je sorodno srvn. *g(a)neist(e)*, stvn. *gneisto*, ags. *gnāst*, stnord. *gneisti* »iskra« in kaže, da je tu rudnina poimenovana po njenem značilnem svetlikanju (Kluge[17], 263). M. F.

rulândec (m.), g. *-dca* »vrsta štajerskega vina in trte«. Izposojeno in prenarejeno iz n. *Ruländer* »modremu burgundcu sorodna vrsta trte in vina«, kar je poimenovano po trgovcu *Rulandu*, ki je l. 1711 to vrsto trte iz Burgundije prinesel na Pfalško. Trta in vino sta znana tudi pod imenom *sivi burgundec*. V Franciji ju imenujejo *pinot gris*, kar je preko it. prevzeto in delno prevedeno v sodobno primor. *sívi pinǫ̂(t)* (Wahrig, 1085; Amfora, Vinski tabernakelj, 107). M. S.

rúliti, *-im* (v. impf.) »tuliti, rjoveti«, npr. *bik ruli*, *burja ruli*, izpričano že v 17. st. (Dict.), pkm. *rgüjliti*, *-in* »rjoveti«, *ergüjliti* »isto« (Novak, Slovar, 92); pomensko enako je *hrúliti*, *frúliti*. Verjetno stara onomatopeja, prim. sbh. *rùljati*, *rùljām* »jokavo vpiti« (Vuk), hrv. tudi *rúljiti*, *rûljīm* »hrkati« (Habdelić, Belostenec, Mikalja), *rùlina* (m.) »cmerav otrok« (Nemanić), verjetno je iz iste onomatopeje tudi mak. *rulče* »dojenček«, tudi *rulek*, pl. *-lci* »isto«. K slov. oblikam prim. lit. *rauliúoti* »mukati« (Skok III, 170; Matzenauer, LF XVII, 187). Dalje glej *rjúti* in *hrúliti*.

-rúljen (adj.), izpričano le s pref. *zarúljen* »zdrav kot riba«, npr. *zaruljen človek*, *zaruljeno lice*. Osamljeno; gotovo deverb. tvorjeno iz sln. v. **za-ruliti*. Izhodni v. je lahko denom. **rudliti* iz ptc. pret. akt. **rudlъ* »rdeč« ← prez. **reu̯dhe/o-* »rdeče delati ipd.«, prim. gr. ἐρεύθω »isto«. K pomenu prim. sln. obir. *rjãv* »z zdravo barvo obraza«, *rjávec* »človek zdravega videza« (Karničar, Obir, 228) k slov. **rъd'ā̆vъ* »rdeč« poleg »rjav ipd.«. Dalje glej *rûd*. M. F.

rúmava (f.) »ime kravi pšenične barve« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 299), tudi *rúmelj* (m.) »ime govedu« (Erjavec, LMS 1875, 225). Štrekelj, LMS 1894, 41, je opozoril na hrv. *rúma* »ime kravi, ki je po trebuhu in vratu zelo dimasta, po hrbtu temno rjavkasta« (okolica Zagreba) in zaradi sln. sin. *rumȩ̂nka* »rumena krava« (Tolmin), *rumȩ̂na* »rdečkastorumena krava« (bkr., Lašče, Ljubljana z okolico), m. *rumȩ̂n* »takšen vol« (bkr., Lašče), hrv. *rùmen* »ime govedu« (Lika), *rũmen* »rdečkastorumen vol« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 369), *rumèna* »ime kravi« izvajal iz adj. **rumènъ*. Skok III, 171, meni, da so tvorbe hipokoristične. Vendar je zaradi mak. denom. v. *rumee* »rdeti« (nar. pesem) kot tudi sln. dial. *rũn* »rdečkastorjav« (Prlekija) mogoče sklepati o adj. **rûmъ*, f. **rumã* »rdečkastorjav« < **rou̯dh-mo-* in **runъ* »isto« < **rou̯dh-no-s*. Dalje glej *rûd*, *rũn* in *rumèn*. M. F.

rumèn (adj.), f. *ruména* »gilvus, flavus«, tudi »ruber«, npr. *rumena kri* (pkm.), sem *rumȩ̂n* (m.) »dukat« poleg »rdečerumen vol« (bkr., Lašče), f. *rumȩ̂na* »takšna krava« (bkr., Lašče), *rumȩ̂nce* »luteum ovi« (kor.), *rumȩ́nec* »isto«, *rumenják*; *rumȩ́nek* »Matricaria chamomilla«, *rumȩ́nec* »žafran; Cheiranthus cheiri«, v. *rumenéti*, *-ím* (impf.) »postajati rumen«, *rumeníti*, *-ím* (impf.) »delati rumeno; pražiti (o moki na maslu)«, od tod izvedeno *rumenílo* »kar dela rumene, rdeče barve« itd. V 16. st. *rumen* (Dalmatin), *rumeno* poleg *romeno* (Krelj), kar je vokalizirano iz **rəméno* < *ruméno* (Ramovš, JF II (1921), 41 s.), v 18. st. *rumèn*, *ermèn*, *armêne* »flavus«, *erménâk* »vitellus, luteum«, *ermenkaſt* »flaxeſcens« (Pohlin), *rumen*, *ermen* »roſenfärbig, gelb«, *ermenze* »Eierdotter«, *ermenjak* »isto« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *ruměnъ* »ruber«, sbh. *rùmen*, f. *rumèna* in *ruména* »rdeč«, stsb. *ruměnь* »ruber« (Daničić), hrv. čak. *rumȩ̂n*, f. *rumenȁ*, mak. *rumen* tudi »zlatordeč«, npr. *rumen izgrev*, *rumeni jabolka*, blg. dial. *rúmen* kot epitet za človeka svetlordeče barve, r. *rumjányj* »rdeč«, ned. obl. *rumján*, f. *rumjána*, n. *rumjáno*, ukr. *rum'jányj* »rumen«, br. *rumjány*, p. *rumiany* »rdeč; zapečen«, č. *ruměný* »rdeč«, zastarelo *rumný*, slš. *rumenný* »isto«. Iz slov. jezikov je rum. *rumen* »rjavkasto-, temnordeč« (Tiktin, Wb., 1345). Slov. adj. oblike **rumènъ*, f. **rumenȁ* (sln., sbh.), **rumę̑nъ* (r., ukr., br.) in **ruměnъ* (p., č., slš., stsb.) so tvorjene iz psl. subst. **rumy* (m.), akz. **rûmenь* (→ sln. *rumȩ̂n* (m.) »dukat; rdečerumeni vol«, hrv. *rũmen* »rdečkastorumen vol«; Žumberak), g. **rumene* < ide. nomena actionis **róu̯dh-mōn* (m.), akz. **róu̯dh-men-m̥*, g. **rou̯dh-men-es* k **reu̯dh-* »rdeč, rjav, rumen ipd.«, ki ga potrjuje lit. *raumuõ*, g. *raumeñs*, akz. *raũmenį* »mišica, vime« (Matzenauer, LF XVII, 188 s.; Trautmann, BSW, 239; Meillet, Ét., 425; Mikkola, Ursl. Gramm., 159; Vasmer II, 547; Fraenkel, 707). K adjektivizirajočim postopkom tipa sbh. *vrȅmen* »časen« k *vrijème*, g. *vrȅmena* kot tudi razlago **rumę̑nъ* in **rumènъ* glej Arumaa, Ursl. Gramm. III, 24 ss., z literaturo. Dalje glej *rûd*, *rũn*, *rúmava* in *remènka*. M. F.

rũn (adj.) »rdečkastorjav« (Prlekija); k temu *Rũna*, *Rũnca* »ime krave«, *Runež* »ime volu«. Ni jasno razmerje do *rǫ̂nz* (adj.), *rǫ̂nzast* »vol, ki je po hrbtu bel, sicer rdečkast« (goriš.) poleg *rǫ̂nka*, *rǫ́nica* »vrsta hruške« (bkr.). Gotovo *rũn* < **rou̯dh-* s sufiksom **-ьnъ*, prim. stč. *rudný* »rdeč« poleg *rudý* »isto« (Machek[2], 523).

rúniti, *rûnem* (v. pf.) »suniti, udariti«. Tudi sb. *rũnuti*, *-nēm* »močno udariti«. Izhajati bi bilo mogoče iz nazalno sufigirane prez. osnove **rũnešь* k **rũ-* v psl. inf. **rũti*, **rũjǫ* »suvati ipd.«. K temu prim. prav tako nazalno sufigirano osnovo v sorodnem lit. *ráunu* poleg *ráuju*, inf. *ráuti* »puliti, vleči«, refl. *ráutis* »ravsati se«, lot. *raũnu* poleg *raũju*, inf. *raût* »isto«, refl. *raûtiês* »ravsati se«. Dalje glej *rváti*. M. F.

runje (f. pl.) »ošpice« (Banjščice, Tolmin), tudi *rúnja* (sg.) »izpuščaj na obrazu«, *ry'ńe* »hraste«. Mor-

da spada zraven tudi *rûnjast* (adj.) »hrapav« (gor.), vendar *rûnjast* »skuštran« (bkr.) poleg *runjati* »kodrati« (Kelemina, Sln. etnograf VI–VII, 330). Šturm, Ce fastu IX, 115, izvaja *runje* iz furl. *rògne* »garje«, it. *rogna* »isto«, kar izvajajo iz lat. *arānea* »pajek, pajčevina« (Battisti-Alessio, 3277). Vendar je č. *chruna* »prhljaj«, pl. *chrouny* »hraste«, dial. »kuštrava glava« poleg *škruna* »prhljaj« in dl. *kšuna* »ime za več kožnih bolezni«. To gradivo Machek^2, 207, z rezervo primerja z nvn. *Räude* »prhljaj, garje, svrab«, stvn. *rûda, riudī*, srvn. *rûde, riude* »isto«, ags. *hrūðe* »hraste, svrab«, brez jasne etimologije (Kluge^{17}, 586), morda paleoevropski relikt. Profous, ČMF XXVI, 179, rekonstruira psl. **chrǫdъ* in primerja sln. *rộd* »hrapav, pust«, sbh. *rūdast*.

rúnkelj (m.), g. *-klja* in *-na* »(krmna) pesa« (štaj.; SSKJ IV, 555). Tako kot ukr. *runkla* »Beta vulgaris« poleg *runtla* »isto« in *rumpla* (Makowiecki, SBLM, 54), p. *runkla* »rdeča pesa« (Karlowicz, SJP V, 772), slš. *runkl'a* »vrsta pese«, *rungl'a* »isto« poleg *rumpl'a* (Kálal, Sl., 589), gl. *runkel*, dl. *runklawa* prevzeto iz nvn. *Runkel, Runkelrübe* »Beta vulgaris«, kar je zašlo tudi v lit. *ruñkelis* »Beta vulgaris«, *ruñkulis* »isto«, lot. *ruñkulis*, agl. *runcle*, dan. *runkelroe*, šved. *runkelrofvor* (Marzell, Wb. Pfln. I, 584; Fraenkel, 749; Schuster-Šewc, HEWb., 1253). Dalje nejasno; Marzell, l. c., meni, da je pesa tu poimenovana po velikem in čvrstem plodu, zato izvaja iz n. *Runke* »brdavs kruha«; Kluge^{17}, 615, pa povezuje z *Runkel* »grba, guba«, ker so za rastlino značilna posebno zgrbančena semena. M. F.

rúno (n.), g. *-a* »vellus, pellis«, prevzeto po drugih slov. jezikih; dial. samo *rúna* »isto«. Prim. stcsl. *runo* »vellus«, sbh. *rúno*, mak. *runo*, blg. *rúno*, pl. *runá*, r. *runó*, ukr. *rúno*, p. *runo*, č. *rouno*, slš. *rúno*. Miklošič, 284, je izvajal iz **ryti*, **rъvati*. Zaradi sti. *róman-, lóman-* (n.) »dlaka« in ir. *rón* je najverjetnejše prvotno **roumno-* (Machek, KZ LXIV, 261; Slavia XVI, 191; Mikkola, Ursl. Gramm. I, 66). Ne spada zraven lat. *rēnō, -ōnis* »kožuh«, kot suponira Rozwadowski, Quaest. I, 428.

rúpa (f.) »jama, kraški požiralnik, štirna, kotanja« (notr., dol., štaj., bkr.), *rupáča* »globel, jama« (vzh. štaj.), *rûpnik* (m.) »brezno na močvirju« (dol.), adj. *rúpast* »jamast, kotanjast«; tpn. *Rupa, Rupe, Mrzla Rupa, Rupec, Rupnik*, cgn. *Rupnik*.

Prim. csl. *rupa* »foramen«, sbh. *rȕpa* »jama, luknja«, mak. *rupa* »jama«, blg. *rúpa* »isto«, r., ukr. *rúpa* »zasipnica za krompir« (Grinčenko, Sl. IV, 88). Psl. **rūpa* < ide. **róuHpā* je tvorba iz set baze **reuH-p-* »trgati, razbijati, riti«, prim. iz anit baze ide. **róupo-* v lit. *raũpas*, pl. *raupaĩ* »koze, osepnice« (k pomenu prim. sln. *noríce* iz *nora* »jama«), stnord. *rauf* »jama, špranja«. Iz iste ide. baze je še lit. *rūpėti* »vznemirjati, delati skrbi«, p. *rupić się*, r. dial. *rúpitь* »isto«, p. dial. *rypać* »tolči«, č. *rýpati*, slš. *rýpat'* »riti«, sti. *rúpyati* »imeti bolečine v trebuhu«, stnord. *rūfa*, ags. *rēofan* »razbiti, raztrgati«, lit. *raũpti* »izgrebsti, izkopati«, lat. *rūpēs* »pečina« (Vasmer II, 548; Skok III, 172; Trautmann, BSW, 240; Fraenkel, 707 s.; Pokorny, 870). Glej tudi *ríti, rváti, rupáča*. M. S.

rupáča (f.) »skala, pečina« (pkm.), v 16. st. *rupazha* »Felss, petra« (Megiser). Miklošič, 283, je primerjal lat. *rūpēs* »isto«. V sln. gre za metaforo iz majorativa *rupáča* »jama, votlina«. Takšna metafora je znana še v sln. *pệč, pečína* »skala« < »votlina« < *»kotanja, ki služi za ognjišče«, sb. orn. *Pešter* (f.) : *pèštera*, blg. *pešterá* »jama, votlina«. Glej *pệč* in *rúpa*. M. S.

rûs (adj.), f. *rúsa* »rdečkast (o laseh, dlaki)«, tudi *rosa glava*. L. 1607 *rus* »rosso« (Alasia); k temu cgn. *Rus, Ros, Rusjan, Rosina, Rusič, Rosič* in *rûs* (m.) »ime volu« poleg *rs, irs*, f. *rûsa* in *irsa* »ime kravi«, *rosíca, rusíca, rûska* »rdeča mravlja«, *rúsana, rusúlja* »krava«, dial. *rusína* »rumeno barvilo« (pkm.), *rûsec* »divji petelin«, *rusák* »blondin«, *rúsiti (se)* »rjaviti se« (Zilja). Prim. csl. *rusъ* »flavus; igni similis« poleg *rosъ*, sbh. *rȕs*, mak. *rus* »plav, rumenkast«, blg. *rús*, f. *-a* »svetlorumen, plav«, r. *rúsyj* »svetlorjav s sivkastim ali rumenkastim odtenkom«, ukr. *rúsyj* »svetlo rumenkastosiv«, p. dial. *rusy* »svetlorjav« (Karlowicz, SGP V, 74), č. *rusý* »svetlorumen«. Staro **roudhso-s* iz osnove **roudh-* »rdeč«; sorodno je lit. *raũsvas* »rdečkast«, lot. *rûsis* »ime psu rdeče barve« (Miklošič, 283; Trautmann, BSW, 239; Vasmer II, 551). Dalje glej *rdềč, rumền, rúda I, rîdž*.

rûse (f. pl.) »brki«, tudi *barûse* (f. pl.) »brada«; sg. *rûsa* »Triticum durum«, morda tudi *Rusa* »bajeslovno bitje; pustna maska v podobi konja ali koze« (vzh. štaj.), *barûsa* »brada«. K temu *barusȃč* (m.) »bradač«, adj. *barûsast* (Sln. gorice). Prim. č. *rous* (m.), navadno pl. *rousy* »dolgo perje na ptičjih nogah«, dial. poleg *barousy, parósy, koróse* tudi »dolgi razmršeni lasje« (navaja Machek^2, 519). Verjetno ekspr. besede. Machek^2, l. c., prišteva k isti osnovi **rupsati* »trgati, cufati«, slš. *rusat'* »trgati na drobne kose«, dial. *obrusat'* »natrgati, razcefrati«, tudi sln. *obrûs* (m.), *ubrûs* »resast prt«, sbh. *ȕbrus*, blg. dial. *ubrús*, csl. *ubrusъ* »sudarium«, r. zastarelo *ubrús* »vezen robec«, ukr. *ubrús* »prt«, č. *ubrus* »namizni prt«, slš. *obrus* »prt, ruta, kos platna, ki se uporablja za nošenje predmetov« (iz slov. jezikov madž. *abrosz* »prt«; Miklošič, 23; Benkő I, 92), kar izvajata Miklošič, 370, in Berneker I, 50, iz **brysati, *brъsnǫti*.

rusi konj (m.), g. *rusega konja* »Ilex aquifolium«; k temu *rusikonjevina* »isto«. Štrekelj, JA XIV, 541, izvaja iz furl. *rusecòn* »Ilex aquifolium«, ljudskoetimološko naslonjeno na sln. **rusi konj*. Pellegrini-Zamboni, FPF, 434, navaja oblike *rasekǫ́ns, rasakóni, ruzicón, rasecon, rassacon* in izhaja z rezervo iz **rūscōne* k *rūscum* »Ruscus aculeatus, Asparagus« in meni, da je Štrekljeva razlaga sprejemljiva.

rûska I (f.) »večja sladkovodna riba z majhnimi zlatozelenkastimi luskami in zaokroženimi plavutmi, linj« (SSKJ IV, 566), »Tinca vulgaris« (Bilje; Erjavec, LMS 1879, 132). Sem verjetno *rûslja* »neka riba v Krki« (Kostanjevica). Nejasno; morda sta tvorbi izpeljani iz adj. **rûsъ* v pomenu »rumenoplav«, sln. *rûs* »rumen« (rez.), *rusína* »rumena barva« (pkm.), *rusák* »ki je plavih las« (Caf), sbh. dial. *rȕs* »rumen«, blg. *rús*, f. *-a* »svetlorumen, plav«, č. *rusý* »svetlorumen«. Dalje glej *rûs*. M. F.

***ruska II** (f.) »jagoda«, l. 1607 *rufca* »fraga« (Alasia). Po Legiši, Alasia (1979), 261, je to zaradi enakopomenskega *trúskalica* (Malhinje), *bruskalica* (Šem-

polaj) le nerodni zapis za sln. dial. **truska*. Dalje glej *trǫ̑ska*. M. F.

ruske (f. pl) »osepnice« poleg *maruskle*. Štrekelj, Lwk., 57, izhaja iz furl. *varùscli* »osepnice«, kar je dalo sln. *maruskle* (o tem Štrekelj, JA XIV, 531). Iz fraze *ima maruskle* se je po haplologiji razvilo *ruskle*, kar se je ljudskoetimološko naslonilo na *rȗs* »rdeč«.

rusljáti, *-ȃm* (v. impf.) »kričati, vpiti« (pkm.). Osamljeno; izhajati bi bilo mogoče iz ekspr. v. **rusъl'ati* k neevidentiranemu slov. v. **rusati* »kričati, vpiti ipd.«, kar je lahko iz **rud-sati* in sorodno z **ruditi* »kričati, vpiti«, prim. stč. *ruditi* »mrzeti, upirati se« (Šimek, Sl., 159) k ide. **reu̯d-* »kričati, vpiti«, sti. *róditi* »kričati, jokati, tarnati«, av. *raod-* »jokati«, stvn. *riozan* »isto«, *rôz* »jokanje, ječanje«, lit. *ráudu* »stokati«, stlit. *ráumi* »isto«, *raudà* »stok« (Pokorny, 867). K besedotvorju glej SP I, 53, 51. Glej tudi *rjúti I*. M. F.

rȗš (m.) »Pinus mughus«, tudi *rúša* (f.) in *rȗšje* (n.). Izposojeno iz furl. *rùsse* »isto« iz lat. **rūsceus* k *rūscum* »Ruscus aculeatus, mišji trn«, domnevno predide. izvora (Hubschmid, Vox. Rom. XXVII/2, 338; Pellegrini-Zamboni, FPF, 19). Skok III, 175, prišteva k isti osnovi hrv. *rust* (m.), kol. *rušće* (n.) »macchia mediterranea« (Primorje). Sln. tudi mtpn. *Rušojca, Rušovla, Rušca, Rušič, Rušje*, v Srbiji tpn. *Rusje*. Glej tudi *rȃvš* in *rúševec*.

rúša (f.) »vrhnja plast zemlje z rastlinjem«, sem fraze *biti pod rušo, počivati pod rušo* »mrtev biti«, *leči pod rušo* »umreti« ipd.; tudi *rušína* »ruša« in *rúševina* »isto«, v. *rušiti, -im* (impf.) »rušo rezati«. Bezlaj, Eseji, 129, povezuje s temi apelativi pogostna sln. tpn. in mtpn. *Ruša, Rušno* in opozarja, da taka pomenska motivacija pri vseh imenih ni nujna. Zaradi polisemije slov. **rušati* oz. **rušiti* bi taka imena zahtevala podrobnejšo obravnavo. V 18. st. *rushim* »Wasen ausſtechen, vaſtare humum«, *rushèna* »Waſen, Torf, terra foſſilis« (Pohlin), *ruſhim* »ſteche Waſen aus«, *ruſhina* »Grastorf, Waſen« (Gutsmann). Samo sln.; zaradi sln. sin. *dȓn* < **dьrnъ*, ki ga je Miklošič, 42, povezal z lit. *dìrti, derù* »rušo rezati« poleg »rezati, dreti«, prim. slov. **derti*, **dьrǫ* »rezati, dreti«, bi bilo sln. gradivo mogoče povezati z r. dial. *rúšatь* »rezati (kruh), deliti« (Dal', Slovar'[3] III, 1750) in sorodnim. Vasmer II, 553, je ta r. glagol primerjal z r. *rúšitь, rúšu* »premikati«, vendar je pomen »rezati, deliti« vsekakor bolje povezljiv s pomenom »drobiti, rahljati ipd.«. Dalje glej *rúšiti I*. M. F.

rúševec (m.), g. *-vca* »divji petelin, samec Tetrao urogallus, Lyrurus tetrix«, f. *rúševka*; samo pri Cigaletu, Wb., 98, tudi *rušjek* »Auerhahn«, tj. »Tetrao urogallus«; pri Freyerju, Fauna, 26, *rúſhova kura, rúſhovez* »Tetrao tetrix«, tj. »Lyrurus tetrix«. Najverjetneje izvedeno iz *rȗš, rúševje, rúševec* »Pinus mughus«, saj Lyrurus tetrix (in zlasti soroden snežni jereb, Lagopus mutus) živi v višje ležečih iglastih gozdovih in si navadno pod grmovjem (npr. pritlikavim borovcem ali rododendronom) naredi gnezdo. Od 18. st. dalje izpričano *rusni petelin* »ruševec«, prim. *rúſni petelin* »Auerhahn« (Gutsmann), v 19. st. *ruſni petelin* (Jarnik), *górſki, rúſni kokot* »Auerhahn«, *górſka, rúſna kokóſh* »Auerhenne« (Murko II, 78), Jarnik, Versuch, 96, povezuje s sln. *rȗs* »rdeč, rdečkastorjav«. Adj. **rusьnъ* je potrjen v star. hrv. *rusan* »rdeč, rdečkast«. To bi kazalo na poimenovanje po za divje kure značilni rdeči očesni gubi. Vendar ni izključeno, da je treba *rusni* tu pojmovati kot adj. iz v sln. sicer nepotrjenega **rȗs* »ruševje« < furl. *russe, ruśe* »Pinus mughus«. Dalje glej *rȗš*. M. S.

rúšitl I, *rȗšim* (v. impf.) »podirati, uničevati«, pf. *na-, po-, raz-, z-r.* »podreti, uničiti«, *rušȋtelj* (m.), *-a* »kdor ruši, uničuje«, *rúšenje* (n.) »podiranje, uničevanje«, *ruševína* (f.) »podrtija«, adj. *rušȋlen*, f. *-lna* »ki ima sposobnost podiranja, uničevanja«; črnovr. *rȗšt', rȗšu* »podirati« (Tominec, 197), pkm. *rüjšiti, -in* »isto« (Novak, Slovar, 94). V 18. st. *rushim* »ebnen, ſolo æquare«, *porushim* »schleiffen, æquare ſolo« (Pohlin), *poruſhim* »ſchleife, mache eben« (Gutsmann). Prim. stcsl. *rušiti, rušǫ* »solvere«, *razdrušiti* »diruere«, sbh. *rȕšiti, -īm* »podirati, lomiti, uničevati«, hrv. čak. *rȕšit, -in* »podirati, uničevati«, mak. *ruši* »isto«, blg. *rušá* »uničevati«, r. *rúšitь, rúšu* »podirati, uničevati«, p. dial. *ruszyć* »prekršiti, prelomiti« (Karlowicz, SGP V, 74), stč. *rušiti* »uničevati«, *rúšeti* »škodovati, kvariti« (Šimek, Sl., 10), č. *porušovati* »isto«, *rušiti* »motiti, ovirati«, slš. *rušit', -ím* »motiti, kršiti, lomiti«, gl. *rušić* »preganjati, motiti«. Slov. v. **rūšiti*, **rūšišь* »podirati, uničevati ipd.« je leksikaliziran iz pomena »lomiti, drobiti, kopati, rahljati«, ki ga ohranja sln. dial. *obrúšiti, obrȗšim* (v. pf.) »okopati«, subst. *rúšelj* (m.), g. *-šlja* »kopača« in v 18. st. pri Gutsmannu izpričan v. *ruſhiti* »ſchüren, reſkopuvati«; sln. tudi *rúšiti, rȗšim* (v. impf.) »rahljati« in k temu nomen instrumenti *rušílo* (n.) »greblja«, kar je izpričano v 18. st. pri Gutsmannu: *ruſhilu* »Schüreiſen, podgrinalu, pogernivalu, grebelza, popezhnjak«. Psl. **rūšiti*, **rūšišь* (v. impf.) je lahko iter. **rōu̯seie̯/o-* neevidentiranega slov. v. **rus-ti*, **rušešь* »riti« ← **rou̯s-*, ki ga posredno potrjuje substantivizirani ptc. **ruchl'a* v p. dial. *ruchla* »svinja« (Karlowicz, SGP V, 69) ← ptc. **ruchlъ* in balt. gradivo, prim. lit. *raũsti, rausiù, -siaũ* »riti«, lot. *ràust, raušu, -su* »riti, rahljati, brskati, drgniti, čistiti«, ničtostopenjsko lit. *rùsinti* »po ognju bezati, prižigati«, lot. *rusinât* »po ognju bezati, po pepelu bezati, riti, praskati, grebati« (Fraenkel, 751, 708). Sem spada tudi sln. *rúhati, -am* (v. impf.) »rahljati«, *r. se* »drobiti se« (oboje štaj.), kar tako kot č. dial. *ruchati* »orati«, *ruchadlo* »vrsta preprostega rala«, slš. *ruchadlo* »isto« (Machek[2], 523; Bezlaj, Eseji, 129) in r. *rúchnutь* »podreti se, sesuti se«, č. *ruchati* »pokati, tolči«, dial. *naruchat'* »natepsti, natolči« (navaja Machek[2], 523, in fonetično neprepričljivo razlaga iz intenz. **rup-chati* k **rupati*) lahko kaže na iter. **rūchati* istega slov. v. **rus-ti*, **rušešь* »riti, lomiti, tolči, drobiti, rahljati, rezati ipd.«. K pomenski verigi prim. sln. *podȋrati, -am* (v. impf.) »rušiti, uničevati« ← *podréti, podrȇm* (v. pf.), sem *podrtȋja* »ruševina« ← **dȇrti*, **dьrèšь* »rezati, trgati, lomiti ipd.« in k temu **dь́rnъ* »ruša«. Pomen »rezati« je pri iter. **rūchati* potrebno domnevati zaradi slov. deverbativa **rūcho* (n.) »odrezan kos blaga«, nanj pa kažeta tudi sln. tvorba *rúša* »vrhnja plast zemlje z rastlinjem« in r. dial. *rúšatь* »rezati (kruh), deliti« (Dal', Slovar'[3] III, 1750). Rekonstruirani psl. v. **rus-ti*, **rušešь* je tako kot lit. *raũsti, rausiù, -siaũ* »riti«, lot. *ràust, raušu, -su* »riti, rahljati, brskati, drgniti, čistiti« deverbativ

rou-s- baze **reu(H)-* »riti, razdirati, lomiti ipd.« v psl. **rûti, *rûješь* »riti ipd.«, lit. *ráuti, ráuju* »puliti, izdreti«, sti. ptc. *rutá-* »polomljen, počen«, lat. *ruō, -ere* »rušiti se, (raz)padati« (Miklošič, 285; Pokorny, 868 ss.). Machek[2], 523, slov. **rûšiti* »podirati, uničevati« ločuje od č. *ruchati* »orati« in dial. *naruchat'* »natepsti, natolči«. Schuster-Šewc, HEWb., 1254, pa ne opaža homonimije med **rûšiti* »podirati, uničevati ipd.« in **rûšiti* »premikati«. Glej tudi *rjúha, rúša, rúšiti II* in *rúhati*. M. F.

rúšiti II, *rûšim* (v. impf.) »z drgnjenjem čistiti«, npr. *kotel r.* (zilj.), pri Jarniku, Versuch, 96: *rufhiti* »posodo čistiti«. Sem tudi *rušelj* (m.), *-šlja* »strgalo (za posodo)«, pri Jarniku, l. c.: *rufhelj* »Gefchirrkratzel«. Pomensko osamljeno; pomen »čistiti« se je prek »praskati, drgniti« gotovo razvil iz pomena »lomiti, rezati« slov. iter. **rûšiti, *-išь*. Na ravni polisemije je isti pomen izpričan pri sorodnem lot. *ràust, raušu, -su* »riti, rahljati, brskati, drgniti, čistiti«. K pomenskemu razvoju »praskati« ← »rezati« prim. sln. iter. *ráziti, râzim* (v. impf.) »zarezovati, raze delati, praskati« k psl. **rěz(a)ti* »rezati«. Dalje glej *rúšiti I*. M. F.

rȗšt (m.), g. *rúšta* »oder«, tudi *grȗšt* (m.), g. *grúšta* »isto«, črnovr. *γrę̂št*, g. *γrûšta, γrûštanca* »žaga v gruštu« (Tominec, 97), pkm. *rȗšt* »ostrešje, ogrodje, zidarski oder« (Novak, Slovar, 94), toda v 18. st. *rufht, rufhtvu* »perprava, mafhina«, *rufhtati* »perpraviti, perpraulati« (Gutsmann). Tako kot hrv. *rȗšt* »zidarski oder; pod, ki lahko služi tudi za sedenje; gledališče«, tudi *rȗšt*, g. *rȗšta* »Gerüste« (Virje na Hrvaškem) in *grȗšt* »isto« prevzeto iz nepreglašene srvn. bav. oblike **gerust*, srvn. *gerüste* »Vorrichtung, Zurüstung; Aufbau, Gebäude; Maschine, Werkzeug; Gestell«, stvn. *gi(h)rusti* »Zurichtung, Aufbau«, kar je tvorjeno iz nvn. *rüsten* »strojiti, pripravljati, oboroževati«, srvn. *rüsten* »isto«, *rusten*, stvn. *(h)rustan* < germ. **hrustjan*, ags. *hrystan*, denom. v. od stvn. *hrust* »kras, oprava, orožje«, ags. *hyrst* »isto« brez znanih izvengerm. vzporednic (Striedter-Temps, DLS, 213; Kluge[17], 616; Pokorny, 617). M. F.

rut (m.) »gorski vrh«, v 18. st. izpričano pri Gutsmannu: *rut* »groffe Anhöhe, Bergkogel«, tudi v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 93: *rut* »isto«. Morda sem orn. *Rutovca* (Šentjernej). Jarnik, l. c., je sklepal o pomenskem odtenku k sln. izposojenki *rût* »rovt« < srvn. **rût* poleg *riute* »krčevina«, ki v germ. jezikih v okviru te besedne družine ni izpričan. Leksem je domač in v besedotvornem razmerju s slov. **rъtъ*, prim. sln. *rtíč* »vrh, hrib«. Dalje glej *ȓt*. M. F.

rúta I (f.) »panniculus«; l. 1607 *ruta* »benda« (Alasia), v 18. st. *rûta* »vellum, linteum« (Pohlin), *ruta* »Leintuch« (Gutsmann). Pomensko blizu je csl. *ruta* »vestis«, mak. *rutište* »isto«, blg. *rútišče*, medtem ko je sbh. *rȗta* »dlaka, cunja«, hrv. nazalizirano *runtav* »dlakav, cunjast«, mak. *runtav* »goste in dolge dlake; goste, dolge in kodraste dlake«, blg. *rúntav* »isto«. Matzenauer, LF XVII, 197, je primerjal lot. *runte* »svitek«, kar glasoslovno ne ustreza. Mladenov, 564, in Skok III, 176, suponirata psl. **ruta* kakor **runo*.

rúta II (f.) »Ruta graveolens«, tudi *rutíca, rutvíca* poleg *rûnda, rûndica*; v 16. st. *rutiza* »Rauten« (Megiser), v 18. st. *rutèza* »Raute« (Pohlin). Splošnoslov. **ruta* je izposojeno kakor madž. *ruta*, rum. *rută* in alb. *rutë* »isto« (navaja G. Meyer, 371) poleg stvn. *rûta*, lit. *rūtà* naravnost iz lat. *rūta*, kar je poleg gr. ῥῡτή prevzeto iz neznanega mediteranskega vira (Frisk II, 667). Sln. *rûnda, rûndica* je kakor hrv. dial. *rudà* (Istra) in črnogor. *rȗda* sprejeto iz furl. *rùde* s sekundarno nazalizacijo. Miklošič, 283, je mislil, da so slov. oblike iz stvn. *rûta*. Slov. oblike kot gl. *rutwica* »Schafgarbe, Achillea millefolium«, dl. *rotwica* »Achilea millefolium«, p. *rutew*, č. *rutovinka* so verjetneje analogije kakor ostanek starega **ruty*, g. **rutъve* (Kiparsky, Lw., 122 s.). Glej tudi Vasmer II, 552, ki domneva izposojo iz srvn. *rûte*. Verjetno se je ime zdravilne rastline razširilo iz samostanske rabe. Glej tudi *ruda II*.

ruta III (f.) »Lota lota«, tudi *rutel* »isto«; v 18. st. *ruta, rutel* »Rutte Fifch« (Gutsmann), izpričano tudi pri Murku I, 498: *rúta* »Name eines Fisches«. Prevzeto iz n. *Rutte* »Lota lota«, srvn. *rûte* »allota vel allopida, nomen piscis«, *rutte* »isto«, kar tako kot nvn. *(Aal-)raupe* »Lota vulgaris«, srvn. *rûpe* »isto« prek stvn. **rupta* izvajajo iz lat. *rubēta* »krastača« (Lexer, Mhd. Wb. II, 558, 559; Kluge[17], 1). Slednja oblika je sorodna z lat. *rūbidus* »hrapav« (Walde-Hofmann II, 445). Glej tudi sin. *menȇk*. M. F.

rúte (f. pl.) »Mühlgang, rake«. Osamljeno; pomensko blizu je r. dial. *rýtva* »vodni kanal«, *rýtvina* »brazda, struga« (Dal', Slovar'[3] III, 1769), kar Vasmer II, 558, izvaja iz subst. **ryty*, g. **rytъve* k **rýti, *rýješь* »fodere«. Prek iste pomenske motivacije bi bilo sln. *rúte* mogoče izvajati iz substantiviziranega ptc. f. **ruta*, m. **rutъ* k **rûti, *rovǫ* »fodere«, prim. lat. ptc. *rūta (et caesa)* »izkopana in posekana« (Walde-Hofmann II, 454). Iz istih tvorb je mogoče izvesti tudi hrv. *rutati, -am* »izkopavati, sekati« (Belostenec; ARj XIV, 344), mak. *ruti* »rušiti, lomiti«, blg. dial. *rútja, -iš* »isto«. O slov. denom. v. **rutati* (iz ptc. f. **ruta*) priča tudi sln. *rutanica* »vrsta rovnice, kopača« (štaj.). Glej tudi *rȍv, rováti, ríti, rváti, rúšiti I, rutíti*. M. F.

rúti, *rújem* (v. impf.) »puliti« (ben.), *ruváti, rúvati, rújem* in *rúvam* »isto«. Prim. vzh. č. *routi, ruji* »ruvati lase«, stč. *ruju (se)*, slš. *rut' se, ruje sa* »tepsti se«, dl. dial. *ruś, ruju* »riti«. Psl. **rûti, *rúješь* in/ali **rujèšь* je verjetno sekundarno nastalo razmerje. Dybo, SA, 206, zavrača Machkovo mnenje (ESČ[1], 429, 424), po katerem naj bi bila prvotna prez. osnova **ruje/o-*, aor. pa **rъve/o-*. Dalje glej *rváti, rúšiti I*. M. S.

rutíti, *-ím* (v. impf.) »poškodovati« (bkr.), tudi *retíti*, npr. *jabolka obirati, da se ne retijo* (bkr.), adj. *retân* »bolehen, poškodovan« (Lašče) in *rotíti, -ím* »isto«, adj. *rotȇn, rotnâ* »poškodovan«, npr. *rotna noga, roten les*, k temu *rotína, rotínja, rotnjáva* »poškodba na drevesu«, *rotnína* »poškodovano sadje«. Verjetno je treba izhajati iz nazalizirane oblike **rǫtiti*, stcsl. *porǫtiti sę* »collidi«, variacija z *-ę-* je morda kakor csl. *vъnǫtrь zělo vъrętьši sę* iz **-r'ǫt-* (Mátl, Pocta, 325) poleg **-rǫt-* kakor **rut-* poleg **r'ut-*, prim. blg. *rútja*, r. csl. *porjutiti* in sb. csl. *porutiti*, č. *routiti* »metati, podirati«, *řítiti se* »padati s česa, podirati se, rušiti se«, p. *rzucić* »vreči, pasti, valiti se«, impf. *rzucać*. Večina avtorjev izhaja iz **reu-t-*, iz iste osnove kakor

**rušiti*, prim. lat. *ruō, ruere* »zvrniti se, strmoglaviti« (Matzenauer, LF XVII, 198; XVIII, 252; Brückner, 477; Mladenov, 564; Vasmer II, 552). Drugače Machek[2], 533, ki povezuje tudi č. *hroutiti* »podirati, rušiti, lomiti«, kar je pomensko enako sln. *zgrúditi se*, lit. *griáuti, griū̃ti* »zrušiti se«, lat. *ingruō, -ere* »udariti, navaliti«. Morda mešanje več različnih osnov.

rúžiti, *-im* (v. impf.) »luščiti; decorticare, desquamare« (dol., bkr., jvzh. štaj.), »blato s korenja strgati« (celjska okolica); akcent po SSKJ V, 560; Pleteršnik navaja prez. *rûžim*; pf. *o-*, *na-*, *(i)z-r.*; izv. *rûž* (f.), g. *ružî* »(orehova) lupina«, *ružína* »isto«, *orûžek* (m.), *-žka* »oružen koruzni storž«; po metatezi *žúriti, -im* (impf.) »luščiti«, pf. *o-ž.* (goriš., kraš.).

Prim. hrv. kajk. *ruždìti, -im* »luščiti, lupiti« (Lepoglava, Jambrešić). Psl. **ruzžiti* je nastalo iz **rou̯-zg-*, eventualno **rou̯-sk-* (prim. **lu-ska* : **lu-zga*) iz baze **reu̯-* »trgati, dreti, luščiti«, prim. z drugimi determinativi sti. *luñcati* »luščiti«, gr. ὀρύσσω, -ττω »kopati, riti«, lat. *runcare* »pleti«; isl. *rusl* »odpadek«, niz. *rul* »rahel in suh (o pesku), hrapav« < **ruzlá-*, lit. *raũsti, rausiù* »kopati, riti«, lot. *raust* »brskati (po ognju), podpihovati, rovariti«, *raustît* »trgati, dreti« (o bazi Pokorny, 869 ss. brez navedenega slov. gradiva), s čimer sicer primerjajo psl. **rušiti*. O tej ide. družini v slov. glej *rváti, rúti*. M. S.

rváti, *rújem* (v. impf.) »puliti«, *rváti se* (impf.) »puliti se, tepsti se«; tudi *rúti, rújem* »puliti« (ben.); pf. *raz-, na-, od-, iz(pod)-, po-r.*, iter. in sekundarni impf. *(-)rúváti, (-)rújem* poleg *(-)rúvam*; *(-)rováti, (-)rújem* »puliti«; izv. *rválo* (n.) »kramp«, *rváča* »snop zrelega izruvanega lanu ali konoplje; nizka in zajetna ženska«, *rvaníca* »s koreninami izruvana zel«; *rvâvt* (tip. *zmîkavt*), *rvâlec, rvár, rvȁn* (m.), *-ána* »pretepač«, *rvíšče* (n.) »bojišče«, *rvánka* »pretep«, denom. *rvânkati se* (impf.) »pretepati se«, adj. *rválen, -lna*; *rvljîv, -íva* »pretepaški«, ptc. *razrván* tudi »nervozen«; v 16. st. *isruvati* »convello« (Megiser), v 18. st. *ruvanje* »evulſio, erruncatio« (Pohlin).

Prim. csl. *rъvati, rъvǫ* »evellere«, stcsl. *rъvatva* »arthritis«, sbh. *(h)r̀vati se, -ēm, -ām se*, star. tudi *r̀vati* »ruvati, napadati, tepsti se«, mak. dial. *urva* »rušiti«, blg. *rъ́vam, rъ́fam* »trgati, gristi«, *otъrvá* »izpuliti«, r. *rvátь, rvú, rvëšь* »ruvati, trgati«, ukr. *(i)rváty, (i)rvú* »trgati, cepiti, parati«, br. *(i)rvácь, (i)rvú* »trgati, gristi«, p. *rwać, rwę* »trgati, puliti«, č. *rváti, rvu* in *routi, ruji* »puliti lase«, stč. *ruju* »ruvati, puliti, trgati«, *r. se* »tepsti se«, slš. *ruvat' sa, rúje sa* »pretepati se«, *rvat', rvú* »trgati, uničevati«, *rvat' sa* »tepsti se«, gl. *ruć, ruje* in *rwać, rwu* »puliti, trgati«, dl. star. in dial. *rwaś, rwu*; *ruś, ruju* »riti« (Miklošič, 283; Vasmer II, 499; Schuster-Šewc, HEWb., 1255; Vaillant, Gr. Comp. II, 202). Prvotno razmerje je verjetno **rъvā̃ti* (ide. < **ruHā̃-*), **rúješь* (sln., stč., slš., luž.) < ide. **rou̯H-i̯é/ó-* = lot. *râuju* (inf. *raũt*) »ruvam, trgam«. Inf. **rū̃ti* (sln., č., slš. luž.) ima paralelo v lit. *ráuti* (prez. *ráuju*) »puliti, trgati« < ide. **róu̯Htēi*. Prez. **rъvǫ̃*, **rъvèšь* (tip **pьjèšь*) nima paralele, vendar kaže, če ni sekundaren, na **rúH-e/o-*. Iter. **ryvā̃ti* sodi k **rъvā̃ti*; **ruvā̃ti*, **ruvā̃jǫ* pa k **rū̃ti*, prim. **bl'uvā̃ti* iz **bl'ū̃ti* in **pivā̃ti* k **pī̃ti*. Ide. sorodstvo glej pri *ríti*, dalje še *rúti, rováti, rȍv, rváti se, râvsati se, rîvsati se, rîlec, rîl, rúžiti, rúšiti I*. M. S.

rváti se, *rvâm se* (v. impf.) »pojati se (o kobili)«, prez. tudi *ŕjem se* »isto« (gor., jvzh. štaj.), *rúvam se, rvȅm se*. Iz **rъvā̃ti sę*, **rъvā̃ješь sę* (≥ *rvâm*) in **rъvèšь sę* (≥ *rvȅm*) k **rъvā̃ti sę* »tepsti se«, **rъvā̃ti* »ruvati«, kar govori za možnost, da je č. *říjen*, csl. *ruinъ* »september«, sln. in sbh. *rújno vino* treba ločiti od *ruj* »Rhus« in navezati na pomen »pojati se« (tako F. Bezlaj, ustno). K tipologiji prim. sln. *kozoprsk* »september, oktober« in pri Valvasorju *Kindermacher* »vrsta vina«. Dalje glej *rváti, rújen, ríti*. M. S.

ȓž (f.), g. *ržî* »secale«, tudi *hȓž* (pkm.); adj. *ržę̑n*, tudi *rženi cveti* »junij«. V 16. st. *ersh* »siligo« (Megiser), v 18. st. *ersh, -ſhy* »Korn, Rocken«, *erſhęn* »vom Korne« (Pohlin), *ersh, herſh, gerſh* (Gutsmann): tpn. *Ržišče*, l. 1300 *Ruchalm*, cgn. *Ržen, Eržen, Ržek, Eržek, Rženičnik, Ržišnik*. Splošnoslov., prim. sbh. *râž*, g. *râži*, dial. *ȓž*, g. *ȓži*, na Kosovem *ȓž* (m.), g. *ȓža*, hrv. na Hvaru *rôž* (f.), mak. *'rž*, blg. *rъ́ž*, d. obl. *rъžtá*, r. *róžь*, g. *rží* »rž«, br. *(i)ržýšča* (n.) »ostanki požetega žita na polju; požeto polje«, ukr. *rožь* (Želechovskyj), p. dial. *reż* (Karłowicz, SGP V, 23), *rżysko* »strnišče«, č. *rež*, g. *rži*, slš. *raž, -i*, gl. le *rožka, ržišćo* »rženo polje«, dl. *rež*, g. *ržy* »rž«, plb. *râz* »isto«. Psl. **rъžь*; sorodno je nvn. *Roggen* »rž«, stvn. *rocko*, stnord. *rugr*, lit. *rugỹs* »rženo zrno, slama«, lot. *rudzis*, stprus. *rug(g)is* »rž«. Verjetno spada zraven tudi traš. mak. βρίζα »secale« (< **u̯rughi̯ā̆*), kar je ohranjeno v blg. *bríca* »rž« (Detschew, Thrak. Sprachreste, 87), tudi ime *Rugijci*, n. *Rugier* izvajajo iz iste osnove (Holthausen, Ae. EW, 265). Deloma je **rъžь* izpodrinil naziv **žîto* (Vážný, SMS II, 12; Machek, JR, 284). Dopolnilna literatura: Miklošič, 285; Trautmann, BSW, 246; Vasmer II, 529; Fraenkel, 745; Skok III, 186. Glej tudi *sǫ́ržica* in *režâda*.

ržâdec (m.), g. *-dca* »Lotus corniculatus« (Bodrež nad Kanalom). Erjavec, LMS 1880, 182, je zaradi nvn. *Hornklee*, nlat. *Lotus corniculatus*, šved. *hornväpling*, frc. *trèfle cornu, cornètt, corne du bu*, ki kažejo, da je rastlina lahko poimenovana po rogu podobnih ukrivljenih cvetnih čolničkih (Marzell, Wb. Pfln. II, 1408), izhajal iz sln. **rožadec*. To je maskulinizirano iz **rožadь* (f.) k **rogъ* »cornu«. Ker so substantivi na **-ědь* deadjektivni, prim. **ploščadь* k adj. **ploskъ*, bi bilo mogoče sklepati o izpeljavi adj. **rògъ* »štrleč« → subst. **rȍgъ* »cornu«. Dalje glej *rǫ̑g*. M. F.

ržę̑la (f.) »železni drog, ki se uporablja pri lomljenju kamna« (kranj.). Bezlaj, Eseji, 129, je poskušal izvesti iz **rušedlo*, kar naj bi bilo sorodno s sln. *rušiti* »prekopati«, npr. *rušiti celino*. Vendar je leksem verjetno nastal iz sln. *vržéla* (f.) »železen podporni drog«, kar je v sln. prevzeto iz rom. jezikov. Dalje glej *vržéla*. M. F.

S

***sa I** (pron. demonstr.) »hic«, izpričano le dial. rez. *sej* (Pleteršnik), *se*, g. *soga*, f. *sa*, g. *se*, n. *so̤* (Steenwijk, SDR, 264), z deiktično part. *jisí* < **i-sь-jь*, g. *jisohȁ*, f. *jisá* (Ramovš, Hgr. VII, 39), *jsé*, g. *jsogá*, f. *jsá*, g. *jsé*, n. *jsǫ́* (Steenwijk, l. c.) in *esej*, *esa*, *eso* (k slednji part. prim. pkm. *ete*, *eta*, *eto*, r. *ètot* idr.); v star. jeziku le cas. obl., prim. v Briž. spom. *pongefe bih nazi zuet vúuraken* »pro sui in hunc mundum redditus« (I, 12), *ife iezi razil nazi* »qui dignatus est in hunc« (III, 68), *nazem zuete* »in hoc mundo« (I, 25), *izio prio imeti* »et haec contentio habenda« (II, 87), *od zih poftenih greh* »horum enumeratorum peccatorum« (I, 22); v 15. st. *po zym sywoty* »nach diesem Leben« (rkp.; citirano po Miklošiču); v 16. st. *siga svêta, na sim svêtu* (Krelj), v 17. st. *do sega malu* (Skalar); danes pkm. še *do sega dne*, *v se noči*, bkr. *o si dobi*, knjiž. le v adv., npr. *odsihdộb*, *odsehdộb*, *odsihmâl*, *odsihčas* »von nun/damals an«, *zdȃj*, *sedȃj* < **sь-da* + *-j* »nunc«, *zvečệr* »vesperi« < **sьvečerъ*, *zjútraj* »mane« < **sьjutra* + *-j*, *dánes* »hodie« < **dьnьsь*, bkr. *jutros* (Bajec, SR V–VII, 203 s.), rez. *ezde* »tule« < **e-sь-de* ipd.

Prim. stcsl. *sь*, *sii*, g. *sego*, f. *si*, g. *seję*, n. *se* »hic, haec, hoc«, blg. dial. *sej*, f. *slja*, n. *sie* poleg dial. *sôj*, *soê*, *sъj*, r. *séj*, *sijá*, *sié*, str. *sii*, *sija*, *sije*, ukr. *séj*, *sja(ja)*, *se(je)*, br. *sëj*, n. *së*, stč. *sí*, *sie*, *se*, plb. *sǫ* (< **sь-nъ* = č. *sen*), *so*, *sü* »isto«. Bolje so izpričani adv. s pron. **sь*, prim. csl. *sinošti*, *sьnošti*, stcsl. *dьnьsь*, sbh., *sȉnoć*, *dànas*, mak. *sinok'a*, *d(e)neska*, blg. dial. *dnèska*, r. *segódnja* (g. sg.), ukr. dial. *dnésь* (Grinčenko, Sl. I, 394), p. *dziś*, stp. *dzisiaj*, *dzińsia*, č., slš. *dnes*, gl. *dźens(a)*, dl. *źens(a)*. Psl. **sь*, **si*, **se* < ide. **k'i-s*, **k'iH*, **k'e* je sorodno z lit. *šìs*, f. *šì* »ta«, v adv., npr. *šiañdie(n)* »danes«, z analognim *š-* po cas. obl. še lot. *šis*, f. *šī*, stprus. *schis* »ta«, dalje lat. *cis* »tostran«, deiktična part. *ce-* v *ce-do* »daj sèm«, *hi-c* < **hi-ce*, *sīc* < **sī-ci-ne*, arm. *sa*, *ai-s* »ta«, *a-s-t* »tu«, določni člen *-s*; gr. κε- v κεῖνος, ἐκεῖνος, dor. κῆνος »oni tam (sg.)«, stnord. *hȃnn*, ags. *hē̆*, stvn. *hê*, *her* »on«, *hiu-tu*, stsaš. *ho-digo* »danes« (Miklošič, VGr. IV, 111 ss.; Pokorny, 609 s.; Kopečný, ESS II, 618 ss.). Het. *ka-š*, *kī* »ta, to« se zdi zaradi odpada tektala v luv. *i-* »ta« verjetneje izvesti iz ide. delno sinonimne deiktične part. **g'ho*, **g'he*, **g'hi* (Scheller, IF LXIX, 40; Čop, Razpr. SAZU VII/2, 16) in ne iz ide. **k'o-* (tako Hrozný, SH, 140; Tischler, HEG, 456 ss. idr.). Od tod je tudi blg. dial. *-zi* v *so-zi* »tale« in sorodno (pri Kopečnem, l. c., pomešano s psl. **sь*). Ide. demonstr. pron. adv. **k'e* povezuje Čop, Linguistica XIII, 145 s., z ural. **ke* »isto«, kar rekonstruira iz adv., čerem. KB *kįzįt* »takoj, hitro«, U *kə̑zə̑t* »isto«, vogul. T *kenś* »naenkrat, nenadoma«. Glej tudi *sè II*, *sicȇr*, *osorȇj*. M. S.

sȁ II (adv.) »sem« (rož.), *sȃle* »semle«, *sánter* »sem noter«. Glej *sè II*, *santrȇ*. M. S.

sȃblja (f.) »gladius, acinaces« in »Iris germanica« (n. *Schwertlilie*), pkm. *sà:bla*, črnovr. *sȃblą*, *-lę*; dem. *sȃbljica*; izv. *sablják* (m.), *-a* »Säbelmann« in »Xiphias gladius«, *sabljár* (m.), *-ja* »Säbelmacher«, *sabljáč* (m.), *-a* »Säbelfechter«, adj. *sȃbeljn*, *-a*, *sȃbeljski*, *-ka* »Säbel-«, *sȃbljast*, *-a* »gladiolus«, v. *sabljáti se*, *-ȃm se* (impf.) »gladio exerceri«, *sabljáti* »sekati s sabljo« in »treti (lan)«; v 18. st. *sabla* »acinaces« (Pohlin), *sabla* »Säbel« (Gutsmann).

Prim. csl. *sablja* »ensis, pugio, gladius«, sbh. *sȁblja*, čak. *sȃbja*, mak. *sabja*, blg. *sábja*, *sáblja*, r. *sáblja*, str. *sablja* (Nestor), ukr., br. *šáblja*, p. *szabla*, č. *šavle*, slš. *šabl'a*, dl. *zabla*, *sabla*. Iz slov. jezikov je it. *sciàbola*, alb. dial. *sáblë*, *cábjë*, *sábjë*, rum. *sábie*, madž. *szablya*, lit. *šiõblė*, *šõblė*, lot. *šable*, n. *Säbel*, dial. tudi *Sabel* (slednje morda preko madž.), posredno še niz. *sabel*, frc., agl. *sabre*, špan. *sable* »isto«. Beseda je najverjetneje sprejeta z vzhoda, prim. kirg. *sapy* »isto«, turš. *sap* »ročaj meča« (van der Meulen pri de Vries, NEW, 599) in prišla v zah. slov. jezike z vzh. slov. posredovanjem (Machek[2], 604). Ker je *sablja* v str. izpričana že v 10. st., se zdi manj verjetno izvajanje iz madž. *szablya* in domnevanje sorodstva z madž. *szab* »krojiti«, glej o tem *sabǫ́l* (tako npr. Vasmer II, 565; Skok II, 181; Kluge[22], 612), glej Benkő II, 643; Kniezsa, 743. M. S.

sabljáti, *-ȃm* (v. impf.) »hlastno jesti, govoriti; kramljati, čvekati« (Ig, dol.); tudi *sobljáti*, *-ȃm* (impf.) »isto« (Zalokar) in *sobotáti*, *-ȃm*, *-ǫ́čem* »isto« (Zalokar, Caf). Najverjetneje ekspr. variante iz **savljáti*, **sovljáti*, **sovotáti*, glej *savtáti*, *sapljati*. M. S.

sabǫ́l (m.), g. *-a* »krojač« (pkm.), tudi *sabǫ́lek*, *sambolj*. Od tod cgn. *Sabol*, *Sabolek*, *Sabolič*, *Sambolec*. Prim. hrv. kajk. *sabol* »krojač«, *sabolica* (f.) »šivilja«. Izposojeno iz madž. *szabó* »krojač«, izvedeno iz *szab* »rezati, krojiti« (Miklošič, 287; Štrekelj, Lwk., 111; Skok III, 182).

sȃbra (f.) »sodra« (Goriš. Brda). Pleteršnik II, 448, z rezervo izvaja iz it. *sàbbia* »pesek« < lat. *sabula* (n. pl.), kar vsaj fonetično ne ustreza. Poknjiženi zapis odraža dial. *sə̂bra* (Oslavje) z dem. *sȃbərca* (Kozana) »sodra«, *sȃbərca* »babje pšeno« (Brdice), kar je zaradi dial. *s*[u]*ǫ́brà* »babje pšeno« (Log pod Mangartom) in sorodnega treba imeti za briške variante z iregularnim refleksom (najverjetneje zaradi spremembe a. p.) tipa *rḁ̑ka* < **rǫkȃ*; *ụ̑azu* < **ǫ́zlъ* (o tem Ramovš, Hgr. VII, 60) iz **sǫ̂b(ь)ra*. Dalje glej *sǫbra*. M. S.

-sáčiti, *-sáčim* izpričano le v pf. *u-sáčiti*, *-im* »zaslediti« in *za-sáčiti*, *-sȃčim* »zaslediti, zalotiti, ujeti«. Primerjati je mogoče p. *osaczyć* »zasačiti, obkoliti«, impf. *osaczać* poleg sbh. *sakati*, *sakam* »želeti« (Marulić, Pirot, Srbija), mak. *saka* »želeti, hoteti, ljubiti; potrebno biti«, dial. »zahtevati«, *posaka* »poiskati; zaželeti; zaprositi za roko«, *posak* (dial. le v sg.) »zahteva«, blg. dial. *sákam*, *-aš* »zahtevati, terjati«; izhodni impf. **sakati* je lahko tako kot **magati* k **mog-tī́*, **mòžešь* »móči« iter. sicer neizpričanega slov. **sok-tī́*, **sočešь* »slediti, želeti« k ide. **sek*[u]*-e/o-*, prim. sti. *sácate* »slediti, spremljati, ob strani stati«, gr. ἕπομαι »slediti«, lat. *sequor* »slediti, spremljati, iskati« (Po-

korny, 896). Toda impf. **sačiti* (→ iter. *-*sačati*) je lahko kavz. k istemu slov. *o*-prezentu. Ta se posredno ohranja v slov. v. dicendi **sok-ъtā-ti*, **sok-otā-ti*. Pomen »govoriti, povedati, naznaniti« je pri ide. korenu **sek*^{u}- sekundaren in se je prek »opaziti, gledati« < »z očmi slediti«, prim. het. *šakuu̯ai̯-* »gledati«, razvil iz primarnega »slediti« (glej Pokorny, 897). Slov. leksemi z ide. korenom **sek*^{u}- izpričujejo vse tri navedene pomenske stopnje. Dalje glej *sokotáti* pa tudi *ðbsok*. M. F.

sadíti, *-ím* (v. impf.) »plantis serere, deponere«, pf. *na-*, *za-*, *ob-*, *od-*, *pri-*, *pre-*, *o-*, *v-s*.; sekundarni impf. *-sájati*, *-am*; subst. *sâd* (m.), *-a* in *sadû* »fructus«, kol. *sádje* (n.); številne izv., npr. *sâdež* (m.), *-a* »isto, planta«, *sadíka*, *sajeníca* »planta«, *nasȁd* (m.), *-áda* »plantaža; piščeta enega gnezda; toporišče«, *nasâda* (f.) »isto«, *nasâj* (m.), *-a* »plantaža«; v 16. st. *ſaditi* »plantare«, *ſad* »fructus, bellaria« (Megiser), v 18. st. *sadim* »plantare, ſerere«, *sad*, *-ú* »fructus, poma« (Pohlin).

Prim. stcsl. *saditi*, *-ždǫ*, *-dišь* »plantare«; *saždati*, *-ajǫ* »figere«; *sadъ* »planta, fructus, arbor«, sbh. *sáditi*, *sâdīm*; *sádati*, *sâdām*, mak. *sadi*, blg. *sadjá*, *-íš*, r. *sadítь*, *sádišь*, str. prez. *sadíšь* (Zaliznjak, 140), *sažátь*, *-áju*, ukr. *sadýty*, *sádyš*; *sažáty*, *-áju*, br. *sadzícь*, *sádziš*; *sadžácь*, *-áju*, p. *sadzić*, *sadzać*, č. *saditi*, *-ím*, *sázeti*, 3. pl. *sázejí*, slš. *sadit'*, *-ím*; *sádzat'*, gl. *sadźić*, *-u*; *sadźeć*, dl. *sajźiś*, *-im*. Psl. **sadīti*, *-íšь* je kavz. psl. **sěsti*. Dolžina korenskega vokala je kakor v lit. žem. *svadìnti* (< **suo-*; knjiž. *sodìnti* je po Fraenklu, 855, prevojno iztirjeno) in stir. *sáidid* »vtakniti, posaditi« skladna z dolžino v reduplicirance aor. ide. **sésde/o-* > **sēde/o-*, ki se je v balto-slov. prenesla tudi v inf. osnovnega glagola psl. **sěsti*, lit. *sė́sti* (Klingenschmitt, AAV, 131; manj verjetno gre za prvotni akrostatični prez. **sḗd-mi*; tako Jasanoff, Laryngaltheorie, 234), zato historično enačenje s sti. *sādáyati* »posaditi«, av. *ni-sāday-* »isto, pustiti« ni zanesljivo (Cvetko, Linguistica XVIII, 95). Akcentuacija **sadíšь* (jslov., str.) < **sâdišь* namesto pričakovane **sȃdišь* je ali analogna po **lȍžišь* > **ložíšь* ali po glagolu (doseženega stanja subjekta) **sědíšь*. V drugih ide. jezikih ima kavz. kratek vokalizem, prim. gr. ὀδεῖν, ὀδᾶν·πόλειν (Hesych.) (<*»postavljati«; Specht, KZ LXII, 51), got. *satjan*, stnord. *setia*, stvn. *sezzan*, *sez(z)en* »posaditi, postaviti«, stir. *adsuidi* »pritrditi, zadrževati« < *-*sodīt*, stprus. *sadinna* (3. sg. prez.) »postavi« z ohranjeno kračino (Trautmann, BSW, 259; Vasmer II, 567; Pokorny, 885; Frisk, 446; Feist, Wb., 411). Psl. **sâdъ* < (*-*u*-) je najverjetneje postverbal (k besedotvorju glej *slútiti*), prim. z drugimi debelnimi končniki sti. *sādá-* »sedenje, jahanje«, psl. **sad'a* (o tem Meillet, Ét., 243; Vasmer, l. c.). Dalje glej *sę́sti*, *sedéti*, *sája*, *razposajȅn*, *gnę́zdo*, *pízda*. M. S.

sádno (n.), g. *-a* »odrgnina od sedla, volk«, k temu adj. *sadnȋv*, *sadnȋt*; tudi *sę́dno* (n.), *sę́dnja* (f.), adj. *sę́dnat*, *sę́dnjav*. Verjetno spada zraven tudi *prísad* (m.), g. *prisáda* »vnetje na rani«, v. *prisadíti*, *-ím* (pf.), *prisájati*, *-am* (impf.), *prisâdnik* (m.), *prisâdnica* (f.) »vnetje« in »Lamium album, Geranium robertianum, mercurialis«. Pomensko enako je sbh. *sádno* (n.), *sádna* (f.), *sádnja* (f.), mak. *sadno* (n.), r. *sadnó*, p. dial. *sadno*, stč. *sadno*, č. *sadmo*, dial. *sadá od kopřiv*. Iz slov. jezikov je rum. *ságnă*, *sácnă*, *sáhnă* »sadno«. Nejasno; morda prevoj k **sěděti*; tako Miklošič, 290, ki pozna samo č. *sa̧dmo*. Drugače Machek, Stud. Kurylowicz, 189, in ESJČ, 535, ki suponira ide. **ksed-* »pokati«, sti. *kṣadate* »razrezati, razcepiti, zabijati«, gr. εὐκτήδων »lahko cepljiv, ravno raščen (o lesu)« (o tem van Windekens, LP VIII, 34). Misliti je mogoče tudi na ide. **k'ē(i̯)-*, **k'ō(i̯)-* »drgniti, brusiti« (o tem Pokorny, 541).

sâdra (f.) »mavec«, denom. v. *sâdrati*, *-am* (impf.) »mavčiti«, tudi *sâdriti*, *-im* (impf.) »isto«, adj. *sadrȇn*, f. *-a* »iz mavca«. Substantiv se prvič pojavi v 19. st. pri Janežiču[1] II, 377: *sádra* »Gyps«, in je tako kot hrv. *sadra* »isto« prevzet iz č. *sádra* »mavec« < **sę̑dra*, prim. sbh. *sȅdra* »lehnjak«, slš. *sadra* »sadra« poleg r. csl. *sędra* »sesirjena tekočina«. Psl. **sę̑dra* (f.); sorodno je stnord. *sindr* »usedlina, žlindra«, stvn. *sintar* »scoria, purgamen, spuma«, srvn. *sinter*, *sinder* »žlindra«, nvn. *Sinter* < germ. **sendra-* (n., m.) < ide. **senHdh-ro-s* poleg **senHdh-rā* (psl.) »kar se sesede« (Miklošič, 291; Trautmann, BSW, 256; Vasmer III, 63; Kluge[17], 710; Pokorny, 906). Dalje nejasno. M. F.

***sadrin** (m.) »toča kot sol« v črnovr. *sa̧drȋn* (Tominec, 197). Verjetno po akanju nastalo iz izpeljanke k **sǫ̑dra* »drobna toča«, prim. črnovr. *sûadrą* (Tominec, 204). Sufiks *-in* je lahko tuj, furlanski, zato je izpeljava lahko funkcionalno ista kot v dem. *sǫ́drica*. Dalje glej *sǫ́dra*. M. F.

safír (m.), g. *-ja* »sapphirus«, adj. *safírast*, *safírjev*; v 16. st. *ſaffir* »ſaphyrus« (Megiser), v 18. st. *ſafyr* »ſapphirus; en ſhlahtni kamen« (Kastelec-Vorenc). Evropska kulturna beseda, prim. sbh. *sàfīr*, star. r. *safír*, *sanfír*, r. csl. *sapъfirъ*, *samъfirъ*, *sanfirъ* (Vasmer II, 583), n. *Saphir*, srvn. *saphîr(e)*, agl. *sapphire*, frc. *saphir*, lat. *sapp(h)īrus* < gr. σάπφειρος »isto«, kar je sprejeto z vzhoda, prim. hebr. *sappīr* »isto«. Od tod je izposojeno in ljudskoetimološko prenarejeno tudi sti. *śanipriya-* »isto«, remotivirano kot »Saturnu ljubi (kamen)« (Frisk II, 677; Kluge[22], 617 s.). Ker je beseda v sti. izpričana le v mlajših leksikonih, verjetno ni predloga za hebr. in gr. (tako med drugim Vasmer, l. c.), glej Mayrhofer III, 295. M. S.

sâg (m.), g. *-a* »preproga«. Prim. csl. *sagъ* »cilicium«, sbh. *sâg* »preproga«, *posažiti* »pokriti s preprogo«, hrv. dial. *sâgula* »mala vrv« (Račišće); k temu tudi mak. *saja* »halja brez rokavov«, blg. *sajá* »vrsta ženske obleke« (sbh. *saja* »vrsta finega sukna«), p. *saja*, *sajan*, *sajanik* »plašč«. Miklošič, Frw., 51, izhaja iz lat. *sagum*, *saga* »ogrinjalo, kratek plašč«, srlat. *sagium* »fino blago«, *saia*, *seia*, it. *sàio* »kuta«, frc. *saie* »kratek plašč«, srvn. *sei*, *sein* »fino volneno blago«. Beseda je po izvoru keltska (Meyer-Lübke, 7515; Skok III, 186; Walde-Hofmann II, 464). M. S.

sága (f.) »duh, vonj«; tudi sbh. *sȃga* »smrad, megla, para«. Izposojeno iz madž. *szag* »duh, vonj« (Matić, Rad CCCXV, 71; Skok III, 186).

sȁj (conj.) »ja, doch«, npr. *saj nisem nič rekel* »ich habe ja nichts gesagt«, *saj sem tvoj otrok* »ich bin doch dein Kind«, *saj ne misliš resno* »das ist doch nicht dein Ernst«; gor., dol., notr., rovt. idr. *sȅj*, bkr. neasimilirano *sȁj* (Ramovš, Zbrano delo I, 129).

Najbliže je star. mak. *sai* (adv.) »zares, tako«. Izvorno najverjetneje **vьsā-jь* k psl. **vьchъ* »omnis« (brez mak. primera z rezervo podobno Kopečný, ESS II, 587, 733) poleg **vьchā-kъ* v p. *wszak* »saj, seveda, pač«, dial. *nu szak* »kajne« (navaja Karlowicz, SGP VI, 174), č. *však* »vendar, toda, saj«, slš. *však* »toda, pa, saj«, npr. *však prídeš* »saj prideš«, gl. *wšak(o)* »vendar, sicer, saj«, dl. *(w)šak* »saj, vendar«, npr. *'šak ja som twójo góle* »saj sem vendar tvoj otrok«. Jslov. **-jь* utegne biti iz ide. relativnega pron. **i̯o-*, zah. slov. **-kъ* pa iz interogativnega **kᵘ̯o-*. Začetni *v-* se ohranja v semantičnem predhodniku star. sln. *vsäj* »vendar, tamen«, ki danes pomeni le še »saltem«, prim. v 16. st. *uſai*, *vſai* »tamen, jedoch, nichts destominder« (Megiser), v 18. st. *vſai* »k'manſhimu, attamen, etenim, ſakai, takú, porrō«, v slednjem pomenu tudi *ſai* (Kastelec-Vorenc), *ſai* »wenigstens« (Gutsmann), *saj* »wenigstens, saltem« (Pohlin); prim. tudi gor. *u̯sẹ̑j*. *sẹ̑j*, črnovr. *usẹ̑i̯*, *sẹ̑* »saltem«. Glede možnosti semantičnega sorodstva med »vsaj, vendar« in »vsak, vsi« prim. poleg navedenih zah. slov. primerov in r. *vsë-taki* »vendar« še star. hrv. *bar* »množica, vsi skupaj«, npr. *puka bar* »množica ljudi« (Marulić) : sbh. *bâr*, sln. dial. *bâr* »vsaj«, vse iz turš. *barı* »isto« < perz. *bār* »krat«, npr. *bārī* »enkrat« (o tem Skok I, 109) in morda lat. *saltem* »saj«, če iz **salutem* k **salvus* »zdrav« < *»cel, ves«, kar bi bila tvorba tipa *autem*, *item* (o tem Vaniček pri Walde-Hofmannu II, 470). Walde-Hofmann, l. c., izvaja sicer lat. *saltem* iz **si alitem*, kar je vsaj enako problematično.

Pkm. *véj* »saj« (navaja Novak, Slovar, 119) nima s tem nobene zveze, ker je identično z r. *védь* »saj« < pf. **vědě* ali imper. **vědi*. Dalje glej *vsâk*, o **věd-* v tvorbah s pomenom »tamen« tudi *vȅndar*. M. S.

sája (f.) »fuligo«, navadno pl. *sáje* »isto«, adj. *sájast* »fuliginosus«, *sájav*, *sâjnat*, denom. v. *sájiti*, *-im* (impf.) »s sajami popackati«. V 16. st. *ſaje* »fuligo« (Megiser), v 18. st. *saje* »Rus; fuligo«, *sajaſt* »fuliginoſus« (Pohlin), *ſaja*, *ſaje* »Ruß«, *ſajaſt* »ruſſig« (Gutsmann).

Prim. csl. *sažda* »fuligo«, hrv. *sȁda*, f. pl. *sȁže* (istrski Slovinci), kajk., čak. *sȃje*, sg. *sȃja*, vendar *saja* (f.), *saje* (n.) tudi v Kaknju (Šimundić, JiS XXXI (1985/86), 274 s.), mak. *saǵa*, navadno pl. *saǵi*, blg. *sážda*, navadno pl. *sáždi*, r., ukr. *sáža*, v pl. tudi »snet«, br. *sáža* tudi »snet«, p. *sadza*, navadno pl. *sadze*, č. *saze* (nom. pl. f.), slš. *sadza*, gl. *sazy* (pl. f.), *-ow*, dl. *saze* (pl. f.), *-ow*, dial. tudi *caza*, plb. *soze* (nom., akz. pl. f.). Psl. **sȃď'a* (f.) »fuligo« < **sōdi̯ā* > stir. *sūide* (f.) »saje« je tako kot lit. *súodys*, pl. *súodžiai* »isto« deverb. nomen acti »usedlina«, verjetno k dolgovokalnemu kavz. **sōdéi̯e/o-* (> psl. **sadīti*, **sádišь*) »usedati« k **sed-* »sedeti«; drugače je tvorjeno pomensko enako lot. *suôdrẽji* »saje« in stnord., ags. *sōt* »isto«, agl. *soot*, nvn. dial. *Soot* < ide. **sōdo-m* (Trautmann, BSW, 273; Machek,[2] 538, Vasmer II, 568; Fraenkel, 942; Pokorny, 886; Onions, 846). Glej tudi *sâjež* in *sadíti*. M. F.

sâjež (m.) »kozje ime« (Kanin). Osamljeno; izhajati bi bilo mogoče iz deverb. izpeljanke na **-ežь* k denom. v. **sȃď'iti* iz **sȃď'a* »fuligo«, prim. sln. *sájiti*, *-im* (v. impf.) »s sajami se umazati«. Podobno je motivirano sln. *pîrhež* »kozje ime« (Kanin) od v. *pírhati* »rdeče obarvati« k *pírh* »navadno rdeče obarvano velikonočno jajce«. Prim. z enako pomensko motivacijo tvorjeno mak. *saǵinka* »ovca ali krava sajaste barve«. Dalje glej *sája*. M. F.

sȁk (m.), g. *sáka* »ribiška mreža na palici«; k temu *sáčiti* »loviti s sakom« (Kostanjevica) in *sakovína* »vrvica za pletenje sakov«.

Prim. sbh. *sȁk* »vreča na mreži«, mak. *sak* »mreža za ribe; nakupovalna torba«, blg. *sák* »ribiška mreža«, r. *sák* »mreža, nastava za ribe, vreča za krmo«, ukr. *sák* »vrsta mreže«, p., č., slš. *sak* »vreča«. Verjetno spada zraven tudi csl. *sakulъ* »žep«, ukr. *sakúlja*, *sákva* »sak«, p. *sakwa* »bisaga, vreča za krmo«. Dalje nejasno. Miklošič, 287, izvaja iz lat. *saccus* »vreča«, gr. σάκ(κ)ος »isto«, semitskega izvora, prim. hebr. *śaq* »obleka iz grobega blaga, žalna obleka, vreča« (Bartoldi, ZRPh LXVIII, 73). Z nemškim posredovanjem je *Sack* »vreča« dalo sln. *žákelj* (< n. dial. dem. *Sackel*), zato nesprejemljivo Grafenauer, Razpr. ZDHV I, 372, ki za sln. *sȁk* domneva izposojo iz n. *Sack*. Drugače Machek[2], 536, ki misli pri slov **sakъ* na lat. *sagīna*, gr. σαγήνη »mreža za ribe, ptiče«, brez jasne etimologije.

sakrabȍlt (interj.) »sapperment« (Pleteršnik), tudi *sakrabộlt* (SSKJ IV, 565), adj. *sakrabólski* »preklemanski«; tudi samo *sákra* poleg *sakramȉš*, *salabȍlt* (adj. *salabộlski*), *salamȇnt* (adj. *salamẹ̑nski*). Izposojeno in prenarejeno iz bav. n. variant *sackerlot*, *sapperlot*, *sapperment*, *sapermich* (Grimm, Wb. XIV, 1675), *Sakradi*, *Saklzement*, *Sakrawoit*, *Sappra*, *Sappralot* (Drews, Bay. Schimpfwb., 60) »isto«. Izhodišče je n. *Sakrament* »zakrament« (poleg kletvice *sakrament* »sakrabolt«) < lat. *sacrāmentum* »zakrament«, pred krščanstvom »prisega (zvestobe), službena prisega, misterij, skrivnost« (Grimm, o. c., 1674). K uporabi sakralne besede za kletvico prim. sln. *šmȇnt* »zlomek«. Glej tudi *saprlȍt*, *sakramȇnt*. M. S.

sakramȅnt (interj.) »sapralot«, adj. *sakramẹ̑nski* »sakrisch«, v. *sakramentîrati*, *-am* (impf.) »preklinjati, navadno z besedo sakrament« (SSKJ IV, 566). Izposojeno iz n. kletvice *sakrament* »saprabolt«, nastalo iz *Sakrament* »zakrament«, glej *sakrabȍlt*, *saprlȍt*. M. S.

sakumpàk (m.), g. *-a* »z vso prtljago, z vsem, kar ima« (pkm.; Novak, Slovar, 95) je brez prep. prevzeta nvn. zveza *mit Sack und Pack*; vendar je sln. tudi *cokompok* (m.) »isto«, kar je zanimivo zaradi vzglasnega konozonanta, ki kaže, da je bila morfemska meja v tej besedni zvezi iz bav. n. predloge napačno razumljena in tako kot v madž. *cakompakk* »z vso prtljago« (Benkő I, 410) prevzeta v fonetični podobi, ki se je vzpostavila v sandhiju. O takšnem prevzemu pričajo tudi sln. *cakenpak* (m.), npr. *v vrstah smo stali, svoje cakenpake držali* (Lj. zvon, 1899, 218), *cokeljpok* »isto« (DiS, 1907, 367) < bav. avstr. *sack'l und pack*, prim. nvn. *mit Säckel und Pack*, kot tudi polovični kalk n. zveze, npr. *urno smo jo ucvrli s sokom in pokom* (iz gradiva za SSKJ). Iz sln. polovičnega kalka **sakinpak* oz. **sakimpak* je prevzeto furl. *sachimpàc* »nahrbtnik« (Pirona, VF, 911). Glej tudi *pộkati II*, *sȁk* in *žákelj*. M. F.

salâma (f.) »Salamiwurst«, k temu *salamîn* (m.) »tanjša suha salama«. V 19. st. (eventualno preko n.

Salami) izposojeno iz it. *salàme* (m.) »isto«, dem. *salamino*, izpričano od l. 1618 dalje < srlat. *salāmen*, *salsāmen* »nasoljeno meso« poleg *sal(l)amentum*, *salsamentum* »omaka, dišava« k *salsa* »omaka« (preko frc. in n. izposojeno v pog. sln. *zộs* »isto«). To je f. k lat. ptc. *salsus* »soljen« (Kluge[22], 614; Battisti-Alessio, 3314; Du Cange VII, 279, 286). Pkm. *salámi* (m. pl.), g. *-ov* »salama« je preko madž. *szalámi* in n. izposojeno iz istega it. vira. Prim. še špan. *salchicha*, it. *salsìccia*, *salcìccia*, frc. *saucisse* > agl. *sausage* »klobasa« iz pozno lat. *salsīcia*, kar temelji na istem lat. ptc. Glej tudi *soláta*, *salamọ́rja*, *solíne*. M. S.

salamọ́rja (f.) »razsolica« (gor.), dial. tudi *salamūrja*, *slanamúrja*, *slanomúrja*, *solomúrja* (f.), *slanomúr* (m.), *-ja* »isto«, v 18. st. *ſlanamurja* »salsilago, salsugo, muria« (Kastelec-Vorenc), *slanamûrja* (Pohlin).

Kakor sbh. *salàmura*, čak. *salamộra*, *salamûra*, na Cresu *salamũra* »isto« izposojeno iz ben. it. *salamòra* »razsolica za konzerviranje hrane«, furl. *salmuèrie*, *salmòre*, prim. dalje it. *salamòia*, frc. *saumure*, katal. *salmorra*, špan. *salmuera* »isto« < vulg. lat. **salmūria*, kar je kompoz. iz lat. *sal* »sol« in *mūria* »razsolica« (Mende, RLS, 109; Tentor, JA XXX, 199; Meyer-Lübke, 7545, 5756; Boerio, DV, 520; Pirona, VF, 918, 916). Glej tudi *salâma*, *solíne*, *soláta*. M. S.

sâlaš (m.), g. *-a* »koča« (pkm.), v Beltincih »prenočišče, živinska staja« (Novak, Slovar, 95).

Kakor sbh. *sȁlāš* poleg *sàlāš* »gospodarsko poslopje, pristava, stan«, blg. *saláš* »lesena koliba«, rum. *săláş* »zavetišče, prenočišče«, slš. *salaš* »planšarska koča, tamar« izposojeno iz madž. *szállás* »prenočišče«, kar je izvedeno iz *száll* »vstopiti, vkrcati se«, star. tudi »usesti se, poleči se, pomiriti se« (Skok II, 194; Benkő III, 660 s.). M. S.

sálo (n.), g. *-a* »sebum«, dial. *sádlo* »isto« (Ljubušnje na Goriš.), dem. *sálce*. V 16. st. *ſalu* »sebum« (Dalmatin, Register, 1584), *ſalov* »axungia« (Megiser), kar je zapis štaj. *salòu̯* < **salộ*, analogni obliki po vzorcu dvojnic tipa *pròu̯so* : *prosòu̯* (Ramovš, Hgr. II, 192), v 18. st. *salu* »Schmeer, adeps« (Pohlin), *ſalu* »Schmeer« (Gutsmann).

Prim. csl. *salo* »adeps«, sbh. *sȁlo* »isto«, hrv. čak. *sãlo*, mak. *salo*, blg. *sálo*, r., ukr. *sálo* »salo, mast«, br. *sála*, *-a* »salo, svinjska mast«, p. *sadło* »salo, tolšča«, č. *sádlo* »isto«, slš. *sadlo*, gl., dl. *sadło*. Iz slov. jezikov je alb. *sallo* »salo, svinjska mast« in verjetno tudi lot. *sals*, *salis* »mastno svinjsko meso« < r. (Mühlenbach-Endzelin III, 672). Psl. **sȃdlo* (n.); dalje manj jasno. Matzenauer, LF XIX, 244, je tvorbo povezal s slov. besedno družino **sadīti*, **sádišь* »deponere«, ker naj bi se slov. izpričani pomeni razvili iz prvotnega »maščoba, tolšča, ki se usede na nekatere dele telesa« in opozoril na lit. *sódrus* »širok, bogat, izdaten, uspešen«. To Fraenkel, 855, razlaga kot prevojno stopnjo k lit. *sė́sti* »sesti«. Kasnejši avtorji so razlago tudi zaradi nvn. zveze *das Schwein setzt gut an* sprejeli (Mladenov, 567; Vasmer II, 572; Brückner, 479; Skok III, 195; Schuster-Šewc, HEWb., 1263), medtem ko Vaillant, Gr. comp. IV, 413 s., v povezavo s **sadīti* dvomi predvsem iz besedotvornih razlogov. Tvorba **sȃdlo* vzbuja vtis, da ohranja sufiks za tvorbo nomina instrumenti **-dlo*, zato Vaillant, l. c., opozarja, da bi se takšna izpeljanka iz **sadīti* morala glasiti **sadidlo*, in rekonstruira nomen instrumenti **sā́-dlo* k ide. osnovi **saH-* »sititi, sit«, prim. lit. *sotùs* »sit«, lat. adv. *satis* »dovolj, dosti«, gr. ἄ-ατος »nenasiten« (Pokorny, 876). Izhajanje iz prvotnega pomena »s čimer se nasiti« ne prepričuje, zato Schuster-Šewc, l. c., vztraja pri sorodstvu s **sadīti* in meni, da so slov. tvorbe iz izhodne oblike **sadъlo*. Takšna izhodiščna oblika bi se v sln. realizirala kot **sâdlo*. Machek[2], 535, išče povezavo z lat. *sēbum* »loj«, kar pri Walde-Hofmannu II, 504, ni zadovoljivo rešeno. Drugače Oštir, WuS V, 222, ki opozarja na stir. *saill* »slanina« in izvaja iz **sāl-du-* k ide. **sal-* »sol«. Morda je **sȃdlo* (n.) substantivizirani ptc. pret. akt. glagola **sȃd-ti*, **saděšь* »deponere«, ki v slov. jezikih ni evidentiran. Glej tudi *sẹ́sti*. M. F.

salt (adv.) »zelo« (Sarženta), tudi *šaldu* (Renče; oboje Logar, Sln. narečja[1], 106, 105). Prevzeto iz furl. *salt*, *sald*, ben. it. *saldo*, tosk. *saldo* »čvrst, trden, cel« v adv. funkciji, prim. ben. it. *tener saldo uno* »nekoga močno, čvrsto držati, da ne bi ušel« (Boerio, DV, 521). Adjektiv izvaja Battisti-Alessio, 3316, iz pozno lat. *saldus*, kar je nastalo po medsebojnem križanju lat. *solidus* »čvrst, trden« in *validus* »močan, krepak, čvrst«. M. F.

sâm I (pron.), f. *sáma* »ipse, solus, unus«, v postpoziciji »selbst«, npr. *on sâm* »er selbst«, adv. *samộ*, *sâmič*, *samȍč* »solum, tantum«, *posâmez*, *posâmesi* »singulatim, separatim«, subst. *sámec* (m.), *-mca*, *samčȅ* (m.), *-éta* »caelebs, mas animatum«, f. *samíca*, *sámka*, *samčíca*; *sâmez* (m.), *-a* »posamezna stvar, samota«, abstr. *samóta*, *samộča*, *samîja*, *samína*, *sámnost*, *samộst* »solitudo«, adj. *sámcat*, *-a*, *sámern*, *-rna*, *sámehen*, *-hna* »čisto sam«, *sámčast* f. *-a* »enostaven«, *(po)sámen*, *-mna*, *(po)sâmezen*, *-zna* »unus, singulus«, *sámčen*, *-čna*, *sámski* »isto, neporočen« idr.; številna kompoz., npr. *samotẹ́čen* f. *-čna* »ki sam odteka (o soku iz sadja)« (gor.), v. *samíti*, *-ím* (impf.) »izolirati«, pf. *o-s.*; *samẹ́ti*, *-ím* (impf.), *samẹ́vati*, *-am* (impf.) »vitam solitariam agere«; v Briž. spom. *uvideti Izami razumeti* »videre et ipse intelligere« (II, 29), v 16. st. *ſam* »solus, ipse«, *od ſam ſebe* »sua sponte« (Megiser), v 17. st. *ſam* »ſolo« (Alasia), v 18. st. *ſam* »ſolus, ſolutus, independens, liber«, *ſamz* »mas animatum« (Pohlin); cgn. *Samec*, *Samic*, tpn. *Samija*, orn. *Samuha*.

Prim. stcsl. *samъ* »ipse, sponte, solus, unus«, sbh. *sâm*, *sáma*, *sámo*, d. obl. *sâmī̆*, adv. *sȁmo*, čak. *sôm*, *sõmȁ*, *sômo*, d. obl. *sõmi*, adv. *sômo*, mak. *sam*, adv. *samo*, blg. *sám*, *samá*, *samó*, adv. *sámo*, r. *sám*, g. *samogó*, f. *samá*, n. *samó*, d. obl. *sámyj*, str. *sámъ*, *samá*, *sámo* (Zaliznjak, 139), ukr. *sám*, *samá*, *samó*, d. obl. *samýj*, adv. *sáme*, dial. tudi *sámo*, br. *sám*, g. *samóga*, f. *samá*, n. *samó*, d. obl. *sámy*, p. *sam*, *-a*, *-o*, č., slš. *sám*, *sama*, *samo*, d. obl. *samý*, gl., dl. *sam*, *-a*, *-o*, *-y*. Psl. **sâmъ* < ide. **sōmó-* je varianta s podaljšanim vokalom k ide. **somó-*, prim. gr. ὁμός »isti, tak, podoben, skupen«, got. *sa sama*, stnord. *samr*, *inn sami*, stvn. *der samo* »isti«, **semó-* v sti. *samá-*, av. *hama-* »enak, isti«, ki jo morda zasledimo še v pali *sāmaṁ* »sebe«, pandžabi *sāvā̃*, *sāmā̃*, av. *hāmō̆* »enak« in toh. B *somo* (f.) »ena, edina«, *sām* (< A) »enak«, AB *ysomo* »popolnoma« (Miklošič, 288;

Trautmann, BSW, 273; Vasmer II, 573; Frisk I, 390; Mayrhofer III, 436; van Windekens, Orbis XVIII, 167 ss., Le tokh. I, 415; Čop, STA I, 156). Ide. *sŏmo- je tvorba iz baze *sem- »en, eden«, prim. gr. εἷς, ἕν, μία »eden, en«, arm. *mi* »en«, lat. *sem-el* »enkrat«, *similis* »podoben«, sti. *sa-kṛ́t* »enkrat« (Pokorny, 902 ss.), kar je domnevno izvedeno iz refl. pron. *se- s suf. *-m-*, prim. *se-l- v lat. *solus* (Čop, Indouralica I, 74). Glej tudi *sâm II*, *se I*, *samoníca*, *samopášen*, *samopȃh*, *sámošen*. M. S.

sâm II (m.), g. *sȁmga* »mož«, *sáma* (f.) »žena« (Šentrupert z okolico; Smole, Mag., 27; ista, ustno); v tem pomenu znano tudi v Zadrečki dolini (Weiss, Mag., 93). Pomensko enako je r. *sám* »mož, gospodar«, *samá* (f.) »žena, gospodarica« (Dal', Slovar'[3] IV, 28), br. *sám*, g. *samógo* »gospodar doma«, *samá*, *-ój* »gospodarica doma« (Nosovič, 572 s.), stč. *sám* »gospod, gospodar«, *sama* »gospa, gospodarica« (Jungmann, Sl. IV, 13), slš. *sama jedna*, *sama svoja*, *samosvoja*, vse »gospa« (Kálal, Sl., 593), p. dial. *sam* »gospod, mož«, *sama* »žena« (Karlowicz, SGP V, 100). Psl. dial. *sâmъ (m.) »gospod« → »mož«, *samā̃ (f.) »gospa« → »žena« je pomensko razvito iz psl. *sâmъ, f. *samā̃ »selbst« (Vasmer II, 573; Machek[2], 537; Hujer, Příspěvky, 266) in tako kot ide. *poti- »selbst« → ide. *poti- (m.) »gospod, gospodar, mož«, *potnī (f.) »gospa, gospodarica, žena« kaže, da se je substantivizacija izvršila prek pomenske motivacije *»zadosten, zmožen, sposoben«, prim. stlat. *potis sum* »sposoben sem« (Machek[2], l. c.; Hujer, l. c.; Havers, Tabu, 138). Dalje glej *sâm I*. M. F.

sámar (m.), g. *-ja* »tovorni konj ali osel« in »tovornik, Saumtiertreiber«, pkm. *somár* (m.), *-ja* »(tovorni) osel«, f. *somaríca* »oslica«; kor. *žámar* (m.), *-ja* »tovornik«, v okolici Maribora tudi psovka otroku, cgn. *Samar*. Morda sodi sem še *šamer* (m.), *-mra* »spaček, abortus, krivo drevo« (Caf, Cigale), »neumen človek« (Lašče).

Sln. *sámar*, *somár* je preko balk. jezikov, prim. madž. *szamár* »osel«, csl. *samarъ* »tovor«, sbh. *sàmār*, g. *samára* »tovorno sedlo«, mak. *samar*, blg. *samár*, alb. *samár*, rum. *samár*, turš. *semer* »isto«, izposojeno iz srgr. σαγμάριον, σαμάριν > ngr. σαμάρι »tovorno sedlo«, kar je tvorba iz gr. σάγμα »isto, plašč« k σάττω »natrpati, naložiti, natovoriti«, nejasnega izvora (Skok III, 198; Andriotis, ELKN, 316; Frisk II, 681). Sln. *žámar* je preko bav. srvn. *žâmâr*, srvn. *soumære* »tovorno živinče, tovornik« (Striedter-Temps, DLS, 249), kar je tvorjeno iz srvn., stvn. *soum* (prim. ags. *sēam*) »tovorno sedlo« < srlat. *sauma* »isto«, izposojeno iz istega gr. vira (Kluge[22], 620). O sln. *nasamáriti (se)* »naplahtati« glej s. v. M. S.

samodrȗg (adj.), f. *-a* »ki je s kom drugim«, v obliki za f. v pomenu »noseča« (bkr.), prim. hrv. dial. *samodrúga* »isto« (Žumberak; Skok, JA XXXIII (1912), 369), č. *žena samodruhá* »nosečnica«, slš. *samodruhá* »noseča«, gl. *samodruha* »isto« poleg »nosečnica«, dl. *samodruga* »noseča«, *samadruga* »isto«, k temu prim. p. dial. *nie sama* »je noseča« (Karlowicz, SGP V, 100); adj. *samodrúžen* (m.) »samodrug«, f. *-žna* tudi »noseča« in *samotrek* (adj.) »ki je še z dvema drugima« (Ribnica) < *samotretьjь. V 16. st. *on je Noe samoosmega ohranil* (Trubar). Prim. stcsl. *samogo tretija* »eum cum duobus« (Supr.), hrv. dial. *samodrûg* »ki je s kom drugim« (Žumberak; Skok, l. c.), čak. *samopēt*, *-ētȁ*, *-etȍ* »v petoro«, *samočetvȑt*, *-ȁ*, *-ȍ* »v četvero« (Vrgada), r. dial. *samdrúg* »v dvoje«, *samdesját* »v desetero«, p. *samotrzeci* »spadajoč v skupino treh« (Karlowicz, SJP VI, 25), gl. *samodruhi* »samodrug«. Kompoz. iz *sâmъ »selbst« + num. ord. s pomensko podstavo »ki spada v skupino 2, 3, 4...« so nastala iz skladenjskih zvez, kot je npr. stcsl. *bystъ viděti i samogo tretija* »erat videre eum cum duobus« (Supr.), sbh. *sam drugi*, *sam treći*, č. *sám čtvrt* itd. (Machek[2], 537; Schuster-Šewc, HEWb., 1267; Skok III, 197). Podrobno o tem Miklošič, Vgl. Gr.[2] VI, 67 s., ki opozarja na enak skladenjski vzorec v drugih ide. jezikih, npr. stvn. *selb ander*, *selb niund*, *selb zehend*, srvn. *selb ander*, *selbe ander*, *selb dritte*, nvn. *Gott bewahrte Noe selb achte*; *sie geht selb ander* »ona je noseča« itd. Dalje glej *sâm I*. M. F.

samoję̂ja (f.) »Ranunculus«, tudi *samojed* (m.) »isto« poleg »Anagallis« (oboje vzh. štaj.). Šulek, Im. bilja, 370, navaja za »Ranunculus reptans« po Freyerjevemu gradivu tudi sln. *someje*, Tominec, 197, pa beleži črnovr. *samȃi̯ə* »deteljni slak«. V 18. st. *samojęja* »gelbe Wieſenblume; flos paſcuus« (Pohlin), *ſamojeja* »Wieſenblume« (Gutsmann). Prim. hrv. star. *samoid* »ranuncolo secondo; Ranunculus sceleratus« (Kuzmić, Mattei), tudi *izjed* »Ranunculus acris« (Vukasović; oboje Šulek, o. c., 346, 115). Za rastlino Ranunculus sceleratus kot tudi za druge vrste zlatic je značilno, da so sveže strupene in da njihova neprimerna raba povzroči srbež, rdečico in celo mehurje, ki se lahko razrastejo v boleče tvore. Zato bi bilo mogoče izhajati iz zloženke *sâmъ »selbst« + subst. *jědъ (m.), *jěd'a (f.) k *jěsti »jesti, razžirati«, kar je verjetno kalk po srvn. bav. *sëlp-zunge* »apiostellum, Ranunculus flammula« (Lexer, Mhd. Wb. II, 871; Schmeller, BWb. II, 266). To je po srvn. fonetični spremembi *-nd-* > *-ng-* (Paul, Deutsche Grammatik I[6], 303) lahko nastalo iz *selb-zunde, prim. srvn. *zunde*, *zunt*, *zunder* »kar vnema; ogenj ipd.« (Lexer, o. c. III, 1175 ss.). Marzell, Wb. Pfln. III, 1264, zaradi poimenovanj za Rannunculus flammula tipa agl. *goose-tongue*, *snake's tongue* itd. povezuje drugi del srvn. zloženke s srvn. *zunge* »jezik«, kar zaradi pomena ne prepričuje. Sln. sin. so *pizdogriz*, *cedolika*, *žabica* itd. Dalje glej *sâm I* in *jẹ́sti*. M. F.

samomášča (f.) »prvi mošt, ki se nacedi, ne da bi grozdje bilo prešano«, tudi *samomáščina* (f.) »isto« (Branik). Kompoz. *samo-mъšča iz *sâmъ »selbst« in subst. *mъšča (f.) »prešanje > kar je prešano« > »brozga, mošt«, deverbativa k v. *mъstíti, *mъ̀stišь (impf.) »mastiti, prešati« iz rom. izposojenke *mъ̀stъ < lat. *mustum* »mošt« (Erjavec, LMS 1882/83, 236). Dalje glej *mastíti*, *mȍšt* in *sâm I*. M. F.

samoníca (f.) »Vaccinium vitis idaea«, kol. *samoníčje* (n.); poleg tega tudi *smộkvica* »jagoda« (gor., kor., vipav., goriš.). Pomensko najbližje je slš. *smokva*, *smokvica*, *smoklica* »jagoda«, stč. *smečky* (pl.) »vrsta jagod«, č. dial. tudi *smeklička*, *smyca* poleg madž. *szamóca* »jagoda«. Machek, Slavia XXI, 254, izhaja iz *samo-nik- »rastlina, ki sama vznikne«, prim. sln. *samonȋk* (m.) »divje rastoča rastlina«, adj. *samoníčen*, sbh. *sȁmonīk* »isto«, *samòniklica* »vrsta jabolk«. Po-

drobnosti Miklošič, 311; Benkő III, 669; zgrešeno Bezlaj, SR XI, 177 (< **samomanica*).
[O sln. *smǫ̑kvica* glej tudi *smǫ̑kev*. – M. S.]

samopȁh (m.), g. *-áha* »vrsta ječmena, vratilo pri mehu«. Prim. hrv. dial. *samopah* »vrsta ječmena« (Istra), č. *samopšě* »pira«. Zloženka iz **samo* + **pьchati*, **pachati* »luščiti iz plev«. Isto *pah* je v *opȁh* »oteklina od vnetja«, toda hrv. *òpah* (m.), *opaha* (f.) »pira, vrsta ječmena« (Della Bella, Belostenec, Stulli, Šulek). K temu prim. sln. *ječmẹ̑nček*, *ječmẹ̑nec* »vneta oteklina v očesu«. Glej tudi *pšéno*, *šȇn*.

samopášen (adj.), f. *-šna* »ki se sam pase, samovoljen, sebičen«, tudi *samopȃš* (adj.), f. *-áša* »isto« poleg »sam«, npr. *samopaš živeti*, *s. pustiti otroka*; sem *samopȃšnik* (m.) »poredněž, razposajenec«, v. *samopášiti*, *-ȃšim* (impf.) »samopaš puščati«. V 18. st. *samapash* »vagus, diſſolutus«, *samapashne* »isto« (Pohlin). Prim. p. *samopasny* »poreden«, adv. *samopas* »brez nadzora, sam«, kašub. *samopȃš* (adv.) »isto« (Sychta, SGK V, 13), č. *samopaš* (f.), *-e* »nevezanost, razuzdanost«, redko *samopáš* »isto«, *samopašný* »nevezan, poreden«, slš. *samopaš*, *-e* »samovoljnost«, *samopašný* »samovoljen«, gl., dl. *samopašny* »isto«. Izhodni adj. **samopasъ* (< **-s-o-s*) oz. **samopašь* (< **-s-i̯o-s*) »ki sam pazi nase« je zložen iz **sȃmъ* »selbst« + deverbativnega subst. **pasъ* (m.) »varovanje, nadzor« poleg **pȃsъka* (f.) »isto« iz v. **pȃsti*, **pasèšь* »čuvati, varovati, paziti, pasti«. Dalje glej *sȃm I*, *pásiha* in *pásti I*. M. F.

samosȍv (m.), g. *-ǫ́va* »mesarski pes«, tudi *sámosov*, *samsov*. Prim. sbh. *sàmsōv*, g. *samsòva* »cane mastino« in rum. *sampsón* »buldog«. Izhodišče je ngr. σαμψόνας »velik pes«, vendar je zašlo tudi v balkanske jezike s posredovanjem turš. *samsun* »velik, za boj izvežban pes«. Naravnost iz gr. je izvajal Matzenauer, CS, 408; turš. posredovanje domnevata Škaljić, Turcizmi, 547, in Skok III, 199.

samostrẹ̑l (m.), g. *-a* »orožje iz loka in močne napenjalne naprave«, »past za polhe«, tudi *samǫ̑strel* (m.) »isto«, *samǫ̑strela* (f.), slednja akcentska dubleta je bila pri obliki za **m**. po prehodu *-ł* > *-u̯* podvržena redukciji *-eu̯* > *-u* > *-ø*, te fonetične spremembe pa so povzročile prehod v drugi oblikotvorni vzorec, prim. *samúster*, *semuster* (Hip., Dict.), kot tudi prehod v drug slovnični spol, npr. *samostro* (n.) »samostrel«, po redukciji je iz oblike *samǫ̑strela* verjetno nastalo tudi *samǫ̑stra* (f.) »isto« poleg »past za polhe« (glej tudi Ramovš, Hgr. II, 172). V 16. st. *ſamujſtrel* »catapulta« (Megiser), v 18. st. *te mlade se samoiſtram vſtreli* (Gutsmann pod geslom *Tod*).

Prim. csl. *samostrělъ* »balista«, sbh. *samostrijel* »balestra, ballista« (Vrančić, Mikalja, Della Bella, Belostenec, Stulli, Popović), r. *samostrél*, *-a*, ukr. *samostríl*, *-a*, p. *samostrzał*, č. *samostříl*, redko *samostřel*, slš. zastarelo *samostrel*, gl. *samostšěł*. Slov. **samo-strělъ*, **sȃmo-strělъ* je zloženo iz **sȃmъ* »solus, unus« in deverbativa **strělъ* (Schuster-Šewc, HEWb., 1268). Dalje glej *sȃm I*, *strelíti*. M. F.

sámošen (adj.), f. *-šna* »solitarius« (vzh. štaj.); adj. **samošьnъ* je tvorjen iz subst. **samochъ* k adj. **sȃmъ* »solus, unus«. K besedotvorju prim. slov. **junochъ* k adj. **junъ*, **bělochъ* k adj. **bělъ* (SP I, 73). Dalje glej *sȃm I*. M. F.

sandȃla (f.) »opanek«, dem. *sandȃlica*; redko *sandȃl* (m.), *-a* »isto«. V 19. st. preko n. *Sandale* < srlat. *sandalum* (> it. *sàndalo*) izposojeno iz gr. σάνδαλον, dor. σάμβαλον »isto«, neznanega, vendar gotovo tujega izvora. Domnevano perz. izhodišče ni potrjeno (Kluge[22], 617; Frisk II, 675; Schwyzer, Gr. Gramm. I, 303). M. S.

sanẹ́ti, *-ȋ* (v. impf.) »sevati, žareti«, npr. *od peči sani* »der Ofen strahlt Hitze aus«. Schuster-Šewc, HEWb., 1268, primerja gl. dial. *sanić* »besneti, divjati, plašiti, pljuvati, slutiti, temniti se, psovati, biti mrzel«, npr. *zima hač sani*, pritegne gl. *san* »hudi duh«, *sanica*, *sanka* »furija«, č. *saň*, *-ně* stč. *saň*, *san* »zmaj, pošast«, csl. *sanь* »isto«, in izvaja iz **sap-n-* k psl. **sā̃pa*, **sop-tī̃*. Izvajanje je besedotvorno dvomljivo. Možno se zdi, da gre za denom. **sanī̃ti* (intranz. **sanēti*) iz ide. **k'ōno/i-* »nekaj ostrega, koničastega; brus«, prim. gr. κῶνος »stožec, storž, pinija«, sti. *śā̃na-* »brus, osla«, kar izvajajo iz **ak'-* »oster« (tako Pokorny, 541). Glej tudi *sanȋ*. M. S.

sanȋ (f. pl.) »trahea«, dem. *sȃnke* (f. pl.); *saníca* (f.) »Schlittenbaum«, *sanȋnek* (m.), *-nka*, *sánjevka* (f.) »isto«, *sanȋnec* (m.), *-nca* »isto, Schlittenbahn«, *sanẹ́nec* (m.), *-nca*, *saník* (m.), *-a*, *sanjeník* (m.), *-a*, *sanják* (m.), *-a*, *sanȋnjak* (m.), *-a* »Schlittenbahn«; v. *sȃnkati se* (impf.), *-am se* »traheā vehi«. K pog. *nasȃnkati* (pf.) »biti deležen nečesa neprijetnega«, tudi tranz. »prevarati, ukaniti«, sbh. *nàsān(j)kati nekoga* prim. n. *schlittenfahren (mit jmdm.)* »grobo postopati (s kom)« in sln. sin. *nadŕsati*. V 18. st. *ſeny* »traha« (Kastelec-Vorenc), *seny* »Schlitte, traha«, *sèninz* »glacialis via« (Pohlin), *ſani* »Schlitte«, *ſanienzhati*, *ſanienkati* »schlittenfahren« (Gutsmann).

Prim. csl. *sani* (f. pl.) »traha«, sbh. dial. *sȃni* (f. pl.), *sánice*, v. *sȃn(j)kati se*, knjiž. *sȁoni* (f. pl.), g. *saònī*; *saònice* (po disimilaciji v **sanьnice* (= p. *sannice*) > **salьnice*), gradišč. hrv. *sana*, *sanka* (n. pl.), mak. *sanka* (f.), star. blg. *sáni*, r. *sáni*, *sánki*, ukr. *sány*, *sánky*, br. *sáni*, g. *sanéj*; *sánki*, p. *sanie*, *sanki*, č. *saně*, *sáně*, *sáňky*, slš. *sane*, *sánky*, gl., dl. *sanje*, *-ni/-njow*. Iz slov. jezikov je madž. *szán*, *szánkó*, rum. *sánie*, alb. *saj*, lot. *sānus*, *sanus*, est. *sāń* »isto«. Psl. **sȃni* (f. pl.) nima zanesljivih izvenslov. paralel. Pritegnitev csl. *sanь* (f.) »draco«, č. *saň* (f.), dial. *sanut'*, *sanot'* < **sanǫtь*, stč. *san*, *saň*, slš. *saňa* »zmaj« (Vasmer II, 576; Machek[2], 537) govori za motivacijo *»drseče, plazeče«, znano npr. v r. *póloz* »sanica«, n. *Schlitten* (k srvn. *slīten* »polzeti, drseti«). Druga možnost, ki pa akcentsko ni jasna, je primerjava z etimološko temnim lot. *sãns*, navadno pl. *sãni* »stran, bok«, *sãnkùoki* »stranski količki na vozu ali saneh«, *sãnkars* »krajno bruno na daljši strani splava«, *sãnkaũls* »rebro«, lit. *šónas* »stran, bok« in domnevanje prvotnega pomena »rebro« (tako Zubatý, Stud. I/2, 115; JA XVI, 441; Trautmann, BSW, 298; Mühlenbach-Endzelin III, 805; Vasmer, l. c.; Schuster-Šewc, HEWb., 1269, idr.). Kalima, WuS II, 183 ss., opozarja na paralele v lap. *čioinne*, *tšuənne* »sani« (> r. dial. *čúni*, *čúnki*, *cúni*, *cjúnki* »isto«), vog. *šun* »isto« < **šoan-* (podobne besede so znane tudi v turš.-tatar. jezikih) in domneva, da je psl. **sȃni* izposojeno iz

ugrofin. Zaradi lap. *čüõtte* »sto«, vog. *šāt* »isto« < iran. (av.) *satəm* < **k'm̥tóm*, se zdi verjetneje, da je ugrofin. **šoan-* izposojeno iz balto-slov. v času, ko je ide. **k'* preko **ć* prešel v **ś*. Izvajanje iz ide. **k'ōni-* (poleg **k'ōno-*) »nekaj ostrega« je možno, vendar nedokazljivo, glej *sanę́ti*. M. S.

santrȇ (adv.) »tu notri«, *sánter* (adv.) »sem noter, herein« (rož.; akcent po Pleteršniku); Šašel, RNB, 114, navaja dial. *santrè* in *santə̀r*. Nastalo iz **sa/sě nǫtrě* (lok. na vprašanje "kje?") oz. **sa/sě nǫtrь̏* (akz. na vprašanje "kam?") k **nǫtrь* (< **vъ(n) ǫtrь*), pri čemer je rož. *sa* prvotno lativna, kasneje tudi lokativna partikula za prvo osebo, funkcionalno identična s knjiž. *sem*, *tu*, gor. *sə̏m*, *tlȇ* in podobna z n. *her* (samo lativno), kar je domnevno vplivalo na nastanek tovrstnih adv. v sln. (Ramovš, Kr. zg., 120). Prim. še rož. *sovnè* »tu zunaj« poleg *sovə̀n* »sem ven« poleg *tovə̀n*, *və̀nta* (Šašel, 114, 117), štaj. *vȗnta* »isto«. Problematiko glede prvotnosti **sa* ali **sě* glej pri *se II*. K prekomerni vokalni redukciji v adv. prim. rož. *sadlè* »tu doli« < **sa/sě dolě* ob *sadôvə* »sem dol«. M. S.

sápa (f.) »halitus, respiratio; ventus«, pkm. *sàpa*; dem. *sápica* in *sâpka*, adj. *sápen*, *-pna* »luftig«, izv. *sâpnik* (m.), *-a* »canalis animae«, v. *sapíti*, *-ím* (impf.) »keuchen«, *sapí me* »duši me«, *sapę́ti*, *-ím* (impf.) »piskati (pri dihanju), sikati (o kači)«, *sápati*, *-am* in *-pljem* (impf.) »močno in težko dihati, sikati«, *sapániti*, *-ânim* »močno dihati«, *sapljáti*, *-âm* »lahno pihati«; v 16. st. *ſapa* »anhelitus, spiritus«; *ſapſti* »dihati, keychen, mit Arbeit athmen« (Megiser) je najverjetneje križanje med *sapiti* in *sopsti*; v 18. st. *ſapa* »anhelitus, interspiratio, vapor« (Kastelec-Vorenc), *sâpa* »halitus, spiritus« (Pohlin).

Prim. csl. *sapati*, *-ajǫ* »stertere«, hrv. *sȁpa* »dih, para«, čak. *sōpȁ* »isto« (Hvar; Dulčić, HDZb VII/2, 662), blg. dial. *sapól*, knjiž. *sopól* »smrkelj«, r. *sáp* »konjska smrkavost«, morda tudi r. dial. *sápitь* »vpreči (konja)« (navaja Dal', Slovar'[2] IV, 237), ukr. *sápaty*, *-aju*, *sápnuty*, *-neš* »sopihati«, *sáp*, *-u* »hropenje«, br. *sáp*, *-u* »isto«, p. *sapać*, *sapnąć* »sopsti, sopihati, puhati, pihati«, *sapka* »nahod«, č. *sápati se* »napadati, naskakovati«, *sápavý* »napadalen«, slš. *sápat' sa* »divje se tepsti«, gl. *sapać*, *-a* »plamteti, žareti, sopihati, hrzati«, *sapnyć* »zalučati«, dl. *sapaś* »plamteti«, pf. *sapnuś*. Izvorno **sȃpa* poleg **sȃpъ* sta najverjetneje postverbala iz **sȃpiti*, **sȃpati* »sopihati«, kar sta iter. oz. intenz. (v r. tudi kavz. (?)) k psl. **sop-tī́*, **sopěšь* »sopsti, piskati« (Miklošič, 316; Brückner, 481). Akcentuacija sln. glagolov je sekundarna; akut se ohranja v postverbalu. K rekonstruirani akcentuaciji iter. prim. ide. **sléu̯e/o-* > psl. **slověšь*, kavz. **slȃviti*, postv. **slȃva*. Dalje glej *sópsti I*. M. S.

***-sapel** (adj.), f. **-pla*; izpričano le v kompoz. in v zvezi *razsaplo drevo* »zaradi pozebe razpokano drevo« (Pohorje). Ptc. v sln. neizpričanega glagola **raz-sap-ti* »raztrgati«, prim. č. *rozsápati* »raztrgati, razmesariti«, *sápat* »trgati«, *sápat se* »besno napadati«, slš. *sápat'* »trgati«, v *ě*-stopnji p. *siepać* »trgati, cefrati« in ukr. *sípaty* »isto« (Machek[2], 537). Psl. **sap(a)ti*, **sěpati* »trgati«. Dalje nejasno; morda je sorodno het. *šap-*, iter. *šappiešk-* »majiti, lupiti skorjo z drevesa«, *arḫa šippai-* »isto« (Friedrich, HW, 183, 193, brez slov.) < **sop(-esk')-*, **sep-i̯e/o-*. Drugače Machek, l. c., ki pritegne k slov. glagolom z dolgim vokalizmom č. *osopiti se* »nahruliti, obregniti se« in blg. *sóp(v)am* »predrzno odgovarjati«, kar je sorodno s sln. *sópsti* »vernehmlich atmen«, kavz. *sapíti*, *sopíti*. M. S.

sapljati, *-am* (v. impf.) »hlastno jesti« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 300). Lahko ekspr. tvorjenka ali iter. **sap'ati* h glagolu, ki se ohranja v r. dial. *sápatь* »jesti in sopsti« (Dal', Slovar'[3] IV, 32) poleg *sopátь* »hlastno jesti, srebati«, tudi »urno kaj delati« in »grabiti« (Dal', Slovar'[3] IV, 391), *sopétь*, *sopljú* »srkati« (navaja Vasmer II, 695), prim. star. hrv. *sopsti* »sugere« (Vrančić). Pomenska skupina k slov. besedni družini iz **sop-tī́* »flare, anhelare«. K pomenskemu razvoju prim. lat. *cupiō* »zahtevati, želeti« → adj. *cuppes* »sladkosneden« k ide. **keu̯p-* (Pokorny, 596). Dalje glej *sópsti I* in *sabljáti*, *savtáti*. M. F.

sapôn (m.), g. *-a* »kramp, rovnica« (tolm., vipav., Kras), goriš. *sápa* »motika« (Štrekelj, Görz., 430), vipav. *šápa* »isto«. Izposojeno iz furl. *sapòn* »kramp, rovnica«, *sàpe* »motika« (Mende, RLS, 108); kar je sorodno z it. *zappóne* »kramp«, *zàppa* »rovnica« (izposojeno v sln. *cepîn*, *capîn*, *cempîn* »kramp«) < srlat. glose *sappa* (Battisti-Alessio, 4108) nejasnega izvora. O možnem turš.-tatar. izvoru glej *cepîn*. M. S.

saprlȍt (interj.) »kletvica, izraža podkrepitev trditve«, tudi *saprlǫ̂t* in *sapralǫ̂t* (vse SSKJ IV, 598); slednja varianta je najbrž v sln. nastala po vzorcu sin. *saprabolt*, *saprament*. Mlada izposojenka iz nvn. *sapperlot* »isto«, kar je tako kot *sackerlot* prevzeto iz frc. *sacrelotte* »isto« (Wahrig, Wb.[4], 1090; Wartburg XI, 39 s.). Kletvica je tudi furlanska, prim. *sacrelòt* »medmet za izražanje presenečenja kot tudi pretnje« poleg *saprelòt* »isto« (Pirona, VF, 912, 927), zato tudi rom. posredovanja ni moč izključiti. Ta evfemistična kletvica se je verjetno razvila iz prvotne frc. zveze *sacre lot* »sveta, božja usoda« (Wahrig, l. c.). Glej tudi sin. *sakramȇnt*, *sakrabȍlt*. M. F.

sára (f.) »golenica, tuljava; Stiefelröhre, Stiefelschaft«, pl. *sáre* in *sarî*; tudi sbh. *sára* »gornji del škornja« poleg *sar* (f.), pl. *sari*. Izposojeno iz madž. *szár* »golenica škornja« poleg »cevka, ročaj« (Skok III, 208; Benkő III, 677).

saramenta (f.) »dračje« (Trubar). Prevzeto iz it. *sarmento* (m.) »suhljad« (Ramovš, ČZN X (1913), 150) < lat. *sarmentum* »isto«, kar je kot lat. *sarmen*, *-inis* »isto« (< **sarp-men* : **sarp-men-to-m*) tvorjeno iz lat. v. *sarpō* poleg *sarpiō* »obrezovati vinsko trto«, sorodne s psl. **sьrpъ* »falx« < ide. **sr̥p-o-s* (Battisti-Alessio, 3343; Walde-Hofmann II, 480). M. F.

saramǫ́kel (adj.), f. *-kla* »surov«, npr. *saramokel človek* (Krn; Erjavec, LMS 1880, 185). Pri Pleteršniku II, 602, navedeno *suromǫ́kel* »isto« je Erjavčeva, l. c., rekonstrukcija za *saramǫ́kel*. Toda Kenda, rkp., 135, navaja subst. *saramǫ́kelj* (m.), g. *-klja* »surovež«. Erjavec, l. c., je izvajal iz kompoz. **syro-*, **suro-mòklъ* ← adj. **syrъ* ali **surъ* »vlažen, surov« + **mòklъ* »vlažen«, prim. r. *móklyj* »moker, vlažen« (Dal', Slovar'[3] II, 880) poleg slov. **mòkrъ* »humidus«. Gre verjetno za pleonastični kompoz., vendar adj. **mòklъ* v pomenu »grob, divji, surov« ni evidentiran. Sln. dial. subst. je iz **syro-mòkl'ь* (m.) oz. **suro-mòkl'ь*. Dalje glej *surȍv* in *móker*. M. F.

sardệla (f.) »Clupea finta«, dem. *sardệlica*, adj. *sardệlji*; semkaj *sardîna* star. »Clupea pilchardus«, danes »sardela v olju«, dem. *sardînica*, *sardînka*; *sardộn* (m.) »Engraulis encrasicholus«; v 18. st. *ſardéla* »ſardinia« (Kastelec-Vorenc), *ſardela*, *ſardeliza* »Sardellen« (Gutsmann).

Kakor sbh. *sàrdela*, *sardèla*, *sȑdela*, *sardína*, hrv. čak. *sardȅla*, *sardȋna* ipd. izposojeno iz ben. it. *sardèla*, *sardòn*, it. *sàrda*, dem. *sardèlla*, *sardína* »clupea« < lat. *sarda*, *sardīna*, kar je izvedeno iz *sardus* »sardinski« oz. iz imena otoka *Sardinia*, prim. tako tudi gr. σαρδῖνος, σαρδίνη »sardela« k Σαρδώ »Sardinija« (Battisti-Alessio, 3341; Frisk II, 678; Vinja, Jadranska fauna I, 365 ss.). M. S.

Sart (orn. v Reziji), l. 1072 *Sartum montem*, 1085 *Sartus mons*, 1136 *montium in...Sart*, 1250 *Montis de Sarto*, 1394 *ad montem Sartum*. Izposojeno iz rom. **(es)sart-* < srlat. *exartum* »krčevina«. Du Cange III, 339, navaja oblike *exartus*, *exartum*, *exartes*, *essartum*, *assartum*, *sartus*, *sartum*, *exartare*, *sartare* »izkrčiti gozd«. Bogato zastopano v rom. toponomastiki. Glej tudi Bach, DNK II/1, 387. Verjetno spada zraven tudi mtpn. *Sarsko* (izvir Rižane).

sásiti se, *sâsim se* (v. impf.) »bati se« (pkm.); pf. *sásniti se*, *sâsnem se* »ustrašiti se«; k temu *sȃs* (m.), g. *sása* »strah, vznemirjenje«. Osnova **sōs-* je najverjetneje stara monoftongizacija **saus-* »suh« poleg **sūs-* »sehniti«, prim. lit. *suõsti*, *suosiù* »vznemirjati, obteževati, nadlegovati«, *suosà* »nadloga«, *suoslỹs* »nadležnež, mučitelj«, *suõsis* »nemir, skrb« poleg *saũsas* »suh«, *sùsti* »shujšati«. Vendar je dvomljivo, če spada zraven tudi sln. *sasa*, *sasanka* »Anemone ranunculoides« (glej *časa*). O tem Bezlaj, Linguistica XI (1971), 24.

sât (m.), g. *-a* in *satû* »favus«, dial. *sȇt* (m.), g. *setû* in *sệt* (f.), g. *setî* »isto« (štaj.), dem. *satȋč* (m.), *-íča*, *sâtek* (m.), *-tka*; *sâtina*, *satína* »sat«, kol. *satjȇ* in *sâtje* (n.) poleg *satovjȇ* in *satộvje* (n.) in *sâtinje* (n.); *sâtnik* (m.), *-a* »Honigswabenleiste«, *satovnják* (m.), *-a* »Honigsscheibenbehälter«; v 16. st. *ſatovje* »favus« (Megiser), *ſatouie* (Krelj), v 18. st. *medú ſatovje* »favus mellis« (Kastelec-Vorenc), *ſatouje* »Honigwabe« (Gutsmann), *sat*, *-ú*; *satovje*, *-a* »favus mellis« (Pohlin).

Prim. stcsl. *sъtъ* »favus«, sb. csl. kol. *sъtije*, *sъtovije*, sbh. *sât* (m.), *-a*, redko *sât* (f.), *-i*, star. hrv. kajk. pri Habdeliću in Belostencu *sit*; sb. dial. *sȁt* (Kosovo), mak. *sot*, star. blg. *sъt*, *sot*, r. *sót* (m.), *-a*, ukr., br. *sóty* (m. pl.) »isto«. Psl. **sъ̄tъ* poleg **sъ̄tь*. Dalje nejasno. Meillet, Ét., 302, izvaja iz ide. **sm̥to-* in primerja sti. *sáta-* (m.) »vrsta posode, skleda« ter dalje lit. *sémti*, *semiù* »pretakati (s korcem, zajemalko, dlanjo), prazniti«, kar fonetično ne ustreza, saj razvoj psl. **sъ̄to* iz ide. **k'm̥tó-* fonetično ni regularen. Verjetnejše se zdi izvajanje iz ide. **sup-to-* > psl. **sъ(p)tъ-* k psl. **suti*, **sъpǫ*, **sypati* »tresti«, lit. *sùpti*, *supù* »zibati, okrožati« (Mikkola, Ursl. Gramm. III, 25), s čimer je sorodno csl. *svepiti sę* »agitari«, sln. *svepȇt* (m.), *-ẹ́ta* »mežikanje, migljanje (zvezd)«, str. *svepetъ*, stp. *świepioto* »panj divjih čebel«. Psl. **sъ̄(p)tъ*, **sъ̄(p)tь* sta v tem primeru ptc. in abstr. s prvotnim pomenom *»nekaj, kar se trese, miglja«. Za deverb. tvorbo govori star. hrv. kajk. *sit* »sat«, če iz **sy(p)-tъ* (tako Skok III, 206), kar more temeljiti na podaljšavi, znani v iter. **sypati*. Domneve, po kateri je psl. **sъ(p)tъ* v direktnem prevojnem razmerju s **svepetъ* (tako Machek, LF LV, 150), ni mogoče zadovoljivo utemeljiti. Manj verjetne so povezave z r. *ščí* (m. pl.), g. *ščéj* »zeljna juha« (Sobolevskij, Lekcii, 119), r. *sytá* »medena voda« (Iljinskij, RFV LXII, 236; slednje je kvečjemu vrdhirana tvorba iz **sъtъ*) ali psl. **s'ı̄ti* »šivati« (Mladenov, 624). Nejasno je razmerje do sln. dial. *sed* »propolis«, kar kot štaj. navaja le Pleteršnik II, 463. M. S.

sátan (m.), g. *-a* »hudič«; izhodišče je hebr. *sāṭā́n* »nasprotnik, sovražnik«, kar je dalo gr. σατᾶν, σατανᾶς »nasprotnik, hudič«. To je dalo stcsl. *sotona*, tudi sln. v Briž. spom. *dela Sotonina*, enako sbh., str. in stč. Dvomljivo je izvajati te oblike iz got. *satana(s)* (Stender-Petersen, 430; ZSlPh XIII, 350; glej Miklošič, 317; Vasmer IORJ XII/2, 277; Kiparsky, Lw., 130). Oblike z *-a-*, poleg sln. *sátan* še r., ukr., br. *sataná*, p. *szatan*, č. *satan*, *satanaš*, stč. *šatanáš*, slš., gl., dl. *satan*, so mlajše, verjetno po misionarjih uvedene iz lat. *satanas* ali iz stvn. *satanâs*. Sbh. *šéjtan* je kakor blg. *šeitán*, alb. *shejtán* preko turš. *şeytan* in arab. *šejṭān* izposojeno iz istega vira. Glej Machek[2], 538; Vasmer II, 583; Skok III, 386.

sávi (adj.) »razumen, pameten« (rez.; B. de Courtenay, Mat. I, 713). Prevzeto iz furl. *sàvi* »isto«, it. *savio* »moder, pameten« < prov. *sabi*, *savi* »isto«, kar je iz pozno lat. adj. *sapius* k lat. *sapiō*, *-ēre* »pameten, moder biti« (Šturm, ČJKZ VII (1928), 29; Pirona, VF, 931; Battisti-Alessio, 3349). M. F.

savtáti, *-âm* (v. impf.) »hlastno jesti, piti ali govoriti; površno delati, šušmariti« (notr., gor.), *sovtáti*, *-âm* (impf.) »isto« (gor.), pisano tudi *soltáti*; adj. *sávtast*, *savtȃv*, *-áva*; *sávten*, *-tna* »požrešen«, subst. *savtálo* (n.), *sovtȃn* (m.), *-ána* (gor.) »požrešnež«. Variante z *o*-jevskim vokalizmom so lahko posledica dial. razvoja kratkega *au̯C* v *ou̯C*. Precej nejasno. Možno je domnevati prvotno **sap-ъta-ti* ob **sap-(ъ)l'a-ti* in ošibitev *-p-* v konzonantni skupini. Druga možnost je rekonstrukcija **sov-ъta-ti* (eventualno dolgovokalo **sav-ъta-ti*), kar bi bil intenz. k **sovȃti*, **sujǭ*. V tem primeru je treba domnevati okrepitev *v* → *b* (prim. *jâzbec* < **jȃzvьcь*, *gâbez* < **gȃvęzъ*) v primerih sln. dial. *sabljáti*, *-âm* (impf.) »hlastno jesti, govoriti, čvekati« (dol.), *sobljáti* (impf.) »isto«, *sobotáti* (impf.) »isto«, *sobíkati* (impf.) »razbijati, delati z jezo« (Fram). K besedotvorju in pomenu prim. sln. *laptáti* »šavsati, hlastno piti« k *lópiti* »udariti«, *havtáti* »šavsati, hlastno jesti«, *sunljáti* »isto« iz *súniti*; *natepâvati* »hlastno jesti«, *natépsti se* »najesti se« iz *tépsti* ipd. Dalje glej *sapljáti*, *sabljáti*, *súvati*, *súniti*, *šȃvsati*. M. S.

scáti, *ščíjem* in *ščím* (v. impf.) »mingere«, pkm. *scàti*, *ščíjn* »isto« (Novak, Slovar, 95); pf. *iz-*, *na-*, *po-*, *pre-*, *u-s.*; k temu impf. iz inf. osnove *oscávati*, *-am* in iz prez. *po-*, *pre-*, *u-ščívati (se)*, *-ščívam (se)*; subst. *scalína* »urina« (pkm., vzh. štaj.), *scȃlnica* »isto« itd. V 16. st. *ſzati* »reddere vrinam, mingere«, *ſzalniza* »vrina, lotium«, *kahla, k' ſzajnju* »matula« (Megiser), l. 1607 *ſſat* »piſciare« (Alasia), v 18. st. *szati*, *shzhim* »mejere, mingere«, *szavnèza* »urina«, *szȃnje* »minctu-

ra« (Pohlin), *ſzati*, *ſhzhim* »harnen«, *ſzalniza* »Harn«, *ſzauneza* »isto«, *ſzanje* (Gutsmann).

Prim. csl. *sьcati*, *sьčǫ*, *sьčiši* »mingere«, hrv. dial. *scat*, *sci* (Baška), *šćȁt*, *šćȋ* (Punat na Krku), *scati*, *ščim* (kajk., okolica Varaždina, Medimurje), hrv. gradišč. *šcati*, *šćem* (Bencsics, Wb. I, 242), kajk. *poſczavàm ſze* »permingo« (Belostenec), r. dial. *scátь*, *scú*, *scíšь* »mokriti, scati« (Dal', Slovar'[3] IV, 664), ukr. *scáty*, *scú*, *scýš* »sesati« ← *ssáty*, *ssú*, **ssýš* »isto« < **sъsȃti*, toda *scjáty*, *scjú*, *scýš* tudi »scati« (Grinčenko, Sl. IV, 238), br. *scácь*, *scú*, *scýš* (Nosovič, 626), p. *szczać*, *szczę*, kašub. *ščac*, *šči* (Sychta, SGK V, 229, č. *scáti*, *štím*, slš. *šťať*, *ští*, gl. *ščeć*, *šču*, dial. tudi *sćeć* (navaja Schuster-Šewc, HEWb., 1408), dl. *scaś*, *scu* in *šcaś*, *šcu*. Psl. **sьcȃti* »mingere« < »spargere« s prez. **sьčǫ*, **sьčíšь* ← **sik^{u}ẽi̯-* poleg inf. **sьčȃti* < **sik^{u}ẽ-tẽi̯* v hrv. dial., p., kašub., slš., gl. in dl. (Schuster-Šewc, l. c.). Sorodno je sti. *sécate* »liti, točiti«, *siñcáti* »isto«, av. *hinča'ti* »izlivati«, *hixra-* »tekoči izloček«, gr. ἰκ-μάς (f.), -αδός »vlaga, izloček«, stvn. *sîhan* »seihen«, srvn. *sîhen*, nvn. *seihen* (< germ. **seihwa-* < ide. **séi̯k^{u}-*), stvn. *seihhen* »mingere«, srvn. *seichen*, nvn. *seichen*, vse k ide. osnovi **sei̯-k^{u}-* »izlivati, močiti, škropiti, scati« (Miklošič, 336; Trautmann, BSW, 260; Vasmer III, 55; Pokorny, 893), ki je zaradi slov. **sě(ja)ti*, **sěješь* »padati (o dežju, snegu ipd.)«, prim. r. dial. *séjatь*, *séju* »iti, padati (o drobnem dežju, snegu)« (Dal', Slovar'[3] IV, 687), p. *siać*, *sieję* »padati (o dežju)«, č. dial. *sít*, *sije* »prši«, slš. *osievať sa* »na gosto pršeti« (Machek[2], 544), lahko iz praide. **seHi-k^{u}-* > ide. **sei̯-k^{u}-*. Ide. koren **seH-* »močiti, urinirati« se ohranja v het. *šeḫur* (n.) »seč« < **séHur*. Glej tudi *sẹ̑č*, *poščȃga*, *sẹ̑klja*, *síkati II*, *síkalo*, *šívati I*, *poščetína*. M. F.

se I (g., akz. pron. refl.) »se (mei, me; tui, te itd.)«, ortotono *sébe* (gor. *sebȇ*, pkm. *sebé*); dat. *si*, ortotono *sébi*, lok. *sébi*, instr. *(s) sebój* in *(s) sâbo*, štaj. *sêbo*, pkm. *sẹ̑bou*, *sẹ̑bom*. Števílne izv., npr. *sebíčen*, *-čna* »egoističen«, *sebíten*, *-tna* »neporočen«, *ksẹ̑bni* »vprežen na levi strani«; kompoz. *sevéda* (adv.) »freilich« (prim. č. *to se ví že*), *precej* < **perdъ sę* + *jь* ipd. Pron. *se* je v Briž. spom. zapisan kot *ze*, npr. *ili eſe mi ze tomu chotelo* »seu si non cupienda concupivi« (I, 16), kasneje kot *ſe*, *se* domala brez odstopanj v pisavi. O funkcijah glej podrobneje Miklošič, VGr.[2] IV, 99–111; Kopečný, ESS II, 599–605.

Prim. stcsl. *sebe*, *sę* (g., akz.), *sebě*, *si* (dat., lok.), *sobojǫ* (instr.), sbh. *sèbe*, *se*; *sèbi*, *si*; *sȍbom*, mak. *sebe(si)*, *se* (akz., g.), *sebe(si)*, *si* (dat.), blg. *sébe si*, *se* (akz.), r. *sebjá* (str. *sebě*, *sobě*, *sebe*, *sebja*), *sja*, dial. *se*, *së*, *so*, instr. *sobój(u)*, ukr. *sebé*, *sobí*, dial. *soj* (tudi delovna velelnica »na levo«, prim. p. *ociep* < *od siebie* »na desno«, ukr. *cobe*, sln. *sébe*, *cábe*, *cébe* ipd. (Palamurčuk pri Kopečnem, ESS II, 604; Šivic Dular, JiS XXX, 150)), *sja*, dial. *s'e*; *sobóju*; br. *sjabé*, *sja*, dial. *se*, *së*, *sabé*, instr. *sabój*, p. *siebie*, *się*, dial. *sie*; *sobie*, *sobą*; č. *sebe*, *se*; *sobě*, *si*; *sebou* (stč. *sobú*), slš. *seba*, *sa*; *sebe*, *si*; *sebou*; gl. *sebje*, *so*, dial. *se*; *sebi*, *sej*; *sobu*; dl. *sebje*, *se/sě*; *sobu*. Psl. akz. **sę* je identičen s stprus. *sien*, kjer gre prav tako za prenos akz. končnice iz nominalnih debel (prim. prenos npr. v sti. akz. sg. *tvā́m* poleg star. *tvā*), medtem ko prenosa v variantah **sě/se* (r. dial. *se*, *së* idr.), ki sta primerljivi z gr. akz. ἑ, ni zaslediti. Oblika dat., lok. **sebě* (**sobě*) < ide. **s(u̯)e-bhe/oi̯* je identična s stprus. *sebbei*, lat. *sibī* in osk. *sífeí*; enklit. **si* je verjetno iz **s(u̯)e-i̯*, prim. iz **s(u̯)o-i̯* gr. οἱ, av. *hē*; g. **sebě* odraža ide. **seu̯é* (prim. gr. akz. ἑέ, lit. g. *savę̃s*), z analognim *-b-* po dat., lok.; instr. **sè/òbojǫ* (sbh.; oblike, ki kažejo na **-òjǫ* so akcentsko izravnane po g., akz., dat., lok.) vsebujejo s sti. *-ayā* sorodno končnico, ojačano z nazalnim elementom. Na osnovi slov. gradiva ni mogoče dokazati ali ovreči domneve o delabializaciji ide. **su̯^{o}* v **s^{o}* (Brugmann, Grdr.[2] II/2, 395 ss.; Miklošič, l. c.; Kopečný, l. c.; Stang, VGr., 248). Sln. instr. *s sâbo* je analogen po *s tâbo* < **sъ̏ tъbojǫ* ali **sъ tъ̀bojǫ* (prim. obratno analogijo v sbh. *s tȍbom* po *s sȍbom*). Ide. bazo rekonstruira Pokorny, 882, **se-* »ločen, zase« in »se«, prim. pron. refl. še v got. *sik* (akz.) *sis* (dat.), stvn. *sih*, *sic(h)* < **se-ghe*, lat. *sē*, het. *-za*, luv. *-ti* (o anatol. Čop, Linguistica VII/2, 105 s.), ter domneva nastanek variante **s(e)u̯e* pod vplivom **t(e)u̯e* »ti, tvoj«. Szemerényi, Syncope, 284, meni, da se je *u̯* v domnevno prvotnem deblu **su̯e-* v oblikah, v katerih je končnica vsebovala labial (npr. dat. **su̯e-bhei̯*), disimiliral in da je torej **se-* sekundarno. Obliko **su̯oi̯* dokazuje tudi mladoav. *x^{v}aēpatay-* (nom. mladoav. **x^{v}aēpaitiš*) »sam, ipse« (l. c., 364; glej *svobóda*). Najverjetnejša rekonstrukcija ide. fleksije se zdi akz. **se* poleg g. **seu̯é*, **su̯é*. Čop, Linguistica XXI, 80 ss., 97, rekonstruira ide. **se-u̯e* < **etse-u̯e* (: **etse-He* > **sē*) in primerja ural. **ićće* »dih, sapa, duša«, ki je v rabi tudi kot pron., prim. fin. *itse* »sam«, lapon. N *ieš*, *ieča* »ipse, proprius«, T *jičč* »sam, se«. Glej tudi *osêba*, *prẹ̑ce*, *séstra*, *svák*, *svẹ́ker*, *svobóda*, *slobộst*, *sposóben*, *posẹ̑ben*, *sộseb*. M. S.

sè II (adv.) »sem« (pkm.; Novak, Slovar, 96), *sè pa tá* »sem in tja«, rož. *sê-sê* »vabni klic konju (naj pride jest sol)« poleg *sà* »sem«, npr. *tà pa sà* »tja in nazaj«, rez. *sę́* »semkaj« (Steenwijk, SDR, 307), po zgledu n. *(-)her* pogosto za jačanje adv., npr. rož. lativno *sayórə*, *yorsà*, *yorsȩ̀j* »sem gor«, *santə̀r* »sem noter« (tudi rez.), *sovə̀n* »sem ven«, *tộsa*, *tộsi* »semkaj«, lokativno *santrè* »tu notri« (pri Pleteršniku *sánter*, *santrȩ̑*), *savnè* »tu zunaj« (Šašel, 114, RNB, 107; Ramovš, Kr. zg., 120). Z deiktično partikulo sodi sem še pkm. *èsi* < **e-sě* »semkaj«, kar Bajec, SR V–VII, 204, napačno povezuje s stcsl. interj. *sě* »glej!, tu!«.

Prim. p. dial. *sasa* »tukaj« in morda blg. dial. *sa*, *se* »zdaj« (če ne iz **sьg(ъ)da*). Psl. **sě* (pkm.), od koder je širše izpričano **sě-mo*, **-mъ* »sem«, je identično z lit. *šė̃*, *šé* »tukaj«, lot. *še* »isto« < ide. **k'ē*, kar je lativ demonstr. pron. za prvo osebo **k'e-*. Paralelna oblika *sa* (Bajec, l. c., jo ima komaj upravičeno za analogno po *ta* »sem«) utegne odražati ide. lativ **k'ō*, ki je potrjen v het. *kā* »sem« (če ne iz **g'hō*). Alternativna razlaga sln. *sa* je izvajanje iz **sě* v prvotno nenaglašenih pozicijah (Ramovš, Hgr. VII, 17). Ide. dat. **k'ei̯* je znan v stir. *cé* »tukaj« in stvn. *hěra*, ags. *hēr* »isto« < **k'ei̯-r-* (o bazi Pokorny, 609). Kopečný, ESS II, 587, zavrača Jahnovo mnenje o paralelizmih psl. **sa*, **ka*, **ta*, češ da bi pričakovali psl. **s'a*. Domnevanje izvora v ide. lativu takšne pomisleke lahko odstrani. Glej tudi *sȁ II*, *sẽm II* in *santrẽ*. M. S.

sẹ̑č (m.), g. *-a* »urina«, tudi *sẹ̑č* (f.), g. *sečȋ* in *sẹ̑či* »isto« (oboje SSKJ IV, 607), npr. *krpe smrdeče od seči pokrivajo lobanjo malo* (Gradnik). Tako normirano

od SP 1950 dalje, vendar pri Brezniku, SP 1935, 219, še *sȅč* (m.), g. *sečȁ* [*ȅ*, *ə*] poleg *sẹ̑č* (f.), g. *sečȋ*. Slednje je v 19. st. v tretji izdaji Janežičevega slovarja brez tonemov: *seč*, *-i* »Harn« (Janežič[3] I, 301). Pleteršnik II, 448, navaja iz Bilčevega gradiva *sȃč* (m.), po Erjavcu pa *sȅč* (m.), g. *seča* (Kobjeglava; isti, LMS 1880, 185, LMS 1882–83, 236; Somatologija, 34).

Prim. csl. *sьčь* (m.) »urina«, hrv. *sač* (m.) »lotium« (Vrančić), *seč* (m.) »isto« (Habdelić, Belostenec, Jambrešić), hrv. gradišč. *sač* (m.) (Bencsics, Wb. II, 602), čak. *sȅc* (m.), g. *sca* (Cres; Tentor, JA XXX, 200; isti, Razpr. SAZU I (1950), 84), str. *sьcь* (m.), g. *sca*, npr. *piti imъ sьcь svoi*; *stekljanicju napolnenu sca* (Sreznevskij, Mat. III, 885), ukr. *séč* (f.), *-i* (Grinčenko, Sl. IV, 117), knjiž. *séča* (f.), *-i*. Gradivo kaže na slov. tem. subst. **sьcь* (m.), g. **sьcà* »urina« < **sik$^{u̯}$ó-s* in **sь̏čь* (m.), g. **sьčà* »isto« < **sik$^{u̯}$i̯ó-s* iz ide. verbalne baze **sei̯-k$^{u̯}$-* »teči, močiti, škropiti, urinirati« (Miklošič, 336; Skok III, 209; Pokorny, 893 s.). Zadnji subst. je lahko tematiziran iz *i*-jevskega **sik$^{u̯}$-i-s*, ki bi se v sln. centralnih narečjih lahko realiziralo v **sȃč*, g. **sčȋ*, s sekundarnim vokalom po nom. tudi **sačȋ*. Sodobni sln. knjiž. obliki z *-ẹ-* moreta biti delno poknjiženo normirani iz vzhodnih oz. severnih dialektov z *e*-jevskim refleksom polglasnika, vendar je v teh danes potrjen le obstoj sin. *scalína*, *scȃlnica* in *scánje*, prim. v 18. st. *ſzalniza*, *ſzanje* (Gutsmann), obir. *scá:je* (Karničar, Obir, 230), pkm. *scalìna* (Novak, Slovar, 95). Psl. **sьcь* (m.) < **sik$^{u̯}$ó-s* je tako kot sti. polnostopenjski *séka-* (m.) »litje, škropljenje« < **sói̯k$^{u̯}$o-* ← **séi̯k$^{u̯}$e/o-* »liti, škropiti, urinirati«, prim. sti. *sécate* »liti, izlivati«, stvn. *sîhan* »pretakati, cediti«, nvn. *seihen* »isto«, psl. iter. **sīkati* »brizgati, škropiti, urinirati«, lat. **sīcāre* → *siāre* »urinirati«, deverbativ, vendar za razliko od sti. subst. izveden iz atem. verbalne baze. Besedotvorno razmerje med psl. **sьcь* (m.) in **sь̏čь* (m.) je primerljivo z lit. še adjektivnim *rùdas* »rdeč« in psl. **rь̏d'ь* (> č. *rez*, g. *rezu* »rja«) = stnord. *ryðr* »isto« < **rudhi̯o-* (m.). Ukrajinska substantiva sta lahko v istem besedotvornem razmerju kot slov. **súša* (f.) in **súšь* (f.), prim. č. *souš*, *-e* »kopno«, slš. *súš*, *-e* »isto«, in kažeta na derivacijo iz primarne deverb. tvorbe **sik$^{u̯}$ī́* (f.) »tekoča, ki moči« > »urin«. Dalje glej *scáti* in *síkati II*. M. F.

sẹ́či I, *sẹ́žem* (v. pf.) »(manum) tendere«, zilj. *sènči*, *sènžan* »isto« (Ramovš, Hgr. II, 108), izv. *dosẹ́či*, *dosẹ́žem* »langen, erreichen«, tudi »zadoščati«, npr. *z drvmi bom vso zimo dosegel* (Fram), v istem pomenu tudi *presẹ́či*, npr. *mrvica zabelje ne preseže nič v veliki skledi* (Poljanska dol.); pf. tudi *sẹ́gniti*, *sẹ̑gnem* (pkm.); impf. *sẹ́gati*, *-am* in *sẹ́zati*, *-am*; subst. *sežȃj* (m.) »kar je v dosegu; seženj«, *obsȇg* (m.), *-ẹ́ga* »ambitus, circuitas«, *obsẹ̑ga* (f.) »isto«, *presẹ̑žek* (m.), *-žka* »pretek«, adj. *posẹ́zen*, f. *-zna* »lakomen«, *posežljȋv*, f. *-íva* »izmikav, radoveden«, *presẹ́žen*, f. *-žna* »izdaten« (Poljanska dol.). V 16. st. *deſezhi* »assequi« (Megiser), v 18. st. po asimilaciji *s – ž → š – ž doſheshe* (Kastelec; Ramovš, Hgr. II, 304), *sezhi*, *seſhém*, *sęgl*, *sęgam* »langen; extendere manus« (Pohlin), *ſezhi* »greifen«, *ſeshem*, *ſegeu* »greife, lange darnach«, *ſegam* »lange öfter mit der Hand« (Gutsmann).

Prim. csl. *sęgnǫti*, *sęgnǫ* »extendere«, *sęzati*, *-žǫ*, *-žeši* »attingere«, sbh. *séći*, *sȇgnēm* »manum tendere« (Daničić, Stulli), *sȅgnuti (se)*, *sȅgnēm (se)* »isto« (14. st.; Vuk), hrv. čak. *dosȇći*, *-ēžēš*, *-ēgneš*, *dosȉzati*, *-ȉzeš* »erlangen«, mak. *sega* »segati«, pf. *segne*, blg. *poségna*, *-eš* (pf.), impf. *posjágam*, *-aš* tudi »pokušati«, r. *sjagátь* tudi »zadoščati«, pf. *sjagnútь*, ukr. *sjagáty*, *-áju* »dosegati; zadoščati«, pf. *sjagnúty*, br. *dasjagácь*, *-áju* »priti, doseči«, p. *sięgać* »segati, truditi se«, pf. *sięgnąć*, tudi *dosiąć*, č. *sahati*, redko *sáhati* »segati, izbirati«, pf. *sáhnouti*, stč. *sahu*, *sěžeš*, *-sieci* (citirano po Machku[2], 535), slš. *siahat'*, *siahnut'*, gl. *sahać*, *sahnyć*, dl. *segaś*, *segnuś*, *dosegnuś* »doseči, zadoščati«. Psl. **sęg-tī́*, slov. dial. **sę́g-ti*, **sę̑žèšь* (pf.) je nazalno infigirani prezent **senge/o-*, ki formalno ustreza indo-iran. **sañja-* → sti. perf. *sasañja*, kavz. *sañjayati* »pripeti«, stperz. *frā-ha^{n}jam* »obesil sem«. K psl. nazalno inf. prez. **sę̑žèšь* dodatno naplaščeni prezentov nazalni znak **sę̑gnešь* (pf.); iter. **sę̑z/gati* »manum tendere«; brez nazalnega infiksa je sorodno lit. *sègti*, *segù*, *segiaũ* »vezati, spenjati; (pod)kovati«, *sagà* »kavelj, sponka ipd.«, lot. *segt*, *sędzu* in *sęgu*, *sedzu* »pokriti, zagrniti«, sti. *sájati* »privezati, obesiti«, srir. *sēn* »lovska mreža« < **seg-no-*, vse k ide. korenu **seg-*, **se-n-g-* »vezati, spenjati, obesiti, stikati, dotikati« (Trautmann, BSW, 252; Vasmer III, 63; Fraenkel, 770; Mayrhofer III, 419; Pokorny, 887 s.; Kuiper, Nasalpräs., 195). K pomenskemu razvoju »vezati, spenjati« > »(do)tikati se« prim. gr. ἅπτω »privezati, pripeti« : ἅπτομαι »dotikati se«. Pomen »vezati« se npr. še ohranja v stcsl. *posagati* »nubere«, pf. *posagnǫti*, *posagъ* »nuptiae«. Povezava z lit. *síekti*, *síekiu*, *-iau* »segati, dosegati«, *síeksnis* »seženj« (Miklošič, 291; Machek, l. c.) glasoslovno ni sprejemljiva (glej Fraenkel, 781). Glej tudi *sẹ́ženj I*, *prisẹ̑ga*, *sežem*. M. F.

sẹ́či II, *sẹ́čem* (v. impf.) »secare, caedere, metere«, pf. *pri-*, *po-*, *ob-s.*; navadno *sẹ́kati*, *sẹ̑kam* (impf.) »isto« (pkm. *sèkati*, *sékam*, rož. *saqàtə*, *sȋqam*), pf. *pri-*, *pre-*, *po-*, *ob-*, *raz-*, *v-*, *za-*, *u-*, *na-s.*, sekundarni impf. *-sekováti*, *ȗjem* in *sekávati*, *-am*, dem. *sekljáti*, *-ȃm* (impf.), mlajše tudi *sȇckati*, *-am* (impf.) < **-kcati*; subst. *sẹ̑č* (f.), g. *sečȋ* »poseka v gozdu, živa meja, goščava, košnja«, *sẹ́ča* »sečnja dreves, živa meja, podrast, travnik v planini, pokol«, *sẹ̑č* (m.), *-a*, *sẹ̑čev* (f.), *-čve*, *sẹ́čevina*, *sẹ́čenje* »Mähen, Mahd, Gehack«, *sẹ̑čina*, *sẹ̑čje* »Holzschlag«, *sẹ̑čnja* »Holzfällen, Schlag«; *posẹ̑ka* »golo mesto v gozdu, živa meja«, *presẹ̑ka*, *prẹ́seka* »isto, jarek za zbiranje vode, vrsta kadi za prevažanje grozdja, prečna dolina«, od tod večkratni tpn. *Prẹ́ska* (prim. za *P.* pri Dobrniču l. 1397 *zu dem Gehag*, 1447 *Preseck*; za *P.* pri Medvodah l. 1309 *Hag* (M. Kos, Gradivo HTS II, 480 s.)), *zasẹ̑ka*, *záseka*, dial. *záska* »zareza, vrsta posekanih dreves, ograda, jed iz nasekane slanine«, *po-*, *pre-*, *o-*, *za-sȇk* (m.), *-sẹ́ka* v podobnih pomenih, adj. *sẹ́čen*, *-čna*, *posekljȋv*, *-íva* »hauend, schlagbar«, *osẹ́kljiv*, *-a* »popadljiv« idr.; v 16. st. *ſecati* (Trubar), 3. pl. *ſekaio*, ptc. m. pl. *ſekali* (Krelj), *ſékati*, *poſſeka* (Dalmatin), *ſekati* »caedere«, *ſaſeka* »septum« (Megiser), v 18. st. *séklâm* »minutatim concidere«, *ſaseka* »adeps conciſa« (Pohlin), *ſekam* »hacke« (Gutsmann). Številna tpn., npr. *Seč*, *Sečnik*, *Presečno*, *Posečnik*, cgn. *Sečnik*, *Sečnjak* ipd.

Prim. stcsl. *sěšti*, *sěkǫ* »caedere«, *sěčь* »sectio, bellum, caedes«, *posěkati*, *-ajǫ* »excidere«, csl. *posěkъ* »incisio«, *zasěkъ* »horreum«, sbh. *sjȅći*, *sjȅčēm* »sekati,

kositi«, hrv. dial. tudi *-síkati* (Ozalj, Težak, HDZb V, 397), čak. *sȉć*, *sȉčēn*, 1. i. *Prisȉka* (Brač), mak. *seče*, *seka*, blg. *seká*, *sečéš*, r. *séčь*, *sečëš*, ukr. *síkty*, *sičéš*, br. *sjačý*, *sjačéš*, p. *siec*, *siekę*, *siekać*, č. *síci*, *seču*, *sekat*, *-ám*, stč. *sieci* (*séci*) *sěku*, slš. *sekat'*, *-ám*, gl. *syc*, *syku*, *sykać*, dl. *sec*, *seku*, *sekaś*. Psl. **sě̑k-ti*, **sěčěšь* (poleg **sě̑kati*, **sěkãti*) je identično z lit. *į-sė́kti* »vrezati«, *iš-sė́kti* »izsekati, izrezljati, izdolbsti«, stlit. *-sekti*. Nadaljnje zveze kažejo na kratek vokalizem, prim. lat. *secāre* »rezati, sekati«, pf. *secuī* (prez. domnevno denom. po *faeni-sex*; Steinbauer, EU, 132 ss.), stvn. *sega*, *saga*, ags. *sagu*, *sage*, stnord. *sǫg* »žaga«, *sax* »nož«, pl. *sǫx* »škarje«, srir. *tescaid* »rezati« (< **to-eks-sk-*), *ēiscid* »odrezati« (< **in-sek-*) in morda alb. *shátë* »motika«, če iz **sek-ti-* k ide. **sek-* »obdelovati z ostrim orodjem« (Miklošič, 290; Trautmann, BSW, 255; Fraenkel, 773; Walde-Hofmann II, 504 s.; Pokorny, 893), kar je sorodno s ugrofin. **šakka-* »sekati«, prim. fin. *hakkaa-*, votj. *šukk-* »isto« (Čop, Acta Lingu. Hung. XXIV, 99). Prvotno verjetno atematsko 1. sg. **sě̑kmi* : 3. pl. **sěkn̥ti* s kasnejšo tematizacijo in posplošitvijo singularnega vokalizma (Mathiassen, Studien, 40; Eichner, HUI, 43). Glej tudi *sekíra*, *svečãn* in *sóha*. M. S.

sệd I (f.), g. *sedî* »greda v kurniku« (bkr.). Pomensko enako je hrv. kajk. *sed kokošji* (m.) »cubatura gallinarum« (Belostenec), *kokošji sijed* (Hrvaško Zagorje; ARj XIV, 915), r. *násestь* »kurja greda« (Dal', Slovar'[3] II, 1250) poleg *pósestь* »isto« (Dal', Slovar'[3] III, 916). Sln. substantiv bi bilo mogoče izvesti iz **sě̑dь* (f.), g. **sě̑di*, kar more biti tako kot psl. **rě̑čь* (f.) ← **rek-tī*, **rečèšь* »dicere« izpeljano iz sicer v slov. neevidentiranega prezenta **séd-mi* »sesti«, prim. sti. *sátsi* (3. os. sg. prez. akt.) »sedi«. K razvoju slovničnega pomena nomen actionis > nomen loci prim. psl. **pě̑t'ь* (< **pěk-tь*) »fornax« < »assatio«. Psl. **sě̑dь* (f.) < **sēdi-* je identično s stnord. *sát* (f.) »Hinterhalt«, ags. *sǣt* »isto« (Pokorny, 886). Dalje glej *sésti*. M. F.

sệd II (adj.), f. *séda* »siv«, npr. *seda glava* »siva glava« (Erjavec, LMS 1879, 185).

Prim. stcsl. *sědъ* »canus«, *sědinavъ* »isto«, sbh. *sȉjedī*, ned. obl. *sȉjed*, f. *sijèda*, *sijèdo*, hrv. čak. *sȋd*, f. *sīdã*, n. *sȋdo*, d. obl. *sȋdi*, mak. *sed*, *sedav*, str. *sědyi*; tudi »star«, adj. indekl. *sědь* tudi »star« (Sreznevskij, Mat. III, 889), r. *sedój*, ned. obl. *séd*, *sedá*, *sedó*, ukr. *sidýj* (Grinčenko, Sl. IV, 125), p. dial. *szady* (Karlowicz, SGP V, 279), č. *šedý* »siv«, *šedivý* »isto«, stč. *šědivý*, slš. *šedý* »siv«, *šedivý* »isto«, *šed'* (f.), g. *šede* in *šedi* »sivost«, gl. *šědźiwy* »siv«, dl. *šeźiwy* »siv, star«. Psl. adj. **chě̑dъ*, f. **chědã* »siv« je verjetno sekundarno nastal pod vplivom slov. barvnih adjektivov s sufiksom **-dъ*, prim. **blě̑-dъ* »pallidus«, **mě̑dъ* »rdeč« (→ **mě̑dь* (f.) »rdeča kovina, Kupfer«; Čop, Linguistica XI, 27 ss.), **gně̑-dъ* »rjav, temen«, iz psl. adj. **chě̑rъ*, f. **chěrã* »siv« (Vasmer II, 601; Machek[2], 604; Skok III, 231; Schuster-Šewc, HEWb., 1430 s.; Čop, Linguistica XII, 178). Dalje glej *sệr*. M. F.

sédem (num. kard.) »septem«, ord. *sédmi* (Pleteršnik), *sédmi* (SSKJ), f. *-ma*, pkm. *sèdem*, jnotr. *sîędəm*; num. kol. *sedmệr*; kompoz. *sedemnájst* »17« (< **sedmь nà desęte* s prekomerno redukcijo vokalizma zadnjega člena), *sédemdeset* »70«; izv. *sedmák* (m.), *-a*, *sédmec* (m.), *-a*; *sedmína* tudi »Totengedenktag« (prim. r. *semík* »isto«), *sedmíca* (f.); adj. *sedmệrnat*, adv. *sédmič*, v kompoz. *sedem-*, *sedmero-(lẹ́ten)*, *sedmo-(zvệzdje)*; v 16. st. *ſedem*, *ſedemnaiſt*, *ſedemdeſet*, *ſedemred* (Megiser), v 17. st. *ſedem* (Alasia), v 18. st. *sęd(è)m*, *sędme*, *sédmina*, *sedmiza* (Pohlin), cgn. *Sedmak*, *Sedminek*.

Prim. stcsl. *sedmь*, ord. *sedmyj*, sbh. *sȅdam*, *sêdmī*, dial. *sédmi* (Žumberak), čak. *sȅdmi*, mak. *sedum*, *sedmi*, blg. *sédem*. *sédmi*, r. *sémь*, *sedьmój*, dial. *sëmyj*, *semój*, ukr. *sím*, *sьómyj*, br. *sém*, *sëmy*, p. *siedem*, *siódmy*, č. *sedm*, *sedum*, *sedmý*, slš. *sedem*, *siedmy*, gl. *sydom*, *sedom*, *sedmy*, dl. *sedym*, *sedymy*. Psl. kard. **sèdmь* je abstraktum ord. **sèdmъjь* < **sedmъ̄(jь)* < ide. ord. **septᵊmó-*, prim. sti. *saptamá-*, lat. *septimus*, stir. *sechtm-ad*, stlit. *sė̃kmas*, stprus. *septmas*, *sepmas*, gr. *ἕβδαμος → (po ὄκτοϝος) ἕβδομος »sedmi« k ide. kard. **septḿ̥* v sti. *saptá*, gr. ἑπτά, lat. *septem*, got. *sibun*, alb. *shtá-të* < **septḿ̥* + **-to-* ali **septó* + **-to-* (z *-ó-* po **ok'tṓ* + **-to-* > alb. *té-të*) idr. Asimilacija **septᵊmó-* > **septmó-* > **se(b)dmъ̄* > **sèdmъ* je internoslovanska in je v vzh. slov. večinoma izvršena do kraja, prim. podobno ide. sufiks **-tlo-* > psl. **-dlo* > jslov. in vzh. slov. *-lo* (**orH-tlo-* = lit. *árklas*, psl. **ȍr-dlo*, r. *rálo*). Asimilacija v gr. ἕβδομος je domnevno analogna po ἑβδομᾱ́κοντα »70« ← *ἑβδμᾱκοντ- < **septm̥-dk'ont-*, kjer je regularna (Mikkola, Ursl. Gramm. III, 57; Szemerényi, Kratylos II, 120; Studies in IE System of Num., 8 s., 110 s.). Domneva o asimilaciji v ide. dial., ki naj bi zajela psl. in gr. (tako Meillet, BSL XXIX, 120 s.; SC[2], 129, 141; Pokorny, 909; Frisk I, 435), ni sprejemljiva že zato, ker rekonstrukcija **septmo-* ne ustreza Sieversovemu pravilu, ki bi moralo delovati vsaj v grščini. Osnovna literatura: Miklošič, 289; Trautmann, BSW, 257; Vasmer II, 602, 608; Arumaa, Ursl. Gramm. III, 193, 201. M. S.

sedẹ́ti, *-ím* (v. impf.) »sedere«, pf. *pri-*, *pre-*, *po-*, *ob-*, *od-*, *za-*, *do-s.*; sekundarni impf. *od-*, *pre-sedệvati*, *-am* (impf.); dem. *sệdkati*, *-am*, adv. *sedẹ́* »sedendo«; v 16. st. *ſedeti* »sedere« (Megiser), v 18. st. *sédim*, *sedęti* »sedere«, *sédę*, *sedęjê* »sedendo« (Pohlin), *ſidéti* »ſedere«, *ſidézh* »ſedens« (Kastelec-Vorenc).

Prim. stcsl. *sěděti*, *-ždǫ*, *-diši* »sedere«, sbh. *sjèdjeti*, *-īm*, mak. *sedi*, blg. *sedjá*, *-íš*, r. *sidétь*, *-díšь*, str. *sěděti*, *siděti* tudi »stati«, ukr. *sydíty*, *-dýš*, br. *sjadzécь*, *-dzíš*, p. *siedzieć*, č. *seděti*, *-ím*, stč. *seděti*, slš. *sediet'*, gl. *sedźeć*, *-u*, dl. *sejźeś*, *-im*. Psl. **sěděti*, **-íšь* je glagol doseženega stanja subjekta iz baze **sed-* »sedeti«, identičen z lit. *sėdė́ti*, *-džiu* (star. tudi atem. *sė̃(d)mi*), lot. *sêdêt*, *sêdu*, *sêžu*, *sêdêju* »sedeti« < ide. **sēd-*, kar bi utegnilo nastati iz ide. redupliciranega med. pf. **se-zd-*, prim. pf. lat. *sēdī*, got. 1. pl. *sētum* (z rezervo tako Jasanof, SMIE, 114 s.). Vendar je dolžina lahko analogna po inf. **sě̑sti* oz. tematskem redupliciranem aor., stcsl. *sěde*, štok. *sjȅde* < **sé-sde/o-* (tip (**u̯é-u̯kᵘ̯-e/o-*; Jasanof, l. c., izvaja psl. aor. **sě̑de* iz akrostatičnega tipa), saj je v č. in luž. izpričano še **sedě̑ti*, kar je identično z lat. *sedēre* »isto« (Schuster-Šewc, HEWb., 1280; analogno kračino po *ležáti* domneva Machek[2], 539); prim. dalje **sed-i̯e/o-* v gr. ἕζομαι, stvn. *siz(z)en*, *siz(z)an*, *sizzin*, stnord. *sitia*, stsaš. *sittian* »isto« (Klingenschmitt, AAV, 130). R. in ukr. **sidě̑ti* razlaga Fortunatov, KZ XXXVI, 50, z

asimilacijo v prez. *sědí- → *sidí-, sprejme Vasmer II, 622. Dalje glej *sésti, sédlo, sadíti, sája*. M. S.

sédlo (n.), g. *-a* »Sattel«, tudi »Bergsattel«, rož. *sadlə̀, -là*, gor. *sẹ́du, -dwa*, črnovr. *sệdl̥, -ła*, jnotr. *sệdłu, -ła*; dem. *sédelce* (n.), izv. *sedlár* (m.), *-ja* »Sattler«, *sedleník, sedlenják, sédelnik, podsẹ́delnik* (m.), *-a* »konj za ježo«, *sedleníca* »Sattelkammer«, adj. *sédlov, -a, sedlện, -a, sédlen, -a* in *-delna, sédlast*; v. *sedláti, -âm* (impf.), *o-s.* (pf.) »satteln«, *pre-s.* (pf.; tranz., intranz.) »umsatteln«, sekundarni impf. *-sedlávati, -am*; v 16. st. *ſedlu* »Sattel, ephippium« (Megiser), v 17. st. *ſedlo* (Alasia), v 18. st. *ſedlu, ſedla* »Sattel«, *(o)ſedlati, ſedluvati* »satteln«, adj. *ſedlouſki, ſedlaun, ſedlouni, ſedlivi* (Gutsmann); cgn. *Sedlar* (n. *Sattler*), večkrat orn. *Sedlo*, hišno ime *Sedelščak, Sedelnik* ipd.

Prim. csl. *sedlo* »sella«, *osedlati* »sellam imponere«, sbh. *sèdlo*, hrv. čak. *sedlȍ*, mak. *sedlo*, blg. *sedló*, pl. *-á*, r. *sedló*, ukr. *sidló*, br. *sjadló*, p. *siodło*, č., slš. *sedlo*, gl. *sedło*, dl. *sodło*, plb. *sedlü* »isto«. Psl. **sedъlȍ* < **sedu-ló-* nima zanesljivih paralel. Germ. **saðula-* (stvn. *satul*, n. *Sattel*, ags. *sadol*, stnord. *sǫðull*) je verjetno izposojeno z jugovzhoda, saj Germani za časa Cezarja še niso poznali sedla (Kluge[17], 626). Po tvorbi je najbližje gr. ἑλλά·καθέδρα (Hesych.), lat. *sella* »stol, sedlo«, gal. *sedlon* »sedež«, got. *sitls* »isto«, psl. **sedlo* »naselbina, vas« iz baze **sed-* »sedeti« (Miklošič, 289; Meillet, Ét., 419; Trautmann, BSW, 259; Vasmer II, 601; Pokorny, 886). K tvorbi nomena instrumenti na *-ъlȍ* prim. f. *-ъlã* v psl. **metъlã* k **mestĩ*, **mętǫ*. Dvomljivo je iskanje germ. izvora, ki ga zaradi izostanka podaljšave *-e-* pred neaspirirano medijo domneva Winter, Recent Developments, 440 s. (proti Shintani, APILKU V, 276). Glej tudi *sélo, sẹ́sti, sedẹ́ti*. M. S.

segónt (num. ord.) »drugi« (rez.; B. de Courtenay, Rez., 20). Izposojeno iz furl. *segònt* poleg *seònt* »isto« (navaja Pirona, VF, 1006), it. *secóndo* (Mende, RLS, 108) < lat. *secundus* »isto«, kar je izvedeno iz *sequor* »slediti« (Walde-Hofmann II, 506). M. S.

sehníti, *sáhnem* (v. impf.) »siccari, torreri, arescere«, tudi z analognim inf. *sáhniti*; v kompoz. *u-, pre-s.* »exarescere«, sekundarni impf. *-síhati, -sîham*; tudi *sehnẹ́ti, -ím* »siccari, torrere«; pogosto ptc. > adj. *usáhel, -hla* in od tod denom. *sehlẹ́ti* »sehniti«; v izv. se zaradi moderne vokalne redukcije osnova *səh-'* meša s polnostopenjsko *suh-'*, prim. *sehljâd, suhljâd* poleg *sehljâdina, sehlîčje* »sarmenta«, *sehlȇ, suhlȇ* (m.), *-ẹ́ta* »suh človek«, *sehníca* (poleg *sušíca*) »jetika«, *sehlíca* »isto, suho drevo, neka goba«; v 18. st. *ſahnem* »ſe ſuſhym, tabere«, *poſahniti* »exareſieri, perarescere, vacueſieri, pro exicari«, *vſahniti* »exarere, exarescere, intabescere« (Kastelec-Vorenc).

Prim. stcsl. *sъchnǫti, -nǫ* »siccari«, *usychati, -ajǫ* »arescere«, sbh. *sàhnuti, sȁhnēm, prèsisati, prèsišēm*, čak. *usahnȕti*, 3. sg. *usȁhnē*, ptc. *usȁh°ā*, f. *usȁhla* (Vrgada), v. pf. *usaχnȕt, usȁχnen* (Susak); hrv. pri Maruliću tudi *presihat* (Skok III, 358), blg. *sъ́chna*, r. *sóchnutь, -u, peresychátь, -áju*, ukr. *sóchnuty, -u, peresychάty, -áju*, br. *sóchnucь, -u*, p. *schnąć, -nę, przesychać, -a*, č. *schnouti, -nu, usychati, usýchati, -ám*, slš. *schnút', -nem, usychat', -ám*, gl. *schnyć, -je*, dl. *schnuś, -u*. Psl. **sъchnǫ̃ti*, **sъ̀chneš* je nazalni prez. iz baze **sau̯s-*, **sus-* »suh, sušiti«, ki pa zaradi ohranjenega *-s-* > *-ch-* pred nazalom ne more biti star, temveč po vsej verjetnosti tvorjen analogno iz adj. **sûchъ* oz. denom. **sušĩti*. (Podobno **směchъ* → **směšiti* → **směchnǫti*.) Domnevno primarni glagoli iz te osnove so sti. *śuṣyati* »sušiti se, veneti«, gr. αὔω »sušiti« (o tem Peters, Unters., 11) in s sekundarno p. st. alb. *thaj* (ptc. *tharë*), dial. *thuanj* »izsušiti«. Dalje glej *sûh*. M. S.

***seja** »vrsta ribiške mreže«; izpričano samo v urbarjih: 1584 *sey*, 1606 *mit dem groszen nez, die seca genant* (Kelemina, Sln. etnograf VI–VII, 322). Tudi Popović, Versuch, omenja *sega* (Unger-Khull, Steir. Wortschatz, 590). Prim. sbh. *sjȅda* »ribičevo sedišče nad jezom za opazovanje«, r. *séža* »Fischwehr«. Iz slov. jezikov je madž. *szégye* »clausura, excipula; neka priprava za ribolov« (Kniezsa, 494) in nvn. *Zeese* »Fischwehr« (Vasmer, ZSlPh IX, 375). Sorodno je lit. *perséda* »Fischwehr«. Nedvomno psl. **sěď'a* k **sěděti* (Vasmer II, 602).

sejáti, *sẹ̑jem* (v. impf.) »serere, seminare«, tudi *sẹ̑jam* (pkm.), iz prefigiranih pf. osnov so ustrezni impf. tvorjeni z osnovo *-sẹ́vati* »isto«; subst. *sẹ́ja* »satio, sementis« (Bovec) poleg »sejalna košara« in »ponjava« (dol.), *sejáča* (f.) »isto«, *seják* (m.), *sejâlnica* (f.); *sệv* (f.), g. *sevî* »satio, sementis« (dol.), *sẹ́va* »sejanje, setev, posejano polje«, *sẹ́vec* (m.), *-vca* »kdor seje«, adj. *sẹ́jen*, f. *-jna* »ki je za sejanje«, iz te osnove izvedeno *sệjnica* (f.) »sejalni stroj«; tudi *sệtvo* (n.) »satio, sementis« < **sě̀tъvo*; *sệtva* (f.) in *sệtev* (f.), *-tve* »isto« poleg »kar je posejano, mlado žito«, od tod izvedeno *sệtevnica* »posejana zemlja«, *sệtvina* »isto«, adj. *sệten*, f. *-tna* »ki se nanaša na setev« (< psl. **sě̃tьnъ* = lit. *sė́tinas* »seten«), *sệtnica* »sejalna košara«. V 16. st. *ſiati, sjati* »seminare«, *ſianje* »seges« (Megiser), l. 1607 *ſciat* »ſeminare« (Alasia), v 18. st. *sejâti, sẹjem, sejal* »serere«, *sejavnèza* »vas ſeminale«, *sevavnèza* »vas ſementitium«, *sẹjtva* »sementis« (Pohlin), *ſjati, ſejem* »säen«, *naſjati* »anſäen«, *naſievati* »isto«, *obſievati, ſejauniza* »Säekorb, -tuch«, *ſejauz, naſievauz, naſievar* »Säeman«, *ſietva* »Anſaat«, *naſietva* »isto« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *sěti, sějati, sějǫ, sěješi* »serere, seminare«, csl. *sěvьcь* »sator«, *sětva* »satio«, *sětvьnъ* »sationis«, *sětije* »seges«, *sětьba* »satio«, sbh. *sȉjati, sȉjēm* »seminare«, hrv. čak. *sȉjot, sȉjen* »isto«, mak. *see* tudi »presevati«, blg. *séja, séeš* tudi »cribrare«, *seítba* »sejanje, čas sejanja njiv, posevek«, r. *séjatь, séju, séešь* »sejati« dial. *sevátь* »isto« (Dal', Slovar'[3] IV, 687), ukr. *síjaty, síju, síješ*, br. *séjacь, séju, séeš* tudi »cribrare«, p. *siać, sieję* »sejati«, stč. *sieti*, č. *síti, seji*, slš. *siat', seje*, gl. *syć, syju*, dl. *seś, seju* in *sejom*, plb. *sijot* < **sějati* tudi »cribrare« (Polański, PED, 131). Psl. prvotno **sě̃ti* (→ **sě̃jati*) s prez. **sě̃jǫ*, **sě̃ješь* »serere, seminare« (impf.) < **séH-i̯e/o-*; isto prez. osnovo izkazujejo lit. *sė́ti, sė́ju* »sejati«, lot. *sêt, sēju* »isto«, got. *saian*, stvn. *sâen*, ags. *sāwan*; drugače je tvorjeno lat. *serō* »sejati« < **sí-sH-ō* (tip sti. *tíṣṭhati*), vse iz ide. korena **seH-* »sejati«, prim. lat. *satus* »posejan« < **sə-tó-s* (< **sH-tó-s*) kot tudi lit. *sajùs* »ki se rad poseje, donosen, plodovit ipd.« < **sə-i̯ú-s* < **sH-i̯ú-s* (Arumaa pri Fraenklu, 756); homonimija med **seH-i̯e/o-* »seminare« in **seH-i̯e/o-* »percribrare« kaže, da

je bil prvotni pomen te osnove verjetno »tresti« (Miklošič, 294; Trautmann, BSW, 253 s.; Vasmer II, 620, s starejšo literaturo; Fraenkel, 778 s.; Pokorny, 889 s.). Glej tudi _sẹ́me_, _sệl I_, _posẹ́je_, _setíne_ in _síto_. M. F.

sȅjem (m.), g. _-jma_ »nundinae«, tudi _senjȅm_ (m.), _-njmȁ_; _semȅnj_ (m.), _-mnjȁ_; _sájem_ (m.), _-jma_; _sánjem_ (m.), _-njma_; bkr. in pkm. tudi _senjȅ_ (n.), _-ȁ_ in _sȅnje_ (n.), _-a_ »isto«; _somȅnj_ (m.), _-mnjȁ_; dem. _sejmíca_ (dol.), pejor. _sejmúlja_ »nepomemben sejem« (gor.); izv. _se(n)jmár_, _semnjár_, _se(n)jmáč_, _se(n)jmník_, f. _se(n)jmaríca_ »nundinator«, _se(m)njíšče_, _senjmíšče_ (n.) »Marktplatz«, adj. _sȅ(n)jmski_, _semánji_, _smánji_, v. _se(n)jmováti_, _-ȗjem_ (impf.) »nundinari«; v 16. st. _ſymin_ (Dalmatin), _sejmen_, _ſimyn_ »nundinae« (Megiser), v 17. st. _ſemegn_ »mercato« (Alasia), v 18. st. _ſemeîn_, dat. _ſemnu_ »nundina«, _ſemnîovati_ »nundinari« (Kastelec-Vorenc), _smejn_, _semejn_ »nundinae«, _smajne dan_ »dies nundinarium« (Pohlin), _ſenjem_, _ſemenj_, _ſem_ »Kirchfest, Markt« (Gutsmann).

Prim. stcsl. _sъnьmъ_ »concilium, conventus«, sbh. _sájam_, _-jma_ »sejem«, hrv. dial. _sajȁm_, g. _sȁjma_ (Žumberak), kajk. _sejem_, čak. _somȍnj_ (Omišalj), _somȁnj_, _-mnjȁ_ (Bakar), _sánjam_, _-njma_ (sev. Primorje), _samaj_ (Bakar, Gorski Kotar), na Vrgadi _s^{o}aj^{o}ȃm_, _-jmȁ_, tpn. na Krku _Semȇnj_, mak. _saem_ (< sbh.), r. dial. _sójm_ (m.), _-a_; _sójma_ (f.), _sújm_, _suěm_, _sómn_ »shod, (kmečki) zbor«, p. _sejm_, _-u_ (> gl., dl. _sejm_), stp. _sejm_, g. _sjemu_ »skupščina«, č. _sněm_, stč. _snem_, _sněm_, g. _senma_ in _senmu_, slš. _snem_ »shod, zbor«. Prvotno psl. _*sъnь̀mъ_, g. _*sъnьmȁ_ (o akcentuaciji tovrstnih tvorb z redukcijskim vokalom v r. glej Zaliznjak, 153) »zbiranje, shod« je deverb. subst. iz psl. _*sъn-ę̂ti sę_, _*sъn-ь̀mešь sę_ »zbrati se, vzeti se skupaj«, kar je kompoz. iz _*sъn-_ »skupaj« in _*(j)ę̂ti_, _*(j)ь̀mešь_ »vzeti« (Vasmer II, 695, 687, III, 41; Brückner, 484; Skok I, 778; Machek^2, 564, idr.), prim. stcsl. _sъnęti_, _sъnьmeši_ poleg »demere, deponere« tudi »colligere«, _sъnęti sę_ »comprehendi, concurrere«, stč. _snieti sě_, _sejmu sě_ in _senmu sě_ »srečati se, sniti se«, slš. _sňat' sa_ »združiti se, zbrati se«. Variante, ki kažejo na _*sъjьmъ_, razlagajo bodisi z vplivom deverb. subst. s prefiksom na vokal tipa _*ząjьmъ_ (Stojičević, JA XXXIV, 113 s.; za sln. _senjȅm_ Štrekelj, ČZN I, 41) bodisi z disimilacijo _n — m → j — m_ (Ramovš, Hgr. II, 92). Sln. _semȅnj_ je nastalo po metatezi _n' — m → m — n'_ (Ramovš, l. c.). Palatalni _n'_ v sln. in č. ni star. V sln. je po Ramovšu, l. c., nastal pod vplivom adj. _*sъnь̀mъn'ьjъ_ > _*snámn'ji_, po metatezi _smánji_. Druga možnost je vpliv protetičnega _j-_ iz simpleksa, prim. podobno _*sъn (j)imь_ > sln. _z njim_. Sln. _somȅnj_ je kakor r. dial. _sómn_ nastalo po kontaminaciji psl. _*są-jьmъ_ in _*sъn-ьmъ_ (Bezlaj, Radovi, 90). Glej tudi _snę́ti_, _ję́ti_. M. S.

sȇk (m.), g. _-a_ »ogrski vol z dolgimi rogovi«. Kakor č. mor. _sejka_ »siva krava« izposojeno iz madž. _szöke_ »blond, svetel, siv«, dial. tudi _szöjka_ (Machek^2, 540; Benkő III, 750).

sẹ́kel (m.), g. _-kla_ »denarna in utežna enota pri (starih) Judih« (SSKJ IV, 618); v 16. st. _ſikel_ (Dalmatin), v 18. st. _ſikel_ »siclus; en judovski denár« (Kastelec-Vorenc). Knjiž. _sẹ́kel_ je prevzeto preko n. _Sekel_, star. sln. _sikel_ pa preko lat. _siclus_, gr. σίκλος, σίγλος iz hebr. _sekel_ »utežna enota 14–16 g; vrsta kovanca«, kar je izv. iz hebr. _sakal_ »tehtati«. Neposredno iz sodobne hebr. je prevzeto _šẹ́kel_ »denarna enota v Izraelu«. M. S.

sekíra (f.) »securis, ascia«, črnovr. _skîrą_ (Tominec, 198), jnotr. _st'ȋęra_, _sət'ȋęra_, _skȋra_, _sk'ȋ^{ə}ra_ (Rigler, Jnotr. gov., 63, 85), gor. _skẹ́ra_, _ščẹ́ra_, štaj. _sekȋra_; dem. _sekírica_, izv. subst. _sekȋrnik_ (m.), _-a_ »Axtbehälter«, _sekiríšče_ (n.), _-a_ »toporišče«, adj. _sekírast_, _-a_, v. _sekíriti_, _-ȋrim_ (impf.) »na grobo treti lan«; v 16. st. _ſekira_ »securis« (Megiser), v 18. st. _ſikèra_ »securis«, _ſikeriza_ »securicula« (Kastelec-Vorenc), _ſekira_ »Axt, Hacke, Beil« (Gutsmann), cgn. _Sekirnik_, _Sekiršek_. Sln. gradivo kaže na _*sěkỳra_.

Prim. stcsl. _sekyra_, _sěkyra_ »securis«, sbh. _sjèkira_, čak. _sikȉra_, mak. _sekira_, blg. _sekíra_, r. _sekíra_, dial. _sekéra_, str. _sekyra_, _sěkira_, _sokyra_, ukr. _sokýra_. br. _sjakéra_, p. _siekiera_, č. _sekyra_, _sekera_, stč. _sěkyra_, _sekera_, slš., gl., dl. _sekera_. Iz slov. jezikov je madž. _szekerce_ (< dem.), medtem ko je ngr. τσεκούρι »isto« verjetneje iz rum. _secúre_ < lat. _secūris_ (Cioranescu, DER, 746). Psl. _*sekỳra_ je sorodno z lat. _secūris_ (f.) »sekira«, dial. (Kampanija) _sēcula_ »srp« in dalje z lat. _secāre_, psl. _*sě̂k-ti_ »sekati«, stvn. _saga_ »žaga« iz ide. baze _*sek-_ »obdelovati z ostrim orodjem«. Dubleta _*sěkỳra_, ki je zanesljivo izpričana le v sln., sbh. in (st)csl., ima dolgi vokalizem analogno po v. _*sě̂k-ti_ (Miklošič, 290, Lex. pal., 971; Vasmer II, 603; Pokorny, 895; Walde-Hofmann II, 506; Machek^2, 540, idr.). Starost kratkega vokalizma dokazuje _-o-_jevska stopnja v ukr. in str. Sufiks _-ūrā_ (sti. _maṇḍūrā_ »rja«) je verjetno konglutinat, v katerem je _-rā_ morda iz adj. na _*-ro-_, _*-ū-_ pa kakor v psl. _*motỳka_ temelji na izglasju krepkih sklonov _*-uH-_ (ali _*-u-/-eu̯-_) debel. Če je _*sekuH-_ pomenilo »ostrina, rezilo«, je prvotni pomen tvorbe _*sekuHrā_ »opremljena z rezilom«. Domnevanje izposoje slov. besede iz lat. ali kakega drugega ide. jezika (tako Brandt pri Vasmerju, l. c.) ne podpira nobeno znano dejstvo. Glej tudi _sẹ́či II_. M. S.

sekȋrati, _-am_ (v. impf.) »s pretiranimi zahtevami povzročati komu neprijetnosti, slabo voljo«, _s. se_ »vznemirjati se, mučiti se« (pog.; SSKJ IV, 618). V starejših tekstih glagol do sedaj ni bil evidentiran. Tako kot sbh. _sekírati (se)_, _sèkīrām se_ »sitnariti, mučiti (se)«, hrv. čak. _sekīrȁt (se)_, _sekīron (se)_ »mučiti (se)« prevzeto iz nvn. _sekkieren_ »belastigen, plagen« (Wahrig, Wb.^{4}, 1169) < it. _seccare_ »nadlegovati« (16. st.), kar Battisti-Alessio, 3436, povezuje z it. homonimom _seccare_ »(po-)sušiti« < lat. _siccāre_ »sušiti« k adj. _siccus_ »suh«. M. F.

sệklja (f.) »Rana temporaria« (Luče na Štaj.), tudi _sệkulja_ »isto«. Pomensko enako je hrv. _seka_ »Rana agilis« (Gračani pri Zagrebu), _sekač_ »isto« in _sekača_ »Rana temporaria« (vse ARj XIV, 805). Miklošič, 336, je _sệklja_ povezal s psl. _*sьcāti_ »spargere« > »mingere«, kar je zaradi sin. _uscánka_, _poscâga_, _poščâga_ itd. verjetno. Izhajati je mogoče iz štaj. refleksa za _*sь̀kъl'a_ »ki škropi« poleg _*sь̀kul'a_ »isto« in _*sь̀ka_ (> kajk. _seka_). Psl. dial. verbalna osnova _*sь̀ka-_ (ob splošni infinitivni _*sьcā-_) v r. _sěkatь(sja)_ »mingere« (Pskov; Dal', Slovar'^{3} IV, 117) z izostankom palatalizacije kot v r. dial. _stegá_ »steza« (Pskov) odraža verjetno prez. _*sь̀kaješь_ ← _*sь̀češь_ ← ide. _*sik^{u}é-si_, prim. psl. _*sъsāti_ »sugere« s prez. _*sъ̀sešь_ → hrv. _sāti_, _sāsen_ »isto«

(Vodice; Ribarić, SDZb IX (1940), 189) in **sъsȃješь*. Dalje glej *scáti*. M. F.

-sȩ́kniti, *-sȩ̑knem* (v.), samo v kompoz. *usȩ́kniti se* (pf.) »sich schneuzen«, tudi tranz., zlasti *usȩ́kniti luč* »očistiti svečo«; *osȩ́kniti* (pf.) »posušiti se«, npr. *po dežju je hitro oseknilo*; *posȩ́kniti* (pf.) »izsušiti se, odteči«; impf. *-sekováti*, *-ûjem* in *-sȩ́kati*, *-am*, ptc. *osȩ́kel*, *-kla* »suh«, subst. *usekáč* (m.), *-a*, *usekâlnik* (m.), *-a*, *usekálo* (n.) »Lichtputze«. Knjiž. *osȩ̑ka* »Ebbe« je izposojeno iz sbh. Izpričano od 16. st. dalje, prim. *vſekniti*, *vſekovati* »emungere«, *vſekazh*, *vſekalnik* »emunctorium« (Megiser), v 18. st. *usȩknėm*, *-niti*; *usekûjem* »emungere«, *usȩkalnèk*, *usȩkâlu*, *usȩknék* »emunctorium« (Pohlin).

Prim. csl. *sęknǫti*, *-neši* »fluere«, *vъsęknǫti* »siccari, firmari«, sbh. *séknuti*, *sȇknēm* »emungere«, *sȅknuti*, *-nēm* »mingere«, čak. *osēknȕti* »recedere«; štok. tudi *úsekati*, *ùsēčēm* »emungere«, mak. *sekne* »presahniti, osušiti se, usekniti se«, blg. *sékna* »usekniti se, očistiti svečo«, r. *sjáknutь*, *-nu* »usahniti, posušiti se; obubožati«, ukr. *sjakáty(sja)*, *-áju(sja)* »usekniti (se)«, p. *siąknąć*, *siąkać* »smrkati«, č. *sáknouti*, *sákati* »usihati«, slš. *siaknut'* »isto«, *s. sa* »usekniti se«, gl. *wu-saknyć*, *sakać*, *-am* »usahniti, usihati«. Psl. **sęk-ti* (ali še **sek-tī*), **sękǫ* (dodatno sufigirano **sęknǫ*, impf. **sękȃti*) »odteči, presahniti« je identičen z lit. *sèkti*, *senkù* »upasti (o vodi), presahniti, posušiti se«, lot. *sikt*, *sìeku* »presahniti«, sekundarno *sìkt*, *sīku* in *sīkstu* »isto«, adj. lit. *seklùs*, lot. *sȩkls* »plitev«. P. *sączyć się* »curljati« < **sǫčiti* je kavz. k psl. **sękǫ*. Tesnejša zveza slednjega z lit. *suñkti* »iztiskati sok, tekočino« (Schuster-Šewc, HEWb., 1265) ni izključena. V drugih ide. jezikih je iz baze **sek-* »odteči, presahniti« zaslediti zlasti reduplicirane nominalne tvorbe, npr. sti. *asaśc-át-* »neusahljiv«, *ásakra-* »isto«, av. *hišku-*, *hiškva-* »suh«, srir. *sesc*, kimr. *hysb* »suh, jalov«, bret. *hesp* »suh«. Reduplicirani aor. **se-sk-e-to* je znan v gr. homersko ἔσκετο (φωνή) »presahnila, utihnila je (beseda)« (Trautmann, BSW, 256 s.; Vasmer III, 63 s.; Fraenkel, 772; Kuiper, Nasalpräs., 185 s., 190; Pokorny, 894 s.). Starejše mnenje, po katerem slov. gradivo zaradi sbh. *òsjeka* in lot. *sîkt* izvajajo iz baze **seiku̯-*, prim. stvn. *sîhan* »cediti« (tako npr. Miklošič, 291), se vsaj zaradi lit. *sèkti* ne zdi sprejemljivo. M. S.

sekrȇt (m.), g. *-a* »latrina«, gor. *skrȇt*, črnovr. *sękrîət*, pri Cigaletu *skaret*; v 18. st. *ſecrèt* »latrina« (Kastelec-Vorenc). Najverjetneje plemiška ali meniška izposojenka iz n. *Sekret* »stranišče«, srvn. *secrêt(e)* »cloaca« ali it. *(luogo) segréto*, v 16. st. tudi *segréto* »oddaljena soba« < lat. *sēcrētum* »samota, samoten kraj; skrivnost«, kar je substantiviziran ptc. pf. pas. glagola *sēcernere* »razdružiti, izločiti«. Iz drugega pomena istega lat. subst. je tvorjeno srlat. *sēcrētārius* »tajnik«, kar je v 18. st. izposojeno v sln. *sekretár* (m.), *-ja*, prim. v 18. st. *ſecretari* »ſkriuni ſlushabnik, apochrisarius« (Kastelec-Vorenc) (Kluge[22], 665; Battisti-Alessio, 3443). M. S.

sȩ̑l I (f.), g. *selî* »Saat, Getreide« (Pleteršnik II, 467; Miklošič, Lex. pal., 974; VGr. I, 314, II, 103; SEW, 294). Pleteršnikova navedba, da se ista beseda pojavlja pri Habdeliću, je napačna. K temu kol. *sȩ̑lje* (n.) »žito« (vzh. štaj.), toda pkm. *sìlje* »žito, zrnje«, *sílje* »isto« (Novak, Slovar, 97, 103) je iz **sīľьje* (Bezlaj, Eseji, 167) in kaže na vpliv prez. osnove **seH-i̯e/o-* (Furlan, SR XXXVII (1989), 144 z op. 5). Podobno stanje izpričuje tudi psl. **síto* (n.) »cribrum« ob dial. **sěto* (n.) »isto« v stč. *sieto*.

Miklošič, VGr. II, 103, in Vaillant, Gr. comp. IV, 558, sta izhodno **sělь* razložila kot slov. novotvorjenko iz slov. ptc. pret. akt. **sělъ*, prim. č. *sel*, gl. *sył*, dl. *seł*, k **sěti*, **sějǫ* »sejati«, prim. stcsl. *sěti*, *sějǫ* »isto«, stč. *sieti*, č. *síti*, *seji*, gl. *syć*, *syju*, dl. *seś*, *séju*, hrv. dial. *sêti* (Senjska Reka), *set* (Vrbnik). Bezlaj, Eseji, 166, povezuje sln. *sȩ̑l* z lit. *sė̃kla*, *sėklà* »seme, semensko zrnje«, lot. *sȩ̄kla* »setev, seme« iz ide. **séH-tlā* (Pokorny, 890), kar bi se v sln. razvilo v **sȩ́la*. Furlan, o. c., 143 ss., opozarja, da bi bilo leksem mogoče uvrstiti v plast podedovane ide. leksike, ker tvorbeno ustreza het. *i*-jevskemu substantivu *šeli-* (c.) »Getreide(haufen), Speicher« (Kronasser, EHS II, 204; o besedinem pomenu Otten, HTR, 140; Carruba, StBoT 2, 52, op. 2; Oettinger, Stammbildung, 541, op. 29) < praide. **seH-li-*, nomen actionis k **seH-* »sejati«. Carruba, l. c., in Oettinger, l. c., *šeli-* izvajata iz ide. predloge **seH-lo-*, prim. stir. *sīl* »seme«, kimr. *hil* »seme, potomstvo«, in het. odstopanja od ide. iztočnice ne razlagata. Dalje glej *sejáti*. M. F.

sȇl II (m.), g. *slȃ* »legatus, nuntius, tabellarius«; v Briž. spom. *I územ zelom boſiem* »et omnibus legatis dei« (I, 5), v 16. st. *sel(l)* »internuncius, legatus, veredarius« (Megiser), *selstvo* (Dalmatin), *sol*, *solstvo* (Skalar); v 18. st. *ſel* »en oſnanîaviz, oſnanenyk; apostolus, angelus, cursor« (Kastelec-Vorenc), *sel* »legatus, miſſus« (Pohlin).

Prim. stcsl. *sъlъ* »legatus«, str. *sъlъ*, *solъ*, pl. *sly* »isto«. Iz slov. jezikov je rum. *solíe* »poslanstvo«. Širše izpričan je kompozitum **po-sъ̀lъ*, g. **-sъlȃ*. Razmerje med psl. **sъ̀lъ*, g. **sъlȃ* in **sъlȃti*, **sъ̀ľešь* ni določljivo, saj je **sъ̀lъ* lahko postverbal od **sъlȃti* ali pa je prez. **sъ̀ľešь* (< **s/k'u/ₒl-i̯é/ó-*) denom. iz **s/k'uló-*, eventualno prvotno atematskega (g. sg.) **s/k'u/ₒl-és*, o čemer glej *posláti*, *pósel*. M. S.

sela »amen, aleluja (?)«, v 16. st. izpričano v Trubarjevem in Dalmatinovem Psaltru. Povzeto iz hebr. *selāh* s prav tako še ne povsem utrjenim pomenom (podrobno o tem Premk, Leksikografija 1988, 115 ss.). M. F.

selâtnik (m.), g. *-a* »neke vrste hrasta« (Šempas v Vipav. dol.). Nejasno; Bezlaj, Eseji, 116, zaradi csl. *věkъ (sušitь)* »robur« izhaja iz izvedenke k **sȋla* (f.) »vis«. Dalje glej *síla*. M. F.

selen (adj.), f. *-lna* »preslan ali žaltav (o slanini)« (tolm.; Erjavec, LMS 1879, 185), toda obir. *sé:wən*, f. *-wna* »močno sladek, presladek« (Karničar, Obir, 231). Izhajati je mogoče iz adj. **sȋlьnъ* »močan«, prim. gor. *síwən*, f. *-u̯na* »premočan (o jedi)«, tj. »preslan, premasten, presladek ipd.«, k **sȋla* (f.) »vis«, prim. v 18. st. *ſiun* »fett, gewaltthätig« (Gutsmann). Drugače Erjavec, l. c., ki je le za tolm. sklepal o dial. refleksu za sln. *sȏlen* »slan« < **sȍlьnъ* »isto« k **sȍlь* »sal«. Dalje glej *síla*. M. F.

sélo (n.), g. *-a* »prostor, kjer stoji hiša ali naselbina; vas, naselje«, *na sȩ́lih* »na deželi«, dem. *sélce* (n.), izv. *selják* (m.), *-a* »podeželski plemič«, *seljȃn* (m.), *-ána* »kmet«, f. *seljáča*, *seljânka*; kol. *seljâštvo*, *sel-*

jânstvo; adj. *sę̂lski* »podeželski, vaški«, *seljânski, selјáški* »kmečki«; v. *selíti se, sę́lim se* (impf.) »umziehen«, pf. *pre-, na-, v-selíti (se)*, sekundarni impf. *-seljeváti, -ȗjem*; deverb. *selíšče* (n.), *nasę̂lje, zasę̂lje* (n.), *nasę̂lba, nasę̂lbina* (f.), *zasę̂lek* (m.), *-lka* »Weiler«, *selîtev* (f.), *-tve, sę̂lba* (f.) »Umzug, Wanderung«, *sę̂lec* (m.), *-lca* »Siedler«, *selîvec, selîvka* »Wandertier«; v 16. st. *ſellu* »Sitz, sedes«, *ſe ſeliti* »emigrare« (Megiser), v 18. st. *sêlu* »aestiva, ante- ſuburbanum«, *selâk* »nobilis, patritius« (Pohlin), *(pre)ſelim* »übersiedle«, *ſelak* »Landsmann« (Gutsmann). Iz historičnih zapisov sln. tpn. je možno domnevati sovpad psl. **sedlȍ* in **selȍ*, prim. iz prvega za *Selo* pri Trstu l. 1252 *Sedla bona*, za Selce na Kor. l. 896 *Zulsach*, l. 1060–80 *Zedelzach* in kor. n. tpn. *Zedl, Zödl, Zedlitz*, avstr. l. 1110 *Cedelse*, 1185 *Zedelic* (Ramovš, Kr. Zg., 47); iz **selȍ* prim. za *Selo pri Bledu* l. 1075–90 *Zelach*, 1185 *Scela*; za *Selca* l. 973 *Zelzach* (Bezlaj, Eseji, 105). V mnogih primerih ni več mogoče ugotoviti prvotnega izhodišča. Prim. še tpn. *Velesovo* < **veloje se(d)lo* (Bezlaj, JiS V, 205, Eseji, 108), cgn. *Seljak, Seljan, Selan*.

Prim. stcsl. *selo* »fundus, habitaculum, tentorium«, sbh. *sèlo*, čak. *selȍ*, mak. *selo*, blg. *sélo*, star. *seló* »vas«, r. *seló* »vas s cerkvijo«, str. *selo* »vas, polje«, ukr. *seló*, br. *sjaló*, p. *sioło* »vas« (kar ima Brückner, 491, za staro izposojenko iz r.), tpn. *Długosiodło, Siedlce*, č. *sedlák* »kmet«, *sídlo* »bivališče«, *sídliti* »bivati«, *přesidlíti se* »preseliti se«, mor. *selo* »vas« (navaja Vasmer II, 606), gl. *sydło* »naselbina«, *sydlić* »naseljevati«, dl. *sedlišćo* »bivališče, posestvo«, dial. *selišćo* »kolonija, naselbina«. Refleks psl. **-ě-* v gl. je kakor v č. lahko nastal pod vplivom refleksov glagola **sěděti* (Schuster-Šewc, HEWb., 1396) ali kakor v primerih gl. *sydom* »sedem«, *sykera* poleg *sekera* (po **sěkati, *sěk-ti*). Psl. **sedlȍ* < ide. **sed-ló-* (z denom. **sedlı̑ti, *sèdlišь*) je sorodno z got. *sitls*, stvn. *sezzal*, n. *Sessel* »sedež« < **sed-lo-*, arm. *etł* »mesto, prostor«, gr. ἑλλᾶ·καθέδρα (Hesych.), lat. *sella* »sedež« < **sed-lā* : nomen instrumenti psl. **sedъlȍ* »sedlo«. Nekateri avtorji (Meillet, Ét., 419; Trautmann, BSW, 248; Pokorny, 898; Vasmer II, 606) dopuščajo možnost obstoja psl. **selȍ* »polje« (prim. zgoraj č. mor., p. in morda sln. tpn.), kar bi bilo sorodno z lit. *salà* »vas«, stvn. *sal* »bivališče«, long. *sala* »dvor, zgradba« (od tod je preko it. kulturna beseda *sála* »dvorana«). Glej tudi *sédlo* in dalje *sę́sti, sedę́ti*. M. S.

sȅm I (1. sg. prez.) »sum«, 2. *sı̏*, 3. *jȅ*; du. 1. *svȁ* (štaj. *smȁ*), 2., 3. *stȁ*; pl. 1. *smȍ*, 2. *stȅ*, 3. *sȍ*; vse tudi enklitično; zanikano *nísem* (knjiž., gor., sev. bkr., štaj., kraš.), *nę́sem* (dol., osrednje bkr., kraš., pkm.). Zanimiva je različnost razvoja vzglasnega *j-* v pkm. ortotonih in enklitičnih oblikah, prim. *sȃn, sı̑š (si), d'ę̑/ ȁstä (je), sva, stạ* (≅ stcsl. *jesta*), *stı̣* (≅ stcsl. *jeste*)), *d'ȁsmo (smo), d'ȁstä, sȍu̯jo* in *d'ȁstäjo (so)* (Ramovš, Hgr. VII, 191). Kot fleksijski element se ta prez. pojavlja v zilj. conj. *bêsem, bêsi, bê* < **by* + **esmь, *esi* itd. V Briž. spom. sg. *iezem, iezi, iezt* in *ie*, pl. 1. *gez(i)m*; v 16. st. npr. 3. pl. *ſo* (Trubar), 1. sg. *ſum* (Krelj), v 18. st. *sèm, bil, biti* »esse« (Pohlin), pkm. 3. sg. *jeſte*, 1. pl. *jeſmo*, 3. pl. *jeſo* (Küzmič; citirano po Ramovšu, Hgr. II, 165).

Prim. stcsl. *jesmь, jesi, jestъ; jesvě, jesta, jeste/a; jesmъ, jeste, sǫtь*, sbh. sg. 1. *jèsam, sam*, 3. *jȅst(e), je*; pl. 1. *jèsmo, smo*, 3. *jèsu, su*, mak. *sum, e; sme, se*, blg. *sъm, e; sme, sa*, str. *jesmь, jestь, sǫtь*, sicer vzh. slov. le 3. sg. r. *éstь*, ukr. *je*, redko *jestь*, br. *ёсць*; p. *jestem, jest* (dial. *je*); *jesteśmi, są*, č. *jsem, je; jsme, jsou*, slš. *som, je; sme, sú*, gl. *sym, je* (du. star. *swi*, danes *smoj, staj* in *stej*); *smy, su*, dl. *som, jo; smy, su*. Psl. paradigma **jèsmь, *jèstь; *(je)smȍ/ě, *sǫ́tь* je v slov. jezikih utrpela različne paradigmatske izravnave. Iz ide. atematskega prez. **Hésmi, *Hésti*, pl. **Hsmés, *Hsé/ónti* (baza **Hes-* »biti«) je še sti. *ásmi, -ti; svás, stás; smás(i), sánti*, gr. εἰμί (eol. ἔμμι, dor. ἠμί), εστί(ν); ἐσμέν, ἐστί(ν), lat. *sum, est; sumus, sunt*, het. *ešmi, -zi; ašanzi*, alb. *jam, është; jemi, janë*, got. *im, ist; sind*, stlit. *esmì*, danes *esù* (dial. *esmù*), *ẽsti*, 1. pl. *ẽsam(e)* (Brugmann, Grdr.[2] II/3, 93 s., 668 s.; Miklošič, VGr.[2] III, 175; Trautmann, BSW, 71; Pokorny, 340 s.; Fraenkel, 124). Psl. oksitoneza je posplošena po du. in pl. oblikah in po 2. sg. psl. **jesı̑* = lit. *esì* < **és-ei̯*, kar je nastalo iz **Hés-si* pod vplivom tematskih prez. tipa balto-slov. **u̯edé-i̯*. Glej tudi *nísem, si, prisóten, sǫ̂stvo, bíti*. M. S.

sȅm II (adv.) »huc«, tudi *sę́mo* »isto« (pkm.; Murko I, 505), prvi adverb v številnih sklopih kot npr. *sȅmle, sȅmkaj, sȅmtertjä, lésem*. V 16. st. *ſem* »huc«, *sem tir tja* »vltro citroque«, *leſim* »huc« (Megiser), l. 1607 *ſem* »quà« (Alasia), v 18. st. *sèmkéj* »huc«, *semterkje* »ultro, citroque«, *semtertam* »isto«, *lêsèm* »huc« (Pohlin), *ſem, ſemkai* »her, hieher«, *toſem* »isto« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *sěmo* (adv.) »huc«, hrv. *sjemo* »isto« (Nulješković, Gundulić), čak. *sı̏mo*, str. *sěmo̧* in *sěmь* (Sreznevskij, Mat. III, 893 s.), stč. *sěmo* (Šimek, Sl., 163), č., slš. *sem*, č. zastarelo in redko tudi *semo*, gl., dl. *sem*, gl. dial. tudi *sym* (Schuster-Šewc, HEWb., 1281), plb. *sem* < **sěmo* (Polański, PED, 130). Psl. adv. **sěmъ* »huc« in **sěmo* »isto« sta z adverbialno pripono **-mъ/*-mo*, prim. **tā-mъ* : **tā-mo*, izvedena iz adv. **sē* »huc«, prim. sln. pkm. *sè* »sem« (Novak, Slovar, 96) in *toſe* »her«, *dolſe* »dolſem, herab« (Gutsmann), kar je enako lit. *šè* »tu«, lot. *še* »isto«. To Fraenkel, 990, povezuje z ide. kazalnim zaimkom **k'i-s* (m.) »hic«, f. **k'iH*, n. **k'e*, prim. psl. **sь* (m.), f. **si*, n. **se*. Na sorodstvo zgornjih adv. z omenjenimi slov. kazalnimi zaimki je opozoril že Miklošič, 297, kar so kasnejši avtorji (Machek[2], 541; Skok III, 188; Kopečný, ESS II, 606) sprejeli. Izhodno balto-slov. **šē* »sem« iz ide. **k'e-H* je tako kot psl. **ta* »tam« (→ **tāmъ* »isto«) < ide. **to-H* lativ kazalnega zaimka **k'e* »to tukaj«, prim. lat. *ce* »tu«. Dalje glej *sè II*. M. F.

sę́me (n.), g. *-na* »semen«, knjiž. g. *semę́na* (SSKJ IV, 624), rez. *sę́mę*, g. *sę́mana* »isto« (Steenwijk, SDR, 308), črnovr. *sı̂əmę, sı̂əmęnạ* (Tominec, 199); sem fit. *ptičje s.* »Lithospermum officinale«, tudi »Pulmonaria officinalis«, *cigansko s.* »Melilotus cauruleus«; k temu adj. *semę̂n* »ki ima seme, ki se uporablja za seme«, *sę́menski* »ki se nanaša na seme«, knjiž. *semę̂nski* »isto«, *semenât* »poln semen«, dem. *sę́mence* (n.), knjiž. *semę̂nce*, pkm. *sę́menčece*; *sę́menica* (f.), knjiž. *semeníca* »rastlina, ki je namenjena za vzgojo semen, zlasti za konopljo, vendar tudi za repo, zelje«; k temu številne izvedenke, npr. *semeník* »posoda za seme«, tudi fit. »Carduelis nobilis«, *semenják* »posoda za seme« poleg »semenica«; *semeníšče* (n.) »zavod za sluša-

telje bogoslovja«, kar je tako kot hrv. *sjèmenīšte* »isto« kalk po lat. *sēminārium* »semenišče« poleg »sadilnica«, substantiviziranem denom. adj. na *-ārium* k *sēmen, -inis* »seme« poleg »spol, potomec«. V 16. st. *ſejme* »semen« (Megiser), l. 1607 *ſemo* »ſemenza« (Alasia), v 18. st. *sejme, -na* »semen« (Pohlin), *ſeme, ſeime, -ena* »Same«, *ſiemni korpizh* »Samenkorb«, *ſiemenza* »Samenkraut« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *sěmę, -ene* »semen«, sbh. *sjȇme*, g. *sjȇmena*, nom. pl. *sjemèna* »isto«, hrv. čak. *sȉme, sȉmena*, tudi *sȉmen* (Brač), mak. *seme, -inja*, blg. *séme*, pl. *semená*, r. *sémja, -meni*, nom. pl. *semená*, dial. tudi »laneno seme« (Dal', Slovar'[3] IV, 693), ukr. *sím'ja*, g. *sím'ja* in *símeni*, br. *sémja*, g. *sémja* poleg *-meni*, p. *siemię, -mienia*, stč. *siemě*, č. *símě*, tudi *sémě* in *semeno*, slš. star. *semä*, sicer *semeno, -na*, gl. *symjo, -mjenja*, dl. *semje, -mjenja* tudi »laneno seme«, plb. *semą* »lan«, tudi *semenü* < **sěmeno* (Polański, PED, 130). Psl. **sě̑mę* (n.), g. **sě̑mene*, slov. dial. **sě̑meno* (n.) »semen« je prvotni nomen actionis (> nomen acti) < **séH-men* (n.), g. **seH-men-es* k ide. **seH-* »sejati«. Enako je tvorjeno stprus. *semen* »seme«, lat. *sēmen, -inis* »seme, spol, potomec« in k temu *Sēmōnēs* »setveni bogovi«, stvn., stsaš. *sāmo* »seme«, lit. *sėmenys* »setev«, vzhlit. pl. *sė̃men(e)s* »laneno seme, setev lanu« (> fin. *siemen*, est. *sēmen* »setev, seme«), vendar tudi lit. *sėmuõ*, g. *sėmeñs* »seme, setev« < **séH-mōn* (nom. sg. m.), akz. **séH-men-m̥* g. **séH-men-es*, prim. hrv. čak. *sȉmen* < **sě̑menь* < **séH-men-m̥* (Miklošič, 294; Brugmann, Grdr.[2] II/1, 234, 237; Trautmann, BSW, 253; Fraenkel, 774; Pokorny, 889 s.). Dalje glej *sejáti*. M. F.

sȅn (m.), g. *snȃ* »somnus, somnium«; dial. *sân*, g. *snȃ* (Miklošič, 334); k temu adj. *senȇn* »zaspan« (Ziljska dol.), *senežljȉv* »isto« (Fram) (prim. hrv. *sanežljiv* »isto« (Stulli)) in *sánja* (f.) »somnium«, dial. tudi *senjȃ*, danes navadno pl. *sánje* »isto«; od tod *sanjáč* (m.) »kdor sanja«, dial. *senjáč* »isto«, *sanjálo* (n.) »kdor sanjari« (Ribniška dol.), adj. *sanjȃv*, f. *-áva* »ki rad sanja«, *sánjski* »kar pripada sanjam«, v. *sánjati, -am* (impf.) »träumen«, dial. *senjáti, -âm* »isto«, tudi *sanjáti* »prazne besede govoriti« (Lašče, Ig) in knjiž. *sanjáriti, -ârim* (impf.) »isto«. V 16. st. *ſin, sin* »somnus, somnium«, *ſanjati* »somniare« (Megiser), v 18. st. *sèn*, g. *snâ* »somnus«, *sajne* »isto«, *sajna se meni* »somniare« (Pohlin), *ſen, ſenj, ſna* (m.) »Schlaf, Traum«, *ſenja ſe meni* »es traumt mir« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *sъnъ* »somnus«, *sъnije* (n.) »somnium«, sbh. *sȁn*, g. *snȁ* in dial. *sȁna* »somnus, somnium«, mak. *son*, blg. *sъ́n, sъnь́t* tudi »sanje«, r. *són*, g. *sná*, ukr., br. *són*, g. *snú*, p. *sen*, g. *snu*, č. *sen*, g. *snu*, slš. *sen*, g. *sna*, gl. *són*, g. *sona* »sanje, spanje«, dl. *soń* (f.), g. *sni*, dial. *snja* »spanec, spanje«, *we sni* »v spanju«. Psl. **sъ̏nъ* (m.), g. **sъná* »somnus«, dial. **sъnь* (f.) »isto«; psl. tudi **sъ̏nьje* (n.) »sanje« < **sup-ni̯i̯o-m* (n.) »kar pripada spanju; sanje« (= gr. (ἐν-)ύπνιον (n.) »isto«) ← **sup-no-s* (m.) »spanje«; v *o-* prevojni stopnji verbalne baze **su̯ep-* »spati« je tvorjeno lahko lat. *somnus* »sen«, gotovo lit. *sãpnas* »sanje«, lot. *sapns, sapnis* »sanje«, stir. *sūan* »spanje«, kimr. *hun* »isto«, arm. *kʿun*, v osnovni prevojni stopnji iste baze pa toh. A *ṣpäṃ*, B *ṣpane*, stnord. *svefn*, ags. *swefan* »spanje, sanje« in lahko tudi sti. *svápna-* (m.) »isto« ter lat. *somnus*; vse tvorbe tako kot lat. *sopor, -ōris* »globok spanec«, het. **šuppara-* v *šuppari̯a-* »spati« in gr. ὕπαρ (n.) »sanje« verjetno izhajajo iz prvotnega heteroklitičnega nomena actionis **su̯épōr* »spanje«, g. **supnés*, lok. **su̯opén*, pri čemer je na posplošitev vokalizma v substantivih verjetno bistveno vplival vokalizem glagola v posameznih jezikih (Schindler, Sprache XII/1 (1966), 67 ss.; korenska povezava Miklošič, 334; Vasmer II, 694; Pokorny, 1048). K *sánja* (f.) spada morda sln. atpn. *Sanja*, tudi *Sonja* < r. *Sónja* ← *sónja* »zaspanka«. Dvomljivo Savinov, RFV XXI, 49, ki r. *Sónja* razlaga iz atpn. *Sófija* < gr. Σοφία. Dalje glej *spáti* pa tudi *sencȇ*. M. F.

sȇnca (f.) »umbra«, k temu *sȇnčina* »senčni kraj«, denom. v. *sénčiti, sȇnčim* (impf.) »senco delati«, z refl. *se* »biti v senci«, adj. *sȇnčen*, f. *-čna* »osojen«, tudi *sȇnčeven*, f. *-vna* »isto« in *sȇnčnat*; denom. v. tudi *séniti, sȇnim* (impf.) »senco delati«, npr. *oreh njivo seni* (Haloze). Sem tpn. *Senčni Kraj*, n. *Schattenberg* pri Velikovcu, *Senčna* pri Kolovratu, tudi mtpn. *Senčak, Senčin, Senčna plat, Senčna jama*, hdrn. *Senica, Podsenica* (Bezlaj, SVI II, 181). V 16. st. *ſenza* »vmbra«, *ſenzhen* »opacus« (Megiser), v 18. st. *sęnza* »umbra«, *senzhęm, -zheti* »umbrare«, *senzhenina* »locus umbrifer«, *senzhilu* »umbraculum« (Pohlin), *ſenza, ſienza* »Schatten« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *sěnь* (f.) »umbra«, sbh. *sjȇn* (m.) »isto« in *sjèna* (f.), *sjénka*, tudi »okrilje, varstvo«, *sjȇniti*, *sjȇnīm* »delati senco«, mak. *senka* »senca« poleg *senica* »isto«, *seni* »senči«, *priseni se* (pf.) »zdeti se«, *senište* »privid, utvara«, blg. *sjánka* »senca; duh, strašilo«, dl. *seń, -ni* »senca« poleg »Traumbild«. Psl. **sě̑nь* (f.) »umbra«, verjetno tabuistični dem. **sě̑nьca* (f.) »isto« in **sěnȁ* (f.); izhajati bi bilo mogoče iz substantiva **sk'ōi̯-ni-s* (> psl. **sě̑nь*) poleg **sk'oi̯-nā́* (> psl. **sěnȁ*), kar je tako kot psl. **sъ̏lnъ* »sonce« poleg **sъ̏lnьce* (n.) »isto« ← ide. **sáHu̯-el-* »sonce« izvedeno iz ide. korenskega substantiva **sk'ōi̯* (nom. sg. f.), akz. sg. **sk'ói̯-m̥*, g. **sk'éi̯-s* oz. **sk'ᵊi̯-és* > **sk'ii̯-és* »sij« (nomen actionis) → »senca, videz« (nomen acti) k ide. glagolu **sk'éi̯(e/o)-* »sijati«. Iz takega praide. korenskega substantiva so namreč izvedljivi substantivi s pomenom »senca ipd.« v posameznih ide. jezikih. Na leksikalizacijo iz krepkosklonskih oblik tega substantiva kažejo sti. *chāyā́* (f.) »senca« poleg »odsev«, nperz. *sāya* »senca« < **sk'ōi̯-ā*, iz stranskosklonskih oblik proterokinetične paradigme pa gr. σκιά (f.) »senca«, jon. σκιή »isto«, alb. *hije* in toh. B *skiyo* < **sk'ii̯-ā́*. Lot. *seja, sejs* »fizionomija, figura, obraz; senca« (Mühlenbach-Endzelin III, 96, 813) < **sk'ei̯-o-s* priča o prvotni akrostatični paradigmi ide. **sk'ōi̯* »sij; senca, videz ipd.«, ker je leksikalizirano iz šibkosklonskih oblik z osnovo **sk'ei̯-*. Psl. **sě̑nь* »umbra« je treba ločiti od psl. **sě̑nь* »stena; veža, lopa ipd.« (Machek[2], 543), kar je sorodno z lit. *síena* »stena, meja«. Psl. **stěnь* »senca« kljub Miklošiču, 323; Gorjaevu, 352, in Mladenovu, 626, glasoslovno ni združljivo s **sě̑nь* »senca« (Vondrák, VGr. I, 431). Gr. σκηνή (f.) »šotor, koča, oder«, dor. σκᾱνά »isto« < **sk(')-ānā́* (?) je fonetično ni mogoče izvesti iz ide. baze **sk'ei̯-* »sijati, lesketati ipd.« (drugače Trautmann, BSW, 304; Brückner, 489; Vasmer II, 610; Vaillant, Gr. comp. IV, 601 s.; Frisk II, 730; Pokorny, 917 s.). Dalje glej *sijáti* in *podsȇnje*. M. F.

sencȅ (n.), g. *-ȁ* »tempus, Schläfe«, du. *sencȉ*, pl. *sencȁ*, g. *senȅc* (Erjavec, LMS 1882/3, 237), danes večinoma pluralna raba; tudi *sȅnce* »isto« (Podgorje) poleg *senȅc* (m.), g. *sencȁ*, pl. *senci*; tudi *sànce* v 19. st. pri Ravnikarju; v 16. st. *ſenzi* (pl.) »tempora« (Megiser), l. 1607 *ſenez* »tempia« (Alasia), v 18. st. *sènz*, *-a* (m.) »tempora« (Pohlin), *ſenz*, *ſenzi* »Schläfe« (Gutsmann). Gotovo je **sъnьcь* (m.), g. **sъnьcá* »občelna kost«, tudi **sъnьcé* (n.) »isto« izvedeno iz **sъ̀nъ* (m.) »sen« k **sъpâti* »dormire«; enak pomenski prehod kaže stvn. *slâf* »sence«, nvn. *Schläfe* »isto«, niz. *slaap*, it. sicilj. *sonnu*, č. *spanký* (m. pl.). Semantična motivacija izvira verjetno iz nazora srednjeveške medicine, da so senca sedež spanja (Bezlaj, JiS V (1959/60), 142) ali pa je morda treba v tvorbi videti prvotni pomen »tisti del glave, s katerim se človek med spanjem naslanja na ležišče« (Kluge[17], 652). Nesprejemljivo Bezzenberger, BB XXVII, 175, ki sln. *sence* primerja z lot. *sence* »školjka«, v kar dvomi že Walde-Pokorny I, 462. Dalje glej *sȅn*. M. F.

senki (m. pl.) »abortus, posteljica«; v 18. st. *sènki*, g. *sènkov* (m.) »Miß-, Nachgeburt« poleg *sèjnki*, *-ov* »secundinæ« (Pohlin), *ſenki* »Nachgeburt« (Gutsmann). Nejasno; morda iz **kъsenьci*, prim. stč. le pl. *ksenci* »mladiči žab, kač, rib«, p. *ksieniec*, g. *ksieńca* »ribji drob« (citirano po Slawskem, SEP III, 270), stp. *ksieniec* »želodec nekaterih rib; drob« (Sł. stp. III, 427). To je Zubatý, Stud. I/1, 33 ss., povezal z lit. *kùšti*, *kųštù* »začeti se premikati«, tudi *kušė́ti*, *kušù* »premakniti se; delati«, lot. *kustêt* »gibati se« in po njem večina avtorjev (Berneker I, 672; Machek[2], 302; Vasmer I, 584; Sławski, SEP III, 270; Fraenkel, 321). Z dolgim vokalizmom je treba pritegniti r. *kíšь* »gomazenje«, *kišá* »isto«, *kišétь*, *kišú* »gomazeti« ukr. *kyšíty* »isto« (Berneker, l. c.). Sławski, l. c., dodaja še r. dial. *ksénь* (f.) »menkova ikra« (Dal', Slovar'[3] II, 535), slovin. *ksèńe* (n.) »ikre in drugi odpadki rib« (Lorentz, Wb. I, 394), plb. *t'ėsin* »želodec« < **kъsenь* (Polański, PED, 154). Sln. cgn. *Kšela*, *Kšelo*, *Kselo* je mogoče tudi prištevati zraven.

senộ (n.), g. *-â* »fenum«, pkm. *sinóu*, *-ná* (Novak, Slovar, 97), adj. *senẹ̑n*, f. *-a* »ki se nanaša na seno«, pkm. *sẹ́nski* »isto«, subst. *seník* (m.) »kjer se spravlja seno«, *senják* »isto« in *sẹ́nščak* tudi »svisli« < **sěnьsk-jakъ*, sem kompoz. kot *senokȍs* (m.), *-kọ́sa* »kosec sena«, *senosȇk* (m.), *-sẹ́ka* »isto«, tudi *senọ́sek* »isto« (gor.); o *senộ* v sln. imenih Bezlaj, SVI II, 182. V 16. st. *ſenu* »faenum« (Megiser), l. 1607 *ſenò* »fieno« (Alasia), v 18. st. *senú*, *-a* »fœnum« (Pohlin), *ſenu* »Heu«, *ſenjak* »Heuboden«, *ſeniſhe* »isto« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *sěno* »seno, krma, trava«, sbh. *sȉjeno*, pl. *sijèna* »seno«, mak. *seno*, blg. *senó*, r. *séno*, ukr. *síno*, pl. *siná* »travnik; trava, ki jo kosijo za krmo živali«, br. *séna*, *-a*, p. *siano*, č., slš. *seno*, gl. *syno*, dl. *seno*, plb. *śonü*. Iz slov. jezikov je ngr. σανό »seno« (Miklošič, 295), madž. *széna* »isto« (isti, Lex. pal., 971; Benkő III, 720). Psl. **sě̂no* (n.) s primarnim pomenom »trava« in nato »seno« je iz ide. **k'ói̯-no-m* (n.) in tvorbeno enako gr. κοινά·χόρτος (Hesych.) (nom. pl. (?)) ← **k'oi̯-no-* ter lit. *šiẽnas* »seno«, dial. *siẽnas* »isto«, lot. *siens* »isto« (> fin. *heinä* »seno, trava«) (Persson, BB XIX, 257; Trautmann, BSW, 297; Fraenkel, 980; Frisk II, 892; Pokorny, 610). Zgornji izrazi so glasoslovno nezdružljivi z lat. istopomenskim *fēnum* »seno« poleg *faenum* (o tem Walde-Hofmann I, 479). Ostale neprepričljive povezave glej pri Vasmerju II, 609 s. Glej tudi *senožệt*, *snipor*, *senosȇk*. M. F.

senodộlka (f.) »Chelidonium maius« (Ptuj), tudi *senedolka* »isto«, *sendolka*, *sidolka* (Simonović, BR, 117; Willfort, Zdravilne rastline, 158), *cindolka*, *cindola*, *cingola*, *cendulja*, *cingulja*. Hrv. *cindola*, *cingola*, *cimbola* »isto« (Šulek, Im. bilja, 42). Bajec, Besedotvorje, 105, omenja le *senộdolka* in izhaja iz **sěnodolka* in pomenske motivacije ne razlaga. Bezlaj, JiS VI (1960/61), 29, in IX (1964), 124, sklepa, da so se vsi ti fit. po različnih ljudskoetimoloških naslonitvah razvili iz srlat. *celidonia* »Chelidonium maius« < gr. χελῑδόνιον »isto« iz χελῑδών (f.), -όνος »lastovka«, ker se je smatralo, da rastlina raste, ko se pojavijo lastovke, in usahne, ko odidejo (Simonović, o. c., 116). M. F.

senosȇk (m.), g. *-ẹ́ka* »kosec« (gor., kor., Livek, Bovec, Podkrnci), tudi *senọ́sek* »isto« (gor.). V 18. st. *ſenoſek* »ſiezhnik, koſez« (Gutsmann), v 19. st. tudi pri Jarniku, Versuch, 131: *ſenoſék* »Mähder«. Prim. istopomensko č. *senosek*. Izhodni nomen agentis **sěnosě̊kъ* (m.) »kdor seka travo, kosec« je zložen iz **sě̊no* (n.) v pomenu »trava« in **sě̊kъ*, deverb. nomena actionis iz **sě̊t'i*, **séčešь* »kositi«, kar se je v slov. razvilo iz pomenske predstopnje »rezati, sekati«. K slovničnemu razvoju nomen actionis > nomen agentis prim. še sln. *nasȇk* (m.), *-ẹ́ka* »senosek« (celovška okolica), *kamnosȇk* (m.) »lapicida«, dial. *samomȍr* (m.) »samomorilec«. Dalje glej *senộ* in *sẹ́či II*. M. F.

senožệt (f.), g. *-i* »travnik«, gor. *senọ́žet* »isto«, jnotr. *snuộžet* (Rigler, Jnotr. gov., 38), črnovr. *snẹ̑žẹt*, *snẹžȋət'* (Tominec, 199), pkm. *sȁnžät*, *na sȇnožati̯* (Ramovš, Hgr. VII, 184), *sènožat*, *-i* (Novak, Slovar, 96); pogosto v toponomastiki, prim. *Senožet* (v Zasavju), l. 1444 *zu der Wysen*, *Senožete* (pri Krškem), l. 1356 *dacz Zenosech*, l. 1436 *Snosicz*, *Senožeče* (na Krasu), l. 1217 *Sehenossecsch*, l. 1297 *Senosensach* itd., hdrn. *Senožeški potok* (o tem Bezlaj, SVI II, 182 z literaturo), cgn. *Senožetnik*. L. 1607 *ſenozet* »prato; traunic« (Alasia), v 18. st. *ſnoſhet* (Kastelec-Vorenc), *snoſhet*, *-e* »Wiesmähde; pratum« (Pohlin), *ſnoshet*, *ſenoshet* (f.) »Wiesmayde« (Gutsmann), v 19. st. *ſenoshèt* »Wiese« (Murko II, 801), tudi *ſenóshet* »isto« poleg »senokošnja« (Murko I, 506). Prim. hrv. tpn. *Sinožet*, *Sinožeta*, *Sinožete* (Istra; Ivetac, Istarski tpn., 53, 23, 197), str. *sěnožatь* »senožet« (Sreznevskij, Mat. III, 897), r. *senožátь*, *-i* »isto«, hdrn. *Senožatka*, ukr. *sínožátь* (f.) »senokošnja, čas takega opravila; travnik«, br. *senažácь*, *-i* »travnik, čas košnje«, p. dial. *sianożęć* »travnik« (Karłowicz, SGP V, 118). Psl. kompoz. **sě̊nožętь* (f.) je izvorno nomen actionis s pomenom »košnja trave«, zložen iz psl. **sě̊no* (n.) »trava« in **žę̊tь* (f.) »košnja«. Dalje glej *senộ* in *žẹ̑ti*. M. F.

sȇp (m.), g. *sépa* »zgornji nasuti rob, zlasti pri vinogradu« (vzh.; SSKJ IV, 631), pri Pleteršniku II, 470: *sȇp* (m.), g. *sépa*, *sepȗ* »vrsta v vinogradu, prostor med in prek vinogradove parcele«, tudi »der jährlich aufzuschüttende erhöhte Rand oberhalb eines Gar-

tens« (vzh. štaj.); sem *sę̂pnik* (m.) »kol v vinogradovi vrsti«, kar je verjetno Pleteršnikov normirani zapis štaj. refleksa za **sъ̀pьnikъ* ← adj. **sъ̀pьnъ* ← subst. **sъ̀pъ*. Prim. r. *sóp*, g. *spá* »nasip, hrib«, *sópka* »strm hrib, gol gorski vrh; močvirnat grič« (Dal', Slovar'[3] IV, 396, 392), str. *sъpъ* »nasip, grič, gora« (Sreznevskij, Mat. III, 810), gl. *sep* (f.), *-je* »kup, nasip«. Slov. **sъ̀pъ* (m.), g. **sъpà* poleg **sъpь* (f.) = stprus. *suppis* »nasip pri mlinskem vodnjaku« je deverb. tvorjeno iz prez. osnove **sъpèšь* »suti«, prim. lit. *supù* »isto« poleg *sùpti*, pret. *supaũ* (Trautmann, BSW, 293; Schuster-Šewc, HEWb., 1282). Slednji, l. c., opozarja na *e*-jevski vokalizem v sklonski paradigmi gl. leksema, ki je kot v sln. v stranskosklonske oblike analoško prenesen iz nominativa. K temu prim. tudi sln. dial. paradigmo *pȅs* (m.), g. *pésa* »canis« za psl. **pь̀sъ*, g. **pьsà*. Dalje glej *Osp*, *súti I*. M. F.

sę̂r (adj.), f. *sę́ra* »siv, plav« poleg *sîr*, f. *-a* »isto«; k temu *sę́rast*, *sîrast* »sivkast, plavkast«, *sę̂rec* (m.), *-rca* »sivi konj«, *sę̂rost* (f.) »sivost« (pkm.) poleg *serǫ̂st* »isto«; v. *seréti*, *-ím* (impf.) »postajati siv«, *sę́riti se*, *-im se* (impf.) »isto«, pf. *oseréti*, *-ím* »isto«. Prim. csl. *sěrъ* »modrosiv«, sbh. *sȉjer* »siv, rumenkast, plav«, blg. star. *sér*, *séri* »siv« (Mladenov, 578), r. *séryj* »siv«, ned. obl. *sér*, f. *será*, n. *séro*, ukr. *síryj* tudi »mračen; medel«, br. *šéry* »siv« (< p.), str. *sěryi* »isto«, p. *szary* »temnosiv«, kašub. *šari*, substantivizirano »zajec« (Sychta, SGK V, 220), č. *šerý* »temen, mračen«, *šeř* (f.) »mrak; temna barva«, slš. *šerý* »temen (o svetlobi, barvi); star, daven« poleg *šero* »polmrak, sivina«, gl. *šěry* »siv«, dl. *šery* »isto«. Psl. adj. **chě̑rъ*, f. **chěrã* »siv«. Pedersen, KZ XXXVIII, 392, in Meillet, Ét., 321, sta **chě̑rъ* primerjala z germ. adj. **haira-* »siv(olas)« v stnord. *harr* »siv, star«, ags. *hār* »isto«, stvn. *hêr* »vzvišen, plemenit«, srvn. *hêr(e)* »isto«, nvn. *hehr* in srir. *cíar* »temen«. Vendar je to gradivo gotovo izvedeno iz ide. korena **k'ei̯-* »temen, siv, rjav« (Kluge[17], 296; Pokorny, 540 s.), zato je povezava fonetično nevzdržna. Drugače Machek[2], 605, ki psl. **chě̑rъ* primerja z got. *skeirs* »jasen«, stnord. *skīrr* »isto«. Toda germ. adj. je gotovo soroden s psl. v. **sьjãti*, **sьjèšь* »sijati« z regularnim refleksom ide. **sk'-* > psl. **s-*, prim. sti. *chāyā́* (f.) »senca« (Pokorny, 917 s.). Čop, Lingustica XII (1959–60), 178 ss., zato psl. adj. **chě̑rъ* »siv«, iz katerega je bil z zamenjavo sufiksa **-rъ* s pogostim **-dъ* pri barvnih adj. sekundarno tvorjen sin. **chě̑dъ* »siv«, povezuje z av. *xšaeta-* »svetel, blesteč« < **ksoi̯-to-* in izvaja iz ide. **ksoi̯-ro-*. Glej tudi *sę̂rec II* in sin. *sę̂d II*. M. F.

sę̂rec I (m.), g. *-rca* »sulphur«. Pomensko enako je csl. *sěra*, blg. *sjára*, r. *séra*, ukr. *síra*, pogosteje *sírka*, br. *séra*, p. *siarka*, č. *síra* (> slš. *síra*); k temu č. *sirka* »vžigalica« (> slš. *sirka* »isto«), p. dial. *siarka* (Karlowicz, SGP V, 118), ukr. *sirnýk*, *-yká* »vžigalica«, br. *sérka* »isto«. Sporni so drugi pomeni, npr. črnogor. *sjȅra* »mlezivo« poleg sb. »mana«, mak. *sera* »mlezivo«, *serej* »isto«, blg. *sjéra* »lanilin, smola« (tudi stblg.). Iz slov. jezikov je alb. *serë* »bitumen, smola« in lit. *sierà*, *sèrà* *siẽras* »žveplo« (Fraenkel, 783, 776). Zaradi glasoslovnih razlik je osporavana povezava s **chěrъ* »siv«, prav tako s str. *cěrъ* »sulphur« (Miklošič, 295; Brückner, 247; Mladenov, 626). Dvomljiva je tudi primerjava z lot. *sę̄rs* »neprijeten, jedek, oster«, n. *herb*, srvn. *hare*, *har* »jedek, rezek« (Mladenov, l. c.). Tudi lat. *cēra* »vosek« (< gr. κηρός (m.) »vosek«) ne more priti v poštev (podrobno Vasmer II, 618).

sę̂rec II (m.), g. *-rca* »starec« (vzh. štaj.), prek te pomenske motivacije cgn. *Serec*, *Serc*, *Sirec*, *Sirc*; k temu *sę̂rost* (f.) »starost« (pkm.) poleg *serǫ̂st*. Pomenski razvoj iz adj. **chě̑rъ* »siv«, prim. hrv. čak. *sīrãk* »človek s sivimi lasmi, žival s sivo kožo« poleg *sîr* »siv«, dl. *šerawa* »psovka za staro, osivelo žensko« poleg *šery* »siv«; podoben pomenski razvoj kaže tudi lit. *žìlas* »siv« in k temu *žìlis*, *-io* »sivi konj« poleg »starec«. Dalje glej *sę̂r*. M. F.

sesáti, *-âm* (v. impf.) »sugere«, tudi *sesȇm* (gor., Ig), pf. *do-*, *iz-*, *na-*, *ob-*, *po-*, *pri-*, *u-*, *za-sesáti*, *-âm*; iz tega iter. *-sesávati*; dem. *seskáti*, *-âm* (impf.) »sesati (v otroškem govoru)«, ekspr. tudi *sesljáti*, *-âm* (impf.) »po malem piti«; subst. *sȅs* (m.), g. *sesã* »prsi« (Gorica) poleg »prvo dojenje« (< **sъ̀sъ*), npr. *prvega sesa tele* »prvo kravino tele« (Tolmin), *sesȅc* (m.), *-scã* »papilla«, *sesȅk* (m.), *-skã* »isto«, adj. *sesȅn*, f. *-snã* »sesajoč«. L. 1607 *ſceſſat* »poppare«, *ſces* »poppa« (Alasia), v 18. st. *sèsâm* »lactere, ſugere«, *sèsz*, *-a* »rumen, uber« (Pohlin), *ſeſam* »ſauge«, *ſesek* »Dutte« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *sъsati*, *sъsǫ*, *sъseši* »sugere; lactere«, *sъsъ* »prsi«, sbh. *sȁti*, *sêm*, *pòsati*, *pȍsēm* (oboje Vuk) < **po-sъsãti*, **pò-sъsemь*, hrv. *sȁti*, *sȁsen* (Vodice), r. *sosátь*, *sosú*, *ssëšь*, dial. *ssátь* (Dal', Slovar'[3] IV, 489), ukr. *ssáty*, *ssú*, *sséš*, br. *ssácь*, *ssú*, *sséš*, p. *ssać*, *ssę*, č. *sáti*, *saji*, stč. *ssáti*, *ssu* tudi »dojiti se« (Šimek, Sl., 172), slš. *sat'*, *sajem*, plb. *sǻsě* (3. os. sg. prez.). Psl. v. impf. **sъsãti* »sugere« (s prez. **sъsǫ̍*, **sъsèšь* poleg **sъsãješь*) je verjetno **-s-* intenz. **sъp-s-ã-ti* (Zupitza, GG, 29) k ide. osnovi **seu̯-p/b-* : **sū-p/b-* »sugere, sorbere, haurire«, prim. sti. *sū́pa-* (m.) »juha«, stnord. *sūpa*, ags. *sūpan* »srkati, piti«, stvn. *sûfan* »isto«, srvn. *sûfen*, n. *saufen* »isto« ← ide. **sūb-* (Miklošič, 334; Vasmer II, 701, s starejšo literaturo; Pokorny, 913; Arumaa, Ursl. Gramm. II, 138). Onomat. izvor ide. korena **seu̯-*, **su-* (tako Vasmer l. c.; Mladenov, 581) ni dokazljiv. Dalje glej *sísati*, *posanica*, *sûsek*. M. F.

sesékati se (v. pf.) »sesiriti se (o mleku)« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 300). Zaradi slš. *seknút' sa* »sesiriti se (o tekočini)« (Kálal, Sl., 599), npr. *kvapkou octa sekne sa cely čber mlieka* (navaja Machek[1], 442) < **sěknǫti sę* k **sěk(a)ti* »rezati, sekati« kot tudi zaradi č. *sraziti se* »sesiriti se« k *raziti* »tolči, sekati«, gr. σχίζω γάλα »sesiriti mleko« k σχίζω »deliti, ločevati« (Anikin, OLA, Materialy 1984, 286 s.), sln. adj. *rę́zek* »ostrega, kislega okusa« k *rę́zati* bi bilo mogoče izhajati iz pf. *sъ-sěkati sę* k **sěkati* »rezati, tolči«. Izvajanje sln. glagola iz denom. v. **sъ-sědъkati sę* k sln. *sesę́dati se*, pf. *sesę́sti se* »sesiriti se (o mleku)«, *sesę̂dnica* (f.) »sesirjeno mleko«, p. *zsiadać*, *zsiąść się* »sesiriti se (o mleku)«, *zsiadły* »sesirjen«, pri čemer bi deverb. predlogo **sědъkъ* »sesedanje« > »kar je sesedeno« iz iter. **sědati* potrjevalo gl. *sydk* »sesirjeno mleko« in dl. *samosedk* »isto« (Schuster-Šewc, HEWb., 1395), je fonetično manj verjetno, ker bi konzonantna skupina *-tk-* oz. *-dk-* < **-dъk-* v bkr. pustila sled. Dalje glej *sę́či II*. M. F.

sesíriti se, *-îri se* (3. sg.; v. pf.) »skisati se, strditi se«, npr. *sesirjeno mleko*, *sesirjena kri*, impf. *síriti se*,

sîrim se »kisati se, strjevati se; postajati sir«. V 18. st. *v' kúp v'ſyriti* »coagulare« (Kastelec-Vorenc), *sireti, sirem* »laaben, gerinnen; coagulare« (Pohlin), *mlieku vſiruvati* »laaben die Milch« (Gutsmann).

Prim. csl. *syriti sę, syrjǫ sę* »congelari«, sbh. *sȉriti, sȉrīm* »coagulare«, hrv. čak. *sȉriti, sȉrin* »sir postajati«, mak. *siri* »z mlekom delati tako, da se bo iz njega pridobil sir«, blg. *sírja, -iš* »v mleko dajati sirišče, da se bo iz njega pridobil sir«. Slov. **sýriti*, **sýrišь* (v. impf.) »kisati«; od tod nomen loci **sýrišče* (n.) »kjer se kisa mleko« > »del živalskega želodca, s katerim se mleko kisa, siri«, prim. sln. *síriščе* »posušen telečji želodec, s katerim žarki sir delajo« (Tolminsko), tudi »sirnica«, *siriščnik* (m.) »Laabmagen«, črnovr. *síəršn̥k* »del v govejem želodcu« (Tominec, 200), izpričano že v 18. st. pri Gutsmannu: *ſirſhe, ſiriſhzhe* »Laab zum Käsmachen«; csl. *syrište* »coagulum, stomachus«, sbh. *sȉrīšte* »s čimer se siri«, hrv. *sȉrīšće*, čak. *sȉrišće* »Lab, Labmagen«, mak. *sirište* »isto«, blg. *síriště* »del želodca še sesajočega jagnjeta, ki se uporablja za sirjenje mleka«, č. redko *syřiště* »sirilo«, stč. *syřiščě* < **syrišča*. Denom. v. **sýriti* je izpeljan iz psl. adj. **sýrъ* »kisel« poleg »vlažen, surov«. Dalje glej *sȉr* in *surȍv*. M. F.

sẹ́sti, *sẹ̑dem* (v. pf.) »sedere, considere«, vzh. štaj. *s. si* »isto«, kompoz. *u-s. se* »isto«, *se-s. se* »collabi«, *na-, pri-, ob-, pre-, za-, po-s.*, vzh. štaj. tudi *-sẹ́dniti, -sẹ̑dnem*; iter., sekundarni impf. *(-)sẹ́dati, -am*, redkeje *-sedováti, -ȗjem*; številne izv., npr. *sẹ̑dež* (m.), *-a*, redkeje *sedẹ̑ž* (m.), *-ẹ́ža* »sedes« poleg »sedenje«, *sẹ́ja* »Sitzen, Sitzung«, *sedálo* (n.) »podex, sedes«, *sedelíšče* (n.) »sedes«, *sẹ̑d* (f.), g. *sedî* »Hühnersitz«, *sedẹ́lo* (n.) »isto«, *usedlína* »sedimentum«, adj. *sẹ́den* v *sẹ̑dna kost* »Sitzbein«, *obsẹ́den* »besessen«; *posẹ̑st* (f.), *-i* »possessio«, *zasẹ́da* »insidiae«, *zasẹ̑dba* »ocupatio« itd. V 16. st. *ſeiſti* »sedere« (Megiser), v 18. st. *ſeſti* »sedere«, *poleg ſeſti* »considere« (Kastelec-Vorenc), *sędém, sędl, sęſti* »sedere, considere«, *sedésh, -ſha* (Pohlin).

Prim. stcsl. *sěsti, sędǫ* »considere«, sbh. *sjȅsti, sjȅdnēm*, v Sarajevu *sȉs, sȉdēm, sȉdnēm*, hrv. čak. *sȅst, sȅden* (čak. in sarajevsko obliko navaja Jurišić, Rječnik, 188), mak. *sedne*, blg. *sédna*, r. *séstь, sjádu*, ukr. *sísty, sjádu*, br. *sésci, sjádu*, p. *siąść* (star. *sieść*), *siędę*, č. *sednouti*, stč. *siesti, sadu, sedu, sěděš*, slš. *sadnúť (si)*, gl. *sydnyć so*, dl. *se(d)nuś se*. K iter., impf. sln. *(-)sẹ́dati* prim. csl. *sědati, -ajǫ* »considere«, sbh. *sjȅdati, -ām*, blg. *sjádam*, ukr. *sidáty, -áju* idr. Psl. **sě̑sti*, **sę̑dǫ*, mlajše **sę̑dnǫ*. Prez. je intranz. inkoh. s sekundarno nazalizacijo iz balto-slov. **sīn-de/a-*, česar ptc. je znan v stprus. *sindats, syndens* »sedeč«, iz ide. redupliciranega prez. **sí-sde/o-*, disimilirano z nadomestno podaljšavo v **sī́de/o-* > sti. *sī́dati*, av. *hiδa^iti* »sedeti« iz baze **sed-* »sedeti«. Inf. je kakor v lit. *sė̃sti*, lot. *sêst* »usesti se« povzel dolgi vokalizem po aor. stcsl. *sědъ*, 3. sg. *sěde*, sbh. *sjȅde*, lit. *sė̃do*, ki je nastal iz ide. redupliciranega tematskega aor. **sé-sde/o-* po enaki disimilaciji, prim. sti. *sādád-yoni-* »na svojem mestu sedeč«. Sti. aor. *(á)sādat* ima torej analogno kratek vokalizem (Klingenschmitt, AAV, 129 s.). Aor. vokalizem ima še prez. lit. *sė̃du* in analogni prez. *sė̃du*, lot. *sȩ̂stu, sẽžu, sêdu* »sedem«. Manj sprejemljiva je rekonstrukcija psl. in stprus. prez. kot ide. **s^endō* (tako Specht, KZ XLII, 48) ali **sindō* in primerjava s singal. *iñdi-*, baluči *nind* < **ni-hind-* (tako Tedesco, BSL XLII, 197 s., z rezervo Stang, Verbum, 53), ker za prvotno dolgi vokalizem govori psl. intonacija. Manj verjetno je tudi domnevanje prvotno atematskega akrostatičnega prez. **sḗd-mi* : **sḗdn̥ti* (z rezervo tako Jasanoff, SMIE, 115), prim. dalje sti. *sátsi*, av. prez. *nišaŋhasti* »sesti«, stlit. *sė̀(d)mi*. Winter, Recent Developments, 431 ss., domneva podaljšavo zaradi sledeče neaspirirane medije, proti čemur govori psl. **sedъlȍ*, č., luž. **sedě̌ti* in stprus. kavz. *sadinna* »postavi«. O ide. **sed-* »sedeti« poleg »hoditi« in ural. **saŋća^x-* »stati« glej Čop, Orbis XIX, 308. O ide. bazi **sed-* v slov. še *sedẹ́ti, sadíti, sája, sádno, sâdra, sẹ̑d I*, pa tudi *hod*. M. S.

séstra (f.) »soror«, dem. *sestríca, sestríčica, sestrȋčka* z analognim akcentom *séstrica, séstrika*; izv. *sestrȋč* (m.), *-íča, sestrânec* (m.), *-nca* »consobrinus, sororis filius«, *sestrȋčnik* »consobrinus« (tudi cgn. *Sestričnik*), *sestrȋnec, sestrȋnek, séstrnik* »sororis filius«, *sestrȋčna, sestrána* »consobrina, sororis filia«, *séstrna, séstrnica* »sororis filia«, adj. *séstrin, séstrski* »sororius«, v. *(po)séstriti (se)* »schwestern«; semkaj *poséstrima* »Wahlschwester« (< sbh.). V 16. st. *ſeſtra, ſaſtra* »soror« (Megiser), v 18. st. *sêſtra* »soror« (Pohlin) itd.

Prim. stcsl. *sestra* »soror«, sbh. *sèstra*, čak. *sestrȁ*, akz. *-ȕ*, mak. *sestra*, blg. *sestrá*, r., ukr. *sestrá*, akz. *-ú*, br. *sjastrá*, akz. *-ú*, p. *siostra*, č., slš. *sestra*, gl. *sotra*, dl. *sotša*. Psl. **sestrȁ*, akz. **-ǫ̍* < **su̯esrā̍* izkazuje prehod v *-ā*-jevsko fleksijo kakor stprus. *swestro*. Ide. fleksija je bila konzonantna, prim. sti. *svásar-*, av. *x^u aŋhar-*, arm. *k^coyr*, gr. ἔορ· θυγάτηρ, ἀνεψιός; ἔορες· προσήκοντες, συγγενεῖς (Hesych.), lat. *soror, -ōris* < ide. **su̯ésōr*, g. **-or(e)s*, kar je kompoz. iz ide. **su̯e-* »svoj, se«, eventualno »velika družina« (Szemerényi, Syncope, 313) in **sor-* »žena« s prvotnim pomenom »ženska (pribl. iste starosti) lastnega klana«, prim. k drugemu členu het. **ḫaššu-ššara-* »kraljica« (izpričano je nom. sg. SAL.LUGAL-*aš*, dat., lok. SAL.LUGAL-*ri*, hier. luv. *-śí-ra-*, kapadokijski atpn. *Ḫašušar*; Friedrich, HW, 64) k het. **ḫaššu-* »kralj«, dalje sti. *tisrá-* (f.), av. *tisrō* (f.); stir. *téoir* (f.) »tri« < **t(r)isorās*, bret. *teir* < **t(r)isres* (Szemerényi, Syncope, 313; Mayrhofer I, 370; Miklošič, 331; Trautmann, BSW, 258; Vasmer II, 618). Odpad ide. *-u̯-* zasledimo še v lit. *sesuõ*, g. *sesel̃s* »sestra« in toh. A *ṣar*, B *ṣer* < **sesēr* »isto« (van Windekens, Le tokh. I, 499; o problemu glej Schindler, IF LXXII, 249). Dental je v slov. in stprus. interkaliran v prvotni konzonantni skupini *-sr-*. Enako po vsej verjetnosti velja za germ., prim. got. *swistar*, stvn. *swester* (Brugmann, Grdr.² II/1, 333). Domnevanje analogije po refleksu ide. **bhráHter-* (tako Thieme, KZ LXXVIII, 241) ni potrebno. Tematizacija v psl. **sestrȁ* je primerljiva z lit. dial. *dukrà* in psl. **brȃtrъ*. Psl. adj. **sestrinъ* utegne biti identičen z lit. *seserýnas* (poleg *seserė̃nes*) »sestrin sin« (z analognim *-e-* po osnovi *seser-*), lat. *sōbrīnus* »bratranec« < *»sestrin (sin)« < **su̯esrī-no-* poleg stsaš. *swiri* »bratranec« (Walde-Hofmann II, 550). Glej tudi *svọ̑j, svẹ́ker, svák, svâst, sẹ́titi se*. M. S.

seški (m. pl.) »nahod«, v 18. st. izpričano pri Gutsmannu: *ſeſhki* »Schnuppen, naſzhitje, shnudla« poleg *naſhiſtje* »Katarh, katar, nahad«, *naſhiſtjen* »keushehen, schnuppicht«, kar je tvorjeno iz **našьstь*

(f.) »nahod«, prim. *pôšьstь »isto« > sln. dial. pošâst (f.), -i (Sln. Istra). Zaradi vzglasnega s- in nepotrjene disimilacije š – š (< s – š) > š – s bi bilo najbolje izhajati iz substantiviziranega adj. d. oblike, ki je lahko nastala po krnitvi zveze *sušьskъjь + substantiv m. spola »bolezen«. Pomenska motivacija »suha bolezen« se ohranja tudi v sln. sušíca, hrv. sȕšica (Vrbnik na Krku), mak. dial. suska »tuberkuloza«. Dalje glej sûh in sin. kélžuh, smolíka. M. F.

setíne (f. pl.) »žitne pleve« (Kras, Vipav. dol.). Leksem navaja Erjavec, LMS 1882/83, 237, ki mu ta osamljena beseda ni jasna. Pomensko blizu je lit. sė̃lena, dial. sėlenà »lupina žitnega zrna«, pl. sė̃lenos »otrobi«, sė̃lynos »isto«, kar Fraenkel, 773 s., povezuje z ide. osnovo *seH- »sejati«. Iz iste osnove izvaja Feist, Wb., 344, stnord. sað (f.) »pleva« ob stvn. sât »setev«, got. -seþs (f.) v mana-seþs »svet, človeštvo« < »Menschensaat« < *séH-ti-. Toda osnova *seH- »sejati« je bila že na ide. stopnji homonimna s *seH- »presejati, cribrare«. Stanje v slov. jezikih, kjer se zlasti pri v. *sě̋jati pomena še ohranjata na ravni polisemije, je zato izredno arhaično. Prikazano sln., lit. in stnord. gradivo zato bolj verjetno ohranja osnovo *seH- »cribrare«. Dalje glej poséje, síto pa tudi sejáti. M. F.

sẹ́titi se, -im se (v. pf.) »spomniti se, meminisse« (dol., bkr.), k temu posẹ́titi, -im (pf.) »obiskati, visitare« z izv. posȇt (m.), -ẹ́ta »obisk«, posẹ̑tnica »vizitka«; v Briž. spom. tudi iter. *posẹ̑čati, prim. uime boſie bozzekacho »in nomine dei visitabant« (II, 49).

Prim. csl. sětiti sę »meminisse«, stcsl. posětiti »visitare, invisere«, sbh. sjȅtiti se (pf.) »spomniti se«, pòsjetiti »obiskati«, òsjetiti »čutiti«, čak. sȉtit se »spomniti se«, mak. seti »čutiti«, seti (se) »spomniti se«, blg. sétja »čutiti«, sétja se »spomniti se«, r. posetítь, -íšь, str. posětiti (Zaliznjak, 133) »obiskati«. Miklošič, 295, misli na sorodstvo z lit. saĩsti, saitù in -čiù »razlagati znamenja, prerokovati«, kar je sorodno s stnord. siða »čarati« iz ide. *sēi̯- »vezati«, psl. *sětь »mreža« (o tem de Vries, 467; Pokorny, 891 s.). Vasmer II, 414, 619, loči *sětiti sę »spomniti se« od *sětiti »čutiti« (prim. k temu še csl., str. sěta, sbh. sjȅta »žalost«, stcsl. sětovati »biti žalosten«), kar primerja s stir. saeth < *sai̯tu- »bolezen«, got. sair »bolečina« in sorodnim. Psl. *posětiti pojmuje kot denom. neizpričanega psl. *sětь »gost«, kar primerja z gr. ἕταρος, ἑταῖρος »tovariš« < *su̯e-tʰro- in ἔτης »sorodnik, ki živi v isti hiši«, lit. svẽčias, svetỹs »gost«. To izvajanje se zdi sprejemljivo, ne pa tudi povezovanje z ide. refl. pron. *se- poleg *su̯e- (soglašata Pokorny, 883, in Frisk, 579). Pri ide. *su̯ěti- »gost« je bolje izhajati iz baze *su̯e- »velika družina« (glej svǫ́j). Najverjetneje ni potrebno domnevati več homonimov. Pomen »biti gost« se je razvil v »obiskati«, refl. *s. sę »obiskati se« = »biti pri sebi, priti k sebi« pa v »zavesti se, občutiti, spomniti se«, prim. k pomenu sln. biti pri sebi »zavedati se«, priti k sebi »zavesti se, opomoči si«, pog. pride mi »ovedem se, začnem razumeti, spomnim se«. K psl. podaljšani stopnji prim. iz iste baze psl. *svãtъ. Dalje glej séstra, svǫ́j, svẹ̑ker, svât, pasita. M. S.

setnica (f.) »Lanius collurio« (Pleteršnik II, 473; Cigale, Wb., 345; Murko II, 237), v 18. st. ſietniza »Dorndreil, ſrakipar« (Gutsmann) in v 19. st. ſjétniza »Lanius collurio« (Freyer, Fauna, 11), zaradi česar bi bilo mogoče izhajati iz *sъ-jętьnica k *sъ-jęti, *sъ-jьmešь »zgrabiti«, torej »ptica grabljivka«. Dalje glej jéti in sin. srakopȅr. M. F.

sẹ́vati, -am (v. impf.) »sijati«, k temu sȇv (m.), g. sẹ́va »sij«. V 18. st. ſonze poſieva »die Sonne ſtralet« (Gutsmann). Prim. sbh. sijèvati, sȉjevām (Vuk), sȅvāt, sȇvam (Kosovo), pf. sijèvnuti, sȉjevnēm. Jslov. *sěvãti, *sěvāšь (< *sěvãješь) je tako kot ukr. sijáty, -jáju, -jáješ < *sějãti iter. na -va- oz. -ja- k v. osnovi *sě- »sijati« < ide. *sk'oi̯-, ki se ohranja v slov. *sě-kã-ti »sijati, bliskati se«, prim. sln. dial. sẹ́kati, sẹ̑kam (v. impf.) »z očmi bliskati«, mak. seka »bliskati (o streli, z očmi)«, sekavica »strela«. Dalje glej sijáti. M. F.

sevẹ́da (adv.) »freilich, natürlich« (Pleteršnik), sevẹ̑da (SSKJ), gor. səvə̀da, səvə̀de, črnovr. sęwîədę, v Savinjski dol. sę'veda, tudi se vẹ́, sevẹ́ »isto«. Nastalo iz sintaktične konstrukcije se vẹ́ da »man weiß, daß«, prim. podobno pkm. se zna »seveda« in širše vẹ́š da, vẹ́šda. Glej tudi se I. M. S.

sẹ́ver (m.), g. -a, -ja in -vra »severna stran neba, veter, ki piha s te strani«, sem cgn. Sever, adj. sẹ́veren, f. -rna; iz adj. substantivizirano sẹ́vernik (m.), severnják »severni veter«; tudi severjȃn (m.), -ána »prebivalec severne dežele«. V 18. st. sẹvar, -ja »der Südwind, auſter« (Pohlin), ſevar, ſever »Nordwind, Südwind« poleg »Nord, pounozhna ſtran ſvieta«, ſeverni »nördlich«, ſeverſki (Gutsmann). Prim. stcsl. sěverъ »boreas«, sbh. sjȅvēr, -era »Nord« (Vuk), hrv. čak. sȉver »isto«, mak. sever tudi »severnik«, blg. séver, str. sěverъ tudi »severnik«, r. séver, -a, ukr. dial. síver, -u »hladen veter«, p. dial. siewierz »sever« (Karłowicz, SGP V, 127), č. sever »isto«, slš. sever tudi »severnik«, gl. sewjer < č. (Schuster-Šewc, HEWb., 1286), gl. dial. sowjer, -a in -ja »višavski dim, meglica«, kar je lahko iz *sěverъ ali iz *sīverъ, prim. gl. dźowka »hči« < *děvъka in slowka »sliva« < *slīvъka (Schuster-Šewc, o. c., 1336). Psl. *sěverъ (→ dial. *sěver'ь) < *(s)k'eHu̯-ero-s. Sorodno je lit. šiáurė »sever«, šiaurỹs »severnik«, kar je lahko sinkopirano iz primarnega *(s)k'eHu̯-ero-s (Osten-Sacken, IF XL, 252). Lahki vokalizem lit. adj. šiaũras »mrzel (o vetru in vremenu)« je razložljiv z izpadom medvokalnega -H- v *(s)k'eHu-ro-s > *(s)k'eu̯-ro-s. Tudi lat. caurus »severozapadnik« je zaradi sekvence -au- < *-əu̯- verjetno sinkopirano iz *(s)k'əu̯-ero-s (Walde-Hofmann, 190). Prav tako sorodno stnord., stvn. skûr »nevihta«, nvn. Schauer »isto« in got. skūra windis »viharnik« je iz *sk'uH-ro-s (Kluge[17], 637). Tvorbe *(s)k'eHu̯-ero-s, *(s)k'əu̯-ero-s so izvorno lahko komparativi, vendar njihova predloga ni znana. Povezovanje psl. *sěverъ z adj. *šujь »levi« (tako Erhart, SPFFBU VI (A), 1957, 5 s.; sprejema Machek,[2] 542) < ide. *seu̯-i̯o-s, prim. sti. savya- »isto«, zaradi balt. in drugega sorodnega gradiva ne prepričuje. Sln. sin. so polnočnik, nemec, slanjak, garbin, burja, zamurjan, melternik. Glej tudi síver. M. F.

sez (prep. z instr.) »cum« (primor., kraš., notr., rez., goriš.), npr. səz bratom, səz Urhom, səs teto (Koštiál, JA XXXIII, 318), səzmano (Rigler, Jnotr. gov., 96), rez. zez vodo, ziž ńín, ziz mlu (< *sъsъ mьnǫ; Pintar, JA XXXVI, 608 ss.). Reduplicirana psl. prep. *sъ »z« je znana še v sb. csl. sьs vami, sьš nimь, sьsa

vsěmь (ARj XIV, 384), hrv. dial. *sas lukom, saš njim* (Osijek; Matić, JA XXXI, 477), v Sremu *sàs ribōm, sas ìglōm, sàs š njīm, sàs didom* (Rengjeo, JA XXXII, 420), pri Hrvatih na Madžarskem *ziz srdca, ziz njega, sis tobum* (Miklošič, 315; Jagić, JA XXXII, 621), sb. dial. *sas menôm, sȁs tȇma kozȁma* (Kosovo; Elezović, 203), *sás* (Leskovac; Mitrović, Rečnik, 296), pri Vuku *sas š njome* (Narodne pesme), mak. *sose* »skupaj z«, blg. *sъs*, dial. *sos, zez klatov*, r. dial. *sos* (Jokl, JA XXXVII, 542–7), ukr. karp. *zoz vójni* (Krček, JA XXXII, 622), star. br. *sъs Moskviči*, p. dial. *zez nožem* (Krček, l. c.), gl. dial. *zez nim, zez tobu* (Wirth, ZSlPh XVII, 69; Kopečný, ESS I, 245). Druge reduplicirane prep. so še csl. *vo vъ věkъ, kъkъ* in blg. dial. *kach Kosovu* (Vondrák, VGr.[2] II, 299). Dalje glej *z, so-*. M. S.

sȇzam (m.), g. *-a* »Sesamum indicum«. Kulturna beseda, v 19. st. izposojena iz evropskih jezikov, prim. hrv. *sèzam*, n. *Sesam*, it. *sèsamo, sìsamo*, agl. *sesame* < lat. *sēsamum, sīsamum, sēsama, sīsama* < gr. σήσαμον, dor. σάσαμον »sezamova semena«, σήσαμος/-η »Sesamum indicum«, mik. *sa-sa-ma* (pl.), orientalnega izvora, prim. akad. *šammaššamu* »sezam«, aram. *šūmš[e]mā*, od koder je tudi het. [GIŠ]*šam-(m)am(m)a-* »isto« (Kluge[22], 669; Frisk II, 698), arab. *sūsām* idr. Sb. *sȕsam* je preko turš. *susam* izposojeno iz istega vira (Škaljić, Turcizmi, 576). M. S.

sezúti, *-ûjem* (v. pf.) »exuere«, impf. *sezúvati, -am*; izv. *sezuvâlec* (m.), *-lca* (polj.), *sezuváč* (m.), *-a* »zajec, Stiefelknecht«; črnovr. *sązȗt, -ûjęm*; v 18. st. *ſe ſaŝuti, zhrevle prozh djati, ſe jŝuti* »excalceare« (Kastelec-Vorenc), *sefûjem, sefûvam* »excalceare« (Pohlin). Prim. p. *zzuć, -uję*, č. *sezouti*, dial. *zezouti* »isto«. V drugih slov. jezikih večinoma **jьz-ūti* (tako tudi sln. v 16. st.), v vzh. slov. tudi **orz-ūti*. V sln. in č. se je zaradi redukcije **jьz-uti* > **zuti* prefiks občutil kot del korena, zato je prišlo do dodatne prefiksacije **sə-z(-)uti*, tj. »de-ex-uere« (Koštiál, JA XXXIII, 318). Podobno je mak. *obu-e* »obuti«, sln. *obu-ti* začelo fungirati kot enovita osnova, kar je omogočilo tvorbo mak. *sobu-e* »sezuti« in sln. dial. *razobúti* »sezuti« (gor.). Dalje glej *obuti*. M. S.

sežem (m.), g. *-žma* »seženj«, izpričano le pri Miklošiču, 291, in Murku I, 509: *féshim*, g. *féshma* »isto«, denom. *féshmati* »klaftern«. Izhajati je mogoče iz **sęžьmъ* (m.) »seženj« poleg **sęžьmę* (n.) (> plb. *sązmą* »grmada, klaftra drv«; Polański, PED, 129; SP I, 127) k **sęt'ī, *sęžèšь* »manum tendere«. Ni jasno, ali je sufiks za tvorbo nomina actionis na **-ьmъ* pri tej tvorbi iz primarnega **-mъ* posplošen iz drugih verbalnih osnov s sufiksom **-i̯e/o-*. K pojavu prim. slov. **pisьmo* : **pisьmę* pod vplivom prez. osnove **pís'ešь* »scribere« < **pei̯k'-i̯e/o-* za prvotno **pismo*, kar se lahko ohranja v p. *pismo*. Pri slov. v. **sęt'ī, *sęžèšь* »manum tendere« osnova z **-i̯e/o-* ni dokazljiva. Dalje glej *séči I*. M. F.

sę́ženj I (m.), g. *-žnja* »dolžinska (1,896 m) oz. prostorninska (4 m^3) mera«, po asimilaciji *s – ž > š – ž* rez. *šéžin* »isto« (Ramovš, Hgr. II, 305); tudi f. *féshenj, -shnji* »isto« (Murko I, 509); v 18. st. *sêſhęn, -a* »Klafter; ulna viri« (Pohlin), v 19. st. *ſeshèn* (Jarnik, Versuch, 130).

Prim. csl. *sęžьnь* (m.) »ὀργυιά«, sbh. *sȅžanj, -žnja* »isto«, star. g. pl. *sežnji*, ki kaže na *i*-deklinacijo (ARj XIV, 882), po asimilaciji *s – ž > š – ž > ž – ž žežanj*, hrv. čak. *šežânj* (Kastav pri Reki; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 548), mak. *sažen, -žni* (m.) »dolžinska mera pribl. 2 m«, str. *sjaženь* in *saženь* »dolžinska mera pribl. 1,5 m« (Sreznevskij, Mat. III, 243), r. dial. *sjažénь* (f.) in *sjáženь* (Dal', Slovar'[3] IV, 704) poleg knjiž. *sáženь, -i* in *sažénь, -i* (Vasmer II, 568), ukr. *sáženь, -žnja* »2,134 m«, p. *sąg* »klaftra«, *sążeń, -żnia* »dolžinska mera«, staro *siąg, -u* »isto« (Karłowicz, SJP VI, 90), č. *sáh, -u*, gl. *sažeń* (f.), *-žnje* »klaftra«, dl. *sežań* (f.), *-ni* (Muka, Sl. II, 407), tudi *sćežań* (f.), *-i* »isto« < **stężanь*. Slov. **sęžьn'ь* (m., f.), **sęženь* (f.), **sęžanь* (f.), **sęgъ* (m.) poleg **sažьn'ь* (m.). Vse izvedeno iz psl. **sęt'ī, *sęžèšь* »manum tendere« poleg **sag(a)ti* »isto« (Miklošič, 291; Vasmer II, 568, z literaturo). Verjetno so posamezne slov. oblike leksikalizirane iz primarnega psl. nazalnega deverbativa **sęžę* (m.) < **-ēn*, akz. **sęženь* »dolžina iztegnjenih rok« (Sławski, SP I, 124 s.). V 17. st. izpričani *ſezen* »passo, corac« (Alasia) je izpeljan iz iste osnove, vendar iz pomenskega odtenka »noge stegniti, korakati«, k temu prim. r. *sjagátь* »segati« poleg »skakati« (Dal', Slovar'[3] IV, 703), p. dial. *siązyć* »z dolgimi koraki se hitro premikati« (Karłowicz, SGP V, 120), č. *sáhovati* »delati dolge korake«, slš. dial. *siažit', -i* »isto«, gl. *sahać* »korakati«, *sah* »skok, korak« poleg »klaftra«, dl. *segaś* »noge stegniti, hitro korakati«. R. in luž. glagoli kažejo, da je do takšne pomenske specializacije prišlo že v verbalni osnovi. Machek[2], 535 s., meni, da je psl. **sęg(a)ti* »korakati« pod vplivom psl. **sęgъ* »seženj« nastalo iz **zęg-ti*, s paralelo v lit. *žeñgti* »iti, korakati« (glej Fraenkel, 1299). Dalje glej *séči I*. M. F.

seženj II (m.) »travnik« (Sv. Nedela; Raič, Letopis LMS 1868, 61), k temu *naženj* (m.) »količina požetega« (Haloze; Raič, l. c.). Izhajati bi bilo mogoče iz **sъ-žьn'ь* in **na-žьn'ь* k **žęti, *žьnǫ, *žьn'ǫ* »metere«, prim. sbh. *nážanj*, g. *nážnja* »messis« (Vuk) poleg enkrat izpričanega hrv. *naženj* »isto« (Pavlinović; ARj VII, 782) z nejasno lokacijo, str. *požьnja* »senožet« (Vasmer II, 387), r. *póžnja* »polje, travnik; košnja«, br. *póžnja* »senožet« (Nosovič, 452), p. dial. *poźnia* »kjer se žanje« (Karłowicz, SGP IV, 324). Slednje tvorbe so lahko iz različno prefigirane prez. osnove **-žьn'e-* »žeti« < **g[u̯]hn̥-i̯e/o-*, morda pa iz prvotnega psl. substantiva **žьnь* (f.) »messis« (prim. č. *žeň* (f.), g. *žni* »žetev, pridelek, letina« (Jungmann, Sl. V, 838), po prehodu v **i̯ā*-deblo tudi g. *žně*, pl. *žně* (Gebauer, Hist. 310), dl. *žeń*, g. *žni* »žetev«, plb. *zanai* »isto« < **žьni* (nom., akz. pl.; Polański, PED, 181), ukr. *žénь* (f.), *-i* »količina požetega žita« (Grinčenko, Sl. I, 479)), ki bi ustrezal arm. *gan*, g. *gani*, g., dat., abl. pl. *ganiç* »udarjanje«. Ta je lahko iz ide. **g[u̯]hn̥-ni-* oz. **g[u̯]h[ə]ni-* k ide. **g[u̯]hen(H)-* »tolči, biti ipd.« (Džaukjan, Očerki, 166).

K sln. apelativu bi lahko pritegnili mtpn. *Sežanje* < **sъ-žьnьje* (kol.). Dalje glej *žéti*. M. F.

sfížiti, *-im* (v. pf.) »pokvariti«, npr. *ves načrt nam je sfížil*, navadno refl. *sfížiti se* »pokvariti se, ponesrečiti se, spodleteti« (SSKJ IV, 648), pri Pleteršniku *sfížiti se* »sich zusammenschrumpfen«. Prvič izpriča-

no pri Cigaletu, Wb., 1967. Faktitiv (tipa *splóščiti se* »flach werden«, *skrástiti se* »verharschen«) od *fíga* »ficus«, v prenesenem pomenu »nekaj malo vrednega, nekaj nepomembnega« (prim. it. *fico secco* »nekaj malo vrednega«), tj. »postati takšen kot figa: suh in zgrbančen«, danes le v prenesenem pomenu »ničvreden«. M. S.

si (koncesivna partikula), danes navadno le v zvezah *naj( )si, da( )si* »čeprav, obgleich«, *kadar si bodi* »wann immer«, *bódisi, naj si je* »es mag nun sei«, *marsikdọ́* »so mancher«, *marsikdáj* »so manchmal«, star. še samostojno *kakor si je kod navada* »wie es eben irgendwo Sitte ist«, dial. *grmi si ali ne grmi si, jaz pojdem v gozd* (Lašče), *on si reci ali stori kar hoče* (Trubar pri Pleteršniku II, 462), *ſi ruiovi More kako ſamu ôzhe, da le...* (Krelj; Rigler, Začetki, 139 s.); v Briž. spom.: *libo bodi dobro libo lizi zlo* »sive est bonum, sive malum« (II, 81–82).

Prim. str. *ljubo si otьcju na mja i gněvatisja, ne idu k vorogomъ svoim* »čeprav se oče name jezi, ne bom šel k svojim sovražnikom«, slš. dial. *starej babe leda hrable, a mladej len si muž* »starim ženskam naj bodo (pomembne) grablje, mladim pa mož«, sbh. *blago li si meni.* Prim. še blg. *někoj si* »neki«, č. *kdo-si*, slš. *kto-si* »nekdo« (prim. ukr. *chto-búdь* »isto«). Psl. **si* je ostanek ide. opt. iz korena **Hes-* »biti, obstajati«, pri čemer se je v psl. posplošilo šibkostopenjsko deblo ide. 2. sg. **Hs-i̯éH-s*, 2. pl. **Hs-iH-té* (o ide. Mayrhofer, Idg. Gramm. 1/2, 131), 2. sg. sti. *syā́s*, gr. εἴης, stlat. *siēs*, 2. pl. gr. εἶτε, lat. *sītis*, stvn. 1. pl. *sīm* (Berneker I, 21; Suchý, JA XXXIX, 125 s.; Kopečný, ESS II, 607). Zgrešeno je v tem *si* videti dat. enklitičnega refleksivnega pron. (tako npr. Bajec, SR V–VII, 197), kar je delno le ljudskoetimološka naslonitev, prim. zamenjavo v sln. *najti* »najsi«. Napačno tudi Knobloch, Kratylos IV, 37, ki primerja het. *-ki.* Dalje glej *sə̀m I.* M. S.

sicə̀r (adv.) »sonst, zwar, allerdings«; v 16. st. *ſizej, ſize* (Trubar, Megiser), v 17. st. *sezej* (Simonič, LMS 1884, 205), v 18. st. *sizer* »alioqui, alias« (Pohlin), *ſizer* »sonst« (Gutsmann); k temu adj. *sicə̀ršnji*, v 18. st. *ſizern* »sonstig« (Gutsmann). Prim. csl. *siko, sikozi, sice, sicь* »sic« poleg *sicežde, sicěžde*, hrv. *sikoć* (Pintar, JA XXXIV, 306), *sice*, r. dial. *síce* »tako, na ta način«, str. *sice* »tako«, *sicii* »takšen«, č. *sice, sic* »tako, sicer«, stč. *sici, sicet'*, slš. *síce.* Prvotno **si-ko*, izvedeno iz pron. **sь* (prim. *sinộči, dánes, lệtos*), v adv. po 3. palatalizaciji **sice* (Meillet, MSL XI, 8; Hujer, LF LV, 360; Vasmer II, 630; Kopečný, ESS II, 608). Dalje glej **sa I.*

sídro (n.), g. *-a* »ancora«, adj. *sídrn, sídrast, -a*, denom. v. *sídrati, -am* (impf.), navadno pf. *za-s.* »constituere navem«. V 16. st. navaja Megiser *ſidro* kot hrv. V star. sln. in kajk. se za pojem »ancora« uporablja *mâčka*, npr. sln. v 18. st. *ſheléſna mazhka per barkah* »ancora« (Kastelec-Vorenc), kajk. *selezna machka* poleg d(almatice) *szidro* »anchora« (Belostenec).

Izposojeno iz sbh. *sȉdro*, kar je kakor mak. *sidro* prevzeto iz srgr. σίδερο(ν) »železo« (ngr. σίδερο »železo, likalnik«), kar se je razvilo iz gr. σίδηρος »železo, vsaka železna priprava, meč ipd.« (Miklošič, Frw., 52). Ker se je vokal v penultimi reduciral, v ultimi pa ohranil, Skok III, 229, domneva, da je beseda sprejeta s posredovanjem dalm. rom. M. S.

síga (f.) »prevleka, nastala s kristalizacijo raztopljenih rudnin, zlasti apnenca; Kalksinter«, adj. *sígast.* Izposojeno iz sbh. *sȉga* »isto«, hrv. dial. tudi »ozek greben vala, ki se odbije od obale« (Posavina), »mivka« (Senj). Rekonstruirati je mogoče psl. **sȉga* »kapljanje« in primerjati dodatno sufigirano č. dial. *siholiti* »mrčati, drobno deževati«, *sihůlka* »droben dež«, *sihla, śihla, syhla* »isto« (navaja Machek[2], 542). Psl. **sȉga* je tvorba (tipa **strȗga*) iz psl. **síti, *sьjǫ̋* > č. dial. *sít*, 3. sg. *sije* »deževati, mrčati« iz ide. baze **sē̑i̯-* »kapljati, teči; moker«, znane zlasti z dodanimi *-l-* in *-m-* formanti, prim. srir. *silid* »kaplјá, teče«, lit. *séilė* »slina, pena«, ags. *siolop* »jezero«, stnord. *simi* »morje«, dan. *sima av* »odkapljati« (lahko bazo **sei̯-* brez slov. gradiva navaja Pokorny, 889). Manj verjetno o sbh. *sȉga* Skok III, 229, ki išče možnosti povezave s **sędra*, o č. dial. *siholit, sít* Machek[2], 542, 544, ki povezuje z gr. ψιάς (f.), g. -άδος »kaplja«.

Pri izhajanju iz prvotnega pomena **sȉga* »kapljanje, tečenje, tek« je morda treba pritegniti še csl. *siga* »tessera, alea« in s tem r. *sigátь, signútь* »skakati, skočiti«, kar sicer izvajajo iz **k'ei̯gh-* in primerjajo s sti. *sīghrá-* »hiter, uren« (tako Vasmer II, 622; Pokorny, 543). Glej tudi *síjtar.* M. S.

sígati, *-am* (v. impf.) »piskajoče dihati, hropsti« (bkr.), subst. *síga* »piskajoče dihanje, hropenje« (kranj., jvzh. štaj.), *sígavica* »isto«, *sígavec* (m.), *-vca* »kdor težko diha«, adj. *sígav, -a* in *sížen, -žna* (Ribnica) »ki težko diha, hropeč«.

Najverjetneje varianta k *síkati, -am* in *-čem* < **sykati* »oddajati visoke, piskajoče glasove«. Možno je domnevati varianto z zvenečim determinativom, prim. *-p-* : *-b(h)-* v psl. **sipāti* »sikati, čivkati« : stprus. *swibe* »ščinkavec«, ali asimilacijo, morda najprej v inkoh. **syk-nqti* > **syg-nqti.* Manj verjetna se zdi primerjava s sti. *kūjati* »renčati, mrmrati« in norv. *hauke* »vpiti«, kjer je glede na sti. gradivo potrebno domnevati ravno obratno razporeditev palatalnega in velarnega tektala. Še bolj dvomljiva je zveza s pri Vrančiću in Belostencu izpričanim hrv. *sigati* »črpati«, kar Skok III, 357, (skupaj s *sȕgati* »sesati«) komaj upravičeno izvaja iz rom., v končni konsekvenci iz lat. *sūgere* »isto«. Dalje glej *síkati I, III.* M. S.

sigúren (adj.), f. *-rna* »gotov«, pkm. »pogumen, strog« (Beltinci), rez. *sigur* »gewiß«, vzh. štaj. *segúren* »tüchtig, eifrig«, v. *segurati, -am* (impf.) »audere«; abstr. *sigúrnost*; v 18. st. *ſeguren* »sicher, gewiß« (Gutsmann). Kakor hrv. *sȉgurān*, star. *seguran*, čak. *sigȗr* izposojeno iz furl. *sigûr*, ben. it. *sigur, sicùro*, knjiž. it. *sicuro* »varen, gotov«. Iz poznolat. *sicūrus* je izposojeno tudi stvn. *sihhūre, sihhiure, sihchure* »varen, zaščiten, brezskrben« > srvn. *sicher*, iz česar je sln. *žȋhern* »dovoljen«, adv. *žȋher*, v 18. st. pri Gutsmannu *shihernu* (adv.) »sicher« (Miklošič, Frw., 52; Skok III, 234; Mende, RLS, 108; Kluge[17], 706). Osnova je lat. *sēcūrus* »brezskrben, miren«, kar je kompoz. iz **sē(d)* »brez« + *cūra* »skrb« (Battisti-Alessio, 3489; Walde-Hofmann II, 506). M. S.

sihrȁv (adj.), f. *-áva* »vlažen in mrzel«, npr. *sihravo vreme.* Potrjeno le pri Janežiču in Cafu, zato je

najverjetneje izposojeno iz č. *sychravý* »vlažen in mrzel«, slš. *sychravý* »isto«, kar je domnevno ekspr. tvorba iz **syrъ* »vlažen in hladen«, prim. r. *syrája pogoda* »vlažno in mrzlo vreme« (Machek[2], 598; Holub-Lyer, 461), glej *surȍv*. M. S.

sijáti, *sîjem* poleg *sîjam* (v. impf.) »splendere«, pf. *ob-*, *po-*, *pre-*, *pri-*, *pro-*, *za-s.*; k temu impf. *obsijávati*, *-am*; subst. *sîj* (m.), *-a* »fulgor, lumen, splendor«, *sijâj* (m.), *-a* »splendor«, adj. *sijâjen*, f. *-jna* »močno blesteč; izvrsten«, morda spada zraven tudi *sijâvka* (f.) »neka hruška« (Bovec). V 16. st. *ſiati* »splendere« (Megiser), v 18. st. *sijem*, *sijâti* »scheinen; fulgere« (Pohlin), *ſonze ne more ſjati* »Sonne kann nicht ſcheinen« poleg *ſeje* »ſie ſcheint« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *sijati*, *sijąjǫ* »splendere«, csl. *sьjati*, *sьjajǫ* »fulgere«, sbh. *sìjati*, *sìjām* »sijati, svetiti« (Vuk) in *sjȁti*, *sjâm* poleg *sjȁjēm*, mak. *sjae (se)*, blg. *sijája*, *-jáeš* »močno sijati, bleščati; sijati od veselja«, r. *sijátь*, *sijáju* »sijati, blesteti«, ukr. *sjáty*, *sjáju*, *sjáješ*, zastarelo *sjájaty*, *sjáju*, *sjáješ*. Psl. **sьjāti* s prez. **sьjāješь* (> jslov. **sьjāšь*); tudi **sьjěšь* (sln.), ki reflektira ide. tem. prezent **(s)k'ei̯e/o-* ide. baze **sk'ei̯-* »svetel biti, lesketati se«, prim. got. *skeirs* »jasen« < **sk'ei̯-ro-s* (Miklošič, 295; Trautmann, BSW, 304; Vasmer II, 630; Pokorny, 917 s.). Glej tudi *sẹ́vati*, *sívati se*, *síniti*, *síńji*, *sȍj*, *osộje* in *sẹ̑nca*. M. F.

síjtar (m.) »lesni črv« (pkm.; Novak, Slovar, 97). Nejasno; ne zdi se verjetno sklepati o pomenskem razvoju iz sln. *sîtar* < **sītar'ь* »cribrarius«, ker je pomensko blizu lot. *siets* »črv v prstu« poleg »z gnojem napolnjena oteklina«, kar Mühlenbach-Endzelin III, 861, izvaja iz ide. osnove **seH(-i̯e/o)-* »pršeti, kapljati ipd.«, prim. č. dial. *sít*, *sije* »pršeti«, slš. *osievat' sa* »na gosto pršeti« (Machek[2], 544; Pokorny, 889). Glej tudi *síga* in *scáti*. M. F.

síkalo (n.), *-a* »človek, ki je v govorjenju in vedenju nestalen« (Goriš. Brda), *sîkec* (m.), *-kca* »nestalen človek« (Kobarid), adj. *síkav* »nestalen« (Krn), verjetno sem tudi *síkalica* (f.) »cipa, vlačuga«. Pomensko blizu je r. dial. *síkatь* »tekati« (pskov., tver.), *síkalka* »ki sem in tja leta« (vse Dal', Slovar'[3] IV, 151). Vasmer II, 623, brez sln. gradiva sklepa o pomenskem odtenku k **sīkati* »brizgati, škropiti, scati«, kar je zaradi ide. lahke baze **sei̯kᵘ̯-* »isto« lahko iter. tipa **těkati* ← **tek-ti* k primarnemu v. **sikāti* »teči«, specializirano na tekočino »brizgati, scati« ← ide. **séi̯kᵘ̯-e/o-*. Dalje glej *scáti*. M. F.

síkati I, *-am* in *síčem* (v. impf.) »stridere, sibilare«, tudi *sičáti*, *-ím* (impf.), *siketáti*, *-âm* in *-ẹ́čem* (impf.), pf. *za-s.* in *sîkniti*, *sîknem* »isto«; subst. *sîk* (m.), *-a*, *sikȍt* (m.), *-óta*, *sȉč* (m.), *-íča*, *síča* (f.), *síkanje* (n.) »stridor«, adj. *sičȃv*, *-áva* »s piskajočo sapo, omotičav«, *síkast*, *-a* »popadljiv«, *siketȃv*, *-áva* »hudobnega jezika«; nknjiž. *sîčnik* (m.), *-a* »sibilant«; v 18. st. *ſikati* »zischen« (Gutsmann).

Prim. sbh. *síkati*, *sîčēm*, hrv. kajk. tudi *sičati*, *-im* »sikati« (ARj XIV, 921, 901), mak. *sika*, *cika* »piskati«, r. dial. *sýkatь*, *-aju*, br. *sýkacь*, *-aju*, p. *sykać*, *-am*, *syczeć*, *-ę*, č. *sykati*, *-ám*, *syčeti*, *-ím*, slš. *syčat'*, *-ím*, gl. *sykać*, *-am*, dl. *sykaś*, *-am* »isto«. Psl. najverjetneje **sýkati*, **sýčešь* (sekundarno **sýkaješь*) nima zanesljivih paralel v drugih jezikih. Možno se zdi izhajati iz prez. **sū-ké/ó-* »delati "sū"«, kar bi bila tvorba tipa psl. **mukāti*, **múčešь* in **mukāješь*, srvn. *mûhen*, *mûwen*, *mûgen*, gr. μυκάομαι. Reduplicirano **sū-s-* je zaslediti v csl. *sysati* »sibilare«, o čemer glej *sískati*. Podobna tvorba, vendar iz izhodiščnega **sī-*, je v tem primeru lot. *sìkt*, *sīcu* »šumeti, brbotati (o kropu)« (Miklošič, 335; Mühlenbach-Endzelin III, 853 s.), medtem ko lit. *šū̃kauti*, *šaũkti* »vpiti« (primerja Miklošič, l. c.) verjetno ne sodi zraven. Druga možnost je povezava s psl. **sipāti* (če iz **su̯ei̯-p-*) in **sьpъtъ* (če iz **si̯u-p-utó-*) in z bazo **su̯ei̯-* »žvižgati«, kar bi bilo možno preko **sūi̯-é/ó-*, po sekundarni morfemski delitvi **sū-i̯é/ó-*, z zamenjavo "sufiksov" **sū-ké/ó-*, kar pa je vsaj težko dokazljivo. Glej tudi *sískati*, *sígati*. M. S.

síkati II, *-am* in *síčem* (v. impf.) »v drobnih curkih škropiti« (polj., notr.), »brizgati« (Soška dol.), npr. *kri iz rane sika*; pf. *iz-*, *ob-*, *po-s.* in *síkniti*, *sîknem* »isto« (polj., Soška dol.); k temu *síkalica* (f.) »brizgalka« (Soška dol.). Prim. r. dial. *síkatь*, *-áju* »brizgati, scati« (Dal', Slovar'[3] IV, 151), ukr. *sýkaty*, *-aju* »scati« (Grinčenko, Sl. IV, 119), br. *síkacь* »brizgati, scati« (Nosovič, 579), p. *sikać* »brizgati, scati«, č. dial. *sikać* »brizgati, škropiti« (Machek[2], 538), slš. *síkat'* »brizgati, scati« (Kálal, Sl., 605). Psl. **sīkati* »brizgati, škropiti; scati« je zaradi ide. lahke baze **sei̯-kᵘ̯-* (prim. psl. **sьcāti* »škropiti; scati«) lahko iter. tipa **těkati* ← **tek-ti* k primarnemu psl. v. **sikāti*, **sičěšь* ← ide. prez. **séi̯kᵘ̯e-si*. Glasoslovno dvomljivo Miklošič, 336, in Machek, l. c., ki sklepata o podaljšani stopnji k psl. **sьcati* (> **sicati*, prim. hrv. *sicati* »škropiti«; Miklošič, l. c.; Skok III, 209). Povezava s sti. *śīkate*, *śīkayati* »kapljati«, *śīkára-* (m.) »pršec« (Preobraženskij II, 285) ne vzdrži glasoslovne kritike (zavrača Vasmer II, 623; Mayrhofer III, 348, teh ovir v povezavi ne opazi). Dalje glej *scáti* in *poščetína*. M. F.

síkati III, *-am* (v. impf.) »črpati vino z natego«, *sikálo* (n.) »natega« (Caf). Prim. hrv. kajk. *sigati* »črpati«, izpričano pri Vrančiću in Belostencu. Najverjetneje kakor sln. dial. *cígati*, *-am* (impf.) »črpati vodo (iz vodnjaka)« (gor.) izposojeno iz n. *ziehen* »vleči, črpati tekočino«. Zaradi sln. gradiva se zdi manj verjetno izvajanje iz rom., v končni konsekvenci iz lat. *sūgere* »sesati« (tako Skok III, 357). Mešanje z domačim *síkati* »brizgati« ni izključeno, glej *síkati II*. M. S.

siksāk (adv.) »zickzack« (Vodnik), danes navadno *cikcāk* (adv.) »isto«, tudi subst. *cikcāk* (m.), *-a* »Zickzack«, adj. *cikcākast* (SSKJ I, 251). Izposojeno iz n. *zizkzack* (adv.), *Zickzack* (m.), kar je koncem 17. in v začetku 18. st. prešlo še v frc., agl., niz. *zigzag*, norv. *sigsag* »isto«. V 18. st. pisava v n. niha med *zigzag* in *sic sac*. Najverjetneje gre za imitativno tvorbo, ki sicer lahko sloni na n. *Zacken* »zobec, rogelj«, vendar je na to besedo verjetneje le naslonjena. K tipologiji tovrstnih tvorb (vokalizacija *-i-* — *-a/o-*) prim. n. *Kribskrabs*, *Mischmasch*, *Tingeltangel* (Kluge[17], 884), sln. (idr.) *tik tak*, *pik(a) poka*, *križ kraž*. M. S.

síla (f.) »vis, violentia«, tudi »velika količina«, npr. *sila ljudi* »mnogo ljudi«; »necessitas«, npr. *v sili* »in necessitatem«, *za silo* »vix«; *od sile* »preveč«; izv. *si-*

lák (m.), -a »silen človek«, sîlež (m.), -a »tiran«, sîlnik »isto«, sîlstvo »agresija«, adj. sílen, -lna »validus, vehemens«, gor. síven, -vna (> knjiž.) tudi »nasiten, premasten, presladek (o jedi)« (glej selen), po drugih slov. jezikih nasîlen, -lna »agresiven«, silovît, -a »violentus, vehemens«, v. síliti, sîlim (impf.) »cogere, ad-, subigere«, v kompoz. iz-, pri-, po-, v-s., sekundarni impf. -siljeváti, -siljûjem; v 16. st. ſila, silla »Gewalt, vis«, ſilnik, ſylnik »tyrannus« (Megiser), v 18. st. sila »vis, adactio«, siln »violentus, vehemens«, silnèk »compulſor« (Pohlin), syla »violentia«, sylnu »violenter« (Kastelec-Vorenc); verjetno spada sem tpn. Silovec, l. 1309 Silowetz, 1315 Silowitz, 1322 Obersilowicz, tpn. Silova, l. 1356 Zeylaw, 1424 Zilow (Blaznik, Gradivo HTS II, 284) in cgn. Silak, Silan, Sil(e)c; vendar cgn. Sila < gr. atpn. Σίλας (Pavlov spremljevalec).

Prim. stcsl. sila »vis, robur, virtus«, sbh. sȉla, mak. sila, blg. síla, r. síla, ukr. sýla, br. síla, p. siła, č. síla, slš. sila »isto«, gl. syła »množica (ljudi)«, vendar še gl., star. dl. sylny »močan«. Iz slov. jezikov je lit. sylà, lot. sīle in rum. sílă »sila«, medtem ko je madž. szilaj »surov, nasilen« domnevno izv. iz szalad »bežati« (tako Benkő III, 753). Psl. *sīla enačijo z lit. síela »duša«, star. tudi »žalost, onemoglost, oslabelost« < ide. *sē̆i̯-lā in primerjajo s stprus. seilin (akz. sg.), seilins (akz. pl.) »marljivost, napor, sila« < ide. *sēi̯-li- (Trautmann, BSW, 252; Vasmer II, 624; Fraenkel, 781 s.), stnord. seilask (≤ pragerm. *sai̯ljan) »naprezati se«. Najverjetneje gre za tvorbo iz glagolske baze *sē̆(i̯)-, znane še iz lit. ne-seĩ-nyti »ne doseči«, stir. sínim »raztegniti, postaviti pokonci«, srir. sethar »močan«, kimr. hydr, stbret. hitr, hedr »drzen« (Pokorny, 890). Ide. *sēi̯dh-, *sādh- »stremeti, skušati doseči cilj«, prim. sti. sā́dhati »priti na cilj, urediti«, sidhrá- »uspešen«, gr. ἰθύς »naravnost usmerjen«, je determinirano *sē̆(i̯)- (o tem in o sorodstvu z ural *sāγō »dobiti, doseči« glej Čop, Razpr. SAZU VII, 195 s.). Starejše primerjave se zde manj verjetne. Miklošič, 296, povezuje z ide. *sēi̯-, lit. siẽti »vezati«, pragerm. sai̯la- (n.), psl. *sidlŏ »vez«; Persson, BB XIX, 276, z got. saiwala »duša«, ags. sāwol, sāul, stvn. sêula, sēla »isto« in dalje z gr. αἰόλος »hiter, uren« (zavrača Feist, Wb., 406). Glej tudi selâtnik, selen. M. S.

silina (f.) »Isatis tinctoria« (Pleteršnik po Cafu). Prim. sbh. silina, siljina, šilina »isto« (navaja Šulek, Imenik, 351, 391), kar je nastalo po metatezi iz *sin(')īla (eventualno po disimilaciji iz *sin(')īna) poleg sinj, sinjavica, sinjevica »Isatis tinctoria« pri drugih avtorjih (navaja Simonović, BR, 249), prim. blg. sinilnik, sinil(ni)če (Davidov, BBR, 189), r. sinélьščik, sinílьnik, ukr. synylnyk poleg syňáčnyk (Makowiecki, SBLM, 192), p. siniło »isto«. Izvedeno iz *sīnь, *sīn'ь »sinji, moder«, ker so rastlino uporabljali za modro barvilo, prim. podobno motivirano še sln. ſarbovnik, sbh. vrbovnik, vrbolina, blg. pastél, evropejsko, domašno indigo, vъrbovka, r. krasílьnaja trava, p. farbownik, č. barvovník, n. Färberwaldmeister, nlat. Isatis (< gr. ἰσάτις) tinctoria. Dalje glej sínji. M. S.

silj (m.), g. -a »Peucedanum sp.« (Podgorje v Istri; Erjavec, LMS 1879, 127). Prim. sb. siljevina »Peucedanum cervaria« (ARj XIV, 958) poleg hrv. sı̑lj (m.), -a »približno meter visoka poljska rastlina neprijetnega vonja s plodovi, podobnimi kumini« (Vodice v Istri; Skok III, 235) in sil »Sili montanum, Ciminum carmenum« (Šulek, Im. bilja, 351), pri čemer Šulek, l. c., in Skok, l. c., opozarjata na izhodišče v lat. sil montanum (3. st.) »Roßkümmel« poleg sil, sili, kar Wartburg XI, 611, izvaja iz gr. σίλι »divja kumina«. Sln. sîlje »poljski plodovi, žito« pa tako kot hrv. silj »oves« (Lambl, 1852) poleg »Triticum spelta« (Visiani pri Šulku, o. c., 351), sem verjetno tudi šı̑lj, g. šı̑lja »vrsta žita« (Konjic), kljub Skoku, l. c., ne spadajo zraven. Dalje glej sȩ̂l I in hîlj. M. F.

silvânec (m.), g. -nca »vrsta trte in vina«, navadno v zvezah zeleni silvanec, muškatni silvanec (SSKJ IV, 661). Izposojeno in prenarejeno po n. Silvaner. Trta se tako domnevno imenuje po romunski pokrajini Transilvanija, od koder menda izvira (Duden, 1403). Glej tudi rîzvanec. M. S.

sîn (m.), g. -a in sinû »filius«, dem. sînek, sînček, sînčič, adj. sînov, f. -a »de filius«, od tod tvorjeno sinǫ́vec »sinov sin, vnuk« (bkr.) in »bratov sin, nečak«, sinǫ́vka »sinova hči, vnukinja; bratova hči, nečakinja«, denom. v. posíniti, -im (pf.) »vzeti koga za sina, posvojiti ga«, prim. sbh. posíniti, pòsīnīm »isto«, hrv. čak. posīnı̑t, posīnin. V 16. st. ſin »filius« (Megiser), l. 1607 ſim (Alasia), v 18. st. syn, -ú »filius«, synka »nurus«, synkena »filii filia«, synovz »ex filio nepos« (Pohlin), ſin »Sohn«, ſinkinja »Sohnstochter«, ſinouz »Sohnsſohn« (Gutsmann).

Prim. stcsl. synъ »filius«, sbh. sîn, -a, hrv. čak. sîn, g. sīna in sīna (Susak), mak. sin, blg. sín, sinъ́t, r. sýn, -a, pl. synovьjá za *synove po analogiji z *bratrьja (Durnovo pri Vasmerju II, 57), ukr., br. sýn, -a, p., č., slš., gl., dl. syn. Psl. *sy̑nъ (m.), g. *sy̑nu »filius« < *sūnú-s, g. *sūné/óu̯-s. Sorodno je lit. sūnùs, -aũs, akz. sū́nų »isto«, stprus. soūns, sti. sūnú- (m.), av. hūnu- (m.), got. sunus, stvn. sunu, nvn. Sohn. Z drugačnim sufiksom je tvorjeno gr. υἱύς (m.), po prehodu v o-jevsko deklinacijo υἱός, toh. B soy, A se < ide. *sŭ-i̯u-s. Ide. *sŭ-nú-s »sin« < »rojeni« in *sŭ-i̯u-s »isto« sta tvorjenki iz osnove, ki se ohranja v sti. sū́te »rodi«, suta- (m.) »sin«, stir. suth »rojstvo, sad« < ide. *su-tu- : *sū-tu- v sti. sū́tu- (f.) »nosečnost«. K pomenski motivaciji prim. lat. nātus »sin« poleg »rojeni« (Miklošič, 335; Trautmann, BSW, 292; isti, Sprd., 433; Trubačev, Term. rodstva, 48 s.; Pokorny, 913; van Windekens, Le tokh. I, 24, 63, 131, 135; Frisk II, 959 s.). K problemu kračine v germ. Leumann, IF LXI, 3 ss.; Szemerényi, Syncope, 328 s.; Schmitt-Brandt, Entwicklung, 49. Glej tudi sinaha, sinǫ̑vlja in snáha. M. F.

sinaha (f.) »sinova žena, snaha«, v 18. st. synâha »nurus« (Pohlin), ſinaha »ſinka, Sohnsweib« (Gutsmann). Tako kot str. synocha »snaha« (16. st.; Sreznevskij, Mat. III, 872) po ljudskoetimološki naslonitvi na *sy̑nъ > sln. sîn »filius« preoblikovano iz *snъcha > sln. snáha (Miklošič, Lex. pal., 867, in SEW, 312). Dalje glej sîn in snáha. M. F.

siníca (f.) »Parus (maior)«, tudi seníca »isto«; dem. siníčica, sinîčka (f.), redko sinîček (m.), -čka, adj. sinîčji, -ja; v 16. st. seniza »parus« (Megiser), v 18. st. ſèniza »parus, fringillago« (Pohlin), ſeniza »parus« (Freyer, Fauna, 18 s.), ſeniza, ſenza »Meise« (Gutsmann).

Prim. csl. *sinica* »parus«, sbh. *sjènica*, hrv. dial. *sinȉca* (Žumberak, Omiš, Zaostrog), sb. dial. *sinika* (Niš), mak. *senica*, blg. *siníger*, r. *siníca*, ukr. *synýcja*, br. *siníca* »isto«. Psl. **sinȉca* poleg **sěnȉca* (sln. *siníca*, dial. *səníca*, *sníca* je izvedljivo iz obeh prevojnih variant) je izvedeno iz f. oblike atematskega adj. **sinь́* k m. **sȋnь*, kar je izpričano v tematiziranem **sȋn'ь* »siv, modrikast« (podobno Miklošič, 295; Vasmer II, 627). K pomenski motivaciji prim. sln. *slávec*, k besedotvorju *volčíca*. Manj verjeten se zdi onomat. izvor, ki ga zaradi sbh. sinonimov *jesenica*, *psenica*, *ženica*, *zenica*, *sćeničak*, *sinderica* ipd. domneva Skok II, 251 (podobno že Bulachovskij pri Vasmerju, l. c.). Navedene variante je bolje razložiti z reonomatopeizacijo. Dalje glej *sínji*. M. S.

siniti, *sînem* (v. pf.) »zasijati« (bkr., Kobaridski kot, jvzh. štaj.); k temu *ob-s.*, *po-s.* Prim. csl. *sinǫti*, *sinǫ* »illuscere«, sbh. *sínuti*, *sînēm* »effulgere«. Psl. **sinǫ̑ti*, **sínešь* je tako kot got. *skeinan*, stvn. *skînan*, nvn. *scheinen*, ags. *scīnan* (Kluge[17], 641) nazalno sufigirani prez. **(s)k'ei̯-ne/o-* ← **(s)k'i-né/ó-* k ide. prezentovi osnovi **(s)k'éi̯-e/o-* (→ psl. **sьjěšь* v sln. *síjem*); ista prevojna stopnja je izpričana v got. *skeirs* »jasen« < **sk'ei̯-ro-s* (Feist, Wb., 432) poleg subst. **sk'ŏi̯-*, **sk'ei̯-* »sij, senca« v sti. *chāyā́* (f.) »senca, odsev«, gr. σκιά (f.) »senca«, alb. *hije* »isto«, toh. B *skiyo* »isto« itd. (Miklošič, 295; Trautmann, BSW, 304; Skok III, 247; Pokorny, 917 s.; Mayrhofer I, 407). Dalje glej *sijáti*. M. F.

sinji (adj., d. obl.), f. *-ja* »siv, modrikast« (dol., knjiž.), npr. *sínje nebộ*, izv. *sînj* (m.), *-a* »Bergblau« (knjiž.), *sinjâk* (m.), *-a* »siv, moder apnenec«, *sînjec* (m.), *-njca* »isto, sinj«; abstr. *sinjína*, *sínjost* (f.), *-i* »modrina«, v. *sinjéti*, *-ím* (impf.), *sinkljáti*, *-âm* (impf.), *sinjíti se*, *-ím se* (impf.) »modreti, postajati sinji«. Dvomljivo je v 16. st. *ſejni kamen* »Kißlingstein, silex« (Megiser), kar more biti izvedeno iz *sljni* »sijoč« k *sijati*. Prim. še tpn. *Sinja Gorica* (n. *Scheinbüchel*), orn. *Sinji vrh* po listnatem gozdu v nasprotju s tpn. tipa *Črni Vrh*, *Črni Gozd*, ki kažejo na iglastega (Brinar, Slovarček, 25).

Prim. csl. *sinь* »hyacinthinus, lividus, niger«, sbh. *sînji*, čak. *sȋńi* »moder, sivkast«, mak. *sin*, blg. *sín*, *-ja*, n. *-ьo*, r. *sínij*, *sínь*, *sinjá* (str. *sínja*; Zaliznjak, 133), *síne*, ukr. *sýnij*, *-nja*, *-e*, br. *síni*, *-njaja*, *-jae*, p. *siny*, č., slš. *siný*. Psl. **sȋn'ь* je tematizirano **sínь* < ide. **sk'ī-ni-*, f. **sk'īniH* (ohranjeno v psl. **sinȉca*), g. **-i̯aHs* iz baze **sk'āi̯-* »medlo se svetiti«, od koder je še psl. **sijā̂ti*, **sȋjǫ*, **sȋnǫti*, **sěnь* idr. (Miklošič, 295; Persson, Beitr. I, 32). K besedotvorju prim. stvn. *gruoni*, stnord. *grǿnn* »zelen« k stvn. *gruoen*, stnord. *grōa* »rasti«; sti. *váhni-* »vozeč« k *váhati* »voziti«. Manj verjetna je zveza s psl. **sîvъ*, lit. *šývas* in sorodnim (tako Persson, l. c., delno Vasmer II, 626; Pokorny, 541; Machek[2], 543). Glej tudi *siníca*, *sẹ̑nca*, *sijáti*, *síniti*, *prosînec*, *silina*. M. S.

sinộvlja (f.) »snaha« poleg »sinova hči«. Tvorba je substantivizirani posesivni adj. f. **synov'a* poleg m. **synov'ь* »sinov«, prim. sln. *sinộvlji* »isto« (bkr., dol.), sbh. *sinòvljī*, hrv. čak. *sinovljî*, v ned. obl. hrv. *sinovalj* (m.) (Stulli), csl. *synovlь* »filii« (Skok III, 237). Posesivni adj. je izpričan že v 16. st. pri Dalmatinu: *synoula duſa*, tudi v 18. st. pri Rogeriju: *is enim Synoulim vupájnom* (citirano po Ramovšu, Hgr. II, 62) in Kastelec-Vorencu: *ſynovla ſhena*. Ramovš, l. c., tvorbo izvaja z ide. posesivnim sufiksom *-i̯o-* iz **synov-i̯o-* > **synov'ь* (nom. sg. m.) k **synъ*. Tvorba je funkcionalno ista stcsl. *volui* »βοός« k **volъ*. Medtem ko sledi *volui* ide. fonetičnim in derivacijskim zakonitostim, kaže **synov'ь* na slov. izpeljavo iz *-u*-jevskega substantiva, ko je bilo prevojno alterniranje v psl. še tvorno, vendar je bil proces monoftongizacije *-u*-jevskih diftongov že zaključen. Dalje glej *sȋn*. M. F.

sîpa (f.) »Sepia officinalis«, pri Cigaletu tudi *sēpija* »isto«. Kakor sbh. *sȉpa* »isto« izposojeno iz rom., prim. istr. it. *ṣípa*, ben. it. *sepa*, furl. *sèpe* »isto«, it. *séppia* < lat. *sēpia* < gr. σηπία »isto«, neznanega izvora, komaj iz σήπομαι »gniti« (Štrekelj, Lwk., 58; Mende, RLS, 108; Frisk, 698). M. S.

sípati I, *sîpam* in *sîpljem* »spargere«, kot sekundarni impf. *(na)-sípati* k pf. *(na)-súti*, *-spèm* in *-sûjem*, v enaki funkciji tudi *-sipāvati*, *-âvam* in *-ûjem*; inkoh. *sípniti*, *sîpnem* (pf.); številne postv. tvorbe in izv., npr. *sípa* »droben pesek ali sneg«, *sȋp* (m.), g. *sípa* »Schutt«, *nasȋp* (m.), *-ípa* »agger«, *sîpec* (m.), *-pca* »drobna mivka«, adj. *sípek*, *-pka* in *sipâk*, *-pkä* in *sípka* poleg *sípen*, *-pna* »droben (o pesku, mivki), takšen, ki se lahko siplje«, *sipína* »rudera, syrtis, pulvinus«, *osîpa* »neka kožna bolezen«, *osîpki* »ošpice«, *sípor* (m.), *-ja*, *síper* (m.), *-pra* »razne vrste peska«; v 18. st. *poſipati* »inspergere«, *reſſipati* »diſsipare«, *šeſipati* »offundere«, *šaſipati* »obruere, obstruere« (Kastelec-Vorenc), *nasip*, *ſasip* »agger« (Pohlin).

Prim. stcsl. *sypati*, *-pljǫ* »spargere«, sbh. *sȉpati*, *-ām* in *-pljēm*, hrv. čak. *sȉpot*, *-pjen*, mak. *sipe* (pf., impf.) »nali(va)ti, sipati«, blg. *sípvam*, *sípja*, *sípna*, r. *sýpatь*, *-plju*, ukr. *sýpaty*, *-plju*, br. *sýpacь*, *-plju*, p. *sypać*, *-pię*, č. *sypati*, *-pu* in *-pám*, slš. *sypat'*, *-pem*, gl. *sypać*, *-am*, dl. *sypaś*, *-pjom*. Psl. **sýpati*, **-ajǫ* je iter. k **sup-ti*, **sъpǫ*, identičen z lit. *sũpauti*, *-ju* »zibati« (kar je prav tako iter. k lit. *sùpti*, *sùpa*), lot. *šũpât*, *šũpuôt* »zibati« (Trautmann, BSW, 293; Vasmer III, 52; Fraenkel, 944). Psl. **sýpati*, **-pljǫ* utegne biti intenz. (z akcentuacijo po iter.), narejen po vzoru **pišǭ* za ide. **(pei̯-)pei̯k'-i̯é/ó-*. Dalje glej *súti I*. M. S.

sípati II, *-am* in *sípljem* (v. impf.) »sopihati, težko dihati« (Cigale, Janežič, Caf), *sípiti*, *-im* (impf.) »isto« (Janežič, po Habdeliću tudi Miklošič), subst. *sipȍt* (m.), *-óta*; *sipóta* (f.) »težko dihanje«, adj. *sipljȋv*, *sipotljȋv*, *-íva* »kratke sape« (Caf). Pleteršnik navaja samo po Habdeliću še hrv. kajk. *sȋp* »astma«.

Prim. csl. *sipota* »raucum esse«, *sipnǫti*, *osipnǫti*, *-nǫ* »raucescere«, hrv. *sípati*, *sîpām* in *sípljēm* »težko dihati« (kajk., čak., Slavonija), *sipiti* »respiro dificulter« (Habdelić), *sípnja* »astma«, *sipũtljiv* »astmatičen« (Banija; Iveković-Broz II, 401), sb. *sipnuti* (ARj XV, 49), mak. *sipkav* »hripav«, blg. *sípkav* »isto«, r. *sipétь*, *-íšь* »biti hripav«, inkoh. *sípnutь*, *-nešь*, abstr. *sipotá*, akz. *-ú* »hripavost«, ukr. *osýplyj* »hripav« (morda tudi *sypljáty*, *-áju* »spati«), br. *sipécь*, *-íš* »biti hripav«, p. dial. *sipieć* »isto«, *sipkość* »hripavost« (Brückner, 492), č. *sípati*, *-ám* in *sipěti*, *sípěti*, *-ím* »sikati, hropsti«, slš. *sipiet'*, *-ím* »isto«. Psl. **sipā̂ti*, **sip'ěšь* (**sipā̂ješь*) poleg **sipě̂ti*, **sipíšь* »hropsti; težko, piskajoče dihati« je verjetno sorodno z lot. *sīpa*, *sīpes* »neurje

na morju, orkan«, _sìpenêt, -ēju_ »brbotati (o kropu)« (Mühlenbach-Endzelin III, 855). Genetična zveza z lat. _sībilus_ »žvižgajoč, žvižganje« (Vasmer II, 628), gr. σίζω »oddati visok zvok (o razbeljeni kovini, ko pride v stik s tekočino), sikati« < _*su̯izdlo-_, _*su̯izdi̯e/o-_, psl. _*zvizdā́ti_ in bazo _*su̯ei̯-zd-_ »žvižgati ipd.« se zaradi r. _šipétь_, ukr. _šypíty_, blg. _šipjá_ »šumeti, sikati« zdi možna le, če domnevamo prvotno _*su̯ei̯-pā́-_ poleg _*su̯ei̯-zdā́-_ in ničto stopnjo _*su̯i-p-utó-_, po metatezi _*si̯u-p-utó-_ > psl. _*šьpъtъ_ »šepet«, z iter. ali intenz. podaljšavo v r. _šipétь_ in sorodnem. Takšen razvoj utegne potrjevati lit. _šiugždė́ti_ »šumeti, šelesteti, čivkati«, _šiubė̃_, lot. _žube_ »ščinkavec« : stprus. _swibe_ »isto«, kjer bi bilo treba domnevati determinativ _-b(h)-_ in različne asimilacije podobno kot v psl. _*svizdā́ti_ > _*zvizdā́ti_. Glej tudi _šepȅt_, _šipôn_, _síkati I_. M. S.

sȉr (m.), g. _síra_ »caseus«, črnovr. _sę̏r_, g. _sîəra_ (Tominec, 200), dial. tudi »skuta«, danes knjiž. ohranjeno le v zvezi _sirov zavitek_ »skutin zavitek«, dem. _sîrek_, _sîrček_, denom. v. _síriti, sîrim_ (impf.) »izdelovati sir«, _sîrar_ (m.), _-ja_ »pridelovalec sira«, f. _sîrarica_. V 16. st. _ſir_ »Käß, caseus« (Megiser), v 18. st. _sir, -a_ »Käß; caſeus«, _sirz, sirzhèk_ »Käßchen; caſeolus« (Pohlin), _ſir_ »Käs« (Gutsmann).

Prim. stcsl. _syrъ_ »caseus«, sbh. _sȉr_, hrv. čak. _sîr_, g. _sȉra_ (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1108), _sīr_, g. _sȉra_ (Vrgada), str. _syrъ_ »skuta, sir«, r. _sýr, -a_ »sir«, ukr. _sýr, -u_ »sir, skuta«, br. _sýr, -u_, p. _ser, -a_, č. _sýr_ tudi »skuta«, slš. _syr_, plb. _sår_. Psl. _*sýrъ_ (m.) »skuta« → »sir« je substantivizirani psl. adj. m. _*sýrъ_ »kisel, surov, vlažen ipd.« (Trautmann, BSW, 293; Miklošič, 335). Pomensko enako je iz istega adj. tvorjeno lit. _sū́ris, -io_, pl. _sū́riai_ »sir« poleg adj. _sūras_ »slan, soljen« in stprus. _suris_ »sir« (adj. _*suHro-s_ → substantivizirano _*suHri-s_, po prehodu v tematsko deklinacijo lit. _sū́ris, -io_). Alb. _hirrë_ »sirotka« je G. Meyer, 152, izvedel iz iste predloge, kot je psl. _*syrъ_, vendar Huld, BAE, 75, opozarja, da izvajanje zaradi fonetičnih preprek ne prepričuje. Machek[2], 599, baltskega gradiva ne omenja in izvaja psl. _*syrъ_ iz _*tūro-s_, prim. gr. τῡρός (m.) »sir« poleg av. _tūiri-_ (n.) »sirotka« in vzglasni _*s-_ namesto pričakovanega _*t-_ razlaga z vplivom _*syrovatъka_. Dalje glej _surȍv_ in _sírotka_. M. F.

sírek (m.), g. _-rka_ »Sorghum vulgare; Zea mays«, tudi _sîrka, sę̑rka_ (f.) »isto« (vzh. štaj.); v 18. st. _sirk_ (m.) »Meerhirsen« (Pohlin), dial. _sírek_ »Iris germanica« (rez.), morda tudi _sirič_ »Amaranthus«. Prim. sbh. _sijèrak, -rka_ in _sírak_ »Sorghum, Milium«, kajk. _sírek_, adj. _sirčen_ (Istra). Iz slov. jezikov je madž. _cirok_ »Sorghum«. Izhodišče je lat. _*suricum (syricum) granum_ »zrno iz Sirije« > it. _sórgo_, dial. _sóreg, scìreche_. Od tod se je razširilo agl. _sorghum_, frc. _sorgho_, bav. avstr. _Sürch, Sorg_. Sprejemljivo razložil že Miklošič, 296, glej tudi Machek, JR, 295; Kniezsa, 116; Benkő I, 449; Skok III, 232. Glej tudi _sršę̑ta_.

siromák (m.), g. _-a_ »homo pauper«, pkm. _sirmák_ (Novak, Slovar, 97); dem. _siromáček_ (m.), _-čka_, v. _siromáčiti, -áčim_ (impf.) »revno, bedno živeti«, _siromačîja_ (f.) »paupertas«, adj. _siromáški_; slednja oblika je lahko tvorjena tudi iz besedotvorne variante _siromȃh, -áha_ »homo pauper«, adj. _siromášen_, f. _-šna_ »reven, beden«, v. _siromášiti, -âšim_ (impf.) »siromačiti«. V 18. st. _sromâk_ »egenus, inops«, _sromàzhya, -e_ »inopia, egeſtas«, _sromâshke_ »elend, bedürftig« (Pohlin), _ſromak_ »Armer«, _ſromazhen, ſromaſhki_ »armſelig«, _ſromashen_ »dürftig« (Gutsmann).

Prim. csl. _siromachъ_ »pauper«, sbh. _siròmah_ »isto«, tudi _sjeromah_ (Divković, Tordinac), kar je po Skoku III, 243, psevdojekavizem, vendar je bolj verjetno kot ukr. _siróma_ »siromak« in hrv. _sjerota_ »sirota« (16. st.; Martić) iz sin. adj. _*sěrъ_ poleg _*sîrъ_, hrv. dial. _siromak_ (Žumberak), čak. _siromȁh, -āha_, mak. _siromav_, pl. _-asi_ tudi »reva«, blg. _siromáh_, pl. _-si_. Slov. _*siromā̂chъ_ (m.) »homo pauper« poleg _*siromakъ_ »isto« sta tvorjenki na _*-achъ_ oz. _*-akъ_ iz ptc. prez. pas. _*siromъ_, prim. sb. csl. _siromago ne věrveše_ (Miklošič, VGr. II, 287; isti, Lex. pal., 841), ki je mogel biti tvorjen iz tematskega glagola, prim. csl. _vezomъ_ k _vezǫ_, sln. _lakom_, stcsl. _lakomъ_ »cupidus« k _lačǫ, lačeši_ »esurire«, csl. _dvignomъ_ »mobilis« k _dvignǫ, dvigneši_ (Vondrák, VGr. I, 553). Zaradi neizpričanega ustreznega slov. tematskega glagola Šivic Dular, Linguistica XVI (1976), 166, slov. _*siromachъ_ pojasnjuje iz sintagme _*siro-jьmaše_. Vendar lahko isto stanje zasledimo pri slov. _*pitomъ_ »udomačen« ob slov. _*pitěti_ in _*pitati_, r. _neporuchomyj_ »nepremičen« (Vondrák, l. c.). Skok III, 243, razlaga _*siromachъ_ iz sufiksalnega konglutinata _-ochъ_ + _-manъ_. Po SP I, 71, je ukr. _siróma_ »siromak« < _*sěroma_ spačeno (glej zgoraj). K deadjektivni izpeljavi s sufiksoma _*-akъ_ in _*-achъ_ prim. _*svojakъ_ poleg _*svojachъ_. Dalje glej _sirọ̑ta_. M. F.

sirošen (adj.), f. _-šna_ »siromašen«, v. _sirošiti, -im_ (impf.) »siromašiti«. V 18. st. _srôshn_ »inops, egenus«, _sroshèna_ »inopia, egeſtas« (Pohlin) < _*sirošína_. Pleteršnik II, 480, domneva, da sta tvorbi nastali po izpadu medglasnega zloga _-ma-_. Izpad naglašenega zloga ni verjeten, prim. sln. _siromášen, siromášiti_, eksterna rekonstrukcija pa kaže, da bi bilo primere mogoče izvesti iz slov. substantiva _*sirochъ_ »siromak«, kar je tako kot _*sirotā̆_ izvedeno iz adj. _*sîrъ_ »osirotel, osamel«. K takšni razlagi navaja ukr. _syrochmán_ »sirota«, _syrochmánja_ »isto (o ženski)« (Grinčenko, Sl. IV, 123), kar more biti tako kot ukr. _kusmán_ »velik kos« ob _kús_ < _*kǫsъ_ »kos« (SP I, 131) tvorjeno iz substantiva _*sirochъ_ »siromak«. K deadjektivni izpeljavi s sufiksom _*-ochъ_ prim. _*junochъ_ iz _*junъ_; _*bělochъ_ k _*bělъ_ (SP I, 73). Dalje glej _sirọ̑ta_. M. F.

sirọ̑ta (f.) »orbus; homo pauper«, pkm. _siróuta_ »sirota, beračica« (Novak, Slovar, 97), črnovr. _srûəta_ (Tominec, 200), _srapta_ (Skomar na Pohorju, Špitalič pri Konjicah; Ramovš, Hgr. II, 187) < _*sirọ̑ta_, dem. _sirọ̑tek, sirọ̑tej_, adj. _sirọ̑ten_ »ki je brez staršev, beden, reven«, _sirọ̑ški_ < _*sirotьskъjь_; _sirotíšče_ »orphanotrophium«, _sirotîšnica_ »isto«. V 16. st. _sirota_ poleg _ſorota_ »Vatterloser, Waiß, pupillus« (Megiser), kar je po vokalni harmoniji nastalo iz _*sərọ̑ta_ < _sirọ̑ta_, v 18. st. _srota_ in _sirôta_ »pupillus«, _srotèz_ »isto«, _sroteza_ »orphana«, _srotiza_ »isto« (Pohlin), _ſiruta, ſirota_ »Weyſe«, _ſrota, ſruta, ſrutez_ »isto« (Gutsmann). Prim. stcsl. _sirota_ »orphanus«, sbh. _siròta_ »isto«, tudi _sjerota_ (16. st.; Martić), hrv. čak. _sirotȁ_, akz. _sȉrotu_ (Vrgada), mak. _sirota_ »sirota«, tudi adj. »reven, ubog«, blg. dial. _sírota_, tudi adj. »ubog, slab, zel«, r. _sirotá_, ukr. _syrotá_, br. _siratá_, p. _sierota_ po Brücknerju, 419, iz _*sirota_. Psl. _*sirotā̆_ (f.), akz. _*sîrotǫ_ »orphanus«. Iz slednje oblike

je posplošeno sln. *sirộta* < **sîrota* namesto pričakovanega sln. **siróta*, ki se ohranja le še v zilj. *sərò^{a}ta* z akz. *sərû'tŏ* (Grafenauer, JA XXVII, 205). Tvorba je abstraktum s primarnim pomenom *»osirotelost, osamelost« iz adj. **sîrъ* »osirotel, sam«, prim. stcsl. *sirъ* »orbus«, r. *síryj* »osirotel, osamel«, ned. obl. *sír*, f. *sirá*, n. *síro*, str. *siryi* »isto«, č., slš. *sirý* »zapuščen, samoten, pust«, plb. *sară* (f.) »zapuščena«. Vendar tudi **sěrotă̂* (f.) (hrv., p.), kar kaže na adj. **sěrъ*. Z enakim vokalizmom tudi ptc. prez. pas. **sěromъ*, f. **-a* v sbh. *sjeromah* »siromak« (Divković, Tordinac), ukr. *siróma* »isto«. Sorodno je lit. *šeirỹs* »vdovec«, *šeirễ* »vdova«, *šeirià* »isto«, av. **saē-* »osirotel« (Bartholomae, IF II, 132; isti, Wb., 1547; Trautmann, BSW, 301; Fraenkel, 970; Vasmer II, 628 s.). Primerjava z lat. *hērēs, -ēdis* »dedič« in gr. χῆρος »zapuščen, osirotel«, χήρα (f.) »vdova, zapuščena žena« (Pedersen, KZ XXXVIII, 395, XL, 180; Hirt, BB XXIV, 252; Skok III, 243) zaradi vzglasnega aspiriranega fonema ni verjetna (Vasmer, l. c.). K slednjemu glej Frisk II, 1095. Glej tudi *siromák, sirošen*. M. F.

sírotka (f.) »serum lactis«, pkm. *sìrotka* »isto« (Novak, Slovar, 97), črnovr. *sîərọtkạ* (Tominec, 200, 13), gor. *síraxka* (Spodnje Gorje, Žirovnica; Čop, Diss., 39), toda rož. *srọ́tka* »voda, ki se nabere na kislem mleku« (Šašel, RNB, 113) < **syròvatъka*. V 16. st. *ſyrotka* »Käßwasser, serum« (Megiser), v 18. st. *ſyrodka* »serum lactis« (Kastelec-Vorenc), z *-d-* kot zapisom za *χ* (Ramovš, Hgr. II, 219), *ſiràhka* »isto« (Pohlin) < **syrovā̂tъka*, *ſrotka*, *ſirotka* »Käswaſſer« (Gutsmann).

Ramovš, Hgr. II, 218, je sln. dial. obliko *síroχka* izvedel iz **sŷrovatъka*. Pred njim je Miklošič, 335, iz iste predloge izvajal tudi r. *sývorotka* »sirotka«, ukr. *syróvatka* »isto«, br. *sýrovodka*, toda *syrodój* (m.), *-ju* »sveže mleko« (oboje Nosovič, 629), p. *serwatka*, dial. *syrwatka* (Karlowicz, SGP V, 277), č. *syrovátka*, dial. tudi »pinjeno mleko«, slš. *srvátka, syrovátka*, gl. *syrowatka*, dl. *serowatka*, tudi *srowatka*. Miklošičevo razlago slov. oblik sprejemata Machek[2], 600, in Schuster-Šewc, HEWb., 1402. Sln. refleksu *sírotka* < **sŷrovatъka* je najbliže hrv. *siròtka* »coagulum« (Stulli, Habdelić, Šušnjevo Selo in Čakovac v Ogulinskem kotarju; ARj XV, 64) < **syrovā̂tъka*. Sln. je tudi *sírotev* (f.), *-tve* »sirotka« (Bovec), kar je tako kot hrv. čak. *sȉrotovo* »isto« (Dračevica, Brač) leksikalizirano iz substantiva **sŷrovaty* k adj. **syrovatъ* (tip adj. **cělъ* → subst. **cěly*; Arumaa, Ursl. Gramm. III, 64). Adj. **syrovatъ* »kisel, grenak ipd.«, prim. mak. *sirovata urda* »sesirjeno mleko v sirotki«, r. *syrovátyj* »kisel, vlažen«, je tvorjen iz adj. **syrъ* (< **suH-ru-*) »kisel, vlažen ipd.« + **-atъ* in ne iz subst. **sŷrъ* (m.) »caseus«, kot je menil Miklošič, l. c. Na izpeljavo iz tem. adj. **sŷrъ* »kisel, vlažen« kaže plb. *sarọ̈ta* »sirotka«. Pomensko motivacijo »kisel, grenak« > »sirotka« potrjuje tudi sbh. tvorba *sȕrutka* »sirotka« < **sȕrovatъka*. Dalje glej *surȍv*. M. F.

sirọ́vka (f.) »neka mlečna goba, ki se lahko jé tudi surova« (kranj.); »Reizger, Lactarius deliciosus«, knjiž. *užitna sírovka* »Lactarius deliciosus«, *krvosočna sirovka* »isto« in neužitna *kosmata sirovka* »Lactarius torminosus«, *brezova sirovka* »isto«. V 18. st. *srovka* »Reißken, Schwam; rufulus« (Pohlin), *ſrouka* »Reisken« (Gutsmann). Tvorbeno povsem enako je č. dial. *syrůvka* »neka užitna goba« (navaja Machek[2], 599) < **syròvъka* k adj. **syròvъ* »crudus«, torej prvotno »goba, ki jo je moč jesti tudi surovo« (Machek, l. c.). Podobno pomensko motivacijo zasledimo tudi pri sln. *sirojệdka, sirovojệdka*, pri Šulku, Im. bilja, 352, *srovojedka*, kar tvorbeno najbolj ustreza hrv. *(stekla) sirojedka* »vrsta gobe«, *sirovojedka* »isto« (Šulek, l. c.), čak. *siroítka* »vrsta gobe« (Perušić, Čak. rič II (1986), 60), r. *syrojéžka* »Agaricus integer«, ukr. *syroïžka, syroïdka, syrovoïdka* »Agaricus ruber« (Grinčenko, Sl. IV, 123), p. dial. *syroiszka* »Agaricus russula« (Karlowicz, SGP V, 277), stč. *syrojěd* (Klaret), č. *syrovedka* < **syr(ov)o-ědъka/ěd'ьka* (Machek, l. c.; Vasmer III, 58). Dalje glej *surȍv*. M. F.

sísati, *-am* (v. impf.) »sugere«, k temu *sîsek* (m.), *-ska* »papilla«, »otroška duda« in »ustnik pri tobačni pipi«. V 16. st. *ſisati, ſiſati* »sugere, lactare«, *siſek* »mamilla, papilla« (Megiser). Prim. sbh. *sȉsati, -ām* in *sȉšēm* »sugere« (Vuk), hrv. čak. *sȉsot, -on* »isto«, blg. *sísa*, dem. *síska* (Mladenov, 581), ukr. *sysáty, -áju*, p. *wy-sysać*. Psl. **sŷsati, *sŷsaješь* je iter. k **sъsā̂ti* s prez. **sъsā̂ješь* in **sъ̀sešь* »sugere« (Miklošič, 334; Machek[2], 469). Dalje glej *sesáti*. M. F.

sískati, *-am* (v. impf.) »sikati« (Vodnik pri Cigaletu, Wb., 1944). Sorodno je csl. *sysati* »sibilare«, v drugih prevojnih stopnjah še blg. *sъ́skam* »sikati«, *sъ́sel* »polh«, r. *súslik*, str. *susъlъ, susolъ* »isto«, lot. *susuris* »miš«, stvn. *sûsôn*, n. *sausen* »šumeti« iz ide. **sūs*, **sous-*, kar utegne biti reduplicirano **sū-*, znano iz psl. **sŷkati* (Trautmann, BSW, 294; Vasmer III, 50; Pokorny, 1039). Sln. *sís-kati* je lahko tudi (mlajša) tvorba tipa *mú-kati* »delati "mu"« ali pa dem. k navedenemu csl. *sysati*. Dalje glej *síkati I, súsati*. M. S.

sȋt (adj.), f. *síta*, »satur«, k temu *nasíten*, f. *-tna* »ki gre v slast«, *nesíten* »nenasitljiv« (že pri Dalmatinu in Krelju), *nesȋt* (m.), *-íta* »Pelecanus onocrotalus« (< č.), *sítost* (f.) »Sattheit« in k temu *sítosten*, npr. *sítostna jed* (vzh. štaj.), denom. v. *sítiti, sȋtim* (impf.) »saturare«, *nasítiti (se), nasȋtim (se)* (pf.) »najesti se«, k temu impf. *nasíčati, -am* (pkm.). Verjetno spada zraven fit. *sítič* (m.) »Carlina acaulis«, ker rastlina povečuje tek mladim živalim, prim. n. dial. *Kraftwurz* »isto« (Marzell, Wb. Pfln. I, 846). V 16. st. *ſit* »satur«, *ſitoſt* »satietas«, *naſititi* »saturare«, *nashizhenje* »satietas« (Megiser), v 18. st. *sit* »satur«, *siteti se, sitèm* »saturare« (Pohlin), *ſit* »ſatt«, *naſitjen* »isto«, *naſititi, doſititi* »sättigen«, *naſitenje, naſititje* »Sättigung« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *sytъ* »satur«, *sytь* »satietas«, npr. *do syti* »ad satietatem« (Supr.), csl. *nasytiti* »najesti, napolniti«, sbh. *sȉt*, f. *-a* (že v 13. st.), mak. *sit*, blg. *sít*, f. *-a* r. *sýtyj*, ned. obl. *sýt, sytá, sýto, sýtь* (f.) »sitost; hrana«, ukr. *sýtyj*, br. *sýty*, p. *syty*, č. *sytý*, slš. *sýty* tudi »obilen«, gl. *syty* »sit«, dl. *syty* »sit; zamaščen, debel«. Iz slov. jezikov je star. lit. *suitis* »obilen«, lot. *suits* »obilen, odvečen«, stprus. *zuit* »dovolj« (Fraenkel, 937). V psl. adj. **sŷtъ* (m.), f. **sŷta* (→ subst. **sŷtь* (f.) → **do syti* v sln. adv. *dósti* »dovolj«, hrv., sb. *dȍsta* »dovolj, precej«) je mogoče videti ptc. **suH-tó-* *»napolnjen« ide. baze **seu̯(H)-* »poln biti«, ki jo potrjuje het. *šunna-* »polniti«, adj. *šu-* »poln« < **su̯-e/ou̯-* in sti. *sū́tu-* (f.) »nosečnost« (Oettinger,

Stammbildung, 158; drugače o sti. obliki Mayrhofer III, 492; Pokorny, 913). K pomenu prim. stcsl. *neprazdьna* »gravida«; umbr. *kumiaf* (akz. pl. f.) »gravidas«, gr. γέμω »biti poln, napolnjen, naložen«. Primerjava z lit. *sotùs* »sit«, *sótis, -ies* »sitost« < **saH-ti-s* = stir. *sāith* »isto«, got. *sob*, lot. *sāts* »nasiten«, stprus. *sātuinei* »sitiš se« (< **saHtui-*), got. *saþs* »sit«, stvn., srvn. *sat* »isto«, lat. adv. *satis* »dosti, dovolj«, *satur* »sit«, gr. ἄατος »nenasiten« < **n̥-sH-to-s* fonetično ni sprejemljiva (Trautmann, BSW, 250; Vasmer III, 59; Machek², 600; Pokorny, 876). Zaradi pomena ne prepričuje povezava s sti. *śávas-* (n.) »sila, moč«, av. *savah-* (n.) »moč«, sti. *śū́ra-* »močan«, gr. κῦρος (n.) »sila, moč« (Zubatý, LF XXVIII, 89; Fraenkel, IF 50, 7 z op. 7; isti, Mél. Pedersen, 448). Glej tudi *síten* in *dósti*. M. F.

síten (adj.), f. *-tna* »molestus, odiosus«; izv. *sîtnež*, *sîtnik*, *sitnják* (m.), *-a*, f. *sîtnica* »siten človek«, abstr. *sitnóba* tudi »siten človek«, *sítnost* (f.), *-i* tudi »sitna stvar«, v. *sitnáriti, -ârim*, vzh. štaj. *sitnjáti, -âm* »lästig sein«; v 18. st. *sitn* »molestus« (Kastelec-Vorenc), *sitn* »acerbus, molestus« (Pohlin).

Prim. hrv. kajk. *sȉtan, sȉten, -tna* »isto«. Prvotno **sýtьnъ* »saturans«, v prvotnejšem pomenu ohranjeno v sln. *nasíten* »saturans«, kar je adj. iz denom. **(na)sýtiti* »saturare«. Semantični razvoj »saturans« > »molestus« zasledimo še v n. *sättig* »nasiten«, dial. tudi »siten« (Pleteršnik II, 482; Mažuranić, Prinosi, 1311; dostopni n. slovarji tega pomena sicer ne navajajo) in sln. *tẹ́čen, -čna* »saturans« in »molestus«. Dalje glej *sȉt*. M. S.

sîtje (n.), g. *-a* »ločje, bičje«, tudi *sîtovje* (n.) »isto« in *sitína* (f.); sem *síta* (f.) »travam podobna rastlina, Eleocharis« in *sȋtovec* (m.), *-vca* »močvirska rastlina s ščetinastimi listi in cveti v glavicah, Schoenus« (oboje SSKJ IV, 678, 679). V 16. st. *ſitovje* »juncus, lozhje, paludje, bizhovje« in hrv. *ſitje* »gionco« (Megiser), v 18. st. *ſitje, ſitina* »Binſen, bizhje, lozhje« (Gutsmann).

Prim. csl. *sitije* »iuncus«, hrv. kajk. *sit* (f.), *-i* »juncus, scirpus«, *siće* »scirpus« (Belostenec), *síta* »juncus« (Vrančić), čak. *sītā, -ē* »trava« (Vrgada), *sȉtvina* »Carex« (Perušič, Čak. rič II (1986), 60), sbh. *síta* »Scirpus palustris« (Vuk), r. *sít* (m.) »Schoenus«, tudi *sítь* (f.) in *sitá* »isto« (Dal', Slovar'³ IV, 163), ukr. *sýtnyk* (citirano po Vasmerju II, 629), p. knjiž. *sitowie* »Scirpus«, dial. *sit* »isto«, *sić, sitowina* (Karłowicz, SGP V, 133 s., 120), č. *sít* »loček« (Jungmann, Sl. IV, 95), tudi *sít'* (f.), *-tě* »isto«, *sítí* (n.), *sítina*, slš. *sítie* »šop trave«, *sitina* »vrsta trave; Juncus inflexus«, gl. *syće* »juncus«, *syćina* »isto«, dl. *syś, -i* »loček«, *syśe, -a* »isto«, *syśina*. Slov. kol. **sitьje* (n.) »ločje, bičje« in **sitina* (f.) »isto« sta tvorjena iz psl. subst. **sítъ* (m.) poleg f. **sitā̃*, kar je tako kot lit. *siẽtas, -ai* »vrv, trak« ob *saĩtas, -ai* »isto« (prim. stvn. *seito* (m.), *seita* (f.), *seit* (n.) »struna, vrv, vez« < ide. **soi̯-tó-s*, psl. **sětь* »mreža«) substantivizirano iz ide. verbalnega adj. **sei̯-tó-s* »vezano« < praide. **sHei̯-tó-s*, tvorjenega iz verbalne osnove, ki se ohranja v lit. glagolu *siẽti, siejù, siejaũ* »vezati«, vzhlit. prez. še *sejù*, pret. *sė́jaũ*, lot. *siet, sìenu, sèju* »isto«, het. *išhai-, išhiia-*, luv. *hišhiia-*, sti. *syáti, sināti* »vezati«, *sitá-* »zvezan«, av. *hita-* (m.) »vprega« < **sHi-tó-* (Miklošič, 295; Trautmann, BSW, 253; Fraenkel, 783; Vasmer II, 629; Pokorny, 891 s.). Ob substantivizaciji je v posameznih jezikih ide. verbalni adj. **sHei̯tó-s* ob starejše tvorjenem **sHi-tó-s* lahko označeval vse, kar se je lahko vezalo, torej tudi rastline, ki so bile za to primerne. Glej tudi *podsẹ̑nje*. M. F.

síto (n.), g. *-a* »cribrum«, dem. *sítce*; *sȋtar* (m.), *-ja* »kdor dela sita«, od tod cgn. *Sitar*, adj. *sítast*. V 16. st. *ſitu* »cribrum« (Megiser), v 18. st. *situ, sijtu* »cribrum«, *sijtuvje* »materia pro cribris, varia cribra« (Pohlin), *ſitu* »Sieb«, *ſitouje* »Siebwerk« (Gutsmann).

Prim. csl. *sito* »cribrum«, sbh. *sȉto* »isto«, mak. *sito*, blg. *sitó*, pl. *sitá*, r. *síto*, ukr. *sýto*, br. *síta*, p. *sito*, stč. *sieto* (Šimek, Sl., 165), č. *síto*, slš. *sito*, dl. *syto*. Iz slov. jezikov je madž. *szita*, alb. *sitë*, ngr. σίτα, rum. *sită* (Miklošič, Lex. pal., 841). Psl. **sîto* (n.) »cribrum« je tako kot lit. *síetas* »isto« in lot. *siẽts* »isto« prvoten ptc. pret. pas. **sēi̯-to-m* (n.) k **seH-i̯e/o-* »tresti, presevati« → slov. **sě̋jati, *sě̋ješь* »isto«, prim. sln. *sejáti, sẹ̑jem* (v. impf.) »percribrare« poleg »sem in tja se premikati«, npr. *kolo, voz seje* (dol.), stcsl. *prosějati* »cribrare«, sbh. *pròsijati, pròsijēm* »isto« (Vuk), mak. *see*, blg. *séja, sééš*, r. *(pro-)séjatь*, dial. *sélьnica* »na čemer se preseva moko« (Dal', Slovar'³ III, 692) < **sě̋lьnica*, ukr. *síjaty, síju* »presevati«, č. *prosíti* »isto« poleg *síti* »isto« in *síti* »tresti«, dial. *přeset*, npr. *strach nebo zima někoho přeseje* (navaja Machek², 545), plb. *sijě* »presevati« (3. os. sg. prez.) < **sějetъ*. Pomensko enako je lit. *sijóti, sijóju* »tresti, presevati«, lot. *sijât, -āju* »presevati, tresti«, alb. *shosh* »percribrare«, gr. ἤθεω »cribrare« < **seH-dhe/o-*, ἠθμός »presejalna ponjava, sito«, het. *šešariia-* »cediti, filtrirati« < **séH-s-* (o slednjem Čop, RHA XIII, fasc. 57 (1955), 70). Toda stč. *sieto* »sito« (Šimek, Sl., 165) kaže na psl. **sěto* »isto« in je lahko tako kot kimr. *hidl* »sito«, srbret. *sizl* »isto«, stnord. *sāld*, got. **sepl* (v karel. *sieķla* »isto«, fin. *seula*) < nomen instrumenti **seH-tlo-*, izpeljan iz osnove **seH-* »cribrare«. Primarno **seH-to-m* (n.) se je v balto-slov. na podlagi prez. osnove preoblikovalo v **sēi̯-to-m*. Ide. homonimni verbalni osnovi **seH-i̯e/o-* »seminare« in **seH-i̯e/o-* »tresti, presevati« sta združljivi pod skupnim pomenom »stresati, metati«. Pomen »presevati« se je zato verjetno razvil iz »tresti« (Miklošič, 296; Trautmann, BSW, 254; Fraenkel, 784; Frisk I, 624; Pokorny, 888). Pomen »sito« se je pri balto-slov. ptc. tvorbi razvil iz prvotnega »stresan (predmet)«. Glej tudi *poséje* in *sejáti*. M. F.

sîv (adj.), f. *síva* »canus«, tudi *osȉv*, f. *-íva* »sivkast« (Polžanščina, Istra), pkm. *sȉfkasti* »isto« (Novak, Slovar, 96) < **sȋvъkastъjь*; *sȋvec* (m.), *-vca* »naziv za sivolasega človeka, sivo žival«, tudi »neka trta« (Svečina na Štaj.), *siváč* (m.) »Lavendel«, *sȋvka* (f.) »isto« in »Anas ferina, vrsta gobe, trte« (Branik), »vrsta smokve«, »naziv za sivolasega človeka, sivo žival«, *sivóga* (f.) »ime svinji«, *sivọ̑r* »naziv za sivolasega človeka, starca«, v. *sivíti se, -ím se* (impf.) »siveti« (dol.) poleg *sivẹ́ti, -ím* »postajati siv«; cgn. *Sivec, Sivc, Sivka, Sivko*, hdrn. *Sivšca*, mtpn. *Sivka, Sivke, Sivica, Sivice, Sivara, Sivski Kal* (Bezlaj, SVI II, 185). V 16. st. *ſiu* »canus« (Megiser), v 18. st. *siv* »canus«, *sivòra* »grauer Fels, steinaltes Weib; cautes prærupta, anus cana«, *sivz* »senecio«, *sivoglav* »grauhaaricht; canus capite«, *sivoſt* »canities« (Pohlin).

Prim. csl. *sivъ* »cinereus«, sbh. *sîv*, *síva* »isto« (Vuk), toda hrv. *sȉv* (Bučari v Sošicah; ARj XV, 88), tudi *sȉva* (f.) »ime živali, ki je sive barve«, sbh. adj. *sȉvast* »sivkast« (Vuk), hrv. čak. *sîv*, f. *sīvȁ*, n. *sîvo*, mak. *siv*, blg. *sív*, f. *-a*, r. *sívyj*, ned. obl. *sív*, f. *sivá*, n. *sívo*, ukr. *sývyj*, br. *sívyj* (Nosovič, 578), knjiž. *sivý*, p. *siwy*, č., slš. *sivý*, gl. *sywy* tudi »wasserblau, meergrün«, plb. *saivě* »siv«. Psl. adj. **sȋvъ* (m.), f. **sȋva* je tako kot lit. *šývas* »bel, plesnato siv«, stprus. *sywan* »isto« iz ide. adj. **k'iH-u̯o-s* poleg **k'i̯eH-u̯o-s* v sti. *śyāvá-* »rjav, črnorjav«, av. **syāva-* v atpn. *Syāvaršan-* (m.) »s temnim žrebcem« (Mayrhofer III, 384) poleg sti. *śyāmá-* »črn, temen«, lit. *šẽmas* »pepelno-, sinje-, svetlosiv (o živalih)«; dalje je verjetno sorodno stnord. *hārr* »siv, star«, ags. *hār* »isto«, agl. *hoar* iz germ. **haira-* < **k'oi̯(H)-ro-* poleg **k'ei̯(H)-ro-* v srir. *cíar* »temen« (Trautmann, BSW, 306; Vasmer II, 621; Mladenov, 579; Fraenkel, 996, 972; Mayrhofer III, 389; Kluge[17], 296; Pokorny, 540 s.). Zveza s psl. **sьjāti* in **sin'ь* je dvomljiva. M. F.

sívati se (v. impf.) »bliskati se brez grmenja« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 301). Pomensko enako je sbh. *sijèvati*, *sȉjevām* »bliskati (se)« (Vuk), hrv. čak. *sīvȁt*, *sȉvo* »isto«, kar je iter. **sě-vā-ti*, **sěvaješь* poleg **sьjāti*, **sьješь* »splendere«. *I*-jevski refleks za **ě* kaže, da je bila beseda v bkr. po vsej verjetnosti prinesena z eno ikavskih migracij na to ozemlje (Ramovš, Hgr. VII, 135 s., z literaturo). Dalje glej *sévati* in *sijáti*. M. F.

síver (m.), g. *-vra* »sivi nevihtni oblaki« (kranj.), sem *sívrščina* (f.) »ledene rože«, npr. *sivrščina gre na okna* (Poljanska dol.). Ker gre gotovo za primarno sln. *i*-jevski akcentuiran vokal, izhajanje iz **sěverъ* ni mogoče. Pomensko blizu je r. *síver*, *-a* »hladen severni veter z dežjem ali snegom«, dial. *sívera* »hladno in mokro vreme s severnim vetrom«, kar Vasmer II, 621, razlaga z *i*-jevskim refleksom psl. **sěverъ*. Gl. dial. *sowjer*, *-a* in *-ja* »višavski dim, meglica« je lahko iz **sěverъ* ali **sȋverъ* (Schuster-Šewc, HEWb., 1336). Morda vse tvorjeno iz psl. **sȋvъ* »mrzel, hladen (o vremenu)«, o katerem priča lot. *sĩvs* »oster, osoren, rezek; surov, močen, mrzel; skop«, *sĩvā gaiss* »slabo vreme«, *sĩvens* »sever«, *sĩvuôt* »divjati, besneti« (Mühlenbach-Endzelin III, 856, brez slov. gradiva). Glej tudi *séver*. M. F.

skaje (f. pl.) »ostružki pri kovanju«, tudi *škaja* (f.) »isto«, navadno v pl. *škaje* (gor.); danes knjiž. le kot tehnični termin *škȃja* (f.) »oksidna plast na kovini, ki nastane ob žarjenju pri visoki temperaturi« (SSKJ IV, 1073). Prevzeto iz furl. *scà(j)e* »luska, iver«, trž. it. *scaia* »isto«, it. *scaglia*, npr. *scaglia di ferro* »okujine, škaje«, srlat. *scalia* »luščina« < got. *skalja* »opeka« (Mende, RLS, 112; Pirona, VF, 951 s.; Pinguentini, 195; Du Cange VII, 329; Battisti-Alessio, 3363) < ide. **skol-i̯ā* k **skel-*, **skol-* »cepiti«. Areal tega izrazito tehničnega termina ne dopušča izvajanja iz sln. predloge z *-lj-*, tj. iz slov. **skalьje* k **skala* »trska, iver ipd.«. M. F.

skȁjt (f.), g. *-ájti* »nervoza, razdražljivost«, k temu adj. *skajtȅn*, f. *-tnȁ* »nervozen, razdražljiv, občutljiv«, tudi *naskajtȅn* »isto« (vse rož.; Šašel, RNB, 109), toda obir. *skájten* »skakav« (Karničar, Obir, 232), zaradi česar bi bilo mogoče izhajati iz deverbativnega subst. **skǎkъtь* iz v. **skakъtāti* »skakljati« ← **skakāti* »saltare«. Kor. konzonantna skupina *-jt-* je verjetno po disimilaciji nastala iz **-χt-* < **-kt-*. Zaradi pomensko podobnega adj. *škakljȉv*, f. *-íva* »občutljiv, kočljiv, zamerljiv«, kar je po tvorbi enako sbh. *škàkljiv* »žgečkljiv, kočljiv« in tako kot sln. *skȁjt* kaže na razvoj pomena »nestanoviten« → »občutljiv, zamerljiv, razdražljiv«, prim. sbh. *to me škaklja* »to me žgečka, tj. spravlja v nemir«, kot tudi zaradi nerazjasnjenega vzglasnega *s-* Ramovševo izvajanje rož. *skajtȅn* iz n. *keit*, bav. n. *gihai* »nejevolja, nestrpnost« (Šašel, 115) ni verjetno. Glej dalje *skákati* in *škakljȉv*. M. F.

skâka (f.) »šah« (Janez Svetokriški, Valjavec), v 18. st. tudi *ſkak* »Schach« (Gutsmann), *ŝhkak* »scachia« (Kastelec-Vorenc). Izposojeno iz it. *scàcco*, pl. *scàcchi* poleg *gioco degli scacchi* »šah«, kar je preko srlat. *scaccum* izposojeno iz perz. *šāh* »kralj« (Battisti-Alessio 3360). Poimenovanje igre je nastalo po elipsi perz. *šāh māt* »kralj je v brezizhodnem položaju, mrtev« (Hermann, KEL, 431), glej *šâh*. M. S.

skákati, *-čem* in *-kam* (v. impf.) »saltare«, pf. *pri-*, *pre-*, *po-*, *v-*, *za-*, *na-s*, sekundarni impf. *-skakováti*, *-ûjem*, dem. *skakljáti*, *-âm* (impf.), redkeje *skaketáti*, *skakútati*, *skakǫ̂ncati*, *skâkcati*; subst. *skakáč*, *skâkavt* (m.), *-a*, *skakâlec* (m.), *-lca* »saltator«, slednje tudi »majhen slap« in »locusta«, *skákelj* (m.), *-klja*, *skakâj* (m.), *-a* »locusta«, *skakâzen* (f.), *-zni* »skakajoči mrčes«, *skakûn* »dipus«, adj. *skakálen*, *-lna* »Sprung-«, adv. *skakóma*, *skâkoma*, *na skakǫ̂v* »v galopu«; v 16. st. *ſkakati* »inſilio, ſalto« (Megiser), v 17. st. *ſcacat* »saltare« (Alasia), v 18. st. *ŝkakati* »desaltare« (Kastelec-Vorenc), *skakam* »salire«, *skaklâm* »saltitare« (Pohlin).

Prim. stcsl. *skakati*, *-čǫ* in *-kajǫ* »saltare«, sbh. *skákati*, *skâčēm*, čak. *skokȁt*, *skȍčen*, *skȁkot*, *-čen*, mak. *skaka*, blg. *skáčam*, r. *skakátь*, *-čú*, *skáčešь*, ukr. *skakáty*, *skáčeš*, br. *skakácь*, *skáčaš*, p. *skakać*, kašub. *skakac*, *skåkå* in *skåče*, č. *skákati*, *-ču*, slš. *skákat'*, *-če*, gl. *skakać*, *-am*, dl. *skakaś*. Psl. **s(ъ)kakāti*, **s(ъ)káčešь* poleg **s(ъ)kakāješь* fungira kot impf. k **s(ъ)kočīti*. Prvotno gre verjetno za tematski glagol tipa **pojāsati*, **-s'ǫ* z **-i̯e*-prez. iz ide. baze **(s)kōk-* »narediti hiter gib (navzgor), skočiti«. Kavz. iz iste baze more biti psl. **kāčiti* »dvigati«, prim. zlasti sbh. *kȁčiti se*, *-īm se* »vzpenjati se«, mak. *kači se* »isto« poleg *kači* »dvigati«, blg. *kačá* »dvigati, natovarjati«, *zakačá*, *zakáčam* »obesiti, začeti, dražiti, razburiti« in sln. *(s-, raz-)káčiti*, *(-)kâčim* »razjeziti« < ***»dvigniti«, kar je ljudskoetimološko pojmovano kot denom. iz sicer domnevno sorodne besede *káča* »serpens«, prim. *razgáditi* »razjeziti«. Iter. k jslov. **kāčiti* je izpričan v črnogor. *kàčati*, *-ām* »skakati iz vode (o ribah)« (Boka). Dalje glej *skočíti*, pa tudi *škakljȉv*, *skȁjt*. M. S.

skála I (f.) »petra«, k temu *skâlar* (m.), *-ja* »prebivalec skalnih pečin« (→ cgn. *Skalar*) in »slegur, Turdus saxatilis«, dem. *skálica* tudi »Gnaphalium leontopodium«, *skalíšče* (n.) »razpoka v skalah«, kol. *skalǫ̂vje* (n.), tudi *skalovjȇ* in *skaljâd* (f.), adj. *skálast* »ki je takšen kot skale«, *skálen*, f. *-lna* »nanašajoč se na skale«, od tod izvedeno *skâlnica* (f.) »voda, ki se ob deževju nabere po globelih skalnatega sveta« (Su-

ha krajina), prim. hrv. čak. *škãlnica* »vdolbina v skalovju, kjer se nabira deževnica« (Kastav; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 548); mtpn. *Skalnica* (Cres; Tentor, JA XXX, 200); *skâlnik* (m.) »človek skalnatih pečin«, adj. tudi *skalǫ́ven*, f. *-vna* »skalen«, od tod *skálovec* (m.), *-vca* »srakoper«, tudi »neke vrste lišaj«. V 16. st. *skala* »petra« (Megiser), v 18. st. *skâla, -e* »petra«, *skalovje* »pezhovje«, *skalovitn* »ſaxoſus, confragoſus« (Pohlin), *ſkala* »Fels, pezh«, *ſkalaſt* »felſigt, pezhoun, pezhoujaſt« (Gutsmann). Sem mtpn. *Skala, Skale, Skalica, Skalce, Skalovje*, hdrn. *Skalovec* je ribnik pri Železnikih, *Skalovičnik* potok pri Branici (Bezlaj, SVI II, 185), cgn. *Skala, Skale*.

Prim. csl. *skala* »lapis, saxum«, sbh. *skȁla* »stena«, hrv. čak. *skãla* »skala, pečina«, mak. dial. *skala* »skalna stena«, blg. *skalá* »skala, pečina«, r., ukr., br. *skalá* »isto«, p. *skała*, č. *skála*, mor. *skala*, tudi »vzpetina, gora; kamen« (Jungmann, Sl. IV, 98), slš. *skala* »kamen, kos kamna, pečina«, gl., dl. *skała* tudi »soteska«. Psl. **skãla*, **skalā̃* (f.) je deverb. nomen actionis > nomen acti iz v. **skãliti* »cepiti«, prim. r. *skálitь, -lju* »režati, zobe kazati«, ukr. *skálýty, -ljú, -ýš* »cepiti« poleg »trsko zadirati; režati«, p. dial. *skalić* »odpirati (o ustih)« (Karlowicz, SGP V, 138) (Miklošič, 298; Vasmer II, 631; Pokorny, 923 s.). Dalje glej *skála II, skólke, ščȃlja, skâlba* in *kláti*. M. F.

skála II (f.) »trska; trska, ki se uporablja za svetenje, luč« (vzh. štaj.), pkm. *skàla* »borova trska za razsvetljavo«, kol. *skálje* (n.) »trske, iverje« (Novak, Slovar, 97); sem denom. v. *oskáliti se, -im se* (pf.) »trsko v kožo dobiti« (od tod izvedeno *oskâlek* (m.), *-lka* »trska«) in *zaskaliti, -im* »koničasto trsko poriniti v (kaj)«, npr. *zaskaliti si nogo* (Sln. gorice), *zaskaliti se v nogo*. Prim. hrv. *skȁla* »rezina«, npr. *Sijeci tu jabuku na skale* (Slavonija), poleg »trska« (severozahodna Hrvaška; ARj XV, 193), *skâlak, -lka* (Krašić), *skȁlica* »rezanica« (Slavonija), ukr. *skálka* »trska, iver«, tudi »košček (kremena, stekla ipd.)«, *skálýty, skaljú, -ýš* »zadirati trsko« poleg »cepiti«, *skállja* »trska«, *skalnýk, -yká* »poleno, ki ga bodo uporabili za cepljenje« (Grinčenko, Sl. IV, 130 s.), p. dial. *skałka* »trska« (Karlowicz, SGP V, 138). Psl. **skãla* (f.) »kar nastane pri cepljenju« < »cepljenje« je deverbativ k psl. **skãliti* »cepiti« (prim. ukr.) poleg **skolīti* »isto« (o slednjem glagolu Boryś, JF XLII (1986), 165 ss.); sorodno je lit. *skélti, skeliù, skė̃liau* »klati, rezati, cepiti«, *skalà* »trska«, žem. »votlina«, *skãlas* »trska« in »trska za svetenje«, lot. *šķelt, šķeļu, šķêlu* »klati, cepiti«, *skals* »trska za svetenje«, het. *iškalla-* »raztrgati, razčesniti ipd.« (Boryś, l. c.; Miklošič, 298; Fraenkel, 800; Pokorny, 923 s.). Glej tudi *skólke, ščȃlja* in *skála I*. M. F.

skâlba (f.) »vdolbina v skali, v kateri se nabira voda« (bkr., Ribnica, Lašče), tudi *škalba* »isto«. Šašelj, Bisernice I, 307, navaja tudi bkr. *škavba* in *škajba* »isto«. Izhajati bi bilo mogoče iz nomena actionis > nomena acti **skãlьba* »cepljenje« → »kar je razcepljeno, razpoka v skali ipd.« k **skãliti* »cepiti«. Enako je tvorjeno r. pskov. *skálba* »vrhnja brezova bela skorja« (Dal', Slovar'[3] IV, 171), p. dial. *skałba* »reža v leseni steni« (Karłowicz, SGP V, 138) z analognim *ł* po p. *skała*, ki dial. pomeni tudi »reža« (Karlowicz, l. c.). Dalje glej *skála I*. M. F.

Skarúčna (tpn.), l. 1431 *Skorutsh*, 1444 *Skorutsch, Skorucina*; k temu *Skoruško polje* in mtpn. *Skoruč* (Kranj). Kakor gor. tpn. *Skadov* (Naklo, Komenda) iz **sucha-dol-* je tudi *Skoruč* sestavljeno iz **sucha-* + **ručь*. Primerjati je mogoče osnovo, izpričano v blg. *rúčej* »potok«, r. *ručéj, -čьjá* »isto«, str. *ručai, ručii*, br. *ručáj, -ajá*, p. *ruczaj*, č. *ručej*, slš. *ručaj*; psl. **ručьjь*, v r. hdrn. *Neruč*. Etimološko nepojasnjeno. Miklošič, 282, je pritegnil sln. in kajk. *rukniti, ručati* »sonare«; Matzenauer, LF XVII, 182, je opozoril tudi na sbh. *prerúčiti* »preliti, pretočiti«, blg. *rúkvam, rúkna* »izvirati, izbruhniti«, č. mor. *ryčat'* »teči, dreti«. Brückner, 455, je mislil tudi na psl. **rǫč-* »hiter«, p. *rączy*, č. *ručí, roučí*, adv. *ruče*, gl. *ruče*; k temu sln. *róčno* »hitro«, morda samo naslonjeno na **rǫka* (?). Toda v zvezo z **rǫka*, kar sprejemata Mladenov, 565, in Machek[2], 522, dvomita Vasmer II, 553, in Schuster-Šewc, HEWb., 1249.

skât (m.), g. *-a* »Torpedo marmorata«, tudi *škat* »isto« (Janežič). Verjetno preko r. *skát* »isto« izposojeno iz norv. *skate* < stnord. *skata*, od koder je tudi agl. *skate* »isto«. To primerjajo z norv. *skat* »vrh drevesa« in dalje z dan. *skade* »Corvus pica«, šved., norv. dial. *skata* »isto« in domnevajo, da je skat tako poimenovan zaradi svojega dolgega in tankega repa ter zaradi koničastih ust (Vasmer II, 643; Falk-Torp[1], 988, 978; Onions, 831). Vendar ni mogoče izključiti rom. izvora, prim. iz **squatulus* star. frc. *enklat*, malteško *xkatlu*, hrv. čak. *sklȁt, šklat, sklać, sklatina, sklad* »Torpedo marmorata« in iz lat. *squatinus* (Plinij), frc. *scatine*, katal. *escat(et)*, alb. *shkadhínë* in ben. it. *squaèna*, kar je dalo hrv. dial. *škvaina, škvajena* »isto« (Skok, ZRPh L, 526, LIV, 419; Vinja, Jadranska fauna I, 71). Lat. **squatulus* poleg *squatinus* sta dem. iz klas. *squatus* »isto«, kar primerjajo s *squalus* »večja riba, kit«, *squalius* »riba« (Walde-Hofmann II, 581). M. S.

skâvec (m.), g. *-vca* »patoka«, *škâvec* »isto«, goriš. *škeviéc* »slabo vino« (Štrekelj, Görz., 400). V 18. st. *skavéz* »Treſtwein, Lauer; acinaceum« (Pohlin), *ſkavez* »Treſtwein« (Gutsmann), izpričano tudi pri Jarniku, Versuch, 149: *ſkavez* »der Trestwein« pod besedno družino *kal, kaliti* »motno, kalno delati«. Štrekelj, JA XIV, 542, je izvajal iz ben. it. *vin scavezzo* »vino adacquato« (Boerio, DV, 570), kar ne prepričuje, ker so ben. it. izposojenke v sln. arealno ožje. Zato bi bilo mogoče sklepati o stfurl. izposojenki iz **scavèz*, prim. furl. *s'ciavèz* »patoka; tekočina, ki se dobi, če se vodo prelije skozi neprevrete in nestisnjene vinske tropine; z vodo razredčeno vino« (Pirona, VF, 970). Do konca 9. st. se tuji kratki *a* v sln. substituira z *o* (Ramovš, Kr. zg., 39), zato je do izposoje moglo priti po tem času. Etimologija rom. leksema ni jasna.

Sln. *kâvec* »patoka; tekočina, ki se dobi pri prevretju z vodo zalitih tropin« (Istra), tudi *kalẹ̑c* »Tresterwein« (Janežič[3] I, 686) je verjetno domače. Tu bi bilo mogoče izhajati iz **kalьcь* h **kaliti* »motno delati«. Glej tudi *kâvec*. M. F.

skedȇnj (m.), g. *-dnjȃ* »horreum«, tudi *škedȇnj, -dnjȃ* »isto« poleg *skegȇnj, -gnjȃ* »isto«, *škegȇnj, -gnjȃ* »isto«; sem mtpn. *Skedn'ǝ* (Planina; Čop, Diss., 72). V 16. st. *sheden* »granaro« (Megiser), v 18. st. *skèdn* »Scheuer; horreum«, *skèdnâr, -ja* »Kaſtner; granarius«

(Pohlin), *ʃkedenj*, *ʃkeden* »Scheuer, Stadel«, tudi v. *vʃkednjati* »scheuern, parnati, ʃparnati« (Gutsmann). Tako kot hrv. dial. *skȁdȃnj*, g. *skȃdnja* »gumno pod streho, zgradba, kjer je gumno« (Vodice; Ribarić, SDZb IX (1940), 190) kot **skъdьn'ь*, g. **skъdьn'á* izposojeno iz stvn. *scugin*, *scugina* »horreum« (Miklošič, Frw., 53; Striedter-Temps, DLS, 219) s slov. substitutom **-dь-* za bav. *-gi-* (Ramovš, Hgr. II, 275). Oblike z *-g-* namesto *-d-* so v nom. posplošene iz casus obliqui, kjer je *-dn-* prešlo v *-gn-* (isti, o. c., 118), prim. sln. dial. *gnár* za knjiž. *denár*. Kašub. *skunia*, *škuna* »skedenj« (navaja Miklošič, 298), plb. *st'aińo* »isto« in lit. *skū̃nė*, *skūnià* je iz srspn. *schûne* »skedenj« (Fraenkel, 821). M. F.

skelȇt (m.), g. *-a* »okostje«, adj. *skelȇten*, *-tna* (SSKJ IV, 686). Novoknjižna izposojenka preko n. *Skelett* (n.) iz gr. σκελετόν »posušeno« (sc. σῶμα »telo, truplo«), kar je izv iz gr. σκέλλομαι »posušiti se«, prim. gr. σκελετός »izsušeno truplo, mumija, skelet«, kot adj. »izsušen«, ide. izvora (Kluge[17], 712; Frisk II, 712). M. S.

skeléti, *-í* (v. impf.) »povzročati žgočo bolečino«, pf. *za-s.*; tudi *skléti*, *sklí* in *sklȇje* (impf.) »isto«, izv. *skelína*, *sklína*, *sklečíca* »žgoča bolečina«, adj. *sklȉv*, *-íva* »skeleč«. V 18. st. *ʃkly mene* »dolere ex vulnere«, *ʃaskly me* »dolet me«, *sklyvn* »punctorius«, *ʃasklyvne*, *ossklyvne* »mordax« (Pohlin).

Izhajati je treba iz **s(ъ)kъlěti*, **-itъ* in **-ějetъ* »bosti«, kar sta denom. iz **s(ъ)kъlъ* v pomenu »zob, čekan« < *»rezoč, bodeč«, prim. brez **s(ъ)-* sln. dial. *kə̏l*, g. *klȃ* »čekan«, p. *kieł*, g. *kła*, slš. *kel*, g. *kla*. Tranz. **kъliti* »bosti«, kar se utegne ohranjati v slš. dial. *kl'it'i* »izleči se (o piščancu)«, je dalo iter. sln. dial. *zakíljati*, kar v Vrsnem fungira kot iter. k *zakláti*, in hrv. dial. *iskiljȁt*, *-íljam* »sekirati« < *»zbadati«. Vzglasni *s-* v *sk(e)léti* je lahko **s-* mobile ali pa gre za denom. iz **sъ-kъlъ* »nekaj čekanu podobnega« (o primerih s takšnim *s-* glej *strȇm*). Nepričakovana ohranitev polglasnika v varianti *skeléti* lahko temelji na pozabljenem sln. **skel*, g. **s(e)kla*. Širši areal imata denom. **kъliti* in **kъlěti* »kliti, kaliti«, tvorjena iz psl. **kъlь* v refleksivnem pomenu »kal, klica, poganjek« < *»ki se bodeč prebija (iz zemlje)« (Šivic Dular, Traditiones XXIII, 19 ss.). Drugače Bezlaj, SR XI, 174 s., Eseji, 106, ki primerja csl. *tъštьlivъ* »sedulus« (poleg *tъštьnъ* »isto«), r. *tosklívy* »otožen«, ukr. *tóskno* »žalostno« (Grinčenko), *sklíty*, *-íju*; *skníty*, *-íju* »tožiti se (komu po čem), hrepeneti«, br. *sklécь*, *-éju* »isto«, p. *ckliwy* »čustven«, dial. *cliwo* »otožno«, *cni mi się* »težko mi je, nadležno mi je«, č. *ošklivý* »grd, ostuden«, *teskliti* »žalovati, skrbeti«, slš. *cnie sa mi* »slabo mi je«, *tesknit'*, *tesklit'* »biti žalosten«, *clivý* »otožen« in izhaja iz **tъskněti*, od koder izvaja tudi sln. *čléti*, kar je semantičo in fonetično slabše utemeljeno, saj v skupini *skl-* ne pričakujemo sekundarnega polglasnika. Glej tudi *kel*, *okə̏l*, *klíti*, *kláti*. M. S.

skítati se, *-am se* (v. impf.) »vagari, potepati se (predvsem o ženi in o otrocih, ki zapustijo dom)«; *o-skítiti se*, *-skȋtim se* (pf.) »zapustiti gnezdo (o valečih pticah)«; izv. *skíta* »potep«, *skitáč*, *skȋtež* (m.), *-a*, *skitȃlec* (m.), *-lca* »vagabund«, adj. *skítav*, *-a* »potepuški«. Besedna družina je znana le v vzh. dialektih.

Prim. csl. *skytati sę*, *-ają sę* »vagari, circumferri«, sbh. *skítati se*, *skȋtām se*, *skȋćēm se* »vagari«, v 16. in 17. st. *poskisti*, *-skitem* (ARj X, 923); *poskititi*, *-ati* »ponuditi«; mak. *skita (se)* »vagari«, blg. *skítam (se)*, r. *skitátьsja*, *-ájusь*, ukr. *skytátysja*, *-ájusja* »isto«, br. le *skít* »puščavnikovo bivališče«, *skítnik*, f. *skítnica* »puščavnik, -ica«. V zah. slov. glagol pomeni »nuditi«, prim. č. *skýtati*, stč. *skýsti*, *skýtu*; *skýtati* »nuditi«, slš. *skytat'*, gl. *skićić* »isto«, dl. *póskiśiś* »ponuditi«. Psl. **skytãti sę* je prvotno pomenilo »skrivati se«. Zah. slov. in star. sbh. pomen »ponuditi« je zaradi csl. *podъskytati* = *podъkloniti* »inclinare« treba izvesti iz *»nakloniti, pokloniti«, kar je med drugim omogočil pomenski razvoj **sъkloniti* »upogniti« > »skriti, odstraniti« v sbh. Podrobnejši opis semantičnih prehodov glej pri *skútiti se*. Psl. **skýsti*, **skytèšь* »skriti, oviti« (tip **grýzti*) < ide. **skuHté/ó-* najverjetneje temelji na bazi **(s)keu̯H-t-* »pokriti, oviti«, prim. stvn. *hût*, stnord. *hūð* »koža« < **kéu̯Htis*, g. **kuHtéi̯s*, lit. *skiáutas*, pl. *skiautaĩ* »lupina« < **skeu̯Htó-*. Domnevanje opisanega razvoja dopušča pritegnitev sln. *skútiti se* (pf.) »zapustiti gnezdo« < *»skriti se« in sorodnega ter psl. **kǫta/iti* »pokrivati, varovati«. Zato se zdi splošno mnenje, po katerem je psl. **skytãti* sorodno z lit. *kutė́ti* »predramiti«, *atsikutė́ti* »okrevati«, stvn. *scutten* »tresti« (tako npr. Vasmer II, 638; Pokorny, 957 s.) malo verjetno. Slednje gradivo namreč ne ustreza niti šemantično niti morfološko, saj ide. **(s)kū̆t-* »tresti« prevojno alternira le s **ku̯ē/ōt-*, prim. srir. *cáith* »acus, furfur«. Glej tudi *skútiti se*. M. S.

sklabotína (f.) »naplavina« (Haloze); nejasno; Torbiörnsson, LM I, 80, je primerjal z r. *kólob* »krogla, hlebec, kepa, klobčič«, kar že zaradi pomena odklanja Vasmer I, 600.

skléda (f.) »catinus, scutella«, tudi »vdolbina v preši«, dem. *sklédica*, adj. *sklédast*, *sklédičast*, *-a*, izv. subst. *sklȇdar*, *prisklȇdnik*, *skledolȋznik*; *sklȇdnik*, *sklȇdnjak* »scutellarium«; fit. *sklȇdarica* »Scutellaria galericulata«, *sklédičar* »Parmelia parietina«; v 16. st. *ʃkleda*, *ʃklada* »lanx, discus«, *sklediza* »scutella« (Megiser), v 17. st. *scleda* »piatto« (Alasia), v 18. st. *sklęda* »patina«, *skledněk* »scutellarium« (Pohlin), *ʃkleda* »Schüssel« (Gutsmann); cgn. *Skledar*, *Skledor*, *Sklejdar*.

Prim. hrv. dial. *sklèda*, *sklȋda* (Istra). Nastalo po metatezi iz **skъděla*, kar je izposojeno iz rom. refleksa za lat. dem. *scutella* k *scutra* »plitva posoda«. Neposredno iz lat. je izposojeno stvn. *scuzzila* > n. *Schüssel* »skleda« (Miklošič, 301; Skok III, 645 s.). Glej tudi *skodȇla* in *zdȇla*. M. S.

sklenína (f.) »emajl«, navadno *zóbna sklenína* »Zahnschmelz«. Izvedeno iz dial. in star. *sklȇn* (adj.) »steklen«, (s.) »steklo«, kar je tvorjeno iz dial. variante **sklȍ* za knjiž. *stéklo* < **stьklȍ*. Dalje glej *stéklo*. M. S.

sklę́ža (f.) »razpoka« in »pezdir, drobir«. Izposojeno iz furl. *sclése* »schieggia, sverza anche sottilissima di legno« k rom. *schidia* »drobec, iver« (Štrekelj, Lwk., 58; Pirona, VF, 355; Mende, RLS, 108; Meyer-Lübke, 7689). M. S.

sklízek (adj.), f. *-zka* »spolzek«, pkm. *šklìzek* »isto«, *škliski* (Novak, Slovar, 107); v. *sklízati (se)*, *sklȋ-*

zam (se) (impf.) »drsati (se)«, pf. *sklízniti, sklîznem* »spodrsniti«, pog. tudi »oditi, pobrisati jo«, subst. *sklî-zanka* »drsališče«, pkm. *šklízajca* »poledica« (Novak, l. c.). Prim. hrv. *sklȉzak*, f. *sklȉska* »spolzek«, *sklízati se, sklîzām se* »drsati se«, tudi *sklîžēm se* »isto«, pf. *sklȉznuti se, sklȉznēm se* »zdrsniti«, *klȉznuti, klȉznēm* »zdrsniti, izginiti, pobrisati jo«, *klȉzak* »sklizek«, r. dial. *sklíznutь* »zdrsniti«, *sklízkij* »gladek, spolzek« (Dal', Slovar'[3] IV, 200), ukr. *sklýznuty* »zdrsniti, izginiti« (Grinčenko, Sl. IV, 137), br. *sklízkij* »spolzek«, *sklíznucь* »zdrsniti« (Nosovič, 583).

Slov. **sklîzъkъ* in **klîzъkъ* »gladek, spolzek« sta deverbalna adj. iz **(s)klizȁti, *(s)klizȁješь* poleg **(s)klíz'ešь*; v ničti prevojni stopnji **sklьzъkъ, *sklьzati* v hrv. kajk. *skuzek* »spolzek«, r. dial. *sklëzkij* »isto« (Dal', Slovar'[3] IV, 200), str. *skъlznuti* »povzročiti, da spodrsne«, ukr. *kóvzaty(sja)* »drsati (se)«. Glej tudi *skolzek*. M. F.

sklizíti (v. impf.) »cureti«, pf. *nasklizíti* »privreti«, npr. *voda nasklizi* (oboje bkr.; Šašelj, Bisernice I, 301, 275). Denominativ od **sklizь* (f.) »sluz«, prim. r. *sklízь, -i* »sluz«, npr. *pokrytyj sklízьju* poleg *pokrytyj slízьju* (Dal', Slovar'[3] IV, 200), br. *sklízь* (f.), *-i* »isto« (Nosovič, 583), kar je verjetno deverb. tvorjeno iz slov. v. **sklizȁti, *sklizȁješь* poleg **skliz'ešь* »drseti, polzeti«. K pomenskemu razvoju prim. sln. *slizéti, -í* (v. impf.) »kapljati, cureti«, ukr. *slyzýty, -zjú, -zýš* »postajati, biti spolzek«. Dalje glej *sklízek, slîz* in *slę̑z*. M. F.

skǫ́ba (f.) »letev« in »klamfa, penja«. Po Pleteršniku II, 490, izposojeno iz drugih slov. jezikov. Gotovo domače je pri Cafu izpričano *škǫ́ba* »zapah pri vratih, Klinkhaken«.

Prim. csl. *skoba* »fibula«, sbh. *skȍba* poleg *skȍbla* (Vuk) »klamfa«, mak. *skobička* »lesena ploščica na čevlju«, blg. *skóba* »klamfa, držaj«, r., ukr. *skobá*, akz. *-ú* »isto«, ukr. *skóbelь* (m.), *-blja* »zapah pri vratih«, br. *skabá, -ú* »klamfa«, p. dial. *skóbel* (m.), g. *skobla* »zapah«, č. *skoba, skoble*, slš. *skoba* »klamfa«, gl. *skobla*, dl. *skobla, skob'ela* »tečaj pri vratih«. Iz te osnove utegne biti izvedeno tudi sbh. *skȍbālj, skòbālj, škòbālj* (m.), *-obálja* »podust; Chondrostoma nasus«, mak. *skobust*, blg. *skobár*, rum. *scobár* »isto« (kar ima Skok III, 162, za substratno), prim. č. *skoba* tudi »velik, zelo zakrivljen nos«. Psl. verjetno **skoba, *skobl'ь* »zapah, zatič, klamfa«, prvotno gotovo »kavelj, kljuka«, primerjajo z lit. *sùkaba* »kavelj, klamfa«, *kablȳs* »kavelj, kljuka« (+ *s-* = ukr. *skóbelь*, p. *skobel*), *kabė̃* »zapona, kljuka, kavelj«, stnord. *hōp* »majhen zaliv« < *»nekaj ukrivljenega«. Sem sodi še lit. *kabė́ti, kabù* »viseti«. Bolj razširjena je nazalizirana varianta **kamb-* »kriv«, prim. gr. σκαμβός »kriv, krivonog«, stir. *camm*, kimr., korn. *cam*, bret. *kamm* »kriv«, lat. *cambīre* »zamenjati« (< *»obrniti«). Osnovna literatura: Miklošič, 301; Vasmer II, 640; Pokorny, 918; Fraenkel, 938, 200. Drugače Schuster-Šewc, HEWb., 1690 s., ki **skoba* povezuje s sln. *skǫ́belj* in sorodnim. Medtem ko sev. slov. gradivo kaže na staro oksitonezo, eventualno baritonezo, je iz jslov. mogoče zaključiti le **skòba* ali tip **rȍzg(v)a* Če jslov. **skòba* ni analogno po nekdanjem dem. **skòbъka* (ki bi kazal na *-i-* ali *-C*-deblo), je mogoče misliti na psl. **sъkòba* (akcentski tip **orbòta*), kar bi bilo direktno primerljivo z lit. *sùkaba*. M. S.

skóbec (m.), g. *-bca* »Accipiter nissus«, star. *skópec*, prim. v 18. st. *skópz* »niſus« (Pohlin), *ſkopez* »Speerber« (Gutsmann), v 19. st. *skópez* »Accipiter nissus, Strix passerina«, *povódni skôpiz* »Pandion Sav.« (Freyer, Fauna, 8).

Prim. sbh. dial. *škobac* (Begovo, Razdolje), *škopac* (Lika) »Accipiter nissus« (Hirtz, Rj. II, 480), r. *skopéc, -pcá, skóbčik*, ukr. *skopéc* »Accipiter gentilis«. Varianto z *s-* k splošnoslov. **kobьcь* je mogoče razložiti z leksikalizacijo prepozicionalne zveze **sъ kobьcь* »kobcu podobna ptica« (Snoj, SR XXXVII, 153 s.; dodatne tovrstne primere glej pri *strę̑m*). Sln. izpričbe s *-p-* namesto z *-b-* so ljudskoetimološko naslonjene na *skopíti* »verschneiden«, kar je omogočila asimilacija v casus obliqui (prim. pri Hirtzu, l. c., *škopac, što škopi pilad* (Plitvice)). Psl. **kobьcь*, g. **-ьcȁ* je sorodno s stvn. *habuh*, n. *Habicht*, ags. *heafoc*, agl. *hawk*, stnord. *haukr* < germ. **habuka* »kragulj, sokol, skobec« (Pogodin, RFV XXXIII, 328 s.; Kluge[17], 278). Dalje nejasno. Zveza s psl. **kob-* »augurium« (Brückner, 240) se zdi verjetna. Alb. *shkabë* »Aquila melaneatus«, kar naj bi po G. Meyerju, 406, kakor sln. *skóbec* in sorodno dokazovalo ide. *s-* mobile, takšno razlago izključuje, saj bi ide. sekvenca *sk-* v alb. morala preiti v *h-*. Glej tudi *kóbec, skópec*. M. S.

skǫ́belj (m.), g. *-blja* »runcina«, dem. *skǫ́bljič*; tudi *skǫ̑blja* (f.) »železo za skobljenje, vrsta obliča«, denom. *skǫ́bljiti, -im* (impf.) in *skǫ̑bljati, -am* (impf.) »runcinare«.

Prim. csl. *skoblь, skobelь* »radula«, v. 1. sg. *skoblju* »radō«, hrv. dial. *skȍbla* »orodje za dolbenje v les«, sb. *skȍblja* »orodje za kopanje«, mak. *škoba* »skobelj«, r. *skóbelь, -lja* »skobelj«, *skoblítь, -íšь* in *skóblišь* »skobljiti«, ukr. *skóbelь, -lja* »skobelj«, *skoblýty, -ýšь* in *skóblyš* »skobljiti«, br. *skóblja* »skobelj«, *skablícь, skóblišь* »skobliti«, p. dial. *skoblica*, č. *skoble* »skoblja«, *škoble* »polkrožno rezilo z dvema ročajema za odstranjevanje kocin na zaklanem prašiču«, slš. *škobla* »isto«. Psl. **skȍbl'ь* (poleg **skȍbl'a*) je nomen instrumenti (tipa **čȅsl'ь* > sbh. *čȅšalj*, g. *čȅšlja* in *čȅšlja*) iz v slov. neizpričane glagolske osnove **skob-* »obdelovati z ostrim orodjem«, prim. lit. *skabýti, -bù, skãbo* »trgati, rezati«, inkoh. *skàbti, skambù*; adj. *skabrùs* »oster«; v p. st. *skȍbti, skobiù* »dolbsti v les, izrezovati iz lesa«, lot. *skabît* »odtrgati«, lat. *scabere* »praskati, čohati«, got. *skaban*, stnord. *scafa* »strugati, praskati«, stvn. *scaba* »oblič« (Vasmer II, 640; Pokorny, 930 idr.). O ide. bazi **(s)kă-b(h)-* poleg **(s)kă-p-* »obdelovati z ostrim orodjem« glej še *kopáti, skopíti, kopíti*. M. S.

skočiti, *skǫ̑čim* (v. pf.) »salire«, gor. *skǫ́čət, skǫ̑čəm*, pkm. *skočìti, skòčin*, črnovr. *skǫ̑čt', skûəč*; prefigirano *od-, pre-, po-, ob-, v-, za-, na-skočíti*, inkoh. *-skókniti, -skǫ̑knem*; kot iter., impf. fungira *(-)skákati, -čem* in *-kam*; dem. *skôčkati, -am* (pf.); subst. *skȍk* (m.), g. *skǫ́ka* »saltus«, *poskȍk* (m.), *-skǫ́ka* »isto, Elater segetis«, pl. *poskǫ́ki* »pticam podobne pošasti«, *naskȍk* »napad«, *uskȍk* »begunec, prebežnik«; *skočník* (m.), *-a* »majhen slap, žleb nad mlinskim kolesom, locusta«, *skókica, skokavíca* »bolha« (prim. p. dial. *skoczka, skocka* »isto«), *skôček* (m.), *-čka* »Aranea truncorum«; adj. *(po)skóčen, -čna, skočȃn, -čnȁ* »uren, živahen«, *skočljȋv, -íva* »isto«, adv. *skǫ̑koma* »v

galopu« idr.; v 16. st. *ſkozhiti* »exilio«, *ſkok* »saltus« (Megiser), v 17. st. *ſcoc* »ſalto« (Alasia), v 18. st. *škók, škúk*, g. *od škoka* »saltus«, *poškozhiti, en škok ſturiti* »saltem dare« (Kastelec-Vorenc), *skôzhèm, -zhiti* »salire«, *skok, -u* »saltus« (Pohlin); cgn. *Skok, Skočir.*

Prim. stcsl. *skočiti, -čǫ* »salire«; *skokъ* »saltus«, sbh. *skòčiti, skȍčīm, skȍknuti, -nēm; skôk*, g. *skȍka*, čak. *skočȉt, skȍčin*, mak. *skoči, skokne; skok*, blg. *skóča, -čiš, skókna; skók, skókъt*, r. *skočítь, -čú, skóčišь, skoknútь, -nëš; skók, -a*, ukr. *skóčyty, -ču, -čyš; skík*, g. *skóku*, br. *skóčycь, -ču, -čyš; skók, -u*, p. *skoczyć, skok*, kašub. *skočëc*, č. *skočiti, -ím; skok*, slš. *skočit', -ím; skok*, gl. *skočić, -ču; skok*, dl. *skócyś, -ym; skok.* Poleg pomena »salire« je opaziti zlasti še pomene »plesati, hiteti, skrbeti«. Navadno rekonstruirajo psl. v. **skočiti*, subst. **skokъ*, kar primerjajo s stvn. *scehan* »hiteti«, srvn. *geschëhen*, ags. *scēon* »pripetiti se«, srvn. fakt. *schicken* »poslati«, gr. κεκῆνας »zajčev, λαγωούς« (Hesych. navaja za Kreto), stir. *scohid, scuhid* »napreduje, gre do konca« in izhajajo iz baze **(s)kek-* »skakati; hitro premikanje« (Miklošič, 301; Trautmann, BSW, 262; Solmsen, Wortforschung, 144 s.; Vasmer II, 641; Pokorny, 922; zadržano Frisk I, 812). Večina avtorjev pritegne še lit. *šókti, -ku* »skakati« in lot. *sâkt, -u* in *sācu* »začeti«, kjer domnevajo metatezo *sk-* v *ks-* (Endzelin, ZSlPh XVI, 109 s.; Pokorny, l. c.). Fraenkel, 1022, vidi v *šókti* sinonimno bazo **k'āk-*. Vaillant, Gr. comp. III, 414, pojmuje psl. **skočiti* kot iter. Proti temu govori pf. aspekt v vseh slov. jezikih, poleg tega pa še akcentuacija prez. v sln., sbh., blg., ukr. in br., ki priča za denominativ iz trizložnega debla (prim. takšne denom. npr. sln. *sklộpim, zakộnim*, sbh. *zàkonīm*, ukr. *sklóču*). Zato se zdi verjetneje rekonstruirati psl. **sъ-(s)kòčǫ* ← **sъ-(s)kòkъ*, česar vokalizem je do lit. *kuokìnė* »večerna zabava s plesom« ← **kuokas* »skok, ples« v enakem razmerju kot lit. *kuõlas* do psl. **kòlъ*, g. **kolà* (o slednjem Fraenkel, 311, Balt. Spr., 119), z *s-* mobile prim. še interj. lit. *skúokč* »hop« in morda ukr. *skík*, br. *skók* »isto«. Balto-slov. gradivo kaže na ide. **(s)kŏk-* »hitro se premikati (navzgor)«, kar je verjetno imitativna baza, prim. **k(')āk-* v gr. dor. κᾱκίω, atiš. κηκίω »vreti, izvirati«, lit. *šókti* »skakati«; jslov. **kǎčiti* »dvigovati«, **k. sę* »vzpenjati se«, črnogor. *kàčati, -ām* »skakati iz vode (o ribah)« (Boka), sln. *káča*, hrv. kajk., čak. *kȁča* »serpens«, prvotno in hrv. dial. le »modras, Vipera amodites« (k pomenu prim. sbh. *pòskok* »isto«), sbh. *kȁčič* »Sterna caspica, hirundo« (ARj IV, 723); **(s)kek-* v gr. κεκῆνας »zajčev«; stir. *scén* »strah, panika« itd. (glej zgoraj); **(s)k(h)eg-* v sti. *khajati* »mešati«, ags. *sceacan*, agl. *shake* »tresti«, stsaš. *skakan* »oditi, zbežati«, stnord. *skaka* »izginiti« (Snoj, JZ 1991, 31 ss.). Glej tudi *skákati, škakljȋv.* M. S.

skodę̂la (f.) »scutella«, tudi *škodę̂la. škudę̂la, škandę̂la, škedę̂la, skedę̂la*, vzh. štaj. *zdę̂la* »isto«, dem. *skodę̂lica*; prim. csl. *skǫděla, skǫdelь* »testa, laguncula«, hrv. *zdjȅla* (Vuk), *skudel* (Stulli), *škùdela* (Dubrovnik), *skudȅla* (Vis), gl., dl. *škla.* Kakor stvn. *scuzzila* > nvn. *Schüssel* (> lot. *skutuls*, lit. *skutùlė*) v različnih obdobjih izposojeno iz rom. refleksov za lat. *scutella*, kar je dem. iz *scutra* »skleda«. Iz istega vira je poleg rom. refleksov, npr. it. *scodèlla*, star. *scudella* tudi sln. *škȗndra* »pletena košara z lesenim dnom« (Miklošič, 301; Mühlenbach-Endzelin III, 908; Walde-Hofmann II, 503). Nazal v slov. razlagajo po kontaminaciji s (sln.) *skộdla* < it. *scàndola*, kar je sicer možno, vendar ne obvezno, saj se le-ta pri izposojenkah pogosto interkalira, prim. sln. *štę̂nge.* Glej tudi *sklę́da, zdę̂la.* M. S.

skộdla (f.) »scandula«, tudi *škộdla*, dem. *skộdlica*, adj. *skộdlast, škộdlast*, subst. *skộdlar* (m.), *-ja* »Schindelhauer«, *skộdelnik* (m.), *-a* »Schindelnagel«; v 18. st. *shkodla* »scandula« (Pohlin), *ſkodla, ſhkodla* »Dachbrettel« (Gutsmann); cgn. *Skodlar, Škodlar.* Kakor hrv., črnogor. *skȕdla*, hrv. tudi *skodla* »isto« izposojeno iz rom. jezikov, prim. it. *scàndola*, furl. *s'ciàndule* < lat. *scandula* »isto« (Battisti-Alessio, 3370; Pirona, VF, 954, 966), kar je tvorjeno iz ide. **(s)k(h)e(n)d-* »razklati«, prim. gr. σκεδάννῡμι »razdrobiti« (Walde-Hofmann II, 483 s.; Pokorny, 918 s.). Iz reducirane variante lat. *scindulla* je stvn. *scintula, scintala*, n. *Schindel* (> lit. *skiñdelis, skiñdulis*), kar je dalo sln. *šintel*, v 18. st. *ſhintel* »Schindel« (Gutsmann), potrjeno že v 17. st. v Dict., cgn. *Šintler* (dol., bkr.), hrv. dial. *šȋmla*, sb. dial. *šȋndra* »isto« (Kluge[17], 650; Striedter-Temps, DLS, 218; Skok III, 271). M. S.

skólke (f. pl.) »pare, mrtvaški oder«, tudi *skolki* (m. pl.) »isto«; Bezlaj, Eseji, 127, primerja z lit. *skélbti* »oznaniti, razglašati«, lot. *skaļš* »glasno doneč, glasen, jasen«, *atskalas* »odmev«, s čimer je sorodno r. dial. *skólitь* »cviliti, tuliti« (Dal', Slovar'[3] IV, 198), p. dial. *skolić* »jokati« (Karlowicz, SGP V, 149), č. *skoliti* »bevskati, zavijati« (Fraenkel, 799; Mühlenbach-Endzelin IV, 869 s., I, 191; Vasmer 642); prepričljiveje Boryś, JF XLII (1986), 166 ss., ki sln. obliki in hrv. kajk. *skolki* (m. pl.), *skolke* (f. pl.) »mrtvaški oder« poleg sg. *skôlek, skôlək, skôlak* (m.) »deščica, deščica ali lesen ploh za pokrivanje kislega zelja ali repe v kadi; tkalska deska« izvaja iz slov. **skolīti* »cepiti«; k pomenu prim. sln. *deti na desko* »aufbahren«, *deske* (f. pl.) »Todtenbahre« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 249); kljub lat. *calx*, g. *calcis* »peta« poleg »Ansatz von älterem Holz beim Weinstock« je zveza s sln. *kȍlk* < **kъlkъ* (tako Kurkina, Etimologija, 1971, 92) dvomljiva. Glej tudi *skála II* in *ščálja.* M. F.

skolzek (adj.), f. *-zka* »spolzek«. Pleteršnik II, 492, navaja to besedo po Miklošiču, češ da naj bi bila iz Habdelićevega slovarja, torej kajkavska. Toda oblike pri slednjem avtorju ni zaslediti, pač pa jo med kajk. gradivom najdemo pri Belostencu: *szkùzek* »lubricus, labidus« < **sklьzъkъ, szkuſzko* »lubrice, labidè«. Dalje glej *sklízek.* M. F.

skomati, *-am* (v. impf.) »bolestno želeti, zahtevati, skrbeti«, tudi *skomljati.* Temu ustreza csl. *skomati, skomljǫ* »gemere«, *skomljati, -ajǫ* »grunnire«, č. *skoliti, skomliti* »zavijati (o psu)«, slš. *skolit', oskolovat'* »zavijati«, *vyskálit'* »izprositi«, p. *skomleć, skolić, skamlać*, r. dial. *skomlítь* »jokati«, gl. *skomlić*, dl. *skomliś, skiwliś* »klicati na pomoč, ječati, vzdihovati«. Etimološko nejasno. Preobraženskij II, 304, in Iljinskij, IORJ XXIII/2, 243, mislita na onomatopejo. Prellwitz[2], 419, in Boisacq, 878, primerjata gr. σκομβρίσαι·γογγίσαι (Hesych.), kar odklanjata Vasmer II, 643, in Frisk II, 737. Machek[2], 547, domneva, da je sovpadlo dvoje osnov, **skol-* kaže na lit. *skãlyti* »zavi-

jati, tuliti, tožiti«, *skom- pa na lat. *gemere* »vzdihovati, stokati, jadikovati«. Vasmer, l. c., primerja r. *oskóminy* »skomine«. Morda imamo opraviti z *s-* mobile; pomensko blizu je r. *komítь* »stiskati«, *komítьsja*, *komnétь* »izčrpavati, slabiti, zdelati«, kar je Būga I, 446, povezoval z lit. *kamúoti* »mučiti, trpinčiti, slabeti, izčrpavati« in s sbh. *kòmati* »suvati z roko«, pf. *kȍmnuti* »suniti«, kar zavrača Fraenkel, 214, ki lit. *kamúoti* povezuje z r. *kóm, -a* »kepa« (glej *Kum*). Vendar je sodeč po balt. pomenih mogoče pritegniti tudi jslov. *koma(j)*, sln. *kộmaj*, kjer lahko izhajamo iz osnovnega pomena »mukoma, s težavo« in sln. *priti v okom* »biti kos, zmoči«.

skoníka (f.) »vrsta grmičevja«, kol. *skonîčje* (n.). Izhajati je treba iz leksikalizirane prep. zveze **sъ konikǫ* »koniki podobna rastlina«. K besedotvorju prim. pri *strệm* navedene primere. Domnevno psl. **konika* je tvorjeno s pri fitonimih pogostim sufiksom *-ika* (prim. *jerebíka*) iz psl. baze **kon-* »bodica, konica«, od koder je še npr. blg. *konec* »Festuca ovina« (Snoj, SR XXXVII, 154). Glej tudi *počệti*. M. S.

skộp (adj.), f. *skộpa* »parcus« in »pičel, komaj zadosten«, npr. *skopa mera* »karges Maß«; izv. *skopúh*, *skopûn*, *skopîn* (m.), *-a*, *skopár* (m.), *-ja*, *skộpec* (m.), *-pca*, f. *skopúlja* »homo parcus«, v. *skopáriti*, *-ârim*, *skopušáriti*, *-ârim* »parcere«, abstr. *skopóta*, *skopộst* (f.), *-i*, *skopûštvo* (n.), *-a* »parcitas«; kompoz. *skoporȍk*, *-ộka*, *skoporȋt*, *-íta* »skop« s svojo besedno družino, npr. *skoporîtec*, *skoporîtež* »skopuh«, v. *skoporítiti*, *-ȋtim* (impf.) »skopariti«; v 16. st. *skop* »parcus«, v 18. st. *škop* »avarus, deparcus«, *škoporitez* »cumisector«, *škopúſt* »avaritia, parcitas« (Kastelec-Vorenc), *skôp* »tenax«, *skoporitz* »parcipromus« (Pohlin).

Prim. csl. *skǫpъ* »sordidus, avarus, immisericors, parcus«, stcsl. *skǫpostь* »avaritia«, sbh. *skûp*, f. *skúpa* »drag (po ceni)« in »skop«, mak. *skap*, blg. *skъ́p*, *-a* »isto«, r. *skupój* (*skúp, skupá, skúpo*) »skop«, ukr. *skupýj*, br. *skupý*, p. *skąpy*, č. *skoupý*, stč. *skúpý*, slš. *skúpy*, gl. *skupy* »skop«, dl. le adv. *skupje* »skopo (odmerjeno)«. Psl. **skǫ̑pъ*, **skǫpă*, **skǫ̑po*. Ponujata se dve možnosti razlage. Brückner, 493, za njim Vasmer II, 654, Schuster-Šewc, HEWb., 1299, idr., domnevajo tvorbo z redkim sufiksom *-pъ* iz psl. **skomī́/ěti*, sln. *skomệti* »skominati, biti zaskrbljen«, r. dial. *skomítь* »boleti, ščemeti« (v prevojnem razmerju do stp. *szczmić* »prešati«), kar je besedotvorno slabo utemeljeno. Adjektivi s pomenom »skop, pičel« prvotno pogosto pomenijo »odrezan, priškrnjen«, zato se zdi možno izhajati iz psl. iter **skopī́ti* »castrare, evirare« < *»rezati« oz. njegovega besedotvornega predhodnika, pri čemer bi bilo nazalizacijo treba pripisati vplivu sicer neohranjenega nazalnega prez. Le-ta morda odseva v csl. *chǫpati* »prehendere«, *ochǫpiti* »amplecti« poleg *ochopiti* »mordere«, če *ch-* ≤ **sk-*, s čimer povezuje psl. **skǫ̑pъ* Brückner, KZ LI, 230. Zveza z lit. *kum̃pas* »kriv« (Zupitza, GG, 108) se iz semantičnih razlogov ne zdi verjetna. Glej tudi *skopíti*, *kopíti*. M. S.

skópec (m.), g. *-pca* »vrsta pasti« (gor., pkm.). Najverjetneje metafora iz *skóbec*, star. tudi *skópec* »Accipiter nissus«, prim. podobno *lisíce* (f. pl.) »okovi, Fangeisen« poleg *lisíca* »vulpes«. Manj verjetno gre za nomen agentis iz *skopíti* v star. pomenu »odrezati, urezati«, glej *skóbec*, *kóbec*. M. S.

skopíti, *-ím* (v. pf.) »evirare, castrare«, tudi *skộpiti*, *-im* (pf.) »isto«, impf. *skâpljati*, *skâpati*, *-am* (impf.); postv. *skȍp* (m.), *-ópa* »der Verschnitt«, izv. *skópec*, *škópec* (m.), *-pca* »kastrirana žival, evnuh«, *skâpljavec* (m.), *-vca* »castrator«; adj. < ptc. *skopljȇn*, *skộpljen* z izv. *skopljệnec*, *skopljeník* »castratus«; v 18. st. *škopiti* »evirare, castrare«, *škoplen* »eviratus«, *škopiz* »castratus« (Kastelec-Vorenc).

Prim. stcsl. *skopiti*, *-pljǫ* »evirare«, sbh. *škòpiti*, *-īm* (impf.), dial. tudi *skòpiti*, impf. *skapljati*, *-am*, sb. dial. *učkȍpit* (Kosovo), mak. *skopi* (impf.), blg. *skopjá*, *-íš*, r. *skopítь*, *-íšь*, ukr. *skóp*, *-a* »skopljen oven«, br. *skapéc*, *-pcá* »evnuh«, p. *skopić*, *skopię*, č. *skopiti*, *-ím*, slš. *škopit'*, *-ím*, gl., dl. *skop* »skopljena žival«. Iz slov. **skopьcь* je izposojeno n. *Schöps* »skopljenec«. Psl. **skopī́ti*, **-íšь* je varianta z *s-* mobile k **kopī́ti* »isto«, kar je iter. iz baze **skēp-*, **skăp-* »rezati«, prim. lat. *cāpo*, *-ōnis*, *cāpus* »kopun«, alb. dial. *kep* »klepati«, gr. κόπτω »tolči« idr. (Vasmer II, 645; Pokorny, 932, idr.). Nekoliko drugače Schuster-Šewc, HEWb., 1293, ki domneva denominacijo iz **skopъ*, kar naj bi bila tvorba tipa **vozъ* iz nepotrjenega **skepe/o-*. Perfektivni pomen se je v sln. razvil analogno ob impf. *kopíti* »castrare« zaradi občutka, da gre za prefigirano tvorbo. Dalje glej *kopíti* pa tudi *kopáti*, *kopjȇ*, *ščáp*. M. S.

skóraj (adv.) »prope, paene, fere, mox«, tudi *skórej*, *skóri* in *skóro*, *skór* »isto«, od tod adj. *skóra(j)šnji* »propinquus (časovno)«; v 16. st. *skorai* (Dalmatin), *skorai*, *skorei* »statim, fere, bald« (Megiser), v 18. st. *skorej* »brevi« (Pohlin), *ſkori*, *ſkorei* »bald« (Gutsmann).

Sln. *skóraj* je najverjetneje tvorjeno analogno po adv. tipa *zgóraj*, *spódaj*. Varianti *skórej* in *skóri* sta lahko po vokalni redukciji nastali iz prve, ali pa temeljita na (komp.) **skorě(je)*. Varianta *skór* je reducirano *skóro* ali *skóri*, če iz **skorě*. Prim. stcsl. *skoro*, *skorě* »illico«, adj. *skorъ* »celer«, sbh. *skòro* »nedavno, kmalu«, *skȍrim* »nedavno«, adj. *skȍr*, d. obl. *skòrī* »skorajšnji«, *skòrašnjī* »isto, nedavni«, mak. *skoro* »nedavno, kmalu, hitro«, adj. *skor*, *skorašen*, blg. *skóro* »hitro, nedavno kmalu«, adj. *skór*, *-a*, *-o*, *skórošen* »nedavni, skorajšnji«, r. *skóro* »kmalu«, komp. *skorée*, adj. *skór*, *skorá*, *skóro*, *skóryj* »hiter, uren«, str. *skoryi*, *skorъ* »hiter« (a. p. c in b), ukr. *skóro*, *skorésenko* »kmalu«, adj. *skór*, *skóryj* »hiter, skorajšnji«, br. *skóra* »kmalu«, adj. *skóry*, *-aja*, *-ae* »hiter, skorajšnji«, p. *skoro* »brž ko«, dial. »kmalu«, adj. *skory* »uren, hiter«, č., slš. *skoro*, »skoraj«, adj. *skorý* »zgoden, skorajšnji«, gl. *skoro* »kmalu, skoraj«, komp. *skerje*, *skeršo* »raje, bolj«, star. adj. *skory*, *skerschi* »skorajšnji«, dl. *skóro* »kmalu, skoraj«, star. tudi adj. *skory* »skorajšnji«. Psl. **skoro*, **skorě*, komp. **skoręje* sta adv. k adj. **skorъ* »hiter« < ide. **skoro-*, kar je tvorjeno iz glagolskega debla **sker-ā-*, izpričanega v stvn. *scerôn* »biti prešeren, objesten«, srvn. *schërn* »hiteti«, srspn. *scheren* »teči, hiteti; rogati se«. K pomenskim razvojem prim. n. *fast* »skoraj« : agl. *fast* »hiter«. Dalje je sorodno lit. *skėr̃ys*, *skė̃ris*, *skėrė̃lis* »kobilica; Locusta viridissima«, hdrn. *Skarupė*, *Skarýčia*, balt. hdrn. *Skērijā* > str. *Ščarьja*, br. *Ščara*, p. *Szczara*; gr. σκαίρω »poskakova-

ti, plesati«, (ἀ)σκαρίς »človeška glista, Oxyuris vermicularis«, stnord. *skāri* »mlad galeb«, ags. *secge-scēre* »kobilica« (Būga II, 483, 530; Lehman, KZ XIL, 393; Trautmann, BSW, 263; Vasmer II, 684; Fraenkel, 801; Pokorny, 933 s.; Frisk II, 714 s.). Fonetično dvomljiva je primerjava s stvn. *rasco*, nvn. *rasch* »hiter« (tako Otrębski, Forsch., 183; Machek[2], 547) < **rap-ska-* k srspn. *rade* »hitro«. Psl. **aščerь/ъ* »kuščar«, kar starejši avtorji izvajajo iz **ō-sker-i/o-* in primerjajo s **skorъ* (Vasmer III, 502), je verjetneje derivirano iz psl. **askъ* »jama«, glej o tem ES I, 87 s.; SP I, 162 s., in *gúščar*. M. S.

skórec (m.), g. *-rca* »spleten košek, v katerega nabirajo jagode« (gor.), dem. *skórček* (m.), *-rčka* »iz brezove skorje spleten košek za nabiranje jagod« (polj.). Tvorjeno iz *skóra* »cortex«, prim. sln. *kórec* »iz skorje narejena posoda« (= stcsl. *korьcь* »vas quoddam«) iz *kóra* »cortex«. Verjetno je imelo **skorьcь* nekdaj širši areal, saj je beseda izposojena v alb. dial. *skoréc* »grot v mlinu«. Enako semantično motovacijo zasledimo v sln. *kozə̀l*, *kozár* »posodica iz lubja«, danes *kozârec* »calix vitreum«, kar je morda sorodno s *kọ́ža* »pellis«, če prvotno »cortex«. Dalje glej *skọ́rja*, *škọ́renj*. M. S.

skọ̑riš (m.), g. *-a* »Sorbus domestica«, tudi *skọ̑ruš* in po moderni vokalni redukciji *skọ̑rš* »isto«. Glej *oskoruša*. M. S.

skọ́rja (f.) »cortex, crusta«, kor., vzh. štaj. idr. *škọ́rja*; pri Janežiču je izpričano *skóra*, v vzh. dial. tudi *kóra* »isto«; dem. *skọ́rjica*, major. *skorjáča*, kar pomeni tudi »želva«, v istem pomenu še *koráča*; adj. *skọ́rjav*, *skọ́rjast*, *skorjevȋt*, *skọ̑rnat*, *-a*, *skorjȃt*, *-áta* »corticosus«; morda pkm. *skören* »suh, mršav« (navaja Novak, Slovar, 98); izv. subst. *skórec* (m.), *-rca*, *skórček* (m.), *-čka*, *skóriček* (m.), *-čka* (polj.) »košarica iz lubja«, *kórec* (m.), *-rca* »iz skorje napravljena posoda, kritina ali zajemalka na mlinskem kolesu«; morda je od tod še *korânta*, *korantáča* »žaba« in pkm. *korína* »cvetlica« (prim. drugačne poskuse s. v.); rezultativ *korẹ́ti*, *-ím*, navadno pf. *okorẹ́ti*, *-ím* »postati trd« (< *»dobiti skorjo, postati skorjast«), ptc. > adj. *okorẹ́l*, *-a*, adj. *okọ́ren*, *-rna*, abstr. *okorẹ́lost*, *okọ́rnost* (f.), *-i*; v 16. st. *ſkoria* »cortex, cruſta« (Megiser), v 18. st. *ſhkorja* »cortex«, *šlatka škorja* »cinamomum« (Kastelec-Vorenc), *skorija* »cortex« (Pohlin).

Prim. csl. *skora* »cortex, corium«, *kora* »cortex«, sbh. *kȍra* »skorja«, dem. *kȍrica*, dial. *kôrka* (Kosovo); izv. *skôrka* »buča s trdo lupino«, *(s)kórnjača* »želva«, *okòreti* »okoreti«, navadno le ptc. *okòrio*, *-rjela* »okorel«, mak. *kora* »skorja«, *čkorka*, *škorka* »suh delček lesa«, *čkorav*, *škorav* »suh, trd, skorjast«, blg. *korá*, pl. *-í* »skorja, lupina«, star. r. *skorá*, akz. *-ú* »koža«, *skórka* »skorja na kruhu«, knjiž. *škúra* »koža« (< p. (?)) *škúrka* »lupina, kožica«, *korá*, akz. *-ú*, dem. *kórka* »skorja«, ukr. *skíra*, *škíra* »koža«, *korá*, akz. *kóru* »skorja«, br. *škúra*, *skúra* »koža«, *kará*, akz. *-ú* »skorja«, dem. *kórka*, p. *skóra* »koža«, *kóra* »skorja«, č. *skůra*, *skůra*, *skora* »ustrojena koža«, *kůra* »skorja, lubje, lupina«, dem. *kůrka*, slš. *kôrka* »isto«, *okoralý* »okorel«, gl. *skora*, dem. *skórka* »skorja«, dl. *škóra*, *skóra*, dem. *škórka*, *skórka*. Iz slov. jezikov je alb. *kórë*, *kóre*, ngr. κόρα »skorjica«. Psl. **(s)korā̆*, akz. **-ǫ́* »(odrta) koža, (neustrojeno) usnje« : **(s)korī̆*, g. **(s)kòrьję* »nekaj koži podobnega« = »skorja, lupina«. K besedotvorju prim. ide. **aldh-(en-)* »korito« : balto-slov. **aldī́*, g. **aldī́jes* > psl. **oldī̆*, g. **òldьję* »ladja«. Slov. refleksi, ki kažejo na **(s)kòra* so produkti kontaminacij posameznojezičnih refleksov slov. **(s)korā̆* in **(s)kòrьja*. Č., slš. *škára* »mezdra« (č. tudi »neustrojena koža«) < psl. **skarā̆* je vrddhirana tvorba s prvotnim pomenom »pripadajoča koži« iz psl. **(s)korā̆*, kar je glagolski abstraktum s prvotnim pomenom *»rezanje, striženje« > *»kar je odrezano« (> »koža«) iz ide. baze **(s)ker-* »rezati«, identičen z lit. *skarà*, *-õs* »(večja) ruta, vlakno, (odrezan) kos tkanine«, lot. *skara* »kosem volne, cunja, krpa«, stnord. *skọr*, g. *skarar* »rob, kozarec, lasje«, ags. *scearu*, *-re* »striženje (las), usoda«, stvn. *scara*, srspn. *schare* »vojaški odred«, n. *Schar* < ide. **(s)korā̆* »nekaj odrezanega«. K besedotvorju prim. gr. γονή, ῥο(F)ή, τομή, stvn. *wara* »pozornost«. Podobne semantične prehode zasledimo v sorodnih tvorbah sti. *cárman-*, av. *čarəman-* »koža« (= gr. κέρμα, -τος »košček, majhen kovanec«), lat. *corium* »koža, usnje«, *cortex* (m.) »skorja, lubje«. Od glagolskih tvorb prim. zlasti gr. κείρω »rezati, striči«, stir. *scar(a)im*, 3. sg. prez. *ní-b-scara* »ločevati«, arm. *kcorem* »praskati«, stvn. *sceran* »rezati, striči«, lit. *skìrti*, *skiriù* »deliti, rezati«, sti. *kr̥ṇóti* »raniti, ubiti«, z determinativnim *-t-* še *kr̥ntáti* »rezati«, arm. *kcertcem* »odirati (kožo), luščiti«, alb. *qeth* »striči« (o bazi Trautmann, BSW, 938 ss.; Fraenkel, 796, 808; Pokorny, 938 ss.). Manj verjetno se zdi, da bi bili refleksi tipa sln. *skọ́rja* pod vplivom poltematskega prez. **korīšь*, v lit. izpričanega **-i̯e/o-*prez. ali delnega sinonima **kòža*, kot je to primer v lat. *corium*, kar je morda povzelo **-i̯o-*deblo po **-i̯e/o-*prez., izpričanem v gr. κείρω. Glej tudi *skorlûp*, *skrápa*, *okoríca*, *škọ́renj*, *črẹ̑velj*. M. S.

skorlûp (m.), g. *-a* »smetana na prevretem mleku, flos lactis; skorja na zemlji po dežju; vinski kamen«, tudi *skrlûp*, *skrlûb*, *skralûb*, *škrlûp*, *škorûp*, *škralûp* (m.), *-a*, *škralûpec* (m.), *-pca*, pkm. *škrlüp* (f.), *-i* (Beltinci; Novak, Slovar, 107), *škorlúpa*, *škorlupína* »isto«, *skorlúpa* »jajčna lupina«; adj. *šk(o)rlúpast*, *škrlûpnat*, *-a* ipd., denom. *skrlúpiti se*, *-ûpim se* (impf.), *škrlúpniti*, *-ûpnem* (pf.) »pokriti se s skorjo«; v 16. st. *skurlupa* »putamen; die abschnitzeln, alles unnütz, so man von einem ding abhawet« (Megiser), v 18. st. *šhkralub na mleiki* »flos lactis« (Kastelec-Vorenc).

Prim. csl. *skralupa*, *skraluplja*, *skralušta* »cortex«, sbh. *skȍrūp* »smetana na prevretem mleku«, hrv. dial. *škorûp* (Žumberak), čak. *skrlúp*, *-ūpà* (Istra), *skȍrūp* (Vrgada), *śkȍrup*, *śkȍruba* (Susak), blg. (z drugim sufiksom) *korúba* »duplo«, r. *skorlupá*, str. *skoroluplja*, *skorolušča* »lupina, luščina«, ukr. *škorúpa* »trda skorja na zemlji« (Grinčenko, Sl. IV, 502), *skorlúpka*, br. *skorúpa* (Nosovič, 585), p. *skorup(k)a*, *skorupina*, *s(z)karłupa*, *skorpa*, *szkarupa*, z *-e-*jevskim vokalizmom *(sz)czerupa* »luščina«, č. *skořápka*, *skořepina*, dial. *škaropina*, jvzh. č. *skořapka*, laš. *skořapa*, *škorupa*, stč. *skořepina*, *skořépka*, *skořipina*, slš. *škrupina*, dial. *skorupa*, *škorupa*, *škarupa*, *škarlupina*, gl. *škorpawa*, *skorpawa* »lupina«, star. *korpizna*, *škorpizna* »luščina«, dl. *škórpina* »lupina«, star. tudi *škorp*, *škorpa* »žična konstrukcija glinenega lonca«. Refleksi tipa sln. *skorlup(a)* so posledica mlajše, refleksi tipa sln. *skralûp*, csl. *skralupa* < psl. **skor-lu-*

pъ/a (kar ima Vasmer II, 646, za prvotno) pa starejše kontaminacije prvotnega *skorupъ/a z *lupi̋ti; prim. kontaminacijo z *luščíti v csl. skralušta in vpliv psl. *lubь v sln. skralûb, psl. *lupína v sln. škorlupína ipd. Izhodišče je psl. *skor-upā̋ poleg *skȍr-upъ, *skor-ъpъ/a, *skor-ěpa, *skor-ucha (sbh. denom. skorúšiti se, skòrūšīm se »pokriti se s skorjo«), *skor-pa (glej skrápa). Gre za denominalne tvorbe iz psl. *skorā̋ »skorja, lupina«, pri čemer imajo -p-jevski sufiksi najverjetneje dem. funkcijo kakor v primerih psl. *chъl-ъpъ »manjši nežnejši lasje« (r. chlópok »bombaž«, kol. chlopьě »kosmi«), p. maciupki »majčken«, sti. katu-pa- »majhen meh za olje« idr. (Čop, Prispevek, 70, 100 ss., passim). Dalje glej skórja, skrápa. M. S.

skoróc̣elj (m.), g. verjetno -a »Achillea millefolium; rman« (štaj.), tudi škoróc̣elj (Savinjska dol.), škróc̣elj (m.), -clja, škrộčič (m.), -a, koróc̣elj, koróncelj (m.), -clja »isto« (vzh. štaj., gor.).

Prim. stč. skorocel »Plantago, trpotec«, č. pri Preslu kolocír, slš. koloc(i)er, knjiž. skorocel »isto«. Prvotno *skoro-cělъ, -cěl'ь »tisti, ki hitro celi (rane), zdravi« iz psl. *skorъ »hiter« in *cělíti »celiti, zdraviti« (Machek, JR, 218, brez sln. gradiva). V ljudskem zdravilstvu se tako trpotec kot rman uporabljata pri zdravljenju ran, prim. tako motivirano še ukr. dial. krova(v)nyk, kryvavnyk »rman« (Makowiecki, SBLM, 4), p. krwawnik, č. krvavník »isto« (Machek, JR, 296), stvn. gachheila, srspn. gachheil »isto«, prvotno »tisti, ki hitro zdravi« k n. jäh »hiter, nenaden« in heilen »zdraviti« (Marzell, Wb. Pfln. I, 87). Dalje glej skóraj in cẹ̑l. M. S.

skotína (f.) »živalski iztrebki, govno«. Morda izvedeno iz *skotъ »živina« (Bezlaj, ESSJ II, 74), vendar se zaradi nvn. Schund »blato, govno« (16. st.), arm. xunt (adj.) »obscen, opolzek«, gr. σκῶρ (n.), g. σκατός (< *skn̥-to-s) »drek, blato«, het. šakkar (n.), g. šaknaš »drek« < *sok-r̥, g. *sok-n-os vsiljuje izvajanje iz psl. *skǫ̑tъ < ide. *skn̥to-s, kar se je moglo leksikalizirati iz sklonske paradigme heteroklitičnega substantiva, o katerem priča gr. gradivo in het. Glej tudi šund. M. F.

skovík (m.), g. -a »vrsta manjše sove«, mali s. »Glaucidium passerinum«, veliki s. »Otus scops«; skovík (m.), -a »oglašanje sove«, interj. skovîk; denom. skovíkati, -kam, -čem (impf.) »oglašati se (o sovi)«, pf. skovíkniti, -îknem; z drugimi sufiksi skovír (m.), -ja »sova, čuk«, v. skovîncati, -am (impf.) »cviliti«, skovúlati, -am (impf.) »tuliti (o psu)« (Vipava), skovîndrati, -am (impf.) »cviliti (kot lačna praseta)«, skvẹ́nčati, -im (impf.) »cviliti«; brez vzglasnega s- še kộvskati, -am (impf.) »lajati (o mladem psu)« (Krn); v 19. st. ſkovík »Surnia Dumer., Habichtseule« (Freyer, Fauna, 10 s.), kvir (< *kuvir) »sova« (Drobnič, 45).

Prim. star. hrv. kajk. szkovíſchem »gannio, gemo, gemiſeo, ejulo, quirito« (Belostenec), sb. dial. kovìkuša »Athena noctua« (Rečnik SANU IX, 697), j-, zahr. skovytátь, skovučátь »cviliti, tuliti, kričati« poleg skulítь, skúlišь »cviliti« (tip sln. túliti), ukr. kuvýk, in kuvík, -a »sova« (Grinčenko, Sl. II, 318), br. skavytácь, -výčaš »tuliti«, p. skowytać, skowyczeć »cviliti«, skowyt, skowyk »cviljenje«, skowera, stp. skowyczeć »cviliti (o psu)«, kuwiekać »jokati, cviliti«, č. skovičeti, skučeti, skuvičeti, skuvíkati »tuliti«, kuvik, kulich »sova«, stč. koviekati, slš. skučat', -ím, skuviňat' »cviliti, tuliti, zavijati«, kuvik »Athene noctua«, kuvikat', -ám »skovikati«. Izhajati je treba iz psl. *(s)kuti, *(s)kovǫ »cviliti, tuliti, skovikati« in nadaljnjih tvorb, npr. v. *skučati, *-išь, *skuliti, *-išь, s. *(s)kovýkъ, *(s)kovýtъ, *(s)kovýr'ь v funkciji nomena actionis in agentis. Zlasti v sev. slov. je opaziti vpliv nekdanje inf. osnove na nominalne tvorbe. V prevojnem razmerju je csl. skyčati »latrare«, ukr. skýglity »cviliti, jokati se«, hrv. skvíčati, -īm poleg kvéčati, -īm »cviliti«, ukr. skvýrk »jok«, pa tudi sbh. kȕkati, -ām »naricati« (reduplikacija), psl. *kā̋va, *kā̋vьka poleg *čā̋vьka, lit. kóvas »kavka, Dohle« ipd., vse iz ide. baze *(s)kău̯-, *skēu̯-, *skū- »tuliti, cviliti«, prim. sti. káuti »vpiti«, intenz. kokūyate, arm. $k^c uk^c$ »vzdihovanje, ječanje«, stvn. hûwo, hûwila, agl. howl »sova«, lit. kaũkti, kaukiù, lot. kàukt »tuliti (o psih, volkovih)« idr. (Miklošič, 305; Meillet, MSL XII, 214; Trautmann, BSW, 122; Brückner, 496; Machek[2], 550; Pokorny, 535 s.). Z diftongom -eu̯- sodi sem še sln. čovík, čûk, čovînek »ulula«, v 16. st. zhofitel »isto« (Dalmatin), v 18. st. zhofitel, zhofink »eine Kautze« (Pohlin); v. čuvíkati, -am, -čem »skovikati«, glej kâvka, čûk, cvíčati, kvíčati. M. S.

skộzi (prep. z akz.) »per, durch«, lativno skộz; v 16. st. ſkuſi »per, durch«, tam skus »iſthac, leunod« (Megiser). Prim. stcsl. skvozě »per«, star. hrv. skvozje (Stulli), r. skvozь »isto«. Psl. *skvozě je otrdeli lok. k *skvoga »luknja«, sln. skvộžnja. V stcsl. izpričana varianta skvězě (Supr.) je lok. psl. *skvěga, znanega v pom. skvẽga »luknja« (Snoj, SR XXXI, 207 s.); nekoliko drugače Preobraženskij II, 297; Vasmer II, 636, in Kopečný, ESS I, 237. Dalje glej skvộžnja. M. S.

skoznováti, -ûjem (v. impf.) »bedeti, čuti, čuvati«, skozniti, -im (impf.) »isto«; semkaj adj. skộzen, -zna »pazljiv« (vse pkm.), ki je verjetno osnova za navedena glagola, če sta denom. Prim. hrv. kajk. skoznovàti, pri Belostencu szkoznújem »vigilo, excubo« (Skok III, 268). Zaradi *-z-, ki je lahko nastal le po drugi palatalizaciji, je adj. *skozьnъ najverjetneje tvorjen iz lok. *skvozě »per«, prim. direktno od tod z drugačnim pomenskim razvojem sln. dial. skezáti (po Pleteršniku tudi skuzati) »zadostovati« in priti skoz(i), npr. z denarjem ne pridem skoz »mi ne zadošča«. Alternativna razlaga, ki pa fonetično ali besedotvorno ni izdelana, je domnevanje pomenskega arhaizma, saj psl. *skvozě temelji na ide. bazi *(s)keu̯(H)-g(ʷh)- poleg *keu̯-, *skeu̯- »gledati čuvati« (tako Snoj, SR XXXI, 207 s.). Dalje glej skộzi, skvộžnja. M. S.

skráda (f.) »Triticum repens« (goriš.) in »Cytisus sagittalis Koch.«; skrájda »Cytisus s. K.« (Fram), škrada »Triticum repens«. Prim. sb. skrada »Luzula silvatica« (Simonović, BR, 283), ukr. dial. skórod »vrsta visoke trave« (Onyškevyč, SBG II, 226). Ker gre za rastline s koničastimi listi ali resami, je treba primerjati r. dial. skorodá »brana«. Psl. *skordā̋ »nekaj bodečega, koničastega« je nomen (actionis >) agentis glagola, ki je izpričan v lit. sker̃sti, skerdžiù »klati živino, bosti«, intenz. skardýti, lot. šķ̀ẽrst »cepiti, vezati« (o tem Vasmer II, 647; Fraenkel, 803) iz ide. *(s)ker-d- »rezati, cepiti«. Prim. iz iste osnove še fit. gr. σκόρ(ο)δον »česen« (> r. skorodá »isto« (?)) in alb. hudhër, dial. hurdhë »isto«. Glej tudi oskȓd. M. S.

skrâk (m.), g. *-a* »zadnja noga«, pl. *skraki* »dolge noge« (Cigale). Prim. hrv. dial. *skraka* »rogovila« (ARj XV, 310).

Izhajati je treba iz leksikalizirane prep. zveze **sъ korkъ* »nekaj kraku podobnega« k psl. **kôrkъ* »krak, noga, bedro, stegno«, prim. sln. *krâk*, p. *krok* in dalje lit. *kárka* »krača«. K besedotvorju prim. sln. *skrẽk* (m.), *-ẹ́ka* »krak« iz *krẽk* (m.), *-ẹ́ka* »isto« in pri *strę̂m* navedene primere (Snoj, SR XXXVII, 154). Dalje glej *krâk II*, *kráča*. M. S.

skrânj (f.), g. *skranjî* »brada (kot del obraza), čeljust, rob; stena ali skala, pod katero bije voda«; pl. *skranjî* »del voza, v katerega je vloženo oje«; tudi *skránja*, *škránja*, *skranjáča* (f.) »isto«, semkaj *skrânje* (n.) »sence«, *skrânji* (m. pl.) »Kinnlade«; v 18. st. *ſkranja* »Kinn«, *ſkranjiſhe* »Kinnbacken« (Gutsmann); morda od tod tpn. *Škrajnek*, orn. *Skrajnik*.

Prim. csl. *skranlja* »tempora, senci«, hrv. čak. *skranjȉce* (Vrbnik), *škrânjci* (Vodice), r. dial. *skorónь* »isto«, dial. *skorynьjá* »čeljust«, str. *skoronь*, *skoronja*, *skorynlja* »senci«, p. *skroń*, č. *skráň* »isto, čeljust«, slš. *skráň*, *-e* poleg *skraňa* »čeljust«, gl. *skróń* »senci« (Miklošič, 302), dl. *škrjonja*, *škrjono* »čeljust, sence«. Psl. morda **skorni*, g. **-n'e* iz ide. **(s)kᵘ̯or-n-iH* more biti identično ali v prevojnem razmerju z enkrat izpričanim toh. B *krāñi* »del telesa, ki se omenja hkrati z *wicuko* "čeljust"« (o toh. van Windekens I, 234) in sorodno z isl. *hvarnir* (nom. pl.) »prednje kosti na ribji glavi« k sg. **hvörn*, sev. norv. *kvann* »isto« < pragerm. **χwarnō* < ide. **kᵘ̯ornā* (prim. sti. *kárṇa-* »uho« (?)), sti. *karaṅka-* »lobanja« (< **kᵘ̯or-en-ko-*) in got. **ƕaírnei* (izpričan je le g. sg. *ƕaírneins*; Feist, Wb., 280) »lobanja« (< **kᵘ̯ern(i)i̯ā*), kar je sorodno s stnord. *hverr*, stir. *coire* »kotliček«, korn. *per*, kimr. *peir*, *pair*, sti. *carú-* »kotel«, srir. *cern* »skleda«, sti. *káraka-* »vrč« (o kelt., germ. in sti. Pokorny, 642; Feist, Wb., 280; Jóhannesson, IEW, 283; de Vries, 270; Mayrhofer I, 162).

Povezava s psl. **černъ* »Kinn« = kimr. *cern* »isto« (Machek², 548, Stud. Lehr-Spławiński, 114; Schuster-Šewc, HEWb., 1298), prim. tudi gr. κρόταφος, κόρταφος »sence«, je sicer možna (drugače Frisk II, 24 s.), vendar problematična vsaj zaradi še ne dovolj dognane delabializacije. Fonetično in semantično ne zadovoljuje primerjava s stnord. *hvarmr* »veka« (Vasmer II, 648). Glej tudi *skrénja*. M. S.

skrápa (f.) »skorja (na snegu, zemeljski površini)«, adj. *skrápast*, *-a* »srenast«. Brez znanih paralel. Možni sta dve razlagi: Lahko gre za kontroli nedostopno skrajšavo prvotnega **skralupa* = csl. *skralupa* »cortex«, prim. sln. *skralûp/b* < **skor-lupa/ъ*, kar je že psl. naslonitev na **lupiti* za prvotno **skor-upa*; ali pa za refleks psl. tvorbe **skor-pa* ob **skor-upa*, **skor-ъpa*, **skor-ěpa*, o čemer glej *skorlûp*. M. S.

skȓb (f.), g. *skrbî* »cura, diligentia, providentia«, adj. *skȓben*, *-bna* »curiosus, diligens«, redko *skrbljȋv*, *-íva*, *skrbežljȋv*, *-íva* »isto«; izv. *skrbník* (m.), *-a*, *-íca* »procurator, -trix«, abstr. *skrbnǫ̂st* (f.), danes navadno *skȓbnost* (f.), *-i* »diligentia«, redkeje *skrbljívost* (f.), *-i* »isto«; *skrbnîštvo* (n.), *-a* »curatio«; v. *skrbẹ́ti*, *-ím* (impf.) »curare, prospicere alci«, *skrbí me* »sollicitat me«, pf. *za-*, *pre-*, *o-*, *pri-*, *po-s.*, sekundarni impf. *(za)-skrbljeváti*, *-ûjem* (znotraj pomenskega polja »sorgen«) ali *(o-, pre)-skrbováti*, *-ûjem* (znotraj pomenskega polja »versorgen«); postv. *preskȓba*, *oskȓba* (f.) »Versorgung«; v 16. st. *skerb* »cura, diligentia«, *ſkarbiti* »curo«, *skerbeiti* »sorgsam oder angshafft seyn« (Megiser), v 18. st. *škarb* »accuratio, anxietas, diligentia«, v. *škarbéti* »angere, curare, praeformidare« (Kastelec-Vorenc), *ſkerb* »cura, ſolicitudo« (Pohlin).

Prim. stcsl. *skrъbь* »cruciatus, aegritudo animi«, sbh. *skȓb*, *-i*, dial. *škȓb*, mak. *skrb*, blg. *skrъ́b*, r. *skórbь* (f.), *-i*, p. *skarb* (m.), *-u* »zaklad«, č. *skrbný*, *skrblivý* »skop, stiskaški«. Sln. *skrbẹ́ti* ima paralele v stcsl. *skrъběti*, *-bljǫ* »contristari, lugere«, sbh. *skŕbiti*, *-īm* (sekundarno za *-ěti*; dial. refl. *skŕbiti se* (Lika) zaradi intranzitivnosti), r. *skorbétь*, *-íšь*, ukr. *skorbíty*, *-órbyš* »žalostiti se, žalovati«, p. dial. *skarbić* »pridobivati si bogastvo«, č. *skrb(l)iti*, *-ím* »skopariti«, slš. *skrb(l)it'*, dial. *škrblit'*, *-ím*, ekspr. *škrváčit'* »isto«. Psl. **skь̑rbь* je sorodno z balt. **skuȓbii̯ā* > lit. *skuȓbė* »skrb«; psl. **skъrbě̄ti* je durativ k v balt. izpričanemu *skuȓbti*, *-bstù* »biti reven, revno živeti, hirati« < ide. **skr̥b(h)-* (*-u*-jevski refleks v bsl. je domnevno ekspresiven; Snoj, Razpr. SAZU XI, 211), kar predstavlja ničto stopnjo determinirane baze **(s)ker-b(h)-* »rezati«, prim. stir. *cerb* »oster, rezek«, *cer(b)aim* »sekljam, režem«, stvn. *scarf*, stnord. *skarpr* »oster«, v drugi p. st. lat. *scrobis* »jama«, sln. *škrabljáti* in sorodno. Prvotni abstr. **skérb(h)-i-s*, g. **skr̥b(h)-éi̯-s* »rezanje, zbadanje« je po posplošitvi ničte stopnje šibkih in baritoneze krepkih sklonov po pričakovanju dalo psl. **skь̑rbь*. Glagol **skъrbě̄ti* je bil v psl. eventualno remotiviran kot intranz. denom. Osnovna literatura: Persson, Beitr., 862; Trautmann, BSW, 266; Vasmer II, 646; Pokorny, 943; Fraenkel, 822. Glej tudi *šȓba*, *škrebljáti*, *ščȓba*. M. S.

skrénja (f.) »skranj« (Kranj. Gora), k temu *skrênje* (n.) »senci« (notr.), pri Miklošiču »čeljust«; *škreníca* »skranjica, Schlafbein«. Sln. primeri so razložljivi z internim razvojem prvotno nenaglašenega *(r)a* → *(r)e*, prim. *préšič* < *prašȉč*, *rez-* < *raz-*. Druga možnost je izvajanje iz **skrena* in primerjava z dl. *škrjeny* (f. pl.), dial. *škrjena* »zgornja čeljust« (tako Schuster-Šewc, HEWb., 1296). V primeru pravilnosti sledenje domneve postane vprašljiva izposoja br. *skrónь* in ukr. *skrónja* iz p., ker more oboje predstavljati staro **skronь*. Dalje glej *skrânj*. M. S.

skričič (m.) »Sylvia rubecula; taščica«. Štrekelj, LMS 1896, 163, je izvajal iz furl. *scrìz* »isto«, dem. *scrizzùt* (Pirona, VF, 989), trž. it. *scrizo* »palček, kraljiček«, tudi *scrinzo* »isto« (Pinguentini, 204), kar je sorodno z it. *scricciolo* »palček, kraljiček«, po Battisti-Alessio, 3424, onomat. izvora. Glej tudi sin. *táščica*. M. F.

skríka (f.) »Falco aesalon«, tudi *škrika*; Freyer, Fauna, 7, navaja po Zoisu *ſhkrika*. Morda gre za zamenjavo imen, n. *Blaufalke* in *Blaukrähe* »Coracias garrulus«; ptič je znan tudi pri nas s strokovnim imenom *modroperuta zlatovranka*, sbh. *krikalica*, *skrikalja* (Hirtz, Rj. II, 153, 221). Ime je onomatopeja po ptičjem glasu, značilnem predvsem za Coracias garrulus.

skrīl (m.), g. *-a* »vrsta kamnine iz kremena in drugih rudnin, ki se kolje v plošče; plošča iz take

kamnine«, tudi *skrȋl* (f.), g. *skrilȋ* »isto«, *skríla* (f.), *skrílavec* (m.), *-vca* »skril«, adj. *skrílast* »ki je iz skrilavca«, *skrílav* »skrilast, ki ima plastnato strukturo in se kolje v plošče« (SSKJ IV, 713); rož. *sqrîv*, tudi *sqrëv*, g. *sqrëlí* »kamnita plošča na krušni peči« (Šašel, RNB, 109), obir. *sqrì:w*, *-a* »isto« (Karničar, Obir, 232). V 18. st. *ſhkridla* »eine Stürze; Ofenkachel; operculum, cacabus« (Pohlin), kar je zaradi *-dl-* verjetno izposojeno iz č. *škřidla* »pokrovka« poleg »slojasta kamnina za pokrivanje streh« (Jungmann, Sl. IV, 473). Toda črnovr. *škə̀rł* »skril«, npr. *š. sę płətî* (Tominec, 213, s tiskarsko napačnim *škə̀rl*) je tako kot v 18. st. pri Gutsmannu izpričano *ſkerlu* »Schiefer« iz sln. **skrlộ*, kar je po moderni vokalni redukciji nastalo iz **skrilộ* (n.). Reducirana genitivna oblika *i*-jevskega substantiva **skrlȋ* < **skrilȋ* se je posplošila v goriš. in kraš. *skȓl* (f.), g. *skrlȋ* »kamnita plošča« (Erjavec, LMS 1879, 187). Pogosto v onomastiki, npr. tpn. *Skrilje* na Vipavskem, *Škrilje* pri Podzemlju v Beli Krajini, l. 1463 *Skriell*, *Škrljevo* pri Šentrupertu na Dolenjskem, l. 1044 *Chrilouua*, l. 1287 *ecclesia sancti Rudberti in Creylav* (M. Kos, Gradivo HTS II, 618, 619) etc.

Prim. sbh. *škrílja* »plošča, skrilavec«, hrv. *škrílj* »kamnita plošča« (Nemanić), *škrȋlā* »isto« (Vrgada), mtpn. *Škrȋlā* na otoku Kornatu, *skrȉja* »kamnita plošča« (Cres), sem *škrȉljaka* »s pomočjo skrilaste plošče narejena past za ptice« (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 208), *škrȋli* (f. pl.) »kamnite plošče« (Kastav; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 548), r. dial. *skrýlь* (m.), g. *skryljá* »trska, iver, kos kruha«, br. *skrýlь*, g. *skryljá* »kos kruha«, *skryljánne* »rezanje česa okroglega, npr. redkve, pese ipd.« poleg *skrojka* »kos kruha« (Nosovič, 587), stč. *skřidla* »kamen, skril« (Šimek, Sl., 166), č. *křidla* poleg *křidlice*, *skřidlice*, *škřidlice*, vse »skrilavec« (Machek[2], 301), slš. *škridl'a* »strešnik, skrilavec«, *škridlica* »strešnik«, *škridlový* »skrilast«. Psl. **skrîdlъ* (m.), f. **skridlā̃*, n. **skrîdlo* je ptc. pret. akt. v slov. jezikih sicer neevidentirane verbalne osnove **skrid-ti*, **skridešь* »pokati, cepiti se, klati se ipd.« iz ide. baze **skrei̯-d-* »ločevati, trgati, lomiti, pokati, rezati ipd.«, ki jo potrjuje got. ptc. prez. akt. *dis-skreitands* »trgajoč, lomeč«, n. bav. *schritzen* »trgati«, *Schritz* »pretrg, reža, razpoka« (Pokorny, 946; Feist, Wb., 120; oba brez slov. gradiva). R. in ukr. gradivo s sekundarnim *-y-* (Vasmer III, 652) kot pri *kryló* (n.) »perot« ← psl. **kridlõ*, prim. č. *křídlo* »isto«, v prvotni tvorbi **skrídľь* (m.), g. **skril'à* tako kot **skrîdlь* (f.), g. **skrîdli* (sln., hrv.) kaže na substantivizacijo iz ptc. tvorbe **skrîdlъ* »razcepljen, počen, odrezan ipd.« → substantivizirano »kar je razcepljeno, počeno, odrezano ipd.« → »kamnita plošča (→ strešnik, pokrov); iver; kos kruha ipd.«. Izhajanje iz psl. nomena instrumenti **skridlo* (Slawski, SP I, 114; Kurkina, DS, 148), ki implicira derivacijo iz verbalne osnove v **krojīti* »rezati« (Vasmer, l. c.; Machek, l. c.) in pomensko podstavo *»s čimer se reže«, ne prepričuje zlasti zaradi derivacij tipa **skríľь* (m.), **skrîlь* (f.), ki za slov. nomina instrumenti na **-dlo* niso potrjene. Podobno pomensko motiviran je slov. sin. **opǫ̃ka* poleg **opoka* iz **pǫ̃kati* oz. **pokati* (o tem Boryś, Zb. f. i l. XXV/2, 11 ss.), tudi sln. dial. *pála* (f.) »skril« ← v. **palīti* »tolči, cepiti«. M. F.

skrínja (f.) »arca«, dial. tudi *škrínja* »isto«; dem. *skrínjica*, *škrínjica*, izv. *skrînjar*, *škrînjar* (m.), *-ja* »izdelovalec skrinj«; v 16. st. *shkrinja* »arca« (Megiser), v 18. st. *škrinîa* »cista, cistella«, *ſhkrinîa* »arca, capsa«, *šhkrinîza* »capsula« (Kastelec-Vorenc), *shkryna*, *skrina* »arca, ciſta« (Pohlin).

Prim. stcsl. *skrinija* poleg *skrina* »arca«, dem. *skrinica* »loculus«, sbh. *skrȉnja*, *škrȉnja*, blg. *skrín*, d. obl. *skrínъt*, *skrínec*, *skrínče*, r., ukr. *skrínja*, r. tudi *skrín* (m.), *-a*, *skrínka*, str. *skrina*, *skrinja*, br. *skrýnja*, p. *skrzynia*, č. *skříň*, stč. *skříně*, slš. *skriňa*, gl. *křinja*, dl. *kšinja* »isto«. Starejši avtorji domnevajo, da je prvotno **skrîn'a* preko stvn. *scrîni* (m., n.) »skrinja« (nvn. *Schrein*) izposojeno iz lat. *scrīnium* »tok, podolgovata okrogla škatla za hranjenje knjižnih zvitkov, mazil ipd.« Da gre za kulturno besedo, dokazujejo zanesljive izposojenke lit. *skrynià*, lot. *skrîne* »omara«, srgr. σκρινίον, madž. *szekrény* »isto« (Miklošič, 304; Vasmer II, 650 s.; Machek[2], 550; Mladenov, 586). Razlagi ustrezajo tudi akcentske razmere: germanski baritonon z izglasnim *-i* se je v psl. vključil v fleksijo tipa *devȋ* (**tŷsę/ǫt'i*). Schuster-Šewc, HEWb., 700 s., primerja brez vzglasnega *s-* sln. *krínja* »posoda, ki je zgoraj ožja kot spodaj« (Kras), dem. *krínjica* »posoda za med« poleg *krníca* (< **kriníca*) »iz lesa izdolbena okrogla posoda, nečke, plitvi dolb v prešni kadi«, danes navadno le v pomenu »globoko mesto v reki, vrtinec«, dem. *krnîčka*, kar je primerljivo s sb. dial. *krȉnja* »mernik« (navaja Rečnik SANU X, 576), star. hrv. *krina* »isto«, dem. *krinca* (Dubrovnik, 16. st.), *krînčica* »skodelica« (Dubrovnik), blg. *krína* »žitna mera, posoda iz lubja«, r. *kriníca*, dial. *kryníca* »vodnjak, izvir, jama z vodo«, ukr. *krynýcja* »isto« in r. *krínka*, dial. *krýnka* »latvica«, ukr. dial. *krýnovka* »pekač«, in domneva prasorodstvo z lat. *scrīnium* < **skrei̯nio-*. Upoštevaje okoliščino, da je na osnovi razpoložljivega gradiva treba rekonstruirati **skrîni*, g. **-n'ę* poleg **krinî* (prim. od tod ngr. κρινί »škatlica«), g. **krínьje* (proti govori le akcentuacija sb. dial. *krȉnja*), **kriníca*, se ide. dial. **krei̯níH*ᵛ (≥ sln. *krínja*, *krníca*) zdi primerno ločiti od **skrîni*, v primeru **skrîni* domnevati izposojo iz germ., v primeru **krinî* pa prasorodstvo z lat. *scrīnium*, glej *krínja I*, *krînka*. M. S.

skȓka (f.) »Picris hieracioides« (Skrilje pod Čavnom). Izvedeno iz v. pf. *skŕkniti* »skupaj potegniti«, ker je rastlina grenkega okusa, prim. sin. sln. *grenica*, sbh. *gr̀kuša*, n. *Bitterkraut* »Picris h.«. M. S.

skrómen (adj.), f. *-mna* »bescheiden, anspruchslos«, po Pleteršniku II, 500, *skrọ́men*, *-mna*; abstr. *skrómnost*, *skrọ́mnost* »Bescheidenheit«, izv. subst. *skrómnež* (m.), *-a* »skromen človek«.

Kakor sbh. *skrȍman*, d. obl. *skrȍmnī* in po vsej verjetnosti tudi r. *skrómnyj* (*skrómen*, *skromná*, *skrómno*) v 19. st. izposojeno iz zah. slov., prim. p. *skromny*, č., slš. *skromný* »isto« < **sъ-krom-ьnъ(+jь)* k psl. **kromā̃* »okvir, rob« (csl. *kroma* »margo«, adj. *kromьnъ* »externus«, stcsl. *kromě* »razen«) = stvn. *(h)rama* »isto«. Prvotni pomen zah. slov. adj. je *»takšen, ki se drži v okvirih, zadržan« (Berneker I, 622; Vasmer II, 652), morda bolje *»takšen, ki ima, pozna meje, okvire« ali *»obroben«; k besedotvorju prim. tip **sъ-pors-ьnъ* > sln. *sprásen*; sln. *zgovọ́ren*, *spodọ́ben* ipd. M. S.

skȓš (adj.) »pičel«, tudi *škȓš* »isto« (Štrekelj, Görz, 460), adv. *skȓs* »pičlo« (isti, LMS 1892, 37). Šturm,

ČJKZ VI (1927), 55, je izvajal iz stfurl. *scars, furl. s'ciàrs »pičel, skop«, npr. s'ciars di misure »pičle mere«, monede s'ciarse »reven« (Pirona, VF, 968), it. knjiž. scarso »pičel, reven, boren« < pozno lat. *ex-carpsus k ex-carpere »izpuliti, odvzeti« (Battisti-Alessio, 3377). M. F.

skrûn (adj.), f. *skrúna* »umazan, nečist; profanus«, s. *skrûna* (f.) »madež, izpuščaj, grinta«, *skrúnja* (f.) »madež«, rož. *skrûn* (m.), *-a* »strupena slina« (Šašel, RNB, 110), v. *skrúniti*, *-im* (impf.), pf. *o-s.* »umazati, onečastiti; profanare« z izv. *skrûmba* »nečistost, pohujšanje, gnus«, *skrunóba* »isto«, adj. *skrunljȋv*, *-íva*, *skrunóben*, *-bna* idr. Sln. *skrûn* je nastalo iz *skr̥un, to pa po metatezi iz *skvȓn* (adj.), f. *skvŕna* »skrun«, po odpadu *-v-* tudi *skȓn*, f. *skŕna* »pokvarjen (o jajcu); slab, neokusen« (z izv. *skrnâva*, *skrnína* »nečistost«), v. *skvŕniti*, *-im*, *skŕniti*, *-im* (impf.) »skruniti«, subst. *skvȓna* »skruna« (Ramovš, HGr. II, 149); v okolici Maribora je znan adj. *skúren*, *-rna* »skrun«, kar kaže na prvotno *skr̥un. V 16. st. *skriun* »sordidus, spurcus«, *skrun (zhlovik)* »(homo) vilis«, *skruniti* »deformare« (Megiser), v 18. st. *ſkrùn* »absurdus, vilis«, *ſkrunoba* »elephantiasis, imunditia, imundicies, inquinamentum, spurcitia«, *oſkruniti* »profanare, coinquinare, deformare, inficere, prophanare«, *oſkrunîen* »coinquinatus, inquinatus, profanus« (Kastelec-Vorenc), *skrûna* »crimen, ſcelus«, *osskrunim* »violare, profanare« (Pohlin), *ſkurn* »schändlich, unflätig«, *oſkrunim* »schände, besudle, verletze«, *ſkrunoba* »Unflat« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *skvrьnъ*, *skvrьnьnъ* »pollutus, exsecrabilis, scelestus, impurus«, subst. *skvrьnь* »macula«, *skvrьna* »inquinamentum, pollutio, scelus«, v. *skvrьniti* »polluere, depravare«, star. sbh., pogosteje hrv. *skvrn* »grd, gnusen«, *skvȓna* »(moralni) madež, umazanija«, *skvrn* (f.) »nečistost, greh«, *skvrnj(a)* »oskrunjenje«; v. *skvŕniti*, *skvȓnīm* »skruniti«, hrv. kajk. *skruniti*, *-im*; mak. dial. *skvrna* »nesnaga«, star. blg. *skə́rna* »isto«, adj. *skə́rnav* (*skvéren* »prostaški, zoprn, hudoben«, v. *skvernjá* »umazati, onečastiti« je iz r.; Mladenov, 583), r. *skvérna* »madež, nesnaga, blato«, adj. *skvérnyj* (*skvéren*, *skverná*, *skvérno*) »nečist, gnusen«, ukr. *skvérnyj* »isto«, br. *skvérnja* »smrad, gnusoba« (Nosovič), p. dial. *skwirny* »zoprn« (za Krakow navaja Karłowicz, SGP V, 167), č. *skvrna*, *škvrna* »madež«, *(po)skvrnit*, *škvrnit* »omadeževati«, slš. *škvrna* »madež«. Psl. najverjetneje adj. *skvь̑rnъ, f. *skvьrnā̃ »umazan«, substantivizirano *skvь̑rna »nesnaga«, denom. fakt. *skvьrnı̋ti, *skvь́rnišь in od tod sekundarni adj. *skvь̑rnьnъ, f. *skvьrnьnā̃. Najbolje se zdi izhajati iz adj. *skvь̑rnъ (≤ *sku̯l̥rnó-) s prvotnim pomenom *»raztopljen, razmazan« > *»umazan, zamaščen«, kar je ptc. glagola *skvě̃rti, *skvьrǫ »topiti (maščobo)« (stcsl. *raskvrěti*, *-kvьrǫ* »raztopiti«, stč. *skvřieti se* »cmariti se, topiti se«, sln. *cvrẹ́ti*, *cvrȇm*), česar deverb. je sln. *skvára* »cinek na juhi« in sorodno (Schuster-Šewc, HEWb., 1452). Pri izhajanju iz prvotnega pomena »raztapljati, razpuščati, ločevati« je možno pritegniti še lit. *skveȓnas* »krpa, kos lanu«, *skvarliaĩ* (pl.) »stare cape, cunje«, lot. *skvę̄rna* »strgana ali umazana cunja, obleka« (z *e*-jevskim vokalizmom po inf.) in domnevati glagolsko deblo *sku̯ĕr-, tvorjeno z *-r*-sufiksom, znanim še npr. iz stšved. *skør*, šved., norv. *skyr* »lomljiv«, stvn. *scora* »lopata, rovnica«, ags. *scorian* »odbiti« iz ide. baze *skēu̯- »rezati, ločevati«, ki jo brez slov. gradiva navaja Pokorny, 954. Walde-Hofmann II, 583, primerja s psl. *skvьrna lat. *squarrōsus* »krastav, grintav, grob«, kar bi bilo združljivo pod rekonstrukcijo *sku̯ᵊr-, in pritegne lit. psovko *tù skvernè* »ti paglavec«, dobesedno domnevno *»grintež«. Manj verjetna je stara razlaga, po kateri je treba izhajati iz ide. heteroklitičnega debla *sk'ōr, g. *sk'nés »blato, nesnaga« (gr. atiš. σκῶρ, dor. σκώρ (n.), g. σκατός, het. *šakkar*, *-knaš*, r. *sór*), saj je tu treba domnevati palatalni tektal; psl. *-v- pa bi ostal nerazložen (povezavo kljub težavam zagovarjajo Miklošič, 305, Meillet, Ét., 445; Vasmer II, 635). Malo verjetno je tudi povezovanje s psl. *kvariti (tako Machek[2], 551). Glej tudi *skvára*, *cvrẹ́ti*, *skúren*. M. S.

skŕžast (adj.), f. *-a* »skop, stiskaški« (bkr.). Prim. mak. *skržav* »skop«, blg. *skə́ržav* »skop« poleg *skrə̏ndza* »skopuh«. Mladenov, 586 s., primerja r. *skrjága* »skopuh« poleg *skrýga* »isto« in izhaja kakor Iljinskij, RFV LXXVIII, 200, iz ide. *sker- »rezati«. Vaillant, RÉS XVIII, 77, povezuje r. *skrjága*, *skrýga* s *kryti; Sobolevskij, RFV LXVII, 212, s *kra*, *skra* »šara«; Matzenauer, CS, 308, opozarja na niz. *schrok* »požeruh« in nvn. *karg* »skop«; Vasmer II, 652, navaja še agl. *shrink* »skrčiti«, ags. *screncan* »menjati« in stvn. *screnken* »prelisičiti«. Bernard, RÉS XL, 30, pritegne tudi sln. *kržljȃv*, glej *kŕgav*.

[Pomen »skop« se večkrat razvije iz korena, ki pomeni »rezati«, npr. lit. *šykštùs* »skop« ob psl. *šis'ati »rezati, striči« (Šivic Dular, SR XXXI, 433). — M. S.]

skúbsti, *skúbem* (v. impf.) »vellere, vellicare« tudi »obirati (za denar)« (prim. n. *rupfen* v obeh pomenih), pf. *o-*, *od-*, *pre-*, *pri-*, *po-s.*, impf. *skúbiti*, *-im*, dial. tudi *skubẹ́vati*, *-am*; izv. *skûbež* (m.), *-a* »ruvanje (las, dlak, perja)« in »krčevina, laz«, *skûbec* (m.), *-bca*, *skubáč* (m.), *-a* »Rupfer«, f. *skubíca*, *skubačíca*; *skubáča* »rovnica« idr.; v 16. st. *skubsti* »vello« (Megiser), v 18. st. *ſkubſti* »deplumare, glubere«, *oſkubſti* »compilare, convellere, deglobrare, depilare« (Kastelec-Vorenc), *skubſti*, *skûbem* »deplumare« (Pohlin).

Prim. csl. *skubsti*, *skubǫ* »vellere«, *o-s.* »convellere«, *skubežь* »evulsio«, sbh. *skúpsti*, *skúbēm*, mak. *skube*, blg. *skúbja*, *skúbeš* (star. *skubъ*; Miklošič, Lex. pal., 852), *skúbvam*, *skúbna*, r. dial. *skubstí*, *skubtí*, *skubú*, *skúbitь* (Dal', Slovar'[2] IV, 211), ukr. *skúbty*, *-béš*, br. *skúbci*, *-béš*, p. *skubać*, *-ię*, dial. *skuść*, č. *škubati* (star. in dial. tudi *šklubati*) »trzati, cukati, puliti, skubiti«, slš. *škubat'*, *-em* »isto«, gl. *skobać* (< *skołbać*), dial. *skubać*, dl. *skubaś* »skubiti«. Psl. *skub-tı̋, *skuběšь kaže na prez. *skóu̯bhe/o- »delati hitre gibe«, kar je najverjetneje nastalo iz redupliciranega (intenziva (?)) *skéu̯(bh)-skou̯bh- iz baze *skeu̯bh- »narediti hiter gib, vreči, suniti«. K izgubi reduplikacijskega zloga prim. lit. *malù*, got., stvn. *malan*, lat. *molō* »mleti« ≤ prez. *mí-molH- ali intenz. *mél-molH- (sti. intenz. 3. sg. imper. *marmartu* »naj zmelje«); stvn. *faran* »potovati« ≤ *pí-por-ti; (o tem Klingenschmitt, AAV, 146). Prim. iz iste baze ide. *skeu̯bhe/o- še got. *af-skiuban* »odgnati«, ags. *scēofan*, stvn. *scioban*, n. *schieben* »riniti, suvati«, v ničti stopnji srvn. *scupha*, *scopha* »deska na gugalnici«, *schûft* »galop« poleg *skub- v stnord. *skopa* »teči,

skočiti« in *skub(h)e/o- v lit. *skùbti*, *skumbù* »pohiteti«, *skubě́ti* »hiteti«, *skubùs* »hiter, hiteč«, *skubà* »naglica«, lot. *skubinât* »priganjati, vzpodbujati«, *skubrs* »nagel, uren« (Trautmann, BSW, 263; Vasmer II, 653; Fraenkel, 820; Pokorny, 955, idr.). M. S.

skûla (f.) »tvor, ulje, gnojen ogerc« (Krn), »ogerc« (rez.), »nek izpuščaj« (tolm.), »Zahngeschwür« (štaj.), »bula na konjskem vratu ali na kravjih parkljih« in »krasta« (vzh. štaj.), dem. *skûlica*, adj. *skúlav*. Prim. star. in dial. hrv. *skûla* »oteklina, čir, krasta« (Habdelić, Belostenec; Lika), *skùla* »neka bolezen na volovskem ali ovčjem parklju« (Dubašnica), mak. *čkulav* »hrom«, blg. *skúla* »rana«, r. *skulá* »ličnica«, dial. »oteklina, bula«, ukr., br. *skúla* »oteklina«, p. dial. *skuła* »zaušnica, klofuta; ulje, čir, hromost pri živini«, *szkuła* »bolezen na živinskih parkljih«, č. *skoula* »hromost pri govedu« (Machek[1], 160). Miklošič, 304, to besedno družino loči od sln. *škúlja* »luknja«. V tem primeru je slov. lekseme s pomenum »bolezen« mogoče navezati na lit. *skaudẽ* »bolečina, rana, oteklina«, *skaugẽ* »zavist«, v. *skùsti* »zaboleti« (Bezlaj, Radovi, 89) z negotovo etimologijo pri Fraenklu, 823. Ostali avtorji vežejo izraze za »bolezen« s sln. *škúlja* »luknja« (npr. Janko, ČMF XVI, 222; Vasmer II, 654). K pomenu prim. sln. *nóra* »jama« in od tod *noríce* (f. pl.) »varicellae«. Malo verjetno Striedter-Temps, DLS, 221, ki samo sln. besedno družino izvaja iz stvn. *scul(l)a* (glej *šộla II*). Dalje glej *škúlja*. M. S.

skûpaj (adv.) »unā, simul«, dial. tudi *skûp*, dial. in star. *vkûpe*, *vkûpej*, *vkûp*, vzh. štaj., pkm. *vkûper* (< *-*že*), pkm. *navkûpe* »isto«; adj. *skúpen*, *vkúpen*, pkm. *navkúpen*, *-pna* »communis«; s. *skûpnost* »Gemeinschaft« idr.; v 16. st. *vkupe*, *v kupe* »skupaj« (Trubar, Krelj), v 18. st. *ſkupai* »una« (Kastelec-Vorenc), *skup*, *skupej* »una, cum« poleg *skup* »plebs, vulgus« (Pohlin), *vkup*, *ſkup*, *vkupei*, *ſkupvred*, *ſkupei* »zusammen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *vъkupъ*, *vъkupě* »simul«, sbh. *skùpa*, hrv. dial. *skûpa* (Posavina), čak. *skûpa* »isto«, sbh. adj. *škupan*, *-pna* »celoten«, blg. *skúpa*, r. *vkúpe*, ukr. *ukúpi*, *vkúpi* »skupaj«. Prvotno prepozicionalne zveze *sъ *kûpa* (g.) »e cumulo«, *vъ *kûpъ* (akz.) »in cumulum«, *vъ *kûpě* (lok.) »in cumulo« ob **kûpъ*, sln. *kûp*, g. *kúpa* »cumulus«. Podobno je tvorjeno slš. *pokope* »skupaj« iz slš. *kopa* »kup, kopa«. Subst. tipa sln. *skup* »plebs, vulgus« (Pohlin), sbh. *skûp* »zbor« so prvotni deverbalni subst. iz prefigiranega denom. **sъ-kûpiti* »zbrati«. Dalje glej *kûp*. M. S.

skúren (adj.), f. *-rna* »grd, nespodoben« (kor.); v 18. st. *ſkurn* »schändlich, unflätig« (Gutsmann); prim. tudi *ſkurnoben*, *ſkurnóbnost*, *ſkurnóba* (Murko, I, 521), kar je pri Pohlinu *skèrnóba* »impedimentum« in pri Gutsmannu *ſkernina* »Frais: Krankheit«. Izhodišče je psl. **skvьrnъ*, še najbolje ohranjeno v sln. *skvȓn* »Makel« poleg *skrûna*, *skrúniti*. Dalje glej *skrûn*.

skúša (f.) »Scomber« (SSKJ IV, 725). Mlada izposojenka iz hrv. *skuša* »Scombro« (Mikalja, Kavanjin), *skúša* (Della Bella), *skùša* (Stulli), *skûša* (Vinja, Jadranska fauna I, 288, op. 38), po sin. *vrnut*, *škombar* nastal m. *skuš*, kar še ni zadovoljivo etimološko razloženo. Po Vinji, o. c., 288 ss., naj bi bila beseda izposojena iz lat. *exussa* od *exustiō*, *-ōnis* »požar, vnetost« (← v. *ex-ūrō* »izžgati, izsušiti«), toda pomenska motivacija pri tvorbi poimenovanja ni jasna, opozarja. V sln. Primorju je v rabi le sin. *škōmber*, kar je tako kot hrv. *škômbar*, *-bra* »Scomber«, *skombar* »isto«, *škumbar*, *skumbar*, *škombor*, *škombra* prevzeto iz ben. it. *scombro*, it. *scombro*, *sgombro* < lat. *scomber*, *-bri* < gr. σκόμβρος »Scomber«, ngr. σκουμπρὶ (< *σκομβρίον) > rum. *scumbrie*, alb. *skumbri*, blg. *skumríja* (Skok III, 264). Etimologija in izvor gr. besede pa nista znana (Frisk II, 737). M. F.

skúta (f.) »mlad sir, ki se po odstranitvi sirotke dobi iz posnetega mleka«, rož. *sqúta* »masten sir od prevrete sirotke« (Šašel, RNB, 110), tudi »sesirjeno mleko« (Savinjska dol., gor., dol.) in »vrsta kaše« (dol.). L. 1607 *ſcuta* »puina, gioncata« (Alasia), v 18. st. *ſkuta* »Schotten von der Milch« (Gutsmann). Tako kot hrv. *skûta* »skuta« (Bukovica, Rab, Cres, Vrbnik, Istra, Reka, Krašić, Žumberak), »sirotka, kuhana s koruzno kašo« (Krašić) prevzeto iz srlat. refleksa za it. *scotta* »sirotka«, furl. *scòta*, *scuète* »skuta« < pozno lat. ptc. f. **ex-cocta* »skuhana, zvarjena« (> stvn. *scotto* (m.), srvn. *schotte(n)*, nvn. *Schotte* »sirotka«; Kluge[17], 677), m. *ex-coctus* k *ex-cocquere* »raztopiti, izsušiti« (Miklošič, Frw., 54; Skok III, 275). Glej tudi *skútiti*. M. F.

skútiti, *skûtim* (v. impf.) »invisum, odiosum facere«, *skútiti se* (impf.) »invisum, odiosum fieri«, navadno *priskútiti (se)*, *-skûtim se* (pf.) »zagnusiti (se)«, redko *pri-na-s. (se)* (pf.), *o-s. (se)* (pf.) »isto«, deverb. *priskûta* (m., f.) »zoprnost, zoprn človek«, *naskûta* (f.) »zoprna stvar«, *skût* (m.), *-a* »gnus«, adj. *pri-*, *na-*, *pri-na-skúten*, *-tna* »zoprn, gnusen«; dial. tudi *sklútiti (se)* (impf.) »skutiti (se)«, adj. *sklúten*, deverb. *sklût*. V. *skútiti* je denom. iz *skúta* »gnus«, kar je najverjetneje kalk po avstr. n. *Quark*, prvotno le »skuta, sirček«, danes tudi »skuti podobna mehka gnusna snov, govno ipd.« (navajata Grimm, Wb. XIII, 2316; Ebner, WSÖ, 213). Dalje glej *skúta*. M. S.

skútiti se, *skûtim se* (v. pf.) »zapustiti gnezdo (o valečem ptiču), na skrivaj zapustiti družino (o otroku, ženi)« (vzh. štaj.); tudi *okútiti se*, *-im se* in *oskútiti se*, *oskûtim se* (pf.) »isto«; impf. *skútati se*, *-am se* (impf.) »vagari« (Sln. Gorice); simpleks *kútiti se*, *-im se* (impf.) »zapuščati gnezdo«. Ker so našteti glagoli izpričani le v vzh. dialektih, podatki o intonaciji niso zanesljivi. Nominalne tvorbe: *skúta* (f.) »potep«, *skûtnik* (m.), *-a* »pastorek« (bkr.) < *»pritepenec«, f. *skûtnica* »pastorka«. Drugo semantično polje tvorijo *kutiti se*, *-im se* (impf.) »upogibati se, priklanjati se, skrivati se, počepati«, *pokútiti se*, *-im se* (pf.) »skrčiti se (o človeku, ki se pripravlja k spanju)«. To je primerljivo s *prekútiti se*, *-im se* (pf.), danes navadno intenz. *prekúcniti se*, *-ûcnem se* (pf.) »umstürzen«.

Izhajati je treba iz **kutīti (sę)* »oviti (se), skriti (se)«, kar je preko pomena »prituliti se, pritajiti se« rezultiralo »skrčiti (se), ukriviti (se), skloniti (se), počepniti« in dalje »nagniti, prekucniti«. Prim. csl. *sъkutati* »pokopavati, zbirati, pospravljati; συγκομίζειν« poleg »pomiriti (jezo), compescere«, *sъkutovati* »coërcere«, *kutiti* »machinari«, tudi *skǫtati* »sepelire« in *skutati* »componere, ornare«, stcsl. *prěkutiti* »ornare«, sb. *skùtati*, *-ām* (pf.) »skriti, pokriti, zaviti«, *kútriti*,

-îm »prisluškovati« (Lika), *skutriti se* »pritajiti se (o ptici)« (Kutjevo; Skok II, 248), mak. *kutne* »prevrniti, prekucniti«, blg. *kъ̏tam* »spravljati, pospravljati«, dial. *kútam* »skrivati, hraniti«, *kúta* »rediti, gojiti«, rodop. *kútêm* »rediti, skrbeti za«, r. *kutítь, kútišь* »popivati, razgrajati«, ukr. *kútaty, -aju* »ovijati; skrbeti za koga, vzgajati«, *k.-sja* tudi »ukvarjati se s čim, brkljati«, br. dial. *kútacь* »pokrivati, shranjevati«, p. *(o-)kutać* »ovijati, pokrivati«, *kutać* »upogibati (roko, nogo)«, č. mor. *zakutat se* »zakopati se, zaviti se«, *kutat, kucu* »grebsti«, knjiž. *kutati, -ám* »kopati, rudariti«, star. »delati«, slš. *kutat', kucu* in *kutám* »iskati, brskati, rudariti«, *kutit'* »isto, snovati«, dial. *skutat'* »ovijati«, gl. *kućić* »delati (neumnosti)«, plb. *t'autait, t'aitait* »delati«. Psl. **kutiti*, **kutati* »ovijati, hraniti, varovati« > »kriviti, kloniti; pospravljati, (po)kopa(va)ti, delati (karkoli)«. Obravnavana slov. besedna družina je najverjetneje plod mešanja dveh sorodnih osnov: **kǫ̑ti/ati*, kar temelji na nazalnem prez. **kǫ̑t'e/o-* (č., slš. (?)) = stprus. 3. sg. *kūnti*, inf. *(po-)kūnst* »varovati, negovati, pokrivati« (k tranzitivnosti prim. lit. *randù* »najdem«) in **kutīti* »ovijati«, kar utegne biti denom. iz **keu̯Htó-* > lit. *kiáutas*, pl. *kiautaĩ* »lupina, ovojnica« iz baze **keu̯H-t-* »pokriti, oviti«. K razvoju *-eu̯(H)-* v psl. *-u-* prim. lit. *sriaumuõ* = psl. **strûmy*. Iz nazalizirane osnove se je v psl. razvilo še **kǫ́tъ*, sln. *kǫ́t*, in **kǫ̑t'a*, sln. *kǫ́ča*. Osnovna literatura: Miklošič, 304; Trautmann, BSW, 145; Pokorny, 951 s.; Toporov, Pruskij jazyk IV, 286 s. Drugačna mnenja zastopajo Vasmer I, 706; Slawski, SEJP III, 440 s., ki domnevata prvotno homonimijo, in Machek[2], 309, ter Kurkina, Etimologija 1971 (1973), 75, ki izhajata iz baze **keu̯H-* »kriviti«. Glej tudi *skítati se* in druge možnosti pri *kûtiti se I, kútiti se II.* M. S.

skutniti se (v. pf.) »stemniti se«, npr. *nebo se je zopet skutnilo* (bkr.; Šašelj, Bisernice II, 263). Nejasno. V ostalih slov. jezikih pomensko primerljive osnove ni najti. Morda se v glagolu ohranja slov. neevidentirani substantiv **skotъ* »tema« < ide. **skoto-s* »isto« > gr. σκότος (m., n.) »tema, mrak«, stvn. *scato* »senca« < ide. **skotu̯ó-s*, got. *skadus* »isto« < **skotú-* (o tem Pokorny, 957; Frisk II, 739 s.; Kluge[22], 626). O bkr. *u*-refleksu za sln. *o* Ramovš, Hgr. VII, 136 s. M. F.

skvára (f.) »maščobni cinek na juhi«, tudi *cvâra* »isto«, v. *cváriti, cvârim* (impf.) »pražiti«, *cmáriti, -im* (impf.) »pražiti, smoditi«.

Prim. stcsl. *skvara* »nidor, sordes«, sbh. *skvȁra, ckvȁra* »pomada za lase«, *čvȁriti, -īm* »topiti slanino«, *čvárak, -rka* »ocvirek«, r. *škvárka, škvára*, dial. *skvára* »ocvirek, raztopljena mast«, ukr. *škvára, skvár* »vročina, pripeka« (Grinčenko, Sl. IV, 499), *škvárka* »ocvirek«, br. *skvára* »vročina« (Nosovič), *skvárka* »ocvirek«, p. *skwar, skwara* »vročina, pripeka«, *skwarek, skwarka* »ocvirek«, č. *škvár, škvára* »žlindra«, *škvarek* »ocvirek«, slš. *škvara* »žlindra«, *škvarka* »ocvirek«, gl. *šwjerč* (< **skvьrčь*), dl. *šwark, škwark* »isto«. Psl. **skvȃra* »vročina, pripeka« > »topljenje (maščobe, rude)« → »kar ostane po topljenju: ocvirek ali žlindra« je nomen actionis > nomen acti glagola **skvь̑rti*, **skvь̏rǫ* (sln. *cvrẹ́ti, cvrȇm*), iter. **skvâriti*, **-išь* (sln. *cváriti, cmáriti, -im*, č. *škvařiti*) »topiti (maščobo), pražiti«. Psl. **skvь̑rti* navadno pojmujejo kot onomatopejo, vendar se zdi verjetneje izhajati iz druge p. st. baze **skĕu̯-* z *-r*-formantom »rezati, ločevati« → »razpuščati, topiti«, o čemer glej *skrûn*, a tudi *cvrẹ́ti, cmáriti.* M. S.

skvǫ̑žnja (f.) »luknja«, tudi *skǫ̑žnja* »isto«, *skvâžnja* »špranja«. Prim. stcsl. *skvožnja*, csl. *skvažnja, skvažnica, kvažnja* »foramen«, sbh. *skvažina* »luknja« (Popović, Martić), r. *skvážina* »odprtina, reža, špranja«, str. *skvažьnь* (f.) »špranja, razpoka, votlina«, *skvažьnja* »odprtina«. Izhajati je treba iz **(s)kvožьn'i*, g. **skvožьn'ę/ě* (z dubleto **skvažьni*), kar je tvorba tipa *devı̑* (psl. **sûkn'i*) iz adj. **(s)kvožьnъ* iz **skvogā̂* »luknja«, česar otrdeli lok. sg. je prep. **skvozě̑* »skozi«. (Alternativna razlaga bi bilo izhajanje iz **(s)kvozn'i*, enake tvorbe iz adj. **skvoznъ*, na katerega morda kaže sln. *skozniti, skoznováti* »bedeti«). Psl. **skvogā̂* je v prevojnem razmerju s **skvegā̂* (kašub. *skv́ega* »špranja, razpoka«, jpom. *skv́ega, skśega, skv́ēga* »isto«) < **(s)ku̯-egā* iz baze **(s)keu̯-* »paziti, gledati«, stvn. *scouwôn* »gledati« in sorodno (Pokorny, 587, brez slov. gradiva). Prvotni pomen psl. **(s)kve/ogā̂* je najverjetneje »opazovalna lina v steni«; k semantiki prim. lat. *specus* »votlina, jama« k *speciō* »gledam«, psl. **okъnŏ* idr. (Snoj, SR XXXI, 207 s.). Glej tudi *skǫ̑zi, skoznováti.* M. S.

slȁ (f.), g. *slȇ* »fames, cupido, libido« (gor.), v Bohinju še *sl'ȁ*, g. *sl'ȇ* (S. Horvat, ustno); npr. *otroci imajo slo, da bi zid lizali* (Bled), *sla do jedi* (Ribnica); v 18. st. *ſla me je do tiga, imam ſlo na to* »volja me je do tiga, polubi ſe mi, mika me« (Vodnik), v 19. st. *kamor vedno sla vas vleče* (Prešeren); adj. *slȃv*, f. *sláva* »poželjiv, pohoten, sladkosneden« (gor.). Beseda je zanesljivo izpričana le v gor. dial., kjer v večini govorov *l'* preide v *l*. Zaradi bohinj. *sl'ȁ* je treba izhajati iz **sъld'ā̂*, kar je po vsej verjetnosti abstr. iz psl. **sъldnǫti* »postati lačen«. Slednje je izpričano v csl. *oslъnǫti* »esurire« in je sorodno z dan. *sulte* »stradati«, stnord. *sultr* »lakota«, ags. *swylt* »smrt«, arm. *kʻałç* »lakota« (< **su̯l(d)sk'o-*; Oštir, WuS V, 222; Lidén, Arm. Stud., 100), got. *swiltan* (3. ed. *swalt*) »umreti« (Matzenauer, LF XII, 172; Miklošič, 309; Ramovš, SR II, 301 s.; Feist, Wb., 468) < ide. **su̯ld-* : **su̯eld-*, kar more biti izvedeno iz **su̯el-*, prim. av. *xᵛar-* »zaužiti, požreti«, agl. *swallow* »žreti, hlastno piti« < **swelgan* (o tem Pokorny, 1045, brez slov. in zgoraj navedenega germ. gradiva). Nesprejemljivo o sln. *slȁ* Machek, Rech., 77 (k lit. *sulà* »sok«) in Lekov, Slavia XIII, 314 (k sln. *slâst*). Bohinjsko *sl'ȁ* zaradi kratkega vokala ne dopušča izvajanja iz **sòld'a*. Glej tudi *snagolten.* M. S.

slȁb (adj.), f. *slába* »malus, debilis, infirmus«, adv. *slabǫ̑*, abstr. *slabóta* (od tod adj. *slabóten, -tna* »infirmus, aegrotus«), *slabǫ̑st, slabnǫ̑st* (f.), *-i, slabǫ̑ča, slabǫ̑šča, slabǫ̑ščina* (f.) »impotentia, infirmitas«, *oslâba* »Schwächung«, *slabȋč* (m.), *-íča, slabȇ, slabčȇ* (m.), *-ẹ́ta, slâbec* (m.), *-bca, slâbež* (m.), *-a* »Schwächling«, *slabína* »lakotnice, die Weichen«; v. *slabíti, -ím* (impf.) »infirmare«, *slabotíti, -ím* (impf.) »isto«, intranz. *slabẹ́ti, -ím* »infirmari«, pf. *o-s.*, sekundarni impf. *-slábljati, -am* in *-slabováti, -ûjem*, inkoh. *-slábniti, -slâbnem*; komp. *slâbši*, dial. *slábji* (gor.), denom. *slâbšati, -am* (impf.) »schwächer, schlechter machen«, pf. *po-, o-s.*; v 16. st. *ſlab* »debilis«, *ſlabuſt* »impotentia, fragilitas« (Megiser), v 18. st. *ſláb* »e-

nervatus, impotens, infirmus«, *ſlabúſt* »impotentia, infirmitas, aegrimonia« (Kastelec-Vorenc), *slab* »debilis«, *slabim* »debilitare, deficere«, *slabuſt* »debilitas« (Pohlin); cgn. *Slabȅ, Slabec, Slabič, Slabnik.*

Prim. stcsl. *slabъ* »debilis, remissus, negligens«, *slabostь, slabota* »debilitas«, *slabiti, -bljǫ* »debilitare«, sbh. *slȁb, -a,* d. obl. *slȁbī,* adv. *slȁbo,* izv. *slȁbost, slȁbiti, -īm,* mak. *slab, slabost,* blg. *sláb, -a, slábost (slabosttá), slabéja* »slabeti«, r. *slábyj (sláb, slabá, slábo), slábostь, slábitь, -išь* »odvajati (z odvajalnim sredstvom)«, *slábnutь* »oslabeti«, str. *slábъ, -a, -o* »šibak« (Zaliznjak, 133), ukr. *slabýj* »bolan«, adv. *slábo* »slabo, malo«, *slábistь, -osti* »bolezen«, *slabýty, -ýš* »slabiti«, br. *sláby, slábicь, slabécь, -éju,* p. *słaby* »slab, bolehen«, *słabość, słabnąć,* č. *slabý (sláb, -a, -o), slabost, slábnout,* slš. *slabý, slabosť, slabnúť,* gl. *słaby, słabosć, słabić,* dl. *słaby, słabosć, (wo)słabiś, słabnuś.* Psl. **slȁbъ* »slaboten, šibak«. Akcentske anomalije verjetno temeljijo na razširitvi akcentuacije derivatov tipa **slaběti.* Najbližje je lot. *slābs* »slaboten, medel, matast, zaspan«, kar je komaj izposojeno iz slov. (možnost dopušča Endzelin, IF XXXIII, 118), *slãbans* »isto« poleg *slābêt* »oslabeti«, *slābêt* »oslabiti«, *slābt, slābstu* in *slābu* poleg *slâpêt* »zadušiti, zmanjšati življenjsko silo«, lit. *slõbti, slobstù* »oslabeti, zadušiti se, omedleti«, vzh. lit. *slõbnas* »slab, medel, šibak« < **slāb-* poleg **sla/o/əb-* v lit. žem. *slãbnas* »slab, medel, šibek«, stvn. *slaf* (n. *schlaff*), niz. *slap* »matast, zaspan«, **slēp-* v got. *slēpan,* ags. *slǣpan,* stvn. *slâf(ſ)an* »spati«, stnord. *slāpr* »počasnè«. Ničta stopnja je znana v lit. *sìlpti, -pstu* (poleg *sil̃pti, -pstù*) »oslabeti«. Brez *s-* mobile prim. še lat. *labāre* »majati se«, isl., norv. *lapa* »ohlapno viseti«, nvn. dial. *laff* »medel, matast«. Ide. bazo rekonstruirajo **lēb-, *lōb-, *lāb-, *lᵉb-* »ohlapno viseti« (Miklošič, 306; Trautmann, BSW, 270; Vasmer II, 655 s.; Fraenkel, 825, 785, 833; Mühlenbach-Endzelin III, 921; Pokorny, 655 s.). M. S.

slȃd (m.), g. *-a* in *sladȗ* »sladkost, sladek okus« (Caf, Janežič) poleg splošnejšega pomena »(hordeum) tostum, Malz«, kol. *sladjȅ* (n.), *-ȁ* in *slȃdje* (n.) g. *-a* »isto«; semkaj *sladȃra, slȃdnica* »Malzkammer«, *sladár* (m.), *-ja,* f. *sladaríca* »der, die Malzer(in)«, *sladnják* (m.), *-a* »Malzkasten«, *sladǫ̂vnica* »Malzbrühe«, *sladǫ̂vnik* (m.), *-a* »Malztenne«; adj. *sláden, -dna,* npr. *sladni odpadki* (m. pl.) »Malzstaub«; v 18. st. *ſvad* »Malz« (Gutsmann).

Prim. csl. *sladъ* »hordeum tostum«, sbh. *slȃd, -a,* mak. *slad,* blg. *slád,* d. obl. *sladə̀t,* r., ukr. *sólod,* br. *sólad,* p. *słód, -odu,* č., slš. *slad,* gl. *słód, -odu,* dl. *słod, -a/u.* Iz slov. jezikov je madž. *szalad* in rum. *slád* »isto«. Psl. **sôldъ* je najverjetneje postverbalna tvorba iz **soldě̑ti* »biti sladkega okusa« < ide. **sal-d-* »biti, delati slano, okusno«. Druga možnost besedotvorne razlage je, da gre za substantivizacijo adj. **sôldъ* »sladek, okusen«. Žitni slad namreč vsebuje iz škroba nastali sladkor, ki pri varjenju piva fermentira v alkohol (Miklošič, 313 s.; Vasmer II, 691; Schuster-Šewc, HEWb., 1303; Moszyński, Kult. I, 292). Podobno motivacijo zasledimo v lit. *salýkla(s)* »slad«, kar je tvorjeno iz *sálti* »postati sladek« (o tem Miklošič, l. c., in Fraenkel, 759 s.). Dalje glej *sladḗti, sládek, sladíti, slȃj.* M. S.

sládek (adj.), f. *-dka* »dulcis, suavis«, tudi *sladȃk, -dkȁ* in *sládka* »isto«, komp. *slȃjši* (≤ **sőld'ь*), adv. *slȃje* (< **sőld'e*) »suavior«; abstr. *slȃd* (f.), g. *sladȋ, sládost, sladkǫ̂st, sladótnost, sladkȃl* (f.), *-i* »dulcedo, desiderio«, druge izv., npr. *sladčíca* > *slaščíca* »Süßspeise«, *sladíka* »Glyceria fluitans«, kompoz. *sladkosnȇd* (m.), *-ę́da* »Leckermaul«, (adj.), f. *-ę́da;* denom. *sladíti, -ím, sladkáti, -ȃm* (impf.) »delati sladko, prijetno«, *sladkáti se* »prilizovati se, jesti kaj dobrega«, *slȃjšati, -am* (impf.) »delati sladko, prijetno«, *sladkáriti se, -ȃrim se* (impf.) »prilizovati se, smukati se okrog koga«. V 16. st. *ſladak, ſladzhiza, ſladkoſnejden, ſladkuſt* (Megiser), v 17. st. *slatac* »dolce« (Alasia), v 18. st. *sladk* »dulcis«, *sladzhiza* »bellaria« (Pohlin), *ſladek* »süß« idr. (Gutsmann); semkaj hdrn. *Sladki potok,* tpn. *Sladki Vrh, Sladka Gora* (Bezlaj, SVI II, 187).

Prim. stcsl. *sladъkъ* »dulcis, suavis«, sbh. *slȁdak, -tka,* čak. *slãdak, slalkȁ,* mak. *sladok, -tka,* blg. *sládək, -dka,* r. dial. *solódkij* (knjiž. *sládkij* < csl.), ukr. *solódkyj,* br. *salódki,* p. *słodki,* č., slš. *sladký,* gl. *słódki,* dl. *słodki.* Psl. **sõldъkъ* ← **sôldъ* »sladek, okusen, prijeten« je sorodno z lit. *saldùs,* lot. *sal̃ds* »isto«, kar je zaradi denominativnega in/ali (domnevno) prezentovega *-d-* najverjetneje deverbalni ide. adj. **saldu-* iz glagolske baze **sal-d-* v lat. *sallere,* stvn. *salzan,* ags. *sealtan* »soliti«, psl. **soldě̑ti* = lit. *saldě́ti* »postajati sladek, okusen« iz korenskega samostalnika **sal-* »sol« (Miklošič, 313 s.; Trautmann, BSW, 248; Vasmer II, 691 s.; Fraenkel, 759; Pokorny, 878 s. idr.). Glej tudi *sladę́ti, sladíti, slȃj, slȃst, slȃd, sǫ̂l, sládkor.* M. S.

sladę́ti, *-ím* (v. impf.) »biti sladkega, prijetnega okusa, prijati, ugajati«, npr. *komarju sladi kri* (Šolar), *to mi ne sladi* »to mi ne ugaja« (Dalmatin), pf. *po-s.* »imeti sladek priokus«; semkaj *slȃja, slȃjava, slajavína* »sladkost, nekaj sladkega«.

Prim. csl. *sladěti, -ějǫ* »dulcescere«, sbh. *sláditi, -īm* »biti sladkega okusa, prijati, tekniti«, blg. *sladjá* »isto«, r. *solodétь, -éju* »postajati sladek; lenariti«, ukr. *solodíty, -íju* »isto«, dl. *słoźeś, -im* »biti dobrega okusa«. Psl. **soldě̑ti* »postajati sladak, okusen, prijeten; ugajati« je identično z lit. *saldě́ti* »postajati sladek« (navaja Fraenkel, 759), kar je glagol doseženega stanja subjekta, ki temelji na ide. **sal-d-,* prim. lat. *sallere,* stvn. *salzan,* ags. *sealtan* »soliti« iz ide. **sal-* »sol« (Pokorny, 879). Pomenski prehod »biti slan« > »biti sladak« je razložljiv z vmesno stopnjo »biti okusen, prijeten; ugajati«, ki ga poleg navedenih slov. primerov potrjujejo še nekateri derivati, npr. lit. *saldùs,* psl. **sôldъkъ* »sladek« in »prijeten, okusen«. Glej tudi *sládek, sladíti, slȃst, slȃd* in *slȃj.* M. S.

sladíti, *-ím* (v. impf.) »dulce reddere, adulari«, po Cafu in Zalokarju tudi *sladíti se* (impf.) »ugajati, prijati«, npr. *sladi se mi* »es gelüstet mich«, kar pozna tudi Pohlin: *slady se meni* »delectat me« (= slš. *sladiť sa* »isto«); pf. *o-, po-, pre-, pri-s.,* skundarni impf. *-slȃjati, -am;* adj. *sláden, -dna, nasláden, -dna* »pohoten, polten«, *osláden* »isto, sladak, sentimentalen«; subst. *oslȃd* (m.), *-áda* »začimba, radost, sla«, *oslȃda* »sladkanje, sladkost, sla«, *príslad* (m.), *-a* »dodajanje sladkorja vinskemu moštu« idr.; v 18. st. *ofladiti* »süßen«, *poſladiti* »versüßen« (Gutsmann).

Prim. csl. *sladiti*, *-ždǫ* »dulce reddere«, sbh. *sláditi*, *slâdīm*, mak. *sladi*, blg. *sladjá*, *-íš*, r. *solodítь*, *-íšь*, ukr. *solodýty*, *-ýš*, br. *saladzícь*, *-ódziš*, p. *słodzić*, č. *sladiti*, slš. *sladit'*, gl. *słodźić*, dl. *słoźiś* »sladkati, sladiti«. Psl. **soldīti*, **-íšь* je denom. faktitiv iz adj. **sôldъ* »sladek, okusen, prijeten«; o intranz. fakt. glej *sladẹ́ti*; dalje še *sládek*, *slâst*, *slâd* in *slâj*. M. S.

sládkor (m.), g. *sladkọ́rja* »saccarium«, adj. *sladkọ́ren*, iz adj. f. substantivizirano *sladkọ́rna* (f.) »diabetes«, *sladkộrnica* (f.) »cukrarnica; neka hruška« (Bovec, mariborska okolica), »neko jabolko« (Bovec). Beseda se prvič pojavi v 18. st. pri Gutsmannu: *ſladkor*, *ſlahkor* »Zucker« poleg *zuker* »isto«. Pred tem je pri Pohlinu, Marianske Kempensar, 73, izpričan f. *slahkora* < **sladkora*. Tako kot v 19. st. izpričano *slador* »sladkor« (Cigale, Term., 144) in hrv. *slador* »isto« (severozahodno; Šulek) tvorjeno iz adj. **soldъkъ* »dulcis« oz. **soldъ* »isto« s sufiksom **-orъ* po vzorcu **sûchъ* (adj.) → **sûchorъ* (subst.), prim sln. *suhộr* (m.) »suhec« (Kurkina, DS, 165), kar je bilo verjetno tudi dodatno motivirano z izglasjem sln. sin. *cukor* »sladkor« (Murko II, 831) oz. hrv. *cùkor* »saccarium«, *cȕkor* (Žumberak, Ozalj, Belostenec, Jambrešić). To je izposojeno iz madž. *cukor* »sladkor« < nvn. *Zucker* »sladkor« (Skok III, 384; Benkő I, 460) > sln. *cúker*, v 16. st. *zuker* »saccarum« (Megiser), v 18. st. *zukr*, *-a* »saccharum« (Pohlin), *zuker* (Gutsmann) (Miklošič, Frw., 9; Striedter-Temps, DLS, 105). Dalje glej *sládek* in *slâd*. M. F.

slâj (m.), g. *-a* »okus« (Murko, Janežič, Valjavec, Vrtovec; gor.), npr. *slaj vina in kruha* (Burger), »priokus« (Janežič), *oljni sláj* »Ölsüß«, *klejev slaj* »Leimzucker« (Cigale). Izvorno **sôld'ь* (< **saldi̯o-*) je do adj. **sôldъ* »sladek« v enakem besedotvornem razmerju kot sln. *mláj* »mlada luna« < **mold'ь* do **môldъ* »mlad«; psl. **gǫ́st'ь* »gošča« do **gǫ̂stъ* »gost«, sln. *prehlâj* do subst. *prehlȃd*. Dalje glej *sladẹ́ti*, *sládek*, *sladíti*, *slâd*, *slâst*. M. S.

slâk (m.), g. *-a* »Convolvulus«, *veliki slak* »Convolvulus sepium«, *bodeči slak* »Smilax aspera«, *šmarni slak* »Glechoma hederacea«, »stranica pri lesi« (Temljine); sem cgn. *Slak*; kol. *slâčje* (n.); *oslâk* (m.) »Convolvulus sepium, C. arvensis«; tudi *zlâk* »Convolvulus« (Miklošič, 379; Jarnik, Versuch, 197) in *svlak* »Lonicera peridymenum«, tudi »kačji olevek«. V 18. st. *slâk*, *-ú* »Windling; smilax aſpera« (Pohlin), *ſlak* »Windling, welſche Erbſe« (Gutsmann).

Prim. hrv. *slâk* »Convolvulus« (Dubrovnik, Žumberak), blg. dial. *svlak*, *sъvlek* »isto« (Davidov, BBR, 142), č. *svlak*, *svlačec*, stč. *svlak* (navaja Machek, JR, 184), plb. *sâvlâk* »Wedwin« (Polański, PED, 129). Izhodno **sъ̏volkъ* (m.) je nomen actionis > nomen acti k psl. v. **sъ-velk-ti* »zvleči« V sln. se je refleks **sъ̏volkъ* kontaminiral z **zlakъ* < **g'hlō-ko-s* (Bezlaj, Razpr. SAZU VII/4 (1970), 172; Miklošič, l. c.; Machek², 597; isti, JR, 184; Pokorny, 1145). K pomenu prim. sln. sin. *popộnec* (m.), *-nca* < **po-ponьcь* z *o*-prevojno stopnjo psl. **pę̑ti* »tendere« kot v sln. *ponjáva* (f.) »rjuha«, *oplệtanec* (m.), *-nca* < **o-plě̆tanьcь* k iter. **plě̆tati* od **plestī̆* »plectere«, kakor tudi lat. *convolvulus* »slak« iz v. *con-volvō* »zviti, oviti, zamotati«. Dalje glej *vlẹ́či* in *zlâk*. M. F.

sláma (f.) »stramen, stipulae«, pkm. *slàma*; dem. *slámica*, *slâmka* tudi »slamna bilka«, izv. *slamína* »izdelek iz slame, slama (zlasti slaba)« (pkm.), *slâmnik* (m.), *-a*, *slâmnjak* (m.), *-a* »iz slame narejen klobuk, slamnjača«, *slamnjáča*, *slâmnica* »Strohsack«, *slamíšče* (n.) »Strohstätte«, adj. *slâmnat*, *-a*, *slámen*, *-mna*, *slamnện*, *-a* »stramenticus«; v 16. st. *ſlama* »stramen«, *ſlamnienu* »stramineus«, *ſlamnik* »petasus« (Megiser), v 18. st. *ſlama* »stramen, stramentum«, *ſlamnat* »stramineus« (Kastelec-Vorenc), *slâma* »stramen«, *slamnat* »stramineus«, *slamnèk* »pileus ſtramentitius« (Pohlin), *ſlama* »Stroh«, *ſlamnek* »Strohhut« (Gutsmann); cgn. *Slama*, *Slamar*, *Slamic*, *Slamik*, *Slamnik(ar)*, tpn. *Slamnik*, *Slamniki*.

Prim. csl. *slama* »stipula«, sbh. *slàma*, čak. *slãma*, mak. *slama*, r. *solóma*, ukr. *solóma*, dem. *solímka*, br. *salóma*, p., gl., dl. *słoma*, č. *sláma*, slš. *slama*. Psl. **sȏlma* je femininizirani kol. h gr. κάλαμος »bilka, slama, steblo; pisalni trs« (izposojeno v sti. *kaláma-* »vrsta pisalnega trsa« in lat. *calamus* »isto«), lat. *culmus* »slama«, stvn. *hal(a)m*, stnord. *halmr*, ags. *healm*, lot. *sal̃ms*, stprus. *salme* »isto« iz ide. **k'ólH-mo-* ali **k'álH-mo-*, kol. **k'ólH-mā* ali **k'álH-mā*, kar je morda v zvezi z bazo **k'el(H)-* »slamica, bilka«, prim. sti. *śalá-* (m.) »palica«, *śalyá-* »konica sulice, trn«, *śila-* (m.) »na polju ostali klas«, lit. *šìlas* »iglast gozd, resa«, stvn. *hulis* »mišji trn«, arm. *sałart*[c] »zelena veja, dolga dlaka«, gr. κῆλον »puščica«, srir. *cail* »sulica«, stnord. *hali* »vrh stebla, rep« (Miklošič, 314; Trautmann, BSW, 298; Pokorny, 612, 552 s.; Fraenkel, 982 s.; Vasmer II, 692; Machek², 551 s. idr.). M. S.

slân (adj.), f. *slána* »salsus«, k temu *slaníca* (f.) »slana voda; posoda s takšno vodo«, *slaník* (m.) »Clupea harengas«, abstr. *slanóta*, *slanộst* itd. Sem verjetno tudi zveze tipa *neslana šala* »neprimerna, nedostojna š.«, prim. tudi hrv. *kako nȅslāno ȉdēš* in *štȍ-si neslána* (Dubrovnik), oboje v pomenu »ungeschickt« (Rešetar, Štok. Dial., 257). V 18. st. *ſlán* »salsus« poleg »razumen, ljubezniv« (Kastelec-Vorenc), *slân* »sale conditus«, *slanóta* »salzichter Geschmack; salſedo« (Pohlin), *ſlan* »geſalzen«, *ſlaniza* »Salzwaſſer« (Gutsmann)

Prim. stcsl. *slanъ* »salsus«, sbh. *slân*, f. *slána*, n. *slâno*, hrv. čak. *slôn*, f. *slōnȁ*, n. *slôno*, mak. dial. *slan*, str. *slanyi* < csl., r. *solónyj*, ned. obl. *sólon*, ukr. *solónyj*, p. *słony*, č., slš. *slaný*, gl., dl. *słony*, plb. *slână*. Psl. adj. **sôlnъ*, f. **solnȁ*, n. **sôlno* »salsus« (d. obl. **sólnъjь*) < ide. adj. **sál-no-* je z adjektivizirajočim sufiksom **-no-* izvedeno iz ide. atematskega substantiva **sal-* »sol«, prim. lat. *sāl* (m.), g. *salis* »isto«, gr. ἅλς (m.), g. ἁλός (Miklošič, 314). Dalje glej *sộl*. M. F.

slána (f.) »pruina«, k temu v. *slaníti*, *-í* (impf.) »es reift«, adj. *slánast*. V 16. st. *ſlana* »pruina« (Megiser), v 18. st. *ſlana* »Reif«, *ſlani* »eſ reifet« (Gutsmann). Prim. stcsl. *slana* »pruina«, sbh. *slána*, akz. *slânu* »isto«, hrv. čak. *slōnȁ*, mak. *slana*, blg. *slaná*, r. *slána* (< r. csl. *slana*). Psl. **solnȁ* je tako kot lit. *šalnà* »slana«, lot. *sal̂na* »isto« iz ide. **k'ol-nā* (f.) »hlad, mraz ipd.« in tvorjeno iz prezenta, ki se ohranja v lit. *šálti*, *šąlù*, *šalaũ* »zmrzovati« lot. *sal̃t*, *sal̃stu*, *salu*, *salu* »zmrzovati«; ide. baza **k'el(H)-* »prezebati, mraz

biti« se ohranja tudi v stprus. *passalis* »mraz, zmrzal«, sti. *śiśira-* (m., n.) »mrzel letni čas«, av. *sarᵊta-* »mrzel«, stnord. *hēla* »slana« (Miklošič, 314; Trautmann, BSW, 297 s.; Vasmer II, 657; Fraenkel, 960; Pokorny, 551). Glej tudi *solíka*. M. F.

slanína (f.) »succidia«, adj. *slanínast, -a* »speckartig«, *slanînski, -ka* »Speck-«, izv. s. *slanînjak* (m.), *-a* »kraj, kjer je slanina spravljena«, denom. *slaníniti, -înim* (impf.) »spicken«; v 18. st. *ʃvinška ʃlanina ʃuha* »succidia«, *ʃlanina rib ali meʃʃá* »salsamentum« (Kastelec-Vorenc), *slanina* »sale ʃalita, succidia« (Pohlin).

Prim. sbh. *slànina, slanìna*, blg. *slanína* »isto«, r. *solonína* »nasoljeno meso ali slanina«, ukr. *solonýna*, br. *salanína* »isto«, p. *słonina* »slanina«, č., slš. *slanina* »isto«, gl. *słonina* »slanica, salamurja, galun«. Psl. *solnîna < *saln-éiH-nā je tvorba tipa *polnîna, *svěžîna = lit. *šviežíena* iz adj. *sôlnъ »slan« < *sál-no-. Alternativna razlaga je izhajanje iz nom. sg. *solnī̆, kar bi bila tvorba tipa sti. *devī́* iz istega adj. Dalje glej *slân*. M. S.

slânj (m.), g. *-a* »legnar« (vzh. štaj.), pkm. *slánj* »nosilni drog pri vozu« (Novak, Slovar, 98), tudi *slânja* (f.) »isto«. Pomensko blizu je r. dial. *slánь* (f.) »tla iz desk v ladji; tla iz drogov ali kolov na močvirnatih krajih«, kar Vasmer II, 658, in Miklošič, 321, izvajata iz *stьla-nь (f.) k ptc. *stьla-nъ od *stьlâti, *stȅl'ješь »sternere«. Toda sln. sin. *slȍn* (m.), g. *slóna* »legnar« kaže, da bi bilo mogoče izhajati iz postv. *slan'ь (m., f.) k iter. *slan'âti ← *slonī̆ti, *slònišь »acclinare«. K postv. tega tipa prim. sln. dial. *svę̑ž* (m.) »vprega dveh volov« poleg *svę́ž* (f.), *-i* »isto« k *sъ-vęz'ešь »povezati«. Toda r. *slánec* (m.), *-nca* »Schiefer«, tudi *stlánec* »isto« je tako kot lot. *slãns* »iz plasti narejen kup« in *slànis* »plast« verjetno tvorjeno iz ptc. *stьlanъ (Miklošič, l. c.; Vasmer II, 657) oz. *stlaH-no/i-s (Mühlenbach-Endzelin III, 922 s.). Dalje glej *slonéti*. M. F.

slanjúga (f.) »lena in nemarna ženska«, od tod v. *slanjúžiti, -ûžim* (impf.) »lenariti«. Pleteršnik II, 506, opozarja na zvezo s sln. v. *slonéti, -ím* (impf.) »biti naslonjen« < *slonḗti, vendar je pomensko blizu r. dial. *solónja* »zanikrna ženska« (Dal', Slovar'^{3} IV, 382). Izhajati bi bilo mogoče iz slov. *soln'uga (sln.) oz. *sóln'a (r.), deadjektivnih substantivov tipa sln. *spanjuga* »zaspane« < *sъpan'uga k ptc. *sъpanъ oz. tipa *súša ob *sûchъ iz slov. adj. *sȍlnъ »umazan, siv ipd.«, ki se ohranja v sln. rož. *svȁn* »vol sivkaste barve« (Šašel, RNB, 115). Slov. adj. *sȍlnъ je besedotvorna varianta k *sôlvъ »rumenkastosiv ipd.« = stnord. *sǫlr* »umazan« < ide. *sal-u̯o-s, kar je sorodno z lit. *sal̃sti, salstù, saltaũ* »umazan, nečist postati«, arm. *ałt* »blato, nesnaga« < *sal-do- (Pokorny, 879). Zaradi sln. gradiva se zdi nesprejemljiva Vasmerjeva razlaga, ki r. substantiv povezuje z r. dial. *solócha* »zanikrna ženska; nimfa«, kar naj bi nastalo iz atpn. *Solocha*, hipokor. h gr. Σαλώμη (Vasmer II, 693; Brückner, KZ XLIII, 403 s.). Glej tudi *solina, svȁn* in *slâtina*. M. F.

slâp (m.), g. *-a* in *slapû* »deiectus aquae«, tudi »unda« (pkm.), npr. *slapovi ladjico topijo*; iz slednjega adj. *slapovȋt* »valovit«. V 16. st. *ʃlapi* »valovi« (Dalmatin, Register 1584), v 18. st. *slâp, -ú* »Wasserfurche, Wasserfall; semita maris, catadupa« (Pohlin), *ʃlap, ʃlapouje* »Waʃʃerfluth« (Gutsmann).

Prim. csl. *slapъ* »fluctus«, sbh. *slâp* »slap«, hrv. čak. *slôp ȍl mora* »morski val«, mak. *slap* »val, slap«, blg. *sláp* »val«, *slápej* »isto«, r. le v hdrn. *Solopovka*, r. csl. *slapъ* »val, vodni vrtinec«, č. *slap* »slap, val«. Psl. *sôlpъ (m.) < ide. *sólpo-s je formalno enako lit. *sal̃pas* »zaliv, morski zaliv« poleg *salpà* »poplavljen travnik«; balto-slov. tvorba priča o obstoju tematskega v. *sélpe-ti »teči« → *sólpo-s; s tem je gotovo sorodno r. csl. *slěpati, slěplju, -plješi* »salire«, *vъslěpati* »isto« in *slьpati, -ajǫ*, kar kaže na psl. v. *sьlpati, *selp'ǫ in potrjuje obstoj ide. verbalne baze *selp-, *slep- »teči, dol se premikati«, prim. lit. *iš-selpinėti* »narazen iti«, toh. B *släpp-* »pasti (na zemljo)« (van Windekens, Le tokh. I, 431), poleg *sel- »isto«, prim. lit. *sálti* »teči« in *salà* »otok«, toh. AB *säl-* »skakati, planiti; vreči (da pada)« (Meillet, MSL XIV, 377; Trautmann, BSW, 256; Vasmer II, 693; Fraenkel, 760; van Windekens, l. c.). Balto-slov. substantiva sta izvorno nomena actionis s pomenom »tok, sunek«; iz takega slovničnega pomena tvorbe so se razvili posamezni specializirani pomeni kot npr. pkm. *sláp, -a* »hladen piš, puh pri streli« (Novak, Slovar, 98), sbh. *slap* »para« (Jambrešić, Prčanj v Boki; ARj XV, 430). Slov. sin. je *tȍkъ k *tet'ī̆, *tečèšь »currere«. O *sôlpъ v sln. onomastiki Bezlaj, SVI II, 188 s. Glej tudi *slápič*. M. F.

slápič (m.), g. *-a* »obrov, meja med njivama« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 302). Pomensko najbliže je sb. *slȁp* (m.) »sedlo, preval«, tudi *preslȁp* »isto« (oboje ARj XV, 430). Pri tem Skok III, 279, opozarja na sbh. tpn. *Prijeslop* (dve vasi v Hercegovini), stsb. tpn. *Prěslopь* (14. st.; Daničić) in povezuje s slov. besedno družino *sôlpъ (m.) »tok« ← *selp-ti »teči, padati«. Sem gotovo tudi ukr. hucul. *peresłop* »poljana, jasa, gozdna senožet«, mtpn. *na Peresłopie* (Hrabec, Hucul., 44). Jslov. *slȃpъ → *slȃpit'ь s primarnim pomenom »preval, prehod« je lahko deverbativ iz slov. iter. *slȃpati, prim. p. dial. *słapać* »počasi iti«, *szłapać* »isto«, *człapać*, *szłapa* »noga« (Karlowicz, SGP V, 306), gl. *słapać* »najti, zaslediti, prestreči«, dl. *słapaś* »slediti, loviti«, *słap* »korak«. S tem je mogoče primerjati lot. *slãpât* »težko naprej iti«, npr. *s. pa sniegu* (Mühlenbach-Endzelin III, 923). Sem s kratkim vokalizmom p. *słopien* »stopinja« in slov. *slòpъ (m.) »past«, prim. r. *slopéc, -pcá* »vrsta pasti za majhne živali«, ukr. *slíp*, g. *slopá* »medvedja past«, p. dial. *słop* »past«, *słopiec* »isto«, *słopki* »vrsta pasti« (Karlowicz, SGP V, 171), č. *slopec* »past«, *chlopec* »isto«, slš. *príslop, príclop* tudi »strma stran, gorsko sedlo« (Kálal, 548). Osnovni vokalizem ide. baze *slep- »teči, padati« neposredno potrjuje le toh. B *släpp-* »pasti (na zemljo)« (van Windekens, Le tokh. I, 431, to razlaga z neprepričljivo metatezo iz ide. *selp-), posredno pa lahko navedeno slov. gradivo z vokalom *-o-*, seveda če to ni izvedeno iz v. *slop-ti, ki ga implicira iter. *slȃpati. K temu prim. psl. *sop-ti »dihati« → iter. *sȃpati »močno dihati« → *sȃpъ »dih«, *sȃpa (f.) »isto«. Sorodstvo s slov. *sôlpъ (m.) »tok«, *selp-ti »teči, padati« je s pomenske in formalne plati, prim. ide. *perk'- : *prek'- »vprašati, prositi« (Pokorny, 821), nesporno (Skok, l. c.; Brückner, 499, 500; delno tako Schuster-Šewc, HEWb., 1303), zato domneve o onomatopej-

skem izvoru te slov. besedne družine (tako Vasmer II, 664; deloma Schuster-Šewc, l. c., in Brückner, 500, za p. *słop)* niso prepričljive. Pri posameznih slov. tvorbah je onomatopeizacija sekundarna, sprožena zaradi izstopa iz nevtralnega leksikalnega fonda, npr. č. *slopec* → *chlopec*, p. *słapać* → *szłapać*. Glej tudi *slâp*. M. F.

slapina (f.) »lakotnica«; izpričano le v 18. st. pri Pohlinu: *slapina* »Weiche der Seite, hypochondria«, in Gutsmannu: *ſlapina* »Weiche der Seite«. Pleteršnik II, 503, pozna le *slabína* »lakotnica, teščnica« iz Cafovega gradiva. Cigale, Wb., 1869, ima *slapina* za tiskarsko napako, *slabína* pa za historično upravičeno obliko, ki jo potrjujejo tudi drugi slov. jeziki, prim. sbh. *slabìna* »mehki deli telesa pod obema stranema reber«, tudi *slàbina* »isto« in *slabòbočina* (vse Vuk), č. *slabina* »lakotnica«, slš. dial. *slabina* »spodnji del trebuha, vrsta mesa« (Orlovský, Gemer., 302), p. *słabizna* »lakotnica, dimlje«, gl., dl. *słabina* »isto«. Slov. **slabina* je Miklošič, 306, izvajal iz adj. **slābъ* »šibek, slaboten, mehek« (sprejemajo Skok II, 277; Machek[2], 551; Schuster-Šewc, HEWb., 1301). K temu prim. podobno pomensko motivacijo v gr. λαπάρη (f.) »mehka stran«, pl. »lakotnice« k adj. λαπαρός »mehek, medel«. Istopomensko je tudi lit. *slėpsna* »Weiche, Dünnung (bei Tieren und Menschen), Deckleisten dem Euter der Kühe«, pl. *slėpsnos* (opozarja že Miklošič, l. c.), *paslėpsnis*, v pl. »osramje«, in lot. *slêpenes* »konjske lakotnice«, *slẹ̄psna* »koščki mesa, ki imajo več kit kot užitnega mesa«, *paslêpene(s)* »lakotnice, dimlje«, ki z medglasnim *-p-* potrjuje alternacijo *-*b-* : *-*p-*. To je ob psl. adj. **slābъ*, lot. *slābs* »medel, zaspan«, germ. **slēpa-* »spati« potrebno domnevati tudi zaradi gotovo sorodnega gr. λαπαρός »mehek, medel« (Beekes, Development, 83) < **lHp-ʾró-*. Zato je sln. oblika s *-p-* lahko historično utemeljena. K temu prim. tudi črnogor. *slap* »ime kosti v zadnjem delu človeškega trupa«, npr. *slapi, to su tri kosti u donjem stražnjem trupu* (ARj XV, 430). Morda je sln. *slapina* primarno označevalo *»predel telesa, kjer je taka kost«. Glej tudi *slǎb*. M. F.

slapot (m.) »sel«, izpričano le v 18. st. pri Pohlinu: *slapot* »ein Abgeſandter; legatus«, *slapotſtvu* »Geſandſchaft; legatio«, in Gutsmannu: *ſlapot* »Abgeſandter«. Osamljeno; verjetno kalk po nvn. *Sendbote* iz sln. *-slati*, *-šljem* in *pọ̑t* »sel«. Dalje glej *posláti* in *pọ̑t III*. M. F.

slâst (f.), g. *slastȋ* »(dober, sladek) okus, užitek, naslada«, adj. *slásten*, *-tna* »okusen, nasladen«, izv. *slastíca*, navadno *poslâstica* »slaščica«, *slástnost* (f.), *-i* »okusnost«; *poslâst* (f.), *-i* »izbrana hrana, užitek, zabava«, *oslâst* (f.), *-i* »naslada«, adj. *oslásten*, *-tna* »sladkoben, nasladen«, denom. *oslástniti*, *-âstnem* (pf.) »postati sladek« (Krelj), *osláščiti se*, *-im se* (pf.) »dobiti apetit« (Krn), knjiž. *neslâst* (f.), *-i* »neokusnost«, adj. *neslásten*, *-tna* »neokusen«; v 18. st. *slaſtje* »Konfekturen« (Pohlin), *ſlaſt*, *ſlaſtje* »Süßigkeit; Konfekt« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *slastь* »deliciae, voluptas, dulcedo, passio«, sbh. *slâst* (f.), *-i*, mak. *slast*, blg. *slást*, d. obl. *słasttá* »isto«, r. dial. denom. *solostítь* »biti sladkega okusa« (r. *slástь* < csl.), č. *slast* (f.), slš. *slast'* (f.) »slast, radost«. Psl. **sôlstь* < **sald-ti-* je abstr. iz ptc. **sald-to-* (= lat. *salsus* »slan«) glagola **sal-d-*, prim. psl. **soldě̄ti*, lit. *saldė́ti*, lat. *sallere* ipd. Tvorba abstr. je zaradi produktivnosti v psl. (prim. **vôlstь* k **voldā̃ti*; **mâstь* k **mazā̃ti*) lahko tudi mlajša. Dalje glej *sladẹ́ti*, *sládek*, *sọ̑l*. M. S.

slâtina (f.) »kisla, mineralna voda; izvir takšne vode«, pkm. *slàtina* »isto«, osnova je pogosta v toponomastiki, npr. hdrn. *Slatina*, *Slatna*, *Slatinski potok*, tpn. (*Rogaška*) *Slatina*, *Slatna*, *Slatine*, *Slatne*, *Slatnik* (Bezlaj, SVI II, 189), vendar bi lahko le terenske raziskave pokazale, v katerih tpn. bi se lahko ohranjal pomen »barje, močvirje«, ki ga drugi slov. jeziki potrjujejo še v apelativu. Sem cgn. *Slatnar*, *Slatner*, *Slatinščak*, *Slatinšek*.

Prim. stcsl. *slatina* »slanica; morje«, csl. tudi »palus«, sbh. *slâtina* »izvor slane ali kisle vode« (Vuk; ARj XV, 438, z navedbo akcentske dublete *slàtina*, ki naj bi bila Vukova), hrv. čak. *slãtina* »kraj v morskem zalivu, kjer se sladki izvir meša z morsko vodo« (Brač), mak. *slatina* »slana zemlja«, blg. dial. *slátina* »vodni vrelec z rahlim vodnim curkom; nižina, kamor se steka voda«, r. *solotína* »barje, močvirje« (Novgorod, Moskva), tudi *solótina* »slana voda« (Moskva; Dal', Slovar'[3] IV, 382) poleg *sólotь* »močvirje« (vzh. r.), ukr. *solótvyna* »slano močvirje« (Grinčenko, Sl. IV, 167), *solótva* »slana voda« (citirano po Vasmerju II, 692), hucul. *sołótvyna* »močvirje« (Hrabec, Hucul., 48), č. *slatina* »barje, močvirje; šota; rastlinje, ki raste na močvirnatem podočju«, dial. *slatvina* »isto« poleg »visoka trava, ki raste na močvirnatih tleh« (Machek[2], 552), slš. *slatina* »zaraščeno močvirnato področje; šotasta tla«. Iz slov. jezikov je rum. *slatină* »Salzwasser« (Tiktin, Wb., 1438). Slov. **sôltina* in **soltīna* (f.) se navadno prek substantiva **sôltь*, prim. r. dial. *sólotь* »barje, močvirje« povezuje s **sȍlь* (f.) »sal«, adj. **sôlnъ* »salsus« (Trautmann, BSW, 249; Mladenov, 589; Vasmer, l. c.; Pokorny, 879; Skok III, 302). O tem dvomi Machek, l. c., ki tvorbi **soltъva* in **soltъvina* povezuje z lat. *saltus* »gozdna površina, ki se uporablja za pašo; gozd« < ide. **(s)u̯al-tu-s* > germ. *walþu-*, stvn. *wald*, srvn. *walt*, nvn. *Wald* (Walde-Hofmann II, 471). Sobolevskij pri Vasmerju, l. c., je **soltь* povezal s psl. **solnā̃* »slana«. Tako kot Machkova razlaga tudi slednja zaradi razhajanja v pomenu ne prepričuje. Tudi akcentski dubleti ob pomenih »slana, mineralna voda; izvir takšne vode« poleg »barje, močvirje« bi govorili za križanje med **sôltь* oz. **sôltъ* k ide. **sal-* »sol« in **sôltь* ← **sőltъ* < ide. **salH-to-s* »umazan, sivkast ipd.« poleg *alt* »blato, umazanija« < **sal(H)-do-* in **salH-no-s* > lot. *sal̂ns* »sivkast«, slov. **sőlnъ* > sln. rož. *svãn* (m.), g. *svána* »vol sivkaste barve« (Šašel, RNB, 115) in **sal(H)-u̯o-s* »umazan, sivkast ipd.« > stnord. *sǫlr* »umazan«, stvn. *salo* »isto« (Pokorny, 879) ter **sal(H)-bho-* v het. *šalpa-* (c.), tudi *šalpi-* »pasji drek«, arm. *atb* »iztrebek« (Schindler, Sprache XXIV/1 (1978), 45). Primarni pomen akutiranega **sőltina* bi bil torej lahko »kar je umazano, blatno, sivo ipd.«, cirkumfleks r. *sólotь* je mogel internoslov. nastati po vzorcu **sě̊lь* (f.) ← ptc. **sě̊lъ* iz **sőltъ* »umazan; kar je umazano ipd.«. Glej tudi *svãn*, *slanjúga*, *solina*, *slávec* in *sọ̑l*. M. F.

-slav (m.), g. *-slava*, f. *-slava* drugi člen večinoma izpodrinjenih, v zadnjih časih delno spet uvedenih

predkrščanskih slov. atpn., prim. imper. kompoz., npr. *Tvrdislav*, l. 1188 *Tridizlav*; *Stânislav*, v 12. st. *Stanizla*, pribl. l. 1300 *Steinzlaw*; determinativna kompoz., npr. *Mîroslav*, v 12. st. *Mirzlav*; *Dǫ̂broslav*, l. 1170 *Tobirzla*; *Vsę̂slav*, l. 1234–7 *Zweizlaus*, 1240 *Zvveizlavs*, 1267 *Sveizlov*; *Deslav*, l. 1065–75 *Diezla* < **Dědoslavъ*; *Vę̂česlav*, v 12. st. bohemizirano in latinizirano *Wenceslaus*, *Wentseslaus* ipd. (historični zapisi in interpretacije po Kranzmayerju, Alpenslaw. PN, 78, 66, 51, 34, 68, 81); hipokor. m. *Slâvo*, dem. *Slâvko*, f. *Slâva*, l. 1188 *Zlawa* (o. c., 78), dem. *Slâvka*. Razmerje slednjega do atpn. *Gloria* ni popolnoma jasno. Od obravnavanih imen imata zaradi svetniškega statusa omejeno kontinuiteto le *Stanislav* in *Ve(n)česlav*. Slednje je pogosto zlasti v varianti *Vénceļj*, ki je preko n. *Wenzel* sprejeta iz č. Vzh. sln. tpn. *Bodislavci*, *Branislavci*, *Bratislavci*, *Očeslavci*, *Okoslavci*, *Radoslavci*, *Večeslavci*, l. 1365 *Wenchezlaufolua*, 1366 *Gyurgfiamyklowsfalua alio nomine Gezloufalua* [*Česlav*] (Zelko, HTS, 92); po župnijski cerkvi sv. *Ve(n)česlava* se prebivalci Zgornje Ložnice pri Sln. Bistrici imenujejo tudi *Venčeslavi* (Keber, Leksikon imen, 381).

Kot drugi člen kompoz. znano v vseh slov. jezikih, prim. csl. *Dobroslavъ* ipd., skrajšano *Slavъ*, hrv. *Dòbroslavъ*, *Drȁgoslav*, sb. večinoma *-sav*, r. *Vjačesláv*, *Borisláv*, *Dobrosláv*, *-áva*, ukr. *Volodisláv*, *Jarosláv*, br. *Baljasláŭ*, *Vjačasláŭ*, *Stanisláŭ*, p. *Stanisław*, č. *Václav*, stč. *Wacezlau*, slš. *Václav*, gl. *Wjacsław*, dl. *Wěcsław*. Pri katolikih so atpn. na *-slav* redka, pri pravoslavnih pogostejša. Prvotne akcentske razmere so zamegljene. Na osnovi vzh. slov. *Borís* se zdi upravičeno sklepati, da je bil prvotno akcentuiran prvi člen kompozit, kot se izkazuje v jslov. Imperativna kompoz. so bila naglašena enako kot ustrezne imper. oblike: **Borîslavъ*; determinativna kompoz. pa tako kot ustrezno nominalno deblo: **Rȃdoslavъ*, **Dobròslavъ*, **Dôrgoslavъ*. Izpričano vzh. slov. stanje utegne biti analogno po determinativih na **-gòjь* in **-měrъ*, ki so v jslov. prevzela akcentuacijo tipa na **-slavъ*. Ta je izveden direktno iz psl. **slȃva* ali **slȃviti*. Prvotni pomen imper. kompoz. tipa **Stanîslavъ*, **Bǫdîslavъ* je torej »postani, bodi slaven«, determinativnih pa npr. **Dobròslavъ* »ki ima dobro slavo«. Tipološke paralele nudijo gr. atpn. tipa Εὐ-κλῆς (< -έης), g. -έους (< *-έε(σ)ος), prvotno »imajoč dobro slavo« < **-k'leu̯es*, g. **-k'leu̯esos* ≅ ilir. *Ves-cleves*, sti. *Vasu-śravas-* »vzdevek Šive«. Miklošič, PN, 98, domneva, da je treba *-slavъ* razumeti v domnevnem star. pomenu »ime« in ne »slava«; *Dobroslavъ* je po tem mnenju »a bono nomen habens«. Domneva je dvomljiva, ker ide. **k'leu̯e/os-* v navedenih gr., ilir. in sti. imenih dokazljivo pomeni »slava«. Kasneje je prišlo do reinterpretacij prvotnega pomena in odnosa med obema členoma. atpn. *Miroslavъ* je namreč možno razložiti le kot »tisti, ki slovi po miru« (eventualno »po svetu«), prim. *Mirogojь*; *Bogoslavъ* pa kot »tisti, ki slavi Boga«. Degradacijo v sufiks izpričuje jslov. *Branislavъ* po *Branimirъ*. Analogno po navideznih variantah *Tomislavъ* < **Tomî-slavъ* (s prvim členom iz **tomîti* »miriti, krotiti«; pomensko enako hrv. *Tolislavъ*) : *Tomaž* < gr. Θωμᾶς < aram. *Toma* so sicer redko tvorjena hibridna imena na *-slavъ*, katerih prvi člen je krščansko ime, npr. *Juroslav*, *Janislav*. Dalje glej *slaviti*, *slúti*, *slovǫ̂*. M. S.

slávec (m.), g. *-vca* »Luscinia luscinia«, dem. *slávček* (m.), *-čka*, *slávče* (n.), *-ta*; f. *slávka* »slavčeva samica«; star. in dial. *slavȉč* (m.), *-íča* »Luscinia luscinia«, dem. *slavîček* (m.), *-čka* (pkm. *slavȉček*), f. *slávčica*, adj. *slávčev* f. *-a*; fit. *divja slavlja* »Eupatorium cannabinum«, ker se slavci radi zadržujejo ob potokih, kjer raste Eupatorium, prim. še hrv. *divja slavlja* (Šulek) in n. dial. *Nachtigallenkriut* »isto« (Marzell, Wb. Pfln. II, 355). V 18. st. *ſlavizh* »luscinia«, *ſlavizhik* »lusciniola« (Kastelec-Vorenc), *slavz* »luscinia« (Pohlin), *ſlavizhek*, *ſlavizh* »Nachtigall« (Gutsmann); cgn. *Slavec*, *Slavič*, l. 1498 *Slawycz* (M. Kos, Prim. urb. II, 236), *Slaviček*, *Slavik*, prim. hrv. cgn. *Slavac*, *Slavic*, *Slavuj*, r. *Solovьёv*, p. *Słowik*, č. *Slavík*.

Prim. csl. *slavii* »luscinia«, sbh. *slàvūj*, g. *slavúja*, dial. *slavulj*, *-ljka*, *-ljica*; hrv. tudi *slavaj*, *-vja* (Dubrovnik), *slāvȅlj*, *slàvīc*, *slàvić*, čak. *slavīć*, *-īćȁ*; mak. *slavej*, dial. *slavjak*, blg. *slávej*, *slavèjko*, r. *solovéj*, *-vьjá*, str. *solovii*, ukr. *solovéj*, *-v'já* in *-íja* poleg *solov'já* (n.), *-ti*, *solovéjko*, br. *salavéj*, *-aŭjá*, p. *słowik*, č. *slavík*, slš. *slávik*, gl. *sołobik*, dial. *sołorik*, *sołobik*, dl. *syłoj*, *syłojk*, dial. *syłorik*, *syłowik*, plb. nom., akz. pl. *slavait'ě* »isto«. Psl. **solvь̀cь*, g. **-ьcà* poleg **solvь̀jь*, **solvíkъ*, **solvít'ь* (vse oksitono) ipd. so (delno dem.) substantivne tvorbe iz adj. **sôlvъ* »svetlorjav«, ki je izpričan v str. *sólovъ* »svetlorjav (o konju)«, r. dial. *solovój* »isto«, knjiž. *solóvyj* »moten«, r. csl. *slavo-očije* »glaucitas« in denom. r. *solovétь* »postati moten (o očeh)«, ukr. *solovíty* »isto«, izv. *solovcý* »majhni valovi s penastimi vršički« (Miklošič, 314; Osthoff, Parerga, 96; Vasmer II, 690; Machek[2], 552; Skok III, 283; Pokorny, 879). Psl. **sôlvъ* < ide. **sal(H)-u̯o-* je sorodno s stnord. *sǫlr* »umazan«, stvn. *salo* »moten, umazano siv«, ags. *salu* »isto«, kimr. (z analognim *s*) *salw* »siromašen, podel« in dalje s sti. *sāra-*, *sāla-* »siv«, ags. *sōl* »umazan, temen«, stir. *sal*, *sa(i)le* »umazanija«, *salach* »umazan«, stbret. *haloc*, kimr. *halog* »isto« (Trautmann, BSW, 249; Meillet, Ét., 364; Vasmer II, 691; Pokorny, l. c.). Drugače Būga II, 585, ki domneva zvezo z balt. **šalva-* »siv« v lit. *šalvìs* »Salmo fario« (podobno že Zubaty, JA XVI, 414), kar je po Loewenthalu, JA XXXVII, 380, izvedljivo iz **k'olu̯o-* in primerljivo s švic. n. *helw* »temačen, turoben (o nebu)«, bav. n. *Gehilb* »megla«. Būga, l. c., dalje domneva, da stprus. *salowis* »slavec« ni izposojeno iz r. (tako Trautmann, Sprd., 417), temveč kvečjemu iz luž. ali plb., verjetneje pa da gre za prasorodstvo, pri čemer bi bilo treba rekonstruirati prevojni varianti **solv-* poleg **solov-*. Glej tudi *slâtina*, *slanjúga*, *svȃn*. M. S.

slavíti, *-ím* (v. impf.) »praedicare, laudare, honorare, celebrare«, redko *sláviti*, *-im* (impf.) »isto«; pf. *pro-*, *pre-*, *raz-*, *po-s.*; sekundarni impf. *slávljati*, *-am* (formalno sovpadlo s *po-slávljati* ≤ *slovǫ̂*). Glede na pri Pleteršniku navedene izpričbe, njihovo odsotnost v dial., uporabo pref. *pro-* in akcentuacijo je glagol v današnji obliki prevzet iz drugih slov. jezikov. Pričakovano akcentuacijo izpričuje le *osláviti*, *oslâvim* »berühmt werden«, ki je najverjetneje denom. iz *sláva* »gloria«. Pri starejših avtorjih nepoznano. Megiser navaja ob sln. *zhastiti* hrv. *ſlaviti* »ehren«. Pohlinovo *slavim* »famoſus eſſe, valedicere« je kakor *slavu* »valedictio« nastalo po akanju; vendar na *slaviti* morda

kaže pri istem avtorju *slavênje* »ablegatio, gloriatio«. Avtohtono sln. je *sláva* »gloria«, v 17. st. *slaua* »gloria«, denom. *slauatſe* »gloriarsi« (Alasia), v 18. st. *slâva* »gloria« (Pohlin); zahsln. *slávin(j)a*, *slâvnica* »praznovanje godu« in adj. *sláven*, *-vna* »gloriosus, famosus«, v 18. st. *slavn* »glorioſus« (Pohlin), medtem ko v primerih *slavíca* »praznovanje godu«, *slávnost* (f.), *-i*, prvotnem kol. *slâvje* (n.) »celebritas«, *slávljenec* (m.), *-nca* »der Gefeierte« ipd. tvorbah ni mogoče ugotoviti, ali gre za izposojo, neologizme ali podedovane besede.

Prim. stcsl. *slaviti*, *-iši* »celebrare«; *slava* »gloria«, sbh. *slȁviti*, *-īm*; *slȁva*, mak. *slavi*, *slava*, blg. *slávja*, *sláva*, r. *slávitь*, *-išь*; *sláva*, ukr. *slávyty*, *-yš*; *sláva*, br. *slávicь*, *-iš*; *sláva*, p. *sławić*, *-ię*; *sława*, č. *slaviti*, *-ím*; *sláva*, slš. *slávit'*, *-im*; *sláva* (z *á* pod č. vplivom (?)), gl. *sławić*, *-i*; *sława*, dl. *sławiś*, *-i*; *sława*. Iz slov. jezikov je lit. *slovà* »slava«, *slaũnas* »slaven«, lot. *slavęns*, *slavns* »častitljiv«. Psl. *slȃviti, *-išь je kavz. psl. *slovèšь »sloveti« < *k'léu̯(H)e/o-. Prvotni pomen kavz. je »povzročiti, da slovi, da se sliši«. Psl. *slȃva »gloria« je nomen rei facti in torej postverbal, na kar kažejo prefigirane tvorbe tipa *pro-slȃva in paralelne tvorbe tipa *za-stȃva ← *stȃviti, *za-bȃva ← *bȃviti; *po-plȃva ← *plȃviti. Dolgovokalni kavz. je regularen v primerih ob osnovnih glagolih s psl. *o*-jevskim korenskim vokalizmom; akcentuacija korespondira s prvotno baritonezo osnovnega glagola, prim. tako še *plȃviti : *plovèšь < *pléu̯e/o-; *bȃviti : *bovèšь (nepotrjeno, vendar prim. sti. *bhávati*) < *bhéu̯He/o-. Podobne, vendar prvotno komaj identične tvorbe so kavz. lit. *šlóvinti* (vzh. lit. *šlãvinti*), lot. *slavêt*, *-ẽju* »slaviti«; lit. *šlovė̃*, star. *šlóvė*, lot. *slava* »slava«. Osnovna literatura: Miklošič, 308 s.; Trautmann, BSW, 308; Vasmer II, 656; Pokorny, 606; Fraenkel, 1008. Mnenje, po katerem je psl. *slȃviti denom. iz *slȃva (eksplicitno tako Dybo, SA, 104), je manj verjetno, ker ni mogoče najti razloga podaljšani stopnji v okviru ustreznih nominalnih besedotvornih algoritmov. Dalje glej *slúti*, *-slav* pa tudi *slovộ*, *slóves*, *slíšati*, *slúšati*, *šljúta*. M. S.

slečáti, *-ím* (v. impf.) »čepeti, ždeti, lenariti«, pf. *slẹ́kniti*, *slẹ̑knem* »počepniti«; k temu *slekútati*, *-am* (impf.) »lenariti«, *slečộn* (m.), *slekúhovec* »lenuh«. Pomensko najbližje je p. *ślęczeć* »neutrudno delati, čepeti pri knjigah« in iz tega slš. dial. *slenčec* »isto« poleg č. dial. *sl'aknút*, *osl'aknút'* »poleniti se, popustiti«. Machek, ZSlPh XVIII, 28, rekonstruira psl. *ob-slęknǫti, kar popolnoma odgovarja lit. *ap-sliñkti*, *-slinkstù* »poleniti se«, *sliñkti*, *slenkù* »plaziti se, počasi hoditi« poleg lit. *slìnka* »lenuh«, *sliñkas* »len«, lot. *sliñks* »isto« (o tem Fraenkel, 832; Mühlenbach-Endzelin III, 933). Glej tudi *slọ́ka*.

slẹ̑d I (m.), g. *sledû* in *slẹ̑da* »vestigium«; tudi *slẹ̑d* (f.), g. *sledî*; k temu adj. *slẹ̑dnji*, adv. *slẹ̑di*, *slẹ̑j*, *slẹ̑dka* (pkm.), *slẹ̑dnjič*, *slẹ̑dnjikrat* »končno, vsakokrat«, v. *sledíti*, *-ím*, *(za-)sledováti*, *-ûjem*; izv. *sledník* »Spürhund«, *sledúh* »špijon«. Števìlne izvedenke tipa *poslẹ̑dnji*, *naslẹ̑dstvo*, *poslẹ̑dica*; v 16. st. *ſlednji pes* (Trubar), *ſlejditi*, *ſlejdnik* (Megiser), v 18. st. *slẹd*, *-ú* »veſtigium«, *sledina* »isto«, *slẹdn* »quilibet« (Pohlin), *ſled*, *ſlied* »Spur«, *ſleditie*, *oſledenje* »isto«, *ſlediti* »spüren« (Gutsmann).

Splošnoslov., prim. stcsl. *slědъ*, *poslěžde*, *poslědьnъ*, hrv. zah. *slȉjed* (m.), kjer je *trag* »nasledstvo«, mak. *sleda* (f.), redko *sled*, blg. *sledá* (f.) »sled«, *sled* »po«, r. *sléd* (m.), g. *-a*, *-u* in *sledá*, ukr. *slíd*, *-u*, br. *sléd*, *-u*, pl. *sljadý*, p. *ślad*, *-u*, č., slš. *sled*, *-u*, gl., dl. *slěd*, *sleda*. Tudi v. *slěditi, *slědovati je splošnoslov. Etimološko ne dovolj jasno.; za lit. *sliẽdas* »sled, tir« in *sliẽdyti* »preizkušati, izpraševati« je jasno, da je izposojeno iz br. *sléd*, *sljadzícь* (Fraenkel, 830), toda lot. *sliẽde* »sled, tir, poležana smer v žitu ali travi« je verjetno domače. Otrębski, Forsch., 137, in Machek[2], 553, primerjata got. *laists* »sled«, *laistjan* »slediti«, nvn. *leisten* »nuditi, opraviti, izpolniti« iz *lis- »iti«. Drugi avtorji, tako Miklošič, 306; Vasmer II, 658; Fraenkel, 830; Skok III, 284, povezujejo z lit. *slidùs* »gladek«, *slýsti*, *-stu* »zdrsniti«, ags. *slīdan*, srvn. *slîten* »drseti, polzeti«. Zaradi intonacije je dvomljiva primerjava s stnord. *slóđ* »sled, tir« (Hendriksen, IF LVI, 28).

slẹ̑d II (m.), g. *-a* »Clupea harengus; slanik«, adj. *slẹ̑dji*. Novo izposojeno iz drugih slov. jezikov. Prim. r. *sél'dь* (f.), *-i*, tudi *selëdka*, ukr. *oselédecь*, *selédecь*, br. *seljadzéc*, p. *śledź*, č., slš. *sled'*. Sprejeto iz germ. jezikov; stnord. *síld*, *sild*, stšved. *sildi* je dalo slov. *sьldь ali *seldь. Manj jasne so balt. oblike; lit. *sil̃kė*, lot. *sil̃ķe*, stprus. *sylecke* »slanik«. Miklošič, 290, Solmsen, KZ XXXVII, 585, Pedersen, Kelt. Gr. I, 72, izvajajo iz germ.; Brückner, FW, 131, iz slov. *sьldьka; Būga I, 482, II, 562, Itkonen, 58, Thörnquist, Lw., 77, domnevajo ugrofinsko posredovanje, est. *silk*, fin. *silakka*, *salakka* karel. *sileke* iz laponskega *sildte*. Proti Vasmer II, 606, z rezervo Fraenkel, 785.

slegúr (m.), g. *-ja* »Turdus saxatilis«, dem. *slegúrček*. Zapisal Erjavec pod Čavnom in ta oblika se je uveljavila v strokovni literaturi, čeprav navaja Pleteršnik II, 525, tudi *snegúr* (Črniče), kar je nedvomno primarno. Psl. *sněgurь in *sněgyrь, prim. ukr. *snigúr* poleg *snygýr* »Pyrhula pyrhula«, br. *snjagír*, g. *snegirá*, r. *snegírь*, *snigírь*, z drugimi sufiksi p. *śniegula*, č. *sněhule*, slš. *snehuliák*, gl. *sněhula*, dl. *sněgul*, kar je poleg kalina ime tudi za druge vrste ptic. Enako tudi lit. *sniẽgena* »Pyrhula«. O tem Miklošič, 332; Vasmer II, 689; Schuster-Šewc, HEWb., 1328; Fraenkel, 893. Vse izvedeno iz *sněgъ, sln. *snẹ̑g*.

slẹ̑herni (adj.) »vsak« iz zveze *vъ-slědъ-kъter-ьnъ, pisano v 16. st. *vſledharni*, *ſledherni* (Stapleton), v 17. st. *ſlehiteri*, *slehiteri* (Schönleben, Hipolit). O tem Ramovš, Hgr. II, 213, 229. Podobno je tvorjeno *čîheren*, *čîharen* < *vьsь-čit-kъter-ьnъ in *nẹ̑hteren* < *ne-kъter-ьnъ. Pleteršnik navaja tudi oblike *slẹ̑derni* (Caf) in *slẹ̑čkni* (Savinjska dol.).

slẹ́me (n.), g. *-na* »culmen domus, dorsum montis«, dial. še »zgornja deščica pri statvah, zgornji navor pri preši; zgornji snop, s katerim pokrijejo kopico«; danes knjiž. *sléme* (n.), g. *slemẹ́na* (sekundarno kot *bréme*), Pleteršnik navaja po Cafu tudi *slom* »culmen domus«; dem. *slẹ́mence*, adj. *slemenît*, *-a* »mit Bergkämmen«; v 18. st. *slęmé*, *-na* »vertex fornacis« (Pohlin), *ſleme* »Tram: Merkmal, Ofengupf« (Gutsmann); večkrat orn., tpn. *Sleme*, orn. *Slemena*, tpn. *Slemene*, *Slemenica*, *Slemnar*, *Slemnik*, cgn. *Sleme*, *Slemenik*, *Slemenjak*, *Slemenšek*, *Slemič*, *Slemnik*.

Prim. csl. *slěmę* »δοκός, trabs«, sbh. *sljȅme*, dial. *šljȅme, -na* »sleme«, čak. *slȉme, -ena* (Vrgada, Susak), na Visu *slȉma* (f.), mak. *sleme*, blg. *sléme*, star. r. *solomina* (16. st.), p. *ślemię*, č. *slemeno, slémě*, slš. *slemeno*, star. *slemä*, stluž. *sleme* »isto« (navaja Machek[2], 553). Psl. **sélmę* »culmen domus, dorsum montis« (prim. orn. hrv. *Sljeme*, slš. *Slemä*) je identično z lit. *šelmuõ*, g. *šelmeñs*, akz. *šélmenį* »sleme, nadoknjak«. Dalje nejasno. Pedersen, Études lituaniennes 46, primerja sti. *śalá-* (m.) »palica«, prim. o bazi dalje Pokorny, 552, brez slov. gradiva. Izvajanje iz ide. **k's(u̯)el-men-* in primerjava s sicer nepojasnjenim gr. σέλμα, g. -ατος (n.) »krov, deska za veslače« poleg sekundarnega σέλις »sleme«, stvn. *swelli* (n.) »bruno, greda«, stnord., ags. *syll* »isto«, stsaš. *selmo* »ležišče« (Persson, Beitr. 383; IF V, 59; Vasmer II, 659) je možna le, če gr. σέλμα < *ξέλμα (prim. σύν < ξύν). Iz ide. **sk'(u)el-men-* je možno izvesti še alb. *hell* (m.) »raženj«, kar sicer primerjajo s psl. **skala* (tako Çabej, SGj I, 237). Problem psl. in lit. akuta je enak kot v primeru **bȇrmę* (o tem Snoj, Linguistica XXXIII, 237 s.). Primerjava z lat. *columen* (mlajše *culmen*) »vrh, sleme« in izvajanje iz ide. **k(')élH-men-* (podobno Machek[2], l. c.) je sporno zaradi satemskega refleksa, ki znotraj baze **kelH-* sicer ni potrjen, prim. lit. *kélti* »dvigniti, nositi«, lot. *kal̂ns* »gora«, psl. **čelȍ*. M. S.

slę̑p (adj.), f. *slę́pa* »caecus«, denom. *slepíti, -ím* (impf.) »caecare«, pf. *o-, pre-, za-s.*, intranz. *slepę́ti, -ím* (impf.), navadno *o-s.* (pf.) »caecus fieri«, izv. s. *slę́pec* (m.), *-pca* »homo caecus«, pejor. *slepâvs, slepáč, slepák* (m.), *-a, slepúr* (m.), *-ja*, f. *slepíca, slę̑plja* »isto«, *slepár* (m.), *-ja* »fraudator« (v. *slepáriti, -ârim* »fraudare« in druge izv.), abstr. *slepóta, slepôst* (f.), *-i* »caecitas«, *slepȋč* (m.), *-íča* (danes analogno *slę̑pič*) »intestinum caecum«, dial. »slepar« (Kras) in »Anguis fragilis« (o slednjem glej *slę́pec*), *slepílo* (n.) »prevara« (Kobarid, knjiž.), dial. adv. *slę̑pce* »na slepo«, delno ekspr. glagoli *slepetáti, -âm* in *-ę́čem* (impf.) »slabo videti, migljati (npr. ob vročini nad močvirjem)«, *slepútati, -am* (impf.) »otipavati okolico (kot slepec)«, *slepúriti, -ûrim* (impf.) »slabo videti«, *slepnjáti, -âm* »pri slabi luči kaj delati« (Krn); v 16. st. *ſlep* »caecus« (Megiser), v 18. st. *ſleip* »caecus«, *ſlipu* »caece«, *ſlipuſt* »caecitas«, *ſlipiti* »caecare«, *ſlépizh* »amphisibena« (Kastelec-Vorenc), *slęp* »cæcus«, *slepim* »abacinare«, *slepota* »offuciæ«, *slepûst* »caecitas«, *slepûr* »abocellus, lampas obscura« (Pohlin); cgn. *Slepec*.

Prim. stcsl. *slěpъ* »caecus«, sbh. *slȉjep*, f. *slijèpa*, n. *slijèpo*, d. obl. *slȉjepī*, mak. *slep*, blg. *sljáp, -a, -o*, d. obl. *slépi*, r. *slepój* (*slép, slepá, slépo*), ukr. *slipýj*, br. *sljapý*, p. *ślepy*, č., slš. *slepý*, gl. *slepy*, dl. *slěpy* »isto«. Psl. adj. **slěpъ*, **slěpa̋*, **slěpo* je v prevojnem razmerju do inkoh. stcsl. *o-slьpnǫti* »excaecari«, p. *olśnąć* »isto«, *olśnič* »oslepiti«. Dalje manj jasno. Primerjava z lit. *slȩ̃pti, slepiù* »skriti« (Schmidt, Vok. II, 73; z rezervo Vasmer II, 660), ki vključuje izvajanje iz monoftongialne baze, je možno le ob predpostavki, da je **oslьpnǫti* nastalo analogno po razmerju **glûchъ* : **oglъchnǫti*. Obetavnejša možnost se zdi povezava z lit. *žlìbti, žlimbù* »oslepeti«, *žlìbas* »slaboviden« poleg *žlẽbti, žlebiù* »slabo videti«, *žleĩbti* »opaziti« (Machek[2], 554; Janáček, Slavia XXIV, 1). Iz tega se zdi možno rekonstruirati bazo **k'lei̯-b-* z despektivnim *-b-* (gr. σκομβός, κλαμβός, στραβός) in domnevati različni nekontaktni asimilaciji v slov. in balt. Domnevni adj. **k'loi̯bo-* bi bil v tem primeru primerljiv s **k'loi̯-no-* »nagnjen« k bazi **k'lei̯-* »nagniti, nasloniti«, pri čemer bi bilo za balt. in slov. potrebno izhajati iz pomena »krivogled, škilast«. Nadaljnja možnost je primerjava z lat. *lippus* »krmežljav« in alb. *glep, shklépë, gëlépë* »očesno maslo« < **(s)kë-* + **loi̯po-* iz baze **lei̯p-* »lepiti, namazati z mastjo« (Toporova, Etim. issl. I, 12), pri čemer besedotvorna razmerja niso jasna. Glej tudi *kuroslę̑p, slę́pec*. M. S.

slę́pec (m.), g. *-pca* »Anguis fragilis«, tudi *slepȋč* (m.), *-íča* »isto«, *slepír, -ja* (kor., okolica Maribora), *slepúr, -ja* in *slepovǫ̂ž* (vzh. štaj.), pkm. *sléjpa vüš* »slepec« (Novak, Slovar, 98). Slednja sintagma je verjetno ljudskoetimološko nalonjena na **v-ǫžь* (f.) »vrv« za prvotno **slěpъjь v-ǫžь* (m.) »slepa kača, črv« → **slěpo-v-ǫžь* (m.). V 18. st. *ſlepir, -ja* »Blindſchleich« (Gutsmann). Prim sbh. *sljèpīć*, g. *slijepíća* »Anguis fragilis«, hrv. *sklîp*, g. *sklîpa* »isto« (Vodice; Ribarić, SDZb IX (1940), 190), mak. *slepok, slepak, slepač*, blg. *slepók*, r. *slepénь, -njá* (m.) »isto« poleg »Tabanus bovinus«, ukr. *slipýj óvad* »isto«, *slipák* »Anguis fragilis«, č. *slepák* »Typhlops«, slš. *slepúch* »Anguis fragilis«, gl. *slepica* »isto« (navaja Schuster-Šewc, HEWb., 1311), dl. dial. *slěpica*. Vse izvedeno iz adj. **slěpъ* »caecus«, ker se zaradi slepčevih majhnih oči misli, da je ta vrsta kuščarjev slepa; podobno pomensko motivirano je nvn. *Blindschleiche* »Anguis fragilis«; pozno lat. *caecilia* (Kluge[17], 85; Vasmer II, 659 s.), tudi *caecula* k lat. *caecus* »slep« je kalk po gr. τυφλίνος »vrsta kače« k τυφλός »slep« (Battisti-Alessio, 927; Frisk II, 949). Dalje glej *slę̑p*. M. F.

slę̑z (m.), g. *-a* »Althaea officinalis«, *beli s.* »isto«, *navadni s., rožasti s.* »Althaea rosea, rožlin«, *rdeči s.* »isto«, tudi *sklę̑z* (m.) »Althaea officinalis«; Miklošič, 307, opozarja na sln. *slzena* »Käsepappelkraut«, prim. bkr. *sklezenjača* »Malva silvestris« ob *sklezena* »vranica« (oboje Šašelj, Bisernice II, 301), kar je izvedeno iz poimenovanja za vranico, ker se slezov čaj v živinozdravstvu uporablja pri zdravljenju vraničnega prisada (Willfort, Zdravilne rastline, 284); po asimilaciji po zvenu verjetno nastalo pri Pohlinu izpričano *ſlęs, -ſa* »Geispappeln; Malvæ« in po *zl-* > *žl-* tudi *žlez*, *velika žlez* »Althaea officinalis« (Willfort, l. c.). V 16. st. *ſlis* »malva« (Megiser), v 18. st. *ſliš* (Kastelec-Vorenc), *slis* »Eibiſchkraut; Althea« (Pohlin), *ſliſs* (m.), *ſlies* (f.) »Eibiſchkraut« (Gutsmann).

Prim. csl. *slězъ* »malva« in *sljuzь* »isto«, sbh. *sljȇz* (m.), hrv. *slȉjez* (Dubrovnik), tudi *sklȉz* (Žumberak), čak. *slȉz*, g. *slȉza* »Malva silvestris«, mak. *slez* »isto«, blg. *species*. *sléz(ъt)*, ukr. *slýz, -u* poleg *sljúz, -u* (Grinčenko, Sl. IV, 154), p. *ślaz*, č. *sléz*, redko *slez*, navadno *slíz*, slš. *slez*, gl. *šlěz*, dl. *slěz*. Slov. **slězъ* in **slězъ* (m.), slov. dial. **sklězъ* (sln., hrv.), **sl'uzь* (csl., ukr.); Machek[2], 554; isti, JR, 146 s., izhaja iz pomenske predstopnje »sluz« in povezuje s slov. **slizъ* oz. **slízь* »sluz«, kar se zdi sprejemljivo, ker spada rastlina med tiste zdravilne, ki vsebujejo sluz, zlasti pa je ta očiten, kadar se čaj pripravlja s kuhanjem; verjetnost Machkove razlage povečujejo tudi omenjene slov. variante, ki so v slov. jezikih izpričane tudi v pomenu

»sluz«. Tvorba *slězъ oz. *slězъ predstavlja *o*-jevsko prevojno stopnjo k *slizъ. V Machkovo razlago po nepotrebnem dvomi Schuster-Šewc, HEWb., 1457, in poimenovanje izvaja iz ide. *(s)loi̯- »modrikast«, češ da naj bi bila rastlina poimenovana po modrikastih cvetovih. Dalje glej *slîz*, *slûz* in sin. *rožlîn*. M. F.

slezę̂na (f.) »lien«, tudi *slezę̂no* (n.) »isto«, rož. *slazanə̀*, *-à* (Šašel, RNB, 110) < *selzenŏ (n.); Ramovš, Hgr. II, 221, navaja za ta govor tudi *stlazánu*; tudi *solzę̂na* (Lašče; Erjavec, LMS 1880, 188), *suzâna* (Ribnica); pkm. *sklèzen* (f.), *-i* (Novak, Slovar, 97), bkr. *sklezéna* (Šašelj, Bisernice I, 301). V 16. st. *ſlife-ɲu* »Milz, lien, vrana« (Megiser), l. 1607 *slezeno* »milza« (Alasia), v 18. st. *ſlišena* »vraniza« (Kastelec-Vorenc), *slifêna*, *selfêna* »Milz; lien, ſplen« (Pohlin), *ſlesenu*, *ſliesena*, *ſlisena*, *ſtlasanu* »Milz, vraneza« (Gutsmann).

Prim. csl. *slezena* »σπλήν«, *slězena* »isto«, z asimilacijo po zvenu *zlězena*, sbh. *slezèna*, *slezìna*, hrv. *sljezèna* (Stulli), *slèzen* (f.), *-i* (Nemanić), čak. *slizinȁ*, *-ȇ*, mak. *slezena*, *slezina*, *sleska*, blg. star. *slezá*, *slézь* (Mladenov, 590), *slézen*, *slézenka*, *slézka*, r. *selezënka*, ukr. *selezínka* in *slýzenь* (m.), *-znja* (Grinčenko, Sl. IV, 112, 150), kar je naslonjeno na *slýz*, *-u* »Malva silvestris« < *slizъ, ker se slezov čaj v živinozdravstvu uporablja pri zdravljenju vraničnega prisada, br. *seljazënka* »vranica«, p. *śledziona* »isto«, č., slš. *slezina*, stč. *slezeno* (navaja Machek[2], 554), gl., dl. *słozyna* (po Schuster-Šewcu, HEWb., 1308, tako kot stp. *słodzona* (Sl. stp. VIII, 278) ljudskoetimološko naslonjeno na *sôldъ »slad«), vendar gl. dial. *ślezyna*. Gradivo ne dopušča izhajati iz enotne psl. tvorbe. Poleg *selzenȃ (f.), akz. *sêlzenǫ »vranica« (prim. sln. *slezę̂na*), *sьl-zena, *sêlzenь in *selzenŏ (n.) kaže gradivo tudi na *selzȃ (→ *selzinȃ), kar razen glede *-p- ustreza stir. *selg* (f.) »vranica« < ide. *spelg'hā. Slov. dial. *sьlzena (sln.) pa v prevojni stopnji ustreza av. *spərəzan-* (m.) < ide. *spl̥g'h-en-. Slov. osnova *sьlezen- (Vaillant, Vopr. jaz. 1960, 6, 66 s.) je mogla nastati po križanju krepko- in stranskosklonskih osnov z osnovnim in ničtostopenjskim vokalizmom nazalnega subst. *splēg'h-ōn, akz. *splég'h-on-m̥, g. *spl̥g'h-én-s. Na splošno velja prepričanje, da so ta ide. poimenovanja za vranico tako kot tudi sti. *plīhán-* (m.), indo-iran. tudi *splīhan- v nepal. *phiyo* (Mayrhofer II, 385) < *(s)plī̆g'h-en-, arm. *pʿaycałn*, gr. σπλήν (m.), g. σπληνός s posplošenim podaljšanim *ē iz nominativa (glej zgoraj) poleg σπλάγχνα (pl. n.) »notranji organi«, lat. *liēn*, *-ēnis* »vranica«, *līēn* »isto« (Plautus) medsebojno sorodna (Klingenschmitt, AAV, 166) in da so razlike v posameznojezikovnih realizacijah posledica tabuističnih ljudskoetimoloških naslanjanj (Havers, Tabu, 64; Specht, Dekl., 77 z op. 3; Mayrhofer, l. c.; Schuster-Šewc, l. c.; Vasmer II, 64) pa tudi analoških izravnav v okviru paradigem. Iz slov. gradiva je moč sklepati o dveh ide. substantivih, tj. o *spelg'h-ā (f.) »vranica« in nazalnem *spelg'h-en- oz. *spleg'h-en- »isto« z nom. *spēlg'h-ōn → *splēg'h-ōn, akz. *spélg'h-on-m̥ → *splég'h-on-m̥, g. *spl̥g'h-én-s. Nominativna podaljšava nazalnega sufiksa se more ohranjati v slov. dial. *sьlzana > sln. dial. *suzâna*. Ker je povečana vranica navadno znak za hujše vnetje ali katero drugo bolezensko stanje telesa, ki je pogosto povzročilo smrt, zasluži pozornost povezava nazalnega subst. *spelg'h-en- »vranica« z ide. verbalno osnovo *(s)pelg'h- »repere«, ki se ohranja v pragerm. *fulgē- »slediti« (> stvn. *folgēn* »isto«, nvn. *folgen*) = psl. *pьlzěti »polzeti« itd. (Anikin, Etimologija 1981, 131 ss.) in kaže, da se je pomen »vranica« lahko razvil iz »tista, za katero je značilno otekanje«, prim. sln. dial. *razpláziti se* »razlesti se (o testu)« (dol.), č. *rozpliznouti se* »raztopiti se, razpustiti se«. Primarno je subst. *(s)pelg'h-en- »tista, za katero je značilno otekanje; vranica« verjetno izvedeno iz nomena actionis *(s)pelg'h- (f.) »otekanje« (od tod nomen acti »vranica« v *spelg'hā) k terminativni in intr. bazi *(s)pelg'h- »razlesti se« → »razširiti se«. Ker povečana vranica ne ogroža vitalnosti bližnjih notranjih organov, ampak je prej znak hujše obolelosti telesa, se zdi manj verjetno, da bi bila vranica primarno »tista, ki zaradi otečenosti uničuje druge notranje organe« (tako Anikin, l. c.). Glej tudi sin. *vránica*. M. F.

slíka (f.) »imago, pictura«, denom. v. *slîkati*, *-am* (impf.) »sliko delati«, subst. *slikár* (m.), *-ja* »pictor«, adj. *slikovît* »graphicus«, *slíčen*, f. *-čna* »similis«, od tod abstr. *slíčnost* »similitudo«. Leksemi se pojavijo šele v drugi polovici 19. st. pri Cigaletu in Janežiču, prim. *slika* »Bild; podoba, obraz« (Cigale, Wb., 255), »Gemälde« (isti, Term., 45), *slikati* »malen« (isti, l. c.), *slíčěn* »podoben, ähnlich« (Janežič[3] II, 23) itd., ki sta besedno družino prevzela iz hrv. *slȉka* »podobnost, enakost, imago, podoba«, v. *slȉkati*, *slȉkām* »formare, figurare«, *slȉčan* »podoben«. Izhodno *sъ-līka (f.) je deverbativ k v. *sъ-ličīti, *sъ-líčišь (impf.) »enak biti, podoben biti«, tudi tranz. »primerjati«, kar more biti denominativ prepozicionalne zveze *sъ̏ likъ iz *sъ v pomenu »podoben, enak, kot« (o tem Kopečny, ESS I, 252; dodatne primere glej pri *strę̂m*) in *lîkъ (m.) »forma, videz«, prim. r. *sličítь*, *sličíšь* »primerjati« poleg hrv. *slȉčiti*, *slȉčīm* »enak, podoben biti« z akcentom tako kot čak. *slȉčit*, *slȉčin* »isto« po deverbativu. Z enako pomensko podstavo je tvorjen sln. sin. *podôba* (f.) »imago«, prim. *podoba je* »videti je«, < *po »nach« + *doba (f.) »oblika, videz«, prim. v istem pomenu br. *dóba* (Nosovič, 134). Dalje glej *lîk*. M. F.

slima (f.) »saliva«; v tej grafični podobi izpričano l. 1607 pri Alasiju; zaradi vzglasnega *sl-*, ki v slovarju lahko predstavlja [*sl*], [*šl*], [*zl*] in [*žl*] in zaradi pomanjkanja širšega sln. materiala besede ni mogoče dokončno razložiti; morda [*slima*], kar bi bil f. k psl. *slímъ, prim. hrv. dial. *slîm* »Schleim« (Žumberak; Skok, JA XXXIII (1912), 369), in *slimákъ (m.) »polž« (p., č.) poleg č. *slimatý* »sluzav« (Machek[2], 554), br. *slimazárnyj* »s slino popackan«, *slimazúrnyj* »isto« (Nosovič, 590 s.), morda tudi mak. dial. *slimúk* »polž«, blg. *slimúk* »isto« (Mladenov, 590), ki se ujema s pragerm. *slīma- »saliva«, prim. nvn. *Schleim*, srvn. *slîm* »isto«, ags., stnord. *slīm* »isto«, stvn. *slîm v denom. v. *slîmen* »glatt machen, blank schleifen« (Machek, l. c.; Furlan, JZ 1991, 25 ss.; Kluge[17], 656, brez slov. ustreznic). Glej tudi *žlę̂m* in *slína*. M. F.

slína (f.) »sputum«, že od 16. st. dalje *slina* (Megiser), l. 1607 *slina* »sperma« (Alasia); k temu v. *slíniti*, *slînim* (impf.), adj. *slínast*, *slínav*, izv. *slînar* »Limax«, *slínavka* »pankreas«. Prim. stcsl. *slina*, sbh.

slȉna, mak. *slinka*, blg. *sljúnka*, r. *sljuná*, star. *sliná*, ukr. *slýna*, br. *slína*, p. *ślina*, č., slš. *slina*, gl. *sliny* (f. pl.), dl. *slina*. Najbližje sorodno je lot. *sliẽnas* (pl.) »slina« in domnevno tudi *sliẽkas* »slina«, lit. *slíekas* »deževnik«, lot. *sliêka*, stprus. *slayx* »isto« (Mühlenbach-Endzelin III, 938; Trautmann, BSW, 269). Dalje manj jasno; Miklošič, 387; Berneker IF X, 163, sta izvajala iz **spl'una* iz iste osnove kakor sln. *pljúvati*. V povezavo s stnord. *slim* »sluz« (r. dial. *slimák* »polž«) dvomi že Miklošič, l. c. (glej tudi Meillet, Ét., 445; Persson, Beitr. 890). Manj verjetna je primerjava z lat. *linere* »mazati« (Charpentier, KZ XL, 464) ali z lat. *salīva*, het. *iššalli-* (n.) »slina« (Machek[2], 555).

slíšati, *slîšim* (v. impf.) »audire«, star. po n. vzoru tudi »angehören«; po asimilaciji tudi *šlíšati*, *šlîšim* (Ramovš, Hgr. II, 304); pf. *za-s.* »audire, percipere« in »verhören«; ustrezno pomensko adaptirano še *u-*, *do-*, *pre-*, *od-s.* in *na-s. se*; sekundarni impf. *(-)sliševáti*, *-ȗjem*; postv. *slîš* (m.), *-a* »auditus« (Goriš. Brda); izv. *zasliševâlec* (m.), *-lca* »Verhörer«, *zaslîšba* (f.), danes navadno *zaslíšanje* (n.) »Verhör«, knjiž. *nezalîšan* »unerhört« ipd.; adj. *slíšen*, *-šna*, redko *slišljȉv*, *-íva* »hörbar«, abstr. *slíšnost* (f.), *-i* »Hörbarkeit«; v 16. st. *shlishati*, *ſlishati* »audire« (Megiser), v 18. st. *ſliſhati* »audire« (Kastelec-Vorenc), *shlishèm*, *-shati* »isto« (Pohlin).

Prim. stcsl. *slyšati*, *-iši* (redko *-aješi* je domnevno iter.) poleg *slъšati*, *-iši* (redko *-aješi*), sbh. *slȉšati*, *-ām* in *slȉšiti*, *-īm*, r. *slýšatь*, *-išь*, ukr. *slycháty*, *slýšyš* poleg dial. *slyšáty*, *slýšyš*, subst. *slých*, *-u*; br. *slých*, *-u* »auditus«, pri Nosoviču tudi *slychácь* »slišati« v frazah *slychácь bylo*, *u nas slychácь*, p. *słyszeć*, *-y* poleg *słychać*, *-a*, subst. *słych*, č. *slyšeti*, *-ím* poleg *slýchati*, *-ám*, subst. *slych*, *-u*, slš. *slyšat'*, *-ím* poleg *slýchat'*, *-am*, subst. *slych*, *-u*, gl. *słyšeć*, *-u*, s. *słych*, *-a*, dl. *słyšaś*, *-ym*. Psl. **slỹšati*, **-išь* »audire« (refleksi, ki kažejo na **slychãti*, **-ãješь* so denom. iz **slỹchъ* »auditus« < **k'lūsó-* = stnord. *hlýr*) < inf. **k'lū́sē-*, prez. **k'lū́sī-* je do **k'lúsē-* v stvn. *hlosên*, nvn. bav., alem. *losen* »poslušati« v enakem razmerju kot psl. **vīděti*, **-išь* (= lit. *pa-vydě́ti*, *-výdi* »zavidati«) do lat. *vidēre* »videti«. Dolgi korenski vokalizem balto-slov. **u̯ī́dē-*, **u̯ī́dī-* je razložljiv z domnevo, po kateri ta temelji na prestrukturiranju prevojnega razmerja znotraj akrostatičnih atematskih prez.: prvotno 1. sg. **u̯ḗi̯dmi* : 3. pl. **u̯éi̯dn̥ti* se po zgledu proterodinamičnih atematskih prez. tipa 1. sg. **Hésmi* : 3. pl. **Hsénti* in na osnovi krepkega debla prestrukturira v **u̯ḗi̯dmi* : **u̯ī́dn̥ti* (balto-slov.) ali, na osnovi šibkega debla, v **u̯ḗi̯dmi* : **u̯idn̥ti* (lat., germ.). Pri nadaljnjem izvajanju je treba izhajati iz sekundarnih šibkih debel (podobno Jasanoff, SMIE, 108). Primer **k'lūsē-*, ki prav tako temelji na lahki bazi **k'leu̯(-s)-* »slišati« (prim. sti. *śróṣati*, toh. A *klyoṣ-*, B *klyauṣ-* »slišati«, z refleksom za tektal lit. *klausýti*, *klaũso* »poslušati«) je utegnil nastati na enak način. Domnevo o dvojnem prestrukturiranju prvotnega prevojnega razmerja potrjujejo stcsl. *slъšati*, č. *slech* (analogno po nekdanjem prez. namesto *sluch* ali neposredno iz **k'lusó-*) in lot. *klusêt* »molčati« < **»poslušati«, lit. *pa-klùsti*, *-klus-(t)ù* »poslušati, ubogati«, kar vse izkazuje prestrukturiranje germ. tipa. Alternativna razlaga je izhajanje iz deziderativnega debla, prim. poleg lit. *kláusti*, *kláusia* »vprašati« < »hoteti slišati« še sti. *śúśrūṣate* »hoče slišati«, ptc. av. *susrušəmna-* »poslušajoč« (prim. balto-slov. **leĩžē/ā-* »lizati« = sti. intenz. *ri-rehya-*). Stvn. *lûstrên*, nvn. bav., švab. *laustern* »poslušati« prav tako vsebuje dolg korenski vokalizem, vendar intenz. sufiks. Zato ni izključena domneva, po kateri bi psl. **slyša-*, prez. **-i-* in **sluša-*, prez. **-i-* temeljilo na ide. (eventualno reduplicranem), v sti. izpričanem deziderativu ali v germ. izpričanem intenz. Pogoj za legitimnost te domneve je obstoj akrostatičnega atematskega deziderativa ali intenz. 1. sg. **(k'lu-)k'lḗ/ṓu̯-s-mi* : 3. pl. **(k'lu-)k'lé/óu̯-s-n̥ti*. V tem primeru element **-s-* ni determinativ, kot domneva Pokorny, 606, temveč deziderativni ali intenz. sufiks. Osnovna literatura je navedena pri *slúšati*, *slúti*, *slovǫ̂*. M. S.

slíva (f.) »prunum, prunus«, dem. *slívica* tudi »Prunus spinosa«, prim. dl. *sliwica* »isto« (Miklošič, 451), *slîvar* (m.), *-ja* »kdor goji slive« poleg »vrsta črva, Rhynochites cupreus« in *slivâr* »vrt, kjer rastejo slive« (bkr.; Šašelj, Bisernice I, 302), kol. *slîvje* (n.) »nasad sliv«, *slivík* (m.) »slivnik«, *slîvnik* (m.) »vrt s slivami«, *slîvnjak* »isto«, adj. *slívast* »slivove barve«, *slívov* »iz sliv«, od tod *slívovica* »žganje iz sliv«, *slívovka* »isto«. Sem cgn. *Slivar*, *Slivnik*, *Slivnikar*, *Slivniker*, *Slivnjak*, *Slivnjek*, osnova je pogosta v toponomastiki, prim. tpn. *Slivnica* pri Mariboru, l. 1146 *Scliunitz*, l. 1173 *Sliuniz*, *Slivje* v Brkinih, l. 1370 *Sliv*, *Slivica* pri Rakeku, l. 1498 *Slywitza* itd. (Bezlaj, SVI II, 193 s.). V 16. st. *ſliva* »prunum, prunus« (Megiser), v 18. st. *sliva* »Pflaume; prunum«, *slivaſt* »blaulicht; sublividus«, *slivèza* »Prunum ſilveſtre« (Pohlin), *ſliva* »Pflaume, Zwetſchge« (Gutsmann).

Prim. csl. *sliva* »prunus«, sbh. *šljȉva* »isto«, *sljȉva* (Konjic), *slȉva* (Kosovo, Dubrovnik, Vodice, čak., kajk.), mak. *sliva*, blg. *slíva*, r., br. *slíva*, ukr. *slýva*, p. *śliwa*, č. *slíva*, slš. *sliva*, gl. *slowka* < **slivъka*, dl. *sliwa*, plb. *slaiveńă* < **sliven'a* (Polański, PED, 132). Iz slov. jezikov je lit. *slyvà* »sliva«, tudi *slỹvas* »isto« (Fraenkel, 833), madž. *szilva* (Miklošič, Lex. pal., 857). Psl. **slī́va* (f.) »prunum > prunus« je substantivizirani adj. f., ki se lahko ohranja v sln. *slîv*, f. *slíva* »modrikast, slivove barve«, v 18. st. izpričano že pri Pohlinu: *sliv* »sublividus«, seveda v kolikor sln. adj. ni sekundarno nastal na podlagi substantiva. Izhajati bi bilo mogoče iz adj. **sliH-u̯o-s* : **liH-u̯o-s* v lat. denom. v. *līveō*, *-ēre* »biti svinčene, modre barve«, *līvōr*, *-ōris* »sinja barva, modrina«, *līvidus* »sinji, moder«, stir. *lī* »barva, sij«; sorodno je tudi stvn. *slêha*, *slêwa*, nvn. *Schlehe* »Prunus spinosa« < **sloi̯(H)-kʷo-* (Miklošič, 307; Trautmann, BSW, 269 s.; Vasmer II, 660; Pokorny, 965). M. F.

slȋvkati, *-am*, *-čem* (v. impf.) »ječati«. Prim. hrv. *slîfkati* »jokati, javkati, cviliti« (Ozalj), čak. *slȉvkat* »cviliti (o psu)« (Perušić, Čak. rič II (1986), 61); ekspr. izvedenka k impf. **slỹvaješь* »oglašati se« z inf. **slývati* poleg **slýti*, **slyvǫ́*, **slyvèšь*, prim. r. *slýtь*, *slyvú*, *slyvёšь* »sloveti, veljati«, br. *slýcь*, *slyvú*, *slyvéš* »veljati, sloveti«, pf. *slýnucь* »isto« (Trautmann, BSW, 307; Vasmer 667), in **slū́ti*, **slovèšь* »oglašati, govoriti«. K tvorbi prim. sln. *plȋvkati*, *-am* »valoviti, plimovati« k **plỹ-va-ti* ← **plýti*, **plyvǫ* poleg **plū́ti*, **plovèšь*. Dalje glej *slúti*, *slíšati*. M. F.

slȋz (f.), g. *slizȋ* »sluz«, adj. *slízav*, *slîzast* »sluzast«. Pomensko enako je blg. *slíz(ъt)*, tudi (f.) *slíz* (Mlade-

nov, 590), r. *slízь, -i*, ukr. *slýz, -u*, č. *sliz* (f.), *-i* »slina« (Jungmann, Sl. IV, 153), slš. *sliz* (f.) »sluz«. Slov. **slîzь* (f.) »sluz, slina« poleg **slizъ* (m.) »isto«; izhajati je mogoče iz ide. **sl-ei̯-g'o-s*, kar je enako stvn. *slîh* »sliz, glen«, srvn. *slîch, slich* »isto« in še v adj. rabi stnord. *slīkr* »gladek«; vse je tvorjeno iz ide. osnove, ki se ohranja v p. dial. *ślizać się* »drseti, polzeti« (Karlowicz, SGP V, 347), nvn. *schleichen* »lesti, laziti, plaziti«, srvn. *slîchen* »isto«, stvn. *slîhhan* < germ. **slīkan* ← ide. **sl-ei̯-g'-* »sluzast, drseti, polzeti« (Pokorny, 663; Kluge[22], 637). Redukcijska stopnja te osnove se ohranja v slov. **slьzā̂* »solza« < »drseča kaplja«, č. *slznouti* »spolzek postati«, *slzký* »spolzek« (Jungmann, Sl. IV, 173), pa tudi v germ. **slihta-* (< ide. **slig'-to-s*) > got. *slaíhts* »gladek, preprost«, srvn. *slëht* »raven, gladek, preprost«, nvn. *schlecht* »slab«.

Slov. razmerje **slîzь* (f.) : **slizъ* (m.) je zaradi stnord. adj. nastalo po substantivizaciji prvotnega adj. **slizъ*. Dalje glej *slẹ̑z, slízek*. M. F.

slízek (adj.), f. *-zka* »spolzek«. V 18. st. *ſlifku* »ſchlüpferig an der Erde« (Gutsmann). Prim. csl. *slizъkъ* »lubricus«, stcsl. *slъzъkъ* »isto« (Supr.), hrv. *slizak* (Stulli), r. dial. *slízkij* »spolzek, sluzast«, *slëzkij* »isto« (Dal', Slovar'[3] IV, 200), ukr. *slyzькýj* »isto«, p. *śliski*, č. *slizký*, tudi *slzký* (Jungmann, Sl. IV, 173), slš. *slizký* »vlažen, od sluzi spolzek«. Slov. adj. **slizъkъ(jъ)* in **slьzъkъ(jъ)* sta verjetno tako kot slov. **krěpъkъ* ← adj. **krěpъ* tvorjena iz adj. **slizъ* < ide. **slei̯g'o-s* > stnord. *slīkr* »gladek« (Pokorny, 669). Ide. verbalna osnova **sl-ei̯-g'-* »drseč, polzeč, sluzast; drseti, polzeti« (Pokorny, l. c.) je tako kot ide. **sl-eu̯-g'-* »isto« (v slov. **sluzъ, *sl'uzъ*) z različnimi determinativi podaljšani ide. **sal-* v lat. *salīva* »slina«. Dalje glej *slîz, slẹ̑z, sǫ́lza, slízniti, slízgati, sklízek*. M. F.

slízgati, *-am* (v. impf.) »drsati«, k temu *slízgavica* (f.) »poledica«. Prim. mak. *slizga (se)* »drsati (se)«, r. dial. *slízgatь(sja)* »drsati (se)«, *slizgúcha* »deklica, ki se drsa« (Dal', Slovar'[3] IV, 250), br. *slizgácca* »drsati, drseti« (Nosovič, 590), knjiž. *slízgacca, -ajusja* »isto«, p. *ślizgać się* »drseti, drsati se«, *ślizgawka* »drsališče«, adj. *ślizgi* »spolzek«. Slov. **slizgati* »drsati« je ekspr. tvorjenka iz slov. **slizati* »drsati«, prim. p. dial. *ślizać się* »drseti, polzeti« (Karlowicz, SGP V, 347), kar je sorodno s stvn. *slîhhan*, srvn. *slîchen*, nvn. *schleichen* »lesti, laziti, plaziti« < ide. **slei̯g'-* »drseti, polzeti; sluzast« (Pokorny, 663). Vasmer II, 661, zavrača povezavo z gr. ἀλισγέω »onečediti, oskruniti« (tako Scheftelowitz, KZ LIV, 248). Glej tudi *lízgati se, slîz, slízek, slízniti*. M. F.

slízniti, *slîznem* (v. impf.) »raztopiti se (o snegu, maslu)«. Pomensko najbliže je dl. *sliznuś (se)* »raztopiti (se), npr. o snegu, soli« in ukr. *slýznuty* »propasti, zgniti, zgubiti« (Grinčenko, Sl. IV, 150), tudi *slýzty, slýznu, slýzneš* »hitro in neopazno oddaljevati se, padati, polzeti«. Glagoli so sorodni s slov. **slîzь* (f.) in **slizъ* (m.) »sluz« ter v. **slizati* »drsati« (Vasmer II, 661; Schuster-Šewc, HEWb., 1315), pomen pa kaže, da je bil pf. tvorjen iz **slizati* s pomensko stopnjo »postajati sluzast, tj. takšen, da izgublja svojo prvotno obliko«, prim. r. *slíznutь* »postati spolzek« (Dal', Slovar'[3] IV, 200), č. *slíznouti* »postati sluzast, spolzek«, ukr. *slyzýty* »postajati, biti spolzek«. Sklepati je mogoče, da sta denom. v. **slizati* oz. **sliziti* izvedena iz adj. Dalje glej *slízek*. M. F.

sljúda (f.) »Glimmer, phengites lapis«, adj. *sljúdast, sljúden, -dna*. Prvič izpričano v 19. st. Cigale, Term., 49, pripomni, da je beseda izposojena iz r. *sljudá* »isto«, kar je najverjetneje sorodno z r. *slúda, slúdka* »strm rečni breg«, dial. *slúd* »močvirje, loka« (Vasmer II, 665). Iz r. je izposojeno tudi č. *slída* (Machek[2], 554) in sbh. *sljȕda* »isto« (Cigale, l. c.). Domača beseda za sljudo je *tînjec*. M. S.

slóba (f.) »Abschied«, npr. star. pkm. *szloba sziroute*; navadno v frazi *slobộ vzẹ́ti* »Abschied nehmen« (vzh. štaj., pkm.). Nastalo po križanju *slobodo vzeti*, pri Küzmiču *ſloboudo vzeti* »Abschied nehmen« (< **svo̊bodǫ*) in istopomenskega *slovộ vzẹ́ti* (< **slо̏vo*), prim. v Beltincih *slovóu zéti* »isto«. Po razmerju *slobộ* (akz. n.) : *nogộ* (akz. f.) je tvorjen novi nom. sg. f. *slóba* = *nóga* (Miklošič, 332; Ramovš, Hgr. II, 150 s.). Pleteršnik II, 512, navaja tudi pkm. *slobộd* (f.) »dovoljenje, slovo«, kar je očitno ista beseda kot pri Krelju *svobod* »svoboda« in čak. (Cres) *slobod* (f.) »svoboda« (navaja Jurišić, Rječnik, 192). Fraza *svobodo vzeti* je torej prvotno pomenila »dobiti dovoljenje (za odhod)«, prim. sb. csl. *svoboda* »pozdrav« < *»slovo, dovoljenje za odhod« v primerih *daždь svobodu trapezotvorьcu* in *svobodu otъ prišьdьšichь polučivь* (navaja Miklošič, Lex. pal., 827). Fraza *slovộ vzeti* je prvotno pomenila isto, prim. sln. dial. *sloves* »dovoljenje«. Po enakem analoškem postopku, vendar brez vpliva besede **svoboda* je nastalo hrv. kajk. *slóva* »Abschied« (navaja Pleteršnik II, 513, po Valjavcu). Glej tudi *slovộ, slóves* in *svobóda*. M. S.

slobộst (f.), g. *-i*. Pleteršnik domneva po Miklošiču, 332, pomen »Zuversicht« (Miklošič: »fiducia«) in citira Trubarja. Pri slednjem se beseda najde v kontekstih *kadar tedai, lubi Bratie, imamo slobuſt puiti noter vto Svetuſt...* (Novega testamenta poslednji del, 67) in *Vgoſpudi nashimu, skuſi kateriga mi imamo ſlobuſt inu prihod ſteim ſauupanem* (Svetega Pavla Listovi, 13b). Luther uporabi na mestu, ki ustreza prvemu citatu, n. *ſreidigkeit*, Dalmatin pa na mestu, ki ustreza drugemu, sln. *ſlabodnoſt*. Iz danih citatov ni mogoče določiti pomena »fiducia«, temveč le »drznost, dovoljenje, svoboščina«; iz tega sledi, da gre za isto besedo, kot je izpričana v čak. (Cres) *slȍbos* (f.), *-ti* (navaja Tentor, JA XXX, 200). Obstoj jslov. **svȍbostь* govori v prid izvajanju psl. **svobodā̆* iz pron. debla **s(v)ob-* z abstr. sufiksom *-oda*; prim. enako menjavo sufiksov v sln. *lágoda* : *lágost* (argument velja le v primeru, če tvorba **svȍbostь* ni analogna po *lȃgostь*). Pri Pleteršniku in Miklošiču, l. c., navedene besede *slobnost* »Vermögen, facultates« v Trubarjevih delih (preverjena so vsa, razen Ta celi novi testament, Ta drugi del tega novega testamenta in Hišna postila) ni zaslediti. Dalje glej *svobóda*. M. S.

slȍg (m.), g. *slǫ́ga* »širok ogon; porca, lira«, npr. *slog je večji od ogona, ima več kot šest brazd* (štaj.), tudi *zlȍg* (m.), g. *zlǫ́ga* »isto«, tpn. *Zloganje* (dol.), *zlǫ́žen*, v Temljinah *zlẹ̑žen* »položen«. Prim. sbh. *slȍg*, g. *slòga* »leha«, mak. *slog* »del polja med dvema njivama«, blg. *slóg*, d. obl. *slógъt* »isto«. Nastalo iz **sъ-lо̀gъ*, kar je najverjetneje deverb. subst. iz **sъ-leg-tĭ*

»skupaj ležati« ali kavz. *sъ-ložīti »zložiti«, prim. iz agrikulturne in geografske terminologije zlasti sln. *prélog*, r. *lóg*, *perelóg* »praha«, *izlóg* »globel«, lit. *atlagaĩ* (pl.) »polje, ki dolgo leži v prahi«. Iz psl. **sъlògъ* med drugim izvira še č. *sloh* »stil« (kar je v 19. st. izposojeno v sln. *slȍg*, g. *slóga*, danes *slộg*, *-a*, star. tudi *zlȍg*, g. *zlọ́ga* »isto«) in r. *slóg* »syllaba« (prim. str. *sъlogъ* »združitev, zlog, beseda, dogma«), prav tako izposojeno in adaptirano v sln. *zlȍg*, g. *zlọ́ga* »syllaba«. Glej tudi *prélog*, *polȍg*, *ležáti*, *lẹ́gati*, *lóžiti*. M. S.

slȍj I (m.), g. *slója* »luža« (Caf), po drugih slov. jezikih tudi »plast, Schicht« (knjiž.); izv. subst. *slojíšče* (n.), *-a* »rudno ležišče«, *slojevîtost* (f.), *-i* »Schichtung«, adj. *slójevît*, *-a* »flözig«.

Prim. sbh. *slộj*, g. *slȍja* »plast«, mak. *slòj*, blg. *slój*, d. obl. *slójът*, r. *slój*, *-a* »isto«; Vasmer II, 663, navaja tudi ukr. *slíj*, g. *slojá* »letnica v lesu«; br. *slój*, *-a* »plast«, p. *słój*, g. *słoja* »kozarček, lonček; letnica v lesu«, č. *slój* »letnica v lesu«, *sluj* (< **slůj*) »jama, kotanja«, slš. *slój* »plast, sloj (rudnine)«, gl. *słójk* »latvica«, dl. *słoj*, *-a* »isto«. Psl. verjetno **sъlòjь*, g. *-*ja*, kar je nomen actionis v. **sъ-liti*, **-lьjǫ* »zliti (skupaj)« (Berneker I, 729; Vasmer II, 663; Skok II, 310), prim. neprefigirano **lȍjь* »sebum«, z drugimi prefiksi še sln. *polȍj* (m.), *-ója* »sipina«, hrv. *pòlōj*, *-oja* »poplavi izpostavljeno blatno zemljišče« in r. *nalój* »naliv, ploha«. Prvotni pomen »nekaj (skupaj) zlitega« je razviden iz sln. »luža« in zah. slov. »kotanja« > »latvica«, pomensko izhodišče za splošnejše »plast« pa v rum. izposojenki *slŏĭŭ* »količina strjene tekočine; zmrznjen dež, sneg« (Tiktin, Wb., 1442). Malo verjetna se zdi rekonstrukcija psl. **slojь*, izvajanje iz ide. **k'loịo-*, primerjava s stprus. *slayo* (pl.), lit. *šlãjos* (f. pl.) »sani«, lot. *sleja*, *slejs* »ravna črta« in sorodstvo s psl. **slonīti* »acclinare« (tako Trautmann, BSW, 309; Pokorny, 602; Machek[2], 555 s.; Schuster-Šewc, HEWb., 1304). Proti temu govori za kompoz. značilna akcentuacija. Glej tudi *slộj II*. M. S.

slộj II (m.), g. *-a* »suh veter; veter, ki suši« (Krn), adj. *slọ́jen*, *-jna* »(od burje, vetra) presušen« (goriš.), *slọ́jīv*, *-íva* »razpokan, (od mraza ali vetra) presušen«, v. *prislọ́jiti se*, *-im se* (pf.) »prismoditi se (o jedi)« (Krn), *uslọ́jiti se*, *-im se* (pf.) »posušiti se« (goriš.).

Nejasno. Štrekelj, LMS, 1892, 36, primerja sln. goriš. *smẹ́jen*, tolm. *smájen*, *-jna* »zelo suh, presušen« in izvaja iz psl. **smǫd'ь*, **svǫd'ь* z adj. **smęd'ьnъ*. Enako Bezlaj, SSJLK II, 11, Eseji, 120, ki pritegne še sln. orn. *Svójenica*, n. *Zwanzgerberg*, v 13. st. *Zweinsperch* (o tem Lessiak, Carinthia, CXII (1922), 35 s.). Hrv. ali sb. dial. *slojávati se* (impf.), *slòjiti se* (Lika), kar je najverjetneje treba razumeti kot »zmrzovati, trditi se« (ARj XV, 578, ne navaja pomena, temveč le primera *Počela se kiša u dvoru slòjevati* in *Ako izvrne bura vidit ćeš, kako će se sve slojiti*), dopušča enačenje s *slȍj I* < **sъlòjь* »nekaj (skupaj) zlitega« > »strjena, posušena tekočina« > »plast«. V tem primeru je *slộj* »suh veter« razložljiv iz abstr. *»suhota«, ki je razviden iz obeh sln. adj. Prozodične razmere niso jasne. Goriš. *slộj* (= *slọ̑j*) lahko predstavlja tudi **slój*, kar more temeljiti na psl. **sъlòjь*, g. *-*ja*. Dalje glej *slȍj I*, pa tudi *smájen*, *smodíti*. M. S.

slộk (adj.), f. *slọ́ka* »kriv« (pkm.) in »suh, slaboten« (vzh. štaj.), tudi *slọ́kav* »kriv«, *slộkast* »ukrivljen, suh«, *slokítast*, *slokútast* »suh in slaboten«; izv. s. *slộč* (f.), g. *sločî* »krivina, lok«, *slokáč*, *slokân*, *slokîn* (m.), *-a*, f. *slokáča*, *slokúta* »suh človek (žival)«, abstr. *slokóba*, *slokộst* (f.), *-i*, v. *slọ́čiti*, *-im* (impf.) »kriviti, upogibati« (poleg *lọ́čiti* »isto«), pf. *u-slọ́čiti*; *slọ́kati*, *-am* (impf.) »isto«, pf. *slọ́kniti se*, *slộknem se* »narediti se suhega (tako, da se trebuh potegne noter)«; *slokítati*, *slokútati*, *-am* (impf.) »sključeno hoditi (zaradi starosti), opotekati se (zaradi šibkosti)«; v 18. st. *šlokou* »torvosus«, *šloknu* »tortè«, *ʃlozhen* »arquatus«, *šlokoft, ali en kot pri kraju morja* »sinus maris«, *kar ʃe ne puʃti vkriviti, ali šlozhiti* »indeflexus« (Kastelec-Vorenc).

Prim. stcsl. *sъlǫkъ*, *slǫkъ* »inflexus, gibbosus«, hrv. *sluk* »kriv, grbav« (ARj XV, 621 s.), r. *slúkij* »grbast, kriv«, str. *s(ъ)lukъ* »isto«, č. *sluka* »zanka«, slš. *slučka* »isto, vozel«. Psl. najverjetneje **sъ-lǫkъ*. Razmerje tega do prefigiranega **sъ-lęk-ti* > stcsl. *sъlęšti*, *-lękǫ* »incurvare« je enako kot razmerje stcsl. *lǫkъ* »pravus, curvus« = lot. *luôks* »upogljiv« (poleg stcsl. *lǫkъ* »arcus« = lot. *lùoks* »nekaj zakrivljenega, krivina, ukrivljen les, platišče«) do csl. *lęšti*, *lękǫ* »flectare«. Alternativna besedotvorna razlaga je domnevanje prefigirane tvorbe (iz prvotne prepozicionalne zveze) **sъ-lǫkъ* »loku podoben« (prim. sln. *trẹ̑m* : *strẹ̑m*). Dalje je sorodno lit. *lañkas* »nekaj ukrivljenega«, vse iz ide. baze **lenk-* »kriviti« (Trautmann, BSW, 159; Vasmer II, 666; Pokorny, 679). Zaradi stcsl. izpričb se zdi manj verjetna rekonstrukcija **slǫkъ*, kar bi bila varianta z *s-* mobile, identična z n. *schlank* »suh« k *Schlange* »kača« (slednje lahko služi za tipološko primerjavo semantičnega razvoja »upogljiv« > »suh«), srvn. *slingen* »plaziti se« (tako Miklošič, 308). V prid takšni rekonstrukciji bi morda govorila kračina v č. *slučka*, medtem ko imperfektivnost sln. *slọ́čiti* ni trden argument, saj so denominativni faktitivi iz prefigiranih nominalnih debel, zlasti takih, v katerih prefiks ni več občuten, pogosto imperfektivni, prim. sln. *zdráviti* (impf.) »curare«. Dalje glej *ločiti*. M. S.

slọ́ka (f.) »Scolopax rusticola«, dial. tudi *slúka*, *šljúka* »isto«. Prim. hrv. *slũka*, *šljũka* »Scolopax rusticola« (ARj XV, 622), kajk. tudi *sloka* (Martinovec; ARj XV, 579), sb. *slũka* »Feigenschnepse« (Popović), r. *slúka*, ukr. *solúkva*, *slókva*, *solomka*, p. *słonka*, dial. tudi *słąka*, *śląka*, *słomka*, stp. *słęka*, *słąka*, *słonka*, č. *sluka*, dial. *slúka*, slš. *sluka* »isto«. Iz slov. jezikov je madž. *szalonka* »isto«. Psl. **slǫ̃ka* je identično z lit. *slánka*, lot. *sluõka* »Scolopax rusticola« poleg lit. dial. *slankà*, *slañkė*, lot. *slùoka*, stprus. *slanke* (Elb. Voc.) »isto« (Miklošič, VGr. I, 99, SEW, 308; o akcentu Būga, KZ LI, 117). Potebnja pri Preobraženskem II, 332 s., za njim Vasmer II, 666; Fraenkel, 826, in Pokorny, 961 s., povezujejo z lit. *sliñkti* »plaziti se, počasi hoditi«, *slankà* »plazilec, počasnè«, stvn. *slinga*, n. *Schlinge* »zanka«, stvn. *slingan* »plesti, motati«, *sih slingan* »plaziti se«, domnevno zaradi nizkega leta oz. zaradi skljućene, skoraj plazeče hoje tega ptiča. Zaradi akcentskih razmer (baza **slenk-* je namreč sicer povsod lahka) je bolje misliti na prvotno **slonkā̃* »plazeča žival, reptil, glista« (lit. *slankà* »plazilec«, n. *Schlange* »kača«), vrddhirano **slā́nkā* »tista, ki jé gliste, deževnike«, saj sloka poskakuje in prhuta s pe-

rutmi po zemlji, da vznemiri deževnike, ki jih nato izvleče iz mehke prsti. M. S.

slȍn (m.), g. *-óna* »elephas«, dial. tudi *slȍnj* (Štrekelj, Lwk., 58), star. *naslȍn* (m.), *-óna*, dem. *slónček* (m.), *-čka*, f. *sloníca*; izv. *slonovína* »slonovo meso, koža ali okli«, adj. *slónov*, *-a*, star. tudi *naslónov*; v 16. st. *ſlon* »elephas« (Dalmatin, Megiser), v 17. st. *naſlon* (Dict.), v 18. st. *naſlon* »elephas« (Kastelec-Vorenc), *ſlôn* »isto« (Pohlin), *ſlon* (besser *ſlion*) »Elephant« (Gutsmann).

Prim. csl. *slonъ* »elephas«, stcsl. *slonovьnъ* »slonokoščen«, sbh. *slȍn*, g. *slòna* poleg *slôn*, *-a*, mak. *slon*, blg. *slón*, d. obl. *slónътъ*, r. *slón*, g. *sloná*, str. g. *slóna*, ukr. *slón*, g. *sloná*, br. *slón*, g. *slaná*, p. *słoń*, *-nia*, stp. *wsłoń*, č., slš. *slon*, *-a*, gl. *słon*, *-a*, star. tudi *słóń*, *-onja*, dl. *słon*, *-a* »isto«. Dalje nejasno, domnevno izposojeno iz nekega vzhodnega jezika, prim. turš. *arslan* »lev«, kuman. *astlan*, kurd. *aslan*, krim. tatar. *aslan* in iz istega vira madž. *oroszlán*, arum. *aslán*, star. alb. *asllán*, *arsllán*, ngr. ἀσλάνι »lev«. K spremembi pomena na slov. področju neznane živali prim. gr. ἐλέφας, -αντος »slon«, kar je domnevno izvor got. *ulbandus* in stcsl. *velьbǫdъ* »kamela«. Slov. **slonъ* je ljudskoetimološko naslonjeno na **slonı̄ti*, **sloněti* (prim. sln. in stp. gradivo), ker srednjeveški bestiariji opisujejo slona kot žival, ki spi naslonjena na drevo, prim. star. kajk. *(ſzlon) priſzlonezh k-drevu ſzpi* (Belostenec) in podobno naslonitev (ali motivacijo (?)) v lit. *šlãjus* »slon« (Štrekelj, Lwk., 58 s.; Vasmer II, 663; Fraenkel, 998; Schuster-Šewc, HEWb., 1304). Zaradi slov. *o* na mestu turš. *a* dvomi Skok III, 286 s., vendar utegne biti izposoja starejša od ostalih turcizmov. Druge razlage se zdijo manj verjetne. Iljinskij, IORJ XXIII/2, 196, izvaja iz **slopnъ* in primerja stp. *słopień* »stopinja«; Brückner, 500, domneva domačo tvorbo iz **slonı̄ti*; Oštir, Slavia VI, 1 ss., pa domneva ilir.-trak. posredovanje iz gr. ἐλέφας, g. -αντος, s čimer primerja stegipt. *āb*, *āba* in kopt. εβου, εβυ »slon, slonova kost«. Glej tudi *oroslân*. M. S.

slonẹ́ti, *-ím* (v. impf.) »acclinari«, tranz. *slóniti*, *slónim* (impf.) »acclinare«, navadno pf. *na-*, *pri-*, *o-s.* *(se)* »isto, acclinari«, *za-s.* »zakriti«, sekundarni impf. *-slânjati (se)*, *-am (se)*; subst. *slȍn* (m.), g. *slóna* »lenuh, legnar«, *zaslȍn* (m.), *-óna* »zastiralo, pokrov, zavesa«, *zaslọ̑na* (f.), *zaslonílo* (n.) »isto«, *slónja*, *naslọ̑nek* (m.), *-nka*, *naslonílo* (n.), *naslanjálo* (n.) »Lehne«, *prislọ̑nja* »podpornik pri brajdi«; v 16. st. *ſaſlon* »velum« (Megiser), v 18. st. *perſloniti*, *naſloniti* »acclinare« (Kastelec-Vorenc), *slonęti*, *slonim* »incumbere«, *slonilu* »legile, pulpitum«, *naslon* »abſis, pulpitus« (Pohlin), *naſloniti*, *perſloniti* »anlehnen«, *ſlonja*, *naſlon*, *naſlonja* »Lehne« (Gutsmann).

Prim. csl. *sloniti sę* »acclinari«, *nasloniti* »inclinare«, *n. sę* »reclinare«, *naslanjati sę*, *-ajǫ sę* »se reclinari«, sbh. *slòniti*, *slȍnīm*, *nàslanjati*, čak. *naslonȉt*, *-slȍnin*, *naslȍńāt*, *-slȍńon* »nasloniti«, mak. *naslon* »naslonjalo«, blg. *zaslonjá*, *-íš*, *zaslánjam* »zakrivati«, r. *prislonítь*, *-oníšь* in *-ónišь* »prisloniti«, ukr. *zaslonýty*, *-slónyš*, br. *zaslanícь*, *-slóniš*, p. *zasłonić*, *zasłaniać* »zakri(va)ti«, č. *cloniti*, *-i*, *zaclánět*, star. in dial. *slonit(i)*, *zaslánět(i)*, slš. *clonit'*, *zaclánat'*, gl. *zasłonić*, impf. *zasłonjeć* »zakri(va)ti«. Psl. **slonı̄ti*, **slònišь*, **-slan'ăti*, **-ăješь* je najverjetneje iter. neizpričanega **k'le-n-e/o-*, prim. **k'le-i̯-e/o-* v sti. *śrá-yati* »nasloniti, položiti«, lit. *šliẽti*, *šliejù*, star. žem. *šlejù*, lot. *sliet*, *slìenu* in *sleju* »nasloniti«, kavz. **k'lo-i̯-n-ei̯e/o-* v srvn. *leinen* »nasloniti«, **k'l-i-n(i̯)e/o-* v gr. κλίνω »nagniti, nasloniti«, lat. *clīnāre* »upognití, nagniti«, stvn. *(h)linên*, ags. *hlinian*, *hleonian* »sloneti« (Miklošič, 307 s.; Brückner, 500; Vasmer II, 664; Machek[2], 556). Ni izključeno, da gre za izvorno isti iter. kot v *kloníti* (na kar opozarja že Miklošič, l. c., prim. sln. sin. *zasloníti*, *zakloníti*), kjer bi bilo potrebno domnevati kentumski refleks kot v primeru psl. **slũšati* : lit. *klausýti*, psl. **světъ* : **květъ* ipd. Glej tudi *slȍn*, *slânj*. M. S.

slọ̑p I (m.), g. *-a* »steber«, dem. *slọ̑pec* (m.), *-pca*; umetni tvorbi *podslọ̑pje*, *podslopína* »Säulenfuß«. V 19. st. izposojeno iz č. *sloup* »steber« < psl. **stьlpъ* = sln. *stólp*. M. S.

Slop II (tpn. pri Litiji), dial. *sl'ou̯p* (m.), akz., lok. *na Sl'ou̯p*, adj. *sl'ou̯pšk*, ktet. *Sl'ou̯panji* (m. pl.); mtpn. *Slope* (f. pl.; zaselek Bele pri Motniku), dial. *Slopê*, akz. *na Slóp*, lok. *na Slopéh*, ktet. *Slopnȉk* (m.), *-íka*, l. 1488 *an Slopp* (M. Kos, Gradivo HTS, 588); tpn. *Slópe* (pri Kozini), mtpn. *Slopnik* (pri Gornjem Gradu), l. 1426 *Nicus Wslopnaky*; mtpn. *Slopno* (Bizeljsko), pribl. l. 1500 *Slopno* (Blaznik, Gradivo HTS, 298); tpn. *Stopnica* (pri Rogatcu), l. 1332 *Slopnicz*, 1341 *Zlopnik*, 1436 *Sklopnicza*; *Stopnik* (pri Vranskem), l. 1363 *Zopnik* (Blaznik, o. c. II, 340 s.); hdrn. *Slopanka* (Stična); orn. *Slop*, *Slopnikov vrh*, mtpn. *Slopenska Gorica*, *Slopšnek* brez dostopnih historičnih izpričb.

Ni jasno, ali sodijo vsa našteta imena k isti slov. osnovi. Bezlaj, SVI II, 195, SR V–VII, 388, misli na zvezo s č., slš. *slopec*, *chlopec*, p. dial. *słopce*, *słopiec* »jeziček pri pasti«, r. *slopéc*, ukr. *slopécь* »past za ptice« (Grinčenko, Sl. IV, 153), p. dial. *słop* »zanka, past«, dl. *słop* »snežna brozga, navadno pomešana z blatom, ilovnata tla« poleg nazalizirane variante v p. dial. *słęp*, č. *slup* »žleb za ribolov«. Za to domnevo govori č. tpn. *Slopany* (= sln. dial. ktet. *Sl'ou̯panji*), l. 1321 *Schloppa*, kjer je bil v 14. st. ribiški fevd (Profous, MJČ IV, 104 s.). To povezujejo z gl. *słopotać* »šumljati«, kar kakor agl. *slap* »lahen udarec«, srvn. *schlappe* »krc«, n. *Schlappe* »poraz, škoda, omotica« pojmujejo kot onomatopejo (Liewehr, ZSlPh XI, 373; Vasmer II, 664; Schuster-Šewc, HEWb., 1307). Vendar je vsaj za dl. *słop* in del imen možno misliti na sorodstvo z lit. *šlãpė* »loka, močvirnato polje«, *šlàpti* »zmočiti se«, *šlãpias* »moker«, lot. *slapjš* »isto«, kar je sorodno z gr. κλέπας »vlaga, mokrota«, stir. *cluain* »travnik« (o tem Trautmann, BSW, 306; Fraenkel, 999 s., Frisk II, 870). Ni izključeno, da so nekatera sln. imena tvorjena iz etimološko malo jasnega sln. **slop* »kol, drog, steber«, kar se lahko skriva v sln. *poslọ̑pje* »aedificium«, r. *oslopína* »tram«, *oslóp* »krepelo, poleno«, kjer je možnih več primerjav, npr. izvajanje iz ide. **slo-po-* k **sel-*, **su̯el-* »bruno, deska«; primerjava z gr. κλέπος »višava« (Hesych.), kar Specht, KZ LXVIII, 127, povezuje z lat. *culmen*, psl. **sěl-mę* »sleme«. Zaradi sln. dial. *sloza* < **slъza* in sb. dial. *slup'c* (< **stъlpьcь*) »drog, ki na vozu drži tovor« (Leskovac; navaja Mitrović, Rečnik, 305), sprejeto tudi v alb. dial. *sllupc*, *stupc* »stolpec, drog«, ni iz-

ključeno, da gre tudi v sln. *slop za iregularni refleks psl. zlogotvornega *l̥. Glej tudi *poslộpje*, *žlobudráti*, *slota*. M. S.

slota (f.) »deževno vreme, dež s snegom«, v. *slotati*, *-am* (impf.) »stürmen und regnen«, tudi *slutati* »isto«, adj. *slotav*; vse le rez. Prim. csl. *slota* »hiems«, *slotьnъ* »hibernus«, hrv. *slota* »slana« (Horvaci pri Sinju; ARj XV, 585), čak. *slȍtina* »neurje« (Perušić, Čak. rič II (1986), 61), sb. *slȍta* »droben dež s snegom« (Vuk, Banat, Kosovo), mak. dial. *slota* »slabo vreme« (Kopečný, Slovní zásoba, 330), blg. *slóta* »slabo, deževno vreme« (Mladenov, 591), r. dial. *slotá* »dež s snegom«, ukr. *slótá*, »moker sneg«, tudi *slьota* »isto« (Grinčenko, Sl. IV, 153), br. *slóta* »vlažno vreme z dežjem in mokrim snegom«, p. *słota* »deževno vreme«, č. *slota* »slabo vreme, neurje; sodrga, drhal; revščina«. Iz slov. jezikov je rum. *sloată* »deževno vreme« (Tiktin, Wb., 1440).

Psl. **slota* (f.); morda iz **k'lop-tā*, prvotnega ptc. f. k prez. **k'lop-ti* »močiti«; iz iste verbalne osnove je lahko dl. *słop* »navadno spomladi poplavljena oz. mokra ilovnata tla, ki so po izsušitvi težka za obdelavo, vendar ne nerodovitna« (Muka, Sł. II, 435), kar je primerljivo z lit. *šlapa* »deževno vreme«, tudi *šlãpė* »loka« in v. *šlàpti*, *šlampù*, *šlapaũ* »vlažen postati«, *šlãpias* »vlažen, moker«, lot. *slapt*, *sluopu*, *slapu* »vlažen, moker postati«, *slapjš* »vlažen, moker«, *slapns* »isto«, gr. κλέπας »vlaga, mokrota«, stir. *cluain* »travnik« < **k'lop-ni-* (Vaillant, Gr. comp. I, 82; Fraenkel, 999 s.; Mühlenbach-Endzelin III, 916 s.; Frisk I, 870; Pokorny, 603). Glasoslovno je slov. **slota* nezdružljivo z lit. *šáltas* »mrzel, hladen, leden«, lot. *saîts* »isto«, stprus. *salta*, av. *sarᵊta-* (Miklošič, 308; Trautmann, BSW, 298; Vasmer II, 664). Prav tako o **slota* dvomljivo Machek², 556, ki veže z nvn. *Schlosse* »toča« iz germ. **slauta-* (Kluge¹⁷, 659). Glej tudi *Slop II*. M. F.

Slovȇn (m.), g. *-ẹ́na* »Slovenus«, v 16. st. pl. nom. *Sloueni*, dat. *Slouenom*, akz. *Slouene* (Trubar), v 17. st. *słouen* »ſchiauone« (Alasia); danes *Slovẹ́nec*, *-nca*, *-nka*, v 16. st. *Sloueniz*, pl. *Slouenzi*, redko *Sloueinzi* (Trubar), *Slouenzi* (Dalmatin), v 18. st. *ſlovenz*, *ſlovienz* »Slav«, *ſlovenka*, *ſlovienka* »Slavin« (Gutsmann); stara varianta se ohranja v tpn. *Špeter Slovenov* (ben.); adj. *slovẹ́nski* (Pleteršnik: *slovȇnski*), f. *-ska* »slovenicus«, v 16. st. *ſlouenski*, redko *ſloueinski* (Trubar); od tod *slovẹ́nščina* (Pleteršnik: *slovȇnščina* »lingua slovenica«), v 16. st. akz. sg. *Slouenſzhino* (Trubar), *vſlouenſzhino* (Dalmatin); denom. *slovẹ́niti*, *-ẹ̑nim* (impf.), *po-s.* (pf.) »slovenisieren«; kor. *slovẹ́nji* »slovenski«, obir. *swéːǰ*, *swéːn* (Karničar, Obir, 47), podjun. *suau̯.ẹ́i̯ᵊ* (Zdovc, Mundart, 92) v 18. st. *ſlovenji* »slavisch« (Gutsmann), danes v tpn. *Slovenj Gradec* z indekl. atributom, n. *Windischgrätz*, l. 1093 *Grêz*, 1165 *mansum unum in Windisken Graze* (Blaznik, HTS II, 298 ss.); neolog. hor. *Slovẹ́nija*; cgn. *Sloven(e)c*, domnevno s prvotnim pomenom »Kajkavec«. Sln. refleksi kažejo na **slovēn-*, prim. še podjun. *Suau̯.ẹ̄i̯c* (Zdovc, l. c., 94). V 19. st. je iz drugih slov. jezikov prevzeto *Slovân* (m.), *-a* »Slavus«, adj. *slovânski*, s čimer se v terminologiji utrdi osnova *sloven-* za označevanje lastnega, *slovan-* pa za označevanje vseh slovanskih narodov. Etnonim *Slovák* < č., slš. *Slovák* je kakor sln. *Polják* < p. *Połak* nastal po zamenjavi (dela) nazalnega sufiksa s tematskim *-kъ*.

Prim. csl. *slověninъ* »Slavus«, pl. *slověne*, adj. *slověnьskъ*, stcsl. adv. *slověnьsky*, hrv. kajk. *Slove/inci* »Kajkavci, prebivalci med Dravo, Sotlo in Muro«, hrv. *Slovinac* »Hrvat, Slovan« (Dubrovnik), knjiž. *Slovénac* »Slovenec« < sln., *Slàvēn*, *-éna* »Slovan« < r., hor. *Slavonija*, dial. *Šlavonija* je sprejet preko madž. (vokalna harmonija) izgovora latinizirane oblike *Slovenia*; sb. *Slȍvēn*, *Slòvenin* »Slovan«, sbh. adj. *slòvēnskī*, hrv. »slovenski«, sb. »slovanski«, mak. *sloven* »Slovan«, *slovenec* »Slovenec«, blg. *slavjánin*, pl. *slavjáni* »Slovani«, r. *slavjanín*, pl. *slavjáne* »isto«, str. pl. *slověne* »vzhodnoslov. pleme pri Novgorodu«, ukr. *slov'janýn*, pl. *slov'jány* »Slovani«, br. *slavjanín*, pl. *slavjáne*, p. *Słowianin*, pl. *Słowianie*, č. *Slovan*, pl. *Slované* »isto«, *Slovenec* »Slovak«, *Slovinec* »Slovenec«, slš. *Slovan* (zastar. *Slovian*), pl. *Slovania* »Slovani«; star. *Sloven*, danes *Slovák* »Slovak«; *Slovien* »Slovan v obdobju Velikomoravskega cesarstva«, *Slovinec* »Slovenec« (preko č.), gl., dl. *Słowjan* »Slovan«. Za pojem »Slovenec« se v slov. jezikih, razen v č. in slš., kjer bi utegnilo priti do zmešnjave zaradi adj. *slovenský* »slovaški«, uporabljajo fonetično prilagojeni pendanti, npr. r., ukr. *slovénec*, br. *slavénec*, p. *Słoweniec*, gl. *Słowjenc*. Psl. pl. **Slověne*, singulativ **Slověninъ*. Vzh. slov. indikacije na *-i̯an-īnъ* (z disimilatorično izgubo epentetičnega *l*) so posledica posplošitve konkurenčne tvorbe tipa **gord'an-inъ*, **sel'an-inъ*; akcentske razmere v singulativu pa najverjetneje analogne po tipu **gospodīnъ*. V blg. in p. gre za regularni refleks *-i̯a-* < *-ě-*. Primeri z *-a-* v prvem zlogu temeljijo na r. akanju, ki je podprto z ljudskoetimološko naslonitvijo na **slắva*, s srlat. *Sclavus*, *Slavus* in srgr. Σκλαβηνός, Σθλαβηνός. V času Karla Velikega se je srlat. *S(c)lavus* začelo uporabljati tudi v pomenu »suženj«, od koder je npr. ngr. σκλάβος »suženj« (Kretschmer, JA XXVII, 231 s.), agl. *slave*, sragl. *sclave*, stfrc., frc. *esclave*, it. *schiàvo* »isto« (> *ciào* »pozdravna formula ob slovesu«; prim. bav. n. (< lat.) *servus*, *serbus*; Battisti-Alessio, 920). Od tod je tudi alb. geg. *shka*, *shkja*, f. *shkinë*, tosk. *shqa* »Slovan«, rum. *Şchiáu* (pl. *Şchéi*) »Bolgar«. Slovane s tem imenom prvič omenja Ptolomej v 2. st. kot Σουοβηνοί (literatura o tem pri Skoku III, 281 ss.). Pl. **slověne* kaže na konzonantno nazalno fleksijo, s čimer se singulativni *-inъ* (kakor tudi *-ьсь* in *-akъ*) pojasni kot individualizirajoči sufiks. Nazalno deblo **slověn-* je najverjetneje abstrahirano iz pl. < kol. na ide. *-ē(n)*. Prvotno gre tako za tvorbo z nazalnim sufiksom (v funkciji individualizacije, prim. ide. **rḗg'-on-* > sti. *rājan-* »kralj«) iz osnove, ki se – prevedeno v psl. – glasi **slov-*. Upoštevaje podstave drugih psl. nazalnih debel je **slov-* lahko nominalno ali glagolsko deblo. Starejši avtorji jo povezujejo s **slȍvo* < **k'léu̯os* »beseda« oz. **slū́ti*, **slȳ́ti*, **slȍvǫ* »slišati«. Po tej razlagi, ki jo že leta 1374 navaja kronist Přibík Pulkava, so **slověne* »tisti, ki govorijo, slišijo (razumejo izgovorjeno besedo)« nasproti *Nemcem*, ki so *nemi*; prim. podobno alb. *shqiptár* »Albanec« iz *shqip* »jasno, razločno«, *them shqip* »govorim jasno« (Solmsen, Idg. Eigennamen, 98; Schrader, RL² II, 441 ss.; Skok, l. c.; Ismajli, Artikuj, 100 s.). Domneva je sprejemljiva, če se v primeru **slov-ěn-inъ* konglomerat *-ěn-inъ* ni pritaknil kot celota, ampak se je na njem (so)izoblikoval. Dobrovský, Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen, Hi-

storisch-kritische Untersuchung VI (1784), 268 ss., za njim Miklošič, 308, idr., namreč ugotavljajo, da se psl. *-ěn-inъ sicer uporablja le za poimenovanja prebivalcev, ki so tvorjena iz zemljepisnih imen (in geografskih terminov). Ker tpn. *Slovy ali podobno (Perwolf, JA VIII, 24 ss.) ni izpričan, je danes razširjeno mnenje, po katerem ime ljudstva pojmujejo kot derivacijo iz hdrn., ohranjenega v lit. Šlavē ob tpn. < etn. Šlavė̃nai (Otrębski, LP VII, 263 s.). Domnevno prasorodni hdrn. so str. Slovutičь »epiteton Dnjepra« (alternativna razlaga je izhajanje iz ptc. *slovǫt- k *slúti, *slýti; prim. lit. hdrn. Šlavañtas; Otrębski, LP I, 150), r. Sluja, p. Sława, Sławica, na Balkanu Slavin, Slavnica, Preslavica, Slave, Slavinac, Slavica, prim. tudi apel. sbh. slávelj, slàvina »veha, pipa«, kar temelji na ide. korenu *k'lōu̯- »umivati, izpirati«, gr. κλύζω »isto«, stlat. cluō »čistim, umivam«, lit. šlúoti, šlúoju, dial. šlavù; pret. šlaviaũ »čistiti, brisati«. Ostale, manj verjetne domneve navajata Skok, l. c., in Vasmer III, 665 s. Pregledno o dosedanjih mnenjih Korošec, JiS IX, 65 ss., 126 s., 173 ss. M. S.

slóves (m.), g. *slovẹ́sa* »slava, glas; fama« (SSKJ IV, 754); Pleteršnik akcentuira *slộves* »isto«; tudi *slộvez* (m.), *-a* »isto« (analogno po primerih tipa *gâvez* [*-s*], g. *-eza*); adj. *slovẹ́sen* »slavnosten, slaven«, abstr. *slovẹ́snost*, pri Murku *slộvesnost* (f.), *-i*. O pomenu »dovoljenje« glej *slovộ*.

Prvotno **slovệs* je sekundarna tvorba, nastala po maskulinizaciji nevtra *slovộ*, g. *slovẹ́sa* na osnovi stranskosklonskega debla. Izhajati je treba iz star. pomena psl. **slȍvo* »kar se sliši« > »beseda«. Akcentska varianta *slộves* najverjetneje temelji na prepozicionalnih zvezah, npr. **sъ̏ slovesomь*, prim. podobno sln. dial. *nệbes* (m.), *-a* »Firmament; obod na stropu, kamor se spravlja meso«, ki pogosto nastopa v prepozicionalni zvezi *na nệbesu* < **nâ n.* Akcentska varianta *slóves/slovȅs* je usklajena po današnji akcentuaciji stranskih sklonov izhodiščne besede, npr. instr. sg. *s slovẹ́som*. Adj. *slovît, -a* (redko *slovîten, -tna*) je tvorjen iz nom.-akz. sg. *slovộ* ali iz subst. *slộv* »fama«, glej *slúti* in dalje *slovộ, slavíti*. M. S.

slovộ (n.), g. *slovẹ́sa* »Abschied«, *slovộ vzẹ́ti, jemati* »Abschied nehmen«, *slovộ dati* »Abschied geben«; v. *poslovíti se, -ím se* (pf.) »sich verabschieden«, *odslovíti, -ím* (pf.) »verabschieden«, redko *slovíti, -ím* (impf.) »Abschied geben«, *s. se* »Abschied nehmen«; številne izv., npr. adj. *poslovîlen, -lna* »Abschieds-«; iz prefigiranih denom. tipa *naslovíti, -ím* (pf.) »titulieren, adressieren« (v prvotnejšem pomenu csl. simpleks *sloviti, -vljǫ* »loqui«) so tvorjeni postv. tipa *naslȍv* (m.), *-óva* »titulus, inscriptio«. Primeri z nominalnim prvim členom so najverjetneje prevzeti iz csl., kjer so nastali kot kalki po gr., npr. sln. *blagoslovíti, -ím* (pf.), s postv. *blagoslȍv* (m.), *-óva*, prvič izpričano pri Krelju *shegnano ali blagoſlavlieno* (Megiser: *blagoſloviti* »benedicere, segnen«; starejši avtorji sicer pogosteje uporabljajo *žẹ́gnati* < srvn. *sëgenen*) < stcsl. *blagosloviti* »εὐλογεῖν« = sbh. *blagoslòviti*. Iz primerov tipa stcsl. *bogosloviti* »θεολογεῖν«, *bogoslovъ* »θεολόγος«, *bogoslovije* »θεολογία« se je abstrahiral drugi člen kompoz. sln. *-slộvje* »-λογία«, znan le v neologizmih, npr. *bogoslộvje* (v 18. st. še *ſaſtopnoſt od Bogá* »theologia« (Kastelec-Vorenc)), *prirodoslộvje* ipd.

Sln. pomen »Abschied« se je razvil iz »beseda«, najverjetneje preko vmesnega »dovoljenje (za odhod)«, izpričanega v maskuliniziranem *slóves*, v 16. st. *s'ſloveßom* »mit Urlaub, cum venia« (Megiser idr.), glej *slóves*. Prim. stcsl. *slovo*, g. *slovese* »verbum«, sbh. *slȍvo, -a*, pl. čak. *slȍva* in *slovã* (Vrgada), mak. *slovo*, blg. *slóvo*, pl. *slová*, r. *slóvo*, pl. *slová* in *slovesá*, ukr. *slóvo, -a*, br. *slóva, -a*, p. *słowo, -a*, č., slš. *slovo, -a*, gl., dl. *słowo, -a*, plb. *slüvü*. Psl. **slȍvo*, g. **slȍvese*, pl. **slovesã* »beseda« je identično s sti. *śrávas-* (n.) »glasen klic, hvala, zahvalna pesem«, av. *srauuah-* »beseda, nauk«, gr. κλέ(F)ος (n.) »glas, vest, govorica, slava«, toh. A *klyw*, B *kälywe* »isto« < ide. **k'léu̯os* (g. **k'lu̯és(o)s* → **k'léu̯ese/os*; o prevoju ide. *-e/os-debel Schindler, Flexion und Wortbildung, 259 ss.), kar je sigmatski abstr. baze **k'leu̯-* »slišati«, manj verjetno »glasiti se«, prvotno torej »slišanje, kar se sliši« (Miklošič, 308 s.; Trautmann, BSW, 308; Vasmer II, 662; Pokorny, 606, idr.). Sln. akcentuacija stranskih sklonov, npr. g. sg. *slovẹ́sa* je prevzeta iz pl., kjer je refleks novega akuta na sufiksovem vokalu posplošen po g. pl. **slovèsъ* in lok. pl. **slovèsěchъ* < *-ěchъ (Snoj, Razpr. SAZU XV). Glej tudi *slóba, slóves, slúti, slavíti*, pa tudi *slíšati, slúšati*. M. S.

slučâj (m.), g. *-a* »casus, fors, eventus«, adj. *slučâjen*. Izposojeno (delno preko sbh. *slȕčāj*) iz r. *slúčaj* »primer, dogodek, priložnost«, *slučájno* »slučajno, naključno, nepričakovano«, stcsl. *sъlučai* »casus, fortuna«, kar je izv. iz r. *slučátьsja* »zgoditi se« oz. stcsl. *sъlučati sę* »συμβαίνειν, contingere; skupaj priti, zgoditi se« < **sъ-* »skupaj« in **lučãti*, **lučíti* »ciljati, metati, loviti« (Vasmer II, 667). Dalje glej *lučíti*. M. S.

slúg (m.) »polž brez hiše«, tudi *slúga* »Limax cinereo-niger« (oboje Cerkno; Erjavec, LMS 1875, 223; isti, LMS 1882/83, 285). Erjavec, l. c., povezuje s **slûzь* (f.) »pituita«; substantiva sta verjetno deverbativa tipa gr. φόρος ← φέρω, izvedena iz prezenta, ki ga kaže lit. *sliaũgti, sliaugiù, sliaugiaũ* »plaziti« (Būga II, 220). K pomenski motivaciji prim. sln. poimenovanje *lâzar* kot tudi slov. **pьlz'ь* (m.). Lit. glagol izvaja Būga pri Fraenklu, 830, iz ide. osnove **sleu̯g(h)-*, **slou̯g(h)-* »drsati, polzeti, plaziti«. Dalje glej *slûz*. M. F.

slúga (m.), g. *-e* »servus, Diener«, dial. f. *slúža* (tolm.), v. *slúžiti, slúžim* (impf.) »servire, famulari«, pf. *po-s.* »bedienen«, *za-s.* »verdienen«, sekundarni impf. *-služeváti, -ûjem*; izv. subst. *slûžba* »munus, officium«, adj. *služâben, -bna* (dial. *služệben, -bna*), z analogno vokalizacijo *slûžben, -bna* (danes f. *slûžbena*) poleg *službện, -a*; *slúžen, -žna* »dienstlich, dienstbar, Dienst-«, od tod *služâbnik*, dial. tudi *služệbnik* (m.), *-a, -ica*; *slúžnik* (m.), *-a, -íca* in *slûžkinja* »servus, -a«, abstr. *služábnost*, *(u)slúžnost* (f.), *-i* in številne druge tvorbe, npr. *zaslûga* (f.) »Verdienst«, *zaslûžek* (m.), *-žka* »Lohn, Verdienen« ipd.; v 16. st. *ſluga* »ſervus«, *ſlushiti* »commodo, (in)ſervio«, *ſluſhba* »ein Ambt, oder verwaltung, und außrichtung deß Ampts«, *ſluſhbo obhajati* »adminiſtro«, *ſlushabnik* »lictor, valpot« (Megiser), v 18. st. *ſlušhiti* »servire, ministrare, ancillari«, *poſlušhiti* »sub-, aſervire«, *ſlushba* »servitus«, *ſlušhabnik* »servus« (Kastelec-Vorenc); cgn. *Sluga*.

Prim. stcsl. *sluga* »servus«, *služiti*, *-žǫ* »ministrare«, *službba* »servitus, ministerium, servitium«, *služь-*

bьnъ »liturgicus«, sbh. *slúga*, akz. *-u*, *slúžiti*, *slûžīm*, *slûžba*, mak. *sluga* »sluga«, star. tudi »služba«, *služi*, *služba*, blg. *slugá*, *slúža*, *slúžba*, r. *slugá*, akz. *-ú*, *služítь*, *slúžišь*, *slúžba*, ukr. *slugá*, akz. *-ú*, *služýty*, *slúžiš*, *slúžba*, br. *slugá*, akz. *-ú*, *služýcь*, *slúžyš*, *slúžba*, p. *sługa* (m., f.), *służyć*, *służba*, č. *sluha*, *sloužiti*, *služba*, slš. *sluha*, *slúžiť*, *služba*, gl. *słužić*, *-i*, *słužba*, dl. *słužyś*, *-ym*, *słužba*. Iz slov. jezikov je lit. *slūgà* »služabnik«. Psl. **slugā̃*, **-ǫ́* (m.) »servus«. Po ženskih deklinacijah se je v psl. sklanjalo več nazivov moških oseb, npr. **vojevoda*, **sǫdī́*, kasneje ponekod tudi **gospoda*. V. **služī̃ti*, **slúžišь* izgleda denom.; večina ostalih tvorb je nastala na osnovi abstr. **slúžьba*. Identično je lit. *slaugà*, *-õs* »služenje« ob v. *slaugýti*, *slaũgo* »streči, pomagati, podpirati«, *pãslauga* »pomoč« (= psl. **pǒsluga* > sln. *poslûga*, sbh. *pȍsluga*) in dalje stir. *slóg*, *slúag* (m.) »vojska, truma«, *teg-lach* (< **tego-slougo-*) »družinski člani, družina«, kimr. *llu* »vojska«, stkimr. *telu*, srkimr. *teilu* »spremstvo«, gal. etnonim *Catu-slugi* *»vojne trume«; vse iz ide. **slougā* »pomoč, strežba« (Trautmann, BSW, 268 s.; Pokorny, 965; Fraenkel, 827; Vasmer II, 664 s. idr.). Kelt. in balt. gradivo ne dopušča navezave na ide. **k'leu̯-* »slišati« (tako npr. Mladenov, 591). Domnevna izposoja iz kelt. (tako npr. Lehr-Splawiński, RS XVIII, 6) ni dokazljiva, niti verjetna. M. S.

slúšati, *-am* (v. impf.) »audire, oboedire«, po asimilaciji tudi *šlúšati* (Ramovš, Hgr. II, 304); *po-s.* (impf.) »auscultare«, ustrezno pomensko adaptirano še *pri-*, *na-*, *pod-*, *pre-s.*; dial. tudi *poslúhati*, *-am* »auscultare«; sekundarni pf. *-slúhniti*, *-slûhnem*; dem. *sluškováti*, *-ûjem* (impf.), navadno *pri-s.*, *po-s.* (impf.), redko *prislûškati*, *-am*; *-ávati*, *-am* in *-évati*, *-am* »subauscultare, hörchen«; subst. *slûh*, *poslûh* (m.), *-a* »auditus«, adj. *poslúšen*, *-šna* »oboediens« ipd.; v 16. st. *poſlushati* »aufmercken, horchen«, *poshlushati* »losen, auscultare«, *posluh* »auditus« (Megiser), v 18. st. *poſluſhati* »auscultare« (Kastelec-Vorenc), *poshlusham* »zuhören, audire«, *poslush* »auditus« (Pohlin).

Prim. stcsl. *slušati*, *-aješi* »auscultare«; subst. *sluchъ* »auditus«, sbh. *slȕšati*, *-ām*; mak. *sluša*, subst. *sluch*, blg. *slúšam*, aor. *slúšach* in *slušách*, subst. *slúch*, r. *slúšatь*, *-aju*, subst. *slúch*, *-u* (*pósluch* »priča«, *nésluch* »neposlušnež«), ukr. *slúchaty*, *-aju*; subst. *sluch*, *-u*, br. *slúchacь*, *-aju*, p. *słuszać*, *-am*, navadno *słuchać*, *-am* »poslušati«, subst. *słuch*, č. *slušeti*, *-ím* »(an)gehören«, subst. *sluch*, *-u* poleg *slech* »auditus«, slš. *slušať*, *-ím* »(an)gehören«, *slúchať*, *-ám* »poslušati«, subst. *sluch*, *-u*, gl. *słušeć* »(an)gehören«, *słuchać* »poslušati«, subst. *słuch*, *-a*, dl. *słušaś* »(an)gehören«, *słuchaś* »poslušati, ubogati«. Psl. **slušati*, **-aješь* poleg **sluchati*, **-aješь* navadno pojmujejo kot denom. iz **slûchъ* »auditus« (Scholz, Sl. Etym., 54) = av. *sraoša-* »isto« < **k'lŏu̯só-* : **k'lĕu̯só-* > ags. *hlēor*, stsaš. *hlior* »lice« : **k'lūsó-* > stnord. *hlýr* »isto« (k prevojnim razmerjem prim. psl. **pôrchъ* : **pьrchъ* in **k'lusó-* v psl. **slъchъ* > č. *slech*). V tem primeru gre za tvorbo tipa psl. **smě̂chъ*, **pôrchъ* iz ide. korena **k'leu̯-* »slišati«; torej za nomen actionis s sigmatskim sufiksom (prim. še sti. *drapsá-* »kaplja«, mladoav. *drafša-* »nekaj zgoščenega« h gr. τρέφω »zgostiti, rediti«) oz. za tvorbo tipa φόρος iz domnevno determinirane baze **k'leu̯-s-*, kot meni Pokorny, 606 s. V primeru denominacije bi pričakovali akcentuacijo **sluch/šā̃ti*, na kar bi kazalo samo sln. gradivo. Domnevanje denom. tipa **bogā̃těti*, **-ěješь* ne zadovoljuje niti funkcionalno, saj psl. **slū̃šati/*, **slū̃chati* ni faktitiv, temveč iter. tipa **padā̃ješь*, **glę̃daješь*. Akcentske razmere – razen v sln. – narekujejo rekonstrukcijo z akutiranim korenskim vokalizmom, kar izključuje denominacijo iz psl. **slûchъ*. Zato se zdi verjetneje izhajati iz prvotnejšega **slū̃chati*, **-aješь* (= **glę̃dati*, **-ā̃ješь*), kar je iter. tematskega **slū̃chti*, **slū̃chǫ*, prim. **glę̃sti* = lot. dial. *nùo-gleñst* »opaziti, zagledati«. Slednje je primerljivo s sti. *śróṣati* »poslušati«. Problem različnih kvantitet v korenskem vokalizmu je rešljiv z domnevanjem vpliva kvantitete **slýšati* ali z domnevanjem prvotne atematske fleksije akrostatičnega tipa in posplošitve šibkega debla v sti., oz. krepkega v psl. Varianta **sluš'ati* ali **slū̃s'ati* v tem primeru temelji na psl. **-i̯a-* deblu, kar je bodisi iter. v zah. slov. izpričanega **slušěti*, **-išь* (prim. tudi lit. *klausýti*, 3. sg. *klaũso*) bodisi **slū̃ch-ti*, **slū̃šǫ*, **-šešь* ali – manj verjetno – produkt kontaminacije **slū̃chati* in **slýšati*. Dalje nejasno. Razmerje psl. **slýšati* (doseženo stanje subjekta) : **slū̃šati* (osnovna, eventualno intenzivirana dejavnost) funkcionalno ustreza ide. razmerju pf. (redkeje aor.; glej Wackernagel, Kl. Schr. II, 1001) : prez., eventualno intenz. Glej tudi *slíšati* in dalje *slúti*, *slovô*. Osnovna literatura: Miklošič, 309; Meillet, MSL XV, 337; Trautmann, BSW, 308; Vasmer II, 667. M. S.

slúti, *slóvem* in *slújem* (v. impf.) »gloria florere«, v star. jeziku in tolm. tudi »glasiti se, lauten, heißen«, pf. *za-*, *pri-*, *pro-s.* in *raz-s. se*; danes navadno glagol stanja *slovéti*, *-ím* (impf.) »gloria florere«, pf. *za-*, *pri-*, *do-*, *raz-s. se*; ptc. prez. *slovèč*, *-ę́ča* »gloriosus, clarus«, adj. *slovę́čen*, *-čna* »isto«, dial. abstr. *slovę́čina*, *slovę́čnost* (f.) »fama, gloria«; postv. *slȍv* (m.), *-óva* in *slộv* (m.), *-a* »fama« in »hišno ime«; *slóva* »fama, gloria«; deverb. *slûtva* (f.), *slûtvo* (n.), *slûtje* (n.) »isto« (tip *brîtva*, *brítje*), v kompoz. *slutvo-*, npr. *slútvogospodár* »dem Namen nach Herr« (tolm.); v 16. st. 3. sg. *ſloue* (Trubar), lok. pl. ptc. *slouezhih* (Krelj), *en ſlouezh mosh* »vir magni nominis« (Megiser), v 18. st. *slôvem*, *sloviti* »sonare« (Pohlin), *ſlovezh* »clarus, gloriosus« (Kastelec-Vorenc).

Prim. stcsl. *sluti*, *slovǫ* »nominari, clarum esse«, 3. sg. impf. *slověěše*, ptc. *slovyj*, f. *slovǫštaja*, s. *(pro-)slutije* »fama«, hapax legomenon *slytije* »nomen« (14. st.); star. hrv. *sluti*, *slovēm* (Dubrovnik, 17. st.), sbh. *slòviti*, *-īm* »sloveti«, r. *slýtь*, *slyvëšь*, star. prez. *slovëšь* »isto«, ptc. *slovútyj*, *slovúščij* »sloveč«, (po nom. sg.) *slóvyj* »isto«, ukr. *slýty* (navaja Vasmer II, 607), br. *slýcь*, *slyvéš* »sloveti«, p. *słynąć* »isto«, stč. *slúti*, *slovu*, č. *slouti*, *slovu* »isto, imenovati se«, *slynouti* »sloveti«, star. slš. *slut'*, *slujem* »imenovati se, sloveti«, gl. *słowić*, *-ju*. Psl. **slýti* (= lot. *slūt*, glej niže) in **slū̃ti*, prez. **slovèšь*. K različnim prevojnim stopnjam inf., ki temeljijo na prevoju proterodinamičnih *-ti*-abstrakt, prim. **plū̃ti* : **plýti*. Ide. baza **k'leu̯-* je pomenila »slišati«, prim. nazalni prez. v sti. *śr̥ṇóti* »slišati«, imper. *śrudhí* = gr. κλῦθι, tematski aor. ἔκλυον = sti. *śruvam*, korenski aor. sti. *áśrot*, av. *sraotu*, (z medialnimi končnicami) stir. *ro-cloor* (konj.) »da slišim«, arm. (3. sg.) *lowaw* »je slišal«, na osnovi česar je tvorjeno alb. *qúhem* »imenovati se« < **k'luHe/o-* (ob akt. < kavz. *qúaj*, dial. *qúanj* »imenujem« <

*k'luHanie/o-) in glagol doseženega stanja subjekta lat. cluēre »sloveti«, lot. slũt (3. sg. pret. sluva) »zasloveti« poleg sluvêt (3. sg. prez. sluv) »isto«, s čimer je identičen sln. inf. slovéti in od tod prenarejeni sbh. ter gl. inf., če gre za sekundarno izravnavo iz *slъvě-ti po prez. *slovèšь. Psl. *slovèšь temelji na tematskem prez. *k'léu(H)e/o-, ki je izpričan še v korn. clewaf »slišim« in bret. clevout »slišati« (o gr. κλέ(F)ω poleg κλείω »slaviti, poveličevati« glej diskusijo pri Frisku I, 869 s.; najverjetneje gre za denom. *k'leues-ié/ó-). Mediopasivni pomen psl. *slûti ima paralelo v av. surunaoiti »slišati« (> *»slišati na«), »glasiti se, imenovati se, sloveti«. Nekdanji akt. pomen psl. *slovèšь potrjuje v csl. izpričani ptc. slutъ »qui audivit«, znan še iz jslov. denom. *slutīti in sln. šljúta. Dvomljivo Varbot, Etim. issl. II, 58 ss., ki domneva prvotno medialni pomen *k'leu- »glasiti se, slišati se«, kar utemeljuje z Bechtelovo domnevo, po kateri je *k'leu- derivirano iz korena *kel- »kričati, vpiti, glasiti se«, psl. *kôlkolъ. Nastanek palatala razlaga po Kurylowiczu z razvojem *KeC-VC- > *K'C-VC-, kentumski refleks (pred likvidama in nazaloma) v alb. quaj, ilir. Vescleves in lit. kláusti pa kot arhaizme. Varbot, o. c., 68, ima medialni pomen psl. *slûti za relikt iz časov pred nastankom diateze. Se manj verjetno Machek, SPFFBU IV, 28, ki domneva odpad refleksivnega zaimka iz v star. tekstih nepotrjenega *slovǫ sę. Laringalni determinativ, ki je razviden iz psl. v inf. debla, je utegnil sodelovati pri vzpostavitvi mediopasivnega pomena, saj je baza v tvorbah z akt. pomenom evidentno lahka, glej zgornje primere nazalnega prez. in imper., arm. lsem »slišim« (o arm. podrobneje Klingenschmitt, AAV, 167 ss.); csl. slutъ »qui audivit« (glej slútiti, šljúta), v tvorbah s pasivnim pomenom pa večkrat težka, npr. ptc. v stvn. hlût »glasen« in sorodnem ter sti. pas. śrūyate. Osnovna literatura: Miklošič, 308 s.; Trautmann, BSW, 307; Mühlenbach-Endzelin III, 942 s.; Walde-Hofmann I, 237 s.; Vasmer II, 607; Pokorny, 605 s. Glej tudi slavíti, slovộ, slútiti, šljúta, slíšati, slúšati, slîvkati. M. S.

slútiti, -im (v. impf.) »praesapire, praesentire, ominari, suspicari«; po Pleteršniku slútiti, slûtim, po SSKJ slútiti, slutīti, slūtim; pf. za-s.; po sbh. vzoru slútnja, slûtnja »praesensio«, subst. slût (m.), -a »suspicio, praesensio«, adj. slúten, -tna »ahnungsvoll«, po sbh. zloslúta (f.) »Unglück ahnend«. V star. jeziku neznano. Namesto slutiti se uporablja čutiti in dozdevati se. Besedna družina je v knjiž. jezik uvedena po sbh. zgledu, čeprav je po Pleteršniku znana vsaj v jsln. dial.

Prim. z enakim pomenom sbh. slútiti, slûtīm, sb. dial. slūtêt, slûtīm (Kosovo), subst. slútnja, mak. sluti, po kontaminaciji s *slûchъ še sb. slùhtiti, slùktiti, -īm in blg. sluchtjá, -íš, aor. -jách. Jslov. *slutīti, *slútišь (akcentska rekonstrukcija temelji na primerjavi z domnevno paralelno tvorbo *čutīti, *čútišь; sbh. indikacije zaradi dolgega korenskega vokala niso zanesljive; blg. gradivo lahko izkazuje vpliv blg. d. obl. sluchъ́t) je denom. iz psl. *slútъ, g. *slutà »slišavši, ki je slišal«, ohranjenega v csl. slutъ »qui audivit« in prenarejenega v hrv. slúta, slùtōv, g. slutòva »ominator« ter sorodnem. Psl. *slútъ, f. *slutã je ptc. pret. glagola *slý/lûti, *slovèšь *»slišati« > »sloveti« (Skok III, 289 s.). Oblika ima več posebnosti. Varianta *sl'útъ (glej šljúta) kaže na *k'leutó-, kar je prenarejeno iz *k'lutó- (sti. śrutá-, gr. κλυτός, lat. in-clutus) po prez. *k'léue/o- pred prehodom ide. *-euV- v balto-slov. *-auV-. Varianta *slútъ je naknadno usklajena po prez. vokalizmu po omenjeni spremembi. Korenski vokalizem je bil glede na denom. *slutīti primarno kratek in ne dolg, kot v inf. *slý/lûti, kar utegne kazati na prvotno razmerje *k'leu- »slišati« : *k'leu-H- »slišati se« > »sloveti«. Akt. pomen ptc. na -to- ima tipološke paralele v lat. pōtus »popit« in »pivši«, gr. ϑνητός »umrljiv«, lit. praeità nedėlė »prejšnji teden«, č. minutá zima »minula zima« (primere navaja Arumaa, Ursl. Gramm. III, 338). Pas. pomen psl. *slutъ izpričuje nadaljnja tvorba sln. dial. poslûtek (m.), -tka »Nachricht« (gor.). Manj verjetno je starejše mnenje, po katerem je jslov. *slutīti denom. psl. pendanta sicer sorodnega av. sraota- (n.) »poslušanje«, got. *hliuþ (izpričan je dat. sg. in hliuþa »v tišini« (?)), stnord. hljóð (n.) »poslušanje, tišina« < *k'léuto- (Miklošič, 264; Pokorny, 605). Sln. slût je kakor čût najverjetneje postverbal, tvorjen po vzoru navidezno denominativnega razmerja vộz (= gr. ὄχος) : vozíti (iter. k vésti). Glej tudi šljúta, slúti, slíšati, slúšati. M. S.

slûz (f.), g. sluzî »pituita«, tudi slûz (m.), -a »isto« in sljuz (m.), denom. v. sluzéti, -ím (impf.) »izločati sluz (o rani)« (Opače selo; Erjavec, LMS 1875, 228); adj. slûzast, slúzav, slúzen, f. -zna, iz te adj. osnove tvorjeno slûznica (f.) »pituitaria«.

Prim. stcsl. sluzъ »vlažnost, sok«, csl. sluzь »sok«, sbh. slûz (m.), slûz (f.), -i, tudi sluza (Kosovo), mak. sluz (f.), blg. slúz, sluztá, str. sluzъ »sluz, vlaga« (Sreznevskij, Mat. III, 433), r. slúz, -a »zmrzal, tanka plast ledu na stoječi vodi«, p. śluz »sluz«. Slov. *sluzъ (m.), *sl'uzъ (sln., p.) poleg *slûzь (f.); izhajati je mogoče iz ide. osnove *sl-eu-g'-, ki se ohranja v niz. sluiken »lesti, laziti«, verjetno pa tudi v lit. šliaũžti, -žiù, -žiaũ »drseti, polzeti«, šliaužà »črvad; potuhnjenec«, lot. služât, -ãju »drsati« (Trautmann, BSW, 307; Pokorny, 964). Drugače o balto-slov. gradivu Fraenkel, 1003, ki ga zaradi lit. vzglasnega š- izvaja iz ide. *k'leu-g'(h)-. Ide. osnova *sl-eu-g'- »sluzast; drseti, polzeti« je tako kot ide. *sl-ei-g'- »isto« z različnimi ide. besedotvornimi sredstvi podaljšana ide. osnova *sal- v lat. salīva »slina«. Glej tudi slúg, slîz in sólza. M. F.

smága (f.) »porjavela polt, sušenje (lanu)«, tudi zmága, npr. zdrava zmaga »gutes Aussehen«, adj. smagljìv, smegljìv »lakomen, nesramen«, v. smágati, zmágati, -am (impf.) »rosten«, smágniti, smâgnem (pf.) »koprneti«, mtpn. Smaganica (Posočje).

Prim. csl. smaglъ »fuscus«, hrv. dial. smȁga »velik pohlep« (srednja Dalmacija), r. dial. smága »žar, plamen, saje, žeja«, ukr., br. smága »močna žeja«, p. smagły »temnorjav«, smażyć »cvreti, pražiti«, dial. smaga »želja, poželenje, žeja«, č. smaha, smáha »vžgano znamenje«, smažit, slš. smažit' »sušiti«, gl. smaha, dl. smaga »zagorelost, praha«. Psl. *smȃga »vročina, sušenje« je verjetno deverb. abstr. kavzativa *smȃžiti »sušiti na soncu« (tip *slȃva ← *slȃviti); prim. s kratkim vokalizmom *smogorь »gorivo, šota«. Dalje nejasno. Miklošič, 309, 311, povezuje z r. peresmágnutь, peresmjágnutь »od vetra pordel (o ustnicah)«, br. asmjágnucь »izsušiti se« in z r. smúglyj

»temen, rjav«; Vasmer II, 669, se odloči za povezavo z diftongialno bazo *smeu̯gh-, prim. gr. σμύχω »sežigati, cmariti«, ags. *smocian*, *smēocan* »kaditi«, stir. *múch* »dim« in domneva vpliv psl. **pražiti* na vokalizem. Ne zadovolji niti direktna navezava na nvn. *schmachten* »trpeti, stradati« (Nahtigal, ČZN XII, 9, po Levstiku in Erjavcu). Možno je rekonstruirati **sm-ăg(^{u}h)-* in primerjati lit. *smogóti* »sušiti (se)«. V tem primeru je mogoče iz korena, ki ga Pokorny, 905, rekonstruira kot **sem-* »poletje«, izvajati z drugimi sufiksi ali determinativi še slov. **smǫditi*, **smaliti* in r. dial. *smáglyj* »temen, rjav« (po Ramovšu, ČJKZ II, 65–70, in Machku, ZSlPh XXIII, 119; ESJČ[2], 559). Glej tudi *smájen*. M. S.

smájen (adj.), f. *-jna* »zelo suh, trd«; tudi *sméjen* in *smójnat* »isto«; k temu *smája* »velika suša« (tolm.; Kenda, rkp., 138). Prim. slš. *smäd* »žeja« poleg *smad*, *smed*, č. *smäd* (< slš.), dial. tudi *sḿad*, *sńad* »isto«. Miklošič, 309, je to povezal s *smaga*; enako Machek[2], 559, ki domneva, da je varianta **smad-* nastala po križanju z **goldъ* »lakota«. Bezlaj, Eseji, 119, rekonstruira **smęd-* (podobno že Štrekelj, LMS 1892, 36) z nazalom kakor v dubleti **svǫd-*, sln. orn. *Svojenica*, n. *Zwanzgerberg*. Goriš. *a* je lahko tudi iz *ę*, prim. goriš. *past* < **pęstь*. Glej tudi *smága*. M. S.

smẹ̑d (adj.), f. *smẹ́da* »bleichgelb« (vzh. štaj.), *smẹ́dav*, f. *-a* »isto«. Prim. csl. *smědъ* »μαυρός, μέλας«, sb. *smȇd* »fuscus« (Vuk), r. le v hdrn. *Smedva*, *Smedovka*, stp. *śmiady* »rjavorumenkast« (Sł. stp. IX, 33), p. *śniady* »zagorel, temen; zapečen«, prim. *chleb śniady*, dial. *śnieḋź* »snet« (Karlowicz, SGP V, 354), č. *snědý* »rjav, zagorel«, k temu *snéd'* (f.), *-i* »rjava barva«, redko tudi *smědý* »rjav, zagorel« in subst. *směd'* »rjava barva«, stč. *smědý* »zagorel, temen« (Šimek, Sl., 168). Iz slov. jezikov je rum. *smead*, *smad* »bled (o obrazu), plav (o laseh)« (Tiktin, Wb., 1445). Psl. adj. **smědъ* (→ subst. **smědy* (f.), ki ga odraža r. hdrn.) in **směd'ь*. Zaradi izmenjave *sm-* : **sn-* tako kot pri psl. **pěsnь* poleg slov. dial. **pěsmь*, **bāsnь*, slov. dial. **bāsmь* bi bilo mogoče izhajati iz prvotnega adj. **snědъ* »rjav« poleg **gnědъ* »isto«, kar Kořínek, LF LXI, 49, povezuje s psl. **gnětiti* »netiti, kuriti, žgati«; dial. **nětiti* »isto«. Slov. **snětь* (f.) »uredo« pa kaže tudi na v. **snětiti* verjetno v istem pomenu. Slov. adj. **gnědъ* in **snědъ* ob v. **gnětiti* in **nětiti* kažeta na tvorbo z adj. sufiksom *-dъ*. Dalje glej *snẹ̑t I*, *nẹ́titi*, *gnȇd*, *gnȇv*. M. F.

smẹ̑h (m.), g. *-a*, redko *smehû* »risus«, tudi *smẹ́h* (m.), *-a* »isto« (Škrabec), pkm. *sméj* (Novak, Slovar, 99), adj. *smẹ́šen*, *-šna* »ridiculus«, v. denom. *smẹ́šiti*, *-im* (impf.) »deridere«, pf. *o-s.*, sekundarni impf. *-smehováti*, *-ûjem*, redko *-smehávati*, *-am*; inkoh. *na-*, *po-smẹ́hniti se*, *-smẹ̑hnem se* (pf.) z impf. *na-*, *po-smíhati se*, *-am se* »isto, arridere, subridere«; dem. *smehljáti se*, *-âm se* »subridere«; postv. *nasmẹ̑h* (m.), *-a* »arrisio«, *posmẹ̑h* (m.), *-a* »derisus« (danes tudi *-smȇh*, *-smẹ́ha* po tipu *nasȃd*) idr.; (*na-*, *po-*)*smehljâj*, *nasmẹ̑šek* (m.), *-ška* »risus lenis«; v 16. st. *ſmeh* »risus«, *ſmejshen* »ridiculus«, *poſmihovati* »subridere« (Megiser), *ſmeih* (Trubar), *ſméh* (Krelj), *ſmeih*, *ſméh* (Dalmatin), v 18. st. *ſmeih*, *ſméh* »risus«, *ſe poſméhovati* »subridere« (Kastelec-Vorenc), *smẹ́h*, *-ú* »riſus«, *posmehujem se* »irridere« (Pohlin); cgn. *Smeh*, *Smej*, *Smešnik*, *Smešnjavec*.

Prim. stcsl. *směchъ* »risus«, *posměchъ* »irrisio«, sbh. *smȉjeh*, *-a* in *smijèha*, *pȍsmijeh*, *posmjehívati se*, čak. *smīh*, g. *smīhȁ*, *posmihīvȁt se*, *-smihījen se*, mak. *smea* (f.), blg. *smjáh*, d. obl. *smechḗt*, r. *sméch*, *-a*, str. *směchъ*, *-a* in *směhà*, ukr. *smích*, *-u*, br. *sméch*, *-u*, p. *śmiech*, *-u*, dial. *śmiéch*, pom. *sḿex* poleg *sḿěx*, lok. *sḿěx^{u}ŭ*, č. *smích*, slš. *smiech*, gl., dl. *směch*. Psl. **směchъ* < ide. **smoi̯-so-* je nomen actionis tipa psl. **gôlsъ* < **gál-so-* iz baze **smei̯-* »smejati se«, psl. **smьjā́ti sę*. Od tega je treba ločiti psl. **směchъ* z enakim pomenom, kar je ali stara akcentska dubleta tipa stnord. *kall* < **gal-só-* (: psl. **gôlsъ*) ali postv. psl. intenz. **smě-chā́-ti*, **směch-l'ā́-ti*, inkoh. **směch-nǭ-ti* (prim. poleg zgornjega sln. gradiva še pom. *sḿexac*, *sḿěxai̯ą*, *přə-*, *p^{u}od-u̯u-sḿěxnąc*, p. *uśmiechnąć się*, dial. *śmiechnąć się*, r. *u-*, *na-smechátьsja*, č. dial. *usmichat' se*, *usmichnouti se* (navaja Machek[2], 560, LP IV, 122), sbh. *nàsmjehnuti se*) < **smoi̯-sā-* poleg **smei̯-sā-* (eventualno **smī-sā-*) > psl. **smichati sę* v sln. *na-smíhati se*, csl. *posmich/sati sę*, *usmichati sę*, *usmichnǫti sę* »ridere« (podobno Machek, l. c., Vaillant, Gramm. comp. III, 294). Dalje glej *smejáti se*. M. S.

smejáčica (f.) »grlica rumenorjave barve s črno liso na zadnjem delu vratu, turška grlica« (SSKJ IV, 761). Kalk po nvn. *Lachtaube* »Columba risoria«, *Lâchdauf* (Luxemburg); ptica je tako poimenovana, ker se samec oglaša s hehetajočim glasom (Suolahti, VN, 222; Wahrig, Wb.[4], 808). Dalje glej *smejáti se*. M. F.

smejáti se, *smẹ́jem se* in *smejím se* (v. impf.) »ridere«, pf. *na-*, *pri-*, *po-*, *za-s. se*; danes knjiž. *smejáti se*, *smẹ́jem se* in *smejím se*; star. tudi *smijáti se*, *smẹ́jem se*, pkm. *smijàt se*, *smijén se* (impf.); dem. *smẹ̑jčkati se*, *-am se* (impf.); izv. subst. *smejâlec* (m.), *-lca*, f. *smejâlka* »der, die Lacher(in)«; v 16. st. *ſe ſmejati* »ridere« (Megiser), v 17. st. *ſmeiat* »ridere« (Alasia), v 18. st. *ſe ſmeyati* »ridere«, *ſe naſmyati* »arridere«, (Kastelec-Vorenc), *smẹ́jam se* »ridere« (Pohlin).

Prim. stcsl. *smijati sę*, *směјǫ sę* »ridere«, sbh. *smìjati se*, *-jēm se*, čak. *smījȁt se*, *-jȅn se*, mak. *smee se*, blg. *sméja se*, *-éeš se*, r. *smejátьsja*, *-júsь*, *-ëšьsja*, str. *smijatisja*, *smьjatisja*, *smějatisę*, ukr. *smijátysja*, *-júsja*, *-ješsja*, br. *smjajácca*, *-júsja*, *-éšsja*, p. *śmiać się*, č. *smáti se*, *směje se*, stč. *smieti (sě)*, slš. *smiat' sa*, *smeje sa*, gl. *smjeć so*, *směju so*, dl. *smjaś se*, *směju se*. Psl. **smьjā́ti sę*, **smějèšь sę* < ide. **smii̯-ā́-* (po pret.) ali **smei̯ā́-*, prez. **smoi̯-i̯e/o-* (tip **lьjati*, **lějǫ*; **zьjati*, **zějǫ*; v večini slov. jezikov je inf. analogen po prez.) je sorodno z lot. *smiêt*, *smeju* in *smêju* »zasmehovati, smejati se«, sti. *smáyate* »smejati se«, toh. *smi-*, prez. A *smimām̐*, B *smiyäm̐* (< **sm(e)i-i̯e/o-*), z drugimi sufiksi še gr. μεῖδος· γέλως (Hesych.), φιλομμειδής »ki se rad smeje«, μειδιάω »smejati se«, lot. *smaidît* »smehljati se«, *smîdît*, *smîdinât* »povzročiti smeh«, sragl. *smīlin*, agl. *smile*, dan. *smile*, šved. *smila* »smejati se«, lat. *mīrus* »čuden, čudovit«, *cōmis*, stlat. *co-smis* »radosten, vesel, prijazen«, sti. *smera-* »posmehujoč se«, vse iz baze **smei̯-* »smejati se« (Miklošič, 310 s.; Trautmann, BSW, 270; Mühlenbach-Endzelin III, 968, 949, 966; Vasmer II, 674; Pokorny, 967;

Frisk II, 194; van Windekens, Le tokh. I, 432; Vaillant, Gramm. comp. III, 291 ss. idr.). Glej tudi *smẹ̑h*. M. S.

sméjen (adj.), f. *-jna* »zelo suh« (goriš., tolm.). Najverjetneje nastalo iz **smẹd'ьnъ* k slš. *smäd* »žeja« in sorodno (Bezlaj, Eseji, 119), glej *smájen*. M. S.

smȇlj (f.), g. *smeljȋ* »kar je zmleto«, *smeljína* (f.) »isto«, npr. *priti po mešič smeljine* (oboje dol.). Substantiv spada tako kot sln. *rȃšč* (f.), *-ȋ* »rast« med deverbativne *i*-jevske substantive. Slov. **sъ̃mel'ь* (f.), g. **sъ̃mel'i* je deverbativ iz prez. osnove v. **sъ-mě̃lti*, **sъ-mèl'ešь* »zmleti«. Dalje glej *mléti* in *rȃšč*. M. F.

***smet I** (f.) »vrsta davka; ime zemljišča«; kot apelativ izpričano samo v historičnih virih; l. 1523 večkrat *smet*, *im smet*, *aus dem smet* poleg 1471 *ysmett*, 1501 *ysmet*, 1518 *ysmet* (M. Kos, Prim. urb. II, 153 s.). Kot apelativ s pomenom »vrsta davka« l. 1507 *Szmett* (F. Coronini, Kammer-Urbar Görz, 12). Danes samo mtpn. *Smiȇt*, *Smeti*, *Na Smetih*, *Na Smetji*, *Na Smetjeki* (goriš.). Tudi hrv. kajk. l. 1464 *pro fecibus, vulgo zmethy* (Tkalčić, Doc. VII, 261). Prvotno **sъ-mě́tъ*; z drugimi prefiksi še l. 973 *Primet*, *Brimet* »ime zemljišča«, 1471 *Ysmett*. Enako hrv. čak. *odmit*, *domit* »kar se pri kupčiji doda«, pogosteje v historičnih virih od 12. do 14. st. Semkaj verjetno tudi sb. tpn. *Smet*. Prim. tudi mtpn. v Podkarpatski Rusiji *Namětь*, *Namět*, *Zamět* (Bezlaj, SR X, 175, XI, 52, Slavia XXVII, 362, glej tudi Kelemina, SR IX, 181). V. **priměititi* iz osnove **mětiti*, ohranjeno v r. *métitь*, *méču* »označiti, naznačiti, ciljati« poleg *zamétitь*, *primétitь* »pripomniti«, *smétitь* »računati, beležiti«, ukr. *mítyty* »meriti, ciljati«, br. *méta*, *métka* »prirojeno znamenje, sled«, csl. *zaměta* »nota, opazka«, sbh. *primijètiti*, *zamijètiti* »opaziti«, mak. *smeta* »računati«, *smetka* »račun«, blg. *smjátam* »računati«. Verjetno spada zraven tudi star. č. *meslo* »del polja, ribnika« (< **met-slo*). Sorodno je sti. *māti-* »mera, pravilno spoznanje«, av. *māta-* »zgrajen«, *miti* »mera, utež, vrednost«, lat. *mētīrī*, *mētior* »meriti«, gr. μῆτις »modrost« itd. (Miklošič, 196; Berneker II, 54; Trautmann, BSW, 179; Vasmer II, 126; Skok II, 423).

smȇt II (f.), g. *smetȋ* »odpadek«, navadno pl. *smetȋ* »quisquiliae«, kol. *smetjȇ* (n.), *-ȃ*, *smȇtje* (n.); izv. *smetníca*, *smetnjáča*, *smetȋš(č)nica*, adj. *smetȋv*, *smetljȋv*, *-íva*, v. *smetíti*, *-ím* (impf.) »Kehricht verstreuen, Unrat machen«, pf. *na-*, *po-s.*; v 18. st. *smẹt* »quisquiliae« (Pohlin). Prim. sbh. *smȇt* (m.), g. *smèta* »snežni, peščeni zamet, smeti«, kol. *smèće* »smeti«, mak. *smet*, blg. *smét*, d. obl. *smettá* »smeti, umazanija«, r. dial. *smétьje* »pleve«, ukr. *smittjá* »smeti«, br. *smécce* (n.), p. *śmiecie*, č. *smetí*, slš. *smet'*, gl. *smjeće*. Psl. **sъ̃metь*, kol. **sъmetьjȇ* je tvorjeno iz osnove **sъ-mestȋ*, **-metèšь* »skupaj metati« (Vasmer II, 673). Iz osnove **met-*, lit. *mèsti*, *metù* »vreči, metati«, je tvorjeno še lit. *atmatà*, *ãtmata* »odpadek«, *ìšmata*, *ìšmota* »izmeček«. Dalje glej *mésti I–II*, *snȇt II*. M. S.

smẹ́tana (f.) »flos, cremor lactis«; pri Vodniku in Cigaletu tudi »der Firnis an neugebornen Kindern«, dial. *smetána*, *smétena*; adj. *smẹ́ta/enov*, *-a*, *smẹ́ta/enast*, *-a*; izv. *smẹ́tanka* »pinjeno mleko«, *smẹ́ta/enik* (m.), *-a* »naziv različnih smetanovih jedi«, *smẹ́tanci* (m. pl.) »neka jed«, *smetenják* »deža za smetano«; fit. (po belem soku) *smẹ́tanka* »Sonchus arvensis, Ranunculus«, *smetenják* »Fumaria, Asperula arvensis«; v 16. st. *ſmetena* »cremor lactis« (Megiser), v 18. st. *ſmètena* »isto« (Kastelec-Vorenc), *ſmẹténa* »flos lactis« (Pohlin), *ſmetena*, *ſmetana* »Milchram« (Gutsmann).

Prim. hrv. dial. *smȅtana* »smetana« (Šaptinovac), star. *smetana* tudi »mlezivo, colostra« (ARj XV, 690), *smetena* »isto« (Mikalja), blg. *smetána*, r., ukr. *smetána*, br. *smjatána*, stp. *śmiotana*, *śmiatana*, p. *śmietana*, dial. *śmietana*, *śmiedana*, č. *smetana*, slš. *smotana*, gl. *smjetana*, dl. *zmjatana*, dial. *zḿɛtana*, *zḿětana*, plb. *såmåtonă* »isto«. Psl. **sъmetana* poleg **sъmetena* je najverjetneje nastalo po disimilaciji iz **sъmętana* poleg **sъmętena*, kar sta substantivizirana pas. ptc. (f. ali kol.) **sъ-mętanъ* poleg **sъ-mętenъ* glagolov **sъ-mẹ̃tāti*, **-ãješь* oz. **sъ-męstȋ*, **-mętèšь*, prim. zlasti sln. *mẹ́sti*, *mẹ́tem* in *mẹ́dem* »žvrkljati, delati maslo«, pf. *zmẹ́sti*, stcsl. *(sъ)męsti*, *-ętešь*, impf. *sъmętati*, *-ajǫ* »turbare«, sbh. *mésti*, *métēm* »žvrkljati, delati maslo«. Psl. **sъmętana* potrjuje p. dial. *smiętana* in izposojenke n. *Schmant* »(kisla) smetana« (Kluge[22], 641, drugače o tem Kluge[17], 662), rum. *smîntînă* »smetana, ki se nabere na neprevretem mleku« (Tiktin, Wb., 1447) in istr. rum. *smîntîră* »isto«. Kasnejša izposojenka iz č. je n. *Schmetten* »isto« (Miklošič, 189; Berneker II, 44; Pokorny, 732). Manj verjetno je izvajanje iz nenazalne variante **sъ-metati*, prim. sbh. *smètati* tudi »posnemati smetano z mleka« (tako Brückner, KZ XLVIII, 214 ss.; Vasmer II, 672). Sln. akcentuacija *smẹ́tana* je najverjetneje analogna po v. *(z)mẹ́sti*. K besedotvorju prim. sln. *cvetẹ́na* »flora« poleg *cvetána* »isto« k *cvẹ́sti* oz. iter. *cvẹ́tati*. Dalje glej *mẹ́sti III*. M. S.

smẹ́ti, *smẹ̑m* in *smẹ̑jem* (v. impf.) »licet, audere«; adj. *smẹ́len*, *-lna* »audax«, pri Krelju *smen*, pri Jarniku *smeven*; danes knjiž. po sbh. *smẹ̑l*, f. *smẹ́la* (< ptc.) »isto«, po sev. slov. jezikih *osmẹ́liti se*, *osmẹ̑lim se* z impf. *osmẹ́ljati se*, *-am se* »opogumiti se«; subst. *smẹ́lec* (m.), *-lca* »predrznež« (pkm.); v 16. st. *ſmeim*, *ſmesh*, *ſmei*, ptc. m. pl. *ſme(i)li* (Trubar), *ſmem* (Krelj), *ſmejm*, *neſmeish*, *néſmemo*, ptc. f. *ſméla* (Dalmatin), v 18. st. *ſmeiti*, *ſmeish*, *ſmil* »audere« (Kastelec-Vorenc), *smẹm*, *smẹti* »audere, licere« (Pohlin), *ſmeti*, *ſmiem* »dürfen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *sъměti*, *sъmějǫ* poleg *směti* in *smějati* »audere«, sbh. *smjȅti*, *smȉjēm*, čak. *smȉt*, *smȋn* »upati si, smeti«, mak. *smee*, blg. *sméja*, *sméeš*, r. *smétь*, *sméešь*, ukr. *smíty*, *smíeš*, br. *smécь*, *sméeš*, p. *śmieć*, ptc. *śmiał*, č. *směti*, *smím*, ptc. *směl*, slš. *smiet'*, *smiem*, gl. *směć*, *směm*, dl. *směš*, *směju*, *smějom* »isto«. Psl. **sъmě̃ti*, **sъmě̃ješь* < ide. **sumē-i̯e/o-*, tj. druge p. st. baze **su̯emH-* »gibati se proti, siliti kam« > »želeti doseči« > »upati si«, je sorodno z lit. kavz. *sùmdyti*, *sùmdau* »dražiti, ščuvati«, stir. *do-sennaim* »gnati, loviti« (< **su̯em-d(h)ō*), bret. *c'hoant*, *c'hwant* »želja« (< **sum̥-ti-*, če slednje ni iz **s-u̯ent-* k het. *u̯ent-* »futuere«), z drugačnim pomenskim razvojem še kimr. *chwyf* »gibanje«, *chwefr* »besnost« in manj verjetno še pragerm. **swimman* »plavati«, norv. dial. *swamra* »fantazirati« (Čop, SR V–VII, 233 s.). Starejša primerjava z gr. μαίομαι »raziskovati, prizadevati si«, lat. *mōs* »običaj«, got. *mōþs* »pogum, jeza«, stvn. *muot* »duša, srce, pogum, jeza« in izvajanje iz ide. **mē-* (tako Berneker II, 47; Fick, Wb. I, 507; Vasmer

II, 673; Pokorny, 705 idr.) ne ustreza, ker je psl. **sъměti* impf. in ne more vsebovati pref. **sъ-*. Domnevanje denom. iz **sъměja* »drznost«, primerjava tega s sti. *śímī-* »delavnost«, *śamnīte* »truditi se, delati«, gr. κάμνω »isto« (tako Meillet, Ét., 43) ali izvajanje iz **su* »dober« in subst. iz **mē-* »prizadevati si« (tako Machek[2], 560) je dvomljivo vsaj zato, ker na obstoj domnevanega subst. **sъměja* v slov. sicer ne kaže noben znak. M. S.

smetlíka (f.) »Euphrasia«, črnovr. *smętlîka* »isto« (Tominec, 203), v 18. st. *smetlika* »Augentroſt; Euphragia« (Pohlin), *ſmetlika* »Augentroſt« (Gutsmann). Povezava s sln. *metlika* »Artemisia vulgaris, divji pelin« ni verjetna, ker si rastlini po videzu kot tudi po zdravilnem učinku nista podobni, *divja* ali *mala metlika* »Linaria, Leinkraut« (vzh. štaj.) pa se tako kot *smetlika* uporablja tudi pri vnetju oči in pomirjanju krčev, kar navaja k domnevi, da je *smetlika* ljudskoetimološko preoblikovana oblika iz prvotnega slov. fit. **světlikъ*, prim. stč., č. *světlík* »Euphrasia« (citirano po Machku, JR, 215), p. *świetlik* »isto«, ukr. *śvitlyk* »Euphrasia officinalis«, tudi *svitylka* »isto« (Makowiecki, SBLM, 147) < **světilъka*. Ta slov. fit. je tvorjen iz adj. **světlъ* »svetel, jasen, bister«, ker se rastlina uporablja pri zdravljenju vrste očesnih bolezni oz. težav. O podobni pomenski motivaciji pri tvorbi poimenovanj za pomen »Euphrasia« pričajo tudi sln. sin. *očec, oči matere božje*, sbh. *vidac, vidičak*, r. dial. *očánka, glazníca*, it. dial. *erba per i oci* itd. Dalje glej *svetȇl*. M. F.

smetljâj (m.), g. *-a* »snet, prisad (na žitu ali telesu)« (goriš.), »čir, tvor, ulje« (tolm.), *snetljâj* (m.), *-a* »snet«. Slednje je tvorjeno iz *snệt* (m.), *-a* oz. *snệt* (f.), g. *snetî* »Brand am Körper, am Getreide« (Miklošič, 312); na varianto *smetljâj* je utegnilo delovati *metljâj* »čir, vred; ovčji, goveji zajedalec na jetrih«. Dalje glej *snệt I*, *metljâj*. M. S.

smîlj (m.), g. *-a* »Helichrysum arenarium«, tudi »H. angustifolium« (Istra), sem *smîljka* (f.) »H. arenarium« poleg »Cerastium«, *smîljica* »Koeleria«. V 18. st. *smilka* »Rottenkraut; Lychnis arvenſis« (Pohlin), *ſmilka* »Rottenkraut« (Gutsmann). Prim. sbh. *smîlj*, g. *smílja* »H. arenarium« (Vuk), hrv. tudi *cmîlj*, g. *cmílja* »isto«, *smíljak, -ljka* »isto« (Slavonija), čak. *cmȋj*, g. *cmȉja* »Helichrysum, Strohblume« (Hvar; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 103), *smȋlj*, g. *smȉlja* »isto« (Vrgada; Jurišić, Rječnik, 193), mak. *smil* »Helichrysum arenarium; rumena zemlja«, sem denom. v. *smilosa se* »porumeneti (o bolnem človeku)«, blg. *smíl(ъt)* »Helichrysum (Gnaphalium) a.« poleg *smín(ъt)* »isto«, č. *smil* (< jslov.; Machek[2], 560), r. dial. *cmín* (< ukr.; Dal', Slovar'[3] IV, 1262), ukr. *cmín, cmýn* poleg *čmél, čmíl, čmír*. Jslov. fit. **smíľь*, g. **smiľá* → **smíľь*, g. **smíľa*; tudi **smȋľь*, g. **smȋľa*. Zaradi priostrenih listov teh rastlin je mogoče izhajati iz substantiviziranega adj. **smiľь* < **smei̯lio-s* »ki ima ostre, šilaste liste« k **smei̯lo-s* »oster, šilast« > lot. *smeìls* »oster, špičast, šilast« poleg *smaĩls* »isto«, *smaile* »konica«, lit. *smaĩlas, smailùs*. Z istim adjektivom povezuje Trubačev, Serbo-lužickij sbornik, 166, dl. fit. *wódna mil* (f.), g. *wódneje mili* »Sagittaria sagittifolia, Alisma plantago aquatica«, gl. *mil* (f.), *-e* »Sagittaria«. Sln. sin. so *molova roža, molec, molčevje* (k **mòľь* »tinea«, prim. nvn. *Mottenkraut*, hrv. *moljačak*, gl. *molowe zelo*; Marzell, Wb. Pfln. II, 786), *madronščica, laška kamilica, slamnica, neven*. M. F.

smírek (m.), g. *-rka*, tudi *smȋrek* (m.) *-rka* »isto« »smyris«, adj. *smírkov, -a*, v. *smȋrkati, -am*, vse samo knjiž. Preko sbh. *smírak* izposojeno iz n. *Schmirgel* »isto«, kar je neposredno sprejeto v sln. dial. *šmę́rg(e)l, šmírg(e)l* (m.), *-gla* in *-g(e)lna* »isto« z izv. v. *šmę̑rglati, šmȋrglati* »schmirgeln« in »imeti za mar, upoštevati«. N. *Schmirgel*, star. tudi *smergel* je izposojeno iz it. *smerìglio* < srlat. **smerilium* poleg *smyris* < gr. σμύρις »smirek (za gladenje ali poliranje)« nepojasnjenega izvora, komaj sorodno s stvn. *smero* »mast« (Kluge[22], 644; Frisk II, 751). M. S.

smled I (m.) »Peucedanum oreoselinum« (Vinica), akcent neugotovljen (Barlè, Zb. NŽOJS XXX–XXXI, 116). Osamljen fit.; Machek, JR, 160, primerja č. *smldník* »Peucedanum« ter misli na psl. **smlьdъ*; sln. bi bilo mogoče samo **smeldъ*, v ESČ pa misli Machek zaradi n. *Smilge* »Peucedanum« na križanje dveh osnov. Glej tudi *smộlje*.

smlệd II (adj.), f. *smlę́da* »bled, rumen (o obrazu)« (rez.), tudi *smlę́dav* »isto«, abstr. *smledộst* (f.) »bledost«, *smledák* (m.) »kdor je bled«, *smledúh* (m.) »isto«. Pomensko blizu je sln. adj. *mlę́den*, f. *-dna* »shujšan; slabega okusa«, tudi *omlę́den*, f. *-dna* »preveč sladek; slabega okusa«, kar Bezlaj, ESSJ II, 188 s., povezuje s hrv. *mlȇdan, mlȇdna* »suh, mršav; neslan«, *smlèdnjeti, -nīm* »suh postati« (oboje Dubrovnik), z asimilacijo *ml- > mn- mnēdăn*, f. *mnédna* »suh« (Žumberak; Skok, JA XXXIII (1912), 365), *mlidan* (Slavonija, Krk) in r. *méledkij* »počasen«, *méłednyj* »isto«, *meledá* »zamudno delo« (Dal', Slovar'[3] II, 823) in tako kot Iljinskij, IORJ XXII/1, 196, sklepa o osnovni prevojni stopnji k psl. adj. **môldъ* »mlad; mehak«. Psl. adj. **smȇldъ* poleg **meldьnъ* ohranjata starejši in splošnejši pomen verbalne osnove **(s)mel-d-(H)-* »delati mehko«, prim. arm. *mełk, -i, -iç* »mehek, nežen, slab« < **meldu̯i-*, gr. μαλθακός »mehek, nežen, rahel« < **mḷdh-n̥-k'o-s*, kar je novotvorba iz prvotega adj. *μαλθος (Frisk II, 167) < ide. **mḷdHo-s-*, stvn. *milti, milte*, srvn. *milde, milte*, nvn. *mild* »mehek, nežen, ki ni oster« < germ. **meldi-* < ide. **meldHi-* (Kluge[22], 479). Z vzglasnim ide. **s-* je tudi germ. v. **smelt-a-* »delati mehko, topiti« v stvn. *smëlzan* »isto«, srvn. *smëlzen*, nvn. *schmelzen* poleg germ. **melt-a-* »isto« v ags. *meltan* »topiti, žgati; prebavljati«, stnord. *melta* »prebavljati« z ustreznikom v gr. μέλδω »topiti« (Frisk II, 199 s.). S to besedno družino povezuje Būga II, 166, lit. *meldà, méldas* »ločje«, lot. *mẹldi, mẹ̃ldri* »isto«. Povezavo sprejema Fraenkel, 431. Vendar bi bilo to balt. gradivo najprej potrebno povezati s slov. fit. **smьldь* »Peucedanum«, prim. ukr. *smóvd'* »Peucedanum« poleg *móvd'* »Peucedanum oreoselinum« (Makowiecki, SBLM, 261), č. *smldník* »Peucedanum«, in s **smeldъ* »isto« v sln. *smled*. Glej tudi *mlę́den, mlâd, mladíti* in *smled I*. M. F.

smočíti, *-ím* (v. impf.) »mezeti, postajati sočen«; k temu *smočę̑n, -a* »meževen« (Kobarid) in *smóčen, -čna* »sočen«. Pomensko blizu je slš. *smoklit' sa* »mezeti, pršiti, jokati«, č. dial. *smochlit'* »jokati«, adj. slš. *smokl'avý* »deževen«, č. dial. *smochlivý*. Machek[2], 561,

domneva, da je to ekspr. tvorba, morda v zvezi z *móker*. Glej *smọ̑k II*.

smodíti, *-ím* (v. impf.) »ustulare, urere, amburere«, pf. *pri-*, *za-*, *o-*, *na-*, *po-*, *u-*, *od-s*., iter., sekundarni impf. *-smọ́jati*, *-am* in *smâjati*, *-am*; subst. *smọ̑d*, *smọ̑j* (m.), *-a* in *smọ́da*, *smọ́ja* (f.) »ustio«; *prismọ̑da* (f.), *prismodȇ* (m.), *-ẹ́ta*, *prismọ̑dež* (m.), *-a*, *prismọ̑d* (m.), *-a*, tolm. tudi neprefigirano *smọ̑d* (m.), *-a* »ein angebrennter, verrückter Mensch«; *smodník* (m.), *-a* »pulvis pyrius« (od Vodnika dalje), gor. *smọ̑jka* »v žerjavici pečena cela repa«; semkaj verjetno tudi štaj. *smodrȋgla* »pokrovka«, kompoz. z drugim členom iz *rȋglati* »zapirati« < n. *riegeln*; ledinska imena *Smodeč*, *Smodiš*, *Smodevka*, *Smodivnik* poleg *Svojenica*, n. *Zwanzgerberg* (Bezlaj, SR VIII, 20). V 16. st. *perſmoienje* »aduſtio« (Megiser), v 18. st. *ſmoditi* »torrere; ſuſhiti, pezhi, ſhgati«, *podſmoditi* »suburere« (Kastelec-Vorenc), *smodim* »amburere«, *smôd*, *-ú* in *smoj* »aduſtio«, *smòjka* »rapa aſſa«, *ſasmôd*, *-a* »ambuſtio« (Pohlin), *ſmoditi*, *oſmojati* »sengen«, *ſmod*, *ſmoi* »Brand« (Gutsmann).

Prim. csl. *prismǫditi*, *-ždǫ* »torrefacere«, *osmǫditi*, *-ždǫ* »notam inurere«, sbh. *smúditi*, *smȗdīm* »smoditi«, *smȗd* »smrad od dima«, mak. *smadi* »smoditi«, *smad* »smrad od dima«, blg. *smъdí me*, *smъ́dva me* »srbi me«, p. *swąd*, g. *swędu*, dial. *smąd* »smod«, *smądzić* »sušiti, žgati, prekajevati meso«, *smądzi go* »boli ga« (Karłowicz, SGP V, 177), č. *smuditi*, *smoud*, *-u*, dial. *cmúd*, *čmúd* »smod, smrad«, slš. *smúdiť (sa)*, *smud*, *čmud*, gl. *smudźić (so)*, *smud*, *-a*, dl. *smuźiś*. Za psl. je treba domnevati nomen actionis **svǫdъ* in kavz. (eventualno denom. fakt.) **svǫdīti*, **-íšь* »smoditi«. Varianta z vzglasnim *sm-* je posledica vpliva besedne družine **smola*, **smaliti* ali **smogorъ*, **smaga* ali nastala po fonetični poti, prim. (sicer verjetno obratno smer v) p. *świerk* : sln. *smrẹ̑ka*. V *e*-jevski stopnji je sorodno stcsl. *prisvęnǫti* »oveneti, marcescere«, stč. *svadnúti* »isto«. Zaradi dublet, npr. p. *węd*zić »sušiti, prekajevati« : p. dial. *smądzić* »isto«, stč. *svadnúti* : č. *vadnouti* »uveneti« je treba *s-* imeti za *s-* mobile. Kavz. **svǫdīti* je tako soroden s psl. **vęd-nǫ-ti* »veneti«, kavz. **vǫditi* > sln. *vodíti*, *-ím* »prekajevati (meso, proso)«, p. *wędzić* »isto«. Dalje je sorodno stvn. *swintan* »izginiti, veneti, hujšati, onesvestiti se«, kavz. srvn. *swenden* »izkrčiti, povzročiti, da izgine«, n. *verschwenden* »zapravljati«, dial. še v pomenu »s požiganjem trave pripraviti zemljišče«, ags. *swindan* »upasti, izginiti«. Verjetno je sorodno še estir. *asennad* »končno« (adv.) in »po« (prep.). Ide. koren je treba rekonstruirati **su̯endh-* »manjšati se, izginjati«, v slov. in delno v germ. kavz. delno pomensko specializirano »s pomočjo ognja povzročiti, da izgine«. Osnovna literatura: Miklošič, 329; Pokorny, 1047; Vendryes, A-94. Glej tudi *venẹ́ti*, *vodíti II*, *smọ̑dka*, pa tudi *smága*, *smájen*, *smẹ́jen*. M. S.

smọ̑dka (f.) »cigara«, tudi *smọ̑tka*, dem. *smọ̑dčica* »cigareta«. Prevzeto iz hrv. *smȍtka* »cigara«, kar je izv. iz *smòtati* »zviti« (Pleteršnik II, 519). Pisava z *-d-* v sln. je posledica naslonitve na sln. *smodíti* »sengen, rauchen«. M. S.

smogọ́r (m.), g. *-a* »grča, strjena smola na drevesu, bula od zoljevega pika na živini, mozolj; moč, kujavec«, tudi *smogúr*, dial. *smoɣôr* (Stari Trg ob Kolpi), *smȗgur* (Vas pri Kostelu); v. *smogoriti* »kujati se« (vzh. štaj.). Pleteršnikova akcentuacija *smogọ́r* ni zanesljiva. Verjetno sodijo k tej osnovi še cgn. *Smagur*, *Smogovec* in *Smogaj*. Prim. hrv. *smògur*, *šmogur* »bor, jelka«, *smogor* »luč«, cgn. *Smogorić*, r. dial. *smógolь* »smola«, *smógarьe* »les za razsvetljavo pri nočnem ribolovu«, p. *smogorz* »šota«, tpn. *Smogorzewe*, stč. tpn. *Smogor*, dl. *smogoŕ*, *-rja* »gnil štor, šota«. Psl. **smogorь* je v prevojnem razmerju s **smaga* (Brückner, 502; Vasmer II, 647). Zgrešeno navezuje Skok III, 293, samo hrv. lekseme na predide. **mugo*. Dalje glej *smága*. M. S.

smȍk I (m.), g. *-óka* »draco«, k temu *smokulja* »vrsta kače«, verjetno spada sem tudi *Muk* »ime demona« (narodne pripovedke). Prim. sbh. *smȗk* in *smôk* »draco«, mak. *smok*, blg. *smók*, d. obl. *smókъt* »gož« in r. *smók* »serpens, draco, morski zmaj« poleg »mavrica«, br. *cmók*, *smók* »zmaj, zla sila«, p. *smok*, kašub. *smok* »zmaj«, č. *smok*, *zmok*, *zmek*, slš. *zmok*, *zmak* »škrat«, stč. *zmek* »hudič, zmaj«. Iz slov. je lit. *smãkas* »zmaj«, verjetno iz starega **sъmъkъ*, prim. stč. *zmek* po križanju z **zmьjь*. Oblike z *-o-* in *-u-* so neregularne. K pomenu prim. stcsl. *smykati sę* »plaziti se«, sln. *smúkati se*, *smúčati* (Miklošič, 311; Machek[2], 717; Skok III, 296). Dvomi Vasmer II, 647, ki po Brücknerju, 503, opozarja na r. dial. *smoktátь*, *smokčú* »sesati«; sln. *cmokáti*, *smókniti*.

smọ̑k II (m.), g. *-a* »prikuha«, zlasti »dušena repa ali zelje«; tudi »sok (pri pečenju mesa)« (Staro Sedlo, mariborska okolica, vzh. štaj.), »močnik« (notr.), »Rumex obtusifolius«; v. *smočíti*, *-ím* (impf.) »zabeljevati«, *osmọ́čiti se*, *-im se* (pf.) »omastiti se, namazati se z mastjo« (bkr.), adj. *smóčen*, *-čna* »sočen«, *smočẹ̑n*, *-a* »muževen (o drevju spomladi)« (Kobarid); v 18. st. *smuk* »Vorrath an Speisen; penus« (Pohlin).

Prim. sbh. *smôk*, g. *smȍka* »zabela, začimba; mlečni izdelek«, adj. *smȍčan*, *-a* in *-čna* »tečen, začinjen, zabeljen«, v. *smȍčiti*, *smȍčīm* »zabeliti; jesti zabeljeno, mastno hrano«; *smač* »apetit«, *smaž*, *smaš* »isto«, blg. *smok* »nasoljeno meso« (navaja Miklošič, 311). Dalje nejasno. Miklošič, l. c., domneva staro onomatopejo in primerja sln. *cmȍk*, *cmokáti*, p. *smoktać*, br. *smaktácь*, *cmókacь* »tleskati z jezikom, cmokati«, r. dial. *smoktátь*, *-kčú*, ukr. *smoktáty*, *-kčú* »sesati«, ki je znana tudi z *u*-jevskim vokalizmom, npr. sln. *smúkati*, *-am* in *-čem* »schluchzen, winseln, schwatzen«, mak. *smuka*, *šmuka* »sesati«. Možna je tudi izposoja iz stvn. *smac*, srvn. *smac*, *smach*, n. *Geschmack* (Skok III, 293), od koder je gotovo sln. *smak*, *žmȃh*, *šmah*, č. *šmak*, r., br., p. *smak* »okus«. Ni izključeno niti prvotno **sъ-mokъ* iz **sъ-močiti*. Glej tudi *cmokáti*, *smọ̑kev*. M. S.

smọ̑kev (f.), g. *-kve* »ficus«, tudi *smọ̑kva* »isto«; adj. *smọ́kov*, *-a*, *smọ̑kvin*, *-a*, *smokọ́ven*, *-vna*; dem. *smọ̑kvica*. V star. jeziku se uporablja sin. *fíga*. Megiser navaja *ſmokva* kot hrv. in v istem geslu podaja sln. *fige* (f. pl.). Sln. *smọ̑kev*, *smọ̑kva* se je ohranilo v primorskem pasu, npr. *cmọ̑kva* »smokva« (Hrušica v Istri) in v gor., kor., goriš., vipav. dem. *smọ̑kvica* »gozdna jagoda«, kar ustreza slš. *smokvica* »isto«. V osrednjih dial. je poimenovanje za iz Biblije poznanega drevesa in sadeža »ficus« nadomestila germ. izposojenka *fíga*.

Prim. stcsl. *smoky*, g. *smokъve*, mlajše *smokva* »ficus«, sbh. *smȍkva*, čak. *smȍkva*, g. pl. *smȍkav̥* v Vrbniku na Krku še nom. sg. *smoki* (navaja Žic, Zb. NŽOJS V, 67), pri Križaniću *smókva*, kajk. *smȍkva*, g. pl. *smokâv* (Rožić, Rad CXV, 128), mak. *smokva*, blg. *smokínja*, dial. *smokína*, *smókva*, r. *smókva*, str. *smokỳ*, g. *ot smókve* (navaja Kolesov, 101), br. *smókva*, p. *smokiew*, *smokwa*, č. *smokva*, star. slš. *smokva*, gl., dl. *smokwa*. Navedene zah- in domnevno tudi vzh. slov. besede so izposojene iz jslov. Ker gre za poimenovanje mediteranske rastline, na slov. področju rastoče le na Balkanu in na Krimu, izhodiščno **smȍky*, g. **smokъvė*, akz. **smokъ̀vь* (izpričano akcentsko stanje se je posplošilo iz akz. sg.; Snoj, SR XLII, 507) gotovo ni psl. Starejši avtorji domnevajo, da gre za izposojo iz got. *smakka* (*-n*-deblo m.) »figa« (Vasmer II, 674 s star. literaturo). Vendar bi od tod pričakovali psl. *-o*-deblo. Če gre za izposojo iz got., je treba poleg substantivizacije adj. **smaka-* »okusen« v m. spolu **smakan-* domnevati tudi substantivizacijo v f., katerega nom. sg. **smakô* bi se v psl. substituiral s **smȍky*. Dodatna težava pri tem izvajanju je got. geminata *-kk-*, ki načelno kaže na izposojo (Braune-Ebinghaus, Got. Gramm.[19], 52). Grimm, Gesch. d. d. Spr., 428, izvaja got. *smakka* iz slov.; Oštir, Beitr., 12 ss., domneva za oboje izposojo iz nekega kavkaškega jezika. Illič-Svityč, Etim. issl. II, 71 ss., meni, da je jslov. **smoky* sorodno s **smokъ* »mesni sok, zabela ipd.«. Domneva je starejša, glej Schrader, RL[2], 304. Sln.-hrv.-č. **smokъ* je ali stara onomatopeja (sln. *cmȍk*, *cmokáti*) ali izposojenka iz stvn. *smac* »okus«. Ne glede na etimologijo omenjenega **smokъ* je jslov. **smȍky* možno izvesti iz **smȍkъ* »sok, sočnost, okus(nost)« po besedotvornem postopku, znanem iz sbh. *plȍdva* »placenta« (Vuk), stcsl. *neplody*, *-ъve* »neplodna ženska« k **plȍdъ*; sti. *pādū́-* »čevelj« k **pādū́-* »noga«. Prvotni pomen **smȍky* je tako »imajoča smok« = »sočnost, okusnost«. Dalje glej *smộk II*. M. S.

smóla (f.) »pix«, semkaj *smolíti*, *-ím* (impf.) »mazati s smolo«, pf. *o-*, *-po-*, *pri-*, *na-*, *za-s*., adj. *smólen*, *-lna*, *smolện*, *-a*, *smólnat*, *-a*, *smolȁt*, *-áta*, *smolíkast*, *-a*; izv. s. *smolíka* »drevesna smola, neka bolezen dreves«, *smoljénec* (m.), *-nca* »kosmat klobuk« (notr.), *smolár* (m.), *-ja* »Pechbrenner«, *smolȅ* (m.), *-éta*, *smólec* (m.), *-lca* »čevljar«; v 16. st. *ſmolla*, *smolla* »pix« (Megiser), v 18. st. *smola* »pix«, *smólim* »pice illinere« (Pohlin); cgn. *Smole*, *Smolak*, *Smolar*, *Smolej*, *Smolec* ipd., tpn. *Smolnik*, l. 1498 *Smol(l)nick*, *Smulnick*; fraza *imeti smolo* »Pech haben« je kakor hrv. *imati smolu*, č. *mít smůlu* kalk po n., kjer je izpričana že v 18. st. (Kluge[17], 536).

Prim. csl. *smola* »pix«, sbh. *smòla*, čak. *smȍlȁ*, mak. *smola*, blg. *smolá*, r., ukr. *smolá*, br. *smalá* in *smolь*, p. *smoła*, č. *smůla*, *smola*, stč. *smola*, slš. *smola*, gl. *smoła*, dl. *smóła*, plb. *smölă* »smola« in »pekel«. Iz slov. jezikov je trž. it. *zmola* »smola«, lit. *smalà*, lot. *smala* »katran, smola« (Fraenkel, 839), rum. *smolí* »nasmoliti«. Psl. **smolȁ* izvajajo iz ide. **(s)mel-* »počasi goreti, tleti«, prim. kavz. od tod v gl. *smalić*, dl. *smališ* »smoditi«, sln. *smolíti* »žgati«, lit. *smelà* »smola«, *smil̃kti*, *smilkstù* »tleti, kaditi se«, lot. *smęls*, pl. *smęli* »smolnat les«, dalje sragl. *smolder* »dim«, srir. *smál*, *smól*, *smúal* »ogenj, žar, pepel« (Mühlenbach-Endzelin III, 957; Vasmer II, 675; Pokorny, 969; Fraenkel, 842). Glej tudi *miljâva*, *mlêčje*, *mólkel*, *maléti* in *smolíti I*. M. S.

smolíka (f.) »nalezljiva bolezen mladih konj z vnetjem žrela in bezgavk v grlu« (SSKJ IV, 767), notr. *smolȋka* »neka konjska bolezen« (Rigler, Jnotr. gov., 102), adj. *smolíkav* »žlezast«, *smolíkast* »isto«. Izhajati je mogoče iz deverbativnega nomena agentis **smolýka* (f.) »ki žge« (tip **voldýka* »vladika« k **volsti*, **voldǫ* »vladati«), sorodnega s slov. kavz. **smolīti* »žgati«. Tematski *o*-jevski prezent **smol-ti*, **smolǫ* »žgati«, iz katerega je bil glede na paralelne tvorbe (prim. lat. *mandūcus* ← *mandō*, *cadūcus* ← *cadō*) izpeljan substantiv **smolýka*, v slov. ni evidentiran. Dalje glej *smolíti I*. M. F.

smolíti I, *-ím* (v. impf.) »žgati, smoditi« (Haloze); semkaj zah. sln. *osmolíti se*, *-ím se* (pf.) »osmoditi se«. Prim. z dolgom vokalizmom r. dial. *smálitь* »smoditi«, ukr. *prysmalýty* »prižgati«, br. *smalícь*, *smáliš* »peči, pražiti«, p., gl. *smalić*, dl. *smališ* »žgati«. Vasmer II, 670, primerja flam. *smœl* »soparen« < **smōla-*. Slov. primeri najverjetneje predstavljajo kavz. (razen sln. z dolgim vokalizmom) iz ide. baze **smel-* »žgati«. Dalje glej *smóla*, *maléti*. M. S.

smolíti II, *-ím* (v. impf.); poleg osnovnega pomena »mazati s smolo« je izpričano tudi v pomenu »nerodno, nadležno se smukati (npr. okoli deklet)«. Najbližje temu je pom. *smᵘūləc* »dobrikati se, muzati se, presti (o mački), striči z ušesi (o konju)«, kar se kakor sbh. in kašub. meša z glagolom *smᵘūləc (są)* »striči z ušesi, dobrikati se, muzati se«, kašub. *smulëc są*, *cmulëc są* »nasmihati se, kujati se«, *osmuloni* »priliznjen«, č. dial. *smolit' sa* »sukati se« (Bartoš, Dialektologie I, 266), slš. *smolygat' sa*, *smoligat' sa* »smukati se« poleg *tmolit' sa*, *motolit' sa* (pomešano z *motati*) sbh. *osmóljiti*, *ocmóljiti* »povesiti nos« (o variantah glej Skok III, 294). K pomenskemu razvoju »mazati se« > »dobrikati se« prim. sln. v 18. st. *smèrkam* »mit Rotz ſchmieren« in »liebkoſen«, sbh. *máziti* »ljubkovati«. M. S.

smộlje (n.) »brinje« (mariborska okolica, rož.), sem tpn. *Smolje* na Koroškem z n. kalkiranim ustreznikom *Kronabeth* (Dvojezična Koroška, 107), prim. stvn. *kranawitu* »brinje« > sln. dial. *kronovičje* »isto« (ok. Šentilja; Bezlaj, Eseji, 82); tudi *smólek* (m.), *-lka* »isto« (štaj.), *smộljka* (f.) »brina«, adj. *smólov* »brinov«, tudi *smolen*, f. *-lna* »isto«, prim. *ſmolna bobeka* »brinova jagoda« (Gutsmann); *smólovec* (m.), *-vca* »brinovo grmovje«, obir. *smó:luc* (m.), *-a* »brinovo olje« (Karničar, Obir, 234); rez. *smulịka* »brinje« (Steenwijk, SDR, 310). V 16. st. *shmolje* »juniperus« (Megiser), v 18. st. *ſmolje* »Wacholder, ſmerlinouz, branzhur, brinje«, *ſmole*, *ſmolna bobeka* »Krametbeere, branzhur, brinovu sernu«, *ſmolovez*, *ſmolou germ*, *ſmole* »Krametſtaude, brinje« (Gutsmann). V ostalih slov. jezikih obstajajo le posredni znaki o slov. besedni družini **smolъ* »brin« oz. »rastlina z iglastimi ali ošiljenimi listi«, prim. ukr. *smolóvyj* »borov«, *smolívka* »borova trska« (Grinčenko, Sl. IV, 159), prim. sln. *smolnica* »borova trska«, br. dial. *smalína* »smreka« (Lutki), »smrekov les« (Zapjasočča; oboje LABNG I, karta 138, 144). Pritegniti bi bilo mogoče tudi mak. fit. *smolec* »Bolboschoenus maritimus, zuka, ševarika«. Slov. **smȍlъ* je lahko iz ide. **smoló-s*

»bodeč«, prvotnega ptc. iz v., ki se ohranja v lot. *smêlt, smelu, smêlu* »rezati« poleg *smalît, smalīju* »isto« (Mühlenbach-Endzelin III, 958, 951, brez slov. gradiva). Fonetično nemogoče je sln. dial. *smǫ̑lje* »brinje« izvajati iz **smьld'e* (tako Bezlaj, Eseji, 82), zato tudi r. *možževelьnik* »Juniperus« ni sorodno z zgornjo slov. besedno družino (drugače Trubačev, Etimologija 1968 (1971), 267 s.). Glej tudi *smolnica.* M. F.

smolnica (f.) »brinovka, Turdus pilaris«, izpričano v 18. st. pri Gutsmannu: *ſmouniza, ſmolniza* »Krametvogel, brinouka«, in v 19. st. pri Freyerju, Fauna, 12: *ſmolniza, ſmovniza.* Tako kot *brínovka* »Turdus pilaris« (← adj. *brínov*) substantivirano iz adj. *smolen,* f. *smolna* »brinov«, prim. *ſmolna bobeka* »Krametbeere, brinova serna« (Gutsmann), ker se brinovka hrani z brinovimi jagodami. Z enako pomensko podstavo je tvorjeno tudi srvn. *kranewitvogel* »Turdus pilaris« k *kranewite* »brin«, stvn. *kranawitu* »isto« (Suolahti, VN, 62; Lexer, Mhd. Wb. 1, 1710). Dalje glej *smǫ̑lje.* M. F.

smotláka (f.) »navlaka, ropotija, mrčes; skupina malovrednih ljudi«, danes navadno psovka; tudi *smǫ́tlaka, smetláka, zmotláka* »isto«, črnovr. *smę̑tlâkạ* »hudoben človek«, gor. *smodlâk* (m.), *-a* »nepridiprav«; v 18. st. *smetlâka* »Auswirfling, peripſema« (Pohlin); cgn. *Smodlaka.*

Zdi se, da sta v sln. sovpadla dva psl. leksema. Enega je možno primerjati z r. dial. *smútolok* »prepir, nesoglasje, zmeda«, *smútoloka, smutolóka* »nemir, nered, nesmisel« (navaja Dal', Slovar'[3], IV, 302) in izvesti iz dvandva kompozita **sъmǫ́tъ-volkъ/-vȍlka* iz **sъmǫtъ* »nemir, prepir« in nomena actionis v. **velk-tĭ́* »vleči«, drugega pa primerjati s p. dial. *smatlák* »pobalin, slab delavec«, navadno v funkciji psovke, *smatłacz, smatłak, smatłać, smatłęga* »isto« (navaja Karłowicz, SGP V, 176), č. *smotlacha, šmotlacha, šmatlach, šmatlacha* »zmeden človek«, slš. *šmatliak, šmatloš* »krevsač« (Kálal, Sl., 684), kjer gre za derivacijo z različnimi, delno ekspr. sufiksi iz p. dial. *smatlać* »tipati«, *s. się,* č. *šmatlati* poleg *šmat'hati,* slš. *šmatlat'* »krevsati, klatiti se«. To se je po Machkovem mnenju razvilo iz **sъ-mǫtьl'ati* k **mǫtiti* (Machek[2], 617), vendar gre verjetneje za ekspr. tvorbo iz nenazalizirane osnove psl. **motāti.* Sem sodi morda še sln. *matoga* »neko strašilo«. Iz nazaliziranega in neprefigiranega psl. **mǫtьl'ati,* prim. sbh. *mùtljati, -ām* »kaliti, zapletati«, *m. se* »klatiti se«, je izvedljivo hrv. dial. *mutlak* »neotesan človek« (Virovitica; Skok II, 491 s.), *mùtljāg* »kalna voda«, *mùtljaga* »človek, ki mnogo govori in laže«. M. S.

smrâd (m.), g. *-a* in *smradû* »foetor«, *smrâdež* (m.), *-a, smrája* »isto«, *smradúh* (m.), *-a* »smrduh«, rož. *smrájda* »prav hud smrad, vzdevek vsiljivemu človeku« (Šašel, RNB, 111), adj. *smráden, -dna, smradljȉv, -íva* »foetidus«, v. *smráditi, smrâdim* »povzročati smrad«, navadno le pf. *usmráditi (se)* »stinkend machen (werden)« (knjiž. *usmradíti (se), -ím (se)),* iter., sekundarni impf. *usmrájati (se) usmrajeváti (se),* intranz. *smradę́ti, -ím* »foetere«; v 16. st. *ſmrad* »abominatio, foetor, graveolentia, impuritas, ſordes« (Megiser), v 18. st. *ſmrád* »foetor, foetidus« (Kastelec-Vorenc), *ſmrâd, -û* »foetor«, *ſmradem, ſmraditi* »foetorem edere«, *ſmradliv* »foetidus, putidus« (Pohlin), *ſmrad* »Gestank«, *ſmradim* »ſtänke an« (Gutsmann); morda od tod cgn. *Smrajc.*

Prim. stcsl. *smradъ* »foetor, odor«, *smraždati, -ajǫ* »inquinare«, sbh. *smrâd, -a,* v. *smrȁditi, -īm,* čak. *smrôd,* blg. *smrád,* d. obl. *smrádът,* redkeje f. *smrad-(tá)* »smrad«, adj. *smráden, -dna* »smrdeč«, r. dial. *smórod,* ukr. *smórid, -odu,* br. *smuród, -u,* p. *smród, -odu,* č., slš. *smrad* (č. denom. *smraditi*), star. gl. *smród* g. *-odu* in *-oda* »isto, drek, umazanija«, dl. *smrod* »isto; Rhamnus frangula«. Psl. **smôrdъ* poleg **smȍrdъ.* Na **smȍrdъ* kaže poleg sln. in sbh. kavz./fakt, **smȍrditi* še blg. *smrádът,* br. *smuród* (r. *smoróda* »ribez«) in dalje lit. *smárdas* »vonj, smrad«. Psl. **smôrdъ* < **smorHdó-* ustreza lot. *smar̃ds, smàrds* »duh, vonj«. Psl. **smȍrdъ* morda kaže na akcentsko dubleto **smórHdo-*; oboje iz baze **smerHd-,* prez. **smerHde/o-* »(dišati), smrdeti«. Evidentno težka baza v balto-slov. (prim. še lit. *smirdė́ti, smìrdžiu* »smrdeti«) povečuje dvom o sorodstvu z gr. σμόρδωνες (pl.) »ὑποκοριστικῶς ἀπὸ τῶν μορίων, ὡς πόσθωνες« (Hesych.), ki kaže na lahko. O tem in ostalem sorodstvu glej *smrdę́ti.* M. S.

smȓcati, *-am* (v. impf.) »smukati«, npr. *listje z veje smrcati.* Verjetno pomenska predstopnja k »sesati, srebati« < »vleči«, prim. csl. *smrъcati, -ajǫ* »haurire«, str. *smъrcati, smъrcaju* »vsrkavati, vpijati« (Sreznevskij, Mat. III, 447), iter. k **smъrkati.* K pomenu prim. sln. *smúkati (listje z veje)* : mak. *smuka, šmuka* »sesati«. Dalje glej *smŕkati I.* M. F.

smrčáti, *-ím* (v. impf.) »med spanjem piskajoče, hrkajoče dihati«, tudi *smŕčati, -ím* (impf.) »hrkati« poleg »zrak skozi nos močno vdihavati, sopihati« (izpričano že v 16. st. pri Bohoriču), pf. *na-, po-s.*; tudi *smŕkati, -am* (impf.) »zrak skozi nos močno vdihavati« (vzh. štaj.), subst. *smȓček* (m.), *-čka* »nos sesalcev«, *smrčâj* (m.) »hrk«, adj. *smŕčav.* V 16. st. *ſmerzhiti* »schnauben, fremere« (Megiser), v 18. st. *smerzhim, -zhâti* »schnarchen; ronchiſſare«, *smèrzhaj* »Schnarcher; rhonchiſſator« (Pohlin), *ſmerzhati, -zhim* »schnarchen«, *ſmerzhei* »Schnarcher« (Gutsmann).

Pomensko najbliže je dl. *smarcaś, -cym* »schnarchen«, *pśesmarcaś* »durchschnarchen, ungehörig durchschlafen« (Muka, Sl. II, 457), gl. *smorčeć* »schnarchen, schnauben«, *smorkotać* »schnarchen«, slš. *smrkat'* »njuhati, nosljati« (Kálal, Sl., 622). Tako kot sln. *smŕkati* »srebati«, *cmŕkati* »isto« (k menjavi vzglasnega *s-* s *c-* pri tvorbah z ekspr. pomenom prim. še hrv. *sȍpot* : *cȍpot* (Dalmacija)), *smȓčkati* »srebajoče jesti« (bkr.), csl. *smrъčati, -čǫ, -čiši* »sorbere, ebibere«, hrv. *smŕkati, smȓčēm* »isto«, *cmȑkati, cmȑkām, cmȓčēm* »srkati« (Belostenec, Stulli, Vuk), mak. *šmrka* »kavo piti« poleg »smrkati; črpati, sesati«, dial. *smrka* »isto«, slš. *smrkat'* »smrkati, njuhati, srkati« pomenska skupina k psl. **smъrkāti, *smъrčāti* < **smъrkēti.* Dalje glej *smŕkati I.* M. F.

smȓček I (m.), g. *-čka* »nasus mammalium«. Brez znanih paralel. Najverjetneje **smȑčьkъ,* internosln. nomen agentis iz sln. *smŕkati, smŕkam* »vleči smrkelj skozi nos«. Glej *smŕkati I.* M. S.

smȓček II (m.), g. *-čka* »Morchella conica, esculenta« (Cigale, Janežič; po Cafu pkm.); intonacija ni zanesljiva; zilj. *čmrčeč* (Štrekelj, SNP I, 464), zah. štaj.

čmŕček, čmŕčič, hŕček (Caf), v 18. st. *zhmerzhek* »Maurache, Schwamm«.

Prim. sbh. *smŕčak, -čka*, dial. tudi *krček, srčeki, hrč, hrčak*, r. *smorčók, -čká*, ukr. *smórč*, g. *smorčá, smórž*, g. *smoržá*, dial. še *smorg, smorščok, smoržok*, br. *smaržók, -žká* in *smórž*, g. *smoržá*, p. *smardz, -a, smarz, -a*, č. *smrž*, dial. *smrk, smrha*, slš. dial. *smrh, smrha, smrček*, gl. *smorž, smerž*, dl. *smarž, -y, smaržel, smerž*. Iz slov. jezikov je mold. *zbîrciog* »smrček, mavroh«. Slov. **smьrčь* poleg **smьržь*, dem. **smъrč/žьkъ* navadno rekonstruirajo **smurkio-*, povezujejo s psl. **smъrkāti*, sln. *smŕkati, smŕkelj*, r. *smorgátь* »smrkati« in domnevajo prvotni pomen »sluzasta goba« (Vasmer II, 678; Schuster-Šewc, HEWb., 1323 s.). Miklošič, 310, z rezervo misli na sorodstvo s csl. *smrъkъ* »tubus« (ta goba ima namreč votlo steblo; prim. tudi lat. *tūber* »Morchella«). Vendar zasluži pozornost podobnost s srvn. *morhel, morche*, n. *Morchel* »isto« (kar navadno neprepričljivo enačijo s homon. srvn. *morhe, morche* »korenček« (npr. Kluge[22], 488). Zaradi poznosrvn. variant *maurache, mauroche* (glej *mâvroh*) in frc. *morille* »isto« se Wartburg, FEW VI/1, 545 s., odloči za **maurīcula*, f. k lat. *Maurus* »Maver«. Ime naj bi goba dobila zaradi temnejše barve klobuka (prim. tako motivirano sln. *túrek* »Leccinum aurantiacum«). Germ. besede bi bile v tem primeru izposojene iz rom. (Pfeifer, EWD, 1126). Razmerje med slov. in germ. (in rom.) gradivom ni pojasnjeno. Izposoja slov. besede iz germ. ni verjetna. Machek[2], 562, in Skok III, 294, domnevata substratni izvor. M. S.

smŕček III (m.), g. *-čka* »muren«. Glej *cvŕček, svrčáti*. M. S.

smŕda (f.) »zvezda na šapljih« (kranj.) Nejasno. Ker so šaplje okraševali z mirto, je mogoče, da je leksem v zvezi s poimenovanjem za mirto, prim. it. *morta* »veje in listje mirte«, lat. *murta, murtus, -ī* »mirta« < gr. μύρτος (f.) »mirta (drevo, veja)« (Battisti-Alessio, 2513; Walde-Hofmann II, 131). Rom. izposojenka z leniranim *-d-* se je lahko ljudskoetimološko naslonila na sln. imena za brin iz **smьrdlīnъ* in od njih prevzela vzglasni *s-*. Mirtove jagode imajo vonj, podoben brinovim. Glej tudi *smrlîn*. M. F.

smrdẹ́ti, *-ím* (v. impf.) »foetere«, *za-, pri-, do-, po-s.* (pf.); adj. *smrdljȋv, -íva* »foetidus«, s. *smrdečína, smrdẹ̑r* (m.), *-ja, smrdóba, smrdelína, smŕdež* (m.), *-a* »nekaj smrdečega, smrad«, *smrdẹ̑čec* (m.), *-čca* »Scrophularia canina«, *smrdẹ̑ka, smrdík* (m.), *-a* »Rhamnus alpina«, *smŕdež* (m.), *-a* »Rhamnus frangula«, *smrdíka* »Hyoseris«, *smrdljíka* »Pistacia terebinthus«, *smrdljȋvec* (m.), *-vca* »smrdeč človek, Conium maculatum, petrolej«, *smrdúh* (m.), *-a* »smrdeč človek, dihur, Mephitis chiuga«, *smrdúlja* »smrdeča ženska, Bufo calamita«, *smŕdlja* »Bufo c.«, *smrdȇt* (m.), *-ẹ́ta, smrdȗhar* (m.), *-ja* »dihur«. Izrazi za »Upupa epops«, ki že od antike, sicer neupravičeno slovi po nečistem gnezdu, so izv. ali kompoz. iz obravnavane osnove, prim. knjiž. *smrdokâvra*, dial. *smrdljȋvec* (m.), *-vca, smrdȃt* (m.), *-áta, smrdẹ̑la, smrdojẹ̑rica*, lat. *avis pastu obscoena* (Plinij), n. dial. *Dreckvogel, Kothahn* (Suolahti, VN, 14), hrv. dial. *smȑdūlj, smȑdelj* »isto«. Prim. tudi poimenovanje sorodne vrste sln. *smrdovrânka* »Coracias garrula«, *smrdovrána*, v 19. st. pri Freyerju, Fauna, 23, *ſmerdovranka*, sbh. *smrdòvran(k)a, smȑdivrana, smȑdibaba* ipd. »isto«. V 16. st. *ſmerdeiti* »foeteo, oboleo«, *ſmerdezh* »foetidus, contaminatus« (Megiser), v 18. st. *ſmerdim, -dęti* »foetere«, *ſmerdliv, -a* »foetidus, putidus« (Pohlin), *ſmerdéti* »foetere«, *smerdèzh* »foetidus« (Kastelec-Vorenc), *ſmerdim* »stinke«, *ſmerduh* »Iltis«, *ſmerdakaura, ſmerdat* »Widhopf« (Gutsmann), cgn. *Smrdelj, Smrdu*.

Prim. stcsl. *smrъděti, -ždǫ* »foetere«, sbh. *smȑdjeti, -īm*, mak. *smrdi*, blg. *smъrdjá, -íš*, r. *smerdétь, smeržú*, ukr. *smerdíty, smerdžú, -dýšь*, br. *smjardzécь, -džú*, p. *śmierdzieć, -dzę*, č. *smrděti, -ím*, slš. *smrdiet', -ím*, gl. *smjerdźeć, -dźu*, dl. *smjerźeś, -im* »isto«. Psl. **smьrděti, *-íšь*, kar je identično z lit. *smirdė́ti, smìrdžiu* »smrdeti«, lot. *smìrdêt, -du* »dišati« (Miklošič, 309 s.; Trautmann, BSW, 271), je glagol doseženega stanja subjekta iz ide. baze **smer(H)-d-* »smrdeti« (o težki bazi glej *smrâd*), ki je izpričana še v lat. *merda* »blato, govno« (Walde-Hofmann, II, 74 s.) in manj zanesljivo v gr. σμόρδωνες (pl.) »ὑποκοριστικῶς ἀπὸ τῶν μορίων, ὡς πόσθωνες« (Hesych.), kar temelji na subst. *σμόρδος, ki more biti identičen s psl. **smôrdъ* »smrad« (Specht, KZ LXII, 215; Pokorny, 970; Vasmer II, 671; Fraenkel, 848; neopredeljeno Frisk II, 751; drugače o gr. Kretschmer, Glotta XXVII, 37). Glej tudi *Smrjene, smrdljíka, smrdík, smrlîn* in *smrâd*. M. S.

smrdík (m.), *-a* »Rhamnus alpinus, Alpenwegdorn«, tudi *smrdẹ̑ka* »isto« (Banjšĉice), *smrdȇl* (m.), *-éla, smrdílj* (Bohinj), *smrdelíka* (f.). Prim. hrv. *smrdelika, smrdelik, smrdilj, smrdljika*; vse »Rhamnus alpinus« in izvedeno iz verbalne osnove **smьrd(ě)-* »smrdeti«, kar tako kot koč. n. *Schtinkoch* »Ramnus alpinus« (Marzell, Wb. Pfln. III, 1306) priča o poimenovanju po neprijetnem vonju lubja. Enako je poimenovana tudi sorodna rastlina Frangula alnus, prim. nvn. *Faulbaum*, dl. *smrod* »Faulbaum«, *smroźin* »isto«, stprus. *smorde* (f.) (Trautmann, BSW, 271). Dalje glej *smrdẹ́ti*. M. F.

smrdljíka (f.) »Pistacia terebinthus« (Devin; Erjavec, LMS 1875, 221). Pomensko enako je hrv. *smrdelíka* »isto« (Pulj; isti, LMS 1879, 128), *smerdel drevo* »lentiscus« (Belostenec), *smardẹ̑j, -ẹ̄jȁ* »Pistacia vera« (Brač; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1127), *smrlj* »Pistacia t.« (< **smьrdľь*), *smrljika* »isto« (Stulli). Iz rastline Pistacea terebinthus se je pridobivala smola, ki je znana pod imenom *ciprski terpentin*. To značilnost izpostavlja Kastelec-Vorenc, prim. *enu drivú, is kateriga ſe zidy gumma, ali ſmola maſtix imenovana*, in n. poimenovanja kot *Terpentinbaum, Terpentin-Pistazie, Beulenharzbaum* (Marzell, Wb. Pfln. III, 794-5). Zato je mogoče, da so deverb. tvorbe iz slov. osnove **smьrd(ě)-* (Skok III, 294) kalki po nvn. predlogi. Poimenovalni princip je mogla vzpodbuditi tudi aromatičnost rastline. Hrv. apelativa *smrka* »lentisco, Pistacia t.« in *smrča* »Pistacia lentiscus« so fonetično primerljiva s poimenovanji za Juniperus in kažejo na prenos, ki ga je tu verjetno spodbudila skupna značilnost obeh fitonimov, tj. smola. Dalje glej *smrdẹ́ti* in *smrẹ́ka*. M. F.

smrẹ́ka (f.) »Picea abies«, dem. *smrẹ̑čica*, kol. *smrẹ̑čje* (n.), *smrẹ́kovje* (n.), izv. *smrekúša* »Thuia«,

smrệček (m.), *-čka* »bor, Pinus silvestris«, *smrệčina*, *smrečína* »smrekovo vejevje«, *smrệkovec*, *smrệkovina* »smrekov gozd«, *smrekúlja* »slaba, nizka, v rasti zaostala smreka«, adj. *smrệkov*, *-a*; v 16. st. *ſmreka* »Dannenbaum, pinus« (Megiser), *smreka* (Dalmatin), v 18. st. *ſmréka* »abies, pinus« (Kastelec-Vorenc), *smrệka* »pinus« (Pohlin), *ſmreka* »Fichte« (Gutsmann); tpn., cgn. *Smrekar*, *Smrečnik*, tpn. še *Smrekovec*, *Smrečno*, *Smrečje*, *Podsmreka*, *Podsmrečje* idr.

Prim. csl. *smrěča* »cedrus«, *smrěčь* (m.) »isto«, (f.) »brinje, Juniperus«, sbh. *smrȇka* »Juniperus«, hrv. tudi »Picea excelsa«, pri Habdeliću »Abies«, pri Belostencu »Pinus«, čak. *smrȋč*, g. *smrīčȁ*; *smrȉka* »Juniperus«, gradišč. hrv. *smirika* »Picea a.«, mak. *smreka* »Juniperus«, blg. *smríka* »isto«, dial. »Picea a.«, ukr. *smeréka*, *smerék* »Picea a.«, p. *smrek*, dial. *smerek*, č. dial. *smrek*, slš. *smrek*, gl. *šmrěk*, *šmrjók*, *šmrěka*, dl. *škrjok*, dial. *šmrěk* »isto«. Psl. **smȇrka*, **smȇrkъ/čь* je p. st. k **smь̑rčь*, **smь̑rkъ*, kar je izpričano v stcsl. *smrъčь* »cedrus, juniperus«, sbh. *smȓka*, *smȓč*, *smrk* »Juniperus c.«, blg. *smъ́rč*, d. obl. *smъ́rčъt* »Picea, Juniperus c.«, str. *smьrčь* »cedrus«, p. *świerk* »Picea a.«, dial. *świérk*, *świrk* »Larix«, č. *smrk* (m.), *smrč* (f.) »Picea a.«, slš. *smrk* »isto«. Nadaljnje povezave so sporne. Brugmann, Grdr.^{2} I, 741; Vasmer II, 672, idr. primerjajo arm. *mayr* »cedra, bor, smreka« (< **sm^{e}r(H)i-*, **smr̥(H)k-*). Čop, Indouralica I, 44, domneva prvotno **smer-* »iglast gozd«, kar primerja s ugrofin. **marǒ-* »grmovje, goščava« (lap. *moaras* »visokogorski brezov gozd«) in ide. izv. **smer-k-* »iglavec«. Trubačev, Etimologija 1965, 32 s., misli na izposojo iz iran. **sarva*, **sarma*, **sarmaka* ipd., prim. perz. *sarv* »cipresa, brinje«, kar s fonetičnimi argumenti zavrača Cvetko, Linguistica XXIII, 224. Machek^2, 562, primerja gr. σμῖλαξ, μῖλαξ »tisa, Taxus baccata« (po Frisku II, 749 nepojasnjeno) in za oboje predpostavlja substratni izvor. Neprepričljivo je domnevanje onomat. izvora (k psl. **svьrčati* postavlja Schuster-Šewc, HEWb., 1463), povezava s stvn. *smero* (< *-u*) »mast« (Mladenov, 595) ali psl. **smьrděti* (Charpentier pri Vasmerju, l. c.). Ni jasno, ali je mogoče domnevati kakršnokoli zvezo z balkansko besedo sbh. *omòrika* (Vuk), črnogor. *omàrika*, na Šar planini *murika*, blg. *morlíka*, *moríka*, *moríkva*, rum. *molíd* »smreka«, mold. *molíd*, *molídf*, alb. *molíkë* »Picea omorica«, kjer Skok II, 451, misli na izposojo iz ilir.-trak. preko balk. lat. M. S.

Smrjene (tpn.), tudi *Smrje*, pisano l. 1385 *Smariach*, 1399 *Smeriach*, 1467 *Smiryach*, 1485 *Smeryen*. Izhajati je treba iz **smьrd-jane* in kakor v sbh. tpn. *Smrdečac*, č. *Smrdevice*, *Smrdov* je mogoče suponirati osnovo, izpričano v str. *smьrdъ* »kmet, tlačan«, r. *smérd*, *-a*, ukr. *smérd*, br. *smérd*, *smérdzь* »isto«, stp. *smardi* »smardones, ignobilis, servus« (B. de Courtenay, DPJ (slovarski del), 40), v 16. st. *smard*, *smardy* »fant, postopač«, *smierd*, *smerd* »umazanec«, star. gl. *smord* »tlačan«, od 11. do 14. st. *smurdi*, *zmurdi*, *smurdones*, *smurdiene*, stcsl. *smrъdъ* »plebeius«, plb. *smardi* »kmetje«. Miklošič, Lex. pal., 864, navaja tudi rum. *smîrd* »umazan« in lit. *smir̃das* »foetor« ter izhaja iz **smьrděti*, kakor za njim večina avtorjev (Brückner, 532; Vasmer II, 671). Vsi zavračajo domnevo o izposoji iz perz. *merd* »mož«, na katero z rezervo misli Matzenauer, CS, 309; glej tudi Jagić, JA XIII, 295; Trautmann, BSW, 271. Malo verjetno primerja Schuster-Šewc, HEWb., 1322, lit. *mérdėti* »umirati, biti v agoniji«.

smȓkati I, *smȓkam* (v. impf.) »sluz ali tekočino skozi nos vleči«, tudi *šmȓkati* »isto«, pf. *o-*, *po-*, *za-s.*; *smȓkniti*, *smȓknem* »isto« poleg »usekniti se«, k temu *smȓkelj* (m.), *-klja* »mucus; konjska bolezen«, *smȓk* (m.), g. *smȓka* »smrkelj«, *smȓka* (f.) »konjska bolezen«, *smȓkavec* (m.), *-vca* »psovka mlademu fantu«, *smrkolîn* »isto«, *šmrkolîn* (bkr.), adj. *smȓkav* »mucosus«. V 16. st. *ſmerkov* »mucosus«, *ſmerkel* »mucus« (Megiser), l. 1607 *ſmercnit ſe nus* »moccarſi il naſo« (Alasia), v 18. st. *smèrkam* »mit Rotz ſchmieren« in »liebkoſen«, *smerkl* »Rotz; mucor«, *smerkov* »rotzig; mucidus«, *smerkovz* »rotziger Bub«, *smerkolin* »Stutzer, Aufwärter; ciciſbejus« (Pohlin), *ſmerkam* »ziehe Rotz an«, *ſmerkel* »Rotz«, *ſmerkolin* »eitler Stutzer« (Gutsmann).

Prim. csl. *smrъkati*, *-ajǫ* »nasum emungere«, *smrъkъ* »mucus«, sbh. *šmȑkati*, *šmȑčēm* »smrkati«, *šmȑcati*, *šmȑcām* »isto«, hrv. kajk. *smèrkav* »mucosus« (Belostenec), mak. *šmrka* »smrkati, črpati, sesati«, blg. *smъ́rkam*, *-aš* »smrkati; srebati«, r. *smorkátь(sja)* »usekovati se«, ukr. *smorkáty* (citirano po Vasmerju II, 676), br. *smarkácь*, *-áju*, *-áeš* »čistiti si smrkav nos«, p. *smarkać* »smrkati, usekovati se«, č. *smrkati* »isto« poleg *smrčeti* »stokati« (Jungmann, Sl. IV, 190), slš. *smrkat'* »usekovati se«, ekspresivno »jokati«, gl. *smorkać sebi nós* »usekovati se«, dl. *smarkaś* »isto«. Psl. **smъrkȃti* s prez. **smъrkȃješь* in **smъ́rčešь* se navadno primerja z lit. *smùrgas* »smrkelj«, *smur̃kštintis* »onečediti se«, lot. *smur̃ga* »umazanija«, *smur̃ka* »isto«, nperz. *morg* »smrkelj«, kar fonetično razen lot. *smur̃ka* bolje ustreza psl. **smъrgȃti*, prim. r. dial. *smorgátь* »smrkati« itd. (Trautmann, BSW, 272; Brückner, 503; Mladenov, 595; Vasmer 675; Fraenkel, 850). Lit. *smarkatà*, *-ãtos* »sluz, smrkelj« (Kurschat, 2213) v prevojni stopnji lahko ustreza sln. *mraki* (pl.) »neka otročja bolezen« (vzh. štaj.). Glej tudi *smrčáti* in *smȓcati*. M. F.

smȓkati II, *smȓkam* (v. impf.) »negodovati nad čim, grajati kaj« (Fram), *smrkotáti*, *-otâm*, *-óčem* (impf.) »nejevoljo izkazovati, grajati«. Pomensko najbliže je lit. *smer̃kti*, *smerkiù*, *smerkiaũ* »obsojati, grajati, ne odobravati« poleg *smarkùs* »jezljiv, strašen, hud« (Fraenkel, 844), *smarkėti*, *-ėju* »grozen, strašen postati« in ničtostopenjsko *smurkýti* »tiranizirati« (Kurschat, 2213, 2221). Glej tudi *mȓk I*. M. F.

smrlîn (m.) »Juniperus communis« (Plužna), *smrlína* (f.) »brinova jagoda«, kol. *smrlînje* (n.) »brinje« (zilj., Plužna, Trenta), tudi *smrlínovec* (m.), *-vca* »isto« poleg »brinovec« (zilj.); sem *smrína* (f.) »brinova jagoda« in kol. *smrînje* »smrlinje, brinje« (Kranj. Gora), kar se je verjetno obrusilo pod vplivom sin. *brina*, *brinje*. V 18. st. *ſmerlinouz* »Wacholder, brinje«, *ſmerlina* »Wacholderbeer, brinova bobeka« (Gutsmann). Sem mtpn. *Smrdlíne* (Hrušica) < **Smrlinje* (Čop, Diss., 71, 93). Zaradi pomenske motivacije v mak. *smrdelika* »vrsta brina, Juniperus sabina« in nvn. *Stinkholz* »isto« je mogoče sklepati o poimenovanju za vrsto strupenega in neprijetno dišečega brina Juniperus sabina in izhajati iz **smьrdlînъ* in **smьrdlī̑na* »kar smrdi, je neprijetnega vonja«. Podobna tvorba

drugod prav tako označuje rastline neprijetnega vonja, prim. p. dial. *smardlina* »Ribes nigrum«, *smarglina* »isto« (Karlowicz, SGP V, 175, 176) < **smordlina* poleg knjiž. p. *smrodynia*, pom. *smárglǝna* »Rhamnus frangula, Faulbaum« poleg »Ribes nigrum«, *smarlǝna* »isto«, tudi *marglǝna* »Rhamnus frangula« (Lorentz, Wb. II, 291, 292), plb. *smordlaine* (nom.-akz. pl.) »robidova, ribezova jagoda« (Polański, PED, 134). Besedotvorno je **smьrdlīnъ*, **smьrdlīna* (sln.) in **smordlina* tako kot slov. **orstlīna* ← **ôrstlъ* tvorjeno iz ptc. pret. akt. **smьrdlъ* oz. **smordlъ*, ki posredno tako kot prvotni nomen actionis **smôrdъ* potrjuje obstoj verbalne osnove **smerde/o-* »oddajati neprijeten vonj, smrdeti«.

Erjavec, LMS 1882/83, 238, je sln. *smrlin* neprepričljivo izvajal iz **smrklin*, kar naj bi vsebovalo isto osnovo kot sln. *smrkelj* »mucus«. Vabljiva povezava tvorbe *smrlin* s slov. **smьrkъ* oz. **smerka* (tako Erjavec, l. c.), ki označujeta tudi »Juniperus«, zaradi *-l-*, ki kaže na deverb. izpeljavo, ne prepričuje. Dalje glej *smrdę́ti*, *smrdík*, *smrdljíka* in *smrę́ka*. M. F.

smȓt (f.), g. *smȓti* »mors«, pogosto kot drugi del fit., npr. *kačja smrt* »Inula squarrosa«, *pasja smrt* »Aconitum« idr.; adj. *smŕten*, *-tna*, d. obl. *smŕtni*, *-tna* »mortalis«, redko *smrtljȋv*, *-íva* »isto«, v. *smrtíti*, *-ím* (impf.), navadno pf. *usmrtíti*, *-ím* in *usmŕtiti*, *-im* »necare«, pkm. *o-s.* (pf.) »isto«; številne izv., npr. *smŕtnica* (f.) »personificirana smrt, agonija, Helleborus niger«, neolog. *osmŕtnica* (f.) »nekrolog«; *smŕtnik* (m.), *-a* »mrlič, umrljiv (= človek)« (prim. av. *mǝrǝta-* »človek«), *smrtnják* (m.), *-a* »ptič, ki naznanja smrt (sova, čuk)« ipd. V Briž. spom. *I( )bz( )redu( )zemirt* »et sine ordine mors« (II, 14), v 16. st. *ſmert* »mors« (Megiser idr. avtorji), v 17. st. *ſmert* »morte« (Alasia), v 18. st. *ſmert* »mors«, *ſmertni* »mortalis« (Kastelec-Vorenc).

Prim. stcsl. *sъmrъtь* (f.), *-i* »mors«, sbh. *smȑt*, *-i*, lok. *nà smrti* poleg *pri smȑti* (varianta *sàmrt* je inficirana od glagola *sàmrljeti*, *sàmrēm*, čak. *samrīt*, *sȃmren* »pomreti«; glede na čak. *sȃmrt* (Hvar) bi pričakovali refleks novega akuta, štok. knjižna akcentuacija je pod vplivom inf.), čak. *smȃrt*, g. *smȃrti*, lok. *na smȃrti* (Hvar, navaja Jurišić, Rječnik, 194), *smȓt*, *-i* (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1132), mak. *smrt*, blg. *smə́rt*, d. obl. *smərttá*, r. *smértь*, lok. *smérti*; s prepozicijami g. *dó smerti*, lok. *prí smerti*, ukr. *smértь*, *-i*, lok. s prep. *prí smerti*, br. *smércь*, *-i*, p. *śmierć*, *-ci*, č. *smrt*, *-i*, slš. *smrť*, *-ti*, gl. *smjerć*, *-e*, dl. *smjerś*, *-i* »isto«. Psl. **sъ̏mьrtь* je kompoz., v katerem je prvi člen nastal iz ide. **Hsu-* »dober«, drugi pa iz **mr̥ti-s* »smrt«, poznano v lat. *mors*, g. *mortis* (f.), lit. *mirtìs*, *-iẽs*, akz. *mir̃tį*, lot. (s pričakovanim prehodom med *-e*-debla) *mir̃te*, *mìrte*, *mir̂te*, mladoav. *mǝrǝtay-* (izpričan je instr. sg. *mǝrǝtō*) in morda v č. *mrť*, *-i* (f.) »odmrlo tkivo«. Klas. sti. *mr̥tí-* »smrt« je domnevno novotvorba iz sti. korena *mr̥-* »umreti« (Mayrhofer II, 674). Ide. **mr̥ti-* je nastalo po posplošitvi šibkosklonskega debla prvotnega **mér-ti-s*, g. **mr̥-téi̯-s*. Primerjava je stara, glej Trautmann, BSW, 187; Meillet, SC[1]; 66, 292; Pokorny, 735. Razlago vzglasnega *sъ-* iz ide. **(H)su-* »dober«, iz česar sledi, da je psl. **sъmьrtь* pomenilo le »dobra, tj. naravna, nenasilna smrt«, je lansiral Machek, ZSlPh VII, 378 (sprejmejo Vasmer II, 672; Dickenmann, RS XXI, 138; Toporov-Ivanov, Slav. jaz. dokl. 63, 145, idr.), slednja kot alternativno razlago navajata domnevo, po kateri naj bi bilo **su-* sorodno s **svòjь*, prim. n. *seinen Tod sterben*, frc. *mourir de sa bonne mort*, r. *nikto iz zaporožcev ne umiral svojeju smertju* (Gogol). Manj verjetno Trubačev, ES Probnye stat'ji, 83, ki domneva izvor elementa **sъ-* v glagolskem prefiksu, prim. sbh. *sàmrijeti*. Vzporejanje z lat. *com-morior* namreč ne ustreza v zadostni meri, saj slednje pomeni »umreti skupaj s kom« in torej ne ustreza psl. **sъ-merti*. Dalje glej *mréti*, *mŕtev*, *moríti*. M. S.

smȗč (m.), g. *-a* »Lucioperca sandra« (Zidani Most), tudi *smȏj*, *smug*. Prim. sbh. *smȗd* (Vuk), *smȗč* (Petačić) »Perca lucioperca, Lucioperca lucioperca«, *smùdut* »brancin, Perca lucioperca«, blg. *smadók* »Lucioperca lucioperca«. Rekonstruirati je mogoče jslov. **smǫd'ь*, **smǫdǫtъ/ь*, **smǫdъkъ* (poleg **smugъ*, **smučь*, kar je kakor sbh. *smȗk* »Coluber longissimus Laur« možno izvesti iz v. **smukati* (tako Skok III, 296)). Dalje nejasno. Komaj k **smǫditi* »sengen« zaradi barve (tako z rezervo Skok III, 295), r. *smúglyj* »temen«. Možno je kakor pri r. *sudák*, ukr. *sudák*, *sandák*, n. *Zander*, *Sander* (< slov.) misliti na paleoevropski izvor (o slednjem Vasmer III, 39; Kluge[17], 875; Machek[2], 81). Ni izključeno niti sorodstvo s *sȏm* »Silurus«. Glej tudi *smučáti*. M. S.

smučáti, *-ím* (v. impf.) »drseti, švigati, hiteti«, *smúkati*, *-am* »hitro se premikati sem ter tja, trgati (jagode, listje), tepsti«, *s. se* »hoditi okrog koga, prilizovati se; drstiti se«, inkoh. *smúkniti*, *smȗknem* (pf.) »hitro izginiti, utrgati, udariti«; subst. *smučȋ* (f. pl.) »Schlitt-, Schneeschuhe, Skier«, tudi *smúče*, dem. *smȗčke* (morfološko kakor *sanȋ*, *sȃnke*), denom. *smúčati (se)*, *smȗčam (se)* »Ski laufen«; star. in dial. sg. *smȗč* (f.), g. *smučȋ* »sanica«, pl. tudi »sani« in »vrsta voza na dveh kolesih«, v slednjem pomenu tudi *smúče* (dol.); *smȗka* »drsalnica, sanica«, pl. *smȗke* »smuči; na sprednjo premo ali na dvokolesnico pritrjen voz, na katerem vlečejo seno« (dol.); *smȗk* (m.), *-úka* »hiter premik, skok«, interj. *smȗk* »husch«, *smukúlja* »Coluber austriacus«; v drugih prevojnih stopnjah *smíkati se*, *smȋkam se* (impf.) »drseti, plaziti se«, iter., sekundarni impf. *-smikávati (se)*, *smikováti (se)*, *smícati*, *smȋcam*, *smȋčem* (impf.) »drseti, zadevati ob, dotikati se«, v Beltincih *smíjcati*, *-an* »bosti«, subst. *smȋk* (m.), *-a* »sunek« (pkm.), pl. *smȋki* »smuče na dvoje koles« (notr.), sekundarni inkoh. *smę̑kniti*, *-nem* (pf.) »potegniti (npr. meč)«, v Beltincih *smèknoti*, *-nen* (pf.) »zabosti« (vendar knjiž. *zme/akníti*, *zmáknem* < **sъ-mъknyti)*; v 18. st. *ſmukniti* »penetrare« (Kastelec-Vorenc), *smuke* »eine Rennschlitte; traha«, *smuknem*, *-niti* »evadere, penetrare«, *smȗkam*, *smuzhem* »affricare, adulari« (Pohlin), *ſmuke* »Rennschlitte«, *ſmukam* »streife Laub ab« (Gutsmann).

Prim. csl. *smučati*, *-čǫ*, *-čiši* »repere«, *smykati sę* »isto«, *smycati* »trahere«, sbh. *smúcati*, *smȗcām*, *-čēm* »vleči«, *smícati se*, *smȋcām se* »vleči se, plaziti se«, inkoh. *smúknuti*, *smȗknēm* »hitro potegniti«, mak. *smuča se* »smučati se«, r. dial. *smýkatь*, *smyknútь* »trgati, puliti, otirati, umivati«, *smykátьsja iz ugla v ugol* tudi »pohajkovati« (Dal', Slovar'[2], 240), ukr. *smýkatysja* »trzati, drgetati«, interj. *smyk*; br. *smýkacь*, *-ču* »skubsti, tresti«, p. *smukać*, *smykać* »skubsti, smukati, bežati«, č. *smýkati*, *-nouti* »vlačiti, vreči, pahniti«, slš.

smýkat', *-am* »vlačiti«, gl. *smykać* »premikati, porivati, udariti«, *smučk* »vbod z iglo«, dl. *smykaś* »vleči, drsati«, *smukly* »gladek, spolzek«. Psl. **smučati*, **-íšь* poleg **smukati*, **-aješь*, **smýkati*, **smyknǫti* »delati, napraviti hiter gib« je najbližje lit. *smaũkti*, *smaukiù* »smukati, trgati«, *smùkti*, *smunkù* »zdrsniti, smukniti«, lot. *šmàukt* »ogoliti, udariti, smukniti«, *smukt*, *šmukt* »zmuzniti se, uiti« iz ide. baze **smeu̯k-*, prim. iz **smeu̯gh-* poleg psl. **smuga* »proga, črta« še stnord. *smjūga*, ags. *smūgan* »izmuzniti se, odplaziti se«, iz variante brez *s-* mobile še psl. **mykati*, **mъknǫti* (Miklošič, 311 s.; Trautmann, BSW, 189 s.; Vasmer III, 678; Fraenkel, 841 s., 849; Pokorny, 744 s.; Schuster-Šewc, HEWb., 1325). Glej tudi *smúga*, *múga* in *mákniti*. M. S.

smȗdje (n.) »ločje« (pkm.), tudi »suhe veje, zlasti vejevje jelovine, borovine« (vzh. štaj.) in »naplavljena trava in dračje« (Ščavnica); *smȗdovec* (m.), *-vca* »ločje« (pkm.); po prehodu *sm-* > *cm-* *cmūdje* (n.) »loček« (Novak, Slovar, 19) < sln. *-ú-*, pri M. Kranjcu: *na hribih raste praprot, na močvirju pa šerje in cmudje.* Primerjati je mogoče ukr. *mudnyk* »Parnassia palustris« (Grinčenko, Sl. II, 452) in *múdyky* (m. pl.), *-kiv* »Glechoma hederacea« (isti, l. c.) in povezati z lit. fit. *máudas* »Schierling, Wasserschierling = Cicuta virosa, scirpus, juncus, hirundo«, tudi *maudà* »Schierling«. Slov. in balt. fit. bi bilo mogoče izvesti iz ide. **meu̯H-d-* »močiti« (tako za balt. gradivo že Fraenkel, 416 s.). Rekonstruirati je potrebno ide. nomen actionis **(s)mou̯Hd(h)o-s* k prez. **(s)méu̯H-d(h)e/o-* »močiti« s prvotnim pomenom »namakanje; kar je namočeno, mokro, močvirje ipd.«, ki je začel označevati tudi »rastlinje, ki na takem področju raste«. K pomenskemu razvoju prim. sln. *palȗd* (m.) »Scirpus« (Bovec), »rogoz« (rez.) in »žitna slama za prekrivanje streh« (Abitanti), kol. *palȗdje* (n.) »bičje, ločje«, v 16. st. *paludje* »juncus, Binse, lozhje, bizhovje« (Megiser), ki je tako kot hrv. *palȗd*, *-ūdȁ* »canna« (Istra) prevzeto iz furl. *palȗd*, *palȗt* »ločje, trsje in druge rastline, ki rastejo na močvirnatih tleh, tj. paludih, in jih nabirajo za steljo živalim«, *palùde* »Carex caespitosa« (Pirona, VF, 689). Poimenovanje se je razvilo iz furl. *palȗd*, *palȗt* »nizko zemljišče s stoječo vodo, ki se posuši le v poletnih mesecih«, it. knjiž. *palude* »isto«, oboje iz lat. *palūs*, *-ūdis* »močvirje, blato« (Battisti-Alessio, 2738; Walde-Hofmann II, 242; Skok II, 594). Sln. oblika lahko kaže na slov. kol. **(s)mūdьje* in zato na možen obstoj slov. **(s)mūdъ* = lit. *máudas*. Sem spada verjetno tudi sln. *mù:dla* »trava s klasastim razcvetjem« (Karničar, Obir, 190) < **mȗdъla* ← **mūdъ*. K tvorbi prim. sln. *métla* »scopae« poleg »Chenopodium album« < psl. **metъlā*. Sln. *smȗdje* fonetično ni povezljivo s sln. *smǫ̂lje* »brinje« (drugače Bezlaj, Eseji, 81 s.). M. F.

smúga (f.) »črta«, v. *smúgati*, *-am* (impf.) »gladiti, skubsti, smukati«, *pod-s.* (pf.), *-smúgniti*, *-smȗgnem* (pf.) »podčrtati«; v 18. st. *smûga* »linea«, *smugam* »lineas ducere« (Pohlin), *ſmuga* »Strich«, *ſmugaunik* »Linier« (Gutsmann).

Prim. hrv. čak. *smȗg* poleg *smȗk*, *smȗh* »lesena priprava za vleko tovora« (Brač), r. dial. *smúga* »proga, lisa«, ukr. *smúga* »črta«, br. *smugá* »megla«, p. *smug*, *smuga* »proga, črta«, *smugly*, *smukly* »vitek, tanek«, č. *šmouha* »umazana črta, proga«, dial. *smuha*, *čmouha*, *šmuha*, slš. *smuha*, *šmuha* »isto«, gl. *smuha* »proga, črta«, dl. *smuga* »isto, široka vrsta, pramen«. Psl. **smūga*, **smūgъ* sta varianti z *s-* mobile k **mūga*, kar je znano v sln. dial. *múga* »črta, proga«. Primerjalno gradivo, lot. *smaugs*, *šmaũgs* »vitek«, p. *smugly*, *smukly* »isto«, lit. *smáugti*, *-giu* »daviti, mučiti, dušiti« in br. ter čak. pomen narekujejo domnevanje ide. baze **(s)meu̯H-gh/k-* »vleči«, od koder je izvedljivo še toh. A *mu̯k* »jarem«, srvn. *smuc* »nakit«, srspn. *smuck* »isto«, stvn. *smocko*, ags. *smocc* »srajca«, stnord. *smokkr* »modrc« (podobno Duchesne-Guillemin, BSL XLI/2, 182). Delno je mogoče pritegniti še psl. **mūskati* (< **mug-sk(')a-*), prim. zlasti pom. *m^{u}uskac* »gladiti« (nadaljnje primere iz slov. jezikov navaja Kurkina, Etimologija 1972, 64 ss.). Druga možnost je izvajanje iz pomena »tolči« in primerjava psl. **smūga* in balt. **smáu̯g-* z lit. *smūgis* »udarec, trenutek« in dalje s stnord. *smuga*, *smoga* »ozka odprtina«, srvn. *smougen* »tlačiti«, ags. *smūgan* »smukniti, plaziti se« (Fraenkel, LP V, 12; LEW, 841; Vasmer III, 677), kar bi utegnilo biti sorodno s psl. **smuknǫti* »napraviti hiter gib«. Manj verjetno je izvajanje iz ide. **smeu̯gh-* »kaditi, dim« in domnevanje sorodstva s psl. **smāga* (tako Schuster-Šewc, HEWb., 1325). Glej tudi *múga*. M. S.

smúliti, *-im* (v. impf.) »jokati«, tudi *cmúliti*, *-im* »cviliti, stokati« poleg »sesati« (pkm.). V prvem pomenu je glagolu pomensko in formalno najbliže lot. *smàulêt*, *-ēju* »neprestano jokati (o otrocih)«, *smaulât* »glasno jokati«, *smaulis* »jokav in razvajen otrok«, kar Mühlenbach-Endzelin III, 955, primerja s srvn. *smollen* »subridere, aus unwillen schweigen« (Lexer, Mhd. Wb. I, 1018), nvn. *schmollen* »kujati se« < germ. **smuljan*. Glej tudi *múla I*. M. F.

smȗlje (n.) »sitje«. Osamljeno. Vsiljuje se primerjava s sln. *cmulje* »isto« in *cmǫ́lje* (Goričko; Erjavec, LMS 1875, 119), kar bi bilo mogoče izvajati iz kolektiva **stьbòlьje* (n.) k **stьbòlъ* »steblo« (Štrekelj, XXVIII (1906), 497). Sln. obliki z *u*-jevskim vokalom sta nepoknjiženi in odsevata pozicijsko zožitev vokala *o* pred *l* (Ramovš, Hgr. VII, 174 s.). Dalje glej *stvȍl*. M. F.

snága (f.) »čistoča«, tudi *snážnost*, *snagóta* »isto«, adj. *snážen*, *-žna*, v. *snážiti*, *snȃžim* (impf.); v 16. st. *ſnaga* »lepotičje, okras«, *ſnashiti* »krasiti« (Trubar, Dalmatin, Megiser), tudi dial. (pkm.); v 17. st. *shenſka ſnaga* »ženski okras« (Dict.); v 18. st. *ſnaga* »Zierde«, toda adj. *ſnashen* »sauber«, *ſnashnoſt* »Sauberkeit« (Gutsmann), danes še *snažno dekle* »čedno, brhko dekle«; pri Krelju v 16. st. *ſnashno je vſtala*, *ſnashno ter mozhno* »prizadevno«.

Prim. stcsl. *snaga* »prizadevnost, uspešnost, korist«, csl. *snažiti* »condecorare«, hrv. *snȁga* pomeni »čistoča« le kajk. in sev. čak. (Krk, Cres), sicer sbh. *snága* »jakost, krepost, moč«, mak. *snaga*, blg. *snagá* »telo«, *snážen* »dobro razvit«, kar je deloma izpričano tudi v sbh. poleg *muška snaga* »moda«. Pomen »prizadevanje« pozna str. (današnje r. dial. *snága* »moč«), p. dial. *snażyć* »čistiti«, *snażyć się* »skrbeti«, č. *snažiti se*, slš. *snažiť sa* »prizadevati si«, vendar p. dial. *osnága* »čistost« in č. dial. *snažit'* »čistiti«. Verjetno je treba izhajati iz ide. **snāgo-* »čist, lep« (Brugmann, Grdr.^{2} I, 572) ali **snōgo-*, če je gr. νηγάτεος χιτών

»lepa tunika«, ngr. dial. ἀνήγατεος »nov, še nenošen« z *-ē-* namesto *-ei̯-*, *-oi̯-*, prim. lot. *snaigs* »vitek«, *naigs* »hiter, spreten, trden«, *naigls* »čist, snažen, vitek«, *sniẽgt* »doseči, prizadevati si«, *naigât* »zahtevati, hrepeneti« kakor csl. *něgovati* »desiderare«. Drugače Machek[2], 524, ki primerja lit. *nogẽtis* »smeti« in Vasmer II, 675, ki pritegne sti. *snā́ti* »kopati se«, gr. νήχω »plavati«.

snagolten (adj.), f. *-tna* »samogolten«; v 16. st. *nezhri ſenogoltnu*, *ſinogoltnu* (Dalmatin), *ſinogoltan* (Megiser); v 17. st. *senogoltnoſt* (Hren, Schönleben); v 18. st. *ſenogoltnoſt*, *samogolstnoſt* (Japelj); kasneje *senogolten* (Pregelj); gor. *zgóu̯tən* (Gorje). Sporadično se od Trubarja dalje pojavlja tudi *silnogolten*. Ramovš, SR II, 301, rekonstruira izhodno **sl̥nogolten* »požrešno golten« < **sъl(d)no-glъtьnъ* in povezuje s sln. *slā̏* »fames, cupido, libido« in balk. csl. *oslъnǫti* »postati lačen, hlepeti po jedi« (14. st.), kar je po Matzenauerju, LF XII, 172, treba rekonstruirati **o-sъld-nǫ-ti* in primerjati z dan. *sult* »lakota«, *sulte* »biti lačen«. Ramovševa rekonstrukcija se zdi verjetna. Glej *slā̏*.

snáha (f.) »nurus, sponsa«, pkm. *snéha* »isto«, adj. *snihìnji* »snahin, nevestin« (Novak, Slovar, 99) s pkm. *i*-jevskim refleksom neakcentuiranega pkm. *e*-jevskega vokala; sem *podsnéha* (f.) in *podsnihálja* »spremljevalka neveste«, tudi *posnehálja* »nevestina mati«, prim. hrv. *posnešnica* »družica« (Habdelić, Prigorje; Skok III, 297). V 16. st. *ſnaha* »nurus« (Megiser), v 18. st. *ſnaha*, *ſneha* »Sohnsweib« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *snъcha* »nurus«, sbh. *snàha* »snaha; bratova žena, svakinja«, vok. *snȁho*; *snȁa*, g. *snaȇ* (Kosovo), hrv. *snȃ*, g. *snaȇ* (Žumberak), sbh. tudi *snáša* »isto«, hrv. *snāšȁ*, pl. *snȃše* (Donja Podravina), mak. *snaa* »snaha, svakinja; mlajša ženska«, blg. *snachá* »sinova žena, bratova žena«, r. *snochá* »snaha«, p. dial. *sneszka* »snaha, nevesta« (Karlowicz, SGP V, 184), č. *snacha* »sinova žena« < sbh. (Machek[2], 563). Psl. **snъchā́* < ide. **snusā́*; formalno enako je sti. *snuṣā́* (f.) »snaha«, germ. **snuzṓ* »isto« v stvn. *snora*, ags. *snoru*. Toda lat. *nurus*, *-ūs* »isto« je s sekundarnim *u*-jevskim deblom po *socrus*. Gr. νυός (f.) in arm. *nu*, g. *nu-oy* je iz ide. **snusó-s*. Prvotni *o*-jevski substantiv bi govoril v prid izvajanju iz prvotnega nomena actionis **snu-só-s* iz ide. osnove **sneu̯-* »vezati«, iz katere je tudi ide. **sneu̯-bh-* »snubiti« (Brugmann, IF XXI, 317 s.). K pomenskemu razvoju prim. gr. πενϑερός (m.) »ženin oče, tast; sorodnik« ← ide. **bhendh-* »vezati«. Stara interpretacija, ki ide. **snusó-s* izvaja iz **sū̆nu-s* »sin« (Kluge, IFAnz. XXIV, 6; Pedersen, BB XIX, 297) in jo oživlja Szemerényi, Syncope, 331: **sū̆nu-sū-* »sinova žena«, kljub vabljivi pomenski motivaciji iz fonetičnih razlogov ne prepričuje (primarna *u*-osnova (?!)). Drugačno pomensko motivacijo v tem ide. leksemu predpostavljata Loewenthal, WuS X, 165, in Kořínek, LF XLIV, 316; LIX, 125, ki sklepata o sorodstvu s sti. v. *snáuti* »dojiti«. Alb. *nuse* »nevesta; snaha« < **nubh-ti̯ā*, prim. lat. *nupta* »nevesta, žena«, fonetično ni združljivo (Huld, BAE, 100) z ide. **snusi̯ā*. Sbh. *snáša* »snaha« (Vuk) in sln. *snešúlja* »snaha« (štaj.), kar zaradi *-š-* ne more biti tvorjeno iz **snъchȁ*, temeljita na slov. **snъšȁ* »snaha« iz ide. **snusī́* (f.). Ob **snusā́* predstavlja **snusī́* le drugačno slovnično označitev f. iz prvotne ide. kategorije splošnega spola, na katero kaže primarna tvorba **snusó-* (f.) »snaha«. Glej tudi *sinaha*, *snúbiti*. M. F.

Snệberje (tpn.), danes pl.; zapisi l. 1359 *pei der Saw ze Zzomebryach*, 1363 *Sewemriach* pričajo za staro stanovniško ime na *-jane*; najverjetnejša rekonstrukcija se zdi **sin'(ej)emъ vyrьjě*, brezpredložni lok. k nom. **sin'ьjь vyrьjь*, prim. mak. tpn. *Sinevir*. Enako je tvorjeno *Tremerje* iz **tr(oj)èmъ irьjě* (glej *îr*) in *Lemerje* iz **(ve)l(oj)èmъ irьjě* (Bezlaj, JiS XXII, 226). Morda se je na enak način razvil tudi tpn. *Senober* pri Vipavi z ljudskoetimološko naslonitvijo na **sěno* + **bьrati*?

snệg (m.), g. *snegâ*, redkeje *snệga*, dial. tudi *snẹ̀gu* (Godovič) »nix«, tudi »nedozorelo lešnikovo jedro«, k temu *snegúlja* »Emberiza nivalis«, *snežník* »Schneeberg«, *snežînka* »Schneeflocke«, *snež(nj)ák* »sneženi mož«, adj. *snẹ́žen*, *-žna*, *snệžnat*, *snệgast*, *snežện*, *-a*, v. *snežíti*, *-í* (impf.) »schneien«; v 16. st. *ſneg* (Megiser), v 18. st. *snęg* (Pohlin); orn. *Snežnik*.

Prim. stcsl. *sněgъ* »nix«, sbh. *snȉjeg*, *-a*, čak. *snîg*, *-a* (Vrgada), mak. *sneg*, blg. *snjág*, d. obl. *snegə̋t*, r. *snég*, *-a*, ukr. *sníg*, *-u*, br. *snég*, *-u*, p. *śnieg*, *-u*, č. *sníh*, g. *sněhu*, slš. *sneh*, *-u*, gl. *sněh*, dl. *sněg*. Psl. **snȇgъ* (č. (?)) je identično z lit. *sniẽgas* (< *-oi̯-*, prim. *i̯snaigas* »sneg«), lot. *snìegs*, stprus. *snaygis*, got. *snaiws*, stvn. *snêo*, prakrt. *siṇeha* »sneg« iz ide. **snói̯gu̯ho-s*. Iz korenskega subst. **snigu̯h-s* je lat. *nix*, g. *nivis* in gr. (akz.) νίφα »isto« (Miklošič, 312; Trautmann, BSW, 272 s.; Fraenkel, 853; Pokorny, 974). Ide. koren **snei̯gu̯h-* je verjetno pomenil »prilepiti se« kot je mogoče sklepati iz klas. in epsko sti. *snihyati* »biti moker, lepiti se«, aor. *asnihat* »je obležal«, ved. *snehấyati* »povzročiti, da obleži« (prvotno v vojaškem slengu), *snéha-* »lepljivost, lepljiva substanca (olje, mast), slina, sluz«, *snīhán-* »smrkelj«, av. *snaēžana-* »ki se mu cedi slina iz ust (o otroku, psu, volku)«. Glagol lat. *ninguit*, lit. *sniñga* »sneži« in sorodno se je prvotno morda uporabljal le v aor. in pf., kjer je pomenil *»obležal je, prilepil se je«, to pa je veljalo le za sneg, ki se je obdržal (Hoffmann, MSS XVIII, 15 ss.; Mayrhofer III, 534 s.; glej tudi Zubatý, Stud. II, 152). M. S.

snẹ́sti, *snẹ́m* (v. pf.) »comedere«, impf. *snệdati*, adj. *snẹ́dav*, *snệden*, subst. *snệda*, *snệdec*, *snệdenec*, *snệdež*, f. *snệdenka*, *snệdlja* »požrešen človek«; kompoz. *sladkosnệden*, *sladkosnệdnež*, cgn. *Snedec*.

Prim. stcsl. *sъněsti*, *sъněmь* »comedere«, r. *snéstь*, *snedátь* »jesti, žreti«, *snédь* »hrana«, ukr. *snídaty* »zajtrkovati«, br. *snédacь*, p. *śniadać* »isto«, č. *snísti* »pojesti«, *snídati* »zajtrkovati«, gl. *snědać* »isto«. Psl. **sъnḗsti*, *-*ḗmь*, impf. **sъnḗdati*, *-*ajǫ* je tvorjeno iz **ḗsti* pred nastopom protetičnega vokala. K pref. **sъn-* »skupaj« in »od zgoraj navzdol« za tvorbo perfektivov prim. lat. *comedere* »snesti«, gr. κατέδω »pojesti, požreti«. Dalje glej *jẹ́sti*. M. S.

snệt I (f.), g. *snetî* »uredo«, tudi *snệt* (m.) »isto«, s premetom *sệnt* (f.), pl. *sentî* »Kornbrand«; črnovr. *sẹ̏nti* (Tominec, 199), verjetno nom. f. pl.; tudi *sȅnt* (m.), navadno pl. *senti*; s prehodom *-sn-* > *-sm-* *smệt* (m.) »snet«, pkm. *smét*, *-i* »isto« (Novak, Slovar, 99), adj. *snệten*, f. *-tna* »ki ima sneti«, *snetȉv* »isto«, *snetjȁv*, *snetljȉv*; *sentȉv* (dol.), *sentjȁv* (gor.), *sẹntjâu̯* (čr-

novr.; Tominec, l. c.). V 18. st. *sentjav* »zäſerig, brändig; fibratus, æruginoſus« (Pohlin), *ſnet*, *ſniet* (f.) »Brand im Getreide«, *ſnetliu* »brandicht, brandig (im Getreide)«, *ſnetliva ersh* »brandig Korn« (Gutsmann).

Prim. sbh. *snȉjet*, *-i* »uredo«, hrv. čak. *snȋt*, *-i* »isto«, ukr. *snítь*, *-y* »Uredo segetum«, *snitíj*, *-tljá* »isto«, *zásnit*, *-tu*, *snitýtysja*, *sničúsja* »pokrivati se s snetjo, plesneti« (Grinčenko, Sl. IV, 162, II, 98), p. *śnieć*, *-ci* »snet«, dial. *śmieć* »isto« (Karlowicz, SGP V, 350), č. *snět'*, *-ti* »prisad, gangrena«, tudi *smět* »rja (na rastlinah)« (Jungmann, Sl. IV, 180), gl. *sněć*, *snjeć*, *-a* (m.) in *-e* (f.), dial. *směć* (Schuster-Šewc, HEWb., 1326), dl. *sněś*, *-i* (f.). Zaradi soobstajanja slov. adj. **gnědъ* »rjav« poleg **snědъ* »isto« in **smědъ* bi bilo mogoče izhajati iz **sně̂tь* (f.) ← v. **snětiti* »žgati« poleg **gnětīti* »isto« (Miklošič, 312; Machek[2], 564). Izhajanje iz **sъ-gnětь* (tako Skok III, 297 s.) fonetično ni prepričljivo. Dalje glej *smę̑d* in *nétiti*. M. F.

snȇt II (f.), g. *-ȋ* »secundina«; v tem pomenu izpričano le v 18. st. pri Pohlinu: *snęt*, *-y* »Nachgeburt, secundinae«, čemur pomensko in formalno najbolje ustreza sbh. *snȉjet* (f.) »izrodek«, npr. *kada se nečista žena sastaje s čovjekom, lako joj se može dogoditi, da rodi snijet* (Varoš v Bosni; ARj XV, 845) in dl. *sněś*, *-i* »izrojena sliva«. To Skok, III, 298, oz. Schuster-Šewc, HEWb., 1327, povezujeta s slov. **snětь* (f.) »uredo«. Vendar bi bilo zaradi sln. sin. kot *iztrę̑bi* (f. pl.) ← **jьz-terba* k **terbiti* »čistiti« bolje izhajati iz nomena actionis **jьz-mětь* (f.) k **jьz-mětāti* »čistiti, ven metati« ← **mestī*, **metěšь* »metati, čistiti«, prim. sln. pkm. *zmetàti*, *-èčen* (pf.) »skidati hlev; povreči (o živali)« (Novak, Slovar, 134), *izmetíti se*, *-ím se* »abortieren« (Sv. Lucija; Kenda, rkp., 34), hrv. čak. *izmȅsti*, *-etȅš* »z metlo počistiti«, p. dial. *zmietać* »roditi mrtvo žival« (Karlowicz, SGP VI, 397) kot tudi lit. *išmetinỹs*, *ìšmetinio* »splav«, refl. *iššimetinė́ti*, *-inė́ju* »splaviti« (Kurschat, 862 s.). Iz iste formalne predloge je tudi sln. *snȇt* (f.) v pomenu »pleva«, prim. v 18. st. *snęt*, *-y* »taubes Getreid beym Reutern, palea triticum fatuum«, *snétivje*, *-a* (n.) »Spreuhaufen, Auswürfling, peripſema« (Pohlin), *ſnet* »Spreu, taubes Getreid« (Gutsmann) kot tudi nknjiž. pomen »nepomemben, malovreden človek«, npr. *ne druži se s tako snetjo* (SSKJ IV, 775). Fonetični razvoj *sm-* > *sn-* je tu deloval v obratni smeri kot pri slov. **snětь* (f.) »uredo«, prim. sln. pkm. *smét* (f.), *-i* »isto« (Novak, Slovar, 99), p. dial. *śmieć* (f.) »snet« (Karlowicz, SGP V, 350). Dalje glej *smę̑t II*, *mésti I–II* in sin. **streva*. M. F.

snȇtec (m.), g. *-tca* »Osmerus eperlanus, Stint« (Erjavec, Zoologija, 336). Nejasno; morda tako kot sb. *snetac* »Stint« (Ristić-Kangrga, Rečnik, 1408) prevzeto iz r., prim. *snetók*, *-tká* »Osmerus eperlanus«, dial. *snjatók* »isto« poleg *snitók*, *snetók* (Dal', Slovar'[3] IV, 318), str. *snětъ* (citirano po Vasmerju II, 681). V str. je bil izraz verjetno prek **snętъ*, prim. str. *Kъsnjatinъ* »Konstantin«, prevzet iz germ. predloge, prim. nvn. *Stint* »Osmerus eperlanus« poleg *Stink* »isto« (> p. *stynka* »Salmo eperlanus, drobna riba«, br. *stýnka* »isto« (Nosovič, 620)), kar je tako kot dan. *stint* »Osmerus eperlanus« prevzeto iz srspn. *stint* »isto« < germ. **stenta-* »ki je kratek, majhen« : **stunta-* »kratek« (> norv. *stutt* »kratek«); primarno je ta germ. beseda služila za označevanje različnih majhnih rib, prim. norv. dial. *stinta*, dan. dial. *stint(e)*, šved. dial. *stint*, ki označujejo različne vrste majhnih rib (Vasmer, l. c.; Falk-Torp II, 1168; 1191); nastanek jata je verjetno posledica ljudskoetimološke naslonitve na slov. **snětъ* »veja« (Preobraženskij II, 347). Pri Gutsmannu je ta riba poimenovana z *glenzaſta riba* (k sln. *glę̑n* »blato«) in *linj*. Glej tudi *lȋnj* in *slę̑d II*. M. F.

snéti, *snámem* (v. pf.) »demere, tollere«; *po-s.* (pf.) »odvzeti z ravne površine; imitirati, kopirati«, *pre-s.* (pf.) »pretočiti (vino), rafinirati, prevzeti«; impf. *(-)snę̂mati*, *-am*, *-mljem*; izv. *snę̂malica*, *snemâlnica*, *posnę̂mnica*, *posnemâvka*, *posnemúlja* »žlica za posnemanje mleka«, *posnę̂mek* »imitacija«, pl. *posnę̂mki* tudi »smeti, ki pri ravnanju žita o mlatvi na površju ostajajo v rešetu«, *posnę̂tek* (m.), *-tka* »imitacija, kopija«; v 18. st. *snâmem*, *snęl*, *snęti* »tollere«, *posnęmam* »imitari«, *posnętk* »exemplar, autographum«, *posnetje* »adumbratio« (Pohlin).

Prim. stcsl. *sъnęti*, *sъnьmǫ* »demere, deponere, deducere«, sbh. *snȅti*, *snȁmēm*, blg. *snéma*, r. *snjátь*, *snimú*, *snímešь*, stč. *snieti*, *sejmu* in *senmu*, č. *sejmouti*, slš. *sňat'*, *sníme* »isto«. Psl. **sъn-ę̄ti*, **sъn-ьmešь* je kompoz. iz **sъn-* »od zgoraj navzdol« + **(j)ę̄ti*, **(j)ьmešь* »vzeti«, prim. semantično enako motivirano lat. *dēmō* < *de-* + *emō*. O psl. **sъnę̄ti (sę)* »zbrati (se)« glej *sȇjem*, o pomenih psl. **sъ(n)-* »od zgoraj navzdol« in »skupaj« Kopečný, ESS II, 253 s. Glej tudi *presnę̑t*, *presenétiti*, *jéti*. M. S.

sníčav (adj.), f. *-a* »radoveden, zvedav«. Prim. stcsl. *sničavъ* »curiosus, luxuriosus« poleg csl. *sъničava žena* »prešuštnica, vlačuga«, morda »radovedna žena«, prim. v Briž. spom. *vziniſtue* (I, 16), *Uzniciſtve* (III, 34) »v prešuštvu, v poltenosti«. Pomensko blizu je lit. *sunìkti*, *-ninkù* »sunkovito začeti kaj delati, napasti«, *apnìkti* »napasti«, *užnìkti*, *įnìkti* »strastno se lotiti«, *nỹkis* »trma, svojeglavost«, lot. *apnikt* »postati nadležen«, *niktiês* »vsiljevati se, bit nadležen s prošnjami«, *nàiks* »silovit, jezen, hudoben« iz osnove **neịk-*, **nīk-*, kakor jo imamo v sln. *níkniti*, *vzníkniti* (o tem Vasmer II, 220; Trautmann, BSW, 199; Fraenkel, 503). Vendar je csl. tudi *sěničava žena* (napačen razvoj iz **sъničava*). Miklošič, 215, navaja tudi sln. *ničast* »nadležen, vsiljiv«, toda Pleteršnik pozna samo *níčast* »ničvreden« iz nikalnice *nȋč*.

snipor »Heuicht« (Miklošič, 295; Murko I, 533; Cigale, Wb., 754). Nejasno; Miklošič, l. c., je sklepal o zloženki iz **sěno* »fenum« in **porъ* k **porchъ* »prah«, vendar tako izhodišče ni zanesljivo. M. F.

snǫ̂v (f.), g. *snovȋ* »materies«, redko *snovína*, *snóva* »isto«, adj. *snóven*, *-vna* »materialis«, abstr. *snóvnost* (f.), *-i* »Körperlichkeit«, kol. *snǫ̂vstvo* (n.) »das Materielle«, denom. *presnovíti*, *-ím* (pf.), sekundarni impf. *presnávljati*, postv. *presnǫ̂va* »Stoffwechsel«, V star. jeziku neznano. Nknjiž. tvorba iz *snováti* »ordiri«, verjetno po zgledu delnih sinonimov *(s)tvâr* (f.), g. *(s)tvarȋ*. M. S.

snováti, *snújem* in *snovâm* (v. impf.) »(telam) ordiri« in »moliri, machinari«, tudi *snúti*, *snújem* (impf.) »isto«; pf. *na-s.*, semkaj *o-*, *za-s.* (pf.) »fundare«, sekundarni impf. *-snávljati*, *-snávati*, *-am*; postv. *osnǫ̂va* »stamen« in »fundamentum«, redko *snóva*, *osnǫ̂v* (f.), *-i*, pkm. *ósnov*, *osnȍv* (m.), g. *osnóva* »Entwurf« (podobne tvorbe tudi z drugimi pref.), *osnû-*

tek, *snûtek* (m.), *-tka* »stamen, licia«, *snováč* (m.), *-a* »Schweifhaspel, Anzettler; Tetragnatha extensa«, *snováča* »Weberhaspel«, pl. *-e* »Anschweifrahmen«, *snovála* (n. pl.) »velika snovača«, *snovâlnica* »Lesebrett, Laufbrett« in »Weife, Anschweifspule«, *snovâlnik* (m.), *-a* »isto«; v 16. st. *ofnutek* »stamen« (Megiser), v 18. st. *ofnutek* »licia«, *ofnutik* »stamen« (Kastelec-Vorenc), *snûjem*, *snuvâti* »combinare, zusammenfügen« (Pohlin), *ʃnujem*, *ʃnovam* »weife, schweife« (Gutsmann).

Prim. csl. *snuti*, *snovǫ* in *snujǫ* »ordiri«, sbh. *snòvati*, *snȕjēm* »ordiri telam« in metaforično »fundare«, mak. *snove*, blg. *snová*, *-éš*, aor. *-ách*, r. *snovátь*, *snujëšь*, ukr. *snuváty*, *snuéš*, br. *snavácь*, *snuéš*, p. *snuć*, *snuję*, č. *snovati*, *snovu* in *snovám* in *snouti*, *snuji*, slš. *snovat'*, *snut'*, *snujem*, gl. *snować*, *-am*, dl. *snuś*, *snuju*, star. *snovaś*, *-am*. Psl. najverjetneje **snȕti*, **snovèšь* (od tod analogni inf. **snováti* in prez. **snujèšь*) preko **snéu̯Htēi̯*, **snéu̯He/o-* iz ide. **snéHu-tēi̯*, **snéHu̯e/o-* je najbližje got. *sniwan*, ags. *snēowan* »hiteti« < **sneHu̯e/o-* (k pomenu prim. gl. *snować so* »hoditi z velikimi koraki«). Dalje je sorodno lot. *snaujis* »petlja, zanka«, stnord. *snūðr* »isto«, *snūa* »sukati«, alb. dial. *nus* »vrv«, gr. νεῦρον »kita, tetiva, vrv«, lat. *nervus*, arm. *neard* »isto«, sti. *snā́van-* (n.) »vez, kita«, av. *snāuuarə* »kita«, *snāuiia-* »narejen iz živalske kite«. Težko bazo **sneHu-* »sukati«, ki je do **sneH-* »isto, šivati« v enakem besedotvornem razmerju kot **(s)keru*, **(s)kreu̯-* »rezati« (r. *čérvь* »srp«, lit. *kir̃vis* »sekira«) do **sker-*, v slov. zagotavlja inf. **snȕti*. Iter. **snyvati* (prim. stcsl. *osnyvati* »fundare«, sbh. *osnívati*, *òsnīvām* »isto«) je tvorjen analogno po glagolih na **-ovati*. Osnovna literatura: Miklošič, 312; Trautmann, BSW, 272; Mühlenbach-Endzelin III, 973; Feist, Wb., 441; Walde-Hofmann II, 165; Vasmer II, 682; Pokorny, 977. Glej tudi *snôv*. M. S.

snúbiti, *-im* (v. impf.) »appetere virginem; freien«, pf. *za-s.*; izv. *snúba*, *snubîtev*, *-tve*, *snubîtva*, *snûbstvo* »Brautwerbung«, nomina agentis *snubȅc* (m.), *-bcà* (danes navadno *snúbec*, *-bca*), *snubáč* (m.), *-a*, *-ačíca*, rez. *snubȉč* (m.), *-íča* (tip *rîbič*), in notr., vzh. štaj. *snúbok* (m.), g. *snubóka* »Brautwerber«; rez. *snubíča* »Kranzjungfer«; tudi *snobiti*, *-im* (impf.) »snubiti« (mariborska okolica), *snobáč*, *snóbok*, g. *snóbóka* »snubec« (Sln. Gorice); v 16. st. *ʃnubazh* »amator, procus« (Megiser), v 17. st. *ʃnubaz*, *ʃnubez* »amante« (Alasia), v 18. st. *ʃnubiti* »procare«, *ʃnubázh* »procus« (Kastelec-Vorenc), *snûbem*, *-blen*, *-biti* »procari, ambire« (Pohlin).

Prim. csl. *snubiti*, *-iši* »appetere«, *snubokъ* »qui appetit«, hrv. *snúbiti*, *snûbīm* »snubiti«, dial. pl. tant. *snubȍki* »snubci« (Žumberak, Vodice), mak. dial. *snabi* »snubiti«, *snabnik*, f. *snabnica* »snubač(ica) za koga drugega«, star. r. *snubiti*, stp. *snębić* »dati zamož«, č. *snoubiti (se)* »zaročiti (se)«, *snoubenec*, *snubič* »zaročenec«, slš. *snúbit' sa*, *-im sa* »spajati, stikati se«, *snub*, *-u* »zaroka«, *zasnúbit' sa* »zaročiti se«, dl. *snubiś*, *-im* »možiti se, iti zamož«, pf. *hu-s.* »zaročiti«. K temu kompoz. blg. dial. *devosnob*, *devosnobnik* »snubač« (Mladenov, 123 s.), ukr. *divosnúb*, *divošljúb* (Grinčenko, Sl. I, 387), p. dial. *dziewosląb*, stč. *děvosnub* »isto«. Psl. **snubȋti*, **snúbišь*, s sekundarno nazalizacijo za nazalom **snǫbȋti*, **snǫ́bišь* (k nazalizaciji prim. psl. sufiks **-nǫ-* za ide. **-neu̯-*; psl. **nǫditi* : **nuditi* < **nou̯d-* idr.) je kavz. tematskega prez. **sneu̯bhe/o-*, znanega v lat. *nūbō* (*-psi*, *nubere*, *-ptum*) »(o)možiti se«, prim. dalje lat. *nupta* »nevesta«, *cōnūbium* (< **co-snūbiom*) »zakonska zveza«, s sekundarno nazalizacijo še gr. νύμφη »nevesta, devica, nimfa«, νύμφιος »ženin«. Ide. koren **sneu̯-bh-* »omožiti se« je determinirano **sneu̯-*, o katerem je treba sklepati na osnovi ide. **snusó-* »snaha«. Osnovna literatura: Miklošič, 312; Trautmann, BSW, 273; Vasmer II, 683; Pokorny, 977 s. Machek[2], 564, opozarja, da se dl. *snubiś* uporablja le za ženske (moški si nevesto izbere), kar ob enaki funkciji lat. *nūbō* sugerira, da psl. **snu/ǫbȋti* ni kavzativ (*»povzročiti, da se omoži«), temveč iterativ (*»možiti se«). Ker se glagol v drugih slov. jezikih pojavlja v izrazito kavz. pomenu, se zdi verjetneje, da dl. *snubiś*, v kolikor pomen »možiti se« ni sekundaren, predstavlja stari iter., refleksi v ostalih slov. jezikih pa stari kavz. Glej tudi *snáha*. M. S.

so- (nominalni pref.), označuje skupno pripadnost, zvezo, npr. *sǫ́sed* »vicinus«, *sovrâg*, *sovrâžnik* »Feind«, *sopâr(a)*, bkr. *sǫ́mpara* »Dunst«, *sotę̂ska*, štaj. *sǫ́teska* »ozka dolina«; v adj. *sǫ́kratek* »precej kratek« (Šašelj, Bisernice I, 303); produktivno v nknjiž. po drugih slov. jezikih, npr. *sozvẹ̄zdje* (prim. č. *souhvězdí*, r. *sozvézdie*), *soglâsnik* (prim. sbh. *sùglasnik*, č. *souhláska*, r. *soglásnyj*, kar so kalki po lat. *con-sonans*), *sožítje*, *sočûtje* ipd.; v 16. st. *sovraʃhiti* »odi« (Megiser), v 18. st. *sumràk* »crepuʃculum«, *sosed* »accola«, *sosęska* »vicinia« (Pohlin).

Prim. v starih nominalnih kompoz. stcsl. *sǫ-prǫgъ*, sbh. *sù-tjeska*, mak. *sa-mrak*, navadno *so-*, npr. *sosed*; blg. *súmrak*, *sъprúg*, r. *súmerki*, str. *sumorokъ*, *susědъ* (danes večinoma *so-*), ukr. *susíd*, br. *suséd*, p. *sąsiad*, č. *soused*, slš. *sused*, *súteska*, gl. *susod*, dl. *sused*. Psl. nominalni pref. **sǫ-* (ki je do istopomenskega verbalnega **sъ(n)-* v enakem razmerju kot nominalni **ǫ-*, **on-* do verbalnega **vъ(n)-*) je identičen z lit. *są-*, *sam-*, *san-* (*sąnarỹs* »členek«), lot. *suo-* (*suôvārdis* »soimenjak«), stprus. *san* v *sanday* »pojdi stran« = »z bogom«, sicer *sen-* »z«, sti. *sám*, av. *han-*, *ham*, *hən-*, *hąm-*, stperz. *ha*[n]*-*, *ham-* »z« iz ide. **som-* »z«, prim. **sm̥-* v gr. ἁ- (ἅμα »skupno«, ἁμός »skupen«), kar je izv. iz ide. **sem-* »eden, enoten, združen« (Miklošič, 315; Meillet, Ét., 45; Trautmann, BSW, 249 s.; Brugmann, Grdr.[2] II/2, 896 ss.; Schmidt, KZ XXXII, 372 s.; Vasmer III, 36 s.; Fraenkel, 753 s.; Endzelin, Apr. Gramm., 152 s.; Pokorny, 902 s.; Kopečný, ESS I, 240). Glej tudi *z*, *sez*, *sǫ́dra*, *sûm*, *sósed*, *sotę̂ska* idr. M. S.

sóba (f.) »Zimmer«, dem. *sóbica*, major. *sobána*, izv. *sobaríca*, *sôbarica* »hišna«, *prẹ̄dsóba* »veža«, adj. *sóben*; v star. jeziku samo *címer*, *híša*, *ȋzba* idr.

Izposojeno (v 19. st. (?)) iz sbh. *sȍba*, iz česar je še zah. blg. *sóba*, zah. rum. *sóbă* in sev. alb. *sóbë* »isto«. Sbh. *sȍba* je izposojeno iz madž. *szoba*, v 13. st. »peč«, od. 14. st. dalje tudi »soba«. S pomenom »peč« je iz madž. sprejeto turš. *soba* in od tod vzh. blg. *sóba*, vzh. rum. *sóbă*, j- in osrednjealb. *sobë* in ngr. σόμπα »peč«. Gre za srednjeveški balkanizem, ki se je širil hkrati z madž. *város* »mesto« (Jokl, Ung. Jb. VI, 60 ss.). Izhodišče madž. besede je srvn. *stube* »ogrevana soba, peč« (prim. za *st-* > madž. *sz-* madž. *szobor* »kip« < slov. *stoborъ*; Miklošič, TEl., 158;

Benkő III, 744; Andriotis, ELKN, 333; Schubert, Slaw. Spr. I, 90 ss.), od koder je še srlat. *stuba*, lit. *stubà*, fin. *tupa* »izba« in verjetno stcsl. *istъba* »tentorium«, sln. *îzba*. Pragerm. **stobō* (agl. *stove*, stnord. *stofa*) je izposojeno iz rom., prim. it. *stùfa* »peč«, star. tudi »ogrevana soba«, frc. *étuve* »kopalnica za znojno kopel« (Kluge[17], 760) k it. *stufàre*, v 18. st. »pariti se v takšni kopalnici«, danes »dušiti« < vulg. lat. **extŭfāre*, tvorjeno po gr. τῦφος »hlap, dim, para (v kopalnici)« (Battisti-Alessio, 3663), ide. izvora. Glej tudi *îzba*. M. S.

sọ́blazen (f.), g. *-zni* »scandalum, offensio« (Levstik), v kletvici *soblazen te vzela* »da bi poginil« (bkr.); tudi *zblâzen* (f.), *-zni* »zmota, pohujšanje«, v 18. st. *ŝblaŝnoſt* »scandalum; vſe tú, ob kar ſe eden opotakne, pohuiſhanîe« (Kastelec-Vorenc).

Izhajati je treba iz **sǫ̑blaznь* (f.) z nominalnim in **sъ̏blaznь* z verbalnim prefiksom, prim. csl. *sъblaznъ* (f.) »scandalum«, sbh. *sȁblāzan* (f.), *-zni* »pohujšanje, zabloda, skušnjava, prikazen«, blg. *sъblázъn* »isto« poleg **sъblaznъ* (m.) v stcsl. *sъblaznъ* (m.) »scandalum, error, defectus, imprudentia«, kar je izposojeno v r. *soblázn* (m.) »skušnjava, pohujšanje«. Gre za deverbalne tvorbe, paralelne s simpleksi **blaznь* (poleg **blazn'a*) in ponekod že substantiviziranim adj. *blaznъ*. Upoštevaje sbh. *sablaziti se* »pohujšati se«, subst. *sablaz* (f.), *-i*, *sablaza* (f.), *sȁblāst* (f.), *-i* »pohujšanje« in r. dial. *blázitь* »sanjati, imeti prikazni« je psl. **blaznъ* najverjetneje nastalo iz **bhlāg'-nó-*, kar je ptc. v slov. neizpričanega tematskega glagola **bhlāg'e/o-*, prim. lot. *blāzt* »mežikati, utripati«, *blâzt* »govoriti neumnosti« in izv. lat. *flăgrāre* »goreti, bleščati se«. Prvotni pomen psl. **blaznъ* je v tem primeru »kdor ima prikazni« oz. »prikazen« (Petersson pri Slawskem, SP I, 259), pomen »skušnjava, pohujšanje« pa je utegnil nastati šele pod vplivom legende o Kristusovih skušnjavah v puščavi, ko se mu prikaže satan. Alternativna razlaga je izhajanje iz ptc. **bhlāg'-nó-* v pomenu »trčen« k lat. *flāgitāre* »zahtevati, terjati, siliti« (< *»tolči, udrihati«), *flăgrum* »bič« (Petr, BB XVIII, 283; Georgiev, Bъlg. etim., 9). Glej tudi *blázen*. M. S.

sóbolj (m.), g. *-a* »Mustela zibelina«, tudi *sobộlj* (m.), *-a* »isto«, izv. *sobolj(ev)ína* »sobolje krzno«, adj. *sọ́bolji*, *sobộlji*, *-ja* in *sọ́boljev*, *sobộljev*, *-a*.

Izposojeno iz r. *sóbolь* (m.), *-lja* »Mustela zibelina«, prim. ukr. *sóbolь*, p. *soból*, č. *sobol*, slš. *sobol'* »isto« < psl. **sȍbolь*, kar je domnevno sorodno s sti. *śabára-*, *śabála-* »pisan, lisast«, *śabalī́* »lisasta krava« (Vasmer II, 685; previdno Mayrhofer III, 297). Iz r. je beseda v srednjem veku izposojena še v stvn. *zobel*, n. *Zobel*, stnord. *safal(i)*, stfrc., frc. *sable* in it. *zibellìno* »isto«. M. S.

sobọ́ta (f.) »dies Saturni«, *velika sobota* »Karsamstag«; adj. *sobọ́ten*, *-tna*; star. tudi *sabọ́ta*; pkm. *sobòta*, gor. *zbọ́ta*, notr. *səbûọta*; v 16. st. *sobota* (Megiser), *ob sobboti* (Dalmatin), *sabbothni* (Krelj), v 17. st. *ob sàbboti* (Savinec), v 18. st. *ſabbota*, *ſebbota* »Samstag, Sabbath« (Gutsmann); v tpn. *Murska Sobota*, l. 1348 *Murazombata*, 1365 *Murazumbata*, 1423 *Mura Schombath* (Zelko, HTS, 66), *Sombotel* (Goričko) < madž. *Szombathely* »sobotno mesto«, ker so bili tu ob sobotah sejmi in je takrat graščak opravljal sodstvo, prim. madž. tpn. *Szombathely*, sb. *Sobotka* → *Subotica* (Bezlaj, Sln. etnograf III–IV, 350); pkm. cgn. *Sobota, Soboti, Sobotič, Sobotin*.

Prim. stcsl. (redko) *sobota*, hrv. sev. čak., kajk. *sobȍta*, *sobôta*, p., č., slš., gl., dl. *sobota*, plb. *sübötă* »isto«. Izposojeno v času pokristjanjevanja iz srlat. *sabbáta* (Melich, Festschrift Jagić, 213 ss.), kar je pl. k *sabbatum* (> it. *sàb(b)ato*; *dies sabbati* > provan., katal. *dissapte*, got. *sabbato dags*) < gr. σάββατον < hebr. *šabbath*, aram. *šabbətā* »dan počitka po šestih delovnih dneh« (Lokotsch, 1742; Skok III, 299; Schuster-Šewc, HEWb., 1331). Po drugi misionarski poti, iz Bizanca, je vulg., pozno gr. varianta σάμβατον, pl. -τα (> srlat. *sambatum*, prim. frc. *samedi*, rum. *Sîmbătă*; got. **sambato* > stvn. *sambaztag*, n. *Samstag*; alb. *shtunë*, dial. *shëtundë*) prešlo v stcsl. *sǫbota*, sbh. *sùbota*, jčak. *subȍta*, mak. *sabota*, blg. *sъ́bota*, r. *subbóta*, ukr. in br. *subóta*. Iz slov. jezikov je madž. *szombat* »sobota« (Miklošič, 314 s.; Vasmer III, 37; Meyer-Lübke, 7479; Kluge[17], 623). Slovani so prvotno verjetno imeli petdnevni teden. Imena dni so bila tvorjena iz ord. Sobota in nedelja sta se uveljavili šele s pokristjanjevanjem (Lьvov, Nahtigalov zbornik, 183 ss.). M. S.

sọ́bra (f.) »babje pšeno« (sev. primor., tolm.), prvotno intonirano verjetno **sọ́bra*; samo dial. *s[u]ọ́bra*, dem. *sȕobərca* (Log pod Mangartom), pri Pleteršniku *sộvrica* (Banjščice); dial. *suộbra* (Čeginj, Grahovo ob Bači), *sobrȋn* (Livek), *sourȋnč* (Drežnica) »isto«, *sộbərca*, *sâbərca* »sodra« (Kozana). Brez znanih paralel. Nastalo najverjetneje iz **sǫ̑-bra* »kar je (skupaj) zbrano«, tvorjeno iz **sǫ-* »skupaj« in deverbalnega subst. k **bьrāti*, **bȅrǫ* po besedotvornem postopku, znanem iz sln. in r. **sǫ̑-dra*. Eventualna rekonstrukcija **sǫ̑-bьra* se zdi zaradi **sǫ̑-dra* (**sǫ̑-dьra* bi dalo sln. **sộdra*) manj verjetna). Podobni tvorbi sta br. *súborь* (m.) »mešanica pšeničnih zrn« (Nosovič, 620) in splošnoslov. **sъ-bòrъ*. Glej tudi *sâbra*, pa tudi *bráti*, *zbȍr*; podobno je tvorjeno *sọ́dra*. M. S.

sočȋvje (n.) »legumina«; v 18. st. *sozhiva* »Greiſelwerk, legumina«, *sozhivje* »isto« (Pohlin), *ſozhiva*, *ſozhiuje* »Greiſelwerk« (Gutsmann).

Prim. csl. *sočivo* »lens«, sbh. *sȍčīvo* tudi »stročnice«, hrv. čak. *sȍčivo* »stročnice«, *sočivȉca* »Lemma palustris«, *šošivȉca* »isto« (vse Dračevica na Braču; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1134, 1204), mak. dial. *sočivo* »leča«, str. *sočivo* »lečno zrno«, *sočevica* »leča, lečno zrno«, *sočivica* »isto«, r. *sočevíca* »leča«, *čečevíca* »isto« (Dal', Slovar'[3] IV, 425), ukr. *sočevýcja* (Grinčenko, Sl. IV, 171), br. *sačavíca*, *sačýŭka*, p. *soczewica*, *soczowica*, stč. *sočovicě*, č. *sočovice* (Jungmann, Sl. IV, 215), *šočovice*, *čočka*, *čečovice*, *čečka*, slš. *šošovica*, gl. *sok* »leča (plod in rastlina)«, pl. *soki* »jed iz leče«, *sočk* »leča (plod)«, dial. *čóčk*, dl. *sok* »leča (plod in rastlina)«, pl. *soki* »jed iz leče«, *sok* (kol.) »leča«, *sokowina* »strok leče«, *sokowišćo* »z lečo posejano polje«. Slov. **sokъ* (m.) »leča« in **sȍčivo* (n.) tudi »stročnice«. Slov. **sȍčivo* je verjetno primarno *»to, kar se kuha«, prim. tudi blg. *sóčivo* »juha«, in tako kot slov. nomen agentis **sokačь* (m.) »kuhar« ter nomen loci **sokalъ* (m.) »kuhinja« izvedeno iz v. **sok(a)ti* v pomenu »kuhati«. Tako kot se je pomen »leča« verjetno prek pomenske stopnje »jed, hrana«

← »to, kar se kuha«, prim. sln. dial. *sộk* (m.) »redek močnik; prikuha«, v 18. st. *ſôk* »Mutz; pultes« (Pohlin), prenesel na tvorbo **sokъ* »sucus« (gl., dl.), se je pomen »sok« prenesel tudi na **sȍčivo*, prim. r. dial. *sóčivo* »sok ali mleko mandeljnovih, orehovih, makovih plodov; jed s takim sokom; kaša« (Dal', Slovar'[3] IV, 425). Sorodstvo s psl. **sȍkъ* »sucus« (Miklošič, 313; Vasmer II, 704; Skok III, 302; Schuster-Šewc, HEWb., 1331 s.) kaže, da se je pomen »kuhati« razvil iz tranz. pomena kavz. **sočı̋ti*, **sòčišь* *»mokro, vlažno delati, namakati, vlažiti« → *»mehčati«. R. dial. *sókatь* »mešati moko z vodo in soljo« (Dal', Slovar'[3] IV, 367) more zato biti iter. (tipa **chodati* ← kavz. **chodı̋ti*, **chòdišь*) rekonstruiranega kavz. k ide. **suék[u]e-ti* »moker, vlažen, tekoč biti«. K pomenu prim. stcsl. *vlaga* »vlaga, sok (za rastline)« : sln. dial. *vlága* (f.) »juha«, v 18. st. *vlaga* »Brühe, Suppe« (Gutsmann), str. *vologa* »juha, hrana«, r. dial. *vológa* »kuhana govedina« : lit. *vìlgyti* »močiti, vlažno delati«; tudi hrv. *váriti*, *vârīm* »kuhati« in k temu *vȁrīvo* »sočivje« in »prikuha«. Dvomi Machek[2], 106, ki brez upoštevanja gl., dl. gradiva slov. **sȍčivo* izvaja iz prvotne tvorbe **sočevica*, v kateri vidi kompoz. iz dveh ide. imen za stročnice, lat. *cicer* »čičerka« in *vicia* »grašica, grahor«. Glej tudi *sokač* in *sộk I*. M. F.

sộd I (m.), g. *-a* »dolium«, dial. tudi »čebelji panj«, prim. rož. *sộd za bəčẹ́le* (Šašel, RNB, 111), dem. *sọ́dček* (m.), *-čka*, *sọ́dec* (m.), *-dca*, *sộdek* (m.), *-dka*, kol. *sộdje*, *sodộvje* (n.), *-ja*; izv. *sodár*, *sộdar* (m.), *-ja* »Faßbinder«, tudi cgn. *Sodar* (poleg *Pintar* iz n. *(Faß)binder*), adj. *sộdov*, *-a*; *sộdast*, *-a*; *sodárski*, *sộdarski*, *-ka*. V 16. st. *ſod* »dolium« (Megiser), v 18. st. *ſod*, dem. *ſodiz*, *ſodzhik* »dolium« (Kastelec-Vorenc), *ſôd* »dolium«, *ſôdz* »doliolum«, *ſodar*, *-ja* »vietor« (Pohlin), *ſod* »Faß, Geschirr«, *ſodje* »Geschirr« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *sъsǫdъ* »vas, situla« poleg *sǫdъ* »instrumentum, organum, vas«, sbh. *sûd*, *-a* »posoda, sod, žila«, hrv. dial. *sûd*, g. *sūdȁ* (Posavina, navaja Jurišić, Rječnik, 200), mak. *sad* »isto«, blg. *sǝ́d*, d. obl. *sъdǝ́t* »posoda, žila«, r. *súd*, *-a*, *sosúd*, *-a*, str. *sъsudъ* »sod, posoda, žila«, ukr. *pósud*, *-a* »posoda, sod«, br. *sasúd*, *-a* (< r.), *pósud*, *-a* »posoda«, stp. *sąd*, *ssąd*, *-ędu* »posoda, sod«, p. dial. *sądek*, *söndek*, *-dka* »sodček, kadica«, č. *sud*, *-u*, slš. *sud*, *-a* »isto«, gl. *sud*, *-a* »velik sod«, dl. *sud*, *-a*, redko *-u* »sod, posoda«. Iz slov. jezikov je lit. *sū̃das* »priprava, sod, cev«. Psl. **sǫ́dъ*, g. **sǫdà* (prim. zgoraj hrv. dial. in p. gradivo) poleg **sǫ̑dъ* (s podvojenim pref. **sъ-sǫdъ*) < ide. **som-dhH-ó-* poleg **sóm-dhH-o-* »kar je sestavljeno, zvezano« je kompoz. iz ide. **som-* »skupaj« in nomena actionis baze **dheH-* »deti, postaviti«, prim. sti. *saṁ-dhá-* (n.) »zveza«, *sam-dhí-* (m.) »združitev, zveza dogovor«, *sam-dhā́-* (f.) »isto, obljuba«, lit. *samdà*, *sãmdas* (4. a. p.) »zakup, najem« in z drugimi prefiksi sti. *ni-dhí-* (m.) »posoda, zaklad«, lit. *indà*, *iñdas* (2. a. p.) »posoda«, *ìždas* (2. a. p.) »skrinja za hranjenje dragocenosti«, stcsl. *obьdo* (n.) »zakladnica« (Miklošič, Lex. pal., 976, SEW, 315 s.; Trautmann, BSW, 47 s.; Berneker I, 193; Specht, KZ LVII, 278; Fraenkel, 760, KZ LXX, 144; Schuster-Šewc, HEWb., 1375 s.). K pomenu prim. n. *Gebinde* »sod« k *binden* »vezati«. Razmerje **sǫ́-dъ*, g. **sǫdà* ali **sǫ̑-dъ*, *-a* do **sъ-dě̋ti* »sestaviti, zložiti« je enako razmerjema sti. *saṁ-dhá-/-dhí-* do *saṁ-dhā-* »sestaviti, združiti« in lit. *sãmdas* do *sudě́ti* »isto«. Glej tudi *posộda*, *sộd II–III*, *pȑīd*, *ọ́dica*, *úd*, *nádo*. M. S.

sộd II (m.), g. *-a* »judicium«, pkm. *sóud*, *-a* »sodnija, sodba, sodna razprava« (Novak, Slovar, 99), danes knjiž. le *sodíšče* (n.), *-a*, *sộdstvo* (n.), *-a*, *sodníja* (f.) »tribunal«, *sódba* (f.), *-e* in *sodbệ* »judicium, decretum, existimatio, sententia«, *vesoljna, poslednja sodba* »summum judicium«, *sodník* (m.), *-a* »judex«, f. *sodníca*, dial. *sọ́dja* (m.), *-e*, *sọ́dec* (m.), *-dca*, tolm. *sọ́dij* (m.), *-a* »isto«, *sọ́dija* »sodnikova žena«; *sọ́jenica* »Schicksalnymphe«, *usộda* »Schicksal«, dial. *úsod* (m.), *-a*, nknjiž. *presộja* »Beurteilung«, *predsộdek* (m.), *-dka* »Vorurteil« ipd.; adj. *sọ́den*, *-dna* »Urteils-, Gerichts-«, *sọ́dn(j)i*, *-n(j)a* »gerichtlich, Gerichts-«, *sọ́dnji dan* »dies summi judicii«, *sọ́dski*, *-ka* »Gerichts- Richter-«, *sodníški*, *-ka* »richterlich, Richter-«, pkm. *sodljȋv*, *-íva* »gerne aburteilend«; v. *sodíti*, *sọ́dim* (impf.) »judicare, existimare«, tudi »pertenere«, npr. *ta človek v ječo sodi*, in »percribrare«, npr. *žito soditi*; pf. *raz-*, *pre-*, *pri-*, *u-*, *po-s.*, sekundarni impf. *(-)sọ́jati*, *-am*. V Briž. spom. *igdafe pridef zodit ſiuuim I mrtuim* »quando venies judicatum vivos et mortuos« (III, 56–58), *na zodni den* »in judicii die« (I, 31), v 16. st. *ſoditi*, *ſodyti* »judicare, jus dicere«, *ſodez* »judex, praetor«, *ſodba* »judicium« (Megiser), v 18. st. *ſoditi* »judicare, aurigari«, *ſodba* »judicatio«, *obſojen* »judicatus« (Kastelec-Vorenc), *soditi*, *sôdem* »judicare«, *sódba* »judicium«, *sodne dân* »dies justicii«, *sodnik* »judex« (Pohlin), *(ob)ſoditi* »richten«, *ſodnik* »Richter«, *ſodba*, *ſojenje* »Gericht« (Gutsmann). Cgn. *Sodnik*, *Sodja*, *Sodec* (poleg *Rihtar*, *Rihter*), tpn. *Sodinci* (pl.): l. 1318 *Schephendorf*, 1433 *Schepffendorf*, pribl. l. 1416 *Zodinitzi*; *Sodevci* (pl.): l. 1457 *Schephenlakh*; prim. srvn. *schepfene* »član sodnega zbora, scabinus«.

Prim. stcsl. *sǫdъ* »judicium, judex«, *sǫdii*, *sǫdьcь* »judex«, *sǫdьba* »judicium«, *sǫditi*, *-ždǫ* »judicare«, sbh. *sûd*, g. *súda*, čak. *sūd*, g. *sūdȁ* »sodišče, sodba, mnenje«, denom. *súditi*, *sûdīm*, čak. *sūdȉt*, *sũdin*, mak. *sud*, *sudi*, blg. *sǝ́d*, d. obl. *sъdǝ́t*; *sǝ́dja*, r. *súd*, g. *sudá*; *sudítь*, *súdišь*, ukr. *súd*, g. *sudá* in *súdu*; *sudýty*, *súdyš*, br. *súd*, g. *sudá* in *súdu*; *sudzícь*, *súdziš*, p. *sąd*, *-u*; *sądzić*, *-dzę*, č. *soud*, *-u*, *soudit*, *-ím*, slš. *súd*, *-u*, *súdit'*, *-im*, gl. *sud*, *-a*; *sudźić*, dl. *sud*, *-u*, redko *-a*; *suźiś*. Iz slov. jezikov je izposojeno lit. *sū̃das* »sodišče, sodba, pravica«, *sūdnà dienà* »sodni dan«, *sū̃dyti* »soditi«, lot. *sùods* »kazen, sodba«, *sùodît* »soditi«, stprus. *sunde*, akz. *sundan*, *sundin* »kazen«, srvn. *zander*, *zûder* »okrožni sodnik« in rum. *sudí* »soditi«. Psl. **sǫ́dъ*, g. **sǫdà* (denom. **sǫdı̋ti*, **sǫ́dišь*) z enakim izvorom kot *sộd I* in *III* (Miklošič, Lex. pal., 977, SEW, 315; Trautmann, BSW, 48; Vasmer III, 38 ss.) je najverjetneje pomenilo »mnenje« in se je preko pomena »kombinacija, zveza (misli)« razvilo iz ide. **som-dhH-ó-* »kar je sestavljeno«, prim. sti. *saṁ-dhá-* (n.) »zveza«, *saṁ-dhí-* (m.) »zveza, dogovor«, *saṁ-dhā́* (f.) »isto, obljuba« k v. *saṁ-dhā-* »sestaviti, združiti« (*saṁdhā- manas* »urediti misli«), lit. *sam̃das*, *samdà* (4. a. p.) »najem, zakup« k v. *sudě́ti*, *sùdedu* »sestaviti, združiti, zbrati, primerjati«. V enakem besedotvornem razmerju je psl. **sǫ́dъ*, g. **sǫdà* »mnenje« do v. **sъ-dě̋ti* »sestaviti, zložiti«, prim. zlasti **sъ-dě̋ti sę* v sln. *zdẹ́ti se* »videri«, stč. *sdieti sě*, č.

zdáti se »isto, sanjati se«. K besedotvorju prim. še *pridъ* : *priděti*, **ǫda*, **ǫdica* : **vъděti*, **nada*, **nado* : **naděti*. Drugače Schuster-Šewc, HEWb., 1376, ki izhaja iz psl. **dęti* »govoriti«; manj verjetno Szemerényi pri Schuster-Šewcu, l. c., ki primerja lat. *censēre* »ceniti, misliti, sklepati«, in Pokorny, 613, ki vzporeja tvorbeno sicer podobno stir. *cond* »razum« < **k'om-dhHo-*. Glej tudi *sǫ̂d I, III, zdęti, posodíti*. M. S.

sǫ̂d III (adj.), f. *-a* »paren«, npr. *sǫ̂do števílo* »gerade Zahl«, *sǫ̂do ali lîho* »gerade od. ungerade«, dial. tudi *sǫ́dev, -dva* »paren« (Istra), *sǫ̂da* (f.) »par«, npr. *lîš ali sǫ̂da*, črnovr. *ną sûədę ję trîebą pądłǫ̂št'* »treba je podložiti sodo število (jajc koklji)« (Tominec, 204), samo knjiž. *sodolîh, -a* »ungeradegerade«; fit. *sǫ́delj* (m.), *-dlja* »Staphylea pinnata« (Ig), ker se otroci s plodovi tega grma najraje igrajo "lih ali sodev" (Erjavec, LMS 1882–83, 239), denom. *sǫ̂dati, -am* (impf.) »igrati se lih ali sodev« (tolm.); v 16. st. *glih ali sodl* »par impar« (Megiser), v 17. st. *glic, ali ſodou* »par, ò diſpar« (Alasia), v 18. st. *igrati glih ali ſodez* »par impar ludere« (Kastelec-Vorenc), *soduv* »impar« (Pohlin). Zapis *sodl* pri Megiserju je analogen po primerih tipa *osl* in ga je treba brati *sǫ́du* (= *sǫ́dev*). Prvotna pomena v *glih ali sodev* sta v navedenih historičnih zapisih zamenjana, ker je na mesto sln. *lîh* < **lichъ* »neparen« stopila izposojenka *glih* < srvn. *gelîch* »paren« (Ramovš, Hgr. II, 24).

Prim. č. *sudý* »paren«, stč. *suda* »par«. Psl. **sǫ̂dъ*, f. **sǫdā̃* (poleg **sǫd(ъ)vъ*) je nastalo iz ide. kompoz. **sóm-dhH-o-* »sestavljen (iz dveh delov)«, prim. sti. *saṁdha-* »združen« in substantivizirano psl. **sǫ́dъ* »posoda, sod« poleg »mnenje« iz ide. **som-* »skupaj« in **dhH-o-* k **dheH-* »postaviti« (Miklošič, 315; Machek[2], 591). Dalje glej *sǫ̂d I–II*. M. S.

sǫ̂d IV (adv.) »tod«, npr. *od( )sǫ̂d* »von hier«, *odsǫ̂d iti* »oditi«, *do( )sǫ̂d* »bis hierher« (vzh. štaj.), v Krškem *sǫ̂di* »sod«; pri Cafu izpričano še z deiktično part. *esode* »tod«; v 16. st. *od ſod* »von hinnen, hinc« (Megiser, Bohorič, Trubar).

Prim. stcsl. *sǫdě, sǫdu* »hac«, *otъ sǫdu* »inde, hinc«, star. hrv. *sudi* »semkaj« (Marulić), *odsudi, odsuda, odsude*, r. *sjudá* »semkaj«, *otsjúda*, dial. *(je)sudý, sudá*, str. *sjudě, s(j)udu*, ukr. *sjudý* »semkaj«, dial. *suda, sjuda, sjud*; *osjudy*, br. *sjudý* »semkaj«, dial. *sjud*, p. *siędy-tędy* »tukaj«, stč. *sudy, odsud*, č. *odsud, (v)ocud(')*. Psl. **sǫdě, *-u, *-y* razlagajo kot pronominalni adv. loci iz psl. **sь* »ta« po zgledu psl. **tǫdě* ipd. k **tъ* (Miklošič, VGr. IV, 164; Kopečný, ESS II, 614 s., 552 s.). Takšne psl. tvorbe (prim. še **kǫdě, *-y, *-a*) je možno povezati z ide. lativnim sufiksom **-ndhe*, ki je v tej obliki ohranjen še v gr. ἔ-νθα »tam, kjer« in »kamor«, sicer pogosteje brez nazala, npr. sti. *kúha*, psl. **kъ-de, *-dě* < **kᵘ̯u-dhe* (o ide. **-(n)dhe* glej Brugmann, Grdr.[2] II/2, 728 ss.; Čop, Dekl., 66). Psl. **sǫdě* ipd. < ide. **k'ō-ndhe* (kakor **tǫdě* iz **tō-ndhe*, **kǫdě* iz **kᵘ̯ō-ndhe*, prim. brez nazala psl. **otъ sadě *po tadě, *ka-dě/y* ipd.) je v nekaterih jezikih sekundarno prešlo v **s'ǫdě* po zgledu str., csl. *sjakъ*, p. *siak* in sorodnega. Nihanje izglasnega vokala je posledica naslonitve na žive lokativne sklonske končnice. Glej tudi *sȁ II, se II, sȇm II*. M. S.

sǫ̂da (f.) »natrijev (bi)karbonat«. Izposojeno v 19. st. iz evropskih jezikov, prim. n. *Soda*, agl., it., frc. *soda*, kar je v 17. st. prevzeto iz špan., srlat. *soda* »isto«. Sodo so najprej pridobivali ob španski sredozemski obali iz pepela tamkajšnjih rastlin, zlasti soljanke (znanstveno lat. *Salsola soda*), ki je dobila ime vrste po arab. *sudae* »glavobol«. Rastlino so namreč uporabljali tudi kot sredstvo proti glavobolu (Kluge[17], 713). Glej tudi *potášelj*. M. S.

sǫ́dra (f.) »babje pšeno, Graupen; drhal, Gesindel«, *sodra gre* »es gräupelt«, dem. *sǫ́drica*, denom. *sǫ́drati, -am* »gräupeln« (impf.). Prim. r. dial. *súdra* »snežni vihar v tundri«, v. *súdritьsja* »oblačiti se, temniti se« (Arhangelsk). To izvaja Vasmer III, 40, iz psl. **sǫ̂dьra* (pri Vasmerju brez akcenta), kar razlaga kot nominalni kompozitum iz **sǫ-* »cum« in v. **dьrǫ* »derem, bežim, hitro se premikam«. Prim. še r. *pádera, pádora, pádarь* »slabo vreme«. Beseda je ekspresivna, zato Bezlaj, SR XII, 228, domneva križanje s sin. *sǫ́drag, sǫ́draga, sǫ́drga*. Sln. intonacija izključuje Vasmerjevo rekonstrukcijo **sǫ̂dьra* in narekuje **sǭ̃-dra* iz nekega **drati* < ide. **dhrā-*, kar bi bila druga p. st. baze **dherH-*, znane v psl. **sǭ̃-, *pā̃-dorga*. Rekonstrukcija **sǫ̂dьra* bi bila upravičena le ob domnevanju delovanja sinkope tipa stcsl. *pladьne* < **poldьne* < **polъdьne*. Glej *sǫ́drga*, pa tudi *sâbra* in **sadrin*. M. S.

sǫ́draga (f.) »globel, tokava« (Caf), iz tega verjetno cgn. *Sodržnik*. Tvorjeno z nominalnim sufiksom *so-* < **sǫ-* iz *drága* »majhna dolina, vrtača« < **dõrga*. Prefiks utegne imeti funkcijo zmanjševanja osnovne lastnosti, prim. *sǫ́dolina* »področje, kjer ni toliko globine, da bi bila prava dolina«, *sǫ́mrak* »še ne pravi mrak«, *sotêska, sǫ́teska* »tesna dolina«. Dalje glej *drága I*. M. S.

sǫ́drga (f.) »babje pšeno, sodra; drhal«, dem. *sǫ́držica* »drhal«, tudi *sǫ́drag, sǫ́draga, sǫ́drah, sǫ́draščica, sǫ́drača, sǫ́driga* »sodra«.

Prim. star. r. *padoroga* »slabo vreme«. Gre za nominalna kompozita iz v slov. neizpričane osnove **dorgā̃* = lit. *dargà, -õs* »deževno vreme, dež s snegom, čvekanje« poleg *dárga* »isto«, kar je nomen actionis iz *dérgti* »umazati, onesnažiti, sodrati«. Prim. v ničti stopnji poleg sln. *sǫ́drga* še lit. *sudir̃go* »vreme se poslabša«, *dir̃gti* »ovlažiti se, zmočiti se, pokvariti se«, *dirgsnóti* »pršeti, rahlo snežiti«, v p. st. lot. *dergtiês* »nasprotovati«, stprus. *dergē* (3. pl.) »oni sovražijo«, ptc. akt. *dergēuns*, dalje ags. *deorc*, agl. *dark* »temen«, srvn. *terken* »umazati«, srir. *derg* »rdeč«, toh. A *tärkär*, B *tarkär* »oblak« (< **dhr̥ghru-*), gr. θράσσω, at. -ττω »vznemirjati« iz ide. baze **dher(H)-gh-* »umazana tekočina, gošča, nekaj temnega« (Berneker I, 212 s.; Vasmer II, 300; Kurschat I, 409; Fraenkel, 103; Frisk I, 680, isti, Indogermanica, 24; van Windekens, Le tokh. I, 503; Pokorny, 251; Bezlaj, SR XII, 228). Zgrešeno domneva Škrabec (in po njem Pleteršnik II, 530; Bajec, Besedotvorje IV, 113) metatezo iz **sǫ-gradъ* k sbh. *grȁd* »toča«, črnogor. *sȕgradica* »majhna toča«. M. S.

sogoriti se, *-im se* (v. impf.) »ustavljati se«. Pleteršnik II, 531, citira Murka in Cigaleta, kjer pa vsaj pri pričakovanih običajnih n. ustreznicah besede ni zaslediti, tako da citat ni zanesljiv. Pomensko blizu je

smogoriti se (impf.) »kujati se, schmollen«, kar je gotovo denom. iz pomensko razvejanega sln. *smogǫ́r*. M. S.

sóha (f.) »kip« (knjiž.) poleg »kol; razcepljen kol; hvojin vrhnji del debla z delno porezanimi vejami, ki se uporablja za lestev«, pkm. *sòha* »kol, steber; kip« (Novak, Slovar, 99), dem. *sošíca, sohíca*. SSKJ IV, 794, navaja tudi akcentsko dubleto *sǫ́ha*. Prim. csl. *socha* »fustis«, stcsl. *posocha* »isto«, sbh. *sòha*, akz. *sȍhu* »soha, kol, rogovila«, hrv. čak. *sohȁ* »rogovila« (Dračevica na Braču), *sohȁ, sohȅ*, akz. *sȍhu* »isto« poleg »rašlje za veslo« (Vrgada), *sȍha* (Istra, Ozrinići), mak. dial. *soa* »lestev«, blg. *sochá* »razcepljena šiba, kol«, str. *socha* »kol, prekla, podpornik; ralo, površinska mera« (Sreznevskij, Mat. III, 469 s.), r. *sochá* »ralo, podpornik pri plotu«, *pósoch, -a* »palica«, ukr. *sochá* »podpornik«, br. *sachá*, pl. *sóchi* »ralo; rogovilast podpornik«, p. *socha* »ralo, soha, steber (v ostrešju, pri mostu)«, č. *socha* »kip, statua; ralo; tram v plotu«, slš. *socha* »kip; podpora z razcepljenim koncem«, gl. *socha* »kol, razcepljen kol, opornik; ročica pri vozu« in »kip« pod vplivom č. (Schuster-Šewc, HEWb., 1330), dl. *socha* »rogovilasti kol, podpornik«. Iz slov. jezikov je n. *Zoche* »ralo« (Štrekelj, JA XXVIII (1906), 494).

Psl. **sochā̋* (f.), akz. **sȍchǫ*, slov. dial. tudi **sòcha* (sln., hrv.). Verjetno se zdi izhajanje iz nomena actionis > nomena acti **səksó-s* (m.) oz. **səksā̋* (f.) »sekanje« → »kar je odsekano, razcepljeno, razcepljen kol, kol ipd.« iz ide. dolgovokalnega prezenta **sē̋k-mi* »rezati, sekati« k lahki bazi **sek-* »isto«, prim. psl. **sě̄t'i*, **sěkǫ* »sekati«; enako je tvorjeno lat. *saxum* »skala, pečina« < **sək-so-m*, stvn. *sahs* »nož, meč« (Štrekelj, o. c., 488 ss.; Uhlenbeck, IF XVII, 99; Persson, Beitr. I, 140; Zupitza, GG, 138; Janko, WuS I, 106; Furlan, Miklošičev zbornik, 1992, 337). Vsi trije substantivi morejo izvirati iz prvotne paradigme nomena actionis **sē̋k-os* (nom.-akz. sg. n.), g. **sək-s-és* »cepljenje, rezanje ipd.«, pri čemer mora refleks za šva primum kazati na ničto stopnjo podaljšanega korenskega vokala *-ē-* kot npr. lit. akz. *širdį* »srce« (Watkins, Evidence for Laryngeals, 117), psl. **mǝ̄lz-ti* »molsti« < **ml̥g'-tē̯i*, prim. sbh. *mȗsti* »isto«, po ide. prez. **mē̋lg'-ti*, prim. sti *mā́rṣṭi*. Že Miklošič, 313, je dvomil v zvezo psl. **socha* z lit. *šakà* »veja, rogovila«, lot. *saka* »mesto na drevesu, kjer se veje cepijo«, sti. *śā́khā* (f.) »veja«, arm. *çax* »veja«, got. *hoha* »plug« < ide. **k'ăkā* (Pedersen IF V, 50; Meillet, Ét., 174, 158; Vasmer II, 703; Pokorny, 523; Illič-Svityč, IABS, 103). Nazalizirana osnova tega ide. poimenovanja se ohranja v psl. **sǫkъ* »veja«. Dalje glej *séči I, rázsoha* in *sǫ̑k II*. M. F.

sȍj (m.), g. *sója* »sij«, adj. *sójen*, f. *-jna* »prisojen«, *prisȍj* (m.), g. *prisója* »sončna stran«, tudi *prísoj* (m.) »isto« in *prisǫ̑je* (n.); adj. *prisójen*, f. *-jna* »sončen«, z abesivno funkcijo *o(b)- osȍj* (m.), g. *osója* »senčna stran«, *osǫ̑je* (n.) »isto«.

Prim. csl. *prisoije* »locus apricus«, *prisoinъ* (adj.) »apricus« poleg *osoije* »locus opacus«, sbh. *òsoje* (n.) »locus opacus« poleg *prìsoje* »locus apricus« (Vuk), hrv. *prīsȍje* (Istra), čak. *prīsǫ̑j*, g. *prīsȍja* »sončna stran«, tpn. *Prisoja, Prisòjak*, na Cresu mtpn. *Podosȏji* (Tentor, JA XXX, 198), *prìsōjnica* »kača«, mak. *prisoj* »navadno strmi del hriba, kamor sije sonce«, dial. *prisoe* (n.) »isto« poleg *osoj* »vlažen in hladen kraj, kamor sonce ne seže«, *usoj* »isto«, blg. dial. *prisóe* (n.) »strmo kamnito področje, na katerega pripeka sonce«, *prisój(at)* (m.) »isto« poleg *usój(at)* »hladno in vlažno področje, ki ga sonce slabo ogreva«, *usóe* (n.) »isto«. Slov. **(-)sòjь* (m.), g. **(-)sòjá*, tudi **-sȏje* (n.) so deverbativi k psl. prez. **pri-*, **o(b)-sьjè-šь* »splendere« ← ide. prez. **(s)k'ē̯ie/o-* »isto« (Miklošič, 295; Skok III, 247; Mladenov, 523; Pokorny, 917). Dalje glej *osȏje* in *sijáti*. M. F.

sǭja (f.) »vrsta stročnice«, adj. *sǫ̑jin, -a*. Kulturna beseda, ki je v 19. st. preko n. *Soja* in niz. *soja* izposojena iz jap. *shōyu, shoy, soy* »isto« (Kluge[22], 678; Hermann, KEL, 447). M. S.

sǫ̑k I (m.), g. *-a* poleg *sokȃ* »sucus«, obir. *sòə:č, -a* »drevesni sok« (Karničar, Obir, 235); k temu v. *sočíti, -ím* (impf.) »saften«; adj. *sǫ́čen*, f. *-čna* »sucosus«. V 16. st. *ſuk* »succus« (Megiser), v 18. st. *ſok, ſuk* »Saft« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *sokъ* »sucus«, sbh. *sȏk*, g. *sȍka* »isto«, hrv. čak. *sǫ̑k*, g. *sȍka*, lok. *sokȕ*, mak. *sok*, blg. *sók(ът)*, r. *sók, -a* in *-u*, ukr. *sík*, g. *sóku*, br. *sók, -u*, p. *sok, -u*, č. *sok* (Jungmann, Sl. IV, 218), slš. *osoka* (Kálal, Sl., 433). Psl. **sȍkъ* (m.), g. **sȍka* »sucus« poleg **sòkъ* (m.), g. **soká* »isto« < ide. **su̯ok^u̯o-s* = gr. ὀπός (m.) »sok rastlin, sok figovega drevesa« < *ϝ̂ὀπός (Solmsen, Unters., 207) = toh. A *saku*, B *sakwe* »gnoj« (van Windekens, Le tokh. I, 411) so deverbativi ide. tem. v. **su̯ék^u̯e-ti*, ki je verjetno pomenil *»moker, vlažen, tekoč biti«. Tako pomensko stopnjo je potrebno rekonstruirati zaradi **su̯ok^u̯ó-s* *»ki je moker, vlažen, tekoč« → »sok ipd.« in slov. gradiva s pomenom »kuhati«, ki se je lahko razvil le iz tranz. pomena kavz. **sočī̋ti*, **sȍčišь* »mokro, vlažno delati, namakati, vlažiti«. Sorodno je tudi lit. *sakaĩ* »smola«, lot. *sakas* »isto« (Elger pri Mühlenbach-Endzelinu III, 645) poleg *saki*, stprus. *sackis* »smola«, alb. *gjak* »kri« (Miklošič, 313; Trautmann, BSW, 248). Lit. *svekas* »smola«, lot. *svakas* »isto«, *svaki* »mlezivo«, *svęki* »smola« potrjujejo, da so zgornji izrazi nastali po delabializaciji konzonantne skupine **su̯-*. Čop, Linguistica V (1963), 34, opozarja na het. *šakuni-* (c.) »izvir, vrelec« in rekonstruira ide. osnovo **su̯ek^u̯-* »izvirati, vreti; sok«. Povezave z lat. *sūcus* »sok« (Persson, Beitr., 123; Brückner, 506; Mladenov, 598) ne prepričujejo (Brugmann, Grdr.[2] I, 113). Dalje glej *sokač* in *sočī̋vje*. M. F.

sǫ̑k II (m.), g. *-a* »veja« poleg »grčast les«, k temu kol. *sǫ̑čje* (n.) »dračje« (v 16. st. izpričano pri Trubarju in Dalmatinu), pkm. *sokéo* (m.), g. *soklá* »grča« (Novak, Slovar, 99) < **sǫkъ̀l'ь*, adj. *sokȁt* »vejnat, grčav«. V 18. st. *sôzhje* »Bürdelholz, Reißicht; segmenta« (Pohlin), *ſok* »Aſtwurzel«, *ſozhje* »Reiſer- oder Holzbürdchen« (Gutsmann), v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 130 s.: *ſòk* »Ast im Holze«.

Prim. stcsl. *sǫkъ* »trska«, csl. *sǫkъ* »surculus«, *sǫčije* »surculi«, *sǫkovije* »isto«, *sǫkovatъ* (adj.) »surculis plenus«, hrv. *suk* »kos lesa, trska, poleno« poleg »grča« in »veja«, npr. *Nȉmam ni sȗka dȓf* (Ozalj), mak. *sačka* »šibica, vejica«, *sačica* »isto«, blg. *sъ́k(ът)* »grča«, *sъkovít* »grčast«, r. *súk*, g. *suká* »veja; grča«, ukr. *súk*, g. *suká* »veja«, p. *sęk, -a* »grča, trdi del veje, ki

je ostal v deblu ali štoru, štremelj«, č. *suk* »grča, krotovina, štor«, tudi »vozel«, *sukatý* »grčav«, slš. dial. *suk* »grča, vozel«, gl., dl. *suk, -a* »grča; majhen in čokat človek«. Slov. **sǫ́kъ* (m.), g. **sǫkà* »veja, grča« poleg **sǫ̂kъ* (m.), g. **sǫ̂ka* »isto« je že Miklošič, 316, primerjal s sti. *śaṅkú-* (m.) »koničast kol, klin«, kasnejši avtorji pa so k primerjavi pritegnili tudi lit. *at-šankė̃* »kljuka«, *àt-šanka* »isto«, kimr. *cainc* »veja«, stnord. *hār* »Ruderpflock« < germ. **hanha-* > fin. *hanka* »isto« (Vasmer III, 41, z navedbo starejše literature) in izhajali iz nazalizirane tvorbe **k'anko-/ā* oz. **k'ankŭ-* h **k'ak-*, ki se ohranja v lit. *šakà* »veja«, sti. *śā́khā* (f.) »isto« poleg *śā́kala-* (m., n.) »trska, iver« (Fraenkel, 962; Mayrhofer III, 290; Pokorny, 523). Glej tudi *sóha*. M. F.

sokač (m.), *-a* »kuhar«, izpričano v 16. st. pri Megiserju: *ſokazh* »cocus«, z oznako, da je leksem hrv. Pkm. *sokačíca* (f.) »kuharica« (Caf) je lahko domače. Prim. stcsl. *sokači* »coquus«, hrv. *sokač* »isto« (Hrv. Zagorje; Habdelić, Belostenec), r. *sokal* »kuhinja«, *sokalnica* »isto«, r. csl. *sokalъ* »kuhinja«. Iz slov. jezikov je rum. *socăčı̆ŭ* »kuhar«, *socăcíţă* »kuharica« (Tiktin, Wb., 1451), madž. *szakács* »kuhar« (> sln. pkm. *sakáč* »isto« (V. Novak pri Novaku, Slovar, 95), sb. *sakač* (Bačka; Skok III, 302)). Domača besedna družina, tvorjena iz slov. iter. **sokati* »kuhati«, ki ga posredno potrjuje tudi slov. **sŏčivo* (n.) »kar se kuha« → »jed; leča, stročnica«, prim. hrv. *vȁrīvo* »leča; prikuha« ← v. *váriti, vârīm* »kuhati« (Miklošič, 313; Skok, l. c.; dvomi Vasmer II, 688). Domnevo o tujem turškem izvoru je zavrnil že Miklošič, l. c. Glej tudi *sočȋvje* in *sǫ̂k I*. M. F.

sǫ́kati, *-am* (v. impf.) »bosti, zbadati«, pf. *sǫ́kniti, sǫ̂knem, sokâvina* »bodica« (bkr.).

Nejasno, morda je treba izhajati iz **sǫkāti, *-ājesь* »obdelovati z vejo«, kar je lahko denom. iz **sǫ́kъ*, g. **sǫkà* »veja«, prim. blg. *sъ́k*, d. obl. *sъ́kъt*, r. *súk*, g. *suká* (sln. *sǫ̂k* »veja« ima nehistoričen tonem). Pri pomenskem razvoju je utegnilo sodelovati (sekundarno nastalo (?)) razmerje sln. *prâska* »veja« : *prâskati* »kratzen«. Druga možnost je izhajanje iz **sokati*, kar lahko vsebuje ali *o*-jevsko ali sekundarno ničto stopnjo ide. korena **sek-* »rezati, sekati« (M. Furlan, ustno). Dalje glej *sǫ̂k II* ali *sóha, sẹ̑či II*. M. S.

sókol (m.), g. *sokóla* »falco«, tudi *sokȍl* (m.), g. *sokóla*; adj. *sokólov, sokǫ́lji, sokǫ́lski*; izv. dem. *sokólič* (m.), *sokolár* (m.), *-ja* »lovec na sokole«; v. *sokolováti, -ȗjem* (impf.) »loviti s sokolom«. Številna cgn. *Sokol, Sokoli, Sokolič, Sokolov, Sokolovič, Sokolovski*, po redukciji tudi *Skol, Skolč, Školč*; hdrn. *Sokolica*, verjetno tudi *Skolica*, l. 1441 *Sakolicz* (Bezlaj, SVI II, 205). V 18. st. *sakolzh* »Falk, jaſtran, jaſtreb, falk« (Gutsmann) z vzglasnim *z-*, kar je verjetno le ljudskoetimološko naslonjeno na sln. *zakȍl, zakláti*; *sêkólz* »Habicht; accipiter« (Pohlin). S sekundarnim *-n* za *-l* *sokǫ̂n* (m.) »sokol« < **sȍkolъ*.

Prim. stcsl. *sokolъ* »falco«, sbh. *sòkō*, g. *sokòla* »isto«, hrv. čak. *sȍkol*, mak. *sokol, -kli* tudi »junak«, blg. *sokól* tudi »junak«, r. *sókol, -a*, dial. tudi *sokól*, g. *sokolá*, ukr. *sókil*, g. *sókola* tudi »junak«, br. *sókal, -a* tudi »junak«, str. *sokolъ* tudi »junak« (Sreznevskij, Mat. III, 459), p. *sokół, -oła*, gl., dl. *sokoł*, č., slš. *sokol* tudi »junak«. Iz slov. jezikov je lit. *sãkalas* »Falke« (Fraenkel, 757), alb. *sokol* (G. Meyer, 389). Psl. **sokòlъ* (m.) in **sȍkolъ* (← akz. sg. **sȍkolъ*) »falco« navadno primerjajo s sti. *śakúni-, śakuná-* (m.) »velik ptič« (Meillet, Ét., 419; Uhlenbeck, Ai. Wb., 301; sprejemata Vasmer II, 689, in Mayrhofer II, 286 s.). Drugače Lokotsch, 1799, ki psl. **sokòlъ* in srlat. *sacer* »Falco«, srgr. σάκρε, frc. *sacre*, it. *sacro* poleg *sagro*, nvn. *Sackerfalke* izvaja iz arab. *ṣaḳr* »Falco sacer« (> arm. *sakř* »nek ptič«; Hübschmann, Arm. Gramm., 276). Zaradi bask. *ṣakre* »Sackerfalke« poleg *sakalats* »Raubvogel« (zadnje po Löpelmannu, EWB, 1059, iz **sakal-* za **sakar-* iz arab. *ṣaḳr*) ni mogoče sklepati na enotno izhodišče v arab., ampak so vsi leksemi paleoevropskega izvora. O paleoevropskem izvoru psl. **sokolъ* in srlat. *sacer* sklepa tudi Oštir, Vogelnamen, 48 s., in te izraze povezuje s psl. **sǫpъ*. Manj verjetne se zde povezave z br. *sókat* »kokodakanje«, p. dial. *sokotać* »kokodakati« (Miklošič, 313; Brückner, 506), primerjanje z nvn. *sehen* »gledati, videti«, got. *saíƕan* »isto« (Uhlenbeck, PBB XXXV, 171), iskanje zvez z lat. *cicōnia* »štorklja«, gr. κύκνος (m.) »labod« (Walde-Pokorny I, 456) kot tudi primerjanje s het. *kalli-kalli-* (c.) »sokol« (Machek[2], 566) z medvokalnim zvenečim velarnim konzonantom. Sln. oblika *sekel* »sokol«, v 19. st. izpričana pri Jarniku, Versuch, 149: *ſekel*, je lahko poknjižena iz dial. refleksa **sə̀ku* < **səkǫ̂u̯* < *sokȍl*. Z reduciranim predtoničnim *o* > *ə* spada sem tudi štaj. cgn. *Sekolec*. M. F.

sokotáti, *sokotâm* (v. impf.) »ropotati« (štaj.).

Prim. r. dial. *sokotátь, sokočú* »vreščati kot sraka, lagati kot sraka, klobasati«, ukr. *sokotáty, -čú, -óčeš* »kokodakati (o kuri); blebetati, brbljati« poleg *sokorýty, -rjú, -rýš* »isto«, br. *sakatácь, -kačú, -kóčaš* »kokodakati (o kuri)«, *sókat* »kokodakanje«, *zasokotácь* »neprestano rezko govoriti, prepirljivo ogovarjati« (Nosovič, 599), p. dial. *sokotać* »kokodakati« (Karłowicz, SGP V, 187). Poleg izhodnega slov. v. **sokotāti* tudi **sokъtāti* → **sòkъtati* v sln. *sòktati, -an* »v dvoje se pogovarjati« (pkm.; Novak, Slovar, 99), po razvoju **-kъt-* > *-ht-* nastalo *sohtáti, -âm* »od razburjenja hitro govoriti« (vzh. štaj.). Slov. **sokotāti, *sokъtāti* ← **sok(a)ti* je Vasmer II, 689, povezal s csl. *sokъ* »accusator«, *sočiti* »indicare«, črnogor. *sokàti se* »rogati se, sramovati se« (ARj XV, 887), hrv. *sȍčiti, sȍčīm* »pripovedovati« (Marulić, Zoranić; ARj XV, 871), blg. *sóča, -iš* »indicare«, r. *sočítь* »iskati, prositi«, *sók* »kdor išče, sledi« (Dal', Slovar'[3] IV, 426, 372), č. *sok* »tekmec, nasprotnik«. V isti prevojni stopnji je ta v. dicendi izpričan tudi v lit. *sakýti* »reči, pripovedovati«, lot. *sacît, saku, -cīju* »reči«, pri katerih Fraenkel, 757, 773, opozarja na osnovno prevojno st. v lit. dial. *sèkti* »pripovedovati«, *sė̃kti, sėkù, -iau* »reči, pripovedovati« (Kurschat, 2147). Pokorny, 898, navaja to balto-slov. gradivo pod ide. korenom **sekᵘ̯-* »slediti«, prim. sln. *obsȍk* »preiskava«, *zasáčiti* (v. pf.) »zalotiti«. Osnova **sekᵘ̯-* »sagen« je izpričana tudi v drugih ide. jezikih, prim. gr. ἐν-έπω »reči, naznaniti«, stkimr. *hepp* »rekel je« (Pokorny, l. c.). Dalje glej *-sáčiti* in *ȍbsok*. M. F.

sǫ̂kva (f.) »strma pečina« (kranj.; po Valjavcu navaja Pleteršnik). Po moderni vokalni redukciji nastalo

iz **visộkva*, kar implicira domnevanje **vysoký*, g. **vysokъvė*, akz. **vysokъ̀vь* (f.) »visoko področje«. Po posplošitvi akz. akcentuacije tudi na druge stranskosklonske oblike, npr. g. sg. **vysokъ̀ve* > **vysòkъve*, se je po levem umiku iktus posplošil na tem mestu. Psl. **vysoký* je konkretizirani abstr. iz adj. **vysòkъ*, f. **-okã* »altus«. K tvorbi prim. **pьstrý* »postrv«, **ostrý* »ostrv«, **l'ûby* »ljubezen« iz adj. **pь̀strъ*, **òstrъ*, **l'ûbъ*, dalje stprus. *maldūnin* (akz. sg.) »mladina« k adj. *maldai*, sti. *tanū́-* »telo« k adj. *tanú-* »tenek« ipd. (Snoj, SR XLII, 524). Dalje glej *visȍk*. M. S.

sộl (f.), g. *solî* »sal«, npr. *kuhinjska sol, morska sol, kamena sol*, tudi »pamet, bistrost«, npr. *pesmi brez soli, Kdor urne roke, sol v glavi ima, v nesreči si vsak pomagat' zna*; denom. v. *solíti, -ím* (impf.) »salire«, od tod deverbativni subst. *solílo* »soljenje; kraj, kjer se sol nastavlja živalim«, pl. *solila* »soline«. V 16. st. *ſull* »sal«, *ſoliti* »salire« (Megiser), l. 1607 *ſolì* »sale« (Alasia) < **solî* (g. sg.), v 18. st. *sol, -ly* »sal«, *solim* »salire«, *solâr, -ja* »Salzmeſſer; salimetra« (Pohlin), *ſol, ſou* »Salz«, *ſolim* »ſalze« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *solь, -i* »sal«, sbh. *sô, sôl*, g. *sȍli* »isto«, mak. *sol*, blg. *sól*, d. obl. *soltá*, r., br. *sólь, -i*, ukr. *sílь*, g. *sóli*, p. *sól*, g. *soli*, č. *sůl*, g. *soli*, slš. *sol', -i*, gl. *sól*, g. *sele* in *sel, -e*, dl. *sol, -i*, plb. *süli* (g. sg.). Psl. **sȍlь* (f.), g. **sȍli* »sal« odraža ide. konzonantni substantiv **sāl* (m., f.), g. **sal-(e)s*, prim. gr. ἅλς (m.), g. ἁλός »isto«, lat. *sāl* (m.), g. *salis* »isto« poleg »pamet, bistrost«, stlat. tudi *sale* (n.), ki je v psl. tako kot v arm. *al, -i* prešel v *i*-jevski sklanjatveni vzorec; sorodno je lot. *sȃls* »sol«, toh. A *sāle* »isto«, B *salyiye* < **salii̯ē* (Čop, STA, 65), stir. *salann*, kimr. *halen*, stvn. *salz* < germ. **salta-* (n.), deverbativni subst. iz germ. **saltan* »soliti« ← ide. **saldō*, sti. *salilá-* »slan«, (n.) »morje« (Miklošič, 314; Vasmer II, 693; Pokorny, 878). Etimologija tega praide. substantiva ni jasna; Kluge[22], 616, izvaja substantiv iz **sə-l-* (< **sH-l-*) »gošča« in povezuje z osnovo **seH-* »sesti«, ki jo vidi v gr. ἥθεω »sejati«. Povezava zaradi sti. *salilá-* ni verjetna. Čop, Dekl., 89, opozarja na zvezo z ural. **sōla* »sol«. Glej tudi *slân, sộlen, slanína, slâd, sládek, sladẹ́ti, solíti se*. M. F.

soláta (f.) »Salat«, črnovr. *sạlâtạ* »isto« (Tominec, 197), kjer zaradi akanja ni jasno, ali gre tu za prvotno sln. *soláta* ali *saláta*; k slednjemu *vrtna salata* »Lactuca sativa«, *divja s.* »Lactuca scariola«. Cigale, Wb., 1313, navaja poleg *salata* tudi *šalata*, kar označi kot štaj. V 16. st. *ſolata, ſalata* »lactuca, acetaria« (Megiser), l. 1607 *ſalata* »inſalata« (Alasia), v 18. st. *solâta* »Solat; lactuca« (Pohlin), *ſolata, ſovata* »Salat, ſhalsha« (Gutsmann).

Z *o* vokalom tudi hrv. *solâta* »Salat« (Žumberak). Takšna oblika je izpričana tudi pri Kavanjinu (ARj XV, 901), vendar je širše hrv. *salàta* »isto«, v Istri *salȃta*, g. *salȃti* »lactuca«, kajk. *šalata* (ARj XIV, 532), mak. *salata* »Lactuca sativa, solata«, blg. *saláta* »solata«, r. *salát, -a*, ukr. *salát, -u*, p. *sałata*, č. *salát*, slš. *šalát*. Slednja oblika je iz madž. *saláta* »Salat«, tudi *soláto*, kar Benkő III, 479, izvaja iz rom. predloge. Sln. in hrv. obliki z *o*-jevskim vokalom sta verjetno tako kot sln. *pošệt* »colna mera«, *sộldan* »lapornata flišna zemlja«, *soltár* »poljski čuvaj« iz rom. predloge izposojena kot jslov. dial. **solȃta* s substitucijo *o* za rom. predakcentski *a* v labialni okolici. Rom. **saláta* je prek afereze razvito iz srlat. *(in)salata* »soljena« > »s soljo in kisom začinjena različna zelenjava, solata«, prim. it. dial. *salata* »Salat«, furl. *salàte* »isto« poleg it. knjiž. *insalata*, špan. *ensalada*. Leksem je izvorno ptc. f. h glagolu *in-salare* »osoliti« (Battisti-Alessio, 2045) in je iz rom. prešel tudi v pozno srvn. *salât* »solata«, nvn. *Salat* »isto« (Kluge[17], 620 s.), alb. *sallatë*, ngr. σαλάτα. Vasmer II, 571, meni, da je r. oblika prevzeta iz frc. *salade*, Machek[2], 536, pa č. obliko izvaja iz nvn. predloge. M. F.

sộld (m.), g. *-a* »nekdaj denarna enota različnih manjših vrednosti«, v pl. se uporablja tudi v splošnem pomenu »denar«, npr. jnotr. *sôldi*, redkeje *sûdi* (Rigler, Jnotr. gov., 54). L. 1607 *ſoud* »ſoldo« (Alasia), v 18. st. *ſold* »Sold, plazhilu, plazha« (Gutsmann). Tako kot hrv. *sȍlad*, g. *sôlda*, pl. *sôldi* »denar« (Dubrovnik, Cavtat, Ston, Rab) prevzeto iz vulg. lat. *soldus* < lat. *(nummus) solidus* »zlatnik« k adj. *solidus* »čvrst, trden«, prim. it. *soldo* »kovanec; navadno ima dvajsetino vrednosti veljavne denarne enote«, tudi »plača, mezda«, furl. *sólt* »dvajsetina veljavne denarne enote; denar«, stfrc. *solde* »novec; plačilo« (> srvn. *solt, -des* »plača, mezda«, nvn. *Sold* »isto«; Kluge[22], 678). Mlajša rom. izposojenka je hrv. čak. *šộld* »star avstrijski kovanec«, pl. »denar« (Skok III, 304). Pomen »plača« je tvorba dobila po it. denom. v. *soldare* »plačati«. Glej tudi *soldât* in *žolnír*. M. F.

sộldan (m.), g. *soldāna* »lapornata, flišna zemlja«, tudi *sộvdan*, g. *sovdāna* »isto« (oboje SSKJ IV, 820, z oznako dial. zah.), pri Erjavcu, LMS 1875, 228, *soldan* »verwitterter Sandstein« (Vipav. dol.), pri Štreklju, Görz., 403, *sòvdan*, g. *sovdána* »Schiefer«, isti, JA XII (1890), 468, *sóldan*, g. *soldána*; rož. *sọvtàn, -tána* »grodelj za plavž«, tudi *savtàn* »isto« (Šašel, RNB, 112). V 18. st. *sôtan, -a* »Quarz« (Pohlin). Štrekelj, l. c., opozarja na hrv. čak. *saldam, -a* »pesek« (Nemanić). Izvorno sln. **soldȁn* (m.), g. **soldána* s substitucijo *o* za furl. predakcentski *a* v labialni okolici kot pri sln. *pošệt* »colna mera«, *soláta* je prevzeto iz furl. *saldàm, saldàn* »vrsta preperelega peščenega kamenja, ki so ga kovači in ključavničarji uporabljali pri taljenju železa« (Štrekelj, o. c.; Pirona, VF, 917), it. *saldame* »mivka, ki jo kovač potresa po železu in tako preprečuje oksidiranje«, dial. *terra saldana* »Schweissand«, kar Battisti-Alessio, 3316, izvaja iz pozno lat. *solidamen* k adj. *solidus* »čvrst«, kar naj bi se ljudskoetimološko naslonilo na *validus*. M. F.

soldât (m.), g. *-a* »vojak«, sem cgn. *Soldat, Soudat, Sovdat*, pod vplivom sinonima *vojak* nastalo pkm. *soldák* »isto«, adj. *soldaški* »vojaški«. L. 1607 *ſaudat* »ſoldato, zaunier« (Alasia). Tako kot hrv. *sȍldāt*, prvič izpričano l. 1649, čak. *sȍldot* prevzeto iz it. *soldato* »vojak«, furl. *soldât* »isto«, kar je substantivizirano iz ptc. v pomenu »plačanec« iz denom v. *soldare* »plačati« k *soldo* »denar« (Skok III, 304; Mende, RLS, 109; Battisti-Alessio, 3532). Iz it. je beseda prešla v frc. *soldat* »vojak«, špan., port. *soldado* in nvn. *Soldat* (Kluge[17], 714). Glej tudi *sộld* in *žolnír*. M. F.

sộlen (adj.), f. *-lna* »nanašajoč se na sol«; iz te osnove adj. *solnȁt* »slan, ki ima sol«, *solníca* (f.) »posoda za sol; slanica; solina«, črnovr. *sunîcạ* »posoda za

sol« (Tominec, 205), *solník* (m.) »solnica«, »sir, ki ga planinec da trgovcu za sol« (Bovec), »solna jama«. V 16. st. *ſolniza* »salinum«, *ſolnik* »isto« (Megiser), l. 1607 *ſouniſſa* »saliera« (Alasia), v 18. st. *solniza* »Salzfäßchen; salinum« (Pohlin).

Slov. adj. **sȍlьnъ*, prim. stcsl. *solьnъ* »salsus«, sbh. *sôlnī* »nanašajoč se na sol«, *sônī* »isto«, mak. *solen* tudi »drag«, blg. *sólen*, f. *-lna* »ki je iz soli, ki je takšen, da se iz njega pridobiva sol«, ukr. *sílьnýj* »slan« (Grinčenko, Sl. IV, 126), br. *sólny* »slan; jedek, neprijeten, neprimeren«, p. *solny*, č. *solný*, slš. *soľný*, gl. *sólny*, dl. *solny*, je izveden iz subst. **sȍlь* (f.), g. **sȍli* »sal«. Besedotvorno razmerje med **sôlnъ* in **sȍlьnъ* odraža funkcionalno isto, vendar kronološko različno izpeljavo iz ide. konzonatnega oz. slov. *i*-jevskega substantiva. Dalje glej *sǫ̑l* in *slân*. M. F.

solíka (f.) »babje pšeno, sodra« (bkr., jvzh. štaj.), tudi *solîčka* »isto« (dol.) in *sóu̯ca* (Vavta vas; J. Dular, ustno). Pomensko enako je hrv. *sòlika* (Habdelić), tudi *sóčica* < **solьčīca*; čak. *sȍlika* »slan dež« (Perušić, Čak. rič II (1986), 61) s pomenskim vplivom slov. **sȍlь* »sal«. Skok III, 304, je na podlagi hrv. gradiva sklepal o pomenskem razvoju k **sȍlь* (f.) »sal«. V sln. je v 18. st. izpričana tudi sintagma *babja ſúl* »imber grandinis, desh s'tozho« (Kastelec-Vorenc). Zaradi psl. **solnā̃* (f.) »slana« < ide. **k'ol-nā* = lit. *šalnà* = lot. *salna* bi bilo mogoče sklepati o slov. homonimiji s slov. **sȍlь* »sal« in izhodno **sȍlь* »sodra«, **solȳka* »isto« izvajati iz tematskega prezenta v *o*-prevojni stopnji, prim. lit. *šálti*, *šąlù*, *šalaũ* »zmrzovati«, iz ide. korena **k'el-* »zmrzovati; mrzel«, kamor spadajo tudi lit. *šala* »mraz« (Kurschat, 2384), lot. *sals* »zmrzal« (Mühlenbach-Endzelin III, 675), lit. *pãšalas* »zmrzal, pomrznjena zemlja«, *pašala* »zmrzal«, stprus. *passalis* »zmrzal«, lit. *pašolȳs* »isto« (Pokorny, 551). Dalje glej *slána*. M. F.

solina (f.) »gnoj«, k temu v. *solíniti*, *-înim* (impf.) »gnojiti« (oboje zah. štaj.). Osamljeno; morda relikt ide. besedne družine iz osnove **sal-* »umazanija, umazan«, prim. lit. *sal̃sti*, *salstù*, *saltaũ* »umazan, nečist postati«, arm. *alt* »blato, nesnaga«, stir. *sa(i)le* (f.) »umazanija«, stnord. *sǫlr* »umazan« < **sal-u̯o-s* = stvn. *salo* »isto«, het. *šalpa-* (c.), *šalpi-* »pasji drek«, arm. *alb* »iztrebek« < **sal(H)-bho-* (Pokorny, 879; Mann, IECD, 1109; Schindler, Sprache 24/1 (1978), 44, vsi brez sln. gradiva). Glej tudi *svȁn*, *slâtina*, *slanjúga*. M. F.

solíne (f. pl.) »prostor ob morju, ki je urejen za pridobivanje soli«. Tako kot hrv. *soline* (Dalmacija, Parčić), tudi tpn. *Soline* (pogosto v Dalmaciji) prevzeto iz lat. *salīnae* (f. pl.) »soline«, it. *salina* »isto«, kar je tvorjeno iz lat. *sāl* (m.), g. *salis* »sol« (Skok III, 365). Rom. izposojenka je v slov. jezikih sovpadla z domačo tvorjenko za nomina loci na **-ina* iz slov. **sȍlь* »sal«, prim. sln. *sǫ̑lina* »kraj, kamor se sol potresa živalim«, sem tudi sln. mtpn. *Soline* v kontinentalni Sloveniji, hrv. *sȍline* (f. pl.) »kraj, kamor se sol potresa živalim (zlasti ovcam)« (Istra). Pomensko enako, toda drugače tvorjeno je sln. dial. *svaníca* »mesto, kamor polagajo solni kamen za divjad« (rož.) < slov. **solnīca* ← **sôlnъ* »slan«, ukr. *sólyšče* »kraj, kamor se živini potresa sol« (Grinčenko, Sl. IV, 166). Dalje glej *sǫ̑l*. M. F.

solíter (m.), g. *-tra* »sal nitrum«, adj. *solítrov*, *solítrn*. Knjižna izposojenka v 19. st. iz bav. n. *Salliter*, *Salniter*, srvn. *saliter*, *salniter* (poleg *salpeter*, danes knjiž. n. *Salpeter*) < lat. *sāl nitrum* (> it. *salnìtro*) s prvim členom lat. *sāl* »sol« in z drugim izposojenim preko gr. νίτρον »soda, soliter« iz stegipt. *ntr(j)* »isto«, prim. dalje arab. *naṭrūn* (> frc. *natron* > novolat. *natrium* »natrij«), hebr. *neter* »soda, soliter«, kar je izposojeno tudi v het. ᴺᴬ⁴*nitri-* »soda (?)« (Lokotsch, 1567; Kluge[17], 622, 504; Frisk II, 321). Ljudska izposojenka iz bav. n. *Saliter* je sln. kor. *žaliter*, iz srvn. *salniter* pa kor. sln. *žalniter*, *žaniter*, v 16. st. *shaliter* »Salpeter, nitrum« (Megiser), v 18. st. *shaliter*, *shaniter* »Salpeter« (Gutsmann). Iz istega vira je še sbh. *šȁlītra*, *šȁlitra* »soliter«, č. *sanytr*, *salnitr*, p. *saletra*, r. *selítra* ipd. »isto« (Striedter-Temps, DLS, 213; Matzenauer, CS, 317). M. S.

solíti se (v. impf.) v zvezi *pojdi se solit!*, črnovr. *pẹ̑jt' sę sa̯lít!* (Tominec, 205), kar se navadno reče tistemu, ki govori ali dela, kar nam ni po godu; sem verjetno zveza *pamet komu soliti* »s stališča prejemnika dajati komu zanj nesprejemljive nasvete«, tudi »dajati komu nesprejemljive nasvete«, kar je tako kot sbh. *nemoj da nam sòliš pamet*, mak. *mu soli um*, *pamet* iz slov. denom. v. **solīti* k **sȍlь* (f.) »pamet, bistrost, bistroumnost«, prim. sln. *pesmi brez soli*; *Kdor urne roke, sol v glavi ima, v nesreči si vsaki pomagat' zna*, hrv. *sô* »um, pamet, ostroumje«, npr. *Ne pokazuje li premalo soli u glavi* (ARj XV, 866), čak. *Tebi u glȍvi fali dvo zrna soli*. Metaforični pomen k **sȍlь* (f.) »sal« je v slov. jezike povzet po svetopisemski rabi, prim. tudi lat. *sāl* (m.), g. *salis* »sol« poleg »bistrost, pamet«. Pomen se je v slov. jezikih prenesel tudi v adj. **sôlnъ* »salsus«, prim. sln. *slan* »razumen, ljubezniv« poleg »salsus« (Kastelec-Vorenc). Prvotni pomen denom. v. **solīti* k **sȍlь* »pamet, bistrost« je bil verjetno »delati koga pametnega > podučevati«, prim. hrv. *Kad učiš koga...to ga nemoj zapustiti, da kako si počal, udilje ga soli, dokle bude došal, da umi čakoli* (Marulić; ARj XV, 909), sln. fraza *pojdi se solit!* pa je lahko nastala kot odgovor tistega, ki mu podučevanje koga drugega ni bilo po godu in je podučevalca z njo zavrnil, češ naj se raje sam podučuje. K takšni interpretaciji navaja tudi kašub. *to tẽ možeš sob'e zasolẽc* (Sychta, SGK V, 121) »ne potrebujem tvoje milosti«, tj. »ne potrebujem tvojih nasvetov, podukov«. Drugače o sln. frazi Bezlaj, Eseji, 41, ki meni, da je zveza s **sȍlь* ljudskoetimološka in prek pomenske stopnje »kaj se boš delal boljšega, kaj se boš bahal« povezuje s csl. *suliti sę* »inflari« in stcsl. *sulěi* »boljši, večji« ← adj. **sulъ*. Dalje glej *sǫ̑l*, *slân* in *sûlec*. M. F.

sǫ̑lj (m.), g. *-a* »Thalictrum sp.« (Posočje); morda **solьjь* ali **solijь* k ide. **sal-* »rumen«. Iz te osnove je sln. *slávec* < **solvьcь* (iz **sal-u̯o-*). Naziv za barvo je ohranjen v r. csl. *slavoočije* »glaucitas«. Rusi imenujejo Thalictrum *zolotucha* (Bezlaj, Eseji, 168). Glej sin. *talîn*.

solnovrȃt (m.), g. *-áta* »Ranunculus« (goriš.), tudi »narcisa«, po metatezi tipa *solza* → *sloza* in ljudskoetimološki naslonitvi na sln. *slân* (Ramovš, Hgr. II, 317; isti, Prace of. B. de Courtenay, 50; pred njim že Erjavec, LMS 1879, 127) ali po akanju nastalo *slanó-*

vrat »Ranunculus« (Ponikve in splošno na Tolminskem), rož. tudi *slənóvrat* in *slinóvrat* »zlatica« (Šašel, RNB, 110). Prim. hrv. *sȕnovrāt* »narcisa« (Dubrovnik). Izhodno **sə̏lno-vortъ* (m.) z akcentsko dubleto **sъlno-vȍrtъ* je nomen agentis »obračajoč se proti soncu« tipa **vodo-nòsъ* »ki nosi vodo« in je tako kot r. *solnovorót, -a* »sončni obrat«, č. *slunovrat* »isto« zložen iz **sə̏lnъ* (m.) »sonce« in deverb. substantiva **vortъ* ← prez. **u̯érte/o-* »krožno premikati, obračati«. Isto pomensko motivacijo odražajo sbh. *sȕncokrēt, sȕncoglēd*, nvn. *Sonnenwende*, gr. ἡλιοτρόπιον. Slov. substantiv **sə̏lnъ* (m.) iz **suHl-no-s* (: **suHl-i̯o-s* > sti. *sū́rya-* (m.) »sonce«) je tvorjen iz ide. subst. **sáHu̯-el-* »sonce« in se ohranja v sln. pkm. *soln* »lesk v očeh« (Bezlaj, Eseji, 64, 122), r. zloženki *solnopëk, -a* »sončna pripeka«, posredno pa o njem priča stcsl. adj. *beslъnьnъ* »ἀνήλιος«, r. *sólnyško* »sončece« in slov. tabuistični dem. **sə̏lnьce* (Havers, Tabu, 85 s. z op. 1; Trautmann, BSW, 251). Dalje glej *sộnce* in *vrníti*. M. F.

soltár (m.), g. *-ja* »poljski čuvaj« (Branik, Plužna), tudi »gozdni čuvaj« (Vipav. dol.), *soutàr* »isto« (Kras) in *sotar*. Kot sln. **soltár'ь* s substitucijo *o* za rom. predakcentski *a* v labialni okolici prevzeto iz ben. it. *saltàro* »gozdni čuvaj« (Boerio, DV, 523), sttrž. *saltàr* »čuvar grozdja pred bližnjo trgatvijo« it. *saltario* »gozdni čuvaj«, star. *saltaro* (16. st.) < lat. *saltuārius* »gozdni čuvaj«, kar je izvedeno iz *saltus* »gozdna površina, ki se uporablja za pašo, gozd«, kasneje tudi »posestvo« (Miklošič, Frw., 54; Battisti-Alessio, 3324; Walde-Hofmann II, 470). Leksem je verjetno prek furl. prešel tudi v srvn. *saltner* »poljski, gozdni, vinogradniški čuvaj« (Lexer, Mhd. Wb. II, 586), bav. n. *Soltner* »čuvaj vinograda, polja, gozda« (Schmeller, BWb. II, 271). Od Sesljana do Grljana je bilo v službi 34 takšnih čuvajev (Rosamani pri Godini, Sln. morje in zaledje VII/6–7 (1984), 123). M. F.

sộlza (f.) »lacrima«, adj. *solzȁv*, f. *-áva* »lacrimosus, flebilis«, *sộlzen*, f. *-zna* »plenus lacrimarum«, v. *solzẹ́ti, -ím* (impf.) »počasi, po kapljicah teči (o vodi, krvi, smoli ipd.), rositi se«, npr. *voda solzi iz zemlje; kri mi iz nosa solzi; trta solzi; okna solzijo*; tudi *solzíti (se), -ím (se)* »isto«; dial. po metatezi *sloza* »lacrima« (zilj., Slov. gorice; o tem Ramovš, Hgr. II, 317; isti, Prace of. B. de Courtenay, 50), pri Dajnku, Lehrbuch: *slojza*. V 16. st. *selſa* »lacryma«, *selsyti* »lacrymare« (Megiser) z *e*-jevskim refleksom tako kot še *melzhe* »molče« ob *molzhal* »molčal«, *zhelnuui* ob *zholn* (Ramovš, Kr. zg., 168 s.). L. 1607 *ſouza* »lagrima« (Alasia), v 18. st. *solſa* »lacrymæ«, *solſim* »träufeln; stillare« (Pohlin), *ſousa, ſusa* »Zähre«, dem. *ſousiza, ſousen, ſousien* »von Zähren fließende Augen«, *ſousene ozhi*, v. *ſouſiti* »tränen«, *ſousen biti* »isto«, *ſouse tozhiti* (Gutsmann).

Prim. stcsl. *slьza* »lacrima«, z asimilacijo *s – z* > *z – z zlьza* »isto« (Supr.), csl. *slъza*, sbh. *sùza*, hrv. čak. *suzȁ*, akz. *sȕzu* in *suzȕ* tudi »kapljica«, *sȕza* (Vrgada), mak. *solza, solzi* »jokati; kapljati«, blg. *sъlzá*, v pl. tudi »jok«, r. *slezá* tudi »jok; kaplja«, ukr. *slizá* (Grinčenko, Sl. IV, 151), dem. *slízka*, tudi *slьozá*, str. *slьza* poleg *slъza* in *slьzja* tudi »kaplja soka« (Sreznevskij, Mat. III, 438), p. *łza*, v 16. st. *słza* (Brückner, 316), č. *slza* tudi »kaplja«, slš. *slza*, dl. *łza, łdza, dza*, tudi *sloza* (navedeno po Schuster-Ševcu, HEWb., 1399), gl. *sylza*, plb. *slåză*. Psl. **slьzā̋* (f.) »lacrima« in dial. **slě̋za* (f.) »isto«. Sln. gradivo z vzglasno konzonantno skupino **skl-*, prim. sln. dial. *skólza* (Pleteršnik II, 492), pkm. *skûza*, adj. *skúznati* »solznat« (Novak, Slovar, 98), Ramovš, Hgr. II, 249, razlaga iz prvotnega sln. *sl-*, mogoče pa je predpostavljati slov. izhodišče **sklьzā̋* iz verbalne baze **sklьz-* »drseti« poleg **skliz-*, prim. r. dial. *sklëzkij* »gladek, spolzek«. Psl. **slьzā̋* (f.) je deverb. nomen actionis > nomen acti (»drsenje, polzenje« > »kar drsi, polzi« → »kaplja, solza«) iz v. **slьzā̋ti* »drseti, polzeti«, prim. č. pf. *slznouti* »spolzek postati« (Vasmer III, 659, z navedbo starejše literature; sprejema Schuster-Ševc, HEWb., 794). Fonetično nesprejemljivo rekonstruira Machek[2], 559, psl. **sьlza* in govori o deverbalnem substantivu iz osnove, ki naj bi se ohranjala v sti. *sr̥játi* »puščati, izlivati«. Povezavo zavrača Schuster-Ševc, l. c., Mayrhofer III, 498 s., pušča ta sti. glagol brez zunajindoarijskih povezav. Glej tudi *solzíca, slîz, slûz, slẹ̑z, slízek, sklízek*. M. F.

solzíca (f.) »Convallaria maialis«. Marzell, Wb. Pfln. I, 1127, primerja n. dial. *Frau-tränche* »isto«, ben. it. *lagrime de la Madona*, rum. *lăcrămioară*. Sem spada tudi sin. *šmárnica* k *šmarn* »Marianus dies«, a tudi cgn. *Konvalinka* k srlat. *(lilium) convallium*, agl. v 16. st. *conval-lily*, kor. n. *Lillumfallum* (Marzell, Wb. Pfln. I, 1131 s.). Drugi sin. so *zvonček, binkoštnica, gumbula, jurjevka, devičica*, n. dial. *Maiglöckchen*, rum. *clopoţele* (pl.), lit. *baltíeji kankolė̃liai*, hrv. *gumbelija*, sbh. *đurdica* (Vuk). Dalje glej *sộlza*.

sȍm (m.), g. *sóma* »Silurus glanis«, *somič* »Amiurus nebulosus«, *morski som* »Squalus carcharias«, adj. *sómov*.

Prim. csl. *somъ* »mugil«, sbh. *sȍm*, g. *sóma*, mak. *som*, blg. *sóm*, d. obl. *sómъt*, r. *sóm*, g. *somá*, ukr. *sóm, -a*, br. *sóm, -a*, p. *sum, -a*, stp. *sum, som*, č., slš. *sumec, -mca*, gl. *sum*, dl. *som* »Silurus glanis« (Miklošič, 315). Iz slov. jezikov je rum. *sómn(ul)* »Silurus«. Dalje primerjajo lit. *šãmas* (4. a. p.), lot. *sams* »isto« in gr. καμασῆνες (pl.) »neke ribe« (Solmsen, Beiträge zur griech. Wortforschung I, 122; Trautmann, BSW, 298; Vasmer II, 694; Frisk I, 771; Fraenkel, 962; Machek[2], 529). Navezava na ide. **k'am-* »palica, drog« (gr. κάμαξ) se zdi možna (Frisk, l. c.), vendar ni izključena niti povezava s sln. *smûč* »Lucioperca sandra«. V tem primeru je psl. **sòmъ*, balt. **šamā-* vmesni člen med (paleoevropskima (?)) nominalnima osnovama **sam-d-* (r. *sudák*) in **sm-and-* (jslov. **smǫd'ь*). Domnevo o izposoji iz lat. *salmo* »losos« (Miklošič, Frw., 54, in za njim Mladenov, 593) je prepričljivo zavrnil že Matzenauer, CS, 77. M. S.

somen (adj.), f. *-mna* »visok, postaven« (pkm.; Beltinci); morda spada zraven *somovica* »vrsta trave« (Pohorje); hdrn. *Somovica* je Pintar, Zb. Trubar, 267, tolmačil kot *Welsbach* ali *Schaippach*. Nejasno; prim. r. dial. *soméc, -mcá*, pl. *somcý* »prečni tramovi pri leseni hiši« (Dal', Slovar'[3] IV, 384 s.), ukr. *somécь, -mcjá* »isto« (Grinčenko, Sl. IV, 167), p. dial. *sumiki* »vsi od prerezanih tramov v bajti«, *suniki* »deli prerezane stene med okni«, *soniki* »isto« (Karlowicz, SGP V, 263), č. dial. *somík, sominec* »kol v plotu« (navaja Machek[2], 566), slš. dial. *sôm* »kol«, *somík* »prečni

tram pri ograji« (Kálal, Sl., 626). To izvajajo iz ide. **k'am-* »tram, drog« (Machek, l. c.). Sorodno je srvn. *hamel* »tram, čok«, gr. κάμαξ (m., f.), -ακος »kol, tram«, sti. *śámyā* (f.) »zagozda, klin« (Pokorny, 556).

sọ́menj (m.), g. *-mnja* »leha, pas travnika med njivami; lira« (rož.; navaja le Šašel, RNB, 111). Prvotno verjetno »meja« < »razsodba«, kar dopušča izvajanje iz **sǫ̑mьnʼь* »razsodba«. To je tematizirani deverb. subst. iz **sъ-mьně̑ti* »razsoditi«, prim. stcsl. *sъmьněti* »diiudicare«, *sъmьněnie* »diiudicatio«, star. hrv. *smnjenje* »razsodba« (Stulli). Iz paralelnega pomena psl. **sъ-mьně̑ti* »dvomiti, poleg glavne misli imeti še eno« je na enak način tvorjeno širše izpričano **sǫ̑mьnь* »suspicio«, glej *sûm*, pa tudi *mnéti*. M. S.

sộnce (n.), g. *-nca* »sol«, od Metelka do SP 1935 pisano *solnce*; dial. tudi *sûnce* (jnotr., rož., Ribnica; Ramovš, Hgr. II, 39), dem. *sộnčece* (n.) poleg *sộnček* (m.), *-čka*; adj. *sộnčen, -čna*, redkeje *sộnčeven, -vna, sộnčji, -ja, sộnčnat, -a*; v. *sọ́nčiti se, sộnčim se* (impf.) »sich sonnen« poleg pkm. *solnéti, -ím*, in *-ệm* (impf.) »sijati (o soncu)«, subst. *sȍln* (m.), g. *sólna* »lesk v očeh«; semkaj fit. *sộnčnica* »Actynophrys, Helianthus; neka češnja«, *sộnčica* »Narcissus poeticus, Arnica montana«, *solnovrȃt, slanóvrat* »Narcissus, Ranunculus«, prim. sbh. *sȕncokrēt* »Helianthus«, n. *Sonnenwendel*, lat. *solsequium*. Zanimiv je atpn. *Sončika* v nar. pesmi, ki ustreza lit. *saulės dukterys*, sti. *duhitā sūryasya* (o tem Ivanov, Balto-slav. sbornik 1972, 193 ss.); orn. dial. *Prísank*, star. *Prísaunk* < **Prisolnik* za napačno standardizirano *Prisojnik* (Čop, Diss., 115); v 16. st. *ſonze* (Megiser, Trubar), *ſolnze* (Krelj), v 17. st. *ſonze* (Alasia), v 18. st. *sonze* »sol« (Pohlin); cgn. *Sončar, Sonček*, mtpn. *Sončnik, Sončin*.

Prim. stcsl. *slъnьce* »sol«, sbh. *sûnce*, mak. *sonce*, blg. *slь́nce*, r. *sólnce*, ukr. *sónce*, br. *sónca*, p. *słońce*, č. *slunce*, slš. *slnko*, star. *slnce*, gl. *słónco*, dl. *słyńco*. Psl. **sь̏lnьce* je dem. k **sь̏lnь* (sln. *sȍln*) < **sū̆ln-*, kar predstavlja kontaminacijo krepko- in šibkosklonskega debla (vokalizacija je posebno vprašanje) prvotne heteroklitične proterodinamične paradigme nom.-akz. sg. **séH$_2$ul̥* (n.), g. *sH$_2$(u)uén-s* (> av. **hu-uə́ŋh* > *x^{u}ə̄ŋ* (dvozložno); o tem Hoffmann, Aufsätze I, 277, II, 490, III, 872; Schindler, BSL LXX/1 (1975), 10) → predpsl. (z metatezo laringala kot v ide. g. sg. kol. **pH$_2$un-és* poleg **puH$_2$n-és* ob nom. kol. **péH$_2$-uōr* »ogenj« v toh. B *pūwar*, got. *fōn*; Schindler, l. c.) **súH$_2$l̥* > **sū́l*, g. **suH$_2$l̥nés* ≥ **sū̆lnes*. Poenostavitev prevoja po krepkih sklonih (nom. sg. **séH$_2$ul*) zasledimo v sti. *svàr, súvar* = av. *x^{u}arə*. Dvojna ničta stopnja ob *-l*-deblu je znana v stir. *súil* (f.) »oko«; s sufiksom *-(i)io-* sti. *sū́r-ya-* (m.) »sonce«; enaka derivacija s p. st. v gr. ep. ἠέλιος, atiš. ἥλιος (m.) »sonce« < **séH$_2$u-el-iio-*. Iz **séH$_2$uel-iiā* je izvedljivo lit. *sáulė*, lot. *saũle* in stprus. *saule* »sonce«, iz **seH$_2$uelo-* (n.) got. *sauil* (n.) »isto« in morda kimr. *haul*, bret. *heol* »sonce«. O nejasnem, vendar gotovo sorodnem lat. *sōl* (m.), *-is* Meillet, BSL XXXII, 25; Szemerényi, Glotta XXXV, 101, ki neprepričljivo izhaja iz **suHōl*. Got. *sunno* (n.), ags. *sunna*, stvn. *sunno* (m.), *sunna* (f.) < **sH$_2$uneno-/ā* je pod vplivom pronominalne fleksije. Vrddhirana tvorba **sēH$_2$uol-ó-* je znana v luv. *šehuuāl* »luč« (Starke, KZ VC, 154 s.; po njem Mayrhofer, Idg. Gramm. 1/2, 132 s.). Sorodno je po vsej verjetnosti še alb. *yll*, »zvezda« < **sa(H$_2$)u-l-n-*. Osnovna literatura z delno drugačnimi rekonstrukcijami: Mayrhofer III, 566 s.; Brugmann, IF XVIII, 423; Miklošič, 344; Pedersen, KZ XXXII, 256, XXXVI, 277; Trautmann, BSW, 251; Vasmer II, 690; Pokorny, 881. M. S.

sop (m.) »Gypaetus barbatus« (Erjavec, Domače in tuje živali v podobah IV, 1871, 203). Prej in kasneje ta leksem v sln. ni izpričan. Gotovo izposojeno iz drugih slov. jezikov. Prim. csl. *sǫpъ* »vultur«, hrv. *sȗp* »ptica ujeda, mrhovinar«, tudi *supin* »Gyps fulvus« (Rab), mak. *sup* »Gyps fulvus«, r. *súp* »Vultur percnopterus«, ukr. *súp, -u* »vrsta sokola«, p. *sęp*, v gl. je apelativ ohranjen v tpn. *Supow*, l. 1419 *Sūppen* (Vasmer III, 47; Schuster-Sewc, HEWb., 1378), dl. *sup*, č., slš. *sup*. Psl. **sǫ̂pъ* (m.) »ptica ujeda« poleg r. *síp, sípь* »Vultur percnopterus« (Dal', Slovar'[3] IV, 639), hrv. *sip* »Vultur«, tudi *sipinar* »isto« poleg *sep* (Mikalja, Della Bella, Stulli). Nejasno. Oštir, Vogelnamen, 48 s., je psl. **sǫ̂pъ* izvajal iz **sẵn-p-* ter povezoval z lat. *san-quālis* »Falco ossifragus«, predsabinoumbrijsko *Sancus* »ime božanstva«, od koder naj bi bilo srlat. *sacer* »sokol«. Prav tako na predide. izvor misli Machek[2], 593, ki **sǫ̂pъ* poleg **sipъ* povezuje z gr. γύψ (m.), g. γῡπός »Geier«, kar Frisk I, 336, izvaja iz ide. baze **geu-* »ukriviti«. Povezovanje psl. **sǫ̂pъ* s sln. *osúpniti se* (v. pf.) »začuditi se«, r. *nasúpitьsja* »namršiti, zmračiti (o obrazu)«, p. *sępić się* »zmračiti se«, č. *nasupiti se* »namršiti se, ujeziti se« itd., ki se utemeljuje s ptičevim temnim, mračnim pogledom, je ljudskoetimološko (tako Miklošič, 315; Vasmer III, 47; Schuster-Šewc, l. c.). Glej sin. *zer*. M. F.

sópih (m.) »zračna odprtina pri peči«. Prim. r. dial. *sópucha* »isto« (Novgorod, Vologda; Dal', Slovar'[3] IV, 396), č. *sopouch* »dimna cev«, slš. *sopúch* »odprtina pri peči, skozi katero se nalaga kurivo; prehod iz peči v dimnik; krater«, p. dial. *sopucha* »odprtina pri peči, odprtina v peči, skozi katero izhaja dim; saje; zadnjica« (Karlowicz, SGP V, 189). Tako kot sln. *sópih* (m.) »Dampf, Dunst« poleg *sopúh* »isto« (dol., gor.), *sopúšina* (f.) »Duft« in r. *sopúcha, sopuchá* »saje«, *sapucha* »isto« (Dal', Slovar'[3] IV, 33), ukr. dial. *sopúch, -uchá* »smrad«, *sopúcha* tudi »saje«, br. *sópucha* »pečna odprtina; saje« so to deverbativna nomina actionis iz v. **sop-ych-ati* oz. **sop-uch-ati* k **sop-tĭ̃*, **sopèšь* »pihati, puhati« (Vasmer II, 969; Machek[2], 567). Dalje glej *sópsti I*. M. F.

sopíhati, *-am, -šem* (v. impf.) »močno dihati, puhati, sopsti«; zaradi br. *sapúcha* »ženska, ki težko diha« in pomensko podobnega *sapún, -á* »moški, ki težko diha« poleg r. *sopúčij* »kdor ali kar močno piha, diha« (Dal', Slovar'[3] IV, 396) < ptc. prez. akt. v d. obl. **sopǫt'ьjь* k **sop-tĭ̃* je izhodni v. **sop-ych-ati* deverbativ k **sop-tĭ̃* »dihati, pihati«. Enako je tvorjeno slov. **dъm-ych-ati* »pihati, hukati« poleg **dъm-uch-ati* »isto« k **dǫti*, **dъmǫ* »pihati« (SP I, 51). Dalje glej *sópsti I*. M. F.

sopiti, *-ím* (v. impf.) »uspavati«, pf. *usopíti* »umiriti, uspavati«, *zasopíti* »uspavati«; v 16. st. izpričano pri Trubarju (s posodobljeno grafijo) *detetce zibati in usopiti*; *vſopiti* »sedare, placare« (Megiser), v 18. st. *uſopiti* »consopire, vtolashiti, ſturiti eniga ſpati« po-

leg *vſopiti* »quietare, potihiniti«, *ſaſopſti* »ſturiti de ſpy, vtolashiti, potolashiti«, *ſaſopen* »sopitus« (Kastelec-Vorenc).

Prim. r. *sopúlja* »zaspane« poleg »lenuh« (Dal', Slovar'[3] IV, 396), *zasopétь* »zaspati« (SRNG XI, 49), sem tudi *Sópikov* v zvezi *zaéchatь k Sópikovu* »kot top zaspati« (Gogolj), br. *sópci, sopú* »spati« (Nosovič, 600) in pf. *zasópci, zasopú* »isto« (Nosovič, 185). Psl. dial. **soptī́* (> **sòpti* (br.)), **sopǫ* »spati« ← ide. prez. **su̯ópe/o-* k ide. bazi **su̯ep-* »spati«. Zaradi psl. homonimije med **sop-tī́* »spati« in **sop-tī́* »anhelare« bi bilo ide. bazo **su̯ep-* »spati« dobro razložiti z zgodnjo osamosvojitvijo iz pomena »flare; anhelare«, prim. lit. *svėpúoti* »sopsti« kot tudi podobno pomensko motivirano slov. **dychati* »spirare« : lit. *dūsėti* »anhelare« : stnord. *dūra* »sopire« (Furlan, SR XXXVI, 101 ss.). Dalje glej *spáti* in *sópsti II*. M. F.

sopȍt (m.), g. *-óta* »deiectus aquae«, tudi *sópot* (m.), *-a* »isto« in *sopȇt* (m.), *-éta* »vodni tok, slap«, pl. tudi *supeti* »isto«, adj. *sopoten*, f. *-tna*, v. *sopotíti, -ím* (impf.) »puhati, sopsti«, subst. *sopǫ̂tnica* (f.) »slap«, k temu hdrn. *Sopotníca, Sopota*, l. 1280 *de novalibus nemorum Zopochniz*, l. 1339 *Sewenspach*, pribl. l. 1400 *Sêwsenpach, Sopot, Supot*, tpn. *Sopot, Sopote, Sopotnica*, slap *Supot* (Bezlaj, SVI II, 207 s.), tudi *Sopota*, l. 1339 *Sewsenpach*, pribl. l. 1400 *hoff Sêwsenpach*, l. 1446 *Sewsenber* (M. Kos, Gradivo HTS II, 532).

Pomensko najbliže je sbh. *sȍpōt* »močan izvir, slap« (Rečnik MS V, 918), hrv. *cȍpōt* »slap« (Dalmacija), prim. sbh. hdrn. *Sopot* »ime številnih izvirov in krajev ob njih« (Skok III, 306), br. *sópot, -u* »gost dim« (Nosovič, 600), p. dial. *sopot* »curek vode« (Karłowicz, SGP V, 189), knjiž. *sopel, -pla* »ledena sveča«, toda csl. *sopotъ* »canalis«, blg. *sópot* »lesena cev, skozi katero teče voda« (Mladenov, 599), prim. sln. *sopǫ̂tnica* »kanal«. Pomensko polje apelativov, kot so sln. *sopȍt* »puhanje« (pkm.), č. redko *sopot* tudi »sopenje« in č. *sopka* »krater vulkana«, kaže, da je subst. **sȍpotъ, *sopòtъ* (m.) ← v. **sopotāti* ← v. **sop-tī́* »puhati« lahko prvotni nomen actionis »puhanje« (→ nomen loci »kraj puhanja, izvir, kanal ipd.«). Dalje glej *sópsti I*. M. F.

soprǫ̂g (m.), g. *-a* »zakonski mož« (SSKJ IV, 812), pri Pleteršniku *sǫ́prog*, g. *soprǫ́ga* »isto«, f. *soprǫ̂ga* »žena«. Izposojeno (in adaptirano) iz drugih slov. jezikov, iz r. *suprúg* ali csl. *sǫprogъ* »coniux, socius« < stcsl. *sǫprǫgъ* »iugum«. V star. jeziku in večini dial. se v teh pomenih pojavlja le *mož, žena*. Domače je samo vzh. štaj. nomen agentis *sǫ́prog* (m.) »kdor svoje živinče z živinčetom svojega soseda vkup vprega« (Zavrče).

Prim. poleg csl. *sǫprǫgъ* »coniux, socius« in *sǫprǫga* »coniux« še sbh. *sùprug* »mož«, star. »jarem, sobrat«, *sùpruga* »žena«, mak. *saprag* »vprega«, blg. *sъprúg* »mož, zakonski par«, *sъprúga* »žena«, r. *suprúg* »mož«, *suprúga* »žena«, str. *suprugъ* »mož, zakonski par, vprega«, ukr. *suprúga* »vprega treh ali štirih parov volov« (Grinčenko, Sl. IV, 230), navadno *suprjága*, br. *suprúžnica* »žena« (Nosovič, 623). Psl. **sǫprǭ̑gъ* »vprega« je nominalni kompozitum iz **sǫ-* »con-« in nomena actionis **prǫgъ* iz v. **prę̑gǫ* »vprežem« (Miklošič, 262; Vasmer III, 47). Csl. *sǫprǫgъ/a* »mož/žena«, kalk po lat. *coniu(n)x* »soprog« (k *iungō* »vprežem«) in gr. σύζυγος (k ζύγον »jarem«) je vir teh pomenov v r. (> blg.), sbh. in sln. (Skok III, 31). Dalje glej *-prȍg, -prę́či, prežnják, prǫ́ga, prę́ga*. M. S.

sópsti I, *sópem* (v. impf.) »pihati, piskati«, npr. *sopsti na piščal*, v izv. tudi »dihati«, pf. *iz-, o-, od-, po-, pri-, u-, za-sópsti; sópniti, sǫ̂pnem* (pf.) »dihniti«, *sǫ̂pljaj* (m.) »dih«; v *a-* prevojni stopnji *sápa* »dih« poleg »veter, pih« < **sā̃pa* (f.) ← iter. **sā̃pati* »dihati, pihati« k **sop-tī́*, iz iter. tvorjen ekspr. v. *sapljáti, -âm* (impf.) »pihati«; *sâpnik* (m.) »canalis animae« itd.; v 16. st. *ſapa* »Atem, die bewegte Luft, Wind« (Megiser), v 18. st. *sâpa* »halitus, ſpiritus« (Pohlin), *ſapa* »Atem, Odem, Wind« (Gutsmann).

Poleg pomena »pihati« in »dihati«, ki se ohranja v slov. **sopělь* (f.) »piščal« (csl., sbh., r., ukr., br.), stcsl. *soti, sopsti, sopǫ* »tibia canere«, str. *sopěti, soplju* »igrati na piščal« in *sopsti, sopu* »isto« (Sreznevskij, Mat. III, 463 s.), r. *sopétь, sopljú* »skozi nos močno dihati, prhati«, ukr. *sapún* »nos« (Grinčenko, Sl. IV, 102), *sopún, -uná* »kdor sope«, p. *sapać* »glasno skozi nos dihati (tudi od togote)«, dial. *sap* »dih(anje)« (Karłowicz, SGP V, 104), pom. *sopac, -pą, -peš* »dihati« (Lorentz, Wb. II, 313), č. *sápati* »puhati, divjati« poleg *soptiti, soptěti* »atmen, hauchen« (Jungmann, Sl. IV, 221), je pri slov. osnovi **sop-, *sap-* zaslediti še vrsto drugih, prim. blg. *sópam se* »grobo odgovarjati«, r. *sápatь* »bežati« (Dal', Slovar'[3] IV, 32), ukr. *sápaty, -aju* »piskati (o nosu pri dihanju, o izhajajoči pari)«, br. *sópacь* »puhati (o dimu)«, *sópot, -u* »gost dim« (Nosovič, 600), p. *sapić* »šumeti«, prim. *samowar sápi* (Karlowicz, SGP V, 104), *sapy* »kujanje« (isti, SJP VI, 31), stč. *sápati sě* »togotiti se, besneti« (Šimek, Sl., 162), č. *soptiti se* »jeziti se, besneti« poleg »bruhati (za ogenj, plamen)« (Jungmann, Sl. IV, 221) itd. Takšni pomeni kot tudi balt. ustreznice k pomenu »anhelare« (glej *sópsti II*) in balto-slov. za »sopire« (glej *sopíti*) nasprotujejo Meilletovi povezavi s sti. *śápati* »preklinjati«, *śápate* »rotiti se«, *śábda-* (m.) »glas, zvok, šum, beseda« (Meillet, Ét., 319; sprejemajo Trautmann, BSW, 299; Vasmer II, 695; Brückner, 481; Mayrhofer III, 296, z "ist möglich") kot tudi z gr. ψόφος (m.) »zvok, glas, šum, ropot« (Machek[2], 567; Frisk II, 1140). Psl. v. **sop-tī́, *sopèšь* (→ iter. **sopā̃ti* in **sā̃pati*) je po delabializaciji vzglasnega **su̯-* nastalo iz ide. prezenta **su̯ópe-ti* »pihati, dihati; spati« k ide. bazi **su̯ep-* »isto«, prim. lit. *svėpúoti* »anhelare«, lot. *svêpêt* »kaditi« poleg *sepinêt* »težko dihati in kašljati«, ki je morala biti sinonimna z ide. **dheu̯(e)s-* in **keu̯(e)p-* (Furlan, SR XXXVI, 101 ss.). Vasmerjeva domneva, da bi bilo pomen »schnauben« potrebno ločiti od »Flöte spielen« (Vasmer II, 696), je odveč. Glej tudi *sópsti II, sopíti, sápa, sapljati, savtáti*. M. F.

sópsti II, *sópem* (v. impf.) »anhelare« poleg *sopéti, sopím* »isto«, *sopíti, -ím* »schwer atmen machen« (jvzh. štaj.), adj. *sópen*, f. *-pna* »ki težko diha«, *sopljȋv*, f. *-ȋva* »isto«, pkm. subst. *sopóut* (m.) »para, sopara« (Novak, Slovar, 99), v *a*-jevski prevojni stopnji *sápati, sápam, sápljem* (impf.) »anhelare«, *sapíti, -ím* »isto« (vzh. štaj.). V 18. st. *sopéti* »anhelo« (Kastelec-Vorenc), *sopſti, sópem, sôplem, sopl* »anhelare«, *soplivoſt* »peripneumonia« (Pohlin), *ſopem, ſoplem* »athme hart« (Gutsmann).

Prim. csl. *sapati, sapają* »stertere«, hrv. *sòpiti, sòpīm* »težko dihati«, str. *sapati, saplju* »hrkati, hropsti« (Sreznevskij, Mat. III, 261), r. dial. *soptí* »težko in glasno dihati, navadno skozi nos« (Arhangelsk; Dal', Slovar'[3] IV, 397), knjiž. *sopétь, sopljú* »glasno dihati skozi nos, prhati«, ukr. *soptí, sopú, sopéš* »isto«, *sopíty, -pljú, -péš* »piskati med dihanjem skozi nos«, *sápaty* »isto«, br. *sapcí, sapú, sapéš* »težko dihati«, *sápacь* »isto« (Nosovič, 573), p. *sapka* »katar«, stp. *sapać* »glasno in težko dihati« (Sl. stp. VIII, 124), stč. *soptati, sopcu* »puhati, bljuvati (o vulkanu); sopsti« (Šimek, Sl., 170), č. *soptivý* »ki težko diha«, *sopel, -ple* »konjska in ovčja naduha« (Jungmann, Sl. IV, 222, 221), slš. *sopľavy* »nadušen« poleg »smrkav; mlad, neizkušen«, gl. *sapać* »puhati« poleg »švigati (o plamenih)«, pom. *sapac* »glasno, težko dihati« (Lorentz, Wb. II, 202). Pomensko najbliže je lot. *sepinêt* »težko dihati in kašljati«, *sepins* »bolezen dihal s kašljem« (Petersson pri Mühlenbach-Endzelinu III, 818) in lit. *svèpúoti* »anhelare«. Slednje Būga, KZ LII, 287, povezuje z lot. *svêpêt* »kaditi«, *svēpe* »saje«, vendar je to pomensko bliže br. *sópot, -u* »gost dim« (Nosovič, 600). Dalje glej *sópsti I* in *sopíti*. M. F.

sộra (f.) »drog, ki povezuje sprednji in zadnji del voza«, gor. *sûra* »isto« (Srednja vas; Čop, Diss., 51), *svộra* (f.) in *svȍr* (m.), g. *svóra*; k temu *sộrnik* (m.) »klin, ki gre skozi soro in veže zadnji del voza s sprednjim« (goriš. okolica), *svộrnik* »isto«, *sộrnica* (f.) »podna deska pri lestveniku«; v 18. st. *sôra* »Mittelſtange im Wagen, contus« (Pohlin), *ſora* »Mittelſtange im Wagen« (Gutsmann).

Pomensko enako je hrv. *svòra*, dial. *svȍra, švȍra* (Žumberak), p. dial. *swora* (Karlowicz, SGP V, 273), slš. dial. *svora* (Kálal, Sl., 661). Pritegniti je potrebno tudi csl. *sъvora* »fibula«, r. *svóra* »vrv, vez«, *svórka* »vrv«, ukr. dial. *svírka* »vrv ali jermen«, p. dial. *swora* »vez, jermen« (Karlowicz, SGP V, 273), č. *svora* »vez, skoba« (> gl. *swora* »vez, skoba ipd.«; Schuster-Šewc, HEWb., 1393), *svor* »isto«, slš. *svora* (Kálal, Sl., 661). Iz slov. jezikov je rum. *sfoáră* »Bindfaden«, ngr. σφόρα »Riegel« (Tiktin, Wb., 1419). Psl. **sъ̆-vora* (f.) in **sъ-vòrъ* (m.) sta tako kot lit. *sùvara* »skoba, spona; sidro; prečnik, ki povezuje dve gredi ali lemeža« (Kurschat, 2366; LKŽ XIV, 246) deverb. nomena actionis k **(sъ-)ver-ti, *(sъ-)vьrą* »(s)peti«, prim. lit. *suvérti, sùveriu* »zapreti (o vratih, knjigi)« (Kurschat, 2367) < »skupaj dati, sestaviti« poleg gr. ἀείρω »vezati, spenjati« in »nizati« (Miklošič, 382; Trautmann, BSW, 352 s.; Machek[2], 598; Frisk I, 23 s.). Toda sln. sin. *sovộra* (f.) »sora« (Hrušica) je iz **sǫ-vora* (Erjavec, LMS 1882/3, 240; Rigler, Jnotr. gov., 102, op. 5). Tvorba v drugih slov. jezikih ni evidentirana, a je razen v kvantiteti prvega vokala povsem enaka lit. *sų́vara* »skoba; prečnik, ki povezuje dve gredi« ob lot. *suôvara* »prečnik pri brani« (Mühlenbach-Endzelin III, 1139) in zato verjetno starejša od slov. deverbativa **sъ̆-vora*. Poleg ide. **sōm-u̯orā* (f.) (> balto-slov.) tudi **sm̥-u̯oro-m* v gr. ἄορον·μοχλόν, πυλῶνα, θυρωνόν (Hesych.; Frisk I, 117, brez balto-slov. vzporednic). Sem tudi sln. *sộvra* »sora« (notr., bkr.) in črnovr. *sȏu̯rą* »isto« (Tominec, 205) s skrajšano dolžino, kar je lahko nastalo le iz **sǫ̂-vьra*. Dalje glej *zavrẹ́ti, so-* in *razbộra, povộrka, sộrast, sovộrnik*. M. F.

sộrast (adj.), *-a* »s progami po hrbtu«, tudi *sộra* (f.) »ime kravi s progami po hrbtu«, *sộvra* »isto« (Tolmin); *sộrej* (m.) »sorast vol«. Pomensko osamljeno; zaradi psl. **prǫgā̃* (f.) »črta, proga« k v. **pręg-ti, *pręgą* »peti, vezati« in k temu v sln. tudi *prǫ́ga* (f.) »progasta krava« in *prǫ́gast* (adj.) »s progami, pisan« bi bilo tako kot pri sln. *sộra* »drog, ki povezuje sprednji in zadnji del voza« mogoče izhajati iz **sъ̆-vora* (f.) »proga, črta« k **sъ-ver-ti* »speti, zvezati« oz. iz kompoz. **sǫ̂-vьra* »proga, črta« > sln. *sộvra*. Dalje glej *sộra* in *zavrẹ́ti*. M. F.

sóri (m.), g. *-ja* »vol rumenkaste barve« (rož.; Šašel, RNB, 113). Osamljeno; izhajati bi bilo mogoče iz substantivizirane d. obl. adj. **sorъjь* k **sorъ* »rumenkast ipd.« k ide. bazi **ser-* »rdeč(kast)«, prim. lit. *sar̃tas* »svetlo rdeč, lisičje rdeč (o konjih)«, *sar̃tis, -čio* »lisičjerdeč konj, lisica«, lot. *sãrts* »rdeč (v obraz)« (Fraenkel, 764). Čop, Prispevek, 4, 210, z isto osnovo povezuje lit. *ser̃pė* »neko rumeno zelišče barvarjev, Serratula tinctoria«. M. F.

sộrta (f.) »vrsta, pasma; species«, goriš. *sŭórta* (Štrekelj, Görz., 430), adj. *sộrten, -tna* »različne kvalitete, raznovrsten; primeren«, *sộrtast, -a* »vsakovrsten«; v 16. st. *ſorta* (Krelj), v 18. st. *ſorta* »genus, qualitas, species« (Kastelec-Vorenc), *sorta* »qualitas, species« (Pohlin), *ſorta* »Gattung« (Gutsmann).

Ta evropska kulturna beseda je v sln. izposojena iz it. *sòrta* »vrsta, sorta« < vulg. lat. **sorta* za klas. *sors*, g. *sortis* »žreb«, v trgovskem žargonu tudi »vrsta (blaga, kvalitete)«, kar je izv. iz *serere* »nizati, vezati«. Od tod izvira tudi evropska kulturna beseda sln. *sérija* (lat. *seriēs*). Izposoja sln. *sộrta* preko n. *Sorte* »isto« zaradi sln. vzglasnega *s-* ne pride v poštev (Mende, RLS, 109; Kluge[22], 680; Battisti-Alessio, 3560). O pejorativni rabi glej *sộrtati (se)*. M. S.

sộrtati (se), *-am (se)* (v. impf.) »ne prenašati (se), sovražiti (se)«, npr. *vsi jo sortajo*; *prašiči se sortajo* (polj.); adj. *sộrtast* v psovki *ti sortasta reč ti* (Lašče).

Denominalni v. in adj. sta bila izpeljana iz *sộrta* »vrsta«, ko je substantiv v zvezah tipa *ti grda sorta ti* (Lašče) že pridobil pejorativni pomen. Tako Pleteršnik II, 799, ki opozarja na podobno rabo v bav. n. *du geschlecht du nichtsnutziges*. Dalje glej *sộrta*. M. F.

sǫ́ržica (f.) »mešanica pšenice in rži«, pkm. *sòržica* »isto« (Novak, Slovar, 99), adj. *sǫ́ržičen*, f. *-čna* »ki je v zvezi s soržico«, npr. *soržična moka, soržični kruh, sộržnica* (f.) »moka iz soržice«, *sộržnik* (m.) »isto«, podstava slednjih dveh substantivov je adj. *sǫ́ržen*, f. *-žna* »soržičen« (notr., vzh. štaj.). V 18. st. *sorshèza* »Rocken; far« (Pohlin), *ſorſheza* »Dunkel, Korn« (Gutsmann).

Prim. hrv. *sùržica* »žito, v katerem je več kot polovica rži, ostalo pa pšenica« (Vuk; ARj XVII, 52), analogno po sbh. *râž* nastalo *sùražica*; Skok III, 116, navaja tudi *sȕržica* »z ržjo pomešana pšenica« in adj. *sȕržan*, f. *-a*; mak. *su'rška* »pšenica pomešana z ržjo«, r. *súrža* »zmes pšenice in rži, zmes različnih žit za posevek«, *súržanka* »isto«, ukr. *súržyk, -u* »kruh iz mešane moke; človek mešane rase«, p. *sąrżyca* »pšenica z ržjo«, č. *souržice* »zmes pšenice in rži« (Jungmann, Sl. IV, 30). Iz slov. jezikov je rum. *sîrjiţă* »mešana setev pšenice in rži; mešanica žit«,

sîrjoacă »mešana setev pšenice in rži; mešanica žit« (Tiktin, Wb., 1435). Izhodno **sǭ-rъžica* (f.) (→ adj. **sǭ-rъžьnъ* in **sǭrъžanъ* < **sǭ-rъg-ěnъ*) je zloženo iz **sǫ-* »cum« in **rъžь* (f.) »secale« (Miklošič, 285; Vasmer III, 48; Skok, l. c.). Dalje glej *so-* in *ȓž*. M. F.

sosar (m.) »sosed« (rož.; Ramovš, Hgr. II, 225). Ramovš, l. c., razlaga obliko kot analogno po substantivih na *-ar* nastalo iz **sǫsědъ*. Dalje glej *sósed*. M. F.

sộseb (adv.) »seorsim«, adj. *sộseben, -bna* »eximius«; v 16. st. *ſuſeb* (Trubar, Krelj), *ſuſeb* »praesertim« (Megiser), v 18. st. *ſuſebnu* »ſingulatim, ſingulariter« (Kastelec-Vorenc); tudi *zộseb* (adv.) »seorsim«, adj. *zộseben, -bna* »eximius«, v 16. st. *suſſeb* (Dalmatin), *suſseb* »praecipue« (Megiser), v 18. st. pkm. *zouſzeb* (Küzmič).

Izhajati je treba iz prvoto sln. **zộsob*, kar je nastalo iz **vъz-òsobь* k stcsl. *osobь* »seorsim«, znano tudi iz nadaljnjih tvorb, npr. sbh. *òsobit*, hrv. »poseben«, sb. »oseben«; adv. *òsobito*, pri Stulliju tudi *osob*. K dodanemu pref. *vъz-* prim. **vъz-òpętь* v csl. *vъzopętь* in sln. *zộpet* : stcsl. *opętь* »retro«, sln. *opȇt*, sbh. *ȍpēt, òpēt* »rursum, denuo«. Po zgledu variante *sộpet* (: *zộpet*), nastale po kontaminaciji **vъz-òpętь* > *zộpet* in **vъ̀z-pętь* > *spȇt*, je tudi ob **zộsob* nastala varianta **sộsob*, ki je izpričana v 16. st. pri Megiserju kot *ſusop* »Sunderlich, imprimis«. Zaradi posplošitve pron. debla **seb-* (v oblikah, kjer je staro **sob-*) je do spremembe vokalizma prišlo tudi v nepronominalnih tvorbah: **zộsob* → *zộseb* kakor **osộba* → *osȇba*. Ker sln. zapisi kažejo na primarni *-ō-* prvega zloga, ni upravičeno domnevati nepotrjeno **sǫse/obь* (tako Ramovš, ČMZ VIII, 3 s.; Hgr. II, 310). Ker se v r. dial. pojavlja adv. *osóbe* »zlasti, posebej«, *osebé, osebí* »posebej« (navaja Vasmer II, 284), se zdi za psl. adv. **ò-sobь* najverjetneje izhajati iz prepozicionalne zveze **ò(b) sobь* z lokativno končnico *-ь* po konzonantnih deblih. R. dial. izpričbe kakor stcsl. *osobě* »seorsim« vsebujejo lok. končnico po tematskih nominalnih deblih. Lok. končnico se zdi upravičeno domnevati tudi v adv. tipa **opę̑tь*, z analogno akcentuacijo **òpętь* (glej *zộpet, spȇt*) = lit. *apént* (*atpént(i), atpénč*) »spet, znova«. Glej tudi *zộpet, sposộben, posȇben, osȇba*. M. S.

sósed (m.), g. *sosẹ́da* »vicinus«, f. *sosẹ̑da* (danes *sosẹ́da*) »vicina«, dial. tudi *sosẹ̑dka, sosẹ̑dica, sosẹ̑dinja, sosẹ̑dkinja*; adj. *sosẹ́dov, -a, sosẹ̑dnji, -nja* (*sosẹ́den, -dna*), *sosẹ̑dski, -ska* »vicinalis«; druge izv., npr. *sosẹ̑dnja* »zbor; možje, zbrani v posvet« (Krn), *sosẹ̑ska* »vicinia, vicinitas« (glej posebno geslo), *sosẹ̑ščina* »isto«, v. *sosẹ́dovati, -ujem* (impf.) »vicinari«; v 16. st. *ſoſ(ſ)ed* (Trubar, Krelj idr.), *ſoſed* »confinis, vicinus«, *ſoſſzhina* (s tiskovno napako *s* namesto *e*) »vicin(i)a« (Megiser), v 18. st. *ſoſſid* »vicinus«, *ſoſſed* »accola« (Kastelec-Vorenc), *sosed* »accola, finitimus« (Pohlin).

Prim. stcsl. *sǫsědъ* »vicinus«, *sǫsěda* »vicina« in »vicinitas«, sbh. *súsjed, -a*, f. *súsjeda*, v Dubrovniku *sùsjed, -a*, v Liki in na Vrgadi *sȕsēd, -a*, čak. tudi *sȕsīd, -īda*, v Istri *sūsȅd, -a*, mak. *sosed*, blg. *sъséd*, f. *sъsédka*, r. *soséd, -a*, pl. *-i*, dial. *suséd, -a*, ukr. *susíd, -a*, br. *suséd, -a*, pl. *-dzi*, p. *sąsiad, -a*, č. *soused, -a*, stč. *súsěd*, f. *súsědka*, slš. *súsed, -a*, gl. *susod, -a*, dl. *sused, -a*. Psl. **sǫsědъ* je kompoz., katerega prvi člen je psl. **sǫ-* »skupaj« < ide. **som-*, drugi pa nomen agentis glagola **sěděti, *sěsti*. Prvotni pomen je torej »tisti, ki sedi skupaj (z nekom)«. Nomina agentis so v kompoz. lahko tematska ali psl. **-i-* < ide. **-C-*-debla. V danem primeru večina posameznojezičnih indikacij kaže na tematsko deblo. Na psl. **sǫsědь* kaže pl. r. *sosédi*, br. *susédzi* in morda č. *sousedé* (Sobolevskij, Lekcii, 198). Za prvotno *-i-*deblo bi govorile tudi akcentske razmere (tip **medvědь*), in morda *e*-jevska stopnja, saj imajo tematske tvorbe večinoma *o*-jevsko, prim. **sǫ̑logъ, *sǫ̑prǫgъ* »consors tori« (tip φορός), (vendar tudi **sǫžegъ* > dl. *sužog*) ter tvorba f. **sǫsědьka*. Dalje primerjajo sti. *saṁsád-* (f.) »zbor, veča«, klas. *saṁsādá-* (m.) »družba«, lit. *vienšėdis* (m.) »na samem živeči človek«, lat. *praeses, -sidis* »poglavar, vladar« < *»predsedujoči« (Meillet, Ét., 234; Rozwadowski, RS II, 95; Vasmer II, 701), kjer gre verjetneje za paralelne tvorbe, nastale iz posameznojezičnih refleksov tvorb iz baze **sed-* po produktivnih, delno podedovanih in primerljivih (lat. (!)) besedotvornih postopkih. Dalje glej *sosẹ̑ska, so-, sedẹ́ti, sẹ́sti, sosar*. M. S.

sosȇska (f.) »sosedstvo«, npr. *cela ẑlahta in soseska* (Trubar), tudi »oddaljeni del fare« (gor.) in »skupnost (zlasti manjša)«, črnovr. *sasę̑iską* »sosedstvo« (Tominec, 205), pri Murku I, 537: *ſoſéſka* »Nachbarschaft« poleg *ſoſéſhka* »isto«, štaj. *sosȇčka* »soseska; svet, ki je skupna last soseske«, morda sem cgn. *Soseska*; adj. *sosȇščen*, f. *-ščna* »sosednji; pripadajoč skupnosti«, *sosȇščan* (m.) »ki je del soseske« (< **sǫ-sědьskěnъ*), *sosȇščina* (f.) »sosedstvo«. V 16. st. *ſoſeſzhina* »vicinitas« (Megiser), v 18. st. *sosęska* »vicinia« poleg *sosedshèna* »isto« (Pohlin), *ſoſeſhka* »Nachbarſchaft«, *ſoſedſhina* (Gutsmann).

Izhajati je mogoče iz substantiviziranega adj. pl. n. **sǫsědьska* »pripadajoč skupnim naseljencem«, prim., sb. csl. *sǫsědьskъ* »vicini«, ki je bi izpeljan iz nominalnega kompoz. **sǫ-sědъ* (m.) »tisti, ki ima skupno prebivališče« < **som-séd-o-s*. Podobno je tvorjeno sln. *vójska* »exercitus« < **vojьskā* k **vòjь* »boj« kot tudi številna imena tipa *Štajerska, Dolenjska* itd. O asimilacijskih produktih iz konzonantnega sklopa *-t-sk-* < *-d-sk-* < *-dь-sk-* Ramovš, Hgr. II, 296 s. Dalje glej *sósed*. M. F.

sosna (f.) »borovec« (Caf), tudi *sósen* (m.), *-a* in rez. *sásen* (m.), *-sna* »isto«. Prim. r., str. *sosná*, akz. *-ú*, č., slš., p., dl. *sosna*, plb. *süsno* »isto«. Psl. **sosnā* poleg **sosnъ* najverjetneje temelji na ide. substantiviziranem adj. f. **k'asnā*, m. **k'asno-* »siv«, prim. lat. *cānus* »siv«, osk. *casnar* »starec« in z drugim sufiksom lat. *cascus* »star, siv« (Vasmer, ZSlPh II, 57 ss., REW II, 702; Brückner, 507 s.). K motivaciji po barvi debla in k nihanju v spolu prim. psl. **bě̑rza* (f.), lit. *béržas* (m.) k alb. *bardhë (i/e)* »bel«. Manj verjetne so povezave psl. **sosnā* z lat. *sapa* »mošt, mlado vino, sok«, r. *sopljá* »smrkelj« (tako Mikkola, IF XXIII, 126; RS II, 248; podobno Moszyński (navaja Trubačev pri Vasmerju[2] III, 727) in Schuster-Šewc, HEWb., 1335), psl. **sokъ* (tako Wiedemann, BB XXIX, 311; Schrader, RL[2] I, 311) ali lit. *šãšas* »krasta« (tako Zubatý, BB XVII, 326). M. S.

Sǫ́stro (tpn.), g. *iz Sǫ́strega*; pisano v 14. st. *Czozter, Zozter, Soster*, l. 1432 *ze Oster*. Zaradi bližnjega gradu, v 13. st. *Osterberch*, v 14. st. *Osterwerch*, smemo sklepati na zvezo med obema imenoma. Če je *Osterberch* »vzhodni vrh« nemška substitucija za starejše sln. **ustro* »vzhodno«, je *Sǫ́stro* primarno **sǫ-ustro* z razvojem diftonga *-ov-* kakor pri *Sǫ́ra* < *Sovra*. Žal psl. **ustrъ* v sln. ni ohranjeno, prim. csl. *riza ustra* »poletna (svetla) obleka«, mak. dial. *zastra* (adv.) »jutri zjutraj«, stp. *zuścieć się* »zdaniti se« (Bezlaj, JiS XXII (1976–77), 227). Dalje glej *jútro I*.

sȏštvo (n.), g. *-a* »realnost«, adj. *sȏšten* »konstitutiven«, kompoz. *soštvoslȏvje* »ontologija«. Neuspele Cigaletove tvorjenke iz stcsl. *sǫštьstvo* »essentia« (sbh. *suštína*), kar je tvorjeno iz stcsl. *sy, sǫšt-*, ptc. prez. akt. k *byti, jesmь* »esse«. Glej tudi *prisóten*. M. S.

sot (m.) »gorska pot« (Pohorje). Osamljena beseda. Sorodno je č. dial. *soutka* »ozka ulica med hišami«, tudi *soudička* »isto« (navaja Machek[2], 568), p. dial. *sutka* »tesen prehod med zgradbami; ozke mestne ulice« (Karlowicz, SGP V, 266), ukr. *sutký* »ozek prehod med dvema zgradbama«, hucul. *sutký* »ulica«, *sutyč* »majhna ulica« (Hrabec, Hucul., 49). Machek[1], 465, razlaga sev. slov. besede iz **sǫtъka*. Sln. beseda priča za psl. **sǫtъ* k ide. osnovi **sento-* »pot; potovati«, s prevojem kot v got. *sandjan* »poslati«, lit. *siųsti, siunčiù* »isto«, lot. *sùtît, sùtu* (Bezlaj, Slavia XXVII, 353 s.; sprejema Machek, l. c.). Napak je sln. *sot* spajal s č. *sota* »udarec« Pelikán, LF LIII, 120. Ni jasno, če spada k *sot* hdrn. *Sotenca*, n. *Sattnitz* kljub Kranzmayerju, ONBK II, 195.

sotẹ̑ska (f.) »vallis angusta, angustiae vallis«, štaj. *sǫ́teska* »isto«, tpn. *Soteska*.

Prim. sbh. *sȕtjeska*, tpn. *Sȕtjeska, Sȕćes(k)a, Sȕtiska*, č. *soutěska* (poleg *soutesk* (m.) in *soutěseň*), slš. *súteska* »isto«. Psl. **sǫ̑tě̀ska* je tvorba z nominalnim prefiksom **sǫ̑-* iz **těska*, kar je substantivizirani adj. f., prim. csl. *těskъ* »angustus«, navadno z drugim sufiksom stcsl. *těs(ь)nъ* »isto«, in substantivizirano v csl. *těskъ* »torcular«. *Soteska* pomeni »zelo ozka dolina, tesen«, zato se zdi verjetno, da ima prefiks **sǫ̑-*, enako kot v sln. *sǫ́dolina, sǫ́draga* nekakšno dem. funkcijo, ki včasih zmanjša, včasih poudari osnovno lastnost. Dalje glej *tésen*. M. S.

sóva (f.) »strix, noctua«, dem. *sóvica*, m. *sovȃn, -ána*, dem. *sovȋč* (m.), *-íča*, izv. *sovják* (m.), *-a* »Strix bubo«, *sovír* (m.), *-ja* »sova, čuk«, *sȏvka* »neka vešča, sova«, adj. *sǫ́vji, -ja* »Eulen-«, v. *sȏvkati, -am* (impf.) »sovo oponašati (pri ptičjem lovu)«; v 16. st. *ſova* »noctua« (Megiser), v 18. st. *ſova* »noctua, ulula« (Kastelec-Vorenc), *sova* »bubo, noctua« (Pohlin); pogosto v onomastiki, npr. tpn. *Sovjak*, l. 1356 *Sabyach*, 1431 *Zobyach*, 1443 *Sowiach*, 1478 *Sobiak*, orn. *Sovica*, hdrn. *Sovjak*, orn. *Sovc, Sovič, Sovina, Sovišče, Sovše, Sovinja peč* (Bezlaj, SVI II, 211, 185), cgn. *Sova, Sovič*, morda *Sovrẽ*.

Prim. csl. *sova* »noctua«, sbh. *sȍva*, dial. *saura, saurika, sovara, sàvura, sovuljaga*, blg. *sóva*, r. *sová*, akz. *-ú*, ukr. *sová*, akz. *-ú*, br. *savá*, akz. *-ú*, p. *sowa*, č., slš. *sova*, gl., dl. *sowa* »isto«. Psl. **sovã* formalno ustreza arm. *sag* »gos« in lat. (< gal.) *cavānnus* »sova« < ide. **k'au̯ā(-)*, **k'əu̯ā(-)*. Gre za nomen agentis iz ide. prez. **ka/əu̯e/o-*, znanega v psl. **sově̀šь* > sln. *sóvem* »sonare« in posredno v psl. intenz. **sutati* > gl. *sutać* »skovikati, kričati«, prim. gl. *sowa suta* (navaja Schuster-Šewc, HEWb., 1336). Ide. baza **k'ău̯-*, **k'ĕu̯-*, **k'ū-* »tuliti, vpiti, vreščati« je izpričana tudi z velarnim tektalom, prim. sti. *káuti*, intenz. *kokūyati* »vpiti, vreščati«, *kokā* »sova, pes«, gr. κωκύω »vpiti, jadikovati«, κήξ (f.), g. -κος »vrsta galeba«, stvn. *hûwo, hûwila, hiuwila* »sova«, lit. *kaũkti* poleg *šaũkti* »vpiti«, psl. **kũkati* »mrmrati, vpiti, jadikovati«, **kãva*, **kãvьka* poleg *-ē-* stopnje v **čãvьka* »Corvus monedula«, r. tudi »žaba«, lit. *kóvas, kóva* »kavka«, *naktikóva* »sova«, psl. **kovikъ*, **s(ъ)kovikъ*, sln. tudi *čovík, čovínk*, po vokalni redukciji morda še *čȗk* »Strix noctua«. Osnovna literatura: Miklošič, 317; Vasmer II, 685; Pokorny, 535 s. Glej tudi *sovẹ́ti, kȃvka, čȗk* in *skovík*. M. S.

Sovatna (f.), orn. in mtpn. v Julijskih Alpah in v njihovih predgorjih do okolice Škofje Loke, npr. orn. *Sovatna*, sin. za *Bovški Gamsovec* (Tuma, Imen., 39 z op. 2), hiperkorigirani mtpn. *Solatne* pri Dovjem (isti, Plan. vestnik XV, 12) itd. Izhodno sln. **sovátina* je tvorjeno iz **sovȃt* »gorski pašnik«, ki je l. 1603 izpričano v Loškem urbarju: *Obzwar vermog das saalbeuchs die vnderthanen in Clenoburger ambt ihre sauadt als wie die Kharner ambt haben...* (Blaznik, GMDS XIX (1938), 18). Verjetno sorodno s sb. *sùvat* (m.) »kraj, kjer se poleti goji govedo«, *sùvatovati, -ujēm* (v. impf.) »biti z govedom na paši v planinah« (oboje Vuk), ob Timoku *savat* »pašnik«, v Posavini *sùvat* »pašnik; ograjen travnik, ki se ne kosi«, mak. arh. *suvat* (m.) »gorski pašnik«, blg. *sovát* »čreda goveda; čreda ovac, ki se goji za zakol«, *suvát* »isto«, *savát, soát, saát*, mtpn. *Sovat, Soat, Savat* (Duridanov, Lomsko, 115). Po Skoku, Slavia XV, 495; ERHSJ III, 366, in Mladenovu, 598, ki ne pritegneta sln. gradiva, je to turški balkanizem arab. porekla, prim. turš. *sovát* »vodopoj«, *suvát* »isto« < arab. *suvād* (sprejema Škaljić, Turcizmi, 576). Bezlaj, SR X (1957), 172 ss., pa zaradi sln. gradiva meni, da je leksem v slov. jezike izposojen iz neke starejše turanske plasti. Vasmer, ZSlPh V (1928), 286, opozarja tudi na madž. tpn. *Szováta* in zavrača starejšo povezavo tega tpn. s slov. adj. **sovatъ* k **sovã* »strix« (tako Liebhart, BA III (1927), 70 s.). Sem spada tudi rum. *suhát* »slastna paša«, *sohát* »isto« (Tiktin, Wb., 1529, 1454). Kelemina, SR IX (1956), 180 s., je sln. *Sovatna* izvajal iz sln. *závod* »začasno ograjen del gozda, da se drevje posuši«, kar je zavrnil Bezlaj, o. c., 172 s. M. F.

sovẹ́ti, *sóvem* (v. impf.) »izmišljati si, zveneti«; izpričano samo v 18. st. *sóvem, sovẹti* »dichten, lauten tönen; meditari, tentare, sonare« (Pohlin), od tod **sovẽ* (m.), *-ẹ́ta* »vedeževalec«, izpričano v 18. st. *sove, -vẹta* »Wahrsager, augur, auruſpex« (Pohlin), *ſove, ſovei, -ta* »Wahrsager« (Gutsmann), v 19. st. *ſové, -èta* »isto« (Murko); f. v 18. st. *sovẹshka* »auguratrix« (Pohlin), *ſoveſhka* »Wahrsagerin« (Gutsmann); abstr. v 18. st. *sovẹnſtvu* »augurium« (Pohlin), *ſovenſtvu* »Wahrsagerey« (Gutsmann).

Glagolski obliki *sovẹ́ti, sóvem* ne sodita v prvotno isto paradigmo. Tematski prez. *sóvem* implicira inf. **súti*; inf. *sovẹ́ti* pa prez. **sovím*; k besedotvorju prim. *slúti, slóvem* : *slovẹ́ti, -ím*. Subst. *sovẽ, -ẹ́ta* je

nomen agentis tipa *strêže* ← *stréžem*; *soveška* pa f. iz paralelnega **sovec*, g. **-vca*, prim. *tepêška*. Psl. **suti*, **sověšь*, iter. **sověti*, **-v'ǫ* »kričati, vpiti, glasno govoriti« > »vedeževati«, česar intenz. je izpričan. v gl. *sutać* poleg *hutać* »skovikati«, npr. *sowa suta* (navaja Schuster-Šewc, HEWb., 1336), je tvorjeno iz ide. baze **k'ău̯-* »tuliti, vreščati«. Sln. gradivo ne dopušča direktnega izvajanja iz sorodnega psl. **sovā* »noctua«, iz česar je denom. kašub. *sovec* »postajati čudaški«, pom. *sovic* »mrščiti se, hudobno gledati« in p. *(o)sowieć* »postajati mrk, slabe volje«. Glej tudi *sóva*. M. S.

sovȍj (m.), g. *sovója* »grča v lesu« (vzh. štaj.), kol. *sovojâd* (f.) »drevesne grče«, *sovojina* »Kienholz«, adj. *sovộjnat* »grčav«. V 19. st. pri Dajnku in po njem pri Jarniku, Versuch, 6: *ſovoj* »Kienholz«, ki tvorbo povezuje z v. **vīti*, **vьjǫ* »torquere, curvare«. Izhajati je mogoče iz subst. **sǫ-vòjь* (m.), **-ojá* s primarno slovnično vrednostjo nomena agentis (»grča« < »tista, ki skupaj vije, vleče«) iz tem. prezenta **som-/sm̥-u̯éi̯e-si* »skupaj viti, zviti« → psl. **sъ̀-vьješь* »isto«. Sln. leksemu je pomensko in formalno povsem enako r. *suvój*, *-vója* »grča v lesu« poleg »svitek, sveženj« (Vasmer III, 38; Kurkina, DS, 192). Iz iste pomenske motivacije je razložljiv tudi pomen »vrtinec« sbh. *svȏj* (m.), g. *svȍja* s fonetično realizacijo prefiksa **som-/sm̥-*, ki je internoslov. prevzela funkcijo verbalnega prefiksa proti nominalnemu **sǫ-* (Furlan, XXX. SSJLK (1994), 18, op. 48.). Dalje glej *víti*. M. F.

sovộrnik (m.), g. *-a* »sosed, ki si s sosedom vzajemno izposoja živino za oranje« (Vreme). Erjavec, LMS 1882/3, 24, je izvajal iz **sǫ-* »cum« in v. **orāti* »arare«, vendar bi bilo zaradi sln. dial. sin. *soprog* »kdor živinče z živinčetom svojega soseda vkup vprega« (Zavrče), kar je kot sln. knjiž. kalk *sopróg* »coniux« iz slov. **sǫ-prǫ̃gъ* (m.) k v. **pręg-ti*, **pręgǫ* »iungere«, bolje izhajati iz **sǫ-vorьnikъ*, tvorjenke iz subst. **sộ-vora* (f.) »kar veže, vez« oz. **sộ-vorъ* (m.) »isto«. Pomensko podstavo »kdor vprega v par s kom drugim« potrjuje tudi p. dial. *sprzążnik* »gospodar, ki svojega edinega konja vprega v par s konjem drugega gospodarja« (Karłowicz, SGP V, 210) < **sъ-prężьnikъ* k **pręg-ti*, **pręgǫ* »iungere«. Dalje glej *sộra*, *razbộra*, *zavrẹ́ti* in sin. *prežnják*. M. F.

sovrâg (m.), g. *-a* »inimicus, hostis« (rkp. iz 15. st., Caf), adj. *sovrâž* (indekl.) »infectus, inimicus, hostilis«, danes *sovrážen*, *-žna* »isto«, s. *sovrâžnik* (m.), *-a*, *-ica* »hostis, inimicus, -a«, abstr. *sovrâštvo* (n.) »inimicitiae«, *sovrâžba*, *sovrážnost* (f.), *-i*, *sovražljívost* (f.), *-i*, adj. *sovražljīv*, *-íva* »infectus, invisus«; v. denom. *sovrážiti*, *-âžim* (impf.) »odisse«, pf. *za-*, *o-s.*, ptc. *o-*, *za-sovrâžen*, *-a* »invisus«; v 16. st. *sovrash byti* »indignari«, *sovrashtvo*, *ſovrashtvu* »inimicitia«, *ſovrashiti* »odisse«, *ſovrashnik* »hostis« (Megiser), *biti nidig oli ſouurash* (Trubar), v 18. st. *sovrash* »Feind, feindselig; inimicus«, *sovraſhem*, *-ſhiti* »odisse«, *sovraſhnek* »hostis« (Pohlin).

Prim. csl. *sǫvražь* (adj. indekl.) »inimicus«, *sǫvražьnikъ* (m.) »inimicus«, v. *sъvražiti sę* poleg *sъvraždovati* »adversari«, *vražьdovati* »odisse«, subst. *vraž(ь)da* »inimicitia, odium, inimicus«, *vragъ* »inimicus«. Besedotvorni par **sъvoržīti sę* »nasprotovati, zoperstavljati se« : **sộvorgъ* »nasprotnik, zoprnik« sta denom. tvorbi iz psl. **vȏrgъ* »sovražnik«, prim. enako besedotvorno verigo v sln. *zdrúžiti se* : *sodrûg* ← *drûg*. Adj. **sộvoržь* je besedotvorno primerljiv s kompoz. stcsl. *svobodь*, *isplъnь*, *udobь*, *različь*, gr. ἄν-αλκις, lat. *com-mūnis* ipd. (o tem Vondrák, VGr. I, 641; Brugmann, Grdr.[2] II/1, 112). Dalje glej *vrâg*. M. S.

sovren (m.), g. *-a* v zvezi *cesarski sovren* »zlatnik za 13 goldinarjev in 20 krajcarjev« (Slomšek, Blaže in Nežica, 84), tudi *sóvrin* »angleški zlatnik z vrednostjo enega funta ali dvajset šilingov, ki je bil s presledki kovan od konca 15. st. do l. 1817«, tudi *sovereign* »isto« (oboje SSKJ IV, 821). Prevzeto iz agl. *sovereign* »isto« poleg »vladar, monarh« < »vzvišeni, vrhovni«, kar je prek frc. prevzeto iz pozno lat. **superānus* »zgornji, višji, nebeški« (> it. *soprano*, *sovrano*, frc. *souverain* itd.) k lat. adv. *super* »gor, navzgor« (Bunc, SJ III (1940), 62). M. F.

sovtána (f.) »notranji podplat«, tudi *sộvtana*; *sộvt* (m.) »isto«, *sovtânje* (n.) »usnje za notranji podplat«; *sộvta* »podloga pri obleki«, v. *sộvtati*, *-am* (impf.) »podlagati (obleko)«; v 18. st. *ſout* »Brandsohle« (Gutsmann). Izhodišče je rom. **soptana* »spodnja«, prim. it. *sottàna*, star. *sottano* »spodnje krilo, halja, tunika, spodnjica« < srlat. *sotana*, *sottanum* »vrsta obleke«, nastalo iz adj. **subtānus* »spodnji«, adj. iz adv. *subtus* »spodaj« (Battisti-Alessio, 3564 s.; Pleteršnik II, 540). M. S.

spâdek (m.), g. *-dka* »slabo sadje, ki popada z dreves, preden dozori« (bkr.). Identična tvorba je p. dial. *spadki* (pl.) »črvivo sadje, odpadlo z drevesa«. Psl. **sъpādъkъ* k **pāsti* »cadere«. M. S.

spajati, *-am* (v. impf.) »spati«, k temu *spajar* (m.) »kdor spi«, *spajavec* »isto«, tudi *spajanje* (n.) »spanje« (vse v 18. st. pri Gutsmannu), *spajina* (f.) »nočnina« (Murko II, 585), pkm. *spajáč* »sospavec, spavač, sostanovalec« (Novak, Slovar, 100), ki kaže na pomenski vpliv homonima **sъ-pajati*, iter. k **sъ-pojiti* »združiti, zvezati, zvariti«.

Izhajati je mogoče iz **sъpā-ja-ti*, **sъpā-je-šь*, iter. k **sъpā-* »spati«, prim. psl. aor. osnova **zna-* poleg impf. **zna-je-* (Vaillant, Gr. comp. III, 263). Ista osnova se ohranja v hrv. *pájati* »uspavati« s prez. *pájīm* (Lika; ARj XI, 561) poleg pričakovanega **pájēm* v *Blago mene, sa mnom muze rade, po vazdan su oko mene mlade...sa mnom paje, a na mojim grudim* (ARj XI, 562), kjer se je vzglasni *s-* lahko obrusil zaradi izgube občutka o povezanosti s psl. **sъpāti* »dormire«, v kolikor seveda izguba vzglasnega konzonanta ni ekspr. narave, prim. sln. *spânčkati* »spati« v ljubkovalni rabi poleg *pânčkati* »isto«. Impf. osnova **sъpā-je-* se ohranja tudi v slš. dem. v. *spajkat'* »spančkati«. Dalje glej *spáti*. M. F.

spȁk (m.), g. *spáka* »monstrum, abortus, (homo) deformatus; impedimentum, malitia«, tudi *spâka*, *spakīja*, domnevno hiperkorektno *izpâka* »monstrum, abortus«, *spâkar* (m.), *-ja* »rogovilež«, *spakóta* (f.) »gnusoba«, adj. *spâkast*, *-a*, *spâčji*, *-ja* »deformatus, monstruosus«, *spačljīv*, *-íva* »pohujšljiv, pregrešen«, v. *spâkati*, *-am* »jeziti« (pkm.); v 18. st. *spak*, *spaka* »abortus« (Megiser), *ſpak*, *ſpaka* »Misgeburt, Abentheuer, Gespenst« (Gutsmann).

Kakor hrv. dial. *spaka* »motnja, jeza« (Gradiščansko), *spačka* »škandal, motnja, ovira« in pom. *spaka* »spaka, nakaza« izvedeno iz pf. **sъ-pačiti* k impf. **pačiti* »deformare«. V primeru hrv. ali sb. dial. *spaka* »pes« (Lika) pride v poštev tudi izposoja preko neznanega posrednika iz sriran. **s(a)bāka-*, prim. medijsko σπάκα »pes«, od koder je tudi r. *sobáka*, p. dial. *sobaka* »pes«. Sriran. **s(a)bāka-* je tvorba z iran. sufiksom *-ka-* iz prairan. **spā*, prim. av. *spā-* < ide. **k'u̯ō̃* »pes«. Dalje glej *páčiti, páka, pȃ, pá-, pȃč*. M. S.

spámrt (m.) »prvi globok spanec«; navaja le Pleteršnik II, 541, po Miklošiču, 190, ki leksem povezuje s korenom **mer-* »umirati, mreti«. Verjetno tako kot *spámet* (f.) »intellectus, ratio; memoria« ob *pámet* »isto« < psl. **pȃ-mętь* (f.) ← ide. **-mn̥-tí-s* = sti. *matí-* (f.) »misel, mnenje«, av. *(anu-)maˀti-* (f.) »spomin« je izhodno **pȃ-mьrtъ* (m.) zloženo iz nominalnega pref. **pȃ-* »nepravi« in subst. **mьrtъ* (m.) »smrt« < ide. **mr̥-tó-s/m* > sti. *mr̥tá-* (n.) »smrt«, stvn. *mord* (m., n.) »umor«, ags., stnord. *morð* (n.) »isto«, arm. *mard* »človek«. Simpleks te ide. izvorno ptc. tvorbe se v slov. ohranja v adj. **mьrtvъ* »mortuus«, ki se je pod vplivom antonimnega adj. **žȋvъ* »vivus« preoblikoval iz prvotnega **mьrtъ* »mrtev«. Vzglasni sln. *s-* je tako kot pri *spámet* ob *pámet* mlad in brez določljive funkcije. Ljudskoetimološke naslonitve na *spáti* in prevzema vzglasnega *s-* po tej besedni družini ni mogoče izključiti. Podobno pomensko motivacijo kaže lot. subst. *pamirẽjs* »nemočen, ki je navidezno mrtev«, *pamir̃t* (intranz.) »nemočen postati, v stanje navidezne smrti preiti« (Mühlenbach-Endzelin III, 71). Dalje glej *mŕtev, smȓt* in *pá-*. M. F.

spásiti, *spâsim* (v. pf.) »solvere, liberare«. Pleteršnikov navedek se nanaša na kajk. Pripovedke, ki jih je Valjavec zbral okoli Varaždina. V sln. knjiž. jeziku, kjer se glagol sicer redko uporablja, gre za izposojenko iz sbh. Enako velja za izv. *spasítelj* (m.), *-a* »rešitelj« (vendar v Briž. spom. II, 91: *izpaſitel duſnaſſih* »et salvator animum nostrarum«) in *spȃs* (m.), g. *spása* »ozdravitev, rešitev« (< sbh. *spâs* »isto«) poleg sb. »odrešenik« (< stcsl. *sъpasъ* poleg »salus« tudi »salvator« kakor gr. σωτήρ). Izhodiščno **sъpasíti*, **-íšь* (sbh. *spásiti, spâsīm*, blg. *spasjá, -íš*) je prefigirani pf. k **pasíti*, slednje pa iter. k **pastí*, **pasèšь* »pascere« < *»čuvati, hraniti« (het. *paḫḫ(a)š-* »čuvati, obvarovati«), prim. **sъpastí*, **-sèšь* v stcsl. *sъpasti* »rešiti«, sin. v Briž. spom. III, 73 s.: *Izpazime vuzem blaſe* »et salva me in omni bono«, kar je sicer lahko tudi od **sъpasiti*. Dalje glej *pásti I* pa tudi *opásen* in *opasílo*. M. S.

spáti, *spím* (v. impf.) »dormire«, pf. *na-, pre-, po-, u-, za-spáti, -spím* »isto«, k temu impf. *naspávati, prespávati* itd.; sem *spâlka* (f.) »Schlafmittel« (Temljine), *spalíšče* (n.) »kjer se spi« (Haloze), *spálo* (n.) »spanje« (pkm.) in *spánec* (m.), *-nca* »somnum«, *zaspánec* (m.), *-nca* »kdor rad spi«, k temu cgn. *Zaspanec*; dem. v. *spânkati, -am* (impf.) poleg *spânčkati, -am* in ljubkovalno *pânčkati, -am*. V Briž. spom. *ili zpe ili ne zpe* (I 17), *zpe ili bde* (II 32); v 16. st. *ſpati* »dormire«, *ſpanje* »somnus«, *ſaspati* »in somnum incidere«, *ſaſpan* »somnolentus« (Megiser), v 18. st. *spâti, spim, spal* »schlafen«, *spanje* »Schlaf« (Pohlin), *ſpati, ſpim* »schlafen«, *ſpanje, ſpatje, ſpietje* in *ſpajanje* »Schlaf«, *ſpavez* »Schläfer« (Gutsmann). Sem fit. *zaspânka* (f.) »Anemone sp.«, prim. hrv. *zaspanka* (f.) »Anemone pulsatilla«, r. *són, son-dremá* »Pulsatilla patens« (Dal', Slovar'[3] IV, 388), ukr. *són, sónu* »Pulsatilla«, rum. *adormițele* »Anemone pulsatilla«, nvn. *Schlafkraut* »isto« (Marzell, Wb. Pfln. I, 296), tudi *pospánček* (m.), *-čka* »Gentiana verna« (Polj. dol.).

Prim. csl. *sъpati, sъpljǫ, sъpiši* »dormire«, *sъpanije* »somnus«, sbh. *spȁti, spȋm* »dormire«, hrv. čak. *spȃt, spīn* »isto«, mak. *spie*, blg. *spjá, spíš*, str. *sъpati, sъplju*, r. *spátь, spljú, spíšь*, ukr. *spáty, spljú, spýš*, br. *spácь, spljú, spíš*, p. *spać, śpię*, č. *spáti, spím*, slš. *spat', spím*, gl. *spać, spju, spiš*, dl. *spaś, spju, spim*, plb. *sǻpăt* in *sǻpot* < **sъpati* (Polański, PED, 128). Psl. **sъpȃti, *sъp'ǫ, *sъpíšь* »dormire« s ptc. **sъpanъ*, kar ni enako sti. ptc. pf. med. *(su-)ṣupāná-* (tako Machek[2], 570) < **-sup-ono-s*. Tako kot psl. dial. **sòp-ti* »spati« in **sopȋti* »uspavati« (verjetno kavz.) iz ide. verbalne baze **su̯ep-* »spati« (Miklošič, 334; Vasmer II, 706; Furlan, SR XXXVI, 101 ss.). Infinitivovo in aor. osnovo **supā́-* je mogoče primerjati s het. *šuppa-* v *šuppari* »spati« (3. os. sg. prez. mediopas.) < **supā́-re-i̯* poleg *šuptari* »isto« < **sup-to-re-i̯*; prez. osnova **sъpi-* iz ide. **supḗ-i̯-* se brez prez. znaka **-i̯* ohranja v slov. **sъpětь* (f.), o čemer posredno priča sln. dial. *spetje* »spanje« (izpričano pri Gutsmannu kot *ſpietje*) in verjetno tudi v *spêtnik* (m.) »človek otrplih udov; slaboten človek« ← adj. **sъpětьnъ* ← subst. **sъpětь*; slov. *o*-prezent v pomenu »spati« lahko odseva izhodišče za tvorbo ide. kavz. **su̯ōp(e)i̯e/o-* → lat. *sōpīre* »uspavati«, stnord. *sǿfa* »ubiti«, šved. *söva* »uspavati, omamiti« (drugače o tem Klingenschmitt, KZ XCII, 1 ss.); slov. **sopȋti* pa lahko posredno kaže na obstoj ide. prezenta **su̯ép(e)ti* »spati«. Sledov o ide. proterodinamičnem prezentu **su̯ḗp-ti* : **su̯ép-n̥ti* (glej Klingenschmitt, l. c.) v slov. gradivu ni, pač pa bi ob upoštevanju etimologije ide. besedne družine **su̯ep-* »spati« < »dihati« (Furlan, l. c.) takšen prezent lahko potrjevalo balt. gradivo (ista, o. c., 106). Poleg psl. **sъ̀nъ* (m.) »sen« < **sup-nó-s* kaže slov. gradivo na psl. **sъparъ* (m.) »spanje« (> gl. *spar, -a* »isto« poleg gl. *spaŕ, -rja*, dl. *spaŕ, -rja* tudi »kdor spi«), kar je lahko enako het. substantivu **šuppara-* v denom. v. *šuppari̯i̯a-* »spati« in tako kot drugi jeziki potrjuje Schindlerjevo domnevo o prvotnem praide. heteroklitičnem substantivu in njegovem odražanju v posameznih ide. jezikih (Schindler, Sprache XII/1 (1966), 67 ss.). Schuster-Šewc, HEWb., 1337, vidi v gl. in dl. tvorbo na **-rъ* tipa **da-rъ, *pi-rъ*, vendar z rezervo dopušča možnost relikta ide. heteroklitičnega substantiva. Glej tudi *sȅn, zasipiti, spajati, sopíti, spẹ́vati, sópsti II* in *spẹ̑tnik*. M. F.

spẹ̑h (m.), g. *-a* »festinatio« in »prosperitas« (gor., dol.); v slednjem pomenu nknjiž. *uspȇh* (m.), *-ẹ́ha* in *uspẹ̑h* (m.), *-a* < stcsl. *uspěchъ*, r. *uspéch*; adj. *spẹ́šen, -šna* in *spešân*, f. *spešnȃ* »hiter, uspešen, izdaten«, *prespẹ́šen* »prehitro dozorel«, denom. *spẹ́šiti, spẹ̑šim* (impf.) »beschleunigen, fördern«, *s. se* »von statten gehen« in »sich beeilen«, pf. *po-, u-s.*, sekundarni impf. *-speševáti, -ûjem*; v 18. st. *spẹ̑shnu* »celeriter« (Pohlin), *ſpeſhnu* »schleunig« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *spěchъ* »studium, celeritas, incrementum, alacritas«, *spěšьnъ* »alacer«, *spěšiti* »festinare«, sbh. *ùspjeh, -a*, v. *pòspješiti, -īm*, mak. *uspech*, blg. *uspéch(ъt)*, v. *spešá, -íš* »hiteti«, r. *spéch, -a* »naglica«, ukr. *spích, -u*, br. *spéch, -u*, p. *śpiech*, navadno *pośpiech* »isto«, v. *śpieszyć (się)* »hiteti«, č. *spěch, -a* »naglica«, *úspěch* »uspeh«, slš. *spech* »naglica«, *uspech* »uspeh«, gl. *spěch, -a* in *-u* »naglica«, dl. *spěch, -a* »isto«. Iz slov. jezikov je lit. *spė̃kas*, lot. *spę̀ks* »moč, sila«. Psl. **spěchъ* »naglica« in »uspeh« (izv. **uspěchъ*, v. **spěšīti, *-íšь*) je tvorba tipa **směchъ*, **polchъ*, **strachъ* iz glagola **spě̋ti*, **spě̋ješь* (Miklošič, 317; Meillet, Ét., 361; Trautmann, BSW, 274; Vasmer II, 707; Schuster-Šewc, HEWb., 1338). Psl. sufiks *-*chъ* se je najverjetneje razširil iz primerov tipa **strâchъ* < **strōk-so-*. Dalje glej *spéti*. M. S.

spéla (n. pl.) »spone«; gotovo izhodno **sъ-pę̄-dlo* (n.), nomen instrumenti k **sъ-pę̋ti*, **sъ-pьnǫ*, prim. hrv. *propélo* (n.) »razpelo«, r. *pjálo*, pl. *pjála* »okvir za sušenje živalskih kož«, ukr. *p'jálo* (n.) »isto«, stč. *padla* (n. pl.) »natezalnica« (Šimek, Sl., 116), slš. dial. *piadlo* »isto« poleg »manjša palica, ki se da v gobec živali, da ga ne bi zaprla« (Vasmer II, 477; Boryś, PF XXXII (1985), 75). Primarno psl. **pę̋dlo* (n.) je formalno enako lit. *pìnklas* »pletenina, košara« (Arumaa, Ursl. Gramm. II, 127). Dalje glej *péliti, razpélo* in *péti II*. M. F.

spelude (f. pl.) »grinte« (Caf); Cigale, Wb., 1513, navaja tudi *speludi* (?) s sin. *okujine* »Schuppe von glühenden Eisen«. Sem sodi še *špelûd* (f.), *-i*, navadno pl. *špelûdi, špelûde* »luske, iveri« poleg *špelíde* (f. pl.) »temenice, Kinderkopfschuppen«.

Osamljeni sln. primeri so verjetno leksikalizirane prepozicionalne zveze **sъ peludь* »nekaj prahu ali mekinam podobnega« (o psl. **sъ* v pomenu »približen, enak, podoben« Kopečný, ESS I, 252; dodatne sln. primere s. v. *strêm*) k psl. dial. **peludь* »prah, mekina«, ki je izpričana v hrv. *pèlūd* (m.), *-da* »cvetni prah«. To je po tvorbi kol. (?) na *-dь* (o sufiksu glej Vaillant, Gr. comp. IV, 491) iz ide. **pel(H)u-*, nom. pl. *-*ou̯es* »prah, moka« (Snoj, SR XXXVII, 154 s.), prim. stī. *palā́va-* (m. pl.) »pleva, mekina«, psl. **pě̋lva* (o tem Pokorny, 802). Glej tudi *pélod*. M. S.

spêt (adv.) »rursum, denuo«; v 16. st. *ſpet* »rursum, wieder« (Megiser), v 18. st. *spęt* »iterum, denuo« (Pohlin). Prim. stcsl. *vъspętь* »nazaj«, r. *vspjátь* »nazaj«, č. *zpět*, stč. *vzpět*, slš. *zpät'*. Psl. **vъz-pętь* je z drugim prefiksom tvorjeno iz iste osnove kot **o-pętь* »spet, nazaj«. Oba prefiksa vsebuje **vъz-o-pętь* > sln. *zôpet*, csl. *vъzopętь*. Psl. **opętь* (stcsl. *opętь*, sbh. *òpēt* in *ȍpēt*, r. *opjátь*) je identično z lit. *apént* »nazaj, spet, znova«, kar imajo za kompozitum iz psl. **ob*, lit. *ap(iẽ)* in **pętā́* »calx«, lit. *péntis* »peta, hrbtni del sekire« (Fraenkel, 12; Vasmer II, 273; Machek[2], 718). Vendar se zdi verjetneje izhajati iz ide. **o péntH(i)* »na (isto) pot«, kar je lahko prvotna prepozicionalna zveza iz **o* »pri, na« (prim. gr. ὀ-κέλλω »prignati«) in nekega sklona, morda lok. (z domnevno analogno vokalizacijo) ide. **pént-oH-s*, g. **pn̥t-H-és* »pot«. K pomenskemu razvoju prim. sbh. *nȁtrāg* »nazaj« < »na sled«. Dalje glej *pót II, péta, petíti, zôpet*. M. S.

spéti, *spêjem* in *spêm*, danes *spèm* (v. impf.) »properare, festinare; prosperari«, pf. *pri-s.* »venire«, *do-s.*, *-spêjem*, *-spêm* in *-spèm* »isto« in »dozoreti«, *u-s.* »prospere«; sekundarni impf. *-spévati, -am*; kompoz. *prispévati* v pomenu »conferre« in izv. *prispêvek* »stips« sta izposojenki iz č.

Prim. stcsl. *spěti, spěješi* »iacere, proficere«, sbh. *dòspjeti, dòspijēm* »dozoreti, dospeti«, *ùspjeti* »uspeti«, mak. *uspee*, impf. *uspeva*, blg. *uspéja, -éješ*, aor. *uspjách*, impf. *uspjávam*, r. *spétь, spéju* »uspevati, zoreti«, *po-s.* »priti pravočasno«, ukr. *spíty, spíju* »zoreti«, br. *spécь, spéju* »isto«, p. *śpiać, śpieję* »dohitevati«, č. *spěti, -ěji*, slš. *spiet', spejem* »približevati se«, star. in dial. gl. *spěć, -ěju*, danes le prefigirano, npr. *dospěć* »dospeti«, star. dl. *spěś*, danes le prefigirano, npr. *dojśpiś* »pohiteti«. Psl. **spě̋ti*, **spě̋jǫ* je identično z lit. *spė́ti, spė́ju* »uspeti, biti sposoben, znajti se«, lot. *spēt, spēju* »moči«. Prez. je identičen še s sti. *sphā́yate* »zrediti se« < **spéH-i̯-e/o-* in blizu het. *išpāi-* »do sitega se najesti«, najverjetneje iz **spóHi̯-ei̯-* (Eichner, Flexion und Wortbildung, 86, Tischler, HEG III, 409). Stvn. *spuon*, ags. *spōwan* »izvršiti se, uspeti, uspevati« in morda navedeni het. glagol kažejo na **spoH-*, iz česar bi se dalo sklepati na prvotno atematsko akrostatično fleksijo iz z *-i-*jevskim elementom podaljšene baze **speH-i-*. Iz nepodaljšanega ide. korena **speH-*, **spH-* »uspevati, dobro rasti« je poleg balto-slov. inf. morda še gr. ἐρί-σφηλος, Heraklesov atribut, ἄσφηλοι·ἀσθενεῖς.σφηλὸν γαρ τὸ ἰσχυρόν (Hesych.), lat. *prosperus* »uspešen«, stvn. *spuot* »naglica« in psl. **spòrъ* »izdaten« ter sorodno. Osnovna literatura: Miklošič, 317; Meillet, Ét., 361; Vasmer 707; Pokorny, 983. Glej tudi *spêh, spȍr* in *póren*. M. S.

spêtnik (m.), g. *-a* »človek otrplih udov, slaboten človek«. Osamljeno. Morda **sъpętьnikъ*, tvorjeno na osnovi ptc. prez. **sъpęt-* »speč, slaboten« k psl. **sъpati* »spati«. V tem primeru je možno pritegniti še sln. *spêtka* »kravja epilepsija« (kar pa je lahko tudi iz *spêt* »zopet, ponovno«), prim. na osnovi ptc. prez. tvorjeno r. *spjáčka* »zaspanost, zimsko spanje«. K tvorbi iz ptc. brez *-i̯-* glej *vrôtek*. Dalje glej *spáti*. M. S.

spévati, *-am* (v. impf.) »spati« v *tístə, ku spéi̯vajo u̯ mȁrzləm* »die, die im Kalten zu schlafen pflegen« (Košana; Ramovš, Hgr. VII, 72; Dolnji Zemono; Erjavec, LMS 1882/83, 275) je prezent navade (Bezlaj, SR I (1948), 215) k psl. **sъpâti*. O tovrstnih glagolih v sln. Erjavec, o. c., 274 ss. Dalje glej *spáti*. M. F.

spitek (m.), g. *-tka* »bolehen otrok«; k temu *ošpiten*, f. *-tna* (adj.) »neznaten, nebogljen«; v Brіž spom. *uzpitnih rotah* (III 33) »in gratuitis juramentis«. Morda spada sem tudi tpn. *Špičnik*.

Prim. stcsl. *spyti* »zaman, po nepotrebnem«, *ispyti* (adv.) »isto«, *spytьnъ* (adj.) »immeritus«, str. *spyti* »zaman, po nepotrebnem«, *ispyti* »isto« (Sreznevskij, Mat. III, 473, I, 1141). Sicer izpričano samo v imenih, p. v 9. st. *Spoitimar* (= *Spycimir*), p. *Spycigniew*, skrajšano *Spytek*, tpn. *Spytkow*, č. *Spitice, Spitovice*. Etimološko nerazjasnjeno. Miklošič, ONPN, 99, je domneval ide. **(s)pheu̯-*, **(s)phū-* »tlačiti«, prim. lit. *spū́dėti, spū́džiù* »pritiskati, bosti«, *spaudà* »pritisk«, gr. σπουδή (f.) »hitrica, vnema«, arm. *p[c]oyt[c]* »vnema«, kar je kasneje opustil (SEW, 318). Brückner, 510, z rezervo primerja p. *putać* »trajati«, r. *pýščij* »pra-

zen«. Vasmer II, 711, zavrača primerjavo s stvn. *spottôn* »zasmehovati« (glej *pljúvati*) in lat. *spurius* »nezakonski otrok, bastard«. Glej tudi *ošpiten*.
[O problemu tudi Kurkina, DS, 101 s. – M. F.]

splâh, samo v zvezah *plašč na splâh* »Schultermantel«, *suknjo dajati na splahę̂* »čez ramena« (vzh. štaj.). Brez znanih paralel. Treba je domnevati substantivizacijo prepozicionalne zveze **sъ plachъ* »kakor kos blaga« (o izražanju približnosti in ekvivalentnosti prepozicije **sъ* glej Kopečný, ESS I, 252 s.), katere dem. je ohranjen v p. *spłacheć, -chcia* »krpa, kos blaga« (Snoj, SR XXXVII, 157; dodatne primere s psl. **sъ* glej pri *strę̂m*), prim. dalje psl. **plȃchъta* »kos blaga, spodnja srajca, rjuha«, sln. *plahúta* »prt, rjuha«, kar navadno vežejo s **plȃcha* »ploska površina« in dalje z adj. **ploskъ* (Vasmer II, 367). Glej tudi *splahúta, plahúta, plâhta*. M. S.

splahúta (f.) »plahuta«, npr. *splahuta ledu*; tudi *šplahúta* »kamnita, npr. skrilova plošča« (pkm.). Nastalo iz prepozicionalne zveze **sъ plachutǫ* »nekaj plahuti podobnega«. K pomenu prim. ukr. *plácha* »klada, debela deska, kos slanine«, k prepoziciji *sъ* »podoben, kot« *splâh, strę̂m*, o psl. bazi **plach-* v sln. še *plahúta, plâhta*. M. S.

splȁv (m.), g. *spláva*, »abortus«, knjiž. tudi *splâv* (m.) »isto« (SSKJ IV, 841); prvič izpričano v 19. st. pri Vodniku, Babištvo, 1818, v njegovem rkp. slovarju in tudi pri Jarniku, Versuch, 54: *ſplav* »unzeitige Geburt«. Vendar leksem zaradi v. *splavíti* »abortieren« (Ščavnica) verjetno ni le ozko strokoven.

Pomensko najbliže je č. dial. *spłavić* (pf.) v *kura spłavįyła vajce* »kokoš je znesla negodno jajce«, *vajce spłavįūne* »nedonošeno, nezrelo jajce« (Kellner, Východolašská II, 283), dl. *spławjone jajo* »jajce z mehko lupino«, *jajo spławiś* »znesti jajce z mehko lupino« (Muka, Sl. II, 66), gl. *kokoš je jejo spławiła* »isto« (citirano po Schuster-Šewcu, HEWb., 1086) kot tudi r. dial. *výplavok* »jajce brez čvrste lupine«, tudi v zvezi *i v dobroj semьje ne bez vyplavka* (Dal', Slovar'³ I, 750). Verjetno gre za deverbativ **jьz-plȃvъ* iz v. **jьz-plȃviti* »trebiti, čistiti«, prim. sbh. *splȁviti* »pri mlačvi odmesti slamo iz žita« (Vuk) in r. simpleks *plávitь* »vejati, pleti« (Dal', Slovar'³ III, 296), kjer se je pomen »čistiti ipd.« verjetno razvil iz kavz. pomena verbalnih tvorb baze **pleu̯-* »teči, premikati se; po vodi se premikati, plavati ipd.«. K pomenu prim. psl. kavz. **roníti*, **rònišь* »navzdol premikati ipd.« in iz tega p. *ronić* »plod splaviti«, dl. *póroniś* »isto«. Dalje glej *plavíš*. M. F.

splȁz (adv.) »skupaj, sploh«, *splâzi* (adv.) »vsevprek, približno«, *splâzoma* (adv.) »isto«, *splâzom* (adv.) »skupaj in neurejeno«, npr. *splazom skupaj plavajo* (Hipolit), v Dict. izpričano še kot *s plazom* »lawinenartig: in Menge und heftig«.

Prvotna prepozicionalna zveza *s plazom* (instr.) »na tak način kakor plaz: neizbiraje, vsevprek, v veliki količini in silovito« k sln. *plâz* »Lawine« se je v sln. prilagodila različnim, za adv. karakterističnim oblikam. Podobno semantično motivacijo najdemo v psl. dial. **sъ plochomь* → sln. *splȍh*, r. *splóšь* iz **plȍchъ* »udarec na plosko« (Snoj, SR XXXVII, 152 s.). Dalje glej *pláziti*. M. S.

spljáka (f.) »ploščat kamenček« (Solkan), npr. *igrajmo v spljake!* (Volče). Pomensko najbliže je hrv. *plôka, igrati se ploke* (Dalmacija) poleg stsb. *plaka* »plošča«, csl. *plaka* »isto«. To povezujejo z gr. πλάξ (f.), g. πλακός »kamnita plošča«, srlat. *placida*, ngr. πλάκα »plošča« (Matzenauer, LF XIII, 164; Kiparsky, Lw., 127; Skok, ZRPh L, 519; isti, ERHSJ II, 674). Dalje glej *plȍsk*.

splȍh (adv.) »allgemein«, npr. *sploh znan* »vsem znan«, tudi »vedno, navadno«, npr. *sploh tako delajo*, in »v glavnem«, npr. *ti sploh nimaš nič govoriti*; *splộhom* (adv.) »zusammen, zugleich«, adj. *splóšen*, f. *-šna* »generalis, communis«, *splóšnost* (f.) »commune«, v. *splošíti, -ím* (impf.) »verallgemeinern«, pf. *posplošíti* »isto«.

Prim. hrv. dial. *splȍh* »popolnoma« (Ozalj), *splȍšan* (adj.) »ki rad jé vsako hrano« (Vodice, Istra), *splôh* »allgemein«, *splôšen* »ki se ne čedi, umiva« (oboje Cres; Tentor, JA XXX, 200), sb. *splôh* »povsem, brez izjeme« (Rečnik MS V, 934), r. csl. *inosplošь* »continuo«, r. *splóšь* »nepretrgoma, brez izjeme«, zastarelo *splošnó* »isto«, tudi *splóšьju*, *splošnój* »nepretrgan, celoten, sploš̌en«. Izhodna adv. **sъ-plòchъ* in **sъ-plošь* sta adverbializirana adj. iz subst. **plòchъ* (m.) »kar je ravno, povsod enako, gladko ipd.«, prim. sln. *plȍh* »flacher Holzblock« poleg č. *plocha* »ploskev, ploščad«. Enako je tvorjeno stcsl. *izdrędь* (adv.) »insigniter« (Supr.) ← **rę̂dъ* »ordo«. Izpeljavo iz substantiva in ne iz adj. **plochъ* »raven« (< ide. **plək-só-s* k bazi **plaH-k-*), prim. č., slš. *plochý* »raven, plosk, ploščat« (Jagić, JA XVII, 293; Brandt, RFV XXIII, 299; Preobraženskij II, 366; Matzenauer, LF XII, 162; Vasmer II, 709), narekuje besedotvorni vzorec slov. adverbov iz prefigiranih adjektivov, katerih tvorba je podedovana, prim. lat. *biiugis* »dvovprežen« ← *iugum* »vprega« (Brugmann, Grdr. II/2², 112). Enako je sln. sinonimno *zgȍlj* »le, samo«, tudi sbh. *zgȍlja* »sploh«, č. *zhola* »sploh, le« prek adj. **sъ-golʼь* tvorjeno iz subst. **golъ* poleg adj. **golъ*. Dalje glej *plȍh II*. M. F.

spộd (m.) »vedro« (notr.), prim. stcsl. *spǫdъ* »modius«, sbh. *spud* (m.) »neka mera« (12., 15. st.), hrv. čak. *spudȉć* »isto« (Cres; Tentor, JA XXX, 200), r. *spúd, -a* »mernik« (< csl.), p. zastarelo *spąd, -u* »mera za žito«, *szpąd* »isto« (Karlowicz, SJP VI, 285), č. *spoud* »neka mera za žito« (Jungmann, Sl. IV, 232). S tem primerjajo arm. *pᶜund* »sod, posoda« (< **spondho-s*), srspn. *span, spannes* »lesena posoda, vedro, mernik«, dan. *spand* »vrč«. Manj jasno je lit. *spandis* »vrč« poleg pomensko enakega lit. *spañgis*, kar je kakor lot. *spa(ñ)nis* »vrsta lesenega vrča za med« morda izposojeno iz srspn. *span* »lesena posoda« (Miklošič, 318; Matzenauer, CS, 77; Kiparsky, Lw., 84; Fraenkel, 859). Dalje domnevajo sorodstvo s **pęti*, **pьnǫ* (Persson, Beitr., 413, 588; Peterson, KZ XLVII, 270).

spộl (m.), g. *-a* in *spolû* »genus, sexus«, npr. *moškega spolu* (Dalmatin), *David govori v imenu človeškega spola* (J. Svetokriški), tudi »oseba«, npr. *osemdeset moških spolov; vse moške spoli pobosti* (oboje pri Dalmatinu), knjiž. *spȍl* (m.), g. *spóla* »isto«, kar Ramovš, Hgr. II, 59, razlaga z internosln. inovacijo po casus obliqui, vendar razlaga zaradi hrv. (glej spodaj)

ni verjetna. Adj. *spôlen*, f. *-lna* »genitalis«, subst. *spôlnost* (f.) »sexualitas«, *spôlnik* (m.) »articulus (v gramatiki)«, *spolovílo* (n.) »spolni organ«. V 16. st. *moshki ſpul* »Mannsbild, mas« (Megiser), v 18. st. *spol, -a* »genus« (Pohlin), *ſpol* »Geſchlecht« (Gutsmann).

Pomensko in oblikovno je sln. *spȍl* enako le hrv. *spȍl* »sexus, genus« poleg »oseba« (Vuk; ARj XVI, 46 s.), gradišč. *spōl* »Geschlecht« (< **spȍlъ*). Drugačno je sbh. *pôl* »spol« (Stulli, Daničić, Popović), mak. *pol* »isto«, blg. *pól(ъt)*, pl. *pólove* in *póla*, r. *pól, -a*, br. *pól, -u*. Psl. **(s)pȍlъ* (m.), g. **(s)pȍlu* »genus, sexus«, po prehodu v *o*-deklinacijo **(s)pȍlъ* (m.), g. **(s)pȍla* in **spòlъ* (m.), g. **spolà* (sln., hrv.) je formalno enako psl. **pȍlъ* (m.), g. **pȍlu* »pol, stran« < ide. **(s)phólu-s* »kar je odrezano, cepljeno« k ide. **(s)phel-* »tolči, biti, cepiti ipd.« (Miklošič, 256; Vasmer II, 390; Skok II, 696). K pomenskemu razvoju prim. nvn. *Geschlecht* : *schlagen*, lat. *sexus* : *secāre*. Vzglasni *s-* pri nekaterih slov. oblikah odseva ide. *s*-mobile. Glej tudi sin. *plẹ́me I*, *plẹ̑h I*, *pȏl I*. M. F.

spole (f. pl.) »spone« (Goriš. Brda). Izhodno **spola* (f.) »vez ipd.« je mogoče primerjati s slov. **spolъ-kъ*, f. **spolъ-ka* v pomenu »družba«, prim. p. *spółka* »družba«, č. *spolek, -lku* »društvo, zveza«, slš. *spolok, -lka* »isto«, gl. *społk, -a* »zveza, družba, življenjska moč«, in z adv. v pomenu »skupaj, hkrati«, npr. p. zastarelo *pospołu* »skupaj, hkrati«, č. *(po-)spolu* »skupno, skupaj«, dial. *spolem* »isto« itd. Adv. je Miklošič, 256, povezal s psl. **pȍlъ* »Halb«. Kasnejši avtorji so primerjavo sprejeli, ker naj bi se pomen »skupen« razvil prek pomenske motivacije »vsak s svojim delom, s svojo polovico« (Machek[2], 570; Schuster-Šewc, HEWb., 1342; Brückner, 429). Zaradi pomenskega razmerja med lat. *genus* »rod, vrsta ipd.« : *generālis* »splošen«, adv. *generātim* »po rodovih; splošno« pa bi bilo bolje izhajati tudi iz pomenske stopnje »rod, vrsta; spol«. Dalje glej *pȏl I*, *spȏl* pa tudi *spolom*, *společen*. M. F.

společen (adj.) »složen, ubran«; izpričano le v 18. st. v sintagmi *spolézhnu godenje* »Symphonia« (Pohlin), *ſpolezhnu godenje* »sloshnu glaſje, glaſasloshnoſt, ſinfonia« (Gutsmann).

Izposojeno iz č. *společný* »skupen, združen« (Breznik, Razpr. ZDHV III, 160) ← subst. *spolek, -lku* »društvo, zveza«. Glej tudi *spole*. M. F.

spolik (m.) »drobna nezrela zrna med žitom« (Cigale, Wb., 1390, po Medvedovem rkp.). Pomensko blizu je r. dial. *spólina* »luska, luščina« (Dal', Slovar'[3] IV, 453). Obe tvorbi sta lahko deverbativa **jьz-polykъ* oz. **jьz-pòl'ina* slov. v. **jьz-pȍlti*, **jьz-pòl'ešь* »izplati, izvejati«, od koder je tudi sln. *izpọ̑ljek* (m.), *-ljka* »slabo žito«. Dalje glej *pláti I*. M. F.

spolom (adv.) »sploh«, npr. *sve spolom* »vse sploh« (bkr.; Šašelj, Bisernice II, 262). Pomensko in oblikovno enako je ukr. zastarelo *spólom* »skupaj«, br. *spólom* »isto« (Nosovič, 606), kar je tako kot adv. **po-lьgomъ* ← **lьgъ* adverbializirano iz slov. tematskega subst. **spòlъ* ← psl. **spȍlъ* »rod, vrsta, spol« < ide. **(s)phólu-s*. V isto pomensko skupino spadajo tudi hrv. *spol* »skupaj, hkrati« (Habdelić, Vitezović), adj. *spolan* »skupen« (ARj XVI, 47), *spôlum* v *spôlum is-pī víno* (Ozalj), p. zastarelo *pospołu* »skupaj, hkrati«, dial. *pospół*, *pospólnie* »skupaj«, *społu* »isto« (Karłowicz, SGP IV, 283, V, 202), č. *(po-)spolu* »skupaj, skupno«, slš. *spolu* »isto« poleg »hkrati, obenem«, gl. *społu* »skupaj«, *spólny* »skupen«, dl. *spółu* »skupaj, združno«, *póspoł* »združno, skupaj«. Miklošič, 256, in po njem Brückner, 429; Machek[2], 408; Schuster-Šewc, HEWb., 1343, so pri slednjih primerih sklepali o izpeljavi iz **pȍlъ* »Halb«. Zaradi pomenskega razmerja med lat. *genus* »rod, vrsta, spol« : *generālis* »splošen, skupen«, adv. *generātim* »po rodovih, skupno, splošno« pa bi bilo bolje izhajati tudi iz pomenske stopnje »rod, vrsta, spol«. Dalje glej *pȏl I*, *spȏl*, *spole* pa tudi *spọ̑loma*. M. F.

spọ̑loma (adv.) »zaporedoma«, *pospọ̑lom* »isto« (oboje pkm.). Pomensko najbliže je hrv. *spȍla* »po vrsti, brez prebiranja«, *spȍli* »po vrsti« (Lika; ARj XVI, 47). Podlaga za tvorbo teh adv. je verjetno substantiv **spȍlъ* (m.), g. **spȍla* »vrsta, rod, spol« (za prvotno **spȍlъ*, g. **spȍlu* »isto«). Kljub **pȍlъ* (m.), g. **pȍla* »isto« zaradi *s-* mobile ide. baze **(s)phel-* »tolči, biti, cepiti ipd.« ni nujno sklepati o slov. vzglasnem **sъ-* »cum«. K pomenu prim. sln. *rẹ̑doma* »spoloma« k **rẹ̑dъ*. Glej tudi *spuvu* in *spolom*. M. F.

spomînčica (f.) »Myosotis (palustris)«, tudi *spomînščica*; mlajši kalk po sosednjih jezikih; v 18. st. je potrjeno le *potuzhniza*, pl. *potozhnize* »Vergißmeinnicht« (Gutsmann); prim. sbh. *spoménak*, *nezaborávak*, mak. *nezaboravka*, blg. *vъzpomenanie*, r., ukr., br. *nezabúdka*, p. *niezabudka*, *niezapominajka*; *spominka* (Wileński), č. *pomněnka*, *niezapominka*, slš. *nezábudka*, dial. *nezabúdka*, *zapomenutka*, gl. *njezapomnička*, lit. *neužmirš(t)uõlė*; n. *Vergißmeinnicht*, srvn. *vergiz-mîn-niht* tudi za druge rastline, niz. *vergeet-mij-niet*, šved. *forgät mig ej*, frc. *ne m'oubliez pas*, *souviens toi de moi*, it. *nontiscordardimé*, ngr. μὴ μι λησμονῆς, rum. *nú-mă-uita*, alb. *të përmendun*, madž. *nefelejcs*. Ker ostane rastlina dolgo sveža tudi utrgana, so jo pogosto pridevali k darilom. Po ljudskem verovanju je skrivnostno vplivala na tistega, ki jo je nosil in ga spominjala na osebo, ki mu jo je dala (Marzell, Wb. Pfln. III, 240 ss.; Machek, JR, 188; Fraenkel, 498). Sin. *mačje oči*, *očníca* (prim. n. *Katzenäugelchen*), *mȓzličnik*, *sivíca*, *potọ̑čnica*, *mokríca*. M. S.

spȍr (adj.), f. *spóra* »uber«, tudi »tečen, nasiten«, *spóren* »isto, varčen«, adv. *spórno* »zmerno«.

Prim. csl. *sporъ* »uber«, *sporyni* »multitudo«, sbh. *spȍr*, f. *spòra*, n. *spòro* »počasen«, dial. tudi »trajen«, mak. *spori* »trajati«, blg. *spóren*; *spór* »obilje«, *spóri* »biti izdaten«, r. *spóryj*, ukr. *spóryj* »hiter«, br. *spór* »uspeh, zmaga«, p. *spory* »izdaten«, gl. *spory*, dl. *spóry*. Psl. **spòrъ*, f. **sporā̃* povezujejo s sti. *sphirá-* »močan, debel« (kar je *-ro-* adj. k *sphā́yate* »uspevati«), stnord. *sparr* »varčen, pazljiv«; brez *s-* je arm. *p*^{c}*art*^{c}*am* »obilen, bogat« (Uhlenbeck, Aind. Wb., 350 ss.; Trautmann, BSW, 274; Vasmer II, 710; Pokorny, 983; Mayrhofer III, 541). Psl. **spòrъ* je tako *-ro-* adj. k **spě̀ti*. V drugih prevojnih stopnjah in z *-ru-* sufiksom sodi sem še lit. *spė̃rus* »hiter, močan«; *spartùs* »isto, izdaten«, lot. *spejš* »nenaden, hiter, nepripravljen«. Tako že Miklošič, 313, dvomita Machek[2], 571, in Fraenkel, 865. Glej tudi *pọ́ren* in *sporíš*. M. S.

sporíš (m.) »Verbena officinalis«, tudi *šporíš* »isto« in *boríš*; v 18. st. *sporish* »Verbena« (Pohlin).
Prim. sbh. *spòrīš*, hrv. *sporíšak, -ška* (Vinkovci), *sporišica* (Lambl) poleg sbh. *spȍr* »Verbena« (Vuk), blg. *sporiš* »Senecio vulgaris«, *sporež* »isto« poleg »Achillea millefolium«, *sporeš* »isto«, *sporica* »Verbena officinalis«, *sporiči* »isto«, *sporišče* »Senecio vulgaris« (vse Davidov, BBR, 516), r. *sporýš, -yšá* »Polygonum aviculare«, ukr. *sporýš, -yšú* »isto« (Grinčenko, Sl. IV, 185) in *porýš, -yšú* »Verbena officinalis« (isti, Sl. III, 344), p. *sporysz* »Claviceps« (Karlowicz, SJP VI, 320), č. *sporýš* »Verbena«, *spořiš* »isto« (Jungmann, Sl. IV, 253), slš. *sporík* (Kálal, Sl., 633), gl. *sporušk* »Botrychium lunaria«, dl. *spóriš* »Verbena officinalis«, dial. *spóryš* »isto«. Psl. **sporyšь* je nedvomno izvedeno iz **sporъ* »izdaten« (Miklošič, 318; Machek, JR, 192; Vasmer II, 710). Iz slov. jezikov je madž. *szaporafű* (Benkő III, 675) in rum. *sporiş* »Verbena officinalis« (Tiktin, Wb., 1474). Dalje glej *spȍr*.

sposǫ́ben (adj.), f. *-bna* »ingeniosus, fähig«, abstr. *sposǫ́bnost*, v. *sposǫ́biti, -ǫ̂bim* (impf.), navadno pf. *u-s.* »kvalificirati«.
V 19. st. izposojeno iz istopomenskega r. *sposóbnyj* (abstr. *sposóbnostь*), kar je adj. iz *spósob* »način, sredstvo, metoda« = ukr. *spósib, -obu*, č. *způsob*, slš. *spôsob*, p. *sposób, -obu* »način, obnašanje, običaj« < **vъz-pòsobъ* ob stcsl. *posobije* »συμμαχία, societas in bello«, r. *posóbie* »pomagalo«, č. *z-působ* »način« < **pò-sobъ* iz pronominalnega debla **s(v)ob-*, glej *se I, svǫ́j, sǫ̂seb, svobóda*. Izhodišče je domnevno prepozicionalna zveza **pò sobь*, s prvotno po konzonantnih deblih prevzeto lok. končnico *-ь*; adaptirano po pron. fleksiji **po sobě* »po sebi«. Alternativna razlaga je izhajanje iz nepotrjenega adj. indekl. **posobь* (tip stcsl. *svobodь, različь*). Prvotni pomen rekonstruiranega subst. **pò-sobъ* (teoretično pričakovano akcentuacijo potrjuje večina gradiva) je v tem primeru »lastnost takšnega, ki je sam (po sebi); samostojen«. V drugo smer se je razvilo sln. *posȇben* in sorodno (≤ **pò se/obь*) »takšen, ki je sam za sebe; drugačen od drugih« (Miklošič, 331; Vasmer II, 415, 710), glej *posȇben, se I, svǫ́j*. M. S.

sprât (m.), g. *-a* »Clupea sprattus, Sprattus sprattus«. Knjižna izposojenka iz znanstveno nlat. *sprattus* < ags. *sprott*, izpričano že v 11. st., nvn. od 16. st. dalje *Sprotte* »Sprattus sprattus«, nejasnega izvora, morda sorodno z nvn. *Sproß* »mladika, poganjek«, ker gre za poimenovanje dveh vrst majhnih rib (Kluge[22], 692). M. S.

sprę̂gla (f.) »madež, packa« (pkm.). Brez slov. paralel; morda iz **spręgla* (f.) k psl. **pręgnǫti*, **pręgati* iz ide. **(s)p(h)re-n-g-* »trzniti« (Pokorny, 996 ss.), od koder se izvaja tudi pomensko enako nvn. *Sprenkel* »packa«, srvn. *sprenkel* »isto« < germ. **sprankila-*, brez nazala srvn. *sprëckel*, norv. dial. *sprekla*, šved. dial. *spräkel* (Kluge[17], 731; Falk-Torp II, 1131). M. F.

sprelȇp (m.), g. *-ẹ́pa* »predel za seno v skednju« (Valjavec, Cigale). Verjetno napačno poknjiženo dial. **sprəlȇp* ali **spr̥lȇp*, kar more odražati historično domnevno bolj upravičeno obliko *sprilȇp* (Pleteršnik II, 554). Slednje je najverjetneje produkt leksikalizirane prepozicionalne zveze **sъ prilěpъ* »kakor prilep; prostor, ki služi istemu namenu kot prilep« k sln. *prilȇp* (m.), *-ẹ́pa* »pokrit prostor zunaj hleva, kamor se npr. praprot (za steljo) spravlja« (gor., notr.), kar izgleda deverb. iz **pri-lěpiti*, prvotno torej »k zunanji steni hleva prilepljen, zgrajen gospodarski objekt« (Snoj, SR XXXVII, 155). Dodatni primeri s psl. **sъ* »podoben, enak« v sln. so našteti s. v. *strę̂m*. Dalje glej *lépiti*. M. S.

sprẹ́ten (adj.), f. *-tna* »okreten, pripraven«, k temu *sprẹ́tnost* (f.) »pripravnost«, *nesprệt* (f.) »nerodnost«, *nesprȇt* (m.), *-ẹ́ta* »nerodnež« (štaj., bkr., dol.).
Iz iste osnove **pręt-* je izvedeno tudi že v 18. st. izpričano *fretârem, -riti* »šušmariti«, *frẹ́tar* (m.) »šušmar« (Pohlin), kar Striedter-Temps, DLS, 124, izvaja iz bav. avstr. *fretten* »in der Arbeit hart verankommen«; sln. *fretati* »drgniti, tiščati« < srvn. *vret(t)en* »odrgniti, žuliti«. Verjetno spada sem tudi sln. *frečkáti* »zapravljati, razsipati«. Prim. stcsl. *sъprętati* »zadrževati, ovirati, pokriti (z zemljo)«, hrv. *sprȅtan* »okreten« poleg sb. *prètati, prȅćēm* »pokriti z žerjavico« (Vuk), blg. *prétam* (Mladenov, 515), r. *prjátatь, prjáču, prjáčešь* »spravljati, urejati«, ukr. *prjátaty, prjáču* »pripravljati, urejati«, br. *prjátacь* »zaradi mraza stiskati roke pod pazduho«, *naprjátacь* »obleči« (oboje Nosovič, 536), p. *sprzątać* »urejati, pospravljati«, *sprzęt* »orodje, priprava, oprema, pohištvo; pospravljanje žita«. Dalje nejasno; Matzenauer, LF XIV, 403, in Mladenov, l. c., primerjata srvn. *sprenzen* »skočiti, brizgniti«, s čimer primerjajo r. *prjádatь, -áju* »skakati, premikati«, *prúdkij* »hiter«, sln. *oprẹ́sti, -prẹ́dem* »zgruditi se«, *prǫ́dek* »uren, bister«. Drugače Brückner, 436, in po njem Vasmer II, 456, primerjata slov. **prǫtъ* »virgula« kakor r. *pobég* »mladika« k *bežátь*. Psl. **pręt-* je najverjetneje nazalizirana osnova ide. **sp(h)er-* s **-t-* determinativom. Glej tudi *oprẹ́sti, prǫ́dek*.

sprę̂ž (m.), g. *-a* »Helleborus« (Caf, Erjavec), *spȓž* »Helleborus viridis« (Sovinjak v hrv. Istri; navaja Erjavec, LMS, 1875, 128) in »Paeonia«.
Prim. csl. *sprežь* »helleborus«, hrv. dial. *sprȇž* (Slavonija), sbh. *sprȅz* (Vuk) »isto«, blg. *sprežь, skrežъ, sprašъ* »Helleborus odorus« (Davidov, BBR, 179). Nejasno, Skok III, 38, izvaja iz **pręzati* »skakati« in semantično primerja n. *Nieswurz* k *niesen* »kihati«, kar je dvomljivo. Bezlaj, Eseji, 167, z rezervo primerja lit. *spùrgas* »grča«, *spùrga* »hmeljev plod«, lot. *spurdze* »isto«. Ker so rastlino uporabljali proti uševosti, prim. tirol. n. *Lauswurz* »H. niger«, n. dial. *Leüßkraut, Läus(e)kraut* (die Weiber brauchen solch Kraut für die Leuss zum Vihe), niz. *luiskruid* »H. foetidus« (navaja Marzell, Wb. Pfln. II, 803, 795), je mogoče misliti na sorodstvo s sln. dial. *spržẹ̑lj* »insekt« in adj. *spržȋv, -íva* »črviv« (tolm.), kar implicira psl. rekonstrukcijo **sprěžь* poleg **sprьžь*. Dalje glej *spržẹ́lj*. M. S.

sprǫ̂ga (f.) »razpornja pri statvah, proj«, navadno pl. *sproge*; tudi hrv. kajk. *sproge* poleg čak. *sprūgȁ, sprūjȁ* »palice, raženj za natikanje polžev«; gotovo **(s)prǫg-* kakor *prǫ́glo* (n.), *prǫ́gla* (f.), *prǫ́gel* (m.) »zanka, past«. Pomensko najbliže je lit. *sprenglỹs*

»Spannstock, Sperrute« iz *e*-jevske stopnje iste osnove *(s)pręg-, *(s)prǫg-. Dalje glej *-pręči* in *prǫžiti*.

sprostî (f. pl.) »okvir za napenjanje tkanine«, tudi *sprôje* (f. pl.) »isto« in *sprȍj* (m.), g. *sprója* poleg *prȍj* (m.), g. *prója*, navadno *proji* (m. pl.) in *proje* (f. pl.); k temu v. *projíti*, *prǫ́jim* (impf.) »napenjati, natezati«.

Pomensko blizu je lit. *sprą́stis* »isto«, tudi *sprą́stas*, starejše *sprántas* »okvir za sušenje živalskih kož, okvir za napenjanje tkanine«; to kaže na izhodno *sprond-to-s poleg *(s)prondi̯o-s, kar je nedvomno *o*-jevska prevojna st. k *pręs-ti, *prędǫ, toda lit. *sprę́sti*, *spréndžiu* »napenjati, natezati«, lot. *spriêst* »isto« in lit. *sprę̃stùvai* »okvir za šivanje«. Iz druge osnove je sln. *sprǫ̂ga*, pl. *sprǫ̂ge* < *sprǫg- (Bezlaj, Eseji, 126; Baltistica X, 28; Fraenkel, 877). Dalje glej *prę̂sti*.

sprǫ̂ti (adv.) »vsakič posebej; jedesmal sogleich«, dial. in star. tudi »takoj, brez odlašanja« (Levstik), prep. *sproti* »contra«; Pleteršnik navaja po Cigaletu tudi *prǫ̂ti* (adv.) »sproti«, npr. *proti plačevati* »jede Lieferung besonders bezahlen«; gor. *sprǫ̂t*, črnovr. *sprûət'* »isto«; v 16. st. le *spruti* »verſus, viciſſin«, v 18. st. *spruti* »viciſſim, contra« (Pohlin), *ſpruti* »entgegen« (Gutsmann).

Prim. hrv. dial. *sprotu* »spotoma, istočasno« (Reka), *sprotnô, za sprôt* »kar je za življenje neobhodno potrebno« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 370). Izhajati je treba iz pomena »takoj, statim«, ki je izvedljiv iz »nasproti, vis-à-vis« = »v prisotnosti« po elipsi osrednjega dela prepozicionalne zveze, prim. podobno *pri (tej) priči* »takoj« in *prȅcej* < *perdъ sę + -j. Dalje glej *prǫ̂ti*. M. S.

spržę̂lj (m.), g. *-a* »insekt« (Temljine; Kenda, rkp., 144), adj. *spržȉv*, *-íva* »črviv« (Vrsno). Brez znanih paralel. Verjetno tematizirano *sprьž-elь (→ *-el'ь*), kar more biti sorodno z lit. *sprìgis* »tlesk, frc«, *sprìgė* »isto, Impatiens noli tangere«, *sprìgtas* »isto, kratek skok«, lot. *spridzîgs*, *sprigans* »hiter, uren« k lit. *spríegti*, *-giu*; *sprìgti*, *springù* »brcniti, tleskniti«, *sprigčióti* »isto, premikati se s kratkimi skoki«, s čimer je sorodno lit. *sprãgė* »bolhač, Haltica oleracea«, *sprogėlė̃* »isto«, *sprakšiaĩ* (pl.) »Elateridae«, lot. *spradzis* »bolhač, gosenica« (o tem Fraenkel, 881, 876) in domnevno sln. *sprę̂ž* »helleborus«. K besedotvorju in delno k pomenu prim. sln. *žúžel* (f.), g. *žužę̂li*, danes navadno *žužę̂lka* »insekt« iz *žúža* »hrošč, lesni črv«, *žúžati* »počasi delati«, *žužnjáti* »isto, mrmrati«, k pomenu še sln. *skǫ̂kica* »bolha«. Glej tudi *sprę̂ž* in *pŕga I*. M. S.

spržę́ti, *-ím* (v. pf.) »prah postati« (Temljine) poleg *spŕžiti se*, *-im se* (pf.) »(od suše) v prah se zdrobiti« (bkr.), kar kaže na impf. *pržę́ti oz. *pržíti; k temu *pržína* (f.) »pesek«, tpn. *Pržanj*, *Peržanj*, mtpn. *Na Pržiš* (← sln. *pržišče), hdrn. *Pržanec* (Bezlaj, SVI II, 125).

Pomensko najbliže je star. hrv. *parxiti* /pržiti/ »arenare, sandicht machen« (Voltiggi). Slov. v. *pь̋rži/ěti »prah postajati, drobiti« je denom. od *pь̋rga, prim. sln. *pŕga* »z ilovico in apnom pomešani pesek, grušec«, adj. *pŕgav* »peščen«, csl. *prъžina* »sabulum«, sbh. *pȑžina* »isto«, *pȑžnjāk* »droben kamen« (Bosna), *pržinaca* »renaccio, terra arenosa« (Stulli), mak. *pržel* »suha, drobna neplodna zemlja«. Dalje glej *pŕga I*. M. F.

spuvu (adv.) »vedno«, izpričano le v 18. st. pri Gutsmannu: *ſpuvu* »immer«, *ſpuvu vezh* »immermehr«, *ſpuvu obſtojezh* »immerwahrend«. Sem verjetno rož. *spuv*, npr. v *qofé še spuv rada pijè*; *še spúv hré v Cəlóvəc* (Šašel, RNB, 112).

Rekonstruirati je mogoče izhodno sln. *spólo < *spolȍ. Brez pomenske ustreznice v drugih slov. jezikih. Pleteršnik II, 548, je sklepal o pomenskem odtenku k sln. *spǫ̂loma* »zaporedoma«. Podobno Bajec, SR V–VII (1954), 206, ki adv. povezuje z besedno družino iz *spȍl* »vrsta« < *spȍlъ. K pomenskemu razvoju prim. pomensko polje sln. adv. *rę̂doma* ← *rę̂d* (m.) »urejenost, vrsta« < *rę̂dъ. Dalje glej *spǫ̂loma*. M. F.

spûžva (f.) »Spongia officinalis«, adj. *spûžvast*, *-a*. Izposojeno iz hrv. *spûžva*, kar je preko dalm. rom. in lat. *spongia* »isto« izposojeno iz gr. σπογγιά poleg σπόγγος »goba« (Skok III, 314) < ide. *sphong(h)o-, prim. lat. *fungus*, arm. *sunk*, *sung* »goba«, kar je sorodno z ural. *paŋka- »goba«, prim. mordv. *paŋgo-*, čerem. *paŋgō-* »isto«, vog. *paŋχ* »strupena goba« (Čop, Orbis XXII, 16; drugače o gr. Frisk II, 770). M. S.

srâb (m.), g. *-a* »garje«, tudi *svrâb* (m.) »isto«, adj. *srábav*, *srâbast*, *srâbljiv*; fit. *srabljívka* »Scabiosa«. V 16. st. *ſrab* »scabies«, *ſrabliv* »scabiosus«, *ſrabliav* »isto« (Megiser), v 18. st. *ſrab* »Raude«, *ſrabliu* »raudig« (Gutsmann).

Prim. csl. *svrabъ* »pruritus«, sbh. *svrâb*, *-a* »scabies«, hrv. dial. *srâb* »isto« (Žumberak), sbh. *svrabljiv* poleg hrv. dial. *srabljȉv* (Žumberak), r. *svórob*, *-a* »srbenje, garje«, str. *svorobъ* »srbečica; garje« in »naklonjenost« (Sreznevskij, Mat. III, 287), č., slš. *svrab* »srbenje, garje«, kašub. *svårb*, g. *svarbu* »isto« (Sychta, SGK V, 190). Psl. *svȏrbъ (m.) je nomen actionis k neevidnetiranemu slov. tem. v. *sverb-tī, *sverbèšь »srbeti«. Dalje glej *srbę́ti*. M. F.

srága (f.) »kaplja znoja, krvi, solza«, tudi *srágoda* »isto«, dem. *srážica*; največkrat pomeni »kap, gutta«; v 16. st. *te Deshoune ſrage*, *ene ſraſhize vode* (Trubar) in *od ſrage udarienimu* (Trubar), l. 1607 *ſraga* »goccia« (Alasia), v 18. st. *srâga* »Tropfen; stilla, gutta« (Pohlin).

Miklošič, 314, primerja z rezervo sti. *sárga-* (m.) »curek tekočine, liv«, *sr̥játi* »teči, iztekati«. Štrekelj, JA XIV, 542, domneva izposojenko iz kor. n. *zâhar* »solza« z dvojno metatezo, Torbiörnsson, LM I, 27, rekonstruira *sporgā in primerja lat. *spargō*, *-ere* »trositi, razsipati«. Pedersen, KZ XXXVIII, 319, povezuje s *srę̂ž* < *k'erg-. Ramovš, JA XXXVI, 445 (= Zbrano delo I, 30 ss.), suponira izhodni pomen »kaplja« in zavrača povezavo z lit. *sir̃gti*, *sergù*, *sirgaũ* »biti bolan«; izhaja iz *sorəga k ide. *serH- »teči«, sti. *sárati* »teči«, *sárga-* (m.) »litje«, kar je iz *selg'-. Vse dvomljivo.

[Sem tudi hrv. dial. *srȁga* »kaplja« (Žumberak, Ozalj; Skok III, 314; Boryś, Zb. f. i l. XXV/2, 16 s. – M. F.]

srágle (f. pl.) »del voza« (pkm. (?)), tudi *šrágle*; pomensko enako je sbh. *šȁraglje*, hrv. kajk. *šáraglje*,

slš. dial. *šaragl'a*, navadno v pl. *šaragl'e* »v obliki lestve narejeni dodatek k vozu, ki služi za polaganje krmila vpregi« in karp. ukr. *šaraglje* (navaja Kniezsa, 739). Izhodišče je bav. avstr. *schrägəl* »pletena lesa« iz osnove, ki je v nvn. *schränken* »plesti« in *schräg* »počez« (> sln. *šrę̂k* »schräg«). To je dalo madž. *saroglya*, od koder je del slov. izposojenk in tudi rum. *şireglă*, *şeriglă* (Benkő III, 495; Skok III, 382).

srájca (f.) »Hemd«, dial. tudi *sráka* (rez.), dem. *sráčica*, *srákica* (pkm., Sln. gorice, rez.), *srájček* (m.), *-čka* »das Vorhemd« (Planina); prvič pri Trubarju *srakica*, pri Dalmatinu *srajca*, l. 1607 *ſrakiſa* »camiſcia« (Alasia), v 18. st. *srajza* »Hemd, induſium«, *srajzhèza* »Hemd, Schafhäutchen« (Pohlin).

Nastanek *srájca* < *sračica* razlaga Škrabec, Zbr. sp. I, 588, z disimilacijo *č – c* : *j – c*; Bogorodickij, Dial. zam. VI, 24, pa preko reducirane oblike *sračca*; Ramovš, Hgr. II, 288, sklepa, da je pojav starejši in suponira razvoj *sračica* > *srajčica* > *srajca*. Psl. **sorka*, prim. csl. *sraka* »vestis«, stcsl. *sraky*, *-ъve* »tunica« in *sračica*, str. *soročica* »spodnja srajca«, *soročьka* »isto« (Sreznevskij, Mat. III, 467), r. *soróčka* »srajca, zaščitna mrena česa; zadnja stran igralne karte«, dial. *soročíca* »vrsta srajce« (Dal', Slovar'[3] IV, 404), ukr. *soróčka*, br. *saróčka*. Temu odgovarja lit. *šar̃kas*, *švar̃kas* »jopič«, pl. *šar̃kai* »bluza« in lot. pl. *svar̀ki* »moški jopič«. Kljub pomislekom je gotovo sorodno gr. σηρικά »svila«, vulg. lat. *sarica*, *sareca* »tunicae species«, *saraca* »genus palii aut veli«, rum. *sarică* »volnen plašč«, alb. *sharkë* »vrsta plašča iz bele volne« iz sinkope vulg. lat. *sarca*, kar bi moglo biti izhodišče tudi slov. obliki. Zadnje izhodišče te kulturne besede je mong. *chirghek* »surova svila, trd las« (Schuppisser, Seide, 1 ss.). Za rom. izposojenko smatrata **sorka* Būga, KZ I, 289, in Fraenkel, IF LII, 298. Starejši avtorji so mislili na stnord. *serkr* (m.) »srajca« < **sarkjôn* (glej Sobolevskij, JA XXXIII, 480; Murko, WuS II, 135; celotna literatura Niederle, Sl. stž. I, 446). Miklošič, 316, je germ. družino izvajal iz slov. Zavreči je treba tudi primerjave z gr. ἕρκος (n.) »mreža« (tako Meringer, IF XVII, 157) in z arab. *šarḳī* »vzhodni« (Steinhauser, SR III, 284).

sráka (f.) »Corvus pica«, tudi *stráka* »isto«, metaf. »čvekač«, tudi »tat«, k temu verjetno cgn. *Sraka*, *Srakar*, *Straka*, hdrn. *Sračnik*, mtpn. *Srake*, *Sračica*, *Sračice*, *Sračnik* (Bezlaj SVI II, 213); adj. *srákast* »kot sraka«, *srâkarski*; *sračȅ* (n.), *-ę́ta* »mlada sraka« (dol.), *srakarica* (f.) »klepetulja«, *srákovica* »sraka« (rez.); tudi fit. *srakonǫ́ga* (f.) »vrsta trave, Panicum crus galli« (Luče), tudi *srákona* »isto« (vzh. štaj.) poleg *srakonja* (Ščavnica); v 16. st. *ſraka* »pica« (Megiser), v 18. st. *sraka* »isto«, *srâzhje* »picæ« (Pohlin), *ſraka* »Elſter«, *ſrazhji* (Gutsmann).

Prim. csl. *svraka* »Corvus pica«, sbh. *svrȁka* »Pica«, hrv. *srȁka*, mak. *stračka*, *svraka* in *strač* »srakin samec«, blg. *svráka*, str. *soroka*, r., ukr. *soróka*, br. *saróka*, p., gl., dl. *sroka*, gl., dl. tudi »ime pisani kravi«, č. *straka* tudi »ime lisasti živali (za kravo, redkeje konja)« in dial. »zelo pisan pirh«, slš. *straka*, plb. *svorko*. Iz slov. jezikov je madž. *szarka* »sraka« (Benkő III, 681), rum. *sarcă* »isto« poleg *ţarcă* (Tiktin, Wb., 1366, 1561), n. dial. *straka* (Müller, Diss., 240). Psl. **sőrka* (f.) »Corvus pica« je tako kot lit. *šárka* »pica«, stprus. *sarke* »isto« (Fraenkel, 964) iz **k'ōrkā* »črna« in sorodno s sti. *śā́ri-* (f.) »vrsta ptiča« poleg *śārikā* (f.) »indijska sraka« (Mayrhofer III, 327). Ker izvenslov. paralele ne kažejo medglasnega *-v-*, so oblike z njim verjetno nastale pod vplivom psl. **svьrčati* poleg **svьrkati* (Vasmer II, 699, z literaturo). Primerjanje z alb. *sorrë* »vrana« (< **k'u̯ārkā*; Pedersen, KZ XXXVI, 337) je zato dvomljivo (podobno Oštir, JA XXXVI, 445). Poimenovanje je tvorjeno iz ide. **k'er-* »črn, črnikast«, od koder je tudi sln. adj. *srákast* »pisan«, prim. psl. **čьrnъ* = sti. *kr̥ṣṇá-* »črn, temen«, lit. *kéršas* »črnobel, pisan, šekast«, *kéršė* »pisana žival« (o zvezi med **sőrka* in **čьrnъ* Otrębski, Sprache IX, 35 ss.). Fonetično nesprejemljivo Machek[2], 581, ki psl. **sőrka* veže s stnord. *skjōr* »pica«, norv. *skjor* »isto«, kar Falk-Torp II, 1011, primerja z izvorno onomatopejskim gr. κίσσα (f.) »Garrulus glandarius« < **κικ-ι̯α* in sti. *kiki-dīvi-* (m.) »brglez« (o zadnjih dveh Frisk I, 859, brez germ. gradiva). Glej tudi *srakopȅr*, *srakolíca*, *srakonǫ́ga* in dalje tudi *srákast*. M. F.

srákast (adj.) »pisan, šekast«. Prim. ukr. dial. *sorokátyj* poleg knjiž. *strokátyj* »pisan«, kar je tako kot r. dial. *strokátyj* »pisan« (Dal', Slovar'[3] IV, 582) in p. *pstrokaty* »isto« nastalo po kontaminaciji s sin. **pьstrъ* »pester, pisan«, p., gl., dl. *srokaty* »pester, pisan, lisast«, p. *srokacz* »lisec, šarec«, č., slš. *strakatý* »pisan, pester«, č. *straka* »ime lisati živali (za kravo, redko konja)«, dial. »zelo pisan pirh«, *strakáč* »lisasta žival«. Iz slov. jezikov je rum. *tărcat* »pisan, šekast«, *tărcuş* »isto (o ovcah)« (Tiktin, Wb., 1563). Psl. adj. **sôrkъ* »lisast, pisan« iz ide. **k'or-ko-s* »črn, črnikast, pisan«, od koder je tudi psl. **sőrka* (f.) »sraka«. Sorodno je sti. *śārá-* »pisan, lisast, šekast« (drugače o tem Mayrhofer III, 326; Pokorny, 582). K pomenu »črn« → »pisan« prim. psl. **čьrnъ* »črn« = sti. *kr̥ṣṇá-* »isto« ob lit. *kéršas* »črnobel, pisan, šekast«, *kéršė* »pisana žival«. Fonetično razmerje med psl. adj. **sôrkъ* »pisan« in **sőrka* (f.) »sraka« bi zaradi razmerja pri adj. **vôrnъ* »črn« : **vőrna* (f.) »vrana« < »pripadajoča vranu« ← **vôrnъ* (m.) »vran« kazalo na vmesno stopnjo **sôrkъ* (m.) »žival srakaste barve«. Psl. **sőrka* (f.) je torej lahko vrdhirana tvorba k neevidentiranemu substantivu **sôrkъ*. Glej tudi *sráka*. M. F.

srakolíca (f.) »Buteo vulgaris« (Freyer, Fauna, 9), rož. *sraqǫ́lč* (m.), *-a* in *sraqolíča* »skobec« (Šašel, RNB, 112). V 18. st. *ſrakoliza* »Stoßvogel, Geyer« (Gutsmann), tudi v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 205: *ſrakoliza* »isto«. Prim. hrv. *srakač* »Lanius collurio« (Varaždin), *sráčac* (m.), g. *-čca* »isto« (Koprivnica), *sráčak*, *sraklić*, *srakoć* (Hirtz, Rj. II, 456), p. *srokosz* »Lanius excubitor«. Vse tvorjeno iz poimenovanja za »Corvus pica«, psl. **sőrka* (f.). Zaradi značilnega glasu so ujede pogosto poimenovane po »Corvus pica«, prim. n. dial. *Grigelalſter*, *Kruᵉckälſter*, *Wildaᵉlſter*, vse »Lanius collurio« (Suolahti, VN, 151 ss.). Dalje glej *sráka*. M. F.

srakonǫ́ga (f.) »Panicum crus galli«, tudi *srákonja* in *srákona*. Prim. sb. *svrakonja* »Panicum sanguinale« (Popović; ARj XVII, 386). V sev. slov. jezikih je stč. *stračie nôžka* »Delphinium« (Klaret; citirano po Machku, JR, 45), č. *stračka* »Delphinium

consolida«, enako stp. *srocza nóžka* (Sł. stp. V, 301), hrv. *ptičje nogice* (oboje navedeno po Machku, l. c.), kar je kalk po lat. *pes picae*, *picopeda* (Machek, l. c.). Ker se je ista rastlina imenovala v lat. tudi *pes alaudae*, frc. *pied d'alouette* in tudi n. *Lerchenbein*, *Lerchenklawe*, je zanimivo sb. *žavornjak* »Delphinium consolida« (Marinković), hrv. *žavorovnak* »isto« (Visiani; oboje Šulek, Im. bilja, 473), *žavoranak* »Consolida regalis« (Stulli), r. *žávoronok* »škrjanec«, ukr. tudi *džévoronok*, plb. *zevornăk* »škrjanec«; sln. tudi *tičice*, sbh. *ptičje noge*; medtem ko je Panicum crus galli sbh. tudi *vranja noga* in *kokonožac* (Stulli, Lambl), p. *kurza stopa*; zato je zamenjava imen obeh rastlin razumljiva. Dalje glej *sráka* in tudi *zavornek*.

srakopȇr (m.), g. *-péra* »Lanius, Dorndreher«, tudi *srákoper* (m.) »isto« in *slakoper* (dol.); sem cgn. *Slakoper*; v 18. st. *srakopér*, *-ja* »Dorndreher; lanius, linguacula« (Pohlin), *ſrakipar*, *ſlakopar* »Dorndreil« (Gutsmann).

Prim. sbh. *svrakoper* »Lanius« (Popović, Hirtz), *srakoper* »isto« (Šulek, Hirtz), *strakoper*, *slakoper*, *slakuper*, *slekoper*, *slukoper* (Hirtz. Rj., 438), hrv. *slakôper* »isto« (Ozalj). Miklošič, 240, je mislil na kompoz. iz **sȍrka* (f.) »sraka« in **pȇro* (n.) »penna« s prvotnim pomenom »tisti, ki ima perje kot sraka«. Zaradi r. *sorokopúd* »Lanius«, ukr. *sorokopúd*, *-a* »isto«, č. *strakapoud* »žolna«, *strakapúd* »isto«, zastarelo *strakapoun*, slš. *strakopud* »Dryobates major« iz **sorko-pǫ́dъ*, ki je primarno označevalo »ptič, ki podi srake (ko te napadejo gnezdo z mladiči)« k **pǫditi* (Vasmer II, 461; Machek[2], 581), in s podobno pomensko postavo tudi dl., gl. *srokopjel*, *-a* »Lanius collurio« < **sorkopel'ь* (Schuster-Šewc, HEWb., 1351) k v. **pe-l'ā̆ti*, **pel'ešь* »voditi, gnati«, bi v nomenu agentis **sorko-pèrъ* (m.) lahko prepoznali deverbativni kompoz. iz **pьrati*, **perǫ* »tolči, biti« (Skok III, 374). Sln. sin. *kǫ́mper* (Bovec), *kǫ́mperica* (Staro Sedlo) primerja Erjavec, LMS 1882/3, 280, s p. *kępa* »gosto zaraščeno grmovje«. Dalje glej *sráka* in *práti II*. M. F.

srȃm (m.), g. *-a* in *sramȗ* »pudor, turpitudo; pudenda«, *srȃm me je* »pudet me«; dial. tudi *srȃm* (f.), g. *sramȋ* »pudor«; *srȃmež* (m.), *-a* »isto«, *sramóta* (pkm. *sràmota*), *srámot*, *-i*, *sramǫ̑ča* »turpitudo, vitium, infamia«, adj. *srámen*, *-mna*, d. obl. *srȃmni* »pudens, pudoris«, *nesrámen* »impudens«, *sram(ež)ljȋv*, *-íva* »pudens«, *sramóten*, *-tna* »turpis«; v. *osrámiti*, *-im* (pf.), *sramotíti*, *-ím* (impf.) »dehonestare, male dicere«, *sramováti se*, *-ȗjem se* (impf.) »pudere«; v 16. st. *ſramota*, *ſromota* (Trubar), *ſramota* »ignominia, vitium, infamia«, *ſrameshliv* »verecundus«, *ſe ſramovati* »pudere, erubescere« (Megiser), v 18. st. *ſram* »pudenda«, *ſramota* »pudor«, *ſe ſramovati* »pudere« (Kastelec-Vorenc), *srȃm* »pudenda«, *srȃm me je* »me pudet«, *sramota* »adoxia, pudor«, *sramotim* »dehonestare«, *sramȗjem se* »pudere, erubescere« (Pohlin).

Prim. stcsl. *sramъ* »pudor, verecundia, pudenda«, *sramota* »pudor«, *sramьnъ* »pudoris, turpis«, *sramotiti* »pudore afficere«, sbh. *srȃm*; *srȃman*, *-mna*, *-o*, *-ī*; *sramòta*; *srámiti se*, *srȃmīm se*, čak. *srȏm*; *srõman*, *srõmnā̆*, *srõmno*, *srõmni*; *sramotā̃*; *srõmȋt se*, *srõmin se*, mak. *sram*, *srami*, blg. *srám*, d. obl. *sramъ̀t*; *sramjá*, *-íš*, star. r. *sórom*, danes *srám* (< csl.), str. *sóromъ* »sram«, ukr. *sórom*, g. *-u* in *soromá*; *sorómytysja*, br. *sóram*, p. *srom* »isto«, č. dial. *stramat se* »biti sramežljiv«, slš. dial. *sramota* »sramota« (navaja Machek[2], 581), star. dl. *srom* »sram«, danes le v. *sromaś*, *-am* »sramotiti«. Psl. **sôrmъ* primerjajo z av. *fšarəma-*, srperz. *šarm* »sram« < ide. **psor-mo-* (Machek[2], 581). Manj verjetno je sorodno še stnord. *harmr* »žalost, skrb, bolest«, ags. *hearm* »skrb, bolečina, škoda«, stvn. *har(a)m* »trpljenje, bolečina, sramota, zasramovanje«. Germ. gradivo je verjetno sorodno z lot. *sērmelis* »groza« (Miklošič, 316; Trautmann, BSW, 299; Bartholomae, Wb., 1029; Pokorny, 615; Mühlenbach-Endzelin III, 830; Vasmer II, 700; Meillet, Ét., 428). Navedeno slov., iran. in germ. gradivo bi bilo združljivo le pod rekonstrukcijo **pk'ormo-*. Če je pragerm. **harma-* iz ide. **k'or-mo-*, kar se zdi verjetneje, je to nomen actionis tipa **g[h]hor-mó-* (sti. *gharmá-* »vročina«) iz ide. baze **k'er(H)-* »raniti, poškodovati«, prim. iz domnevnega star. pomena »rana, poškodba« het. *karma-laššāi-* »ohrometi, otrdeti (o ranjenih udih), ostati pohabljen« in dalje toh. A *kāryap*, B *karep* »škoda«, lat. *cariēs* »gniloba«, alb. *ther* »klati, zabosti« in sorodno (o tem Pokorny, 578, brez het. gradiva). M. S.

sráti, *sẹ́rjem* (v. impf.) »cacare«, vulg. *sráti ga* »delati napak«; sup. *srȃt*; pf. *po-s. se* »cacare«, *po-s. ga* »narediti napako«, *za-s.* »isto, umazati; zaploditi tako, da se zelo razmnoži«, *pre-s. se* »prestrašiti se«, *o-s.* sekundarni impf. *o-sírati*, *-am* »obrekovati«; subst. *o-*, *po-sranȇ* (m.), *-éta*; *o-*, *po-sránec* (m.), *-nca*, *-nka*; *o-*, *po-sranják* (m.), *-a* »Scheißkerl«, *sȇra* »zoprn, nezadovoljen človek«; črnovr. *srǭ̑t*, *sȋərjęm*, ptc. *srȍų*, f. *srȃta*, gor. *srə̑t*, *sẹ́rjəm*, ptc. *srȍų*, f. *sráwa*; v 16. st. *ſrati* »cacare« (Megiser), v 17. st. *ſrat* »cacare« (Alasia), v 18. st. *ſrati* »cacare« (Kastelec-Vorenc), *ſerjem*, ptc. *ſrou* »scheiße, schmeiße« (Gutsmann).

Prim. sbh. *srȁti*, *sȅrēm* »cacare«, čak. *srȃt*, *sȅren*, mak. *sere*, blg. *será*, r. *srátь*, *serú*, *sérešь*, ukr. *sráty*, *serú*, *séreš*, br. *srácь*, *sjarú*, p. *srać*, *sram*, *serem*, č. *sráti*, *seru*, slš. *srat'*, *seriem*, gl. *srać*, *seru*, dl. *sraś*, *seru* in *serjom* »isto«. Psl. **sьrā̆ti*, **sèr'ešь* < ide. **sk'[ə]r-ā́-*, **sk'er-ié/ó-* je sorodno s heteroklitičnim nominalniom deblom **sk'ṓr*, g. **sk'né/ós*, prim. het. *šakkar*, g. *šaknaš* »excrementum«, gr. σκῶρ, g. σκατός »isto«, lot. *sãrņi* (pl.) »žlindra, plena, rjavo železo, iztrebki«, z drugim sufiksom še av. *sa[i]rya-* »gnoj«, lat. *mūscerda* »mišji iztrebek«, po domnevno napačni dekompoziciji v *-cerda* »excrementum« tudi *sū-*, *bū-*, *ovi-cerda*; stnord. *skarn*, ags. *scearn*, stfriz. *skern* »excrementum« (Benveniste, Orig., 9; Frisk II, 746; Pokorny, 947 s.; Vasmer II, 711; Schuster-Šewc, HEWb., 1347 s.). Če je ide. **sk'[ə]rā́-* denom., je ničta stopnja lahko analogna po **sik[u̯]ā́-* v psl. **sьcā̆ti*, prim. mlajši analogiji v r. *srú* po *ščú* in sln. *ščíjem* po *sẹ́rjem*. Abstr. iz psl. **serǫ* je znan v r. *sór* (m.), *-a* »umazanija, smeti« in v od tod tvorjenem sbh. adj. *òsorljiv*, kar poleg »osoren« v Liki pomeni tudi »mingens in lectum« (Vasmer II, 696). M. S.

sŕbati, *-am* (v. impf.) »sorbere«, tudi *sȓbati*, *sŕbljem* (v. impf.) »isto«; *srbotáti*, *-otȃm* (impf.); v 18. st. *sèrbam* »sorbilare«, *serbȃt*, *serbatje* »nektar« (Pohlin).

Prim. stcsl. *srъbanije* »sorbitio«, hrv. čak. *serbat*, *serbje* »srkati« (Vrbnik na Krku), mak. dial. *srba* »isto«, blg. *srъ́bvam* »isto«, r. dial. *serbátь*, *serbáju* »srebati« (Dal', Slovar'[3] IV, 128), tudi *sërbatь* (po Vas-

merju II, 612), ukr. _serbáty_, br. _sërbacь_, _-aju_ in _sjarbácь_, _-áju_, p. zastarelo _sarbać_, _srebać_ (Karłowicz, SJP VI, 32, 69) poleg dial. _sorbać_, _siorbać_ (isti, SGP V, 189, 132). Psl. _*sьrbati_ s prez. _*sьrbãješь_ in _*sьrb'ešь_; v isti prevojni stopnji je sorodno lit. _sur̃bti_, _surbiù_ »sesati«, lot. _surbt_, _surbju_, _surbu_ »isto«, lat. _sorbeō_, srvn. _sürpfeln sürfeln_, arm. aor. _arbi_ »ich trank«, vse iz ide. _*sr̥bh-_, _*serbh-_, _*srebh-_ »piti, srkati«, prim. lit. _srẽbti_, _srèbiù_ in _srebiù_ »srkati«, lot. _strèbt_, _strebju_ in _strèbju_ »isto«, het. _šarip-_ (< _*srẽbh-_), gr. ῥοφέω, jon. ῥυφέω, srir. _srub_ »gobec« (< _*srobhu-_; Pokorny, 1001), het. _šarap-_ »srebati« (Poeto, JIES 2, 1974, 435) < _*srobhéi̯e/o-_ = gr. ῥοφέω (Oettinger, Stammbildung, 426), alb. _gjerb_ »srkati« < _*serbh-_ (Miklošič, 292; Vasmer II, 612; Walde-Hofmann II, 561; Frisk II, 663). Glej tudi _srébati_ in _sŕkati_. M. F.

srbéti, _-í_ (v. impf.) »prurire«, tudi »močno želeti« (ekspr.), _srbečíca_ (f.) »pruritas«, _sŕbec_ (m.), _-bca_ »isto« poleg »Sarcoptes scabiei«, _sŕbež_ (m.) »pruritas«, adj. _srbljȉv_, f. _-íva_ »ki rado srbi«, _srborȉt_, f. _-íta_ »jezljiv«, _srbopę̑tec_ (m.), _-tca_ »objestnež«; k temu fit. _srbộvka_ (f.) »šipkov plod« (goriš. okolica), _srbę̑vka_ »Rosa canina« (Kras), _srborȋtka_ »šipkov plod« (Trnovski gozd), prim. hrv. kajk. _srboritec_ »Rosa canina«, sbh. _srbiguzica_ »isto«, _svrbìgūz_, hrv. čak. _srborȉt_ (Kastav; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 547), mak. _svrbogaska_ »isto«, _srbogaska_, r. _serbalína_, dial. _serbelína_, _serberína_ (Dal', Slovar'^{3} IV, 128), ukr. _sverbýguz_, _-a_ »Torilis antryscus« (Grinčenko, Sl. IV, 105), slš. _svrboritka_ »šipkov plod« (Kálal, Sl., 665), kar je tako kot nvn. _Lochkitzle_, _Arschkratzelche_ poimenovano zaradi srbenja, ki ga povzročajo šipkovi plodovi ob dotiku s kožo (Machek, JR, 109 s.). V 18. st. _serby mêne_ »prurire«, _serbézhina_ »acor, prurigo«, _serbezhiza_ »ætholices«, _serbliv_ »curioſus«, _serborit_ »petulcus« (Pohlin), _ſerbeti_ »jücken«, _ſerbniza_ »Krätze«, _ſerbliu_ »vorwitzig«, _ſerborit(aſt)_ »stöſſig, unruhig« (Gutsmann).

Prim. csl. _svrъbъ_ »scabies«, sbh. _svŕbjeti_, _svŕbī_ »prurire«, hrv. _srbjeti_ »isto«, _srbȉti_ (Žumberak), _serbeti_ (Istra, kajk.), mak. _svrbi_ (impers.), blg. _sъrbí_ (impers.), r. _sverbétь_, _sverbít_, dial. tudi »blesteti, sijati« (Dal', Slovar'^{3} IV, 55), ukr. _svérb_, _-u_ »srbež«, br. _svérb_, _-u_, p. _świerzbieć_, _świerzb_ tudi »garje«, č. _svrběti_, slš. _svrbiet'_, _-í_, gl. _swjerbjeć_, _swjerbjaty_ »srbeč«, dl. _swjerbjeś_ »srbeti«. Psl. _*svьrběti_, _*svьrbítъ_ »srbeti« je lahko denom v. k _*svьrbъ_ (m.) »pruritas« poleg _*svȏrbъ_ »isto«. Dalje nejasno. Primerjava z lit. _svarpstas_ »sveder« < lot. _svā̃rpsts_ »isto« (< _*su̯orb-(s)to-s_), _svā̃rpstît_, _-têt_ »vrtati«, stprus. _sarpis_ »Corvus caryocatactes«, stvn. _suerban_ »schnell hin und her führen, wirbeln, abwischen« < _*su̯erbh-_, stnord. _svarf_ (n.) »opilki«, _sverfa_ »piliti« (tako Trautmann, BSW, 295; Sprd., 419; Vasmer II, 589; Fraenkel, 949 s.) zaradi razhajanja v pomenu ni prepričljiva; povezava z lit. _skver̃bti_, _skverbiù_ »s šilastim orodjem vrtati«, _skvìrbinti_, _skvìrbinu_ »bosti; siliti« (Miklošič, 330; Machek^2) pa tudi glasoslovno nesprejemljiva (Fraenkel, 825; Arumaa, Ursl. Gramm. II, 159). Glej tudi _srâb_. M. F.

srcę̑ (n.), g. _-ȃ_ »cor«, tudi »sredina nečesa«, »ime igralne karte«, »votlina sredi ogelne kope, kjer oglar zaneti ogenj in zapali kopo« (Mune), dem. _sŕčece_ (n.), _sŕčice_, _sŕček_ (m.), _-čka_; adj. _sŕčen_, f. _-čna_, tudi _srčân_, f. _-čnȃ_, npr. _srčna mati_ »prava mati«, _srčno zelje_ »melisa«, _sŕčast_; številne izvedenke, npr. _sŕčnik_ (m.) »srčni mehur« (Lašče), »glavni steber pri stogu ali pri strešnem odru« (Tolmin), »sredinec«, abstr. _sŕčnost_ (f.), _srčnộst_ (f.) »Herzlichkeit, der Mut«; adv. _sŕcema_ »rad«; v. _sŕčiti_, _sŕčim_ (impf.) »hrabriti« in _sŕčkati_, _-am_ (impf.) »ljubkovati«. V 16. st. _ſerce_ »cor«, _ſerzhan_ »animosus«, _serzhan_ »audax, fortis« (Megiser), v 18. st. _serzę_, _-za_ »cor«, _serzhnè_ »cordialis, cordatus«, _serzhnôſt_ »animus, fortitudo« (Pohlin), _ſerze_ »Herz«, _ſerzhen_ »herzhaft« (Gutsmann).

Prim. stcsl. _srьdьce_ »cor«, sbh. _sȑce_ »isto«, mak. _srce_, dial. _sorce_ (Kopečný, Slovní zásoba, 363), blg. _sъrcé_, pl. _-á_, str. _sьrdьce_, r. _sérdce_, dial. _sérece_ (navaja Vasmer II, 613), ukr. _sérce_, _-cja_, br. _sèrca_, p. _serce_, č., slš. _srdce_, dl. zastarelo _serce_, _serco_, _-a_ (navaja Schuster-Šewc, HEWb., 1284). Psl. _*sь̑rdь-ce_ (n.) (k tvorbi prim. psl. _*sь̑lnь-ce_ (n.) »sonce« < _*suH-l-ni-ko-m_) odseva ide. korenski substantiv _*k'ě̃r(d)_ (n.), g. _*k'r̥d-é/ós_ in _*k'r̥di̯-é/ós_; stranskosklonska osnova z _*-i/i̯-_ se ohranja v psl. _*sь̑rdь_ (f.) s pomenskim razvojem iz »srce« v »jeza«, kar odraža miselnost, ki srce pojmuje kot osrednje gibalo človekove duševne in fiziološke aktivnosti; sorodno je lit. _širdìs_ (f.), akz. _šìrdį_ »srce« z analognim dolgim vokalom v osnovi po nom.-akz. sg. balto-slov. _*šẽrd_, g. _*šīrdés_ namesto pričakovanega _*širdés_ (Watkins, Evidence for Laryngeals, 117), lot. _sir̃ds_ »isto«, dial. _sirde_ tudi »hrabrost, jeza«, stprus. _seyr_ »srce« (< _*k'ēr(d)_), gr. ep. κῆρ (n.) »isto«, dat. κῆρι, klas. gr. καρδία (f.), jon. κραδίη, lat. _cor_, g. _cordis_, g. pl. _cordium_, stir. _cride_ »srce, sredina«, got. _haírto_, stvn. _herza_, arm. _sirt_, _-i_, _-iç_ < _*k'ẽrdi-_ (Meillet, MSL 8, 157), het. ŠÀ-_ir_ = _ki/gi-ir_ (n.), g. _kartii̯aš_; vse k ide. lahki bazi _*k'erd-_, _*k'r̥d-_ »središče, notranjost; srce« (Miklošič, 292; Vasmer II, 613; Fraenkel, 986; Frisk I, 787). Fonetično osamljeno je istopomensko sti. _hā́rdi_ (nom.-akz. sg. n.) »srce«, _su-hā́rd-_ »dobrega srca«, _hr̥daya-_, av. _zərədaya-_, kar kaže na ide. _*g'herd-_ (Mayrhofer III, 606). Glej tudi _sŕd_, _srčíka_, _sréda I_, _srédi_, _sredíca_. M. F.

srčíka (f.) »notranjost, osrednji del stebla, debla; jedro, bistvo«, tudi _sŕčika_ »isto« (SSKJ IV, 895 s.), pkm. _srčìka_ »jedro« (Novak, Slovar, 102).

Enako je tvorjeno le hrv. _sȑčika_ »medula sambuci« poleg _srč_ (f.) »jedro, srž« (Hrvaška; Vuk). Zaradi slov. _*serdíca_ oz. _*serdъka_ »notranjost, notranji del nečesa« > »medula panis« k _*serda_ »sredina«, r. _serdcevína_ »pečke pri sadežu, stržen (pri drevju)«, ukr. _serdéčnyk_ »stržen (pri drevju)«, lit. _širdìs_ »srce« poleg »notranjost, srčika, stržen« je sprejemljivo Miklošičevo izvajanje iz psl. _*sь̑rdьcé_ (n.) »cor« (SEW, 293) < »središče, notranjost nečesa, srce«. Poleg izhodnega _*sьrdьčíka_ in _*sьrdьčь_ (f.) je hrv. čak. tudi _sȑka_ (f.) »pečke pri sadju, stržen pri drevesu« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1148), morda iz _*sьrdъka_ < _*k'r̥d-u-kā_, prim. lit. _širdùtė_, dem. k _širdìs_ »srčika« (Kurschat, 2411). Skok III, 317, meni, da so sln. in hrv. leksemi po ljudskoetimološki naslonitvi na _*sьrdьce_ nastali iz prvotnega _*stьržь_. Dalje glej _srcę̑_. M. F.

sȓd (f.) »jeza«, knjiž. le _sŕd_ (m.), _-a_ »isto«, _sŕdba_ (f.); k temu adj. _sŕden_, f. _-dna_ »jezen«, npr. _srdno komu kaj povedati_, _srdȋt_, _srdíten_; subst. _srdȋtež_ (m.) »kdor je hitre jeze«, _srdȋtnik_ »isto«, _srdȋtost_ (f.) »je-

za«, *srdôst* »isto«; v. *srdíti (se), -ím (se)* (impf.) »jeziti (se)«, pf. *nasrdíti se, -ím se* »ujeziti se«. V 16. st. *sard* »ira«, *ſerdit, ſirdit, ſardit, sardit* »iratus«, *ſe ſardyti* »irasci« (Megiser), v 18. st. *serd, -ú* »ira, odium, rancor«, *serdim se* »odiſſe, iraſci«, *serdit* »iratus« (Pohlin), *ſerd* »Zorn, Haß«, *ſerdim ſe* »zörne« (Gutsmann).

Prim. csl. *srъdьba* »ira«, *srъditi sę, srъždǫ sę* »irasci«, sbh. *sȑd* (m., f.) »jeza, gnev«, *sȑda* »isto« poleg »kdor se jezi«, *sȑditi se, sȑdīm se* »jeziti se« (Vuk), mak. *srdba* »srd«, *srdi (se)* »jeziti (se)«, blg. *sъrdéž* »srditež«, *sъ́rdja (se)*, str. *sъrditovati* »jeziti se« (Sreznevskij, Mat. III, 879), r. *serdítь(sja), seržú(sь), sérdišь(sja)* »jeziti (se)«, ukr. *sérdyty, sérdžu, sérdžyš* »jeziti«, br. *sérdzicь, sérdžu* »razdražiti« (Nosovič, 577), p. *sierdzić się*, stč. *srditi sě* »divjati, besneti« (Šimek, Sl., 172), slš. *srd* »jeza, gnev«, *srdit' sa, -ím sa* »jeziti se«. Psl. **sь̂rdь* (f.) »jeza« (k temu denom. v. **sьrdīti (sę), *sьrdíšь (sę)* »jeziti (se)«); leksem je nastal iz **sь̂rdь* (f.) v pomenu »srce«; slednja pomenska stopnja se ohranja v slov. dem. **sь̂rdь-ce*; isto pomensko pretvorbo kaže sorodno lit. *širdaĩ* (pl. tantum) »prepir«, po Otrębskem pri Fraenklu, 986, tudi *širdìs* »nevolja, jeza«, *šir̃dytis, -dijuos, -dijaus* »jeziti se, k srcu si vzeti«, *šir̃sti, širstù, širdaũ* »jeziti se na koga«, lot. *sir̃ds* »srd, jeza« poleg »srce«, *sir̃dît* »razjeziti se« (Miklošič, 292; Vasmer II, 612; Fraenkel, l. c.), gr. ep. κῆρ (n.) »srce« in k temu κηραίνω »biti v skrbeh« (Frisk I, 787); gotovo je tudi het. *kartimmiįatt-* (c.) »jeza« poleg v. *kartimmiįa-* »jeziti se« tvorjeno iz het. *kard-* (n.) »srce« (Pedersen, Hitt., 40); k pomenu prim. še sbh. *sȑčiti se, sȑčīm se* »jeziti se« (Vuk) in alb. *zemër* »srce«, *zemërohem* »razjeziti se« (Pedersen, l. c.). Dalje glej *srcẹ̑*. M. F.

sȓdek (m.), g. *-dka* »stržen debla; Kern im Holz«, izv. *sȓdnik* (m.), *-a* »Kernstück (beim Holz)«. Pleteršnik II, 560, misli na prvotno **sredek*, kar je ob izvajanju **serdъ̀kъ*, g. **-ъká* »tisti, ki je v sredi« > **srě̀dъ̀kъ* > sln. **sridě̀k* > **srdě̀k* z vzpostavitvijo analogne akcentuacije tipa *klâsek* ob *klasě̀k* sicer možno, vendar ne nujno; prim. hrv. kajk. ime gozda *Sredek* in iz iste prevojne stopnje lit. *šerdìs*, lot. *ser̃de* »srdek«. Vendar je prav tako možno izhajati iz ničte stopnje **sьrdъ̀kъ* (: **sь̂rdьce*), prim. sln. *srčíka, srčeníka*, r. *sérdce déreva*, gr. καρδία δένδρου »isto«. Dalje glej *srẹ́da I, sredíca, srčíka, srcẹ̑*. M. S.

srẹ́bati, *srẹ́bam* in *srẹ́bljem* (v. impf.) »sorbere«, dem. *srệbkati, -am* (v. impf.) »isto«, pf. *srẹ́bniti, srệbnem*; k temu subst. *srebǫ́lja* (f.) »sirotka«, *srệbljaj* (m.) »srk«, *srebȏt* (m.), *-óta* »isto«, *srẹ́banje* (n.) »srkanje«; v 16. st. *ſrebati* »sorbere« (Megiser), l. 1607 *ſrebat* »ſorbire« (Alasia), v 18. st. *srębam, srẹblém, sreblâm* »sorbillare, ſorbere« (Pohlin).

Prim. hrv. *srȅbati, srȅbām* »sorbere« (Vodice, Istra, Cres), str. *serebati, sereblju* »isto« (Sreznevskij, Mat. III, 335), p. *strzebać*, stč. *střěbati* (Šimek, Sl., 175), č. *střebati*, slš. *strebat'* tudi »nezmerno piti«, gl. *srěbać*, dl. *srjebaś, srjebju, srjebam*. Psl. izhodno **sȇrbati* »sorbere« s prez. **sȇrb'ešь* in **sȇrbaješь*; nepodaljšano osnovno stopnjo verbalne baze odraža alb. *gjerb* »srkati« (G. Meyer, 139); oboje iz onomat. baze **ser-bh-* »sorbere« poleg **ser-k-* »isto« (Pokorny, 1001). Glej tudi *sȓbati* in *sȓkati*. M. F.

sreber (m.), g. *-bra* »majhen kmet«, tudi *srebrič* (m.) »isto«. Miklošič, 289, navaja to obliko iz Habdelića, povzame pa jo tudi Pleteršnik in jo poveže s hrv. kajk. *seber*, knjiž. *sȅbar* »isto«. V imenih na sln. in sbh. ozemlju srečujemo oboje, sln. tpn. *Srebrnik, Srebrnič*, cgn. *Srebrič, Srebernik, Srebrnjak* in *Sebenik, Sebernikar, Šeber, Šebernik, Šeberle*, sbh. *Seber* in *Sreber, Srebrić, Srebrenjak*. Prim. tudi sb. csl. *sebrъ* »rusticus« (14. st.). Zaradi alb. *sembër*, ngr. σέμπρος »kolon« in po vsej verjetnosti tudi rum. *sîmbră* »srenja«, *simbrie* »dnina«, *sîmbrïaş* »najemnik, vojak« in iz tega madž. *cimbora* »zadruga« (drugače Benkő I, 436) je treba za južne Slovane suponirati **sębrъ* kakor za r. *sjabër* in *sjábr, -brá* »sosed, tovariš«, tudi *sebër, -brá* (Dal', Slovar'[3] IV, 114), ukr. *sjabér, -brá*, tudi *sjabró, -á* »kolon« (Grinčenko, Sl. IV, 239), br. *sjábr, -á* »sorodnik, brat; tovariš« (Nosovič, 631) poleg str. *sjabrъ* »sosed, član soseske« (Sreznevskij, Mat. III, 907). Odveč se zdi iskati različna izhodišča za vsako obliko posebej. Avtorji, ki suponirajo psl. **seberъ*, primerjajo got. *sibja* »sorodstvo«, stvn. *sippa* »isto«, sti. *sabhā́* (f.) »skupnost, zbor« (Meillet, MSL 14, 342; Otrębski, WSl 16, 188; drugače o tem Mayrhofer III, 433); od Šafaříka, Starožit., 274, do Miklošiča, l. c., so mislili na etn. Σάβειροι. Mikkola, RFV 48, 270, celo na etn. **Sьrbъ*. Zaradi fin. *seura* »družba«, est. *sõber* »prijatelj« in lit. dial. *sẽbras* novejši avtorji v lit. *sẽbras* »tovariš, majhen kmet«, lot. *sębrs, sebris* »tovariš, prijatelj, pomočnik« ne vidijo več izposojenk iz br. *sjábr*, ampak podedovane baltske oblike brez nazala (Kalima, ZSl 17, 96; Fraenkel, 768). Avtorji, ki suponirajo prvotno **sębrъ*, primerjajo r. *semьjá* »družina«, lit. *šeimà* »isto«, got. *haims* »vas, dežela, dom«, etn. Κίμβροι in stprus. pleme *Sambi*. Analiza dosedanjih mnenj Blesse, KZ LXXV, 36; podrobna literatura Vasmer II, 599; III, 61, 362; Skok III, 210.

[Paleoevropski izvor psl. **sębьrъ*, lit. *sẽbras*, lot. *sębrs* domneva Oštir, Etnolog IV/1 (1930), 1ss. — M. F.].

srebrọ̑ (n.), g. *-â* »argentum«, *živo srebro* »argentum vivum, mercurius«, dem. *srệbrce*, adj. *srebȓn, -a*, dol. *srẹ́brn, -a*; *srebrện, -a* »argenteus«; *srebȓnat, srebrovȋt* »argentosus«; kol. *srebrnína* »argentaria«, številne druge izv., npr. *srebrník* (m.), *-a* »nummus argenteus«, *srebrár* (m.), *-ja* »faber argentarius«; v. *srebríti, -ím* (impf.), *srebrníti, -ím* (impf.), pf. *po-s.* »argentare«, intranz. *srebrẹ́ti, -ím* (impf.) »argentari«; v 16. st. *ſrebru* »argentum«, *ſrebrenu* »argenteus«, *ſrebernar* »aurifaber« (Megiser), v 17. st. *ſrebro* »argento« (Alasia), v 18. st. *ſrebrú* »argentum«, *ſhivu ſrebrú* »argentum vivum« (Kastelec-Vorenc), *srébrú* »argentum«, *posreberném, -niti* »deargentarě« (Pohlin), *ſrebru* »Silber«, *ſrebernik* »Silbergeld«, *ſrebernar* »Silberschmied« (Gutsmann); cgn. *Srebrnič, Srebrn(j)ak.*

Prim. stcsl. *sьrebro, srěbro*, csl. tudi *sъrebro, srebro*, hapax legomenon *srъbro* »argentum«, sbh. *srȅbro*, čak. *sebrȍ, slebrȍ, srebrȍ*, mak. *srebro*, blg. *srebró*, r., str. *serebró*, ukr. *sríblo*, dial. *srebló, serebró*, br. *serabró* in *srèbra, -a*, p. *srebro*, dial. *srybro, śrebro, śrybro, strzebro, śréblo, srybło* (navaja Karłowicz, SGP V, 214), kašub. *střèbro, střèbřo*, č. *stříbro*, stč. *střiebro*, slš. *striebro*, dial. *srebro, sréblo, sriablo*, gl. *slěbro*, dial. *slěbero, slěboro, sřebro*, dl. *slobro*, dial. *sŕoblo*,

sřebro. Akcent v sln. *srebrộ* je najverjetneje analogen po *zlatộ*; na prvotno **srebrȍ* kaže jnotr. *sriêbru*, dol. adj. *srệbrn* (Rigler, Jnotr. gov., 25; Jaksche, Slav. Akz., 77) in pkm. *srèbro* (navaja Novak, Slovar, 102). Enako je razložljiv akcent v knjiž. ukr. *slíbro* in v br. *srèbra*. Vzh. slov. *serebro* razlaga Vasmer III, 613, z asimilacijo vokalov; misliti je mogoče tudi na po *zóloto* analogno polnoglasje. Dybo, Serbo-lužickij sbornik, 67, idr. domnevajo sev. slov. **serbro* : jslov. **sьrebro*, v prid česar bi na prvi pogled govorilo le č. in slš. gradivo. Vendar je slednje razložljivo drugače: obliki sta izvedljivi neposredno iz **srēbrȍ*, pri čemer je dolgi *ē* posledica nadomestne podaljšave zaradi odpada vokala prvega zloga, prim. č. *jméno* za **jьmen-* + *-o*. Refleks za *ē* je v č., slš. in ukr. (ne v vseh dial.) v nekaterih pozicijah morda sovpadel z refleksom za neskrajšani *ě*. Prvotno **sьr°* morda zagotavlja tudi p. dial. *śr°* Sekvenca *r – r* se je v več jezikih disimilirala v *l – r*, *r – l* ali *Ø – r*. Gradivo je tako združljivo pod enotno psl. rekonstrukcijo **sьrebrȍ*, kar je identično z lit. *sidãbras* (2. < 4. a. p.), stlit. *sidrãbas*, lot. *sidrabs*, dial. *sudrabs*, *sudabrs*), stprus. *siraplis*, akz. *sirablan* »isto«, kar je nastalo po različnih asimilacijah (v stlit. in lot. še po metatezi) iz **sirabrá-* (Fraenkel, 781). Razmerje vokalizma do psl. **sьrebrȍ* sodi v problematiko refleksov balt. *-ev-*, *-er-* pred zadnjimi vokali (o tem brez obravnavanega primera Stang, VGr., 32 s.). Balto-slov. **sirebrá-* (n.) je sorodno z germ. **silubra-*, **selubra-* (n.) > got. *silubr* (n.), krim. got. *siluir*, stnord. *silfr*, ags. *siolfor*, *seolfor*, stfriz. *selover*, *selver*, stsaš. *silubar*, stvn. *silabar*, *silbar* (n.), n. *Silber* »isto« (Feist, Wb., 421). Najverjetneje gre za izposojenko iz nekega neide. jezika, morda preko neznanega posrednika iz asir. *šarpu-* »srebro« (Ipsen, Streitberg–Festgabe, 229 s.; Fraenkel, Balt. Spr., 117; Kluge[17], 709; Machek[2], 587), ki je izpodrinila reflekse ide. **Harg'-n̥to-*, **Harg'-uro-* »srebro«. Iz istega vira utegne biti še bask. *cillara* »srebro« (Simons, ZDPh. LV, 135). Po Trubačevu, Vopr. jaz. 1977/6, 28, je psl. **sьrebro* izposojeno iz indoiran. **śub(h)ri apa*, iran. **sibri apa* »svetla voda«, prim. sti. *śubhrá-* »svetel«, *ap-* »voda« in iran. tpn. Σιβριάπα na severni obali Črnega morja, ki ga omenja Ptolomej. Druge manj verjetne poskuse razlage navaja Vasmer II, 613. M. S.

srẹ́ča (f.) »fortuna, felicitas«, *slẹ́pa srẹ́ča* »blinder Zufall«; opoz. *zlȁ srẹ́ča* »nesreča«; adj. *srẹ́čen*, *-čna* »felix, fortunatus, beatus«, v. *osrẹ́čiti*, *-ẹ̑čim* (pf.) »felicem reddere«, *po-s. se* (pf.) »feliciter, bene evenire«, impf. *-srečeváti*, *-ȗjem*; številne druge izv., npr. dem. *srẹ́čica*, *srẹ̑čka* tudi »sors«; *srẹ̑čnež* (m.), *-a*, *srẹ̑čnik* (m.), *-a* »srečen človek«, atpn. *Srẹ̑čko* (kalk po lat. *Felix*); paralelno besedno družino tvori kompoz. *nesrẹ́ča* »Unglück«, prim. adj. *nesrẹ́čen* »infelix«, izv. *nesrẹ̑čnik*, v. *po-nesrẹ́čiti se* »male procedere, perire«; v 16. st. *ſrezhka* »successus, fortuna, salus«, *srezha* »sors«, *ſrezhn* »felix«, *neſrezha* »clades, infortunium, adversitas«, *neſrezhan*, *neſrezhen* »infelix« (Megiser), *imaio bulſhi ſrezho inu ſorteil* (Krelj); Trubarjevo *v ſrizhi* je domnevno čakavizem (Rigler, Začetki, 113), v 17. st. *ſrezhia* »fortuna, uentura, auentura, felicità«, *ſrezhian* »felice«, *neſrezhian* »infelice« (Alasia), v 18. st. *srȩzha* »fortuna« (Pohlin).

Dial. oblike *srènča* (Zilja), pkm. *sràča*, v Ravnah na Kor. *sráčȩ* narekujejo rekonstrukcijo **sъrę̣t'a*, kar je identično s stcsl. varianto *sъręšta* »occursus, casus«, instr. *sręštejǫ* »fortuito«. Csl. varianta *sъrěšta* ustreza hrv. kajk. *srèica* (Jagić, JA XXVII, 582), čak. *srȉća* in – dodatno prefigirano – r. *vstréča*, ukr. *vstríča*. Štok. *srȅća* (*nèsreća*), mak. *srek'a* in blg. *dobra, loša srešta* je na osnovi izposojenk, madž. v 16. st. *szerencse* (> ukr. *serenča*; navaja Miklošič, 278) in rum. *trîşte*, *strîşte* »sreča, usoda« izvedljivo iz **sъrę̣t'a*. Izvedeno iz glagola **sъ-rẽsti*, **sъ-rę̣t'ǫ* »srečati« (Miklošič, l. c.; Meillet, Ét., 89, 399; Skok III, 319, idr.). Sodeč po besedotvorni paraleli sln. *sẹ́ja*, sbh. *sjȅda* < **sȇd'a* iz **sȇsti*, **sę̣dǫ* je v stcsl., kajk. in čak. potrjeno **sъrȇt'a* prvotno, varianta **sъrę̣t'a* pa izravnana po nazalnem prez. Južno in vzh. slov. **sъrȇt'a* je prvotno pomenilo »srečanje, naključje, dogodek«, prim. zgoraj navedene stcsl. pomene, mak. *srek'a* tudi »srečanje«, blg. *sréšta* brez epitetov samo »srečanje, sestanek«, r. *vstréča*, ukr. *vstríča* le »srečanje«. Pomen »fortuna, felicitas« se je razvil iz »dogodek, naključje« po elipsi v sintagmi **dobraja sъrět'a*. Tipološko paralelo nudi star. agl. *hap* »dogodek, sreča«, danes adj. *happy* »srečen« : v. *happen* »zgoditi se«. Zato je odveč domneva, po kateri pref. *sъ-* izvira iz ide. **(H)su-* »dober« (tako de Courtenay, Stud. Brückner, 223; sprejema Skok, l. c.); verjetneje gre za glagolski pref. *sъ-* »skupaj«, kar v končni konsekvenci temelji na ide. **sm̥-*. Štok. *srȅtan*, *-tna* (poleg *srȅćan*), čak. *srȉtan*, *-tna* »felix« dokazuje, da **-(i)i̯a*-deblo ni povezljivo z **-i̯e/o*-prez., temveč da je treba izhajati iz star. psl. abstr. **su-rȇt(i)i̯ā* : adj. **su-rȇtina-* kakor v primeru **súša* : adj. *súšьnъ*. Dalje glej *srẹ́sti*, *srẹ́čati*, *sretena*, *obrẹ́sti*, *obrȇst*. M. S.

srẹ́čati, *srẹ̑čam* (v. pf.) »occurere, obviam fieri«, na zahodu *srénčati* (Miklošič, 278) »isto«; sekundarni impf. *srečeváti*, *-ȗjem*, dial. tudi *srečávati*, *-am*; *s. se* »obviam se fieri«; v 16. st. *ſrezhati* »obviam fieri« (Megiser), v 17. st. *ſrezhiat* »ſcontrare, incontrare« (Alasia), v 18. st. *ſrezhati* »occurrere, obviare« (Kastelec-Vorenc), *srezham* »obviare« (Pohlin).

Sln. *srẹ́čati* < **(vъz-* ali **sъ-)sъ-rę̣t'ati* je formalno na osnovi prez. **sъ-rę̣t'ešь* tvorjeni iter. Ker je sln. aspekt perfektiven, se zdi upravičeno domnevati dodatno prefiksacijo, ki zaradi fonetičnega razvoja direktno ni več razvidna. V blg. fungira *sréštam* kot impf. k dodatno sufigiranemu pf. *sréštna*. V sbh. impf. *srȅtati*, *-ćēm* (: pf. *srȅsti*, *-tnēm*) gre za mešanje sekundarnih impf., tvorjenih na osnovi prez. in inf.; slednje se ohranja v paralelnem prez. *srȉjetām* (s sekundarno akcentuacijo kakor v r. *vstrečátьsja*). V vzh. slov. se je na osnovi inf. **sъrȇsti* najprej tvoril iter. **sъrȇtiti*, prefigirano r. *vstrétitь* »srečati«, k čemur je tvorjen sekundarni impf. *vstrečátь*. Dalje glej *srẹ́sti*, *srẹ́ča*, *obrẹ́sti*. M. S.

srẹ́da I (f.) »medium«, v 16. st. tudi »sredstvo, Mittel«, številne izv., npr. *sredíca*, *sredína*, dial. tudi *srẹ̑dnjica* (f.), *srẹ̑dež* (m.), *-a*, *(po)srẹ̑dek* (m.), *-dka* »media pars«, *osrẹ̑dek* (m.), *-dka* »majhen gozdič sredi senožeti«, v kompoz. *sredo-*, npr. *sredozîmec* (m.), *-mca* »svetnik ali človek, ki goduje sredi zime«; iz prvotnih prep. zvez *srẹ́dpost* »Mittfasten«, *sredzíma* »Mitte des Winters« (glej *srẹ́di*), v. *srẹ́diti*, *-im* »intercedere, intervenire« (impf.), danes navadno *posredo-*

váti, -újem (impf.) »isto« s svojo besedno družino, npr. *(po)srę̑dnik, (po)sredník* (m.), *-a* »mediator, intercesor, interpres«, pkm. *srę̑dba*, knjiž. *posredovânje* »Vermittlung«; adj. *srę̑dnji, -dnja* »mediocris«, *osrę́den, -dna, osrę̑dnji, -dnja* »centralen«, dial. adv. *srę̑dmo* »mittelmäßig« (prim. č. *střídmý* »trezen, vzdržen, zmeren«) itd.; v 16. st. *ſreda* »medium«, *ſredni* »mediocris«, *ſrejdnik, ſrednik* »mediator, arbiter«, *ſrejditi* »intercedere« (Megiser), v 18. st. *sręda* »medium«, *srędk* »centrum«, *sredica* »medula panis«, *srednèk* »mediator«, *posrędk* »Wasserfurche, porca« (Pohlin); tpn. *Središče*, do 1. 1500 le *Polstraw, Po(l)steraw*, od takrat tudi *Schredischa*; *Sredne*, l. 1458 *am Sriden*, 1458 *Srieden* idr. (Blaznik, HTS II, 324 s.); cgn. *Srednik, Sredovnik, Osredek, Osredkar*.

Prim. stcsl. *srěda, srědina* »medium«, adj. *srědьnъ* »medius«, *posrědьnъ* »intermedies«, *srědьnikъ* »mediator«, kompoz. tipa *srědonoštije* (n.) »media nox«, sbh. *srijèda*, akz. *srȉjedu* »medium«, *srèdina, sredìna, srèdica* »media pars«, adj. *srȅdnjī*, čak. *srīdȁ*, akz. *srȋdu*, adj. *srȉdnī*, mak. redko *sreda*, navadno *sredina*, tudi *srede* (n.), blg. *sredá, sredína*, adj. *sréden, -dna*, r. *sredá*, akz. *-ú* (< csl.), avtohtono *seredína, serédina*, adj. *serédnij*, ukr. *serédyna*, adj. *serédnij*, br. *sjarèdzina*, adj. *sjarèdni* (vzh. slov. *serédina* ima analogno akcentuacijo po adj.), p. *środek, środzina*, č. *střída, střídka* (f.), *střed* (m.), *-u*, adj. *středný*, slš. *striedka* (f.), *stred* (m.), *-u*, adj. *stredný*, gl. *srjedźi(z)na, srjódka*, adj. *srjedźny*, dl. *srjodka* (f.), *srjeźe* (n.) < **serdьje*, adj. *srjeźny, srědny*. Psl. **serdȁ*, akz. najverjetneje **serdǫ́* (č., r. < csl.; adj. **sérdьn'ь*, sln. denom. *srę́dim*; sbh. indikacije na akz. **sêrdǫ* utegnejo biti sekundarne) »medium« je nastalo iz balto-slov. **śẽrdā̃*, kar je izv. (morda kol.) iz korenskega subst. **śḗrd*, g. **śirdés*, (z nominativno podaljšavo, ki se je analogno prenesla v ostale oblike) **śīrdés* v lit. *širdìs*, akz. *šìrdį*; lot. *sir̂ds* (Oštir, WuS III, 207; Watkins, Evidence for Laryngeals, 117), prim. stprus. *seyr* (Elb. vok.), akz. *siran, syran* (Enchydrion), gr. κῆρ, dat. κῆρι (samo epsko), sicer καρδία, jon. καρδίη, arm. *sirt*, instr. *srtiv* ≤ ide. **k'ḗr(d)*, g. **k'r̥d-és* »srce«. Dolžina korenskega vokala je posplošena iz ide. krepkih sklonov konzonantne fleksije, prim. tako tudi lit. *šerdìs, -iẽs*, pl. *šérdys* (m.) »sredina«; Fraenkel, 987, navaja tudi z nepremičnim akcentom *šérdis* »isto«. O č. *střed* in sorodnem glej *srę́di*. Izv. **serdȋca* in **serdȋna* temeljita na psl. nom. sg. **serdȋ*, izv. **sérdьka* pa na stranskih sklonih iste tvorbe (tipa *vr̥kȋ-*), npr. g. sg. **sérdьje/ę* po zamenjavi "sufiksov" tipa r., br. *lódka*, r. dial. *lṓdka*. Tvorba psl. **serdȋ*, g. **sérdьje/ę* služi za izražanje pripadnosti: **serdȁ* »medium« → **serdȋ* »media pars«. Glej tudi *srę́di, sredíca, srę̑da II, srčíka, srcę̑*. M. S.

srę̑da II (f.) »dies Mercurii«, *pepelnična sreda* »Aschermittwoch«, adj. *srę̑den, -dna, srę̑din, -a*; v 16. st. *ſreda* »dies Mercurii«, v 17. st. *ſreda* »mercordì« (Alasia), v 18. st. *ſréda* »mercurius dies« (Kastelec-Vorenc), *sręda* »dies Mercurii« (Pohlin).

Prim. stcsl. *srěda* »dies Mercurii«, sbh. *srijèda*, akz. *srȉjedu*, čak. *srīdȁ*, akz. *srȋdu, vȁ srīdu* (Vrgada), mak. *sreda*, blg. *srjáda* »sreda« poleg *sredá* »sredina«, r. *sredá*, akz. *srédu* (< csl.), dial. in star. *seredá*, akz. *séredu*, ukr. *seredá*, akz. *séredu*, br. *seradá*, p. *środa*, stp. *środa, śrzoda, jśroda*, č. *středa*, slš. *streda*, gl. *srjeda*, dl. *srjoda*, dial. *srjeda*. Sln. in blg. akcent je leksikaliziran iz pogosto uporabljane prepozicionalne zveze **vъ̏ serdǫ*. Leksikalizacijo je pospešilo opuščanje gramatikalnega razlikovanja med akcentuacijo akz. in ostalih sklonov sg. Izhajati je treba iz **serdȁ*, akz. **sêrdǫ*, kar je po elipsi sintagme s pomenom »sreda tedna« nastalo iz **serdȁ* »medium«. Formalno razlikovanje med slednjim in **serdȁ* »Mittwoch« se ustvari z uvedbo premične a. p. poimenovanja za »Mittwoch«. To potrjuje ohranjena opozicija v č. *středa* »dies Mercurii« : *střída* »medium«, r., ukr. *seredá*, akz. *séredu* : r. *sredá*, akz. *-ú* (< csl.) blg. *srjáda*, sln. *srę̑da* ≤ **vъ̏ serdǫ* : blg. *sredá*, sln. akz. **srę̑dǫ̑*, na kar kaže adj. *srę́den* »mediocris« in v. denom. *srę́diti, -im*. Koledarski termin verjetno ni psl. starosti, temveč uveden pri pokristjanjevanju po vzoru stvn. *mittawehha*, n. *Mittwoch*, vulg. lat. *media hebdomas*, kar je ohranjeno v stit. *mezzèdima*. Domnevno po nekem božanstvu poimenovani psl. termin za pojem »sreda« ni poznan (Miklošič, 292; Trautmann, BSW, 302; Meyer-Lübke, 4090; Vasmer III, 614; Schuster-Šewc, HEWb., 1349). Dalje glej *srę́da I*. M. S.

srę́di (prep. z g.) »in medio, inter, in«, tudi adv. »in medio«; dial. *srę́d* (moderna vokalna redukcija), *srd/t* (v proklizi nastala varianta), *srę̑j*; *na( )srę̑d, po( )srę̑d* (prep. z g.) »isto«; knjiž. *na srę̑do* (prep. z g.) »in medio« (na vprašanje "kam?").

Prim. csl. *srědi, srědь, srědě* »in medio«, sbh. *sred, pòsred, nàsred* (star. tudi *-srěd*), čak. *usrȉ(d), nasrȉ*, mak. *sredi*, adv. *srede*, blg. *sred*, r. *seredí, serédь, sredí, sredь, poseredí, posredí*, ukr. *séred, naseréd*, br. *sjaród, nasjaród*, p. *pośród, pośrodku*, č. *střed, upostřed*, slš. *stred*, gl. *srjedź*, dl. *srjeź* »isto«. V več slov. jezikih je zaslediti adaptacijo na lok. in/ali akz. sg. refleksov subst. **serdȁ*. Abstrahirano iz delno še ohranjenih prepozicionalnih zvez tipa **na sȇrdь* (akz. cilja) »na sredo«, **na sȇrdi* (lok.) »na sredi«. Oblike zahtevajo rekonstrukcijo psl. **-i-*, najverjetneje m. debla **sȇrdь* »sredina« (podobno Schuster-Šewc, HEWb., 1349 s.; Kopečný I, 231), ki je identično z lit. *šérdis, -ies* »isto« (navaja Būga I, 318, in po njem Fraenkel, 987). Oboje je nastalo po posplošitvi krepkosklonskega debla in akcentuacije iz ide. **k'ḗrd*, g. **k'r̥dés* »srce«, prim. stprus. *seyr*, gr. κῆρ, arm. *sirt*, het. ŠÀ-*ir* (= **kīr*). Knjiž. in vzh. lit. *šerdìs, -iẽs*, pl. *šérdys* »sredica« ob posplošenem krepkosklonskem deblu delno ohranja prvotno premičnost. Dalje glej *srę́da I, srcę̑, srtę̑l*. M. S.

sredíca (f.) »notranji mehki ali mehkejši del kruha; jedro, bistvo«, rož. *srodíca* »istǫ« (Šašel, RNB, 113). V 18. st. *srediza* »medula panis« in *serdiza* »isto« (Pohlin), *ſrediza* »Schmole im Brode« (Gutsmann).

Prim. sbh. *srȅdica* »sredica; srčika«, hrv. čak. *sridȉca* »isto«. Tako kot gl. *srjódka* »sredica«, dl. *srjodka* »isto«, plb. *sretkă* < **serdъka* (Polański, PED, 136) je **serdȋca* tvorjeno iz slov. **serdȁ* (Schuster-Šewc, HEWb., 1350) v pomenu »notranjost, središče«. Dalje glej *srę́da I*. M. F.

srę̑dstvo (n.), g. *-a* »Mittel«, v 18. st. *ſriedſtvu* »Mittel« poleg sin. *ſrednina, ſredik* (Gutsmann). Najverjetneje kalk po n. *Mittel*, kar je prav tako tvorjeno

na osnovi adj. *mittel* »srednji« k *Mitte* »sredina«, ali lat. *medium*, navadno »sredina«, redko tudi »sredstvo«. Enako kot sln. je tvorjeno še sbh. *srèdstvo* ob *srijèda* in r. *srédstvo* »sredstvo« (iz csl. izposojenke *sredá* »sredina«). Ker je beseda v sln. potrjena že pri Gutsmannu, se zdi domnevanje izposoje iz r. (tako Pleteršnik II, 563) manj verjetno. Dalje glej *sréda I*.

srẹ̑nj (m.), g. *-a* »pruina, ivje« (bkr.), »zmrznjena skorja na snegu« in »kos ledu« (goriš.); tudi *srê̂n* (m.), *-a* »ivje, zmrznjena skorja na snegu«; pkm. *sréjn, -a* »srež, zmrzal« (Novak, Slovar, 102), rož. *srîn, -a* »zmrznjena skorja na snegu« (Šašel, RNB, 113), črnovr. *srîən, -ą* »skorjast sneg« (Tominec, 207).

Prim. r. dial. *sérenь* (f.), *serénь* (m.) »srenj« (Dal', Slovar'[3] III, 137), *serën* (m.), *-a*, p. *szreń, szron, śrzon*, kašub. *šrôn*, č. *stříń*, slš. *srieň, srien* »isto«. Psl. **sér-n'ь* poleg **sêrnъ*. Prvo je morda identično z lot. *sē̃rk-snis* (m.) »skorja na snegu, srež« < **k'ersnio-* ob atematskem arm. *saṙn*, g. *saṙin* »led« < **k'er-s-ni-*, kar je abstr. adj. **k'er-s-no-*, potrjenega v lit. *šeȓkšnas* »siv«, stcsl. *srěnъ* »albus«, str. *serenyi* »isto«, ki se je substantiviziral v lit. *šeȓkšnas* »slana«, lot. *sę̄rsna* »slana«, *sę̄rksna* »srež«, r. dial. *serën*, ukr. *serén* (navaja Grinčenko, Sl. IV, 115), slš. *srien* in sln. *srẹ̑n* (Pedersen, IF V, 67; Trautmann, BSW, 303; Pokorny, 573; Hübschmann, Arm. Gramm. II, 488; Džaukjan, Očerki, 180, 380). Možno je pritegniti še stnord. *hjarn* »zmrznjen sneg« (če iz **k'ersno-*). Izvajanje iz ide. **k'ér-no-* (tako Illič-Svityč, IABS, 136) se zaradi balt. paralel zdi manj verjetno. Glej tudi *srẹ̑ž*. M. S.

srẹ̑nja (f.) »občina, soseska«, tudi »občinski zastop« (gor.), npr. *v srenjo voliti koga*, obir. *sré:ja* »Gemeinde, Gemeindeacker« (Karničar, Obir, 237); *srenjáč* (m.) »član srenje«, *srenjȃn* (m.), *-ána* »isto«, *srẹ̑njec* (m.), *-njca, srẹ̑njčan* (m.); adj. *srẹ̑njski* »ki se tiče srenje«.

Izhajati je mogoče iz **sъ-rędьn'a* k **rę̂dъ* »vrsta«, kar je kalk po long. *jãnus* (m.) »soseska«, prim. nvn. *Jahn* »red, vrsta« (Bezlaj, XII. SSJLK, 1976, 12). Drugače Miklošič, 292, ki izvaja iz **serdьn'a* k **serda* »sredina«. Dvomljivo Varbot, Psl. morfonologija, 146, ki povezuje s slov. **-rěnǫti*. Dalje glej *rẹ̑d I*. M. F.

srẹ̑p (adj.), f. *srépa* »grozen, strašen, oster, mrk«, tudi *srepînjski* »srep«, *srepoglẹ̑d*; reducirana stopnja v *sȓp* (adj.), f. *sŕpa* (bkr.); k temu *srepéti, srpéti* (v. impf.) »ostro gledati«, *sȓpež* (m.) »srepogled človek, zavistnež«; v 16. st. *ſerpuſt* »severitas«, *ſerpoſhen* »severus« (Megiser), *ſrepo* »grozno« (Krelj). Oblika *sverẹ̑p* je izposojena iz csl.

Prim. stcsl. *sverěpъ* »agrestis, ferus«, *sverěpovati* »divjati, besneti«, *sverěpьstvo* »okrutnost, divjost«, hrv. *svirepica* »kobila«, adj. *svirjep* »grozen, divji« (Stulli), mak. *svirep* »grozen, strašen«, blg. *svirép* »krut, strašen«, r. *svirépyj* »divji, besen«, dial. *sviríbyj, svirjúščij* »isto« (Dal', Slovar'[3] IV, 66), ukr. *svyrípa* »Barbarea vulgaris«, p. zastarelo *świerzepa* »mlada kobila«, *świerziopa* »isto« (Karłowicz, SJP VI, 781), č. *sveřepý* »divji, surov, krut«, zastarelo *sveřepice* »plemenska kobila«, *sveřep* »Bromus«, slš. *sverepý* »krut, besen«; iz slov. jezikov je stprus. *sweriapis* »turnirski konj«. Za sln. oblike *srẹ̑p* in *sȓp* ni nujno izhajati iz **sverpъ* in **svьrpъ* (Čop, Prispevek, 71). Negotove so primerjave z lit. *sarpãlius* »giftiger Hahn« (Schmidt, Vok. II, 29; Fraenkel, 763) in z lit. *siuȓpti* »zgroziti se« (Miklošič, 330; Fortunatov, BB III, 70). Mladenov, Slavia II, 30, rekonstruira **su̯er-ē-po-*, vendar paralele kakor n. *schwer* ne odgovarjajo. Glej tudi Vasmer II, 594. Drugače Machek[2], 595, ki suponira pronomen **su̯e-* + **rěpъ* s prvotnim pomenom »sam rastoč, napol divji«.

srẹ́sti, *srẹ́tem* (v. pf.) »srečati«, samo rez. *srẹ́st, srítẹn* (Steenwijk, SDR, 311), zilj. *sresti, sredem* (kakor *plésti, plédem*; *mesti, médem*; domnevno po ptc. na **-t-l̥* > **-d-l̥*), le pri Vrazu *sresti, srejem* »isto«; z drugim prefiksom *obrẹ́sti, obrẹ́tem* (pf.) »najti« (Staro Sedlo), rez. prez. *obrẹ́nčem* »isto« (Erjavec, LMS 1879, 160; po Pleteršniku tudi zilj.); k temu *obrệsti* (f. pl.) »Zinsen« s prvotnim pomenom »najdba« (= »čisti dobiček«); v 16. st. ptc. pf. akt. *ſretel, ſretl*, pl. *ſredli*, 3. pl. prez. *ſreteio* (Juričič, Postilla).

Prim. stcsl. *sъ-rěsti, -ręštǫ* »obviam fieri«, *ob-rěsti, -ręštǫ* »invenire, acquirere«, sbh. *srȇsti, srȇtnēm, srȇtēm*, aor. *srȇtoh* »srečati«, mak. *srete, sretne*, blg. *sréštna*, aor. *-ach* »isto«, r. *obrestí, obreščú*, str. *obresti, obrjetu* in *obrjašču* »najti«, r. dial. *vstrétь, vstrjátь, strétь* (navaja Dal', Slovar'[3] IV, 662), knjiž. le prefigirani (in s tem perfektivizirani) poltematski iter. *vstrétitь, -ču* »srečati«, ukr. *zustríty, -ínu*, br. *strècь, strènu*; *sustrècь, -strènu* (inf. je v ukr. in br. analogen po prez. na *-ētne/o-* > *-ēne/o-*, slednje pa ima po inf. **srě̂sti* analogen korenski vokalizem; podobno Miklošič, 278, ki izhaja iz analoške izravnave po ptc. **sъrě(t)lъ*), stp. le ptc. *possrzadl* »srečal«, č. *střetnouti, -nu*, slš. *stretnúť, -nem*. Psl. **sъ-rě̃sti, *sъ-rętèšь* ali **sъ-ręt'èšь* »srečati« in **ob-rě̃sti, *ob-ręt'èšь* »najti« je izpričano le v navedenih kompoz. in od tod z dodatnimi prefiksi **po-sъ-* (stp.), **vъz-sъ-* (vzh. slov.; sln. (?)) in **jьz-ob-* (csl.). Varianta **-rętèšь* je nazalno infigirani prez. tipa **sę̃dešь*; varianta **-ręt'èšь* pa kontaminacija nazalnega prez. in v lit. *su-rẽsti, sùrėčau* (sekundarno **-i̯ā-*deblo) »zasačiti, zgrabiti« (lit. glagol navaja in primerja le Bezzenberger, BB XXVI, 168, Lit. Forsch., 163) izpričanega balto-slov. **u̯rē̃ti̯e/a-*. Oba prez., **u̯rē̃nte/a-* in **u̯rē̃ti̯e/a-*, temeljita na determinirani (ali sufigirani) bazi **u̯reH-t-* »najti«, prim. gr. εὑρίσκω »najti«, fut. εὑρή-σω, pf. εὕρηκα < **u̯e-u̯reH-*, stir. *fúar* »inveni« < **u̯eu̯rHa-*, ptc. *frīth* »inventum (est)« < **u̯reH-to-* (Vasmer I, 236, II, 244; Pokorny, 1160). Akcentske razmere v r. *obrestí* utegnejo biti analogne po prez., v sbh. *srȇtnēm* pa po inf., ki temelji na hipotetičnem **u̯réHt-tēi*. Akut tu zagotavlja r. iter. *vstrétitь* in sbh. ptc. f. *srȇla*. Cirkumflektirana intonacija prez. (ki je v psl. razlog desnemu, v lit. pa levemu akcentskemu premiku), je razložljiva iz naddolžine. V primeru **u̯rē̃ti̯e/a-* gre za nadomestno podaljšavo zaradi haplologičnega odpada reduplikacijskega zloga prvotnega **u̯e-u̯reHt-i̯e/o-* > **u̯e-u̯rēti̯e/o-* ≥ **u̯rē̃ti̯e/a-*; v primeru nazalnega prez. pa za posplošitev krepkih aktivnih oblik s podaljšanim korenskim vokalizmom prvotno atematske, domnevno akrostatične paradigme sg. **u̯rēnHt-mi* : pl. **u̯rénHt-mos*, prim. iz lahke baze sg. **lḗngh-mi* : pl. **léngh-mos* ≥ **lę̃gǫ*, kjer ni bilo možnosti za nastanek naddolžine. Akrostatična paradigma je domnevno sekundarna (vpliv aor. (?)), saj lit. *ràsti, randù* »najti«

temelji na končniško naglašenih oblikah vzporedne baze z *-d(h)*-determinativom: 1. pl. **u̯rənd(h)més*. Z lit. *ràsti* primerja psl. **-rěsti* že Miklošič, 278. Glej tudi *srẹ́čati, obrésti, srẹ́ča*. M. S.

sretena (f.) »Geum rivale; Benediktenkraut«, po SSKJ *sretẹ̑na*, tudi *sretina* »isto«, *plazeča sretena* »Geum reptans«. Izhajati je mogoče iz substantiviziranega ptc. **sъ-rẹt-ena* »najdena« > »sreča« k v. pf. **sъ-rẽs-ti*, **sъ-rẹ̀těšь*, kar je tako kot sln. sin. *blagostni koren, koren žegnani, zdravika*, hrv. *blaženak* (Stulli, Šulek) kalk po nvn. *Benediktenkraut, Benediktwurz* < lat. *benedicta herba*; rastlina je tako poimenovana, ker se njene korenine nabirajo okoli sv. Benedikta, tj. 21. marca (Marzell, Wb. Pfln. II, 683 s.). Dalje glej *srẹ́sti*. M. F.

srệž (m.), g. *-a* »pruina, ivje« (gor.), tudi »prvi tenek led; ledene plošče na reki; zemeljska skorja, ki se ob zmrzali dvigne«; *vinski s.* »vinski kamen«, dial. *strẹ̑ž* (m.), *-a* (Miklošič), adj. *srẹ̑žnat, -a* »s srežem pokrit«, izv. *srệžnica* »voda, ki nastane pri topljenju sreža«, denom. *srẹ́žiti se*, 3. sg. *-i se* (impf.) »spreminjati se v srež« (Cigale), *reka se sreži* »srež gre po vodi« (Caf). V sln. je potrjeno še *srẹ̑š* (m.), *-a* »srež, vinski kamen«. Adj. *srệšev* »Weinstein-«, izv. *sreševína* »vinska kislina« in *srệšnica* »sol vinske kisline«, kar navaja le Cigale. V 18. st. *srẹsh, -ſha* (m.) »Monmilch, Mauereiß; agaricum petrum« (Pohlin), *ſrieſh* »Frost, Eißscholle, Rogeis« (Gutsmann).

Prim. csl. *srěšь* »faex«, hrv. *srȉjež, strijež*, sb. dial. *srêž* (brez akcentuacije stranskih sklonov navajata Skok III, 30, in ARj XVI, 303, 742), knjiž. hrv. *srȉješ*, g. *srljèša* »isto«, čak. *strīš*, g. *strīšȁ* »vinski kamen«, r. *šóroch* »hrapava površina, tanka ledena plošča na reki; šelestenje«, ukr. *šérech, -cha* »tanek led na reki« (Grinčenko, Sl. IV, 492), p. dial. *szryż, śryz, srzeź* »sneg ali tanek led na vodi« (Karlowicz, SGP V, 319), č. dial. *stříž, střížek, skříž*, »tanek led na vodi, žled«, slš. *srež, -u* »zrnat, zmrznjen sneg«, *striež* »ledena skorja, ivje, oblak«, gl. *srěž* »tanek led, ivje«, dl. *srěš*, dial. *srjež, strěž* »isto«. Psl. najverjetneje **sěrz'ь*, g. **serz'á* (č., luž.) < **k'er-s-i̯ó-* (**-z-* < **-s-* najverjetneje po Zupitzovem pravilu) poleg **sěrs'ь* < **k'ér-s-i̯o-* (eventualno že stari akcentski dubleti) poleg **k'ér(s)n-i̯o-* v psl. **sêrn'ь* »srež«. Gre za derivate iz barvnega adj. **k'er-so-* »siv« poleg **k'er-mo-* > alb. *thjermë (i/e)* »siv«, **k'r̥-u̯o-* > lit. *šir̃vas, širvas* »isto«, **k'r̥(H)-mo-* > lit. *šir̃mas, širmas*, lot. *sir̂ms* »isto«, **k(')r̥k(')u̯o-* v stnord. *horg* »umazan«, **k(')er(s)no-* > stnord. *hjarn* »zmrznjen sneg« (Skok III, 320; Schuster-Šewc, HEWb., 1348 s.; Snoj, Diss., 132 ss., 281 s.). Primerjava z lat. *frīgus*, gr. ῥῖγος (n.) »mraz« < ide. **srīgos-* (tako Brugmann, KVGr., 202) ne ustreza, ker bi v tem primeru pričakovali interkalacijo *sr-* > *str-* v vseh slov. jezikih. Nesprejemljivo Machek[2], 589, ki rekonstruira **strěžь* in pritegne neobstoječe lit. **strė̃giu* »zmrzujem« (glej Būga II, 716). Glej tudi *srẹ̑nj*. M. S.

sȓh (m.), g. *-a* »groza, zona«, *srhi gredo po meni, srh me spreleti* »ein Schauer überläuft mich«, tudi adj. *sȓh*, f. *sŕha* »sich emporsträubend« (po adjektivizaciji tipa jslov. **mьrkъ*, mak. *uk*, jslov. in zah. slov. **plachъ*), *sŕhek, sŕhel, sršljȋv, sršȃv* »grob, ščetinast«, *usŕhel, -hla* »slaboten, bled, premražen«, *srhljȋv* »grozen«, v. *sršáti, -ím* (impf.) »ježiti se, zbadati«, pf. *na-s.*; *sršẹ́ti, -ím* (impf.), *sŕšiti se* (impf.), *sŕhati* (impf.), *sršúriti se, -ûrim se* (impf.) »isto«; *sŕhniti, sȓhnem* (pf.) »zgroziti se«, *sŕsati* (impf.) »jezno govoriti«, ekspr. *hŕšiti se* »sršiti se« in »bahati se«; s. *sršíca* »vrsta kokoši«, *srhovína* »nekaj hrapavega«, fit. *srh(k)olist(n)ica* »Asperifolia«, *sršȃj* (m.), *-a* »Asplenium«.

Prim. csl. *srъchъkъ, vъsrъšьnъ* »asper«, *vъsrъchlъ* »asperior«, *vъsrъchnǫti* »erigi«, v polni stopnji *vъsrašati, vъsrašiti* »erigere« (Miklošič, 293), sbh. *sȓsi (srhovi) me prolaze* »drhtim«, *nasŕšiti, nàsr̄šīm, naširšiti, nasrhnuti, nasršuriti se* »naježiti se« poleg *stŕšiti, -īm* »štrleti«, hrv. čak. na Braču *srh* »skrajni rob nešesa«, v Vrbniku na Krku *seršina* »lažja mrzlica« (Skok III, 322), blg. *nastrъ́chvam* »naježiti se, drhteti«, str. *serechъkyi, sьrchъkyi* »hrapav, srhek«, r. dial. *sérchnutь* »postati neobčutljiv«, npr. *ruká sérchnet*; knjiž. *šeršávyj* »kosmat, raskav«, ukr. *šérchnuty, -net* »zaledeneti (o reki), postati hrapav, raskav (o koži)«, br. *šeršícь, šérchacь, šerchnúcь* »delati raskavo, hrapavo; zbadati«, *šeršícь volosy* (Nosovič), p. dial. *naszerszały* »naježen« (Karlowicz, SGP III, 296), č. *sršeti, šršeti* »jeziti se, bežati (od strahu), izžarevati razpoloženje«, *sršatý* »raskav, grozen« (Jungmann), dial. mor. *nasršit se* > *nasošit se* »razjeziti se«, *srchký* »grob, trpek, drobljiv, nezabeljen« (Machek[2], 572), slš. *sršat', -ím* »iskriti se, izžarevati razpoloženje, zlobno govoriti, silovito brizgati«, *sršit' sa* »jeziti se«. Psl. **sь̂rchъ* »naježena dlaka« in »nekaj trdega, grobega« < ide. **k'r̥-s-o/u-* k bazi **k'er(s)-* »ščetina; raskav, grob (postati)«, prim. v p. st. lit. *šeřšas* »srh«, s suf. *-ti-* še psl. **sьrstь* = stvn. *hursti*, brez **-s-* lit. *šiùrti* »nasršiti, nečeperiti se«, *šerỹs* »ščetina«, csl. *vъsorъ* »hrapav« in morda sti. *kapúcchala-* (n.) »šop las na zatilju«, če iz **kaput-* »glava« + *śala-* (Trautmann, BSW, 305; Vasmer II, 615 s., III, 293, 421; Pokorny, 583; Fraenkel, 994; dvomi Mayrhofer I, 156 s.). Glej tudi *sȓst* in *sȓt*. M. S.

sŕkati, *sȓkam* (v. impf.) »srebati«, tudi *sȓčem*; pf. *na-, po-, v-, iz-sŕkati* »isto«, dem. *srkljáti, -âm* (impf.) in *srketáti, -âm, -ẹ́čem*; pf. *sŕkniti, sȓknem*; k temu *sȓk* (m.), g. *sŕka* »srebljaj«, *sȓkljaj* (m.) »isto«; adj. *srkálen* f. *-lna* »ki sesa (o žilah)«; 1. 1607 *ſercat* »ſucchiare« (Alasia), v 18. st. *serkam, sèrklâm* »sorbitare«, *sèrk, -ú* »Schluck; hauſtus« (Pohlin), *ſerkam, ſerklam* »ſürfle« (Gutsmann).

Prim. csl. *srъkati, -ajǫ, -aješi* »sorbere«, sbh. *sŕkati, sȓčēm* »srebati« (Vuk), hrv. čak. *sōrkȁt, sōrčen* »isto« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1137), mak. *srka* »z žlico jesti tekočo jed«, blg. *srъkam* (navaja Miklošič, 292), p. *sarkać* »smrkati; negodovati«, č. *srkati* »srkati«, slš. *sŕkat'* »isto«, *srkat'*, dl. *serkaś* »sesati« (navaja Schuster-Šewc, HEWb., 1285). Psl. **sьrkāti, *sьrkāješь, *sь́rčešь*; kakor psl. **sěrbati* in **sьrbāti* le z drugačnim determinativom opremljen ide. koren **ser-* »sesati« (Pokorny, 1001, navaja le **ser-bh-*; Miklošič, l. c.; Machek[2], 572). Glej tudi *sŕbati* in *srẹ́bati*. M. F.

sŕna (f.) »caprea«, dial. tudi goveje ali ovčje ime; dem. *sŕnica*, adj. *sȓnji, -ja*; izv. *srnják* (m.), *-a* z dem. *srnjáček* (m.), *-čka* in *sȓnec* (m.), *-nca* »capreolus«; *srnčẽ* (n.), *-ẹ́ta* »capreolulus«, *srnȋč* (m.), *-íča* »isto«;

kol. *srnjâd* (f.), *-i* »Rehwild«; *srnína, srnovína* »Rehfleisch, -haut«; sem sodi še *srnáča* in *sȓnača* »ime kravi«, *sȓnka* »divja koza«; v 16. st. *ſezna* (s tiskovno napako *z* namesto *r*) »caprea« (Megiser), v 18. st. *ſerna, ſerniza* »caprea, dama« (Kastelec-Vorenc), *serna, serniza* »dorcas, caprea«, *sernz* »hinnulus caprae« (Pohlin).

Prim. stcsl. *srъna* »caprea«, csl. *srъnъ* »damula«, sbh. *sȑna* »isto« (*sȑnava* »ime kravi«), mak. *srna*, blg. *sъrná*, r. *sérna*, str. *serná* (Ušakov, 322), ukr. *sárna, sérna*, br. *sárna*, p. *sarna*, č., slš. *srna*, gl. *sorna*, dial. *serna*, dl. *sarna*. Psl. **sь̑rna*. Nedvomno sorodno je lit. *stìrna*, lot. *stir̃na*, stlot. *sirna* (Endzelin, KZ XLII, 378) »srna«. Balt. *-t-* imajo star. avtorji za vpliv lit. *taũras* »tur« (Iljinskij, TiŽ IV, 55 s.); Werner, Baltistica XXVI/1, 54, ga razlaga fonetično iz prvotnega *sr̥-* > *str̥-*. Ker bi bil to edini primer interkalacije pred nekdanji *r̥* samo v balt. in ker se *-t-* neznanega izvora pojavlja tudi v lit. *stum̃bras* ≅ psl. **zǫbrъ*, se zdi verjetneje domnevati tabuistično spremembo v poimenovanju lovne živali. S tabujem so morda razložljive tudi akcentske anomalije v sbh., blg. in str. ter nepričakovani refleks *-ar-* v ukr. in br. Etimologija balto-slov. **sírnā* je sporna. Zaradi stprus. *sirwis* »srna« = kimr. *carw*, bret. *karo* »jelen« starejši avtorji izhajajo iz ide. **k'r̥H-nā* poleg **k'r̥H-u̯o-* »rogata žival«, kar pojmujejo kot paralelni izv. iz baze **k'er(H)-* »glava, rogovje«, klej *kráva, sŕšen* (Persson, Beitr., 774; Trautmann, BSW, 260; Vasmer II, 615 s.; Būga, KS, 195; Fraenkel, 909; Pokorny, 576). Lit. *s-* namesto pričakovanega *š-* je tudi sporen. Hofmann in Tangl pri Fraenklu, l. c., domnevata, da se je *št-* substituiralo z lit. *st-*, ker v lit. avtohtonih besedah sicer ni zaslediti vzglasne skupine *št-*. Drugače Werner, l. c., ki izhaja iz ide. **sr̥-nó-* »rdeč« (baza **ser-* »rdeč«, po substantivizaciji **sŕ̥no-* »srnjak, jelen« (prim. sti. *kr̥ṣṇá-* »črn« : *kŕ̥ṣṇa-* »(črna) antilopa«), iz česar je zaradi mocije tipa balto-slov. **u̯ārnā* »vrana« : **u̯ārna-* »vran« tvorjeno potrjeno **sŕ̥nā*. V prid slednji domnevi govorita dve dejstvi: vsaj v jslov. se baza **sьrn-* uporablja tudi za poimenovanja drugih živali; akcentske anomalije v sln. izv., pri katerih bi pričakovali derivacijo iz oblike za m. spol (večina anomalij je sicer za silo mogoče razložiti tudi drugače), sbh., blg. in str. bi se dalo pripisati vplivu **sь̑rnъ*, kar je sicer brez oznake akcenta izpričano v csl. *srъnъ* »damula«. M. S.

srobọ̑t (m.), g. *-a* »Clematis vitalba«, tudi *srebọ̑t* (m.), *skrobọ̑t* (m.) in *srobọ̑t* (f.) poleg *srobọ̑ta* (f.), *srebọ̑t* (f.), *srebọ̑ta* (f.), *srabotíka* (f.), *skrobotína*. Deloma tudi ime drugih rastlin; tako *skrobótec* »Rhinanthus« (Kras), verjetno tudi *skrọ̑bla* »Chelidonium maius« (Vrsno). V 18. st. *srobràt* »Walddorn; agricantha«, *srobratina, srobratzhina* »Dumeta, rubeta« (Pohlin), *ſrobrat* »Walddorn« (Gutsmann).

Prim. sbh. *skrȍbūt* (Boka, Vuk), *skrȍmūt* (Hercegovina, Vuk), *skorbutina, skrobùtac, skrobutina, škrabutina, skorbutina, skrbut, skrebut* »Clematis« (Šulek), mak. *skreba* »Clematis vitalba«, blg. *skrébъr* »isto«, *skréba*. Že csl. *skrobutъ* »Clematis vitalba«, *skrebъtěnъ* (adj.) »clematis vitalbae«. Miklošič, 304, povezuje s sln. *škrobotati* »rauschen«, p. *chrobotać* »škripati, ropotati«, csl. *skrobotъ* »strepitus«. Osnova **(s)kerb-t-*, **(s)kreb-t-* je onomatopeja (Machek, JR, 51; Mladenov, 585; Skok III, 270). Dalje glej *škrobotáti*.

sȓp (m.), g. *-a* »falx«, k temu *srpíca* (f.) »vrsta motike«; v 16. st. *serp* »falx messoria« (Megiser). Prim. stcsl. *srьpъ* »falx«, sbh. *sȓp* »isto«, mak. *srp*, blg. *sъ́rp(ъt)*, r., ukr. *sérp*, g. *serpá*, br. *sérp*, g. *sjarpá*, p. *sierp*, č., slš. dial. *srp*, gl., dl. *serp*, plb. *sarp* (Polański, PED, 127). Psl. **sьrpъ* od Miklošiča, 294, dalje povezujejo s pomensko enakim lot. *sirpis, sirps* in gr. ἅρπη, enako tudi ir. *serr* (< **serpo-s*), sti. *sr̥ṇí* (f.) »srp«. Izhodni pomen je v lat. *sarpō, sarpiō* »rezati, obrezovati trto«; ista osnova **serp-* je v stvn. *sarf*, nvn. *scharf* (Walde-Hofmann II, 470; Trautmann, BSW, 261; Vasmer II, 616; Machek[2], 572). Glej tudi *srpàn, srpíca*.

srpàn (m.), g. *-ána* »ime meseca«: *mali srpan* »julij«, *veliki srpan* »avgust«; v 16. st. *ſerpen* »Iulius« (Trubar, Megiser). Prim. csl. *srъpьnь* »julij«, sbh. *sȓpanj* »julij«, na zahodu *sȓpanj*, blg. *sъ́rpen* »avgust« (navaja Mladenov, 624), str. *sьrpьnь* »isto« (citirano po Vasmerju II, 616), r. dial. *sérpenь* (m.) »isto« (Dal', Slovar'[3] IV, 138), ukr. *sérpenь, -pnja*, br. *sérpenь, -pnja* (Nosovič, 578), p. *sierpień, -pnia*, č. *srpen, -pna*. Izvedeno iz **sьrpъ* »srp«, ker gre za poimenovanje mesecev, ko se žanje (Miklošič, 294; Vasmer, l. c.). Dalje glej *sȓp*.

srpíca (f.) »Scirpus«, tudi *srpȉč* »isto« poleg *srpânec* »Cirsium« (Nanos); v 18. st. *serpiza* »scirpus« (Pohlin). Nejasno; Machek, JR, 277, domneva, da je sprejeto iz lat. *sirpus* »loček«, dublete k *scirpus* »isto«. Toda sln. *sȓpek* (m.), *-pka* »Serratula tinctoria«, *srpȋčnik* »isto« je kakor hrv. *sȓpac*, blg. *sъrpec* (Davidov, BBR, 520), r. *serpúcha* »Serratula«, *sérpyj, -ja* »isto«, ukr. *serpúcha, sérpij, -ju*, p. *sierpik*, č. *srpek* »Serratula« (Jungmann, Sl. IV, 272) izvedeno od **sьrpъ* »srp«. Dalje glej *sȓp*.

sȓst (f.), g. *srstȋ* »kocina, dlaka« (Trubar, pkm.), adj. *sŕsen, -sna* »iz živalskih dlak narejen« (< **sьrstьnъ*).

Prim. stcsl. *srъstь* (f.) »pili«, r. *šérstь, -i* »volna, dlaka«, dial. *šérest*, g. *šérsti* tudi »perje gosi ali rac«, str. *sьrstь* »volnena tkanina«, ukr. *šérstь, -i* »dlaka, volna«, br. *šèrscь, -i* »isto«, p. *sierść*, č. *srst*, slš. *srsť*, gl. *seršć* »srst, ščetina« (Miklošič, 294). Psl. **sь̑rstь* < ide. **k'r̥sti-* je identično s stvn. **hurst* »perjanica na čeladi«, izpričano le v akz. pl. *hursti*. Iz adj. **k'r̥stu-* je lit. *šiurkštùs* »grob, neobdelan«, iz p. st. stnord. *herstr* »grob, rezek, trpek«, brez *-t-* psl. **sьrchъ* in brez determinativa **-s-* psl. **sьrtь* (Trautmann, BSW, 305; Vasmer III, 393; Pokorny, 583; Fraenkel, 994). Dalje glej *sȓh, sȓt*. M. S.

sŕšen (m.), g. *sršẹ́na* »Vespa crabro«, tudi *sršẹ̑n* (m.), *-a* (SSKJ IV, 908), dial. tudi *stŕšen* (m.), g. *stršẹ́na* in *sršȃn* (m.), *-ána* »isto«; izv. *sršenják* (m.), *-a* »sršenovo gnezdo«, *sršẹ̑nar, sršẹ̑novec* »Pernis apivorus«, adj. *sršẹ́nov, -a, sršẹ̑nji, -ja*; v 16. st. *ſershen* »œstrum, fucus« (Megiser), 18. st. *ſerſhèn* »crabro« (Kastelec-Vorenc), *sershén, -shẹna* »asilus, œstrum« (Pohlin); cgn. *Seršen, Sršen*.

Prim. csl. *srъšenь* »crabro«, r. csl. *sьrša* »vespa«, sbh. *sȑšēn, sȑšljēn, stȑšljēn, -ena*, mak. *stršen*, pl. *-šni*

poleg *stršel*, pl. *-šli*, blg. *stъ́ršel*, r., ukr. *šéršenь*, *-šnja*, br. *šèršanь*, *-šnja*, p. *szerszeń*, *-a*, dial. *sierszeń*, stp. *szyrszeń*, *sirszeń*, pom. *šè̃ršèń*, *-a*, č. *sršeň*, *-šně*, slš. *sršeň*, *-šňa*, gl., dl. *šeršeń*, *-šnja*. Psl. **sьršę̑*, akz. **sьȓšenь* je identično z lit. *širšuõ*, *-eñs*, akz. *šìršenį*, star. pl. *šìršuones* (Bretkun), lot. *siȓsenis*, *sìrsenis*, *siȓsuonis* »sršen« < ide. **k'ṛHs-én-* in sorodno s stvn. *hornaz*, *hornūz*, ags. *hyrnet(u)* (< pragerm. **horznuta-*), niz. *horzel* »isto« (< pragerm. **horzla-*), lat. *crābrō*, *-nis* »isto« < **k'ṛHs-rōn*. Psl. **sьršьlь* je identično s stprus. *sirsilis* »sršen« < **k'ṛHs-^{e}l(i)-*, prim. še **k'ṛHs-ōl(i)-* v lit. *šìršuolis* in **k'ṛHs-liio-* v lit. *širšlỹs* »isto«. Ide. gradivo kaže na heteroklitično fleksijo **k'ṛHs-ḗr* ali **k'érHs-ṛ*, g. **k'ṛHs-n-és* ali **k'ṛHs-én-s*, iz česar so možne izpričane paradigmatske izravnave (Brugmann, Grdr.[2] I, 479, passim; Meillet, Ét., 418, 432; Vaillant, Slavia IX, 493; Trautmann, BSW, 305 ss.; Vasmer III, 394; Fraenkel, 988; o akcentu Snoj, SSJLK XXIX, 35 s.). Variante z *-l-* so nastale po disimilaciji *r – r > r – l* (Oštir, WuS III, 205). Ide. **k'ṛHs-er/n-* je sorodno s **k'ṛHs-(i)i̯ā*, prim. r. csl. *sьrša* »osa«, lit. *širšė̃* »isto« (Būga II, 619 s.; drugače o tem Vaillant, Slavia IX, 490, Zubaty, RS II, 4 s.). Obravnavano ide. besedno družino izvajajo iz baze **k'er(H)-s-* »glava, najvišji del telesa« (Pokorny, 576) in domnevajo prvotni pomen »glavàt«. O tej bazi glej še *kráva* in *sŕna*. M. S.

sršę̑ta (f.) »koruza, ki se seje po strnem žitu« (okolica Gorice), *sržę̑t* (m.) »isto« (tolm.). Prevzeto iz furl. *sorghète* (f.) »gosto posejana neopleta koruza, s katero so namesto s travo pitali govedo« (Pirona, VF, 1073), ben. it. *sorghèto* »pozno posejani sirek za zeleno krmo govedu« (Boerio, DV, 604), kar je tvorjeno iz it. dial. *sorgo* »koruza« poleg knjiž. »sirek«, prim. pomen ben. it. oblike *sorghèto* (Erjavec, LMS 1880, 190). Do pomenskega prenosa »sirek« > »koruza« je prišlo v 17. st., ko se je v Italiji začela gojiti koruza in so jo poimenovali *sorgo turco*, sirek pa *sorgo grosso* (Battisti-Alessio, 3558). Oba pomena sta znana tudi pri sln. *sírek* < **syrьkъ*, ki je tako kot it. knjiž. *sorgo* (< ben. it.) iz adj. **syricum (granum)* k *Syrus* »Sirija« poleg *Syrius* »isto« (Plautus) < gr. Σύρος poleg Σύριος (Walde-Hofmann II, 638). Dalje glej *sírek*. M. F.

sȓt (f.), g. *srtȋ* »viličasta ribja kost« (SSKJ IV, 909), tudi *sȓt* (m.), *-a* »isto«, prvič pri Cigaletu, Wb. I, 665: *Gräte, bei Fischen, ribja kost* auch *sert*, *-a*; izv. *srtína* (f.) »konica, klas; človek zbadljivih besed«, *srták* (m.) »jezav človek«, adj. *srtínast* »zbadljiv«, v. *srtę́ti*, *-ím* (impf.) »ježiti se, grob biti«, ptc. *srtę̑č*, *-ę́ča* »srhek, neobdelan, bodeč«, *srtíniti se*, *-ȋnim se*, *-ínim se* (impf.) »šopiriti se«, *sŕtiti se* (impf.) »isto, upirati se«.

Prim. csl. *srъtanije* »incursus«, sbh. *srt* (m.) »ostro odsekana visoka ravan« (južna Dalmacija, Bosna), *prȅsȓt* (f.), *-i* »apex montis«, *prȅsrtan* »strm«, v. *sȓtati*, *sȓćēm* (pf. *sȑnuti*, *sȑnēm*) »bloditi, obrniti pogled k zemlji; pohiteti, napasti«, *srtjeti*, *srtim* tudi »ven udarjati (o zadahu)«; hrv. čak. *srtica* »strupena kača« (Pelješac; ARj; Miklošič, 294), mak. *srt* »živalski hrbet«, denom. *srti* »renčati, biti naježen (o psu)«, p. dial. *sierć* »ščetina« (navaja Karlowicz, SJP VI, 106). Verjetno je treba izhajati iz psl. **sь̏rtь* < ide. **k'ṛ-ti-* »nekaj ostrega«, prim. lit. *šiùrti*, *šiūrù* »nasršiti, načeperiti se«, lot. *siȓties*, *siruôs* »jeziti se« in z determinativom **-s-* psl. **sь̏rchъ*, **sь̏rstь*. Ker je sln. *srtína* v dial. zanesljivo izpričano in ker tvorba kaže na derivacijo iz *sȓt* (f.) »nekaj ostrega, koničastega« (prim. *ščetína*, *rastína*), čemur ustrezata sbh. *sȓt* »hrbet, hrbtenica, koža na repu« in mak. *srt* »isto«, vsaj za sln. (in p.) ni mogoče domnevati izposoje iz turš. *sırt* »hrbet« (tako za sbh. Škaljić, Turcizmi[4], 572). Dalje glej *sȓst* in *sȓh*. M. S.

srtę̑l (m), g. *-a* »tla v izbi« (pkm.), v Beltincih *srtéo*, *-éla* (Novak, Slovar, 102), tj. [*srtę́o*]; tudi *srtę̑l* (f.), *-i*, dial. lok. *na sṛtę̑lı* (Ramovš, Hgr. II, 17).

Abstrahirano iz prepozicionalne zveze **na serdi tьlъ* oz. **na serdě tьlъ* »na sredi tal« oz. **na serdь tьlъ* »na sredo tal« > sln. **na srẹ̑d(i) tə̄l* > pkm. *na-sṛd-tȍo̧* (Ramovš, l. c., HGr. VII, 185), poknjiženo *(na) srtę̑l*. Akcentsko je po vsej verjetnosti treba izhajati iz prvotne naglašenosti zadnjega člena zveze **na serdi/ě/ь tь̏lъ*. Glej *srẹ́di* in *tlȁ*. M. S.

stân (m.), g. *-a* in *stanû* »zgradba, hiša, kvartir, (vojaško) taborišče«, tj. »locus habitandi« poleg »tisti del obleke, ki trup pokriva« (< »život, telo«, prim. pomene v drugih slov. jezikih); v star. jeziku je izpričan tudi pomen »čreda krav, ovac«, kar se je razvilo iz »hlev«; nknjiž. tudi »Zustand, Stand«; *v stanu biti* »imstande sein«, *v drugem stanu biti* »gravida esse«; številne izv., npr. *stânek* (m.), *-nka* »prebivališče; mesto, kjer kdo stoji«, *staníca* (f.) »soba«, *staníšče* (n.) »prebivališče«; adj. *stanǫ́ven*, *-vna* »Wohnungs-«, *stanǫ́vski*, *-ska* »Standes-, professionalis«, *stanovȋt*, *-a* »continuus, assidus, constans«, *stanovíten*, *-tna* »isto, firmus«; denom. *stanováti*, *-ûjem* (impf.), »habitare«, gerund. *stanovânje* »Wohnen« → »Wohnung«; *ustanovíti (se)*, *-ím (se)* (pf.) star. »ustaviti (se)«, npr. *ustanoviti voz*, *žganje se ustanovi*, danes le »gründen, stiften«, od *ustanôva* »Stiftung«; neolog. kompoz. *samostân* »monasterium« < hrv. *sȁmostān*; v 16. st. *ſtan* »grex, status, substantia«, *ſtanovit* »constans«, *ſtanoviten* »constans, certus, firmus« (Megiser), v 18. st. *ſtan*, *-ú* »status, conditio, grex ovium«, *ſtanovanje* »habitatio«, *uſtanovim* »fundare« (Pohlin) idr.; cgn. *Stano(v)nik*.

Prim. stcsl. *stanъ* »firmitas, castra, tentorium, hospitium«, sbh. *stân*, *-a* »locus habitandi; telo, statve«, mak. *stan*, blg. *stán(ъt)* »vojaško taborišče, statve, človeško telo, moč«, r. *stán*, lok. *stánu* »stas, stan, statve, stroj, taborišče«, dem. *stanók*, *-nká*, ukr. *stán*, *-u* (lok. tudi *stanú*) »stas, rast, taborišče«, br. *stán*, *-u* »isto«, p. *stan*, *-u* »stanje, položaj, stas, steznik«, č. *stan*, *-u*, dem. *stanek* »šotor«, slš. *stan*, *-u*, dem. *stánek* »isto«, gl., dl. *stan*, *-a* »isto«. Iz slov. jezikov je alb. *stan* »tamar« in lit. *stónas*, *stõnas* »stan, stojišče v hlevu« (Fraenkel, 912). Prvotni pomen psl. **stânъ* (sln., sbh., č., eventualno ukr.) ali **stãnъ* (r., blg.) je *»kar stoji« (tj. »šotor, hiša; človeško telo, statve«) in *»mesto, kjer se stoji«. Navadno domnevajo staro *-u*-deblo (Vasmer III, 4; z rezervo že Trautmann, BSW, 282), kar pa ne ustreza zunanjim paralelam, prim. sti. *sthā́na-* (n.) »stanje, bivališče, stan, postava, stas«, av., stperz. *stāna-* »mesto«, gr. δύστηνος (dor. -ᾱνος) »nesrečen« < *»nahajajoč se v slabem stanju«. Če je upravičena rekonstrukcija **stãnъ*, je treba izhajati iz nominalne

deverbalne tvorbe (morda substantivizirani ptc. pf. pas.) *stáH-no-, ki jo poleg v indo-iran. zasledimo še v kompoz. tipa *ostănъkъ (sln. ostânek, sbh. òstanak, r. pl. ostánki »posmrtni ostanki«); k besedotvorju slednjega prim. sln. osnûtek, sbh. osnútak. Če je upravičena rekonstrukcija *stânъ, gre za besedotvorni tip *čînъ, *cělnъ, kar je zaradi cirkumflektirane intonacije kot posledice prvotne premičnosti (tip *sу̂nъ; na psl. -u-deblo sicer nezanesljivo kažejo izv. tipa adj. *stanovьnъ) verjetno primerljivo s tipom sti. kṣepnú- »hitenje«, bhānú- »svetloba, videz, pojava, blesk«, av. tafnu- »vročina«, ki se v glavnem uporablja za tvorbo substantivov, ki označujejo stanje ali dogajanje. Ti substantivi utegnejo biti v zvezi z -nu- adj. tipa *dhr̥s-nú- in nazalnimi prez., prim. poleg psl. *stănǫ : *stanъ še sti. rināti »potočiti« : reṇú- »prah«. V tem primeru je možno pritegniti sti. sthāṇú- »štor, panj« (s sicer nejasnim cerebralom); o tem Wackernagel-Debrunner, Ai. Gramm. II/2, 742. Dalje glej státi I. M. S.

stȁr I (adj.), f. stára »vetus«, d. obl. (ta) stâri (m.) »tast«, (ta) stâra (f.) »tašča«; substantivizirano stari (m. pl.) »predniki, dedek in babica, oče in mati«, adj. staregov »pripadajoč starejšemu (očetu)«, npr. to trsje ni sinovlje, je staregovo (Miklošič, VGr. I, 316); stârec (m.), -rca »vetulus«, tudi »panj, iz katerega izleti prvi roj«, »Salvia pratensis«, »repinec«, »Boletus edulis« (zah. štaj.), »jašek«; abstr. starọ̑st (f.) »das Alter« poleg stárost (f.) »isto«, prim. stárust (Rezija), stárast (Horjul, Črni Vrh, gor.); starosta (m.) »najstarejši, očak«; v 16. st. ſtar »vetus«, ſtarzhe »senex«, ſtariz »isto«, ſtaroſt »senect[9]« (Megiser), l. 1607 ſtar »uecchio«, ſtara »uecchia«, ſtaritſe »inuecchiarſi« (Alasia), v 18. st. star »senex, vetus«, stâram se »seneſcere«, starz »senecio«, starina »vetera, ſcruta«, ſtaroſt »antiquitas, ætas« (Pohlin), ſtar »alt«, ſtarim ſe »werde alt« (Gutsmann). Sem cgn. Star, Starec, Starc, Stare, Starček, Starčič, Stariha, Starin, Starina.

Prim. stcsl. starъ »senex«, starosta »πρεσβύτερος«, sbh. stȁr »vetus«, hrv. stȁrosta (< č.; Skok III, 38) »starešina, glavar«, mak. star, blg. stár, r. stáryj, ned. obl. stár, f. stará, n. stáro in staró, stárosta »najstarejši, predstojnik, župan«, ukr. starýj, br. stáry, ukr. stárosta, br. stárasta, p., gl., dl. stary, č. starý, starosta »predstojnik«, slš. starý »star«, starosta »župan«, plb. storě. Iz slov. jezikov je rum. stareț »prior«, staroste »cehovski mojster, župan, posrednik pri poroki« (Tiktin, Wb., 1484), lit. stórastas »glavar«, lot. stãrasta, stãrasts »nadzornik« (Fraenkel, 896, 913). Substantivizirani komp. stárši (m. pl.), -šev »predniki, oče in mati« je prek stáriši nastalo iz *stărějьši, prim. v 16. st. ſtariſhem (Trubar), ſtarishi »parentes, maiores« (Megiser), l. 1607 ſtariſi »anteceſſori« (Alasia), vendar v 18. st. starshi, -ov »parentes« (Pohlin) in pri Gutsmannu ſtareiſhi »Eltern«. To je tako kot dl. starjejšy »starejši«, substantivizirani pl. star'ejše »starši«, stč. starší (m. pl.) »isto« (Šimek, Sl., 173), kašub. starši (Sychta, SGK V, 153), plb. storě < *starě-ji kalk po n. Eltern (Ramovš, Letopls SAZU I, 1943, 357). Iz komparativa je substantivizirano tudi starešína (m.) < *starějьšina, prim. sln. dial. starejšína (m.) »najstarejši, predstojnik, vodja poroke, ženinova priča« in starejšînec »isto«, tudi cgn. Starašina, Starešinič, Starašinič, Staraschina. Psl. adj. *stărъ, f. *-a »vetus« < adj. *stáH-ro-s k ide. *staH- »postaviti, stati« (Pokorny, 1008) s prvotnim pomenom »trdno postavljen, izkušen, čvrst«; enako je tvorjeno lit. stóras »debel, močan« in stnord. stórr »velik, močan, pomemben«, z ničto st. korena *staH- je z istim sufiksom tvorjeno sti. adj. sthirá- »čvrst, trden« < *stHə-ró-s ← *stH-ró-s (Miklošič, 320; Vasmer III, 5; Skok, l. c.; Meillet, Ét., 404; Pokorny, 1008). Glej tudi stârati se. M. F.

stár II (m.), g. -ja »mernik (votla mera za zrnje, pribl. 30 l)« (gor., notr., primor.), štár »lesena posodica« (Plužna pri Bovcu); v 16. st. ſtar »sester, modius« (Megiser, Trubar, Dalmatin), v 17. st. ſtar »staio« (Alasia).

Kakor sbh. stâr »pribl. 120 beneških litrov« (Vuk) in csl. starъ »sextarius, starium« izposojeno iz star. it. stario, danes stàio (Miklošič, 320; Lex. pal., 881) ali iz srlat. starium (Mažuranić, Prinosi, 1367) < lat. sextārius »mernik, polič«, prvotno »šestina (kongija)« (kongij je 3,75 l), iz česar je še stir. sesra, kimr. hestawr in stvn. sextāri, n. Sester (Battisti-Alessio, 3614). M. S.

stârati se, -am se (v. impf.) »prizadevati si, skrbeti za kaj, mučiti se«, tudi staríti, -ím (impf.) »povzročati skrb«. Prim. hrv. stȁrati se, stȁrām se »skrbeti« (Habdelić, Della Bella, Belostenec, Stulli), blg. starája se »truditi se, mučiti se«, r. starátьsja »prizadevati si, truditi se, brigati se«, ukr. starátysja »isto«, p. starać się »truditi se, prizadevati si«, č. starati se »skrbeti«, starost (f.), -i »skrb«, slš. starat' sa »skrbeti«, starost' »skrb, trud«, gl. starać (so) »truditi (se), skrbeti«. Iz slov. jezikov je lit. dial. storóti »skrbeti, truditi se« (Fraenkel, 913). Psl. v. impf. *stărati sę, *stărješь sę »prizadevati se, truditi se« je verjetno iter. k sicer neevidentiranemu o-prezentu *stor-ti, *storešь. K besedotvorju prim. *sop-ti »dihati, pihati« → *săpati. Pomensko najbližje je lot. starîgs »prizadeven«, ki implicira obstoj adj. *stars »isto«. K besedotvorju prim. saldîgs »sladek« k sal̃ds »isto«. S tem je soroden lit. kavz. starìnti »težko in togo delati, težko vleči«, ags. stierne »resen, strog«, lat. sternāx, -ācis »uporen, trmast«, consternō, -āre »stremeti«, strēnuus »čvrst, odločen, pogumen, delaven« (Vasmer III, 4; Pokorny, 1022). Drugače Skok III, 328; Brückner, 513, in Holthausen, Ae. EW, 332, ki sklepajo o denom v. iz *stărъ »vetus«. Glej tudi stȁr I, dalje tudi strádati in strâst. M. F.

státi I, stânem (v. pf.) »consistere, surgere« (v. impf.) »(con)stare, kosten«; razen v slednjem pomenu navadno v kompoz. vstáti (< *vъz-) »surgere«, po-s. »fieri, oriri; reteniri«, pre-s. »transferre«, o-s. »reliquum esse«, ob-s. »retineri; resistere«, raz-s. se »separari«, za-s. »remanere«, na-s. »fieri«, pri-s. »(navem) appelli, assentiri«, ne-s. »auferri«, se-s. se »convenire« idr.; sup. -stȁt, ptc. pret. akt. stȁl, f. stála; v funkciji sekundarnega impf. nastopa -stâjati, -am, dial. tudi -em, kar je formalno tudi iter. k *stojăti, *stojíšь. V vzh. dial. se namesto inf. státi k prez. stânem uporablja sekundarno nazalizirani inf. stánoti (pf.) »stopiti, postati, zgoditi se, nehati, vstati«. Od številnih nominalnih tvorb velja omeniti iz ptc. -stan izvedeno ostânek (m.), -nka »reliquum« (prim. r. pl. ostánki »posmrtni ostanki«), nastânek, -nka ipd.; adj. < ptc. tipa sln. postán, prestán, -a, k besedotvorju prim. sln.

osnûtek, sbh. *osnútak*; in tip *pristân* (m.), *-a* »Hafen« (navadno *pristaníšče* (n.) »isto«), ki temelji na abstr. *-stanь*, prim. sbh. *prístan* (m.), *-a*, r. *prístanь* (f.), *-i*; iz pret. ptc. akt. so tvorjeni adj. tipa *stálen*, *-lna* »constans«; v Briž. spom. *uztati na zod(ni) den* »(rursus) resurgendum ad judicii diem« (I, 9), v 16. st. *vſtati* »surgere«, *vezh poſtati* »crescere«, *oſtanik* »reliquae« (Megiser), v 18. st. *poſtânem*, *-ſtâti* »fieri, existere«, *osstanki*, *-ov* (m. pl.) »reliquae« (Pohlin).

Prim. stcsl. *stati*, *stanǫ* »consistere, dispensari«, iter. *stajati*, *staješi* »consistere, renasci, devertere, superesse«, sbh. *stȁti*, *stȁnēm*, aor. *stȁdoh*, čak. *stȁt*, *stȁnen*, mak. *stane*, blg. *stána*, *-neš*, aor. *stánach*, r. *státь*, *stánu*, ukr. *státysja*, *stánusja*, br. *stácь*, *stánu* »postati«, p. *stać się*, *stanę się* »zgoditi se«, č. *státi se*, *stanu se*, slš. *stat' sa*, *stanem sa* »postati«, gl. *stač so*, *stanu so* »zgoditi se«, *stanyć*, *-nu* »vstati«, dl. *staś se*, *stanu se* »zgoditi se«, *stanuś*, *-nu*, *-njom* »vstati«. Psl. **stãti*, **stãnǫ* je glagol z nazalnim prez. in nenazalnimi ostalimi oblikami. Inf. **stãti* je identičen z lit. *stóti*, lot. *stât* »stopiti, postaviti se«, stprus. *po-stāt*, *po-stātwei* »postati« (v ničti stopnji znano še v sti. *sthíti-*, gr. στάσις »stoja«); nazalni prez. **stãnǫ* ima paralelo le v stprus. 3. sg. *po-stānai*, 1. pl. *po-stānimai*. V lit. in lot. je (sekundarno) uveden **-i̯e/o-*prez.: lit. *stóju*, lot. *stâju*. Tudi psl. in stprus. **stãne/a-* je najverjetneje inovacija, saj bi zaradi ide. sufiksa *-ne/o-* pričakovali ničto stopnjo korenskega vokalizma, prim. lat. *dēstinō* < **-stəne/o-*, zato se zdi verjetno, da je balto-slov. **stãne/a-* nastalo iz debla korenskega aor., ide. 3. sg. **stā́-t*. Postopek je primerljiv z onim, po katerem sta na osnovi gr. aor. *ἔπῖν, *ἔπων, dokazljivih v imper. πῖθι, πῶθι, nastala prezenta πίνω, πώνω »pijem« (G. Klingenschmitt, ustno). Ide. baza **staH-* »stati« sicer tvori reduplicirani prez., npr. sti. *tíṣṭhati*, av. *hišta'ti*, gr. ἵστημι, lat. *sistō* in prez. s sufiksom **-i̯e/o-*. Osnovna literatura: Miklošič, 319; Trautmann, BSW, 281; Vasmer III, 4; Pokorny, 1005; Stang, Verbum, 54. Glej tudi *státi II*, *stâtve*, *stáviti*, *stân*. M. S.

státi II, *stojím* (v. impf.) »stare«, v Polj. dolini analogni inf. *stojáti*; ptc. pret. akt. *(-)stọ́jal*, *-a*, imper. *(-)stọ́j*, 2. pl. *(-)stọ́jte*; pf. *státi*, *stânem* (glej *státi I*); ustrezno pomensko modificirano *pre-*, *v-*, *po-*, *o-*, *ob-*, *raz-*, *za-*, *na-*, *pri-*, *ne-s.*, *se-s. se* idr.; sekundarni impf. *(-)stâjati*, *-am*, dial. *-em*, *(-)stojẹ́vati*, *-am*, deverbalne tvorbe *stája* »statio«, danes navadno le v pomenu »manjši hlev, ograjen prostor za živino«, dem. *stájica*; *stọ́ja* »statio« < **stòj-ja*; tudi s prefiksi, npr. *postája* »Station«; *obstọ̑j* (m.), *-ója* »eksistenca« (tudi z drugimi prefiksi), adj. *obstójen*, *-stọ́jen*, *-jna* »constans«, *obstojẹ̄č*, *-ẹ́ča* »existens, constans«, *stojẹ̄č*, *-ẹ́ča* »stans« (< ptc. prez. akt. f. **stojęt'i* s sekundarnim odpadom *-i* in kratkim refleksom za *-ę-*po zgledu ned. obl. adj.), adv. *stojẹ̑* »stando« = str. *stója*; pkm. *stojẹ̑čki*; v Briž. spom. *nugeſtati pred ſtolom boſigem* »sed est standum ante thronum dei« (II, 71), *predtuima oſima ſtoial* »ante tuos oculos stem« (III, 53–54), v 16. st. *ſtati* »stare« (Megiser), imper. 2. pl. *stuite* (Trubar), v 18. st. *ſtojim*, *ſtâti* »Stare, conſiſtere«, *ſtoję* »stando«; *ſastâjam* »conſiſtere, hærere« (Pohlin).

Prim. stcsl. *stojati*, *stojǫ*, *stojiši* »stare«, sbh. *stòjati*, *-īm* poleg *stȁjati*, *stòjīm* in *stȁjati*, *stȁjēm*, mak. *stoi*, blg. *stojá*, *stoiš*, aor. *stojách*, r. *stojátь*, *stoíšь*, ukr. *stojáty*, *stoïš*, br. *stajácь*, *staíš*, p. *stać*, *stoję*, č. *státi*, *stojím*, slš. *stát'*, *stojím*, gl. *stać*, *steju* (dial. *stoj(i)m*), 3. sg. *steji*, dl. *stojaś*, *stojm*. Psl. **stojā́ti* < **-ē̃ti* (s kontrakcijo v sln., p., č., slš.), **stojíšь* lahko temelji na ide. tematskem **stə-i̯e/o-*, znanim iz het. *tii̯a-* »stopiti« (v kolikor ni slednje le med. k *dāi-* »postaviti«, ptc. *tii̯ant-* »postavljen« iz ide. **dheH-*; glej Friedrich, HW, 223), stvn. 3. sg. *stêt* (< **stajiþ*), 3. pl. *stānt* (< **stajanþ*), kar bi kakor v primeru **kypěti* ≅ lat. *cūpiō*, sti. *kúpyati* zaradi enake oblike 1. sg. prešlo v poltematsko fleksijo (Jasanoff, SMIE, 115). Ide. **-i̯e/o-*prez. je mogoče domnevati tudi v av., stperz. *stāya-* »postaviti«, med. »postaviti se«, z dolgim vokalizmom lat. *stō* < **stāi̯e/o-*, z nejasno kvantiteto osk. *staít* »stat«, *staíet* »stant«, umbr. *stahu* »stō«. Ker gre za glagol doseženega stanja subjekta se zdi možno izhajati iz ide. pf. med. 3. pl. **(ste-)stə-ré* (prim. pf. akt. sti. *tasthā́u* : *tasthimá*, gr. ἕστηκα : ἕσταμεν), kar je po zamenjavi končnice **-re* z **-n̥ti* > balto-slov. **-inti* prešlo v poltematsko fleksijo (prim. tako **grěti* → **gorěti*, prez. **goríšь*). V prid tej domnevi bi govorila p. st. v tematskem stcsl. *stajati*, *staješi*, sbh. *stȁjati*, *stȁjēm*, če gre za ohranitev krepkih oblik aktivne pf. paradigme. Vključitev v aspektni sistem kot impf. k **stãnǫ* je sekundarna. O ide. **staH-* »stati« v slov. glej še *státi I*, *stâtve*, *stân* in dalje *stáviti*. M. S.

stâtve (f. pl.) »iugum, Webstuhl«, redko sg. *stâtva*, dem. *stâtvice* (f. pl.); dial. tudi *stâtiva*, pl. *-e* (Caf), izv. *postâtve* (f. pl.) »štirje drogovi, ki nad tkanino škripce drže« (Caf); v 18. st. *statuva* »Webstuhl, machina textoris« (Pohlin).

Prim. sbh. *stȁtva*, *stàtiva*, *stativo* »greda pri ogrodju statev«, *stàtive* (f. pl.) »statve«, p. *staciwa*, *stacivy* »statve, okvir statev«, č. *stativy* (f. pl.) »leseno ogrodje statev«, *stativo* »prečna greda pri statvah«, dl. *staśivy* (f. pl.), *staśidła* (n. pl.) »okvir statev, statve«. Iz slov. jezikov je rum. *státive* (f. pl.) »statve«. Prvotno **stãtva* »kar stoji« > »pokončni del stojala, statev«, v pl. »statve«, je nomen agentis (tipa **brĩtva* »kar brije«) iz psl. **stãti*. Varianta **statĩva* je (razen v akcentu) besedotvorno primerljiva s **tętivã*. Podobno ali enako je motivirano sbh. *stân*, r. *(tkáckij) stanók*, č. *stav*, slš. *krosná* (n. pl.) (< *»okvir, leseno ogrodje«), lit. *stãklės* (f. pl.), lot. *stakles*, *-e* poleg *stāve*, *stāvi* (pl.), n. *Webstuhl* »statve« (Miklošič, 319; Skok III, 229 s.; Pokorny, 319; Fraenkel, 893). Dalje glej *státi I*. M. S.

stáviti, *stâvim* (v. impf.) »ponere, collocare, aedeficare«, danes navadno le »im Spiel einsetzen, wetten«, sicer le kompoz. *po-s.* (pf.) »ponere«, *za-s.* (pf.) »apponere«, *pre-s.* (pf.) »loco movere«, *pri-s.* (pf.) »addere«, *pred-s.* (pf.) »proponere, vorstellen«, *zoper-s.* (pf.) »obsistere, repugnare« idr.; sekundarni impf. *-stávljati*, *-am* s postv. tipa *postâva* (f.) »statura, figura; lex«, *zastâva* (f.) »vexillum«, *pristâva* »villa« in po tem simpleks *stâva* »postavljanje, gradnja, položaj«, danes le »Einsatz, Wette« (dem. *stâvka*), adj. *-stáven*, *-vna*, abstr. *-stávnost* (f.), *-i*; redko *stâv* (f.), g. *stavî* »stavek, naloga, téma, položaj«, *(-)stȃv* (m.), g. *(-)stáva* »stavek«, dem. *stâvek* (m.), *-vka* »kopica desetih snopov; Gesetz, Satz«, denom. *stâvkati*, *-am* (impf.) »postavljati snope v vrsto« (drugo je neolog. *stâvka* »Streik« (z v. *stâvkati*, *-am* (impf.) »streiken«) < č. *stávka* »isto«, prvotno »ustavitev (dela)«), *stavíca* »ko-

pica treh do petih snopov«; *stâvba* »gradnja, zgradba« idr.; v 16. st. *(vkup) poſtaviti* »compono, construo, praepono«, *ſe ſuper poſtaviti* »refuto, adverso« (Megiser), v 18. st. *ſtavem, ſtaveti* »ponere«, *ſtâva* »positio«, *poſtavem, -veti*; *poſtavlam* »ponere« (Pohlin).

Prim. stcsl. *staviti, -vljǫ, -viši* »statuere, consistuere, (libram) expendere, impedire, cohibere«, *stavljati, -jajǫ* »statuere, impedire, retinere, abominari«, *postaviti, postavljati* »statuere«, sbh. *stȁviti, -īm* (pf.), *pòstavljati, -ām*, mak. *stavi* (pf.), (impf. *(-)stavuva*), blg. *postávja, -iš*, aor. *-ich*, impf. *postávjam, -jaš*, aor. *-jach*, r. *stávitь, -vlju* (impf.), *po-s.* (pf.), sekundarni impf. *postavlját, -áju*, ukr. *stávyty, stávlju*, br. *stávicь, stáŭlju* (pf.), *staŭljácь, -áju* (impf.), p. *stawić, -i, stawiać, -ia*, č. *staviti, -i*, (*stavěti, -ěji* je denom.), slš. *stavit', -ím, stavat', -iam*, gl. *stajić, -ju*, star. *stawić*, dl. *stawiś, -im*. Psl. **stȃviti, *-išь* fungira kot kavz. k **stojā́ti, *stojı̄́šь*. V lit. je izpričan sekundarni kavz. *stóvinti* »postaviti« z intranz. parom *stovė́ti, stóviu*, dial. *stáunu* (*stóvmi*), lot. *stãvêt, stãvu* »stati«. Slednje je glagol doseženega stanja subjekta (rezultativ) in torej najverjetneje deverb., kar velja tudi za psl. tranz. pendant. Psl. **stȃvъ* »položaj, stanje«, **stâvь* »isto« (= lit. *stõvis*) sta torej najverjetneje postverbala in ne predlogi za tvorbo **stȃviti*, kot je mogoče razbrati mnenje pri Vasmerju III, 1. Balto-slov. **stā́ṷī-* je nadomestilo **staHṷéi̯e/o-*, kavz. ide. determinirane baze **staH-u-*, ki je znan v got. *stojan* »soditi« < *»postaviti (pred sodišče)«, ags. *stōwian* »zaustaviti, zadržati«, stvn. *stouwen* »obtožiti, ukazati«, *erstouwen* »grajati«, srspn. *stôwen, stûwen, stouwen* »nakopičiti« (Trautmann, BSW, 281; Feist, Wb., 455). Kavz. **staHṷéi̯e/o-* je tvorjen k sicer nepotrjenemu prez. **st(a)Hṷé/ó-*, prim. balto-slov. **gı̄ṷī-* > psl. **živı̄́šь* k ide. **gᵘ̯iHṷe/o-*. Ide. determinirana baza **staH-u-* (po Brugmannu, Grdr.² II/1, 202, 207, gre za prvotno prez. sufiks *-ṷe/o-*; Hirt, Idg. Gramm. II, 148, rekonstruira dvozložno težko bazo **steṷā-*) je znana še v sti. *sthū́ṇā*, av. *stūna-, stunā* »steber«, gr. στύω »otrditi, povzročiti erekcijo«, στῦλος »steber«, στοιά, στοά (< *στοϜι̯ά) »isto« (Pokorny, 1008). Malo verjetno Fraenkel, ZSlPh XX, 245, ki meni, da balto-slov. **stā́ṷī-* temelji na ide. pf., kot je izpričan v sti. *tasthā́u*, saj je sti. *-u* običajna končnica 1. in 3. sg. pf., če se sti. koren končuje na vokal, prim. *dadhā́u* : 1. pl. *dadhimá* kakor *tasthimá* ipd. Glej tudi *státi I–II, stâtve, stân, ràstvec*. M. S.

stebȅr (m.), g. *-brȁ* »columna«, mlajše *stéber* (m.), *-bra*, črnovr. *stə̀bər, -brə*; dem. *stebrȉč* (m.), *-íča* poleg *stebrîček* (m.), *-čka* in *stebrȇc* (m.), *-brcȁ*; kol. *stebrjȅ, stebrǫ̑vje* (n.); *stebríšče* (n.); adj. *stebrȃst, -ásta, stebrnȃt, -áta, stebrǫ́ven, -vna, stȅberski, stebrovȋt*; v 16. st. *ſteber* »trabs, stele, columna«, *ſtiber* »columna« (Megiser), v 18. st. *ſteber* »columna« (Kastelec-Vorenc), *stebr* »columna« (Pohlin), *ſteber* »Säule« (Gutsmann), mtpn. *Stebernjak*.

Prim. hrv. *stàbar, -bra* »drevo, deblo«. Psl. **stъbъ̀rъ*, g. **-ъrá* je identično z lit. *stùburas*, vzh. lit. *stū̃buras* »hrbtenica, steber, drog za sušenje pri peči«, lot. *stuburs* »visok parobek, steber« in dalje sorodno s stnord. **stubbi* »parobek, štor«, srspn. *stubbe* »isto« (Zubatý, Stud. I/2, 158 s.; Fraenkel, 928). Psl. in balt. gradivo narekuje rekonstrukcijo **st°bh°/uro-*, kar je redukcijska stopnja k **stobho-ro-* (Miklošič, 323; Vasmer III, 16). Dalje glej *stobor*. M. S.

stéblo (n.), g. *-a* »caulis«, dial. tudi »zelje« (Banjščica), »slamica, deblo«, *steblȏ* (n.) »isto«, v Dict. *stablo*; gor. *stebȇl* (f.), *-blȋ* (Pleteršnik), *stòbl̥* (Poljane; Ramovš, Zbrano delo I, 82), rož. *stəbvə̑*, g. *stəbléta* (Šašel, RNB, 114), črnovr. *stə̄bl̥* (m.), *-lə* (Tominec, 208), pkm. *stéblo* (n.), *-a* (Novak, Slovar, 102); dem. *stébelce*, dial. *stábelce*, kol. *steblǫ̑vje, stébelčje, stâblovje*, adj. *stéblov, stébeln, stéblov*; subst. *steblíka* »steblo, šiba, veja«, kol. *steblikovína*; v. *steblíti se, -ím se* (impf.) »poganjati stebla, šibe«; v 16. st. *ſteblu* »caudex, stirps« (Megiser), v 18. st. *ſteblu* »caudex«, *ſtablu* »stirps« (Kastelec-Vorenc), *ſteblu, -eta* »Halm, Getreidstengel« (Gutsmann); tpn. *Steblevek*, l. 1428 *Stablowikch*, 1483 *Steblowik* (M. Kos, Gradivo HTS, 571); *Steblovnik*, l. 1452 *Steblonikch*; *Stebovnik*, l. 1436 *Stabelnik* (Blaznik, Gradivo HTS II, 336).

Prim. csl. *stьblo* »caulis«, *stьblь* (m.) »caudex«, sbh. *stáblo* »isto, deblo«, star. hrv. tudi *cablo*, čak. *stablȍ*, mak. *steblo*, blg. *stъbló, stebló*, r. *stébelь* (m.), *-blja*; *stebló*, ukr. *stébelь* (m.), *-blju*; *stebló*; br. *scjabló*, p. *ździebło, źdźbło*, č. *stéblo, stýblo*, dial. *zblo*, stč. *stblo*, slš. *steblo*, gl. *stwjelco*, dial. *spjelco* (< dem.), dl. *spło*, dial. *zbło* »bilka, steblo«. Psl. **stьblȍ* poleg **stь̏blь* (sln. oksitoneza je lahko analogna po *steblȍ*) sta besedotvorno najverjetneje substantivizirana adj. (< ptc.) tipa **deblȍ, *bylȍ, *bȳ̆lь* neizpričanega glagola **stьbe/o-* »štrleti, biti trd in stati pokonci« = lot. *stibt, stìebu* »omamiti«, s podaljšavo lit. *stýbti, stybstù* »pokonci se postaviti, zrasti v višino« (poleg *stýpti* »isto«, *stìpti, stimpù* »otrdeti«). Od nominalnih tvorb prim. zlasti lit. dial. *stìbliai* »gole veje« (m. pl. k sg. **stìblis*, g. **-io* ≅ psl. **stь̏blь*), *stìbilas, stìbiras* »steblo, kocen, štor«, *stìbis* »penis«, *stíebas* »bruno, drog, steblo, slamica«, lot. *stibis* »suha šiba«, *stiba* »palica, šiba«, sti. *stibhi-, stimbhi-* (m.) »grm, šop« in morda gr. στίβος »uhojena pot«, στιβάς, -άδος »stelja, slama«, στῖβη »slana« iz ide. baze **stĕ̄b(h)-, *stı̄̆b(h)-*. Osnovna literatura: Trautmann, BSW, 287; Vasmer III, 7; Fraenkel, 903 s.; Mühlenbach-Endzelin III, 1064 s.; Mayrhofer III, 515; Frisk II, 799; Pokorny, 1015. Glej tudi *stvȍl*. M. S.

stegnȅ (f. pl.), g. *-gȅn* »(navadno z dvema plotoma) ograjena pot za živino«, tudi *stegnȁ* (n. pl.), g. *-gȅn* »isto«; z drugačno vokalizacijo *stágne* (f. pl.), g. *stagȅn*; tpn. *Stegne* (f. pl.) in morda *Stagonce*, cgn. *Stegenšek*. Prim. stcsl., stsb. *stьgna* »platea«, star. hrv. *stagna* »semita, trames« (Vrančić), izpričano še pri Stulliju; čak. *stãgna* (f.) »vaška cesta, strma steza« (Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1149), *stàgna* »zelo strma ulica« (Smokvica na Korčuli) tpn. *Stagnâ* (strmi del Bola) (Skok III, 324), blg. *stъgdá* »trg«, r. *stógna* »trg, cesta« (Lomonosov), str. *stъgna* »trg, ulica«, p. dial. *ściegna* »strnišče, pašnik« (navaja Karłowicz, SGP V, 339), stp. *ściegna* »razpotje«, kašub. *stegna* »steza«, slovin. *stěi̯gna*. Psl. **stьgnȁ* je sorodno s psl. **stı̄̆g-ti, *stı̄̆gnešь*, impf. **stigā́ti, *-āješь* »priti, prihajati«, **stьdzȃ* »steza«, kjer gre najverjetneje za substantivizacijo starega ptc. f. **stighnā́* k prez. **stéi̯ghne/o-* > psl. **stı̄̆gnešь* (Skok, l. c.; Vasmer III, 17; Pokorny, 1017). Podobna tvorba, vendar s sufiksom *-tā*, ide. **stightā*, je znana v stir. *techt* »potovanje,

plovba, vožnja«, kimr. *taith* »potovanje«, bret. *tiz* »naglica«. Dalje glej *stígniti* in *stezȁ*. M. S.

stégno (n.), g. *-a* »femur«, dial. *krvavo stegno* »neka pošast« (Savinjska dol., kraš., dol.), dem. *stégence* (n.), izv. *stegneníca* »os femuris«, adj. *stégenski* »Schenkel-«, *stegnȃt*, *-áta* »dickschenkelig«; v 18. st. *ſtegnu* »femur« (Kastelec-Vorenc), *stêgnu* »femur« (Pohlin).

Prim. stcsl. *stegno*, *stьgno* »femur«, sbh. *stȅgno*, čak. *stegnȍ*, r., ukr. *stegnó*, br. *scjagnó* »stegno«, p. *ścięgno* »kita«, dial. *śćehno*, č., slš. *stehno*, gl. *sćehno*, dl. *sćogno* »stegno«. Psl. najverjetneje **stegnȍ*. Rekonstrukcijo **stьgnȍ*, ki sloni zgolj na stcsl. varianti, izključujeta vsaj sln. in sbh. Dalje negotovo. Mikkola, Ursl. Gramm. II, 163, ki rekonstruira psl. **stegno*, povezuje z lat. *tīgnum* (< **tegno-*) »tram, hlod« in dalje s psl. **stežerъ*, **stožerъ*, **stogъ* (sprejmeta Vasmer III, 8; Schuster-Šewc, HEWb., 1271 s.). Lidén, Arm. Stud., 31, ki rekonstruira psl. **stьgno*, povezuje z arm. *t^{c}ēkn*, g. *t^{c}ikan* »rama, pazduha, roka«, pl. *t^{c}itunk^c* »pleče, hrbet, stran (zgradbe)« < **tig$^{u̯}$-en-* (?) in stir. *tóeb*, *tóib* (n.), kimr., korn., bret. *tu* »stran« < **toig$^{u̯}$os-* (sprejme Pokorny, 1018). Slednja primerjava je semantično prepričljivejša, vendar fonetično nepopolna. Možno bi bilo domnevati, da se je prvotno **stoig$^{u̯}$nó-* > **stěgnȍ* sekundarno nazaliziralo v **stęgnȍ* (kar se lahko ohranja v p. *ścięgno*), to pa disimiliralo v **stьgno* (stcsl.) oz. **stegnȍ* (sln., sbh. in po vsej verjetnosti večina sev. slov. gradiva). M. S.

stẹ́kel (adj.), f. *stékla* »besen, divji«, tudi *vztékel* »isto«, npr. *vztekli ino nespametni ljudje* (Dalmatin); k temu *steklína* (f.) »hydrophobia«, toda v 18. st. pri Pohlinu *steklina* »Windſucht; rabies« poleg *stêklè pès* »Windiger Hund; canis rabidus« (prim. hrv. *steklina* »rabies«, č. *vzteklina* »rabies; hydrophobia«, dial. *ztěklina* »besen človek«, knjiž. *vztek* »bes, gnev«, dl. *sćaklina* »rabies«), tudi *vzteklína* »isto« poleg *steklóba* (f.), *steklǫ̑st*; v. *stéči*, *stéčem* (pf.) »pobesneti«, *vztéči* (pf.) »isto« (že pri Krelju) poleg *vztẹ̑kati*, *-am* (impf.) »divjati, besneti« (že pri Dalmatinu); *stekláča* (f.) »vrsta strupene gobe« (vzh. štaj.), prim. hrv. *steklača* »isto« (Vitezović) poleg *steklíca* »isto«; sem spada najbrž tudi sln. *stekláč* (m.) »vagabund, rokovnjač«.

Prim. csl. *vъsteklъ* »rabidus«, hrv. *stȇklī* »besen«, v. *stèći*, *stèčēm* (pf.) »postati besen«, mak. dial. *steka se* »srditi se«, r. dial. *stéčka* »tiha pasja togota, bes« (Dal', Slovar'[3] IV, 533), ukr. *vsteklyj* »nor«, *vstikatysja* »pobesneti«, *vstič* »bes« (citirano po Miklošiču, 348), p. *wściekły* »stekel; besen, divji«, *wściec się* »razjeziti se«, č. *vzteklý* »stekel; jezen, besen«, *vztek* »bes, gnev«, *vztekati se* »togotiti, besneti«, gl. *sćekły* »stekel«, *sćekłosć* »steklina«, dl. *šćakły* »besen, divji«. Psl. ptc. pret. akt. **vъz-tèklъ* (m.), f. **-klȁ* k **vъz-tek-ti* »podivjati, pobesneti«; že Miklošič, 347 s., je sklepal o pomenskem odtenku k psl. v. **tek-tī̆* »currere« (sprejemajo Machek,[2] 706; Brückner, 635; Skok II, 450). K slov. gradivu je mogoče pritegniti sti. *stákati* »zoperstavljati«, ki ga Mayrhofer III, 509, z rezervo primerja s pomensko bolj oddaljenim av. *staxta-*, *staxra-* »krepak, čvrst«. Glej tudi *téči* in *stȍk*. M. F.

steklenı́ca (f.) »neka kožna bolezen, pri kateri se dobi mehurje, ki se ognojijo in posušeni puščajo na obrazu lise, podobne lišajem« (Povir na Krasu); verjetno izvedenka iz slov. ptc. pret. akt. **vъz-tek-lъ*, prim. r. dial. *stéklo* »trda in gladka oteklina« (Dal', Slovar'[3] IV, 525), od v. **vъz-tek-ti* »nabrekniti, oteči«. Dalje glej *téči*. M. F.

stéklo (n.), g. *-a* »vitrum«, star. *steklȍ*, *-ȁ*; številne izv., npr. *steklár* (m.), *-ja* »vitrearius«, v. *steklíti*, *-ím* (impf.) »gläsern«, pf. *za-s.*, adj. *steklȃst*, *-ásta* »glasartig«, *steklẹ̑n*, *-a* »vitreus« z izv. *stekleníca* »lagona«, kol. *steklenína* »vitraria« idr. Korenski vokal je kakor v primerih *meglȁ*, *mégla*, *deskȁ*, *déska*, *steblȍ*, *stéblo* idr. sekundaren. Fonetično pričakovani razvoj **stьklȍ* > sln. **sklȍ* je potrjen v dial. in star. adj. *sklẹ̑n* »steklen«, substantivizirano v 18. st. *sklęn* »acureb, vitrum« (Pohlin) in izv., npr. *skleníca* »steklenica« (Ramovš, Kr. zg., 159), od katerih je danes knjižno le *sklenína* »emajl«. V star. jeziku in v mnogih dial. se za pojem »vitrum« pretežno uporablja *glȃž* (m.), *-áža* < srvn. *glas* »steklo«. Beseda je zadovoljivo izpričana od 18. st. dalje: *sklen*, *ſtaklu* (naknadni pripis ob *glaſh*) »vitrum« (Kastelec-Vorenc), *ſteklu* (poleg *glash*) »Glas«, *ſteklar* (poleg *glashar*) »Glaser«, *ſtekloun*, *ſteklen* (poleg *glashoun*, *glashen*) »glasern« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *stьklo* »vitrum«, adj. *stьklěnъ* »vitreus«, sbh. *stàklo*, dial. *càklo*, *sklȍ*, hrv. čak. *caklȍ* (Vrgada, Hvar), mak. *staklo* (< sbh.), blg. *stъkló*, pri Mladenovu *ckló*, r. *stekló*, dial. *skló*, ukr. *skló*, pl. *stékla*, br. *škló* < p. *szkło*, č., slš. *sklo* »isto«, gl. *škla* (f.), *-ě* »skodelica, posoda«, dl. *škla* (f.) »isto« (< kol. **stьkl'a*). Splošnoslov., eventualno psl. **stьklȍ* je nedvomno izposojeno iz germ. jezikov. Star. avtorji navajajo kot možni vir izposoje got. *stikls* (m.) »kozarec, skodelica«, stvn. *stehhal* (m.) »isto« in stnord. *stikill* »konica (zlasti roga, ki služi kot kozarec)« (Miklošič, 328, Frw., 56; Stender-Petersen, Lwk., 397 ss.; Vasmer III, 9 idr.). Ker so v času od 3.–5. st. Franki ob Renu prevzeli rimsko tehniko izdelovanja steklenih rogov za pitje, se zdi verjetno, da je slov. **stьklȍ* izposojeno s severozahoda, tj. iz prazahgerm. **stikla-* (m.) ali od gotskih naseljencev v južni (ali srednji) Nemčiji (podobno Knobloch, ZSlPh VI, 310). Gramatični spol v slov. je razložljiv s hkratnim pomenskim prehodom v nomen materiae, pri katerih je nevtrum zelo razširjen, prim. **sьrebrȍ*, **zȏlto*, **tě̑sto*, **ȍlovo*, **želě̑zo*, **drȅvo* ipd. Iz istega vira ali preko slov. jezikov je izposojeno lit. *stìklas*, stprus. *sticlo* »kozarec«, lot. *stikls* »steklo« in rum. *stíclă*, *stéclă* »isto«. Glej tudi *sklenína*. M. S.

stẹ́len (adj.), f. *-lna* »ki ima tele«, npr. *stelna krava* »krava s teletom«. K temu *stelce*, prim. *dati kravo v stelce* »tako, da tele in mleko ostane redniku«.

Prim. sbh. *stȅon*, f. *stȅona* »breja (o kravi)« (Della Bella, Stulli, Vuk), hrv. tudi *stȅlan*, f. *stȅlna*, r. *stél'njaja koróva* »breja krava«, gl. *sućelna kruwa* »isto«, *sćelna k.*, dl. *sćelna* »breja«. Izvedeno iz **telę*, prim. č. dial. *telný* »brej«, knjiž. *stelný* »isto«, *stelná kráva* »breja krava«, p. *cielna* »breja«, npr. *cielna łania*, plb. *stilenă jolüvaićă* »breja krava« (Polański, PED, 137), lit. *telìnga kárvė* »isto«, lot. *telîdze* (Miklošič, 348; Vasmer III, 9; Otrębski, LP III, 174).

stȇlj (adv.) »pičel (o meri)« (Temljine) < **sъtı̄l'ь* < vulg. lat. *subtīlis* »tenak, droben«. Drugačno pot prevzetja domneva Štrekelj, LMS 1892, 37, ki izvaja iz it. *sottile* »tenak, droben«, furl. *sotîl* »isto«, *sutîl* < lat.

subtīlis »isto« < »ki gre skozi tkanino, platno« iz lat. *sub* »pod« + *tēla* »platno« (Battisti-Alessio, 3565; Walde-Hofmann II, 619 s.). M. F.

stẹ́lja (f.) »stramentum«, črnovr. *stîelę* »isto« (Tominec, 208), pkm. *stèla*, g. *stèle* (Novak, Slovar, 102), vendar bkr. »praprot, Farnkraut«, ki kaže, da je apelativ lahko označeval vrsto podrasti, ki je bila primerna za steljo. K slednjemu pomenu prim. hrv. *stȅlja* »praprot« (Žumberak; Skok, JA XXXIII, 370), *stêlja* »orlova praprot« (Ozalj). Dem. *stẹ́ljica*, tudi v fit. *divja steljica* »Polypodium dryopteris«, *sladka s.* »Polypodium vulgare«. Sem izv. *stẹ̑ljnik* (m.) »kraj, kjer se grabi steljo« (gor., bkr.), tudi »kjer se stelja spravlja« in »koš za steljo« (Tolminsko), *stẹ̑ljnica* (f.) »drobir pri stelji« in »kraj, kjer se grabi steljo«. Pogosto v mtpn., prim. *Stelja*, *U Stel*, *Stelnik*, *Stelniki* in hdrn. *Stelnica* (Bezlaj, SVI II, 220). V 18. st. *ſtèla* »stramentum« (Kastelec-Vorenc), *ſtela* »Streu für das Vieh« (Gutsmann).

Prim. hrv. *stȅlja* »polnilo za sedlo«, čak. *stȅja* »isto«, mak. *stela* »s čimer je napolnjeno tovorno sedlo«, blg. *stélka* »stvar, s katero se kaj pokrije«, č. dial. *stel'* (m.) »stelja« (navaja Machek[2], 578). Psl. **stèl'a* (f.) je nomen actionis > nomen acti »kar se nastelje, položi« iz prez. osnove **stèl'ešь* »sternere« z inf. **stьlãti*, prim. sln. *stláti*, *stẹ́ljem* »isto«, stcsl. *stlati*, *steljǫ*. Dalje glej *stláti* in *pǫ́stelja*. M. F.

stẹ́na (f.) »paries«, tudi »skalnata stena« in »skala« (Tomšič), kol. *stẹ̑nje* (n.) »skalnate stene«, *steník* (m.) »lesena stena pri podu ali seniku«, adj. *stẹ́nski*; orn. *Stena*, *Stenar*, *Stenica*, l. 980 *Stenniz*, l. 1403/4 *Stenczperg* (Blaznik, HTS I, 337), tpn. *Stenica*, mtpn. *Stenčnik*; sem verjetno cgn. *Stenšek*, *Stenšak*. V 16. st. *ſtena* »Wand, parjes« (Megiser), v 18. st. *ſteina* »ſyd, paries« (Kastelec-Vorenc), *stęna* »Wand; paries, latus« (Pohlin), *ſtena* »Wand« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *stěna* »murus, paries«, sbh. *stijèna* »skala, skalnata stena, kamen; stena, zid«, hrv. *stȇn* (f.), *-i* »skala« (Cres; Tentor, JA XXX, 201), *stȉjen* »isto« (Rab), *stijenja* »skalnata stena, pečina«, čak. *stȋnȃ*, akz. *stȋnu* »kamen« (Vrgada), mak. *stena* »stena«, dial. »zid«, blg. *stená* »zid, kamnita ograja, stran česa«, str. *stěna* »ograda, stena, zid; zaščita, plot; shramba za denar; strmina« (Sreznevskij, Mat. III, 587 s.), r. *stená* »stena, pregrada; strnjena vrsta vojakov v kulaškem boju«, ukr. *stiná* »stena; pečina«, br. *scjaná* tudi »vrsta česa, ki stoji ravno drugo ob drugem; meja, ki v dolini deli dve polji« (Nosovič, 628), p. *ściana* »stena, zid; goščava (dreves)«, č. *stěna* »stena, zid«, slš. *stena* sem fraza *stena, komin sa ma svalil(a)* »žena je rodila« (Kálal, Sl., 643), prim. sln. *peč se je podrla* »isto«, gl. *sćěna* »stena, skalnata stena«, dl. *sćiena* »stena«, plb. *st'onă* »isto«. Psl. **stěnā̃* (f.) (poleg dial. **stěnь* (f.) in **stěn'a*) je razen v spolu enako germ. **staina-* (< **stoi̯-no-s* : **stoi̯-nā* > psl. **stěnā̃*) v got. *stains* »kamen, skala«, stvn., srvn. *stein* »isto«, nvn. *Stein*, stnord. *steinn*; sorodno je tudi gr. στῖα (f.), στῖον (n.) »kamenček, kremen« < **stii̯ā* oz. **stii̯o-m* (Miklošič, 323; Trautmann, BSW, 281; Kluge[22], 698). Meillet, Ét., 446, je sklepal, da je psl. **stěna* kolektiv k tvorbi, ki jo izpričujejo germ. jeziki. Toda stene oz. zidovi so bili prvotno narejeni iz lesa in gline, zato Schuster-Šewc, HEWb., 1276, opozarja, da je germ. pomen verjetno sekundaren, prvotno pa naj bi **stěna* pomenila »sestavljena ipd.« (prim. pomen br. oblike), tvorba pa naj bi bila deverb. tvorjena iz osnove, ki se ohranja v lit. *stìngti*, *stìngstu*, *stìngau* »otrpniti, sesiriti, trd postati«, lot. *stiñgt* »postati čvrst, kompakten«, *stingis* »otrpel odrevenel« (← **sti-n-g-*), sti. *styā́yate* »sesiriti, postati trd« (Pokorny, 1011). Izposoja iz germ. jezikov (Kiparsky, Lw., 85 s.) ni verjetna tudi zaradi drugačnega slovničnega spola slov. oblike. Glej tudi *stenár* in *steníca*. M. F.

stenár (m.), g. *-ja* »tesar«. V 18. st. *ſtenar* »Zimmermann, zimprer, zimperman, hiſhoſtavez« (Gutsmann), tudi pri Pohlinu: *stenar*, *-ja* »faber lignarius«, *stęnovz* »isto«. K slednjemu verjetno cgn. *Stenovec*, *Stenovic*. Verjetno mlada tvorjenka, ki je mogla biti iz slov. **stěnā̃* izpeljana iz pomena »(hišna) stena iz lesa«. Dalje glej *stẹ́na*. M. F.

steníca (f.) »cimex«, npr. *podzemne*, *vodne stenice*, *zelena stenica* »Polomena prasina«, adj. *steníčav*, *steníčast*. V 16. st. *ſteniza* »cimex« (Megiser), v 18. st. *steniza* »isto« (Pohlin), *ſteniza* »Wanze« (Gutsmann). Prim. csl. *stěnica* »cimex«, sbh. *stjènica* »isto«, mak. dial. *stenica*, sin. *drvenica*, r. *stenník* »črv, ki slišno razjeda drevo« (Dal', Slovar'[3] IV, 607), č. *stěnice* »stenica« (Jungmann, Sl. IV, 303), gl. *šćona* »isto«, dl. *sćěń* (m., f.), *sćěna*, *sćěnava*, plb. *stenaićă*. Iz slov. jezikov je rum. *stelniţă* (Erdelj, Banat; Tiktin, Wb., 1490) z disimilirano konzonantno skupino *-nn-* < *-nьn-* kot sbh. *saònice* »sani« < **sanьnice*. Slov. **stěnьnica* (f.) je izvedeno iz slov. **stěnā̃* (Miklošič, 323; Schuster-Šewc, HEWb., 1422), ker se stenice rade zadržujejo v lesenih stenah. Enako je motiviran nvn. hipokoristik *Wanze* »stenica«, srvn. *wanze* »isto« iz srvn., stvn. *want-lûs* »stenska uš« (Kluge[22], 777). Dalje glej *stẹ́na*. M. F.

stẹ̑nj (m.), g. *-a* »ellychnium, Docht«, pri Cafu in Cigaletu tudi *stẹ̑n* (m.), *-a* »isto«; adj. *stẹ̑njast*, *-a*, npr. *stenjasta preja* »debela, malo vita, navadno bombažna preja« (SSKJ IV, 937); v 17. st. *stegn* »ſtopino« (Alasia), v 18. st. *ſteîn* »en taht v' ſvézhah, ellichnium« (Kastelec-Vorenc).

Prim. sbh. *stȉjenj*, g. *stȉjenja*, čak. *stȋń*, g. *stȋńȃ* »isto« (Vrgada), na Cresu tudi »Regenstreifen« (Tentor, JA XXX, 201), štok. še *stijènjak* (m.), *stijènje* (n.), *sténja* (f.), *stȇn* »ellychnium«. Prvotno **stěn'ь* (m.) je morda pomenilo *»pripadajoč senci, ki je v zvezi s senco, senčen«. V tem primeru gre za derivacijo iz psl. **stěnь* (f.) »senca«, prim. stcsl. *stěnь* »senca«, r. *sténь* (f.), č. *stín*, slš. *tieň* »isto« (Miklošič, 323). Iz slov. jezikov je alb. *stéjë* »stenj«. Do pomenskega prehoda »senčen« > »stenj« je lahko prišlo zato, ker je stenj temnejši od plamena. Druga možnost je izhajanje iz pomena *»senca«, kar bi preko vmesnega *»duša« prav tako lahko dalo pomen »stenj«, prim. sln. *dúša* »anima« in »ellychnium« (Cigale), hrv. čak. *dušȉca* »ellychnium« (Hvar). K sln. intonaciji prim. *srȇž* < **séržь*, sbh. *srȉjež*, g. *srijèža*. Psl. **stěn'ь*, g. **stěn'à* »senca« je domnevno sorodno s psl. **těn'ь* »isto«, glej *tẹ́nja*. M. S.

stenjáti, *-âm* (v. impf.) »stokati, tarnati«. Prim. stcsl. *stenati*, *-njǫ*, *-nješi* »gemere«, sbh. *stènjati*, *stȅnjēm* »isto«, mak. *stenka*, blg. *sténja*, r. *stenátь*, *stená-*

ju, č. *sténati* »tarnati«, zastarelo *stenati*, slš. *stenat'*. Psl. v. **stenāti*, **stèn'ešь* poleg **stenāješь* »stokati« je sorodno lit. *stenė́ti*, *stenù* »ječati«, lot. *stenêt*, *stenu* »isto«, stprus. *stenuns* »gelitten«, ags. *stenan* »stokati«, gr. *στένω* »isto«, sti. *stánati*, *stániti* »grmeti«; vse k ide. **(s)ten(H)-* »grmeti, bobneti; stokati« (Miklošič, 321; Trautmann, BSW, 286; Vasmer III, 10; Fraenkel, 901; Pokorny, 1021). Glej tudi *tontonẹ́ti* in *stǫ́kati*. M. F.

stẹ́ti se, *stámem se*, *stmȇm se* (v. pf.) »sesiriti se, strditi se«, npr. *steta kri*, *kri se stame* (štaj.). V slov. jezikih odgovarja samo p. fraza *ścięta krew* »strjena kri«. Suponirati je mogoče psl. **sъtęti*, **sъtьmǫ*. Pomensko enako je lit. *tenė́ti* in tudi *tumė́ti*, kar kaže na dve različni osnovi. Verjetno je treba izhajati iz osnove **ten-* (Bezlaj, Eseji, 130). Dalje glej *tẹ́ti*.

stezȁ (f.) »semita, trames«, danes tudi že *stéza*; kor. *stezdȁ* (nastalo po kontaminaciji regularnih refleksov **stьzȁ* > **zdzà* > (disimilacija) **zdà* in akz. *stəzǫ̑* < **stь̏zǫ* (Ramovš, Hgr. II, 223)); dem. *stezíca*; izv. *stezína* »steza« (bkr.), »pešpot poleg kolovoza v gozdu« (Lašče); v 16. st. *natuih ſteſah* (Trubar), *ſtésa* (Dalmatin; navaja Rigler, Začetki, 227), *ſtesa*, *ſteſa* »semita« (Megiser), v 17. st. *ſteſa* »ſentiero« (Alasia), v 18. st. *stęſa* »semita« (Pohlin).

Prim. stcsl. *stьgda*, *stьza* »semita«, sbh. *stàza* in *stȁza*, hrv. čak. *stȁza* (Vrgada), *stazȁ*, akz. *stȁzu* (Istra, Novi), blg. *stъgdá* »trg«, r. *stezjá*, dial. *stegá*, str. *stьza*, *stьzja*, *stъzja*, ukr. *stéžka*, p. *ścieżka*, stp. *ścdza* (navaja Brückner, 528), *ścieżka*, č. *stez*, *stezka*, stč. *stzě*, slš. *stezka*, gl. *šćežka*, dl. *sćažka*. Psl. **stьdzȁ* (akz. najverjetneje **stь̏gǫ*; prim. posplošitev takšne akcentuacije v delu sbh. in izostanek palatalizacije v r. dial.) je identično z lot. *stiga* »pot, steza« in morda stvn. *stega* »stopnice, lestev« < ide. **stighā* (f.) : **stigho-* (m.) v stnord. *stigr* »steza«, stvn. *steg* »brv«; **steighā* v stvn. *stîga* »pot, steza« (**stĕighā* > stvn. *steiga*, n. *Stiege*, ags. *stǣger* »stopnica«); **ste/oigho-* v gr. *στοῖχος* »vrsta, črta«, alb. *shteg*, pl. *shtigje* »steza«, stvn. *steiga* »strma steza«, kimr. *mor-dwy* »plovba« (Miklošič, 328; Vasmer III, 8; Pokorny, 1017 s. idr.). O ide. bazi **steigh-* glej še *stígniti* in *stegnȅ*. M. S.

stežȃj (m.), g. *-a* »cardo«, *na stežȃj* »angelweit«; *stežẹ́r* (m.), *-a* »cardo«, *stȇžje* (n.) »kol sredi stoga«.

Prim. stcsl. *stežerъ* »fulcimentum, cardo«, sbh. *stežȁjica* »del tečaja, v katerega se vtakne zatič« (Vuk), *stožaj* »tečaj« poleg *stežaj* »hrast« (slednje je domnevno pomenska specializacija iz »drog, deblo«, prim. tudi hrv. dial. *stežȃr*, *-ára* (Bjelovar) in rum. *steájer*, *stéjer* »drog, za katerega privežejo konje, ki s teptanjem mlatijo žito«; Skok III, 337), *stȅžēr* »rod, pleme« (Vuk; k pomenu prim. sbh. *lòza*), mak. *stežer* »drog, ki ga ob mlačvi postavijo med požeto pšenico, da zanj privežejo konje, ki jo teptajo«, blg. *stéžer* »isto«, r. csl. *stežerъ* »drog v kopici«, r. *nástežь* »na stežaj«, p. *na ścieżaj*, *na ścieżą* »na stežaj«, *ścieżeja* »tečaj, pol«, č. *stěžej* (f.), *-e*, stč. *stěžeje*, *stežejie* »tečaj, pant«, gl. *sćežor*, *-a* »jambor«, dl. *sćažor*, *-a* »drog v kopici«. Psl. **stěž-ajь* < **-ějь*, **stěž-erъ* »drog, količek« → »zatič, tečaj« sta tvorbi iz posredno izpričanega **stežь* (prim. sln. *stȇžje* ≤ **stežьjȅ* in r. *nástežь*) < ide. **steg-* »drog, kol, krepelo, hlod«, prim. arm. *tᶜakn*, *-kan* »krepelo«, lat. *tīgnum* (< **tegno-*) »tram«, stnord. *stjaki* »kol, drog«, stvn. *stehho* »gorjača, kol, zatič«, lit. *stegerỹs*, g. *stẽgerio* »suho steblo« (Trautmann, BSW, 285; Vasmer III, 8; Pokorny, 1014). K tvorbi **stěž-ajь* prim. **brȃt-ějь*. O domnevni heteroklizi v **ste/ože/ěrъ* glej *stožẹ́r* in dalje *stȍg*. M. S.

stígniti, *stȋgnem* (v. pf.) »prispeti, doseči« (po Pleteršniku le kajk.); v sln. dial. so izpričani kompoz. *za-s.* »isto« (Caf), *pre-s.* »prehiteti« (Cigale, Caf) in *do-s.* »doseči, prispeti« (Miklošič); samo v Jurčičevem Tugomerju potrjeno *dostíči*, *-žem* je izposojeno iz sbh.

Prim. csl. *stignǫti*, *-neši*, iter. *stizati*, *-ajǫ*; »venire«, sbh. *stȉći* (poleg *stȉgnuti*), *stȉgnēm*, (prvotni iter.) *stȉzati*, *-žēm*, mak. *stigne*, *stiga*, blg. *stígna*, *stígam*, r. *dostíčь*, *dostígnutь*, *-gnu*, impf. *dostigátь*, *-áju*, ukr. *postýgty*, *-gnu*, impf. *postygáty*, *-áju*, p. *(do)ścignąć*, *ścigać*, č. *stihnouti*, *-nu*, impf. *stíhat*, *-ám*, slš. *stihnút'*, *-nem*, *stíhat'*, *-am*, gl. *dosćahnyć*, *-hnje*, »dohiteti«, *sćěhować* »slediti«. Psl. **stīg-ti* (sekundarno **stīgnǫti*), **stīgnešь* »priti, dospeti, doseči« je nazalno sufigirani prez., primerljiv s sti. *stighnóti* »vzpenjati se«, ved. opt. prez. *pra-stighnuyāt* »naj se povzpne«, stir. *tíagu* »hoditi, iti«, prim. dalje gr. *στείχω* »isto«, got. *steigan*, stnord. *stīga*, stvn. *stîgan* »vzpenjati se«, lit. *steĩgti*, *steigù* »prirediti, spraviti v tek«, lot. *stèigt*, *stèidzu* »pospešiti«, *stèigtiês*, *stèidzuôs* »pohiteti, podvizati se« iz baze **steigh-* »korakati, vzpenjati se« (Miklošič, 323; Trautmann, BSW, 285 s.; Vasmer III, 14; Pokorny, 1017 s. idr.). Psl. akutirana intonacija je prenesena iz tranzitivnih nazalno infigiranih prezentov, nastalih iz lahkih baz, kjer temelji na sekundarni podaljšavi ničte stopnje, ki je zamenjala polno, prim. iz baze **ieug-* prez. **iu-né-g-mi* : **iu-n-g-més* → balto-slov. **iū-n-g* > lit. *jùngiu*; zamenjano z nazalno sufigiranim prez. v psl. **vy̋knǫti* iz lahke baze **euk-* »navaditi se, naučiti se«. Glej tudi *stezȁ* in *stegnȅ*, *prestížen*. M. S.

stípor (m.), g. *-ja* »Tussilago farfara« (štaj.), pkm. *stíjpor* »isto« (Novak, Slovar, 103), *stiper*, *stipor*, *štipor* (Willfort, Zdravilne rastline, 169). Prim. hrv. *stiper* »Petasites officinalis« (Šulek, Im. bilja, 376). Nejasno; morda prek progresivne disimilacije *p – l* > *p – r* prevzeto iz srvn. dem. *stüppel* poleg *stüppe* in *stuppe* »prah pri zdravljenju oz. čaranju; prah« (Lexer, Mhd. Wb. II, 1275). V prah zdrobljene korenine stiporja se v ljudskem zdravilstvu uporabljajo za pospeševanje potenja. Sin. so *lapúh*, *podbẹ̑l*, *repúh*, *svinjaríca*, *oslova stopínja*. Glej tudi *štúpa*. M. F.

stȉrp (m.), g. *stírpa* »enoleten kozlič« (Soška dol.). Prevzeto iz furl. adj. *stèrpe* »jalov (o kravah, ženskah)« (Pirona, VF, 1115), ben. it. *sterpo* »isto«, *agnela sterpa* »ovca, ki še ni imela mladičev« (Boerio, DV, 630), kar tako kot rum. *sterp* »nerodoviten« in alb. *shterpë* »jalov«, *shterpa* »jalova ovca« odraža lat. **extirps* »brez rodu, naraščaja, podmladka« iz *stirps*, *-pis* »rod, pleme; grm, drevo; korenika, temelj, osnova«, it. *stirpe* »rod, izvor« (Bezlaj, Eseji, 98; Tiktin, Wb., 1492; Wartburg II, 277). Glej tudi *stŕpel*. M. F.

stláti, *stẹ́ljem* (v. impf.) »sternere«, pf. *na-*, *po-*, *pre-s.* »isto«, s preverbom *na-* tudi »razmetati«, s *po-* tudi »lectum sternere«, k temu impf. *na-*, *po-*, *pre-stíljati*, *-am*; subst. *nástel* (m.), g. *nástla* »stramen-

tum« (vzh. štaj.), tudi *nástelj* (f.) »isto«, npr. *slama je najboljša nastelj*, in *nastẹ̑lja* (f.) (gor.), *nástil* (m.), g. *nastíla* »stramentum; praprot« (bkr.). V 16. st. *poſlati* »substernere«, *poſtelati* »sternere lectos« (Megiser), v 18. st. *poſtilam* »lectum ſternere«, *naſtila* »stratum, ſtramina« (Pohlin), *ſtelem, ſtlau, ſtlan* »ſtreue auf«, *naſtelje, naſtel* »Streu« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *postьlati, posteljǫ, -lješi* »sternere«, *postilati, postilajǫ* »isto«, hrv. kajk. *poſztelje* (Belostenec), *zàstiljati, -am*, mak. *postele* »razprostreti«, blg. *stélja, -eš, postílam, -aš*, r. *stlátь, steljú, stélešь*, dial. *póstlanь* (f.) »postelja« (Dal', Slovar'[3] III, 899), str. *stьlati, stelju*, ukr. *stelýty, steljú, stéleš*, br. *slácь, scjaljú, scéleš*, p. *słać, ścielę*, z refleksivom *się* »razprostirati se«, č. *stláti, stelu*, z refleksivom *se* »razprostirati se«, stč. *stláti, stelu* »pripravljati« (Šimek, Sl., 174), slš. *stlat', stelú, stelie* »stlati, postiljati«, gl. *słać, scélu* »isto« dl. *stłaś, słaś, scélu*, plb. *stilě* (3. os. sg. prez.). Psl. **stьlȃti, *stèl'ešь* »sternere«, iter. **stı̄̆lati* k ide. bazi **(s)telH-* »razprostreti, zravnati«; najbliže je sorodno lot. *tilât, tilãju* »biti razprostrt (o lanu, konopljì)«, tudi *tilêt, tilu, tilẽju* »beliti lan« (Mühlenbach-Endzelin IV, 187), lat. *lātus* »širok« (< **stlaH-to-s*), *latus, -eris* »stran, bočna stran«, tpn. *Latium*, arm. *ař-stał* »streha« (Trautmann, BSW, 286; Walde-Hofmann I, 770). Manj verjetno se zaradi pomena in fonetike zdi povezovanje z lot. *slât, slāju* »kriti« (tako Mühlenbach-Endzelin III, 924), prav tako tudi povezovanje s pomensko oddaljenim gr. *στέλλω* »urediti, narediti« (Vasmer III, 10; glej tudi Frisk II, 786). Iz iste osnove je tudi psl. **tьlo* (n.) »tla«, zato je ločevanje osnov **stel(H)-* »razprostreti« in **tel(H)-* »ploščat, raven« (tako Pokorny, 1018 in 1060) odveč. Iz ide. korena **(s)tel-* »razširiti, razprostreti ipd.« je tudi het. verbalna baza *ištalk-* »poravnati, pogladiti« < **stel-g-* (Oettinger, Stammbildung, 345) oz. **stel-k-*. Dalje glej *pọ̑stelja, stẹ̑lja, tlâ*. M. F.

stọ̑ (num. kard. indekl.) »centum«, *dvệsto* »200«, *trîsto* »300«, ord. *stọ̑ti* in *stóti*, dial. *stọ̑tni* »centesimus«; pkm. kard. *stóu*, ord. *stòti*; *stotẹ̑r, -a* »hunderterlei«, adj. *stotẹ̑ren, -rna, stotẹ̑rnat, -a* »centuplicatus«, adv. *stọ̑tič, stótič* in *stọ̑tnič* »centesimum«, *stọ̑krat*, dial. *stọ̑bart* »centies«; s. *stotína, stotíca, stotẹ̑rka* »centuria«, *stọ̑t* (m.), g. *stóta* »isto, cent«, *stoták* (m.), *-a* »denar za sto enot«; kompoz. *stọ́noga, stánoga, stonọ̑ga* »Scolopendra, Oniscus asellus«, fit. *stọ́klasa* (f.), *stọ́klas* (m.), *-a, steklasa* (notr.), *stekla, st(r)aklica, strklasa* (f.) ipd. »Bromus L.«, prim. hrv. *stòklasa*, r., ukr. *stókolos*, p. *stokłosa*, č. dial. *stoklasa*; nlat. *centuspica* »isto« je kalk po slov. (Machek, JR, 286). V 16. st. *stu* (Megiser), *ſtu* (Bohorič), v 18. st. *stu* »centum«, *stûglar, -ja* »centurio« (Pohlin), *ſtu* »hundert« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *sъto*, g. *sъta, dъvě sъtě*, g. *dъvoju sъtu, tri sъta*, g. *trii sъtъ, pętь sъtъ*, g. *pęti sъtъ*; ord. *sъtьnyi*, sbh. *stô, dvjȅstō/-sta*, arh. *-ste, trȉstō/-a, pêtstō-/-a*, ord. *stôtī*, mak. *sto, dveste, trista, petstotini*, ord. *stoten*, blg. *stó, dvéste/-a, trísta, petstotin* (< g. pl.), ord. *stóten*, d. obl. *stótni*, r. *stó, dvésti* (< *-ě*), g. *dvuxsót, trísta*, g. *trëxsót, pjatьsót*, g. *pjatisót*, ord. *sótyj*, ukr. *stó, dvísti*, g. *dvoxsót, trýsta, pjatsót*, ord. *sótyj*, br. *stó, dvésce*, g. *dvuxsót, trýsta, pjacisót*, ord. *sóty*, p. *sto*, star. lok. *ście*, danes *stu, dwieście, trzysta, pięćset*, ord. *setny*, č. *sto*, lok. *stu, dvě stě*, g. *dvou set, tři sta*, g. *tři set*, ord. *stý*, slš. *sto* (indekl.), *dvesto, tristo, päť sto*, ord. *stý* in *stotý*, gl. *sto, dwě sćě, tři sta, pjeć stow*, ord. *stoty*, dl. neolog. *sto* (tradicionalno *hundert*), *dwě sće* (*dva hunderta*), *tśi sta* (*hunderty*), *peś stow* (*hundertow*), ord. *stoty* (*hundertny*). Psl. kard. **sъtȍ*, pl. **sъ̏ta* se je razvilo iz ide. **(d)k'm̥tóm* (lit. *šim̃tas*, pl. *šimtaĩ*, lot. *sìmts*, sti. *śatám*, av. *satəm*, lat. *centum*, stir. *cét*, bret. *kant*, got., stvn. *-hund*, toh. B *känte* idr.), najverjetneje kot allegro varianta, morda pogojena z disimilacijo nazalov **k'm̥tóm → *k'utóm*. Dolžina v sln. in sbh. *stō* je nastala pod vplivom pl. oblik **sъ̏ta → *sъ̏to > stō* (zaradi sln. in sbh. *dnȍ* ter č. kračine v *sto* manj verjetno po nadomestni podaljšavi tipa **vъz-pętь > spẹ̑t*); k allegro varianti prim. psl. **sъ(n)*, lit. *su* »cum« ob psl. **sǫ-*, lit. *są-*, sti. *sam-*. Razmerje kard. **sъtȍ* do ord. **sъ̏tъjь* je enako kot v lit. kard. *šim̃tas* do ord. d. obl. (z drugim anaforičnim zaimkom) *šimtàsis* (ned. obl. *šim̃tas*). Manj verjetna je domneva, po kateri je treba izhajati iz ide. **(d)k'uto-* in primerjati lat. *decuria* »desetnija« (slednje je najverjetneje analogno po **quaturia*), osk. *Dekkviarím* »(viam) Decurialem«, umbr. *dequrier* »decuriis«, *tekvias* »decurias«, germ. **tegu-* v got. *fidwor tigjus* »40«, **teguþa* v stsaš. *tegotho*, ags. *teogeða* »deseti« (Schulze, Zur Gesch. der lat. Eigennamen, 545 s.; Meillet, MSL XVII, 293; Benveniste, Orig., 37; Pokorny, 191 s.; Pisani, Essays for R. Jakobson, 391; Holmer, ÅSIVLI 1948–1949, 149 s.). Po Szemerényiju, Studies in IE System of Num., 63 ss., je treba za psl. domnevati (nepotrjeno) **sęto*, kar naj bi pod vplivom desetic na (nepotrjeno) **-sъ < *-k'ont* prešlo v potrjeno **sъto*. Slaba stran te domneve je preveč nedokazljivih vmesnih stopenj (Comrie, IE Numerals, 794). Še manj utemeljeno je mnenje, po katerem je psl. **sъto* izposojeno iz dak. **su(m)tə < *k'm̥tom*, kar naj bi se ohranilo v rum. *sútă* in trak. atpn. Σουντους (Paliga, SR XXXVI, 349 ss.). Rum. *sútă* navadno pojmujejo kot slov. izposojenko (Miklošič, 335). Fonetično nesprejemljivo je domnevanje iran. izvora (tako Mikkola, RS I, 15, Ursl. Gramm. I, 69; Hirt, IF VI, 348, idr.), saj bi se iran. **-a-* substituiral s psl. **-o-*, prim. av. *satəm* > fin. *sata*, madž. *száz* »sto«. Nesprejemljivo je tudi domnevanje fonetično pravilnega razvoja ide. **-m̥t-* v psl. **-ъt-* (tako Vaillant, Gramm. comp. I, 96 s.), ker pričakovani razvoj izkazujeta primera **desętь* in **tysęt'i* = stprus. *tūsimtons* (akz. pl.), got. *þūsundi*. Glej tudi *desẹ̑t* in *tîsoč*. M. S.

stobor (m.), g. *-a* »steber« (Pleteršnik po Miklošiču), *stóbar* (m.), g. *stobára* »lesen svečnik« (gor.), morda mtpn. *Stobar*.

Prim. csl. *stoborъ* »columna«, sbh. *stȍbor, stòbor* »ograda iz kolov, ograjen prostor, dvorišče«, *stòbōrje* »ograda«, tpn. *Stòbōrje*, blg. *stobór* »visoka ograda iz desk«, str. *stoborije* »stebrovje, stebrišče«. Psl. **stȍborъ* je identično z lit. *stãbaras* »suh tram, suho steblo, bilka«, dan. *staver* »kol v plotu«, v *e*-jevski stopnji lot. *stebere* »kravji rep, nekaj kratkega«, brez *-ro-* sufiksa še lit. *stãbas* »drog, steber«, star. tudi »kip, soha« in lot. *stabs* »steber, drog«, prim. dalje stnord. *stǫpul* »drog, stolp«, ags. *stapol* »deblo, drog, steber«, stnord. *stafr* »palica, podpora«, ags. *stæf* »palica, črka«, srvn. *stap, stab* »isto«, srir. *sab* »deblo, palica« iz ide. **stēb(h)-(ro-), *sto/əb(h)-(ro-)* k bazi **stēb(h)-, *stēm-*

b(h)- »drog, deblo, parobek; podpreti, utrditi«, prim. zlasti sti. *stabhnāti, stabhnóti, stambhate/i* »podpreti« (Zubatý, Stud. 1/2, 158; Būga, KS, 216; Trautmann, BSW, 280; Fraenkel, 890 s.; Vasmer III, 16; Pokorny, 1071 s.). Glej tudi *stebə̀r, stómbelj.* M. S.

stodera (f.) »enokraka tehtnica«, tudi *stodira* »isto« (Krelj), *študera* (Dalmatin), *studíra* »Schnellwage« (Janežič[1] I, 445), *vaga na štedər* »isto« (Janežič[3] II, 697).

Pred koncem 9. st., ko se tuji kratek *a* še substituira s sln. *o*, prevzeto iz stfurl. refleksa za furl. *stadère* »tehtnica«, lomb. *stadera* > it. *stadera* »tehtnica z enim krožnikom« < lat. *statēra* »tehtnica«, kar se povezuje z lat. *statēr, -ēris* »utež in denar« iz gr. στατήρ (m.), -ῆρος »isto«, kar je nomen agentis **stH-tḗr* glagolske baze **staH-* »postaviti« (Šturm, ČJKZ VII (1928), 26; Meyer-Lübke, 8233; Walde-Hofmann II, 586; Frisk II, 778). K pomenu prim. enako motivirano stcsl. *stavilo* (n.) »tehtnica« < **stavidlo* k **stāviti* »postaviti«. M. F.

stȍg (m.), g. *stóga* »debel, močan in rogovilast kol, okrog katerega se žito, seno ali slama sklada; kopica sena, pokrit in vezan kozolec za pšenico, skedenj«, pl. *stógi* »štirje koli, okrog stožja zabiti v tla, da kopa čvrsteje drži«; dem. *stóžek* (m.), *-žka; stóžec* (m.), *-žca* »conus«; *stọ̑žje* (n.) poleg *stẹ̑žje* (n.) »kol, drog (v kopici)«, tudi kol. »kolje«, *stožína* »velik kol ali obsekano drevesce, okrog katerega se zdeva pšenično snopje ali omlačena slama«; *stọ̑žnik* (m.), *stožníca* (f.) »kol (v kopici)«; *stóga* »rogovila«; adj. *stógast, stóž(č)ast, stọ̑žkast, stožkovît, -a* »koničen«, v *stogováti, -ûjem* (impf.) »delati stoge«, *stọ́žiti se, -i se* (pf.) »postaviti se na zadnje noge (o konju)« (Miklošič, Lex. pal., 885); v 18. st. *ſtog, ſtug* »Harpfe für Getreid« (Gutsmann). Sem sodi še *stožânj* (m.), *-a* »podboj pri vratih«, *stožânjec* (m.), *-njca* »isto«, kol. *stožânje* (n.) »okvir pri vratih« (glej podrobneje *stežâj*) in morda tpn. *Stogej, Stogovci, Stožice.*

Prim. stcsl. *stogъ* »acervus manipulorum«, sbh. *stȏg*, g. *stògą* »kup, kopica (sena, pšenice)«, *stoga, stòžina* »kol v kopici«, čak. *stọ̑g*, g. *stȍga* poleg *stȍg*, g. *stòga* (van Wijk, JA XXXVI, 340) »kopica«, mak. *stog* »isto, kup«, blg. *stóg* (Mladenov, 609), r. *stóg, -a*, ukr. *stíg*, g. *stógu* (Grinčenko, Sl. IV, 205), br. *stóg, -a*, p. *stóg*, g. *stogu*, č., slš. *stoh*, dl. *stòg* »kopica (sena)«. Iz slov. jezikov je madž. *asztag* »kopica sena«, rum. *stóg* in alb. *stóg* »kup, kopica«. Psl. **stògъ*, g. **stogà* < ide. **stogo-* je identično s stnord. *stakkr* »kup, kopica«, srspn. *stak* »iz kolov in dračja narejen nasip« (Vasmer III, 16; Pokorny, 1014, idr.). Sorodstvo z lit. *stógas* »streha«, lot. *stâgs* »isto« se zdi ob domnevanju vrddhija in izvajanju iz pomena »pripadajoč kolom, drogovom« možno, prim. zlasti stprus. *steege*, lit. *stóginė, stogìnė, stoginẽ* »skedenj«, ne pa tudi navezava na ide. **steg-* »pokrivati«, lat. *tēctum*, stnord. *þac* »streha« (tako Fraenkel, 911; nasprotuje Pokorny, 1013). Sln. pomen »pokrit in vezan kozolec« se je razvil iz pomena »v kopico zapičen drog« na osnovi enake funkcije obeh pripomočkov pri hranjenju žitaric ali sena. Dvojni pokrit kozolec se namreč ni razvil iz dveh stegnjenih, temveč iz štirih stogov, na katerega se je kasneje dodala premična streha (T. Cevc, ustno). Ide. **stogo-* je tematska varianta k domnevno heteroklitičnemu **sto/eger/n-*, glej *stožẹ́r* in *stežâj.* M. S.

stọ̑gla (f.) »jermen, zlasti za zavezovanje čevljev«, pl. *stogle* »zatiči na stogli«; tudi *stọ́gelj* (m.), *-lja* »isto« (Goriš. Brda), *stọ̑gljaj* (m.), *-a* »isto« in »spodnji obšiv na ženskem krilu«; v 16. st. *ſtoglej* »ligula, ein Nestel« (Megiser), v 18. st. *ſtôgle* »Hoſenbänder, periſcelides« (Pohlin), *ſtogla, ſtoglej* »Stefte, Schnürriem« (Gutsmann).

Sln. *stọ̑gla* implicira izhodiščno dolg, najverjetneje novoakutirani vokal, prim. *krọ̑gla, vọ̑tla* proti *métla* (< **metъlȃ*), *ọ́bla* (**obьla*), *prọ́gla* (< **prǫgъlȃ* (?)), kar narekuje izvajanje iz **sъ-tǫgь-la* poleg **sъ-tǫgъ-l'ь* → **sъ-tǫgъ-l'ajь* iz deverb. subst. **sъ-tǫgъ/lȃ* ← **sъ-tęgnǫ̑ti*, prim. stcsl. *sъtęgnǫti* »tendere, contrahere, stringere, comprimere«. Manj verjetno se zdi izvajanje iz **stog-* in primerjava s csl. *ostegъ, ostegnъ* »vestis«, r. *zastëžka* »zaponka«, *stegátь* »prešivati, bičati« (tako Miklošič, 320), r. csl. *zastoga* »fibula«, kar povezujejo s stvn. *steh(h)an* »bosti, prebosti« (Trautmann, BSW, 285; Vasmer III, 8). Dalje glej *tẹ́gniti.* M. S.

stȍk (m.), g. *-ọ́ka* »pasja steklina«, adj. *stọ́čen*, f. *-čna* »stekel« in »nagajiv, razbrzdan«; *stọ̑čnik* (m.) »stekel pes; razgrajač«, *stọ́čnjak* (m.) »isto«, *stọ́čnost* (f.) »steklina; nagajivost, razboritost« in *stọ̑čnica* (f.) »vrsta strupene gobe«.

Prim. hrv. kajk. *priſztochen* »rabiosus«, *ſztochina, ſztochnoſzt* »rabies«, *sztochen* »rabiosus« (Belostenec), sb. *stoka* »Wuthkrankheit« (Popović). Izhodno **vъz-tòkъ* (m.) »bes« (→ »steklina«), tudi f. **vъz-toka* »isto« sta nomena actionis k v. **vъz-tek-tī*, **vъz-tečěšь* »pobesneti, podivjati«. Dalje glej *stẹ́kel* in *téči.* M. F.

stọ́kati, stọ̑kam in *stọ́čem* (v. impf.) »ječati, tarnati«, pf. *na-, pre-, za-stọ́kati, -stọ̑kam, -stọ́čem* »isto«, tudi *stọ́kniti, stọ̑knem* »zaječati«; k temu *stọ̑k* (m.), *-a* »ječanje«, *stokálo* (n.) »kdor stoče«, *stọ́kavec* (m.), *-vca* »isto«. V 18. st. *stôkam* »kreiſten; ilia ducere« (Pohlin).

Prim. p. *stękač* »ječati« (> br. *stenkacь* »isto«; Miklošič, 321), *stęk* »stok«, č. dial. *stukat* »tarnati, ječati«, slš. *stukat'* »isto«, dl. *stukaś*. Psl. **stǫkāti* je sorodno s psl. **stenāti* (Miklošič, 1. c.); izhajati je mogoče iz dem. **ston-kā-* > psl. **stǫkā̆ti* k psl. **stonāti* »tarnati«. Neprepričljivo Machek,[2] 590, ki le č. in p. glagol povezuje z lit. *stãugti*, »tuliti«, vzhlit. *staúgti* »isto« in misli na sekundarno nazalizacijo. Dalje glej *stenjáti* in *tontonẹ́ti.* M. F.

stȍl (m.), g. *stóla* »sedes«, pkm. *stò, -la* »miza« (Novak, Slovar, 103), rož. *stòv*, g. *stovà* »stol« (Šašel, RNB, 114), rez. *stọ́l*, g. *stolá* »stol brez naslonjala« (Steenwijk, SDR, 312); ponekod tudi »statve«; v zvezi *božji stol* »mavrica« (Kobarid), *stol sv. Petra* »neko ozvezdje« (Savinjska dol.); sem orn. *Stol*, l. 1498 *Stuel* »vrh v Karavankah« (M. Kos, Gradivo HTS II, 575), k pomenski motivaciji prim. pomen »strma gora, vzpetina s ploskim vrhom« r. in ukr. apelativa; *stolíca* (f.) »štirinožna klop brez ročajev«, tudi »dolga cerkvena ali šolska klop« (pkm., rez.) in »županija« (pkm.); iz te pomenske stopnje tpn. *Turoška Stolica, Železna Stolica*; *préstol* (m.) g. *prestóla* »tron«, k temu adj. *prestólen*, f. *-lna* »kar je v zvezi s prestolom, rezidenco« in od tod izvedeno *prestọ̑lnica* (f.) »glavno mes-

to«; dem. *stólec* (m.), tudi v zvezi *božji stolec* »mavrica«, *stólej* (m.) »stolček« (rož.); adj. *stólen*, f. *-lna* »Residenz-, Tisch-«, npr. *stolna cerkev* »katedrala«, *stolna molitev* »obmizna molitev« (pkm.); *stôlnica* (f.) »katedrala«, tudi »miznica« (pkm.), *stôlnjak* (m.) »namizni prt« (pkm.). V 16. st. *ſtoll* »scamnum, sella, sedes«, *ſtolzizh* »scabellum«, *k' ſtolu perpraviti* »ciere alvum« (Megiser), l. 1607 *ſtau* »ſcabello« (Alasia), v 18. st. *stol* »sedes, ſella«, *stolna zirkuv* »eccleſia cathedralis« (Pohlin).

Prim. stcsl. *stolъ* »thronus« (Supr.), sbh. *stô*, g. *stòla* »miza«, hrv. čak. *stôl*, g. *stolȁ* »miza«, toda kajk. *stol* »stol«, mak. *stol* »sedes«, star. »prestol«, blg. *stó-l(ъt)*, r. *stól*, g. *stolá* »miza; jed; knežji prestol; strma vzpetina s ploskim vrhom«, ukr. *stíl*, g. *stolá* in *stólu* »miza«, tudi »jed; predel« in »strma gora, vzpetina s ploskim vrhom«, br. *stól*, g. *stalá*, p. *stół*, *-u* »miza; jed, hrana«, č. *stůl*, g. *stolu* »miza, omizje«, slš. *stôl*, g. *stola* »miza«, gl. *stoł*, *-a* »stol; sedež; tron«, dl. *stoł*, *-a* »stol, miza, tron«. Iz slov. jezikov je madž. *asztal* »miza« (> sb. *àstāl*; Miklošič, 4; Benkő I, 190), rum. *stoler* »mizar«, *stoliţă* »rezidenca« (Tiktin, Wb., 1503). Psl. **stòlъ* (m.), g. **stolà* je enako lit. *stãlas* »miza« poleg *pastõlas* »stojalo, stativa«, z isto prevojno st. še stprus. *stalis* »miza«, lot. *stàli* »statve«, z dolgim vokalizmom v osnovi tudi stvn., srvn. *stuol* »stol«, nvn. *Stuhl*, ags. *stōl*, got. *stols* »stol, tron« (Vasmer III, 18; Fraenkel, 893; Mühlenbach-Endzelin III, 1051; Kluge[17], 761); prvotno ide. **stH-ló-s* »podstavek, podlaga« (> psl., lit.) ob **staH-lo-s* »isto« (> germ.) iz ide. **staH-* »stati, postaviti«. Drugače Machek,[2] 590, in Mladenov, 610, ki **stòlъ* povezujeta z gr. στέλλω »urediti, narediti«, nvn. *stellen*, sti. *sthála-* (n.) »vzpetina, suha, trda zemlja«, in Miklošič, 320 (po njem Skok III, 332), ki sklepa o izpeljavi iz psl. **stьlā́ti*, **stèl'ešь* »sternere«. Dalje glej *státi II*. M. F.

stólb (m.), g. *-a* »kol, drog, steber, opornik« (pkm., Caf), dem. *stolbȋč* (m.), *-íča* »majhen stolp na obrambnem obzidju« (dol.), tpn. *Stopce*, l. 1280–95 *in villa Stillwitz*, 1482 *Stolbitz* (Blaznik, Gradivo HTS II, 340).

Prim. csl. *stlъbъ* »columna«, sbh. *stûb*, g. *stúba* »steber«, mak. *stolb*, blg. *stъ́lb*, d. obl. *stъ́lbъt* »drog, steber«, r. *stólb*, g. *stolbá* »steber, podpornik«, dial. *stólob*, g. *stolbá*, ukr. *stóvb*, g. *stovbá* (Grinčenko, Sl. IV, 207), br. *stóŭb*, g. *staŭbá*, p. tpn. *Słubica*. Psl. **stъ́lbъ*, g. **stъlbà* je identično z lit. *stul̃bas* »podboj, drog, jambor, steber, podpornik«, lot. *stulbs* »podboj, steber«, prim. dalje lot. *stil̃bs* »podlaket, golenica«, *stul̃bs*, *stùlbs* »osupel, zaslepljen, omamljen«, stnord. *stolpi* »bruno, steber, podboj«, sragl. *stulpe*, srspn. *stolpe* »isto« < ide. **stl̥bo-*, kar je tvorba iz determinirane baze **stel-b-* k **stel-* »postaviti; steber, deblo« (Miklošič, 321; Trautmann, BSW, 290 s.; Mühlenbach-Endzelin III, 1102 s.; Vasmer III, 18; Fraenkel, 930; Čop, Prispevek, 57). Dalje glej *stólp*, *stólba*. M. S.

stólba (f.) »stopnica« (pkm.), navadno pl. *stólbe* »stopnice, lestev«, tudi *stȍlb* (m.), g. *stólba* »stopnica«, pkm. *stûba* »isto« (Novak, Slovar, 104); dem. *stólbica* »stopnica, podstavek, vrsta, stopinja pri sončni uri«, kol. *ostôlbje* (n.); v 18. st. *ſtop* »scala« (Pohlin). V tpn. *Stolbica* ali *Solvica* (Rezija), furl. *Stolvìzza*, pribl. l. 1240 *in Stulbiça* (M. Kos, Prim. urb. II, 300), *Stopce* (Laško), pribl. l. 1280–95 *Stilwitz*, l. 1482 in 1524 *Stolbitz* (Pirchegger, ON Mürz, 77), avstr. n. *Stübler* (Steinhauser, JA XLII, 250).

Prim. csl. *stlъba* »scalae«, sbh. *stȕba* »lestev«, hrv. kajk. tpn. *Stubica*, hrv. dial. *stelba*, mak. *stolba* »stopnice, lestev«, blg. *stъ́lba* »lestev, stopnice«, *stъ́lbica* »isto«, ukr. *stóvba* »glavič pri plugu«, p. tpn. *Słubica* (Brückner, JA XLII, 140). Psl. **stъlba* poleg **stъlbъ* »stolp«. Dalje glej *stólb*.

stólp (m.), g. *-a* »drog, kol, podpornik, steber«, danes knjiž. le »columna, turris«; dem. *stólpec* (m.), *-pca* in *stolpȋč* (m.), *-íča*, *stolpȋček* (m.), *-čka*; kol. *stôlpje*, *ostôlpje*, *stolpộvje* (n.); *stolpíca* »matičina celica v satju« in »Turritis glabra«, adj. *stólpen*, *-pna*, *stolpíčast*, *-a*, *stólpast*, *-a*, samo pri Cigaletu še *stolpộven*, *-vna* in *stolpovȋt*, *-a*; v 16. st. *ſtolp*, *ſtop* »columna« (Megiser), v 18. st. *ſtop* »Säule« (Gutsmann); orn. *Stolpnik*, morda tpn. *Stopnica*, l. 1332 *in der Slopnicz*, 1440 *Zloplicz* (Blaznik, Gradivo HTS, 340), glej tudi *Slop II*.

Prim. stcsl. *stlъpъ* »columna, turris«, sbh. *stûp*, g. *stúpa*, mak. *stolp*, blg. *stъ́lp*, d. obl. *stъ́lpъt* »drog, steber, stolp«, r. *stólp*, g. *stolpá* »steber, podpornik«, ukr. *stóvp*, g. *stovpá* »isto«, br. *stóŭp*, g. *staŭpá* »isto, stolp«, p. *słup* »steber, drog«, č. *sloup*, stč. *slúp*, mor. *slp*, *stúp*, slš. *stĺp* »isto«. Iz slov. jezikov je madž. *oszlop* »steber, stolp«, rum. *stîlp* in alb. dial. *zdup* »drog«. Psl. **stъ́lpъ*, g. **stъlpà* je identično z lit. *stul̃pas* (4. a. p.) »podboj, drog, jambor, steber, podpornik, stolp«, lot. *stùlps* »steber, podboj, golenica, meča« < ide. **stl̥po-*, kar je tvorba iz variantne baze z nezvenečim determinativom **stel-p-* (poleg **stel-b-*) in nedeterminirane **stel-* »postaviti; steber, deblo«, prim. arm. *steln* »deblo, veja«, stvn. *stollo* »opora, ogrodje, podboj«, stnord. *stallr* »ogrodje«, sti. *sthálati* »stati«, gr. στέλλω »postaviti (v red), dokončati, poslati«, z drugimi determinativi še spn. *stilte* »drog, steblo«, agl. *stalk* »steblo, kocen« ipd. (Miklošič, 321; Trautmann, BSW, 290 s.; Vasmer III, 18; Fraenkel, 931; Pokorny, 1020; Čop, Prispevek, 57). Glej tudi *slộp I*, *stólb* in *stólba*. M. S.

stomanja (f.) »oblačilo, srajca«; samo pri Megiserju v 16. st.: *ſtomanja* »indusium«. Prim. hrv. *stomȁnja* »srajca« (Istra, Primorje, Cres, Krk), tudi *stomȁnjica*, *stomajnica*, *stumanja*. Izposojeno iz it. *stamigna*, ben. it. *stamègna* »vrsta oblačila«, kar je izvedeno iz lat. adj. *stāmineus* k lat. *stāmen*, *-inis* »preja, tkanina«, it. *stame* »česana volna«. Po Skoku III, 338, je izhodišče lat. sintagma *casulla staminea*. Glej tudi Štrekelj, JA XIV, 542.

stómbelj (m.), g. *-blja* »izdolbeno deblo, ki služi za odtok pri studencu« (Caf). Prim. črnogor. dial. *stubao*, *stubal*, *-bla*, *stúblina* »isto« (Risan), hrv. dial. *stumbal* »polica, deska nad studencem« (Slavonija). Psl. **stǫbl(')ь* je identično z lit. *stamblỹs*, g. *stam̃blio* »steblo, kocen«, kar je derivat lit. *stámbas* »isto«, prim. dalje *stámbris* »steblo«, *stùmbas* »kocen, deblo«, *stum̃buras* »parobek, štor«, lot. *stàmbans* »podrto in polomljeno drevo«. Gre za nazalizirano varianto k psl. **stoborъ*, **stъbъrъ*, ki jo zasledimo še v stvn. *stumpf*, n. *Stumpf* »parobek«, stvn. *stampf* »tolkač«, sti. *stambá-* (m.) »šop trave«. Dalje glej *stebȅr*, *stobor*, pa tudi *stộpiti*, *stộpati*, *stópa I*. M. S.

stópa I (f.) »korak«, dial. »sled« (rez., vzh. štaj.), »dolžinska mera«, tudi *stopâj* (m.) »korak« (pkm.), *stopálo* (n.) »podplat«; v 18. st. *stopna* »Fußtritt« (Pohlin), *ſtopna* »Fußtritt« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *stopa* »vestigium«, hrv. *stòpa* »isto« poleg *stûp* (m.) tudi »rasa, vrsta«; r. *stopá* »stopalo; korak; dolžinska mera (28,8 cm); vrsta predmetov, ki so položeni drug na drugega; večja posoda za vino, ki je proti vrhu razširjena«, ukr. *stopá* »stopalo; stopinja; dolžinska mera (30,4 cm)«, p. *stopa* »noga; podplat; dolžinska mera«, č. *stopa* »sled stopinje«, dial. »podplat; steza; stara dolžinska enota«, gl. *stopa* »stopalo; korak; stopinja; podplat; dolžina stopala«, fit. *psowja s.* »Lycopodium«, dl. *stopa* »stopinja, podplat«. Izhajati je treba iz **stop-*, kar se je deloma križalo s **stǫp-*. Sln. tudi *stópnja* (f.), *stopínja* kakor br. *stópenь* (m.), *-pnja* »stopnja« (Nosovič, 616), p. *stopień, -pnia* »stopnja«, gl. *stopjeń, -nja* »isto«, toda stcsl. *stepenь* »gradus«, blg. *stépen*, d. obl. *stepentá* »isto«, z nazalom sbh. *stûpanj, stupica*, p. *stępica*, č. *stupice*; sorodno ali morda prevzeto iz slov. jezikov je nvn. *Stapfe* »sled stopinje«, stvn. *stapfôn* »stopati«, z *-o-* vokalizmom prim. lit. *stapýtis* »ustaviti, prenehati«, *pãstapas* »opornik«, z *-e-* lit. *stẽpinti* »pritrditi«, morda tudi sti. *sthapáyati* »postaviti«, het. *ištapp-* »pokriti« (Fraenkel, 896, 902). Glej tudi Meillet, Ét., 258, MSL XIV, 334; Vasmer II, 11, 19.

stǫ́pa II (f.) »možnar, tolkač«; pkm. *stòpa*; pl. *stǫ́pe* »die Stampfmühle«, dem. *stǫ́pica* »(lesen) možnar«, pl. *stǫ́pice* »male stope za čreslo«, izv. *stǫ̂pnica* »lesen možnar, v katerem orehe, kašo, hren ipd. tolčejo«, *stopína* »zdrob«; v. *stǫ́pati, -am* »tolči v možnarju, valjati (platno)«, adj. *stǫ́pen, -pna* »v stopah napravljen«, npr. *stopna kaša*, pri Cigaletu tudi *stǫ̂pno vreteno* »die Daumenwelle in der Stampfmühle«; v 18. st. *ſtopa na meiſti malina* »pistrinum« (Kastelec-Vorenc), *stôpe* »Stampfmühl, piſtrinum« (Pohlin), *ſtope* (f. pl.), *mlinſka ſtopa* »Stampfmühle« (Gutsmann). Morda sodijo sem tpn. *Stopno* (pri Bučki na Dol.), l. 1392 *Stamph*, 1406 *zum Stamph*; *Stopno* (pri Sln. Bistrici), l. 1265 *Stopendorf*; *Stoperce* (Rogatec), l. 1438 *Stamphendorf*.

Prim. csl. *stǫpa, stupa* »mortarium« (poleg »pedica«, kar je sorodno s sbh. *stȕpica* »zanka«), sbh. *stȕpa* »možnar, trlica«, blg. *stъ́pa* »možnar«, r., ukr., br. *stúpa*, p. *stępa*, č. *stoupa*, stč. *stúpa*, slš. *stupa* »možnar«, gl. *stupa* »stopa v mlinu«, dl. *stupa* »možnar«. Psl. **stǫ̃pa* je izposojeno iz pragerm. **stampa-*, prim. srspn., ags. *stampe* (f.) »stopa, možnar« poleg m. v stvn., srvn. *stampf* »isto, mlin«, v. srvn. *stampfen* »drobiti, treti, luščiti«, stnord. *stappa* »tolči, mleti«, kar je sorodno z gr. στέμβω »tresti, tolči« in izvedeno iz ide. **stemb-* (Miklošič, 324; Vasmer III, 34; Kluge[17], 738; Pokorny, 1012, idr.). Domneva o avtohtonem izvoru in sorodstvu s psl. **stǫpãti, *stǫpı̃ti* (tako Preobraženskij II, 408) se zdi manj verjetna, saj je večina slov. mlinarske terminologije prevzeta in ker bi v tem primeru po vsej verjetnosti pričakovali **-ją* deblo, prim. hrv. dial. *pȁlja* »bakla« (Dalmacija, Vuk) iz *páliti, pâlīm*. Iz srvn., nvn. *stampfen* je kasneje izposojeno sln. dial. *štâmfati* »tlačiti, tolči«, iz nvn. *Stempel* še sln. *štémpelj, štampîljka* »žig« (o tem Striedter-Temps, DLS, 227). M. S.

stǫ́pati, *-am* (v. impf.) »incedere, gradi, calcare«, pkm. *stóupati, -len* (Novak, Slovar, 103), ustrezno pomensko spremenjeno *pri-, pre-, po-, ob-, v-, za-, se-, vz-, iz-, na-s.* (impf.); izv. *postopáč* (m.), *-a* »otiator«, *stopálo* (n.) »planta pedis«, *stopánja* »gradus«, *stopâj* (m.), *-a* »korak« (pkm.); v 16. st. *vkup ſtopati* (Dalmatin), v 18. st. *pozhaſſi poſtoplovati, poſtopati* »gradi sensim« (Kastelec-Vorenc), *ſtôpam* »gradi«, *poſtopam* »otiari«, *poſtopâzh* »otiator«, *ſtopala, -e* (f.) »planta pedis, ſolea« (Pohlin).

Prim. stcsl. *stǫpati, -ajǫ* »incedere«, *na-s.* »calcare, ingredi«, *za-s.* »opitulari«, *po-s.* »procedere«, sbh. *stúpati, stûpām*, subst. *stȕpaj* »korak«, čak. *postūpȁt, -stūpon*, mak. *stapuva*, s. *stapalo* »stopalo«, blg. *stъ́pvam, stъ́pjam*, r. *stupátь, -áju*, ukr. *stupáty, -áju*, br. *stupácь, -áju*, p. *stąpać*, č. *stoupati, -ám*, slš. *stúpat', -am*, gl. *stupać, -am*, subst. *stupadlo* »pedalo, streme«, dl. *stupaś, -am*. Psl. **stǫpãti, *-ãješь*, eventualno tudi **stǫ́p'ešь* (pkm.) je iter. k psl. **stǫpı̃ti*, ki – če ni sekundaren – govori za tvorbo iz sicer nepotrjenega tematskega **stepti, *stępǫ*. Dalje glej *stǫ́piti*. M. S.

stǫ́piti, *stǫ̂pim* (v. pf.) »incedere, gradi«, inf. tudi *stopíti*; pkm. *stóupiti, -in* (Novak, Slovar, 103), prefigirano *pri-, pre-, po-, pod-, ob-, v-, za-, se-, vz-, iz-, na-s.* (pf.), redko impf. *-stopljeváti*; subst. *-stȍp, -stǫ́pa*; *-stǫ̂pek, -pka*; adv. *postǫ̂poma* »gradiatim«, izv. *stopínja, stǫ́pina, stópnja, stopníca* »gressus, gradus«, *stopníce* (f. pl.) »scalae«, po drugih slov. jezikih tudi *stǫ́penj* (m.), *-nja* »gradus«, od tod v. *stopnj(ev)áti* »augere«; v 16. st. *ſtopinje* (pl.) »vestigium«, *ſtopiti* »treten, calcare«, *vsakon ſtopiti* »ducere vxorem, nubere«, *ſaſtopiti* »intelligere« (kalk po n. *ver-stehen*), *odſtupiti* »cedere« (Megiser), v 18. st. *ſtopem, ſtopiti* »gradi«, *ſtopina* »vestigium«, *stopna* »gressus«, *naſtop* »aditio, ſcala«, *stop* »scala« (Pohlin), *ſtopniza, ſtopiſhe, naſtop* »Treppe«, *ſtopaliza, ſtopalke* »Stiege« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *stǫpiti, -pljǫ, -pišь* »incedere, percutere«, sbh. *stúpiti, stûpīm*, čak. *postūpȉt, -stūpin*, mak. *stapi*, blg. *stъ́pja, -piš*, r. *stupítь, -pljú, stúpišь*, ukr. *stupýty, -pljú, stúpyš*, br. *stupícь, -pljú, stúpiš*, p. *stąpić*, č. *postoupiti, -ím*, slš. *postúpit', -i*, gl. *stupić, -i*, dl. *stupiś, -plju* in *-im*. Psl. **stǫpı̃ti, *stǫ́pišь* (sln. intonacija v prez. je verjetno analogna po *skǫ̂čim*) je deverbativ, tvorjen na osnovi nepotrjenega nazalnega prez. **stepti, *stępǫ*, na katerega smemo sklepati zaradi derivatov **stẽpenь* »stopnja« in **stopã* »stopalo, sled, korak« (oba derivata se kasneje mešata z nazaliziranо osnovo **stǫp-*) in lit. *stãpas* »podpornik«, kavz. *stapìnti* »utrditi, otrditi; penem erigere«, *stapýtis* »obstati na mestu« iz ide. baze **ste-p-* »stopiti, utrditi, podpreti«, prim. z *-b(h)-* determinativom psl. **stoborъ*, lit. *stãbaras* in sorodno, srvn. *stampfen* »drobiti, treti, luščiti«, stnord. *stappa* »tolči, mleti« (Vasmer III, 35; Fraenkel, 896; Pokorny, 1011 s.; Vaillant, Gr. comp. III, 185). Psl. **stǫpı̃ti* je dvomljivo pojmovati kot iter. (tako Vaillant, l. c.), saj je povsod pf. Tvorba kaže na kavz., česar zaradi neznanega pomena glagola **stępǫ* (gotovo intranz.) ni mogoče dokazati. Sti. *sthāpáyati* »postaviti« s tem verjetno ni v nikakršni zvezi, ker je to kavz. k *tíṣṭhati* »stati« (Specht, KZ LXVIII, 122 s.; Machek, ZSlPh XVII, 258; Mayrhofer III, 526). Dalje glej *stópa I, stǫ́pati*, pa tudi *stobor*. M. S.

storíti, *-ím* (v. pf.) »peragere, facere, afficere« in »povreči (o kravi)«, dial. *storít, sturít, strít* (gor.), *stȓt* (dol.) < *sturȉt*; *stvoríti* (štaj., pkm.); v 16. st. *ſturiti* »facio«, *ſturien* »paratus« (Megiser), v 18. st. *ſturiti* »afficere, facere«, *ſturjen* »factus, formatus« (Kastelec-Vorenc), *sturim* »facio« (Pohlin).

Nastalo iz **sъ-tvorīti, *-íšь*, kar je pf. k **tvorīti* »facere«, prim. stcsl. *sъtvoriti, -iši* (pf.) »facere, agere, aedificare« ob impf. *tvoriti, -iši* »facere«, sbh. *stvòriti, stvȍrīm* (pf.), hrv. čak. *stvorȉt, stvȍrin* »ustvariti, narediti, storiti«, impf. sbh. *tvòriti, -īm*. Medtem ko sbh. prez. *stvȍrīm* izkazuje akcentuacijo kot denom. iz *stvôr*, g. *stvȍra* »živo bitje« = sln. *stvȏr*, g. *stvọ́ra*, je sln. *storím* nedvomno prefigirano deverbalno **sъ-tvorísь*. Simpleks je v sln. znan le kot slov. izposojenka *tvoríti*. Brez prefiksa je domače le *tvọ̑r*, dial. *tûr* »Blutschwär«. V težki vzglasni konzonantni skupini se je prvotni *-v-* v večini sln. dial. reduciral, prim. *crẹ́ti* za *cvrẹ́ti*, *srâb* za *svrâb* idr. Dial. *-u*-jevski vokalizem razlaga Ramovš, JA XXXVII, 313, Hgr. II, 136, analogno po ptc. m. *stûril* < *st(v)ọ̑ril*, vendar bi bilo mogoče misliti tudi na asimilacijo *-vo-* > *-(v)u-* kakor v gor. *tûr* < *tvọ̑r*, rož. *zûᵊn* < *zvọ̑n* ipd. (o tem Ramovš, Hgr. II, 140). Glej tudi *tvoríti, stvâr, tvọ̑r* in *poštorati*. M. S.

stȍrž (m.), g. *stórža* »Baumzapfen, Maiskolben, Kohlstrunk«, črnovr. *stọ̑rš, -žę* »smrekov storž« (Tominec, 209); tudi *štȍrž*, g. *štórža* »isto« in *tȍrž* »koruzni storž« (Djekše); izpeljanke *storžȋč* (m.), *-íča* »koruzni storž«, morda sem orn. *Storžič*; *storžíka* (f.) »storž«, *storžnják* (m.) »iglavec«. Poleg teh tudi oblike z ničtostopenjskim vokalizmom *stérž* (m.) »isto« (gor.) in *stȓž*, g. *stržȁ* (rož.; Šašel, RNB, 114), k temu *stŕželj* (m.), *-žlja* »koruzni storž«. V 16. st. *ſtorſh* »caulis, ſtipes« (Megiser), v 18. st. *ſhtarsh* »Zapfen am Baume« (Gutsmann), v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 213: *ſhtarsh* »isto«. Sln. **(s)tȍrž*, g. **(s)tórža* poleg **stȓ̥ž*, g. **stŕ̥ža*. Fonetično razmerje med sinonimoma sili k domnevi, da je prva oblika fonetično razvita iz druge. Ta je izvedljiva iz psl. subst. **stь̍ržь* (m.), g. **stьržȁ* »nekaj štrlečega, pokončnega, storž« in gotovo sorodna s sln. *stržáti* »štrleti« < **strъžāti* < **strъgēti*. Areal oblik z vokalom *-o-* je sicer širši (po gradivu za SLA) od znanih *o*-jevskih fonetičnih realizacij izhodne sln. sekvence **-ər-* < **-r̥-* oz. izhodnega sln. **-ə-* (o tem Ramovš, Slavia, IX, 48 ss.), vendar ustrezne predloge, ki bi kazala na izposojenko, ni na razpolago. Formalno podobno furl. *tòrs* »stržen pri zelju in podobnih rastlinah; peščišče pri jabolku, hruški«, tudi *stòrz* »isto« (Barcis; Pirona, VF, 1201), ki bi se v sln. reflektiralo kot **stȍrc*, je tako kot it. *torso*, dem. *torsolo* »kocen, peščišče pri jabolku ipd.« prek pozno lat. *tursus* »καυλός« iz klas. lat. *thyrsus* »gambo delle piante« prevzeto iz gr. θύρσος (m.) »steblo, trs« (Battisti-Alessio, 3835). Iz rom. predloge je srvn. *torse* »stržen pri zelju«, nvn. *Dorsch* »isto« (Lexer, Mhd. Wb. II, 1468; Battisti-Alessio, l. c.). Bezlaj, Linguistica VIII/1 (1966–68), 74, je sln. *stȍrž* razlagal kot *o*-prevojno stopnjo k *stržáti*, kar bi se v sln. realiziralo v **straž*.

Sln. dial. oblika brez vzglasnega *s-* lahko odseva podedovano fonetično varianto **tь̍ržь* brez *s*-mobile. Glej tudi *stržáti, strâž* in *strež*. M. F.

stožẹ́r (m.), g. *-a* »kol, drog (v kopici), vrsta svečnika, tečaj, psovka lenemu človeku«, tudi *stóžer*, g. *stožẹ́ra, stožír* (m.), *-a* »isto«, *stežẹ́r* »cardo, tečaj pri vratih«.

Prim. csl. *stožerъ*, stcsl. *stežerъ* »fulcimentum, cardo«, sbh. *stȍžēr* (m.), *-era* »drog, ki ga ob mlačvi postavijo med požeto pšenico, da zanj privežejo konje, ki jo teptajo«, dial. tudi *stȅžēr* »deblo« (Vuk, Paštrovići), sb. dial. *stȍžār* »drog v kopici« (Kosovo), hrv. čak. *šćȅžēr* »deblo na sredi gumna« (Smokvica), mak. *stožer, stežer* »isto«, blg. *stóžer, stóžar* »isto«, r. *stožár, stožárь, stožá, stožará, stožerá* »drog v kopici«, str. *stožarъ* »isto«, ukr. *stožár*, č. *stožár* »jambor«, slš. *stožiar*, gl. *sćežor* »isto«, dl. *sćažor* »drog v kopici«. Psl. **stȍž-erъ, *stȅž-erъ* (sln. akcentuacija ni jasna), s posplošitvijo stare nominativne podaljšave **stož-arъ* < **-ēr* + *-o*, je sorodno z lit. *stãgaras* »suho steblo, suha veja« < ide. **(s)togḗ(r)*, akz. **(s)togérm̥*, g. **(s)tegnés*, prim. iz šibkosklonskega debla lat. *tīgnum* (< **tegno-*) »tram, hlod«, arm. *tᶜakn*, g. *tᶜakan* »krepelo«. Ni izključeno, da se šibkosklonsko deblo (z delno krepkosklonskim korenskim vokalizmom) ohranja še v sln. *stožânj* (m.), *-a* »podboj pri vratih«, č. *stěžeň* (m.), *-žně*, slš. *st'ažeň* »jambor«. Psl. **stȍžerъ* je torej tematizirano heteroklitično deblo, nastalo na osnovi ide. predhodnika psl. **stògъ*, g. **stogȁ* »drog«. Alternativna besedotvorna razlaga bi bilo domnevanje sekundarnega sufiksa *-erъ* tipa **vȅčerъ* ali *-'orъ* : *-orъ*, ki ga zasledimo v p. *sochor*, č. *sochor* »drog, žrd«, kar je izvedeno iz psl. **sochȁ*, sln. *sûhor, stûdor*. Osnovna literatura: Miklošič, 323 s.; Trautmann, BSW, 285; Vasmer III, 16; Walde-Hofmann II, 681; Fraenkel, 891; Pokorny, 1014. Dalje glej *stȍg* in *stežâj*. M. S.

strádati, *-am* (v. impf.) »esurire, in egestate esse«, tudi tranz., npr. *svoj život stradati*; *s. se* »sich abhungern«; v kompoz. *iz-, na-s. (se), po-, pri-, se-, u-s.* (pf.), sekundarni impf. *-stradováti, -ûjem*; izv. *strâd* (m.), *-a, strája* (f.), *strâdež* (m.), *-a* »lakota, glad«, *stradáč* (m.), *-a, stradálec* (m.), *-lca, -lka, sestrádanec* (m.), *-nca, -nka, strâdežnik* (m.), *-a, stradȇ* (m.), *-ẹ́ta, stradálo* (n.) »der, die Darbende«; v Briž spom. *preiſe naſſi zeſ ztoco ſtradacho* (impf.) »antecessores nostri duriter sunt passi«; v 18. st. *strâdam* »famere« (Pohlin), *ſtradam* »leide Hunger« (Gutsmann). Morda sodita sem tpn. *Stradnik* in *Straja vas*.

Prim. stcsl. *stradati, -ždǫ* »pati, cruciari, vexari, certare«, *strada* »labor«, sbh. *strádati, strâdām* »trpeti, ponesrečiti se«, mak. *strada* »trpeti«, blg. *strádam*, r. *stradátь, -áju* in *stráždu* »isto«, *stradá* »težko delo, žetev«, ukr. *stráždaty, -aju* »isto«, p. *postradać, -am* »izgubiti, utrpeti škodo«, star. *stradza* »škoda« (= sln. *strája*), č. *strádati, -ám* »trpeti (pomajkanje)«, slš. *strádat', -a* »živeti v pomanjkanju, trpeti«, gl. *stradać, -am* »občutiti pomanjkanje«, *tradać* »živeti v pomanjkanju«, dl. *tšadaś, -am* »isto, stradati«. Psl. **stradȃti, *-ãješь* ali **strád'ešь* »trpeti« je treba izvajati iz ide. **(s)troHd-* (najverjetneje s prez. *-d-* in njegovo posplošitvijo na celotno glagolsko deblo kot v primeru **krȃsti*) : **streH-* v gr. στρηνές (adv.) »presunljivo, vreščavo«, στρῆνος (n.) »moč, prevzetnost, razkošje«, lat. *strēnuus* »čvrst, močan, vrl«, kimr. *trin* »boj, napor, težava, delo«. Ide. **(s)treH-* je druga p. st. baze **(s)terH-* »biti trd, pokončen ipd.«, prim. od tod še stnord. *striðr* »trd, neupogljiv, neprijazen«, *stara*,

stvn. *starên* »otrpniti, srepo gledati«, *storrēn* »štrleti« idr. (Vasmer III, 22; Pokorny, 1022; Frisk, 809 s.; Walde-Hofmann II, 601 s.). Lot. *struõstêt*, *strùostît* »pretiti, groziti«, kar s psl. **stradâti* primerja Mühlenbach-Endzelin III, 1099, je verjetneje denom. iz lot. *struoste* »krepelo, palica«. Slednje je domnevno kompoz. (lot. *-e* deblo) iz **strō(d)-stā/i-* »kar trdno stoji« in tako skladno s psl. **stradâti* le v prevojni stopnji korenskega vokalizma. Glej tudi *stŕm*, *strâh*, *-strẹ́kel*, *strčáti*, *štrlẹ́ti*, *stráma*, *štŕcelj*. M. S.

strâh (m.), g. *-a* in *strahû* »timor, horror; phantoma«; v sintagmi *strah me je* (= sbh. *strah me je*, blg. *mene strach*, č. *strach mě*, p. *strach mię*); denom. *strašíti*, *-ím* in *strášiti*, *strâšim* (impf.) »terrere«, pf. *u-*, *pre-*, *za-s.*; *(-)strášniti se*, *(-)strâšnem se* (pf.) »metuere«; izv. *strašílo* (n.) »Scheuhe«, *prístraha* (m., f.) »phantoma«, adj. *strášen*, *-šna* in *strašân*, *-šnä* »terribilis«, *strahljîv*, *-íva* »meticulosus«; abstr. *strahóta*, *strahóba*, *strahọ̑ča* »horror«; adv. *strâhoma*, dol. *strahọ́ma* »timide« idr.; v 16. st. *ſtrah* »consternatio, metus, timiditas«, *(pre)ſtrashiti* »terreo«, *ſtraſhiti ſe* »metuo«, *ſtraſhan* »crudelis«, *ſtrashliv* »meticulosus« (Megiser), v 17. st. *strac* »paura« (Alasia); na osnovi hipokor. atpn. tipa **Strachomě́rъ* so tvorjena cgn. *Strah*, *Strašek*, *Strašil*, tpn. *Strahinj* (l. 1260 *Strahein*, prim. sbh. atpn. *Strahinja* (navaja Skok III, 340)), *Strahomer* (l. 1415 *Strachomer*, 1444 *Drachomer*), *Strahovlje* idr.

Prim. stcsl. *strachъ* »tremor, timor«, *strašiti* »terrere«, sbh. *strâh*, *-a*, denom. *strȁšiti*, *-īm*, čak. *strôh*, denom. *strȁšit*, *-in*, mak. *strav*, *straši*, blg. *stróch*, d. obl. *strachъ́t*, r. *strách*, *strašítь*, *-íšь*, ukr. *strách*, *strašýty*, *-ýš*, br. *strách*, *strášycь*, *-šu*, p. *strach*, *straszyć*, č. *strach*, *strašit*, slš. *strach*, *strašit'*, gl. *strach*, *strašyć*, dl. *tšach*, *tšašyś*. Iz slov. jezikov je rum. *strâşnic* »strašen« (Skok III, 341) in lit. *str(i)õšnas* »isto«, *str(i)õšyti* »strašiti« (Miklošič, 324; Fraenkel, 925). Psl. **strâchъ* (denom. **strašı̋ti*, **-íšь*) < **strōk-so-* je nomen actionis s prvotnim pomenom »otrdenje« k psl. **strěk-ti* »otrdeti«, kar je posredno izpričano v sln. *ostrẹ́kel* »trd, neobčutljiv« in izv. **strěkati* »bosti«. Akcentska varianta denom. **strȁšiti* ni enoznačna in ne kaže nujno na prvotno akcentuirano dolžino. K pomenu prim. ags. *on-drecan* »bati se«, stvn. *stornên* »osupniti, prestrašiti« in sragl. *sterten* »planiti kvišku, prestrašiti« iz ide. **ster(H)-k-* »trd ipd.« (Snoj, SR XXXV, 273 s.). Izvajanje iz **strēg-* (Persson, Beitr. 432, 450; Vasmer 23; Pokorny, 1023; Schuster-Šewc, HEWb., 1362) nima prave osnove, ker tam navajano lit. **strẽgti* ne obstaja (Būga II, 716). Druge primerjave (z lat. *strāgēs*, lot. *struõstêt* »pretiti« ali slov. **trę̑sti*) se zdijo manj utemeljene (Vasmer, l. c.). Glej tudi *-strẹ́kel*, *strọ̑g*, *stârati se*, *strádati*, *strâst*. M. S.

stráma (f.) »eden pokončnih količev pri saneh« poleg »tepec«, tudi *štráma* »isto«, jnotr. »večje lojtrnice«. Verjetno sodi sem še *strámor* (m.), *-ja* »(po kazni v kamen začaran) velikan«.

Prim. hrv. čak. *strȁmica* »lojtre pri vozu, pokonci in pri strani stoječi stebriček pri statvah« (Dalmacija), *štrama* »lojtre pri vozu« (ARj), *štrȁmi* »priprava na vozu za prevažanje dračja in stelje« (Istra; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 547, 549), r. *ostrámok*, *ostrómok* »kol v seneni kopici«, str. »sveženj (sena)«, p. dial. *stram* (m., f.) »strama«, *sztram(ica)* »prečnik pri saneh, v katerega so vpete strame«. Psl. **strȃmъ/ь* ali **strȃma* »kol« je verjetno v prevojnem razmerju s **strȍmъ*, g. **-omá* »drevo«, prvotno najverjetneje vrddhirana tvorba »iz debla narejen«. Nejasen je refleks za nazal v ukr. *nastrjámok* »manjši voz sena« (Grinčenko, Sl. II, 525). K pomenom prim. br. dial. *strómok* »majhen tovor sena« k **stromъ* »drevo« (podobno Vasmer II, 287; Bezlaj, Vopr. jaz. 1967/4, 52). Glej tudi *strȍm*, *štrémelj*, *strmẹ́ti*, *štrámati*. M. S.

strámor (m.), g. *-ja* »velikan, hajduk«; pl. *stramorji* »v skale zakleti orjaki«; v 18. st. *strâmór*, *-ja* »gigas« (Pohlin), pri Gutsmannu *ſtramor* in *stamor* »Rieſe«; samo sln.; Miklošič, 324, pušča brez razlage; Kelemina, Bajke, 23, primerja n. *Strammhans* (*Struwwelpeter* »človek z razmršenimi lasmi, neurejen in umazan človek«; Grimm, Wb. XX, 154), kar je verjetno prasorodno iz ide. **ster-*, prim. gr. στερέμνιος »močan, trd«, nvn. *stramm* »strm«. Dalje glej *stŕm* in *stráma*.

strân (f.), g. *stranî* »pars, latus, pagina, regio«, pkm. *strân* (m.), *-a* »isto«; adv. *strân* »weg« (iz akz.), *stráni* (iz lok.), *vstrân* »seitwärts, weg«, *po( )stráni* »transversim«, *strânoma* »seitwärts, teils, strichweise«; prep. z gen. *strȁn* »poleg«, npr. *stran ceste* (= sb. csl. *stranь*, sbh. *stran*, stč. *stran*, slš. *strán* »poleg«, dial. adv. *stráň*), *zastrȁn*, *obstrȁn* »zaradi«, *tọ̑stran* »diesseits«, *ọ̑n(o)stran* »jenseits«, npr. *tọ̑stran reke*; adj. *stránski*, *-ka* »lateralis, obliquus«, *pristránski*, dial. *pristrȁn*, *-ána* »stranski; einseitig«, *odstránski* »abgelegen, entfernt«, po sbh. *strȁn*, *-a* »tuj« (vendar prim. spodaj Briž. spom.) tudi adj. *strân* »tuj«; subst. *stranica* »stranska deska, zlasti pri panju; prečni tram ipd.«, *straník* (m.), *-a* »prostor ob peči«, *straníčar* (m.), *-ja* »vrsta kozolca« (dol.), *straníšče* (n.), *-ča* »latrina«, *stranščíca* »prečna piščal« (štaj.), pl. *stranščíce* »stranski del statev«, *stranščák* (m.), *-a* »svinjski okel, podočnjak«; v. *stranéti*, *-ím* (impf.) »nagniti se na eno stran«, *straníti se*, *-ím se* (impf.) »pomikati se na eno stran«, nknjiž. *odstraníti*, *-ím*, *odstrániti*, *-ânim* (pf.), iter., sekundarni impf. *odstranjeváti*, *-ûjem* (impf.), redko *odstránjati*, *-am* (impf.) »beseitigen, entfernen«. V Briž. spom. *ſtranna bod crovvi zuoge uvedechu* »hospitem sub tecta sua introducebant« (II, 50), v 16. st. *ſtran* »latus«, *poſtrani* »obliquè« (Megiser), v 18. st. *ſtrán* »latus, pars«, *ena ſtrán platelza (is buqui)* »pagina« (Kastelec-Vorenc), *strân* »pars, latus«, *strâni* »apage ſis« (Pohlin), *ſtran* »Seite, Partey«, *jes na teh ſtrani ſtojim* »ich halte mit dieser Partey« (Gutsmann); prim. sln. in sbh. *strânka*, č. idr. *strana* »partija«. Sem sodijo še tpn. *Stranje* (6×), prim. za *S.* pri Kamniku l. 1405 *in Stranach*, 1445 *Stranyach*, 1500 *ville Stragne*; *Strankar*, *Stranska vas*, *Strana*, *Strane*, *Stranice*.

Prim. stcsl. *strana* »pars, latus, regio«, *stranь* »oblique«, *stranьnъ* »peregrinus, extraneus, obliquus«, *straniti sę* »vitare«, sbh. *strána*, akz. *strânu*, čak. *strō-nȁ* (Hvar), *strân*, *-i* (Istra), *str°ân* (f.), g. *str°anē* (Vrgada) »stran, bok (ladje), lastnost, pobočje«, mak. *strana* »stran«, star. tudi »država«, blg. *straná* »stran, država«, r. *storoná*, akz. *stóronu* »isto« (*straná* < csl.), ukr. *storoná* »stran, bok, država«, br. *staraná*, pl. *stó-*

rany, p. *strona*, č. *strana* »isto«, *postraně* »postrani«, *straň* (f.), stč. *stráně* »pobočje«, slš. *strana* »stran«, *stráň* »pobočje«. Psl. **stôrnь* poleg **stornā̋*, akz. **stôrnǫ* (in **sternā̋* (?)) < ide. **storH-ni-*, **storH-nā* sta tvorbi iz baze **sterH-* »razprostreti, razširiti«, psl. **stérti*, **stьrèšь* (Miklošič, 321; Slawski, SP I, 116), prim. k besedotvorju psl. **pôlnь* poleg **polnā̋* »raven svet« k **pȍl'e* »ager«, ide. **pelH-* »raven in širok, razširiti«, **grânь*, **granā̋* »veja« iz baze **ghreH-* »zeleneti, rasti«. Besedotvorno napačna je povezava z nazalnim prez. lat. *sternō* ipd. (tako Trautmann, BSW., 288; Vasmer III, 20, idr.). Psl. **stornā̋* je prvotno verjetno pomenilo »stran telesa« in je formalno blizu gr. στέρνον »prsi«, stvn. *stirna* (< **sternịā*) »čelo«, kimr. *sarn* (< **stᵊrəno-*) »stratum, pavimentum« (Pokorny, 1030) in het. *ištarn(a)-* (< **ste/orH-n(o-/ā)*) »sredina«, kar je izpričano le v dat.-lok. *ištarni-š(u)mmiš* »v naši sredini, med nami« in otrdelem lativu *ištarna* »vmes, med«. Dalje glej *prostrán*, *stréti* in *próstor*. M. S.

strâst (f.), g. *strastî* »Leidenschaft«, adj. *strásten*, *-tna*, *strastljȉv*, *-íva* »leidenschaftlich«, izv. *strâstnež*, *strâstnik* (m.) »strasten človek«, abstr. *strástnost*; nkjiž. *sladostrásten*, *-tna* »pohoten, poželjiv«.

Po Pleteršniku II, 584, ki citira le Murka, Cigaleta in Janežiča, gre za izposojo iz csl., kar ne more obveljati, saj je leksem dvakrat izpričan v Briž. spom.: *ſtrazti Ipetzali* »dolores et curae« (II, 2), *eſeoni to vuelico ſtraſtiu ſtuoriſe* »illi illo magno dolore fecerunt« (II, 107–8) in v 18. st., prim. *ſtraſt* »Anmuthung, affectus« (Pohlin), *ſtraſt* »Anmuthung« (Gutsmann). Pri Jarniku, Versuch, 209, je beseda *ſtraſt* »Leidenschaft, Anmuthung« že pravilno povezano s *stradati*.

Prim. stcsl. *strastь* »passio, cruciatus, martyrium, dolor«, adj. *strastьnъ* »qui patitur, miser«, izv. *strastьnikъ* »qui patitur, athleta«, sbh. *strâst* (f.), *-i* »strast«, mak. *strast*, blg. *strást*, d. obl. *strasttá*, r., ukr. *strástь* (Grinčenko, Sl. IV, 213), br. *stráscь* »isto«, č. *strast* (f.) »bridkost, žalost, muka, strast«, slš. *strasť*, navadno pl. *strasti* »tegobe, trpljenje«. Iz slov. jezikov je rum. *stráste* »trpljenje, revščina«, *strastui* »mučiti« (< csl. *strastovati*). Psl. **strâstь* »trpljenje« je sorodno s **stradā̋ti* (Jarnik, l. c.; Miklošič, 325; Vasmer III, 22, idr.). Najverjetneje gre za abstr. k neizpričanemu ptc. **strastъ*, ki temelji na glagolskem deblu **strad-*. K besedotvorju prim. sln. *slâst* < psl. **sôlstь* < **sald-ti-* k ptc. **sald-to-* (= lat. *salsus*); psl. **vôlstь* ← **voldā̋ti* idr. Dalje glej *strádati*. M. S.

*strȁv (adj.), f. *stráva* »zdrav«, prim. rož. *strȍv*, f. *stráva* »isto«, *strávje* (n.) »zdravje«, *stravívə* »zdravilo« (Šašel, RNB, 114; Ramovš, Hgr. II, 223, navaja tudi *stravje*, ki da je izpričano v 16. st.).

Prim. str. *storovъ* »zdrav« (Novgorod; citirano po Vasmerju III, 20), stp. *strowy* »isto« (citirano po Schuster-Šewcu, HEWb., 1365), gl., dl. *strowy*. Zaradi rož. *stí se mə* »zdi se mi« k **sъ-děti* po progresivni asimilaciji nastalo iz **sъ-dőrvъ* »zdrav« (Ramovš, l. c.). Enako Trautmann, ZSl VIII, 442, ki tako razlaga vse slov. primere. Sprejemata Vasmer, l. c.; Šivic Dular, XXIII. SSJLK (1987), 60. Drugače o domnevanem slov. dial. **stőrvъ* Iljinskij, Slavia IX, 139 s. (sprejema Schuster-Šewc, l. c.), ki sklepa o sorodstvu s stcsl. *ustrabiti* »recreare«, csl. *ustraba* »recreatio«, str. *ustorobitisja* »ozdraveti« (Sreznevskij, Mat. III, 1283), p. zastarelo *postrobić* »okrepiti, okrepčati« (Karlowicz, SJP IV, 767), stč. *ostrabiti sě* »oddahniti se, odpočiti se« (Šimek, Sl., 111), slš. *strábiť sa* »okrepčati, pozdraviti (se)«. Razmerje **storvъ* : **storbъ* Schuster-Šewc, l. c., razlaga z različnimi determinativi ide. korena **(s)ter-* »otrpel; čvrst, trden«. K pomenskemu razvoju Schuster-Šewc, Slav. Wortstudien, 14 s. Fonetično nesprejemljivo Ondruš, Jaz. Čas. IX, 148, ki skuša **storvъ* povezati z lat. *salvus* »zdrav, živ, rešen«, gr. ὅλος »cel, ves«, sti. *sárva-* »nepoškodovan, cel«. Dalje glej *zdrȁv*. M. F.

strâž (f.), g. *stražî* »spodnji del strehe«, *pod stražjǫ́* »v kotu podstrešja«, *stráža* »nadstrešek, del podstrešja nad nadstreškom« (notr., dol.), *strâžje* (n.) »isto«, črnovr. *strâž* (m.), prim. *zaklâč sə̂n pǫt strâš* »zatlačiti seno pod spodnji konec strehe«, *pǫt strâžəm je dǫ̂bar zaklâčən* (Tominec, 209); univerbizirano notr. *podstrâž* (f.), *-i* »prostor pod streho, kjer se streha s podom stika«, izv. *podstrâžek* (m.), *-žka* »isto«; *podstrâžnica* (f.) »tram« in »podstrešna izbica«.

Nejasno, morda iz **storžь* »nekaj štrlečega« k **sterg-tī́*, **steržèšь*, iter. **storžīti* v star. pomenu »štrleti« < »nepremično gledati; biti trd, nepremičen«. Na nekdanji pomen »štrleti« kažejo še star. hrv. *strаž* (f.) »brada pri ključu« (Šulek, Term., 1103), ukr. *storožýk* (m.), *-yká* »prvo pero v ptičjem krilu«, *storožók* (m.), *-žká* »eden od dveh stebrov, ki držita zapornico pri mlinu« (navaja Grinčenko, Sl. IV, 211), p. *stróż*, *stróżyk* »isto« (Karlowicz, SGP V, 246), na pomen »biti trd, nepremičen« morda gl. *stróžić* »prestrašiti«, če je to kavz. k **sterg-tī́*. Dalje glej *stréči*, *stráža*. M. S.

stráža (f.) »custodia«, tudi *strâža* »isto«, pri Dalmatinu tudi »služba«, npr. *straža gospoda* »Gotesverehrung«; *strâž*, g. *stražî* »custodia«; *stražár*, *strâžar* (m.), *-ja*, *strâžec* (m.), *-žca*, *strâžnik* (m.), *-a*, *stražȅ* (m.), *-éta* »custos«, *stražíšče* (n.) »Wachstätte«, *stražárnica*, *strâžnica* »Wachthaus«, *strâžba* »Wache«, adj. *strážen*, *-žna* »Wach-, Wacht-«; v. *strážiti*, *strážim* in *strâžim* (impf.) »prežati, aufpassen«, npr. *mačka na miško straži* (dol.) poleg »custodire«; pf. *za-*, *ob-*, *po-*, *o-*, *do-s.*; v 16. st. *ſtraſha* »custodia, ſpecula, vigilia« (Megiser), v 18. st. *ſtrašha* »custodia, excubatio, vigilia«, *ſtrašhani* »custodia« (Kastelec-Vorenc), *strâſha* »vigiliae, excubiae«, *straſhân* »limitum custos« (Pohlin), *ſtrasha* »Wache« (Gutsmann); številna tpn., npr. *Straža*, *Straže*, *Stražišče*, *Stražica*, *Stražnica*, orn. *Stražni vrh*.

Prim. stcsl. *stražь* »custos, custodia, carnifex«, *straža* »custodia, specula«, *stražište* »specula, custodia«, sbh. *strâža* »custodia«, *strážiti*, *strâžīm* »custodire«, star. tudi *straž* »stražar« (ARj XVI, 691), čak. *strõža*, *strožȉt*, *strõžin*, mak. *straža*, blg. *stráž*, d. obl. *strážъt* »stražar«, *stráža* »straža«, r. *stórožь*, *-ža* »stražar«, *storóža* »straža«, *storožítь*, *-žíšь* »stražiti«, ukr. *stórož*, *-a*, *storožýty*, *-ýš*, br. *stóraž*, *-a*, p. *stróż* »stražar«, *straż*, dial. *stróża* »straža«, č. *stráž* (f.), *-e* »straža«, *strážit*, *stražit* »prežati, stražiti«, slš. *stráž* (f.), *-e* »straža«, *strážiť* »stražiti«, gl. *stróžić* »plašiti, strašiti«, tpn. *Stróža*, dl. *strožyś* »stražiti, prežati«. Iz slov. jezikov je rum. *strájă*, alb. dial. in star. *strázhë*, *shtrázë*, madž. *strázsa* »straža« in lot. *stražs* »čuvaj«. Psl.

*stôržь < *storgi- je nomen agentis (< actionis) k *sterg-tī́, *steržě̀šь »čakati, varovati«, prim. k besedotvorju gr. τρόχις »tekač, sel« k τρέχω »teči, hiteti«, psl. *mȍľь, g. *moľá »molj« (str. molь kakor *ognь = sti. agní-) k *melti. Psl. *storžā̃, akz. *stóržǫ < *storgíi̯ā je kol. ali abstr. k *storžь. Psl. *storžī́ti, *stóržišь (sln., č., slš.) more biti iter. k *sterg-tī́, psl. *storžī́ti, *-íšь (vzh. slov.) pa denom. iz *stôržь. Dalje glej stréči, pa tudi strâž in strážica. M. S.

strážica (f.) »del puške pod sprožilcem, Greifbügel am Gewehr« (Miklošič, Cigale). Izvedeno od straža »varovanje«, prim. črnogor. strâža »del puške pod sprožilcem« (ARj XVI, 697) in semantično enako motivirano agl. guard »isto«. M. S.

strčáti, -ím (v. impf.) »štrleti; biti naperjen, nabrekel«, inf. tudi stŕčati; štŕčati, štrčím (impf.) »isto« (bkr., goriš.), fit. stŕček »Agrimonia« (prim. p. starczek, starczec »isto«); v 18. st. ſterzhim poleg ſtershim »rage hervor« (Gutsmann).

Prim. sbh. stŕčati, -čīm poleg štŕčati, -čīm, mak. strči, blg. stъrčá, -číš, ukr. storčáty, -ýš, styrčáty, -ýš »štrleti« (Grinčenko, Sl. IV, 211), p. starczać »zadostovati«, sterczeć, storczeć, star. starczeč »štrleti, moleti«, č. strčeti »isto« (Jungmann) poleg adv., npr. r. dial. stórčь »pokonci«, ukr. stórč »navpik, strmoglavo«, br. stórč, starčmá »navpik, navzdol«. Psl. *stъrčā́ti, *-íšь < ide. *stṛ-k-(ē-) »otrdeti« (Zubatý, Wz., 23; Vasmer III, 21; Pokorny, 1023) je sorodno s het. ištark(k)- »zboleti« < *»otrdeti« (Snoj, SR XXXV, 274) in z drugim determinativom srvn. strëben »postaviti se pokonci, sunkovito se premakniti navzgor, zaštrleti«, stvn. sterban »umreti«, prim. iz nedeterminirane baze stvn. storrên »štrleti« (Pokorny, 1022, 1026). Dalje glej trčáti, stŕčiti, štrkati, tŕkati I, štrléti, štŕcelj in strméti. M. S.

stŕčiti, stŕčim (v. pf.) »zbosti, pičiti«, naštrčiti se »okoreti« (bkr.).

Prim. č. strčiti, slš. strčit' »suniti, dregniti, vtakniti«, gl. storčić, dl. starcyś »udariti« poleg ukr. styrčáty, storčáty, -ýš »štrleti«, tranz. storčýty, -čú, -čýš »postaviti pokonci« in impf. v sln. štŕkati, štŕkam »bičati, tepsti« (v 18. st. shtèrkam, shterknem »flagello, cædere pedes«, shtèrka »flagellum« (Pohlin)), štŕcati, štŕcam »isto«, izv. štŕk »udarec z bičem«, punkt. štŕkniti, štŕknem (= csl. strъknǫti »pungere«), prim. č. strkati, slš. strkat' »suvati, dregati, vtikati«, gl. storkać, dl. starkaś »tolči«.

Psl. *stъrčī́ti, *stъrkā́ti (kakor pičiti : pikati) je treba kot sin. *tъrkati, *tъrčiti in *stъrčati »štrleti« izvesti iz ide. *(s)ter-k- »trd, otrdeti« (Pokorny, 1023, brez navedenih slov. primerov); k pomenu prim dl. dybaś »tolči, trkati« : r. stojátь dýbom »štrleti«, dybétь »zmrzovati, strjevati se« (Schuster-Šewc, HEWb., 1361), sln. bósti »stechen« in »hervorsprossen«, k razmeram v slov. še sln. píkati »bosti« : pičáti »tičati, štrleti, izvirati«, tičáti »fixum esse« k do-tikati (Snoj, SR XXXV, 274) in primere, navedene pri tŕkati I. Dalje glej strčáti, štŕcelj, štŕkati, -strę́kel, strâh. M. S.

stȓd (f.), g. strdî »med«, tudi stȓd (m.), -a »isto«; strdíca, strdníca »medica«, strdeníca »isto, lect«, strdę̂nje »lect«, strdę́nka »Galium verum, Melica; neka hruška«, strdîvka »Melica«, adj. stŕden, -dna in strdę̂n, -a »meden«; v 16. st. ſterd »mel« (Megiser), v 17. st. ſtèrd (Schönleben) v 18. st. ſterd »Honig«, adj. ſterden, -a (Gutsmann), ſtèrd, -ú »favus mellis, Honigsaum«, ſterdęn »melleus« (Pohlin).

Prim. csl. strъdъ »mel«, str. strьdь, stredь, p. stredź (m.), g. strdzi, dial. strzedz (m.), g. strdzi »isto«, č. stred, stred', strd' (f.), g. strdi, navadno kol. strdí (n.) »čisti med brez satja«, slš. redko stred' (Kálal, Sl., 649). Psl. *strь̑dь/ъ poleg *strъ̑dь/ъ. Povezava s stvn. stredan, srvn. strëden »brbotati, vreti«, stredunga »kipenje«, stradem, strudel »vrtinec« (< *sr-edh-), gr. ῥόθος »šumenje valov« (Schmidt, Vok. II, 282 s.; Miklošič, 327) in dalje stkorn. stret »tekočina«, srkorn. streyth »reka«, srir. srithit »curek« (< *sṛt-n̥tī-) fonetično ne ustreza. Psl. *strь̑dь in variante je treba izvajati iz ide. *k'r̥ₔdi/o- in primerjati s pragerm. *hruti- v srniz. rōte, röte »satovje« poleg pragerm. *hrētō v stvn. râza, srvn. râze, râz, nvn. Roße, Roß, niz. raat »isto« (sprejeto v srlat. frāta »isto«), kar je primerljivo s psl. *strada v str. strada »med« (navaja Sreznevskij, Mat. III, 530) < *k'rē/ōdā (Snoj, SR XXXVIII, 371 ss.). Iz fonetičnih razlogov se zdi malo verjetno izvajanje psl. *strь̑dь in n. Roß(e) iz paleoevr. substrata (tako Machek[2], 581 s.) ali enačenje srvn. râze »sat« s homon. râze »grmada« (< ide. *krē/ōdā), prim. stcsl. krada »grmada« (tako Kluge[22], 605; Pokorny, 617). M. S.

strę́či, strę́žem (v. impf.) »prežati, pričakovati; insidiri, exspectare, observare«, npr. tolovaji popotne ljudi strežejo (Levstik), mačka na miško streže (Polj. dol.), stregel je kraljestva božjega (Krelj); streči po življenju »nach dem Leben trauchten«, knjiž. navadno le »ministrare, servire«, npr. bolniku s.; pf. pre-s. »intercipere«, po-s. »aufwarten«, u-s. »nach Wunsch tun, auffangen«, pri-s. »erpassen, erlaunern, auffangen«, ob-s. »auffangen, überraschen«, od-s. »ausparieren, wegschaffen«; iter., sekundarni impf. -strę́gati, -am in (-)strę́zati, -am, redko inkoh. -strę́gniti, strę̂gnem; subst. strę́ga »Wartung, Pflege«, strę́ža, (po)strę̂žba »Bedienung, Pflege«, strežník, strę̂žnik (m.), -a, strę̂žec (m.), -žca, strę̂že (m.), -ta, strežâj (m.), -a »Bediener«, adj. strę́žen f. -žna, u-, po-strežljȉv, -íva »bediensam, dienstfertig«. K pomenu »čakati, prežati« : »postreči« prim. n. warten : aufwarten. V 16. st. pri Trubarju ſtrezhi, ſtrezhe, ſtreishemo, ſtregel, -gla, pri Krelju ſtreshe, ſtresheio, vſtrezhi (Rigler, Začetki, 50, 123), v 18. st. ſtreizhi »servire«, na eniga ſtreizhi »insidiari« (Kastelec-Vorenc), ſtręſhém, ſtrezhi »aufwarten, ministrare«, preſtręſhém »überrasche« (Pohlin), ſtrezhi, ſtrieshem, poſtrezhi, gorpoſtrezhi »aufwarten« (Gutsmann).

Prim. stcsl. strěšti, strěgǫ, strěžeši »observare, custodire, assidere«, prěstrěšti »custodire«, sbh. striјèći, stŕžēm, aor. strgoh »varovati, paziti, streči, opazovati«, hrv. čak. strȉći, strȉžen »ministrirati« (Vodice), postrȉć postelju »postlati« (Volosko), prestrȉć »od zadaj napasti« (Skok III, 342), mak. streš »preža«, r. steréčь, steregú, -žëšь »varovati, prežati, nadzorovati«, ukr. steregtý, -gú, -žéš, br. sceragčý, -gú, -žėš »isto«, p. strzec, -egę »varovati«, č. stříci, střehu, navadno střežiti, -ím, stč. střieci, střehu, slš. striezt', -žiem »isto«, star. luž. ptc. pret. akt. zsczekly [stśegli] »prežali« (Schuster-Šewc, HEWb., 1363). K polisemiji prim. n. dial. wachten »paziti, varovati, čuvati« = niz. wachten

»čakati«, šved. *vakta* »isto, stražiti, prežati«; n. *warten* »čakati« = agl. *ward* »varovati«, šved. *vårda* »skrbeti, paziti, streči«. Psl. **sterg-tī*, **steržěšь* »čakati, varovati« navadno primerjajo z lit. *sérgėti* »varovati« (Miklošič, 293; Trautmann, BSW, 258; Machek[2], 587), kar je fonetično problematično. Zato Pedersen, KZ XXXVIII, 319; Brückner, KZ XLII, 47; Vasmer III, 12, in Fraenkel, KZ LXXII, 196, menijo, da je psl. **sterg-tī* produkt kontaminacije med osnovo, izpričano v lit. *sérgėti* in gr. στέργω »ljubiti, čislati«, stir. *serc* »ljubezen«, kar ne ustreza pomensko (Čop, Godišnjak X, 25). Možno je izhajati iz ide. **stér-g-e/o-* »biti trd, nepremičen« > »nepremično gledati, strmeti« > »čakati, paziti, varovati«, kar je tematski prez. baze **ster-g-*, prim. got. *ga-staúrknan* »otrpniti, odreveneti«, stvn. *er-storchanên* »isto, zmrzniti«, stnord. *storkna* »strditi se« poleg **ster-k-* v psl. **stъrčati*, **stъrk-/lě-ti* »štrleti«, **strěk-ti* v sln. *ostrékel* »trd«. K pomenu prim. sln. *strméti* »nepremično gledati« < »štrleti, otrdeti« in *prezati* »zijati, paziti« : *oprézati* »opazovati«, *naprę́zati* »napenjati«, kar je iter. k **pręg-ti* »napenjati, vpregati«. Glej tudi *strȃža*, *strȃž*, pa tudi *strčáti*, *štrlę́ti*, *strȃh*. M. S.

strę́ha (f.) »tectum«, metaforično »dom«, jnotr. *strêi̯χa* »slamnata streha« (Sušak), pkm. *strę̀i̯a*, vzh. štaj. *stroha*; dem. *strę́šica*, številne izv., npr. subst. *strę́šina* »der untere Balken des Dachstuhles, Mauerbank«, *strę̂šnica* »kapnica, slama ali letva na strehi; vrsta ptiča«, *strę̂šnik* (m.) »žebelj v strehi, škodla, strešna opeka« in »Sempervivum tectorium« (sin. za S. t. *nástrk*, *nastorek* (?), *nátresk*), *podstrę̂šje* »Unterdach«, *podstrę̂šek* (m.) »pokrit prostor, napušč«, *strę̂har* »Dachdecker« (tudi cgn. *Strehar*); adj. *strę́šen*; v 16. st. *ſtreha*, *ſtreiha* (Megiser), v 18. st. *strę̄ha* »tectum« (Pohlin), *ſtreha* »Dach« (Gutsmann). Iz sln. je avstr. n. h. i. *Strechmaier* in tpn. *Strechau*, v 12. st. *in colle Strechow(e)*, *Strekov* (Pirchegger, ON Mürz., 284, 286).

Prim. stcsl. *strěcha* »tectum«, sbh. *strȅha* »nadstrešek, slamnata streha«, hrv. dial. *strija* (Žumberak), čak. *strȉha* »napušč, kap« (Brač, Vis), v Vodicah »slamnata streha«, v Boki »kapnica«, kajk. *stroha* »nadstrešek« (Belostenec, Jambrešić), *strošina* »kapnica« (Stulli), *priſtroſſek* (Belostenec), mak. *strea* »napušč, streha«, blg. *strjácha*, pl. *stréchi*, r. *strechá* »napušč, (slamnata) streha«, ukr. *strícha* »napušč, (slamnata) streha«, br. *strachá* »(slamnata) streha«, p. *strzecha* »isto«. č. *střecha*, slš. *strecha*, gl. *třěcha*, dl. *(s)tśěcha* »streha, napušč«. Iz slov. jezikov je alb. *strehë*, ngr. ἀστράχα, ἀστρέχα »napušč«, arum. *streáhă* »streha« in madž. *eszterha*, l. 1405 *eszterhéj* »tignū« (Miklošič, 325; Skok III, 343; Benkő I, 805 s.).

Psl. **strěcha*, najverjetneje **strěcha*; proti takšnemu akcentu govori r., br. in č. gradivo. Dalje manj jasno. Najverjetnejše se zdi izvajanje iz **s(t)roi̯Hg-sā* k lit. *strìegti*, *stríegti* »streho pokrivati s slamo«, *strìegė* »slamnata kritina«, *straĩgas* »dolga šiba v plotu« (Fraenkel, 921, 916; Machek,[2] 585; Vaillant, Gr. comp. IV, 663). Možno je misliti tudi na derivacijo s slov. **-cha* iz ide. **strē-*, **ster(H)-* »razširiti, raztrositi«, prim. semantično sln. *zastrę́ti* »verfinstern«, *nastrę́ti* »decken« iz **-sterti*, **-stьrǫ* (podobno Koštiál, JA XXXVII, 397). Semantično manj prepričljivo je izvajanje iz psl. **strojь* »ordo«, v. **strojiti* »parare« (Brückner, 522; Vasmer III, 26). Ker je treba gr. κρησφύγετον »pribežališče« izvajati iz χρῆος »krivda« (Wackernagel, KZ XXXIII, 56 s.), got. *hrot* »streha« pa iz ide. **k'rā-do-*, je izvajanje psl. **strěcha* iz ide. **k'rēdsā* (tako Oštir, JA XXXVI, 441) malo verjetno, iz fonetičnih razlogov celo nevzdržno. M. S.

-strę́kel (adj.), f. *-kla*; samo v kompoz. *ostrékel* »trd, neobčutljiv za očitke, hudoben«, denom. *ostreklę́ti* (pf.) »otrdeti«, v 18. st. *ostrekeu* »bösartig, starr« (Gutsmann).

Prvotno ptc. pret. akt. glagola **stre/ěk-ti* poleg iter. **strěkati* »posta(ja)ti trd«, prim. mak. *štreka se*, *štrekne se* »zdrzniti se«, in **strěkati* »bosti«, npr. v stcsl. *strěkati* »pungere, stimulare«, sb. dial. *strȅknuti* »zbosti« (Kosovo), sbh. navadno *s. se* »zdrzniti se«, impf. *strȇcati* »bosti«, r. *strekátь*, ukr. *strikáty* »bosti, pikati« (navaja Grinčenko, Sl. IV, 217) in dalje pomensko razvitem mak. *štreka* »brizgati, izvirati«, č. *stříkati*, slš. *striekat'* »isto«. Izhajati je treba iz **strḗke/o-* ali **stréke/o-* »otrdeti«, kar utegne temeljiti na akrostatični paradigmi **strḗk-mi* : **strék-mes* (baza **ster-k-* »otrdeti«), prim. iz nepodaljšane stopnje het. *ištar-k(k)i̯ia-* »zboleti«. K pomenskim razvojem prim. sln. *pičáti* (Snoj, SR XXXV, 274; Pokorny, 1023, brez slov. paralel). Glej *strȃh*, *štrlę́ti*, *strčáti*, *strę́kelj* in *štrcelj*. M. S.

strę́kelj (m.), g. *-klja* »štrcelj posekanega mladega drevesa«, *štrę́kelj* »tečaj na vratih, zatič pri vretenu«, cgn. *Štrekelj*.

Bezlaj, Linguistica VII, 75, izhaja iz ide. **ster-k-* »otrdeti«; gre za nomen agentis na psl. **-ьl'ь* iz glagola **strěk(a)ti* »postajati trd, bosti, štrleti«, prim. stcsl. *strěkati* »pungere, stimulare«, r. *strekátь*, *-áju* »bosti«, ukr. *strikáty* »pikati«. Dalje glej *-strę́kel*, *štrę́ca*, *štŕcelj*, *strčáti*, *štrlę́ti*, *strȃh*. M. S.

strę́la (f.) »fulmen, sagitta«, dial. tudi »Kern (oder Strahl) am Pferdehufe«, dol. »Spitzbalken« in »neka priprava v mlinu«; fit. »Xanthium Bidens tripartitus«; *kamena strela* »Bergkrystall«; dem. *strę́lica* »sagitta«, izv. *strelár* »Pfeilmacher«, adj. *strę́last*; v 16. st. *ſtrella* »sagitta« (Megiser), v 18. st. *strę̄la* »fulmen, sagitta« (Pohlin), *ſtrela* »Pfeil« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *strěla* »sagitta«, *strělьka* »fulmen«, sbh. *strijèla*, čak. *strīlȁ*, *-ȇ* »puščica, strela«, mak. *strela*, blg. *strelá* »puščica«, r. *strelá*, akz. *-ú*, ukr. *strilá*, akz. *-ú*, br. *stralá*, akz. *-ú*, str. *strěla* »puščica, udarec, strela«, p. *strzała* »strela, deblo«, č. *střela*, slš. *strela*, dl. *stśěła* »puščica«. Psl. **strělā̃*, akz. **-ǫ́* je sorodno z lit. dial. *strėlà* (knjiž. *strėlė̃* (4. a. p.)) »puščica«, lot. *strę̄la* »isto, proga, sunek vetra, vodni curek«, stvn. *strâla* »puščica, strela«, n. *Strahl* »žarek«, ags. *strǣl* »puščica, kopje«, long. *strāl* (> it. *strále* »puščica«), vse iz ide. **streH-lā* k bazi **ster(H)-* »proga, črta, pramen, žarek, strela«, prim. iz iste baze drugače tvorjeno srvn. *strâm* »tok, pramen, žarek«, lot. *stars* »isto« (Persson, Beitr., 449; Trautmann, BSW, 289; Vasmer III, 25; Fraenkel, 290; Mühlenbach-Endzelin III, 1088; Pokorny, 1028). Iz fonetičnih razlogov niso možne izposoje: psl. **strělā̃* iz germ. (tako Peisker, Bezieh., 72), balt. iz slov. ali zah. germ. iz rom. (tako Kluge,[17] 755). Glej tudi *strelíti*. M. S.

strelíti, *-ím* (v. impf.) »schießen«, navadno v kompoz. *u-*, *pre-*, *ob-*, *od-*, *o-*, *po-*, *raz-*, *iz-strelíti* (pf.),

iter. *stręljati*, *-am* (impf.); *ustreliti kozla* »narediti napako, neumnost« (po n. *einen Bock schießen*, prim. tudi slš. *strelit' capa* »isto«); številne izv., npr. *stręl* (m.), *-a* »Schuß, Schießen; Pulversack«, *odstręl* (m.) »odstrelitev (divjadi)«, *samộstrel*, *samostręl*, *samộstra* »lok; past za polhe«, *samostríca* (f.), *samostro* (n.) »lok«, *samộstr(el)ina* »past za polhe«; *streljâj* (m.) »Schußweite«, *strelȩ̂* (f. pl.) »samostrel«, *strelíšče* »Schießstätte«, adj. *strélen*, *strélski*; v 16. st. *ſtrejlati* »torquere telum, iaculari«, *ſtreliz* »sagittarius« (Megiser), v 18. st. *strȩlam*, *strȩlz*, *strelaj* (Pohlin), *ſtreliti*, *ſtrielati* »schießen«, *ſtrel*, *ſtriel* »Schuß« (Gutsmann); cgn. *Strel(ec)*, *St(e)rle*, tpn. *Stročja vas* (l. 1441 in 1500 *Schutzendorf*), *Strelac*, *Strelci*, *Strejanci*, *Strlec*, mptn. *Streliše*, *Strlica* idr. (Bezlaj, JiS I, 171).

Prim. stcsl. *strěliti* »iaculari«, *strěljati* »sagitas iacere, iaculari«, sbh. *ustrijèliti*, *ùstrijelīm*, *strijèljati*, *strȉjeljām*, mak. *ustreli*, *strela*, blg. *ustrélja*, *stréljam*, r. *streljátь*, *-áju*, pf. *zastrélitь*, *-élišь*, ukr. *strílyty*, *-lju*; *striljáty*, br. *strèlicь*, *straljácь*, p. *strzelić*, *strzelać*, č. *střeliti*, *stříleti*, slš. *strelit'*, *striel'at'*, gl. *(s)třělić*, *(s)třěleć*, dl. *stśěliś*, *stśělaś*. Psl. **strělī̀ti*, **strěl̀išь* (iter. **strěľā̀ti*) je najverjetneje denom. iz **strělā̀*, akz. **-ǫ́* »strelica, puščica«, prim. še denom. lot. *strēlīt*, *-īju*, *strẹluôt* in lit. *strėliúoti* »streljati« (Vasmer III, 25; Fraenkel, 920; Mühlenbach-Endzelin III, 1088). Dalje glej *stręla*, *samostręl*. M. S.

strȩ̂m (m.), g. *-a* »nadstrešek« (Cigale, Janežič), »odprt predprostor, die Laube« (Caf).

Prim. hrv. čak. *štrem* »mostovž, veranda« (Istra; Skok III, 502). Stp. *strzem*, ki se pojavi samo enkrat namesto običajnega *trzem*, ima Brückner, 880, za prepisovalčevo napako. Izhajati je treba iz leksikalizirane prepozicionalne zveze **sъ̏ termъ* »nekaj tremu podobnega« k psl. **tȇrmъ*, prim. r. *térem* »gradič, dvorec«, sbh. *trȉjem* »mostovž, veranda«, sln. *trȩ̂m* »nadstrešek« itd. K besedotvorju prim. sln. *skóbec*, *skoníka*, *spelude*, *ščîrec*, *škrémen*, *skrâk*, *splahúta*, *spohóta*, *sprelẽp*, *splȍh*, hrv. *škánjac* (Snoj, SR XXXVII, 155). Dalje glej *trȩ̂m*. M. S.

strȩ̂mati, *-am* in *-mljem* (v. impf.) »obotavljati se, postopati« (vzh. štaj., pkm.) < **strěmati*.

Brez znanih paralel, najverjetneje iter. tipa *lȩ́gati* k **strēmtē̦i*, **strēmne/e-* > psl. **strę̄ti*, **-nǫ* »štrleti, tičati«. Prim. iz tega r. *zastrjátь*, *-jánu* »obtičati, obviseti«, sln. nomen actionis *štrémelj* »štor, suho deblo« in sbh. *ustrémiti*, *ùstrēmīm* »hitro usmeriti, uperiti«. Dalje glej *štrémelj*. M. S.

stréme (n.), g. *stremȩ́na* »stapes« in »trak ob razporku na spodnjem robu do kolen segajočih hlač«, tudi »pramen, vlakno«, tudi *strémen* (m.), g. *streména* »isto«; dem. *stremȩ̂nce* (n.) tudi »Steigbügel im Ohre«, izv. *stremeníca* »stremenski jermen«, adj. *stremȩ̂nski*; *streménast* »vlaknast, žilast«, *stremenȁt*, *-áta* »vlaknast«; v 18. st. *ſtremen*, *-mna* »Steigbügel« (Gutsmann).

Na psl. **stremę̏* (n.), g. **strȅmene* kaže blg. *stréme*, pl. *stremená*, r. *strémja*, g. *strémeni*, str. *stremjà*, *strémja*, g. *stremenì*, br. *strèmja*, g. *strèmja* in *strèmeni*, p. *strzemię*, *-ienia*, posredno še ukr. *streméno*, *stremenó* (n.), pl. *streména*; na sekundarni m. **strȅmy*, ki se je razvil na osnovi skupnih stranskih sklonov tipa g. **strȅmene* (> **stremenȅ*) pa poleg sln. *strémen* še sbh. *strȅmēn*, *-ena* poleg *stȑmēn*, *-ena*, str. *stremenь* in *strьmenъ*, ukr. *stremín*, *-a* (Grinčenko, Sl. IV, 215), č. *(s)třmen*, g. *(s)třmenu/-e*, slš. *strmeň*, g. *strmeňa*, gl. *třmjeń*, g. *třmjenja*. Varianta **strьmènь* je nastala po ošibitvi tipa **večerà* > **vьčerà*. Psl. **stremę̏* utegne biti identično z gr. στρέμμα »izvin«, kar je nomen actionis na *-men-* glagola στρέφω »viti, plesti«, ide. **strebh-* »isto«, prim. drugače tvorjeni nomen actionis v gr. στρόφος »vrv, trak«. Slovani so do 6. st. namreč po vsej verjetnosti uporabljali le iz trakov narejena stremena, ki so bila morda pletena (Snoj, SSJLK XXIX, 44, Linguistica XXXIII, 238). Nejasno je razmerje do stfrc. *estrieu*, frc. *étrier*, prov. *estreup* > katal. *estrep* »streme« (> špan., port. *estribo*), kar izvajajo iz stfrank. **streup-*, s čimer primerjajo lat. *struppus* »jermen« (Wartburg XVII, 252 ss.; Meyer-Lübke, 8299). Vendar izvaja Walde-Hofmann II, 606, lat. *struppus* »spleten jermen« poleg *stroppus* »isto« (preko etr.) iz gr. στρόφος »spleten trak, vrv«. Povezava psl. **stremę̏* s **strьmъ* »steil« (tako Zubatý, Wz., 25; Brückner, 522; Vasmer III, 26) se zdi malo verjetna. Glej tudi *strumena*, *strómi*, *stremen*. M. S.

stremen (m.) »proga fosilov na kamnu (?)«, izpričano pri Vodniku in po njem pri Cigaletu, Term. 114, Wb., 1569: »Strahl (im Mineralreiche)«; izv. *stremȩ́novec* »Strahlkies; vrsta kamna«.

Adelung, Wb. IV, 418, razlaga n. termin: *in dem Mineralreiche sind die Strahlen lange schmale gerade Theile, in welchen die kleinsten zusammen gehäuften Theile des Fossils abgesondert sind, und welche ein Mittelding zwischen den Fasern und Blättern anmachen*. To poleg pri *strémen I* navedenih pomenov »(rastlinsko) vlakno« in »trak pri hlačah« kaže na starejši pomen »trak, jermen« in s tem potrjuje izvajanje splošnoslov. **stremę̏* »Steigbügel« iz **strébh-men-* »pletenje«. Pri Murku, Pohlinu in Gutsmannu izpričano *ſtremen* »Gries« je iz **skremen*. Dalje glej *stréme* in o slednjem *škrémen*. M. S.

stręti, *strȇm* (v. impf.) »sternere«, navadno s pref. *(raz-)pro-stręti* (pf.) »isto«, *za-s.* (pf.) »velare, contegere«, *ob-s.* (pf.) »herumbreiten, umhüllen, umschatten, umringen, bedecken, befallen«, *na-s.* (pf.) »pogrniti (mizo)«, *raz-s.* (pf.) »razprostreti«, *pre-s.* (pf.) »isto, pogrniti«, (impf.), ptc. *-stȑt*, *-a*; iter., sekundarni impf. *-stîrati*, *-am*; izv. subst. *próstor*, g. *prostǫ́ra* in *préstor*, g. *prestǫ́ra* »spatium, locus«, *zástor*, g. *zastǫ́ra* »velum«, *prestirálo* (n.) »ponjava« idr.; v 18. st. *gorpreſtreti*, *-ſtrem* »ausbreiten«, *saſtor* »Spalier, ſpanische Wand, Vorhang« (Gutsmann), *preſtrim*, *-ſtręti* »circumfulgere« (Pohlin).

Prim. stcsl. *prostrěti*, *-strǫ* »sternere«, csl. tudi simpleks *strěti*, *strǫ*, iter. *prostirati*, *-ajǫ*, sbh. *strijèti*, *strȇm* in *stȅrēm*, navadno pf. *pròstrijeti*, *prȍstrēm* »prostreti«, *nàstrijeti*, *zàstrijeti*, iter. *pròstirati*, *-ām*, čak. *prostrīt*, *prȍstren*, iter. *prostȉrot*, *-ren*, mak. *prostre*, impf. *prostira*, blg. *prostrá*, impf. *prostíram*, r. *nasterétь*, *-strú*; *prostirátь*, *-áju*, ukr. *prostérty*, *-strú* (Grinčenko, Sl. III, 481); *-styráty*, *-áju*, br. *raspascérci*, *-strèš*; *-scirácь*, *-áju*, p. *rozprostrzeć*, *-ścierać*, č. *prostříti*, *-írati*, slš. *prestriet'*, *-stierat'*, gl. *přestrěć*, *-ěju*, *-strěwać* in *-sćěrać*, dl. *rozpśestrěś*, *-jeś*, *-ju*, *-jom*; *-strěwaś* in *-sćěraś*. Psl. **stérti*, **stьrèšь*, iter.

*stirâti in *stěrâti, ptc. *(-)stьrtъ (r. prostërtyj) iz ide. baze *ster(H)- »razprostreti« je sorodno s sti. starati »nastlati«, av. stara'ti »razprostreti«, navadno nazalni prez., prim. sti. stṛṇā́ti »nastlati«, av. fra-stər'nā'ti »razprostreti«, gr. στόρνυμι »nastlati«, alb. shtrij, ptc. shtrirë »iztegniti, razprostreti«, lat. sternere, stir. sernim »raztegniti, razprostreti«. Psl. ptc. *stьrtъ = lat. strātus, gr. στρωτός < ide. *stṛH-tó- : *stṛ-tó- v sti. stṛtá- (Miklošič, 321; Trautmann, BSW, 287; Walde-Hofmann II, 590; Vasmer II, 444; Pokorny, 1029 s.). Glej tudi próstor, strân, prostrán, obstrêt. M. S.

*streva (f.) »posteljica«, izpričano le v 18. st. pri Gutsmannu: ſtrieva »Nachgeburt, mrema, brana«.

Pomensko enako je sln. pkm. strèbi (f. pl.), g. strèbov »posteljica (pri živalih)« (Novak, Slovar, 103), tolm., polj. iztrebî (f. pl.) »Nachgeburt«, črnovr. strîəp (f. pl.) »isto« (Tominec, 106), kar bi mogel biti nom. pl. f. na *-y trdih a-jevskih osnov k slov. deverb. nomenu actionis *jьz-terba k *(jьz-)terbîti, *-térbišь »iztrebiti, izriniti posteljico, očistiti«, prim. sln. pkm. stréjbiti se, -in se »otrebiti se, izriniti posteljico (o živalih)« (Novak, l. c.), črnovr. strîəpt' »iztrebiti«, štok. trijèbiti, trȉjebīm, čak. trībȉt, trȋbin itd. V kor. dialektih je b šibek konzonant, ki se je artikulatorno približal v (Grafenauer, JA XXVII, 197; Ramovš, Hgr. II, 189), prim. kor. vromar »bramor« (Skomar), kor. sufiks -va za slov. *-ьba, zato bi bilo Gutsmannovo obliko mogoče izvesti iz izhodnega *jьz-terba, prim. v sln. tudi iztrẹ́ba »posteljica«. S pomenom »posteljica pri kravi« iz v. *o-terbiti je sln. otrệbek (m.), -bka (Tolminsko; Dolenc, Pregljev zbornik, 67). Dalje glej trẹ́biti. M. F.

strež (m.) »ledena sveča«, izpričano v 18. st. pri Gutsmannu: ſtriesh »Eiszapfe, zegel, leden zhep, ledenſki zhep«, in v 19. st. pri Murku II, 282: ſtrésh »Eiszapfen« z oznako, da je beseda koroška. V drugih slov. jezikih pomenske ustreznice ni najti. Povezava s psl. *sȇržь (m.) »ivje; tanka plast ledu« bi bila fonetično možna, vendar se zaradi pomenskega polja, ki ga ta psl. substantiv ustvarja v posameznih slov. jezikih, ne zdi verjetna. Najbližja pomenska in formalna ustreznica je lot. strẽġele »ledena sveča (na strehi)«, tudi streġele »isto« poleg strẽga »suha veja, šiba« (Mühlenbach-Endzelin III, 1085, 1087), kar je mogoče povezovati z ags. stearc »trd, strog, močan«, stvn. starc, starah »močan, velik«, srvn. starc tudi »len, otrpel« < germ. adj. *starku- »otrpel« < ide. *storgu- in srspn. strac »trd, okoren, tog, vzravnan, trmast«, srvn. strac »tog, napet, raven, pokončen« < germ. *straka- (Persson, Beitr., 432; Pokorny, 1023). Slednji germ. adj. je formalno enak psl. *strogъ »trd, čvrst, resen«, vse pa je tako kot sln. v. stržáti »štrleti« in subst. stȓž (m.), g. stȓža »storž« mogoče povezati z ide. verbalno bazo *(s)terg-, *(s)treg- »trd biti, štrleti ipd.«. Lot. leksema v pomenu »ledena sveča« kažeta na izpeljavo iz sicer neizpričanega lot. substantiva *strẹga oz. z dolžino *strẹ̄ga in tako na verjetnost obstoja proterodinamičnega prezenta *stréǵ-ti : *streǵ-ṇti. Iz singularne prez. osnove s podaljšanim vokalizmom bi bilo zaradi Gutsmannovega zapisa, ki kaže na *ē, mogoče izvesti tudi sln. strež. Izhodna subst. *strěžь (m.) in *(s)tь̋ržь (m.) moreta biti deverbativa iz omenjenega prezenta, pri čemer samo iz sln. gradiva ni mogoče ugotoviti psl. kvantitete zlogotvornega *-ъr-. K pomenu prim. psl. *rȏgъ (m.) »cornu« < »štrleč«, ki sln. dial. pomeni tudi »storž«. Glej tudi stržáti, strộg, stȏrž, strâž in srẹ̑ž. M. F.

stríc I (m.), g. -a »očetov ali mamin brat«, vendar dial. le »očetov brat« in »vsak starejši moški«, pkm. stríjc »isto«, dem. stríček (m.), -čka, strícej (rož.), adj. stríčev, od tod izvedeno stríčevič (m.) »stričev sin«, stríčevina (f.) »stričevo imetje, stričeva dediščina«. V 16. st. ſtriz »patruus«, ſtrizhev syn »patruelis« (Megiser), v 18. st. striz »patruus« (Pohlin), ſtriz »Vätter«, ſtrizhnoſt »Vätterſchaft« (Gutsmann).

Prim. csl. stryi »patruus«, stryicь »isto«, tudi stryja (m.) »isto«, stryjevъ »patrui«, sbh. strîc, g. stríca, hrv. čak. strȋc, g. strīcȁ (Vrgada), mak. striko, -ovci »očetov brat; odrasel moški«, blg. dial. stríko »očetov brat«, stríka »žena očetovega brata«, r. strój »stric po očetovi strani«, tudi »pokveka« (Dal', Slovar'[3] IV, 579), ukr. dial. strýj, -a, br. strýj, -a »isto« (Nosovič, 619), str. stryi poleg strъi in stroi »stric po očetovi strani« (Sreznevskij, Mat. III, 563), stp. stryj »očetov brat« in stryjec »isto«, stryc »isto« (Sł. stp. VIII, 480 s.), p. stryj, č., slš. strýc »očetov brat; starejši človek«, gl. tryk »očetov brat«, trykowa »očetova sestra, teta«, plb. strâjă »očetov brat« < *stryja in strâjefkă »očetova sestra« < *stryjevъka (Polański, PED, 140).

Slov. *stryjь (m.) (→ *stryjьcь (m.), g. *stryjьcà) poleg *strъjь, oboje »patruus« in »starejši moški«; dalje manj jasno. Mikkola, IF XXIII (1908–9), 124 s.; isti, Ursl. Gramm. I, 65, je izhajal iz psl. *strъjь k ide. adj. *pHtruịo-s »očetov → očetov brat« od *pHtér- (m.) »oče«, prim. lat. patruus »očetov brat«, poleg ide. *pHtṛ-ụịo-s > sti. pitṛvyà- »očetov brat«, av. tūiryō »isto«, germ. *faðuruịa- > stvn. fetiro, fatirro, nvn. Vetter, in gr. πάτρως (m.), g. πάτρω(F)ος ← *pHtrōụ-s. Vzglasna psl. konzonantna skupina *st- naj bi nastala iz predpsl. *pt- < *pHt- (Vey, BSL XXXII (1931), 65 ss.). Schmeja, IF LXVIII/1 (1963), 25, je slov. -y- izvajal iz ide. *ū, na katerega bi lahko kazalo le še lat. patruus, in ga razložil iz ničtostopenjske oblike dolgega u-jevskega diftonga, prim. gr. obliko. Drugače o *-y- Mikkola, Ursl. Gramm. I, 65, ki meni, da se je psl. *strъjь razen v r. razvilo v *stryjь. Ker izpričuje str. obliko s kratkim in dolgim vokalom (posredno tudi r. s strýja in strýnja) se zdi verjetnejša povezava psl. leksema z lit. strūjus »ded, starec«, strùjus »stric, očetov brat, mož materine sestre«, stir. sruith »star, častitljiv« < ide. *stru-ti-s (Miklošič, 327; Būga, RFV I–II (1916), 147; Brückner, 522; Fraenkel, 926; Pokorny, 1037). Glej tudi stȓnič in strína. M. F.

stríc II (m.), -a »ime več vrst osata«, npr. ovčji s. »Carduus sp.« (Kras), vražji stric »Carduus acanthoides«, pasji stric »isto«, veliki striček »Dipsacus«, strîčnjak »Carduus«. Prim. hrv. čak. strȋc »bodičasta trava« (Perušić, Čak. rič II (1986), 62). Fit. so po aferezi nastala iz substantiva *ostricь (m.), f. *ostrica »kar je ostro, bodeče ipd.« k adj. *ȍstrъ »oster, bodeč ipd.«, prim. hrv. oštrica »Canaria« (Belostenec), tudi »Carex«, čak. oštrȉca »isto«, oštrȉca »neka trava« (Vrgada), oštričak, g. oštrička »Dipsacus silvestris«, blg. ostrica »Carex« (Davidov, BBR, 470), r. ostríca »Sa-

gina; Ascaris« (Dal', Slovar'[3] II, 1829), ukr. *ostrycja, vostrycja* »Carduus ancinatus« (Makowiecki, SBLM, 80), stp. *ostrzyca* »Carex sp.« in »Galium aparine« (Sl. stp. V, 679). Enako pomensko motivirano je slov. **ǫ̀sъtъ* »Carduus« < **ák'u-to-s* ← **ák'u-* »kar je ostro, kamen, igla ipd.« k ide. **ak'-* »oster« : **ak'-ró-s* > slov. adj. **ǫ̀strъ*. Dalje glej *óster* in *stričoka, stríček*. M. F.

stríček (m.), g. *-čka* »Gryllus domesticus«, pkm. *stríjček* »muren, čriček« (Novak, Slovar, 103). Prim. sbh. *stríčak* »Gryllus domesticus« (Vuk, Popović), tudi *strìčić* »isto« (Vuk, Popović; Gudinci pri Dakovem). Zaradi sln. *osâtovica* »Distelfliege« k fit. *osât* »Distel« je poimenovanje verjetno izvedeno iz slov. fit. **ostricь* »Carduus, Dipsacus, Carex itd.« → **ostričьkъ* in je prvotno označevalo žuželke, ki se pretežno zadržujejo na krajih, kjer rastejo tovrstne rastline. Sorodstva s slov. **svьrьčьkъ* → **cvьrьčьkъ*, prim. sln. *čŕček, cvŕček*, kot tudi s sln. *čríček, čiríček, čirîč* iz slov. **čirit'ь* → **čirit'ьkъ*, kar je sorodno s slov. **šćurъkъ*, ni moč dokazati. Dalje glej *stríc II*. M. F.

stríči, *strížem* (v. impf.) »tondere«, dial. tudi »goljufati« (prim. hrv. *strȉći* tudi »ropati«; ARj XVI, 728), *striči z ušesi* »aures erigere« (prim. sbh. *strȉći ušima*, br. *strýgčy vušami*, č. *stříhati ušima*, p. *strzyc uszami* idr. »isto«), pf. *od, pre-, pri-, o-, po-, ob-, za-s.*, iter., sekundarni impf. *-strígati, -am*, inkoh. *strígniti, strîgnem* (pf.), dem. *strigljáti, -âm* (impf.); subst. *strîž* (f.), g. *strižî*; *stríža, strîžba* »striženje«, *strîžec*, (m.), g. *-žca, strîžnik* (m.), *-a* »der Scherer«, *strižíca, strîžlja* (f.) »die Schererin«, *ostrîžek* (m.), *-žka*, navadno pl. *-žki* »nekaj odstriženega«, *strižína* »ozek pas zemlje med dvema njivama« (Bovec); *strîžnica* (f.) »brivnica«, *strîžnice* (f. pl.) »škarje«; adj. *strížen, -žna*; imena žuželk *strígalica, štrígalica, strigâlka, strigúlja, strîglja, štrîglja, štrígljavica, strûglja* »Forficula auricularia« poleg *škârjica* (Vipava) »isto« in *stríga* »scolopendra«, prim. tudi hrv. dial. *strîžafka* »Forficula auricularia« (Ozalj; Težak, HDZb V, 401). V 17. st. *oſtrich* »toſare« (Alasia), v 18. st. *ſtrizhi* »tondere« (Kastelec-Vorenc), *ſtriſhem, ſtrizhi* »isto« (Pohlin), *ſtrizhi, ſtrishem* »scheeren« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *strišti, strigǫ* »tondere«, sbh. *strȉći, strížēm*, čak. *strȉć, strīžēn*, mak. *striže*, blg. *stríža*, r. *stríčь, strigú, strižëšь*, ukr. *strýgty, stryžú, -žéš*, br. *strýgčy, strygú, -žèš*, p. *strzyc, strzygę*, č. *stříhati, -ám*, stč. *stříci, střigu*, slš. *strihat', -ám*, gl. *třihać, -am*, star. 3. sg. *třiže*, dl. *stśigaś, -am* »isto«. Psl. **strîg-ti, *strižèšь* < ide. **stréige/o-* je sorodno z nomenom actionis **strěgъ* (prim. str. *strěgъ* »striženje«) = srvn. *streich* »udarec, zamah« < ide. **stróigo-* in dalje s stvn. *strîhhan* »gladiti, drgniti«, ags. *strīcan* »isto« < **streig-*, lat. *stringere* »oplaziti, dotakniti se, odtrgati, odrezati, odstriči, raniti«, subst. *strigilis* »strugalo«, *striga* »vrsta, brazda«, *stria* (< **-gi̯ā*) »guba, brazda«, stprus. *strigli* (nom., akz. pl.) »osat« (Trautmann, BSW, 289; Vasmer III, 12; Pokorny, 1028; Walde-Hofmann II, 604). Pomen ide. baze **streig-*, ki je domnevno determinirana **ster(H)-* (prim. psl. **strělā̃*; glej tudi *strúgati*), se je iz »udariti« specializiral v »obdelovati z ostrim orodjem«, prim. star. pomen še v p. dial. *strzygnąć* »udariti s šibo« (navaja Karlowicz, SGP V, 253). M. S.

stričoka (f.) »štiglic«, izpričano v 18. st. pri Gutsmannu: *ſtrizhoka* »Stiglitz Vogel«, tudi v 19. st. pri Jarniku, Versuch, 158: *ſtrizhoka*, toda Cigale, Wb., 341, navaja obliko *stričevka* »Distelfink«. Prim. sbh. *stričovka* »isto« (Šulek, Parčić; ARj XVI, 727). Zaradi sln. *osât* »Carduus« : *osatíca* »štiglic« kot tudi nvn. *Distelfink* : *Distel* »Carduus« je poimenovanje gotovo izvedeno iz adj. **ostričevъ* k **ostricь* (m.) »osat« (Jarnik, Versuch, l. c.). Dalje glej *stríc II*. M. F.

strína (f.) »žena očetovega brata, teta« (bkr., štaj.), pkm. *strìna* »isto« in »vsaka starejša soseda« (bkr.), jnotr. *strîna* »starejša ženska« (Sabonje; Rigler, Jnotr. gov., 46, op. 2); k temu *strînec* (m.), *-nca* »stričev sin«, *strînič* »strinin (stričev) sin« (bkr.); v 16. st. *ſtrinizh* »patruelis« (Megiser).

Prim. sbh. *strîna* »žena očetovega brata, vsaka starejša ženska« (Vuk), hrv. *strȉna* (Žumberak; Skok III, 344), mak. *strina* »isto« poleg »slabič«, blg. *strína*, str. *stryinja* (Sreznevskij, Mat. III, 564), r. *strýnja, strýja* (Dal', Slovar'[3] IV, 589), ukr. dial. *strýjna* (Grinčenko, Sl. IV, 216), stč. *strýna* (Šimek, Sl., 175), č. *strýně*, dial. *stryná* »očetova sestra« (Trubačev, Term. rodstva, 80), slš. *stryná* »stričeva žena«. Psl. **strȳ̂jьna* (f.) »žena očetovega brata« < »stričeva« je substantivizirani pos. adj. f. iz psl. **stryjь* (m.) »patruus« (Miklošič, 237; Trautmann, BSW, 290); iz adj. m. **stryj-ьnъ* »stričev« je substantivizirano sln. *strînec* (m.) »stričev sin« (< **strȳ̂jьnьcь*) in r. *strýjnyj* »isto« (Dal', Slovar'[3] IV, 589). Č. dial. in slš. obliki kažeta na izpeljavo iz d. obl. **strȳ̂jьnaja*, str., r. in č. oblika pa na naslonitev na f. sufiks **-yn'a* ← **-yn'i* v isti funkciji. Dalje glej *stríc I* in *stŕnič*. M. F.

strižec (m.), g. *-žca* »Erithacus rubecula« (Janežič[1] II, 419). Zaradi csl. *strižь* »regulus«, r. *stríž, -ižá* »Hirundo riparia«, slš. *stríž* »isto« (Kálal, Sl., 652), p. dial. *strzyż* »majhen ptič« (Karlowicz, SGP V, 253), knjiž. *strzyżyk* »kraljiček, palček, stržek« bi bilo mogoče izhajati iz **strižьcь* k imenu za ptiče **strižь* in **strěžь*. Taščica in kraljič sta tudi drugod poimenovana z enakimi ali podobnimi tvorbami, prim. furl. *scrìz* »taščica« ob trž. it. *scrizo* »kraljič«. Dalje glej *stržěk* in sin. *táščica*. M. F.

stŕm (adj.), f. *-a* »arduus, declivus« in »rigidus«, npr. *stŕmo gledati* »starr blicken«, tudi *strmân, -mnȁ, stŕmen, -mna, strmę̂n, -a, strmóten, -tna, strmovȋt, -a, strmenȋt, -a* »arduus«, *strmoglȃv, -áva* »praeceps«, v. *strmogláviti* »praeciptare« (prim. stcsl. *strьmoglavъ* »κατὰ τοῦ αὐχένος, ἐπὶ κεφαλήν, κατὰ κεφαλῆς«, ukr. *strímgolov, strimgolóv* idr.); subst. *stŕm* (f.), g. *strmȋ, strmâl* (f.), *-i, strmčína, strmína, strmnína, strmǫ̂ča, strmǫ̂st* (f.), *strmóta, strmotína, strmovína, strmovȋtost* (f.) »Steile«, *strmę̂n* (f.), *-i* »brzica« (prim. r. *strémja*, ukr. *strém'ja* »tok« (Grinčenko, Sl. IV, 215), br. dial. *stremína* »močan tok«; hrv. hdrn. v Dalmaciji *Strȉmen* (Arj XVI, 744)), *stŕmec* (m.), *-mca, strmíca* »strmo pobočje«, *strmolljȃk, strmobijȃk* »brzica, slap«, *strmolȇ* (m.), *-ę́ta* »človek, ki strmo gleda«, adj. *strmoglȇd, -éda* »starr, unfreundlich blickend« idr.; v 18. st. *ſtarm* »praeceps«, *ſterm, ſtarm* »acclivis, arduus, praeceps« (Kastelec-Vorenc), *stèrmóta* »acclivitas«, *stermovítn* »acclivis«, *stermú* »declive« (Pohlin), *ſterm* »steil«, *ſtermina* »Steile« (Gutsmann); pogosto v onomastiki, npr. tpn. *Strmec*,

Strm(i)ca, Strmol, hdrn. *Strmec*, cgn. *Strmole, Strmolc, Strmčnik* idr. (Miklošič, ONapell., 643; Bezlaj, SVI II, 225 s.).

Prim. stcsl. *strьmъ* »declivis«, adv. *strьmo* »per praecipitia«, *strьmь* »firmiter«, sbh. *stȓm*, d. obl. *stȓmī* »arduus«, abstr. *stȓmēn* (f.), *-i* »strmina«, mak. *strm(en)*, blg. *strъ́men* »strm«, r. dial. *strëmyj, strëmnyj, strëmkij* »hiter, predrzen« (*stremgláv* < csl.), č. *strmý, střemhlav*, slš. *strmý* »arduus«. Psl. **strьmъ* »strm, trden, čvrst« je v prevojnem razmerju s **stromъ* (prim. p. *stromy*, r. dial. *strómkij*, ukr. *strimkýj*, br. *strómki* »strm«, ukr. *stromá* »strmina« (navaja Grinčenko, Sl. IV, 218), kar se ohranja še v sln. tpn. *Stroma* < ide. **str$^{\vartheta}$-mo-*, **stro-mo-*, kar je sorodno z niz. *stram*, spn. *stramm* »tog, strumen, močan« (> n. *stramm*), švic. n. *stramm* »isto« < **stromno-*, gr. στερέμνιος »trd, trden« (Persson, Beitr., 430; Trautmann, BSW, 290; Iljinskij, IORJ XXIII/1, 139; Vasmer III, 25; Kluge,[17] 755), lik. *sttrm̃mi* »moštvo, vojska« (Ševoroškin, MSS XXXVI, 140) k ide. **(s)ter(H)-* »trd biti« (Pokorny, 1022). K pomenskim razmerjem prim. lat. *rigeō* »otrdim, štrlim«, *praeceps* »strmoglav, prenagljen«, r. *krutój* »trd, strm (steil)«, č. *příkrý* »strm« : sln. *píker* »oster«. Glej tudi *tȓm, strméti, strȍm, štrémelj, stráma, Stroma*. M. S.

strmẹ́ti, *-ím* (v. impf.) »štrleti, otrdeti, čuditi se, nepremično gledati«.

Prim. ukr. *stremíty, -ýš*, č. *strměti, trměti*, slš. *strmiet'* »štrleti«, dalje csl. *strьmiti* »studere«, sbh. *stŕmiti, stȓmīm* poleg »vzpenjati se, strmo padati« tudi »trditi, upati si, stremeti, preprečevati« (ARj XVI, 755), r. *stremítь, -íšь* »usmerjati, premikati, gnati«, *stremítьsja* »stremeti, prizadevati si« (sln. *streméti, stremíti* je izposojeno iz r.; Cigale, Term., 166, navaja še *stremiti se* »streben«) in p. dial. *trzmić* »štrleti«. Psl. **strьměti* je rezultativni denom. iz psl. **strьmъ* »pokonci postavljen, strm, trd« (Vasmer III, 25; Machek,[2] 582). Dalje glej *stŕm*. M. S.

stȓn (f.), g. *strnȋ* (kol.) »seges«, *čez drn in strn* »über Wies' und Feld«, tudi *stȓn* (m.), *-a, strnjȇ* (m.), *-ȃ, strnína* (f.) »isto«, *strníka* (f.) »žitno steblo«, *strníšče* (n.) »ager segete nudatus, Stoppelfeld«; adj. *stŕn, -a* »zur Halmsaat gehörig«, *strnẹ̑n, -a* »od strni« (od tod po disimilaciji pkm. *strmèno* (n.), *-oga* »strn«, *strmèno sílje* »žito poletne košnje« (Novak, Slovar, 103) < **stьrněno*), *strníščen, -ščna* »Stoppelfeld-«; od tod *strnȋščnica* »vsaka poljščina, ki se poseje med ali po pšenici in raste na strnišču; na strnišču nakošena trava; Bufo vulgaris«, *strnȋščnik* (m.), *-a* »Pedicularis«; v 16. st. *ſternifzhe* »feſtuca, ſtipula« (Megiser), v 18. st. *ſtèrn, -e* (f.) »Aerndzeit, mėſſis« (Pohlin), *ſternje, ſternouje* »Stoppel«, *ſterniſhe* »Stoppelfeld« (Gutsmann).

Prim. csl. *strъnь* (f.) »stipula«, *strъnište* »isto«, sbh. *stȓn* (f.), g. *stȓni* »belo žito: pšenica, rž, ječmen; slamica«, *strnìna* »isto«, *stȑnīšte* »strnišče«, adj. *stȑnī* »von Halmgetreide« poleg *stȑvnī, stȑmnī* »isto«, mak. *strnište*, blg. *strъnište* (Mladenov, 614), r. dial. *stérnь* (f.), *-i* poleg *sternjá* (f.) »strnišče«, ukr. *sternjá*, akz. *-ú, sternína* »isto«, *chlib na sterní* »pšenica, ko še raste«, p. *ściern, ściernie, ściernisko* »strn, strnišče«, č. *strn* »bilčni štrcelj«, *strní, strniště, strnisko* »strnišče«, slš. *strnisko*, gl. *ścernje* (pl.) »ostanki stebel«, *ścerniščo* »strnišče«, dl. *ścerń* »trn«, *ścernje* »Stoppeln«. Psl. **stьrnь* (f.), kol. **stьrnьjě*, nomen loci **stьrnišče*, *-sko* navadno pojmujejo kot variante z *s*-mobile k psl. **tьrnъ* poleg **tьrnь* v p. *cierń*, gl. *ćerń*, dl. *śerń* (Miklošič, 322; Vasmer III, 14, Schuster-Šewc, HEWb., 1273; po Machku[2], 582, s po č. *stonek* analognim *s*-), prim. sti. *tṛ́ṇa-* (n.) »bilka, trava, zel«, gr. τέρνακα »kaktusova bodica« (Hesych.), got. *þaúrnus*, stnord., ags. *þorn*, stvn. *dorn* »trn« (Pokorny, 1031). Adj. sln. *stŕn* = sbh. *stȑnī* je iz **stьrnьnъ*, kar se je v sbh. delno disimiliralo v **stьrv/mьnъ* (Skok III, 347). Dalje glej *tŕn*. M. S.

strnâd (m.), g. *-a* »Emberiza (citrinella)«, gor. in pkm. tudi *strnak* (m.), *-a* »isto«; dem. *strnâdek* (m.), *-dka*, f. *strnâda, strnâdka*, adj. *strnâdji*; v 18. st. *sternad* »galgulus« (Pohlin); cgn. *Strnad, Strnak, Strnet*.

Prim. hrv. dial. *stȓnād, sȓnād* (m.), knjiž. sbh. *stȑnātka, strnàdica*, r. *strenátka*, ukr. *strenádka* (Grinčenko, Sl. IV, 215) poleg *sterník*, p. *trznadel*, dial. *sternal, trzynadl, strzynadl, strdal*, č. *strnad*, dial. *strnadl'*, slš. *strnádka*, dial. *(p)stŕňa*, gl. *sknadź, knadź, snarl*, dl. *tšnarl* »isto«. Dl. *tšnarl* pomeni tudi »smrkelj pod nosom«, kar je primerljivo z jč. *strnožky* »očesni katar« in verjetno ne sodi sem. Dalje nejasno. Rekonstrukcija **stьrnadь*, primerjava z lit. *stárta*, dial. *stérta*, lot. *stȃrste, stȃrsta* »strnad« in povezava s psl. **(s)tьrnъ* »strnišče, trn« (Miklošič, 322; Machek[2], 582; Skok III, 347) fonetično ne ustreza. Vasmer III, 26, rekonstruira **strьnadь* in domneva onomat. izvor (podobno Schuster-Šewc, HEWb., 1290), kar se ne zdi verjetno, saj akustična podoba besede ne ustreza strnadovemu oglašanju. Najverjetneje gre za kompoz. z drugim členom iz ide. korena **Hed-* »jesti, gristi«, prim. v *o*-jevski stopnji **Hódu-s*, od tod vrddhirano **Hōdu-iH-* v gr. ᾠδίς, g. -ῖνος, navadno pl. -ῖνες, »porodne bolečine, popadki« (sorodno je arm. *erkn* »isto«, srir. *idu*, g. *idan* »bolečina«), iz **Hōdó-* »tisti, ki grize« v lit. *úodas*, lot. *uôds* »komar« (o tem Schindler, KZ LXXXIX, 53 ss.) in morda psl. **ǫbadъ* ali **ǫvadъ*. Prvi člen psl. kompozita je morda iz ide. **k'ri-m(e)n-*, prim. gr. κρῖμνον »groba ječmenova moka« (kar sicer izvajajo tudi iz gr. κρίνω »ločevati, izbirati«; Frisk II, 20), z drugim sufiksom κριθή »ječmen«, korenski subst. κρῖ »isto« in morda alb. *drithë* »pšenica« (del navedenega gr. gradiva z alb. povezuje Frisk II, 20), kar sicer enačijo z lat. *hordeum*, primerjajo s stvn. *gersta* »ječmen« in izvajajo iz ide. **g'hṛzdh-* (Çabej, SEFSh III, 323). Semantično motivacijo »tisti, ki jé žito, zrnje« za strnada najdemo še v n. *Kornvogel, Gerstammer*, stvn. *amero*, slednje k *amar* »Triticum repens« (navaja Suolahti, VN, 101) in r. *ovsjánik* »strnad«. Strnadi namreč pozimi ob skednjih radi iščejo raztresena žitna zrna (Snoj, Miklošičev zbornik, 193 ss.). Glej tudi *obȃd*. M. S.

stȓnič (m.), g. *-a* »bratranec« (jvzh. štaj.), črnovr. *stãrṇ̄č* »isto«, f. *stạrnȋčka* (Tominec, 210), jnotr. *stərnȋčk'i* »bratranci«, *stərnȋčka* »sestrična« (Rigler, Jnotr. gov., 81, 35).

Prim. hrv. *strnȋč* »sin očetovega brata«, f. *strnȋčna* (Vodice v Istri; Skok III, 344), č. dial. *strnička* »bratrančeva teta«, *strněnka* »očetova svakinja« (nava-

ja Machek[2], 584). Izhajati bi bilo mogoče iz **strъjь-nīčь* (m.) »stričev sin«, kar je substantivizirano iz adj. **strъjь-nъ* »stričev« (: **stryjь-na(ja)* »stričeva« → »strina«) k **strъjь* (m.) »patruus«. Miklošič pri Pleteršniku II, 592, in Rigler, o. c., 81, sta sklepala, da so sln. oblike po moderni vokalni redukciji nastale iz *strinič*, kar zaradi hrv. in č. gradiva in obstoja **strъjь* »stric« ni nujno. Za Vodice vokalna redukcija ni zagotovljena, zato Skokovo izvajanje (Skok, o. c.) ne prepričuje. Machek, l. c., pušča č. oblike brez razlage. Dalje glej *strína* in *stríc I*. M. F.

strniti, *stŕnem* (v. pf.) »združiti v celoto, skleniti«, *s. se* »združiti se« (Hipolit), »skupaj stopiti« (Lašče, pohor.), »povezati se, sporazumeti se«, ptc. *stŕnjen, -a* »nepretrgan« (*streníti, strénem* (pf.) »strniti«, Kar le po Ravnikarju navaja Pleteršnik, utegne biti hiperkorektno za *strníti*) impf. *strínjati (se), -am (se)* v vseh navedenih pomenih, danes navadno le »congruere, consentire«. K impf. na **-'a-* ob nazalnem prezentu prim. sln. *zagrínjati* (impf.) ob *za-grníti* (pf.). Razmerje je verjetno analogno po tipu *preklínjati* ob *pre-kólnem* < **-klьnǫ*.

Brez znanih paralel v slov. jezikih. V sln. dial. je z gotovostjo potrjen pomen refleksiva »skupaj stopiti«, kar ustreza sln. *trníti, tŕnem* »pristati (o ladji)«, izpričano v 18. st. *terniti, tèrném* »ans Land ſtoſſen, adnavigare« (Pohlin) < *»obstati, ustaviti se«. Z drugim pref. je verjetno sorodno *utrníti, -tŕnem* (pf.) »odstraniti zgornji del stenja pri sveči, odstraniti odvečni vosek« in »ugasniti«, *u. se* »pasti (o solzi, iskri, utrinku)« (tudi *o-t.*) z impf. *utrínjati (se), -am (se)* (od tod *utrînek, otrînek* »Licht-, Sternschnuppe«), simpleks *trníti, tŕnem* (pf.) »brizgniti, pasti (o iskrah)«, česar stari iter. je *trípati, trîpam* in *trípljem* (impf.) »mežikati, ugašati, trzati, drgetati, rahlo tolči, bíti«, *utrípati* (impf.) »isto«. Prim. sbh. *tȑnuti, -nēm, ùtrnuti, -nēm* »ugasniti (svečo)«, star. hrv. *tripati, -am, -pljem* »drhteti, trepetati« (Miklošič, 361). Najverjetneje je treba izhajati iz nazalnega prez. **sъ-trь(p)-nǫ* »postavim skupaj« = »povzročim, da stopi skupaj«, **u-trь(p)-nǫ* »postavim stran, odstranim« > »odstranim stenj (ali odvečni vosek)« > »ugasnem« (k tranzitivnosti prim. nazalni prez. **za-gъr(t)-nǫ* »zagrnem«, **po-gъ(b)-nǫ* »upognem«) z iter. **trîpati* »večkrat stopiti, cepetati, delati hitre drobne gibe, mežikati«. Inf. k nazalnemu prez. se je verjetno glasil **trep-ti*, prim. analogno po inf. **trep-nǫ* v sln. *treníti, trénem* »mežikniti«. Iz sekundarne n. st. **trᵊp-* (> psl. **trьp-*) je izvedljivo še lot. *tripât* »valiti« (< *»z (lahnimi) sunki povzročati gibanje«), gr. τραπέω »mečkati, stiskati grozdje« < *»teptati« in morda alb. *shtyp* »zdrobiti, stiskati, tiskati«, *përtyp* »žvečiti«; iz podaljšane še lit. *trȳpti* »teptati« (prez. *trypiù* popolnoma ustreza sln. *trípljem*), *strȳpti* »cepetati«, vse iz ide. **trep-* »stopiti, stopicljati, teptati«, prim. lit. *trepsė́ti* »cepetati«, stprus. *trapt* »stopiti«, lat. *trepidus* »nemiren, vznemirjen« < *»cepetajoč«, ags. *ðrafian* »stiskati, gnati, grajati« (Pokorny, 1094, ki od slov. gradiva navaja le stcsl. *trepetъ* in r. *trópot*; Kurkina, OLA, Materialy 1976 (1978), 282 ss.). Glej tudi *trníti I, trípati, trépati, treníti, tropáti*, M. S.

stŕniti se, 3. sg. *-ne se* (v. pf.) »zgostiti se (o masti)«, tudi *stŕpniti se*, v 18. st. *terpniti, tèrpném* »erſtarren, rigere« (Pohlin). Iter. *strínjati se* »zgoščevati se« (mariborska okolica) je do *strníti se* < **sъ-tьr(p)-nǫti sę* v enakem (po tipu **klьnǫ* > *kólnem*, iter. **-klin'ajǫ* > *preklínjam* analognem (?)) razmerju kot sln. *zagrínjati* do *zagrníti* < **gъr(t)nǫti*. Dalje glej *otŕpniti, tŕniti II, trpéti, trápiti*. M. S.

strọ̑g (adj.), f. *strọ́ga* »severus«, abstr. *strogọ̑st* (f.), *-i* »severitas«, prvič pri Cigaletu, Term., 167; v. *postrọ́žiti, -ọ̑žim* in *postrožīti* (pf.) »narediti (bolj) strogo« (SSKJ III, 885).

Kakor sbh. *strȍg, -a* in *stròga*, mak. *strog*, blg. *stróg* in č. *strohý* (> slš. *strohý*) izposojeno iz r. *stróglj*, ukr. *strógyj*, ned. obl. *stróg, strogá, stróg̨o* »isto«. Glede r. besede so mnenja o izvoru deljena. Šachmatov, Očerk, 155, in za njim Vasmer III, 28, jo izvajata iz p. *srogi* »isto«, dial. *srogi* »grozen«, *strogi* »okruten«, kar bi kakor csl. *sragъ* »terribilis, horrendus, austerus« lahko kazalo na psl. **sorgъ* »grozen« s sorodstvom v lit. *sir̃gti, sergù* »biti bolan«, toh. A *särk*, B *sark* »bolezen«, stvn. *sorga* »skrb«. Machek, ZSlPh XXXIII, 120, domneva avtohtonost r. besede in sorodstvo z n. *strack*, srvn. *strac* »raven, strumen« (sprejme Kluge,[17] 754; podobno Zubatý, Stud. II, 171), ags. *strec* »trd(en)«, kar se zaradi p. dial. *strogi* »okruten« in kašub. *strogi* »dober« (poleg *srogi* »surov, okruten« < **sorgъjь*) zdi verjetno. V tem primeru je treba izhajati iz psl. **strogъ* »trden, močan« < ide. **strogo-* k bazi **(s)tre-g-* »otrdeti, biti trd, štrleti«. Glej tudi *-strẹ́kel, strẹ́kelj, štrẹ́ca, štŕcelj, strež, stržáti*. M. S.

strọ̑j (m.), g. *-a* »lužilo za strojenje kož«, po č. tudi »mašina« in »zgradba«; akcentska dubleta *strȍj, -ója* je sicer lahko nastala pod vplivom prefigiranih postverbalov, vendar je lahko tudi podedovana, saj prvotno oksitonezo poleg nekaj primerjalnega gradiva narekuje denom. v. *strọjíti, strọ́jim* (impf.) »pripravljati, popravljati, narejati; sejati žito, obdelovati surovo živalsko kožo«, pf. *ustrojíti* »ausgerben« in »podšiti čevelj«, *po-s.* »popraviti, preparirati, zgraditi«, večinoma le knjiž. kompoz še *raz-, iz-, pre-, do-, u-, od-, za-s.*; iter., sekundarni impf. *-strojeváti*, redkeje *-strọ́jati, -strâjati*; kor. *strọ̑jiti, -im* (impf.) »praznovati« (SSKJ IV, 988); postv. *podstrȍj* (m.), *-ója* »podporni tram«, nknjiž. *ustrȍj* »struktura«; druge izv. *strojár* (m.), *-ja* »Gerber« (denom. *strojáriti*), dial. *strọ̑jnik, strọ̑jbar, strọ́jec* »isto«, *strọjína* »lužilo za strojenje«; v 18. st. *stroj* »maceratio«, *strojem, ſtrojeti* »corium fabricare« (Pohlin), *ſtroi* »Beitze«, *ſtrojem* »mache Leder« poleg *ſtrojim* »feyere« (Gutsmann); semkaj verjetno cgn. *Strojnik, Stroja* in verjetno orn. *Strójna*

Prim. stcsl. *stroiti, strojǫ* »parare, dirigere, armare, definere, administrare«, *stroj* »despensatio, administratio, utilitas«, sbh. *stròjiti, -īm, strȏj, -ȍja* »barva, lužilo; vojaška vrsta; sistem«, sb. dial. *strȍjiti, strȍjīm* »delati, kastrirati, strojiti« (Kosovo), mak. *stroi* »graditi, snubiti (za drugega), postavljati v vrsto, karati«, blg. *strójá* »graditi«, *strój(at)* »vojaška vrsta, organizacija«, r. *stróitь, stróju* »graditi, sestavljati, organizirati, delati«, *strój, -a* »sistem, organizacija; vojaška vrsta«, ukr. *stróïty, -óju* »oblačiti, uglaševati, delati«, *stríj, -óju* »obleka«, br. *stróicь, -óju* »delati, postavljati (npr. uganke)«, *strój* »vojaška vrsta, organizacija«, p. *stroić* »delati, pripravljati, lišpati, opremljati, prilagajati, izdelovati«, *strój, -u* »obleka, nakit, konjska opra-

va«, č. *strojiti*, *-ím* »pripravljati, snovati, oblačiti«, *stroj* »mašina, obleka«, slš. *strojit'*, *-ím* »pripravljati, nameravati, obláčiti, delati«, gl. *strojić*, dial. *trojić*, *-im* »graditi, delati«, dl. *tšojś*, *-m* »pripravljati, oboroževati, ščuvati«. Psl. **stròjь*, g. **strojà* (z denom. **strojíti*, **-òjišь*, glej Vaillant, Gr. comp. III, 418) navadno primerjajo z lit. *strajà* »s slamo pokrit hlev« in izvajajo iz ide. baze **sterH-* »razprostreti«, psl. **stérti*, **stьrèšь* (Schmidt, Voc. II, 258; Persson, Beitr., 787; Vasmer III, 29; Pokorny, 1030), kar bi narekovalo rekonstrukcijo **strə-i̯ó-*. Berneker, Festschrift Kuhn, 176 ss., domneva derivacijo tipa psl. **lòjь* iz neizpričanega **striti*, **strьjǫ*, katerega obstoj podkrepi s kompoz. **Stri-bogъ*. Možno je tudi domnevati razvoj psl. **stròjь* »red, postavnost, lepota« < ide. **k'roi̯-ó-* : adj. **k'rei̯-on-* v gr. κρείων »plemiški, vladarski«, substantivizirano »vladar«, av. *srayan* »lep, lepota« in atem. sti. *śrī-* »lepota«, av. *srī-*, instr. *sraya* »isto« (o tem Mayrhofer III, 392; Bartholomae, Wb., 1645, 1639; Pokorny, 618, brez slov. gradiva). K pomenu prim. gr. κόσμος »lepota, okras« in »red«. M. S.

strȍk (m.), g. *stróka* »siliqua«, dial. tudi »uvula (pri prašičih)« in »rod, pleme«, dem. *stročȇk* (m.), *-čkȁ*, *stróčec* (m.), *-čca*, adj. *stróčen*, *-čna*, *strǫ̑čnat*, *strǫ́čji* »Schoten-, Hülsen-«, kol. *strǫ́čje* (n.) »siliquae«, izv. *strǫ̑čnica* »legumen«, v. *strǫ́čiti se*, 3. sg. *strǫ̑či se* »delati stroke (o stročnicah)«; v 18. st. *ſtrozhik* »remusculus«, *ſtrokek zheſna* »nucleus allii« (Kastelec-Vorenc), *strok*, *strozhje* »siliqua, putamen« (Pohlin), *ſtrok* »Stranke«, *ſtrozhje* »Hülsenfrüchte« (Gutsmann). Iz sln. je izposojeno kor. n. *Stròk* »strok«, širše bav. n. *Stranke* »isto«, kar Schmeller, BWb. II, 817, domnevno napačno izvaja iz n. *Strang* »vrsta, brazda« poleg »vrv, vajet«.

Prim. sbh. *strȗk*, *-a* »steblo, bilka«, dial. tudi »rast, postava«, pl. *strúkovi* tudi »vrsta parangala« (ob Savi in Donavi), mak. *strak* »steblo, bilka, štor«, blg. *strъ́k*, d. obl. *strъ́kъt* »(pokošeno) steblo, bilka«, r. *strúk* »strok«, danes navadno *stručók*, *-čká*, kol. *strúčьja*, ukr. *strúk*, *-a*, *stručók*, *stručénok*, p. *strąk*, *-u*, č., slš. *struk*, *-u* »isto« in »sesek (pri kravi)«, gl. *truk*, dl. *tšuk* »strok«. Psl. najverjetneje **strǫ́kъ*, g. **strǫkà* »trd, posušen rastlinski del« > »luščina, strok« ali »(posušeno) steblo, bilka« je lahko nastalo iz **strū̆nkó-*, kar bi bila tvorba z nazalnim infiksom iz determinirane baze **streu̯-k-* »biti trd«, prim. lot. *strūkuls* »ledena sveča«, lit. *strùkas* »kratek, okrnjen« poleg **streu̯-g-* v star. lit. *strungas* »isto, s pristriženim repom«, srvn. *strûch*, n. *Strauch*, niz. *struik* »rastlina, ščavje, grm«, srvn. *strunc* »kocen, storž, štor« (Gorjaev, 350; Schuster-Šewc, HEWb., 1537; zavrača Vasmer III, 31). Drugače Brückner, 518, ki domneva, da je psl. **strǫkъ* nastalo po nazalizaciji **strokъ* »ubod«, prim. csl. *stroka* »centrum« idr. (glej *stróka I*), kar kot najverjetnejše sprejme Vasmer, l. c. V prid tej možnosti bi govorilo sbh. *strȕka* »vrsta, sorta, niz«, kar pa je verjetneje razložljivo drugače (glej *stróka II*). Manj verjetno Machek, Recherches, 42, ESJČ, 583, (sprejme Trubačev, Vopr. jaz. 1958/4, 132), ki psl. **strǫkъ* poleg **strukъ* izvaja iz **s-rou̯ko-* ter primerja lit. *rùkti*, *runkù* »zgubati se«. M. S.

stróka I (f.) »vrsta, niz«, npr. *stroka biserov*; izpričano tudi v pomenih »mehur od opekline« in »bradavica (pri svinji)«; v slednjem pomenu tudi *stróga*, pl. *stróge* tudi »ikre«, adj. *strókast* »bradavičast (o svinji)«, *strógast* »isto« in »ikrast«.

Prim. csl. *stroka* »centrum, linea, momentum temporis«, *sroka* »punctum, momentum temporis«, sbh. *strȍka* »ovčje kraste« (Vuk), v Boki *štroka* »neka bolezen svinj«, r. *stroká*, akz. *-ú* in *stróku* »vrsta (besedila), verz«, ukr. *k strocí* »na svoje mesto«, p. dial. *stroka*, *strzoka* »proga« (Brückner, 519; Miklošič, Lex. pal., 891), gl. *tšoka* »grinta, mehur od opekline«. Iz slov. jezikov je lit. *strakà* »vrsta, niz«, rum. *soroácă* »pika, verz«. Besedo navadno povezujejo z r. dial. *strěk* »obad« in domnevajo prvotni pomen »ubod, pika, točka« (Miklošič, 325; Meillet, MSL XIV, 340; Trautmann, BSW, 284; Vasmer III, 29, 24; Schuster-Šewc, HEWb., 1548). Dalje primerja Endzelin lot. *stracis* »trenutek« (Mühlenbach-Endzelin III, 1080), Vasmer, l. c., pritegne še r. dial. *strokátyj* »pisan, pegast«; vse iz ide. baze **stre-k-*, od koder je tudi ags. *stregdan* »sipati, brizgati, razporejati«, v različnih prevojnih stopnjah še stcsl. *strěkati*, r. *strekátь*, ukr. *strikáty* »pungere«, č. *strkati*, sln. *tŕkati* »lahno udarjati«, sbh. *stȑcati* »brizgati« (Pokorny, 1030). Ker je sbh. *strȕka* »vrsta, sorta, niz« preko adj. tipa *tròstruk* najverjetneje izvedljivo iz **strǫ́kъ* »suho steblo«, se povezave med tema dvema besednima družinama vsaj v popsl. obdobju ne zdi prepričljivo domnevati. Samo slučajno podobno utegne biti tudi bav. n. *Strang* »vrsta, linija« ob »vrv, vajet«, stvn. *strang* »vrv«. M. S.

stróka II (f.) »professio«, adj. *strokǫ̑ven*, *-vna*, d. obl. *strokǫ̑vni* »Fach-«, izv. *strokovnják* (m.), *-a* »Fachmann«. Novoknjižno; prevzeto in prenarejeno po sbh. *strȕka* »vrsta, sorta, niz« > »stroka«, kar Skok III, 350, veže z adj. tipa *tròstruk* (po Miklošiču, 326, tudi blg. *tristrъk*) »triplex« in dalje s *strȗk* »steblo, bilka«. Besedotvorno izhodišče so torej bahuvrihi kompozita tipa **tro-strǫ̑kъ* »ki ima tri stebla«, iz česar se je po razmerju **tro-gǫ̑bъ* »triplex« : **gǫ̑ba* »ruga, sinus« abstrahiral simpleks **strǫ̑ka* »vrsta, sorta, niz« > sbh. *strȕka*. Dalje glej *strȍk*. M. S.

strȍm (m.), g. *stróma* »drevésno deblo«, v 18. st. pri Gutsmannu: *ſtrom* »Stamm«, kasneje le še pri Murku; pri Pleteršniku samo v pomenu »streha, lopa«, vendar *štrómelj* (m.), *-mlja* »štor, štrcelj«, v. *stromíti*, *-ím* (impf.) »pokonci postavljati, vzravnavati«, *stromljáti*, *strúmljati* (impf.) »krmiliti (sanke)«.

Prim. star. sb. *strom*, hrv. *strum* (Vitezović) »drevesno deblo« (ARj XVI, 764, 783), hrv. dial. *stromica* »osamljeno drevo« (Sinj; ARj XVI, 764), r. dial. *stróm* »škarnik, ograja, iz debla narejena lestev« (Dal'), *ostrómok* »tovor sena ali drv«, ukr. *stróm*, *-u* »sadno drevo« (Grinčenko, Sl. IV, 219), bojk. »ogoljeno drevo, prizemni del debla«; *stromljáty*, *stromýty*, *strómiš* »vtikati, zapičiti«, *strimlják* »vrh stolpa« (< **stromъ-l'ákъ*, prim. sln. *štrómelj* < **stromьl'ь*), p., č., slš. *strom* »drevo«, star. luž. *strom* »isto« (< č. (?)). Psl. **stròmъ*, g. **stromà* je verjetno nomen agentis (tipa gr. φορός) glagola **strēmti*, **strēmne/o-* > psl. **strę̀ti*, **strę̀nǫ* »štrleti, tičati« v r. *zastrjátь*, *-jánu* »obtičati«. Zaradi ukr. *stromá* »strmina« (navaja Grinčenko, Sl. IV, 218) imata Miklošič, 326, in Vasmer III, 29, psl. **stromъ* »drevo« za p. st. k **strьmъ* »strm«, kar se

sklada z zgornjim izvajanjem. Dalje glej *štrémelj.* M. S.

Stroma (tpn.), zaselek na pobočju v Prekmurju. Možno je primerjati ukr. *stromá,* br. *stróma* »strmina«, dalje p. *stromy* »strm«, r. *strómkij,* ukr. *strimkýj,* br. *strómki* »visok«, kar je p. st. k psl. **strьmъ* »strm« (o tem Vasmer III, 29 s.). Glej tudi *strȍm.* M. S.

strómi (m. pl.) »vrsta gamaš; nogavice brez stopala«, tudi *stromíce* (f. pl.) »isto«.

Prim. r. *postrómka* »zaprežna vrv, vože« in po naslonitvi na **po storně* »postrani« še *postorónka,* ukr. *postorónok, postorómok,* br. *pastrónak,* navadno pl. *pastrónki,* p. *postronek,* č. *postraněk, postranek,* gl. *postronk,* dl. *póstronk* »isto« (Preobraženskij II, 114, z rezervo Vasmer II, 416, brez sln. paralel; Brückner, 432, in Schuster-Šewc, HEWb., 1141, izhajata zgolj iz predložne zveze **po storně*; Iljinskij, Slavia IX, 588, pa iz **ster-* »razprostreti«). Verjetno je treba rekonstruirati psl. **stròmъ,* g. **stromà* »nekaj spletenega«, kar more odražati ide. nomen actionis **strobh-mó-,* prim. gr. στρόφος »vrv, trak«, στρέφω »viti, plesti« (Frisk II, 808, brez slov. paralel). Redukcijsko stopnjo je mogoče videti v **strъmy* »isto« in morda v sln. *(s)trmati,* izpričano samo v 18. st. pri Gutsmannu *ſtermati, termati* »wirken Strümpfe, u.a. weben«. Dalje glej *stréme, strumena,* drugo možnost pri *strúna.* M. S.

strȍp (m.), g. *strópa* »laquear, tectum«, kol. *strộpje, ostrộpje, stropộvje* (n.) »isto«, *stropník, strộpnik* (m.) »stropni tram«, dol. in gor. tudi »stropna deska«, *stropníca, strộpnica* »stropna deska«, *nadstrộpje, nastrộpje* »Stockwerk«; adj. *strópen* »Zimmerdecken-«; v 18. st. *strop* »die Decke, laquear, tabulatum« (Pohlin), *naſtropje* »Stockwerk« (Gutsmann), cgn. *Stropnik.*

Prim. stcsl. *stropъ* »laquearia, tectum«, hrv. dial. *strȍp* »Fußboden« (Žumberak); knjiž. »Zimmerdecke« je po Maretiću iz r. ali č.; blg. *stróp,* d. obl. *strópъt* »podstrešje, nadstropje«, r. *stróp, -a* »streha, podstrešje, miza«, ukr. *stríp, -ópu* »kritina, svod«, dial. *stríp, -u* in *stropá* (f.) »kup« (k pomenu prim. lot. *krava* »kup« : psl. **krovъ* »streha«), br. *stróp, -a* »del strehe«, p., č., slš. *strop* »strop« in od tod izposojeno gl. *strop* »isto«. Dvomljivo je gl. *strop* »steber, podboj« (povezuje Zubatý, Stud. 1/2, 166).

Psl. **stròpъ,* g. **stropà* je nastalo iz ide. **k'ra-po-,* prim. iz dolgovokalnega **k'rā-po-* stnord., ags. *hrōf,* agl. *roof,* srspn. *rôf* »streha« in iz **k'rā-do-* got. *hrot* »isto«. Stir. *cró, cráu* »hlev«, kar Pedersen, Kelt. Gr. I, 92, enači s psl. **stropъ,* izvajajo drugi avtorji iz ide. **krau̯o-,* iz česar je psl. **krovъ* (Trautmann, BSW, 309; Holthausen, Ae. EW, 176; Vasmer III, 30; Pokorny, 616; Čop, Prispevek, 58; KZ LXXXVIII, 48, z ural. paralelami). Manj prepričljiva se zdi zveza z lot. *straps* »napet, raven«, srvn. *straf* »tog, napet« (Zubatý, l. c.) ali z gr. ὄροφος »trst«, ὀροφή »strop, streha«, ἐρέφω »pokriti« (Machek, LF LXVIII, 94 ss.). M. S.

stropȍt (m.), g. *-óta* »šum, hrup (pri topotanju)«, tudi *štropȍt* (m.), *-óta* »ropot« (bkr.) poleg »topot (konjev)«, v. *štropotáti, -âm, -ọ́čem* (impf.) »ropotati«.

Prim. sbh. *štrȍpot* »ropot«, *štropòtati, štròpoćēm* (impf.) »ropotati«, hrv. čak. *štropitȁt, štropitôn* »lärmen, Krach machen«, *štrȅpit* »stropot«. Pomensko blizu je sln. *tropotati* »copotati« poleg »ropotati« (bkr.), zato je slov. **(s)trop-ot-ā̆-ti, *-otā̆ješь, *-òt'ešь,* tudi **stro/ep-yt-ā̆-ti* mogoče povezati z lat. *strepō, -ere* »ropotati« in vse izvajati iz ide. baze z *s*-mobile **(s)trep-* »ropotati« (Walde-Hofmann II, 602, brez slov. gradiva; Pokorny, 1037). Dvomljivo Skok I, 689, ki sbh. gradivo izvaja iz **ropotā̆ti.* Dalje glej *trépati, trópati* in *ropotáti.* M. F.

stròžak (m.), g. *-a* »slamnjača« (pkm.; Zadravec, Zdravilstvo, 382) poleg *štròzak* »isto« (Novak, Slovar, 110). Prevzeto iz srvn. *strô-sac* »stramentum, stropodium«, nvn. *Strohsack* < srvn. *strô* »slama« + *sac* »vreča«. M. F.

strpáča (f.) »ozko, nekoliko zakrivljeno orodje za kopanje« (Malhinje, Klanec v Istri; Erjavec, LMS 1882/83, 243), *štərpâča* »rovnica«, *stərpâča* »isto« (Rigler, Jnotr. gov., 172).

Prim. hrv. kajk. *strpača* »motika« (Belostenec), čak. *štrpȁča* »pikon« (Kastav pri Reki), v. *štrpȁt* »grmovje trebiti, sekati« (Kastav pri Reki, Istra; oboje Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 549). Domača izpeljanka iz denom. v. **stьrpā̆ti* »grmovje sekati, trebiti« k subst. **stьrpъ* (m.) »grm«. Substantiv je rom. izposojenka in je izpričan le še v hrv. tpn. *Štrp* (Skok III, 418). Prim. lat. *stirps, -pis* »deblo (s korenino), drevo, grm; korenika, temelj, osnova; rod, pleme«, it. *sterpi* (pl.) »grmovje, suhljad« poleg sg. m. *stèrpo* »suha veja, štor, panj«, furl. *stèrp* »grmovje bodečih rastlin, ki rastejo na ledinah« (Pirona, VF, 1115), ben. it. *sterpo* »rimessiticcio stentato che pullula da ceppaia d'albero secco o caduco per vechiezza« (Boerio, DV, 630). Hrv. *štȑped* (m.), g. *štȑpeda* »frutex, fruticetum« (Nemanić; ARj XVII, 851), čak. *štȑpēd* »bodičasto grmovje« (Kastav pri Reki; Hraste-Šimunović, l. c.), ki se ohranja tudi v hrv. tpn. *Štrped,* odraža rom. kol. **stirpetum,* prim. it. *sterpeto* »grmovje, hosta« (Skok, l. c.; Štrekelj, Lwk., 64). Ta je v sln. izpričana le v dveh orn. *Štrped* na Primorskem.

Erjavec, l. c., je le sln. *strpača* nesprejemljivo razlagal kot tvorjenko iz **sь́rpъ* »falx«, kar sprejema Ramovš, Hgr. II, 220. Glej tudi *stȉrp* in *stŕpel.* M. F.

strpânec (m.), g. *-nca* »Cirsium erisithales« (Pivka, pod Nanosom). Erjavec, LMS 1882/83, 298, navaja za ista kraja tudi obliko *srpânec* »isto«, v Zemonu pa se isti rastlini pravi *srpȁn* (m.), g. *srpána,* zato Erjavec, l. c., sklepa o vrinjenem dentalu in poimenovanja izvaja iz slov. **sь́rpъ* »falx«. Izhodno **sь́rpьnьcь* in **sь́rpьn'ь* sta različni substantivizaciji iz adj. **sь́rpьnъ* »ki ima lastnosti srpa« k subst. **sь́rpъ* »falx«. K fit. Cirsium iz te osnove prim. še sln. *srpjȇ* (n.) »Kratzdistel, Cirsium carniolicum, C. oleraceum«, r. *serp-trava* »Cirsium arvense« (Dal', Slovar'[3] IV, 139). Sln. sin. za »Cirsium erisithales« so še *vodenika, škrbinka, škorbozob, škrbazob, brezzobca.* Dalje glej *sȓp* in *srpȁn.* M. F.

stŕpel (adj.), f. *stŕpla* »jalov«, npr. *strple ovce, stŕplja* (f.) »enoletna ovca, ki še ni imela mladiča« (Senožeče). Prim. hrv. *stȓpla* »dvoletna ovca« (Vodice; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 547), *ovce sterple* »jalove ovce« (hrv. Istra; Miklošič. Lex. pal., 1007). Izhodni adj. **stьrpъl'ь,* f. **stьrpъl'a* je verjetno pre-

vzet iz pozno lat. adj. **stirpulus*, f. **stirpula* k lat. **extirps* »brez naraščaja, podmladka, rodu« k *stirps, -pis* »rod, pleme; grm, drevo; korenika, temelj, osnova« (Skok III, 348; Tiktin, Wb., 1492; Wartburg XII, 277). Manj verjetno Miklošič, l. c., ki za slov. adj. domneva domači izvor in ga povezuje z besedno družino **tьrpnǫti*, sln. *o-tŕpniti*. Glej tudi *stȉrp*. M. F.

stȓpnik (m.), g. *-a* »Lamium orvala, Taubnessel« (Rodik; Erjavec, LMS 1879, 128). Nejasno. Sin. so *krompirjevica, čmrlovka, velecvetna mrtva kopriva, vinjenec, vinovlje*. M. F.

stŕsniti, *stȓsnem* (v. pf.) »prestrašiti, presenetiti«, navadno *stŕsniti se* »ustrašiti se« in »postati zamišljen« (pkm.), v Beltincih *stȓsnoti se, -en se* »zdrzniti se, prestrašiti se« (Novak, Slovar, 104); tudi *stȓhniti se, stȓhnem se* (pf.) »ustrašiti se, postati spoštljiv« in (tudi) knjiž. *zdŕzniti se, zdȓznem se* (pf.), pisano tudi *vzdŕzniti se* »stresti se, ustrašiti se«; sekundarni impf. *zdrízati se, -am se* (impf.) »tresti se (od strahu)«; adj. *stŕsel, -sla* »prestrašen, plah«, *strsljȉv, -íva* »plah, spoštljiv«, subst. *strslóta* »plahost«; *zdrȉz* (m.), *-íza* »Gallerte«, adj. *zdrízast, -a* »želatinast, spolzek«, *zdrȋznice* (f. pl.) »vibrionidae«.

Sln. gradivo dopušča rekonstrukcijo **sъ-drьs(t/k)-nǫti* poleg **sъ-dris(t/k)ati* z *st-* : *zd-* kakor v sln. dial. *strȃv* : *zdrȃv* ali z nekontaktno asimilacijo tipa *svistati* < *svizdati*. Upoštevaje č. gradivo (glej *stŕsniti se*) je mogoče pritegniti tudi slš. dial. *zdrizac* »raztrgati, ukrasti« (Kálal) in domnevati psl. **sъ-drьs-(t/k)nǫti* »narediti hiter gib«, kar je izvedljivo iz pomena »brizgniti«. Zato se zdi možna zveza ali vsaj mešanje s psl. **drьstati*, **dristati* (znane so tudi variante z *-zda-*, *-ska-* in *-zga-*) »imeti drisko, brizgati«. Vendar ni mogoče izključiti direktnega razvoja iz pomena »cacare«, prim. tako vulg. sln. *usráti se* »cacare« in »prestrašiti se«. Podobne metafore zasledimo tudi v drugih jezikih. Glej tudi *stŕsniti se* in *drȋska*. M. S.

stŕsniti se, *stȓsnem se* (v. pf.) »shujšati« (vzh. štaj.), adj. *stȓhel, -hla* »suh, mršav«. Prim. star. č. *třísl-ý* »vitek, suh, ki ima drobne kosti«, *střízlý* »suh, mršav«, *stříslá kráva* »suha k.« (navaja Machek[2], 658). Izhajati je treba iz **sъ-drьs(k/t)nǫti* poleg **sъ-dris-(k/t)ati* »prestrašiti« < »stresti«. K pomenskemu razvoju prim. pri Pleteršniku *stŕsla živina se dobro ne redi*. Zvezo med čustvenim afektom in mršavostjo najhajamo tudi v sln. *kúmrn* »suh, mršav«, ki temelji na n. *Kummer* »žalost, revščina, skrb«. Dalje glej *stŕsniti*. M. S.

strúga (f.) »alveus fluvii«, pkm. tudi »rečni rokav«; tudi »kanal, ki vodi na mlinsko kolo«, pkm. *strȗga* (Novak, Slovar, 104); notr. pl. *strúge* »čistine med grmovjem«; dem. *strúžica*; v 18. st. *ſtruga* »agoga, alveus, effractio ripae, ex vehementi aqua; flumen«, *ſtrushiza* »rivulus« (Kastelec-Vorenc), *strûga* »bracchium, cornu fluvii« (Pohlin), hdrn., tpn. *Struga*, tpn. *Struge*.

Prim. stcsl. *struga* »fluctus«, mak. tpn. *Struga*, r. dial. *strúga* »globoko mesto v reki; z vodo napolnjena kotanja v presahli rečni strugi«, p. *struga* »struga, curek, potoček, žarek«, č. *strouha, struha* »struga, žleb«, slš. *struha* »kanal, jarek«, gl., dl. *struga*, dl. tudi *tšuga* »struga, jarek, kanal, potok«. Psl. **strũga* je sorodno s psl. **strujā̃* in **strȗmy*, akz. **struménь* = lit. *sriaumuõ*, akz. *sriaũmenį* v približno enakih pomenih. Z istim sufiksom je tvorjeno lot. *struga* »močvirje« (Miklošič, 318; Trautmann, BSW, 280; Vasmer III, 31, idr.). Ide. baza **sreu̯-* »teči (o tekočini)« je v slov., balt., pa tudi drugod, evidentno lahka, zato je akutirana intonacija najverjetneje pogojena besedotvorno. Prim. iz lahkih baz z *-g*-determinativom ali sufiksom še psl. **pě̃ga*, **ně̃ga* in **vȏlga*. Dalje glej *strúja* in *strúmen I*. M. S.

strúgati, *-am* in *-žem* (v. impf.) »fricare, radere«, tudi *stŕgati, stȓgam* in *stŕžem* (impf.) »isto«, *strgljáti, -âm* (impf.) »malo ali lahno strgati«, *strúžiti, -im* (impf.) »strugati«, ustrezno pomensko modificirano *iz-, o-, po-s.* (pf.); *strȗg, -a, strúgelj, -glja, strȗžec, strȗglja, strugáča, strȗžnica, struga* (Miklošič, 327), *strugálo, strgúlja, strgálo, strgáča* ipd. so različna orodja za struganje, struženje, tudi »oblič, ribež«, *stržína, ostružína, ostrȗžek, ostȓžek, ostrȗž* (m.) itd. »kar se ostrga, Abschabsel«, nomen agentis *strȗž* (m.) »črv v žitu«, *strúžav, -a* »črviv (o žitu)«; *strugár, strgár, -ja* »Schaber, Drechsler, Kratzer, Kaminfeger«, tudi cgn. *Strugar, Strgar* (prim. n. cgn. *Drechsler*); v 17 st. *ſtergat* »rader« (Alasia), v 18. st. *ſtergati, ſtargati* »radere, scabere«, *poſtergati* »corradere, expurgare« (Kastelec-Vorenc), *stergam* »radere, atterere«, *stergâlu* »radula«, *stergûla* »spatha«, *stergôn* »Garbermeſſer, anſarium« (Pohlin), *ſtrugati* »schaben, reiben, drechseln«, *ſtruſhiti* »drechseln« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *strъgati, strugǫ* »tondere, radere«, csl. tudi *stružiti* »radere«, sbh. *strúgati, strȗgām* in *strȗžēm* »oblati, strugati, odstranjevati kožo ali luske«, *strúžnica* »mizarska delovna miza, žaga (kot obrt)«, hrv. *stŕgati, stȓžēm*, čak. *strgȁt, stȓžen* »strugati« (Cres, Krk, Vrgada), *stargȁt, -ôn* (Vis) »isto«, mak. *struže*, dial. *struga* »strugati«, blg. *strúža*, aor. *strúgach* »stružiti«, *stǽrža*, aor. *stǽrgach* »strugati, lupiti, ribati«, r. *strugátь, strogátь, -áju, stružítь, -íšь* »strugati, oblati«, str. *strъgati, strugati, stružu; strugъ* »oblič«, ukr. *strugáty, -áješ* in *strúžeš* »strugati, oblati«, *strožýty, -ýš* »obsekovati veje s posekanega drevesa«, br. *strugácь, -áeš* »strugati, rezati«, p. *strugać* »strugati, stružiti, oblati«, č. *strouhati* »strugati«, stč. ptc. *sestrhal* »ostrgal«, slš. *strúhat'* »strugati, strgati, šiliti«, gl. *truhać*, dl. *tšugaś* »strugati, oblati«. Iz slov. jezikov je lit. *strũgas, striũgas* »skobelj«, rum. *strung* »stružnica«, alb. dial. *struk* »oblič« (Miklošič, 327). Psl. **strъgȃti*, **strugǫ* »drgniti (z ostrim orodjem)« (**stružȋti* izgleda denom. iz **strȗgъ*) je primerljivo z lot. *strùgât* »buditi« (če iz *»drgniti, suvati«), stnord. *strjūka, strȳkja, strȳkva* »gladiti, drgniti, brisati, hitro se premikati«, stvn. *strûchon*, srvn. *strûchen*, n. *straucheln* »pasti, spotakniti se«, ags. *stroccian* »gladiti, drgniti«, gr. στρεύγομαι »utruditi se, upehati se«, če iz *»biti potolčen« (Mühlenbach-Endzelin III, 1097; Vasmer III, 28, 30; Schuster-Šewc, HEWb., 1535 s.; Frisk II, 807 s.). Būga, RR II, 313, primerja tudi lit. *strùgas* »kratek, odsekan«, z drugimi determinativi *strùkas, strùbas*, z nazalnim infiksom *strùngas* »isto«, s čimer primerjajo srvn. *strûch*, n. *Strauch*, niz. *struik* »grm«, n. *Strunk* »kocen, storž, štor« (Kluge[22], 707, 710). Ide. **streu̯g-* je moralo pomeniti »drgniti, gladiti, narediti potezo, obdelovati z ostrim orodjem«.

V primerljivih pomenih se pojavlja tudi **streu̯b-*, **streu̯dh-*, **strei̯b-*, **streig-* (glej *strîči*), zato se zdi verjetno, da gre za determinirane korene iz **ster(H)-* »žarek, trak, proga, poteza« (Pokorny, 1028 s.). M. S.

strúja (f.) »rečni rokav, kanal« (Murko, Miklošič), po sbh. tudi »tok« (Cigale), v. *strújati*, *-am* (impf.) »teči (o reki)« in »pluti«, npr. *na drugo stran jezera strujajmo* (Ravnikar), po sbh. tudi *strujíti*, *-ím* »strömen« (Cigale).

Prim. stcsl. *struja* »flumen, cursus«, *struiti*, *strują* »fundere«, sbh. *strúja* »glavni tok reke«, *strúja/iti*, *strûjīm*, mak. *struja*, v. *struji*, blg. *strúja* »tok«, v. *strujá*, *-íš*, r. *strujá*, akz. *-ú* »tok«, str. *struja* »val, tok«, ukr. *struḯty*, *strúïš*. Psl. **strujā̃*, akz. *-ǫ̑* je identično z vzh. lit. *sraûjà*, *-õs* »tok«, lot. *strauja* »tok, sredina rečnega toka«, kar je najverjetneje substantivizirani adj. balto-slov. **srau̯-i̯á-* (< ide. **srou̯-i̯ó-*), f. **srau̯-i̯ā̃* ki je potrjen v star. in dial. lit. *sraũjas* »deroč, hiter«, lot. *stràujš* »deroč« (Zupitza, KZ XL, 251; Trautmann, BSW, 279). Ide. baza **sreu̯-* »teči (o vodi)« je poleg v psl. **strûga* in **strûmy*, akz. **strumènь* »tok« in **ȍstrovъ*, **ȍstrъvo* »otok« znana še npr. v sti. *srávati* »teči«, gr. ῥέω »teči«, sti. *srava-* (m.), gr. ῥόος, atiš. ῥοῦς, kipr. ῥόϝος »tok« (= psl. **ȍ-strovъ*), ῥεῦμα »tok«, stir. *sruaimm* (n.) »velika količina«, stvn. *stroum* »tok« (Trautmann, BSW, 279 s.; Pokorny, 1003, idr.). Glej tudi *strúmen I*, *strúga* in *ostrov*. M. S.

strúmen I (m.), g. *struména* »vodni tok, struga, piš vetra«.

Prim. r. dial. *strúmenь* (m.) »potok«, ukr. *strúminь*, *-menju* poleg *strumók*, *-mká* »isto«, br. *struménь*, *-nja*, p. *strumień*, *-nia*, *strumyk* »potok, hudournik«, č. *strumen*, *-ne* in *-u*, stč. *strumeň*, dl. *tšumjeń* g. *-nja*, plb. *străumen*. Psl. **strûmy*, akz. **strumènь* (< **strûmenь*) < ide. **sréu̯-mō̃(n-s)*, g. **sru-mn-és* je identično z lit. *sriaumuõ*, dial. *(s)traumuõ*, (m.), g. *-meñs*, akz. *-aũmenį* (4. a. p.) »rečni tok«. Ničta stopnja je potrjena v trak. hdrn. Στρυμών, Στρύμων, tpn. Στρύμη (> mak. *Struma*), variantno deblo n. pa v gr. ῥεῦμα, g. ῥεύματος »tok« in stir. *sruaimm* (n.) »reka«, stbret. *strum* »copia (lactis)«. Gre za nomina actionis iz baze **sreu̯-* »teči (o tekočini)«, prim. gr. ῥέω, sti. *srávati* »isto«. S tematskim sufiksom *-mo-* je tvorjeno še pragerm. **strau̯ma-* »tok« v stnord. *straumr*, stvn. *stroum*, n. *Strom*, ags. *strēam*, alb. *rrymë* »tok«, z *-mi-i̯ā* še lit. *sriaumė̃* in lot. *stràume* »tok« (Vasmer III, 31; Fraenkel, 887; Pokorny, 1003; Mann, Language XXVIII, 37; Frisk II, 650 ss.; o akcentu Snoj, SSJLK XXIX, 44 s.). Glej tudi *strúga*, *strúja*, *ostrov*. M. S.

strúmen II (adj.), f. *-mna* »čvrst, napet, raven«, npr. *strumno napeta tetiva*, *strumna drža*; abstr. *strúmnost*, v. *strumníti*, *-ím* (impf.) »napeti vrv, žico« (Cigale).

Prim. slš. dial. *strumenistí* »strumen« (Orlovský, Gemer., 318), *strunovistý*, knjiž. *strunistý*, *strunovitý* »isto, napet kot struna«. Za sln. je treba izhajati iz **strûnьnъ*, adj. k **strûna* (Vasmer III, 31) in kakor v slš. dial. domnevati disimilacijo tipa pkm. *plamìna* < *planína*, dol. hdrn. *Mirna* < **nyrina*, n. *Neyring* (o pojavu Ramovš, Hgr. II, 97). Br. *struménisty* »vodnemu toku podoben« nima s tem nič skupnega, ker je tvorjeno iz **strûmy* »tok«. Dalje glej *strúna*. M. S.

strumena (f. (?)) »stapes, streme«, izpričano v 17. st. *ſtrumena* »staffa« (Alasia); *strúmenjak* »stapes« pri Pleteršniku je kajk. (Valjavec, Prip., 79).

Prim. star. hrv. kajk. *sztrumènek* »stapes«, *sztrumeníſche* »stapia« (Belostenec), *strumenak*, *strume*, *strime* »stapes« (Vitezović); ARj XVI, 783, navaja še *strumenišće* »jermen pri stremenu«. Verjetno gre za pozicijsko (pred *m* (?)) vokalizacijo psl. **strьmen-* (< **stremen¹*), prim. csl. *strъmenь* »stapia«, sbh. *stȑmēn* (Vuk), mak. *strmen*, blg. *strǝ́men*, str. *strьmenь*, č. *(s)třmen*, slš. *strmeň*, gl. *třmjeń*, dl. *tśmeń* (Muka II, 782) »streme«. O nastanku slov. **strьmen-* iz **stremen¹* glej *stréme*, k sln. in hrv. vokalizaciji sln. *bruzda* (Dalmatin, Japelj, Dict.) < **brъzda*. M. S.

strúna (f.) »chorda«, dial. tudi »konjska žima« (Caf) in »Scolopendra sp.« (Polžanščina v Istri); v prvem pomenu tudi *struníka*; pkm. *strȗna*; dem. *strúnica*, adj. *strúnski* »Saiten-«, *strúnast* f. *-a*, pri Cafu tudi *strun*, *-a* (< **strûnьnъ*) »suh, mršav«; izv. še *strûnar* in *strunár* (m.), *-ja* »izdelovalec strun, goslač«; v 16. st. *ſtruna* »chorda« (Megiser), v 17. st. *ſtruna* »corda da ſtrumento« (Alasia), v 18. st. *ſtruna* »chorda«, *en inſtrument na deſſet ſtrún* »psalterium« (Kastelec-Vorenc), *strûna* »chorda«, *strûnar*, *-ja* »chordifex« (Pohlin), *ſtruna* »Saite« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *struna* »chorda«, adj. *strunьnъ* »chordarum«, sbh. *strũna* »žima, ščetina, struna«, *strũnja* »žima«, adj. *strũn* »narejen iz žime«, mak. *struna* »struna, žima«, blg. *strúna* »isto«, r., ukr., br. *struná*, akz. *-ú* »isto«, p. *struna* »struna, žica«, č., slš. *struna* »isto«, gl. *truna* »žima (na loku), struna«, dl. *tšuna* »kita«, pl. *tšuny* »lutnja«, star. *tschuna* »struna«, gl., dl. *struna* »isto«. Jslov. **strûna*, sev. slov. **strunā̃*. Dalje manj jasno, najverjetneje nastalo iz **strōu̯nā*. Iz monoftongialne sorodne baze je morda psl. **postȍrnъkъ* > ukr. *postorónok*, č. *postraněk*, *postranek* »zaprežna vrv« (možna je tudi drugačna razlaga, glej *strómi*), zato se zdi verjetno rekonstruirati tvorbi z *n*-jevskim sufiksom iz baze **streHu-*, kar je z *u*-jevskim elementom podaljšano **sterH-*, **streH-* »pramen ipd.«. Pomensko blizu je stvn. *strēnô*, *fahsstrenô* (m.) »pramen las«, srvn. *stren(e)* (m.), n. *Strähne* (f.) »pramen«, srniz. *strēne*, jniz. *streen* (f.) »klobko sukanca, pletenina«, švéd. dial. *strena* »proga na koži« < **stre-n-*. Iz diftongialne baze prim. star. lit. *strūnas* »naslonjač«, denom. žem. *strũnyti*, *-iju*, *striũnyti* »graditi«, z drugačnim sufiksom srvn., srniz. *strîme*, n. *Strieme(n)*, iz variante z *i*-jevskim diftongom stvn. *strîmo*, srspn. *strîme* »isto« (Persson, Beitr. 788, 891; Vasmer III, 32; Fraenkel, 927; Pokorny, 1028; Pfeifer, EWD, 1733, de Vries, NEW, 708). Nekateri avtorji domnevajo drugačna zhodišča, npr. **strou̯mnā*, **strou̯g(s)nā*, **strou̯pnā* (domneve navaja Vasmer, l. c.), kar je fonetično sicer možno, a nedokazljivo. Zgrešeno Miklošič, 326, ki primerja sti. *śru-* »slišati«, saj to temelji na ide. **k'leu̯-*. Glej tudi *strúmen II*. M. S.

strûp (m.), g. *-a* »venenum«, adj. *strupę̑n*, *-a* »venenosus« in »zelo hud«, npr. *strupen mraz* (prim. dol. *strupę̑nski* »zelo hud, zelo slab«), *strúpen*, *-pna* »Gift-«, bkr. tudi »venenosus«, redko *strupovȋt*, *strupnȁt*, *-áta* »venenosus«; v. *strupíti*, *-ím* (impf.), navadno pf. *za-*, *o-s.* »intoxicare«; druge izv., npr. *strûpnik*,

strupnják (m.), *-a* »Giftzahn«, *strupenjáča* »strupena kača«, *strupeníca* »Potentilla« (ljudsko zdravilo pri kačjem piku); v 16. st. *ſtrup* »venenum« (Megiser), v 17. st. *ſtrup* »toſſico«, *obſtrupit* »intoſſicare«, *oſtrupit* »attoſſicare« (Alasia), v 18. st. *strup* »venenum«, *strupen* »venenatus«, *strupijan* »scorpio« (Pohlin).

Prim. stcsl. *strupъ* »vulnus, hernia, vibex, palus acutus, scalprum, morbus, verticillus«, črnogor. *strûp*, *-a* »grinte na glavi«, mak. *strup* »krasta«, blg. *strúp*, *strúpej*, r. *strúp*, *-a*, pl. *-ья*, str. *strúpъ*, *-a* (Kolesov, 137), ukr. *strúp*, *-a*, pl. *strupý*, br. *strúp*, *-a*, p., č., slš. *strup*, gl. *trup*, *-a*, dl. *tšup*, *-a* »isto«. Psl. **strûpъ* »krasta, nesnaga na rani« (> »zastrupljena rana« > »strup«) je v prevojnem razmerju do csl. *strъpьtьnъ* »kriv, neprehoden, slab« in po vsej verjetnosti sorodno z gr. ῥύπος »nesnaga, umazanija«, ῥυπαρός »umazan« iz ide. **sr(o)up-* »krastava umazanija na telesu« (Solmsen, KZ XXXVII, 600 s.; Specht, Sprache I, 45; Pokorny, 1004; kot variantno razlago upošteva Vasmer III, 32). Drugi primerjajo stvn. *strûbên* »postajati grob«, n. *sträuben* »ježiti se«, stsaš. *strūf* »svršeč, grob, hrapav« (Persson, Beitr., 445; Iljinskij, RFV LXIX, 18), kar se zdi manj ustrezno. Še manj verjetno Mladenov, JA, XXXVI, 128 s., ki domneva sorodstvo s psl. **strujā*, **strūga*; Uhlenbeck, PBB XXVI, 307, ki psl. **strupъ* izvaja iz **k'roupo-* in primerja stnord. *hriúfr* »grob, krastav«, *hrúfa* »skorja na rani«, saj je to bliže lot. *kraũpa* »skorja, ki se odlušči od drevesa, izrastek na poškodovanem delu debla«; in Machek, Recherches, 40, Slavia XVI, 190, ki pritegne lit. *raũpas* »osepnice«, kar hkrati z lit. *rūpěti* »skrbeti« in lot. *raupa* »kurja polt«, *ràupjš* »grob, raskav« navadno primerjajo s sbh. *rûpa* »luknja« in p. *rupić się* »skrbeti«, *rypać* »trgati, rezati«. M. S.

stȓv (f.), g. *strvî* »kol v sredini senene kopice«, pl. *strvî* »štirje močni koli, zabiti v zemljo, na katere privežejo late, kar služi za zasilni kozolec« (dol.).

Nastalo po aferezi tipa *ubộg* > *bộg* »reven« iz *ostȓv* (f.), g. *ostrvî* »tanjše deblo z ostanki vej, na katerem sušijo snope; glavni steber kozolca« < psl. **ostrý*, g. **ostrъvě*, akz. **ǒstrъvь*, kar je tvorjeno iz adj. **ǒstrъ*, f. **ostrā* »oster«. K besedotvorju prim. psl. **pǐstrъ*, f. **pьstrā* »pisan, pester« (= gr. πικρός) → **pьstrý* »postrv« = »pisana, pikčasta riba«, k aferezi *stríc II*. Dalje glej *ostȓv*. M. S.

stȓž I (m.), g. *-a* »stržen drevesa«, *stržíka* »isto«, izv. *stȓželj* (m.), *-žlja* »koruzni storž«, *stržíšče* (n.) »prostor, kamor se spomladi seje kapusovo seme ter se vzgajajo sadike«; v. rezult. *stržáti*, *-ím* (impf.), mlajše *stržẹ́ti*, *-ím* (impf.), intenz. *stržetáti*, *-ím* (impf.) »štrleti«.

Prim. csl. *strъža* »medulla«, sbh. *stȓž* (f.), *-i* »stržen«, čak. *staržȍ* (n.) »mozolj« (Vis), r. csl. *strožá* »stržen«, r. *stréž* (m.), *-a*, *strežь* (f.) »najglobljе mesto v reki, sredina rečnega toka«, stč. *strziess* »charybdis«, č. slš. *strž* »jarek, globel«. Psl. **strь̏žь* (poleg f. **strьžā*) je besedotvorna varianta k **strьžę̑* »sredina rečnega toka, sredina česarkoli, stržen« < ide. **strig-én-*. Manj verjetna je razlaga, po kateri so tu obravnavane variante nastale sekundarno na osnovi posameznojezičnih refleksov psl. nom. sg. **strьžę̑* (tako Vaillant, Slavia IX, 492 s.). V sln. in sbh. se refleksi psl. **strь̏žь* približujejo in delno mešajo z refleksi psl. **svьržь*, ki razvija podobne pomene. Dalje glej *stržẹ̑n I–II*, *stržáti*, *stȍrž*. M. S.

stȓž II (f.), g. *stržî* »z drobnim iverjem pomešana, okoli tnala postrgana prst« (Vrsno). Kurkina, DS, 126, primerja kašub. *stârže* »zakrivljeni žeblji«, kar je verjetneje paralelna tvorba. Izvedeno iz *stŕgati*, *stȓgam* »schaben« po besedotvornem postopku tipa *zvộž* (f.), g. *zvožî* »Fahrweg« ← *vozíti*. Dalje glej *strúgati*. M. S.

stržáti, *stržím* (v. impf.) »štrleti«, sem analogno tvorjeni inf. *stržẹ́ti*, *-ím* »isto«, tudi *stržetáti*, *-âm*. V 18. st. *sterſhim* »hervorragen; prominere« (Pohlin). Brez slov. paralele, vendar gotovo sorodno s slov. istopomenskima v. **(s)tьrčěti*, **stьrlěti*. Izhodno slov. verjetno **stъržěti* < **stъrgěti* tako kot sln. *stŕželj* (m.), *-žlja* »koruzni storž«, hrv. *stržája* (f.) »vitica pri vinski trti« (Vuk), sbh. *stržúljak*, *-ljka* »grozd brez jagod« (ARj XVI, 791) odraža ničto stopnjo **strgē-* ide. osnove **ster-g-*, **stre-g-* »otrpniti, čvrst, trd, pokončen postati« (Bezlaj, Linguistica, VIII/1 (1966–68), 74). Z istim determinativom je v slov. izpričan polnostopenjski adj. **strogъ* < ide. **strog-o-s* > germ. **straka-*, prim. srspn. *strak* »trd, okoren, tog, vzravnan, trmast«, srvn. *strac* »tog, napet, raven, pokončen« (Pokorny, 1023). Glej tudi *strčáti*, *štrlẹ́ti*, *strộg*, *strež* in *stȍrž*. M. F.

stržȇk (m.), g. *-žkȃ* »Troglodytes troglodytes«, pisano tudi *strižȇk* (m.), *-žkȃ*, knjiž. *stȓžek* (SSKJ IV, 995).

Nastalo po moderni vokalni redukciji iz **strě̑žьkъ*, g. **-ьká* prim. z analogno akcentuacijo dial. *strẹ̑žek* in dalje sln. *strẹ̑žič* »isto«, sbh. *strȉjež*, *-èža*, č. *stříž*, stp. *strzeż*, p. *strzyżyk*, dl. *stśěž* »isto« poleg **strížь*, g. **strižá* v csl. *strižь* »regulus«, star. hrv. *striž* »Hirundo agrestis« (Stulli), r. *stríž*, *-ižá* »Hirundo riparia«, br. *strýž* (m.), *-yžá* »Cypselus apus« (Miklošič, 326; Schuster-Šewc, HEWb., 1368). Psl. **strižь* je identično z lat. *strix* (f.), *-īgis* »sova«, **strěžь(kъ)* ima *o*-jevsko prevojno stopnjo. Prim. iz ide. onomat. baze **(s)treig-* »čivkati, cvrčati« še gr. τρίζω »cvrkutati«, στρίξ, akz. στρίγγα »sova« (Vasmer III, 27 s.; Pokorny, 1036, brez slov. paralel). Glej tudi *strižec*. M. S.

stržẹ̑n I (m.), g. *-a* »sredina debla, stebla (mozolja, česarkoli); Baummark«, tudi *stȓž* (m.), *-a* (glej *stȓž I*), izv. *stržȃj* (m.), *-a* »stežaj«, *stržír* (m.), *-ja* »stebriček na splavu, na katerem je privezano krmilo, stožer« (Savinjska dol.), *stŕželj* (m.), *-žlja* »koruzni storž«, *strženíca* (f.) »skozi stržen odžagana deska«, adj. *stržẹ̑na(s)t*, *stržẹ̑nov*, v. *stržáti*, *-ím* (impf.) »štrleti«; v 18. st. *sterſẹn* »aegis, caput ulceris«, *sterſhim* »prominere« (Pohlin), *ſtershen* »Baummitte, Baumkern«, *ſterzhim*, *ſtershim* »rage hervor« (Gutsmann).

Prim. csl. *strъženь*, *strъža* »medulla«, star. hrv. *stržen* (Vitezović), r. *stéržen*, *-žnja* »os, drog, jedro, koren gnojnega tvora«, star. tudi *streženь*, ukr. *strýženь*, *-žnja* »jedro, stožer, os«, br. *strýžanь*, *-žnja* »stržen«, p. *rdzeń*, *-nia*, dial. *zdrźeń*, *drźeń*, č. *strženʼ*, *-žně* (f.), mor. *strženʼ*, g. *stržňa* in *strženʼa* »stržen tvora«, slš. *strženʼ*, *-žňa*. Psl. **strьžę̑*, g. **strьženě*, akz. **strь̏ženь* je najverjetneje izvorno identično s **strьžę̑* »sredina rečnega toka«. Treba je domnevati metonimijo »sredina rečnega toka« > »sredina česarkoli: debla, tvora ipd.«, glej *stržẹ̑n II*. Metateza v r. *stéržen* do-

mnevno služi pomenski diferenciaciji do sicer homonimnega *stréžen*ь. Domnevanje prvotne homonimije se zdi manj verjetno. Podoben pomenski razvoj zasledimo v stprus. *strigeno* (kol.; v Elb. vok. zapisano *stirgeno*; Endzelin, Apr. Gramm., 64. 89) »možgani«. Prvotno *-en*-deblo je denominalno, prim. paralelno tvorbo s sufiksom **-i̯o/ā*, na katero poleg sln. *stȓž* »stržen« in csl. *strъža*, r. csl. *strožá* kaže še štok. *stȓž* »isto«, č. *strž*, slš. *strž* (f.) »globel« in r. *stréž* »sredina rečnega toka«. Osnovna literatura: Pokorny, 1029; Vasmer III, 24; Trautmann, BSW, 290. Dalje glej *stržȇn II* in *stȓž I*. M. S.

stržȇn II (m.), g. *-a* »glavni tok reke, Stromstrich«, gor. *stržīnka* »rokav struge« (Ljubno; Bezlaj, SVI II, 229), hdrn. *Stržen*, *Strženica*, mtpn. *Stržen(i)* idr.

Prim. r. *stréženь*, *-žnja*, dial. *stréžь*, ukr. *strýženь*, *-žnja*, br. *strýžanь*, g. *strýžnja* »stržen reke«; pri Konstantinu Porfirogenetu Ναστρεζῆ, stč. *strziess* »charybdis«. Psl. **strъžę̑*, g. **strъženě*, akz. **strъ̏ženь* »sredina rečnega toka« je identično s šved. *streke* »sredina rečnega toka« < pragerm. **strikan-* < ide. **strig-ē̆*, g. **strig-n-és*, akz. **strig-én-m̥* iz baze **streig-*, kar je determinirano **ster-* »trak, proga, žarek«. Upoštevaje tvorbe, ki kažejo na **strъžь* (r., sln., glej *stȓž I*, *stržȇn I*), je nazalno deblo denominalno, prim. **moždž-ę̑* : **mȍzgъ*; stprus. *pirsten* »prst« : lit. *pir̃štas*, psl. **pь̑rstъ*. Iz iste determinirane baze je tvorjeno prez. deblo tranz. **stréige/o-* v psl. **strižètь/ъ* »striči«, intranz. **stri-n-g-é/ó-* v lit. *strìgti*, *striñga* »zapičiti se, obtičati«, rezulatativ **strig-éi̯e/o-* ≥ psl. **strъžítь/ъ* (sln. *stržáti*, *stržím*) »štrleti«. Pomen »nekaj odrezanega, odstriženega« > »proga, trak« se je podobno kot psl. **pȏrmy* »pramen« v č. *pramen* »studenec« razvil v »rečni tok«. Interpretacija slednjega kot »sredina rečnega toka« je omogočila metonimijo »sredina (česarkoli)« > »stržen, sredina debla, stebla«, glej *stržȇn I*. Tvorbi **strig-en-* (»proga, trak« >) »sredina rečnega toka« pomensko ustreza stvn. *instrîhhan* »odteči«, ags. *strīcan* »hitro se premikati« (Torbiörnsson, SSUF (1918), 7 ss.; Trautmann, BSW, 290; Vasmer III, 24; Pokorny, 1029; o akcentu Snoj, SSJLK XXIX, 39 s.), glej tudi *stržȇn I*. M. S.

stûd (m.), g. *-a* »gnus«, adj. *stúden*, f. *-a* »gnusen«, v. *stúditi (se)*, *-im (se)* (impf.) »gnusiti (se)«, le z refl. tudi »jeziti se«, pf. *o-*, *pri-*, *za-stúditi*, *-im*; tudi *ostûd* (m.) »gnus«, *ostûd* (f.) »isto« (gor.), *ostûda* (m.), adj. *ostúden*, f. *-dna* »gnusen«, od tod tvorjeno *ostûdnež* (m.) »ogabnež«, *ostúdnica* (f.) »deževnik«, gor. *gostûrnca* »isto« (Bled; Čop, Diss., 97); *pristûd* (m.) »gnus«, *pristûda* (f.) »isto«, adj. *pristúden*, f. *-dna*; *pristújenec* (m.), *-nca* »gnusen človek« (Kranj. Gora). Sem cgn. *Stude*, *Studen*. V 16. st. *oſtudn* »wüst, unflätig und unsauber sein« (Megiser), v 18. st. *osstudim* »beſchmützen«, *osstudnoſt* »Scheuſal« (Pohlin), *oſtuda* »Abſcheu, Eckel« (Gutsmann). Poleg tega v 18. st. izpričano *stud*, *-a* »Keuſcheit, caſtitas«, *studn* »rein, klar, keuſch« (Pohlin), *ſtud* »Reinigkeit«, *ſtuden* »rein« poleg »kalt« (Gutsmann). Tega pomena drugi slov. jeziki ne potrjujejo, zato je mogoče, da je *stud* (m.) »čistost« sln. neologizem, ki je nastal na podlagi besedotvornega vzorca z abesivnim prefiksom *o-*, ko je bila oblika brez vzglasnega *o-* interpretirana kot antonim k *ostûd* (m.) »gnus«.

Prim. stcsl. *studъ* »pudor« (Supr.), *studьnъ* »turpis«, *styděti sę* »erubescere« (Supr.), *stydъkъ* »turpis, impudens«, sbh. *stud* »sram(ota)« poleg »spolni organ«, adj. *studan*, f. *-dna* »sramoten, turpis«, tudi *stȋd* (m.), g. *stída* »sram« (> sln. *stȋd* »isto«), *stídan*, f. *stídna*, d. obl. *stȋdni* »sramežljiv, sramoten«, *stídjeti*, *-īm* »sramovati se, sramotiti«, hrv. čak. *stȋd* (m.), *-a* »sram«, *stīdȉt se*, *stīdin se* »sramovati se«, r. *stýd*, g. *stydá* »sram(ota)«, br. *stýd*, *-u* »sram« (Nosovič, 620), č., slš. *stud*, *-u* »sram«, č. *styděti se* »sramovati se«, slš. zastarelo *stydiet' sa* »isto«, p. *wstydzić* »spravljati v sramoto, zadrego«, *wstyd* »sram(ovanje)«, gl. *wostuda* »dolgčas«, *wostudźić so*, *-eć so* »dolgočasiti se«, dl. *wóstuda* »dolgčas«, *wóstuźiś se* »neprijetno, dolgočasno, nezanimivo postati«. Psl. **stûdъ* (m.) v pomenu »gnus, sram« < »neprijeten občutek (v odnosu do obdajajočega in do sebe)« se je tako kot pri **stýdъ* (m.) »sram« (k temu denom. v. impf. **studī́/ě́ti*, **stúdišь* in **stydī́/ě́ti*, **stýdišь*) pomensko osamosvojil iz prvotnega pomena »hlad, mraz«. K tej pomenski stopnji prim. slov. denom. v. **studī́ti*, **studíšь* »delati hladno« (mak., blg., r., ukr., br., p., č., dl.) iz **stûdъ* (m.) »mraz« v csl. *studъ* »frigus«, *studь* »isto«, mak. *stud* »hlad, mraz«, blg. *stúd*, *studъ́t* »isto« (*studí* (impers.) »postajati hladno, mrzlo«), r. dial. *stúda* »hlad, mraz« (Dal', Slovar'[3] IV, 595) (knjiž. v. *studít'*, *stužú*, *stúdišь* »hladno delati, ohlajati«), in **stýdъ* (m.) »hlad, mraz« v hrv. *stȋd* (m., f.) »hlad, mraz«, *stȋd* (f.), *-i* »huda zima« (Vodice), čak. *stȋdno* (adv.) »hladno, mrzlo«, r. dial. *stýdь* »hlad« (Dal', Slovar'[3] IV, 601). K pomenskemu razvoju prim. psl. **mȍrzъ* (m.) »frigus« in s tem sorodni adj. **mъ̑rzъkъ* »zoprn, gnusen« (Miklošič, 327; Vasmer II, 121; Machek[2], 590). Dalje glej *studénec* in *prstjȇn*. M. F.

studénec (m.), g. *-nca* »fons«, rož. *stúdanc* »isto« (Šašel, RNB, 114), k temu *studenčína* (f.) »voda iz studenca«, adj. *studénčen*, f. *-čna* »ki je v zvezi s studencem«, sem fit. *studȇnčnik* (m.) »rastlina, ki raste ob studencih, Caltha palustris« (Spodnja Idrija), *studénčnica* (f.) »voda iz studenca«. Pogosto v imenih in prvotno vezano na hdrn., prim. *Studenec* »izvir Iške pri Igu; pritok Savinje«, *Studenčina* »pritok Save pri Šentjakobu pri Ljubljani«, tpn. *Studenec* (na Blokah), l. 1463 *zum Kalten prunn*, l. 1468 *pach genant der Kaltenprun* (M. Kos, Gradivo HTS II, 585), *Studenec* (pri Raki na Dolenjskem), l. 1359 *dacz dem Prunn*, l. 1444 *Studencz* (isti, l. c.), cgn. *Studenčnik*. V 16. st. *ſtudenz* »fons«, *studenzhna voda* »aqua fontana« (Megiser), l. 1607 *ſtudenz* »pozzo« (Alasia), v 18. st. *studênz* »fons, puteus«, *studȩnzhena* »Brunnquelle« (Pohlin), *ſtudenz* »Brunn«, adj. *ſtudenzhen* (Gutsmann).

Prim. stcsl. *studenьcь* »puteus«, sbh. *studénac*, *-nca* »fons, puteus«, tudi *stùdenac*, *-ȇnca* »isto«, hrv. čak. *studȇnâc*, *-ȇnca* (Brač; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. I, 1158), mak. *studenec*, blg. star. *studénec*, r. *studenéc*, *-ncá*, p. *studzienka* »majhen, vodnjak«, plb. *staudinâc* »studenec, vrelec«. Izhodno slov. **studenь̀cь* (m.), **-ьcā̀* »fons« poleg **studenъka* (m.) je substantivizirano iz psl. ptc. **studènъ* (m.), f. **studenā̃* »mrzel«, prim. sln. *studȅn*, f. *studéna* »mrzel«, v 16. st. *ſtudenu* »frigidus, marſlu« (Megiser), stcsl. *studenъ* »frigidus«, sbh. *stùden*, f. *studèna*, n. *stùdeno* »isto«, čak. *studȇn*, f. *-enȁ*, n. *-enȍ*, tudi *stûdeno* (Vrga-

da), mak. *studen* »mrzel; brezoseben«, č. *studený* »mrzel, hladen« (Miklošič, 327; Vasmer II, 34; Skok III, 352). Iz ptc. z verbalno osnovo v ničti stopnji **stъdenъ* »mrzel« je substantivizirano **stъdenьcь*, ki se ohranja v sln. hdrn. *Stènc* »izvir pod Nemškim Rovtom«, mptn. *Na sténc(o)* z asimilacijo po zvenu kot v sln. rož. *strȁv* »zdrav« in rož. *stę̑ti se* »zdeti se« (Čop, Diss., 107), hrv. *zdenecz* »fons«, adj. *zdenchen* »fontanus« (Belostenec), tudi *zdênči* »ki je iz studenca« (Ozalj; Težak, HDZb V, 418) < **stъdenьčьjь*, čak. *zdȇnac*, g. *zdȇnca* (podrobneje o hrv. arealu Boryś, HDZb VI, 71 s.). Zaradi moderne vokalne redukcije ni jasno, ali je iz iste predloge tudi sln. dial. *zdénec* (m.), g. *zdénca* »studenec«, *zdînc* »isto« (Srednja vas), *zdȇnčina* (f.) »studenčnica«, adj. v hdrn. *Zdȇna wóda* (Čop, Diss., 107), v 18. st. *sdenz* »Brunn, ein offener Schöpfbrunn« (Gutsmann).

Fonetično razmerje med ptc. **studènъ* »mrzel« in **stъdènъ* »isto« posredno kaže na obstoj ide. tematskega glagola **stéu̯d-e-ti* »hladiti« in **stud-é-ti* »isto«. Nazalno sufigirani prezent **stý̑d-nǫti*, **stý̑d-ne-šь* »mrzel postati«, ki ga potrjujejo sbh. *stȉnuti*, *stȉnēš* »zledeneti, otrpniti«, hrv. čak. *stȉnut*, *stȉnen* »hladiti se, zmrzovati«, mak. *stine* (impf.) »počasi se hladiti«, r. *stýtь*, *stýnu*, *stýnešь* »postajati hladen, mrzel; od mraza trd postajati; umirjati se«, č. *stydnouti* »postajati mrzel, hladen; izgubljati na moči, slabeti, pojenjavati«, slš. *stydnúť* »postajati mrzel, hladen« poleg »otrpniti, strjevati«, prim. *krv mu stydne v žilách*, p. *stydnąć* »postajati mrzel« (Karlowicz, SJP VI, 491), bi bilo zaradi **-ý̑-* in csl. *ustydati*, *ustyždǫ*, *-ždeši* »frigere« < **-yd'ešь* ter *ustyde ognь*, stsb. *kako ne ustyde sě sědinь* (Daničić) mogoče interpretirati kot internoslov. naplastitev prezentovega nazalnega znaka k podedovani nazalno infigirani osnovi **stý̑de-* < ide. **stu-n-d-e/o-*. To je v formalnem oziru enako sti. *tundate* (poleg *tudáti*, prim. psl. **stъdenъ* ← ide. **stude/o-*) »tolči« in lat. *tundō* »tolči, udarjati«. Pomensko najbliže tej slov. besedni družini je gr. Στύξ (f.), -γός »reka podzemlja«, στυγός (n.) »srd, jeza«, στυγέω »sovražiti, studiti«, kar tako kot r. pskov. *stúgnutь*, *stýgnutь* »postajati hladen, mrzel« (Dal', Slovar'[3] IV, 605) in p. *ostygać* »ohlajati se«, pf. *ostygnąć* izvira iz ide. baze **(s)teu̯-g-* poleg **(s)teu̯-d-*, iz katere se navadno izvaja tudi omenjena sti. in lat. glagola (Machek[2], 590; Vasmer III, 33 ss.). Zaradi psl. ničtostopenjske verbalne osnove v **stъdenъ* in **stûdъ* (m.) »mraz« > »neprijetnost, sram, gnus ipd.« < ide. nomen actionis **stóu̯do-s*, ki kaže na ide. lahki vokalizem, se te slov. besedne družine ne da povezovati z ide. bazo **steuH-* »gostiti se, kepiti se« (drugače Pokorny, 1035; Skok III, 352). Glej tudi *stûd* in *prstjȇn*. M. F.

studȍr (m.), g. *-órja* »njiva s plitvo prstjo, polno skal«, tudi *stodȍr*, *stadȍr* »osamljena štrleča skala; nosilni steber pri kozolcu« (Tuma, Plan. vestnik, 1908, 120; 1927, 17; Badjura, Ljud. geogr., 144); v tpn. *Studor* (2×), prvič l. 1291 *Ztodar* (M. Kos, Gradivo HTS II, 587), *Stoderane*, orn. *Studor*, *Stədor*, *Stador*. Večkrat v orn. v avstrijskih Alpah, *der Stoder*, *die Stadurz*, *Stoderalpe*, *Stoderwald*, *Geschtoderberg* (Miklošič, ONappell., 79; Kaemel, Ansiedlungen, 158; Pirchegger, ON Mürz, 72).

Zah. slov. v tpn., tako č. *Stodor*, *Stodici*, v 10. st. *provincia Stodor* (Kosmas), pri Potsdamu v 10. st. *Stoderania, quae Hevellim dicitur* (Tietmar IV, 29), na otoku Rügen *Ztudor*, pri Leipzigu *Stötteritz* (Brückner, ZONF IX, 199; Niederle, Sl. stž. II, 2, 370). Nejasno. Šafařík, Altertümer, 898, je mislil na božanstvo **Stodъ*, kar je nevzdržno (Perwolf, JA VIII, 23 s.), r. *stód*, *-a* »idol, božja podoba« je iz stnord. *stoð* »steber« (Miklošič, 323; Vasmer III, 17).

stúnja (f.) »psovka lenemu človeku« (po Valjavcu samo kajk.); primerjati je mogoče lot. *tau̯na* »radovednež, lenuh«. Morda že balto-slov. tvorba **(s)taun-i̯ā*, ali pa gre za paralelni tvorbi, v lot. iz *taũn̦ât* »obotavljati se, postopati« in v slov. iz (nepotrjenega **tuti*, **tovǫ*) iter. **tavati*, adv. **tuńe* (Čop, SR XIII, 198 s.). Dalje glej *zastǫ́nj*, *távati*. M. S.

Stupan (cgn.) na Dolenjskem in Štajerskem. Gotovo iz prvotnega sln. **stopan*; prim. tudi cgn. *Stopajnik* < **stopan'ikъ*. Apelativ v sln. ni več izpričan. Prim. csl. *stopanъ* »dominus«, sbh. *stòpanin* »gospodar, gazda, pastir«, *stopànica* »gospodinja« (oboje Stulli, Vuk), a hrv. tudi *stopanik* »pater familias« (Stulli), »pastir« (Rosa), mak. *stopan* »gospodar, soprog«, *stopanka* »gospodinja, soproga«, *stopanstvo* »gospodarstvo«, blg. dial. *stopán* »gospodar«, knjiž. *stopánin* »isto«, dial. »soprog«, *stopánstvo* »gospodarstvo«, tudi *stupán*, *stupánka* (Mladenov, 614). Toda rum. *stăpîn* »vladar, lastnik« in alb. *stopan* »pastir« se ne zdi izposojeno iz slov., niti obratno, čeprav je že Miklošič, Lex. pal., 885, domneval alb. izvor. Skok, ZRPh LIV, 442, 462, in ERHSJ III, 339, suponira skupno iliro-traš. izhodišče **stapanus* in primerja alb. *shtëpí* »hiša« iz iliro-traš. **stapia*. Manj verjetna je zveza s sti. kavz. *sthāpayati* »postavljati« (o tem Mayrhofer III, 526) in lit. *stapýtis* »ustaviti, prenehati«. Za izvedenko iz korena **stā-* »stati« razširjenega s sufiksom **-p-* se je odločil Mladenov, 610. Druge domneve, kakor npr. Barić, Alb. Stud., 93, iz lat. **hospitánus* z metatezo **hostipanus*, ali Budimir, JF I, 1–2, 255 ss., iz **stotānus*, ne vzdržijo kritike. Prvotni pomen starega **stopanus* je bil dokaj verjetno »poglavar pastirske organizacije«.

stvâr (f.), g. *stvarî* »res, causa«, dem. *stvârca*; pkm. *stvár* (f.), *-i* »žival«, dem. *stvàrec* (m.), *-rca* »žuželka« (Novak, Slovar, 104); adj. *stváren*, *-rna* »realen, objektiven«, izv. *stvárnik* (m.), *-a*, *stvarîtelj* (m.), *-a* »creator«, *stvárnost*, (f.), g. *-i*, *stvârstvo* (n.), *-a* »narava«, denom. *stváriti*, *stvârim* (pf.), navadno *ustváriti* (pf.), *(u)stvárjati*, *-am* (impf.) »creare«, *ostváriti* (pf.), *ostvárjati* (impf.) »realizirati«, *stvârba* »creatio«; neprefigirano *tvâr* (f.), g. *tvarî* »materija, snov« (< sbh.), *tvarína* »isto« (knjiž.); v 16. st. *ſtuariti* »creare«, *ſtuarnik* »creator« (Megiser), *ſtvarih* (lok. pl.; Krelj); *ſtvarieine* (Tulščak), *ſtvar*, *-y* »creatura, Geschöpf«, *ſtvarem*, *ſtvariti* »creare, condere« (Pohlin), *ſtvár* »creatura«, *ſtvariti* »creare« (Kastelec-Vorenc), *ſtvar* »Geschöpf«, *ſtvarim* »erschaffe«, *ſtvareza* »Element« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *sъtvarь* (f.), *-i* »domus, causa, res«, sbh. *stvâr* (f.), lok. *stvári*; *tvâr* (f.), lok. *tvári*, čak. *stvȍr*, *-i* »isto«, mak. *stvar* (f., m.) »stvar, predmet«, *tvar* (m.) »materija«, blg. *tvár*, d. obl. *tvartá* »živo bitje, žival«, r. *tvárь* (f.), *-i* »isto«, str. *tvárь*, lok. *-i* (Za-

lizniak, 132) »izdelek, stvar, zgradba, stvarstvo«, ukr. tváŕь (f.), -i »žival«, br. tvár (m.), -u »obraz«, p. twarz (f.), -y »obraz, obličje«, č. tvář (f.), -e »isto«, poleg tvar (m.), -u »oblika«, slš. tvár, -i/e »obraz«, tvar (m.), -u »oblika«, gl. tvar (f.), -je »satje«, twar (m.), -a »oblika, zgradba«, twarić »graditi«, dl. twaŕ (f.), -i »les za gradnjo, zgradba«, twariś »graditi«. Psl. *tvấrь, *sъ-tvấrь je postverbal glagola *tvar'ăti (prim. sin. tvârjati, -am (dol.; navedena Pleteršnikova akcentuacija ni zanesljiva), pf. *sъ-tvar'ăti, kar je iter. k *(sъ-)tvoríti »delati, narediti, (z)graditi« (Miklošič, 366; Vasmer III, 85; Schuster-Šewc, HEWb., 1562 s. idr.). K besedotvorju prim. psl. *skačь (r. skačók, -čká »skok«) ← *skakati; *mazь »mazilo« ← *mazati. Dalje glej storíti, tvoríti. M. S.

stvȍl (m.), g. stvóla »cevka, bilka«, sem fit. stvolíka (f.) »Cicuta virosa« in cvolína »isto« (iz Medvedovega rkp. slovarja). Prim. hrv. cvòlika »steblo; golen; Cicuta virosa«, cvòlina »Cicuta virosa«, tudi svòlina »isto«, sb. csl. cьvolъ »preslica, trava«, mak. dial. cvolka »kal«, v. cvoli »kliti«, blg. cvól »bilka, steblo« poleg stvól(ъt) »isto«, dem. stvólec, r. stvól, g. stvolá »steblo, deblo«, dial. cvól »isto« (citirano po Vasmerju III, 6), r. csl. stvollje »kopriva«, č. stvol »steblo« (< r.; Machek[2], 590) poleg štbol »isto« (Jungmann, Sl. IV, 504), slš. stvol »isto« (< č.; Machek, l. c.), gl. stwólk »deblo, steblo«, dl. stwół »pasji peteršilj, Aethusa cynapium«. Izhajati je mogoče iz *stьbòlъ (m.), g. *stьbolà »steblo«, kar je tako kot *stьblȍ (n.) »isto« deverb. tvorjeno iz slov. sicer neizpričanega v. *stib-ti »štrleti ipd.«, prim. lit. stiẽbti, stiebiù, -iaũ »na prste se postaviti, stegniti se, pokonci se postaviti«; k fonetiki prim. slov. *stъba (poleg *jьstъba) > gl. stwa »soba«, stwica »stranska soba«, k pogostim premetom st → ts → c pa sln. kọ̑cka ← kọ̑stka »kocka« poleg »koščica« < *kȍstъka ← *kȍstь (Štrekelj, JA XXVIII (1906), 496 ss.; Vasmer, l. c.; Schuster-Šewc, HEWb., 1373; Skok I, 283). Glej tudi smûlje in stéblo. M. F.

sûč (m.), g. -a »krznar« (pkm.). Izposojeno iz madž. szűcs »isto«, čuvaškega izvora (Benkő III, 810). M. S.

súga (f.) »svinja« (dol., štaj.), tudi sûglja »isto« (Caf); po Pleteršniku II, 598, oboje »ime svinji«. Ni nujno domnevati izposoje iz bav. n. vabilnega klica za prašiče suck suck, subst. Suckel »prase« (tako Pleteršnik, l. c.; n. oblike navaja Schmeller, BWb. II, 223), saj kot substitut za bav. n. s pričakujemo sln. ž. Iz podobnih avtohtonih ali izposojenih vabilnih klicev za živali je še sln. žûga »gos« (štaj.), žûgica »mlada gos ali raca« (bkr., vzh. štaj.), p. suka »psica« (navaja Karlowicz, SGP V, 260), sln. cûcek »pes«, čûka »kokoš« ipd. M. S.

sûh (adj.), f. súha »siccus« in »macer«; tudi »brez denarja«; številne izv., npr. adj. suhljằt, -áta, suholjằt, suholjằv, suhljằst »nekoliko suh«, s. kol. súšje, sušjȇ (n.) »vse, kar je suho: suho sadje, posušeno perje od pese ipd.«, súšec »marec« (podobno tudi v drugih slov. jezikih, prim. še lit. saũsis »januar«), od tod sûščnica »narcisa«, abstr. suhọ̑st (f.), -i, suhóta, suhóba, suhọ̑ča, suhočína »Trockenheit, Dürre«, kol. suholâd, suhljâd, sehljâd, sušmâd, šušmâd (f.), -i, sušnjâva »sarmenta«, suhâl (f.), -i »suho drevo, suh les«, súhelj, suháč, f. suhánja »suh človek«, suhíca »suha veja«, sušenína »posušeno sadje ali meso«, sušína »suhe stvari, suho mesto«; abstr. sûš (f.), g. sušî »suša« (goriš.); v. sušíti, -ím (impf.) »siccare«, z dial. asimilacijo tudi šušíti »isto« s številnimi izv., npr. adj. sûšen, -šna »suh«, subst. sušílo (n.) »sušenje« idr.; v 16. st. ſuh »dürr, trucken, mager, verdorret«, ſuſhiti »torreo, ſicco«, ſuſhez »martius« (Megiser), v 18. st. ſuh »siccus, torridus«, ſuſhiti »exsiccare« (Kastelec-Vorenc), suh »siccus, aridus«, sûha »Geldmangel«, suhóta »ariditas«, sushim »arefacere«, sushèz »Martius«, sushmat »vepretum« (Pohlin). Cgn. Sušnik, Suhač, Suhar ipd., tpn. Suha, Suhadol, Suhor, Suhorje, Sušjak idr. Iz sln. súha »potok, ki teče le ob deževju« je kor. n. Zauch »isto« (Miklošič, 333; Grimm, Wb. XXXI, 392).

Prim. stcsl. suchъ »siccus«, suchyj »martius«, sušiti, -šǫ »siccare«, hrv. sûh, f. súha, d. obl. sûhī, komp. sûšī; v. súšiti, sûšīm, čak. sûh, suhȁ, sûho, sũhi, komp. sȕhḷi, v. sūšȉti, sūšīš (Vrgada), sb. sûv, f. súva, sûvī, súšiti, sûšīm, mak. suv, -a, -o, suši, blg. súch, -a, -o, sušá, -íš, r. suchój (súch, suchá, súcho), sušítь, súšišь, ukr. suchýj, sušýty, súšyš, br. suchí, sušýcь, súšyš, p. suchy, suszyć, -szę, č. suchý, sušit, -ím, slš. suchý, sušit', -ím, gl. suchi, sušić, -im, dl. suchy, sušyś, -im. Psl. *sûchъ, *suchằ, *sûcho. Pomen »siccus« je splošnoslov., od tod se je v nekaterih jezikih razvil sekundarni pomen »macer«. Sorodno je lit. saũsas, f. sausà »siccus, macer« in »prazen«, lot. sàuss »suh, trezen«, stprus. sausai, sausā (adv.) »suho«, gr. atiš. αὗος »suh« < ide. *sáu̯so-. Iz baze *sau̯s-, ničte stopnje *sus- »suh« je še sti. śúṣyati »sušiti se, veneti«, śoṣa- »izsušujoč«, av. haos- »izsušiti«, huška- »suh«, ags. sēar, srspn. sôr, norv. søyr »suh«, stvn. sôrên »sahniti, veneti«, lat. sūdus »suh, vroč«, sūdum »jasno vreme« < *suz-do-, gr. homersko αὖος »suh« (< *sáu̯s-i̯o-), αὔω »sušiti« (< *sau̯s-i̯e/o-; Peters, Unters., 11, delno po Klingenschmittu), lit. sùsas »krasta, garje« in po vsej verjetnosti alb. thaj (ptc. tharë), dial. thanj »posušiti«, če iz *sau̯s-n-i̯e/o-. Osnovna literatura: Miklošič, 333; Trautmann, BSW, 250 s.; Vasmer III, 53 s.; Frisk, 188 s., 192 s.; Fraenkel, 766, 945; Pokorny, 880 s. Glej tudi súša, sehníti, suhev, sûhta, Skarúčna. M. S.

suhev (f. kol.), g. -hvi »rozine« (navaja Cigale, Wb., 1872, po Ravnikarju). Prim. csl. suchva »uva passa«, hrv. sûhva »isto« (Mikalja, Della Bella, Stulli), v Stonu tudi sûhvica (ARj XVI, 918), čak. sûhva. Izhodno *suchy̑ (f.), akz. *sûchъvь je deadjektivni abstraktum tipa sti. mádhū- (f.) »sladkost« k adj. *mádhu- »sladek« (Arumaa, Ursl. Gramm. III, 64) iz psl. *suchъ »siccus«. K slov. besedotvorju prim. r. csl. cely, -ъve »zdravljenje« k *cělъ (isti, l. c.). Dalje glej sûh. M. F.

sûhta (f.) »lopa« (štaj.), tudi šûhta »isto« (vzh. štaj.). Tvorjeno s sufiksom -(ъ)ta iz sûh »siccus«, prvotno torej »suho mesto«. Prim. k pomenu z drugim sufiksom sln. suhóta poleg »Trockenheit« tudi »vsak prostor, ki je pod streho« (kraš., vipav., goriš.), gospodarske suhote »gospodarska poslopja« (Caf); k sufiksu -ъta psl. *plachъta, sln. plâhta. Dalje glej sûh. M. S.

súkati, -am in -čem (v. impf.) »torquere, circumagere, rotare, vibrare«, pf. za-, pre-s., sekundarni impf.

-sukávati, -am; inkoh. *(-)súkniti, -sȗknem*; ptc. pas. *súkan*, od tod subst. *súkanec* (m.), *-nca* in *súkanik* (m.), *-a* »Zwirn«, *súkanka* »sukana svila«; postv. *sȗk* (m.), *-a, zasȗk* (m.), *-úka* z izv. *sukljâj* (m.), *-a, zasukljâj* (m.), *-a* »obrat«; ostale izv. *sukáren* (m.), *-rna* »les pri prednjem delu voza, ki se suče okoli igle in nosi ročice« (bkr.), *sukâlec* (m.), *-lca* »delavec, ki kaj suče«, *sukâlnik, sukálo* (n.) »Spulrad der Weber«, *sȗček* (m.), *-čka* »vrtinec« (vzh. štaj.), *suček prediva* »Büchsel Flachs« (Caf), adj. *sukálen*, d. obl. *sukâlni* »nanašajoč se na sukanje«; v 16. st. *ſukavnik* »Spulrad, rhombus, girgillus, alabrum« (Megiser), v 18. st. *sukam* »torquere«, *sukanz, sukanèk* »fillum tortum«, *sukalnèk* »alabrum« (Pohlin), *ſukati* »torquere«, *ſaſukniti* »evibrare« (Kastelec-Vorenc).

Prim. csl. *sukati, -ajǫ* »torquere«, sbh. *súkati, sȗčēm*, mak. *suče, suka*, blg. *súča*, aor. *súkách*, r. *sučítь, súčišь* in *sučíšь, sukátь*, ukr. *sukáty, -áju* in *-čú, súčiš* in *-eš*, br. *sukácь, -čú, súčaš*, p. dial. *sukać* »presti, zvijati, sukati niti na kolovratu«, stp. *sukać*, č. *soukati, -ám*, slš. *súkat', -am*, gl. *sukać*, dl. *sukaś, -am* »vozlati, sukati nit, privezovati«. Psl. **sukāti, *-ā-ješь* in **súčešь* je verjetno sekundarna tvorba, nastala na osnovi pret. debla **suka-* k **sъkati, *sъkǫ*, prim. str. *sъkati*, r. dial. *skátь, skú, skëšь*, č. *skáti, sku*. Po podaljšavi osnove **sъka-* je nastal iter. **sykāti*, prim. r. *sykátь*, medtem ko se starejši iter. ohranja v **sučīti, *súčišь*, prim. r. *sučítь, súčišь*, ukr. *sučýty, súčyš*. K inkoh., ki je zaradi p. st. gotovo sekundaren, prim. med drugim sbh. *súknuti, sȗknēm*, gl. *suknyć*. Sorodno je lit. *sùkti, sukù, sukaũ* »vrteti, sukati, goljufati, mesti (maslo)«, lot. *sukt, sùku, suku* »vrteti, zavijati« iz ide. baze **seu̯-k-* »upogibati, vrteti; pognati, vzpodbuditi«. Z navedenim gradivom primerjajo še oset. *xurx* »sirotka« < **sukra-*, kar se zdi pomensko precej oddaljeno. Nedeterminirana oz. z laringalnim determinativom opremljena baza **seu̯-H-* je znana v sti. *suváti* »premakniti, vzpodbuditi«, ptc. *pra-sūtá-* »odposlan«, av. *hunā́ti* »priskrbeti«, stir. *só(a)id* »vrteti, obračati« in het. *šuu̯āi̯-* (3. sg. prez. *šuu̯āi(e)zzi, šūizzi*) »udariti, pahniti, premakniti«. Osnovna literatura: Miklošič, 333; Trautmann, BSW, 291; Vasmer II, 634 s., III, 42; Fraenkel, 939 s.; Pokorny, 914. Glej tudi *súkno, sȗknja*. M. S.

sȗknja (f.) »vestimentum«, dem. *sȗknjica*, pejor. *suknjáča*; izv. *suknjáč* (m.), *-a* »moški, ki nosi suknjo«; *sȗknjič* (m.), *-a* »krajša suknja«; v 16. st. *ſuknja* »amictus, tunica«, dem. *sukniza* »Leibrock, tunica« (Megiser), v 17. st. *ſucgna* »ueſte« (Alasia), v 18. st. *ſuknîa* »aclaſsis«, *ſukníza* »togula, tunicula« (Kastelec-Vorenc), *sukna* »toga« (Pohlin). Prim. sbh. *sȕknja* »žensko krilo«, j-, zahr. *súknja* »ženska obleka«, ukr. *súknja*, br. *súknja, sukénka*, p. *suknia* »isto«, č. *sukně*, slš. *sukňa*, gl. *suknja* »žensko krilo, obleka«, dl. *suknja* »moška halja«. Iz slov. jezikov je istr. it. *suchigna* (Trst, 16. st.), *suókena* »sorta di ganna«, v času križarskih vojn preko srvn. *suckenîe, suggenie* »vrsta oblačila, ki so ga nosili pod plaščem« celo stfrc. *soucanie, souscanie* (12. st.), frc. *souquenille* »dolga bluza, konjarjeva bluza« (Štrekelj, JA XXVI, 420 s.). Prvotni pomen je gotovo »iz sukna narejeno oblačilo«. Besedotvorna analiza je manj zanesljiva. Najverjetneje se zdi rekonstruirati psl. **sǘkn'i*, g. **sǘkn'ę/ě*, kar bi bila tvorba tipa *devī́* iz verbalnega adj. **so/eu̯knó-*, ki se je kasneje substantiviziral. Sln. novi cirkumfleks je kakor v primeru *lȗknja* (kar je utegnilo nastati po enakem postopku) sekundaren zaradi konzonantne skupine *-kn-*, prim. razmerje *lúkati* : *lȗknja* = *súkati* : *sȗknja*. Akutirano intonacijo korenskega zloga, ki jo pri takšnih tvorbah pričakujemo ob prvotno dolgem vokalizmu (**tȳsę/ǫt'i*) dokazuje sbh. in sln. gradivo. Iz tega sledi, da je vsaj pri nominalni osnovi treba izhajati iz težke baze **seu̯H-k-*, ki je brez tektalnega determinativa potrjena npr. v sti. *prá-sūta-* »odposlan«. Osnovna literatura: Miklošič, 333; Trautmann, BSW, 291. Dalje glej *súkno, súkati*. M. S.

súkno (n.), g. *-a* »pannus«, tudi *suknȍ* (n.), *-ȁ*; dem. *sùkence* (akcent po Pleteršniku), kol. *sȗknje* (pkm.); izv. *suknȋč* (m.), *-íča* »kos sukna«, *sukn(en)ína* »Tuchware(n)«, *suknár* (m.), *-ja* »panni textor« (denom. *suknáriti, -ârim*), adj. *suknȩ̂n, -a* »narejen iz sukna«, *suknȃst, -ásta* »suknu podoben«; v 16. st. *ſuknu* »(lancus) pannus« (Megiser), v 17. st. *ſucno* »panno« (Alasia), v 18. st. *ſuknu* »pannus« (Kastelec-Vorenc).

Prim. stcsl. *sukno* »vestes laneae, pannus«, adj. *sukněnъ* »laneus«, sbh. *súkno*, adj. *sȕknen*, mak. *sukno*, adj. *suknen*, blg. *súkno*, pl. *sukná*, adj. *súknen*, r., ukr., br. *suknó*, adj. r., ukr. *sukónnyj*, br. *sukónny*, str. *suk(ъ)no*, p., č., slš., gl., dl. *sukno*. Psl. najverjetneje **suknȍ* (str. zapisi *sukъno* utegnejo biti sekundarni) je substantivizirani adj. iz besedotvornega predhodnika glagola **sukati, *-ajǫ*. Vokalizem je verjetno izravnan po glagolu, saj imajo tovrstni ide. adj. navadno ničto stopnjo, prim. sti. *pūrṇá-* = lit. *pìlnas*, psl. **pь̑lnъ*; k substantivizaciji prim. sti. *budhná-* »tla«, psl. **dъnȍ, *okъnȍ*. Osnovna literatura: Miklošič, 333; Meillet, Ét., 446; Vasmer III, 42 s. Glej tudi *súkati, sȗknja*. M. S.

sȗl (m.), g. *-a* »dim, sopara« (Haloze). Pomensko enako je lot. *svals, svala* »dim, para« poleg *svȇlt, sveļu, svēlu* »žgati«, lit. *svelti, svelu* »tleti«, stnord. *svæla* »kaditi«, ags. *swelan* »žgati«, gr. εἵλη (f.), εἵλη, ἕλη »sončna pripeka« iz **su̯el-* »tleti, goreti« brez znanega slov. sorodsta **svolъ* (Trautmann, BSW, 296; Fraenkel, 951; Persson, Beitr., 579; Pokorny, 1045).

sȗlec (m.), g. *-lca* »Hucho hucho«, ekspr. »premetenec«, tudi *suláč* (m.), *-a* (Caf), po redukciji pisano *soláč* (Erjavec), *seláč* (Dict., Savinjska dol.); v 18. st. *sulz* »Huchen, ein Fisch; Truta alba« (Pohlin), *ſulz* »Huchen Fisch« (Gutsmann); k temu verjetno cgn. *Sulc, Sulek, Sulič*, atpn. l. 1389 *Sulek* (Odranci).

Prim. hrv. dial. *sulac* (ob reki Dobra), *sul(j)ica, suljak* (Severin na Kolpi), tudi *suljač, štulac* »isto«. Najverjetneje izvedeno iz adj. **sulъ* »velik«, kar je izpričano v stcsl. komp. *sulěj* »boljši, močnejši«, denom. csl. *suliti sę* »bahati se« (Bezlaj, Eseji, 41), ker je sulec največja sladkovodna riba v Sloveniji. Psl. **sulъ* je najverjetneje nastalo iz ide. **k'ou̯(H)-lo-* »napihnjen, nabrekel« > »velik«, prim. sti. *śū́ra-* (m.) »junak«, *śváyati* »biti močan«, *śó-tha-* »nabuhlost, nabreklina«, star. lit. *pašunė* »moč«, ags. *hūn* »mladič«, kimr. *cawr*, korn. *caur* »velikan, orjak« (Vasmer III, 43; Pokorny, 592 ss., brez slov. gradiva). Sln. *sȗlec* kaže na **sȗlьcь*. Akcentski premik v *suláč* je sekundaren, prim. tako *baháč*. Bezlaj, l. c., primerja s csl. *suliti sę* »bahati se« tudi sln. frazo *Pojdi se solit!* »Abin hinc

(in malem rem)«, kar pa je prav tako možno razložiti iz *solíti* »salire« preko metaforičnega pomena sln. *sộl* »sal« in »razum, pamet« (glej *sộl*), ki je po vsej verjetnosti pogojen z biblijsko priliko. Kljub br. *nasulícь*, impf. *nasúlivacь* »ponuditi višjo ceno« (navaja Nosovič, 320) je za sln. *zasolíti* »postaviti (pre)visoko ceno« varneje izhajati iz *solíti* »salire, začiniti«, prim. *zasoljena cena* = *začinjena cena* = n. *gesalzener Preis*. M. S.

sûlica (f.) »lancea, sagitta«, izv. *sûličar*, *sûličnik* (m.) »lancifer«, *sûličarka* »Trigonocephalus«, *sûličišče* (n.) »držalo sulice«, *sûličba* »boj s sulicami, turnir«, v. *sûličati se*, *-am se* (impf.) »boriti se s sulicami«; v 18. st. *ſuliza* »lancea« (Kastelec-Vorenc), *sulza* »lancea, ſpiculum« (Pohlin), *ſuliza* »Lanze« (Gutsmann).

Prim. csl. *sulica* »hasta, iaculum, tridens«, sbh. *sȕlica*, *sulja*, mak. *sulica*, blg., r. *súlica*, č. *sudlice*, slš. *sudlica*. Iz slov. jezikov je rum. *súliţă* »isto«. Izvedeno iz v. **sȕnǫti*, **sovȃti* »suniti, suvati«, prim. lit. *šáuti* »streljati«. Izhajati je treba iz neizpričanega nomena instrumenti **sȗdlo/a* (Miklošič, 328; Pedersen, IF V, 71; Vasmer III, 44). Iz prvotnega **sȗdlica* upravičeno pričakujemo sln. refleks z novim cirkumfleksom, prim. *râlica* < **ȏrdlica*, medtem ko bi se v **sȗlica* ohranila akutirana intonacija, prim. *pálica*. Dalje glej *súvati*, *súniti*. M. S.

sûlj (m.), g. *-a* »Wasserschaff, Butte« (Bovec), »posoda za slano meso« (tolm.), »lesena posoda za skuto« (zgornja Soška dol.), tudi *sûj* »Schaff« (Rezija).

Pomensko najbližje je blg. *šuléc*, *šulé* »majolika« (če ne iz n. *Schalle*, tako Mladenov, 696), r., ukr. *sulijá* »(velika) steklenica«, p. dial. *sulák* »lonec«, *sulnik* »(lesena) posoda«, *sulnica* »steklenica«, *sótek* »skrinja za žito«, č. dial. *šulek* »škatla«. V nižji prevojni stopnji je sorodno lit. *šũlė* »sod«. Teh leksemov ni mogoče ločiti od sln. *šȗlj* »klada«, r. dial. *šúlo* »kol« (Slawski, JP XXXV, 226 s.), čeprav gre lahko za vpliv ide. **k'seu̯(H)lo-* »votel«, prim. arm. *soyl* »votlina, duplo«. V slov. je treba računati z dvojnim refleksom ide. **-eu̯-* (o tem Bezlaj, Radovi, 89 s.). Manj verjetno je izvajanje samo sln. *sûlj* »lesena posoda« in hrv. kajk *sül̈j* »dota« (Bednja) iz rom. *solium* »kotanja«, furl. *suéi* »mlaka, napajališče za živino sredi vasi« (tako Skok, ARPh XIL, 152, ERHSJ III, 360; Wartburg XII, 66). Dalje glej *šȗlj*. M. S.

sûm (m.), g. *-a* »suspicio«, tudi *sûmnja*, *sûmlja*, *sộmlja*, *sộmnja*, *sộmljica* »isto«, *súmen* (m.), *-mna* »previdnost« v *na sumnu se držati* »paziti se«, v. *sumnẹ́ti*, *-ím*, pri Vodniku in Skalarju *somneti se* (impf.) »dvomiti«, v star. jeziku *sumneti se* »domnevati, nadejati se« (Krelj, Dalmatin), »paziti se« (Trubar, Caf), *sumníti*, *-ím* »opominjati« (Krelj); *sumnjáti*, *-âm*, *somljáti*, *-âm* (impf.) »suspicari; domnevati, dvomiti«, *sumnja se mi* »zdi se mi« (Vodnik), *sumljáti se*, *sum(n)íčiti*, *-îčim* (impf.) »imeti na sumu«, v Halozah *somljáti se* »paziti se«, knjiž. *súmiti*, *-im* (impf.) »suspicari«, pkm. *sóumliti* »isto« (< **sộmniti*, prim. pkm. *póumliti* < *pộmniti*); adj. *súmen*, *-mna*; *sumljȉv*, *sumnȉv*, *sumnjȉv* »argwöhnlich, verdächtig«, subst. *sumljîvec*, *sumnîvec* »der Argwöhnliche, der Eifersüchtler«, *sûmnež*, gerundij *súmnenje* »sum, dvom«, v kompoz. *ljubosúmnost* »Eifersucht« idr.; v 16. st. *ſumnenie* »suspicio«, *ſumniti* »suspicor«, *ſe ſumniti* »conjecto«, *ſumneſhliv* »suspiciosus« (Megiser), v 18. st. *ſum*, *ſumnîa*, *ſumnenîe* »suspitio«, *ſumniti* »suspicari« (Kastelec-Vorenc), *sum*, *sumnya* »suspicio«, *sumliv*, *sumniv* »suspectus« (Pohlin), *ſum*, *ſumnia* »Verdacht, Argwohn«, *luboſumniti* »eifern«, *luboſumnoſt* (f.), *-i* »Eifersucht«, *ſumniti*, *ſumnivati* »argwohnen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *sǫmьněti sę*, *sumьněti sę* »dubitare, timere« poleg csl. *sъmьněti*, *-njǫ* »diiudicare, dubitare«, *sǫmьněnie*, sb. csl. *sumьnja* »dubitatio«, sbh. *súmnja*, v. *súmnjati*, *sûmnjām* (hrv. čak. *sūmnjȃt*, *sūmjon*), *sùmnjiv*; mak. *sumi* (pf.), *sumuva* (impf.) »pomisliti, domisliti se, spomniti se«, blg. *sъmnjávam* »sumiti«, *sъmnénie* »sum«, r. *sumétь* »biti sposoben, uspeti«, *sumovátь* »razmišljati«, *súmničatь* »delati se pametnega, delati po svoje«, adv. *súmno* »nevarno, dvomljivo« (Dal'), *somnénie* (po csl.), str. *sumьnenije* »dvom«, *sumьnětisja* »dvomiti, bati se«, ukr. *sumnýtysja*, *-ýssja* »dvomiti«, *sumnýj*, *sumlývyj* »zaskrbljen«, *súm*, *-u* »zaskrbljenost, žalost«, br. *súm*, *-u* »isto«, *sumnjavácca* »dvomiti«, *sumnénne* »dvom«, p. *sum* »žalost« (< br. (?)), *sumnienie*, *sumienie*, *sumlenie* »dvom«, stp. *sąmnienie*, *sumienie*, *sumnienie*. Prvotno **sộmьnъ* (> **sȗmьnъ*) je po izpadu polglasnikov in asimilaciji nazalov dalo sln. **súmən*, g. *sûma*, kar se je izravnalo v *sûm*, *-ma* z arhaičnim ostankom v sln. *súmen* (podobno pri *um II*). Izhodiščno **sộmьn'a*, sln. *sộmlja*, *sûmlja* (disimilacija *-mn'-* → *-ml'-*), sbh. *súmnja*, je verjetno deverb. Glagoli **sǫmьněti*, **sǫmьnı̋ti*, **sǫmьn'ȃti* so denom. Prehod **ǫ* > *u* v sln. (in p.) se zdi pogojena s sledečim nazalom (prim. sln. *sộmrak* poleg *súmrak*) in je starejša kot regularni prehod psl. **ǫ* v sln. *o*. Psl. **sộmьnъ* je subst. glagola **sъmьněti* (csl.) »sumiti« = *»poleg glavne misli imeti še eno«, kar je kompoz. iz **sъ-* »skupaj« in **mьněti* »misliti« (Miklošič, 188; Meillet, Ét., 163; Brückner, 526, KZ XLII, 337 ss.; Ramovš, Kr. zg., 178; Skok II, 44 s.; Bezlaj, Eseji, 136). K besedotvornemu razmerju prim. psl. **sǫdъ* : **sъděti*. Izvajanje iz **sъ* + **umъ*, ki ga po de Courteneyu oživlja Slawski, SlOcc. XVIII, 270, je fonetično in besedotvorno slabo utemeljeno. Dalje glej *mnẹ́ti*, *méniti II*, *ûm II*, *so-*, *sộmenj*. M. S.

sumah (m.), g. *-a* »Rhus coriaria« in »menstruacija«; izpričano samo v 18. st. *sumàh*, *-a* »Färberrindenbaum, Rubia; diſhe = menſtrua« (Pohlin). Kakor sbh. *sumak*, *šmak* »Rhus coriaria« (Popović, Šulek) izposojeno iz n. *Sumach*, dial. *Sumack* poleg *Schmack*, *Schmach* »isto«. To je kot it. *sommàco*, r. *sumách*, agl. *sumac*, *sumach*, špan. *zumaque* sprejeto iz arab. *summāq* »isto«, kar je domnevno izvedeno iz v. *sammaqa* »biti lepe rasti« (Marzell, Wb. Pfln. III, 1333 s.; Battisti-Alessio, 3540; Lokotch, 154). Posušene liste te vrste ruja so uporabljali kot črno barvilo v usnjarstvu, prim. n. dial. *Färberbaum*, *Schwartzholtz* »isto«, slš. dial. *krvavé drevo*, *dievske (červené) drevo* »Rhus cotinus« (Marzell, l. c.; Machek, JR, 144). Sem verjetno spada še sln. v 18. st. *shmànt*, *shmênt* »Purpurmantel, paludamentum« (Pohlin).

súniti, *sûnem* (v. pf.) »impellere«, dial. tudi »hlastno pogoltniti, jesti« (pf., impf.) in »ukrasti«; *pre-s.* (pf.) »prebosti, prekucniti«, *pre-s. se* »prenajesti se«, *za-s.* (pf.) »zapahniti«, *od-s.* (pf.) »odstraniti s sunkom«, *ob-s. se* (pf.) »prenajesti se«, pkm. *na-s. se* (v

Beltincih *nasüjnoti se)* »nasititi se, nažreti se«; *sunljáti, -âm* (impf.), *sûntati, -am* (impf.) »hlastno jesti« (k pomenu prim. s. v. *savtáti* zbrane paralele); izv. *sûnek* (m.), *-nka, sûnec* (m.), *-nca, sunljâj* (m.) »udarec«, adj. *presunljȉv, -íva* »ganljiv«; sekundarni impf. *presúnjati, -am* »vzbujati močan čustven odziv« (SSKJ IV, 62); v 18. st. *sûném, suneti* »calceos illidere« (Pohlin), *ſunem, ſunim* »stosse« (Gutsmann).

Prim. csl. *sunǫti, -nǫ kopiemъ*, sbh. *sȕnuti, -nēm* (ARj XVII, 19) poleg *súnuti, sûnēm* »suniti, poriniti, zbežati«, r. *súnutь, -nu* »vtakniti, poriniti«, str. »zalučati«, ukr. *súnuty, -nu* »pognati, premakniti«, br. *súnucь, -nu* »vtakniti, udariti, premakniti«, p. *sunąć, -nę* »premakniti«, č. *sunouti, -u* »suniti, premakniti«, slš. *sunút' sa, -nie sa* »premakniti se«, gl. *sunyć, -nje*, dl. *sunuś, -u* »premakniti«. Psl. **sūnǫti (*-nyti), *-nešь* »suniti, premakniti«. Prez. je identičen z lot. *saũnu, šaũnu* (inf. *saũt, šaũt*) »suniti«, lit. *šáunu* (inf. *šáuti*) »ustreliti, suniti« (Miklošič, 238; Būga, IORJ XVII/1, 28), kar Trautmann, BSW, 300, primerja z got. *skewjan* »potovati, hoditi«. Pedersen, IF V, 71, pritegne še alb. *hedh* »metati« (kar je bolj verjetno sorodno s stvn. *sciozan*, n. *schießen* »streljati«, glej G. Meyer, 150; Huld, BAE, 72 s.). Enako Vasmer II, 686. Pokorny, 954, rekonstruira bazo **sk'ēu̯-* »suniti, vreči, streljati« na osnovi balt. in slov. gradiva. Zaradi lot. *šaũt* poleg *saũt* je možno domnevati sekundarno jotacijo tudi v lit. *šáuti*, prim. lit. *sūpỹklės, sūpỹnė* »zibel, gugalnica« : *šūpulis* »isto«; lit. *sùpti* : lot. *šũpât* ob slov. **sъpǫ*. Če balt. refleksi niso posledica različnih obravnav prvotnega diftonga *-eu̯-* (pred palatalnimi oz. nepalatalnimi vokali naslednjega zloga) ali če ne odražajo prevoja *-eu̯- : -ou̯-*, je balt. in slov. besedno družino možno navezati na bazo **seu̯H-*, prim. sti. *suváti* »poriniti«, het. *šuu̯āi-* »poriniti, tiščati«. Glej tudi *súvati, savtáti, sûlica, šâvsati*. M. S.

***súpa** (f.) v goriš. *sýpa* »kruhove rezine v juhi« (Štrekelj, Görz., 430). Tako kot hrv. čak. *sȗpa* »v rdečem vinu ali mleku namočen kruh«, *sȗpa* »razredčeno vino, v katerega se namaka kruh« (Susak; HDZb I, 1956, 178) v istem času kot jslov. **skūta* prevzeto iz srlat. refleksa za furl. *sòpe* »v juho namočen kruh«, it. *suppa* »juha, mineštra«, frc. *soupe* »juha«, kar je prek vulg. lat. v 6. st. v pomenu »v juhi namočene kruhove rezine« prevzeto iz germ. **sūppa* »juha, godlja«, prim. sti. *sūpa-* (m.) »isto« (Šturm, ČJKZ VII (1928), 26; Pirona, VF, 1068; Meyer-Lübke, 8464; Feist, Wb., 461). Glej tudi *žûpa*. M. F.

sûplje (f. pl.) »otroške sani iz dveh desk« (dol.). Malo jasno. Bezlaj, Linguistica VIII/1, 80, domneva sorodstvo s **suti, *sъpǫ* »sipati«, lit. *suõpti, -più* »gugati, nihati« poleg *sùpti, -pù* »isto«. Podobno Kurkina, DS, 96. Ker je beseda izpričana le v dol., kjer *ō* preide v *u*, je možno misliti na izhodiščno **svòpl'a* »deska, drog, palica«, kar utegne biti v zvezi s hrv. dial. *sopje* (n.) »drog, drogovje« (Istra), *sopnik* »steber« (Hercegovina) poleg sb. dial. *sȍpa* »gorjača, drog« (Kosovo). Sb. primer kakor blg. *sópa* in rum. *sópă* »isto, kij, buzdovan« izvajajo iz turš. *sopa* »isto« (Škaljić, Turcizmi[4], 570), o čemer zaradi akcenta in zaradi srlat. *sopa* »vrsta gorjače« dvomita že Mažuranić, Prinosi, 1349, in Skok III, 306. Pritegniti je možno še r. dial. *sopéc, -pcá* »ladijsko krmilo«, kar je izposojeno v lap. *suəpts*, est. *saps*, sirjen. *sępeť* »isto« (o izposoji r. besede iz teh jezikov dvomi Vasmer II, 696). Dal', Slovar'[2] IV, 272, navaja še r. dial. *soplák* »eno od dveh brun, ki nosita ladijski premec«. Zato se zdi možno domnevati slov. izvor in izhajati iz **svop-* (za takšno rekonstrukcijo govori sln. gradivo in lap. izposojenka), **sop-* < **su̯op-*, s čimer je poleg sti. *svapū́-* »metla«, stnord. *svǭf* »kopje«, *sōfl* »metla« sorodno tudi psl. **suti, *sъpǫ* »sipati«, csl. *svepiti sę* »agitari« in že navedeno lit. gradivo. Glej *súti I, sípati I, svę́pati (se)*. M. S.

sūr (adj.), f. *-a* »svetlosiv« (Caf), »rjavkast«, *sūrast* »isto« (Zalokar).

Precej nejasno. Zaradi pomenov »svetlosiv« in »rjavkast« je morda treba domnevati (slovarski) sovpad dveh izposojenk. V pomenu »siv« prim. star. hrv. kajk. *ſzur* »grisæus, cinereus« (Belostenec), v hrv. potrjeno še pri Habdeliću, Voltiggiju, Mikalji; sb. *sȗr*, f. *súra* »bled« (Vuk, Kosovo), mak. *sur* »pepelnato siv«, vendar blg. v narodni pesmi *sur(ъ) elen(ъ)*. Prim. tudi rum. *súr* »siv«. Miklošič, TEl. II, 159, SEW, 329, in Mladenov, 618, domnevata izhodišče v sev. turš. *soro* »siv«. Možno se zdi izhajati tudi iz madž. *szürke* »siv« ≤ *szür*, kar ima Benkő III, 814, ki sicer ne pritegne gradiva iz sosednjih jezikov, za avtohtono ugrofinsko, prim. vog. *sir, šir, sēri* »somrak«. Izhodišče sln. *sūr* v pomenu »rjavkast« utegne biti it. *sàuro, sòro* »rjav, rumenkasto rjav«, prim. frc. *saur* »isto«, kar preko srlat. *saurus* izvajajo iz stfrank. **saur* »isto« (Battisti-Alessio, 3348, 3559; Wartburg XVII, 18). Matzenauer, CS, 316, domneva rom. izhodišče za celotno tu navedeno slov. gradivo, kar se zaradi areala in pomenskih razlik ne zdi sprejemljivo. Glej tudi *sûrka*. M. S.

súra (f.) »velika vreča; s slamo napolnjena vreča, ki služi za žimnico«, rož. *sūra* »žakelj za šest škafcev (po 20 l), mera za oglje« (Šašel, 116, RNB, 115); v 18. st. *ſura* »Futtersack« (Gutsmann). Morda izposojeno iz kor. n. *Zurre* »velika vreča iz grobega platna« (Štrekelj, JA XIV, 542); vendar je možno domnevati tudi obratno smer izposoje. Etimologija ni znana. M. S.

súrik (m.), g. *-a* »minij«, *súričar* (m.), *-ja* »Mennigsbrenner«, *suričárnica* »Mennigshütte«; semkaj morda *sûrka* »Erythronium dens canis« (Medved). Neuspela izposojenka, potrjena le konec 19. st., iz r. *súrik*, csl. *surikъ* »rubri coloris pigmentum« < gr. συρικόν »sirijsko (barvilo), svinčev oksid« k Συρία »Sirija« (Matzenauer, 316; Vasmer III, 48; Et., 195). Glej tudi *sírek*. M. S.

sûrka (f.) »jopa, kočemajka; vrsta moške suknje, navadno sive barve, ki se zapenja z vrvicami, v 19. st. kot znamenje ilirizma, slovanstva« (Pleteršnik po Cafu; SSKJ IV, 1014), *surína* »obleka iz domačega platna« (Haloze), »vrsta kratkega krila« (Caf), »vrsta plašča« (pkm.). Kakor hrv. *surka* »vrsta oblačila«, *sùrina* »moška obleka iz sivega sukna«, v Liki »moška obleka iz črnega sukna« izposojeno iz madž. *szűr* »kmečki plašč«, kar je domnevno poimenovano po barvi, madž. *szürke* ≤ *szür* »siv« (Matzenauer, 316; Štrekelj, LMS 1894, 42; Benkő III, 813). Glej tudi *sūr*. M. S.

suròv (adj.), f. *-ǫva* »crudus; crudelis« (SSKJ IV, 1019), pri Pleteršniku II, 602: *surǫ̑v* »isto«, f. *-ǫ̑va*, črnovr. *sròu̯*, f. *sròwa̜*, n. *sròu̯* (Tominec, 200), dial. tudi *sirǫ̑v*, f. *sirǫ̑va* »surov, presen, neobdelan, grob«, pkm. *sirǿvi* »surov, presen« (Novak, Slovar, 97). V 16. st. *ſirovu* »crudus« (Megiser), v 18. st. *srov* »roh, friſch« (Pohlin), *ſrou* »roh« (Gutsmann).

Prim. csl. *syrovъ* »crudus«, *surovъ* »isto«, toda stcsl. le »trd, grob«, sbh. *sȉrov* »surov, presen, zelen«, *sȕrov* »surov, robat«, hrv. čak. *sȉrov* »surov, presen, nezrel«, mak. *sirov*, *surov* »surov, presen, neobdelan, robat; težek, slab, bolan«, blg. *suróv*, f. *-a* »nekuhan; ki ni dobro izsušen; neobdelan; grob, robat«, str. *syrovyi* »surov; vlažen«, r. *suróvyj* »strog, surov«, ned. obl. *suróv*, *-a*, *-o*, dial. *surovój* (Dal', Slovar'[3] IV, 642), ukr. *syrovýj* »moker, vlažen, nekuhan, neobdelan«, br. *súrovyj* »moker, vlažen; nekuhan, trd« (Nosovič, 624), p. *surowy* »surov, neobdelan, presen; grob«, dial. *syrowy* »isto« (Karlowicz, SGP V, 277), stč. *surový* »surov« (Šimek, Sl., 177), č. *syrový*, *surový* »surov«, slš. *surový* »surov, neobdelan«, gl. *surowy* »besen, divji« in v adv. rabi »izredno, zelo«, dl. *surowy* »surov, neobdelan; grob, robat«. Psl. adj. **sýrovъ*, **syròvъ* »humidus, crudus« in **sūrovъ*, **suròvъ* »isto«; vendar stcsl. tudi *syrъ* »moker, vlažen«, str. *syryi* »vlažen, moker, neposušen, neobdelan, presen, zelen«, r. *syrój* »vlažen, surov«, ned. obl. *sýr*, f. *syrá*, n. *sýro*, ukr. *syrýj* »vlažen; nekuhan; neobdelan«, br. *syrý* »isto«, č. *syrý*, gl. *syry* »surov, nekuhan, neposušen, vlažen«, dl. *syry* »surov, nekuhan, nepripravljen; neposušen«, kar je iz psl. adj. **sýrъ* in identično lit. *sū́ras* »slan, soljen«, lot. *sũrs* »slan, grenak, kisel«, germ. **sūra-* v stnord. *sūrr* »kisel, oster«, stvn., ags. *sūr*, nvn. *sauer* poleg **saura-* v stnord. *saurr* »umazanija« < ide. **sou̯H-ro-s*, kar se posredno odraža v psl. **sūrovъ* (Miklošič, 335; Trautmann, BSW, 293 s.; Vasmer III, 58; Pokorny, 1039). Čop, Linguistica VI, 1964, 55, op. 98a, je s tem povezal het. reduplicirani subst. (A.ŠA) *ši-ššura-* »močvara, vlažna tla« (< ide. **súH-ro-* ali **sóu̯H-ro-*). Ide. tvorbi **suH-ró-* ob **sóu̯H-ro-* sta verjetno prvotna adj. »moker, vlažen« iz ide. verbalne baze **seu̯H-* »teči (o vodi), deževati; vlažiti, močiti«, prim. gr. ὕω »pustiti deževati« < **su-i̯ō*, toh. A *swiñc* (3. os. pl. prez.) »deževati« < **suu̯-énti* (Pokorny, 912; Frisk II, 979). Sekundarni prehod prvotno *o*-jevskega adj. v *u*-jevskega izpričuje lit., prim. *sūrùs* »slan, soljen«, akz. *sū́rų* (Kurschat, 2340), pa tudi slov. jeziki z adj. **syrovъ* in **surovъ*. Adj. na **-ovъ* so v slov. jezikih praviloma izpeljani iz substantivov, zato sta adj. verjetno nastala po tematizaciji stranskosklonske osnove s polnostopenjskim sufiksom *u-* v prvotni paradigmi **syrъ* : **syrov-* oz. **surъ* : **surov-*. Prehod v *u*-deklinacijo je mogel povzročiti prehod v drugo akcentsko paradigmo. Glej tudi *sesíriti se*, *sírotka*, *saramǿkel* in *sȉr*. M. F.

súsati, *-am* (v. impf.) »sumiti« (Zalokar), npr. *nanj susajo* »man hat ihn im Verdacht« (bkr.; Pleteršnik po Erjavcu). Brez znanih paralel, vendar zelo verjetno prvotno »sikati« in tako v prevojnem razmerju s csl. *sysati* »sibilare«, sln. *sískati* »sikati«. Ista prevojna stopnja je potrjena v sln. *sûslik* »Citellus citellus«, č. *susliti* »žužljati, šelesteti« in sorodnem, medtem ko je kašub. *susac* »sesati, cuzati« kakor sln. *sûsek* v prevojnem razmerju s **sъsati*, **sysati*. M. S.

sûsek (m.), g. *-ska* »posoda za pitje«. Pomensko najbliže je sbh. *sȕsak*, *-ska* »lesen vrč za vino« (Skok III, 367), *sùsāk*, g. *susáka* »buča, iz katere se pije« (Srem; Vuk) in *súsak*, *-ska* »posoda z ročajem za vodo« (Črna gora; ARj XVII, 52). Skok, l. c., navaja mnenje Daničića, Osnove, 269, in Škaljića, Turcizmi, 572, da je sbh. oblika z neizpadlim sredinskim *-a-* prevzeta iz turš. *susak* »bakrena posoda z dolgim ročajem za črpanje vode iz globokega soda; buča v obliki suska«. Domači izvor je mogoče predpostavljati vsaj za oblike, ki kažejo na **susъkъ* (m.), **-ъka*, če ne tudi za one, ki kažejo na **susákъ*, **-akà*, prim. isto tvorbo v kašub. *susâk* »sladkorček, ki ga sesamo; mlada žival, ki še sesa« (Sychta, SGK V, 189). Tvorbe so deverb. iz v. **susati* »sesati, cuzati, srkati ipd.«, prim. p. *susać* »sesati« (Karlowicz, SGP V, 265), kašub. *susac* »cuzati« (Sychta, l. c.), br. *súslicь*, *-lju* »sesati, piti« (Nosovič, 624). Psl. **susati* je polnostopenjska osnova k psl. **sъsati* »sugere« < ide. **sup-s-ā-*. K pomenu prim. sln. *posanica* »Trinkglas« < »posesana« in sbh. *cȉca* »dojka; čutara« (Črna gora; Skok II, 244). Dalje glej *sesáti* in *posanica*. M. F.

sûslik (m.), g. *-a* »Zieselmaus, Citellus citellus, suslicus« (Cigale, Caf; po Miklošiču gor.). Prim. r., ukr., br. *súslik*, *-a*, str. *susъlъ*, *susolъ*, ukr. *súsel*, *-sla*, *súslyk*, p. *suseł*, *-sła*, gl. *suslik*; v drugih prevojnih stopnjah še č. *sysel*, slš. *sysel'* poleg blg. *sъ́sel* »isto, polh«. Iz č. je izposojeno srvn. *zîsel*, *ziselmûs* > n. *Ziesel(maus)* (Kluge[22], 812). Psl. **susъlъ* poleg **sysъlъ* in **sъsъlъ* so tvorbe iz glagolov **susati*, **sysati* in nepotrjenega **sъsati* »cviliti, sikati, piskati«. Podobni tvorbi sta lot. *susuris* »miš« in *suseŗītis* »Myoxus avellanarius« (Vasmer III, 50; Machek[2], 600). Mühlenbach-Endzelin III, 1127, za lot. gradivo z rezervo misli na osnovo **sur-*, znano iz gr. ὕραξ »miš«, ki se reduplicirana pojavlja še v lat. *susurrāre* »šepetati«. Glej tudi *sískati*, *súsati* in dalje *síkati I*. M. S.

súša (f.) »siccitas«, tudi »skedenj, šupa« in »psovka suhemu človeku«, dial. tudi *šúša* »isto«, izv. *sušâva* »siccitas« in »kopno«, adj. *súšen*, *-šna*; v 18. st. *susha* »siccitas, ariditas« (Pohlin), *ſuhota ali ſuſha* »kadar vshe vſá tá narojena mokrota vſahne«, *ſuſhen* »insolatus« (Kastelec-Vorenc); tpn. *Suša*, tpn., hdrn. *Sušica*.

Prim. stcsl. *suša* »siccitas, terra continens«, sbh. *sûša*, hrv. dial. *sũša* (Posavina), čak. *sũša* (Vrgada), mak. *suša* »suša, kopno«, blg. *súša*, r. *súša* »isto«, ukr. *súša* »suša«, br. *súša* »kopno, suša«, p. *susza* »suša«, č. *souš* (f.), *-e* »kopno«, slš. *súš* (f.), *-e* »isto«. Psl. **sus'ā̆*, akz. **sús'ǫ*, kasneje kakor v primeru **vòl'a* izravnano v nom. sg. **sús'a*, je prvotni abstraktum k adj. **sū̆chъ* < **sáu̯so-*. Izhodišče je ide. **sau̯síi̯ā*, kar je do adj. v enakem razmerju kot gr. κακία »zlo, malopridnost« do gr. κακός »slab«. K razvoju ide. **-i̯ā* > psl. **-'a* prim. psl. **zem(l)'ā* ≅ lit. *žẽmė* »zemlja«. Dalje glej *sûh*, *sehníti*. M. S.

sušmâd (f.) »suhljad«, tudi *šušmâd* (f.) »isto«; v 18. st. *seshmâd*, *-e* »Geſträuche, virguletum« in *sushmat*, *-e* »Gebüſch; vepretum« (Pohlin), *ſuſhmat* (m.) »Gebüſch« (Gutsmann). Izhajati je mogoče iz kolektivnega substantiva **sušьm-adь* od subst. **sušьmъ* (m.) »suhota, kar je suho« = lit. *sausìmas* »isto« (Kurschat, 2136). Iz istega slov. substantiva je tvorjen sln. kol. *šušmǫ̑vje* (n.) »suhljad« in verjetno tudi hrv. adj.

šúšmat »listnat«, npr. *Dẽj mi jénu šušmãtu kĩtu*, in subst. *šušmâr* »veje z listjem« (vse Ozalj). Izvajanje sln. kot tudi hrv. gradiva iz slov. kompoz. **sucho-mętь* poleg **sušo-mętь*, prlm. č. *šuchomat'* »slaba krma za živino, plevel«, slš. *šuchomet'*, *šušomat'*, *šušomät'* »suhe veje z listjem« (č. in slš. gradivo po Machku², 629; Trubačev, Etim. issl. II (1962), 26) fonetično ni mogoče. Drugače je tvorjeno hrv. *sušũmad* »dračje, suhljad« (Split; Hraste-Šimunović, Čak. Lex. III, 548) < **sǫ-šũmadь* k **šũma* »gozd«, torej lahko »dračje ob robu gozda«. Izhodno **sušь-mъ* (m.) je tako kot psl. **sęžьmъ* »seženj« ← **sęžèšь* »manum tendere« in **pisьmo* »scriptum« ← **pís'ešь* »scribere« deverb. nomen actionis iz prez. **saus-i̯e/o-* »sušiti«, prim. gr. αὕω »isto«, ničtostopenjsko v sti. *súṣyati* (Peters, Unters., 11). Poleg psl. **sušьmъ* (m.) je mogoče rekonstruirati tudi psl. nomen actionis **sušьmy* (m.), akz. **-menь*, ki se ohranja v r. dial. *sušménь* (f.) »suha pot« (Arumaa, Ursl. Gramm. II, 182). Dalje glej *sûh*. M. F.

sútel (m.), g. *-tla* »birmanski boter«, tudi *sutal* »isto«. Tako kot pri hrv. *sũtla* »botra« (Vrbnik) je treba izhajati iz **sǫtъl'ь* (m.) »boter«, f. **sǫtъl'a* »botra«, kar je prevzeto iz srlat. *sanctulus* »boter«, f. *sanctula* »botra«, prim. furl. *sàntul*, *sàntel* »krstni ali birmanski boter«, ben. it. *sàntolo* »isto«, tosk. *sàntolo*, vse iz rom. tvorjenke **sanctulus* iz lat. adj. *sanctus* »sveti« (Skok, Slav. i rom. I, 26; Pirona, VF, 925 s.; Boerio, DV, 527; Battisti-Alessio, 3335). M. F.

súti I, *spèm* in *sûjem* (v. impf.) »spargere«, ustrezno pomensko modificirano *na-*, *za-*, *ob-*, *od-*, *pod-*, *pre-*, *se-*, *pri-*, *o-*, *u-*, *v-*, *iz-s.* (pf.); o iter. in sekundarnem impf. glej *sípati*. V 16. st. *skamejni eni poſuti* »lapido«, *ſaſſap* »agger, ein Damm«, *ſaſhap* »ein Wall oder Bolwerck mit geschlagnen Pfälen« (Megiser), v 18. st. *s'kamenîam poſſuti* »lapidare«, *okuli s'ſemló obſuti*, *ſaſuti* »circumobruere« (Kastelec-Vorenc), *ſasûjem*, *-sûti* »adobruere« (Pohlin), tpn. *Osp*, *Sap*, *Sep*.

Prim. sbh. *nàsūti*, *nȁspēm*, čak. *nasũt*, *nȁspen*, *nȏspen*, str. *sъsuti*, *sъspu* »nasuti«, p. *uśpić*, *uśpię* »isto«, slovin. *sȁc*, *sȁjǫ* »suti«, č. *sesouti*, *sesuji* »sesuti, porušiti«, slš. *zosut' sa*, *-uje sa*, *zasunút' sa*, *-nie sa* »usuti se, sesuti se«. Psl. najverjetneje **sũ(p)-ti*, **sъpèšь*, kompoz. **nasú(p)-ti*, **násъpešь*. Prez. je identičen z lit. *supù*, 3. sg. *sùpa* (*apsupù*, *àpsupa*) »zibati«. Dalje je sorodno lat. *supāre* »vreči«, *dissipāre* »razsuti, razrušiti«, *īnsipere* »vreči noter« iz ide. ničte stopnje **sup-*. Psl. inf. **sũ(p)ti* podobno kot lit. *suõpti*, *-piu* »zibati« temelji na sekundarno podaljšani stopnji **sōu̯p-*. P. st. **su̯ep-* je znana v csl. *svepiti sę* »agitari«, sti. *svapū́-* »metla«, **su̯eb-* v stnord. *sōfl* < **swōƀala* »metla«, *swāf* (n.) »kopje«, spn. *swabbeln* »pljuskati«. Prvotni pomen baze je »premikati sem ter tja, tresti« (Meillet, MSL XIV, 361; Trautmann, BSW, 293; Vasmer III, 52; Walde-Hofmann I, 356 s.; Fraenkel, 944; Pokorny, 1049, ki od tega loči balt. gradivo). Dalje glej *sípati I*, *sèp*, *ǫ́špice*, *Osp*. M. S.

***súti II**, *sóvem* (v. impf.) »meditari, tentare, sonare«. Glej *sovę́ti*. M. S.

súvati, *súvam* (v. impf.), inf. tudi *súvati*, prez. tudi *sújem*, *súvljem* »impellere«, tudi *sováti*, *sújem* (impf.) »isto«, v kompoz. *pre-*, *za-*, *od-s.*, *-am* (impf.), verjetno tudi *násuvati*, *-am* »nasititi« (Vipava); prim. *savtáti*, *sovtáti* (impf.) »hlastno jesti«; *suvíkati*, *-am*, *-čem* »suvati«; izv. s. *suvâlnica*, *sovâlnica* »Weberschiffchen« (poleg *snovâlnica*, kjer je prvotnejši pomen »Lesebrett«); postv. *zasȍv* (m.), *-óva*; *zásova* (f.) »zapah«; v 18. st. *sûjem* »calceos illidere« (Pohlin).

Prim. csl. *suvati*, *-ajǫ* »trudere«, hrv. dial. *sũvati*, *-ām* »isto« (Žumberak), r. *sovátь*, *sujёšь* »vtikati, porivati«, ukr. *sóvaty*, *-aju* »riniti«, br. *sóvacь*, *-aju* »tičati, premikati, skeleti«, p. *suwać*, *-am* »porivati, premikati«, č. *souvati*, *-ám* »suvati, premikati«, gl. *suwać*, *-am* »premikati, riniti«, dl. *suwaś*, *-am* »isto«. Psl. **sovãti*. Prez. **sujèšь* je sekundarni **-i̯e/o*-prez. namesto neizpričanega **sovèšь*, kar je sorodno z lit. *šáuti*, *šáuju* »streljati, porivati«, dial. *šavaũ* »poriniti tkalski čolniček«, lot. *šaũt*, *šaũju*, *šãvu* »suvati, stiskati«. Akcentske razmere ne dopuščajo direktne primerjave. K besedotvorju prim. psl. **kujèšь* po **kovèšь* ob lit. *káuju*. Psl. **suvãti*, **-ãješь* je iter. k **sunǫti*, **sũnešь*. Dalje glej *súniti*, *savtáti*, *sûlica*. M. S.

súženj (m.), g. *-žnja* »servus, sclavus«, star. le »ujetnik, captivus«, tudi *súžen* (m.), *-žna*, *sûžnik* (m.), *-a* »isto«, f. *súžnja*, *súžna*; adj. *sûžen*, *-žna* »leibeigen, dienstbar, unterhängig, knechtlich, sklavisch«, *súženjski*, *sûžniški* »isto«, abstr. *súženjstvo* (n.), *súžnost* (f.), *-i*; denom. *zasúžnjiti*, *-im* (pf.) »zum Sklaven machen, knechten«; v 16. st. *ſuſhen* »ein Gefangener, captivus« (Megiser), v 18. st. *vlovlen ſhušhên* »captivus, jetnyk«, *ſhuſhenſtvu* »captivitas« (Kastelec-Vorenc), *suſhn*, *suſhnèk* »mancipium«, *suſhnoſt* »mancipatus« (Pohlin).

Prim. csl. *sǫžьnь*, *sužьnь* (m.), akz. pl. *sǫžьnje*, *sužьnje* »captivus«, *sǫžьnьstvo*, *sužьnьstvo* »captivitas«, sbh. *sũžanj* in *sûžanj*, *-žnja*, f. *sũžnjica* in *sûžnjica*, mak. *sužen*; Miklošič, Lex. pal., 977, navaja tudi blg. pl. *sъžni* (nar. pesem). Sln. *súženj* ni izposojeno iz sbh., kot domneva Skok III, 367, saj je izpričano že v 16. st. (po Megiserju na Koroškem). Iregularni refleks nazala je morda posledica zgodnje disimilacije *ǫ — n* → *u — n*. Jslov. **sǫžьn'ь* je prvotno pomenilo »(kdor je) zvezan« in temelji na **sъ-ǫžьn'ь* (Miklošič, l. c.) ali **sǫ-ǫžьn'ь* iz pref. **sǫ-*, **sъ-* »skupaj« in adj. *ǫ̑žьnъ* k **ǫžь*, **ǫža* »vrv«, prim. stcsl. *ǫžьnikъ* »captivus«, csl. *ǫžьnica* »carcer«, sbh. *sùžnīk*, *sûžnīk* »suženj« (Miklošič, l. c., SEW, 56; Murko, WuS I, 109 ss.; Skok III, 367). Rekonstruirano **ǭžьn'ь* je najverjetneje sekundarni m. prvotnejšega f. **ǭžьn'i*, g. **-n'ę/ě*, kar je mogoče razumeti kot tvorbo tipa *devī́* iz deverb. adj. **ǭžьnъ* k **ǫžı̋ti* »vezati«. Dalje glej *gȏž I*, k besedotvorju *škǫ́renj*, kjer je na osnovi csl. *skorьnjašьnъ* »coriarius« mogoče sklepati na star. g. f. **skorьn'a*. M. S.

svâda (f.) »prepir, razprtija, boj«, npr. *svade in nesreče narejati*, *v svadi koga ubiti* (Trubar), v. *svádíti*, *svâdim* (pf.) »razžaliti, ujeziti« (mariborska okolica), *svàditi se*, *-in se* (pf.) »spreti se« (pkm.; Novak, Slovar, 104), *posvaditi* »spreti« (vzh. štaj.), k temu impf. *svájati*, *-am*; subst. *svâja* (f.) »prepir, razprtija« (vzh. štaj.), pkm. *svája* »isto« (Novak, l. c.); tudi *váditi se*, *vâdim se* (impf.) »prepirati, bojevati se« (pkm., bkr.) in *zavâdva* (f.) »prepir« (< **zavadъva* ← **zavady* (f.)), npr. *zavadvo iskati* (Goriš. Brda).

Prim. stcsl. *sъvada* »contentio«, csl. *sъvaditi sę* »contineri«, sbh. *svàditi se, -īm se* »spreti se«, *svàda* »prepir, spor«, hrv. tudi *vada* »isto« (ARj XX, 494), *vadìm ſe* »contendo, rixor, inimicor« (Belostenec), blg. *sváda* »prepir, nesporazum«, *svádja se* »prepirati se«, str. *vada* »rixa, litigium« (Sreznevskij, Mat. I, 223), r. dial. *váda* »skušnjava, prepir, spor« (Dal', Slovar'[3] I, 393), *sváda* »prepir«, *sváditьsja*, ukr. *vádytysja, vádžusja* »prepirati se« (Grinčenko, Sl. I, 121), br. *váda* »prepir« (Nosovič, 42), p. *wadzić* »povzročati prepir«, *zwada* »spor, prepir«, č. *váda* »isto«, *vaditi se* »prepirati se«, *sváda* »spor, prepir«, slš. *svada* »prepir«, *vada* »isto«, *svadit' sa* »prepirati se« (Kálal, Sl., 659, 756), gl. *wada* »prepir«, *wadźić so* »prepirati se«. Iz slov. jezikov je rum. *sfadă* »prepir« (Tiktin, Wb., 1412). Psl. *(sъ)vāda* (f.) je tako kot *zavady* deverbativni nomen actionis iz v. *(sъ)vāditi (sę)* »prepirati se«; Trautmann, BSW, 337, je besedno družino povezoval z lit. *vadìnti* »imenovati, klicati«, tudi »vabiti«, sti. *vādati* »govoriti, oznaniti« (sprejema Vasmer I, 163 s.; Skok III, 558). Toda pomen »prepir, prepirati se« se lahko razvije tudi iz pomena »tolči, bojevati« (glej *pŕja*), zato je mogoče, sklepati tudi na sorodstvo z ide. *u̯edh- »suvati, tolči«, prim. sti. *vádhati* »tolči, udarjati, uničevati«, stir. *air-com-fed-* »poškodovati«, gr. ὠθέω »suvati« (Pokorny, 1115 s.; Mayrhofer III, 135; Frisk II, 1144). Machek[2], 676, in Mladenov, 56, mislita na sorodstvo z germ *wadja-, prim. stvn. *wetti*, nvn. *Wette*, got. *wadi* »stava«, kar je pomensko bliže sln. *vâdlja* »stava«. Glej tudi *váditi II* in *vâdlja*. M. F.

svák (m.), g. *-a* »Schwager«, f. *svákinja*, »Schwägerin«; izv. *svâštvo, sváščina* »Schwägerschaft«, adj. *sváški* »schwägerlich«, v. *sváčiti se* »sich verschwägern«; v 16. st. *ſuazhina* (Dalmatin, Megiser), *ſvak* »affinis«, *ſuazhina* »affinitas« (Megiser).

Prim. csl. *svojakъ* »affinis«, sbh. *svâk, svȍjāk*, čak. *svᵒāk*, g. *svᵒakȁ* (Vrgada), blg. *sváko*, r., ukr. *svoják, -aká*, br. *svaják, -ká* »sorodnik«, p. dial. *swak* (knjiž. p. *swojak* »sorodnik«), kašub. *svåk* »svak«, star. č. *svak* »sorodnik«, slš. *svák, sváko* »ujec«, gl., dl. *swak*. Psl. *svojákъ, g. *-aká »sorodnik« je tvorjeno iz pron. *svòjь »suus«. Pomen »sestrin mož« se je razvil iz splošnejšega »sorodnik« (prim. v tem pomenu sln. *svoják* in nekatere naštete slov. paralele). V kašub. je izpričan tudi pomen »svat, prijatelj«, v slš. »tast« (Miklošič, 331 s.; Vasmer II, 597; Trubačev, Term. rodstva, 139 s.). Dalje glej *svǫ́j*. M. S.

svȃn (m.), g. *-ána* »vol sivkaste barve« (rož.; Šašel, RNB, 115). Izhajati je mogoče iz sln. prvotne oblike *slȃn in jo zaradi lot. adj. *saļns* »sivkast«, *salnas guovis* »sivkasta krava« (Mühlenbach-Endzelin III, 675) izvesti iz psl. adj. *sȏlnъ »siv«, besedotvorne variante k psl. *sôlvъ »rumenkastosiv ipd.« = stvn. *salo* »umazan« < ide. *sal-u̯o-s*. Dalje glej *slávec* in *slanjúga, slâtina, solina*. M. F.

svarítl, *-ím* (v. impf.) »vituperare, obiurgere«, danes le »monere«, pf. *po-s.*, sekundarni impf. *posvárjati, -am*; subst. *svâr* (m.), *-a* »graja, opozorilo«, *posvâr* (m.), *-a, posvâra* (f.), *svarîtev* (f.), *-tve, svarílo* (n.) »isto« (adj. *svarílen, -lna*), *svarîtelj* (m.), *-a, svarîlec* (m.), *-lca, posvarník* »Mahner, Warner«, f. *svarîlka, svarníca, svaríca*; v 16. st. *svariti* »columniari, increpare, objurgere, vituperare« (Megiser), v 17. st. *ſuarit* »ammonire, gridare«, *ſuariegnie* »correttione« (Alasia), v 18. st. *ſvariti* »vituperare, culpare, arguere«, *ſe ſvariti* »adjurgare«, *ſvarnik* »censor«, *poſvarnyk* »correptor« (Kastelec-Vorenc), *svarim* »praemonere, corripere«, *svar, -ú* »correptio« (Pohlin).

Prim. csl. *svariti, -iši* »contumeliose tractare, obiurgere, pugnare«, *posvariti* »vituperare«, *svarjati* »pugnare«, stcsl. *svarъ* »pugna«, star. hrv. *svar, svara* »spor, prepir, svaja« (navaja Skok III, 369), blg. *svára* »spor« (Mladenov, 570), r. *sváritьsja, svarítьsja* »prepirati se«, *svára* »spor, svaja«, ukr. *svarýty, sváryš* »oštevati, grajati, povzročati razdor«, *svarýtysja* »jeziti se«, *svára* (f.), *svár* (m.), *-u* »prepir, svaja«, br. *svarýcь, sváriš* »očitati«, p. *swarzyć się* »prepirati se«, *swar, -u* »prepir«, č. *svářiti se, -ím se* »prepirati se«, *svár, -u* »prepir«, slš. *svárit' sa, -im sa* »prepirati se«, *svár, -u* »spor, svaja«, gl. *swarjeć* »psovati, oštevati«, *swar* »očitek«, dl. *swariś (-jeś), -im* »psovati, oštevati«. Psl. *svāra < *su̯ōrā »očitanje, očitek« > »prepir« je identično z drugim členom kompozita stsaš. *ant-swōr* (f.) »odgovor«, psl. *svârъ, g. *svarȁ »isto« < *su̯ōró-pa s srvn. *swuor* »prisega« poleg *su̯ōri/u- v stnord. nom. (< akz. (?)) pl. *sōri* »prisega«, dalje nevrddhirano *su̯oro- v stnord. pl. n. *svǫr*, ags. *and-swaru* »odgovor«, stnord. *and-svar* »sodna odločitev«; *su̯orā v psl. *sě-sora*, *ŏ-sora* (r. *ssóra*, glej *osóren*). Psl. *svaríti, *-íšь (sln.) : *sváritь (sev. slov.) izgleda denominativni faktitiv iz *svârъ. Ide. baza *su̯er- »(vzneseno) govoriti« je znana še v got. *swaran* »priseči«, stnord. *sveria*, ags., stsaš. *swerian*, stvn. *swerien*, *swerren* »isto«, osk. *sverrunei* (dat. sg.) »govorniku« in lat. *sermō, -ōnis* »govor« (Trautmann, BSW, 296 s.; Vasmer II, 585 s.; Pokorny, 1049).

Po vsej verjetnosti je iz te slov. osnove izveden str. theonim *Svarogъ* »najvišji bog poganskih Rusov«, ki se v gr. tekstih prevaja s »Hefajst«, dem. *Svarožičь* »personificirani ogenj« (Vasmer II, 586 z literaturo), sln. ojk. *Svarošek* (kmetija na območju Pake, l. 1404 *am Pörtel*; M. Kos, Gradivo HTS II, 358) in *Svarje* (gor.), če iz *svar-jane. Glej tudi *osóren*. M. S.

svâst (f.), g. *-î* »svakinja«, tudi *svẹ̑st* (vzh. štaj., Kras), v 16., 17. st. *ſveſt* (Dalmatin, Dict.), v 18. st. *ſveſt* »Schwägerin« (Gutsmann).

Prim. csl. *svьstь* »soror uxoris«, sbh. *svâst*, g. *svȁsti*; *svàstika*, mak. *sveska*, star. blg. *svéstka*, r. dial. *svéstь, svéstka*, str. *svьstь, svestь, svěstь*, p. dial. *świeść*, č. *svěst*. Psl. *svь̏stь poleg *svěstь. Dalje nejasno. Avtorji so enotni le v tem, da gre za derivacijo iz ide. *s(e)u̯e- »svoj«, prim. lit. *sváinis, svaĩnis* »svak«, *sváinė̃* »svakinja«, stvn. *swîo* »svak« (Meillet, Ét., 286; Schrader, IF XVII, 22 s.). Iljinskij, JA XXVIII, 455 s., in Isačenko, Slavia XXII, 76, mislita na sufiks *-stь iz baze *staH- »stati«, kar bi kazalo na prvotni pomen *»tista, ki stoji pri svojem, tj. pri krvnem sorodniku«. Možno je misliti tudi na redukcijsko oz. polno prevojno stopnjo z dentalnim determinativom podaljšane pronominalne osnove *su̯i-dh/t-, *su̯oi̯-dh/t- (prim. z dentalnim determinativom lat. *sodālis* »tovariš«, sti. *svadhā́* »lastnost, navada«; s *t*-jevskim elementom je tudi slov. *svā̆tъ), opremljeno s sufiksom *-tь. Besedotvorna paralela je v tem primeru slov. *tь̏stь »tast«, če k *tetā̆ (gradivo pri Vasmerju III, 100; Pokorny, 883). Glej tudi *svǫ́j, séstra, svât, svák, svẹ́ker*. M. S.

svât (m.), g. *-a* »Hochzeitsteilnehmer, Brautwerber«; semkaj *svâter(v)ca, svâtevca, svâtica, svâtinja* »družica«, *svâtec, svâtervčnjak* »kdor vodi nevesto k poroki«, *svâtko, svátovec* (m.), *svâterja, svâtinja, svâtka* (f.) »gost, gostja na svatbi«, *svátovščina, svâtba* »Hochzeit«, pkm. »svatje«; adj. *svátovski*, v. *svatováti, -ûjem* (impf.) »Hochzeit nehmen«, cgn. *Svatovšek*.

Prim. csl. *svatъ* »affinis«, *svatьba* »nuptiae«, sbh. *svȁt* »svat«, mak. *svat*, blg. *svát*, d. obl. *svátъt* »prijatelj, zetov ali snahin oče«, r. *svát, -a* »isto«, ukr., br. *svát, -a* »snubač, sorodnik v svaštvu«, p. *swat* »snubač«, č. *svat* »svak, starešina na svatbi«, slš. *svat* »zetov ali snahin oče, svat, snubač«, gl., dl. *swat* »drug pri poroki«, dl. *swaśi* (pl.) »svatje«. Tudi subst. **svȃtьba* je splošnoslov. Psl. **svȃtъ* < **su̯ō-to-* je vrddhirana preglašena tvorba k bazi **s(e)u̯o-* »svoj«. (Sln. in č. indikacije na **svâtъ* so verjetno analogne po ustreznih derivatih.) Pomensko prim. psl. **svojákъ*, sln. *svák*, gr. ἔτης »sorodnik, prijatelj«, lit. *sváinis, svaĩnis* »svak« idr. (Schrader, IF XVII, 23; Meillet, Ét., 230; Vasmer II, 587; Pokorny, 883). Ista prevojna stopnja je znana še v gr. ὥς »tako« in morda v slov. **chvatati* (Trubačev, Term. rodstva, 142, zadržano v ESSJ 8, 23). Zaradi vokalne kvantitete ni sprejemljivo izvajanje iz **svojatъ* (tako Miklošič, 332). Machek, ZSlPh XVIII, 320 ss., rekonstruira prvotno *-u*-deblo, kar utemeljuje s stč. *svatvie* »connubiatrix«, *stará svatví* »pronuba«. To nedvomno temelji na **svaty*, g. **-ъve*, vendar se takšna psl. feminina sekundarno tvorijo tudi ob tematskih deblih. Domneve o prvotnem *-u*-deblu ne dokazuje niti av. *x^vaē-tu-* »soroden« (druga prevojna stopnja). Proti Machkovi domnevi govori zlasti dejstvo, da sicer nobeden od psl. kontinuantov ide. *-u*-debel ne sodi v baritono a. p. Glej tudi *svǫ́j, séstra, svák, svẹ́ker, svâst*. M. S.

sváža (f.) »okvir«. Prim. sbh. *svȁža* »okvir« (Dalmacija, Bosna). Izposojeno iz ben. it. *soaza* »okvir«, furl. *soàze, suàze* »isto«. Izhodišče je pozno lat. *sōca* »vrv« > frc. *souage* > it. *sovvaggiolo* »šop, kosem« (Meyer-Lübke, 8051). Beseda je domnevno predide. izvora, prim. bask. *ṣoka* (Battisti-Alessio, 3528).

svẹ́ča (f.) »candela«, dial. tudi »vijak na preši«, *ledena sveča* »Eiszapfen«, dem. *svẹ́čica*; izv. *svečâva, svečâv* (f.), *-i* »Beleuchtung«, adj. *svẹ́čen, -čna* »Kerzen-«, subst. *svẹ̑čnik* (m.), *-a, svẹ̑čnjak* (m.), *-a* »candelabrum«, *svẹ́čnica* »Lichtmesse«, *svẹ̑čar, svečár* (m.), *-ja* »Kerzengießer«; v 16. st. *svezha, ſvezha* »candela« (Megiser), v 18. st. *svẹzha, svejzha* »candela« (Pohlin), *ſviezha* »Kerze« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *svěšta* »lux, lampas, fax, lucerna«, sbh. *svijèća*, akz. *-u* »sveča, svetloba« čak. *svīćȁ, -ȇ*, mak. *svek'a*, blg. *svéšt*, d. obl. *sveštta̋*, r. *svečá*, akz. *-ú*, ukr. *svičá*, br. *svéčka*, star. *svěčá* (Nosovič), p. *świeca*, č. *svíce*, slš. *svieca*, gl., dl. *swěca* »isto«. Sln. *svẹ̑čnik, svẹ̑čnjak* < **svět'ьn-ikъ/-'akъ* ima paralele v stcsl. *svěštьnikъ*, sbh. *svȉjećnjāk, svȉjećnīk*, mak. *svek'nik*, blg. *svéštnik*, r. *podsvéčnik*, ukr. *svičnýk, -yká*, p. *świecznik*, stč. *sviecen, sviecník* (slš. *sviecĕn, svietník*), gl. *swěčnik*, star. *swěčeń(k)*, dl. *swěcnik*. Psl. **svět'ȃ*, akz. **-ǫ̑* je sorodno s psl. **světīti* »svetiti«, **světъ* »svetloba« (Miklošič, 333; Vasmer II, 591; Schuster-Šewc, HEWb., 1384 s.). Psl. **svět'ȃ* je najverjetneje nastalo iz **k'u̯oit(i)i̯ā̆*, kar je mogoče enačiti s sti. *śvet(i)yā́* »svetla, bela«, f. k adj. *śvet(i)yá-* »svetel, bel« (tako Pokorny, 629). Dalje glej *svẹ̑t I, svetȇl, svetíti, svenı́ti, svẹ̑čnik, svečȃn*. M. S.

svečȃn (m.), g. *-ána* »februar« (SSKJ IV, 1020), dial. *svečân, -čnȁ, svẹ́čen, -čna, svečẹ̑n, -čnȁ; sečȁn, -čnȁ, sẹ́čen, -čna, sečânj, -čnjȁ* in *sẹ́čenj, -čnja* »isto«; v 16. st. *ſezhan* »februarius« (Megiser), *Sezhan* (Trubar), v 18. st. *ſizhán, ſezhán* »februarius« (Kastelec-Vorenc), *ſviezhnik, ſezhan* poleg *druinik* »Hornung« (Gutsmann), štaj. *Svizhán, v' Svizhanu* (Breznik, Vezhna Pratika (1787)), v 19. st. pkm. *szveczén* (Gönczy). Izvorno sln. *sečânj*, g. **-čnjâ*. Izpričane akcentske variante so posledica paradigmatskih izravnav in drugih analogij. Variante z *-v-*, prim. tudi star. kajk. *svečen* »februar« (ARj XVII, 161), so nastale po kontaminaciji s *svẹ́čnica*, ki je najpomembnejši praznik v februarju (Ramovš, Hgr. II, 157), prim. pri Gutsmannu *ſviezhnik* »Hornung«. Po svečnici je februar poimenovan tudi v luž., prim. star. dl. *swěckowny (mjasec)*, gl. (katoliška varianta) *swěčkowne měsactwo* (Schuster-Šewc, HEWb., 1385, ZSl XXXVII, 279) in n. *Lichtmessen, Lichtmessmonat* »februar« poleg *Lichtmesse* »svečnica«.

Prim. csl. *sěčьnъ, sěčьnь* »januarius, februarius«, hrv. *sȉječanj, -čnja* »isto«, čak. *sîčań, -šńa* »januar«, sb. dial., mak. dial. *sečko* »februar«, blg. *malъk sečko* »isto«, star. r., br. *sečenь*, ukr. *síčenь*, č. dial. *sečen, -čna* »isto«, mor. tudi »julij, avgust«, slš. *sečeň* »februar«. Psl. **sě̑čьn'ь* je preko adj. **sěčьnъ (měsęcь)* tvorjeno iz **sě̑čь* = lit. *síekis, siẽkis*, star. *sijkis* »december, januar«. Etimologija ni jasna. Miklošič, 291; Skok III, 249, idr. izhajajo iz **sěk-* »sekati« (csl. *sěčь* »sectio«, sln. *sẹ̑č* (f.), g. *sečȋ* »sečnja«), ker se v zimskih mesecih seka drevje, prim. sln. *sẹ̑čni mesec* »Holzschlagmonat, Februar« (Pleteršnik), hrv. dial. *sičanj siječe drvo svako* (Skok, l. c.). Moszyński, Kult. II/1, 151 s., navaja kot alternativno razlago mnenje, po katerem naj bi bilo psl. **sěčьn'ь* izvedeno iz **sěkati* zaradi ostrega vremena, prim. črnogor. dial. *sječ* tudi »slabo vreme«, p. *siekawica* »veter z dežjem«. Lit. *síekis* pomeni tudi »slana«, zato Hofmann, KZ LIX, 134, LX, 61, domneva pomensko izhodišče »mrzli mesec«, rekonstruira **sēki-* in primerja stir. *sicc* »žele, gel«. Lit. *síekis* je v tem primeru lahko le žem. Zaradi lit. *-ie-* je morda treba izhajati iz **sóik^ui-* »suh(i mesec)«, prim. av. *haēčah-* (n.) »suša«, *hiku-* »suh«, lat. *siccus* »isto« in — če ne gre za psevdojekavizem (prim. čak. *ȍsēka* (Vrgada), *ȍseka* (Hvar)) — sbh. *ȍsjeka* »oseka«. K pomenu prim. lit. *sãusis* »januar, december«, sln. *súšec* »marec«. M. S.

svẹ̑čnik (m.), g. *-a* »Typha latifolia, Gentiana asclepiadea, Verbascum L.«, *svẹ̑čnjak* (m.), *-a, svečâvnik* (m.), *-a, svečînje* »Gentiana asclepiadea« (Erjavec, Caf, Barlè).

Izvedeno iz *svẹ́ča* »candela«, *svẹ̑čnik* »candelabrum«. Rogoz (Typha latifolia) so uporabljali za baklo, njegov posušen in zdrobljen cvet pa tudi za prenašanje ognja, prim. v enakem pomenu n. dial. *Fackel, Fackelkolben, Rohrkirzen*, agl. *water-torch*, it. dial. *pavièra, pavèra, paviòi* »isto« k furl. *pavêr*, ben. it. *pavèro* »stenj« (Marzell, Wb. Pfln. IV, 892). Gentiana asclepiadea in Verbascum L. sta tako poimenovana zaradi koničastih korenin oz. listov, prim. sb. *svećica* (Šulek po Pančiću), n. dial. *Kerzenwurz* »Gentiana asclepiadea« (Simonović, BR, 211; Marzell, o. c. II, 615)

in rum. *lumînăríčă* (k *lumînáre* »sveča«), n. *Königskerze* »Verbascum L.« (Marzell, o. c. IV, 1043). Dalje glej *svéča*. M. S.

svéder (m.), g. *-dra* »terebra«, dial. tudi *cveder*, *cviédr*; v 16. st. *ſueder* (Trubar), l. 1607 *zueder* »triuello« (Alasia); dem. *svêdrc*, *svêdrček* tudi s pomenom »koder«; adj. *svédrast* »nakodran«, v. *svedráti*, *-âm* »vrtati«, *svédriti*, *svedráti se* »kodrati«.

Sln. oblika in hrv. čak. *svídar* sta nastali po disimilaciji iz **svrědrъ* (Ramovš, Hgr. II, 80, 292). Č. *svider*, *-dru* »sveder« (Jungmann, Sl. IV, 406), dem. *svidřík* in slš. *s'vider* »isto«, *svidrík* »isto« (Kálal, Sl., 662) je verjetno sprejeto iz p. *świder*, *-dra*. Drugače je tvorjeno sbh. *svr̂dao* (Vuk), *svr̂dlo* (Boka), blg. *svъ́rdel*, pl. *-dli* (iz tega rum. *sfredel*; Tiktin, Wb., 1420), csl. *svrъdьlъ* »terebra«, r. dial. *svérdel* (Dal', Slovar'[3] IV, 56), knjiž. *sverló*, *-á*, ukr. *svérdel*, *-dla*, *svérdlo*, *-a*, br. *svérdzel* (m.), *-dla* iz psl. **svьrdьlo*. Zaradi pomenske razlike je dvomljiva stara primerjava s stvn., srvn. *swert* »meč« pri Schraderju[2] I, 160 (glej Stang, Lexikalische, 57). Verjetna se zdi rekonstrukcija **svьrb-dlo* iz **su̯erb-*, nvn. *Wirbel* (Mladenov, 573; Vasmer II, 589; Machek,[2] 596). Nepotreben je dvom o tej možnosti pri Trubačevu, Rem. term., 375.

svedȍk (m.), g. *-óka* »testis«, f. *svedókinja*, *svedočíca*, abstr. *svedǫ̂štvo* (n.), *svedočânstvo* (n.) »pričevanje, spričevalo; testimonium«, v. *svedočíti*, *-ím* in *svedǫ́čiti*, *-ǫ̂čim* »pričati«; v 16. st. *ſvidok* »teſtis, prizha« (Megiser) — *-i-* je regularni refleks kratkega *ě* —, v 18. st. *svjetok*, *-a* »teſtis« (Pohlin), *ſvidek* »Zeuge« (Gutsmann).

Prim. csl. *sъvédokъ* »conscius, testis«, sbh. *svjèdok*, g. *svjedòka*, mak. *svedok*, star. blg. *svedók*; z domnevno sekundarnim prehodom med nomina agentis tipa **vîsъkъ* (kakor sln. pri Gutsmannu) še ukr. *svídok*, *-dka*, br. *svédka* (m.), *-i* (k *-a*-deblu prim. sln. *príča*), p. *świadek*, č. *svědek*, *-dka*, *-dkyně*, slš. *svedok*, *-dka*, *-dkyňa*, gl. *swědk*, *-a* »priča«, dl. denom. *svědcyś* »pričati«. Prvotno **sъ-vědo-kъ* »kdor vé (skupaj s kom)« je nomen agentis (tipa r. *podróstok*, *-tka* »mladenič«, *igrók*, *-oká* »kockar«) iz glagola **sъvědě/-ati* > stcsl. *sъvěděti* »scire«; prim. paralelno tvorbo stcsl. *sъvědětelь* »testis«. Sln. kolumnalna akcentuacija je glede na sbh. g. sg. *svjedòka* in enako tvorjeno r. *lotók*, *-oká* »stojnica, žleb za napajanje živine« = lit. *latãkas* (2. a. p.) analogna po nom., akz., instr. sg. in g. ter lok. pl. Prvotna akcentuacija se ohranja v denom. *svedočíti*, *-ím* in v enaki tvorbi *snubȍk*, *-óka*, glej *snúbiti*. R. *svidetelь* »priča« (Radiščev), kar Vasmer II, 592, enači s stcsl. in str. *sъvědětelь*, pri čemer domneva vpliv v. *vídetь*, se zaradi blg. *svidétel* zdi verjetneje pojmovati kot paralelno tvorbo iz **vîděti*. Dalje glej *védeti*. M. S.

svêdrc (m.), g. *-a* ime različnih cvetov, »Gentiana verna, Vinca minor, Centaurium umbellatum, C. maior«, tudi *svedrec* in *svêdrič*; *pomladanski svedrc* »Gentiana verna«, *velikocvetni svedrc* »Gentiana acaulis«, *višnjevi svedrič* »Vinca minor«. V 19. st. *ſvederz* »Tauſendguldenkraut« (Jarnik, Versuch, 198).

Samo sln.; glasoslovno se ujema z lit. *švéndrė* »Phragmites communis«. To izvajajo iz ide. **k'u̯endhro-* kakor lat. *combrētum* »ločekٖ«, dan. dial. *quander* »Angelica silvestris«, stnord. *hvǫnn* »isto«, ir. *cuinneog* »isto«, bret. *contrán*, švic. n. *Wannebobbel* »Arum maculatum«, lap. *faddnu-* »Angelica« (o tem Bezlaj, Baltistica II (1977), 15; Hirt, IF XVII, 392; Persson, Beitr., 523; Hofmann, IF 55, 302; Walde-Hofmann I, 253; Fraenkel, 1041; Pokorny, 631). Verjetno spada zraven tudi furl. dial. *ſuéda* »Erica carnea«, kar domneva Pellegrini-Zamboni, FPF, 88, da je kelt. izvora, toda refleks za ide. **k'u̯-* je satemski. Ker za ide. **-k'u̯-* in ide. **-k'-* lahko pričakujemo isti balto-slov. refleks, je ide. dediščina tudi lit. *šañdrai* »pal, naplavina, dračje« in sln. *sệdje* »Hypnum«.

svẹ́ker (m.), g. *-kra* »možev oče, socer«, pkm. *svekér* (Novak, Slovar, 104), tj. **svekâr*; f. *svệkrva* »moževa mati, socrus«, pkm. *svèkra* (Novak, l. c.), v 16. st. še *-i-* (< **-ū*) deblo *ſuekeru* »ſocrus« (Megiser).

Prim. csl. *svekrъ* »socer«, f. stcsl. *svekry*, *-ъve* »socrus«, sbh. *svȅkar*, g. *svèkra*, f. *svȅkrva*, *svèkrva*, čak. *sȅkar*, *-kra*, f. *sekȁrva* (Hvar), *śvȅkar*, *-kra*, f. *śekȁrva* (Vis), *sȅkar*, f. *sekȁrva* (Susak), *sȅkar*, g. *sekrȁ* (Prčanj), mak. *svekor*, f. *svekrva*, blg. *svékъr*, f. *svekъ́rva*, r. *svёkor*, *-kra*, f. *svekróvь*, *-i*, ukr. *svékor*, g. (analogno po nom. in f. (?)) *-kra*, f. *svekrúcha*, *svekróvcja*, br. *svёkar*, *-kra*, f. *svjakróŭ*, *-ryví*; *svjakrúcha*, p. *świekier*, *-kra*, f. *świekra*, *świekrucha*, stč. *svekr*, f. *svěkrov*, slš. *svokor*, f. *svokra*. Psl. **svȅkъrъ* (pkm.), eventualno **svèkъrъ* (drugo sln. gradivo) »možev oče«, f. **svekrý*, akz. **svèkrъvь* je nastalo iz ide. **su̯ék'uro-* poleg f. **su̯ek'rū́-*, prim. lit. *šẽšuras* »sveker«, pl. *šešuraĩ*, sti. *śváśura-* »sveker«, f. *śvaśrū́-*, stvn. *swehur*, *swēr*, n. dial. *Schwäher*, got. *swaíhra*, ags. *swēor* »sveker«, stvn. *swigar*, n. *Schwieger*, got. *swaíhro*, ags. *sweger* »svekrva«, av. *x[v]asura-* »sveker«, arm. *skesur* »svekrva«, po tem m. *skesrayr*; alb. *vjehërr*, d. obl. m. *-hrri* »sveker«, d. obl. f. *-hrra* »svekrva«, lat. *socer*, *-cri* »sveker«, *socrus*, *-ūs* »svekrva«, kimr. *chwegr*, korn. *hweger* »svekrva«, z analognim akcentom m. po f. še gr. ἑκυρός, f. ἑκυρά. Iregularni refleks ide. palatala v psl. je disimilacijski (drugače Isačenko, Slavia XXII, 65, ki domneva vpliv psl. **krŷ* »sanguis« in Machek[2], 595, ki domneva pozicijsko depalatalizacijo), prim. asimilacijo v drugih satemskih jezikih: praalb. **su̯ecur-* → **su̯esur-*, v sti. in lit. (Miklošič, 332; Trautmann, BSW, 295; Vasmer II, 588; Mayrhofer III, 400; Fraenkel, 977; Pokorny, 1045; Barić, Hyrje, 21; Huld, BAE, 130 s. idr). Szemerényi, Syncope, 317, rekonstruira prvotno **su̯é-k'oru-*, f. **su̯e-k'orū́-*, kar razlaga kot kompoz. iz **su̯e-* »velika družina« in **k'oru-* (prim. gr. κορυφή »teme, vrh«) k bazi **k'er-* »glava«, iz tabuističnih razlogov spremenjeno v **su̯e-k'uro-*, f. **su̯e-k'urū́*, po sinkopi **su̯e-k'rū́-* (nekoliko drugače o. c., 311). Z izrazom **su̯é-k'oru-* »glava, poglavar velike družine« naj bi tujci vključno s snaho nazivali osebo, ki je bila za člane iste družine **pHtér-* ali **pot(i)-*. Po starejši razlagi je ide. **su̯é-k'uro-* kompoz. iz **su̯e-* »svoj« in **k'ūro-* »gospodar« (Schrader, RL[2], 37; soglaša Machek[2], 595), kar se zaradi negotovosti drugega člena (prim. sti. *śū́ra-* (m.) »junak«, gr. κύριος »gospodar«) zdi še manj verjetno. Mayrhofer, Idg. Gramm. 1/2, 162, izhaja iz **su̯ek'-u̯er-* (kakor **daHi-u̯er-*; podobno že Brugmann, Grundriß I, 260 s.) in od tod tematiziranega **su̯ek'uro-*. K atematskemu **su̯ek'-u̯er-* se je f. glasil *su̯ek'urH-*, kar je po metatezi (tipa **k[u̯]etur-* > **k[u̯]etru-*) dalo potrjeno **su̯ekrúH-* O akcentu Snoj, SR

XLII, 498 ss. Glej tudi *svǫ́j, séstra, svât, svâst, svák.* M. S.

sveníti, *svánem* in *svẹ́nem* (v. pf.) »vziti (o soncu), pojaviti se« (Caf).

Prim. csl. *svьnǫti* »mane surgere, illuscere«, sbh. *svànuti, svȁnēm* poleg *sàvnuti, sȁvnēm* in *sàmnuti, sȁmnēm*, hrv. kajk. *svenuti, -nem* »vziti, zdaniti se«, mak. dial. *osъmné(e)*, aor. *osъmná* »zdaniti se« poleg *sъmné(e)*, aor. *sъmná* »zmračiti se« (Gevgelija; M. Mitkov, ustno), blg. *sъ́mne (se), sъ̀mvam (se)* »(z)daniti se«, r. csl. *svьnǫti, svьnetъ* »zdaniti se«. V drugih slov. jezikih je nazalni prez. tvorjen po iter. **svitati*, npr. č. *svitnouti*, dl. *switnuś* (tudi sln. *svítniti, -nem*) ali kavz. **světīti*, npr. mak. *svetne*, ukr. *svitnúty*. Psl. **svьnǫ̃ti *svь̀nešь* je inkoh. k nepotrjenemu **svěsti* ali **svisti*, iz česar je med drugim izveden adj. **světlъ*, iter. **svьtě̃ti* »sijati«, **svitãti* »isto«, iter. (eventualno kavz.) **světī̃ti* »delati svetlo«. Prim. infigirani prez. lit. *šviñta* »zdani se« (inf. *švìsti*) k *šviẽsti, šviečiù* »osvetliti, sijati«, kavz. *švaitýti* »svetiti«, iter. *švytě́ti, -čiù* »bliščati se, sijati, lesketati se«. Dalje glej *svetíti, svetẹ̑l, svítati se, svẹ̑t I, svẹ́ča.* M. S.

svẹ́pati (se), *svẹ́pam (se)* in *svẹ́pljem (se)* (v. impf.) »majati (se)«; k temu *svepẹ̑t* (m.), *-ẹ́ta* »lesketanje«, *svepetáti, -âm, -ẹ́čem* (impf.) »majavo se premikati, lesketati se«, *svepljívost* (f.) »obotavljanje, negotovost«, adj. *svẹ́pav*, f. *-a* »majav«.

Pomensko enako je csl. *svepetati, svepeštǫ* »movere«, *svepiti sę, -ajǫ sę* »agitari«, str. *svepatisja* »majati se« poleg *svěpatisja* »isto«, *svepetati* »trepetati« (Sreznevskij, Mat. III, 270). Psl. **svepati* (→ **svepetãti, *-tãješь, *-èt'ešь*) in **svěpati* (str. in sln. *svẹ́pati (se)*); fonetično razmerje med glagoloma je razložljivo iz prvotnega razmerja **svep-ti* : **svěpati*, tj. tematskega glagola z osnovnim vokalizmom in k temu tvorjenega slov. iter. po vzorcu **tek-ti* »currere« : **těkati*. Izhodno **svep-ti* je verjetno osnovna prevojna stopnja k psl. **sъpǫ* → iter. **sỹpati* »metati, polniti«; v isti prevojni stopnji je sorodno sti. *svapū́* (f.) »metla« (prim. slov. **metъlã* k **mestī̃, *metèšь* »vreči, metati«), v ničti pa lit. *sùpti, supù, supaũ* »zibati, gugati«, lat. *supō, -āre* »vreči« (Fraenkel, 943; Pokorny, 1049). Morda spada sem tudi **svepetъ* (m.) »panj« < nomen actionis »guganje«, če je tvorba prvotno označevala viseče panje, prim. str. *svepetъ* »gozdni panj, viseči panj; divji med«, p. zastarelo *świepiet* »panj gozdnih čebel«, *świepiot* »isto« (Karłowicz, SJP VI, 779) poleg csl. *svepetъ* »mel silvestris« (tako Potebnja, RFV IV, 194; Brückner, 536). Drugače o tem Miklošič, 330, ki **svepetъ* »panj« ločuje od **svepetъ* »guganje, migetanje«, in Machek,[2] 594; isti, LF LV, 150, ki tako kot č. *svapato* »čebelji koš« (< ide. stopnja **su̯ōp-*) povezuje s **sъ̃tъ* »sat« in primerja z nvn. *Wabe* ter sklepa na paleoevropski izvor (drugače o germ. gradivu Kluge[17], 829). Dvomljivo Mikkola, IF XXIII, 126, ki **svepetъ* »panj« veže z lat. *sapa* »mošt, mlado vino«, stnord. *safi* (n.) »sok« in sorodnim (Vasmer II, 588 s.; Walde-Hofmann II, 475 s.). Glej tudi *sât.* M. F.

svẹ̑st (f.), g. *svestî* »conscientia«, danes navadno le *v svesti si biti* »zavedati se« (že v 16. st. pri Trubarju), tudi *zvẹ̑st* (f.), g. *zvestî* »isto«; adj. *svẹ̑st*, f. *svẹ́sta* »zavedajoč se« in »fidelis«, v slednjem pomenu navadno *zvẹ̑st*, f. *zvẹ́sta* »isto«, *svẹ́sten, zvẹ́sten, -tna* »isto«, v. *svestíti se, -ím se* (impf.) »zavedati se«, *o-ne-s. se* (pf.) »animo defici«; v 16. st. *ſveſtu* »fideliter« (Megiser), v 18. st. *ſveſt* »fidus, fidelis« (Pohlin).

Prim. stcsl. *sъvěstь* »conscientia« (adj. csl. *sъvěstъ* poleg *věstъ* »notus«), sbh. *svȉjest* »conscientia, scientia« in *sávjest* »vest«, blg. *svjást*, d. obl. *svesttá* »zavest«, *sъ́vest*, d. obl. *sъvesttá* »vest«, r. *sóvestь* (f.), *-i*, ukr. *sóvistь* (f.), *-i* »isto«. Prvotno **sъ̃věstь* je abstr. iz ptc. pret. pas. **sъvěstъ* k **vě̃děti, *věd-mь, *vědě* »vedeti«. Prvotni pomen abstr. je **»zavedanje«*. K uporabi pref. **sъ-* prim. lat. *con-scīre* »zavedati se« ob *scīre* »vedeti«. Sln. pomen *fidelis* se je najverjetneje razvil iz **»zaveden, zavedajoč se; vesten, z vestjo«*. Iz ptc. prez. pas. **sъ-vědomъ* »zavedajoč se« je tvorjeno npr. slš. *svedomie* »vest, zavest«. Dalje glej *vẹ̑st, vẹ́deti.* M. S.

svẹ̑t I (m.), g. *svetâ* »mundus, orbis«, dial. tudi »svit, prima lux«, kor. obir. še »čas, način« (Karničar, Obir, 239); adj. *posvẹ́ten, -tna* poleg *posvetȅn, -tnȁ* in *posvẹ́ten, -tna* »weltlich, irdisch«, *svẹ̑tski* »isto«, *svetọ́ven, -vna* »Welt-«, subst. *svetnják* (m.), *posvetnják* (m.), *posvẹ̑tnež* (m.), *svetovljȃn* (m.), *-ána* »kozmopolit«, *svečȃn* (m.), *-ána* »zemljan« idr. Verjetno sodi sem tudi cgn. *Svet*, prim. hrv. cgn. *Svjet, Svit*; tpn. *Sveče*, n. *Swetschach* (kor.), *Svečane, Svetina*, dial. *'Sviẹ̀:tje* (Celje). V Briž. spom. *zuet, zvuet, zuuet*, lok. *na zem zuete* »in hoc mundo« (I, 25), v 16. st. *ſvet, ſuet* »mundus, orbis« (Megiser), v 17. st. *zuet* »mondo« (Alasia), v 18. st. *svẹjt, -â* »mundus, orbis« (Pohlin), *sviet, sveit, svet* »Welt« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *světъ* »lux, aurora« in »mundus«, sbh. *svȉjet* »svet, ljudje, človeštvo«, mak. *svet* »isto, življenjska doba«, blg. *svjat*, d. obl. *svetъ́t*, r. *svét, -a*, lok. *-e* »svetloba, svet«, str. *světъ*, lok. *světé*, ukr. *svít, -u*, br. *svét, -u* »isto«, p. *świat, -a* »vesolje, svet, ljudje«, č. *svět, -a*, slš. *svet, -a* »isto«, gl., dl. *swět* »svet«. Psl. **svě̃tъ* »svetloba« > »svet« je najverjetneje nomen actionis tipa gr. φόρος iz glagolskega debla **k'u̯ei̯-t-*, ki je izpričano v lit. *šviẽsti, šviečiù* »svetiti, osvetliti« in katerega iter. je psl. **světī̃ti*. Alternativna razlaga je domnevanje substantivizacije adj. **k'u̯oi̯tó-*, iz česar se je utegnilo razviti sti. *śvetá-* »bel, svetel«, av. *spaēta-* »bel, svetel« (če iz **k'u̯oi̯tó-)*. Dalje je sorodno got. *ƕeits*, stvn. *(h)wīz* »bel«, lit. *šviesà* »svetloba, luč« (Miklošič, 332; Trautmann, BSW, 311; Vasmer II, 591; Pokorny, 629). K pomenskemu prehodu »svetloba« > »svet« prim. sti. *loká-* »svet« iz baze **leu̯k-* »svetiti se«. Rum. *lúme* »svet« (< lat. *lūmen*) je kalk po slov. jezikih (Tiktin, Wb., 929). K ostalim pomenskim prehodom prim. blg. *chóra* »ljudje« : csl. *chora* »regio« < gr. χώρα »dežela«; n. *Welt*, agl. *world* »svet« < pragerm. **wira-aldō* »življenjska doba človeka«. Glej tudi *svetíti, posvẹ́titi, svetẹ̑l, svẹ́ča, svítati se* in *sveníti* pa tudi *cvẹ́sti* in *cvẹ̑t*, kjer gre domnevno za kentumske reflekse istih ide. praoblik. M. S.

svẹ̀t II (m.), g. *svẹ́ta* »consilium, senatus«; dodatno prefigirano še *nasvẹ̀t* (m.), *-ẹ́ta* »consilium«, *posvẹ̀t* (m.), *-ẹ́ta* »senatus«; adj. *svẹ́ten, -tna*, navadno le v d. obl. *svẹ̑tni*, npr. *svẹ̑tni zbȍr* »Ratsversammlung«, s. *svẹ̑tnik* »svetovalec«, v. *svetováti, -ûjem* (impf.) »suadere«, *nasvẹ́tovati, -ujem* (pf.), *nasvetováti, -ûjem* (pf.), *nasvetávati, -am* (impf., pf.) »isto«, *posvẹ́tovati, -ujem* (pf.) »isto« (gor.), knjiž. *p. se* (impf., pf.) »con-

siliari«, gor. *posvetávati se* »isto«; v 16. st. *ſuet* »conſilium«, *ſa ſuiet proſſiti, ſuejta uprashati* »conſulo«, *ſvit* »senatus«, *poſveitovati* »delibero«, *ſvetnik* »consiliarius« (Megiser), v 18. st. *ſvit, ſvétovanîe* »consilium«, *ſvétovati* »consiliare« (Kastelec-Vorenc), *poſvjetûjem ſe* »consulere« (Pohlin), *ſvit, ſvituvanje* »Rath«, *zeſarſki ſvitnik* »kaiserlicher Rath«, *ſvituvati* »rathen« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *sъvětъ* »consilium, pactum«, *sъvětovati* »deliberare«, sbh. *sàvjet* »nasvet, zbor«, tudi *svjȇt* »nasvet«, čak. *svȉt* »isto«, mak. *sovet* »nasvet, zbor«, blg. *sъvét*, r. *sovét* »isto« (< csl.), str. *sъvětъ, světъ, sovětъ* »nasvet, posvetovanje, sporazum«. Jslov. **sъvě̋tъ* »nasvet, posvetovanje« je nomen actionis glagola **sъvě̋titi*, **sъvěsti* »govoriti s kom« (prim. sln. *obȇt* (m.), *-éta* iz **obъ-větiti*) k psl. **vě̋titi* »govoriti«, izpričanem v slš. *vetit'* »isto«, stč. aor. *věčě* »rekel je« in posredno v iter. **vě̋t'ati*, npr. stcsl. *věštati* »loqui« = stprus. *waitiāt* »govoriti«. V isto besedno družino sodi še lit. dial. *vaiténti, vaiteniù* »soditi, določati, urejati«, av. *vaēϑ-* »sodno določiti«, *vaēϑā* »sodna odločitev« (Trautmann, BSW, 339; Vasmer II, 686, I, 193, 195; Fraenkel, 1184 s.). Psl. **vě̋titi* je najverjetneje iter. ide. baze **au̯-ei̯-t-*, ki jo lahko domnevamo še v toh. A *watk-, wätk-*, B *wätk-, yātk-, yaitk-* »odločiti (se)« (drugače van Windekens, Le Tokh. I, 567) in z zvenečim determinativom še v gr. ἀ(F)είδω »peti« (Pokorny, 77, brez slov. gradiva; drugače o gr. Wackernagel, KZ XXIX, 151 s.). Glej tudi *odvȇtnik* in *vẹ́ča*. M. S.

svȇt III (adj.), f. *svẹ́ta* »sanctus, divinus, sacer«, izv. *svetník* (m.), *-a*, dial. *svẹ́tec* (m.), *-tca, svetẹ̑j* (m.), *-a*, star. tudi *svetík* (m.), *-a* in *svečeník* »der Heilige«; f. *svetníca*, dial. *svetínja*, star. tudi *svetíca* »die Heilige«; *svẹ́tek, svétek* (m.), *-tka, svẹ̑tnik* (m.), *-a* (vipav.) »praznik«, adj. *svẹ́tečen, -čna* »prazničen«, *svetẹ́šnji, -nja, svetẹ́nji* »isto«; po sbh. je tvorjeno *svečán, -a* »slavnosten«, abstr. *svetộst* (f.), *-i, svetína* »sanctitas«; *svetínja, svetínjica* »relikvija, numisma, medaljon«, *svetíšče* (n.), *svetinjíšče* (n.) »tempelj, cerkev«; v. *svetíti, -ím* (impf.) »praznovati« in »sanctificare«, *po-s.* (pf.), sekundarni impf. *po-svẹ́čati, -am*, iter. *posvečeváti, -ȗjem* (impf.) »sanctificare, dedicare« (izv. *posvẹtílo, posvȇta* »dedicatio«, *(po)svetîtev* (f.), *-tve* »isto, consecratio«), *svetkováti, -ȗjem* (impf.) »praznovati«, *svetníčiti se, -ȋčim se* (impf.) »frömmeln«, številna kompoz., npr. *sveto-hlînec* (m.), *-nca* »der Scheinheilige«, v. *svetohlíniti, -im* »frömmeln«; pogosto v tpn. tipa *Sveti Jakob, Sveti Križ*; cgn. *Svetina, Svatina*, prim. l. 1312 pom. tpn. *Suante*, hdrn. *Zwantheviz*, atpn. *Zwanto-borus* ipd. (o tem Trautmann, ZSlPh XX, 6); v Brіž. spom. *zuueti, zueti*, dat. m. *zuetemu*, f. *zuetei* »sanctus«, v 16. st. *ſvet* »consecratus, sacer«, *ſvetek, ſvetezhni dien* »feriae, feſtum« (Megiser), v 18. st. *svẹt* »sanctus« (Pohlin), *ſvet* »heilig« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *svętъ* »sanctus, divinus«, sbh. *svêt, svéta, svéto*, d. obl. *svêtī*, čak. *svẹ̑t, svẹ̄tȁ, svẹ̑to*, d. obl. *svẹ̑ti*, mak. *svet*, blg. *svét, svetá, -ó*, d. obl. *-í*, r. *svját, svjatá, svjáto*, d. obl. *svjatój*, ukr. *svjatýj*, br. *svjatý*, p. *święty*, č. *svatý*, slš. *svätý*, gl. *swjaty*, dl. *swěty* »isto«. Iz slov. jezikov je madž. *szent*, rum. *sfînt* in lot. *svęts* »isto«. Psl. **svę̋tъ*, **svętã*, **svętõ*, d. obl. **svę̋tъjь* (štok., blg.) ali **svę̂tъ*, **svętã*, **svę̂to*, d. obl. **svętъ̀jь* je identično z lit. *šveñtas*, stprus. *swenta-* (v tpn., npr. *swentomest*, danes *Heiligenbeil*; sicer le *swints* »svet«), av. *spənta-*, komp. *span-yah-* »svet« < ide. **k'u̯en-tó-* : **k'un-ó-* v stl. *śuná-* (n.) »uspeh, blagoslov, sreča«, adv. *śunám* »srečno, uspešno«, het. *kunna-* »desni«, vse iz ide. korena **k'u̯en-* »praznovati, slaviti«, prim. lot. *svinêt* »isto«, av. abstr. *spə̆nah-* (n.) »svetost« in morda got. *hunsl* (n.) »(krvavo) žrtvovanjne«, ags. *hūsl* »oltar«, če iz **k'un-slo-* ali **k'unt-tlo-* (Miklošič, 329 s.; Trautmann, BSW, 311; Vasmer II, 597; Fraenkel, 1041 s.; Pokorny, 630; Feist, Wb., 277). Glej tudi *svînsveti, presnẹ̑t*. M. S.

svẹ̑t IV (m.), g. *-a* »kmečko posestvo (brez gozda), obdelovalna zemlja«, starejše tudi *ſemla* »Grund, fundus« (Pohlin).

Gotovo isto ide. **k'u̯oi̯to-s* kakor *svẹ̑t* (m.) »mundus«. Pomenski razvoj je bolj verjeten od *svẹ́titi, -im* »leuchten« preko *svetlína* »jasa«, prim. tudi dl. *swětlina* »isto«; v 18. st. *ſvietlina* »lumen« (Gutsmann). V tpn. *Sveča*, l. 1440 *Swetzdorf*, na Koroškem *Sveče*, l. 1168 *Zwahach*, l. 1289 *Zwenica*. Drugače Kranzmayer, ONBK II, 218, ki izvaja iz **svętъ*. Glej tudi *Luče* in *svẹ̑t I*.

svetȅl (adj.), f. *-tlȃ* »splendidus, lucidus« danes navadno *svétel, -tla, svetȃl, -tlȁ*, star. *svitȃl, -tla*; komp. *svetlẹ̑jši*; v kompoz. *svetlo-* »hell-«, npr. *svetlordȅč, -ẹ́ča* »hellrot«, *svetlolȁs, -lása* »hellhaarig«; *presvétel, presvítel, -tla* »durchlauchtigst«, *osvétel, -tla* »precej svetel«; izv. *svetlóba, svetlộst* (f.) g. *-i, svetlína, (o)svetljâva*, pkm. tudi *svètloča* »lumen, lux«, *svetlína* tudi »jasa« (= dl. *swětlina* »isto«), *svẹtlíca, svetlíka* »nekaj svetlečega, svetlega«, npr. »kresnica; Arnica montana; vrsta svetlih jabolk, hrušk«, *svetlȋn* »briljant, pyropforus«; denom. *svetlíti, -ím* (impf.) »delati svetlo, sijoče; polirati«, *svetlíti se* (impf.) »postajati svetel, daniti se«, pf. *o-, raz-s.*; *svetlẹ́ti, -ím* (impf.) »svetiti se, blesteti«, dem. *svetlíkati se* (impf.), *svetlȋnčati* (impf.) »iskriti se«, *svetlȋnčkati* (impf.) »lesketati se«, adj. *svetlíkast, -a, svetlíčast, -a* »lesketajoč«. V 16. st. *ſuetlu* »lucidus«, *ſvitloba, ſvetloſt, ſuitloſt* »lumen, lux, splendor« (Megiser), v 18. st. *ſvietel* »hell« (Gutsmann), *ſvitál* »lucidus, luminosus, splendidus«, *ſvitlúſt* »lumen«, *ſe ſvitly* »lucescit«. Prim. še tpn. *Svetlik, Svetlika, Svetle, Svetli Dol, Svetje*, l. 1330 *Zwetlach* (M. Kos, Gradivo HTS, 599), cgn. *Svetlič, Svetlik* (= p. *Swytlik*), *Svetlin* ipd.

Prim. stcsl. *světlъ* poleg *světьlъ* »splendidus, lucidus«, sbh. *svijètao, -tla, -o*, d. obl. *svȉjetlī*, tudi *svȉjetao*, f. *svijètla*, čak. *svȋtal, svītlȁ, svȋtlo*, d. obl. *svȋtli*, mak. *svetol, -tla*, blg. *svétъl, -tla*, r. *svétlyj, svétel, svetlá, svétlo*, ukr. *svítlyj*, br. *svétly*, p. *świat̄ły*, č. *světlý*, slš. *svetlý*, gl., dl. *swětły* »isto«. Psl. **svě̋tlъ*, f. **světlã* je najverjetneje ptc. pret. akt. neizpričanega tematskega glagola **svěsti* ali **svisti* (prim. lit. *šviẽsti* »svetiti«, in psl. dubleti **cvěstī* poleg **cvistī*), od koder je izveden kavz. ali iter. **svě̋tīti* in nomen agentis **svě̋tъ* »svetloba«. Rekonstrukcija **svě̋tlъ* (in ne **světьlъ* - tako Vondrák, VGr. I, 575; Vasmer II, 591, idr.) se zdi upravičena zaradi besedotvornih paralel **tèplъ*, **tòplъ*, **trǫchlъ*, **nâglъ*, **(o)krǫglъ*, sln. *ostrẹ́kel, ráhel* ipd., manj prepričljivo jo potrjuje tudi p. *świat̄ły*. Psl. **-t-* pred **-l-* se je ohranil pod vplivom besedne družine. V primeru upravičenosti rekonstrukcije **svistī*

je preglašena stopnja razložljiva z vplivom iter. **svě-tîti*, prim. tako psl. **tòplъ* po **topîti*. Dalje glej *svetíti, svȇt I, sveníti, svẹ́ča*, pa tudi *svínec, smetlíka*. M. S.

svetíti, *svétim* (v. impf.), tudi *svẹ́titi, -im* »lucere, splendere«, *s. se* »glänzen«, pf. *po-, ob-, raz-, za-s.*; pkm. *svéjtiti, -in* (Novak, Slovar, 104), kor. rož. *svîtə-tə, -əm* (Šašel, RNB, 115); *svẹ́tati*, 3. sg. *svẹ̑ta* (impf.) »svitati se«; izv. *svetîlnica, svetníca, svetîl(j)ka* (f.), *svetílo, svetílce* (n.) »luč, laterna«, *svetîlec* (m.), *-lca, -lka* »der, die Leuchtende«; *svetîlnik* (m.) »Leuchter«; v 16. st. *ſueititi, ſuetiti* »eniteo, luceo«, *ſe ſvetiti, ſe ſvejtiti* »emico, ſplendeo« (Megiser), v 18. st. *(ſe) ſveititi* »lucere« (Kastelec-Vorenc), *svejtiti, svẹjtem* »lucere, fulgere« (Pohlin), *ſvietim* »leuchte« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *světiti, -štǫ* »lucere, splendere, illuminare«, sbh. *svijètiti, svȉjetīm* in *svijètīm*, mak. *sveti*, blg. *svétja*, aor. *svetích*, r. *svetítь, svétišь*, ukr. *svitýty, svítyš*, br. *svjacícь, svéciš*, p. *świecić, -cę*, č. *svítiti, -ím*, slš. *svietit', -im*, gl. *swěćić, -im*, dl. *swěśiś, -im* »isto«. Psl. **světîti*, **světišь* je sorodno z lit. *švaitýti, švaitaũ, švaičiaũ* »osvetljevati, svetiti« in predstavlja iter. ali kavz. k v slov. neizpričanemu tematskemu **svěsti*, **svisti* = lit. *šviẽsti* »svetiti« iz ide. baze **k'u̯ei̯-t-* »svetiti se; svetel, bel« (Miklošič, 332; Fraenkel, 1038, 1043; Pokorny, 629; Schuster-Šewc, HEWb., 1385). Dalje glej *svȇt I, svítati se, sveníti, svetȇl, posvẹ́titi*. M. S.

svẹ̑ž I (adj.), f. *svẹ́ža* »recens«, abstr. *svežǭst* (f.), *-i, svežína* »Frische«, denom. *osvẹ́žiti, -im* in *osvežíti, -ím* (pf.) »auffrischen« (Cigale, Janežič, knjiž.). V star. jeziku neznano, namesto tega le *fríšen* in *fríšek*.

Prevzeto iz sev. slov. jezikov, prim. r. csl. *svěžь* »recens«, r. *svéžyj, svéž, svežá, svežó* in *svéže*, ukr. *svížyj*, br. *svéžy*, p. *świeży*, č. *svěží*, slš. *svieži* »isto, čvrst, presen«, dl. dial. *swjeży luft* »svež zrak«. Iz sev. slov. jezikov je še sbh. *svjȅž, -a*, mak. *svež*, blg. *svéž*, lit. *šviẽžias, sviẽžas*, lot. dial. *sviežs* »zelen, svež«. Psl. **svěžь*, f. **svěžā̆*. Dalje negotovo. Najbližje je lot. *svaigs* »svež« in vzh. lit. *sviegas* »isto« (Zubatý, BB XVII, 325; Trautmann, BSW, 294), česar v star. lot. in v lit. dial. – razen ene potrditve – ni zaslediti. Zato Fraenkel, 1044, 954 in KZ LXIX, 76, domneva, da sta balt. adj. adaptirana in prevzeta iz slov. Mikkola, IF XXIII, 126, pritegne še got. *swikns* »čist, nedolžen« in stnord. *sykn* »nedolžen« < pragerm. **swikna-* (dvomi Feist, Wb., 467). Še manj verjetna je primerjava z ir. *féig* »oster« (Zupitza, BB XXV, 104), alb. *vogël (i)* »majhen« (G. Meyer, 477), kar Bugge, BB XVIII, 173, primerja z norv. *våk* »otrok«, ali lit. *sveĩ-kas* »zdrav« (Vasmer II, 587) iz **su-* »dober« + **ei̯-* »iti« (Fraenkel, 950). Možno je izhajati iz **su̯oigh-i̯o-* »upogljiv, ne posušen« > »svež« in primerjati stnord. *svèigr* »upogljiv, upogljiva veja«, *svèigja* »upogibati, vrteti«, šved. dial. *svēga* »upogibati, kriviti se«, lot. *svaîgslîgs* »nestanoviten«, *svaígstis* »veternjak«, lit. *svaĩgti* »opotekati se, onesvestiti se«, kar sicer primerjajo z r. dial. *svigátь* »potikati se, hiteti, teči« (podobno Iljinskij, RFV LXXVI, 244) in č. *svižný* »uren, gibčen« (Machek[2], 597), glej *švígati*. M. S.

svẹ̑ž II (m.), *-a* »vprega dveh volov« (rož.; Šašel, RNB, 115), obir. *swéə:ž* (f.), *-i* »par volov«, *swèə:ž* (m.), *-a* »isto« (Karničar, Obir, 240). V 19. st. pri Jarniku, Versuch, 43, le f.: *ſvesh* »Fuhrgespann, Bespannung; Zug, Zugvieh«, *néma ſvèshi* »er hat kein Zugvieh«, kar isti, l. c., izvaja iz **vesti*, **vezǫ* »vehere«, vendar se zdi bolje izhajati iz **sъ-vęz'ь* (m., f.), deverbativa k v. **sъ-vęzati* s prez. **sъ-vęz'ešь* »colligare«. Glej tudi *svẹ́ženj* in *vẹ́zati*. M. F.

svẹ́ženj (m.), g. *-žnja* »fascis«, črnovr. *swiə̂žń, -nę* »isto« (Tominec, 211). Prim. sbh. *svȇžanj, -žnja* »sveženj«, hrv. gradišč. *svęžanj, -žnja* »Bündel« (Bencsics, Wb. I, 133). Vse iz slov. deverbativa **sъ-vęz-n'ь* k **sъ-vęzati* »ligare«. Glej tudi *svẹ̑ž II* in *vẹ́zati*. M. F.

svíba (f.) »Cornus sanguinea« (jvzh. štaj.; Murko, Caf), *svíbovec, svíbovina, svíbovje, svíben* (m.), *-bna* »isto«, slednje pri Valjavcu tudi »mesec maj«; zah. (po disimilaciji tipa *svobóda* → *slobóda*) *slíba* »Cornus s.« (Vrtovec), *slíbovina* (Caf; Erjavec navaja za Branik); semkaj morda bkr. *síbraka* »dračje«, tvorjeno kakor *šípraka, šópraka* »isto«, kajk. kol. *šiprâčje* »isto« iz *šip*, glej *šîpek*, podobno sln. *derák, drâka* »Paliurus aculatus«, *drâč* »trnje«, kol. *drâčje* k *drẹ́ti* (o *šipráka* drugače Kurkina, DS, 193).

Prim. csl. *svibьnъ* »iunius, maius« (ker takrat sviba cveti), hrv. *svîba* »Cornus s.« (*svîbanj* »maj«), sb. *sȉba* »isto«, jsb. *sìbara* »iz svibinih vej spletena hiša«, r. dial. *svidína*, ukr. *svydýna, svýd, -u*, dial. tudi *svy-dva, svyb, švedyna* (navaja Makowiecki, SBLM, 110), br. *svidzína*, p. *świdwa, świdba*, dial. *siba, sibina*, č. *svída, svíd*, slš. *svíb*, gl., dl. *swid* »Cornus s.«. Psl. najverjetneje **svīda*, **svīdy* in **svidī(na)*. Sorodno je stprus. *sidis* »isto« (Burda, KZ VI, 399; Trautmann, BSW, 296). Slov. variante z *-b-* navadno razlagajo preko **svidba* < **svidva* iz prenarejenega *-y/-ъv-*debla **svidy*, razvidnega zlasti iz p. (Vasmer II, 692). Zaradi rdeče barve mladih vej Brückner, 535, povezuje z lit. *svidùs* »svetleč, svetel«, *svidė́ti, svidù* »svetiti se«, *svìsti, svindù*, vzhlit. *svysti, svystu* »zasijati«, lot. *svîst, svîstu, svîdu* »zdaniti se«, v p. st. *sviestiês* »isto«, ags. *sweotol* »jasen, očiten«, lat. *sīdus* (n.) *-eris* »ozvezdje«, kar sprejmeta Vasmer, l. c., in Skok III, 371 s. Ide. koren je **su̯ei̯d-* »svetiti se« (Pokorny, 1042, brez slov. gradiva). Zaradi stprus. zapisa, ki ne dopušča izvajanja iz diftonga, bi bilo treba domnevati izhodiščno **su̯īdi-*, **su̯īdā*, **su̯īdī*, vsaj v slov. z vrdhijem, morda s prvotnim pomenom *»kateri pripada rdeča barva«. Vendar bi bila podobna besedotvorna analiza mogoča tudi ob izhajanju iz korena **k'u̯ei̯-d-* »svetel, bel« (stnord. *hvítr*, stvn. *(h)wîz*, got. *ƕeits* »bel«), iz katerega je v *o*-jevski stopnji po barvi poimenovano got. **hvaiteis* (izpričan je le g. sg. *ƕaiteis*; Feist, Wb., 280), stnord. *hweiti*, ags. *hwǣte*, stvn. *(h)weizzi*, n. *Weizen* »pšenica«, pa tudi psl. **květъ* »cvet, barva«. Sviba, ki se sicer v več jezikih imenuje po rdeči barvi mladih vej, ima namreč bele cvetove. Drugače Machek, JR, 171, ki primerja n. dial. *Wein-* v fit. *Weinholz, Weinwīda* in domneva paleoevropski izvor. M. S.

svȋla (f.) »serica« (akc. glej Tesnière, RÉS IX, 104, in van Wijk, ZSlPh XVI, 268), k temu adj. *svilȇn, svîlen, svîlnat, svîlast*, dalje *svilárstvo, svilenína, sviloprȇjka* ali *svilod* (o tem Koštiál, ČJKZ IV, 120, in Debeljak, SR V–VII, 173), cgn. *Sviligoj, Sfiligoj* itd. Poleg tega tudi *svílo* (n.), *svîlek* (m.), *svîlje* (n.) »žica«. Izpričano v nar. pesmih.

Sbh. *svíla* (Vuk), adj. *svȉlan*, *svȉlen*, mak. *svila*, blg. *svíla*, csl. *svila* »sericum«. Jslov. beseda; primarno gotovo **sъvila* k **sъviti* »zviti«. Glej Miklošič, 331; Vasmer II, 592; dvomi Mladenov, 572, ki misli, da je to samo ljudskoetimološka naslonitev kulturne besede, prim. agl. *silk*, iz kitaj. *sei* »serica«.

svínec (m.), g. *-nca* »plumbum«, dial. *cvínc* (Kras; Ramovš, Hgr. II, 292), izv. *svînčnik* (m.), *-a* »Bleistift«, *svînčnica* »Bleilot«, pri Vodniku »Senkgarn der Fischer, Bleireif am Fischernetze«; *svinčénka* »Bleikugel«, *svinčénec* (m.), *-nca* »svinčeva ruda« idr.; adj. *svínčev, -a, svinčȩ̑n, -a, svínčen, -čna, svínčnat, -a, svínčnast, -a*; v. *svínčiti, svînčim* (impf.) »bleien«; v 16. st. *svinez, ſviniz* »plumbum«, *ſvinzhena kugla* »glans plumbea« (Megiser), v 17. st. *ſuinez* »piombo« (Alasia), v 18. st. *ſvinez* »plumbum«, *ſvinzhèn* »plumbeus, plumbarius« (Kastelec-Vorenc), *ſvinz* »plumbum«, *ſvinzhȩn* »plumbeus« (Pohlin), *ſvinz* »Bley«, *ſvinzhen*, n. *ſvinzhnu* »bleyern«. (Gutsmann).

Prim. r. csl. *svinьcь* »plumbum«, r. *svinéc, -ncá*, ukr. *svynécь, -ncjá* in *-ncjú*, br. *svinéc, -ncú* »isto«. Psl. **svinь̏cь*, g. **-ьcà* in sorodno lit. *švìnas* (2. a. p.) »svinec, kositer«, lot. *svins* (Miklošič, 331; Persson, Beitr., 745; Būga II, 259; Vasmer II, 592) kaže na ide. **k'u̯ei̯-no-* : **k'u̯i-nó-*. Dalje nejasno, morda izvedeno iz **k'u̯ei̯-* »svetiti«. Že zaradi psl. p. st. je treba zavrniti izvajanje lit. *švìnas* iz **ku̯ə̯no-* in primerjavo z gr. κύανος »temnomodro jeklo, lazurec, temnomodra barva« (tako Persson, l. c.), kar je domnevno izposojeno iz anatol. jezikov, prim. het. [NA4]*kuu̯anna(n)-*, *kunna(n)-* »baker, okrasni kamen« (Goetze pri Friedrichu, HW, 122; Frisk II, 37). Nedokazljivo je domnevanje nekdanjega heteroklitičnega debla v psl. **svinь̏cь* in bližnje sorodnosti s sti. *śvitrá-* »bel« (tako Petersson, Het., 28) ali izvajanje iz balto-slov. **śvini̯a-* z nedokazljivo *i*-jevsko epentezo v psl. (tako Loewenthal, WuS IX, 182). M. S.

svínja (f.) »porca«, *svinȩ̑* (n.), *-éta*, dial. *svinȩ̑*, g. *svinȩ̑ta* (Valjavec, Rad LVII, 75; CXXXII, 198) »prase«, *svínjče* (n.), *-ta* »isto«; *svînjka* poleg »porca« tudi »lesena žoga pri otroški igri *svinjko biti = svinjko uganjati = svînjkati*« (n. *Sau(chen)spiel, die Sau treiben*, lit. *kiaũlę mùšti, kiaũlę (į dvãrą) varýti*, kašub. *svînka*, p. *świnka*, hrv. dial. *svînjkati se* (Banija) poleg *čulati se* (Bačka), r. dial. *svínka* »lesena žoga pri igri "gorodki"« (Bezlaj, Radovi, 86)); izv. *svinjár* (m.), *-ja* »svinjski pastir«, kol. *svinjâd* (f), g. *-i*; *svinína*, (z analognim *nj*) *svinjína* »svinjsko meso, svinjska krma«, *svinjarîja* (po istopomenskem n. *Schweinerei*), v. *svinjáti, -âm* (impf.) »sauen, sudeln«, adj. *svînjski* »Schwein-«; hdrn., orn. *Svinjak*, tpn. *Svinje*, 1260 *Sweinz* (Miklošič, ONappel., 243), vendar tpn. *Svinje* pri Šmarjeti (1291 *Eulbach*) < **sovin-jane*, kar je bilo ime prebivalcev k tpn. **sovina vьsь* (Bezlaj, SVI II, 236); v 16. st. *ſvinia, ſvinina, ſviniar, ſuinski* (Megiser), v 18. st. *ſvinîa* »porca, biseta« (Kastelec-Vorenc), *svina* »sus, porca« (Pohlin), *ſvina, ſvinja, ſvine, -eta* »Sau« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *svinija* »porca«, sbh. *svínja*, akz. *-u*, redkeje *svînju*, čak. *svīńȁ*, akz. *svîńu* (Vrgada), mak. *svinja*, blg. *svinjá*, r. *svinьjá*, akz. *-ú* (tudi str. akz. *svinьjù*), ukr. *svinjá*, br. *svinnjá*, p. *świnia*, č. *svině*, slš. *sviňa*, gl., dl. *swinja*. Psl. najverjetneje **svinь̏*, g. **svinь̏jȩ/ě* > **svînьjȩ/ě* → (polarizacija) **svinьjȩ̑/ě*. Gre za tvorbo tipa sti. *vr̥kī́ḥ* iz psl. **svînъ* > r. dial. *svín* (m.), *-a* »prasec« (kot psovka), kar je substantivizirani adj. **svînъ*, stcsl. *svinъ*, r. *svinój*, ukr. *svynýj* »svinjski« < ide. **suH-iH-nó-*, lot. *svīns* »umazan«, lat. *suīnus*, substantivizirano še v ags., stvn. *swîn*, got. *swein* (n.) »prašič, svinja« (Kluge[17], 691, Walde-Hofmann II, 636). Prim. tudi stprus. *swintian* »prašič«. Psl. **svînȩ*, g. **svinȩ̑te* (poleg sln. gradiva, ki izkazuje delno posplošitev nom. in akz., delno stranskih sklonov, prim. še blg. dial. *svínȩ*, pl. *svínȩta* (Rodopi), gl. *swinjo*, g. *swinjeća*), govori v prid domnevi o obstoju psl. **svînъ* v enakem pomenu kot germ. **swīna-*, n. *Schwein*. Ide. **suH-iH-nó-* je adj. iz korenskega samostalnika **súH-s* (morda **séu̯H-s*), g. **suH-ólés* »prašič, svinja«, domnevno iz **seu̯H-* »roditi, povreči« (Uhlenbeck, Ai. Wb., 339, Szemerényi, Syncope, 330), prim. av. *hū* (g. sg.), lat. *sūs*, g. *suis* (f., m.), umbr. *sif* »sues«, *sim* »suem«, gr. ὗς, g. ὑός (m., f.), alb. *thi*, ags., stvn. *sû*, stnord. *sȳr* »svinja«, toh. B *suwo* »prašič, svinja«, dem. v lot. *suvȩ̄ns, sivȩ̄ns* »prašiček«, s sufiksom *-ko-* še sti. *sūka-ra-*, srperz. *xūk*, lat. *sūcula*, kimr. *hwch* (Miklošič, 331; Trautmann, BSW, 294; Mühlenbach-Endzelin III, 1129; Pokorny, 1038; Frisk II, 974). O razmerju med ide. **suH-s* in **pórk'o-s* Benveniste, BSL VL, 74 ss. M. S.

svînjščica (f.) »Cirsium rivulare«. Šulek, Im. bilja, 382, 384, navaja po Freyerju in Ravnikarju sln. *svenšica, svinšica* »isto«, kar bi kazalo na **svinščíca*. Izvedeno iz *svínja* »sus«, ker so osat uporabljali kot krmo za prašiče, prim. podobno motivirano n. dial. *Saudistel, Saublätter, Saukohl* »Cirsium (oleraceum)«, *Schwinkrüdich* »C. palustre« (navaja (Marzell, Wb. Pfln. 1, 1022, 1025). M. S.

svînsveti (m. pl.) »praznik vseh svetnikov (1. XI.)«; rož. *svînsvëtə, svînsvatə, sînsvëtə* (m. pl.) »isto« (Šašel, 116); v Zadrečki dolini f. pl. *'sȩ:n'svȩtȩ*, lok. *u 'sȩ:n'svȩtex* (Weiss, Mag., 189, 231) v 18. st. *ſvinſveti* »Allerheiligen Tag« (Gutsmann).

Nastalo iz sintagme **kъ vьsěmъ svȩtyjimъ* > kor. *q sínsvatam* »zur Zeit des Allerheiligenfestes« (Pliberk), v kateri je prvi člen otrdela oblika dat. pl. pron. **vьsь*, prim. širše sln. in knjiž. *vsi svéti*. Do metateze *vs-* > *sv-* je prišlo domnevno pod vplivom vzglasja drugega člena sintagme (Ramovš, Hgr. II, 88). Dalje glej *vȅs* in *svȩ̑t III*. M. S.

svírati, *-am* (v. impf.) »piskati na piščal« (Janežič, Caf, Miklošič), nknjiž. po sbh. vzoru tudi »igrati katerikoli glasbeni inštrument«; izv. *svirȩ̑l* (f.), *-i* »pastirska piščal«; semkaj bkr. *svíriti*, 3. sg. *-i* »piskati (o vetru)«. Pog. *svírati ga* »lomiti ga, početi neumnosti« < *»piskati« je motivirano podobno kot *žîngati ga* »svirati ga, popivati in pohajkovati« < n. *singen*.

Prim. stcsl. *svirati, -ajǫ* »tibia canere«, *sviriti, -jǫ* »sibilare, tibia canere«, sbh. *svírati, svîrām* »igrati, piskati«, dial. tudi *svíriti, -īm, svírjeti, -īm*, čak. *svīrȉti, svīrīš* (Vrgada), mak. *sviri* »igrati, žvižgati, piskati«, blg. *svírja*, aor. *svírich* »isto«, str. *sviriti, svirevati* »piskati«, r. *svirélь* (f.), *-i* »pastirska piščal«, ukr. *svyrílь, svyrílka* »isto«, č. *švířiti* »cvrkutati«, *zašviřet* »zapiskati« (navaja Machek[2], 632), slš. *svirikat'*, gl. *šwirić, -ju* »žvižgati, čivkati«; semkaj še pom. *svirgac* »žvižgati, šumeti«, pf. *svirgnǫc* (Lorentz, Wb. II, 404),

prim. dodatno sufigirano v ničti stopnji še p. *świergolić* in sln. *žvrgoléti*, *-ím* »čivkati, peti (o ptiču)«. Psl. **svirâti*, **svirîti* sta najverjetneje iter. nekega **svьrati*, **sverǫ* (ničta stopnja je poleg v p. *świergolić*, sln. *žvrgoléti* potrjena še v tvorbah s *-k*-sufiksom, npr. sln. *svrčáti*, *-ím*, r. *sverčátь* »piskati, šumeti«, sln. *cvŕček* »muren«, r. *sverčók*, csl. *svrъčьkъ* »isto«), kar je primerljivo s sti. *svárati* »doneti«, *svará-*, *svára-* (m.) »glas, zvok«, *surmí* »cev« (prvotno *»piščal« (?)), lat. *susurrāre* »šepetati, brenčati«, kimr. *chwyrnu* »mrmrati, renčati«, stnord. *svarra* »hrumeti, bučati«, srvn., nvn. *surren* »brneti, brenčati« (Miklošič, 331; Vasmer II, 593; Pokorny, 1049 s.). Star. lit. *surma(s)* »dromlja, piščal«, lit. dial. *šiurmà* »rog, trobenta«, kar po Vasmerju in Pokornyju, l. c., sodi semkaj, je verjetneje izposojeno iz p. *surma* »vrsta pozavne« (Fraenkel, 945, 994), tujega, verjetno turš. izvora (Brückner, 526). Glej tudi *svrčáti*, *žvrgoléti*, *svŕdan*. M. S.

svískati, *-am* (v. impf.) »sikati« in »brizgati (slino)«, subst. *svîsk* (m.), *-a* »sik, brizg«. V drugih slov. jezikih v tem pomenu le **svistati* poleg **sviz(d)ati*, glej *svízati*. Sln. *svískati* sicer lahko predstavlja staro besedotvorno varianto s sufiksom *-skā-* (prim. **pustîti* : r. *puskátь*), a se zdi verjetneje, da je sln. glagol nastal sekundarno, morda pod vplivom sln. *sískati*, verjetneje iz iter. **sviščati* (< **svist'ati*) ali inkoh. **svisnyti* (preko *-kn-* < *-tn-*; prim. dial. *knálo* < *tnálo*), kjer je na neki stopnji prišlo do nevtralizacije opozicije med konzonantnima skupinama *-st-* in *-sk-*. Dalje glej *svízati*, *svîšč*, *žvížgati*. M. S.

svísli (f. pl.) »previsno ostrešje; drogovi za sušenje koruze pod ostrešjem; petro; prostor za slamo pri gumnu; senica; stog sena«, vzh. štaj. *svísla* (n. pl.), g. *svísel*; *svíslice* (f. pl.), štaj. *vîsle* (f. pl.). V 16. st. pri Trubarju (Jan. 5, 2) *pet ſviſli* »piscina quinque porticus habens«, v 18. st. *ſvisle* »Dachboden, contignatio« (Pohlin), *ſviſle* »Triſte vom Holze« (Gutsmann).

Prim. č. *svisel*, *-slu* in *svisle* (f.) »strešni opaž; trikotna stena na straneh kozolca«, gl. *swisle* (pl.) »pročelje hiše«, dl. *swisl*, *-i*, pl. *swisle* »isto« Psl. **sъvislь* poleg adj. **sъvislъ*, č. *svislý* »viseč« k **visěti*; k tvorbi prim. sin. *víslice* (f. pl.) »Galgen«; glej Miklošič, 392; po Machku[1], 568, zaradi stenskih desk, ki so jih pribijali vertikalno.

svîšč (m.), g. *-a* »Gentiana verna«, tudi *zvîšč* (m.), *-a* »isto«, *sviš(č)el* »Gentiana«. Prim. hrv. *sviščak* »Gentiana lutea« (Šulek po Sabljarju). Nerazjasnjeno, verjetno izvedeno iz *svískati* »žvižgati«, ker je na svišč mogoče piskati, prim. s takšno motivacijo sln. *cvič* »Gentiana«, hrv. *cvić* »G. lutea« (Šulek), če iz *cvičati* »cviliti« in sln. *čuvîček* (m.), *-čka* »Gentiana asclepiadea« k *čuvîkati* »ukati«. Sln. *cvîč* »Berberis vulgaris« je zaradi kislega okusa jagod in listov izvedeno iz *cvîč* »nekaj kislega, kislo vino«. Dalje glej *zvíščati*, *žvížgati*. M. S.

svîta (f.) »vrsta oblačila« (notr.) poleg *svîtice* (f. pl.) »gate«, v 16. st. *ſvitize* (Dalmatin, Megiser), v 18. st. *svitze* »Unterhoſen; braccæ, feminalia« (Pohlin), *ſvitize* »Unterhoſen« (Gutsmann).

Tudi sbh. *svȉta* »halja«, hrv. *svȉtice* »gate« (Primorje), *svȉti* (m. pl.) »Kleidung« (Dobrinj), sbh. *svȉtnjāk* »vrv za privezovanje gat«, stsb. *svitьnoje šьvenije*, *svitni šьvьcь*. Iz slov. jezikov rum. *sfită* »mašniško oblačilo, ornat« (Tiktin, Wb., 1419) in lot. *svīta* »vrsta ženske obleke«, kar navaja že Miklošič, 531. Avtohtono lot. *svietas* »volnene ženske golenice« izvaja Mühlenbach-Endzelin III, 1167, iz **sue(i)-* »upogniti, kriviti« poleg *viepe* »žensko ogrinjalo«. Vendar je za slov. verjetneje izhajati iz **sъvita*, prim. sb. csl. *sъvita* »platno« (Preobraženskij II, 262; Vasmer II, 595).

svítati se, 3. sg. *svîta se* (v. impf.) »illucescere«, pf. *za-*, *pri-s. se* »isto«; *pre-s.* (impf.) »isto, sijati skozi«, *od-s. (se)* »odsevati, zrcaliti se«; *svítniti*, *svîtnem* (pf.) »zdaniti se«, izv. *svît* (m.), *-a* »splendor, prima lux«, *zasvît* (m.), *-íta* »prima lux«, *presvît* (m.), *-a* »isto«, *odsvît* »odsev«; adj. *svîten*, *-tna* »zgoden, jutranji«, substantivizirano *svîtna* »jutranja maša v adventu« (kor.), *svîtnica*, navadno pl. *svîtnice* »isto« (štaj.); v 18. st. *ſasvita se* »albescit dies«, *svit* »diluculum« (Pohlin), *ſvit* »Tagsanbruch«, *ſvita* »es taget« (Gutsmann).

Prim. stcsl. *svitati*, *-aetъ* »illucescere«, refl. »splendere«, sbh. *svȉtati*, *svȉćē* »daniti se«, br. *svitácь*, *-áe*, p. *świtać*, *-a*, č. *svítati*, *-á*, slš. *svitat'*, *-á*, gl. *switać*, *-a*, dl. *switaś*, *-a* »isto«. Psl. **svitati*, **-ajetъ* je iter. psl. **svьtěti*, **svьt'ǫ* »svetiti«, prim. stcsl. *svьtěti*, *svьštǫ* »lucere«. To je besedotvorno blizu lit. *švitěti*, 3. sg. *švìta* »sijati, svetiti«, kar je s podaljšano stopnjo izpričano v *švytěti*, 3. sg. *švŷti* »sevati, sijati«, *švytúoti*, *-úoju* »hitro se premikati«, Psl. **svîtъ*, ki se pojavlja na istem arealu kot iter. **svitati*, je lahko postv. ali pa substantiviziran adj., ki je potrjen v sti. *śvetá-*, av. *spaēta-* »bel, svetel« (če iz **k'ueitó-*). Dalje glej *svetíti*, *svenîti*, *svetẹ̑l*, *svẹ̑t I*, *svẹ̑ča*. M. S.

svízati, *-am* (v. impf.) »žvižgati, sibilare«, pf. *svízniti*, *svîznem* (dol.), tudi *zvízdati*, *-am* (impf.) »žvižgati, sikati«, *zvízgati*, *-am* (impf.), *žvízdati*, *-am* (impf.) »žvižgati«, *svískati*, *-am* (impf.) »sikati, brizgati«, izv. *zvîzd* (m.), *-a* »sibilus«. Cgn. *Pojzder*, *Pujzder*, l. 1659 *Podsueſdo*, 1662 *Poſiſdar*, 1701 *Posuesdarza*, 1712 *Pusdar*; h. i. *Pojškov* (Sv. Katarina na Gor.) iz **pozvizdar* »stražar, ki ob nevarnosti graščaka opozori z žvižgom«, prim. tpn. na Balkanu *Pozvizd*, *Zvizd*, č. *Pohvizdy*, p. *Pogwizdałki*, *Pogwizdowo* (Bezlaj, JiS 1, 171 s.).

Prim. stcsl. *svistanije* »sibilatio«, csl. *svistati*, *-ajǫ* »sibilare«, *zvizdati*, *-ajǫ* »isto«, star. hrv. *svizdati*, *svistati* (potrjeno le v gerundiju *svizdanje* (Vrančić), *svistanje* (Stulli)), mak. *svisti*, pf. *svisne*, blg. *svistjá*, *-íš*, r. *svistátь*, *svíščešь*, *svistíšь*, *svistétь*, *svístišь*, str. *zvizdati*, ukr. *svystáty*, *svýščeš*, *svystíty*, *-stýš* in *svýščeš*, br. *svistácь*, *svíščaš*, p. *świstać*, *gwizdać*, č. *svištěti*, *-ím*, *hvizdati*, *-ám*, mor. *vízgat*, gl. *hwizdać* »isto«, dl. dial. *hwižk*, *fišk* »piščal«. Rekonstruirati je treba psl. **svizdâti*, **-âjǫ* in **svízd'ešь* »žvižgati«, kar se je asimiliralo delno v **svistâti*, delno v **zvizdâti*, v zah. slov. pa delno disimiliralo v **gvizdati*. K asimilaciji v ekspr. besedah prim. **driskati* poleg **drizgati*; **pryskati* poleg **bryzgati*; psl. **glista* > p. dial. *glizda*. Možno je izhajati iz ide. **suei-zd-ā-* in primerjati stir. *sétim*, ir. *séidim* »pihati« (< **sueizd-*) poleg kimr. *chwythu*, korn. *whythe*, bret. *c'houeza* »pihati, piskati« (< **suizd-*) in morda sti. *kṣvẹdati* »škripati« (Lewis-Pedersen, 25; Pokorny, 1040 s.; drugače

o sti. Mayrhofer I, 441). Vendar je vsaj za varianto *svistā̆ti* mogoče izhajati tudi iz ide. **k'u̯ī-st-ā-* in primerjati stlit. *švỹgšti* »piskajoče dihati, hripavo govoriti«, danes *švỹkšti* »isto«, lot. *švĩkstêt*, *svĩkstêt*, *žvĩkstêt* »šepetati, sikati, čvekati, švrkati z bičem, šumeti«, ags. *hwistlian* »žvižgati«, *hwisprian* »šepetati«, stnord. *hvīskra*, *hvīsla* »žvižgati, šepetati« (Vasmer II, 594; Pokorny, 628; drugače o balt. Fraenkel, 1038). Podobne onomat. so še gr. σίζω »oddati visok zvok (o razbeljeni kovini, ko pride v stik s tekočino, sikati«, lat. *sibilāre*, psl. **si-ka-ti*. Glej tudi *svîšč*, *svîzec*, *svîž*, *žvížgati*, *švístati*. M. S.

svîzec (m.), g. *-zca* »Marmota marmota« (Erjavec, Janežič), pri Cafu tudi *svîz* (m.), *-a* »isto«, adj. *svîžčev*, *-a*.

Prim. sbh. *svízac*, *-zca*, *svìzavac*, *-āvca*, v star. slovarjih le *svizec*, *-eca* (Stulli). Nomen agentis od **svizdati* »žvižgati«, prim. sln. *svízati*, *svízniti*, star. hrv. *svizdati* (izpričano le v gerundiju *svizdanje* (Vrančić)) »isto«, ker svizec z dolgim žvižgom opozori pripadnike kolonije na nevarnost. Iz psl. variante **svist(')ati* »žvižgati« je izvedeno sln. *svîšč* »Marmota marmota (Mus marmota)« (Vodnik), kar je prvotni nomen actionis > agentis, prim. z drugačnim pomenskim razvojem ukr. *svýšč*, g. *svyščá* poleg *svystún* »prazen oreh«, r. *svíšč*, g. *sviščá* »črvova luknja v lešniku; vrsta race«; v pomenu »Marmota marmota« še p. *świstak*, *świszcz*, č. in slš. *svišť* (Vasmer III, 49; Machek[2], 597). Dalje glej *svízati*, *svîž* in *svîšč*. M. S.

svîž (m.), g. *-a* »droben pesek, Flugsand« (Valjavec), pri Pleteršniku *svîž* (m.), g. *svíža* »isto«, *svîžec* (m.), *-žca* in *svîšč* (m.), g. *svíšča* (dol.) »isto«; *svîžnica* »peščena zemlja«, adj. *svîžnat*, *-a* »flugsändig«.

Prim. hrv. kajk. *sviž*, *-a* »droben pesek v potoku« (Zagorje, Prigorje), pri Šulku »mur, mel; Flugsand«. Najverjetneje izvedeno iz sln. *svízati* »žvižgati«, star. hrv. *svizdati*, *svistati* »isto«. Pomen »droben pesek, mivka« je pogosto motiviran kot »piš, šum visokih frekvenc«, npr. sln. *hlîšč* »sviž« poleg »močan veter, nevihta« iz *hlístati* »šavsati, bičati, prasketati, pljuskati«. Pomen »gramoz, prod« je pogosto motiviran kot »ropot, šum nizkih frekvenc«, npr. sln. *hrěšč* »gramoz« poleg »hreščanje« = r. *chrjášč* »gramoz« < **chrę̨st'ь* k **chrę̨st'ā̆ti*; sln. *grámoz* : r. *grómozd* »ropotija«, lit. *gramẽzdiai* »isto«, kar je domnevno sorodno s psl. **gromъ*, **gromada*; blg. dial. *grágor* »prst s kamenjem« (navaja Mladenov, 108), mak. *gragor* »grob pesek« : mak. dial. *gragor* »hrup, šum«, lit. *gar̃gždas*, dial. tudi *grãždas* »prod« k *girgė́ti*, *girgždė́ti* »škripati«, *gargaliúoti* »grgotati« (o slednjem Fraenkel, 137). Dalje glej *svízati*, *svîzec*. M. S.

svobóda (f.) »libertas«, dial. in star. tudi »prosto mesto ali sedež« in »baron, Freiherr«; v 16. st. pri Krelju *svobod* (f.), *-i* »libertas«; adj. *svobóden*, *-dna* »liber«; številne izv., npr. *svobôdnik*, *svobodník*, *svobodnják* (m.), *-a* »svoboden kmet«, pejor. *svobodúh*, *svobodûn* (m.), *-a* »svobodomislec«, abstr. *svobộščina* »privilegij«, v. *svobodíti*, *-ím* (impf.), navadno pf. *o-s.*, iter., sekundarni impf. *osvobájati*, *-am* »liberare«; v 16. st. *slobuti* (lok.), *slobodnoſt*, *slobodnuſti* (lok.), adj. *slobodne* (Trubar), *ſlabodnu* (Dalmatin), *ſlaboden*, akz. *ſlabodniga* »liber«, *ſlabodnost* »libertas« (Megiser), v 18. st. *svojbodn* (etimološko umetno naslonjeno na *svoj* »suus«, prim. pri Gutsmannu *ſvojobodnik* »Freiherr«), *slobodn* (Pohlin), *slabodni ludè* »liberi«, *ſlabodnoſt* »libertas« (akanje), *oſloboditi* »liberare« (Kastelec-Vorenc). Po disimilaciji labialov nastale variante tipa *slobóda* so danes znane le na vzhodu, prim. v Beltincih *slòboda*, adj. *slòboden*; *slobòščina* »privilegij«. Drugje je k domnevni ponovni vzpostavitvi sekvence *v – b* pripomoglo švapanje in/ali naslonitev na pron. *svộj*. Cgn. *Svoboda*, *Slobodnik*.

Prim. stcsl. *svobodь* (adj. indekl.), kasneje tudi *svobodьnъ* »liber«, *svoboda* »libertas« in kol. »(homines) liberi«, sbh. *slobòda*, akz. *-u*, v Dubrovniku *slobòda*, akz. *slȍbodu*, čak. *slobodȁ*, akz. *slȍbodu*; star. in dial. tudi *slobod* (Cres; navaja Jurišić, Rječnik, 192) in *slȏbos* (f.), *-sti* (Cres; navaja Tentor, JA XXX, 200), adj. *slȍbodan*, *-dna* (tudi čak. (Vrgada)), dial. *slȍbodan*, f. *slobodnȁ* (Posavina), jčak. *slȍbodan*, f. *slobolnȁ*; mak. *sloboda*, adj. *sloboden*, *-dna*; blg. *svobodá*, adj. *svobóden*, srblg. akz. *svobodǫ̀* (Dybo, Osnovy, 225), r. *svobóda*, akz. sr. *svóbodu*, jr. *svobodú*, adj. *svobódnyj*; *slobodá* »večja vas«, str. *svobodà* in *slobodà*, akz. navadno *-ù* »svoboda, svobodnjak«; *sloboda* tudi »vas, naselbina«, ukr. *svobóda*, *svobodá* »svoboda«, adj. *svobódnyj*; *slobodá* »večja vas«, br. *svabóda* »svoboda«, adj. *svabódny*; *svabadá* »večja vas« (vzh. slov. akcent *svobóda* je pod vplivom d. obl. adj.), p. *swoboda*, adj. *swobodny*, stp. tudi *świeboda* »svobodnjak« (Brückner, JA XIV, 499), č. *svoboda*, adj. *svobodný*, jč. *sloboda*, slš. *sloboda*, adj. *slobodný*, gl. *swoboda*, adj. *swobodny*, dl. *skoboda*, *schoboda* (poleg *swoboda* < gl.). Iz slov. jezikov je fin. *vapaus* »svoboda«, *vapaa* »svoboden«. Psl. **svobodь* »svoboden«, abstr., kol. **svobodā̆* (poleg **sveboda* v stp.), akz. najverjetneje **svȍbodǫ*, prim. sln. pkm. *ſzloboudo* (Küzmič) = **slobộdo*, hrv. dial. *svȍbodu*, sr. *slóbodu*) je sorodno z lot. *svabads* »mlahav, razvezan, prost«, *atsvabinât* »osvoboditi«. Mnenja o izvoru besedne družine so deljena. Zaradi sln. *slobộst* = čak. (Cres) *slȏbos* (f.), *-sti* in lot. faktitiva *atsvabinât* se zdi najverjetneje izhajati iz psl. (iz debla nekaterih sklonov refleksivnega pron. nastale baze) **svob-*, balt. **su̯ab-*, prim. csl. *sobь*, *sobьstvo* »lastnost, svojstvo«, *o-soba* »oseba«, in domnevati nadaljnjo derivacijo s sufiksom za tvorbo abstr. in kol. **-oda*, **-ostь*, prim. psl. **lā̆goda* : **lā̆gostь* v sln. *lágost* in prvotni kol. **jā̆goda*. Prvotni pomen psl. **svobodā̆* je v tem primeru »pripadanje samemu sebi« (v principu tako Miklošič, 332; Trautmann, BSW, 291; Vasmer III, 596; Fraenkel, ZSlPh XX, 53 ss.; Trubačev, Term. rodstva, 170; z drugačno semantično analizo (*»plemensko pripadništvo«) Pokorny, 883). Lohmann, GuS, 76, izhaja iz iste ide. osnove, vendar domneva v primeru adj. **svobodь* tvorbo tipa gr. φυγάς, g. -άδος »bežeč«, v primeru **svoboda* pa tvorbo, na osnovi katere so tvorjeni gr. adv. (< akz.) tipa σποράδην »sporadično«. Proti tej razlagi govori le dejstvo, da so stcsl. adj. indekl. na *-ь* sicer kompozita, v katerih je drugi člen *-o-* ali *-ā*-deblo, prim. stcsl. *različь*, *isplъnь*, *prěprostь*, *udobь*, kar je tipološko primerljivo z arm. *angorci* »nedelaven« : *gorco-* »delaven« (o tem Meillet, MSL XI, 390 s.). Tudi zato ni mogoče izključiti domneve, po kateri je treba izhajati iz ide. kompozita **su̯o-pot-* »takšen, ki je svoj gospod« (Zubatý, Stud. II, 43: »svéváldný«). Debelno izglasje *-t-* bi v tem primeru kakor

v kompoz. *gȍspodь prešlo v -d- prvotno le v -m-sklonih in se nato posplošilo na celo paradigmo. Prehod -p- → -b- bi bilo mogoče razložiti tudi z asimilacijo tipa *svizdati → *zvizdati. Rekonstrukcija *su̯o-pot- se opira na sti. RV svápati- »svoj gospod«, mlađoav. xᵛaēpatay- (nom. sg. *xᵛaēpaitiš) »sam, ipse«, adj. xᵛaēpaiϑya- »lasten« < *su̯e/oi̯-peti-. Če je pravilna ta možnost, je menjava sufiksov -oda : -ostь sekundarna, lot. atsvabinât pa nastalo po haplologiji podobnih zlogov iz *atsvabadinât. Dalje glej slobǫ̂st, se I, svǫ́j, sposǫ́ben, posȇben, sǫ̂seb ali gospǭd. M. S.

svȍd (m.), g. *svǫ́da* »obok, velb«, navadno *nebesni svod* »Himmelsgewölbe«, adj. *svǫ́den, -dna*, d. obl. *svǭdni* »Gewölbe-« in *svǫ́dast, -a* »gewölbförmig«. Izposojeno iz drugih slov. jezikov, prim. csl. *sъvodъ* »arca, fornix«, sbh. *svȍd*, g. *svòda*, r. *svód, -a* »isto«. Prvotno *sъvodъ je nomen actionis > loci glagola *sъ-vesti, *sъ-vedǫ »privesti skupaj, združiti«. Prvotni pomen *sъvodъ je torej *»mesto, kjer se stikajo stene«. Ista beseda se je pomensko drugače specializirala v avtohtonem sln. dial. *svȍd* (m.), g. *svǫ́da* »soočenje prič«, kar po Cafu navaja Pleteršnik. Dalje glej *vésti I*. M. S.

svǫ́j (pron. pos. refl. za vse osebe in števila), f. *svǫ́ja* »suus«, dol. *súi̯*, gor. *sǫ́j*; v Briž. spom. npr. *po zuem dele* »po svojem delu« (III, 59), v 16. st. *ſuui* (Ramovš, Hgr. II, 144), *na ſuoie meſtu neſti* (Megiser), v 18. st. *svoj* (Pohlin), *svoi, svoin* (Gutsmann), v. *po-, za-, ob-, pri-, o(samo)-, raz-, u-svojíti, -ím* (pf.), sekundarni impf. *-svájati, -am*; subst. *svojâd*, nknjiž. *svojât* (f.), *-i, svojita* »sorodstvo«, *svǫ́jec, svǫ́jec, svoják* (m.) »sorodnik«, f. *svǫ́jka, svǭjež* (m.) »trmež«, adj. *svǫ́jen, -jna* »samostojen«, *svǫ́jski* »proprius«, številna nknjiž. kompoz. tipa *svojeglàv, -áva* »obstinatus«. Morda sodijo sem še tpn. *Sujek, Sojek* in hdrn. *Suja* (Stanislav, SJ II, 457, Bezlaj, SVI II, 234).

Prim. stcsl. *svoi, svoja*, sbh. *svȏj, svòja, svòje*, hrv. čak. *svȭj, svojȃ, svojȇ*, mak. *svoj, -a, -e*, blg. *svój, -a, -e*, r. *svój, svojá, svoë*, ukr. *svíj, svojá, svoè*, br. *svój, svajá, svaë*, p. *swój, swoja*, č. *svůj, svoje*, slš. *svoj, -a*, gl. *swój, swoja*, dl. *swój, -a*. Psl. *svòjь, *svojȃ, n. *svojȇ je kakor stprus. *swais, swaiā* refleks ide. *su̯oi̯ó-, kar je derivirano iz ide. *su̯o- (gr. homersko ὅς, Ϝός, gav. *hva-*, sti. *svá-* »svoj«), *seu̯o- (gr. homersko ἑός, beot. ἑϜός, stlat. *sovos* > klas. *suus*, av. *hava-*, lit. *sãvas* »isto«) po istem postopku kot ide. *tu̯oi̯ó- »tvoj« iz *teu̯o- (Arumaa, Ursl. Gramm. III, 165; Kopečný, ESS II, 615 ss.), oboje domnevno na osnovi g. *seu̯é, *teu̯é oz. neflektivne oblike *su̯o, *tu̯o. Starejši avtorji domnevajo derivacijo iz posesivnega lok. *su̯oi k refl. pron. *seu̯e- (glej Vasmer III, 596, idr.). Benveniste, BSL L, 37, ugotavlja, da se je ide. refl. pron. *s(e)u̯e- razvil poleg prvotnega *se- analogno po razmerju *t(e)u̯e- : *te-. Ker se je refl. pron. nanašal le na 3. os., Szemerényi, Syncope, 315, domneva, da je ide. pos. *su̯o- tvorjen iz baze *su̯e- »velika družina«. Ide. *su̯o- se je po tej razlagi uporabljalo za označevanje lastnine velike družine v odnosu do lastnine druge velike družine ne glede na to, ali je bil dejanski lastnik (če je obstajal) prisoten ali ne. Glej tudi *se I, svę́ker, séstra, svâst, svák, svât, tvǫ́j*. M. S.

svrčáti, *-ím* (v. impf.) »brenčati, šumeti, žvižgati«, inf. tudi *svŕčati*; semkaj *cvrčáti, -ím* (impf.) »oglašati se (o murnu)« in *vŕčati, vrčáti, -ím* (impf.) »renčati, dreti se, vpiti«; subst. *svŕček, cvŕček* (m.), *-čka* »muren«, *svrčák* (m.), *-a* »cicada«.

Prim. csl. *svrъčati, -čǫ* »sibilare«, *svrъčьkъ* (*sverčekъ*) »cicada«, *svrъštь* »isto«, sbh. *cvŕčati, -īm*, blg. *cvъrčá*, r. *sverčátь, -íšь*, ukr. *cvirčáty, -ýš*, br. *svirčècь, -ýš*, p. *ćwierkać, ćwierczeć*, č. *svrčeti, cvrčet* »cvrčati«, slš. *svrčkat', svrkat'*, gl. *šwjerčeć, -ču* »brneti, brenčati«. Psl. *svьrčâti »oddajati visoke glasove; brenčati, žvižgati« (v ukr. in br. z analogno iter. podaljšavo) kaže na *su̯r̥kē-, prez. *-ī-, kar najverjetneje vsebuje ničto stopnjo ide. baze *su̯er- »brenčati, šumeti«, prim. psl. *svirâti in sorodno. Ničto stopnjo in sufiks (ali determinativ) s -k- zasledimo še v lit. *švirkšti, -ščiù* »cviliti, vpiti« in lot. *svirkstêt, svirkšķêt, svìrkšêt* »prasketati, cvrčati«. S -p-jevskim elementom prim. lit. *svir̃pti* »cvrkutati«, *svirplỹs* »muren«, z -d-jevskim sbh. *svȑdaonica*, hrv. *svȑdōnica* (Dubrovnik) »piščal« (navaja ARj XVII, 389). P. st. je potrjena v lit. *švar̃kšti, -ščiù* »gagati, nerazločno govoriti«. Varianta z -g- je znana npr. v sln. *žvrgoléti*, p. *świergolić*, pa tudi v lit. *švar̃gžti* »biti hripav, nerazločno govoriti« (Fraenkel, 1039; Schuster-Šewc, HEWb., 1487). Glej tudi *švŕkati, svírati, žvrgolę́ti, cvŕček, cvŕkniti*. M. S.

svȓdan (m.) »svečnica« (bkr.) v nar. pesmi *na svrdan*. Nejasno; morda kompoz. sln. *svir-dân, po vokalni redukciji *svrdân in po terciarnem premiku cirkumfleksa izpričano *svȓdan* (prim. bkr. *mêso* < *mesǭ*). Domnevno *svirdân je v tem primeru pomenilo »dan ko se piska, muzicira, koleduje«, prim. bkr. *svíriti* »muzicirati« (navaja Šašelj, Bisernice I, 306). Koledovali so včasih namreč tudi na svečnico (Kuret, PLS II, 531). K tvorbi kompoz. prim. sbh. *ȉmendān* »god«. M. S.

svȓha (f.) »cilj, namen«. Izposojeno iz sbh. *svȑha* »isto«, kar je postv. iz *svŕšiti, svŕšīm* (pf.) »(uspešno) dokončati« ob impf. *vŕšiti* »opravljati delo« = sln. *vŕšíti, -ím* »isto«, prvotno »delati kup, kopico (sena)«, kar je denom. fakt. iz *vьrchъ, glej *vȓh*. M. S.

svȓž (f.), g. *svržȋ* »stržen, grča, ostanek veje na deblu, veja«, izv. *svržíca* »veja, poganjek«, *svržíka* »grča«, kol. *svržjȇ* (n.) »vejevje«, adj. *svȓžast, svȓžnat, -a* »strženast, grčav«; k temu *svȓg* (m.), *-a* »stržen, grča«, *cvȓž* (m.), *-a* »isto«, *čvȓž* (m.), *-a* »grča« (goriš.), *kvȓga* »grča« (bkr.), *hȓga* »isto« (štaj., bkr.), »bula, oteklina« (bkr.) s svojimi besednimi družinami; knjiž. *gȓča* »nodus ligni« je po vsej verjetnosti drugega izvora.

Prim. hrv. dial. *svȓž* (f.), *-i* »veja«, *sȓž* (f.), *-i* »stržen, gnoj (v mozolju)« poleg *sȓž* (m.), *-a* »vrsta hrasta«, *sȓč* (f.), *-i* »stržen«, *sȓč* (f.), *-i* »stržen« (pomešano s *sȓce*), *sȓč* (m.), *-a* »vrsta hrasta«, *kvȓga* »grča« (dial. *kvòga* (Lika), *ȓga* (Žumberak)), *hȓga*, kajk. *vrka, vȓž, frž*, pri Belostencu *fùga, herga* »tuber, nodus«, blg. *svrъ́ga, vrъ́ga* »izrastek na drevesu ali na živini« (navaja Mladenov, 574). Zelo verjetno sodi k tej razgibani osnovi tudi stcsl. *chrъzanъ* »bič«. Rekonstruirati je mogoče *cvьržь poleg *cvьrgъ in *cvь̑rga, kar utegne biti palatalizirana varianta k *kvь̑rga, od koder je (z ekspr. fonetično spremembo) možno izvesti *chvьrga. Pomensko se zdi najverjetneje izhajati iz »veja, dračje« (> »ostanek veje, grča«; prim. enak razvoj v psl.

sǫkъ*, sln. *sǫ̂k*, r. *súk* »veja, grča«), kar omogoča povezavo s psl. **chvórstъ* »dračje, drevo«, sln. *hrást*. Če je domneva pravilna, so obravnavane besede izvedljive iz **kur̥s-g-*, pri čemer je *-g-* že del sufiksa (struga*, **drebězgъ*; **mǫžь*). Dvojna ničta stopnja ide. baze **kures-*, **kuers-* je z drugimi sufiksi izpričana v stir. *crann*, g. *cruina* »drevo« (< **kur̥s-no-*), kimr. *prys* (*prysg*) »hosta« = ags. *hyrst* »grmovje, hosta« in morda v gr. πρῖνος »gradnik, vrsta hrasta«, če iz **kur̥s-no-* (o tem Pokorny, 633). Na obravnavano besedno družino so pomensko utegnili vplivati posameznojezični jslov. refleksi psl. **strьžь* »stržen«. Akutirani korenski vokalizem, na katerega nedosledno kaže jslov. gradivo, je razložljiv z vrddhijem ali z domnevanjem sufiksa s *-*Hg-* kakor domnevno v primeru psl. **strũga*. Dalje glej *hrást*. M. S.

†France Bezlaj
ETIMOLOŠKI SLOVAR SLOVENSKEGA JEZIKA
Tretja knjiga P–S
Dopolnila in uredila
Marko Snoj in Metka Furlan

Korigirala Marko Snoj in Metka Furlan

Knjigo opremil Julijan Miklavčič

Tehnična obdelava in oblikovanje s programom EVA Primoža Jakopina: Marko Snoj

Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti
Znanstvenoraziskovalni center
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
Etimološko-onomastična sekcija

Založila Založba Mladinska knjiga
Za založbo Milan Matos

Tisk: Tiskarna Ljudske pravice

Ljubljana 1995

Naklada 2500 izvodov

Natis tretje knjige je podprlo
Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije